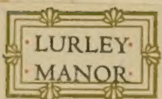

FORT
HILL

LURLEY
MANOR

capital work of Jan Luyken.

HUGO DE GROOTS

NEDERLANDTSCHE

JAERBOEKEN

EN

HISTORIEN.

T'AMSTERDAM,
By de Weduwe van Johan van Someren, Abraham Wolfgangh, Henrik en Dirk Boom, Boekverkopers. 1681.

HUGO DE GROOTS
NEDERLANDTSCHE
JAERBOEKEN
EN
HISTORIEN,

Sedert het jaer M D LV tot het jaer M DC IX;

MET DE

BELEGERING DER STADT GROL

en den aenkleven des jaers M DC XXVII;

Als ook het Tractaet van

DE BATAVISCHE NU HOLLANDTSCHE REPUBLYK EN DE VRYE ZEEVAERT,

MET AENTEECKENINGEN:

Voorts met het Leven des Schrijvers, twee volkomen Registers, en veele koopere Platen verciert.

Alles Vertaelt door JOAN GORIS.

t'AMSTERDAM,
By de Weduwe van JOANNES van SOMEREN, ABRAHAM WOLFGANGK en HENDRIK en DIRK BOOM, M DC LXXXI.

AEN ZYN HOOGHEIT
HENRIK CASIMIR,
DOOR GODTS GENADE
VORST VAN NASSAU,
GRAVE VAN CATZENELLEBOGEN, VIANDEN, DIEST, SPIEGELBERG, HEER VAN BIELSTEIN, BARON VAN LIESVELDT, &c ERFSTADTHOUDER EN KAPITEIN GENERAEL VAN FRIESLANDT: STADTHOUDER EN KAPITEIN GENERAEL VAN STADT GROENIGEN, OMMELANDEN EN DRENTHE, &c.

Doorluchtige Vorſt en Heere,

Elijk de Hiſtorien onder alle ſchriften door haere nuttigheit de kroon ſpannen, wegens het onderwijs dat daar in ſteekt, tot het wettig beſtier van Landen en volken, ſoo is 'er in meenighte van jaeren geen boek van die ſoorte geſchreven, dat de treffelijkheit van deze Hiſtorie, die wy, uit den Latijne vertaelt, in 't licht brengen, magh opweegen. Siet men op den Schrijver, alle geleerden erkennen dat hy was d'eenige Fenix der geleerdtheit zijner eeuwe, het groote wonder van Hollandt, en dat de naam van Hugo de Groot is opgeſteegen boven alle lof: ziet men op de manier van ſchrijven, niemandt heeft ooit den wereltwijzen Tacitus in de Latijnſche taele gelukkiger gevolght, en zoo rijke ſtoffe beknopter voorgeſtelt, noch zijne meening klaerder uitgedrukt in zulke kortheit. Slaat men 't ooge op den inhoudt, die is zoodaenig, dat

alle

alle liefhebbers der vrye Landen zich in de kenniſſe der zaeken, daer in vervat, behoorden te oeffenen. Hier opent zich een tooneel van den oorlogh by den Nederlandtſchen Staat voor de vryheit gevoert, en een Schoole van allerley ſtaatkunde en regeering. Men aanſchout 'er de ſchadelijkheit der tyranny met de herſtelling der vryheit: de laegen der uitheemſche ſtaetzucht: de dapperheit en wijsheit der Helden, Regenten en landtzaeten, die 't geweldt wederſtonden, de zwaerigheden doorworſtelden, de liſten te leur ſtelden, en eindelijk den oorloogh betoomden en de vryheit beveſtigden met een eerlijk beſtandt. Dees voortreffelijke Hiſtorie, die wy nu den Nederlanderen in hunne moedertaale mededeelen, komt nu met haeren aenkleven te voorſchijn, verciert met den doorluchtigen naame van Uwe Vorſtl. Doorl. Wy konden de Hiſtorie vanden oorlogh voor de vryheit geenen weerdiger beſchermer opdraegen, dan Uw Vorſtl. Doorl., een van de voornaemſte Voorſtanders der vryheit. En dat te meer, dewijl Uw Vorſtl. Doorl. onder zijne hooge waerdigheden ook het Erfſtadthouderſchap bekleedt over een Landtſchap 't welk van de vryheit zijnen naam ontleent, en t' allen tijde daer voor yverde. Wy verzoeken ootmoediglijk dat Uw Vorſtl. Doorl. dit ons doen in 't goede neeme, en bidden Godt Uw Vorſtelijke perſoon te houden in ſijne hoede, tot heil der vrye Staaten, van Uw Vorſtl. Doorl. Stadthouderſchappen, en der gezaementlijke bontgenooten, als zijnde

Doorluchtige Vorſt en Heere,

Uw HOOGHEITS

Ootmoedige dienaers

ABRAHAM WOLFGANGK,
HENDRIK EN DIRK BOOM.
PIETER en ABRAHAM van SOMEREN.

BERICHT
VAN DEN OVERSETTER
AEN DEN LEESER.

Bescheide Leeser,

DE gewoonte van u met een voorreden, om den ingangh tot dit werk te oopenen, aen te spreeken, hadt my by naer afgeschrikt een woordt op't papier te stellen, dewijl nogh de schryver, nogh het werk eenigh bericht van nooden hebben: en aengaende de vertaelinghe goedt of quaet te spreeken my niet al te gevoeghlijk dacht. De Schrijver selfs heeft door de weereldt, en onder onse Hollanders voornaementlijk, immers de gesontste en braefste verstanden, dien roem, dat hem met weynighe en flaeuwe woorden te willen afmaelen mooghelijk u walghelijk waere: ook geeven'er u de voorreeden uyt het Latijn, en d'opdraghten uyt het Latijn en Frans een schets van; en allerbest sijn leeven overgeset uyt het Latijn, gestelt voor sijne Godtsgeleerde werken, en verciert met de getuyghenissen van twee Hooge personaedjen. Van het werk selve heeft de geleertheit reets geoordeelt, en hem in die stoffe de prys booven alle andere toegeweesen. Eevenwel om U E. met weynigh woorden ook in het een en het andere te voldoen, sal ik segghen, dat de reeden die my heeft bewooghen om u een der voornaemste vrughten des menschelijken leevens in de weereldt, de kennisse sijnes eyghenen Vaederlandts en haer weedervaeren, meede te deelen, is insonderheit, naest mijne eyghene liefde tot dat voorwerp, geweest een diepe eerbiedigheyt tot den Schrijver, en mijne geneeghenheit tot u. Om die uyt te drukken heeft mijne geneegenheit en geleegenheit geen heerlijker stoffe konnen vinden, dan't gheen het doorlughtighste verstandt van veele eeuwen aengaende sijn vaederlandt den geleerden in hunne taele heeft naegelaeten. 't Werk waer van ik spreeke sijn de Jaerboeken en Historien der Nederlandtsche saeken, het belegh van Grol, door den Doorlughtighsten Prins Frederik Henrik hooghloffel. gedachtenis in den jaere 1627. de oudtheit der Batavische Republijke, en de vrye Zeevaert des Heeren Hugo de Groot: *een Heer, wiens blooten naem alle beschaefde vernuften onses vaederlandts, alle geoeffende verstanden der Christen weereldt, jae ook daer buyten, met sulk een eerbiedigheit bevangen heeft, dat in den naem van* Groot *onder haer is opgesooten oude en doorkneede geleerdtheit: Godtsgeleerde waerheit onder de hooghstverlichte sielen: reghtsgeleerde kennisse nevens, soo niet booven, de meest ervaerene: wereldtkunde, beschaefde letteren, voorts alle andere weetenschappen, die een reghtschaepe siel boven het menschelijke ten heemel plaetsen, liefde tot sijn vaederlandt en landtsluyden ten seldtsaemen voorbeelde. Dien naem is U E. genoegh, en onnut meer van sijn persoon te spreeken. 'k Segh dien*

naem om V E. te doen weeten wat ik u geeve, niet meer, om een man, oover wien de weereldt verbaest staet, met geen lofreeden beneeden sijnen luyster te beswalken. Wat dit werk der Historien in sigh selven belanght, ik bedriege my voorder, soo ghy'er, neevens my, booven't gheen'er de Schrijvers der oorlogen onses vaederlandts gemeen is, niet vindt't gheen niemandt van hun allen heeft, insonderheit uyt grondige kennisse de wijsheit van een man volmaekt in staetkunde, d'oorsaeken en reedenen van alle beweeginghen, ooverlegh der gevolghen met de selve, lessen die't roer van den Staet leeren handelen; met een woordt al't gheen een regent en burger sijnen plight leert, waer van by yemandt anders weynigh te vinden is, soo men uytsondert de Historien van Everhardt van Reydt, en den Ridder Hooft, hooftwerken onses vaederlandts, wien de naekoomelinghen oover hunnen arbeidt eeuwigh verplight blijven. Dit werk dan, Leeser, werdt u meedegedeelt om'er ook uw voordeel meede te doen, en de vertaelinghe gestelt aen u oordeel, gegrondt op de bescheidenheit. Op dit eene kunt ghy gerust sijn, dat'er ten uytersten trouw gehandelt is, en gebruykt alle omsightigheit, die een naeuwkeurighe vertaelinghe vereyscht. Heeft'er yemandt door vooroordeel't beste gevoelen niet van, om het quaet gerughte dat meest alle onse Nederlandtsche vertaelders, en mooghelijk niet t'onreght, naegaet, dien segh ik, dat ik nogh omsightigheit, nogh arbeidt, nogh kosten gespaert hebbe om alles nae te sien, t'ooverweeghen en bequaemelijk uyt te drukken, heb ik't ergens buyten vermoeden, niet te wel getroffen, men houde het de menschelijke swakheit, die op sulk een werk niet kan ingespannen sijn, sonder sigh hier of daer te vergrijpen, ten goede. 'K sal't mooghelijk eer sien als yemandt anders. Dit nogh, dat het niet in't light koomt sonder het oordeel van luyden van sonderlinghe geleertheit hier en elders, waer onder een Amsterdammer, bekent door sijne schriften, niet de minste is. Immers't sy hoe't wil,'k heb mijn sinnelijkheit gevolght en u voordeel gesoght: 't sal my genoegh sijn, soo'er geen laster van koome, 't gheen ik van luyden die belijdenis van letteroeffeninghen en geleertheit doen niet verwaghte. De drie stukken achter't hooftwerk sijn'er by gevoeght, om onse Hollanders, voornaementlijk in deese tijden, die te doen leesen, en de gronden der regeeringhe te beeter in te boesemen. Gebruyk het eene en't andere met de selfde geneegenheit als het u wordt opgedraeghen, en vaer wel.

REGI-

REGISTER
DER
PRINTEN.

I.	HUgo de Groot, *voor de beschryving van sijn leven.*	
II.	Margareta van Oostenrijk, Hertogin van Parma.	13
III.	Beeldtstorming in Nederlandt.	23
IV.	Ferdinand Alvarez van Toledo, Hertogh van Alva.	37
V.	Het innemen van den Briel.	39
VI.	Moort tot Naerden.	41
VII.	Het belegh van Haerlem.	46
VIII.	Don Louis de Requesens.	47
IX.	De belegering van Alkmaer.	ibid.
X.	Het ontset van Leyden.	49
XI.	Matthias, Aerts-Hertogh van Oostenrijk.	55
XII.	Alexander Farnese, Prins van Parma.	65
XIII.	Francois, Hertogh van Anjou.	77
XIV.	't Ontset van Camerijk door Anjou.	ibid.
XV.	Aenslagh van Anjou op Antwerpen.	83
XVI.	Wilhem, Prins van Oranje.	91
XVII.	Het doorschieten van Prins Wilhem tot Delft.	ibid.
XVIII.	Des selfs Grafstede..	ibid.
XIX.	Philips, Grave van Hohenlo.	92
XX.	Brugh van Parma voor Antwerpen.	98
XXI.	De Heer van Aldegonde.	99
XXII.	De Belegering van Antwerpen.	ibid.
XXIII.	Robbert Dudley, Graef van Lycester.	101
XXIV.	De stadt Graeve, door Parma belegert.	104
XXV.	Johan van Oldenbarnevelt.	117
XXVI.	't Innemen van Breda.	153
XXVII.	Ernestus, Aerts-Hertogh van Oostenrijk.	198
XXVIII.	Belegering van Groningen.	205
XXIX.	Toght der Hollanders na 't Noorden.	290
XXX.	Slagh by Turnhout.	296
XXXI.	Hoey door list ingenomen.	323
XXXII.	Walvisch gestrant by Schevelingen.	326
XXXIII.	Philips de twede, Koning van Spanjen.	351
XXXIV.	Bommel belegert en geredt.	386
XXXV.	Albertus, Aerts-Hertogh van Oostenrijk.	411
XXXVI.	Isabella Clara Eugenia.	ibid.

XXXVII. Maurits, Prins van Oranje. 415
XXXVIII. Slach in Vlaenderen, in twee Platen. 417
XXXIX. Spinolaes Galeyen overſeylt. 445
XL. Ambroſius Spinola. 464
XLI. Belegering van Ooſtende. 473
XLII. Slach by Gibralter. 536

In de belegering van Grol.

XLIII. Fredrik Hendrik, Prins van Oranje. 1
XLIV. Belegering der ſtadt Grol. 7
XLV. Schanſen in 't belegh gebruikt. 8
XLVI. Hendrik, Grave van den Berge. 10

E Y N D E.

VERTAELING
VAN DE
OPDRAGHT
VAN
CORNELIS EN PIETER DE GROOT;
Geſtelt voor den Latijnſchen en Franſchen Druk.

Aen de

EEDELE GROOTMOOGENDE HEEREN,

MYNE HEEREN

DE STAETEN

VAN

HOLLANDT EN WESTVRIESLANDT.

Eedele Grootmoogende Heeren:

Iemandt is onder U, die twijfelt, dat, onder alle ſoorten van Geſchriften de Hiſtorie de voorrangh toekoomt; niemandt, die ſigh niet verheughe daer in de deughden der ſijner uytgedrukt te ſien; niemandt, die niet geerne ſaeghe dat t'eenighen daeghe de ſijne daer in geroemt wierden. Sy is voorwaer die gene, welcke het Hooft der Roomſche Welſpreekenheit met reeden een getuyghe der oudtheit, het licht der waerheit, de beſte Meeſterſche des menſchelijken leevens genoemt heeft. En de eerſte der Veldtheeren, niet alleen van ſijne, maer ook van alle Eeuwen heeft, ſoo niet grooter, immers billijker roem behaelt in 't beſchryven ſijner daeden, dan in 't uytvoeren derſelver. En noghtans is t'eenemael ſeeker, dat daer uyt niet meer glorie voor haeren Schryver, als vrught voor den Leeſer is te vinden. Overſulx is haere kenniſſe den genen die buyten bewindt is dienſtigh, een Regent ten hooghſten noodtſaekelijk. 't Is te verwonderen hoe groote getuygheniſſen hier van, hoe ſeer oovereenkoomende met hunne ervaerenheit, hoe weerdigh om van andere gevolght te worden, inſonderheit de Griexe Veldtooverſten, onderſchraeght door dit behulpmiddel, gegeeven hebben: welker voorbeelden de Romeynen, wel eer de dapperſte Mannen des gantſchen Aerdtboodems, gevolght zijnde, ook ſelfs allen Volken ten voorbeelde geweeſt zijn: tot dat d'onweetenheit door de letteren verjaeght, en te gelijk met de kenniſſe van ſaeken de gloryſught verſpreidt zijnde, by nae geene Natie onkun-

digh

digh der Vreede-konſten, geene der Oorloghs-deughden gebleeven zijn. Ons Hollandt voorwaer, of liever het Uwe, Eedele Grootmogende Heeren, heeft in dien oorlogh, welken het oover de ſeventigh jaeren, met een wondre verwiſſelingh van gevallen heeft ſleepende gehouden, (want ſelfs de twaelf jaren Beſtants hebben niet anders dan de waepenen ten deelen in naebuerighe, ten deelen in verre geleeghene gewesten oovergebraght,) de gemoederen der gener, die wijſſelijk van ſaeken oordeelen, dier wijſe tot ſigh gewent, dat eenighe van verſcheyde Natien, en ſelfs doorluchtere, Franſchen, Spanjaerts, Italiaenen, Kardinaelen, Hartoghen, en andere, die by nae niet te tellen zijn, ſigh niet vernoeghende daer in teegenwoordigh geweeſt te zijn, en in ſommighe ook bewint gehadt te hebben, ook uyt de beſchrijvinghe desſelfs ſigh eenen naem geſocht hebben. En ſeeker niet t'onreght. Want wat is 'er wonderlijker, als dat volken, welker hert, beminnende de ruſt en den Koophandel, de meeſte Natien, en wel allermeeſt de Spanjaerts, den naem van een vadſigen aerdt gaeven, ſigh hebben derren opſtellen teegen eene Mogenheit, die allen Koningen vervaerlijk was: dat die hunne Vryheit, hen door geweldt ontrooft, door waepenen, Verbonden, en eyndelijk ook door handelingh met de vyandt ſelve herſtelt hebben: jae dat die daerenbooven Spanjen ſelve den oorlogh op ſijnen boodem gebraght, den ſelfden tot in beyde de Indien, en die nieuwe Wereldt, welke niet dan om d'oude de ſlavernye op den nek te leggen ontdekt, en uyt de duyſternis van ſoo veele Eeuwen opgedolven ſcheen te weeſen, voortgeſet hebben. En voorwaer 't kan zijn, dat Konſten om veldtſlaeghen te leeveren van elders beeter geleert worden: maer geene Hiſtorien zijn 'er, die of meerdere of beetere leſſen om ter Zee te ſlaen, om Steeden te beleegheren en te verdaedigen gegeven hebben. Weshalven onſen Vaeder met reeden gelooft heeft, dat hy, zijnde ſelfs een Hollander gebooren, en een tijdt langh ook ten deelen in 't bewindt der Regeeringhe geweeſt, met al 't gheen voor een gedeelte uyt de Regiſters van den Staet, voor een gedeelte uyt het verhael der gener, die in de meeſte ſaeken tegenwoordigh geweeſt waeren, t'ſijner kenniſſe heeft konnen koomen, te verſaemelen, en in Jaerboeken en Hiſtorien geſchikt in 't licht te geeven, een werk ſoude doen, dat nogh ſijnen Vaederlande tot geringhen luyſter, nogh voor hem ſonder glorie, nogh voor de naekoomelinghen ſonder vrucht zijn ſoude. Gelijk wy ook vertrouwen, dat Uwe Eedele Grootmoogende niet onaengenaem ſal zijn, ſoo wy, 't gheen geloofelijk is, dat den Schryver ſelve ſoude gedaen hebben, ten waere hem het noodtlot daer in hadt verhindert, dit werk, begonnen onder Uw' beleydt, behelſende voornaementlijk de heerlijke daeden van Uwe Republijk, ook Uwe Eedele Grootmoogentheeden opdraghen. Daer in ſult Ghy ſien een dapperheit, niet van volken die U onbekent zijn, maer van Uwe Voorouderen, waer voor al de weereldt moet verbaeſt ſtaen, in d'eene en d'andere ſoorte, tot beſcherminghe van Handtveſten en Vryheit; een dapperheit,
die,

die, te koſt geleght aen ſoo groot een goedt, weerdigh is, ſoo yets, denſelfden welverdienden loon haerer ſtandtvaſtigheit in langhe voorſpoedt te genieten. Ghy ſult allerweeghen ſien een getrouw oordeel des Schryvers, dat nogh door haet nogh door liefde is bedorven, en een hart ſoo geneeghen tot den welverdienden lof des Huys van Naſſau, en inſonderheit van Prins Maurits, dat het light is t'oovertuyghen de dwaelinghe der gener, die tot nogh toe ingenoomen met valſche meeninghen, al 't gheen waer in hy wel eer in gevoelen van den geſeyden Prins noodtſaekelijk heeft moeten verſchillen, een andere dan een wettelijke oorſaek hebben toegeſchreven. Ghy ſult ſien een ſtantvaſtighe liefde desſelven tot ſijn Vaederlandt, welke nogh de dwarsdriften der tijden, nogh ſijner vyanden gekreukt hebben, maer ſoodanigh eene, die hem tot den uyterſten aedemtoght is bygebleeven, hoedaenighe wy meenen dat buyten afgunſt kan gewenſcht worden, dat nogh de vryheit magh gebrek hebben, nogh de noodtſaekelijkheit vereyſſchen. De Groote Goede Godt, die deeſe ſoo bloeyende Republijk, uyt die hoopelooſe beginſelen, heeft opgereght, geeve, Eedele Grootmooghende Heeren, dat Ghy deſelfde in alle eendraght en reghtveerdigheit met ſoo groot een ſeeghen mooght beſtieren, dat alle ingeſeetenen gevoelen, alle uytlanders bekennen, dat die voorſpoedt niet en is een vrught des wiſſelvallighen gelux, maer een bewijs der Goddelijke goedertierenheit, welcke de rechtveerdighe ſaeke altoos begunſtight.

OPDRAGHT VAN DEN HEER JOAN BLAEU,

Voor den Franſchen Druk.

Aen de

EEDELE GROOTMOOGENDE HEEREN,

MYNE HEEREN

DE STAETEN VAN HOLLANDT EN WESTVRIESLANDT.

Eedele Grootmooghende Heeren:

DIe van oordeel geweeſt zijn, dat de Hiſtorie niet behoorde geſchreven te worden, als door Mannen, die den Raedt tot ſoo hoogh een werk ſoude bequaem oordeelen, hebben te kennen gegeeven, dat 'er yets heylighs in ſchriften van die natuere is, welke ontheylight wordt onder de handen der gener, die alleen door beweegingh van eyghen belangh, ſonder eenigh wettelijk beroep, ſigh daer toe

toe begeeven. Sy wisten, dat het onmooghelijk is, den naerkoomelinghen een bestendighe en welgegronde waerheit oover te laeten, soo die niet gehaelt is uyt de stukken van Staet en 's Landts Registers, en hoe beswaerlijk een werk het is, die te weeten, soo, die sigh met schryven wil bemoeyen, niet en heeft een volkoome kennis van saecken. De Schryver, wiens werk, uytgegeeven nae sijne doodt, Uwe Eedele Grootmooghentheeden voor eenighe jaeren geleeden was opgedraeghen, is al van sijne eerste jeught af opgevoedt geweest onder het bestier van een der wijste en bequaemste Mannen van deesen Staet, en hy heeft hem gevolght in verscheyde gewichtighe Gesantschappen, alwaer hy heeft ingesooghen d'eerste beginselen van die hooghe wijsheit, welke hem heeft gemaekt tot een Wonderwerk van deese Eeuwe, gelijk sijne uytsteekende geleertheit hem seedert dien tijdt maekte het voorwerp van de verwonderingh des grootsten Koninghs der Christenheit. Naederhandt is hy vervolghens beroepen geweest tot de swaerwightighste Bedieninghen van deese Provintie, in welke hy een goedt gedeelte aen haere Staets-saeken gehadt heeft, en de geleegenheit om tot in haere grootste geheymen door te dringhen. Niemandt is 'er die niet weet, by wat voorval de Kroon Sweeden hem heeft konnen gebruyken tot haeren dienst in Vrankrijk, en met hoe groot een bequaemheit hy sigh hebbe gequeeten in de plighten desselven Gesantschaps by soo grooten Koningh, en by den grootsten Bewintsman van Staet, die men in veele Eeuwen herwaerts in eenighen Raedt gesien heeft. In voeghe men niet en moet twijfelen, of hy en hebbe nae dit alles gehadt alle de vereyschte hoedanigheeden, om een Historie, en wel insonderheit die sijnes Vaderlandts, te beschryven. Ik spreeke, Mijne Heeren, van dat gedeelte der Historie deeser Nederlanden, 't welk de doorlughtighste Pennen van alle Natien in Europa heeft werk verschaft, en 't welk vertoont de oorloghen die deese Vereenighde Provintien hebben uytgestaen teegen eene Moghenheit, dat pas de ontsagghelijxte des geheelen Aerdtboodems, om af te schudden het jok eener uytheemsche dwinghelandy, die geene middelen van een uyterste geweldt liet onversocht, om d'oude Vryheit, die deese Landen onder hunne eerste Prinsen hadden genooten, t'onderdrukken. Den Heer de Groot, Mijne Heeren, heeft in sijn leeven neevens U gearbeidt tot vaststellingh van deese dierbaere Vryheit, en is al vry gelukkigh geweest in d'Oppermoogenheit deeser Provintie in 't besonder met luyster op te beuren. Maer 't gheen in hem allermeest te verwonderen staet is, dat nogh sijne geduerighe beesigheeden ten dienste van 't Gemeen, nogh d'ongenaedighe dwarsdriften des gevals, die hem met alle groote Mannen, waer in een uytsteekende deught sigh heeft gehuysvest, zijn gemeen geweest, hem niet hebben konnen wederhouden van in 't licht te geeven Werken, die allerweeghen doen blijken sijne diepe en onuytputtelijke geleertheit, sijn net en bondigh oordeel, en de meest doordringhende schranderheit van Geest, die men oyt in eenigh mensch gesien heeft, maer

booven

booven al een ſtantvaſtighe liefde tot ſijn Vaederlandt, een onkreukbaeren yver tot haere welvaert. 't Is onnoodigh, dat ik hier ſpreeke van d'andere Boeken, die hy geſchreeven heeft in alle Taelen en Weetenſchappen; Maer ik vinde my verplight een woordt te ſpreeken ten opſicht van de Hiſtorie, die hy heeft beſchreeven van de Beroerten en d'Oorloghen van van deeſe Provintien. Sy is in 't licht gegeeven nae een oneyndigh getal andere, en 't ſchijnt datſe niet vroegher aen den dagh gekoomen is, als om uyt te wiſſchen alle de eere en achtbaerheit, die de geleertſte Mannen voor deeſen hadden verkreeghen. Ik derf ſegghen, dat, uytgeſondert eenen Conneſtagio, niet een uytlander ſonder ſught geſchreeven heeft. Eenighe hebben den ſtaet onſer ſaeken niet leeren kennen dan van onſe vyanden; en andere hebben ſich vernoeght hunne Boeken op te vullen met beſonderheeden van Beleegeringhen en Veldtſlaeghen, die niet anders dan een geringh gedeelte der Hiſtorie maeken. Ik kan hier by voeghen, Mijne Heeren, dat onder alle dieſe beſchreeven hebben, ſelfs onder ons, ſeer weynighe gevonden worden, die geweeten hebben, hoe men een Hiſtorie behoort te ſchryven. Ik ben niet bevreeſt, dat men ſulx kan ſegghen van onſen Grooten Man, noch ten opſicht van ſijne ſydigheit, noch ten aenſien van ſijne onbequaemheit. De vyanden van den Staet vinden in hem, dat hy haer recht doet, en ſijne beſondere vyanden ſelve zijn verplight ſijne reedelijkheit te prijſen. In ſijn Boek ſiet men de weeſentlijke oorſaeken der Beroerten, en in 't vervolgh der Oorloghen de meeſt natuerlijke beweeginghen van alle de aenmerkelijke uytkoomſten. Om alles met een woordt te ſegghen, hy doet ſien, dat hy volkoomentlijk verſtaet de Konſt om een Hiſtorie te beſchryven, en van Jaerboeken te maeken. En wat belanght ſijnen ſtijl, men vindt ſich genootſaekt toe te ſtaen, dat hy ſoo bondigh is, en ſijn reedenkaevelingh ſoo kraghtigh, dat hy ſelfs ſeer verre te booven gaet dat geene, 't welk men onnaevolghlijk geloofde in den Prins der Roomſche Hiſtorie. Ook heeft hy 't oordeel van al de weereldt oover ſijn Boek ſoo gunſtigh gevonden, dat Vrankrijk, 't welk eyghentlijk ſich niet verwondert als oover vrughten van haeren akker, en vernuften geteelt onder haeren heemel, heeft gelooft, dat dit wonderlijk ſtuk werx in haere taele behoorde te voorſchijn te koomen. Ik ſoude konnen ſegghen, dat den Ooverſetter daer in niet ongelukkigh geweeſt is, indien de ſchoonheit, de ſuyverheit en kraght van den ſtijl deeſer Hiſtorie in eenighe andere taele vertoont kon worden. Want alhoewel het Franſch is ſuyver, ſchoon en net, en dat den Ooverſetter door ſijnen arbeydt ſeer veel verdient heeft; echter moet men bekennen, dat 'er in 't Latijn is ik weet niet wat, 't gheen niet anders dan door 't vernuft van den Schryver ſelve konde uytgedrukt worden. De Soonen des Ooverleedenen hebben Uwe Eedele Grootmooghentheeden opgedraeghen het grondtwerk deeſer Hiſtorie, en een derſelver noch in leeven zijnde, en die met ſoo groot een lof vertoont den perſoon des Ooverleedenen

nen in Uwe vergaederinghen, heeft my toegelaeten U d'ooverſettinghe op te draeghen. Sooſe verdient Uwe Eedele Grootmooghende te behaeghen, ſal ik eerlangh de eere hebben van U aen te bieden de vertaelingh van dat onvergelijkelijk Boek van 't Recht des Oorloghs en des Vreedes, 't gheen men met heeten yver van my verſoeckt. Aen U, Mijne Heeren, ben ik die ſchuldigh, aen U, ſegh ik, die nogh een teedere geneegenheit hebt tot het geheughen des ooverleedenen, en die Uwe ſorghen, Uwen arbeydt en waeken opoffert tot handthaevingh van die dierbaere Vryheit, met den ſelfden yver, waer meede onſe voorouders die met hun bloedt en leeven gekoght hebben. Ik bidde Godt, dat hy ons dien onwaerdeerlijken ſchat tot aen de voleyndinghe der eeuwen wil bewaeren, en dat hy oover Uwe perſoonen, ſoo wel als oover deeſe bloeyende Provintie, uytſtorte ſijne koſtelijxte ſeegheninghen: dat hy die beſcherme teeghen haere heymelijke en oopenbaere vyanden, en dat hy meer en meer vaſtſtelle de twee onbeweeghelijke grondtveſten van den Staet, den Godtsdienſt en de Vryheit. Dit ſijn de ſeer yverighe beeden die ſonder ophouden voor Uwe welvaert doet,

Eedele Grootmooghende Heeren

Uwen ſeer ootmoedighen, ſeer gehoorſaemen,
en ſeer getrouwen onderdaen en dienaer

JOAN BLAEU.

VOOR-

VOORREDE
VAN
JOAN BLAEU.

Gestelt voor den Latijnschen en Franschen Druk.

AEN DEN LEESER,

Eyndelijk geeven wy, nae een soo langh en algemeen verlanghen van al de weereldt, in 't licht de Historien en Jaerboeken der Nederlandtsche saeken van dien Grooten Man Hugo de Groot, bearbeydt en voltoyt door haeren Schryver met soo verheeven en ongewoonen cieraedt van stijl en reeden, en voorts in alle hare deelen gestoffeert met soo volmaekten swier van sinrijke, van vloeyende en aerdighe toestellinghen, dat niemandt als een uytsteekendt Man, en die met een volle stroom van geleertheit ooverstroomt is, derselver onvergelijkelijke weerdigheit, en uytmuntende voortreffelijkheit, ik segge niet naevolghen, een saek by naer ondoenlijk, maer met het verstant begrijpen kan. En hoewel wy geerne bekennen, dat ook alle d'andere soo meenighvuldighe en deftighe Werken vol van allerley geleertheit, die uyt deese onuytputtelijke Bron van Wijsheit voortgevloeyt zijn, allen lof, hoedanigh die ook zy, te vooren gaen, en verdient hebben vereeuwight te worden, en hy door de selfde nu al te vooren met het grootste reght hadt verkreeghen, dat hy met gemeene toestemmingh van alle Geleerden wierdt gehouden voor een man, die in kennis van Goddelijke en Menschelijke Saeken voor een wonder strekt, en voor het Hooft der Geleerden, noghtans schijnt hy in 't schrijven en voltrekken van deese Boeken, voornaementlijk alle de schatten van sijn Goddelijck en onsterffelijk vernuft te kost geleght te hebben; aengesien soo groot een wijsheit, waer door hy tot in de diepste geheymen der saeken en handelinghen doordringht; soo groot een schoonheit van tael, die altoos en allerweeghen sigh selven gelijk is; soo groot een deftigheit van woorden, die de Majesteit der Saeken doorgaens opweeght; soo groot een welspreekenheit in reeden-voeringhen, meer dan woorden konnen uytdrukken, geschikt nae den staet der saeken en persoonen, door hem ingevoert; eyndelijk soo net een oordeel in de schikkingh. Weshalven wy niet schroomen oopentlijk te segghen, dat door den luyster van dit heerlijk Werk niet alleen den lof en eere der gener, die voor hem sigh hebben onderwonden de Nederlandtsche Oorloghen te beschryven, wordt verduystert; maer ook meer, dat selfs de allerdeftighste, en die den grootsten roem van welspreekenheit onder d'oude hebben weghgedraeghen, voor wie soo veele Geleerden, als 'er in eenighe tijden zijn geweest, seedert soo veele Eeuwen, als Oppergesaghhebbers der Historyschryveren met reght hunne eerbiedigheit beweesen hebben, Sallustius, Livius, Tacitus, en soo 'er eeni-

eenighe meer neevens deese verdienen gereekent te worden, in beknoptheit, gewight, aerdigheit, rijken vloedt en pracht, om de voortreffelijkheit van hem uytgedaeght worden; naedemael al't gheen in yder van hen het beste, en haer besonder eyghen geweest is, hier door een gezeeghenden oovervloedt der Natuere, op een onnaevolghelijke wijse, in dit eene Werk gelijkelijk is opgeslooten. Wyders strekt tot geen geringh cieraedt van de wondere weerdigheit deeser Historien en Jaerboeken, die t'eenemael onbevlekte getrouwheit onses Schryvers allerweeghen in 't verhaelen, welke vaeken door veele Schryvers der Geschiedenissen in d'inleydingh hunner Werken wel belooft, dogh niet gehouden wordt; een getrouwheit, welke nogh den vuerighen yver voor sijnen Godtsdienst, nogh partijdigheit, die soo veele Schryvers heeft vervoert, nogh vreese, nogh haet, nogh gunst immer van de Waerheit heeft konnen afleyden, nogh hem weederhouden van Bondtgenooten, Vyanden, Vrienden en Wangunstige, sonder eenigh onderscheit te maeken, yder oopenhartigh nae verdiensten den lof en loon te geeven die hem toequam. Gy zijt dan, wie gy zijt, die deese Boeken leesen sult, en in der daedt den Hollanderen een vriendelijk hart toedraeght, en hunne glorie begunstight, aght hen neevens ons gelukkigh, datse niet alleen door den genaedighen bystandt des Almachtighen Godts, die hunne saeken booven hoop en eyghen wensch gezeeghent heeft, hunne Republijk van soo geringhe beginselen, door een dapperheit die den Vyanden altoos is onverwinnelijk geweest, tot sulk een hooghen top van aensien en van Majesteit hebben opgevoert; maer ook, datse door een onweerdeerlijke genaede derselver goedertierenheit Godts, hebben voortgeteelt deesen onvergelijkelijken Schryver, die, met een soo verheeve Penne, en weerdigh om met d'Atheensche en Roomsche Schriften vergeleeken te worden, haere heerlijke en ongeloofelijke daeden tot handthavingh van hunne aeloude Vryheit, in bedrijven van Staet en Oorloghe, te waeter en te lande, uytgevoert, aen d'Eeuwigheit heeft opgedraeghen. Hierentusschen sullen wy, sonder arbeidt, sonder kosten te spaeren, ons beneerstighen, om alle de Werken van deesen voortreffelijken Schryver, soo die reets gedrukt, als nogh te drukken zijn, van alle kanten opgesocht, en in orde gebraght, met een schoone letter, en op het allernaeukeurighst ooversien, yder tot genoeghen aen den dagh te brenghen. Vaer wel.

HET

M. Miereveld pinx, A. vander Wenne sculp.

Dus leeft de Fenix der geleerden HUIG DE GROOT,
Des aartrijx wonder, gift des hemels, die de doodt
De tydt en nydt beschaamt: die Neêrlandts staatgevaaren,
Het oorlogh en 't bestandt beschreef in gulde blaaren.
Het vaderlandt, dat hem verstiet, vorál hier verplicht;
En Hollandts vryheit trekt haar Luister uit dit licht.

G. Brandt.

HET LEEVEN

DES HEEREN

HUGO DE GROOT,

Voor deesen Advocaet Fiscael van Hollandt, Zeelandt, en Westvrieslandt, daer nae Raedtpensionaris der stadt Rotterdam, en gecommitteert in het Collegie der Heeren Gecommitteerde Raeden van den Lande van Hollandt en Westvrieslandt, ende eyndelijk Ambassadeur weeghens de Koninghinne en Kroone van Sweeden by sijne Majesteit den Koningh van Vrankrijk, Lodewijk den XIII. Uyt het Latijn vertaelt.

DAt 'er voor eenighe eeuwen in Delslandt geweest zijn veele kasteelen en slooten van doorlughte geslaghten, of stamhuysen, die door de rampen der oorloghen, soo van naebuerighe als inlandtsche, ten deelen verbrandt, ten deelen verwoest sijn, blijkt uyt de schriften der gener, die de saecken en voorvallen dier tijden hebben beschreeven. En 't wordt by haer voor ontwijfelbaer gehouden, dat onder deselfde ook is geweest het slot Krayenburgh, toebehoorende aen het geslaght van dien naem, geleeghen tusschen Delft en 's Gravenhaeghe, ten oosten die graft, welke men gelooft die van Corbulo te sijn, en nae Leyden loopt, en ter selver plaetse, of immers niet verre van waer men heedensdaeghs siet het huys, gemeenelijk genoemt Krayenest, beseeten by den wel eedelen Heer Herbert van Beaumondt, Geheymschryver der Staeten van Hollandt en Westvrieslandt. Gelijk ook door geen duystere bewijsen wordt afgenoomen, dat dit huys, naementlijk Krayenburgh, is geweest het gene, of liever een en het selfde geslaght met dat, waer uyt de stamme der Grooten, genoomen uyt de Nederduytsche benaeminghe *de Groot*, haeren oorspronk heeft gehaelt, en die nu voor vierhondert jaeren dit geslaght, om, als geloofelijk is, eenighen uytsteekenden dienst den vaederlande beweesen, is gegeeven geweest. Want uyt de publijke registers is kennelijk, dat al voorlangh de telghen gesprooten uyt die stamme niet alleen seer groote liefhebbers van hun vaederlandt, maer ook dappere handthaevers van 's landts wetten, sonder aensien selfs van eyghen gevaer, geweest sijn. Deese, nae dat, neevens veele andere, ook het kasteel Krayenburgh vernielt was, veyligher wooninghe soekende, hebben sigh ten laetsten binnen de naestgeleeghene stadt Delft begeeven; en aldaer eerlijk ontfanghen, en tot de aensienelijxte weerdigheeden der stadt toegelaeten sijnde, hebben de aengenoomene eerampten, onder deselfde benaeminghe van de Groot, in hunne naekoomelinghen, tot op onse tijden achtervolght, behoudende altoos de waepenen van het geslaght Krayenburgh, welke ook als nogh den huyse van de Groot, en selfs haer alleen, eyghen sijn, als de seekerste bewijsen hunnes oorspronx. Hugo de Groot uyt deese stamme voortgesprooten sijnde, is gebooren tot Delft, eene onder de groote steeden, aen welke in Hollandt onweedersprekelijk staet de oppermoogenheit dier provincie. Sijnen geboortendagh is gevallen op den tienden van Grasmaendt des jaers vijftienhondert drieentachtigh, toen ter tijdt den dagh der opstandinghe Christi. Sijnen vaeder is geweest Jan de Groot, Borgermeester der geseyde stadt, en Besorgher der Hoogheschoole tot Leyden, aen wien men leest brieven van Justus Lipsius, verssen van den eedelen Janus Douza, en niet weynighe schriften van andere hem opgedraeghen. Sijne moeder is geweest Alida van Overschie, voortgeteelt uyt de aensienelijxte huysen derselve stadt. Sijnen grootvaeder was die Hugo de Groot, die, gebooren uyt de eedele stamme der Cornetsen, allereerst den naem van de Groot in sijn huys heeft oovergebraght. Want als omtrent den jaere vijftienhondert en dartigh, het mannelijk hoir in Diederijk de Groot, van gelijken Borgermeester derselver stadt, en genoegh vermaert door niet weynighe deputatien, quam te gebreeken, heeft sijne dochter Ermgardt de Groot, erfgenaeme in een huys van

vry

vry aenfienelijke middelen, fullende haer in huwelijk begeeven met den wel Eedelen Cornelis Cornets, die fijn geflaght afhaelde uyt die ftamme der Cornetfen, welke, onder de Hartoghen van Borgonjen, uyt Vrankrijk in Nederlandt waeren oovergekoomen, het huwelijk niet voltrocken, ten fy onder voorwaerde, dat de foonen die uyt haer fouden gebooren worden, geenen anderen naem fouden voeren als van de Groot: dus is gebooren Hugo de Groot, grootvaeder van dien Hugo, van welken wy fpreeken, een man in de Latijnfche, Griexe, en ook Hebreeufche Taelen ervaeren, meer dan die tijden meêbraghten. Hy heeft de naemen, waepenen, middelen en eerampten der beyde huyfen, naementlijk van de Groot en Cornets aen een verknoght, en de oude weerdigheden des huys van de Groot, welke in die ftamme al voor drie eeuwen als erffelijk geweeft waeren, en op fijnen vaeder, gebooren buyten Hollandt, niet en konden gebraght worden, vernieuwt fijnde, de Ampten van Vroedtfchap en Borgermeefter met groote toejuygingh der gemeente aengenoomen en bekleedt. Tot fijne huysvrouw hadt hy genoomen Elfelingh Heemskerk, geteelt uyt dat huys van Heemskerk, 't welk van oudts onder de eedelfte geflaghten in Hollandt gereekent fijnde, behalven andere mannen van naeme, den vaederlande ook heeft gefchonken Jakob Heemskerk, die met oovergrooten moede in het gevoght voor Gibralter gelijkelijk de plichten van foldaet en Ammirael betraghtende, gefneuvelt is. Ook is hy door de huwelijken fijner kinderen vermaeghfchapt aen de eedelfte geflaghten, als dat van Aelmonde, koomende van de Heeren van Stryen in Hollandt, van Reneffe en Uiteneng tot Uitrecht. Maer om van de grootvaeder weeder te keeren tot den neef, dat is onfe Hugo; 't is naeuwelijx te gelooven, hoe groote proefftukken van een eedelen inborft, van een uytfteekende geeft, en onvermoeyde nyverheit, hy al van fijne eerfte kintsheit af gegeeven hebbe: en van fijnen vaeder, een man doorkneet in letteren, in foo groote hoop niet verwaerlooft, maer voor fijn feevende jaer aen meefters, om van hen onderweefen te worden, oovergeleevert fijnde, heeft hy onder hen foo veel gevoordert, dat hy voor het neeghende jaer fijnes leevens hebbe begonnen verffen te maeken, voor het twaelfde op de Hooghe Schoole tot Leyden gebraght is, alwaer hy niet alleen in de Wijsgeleertheit, Sterre- en Wis-konft, maer ook in de Godts- en Rechtsgeleertheit met foo groot een vrught en yver heeft gearbeydt, dat hy, nae aldaer drie jaeren doorgebraght, en alle ftudien, waer toe hy fich gefchikt hadt, afgedaen te hebben, noch naeuwlijx vijftien jaeren oudt fijnde, fich in het gevolgh van den Hoogheedelen Heer Johan van Oldenbarnevelt, Advocaet van Hollandt, en toen in gefantfchap aen den Grootmaghtighften Koningh van Vrankrijk Henrik de Groot vertrekkende, begeeven hebbe. Aldaer den tijtel van Rechtsgeleerde verkreeghen hebbende, en van den Doorlughtighften Koningh niet alleen met een goude keeten, maer ook om fijne onvergelijkelijke geleertheit in die jaeren, met 's Koninghs beeltenis befchonken fijnde, heeft hy een achtbaerheit fijnes naems, en waer van te fijner tijdt het voordeel ftonde te wachten, naergelaeten: weederom in fijn vaederlandt gekeert fijnde, heeft hy fich gefchikt tot de praktijk in rechten. Voor fijn feeventiende jaer heeft hy oopentlijk gepleyt, en is voor fijn vierentwintighfte van de Staeten van Hollandt, Zeelandt en Weftvrieflandt tot Advocaet Fifcael beroepen. In dat ampt heeft hy fich gedraeghen met foo groot een wijsheit, forghe en opreghtheit, dat hem van de Staeten van Hollandt niet alleen fijn wedde verbeetert, maer ook daerenbooven van felfs een plaets in den Hooghen Raedt belooft is. Maer tot hoogher faeken gebooren, en nae 't voorbeeldt fijner Voorouderen als gebleeken is, tot bewint in faeken van Staet gefchikt fijnde, heeft hy in het jaer feftienhondert en dertien, het dartighfte fijnes leevens, op den raedt fijner vrienden, en met toeftemmingh der Staeten van Hollandt, aengenoomen het Raedt-Penfionarisfchap der Stadt Rotterdam, oopengevallen door de doodt van Elias van Oldenbarnevelt, die in dat ampt fijnen broeder Johan van Oldenbarnevelt, toen Advocaet der Staeten van Hollandt, was gevolght: welk ampt hem door

de

de Regenten dier Stadt, die, naest Amsterdam, allermeest in de gemeene middelen inbrenght, was aengebooden. Al toen ter tijdt hadt een geschil, voor eenighe jaeren ontstaen aengaende de Prædestinatie en de punten daer aen vast sijnde, verdeelt niet alleen de gemoederen der Gemeente, maer ook der Magistraeten en der Staeten: eenighe omhelsende de absolute, volghens 't gevoelen van Joannes Calvinus, andere de gegronde op voorwaerde, volghens de meeninghe van Erasmus, Castalio, Philippus Melanthon, en andere. En die twist wierdt gevoedt niet alleen door de konstenaeryen der Predikanten, maer ook van andere die op nieuwigheden en veranderingh toeleyden; soo dat niet duysterlijk te sien was, dat door die verschillen yets groots gebrouwen, en niet min de Republijk als de Kerke geweldt gesmeet wierdt. Deesen doorsichtighen Man dit alles ooverwooghen en met het geen in diergelijk een voorval ten tijde van Leicester was onder handen geweest vergeleeken hebbende, heeft geweyghert de bedieninghe van het Ampt waer toe hy beroepen was t'aenvaerden, ten zy dan onder voorwaerde, dat het in de macht der Magistraet van Rotterdam niet soude staen, hem immer van 't selfde teeghen sijn wil en dank af te setten. 't Raedt-Pensionarisschap met dit bedingh door hem aengenoomen zijnde, heeft hy 't met soo groot een nyverheit en getrouwheit waergenoomen, dat noch de wettighe, dat is, de oude, noch de nieuwe Magistraeten yets in sijn bedieninghe gevonden hebben, 't gheense konden berispen of beschuldighen. Door deese bedieninghe is hy niet alleenlijk ingevoert in de Vergaderinghe der Staeten van Hollandt, maer ook geworden een Lidt ter Vergaderinghe der Gecommitteerde Raeden, die gelijk als de plaets der Staeten van Hollandt bekleeden, en uyt naeme derselver zijn gewoon ter Vergaederinghe der Algemeene Staeten te verschijnen. En als hy nu eenighe jaeren geleeden, tot voortsettingh van de vaert op Indien, een Boekjen van het recht tot dien handel hadt beschreeven, en seer groote geschillen tusschen d'Engelsche en Hollandtsche Kooplieden dien aengaende ontstaen waeren, * is hy, om derselver onlusten wech te neemen nae Engelandt gesonden; alwaer hy en selfs van Koningh Jacob, den wijsten Prins sijner eeuwe, en van de geleerde mannen in dat eylandt geen geringhe teekenen van geneegenheit en gunste heeft ontfanghen, en naeder vriendtschap gemaekt met den seer geleerden Isaacus Casaubonus, wien hy tot noch toe niet dan door brieven begroet hadt. Hierentusschen ginghen heevigh in swangh en namen daegelijx toe de geschillen raekende de verscheydenheit der leerpunten. d'Oproerighe oneenigheeden waeren nu gekoomen van de Predikanten onder de Gemeente, van de Gemeente onder de Magistraeten, van de Magistraet onder de Staeten van Hollandt, de waere en opperste Bewintsluyden der Republijke, van de Staeten tot Prins Maurits (wiens Vaeder Prins Willem van Oranje, gestelt zijnde in 't selfde Stadthouderschap, soo vaeken diergelijke geschillen oover 't stuk van Godtsdienst voor hem wierden gebraght, altoos betuyght hadt, dat het kennis neemen derselver niet hem, maer den Staeten van yder Provintie in 't besonder toebehoorde;) van Maurits voor d'Algemeene Staeten, die men nu meermaels hadt beweesen, dat gheen recht met allen oover d'onderdaenen der Provintien in 't besonder toequam, en klaerlijk is beweesen, soo dat niemandt naederhandt sich daer teeghen hebbe derren versetten. Ook gebraeken 'er geene onder de Magistraeten selve, en selfs onder de Staeten van den Lande, die het onweederspreekelijk recht der Staeten van Hollandt oover Kerkelijke saeken aen de selfde Algemeene Staeten oovergaeven. Sy, steunende op het gesagh van Prins Maurits, trokken alle rechten nae sich, handelden de Staeten van Hollandt, die meer als de helft tot onderstant der lasten in de gemeene schatkist inbraghten, en door welker middelen eenighe derselver tot het gemeen Verbondt gebraght waeren, als onderdaenen, schopten de eerlijxte en trouwste voorstanders van 't Vaederlandt uyt de Regeeringhe, † sleepten Oldenbarnevelt, Hoogerbeets, en deesen onsen de Groot, den eersten Advocaet van Hollandt, den ande-

* *1613.* † *29. Augusti 1618.*

deren Raedt-Penſionaris der Stadt Leyden, deeſen van Rotterdam, in hechtenis', ſtelden oover hen gekoore Rechters, beſchuldighden hen op een onwettelijke wijſe, veroordeelden hen ſonder hunne verantwoordingh te hooren; ſtraften Oldenbarnevelt, nu twee en ſeventigh jaeren oudt, aen 't leeven, ſonden de twee ooverighe in eeuwighe gevangheniſſen, en verklaerden hunne goederen verbeurt gemaekt: de Staeten van Hollandt ſelve ſich daer teeghen verſettende, en vruchteloos betuyghende, dat hun geſagh geweldt wierdt aengedaen, tot dat alle de eerlijxte Regenten van hunne Ampten afgeſet, en andere nieuwe in hunne plaetſen teeghen de Handtveſten, ingekooren zijnde, alle dinghen nae de drift en het goedtdunken der gener, die Hoofden deeſer nieuwigheit waeren, begonden gedreeven te worden. Hugo de Groot, een man, ſoo yemandt, onbeſprooken in handel en wandel, en een treffelijk voorſtander ſijnes Vaederlandts en der gemeene Vryheit, dus gevanghen zijnde, is, nae dat hy neeghen maenden hadt in den Haeghe in hechtenis geſeten, en nae dat ſes derſelver met het opſoeken van ſijne bitterſte vyanden, wien men het Ampt van Rechter veyligh moght vertrouwen, de drie ooverighe met het opſtellen der punten ſijner beſchuldigingh, verloopen waeren, ſijne huysvrouw, kinderen, ouders, maeghſchap en vrienden hierentuſſchen verbooden zijnde den gevanghenen te beſoeken, aen te ſpreeken, of eenighe hulpe en onderſtant te doen, hoewel hy gevaerlijk ſiek was, ſelfs niet in teegenwoordigheit der Rechteren, * ten laetſten gevonniſt tot een eeuwighe gevanghenis, en ſijne goederen verbeurt gemaekt. En als den Rechteren was vertoont, dat, volghens 's Landts voorrechten, geene goederen van Ingeſetenen konden verbeurt gemaekt worden, als der gener die gevonniſt waeren de misdaet van gequetſte Majeſteit begaen te hebben, is een geheel jaer naer 't gegeeven vonnis door hen verklaert, † dat in 't geeven van 't vonnis hunne meeninghe niet anders was geweeſt, als dat de Groot en d'andere de misdaet van gequetſte Majeſteit begaen hadden. Van daer wordt hy vervoert nae Loeveſteyn, ‡ een Slot geleeghen onder 't gebiedt van Hollandt, op d'aengrenſingh van Gelderlandt, tuſſchen de ſtroomen Maes en Wael, om ſijn leeven in een ſtinkende gevanghenis te eyndighen. Alwaer hy, nae meer dan anderhalf jaer voornaementlijk in ſijne ſtudien doorgebraght te hebben, wordende hierentuſſchen onderhouden uyt de goederen ſijner huysvrouwe, die de vierentwintigh ſtuyvers daeghs van de Rechters den gevanghenen toegeleght, om hem en ſijn geheel huysgeſin te onderhouden, hadt verſmaedt, nae veele ongelijken en ſmaedtheden van hem, wien 't opſicht oover de Gevanghenis was aenbevoolen, geleeden te hebben, ten laetſten door de goedertierenheit van den Almachtighen Godt, ſich erbarmende oover de rampſaelighen ſtaet van dien man, en door behulp ſijner huysvrouwe Maria van Reygersberghen, geſprooten uyt de aenſienelijxte Geſlachten in Zeelandt, en dochter van den Heer Pieter van Reygersberghen, Borghermeeſter der Stadt Veere, die ſijnen Vaederlande en den Huyſe van Naſſau geen geringhen dienſt gedaen hadt, en om die reeden, in de Lyceſterſche tijden door de teeghenparty uyt de Stadt geſet zijnde, in ballinghſchap geleeft hadt, Vrouwe van mannelijken moede, en wijs booven 't begrip haerer kunne, in ſijne voorighe vryheit is herſtelt geworden: gemerkt hy geſlooten zijnde in een Kiſt, die nu al eenighe maelen hadt gedient om Boeken oover te brenghen, en van de Wachten ſelve was Scheep gebraght, * wierdt gevoert nae Gornichem, de naeſte Stadt aen dat Slot, en aldaer gehuysveſt in het huys van Adriaen Daetzelaer, een ſeer eerlijk Borgher, en die ſelfs om deeſe eene daedt in ſoo bedorve tijden, wel verdient heeft, dat ſijnen naem onder alle eerlijke luyden bekent worde. Aldaer aengetrokken hebbende de kleederen van ſeekeren metſelaer, heeft hy ſich eerſt begeeven nae Antwerpen, en van daer nae Parijs, alwaer hy in 's Koninghs afweeſen van ſijne Bewintsluyden, daer nae van den Koningh ſelve op 't vriendelijxt ontfanghen, en met een Jaerlijxe Eergift vereert zijnde, ſich needer-

* *Den* 18. *van Bloeymaendt* 1619. † *Den* 20. *van Soomermaendt* 1620. ‡ *Den* 6. *van Soomermaendt* 1619. * *Den* 22. *van Lentemaendt* 1621.

dergeset heeft om te rusten, en sijne studien te vervolghen, toonende altoos een besondere drift, om sijnen Vaederlande en sijne Landtsluyden, wanneerse yets aen dat Hof te doen hadden, met raedt en daedt, en door de gunst die hy hadt by eenighe van 's Koninghs Bewintsluyden, te dienen en hunne belanghen te bevorderen; hoewel hem niet onbekendt was, dat sy, die in dat Rijk de saeken der Algemeene Staeten waernaemen, geen dingh onbesoght lieten, om 't hart des Koninghs teeghen hem te verbitteren: maer vergeefs was al hunnen arbeydt by eenen Prins, ten vollen onderricht van alles wat 'er in de Jaeren 1618. en 1619. in Hollandt was omgegaen: Jae ook selfs verhaelt men, dat hy meer als eenmael soude geseght hebben, dat hy sich verwonderde oover de deught van dien man, die, soo quaelijk in sijn Vaederlandt gehandelt zijnde, echter niet afliet van het te begunstighen en de onderdaenen sijne geneegentheit te bewysen, en ook selfs op allerhande wijse hem mooghelijk wel te doen. 't Eerste sijner werken, dat hy, nae 't verkryghen sijner vryheit, heeft uytgegeeven, is sijne Apologie of Verantwoordingh, niet soo seer de sijne, die niet hadt konnen misdoen in 't uytvoeren van die saeken, die hem van sijne Oover-heeden waeren aenbevoolen, als der gener, die op een wettelijke wijse gekooren zijnde, met een wettelijk recht de Republijk van Hollandt in de Jaeren sestienhondert acht en neegentien geregeert hadden. d'Algemeene Staeten hier van verwittight zijnde, en niet onkundigh, dat in dit Boek hunne konstenaeryen, en het geweldt Hollandt aengedaen, ontdekt wierden, hebben, dewijl se niets anders hadden, om de waerheit daer in uytgedrukt teeghen te spreeken of te weederlegghen, gebruykende hunne voorlangh gewoone geweldenary, den selven vervolght met bannissementen: welken krachteloosen blixem, als hy, door de bescherminghe des Alderchristelijxten Koninghs, die hem in sijne beschuttinghe hadt genoomen, was verdweenen, is daer door niets anders te weeghe gebraght, als dat de Groot geruster en veyligher heeft konnen leeven, dat de winst der Boekverkooperen, die deese Boeken verkoghten, is verdubbelt, en de nieusgierigheit der leeseren soo geweldigh aengewassen, dat, de ooghen van veele Regenten verlicht zijnde, derselver gesagh niet alleen in 't publijk, maer ook ter Vergaederingh der Staeten selve, en dat meer is teeghen d'Algemeene Staeten selfs is doorgedronghen. Aldaer is hy gebleeven den tijdt van elf jaeren, zijnde in 't algemeen bemint, en dikwils van de Aensienelijxte Bewintsluyden des Rijx oover saeken van het grootste gewight geraedtpleeght. Tot dat hy, hebbende verdriet gekreeghen in een al te leedighen leeven, nae dat hy meer als eenmael tot publijke Bedieninghen, niet alleen van den Doorluchtighsten Koningh van Deenemarken Christiaen de IV. maer ook van Gustavus de Groote, was geroepen, en gesint van wooninghe te veranderen, heeft beslooten, eerst weederom te keeren in sijn Vaederlandt, alwaer, nae 't ooverlijden van Prins Maurits, sijnen Broeder Frederijk Henrik in 't Gouvernement der Republijke gestelt zijnde, niet alleen hoop van sachter regeeringhe, maer ook van 't herstellen der voorighe Vryheit in 't bestieren van de Republijk gegeeven, en aen de Groot selve nu voorlangh door brieven sijne geneegenheit betuyght hadt; en niet weynighe geloofden, dat hy soude soeken glory te behaelen uyt het herstellen van soo groot een Man, soo onrechtveerdigh veroordeelt, in sijne voorighe weerdigheeden: maer gelijk meerendeels op de gemoederen der gener, die by Vorsten doen en laeten zijn, meer het nutte dan het eerlijke plaets grijpt, en 'er geene ontbraeken, die hem voor ooghen stelden, hoe gevaerlijk 't voor sijne saeken zijn soude, eenen man, die met soo groot een stantvastigheit de Vryheit en sijn Vaederlandt beminde, weederom in de Regeeringe in te neemen, heeft hy beslooten veel eer te volghen 't gheen hem sijne moogenheit dan 't gheen hem sijne weerdigheit raedde, en, als de Staeten beraedtslaeghden oover 't verblijf van de Groot, die op 't eynde des jaers 1632. weeder in Hollandt was gekeert, sich gevoeght by 't oordeel der gener, die gevoelden dat men hem 't verblijven in sijn Vaederlandt behoorde te verbieden. Deesen doorlughten Ballingh dus gedwonghen zijnde andermael sijn Vaederlandt te ruymen, heeft sich begeeven naer Ham-

Hamburgh, 't hooft der Hanfesteeden, en is aldaer gebleeven, scheppende vermaek in d'aengenaemheit der plaetse, en het gesprek met geleerde Mannen, die derwaerts van alle oorden toevloeyen, tot dat hy, nae veel aensoekens van verscheyde Vorsten des Duytschen Rijx op eerlijke wijsen afgeslaeghen te hebben, ten laetsten, maer nae de doodt van den Grooten Gustavus, sijnen dienst verbonden heeft aen het Rijk en de Koninghinne van Sweeden, met den tijtel van Raedtsheer des Koninghs en * Gesant aen den Allerchristelijxten Koningh van Vrankrijk Luidewijk de XIII. Dus is hy andermael in Vrankrijk gekeert, aensienelijk niet soo seer door den luyster sijnes Gesantschaps, als door den roem sijner geleertheit en sijner deughden. 't Is waer in weerwil en met teegendruyssen sijner vyanden die hy in sijn Vaederlandt hadt, † welke by den Koningh en sijne Bewintsluyden alle hunne kraghten inspanden, om te beletten, dat, door het toelaeten in die weerdigheit, de handelinghen eenes mans by hen veroordeelt gereghtveerdight wierden; maer vrughteloos, als nu geseght is. Sy arbeyden aen een Hof, niet onkundigh van al het gene dat in die saeke, selfs teeghen den raedt des Koninghs, dien hy soo vaeken door sijne Gesanten hadt bekent gemaekt, in Hollandt was omgegaen. En de verantwoordingh van de Groot selve was soo duyster niet geschreeven, dat yemandt, die maer eenighsints in menschelijke saeken was bedreeven, niet kon tasten, hoe onreghtveerdigh een vonnis teeghen hem was uytgesprooken. En toen geloofde hy, dat het tijdt was de Regeeringhe der Stadt Rotterdam te verwittighen sijn aengenoomen Gesantschap, op datse naementlijk ontslaeghen zijnde van de voorwaerden met hem aengegaen, voorsien moghten in 't Raedtpensionaris-Ampt haerer Stadt, dat eerst van die tijdt af was oopen gevallen: gelijkse gedaen hebben, verkiesende in sijne plaetse den Eedelen en seer welspreekenden Heer Simon van Beaumondt, vaeder des Heeren Herbert van Beaumondt, hier vooren genoemt. Derhalven is hy aldaer gebleeven, eeven aengenaem en den genen van welke, en aen welke hy gesonden was. Sijnen voornaemsten tijdt besteede hy, ten deelen in de bedieninghe sijnes Gesantschaps, ten deelen in sijne studien, ten deelen in besoek en aensprack der gener, die uyt alle gewesten van Europe toevloeyden om hem te sien, en met hem te raede te gaen. Voor allen stondt sijne deur, voor allen sijne taefel, voor allen sijnen dienst oopen, selfs niet uytgesondert, welker ouders, nae 't aendoen van meenighvuldighe ongelijken, oorsaek en van sijne gevanghenis en van sijne ballinghschap geweest waeren. Sijn Gesantschap liep nu nae het elfde jaer, toen de Groot, om aen Christina, doghter van den Grooten Gustaef, nu meerderjaerigh, en geroepen tot de regeeringhe des Rijx, reekenschap van sijne bedieninghe te geeven, naer Sweeden reysende, sijnen wegh door Hollandt heeft genoomen; en hy was nu tot Rotterdam, sijn oude woonplaets aengekoomen, wordende aldaer ontfanghen met groote toejuygingh en gunst der Borgheren, toen sijne vyanden, niet vernoeght met de lasteringhen en ongelijken, waer meede sy hem soo langh geplaeght hadden, rondtom de huysen hunner party aenliepen, arbeidden om wien se konden aen hunne snoer te ryghen, heemel en aerde beweeghden, om te beletten, dat de Staeten van Hollandt, juyst toen ter tijdt vergaedert, toelieten, dat de Groot ongestraft door hunne Landen en Steeden sijnen wegh nam: maer 't weesen der saeken was verandert. Seer veele der gener, die in den Jaere 1618. den staet der Republijke ontrust hadden, waeren nu ooverleeden, eenighe der gener die in 't selfde Jaer waeren geschopt uyt hunne weerdigheeden, hadt de saghte gemaetightheit des Prinsen Frederijk Henrik weeder tot hunne voorighe bedieninghe geroepen, en die nieuw in de Regeeringhe waeren gekoomen, gelijk se in de partyschappen niet waeren gemenght geweest, soo ook des te meer bequaemheits hadden, om de waerheit t'onderscheyden. Dus is 't gebeurt, dat als den Heer Jacob Kats, toen ter tijdt Raedtpensionaris der Staeten van Hollandt, ter Vergaederinghe der gemelte Staeten voordroegh, 't gheen hem dienaengaende was voorgekoomen, haere Eed. Grootmooghende hem tot antwoordt gaeven,

* 1634. † 1635.

gaeven, dat hy de menschen, welker vreese wat te verre gingh, van die ongegronde vreese ontslaen soude, dat sy souden sorghe draeghen dat de Republijk geen schaede quaeme te lijden. Hierentusschen was de Groot tot Amsterdam gekoomen, om van daer sijne reyse op Hamburgh voort te setten; want hy was niet geneeghen om sigh in eenighe Steeden te laeten sien, als alleen welker doortoght hy niet myden konde. In die Stadt waeren toen ter tijdt Borghermeesteren de Heeren Pieter Hasselaer, Andries Bikker, Gerbrandt Pancras en Willem Backer, wijse en bescheyde mannen, die verwittight sijnde van de aenkoomst des Heeren de Groot binnen hunne Stadt, en niet begeerende t'ontveinsen in hoe hoogh een achtingh sy hielden eenen man, soo grondigh geleert, die sijnen vaederlande soo goede diensten hadt beweesen, en soo vermaert was in doorlughten roem oover den geheelen aerdtboodem, van stonden aen sonder uytstel by hem gegaen zijn, hem alle goede diensten aengebooden, hem van Stadts weeghe ter maeltijdt onthaelt, en hem een schip tot sijnen oovertoght bestelt hebben. Dus is dien seer uytneemenden man noghmaels gescheyden uyt sijn vaederlandt, dat hy naederhandt nimmer weeder sien soude. Op Hamburgh te water, te lande op Lubek reysende, is hy van de Magistraeten dier beyde steeden met alle eere bewelkoomt. Van daer is hy gekoomen tot Wismar, stadt in 't Hartoghdom Pomeren, beset met Sweedtsche besettingh. Niet verre van de haeven dier stadt onthieldt sigh op die tijdt met een groote vloot Graef Wranghel, Opper-Ammirael van Sweeden, die verwittight van de aenkoomst van de Groot, met insight om nae Sweeden te vaeren, in allerhaest hem een oorloghschip, om sijne reyse te vorderen, heeft toegesonden: daer meede is de Groot tot Calmar gekoomen, om nae Stokholm voort te reysen; dit de Koninghinne, die juyst toen tot Upsal was, en nu voorlangh een vuerighe begeerte hadt gehadt om de Groot te sien, ter kennis gekoomen sijnde, heeft sy haere weederkoomst in die stadt, den seetel haeres rijx, verhaest. De Groot 's anderendaeghs voor de Koninghinne ter gehoor gebraght sijnde, heeft, nae dat hy in 't breede naer eysch van saeken en tijdt gesprooken hadt, oopeningh sijner bedryven in sijn gesantschap gedaen, reekeningh van sijn doen gegegeeven, haere Majesteyt bedankt voor soo langh genoote gunst, en versoght ontslagh van sijne bedieninghe. Dogh Christina, gelijk se was ervaeren in alle saeken haerer kennisse weerdigh, en uytsteekende beminde geleertheit en geleerden, en ook de Groot selve, en met een doordringhendt oordeel sijne uytgegeevene schriften wist te schatten, heeft op d'ooverighe punten sijner reede vriendelijk, op 't laetste, daer hy van sijn ontslagh gesprooken hadt, niet dan door omweeghen geantwoordt. Soo dat d'omstaenders niet duyster konden begrijpen, dat de meeninghe der Koninghinne was de Groot by haer te behouden, en naeder in haeren Raedt te gebruyken. Dit merkte ook de Groot selve, en trok niet eens in bedenken of dit eene waere genoegh, om die afgunst, welke hy al in 't eerst van sijn aenkoomen in eenighe Grooten des rijx bespeurt hadt, meerder gaende te maeken. Weshalven hy, die geen minder gedachten hadt, als sigh metter woon ter needer te setten in dat gewest des weereldts, alwaer hy daeghelijx niet min met den aerdt van menschen hem soo quaelijk geneeghen, als met de strafheit van lught soude hebben te worstelen, niet afgelaeten heeft in teeghenwoordigheit der Koninghinne, soo dikmaels als hy by haer quam, om ontslagh en verlof om weeder tot de sijne te mooghen keeren aen te houden. Sy, die nogh onweetende was in de verscheyde landtschappen des aerdtboodems, nogh in de verschillende seeden der menschen, en des te minder twyfelen konde, hoe beswaerlijk 't was, een gemoedt dat nogh door gierigheit, nogh door staetsught was verrukt, maer sigh alleen vernoeghde in sijne studien, en den ommegangh met geleerde luyden, uyt dat Landt, waer in hy soo langh geleeft hadt, in dat gewest des weerelts, dat naeulijx selfs haer, die daer gebooren was, daer opgevoedt, en daer regeerde, ja self niet ter nauwer noodt behaeghen konde, heeft ten laetsten beslooten sijne begeerte in te volghen, en eenen man, die haer geen quaede diensten gedaen hadt, vereert met oovervloedighen lof, geschenken, en betuyginghen van

sonder-

ſonderlinghe geneegenheit ſijn affcheidt te geeven : dus is, hoewel de Koninghin ſulx niet dan beſwaerlijk toeſtont, den Heer de Groot van Stokholm vertrocken, ſijnde nu niet al te vaſt van lighaem, hebbende, gelijk men geloofde, ſijne geſontheit verſwakt, ten deelen uyt verdriet van ſijne ſoo langh opgehoude reyſe, ten deelen uyt de ſtrengheit van de lught, die met ſijne natuer niet ſeer oovereenquam : maer die hem vergeſelſchapten hadden hoop dat het verlanghen om eerſtdaeghs ſijn huysvrouw en ſijn huysgeſin weeder te ſien, ſoo groot een vermooghen op hem hebben ſoude, dat het wel 't voornaemſte gedeelte van ſijne ſmerte, die hun afweeſen hem aengedaen hadde, ſoude konnen doen verdryven. 't Schip dat de Groot hadt opgenoomen om hem nae Lubek oover te brenghen was met helder weeder en een vry goede windt uyt de haeven van de Daeler uytgeloopen, maer van kleynen duer was dat heldere weeder: gemerkt den volghenden dagh een heevighe ſtorm genootſaekte kleynder ſeyl te maeken, die teeghen den avondt meer en meer verſwaerende de groote maſt heeft ooverboordt geworpen, en het ſchip was door desſelfs gewight by naer geſonken, wordende door de winden die van alle kanten teegenliepen ſoo geſlinghert, dat het, nae ook d'andere maſt gebrooken was, ten laetſten op de kuſt van Caſſuben reddeloos en lek aen 't ſtrandt vaſt raekte. Ten achtſten daeghe nae 't uytloopen uyt de haeven, is de Groot met ſijn gevolgh op 't ſtrandt uytgegaen, niet verre van het dorp Lyben, geleeghen veertien Duytſche mylen van Dantzik, ſiek niet min van hartſeer als van lighaem : en als hy van ſijn hart, dat ſigh ſpoede om weeder nae de ſijne te keeren, ſelfs niet eenen dagh om ſijn lighaem te verquikken en te beſorghen konde verkryghen, heeft hy op een boerewaeghen, dien hy aldaer ter naeuwernoodt gekreeghen hadt, door reeghen en windt nogh andere acht daeghen ſijn reys vervolght, tot dat hy ten laetſten, nu ſijne kraghten door te heevigh ſchokken en vermoeytheit waeren uytgeput, tot Roſtok is aengekoomen, en geſtort in 't bedt, waer uyt hy niet weeder opſtaen ſoude. 's Anderendaeghs is by hem ontbooden en gekoomen den Geneesheer Stokmans, die, de pols gevoelt hebbende, ſijne ſwakheit alleen de vermoeytheit toeſchreef ; en oordeelde, dat hy door ruſte en verſterkende ſpyſen moeſt herſtelt worden: dogh als hy 's anderendaeghs weeder quam, en ſagh dat de ſwakheit was vermeerdert, het klamme ſweet hem uytbreeken, en meer andere teekenen van een afgaende natuere, * verklaerde dat ſijn leeven ten eynde liep, en hy nu reets lagh in doodts noode. Terwijl hy ſigh in deeſen ſtaet bevondt, is omtrent des avondts ten neeghen ueren by hem ontbooden en gekoomen Johannes Quiſtorpius, Leeraer en Hooghleermeeſter in de Godtheit en ook Bedienaer des Goddelijken woordts aldaer, die, nae eenighe reedenen oover de brosheit des menſchelijken leevens, de meenighvuldighe ſonden der menſchen, het noodigh berouw derſelver, en de oneyndighe goedertierenheyt des Grooten Godts in deſelve te vergeeven om de verdienſten Chriſti, neevens meer andere die men gewoon is den ſtervenden voor te houden, gevoert te hebben, ſigh tot het gebedt gekeert heeft, welkers woorden de Groot met gevouwen handen binnen 's mondts naevolghende, allengskens heeft beginnen te ſcheyden, en eerſt het gehoor, en korts daer op het geſight verlooren, en niet langh daer nae op twaelf ueren des middernaghts ſachtjens de geeſt gegeeven. Sijne ingewanden zijn geſlooten in een koopere bus, en aldaer in een ſeer eerlijke plaetſe in de Hooftkerke begraeven. 't Lichaem ſelve is gebalſemt oovergevoert nae ſijn vaederlandt, en tot Delft, ſijne geboorteſtadt, niet ſonder groote praght in ſijne uytvaert, geleght in 't graft ſijner voorouderen, in de nieuwe Kerke in 't Koor, ter rechter ſyde van de vermaerde Grafplaets der Prinſen van Oranje. De geſtalte ſijnes lighaems was niet verre booven de middelmaetighe, ſijne gedaente vry ſchoon, de verwe fris, de neus een weynigh gebooghen, ſijne ooghen glinſterende, het weeſen helder, de leeden geſlooten, en ſoo ſterk, dat hy in 't wandelen, in 't loopen, in 't ſpringhen onder luyden van ſijne jaeren weynigh of naeulijx weergae vondt. In 't bedrijf van ſaeken was hy ernſthaftigh,

* *Den 28. van Oegſtmaendt 1645.*

tigh, onder sijne vrienden vrolijk, by allen gespraeksaem en meewaerigh: dogh met wat nyverheit, met wat verstant, met wat oordeel, met wat godtvrughtigheit tot Godt, liefde omtrent sijnen naesten, liefde omtrent sijn vaederlandt hy begaeft sy geweest, sal klaerder uyt sijne schriften selve, dan uyt de getuygheniſſen van andere konnen afgenoomen worden. Stervende heeft hy naergelaeten vier kinderen, drie soonen en een eenighe doghter; van welke Kornelis en Diderijk, gene de oudtste, deesen de jonghste, nae aensienelijke Krijghsampten, en andere weerdigheeden met lof bekleet te hebben, nu al voor deesen buyten huwelijk waeren ooverleeden. Sijne doghter Kornelia, als nogh in leevenden lijve, is nae 't ooverlijden haeres vaeders getrouwt aen Jean Barthon Graef van Montbas, gesprooten uyt voornaemen aedel in Poictou, en vermaeghschapt aen ſeer doorluchte huysen in Vrankrijk. Dees hadt, volghens de gewoonte der Françoische eedelen, van sijne eerste jeught af, sigh in den oorlogh begeeven, en was, nae 't bekleeden van verscheyde eerampten en weerdigheeden in sijn vaederlandt tot Kornel te peerde gevordert sijnde, ten gevalle sijner gemaelinne, die de Fransche lught niet konde verdraeghen, in Hollandt oovergekoomen. Alwaer dien man, kloek van verstant, dapper in de vuyst, en door langhe ervaerenheit doorweekt in krijgskunde, onder de voornaemste, * Hooftofficieren te peerde gekooren sijnde, tot hoogher weerdigheeden opsteegh: maer, onseeker of door sijn eyghen noodtlot of dat van het huys waer aen hy sigh vermaeghschapt hadt, gevanghen en gevonnist sijnde, † hadt hy ter naeuwer noodt door een beswaerlijke vlught sijn leeven geredt. Pieter de Groot, tweede soon van den selfden Hugo, nogh maer onlanghs door een bedroefde doodt sijn vaederlandt ontrukt sijnde, heeft alle eerlijke luyden een bitter wenschen om sijnen persoon naergelaeten. Deesen hadt de vaeder al van sijne teedere jaeren af sijnen vaederlande en de Republijk opgeoffert, en derhalven op dat hy in de seeden en den aerdt sijner landtsaeten wierde onderweesen, hem in den jaere 1629. gesonden in Hollandt, alwaer hy onder Theodorus Schrevelius, Regent der Schoole tot Leyden, de gronden sijner studien geleght heeft: daer nae tot meerder jaeren gekoomen, heeft hy tot Hooghleermeesteren in de Wijsbegeerte gehadt Caspar Barleus, in de Historien en Staetkunde Gerardus Vossius, in de Reghtsgeleertheit Joannes Corvinus. Naederhandt in den jaere 1637. is hy, met voorraedt van alle soort van geleertheit, weedergekeert nae Vrankrijk tot sijnen vaeder; alwaer hy niet soo seer door sijne jaeren, als door sijn vroegh rijp verstandt en oordeel nu bequaem sijnde tot bedrijf van saeken, sijnen vaeder dikmaels goede diensten gedaen heeft, en hem behulpsaem is geweest, soo in 't besoeken van sijne vrienden, en 't uytvorssen van de geheymen des hofs, als in 't opstellen van brieven rackende sijn gesantschap, wanneer de kortheit des tijdts, of 't afweesen sijnes vaeders sulx vereyschten. 't Jaer daer aen weeder in sijn vaederlandt gekeert sijnde, heeft hy sijne sinnen eenen tijdt langh gestelt tot de praktijk in reghten, meer noghtans geneeghen om de gemeene belanghen dan die van besondere dienst te doen. Maer geen hoop met allen was 'er, dat een jongelingh afkoomstigh van regenten en soo braeve aedelijke huysen in de regeeringh der Republijke soude ingenoomen worden van hen, die den vaeder, een man van seer opreghte deught en wandel, tot een eeuwighe gevanghenis verweesen hadden. Derhalven heeft hy buyten alle bewint geleeft, tot dat den Doorlughtighen en seer wijsen Prins Karel Luidewijk, Keurvorst des H. R. Rijx, by de vreede van Munster in sijn Paltsgraeffschap herstelt sijnde, deesen onsen de Groot heeft willen gebruyken, om sijne saeken by de Hooghmooghende Heeren, de Staeten der Vereenighde Neederlanden waer te neemen. Als het weesen der saeken in sijn vaederlandt allengskens veranderde, heeft hy ten laetsten in den jaere 1660. het Pensionarisschap der stadt Amsterdam, hem opgedraeghen, seeven jaeren met de grootste trouwe en nyverheit bekleet. In den jaere 1668. van de Algemeene Staeten der Vereenighde Neederlanden voor Gesant aen de Noorder Koninghen gesonden sijnde, is hy eerst aengekoomen

* *Commissaris Generael van de Cavallery.* † 1672.

koomen tot Koppenhaeghen. Nae dat hy den last der Staeten hadt volvoert, is hy, van den Koningh van Deenemarken Frederijk de III. met alle vriendelijk onthaelt sijnde, en sijn affcheit gekreeghen hebbende, tot Stokholm aengekoomen. Hier is hy van Karel de XI. en alle de Rijx-Raeden in groore eere gehouden sijnde, meer dan een jaer gebleeven, wanneer hy, nae 't ooverlijden van den Heer Willem Boreel, Gesant in Vrankrijk, van de Staeten gekooren sijnde tot Gesant aen den Alderchristelijxten Koningh wierdt t'huys ontbooden, daer hy 't Raedtpensionarisschap der stadt Rotterdam, voor deesen het ampt sijnes vaeders, hem van de Regeeringhe opgedraeghen heeft aengenoomen, Alle gesantschappen, insonderheit de Fransche, heeft hy bekleedt met den grootsten arbeidt, met den meesten yver, en wondere wackerheit, niet sonder groot genoeghen en sonderlingh welgevallen der Algemeene Staeten, wien hy nu proeven van sijne staeghwaekende vlijt en trouwe gegeeven hadt; als die scherp wist nae te speuren de geheymen der vyanden, hunne aenslaeghen, en het geweldt dat teeghen het vaederlandt gesmeet wierdt, en niet min veerdigh in die aen 's Landts Regenten bekent te maeken. Weederom in sijn vaederlandt gekeert sijnde, en afgesonden ter vergaederinghe der Algemeene Staeten, is hy door die rampsaelighe stormbuy oover Hollandt, welke het woedendt en oproerigh graeuw hadt gaende gemaekt, van die hooghe eerampten afgestooten, en met de eerlijkste en wijste Regenten des Landts berooft van sijne weerdigheeden. En dus is de verwoetheit nogh niet versaedight geweest; want ter naeuwer noodt uyt de handen der moordenaeren, die hunne poenjaerts t'sijnen verderve gewet hadden, ontworstelt sijnde, is hy door 't aenraeden sijner vrienden, en het gedruysch der gevaeren hem van alle kanten omringhende, bewooghen geweest den tijdt toe te geeven, en voor een wijl, tot dat de beroerten waeren besaedight, sijn vaederlandt te verlaeten. Eerst heeft hy sigh begeeven naer Antwerpen, de vermaertste stadt in Brabandt, en is aldaer niet sonder groot gevaer sijns leevens, gebleeven onder de beschserminghe des doorlughtighsten Graeve van Monterey, Landtvooght des Koninghs van Spanjen in de Neederlanden, die hem meer als eenmael vermaende, dat hy met al te langh te blijven in een stadt, soo naebuerigh aen Hollandt, niet soude gaende maeken de gemoederen der gener die sijnen doodt geswooren hadden; weshalven hy, om sigh niet langher voor het moordtgeweer sijner vyanden bloot te stellen, van daer vertrokken is, eerst nae Luyk, voorts nae Aeken, en ten laesten nae Keulen, een stadt, die niet alleen van natuere, maer ook om de Gesanten, die aldaer op de vreedehandelinghe waeren by een gekoomen, veyligh was. Terwijl hy sigh aldaer onthieldt, heeft hy met het uytvorssen van de geheymen der partyen, en die aen de Gesanten der Vereenighde Neederlanden oover te brenghen, sijnen vaederlande geen geringhen dienst beweesen. Nae 't verloop van twee jaeren is hy weederom gekoomen, wanneer niet weynighe van die verwoetheit met de tijdt ontneevelt en besaedigher geworden sijnde, de ooghen voor de ongekreukte reeden en de waerheit oopenden. Sijne onnooselheit hadt nu de vreughde van sigh met opgereghten hoofde, en een hert dat sigh geener misdaedt was bewust, onder d'ooghen sijner vyanden te vertoonen; hebbende daerenbooven verdriet gekreeghen in langher, gelijk booswighten gewoon sijn, buyten sijn vaederlandt, 't welk hy soo goede diensten hadt beweesen, als ballingh een vlughtigh leeven te leyden. In 't eerst onthieldt hy sigh gerust, sonder bekommeringh van yemandt, op sijn wooningh, maer als hy sigh binnen den Haegh begaf, is hy door de Procureur Generael beschuldight, dat hy met Abraham van Vicquefort, Agent des Hartoghen van Bruinswijk by de Staeten Generael hadt brieven gewisselt, en de geheymen van de Gesanten der vyanden, belanghende de vreedehandelingh, door hem ontdekt, aen de Gesanten der Vereenighde Neederlanden hadt oovergebraght; maer heeft door opreghtheit der Raeden reghteren sijn leeven, eere en goederen, waer op sijne vyanden gelijkelijk toeleyden, ongeschonden behouden. Dus heeft ten laetsten de goede sacke geseegepraelt, niet sonder mompelingh van 't gemeen. Hier naer is hy, om niet sijne vyanden door sijn teegenwoordigheit

digheit een dooren in de voet te fijn, met fijn huysgefin gaen woonen op een woo-ningh, welke hy hadt niet verre van Haerlem; alwaer hy met fijne kinderen op te voeden, met goede fchryvers te doorleefen, en fijne vrienden te onthaelen, nae 't voorbeeldt van Scipio Africanus en eenighe doorluchte mannen, een leeven nie-mandt laftigh, en voor fighfelven nogh onvermaeklijk nogh oneerlijk geleidt heeft. Terwijl hy dus fijn leeven buyten bedieningh in ruft en ftilte doorbraght, wierdt hy, in het feeventighfte jaer fijnes ouderdoms, aengetaft van een fiekte, en is de doodt met een vrolijk en ftantvaftigh gelaet in 't gemoet getreeden, als die hem, nae foo meenighvuldigh flingheren door de ftormbuyen deefes leevens felfs van fijne tee-dere jaeren af, braght in veylighe reede. Wanneer de afgunft, die haer aes haelt van de leevende, fighfelven fal verteert hebben, en de driften der partyfchappen fullen befaedight fijn, fal het cieraedt van deefe man in onbefwalkte eere haeren vollen glans hebben; fijne deughden en daeden, die wy maer kortelijk hebben aen-geroert, fullen de Jaerboeken der naekoomelinghen melden, en derhalven ben ik gefint maer weynigh woorden van de geftalte fijnes lichaems, en de begaeftheeden fijner fiele te fpreeken. Hy was langh van perfoon en fwaerlijvigh. De Maefelen, welke fijn vaeder fchryvende van defen onfen aen Benjamin Mauretius, feght ge-weeft te fijn als een misdraght van een voghteloofe Peft, hadden fijn aengefight ge-fchonden, en den eenen voet foo opgetrokken, dat hy fijn geheele leeven kreupel gingh. Men verhaelt dat Ulyffes niet fchoon, maer welfpreekent geweeft is, en dat de Godin der welfpreekenheit gefeeten heeft op de lippen van Pericles, faeken die op den onfen t'eenemael paffen. Dogh van gemoedt was hy opreght, in feeden onbevlekt; fijne meêwaerigheit bleek uyt in voorfpoedt, fijne ftantvaftigheit in teegenfpoedt, in alle de handelinghen fijnes leevens een onbefwalkte trouw. Nae de goddelijke wet gingh hem geene andere naeder aen 't hart als de welftant van het vaederlandt. De Republijk dienft te doen, fijne vrienden te vieren, fijne vyanden door weldaeden aen figh te verbinden, was fijn hooghfte vermaek en ftudie.

Dus hebben wy beknoptelijk aengeroert 't gheen wy van den doorlughten Heere Hugo de Groot, van fijnen foon Pieter de Groot, en fijn ooverigh geflaght te fegghen hadden; dogh op dat 't gheen wy van Hugo de Groot, van wien hier onfe voornaemfte reeden geweeft is, gefeght hebben, te meerder ge-loof mooghe vinden, hebben wy hier bygevoeght den Brief van Frederijk Hen-rik, Prins van Oranje, Stadthouder der Vereenighde Neederlanden, en van de Koninghinne Chriftina, welker loffelijke en oovervloedighe getuygheniffen de quaedtaerdighe tael, die nu van ouderdom verftorven, en door 't light der waerheit verblindt is, fullen ooverweeghen.

C O P I E

de la lettre escrite le IV. d'Aoust 1622. par F. Henry Prince d'Orange, au Sr. Hugo de Groot.

MONSIEUR,

Je vous remercie des bons offices que vous m'avez rendu par delà vers quelques-uns du Conseil du Roy : ce que je vous supplie de continuer tant vers les susdits, que autres que vous jugerez à propos, vous asseurant que je recognoistray cette bonne volonté en toutes occasions, où j'auray le moyen de vous servir. Je vous supplie aussi de faire estat de mon affection, & vous asseurer, que je vous la continueray tousjours, y estant obligé par celle que vous m'avez tesmoignée de tout temps. J'ay prié vostre beau-frere le Sieur Reigersberg de vous escrire particulierement sur quelque sujet, sur lequel je seray fort aise d'entendre vostre advis : vous m'obligerez fort de me l'envoyer, comme vous avez desja faict par le Memoire que vous m'avez envoyé, dont je vous remercie bien fort. Je souhaiterois de pouvoir estre utile en vos affaires par deça, & m'y employerois de tout mon cœur, mais vous sçavez la constitution des affaires estre telle, que ny moy, ny vos autres amys, ne pouvons vous y servir, comme nous desirerions bien. Je veux esperer que le temps y pourra apporter du changement, & que je vous pourray revoir en ce pays estimé & honoré comme vos rares qualitez le meritent : dequoy je ne recevray pas moins de contentement que j'ay fait de vostre liberté. Cependant je vous souhaite en vostre éloignement de vostre patrie tout le contentement, heur & prosperité que vous sçauriez desirer. Ce que je prie à Dieu de vous donner, & à moy l'occasion de vous faire paroistre par effect que je suis,

MONSIEUR,

De la Haye le 4. d'Aoust 1622.

Vostre tres-affectionné à vous faire service

FR. HENRY DE NASSAU.

V E R T A E L I N G H

Van den Franschen brief van Frederijk Henrik, Prins van Orangie, aen den Heere Hugo de Groot.

MYN HEER,

Ik bedank u voor de goede diensten die ghy my derwaerts oover gedaen hebt by eenighe Raedtsheeren des Koninghs : waer in ik u bidde te willen voortgaen, soo omtrent de boovengemelde, als omtrent andere, die ghy sult geraeden vinden, u verseekerende dat ik deese goede geneegenheit sal erkennen by alle voorvallende geleegenheit, daer ik u sal konnen dienst doen. Ook bid ik u, dat gy wilt staet maeken op mijne gunst t'uwaerts ; en u verseekeren, dat ik daer in altoos sal volharden, als die daer toe verplight ben, door die, welke ghy my van alle tijden betoont hebt. Ik heb uwen Swagher, den Heer Reygersbergen, versoght u besonderlijk te schryven oover eenighe saeken, waer oover ik met allen verlanghe u gevoelen te verstaen: soo ghy my dat laet toekoomen, sult ghy my ten hooghsten verplighten, gelijk gy nu reede gedaen hebt, door de memorie, my toegesonden, waer oover ik u hooghlijk bedanke. Ik wenschte, dat ik u in uwe saeken hier te Lande konde dienst doen, ik soude u dien betoonen van gantscher herte, maer u is niet onbekent, dat de saeken teegenwoordigh soo geschaepen staen, dat nogh ik, nogh uwe andere vrienden, u daer

daer in konnen dienen gelijk wy wel souden wenschen. Ik wil hoopen, dat de tijdt daer in veranderingh sal konnen brenghen, en dat ik u hier te Lande sal sien geaght en geëert gelijk uwe uytsteekende Qualiteyten verdienen: 't gheen my geen minder vernoeghen sal geeven, als te vooren uwe vryheit. Hier en tusschen wensche ik u in uwe ballinghschap buyten uw' vaederlandt al het vermaek, al den seeghen en voorspoedt, dien ghy soudt konnen wenschen. 't Gheen ik Godt bidde u te verleenen, en aen my de geleegenheit om in der daedt te doen blijken, dat ik ben,

MYN HEER,

Haeghe den 4. van Oegstmaendt 1622.

Uwen seer geneeghenen om u dienst te doen

FR. HENRIK VAN NASSAU.

Response de la Reyne Christine à feu Madame Grotius.

MADAME,

J'ay appris de vostre lettre du 16. *Juillet, comme quoy mon Ambassadeur a executé les ordres, que je luy avois donné touchant les livres de feu Monsieur Grotius vostre Mary; & que nonobstant les offres, que des autres avoyent faictes, pour s'en rendre possesseurs, vous avés eu plus de consideration pour mes desirs, que pour les avantages, que l'on vous faisoit esperer de ce costé là. J'advoüe, que dans le plaisir, que je prens à la lecture des bons autheurs, je suis tellement amoureuse des escrits de Monsieur Grotius, que je ne m'estimerois pas contente, si je me voyois descheuë de l'esperance de les associer à ma Bibliotheque. Mon Ambassadeur vous peut avoir dict une partie de la haute estime, que je fais de son admirable intelligence, & des bons services qu'il m'a rendu: mais il ne sçauroit vous exprimer parfaictement à quel poinct son souvenir m'est cher, & les effects de ses travaux considerables. Que si l'or & l'argent pouvoyent contribuer quelque chose à rachepter une si belle vie, il n'y auroit rien en mon pouvoir, que je n'employasse de bon cœur pour cet effect. Jugez de là, que vous ne sçauriez mettre ces beaux monumens & reliques entre des mains, dont ils soyent mieux receus & traictez, que les miennes: & puisque la vie de leur autheur m'a esté si utile; ne souffrez pas, que sa mort me prive entierement des fruicts de ses illustres peines. J'entens, qu'avec les livres, que d'autres ont faicts, vous me fassiez tenir tous ses memoires manuscripts & extraicts, suivant la promesse, que vous m'en faites dans vostre lettre. Vous ne me sçauriez jamais mieux tesmoigner vostre bonne volonté, qu'en ce rencontre, & j'ay, Dieu mercy, dequoy le recognoistre, & vous en recompenser, ainsi que mon Ambassadeur vous donnera à entendre plus particulierement, auquel me remettant, je prie Dieu, qu'il vous maintienne en sa saincte grace.*

à Stocholme ce 12. *d'Aoust*, 1648.

CHRISTINE.

Antwoordt van de Koninghinne van Sweeden, aen wijlen Me-vrou de Groot. Uyt het Fransch vertaelt.

ME-VROU,

Ik heb uyt uwen brief van den 16. van Hoymaendt verstaen, hoe mijnen Gesant heeft uytgevoert de beveelen, die ik hem gegeeven hadt, raekende de boeken van wijlen mijn Heer de Groot, uwen man; en dat ghy, onaengesien de aenbiedinghen u gedaen van andere, om die in hunne handen te kryghen, meer in acht genoomen hebt het vernoeghen van mijne begeerten, als de voordeelen, die men u van die kant deede

deede hoopen. Ik beken, dat in het vermaek dat ik ſcheppe in 't leeſen van goede ſchryvers, ik dermaeten op de ſchriften van mijn Heer de Groot verlieft ben, dat ik my niet en ſoude vernoeght houden, indien ik my vervallen ſagh van de hoop om die te konnen plaetſen in mijne boekerye. Mijnen Geſant ſal u mooghelijk verhaelt hebben een gedeelte van de hooghe achtingh, waer in by my ſijn ſijn wonderlijk verſtant, en de goede dienſten, die hy my heeft beweeſen: maer hy ſoude u niet volkoomentlijk konnen uytdrukken, hoe verre ſijn geheughen my dierbaer is, en in wat weerde ik houde de vrughten ſijnes arbeidts. En in der daet, indien goudt of ſilver yets konden by brenghen, om ſoo doorluchten leeven weederom te koopen, in mijn vermooghen ſoude niets ſijn, 't gheen ik niet van herten ten dien eynde beſteeden ſoude. Oordeelt hier uyt, dat ghy die ſchoone gedenkſchriften en oeverblijfſelen in geen beeter handen ſoudt konnen ſtellen, of van welke ſy beeter ſouden ontfanghen en gehandelt worden, als van de mijne: en dewijl my het leeven van haeren ſchryver ſoo dienſtigh geweeſt is; gedoogh niet dat ſijne doodt my t'eenemael vervoere van de vrughten van ſijnen doorluchten arbeidt. Ik verſtae, dat neevens de boeken van andere, gy my ſult doen hebben alle ſijne geſchreeve memorien en extracten, volghens de beloſte die gy my doet in uwen brief. Nimmer ſoudt gy my beeter konnen betuyghen uwe goede geneegenheit, als by dit voorval, en ik heb, Godt dank, waer meede het te erkennen, en u te beloonen, gelijk mijnen Geſant u breeder ſal te kennen geeven, waer toe my verlaetende, bidde ik Godt dat hy u vorder wil behouden in ſijne heylighe beſcherminghe.

Stokholm, den 12. van Oegſtmaendt, 1648. — CHRISTINE.

Tot beſluit van dit Leeven volghen eenighe Gedichten, by den Heere DE GROOT en andere, op ſijn wonderbaere verloſſingh uyt Louveſtein geſchreeven, mitsgaeders verſcheyde Dichten t'ſijner eeren door den Droſſaert P. C. HOOFT, J. v. VONDEL en andere Dichters, in ſijn leeven en nae ſijn doodt gemaekt.

HUGONIS GROTII

ALLOQUIUM

ad Arcam, quâ è carcere elatus eſt.

Dulces latebræ, temporis domus parvi
Anguſta; laxo quæ viam facis cœlo,
Clauſum parumper ſpiritum manumittens;
Onus quod ægrè congregum manu multâ
Interquieſcens pertulit ferus miles,
Tandemque cœcum tradidit rati pignus,
Lati vehendum Vahalis impetu prono;
Quas Arca grates, quas tibi feram laudes?
Tibi fugata victa ſervitus ceſſit,
Tolerata ſeptem poſt biennium menſes.

Quod

Quod celsa tueor ostia libero vultu,
Quod durus aures non ferit seræ stridor,
Obicesque multi, barbarique custodes:
Sed læta turba comiter salutantium,
Blandique amici, tincta litteris corda,
(Quales Thuanus, quo probatior nemo,
Puteanus, & mens erudita Tileni)
Fastidiosas ire non sinunt luces:
Tibi hæc, & aliud si quid est boni nobis,
Et si quid ultra restat, Arca, debemus.
Quæ merita verbis si libêret æquare,
Opus tot esset, ferre quot soles, libris.

Ejusdem Scazontes Albo cujusdam inscripti, 27. Martii 1621.

Quos matris alvus Carcer edit in lucem,
Queis corpus animum more Carceris vincit,
Quos morte functos terra Carcer exspectat,
Nunquam nimis timere Carcerem debent.

HUGO DE GROOTS
AENSPRAEK
Aen de Kist, in dewelke hy uyt de Gevanghenisse werdt gedraeghen.

O Soete schuilplaets, o voor korten tijdt naeu huiske,
Dat mijn bedrukte siel, beslooten in uw' kluiske,
Hebt vrygemaekt, en soo in open lucht gestelt
Uw lieve last, die, naeuw gepakt, door sterk geweldt
Van 't strenge krijgsvolk werdt allengskens uitgedraegen,
En eindlijk als een pandt, doch dat sy niet en saegen,
Bevolen, op een schip, de Waels afloopend ty.
O Kist, wat danks, wat lofs verdient gy wel van my?
Gy hebt mijn slaverny verjaeght en overstreden,
Die 'k seven maenden meer dan twee jaer heb geleden.
Dat ik des heemels licht aenschouw met vry gelaet,
Dat my geen slot meer plaeght, mijn ooren niet meer slaet
Der grendelen gekners, en 't wreedt gegraeuw der wachten,
Maer magh gerust, en vry, het bly gegroet verwachten
Van vrienden, die gedoopt sijn in geleertheits nat,
(Als Puteaen, Thuaen, wiens trouw geen weêrgâ hadt,
En dat geleerdt verstandt Tilenus) welker reden
Den onverdrooten tijdt my vroolijk doen besteden:
Dit al, en soo 'k noch meer geluks t'erdenken wist,
Dat moet ik u alleen dank weeten lieve Kist.
Doch wild' ik naer verdienst uw lof ten vollen roeren,
Ik hoefde soo veel schrifts, als gy ooit plaght te voeren.

ZYN

ZYN BYSCHRIFT,

In ſeeker ſtamboek den 27. Maert 1621. geſchreeven.

Die uyt hun moeders buik als uit een Kerker koomen,
Wier ziel in 't leven van 's lijfs kerker wordt bewaert,
En wachten nae hun doodt tot kerkerplaetſe d'aerdt.
Die moeten nooit te zeer voor boey of kerker ſchroomen.

HUGO DE GROOTS

Gedicht ter eeren van zijn Huisvrou

MARIA VAN REYGERSBERGEN,

Over zijne verloſſinge.

Boulongne, die wel eer de voeſter ſijt geweeſt
Van haer, die by haer heeft mijn leeven en mijn geeſt,
Die met haer kloek verſtant, en met haer wackere ooghen
Tot ſoeté ſlaverny my eertijts heeft getooghen:
Maer nu, (o groote trou! en droeve ſaek!) om my
Haer ſelven heeft gebracht in ſware ſlaverny,
Boulongne hoogh en laegh, gelijk als ſijn de keeren
Die mijn en haer geluks lichtvaerdigheyt doen leeren,
Hoe weynigh dacht mijn lief, mijn alderliefſte pant,
Toen ſy van jaren jongh gingh wandelen hier op ſtrant,
Of plucken in haer ſchoot de bloemkens van den velde,
Of hier uw' lammerkens, of daer uw' ſchaepkens telde,
Of vrolijk van gemoedt gingh treden over ſtraat,
Of and're dochters gaf een vriendelijke praat,
Dat haer jongh hert noch eens met min ſou ſijn ontſteecken
Een trouwe min, maer die haer ſuurlijk op ſou breecken,
Wanneer haer lief van haer ſou werden af gerukt,
Als met een leeuwen klau, en ſy eylaes! bedrukt
Geſtadelijk voor hem by d'een of d'ander gaande,
Hem niet ſou moghen ſien een tijdt van negen maanden,
Noch hulp of byſtant doen, toen hy met ſware ſucht
Beladen lagh, geſpeent van vrienden en van lucht:
Hoe weynigh kon ſy toen bedencken ofte vreeſen
Dat haare mingenoot ſou werden noch verweeſen
Tot banden ſonder ent, verlieſende ſijn goedt:
Dat ſy in al dit quaedt geduldigh, wel gemoedt,
Hem volghen ſoude, om ſich ſelf met hem te laten
Beſluyten met een gracht, met ſlooten en ſoldaten:
Doch dat ſy eyntelijk met haer geſcherpt verſtant
Haer man verloſſen ſou uyt ſijnen ſlaafſchen bant.
O ſpiegel van de deught! die nu, eylaes! moet lyden,
En dat om mijnent wil ſoo veel van mijne ſyden,
In 't droeve Loeveſteyn, terwijl ik mijne ruſt,
En loopend' ballingh 's landts, ſoek aan de Franſche kuſt,
En met een diep geſught beſie de ſoete ſteeden,
Die ghy wel eertijts hebt vry onbeſorght betreeden.

Indien

Indien dat off gedicht, off wel gestelt verhaal
In Griex, off in Latijn, off ook in Duytsche taal
Een deughdelijcke naam kan houden buyten sterven,
Een onverganckliјk loff sult ghy voorwaer verwerven.
Indien Evadnes naam soo grooten loff bequam,
Om dat sy haren man nasprongh tot in de vlam:
Indien Alcestes eer ten hooghsten is verheeven,
Om dat sy met haer doot kocht hares liefstes leeven,
Waerom en sou dan niet daer neeven sijn genoemt
Maria Reygersbergh, en eeuwelijck geroemt?
Die hebbend' uyt gestaan soo hooghe felle baeren,
Om, en ook met haer man ses maanden en twee jaeren,
Oock niet en heeft geschroomt te blyven in den noot,
Verlossend' haren man van eenen langhen doot,
Die hem besloten hiel in hoogh verheeven muuren,
Als in een grafft gemaekt om eeuwelijck te duuren?
Nochtans soo wist sy wel wat eenen bittren haet
Dat haer te lijden stont om desen vroomen daet.
Maer ghy Regeerders 's landts wat roem meent ghy te draghen
Dat ghy bestaet een vrou, een sulken vrou! te plaghen?
Daer sullen Rechters sijn, die tusschen u, en haer
Recht sullen spreecken nu, en noch nae hondert jaer,
Niet vierentwintigh niet eensydelijck verkooren,
Maer hondertduisenden, soo hoogh als laagh gebooren,
Die sullen u ter schant, en haer ter eer verstaen,
Dat ghy seer qualijk hebt, en sy seer wel gedaen,
Ja self de grooten Godt, niet dooff in mijn gebeeden
(Om wien te dienen ik mijn leeven wil besteeden)
Sal sijn begonnen werck niet laten onvolbracht:
Maer soo hy nu aen my betoont heeft sijne kracht,
Soo sal hy, ik vertrou 't, door d'eene wegh off d'ander
Het wel gevoeghde paer weer brenghen by malkander.

Geschreven te Parijs den 16. van April, 1621.

HUIGH DE GROOTS VERLOSSINGH.

Aen Mevrouw MARIE VAN REIGERSBERGH.

Gewelt van wallen, dubble gracht
Ontruste honden, wacht by wacht,
Beslage poorten, ysre boomen,
Geknars van slotwerck, breede stroomen,
En d'onvermurwde kastelein
Verzekerden op Loevestein
Den Grooten Huigen, buiten duchten
Van in der eeuwigheit t'ontvlughten;
Ten waer zijn schrandre gemalin
En druckgenoot en kruisheldin
Een eerlijke uitkomst had gevonden,
En hem van lang verdriet ontbonden.

Zy sprack: mijn lief, mijn levens licht,
(De tranen stonden in 't gezicht)
Zal dees spelonck uw' glans versmooren,
En is u deught dit graf beschooren?
Helaes! maer 't is vergeefs gesuft.
Hier helpt geen kermen maer vernuft.
Mijn geest zal nu wat groots bezoeken.
Terstont verandert hy in boecken.
De schiltwacht draegt dien vetten buit
Op hare beê voor boecken uit.
Een vrouw belacht al die haer perssen,
En laet hen op de tanden knarssen.

Een

* * * * *

Een vrouw is duizent mannen t'ergh.
O eeuwige eer voor Reigersbergh!
De volgende eeuwen zullen ſpreken,
Hoe ghy den Haet hebt uitgeſtreken.
Na datghe op 't droef gevangenhuis,
Gelijk Marye neffens 't kruis,
Uw' bruigom, onder moordenaren
Gerekent, trooſte heele Jaren.
Zoo liet de trouwe Michol eer
Haer' liefſten ſchat met koorden neêr;
Toen Sauls zwaerden hem bezetten,
Gelijk de Jagers 't hart met netten.
Aldus wert Lynceus ook geredt.
In zijn belegert bruiloftsbedt,
Toen zoo veel ledekanten ſmoorden
In 't gruwlijck bloedt der mannemoorden.
Vergun mijn luite datze ſpeel'
Het bergen van ons Landtjuweel,
In 't onweêr, dat het roer vermande,
Toen 't groote ſchip van Hollant ſtrande.

J. v. Vondel.

Aen den Hooghgeleerden Heere

HUGO DE GROOT,

Nae ſijne welgeluckte Uytkomſte 1621.

SO aengenaem is ons de Son niet, als hy neêr
Sijn ſtralen ſchiet, naer langhbedompt en mottigh weêr;
So aengenaem koomt ons geen ſtroockendt wintje teegen,
Als wy onluſtigh ſwoel met hitte ſijn verleegen;
So aengenaem is niet een Hert naer langhe Jaght
Het water aen de Beeck; als my uw' onverwacht'
En blyde uytkomſt was. O Licht van onſe tyden!
Van duyſenden, die in uw luck'loos luck verblyden,
Derf ick vermeetelijk wel terten d'aldermeeſt,
Die in groot-achtingh heeft uw' Grooten naem en Geeſt:
Jae d'alderblijdtſte lonck, die my 't geluck kan geeven,
Is, dat ick U noch eens magh ſpreecken van mijn leeven.
Waer tinteldt nu uw' glants? waer ſtraelt de ſchoone Son?
Daer Hollandts weecke oogh niet tegens ſien en kon.
Helaes! wel verr' van ons. Een ſchat van grooter waerde
Lagh onlanghs by geval vertreden in der aerde
Daer Hollandt ſchratſte in, maer met Eſopus Haen,
Voor dierbaer Diamant verkoos een gerſten graen.
Met dit Juweel mooght gy nu Vranckrijck wel gaen proncken:
Het ſchitterdt om end' om van wijsheyts held're voncken.
En Gy Heer Koningh, d'alderbraefſte Koninghs Soon,
Dit 's U een rijcke bagg' en paerel aen uw' Croon;
Dat ſulck een Phænix, daer de Wereldt af verwondert,
Wiens weêrgae moog'lijk in geen duyſend Jaer opdondert,
Soeckt heul aen u, jae koomt ſigh geeven in uw' handt
Ontvlucht de banden van ſijn eygen Vaderlandt.
Maer ſoo de meeſten reuck des Peepers blijft beſlooten.
Tot datſe met geweldt aen ſtucken werdt geſtooten,
En de Camille geeft, of weynigh geurs, of geen,
Tot datſe met de voet van iemandt werdt vertreên.
So Gy die tot een Roem van Hollandt ſijt gebooren
Souwd nauw te vinden ſijn ten ſy Gy waert verlooren.
't Is altijdts ſoo geweeſt, Dat nimmermeer een Sant
Verheven oft' geëerdt werdt in ſijn eygen Landt.

Mijn

Mijn hert jaeght in mijn borst , ick kan de geest niet weeren,
Die my berst uyt ten mondt en doet my propheteeren.

Dat ick op Hoogheydts top
Sie geraeckt,
Die de nijt , en de spijt
Heeft gelaeckt.
't Overvloedt van sijn spoedt
Sal geen endt
Hebben by 't geen daer Hy
Meê ont-rendt.

Oock sijn eer meer en meer
Door de Faem
Maeckt vermaerdt, en verklaerdt
Synen Naem.
Als sijn lust soeckt de rust
Van de doodt;
Sijn geslacht sal geacht
Werden GROOT.

ANNA ROEMER VISSCHERS.
Genoegh is meêr.

CARMEN
ANNÆ ROMERIÆ VISSCHERÆ.
ad
HUGONEM GROTIUM,
Per Ipsum è Belgico Latinè redditum.

NOn nobis nitidum gratius est Jubar,
Cùm sudo radios exerit æthere
Mundi Sol oculus post pluvios dies;
Nec flamen placidum gratius advenit
Spirantis Zephyri, cùm nimius calor
Vires languidulis subtrahit artubus;
Nec fontis gelidi suavior est aqua
Cervo , qui celeres præcipiti fugâ
Evasit catulos , quàm mihi nuncius
Is , qui fata tui tristia carceris
Mutata in melius , ruptaque vincula,
Cùm vix ulla super spes foret, attulit.
O sæcli & Patriæ maxima Gloria!
Inter mille viros , quos tuâ faustitas
(Etsi infausta) juvat, provoco quemlibet;
Nullus, nullus erit , qui magis æstimet
Te mentisque tuæ, quod proprium est, bonum.
Voti summa mei , quo melius nihil
Jam Divina queat ferre benignitas,
Hæc est ; ut liceat Te priùs alloqui,
Quàm suprema oculos nox mihi clauserit.
Ah! nunc splendor ubi est, lumen ubi tuum?
Quo cessit Batavi fulgor Apollinis?
Quem recto nequiit cernere lumine
Tellus , quæ genuit. Nuper in angulo
Gaza ingens jacuit squalida pulvere,
Quam damno proprio Patria respuit,
Gallo illi similis , vel sapiens minùs,
Cui magni pretii (fabula uti docet)
Præ grano tritici sorduit unio,
Dum terram digitis scalperet impiger.
Credo, suscipient hoc Decus inclytum
Clari Francigenæ , quod sapientiæ
Scintillas varias undique funditat.
At Tu Rex Populi , maxima maximi
Patris progenies! Hunc Diadematis
Ornatum egregium ne fuge Regii.
En Phœnix Tibi se jam dedit in manus;
Qualem forte decem cernere sæculis
Orbi non dabitur : poscit opem tuam
Ingratæ fugiens vincula Patriæ.
Ut sese piperis latiùs exerit
Virtus cùm teritur ; & sicut Anthemis
Tunc primùm redolet, cùm premitur vagis
Calcantum pedibus ; sic quoque jam tua,
O Sidus Batavi conspicuum soli!
Laus non tanta foret ; tu nisi publicis
Fatis inferior , quam fueras , fores.
Est verum vetus hoc , credite posteri,
Dictum , Nemo suis à popularibus
Virtutis pretium , quod meruit , tulit.
Sed quid? plena Dei numine mens furit;
Pectusque insolitis motibus æstuat,
Et linguâ jubeor promere condita
Parcarum tabulis fallere nesciis.
Cerno veri præscia vates
Quem livor edax , odiique malum
Perdidit, altè nunc tergemini
Meritò evectum ad culmen honoris.
Quin bona posthac nullas metas,
Nullum rebus statuet lætis
Fortuna modum : Non ille tamen

Quantus quantus poterit raras
Quas circumfert animi dotes
Æquare favor. Tum fama tubâ
Non falsiloquâ didet laudes
Haud morituras quà terra patet.
Post cùm placidæ requie mortis
Cupiet summum finire diem
Seris olim postera sæclis
Soboles MAGNUM nomen habebit.

Parisiis. 2. Octobris, 1621.

GEDICHTEN,

Die te Gornichem in 't huis van wijlen Adriaen Daetselaer, daer De Groot met de Boekekist werdt gebraght, onder de geschilderde glaesen worden geleesen.

T. JUNIUS VINIUS.

Dion. Caß. lib. 47. pag. 377. Edit. Henr. Steph. 1591.

TOen Junius weleer was in de hooghste noot,
Waer van geen uytkomst scheen, so heeft hem van de doot
Sijn Huysvrouw in een Kist onsichbaerlijk bewaert.
En sprack daer nae: Ghy zijt tot tweemael nu gebaert,
Met weedom d'eerstemael, de tweedemael met list,
Toen uyt uw' moeders lijf, en nu uyt mijne kist.

MILTIADES.

Valerius Maximus lib. 5. cap. 3.

MIltiades, de Heldt, die vroom hadt voorghestaen
Der Griecken Vryen Staet, heeft quaeden loon ontfaen,
Verweesen sonder schuldt, oock buyten reedens schijn.
Des Vryheyts yveraer die most gevanghen sijn.
De dienst aen 't Landt betoont verdiende sulcken straf.
Die eeuwigh leeven sal most leevend' in het graf.

Q. CÆCILIUS METELLUS NUMIDICUS.

Liv. lib. 69. Valer. Max. lib. 4. cap. 1.

MEtellus kloeck ter handt, en kloecker van gemoet,
Weeck niet van 't rechte padt, men lichte hem de voet.
Als hem nu 't Roomsche volck, verbanden uyt het landt,
Haer onrecht was sijn eer, sijn onschuldt haere schandt:
Maer als sy met berouw daer nae hem riepen weêr,
Soo streckten 't hem tot vreught, haer tot dienst, bey tot eer.

P. C. HOOFTS

KLINKDICHT,

Aan den Heer HUIGH DE GROOT.

WEldige ziel, die, met uw' scherp gezicht,
Neemt wisse maat van dingen, die genaake';
En al de fleur der overlede zaake'
Begreepen houdt met ieders reên en wight;

Ver-

Vermogend' uit te breên , in dierbaer dicht,
Wat raadt oft recht oit Godt oft menschen spraake;
Zulks Hollandt ooght , als zeeman op een' baake
In starloos weêr , op uw verheeven licht:
O groote zon , wat zal ik van u maaken?
Een' adem Gods , die uyt den hemel laaken
Komt in een hart wel keurigh toegericht?
Oft een vernuft in top van 's hemels daaken
Gezuivert , om op aardt te komen blaaken ,
Daar 't landt en liên , met leer en leeven , sticht? 1616.

Wellekomst van den HEERE
HUIGH DE GROOT,
t'AMSTERDAM,
Nae zijne langduurige ballingschap.

WAt zaelge windt is 't , die van 't Lelistrandt,
Den stroom op , in 't ondanckb're Vaderlandt
Hervoert het Delfsche Wetorakel , dat
Gekoffert , als een kostelijcken schat
Weleer de bange Maes afdrijven quam ,
Tot dat de Sein het in haer armen nam,
En zette dat geberghde Godtskleinoot
Met blyschap op den Koningklijcken schoot
Des Allerkristelijckst en Luidewijcks,
Die 't herbergh schonck , tot glori zijnes Rijcks ;
Op dat het ; na 'et verstuiven van die wolck
Des drucks ; verscheen tot heil van 't vrye volck,
En 't misverstant aenziende 's Helts gedult
Hem weder eerde , en riep : het is mijn schult.
De Vader der welsprekentheit herblonck
Zoo weêr te Roome , als d'ordenloosheit stonck
Van Klodius , die schadelijcke pest,
Voor 't lichaem van het algemeene best.
Het treurigh aenzicht van den Staet dat lacht.
De zwacke wetten voelen nieuwe kracht.
Zelf d'Ontucht wort beschaemt van 't eerlijck licht.
Rechtvaerdigheit houdt vreê door evenwight.
De Rede stemt niets troebel , maer gezont.
Nu spreken zoo veel steên uit eenen mont.
Men tast niet meer in blinde duysternis.
Der burg'ren oirbaer 't eenigh doelwit is;
En rept 'er ergens een van dwinglandy
Daer ooght men op als hiel hy Spanjes zy'.
O groote ziel , o zon van mijn gezangk,
Die weêr verrijst , na uwen ondergangk,
En ons verheught met dezen gouden dagh,
Dien Hollandt wel met eere vieren magh;
Wat woorden zal de danckbare gemeent
Best vlyen , als de goudtsmit dier gesteent,
Om u t'onthalen op den hooghsten trap;
Na 's kerckers ramp , na zure ballingschap.
O stalen hart al gloeiend hardt gesmeet!
O Groothart met wat hemelschen magneet
Bestreeck Stantvastigheit uw vast gemoedt,
Dat het zoo heel van liefde t'onswaert woedt,
En wraeckt de weelde van een aertspaleis,
En kust het landt , zijn strenge stiefmoêr , peis.

M DC XXXI. J. v. VONDEL.

Aan den HEERE
HUIGH DE GROOT,
Op 't beroepen van twee Leeraars ter doorluchtiger Schoole, en zijn' koomst tot Amsterdam.

SInt uw geluk zijn' opgang nam,
O hooghgereezen Amsterdam,
En trof uw' eerzucht noit het wit,
Daar nu haar' heerepijl in zit;
Naardien gy u gingt stellen t'schrap,
Tot winst van waarde weetenschap,
En t'uwer onderrechting riept,
Twee helden , die der dingen diept
En steilt' afpeilen op een prik,
Van 's hemels kruin in 't hart van slik.
Noch mangeld' aan uw' grootheit wat,
Tot dat het Delphisch puik in stadt
Quam storten uit den boezem Goodts.
Hier mede zijt gy buyten schoots
Van 't alverblindend onverstandt,
En midden in de zon geplant

 Der

Der gloory en voorzienigheit.
Kent dan uw' kans , eer datſe dreidt.
Een aerdekloot verçiert en drukt
Het ſpanſel uwer kroone. Rukt
Die blaauwe peerel van haar' top ,
En zet 'er 't oogh der wijsheit op
Den overgrooten Huigh de Groot ,
Apollos dierbaarſte kleinnoodt ,
't Welk glad doorkeek, wat Griek, Latijn,
Egyptenaar bekent moght zijn ;
Gezuivert boven dien , is meê
En afgeſpoelt , in all' de zee,
Van 't hof der Frankiſch heerſchappy ;
Daar eeuwigh gaat zoo heet een' ty
Van wereldwiſſels eb en vloedt ,
Dat het een dwaas kan maaken vroedt ,
En ſneedigh ſlijpen door 't verzoek ,
Veer beter dan 't geleerdſte boek.
O blaakende vernuft , zoo puur
Als 't rookelooze ſtarrevuur ,
Wanneer hem wolk noch ſchaduw let!
Gy ſtelt aan krijgh en vreê de wet ;
't Wargaaren van 't gerecht gy ſchift ;
Verlicht de duiſternis der ſchrift ;
De naamen die uw' lof verbreidt
Vergoodt gy met onſterflijkheit ,
Oft eeuwelijk onzaaligh maakt
De geene die uw' oordeel wraakt ;
Baardt wonderwerk by wonderdaadt ;
En altijds even zwanger gaat.
Maar alle wond'ren ſtreeft verby ,
O Lief der deughde , dat , daar gy
Die groote wonderen bedrijft ,
Zoo kleen noch by u zelven blijft.
Dan mits dat gy u dus verneêrt ,
Houdt zich der Eng'len ſchaar vereert ,
Met zich te draagen onderdaan ,
Aan u , en ſtaâghs ten dienſt te ſtaan .

1632.

Op de afbeeldinge van den HEERE

HUGO DE GROOT.

DEpoſitum cæli , quod jure Batavia mater
Horret , & haud credit ſe peperiſſe ſibi
Talem oculis , talem ore tulit ſe maximus Hugo.
Inſtar crede hominis , cætera crede Dei.

1614. D. HEINSIUS.

DIt's 't pandt van 's heemels gunſt , van Hollandt voortgebraght ,
Dat ſich met recht ontſette en by ſich ſelven dacht ,
Heb ik dien grooten HUIG wel voor mijn ſelfs gebaert?
Dit ſichtbaer menſchlijk is , de reſt naer 't godtlijk aerdt.

Uit het Latijn vertaelt door G. B.

ANDER.

HOe zou de duiſternis dit Hollandts licht gedoogen
Dat al te heemels ſcheen in aller blinden oogen ?
Het ging een wijle ſchuil om klaerder op te gaen.
Wy haaten 't Groote Licht : een ander bidt het aen.

J. V. VONDEL.

ANDER.

DE Zon des Landts wiert dus van Mierevelts penſeel
Geſchildert , toen ze gaf haer ſchijnſel op 't panneel ;
Doch niet gelijk ze ſtraelt op 't heerlijkſte in onze oogen ,
Maer met een dunne wolk van ſterflijkheit betoogen.
Om Duitſch te ſpreeken , dit 's de Fenix , Huig de Groot ,
Wiens wijze Majeſteit beſchijnt den Wereltkloot.
Wie vraeght nu wat Ceſis of Delfos eertijts zeide ?
Een Delfs Orakel melt meer wijsheit dan die beide.

J. V. VONDEL.

AN-

ANDER.

O Delf, beny geen Maes den grooten Rotterdammer,
DE GROOT is ruim zoo groot. d'Een' zocht het Hollandts jammer
Te ftuiten door zijn' raadt: maar 't oor der twift bleef doof.
Men fcheurde veel te licht om liefdeloos geloof.
Indien zijn Fenixgeeft verdeelt waar onder zeven,
't Vereenight Nederlandt waar onverdeelt gebleven.

G. BRANDT.

DANCKDICHT
AEN
BOREAS
Die zijn Excellentie HUIGH DE GROOT t'Amfterdam een poos ophielt.

NOorden wint, die, langs ons ftroomen,
Knaegt den bloeffem, op de boomen;
d'Opgeloke bloemen fchent,
Wiltzangk fteurt, en lieve Lent;
En den May, die, met zijn zonnen,
Quam aenminnigh aengeronnen:
Wintervogel, guur en fchrael,
Steur den zoeten nachtegael:
Schen de bloemen in de hoven,
Met een lucht van geur beftoven:
Knaegh, en eet vry ongetoomt
Zoo veel bloeffems, op 't geboomt,
Dat vaft jammert om genade:
't Is geen noot; want al die fchade
Moet nu uit voor d'overbaet,
Die de wijze Magiftraet
Rekent by uw fchorre buien,
Die den adem van het zuien,
En den blaesbalgh van het weft
Stuiten, keeren, al hun beft:
Zonder dat, gewis wy zouden
GROOTEN HUIGEN hier niet houden,
Noch feefteeren, in ons ftadt,
Nu verrijckt, door zulck een' fchat,
Dien de verrezienfte Heeren
En Gekroonden recht waerdeeren:
Och, hy had zijn reis gereckt,
Derwaert hem zijn Noortftar treckt,
Vrouw KRISTYNE, wiens betrouwen
Uitziet, om dit licht t'aenfchouwen,
Dat, al feftigh jaer geleên,
't Hart van Hollandt eerft befcheen,
En nu hijght, om winterklippen
Te beftralen met zijn lippen,
Met zijn oogen, met zijn' mont;
Die de ruwe tigers wont,
Woefte boffchen leert bedaren,
En betoomt de wilde baren,
Dat de zee heur' aert vergeet.
Sweden, oorelooghs magneet,
Die, te bloedigh in het wrocken,
Zoo veel yzers hebt getrocken
In uw' boezem; gun dat wy
Zommige uren, aen het Y,
Ons verquicken met de gaven
Van den Helt, die aen uw ftaven
Hangt verbonden, hoogh en dier.
Laet dien trouwften Batavier
Hier zijn ongemack verzoeten,
Eer hy neerval, voor de voeten
Van de trots gekroonde Min,
Uw' gehelmde Koningin,
Die, geluckt mijn wenfch en bede,
Ons den lang gewenfchten Vrede
Voort zal brengen, uit haer' fchoot.
Op dien zegen moet DE GROOT
Haer bejegenen, en vinden.
Hemel, fpan gewenfchte winden
Voor zijn' jaght, en vlugge kiel,
Als de ftadt die groote ziel,
Met GUSTAVUS lievereien,
Ziet van Aemftels oever fcheien,
En te water onder gaen,
Om in 't Noorden op te ftaen.

Op

Op het vertreck zijner EXCELLENTIE.

's Avonts daelt het hemelsch Wonder,
Met zijn ſtralende aengezicht:
Maer DE GROOT, ons Hollantſch licht,
Gaet helaes! hier 's morgens onder.
Hoe geluckigh is de nacht
Die den dagh uit hem verwacht!

J. v. VONDEL.

UITVAERT

Van zijn

EXCELLENTIE

den HEERE

HUIGH DE GROOT,

Aen de Wethouders van Delft.

INCONTAMINATIS FULGET HONORIBUS.

Helaes! wie komt mijn hoop vermoorden?
Wat onweêr ruiſcht 'er uit den Noorden?
Verzekert flucks ons beſte pant:
Verzekert, berght het Hollantſch wonder.
Hoe haelt de zon haer aenſchijn onder!
O Baltiſch meir! ô ſtorm! ô ſtrant!
Helaes! waer is de Groot gebleven,
Die voor de ſchipbreuck van zijn leven,
Zelfs onder 't opgeheven zwaert,
't Gezicht des Doots braveerde; en ſterker
Dan ſtael, voor eeuwigheit van kercker
Noch bittren laſter was vervaert?
Dit was 't, Kriſtijn, dat u verraſte,
Toen ghy naer uwe Rijckskroon taſte,
En zocht den ſchoonſten diamant,
U tot cieraet en roem beſchoren;
Maer zocht vergeefs; hy bleef verloren:
Een voorſpoock van uw' Rijcksgezant!
Hoe luyſterden noch ſtracks uw ooren,
Die onverzaet 't Orakel hooren,
Dat in uw' Koningklijck palais
U zijn geheimeniſſen melde;
U in den dagh der Wijsheit ſtelde,
En toonde d'eere van den Pais:
Dan zagh men Pais uw hart bewegen;
Zoo dat ghy den geſchaerden degen
Scheent op te ſteecken, op zijn woort,
En met uw heiren af te trecken;
Die nu de Kriſtenweerelt decken,
En openen den Krijgh de poort.
Flus hoopte Munſter hem t'ontfangen;
Nu delft heel Delft met lijckgezangen
Zijn' ingeboren in het graf;
Daer d'Afgunſt, entlijck afgeronnen,
Zijn doot gebeente ruſt moet gonnen,
Die zy den levende noit gaf.
Och krancke trooſt in zulck een jammer!
Men ſtell', gelijck den Rotterdammer,
Een beelt den wijzen Delvenaer:
Men paer' die groote nageburen,
Wier Faem alle eeuwen zal verduren.
Zoo ſta de wijsheit op 't altaer.

J. v. VONDEL,

HUGO

HUGO DE GROOTS NEDERLANDTSCHE JAERBOEKEN,

SEEDERT Het Vertrek van Koningh Philips,

EERSTE BOEK.

INHOUDT.

Ederlandts geleegenheit en regeeringh. Eerste oorsaeken des Nederlandtschen oorloghs. Oorsprongh, beleidt, en ongelukkige uitkoomst, der Inquisitie by de Nederlanders. Philips, nae Spanjen vertrekkende, stelt Margareta van Parma tot Landtvoogdesse der Nederlanden. Sijnen onversoenelijken haet op de Nederlanders. Margareta heeft den naem van't bestier der Nederlanden, Granvelle de klem. Swaere onlusten tusschen hem en de Grooten. Philips stelt nieuwe Bisschoppen in door Nederlandt. Daer de Nederlanders en andere sigh teegen stellen. Bewooghen door brieven van Oranje, Egmondt en Hoorn, gebiedt hy Granvelle uyt Nederlandt te vertrekken. Egmondt, nae Spanjen gesonden, keert te rugh met ydele hoop. De Koningh belast allen Onroomschen, sonder genaede, te straffen, en de besluyten van't Concilie van Trenten alom oopentlijk af te kondigen. Hier uyt ontstaen allerweeghen groote beroerten. De Groote neemen voor den vreede der Godtsdiensten te bevorderen. Maeken een verbondt teegen d'Inquisitie. Versoek der Verbondene aen Margareta, om veranderingh in de plakkaeten op de Godtsdienst. Oorsprongh van den naem Geusen. Montigny en den Markgraef van Berghen worden aen den Koningh gesonden. 't Ontwerp tot versachtingh der plakkaeten, oovergesonden door den Nederlandtschen Raedt, mishaeght den Koningh. Drie soorten in Nederlandt, die 't gesagh des Paus van Romen wraeken. Uyt het gemeen koomen'er te voorschijn, die den Godtsdienst op een nieuwe wijse oeffenen. Kerken geplundert door geheel Nederlandt. Margareta belooft den Eedelen vergiffenis van't geschiede, staet het gemeen de predikatien toe. Oranje, Hoorn en andere behaelen by haer ondank. In brieven uyt Spanjen, aen haer afgeveerdight en onderschept, wordense alle ter doodt geschikt. Sigh beraedende op de gemeene saeke, wendense te vergeefs het oogh op Egmondt. Oranje houdt aen om ontslaegingh van sijne ampten. Hy vervat sijnen raedt aen den Koningh in geschrifte. Hoorn vertrekt sigh binnen sijn huys. De verbondene Eedelen geeven de gemeene saek ten besten. De Landtvoogdesse, krijgsvolk aengenoomen hebbende, dwinght den Landtvooghden en Bewintsluyden te sweeren, dat se voor hunne vyanden sullen houden, alle die den Koningh hen soude voorstellen. Alleen Oranje en Hooghstraeten weygheren 't. 's Konings teegenwoordigheit wordt gehouden 't beste middel tot dempingh der party-

ſchappen. De Koningh aen 't marren. Eindelijk krijght men ſeekerheit, dat Alva met een leegher wordt afgeſonden. Oranje vertrekt nae Duytſchlandt tot ſijnen broeder.

IK heb voorgenoomen te beſchrijven den vermaertſten oorlogh onſer tijden, dien men te reght magh bondtgenootſchen noemen; wijl de Spanjaerts en Nederlanders, volken gewent onder eene heerſchappy, en onder de ſelfde banieren dikmaels ooverwinnaers, elkander vyandlijk op 't lijf vallen: alhoewel hy ook de gedaente van een Borgerkrijgh heeft aengenoomen, ſijnde binnen 's Landts partyſchappen gevonden, onder den naem van Prins en handtveſten. Siet men op Regeer- of Oorloghs-konſten, noyt vruchtbaerer ſtoffe van voorbeelden; nogh oyt is 'er tuſſchen ſoo ongelijke partyen ſoo langh en heevigh gevoghten. Verwonderen moet men ſigh oover 't ſaet van vyandtſchap, langh te vooren uytgeſtroyt, en, na dat het is opgewaſſen, oover het gewelt en de liſten der maghtighe, de wanhoop der ſwakke, nieuwe verbonden, en van binnen weederom oneenigheeden, eyndelijk oover uytheemſche gunſten, ongelukkelijk geſoght. Waer by in volghende tijden ſigh gevoeght hebben 't vermeeſteren van ſteeden en ſterkten, vyandtlijke leeghers, ſomwijlen ook veldtſlaegen, ſeetoghten, langduerige beleegheringen, geen ſoort van oorlogh ſonder uytneemendt leerſtuk. Dogh deeſe dinghen ſijn geſchiedt in 't geſight van al de weereldt, ſeedert de ſaeken der partyen ſijn geveſt, en alles tot oopenbaer gewelt is uytgebarſten: My ſal het lichter vallen, die dinghen t'achtervolghen, die en mijne kenniſſe naeder ſijn, en andere niet met gelijke doorſienentheit beſchreeven hebben. d'Eerſte beginſelen deeſes oorloghs, onſeeker door geheymen, verwart door toevallen, hebben reets beroemde Schrijvers, ſelfs ook in de Latijnſche taele. Dan aengeſien, ſonder deeſe, gene geen volkoomen verſtant geeven, acht ik 't niet ongevoeghlijk, d'oorſaeken der beroerten, en 't gheen 'er van den aenbeginne af is voorgevallen, wat hoogher op te haelen; op dat, met eenen opſlagh, wat yeders ooghwit ſy geweeſt, met d'uytkoomſt vergeleeken worde. Seeker de grootheit der geſchiedeniſſen is ſoodanigh, dat ſe ook uytheemſche vernuften heeft opgewekt, om de penne in de handt te neemen: maer des te ondankbaerer teegen het Vaederlandt, afgunſtigher den voordeelen der naekomelinghen, worden wy gehouden, indien we van 't gheen ons heeft mooghen gebeuren ſoo veel naeder te weeten, verwaerlooſen hen een naeukeurigher beſchrijvingh nae te laeten. Want ſelfs onſe meeſte inlandtſche ſchrijvers hebben, door ydele en ongegronde geruchten, naer dat die, door ſucht tot partyſchappen, wierden onder den man gebraght, der leeſeren lichtgeloovigheit bedrooghen. Daerenbooven, is 'er al yemant geweeſt, wien 't nogh aen luſt, nogh aen geleegenheit, om aen de waerheit te geraeken, heeft ontbrooken, die ſelfs heeft ſigh vernoeght met gelijk als bloote daghregiſters by een te ſtellen. My luſt het, naekt te vertoonen de beroerten der gemeente, 't ooverlegh en de ſtaetkundige bedenkingen der geener, die 't bewint der ſaeken hadden, en van waer de heerſchappye is opgevoert, waer die geëyndight is.

Oudt-Nederlandts geleegenheit en grenſen. De Volken, die het eylandt des Rhijns, en de ten wederzijden aengeleeghene landen, tot aen het Kanael en de Eems-ſtroom, bewoonen; behooren van deeſe kant aen Duytſchlandt, van gene aen Oudt-Nederlandt. *Oorſpronk en taele der* Dogh de meeſte haelen hunnen oorſpronk en taele van de Hooghduytſche: waer van daen hen koomt gelijke drift tot den oorlogh, en verdaedigingh hun-

hunner vryheit; tot dat de Romeynen, 't zy bondtgenooten of ooverwinnaers, hunnen handel en konsten onder hen ingevoert hebben. Echter is hen bygebleeven den roem der waepenen, werdende hunne dapperheit onderwijlen geoeffent, door onder- en op-stant. Naederhandt, als een meenighte van volken t'sessens, als op een gegeeven teeken, in het Roomsche rijk vielen, is dees geheele landtstreek vervallen onder de moogenheit der Franken; tot dat die heerschappy gesplist sijnde, een gedeelte den Koninghen van Vrankrijk, een ander den Keyseren van Duytschlandt aenkleefde. Maer d'een en d'ander, als selve te verre van honk sijnde, hebben hen Steedehouderen bestelt, om hen, op den naem van Graeven, Hartoghen, of diergelijke tijtel, te regeeren en te beschermen, behoudens de steeden, die, uyt eerbiedt tot den Godtsdienst, den Bisschoppen waeren toegeëygent, toen eerst het Christendom aensienelijk wierdt. Hartoghen noemde men, die gesonden wierden om oorlogh te voeren, sijnde hen Graeven toegevoeght, wien het besorghen der geldtmiddelen, 't beleydt in landt- en reght-saeken was aenbevoolen. Dogh naeulijx is te gelooven, hoe dapper en dees en gene, door eyghen wakkerheit, door gunst der landtsaten, door vadsigheit der koninghen, in korten hunnen staet verbeetert hebben. Al van eersten af verkreeghen se, door allen wel te doen, gesagh en moogenheit: en soo hunne onvertsaeghtheit groot was in den oorlogh, hunnen Godtsdienst en hunne reedelijkheit was het niet min in vreede. Voorsien met dusdaenighe bequaemheeden, wordt hen voor een Steedehouderschap een altoosduerende en erffelijke heerschappy vergunt: 't geen des te lichter toegestaen is, om dat se, by ooverval van oorloghen, te veerdiger alle gevaeren souden aengaen, wen het de beschermingh van eygen huys en haeve gold. Want om dat beloop der tijden hielden de scheepsvlooten der Deenen en Noormannen by nae alle zeën en stranden beleegert. Eerlangh daer nae, 't zy door vreese of gunst, van d'erkentenis eenes opperhoofts ontslaeghen, of de klem van grooter moogenheit gebrooken sijnde, hoewel sy 'er de gedaente van behielden, hebben se een hooghste, dogh wetplichtige, heerschappy, door de goedtwilligheit der gemeente, vast gestelt. Den Vorsten gaf men afgesonderde landen, en geringhe inkoomsten; dan echter genoegh, om hunnen staet te handthaeven: want gierigheit, ooverdaet, en andere gebreeken, die niet seer langh geleeden sijn deurgebrooken, waeren toen ter tijdt verre te soeken. Alleen besat hen de heerschsucht, die aeloude plaegh. Hier om hebben se geduerigh geoorloght tusschen elkander, of met de naebueren; met eygen, niet met uytheemsch, krijgsvolk: want om de grensen te beschermen waeren se alle, elk om 't seerst, eeven wakker op hun hoede: geviel 't, dat glory-sucht den Vorst verder voerde, dan selfs vielen se niet traegh in hem te volghen, op hoop van lof en belooninghen. Den seeghen bevochten hebbende, beschonken d'ooverwinnaers den aedel met leen-landen, den burgeren met vrydom, eygen rechten, wetten, magistraeten, veylighe verseekeringhen der vryheit: ook wierden hunne naesaten niet eerder tot de regeeringh aengenoomen, dan se deese giften, dien se geschonken waeren, met eede bevestight hadden. Van outs is de regeeringh van de Republijk geweest by twee standen, den Eedelen en Steeden; waer by, in sommige plaetsen, voor een derde, is gevoeght de Geestelijkheit. Deese, wen het den noodt vereyschte, vergaederden door afgeveerdighden: deesen wierdt hun goedtdunken gevraeght oover de gewichtighste saeken: en vermoght men nogh schattinghen opstellen, nogh den teegenwoordigen staet van saeken veranderen, selfs ook niet het geldt op- of af-setten, sonder gemeene bewilligingh. Soo sorgh-

Nederlanders.

Graeven, Hartoghen.

Hen wordt een erfgebiedt gegeeven.

De Naesaeten moesten 's Landts vryheeden besweeren.

Wijse, waer op de Republijk van outs geregeert wierdt.

vuldigh was men, ſelfs toen de Vorſten goet waeren, in hen alle geleegenheit te beneemen om quaedt te worden. Tot de bedieningh der gemeene ampten wierdt elk gevordert, die in aedel en in vroomheit, onder d'ingeſeetenen, d'uytſteekenſte was; vreemdelingen wierden uyt het Hof, van het Raedthuys, en buyten alle bedieninghen gehouden. Door deeſe gewoonten, en door deeſen ſtaet van regeeren, is de ruſt der Landen, op een gelijkmatigh reght, langh ſtaende gebleeven. Seedert hebben de van langſaemer handt gereeſene beroerten die bloeyende en rijke volken allengſkens verſwakt: tot dat de ſelve, ten grooten deele, door veele ooverwinningen, huwlijken, en verbonden, eyndelijk ſijn gevallen onder de heerſchappy der Hartoghen van Borgonjen. Die, uyt een heerſchendt huys geſprooten, ſtrijdbaer, loos en afgereght ſijnde, immer nae meerder geſagh ſtonden, door twiſt en tweedracht der Grooten hun vermooghen waependen, deeſen dreygden, genen gaeven, beloofden. Dus helde in korten alles werwaerts ſtraf en belooningh te wachten ſtonden: en viel het gemakkelijk een verwarde vryheit den nek te breeken, door een uytſteekende reghts orde, ingeſtelt nae de Franſche. Want behalven dat yeder volk kreegh ſijn eygen Raedt, wierdt tot Mechelen opgereght een Hof van gerichte, dat veelen gemeen was; om hen des te lichter de gedaente van een borgery te doen aenneemen. Den gemeenten hield men ſonder waepenen, en buyten vergaederinghen. Ook wierd'er opgereght een Broederſchap, met den naem van 't Gulde Vlies, waer door de Vorſten, hebbende van alle kanten ingenoomen perſonaedjen van doorluchte geboorte; en dienſten, den glans hunner achtbaerheit aenſienelijker, ſigh ſelven ſterker maekten. Onder deeſe konſtenaryen handthaefden de Staeten 't reght der gemeente: welken de geldtmiddelen, uytgeput door oorlogh, of eenige andere noodtſaekelijkheit, vaek vereyſchten, dat uyt alle de landtſchappen ter algemeener daghvaerdt wierden beſchreeven. De derwaerts afgeſondene ſpraeken veeltijts dapper uyt de borſt, voor den welſtant van den Lande, en, 't geen hen 't hert gaf, als des gelaſt ſijnde. Ook had men geen kaſteelen, nogh in vreede krijgsvolk, ten zy alleen weynighe beſettingen, op d'uyterſte grenſen, verdacht om de wiſpeltuerigheit der Françoiſen: daer beneevens tot onvoorſiene voorvallen drie duyſent ruyters, het puyk des aedels, waer oover de voortreffelijkſte hunner landtſaten 't gebiedt hadden. Maer men hield geen ſeevloot, wijl den oovervloet der beſondere ſcheepen, ſelfs om in onverhoede geleegenheeden te gebruyken, groot genoegh was. Dees ſoo geſeegendt een Staet der Landen oovergegaen tot den huyſe van Ooſtenrijk, heeft den ſachtſinnigen aert dier Vorſten, hoewel hunne maght, door byval der Spaenſche kroone, dapper was aengewaſſen, hunne moogenheit, door gemaetightheit in regeeren, ſeer vermeerdert; eene konſt, waer door de vryheit veel eer, dan door gewelt, vermeeſtert wordt. Want gemeenlijk de halſterrigheit door weederſtreven teegen den dwingelanden aenwaſt: onder meêwaerigh- en -ſachtmoedigheit buyght men ſigh van ſelfs; tot dat de ſeeden, door te veel toelaetens, bedorven ſijnde, 't geen men gewoon was in te willighen, plat uyt bevoolen wordt, en vrywillighe gehoorſaemheit in ſlaeverny verandert. Hierentuſſchen wierdt het gemeen, dat nu van de waepenen af was, geſtreelt met het voorhouden van handtwerken en voordeelen des koophandels; ten eynde, om en d'inkoomſten te vermeerderen, en hen, in een veyligh en welvaerendt leeven, ontſlaeghen van ſorghe, de bemoeyenis met het gemeen uyt den hoofde te brenghen. Den grootſten aenwas heeft de vereenigingh met Spanjen bygebracht. Maer al van toen af, wanneer de maght en middelen der Vorſten ſoo geweldigh d'oover-

Vallen ten laetſten onder de heerſchappy des huys van Borgonjen.

De Staeten echter handthaefden 't reght der gemeente.

De Heerſchappy der Nederlandẽ oovergegaen tot het huys van Ooſtenrijk.

verhandt naemen; begonden verresiende luyden, uyt de seeden der Spanjaerden, die se door gemeensaemheit van krijgsdiensten hadden leeren kennen, en de verscheydenheit van de haere, niet sonder vreese, een onmijdelijke veranderingh in de Republijk te gemoet te sien. Want soo langh de naebuerighe volken, van gelijken oorspronk, door den selfden yver t'hunner welvaert sijn groot geworden, is hen licht gevallen in broederlijke vriendtschap te leeven. De Spanjaerts en Nederlanders verschillen meest in alles, en daer se in oovereenkoomen horten se vry vinnigh teegen elkander. Beyde sijn se in lof van oorloghs dapperheit van alle eeuwen af seer beroemt geweest; alleen waeren deese 't ambacht ontwent, sy door Italiaensche en ooverseesche toghten, door langhe krijgsoeffeningh, en onder des belooningen, gestaedigh opgewakkert. Maer de Nederlanders, een volk voorwaer naeu by 't hunne, dat, uyt nijverheit om winst te doen, sigh geenes arbeidts ontsueren laet, sijn dienthalven meer geset op vreede en koopmanschappen, echter niet om ongelijk te dulden. Geen volk is'er, min gretigh nae eens anders; meer in de weer, om 't sijne voor te staen. Hier van daen koomen in een hoekje van den aerdtbodem sulk een meenighte van steeden, dicht by den anderen, en gesterkt, eerst nae de seekant en op de stroomen; naederhandt doorgaens oover al, volgens den aenwas van aenkoomelingen van buyten, en voortsettingh van eygen huis van binnen. Dus sijn se, nae eenmael 't woedendt Noorden uytgejaeght te hebben, acht volle eeuwen langh, van uytheemsche waepenen onoovervwonnen en ongeplundert gebleeven. Dogh het rijk van Spanjen, nae onder verscheyde seegevorsten veel van hunne seeden oovergeërft te hebben, is eyndelijk het besit der Gothen geworden; die, nae een vermengenis van den aert hunnes oorspronks met die van hunne wooningh, ons van oude en nieuwe schrijvers worden beschreeven te sijn luyden, welker moedt teegens allen arbeidt en gevaeren onverwinnelijk is; die men twijfelt, of geldt- of eer-sughtigher sijn; die hoovaerdigh sijn, ook tot verachtingh van andere; in 't stuk van godtsdienst, vol eerbiedigheit; voor weldaeden hen beweesen, niet sonder erkentenis; maer soo wraeksughtigh, en in ooverwinningh soo verwoet, dat hen teegen een vyandt niet schandelijk, niet ongeoorloft dunkt. Strijdigh van aert hier teegen sijn de Nederlanders, een volk doortrapt, maer buyten schaede van andere; en wijders, gelijk geleegen tusschen Vrankrijk en Duytschlandt, soo ook in seeden gemaetight tusschen die beyde; niet sonder gebreeken van beyde, maer ook niet sonder deughden. Niet licht soudt hen yemant bedriegen, niet ongewrooken op 't lijf vallen. Dat se ook eertijts in diepe godtsdienstigheit den Spanjaerden niet hebben behoeven te wijken, dient ten bewijse, dat, seedert se het Christen geloof eenmael hadden aengenoomen, hen, als sijnde een hert en ziele, geen waepenen van Normannen hebben konnen dwingen van geloof te veranderen; dat se met geen dwaelingh, al te vooren gedoemt, besmet sijnde, soo veel aen werken van godtsvrucht te kost geleght hebben, dat men genootsaekt is geweest de besittingh der geestelijken te bepaelen. In 't algemeen is hen beyde aengebooren, hunne *Vorsten* te eeren en ontsagh te draegen, tot verwonderens toe: maer de Nederlanders houden de wetten boven hem: onder welken dekmantel vaek onlusten ontstaen sijn. De Kastilianen sijn eenigermaten meer geset, om geregeert te worden, als sommige andere Spaensche volken; en echter hoe grooten vryheit sy sigh selven aenmaetigen, willen se die in andere niet dulden. 't Grootste gevaer leght hier in, dat der Vorsten bekommeringh gaende, als verdeelt, oover twee rijken, nogh de Nederlanders yemant in gunst boven sigh, nogh de Spanjaerts neeven sigh,

Men siet uyt de seeden der Spanjaerden een veranderingh in de Republijk te gemoet.

Oovereenkoomst en verscheydenheit der Nederlanders en Spanjaerts in seeden.

ſigh, veelen konden. En ſeeker alle volken, die door heersſucht gedreeven worden, wanneer hen de eerſte aenſlaeghen wel gelukt ſijn; trachten voor een tweeden hunne Bondtgenooten t'oovermeeſteren, haer te ſleepen onder hunne wetten en gewoonten, Ooverſten en rechters oover hen te ſtellen, en hen met ſchattingen te beſwaeren, om alſoo 't gebruyk en 't bewint

De Spanjaerts trachten de Nederlanders onder hunne wetten te brenghen.

der gemeene krachten in hun gewoudt te krijgen. Dus gingh 't toen met den Spanjaert, die, gewoon Italien te regeeren, Amerika te doorplunderen, oover de Nederlanders, met hun, door erffenis der Vorſten, als in een eevenſchoon ſtaende verbondt getreden, 't ſelve recht of eenen dekmantel van oorlogh ſoght. Ook ſtak hen nogh in de krop het haetelijk geſagh, dat Adriaen Floris ſoon, die naemaels op den Roomſchen ſtoel raekte, wel een heyligh en vroom man, maer echter een Hollander*, in Spanjen gevoert hadt; den hooghmoedt van Croy, de onverſaede gierigheit des heeren van Chevres, die alle kerkelijke en weereldtlijke ampten te koop hielden, waer van ſigh ter naeuwer noodt door de waepenen geredt hebbende, hen doght, 't niet te laſteren waere, ſoo ſe 't hen nu op hunne beurt betaelt ſetten.

* Batavus, in een ruyme beteekenis, voor van Uitrecht.

Sy dan, vleyende die 't grootſte geſagh hadden, beſchimpten ſoo een ydele ſchim van heerſchappy, in een landt, alwaer men 't in de Magiſtraet koomen den volke hadt dank te weeten; waer de Vorſten naeuwlijx een geringhe ſomme van penningen, tot groote ſaeken, ter ſmeeke, verkreeghen. Dat ſeeker te vergeefs de paelen tot buyten den Ocean en de Middelandtſche ſee wierden uytgeſet, als men binnen 's landts heeren, onder wien te buygen, vondt. Maer echter hebben ſe niet konnen winnen op de gemoederen der gener, dien, in Nederlandt opgevoedt, de liefde tot het vaederlandt, en de bekende ſeedigheit van dien landtaert, verplicht hadden. Hoewel Keyſer Karel bekoort en wel ernſtigh in beraet geweeſt is, om het geheele weeſen van den ſtaet te veranderen, en alle de ſteeden en landtſchappen tot een rijk t'ſaemen te ſmelten: inſonderheit ſeedert hem Vlaendre en Artoys, gevrijt van al het recht dat 'er de François op hadt, tot loon ſijner ooverwinninghen voor Pavie waeren toegevallen.

Wat Karel de V. die 't met ernſt daer op toeleyde, heeft afgeſchrikt.

Maer daer van heeft hem de verſcheidenheit van ſeeden, keuren en vryheeden afgeſchrikt; ook durfde hy die niet weghneemen. En voorwaer, ſoo verre van daer is 't, dat hy oyt hebbe gewilt deeſe landen den Spanjaerden onderwerpen, dat hy in teegendeel meermaels betuyght heeft, dat, indien hunnen hooghmoedt teegen de lijdtſaemheit deeſer volken quaeme te horten, daer uyt groote ſwaerigheit te volgen ſtonde: hebbende ook ſijnen ſoon verweeten, dat hy, onder de Spanjaerts opgevoet, hunnen aert hadt ingeſogen, de welgeleegenheit deeſer landtſchappen, den inborſt der volken, niet te wel kende, of ook verachte. Voor hem, die ſigh verſtont in billijk van deughden te oordeelen, in ampten en ſtaeten naer waerdye uyt te deelen, hy toonde ſigh aen alle ſijne volken den ſelven vorſt; niet gedoogende, dat de Spanjaerts ſigh langh beklaeghden oover den indraght en beſwaerniſſen hen in den aenvangh ſijner regeeringhe ooverkoomen. Maer 't bewint der Nederlanden nam hy waer in eygener perſoone, wen 't ſijne ſaeken leeden, of door ſijne naeſte bloedtverwanten. Die,

Drie Raedtſhooven.

in 's Vorſten afweeſen, 't algemeen beleidt der ſaeken hadt waer te nemen, wierden tot onderſtandt toegevoeght drie Raedtshooven: aen het eerſte ſtonden de ſaeken van vreede en van oorloghe; aen het tweede was het handthaeven der wetten, toeſight op billikheit van burgerlijke orde, en maght om in gemeene geſchillen der landtſchappen te vonniſſen, toebetrouwt; het derde hadt bewint oover de geldtmiddelen, en 's Vorſten inkoomſten en behoeften. Die eerſte vergaederingh, gemeenelijk beſtaende uyt de aenſienelijkſte heeren van den Nederlandtſchen aedel, en dic

die, door 't verhandelen der gewichtighste saeken, den grootsten luyster hadt, sullen wy, met haer eygen naem, den Raedt van Staete noemen. Maer Philips, midden in de weelde der rijken sijnes vaeders, omheint met pluymstrijkers, sijne jeught doorgebracht, daerenbooven een stuersche deftigheit, spaersaemheit in woorden, schuwingh van allerhande gesel-schap, aengenoomen hebbende, was selfs in seeden t'eenemael den Spanjaert gelijk, en gaf niemant toegangh, dan in die taele.

Aert en seeden van Philips.

De vaeder dan ooverreedt, om sijne oude daegen, ontlast van alle sorghen, in ruste te slijten, yveren se om den soon in 't bewint der saeken te stellen; wiens heerschsught, sijnen huyse aengebooren, nogh door geen ondervindinghen besaedight, niet lichtelijk maet of paelen gedooghen konde. En behoeft men niet te twijfelen, of hy en hebbe gelooft, dat de trouwe en dapperheit der Spanjaerden hem een treffelijk werktuygh sijner heerschappye strekken souden. Hoe geweldigh een drift de gemoederen der Koninghen bevanght, om wetten en vryheeden, die de klem hunner moogenheit beteugelen, met voeten te treeden, strekt het aenmerkelijk en schrikkelijk te gronde raeken van Vorsten of volken, gesien in oude en laetere tijden, ten klaeren voorbeelde. Dat Philips door den selven geest gedreeven sy geweest, hebben ook selfs eenige Spaensche volken naederhandt ondervonden. Maer de Nederlanders, (dus sal ik de volken, te vooren beschreeven, nae hun grootste gedeelte, vervolgens noemen) nu soo verre gekortvleukt, dat se gehoorsaemden, dan echter selfs thoen niet gestelt, om sigh der dwingelandy t'onderwerpen, waende men, dat met des te meerder vrucht souden geleert worden aen de handt te gaen, om dat men van die kant treffelijke geleegenheeden op de naebuerige rijken, te waeter en te lande, verhoopte.

Hy tracht de wettē en handtvesten van Nederlandt te vertreeden.

Ook lagh 'er 't saet van misnoeghen verhoolen. Want als Philips den oorlogh teegen Vrankrijk, meer uyt oorsaek van eygen huys krakeel, als ten dienste sijner onderdaenen in Nederlandt hadt aengevanghen, is de geëyschte schattinge, toegestaen by d'Algemeene Staeten, naer langhwijligh beraeden, en veele omweeghen, als of hen 't weygeren waere geoorloft geweest, en daerenbooven met bedingh van voorwaerde, dat sy selfs ontfanghers tot die schattinge stellen souden, by hem, die geen de minste vryheit was gewoon, voor een misdaet doorgegaen. Seedert dien tijdt heeft hy de vergaederingh der Staeten, haer als een saemenrottingh duydende, wel scherpelijk verbooden. De Spanjaerts hier op ontsaegen sigh niet dit misnoegen te stooken, soeckende sommige door 't vertrappen der wetten sigh eenen wegh tot eerampten, sommige ook tot rooven en plunderen, te baenen. Sy dan, wel beseffende van hoe groot een dienst het waere, alleen doen en laeten by Vorsten te sijn, door welker tegenwoordigheit de Nederlanders voorheenen onderschraeght, niet alleen haer selven, maer ook dikwils Spanjen geregeert hadden; de vreede met den François nu gevest sijnde, hebben den Koningh bewooghen nae Spanjen, als het puyk juweel sijner heerschappy, weeder te keeren: eensdeels, om dat hy voor beroerten in dat rijk, en voor den Turk, wiens maght ter see geweldigh aenwies, was bekommert; daer beneevens, om op de schatten van Amerika des te naeder een waekendt oogh te hebben. Den aedel hier te lande was ook dat pas prachtigh, en in luyster van eerampten uytsteekende, maer berooyt van middelen; 't sy door eygen ooverdaet, of argheit der vorsten, die, onder schijn van hooghe staeten, de voortreffelijkste onder hen al 't hunne hadden doen inschieten. In nijverheit, meewaerigheit en schranderheit van geest gingh allen anderen te booven Willem, door erffenis in het huys van Chalon, Prins van Oranje, in Provençe in

Oranjes afkoomst.

in Vrankrijk; dogh ſijn oorſpronk hadt hy uyt het huys van Naſſau, een geſlaght in Hooghduytſchlandt, dat wel eer, teegen den huyſe van Ooſtenrijk, nae de kroone des Keyſerdoms geſteeken, naederhandt ſigh onder beſchermingh van het ooverwinnendt huys gevlijt heeft. Dees, van ſijne eerſte jeught af van ſijnen vaeder, die den Hooghduytſchen godtsdienſt beleedt, wegh genoomen, in 't hof opgevoedt, van Karel ſeer beſint ſijnde, hadt door 't voeren van de veldtheerſchappy, en 't bekleeden der gewichtighſte geſantſchappen, de konſt van regeeren geleert. Hier by quam de oude doorluchtigheit van ſijnen huyſe, treffelijke goederen op verſcheyde plaetſen in de Nederlanden, groote dapperheit, konſt van ſigh ſelven binnen te houden, beleidt oovereenkomende met ſijne grootmoedigheit, en geen fortuyn ſoo hoogh gaende, daer naer hy ſigh niet hadt konnen ſchikken; noyt ſijn wreetheit en gierigheit verder van eenighen aert vervreemt geweeſt: doordringhendt was hy in 't naevorſſchen van ſelfs de verregeſienſte ſaeken, heght van geheugenis in alle dinghen; door veele bekoorlijkheden maghtigh in 't winnen van de genegentheeden ſijner onderdaenen. Hy hadt het Stadthouderſchap oover Hollandt, Zeelandt, en Uitrecht. En dat geſagh begrijpt in ſigh het beſorghen te gelijk van recht en waepenen, binnen de paelen der gegeevene landtſchappen. Maer Lammorael, Graef van Egmondt, Stadthouder oover Vlaendre en Arthois, oopenhartigher van aert, fier op ſijn krijgsmans, vertrouwde veel op ſijne daeden, veel op ſijne achtbaerheit; lof en gunſt hadt hy verdient door ſijne heerlijke ooverwinninghen, by Sant Quintin en Greevelinghen, op den François bevochten, ten waere hy ſigh des te veel hadt toegeſchreeven. Dees twee oovertroffen alle andere in glory en ſtaet. Want Brabandt, als ſeetel des algemeenen gebiedts, heeft geen beſonderen Stadthouder: d'andere Stadthouderſchappen ſijn van minder aenſien. 't Ammiraelſchap ter ſee, dat in ſigh ſelven aenſienelijk is, hadt grooten luyſter door Mommorançy, Graef van Hoorne, uyt doorluchten ſtamme in Vrankrijk. Deeſe ſoo groote en ſoodaenige mannen was het den Spanjaerts noodigh van kant te helpen, eer ſe Nederlandt naer hunnen ſin konden opſchikken; 't gheen ook des te lichter om doen ſcheen, door dien ſe, met het handthaeven hunner weerdigheit, en 't kanten in pracht teegen den Spaenſchen hooghmoedt, hunne inkoomſten geweldigh ten achteren geſet hadden: van gelijken ook alle andere grooten, die in rijkdommen by hen niet haelen konden; maer de meeſte van den ſmallen aedel aengaende, die waeren of door oover-daedt of door 't niet opbrenghen van den oorlogh goedt en geloof quijt. Door welke benauwtheeden ſe echter niet, volgens de hoop hunner vyanden, terſtont van hunne maght en geſagh ſijn ontbloot geworden; maer hebben hunne kloekſinnigheit in wakkerheit geſpits en ingeſpannen, om door allerhande middel hunne achtbaerheit ſtaende te houden: veele ſochten de gemeene onheylen tot reddingh of bewimpelingh van de hunne; 't gemeen ſtont veerdigh en vlot tot ſcheuringhen, om, nae dat yder door de meeſte hoop of wanhoop gedreeven wierdt, party te kieſen. De onderlinghe ſtrijdigheeden der Grooten in Nederlandt, en de verſcheydene inſighten des aedels, leyden den Spanjaerts de brugh t'hunner ſtoutheit; terwijl ſommighe Oranjen, en die we reets genoemt hebben, andere verſcheydene huyſen aenhinghen. Maer de gemeente was des oorloghs wars, geduldigh in 't verdraegen van rampen, ingenoomen met liefde tot ruſt, afkeerigh van eerampten, op geen dingh geſet, als op koopmanſchappen en 't houden van gaſteryen; om geldt te winnen en te verteeren. Dogh eenen menſche om 't leven te brenghen en te pijnighen, om hoedanighen godts-

Bedieningen. *Goederen.* *Aert.* *Seeden.* *Stadthouderſchappē.* *De Graef van Egmondt Stadthouder oover Vlaendre en Arthois* *De Graef van Hoorne Ammirael ter ſee.* *Welke de Spanjaerts ſoeken van kant te helpen.* *Onderlinghe jalouſye der Grooten in Nederlandt.*

godtsdienst het ook waere, verwekte deernis en meededooghen, selfs in den genen, die voor dusdaenigh een wreetheit niet hadden te vreesen: langh bleef deese droefheyt echter by suchten en traenen, aleer die door de konstenaryen der Ooverheeden quam uyt te barsten. Dan naerdien deese saek by eenighe een oorsaek, by andere een dekmantel, geweest is tot het opvatten der waepenen, ben ik voorneemens des selfs oorspronk wat grondigher op te haelen. Den Christelijken godtsdienst, in de eerste tijden alleen om haere eenvoudigheit eerwaerdigh, hebben Leeraers van verscheyde wijsbegeerte, die deselve eerlangh daer nae hadden aengenoomen, yder met de gronden hunner leere, en wyders Joden, Grieken, andere, met de kerkgewoonten hunner vaederen, opgetoyt; om de majesteit des godtsdiensts, niet tevergeefs uytgevonden, door haere plechtigheeden, tot vruchtbaerer gebruyk te bekeeren. Maer deese langh vry, en het aenneemen der selver aen het goedtvinden van elk in 't besonder, of van kerken gestaen hebbende, allengskens meer en meer in gebruyk geraekt, door welspreekenheit der leeraeren, door toestemmingh der Conçilien, in een wet en nootsaekelijkheit verandert sijnde; wierden door d'opvolghende blindtheit der tijden, en door duystere omweeghen van sintwisten, lichtelijk staende gehouden. En hierentusschen hebben de Roomsche Bisschoppen, die altoos in groote achtbaerheit en aensien geweest sijn, nae 't uytschoffelen der steeden in Asien en Egypten, en van Constantinopolen, dat met haer nae 't hooghste gesagh dongh, als een geestelijk rijk opgerecht, 't hooghbewint des selfs aen haer behouden, Kardinaelen tot bysitters gekooren, en voorts een lange reex van moogenheeden vastgestelt; sonder dat sigh yemant daer teegen versette, door dien de meeste volken in Europa de Christelijke seeden, door onderwijsers van Romen afgesonden, hadden aengenoomen. Hier van daen is 't dat allerweeghen de Latijnsche kerkgewoonten, en in Godtsplichten die taele in gebruyk geraekt sijn. Dogh sy, naer dat se 't gesagh oover al het goddelijke hun eygendom gemaekt hadden, begonden nieuwe wetten uyt te geeven, d'oude te verklaeren, de Heylige Schriften den gemeenten uyt de handt te neemen, voorgeevende schaedelijk te sijn, dat de weetgierigheit van ongeletterde luyden 't oordeel van d'allergrootste saeke aen sigh nam. Dus stont hen schoon alles tot eygen eer en winst aen te legghen; en de gebreeken sijn door d'ongebondenheit der geestelijken soo hoogh gesteeghen, dat ook sy selfs bekenden, dat'er middelen tot voorsieningh aengewent dienden. Maer met het opdaeghen van een schielijk licht der geleertheit, 't welk, door een nieuwe vondt van alles door den druk gemeen te maeken, de duysternis der vooríghe eeuwen verjaeght hadt, sijn'er opgestaen, die, hebbende belooft, beneevens alle andere konsten, den Godtsdienst te suyveren, alle dinghen naer de getuygenissen der Heylige Schriftuere souden opweeghen. Aengenaem was dit den volken, dien 't nu al der kosten en der onheylen verdrietende, sigh te gelijk verheughden, dat hen wierdt geleert, niet door een anghstvallighe bedeesthheit, nogh door blinde gehoorsaemheit, maer door sterker vertrouwen, en minder gebooden, den heemel en de geluksaeligheit te verwachten. Ook was het den Vorsten niet teegen de borst, dat de maght der geestelijken, die nu selfs de throonen der Koninghen al genoeghsaem onder de knye hadt, wierdt beteugelt. Maer als men gewaer geworden was, dat de handt der geneesmeesters niet enkel vast aen 't heelen der wonden bleef, dat'er wargeesten, die alles t'onderste booven wierpen, tusschen quaemen; dat men sigh uyt eygen hoofde aenmaetighde, 't gheen hen van d'Ooverheeden te verkrijgen stondt, en dat se nu onder elkander ooverhoop laeghen, nogh 'er yemant was die hen vereeni-

Oorsprongh, beleidt, en ongelukkige uytkoomst der Inquisitie by de Nederlanders.

eenighen of hunne geſchillen ſliſſen konde; jae wat een werk het inhadt, een gebouw, daer ſoo veel eeuwen oover getimmert was, om verre te worpen, kreegh men een misſhaeghen in dat onordentlijk weeſen der ſaeken, als 't welk niet van gelijke kraght ſoude ſijn om de gemoederen der gemeente in toom te houden. En de gevoelens van Jan Hus door Duytſchlandt, van Wiklef door Engelandt, der Waldenſen door Vrankrijk, nu weeder leevendigh geworden, van daer in Nederlandt oovergebracht, begonden, door byeenkoomſt der ingeſeetenen, door ommegangh met uytheemſch krijgsvolk, en eyndelijk door 't drijven van handel, onder 't gemeen te loopen. Wijders heeft de eenmael toegelaetene vryheit van veranderen ſeer veele godtlooſe en gruwelijke geſintheeden ingevoert. En dat 'er geen ander landt in deeſe tijden vruchtbaerer van diergelijke monſters is geweeſt, als Nederlandt, ſal hy lichtelijk gelooven, die de ſchandelijke en teegen Chriſtus laſterlijke gevoelens van David Joris, van Delft, en d'oproerighe meeningen van Jan Beukels ſoon, van Leyden, tot in de grondt ſal ingeſien hebben. Van deeſe beyde, Hollanders ſijnde, die ſigh gelieten door heemelſche aenblaeſinghe verlicht te ſijn, heeft den eenen, een glasſchrijver, tamelijke middelen vergaedert, en eenen aenhangh gemaekt, die nae ſijne doodt is oovergebleeven: den anderen, een kleermaeker, heeft getracht tot Munſter een koninkrijk op te rechten, en eenen oorlogh, hoewel ongelukkigh in ſijn uytkoomſt, aengevanghen. Ik bevinde, dat d'allerwijſte Vorſten teegen de verſchillende in godtsdienſt middelen naer de grootheit der dwaelinghe, naer 't getal der miſdaedighen, beraemt, en in 't werk geſtelt hebben. Daer de krachten elkanderen opwoeghen, wierden ſomwijlen tweederley geſintheeden in 't gemeen aengenoomen, op een ſcherp onderhoudt der wetten, op dat ſe onder dien dekmantel geen oproer quaemen aen te rechten. Anderſints, die de Keyſer en 't Conçilie gehoort en veroordeelt hadden, wierden uyt de kerken gedreeven, of, viel 'er ſwaerder vermoeden, uyt de beſondere vergaederinghen geweert. Ook ſoude men hen niet t'eenemael in 't ongelijk ſtellen konnen, die den geenen, die verkeerde en den ſeeden ſchaedelijke gevoelens leerden, met ballinghſchap, of beroovingh van ampten en verbeurtmaekingh van goederen, geſtraft hebben; tot dat ſe allengskens ſigh aen beetere gewenden. Dit oordeel echter ſtont aen den Magiſtraeten, die, door ſoodaenigh een kennis neemen en onderſoek, niet hun eygen ongelijk wreekten. Den geeſtelijken was toegelaeten, de afgedwaelde door onvoorſightigheit weeder te reght te brenghen, en van de geeſtelijke gemeenſchap uyt te ſluyten: toen voorwaer was de orde van onderſoek te doen wettelijk, daeden alleen wierden geſtraft, gedachten bleeven onbehaelt. Maer door wreede vervolginghe te woeden tot het bloetplenghen der gener, die te gelijk een ſelve Godt en een ſelve Vorſt behoorlijke eerbiedt en ontſagh droeghen, ſulks dacht den Biſſchoppen onmenſchelijk, en den Vorſten niet veyligh. Dogh de Roomſche Pauſen, ſijnde allengskens ſoo verre uytgeſpat, dat ſe hun geſagh, door ſchrandere vonden verkreeghen, door ſchrik verſeekerden; hebben gewilt, dat de ſelve ſwaere en wreede ſtraffen, die de Vorſten, arghwaenigh hunne vreeſe te veel toegeevende, teegen ſchuldige aen landtverraedt geſtelt hebben, ook teegen de weederſtreevers hunner beſluyten, als weerſpannelingen en vyanden Godts, ſouden in 't werk geſtelt worden. En is den Biſſchoppen aenbevoolen, niet alleen nauw onderſoek te doen in hun biſdom, maer hunne gewoonte is ook geweeſt, daerenbooven, werwaerts het hen goedt dacht, Inquiſiteurs te ſenden, met ſeer breedtſtrekkende maght; eene ſaeke, die haer begin genoomen heeft omtrent vier hondert jaeren hier te vooren. Deeſe ver-

David Ioris van Delft, en Ian Beukels ſoon van Leyden.

verkooren t'hunner hulpe byſitters naer hun welgevallen, ondervraeghden op eede allerley ſlagh van menſchen, van hoedaenigh een ſtaet of geleegenheit hy ook waere. Door welken trek niet alleen de geheimeniſſen der huyſen, maer ſelfs der gemoederen op 't naeuſt doorſnuffelt worden; dewijl, hoe yemant ſchreumachtigher voor meyneedt is, hoe hy allermeeſt ſigh ſelven verraedt. Hoewel ſy ook ſonder dat naeuwlijx konnen verborghen blijven, welker gewiſſe het te nae gaet, voor beelden van heylighen, en het misbroodt in de kerk, of wanneer het langs de ſtraeten wordt omgedraegen, te knielen. Bloot vermoeden was genoegh tot den kerker, geringh bewijs ter pijnbank. En wierdt den bewroegden niet vergunt ſelfs ten minſten de getuygen te hooren of te weederleggen; als of de getuygen ſelve en de waerheit daer door ſouden gevaer loopen. Den weereltlijken rechteren was hier in geene andere maght gelaeten, als alleen de gedoemde, by vonnis der geeſtelijken, te ſtraffen. Welker veele, als om ſtrijt, door allerley vonden der yſſelijkſte wreetheeden, ſigh ſoghten te quijten, om hunne godtsvrucht beeter te doen blijken. Andere, die voorſaegen, dat ſulk een orde van rechtspleegingh niet alleen voor haet maer ook voor gierigheit een oopen deure was (aengeſien de goederen verbeurt gemaekt, en 't bedraeghen niet ſonder winſt gepleeght, wierden) gedooghden niet, dat hen het kennis neemen dier ſaeken onttrokken wierdt. Maer aen geenen oorden ter weerelt is deeſe Inquiſitie met meerder ſtrengheit in ſwang geweeſt, dan in Spanjen, ſijnde tot dien dienſt verkooren de monniken uyt de orde van Sant Dominicus, naer een oude inſtellingh teegen de Joden en Mooren, die, gedwonghen door de Koninghen tot aenneemen van de Kerkſeeden der Chriſtenen, heymelijk weeder tot hunne afgeſwoorene dwaelinghen vervielen. 't Gheen in 't eerſt, uyt haet teegens de Barbare volken, niet onaengenaem ſijnde, naederhandt allen anderen ſonder onderſcheit den nek gedrukt heeft, met een wonder doortrapte ſnootheit in 't naeſpeuren en belaegen; gemerkt men ſcharpe toeſight nam op yders ſpreeken, jae ook ſwijghen; geene vrienden moght men meer vertrouwen, vriendtſchappen waeren bedrieghelijk, en hadt men veeltijts ſijn verklikker op ſijde; ſoo dat nu klaerlijk bleek, dat 'er geenighen menſche ſoo onnooſel of onberiſpelijk was, die, in weerwil van haer, ſijn leeven en ſijnen ſtaet behouden konde. Dat dit van my niet op 't haetelijkſt verſwaert, maer naer waerheit verhaelt wordt, ſullen niet ontkennen, die gehoort hebben, dat 'er in Spanjen, en by nae geheel Italien door, ſeer ſwaere beroerten, ter oorſaeke van die Inquiſitie, en dat van luyden ſuyver Roomsgeſint, jae binnen Romen ſelve, ontſtaen ſijn. In Nederlandt is Keyſer Karel de eerſte geweeſt, die by plakkaet op 't ſtuk van Godtsdienſt orde geſtelt heeft, nae dat hy, op de rijxvergaederingh tot Worms in Duytſchlandt, Luther gehoort en gedoemt hadt. Van geldtboeten is men gekomen tot lijfſtraffen, werdende de plakkaeten om de ſlappigheit der rechteren tot ſeevenmaelen toe vernieuwt en verſwaert. Onder anderen wierdt gebooden, geene boeken, ten ſy met voorgaende goedtkenningh der meeſters van Loven, uyt te geven; de jeught nae 't voorſchrift der ſelver t'onderwijſen. Die reedenen raekende de Heylighe Schriftuere gevoert, of, om hunnen godtsdienſt t'oeffenen, in heymelijke vergaederinghen geweeſt hadden, ſouden, waeren 't mannen, met het ſwaert geſtraft; vrouwen, leevende in d'aerde gedolven worden, met verbeurtmaekingh van goederen, ſoo noghtans, indien ſe alvoorens tot ſchuldtbekenningh quaemen; want die hartnekkigh bleeven, wierden ten vuere gedoemt. Daerenbooven waeren 'er, die, op valſch gevoelen betrapt, voor de reſt onſchuldigh, ſijnde, ſigh bekeerden, de ſulke wierden buyten alle bedieninghe gehouden. Die den

ſoodaenighen geherberght, en die hen niet aengebraght hadden, moeſten de ſelve ſtraffen met den ſchuldighen draeghen; in teegendeel hadden d'aenbrenghers, om hen op te wekken, vryheit van ſtraffe en vereeringhen te wachten. Veele ſcharpe peenen hadt men geſtelt teegen de verdachte en vluchtelinghen; maer ſtrenger teegen de hervallene; en op dat de rechters, afgeſchrikt door de ſtraffen, onder ſchijn van meededoogenheit, niet quaemen de plakkaeten te kreuken, wierdt hen ook belaſt den Inquiſiteurs, wien de Keyſer met berichtspunten voorſien hadt, de behulpſaeme handt te bieden. Alleen de ſtadt Antwerpen, die door eene vryheit, uytneemende met gehoorſaemheit gemaetight, tot ongelooffelijke rijkdommen was opgevoert, ſigh verſtoutende te klaeghen, dat de Hooghduytſche en Engelſche, uytmaekende een groot gedeelte van hunnen koophandel, door die ſtrengheit van 't plakkaet verjaeght wierden, verkreegh hier op, dat de vreemdelinghen een weynigh meerder vryheits ſouden genieten, en dat dit punt van 't plakkaet, waer door de vervreemdinghen van goederen en teſtamenten der miſdaedighen, gemaekt ſelfs voor hun rechtsvoorderingh, vernietight en verbrooken wierden, waer uyt een groote verwarringh in den handel ontſtont, in hunne ſtadt geen plaets ſoude grijpen. Dat ſoo ſtraffe plakkaeten van een, die uytter aert tot geen ſtrengheit helde, hebben konnen gemaekt worden, ſal ons min verwonderen, ſoo wy ſien op de kraght van de godtsdienſt, die toen ter tijdt geen verſchillende gevoelens dulden konde; die, daer ſe behoorde te klemmen om de gemoederen te beſaedighen en te verbinden, door een gebrek der menſchelijke ſwakheit, de allerbitterſte ſtoffe van haet en vyandtſchap geworden is. Boovendien, was dit gevoelen den meeſten vorſten toen ingedrukt, dat een lichaem van den Staet door eenen godtsdienſt beſtaet, als door eene ziele, en dat het met de geeſtelijke wetten is geleeghen als met de menſchelijke, waer by men allerbeſt ſijn reekeningh vindt, wanneer 'er geene aen 't gemeen gedaen wordt. Dies de Keyſer, nae de voorbeelden in Duytſchlandt, des te lichter ooverreedt is, dat, d'eerbiedigheit omtrent de Geeſtelijken onder de voet getrapt ſijnde, de gehoorſaemheit t'hunwaerts ſelve van geen langen duer ſijn ſoude, en door een korte ſtraffe konnen krachteloos worden gemaekt een vergift, 't welk een al te grooten toelaetingh ten voedtſel ſtrekte. Maer het teegendeel heeft d'uytkoomſt geleert; en het ombrenghen van veelen alleen gedient, tot aenwas van grooter meenighte. Wel is waer, dat de dinghen, die we door 't lichaem oeffenen, uyt vreeſe voor doodt en pijnen, gewelt en heerſchappy ſijn onderworpen; maer de ziele, gelijk ſe vry en onſterffelijk is, laet haer, door vuer nogh ſweert, ontweldighen, 't geen ſe eenmael uyt haer ſelfs heeft opgevat: dat meer is, de gevaeren ſelve lokken haer aen, en men acht het ſaeligh en heerlijk, buyten pijne van eyghen gewiſſe, d'allerwreetſte en ſmaedelijkſte weêdommen uyt te ſtaen; getuygenis hier van geeven ons en de geſchiedeniſſen der oude Chriſtenen, en deeſe tijden. Want nae het ombrenghen van niet min dan hondert duyſent menſchen, door beuls handen, ſeedert dat men een proef heeft willen neemen of dien brandt door bloet te bluſſchen waere, is 'er ſoo geweldigh een menighte door Nederlandt opgeſtaen, dat ſomwijlen 't uytvoeren der oopenbaere ſtraffen, 't elkens als 'er een miſdaedighe van wat meerder aenſien voortquam, of de pijnen t'afgrijſelijk ſcheenen, door oproer verhindert wierdt. En dit waeren de reedenen, die de Koninghinne van Hungaryen, welke, uyt laſt van haeren broeder Karel, d'Opperlandtvooghdy oover Nederlandt bekleede, hadden bewooghen, hem, terwijl hy ſigh in Hooghduytſchlandt ophieldt, in perſoone te gaen vinden, en te berichten,

MARGARETA VAN OOSTENRYK,
HARTOGIN VAN PARMA.

ten, tot hoe deerlijk een vleesbank, en vernielen van menſchen waeren uytgebarſten vonden, die men middelen van voorſieningh noemde. Philips echter, door dit alles geenſints afgeſchrikt, drongh harder aen op 't gheen ſijn vaeder begonnen hadt, verſwaerende de ſtrengheit der plakkaeten, en meer andere middelen beraemende, om 't quaet, dat nu reets diepe wortelen begon te ſchieten, uyt te roeyen. Behalven andere gemeene reedenen van dit ſijn bedrijf kan ook deeſe byſondere gegiſt worden, dat hy beſlooten hadt het geſagh des Paus van Romen tot veele ſaeken te gebruyken. Want, dewijl die, door het toeſtemmen van ſoo veele volken, in ſijne maght hadt Koninghrijken wegh te ſchenken, 't recht, de gerechtigheit, en al wat billijk heet, te beſchikken nae 't hem dienſtigh ſcheen; liet hy ſigh bedunken, dat, ſoo hy maer hem door gehoorſaemheit en gedienſtigheeden, den genen die hem naeſt waeren, door yder te begiftighen, op ſijne ſijde krijghen konde, hy aen hem oovervloedighe ſteun en dekmantel ſoude hebben. En daerenbooven hadt hy by eygen en ſijn 's Vaeders ervaerenheit geleert, hoe ſwaer en hacchelijk 't waere, tot vyandt te hebben eene moogenheit, welken ſelfs die hem den oorlogh aendoen, nae d'ooverwinningh, om vergiffenis bidden. Dus ſtonden dit pas de ſaeken, dit waeren de ſeeden des volks, in Nederlandt, toen, mits het vertrek van Koningh Philips, nae d'Opperlandtvoogdye gedonghen wierdt. Oranjen en Egmondt waeren niet buyten deeſe hoop, maer beyde de voorby gegaen, onder dit voorwenden, dat, den eenen voor den anderen geſtelt ſijnde, ſy den Staet door geduerigh wrokken in tweeſpalt brengen ſouden. Dies ſtont men toen in twijfel om de keur van twee Vorſtinnen, Chriſtierna, wiens man geweeſt was François, Hartogh van Lottringe, Keyſer Karel haeren oom; en Margareta, die, ſijnde een doghter van Karel buyten echt geteelt, eerſt Alexander de Medicis, naederhandt Octavio Farneſe, Hartogh van Parma, getrouwt hadt. Chriſtierna wierdt door de gunſt van Oranjen en der Nederlanders gedraeghen; maer hier teegen arbeidden Ferdinand Alvarez van Toledo, Hartogh van Alva, en Anthonis Perenot van Granvelle, Biſſchop van Atrecht; die eertijts 's vaeders onafſcheydelijke dienaers, en tot het beleidt ſijner wighighſte ſaeken gebeeſight ſijnde, van Philips in de ſelve eere gehouden wierden. Alva, afkomſtigh uyt een der voornaemſte geſlaghten in Spanjen, was op veele plaetſen met het opperveltheerſchap oover heyrkrachten voorſien geweeſt, en hadt voor den Keyſer heerlijke ooverwinningen, voor ſigh ſelven grooten roem behaelt. Perenots vaeder Niklaes Perenot, een Borgonjon, die, boetende de geringheit ſijnes afkoomſts met veerdighe gedienſtigheeden, door een ſtaeghwaekende ſchranderheit van geeſt, de hoofſche liſten en doortraptheeden hadt ingeſoogen, 's Keyſers geheymen Raedt en ſijnen ſeegelbewaerder geworden was, heeft deeſe ſtaeten, nae twintigh jaeren bedienens, ſijnen ſoone naegelaeten. Maer gelijk van Alvâs wreeden en hooghmoedigen, ſoo ook van Perenots dubbelen en bedrieghelijken aert, die, wen hy maer 't belangh en de grootheit van ſijnen vorſt kon bevorderen, ſigh verders geenes dinghs bekreunde, hebben ſoo veele volken laſterlijck geſprooken, als hen beyde gekent hebben; inſonderheit de Hooghduytſche, die, 's Landtgraeven gevanghenis geenen anderen te laſt leggende, 't groot geſagh dier twee onder de voornaemſte oorſaeken des oorloghs hebben voorgegeeven. Als men dan in het verkieſen van Margareta tot Opperlandtvoogdeſſe oover de Nederlanden het goedtvinden van deeſe gevolght hadt, hoewel het anders dien raedt aen geenen ſchoonen ſchijn van reedenen ontbrak, te weeten, de naebeſtaende bloedtverwantſchap, hoedanigh die dan was, en

Philips dringht harder aen op d' Inquiſitie.

d'Opperlandtvoogdye wordt Oranjen en Egmondt geweygert.

Afkoomſt, ſeeden en ampten des Hartoghs van Alva, en van Granvelle.

Volgens hun goedtvinden wort Margareta geſtelt tot Opper-Landtvoogdeſſe oover de Nederlanden.

dat haer man, geseeten in een stadt, die de Spanjaerts, meesters van 't kasteel sijnde, t'hunnen believe hadden, tot een gijselaer haerder getrouwigheit kon strekken; sijn de misnoeghde harten der grooten door 's Koninghs vertrek, dat hen niet min verdaght, als den gemeente verdrietigh viel, nogh meer ontsteeken. En dien dagh is wel den besondersten geweest, waer in Philips den grondtslagh der vryheit geschut, of de Nederlanders blijk van weederspannigheit teegen hunnen Vorst gegeeven hebben. Want als hy, op sijn vertrek staende, booven de drie duysent Spanjaerden tot besettingh wilde achterlaeten, onder schijn als of het waere tot beschermingh der grensen teegen de Françoisen; dogh in der daedt, om de groote vryheit der godtsdiensten, aengewassen in den oorlogh, door ommegangh met uytheemsche, naer sijn believen te bedwinghen; hebben Oranje en Egmondt, die hy, op dat het min haetelijk waere, en te beeter in de man wilde, hadt beslooten 't bevel oover dat krijgsvolk op te draeghen, geweygert dien last, als strijdigh teegen de wetten, aen te neemen: en nu tot de reyse gereet sijnde, heeft de vergaederingh der Algemeene Staeten, die hy alleenlijk om afscheit te neemen hadt verdaghvaert, den Koningh versoght de loosingh dier ongesiene soldaeten, met bygaende vermaeningh, dat hem geliefde, om de Nederlanders te regeeren, geenen anderen raedt als dien der Nederlanders te gebruyken.

Philips besluyt, teegen de voorrechten, besettingh van Spaensche soldaeten in de Nederlanden te laeten.

Dit maekte den verburgen haet te onversoenelijker, om dat se scheenen 't juk der heerschappye, dat hen dreyghde, en de streeken van regeeringh, begreepen te hebben: maer oopentlijk stont hy 't hen toe; want selfs liet hy 't plaetsen in den Raedt van Staete van den Spanjaert Gomes de Figueroa, graef van Feria, dien hy voor langh daer toe geschikt hadt, berusten. Hy voede sijne gramschap onder deksel van schoon gelaet, en ooverleyde al van toen af in sigh selven de wijse van moedtkoelingh. En voor hem, die, sigh niet verweerdigende oover de grensen van andere nae de sijne te trekken, de reyse ter see genoomen hadt, hy is, tusschen schrikkelijke gevaeren door, met verlies sijner vloote, ter naeuwer noodt behouden te Laredo, haeven in Biskaje, aengekoomen. De Spaensche soldaeten sijn nogh een wijle daer nae gebleeven, bedrijvende veel moedtwil en ooverlast, tot dat se, nae de neederlaeghe, op het eylandt Gervy, (van oudts Menijnx) in het gevecht teegen de Turken, geleeden, niet, gelijk het de Nederlanders uytleyden, om hen een gunst te doen, maer om den afbrek der vloote te boeten, sijn weghgevoert. Hierentusschen heeft Margareta in 't bestier der Nederlanden den naem, Granvelle de klem, gehadt; in wien schranderheit van vernuft, wakkerheit, staetsucht, ooverdaet, gierigheit, alle goede en quaede hoedaenigheeden uytsteekende waeren. En eevenwel is niet soo seer sijn eygen gaeuwigheit 't middel sijner verheffingh geweest, als wel de vadsigheit van alle d'andere, die, versoopen in wellusten, hadden laeten voor bygaen de tijdt van 't stuyten der teegenwoordighe moogenheit, die naemaels in haer kracht sijnde, niet sonder gevaer soude konnen teegengegaen worden. Dees dan afgericht in den Vorst te verplichten om hem sijne geheymen te vertrouwen, en in gunstelingen te maeken en te vorderen, hadt aen sigh getrokken de naeuste kennis der gesantschappen, 't onsijferen van brieven, en alles wat men door verspieders te weeten quam. Tusschen hem en den Graef van Hoorne smeulde een oude vyandtschap, eerst weegens Lalain, dien, sijnde getrouwt aen de suster van Hoorne, hy de lak op 't lijf geworpen hadt, van sigh in sijn gesantschap niet wel gequeeten te hebben: ten anderen, om dat Hoorne vuerighlijk nae het stadthouderschap van Gelderlandt gestaen, dogh, door sijn hinderingh, niet

Oorsaeken van sijnen onversoenelijken haet op de Nederlanders.

Sijn vloot op see verlooren hebbende komt hy in Spanjen.

Het krijgsvolk wordt eenige tijdt daer nae weghgevoert.

Klem der regeeringhe by Granvelle.

Oude vyandtschap tusschen hem en Hoorne.

niet verkreeghen hadt. Omtrent Oranje hadt hy ſigh tot nogh toe niet vreemt gedraeghen, hoopende in hem een ſteunſel ſijner achtbaerheit te vinden, maer, 't gheen de ſtaetſucht gewoon is, ſoo verre, dat hy hem niet al te groot wierde. Om welke reeden hy, toen men de Magiſtraet van Antwerpen verkieſen moeſte, 's Prinſen afweeſen hadt waergenoomen. Maer Oranje, die geen dingh minder kon verdraeghen, als een ydelen ſchijn van eere, en dat een man alleen, vreemdelingh en van geringhe afkoomſt, niet ſonder hoon en ſmaetheit van hem en alle d'andere, 't geheele bewint van ſaeken in handen hadt, heeft Egmondt, die juyſt toen ter tijdt oordeelde, dat hy door Granvelle was verongelijkt, met hem 't beſtel der ſteêvooghdy van Heſdin belooft, dogh niet volbracht te hebben, als ook d'Abdye van Truel, daer Egmondt voor eenen ſijner vrienden naer ſtont, en door hem was onderkroopen, met woorden ophitſende, vervolghens meer ridders van den Gulden Vlieſe, ſijne amptgenooten (want deeſe quaemen in die tijdt dikwils by een, ſijnde van Margareta ontbooden, om hun gevoelen te uyten aengaende het verſeekeren der grenſen) op ſijne ſijde getrokken, als of die ſmaetheit en hoon hen niet min trefte, door welker raedt de Landtsheeren voor deeſen de grootſte ſaeken gelukkigh hadden uytgevoert. Waer nae die drie heeren d'ontmoetingh van Granvelle begonden te ſchuwen, en, geviel 't dat ſe gelijkelijk in den Raedt geſeeten waeren, oopentlijk elkander dwars te vallen.

Oranje hitſt Egmondt en meer andere ridders van dẽ Gulden Vlieſe op teegen Granvelle.

Granvelle van ſijner ſijde niet ſtilſtaende, ſpande alle ſijne krachten in teegen heeren van groot vermooghen, en onderſteunt met de gunſte der gemeente: hy verplichte door weldaeden aen ſigh mannen van wakkeren verſtande: en onder die Karel van Barlemondt en Viglius van Zwichem, van gelijken leeden des Raedts: daerenbooven was den eerſten hooft van de Geldtmiddelen, deeſen een Fries van geboorte, wel niet van grooten huyſe, maer beroemt om ſijne groote ervarentheit in veele ſaeken, hooft van den heymelijken Raede. Deeſe bedektelijk onder elkander ſchoolende, en de geheymen van Staet tuſſchen haer afdoende, is den haet, door meenigherley arghwaen ingekankert, ten laetſten tot oopentlijke merkteekenen van partyſchap uytgebarſten.

Teegen welke Granvelle ſigh verbindt met Barlemondt Viglius en andere.

Men barſt uyt tot oopenbaere merkteekenen van partyſchap.

Al voor ſijn vertrek hadt Philips, om het ſtuk van den Godtsdienſt in beeter orde te brenghen, van den Roomſchen Paus Paulus de vierde verkreeghen, dat ſijne Landtſchappen door Nederlandt ſouden ontſlaeghen worden van het opſight der uytheemſche Biſſchoppen. Want d'Aerdtsbiſſchoppen van Keulen en Riemen, eertijdts hooftſteeden, gene van Nederduytſchlandt, deeſe van Wals-Vrankrijk, hadden nu van de aeloude verdeelinghe by naer niet anders dan alleen den blooten naem behouden. Derhalven, deeſe hun oppergeſagh benoomen, en te gelijk de Biſſchoppen van Luyk, Theroane, Oſenbrugh, Munſter, Paderborn, van een gedeelte hunnes opſights ontbloot ſijnde, werden binnen de Borgondiſche landtſchappen opgerecht drie Aerdtsbiſdommen, dat van Mechelen, van Uitrecht en van Kamerik: onder deeſe vondt men geſtelt veele andere, welker biſſchops-ſtoelen in den lande van Brabandt ſijn ſouden Antwerpen, en 's Hartooghenbos; van Gelderlandt, Roermonde; van Vlaendre, Gendt, Ypere en Brugge; van Hollandt, Haerlem; van Zeelandt, Middelburgh; van Oover-Yſſel, Deeventer; van Arthois, Atrecht met Sant Omeer, voorders Naemen, Groeninge en Doornik, ſteeden die den naem van hun landtſchap draegen. 't Was inder daet wel een oudt gebruyk, en niet ſelden van de Pauſen in 't werk geſtelt, om den aenwas der volken, en op dat den Godtsdienſt des te gemakkelijker ſoude konnen waergenoomen worden, nieuwe biſſchops-ſtoelen op te rechten, beneemende daer door een gedeelte

Uyt laſt van Philips wordẽ nieuwe Biſſchoppen door Nederlandt ingevoert.

te van den laſt, die anderen te laſtigh viel: en deeſe ſorghe, weleer waergenoomen by de Vorſten van Ooſtenrijk, hadt Karel, andere dinghen in 't hooft hebbende, laeten vaeren. Maer de oorſaeken om deeſen toelegh nu te hervatten waeren by nae by al de weerelt haetelijk: de eene, op dat 'er meer en naeder by de handt ſijn ſouden, die op de ſeeden der Geeſtelijken en d'afdwaelingh van 't gemeen ſcharper onderſoek deeden, hadden de beleggers van dien handel ſelfs oopentlijk voorgegeeven, klaegende, dat de quaelen door verſuym of ooghluykingh der beſorgheren daegelijx aenwieſſen: d'andere wierdt toegeſchreeven de konſtenaryen van Granvelle, die het Aerdtsbiſdom van Mechelen en den Kardinaels hoedt van Romen hadt ontfanghen: de meeſte voorſpellende hen beſchooren ſtonde, dat, aengeſien de Prelaten van oudts het voorrecht hebben van ter vergaederinghe der Algemeene Staeten van Nederlandt eerſt te ſtemmen, hy, in die orde d'eerſte, en andere, die voor hunne verkieſinghe hem dank ſchuldigh waeren, (want de Pauſen hadden den Koningh toegeſtaen het recht van Biſſchoppen te noemen, dat van beveſtighen aen ſigh behoudende) door een heymelijk verbondt met de Spanjaerts de vryheit ſouden ooverweldighen. En mits den Biſſchoppen hunne inkoomſten uyt de klooſtergoederen waeren toegeleght, ſijn d'Abten, welke orde in die tijdt een ſeer vrypoſtighe tael voerde, d'eerſte geweeſt, die ſigh teegen deeſe inſtellingh gekant hebben, niet geſint ſijnde onderkruypers hunner maght en middelen toe te laeten. Die van Brabandt ſigh by deeſe voegende, baeden den Prins by geſmeekſchrift hunne voorrechten in acht te neemen, waer by verbooden was, de Prieſterſchappen, in weêrwil van gemeente en aedel, te vermeerderen. Nogh quaemen hier by veele gevoelens van rechtsgeleerden, houdende, dat het ongoddelijk was de godtvruchtige mildaedigheeden te vernietighen, en d'uyterſte willen en giften der ſtervende te bekeeren tot het geen, waer toe ſy ſelve die niet gegeeven hadden. En eenighe der oude Biſſchoppen, inſonderheit die van Luyk, roepende dat den Paus miſleit was, vervolghden hun recht met groote drift. Derhalven hebben ſommighe ſteeden de nieuwe Biſſchoppen niet ingenoomen, en de ingenoomene ſijn by yder een met leepe ooghen aengeſien, en niet vry van ſchimp en ſmaetheit geweeſt. De Nederlanders met eenen algemeenen haet teegen Granvelle ingenoomen ſijnde, oordeelden de grooten 's Landts voor hunne en de gemeene ſaeken oorbaerſt, d'Algemeene Staeten te vergaederen. Soo meenighmael dan als 'er klachten vielen oover de berooytheit der geldtkaſſe (want den volke van oorloghe, ſoo te voet als te peerde, quam een geweldighe ſom van achterſtal, en men hadt reets begonnen de koopluyden in vreemde landen, ter ſaeke van de gemeene ſchulden, te bekommeren, en de ſchattinghen voor neeghen jaeren ingewilligt ſtonden op een eynde te loopen,) of oover vreeſe voor muytery en beroerte, dan preeſen ſe den ouden voet van regeeren, waer van goede Vorſten nimmer een quaet gevoelen gehadt hadden. En wat wonder was het nu, dat alles tot een deerlijk verloop en wanorde vervallen was, dewijl d'allerſnootſte vleyery hen 't eenigh geneesmiddel in alle ſwaerigheeden weghnam? De teegenparty bracht daer op in, dat die luyden niet al te wel wiſten t'ontveinſen, waer ſy met dien haet teegen een man, die den dienſt des Koninghs meer beyverde dan hen lief was, heen wilden. Dat het ſeeker treffelijke Dienaers van Philips waeren, die, teegen 's Vorſten maght een andere, die naer de ſijne dongh, ſoghten in te voeren. En wie dogh ſouden ſe ſijn, naer wien, den ſtaet verandert ſijnde, alles ſoude luyſteren? Abten naementlijk, miſnoeght uyt inſight van eygen belangh; eenen Aedel, die naer hen hadt om te ſien; alle andere,

't Gheen bynae by al de weerelt haetelijk is.

d'Abten ſtellen ſigh daer teegen.

By deeſe voeghen ſigh die van Brabandt.

En ſommighe der oude Biſſchoppen.

Klachten der Nederlanders teegen Granvelle.

andere, die, door besmettingh van gewraekte kerkseeden, vlot stonden, die souden quansuys de Staeten sijn. Aldus sigh behelpende van d'eene sijde met het momaengesight van seedigheit en onderdaenigheit, aen d'andere kant met dat van voorsightigheit teegen de gevaeren, van sorghe voor d'oude voorrechten, treffelijke pronknaemen van deughden, streedt yder voor sijne eygene grootheit. Ook hebben dees drie voornoemde Heeren sigh verstout eenen brief aen den Koningh t'ontwerpen, waer in *sy rondelijk het algemeen bederf deeser landen onvermijdelijk verklaerden, soo niet Perenot die haetelijke maght benoomen wierdt; doende met eenen versoek van ontslagh hunner verschijninghe in den Raedt, en wijders oovervloedighe beloften aengaende sijne beveelen, de achtbaerheit sijner suster en de beschherminghe des Roomschen godtsdiensts.* En nae 't ontfanghen van 's Koninghs antwoort, vol van goede geneegenheit t'hunwaerts, *maer dat sijne bewindtsluiden af te setten, sonder alvoorens de saeke wel ondersoght te hebben, buyten sijn gebruyk was; derhalven, indien sijne wederkoomst, waer toe hy hoope gaf, niet kon afgewaght worden, hy begeerde, dat yemant van hen sigh derwaerts vervoeghde, om van de geheele saeke klaerder en naeder bericht te hebben;* schrijven se andermael: *Dat se sigh niet wilden inlaeten als eysschers tot yemants beschuldigingh, maer amptshalven sigh verplicht vonden den Vorst alleenlijk te waerschuwen. Dat het van die kant dreygendt gevaer, al sweegen sy schoon, genoegh voor hen sprak, dat sy niet buyten de waerheit ginghen: alhoewel se ook verhoopten, dat, ten opsight hunner geboorte en diensten, hun schrijven voor soo vol soude aengenoomen worden, als de waerheit hunner woorden, en wel insonderheit nu ter tijdt, in welke yders Landtvoogdyschap den Landtvooghden naeulijx toeliet van de handt te weesen.*

Oranje, Egmondt en Hoorne raeden den Koningh door verscheyde brieven Granvelle sijne haetelijke maght te beneemen.

Deese dinghen hebben den Koningh bewooghen den tijdt te vieren, en Granvelle, die nu by de Landtvooghdes selve begonde oover de handt te sijn, ten deele als een gesaghhebber die al haer doen en laeten bespiede, ten deele als haer schaedelijk, door ooversetten van den gemeenen haet t'haerwaerts, heymelijken last te geeven om nae 't Graefschap van Borgonje te vertrekken: maer hy selve bekleede sijn vertrek met den schijn, dat, sijne vyanden hem nae 't leeven staende, hy derwaerts week, om 't gevaer t'ontgaen. Eyndelijk, hy heeft de Nederlanders in 't gemeen met vreese voor sijne weederkoomste bekommert gelaeten, eenighe weynighe sijne vrienden met hoope der selver in de geneegenheit t'hemwaerts opgehouden; tot dat hy verder, 't sy van selfs of gelast, nae Romen getrokken is. Hier nae beginnen de Heeren, die tot nogh toe uyt den Raedt van Staete gebleeven waeren, op versoek van Margareta, weederom daer in verscheenen sijnde, om hun doen by al de weerelt aengenaem te maeken, sigh ten uyterſten te pijnen in het waerneemen en afdoen van saeken; van d'andere diende men sigh weynigh. En de Koningh, die sijn misnoeghen bedekte, was des te milder in hen met lofreedenen en danksegginghen, vol minnelijkheits, te ooverstorten, hoe hy meer hun alle gevoelen van quaedt wilde uyt den hoofde steeken: en sy, sigh aenstellende, als nu 't spel t'eenemael gewonnen hebbende, hadden de saeken van geldtmiddelen en die tot de wetten behooren aen sigh getrokken; seggende, dat den Raedt van Staete het opperbewint oover d'andere twee toequam, en die hen dienst en gehoorsaemheit schuldigh waeren. Dogh de gebreeken, die gemeenelijk plaets hebben, daer weynighe de regeeringh op hunnen duym draeyen, deselve sijn ook hier in korten tijdt dapper aengewassen: versuym van 's Landts inkoomsten, verslappingh onder de saeken van gerechte, geduerende hevige tweedracht, misdaeden ongestraft,

Granvelle krijght bevel om te vertrekken.

Die van kant sijnde, pijnen sigh de grooten ten uyterste in 't waerneemen der saeken.

Trekken de saeken den geldtmiddelen en wetten aengaende aen sigh.

ſtraft, ampten nae gunſten vergeeven, 't ſy dan dat ſe, ſoekende de gunſt van al de weerelt te winnen, veele dinghen hebben moeten doen, om ſigh aengenaem te maeken, 't ſy dat de onheylen, die immer onvermijdelijk ſijn, den grooten, tot naedeel hunner achtbaerheit, op den hals geworpen worden. Minder hielden ſe de wint ook binnen aengaende de godtsdienſt, dat die veel lighter door reeden ingeplant, dan door gewelt wordt opgedronghen; ſijnde ten laetſten ondervonden, dat tot voedtſel van de ſiekte hadt gedient, 't geen voor geneesmiddel gehouden wierdt: 't welk, of ſe 't gedaen hebben om by 't volk wel te ſtaen; of uyt eyghen ingebooren aert, afkeerigh van wreetheit; of uyt vermoeden, dat onder het dekſel van Inquiſitie de ſlaevernye verborghen lagh, en de treffelijkſten 's Landts gevaer liepen, ſal ik daer laeten. Immers dit gaet vaſt, dat en ſy ſelve van de Roomſche kerkſeeden niet ſijn afgeweeken, en hy, die 't hooft van deeſe raedtſlaeghen was, niet toegelaeten heeft, dat in ſijn Prinsdom van Oranje in den godtsdienſt yets verandert wierde. Egmondt, om, aengaende deeſe, en andere ſwaerwightighe reedenen, 's Koninghs meeninghe t'ondertaſten, in Spanjen geſonden, wordt aldaer met ſoo groot een bewijs van eere, als nooyt yemant voor hem, onthaelt, en beſchonken; en Philips, naer in 't breede betuyght te hebben ſijne geneegenheit tot de Nederlanders, en dat alleen den Turkſchen oorlogh hem ophieldt van hen weeder te koomen beſoeken, hadt ook eenighe hoop gegeeven, dat, op 't goedtvinden van Biſſchoppen, de plakkaeten dus verre ſouden kunnen gemaetight worden, dat de vryheit der geſintheeden of door ſtraffen, of door ongeſtraft te blijven niet meerder gaende gemaekt wierde; maer inder daedt was hy geheel en al op de ſtrenghſte ſijde oovergevallen. Want ſoo haeſt hy, in Spanjen aengekoomen ſijnde, aldaer verſtaen hadt, dat'er veele, en ook de voornaemſte van 't klooſter van Sant Iſidoor, gevoelens verſchillende van d'aengenoomene leere en kerkſeeden hadden, is hem niet genoegh geweeſt mannen van beroemden verſtande, en vrouwen van eedelen bloede, jammerlijk door 't vuer te laeten ombrenghen, ten waere hy ſulx met eyghen ooghen, als een vermaekelijk ſchouwſpel, hadt aengeſien: door welken ſchrik d'oneenigheeden geſmoort ſijnde, waende hy dat hem door de ſlappigheit der rechteren gelijke uytkoomſt in Nederlandt miſgunt wierdt. En ook op dien ſelfden tijdt ſijne huysvrouwe Iſabella, ſuſter van Karel, Koningh van Vrankrijk, en neevens haer den Hartogh van Alva, nae Bajone geſonden hebbende, alwaer ook Karel ſelf, en ſijne moeder Catharina de Medicis, by een gekoomen waeren, om in geſprek te treeden, hadt hy een heymelijk verbondt van onderlinghe hulpe, tot uytrooyingh der ketteryen, gemaekt. Gelijk verbondt was'er, nae de vreede van Kamerijk, geſlooten tuſſchen Henrik en Philips, en heeft Oranje dikwils voor waerheit verhaelt, dat ſulks hem ten tijde ſijnes geſantſchaps in Vrankrijk, als hy by geval op de jaght was, door onvoorſightigheit van Koningh Henrik, was ontdekt, betuyghende, dat hy al van toen af is bevreeſt geweeſt voor raedtſlaeghen, die bedekt gehouden wierden. Naeuwlijx hadt Egmondt weederkeerende een ydele hoop te rugh gebracht, toen daer op 's Koninghs brieven volghden, waer in hy belaſte de rechtsvoorderinghen en ſtraffen teegen alle ketteryen en ſchuldighe aen 't ſchenden van den godtsdienſt, door d'Inquiſiteurs, vervoeght met byſitters uyt het getal der rechteren, ſonder genaede uyt te voeren, die ook, onaengeſien het afraeden van Viglius, en met hem eenighe andere, terſtont onder de gemeente ruchtbaer gemaekt, de gemoederen van allen dapper ontſtelt hebben: en dat men niet min veerdigh met het alom afkondighen en gemeen maeken der beſluyten

Sy ſeggen, dat de godtsdienſt, veel eer door reeden, dan door gewelt, kan ingeplant worden.

Ondertuſſchen wijken ſe niet af van de Roomſche kerkſeeden.

Egmondt in Spanjen geſonden, wordt geveinſdelijk onthaelt.

Philips geeft hem hoop, dat de plakkaeten, raekende den godtsdienſt, ſouden konnen gemaetight worden.

Op den ſelfden tijdt maekt hy ee verbondt van onderlingh hulpe, tot uytrooyingh der ketteryen, tot Bajone met den Koningh van Vrankrijk.

Egmondt tot de ſijne weedergekeert ſijnde, brenght een ydele hoop meede.

1566.

ten van 't Conçilie van Trenten hadt voort te vaeren. In die vergaederingh was, raekende de geloofspunten of kerkelijke gebruyken, niets met allen verbeetert, om welker wille geheele volken ſigh van de Roomſche Kerke hadden afgeſondert: alleen was ſcharpe toeſight beraemt op het leeven en de ſeeden der geeſtelijken, waer door deeſe ſelfs verbittert, gene niet geneeſen wierden. En voorwaer het leeven der gener, die tot den Kerkendienſt waeren verkooren, was in Nederlandt ten uyterſten ongereegelt en bedurven, ſoo verre, dat ſe daer van niet anders dan den blooten naem en d'inkoomſten behielden: en geene andere, die ſigh met meerder heevigheit teegen 't afkundighen en invoeren der beſluyten gekant toonden. In ſommighe plaetſen wierdt wel gehoorſaemt, maer met byſchrijvingh van deeſe uytſonderingh, waer toe Philips hadt verſtaen, dat niemant in ſijn recht ſoude worden verkort, 't geen 'er by gevoeght wierdt, om het recht van voorſpraekſchap oover de kerken, en de paelen van yders rechtsgebiedt.

Die van Brabandt dryven dat de Inquiſitie ſtrijdigh is teegen hunne handtveſten.

Vry verder gingh de vrypoſtighe tael der Brabanders, welker ſteeden, en korts daer aen ook den Raedt van dat landtſchap, niet verſweeghen, dat die maniere van onderſoek op het geloove te doen, die van dagh tot dagh dieper inkroop, ſtrijdigh was teegen de handtveſten hen van hunne vaederen oovergeleevert, by welke de rechtsvoorderinghen geſchikt, en het onderſoek belangende de geeſtelijken binnen ſeekere paelen beſlooten wierdt. Daer nae hebben ook andere de ſtandtvaſtigheit van deeſe gevolght.

Waer van het gemeen inſonderheit een afſchrik heeft.

Maer inſonderheit gingh de kreet ſchrikkelijk op onder 't gemeen, dat vuer en vlam ſprak teegen de Spaenſche Inquiſitie, die hoewel ſe blijkelijk by den Koningh van groot ontſagh was, en in alle ſijne rijken haer gebruykt hadt, en ook als een heylſaem voorbeeldt den Françoyſen ſmaekelijk wierdt voorgeſtelt, wachte men ſigh echter in Nederlandt ſorghvuldelijk dien naem te ſpellen.

Kort begrip van den Godtsdienſt, die van kettery beſchuldight wierdt aen den Koningh oovergeſonden.

Daer ſijn 'er geweeſt, die op dees tijdt een kort begrip van die leere, welke met den naem van kettery wierdt uytgekreeten, aen den Koningh hebben oovergeſchreeven, ten eynde hy niet gelooven wilde, dat die ſoo godtloos en verfoeyelijk was, als hem die van verre en van haere vyanden wierdt afgeſchildert.

Georgius Caſſander en Franciſcus Balduinus, van Oranje ontbooden, om tot maetigheit te raeden.

Door ſchranderheit van Oranje ſijn ook ontbooden, om tot maetigheit te raeden, Georgius Caſſander, en Franciſcus Balduinus van Atrecht, mannen van groote ervaerenheit in d'oudtheeden der kerke; van deeſen heeft men ſelfs nogh een deftighe reeden, ſtrekkende om te verkrijghen vrye oeffeningh van eenen godtsdienſt, die nu ſterk doorgedronghen, dogh afkeerigh van oproer, was. Dat daer aen den koophandel, daer aen de vreede geleegen lagh: en of men haer ſlimmer houden wilde als de Jooden, dien de Paus ſelfs hadt vergunt het onderhouden hunner kerkſeeden met geldt af te koopen.

't Geen vruchteloos uytvalt.

'tWelk alles te vergeefs geweeſt ſijnde, hebben eenighe uyt vreeſe van ſtraffe, andere uyt begeerte van veranderingh in den Staet, begonnen hacchelijke reedenen te ſtroyen, boekjens te laeten loopen, om 't gemeen te toetſen: Dat de Hooghduytſche, handthaevers hunnes godtsdienſts, door den oorlogh, een gelijk recht behielden; dat de Roomſche bygeloovigheit weederom uyt Engelandt was verdreeven; dat ook de ſelfde by de Deenen en Sweeden was uytgeworpen; dat ſelfs in Vrankrijk 't moorden en vervolghen niet ongewrooken was gebleeven, dat de behoudenis oopentlijk door de waepenen of door de vreede wierdt verdeedight: en dat ſy alleen, geſeeten in 't midden van de vryheit, ſonder die te genieten, de wreetheit en het woeden hunner vervolghers door verdraeghſaemheit ſtijfden; rechts als of 'er yets waere, dat het volk naeuwer tot gehoorſaemheit, als den Vorſt tot een rechtmaetighe regeering verplichte. De grooten oordeelden, dat ſe deeſe ge-

1566. geneegenheyt der gemoederen behoorden waer te neemen, dewijle ſe in hunne meeninghe het daer voor hielden, dat ſe ſelfs nu alreede van den Koningh veroordeelt waeren; ſommighe ook, om dat ſe ſigh door huwlijken verbonden hadden aen vrouwen van vreemden huyſe en godtsdienſt, als Oranje aen dat van Saxen, Hoorne aen dat van Nieuenaer; geloovende ſelfs, dat ſe daer door by den Koningh verdacht waeren, om dat ſe de nieuwe maght van den Raedt van Staeten, welke de Koningh hadt quaedt gekeurt, ginghen invoeren. Om dan hunne ſaeke te vereenighen met de driften der gemeente, ſloeghen ſe handt aen 't werk, om met alle nijverheit een vreede der godtsdienſten, indien ſe niet konden een oopenbaere, ten minſten binnen haere huyſen, te beſorghen, maekende de vreeſe der naekende ſwaerigheeden des te grooter, als andere die met minder reeden in de wint ſloeghen. Ten dien eynde wenden ſe voor de burgerlijke beroerten, die ſe ook ſelfs ten deele maeken: 't ſy dat ſe gehoopt hebben, dat den Koningh ſoude konnen omgeſet worden, of de gedaghten van andere nogh verder ginghen, dat hen in 't veranderen van den Staet geen hulpe ontbreeken ſoude, uyt haet op de Spaenſche grootheit. Sijnde dan uyt den Raedt geſcheyden, als te gemoet ſiende de ſwaerigheeden, die ſe onmaghtigh ſouden ſijn te heelen, hebben ſe nu ter geleegenheit van bruyloften, dan onder ſchijn van banketten, elkander oover en weeder gaſtmaelen geevende, andere, of door den bandt van maeghſchap, of door gemeenſaemheit van belangh, op hunne ſijde gekreeghen; en waer dit heenen wilde is in korten uytgebarſten. Want als nu genoeghſaem was gebleeken, dat 'er een groote meenighte 't ſelve begeerde, en met hen een ooghwit hadt, en daerbeneevens aengemerkt, dat den Vorſt en 't krijgsvolk verre van de handt waeren, dat het opperbewint van ſaeken in handen eener vrouwe ſtont, dat de Staeten en Magiſtraeten der ſteeden de wreedtheit afrieden, en ondertuſſchen leeden, hebben veele eedelen, maer buyten alle bedieninghe, en onder deeſe ook ſommighe Roomsgeſinde, teegen d'Inquiſitie een verbondt geſlooten, ingeſtelt door Marnix, waer by ſe gehouden wierden elkanderen hulpe te bieden, ſoo yemandt dienthalven in gevaer quaeme; en op dat niet onbekent bleeve, wat rugh ſy t'hunnen toeverlaete hadden, munte onder de voornaemſte hoofden van dit verbondt uyt Luidewijk van Naſſau, broeder des Prinſen van Oranje, die oopentlijk van den Roomſchen godtsdienſt was afgeweeken: waer uyt lichtelijk kon afgenoomen worden, dat de rechte hoofden tot nogh toe niet te voorſchijn quaemen, om hen te geleegener tijdt t'oopenbaeren, en ondertuſſchen die dit werk voor af deeden hun vertrouwen geſtelt hadden op der ſelver geſagh, teegen de ſcherpe meeninghen van andere, die deeſe t'ſaemenrottingh in haere geboorte met de waepenen wilden gedempt hebben. By Luidewijk hadden ſigh gevoeght de Graeven van den Berghe en Kuilenburgh met Henrik van Breederoode, wien, om ſijne oude afkoomſt uyt de Graeflijke ſtam van Hollandt, en de toejuychinghen van 't ghemeen, ſaeken los en ydel ſonder behulp van anderen ſteun, de hoop te hoogh hadt opgevoert. Deeſe, vergeſelſchapt met vier hondert verbondene eedelen, ſijn, op den vijfden van Grasmaent, ongewaepent gekoomen op 't hof van Bruſſel, alwaer ook thoen Oranje en andere, ter naeuwer noot door 't ſterk aenhouden van Margareta bewooghen om weeder te keeren, vergaedert ſaeten. Hun verſoek hieldt in: *dat de Plakkaeten raekende den Godtsdienſt van den Koningh, by goetvinden eener algemeyne vergaederingh van Staeten, moghten verandert worden, en ondertuſſchen geſchorſt blijven:* De Landtvooghdes antwoorde op deeſe twee punten, dat ſe het eerſte den Ko-

De grooten legghen toe op 't beſorghē van eenen vreede der godtsdienſten.

Uyt den Raedt geſcheyden ſijnde trekken ſe andere tot ſigh,

En maeken een verbondt teegen d'Inquiſitie.

Luidewijk van Naſſau de voornaemſte onder de hoofden van dit verbondt.

Verſoek der verbondene eedelen aen Margareta.

Koningh ten besten soude voordraeghen, het andere niet in haere maght 1566. stont: meer is 'er niet verkreeghen, dan dat den rechteren en inquisiteuren soude belast worden, in het ondersoeken op het geloof wat meer bescheidenheits te gebruyken. Thoen eerst hoorde men den naem van Geusen, die naederhandt niet min vermaert is geweest, als die van Protestanten en Huguenoten, waer meede als d'andere den Bondtgenooten verweeten, dat hunne middelen opgeteert waeren, hebben se dien voor een eernaem opgenoomen, willende met de benaeminghe van dien niet al te gelukkighen naem oopentlijk te kennen geeven, dat se den Koningh getrouw souden blijven tot den beedelsak toe. Dogh deese dinghen gesien en gehoort sijnde, vielen daer oover verscheyde beraedslaeginghen in de Nederlanden en in Spanjen. Sommighe der gener, die omtrent Margareta waeren, keurden het versoek der Verbondene eedelen voor billijk, andere voor nootsaekelijk; en seyden dat men 'er t'hunner gerustheit verseekeringh behoorde by te doen, op dat de vreese voor straffe hen niet op den oorlogh deede hoopen, sonder te verswijghen, dat 'er selfs onder de grooten waeren, beducht voor ongenaedighe besluyten des Koninghs oover hen; en dat, indien hen dit ontseyt wierde, sy, tot welker gebiedt de strijdtbaerste volken stonden, en de benden van Ordonnantie, 't voornaemste geweldt van den oorlogh, den deeghen tot handthaevingh dier wreede plakkaeten niet uyt de scheede trekken souden, om daer door naementlijk, het moorden der burgeren, den eenen door de handt des anderen sneuvelende, te doen strekken tot voordeel en vermaek der Spanjaerden. Aen den Koningh quam brief op brief, en ten laetsten Floris van Montigny, broeder des Graeven van Hoorne, en Johan, Markgraef van Berghen op den Zoom, vermaekt met de eere van dit gesantschap, om sigh, by die geleegenheit, van 't gheen 'er reets was omgegaen te mooghen suyveren, en buyten het toekoomende te houden. De Koningh selve, seer swaerhoofdigh en sigh ontsettende in de tijdinghen, die hy daegelijx van quaet tot argher kreegh, gingh met de voornaemste grooten in Spanje, en de Nederlandtsche raeden, daer teegenwoordigh, en ook dikwils met sigh selven te raede. Hem mishaeghde t'ontwerp van maetigingh der plakkaeten, oovergesonden door den Raedt van Staeten in Nederlandt, 't welk leeraers van Onroomschen godtsdienst, verschaffers van plaetse tot verboode vergaederinghen, en den ghenen die groove arghernis in 't oopenbaer aenrechten, met de koorde of met het swaert strafte: sijnde allen anderen opgeleght hunne dwaelinghen af te sweeren, of 't Landt te ruymen: dewijl hy meer voor sijne achtbaerheit, als voor 't gevaer bekommert was, om niet te schijnen, geperst door dreyghementen, in te willighen, 't gheen hem teegen de borst was: waerom hy ook, indien men het gewelt yets toegeeven moest, verbooden heeft sijnen naem in diergelijke handelinghen te gebruyken. Dus verre noghtans gaf hy toe, dat het gesagh der Bisschoppen, welker ampt het waere, indien sigh erghens eenighe onrust ontdekte, daer op ondersoek te doen, wel gevestight sijnde, alle andere Inquisiteurs van den Paus buyten orde gestelt, geene verdere kennisse neemen souden. Vergiffenis sonder onderscheit te geeven, en ten sy nae alvoorens de saemensweeringh verstroyt te hebben, weygherde hy hartnekkigher als die tijden lijden konden, sullende naemaels vry grooter saeken toestaen: beloovende echter genaede en sijn ooverkoomst. Maer 't vergaederen der Algemeene Staeten, hoewel de getrouwste steeden daerom baeden, alle Nederlanders in 't gemeen daer toe hunnen raedt gaeven, en ook sijn suster, die verklaerde geen ander middel te sien om de regeeringh langer meester te

Oorsprongh van den naem Geusen.

Montigny en den Markgraef van Berghen worden aen den Koningh gesonden.

't Ontwerp van maetigingh der plakkaeten, oovergesonden door den Raedt van Staete in Nederlandt, mishaeght den Koningh.

Die verbiedt d'Algemeene Staeten te vergaederen.

 blijven,

1566. blijven, en d'onderdaenen in gehoorſaemheit te houden, ernſtigh daerom aenhieldt, volharde hy plat af te ſlaen; belaſtende veel eer de waepenen, te neemen en waertgelden den Duytſchen te betaelen, om dies te veerdigher krijgsvolk gereet te hebben, daer by voegende, dat hy ook niet twijfelde, dat de ſelfde getrouwheit der Nederlandtſche Grooten, welke ſijn Vaeder ſoo meenighmael hadt ondervonden, hem, in 't uytvoeren van ſijn 's Vaeders plakkaeten, niet ſoude ontbreeken: gemerkt het eenen yegelijken wel vryſtont in gevoelen te verſchillen, maer dat daer nae het oordeel aen den Vorſt, aen den onderdaenen het gehoorſaemen, ſtont. Dogh ſy in teegendeel hebben 't lichtelijk daer toe gebraght, dat'er geen toeruſtingh van gewelt is ondernoomen, voorwendende de berooytheit van penninghen by kaſſe, en dat, indien men ſigh begonde te beweeghen, de verbondene Eedelen wel d'eerſte ſijn ſouden in den oorlogh te beginnen, waer toe uytheemſche bondtgenootſchappen ſigh van alle kanten aenbooden; 't welk, gelijk 't om eenen ſchrik te maeken booven de waerheit wierdt vergroot, ſoo ook niet t'eenemael buyten waerheit was. Want ſommighe van de naegebueren, die aengaende den godtsdienſt met hen van een, of niet veel verſchillendt, gevoelen waeren, om in hun eyghen landt hunne ſaeken maghtigher voort te ſetten, gaeven hoop van hen, teegen d'onverſettelijkheit van Philips, met waepenen en middelen te ſtijven. In Nederlandt waeren drie ſoorten van geſintheeden, die 't geſagh des Paus van Romen wraekten. De lightgeloovigheit der Weederdooperen, die ſigh in Vrieſlandt en d'omleggende plaetſen hadt ter needer geſet, waer voor men om de oneyndtlijke verdeeltheeden onder elkanderen, en om dat ſy de Magiſtraeten en de waepenen verworpen, niet ſeer te duchten hadt. Maer die geſintheit, die van de Augsburghſche Vergaederingh, en haeren leeraer Lutherus, den naem draeght, wierdt door de vriendtſchap der Duytſche Vorſten en eenighen ſchijn van recht geſtijft: want om dat Keyſer Karel ſijne Nederlanders onder het Hooghduytſch verbondt getrokken hadt, en ook een gedeelte der ſelver van outs her onder de heerſchappy van dat rijk geſtaen hadt, vondt men 'er die ſeyden, dat ook de vreede der godtsdienſten daer toe behoorde: waer op eevenwel ſeer light geantwoort wierdt, dat de Nederlanders, ſchoon ſe aen de ſchattinghen en vrydommen hun deel hadden, niettemin een geruyme reex van eeuwen herwaerts de wetten van Duytſchlandt en de beſluyten der Rijxvergaederinghen niet hadden aengenoomen. Niet veel van deeſe leere verſchilt een tweede, die, booven andere, inſonderheit opgeheldert door 't vernuft van Zuinglius en Calvinus, ſigh al voorlangh met d'Augsburghſche hadt vereenight, waer niet in ſaeken van godtsdienſt bevonden, dat alles veel eer tot krijgele hartnekkigheit, dan verdraeghſaeme eendrachtigheit geneeghen is. Deeſe wierdt door een gedeelte van Switſerlandt, en ook eenigh van Duytſchlandt geoeffent, als ook van Geneve, dat hier door alleen ſeer vermaert is geworden: de ſelve heerſchte boovendien in Engelandt, behoudens eenige weynighe gewoonten en oude kerkſeeden. Maer voornaementlijk was haeren aenhangheren de moet gereeſen door de dappere krachten, die ſe Vrankrijk door gekreeghen hadde; ſoo ſterk in getal, dat alle andere hen niet vergelijken konden. Deeſe dan en andere hebben 't nieuw ontwerp van maetigingh, dat hen wierdt voorgehouden, niet min ſtrengh, dan Philips te ſaght, geoordeelt: dit ook quaelijk neemende, dat, in plaets van het gevoelen der verſoghte algemeene ſtaetsvergaederingh te verneemen, de meeningh der landtſchappen elk beſonder wierdt afgevraeght, en dat niet van alle, nogh naer d'oude wijſe, maer van die begonnen ſijnde, welke minder vryheit, en

Driederley geſintheeden in Nederlandt, die 't geſagh des Paus van Romen wraekten.

Weederdoopers.

Luterſche.

Calviniſche.

Deeſe en andere oordeelen 't nieuw plakkaet te ſtrengh.

De Beeldestormery in den Jaare 1568 in Vlaenderen en Bra

…aband begonnen en in wynig Tyds door gans Nederland verspreit.

en geringher aenſien hadden. Terwijl de Landtvooghdes, op deeſe beroerten, nieuwen laſt des Koninghs, en krijgsvolk, of, om volk te werven, geldt verwacht, in hoope, dat, met tijdt te winnen, het gevaer verdwijnen moght, ſie hier in teegendeel uyt het gemeen, die tot nu toe vuer en ſwaert gevreeſt hadden, beginnen te vervaeren, ſy koomen uyt hunne ſchuylhoeken te voorſchijn, ſy preeken en oeffenen hunnen godtsdienſt met nieuwe pleghtigheeden, als of ſe in 't oopenbaer de leughenen, waer meede hunne heymelijke byeenkoomſten beſwalkt wierden, oovertuyghen wilden: ook deeden ſe de ballinghen, dien geen ander miſdaedt, als de godtsdienſt, uyt het landt gejaeght hadt, tot hen koomen, en by deeſe voeghden ſigh niet weynighe, die, de vinnighe ſtrengheit van 't kloofter leeven wars ſijnde, daer uyt liepen. Sie daer dan een vervaerlijke meenighte ſigh op doen, die in ſoo grooten getaele toevloeyde, dat, die de beginſelen van deeſe ſaemeningh gemaekt hadden, verbaeſt ſtonden. Toelaetingh ſterkt hunne ſtoutheit, of waer gewelt gevreeſt wordt, derwaerts trekken ſe gewaepent. De verbondene eedelen, deeſe alle in hunne beſchermingh genoomen hebbende, kreeghen daer door, 't gerught eevenwel de waerheit oovertreffende, verſterkingh. En niet langh daer nae, onſeeker door wat aenleyders, ontſtont 'er een oploop van 't verachtſte graeuw, waer by ſigh ook dieven vinden lieten, dat door de ſteeden, en ten platten lande in de Kerken vlieght; gaeven, altaeren en beelden van heylighen worden ter aerde geworpen: hoedaenighe beroerten eertijdts onder de Jooden meermaels gaende geweeſt ſijn: en niet ongelijk het onweer der beeldtſtormers, dat Griekenlandt doorloopen hadt: jae ſelfs heeft de wreetheit ſigh niet ontſien Prieſteren en Geeſtelijken te ſchenden: de dolheit van een ſelve raeſernye laet nogh kerkboeken, nogh grafſteeden ongeſchonden, ſoo ſchichtigh in haere beweegingh voortſlaende, dat ſe, als van te vooren gelijkelijk daer toe aengeſpannen hebbende, heel Nederlandt op eenen tijdt in vlam ſette; en ter naeuwer noot maer weynighe plaetſen ooverliet, waer in 't geſagh of de waepenen der Ooverheeden de ſterkſte waeren: behalven dat die van Arthois, Henegouwen, Luxenburgh, en de naeſtgeleegene plaetſen, hunne getrouwheit voor de Roomſche Kerk en voor den Koningh onbeſoedelt van ſoodaenighe beſmettingh ſtaende hielden. In ſommighe plaetſen waeren d'Ooverheeden, om 't graeuw niet aen diergelijke ongebondenheit te doen gewennen, hen in 't weghneemen der beelden voorgekoomen; welken, als ſe naederhandt roemden hoe ſe ſigh in hunnen plicht gequeeten hadden, Viglius ſeer bevalligh heeft geantwoort, dat ſe met verſtant waeren dol geweeſt. De leeraers van den godtsdienſt hebben 't door hart aendringhen ſoo verre gebraght, dat veel van de geroofde kerkgoederen wierdt weederom beſtelt, hen inſcherpende, dat hunne leer, die nu reets genoegh met haet belaeden was, die nieuwe ſchandtvlek wel hadt kunnen derven. Margareta, door ſoo ſchrikkelijk een verwarringh van ſaeken, heftigh ontſtelt ſijnde, ſagh wel, dat in deeſen gevalle 't bevel des Koninghs, die alles van verre hoorde, en meerendeels te laet, niet konde afgewaght worden, en beſloot, om 't dringendt gevaer, waer door den Staet benart was, ſigh naer den tijdt, en den raedt der grooten, te voeghen. Want ſoo wel de verbondene eedelen, als de hollende gemeente, wilden niet gedooghen, dat andere bemiddelaers gekooren wierden, om met hen te handelen. Derhalven wordt de Landtvooghdeſſe eyntelijk, nae veel teegenſtreevens, ſoo verre gebraght, dat ſe den eedelen belooft vergeetelheit van al het begaene, ſonder yemants naedeel. Sy van hunne ſijde hebben afſtant van hun verbondt gedaen, voor ſoo langhe de verſeekeringh

1566.

De Landtvooghdes beeſigh ſijnde met de beroerten te ſtillen, pleeght de gemeente den godtsdienſt op een nieuwe wijſe.

Die uyt hunne kloo-ſters loopen, vervoeghen ſigh met haer.

Door deeſe wierden de verbondene eedelen geſterkt.

Door geheel Nederlandt worden op een ſelve tijdt de Kerken geſchonden.

Die van Arthois, Henegouwen en Luxenburgh blijven getrouw aen de Roomſche Kerk en aen den Koningh.

Margareta voeght haer nae den tijdt, en volght den raedt der grooten.

Sy belooft den eedelen vergeetelheit van al het begaene.

1566. ringh duerde. Het woordt vergiffenis en Roomſche godtsdienſt, een voorwaerde in 't eerſt daer by gevoeght, wierdt, om dat ſe daer op ſtaeken, naergelaeten. 't Ghemeen toegeſtaen in 't toekoomende veiligh ter preeke tot onderwijs te mooghen verſaemen, op de plaetſen, daer die tot dees tijdt toe gedaen wierden, mits dat het ſigh van arghernis aen te rechten, en draeghen van geweer te ſpeinen hadde: blijvende de plakkaeten geſchorſt, tot dat de Koningh en de Staeten naeder daer in verordent hadden. Hier op ſijn'er terſtont eenighe nae verſcheyde plaetſen afgegaen, die, alle voorder gewelt verhinderende, met het verdragh beveſtighen ſouden, 't gheen 't ghewelt hadt afgeparſt. Onder d'eerſte was Oranje, die nae Antwerpen, dat alleſints in luchte vlam van een hacchelijk oproer ſtont, geſonden ſijnde, de gemoederen van die maghtighe ſtadt, in welke hy, onder de tijtelen van ſijn geſlaght, dien van Erfburghgraef voerde, wiſt te winnen: alwaer hy niet alleen ten platten lande, als elders, maer ſelfs binnen de veſten, booven d'ingewillighde preeken, ook de nieuwe kerkplichten hadt toegelaeten; en dit kon hem, hoedaenighen nootdwangh hy ook voorwende, niet t'eenemael ontſchuldighen, ſonder ondank by de Landtvooghdeſſe te behaelen. 't Selfde was ook, neevens andere, toen ter tijdt den Graef van Hoorne weedervaeren, aen wien daerenbooven den Baroen van Montigny, ſijn broeder, d'onverſoenelijke verbolgenheit des Koninghs uyt Spanjen hadt oovergeſchreeven. Dogh meerder angſt wierdt hen op 't lijf gejaeght door brieven, gericht aen de Landtvooghdes, en onderſchept, waer uyt geſien werdt, hoe de geheimſte raeden hen nu reede veroordeelt, en ter doodt verweeſen, hielden. Sy dan verdaghvaerden ſigh onderlingh, en ſijn te ſaemen gekoomen, te Denremonde, om oover de gemeene ſaeke te raedtpleeghen en te beſluyten 't gheen hen te doen ſtont, ſlaende yder 't oogh op Egmondt, als ervaeren in den oorlogh, en beſint van de ſoldaeten. Maer hy, 't ſy door beloften beleeſen, 't ſy ſijnes plichts gedachtigh, verklaerde, dat hy den Koningh, wat hy ook moght voorhebben, ſoude gehoorſaemen: dat men, door gemaetighde raedtſlaeghen, moeſt pooghen ſijn gemoet te verſachten, en de voorighe nootſaekelijkheit, door getrouwheit in 't toekoomende, rechtveerdighen: niet bedenkende, dat groote aenſlaeghen, en die den Koninghen teegen de borſt ſijn, niet ſonder gevaer aengevanghen worden; dat, wanneer de beginſelen wel gelukt ſijn, op het volherden heyl en loon te wachten ſtaet: maer dat, ſoo men aen 't verſlappen raekt, wraek op de heilen volght. Beeter was Oranje beraeden, die, ſiende dat den ſwier der opgaende beroerten weynigh nae ſijn ooghwit luyſterde, den Koningh door brieven verſoght, of 't ſijne Majeſteyt geliefde goet te vinden, dat hy ſijne ampten moght aflegghen, om naer Duytſchlandt te vertrekken, en aldaer in ſtilte en ruſt te leeven. Wien Philips liſtelijk antwoorde, en dat, met konſtenaerye die de meeſte kracht heeft, onder ſchijn van rondigheit. Want nae den Prins wel hartelijk betuyght te hebben, dat hy hem in die beroerde tijden, in welke hem ſijnen dienſt ſoo hooghlijk noodigh was, niet ſoude begeeven, vermaende hy hem, dat hy ſijnen broeder, verdaght van ſigh te menghen in de dinghen die daer omginghen, ſleghts voor ſoo langh van hem ver-
1567. ſenden ſoude, tot dat alles beſaedight waere. Maer hy, nogh beeter in 't veynſen afgerecht, hieldt niettemin aen om ſijn ontſlaegingh, en onderwijlen in ſijne Landtvooghdyen gekeert, verboodt hy 't pleeghen van ſtrengheit, ook alvoorens beſorghende, dat de veſtinghen dier Landtſchappen met geen krijgsvolk beſet wierden, waer door hy die ſtrijdtbaere volken, en die door eygen geleegenheit des landts maghtigh waeren, door

En laet het ghemeen de preeke toe.

Oranje behaelt ondank by de Landtvooghdeſſe.

In brieven uyt Spanjen geſonden en onderſchept worden ſe alle ter doodt verweeſen.

Onderlinghe raedtpleegingh oover de gemeene ſaeke te Denremonde.

Oranje verſoekt den Koningh om afſtant van ſijne ampten.

door de ſoete ſmaek van vryheit gaende maekte. Ook heeft hy ſijnen raedt, in geſchrift vervat, den Koningh toegeſonden, waer in hy verklaerde, dat, ten waere ſijne Majeſteit ten minſten die godtsdienſten, welke de naebuerighe rijken ter noot hadden toegelaeten, hunne vryheit gunde, hem een hacchelijk gevaer beſchooren ſtonde, immer dat, nae landen van volk en ſchatten uytgeput te hebben, d'oovervinninghe ſelfs ſchaedelijk ſijn ſoude. Maer de Graef van Hoorne hadt ſigh op ſijn huys begeeven, alwaer hy buyten bewindt leefde. Deeſe dus van den anderen verſtrooydt ſijnde, viel het de Landtvooghdeſſe, welke, nu geſien hebbende waer heen de ſaek was uytgebarſten, den raedt van Viglius, by haer voor deeſen verworpen, hadt ter handt getrokken, light, den bandt der bondtgenootſchap, waer door de eedelen, de gemeente en het ſnoodtſte graeuw vereenight waeren, los te kappen; en ſe hadt nu reets al 't gheen door haer ſelve, of door andere haeren t'weeghen, was gehandelt, verbrooken; eerſt met beknibbelen, daer nae oopentlijker, als ſijnde haer alles door vreeſe afgeperſt, en als of de andere eerſt buyten hun verdragh geſpronghen waeren. Want als de kerkſchenders, en die, booven bloote woorden en de preeke, ook tot oopenbaere kerkplichten gekoomen waeren, of de waepenen in de handt genoomen hadden, door geheymen laſt der reghteren, geſtraft wierden, hebben d'ooverighe, gelijk als in hunne ſaeke te kort ſchietende, en in Godtsdienſt onderlingh verſchillende, hun geweldt geſloopt. En niet minder ſagh men de verbondene eedelen, door hoop of vreeſe verſcheydentlijk gedreeven, de gemeene ſaek ten beſten geeven. Want het gewiſſe van 't geen 'er bedreeven was hen allenghskens wroegende, ſijn 'er geweeſt, die aen d'ooverſijde hellende, niet anders ſoghten, dan in genaede weederom ontfangen te worden: andere vonden 't lichten van ſchattinghen, en t'ſaemen rukken van krijgsvolk, als den onderdaenen buyten 's Koninghs dienſt niet gebruykelijk, ongeraeden: andere, wijl yder op ſijne beſondere inſighten toeleght, ſaeghen hen van alles te gelijk ontbloot. En onderwijlen hadt de Landtvooghdes, om de kracht haerer moogenheit vaſt te ſtellen, gelaſt, behalven het Hooghduytſch krijgsvolk, onder Eerrijk van Bruinſwijk, nogh eenighe troepen uyt de Waelen aen te neemen. Dus worden genoemt die volken in Nederlandt, die aen Vrankrijk paelen, en, ſoo door 't gebruyk der Franſche taele, als krijgshaftigh barſſe waepenſught, van alle d'andere worden onderſcheyden. Dogh, om de getrouwheit der Landtvooghden en Bewintsluyden te beeter t'onderkennen, deedt ſe yder by geſtaefden eede ſweeren, dat ſe voor hunne vyanden ſullen houden alle die de Koningh hen ſoude voorſtellen, ſonder eenighe uytſonderingh. Deeſen eedt hebben gedaen Egmondt, Karel van Aerſchot, uyt het geſlaght van Croy, die ſigh in de voorighe verwarringhen geenſints hadt ingewikkelt; Karel van Barlemont, en ſijne broeders; de Graef Pieter van Mansvelt, Stadthouder oover Luxenburgh; de Graef van Meeghen, Stadthouder oover Gelderlandt; Arenbergh, Stadthouder van Vrieſlandt; en Noirkarmes, die in plaets van den Markgraef van Berghen, het Stadthouderſchap van Henegouwe waernam. En dien hebben ſe ook terſtont metter daedt bekrachtight. Egmondt met die in Vlaendre te verſtooren, welker beſchermingh hy te vooren hadt aengenoomen; Noirkarmes, met die van Valenchien, die weygherden 't gebot der Landtvooghdes te gehoorſaemen, door beleegeringh tot oovergaeve te dwinghen, en ſcharpelijk te ſtraffen: op welk voorbeeldt de grootſte ſteeden, ſmoorende allen oproer, de begeerde beſettinghen hebben in ge-

1567.

Hy raedt den Koningh by geſchrift die godtsdienſten toe te laeten, welke de naebuerighe rijken hadden vryheit gegeeven.

De Graef van Hoorne vertrekt nae ſijn huys.

Deeſe van kant ſijnde, verbreekt de Landtvooghdes alle haere voorighe handelinghen.

De verbondene eedelē geeven de gemeene ſaek ten beſten.

De Landtvooghdes dwinght alle Landtvooghden en bewintsluyden te ſweeren, dat ſe voor hunne vyanden ſullen houden, alle die den Koningh hen ſoude voorſtellen.

Egmondt en andere doen deeſen eedt.

1567. genoomen: terwijl de andere het volk, dat reukeloos en ſonder orde op de been geraekt en ſaemengerot was, verſloeghen en wegh hielpen.

Alleen Oranje en Hooghſtraeten weygeren 't.

Alleen Oranje en Hooghſtraeten weygheren haeren eens gedaenen eedt, door welken ſy aen Prins en wetten plichtigh waeren, in eenen tweeden te veranderen; de Prins daer by doende, dat hy een gemaelinne hadt, uyt het getal der geener, welke, uyt kracht van dien eedt, ter ſlaghtingh gedoemt wierden. Dus gingh 't met de ſaeken in Nederlandt, als de Spanjaerts middelerwijl een geleegenheit ſoo gelukkigh en voordeeligh, datſe moght ſchijnen geſoght te ſijn, op 't yverighſt hebben waergenoomen.

's Koninghs teegenwoordigheit wordt gehouden 't beſte middel om de partyſchappen te dempen.

En voor 't eerſt wierdt bynaer eenſtemmigh goet gevonden, dat, indien 't gevaer moght blijven dueren, de teegenwoordigheit en majeſteit des Koninghs, meer als yemandt ſoude konnen gelooven, een krachtigh middel waere om de partyſchappen te dempen: en hem door de getrouwſte onder de Nederlanders te gemoet gevoert, dat, wierdt 'er yemandt anders geſonden, meer haet, minder gehoorſaemheit ſtont te verwachten. Want dat ook Keyſer Karel, ſijnen Vaeder, toen maer alleen de eene ſtadt Gendt aen 't muyten ſloegh, en in oproer raekte, buyten verſuym, op 't ſpoedighſte, door Vrankrijk, dat nogh bynae de hitte van den oorlogh in 't hooft hadt, op wegh ſloegh.

De Koningh aen 't marren.

Maer uytſtel knoopte dagh aen dagh, terwijl men den tijdt doorbraght met ooverlegghen, wat wegh de veylighſte waere; dat Vrankrijk, quam hy ongewaepent, hem verdaght viel, en een leegher doortoght weygheren ſoude, en om met een vloot oover te ſcheepen, daer van ſchrikten hem af de gevaerlijkheeden van den Ocean; daerenbooven dat hem 't landen in Zeelandt niet ſeer veyligh daght, onſeeker ſijnde wat niet d'Engelſche of ſelfs Oranje wel onderneemen moghten. Derhalven ſigh gelaetende, als of hy oover de Middelandtſche ſee, van daer door Duytſchlandt, dacht te reyſen, wierdt goedtgevonden, alvoorens t'onderſtaen hoe de Keyſer dienaengaende geſint moght ſijn.

's Keyſers antwoordt op den ſtaet der Nederlandtſche ſaeken miſhaeght den Koningh.

Dees was Maximiliaen, ſoon van Ferdinandt, die geraetpleeght oover den ſtaet der Nederlandtſche ſaeken, den Koningh in antwoordt weeten liet, dat, ten waere hy ſchoot vierde, en den tijdt eenighermaeten toegaf, beſwaerlijk het gevaer voor hem t'ontduyken waere, naedemael de Vorſten, die de belijdenis van Augſburgh hadden aengenoomen, door verſcheyde maeghſchappyen, aen de voortreffelijkſte der Nederlandtſche Heeren verknocht waeren: dat, wen hy de ſachtſte middelen gebruyken, en den wegh der gevoeghlijkheit ingaen wilde, hy ſigh tot middelaer ſoude laeten beeſighen. Weynigh ſmaekte den Koningh dit, als of Auguſtus, Keurvorſt van Saxen, die oom oover de gemaelinne des Prinſen van Oranje, en wonder diep in de gunſt des Keyſers ſtont, 't hem in den mondt gegeeven hadt.

De brieven brenghen, dat de Koningh met een heyrleegher te wachten ſtaet.

De brieven echter, aen Margareta afgeſonden, maekten ruchtbaer, dat des Koninghs reyſe op handen was, en niet ſonder heyrleegher: gemerkt dit de koninghlijke majeſteyt, ook by uytheemſchen luyſter gaf, en dat door een korten ſchrik of de beroerten haeſt tot ſtilte geraeken ſouden, of, ſoo niet t'eenemael, dit middel dienen, niet om wetten te ontfanghen, maer te geeven. Allengſkens wierdt men gewaer, dat de Spanjaerts, niet vernoeght met de verſeekertheit, het enkel op wraek toeleyden, waer door ſy 's Koninghs gramſchap tot een werktuygh van hun eyghen belangh gebruyken moghten: hem voorhoudende een ſmaekelijke ſchijnreeden, om de Nederlanders t'ooverheeren, datſe alle ſchuldigh waeren aen majeſteytſchennis, om datſe of ſelfs veranderingh in Kerk en Staet ondernoomen, of die daer aen handtdaedigh geweeſt waeren, niet het hooft gebooden had-

hadden. Eenighe doen hier by, dat Philips alvoorens door den Paus ontſlaeghen was van ſijnen eedt, door welken hy, de heerſchappy aenveerdende, ſigh aen de handtveſten verplicht hadt, en ooverſulks gemaghtight, om, gelijk Amerika, en een groot gedeelte van Italien, ſoo ook de Nederlanden te beheeren. De meeſte klem van geloof hadt by hem den raedt des Hartoghen van Alva, die, nae ſijnen ſtrenghen aert, van outs tot wreetheit veerdigh, wilde gelooft hebben, dat, ten waere men ſoo ſchrik- en ſchandelijk een voorbeelt van muytery en weederſpannigheit, door een niet min uytſteekende ſtraffe, tot beeter beſinnen braght, flux alle volken, van alleſints, ſigh omwerpen, en ſijner gehoorſaemheit onttrekken ſouden, aengeſien de meeſte niet ſoo ſeer door daedelijk gewelt, als wel door vreeſe en ontſagh, in hunnen plicht gehouden worden. Dat ook Philips een tijdt, die ſigh nu ſoo ſchoon opdeedt, om Nederlandt onder 't juk der dienſtbaerheit te temmen, niet behoorde te verwaerlooſen, terwijl d'omleggende en naebuerighe rijken de vreede met hem gemaekt getrouwelijk onderhouden, of indien 'er al op yemant bedenken viel, die in het ſijne genoegh t'ontwarren hadt. Dus ſien ſe ſigh ooverſtaegh geworpen, die de ſaghſte wegh liefſt ingegaen hadden, ſelfs ook Karel, ſoon van Philips, ſijnen dienſt en hulpe tot het bevreedighen en beſtieren der Nederlanders aenbiedende; dan dit wierdt ſoo quaelijk opgenoomen, dat het onder 't voedſel van arghwaen, 't welk ſijn vaeder teegen hem hadt opgevat, is gereekent geweeſt. Eyntelijk is de maere verſpreyt, dat de Koningh, als om wightigher geſchaften, of om ſigh in geen gevaer te wikkelen, in Spanjen blijvende, den Hartogh van Alva, met een opperſte geſagh, geſonden wierdt; en met hoedaenighe beveelen een man, die van ſijne jeugh in bloedt en waepenen is geoeffent geweeſt, voerſien was, hadt men niet te twijfelen: waer op naeder tijdingh in Nederlandt gekoomen ſijnde, dat hy nu reets in Italien gelant, en in aentoght was, gevolght van oude Spaenſche troepen, gelicht uyt de beſettinghen van Napels, Siçilien, Sardinie en Miliaen, beneffens een goet getal peerden, is Oranje, oordeelende, dat het nu langher geen marrens tijdt was, vertrokken nae het Graefſchap van Naſſau, beſeeten by ſijnen broeder. Sijn uyttoght doende met geley van een groote meenighte, betuyght hy voor al de weerelt, dat hy niets in 't minſte onderneemen ſoude, ten waere hy eerſt beleedight wierde. In ſteede des afweeſenden gelaſte de Landtvooghdes Maximiliaen, Graef van Boſſu, de Landtvooghdyſchappen des ſelven waer te neemen. Breederoode, als hy en ſijn gebiedt verſterkte, en daerenbooven 't oogh op Uitrecht en Amſterdam, twee ſeer maghtighe ſteeden, velde, wordende in ſijne eerſte aenſlaeghen begunſtight van Oranje, met ooghluykingh, of ook heymelijk onderſtant, is weynigh tijdts daer naer door gewelt van waepenen genootſaekt te vertrekken. Egmondt, en meer andere van geringher aenſien, welker kloekmoedigheit of manghel van onderhoudt buyten 's landts geen ballinghſchap geleeghen quam, ſijn op hoop van leeven in hunne doodt geloopen. Maer den meeſten aedel, en een groot gedeelte van 't ghemeen, ſijn, uyt vrees voor d'aenkoomſt der Spanjaerden, ten deele een afſchrik hebbende van de weederom ingevoerde ſtraffen, en niet geſint hunnen godtsdienſt af te gaen, in de naeſtgeleegene plaetſen aen Duytſchlandt, in Engelandt, en vry verdere geweſten, weghgevlooden: gemerkt de Landtvooghdes op een ſelve tijdt door het eene plakkaet hen dwongh en door een ander weederom verboodt te vluchten. Voorts die gene, welker blijven de gemeene ruſt naedeeligh

1567.

Schoone geleegenheit thoen voor Philips, om Nederlandt t'ooverheeren.

Alva wordt met een opperſte geſagh van den Koningh geſonden.

Oranje vertrekt nae ſijnen broeder.

Breederoode wordt door gewelt van waepen verdreeven.

Groot vluchten nae de gebuer rijken.

1567. deeligh was en hen beſwaert viel, vrywilligh uytgeweeken en de ſaeken door uytneemende behendigheit van een vrouw beſaedight ſijnde, was alles in volkoome vreede, die ook, gelijk bynae eenpaerigh gelooft wordt, wel light ſoude geduert hebben, waer niet de begeerlijkheit der Spanjaerden te verre geloopen.

Waer door alles in ruſt raekte.

HUGO

HUGO DE GROOTS NEDERLANDTSCHE JAERBOEKEN.

TWEEDE BOEK.

INHOUDT.

Alva, ſijn intreede in Nederlandt doende, vindt geen teegenſtandt. Hy laet de Graeven van Egmondt en Hoorne onthalſen. De ſteeden ontwaepent ſijnde, bouwt hy 'er kaſteelen; En recht een nieuwe vierſchaer op. Oranjes en anderer goederen worden verbeurt gemaekt. De vluchtelinghen dringhen aen om Oranje tot de waepenen te beweeghen. Arenbergh wordt van Graef Luidewijk van Naſſau in Vrieſlandt geſlaeghen, en hy ſelfs korts daer aen van Alva op de vlucht gedreeven. Oranje maekt door 't uytgeeven van verantwoordinghen de rechtveerdigheit ſijner ſaeke bekent. Keyſer Maximiliaen, by Philips voor de Nederlanders ſpreekende, ontfanght bits antwoordt. 't Leegher door Oranje op de been gebraght wordt door Alva geſloopt. Dien de Paus met het ghewijde ſwaert beſchenkt. Hy reght ſigh ſelven een beeldt op. Schorſt alle handtveſten en voorrechten der Nederlanders op, ten welgevalle van den Koningh. Leght den Nederlanders ongehoorde ſchattinghen op. Deeſe beſluyten ſigh door de waepenen in vryheit te herſtellen. Oranje neemt voor de kans van den oorlogh andermael te waeghen. De gevluchte Nederlanders neemen den Briel in. Rotterdam, door Boſſu geplundert, komt de vluchtelinghen te hulpe. Vliſſinghen en andere ſteeden vallen den Spanjaerts af. Alva geeft de Hollanders en Zeeuwen tijdt om ſigh te vereenighen. Oranje van ſijne hoop verſteeken ſijnde, dankt ſijn leegher af, en begeeft ſigh nae Hollandt. Berghen wordt oovergegeeven. Frederijk, Alvâs ſoon, pleeght groote en ſchandelijke wreetheit binnen Zutphen en Naerden. Beſchrijvingh der Vereenighde Landtſchappen. Alle beroerten worden met de koomſt van Oranje geſleght. Hy ſtelt op alles orde met ooverlegh der Staeten. In alle ſaeken teegen 's Koninghs beveelen dient men ſigh van 's Koninghs naem. De Roomſche pleghtigheeden worden uyt de kerken gebannen. De Geneefſche kerkendienſt in 't oopenbaer aengenoomen. Landen en ſchattinghen des Koninghs en meer andere inkoomſten worden ten gemeenen gebruyke bekeert. Toen ſijn ook ſoo meenigher hande naemen van ſchattinghen gevonden. Alvâs misſlagh. Haerlem ingenoomen door de Spanjaerts, welker geweldt en indruk Alkmaer allereerſt geſtuyt heeft. De Naſſauſche winnen Geertruydenbergh, en neemen Boſſu met ſijn vloot gevanghen. Alva wordt met ſijn ſoon in Spanjen te rugh ontbooden. In ſijn plaets koomt Don Louis de Requeſens. Die doet van ſtonden aen het beeldt van Alva weghneemen. Middelburgh voeght ſigh met de Zeeuwen. Luidewijk van Naſſau met ſijn broeder Henrik en Chriſtoffel, ſoon van den Keur Paltsgraef, worden geſlaeghen. d'Oproerighe Spanjaerts

 parſſen

parſſen Antwerpen vier hondert duyſent guldens af. Vreedehandelingh tot Breedaa vruchteloos afgebrooken. Belegh van Leyden en des ſelfs ongeloofelijk ontſet. Ongelukkighe ſeetoght van Pieter de Melendis teegen de Vereenighde Landen. De Spanjaerts vermeeſteren de haeven van Bommeneê en de ſtadt Zierixſee. De Koninghinne van Engelandt weygert de Opperheerſchappy, haer door de Hollanders opgedraeghen, aen te neemen. Karel, Koningh van Vrankrijk, begunſtight hen onder de handt. Requeſens ooverleeden ſijnde, wordt het bewint der ſaeken van 's Koninghs ſijde den Raede van Staeten aenbevoolen. De rechten en wetten der Staeten beginnen in ſwangh te raeken. Bruſſel wordt ten roof geſchikt. De Spaenſche ſoldaeten worden voor vyanden des vaederlandts verklaert. Ooverrompelen Aelſt. Eenighe Grooten in Brabandt maeken met andere een verbondt teegen de Spanjaerts. Roda plondert Maeſtright en daer nae Antwerpen. De Nederlanders roepen Oranje te hulpe. Gentſche pays. De kaſteelen worden geſleght en 't juk der ſlaevernye afgeworpen. Philips, ſigh nae den tijdt voegende, beveſtight de handelinghen. Don Jan van Ooſtenrijk voor Opperlandtvooght in Nederlandt geſonden. Neemt Naemen in. Wordt by den Koningh beſchuldight de vreede gebrooken te hebben. Oranje verkooren tot Ruwaert of Landtvooght van Brabandt. Door tuſſchenſpreeken van Aerſchot wordt Matthias van Ooſtenrijk de Opperlandtvooghdy van Nederlandt gegeeven: Oranje noghtans tot ſijnen Stadthouder aengenoomen.

1567. *Alva koomt in Nederlandt.*

Aer den Hartogh van Alva, diens brandende voortvaerenheit eenighermaeten door ſijne ſiekte, en weeghens de bittere koude der Alpiſche geberghten was verachtert geweeſt, heeft ten laetſten, langhs eenen dorren en pijnelijken wegh, door Savoyen heen getrokken ſijnde, den Borgondiſchen boodem gewonnen, en met het volk, aldaer geworven, ſijn leegher, 't welk hy, oover de acht duyſent ſterk, in een ongeloofelijke krijgstucht doorgaens heeft gehouden, verſterkt. Welke wegh den Spanjaerden toen, uyt ſoo verre geleegene landen, tot aen de grenſen van Luxenburgh eenmael gebaent ſijnde, hen ſeedert nimmermeer heeft kunnen afgeſneeden worden, dermaeten wiſt ſigh Philips van de gunſt der Vorſten, die hem, om de maght ſijner afgeſcheyde heerſchappye aen een te brenghen, konden dienen, te verſeekeren. Juyſt op die ſelfde tijdt, als waere het werk onderlingh beſteeken, barſte men ook in Vrankrijk uyt in oorlogh, hebbende die Koningh eenighe Switſerſche troepen by een gerukt, op voorgeeven, als of hy voor ſijne grensplaetſen, langhs welker uyterſte Alva den toght genoomen hadt, bekommert was, dogh in der daet teegen de voorſtanders des gehaeten godtsdienſts. Wonder was of de bevreeſtheit, of ſorgeloosheit der Nederlanders; niemant die hem in ſijn intreede heeft teegengeſtaen. Maer in teegendeel wordt met een algemeene toeloop feeſtelijk ingehaelt die Oorlogsvorſt, geſonden teegen een bevreedight volk: welken tijtel hy ſelve ſigh in den aenvangh ſijnes geſaghs hadt aengemaetight: tot dat de Landtvooghdes, luttel verkuyſt met den blooten naem van een krachteloose heerſchappy, en gelooft onder de ſlappigheit van vrouwen handen de regeeringh bedorven te hebben, te meer, dewijl ſy immer 't ſenden des Hartoghen van Alva met een leegher door ernſtighe brieven, en die 't gheen'er naederhandt te gebeuren ſtont wel duydelijk voorſeyden, hadt afgeraeden, hem, door haer vertrek, de Opperlandtvooghdy heeft oopen geſtelt: hou-

De Françoiſen barſten op die ſelve tijdt ook in oorlogh uyt.

Alva vint geen teegenſtant.

't Vertrek van Margareta baent hem den wegh tot d'Opperlandtvooghdy.

houdende nu yder buyten twijfel, hoe weynigh hy volgens 's Landts voorreghten regeeren ſoude, die, behoudens 's Landts voorreghten, daer toe niet konde geraeken: gemerkt van oudts onder de uytſteekenſte voorreghten deeſes Landts gereekent is, dat die plaets by geen ander, dan een gebooren Nederlander, of yemant uyt den bloede der Landts-heeren bekleet mocht worden. 't Eerſte bewijs van d'aenſtaende verwoetheit ſijner dwingelandy ſijn geweeſt de Graeven van Egmondt en Hoorne, die liſtelijk te hoof getroont en gevanghen wierden: en verſoekende, dat ſe, volghens 't voorreght der Ridderſchap des Gulden Vlies, voor hunne eedtgenooten moghten te reght geſtelt worden, is hen niet alleen dit afgeſlaeghen, maer ook laſt gegeeven hen buyten Brabandt in bewaernis wegh te voeren, teegen 't reght, dat ſelfs den allergeringhſten onder 't ghemeen vergunt is. Daer nae ſijn in de voornaemſte ſteeden van Nederlandt Spaenſche beſettinghen geleght, en die by naer alleen hier toe gehouden, terwijl het andere volk van oorlooghe, buyten orde, alleen om 't ſcherpſte der gevaeren af te bijten, gebruykt wierdt. Selfs de ruytery der Nederlandtſche eedelen wierdt, vermenght met Spanjaerts, onder het beleidt van Arenbergh, nae Vrankrijk geſonden, om door die daedelijke hulp 't verbondt met Koningh Karel te veſtighen. Middelerwijl vingh men aen de burgeryen t'ontwaepenen, en kaſteelen te bouwen, jae, dat het ondraeghlijkſt van allen was, hen te dwinghen de laſten daer toe op te brenghen. Dit alles, ſonder dat 'er ſigh yemant teegen darde verſetten, hem naer wenſch gegaen ſijnde, treedt hy voort tot het verkieſen van omtrent twaelf reghters (meerendeels Spanjaerts; d'ooverighe een ſoort van menſchen, die men heeft bevonden niet min ongenaedigh, dan de Spanjaerts ſelfs te ſijn, hen naer mont en ooghen ſiende) welker laſt was, hen, die aen de onlanghs gereeſene beroerten vaſt waeren, en ſigh eenighermaeten daer aen ſchuldigh gemaekt hadden, te ſtraffen; voorby gaende den geenen, dien, volgens 's landts gebruyk, de reghtſpraek toequam. Seeker de grootſte ſteun ſijner moogenheit was dit, de reghtbanken in ſijn gewelt te hebben: en te meer, daer by kerkſchendery nogh majeſteytſchennis gevoeght wierdt: een betichtingh den goeden Vorſten niet min verdacht, dan den dwingelanden wel geleeghen; als die den aengeklaeghden berooft van alle behulp van voorreghten, en by nae alleen door de grouwſaemheit van den blooten naem verwint. De kerkers waeren opgepropt met beſchuldighde, een ontelbaere meenighte van menſchen dien het 't leeven koſte; allerweeghen vertoonde ſigh eenerley gedaente als van een ooverweldighde ſtadt. Naedemael hier onder niet alleen betrokken wierden, die de waepenen gedraeghen hadden; maer de ſtilte en ruſt van andere ſoo ſchuldigh als 't beroeren ſelfs gehouden; daer by, ongelukkighe raedtſlaeghen, naer ampten geſtaen en die geweyghert te hebben: beſonderlijk wreekte ſigh de wreetheit met het ombrenghen van aedel, of van ſulke die in grooten aenſien of vermooghen geweeſt waeren, welker doodtſtraffen tot verſeekertheit, middelen tot verbeurtmakingh en buyt voor de Spanjaerts dienden: daer in ook Alva niet ontveinſde, waer hy 't op toeleyde, wanneer hy met bitſe woorden en een ſtraffe ſtem, nae ſijnen aert, uytſchietende, dat weynigh ſalmskoppen ongelijk beeter waeren, dan veele duyſenden kikvors hoofjes, op een nieuwe wijſe uytdrukte een oude ſpreuk, die leert, dat in den Staet 't van kant helpen der grooten een rijk verſeekert. Egmondt en Hoorne wierdt te laſt geleght, al 't gheen 'er ſeedert den haet teegen Granvelle tot op die tijdt was omgegaen, met beſwaernis van vermoeden, dat by Oranje en haer beſlooten was, Nederlandt onder hen te verdeelen, en daer

1567.

Hy doet Egmondt en Hoorne gevanghen buyten Brabandt in hechtenis weghvoeren.

Leght in de Nederlandtſche ſteeden Spaenſche beſettinghen.

Sendt Arenbergh met de ruytery nae Vrankrijk.

De ſteeden ontwaepent ſijnde, bouwt hy 'er kaſteelen.

Stelt tot het ſtraffen van d'aenleyders der beroerten twaelf reghters.

Meenighten omgebraght.

1568.

1568. daer nae den Koningh gewaependerhandt uyt den lande te ſluyten. Deeſe twee perſonaedjen, die, nae de bekentenis van al de weerelt, d'uytſteekenſte, en niet min in treffelijke daeden, dan van geboorte, doorluchtigh waeren, deedt men tot Bruſſel, nae dat ſe hunnen godtsdienſt op de Roomſche wijſe gepleeght hadden, in 't oopenbaer, door den beul, onthalſen: hunne hoofden bleeven eenighe tijdt op ſtaeken, en yſere pinnen, aldaer geplant, ten toon ſtaen; een ſchouwſpel ſoo afgrijſelijk in de ooghen der Nederlanders, dat, onaengeſien de meenighte der gewaepende, die de plaets alleſints omringhde, en de woorden, jae by nae het gelaet der omſtaenders, ſcheen te verſpieden, diepe deernis in de gemoederen van alle, wraekſught en verbolgenheit in die der kloekſte beſlooten bleef. Een ongelooſelijke meenighte van menſchen liep nae hunne grafplaetſen, om die te kuſſen en met hunne traenen te bevochtighen: andere vondt men 'er, die voornaemen het hayr ongeſchooren te laeten, doende, volgens een oudt gebruyk, belofte van die geſtalte hunnes aengeſights niet te ſullen veranderen, voor al eer ſoo eedel bloedt gewrooken was. Oranje met meer andere Heeren, oopentlijk by plakkaet ingedaeght en niet verſcheenen ſijnde, wierden, mits hy door ſijn afweeſen de ſtraf te leur geſtelt hadt, ſijne goederen verbeurt gemaekt, en ſijn ſoon van Loven uyt de hooghe ſchool, alwaer hy in eerlijke konſten opgevoet wierdt, gelight, en nae Spanjen in gevanghenis weghgevoert. Moorden en vluchten maekten een ſchrikkelijke verwoeſtingh en ontvolkingh der Landtſchappen. Weynighe, welker armoede geen ballinghſchap nae andere landen toegelaten hadt, ſigh gewaepent in de boſſchen berghende, alwaer ſe op den vetten buyt, van Prieſteren en geeſtelijken gehaelt, ſigh onderhielden, hebben de partyen, welke d'Ooverheeden op hen uyt ſonden om hen t'oovervallen, door gelijke ontmoetinghe in toom gehouden, tot dat ſe door ſterker troepen van Alva daer uyt gedreeven wierden. Dus waeren ook langhs Maes en Rhijn doorgaens eenighe kleyne ſaemgerotte troepen, die 's Hartoghen doodt geſwooren hadden, in hunnen eerſten ophef, omgekoomen. De grouwſaeme tijdingen, die uyt Spanjen quaemen, deeden blijken, dat geen meerder goedertierenheit van den Koningh, dan van Alva, ſtont te hoopen: alwaer den Baroen van Montigny, die wy verhaelt hebben dat derwaerts was geſonden, in 't oopenbaer aen den lijve geſtraft is, ſigh te vergeefs verlaetende en beroepende op 't reght der volken, en hoopende dat ſijn geſantſchap, eenen naem, die ſelfs onder vyanden heyligh en onſchenbaer gehouden wordt, hem beſchutten ſouden, verklaert ſijnde, dat diergelijke voorwaerden in reghtspleegingh tuſſchen den Koningh en ſijne onderdaenen geen plaets greepen. Gelijke uytkoomſt is den Markgraef van Berghen door een tijdighe doodt voorgekoomen, niet ſonder geruchte, dat hy vergeeven geweeſt is: dogh ook het geheugen van deeſen is door uytwerkingh van Alva veroordeelt. Grooter was wel het gerucht van Karel, 's Koninghs ſoon, dogh bedwelmder: 't was ſeeker, dat dien erfgenaem van ſoo veel Koninghrijken in hechtetenis was geſtelt, 't ſy uyt oorſaek, dat ſijne jeught, nu volwaſſen tot de kroon, 's Vaeders arghwaen hadt aengeſet, als of hy de Nederlanders te veel, en niet als volken ſijns Vaeders, begunſtighde en ſigh hunner bemoeyde, 't ſy een ſelve miſdaet hem en ſijne ſtiefmoeder van kant geholpen heeft: immers hy is korts daer nae geſtorven, onſeeker wat reeden 's Vaeders gramſchap tot het ombrenghen van ſijnen ſoon vervoert hebben. De vluchtelinghen, die ſigh allenthalven noodtdruftigh, en, ten weeder wille hunner uytlandigheit, met de jammeren hunnes vaederlandts van verre bewooghen vonden, hielden aen, om Oranje tot het aen-

Egmondt en Hoorne worden onthalſt.

Dat voor den Nederlanders een afgrijſelijk ſchouwſpel is.

Oranjes goederen worden verbeurt gemaekt, en ſijn ſoon gevanghelijk nae Spanjen gevoert.

Alleſins ontſtaet groote verwoeſtingh.

De tijdinghen uyt Spanjen doen blijken, dat geen meerder goedertierenheit van den Koningh te verwachten ſtaet.

De vluchtelinghen ſetten Oranje aen tot de waepenen.

aenneemen der waepenen te beweeghen; hy echter, niet geneeghen ſigh te verhaeſten, oordeelde, men moeſt den Spanjaert tijdt geeven, om al en alijk yder een t'oovervallen, tot dat alle ſijne raedtſlaeghen aen den dagh quaemen, en den verdrukten geleegenheit laeten, om ſigh te vervoeghen, daer by doende de hoope, dat den Koningh onderwijlen andere oorlooghen, en meer werk, ooverhoop krijghende, veyligher tijdt, om ſigh teegen hem te verklaeren, te verwachten ſtont. Een gedeelte van deeſe vallen, onder 't gebiedt van Luidewijk van Naſſau, in Vrieſlandt. Deeſe, nae dat ſe Arenbergh, wien de hitte en 't ſmaedelijk toedrijven ſijner ſoldaeten, hoewel hem ſijne beſcheidene voorſightigheit hadt geraeden tot uytſtel, ten ſtrijde genootſaekten, verſlaeghen, ſijne troepen verſtroyt en op de vlught gedreeven, en alſoo den ſeeghen en het velt behouden hadden, te vergeefs naer 't afvallen eenigher ſteeden wachtende, en gebrek van betaelingh reets de krijgstught ontſeenuwt hebbende, wierden door Alva oovervallen en geſlaeghen, ſijnde ook in den eerſten ſlagh gebleeven Graef Adolf, broeder van Oranje en Luidewijk; en dervoeghen is den oorlogh door lotwiſſel met het bloet eerſt hunner vyanden, en daer naer van hun eygen, ingewijdt. Oranje door dit beloop der ſaeken veroovert, wierdt te raede, om door wettighe heerſchappy en genoeghſaeme krachten de ſijne weeder ter been te helpen, de reghtveerdigheit en reedenen ſijner waepenen door uytgegeevene ſchriften en boexkens al om kundigh te maeken: waer in hy de beſchuldiginghen hem te laſt geleght weederleyde, en te gelijk den reghter wraekte; daer beneevens niet ontveinſende, dat hy, beeter onderweeſen, van de Roomſche Kerke tot een andere was oovergegaen: dan betuyghde echter, dat hy ſigh in noodtſtal vondt, om, voor de behoudenis der gemeene ſaeke, en om de ſlaevernye van het vaederlandt af te weeren, de waepenen te neemen, dat dit en de plicht van een borgher, en van een hoogh aenſienelijke perſonaedje was: van Philips ſprak hy niet, dan met alle eerbiedenis, ſigh beklaegende dat ſijne goedtheit door den raedt en oorblaeſeryen der Spanjaerden wierdt ooverweldight, en dat men niet hadt te wanhoopen, of hy ſoude t'eenigen daege ſijne getrouwe volken, en de handtveſten, by hem beſwooren, aenſien: dat men ondertuſſchen, volgens de handtveſt van Brabandt, niet ſchuldigh was, hem in ſijne afdwaelinghen, als Prins van den lande, te gehoorſaemen. 't Laetſte, 't welk tot de reghtveerdigheit ſijner ſaeke wel van 't meeſte gewight ſchijnt, ſteunt op deeſen grondtſlagh. De Brabanders, gelijk ſe meerendeels voorſightigher dan d'andere voor de behoudenis hunner vryheit ſorghe gedraeghen hebben, ſoo ook ſijn ſe meede gewoon, teeghen 't bedrogh der Vorſten, die ſigh, onder voorgeeven van het gemeene beſt, niet ſchreumen hun verdragh te breeken, eygentlijk en in 't beſonder dit te bedinghen, dat, t'elkens wanneer den Landtsheer 's Landts vryheeden en handtveſten oovertreedt, ſy ook van den bandt hunner trouwe en gehoorſaemheit ontſlaeghen worden, ter tijdt toe, dat het ongelijk en den ooverlaſt t'eenemael ſy weghgenoomen. En dit wordt beveſtight door exempelen der voorſaeten, die eertijts hunne Prinſen, en inſonderheit Graef Jan den tweeden van dien naem, verrukt of door onbedwongenheit hunner hartstoghten, of door liſten der pluymſtrijkers, door gewelt of mannelijke beſluyten, tot hunnen plicht en beeter ſinnen gebraght hadden; met hen geenen vreede maekende voor al eer ſe vaſtelijk belooft hadden, ſigh aen hunne herkoomſten en voorreghten te ſullen houden. Oranje, hoewel in Duytſchlandt gebooren, beſat in Brabandt uytſteekende erfheerlijkheeden, welker heeren, volgens een oudt gebruyk, de weerdigheit

1568.

Luidewijk van Naſſau hebbende eerſt Arenbergh verſlaeghen, wordt van Alva op de vlught gedreeven.

Oranje maekt door 't uytgeeven van boexkens de reghtveerdigheit ſijner ſaeke alom kundigh.

Verdragh der Brabanders met hunnen Landtsheer.

1568. heit van 's Landts grooten wierdt gegeeven: uyt kraght van dit reght hieldt hy thans ſtaende, dat niet alleen het gebruyk der wetten en voorreghten, maer ook de beſchermingh en handthaevingh der ſelver hem inſonderheit toequam.

't Selfde reght is ook by andere volken in Nederlandt gebruykt geworden.

Wyders moet men niet ſtilſwijgens voorby gaen, dat ook andere volken in Nederlandt ſigh door onheughbaere gewoonte van 't ſelve reght gedient hebben: dat boovendien te voorſchijn worden gebraght handtveſten van Maximiliaen van Ooſtenrijk en Maria van Borgonje, die hen, met Brabandt, daer ſe onafſcheydelijk aen vaſt ſijn, door vaſtſtellingh der ſelver voorreghten hebben gelijk gemaekt. Dit ſtaet vaſt, dat de volken in Vrieſlandt, Uitrecht, en Gelderlandt, die, onder den Landtsheere Keyſer Karel, aen de Nederlanden ſijn gevoeght geworden, booven alle beſondere voorreghten, die ſe by hun verdragh behielden, in 't ghemeen ook dit bedonghen, dat ſe immer onafſcheydelijk van Brabandt en Hollandt ſouden blijven.

Keyſer Maximiliaen, door ſijn broeder Karel, by Philips voor de Nederlanders ſpreekende, wordt bits bejeegent.

Keyſer Maximiliaen, bewooghen door deeſe reedenen, en te gelijk ſigh oover het ongeval van Oranje, die plotſelijk uyt ſoo voortreffelijke weerdigheeden, en ſoo maghtighe rijkdommen verſtooten was, ontfermende (want nimmer hebben eenighe rijken Vorſt van goedertierener en ſachtmoedigher imborſt geſien) ſondt ſijnen broeder Karel nae Spanjen, aen den Koningh, om, uyt ſijnen en der Duytſchen Vorſten naeme, te vertoonen, dat omtrent de Nederlanders ſulken ſtrengheit te gebruyken, niet en ſcheen ten dienſte van 't ghemeene beſt te weeſen. Maer Philips, die thans ſijne gramſchap quaelijk konde ontveinſen, heeft hem met dit antwoordt weeder afgeveerdight; dat hy ſelfs wiſt voor het ſijne ſorghe te draeghen; dat, gelijk hy wiſt wanneer het tijdelijk was goedertierenheit te bewijſen, ſoo ook geleegenheit konde waerneemen om ſtrengheit te gebruyken teegen hen, die, nae Godt verſmaet te hebben, wel haeſt geleert hadden ook hunnen Vorſt te verſmaeden: dat het voor hen beeter en veyligher waere, ſigh met geen ſegghen in eens anders ſaeken te bekommeren. Men vont 'er, die uytſtroyden, dat de Nederlanden, door 't gewelt der Oppervorſten, van Duytſchlandt, hun lichaem, afgeſcheurt, nu door den oorlogh weeder daer meede ſouden vereenight worden. Maer de Keyſer, uyt eygener aert geneyght tot vreede, en maer eerlangh daer nae aen Spanjen door nieuwe maeghſchappy verbonden, hieldt ſigh geruſt.

Weynighe Duytſche Vorſten doen Oranje onderſtant van geldt en krijgsvolk.

Weynighe der Duytſche Vorſten deeden, 't ſy uyt inſight van Godtsdienſt, 't ſy uyt wanguнſt tot koninghen, of uyt haet teegen Alva, te wel onder hen bekent, Oranje onderſtant van penninghen en krijghsvolk: miſſchien ook bewooghen door bedenkinghen, als of Alvâs toelegh ſijn moght d'aenſienelijke ſteeden op den Rhijn en d'Eems, onder ſchijn van Godtsdienſt, of om dat ſe ſchuylplaetſen der Nederlanders ſtrekten, onder 's Koninghs heerſchappy te brenghen, en vervolghens 't oogh op d'andere te worpen.

Oranje en ſijne naeſtbeſtaende ſtellen, tot voorderingh van den toght, hunne goederen tot onderpant.

Te gelijk hebben Oranje en ſijne naeſtbeſtaende, om de voorderingh van een veldttoght te doen glyen, hunne goederen tot onderpant geſtelt, waer by ook de Nederlanders, die, geweeken buyten 's Landts, ſigh genootſaekt vonden weeder derwaerts te keeren, of die, gebleeven ſijnde, heymelijk naer hunne vryheit ſuchten, eenighe penninghen opbraghten: dogh hebben 't meerendeel van 't gheen ſe belooft hadden tot op d'uytkoomſt van ſijn ooghwit uytgeſtelt.

Hy neemt ſes duyſent peerden en veertien duyſent kneghten aen.

Hy ruſt dan toe, en trekt onder ſijn beleit by een ſes duyſent peerden, en veertien duyſent kneghten, meerendeels uyt Duytſchlandt, alwaer een groote meenighte van menſchen, verlokt door geldt op de handt, ſonder op 't achterſte te denken, buyten belangh van eenighe partyſchap, ſigh van yder, die hen eerſt voorquam, liet aenneemen; ten deele ook uyt

uyt Nederlandt en Vrankrijk. Deeſe troepen, naerdien ſe, by nae buyten aller giſſingh gelukkelijk oover de Maeſe geſet ſijnde, niet op der daedt voortgerukt waeren, en d'eerſte geleegenheit tot ſlaen gegreepen hadden, heeft Alva naederhandt lichtelijk ooverwonnen, gebruykende een treffelijk ſtuk om ſeeghe te behaelen, niet te ſlaen: in ervaerenis hebbende, dat deeſe wijſe hem eertijts in Italien teegen Guiſe ten beſonderen voordeele was uytgevallen. Derhalven braght hy geheele drie-en-twintigh daeghen door met hen in 't wenden en ſwaeyen geſtaedelijk op de hakken te volghen, leegherende ſijn heyr altoos ſeer nae by den vyandt, ſoo voorſightigh, dat hy nimmer tot ſlaen teegen eenen vertwijfelden vyandt konde genootſaekt worden. Toen ter tijt heeft men een ſchoonen dekmantel van ongereghtigheit, en die geſchaepen ſtaet altoos te ſullen dueren, uytgevonden, ſoodaenigh, dat die beyde hunne leeghers onderhielden uyt onſijdighe landen; naerdien den doortoght door de Landen van Kleef of Luyk vergunt of geweyghert ſijnde, altijts d'eene party ſigh met rooven of ook met branden wreekte. Maer ſoo geweldigh een leegher, binnen geene ſteeden ingenoomen, door geen toevoer onderſteunt ſijnde, is in korten tijdt, door hongher, door gebrek aen alle dinghen, dogh inſonderheit van betaelingh, verſmolten: waer van Oranje ter naeuwer noodt eenighe geringhe ooverblijfſelen in Vrankrijk ſleepende, derwaerts ſijne hoop heeft laeten vallen: en aldaer een tijdt langh in eens anders oorlogh, en in een gelijke ſaeke (want Alva hadt ook aen den Koningh hulptroepen geſonden) ingewikkelt geweeſt ſijnde, is hy door de vreede, korts daer op volgende, bedrooghen, en met de ſijne aen de laeghen, den bedrooghenen geleydt, deelaghtigh geweeſt. Dit leegher verjaeght en verſtroyt ſijnde, waer door de Naſſauſche kraghten buyten twijfel waeren uytgeput, ſtrekte de drift van Alva, die, gelijk hy voorſightigh in gevaeren, ſoo ook te opgeblaeſen in voorſpoet was, ſigh draeghende als ooverwinnaer oover die volken, welker vyandtſchap hy tot nogh toe niet gewaer geworden was, tot de waen eener glory, die den ooverwinnaer van een nieuw verooverde heerſchappy geëygent wordt. En dienthalven van den Roomſchen Paus met het ghewijde ſwaert beſchonken, deede hy booven den lof hem door monde en ſchriften gegeeven, ſigh ſelven in 't Kaſteel (een krijgsgebouw, dat al de veſtkonſt van dien tijdt volſlaeghen vondt, en niets daer aen te beriſpen, tot Antwerpen door hem geſtight, om die borgery daer door te breydelen, en wijders tot geen ander gebruyk, 't welk de keur der plaetſe, van de ſtroom afgewent, ſelfs getuyght) een metaelen beeldt oprechten, geſtelt op een voetſtal, die in kooper 't opſchrift en den roem ſijner daeden, met een ſtoet van eernaemen, bevatte, *dat hy nae 't dempen der muyterye, verdrijven der weederſpannelinghen, bouwen van 't gereght, de vreede der landtſchappen geveſtight hadt.* Ook maekte hy op de ſelfde tijdt veel plakkaeten, niet min dienſtigh dan ſchoonſchijnende, op 't ſtuk der munte en koopmanſchap, op 't vervolghen der miſdaeden, teegen 't lightveerdigh uytgeeven van boeken, die alleen uyt haet op den maeker ſtonden om vernietight te worden. Jae nu wierden d'Inquiſitie op de godtsdienſten, de beſluyten van 't Conçilie van Trenten, de Nieuwe Biſſchoppen, ſaeken die men tot nogh toe of beleefdelijk geweyghert, of rondt uyt verworpen hadt, in 't algemeen als vrywilligh aengenoomen; de dwingelandy in teegendeel gereet ſtaende om te dwinghen; ſijnde den haet teegen d'Onroomſche ſoo hoogh geklommen, dat, die op een Chriſtelijke wijſe van de Proteſtanten gedoopt waeren, teegen d'inſtellingh der oude Chriſtenen, herdoopt wierden. En niet min yverigh en heet

1568. *Welke Alva ſonder ſlaen ooverwint.* *Oranje wijkt nae Vrankrijk.* *1569.* *Alva wort van den Paus met het gewijde ſwaert beſchonken.* *Recht ſigh ſelven een beeldt op.* *Maekt veel dienſtighe plakkaeten.*

1569. heet was de nieuwe vierſchaer van Majeſteitſchennis in 't naevorſchen der vooríghe miſdaeden, ſijnde daer by gevoeght die men vermoede dat onlanghs op Oranjes voorſpoet gehoopt, of ſigh in ſijn teegenſpoet bedroeft hadden. Onder dit beloop noghtans verpijnde men ſigh yverigh om ook eenighen roem van goedertierenheit te verwekken, en daer door quanſuys den ſeeghen te verheerlijken, ſijnde een plakkaet van den Koningh uytgekoomen, waer in hy den genen, die 't miſbedrijf der vooríghe tijden beleeden, vergiffenis gunde: blijvende eevenwel ter ſtraffe uytgeſlooten de Preedikanten en andere Kerkendienaers, en die hen gehuysveſt, kerken geſchonden, waepenen gedraeghen, of eerampten bedient of de ſaemenrottingh der eedelen toegeſtaen hadden; een oneyndighe meenighte van luyden en ſaeken. Ook wierden de voorreghten van Steeden en Ghilden of Broederſchappen, en 't gheen de Schatkiſt aen beſondere luyden ten achteren was, geſtelt in handen van den Koningh, omme daer in naer ſijn goetvinden te voorſien. En dus is 't, dat de Spanjaerts, toen hen langher nogh vreeſe, nogh ſchaemte weederhieldt, hebben aen den dagh gebraght hunne uyterſte vonden en aenſlaeghen, door welker middel ſy geroemt hadden te ſullen uytwerken, dat de laſten van het rijk, en, waer het noodigh, ook den oorlogh ſelfs, alleen op koſten der Landtſaeten ſouden gedraeghen en gevoert worden. Alva gebiedt den hondertſten penningh van yders geſchatte middelen eens gereet te betaelen: dat inder daet ſwaer, en te bijſter een voorſtel, was; te meer, dewijl, 't gheen men gewoon was ouwlinx by beede te doen, nu gewaependerhandt geboden wierdt; ſelfs hadt hy de Geeſtelijken niet uytgeſondert: daer nae, den twintighſten der onroerende en den tienden der roerende goederen, ſoo dikwijls als die dan wierden verhandelt; ſeggende rondt uyt, dat die maniere van ſchattinghe in Spanje gebruykelijk was, en het daerom reedelijker waere, dat de Nederlanders, veroordeelt door de wetten, t'ondergebraght door gewelt van waepenen, en niet konnende ſonder dat de vruchten der quijtſcheldinghe genieten, hier in gehoorſaemden. Lightelijk wierdt begreepen, dat door deeſe ſchattinghe al den handel, beneevens de konſt- en handt-werken daer aenpaelende, nu door de vlught van veelen bijſter verſwakt, t'eenemael 't onderſte booven gekeert wierden, en alſoo de gemeente, die daer uyt voornaementlijk hun onderhoudt trok, haer onmijdelijk bederf te gemoet ſagh. Want dat de koopmanſchappen, die gemeenelijk een groot gevolgh van dienſt hadden, en door meenighwerve ſleete vertiert wierden, indien ſoo ſwaeren belaſtingh t'elker verkoopingh de prijs verhooghde, geenſints hunnen kooper vinden ſouden, aengeſien die in andere landen tot veel geringher prijs konden gegeeven worden. Hadt yemant de ſtoutheit van hier teegen te dwarſdrijven, dien wierden van ſtonden aen ſoldaeten op den hals geſonden, om hen door allerhanden ooverlaſt hunner moedtwillighe dartelheit te plaeghen. Jae ſelfs eenighe Landtſchappen en ſteeden, die 'er ſigh ernſtigh hadden teegen geſtelt, betichte hy van Majeſteitſchennis, een ſaeke bynae ongehoort, en wierp hen op den hals alle verbonden, die ſe teegen 's Koninghs plakkaeten gemaekt hadden, of toegelaeten 't gheen andere inruymden. En niet teegenſtaende ſy pooghden de raſernyen en dulle oploopenheit der beſondere van de gemeene ſaeke, en de noodtſaekelijkheit van een miſdaedigh voorneemen te ſchiften, verſtak hy hen echter by vonniſſe van hunne voorreghten, en alle plaets in de vergaederinghe der Staeten; om naederhandt op dien voet geregeert te worden, die de Koningh ſoude goedtvinden. Ook heeft het ſommighe duer genoegh geſtaen, ſigh van Alvâs vonnis op den Koningh beroepen te hebben:

De meeſte ſaeken worden aen het welbehaeghen van den Koningh geſtelt.

Toen ſijn de uyterſte aenſlaeghen der Spanjaerden aen den dagh gekoomen.

Alva gebiedt den Nederlanders ongehoorde ſchattinghen op te brenghen.

Sijn ſtrengheit teegen de weederſtreevers.

De hartnekkighſte worden hunne voorreghten beноomen.

FERDINAND ALVAREZ VAN TOLEDO.
HARTOGH VAN ALVA.

ben: en de geſmeekſchriften der Magiſtraeten ſijn met het opleggen van geldtboete, te betaelen uyt hunne eygene middelen, beantwoordt: voorbeelden waer door d'andere afgeſchrikt, ſoo oneyndighen laſt met een ſeekere ſomme van penninghen pooghden af te koopen. Dan nogh konden ſoo meenigerhande jammeren 's hemels gramſchap, uytgeſtort oover de ſonden der Nederlanders, niet verſaedighen: maer den Ocean, als waeren de yſſelijke wreetheeden van menſchen en hunne gierigheit niet genoeghſaem, om een Landt ſoo wonderbloeyende in volk en rijkdom te verwoeſten, doorbreekende dijken en ſluyſen, met ſoo bulderendt een geſwel, als naeulijx oyt gehoort is, heeft daetelijk alleſints ſwaere rampen van een algemeene elende veroorſaekt, en tot een voorboode van naekende beroerten gedient. Want toen was het die tijdt, dat in korten de verachtſte ſlaevernye en hooghſte vryheit ſigh van een geſondert hebbende, gelijke plaeghen en elenden vervolgens oover beyde de volken gebraght hebben. De verbolgenheit, die in den onderdrukten albereydts den luſt om ſigh door waepenen te redden hadt ontſteeken, diende ten bewijſe, dat'er geen ſoo vaſt eene eendraght is, als die door den bandt van eygen belangh verknocht is. Dat volk, 't welk 't blaeken en branden hunner meedeborgeren, 't ombrenghen hunner Landtvooghden en ooverheeden, 't ontweldighen van handtveſten, van godtsdienſt en van den Staet ſelve, bynaer als onbeweeghlijk hadt aengeſien, heeft eerſt toen ſaemen geſpannen en ſigh verkloekt om alle voorighe onheylen te wreeken, en die hen nogh booven 't hooft hinghen te weeren. En ooverſulx heeft binnen de ſtadt Bruſſel, hoewel den Hartogh ſelfs daer teegenwoordigh was, en met een ſwaere beſettingh al dreyghende den tienden penningh voorderde, een ygelijk hunne kraemen en winkels opgeſlooten, 't gevaer hunnes leevens ſelfs verachtende, om niet den dwangh van eyghen bekentenis der ſlavernye te gedooghen. De galghen waeren reets opgereght, de beuls reets veerdigh, om de weederſpannighe te ſtraffen, wanneer de tijdinghen der beroerten door geheel Hollandt, waer van wy korts hier nae ſullen ſpreeken, den loop van ſoo voortſlaende wreetheit de handen bonden. De verbolgenheit der volken, meer en meer aen 't ſwellen raekende, hadt Oranjen den moet weederom doen wakkeren, om, onaengeſien ſijn geloof dapper verſwakt was, andermael de kans van den oorlogh te waeghen, terwijl een gedeelte van 's Koninghs maght teegen den Turk belemmert is, en Spanjen ſelfs nogh naeulijx van de beroerten der Mooren in ruſt geraekt was; en hun waepenen en een Veldtheer aenbiedende den wegh tot ſcheuringh te baenen. Derhalven heeft hy aen alle Vorſten, die ſigh beleeden herſtellers van den vervallen godtsdienſt te ſijn, afgeſonden bequaeme geſanten, om hen tot bondtgenootſchap, of heymelijk onderſtant, ten ſtut der gemeene ſaeke, te verſoeken. Deenemarken en Sweeden hebben 't afgeſlaeghen, uyt vrees van ſigh teegen hun maghtigher te kanten. Ook durfde de Koninghin van Engelandt die naebuerighe moogenheit niet gaende maeken, hoewel den Roomſchen Paus haer reets in den ban gedaen, en haer rijk ten roof gegeeven hadt, en den Hartogh van Alva voor langh verdacht was van geleegenheit en een dekmantel te ſoeken, om dat rijke eylandt, ter oorſaeke van penninghen, toekoomende Genueeſche koopluyden, in Engelandt aengehouden ten behoeve der teegenwoordighe noodtſaekelijkheit, en onder belofte van de eygenaers buyten ſchaede te houden, den oorlogh aen te doen, ſijnde die ſaek ſoo verre gekoomen, dat ſe tot onluſten en weederſijdighe bekommeringh van goedt en kooplieden was uytgebarſten; en nogh onlanghs,

1570.

Den Ocean veroorſaekt ſwaere rampen.

De verdrukte Nederlanders beginnen op wraek en hunne beſchermingh te denken.

De Bruſſelaers weygheren den tienden penningh te betaelen.

1571.

Oranje, om andermael de kans van den oorlogh te waeghen, verſoekt de Proteſtantſche Vorſten om hulpe.

Deenemarken en Sweeden weygeren 't.

Ook durfde de Engelſche Koninghin niet.

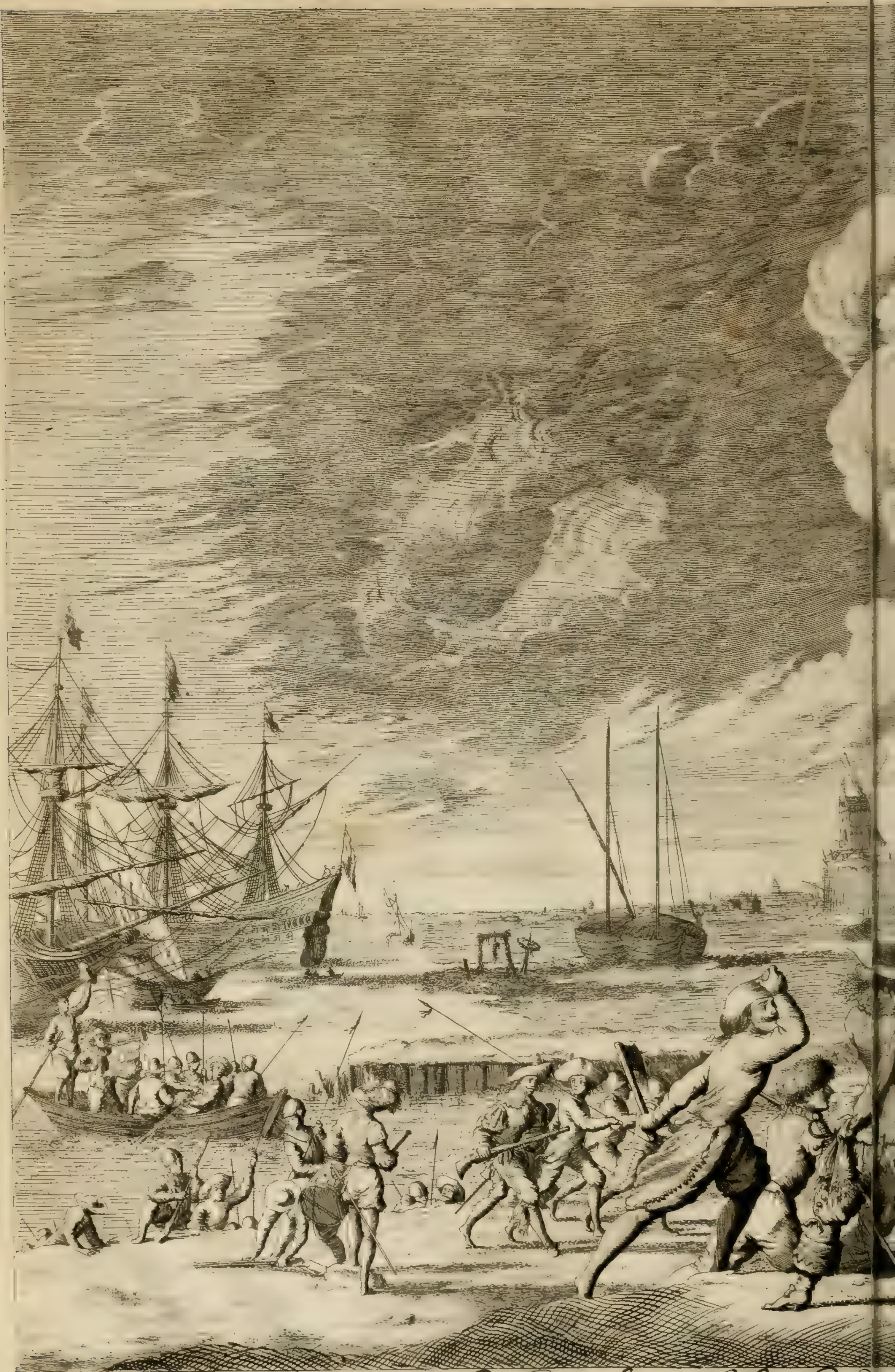
langhs,

1571. langhs, als'er beroerten in 't Noorder deel van dat rijk ontstaen waeren, eenigh volk hadt uytgesonden, om de haevenen te peylen, en sigh, wen'er de geleegenheit dienstigh scheen, tot hoofden op te worpen, jae 't buyten alle twijfel was, dat hy den toelegh der Schotse Koninghinne teegen Elisabeth gevoedt hadt: al 't welk sy voor eenen tijdt verswelghende, en als ongemerkt laetende doorgaen, den Spanjaert soo verre te wille geweest is, dat den Nassauschen alle verblijf en schuylplaetse wierdt opgeseit, en hen belast binnen seekeren daeghe buyten de grensen van Engelandt te vertrekken. Maer de Onroomsche in Vrankrijk, die, om sigh te geruster op den vreede te verlaeten, gelijken toegank en gunst, beneevens hunne party, in het hof des Koninghs vonden, bedaghten alle moogelijkheit, om Oranje, die met hen van een selve godtsdienst was, alle voordeel uyt te werken, verswaerende daer toe den ouden haet teegen het huys van Borgonjen door ophoopingh van nieuwe stoffe; en booven 't geschil, dat toenmaels eerst in 't Conçilie van Trenten, belanghende den voorrangh der beyder Koninghen, was te berde gekoomen, ophaelende de hoonspraek, welke Philips wierdt nae gekreeten van 't vergeeven sijner gemaelinne Isabelle: waer oover de Koningh sigh behoorde te wreeken, en niet min oover de Françoisen, door de Spanjaerts op Florida, gewest in Amerika, vermoort. Al 't welk Koningh Karel met toegeneegene ooren aenhoorende, gelooft wilde hebben, dat hy se geloofde: lokaes, om, soo wel door dit, als dat van 't huwelijk sijner suster, belooft aen den Koningh van Navarre, die hem verdacht waeren, om den thuyn te leyden. Hy geliet sigh dan, dat hunnen voorslagh hem geviel, en een treffelijken raedt was, dat men in der daet sigh te weer moest stellen teegen eene moogenheit, die de naebuerighe scheen te willen inswelgen, en den Franschen aert moest oorlogh voeren, om in vreede te blijven. Men stroyde van handt tot handt als een geheym, en daerom dies te sorghvuldigher, dat de Koningh voorneemens was, 't verbondt, dat Keyser Karel den gevanghen Koningh François den I. tot oneer van de Fransche kroon, hadt afgeperst, te breeken, en door dat middel de oude landtpaelen van Vrankrijk te herstellen, en sijne heerschappy weederom tot op den Rhijn uyt te strekken: wordende geseght, dat Oranje 't gheen aen d'ooversijde was voor sigh, tot loon sijner verdiensten, hadt bedonghen. De penninghen aen hem gesonden, en 't ooverbrenghen der aenslaeghen, door middel van sijnen broeder Luidewijk, wien Gaspar de Coligny, voornaemste hooft van den gereformeerden Godtsdienst, geleegenheit tot mondelingh gesprek met den Koningh hadt gegeeven; als ook 't uytrusten van een koninghlijke vloot op de kusten van Guyenne, 't oopenbaer verkoopen van den buyt, gelicht uyt de Spaensche scheepen, binnen de stadt Rochelle; de vruchteloose klachten van den Spaenschen gesant, hadden 't vertrouwen in 't gesmeede bedrogh vermeerdert. Oranje ondertusschen, sigh van de achtbaerheit eener soo geweldighe bondtgenootschap dienende, belooft door gesanten of brieven den Nederlandtschen ballinghen hun vaederlandt, den onderdrukten binnen 's Landts hunne vryheit: en beweeght veele ooverheeden van steeden, uyt haet of vreese voor Alva, tot afval. Dus steunende op de gunst en waepenen der volken, hadt hy tot sijne insighten 't gewelt ter see gevoeght, en reets eenighe maght by een gekreeghen. Want de stoutste onder de Nederlanders, swervende buyten hun Vaederlandt, en beducht voor een behoeftighe ballinghschap, hadden sigh te scheep begeeven, en een groot getal andere, die hen te gemoet quaemen, veroovert hebbende, wierdt hun getal soo sterk, dat se op den Ocean en langhs de seekusten

Den Nassauschen wordt belast uyt Engelandt te vertrekken.

De Koningh van Vrankrijk veynst Oranje onderstandt te willen doen.

Oranje worden penninghen gesonden, en onderlingh verstant met hem gehouden.

Het inneemen van den Briel, geschiedt den

eersten van April in den Jaere 1572.

kuſten op roof kruyſten. Oover deeſe meenighte, hoewel reght en wetten onder hen weynigh plaets vonden, hadt noghtans Oranje, hebbende beſtellingh te waeter uytgegeeven, eenighſints 't gebiedt. 't Geheele bewint ter ſee hadt Willem, Graef van der Mark, gebynaemt Lumey, een man woeſt en wreedt van moet, en dit was ſijne eenighe deught; gelijk ook 't meerendeel ſijns geſelſchaps nogh beleit, nogh dapperheit, dan om te rooven, hadt. Van deeſe dienaers, en duſdaenighe werktuygen, heeft het echter toen der goddelijker voorſienigheit gelieft ſigh te dienen, wien het doorgaens goedtgedacht heeft 't menſchelijk vertrouwen en hunne raedtſlaeghen in deeſen loop der Nederlandtſche ſaeken ſoo te beſpotten, dat groote hoop en gewenſte uytkoomſt nimmer t'ſaemen ſpanden. Vieren-twintigh ſcheepen, en die niet al te groot, 't begin des oorloghs teegen eene moogenheit, die de wijde weerelt door d'ôntſaggelijkſte was, den houwop in alle Engelſche haevenen, by plakkaet, wel ſcherpelijk verbooden ſijnde, ſtaeken in ſee en munten 't op Weſtvrieſlandt, op hoope van eenigh geluk t'ontmoeten: maer de wint hen teegen loopende, genootſaekte gebrek van nootlijke behoeften hen der wijſe, dat ſe goedtvonden 't naer 't grootſte eylandt, geleegen op de mont van de Maeſe, Voorne genoemt, toe te ſetten: alwaer deeſe vloot de ſtadt Briel, door een ſchielijke ſchrik, onder een algemeene verſleegenheit of geneegenheit van binnen, bemachtight heeft; ook was hun opſet toen niet geweeſt ſigh alhier ter needer te ſetten, maer alleen voor eenighe daeghen op te houden. Dan het voorſightigh beleidt der beſtberaedene, en de bequaeme geleegenheit der plaetſe, droegh oover om dien ſeeghen te behouden: krijgende de loop hunner ſaeken, buyten alle verwachten, ſoo gewenſten voorſpoet, dat een regement Spanjaerden, onder 't beleidt van Maximiliaen van Boſſu (toen Stadthouder oover Hollandt) op het eylandt van Voorne geraekt ſijnde, ſigh, als door een beroerende verſchrikkingh, op de loſſe vlught begaf, ſonder dat yemant eenighe teegenſtant durfde bieden, alleen om dat de ſteedelinghen hunne ſcheepen in brandt geſteeken hadden. In 't weederkeeren verſoght Boſſu den doortoght door Rotterdam, 't welk ſy, die van de onheylen der beſettinghen ervaerenis hadden, vergunt hebben, op voorwaerde, dat by enkele rotten teffens, en 't eene uytgelaeten ſijnde, 't andere weederom ſoude binnen koomen. Maer den ſoldaet, onaengeſien dit verdragh, dringht met dikke hoopen in, ooverweldighende de poort, waer door de wegh tot een jammerlijk moorden der burgeren gebaent wierdt. Die trouwloosheit heeft de ontroerde gemoederen der Hollanders ſoo geweldigh doen ooverſlaen, dat de meeſte uyt eyghen beweegingh, andere weederom, of door de beroerte des volks gedreeven, of door de waepenen der naebueren, of door de nootſaekelijkheit hunner koopmanſchap geparſt ſijnde, de uytgeweekene ingenoomen, en alſoo hunne geneegenheit waer ſe heenen wilden ontdekt hebben. Want Alva hadt hier geen kaſteelen gebouwt, vertrouwende ſigh op d'eenvoudigheit des volks, dat ſigh tot nogh toe meer dan alle andere in ruſt gehouden hadt, om naemaels ſoo veel te geweldigher uyt te barſten. Daerenbooven hadt hy nogh een gedeelte der Spanjaerden daer uyt gelight, om Uitrecht door den ooverlaſt en ſchendighe moetwil der ſoldaeten te ſtraffen, om dat die ſtadt, ſteunende op het voorreght haerer Geeſtelijkheit, het inwillighen der geëyſchte ſchattinghen vry heftigh teegen geſtaen hadt: en 't volk, dat binnen Rotterdam in beſettingh geleght was, hadt Alva, op d'eerſte tijdinghen der beroerten, door een ſeer ydele vreeſe, om niet aldaer beleeghert te worden, daer uyt gelight. Op deeſe ſtadt in Hollandt volghde Vliſ-

1571. Oranje heeft eenigh geſagh oover de Nederlanders, die op den Oceaen en langhs de ſeekuſt op roof kruyſſen.

1572. Vierentwintigh ſcheepen neemen den Briel in.

Boſſu plundert Rotterdam, daer in veele borgers vermoort worden.

En de Hollanders, hier door bewooghen, de uytgeweekene de behulpſaeme handt te bieden.

1572. Vlissinghen, welkers inwoonders 't aenschouwen van een kasteel, dat aldaer begonnen was te bouwen, beneffens d'aenkoomende besettingh hadt gaende gemaekt; en hebbende den Savoyaert Pacieco, 's Hartoghen allerervaerensten Krijghsbouwmeester, ter galghe gebraght, vervoeghen se sigh met de gemeene saeke. Daer nae hebben ook andere steeden in Zeelandt den Spanjaerden buyten gesllooten, meenighten hen uyt de rijken Vrankrijk en Engelandt daegelijx meer en meer ter hulpe toevloeyende, met hoope, dat hen door deese veranderingh een ongebonde vryheit te wachten stont. Willem, Graef van den Berghe, die Oranjes suster ten huwelijk hadt, en op den luyster van dien naem, meer dan op sijne eygene krachten, steunde, valt in Gelderlandt en Ooveryssel; Neederwormter, en korts daer aen Schouwenburgh, in Vrieslandt, die in sterke en aensienelijke steeden ingelaeten wierden, met de grootste toegeneegenheit der ingesetenen. De tijdingh dier beroerten en opstant der volken gaf Oranje niet al te groot een vernoeghen, klaeghende, dat men hem, door soo geringh een toeval, gewightigher aenslaeghen hadt afgesneeden, en het de oovereenstemmingh der Landtschappen nogh aen rijpheit ontbrak. Dit lichaem, dat tot nogh toe ongeschikt was, hebben eenighe uyt den Hollandtschen aedel en de afgesondene der voornaemste steeden, die tot Dordreght sigh vergaederden, de eerste gedaente van een Republijk gegeeven. Derwaerts hadt Oranje ook de sijne gesonden, dien de Staeten van Hollandt, hoewel afweesigh, tot hunnen Stadthouder, als wien het Stadthouderschap van den Vorst gegeeven, dogh naer reghtmaetigh gebruyk des Landts nogh niet afgenoomen was, en te gelijk tot hunnen Veltheer, teegen de dwingelandy van Alva, verklaert hebben. Heftigh ondertusschen gingh het strijden aen te waeter en te lande: In slaeghen te lande oovertrof de Spanjaert dit ongeoeffent en ongereegelt volk, te waeter schoot hy te kort by hen die ter see gebooren scheenen. Treffelijke ooverwinninghen der Zeeuwen deeden in deesen deele sonderlinghen dienst, en onderschraeghden de gemeene behoeften door den rijken buyt, dien se ter see verooverden. En veel light heeft den Hartogh van Medina Celi, nu voor langh tot naesaet van Alva geschikt, als een Heer van soetelijker imborst, tot versoeningh der Landtsaeten, sijne vloot, waer meede hy uyt Spanjen ooverquam vermeestert, en hy selfs ter naeuwer noot ontkoomen sijnde, de Landtvooghdy geweyghert, om niet, in soo bijster eene verwerringh, en hacchelijken stant der saeken, sigh in de schult van eens anders oneere te menghen. Alva echter was door geene gevaeren te vermurwen, nogh tot het erkennen voor vyanden, teegen wien men 't reght der waepenen gebruykt, te brenghen: dan waer hy eenigher meester wierdt, deede hy oover hen, als oover weêrspannighe, en schuldighe aen Majesteytschennis, vonnis strijken. Hier uyt ontstont wraeksucht, en by de teegenpartye de selfde wreetheit omtrent de gevanghene, sonder eenigh onderscheit; tot dat eyndelijk eene onderlinghe noodtsaekelijkheit, die, gelijk se eertijdts de vyandtlijke volken, nu ook hen geleert heeft, sigh van alle bloedt, waer aen de kans des oorlooghs of de seeghe niet gebonden was, t'onthouden: 't wisselen der gevanghenen te lande dus ingevoert sijnde, hebben de Nassausche, door geen lijfsgenaede te geeven, 't meesterschap ter see behouden. Tijdt om sigh t'hunner versterkingh te vereenighen wierdt dien van Hollandt en Zeelandt gegeeven, terwijl Alva, hen voorby gaende, en daerenbooven een gedeelte der besettinghen gelight hebbende, 't belegh van Berghen in Henegouwen, welke stadt Luidewijk van Nassau door ooverrassingh hadt ingenoomen, aendrongh, dight waer omtrent de Spanjaerts Valenchienne, dat

Op deese volghen die van Vlissinghe en andere.

't Welk Oranje weynigh verheught.

Eerste ontworp van een Republijk tot Dordreght gemaekt.

Ondertusschen sijn de Spanjaerts meesters te lande, de Nederlanders ter see.

De vloot des Hartoghen van Medina Celi vermeestert, en hy selfs ter naeuwer noot ontkoomen.

Alva Berghen in Henegouwe beleggende geeft den Hollanderen en Zeeuwen tijdt om sigh te vereenighen.

De Moordt der Spanjaerden te Naerden, gesc...

...t den eersten van December in den Jaare 1572.

dat met eenen verlooren was, by behulp van 't kaſteel weeder veroovert hadden. Uyt Vrankrijk quam, tot ontſet van Naſſau, die Berghen verdaedighde, een hulptroep van vijf hondert ruyters, en vijf duyſent knechten, ſonder dat het Karel verhinderde, 't welk tot bewijs van een heymelijk verbondt genoomen wierdt: en van gelijken was Oranje met een leegher, ſterker dan in de voorgaende toeruſtingh, uyt Duytſchlandt ook in aentoght. 't Is geloofelijk dat den oorlogh van alle kanten, tot groote ſchrik, hadt konnen gevoert worden, indien niet de Spanjaerts, verſtendight van het trekken der Françoiſen, hen, niet wel op hun hoede, uyt onvoorſiene laeghen onderſchept en geſlaeghen hadden. Selfs hunnen ooverſten Jenlis, en andere eedelen, vielen in handen hunner vyanden; voor welker verloſſinghe Koningh Karel door ſijnen geſant ſterk aenhoudende, de laetſte handelingh van 't geſmeede treurſpel heeft voltrokken. Want ſchielijk daer op wierdt Oranje door den ſlagh van eene yſelijke tijdinghe der Franſche bedriegeryen getroffen, en verwittight van de gevangenis des Koninghs van Navarre en des Prinſen van Condé: dat eerſt door het bloedt van Coligny de maght der party van Guiſe vereenight was, 't verbondt te vooren met hen gemaekt daer door beveſtight: dat voorts door 't geheele rijk de moordt, aen ſoo veel duyſenden gepleeght, was vrygeſtelt, en den haet des woedenden graeuws gewaependerhandt op alle die van den gehaeten godtsdienſt t'eſſens was uytgebarſten: hy beſefte, dat dit het ooghwit was geweeſt des vreedes, dat hier op die bloedighe bruyloft, hier op alle die bedriegelijke aenlokſelen, en ook ſelfs de bondtgenootſchap, met hem opgereght, was uytgekoomen. Derhalven dus van by nae ſijne eenighe hoop verſteeken ſijnde, en dewijl de Koningh van Vrankrijk de beloofde betaelinghe voor eenighe ſijner troepen introk, en, ſigh door ſoodaenigh een uytkoomſt ſijner raedtſlaeghen genoegh by Philips geſuyvert hebbende, de vriendtſchap vernieuwde, vondt hy ſigh genootſaekt ſijn leegher af te danken, en is, nae dat hy ter naeuwer noodt de muytery hadt konnen ontwijken, 't gheen nogh 't ooverighe ſijnes geluks was, nae Hollandt gereyſt; om, naerdien al 't gheen hy by der handt genoomen hadt ſoo quaelijk was uytgevallen, ſigh te dienen van alle geleegenheeden, die hem buyten hoop van ſelfs waeren voorgekoomen. Hier op is gevolght het oovergeeven van Berghen: en gebruykte den Spanjaert 't reght van ooverwinninghe teegen Mechelen en andere ſteeden, die Oranje, in het doortrekken, met geldt of lijftoght onderſteunt hadden. Hier door verbaeſtheit ſigh alleſints verſpreydende, en de vreeſe voortſlaende, worden de ſteeden, die wy geſeght hebben dat in Vrieſlandt of omtrent den Yſſel waeren ingenoomen, plotſelijk, niet ſonder bloohartigheit der Ooverſten, van hunne beſettelinghen verlaeten. Ook heeft Don Frederijk, ſoon van Alva, Zutphen ingenoomen, terwijl 't op 't oovergeeven ſtont, alwaer nae yſſelijk pijnighen, nae 't pleeghen eener gruwel van vrouw- en maeghden-ſchennis, 't verwoede moorden der ſteedelinghen aenvingh, ſonder jaeren te verſchoonen, ſonder kunne aen te ſien. Daer aen wordt Naerden, een ſtadt in Hollandt, met gelijke wreetheit verwoeſt, en de mueren geſleght, ten aelouden voorbeelde van wraek. Dit onmenſchelijk woeden, den Spanjaerden ook in andere oorloghen niet ongewoon, ſoude hen, ſoo ſy waenden, voortaen dienen, om eenen korten wegh ter ſeege te baenen, daer in teegendeel de menſchen door geene andere ſaek ſoo krachtigh konnen gewent worden ſigh te laeten ooverwinnen, dan door goedertierenheit. In andere ſteeden wierden de gemoederen dapper geſterkt, en groeyde de moedt met d'allerhooghſte ſtijfſinnigheit tot teegenweer, dewijl ſy, alle

1572.

Aen Naſſau wordt hulpe uyt Vrankrijk geſonden.

Op de ſelfde tijdt was 't leegher van Oranje uyt Duytſchlandt in aentoght.

De Spanjaerts onderſcheppen en verſlaen de Françoiſen, die niet wel op hun hoede waeren.

Oranje ſijn leegher afgedankt hebbende, reyſt nae Hollandt.

Berghen wordt oovergegeeven.

Alva gebruykt teegen Mechelen en andere ſteeden 't reght van ooverwinninghe.

De ſteeden, door de Naſſauſchen in Vrieſlandt, en omtrent den Yſſel, ingenoomen, worden verlaeten.

Schandelijk woeden van Alvâs ſoon in d'ooverwonne ſteeden Zutphen en Naerden.

 trouwe

1572. trouwe en hoop van ſoen uyt ſiende, voor ſwaerder onheylen des vreedes, dan des oorloghs, vreeſden: en door deeſe wanhoop ook wakker aengemoedight en vol hoops, hebben ſe, hunne harten ſaemenknoopende, manhaftigh ten gemeenen nutte beraedtſlaeght, en niet een eenighe ſtadt is'er naederhandt oovergegeeven, die niet alvoorens 't uyterſte beſuert hadt. Ik oordeele het niet ongevoeglijk, alle de deelen van de nieuw opdaegende Republijk gelijkelijk in orde te verhaelen, aengeſien ten dien tijde ſijn geleght de beginſelen eenes oorloghs en eener vryheit, welke thoen geen ſterfelijk menſch ſigh kon inbeelden, dat ſoo langh eenen tijdt ſoude geduert hebben. Alleen die van Hollandt en Zeelandt hadden volhardt in de waepenen: deeſer volken geleegenheit, beneffens hunne oude en nieuwe benaeminghen ſal ik uytleggen, op dat die voorts door 't geheele werk konnen verſtaen worden.

Beſchrijvingh der Vereenighde Landtſchappen.

In aeloude tijden is het eylandt der Batavieren ſeer beroemt geweeſt, ſijnde geleeghen midden tuſſchen Hooghduytſlandt en Vrankrijk, en ten deeſen aenſien ſeer bequaem om eenen oorlogh ſleepende te houden, en dien elders oover te brenghen. d'Inwoonders hebben hunnen naem en oorſprongh van de Katten. Geduerende de Roomſche bondtgenootſchap ſijn ſe, uytgenoomen 't lichten van krijgsvolk, dat hen toeſtont, in hun reght en vryheit ongekreukt gebleeven; onder de maght der hulptroepen waeren ſe in wel te peerdt te ſitten, in ſneedigh ſwemmen, in trouwe en dapperheit de treffelijkſte van eere en aenſien: en niet min vermaert door dien oorlogh, waer in ſe, omtrent het begin der heerſchappye van Keyſer Veſpaſiaen, onder het beleit van Claudius Civilis, den Gaulen tot handthaevingh hunner vryheit hebben opgewekt. Naer welke tijden, nu de Franken, nu de Saxen, en eyndelijk ook de Engelſche ſigh in deeſe geweſten hebben needergeſet. Daer ſijn'er, die 'er de Slavoniers en de Varnen byvoeghen. Dit eylandt is omvanghen door den Rhijn, die in de Wael en in eenen arm, genoemt nae haeren naem, verdeelt is, en door twee voornaeme gaeten in den Ocean loopt. Dat ter reghter ſijde hadt ſijnen uytgangh niet verre van Leyden, ſijnde eertijts ook ſeer engh geweeſt, dogh naederhant, door gewelt van ſtorm, met ſaevel geſtopt ſijnde, heeft het waeter ſijnen keer in de Lek genoomen. De Wael, tot den linker uytgangh toe met de Maeſe vermenght, was tuſſchen oevers beſlooten. Heedendaeghs, ſonder ſoo verre te koomen, tuſſchen verſcheyde waerden heen geſtort ſijnde, heeft ſe, vermits de veelvoudighe hooghe vloeden en inbreuken, de gedaente van een ſee genoomen. Den derden uytgangh van den Rhijn, die van de reghter af verder nae het Noorden loopt, heeft Druſus geoopent. Want deeſe rivier, door arbeidt der krijgslieden tot in d'Yſel afgeleidt ſijnde: van daer ſigh ſtortende in die meyren, door welke de twee Vrieſche volken van den anderen geſcheyden wierden, en by 't eylandt 't Vlie enger geworden ſijnde, hadt ſe, aldaer den ſelven naem aengenoomen hebbende, haeren uytgangh in den Ocean. Voorts is ook deeſe gedaente der plaetſen dermaete verandert, dat niet de rivier ſchijnt in ſee te loopen, maer in teegendeel, de ſee door de landen heengebrooken, en, ſigh eerſt door een naeuwen hals indringende, vervolghens in de wijtte van een groote en ruyme golf uyt te breyden. 't Beginſel dan des landts der Batavieren, dat voor een gedeelte ſijnen ouden naem behoudt, wordt onder Gelderlandt gereekent, welkers gebiedt, ten breedtſten uytgeſtrek, bynae bepaelt is tuſſchen de ſtroomen d'Yſel en de Maeſe. Dicht hier aen is Oooveryſel, ſoo genoemt van haere gelegenheit, hebbende op ſijde de groote Vrieſen, die ſigh tot d'Eems uytſtrekken, en op den rugh andere Hooghduytſche volken. Maer Brabandt

ſtrekt

ſtrekt ſigh een langhe ſtreek uyt langhs de Maeſe. Beneeden Gelderlandt, alwaer 't de Veluwe genoemt wordt, is Uitreght, met eenighe naebuerighe ſteeden, waer de Biſſchoppen heerſchappy voerden, en onder deeſe ook Oooveryſſel reekenden: welke Keyſer Karel allereerſt aen ſijne landen heeft verknoght. Hier aen nu grenſt Hollandt, dat ſeer volkrijk, en met ſteeden en dorpen dicht beſet is, door twee hoeken ſigh tot aen de Wael, en den boeſem, dien wy reets genoemt hebben, uytſtrekt, en, de waeteren ten weederſijden allengskens meer en meer afneemende, een langh uytgeſtrekte kuſt teegen den Ocean ſtelt: welkers Noordergeweſt, eertijdts een gedeelte der Vrieſen, deels door waepenen, deels door verbonden, met Hollandt vereenight ſijnde, om dat het nae 't Weſten teegen de volken van oover 't Vlie leght, den naem van Weſtvrieſlandt behouden heeft. 't Geheel begrip van Hollandt, met veele armen der ſtroomen, meyren en gegraeve grachten doorſneeden ſijnde, is weelderigher in wey- dan kooren-landen: geen volk ter weerelt is'er, wien de ſtroomen en de ſee ſoo treffelijk een geleegenheit ter viſſcherye en ſeevaert geeven. Zeelandt, dat dicht hier aen paelt, geheel in eylanden verſpreyt ſijnde, is omvanghen door de uytganghen der Maeſe en Schelde; van achteren ook gehecht aen Brabandt, en door den Hondt, arm der Schelde, geſcheyden van de Vlaeminghen, die by uytheemſche volken verdient hebben hunnen naem geheel Nederlandt meede te deelen. Deeſe landtſtreek, ſigh langhs de ſee, tot aen de ſtadt Kalis, geleeghen dight aen de hoofden, uytbreidende, paelt aen dat gedeelte van Nederlandt, 't welk thans onder de heerſchappy der Franſchen ſtaet. Eenigher giſſinghe is, dat de Deenen, eertijdts inwoonders van Hollandt en Zeelandt, hen deeſe benaeminghen, naer die van hunne taele, gegeeven hebben; maer, in 't doorblaederen der oudtſte gedenkſchriften, bevinde ik, dat deeſen naem allen eylanden gemeen is, en geloof, dat dien eerſten eertijdts eyghen is geweeſt een kleyn gheweſt, niet verre van Leyden, naar door ruyghe boſſchen; want dat beteekent de klank van den naem. Dit is ſeeker, dat de volken uyt 't Noorden, die hen vaek door branden, moorden en rooven te geweldigh plaeghden, eygentlijk de oorſaek ſijn geweeſt, die hen genootſaekte ſigh ter gemeener behoudenis te beraeden, en Prinſen te verkieſen, of aen te neemen, op de naem van Graeven; die eerſt de majeſteyt der Franſche Koninghen, daer nae der Duytſche Keyſeren, dermaeten erkent hebben, dat ſe geene wetten onderworpen waeren. Uyt wat huys die eerſte Prinſen ſijn afkoomſtigh geweeſt, is, gelijk by nae alle oudtheeden, onſeeker: 't ghemeen gevoelen echter, dat ſe uyt Aquitanien geſonden ſijn. Maer dat ſe inboorlinghen geweeſt ſijn, die, in voortijden een veel naeuwer bepaelt gebiedt beheerſchende, in die plaetſe, waer af de benaemingh Hollandt was gedaelt, allengskens maghtigher geworden ſijn, gebreekt aen geene bewijſen. Door erffenis van Vrouwen is men tot op 't huys van Henegouwe, Beyeren, Borgonjen en Ooſtenrijk gedaelt; uyt welker ſtamme Koningh Philips de tweede de eenendartighſte in orde der Graeven gereekent wordt. Dogh in die tijdt ontſtont de beſwaertheit des oorloghs en 's Landts ongeleegenheit voornaementlijk daer uyt, dat Amſterdam in Hollandt, en Middelburgh in Zeelandt, twee ſoo bloeyende ſteeden, die door hun eyghen gewight onverwrikkelijk waeren, en oover welke Alva, diens beſondere ſorghe ſigh daer op veſte, ſteêvooghden, onafſcheydelijk aen ſijn belangh, geſtelt, en beſettinghen daer in geleght hadt, ſigh van de gemeene ſaek nogh hielden afgeſondert. Hier teeghen wierdt Hollandt dapper geſterkt door de vereenigingh van den Bommelerweerdt, onder 't gebiedt van Gelderlandt, die door Maes en Wael om-

1572.

Amſterdam en Middelburgh verachteren ſeer den gemeenen toelegh van Hollandt en Zeelandt.

De Bommelerweerdt ſterkte Hollandt.

1572. omvanghen is. Tot reddingh deeſer ſaeken was niet ſoo noodigh, dan d'aenkoomſt van Oranje. Dees, doorſleepen in ſtaetkunde, heeft alle verwarringhen ontwart, en weeder herſtelt, en die maght, welke anderſints geſchaepen waer van kleynen duer te ſullen ſijn, ſoo door invoeren van goeden reeghel, als door ſijne eygene ſachtſinnigheit, die hem, ſelfs by ſijne vyanden, ten roem ſtrekte, in ſtaet gebraght. Want de Graef van der Mark, die, by afweeſen des Prinſen, het Stadthouderſchap oover Hollandt bekleede, hadt door wreetheit aen Geeſtelijken, en allerhande ſoort van ongereeghelde moetwil, de opdaeghende vryheit leelijk gebrandtmerkt: waer toe ſijnen aert, ſtraf en raeſendt uyt ſigh ſelfs, wierdt aengehitſt door de Françoiſen, die, gewent tot bloedt en ongebondenheit, de onheylen, die ſe in hun Landt ontvlught waeren, in uytheemſche oorloghen wilden wreeken. Om deeſe reeden, en naerdien hy niet geleert hadt te gehoorſaemen, wierdt hy korts daer aen door laſt van Oranje in hechtenis genoomen, en beſchuldight: dat men tot geen lijfſtraf quam, verhinderde, 't gewright dier tijden. Dan Oranje, ſonder den naem van oppervorſt te gebruyken, aenvaerdt de klem dier moogenheit, ſtelde ſigh tot het vergeeven der eerampten, tot het maeken van plakkaeten, tot het reegelen des krijgshandels en der ſee ſaeken, handelende van by naer al 't gheen ten dienſte der Republijk kon ſtrekken met een gekooren raedt: of, viel 'er yets gewightighers voor, met de vergaederingh der Staeten, waer in hy de voorſittingh hadt. Het breeder beſchrijven deeſer ſaemeningh gaf, booven de gedaente van een borgerlijke regeeringh, dit voordeel, dat 'er veele leeden des Landts eevendiep in 't ghemeen belangh der bondtgenooten wierden in gedompelt. En hoewel op duſdaenighe ſaemeninghen plaghten van oudts alleenlijk de Eedelen met de ſes groote Steeden van Hollandt, Dordreght, Haerlem, Delft, Leyden, Amſterdam en Goude geroepen te worden: des noghtans heeft 'er de Prins nogh twaelf kleyne Steeden by geroepen: buyten twijfel houdende, dat ſe hem getrouw ſouden ſijn, door wiens toedoen hen 't reght om te ſtemmen was gegunt geweeſt. Ook was 't niet buyten reeden te gelooven, dat ſe, gewakkert door de lekkerheit der regeeringhe, de gemeene belaſtinghen, in welker beraemingh ſy der maete gekent wierden, des te gewilligher ſouden draeghen. De naemen en orde derſelver ſijn deeſe: in 't Suydergedeelte, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Schoonhoove; en op 't Landt van Voorne, den Briel: in 't Noordergedeelte, Alkmaer, Hoorn, Enkhuyſen, en aldaer in den Waeterighenhoek, die Waeterlandt genoemt wordt, Edam, Monnikendam, en, niet verre van daer, Medenblik en Purmerendt. In plaetſe der geweekene heeren heeft hy andere gekooren, en geſtelt in 't Gereghtshof en de Reekenkaemer: ſijnde een groote ſchaerſheit van luiden, die duſdaenighe ampten of begeerden, of verdienden, aengeſiende meeſte, 't ſy uyt opweeghingh van eyghen krachten, 't ſy hen ook den bandt des godtsdienſts, te naeuw om 't hart lagh, ſigh in dus haechelijke verwarringhen, en waer in ſoo weynigh ſeekerheits te vinden was, niet wilden menghen. Voorts, om niet, buyten ſteun van alle bondtgenootſchap, den laſter van lightvaerdighen afval op ſigh te laeden, diende men ſigh in alle ſaeken van den naem van Philips teegen de beveelen van Philips. 't Gebrak hen ook aen geen voorbeeldt, en dat onder de Spanjaerts ſelve, die, terwijl Keyſer Karel in Duytſchlandt was, de waepenen teegen ſijne Stadthouders, die hen door onlijdelijke beſwaerniſſen uytmergelden, genoomen hadden. De eerſte, die met diergelijke onderneeminghen het ſtuk des godtsdienſts hadden vereenight, waeren de Hooghduytſche in 't Smal-

Door d'aenkoomſt van Oranje worden alle verwarde ſaeken in orde gebraght.

Hy beſtiert alles met ooverlegh der Staeten.

By de ſes groote Steeden, die van outs tot het beleit der ſaeken wierden geroepen, voeght hy nogh twaelf kleyne.

In alle ſaeken dient men ſigh van 's Koninghs naem, teegen 's Koninghs beveelen.

Smalkaldisch verbondt: nae welke de Grooten in Vrankrijk door veel schriften hadden beweert, dat de mindere moogenheeden teegen hunne schuldighe onderdaenigheit niet sondighen, wanneer se, selfs in weêrwil van den Vorst, de goddelijke wetten, d'algemeene reghten, en het leeven der onnoosele, toen 't noodigh waere, door waepenen verdaedighden. Dit verlighte den Nassauschen, dat se, de waepenen teegen Alva genoomen hebbende, en naerdien de Koningh buyten 's Landts was, den haet sijner jeegenwoordigheit ontgingen: swaerder noodtlot treffende den geenen, die, sigh beroemende hun leeven voor de grootheit hunner Koninghen te willen opsetten, onderwijlen geparst wierden vyandtlijke leeghers teegen hen ter been te brenghen, en hunne standaerts teegen de haere op te reghten. Maer de Roomsche pleghtigheeden wierden uyt de kerken gebannen, en die van dat gevoelen waeren, swaerlijk tot eenighe aensienelijke bedieninghen gevoordert, niet ter oorsaeke van eenighe wet; maer alleen uyt voorsienighe aghterdoght: op dat niet sy, die verbittert teegen hen, die van een strijdigh gevoelen waeren, op grondigher vertrouwen van vergiffenis, hun belangh van de gemeene saeke quaemen af te sonderen. In 't algemeen wierdt voor den oopenbaeren godtsdienst aengenoomen, die te Geneve en door de Palts in Duytschlandt, en hier en daer elders wierdt geleert: met dit onderscheit noghtans, dat die andere landen, waer de selve godtsdienst wordt geleert, geen verschillende dulden willen: voorgeevende, dat steeden en magistraeten niet alleen ten dien eynde van Godt geordent zijn, om lichaemen en goederen van alle gewelt en ongelijk te bevrijden, maer om hem, der wijse als hy selfs gevordert heeft, gemeenerhandt te dienen: dat veele, die deese plicht verwaerloosen, de straffe, die andere door godtloosheit verdienden, oover sigh gehaelt hebben. Hier te lande in teegendeel was 't oordeel, dat men niet alleen geenerhande hulpe behoorde te weygheren: maer men versoeyde ook uyt sigh selfs alle wetten raekende den godtsdienst met den naem van Inquisitie: en hieldt men derhalven als onfeylbaer, dat 'er niemandt willens dwaelt, of teegens wille gelooft; maer dat het waere gevoelen, in saeken 't heyligh geloof belangende, door Godt den menschelijken gemoederen wordt ingeboesemt, dat hem ook geen godtsdienst aengenaem was, die niet vrywilligh voortquam: dat daerenteegen d'ervaernis leerde, hoe dwaelende gevoelens niet soo seer door geweldt en menschelijke heerschappy, als door verloop van tijden worden ooverwonnen. Op dit voorgeeven wierdt niet alleen den oopenbaeren godtsdienst, buyten straffe, weederweerdelijk veracht: maer onderwijlen naemen ook, onder d'onheylen van uytgelaete vryheit, ongerijmde en goddeloose reedenen dapperen aenwas. Ten dien tijde wierden 's Koninghs heerlijkheien en inkoomsten, de rijkdommen der Geestelijken en kloosteren; en daerbeneevens ook de middelen der gener die sigh by den vyandt ophielden; en de goederen ter see genoomen, ten gemeene nutte aengewent. Toen sijn soo veel naemen van schattinghen oover hoofden en besittinghen, toen ook die beswaernissen op den naem van beleeninghe uytgevonden, en de belastinghen op waeren die ter sleete vertiert wierden, aengeweesen, die met den oorlogh ongeloofelijk moesten vermeenighvuldighen. Soo geweldigh diep was den haet der dwingelandye ingekroopen, sy gaeven alles, om geenen tienden penningh te geeven. Ook wierdt 'er een nieuwe vondt bedaght, om op sijn vyandt winst te doen: want by verkoopingh wierdt toegelaeten 't oovervoeren van lijftoght en andere koopmanschappen; en die gewoonte, soo dienstigh in 't besonder en in 't algemeen, duert nogh; sijnde die wel meermaelen verbooden, dogh echter altoos in

1572.

De Roomsche pleghtigheeden worden uyt de kerken gebannen.

Die deese toegedaen zijn, beswaerlijk tot aensienelijke ampten gevoordert.

De Geneefsche Godtsdienst wordt in 't algemeen aengenoomen.

Soonoghtans dat se alle wetten raekende den Godtsdienst met den naem van Inquisitie brandtmerkten.

1573.

De heerlijkheien en inkoomsten des Koninghs met meer andere worden ten gemeenen nutte aengewent.

Toen sijn soo veel naemen van schattinghen uytgevonden.

Verlofgelden.

1573. *Geleygelden.*

in ſwangh gebleeven. Ook betaelden de koopmanſchappen yets voor het geleyden der ſcheepen, wanneer die van oorloghe de koopvaerders ter ſee in veylighe haeven braghten. Deeſe orde aldus ingeſtelt ſijnde,

Men blijft noghtans in bijſtere ſchaerſheit van penninghen.

bleef men eevenwel in een bijſtere ſchaersheit van penninghen, aengeſien de Spanjaert, eerſt van de ſijde van Uitreght en Amſterdam, en dan ook door Naerden (want dit is de wegh uyt Gelderlandt) invallen op den Hollandtſchen boodem deede. 't Meerder bedrijf des oorloghs wierdt door den burgher, niet door uytheemſche en geworve troepen, waergenoomen. En diervoeghe oorloghende konden naeulijx de leevens middelen toereyken.

De bondtgenooten en de Spanjaerts ſijn eeven onbedreeven in 't bemaghtighen van ſteeden.

Weynigh verſtonden ſigh de gemeene ſoldaeten op ſtippe gehoorſaemheit, de ooverſten op kunſten van gebieden. Hun eenigh heyl was, dat, ſoo wel de vyanden, als ſy, in 't bemaghtighen van ſteeden eeven onbedreeven waeren. Hier uyt dan ontſtonden langhe beleegeringhen, en 't uyterſte gewelt, den vyandt uyt te hongeren, hebbende door meenighen neederlaegh, en door weederſijdigh bloetvergieten den oorlogh tot een kunſt gemaekt.

Misſlagh van Alva.

'tIs een groove miſſlagh van Alva geweeſt, dat hy niet van eerſten aen terſtont in Zeelandt viel, geduerende de wanorde, en terwijl 't er alleſints nogh haeveloos uytſagh; dogh hy, niet afgereght op waeterſtrijden, hadt een afkeer van de ſee.

Haerlem geeft ſigh oover aen de wreetheit der Spanjaerden.

Seeven maenden langh bleef 't leegher der Spanjaerden om Haerlem, Stadt in Hollandt, hanghen, ſijnde onderwijlen meenigh duyſent man, door waepenen en vinnighe koude geſneuvelt. Die tijdt heeft de harten en den ſtaet der ſaeken vaſtgeſtelt, en hoewel de beleegerde, door een langhdueríghe benaeutheit, naer den neederlaegh van een al te ſpaede hulpe, eyndelijk in de verwoede handen hunner vyanden gevallen ſijn, wordende een groot gedeelte verdronken of gehanghen, bleek het echter, dat ſe konden ooverwonnen worden, die ſoo langhſaem ooverwonnen hadden; en 't gheen, geduerende dien ſlagh der verſſche verſleegenheit, den loop hunner voorſpoet ſtuyte,

Muytery der Spanjaerdẽ ſtuyt hunnen voorſpoet.

was hun eyghen muytery, ontſtaen by manghel van wanbetaelingh; een eeuwigh gebrek aen die ſijde, onder ſoo maghtigh een Koningh. De bittere wreetheit gepleeght aen die van Haerlem ontſtak in de andere leeden des Landts een nieuwe halſterrigheit, en Alkmaer, een ſtadt in Noordthollandt,

Welker gewelt en indruk Alkmaer eerſt geſtuyt heeft.

is de eerſte geweeſt, die, door een onverwinnelijke teegenweer, 't gewelt en den aenval der Spanjaerden gebrooken heeft: onderwijlen gebeurden 't, dat ſigh andere vertrooſtinghen der elende opdeeden,

De Naſſauſche neemen Geertruydenbergh in.

ſijnde Geertruydenbergh, een ſtadt in Hollandt aen den Brabandtſchen boodem grenſende, door den Naſſauſchen ooverrompelt,

En Boſſu ſelfs, met ſijn vloot, gevanghen.

en Boſſu ſelfs, met ſijn vloot, gevanghen, terwijl hy op de Zuyderſee, en in de landen van Weſtvrieſlandt, ten oorlogh inſtorte. De Spanjaerts hadden het Ammiraelsſchip van die vloot den naem van Inquiſitie gegeeven, den Bondtgenooten hier door oovermoedigh de oorſaek van den oorlogh verwijtende.

Alva wordt met ſijn ſoon te rugh ontbooden.

Den Hartogh van Alva nu, aengeſien hy, niet ſoo ſeer bekommert voor ſijnen ouderdom, als wel voor de achtbaerheit ſijnes naems, voor langh ontſlagh van dienſt verſoght hadt, wordt eyndelijk door den Koningh op ontbooden; wel ſiende, dat, door 't onmactigh een ſcherpheit, de ſaeken ſlechten voortgangh naemen; en den haet, dien 't volk teegen hem hadt ingeſooghen, wat andere konſten hy ook in 't werk moght ſtellen, geen geſchikter uytſlagh kon doen hoopen: gelijk hy ook geen gehoor kreegh, toen hy ſijnen ſoon, deelachtigh ſoo wel aen den haet, als daeden ſijnes Vaeders, geerne naeſaet in de Landtvooghdy geſien hadt. Weynigh meer dan ſes jaeren hadt hy 't opperbewint gevoert:

Sijnen wreeden roem.

hy was gewoon ſigh te beroemen, dat hy in die tijdt achttien duyſent menſchen door beuls handen hadt doen ombrenghen. Sijne handelinghen,

Het Beleg

1. St. Jans Poor
2. Kruis Poo
3. Hooge mo n.
4. Schutters ven
5. 's Prinsen. anse
6. 's Vyants anse
Waalen der

Scheepstrydt op het Meir

Heemsteede

Ruysenburgh

de Fuik

De Lie

Reguliers

C: Decker. fec. et. in

Noortkarmers
8. Leegerplaats van
Bossu. 9. Duitschen
onder Overstein.
10. 's Vyandts brugh
over het Spaaren.
11. 's Vyandts andre brugh.
HAARLEM
Santvoort
Waalen
onder Ligues
Overveen
Waalen
onder Kapres
Eerste Wacht
Leproozen
Spaans
Leeger onder
Don
Fredrik
t Huis te Kleef

DON LOUIS DE REQUESENS,
OPPERCOMMANDEUR VAN CASTILIE,
GOUVERNEUR GENERAEL DER NEDERLANDEN.

SCHERMEER.

't Zeggelis

Oudtdorp

Swyn Meer

1. Leegerplaats van Don Fredrik.
2. Leegerplaats van Don Ferdinand.
3. Leegerplaats van Everstein en Fronsbergh.
4. Storm op de Vriesche poort.
5. Storm op den rooden tooren.
6. Het Runhuis.

7. Schans by de ton.
8. Leproozen.
9. Kleen bolwerk.
10. Groot bolwerk.
11. Klaarissen bolwerk.
12. Minrebroeders bolwerk.
13. Egmond.
14. Heyloo.
15. Stormbrug.

ghen, voornaementlijk die van de tiende penningh, darde de Koningh oopentlijk nogh prijſen, nogh vernietighen: hy ſelfs is te hoof in goeden ſtaet en achtenis gebleeven: tot dat hy nae eenigher jaeren verloop, met ſijnen ſoon, die een eedele Juffer t'ſijnen wille bekoort hadt, in heghtenis geſtelt wierdt, en niet eer ontſlaeghen, voor dat den oorlogh teegen Portugael den Koningh nootſaekte ſigh van hem, als van een ervaeren Opperhooft, te dienen. In ſijne plaets wierdt tot Opperlandtvooght oover Nederlandt geſonden Don Louis Zuninga de Requeſens, om de verwijderde, door allerley behendighe konſtenaeryen, en door breeder hoop van vergiffenis ſchoot vierdende, te verſtrikken, ſijnde mildaedigher en bevallijker van aentael, dan den gewoonen aerdt der Spanjaerden, maer moght by Alva in ervaerenheit niet haelen; hoewel hy noghtans van oorloghsroem geenſints ontbloot was: gemerkt hy niet alleen een groot gedeelte dier doorlughte ſeeghe in de Levant hadt veroovert, maer ook boovendien met d'aghtbaerheit van 't onderbrenghen van Granaten, als het d'Inquiſitien naeulijx dulden wilde, blaeken moght, gebrandtmerkt echter met de ſchandtvlek van geſchonde trouw, omtrent de ſijne en ſijne vyanden. 't Eerſt, dat hem, om de gunſt der Nederlanders te winnen, goedt gedaght heeft, is geweeſt het weghneemen van Alvâs praelbeeldt. Op dees tijdt heeft ſigh Middelburgh, nae een langduerighen hongher, die noghtans den beleegeraers weynigh min dan den beleegerden hadt uytgepijnight, en nae de vloot der Spanjaerden, door heevighe ſlaeghen, was vermeeſtert, aen de Zeeuwen oovergegeeven, en het bijſter verloop, der gemeene middelen herſtelt. In teegendeel wordt Luidewijk van Naſſau, met de troepen, die hy ſijnen broeder toebraght, om den vyandt uyt Hollandt af te trekken, dight by Nieumeeghen, geſlaeghen, door ongebondenheit der ſoldaeten, die, wanneer de vyandt, met den deeghen in de vuyſt, op hen aendrongh, hunnen oooverſten betaelingh vorderden. Dit is geweeſt het eynde van dien Hooftman, wiens vernuft en dapperheit onder de roemruchtighſte geplaetſt ſijn, van ſijnen broeder Henrik, en daerenbooven ook van Hartogh Chriſtoffel, 's Paltsgraeven ſoon. Gelijke plaegh, waer door d'ooverwonnene geſneuvelt ſijn, is, nae de ſeeghe, in 't ſeeghbaer leegher oovergegaen, alwaer ook ſy hebben begonnen hunne bevelhebbers te verjaeghen, en om betaelingh van 't vergooten bloet te roepen. Die verwoetheit rekte haeren wegh reght op en binnen Antwerpen, een ſtadt in Brabandt, ſeer geſeegent in geruſte tijden: gelijkerwijs de koopmanſchap, en de daer uyt vloeyende rijkdommen, den wenſch des vreedes ſijn; waer d'oorlogh eenmael alles den loſſen toom gegeeven heeft, is'er niet veyligher als d'armoede. Door geweldt en dreygementen ſijn dien van Antwerpen afgedronghen vier hondert duyſent guldens, by ooghluykingh, geloofde men van Requeſens, naerdien hy verbooden hadt ſigh ter weere te ſtellen: dogh kort daer aen heeft hy een algemeene vergiffenis beveſtight, als wel vernoeght, dat men, op hoedaenighe wijſe ook, afgeperſt hadt ſoo veel gelts, als hy by vryen wille nimmer ſoude verkreeghen hebben. Want terwijl de Staeten dier geweſten weygerden, ten waere den tienden penningh by plakkaet wierdt ingetrokken, ſchattinghe tot onderſtant des oorloghs op te brenghen, was het, door halſterrigheit des Koninghs of des Landtvooghts, daer op uytgekoomen, dat ſe ſigh van 't een en 't ander verſteeken vonden. Dan hoe geweldigher de drift der Spanjaerden, booven alle andere natien, tot gewin en belooningh druyſt, ſoo veel t'aenmerkelijker ſijn hunne muyteryen, en noghtans, als waere het by voorſienigheit, ſonder ſigh buyten gebiede te worpen. Dus pleeght men, by

1574.

In ſijne plaets komt Don Louis de Requeſens.

Hy neemt Alvâs praelbeeldt wegh.

Middelburgh geeft ſigh oover aen de Zeeuwen.

Luidewijk van Naſſau en ſijn broeder Henrik, met Chriſtoffel, 's Paltsgraeven ſoon, worden geſlaeghen.

De Spanjaerts oproerigh teegen hunne bevelhebbers, parſſen dien van Antwerpen vier hondert duyſent guldens af, by ooghluykingh van Requeſens.

1574. by heymelijk verdragh der bevelhebberen, alle moedtwil, ſelfs tot roof en plunderingh, 't gheen onder den ſoldaet belooningh, onder 't volk noodtſaekelijkheit genoemt wordt. En niet doenmaels eerſt, maer ſelfs voor langhe jaeren, in andere Spaenſche oorloghen, ſijn die kunſten uytgebarſten.

Door welken ooverlaſt de ſught der volken tot Oranje dapper ontſteeken wordt.

Deeſen ooverlaſt heeft de geneegenheit en ſught der volken tot Oranje dapper aengewakkert, en nogh, dat, op de korts daer aen gevolghde ſaemenkoomſte, de punten by hem geëyſcht met den wenſch van al de werelt oovereenquaemen. Want de Heer van Sant Aldegonde, een man, wiens ſchrander breyn en geleertheit hem in hooghen aenſien, en by den Prinſe in groot geſagh, gebracht hadden, gevanghen ſijnde, begon men, eerſt mondelingh, en daer nae by brieven, van den

1575. paishandel te ſpreeken; waer toe niet weynigh bybraght het toedoen

Aldegonde in groot geſagh by den Prinſe.

des Heeren van Champiegney, die met Granvelle, ſijnen broeder, in huyſſelijk ongenucht was, en teegen hem eenen haet, hoedaenigh eenen onder bloedtvrienden gevat wordt, opgenoomen hadt. Eyndelijk ſijn de Geſanten van weederſijden tot Breedaa by een gekoomen, alwaer de Keyſer

Geſanten van weederſijden tot Breedaa op den paishandel.

den Graef van Swartſenburgh, die 's Prinſen ſuſter ten wijve hadt, geſonden heeft, om, door ſijne bemiddelingh, partyen te vereenighen. Oranje, en die onder ſijn beſtieringh ſtonden, hadden deeſe berightspunten gegeeven: *dat ſe t'onreght van hunne vyanden voor weêrſpannelinghen, en verſmaeders van Godtsdienſt, geſcholden wierden; als die ſigh verſeekert hielden, dat ſe den plight, die ſe en Gode, en den Koningh ſchuldigh waeren, noyt verſuymt hadden; nogh hen oyt in den ſinne gekoomen was, de waepenen teegen den Koningh te draeghen; dat d'eenighe hinderpael des vreedes was, uytheemſche heerſchappy: indien de Spaenſche beſettinghen wierden weghgeſonden, ſoude men ſigh, wat den Godtsdienſt, en alle andere ſaeken, moght betreffen, met het oordeel der Algemeene Staeten vernoeghen laeten.* Tot antwoordt wierdt gegeeven, *dat ſe niet wel deeden, die 't verdaedighen hunner miſbedrijven voor 't leetweeſen gekooren hadden, dat noghtans hen vergiffenis ſoude gegeeven worden, ſoo maer de verſtoorders van den Godtsdienſt, binnen den bepaelden tijdt, het Landt ruymden: gemerkt het ſeer onbillik was, ſoo maghtigh eenen*

Sy ſcheyden onverrichter ſaeke.

Koningh 't beraemen van orde op den Godtsdienſt t'ſijnen welgevalle te beneemen, 't welk de geringhſte Vorſten in Duytſchlandt ſigh aenmaetighden. Dat voorts de Koningh in al het ooverighe hen te wille ſijn

Requeſens onderwijlen traght den ſluimerenden in 't voortſetten van den oorlogh met gewelt t'ooverrompelen.

ſoude, indien al vooren de ſteeden, ſloten, geſchut en krijgsgereetſchap met de ſcheepen ſijner Majeſteit in handen geſtelt wierden. Smaekeloos waeren deeſe voorwaerden, en onlijdelijker geoordeelt dan de waepenen ſelve; dies verſoght men beſtant, ten eynde om geduerende eenighe jaeren vrye oeffeningh van Godtsdienſt, en een ſchorſingh van waepenen plaets te geeven: dit ſelfs heeft men niet konnen verkrijghen, maer Don Louis, te moedigh op eenighen loop ſijner ſaeken, ſleepte den paishandel, om den ſluimerenden in 't voortſetten des oorloghs middelerwijl met geweldt oover den hals te koomen. Want geduerende die tijdt, dat

De koninghlijke troepen worden in Weſtvrieſlandt door de boeren geſlaeghen.

men van pais handelde, hadden de Spaenſche waepenen hunne aenſlaeghen te geweldigh voortgeſet: die hen eenſdeels, door ſchielijke verraſſingh welgelukten, elders door wondere moedt en ſtantvaſtigheit geſtuyt wierden. Gemerkt de koninghlijke troepen, die in Weſtvrieſlandt waeren gevallen, door de boeren, die hen mits onkunde der weeghen allesints betrapten, wierden neêrgehouwen. Onder deeſe geſchaepenheit duerde 't belegh van Leyden, eenighe tijdt te vooren begonnen,

Belegh van Leyden.

waer door alles aen 't waggelen raekte, ſijnde de Spanjaerts te midden 't ingewandt van Hollandt neêrgeſeeten, ſonder eenighe genoeghſaeme krach-

T ONTZET VA
Noord Zee
HÆC LIBERTATIS ERGO
15 74
GODT BEHOEDE LEYDEN
PVGNO PRO PATRIA 1574
LVG DVNVM BATAVO RVM
Rynsburg
Poel
De Ryn
Eindegeest
Valkenburg
Voorschooten
De Vliet
Wils veen

N LEYDEN.

1. Legerplaats van Baldes en van den Drost van 't Wedde.
2. Leegerplaats van Gerhard van Zichen.
3. Van Diala.
4. Van Marion.
5. Van Karondilet en Ian de Nester.
6. Van Karion.
7. Schans op de dwars weetering.
8. Schans del grand victoria.
9. Quaakelschans.
10. Schans Casse Vasse.
11. De groote Meerbrugh polder.
12. Zeghwaartsche wegh.
13. Hofwegh.
14. Paapen meir.
15. Noordtaasche Meirken.
16. Meerburger waateringh.
17. Roomburger waateringh.
18. D'Admiraal Boizot.
19. De vlucht der Spanjaarden.
20. Papiere geldt.

Leydsche meir
Braassemer meir
De Does
Leyderdorp
Does
De Ryn
Zwieten
Kroonestein
Lammen
Zoeterwoude
De Kerkwegh
Bent huizen
Ommedyk
oetermeersche Meir
Palestein
De Voorwegh
Zoetermeer
De Groene wegh
Reguliersdam
De Landscheiding

kraghten daer teegen, dan alleen in de goddelijke hulpe, en eenen onverduwelijken haet op die trouwloose heerschappy; eenen haet soo vinnigh dit pas, dat'er een matroos is gevonden, die, hebbende eenen Spanjaert het hart uyt den lijve gerukt, de tanden daer in sette. Derhalven sijn de beleegerde, nae dat se door bysteren jammer van siekten, oorloghe, en elenden waeren uytgeteert, nae dat den hongher niets op hen hadt onversoght gelaeten, en nae dat se, volghens 't voorbeelt van Mutina, sigh van 't verstendighen der vooghelen heen en weeder, om door deese tusschenhandelingh hunne stantvastigheit en hoop te rekken, gedient hadden, de dijken doorgesteeken, de sluysen geoopent, en de seegolven te landewaerts in gejaeght sijnde, doende ook een vollemaens springhvloedt de waeteren, aengeset door 't waeyen van wonder geseegende winden, geweldigh opgeloopen, eyndelijk ontset geworden. Daerenbooven is het instorten van de wal en borstweer, 't uyterste onheyl der steeden, toenmaels hen besonder gunstigh geweest, geevende den vyandt inbeeldingh van uytval, welke hem bedrooghen en verschrikt heeft. 't Leegher van Leyden aftrekkende, en hunnen Ooversten Baldes gevanghen met sigh sleepende, strekt haeren wegh op Uitrecht, stadt aen hunne sijde, die se, onder schijn van muytery, ter plunderingh geschikt hadden, dan sijn in het bestormen afgeslaeghen. Ook heeft de Spanjaert eenen aenslagh gemaekt, om in de linkergedeelten van Hollandt, langhs de Maese en de Lek, in te vallen, hebbende steeden aen de oevers ingenoomen, waer onder is geweest Oudewaeter, vermaert door 's vyandts wreetheit: die niet eerder heeft konnen gestuyt worden, voor hy tot aen de saemenvloeyingh der rivieren by het dorp krimpen door gedronghen was. In deesen toestant der saeken beroemde sigh Piedro Melendes, een Biscayer, ooverwinnaer van Florida, dogh door uytsteekende trouwloosheit omtrent de Françoisen, selfs ook by de sijne, geschandtvlekt, dat hy den Briel, en andere haevenen, weederom onder gehoorsaemheit des Spanjaerts brenghen soude; seer onwijsselijk d'Amerikaensche saeken met de Hollandtsche vergelijkende: en de vloot nu gereet sijnde, wierdt een gesantschap nae Engelandt afgeveerdight, om 't loopen langhs de kusten, en 't haevenen aldaer, wen hen de windt derwaerts dreef, te versoeken en te verkrijghen. Dogh schielijke besmettingh eener siekte heeft het scheepsvolk weghgenoomen, en den bevelhebber selfs, de ydelheit sijner belofte ondervonden hebbende, door schaemte, geloofde men, of vreese, sijn leeven geeyndight; en sijn de Spanjaerts, siende hunne scheepen, die omtrent Antwerpen gereet laeghen, door de Hollanders oovervallen en vermeestert, en vervolghens dat de saeken van tijdt tot tijdt van weesen veranderden, genoodtsaekt geweest, hunnen gedreyghden schrik ter see voor veele jaeren uyt den sin te setten. Naederhandt is het leegher van Requesens, met doorwaeden en scheepen gekoomen op 't Landt van Schouwen, Zeeuws eylandt, op de grensscheydingh van Hollandt, alsoo genoemt van de rivier, die'er langhs de linker sijde heen spoelt, niet sonder twijfel of hen stoutheit of geluk hier meerder gedient hebbe; immers sy, die dit, met het verdighten van wonderteekenen, in schijn der oude vertellinghen, ophelderen, geeven voor, dat se, sigh in see begeevende, door hemelsche fakkelen voor hen gaende, sijn geleidt geworden. Alhier de haeven van Bommenee, plaets die met weynigh besettingh, dogh ooverkloeken moede, verdaedight wierdt, stormenderhandt ingenoomen hebbende, is Sieriksee, hooftstadt des eylandts, nae een belegh van neeghen maenden, in hun gewelt gevallen. By dit ooverswaer onheyl, om dat door het tusschen invallen des vyandts de bondtgemeenschap der twee volken, wierdt bekom-

1575.

Wonder voorbeeldt van oover grooten haet op de Spanjaerts.

De seebaeren landewaerts ingejaeght sijnde, wordt het belegh van Leyden opgebrooke.

Baldes van het bestormē van Uitreght afgedreevē.

De Spanjaert, hebbende ook op de linkergedeelten vā Hollandt aenslagh gemaekt, wordt eyndelijk gestuyt.

Piedro Melendes ongelukkige toerustingh ter see teegen de Bondtgenooten.

De Spanjaerts worden genoodtsaekt hunnē gedreyghden schrik ter see voor veele jaeren uyt te stellē.

't Leegher van Requesens de haeven van Bommenee vermeestert hebbende, neemt Sieriksee in.

1576. kommert, ſijnde daerbeneevens de geldtmiddelen en kraghten dapper afgeſleeten, voeghde ſigh een tweede, dat hen geen minder bijſterheit veroorſaekte, dewijl al hun omſien nae hulp en heul by de naebuerighe Vorſten te vergeefs was, 't ſy uyt vreeſe voor de Spaenſche moogenheit, of om dat het voorbeelt hen miſhaeghde. Want de Engelſche Koninghin, niet teegenſtaende men haer vertoonde, hoe ſy was de beſchermſter van een ſelfde Godtsdienſt, dat ſy konde een onbedwonghen heerſchappy ter ſee voeren, en een Vorſtinne was geſprooten uyt Hollandtſchen bloede, weygherde eenigh verbondt te maeken, of ook d'hooghe Ooverigheit der landen, haer andermaelen opgedraeghen, te aenveerden: ſomwijlen noghtans verſtrekte ſy eenigh geldt; 't gheen echter, dikwils ſeer ontijdigh weederom gevoordert, geen minder ongemak veroorſaekte. Henrik, Karels broeder, was toenmaels in 't bewint van 't Franſche rijk, die, de Spaenſche liſten naer waerheit beſeffende, en oordeelende, dat men 'er met gelijke behendigheit teegen aen moeſt werken, begunſtighde den genen die ſijn gewelt pooghden te knotten; ſijn onderſtant noghtans geſchiede in 't heymelijk, door de ſneedigheit eener vont, die, van de dubbelheit der ſeeroovery weynigh verſchillende, niet verſweeghen dient. Men was dan met den Koningh ooverkoomen, dat de Naſſauſche ontfanghers binnen Kalis, ſtadt in Vrankrijk, 't verlof om op de naebuerighe ſee te vaeren ſouden verkoopen, invoeghe, dat 'er geen volk gevonden wierdt, dat niet bereydt was om ooverlaſt en ongemakken af te koopen: want tot nu toe hadden de Hollanders al 't gheen of nae den vyandt wilde voor buyt geëygent, of elders heen, echter opgebracht, tot onderſoek, en, om, onder een vreemden reghter, niet ſonder merkelijke ſchaede en achterſtal, ſigh ſelven te ſuyveren. t'Eenen dekmantel van reght wierdt voorgewent, hoe vaek de kooplieden gewoon waeren verdingh tot afweeringh van gevaer te maeken, waer door naementlijk andere, op beſetten loon, d'onſeekere uytkoomſt op hunnen hals neemen. En die eenighe ſchattingh waere genoegh geweeſt om de ſwaere oorloghskoſten te draeghen, ſoo niet het ſcheepsvolk, dat nae tucht of wetten weynigh luyſtert, ſigh tot ſijne oude ongebondenheit en 't bejaeghen van eyghen voordeel op den roof gekeert hadt. De ſaeken alleſints dus raedeloos en buyten hoop ſtaende, verſcheen een onvoorſien geluk, dat den ſtaet der Hollanders uyt het voetſant heeft opgebeurt, wanneer naementlijk, door het ſchielijk ooverlijden van Don Louis aen de peſt, 't bewint van 's Koninghs ſijde aen den Raedt van Staete quam te vervallen. Dat dit den volken aengenaem, en ſoo om hen, die nogh onder gehoorſaemheit ſtonden, daer in te bewaeren, als om d'afgeweekene te bevreedighen, dienen ſoude, hadt Joachim Hopperus, uyt Vrieſlandt, geoordeelt, wiens achtbaerheit in Spanjen, daer hy ſigh toen onthieldt, dapper was aengewaſſen, nae dat de ſaeken, by hem afgekeurt, heel averechts uytgevallen waeren, ſoo dat die Nederlander onder de Spanjaerts ſigh den naem van wijs verworven heeft. Maer niemant onder de menſchen is 'er ſoo wijs, dien de fortuyn niet t'eenigher tijdt te leur ſtelt. Al een wijl geleeden was Oranje doende geweeſt met de gemoederen der Brabanders, door heymelijke kunſtenaeryen, t'ſijner gunſte te vlyen, hen vertoonende, dat ſijnen wenſch in geenen deele ſtrekte nae 't gheen hem eenigh beſonder voordeel geeven konde. Dogh ſy ſelfs begonden uyt eyghen drift, terwijl Requeſens met den oorlogh te gelijk hart en handen vol heeft, of ſigh ſachtſinnigher veynſt, ſoo verre den teughel der heerſchappy aen 't glippen was, ſoo weeldigh het hooft teegen hem op te ſteeken: en den Landtvooght ſelfs hadt in 't ſmooken der muytery ſijner

De Hollanders in hunne bijſterheedë trachten te vergeefs nae heul der Vorſten.

Henrik, Koningh van Vrankrijk, houdt heymelijk de handt aen de ſaeken der Hollanders.

't Opdraeghen des bewints aen den Raedt van Staete van 's Koninghs ſijde, nae 't ooverlijden van Requeſens, herſtelt de hoopeloose ſaeke.

Hopperus, uyt Vrieſlandt, in grootgeſagh by de Spanjaerts.

Oranje vlijdt in 't heymelijk de gemoederen der Brabanders t'ſijner gunſte.

Sy beginnen teegen Requeſens op te ſtaen.

ſijner ſoldaeten wat t'onvoorſightigh den huysluyden gelaſt, ſigh ſelfs door middel van waepenen te redden, 't gheen aldaer een grondtſlagh der vryheit geſtrekt heeft. Dervoeghe, dat het reght der Staeten en de Handtveſten, naemen onder Alvâs Landtvooghdy vergeeten, nu by yder op de tongh en aen den ophef raekten. De Vlaeminghen van gelijken keerden weeder tot hunnen aert, een onruſtigh volk, dat ſelfs in voortijden hunne Prinſen, niet dan Prinſen ſijnde, naeuwlijx dulden konde. Deeſe hadden Requeſens ſijn verſoek van ſchattinghen met ſoo veel te ſtijver opſet afgeſlaeghen, als hy door meerder drangh van noodt verklaerde die te vorderen. In den Raedt eevenwel waeren eenighe Spanjaerts, d'ooverighe Nederlanders, op welke Oranje hoopte te ſullen konnen verkrijghen, dat ſe liever gelijke belooninghen door 't verdaedighen, dan door 't verraeden hunnes vaederlandts verwaghten wilden. In den yver deeſer ſorghe ſtijfde hem een onvoorſiene toeval. Want door 't ſchueren deeſes oorloghs waeren de Spaenſche rijkdommen, hoewel maghtigh, wonder afgeſleeten, ſijnde de Koningh ſoo diep verſchult, dat hy ſigh gedronghen vondt, door middel van vernietigingh en ſchorſſingh ſijner voorighe ſchulden, den hooſchen handelaeren ſijne inkoomſten en goederen t'ontweldighen. En den Turk (moogenheit die immer door oneenigheit der Chriſtenen heeft toegenoomen) juyſt op dat pas, wijl hy ſagh dat Philips alle ſijne krachten aen Nederlandt te koſt leyde, het koninghrijk van Tunis veroovert hebbende, gebruykte alle geweldt te waeter en te lande, om ook voorts d'andere geweſten in Afrika, ſtaende onder den Spanjaert, te bemaghtighen. Door deeſe ſwaerigheeden is 't geſchiedt, dat de Spanjaerts, in Nederlandtſchen dienſt ſijnde, een geruymen tijdt in de betaelingh hunner ſoldy ten achteren quaemen; die ooverſulks, naer ouder gewoonte, gehoorſaemheit uytſchuddende, aen 't muyten ſloeghen, en der moedtwil 't gheen 'er van koomen wilde oovergaeven. Bruſſel, 's Koninghs hofplaets, hadt men ter plunderingh geſchikt, ten waere 't ghemeen, wien 't voorigh weedervaeren heughde, en dat, verſlaeghen door de grootheit des dringenden gevaers, ſigh ter waepenen begaf, den magiſtraeten, en 't Hof, des verwittight hadt. Deeſe hebben by den Raedt van Staete, dien geſeght is dat het bewint der ſaeken van Nederlandt was opgedraeghen, ſoo veel te weeghe gebraght, dat de muyters voor weêrſpannelinghen des Koninghs, en vyanden des Landts verklaert wierden; 't gheen ook oopentlijk is toegeſtaen; dan echter vondt men bedenken, dat dit muyten, door raedt en ingeeven van eenighe weynighe, welker rijkdom en geleegenheit aen uytheemſche heerſchappy heel en aelijk vaſt was, heymelijk geſtookt wierdt. Maer als de t'ſaemgeſwoorene troepen, nae 't verworpen hunner hopluyden, in Aelſt (een ſtadt in dat gedeelte van Vlaendre, 't welk al in voortijden niet aen de Franſche heerſchappy, gelijk alle d'andere, maer aen 't Keiſerrijk, is vaſt geweeſt) waeren gevallen, en de geheele landtdouw rondom alleſints doorſtroopten en ſchattinghgeldt afperſten, ſonder dat 'er ſigh yemant teegen ſtelde, hebben eenighe Grooten in Brabandt, niet op een algemeene beraedtſlaegingh, maer door geheughen, en uyt vrees, van 't gheen 'er binnen Antwerpen was omgegaen, ettelijke geſonden, die den Raedt, dat is, het hooft des Landts, op 't hof in hunne raedtkaemer, en te raede ſittende, in hechtenis naemen. Dan terſtont, op dat niet de regeeringh, by manghel van wettelijke oppermaght, aen 't ſleuren raekte, hebbenſe de verdachte en onſchuldighe van een geſondert, vaſthoudende die ſe geloofden, dat, door oevelmoedt of vadtſigheit, de krijgswervingh en 't waepenen tot afweeringh van den Spaenſchen

1576.

De Vlaeminghen weygeren Requeſens ſchattinghē.

Oranjes toelegh om den Raedt te winnen wordt door muytery der Spaenſche ſoldaeten geſtijft.

Bruſſel ter plunderingh geſchikt.

Den Raedt verklaert de muytelinghen oopentlijk voor vyanden des Koninghs en des Landts.

Sy vallen in Aelſt, en plunderen 't Landt alleſints in 't ronde.

Waer door eenighe Grooten in Brabandt gedreeven worden, om den Raedt in haere raedtkaemer te gijſſelen.

ſchen

1576. ſchen ooverlaſt, verhindert hadden: die daerenbooven voor hen ſelfs ook ruyters en kneghten aengenoomen, en ſoo veel inlandtſch krijgsvolk als 'er was op hunne ſijde getrokken hebbende, met die van Vlaendre en andere ſteeden een verbondt, als teegen den gemeenen vyandt, geſlooten hebben. En leyden ſy, door plakkaeten, hen niet alleen te laſt al 't gheen thans en onlanghs eerſt tot ſteurnis der gemeene ruſte was ondernoomen; maer ook alle d'uytſpoorighe verwoetheeden van Alvâs tijden, den tienden penningh, d'Inquiſitien, 't moorden der onnooſelen, den toelegh om door gewelt van waepenen te verkrijghen, 't gheen door vreede genooten wierdt, yder naer dat hen 't geheughen ſijner geleede ſchaede en ongelijken deede te moede ſijn. En ſcheen die ſaeke nu niet alleen hen, die ſigh der gehoorſaemheit ontrokken hadden, maer den geheelen Spaenſchen landtaert in 't gemeen, te betreffen. Waerom Don Jeronimo de Rhoda, die te vooren een lidt des Raedts, en toen tot het krijgsvolk oovergegaen was, ſigh voor hooft der opontboodene troepen van dien landtaert, toen uyt Hollandt vertrokken om noyt weeder te keeren, opgeworpen hebbende, onderwondt ſigh alleen het hoogh geſagh der heerſchappye te eyghenen, als of den geheelen Raedt in hem alleen beſtont. Hier by heeft ſigh ook, op hoop van ongebondenheit, en daer uyt buyt, gevoeght het Hooghduytſch krijgsvolk; die dus vereenight Maeſtricht, een treffelijke ſtadt, geplundert hebben: en niet langh daer nae, ook uyt het kaſteel door Antwerpen geſtort, de beſettelinghen uytgejaeght ſijnde, hebben ſe, ettelijke daeghen langh, met ombrenghen der inwoonders, met brandtſtichten in wooninghen, met ſchrikkelijk plunderen, hunne woede en gierigheit verſaedight. Onder welke onheylen de Nederlanders, die ſigh op hun nieuw geworve en onervaere krijgsvolk, teegen ſoo veele oude ſoldaeten, ſoo veele kaſteelen, niet genoegh vertrouwen konden, en beſeften hoe langhwijligh een ſleuren 't inhadt uitheemſche Vorſten t'hunner hulpe te beweeghen, goedtvinden, ſigh van de gereetſte byſtant, en die hen mildelijk van Oranje aengebooden was, te dienen: den meeſten wel bewuſt ſijnde, hoe ſe neevens hem by den Koningh aen gelijke miſdaeden verſchult ſtonden, welke of te gelijk moeſten afgeweert, of te gelijk beſuert worden. Derhalven wierdt de Paishandel, die te Breedaa was afgebrooken, hervat, en, als tuſſchen borgheren, in korten een verbintenis, teegen alle uytheemſch gewelt, getroffen, en bevoorwaerdt: *dat, alle leedt, ſchaede en miſdaedt vergeeven en vergeeten blijvende, in 't ſtuk van Godtsdienſt niemant ſal beſchuldight of aengeſprooken worden, nogh de reghtſpraeken, ter ſaeke van dien hier vooren geuyt, ſtadt grijpen: maer ook den verweeſenen in hunne vaſte goederen, by tijtel van verbeurtmaekingh onteygent, herſtelt worden, of, indien ſe vervreemt waeren, ſeekere bewindtsluyden en ſchatmeeſters gemaghtight, die, den eenen ſijne goederen, den anderen de waerdye toewijſende, alle ſwaerigheeden, indien daer eenighe vallen, ten opſight der beſittinghen en uytwinninghen, afſnijden: dat, hoedaenighe gewoonten men in 't toekoomende ſoude goedtvinden aen te neemen, als meede belanghende 't herſtellen der eyghendommen, die de Hollanders en Zeeuwen den Koningh door den oorlogh onthielden, en ook raekende die penninghen, welke deeſe beyde te koſt geleght hadden aen 't uytruſten dier twee heyrtoghten van Oranje, of de gemeene landtſchappen der Nederlanden een gedeelte dier ſchulden elk op ſigh ſoude neemen, de vergaederingh der Algemeene Staeten, naer de Landen van uytheemſche waepenen bevrijt te hebben, ſal oordeelen. Dat men onderwijlen traghten ſal den koophandel allerweeghen te herſtel-*

Sy maeken met andere een verbondt teegen den Spanjaerden.

Rhoda worpt ſigh op tot hooft der Spanjaerden die uyt Hollandt vertrekken.

Hy plundert Maeſtricht.

En korts daer nae Antwerpen.

De Nederlanders beſluiten den byſtant van Oranje t'hunner beſchermingh te gebruyken.

De Paishandel wordt te Ghendt hervat.

Deſſelfs voorwaerden.

ſtellen en voort te ſetten; dat beyde de partyen weederſijts by hunne tee- 1576.
genwoordighe reghtspleegingh en wetten blijven ſullen, en den Godts-dienſt, ſoo die althans onder hen ingebruyk is, behouden: des ſullen de Hollanders en hunne bondtgenooten ſigh niet vervorderen moghen, buyten hunne geweſten, in ſaeke van Godtsdienſt yets te veranderen: behoudens noghtans, dat den Prinſe van Oranje vry ſtae met de ſteeden, onder ſijne Landtvooghdy behoorende, dien aengaende te handelen. Op deeſe voorwaerden is de pais tot Ghendt geſlooten tuſſchen de Naſſauſche volken, en die van Brabandt, Vlaendre, Arthois, Heenegouwe en d'andere Landtſchappen, behalven die van Luxemburgh, welker Ooverheeden de Spaenſche heerſchappy beſonderlijk verplicht, en gemeente al van outs onverwrikkelijk aen de gehoorſaemheit t'hunner Prinſen verknocht waeren: maer daerenteeghen lieten ſigh in dit verdragh die van Vrieſlandt, die hunnen weederſtreevenden ſteêvooght Caſpar Robles, een Portugees van geboorte, in hechtenis naemen. Door het afbreeken der kaſteelen allerweeghen is het juk der ſlaevernye van den halſe geworpen, en naerdien Antwerpen in bedwangh der Spanjaerden was, waer door de onderhandelingh tuſſchen de Landtſchappen wierdt afgeſneeden, deede men de dijken, langhs de Schelde, doorſteeken, op dat de ſcheepen oover de ondergeſette landen veyligh moghten heen vaeren. Naederhandt is tot Bruſſel het verbondt en raedtſlot der vereenigingh hunner krachten tot opreghtingh van een heyr teegen de Spanjaerden, bekrachtight door den eedt der Geeſtelijkheit, des Aedels, en der Gemeente; en by den Raedt van Staete voor goedt en oorbaer gekent. Dit was voorwaer wel d'eenighen tijdt, die, ſoo men, neevens de waepenen, den haedt en d'afgunſt neederleyde, eenen gewenſten uytſlagh in de Nederlandtſche ſaeken deede hoopen. Dan den grondt deeſer ſaeken dieper peylende, dunkt my den ontwijfelbaeren oorſpronk aller onheylen te ſijn de naeyverende ſtaetſught der Grooten, en een, dit niet quaelijk gelijkendt, gebrek des volks, een onbeſcheyde ſucht tot hunnen Godtsdienſt, dat ſigh nimmer binnen ſijne verbonden laet bepaelen, nimmer met den teegenwoordighen ſtaet hunner ſaeken laet genoeghen: ſoo langh deeſe dinghen ſtadt grijpen, gebreeken 'er noit partyſchappen, noit werktuygen teegen de vryheit. Koningh Philips derhalven, op 1577.
den ontfangh deeſer voorwaerden, en hier uyt ervaerenis met wat een algemeene toeſtemmingh en welgevalle die wierden aengenoomen, en dat hen, wen hy te grooten ſtrengheit teegen de ſijne gebruykte, uytheemſche vriendtſchappen oopenſtonden, oordeelt dat het beſt waere voor dien tijdt te duyken, en, hebbende by plakkaet het vreedeverdragh bekraghtight, beſluyt heymelijk by ſigh ſelfs onderwijlen tijdt en gelegenheit waer te neemen, om die bondtgenootſchap te ſpliſſen. Dogh Oranjes ſoon, diens vryheit in de vreedepunten was bedonghen, hieldt hy als tot gijſelaer der daeden ſijnes vaeders. Om de Landtvooghdy oover Nederlandt t'aenveerden ſondt hy Don Johan van Ooſtenrijk, ſijnen baſtaertbroeder, om dien jonghen Prinſe, dien 't hart ooverhoogh lagh, vermaert door die roemrijke ſeeghe teegen d'Ottomanſche vloot bevoghten, en wien de Paus beſonderlijk begunſtighde, van hoogher aenſlaeghen af te leyden: en om een bewijs te dienen, hoe de Koningh ſigh door 't ſenden van eenen Landtvooght, hem ſoo nae in bloede beſtaende, in 't toekoomende tot onderhoudt der handtveſten en wetten verplichte. Dees gaf voor, dat ſijn berighr inhieldt den vreede t'onderhouden, in 't heymelijk gelaſt ſijnde, den raedt en het berightſchrift van Rhoda, die, gelijk hier vooren verhaelt is, ſigh tot hooft der Spaenſche muytery

Die van Luxemburgh weigherē in de Ghendtſche pais te treeden.

Hier in laeten ſigh de Vrieſen, neemende hunnen Steêvooght in hechtenis.

Door 't afbreeken der kaſteelen wordt de ſlaevernye afgeworpen.

't Verbondt teegen de Spanjaerts wordt door den eedt der Algemeene Staeten bekrachtight.

Philips voor dien tijdt duykende beveſtight 't vreedeverdragh.

Hy ſent Don Johan van Ooſtenrijk tot Landtvooght oover Nederlandt.

Die voorgeeft dat hy laſt heeft dē vreede 't onderhouden,

 hadt

1577. hadt opgeworpen, te volghen: dan onmaghtigh was het ongedult ſijner ſiedende jeught, 't gheen den haet dacht uyt te broeyen, en hem toebetrouwt was, te verberghen, en te gelijk kreegh men, uyt onderſchepte brieven, oopeningh der bedektſte raedtſlaeghen. Wel wikte ſe Oranje, die, ingeſpannen, om te verhinderen, dat het opdaeghen eener ſoo gunſtighe fortuyne niet eyndelijk wierde verydeldt, den Nederlanders allenthalven pooghde te beweeghen, om, ooverleggende, hoe ſwaerlijk ſy den Koningh, door het maeken eener vreede, buyten ſijnen laſt, vertoornt hadden, den Landtvooght, duydelijk tot het uytvoeren ſijner gramſchap afgeſonden, dan althans nogh ongewaepent, en op de grenſen ſigh onthoudende, door geweldt van waepenen teegen te gaen. Dit hebben eenighe der voornaemſte van Aedel, die Oranje, uyt ouden haet, of nieugevatte afgunſt, niet te wel vermoghten, omgeſtooten: de meeſte, veel eer door verwarringh der ſaeken, dan met voorbedachten raede, in de partijſchappen ingewikkelt, wilden, uyt ontſigh t'hunnen Prinſe, tot geen waepenen, buyten noot van eyghen beſchermingh, verſtaen. Dus, 't verdragh tot Marche, een ſtadt in 't Landt van Luxemburgh, geſlooten ſijnde, wierdt Don Johan in de Landtvooghdy toegelaeten, indien hy alvoorens de Spaenſche ſoldaeten, daer nae alle uytheemſche, vertrekken deede: niet teegenſtaende die van Hollandt en hunne Bondtgenooten veelerley reedenen, hoewel te vergeefs, daer teegen in braghten. Maer een ongeloofelijke vreughdt hadt toen meenighten van menſchen alle vreeſe uyt den harten verdreeven, wanneer de Spaenſche krijgsmaght, volgens het gemaekt verdragh, alle ſteeden ruymden: ſchoon ſe veel bloedighen roof, en 't gheen in tien jaeren tot buyt gemaekt was, met ſigh ſleepende, ſigh ſtoutelijk beroemen darden, dat ſe, binnen de ſes jongſtverloope maenden, dartigh duyſent Nederlanders, ongetwijfelt uyt de weêreloose meenighte, vermoort hadden, daer ſe niet booven de ſeſtigh uyt den hunnen, in die ſelve tijdt, vermiſten. Niet te verre noghtans vertrekkende, wierden ſe in 't gebiedt van Milaen, eenighe ook nogh dichter herwaerts, opgehouden, ter tijdt toe, dat Don Johan, den oorlogh klaer ſijnde, hen weeder op ontboode. Hy dan, onder 't gedrangh van allerhande vreughde galmen, en met alle bedenkelijke pracht van eere, tot Landtvooght aengenoomen, maer t'ongeduldigh, om, in ſijne jeughdighe voortvaerenheit, de minſte hinderpael te lijden, beſpiede onderwijlen de grensplaetſen van Nederlandt, 't gheen wel haeſt is uytgebarſten door 't bemaghtighen van Naemen, en eenighe ſteeden op die grenſen. Ook arbeyde hy, om de Hooghduytſche troepen, die, tot nogh toe onbetaelt, in Nederlandt gebleeven waeren, tot oovergaeve der ſteeden te troonen, en wilveerdigh genoegh was hunne trouwlooſheit, maer te lafhartigh tot de daedt, jae eeven gedweegh tot omſetten, toen men hen met dreyghementen of beloften aenginghe. En door dit middel is meeſt geheel Brabandt behouden, ſtellende de ſoldaet niet alleen de beſettinghen, maer ſelfs de Ooverſten, in handen der Staeten. Deeſen naem van Staeten gebruyken d'afgeſondene van yder Landtſchap ter Algemeene vergaederingh, die, nae dat den Raedt van Staete de klem haeres geſaghs verlooren hadt, in 't beſonderſte bewindt der landen is getreeden. Dan tot nogh toe bleef men buyten oorlogh: maer de Staeten beſchuldighden Don Johan by den Koningh en andere Vorſten niet duyſterlijk oover 't breeken van de Vreede: hy weederom ſchilderde den Prins met d'allervuylſte verwen af, en leyde hem te laſt, dat hy, teegen de voorwaerden des verdraghs, in de ſteeden, die hy door handelingh aen ſijn Landtvooghdy verknocht hadt, nieuwe kerkſeeden in-

dan uyt onderſchepte brieven blijkt in alles het teegendeel.

Te vergeefs raedt Oranje den Nederlanders hem door de waepenen buyten te houden.

Don Johan wordt tot Landtvooght aengenoomen, in weêrwil van die van Hollandt en hunne Bondtgenooten.

Roem der Spaenſche ſoldaeten uyt Nederlandt vertrekkende.

Don Johan bemaghtight Naemen.

Hy pooght de Hooghduytſche troepen tot oovergaeve der ſteeden te bekooren.

Hy wordt van de Staeten voorgekoomen.

De Staeten beſchuldighen Don Johan by den Koningh oover 't breeken des vreedes.

Hy Oranje.

MATHIAS, AERTSHARTOGH
VAN OOSTENRYK. ETC.

invoerde. Dogh door alle ſteeden van Nederlandt riep men met een geweldighen roem, *dat hy den grondtleggher der vryheit was*, en ongemeen begaeft ſijnde met alle de uytneemenſte hoedaenigheeden, die de gunſt des volks gemeenlijk trekken, deede hy ſijn geſagh, als of hy ſigh des ontrekken wilde, door heete geneegenheit t'hemwaerts, dapper aengroeyen: eyndelijk heeft hy ſigh, door ſoetheit van aert, en voorſienigheit, en om dat hy door naeuwſpoorigh naevorſſen, en uyt onderſchepte brieven, hadt doen blijken, dat Don Johan door bedekte laeghen toeleyde, om eerſt ſijnen perſoon en den ſijnen; daer nae, den bandt des vreedes verbrooken hebbende, ook alle andere van kant te helpen, ſoo vuerigh in de harten ingeboeſemt, dat die van Brabandt hem tot de weerdigheit van hunnen Ruwaert beriepen. Bijſter heeft dit den Hartogh van Aerſchot, thoen ter tijdt Stadthouder oover Vlaendre, den Graeve van Lalain, den heere van Champaigney, en eenighe andere verdrooten: gemerkt hier door 't beſonderſte bewint der ſaeken quam te draeyen op Oranje, die in afkoomſt weynigh, in ervaerenheit en geſagh geen weergaê hadt. Sy dan, ſiende hoe verre ſy beneeden hem in de gunſt der gemeenten ſtonden, en niet buyten vreeſe, dat hy, koomende aen 't hoogh beſtier van ſaeken, op den Godtsdienſt t'ſijner geleegenheit moght voorſien, trachten ſijne doorluchtigheit met den naem eener grooter glory te beneevelen. Duytſchlandt hadt, nae 't ooverlijden des Keyſers Maximiliaen, in desſelfs plaetſe gekooren ſijnen ſoon Rudolph, diens broeder Mathias ſy thoen, door rijke beloften, uyt het hof gelokt hebben, ſonder eenighe oopentlijke toeſtemmingh des Keyſers, om niet den Spanjaert te miſnoeghen. Die ſelve hadden ook, dewijl 't geſagh der waepenen en veele ſterke ſteeden t'hunnen gebiede ſtonden, gedacht wel licht te weeghe te brenghen, dat die jonghen Prins, in 't bewint geſtelt, en in alles aen hen verplicht, ſigh geheel door hen ſoude laeten beſtieren, en ſy dus al 't gheen ſe ſelfs gebooden op ſijnen naem konnen uytvoeren. Oranje dit afmeetende, heeft eenighe der bewuſtelinghen van dien aenſlagh afgetrokken, en hen ooverreedt veel eer een reghtmaetigh geſagh in de wettelijke regeeringh der Staeten, dan een gedeelte in de maght van weynighe te verhoopen. En juyſt op die ſelve tijdt gebeurde 't dat Aerſchot, geſlaght dat van allen tijden dien van Naſſau geenermaeten wijken wilde, te opgeblaeſen door ydele hoop, den gemeenen man tot Ghendt, door wangelaetighe trotſheit van woorden, teegen hem gaende maekte: waerom dit volk, lichtveerdigher tot muytery dan eenighe der Vlaemſche, en den aedel dwars, hem, met al ſijn gevolgh, in hechtenis genoomen heeft. Maer Oranje, ſchoon Mathias door ſijne vyanden geroepen, en, hoewel hy 't ongaerne ſagh, gekoomen was, jae alle andere Nederlanders thans met meerder ſucht nae een uyt Vrankrijk omſaeghen, niet willende dat hy voor 't hooft geſtooten wierde, heeft den Staeten geraeden, dat ſe dien jongelingh, doorlughtigh in hooghe afkoomſt, ſijnde 's Keyſers broeder, en 's Koninghs nae bloetverwant, in 't bewint hunner ſaeken ſtellen ſouden. Welken voorſlagh de Staeten ſoo ſmaekelijk gevonden hebben, dat de Landtvooghdy van Nederlandt aen den Aertshartogh, aen den Prinſe het Steedehouderſchap, en dat als weygerigh ſchijnende, wierdt opgedraeghen: waer door ſigh hunner gramſchap te meer ontſteeken voelde, die, alleen op bloote hoop dier weerdigheit, ſigh eerſt hadden opgemaekt, om de gunſt des ſelfs en ſijns gevolghs te ſoeken. De Landtvooghdy van Mathias wierdt beperkt door 't voorſchrijven van voorwaerden, en het toevoeghen van Raedtsluyden; en hy ſelfs door geen hoogher glory in die weerdigheit geprikkelt, dan den ſtaet van een heerlijk leeven, en den luyſter van een prachtighe hofhoudingh te voeren.

1577.

Die by yder een voor den grondtleggher der vryheit wordt gehouden.

Hy wordt door die van Brabandt tot hunnen Ruwaert beroepen.

Waer oover Aerſchot en andere miſnoeght ſijnde, Mathias van Ooſtenrijk tot de Landtvooghdy roepen.

Aerſchot wordt in hechtenis geſtelt.

Ook wordt door aenraeden van Oranje de Landtvooghdy van Nederlandt aen Mathias, aen hem het Stadthouderſchap gegeeven.

HUGO

HUGO DE GROOTS NEDERLANDTSCHE JAERBOEKEN.

DERDE BOEK.

INHOUDT.

Don Johan wordt den oorlogh verklaert. De Koninghin van Engelandt begint den Nederlanders te begunstighen: sy raedt den Koningh tot vreede met hen. Don Johan slaet het leegher der Nederlanders. Ooverwonnen sijnde pooght men hen door nieuwe aenbiedinghen van vreede te bekooren: de voorwaerden worden verworpen. François van Valois en Kasimier bieden den Nederlanders hunne hulpe. Bijstere verwarringh des Landts. De Nassausche tot Amsterdam en elders de Roomsgesinde Magistraeten afsettende, misnoeghen hunne Bondtgenooten. Johan van Nassau wordt Landtvooght van Gelderlandt, Rennenbergh van Vrieslandt; aen deese geeven sigh oover Kampen en Deeventer. Aenkoomst van Kasimier met sijne troepen. De Staeten verklaeren Valois door een besluit beschermer der Nederlandtsche vryheit. Den eysch der Gereformeerden wordt van de Staeten toegestaen; geschillen tusschen deese en de Roomsgesinde. De Ghentenaers weygeren den Staeten te gehoorsaemen. Sy drijven de Roomsche pleghtigheeden ter Stadt uyt, en verstерken die. Die van Arthois en Henegouw verstaen, dat men hen door waepenen behoort te dwingen. Oranje en andere sijn hier teeghen. Don Johan bespringht vruchteloos het leegher. Men begint van vreede te handelen. Des selfs voorwaerden. Don Johan sijne troepen versterkt hebbende breekt dien af. Onderlinghe geschillen der Nederlanders, welke de naederende vryheit verwijderen. Montigny steekt sigh in de partyschap van Arthois. De Ghentenaers werven volk teegen hen. Dekmantel des oorloghs. De Vlaeminghen krijghen volk van Kasimier. François vermeestert Binsch. Hy laet toe dat sijn volk sigh vervoeght by Montigny. Hy vertrekt nae Vrankrijk, beschuldighende de Staeten van ondankbaerheit. Don Johan sterft schielijk, niet sonder vermoeden van vergif. Parma koomt in sijn plaets; des selfs aert en konstenaeryen. Hy ontsteekt meer en meer de onderlinghe geschillen der Nederlanders, welke Oranje vergeefs pooght te blussen. Parma beleeghert Maestright. De gesanten koomen onderwijlen by den anderen om een vreede te sluyten, 't gheen Oranje heimelijk soekt te beletten. Parma noodight den Nederlanders om 's Koninghs genaede te soeken. Met wien sigh la Motte eerst versoent, dien andere volghen. Voorwaerden der vreede. Philips brenght verscheyde Provintien der tweedraghtighe Nederlanders weederom onder sijne gehoorsaemheit: d'ooverighe vereenight Oranje t'Uitrecht door een nauwer verbondt. Inhoudt van 't Uitrechts verbondt. Swaere beroerten onder d'andere Provintien van Nederlandt. De Roomsgesinde hebben d'ooverhandt binnen 's Hartoghen-

ghenbosch, de Gereformeerde t'Antwerpen. Veele neemen hier uyt oorsaek om tot den Spanjaert oover te gaen. Ypre en Ghendt begeeven haer in 't verbondt. De Landtvooghdy van Vlaendre wordt den Prinse opgedraeghen. Parma neemt Maestright stormenderhandt in. Hy brenght Mechelen en andere steeden aen sijne sijde. De voorwaerden des vreedes, door den Koningh aengebooden, mishaeghen den Bondtgenooten. Met Oranje wordt in 't besonder gehandelt. Gebrek in den Vereenighden Staet. Philips brenght Portugael ten onderen door Alva, 't gheen den Bondtgenooten groote ongemakken baert. Parma herneemt eenighe kleyne steeden. Mechelen wordt door d'Engelsche geplundert. Parmâs moeder wederom geroepen, om de Landtvooghdy van Nederlandt t'aenveerden, wordt te rugh gesonden. Den oorlogh wakkert in Vrieslandt. Groninghen begeeft sigh onder den Koningh. Wordt door Entes beleeghert, en door hulp van Schenk ontset. Rennenbergh, voor 't belegh van Steenwijk opgeslaeghen sijnde, sterft. In Brabandt en Oooverysel wordt den Roomsgesinden hunnen Godtsdienst ook in 't heymelijk verbooden. Oranje brenght den Staeten tot het verkiesen van eenen nieuwen Raedt. Hy raedt hen Philips af te sweeren, en François van Valois het hoogh gesagh op te draeghen. Philips wordt de Hooghe Ooverheit der Landen afgeswooren; en vyandt verklaert. Mathias krijght een eerlijk afscheit. De Spanjaert, hebbende Oranje in den ban gedaen, noodight eenen moordenaer, die hem om 't leeven brenghe. Dees verweert sigh door een verdaedighschrift. De Staeten getuyghen sijn onschult. François wordt geroepen tot het hoogh bewindt; die aenkoomende met een leegher Kaemerijk ontset. Doornik wordt aen Parma oovergegeeven. 1577.

Don Johan wordt den oorlogh verklaert.

DE saeken dan in die gestalte gebraght sijnde, wordt Don Johan den oorlogh verklaert; in welke tijdt de maentelijke inkoomsten der gemeene middelen beliepen ses hondert duysent guldens, welker volkoomen bewint, neevens 't lighten van krijgsvolk, en de beraedtslaeginghen in saeken van oorloghe de Staeten, om die des te geheymer te houden, hadden gestelt in handen van den Raedt van Staete. En toen eerst heeft de Koninghin van Engelandt de krachten der Nederlanders haere hulpe en beschermінghe weerdigh geoordeelt: hoewel ook uyt eyghen vreese, dewijl Don Johan op een huwelijk met de Schotse Koninghin, en door haer, beneevens sijne waepenen, op de Kroon van Engelandt toeleyde; 't gheen door veele tastelijke bewijsen is bevonden. Derhalven heeft sy geldt en hulpe belooft, mits stellende vaste verseekeringhen tot afleggingh der selver, en draegende dien tijtel, dat de Nederlandtsche Provintien souden gehouden worden onder de gehoorsaemheit van Koningh Philips, en heeft haer vervolghens dermaete in de bestieringh der Republijke ingesteeken, dat se, buyten haeren wille, geenighe besluyten van gewichte gedooghen konde: en sigh bevlijtighende, om deesen nieuwen Staet der saeken door eendraght vast te stellen, hebben eenighe Nederlanders te vergeefs gearbeidt, om haer teegen Oranje aen te setten: en sy van haere sijde andere inscherpende, hoe seer hachelijk 't was, 't aeloudt gebruyk des Roomschen Godtsdiensts lichtveerdigh te veranderen, heeft naer de gevaeren heevigh waeren, sterker bystant toegesonden. En onder dit bedrijf veerdighde se brieven af aen den Koningh, *hem raedende tot een oprechte vreede, en 't bestieren der Landen, volghens de handtvesten en wetten; indien hy in teegendeel sijne onderdaenen perste hunnen toevlught tot de waepenen te neemen, daer de Françoisen*

De Koninghin van Engelandt begint den Nederlanders te begunstighen.

Belooft geldt en hulpe.

Duldt niet, dat onder hen yets buyten haeren wille besllooten wordt.

Waerschouwt hen van den Roomschen Godtsdienst niet lichtveerdigh te veranderen.

Raedt den Koningh door brieven tot vreede.

1577. *çoiſen ſoo langh op hun luymen geleeghen hadden, badt ſy hem, niet quaelijk te willen duyden, ſoo ſe dien vyandtlijken landtaert in 't maeken van een verbondt met den Nederlanders was voorgekoomen: anghſtigh neevens dien haer ſuyverende van alle arghwaen; die de Koningh moght opneemen, als of ſy hadt gedacht eens anders heerſchappy t'onderkruypen.*

De Staeten trachten Philips t'henwaerts te vermurwen.

En niettemin hadden de Staeten Henrik, Koningh van Vrankrijk, Sebaſtiaen, Koningh van Portugael, en ſelfs den Keyſer gebeeden, dat ſy Koningh Philips t'henwaerts geliefden te vermurwen: en ook deeſen laetſten, hunne reghtveerdighe ſaeke ſijnen byſtant te geweerdighen, 't gheen echter toenmaels ſonder vrucht geweeſt is. Ondertuſſchen naemen de heymelijke partyſchappen, en 't onderlingh miſnoeghen der bewintsluiden geweldigh toe: ſoo verre, dat veele 't leegher, 't welk voor Luxemburgh was neêrgeſlaeghen, verlieten, onder verſcheyde voorwendtſelen, dan bedektelijk duyddenſe 't verheffen van andere t'hunnen ongelijke.

Ondertuſſchen neemẽ de heymelijke partyſchappen onder hen geweldigh toe.

Maer Don Johan, naer dat hy de Spanjaerts, voor deeſen weghgeſonden, hadt weederom bekoomen, en ſijne troepen met veele andere, die den Hartogh van Parma, ſoon der vooríghe Landtvooghdeſſe, hem uyt Italien oover-
1578. gebracht hadt, was verſterkt, heeft het leegher der Nederlanders, dat, door 't vertrek der Ooverſten, van dagh tot dagh aen 't ſmelten raekte, en Brabandt in, nae Gemblours, aen 't wijken was, geſlaeghen: en niet geringh waeren de ſeegevruchten; gemerkt de ſtadt Loven, welke van die ſijde Brabandt oopen ſtelt; Limburgh, dat den tijtel draeght van Hartoghdom, en hooftſtadt is der Provintie van dien naem, geleeghen nae den Hooghduytſchen boodem; en Philippeville, welke ſtadt Oranje, eertijts Veldtheer van 's Koninghs leegher, voorſien met nieuwe en vaſte werken, teegen Vrankrijk hadt geleght, wanneer men geene, dan uytheemſche, waepenen te vreeſen hadt, met meer andere kleyne ſteeden in die kringh, den ooverwinnaer toevielen.

Don Johan ſlaet het leegher der Nederlanders.

Seegevruchten.

d'Ooverwonnene worden door hoop van vreede aengelokt.

Raedtſaem oordeelde 't de Koningh eevenwel den ooverwonnenen op nieus door hoop van vreede te bekooren, brenghende den Baroen van Selles des ſelfs voorwaerden met ſigh uyt Spanjen, maer ſeer verſchillende van de Ghendtſche vreedepunten, behalven nogh, dat daer in de Landtvooghdy van Don Johan niet eens verandert wierdt: 't gheen alleen hen toen genoegh ſcheen, om ſe te verwerpen.

d'Aengeboodene voorwaerden worden verworpen.

Want de Nederlanders hadden eerſt toen begonnen hunne kraghten te kennen, op welker vertrouwen ſy des te meer geſterkt wierden door eenighe Vorſten, die, yder om 't ſeerſt, ſoo wel hunne perſoonen, als krijgsmaght, uytbooden. Van d'eene ſijde François van Valois, Hartogh van Anjou, broeder des Koninghs van Vrankrijk, die al voor de Ghendtſche vreede, en naemaels dikwijls, door de Grooten in Nederlandt was aengeſoght; van gene ſijde Kaſimier, Adminiſtrateur van de Palts in Duytſchlandt, beyde in orde van geboorte de jonghſte in hunne huyſen, en derhalven des te tochtigher om ſigh onder vreemden groot te maeken.

François van Valois en Kaſimier bieden den Nederlanders hunnen byſtant.

François, die niet onbillijk van aert, maer onruſtigh van geeſt was, hadt ſigh opgeworpen tot hooft van dien oorlogh, welken men toen voorgaf dat tot herſtellingh der Franſche vryheit, teegen den ooverlaſt des hofs, en tot vreede der Godtsdienſten was aengevanghen: en 't ſy hy dit gedaen hebbe, of uyt haet teegen ſijnen broeder, die, door een vadtſigh leeven, en ſonder kinderen, hem den toegangh tot het rijk ſloot; 't ſy hy dervoeghen is geweeſt een werktuygh van de doortraptheit ſijner moeder, om 't geweldt der partyſchappen den nek te breeken, voorwaer hy hadt ſigh, door 't handthaeven dier ſaeke, onder 't ghemeen in grooten aenſien gebraght, en, nae 't maeken der vreede, machtighe beſittinghen verkreeghen: dan echter die achtbaerheit ſijnes naems

leelijk

leelijk beſoedelt, met de waepenen teegen ſijne bondtgenooten, als uyt- 1578.
voerder van anderer wraeke, te keeren. Om welke tijdt Margareta van Valois, gemaelin des Koninghs van Navarre, om ſigh uyt de oorloghen tuſſchen haer gemael en haere broeders te draeyen, 't verlanghen dat ſy hadt om buyten 't rijk te ſijn, onder de begeerte van een reys nae 't Spae-waeter bewimpelende, en reyſende door Kamerijk en Berghen in Henegouw, voornaeme ſteeden, die, dewijl ſe ſeer nae aen Vrankrijk paelen, deſelve ſeeden, een ſelve taele hebben, en in Godtsdienſt niet verſchillen, die geleegenheit te raede nam, om den Hartogh van Anjou, haeren broeder, allenthalven gunſtelijk voor te draeghen. Maer Kaſimier, in die ſelve tijdt, een treffelijk ſteun en voorſtander des Koninghs van Navarre, hadt al 't gheen hy voor ſigh ſelven in 't beſonder hadt bedonghen, ter liefde van de gemeene vreede, verwerpende, een proefſtuk van een billijk en Godtsdienſtigh gemoet gegeeven. Bijſter was op dit pas de Staet van Nederlandt alleſints verwart: min of meer als een wanſchikkelijk gevaert, dat in alle ſijne deelen ooverhoop leght, terwijl een yder, door beſondere weeghen, de regeeringh, als een oopenſtaende plaets, nae ſigh trekt. En men voerde de waepenen wel teegen de Koninghlijke regeeringh: maer hierentuſſchen vondt men 'er die de Graefelijke regeeringh en Wetten roemende; andere, die, ſigh verwonderende oover hunne krachten, booven die der Venetiaenen en Switſers, ſonder d'ongelijkheit der ſelver t'ooverweeghen, op den naem eener Staetsgewijſe, 's Landts regeeringh van een ſcheurden: of wel ook, om dat hen andere in hooghen aenſien verre te booven ginghen, ſoekende hunnen ſterken arm in de maght der gemeente, 't geringhſte grau, waer 't vaerdighſt tot muytery was, door voorgangh, woorden en aenhitſinghen gaende maekten, onverſettelijk ſijnde in bitteren arghwaen, en geenerhande vryheit, de minſte uytſonderingh onderwaerigh, goedtkeurende. Men vondt 'er heymelijke en oopenbaere partyſchappen en beroerten: en neevens dien was men niet min in oorlogh; langhſaem echter, en niet ernſtigh genoegh in 't voortſetten naer vereyſch van tijde: dewijl de troepen niet, dan naer yders beſonder belangh, gebruykt wierden. Amſterdam, de grootſte der Hollandtſche ſteeden, welke wy geſeght hebben aen de vryheit te gebreeken, hieldt op dat pas nogh volſtandigh voor Don Johan. Maer om dat de Naſſauſche de ſtadt rondom beſlooten hadden, en uyt ſoo verre eenen oort geen ontſet te verwaghten ſtonde, is men tot verdragh gekoomen: hier in was geſeght, *dat d'inwoonders, om den Godtsdienſt, buyten hun vaederlandt verjaeght, ſouden herſtelt worden, ſoo noghtans, dat hen 't oeffenen hunner kerkſeeden verbooden bleeve, uytgenoomen buyten 's ſtadts mueren.* Dan naerdien men de getrouwheit der Roomsgeſinden in twijfel trok, en gelooft wierdt, dat hunne geneegenheit ſomwijlen weeder tot den vyandt keert, hebben d'ingeroepe ballinghen, nae 't verjaeghen hunner ooverheeden en der geener die in kerkelijke bedieningh waeren, ſigh der regeeringhe meeſter gemaekt, en 't bewint der ſaeken in handen genoomen. 't Selfde is ook op verſcheyde tijden, by naer om gelijke reedenen, geſchiet binnen Uitreght, Haerlem en andere ſteeden in Hollandt, alwaer men t'eenen dekmantel, teegen 't verbreeken van gegeeven woordt, heeft voorgewendt 't inſtellen van Magiſtraeten ten dien eynde, op dat, 't gheen ſy ſouden goedt keuren, niet ſcheene in weêrwil der ſteede te geſchieden; dat aldaer tot vaſt ſtellingh van eendraght wel niet ondienſtigh is geweeſt, dan echter de gemoederen der bondtgenooten, den Roomſchen Godtsdienſt toegedaen, dapperen aenſtoot heeft gegee-

Margareta van Valois draeght haeren broeder gunſtelijk voor.

Bijſtere verwarringh des Landts.

Amſterdam geeft ſigh oover aen de Naſſauſche.

Nae 't verdrijven der Roomsgeſinde ooverheeden maeken ſe ſigh der regeeringhe meeſter.

't Selfde gebeurt ook elders.

't Gheen den bondtgenooten miſnoeght.

1578. gegeeven, waenende dat men ſijne krachten teegen hen ſoght te verſterken. In Gelderlandt was de regeeringh in goeden ſtaet gebraght door Johan van Naſſau, wien Oranje die Landtvooghdy beſorght hadt, om ſigh van des te meerder ſterkten te verſeekeren. Maer in Vrieſlandt, alwaer toen tot Landtvooght was gekooren de Graef van Rennenbergh, waeren d'oude geſchillen tuſſchen de ſtadt Groeninghen en d'Ommelanden, weegens 't uytvoeren der koopmanſchappen, ſoo hoogh gereeſen, als in een kommerlooſe vreede; en men twijfelde of'er den Landtvooght teegen hadt, om te vaſter in ſijn gebiedt te ſtaen. De gemeente der ſteede ſtelde den geſanten der weederparty, aen hen afgeſonden, in hechtenis: die ſelfde heeft, nae dat ſe, op eyghen beſtaen, ſigh weederſijdts hadden onderwonden elkander ſlagh te leeveren, d'ooverhandt behouden. En de gevanghene wierden wel in vryheit herſtelt: dan den haet, hoewel 'er Mathias en Oranje tuſſchen beyden quaemen, bleef onverſoenelijk, tot dat ook eyndelijk deeſe geſchillen met d'algemeene ondermenght wierden. Van gelijken belaſte Rennenbergh eenighe Raedtsheeren in Vrieſlandt, die den ſeeghen der Spanjaerden begunſtight hadden, andere in hunne plaets verkieſende, neevens den Biſſchop van Leeuwaerden, in hechtenis te neemen. Om deeſe dienſten wierdt hy tot beſonder Landtvooght van Oooveryſſel, ſoo om dat geweſt te gebieden, als voorts t'ooverheeren, aengenoomen: want de Hooghduytſche ſoldaeten, die Don Johan gekoft hadt, hielden Kampen en Deeventer in beſettingh. Beyde deeſe ſteeden hebben ſigh aen hem oovergegeeven. Maer dewijl Deeventer langh teegen hieldt, was hem Kaſimier, met acht duyſent man te voet, en weynigh minder te peerde, vers volk, t'ſijner hulpe bygekoomen, brengende ſelfs meerder troepen, dan ſijn beſtellingh inhieldt. Gemerkt de Koninghin van Engelandt, in plaets van 't beloofde geldt, meer krijgsvolk hadt geſonden, en hy, uyt ſigh ſelfs, als tot een bewijs ſijner geneegenheit t'hunnen dienſte, 't getal ſijner krijgsknechten verſwaerde: 't welk de Groote, die den Roomſchen Godtsdienſt volghden, ten arghſten uytleyden, en hierom ſigh des te vlijtigher beneerſtighden, ten eynde François van Valois, een Vorſt hunner geſintheit, t'hunner hulpe geroepen en gebeeden wierde, Oranje en andere dit met gedult aenſiende, om ſigh met geen arghwaenigh vermoeden t'ooverlaeden. François dan wordt op beſluyt der Staeten genoemt *Beſchermer der Nederlandtſche vryheit*, en, booven de verſeekeringh hem gedaen tot vergoedingh ſijner onkoſten, wierden hem, in belooningh ſijner bondtgenootſchap, toegeweeſen alle de ſteeden, die aen d'ooverſijde van de Maeſe, in 's vyandts handen waeren. Onder dit beloop der ſaeken, en terwijl de gemeenten, nijver in den Godtsdienſt, om dat ſtuk; en elk der Grooten, om eyghen geſagh, oneenigh waeren, hebben die van den Gereformeerden Godtsdienſt een ſaeke hen treffelijk ſlaeghende, hacchelijk voor den Staet des Landts, verkreeghen: aengeſien het reght van heerſchappy in veeler handen ſijnde, geen hoogher mooghenheit de vyandtſchappen der partyen in dwangh hieldt. Sy hadden hun verſoekſchrift aen Mathias en Oranje, des te vooren ook niet onkundigh, oovergegeeven; waer in ſe vertoonden: *hoe ſy alleen nimmer eenigh deel aen 't beſtier der regeeringh vonden, maer altoos tot een proye der Spaenſche woede dienden, wiens ongetwijfelt ooghwit was, de Republijk, nae haer van het uytneemenſte gedeelte der borgeryen ontbloot te hebben, t'ooverweldighen. Dat ook, in der waerheit, geene andere, dan ſy, den vyandt thans ſoo diep in 't oogh ſtaeken: en hoe tot genoeghſaeme verſeekeringh hunner getrouwheit diende, dat hunne eenighe hoop op de gemeene behou-*

Johan van Naſſau Landtvooght van Gelderlandt, Rennenbergh vã Vrieſlandt.

Dees tot Landtvooght om Oooveryſſel te gebieden en voorts t'ooverheeren aengenoomẽ ſijnde, worden Kampen en Deeventer oovergegeeven.

Valois wordt door beſluyt der Staeten genoemt Beſchermer der Nederlandtſche vryheit.

Verſoekſchrift der Gereformeerden.

behoudenis was geankert: gemerkt, indien den Staet tot haer voorigh weesen te vervallen quaeme, allen anderen armoede en slaeverny, hen dooden, weedommen en 't vuer te verwachten stonden. Daer beneevens, dat sy de eerste geweest waeren, die de waepenen teegen de dwingelandy genoomen hadden, en sigh daer door alle hoop van vergiffenis afgesneeden. Dat derhalven sy, wien 't snoodtste onder 't koninghlijk gebiedt beschooren stondt, met reght om een billijk gedeelte der vryheit baeden. Dat se vette priesterdommen, rijke inkoomsten voor andere lieten; hen alleenlijk moghte, als onheylighe, geenen ingangh ter kerke of raedthuys geweyghert worden. Dat se in godtsvrught, in getrouwheit aen het vaederlandt geenermaeten yemant wijken souden. Hier op bleef men eenighen tijdt in twijfel: en ten laetsten hebben die, door welker ingeeven dit versoek gedaen was, 't voorbeeldt der Hooghduytschen, Poolen, en veele andere oude prijsende, den Staeten doen gelooven, dat 't belangh der eendraght niet konde lijden, soo reghtmaetighe gebeeden te verworpen. Want dat al de kraght, die men in 't leegher hadt, van hunner sijde quam: en door blijkelijke bewijsen ondervonden was, dat geenen anderen eenigh bewint van saeken veyligher moght vertrouwt worden. Hier by quam nogh, dat eenighe Roomsgesinde, insonderheit die sigh op den naem van Jesuiten deeden gelden, tot het doen van eedt teegen Don Johan niet konden gebraght worden, jae dat geen geringh gedeelte, vindende voor hen meer hoop aen 's Koninghs sijde, van selfs waeren afgeweeken: maer in teegendeel, veele magistraeten, 't sy daer in onderweesen, of voorsiende dat die sijde wel haest de maghtighste soude worden, de party van den Nassauschen Godtsdienst aennaemen. Om deese reeden werdt hen, neevens andere, plaets in alle weerdigheeden en eerampten gegeeven, en beraemt, dat, in wat plaetsen ten minsten hondert huysgesinnen kerken tot het oeffenen hunnes Godtsdiensts quaemen te versoeken, hen die souden worden toegestaen: met dit verstant, dat die sigh aen de Roomsche plechtigheeden hielden, gelijke vryheit, door Hollandt en Zeelandt, genooten, 't gheen echter niet geschiet is. De dinghen die nae deesen volghen, konnen sonder meededooghen, of 't beschaffen van een uytsteekendt voorbeeldt, niet doorblaedert worden, aengesien soo groote ontsteltenissen, soo vinnighen haet, en hoe beroerten andere beroerten ten dekmantel gestrekt hebben. Want en de Roomsgesinde verstonden d'andere niet in 't allerminste toe te geeven; en sy, nu niet langher vernoeght met ongestraft te blijven, of een heymelijke Godtsdienst, stelden sigh, wen maer erghens de magistraeten hen te aerselende ter voldoeningh vielen, ter weere, om hen door geweldenaery, 't gheen by weeghe van reghten wierdt geweyghert, af te wringhen, en wendden, als se d'ooverhandt hadden, 't oogh naer wraeke. Invoeghe, dat sy, die voor langh al hunnen wensch en geneegenheit, en nogh onlanghs hunnen raedt en middelen vereenight hadden, om den Spanjaert uyt den lande te helpen, borghers teegen borghers in de steeden selve gewaepent stonden; sigh, wen se maer hunne partylinghen uytdreeven, geenes vyandts kreunende: teegen wien ook den soldaet soo krachtigh niet gebruykt wierdt, dewijl door sijne besettingh d'inlandtsche vreede moest onderhouden worden. En gelijk doodelijke krenkten alle geneesmiddelen verworpen, soo wierden sy, dien toen 't onderhouden van eendraght naest aen 't herte lagh, door weedersijdighen haet, die op hen quam af te vlieten, ooverlaeden, sijnde die de stookebranden der beroerten, wien 't betaemt hadt sigh als leeraers der lijdtsaemheit te gedraeghen; door welken een algemeene pest deeser eeuwe tot in beyde de partyen is door-

1578.

Dat van de Staeten wordt toegestaen.

Inwendighe geschillen tusschen den Roomsgesinden, en den Gereformeerden.

1578. gedronghen; hebbende de benaeminghen der ſaeken dermaeten verkeert, dat blinde ſcheurſught een godtvruchtighen yver, ſeedigheit en getempertheit des gemoets vadtſigheit of ook verraedery genoemt wierdt.

De Ghentenaers, aengeſtookt door Imbijſe, weygheren oopentlijk te gehoorſaemen.

De Ghentenaers dan, dier ongebondenheit ſoo hoogh geſteeghen was, dat ſe niet dan uyt de groote hunner baldaedigheit quijtſcheldingh darden hoopen, hebben, aengeſtookt door Imbijſe, die door den wegh, hem in voortijden door Arteville gebaent, ter moogenheit draefde, genoeghſaem oopentlijk geweyghert te gehoorſaemen. Sy verklaerden wijders, dat ſe 't Roomſche bygeloof, wien 't uytbroeden der wreetheit en ſoo veel andere ſchelmſtukken te danken ſtondt, niet langher wilden aenſien: niet dat de ſtichters der beroerte ſigh daer aen ſonderlingh geleeghen lieten, welke dier twee Godtsdienſten ten dekmantel hunner muytery moght dienen: maer ſe verhieven hunne nieuwigheeden booven 't gheen van oudts was ingevoert, en hun eyghen ſinlijkheit booven 't gheen voor langh was aengenoomen; en by geval gebeurden 't, dat ſy, eenighe

Bannen de Roomſche plechtigheeden met de Geeſtelijkheit ter ſtadt uyt,

Monniken van ſchendelijke onkuyſheit oovertuyght ſijnde, die orde, teegen welke men in nieuwen haet en opſpraek was ontſteeken, en daer nae de geheele Geeſtelijkheit, ter ſtadt uyt banden.

En verſterken die.

Toen, ſigh bewuſt, van wat gewichte hun beſtaen was, wierden ſe te raede hunne ſtadt met werken te veſten: welke, door de wijtluftigheit haeres omtreks, met de grootſte ſteeden magh voet houden; maer voor de reſt, niet alleſints bewoont wordt: want voor deeſen meermaels beleeghert geweeſt ſijnde, en, uyt hunne eygene ſeeden, voor gelijke ongevallen in 't toekoomende beducht, hadden ſe de landeryen binnen 's ſtadts mueren getrokken.

Verſmaeden der Staeten, en 's Aertshartoghen beveelen.

Hoe de verſterkingh yverigher gevoordert wierdt, hoe ſe min naer Staeten en 's Aertshartoghen beveelen luyſterden, hebbende eenighe opgeraepte belaſtinghen t'hunner beſwaernis uytgeſtroyt, en hier uyt geſoght hunne eygene miſganghen eenighen ſchijn te geeven.

Ook heeft de gunſt van Oranje geen vermooghen op hen.

Geen meer vermooghen hadt op hen de gunſt en 't aenſien van Oranje, hoewel de Ghentenaers, door ſijn aenraeden, hunne handtveſten, die ſe eertijts door weêrſpannigheit teegen Karel verbeurt hadden, weederom kreeghen. Boovendien verſpreydde ſigh dit onheyl door de naebuerighe ſteeden in Vlaendre.

Die van Arthois en Henegouw weygeren de geloofsvreede aen te neemen, drijvende, dat men den Ghentenaers door de waepenen behoort te dwinghen.

Die van Arthois en Henegouw in teegendeel, wel de ſtijfſte in 't vaſt houden van den Roomſchen Godtsdienſt, aengeſien de meeſte ſoo gevoelden, daer by nogh koomende, dat de Grooten door ſtaetyver Oranje dwars vielen, weygerden ook de geloofsvreede aen te neemen. Want ſy beriepen haer, in den paishandel bedonghen te ſijn, dat, geduerende den oorlogh, in den Godtsdienſt geen veranderingh geſchieden ſoude. Sy dreeven daerenbooven, dat men die oopenbaere trouwlooſheit der Ghentenaeren door kraght van waepenen behoorde te keer te gaen:

Oranje en andere ſtellen ſigh hier teegen.

waer toe nogh Oranje, nogh andere Grooten in Nederlandt te brenghen waeren, dat men naementlijk, ſoo langh de Spanjaert, met ſoo machtige troepen, by naer 't hart van Nederlandt beſat, de waepenen teegen ſijne meedeborghers, hoe ſeer ſe 't ook verkerft hadden, gebruyken ſoude; om, gelijk de verreſienſte onder hunne vyanden reets voorſeght hadden, dus ſelfs door hunne eygene tweedraght, te gronde te raeken. Maer terwijl 't gevaerlijk is door gewelt te dwinghen, worden alle beveelen, raedt en gebeeden, als 't een opgeſette booſheit eyghen is, in de windt geſlaeghen.

Boſſu wordt Veldtheer der Nederlanders.

Op dit pas hadden de Nederlanders tot veldtheer den Graef van Boſſu, die, gelijk wy reets te vooren verhaelt hebben, wanneer hy, onder Alva, Landtvooght oover 't ooverige van Hollandt was, op de Zuyderſee gevanghen wierdt. Dit ampt hadden de Staeten den Graef van Lalain ontnoomen, om dat hy, buyten hunnen laſt, ſigh uyt het

leegher

1578.

leegher van der handt gemaekt hadt, wanneer die ongelukkighe ſlagh by Gemblours geſlaeghen wierdt. Opperbevelhebber oover 't peerdevolk was den Burghgraef van Ghendt, uyt het huys van Melun: Leeghermaerſchalk François van la Noüe, wijdtbefaemt door de binnelandtſche oorloghen in Vrankrijk. 't Leegher, dat men niet verre van Mechele, by 't dorp Rimenant, hadt begraeven, wierdt door Don Johan beſpronghen, en hy niet anders dan te rugh gedreeven. De meeſte ſchrijvers hebben 't voor een misſlagh gereekent, dat men hen in 't aftrekken niet op de hielen volghde: gemerkt de Spanjaert dien dagh t'eenemael uyt den velde hadt konnen geſlaeghen worden: nemaer ook dat jaer in ſteeden te beleegheren doorgebraght, indien, by voorſorghe der Ooverſten, ſleghts delvers en meer diergelijke leegher werkluyden by de handt geweeſt waeren. Men liet ondertuſſchen niet nae een geſprek van pais te maeken: want d'uytheemſche Prinſen, gebeeden een middel tot vereenigingh te beraemen, rieden Don Johan, dat hy, aengeſien de krachten der Nederlanders ongelijk maghtigher waeren, dan de ſijne, ongekreukt de achtbaerheit ſijnes naems, ſigh ontſlaen ſoude, en elders de fortuyn, daer ſy hem beeter geluk moght hebben beſchooren, by den hayre grijpen. Dat ook de Koningh beeter doen ſoude, indien hy ſigh met dat maghtigh en gewaepent volk verſoende; dan dat hy ſoo geweldigh een heerſchappy lichtveerdelijk ten prooye wierp, daer ſoo veel andere, des ſoet genoegh, naer ſtaeken: dan echter dat dit al heel niet oover de brugh ſoude willen, ten waere, *de Ghentſche paishandel bekrachtight ſijnde, de Godtsdienſten en 't vry gebruyk der ſelver t'hunner beſtellingh gelaeten wierden: ſijnde meede ten hooghſten billijk, alle gevanghenen, en onder die de ſoon van Oranje, weeder in vryheit te ſtellen. Dat, wen de vreede op deeſe voorwaerden getroffen was, in dit verdragh behoorden begreepen te ſijn, alle die in eenighe bondtgenoodtſchap met de Nederlanders ſtonden, om alſoo ook hunne ruſt te verſeekeren.* Op dit voorſtel liet Don Johan ſigh hooren, dat, ten waere Oranje nae Hollandt wierdt verſonden, geen vreede te hoopen ſtonde: en in den Godtsdienſt was hy niet geſint 't allerminſte toe te geeven; alleenlijk ſcheen hy geen beſtant te ſullen weygheren. 't Sluyten naementlijk eener vreede hanght gemeenlijk altoos aen den maghtighſten: den ſwakken ſtrekt beſtant en uytſtel van oorloghe te winſte. Maer toen hy nu, met nieuwe troepen verſterkt ſijnde, dartigh duyſent man te voet, en ſes duyſent peerden, by den anderen hadt, en ſigh liet voorſtaen, dat ſijne kraghten by nae die der Nederlanders, inſonderheit daer ſe ooverhoop laeghen, konden opweeghen, heeft hy op den bergh van Bonghe, dicht by Naemen, ſijn leegher neederſlaende, 't geſprek van pais gladt afgeſneeden, wijſende den geheelen handel op den Keyſer. Kaſimier ondertuſſchen in Gelderlandt eenen goeden tijdt verſammelt hebbende, by gebrek van gereede betaelinghe, die den ſoldaet gedaen diende, maekte met den omſlagh van ſoo ſwaer een heyr logghen voortgangh. Door ſijn aenkoomſt liep het leegher der Nederlanders ten getaele van veertigh duyſent man te voet, en twintigh duyſent peerden: met welke troepen den byſtandt van François af te waghten, en daer nae Don Johan te beſetten, een al te traeghen voorſlagh was, die echter hoop van een goede uytkoomſt gaf, hadt men hem maer ſleghts konnen in 't werk ſtellen. Maer die misſlagh van ſoo geruymen tijdt ſpillens, en een oovermaetighe drift tot ſtaet en rijkdommen, beneevens de quiſtſiekte dier beyde, dinghen die voormaels Nederlandt aen Spanjens ſlaeverny gekluyſtert hadden, die ſelve hebben ook de naederende vryheit, en die toen gelijk voor ooghen ſtont, verwijdert. Want de geſchillen der Henegouwers en Arthoiſers met de Vlae-

Den Burghgraef van Ghendt opperbevelhebber van 't peerdevolk.

La Noüe Veldtmaerſchalk.

Don Johan beſpringht het leegher, maer recht niet uyt.

Men maekt ondertuſſchen geſprek van pais.

Des ſelfs voorwaerden.

Don Johan met nieuwe troepen verſterkt ſijnde ſnydt de vreedehandelingh gladt af.

Aenkoomſt van Kaſimier met een leegher in Nederlandt.

De geſchillen der Nederlanders

1578. Vlaeminghen waeren ſoo hoogh aen 't blaeken, dat, alle ſorghe voor 't ghemeen aen een kant geſtelt ſijnde, yder Landtſchap de ſchattinghen t'hunnen beſonderen gebruyke inhielden. Gaende dit exempel verder, ſijn eenighe troepen, die voor langh door leedigheit te dertel geworden ſijnde, wanneer ſe in de betaelingh hunner ſoldy te leur geſtelt wierden, van de party der Staetſche afgeweeken, door heymelijk ingeeven hunner ooverſten, die ſigh lieten voorſtaen, dat ſe in 't uytdeelen der eerampten hunne reekeningh niet gevonden hadden. Dit krijgsvolk dan, hebbende Meenen (een vryheit in Vlaendre) ingenoomen, loopt het geheele omleggende landt af met plunderen en brandtſchatten. Nogh echter hoopte men dat dit gewelt 't beſtaen van eenighe weynighe in 't beſonder ſijn, en daer by blijven ſoude, tot dat den Heer van Montigny, een der aenſienlijkſte in geſagh onder de Ooverſten, ſigh ſchielijk tot hun hooft opgeworpen, en met de partijſchap van Arthois vervoeght heeft. Om 't gewelt en den ooverlaſt van deeſe te keer te gaen, hebben de Ghentenaers op eyghen beſtaen eenighe troepen geworven: maer weynigh was 'er met dit krijgsvolk, dat t'huys den alverwinnaer ſpeelde, onervaeren was in 't ſtuk van oorloghe, uyt te rechten, en geenerley verſeekeringh om 't ruyten en rooven der vyanden te weeren. Die gaeven t'hunner verſchooningh voor, dat de Geeſtelijkheit, door gewelt en muytery uyt Ghendt gedreeven, haeren naeſten toevlught tot hen genoomen hadt: en dat men die ſmeekende meenighte, om de heyligheit hunner orde, of de weederweerdigheit hunnes ongevals, 't noodigh onderhoudt des leevens niet hadt kunnen weygheren, 't welk ſy, naedemael het reght geen plaets kon vinden, van die beroovers hunner goederen, door kracht van waepenen weedereyſchten. Op die glimp van oorlogh (want de geſchillen waeren nu tot oopenbaere vyandtſchap uytgebarſten) maekte men daegelijx rijken buyt: tot dat de Vlaeminghen, Kaſimier ontbooden hebbende, door ſijn volk, dat ſy beloofden uyt hun eyghen beurs t'onderhouden, geſtijft wierden, gemerkt de betaelingh alleſints wonder ſchaers viel. 't Gemeen gevoelen is, dat hy 't oogh op de heerſchappy gevelt hadt, en door lichtveerdigheit der natie, en 't beloop der ſaeken is te leur geſtelt. Maer op dat pas bleef François ſigh in Henegouw onthouden. Dit deede hy den Graef van Lalain, ſtadthouder in dat geweſt, ten gevalle, weetende, door welker toedoen hy gekoomen was. Hy hadt met ſigh gebraght weynigh meer dan acht hondert ruyters, en ſes duyſent man te voet, uytvaeghſel der Franſche beroerten, welke hy, naer d'ongemakken eener pijnelijke toght, nae 't allerweeghen quaelijk huyshouden in de herberghen, hebbende eenighe kaſteelen ingenoomen, en den Herfſt nu aen 't loopen ſijnde, voor de ſtadt Binſch heeft ter neederge-ſlaeghen. Deeſe is hem door belegh en ſtormen in handen gevallen, een geringhe loon voor ſoo veel tijdt ſpillens. Hy ſelfs onthieldt ſigh meerendeels binnen Berghen in Henegouw, niet ſonder verbolghenheit, dat de ſteedelinghen de plaetſen, hem t'ſijner beſettinghe aengeweeſen, niet wilden in ruymen; en gebeeden, ſigh met het heyr der Nederlanders te vereenighen, heeft hy geweyghert aen te trekken, voor en al eer Kaſimier van gelijken deede: wiens optoght nae Ghendt hem geen kleyne ontſteltenis baerde, ſijnde die voor deeſen ſijn vriendt was, thoen ſijnen teegenvryer geworden, en hier door den haet van weederſijden tot allerley laſter en kleynachtingh uytgebarſten. Ook is hy van ſijn voorneemen niet af te brenghen geweeſt, hoewel den Aertshartogh en de Prins, jae ſelfs de Koninghin van Engelandt hem vertoonden, dat ſy 't doen der Vlaeminghen en van Kaſimier geenſints hadden goedtgekeurt: en dat meer is, hy

tuſſchen elkandren verwijderen de naekende vryheit.

Montigny voeght ſigh by de partijſchap van Arthois.

Waer teegen de Ghentenaers volk werven.

Glimp hunner waepenen.

De Vlaeminghen krijghen volk van Kaſimier.

François vermeeſtert de ſtadt Binſch.

Weygert ſigh met der Staeten heyr te vereenighen.

ALEXANDER FARNESE,
HARTOGH VAN PARMA. EN PLAISANCE.
GOUVERNEUR GENERAEL EN VELDTOVERSTE
IN DE SPAENSCHE NEDERLANDEN.

ſagh met goeden ooghen aen, dat ſijne ſoldaeten nae de troepen van Montigny verliepen. Dus hebben deeſe twee Hartoghen, die den Nederlanders hunne hulpe gemeenerhandt belooft hadden, ſigh vervoeght met ſoodaenighe partyſchappen, die niet dan tot hun uyterſte verderf geſchaepen ſcheenen: en niet langh daer nae den Hartogh van Anjou nae Vrankrijk, Kaſimier nae Engelandt vertrekkende, hebben ſy beyde de voordeelen en quaelen, die hen in een uytheemſche Republijk te waghten ſtonden, verlaeten. Maer de Nederlanders hebben den François, ſtaende op ſijn vertrek, hoewel hy, en meer andere Prinſen van ſijnen t'weeghe, hen van ondankbaerheit beſchuldighden, belooft, indien de pais met Philips getroffen wierde, 't plechtelijk uytroepen des lofs ſijner heldelijke deughden, 't oprechten van praelbeelden, en diergelijke gewaende glory teekenen: en, indien ſe ſigh benoodight vonden anders te raedtſlaen, ſijner booven andere dervoeghe te gedenken, als de weerdigheit ſijner hoogheit, en beweeſene dienſten, in ſoo gevaerlijke geſchaepenheit des Landts, vereyſchen moghten. Duſdaenigh was den ſtant der dinghen, als Don Johan door een haeſtighe ſiekte ſchielijk weghgerukt wierdt, welke ſijn quijnendt gemoet, vergramt op de dwarsdrift ſijner fortuyne lichtelijk ten boeſem inkropte. Want gemerkt hy door eyghen dapperheit, niet door de gebreeken en misſlaeghen ſijner vyanden, ooverwinnaer weeſen wilde, quelde hy ſigh, meer dan ſijn geſontheit lijden konde, dat den loop ſijner glory, door ſoo veele wangunſtighe, die hem in 't hof van Spanjen niet ontbraeken, geſtuyt wierdt. Voorwaer uyt onderſchepte brieven is een onverſettelijke wanhoop gebleeken: en weynigh te vooren hadt Philips gelaſt Eſcovedo, gewoon ſijn diepſte geheymen te beſorghen, in Spanjen, onder de handt, omhals te brenghen, hem houdende voor eenen vertrouwlingh, wiens ſchranderheit omtrent de gedachten van ſoo grootmoedigh een jonglingh te gevaerlijk was. Want dat hy, booven 't lot ſijner geboorte, voormaels ſijne gedachten op de kroon van Tunes, en nogh korts op 't rijk van Engelandt geveſt hadt, was te taſten; gelijk ook, dat hy met 't huys van Lottringe, welker moogenheit in 't hof van Vrankrijk ſoo aenſienelijk was, ſigh, buyten weeten van Philips, vereenight hadt, en gevreeſt wierdt dat hy lichtelijk de Nederlandtſche ſaeken tot veſtingh eener eyghen moogenheit moght wenden. Waerom men niet buyten vermoeden van vergif geweeſt is, onſeeker noghtans van wat handt gebrouwen, aengeſien 'er Roomsgeſinde Prieſters ſijn gevonden, die roemenderwijſe uytvielen, dat het vaederlandt hen hier in voor een oovergroote weldaedt danken moght. Andere hielden d'Engelſche verdacht, ſijnde niet ſeer langh geleeden eenighe ter doodt gebraght, die men ſeyde, dat van derwaerts oovergeſonden waeren, om hem 't leeven te beneemen. Het hoogh bewint des heyrs, en der ooverighe ſteeden, wordt aenveerdt by Alexander Farneeſe, Prins van Parma, eerſt met bewilligingh van Don Johan ſelfs, en ter verſoeke der andere krijgshoofden, en daer naer ook door bevel des Koninghs. Dees was bedekter van aert, en bracht uyt Italien, neevens 't gebruyk van getrouwheit, de kunſt van veynſen. Hy wiſt ſigh te doen vreeſen, hy wiſt door de vingheren te ſien, eygentlijke kunſten, om den Nederlanders in te luyden. Derhalven, ſchoon Spanjen ſigh aen niemants waepenen ſoo ſeer verſchult vindt, heeft hy niettemin meer door d'algemeene gunſt des volks gewonnen: en te weeghe gebraght een ſaek, die ſoo beſwaerlijk om doen viel, dat men, naer de ſmaek der vryheit eens genooten te hebben, ſigh als nogh ſoude onder de heerſchappy gebooghen hebben. Door heymelijk aenſtooken van deeſen ſijn de geſchillen tuſſchen de volken

1578. Laet toe, dat ſijn krijgsvolk tot Montigny verloopt.

Vertrekt nae Vrankrijk, beſchuldigende de Staeten van ondankbaerheit.

Don Johan wordt door een ſchielijke ſiekte weghgerukt.

Eenighe gevoelen dat hy, Philips van al te grooten gloryſught verdacht ſijnde, door vergif is omgebracht.

Den Hartogh van Parma volght in plaets van Don Johan.

Sijnen aerdt en konſtenaeryen.

Door wiens aenſtooken de geſchillen vry hoogher ryſen.

1579. volken vry hoogher gereesen als voor heen, insonderheit seedert dat men eenighe borgheren, die, om de stadt Atrecht weederom met d'andere te bevreedighen, daer binnen ter sluyk by eenkoomst hadden gehouden, met de doodt gestraft heeft. Hierentusschen hieldt Oranje niet af van alle bedenkelijke middelen tot dempingh dier ongenuchten in 't werk te stellen: ernstigher noghtans was hy in 't beteughelen dier geener, welker misdaeden hem tot laster quaemen te gedyen: en hy hadt nu den Ghentenaeren reets wroet gemaekt, dat se, de Geestelijkheit herstelt hebbende, sigh weederom onder 't vreedeverdragh souden begeeven: vervolghens wende hy alle neerstigheit aen, om 't volk van Montigny en die van Atrecht te versoenen. Maer 't heeft gebleeken, dat de hoofden selfs alle geleegenheit tot scheuringh waernaemen, en sigh daerom ook onversoenelijk maekten, 't gheen de gemoederen der Vlaeminghen andermael aen 't hollen geholpen heeft, sijnde Imbijse door gewelt Voorscheepen tot Ghendt, d'opperste majestraet aldaer, gekooren, die vervolghens alle eerampten vergaf aen wien hem goedt dacht. De ruytery van Kasimier onderwijlen versoght aen Parma vryen doortoght om te vertrekken, dien hy hen verleent heeft: hier door buyten sorgh gestelt van ergens vyandt t'ontmoeten, trekt hy nae Maestright, dat swakke besettingh in hadt, berent het, en vervaerdight sigh om 't met gewelt aen te tasten. Geduerende 't belegh dier stadt hadt de Keyser, op wien wy geseght hebben den vreedehandel geschooven geweest te sijn, sijne gesanten nae Keulen gesonden: alwaer ook van de Spaensche sijde was aengekoomen, voorsien met 's Koninghs last, den Hartogh van Terra Nova, en weeghens de Nederlanders den Hartogh van Aerschot en andere. Maer Oranje, die nimmer getwijfelt hadt, dat hoedaenigh een vreede met den Koningh gemaekt wierdt, hy daer door in een onvermijdelijk gevaer gestelt stont: sijnde Nederlandt thans in soo veel deelen gesplist, hy alleen tusschen beyden, en dienvolgens allen in 't oogh, vreesde niet buyten reeden, dat hy te gelijk sijne vyanden en sijne haeters moght oovergeleevert worden. Weederom, sigh teeghen den handel te stellen, te weygheren de Duytschen voor middelaers aen te neemen, viel hardt en schandelijk in opspraek. Behendigher dan, om die keer nae sijnen sin te doen neemen, bevlijtighde hy sigh, in 't besorghen, dat men op de punten, raekende den Godtsdienst soude aendringhen, behalven op meer andere, welke niemandt darde hopen, dat den Koningh soude inwillighen. Wijders is 't geloofelijk, dat men op die tijdt vry billijke voorwaerden hadt konnen bedinghen, ten waere eenighe door besondere handelinghen d'algemeene vreede den nek gebrooken hadden. En Parma, hoewel hy den oorlogh ernstigh aenbondt, liet niet af den geenen, die op nieuwigheeden toeleyden, aen te maenen, dat se door een spoedighe boetveerdigheit, 's Koninghs aengeboode genaede aenveerden souden. Den Heer van la Motte, d'eerste geweest sijnde, die van den Koningh sijnen soen bekoomen hadt, heeft de stadt Greevelinghe in Vlaendre, alwaer hy Steevooght was, daer toe weeten te brenghen, en met eenen, volmaght bekoomende, meer luyden tot de selfste genaede getroont, sijnde selfs een roemer en te gelijk een voorbeeldt van 's Koninghs goedertierenheit. Hier by heeft sigh daer nae gevoeght den Heer van Montigny, met sijne troepen (acht duysent waeren se sterk) 't gheen die sijde niet weynigh stijfde, uyt behoefte van geldt, en dat hy vreesde door de Staeten, naer sijn verdienst, onthaelt te worden, hebbende la Noüe reets op de hielen. Die van Arthois en Henegouw hinghen eenighen tijdt tusschen beyden: dan eyndelijk hun besluyt met de voorwaerden aen d'Al-

Oranje stelt alle middelen te werk.

Dan te vergeefs.

Parma geeft aen Kasimiers ruytery vryē doortoght om te vertrekken.

Hy beleeghert Maestright.

Onderwijlen koomen de Gesanten by een tot de vreedehandelingh.

Waer teegen Oranje heymelyk arbeidt.

Parma maent den Nederlanders aen om 's Konings aengeboodene genaede t'aenveerdē.

Met wien sigh la Motte eerst versoent.

Dien volghē Montigny, met sijne troepen, en andere.

d'Algemeene Staeten oovergeſchreeven hebbende, om, ſoo ſe wilden, ſigh in de ſelve te doen begrijpen, ſijn ſe met Parma ooverkoomen: en neevens hen Rijſſel, Douay en Orchiers, ſteeden in dat gedeelte van Vlaendre, 't welk door de Françoiſen langh beſeeten is, en nae dat het weederom onder ſijn eyghen Vorſten geraekt is, ſijn ſpraek noghtans van hen behouden heeft; de reeden, die hen in 't beſonder heeft bewooghen, ſigh van d'algemeenſchap af te ſonderen, is geweeſt, dat ſy ter vergaederingh geen eygen reght van ſtem konden bedinghen. De punten van vreede hielden in, *'t blijven by den Roomſchen Godtsdienſt, hunne voorighe gehoorſaemheit aen den Koningh, 't bekraghtighen der Ghendtſche vreede: en dat, nae 't vertrek van 't uytheemſch krijgsvolk, binnen ſes weeken, een leegher van inlandtſche ſoldaeten, te betaelen uyt 's Koninghs inkoomſten, waer in de geweſten, die ſigh weeder onder den ſelven begeeven hadden, draeghen moeſten, opgerecht ſoude worden, tot verdaedigingh der punten onderlingh getroffen: met den Landtvooght ſoude men den Koningh laeten geworden: en onderwijlen alles blijven onder gehoorſaemheit van Parma.* Dus is 't, dat de Waelen, ſigh vervoeghende aen 's Koninghs ſijde, ſijn geweeſt ſijn voornaemſte krijghsmaght, een volk geſchaepen ten oorlogh, en waer van ſigh de Spanjaert in gevaeren buyten bedenken dienen konde. En dit is geweeſt het eynde dier vereenigingh, waer door de Nederlanders ſigh onderlingh, teegen uytheemſche dwingelandy, verbonden hadden. Een bewijs voorwaer, dat die alleen een hechte bondtgenootſchap kan geacht worden, die gegront is op een ſelve hoop, of meer verbinteniſſen, dan oorſaeken van verwijderingh, heeft. De Nederlanders hebben naeulijx yet gemeens, buyten den haet teegen den Spanjaert: die hen bewooghen heeft tot het maeken van de Ghendtſche vreede, voornaementlijk op 't aenraeden der Geeſtelijkheit. Dan een yder ſtreefde korts daer aen, en dat door ſtrijdighe weeghen, tot eyghen moogenheit en aenſien. Oranje, en die ſigh met hem bewuſt vonden, de ſelve dinghen, als de Graeven van Egmondt en Hoorne verdient te hebben, miſtrouwden den Koningh. Hier uyt liep al 't bedenken, al den toelegh om hen ſelven, en die van hunnen Godtsdienſt, vaſt te ſtellen; tot welke ſaek uytheemſche gunſt geſoght wierdt. 't Ander gedeelte, dat ſigh aen de beginſelen des oorloghs niet hadt ſchuldigh gemaekt, verſtont getrouw aen den Koningh, getrouw by den Roomſchen Godtsdienſt te blijven, vreeſende inſonderheit, dat ſe door de drift der andere verder moghten vervoert worden. Dus hadt het den Koningh ſeer light gevallen, hen, die ſoo loſſelijk aen den anderen hinghen, van een te ſcheuren, ſoo hy maer dien Spaenſchen ſchrik, om wien alleen ſy ſoo ſeer tobden, hadt uyt de wegh geholpen. Nae dat hy hunnen wenſch hier op voldaen hadt, pooghden d'andere verder te koomen; alles is onder de Nederlanders langh verdaght gebleeven, daer nae tot een oopenbaere vyandtſchap uytgebarſten: nogh oyt heeft men den Godtsdienſt naederhandt konnen oovereenbrenghen. 't Gebeurde eyndelijk, als 't gemeenlijk doet, wanneer men eens tot oopenbaere partyſchap is getreeden, dat ſy, die geenſints hunne meedeborgheren wilden te gemoet koomen, ſchandelijk hun verbondt afgaende, onder 't juk eener uytheemſche ooverheeringh geſleept wierden. Maer aengeſien een yder oor en hart nae vreede neyghde, bevroede Oranje lichtelijk, dat, door onvoorſightigheit van eenighe in 't beſonder, de Republijk wel haeſt geſlaekt ſoude worden, ſoo men niet in tijde des voorſaeghe. Hy begeeft ſigh dan, met ſijne gewoone nijverheit, nae Uitrecht, en, ſigh dienende van een vooorneemen, dat tot de behoudenis van den ſtaet

1579.

Vreedepunten.

De verſoende Waelen maeken de voornaemſte maght des Koninghs.

Philips brenght verſcheyde Provintien der tweedrachtighe Nederlanders weeder onder ſijne gehoorſaemheit.

d'Ooverighe vereenight Oranje t'Uitrecht door een nauwer verbondt.

I ij ſijner

1579. sijner saeken wonder heylsaem was, brenght hy 't daer toe, dat de Staeten dier gewesten vergaederen, en neevens hen die van Gelderlandt, die van Hollandt, die van Zeelandt, die van Vrieslandt oover deese sijde van de Lauwers, en die van tusschen de Eems en de Lauwers, alwaer hy se alle door een nauwer verbondt vereenight. De punten sijn in korten deese: *Dat de gewesten sigh verbinden, om eeuwlijk versaemt te blijven, sonder door eenighen wegh ter weerelt gescheyden te moghen worden, in forme van een enkel landtschap; dat men geen verdragh van pais of bestant sal maeken, geen oorlogh aenveerden, nogh opstellen eenighe tollen of schattinghen, dan by gemeen goedtdunken en bewillighingh der voorseyde landen; dat in 't aengaen van verbintenissen, en in andere gewightighe beraedinghen, meerderheit van stemmen sal doordringhen; en indien eenigh misverstant of geschil ontstonde, 't selve sal verbleeven worden aen de bondtgenooten of de Stadthouders; dat de grenssteeden, en plaetsen geleeghen teegen 's vyandts boodem, sullen gesterkt worden, noch yemant ontfangh van besettingh moghen weygheren: en een yder in 't besonder sigh beneerstighen, om in de schattinghen en loop des geldts een eenpaerighen voet te houden. Dien van Hollandt en Zeelandt stae vry hunnen godtsdienst, en dien alleen, in 't oopenbaer toe te laeten, d'andere gewesten mooghen sigh nae hun goedtdunken gedraeghen, of sy deesen, of den anderen, of die beyde gedooghen willen.* Deese vereenigingh is beswooren by de Stadthouders, de Magistraeten, de Vroedtschappen van elke stadt, de Schutteryen en de Gilden. Want van aeloude instellingh was, dat de voornaemste onder de borgeryen, dien de jaeren bequaem tot oeffeningh der waepenen gemaekt hadden, in seekere lichaemen, als in vaendelen en rotten, verdeelt en opgeschreeven wierden. Op deese moght men sigh verlaeten in oorlogh, in tijdt van vreede seeker en gerust sijn, wanneer de Vorsten nogh de kunst niet hadden van sigh op uytheemsche te vertrouwen: de gewoonte en het merkteeken dier verouderde dapperheit is nogh in weesen: dogh 't gebruyk der selver, door deese beroerten, weederom ter baene gebraght sijnde, is hunnen getrouwen dienst teegen den vyandt, en inwendighe beroerten, meermaelen gebleeken. In diervoeghe hebben de volken, hier booven genoemt, de punten van d'Uitrechtsche vereenigingh beswooren: en op dat se hunner eyghener krachten geensints onbewust sijn moghten, is gelast geworden, een algemeene opschrijvingh en monsteringh, soo in de steeden, als ten platten lande, te weeten der geener die tusschen de achtien en sestigh jaeren sijn, te doen. Maer onder die volken, die sigh buyten dit verbondt gehouden hadden, waeren de beroerten en strijdigheeden soo hoogh, als oyt, gereesen; terwijl eenighe derselver uyt sorghe voor den gemeenen Godtsdienst of den vaederlande, begeerden in dit verbondt vervat te sijn, andere, gevleyt door hoop van een naekende vreede, of geprikkelt door scheursiekte, een heel anderen wegh in sloeghen. De Roomsgesinde hielden d'ooverhandt binnen 's Hartoghenbosch, dat in schielijke versleeghenis, ontstaen door ydele vreese, by den Onroomschen verlaeten was: die in de stadt gebleeven waeren, sijn met Parma ooverkoomen, hebbende dit besonderlijk bedonghen, dat se nimmer, teegen hunnen wille, met besettingh souden beswaert worden. t'Antwerpen in teegendeel moesten se buygen, en is het gemeen van d'andere party daer meester gebleeven, vallende, met een verwoet gedruysch vol dreygementen, de Geestelijkheit, terwijl se met de pleghtigheeden hunnes ommeganghs beesigh waeren, te lijve. En onmoogelijk is 't den Prinse geweest sijn grauw in den toom te houden, en te verhinderen, dat al 't gewijde gildt niet met

Inhoudt van d'Uitrechtsche vereenigingh.

Algemeene monsteringh, soo in de steedē, als ten platten lande, der geener die de waepenen vooren konden.

Swaere beroerten door d'andere gewesten van Nederlandt.

De Roomsgesinden hebben d'ooverhandt binnen 's Hartoghenbosch.

De Gereformeerde t'Antwerpē.

geweldt

geweldt ter ſtadt wierdt uytgedreeven; maer ſijne vyanden hebben 't ſoo uytgeleght, als of 't met ſijn bewilligingh waere geſchiet, 't gheen hy geenſints weeren konde: want hy was vyandt van alle fors- en wreet-heit, dogh wiſt ſigh van voorvallende geleegenheit wijſſelijk te dienen, en hadt de kunſt, van, door 't ſmijdighen der menſchen gemoederen t'ſijner gunſte, uyt ongeſiene geſchaepenheeden, dinghen te trekken, die hem naemaels moeſten te baete koomen. Dit echter heeft veelen van d'inwoonders, die ſigh van d'oeffeningh hunnes Godtsdienſts berooft vonden, genootſaekt, ſaeken teegen de welvaert van de Republijk te wenſchen, in hoope van onder 's Koninghs heerſchappy een draeghlijker dienſtbaerheit te dulden. Ook hebben eenighe eedelen deeſe geleegenheit by 't hair gegreepen, om tot den Spanjaert oover te gaen. Onder deeſe is geweeſt Philips, ſoon des graeven van Egmondt, die, terwijl hy eenen aenſlagh maekt om Bruſſel te bemaghtighen, niet ſonder voorweeten, geloofde men, des Aertshartoghen, onderſteunt met een goet getal der geener die den Roomſchen Godtsdienſt volghden, en kennis van 't ſtuk hadden, door d'andere ſteedelinghen op de markt beleegert wierdt gehouden; alwaer hem 't verwijt der ſchennelijkheit ſijnes bedrijfs, 't afbeeldtſel des doodts ſijnes vaeders, en het bloedt des ſelfs, althans nogh ongewrooken, ten ſtraffe gedijden. Want daer waeren 'er die hem ſchamperlijk toedreeven, dat op die plaets, elf jaeren te vooren, en (dat wonder wel oovereenſtemde) op dien ſelfden dagh, ſijn vaeder door beuls handen was onthalſt geweeſt, en dat door de bittere wreetheit dier natie, aen wien de ſoon ſijn vaederlandt ſoo ſchandelijk hadt gepooght te verraeden. Ten laetſten wierdt hem, door meededooghenheit der burgeren, gegunt onbeſchaedight wegh te trekken: van waer hy Nijnhooven, een ſteedtjen in Vlaendre, oover-rompelt; 't welk door de Nederlanders hernoomen ſijnde, is hy ſelfs gevankelijk in handen ſijner landtsluyden gevallen, als wy naederhandt ſeggen ſullen. Swaer en hacchelijk een ontſteltenis oopenbaerde ſigh tot Brugghe, men quamp 'er tot de waepenen, jae niet verre van uytbreeken tot bloedtſtortingh, en beyde de partyen hadden om de krijgsmaght hunnes aenhanghs geſchikt; de beſte ſpoet was der Staetſchen, ontbooden door de magiſtraet, en hier door wierdt deeſe buy geſtilt: in andere ſteeden ſijn de beroerten door beſettinghen voorgekoomen. Willigh heeft ſigh in de vereenigingh begeeven de ſtadt Ypre, willigh ook de ſtadt Ghendt, waer binnen Oranje eenighe tijdt daer nae gekoomen is, met een algemeene toegeneegenheit der gemeente. Soo bijſter een verandefollowed ringh waeren de gemoederen van dat volk onderheevigh, en tot eerlijke en ſnoode dinghen eeven wiſpeltuerigh. Aldaer die ſigh onwettelijk hadden ingedronghen uyt de regeeringh geſet hebbende, voorſagh hy andere met die eerampten. De meeſte der geener, die wy geſeght hebben, dat aldaer gevanghen gehouden wierden, te achteloos bewaert ſijnde, waeren uytgebrooken; d'andere heeft Oranje los gelaeten. Om den luyſter ſijner glory, en d'afgunſt ſijner benijders te vermeerderen, is hem, ſchoon hy die weygerde, de Landtvooghdy van Vlaendre opgedraeghen. Maer ondertuſſchen is 'er door de beſendingh op den Keulſchen vreedehandel niet anders uytgereght, dan, waer 't den Spanjaert meeſt op toegeleght hadt, dat de gemoederen door hoop van vreede verrukt ſijnde, des te minder op de bevoorderingh der gemeene ſaeken acht ſloeghen. De geſanten van d'eene en d'andere ſijde klaeghden oover en weeder, dat men hunne toegevoeghden door beſondere handelinghen hadt geſoght om te leyden, dat in teegendeel de eendracht door nieuwe verbonden was geſtoort geworden, teegen de trouw der vreedehandelingh. Maer de Nederlanders,

1579.

Waer van Oranje de wyte heeft.

Veele neemē hier uyt oorſaek, om tot den Spanjaert oover te gaen.

Onder welke is geweeſt Philips, ſoon des graven van Egmondt.

Dien tot Bruſſel beleegert ſijnde, door meededoogenheit der burgeren, gegunt wordt onbeſchaedight te vertrekken.

Swaere ontſteltenisſen tot Brugghe en in andere plaetſē.

Ypre en Ghendt begeeven haer in 't verbondt.

Oranje laet tot Ghendt de gevanghene Heeren los.

Hem wordt de Landtvooghdy oover Vlaendre op gedraeghen.

1579. ders, bewooghen door het dringhendt gevaer, wijl Parma de beleegeringh van Maeſtricht, behoorende ten deele onder 't Landt van Luyk, ten deele onder 't Hartoghdom van Brabandt, als geleeghen op de landtſcheydingh dier beyde, ſeer hart hadt aengedronghen, en geen geleegenheit gegeeven wierde, om 'er eenigh volk of andere behoeften in te brenghen, verſoghten ſtilſtant van waepenen, geduerende de vreedehandelingh: en hoopten dat 's Keyſers geſanten hen hier in ſouden onderſteunen. Maer den Hartogh van Terra Nova ontkende daer toe eenighſints gemachtight te ſijn. Terwijl men beſtant verſoekt, en weyghert, terwijl men de vreedepunten begint voor te draeghen, terwijl men oover de berichtspunten der Staetſche Geſanten, als te naeu bepaelt, en te ſeer aen nieuwen laſt gebonden, haſpelt, was Parma ſelfs tot binnen de wallen van Maeſtricht door gebrooken: en heeft daer op de ſtadt, die ſigh, hoewel met weynigh maght, dapper verdaedight hadt, nae een belegh van vier maenden, ſtormenderhandt vermeeſtert. Dogh als 't nae de winter liep, heeft hy by naer alle ſijne Hooghduytſche, Spaenſche en Italiaenſche ſoldaeten afgedankt, behoudende alleen de bevelhebbers, en een Italiaenſch regement te peerde; laeter echter, dan hy by de handelingh van Atrecht hadt belooft: maer dit noghtans heeft de ſteeden Mechelen, Valenchienne en Rijſſel tot hem doen ooverkoomen. In plaetſen, daer des gevoeghlijkſt geſchiede, leyde hy Walſche beſettinghen. Op deeſe moght men ſigh, hoe yder ſwaerder was beleedight, of ſijnen naebueren ſelfs hadt beleedight, beſt vertrouwen. Voor deeſe weldaet hebben ſe de landtvooghdy van Parma beveſtight, weynigh ooverleggende, hoe ſy ſelfs, wen het den gewaependen Landtvooght ſleghts geleeghen quam, 't uytheemſch krijgsvolk ſouden te rugh roepen. Maer de Vereenighde Nederlanden, ſchoon ſe, nae 't verlies van ſoo veel volken en ſteeden, nu alle hoop van vreede verlooren hadden, om eevenwel niet te ſchijnen d'eendraght meer te haeten, dan aen die te wanhoopen, hebben de punten der bevreedigingh, hen by den Koningh aengebooden, nae alle ſteeden verſonden, om aldaer van de vroedtſchappen ooverwooghen te worden. Die daer in als onreedelijk of als op een andere moer leggende, beſchuldight wierden, ſijn deeſe: *Dat de voorſieninghen gedaen by den Aertshartogh niet anders ſouden ſtadtgrijpen, dan voor ſoo veel ſe de Koninghlijke hoogheit, of yemants beſonder reght, niet te nae ginghen: dat men aen den Landtvooght, dien 't den Koningh believen ſoude te ſtellen oover de Nederlanders, ſonder eenigh bedenken, hadt te leeveren alle ſteeden, ſlooten, kaſteelen en geſchut: die ſoude met den Raedt van Staete van alles kennis nemen: van de Staeten wierdt geen gewagh gemaekt: d'uytgeſette Geeſtelijken ſouden herſtelt worden, als ook alle afgeſette amptenaeren en magiſtraeten: de leeghers weederſijts geſloopt ſijnde, ſoude alle vyandtſchap ophouden: ook hadt men de tollen af te ſchaffen, ten waere het den Koningh anders goedtvonde.* Alle welke dinghen ſcheenen daer op te ſien, dat de wetten en vryheeden, hebbende den glimp van in hunne vooríghe plooy gebraght te ſijn, door 't ondermijnen der geener, die geſchaepen ſtonden 't roer der regeeringhe in de handt te krijghen, binnen weynigh tijdts weederom den nek gebrooken, en ſy ſelve ontwaepent in hunne vooríghe ſlaeverny geſleept wierden: want 't is een onweederſpreekelijke waerheit, dat 'er tot verdaedigingh der vryheit geen ſwakker ſterkte nogh verſeekeringh kan gevonden worden, dan den koninghlijken eedt. Belangende de godtsdienſten, welk geſchil niet weynigh ſwaerigheit en haſpelens inhadt, was 's Koninghs welgevallen dit: *dat men door geheel Nederlandt alleen*

Terwijl men tot Keulen van vreede handelt vermeeſtert Parma Maeſtricht.

d'Uitheemſche ſoldaeten afdankende wint hy Mechelen en andere ſteeden.

Die ſijn Landtvooghdy beveſtighen.

De voorwaerden des vreedes, door den Koningh aengeboodẽ, mishaeghen den Bondtgenooten.

alleen dien Godtsdienſt, die door 't Pauſelijk geſagh was vaſtgeſtelt, ſoude aenneemen en oeffenen: uytgenoomen in die plaetſen, alwaer reets andere kerkſeeden waeren ingevoert ten tijde, als 't Ghendtſch verdragh was goedtgekeurt: den geenen, die buyten deeſe paelen van een ander gevoelen waeren, ſoude men een bequaemen tijdt ſtellen, in welken ſy behoorlijk hunne ſaeken konden ſchikken, om daer nae uyt Nederlandt te vertrekken, blijvende hunne goederen onbekommert, ſoo ſy die, in hun afweeſen, door Roomsgeſinde bewintsluyden lieten regeeren. Dan dit ſcheen voorwaer een ſaek te hart om te verduwen, en met de gemeene ruſt niet wel oovereen te koomen, den teegenwoordighen ſtaet van ſoo veel ſteeden t'onderſt booven te keeren, ſoo veel duyſent menſchen te verdrijven, en geen vryheit te laeten, om ten minſten het getuygenis ſijns gemoets te mooghen gelooven. Maer wat geweſt moght men vermoeden ſeeker te ſijn voor ſoo veel ballinghen? wat plaets bequaem om die te berghen? waer ruſt te vinden voor ſoo groot een meenighte geſtooten uyt hun vaederlandt? Behalven dat ook de regenten niet, ſonder een hooghſte ſchelmſtuk te begaen, den Godtsdienſt, dien ſe eenmael hadden geleert den waerachtighen te ſijn, in wat voeghe die dan ook was ingevoert, door vreeſe konden verraeden. Jae ſelfs die van Hollandt en Zeelandt waeren van gevoelen, dat ſe de reekeningh van 't belangh hunner ſaeken niet te wel gevonden ſouden hebben, en te kort ſchieten, ſoo ſe 't oeffenen des Godtsdienſts wilden reghten naer die tijden, in welke ſoo machtighe ſteeden in misverſtant met den Staet ſtonden: waer door men nieuwe beroerten hadt te duchten; en, ſoo men hunne ſaeke van die der andere wilde affſonderen, waere een al te verdachte beleeftheit. Met Oranje heeft men affſonderlijk gehandelt: en van verre ſchoot men uyt van ſijnen ſoon in vryheit, en de Landtvooghdyen ſijns vaeders te ſtellen, hem, liet men ſigh verluyden, ſoude men toelegghen ſoo groote goederen, als hy oyt beſeeten hadt, wen hy ſlechts, uyt Nederlandt vertrekkende, ſijnen ouderdom geruſtelijk in Duytſchlandt wilde doorbrenghen. Maer booven al de reedenen van miſtrouwen, was 't ſijne eedelmoedigheit, die geen werk van rijkdom maekte, en dieshalven oprecht en door geenerley bekooringh te kreuken was, genoegh te weeten, hoe duer den Spanjaert de vrees, die hy voor hem hadt, pooghde af te koopen. Den handel tot Keulen afgebrooken ſijnde, hebben Aerſchot en eenighe Geeſtelijke die ſijde, welker geſantſchap ſy bekleet hadden, verlaeten, en ſigh door brieven met den Koningh, dien ſy dogh anderſints beſeſten in 't toekoomende vyandt te ſullen worden, verſoent, op de ſelfde voorwaerden als die van Atrecht. Maer de voorſlaeghen op 't ſtuk des vreedes en des oorloghs, door hen oovergeſchreeven, walghden den Spanjaerts, en dienden dien landtaert, die niet uytheemſch kan goedtkeuren, voor gekſpel. In dien handel heeft gebleeken, hoe ongelijk 's Vorſten en des volks belanghen onderlingh verſchillen. Eertijts was dat onheyl geneeſelijk, toen alleen den aedel, uyt vrees van uytheemſche ooverheeringh, ſigh begon te roeren: maer nae dat die onophoudelijk geſoolt ſijnde, de gemeente, onder voorgeeven van Godtsdienſt, aen haer ſnoer gevlochten hadt, en 't graeuw alreede was wijs geworden, dat ſy 't was, dien de Koninghen vreeſen, of hunnen t'halve ſy gevreeſt wierden, en dat het niet dan door lichtveerdigh te gelooven om den tuyn geleidt wierdt, hieldt het den eerſten trap tot vryheit te ſijn, vergiffenis te wanhoopen. Van toen aen beſtonden ſe niet maetighs t'onderneemen, of dat eenigh leetweeſen moght plaets geeven, en daer op ſoo byſter voort te ſlaen, dat men naederhandt hen de voordeelen des vreedes, de hacchelijkheit des oorloghs,

1579.

Met Oranje wordt afſonderlijk gehandelt.

Maer te vergeefs.

Aerſchot en andere met den Koningh verſoent ſijnde, dienen den Spanjaerts ten ſpot.

1579. oorloghs, te vergeefs voor ooghen ſtelde. Men gingh 'er ſelfs ook verder, dan men in burgerlijke oorloghen gewoon is, terwijl aen d'eene ſijde de ſught ter heerſchappye, en ter wraeke oneyndigh voortgeſet wordt; van d'andere de gevaeren ſelfs genucchelijk vallen, en in elenden eenighe glory geſtelt wordt. Men voeghde toen voorwaer ſijne maght niet onder een heyrleegher te ſaemen, maer in verſcheyde geweſten voerde men den oorlogh met geringhe troepen, en yder Landtſchap hadt by nae ſijn beſondere krijgsmacht. Taſtelijk is terſtont gebleeken dit gebrek in de Republijk, dat de hooghſte moogenheit niet als wel eertijts onder de Grieken en Romeynen, of ook heedensdaeghs in bloeyende rijken, in eene ſtadt; maer van de maght des Landts tuſſchen veele ſteeden een gelijke verdeelingh gemaekt was, waer uyt ſpruyt, dat, yder ſijn beſonder belangh ter harten trekkende, volgens den aert des volks, geoeffent op ſchraeven en ſtaepelen van rijkdoomen, 't gemeene nut heel t'onrecht met den dienſt des Landts gedoopt wordt. Wonder ſchaers was men ook in 't opbrenghen van penninghen, en 't hadt wel quaelijk met de Nederlanders konnen afloopen, ſoo niet de vyandt aen 't ſelve oevel ſiek geweeſt waer, terwijl de Koningh ſijne ſchatten aen Portugael beſteet, ſoo in 't oorloghen als in 't ooverhaelen van de gunſt der Grooten. Want nae 't vermiſſen van den Koningh Sebaſtiaen in de Afrikaenſche neederlaegh, en 't ooverlijden ſijnes naeſaets Henrik, hadden de Portugijſen tot hunnen Koningh gekooren Don Antonio, gebooren uyt koninghlijke ſtamme, gemerkt ſy op den Kaſtiliaen, gelijk 't gemeenelijk tuſſchen naebuerighe volken gaet, gebeeten waeren. Maer Philips, die neevens andere, ook ſelfs naemaeghſchap van den bloede reekende, heeft den Hartogh van Alva met een leegher geſonden, om de weygherighe door gewelt van waepenen t'ooverheeren; eyndelijk is de Koningh aen de kroon van Portugael geraekt, door dapperheit des geenen, die hem Hollandt hadt doen verlieſen: ſoo veel lichter valt het rijken te vermeeſteren. En noyt voorwaer heeft Koningh Philips gewenſter geluk getroffen, niet alleen, om dat heel Spanjen onder de heerſchappy van eenen ſaemen gevlochten was, maer om dat de Portugijſen, hebbende door meenighe ſcheepvaert om de meeſte landen des weerelts geſworven, hunne heerſchappy of koophandel tot in de grootſte eylanden der Atlantiſche ſee, en de kuſten van Ethiopien en Indien, hadden voortgeſet. Door deeſe uytkoomſt ſijn de Hollanders, die uyt den Portugaelſchen oorlogh ſoete hoop van aedem ſcheppen hadden kunnen hoopen, en naedien des vyandts krachten ſeer verſterkt waeren, booven dien een ander ongemak gewaer geworden, door 't verbreeken van den Spaenſchen handel, waer in toen by naer alle de middelen der ingeſeetenen beſtonden. Want ſchoon hen de haevenen des Kaſtiliaenſchen rijx tot nogh toe niet geslooten wierden, als reekenende geene reeden van oorlogh buyten de Nederlanden; ſoo noghtans maekten 't hen 't gevaer, dat hen weegens de Geeſtelijkheit te duchten ſtonde, de belaſtinghen, waer meede de Koninghen ſijn gewoon, ſelfs hunne vrienden, te beſwaeren, en 't beſlaen hunner ſcheepen moede: van al 't welk de Portugijſen vryheit belooft hadden, ſelfs daer in voorſiende, dat ſe voor geen verdachte rechters betrokken, nogh door langhwijlighe proceſſen ſleepende gehouden wierden. Maer nae dat de rijken onder een heerſchappy gebraght en vereenight ſijn, en de behoeftigheit der eene niet meer door 't gebruyk des koophandels der andere verlicht wierde, hebbende die weederſijts een en den ſelven heer, ſtelde men ſigh, om, onder verſcheyde benaeminghen van roof, den ſchippers 't grootſte gedeelte hunner winſten af te perſſen, wel niet door een

Groot gebrek in den vereenighden Staet.

Schaersheit der gemeene middelen, ſoo onder de Vereenighde Staeten, als onder de vyanden.

Philips brenght Portugael ten onderen door Alva.

't Gheen de Hollanders groote ongemakken baert.

een geduerigh plaeghen, maer door dusdaenighe tusschenpoosen en aedemhaelinghen, dat, op hoop van beeter, en door de veyle begeerlijkheit der kooplieden tot allerhande winst, immer nieuwen roof sigh opdeede. Onderwijlen, schoon in Nederlandt, by manghel van betaelingh, weedersijts muyteryen ontstaen waeren, soo noghtans viel het den Spanjaert lighter den sijnen te besaedighen, doordien, in plaets van soldy, alle dinghen ongestraft geoorloft wierden. Maer den Hartogh van Parma heeft eenighe kleyne steedtjens in Henegouw, inhebbende besettingh der Vereenighde volken, weeder ingenoomen: daer nae ook Kortrijk in Vlaendre, door krijgslist. Nogh leeverde hem den Heer van Hautepenne Breedaa, hebbende onvoorsiens het kasteel, en daer nae de beneeden leggende plaetsen, bespronghen. Dan la Noüe, wien 't hoogh bewint des oorloghs in die gewesten was aenbevoolen, heeft den vyandt uyt Nijnhoove, en andere plaetsen in Vlaendre, gedreeven. Eeven om die selfde tijdt waeren 'er gevanghenissen van doorluchte mannen voorgevallen: die van Egmondt en Selles in verooverde steeden: en van d'andere sijde die des Heeren van la Noüe, die, door een ongelukkighe slagh, van de beleegeringh van seeker burgsken was afgetrokken, sijnde by den vyandt selfs in soo hoogh een aensien, dat hy weygherde hem teegen die twee andere uyt te wisselen. d'Engelsche, die in Staeten dienst waeren, hebben Mechelen geweldigher handt ingenoomen; dan bleek hunne gierigheit in deese seeghe soo oovermaetigh heyloos, dat de graffsteeden selve niet verschoont wierden; van welke sy de sarken weghgesleept, en in Engelandt oopentlijk verkoft hebben. Meer andere aenslaeghen tot verrassingh van plaetsen heeft de vyandt, weederom maghtigher geworden, om verre gestooten, blijvende de Nederlanders weynighe vruchten der seeghe ooverigh, door gebrek van verdaedighers. Op dees tijdt quam de moeder des Hartoghen van Parma tot Naemen by haeren soon, gesonden, om de Landtvooghdy, die sy voor heen bekleet hadt, weeder te aenveerden, als die door haere kunne aengenaemer, en door ervaerenheit van jaeren behendigher in 't bemiddelen eener vreede, wierdt geoordeelt. Maer hy, die sigh van de gebreeken der jeught ontslaeghen hadt, om den loop sijner glory beeter spoor te geven, betoonde daerenteegen, dat 'er een man en waepenen van nooden waeren; jae dat daerenbooven, om de gunst des volks, de toegeneegenheit der soldaeten, te winnen, sijne nijverheit alleen daer toe genoegh was. 't Een en 't ander was niet buyten waerheit; soo dat, de vrouw weederom gesonden sijnde, dit geschil, dat niet sonder godtloosheit geschieden konde, wierdt weghgenoomen. Maer in Vrieslandt, en d'aengrensende gewesten, was als een besonder oorlogh ontsteeken, door d'ongestaedigheit van Rennenbergh. Dees, hebbende langh getrouwelijk en onvertsaeght de sijde der Staeten gedraeghen, hadt met de geheele Provintie van Vrieslandt d'Uitrechtsche vereenighingh onderteekent, en de weygerende Gröninghers, meest uyt haet teegen d'Ommelanden, die hen waeren voorgekoomen, door belegh genootsaekt, de punten der geseyde vereenighingh te besweeren. Dogh naederhandt, door 't gesagh sijner bloedtverwanten, die alle tot den Spanjaert waeren afgevallen, omgeset sijnde, heeft hy, om de beginselen en gronden van oneenigheit te legghen, de boeren, die in d'Ommelanden woonden, toegelaeten den ooverlast sijner soldaeten af te keeren. Dit teeken gegeeven sijnde, is een groote meenighte van boeren, die nu langh en wreedelijk gefoolt waeren, ter wraeke uytgebarsten, dies te verwoeder voortslaende, als hen 't laetste oovershot hunner middelen dieper ter harten gingh. Maer de Graef van Hohenloo, door Oranje derwaerts

1580.

Ondertusschen herneemt Parma eenighe kleyne steeden.

La Noüe drijft den vyandt uyt Nijnhooven.

Egmondt en Selles gevanghen.

En ook la Noüe.

Mechelen door d'Engelsche geplundert.

Margareta van Parma, koomende om de Landtvooghdy van Nederlandt te hervattē, wordt weederom gesonden.

Oorlogh in Vrieslandt, ontsteeken door ongestaedigheit van Rennenbergh.

1581.

De Vrieſen ſlechten de blokhuyſen ter aerde toe.

De weyſelende Ooveryſſelaers worden verſeekert.

Gröninghen begeeft ſigh onder den Koningh.

waerts geſonden, heeft die ongeſchikte meenighte, onervaeren in krijgsſaeken, nae eenighe ſlaeghen, verſtroyt en doen kreuken. Ook hebben de Vrieſen, op vliegende maeren van d'ontrouw hunnes Landtvooghts, de ſlooten, die nogh oovergebleeven waeren, vermeeſtert en ter aerde geſleght: en Oranje de ſteeden in Ooveryſſel, die tot afval getroont, en door ſcheuringhen aen 't weyfelen geraekt waeren, door 't ſenden van beſettinghen op nieuw verſeekert. Hy toen, ſonder meer te veynſen, ſtelde de ſtadt Gröninghen, daer hy 't meeſter was, in 's Koninghs gehoorſaemheit. De waepenen van daer tot oover den Rhijn voortgeſet ſijnde, hebben weederſijdighe neêrlaeghen, en het jammeren van vijftien achtervolghende jaeren ingevoert. Voor eerſt wierdt Bartoldt Enthes, eertijts makker des Graeven van Lumey, gelaſt de ſtadt met weynigh troepen t'omringhen; dien, nae 't verooveren van rijken buyt, te waeter en te lande, getroetelt door al te grooten hoop uyt beroerten, de doodt in die beleegeringh onderſchept heeft.

Enthes wordt gelaſt die te beleegheren.

Om de ſtadt t'ontſetten heeft Parma geſonden Marten Schenk, voor deeſen geweeſt ſijnde in dienſt van Hollandt; tot welke hy naederhandt is weedergekeert, wanneer hem de gehoopte belooninghen ſijnes ooverloopens niet en volghden. Maer toen heeft hy ſijnen Veldtheer eenen treffelijken dienſt gedaen: want door ſijne dapperheit, is, ſelfs teegen de wanhoop der voornaemſte bevelhebberen, de beleegeringh opgebrooken, en het volk van Hoohenloo verſlaeghen: dien, willende naederhandt met verdeelde troepen de fortuyn der ooverwonnene noghmaels waeghen, Rennenbergh weederom geſlaeghen heeft; en, nae 't verſlaen van den vyandt, de meeſte ſterkten op de weeghen en rivieren vermeeſtert: maer wanneer hy nu met al 't gewelt des oorloghs vijf geheele maenden teegen Steenwijk, een ſtadt in Ooveryſſel, druyſde, is hy van daer door de Naſſauſche oooverſten opgeſlaeghen en verwonnen, en heeft, nae een wijl quijnens, onder een erbarmelijk wroeghen ſijner gewiſſe, met hoe groot een afbreuk ſijner eere, hy een ſeekeren welſtant ſijner goederen teegen den onſeekeren uytſlagh van ſoodaenigh een hacchelijkheit darde hanghen, 't leeven geëyndight. In ſijn plaets is gekoomen François Verdugo, een Spanjaert, en die, teegen Norrits ſlaeghs geweeſt ſijnde, 't veldt behieldt, dan voorts niet anders uytgerecht heeft, loopende de velden, door den Herfſt, onderwaeter: invoeghe dat hongher en ſiekten den ſoldaeten uyt dit geweſt gedreeven hebben.

't Belegh opgebrooken door de dapperheit van Schenk.

Rennenbergh van 't belegh van Steenwijk opgeſlaeghen ſijnde, ſterft.

Verdugo koomt in ſijn plaets.

Hier ſtont een vry groote beſittingh, en die weerdigh was wel gehaevent te worden, voor Parma oopen, hadt het hem geluſt ſigh van ſoo veele ooverwinninghen in dien hoek te dienen: maer terwijl de waepenen elders te werk geſtelt worden, krijghende langh uytſtel, die toen hadden konnen oovervallen worden, hebben ſe hunne hacchelijke fortuyn tot op beeter tijden ſleepende gehouden. Ondertuſſchen ontſtonden 'er eenighe beroerten, en de ſaek liet ſigh niet verre van oproer aenſien, ſoo in de ſteeden van Brabandt, als in die van Ooveryſſel, door geneegenheit der Roomsgeſinde tot den Koningh; waer door 't gebeurt is, dat de beelden, wen ſe nogh ergens oovergebleeven waeren, uyt de kerken en oopenbaere plaetſen gelight ſijnde, hen ſelfs geenen heymelijken Godtsdienſt verder toegelaeten wierdt, uyt vrees voor ſaemenrottingh.

Den Roomsgeſinden in Brabandt en Ooveryſſel wordt hunnen Godtsdienſt ook in 't heymelijk verbooden.

Den oorlogh dus van alle kanten ſigh verſpreit hebbende, vermeerderde 't getal der verdaedighers onder den Staeten, ſoo ſeer, als de ſchattinghen verminderden: en, 't gheen beſwaerlijkſt was, de ſoldaeten aen 't rooven, hen voordeeligher dan ſoldy, geſlaeghen ſijnde, konde nogh het Landt ſonder geldt ontleedight, nogh de penninghen in het Landt daer ſy in 't ſchrob-

ſchrobben waeren, opgebraght worden. Ook begonden nu de ſteeden ſelfs de beſettinghen te duchten: en d'ooverſten hadden nu langher gheen geſagh in 't leegher, door bevel of krijgstucht, maer door gelijkheit met hen in gebreeken, terwijl ſe ooverdaet en alle ongebondenheit voor treffelijke krijgsſtukken reekenden. De heerſchappy van veele, om deeſe ſwaerigheeden, onder de burgheren gehaet ſijnde, heeft Oranje, behalven eenighe ſaeken, raekende 't beleydt in 't reghtspleeghen, de ſchattinghen, en de ſoldaeten, noodigh tot den teegenwoordighen ſtaet van ſaeken, booven dien den Staeten geraeden, om de ſchielijke voorvallen in oorloghe, en de traeghe hulpe der vergaederinghen, eenen Raedt op te rechten, om, neevens hem, op de gewightighſte belanghen van Staet te raedtpleeghen. De ſaeken op dien voet gebraght ſijnde, en hy nu bemerkende, dat door den bandt dier Godtsdienſt, die by Philips gedoemt was, alles t'hemwaerts neyghde, jae dat de maghtighſte der geener die van hen verſchilden, tot de andere hunne vyanden waeren oovergegaen, begint hy oopeningh te doen, *Dat ſe ſigh tot nogh toe van den koninghlijken naem gedient hadden, ſoo langh'er eenighe hoop van vreede was, maer eyndelijk, aengeſien hy ſigh onverſoenelijk toont, als teegen weêrſpannelinghen, en by ervaerenheit ondervonden is, dat, hoe ſigh yemant bitterder en wreeder teegen den Nederlanders hadt gedraeghen, hoe men hem in hoogher achtbaerheit en aenſien onder de Spanjaerts bloeyen ſagh, waer toe noodigh te dulden, dat de gemeenten langher dwaelen, door de ydele verbintenis van eenen ouden eedt? want waer uyt waeren ſoo veele beroerten en oneenigheeden geſprooten, dan daer uyt, dat hunne getrouwigheit tuſſchen den vaederlande en den Vorſt verdeelt en twijfelachtigh hanghen bleef? Maer den wijſen was niet onbekent, dat de moogenheeden eerſt met een algemeene toeſtemmingh des volx, door gunſt des volx, en om hunnen t'wil waeren ingeſtelt; die, gelijk ſe booven yder burgher in 't beſonder, ſoo ook beneeden die in 't algemeen gehouden wierden: die ook, wen ſe ſigh vergreepen, en de ſorghe, die ſe voor den gemeenen welſtandt ſchuldigh ſijn, tot hunne beſondere belanghen quaemen aen te legghen, moeſt het oordeel en de wraeke den volke, dat is, den Staeten wettelijk vergaedert, bevoolen blijven. Nogh dat op geen ander reght de meeſte rijken onder hunne teegenwoordighe Heeren ſtonden, dan dat de volken, dien het der dwingelandy of vadſigheit der voorighe verdroot, de ſelve tot andere hadden oovergebraght. Hoe veel te meer ſouden deeſe reedenen moeten gelden onder den Nederlanders, wien de koninghlijken naem onbekent was, en die hunne gehoorſaemheit der maeten bepaelden, dat ſe nimmer tot een plechtelijken eedt quaemen, al eer ſe den Vorſt hunne vryheeden, hunne handtveſten en wetten hadden doen beſweeren? Dat het reght der volken meedebraght, dat door trouwlooſheit des eenen d'onderlinghe verbintenis gebrooken wierdt. Dat men echter, hebbende den Koningh afgeſwooren, nae eenen anderen Vorſt moeſt omſien: want dat de ſaeken der wijſe niet geſchaepen ſtonden, dat ſe teegen de maght van Spanjen, en dat op eyghen middelen, konden ſtaende gehouden worden; en niemant eens anders ſaeken, als de ſijne, ter harten ginghen. Dat men eenen Vorſt van nooden hadt, die den volken by bleef, en die den Nederlanders, achteloos voor hunne behoudenis, wen de oorloghs buyen beſaedight ſijn, door een wettelijke heerſchappy daer toe moght opwekken. Dat hy de hoop op Duytſchlandt nu reets uyt den ſin geſtelt hadt: en het eenighe, nogh ooverigh ſijnde, was François van Valois de heerſchappy op te draeghen, die voor langh al ſeekere teekenen van ſigh gegeeven hadt, dat hy 't niet ſoude weygheren. Dat het van ſonderlingh belangh was, ſoo die*

jonge-

1581.

Oranje raedt den Staeten tot het oprechten van eenen nieuwen Raedt;

En Philips af te ſweeren.

En François van Valois de heerſchappy op te draeghen.

1581. *jongelingh, geschaepen staende de hooghste fortuyn te bereyken, hier door begonde te klimmen. Dat hem onderwijlen Vrankrijk, hebbende sijnen broeder tot Koningh, niet verlaeten; de gunst en hulpe van Engelandt niet begeeven soude: waer teegen de Spanjaert onlanghs selfs een vloot hadt toegerust, die ten deele door storm, ten deele door den Portugaelschen oorlogh, was te rugh gebleeven: en die selfs als nogh de weederspannighe Ieren door sijn onderstandt opmaekte. Geen minder saet van oorlogh ook was'er gestroit, door dien de Engelschen eenen aenslagh op de nieuwe weerelt gemaekt hadden, en de rijkdommen, die se den Spanjaert afhandigh maekten, tot in hun vaederlandt hadden oovergevoert.* Deesen raedt is eyndelijk, nae langhe bedenkinghen, goet gevonden, veel eer uyt vrees voor den Spanjaert, dan uyt eenighe geneegenheit tot François: en Philips van de Staeten der Nederlanden, om 't vertreeden van 's Landts gereghtigheeden en wetten, verklaert geworden van de hooghe Ooverheit vervallen te sijn; en sulx een vonnis gevelt teegen hem, met wien men, soo wy de waerheit bekennen, nu neeghen jaeren langh geoorloght hadt: dan als toen begonde men eerst 't gebruyk van sijnen naem en waepenen af te schaffen, en de woorden des gewoonelijken eedts dierwijse te veranderen, dat, die tot nogh toe Vorst geweest was, vyandt genoemt wierdt. Dit werk, dat by de naebuerighe Vorsten ontschuldight wierdt, als gedaen door uyterste noodt, en naer soo veele ootmoedighe smeekinghen, te vooren vergeefs aengewent, hebben de Spanjaerts niet gelaeten als een schelmstuk uyt te krijten, weynigh gedenkende, hoe hunne voorouders eenen koningh, wiens wreetheit ten hooghsten gehaet was, uyt het rijk verdreeven, en in sijn plaets een stamme, gebooren buyten wettelijke trouw, gestelt hadden; sonder dat men alhier behoeve op te haelen d'aeloude voorbeelden der Françoisen, die van minder jaeren onder d'Engelschen, en die jongst gegeeven by den Deenen en Sweeden van 't afwerpen hunner koninghen. Mathias wordt met heusche dankseggingh en toegeleyde erkentenissen ontslaeghen. Den Spanjaert is nogh de grootheit dier saeke, nogh den beleyder onbekent geweest: waerom hy, oordeelende, dat het leeven van een man de eenighe hinderpael sijns gelux was, hem, teegen wien hy de waepenen hadt, in den ban gedaen, en met breede aenbiedinghen van eere, rijkdommen, quijtscheldingh selfs van sijne voorighe misdaeden, eenen moorder, om hem 't leeven te beneemen, genoodight heeft. Teegen deese nieuwe wijse van bannen heeft Oranje by de Nederlandtsche Staeten, en de moogenheeden van 't Christendom, sigh door een ontschuldighschrift gesuyvert, hebbende daer toe gebruykt de hulpe van Pieter Villiers, een François, die sijn verstant, doorkneet in 't beleidt van reghtsaeken, tot onderwijs des Godtsdiensts hadt begeeven, en voorts tot in 's Prinsen binnenste geheymen was door gedronghen. Beyde deese schriften, ontworpen met gelijke vinnigheit, sijn aen de weerelt in druk gegeeven, in welke sy *naer de belastinghen ter saeke dienende, nae dat se elkander, van d'eene sijde een ondankbaer en weederspannigh gemoet; van d'andere, een wreede en trouwloose heerschappy, niet buyten 't ondermenghen van valsche en waerachtighe verhaelen, toedreeven, tot meer andere saeken, volgens de gewoonte van krakeelers vervielen. Want, om dat Oranje, hebbende sigh gescheyden van sijne Gemaelinne, uyt den huyse van Saxen, om reeden by haere maeghen selfs voor goedtgekeurt, de dochter des Hartoghen van Montpensier, opgevoedt onder de Godtgewijde maeghden, ten wijve hadt, wierdt om die beyde stukken beschuldight: hy weederom heeft Philips wel merkelijke en groove oover-*

Philips wordt verklaert van de hooghe Ooverheit der Landen vervallen te sijn, en vyandt genoemt

Mathias wordt eerlijk ontslaeghen.

De Spanjaert doet Oranjen in den ban, en noodight een moordenaer, die hem 't leeven beneeme.

Die sigh door een ontschuldigschrift suyvert.

Inhoudt van 't een en 't ander geschrift.

speelen

FRANCOIS VAN VALOIS,
HARTOGH VAN ANJOU, BRABANT EN LOTRYK,
GRAEF VAN VLAENDEREN ETC.

Het ontset van Kameryk door den Hartogh

...gh van Anjou in den Jaaren MDLXXXI.

ſpeelen voorgeworpen, en hoe ſijn huys, beſpat met het bloedt ſijner gemaelinne, en ſijns ſoons, voor die nieuwe Vorſtin, koomende om ſigh in de armen haeres Ooms te worpen, hadt geoopent geweeſt: want de Koninghlijke geſellin was als toen de dochter des Keyſers Maximiliaen, gewonnen by een ſuſter van Philips; welk verbondt de Paus, tot afbrek van ſijne, en gelijk veele oordeelden, ook der goddelijke wetten, met ſijn geſagh beveſtight hadt. Maer men ſweegh ook niet, *dat ſelfs op Maximiliaen, ſijnen ſwaegher, en toen ſijn ſchoonvaeder, door Granvelle, ſijnen dienaer, met venijn was toegeleght.* De Staeten houdende de konſtenaryen van Philips, die al de ſchult des afvals een alleen te laſt leyde, belacchelijk, hebben 's Prinſen onſchult met een oopenbaere getuygenis vereert; voegende, tot verſeekeringh ſijns leevens, by ſijne vorighe lijfwacht, nogh een ruyterbende. Aengenaem was François ten hooghſten het geſantſchap der Nederlanders, gekoomen om hem tot het aenneemen der heerſchappy te noodighen; groot genoeghen gaf die ook de moeder, welcker ſorghe was geweeſt haere ſoonen, wien 't hooft te driftigh nae de hoop der hooghe regeeringh hongh, door buytelandtſche weerdigheeden te ſtreelen. Dan al eer men quam tot ſluyten der voorwaerden, verſoght men dat de Koningh ſigh verplichten wilde tot byſettingh ſijner hulpe, die echter niet naer wenſch gelukte: want de Koningh hadt alleenlijk ſchriftelijk verklaert, *dat hy, haekende nae ſijns broeders grootheit, en hem en den Nederlanders, die ſtonden onder ſijne heerſchappy te koomen, helpen en byſtaen ſoude: om 't welk gevoeghlijkſt te konnen doen, hy alvoorens wenſchte den vreede in ſijn rijk, en ſijnen broeder alle voorſpoet.* De teegenwoordighe nootſaekelijkheit heeft den Nederlanders gedwonghen ſigh met woorden te laeten genoeghen, en voor 't ooverighe ſigh alleen met hoop te voeden. Den Hartogh van Anjou, om ſigh te dieper in de gunſt der Nederlanders in te boeſemen, bericht, dat Kamerijk door den vyandt beleeghert, en wel dicht beslooten ſijnde, met een uiterſte benaeuwtheit wierdt gepraemt, heeft ſigh in aller yl met ſijn leegher (tot welkers onderhoudt Eliſabeth hem met een ſwaere ſom penningen hadt geſtijft) derwaerts begeeven, en, hem gedronghen hebbende de beleegeringh op te breeken, is aldaer van ſtonden aen voor Vorſt der ſtadt, die hy verloſt hadt, uytgeroepen, en bewelkoomt. Echter is hy toen niet dieper ingetrokken, dewijl de grootſte kracht ſijns heyrs beſtont uyt hen, die ſigh onder ſijne beſchermingh hadden begeeven, en die, hebbende hunne hoop aen de ſijne verknocht, hem vrywilligh volghden, hoewel niet om langh te blijven. Kamerijk is geleeghen op de grenſen van Nederlandt, en de eyghe ſeetel des Biſſchops, dogh onder de beſchermingh van welkers rijk die ſoude gehouden worden, hebben de Duytſche Keyſers en de Koninghen van Vrankrijk dikwils door oorlogh betwiſt. Maer in den Franſchen oorlogh hadt Keyſer Karel die ingehouden, en aldaer een kaſteel geleght, welkers beſettelinghen, neemende hunnen Slotvooght gevanghen, ſigh met het Ghendtſch verdragh vervoeght hadden. Dogh Doornik, een ſtadt in Vlaendre, eenighen tijdt beleeghert geweeſt ſijnde, is eyndelijk, in afweeſen des Prinſen van Eſpinoy, haeren ſtadtvooght, wiens gemaelin, daer binnen beleeghert ſijnde, een beſonder voorbeeldt eener vrouwlijke ſtandtvaſtigheit gegeeven heeft, onder de macht van Parma gevallen.

1581.

De Staeten getuyghen oopentlijk 's Prinſen onſchult.

François wordt geroepen tot het hoogh bewint.

Sijn broeder de Koningh van Vrankrijk beaengenaemt ſulks, en belooft hem byſtandt te doen.

François ontſet Kamerijk.

Wordt als Vorſt der verloſte ſtadt bewelkoomt.

Doornik wordt aen Parma oovergegeeven.

HUGO DE GROOTS NEDERLANDTSCHE JAERBOEKEN.

VIERDE BOEK.

INHOUDT.

Rançois, te vergeefs naer 't huwelijk met Elisabeth gestaen hebbende, aenveert de heerschappy van Nederlandt. Punten hem voorgeschreeven. Misnoeghen der Nederlandtsche eedelen; desselfs oorsaeken. Blaekende gunst der gemeenten ten Prinse. Aenslaeghen der Spaensche vloekverwanten op sijnen persoon. Ondertusschen neemt Parma Oudenaerde, Valois Aelst, Parmaes krijgsvolk Lier, Verdugo Steenwijk. 't Uitheemsch krijgsvolk wordt Parma weeder toegesonden. Van gelijken is de maght der Staeten geweldigh. Valois, te vergeefs nae den bystant sijns broeders gewacht hebbende, maekt een schrikkelijken aenslagh, bemachtight verscheyde steeden der Vereenighde Staeten door geweldt; sijn krijgsvolk wordt uyt Brugghe gejaeght: d'ongelukkighste van allen was sijnen aenslagh op Antwerpen; ontvlucht met de sijnen: den Nederlanders ontstelt door dit bestaen, wordt 's Koninghs goedertierenheit aengebooden. Oranje noghtans oordeelt, dat men sigh des Hartoghen niet behoort t'ontslaen; 't welk ook de Koningh van Vrankrijk ter harten trekt: men handelt met hem tot Duynkerken, vertrekt naer 't doen van veele klachten nae Vrankrijk. Beeden der Nederlanders aen den Franschen Koningh. Doodt van Valois. Duynkerken gaet oover aen Parma, door welkers verlies de oneenigheeden nogh niet geslist worden. Oranje vertrekt nae Zeelandt. Onderwijlen vermeestert Parma verscheyde steeden. Straf oover Cornelis de Hooghe, die door loghen Hollandt ontroert. Truxes huwelijk veroorsaekt nieuwen krijgh: van sijne vyanden verdreeven sijnde, neemt hy sijnen toevlught ten Prinse van Oranje. Zutphen van Taxis ingenoomen. Heerembergh en sijne soonen begeeven sigh aen de sijde van Spanjen. Imbijse en Chimay vanghen aen Vlaendre aen den Spanjaert te verraeden. Parma dient sigh van de voorvallende geleegenheit. 't Landt van Waes en verscheyde steeden worden aen hem oovergegeeven. Chimay brenght Brugghe weeder onder 's Koninghs gehoorsaemheit, waer op meer andere steeden volghen. De Ghentenaers straffen Imbijse met de doodt. Parma beset de Schelde. d'Antwerpenaers maeken twee schansen. Oranje wordt tot Delft vermoort: verwarden staet sijner huyssaeken; sijne vier huwelijken: sijne lijkstaetsy gehouden met oovermaetighe droefheit. Sijn soon Maurits wordt in sijn plaets gekooren. Hoohenlo ontfanght het Stadthouderschap onder hem. Willem van Nassau, Landtvooght van Vrieslandt, beslecht

de

de geschillen der Vriesen met groote voorsightigheit. Standtvastighe dapperheit van die van Hollandt. Parma dringht de besettingh der Schelde, by hem begonnen, ernstelijk voort. Hy neemt Denremonde en Vilvorden. De Ghentenaers geeven sigh aen hem oover. Schranderheit van Richardot. 't Kasteel te Ghent wordt weeder opgebouwt. Die van Antwerpen bidden hunne Bondtgenooten om hulpe. De naebueren laeten de geleegenheit van bystant voorbygaen. Beklaeghelijke stant der Vereenighde Staeten. Vrankrijk en Engelandt vertroosten hen: sy sijn in twijfel onder wien se sigh begeeven willen: en verkiesen Vrankrijk, dogh worden niet aengenoomen.

Rançois in Engelandt oovergescheept sijnde, om aldaer de aenstaende heerschappy met de vriendtschap van die Kroon te verseekeren, is, of sijn persoon, of de hoop in de Koninghinne van uytmuntender fortuyn, haer soo aengenaem geweest, dat, op seekere voorwaerden, van huwelijk wierdt gehandelt, hoedaenigh een geloofs verschil 'er ook weesen moght. Blijdtschap baerde dit gerucht in de Nederlanders, maer 't was ydel; 't sy men eenige doordrapte ontveinsingh hadt te werk gestelt, 't sy d'aenstootelijkheeden sijns broeders steurnis bygebraght hebben: of wel ook sijne ongelukkighe lichtveerdigheit, diens eenigh genoeghen was, alles aen de waepenen verschult te sijn. In Nederlandt gekeert sijnde, aenveert hy op plechtelijke wijse, en in prachtighe staetsy, in Brabandt onder den naem van Hartogh, in Vlaendre onder den tijtel van Graef, de heerschappy dier gewesten. Booven de voorighe wetten, waer aen het hoogh bewint van oudts gebonden wierdt, bepaelt men hem met eenighe nieuwe, uyt kracht van het Bourdeaux verdragh: *Dat men eenmael 's jaers beroepen soude d'Algemeene Staeten der Vereenighde gewesten, buyten welkers bewilligingh, geen verbondt met Spanjen gemaekt, geen opperste des heyrs gestelt magh worden: en ten versoeke der welker alle uytheemsche krijgsluyden souden gehouden sijn te vertrekken. In 't bestellen van den Godtsdienst, en 't inleegheren der uytheemsche besettinghen, soude aen yder gewest de willekeure gelaeten worden: die selve souden'er drie noemen, uyt welke yder van hen eenen Landtvooght soude gegeeven worden: en wen'er voorts eenigh geschil onder hen was, die saek gelaeten ter bescheydenheit des Hartoghen: tot Raedtsluyden van Staete soude hy neemen mooghen twee Françoisen: staende de verkiesingh der ooverighe ditmael aen den Staeten en voortaen aen den Hartoghe, dogh uyt die de Landtschappen noemen sullen: ook souden de voorneemlijkste ampten ten Hove aen Nederlanders gegeeven worden. Booven de Landtheerlijke goederen, beloofde men, tot voeren van oorloghe, vierentwintigh hondert duysent guldens jaerlijx, soo noghtans, dat 't geen'er wijder van nooden sijn moghte, soo met sijne eygene, als met de middelen den Hartoghe te verstrekken door sijnen broeder, soude goedt gedaen worden.* Men hadt nu eenighe hoop, dat soo wel die van den eenen als van den anderen Godtsdienst elkander onderlingh verstaen, en die van den Gereformeerden om Oranje, en die 't met de Roomsche plechtigheeden hielden om den Hartogh, in getrouwheit blijven souden: gemerkt aen deesen was toegestaen hunnen Godtsdienst binnen Antwerpen, daer buyten niet, te oeffenen, ingevallen sy den gemeenen eedt der Nederlanders aen den nieuwen Vorst deeden. Allesints speurde men uytbondighe teekenen van een algemeene vreughde, en

1581. *François handelt in Engelandt te vergeefs van huwelijk.*

1582. *In Nederlandt gekeert sijnde aenveert hy de heerschappy.*

1582. en hy ſelfs verſuymde niet ſigh te bevlijtighen tot betooningh van aenminnelijkheit in 't gelaet, en toeneygingh van gunſtighe bevalligheit in reedenen: maer in de oovergebleevene Nederlandtſche eedelen baerde 't een heymelijke ſpijt, dat ſe ſigh genootſaekt vonden te moeten aenſchouwen op den ſeetel der Hartoghen van Borgonjen geplaetſt een Vorſt, geſprooten uyt dat volk, met 't welk ſy ſoo langh in vyandtſchap geweeſt waeren; dat men naementlijk van Heer verandert was, om hen onder den Nederlanders te vermenghen, met welke men noyt veylighe vreede hebben konde: dat ſoo meenighmael de leeghers in heete ſlaghordens teegen elkander waeren ingevlooghen, en dien haet nu tot in de tweede eeuwe doordrongh. Beſwaerlijk wierdt van gelijken die verplichtingh aen den voorgaenden eedt, en het ontſigh, hoedaenigh ook, omtrent den Vorſt, uyt de gemoederen der gemeente wegh genoomen. In teegendeel waeren 'er die den Gereformeerden den nieuwen Godtsdienſt op de gemoederen leyden, en deeden duchten, of niet de ſaeke van Godtsvrucht, door byſtant der geener die van een ſtrijdigh gevoelen waeren, ſoude beſoedelt worden. Die wijſer waeren vreeſden voor gevaer uyt tweedraght, en vervolghens ook de Franſche wreedtheit. Maer als nu aen den dagh gekoomen was, dat men heymelijk hadt geſlooten, dat François, niet teegenſtaende hy de heerſchappy van Nederlandt hadt aengenoomen, echter oover die van Hollandt en Zeelandt, geen altoos, dan alleen den blooten naem, en dien voor een wijl, gebruyken ſoude, wierdt Oranje ook te laſt geleght, dat hy dit werk hadt helpen door drijven, als deelgenoot der heerſchappy, en die van den beginne der beroerten de beſtgeſterkte Landtſchappen voor ſigh behouden hadt. Seeker men hadt ſijnen naem en tijtelen geſtelt in 't hooft van alle plakkaeten en handelinghen van Staet: en hy hadt toen niet de Landtvooghdy, maer de opperheerſchappy volkoomentlijk in handen. Jae ook was hem den tijtel van Graef door de meeſte in die geweſten opgedraeghen; dat d'ontfanghenis en 't pleeghen der huldingh verhinderde, haeperde nogh aen ſeer weynigh ſtemmen, wanneer hy ſigh tot het ſaemelen der vruchten ſijnes langhen arbeydts ſpoedende, door de doodt, van welke wy in het vervolgh te ſpreeken hebben, onderſchept wierdt. Dogh andere weederom konden veel eer dit naeulijx inkroppen, dat ſy alleen afgeſondert der Franſche moogenheit ter dienſtbaerheit geëygent bleeven, en wilden, ſeyden ſe, van gelijken liever ſtaen onder de heerſchappy van Oranje, die, onmaghtigh ſijnde om hen allen te beſchermen, wel te recht een deelgenoot en hulp met ſigh verſoght hadt. Hoe groot voorwaer de ſucht der meenighten ten Prinſe was, ſpeurde men in ſijne ſiekte. Want als hy aen een wonde, hem gegeeven door een moorder, uytgemaekt van 's Koninghs weeghe, t'Antwerpen ſwaerlijk krank was, heeft de geheele ſtadt haere droefheit en haere traenen ter kerke uytgeſtort, om de vreede Godts van den hemel af te bidden, eeven of den algemeenen vaeder des vaederlandts in gevaer was. Toen is hy wel weeder in ſijn voorighe geſontheit herſtelt: maer 't ooverighe ſijns leevens is door geduerighe aenſlaeghen des Spanjaerts belaeght geweeſt: en heeft men ſe ander en meermaelen betrapt, die op 't ſijne en 't leeven van den Hartogh hadden toegeleght. Terwijl de troepen van Anjou allenskens in aentoght ſijn, heeft Parma ſijn leegher in Vlaendre gevoert, alwaer hy Oudenaerde, een ſtadt die haeren naem heeft van de oude Nervij, die eertijts de plaetſen geleeghen op de Schelde hebben ingehadt, naer drie maenden beleghs, en door gewelt van geſchut heeft ingenoomen; des te gemakkelijker, om dat de bur-

Miſnoeghen der Nederlandtſche eedelen.

Desſelfs oorſaeken.

Blaekende gunſt der gemeenten ten Prinſe.

Sijn leeven is door Spaenſche aenſlaeghen geduerigh belaeght geweeſt.

Ondertusſchen neemt Parma Oudenaerde.

burghers, besettingh maghtigh om 't hen af te houden, geweyghert hadden. 1582.
Als hy van daer voorts met sijn leegher was gaen legghen rondtom Brussel, in meeninghe die stadt te benaeuwen, wierdt hy, nae dat de vruchten op de velden verteert waeren; en hy door de scherpheit des winters versswakt, genootsaekt te rugh te trekken. Schielijke verrassinghen sijn ook seer gelukkigh uytgevallen: en onder andere steeden wierden onvoorsiens ingenoomen, Aelst, dat de vyandt inhadt, door den Hartogh; Lier, door Parmâs krijgsvolk, op verraedt van eenighe besettelinghen. Die plaets was wonder wel geleeghen tot den oorlogh, om de naebyheit van Antwerpen: hierentusschen vielen 'er ook eenighe schermutselinghen, van weedersijden met gelijk voordeel: en niet weynigh Engelsche, tot den vyandt oovergeloopen, dienden den Spanjaerts ten spotte, andere ten voorbeelde, om getrouw aen hunne sijde te blijven. Korts daer aen is Verdugo genootsaekt geweest Lochum, een kleyn steedtjen in Gelderlandt, niet verre van Zutphen, dat hy hadt beslooten, om het uyt te hongheren, te verlaeten, naer het ten derdemaele gespijst was. Maer die selve heeft Steenwijk, dat te vooren soo swaere beleegeringh verduert hadt, sonder eenighe moeyte, by donkeren nacht, en door onweetenheit der steedelinghen, ooverrompelt. Philips ondertusschen, hebbende met den Hartogh van Anjou te doen gekreeghen, en derhalven wel beseffende, dat hy grooter gewelt en naeuwer sorgh te werk moest stellen, als voor heen, hadt al 't Italiaensch en Spaensch krijgsvolk aen Parma te rugh gesonden; en niemant is 'er geweest, die sigh op de voorwaerden, bedonghen by 't verdragh van Atrecht, en sijn reght, soo seer vertrouwde, dat hy 't darde teegenspreeken: hy selfs wende voor, dat in dat verdragh gesien was op de gehoorsaemheit van geheel Nederlandt, van welke hoop hy versteeken sijnde, met de saeke selfs, ook de klem der verbintenis te gelijk verbrooken was. 't Geheele getal sijner troepen is by monsteringh bevonden op sestigh duysent knechten, vier duysent ruyters: en dit getal blijft of wordt vermeerdert tot op deesen dagh toe: welker maentelijke besoldinghen geschat worden meer dan seeven hondert duysent guldens te beloopen, d'andere onkosten van oorloghe niet min dan op de helft gereekent. Invoeghe de Koningh, booven de binnelandtsche schattinghen, ten minsten twintigh hondert duysent guldens jaerlijx oovergesonden heeft. Soo geweldigh een som heeft de Spanjaert teegen de Nederlanders verspilt: en men gelooft, dat alleen sy, dien 't in Nederlandt qualijk gelukt sijnde, beducht voor gewenster voorspoet der andere, teegenhielden, dat 'er geen meer geldts oovergesonden wierdt. De Staeten in teegendeel, om hunne nieuwe heerschappy, op treffelijke beginselen, door achtbaerheit te stijven, hebben de vierentwintigh hondert duysent guldens, die sy tot nogh toe jaerlijx hadden opgebraght, verhooght op veertigh hondert duysent: uyt welke penninghen, booven de Nederlanders, de Françoisen, Hooghduytsche, Engelsche en Schotten, die, onder 's Hartoghen beleydt, in der Staeten dienst waeren, souden betaelt worden. Maghtighe troepen van weeder sijden, maer welker grootste gedeelte in de besettinghen gehouden wierdt: gemerkt sy, sonder dat 'er eenighe scheydingh van grenspaelen was, in de steeden geleeghert sijnde, naer dat het geval des oorloghs hadt gegeeven, d'een op d'ander uyt de naeste plaets het oogh hadt. Dus langh hoopte Valois op sijns broeders bystant, om de maght dier rijkdommen om verre te worpen, teegen welke de Fransche Koninghen, twee hondert jaeren langh, met verscheyde uytkoomsten, gevochten hebbende, den vyandt door den oorlogh, naer veel bloedtstorten en spillen van middelen, en weederom

Valois Aelst. Parmâs krijgsvolk Lier.

Verdugo hebbende te vergeefs Lochum aengetast, bemaghtight Steenwyk.

Philips sent het uytheemsch krijgsvolk aen Parma te rugh.

Desselfs lijste.

Van gelijken is de maght der Staeten geweldigh.

Valois waght te vergeefs op sijns broeders bystant.

 door

1582. door vreedehandelinghen, ſigh gelijk gemaekt hadden. Maer hoewel de Koninghinne moeder, Katharina de Medices, op de heerſchappy der Portugaelſche ſee een aenſlagh maekte, echter darde de Koningh ſelf nogh in oopenbaeren oorlogh treeden, nogh ook ſelfs de krachten hem verdaght in 't heymelijk beſnoeyen. Want Philips was hem reets voorgekoomen, hebbende muytſieke geeſten uytgekoft, om den geruſten ſtaet van Vrankrijk te beroeren; 't gheen hem light om doen viel, die de maght hadt om veel te konnen geeven; en dat de Françoiſen naeulijx ſonder de waerom ruſten konnen. 't Grootſte gedeelte dan der gener die 't meeſte geloof te hoof hadden, beſtonden oopentlijk den Koningh te verveeren, en af te raeden, dat hy ſijne waepenen teegen geene andere, dan den vyanden des Roomſchen Godtsdienſts wilde gebruyken: andere, onder ſchijn van een behendigher raedtſlagh, om doortrapter te bedrieghen, ſeyden, dat het nogh dienſtigh nogh billijk waere, dat de Koningh, wien ook de erffeniſſe niet was toegeſeght, ſijne middelen tot dienſt van andere te koſt leyde; maer dat men den Nederlanders en den Vorſt ſelf met hunne armoede moeſte laeten worſtelen, tot dat ſe uytgeput ſijnde, en op 't uyterſte om alles te verlieſen, quaemen om wetten te ontfanghen: want dat de Spanjaert tijts genoegh uyt een naebuerigh rijk konde ooverwonnen worden, wanneer hy niet voor andere ooverwonnen wierdt. En de Koningh, uyt eygener beweegingh, hadt niet al te goeden oogh op ſijn broeder, niet om dat hy aenſtoot geleeden, maer gegeeven hadt: indachtigh hoe hy hem meer dan eens, veel eer uyt arghwaenendt vermoeden, dan om eenigh misbedrijf in ſtrakke gevanghenis hadt gehouden. Die ſaek heeft den Hartogh roekeloos tot een gruwelijken aenſlagh, vol van wanhoop, en die geſchaepen ſtondt hem ten val, en den Nederlanders ten uyterſten verderve te brenghen, doen voortſlaen. Want als hy voorſagh, dat hy lightelijk in verachtingh koomen ſoude onder hen, wien hy den beloofden byſtant niet voldoen konde, dat hy op den blooten tijtel van een onnutte heerſchappy hen alleen ter ballaſt ſtrekte, en niet ongedachtigh ſijnde, hoe hy ter beede heerſchte: daerenbooven ('t gheen hen die in een rijk ſijn opgevoet te laſtigh valt) dat hy door wetten en 't geſagh van andere wierdt in toom gehouden, hebbende ſomwijlen om veranderingh aengehouden, dogh niet verkreeghen, beſluyt hy ten laetſten ſigh door gewelt in een onbepaelt geſagh te verſeekeren; en geeft ſijne getrouwſte ooverſten bevel, om de Vlaemſche ſteeden te doen oovermeeſteren door de beſettelinghen: Antwerpen behieldt hy voor ſigh ſelfs, als de grootſte ſtadt, en alwaer Oranje, dien hy met blaekender gunſt onthaelt en aengeſoght ſagh, en wien hy wiſt door heymelijken verbonde een gedeelte der heerſchappy toe te koomen, en de afgeſondene der Staeten, hinderpaelen ſijner moogenheit, teegenwoordigh waeren. 't Is geloofelijk, dat d'aenhitſers deeſer lightveerdigheit geweeſt ſijn, niet alleen die in heymelijk verſtant met den vyandt ſtonden, en welker trouw was omgekoft, die den Hartogh een onverwrikkelijke heerſchappy uyt het huwelijk met de dochter van Spanjen voorhielden; maer de Françoiſen, die ſigh 't plunderen der ſteeden, of den grootſten buyt, 't bekleeden van eerampten, waer hen de wetten uytgeſlooten hielden, hadden voorgeſtelt: met welke begeerlijkheit men heeft bevonden ſoo veel volken ingenoomen geweeſt te ſijn, als de Nederlanders oyt tot bondtgenooten gehadt hebben. Deeſen aenſlagh is hem gelukt in de ſteeden, daer de Franſche beſettinghen de ſterkſte waeren; en hy maekte ſigh meeſter van Vilvorden, Denremonde, Dixmuyde en Duynkerken, een Vlaemſche ſeeplaets, ſeer geleeghen, om den Franſchen

Reedenen waerom die niet geſonden wordt.

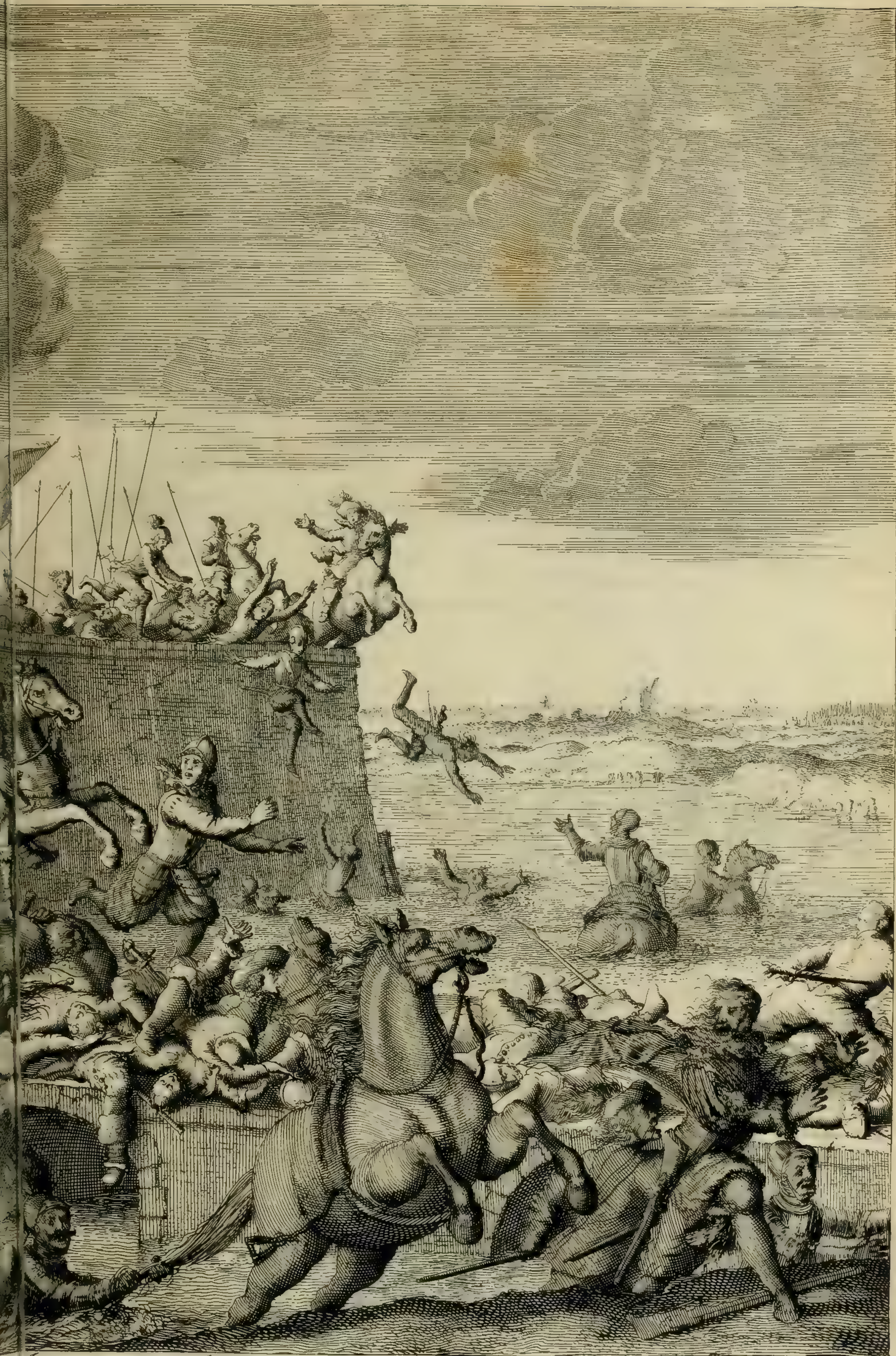
1583. *Waer uyt hy een gruwelijken aenſlagh maekt.*

Desſelfs ingeevers.

Hy oovermeeſtert verſcheyde ſteeden.

De Mislukte Aanslag des Hartogen van

...njou op Antwerpen in den Jaare 1583.

ſchen toevoer. Tot Brugghe ſijn, ſoo die al te vooren daer in beſettingh 1583.
laeghen, als die vers waeren aengekoomen, door treffelijke behendigheit der Magiſtraeten aerdigh uytgeſtreeken: deeſe hadden de Kornellen op de Burght gebraght, onder ſchijn om met hen te beraedtſlaen; maer aldaer ſijnde, hen gedwonghen hunne ſoldaeten door ſchriftelijk bevel te gebieden uyt de ſtadt te trekken; die ook, bevreeſt voor de gewaepende burghers, ſonder omſien hebben gehoorſaemt. Vry grooter was 't gevaer t'Antwerpen, bloedigh d'uytkoomſt; ſchoon'er eenighe blijken uytgebrooken waeren, en Oranje en de Magiſtraeten daer in voorſien hadden, ſoo veel t'ontveinſen van achterdocht hadt konnen toelaeten. De Switſerſche en Françoiſche troepen waeren ten dien eynde by een gekoomen, om, hebbende juyſt toen de veſtingh Eyndthooven vermeeſtert, en den vyandt op de vlucht geſlaeghen, ſigh van 't geheele Landt van Brabandt te verſeekeren. Den Hartogh, in geſelſchap van ſijne gewoone lijfwachten en eedelmannen, derwaerts, quanſuys tot een algemeene monſteringh, die hy ſelfs aenſchouwen wilde, eeven buyten de veſten gereeden ſijnde, gelaſt in aller ijl de wachten af te maeken, en de poorten te bemaghtighen, om 't geheele leegher een vryen ingank ter ſtadt te baenen. Seeventien voetbenden Françoiſen, ter poort ingerukt, ſwermden nu reets, als 't ſpel gewonnen hebbende, door de ſtraeten, ſchreeuwende, leeve de Mis, een offerhande des Roomſchen Godtsdienſts (dit was de leus der ſaemenſweeringh) als de ſteedelinghen, vliegende van taefel (want ſe ſaeten aen 't middaghmael) op ſoo ſchielijk een ontſteltenis de waepenen aen en by een rukten: die eerſt voor den dagh gekoomen waeren, hebben Valois ſoldaeten, die dieper pooghden ſteêwaerts in te dringhen, teegengehouden, en hen, ſigh als dijken teegen den inval kantende, pal geſet. Allengskens raekten'er grooter meenighte op de been en in orde, die ſigh uyt alle oorden, met een wonderlijke dapperheit en eendraght ſaemenvoeghende, (als daer 't op een beſchermen van huys en haeve, van al hun welvaert aenquam) ſoo meenigh als'er binnen de ſtadt geraekt waeren, nae de ſelve poort, die hen den ingank hadt gegeeven, deeden te rugh deyſen. Vreeſſelijk gingh 't hier op een moorden en needer vellen; ſy beklemmen in de enghte, die ter vlucht ylen worden gebot en raeken ooverhoop door 't indringhen van andere, de dooden weygheren den leevenden hunne behoudenis. Maer François, die nu de dulheit ſijns aenſlaghs door d'uytkoomſt wijs geworden was, ſinneloos door ſchaemte, en d'erinneringh ſijner gewiſſe, daer by geperſt door gebrek aen alle behoeften, begeeft ſigh met de troepen, die hy konde by een krijghen, in groot gevaer ſijns leevens, en met ſwaer verlies der ſijner, oover de natte en onder waeter ſtaende velden, de Dijle doorwaedende, op de vlucht. Dees ſoo ſchrikkelijk een oeveldaet heeft veeler gemoederen, die ſelfs te vooren op de Françoiſen niet te wel geſint waeren, te geweldigh verbittert. En Parma verſuymde niet, beneevens de Nederlanders die by hem waeren, den ongelukkighen afval, en den ſchendelijken ooverlaſt dier nieuwe heerſchappy, ondraeghelijker als die, waer van men ſigh ontſlaeghen hadt, door brieven ten breedtſten uyt te meeten. *Dat men*, naementlijk, *gedult moeſt hebben met den aerdt der Oppervorſten, en geenen volke veyligh was, in 't midden van ſoo veele rijken, weederſpannigh af te vallen. Dat echter wilden ſe, ſelfs nae ſoo droevigh een ervaerenis, weeder tot hunne voorighe gehoorſaemheit keeren, billijke voorwaerden en 's Koninghs goedertierenheit boodt hy hen.* Wel hadt Oranje konnen beſeffen, dat hier door de Spaenſche ſaeken een treffelijke geleegenheit gebooren ſcheen, om op nieuw van vreede te

Sijn krijgsvolk wordt uyt Brugghe gejaeght.

d'Ongelukkighſte ſijner aenſlaeghen is op Antwerpen.

François begeeft ſigh met de ſijne op de vlucht.

Veele Nederlanders worden door ſijnen aenſlagh verbittert.

Parma biedt hen alle 's Koninghs goedertierenheit aen.

1583. handelen; en hoewel ſijnen raedt eenmael ongelukkigh was uytgevallen, als waer door hy 't grootſte gedeelte ſijner moogenheit, de gunſt des volks, verlooren hadt, niettemin ſijn gevoelen gevraeght ſijnde, heeft hy, naer verſoek van onſchult in al wat de wangunſt hem moght toedrijven, ſigh verklaert in deeſen ſin: *Indien men den Vereenighden Staet in goede eendraght hadt beſtieren konnen, en met eyghen middelen handthaeven, buyten alle twijfel beeter geweeſt waere, ſigh van de heerſchappy onder een eenigh hooft, en een vreemdelingh t'onthouden. En dat nu niet te betwiſten ſtont, of 't recht waere hem te laeten ſitten, die d'eerſt d'algemeene reghten hadt geſchonden, waer in by de punten van verdragh genoegh voorſien was: maer dat eyghen kraghten t'ooverweeghen ſtonden; dat ſy maer taemelijk van krijgsvolk voorſien waeren, en ſterke ſteeden in 't gewelt van den Hartogh: dat de Nederlanders nu beraetſlaeghen moghten, of ſy liever die in hunne eygene, of in 's vyandts handen ſaeghen. Groot onderſcheit noghtans was'er in ſigh tot den Spanjaert of den François te keeren, ſchoon ſy van beyde genoegh beleedight waeren. Want die moogenheit, vaſtgeſet door d'aeloudtheit haerer heerſchappy, ſoude immer werktuyghen, om de vryheit t'ooverheeren, t'haeren dienſt vinden: deeſen, quam hy 't ſelfde ſpoor te hervatten, ſoude niemant vinden, dien het luſte ſijne tochten in te volghen. Dienſtigher dan waere het op nieu 't met den François te beſoeken, wien 't eenmael ſoo qualijk geſlaeght ſijnde, naederhandt nogh geleegenheit, nogh geneegenheit tot diergelijken oeveldaet beheeren ſouden. Sy van hunne ſijde, wilden minnelijk in gedachten neemen, en, in plaets van een onlanghs begaene misſlagh, ooverweeghen, ſoo veel 's Hartoghen weldaeden, wat ſteeden in de jonghſt verloope jaeren door hem verdaedight, en door ſijn hulp 's vyandts aenſlaeghen meeſt vernietight waeren. Door dit middel ſoude men den oorlogh konnen bylegghen; en op nieu vereenighen, ſoo François tot ronde ſchultbekenningh quam, ſy dien misſlagh in vergeetelheit begroeven.* By deeſe reeden voeghden andere een ontſchuldigingh van d'onvoorſightigheit ſijner jeught, en moedigheit, als die, geſprooten uyt Koninghlijken bloede, door geen ootmoedighe gedienſtigheit geſtreelt, en miſſchien door eenigher halſterrigheit ontſteeken ſijnde, echter ſigh tot geenerley moort of roofpleeghen hadt laeten verrukken, maer, tot verſeekeringh ſijner moogenheit, een ongelukkigen wegh, op 't aenwijſen van quaede raedtsluyden, was ingeſlaeghen. De Koningh van Vrankrijk ook behartighde de ſaek ſijns broeders door beloften, en bedekte dreygementen. Men heeft dan begonnen met den Hartogh in handelingh te treeden, dat hy, weeder leeverende de ſteeden by hem beweldight, ſigh nae Duinkerken begeeven ſoude, werwaerts gemachtighden te ſenden ſtonden, om al 't ooverighe ten vollen af te doen. Hierentuſſchen wierdt, nae langh ſijmelen en marren, terwijl hy ſelve ſigh teegen 't weederleeveren der ſteeden ſtelt, en de Nederlanders 't krijgsvolk, dat hy by ſigh hadt, geen toevoer van lijftoght laeten volghen, beducht voor 't graeuw, dat de vrees, waer in 't ſoo onlanghs was geweeſt, te diep in de krop ſittende, aen veel grooter baeten en die te vooren genooten, weynigh daght, ter naeuwer noodt beſlooten, den Maerſchalk van Biron, Veldtooverſte der Franſche troepen, te ſenden, om Parmâs aenſlaeghen te ſtuyten: die toen, naer 't inneemen van eenighe ſteeden, door heel Brabandt roofde en plunderde. Maer 't oorloghen gelukt deeſen ook niet al te wel, en de handelingh wierdt door meenigherley ſwaerigheeden ſleepende gehouden; klaegende François van ſijne ſijde, *Dat men hem, quanſuys als om den blooten naem van Vorſt te voeren, geroepen hebbende,* den

Oranje echter gevoelt, dat men geenſints ſigh van Valois behoort t'ontſlaen.

't Welk ook de Koningh van Vrankrijk ter harten trekt.

Men handelt met Valois tot Duinkerken.

Biron wordt geſonden om Parma te ſtuyten.

Meenighvuldighe klachten van Anjou.

den ſtaet en 't beleydt der gemeene inkoomſten, en de gewightighſte ſaeken verborghen hieldt, ſonder hem eenigh vermooghen te laeten, om yemant te konnen weldoen: dat het ook geen wonder was, indien hy, nae 't voorbeeldt van ſoo veel andere, die, tot 't beſtier der Nederlandtſche ſaeken geroepen ſijnde, ſwaere ondervindinghen van verwiſſelde geneegenheit hadden uytgeſtaen, ook ſelfs ten laetſten was bevonden, hoewel niet ſonder groot gedult, niet langher van eens anders aedemen te willen hanghen. Dogh inſonderheit drongh hy daer op, *dat hy, 't gheen alle Vorſten toegeſtaen ſijnde, hem alleen niet moght geweygert worden, buyten 't Hof, t'huys ſijnen beſonderen raedt moght hebben;* welke gewoonte, booven andere, wierdt gepreeſen door Johan Bodin, ſijnen kanſelier, een verſtant beroemt door ſijne ſchriften: hebbende de Nederlanders daerenteegen van geen ſaek ſoo groot een afkeer: ook hebben de Françoiſen yets, om wel ſtaens wil, voor den Roomſchen Godtsdienſt bygebracht. François, geduerende deeſe ſtrijdigheeden tot Duinkerken by naer beſlooten ſijnde, is, wanneer hy, booven ſijn vorighe droefheit, door nieuw hartſeer wierdt geneepen, en de meenighte ſijns volks, gepropt in ſoo kleyn een ſteedtjen, door ſiekte weghſmolt, nae Vrankrijk vertrokken: 't ſy, om, door veranderingh van plaets nieuwe lucht ſcheppende, ſigh te vermaeken, 't ſy, als wel waerſchijnelijk is, om ſigh met ſijnen broeder te verſoenen, aengeſien de miſverſtanden nogh niet waeren weghgenoomen. Voor weynigh tijts ſeeker was dit vertrek: en de Nederlanders hebben niet opgehouden, ſoo langh hy leefde, d'eene beſendingh op d'andere aen hem te doen, ten eynde hy Vlaendre, dat op 't glijen ſtont, wilde koomen onderſteunen: biddende voornaementlijk den Koningh, dat hy de ſaek ſijns broeders oopentlijk omarmen ſoude: indien hem dit onmooghelijk was, dat hy hem met volk en gelde geliefde te hulpe te koomen, en allen toevoer uyt Vrankrijk op 's vyants boodem afſnijden: dat, ſoo ſy deeſe dinghen verkreeghen, ſy niet ſchreumden den Koningh 't verſterven der heerſchappy op te draeghen, onder de ſelfde voorwaerden: invoeghe dat ſy nae ſoo veel eeuwen weederom onder de voorighe heerſchappy der Franſche Koninghen aen de Kroon ſouden gehecht worden. Maer de handelinghen ſijn door onheylen der volgende tijden, en de doodt van François afgebrooken. Hy heeft te gelijk ſijne eere en ſchande niet meer dan ſeeventien maenden ooverleeft; en eenighe gelooven, dat hy door een wulpſch en ongereegelt leeven; andere, door vergif; de meeſte, door hertſeer, uytgeteert is: ſijnde deeſe, by naer, een gemeenen uytgangh met andere, voor of naer hem, die ſigh hebben laeten vervoeren, om d'onheylen der ongelukkighe volken te miſbruyken. Ook heeft men ſijn uytvaert gehouden, ſonder eenighe waepenen of teekenen der Nedelandtſche heerſchappy, en ſonder eenigh gewagh ſijner bedrijven aldaer te maeken; gemerkt de Koningh ſijnen broeder ſchuwde, den Spanjaert, dien hy door ſaeken ſelve niet en darde, door ydelheeden te miſnoeghen. Van dien tijdt af, dat den Hartogh eerſt uyt Duinkerken vertrokken was, begonden de Franſche troepen, die tot beſettingh gelaeten waeren, hebbende ſoldy ontfanghen, te verloopen, en den volke, door hen beleedight, te miſtrouwen. Invoeghe dat, de ſtadt van krijgsvolk en ſcheepen ontbloot ſijnde, Parma eenighe ſijner mindere ooverſten met weynigh troepen derwaerts ſent, om die te beſluyten: hy ſelfs korts daer aen volght met het volle leegher, om de beleegeringh te voltrekken. Den Maerſchalk van Biron was gelaſt den vyandt in aller ijl te volghen, en met hem te ſlaen: maer de Ghentenaers, uyt ouden haet op Anjou, en hebbende eenen ſchoonen dekmantel gevonden

1583.

Hy vertrekt uyt Duinkerken nae Vrankrijk.

Beeden der Nederlanders aen den Koningh ſijnen broeder.

Doodt van Valois.

1583. om te muyten, weygherden den doortoght: want 't was onbillijk, ſeyden ſe, ſigh van de troepen des genen te dienen, wien ſy langher nogh voor Vorſt, nogh voor vriendt, kenden. Derhalven is Duinkerken door deeſe dwarſe halſterrigheit dier menſchen in handen van den Spanjaert gevallen, waer door de ſee teegenwoordigh doorgaens is onveyligh geworden. Want leggende aen ſee, ſonder bequaeme haeven, konnen 'er naeuwlijx kleyne rooſſcheepjens inloopen: hier uyt ſijn de roovers, wen 't hen geleeghen koomt, 't uytloopen waerneemende, gewoon de Hollandtſche ſcheepen, voor by gevaeren, of om te viſſchen, of gelaeden met koopmanſchappen, tuſſchen 't naeu van de Hoofden, aen te ranſſen, en konnen, ſoo ſe met ſwaere oorloghſcheepen te doen hebben, die, om hunne lichtheit, in volle ſee, of tuſſchen de nae by geleegene banken, gemakkelijk ontloopen. En ſelfs heeft het merkelijk verlies deeſer ſtadt de geſchillen niet konnen heelen: maer men vondt ſigh genootſaekt Biron met ſijn leegher te laeten vertrekken, hoewel met heftighe betuygingh van Oranje, dat ſe den gemeenen Staet aen ſoo moedigh en gelukkigh een vyandt niet ten prooye laeten ſouden: ſoo gantſch niet vertrouwde men den Françoiſen; en hy ſelfs was om hunnen t'wil in een quaet gerucht gekoomen, ſoo dat men tot Antwerpen in waepenen by een gerot was, op 't uytſtrooyen van een leughen, dat de Françoiſen door Oranje in 't kaſteel gebraght waeren, en toeleyden, om voorts de ſtadt te vermeeſteren. Dogh hy, wien geen dingh ſoo ongewoon was, nogh ſoo verdrietigh viel, dan ſijne borgheren tot ſchrik te leeven, kon die geweldighe veranderingh van gelaet, en dat arghwaenendt ſtilſwijghen in plaets van vrolijke toejuyghinghen niet verdraeghen; maer hebbende ſijn ſesjaerighe woonſteede verlaeten, is hy nae Zeelandt, en de ſeekerſte plaetſen ſijner heerſchappy vertrokken, alwaer hy van de weederweerdigheeden dier ondankbaere gemoederen, en de dreygende gevaeren bevrijdt was. Dogh Parma, die de handen ruym, en gewenſchte geleegenheit tot ooverwinninghen gekreeghen hadt, heeft Nieupoort, geleeghen ter rechter ſijde, aen de ſeekuſt van Duinkerken, en landtwaerts in de ſteeden Dixmuide, Veurne en Sant Wijnoxberghen ingenoomen. Waerom de Vlaeminghen den oorlogh daegelijx meer en meer begonden te vervloeken, en den meeſten was 't geheughen der jonghſt geſchiede ongeneughten ſoo diep in de krop geſonken, dat ſe teegen den Françoiſen aen veel liever met den Spanjaert te doen hadden. Om den ſelfden tijdt heeft de ſtoutheit eenen Cornelis de Hooghe, man van geringhe afkoomſt, ſoo verre vervoert, dat hy door tael en ſchriften Hollandt in roeren ſtelde: want, onaengeſien de ſchande ſijner moeder, en 't weeſen daer hy naer ſweemde, wierdt hy door een gewaende glory van afkoomſt gedreeven, en gaf ſigh uyt voor een baſtaertſoon van Keyſer Karel: de Spaenjaerts van toe af hem de hoop in 't hooft gehanghen hebbende, dat Koningh Philips hem voor broeder erkennen ſoude, arbeyde hy, om eenighe, wien 't hooft naer nieuwe veranderingh hingh, of die in den teegenwoordighen ſtaet van ſaeken hun genoeghen niet en vonden, tot hoop van vreede, en onder gehoorſaemheit des huys van Ooſtenrijk te trekken. Maer deeſe ſaemenſweeringh is in haer geboorte, door 't onthalſen haeres beleyders, gebluſt geweeſt. Men begon ook een nieuwen krijgh uyt te kippen in 't Keurvorſtendom van Keulen, 't welk toen, ter oorſaek van Truxes huwelijk, beneevens het Aertsbiſdom, aen Ernſt van Beyeren was opgedraeghen. Want hy, te vooren Aertsbiſſchop van die plaets geweeſt ſijnde, was door ontijdighe liefde verſlinghert op een vrouw van doorluchten huyſe, en reukeloos in 't voortſlaen, om

Duinkerkẽ, van beſettingh ontbloot ſijnde, valt in handen van Parma.

Door welkers verlies de geſchillen nogh niet geheelt ſijn.

Oranje vertrekt nae Zeelandt.

Onderwijlen vermeeſtert Parma verſcheyde ſteeden.

De Hooghe, door een onbeſchaemde looghen Hollandt ontroerende, wordt onthalſt.

Truxes huwelijk veroorſaekt den Keulſchen krijgh.

om haer ten wijve te neemen, 't gheen den Geestelijken door wetten van de Roomsche kerk ongeoorlooft is, schoon buyten dat op 't pleeghen van onwettelijke geylheeden niet al te scherp gesien wordt. Hy stelde t'sijner verdaedigingh 't Goddelijk reght teegen de menschelijke insettinghen, en, onmaghtigh sijnde alleen soo swaeren last te draeghen, sigh door Kasimier en Nieuenaer, die beyde een vliegendt leegher onder sigh hadden, in verseekeringh der steeden, tot dat hy, door 't gewelt der vyanden, en de trouwloosheit der sijner uyt de meeste besettinghen verjaeght sijnde, met den Nederlanders in verbondt tradt, en sijnen toevlught tot Oranjen nam, waer nae hy sigh, soo veel in hem was, door plunderen en rooven gewrooken heeft: en dien oorlogh is geworden als een byvoeghsel van een grooter. Ook was dit den Spanjaert niet onaengenaem, dewijl hy hier door met veel grooter glimp de grensplaetsen van Hooghduytschlandt, oude schuylhoeken der verdreevene Nederlanders, in den oorlogh konde inwikkelen. Parmâs voorspoet, die van dagh tot dagh geweldigh aengroeyde, kreegh ook een dappere steun, aengesien den Ooversten Taxis hem de stadt Zutphen, voorsien met kleyne besettingh, en die niet al te eendraghtigh, door verraedt heeft ooverrompelt, aengevoert door hulp eenes gemeenen besettelinghs, dien hy gevanghen hadt. Waer uyt hier nae 't geheele gewest, geleeghen tusschen d'Yssel en den Rhijn, door Spaensche plunderingh en brandtschattingh geplaeght wierdt: sijnde selfs onmoogelijk geweest de toeganghen te sluyten: de stadt selfs wierdt te vergeefs beleeghert. Soo seer verliepen toen voorneementlijk de krachten der Nederlanders en de geleegenheeden door oneenigheit. Niet weynighe echter van de Grooten, wien de gemeene saeken, sonder hoop van reddingh, scheenen verlooren te gaen, soghten yder voor sigh hunne behoudenis door vergiffenis en soen met den Koningh, die niet dan door 't bestaen van eenigh aenmerkelijk stuk gehoopt wierdt. Dus heeft Willem van den Berghe, die, getrouwt sijnde met Oranjes suster, metgenoot sijner eerste hoop en gevaeren was geweest, door wispeltuerigheit van aert, besllooten Gelderlandt, waer van hy als toen Stadthouder was, aen d'ooverwinnaers oover te leeveren: maer den bommel uytgebrooken sijnde, en hy op nieu gedaenen eedt ontslaeghen, is echter oovergeloopen, niet anders voor den vyandt met sigh brenghende, dan d'uytsteekende dapperheit sijner soonen, die hy tot afval heeft getrokken, schoon se nogh in sijne misdrijven geplenst hadden, nogh van eerampten ontbloot waeren. 't Stadthouderschap van Gelderlandt is korts daer aen gegeeven aen den Graef van Nieuenaer. Maer elendigh was den staet van Vlaendre. Ypre wierdt van Parma beleeghert. De Ghentenaers hadden Imbijse weeder ingeroepen, om geen andere reeden, dan dat hy met een ouden haet teegen Oranje en de Françoisen was ingenoomen: dees op nieu Voorscheepen gekooren, maekte door eenighe oproerighe predikanten de gemoederen der gemeente gaende. De stadt Brugghe, siende Vlaendre in luchten brandt van oorloghe, hadt tot haeren Landtvooght geroepen Karel, Prins van Chimay. Hy was een soon des Hartoghen van Aerschot, die, hebbende tot verscheydemaelen, naer geleegenheit van saeken, party gewisselt, en jonghst van sijnen vaeder afvallende, door vrywillighe ballinghschap den Gereformeerden Godtsdienst oopenbaerlijk hadt beleeden, dies te driftigher, om dat hy veinsde. Door deese konstenaery sigh in de gemoederen der geener, die den volke de Heylighe Schriften verklaeren, inboesemende, speelde hy met de slechte eenvoudigheit dier menschen, weynigh op loosheit afgereght, en raekte door hen allen-

1583.

Van sijne vyanden verdreeven sijnde, neemt hy sijnen toevlucht tot Oranje.

Zutphen door Taxis ingenoomen.

De krachten der Nederlanders gaen verlooren door oneenigheit.

Willem van den Berghe Stadthouder oover Gelderlandt, valt met sijne soonen oover tot de Spanjaerts.

Nieuenaer komt in sijn plaets.

Imbijse wordt van de Ghentenaers weederom ingeroepen.

Chimay Landtvooght van Brugghe.

Deese twee onderneemē Vlaendre aen den vyandt oover te leeveren.

1583. allenthalve in de gunſt der gemeente. Dogh Chimay, niet min als Imbijſe, hielden beyde heymelijk verſtant met de Roomsgeſinde, ſchoon ſe noghtans, ſoo wel d'een als d'ander, eenighe der ſelver voor de weerelt gevanghen naemen of verbanden. Hierentuſſchen hadden ſe, door dit veynſen van onmaetighe Godtsdienſt, 't ander gedeelte der gemeente ſoo ſeer ingenoomen, en aen ſigh verbonden, dat ſoo yemant eenigh quaedt vermoeden op hen hadt, hy den haet van al de weerelt op ſigh haelde. Dit ſijn geweeſt de twee, die ſigh onderwonden hebben Vlaendre, dat uytſteekendt geweſt, thans nogh met ſoo veel deftighe ſteeden geſterkt, den vyandt oover te leeveren. Nu van eerſten af ſpraeken ſe, om de nootſaekelijkheit van 't weederroepen der Françoiſen te verydelen, van Kaſimier, van Truxes, van verbondt met Duytſchlandt; niet, dat 'er eenighe hoop toe ſcheen, maer op dat de tijdt en geleegenheit tot 't redden der ſwaerigheeden verloopen ſijnde, geen andere ooverſchoot, dan ſigh in 's vyandts armen te worpen. Dus hebben ſy, die ſoo ſeer de vreede preeſen, eerſt vryheit om te ſpreeken, en daer nae ook geſagh gehadt. Maer ſe hadden hunne ſaeken dus beleyt, en ſtroyden onder 't ghemeen, als of de vreede te wachten ſtont, niet met Parma of de Spanjaerts, maer met de Nederlandtſche ſteeden, die ſigh weeder onder de voorighe heerſchappy begeeven hadden. Want dit was wat aengenaemer in d'ooren van 't gemeen: daer by voeghende, dat de Koningh ſigh beraeden hadt, en vernoeght was met de gehoorſaemheit die men hem ſchuldigh was, laetende den Godtsdienſt met den aenkleeve van dien Gode bevoolen. Neevens dien wierden 'er ook blaeuwe boekjens en veel praetjens onder de gemeente geſayt, waer in, ſoo de Françoiſen, als die ſoo langh eenen tijdt met oorloghen, en dat met ſoo ongelijke maght, de gemeene en beſondere middelen der Nederlanders verſlonden hadden, op 't haetelijkſt wierden afgeſchildert: *Dat 'er immers nu geene krachten meer ooverigh waeren, nogh hoop van eenighe uytheemſche bondtgenootſchap, nu de waepenen des allermaghtighſten Koninghs, door gedueriighe ooverwinninghen, hen by naer t'eenemael beſlooten hielden: naementlijk, tot een klaer bewijs, dat Godt geen welgevallen hadt, dat ſijnen dienſt met bloedt beſoetelt, en de oeffeningh van Godtsdienſt door gewelt en moorden als gerooft wierdt. Dogh de oude Chriſtenen hadden ſeeker de heerſchappy der heydenſche vorſten ſelve, jae ook in hunne heevighſte woede teegen hen, verdraeghen, als een noodtlot hen van Godt opgeleght; die hadt, wanneer 't hem goedt dacht hen daer van te verloſſen, niet de volken gewaepent, maer de Vorſten verandert. 't Bewint des oorloghs en der vreede eenmael den Vorſt in handen geſtelt ſijnde, was den onderdaenen buyten gedult en ſmeeken niet oovergelaeten. Jae de Godtsvrucht ſelve dikwils midden in de verdrukkinghen ſigh liever wil hervatten, dan door al te grooten vryheit verſlappen. Veele waeren 'er onder Karel en Philips ter doodt gedoemt en omgekoomen, maer hoe veel grooter meenighte nu door de waepenen? En ſeeker gelukkigh waeren ſy, die eyghen miſbedrijf niet hadt doen ſterven; maer eeven elendigh hadt men hen te houden, die, midden onder 't woeden der borgheren, ſulke dinghen deeden en leeden. Die de ſaek naer waerheit ooverwoegh ſagh wel, dat niet deeſe reedenen 't ſaet des oorloghs waeren, die men 'er voor uytgaf, maer alleen de ſtaetſucht van weynighe, die teegen den val hunner eygene huyſen den algemeenen ondergangh des vaederlandts geſtelt hadden.* Parma, niet onkundigh van dit alles, drongh op die geleegenheit aen: en, hebbende Ypre, door 't legghen van eenighe ſchanſen, beſlooten, om des te minder troepen noodigh te hebben, ſondt, onder den Burg-

Parma dient ſigh van die geleegenheit.

Burggraef van Ghendt en den Heere van Montigny, een leegher in de 1583.
Noordergedeelten van Vlaendre, om door 't geſagh der Nederlandtſche Grooten, de gemoederen hem toegedaen te ſtijven, en die daer toe van ſelfs niet ſouden verſtaen, door 't afſnijden van alle hoop van byſtant, tot oovergaeve te dwinghen. In 't uyterſte gedeelte van Vlaendre, 't welk de rivier de Schelde, toen ſe nogh haeren doorgaenden loop hadt, van Brabandt; naederhandt, doorſneeden ſijnde, van Beevelandt, een eylandt in 't Zuydergedeelte van Zeelandt, afſondert, en door haere kromte omvanght, is geleeghen 't Landt van Waes; dat in dien tijdt wierdt geregeert door den Bailluw Steelandt, die ſijnen vaederlande 't ſelve hart, als Chimay en Imbijſe, toedroegh. Soo haeſt nu de Koninghlijke ooverſten alhier waeren oovergekoomen, hebben ſe terſtont, door verraedt des Landtvooghts, dit geheele geweſt in hun gewelt gekreeghen, beneevens de ſteeden Hulſt en Axele, met het kaſteel Rupelmonde, niet onbekent in d'aeloude geſchiedeniſſen van Vlaendre. Deeſen naem heeft haeren oorſpronk van 't woordt Rupel, een kleyn riviertje, dat in de Schelde loopt, niet ſeer verre van waer Antwerpen aen d'ooverſijde van den oever leght. Een weynigh dieper landtwaert in leght Aelſt, welkers beſettelinghen (vreemt krijgsvolk uyt Engelandt) men geringhe ſoldy, by de Vlaeminghen verſuymt te betaelen, was ſchuldigh gebleeven, ſelfs in een tijdt, wanneer de ſoldaeten, door 't gewelt hunner vyanden, eyghene behoefte, en voorbeelt der naebueren, tot oovergaeve, die ook naederhandt daer op is gevolght, getroont wierden. Maer die van Brabandt en Zeelandt hebben niet naegelaeten de dijken der Schelde door te ſteeken, en 't geheele landt onder waeter te ſetten, bouwende eenighe ſterkten op d'ooverſijde, om hunnen oever te veylighen, en in dien van den vyandt in te vallen. Parmâs krijgshoofden ondertuſſchen, om, door meenighvuldighe onheylen, de ſcheuringh en oproer der twee grootſte ſteeden bet te doen wakkeren, hebben hun leegher neêrgeſlaeghen tuſſchen Ghendt en Brugghe; beneemende hen ook allenthalven 1584.
de vaert der rivieren, om hen den toevoer af te ſnijden. Derhalven verſtonden ſy, die, ſoo in d'eene als d'andere dier twee ſteeden, den Roomſchen Godtsdienſt beleeden, en meer andere, die door loosheit, of om datſe in der daet ſoo gevoelden, op den naem van vreede, de party der Spaenſchen omhelſden, niet langher te mompelen, of naer heymelijke byeenkoomſten om te ſien; maer oopenbaerlijk gehanthaeft, en door 't hooghſte geſagh geſtijft ſijnde, pijnden ſe ſigh, om, eenighe door ooverreeden, andere door vreeſe, tot hun gevoelen oover te haelen. Deeſe eyndelijk hebben door 't vertrek der andere d'ooverhandt tot Brugghe behouden; en te gelijk heeft ſigh de Prins van Chimay verklaert. Al 't welk den Prinſe van Oranje door getrouwe magiſtraeten verwittight ſijnde, ſtelde men orde, om hem, door den Kornel oover 't regement, dat aldaer in beſettingh lagh, in verſeekeringh te neemen. Maer dien ſelven hadt Chimay alvoorens heymelijk omgekoft, en, ſigh dienende van de tegenwoordighe geleegenheit, om onder de gemeente te doen gelden, dat'er door hunne vyanden eenen aenſlagh teegen ſijnen perſoon en de ſtadt ſelfs wierdt gebrouwen, ſoo de magiſtraeten, als die in eenighe bedieningh waeren af, en andere, die ſigh met hem verſtonden, in hunne plaets geſet. Van deeſe dan geſtijft, heeft hy de ſtadt weeder onder 's Koninghs gehoorſaemheit gebraght, en den Roomſchen Godtsdienſt ingevoert. Op de ſelve voorwaerden geſchiede d'oovergaeve van het ſteedeken Damme, en der vrye algemeenſchap, welke eertijts buyten 't gebiedt der Brugghenaeren geſtelt, en van de ſwaerſte belaſtinghen

't Landt van Waes en andere ſteeden worden hem oovergegeeven.

De Brabanders, de dijken der Schelde doorſteekende, ſetten 't landt onder waeter.

Parmâs Ooverſten ſlaen hun leegher tuſſchen Ghendt en Brugghe.

Chimay brenght Brugghe weeder onder 's Koninghs gehoorſaemheit.

Waer op meer andere ſteeden volghen.

1584. ghen des landts bevrijt ſijnde, dienthalven met den naem van 't Vrye genoemt wordt: en in de Staetsvergaederinghen van Vlaendre gelijk reght van ſtemmen met de grootſte ſteeden heeft. Van gelijken heeft ook Ypre, naer Ghendt en Brugghe, de derde der hooftſteeden van Vlaendre, niet langher in hoop van een algemeene bevreedighingh willen hanghen, nogh de jammeren eener beleegeringh beſueren. Selfs ſijn de Ghentenaers door geſanten, beſtant en pantsluyden tot handelingh gekoomen. Echter is de ſtadt behouden door de ſlechte voorſorgh van Imbijſe in 't bedekken ſijner trouwloosheit. Want ſijn voorneemen

Imbijſe, ſchuldigh aen verraedt, wordt tot Ghendt met de doodt geſtraft.

was geweeſt de ſtadt Denremonde, die, uyt laſt van Oranje, door den Heer van Rijhove dapper verdaedight wierdt, aen den Spanjaert te verraeden, om hem door een dubbele weldaedt te verplichten, dan te ooverdwaels en luytruchtigh om verborghen te blijven. En wanneer hy nu door andere in ſoo ſchendigh eenen aenſlagh wierdt bekommert, quam hy met een gevolgh ſoldaeten, hem tot lijfwaght toegevoeght, 't Raedthuys, en de Raeden daer op vergaedert, beſetten. Twee ſoo ooverdaedighe ſchelmſtukken hebben de gemoederen der gemeente dermaete vervreemt, dat ſe hem, oovertuyght van verraedt, tot halsſtraf doemden. Uytneemendt voorbeeldt eener ongelukkighe ſtaetſucht, een grijsaert, die de grootſte eerampten bekleet, ſoo geruyme jaeren in een algemeene gunſt des volks geleeft hadt, laet ſigh eyndelijk door burgerlijke tweedracht ſoo verre vervoeren, dat de grootheit ſijns ſchelmſtuks alle meededooghen uytdoofde. 't Hooft der partyſchappen verſlaeghen ſijnde, hoewel 't ſtillen der beroerte langhſaem by quam, hebben de ſaeken der geener, die ſigh teegen 't liſtigh beleidt der vreedehandelingh ſtelden, eenighe tijdt de ooverhandt behouden. Maer 't was den Prinſe van Parma genoegh, de ſtadt, die by nae beſlooten, en met 's vyandts troepen omringht was, den hongher en hun eyghen tweedraght ten prooye te laeten. Grooter hoop, en een werk van meer gewight was

Parma beſet de Schelde.

't doelwit ſijner gedachten, terwijl hy, voorſien van uytgeleeſe en bloeyende troepen, en al de kracht der Vereenighde Geweſten door een vruchteloos belegh van Zutphen opgehouden wierdt, beſloot ſigh meeſter te maeken van de Schelde, en Antwerpen, geleeghen op die rivier, de uytneemenſte der Nederlandtſche ſteeden, welke den toevoer, haer uyt Zeelandt toekoomende, heel Brabandt door verdeelt. Op die wijſe wierdt deeſe ſtadt alleen door oorlogh, d'ooverighe door behoefte en vreeſe, aengevochten. Hebbende derhalven een gedeelte ſijns leeghers oovergeſet, verdrijft hy d'oorloghſcheepen der Nederlanders, en vervult

d'Antwerpenaers bouwen, om de vaert te veylighen, twee ſchanſſen.

den oever der riviere weederſijts met geſchut en krijgsvolk. Maer die van Antwerpen, ſiende dat alle hunne grenſen aen de ſijde van Vlaendre tot den vyandt oovergegaen waeren, hadden, om de vaert te verſeekeren, onder andere twee ſchanſſen van de grondt doen opmaeken, welker eene was gebouwt beneeden de ſtadt, by 't dorp Lillo; d'andere op den oever van Vlaendre, achter Hulſt, een ſtadt in 't Landt van Waes. De laetſte, aengeſien 't maer half voltrokken werk was, wierdt beſtormt en vermeeſtert; d'andere, met merkelijk verlies der Spanjaerden, verdaedight door den Heere van Teligny, ſoon des Heeren van la Noüe, nayveraer ſijner vaederlijke deughden. Dogh de dringhende gevaeren, die den Staet allerweeghen oover den hals vielen, wierden door de doodt des Prinſen van Oranje geweldigh voortgedreeven, op een tijdt een hooghſten ongeleeghen, ſien we op de Nederlanders, welker ſaeken bijſter verwart, en in een jammerlijken ſtaet ſijnde, door 't beleidt van hem alleen konden geret worden; ſiet men op hem ſelf, hy kon niet

ſchijnen

WILLEM DE EERSTE,
PRINS VAN ORANJE.

De Moorde des Prinsen van Orange.

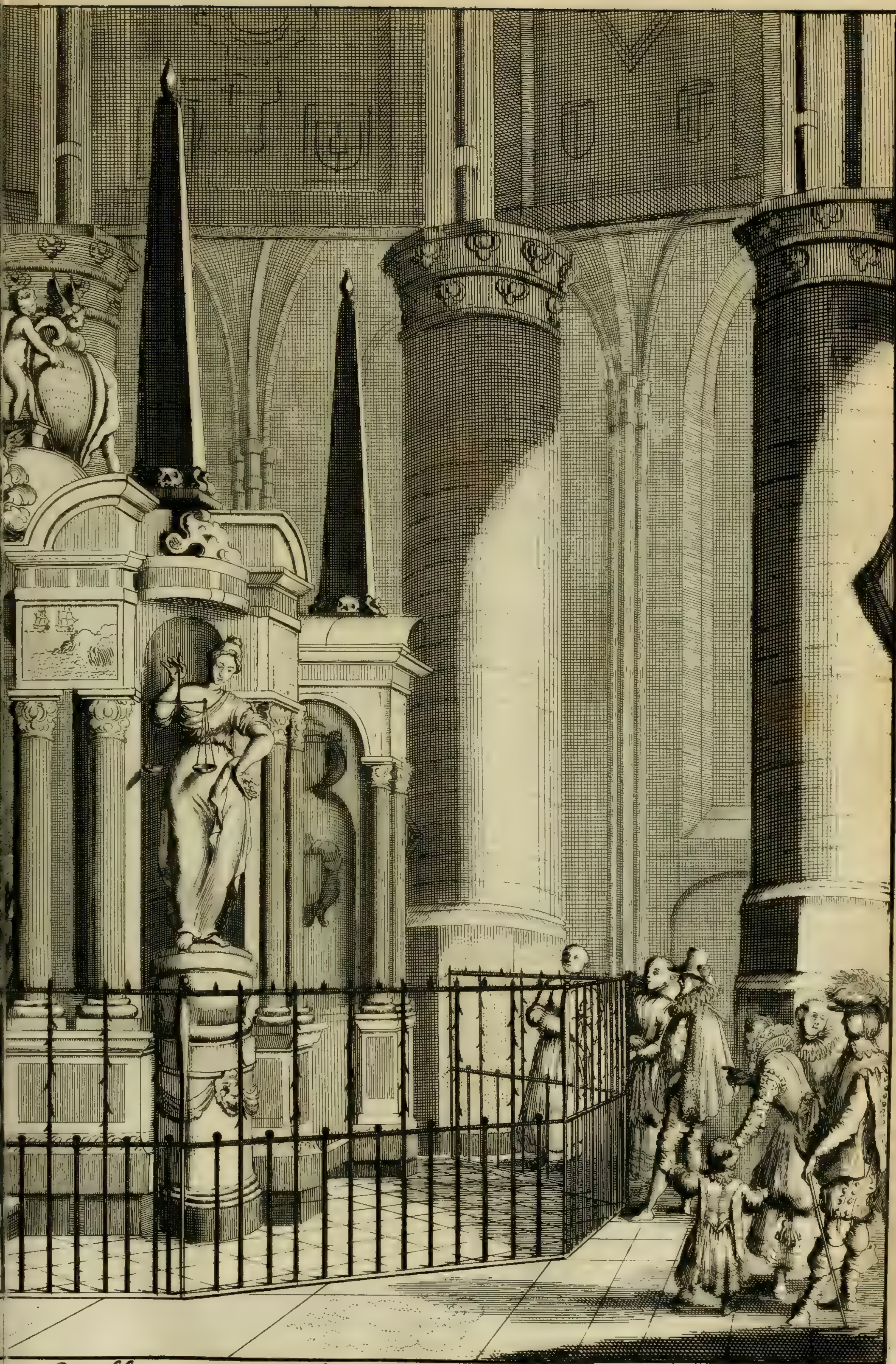

t Delft, in den Jaare 1584 .

Jan Luyken fecit.

Grafstede te Delft opgerecht ter eeren

n Willem van Nassau, Prins van Oranje.

ſchijnen ontijdigh geſtorven te ſijn, die den gemeenen wel- en qualijkvaert, waer aen hy de ſijne allernaeuſt geſchaekelt hadt, in 't aenwaſſen der onheylen, ontrukt is. Want nae ſijn ooverlijden laeghen de ſaeken, door inwendighe beroerte, en geduerighe ooverwinninghen der vyanden, elendigh afgemat en onder de voet, tot dat de Staet der Vereenighde geweſten, en eenighermaeten hy ſelf, in ſijnen ſoon begon te herleeven. Hy is tot Delft, in Hollandt, met een koeghel doorſchooten door Balthaſar Geerardts, Borgonjon; die, geprikkelt door belooningh by den ban belooft, of gedreeven door heeten yver voor de party der ſijner, ſijn gemoet gelijk tot den aenſlagh, ſoo ook tot de ſtraf oover dat ſchelmſtuk, door een wondere ſtijffſinnigheit verhart hadt. Nogh ontbraeken 'er geene die hem preeſen, hoewel Parma, een Italiaen, wanneer eenighe verſoghten algemeene vreughde teekenen, oover 't afmaeken des vyandts, te mooghen pleeghen, uyt eerbiedt tot ſijn eyghen achtbaerheit en 't reght des oorloghs, ſigh heeft geſchaemt die toe te laeten. Het eenigh woordt des ſtervenden tot Godt is geweeſt: *Erbarm u uwes volx.* Waerom ook ſy, die hem ſeedert 't hellen nae den ouderdom, nae by, en als innerlijk, gekent hebben, niet twijfelen, of die verſcheydenheit der gevallen, welke hy van ſijn eerſte jeught, tot oover de vijftigh jaeren toe, hadt uytgeſtaen, inſonderheit ſeedert hy, hebbende op ſigh genoomen een ſaeke vol van afgunſt, vol van ſwaerigheit, door gramſchap en waepenen der maghtighen, door achterklap en laſteringh ſijns gelijken, dikwils ook door morren en miſnoeghen der gemeente is vervolght geworden, hebbe hem, gelijk verdraeghſaemheit in meenighvuldighe verwiſſelingh der menſchelijke ſaeken, ſoo ook een ernſtighe Godtsvrucht, onverwrikkelijk ingeboeſemt. Derhalven heeft hy ſigh altoos, gelijk ſijn lichaem door geen arbeit afgemat was, in d'uytwerkinghen ſijns eedelen gemoets uytſteekende gedraeghen, in voor en teegenſpoeden eeven onverſettelijk. Ten bewijſe ſijner onthoudenheit en teegenſpoet, ſtaet, mijns oordeels, niet te verſwijghen, dat Oranje, verre van yets 't allerminſte voor ſigh, uytgenoomen den roem eener uytſteekende glory, uyt den borgerlijken oorlogh veroovert te hebben, ſelfs den ſtaet ſijner huysſaeken en middelen, die hy, uyt eyghen beweegenis, vlijtigh ten gemeenen beſte hadt aengewent, in bijſtere ſlommer en verwarringh, onder kinderen van vier huwelijken, heeft naergelaeten. Sijne eerſte gemaelin, geſprooten uyt den huyſe van Egmondt, was de Graevin van Buere en Leerdam, by welke hy heeft gewonnen Philips, dien de Spanjaerts gevankelijk hebben weghgevoert; en Maria, naemaels gemaelin des Graeven van Hoohenloo. By ſijn tweede gemaelin, doghter des Hartoghen van Saxen, Keurvorſt des Rijx, hadt hy Maurits met ſijn ſuſter. Ten derden huwelijke was Oranje getrout aen den huyſe van Bourbon, uyt 't welk hy geen mannelijk hoyr geſien heeft, maer verſcheyde doghters, die alle, ſoo in Duytſchlandt, als in Vrankrijk, tot treffelijke geleegenheeden ſijn gekoomen. Sijn laetſte gemaelin, doghter des Heeren van Coligny, eertijts Ammirael van Vrankrijk, en hooft der partyſchappen, die den ſtervenden ooverleeft heeft, was moeder van Henrik Frederik. Noyt is 'er uytvaert met ſoo grondelijk hartenwee, en by naer vertwijfeltheit des volx, gehouden. Trooſtelijk echter was 't, dat men Maurits, die, toen * achtien jaeren oudt ſijnde, ſigh tot Leyden in de ſtudien der wijſheit oeffende, om ſijnen imborſt geſchaepen ter deught, en om de weldaeden ſijns Vaeders, grondtleggher der vryheit, door een dankbaer geheughen te erkennen, de ſorgh des algemeenen bewints kon opleggen. Deeſen hadt

Marginal notes: 1584. — *Oranje wordt tot Delft vermoort.* — *Godtvruchtighe woorden des ſtervenden.* — *Hy heeft den ſtaet ſijner huysſaeken bijſter verwart gelaeten.* — *Sijn vier huwelijken.* — *Sijn lijkſtaſij wordt gehouden met oovermaetighe droefheit.* — *Gebooren den 13. Nov. 1567. — *Sijn ſoon Maurits in ſijn plaets gekooren.*

1584. hadt de Vaeder, in de verdeelingh sijner goederen, onder andere middelen, toegeweesen Vlissinghe, t'eenemael onwinlijk om haere geleegenheit, beneevens Veere, twee steeden in Zeelandt, hebbende die voor deesen gekoft van hen, die se met den tijtel van Marquis besaeten, en uyt dien hoofde in de vergaederingh der Staeten desselven Landtschaps de voorsittingh hadden; behalven dat ook die twee steeden 't reght om neevens Middelburgh, Sieriksee, Goes, en Toolen te stemmen hadden verkreeghen, sijnde 't reght des Abts, die in voortijden eerst plaght te stemmen, verstorven. Dan aengesien men buyten 's Landts nae yemant omsagh, dien men 't hoogh bewint moght opdraegen, wierdt aen den jonghen Vorst gegeeven de landtvooghdy van Hollandt en Zeelandt, en het Steedehouderschap der selver onder hem aen den Graef van Hoohenloo, die sigh in verscheyde geleegenheeden treffelijk gequeeten en vermaert gemaekt hadt. 't Bestier van Vrieslandt wierdt, ter eeren van dat doorluchtighhuys, en om den Staet by uytheemsche aedeldommen aengenaemer en meer aensienelijk te maeken, gegeeven aen Willem, soon van Graef Jan van Nassau, wien sijn oom al van te vooren in die gewesten hadt gesonden; hoewel 'er waeren, die oordeelden, dat men sulk een bewint den ingeseetenen, booven andere, behoorde op te draeghen, al te voorbaerigh voortslaende naer een ontijdighe vryheit, welke sy onmaghtigh te draeghen, toen insonderheit twistigh en in scheuringh raekten, terwijl se, 't hooghbewint der saeken naer sigh trekkende, die van den Hoove aen d'eene sijde ten exempel trokken de gewoonte ingevoert onder de Vorsten van Borgonje; de Gemaghtighde der Staeten van Vrieslandt aen d'ander sijde by braghten, hoe hunne Vergaederingh onlanghs op 't goedtvinden van Oranje, en 't voorbeeldt der naebueren, was ingestelt; d'eerste op de maght der steeden, deese op de middelen der Eedellieden, die in 't besit der Landen waeren, steunende: op welke geleegenheeden Verdugo alle nyverheit inspannende, aengesien hy 't maghtighste leegher hadt, schrik van waepenen en roem van goedertierenheit te saemen voeghde. Maer Graef Willem, met een behoorlijke gemaetightheit tusschen beyden gaende, heeft d'eerste heevigheeden der partyschappen, die de vinnighste sijn, ingebonden; en, sigh ondertusschen allesints van de grensplaetsen verseekerende, den vyandt niet anders dan 't uytloopen op vrybuyten en rooven oovergelaeten. Dus is 'er tijdt gegeeven, om, door handelinghen en uytspraek van bemiddelaers, de gereesene geschillen ter needer te legghen: en den Gemaghtighden der Staeten gelast, 't gheen hen by d'algemeene vergaederingh soude werden opgeleght, uyt te voeren, en op 't bestier der daegelijxe voorvallen van Staet te beraemen: 't Hof soude, naer alle andere, kennisse van reghtsaeken neemen: en van halssaeken alleen, gelijk onder den Huyse van Borgonje: daerenbooven, neevens den Landtvooght, 't verkiesen der magistraeten in de steeden waerneemen, als de partyschappen min onderheevigh sijnde, behalven, dat die van Leeuwaerde en Franeker 't reght van verkiesingh aen sigh behielden. Den steeden, die voor deesen niet anders als vlekken, verdeelt in drie landtschappen, Ostergo, Westergo en Seevenwolden, onder deselve gestemt hadden, is thoen, en hun gebruyk en gesagh door den oorlogh merkelijk aengewassen sijnde, in die nieuwe vergaederingh der Gemaghtighden het derde deel in 't bewint der saeken gegeeven; dan echter was de eendracht onder hen niet soo seer ter goeder trouwe gevest, of de gedempte vyandtschappen quaemen somwijlen weêr uyt te barsten; insonderheit als 'er wierdt gehandelt oover 't uytvinden van nieuwe belastinghen, waer in de Landtvooght verboodt meerderheit van stemmen plaets

Erffenis hem door sijn Vaeder naergelaeten.

Hoohenloo ontfanght het Steedehouderschap oover Hollandt en Zeelandt onder hem.

Willem van Nassau 't bestier van Vrieslandt.

d'Oneenigheeden der Vriesen worden door Willem van Nassau bygeleght.

PHILIPS, GRAEF VAN HOHENLO,
VELDTOVERSTE TEN DIENSTE VAN
DE VEREENIGDE NEDERLANDEN.

plaets te geeven, als by de naebuerighe volken, een gewoonte onder de Vorstelijke regeeringhe niet onvoorsightigh ingevoert, maer gevaerlijk voor de vryheit, ten sy voorsightigh beleit en liefde ten gemeenen nutte, in plaets van reght, sigh schrap stellen. Waerom men, mijns gevoelens, sigh, door alle de geschiedenissen des oorloghs, en insonderheit in die tijden, sigh te meer verwonderen moet oover de dappere moedt der Hollanders, wien nogh den afval hunner bondtgenooten van allen sijden, nogh 't vermeenighvuldighen van schattinghen in 't midden van gedueríghe neederlaeghen, immer gekreukt hebben, nogh selfs des Prinsen doodt, soo seer dat se soghten hunnen vreede te maeken, achtende, dat door het lokaes van dien naem een oovergaen tot hunne vourighe slaeverny gemeent wierdt. Maer Parma, eeven of den oorlogh dus langh hadt gevoert geweest om Oranje, wien de Goddelijke wraek, als eenighe oorsaek hunnes afvals en 't verbreeken der verbonden, nu verslaeghen hadt, noodighde hen tot boetveerdigheit en hunne oude gehoorsaemheit: dan siende dit alles standtvastigh afgeslaeghen, oordeelde hy voor het naest de begonne beleegeringh der Schelde te voltrekken, waer toe hy de dijken van Brabandt met sterkten voorsiet, en op bequaeme plaetsen doorsteekt, om d'aenleggende landen onder waeter te setten. Daer nae, verlaetende Lilloo, dat hy eenighe tijdt te vergeefs beleegert hadt, rukt hy inder yl sijn leegher nae Denremonde (een gedeelte van dat Vlaendre, waer voor de Graeven eertijdts geen van beyde de rijken gehoorsaemheit schuldigh waeren) en hebbende de stadts grachten om de mueren droogh gemaekt, dwinght hy hen, die geen ander sterkte, dan hunne besettingh, hadden, sigh oover te geeven. Voorts sent hy een gedeelte sijner troepen oover de Schelde, om den handel tusschen Brussel en Antwerpen af te snijden, en neemt Vilvorde, welk steedtjen aen de rivier de Sinne tusschen beyden leght. De Ghentenaers daer beneevens, siende de waepenen der Hollanders elders in 't werk, sigh sonder hoop van bystant, worden te raede den dreygenden noodtdwangh, door een spoedighe handelingh, voor te koomen, door bemiddelingh van Champigney, die, in deese stadt gevanghen, en in vryer bewaeringh gehouden sijnde, buyten sorgh het ampt van gesant bekleede. Dan hier in wordt ook geroemt de schranderheit van Richardot, dat hy in 't opstellen der voorwaerden van oovergaeve, niet gesint den Gereformeerden Godtsdienst in te willighen, sigh dien aengaende niet eer verklaert heeft, dan wanneer, de gemoederen tot vreede geneeghen sijnde, 't niet veyligh was te rugh te deysen; als ook een tweede greep des selven, waer door hy, tot voldoeninghe der wraeke, ses uyt de borgheren ten welgevalle van Parma, hadt uytgeslooten, ten grooten voordeele, terwijl een yder 't gevaer, dat hen allen eeven nae was, voor sigh in 't besonder pooghde af te bidden. Parma booven dien, indachtigh der geschiede dinghen, en besorght voor het toekoomende, versuymde niet 't kasteel weeder op te maeken, om de ongebondenheit der ingeseetenen in toom te houden: en sigh nu meester siende van geheel Vlaendre (uytgenoomen twee seesteeden, Sluys en Oostende) heeft, om den toevoer van leevensmiddelen en de behoeften van oorloghe, die van derwaerts aenquaemen, bequaemelijk in 't leegher te krijghen, een vaert gegraeven tot aen dien oort des oevers, daer hy sigh hadt ter needer geslaeghen. Hierentusschen hebben sy, wien de sorghe en 't bestier der stadt Antwerpen was aenbevoolen, begonnen den bystant hunner Bondtgenooten te versoeken, nieuwe belastinghen op te stellen, door Nederlandt en Engelandt volk te werven; en seeker de beleegerden hadden geen dingh in grooter

1584.

Standtvastighe dapperheit der Hollanders.

Parma dringht de begonne beleegeringhe der Schelde aen.

Hy neemt Denremonde in.

En Vilvorden.

De Ghentenaers geeven sigh aen hem oover.

Schranderheit van Richardot.

't Kasteel te Ghendt wordt weeder opgebouwt.

Die van Antwerpen versoeken hunner Bondtgenooten bystant.

1584. grooter oovervloet. Want, behalven 't krijgsvolk op de ſcheepen, waeren 'er by naer tachtigh vendelen, en ſeſtien vaenen ruyters tot verſeekeringh van Brabandt. Maer in d'onſeekerheit aen wien het hooghſte geſagh der ſtadt behoorde, hebben die van de Vroedtſchap, de magiſtraeten, de hopluyden der gemeente, de krijgshoofden, een al te groote meenighte van bewintsluyden, de regeeringh in bijſtere verwarrenis gebraght: en was dit gebrek des te verderffelijker, door dien het onder waeter ſetten, en meer andere dinghen, die ten dienſte van 't ghemeen ſouden geſtrekt hebben, uyt inſight van beſonder belangh en eyghen baet geſtuyt wierden. De naebueren, wien 't gevaer der voedtſterſtadt aller anderen treffen moeſte, d'een op d'ander ſiende, hebben den tijdt van ontſet, terwijl de vyandt ſigh nogh niet vaſt ter needergeſlaeghen hadt, laeten voorbygaen: en te ſpaede, wanneer ſe ten uyterſten gepraemt wierdt, voorgenoomen goedt en bloedt by haer op te ſetten, toen 't niemant baeten moght. Dan inſonderheit vonden de raedtſlaeghen der Nederlanders ſigh te leur geſtelt in 't verwachten van uytheemſchen byſtant: want men was gekoomen tot die benaeuwtheit, dat ſe ſigh den Koninghrijken wilden inlijven, en niet aengenoomen wierden. En ſeeker de krachten des Koninghs van Spanjen in korten ongeloofelijk toegenoomen ſijnde, waeren, quaeme hy weeder aen 't beſit der Nederlanden, en de handen van de moeylijkheit der waepenen ruym te krijghen, den Vorſten ſijne naebueren verſchrikkelijk: en men vondt nu langher geen Oranje, die hen, maghteloos onder den laſt beſwijkende, en door meenighte van jammeren ter needergeſlaeghen, door ſijne wondere dapperheit kon weeder oprechten, en hoop van beeter uytkoomſt inboeſemen. Want hy was in der daet wel altoos gemeenſaem en meêwaerigh geweeſt, dan echter ſoo, dat hy nimmer, nogh de vryheit, nogh ſijne achtbaerheit, yemant ten gevalle, ſoude te kort gedaen hebben, nogh ſpaerſaem in 't ondekken en beriſpen der gebreeken geweeſt, dewijl hy ſelfs geen 't allerminſte vermoeden van gierigheit was onderworpen. Invoeghen, dat hy, om deeſe reeden, tot verwonderingh, en te gelijk, door ſijne jaeren, door ſijn afkoomſt, en door ſijne ervaerenheit den volke aengenaem geworden ſijnde, van de meeſte op eyghen oordeel, van andere door gewoonte, met eerbiedigheit bejeeghent wierdt. Dit Hooft hen ontvallen ſijnde, is ook de gehoorſaemheit te gelijk ter needer geſeeghen, dermaete, dat'er, ſonder 't ſteunſel eener uytheemſche moogenheit, geen hoop van herſtellen was: want de gemeente niet alleen hadt begonnen het geſagh der grooten, dat ſonder eenighen uytſteekenden luyſter, en nu onlanghs door ſoo veel rampen en ongevallen verſwakt was, te verſmaeden: maer daer by was ook den ſoldaet niet gereet om te gehoorſaemen: en in teegendeel vonden ſy die te gebieden hadden ſigh ontbloot van die oude ervaerenheit. Geduerende al 't welke Parmâs konſtenaeryen een wegh geoopent was, bewimpelende de ſlaeverny onder vriendelijke benaeminghen. Weſhalven men raedtſaem heeft geoordeelt de vertwijfeltheit te gemoet te koomen, en te gelijk hebben de Koningh van Vrankrijk, en de Koninghinne van Engelandt herwaerts geſonden, om hen oover 't verlies van hun Hooft, en in de droefheit van meer andere ongevallen te vertrooſten, tot een aenmerkelijk bewijs, dat de naebuerighe Vorſten, gelijk ſe den Nederlanders ſomwijlen op hunne eygene middelen, en ſtantvaſtighe dapperheit lieten drijven, ſoo ook in de teegenwoordighe gevaeren niet ſouden verleeghen laeten. Maer men trok in twijfel welkers heerſchappy te verkieſen ſtont: want men verhaelde hoe de heerſchappy

Verdeeltheit in de regeeringh aldaer.

De naebueren verſuymen den tijdt van ontſet.

Beklaeghelijke ſtant der Vereenighde Staeten.

Vrankrijk en Engelandt ſendē om hen te vertrooſten.

Men twijfelt onder welk van beyde de rijken ſigh te begeeven.

ſchappy der Françoiſen in Italien, die der Engelſchen in Vrankrijk en in 1584. Yerlandt ſigh ten uyterſten gehaet gemaekt hadt: dat by deeſe 't gemeene beſt behartight wierdt, met ſpaerſaem lighten van ſchattinghen; dat aldaer de wetten meerder kracht hadden, en de Koninghlijke hoogheit niet onbepaelt was. Dat by de Françoiſen de ſeeden door gierigheit bedorven waeren, en den vaederlande te dienen ten duerſten moeſt gekoft worden; dat men in Engelandt ſtrenghe reghten hadt op 't preſſen van krijgsvolk, op 't beſtieren der weeſen: ongemakken, die, met hoedaenighe punten men haer in 't begin ook pooghde voor te koomen, allenskens door voorbeeldt inſluypen. Maer men was met Engelandt eens in Godtsdienſt, dien men in Vrankrijk allerweeghen door 't pleeghen van gruwelijke wreedt- en trouwloos-heeden pooghde te vertreeden of uyt te roeyen: hier teegen voorſagh men aen d'eene ſijde de hoop op 't huys van Bourbon, dat den ſelven Godtsdienſt handthaefde, tot de Kroon; dat aen d'andere ſijde 't ſeer onſeeker was, wie naeſaet in het rijk moght ſijn, en onder de voornaemſte, die daer op toeleyden, de Koninghinne van Schotlandt, verbonden aen Paus en Spanjaert. Dat de Franſche moogenheit groot, en 's vyandts by naer gelijk was: minder de krachten van Engelandt, maer ſterk ter ſee. Dus vondt men weederſijts teegen een geſtelt de teegenwoordighe ſaeken en de reekeningh op 't toekoomende. Eyndelijk verkoos men Vrankrijk, op eyghen aenraeden van Engelandt, dat ſigh bekennende ſwakker te ſijn, alleenlijk onderſtant, dan nae 't ontfanghen van vaſte onderpanden, aenboodt. Dus is 't, dat den hooghen noodt der tijden d'oude vyandtſchappen, en die, welke door de daedt van Anjou vernieuwt waeren, heeft ooverwonnen, 't gheen ook een wightigh geheym heeft aen den dagh gebraght, te weeten, dat de Nederlanders konden onder een heer leeven, maer onder den Spanjaert niet en konden. Want men eyſchte ongelijk minder voorwaerden, dan men François hadt voorgeſchreeven, en de geſanten hebben de geheimſte punten hunnes berichtſchrifts, uyt vrees voor aenſtoot, daetelijk oopengeleght: ook wierden onder de ſelve beſchaeft, die hunne al te groote liefde voor de vryheit moghten haetelijk maeken, naementlijk, *Dat de Staeten ſouden mooghen vergaederen, t'elkens als 't hen beliefde, ſonder 's Koninghs verlof; den Raedt beſtaen uyt Nederlanders; de Landtvooghden en Magiſtraeten uyt een genoemt getal gekooren worden; geene ampten gegeeven, dan aen luyden, die den Godtsdienſt, door hunne geweſten in 't algemeen aengenoomen, beleeden:* hoewel eenighe Landtſchappen in 't ooverſtappen deeſer punten niet bewillight hadden. Welke dinghen, door een langhſaemer handelingh, dan de dringhende nootſaekelijkheeden lijden konden, oover en weer gehutſt ſijnde, geviel 't ten laetſten, dat, niet min in weêrwil des Koninghs als der Nederlanders, hun ooghmerk, om ſigh teegen den luypenden Spanjaert te vereenighen, en elkanders ſtaet en belanghen, door weederſijdighe hulp en byſtant te verſeekeren gebrooken wierdt. Henrik verklaerde, dat hy ſeer verheught was in de eere hem aengedaen, dat ook ſijn meeningh was gheweeſt die t'aenvaerden, maer de binnelandtſche beroerten hem verhinderden. Want Koningh Philips, beducht voor verminderingh ſijner krachten, inſonderheit in dien tijdt, hadt het huys van Lotteringen, welker moogenheit door Vrankrijk die Kroon nu voorlangh in 't oogh geſteeken hadt, door heymelijk onderſtant tot de hoop van groote dinghen aenghemoedight: die, hebbende een ſaemenſweeringh gemaekt, ten breetſten opgaeven het handthaeven des Roomſchen Godtsdienſts, 't uytroeyen der geener die 'er van verſchilden, 't ver-

Men verkieſt Vrankrijk.

Van wien ſe noghtans, om d'inlandtſche beroerten, niet worden aengenoomen.

1584. 't verlighten der belaſtinghen, en meer andere dinghen, bequaem om de gunſt des volx te winnen, verſmaedende den Koningh, die liet blijken, dat hy voor hen bevreeſt was, des te baldaedigher, hoe hy milder was in hen alles in te willighen: en nae dat, hy ſonder kinderen, ſijn broeder doodt, Karel van Bourbon onder de Prinſen van den bloede, ſoo om ſijnen ouderdom als geeſtelijken ſtaet onmaghtigh, d'andere door den Paus in den ban gedaen ſijnde, de erffenis der Kroone en het naeſaetſchap in 't rijk ſeer onſeeker geworden was, verklaerden ſe ten laetſten oopentlijker, dat hun geſlacht ſijn afkoomſt hadt van Karel de Groote, wiens ſtam verworpen en voorby gegaen ſijnde, de Kroon ſes eeuwen langh door Hugo Capet beweldight was gehouden. Door deeſer ſtaetſucht is 't, dat Henrik, die t'eenen dekmantel ſijner vadtſigheit de hoop tot vreede voorwende, ſigh een geruymen tijdt heeft laeten ringelooren en beſtieren; tot dat hy, ſijnde de oneenigheeden in oopenbaere weederſpannigheit uytgebarſten, te ſpaede wijs geworden is, hoe de vermeetelheit door veel toegeevens bet geterght en gaende geworden was. De Koningh dan door deeſe beletſelen afgeſchrikt ſijnde, heeft men ſelfs niet konnen verkrijghen, dat de Koninghinne moeder, of den Koningh van Navarre hunnen naem leenden, om 's Koninghs onderſtant te bedekken, nogh 't ſluyten van den doortoght der Franſche grensplaetſen, om den vyandt tot behoefte te brenghen.

HUGO

HUGO DE GROOTS NEDERLANDTSCHE JAERBOEKEN.

VYFDE BOEK.

INHOUDT.

De Bondtgenooten neemen andermael hunnen toevlught tot Eliſabeth. Parma beleeghert Antwerpen, en neemt het in, nae Bruſſel en Mechelen: hy bouwt het kaſteel weeder op. Hoohenloo maekt eenen aenſlagh op 's Hartoghenboſch, dan vruchteloos. Nymeegen en Doeſburgh worden aen den Spanjaert oovergegeeven. Eliſabeth afſlaende de Heerſchappy der Nederlanden, belooft byſtant; de Graef van Lyceſter hun opperveldtheer. De ooverdaedighe eere, die de Bondtgenooten hem bewijſen, miſhaeght de Koninghinne. Steekende nae 't hooghgeſagh oover den Nederlanders, laſtert hy den Staeten, en ſoekt het gemeen teegen hen op te maeken: hy bepaelt de vryheit in 't handelen, ook doemt hy 's vyandts landen tot verwoeſtingh. Heemert geeft de Stadt Grave aen Parma oover; daer op volght Venloo. Maurits vermeeſtert Axele. Schenk verſterkt 's Graevenweerdt. Nuys door Niewenaer, met eenighe andere ſteeden, gewonnen, begeeft ſigh weeder onder gehoorſaemheit van Parma. Swaere klachten teegen Lyceſter. 't Verdriet hem dat de Staeten 't bewint der meeſte ſaeken nae ſigh trekken; hy ſoekt de gunſt der Predikanten, en te gelijk de geneegenheit des volx te winnen. Hy betrouwt ſigh ſeer op 't Engelſch krijgsvolk en Sonoy. Voorſightighe geveinſtheit van Maurits. Lyceſter trekt nae Engelandt. De heerſchappy wordt Eliſabeth weederom vergeefs opgedraeghen. Lyceſter houdt de klaeghende Nederlanders in Engelandt langhen tijdt op. Zutphen, en de ſchans daer teegen oover, door trouwloosheit der Engelſchen aen den Spanjaert oovergegeeven. In 't afweeſen van Lyceſter wordt aen Maurits 't hooghbewint der waepenen opgedraeghen. 't Plakkaet op 't uytvoeren der koopmanſchappen geſmijdight. d'Armoede der Brabanders en Vlaeminghen doet Hollandt dapper toeneemen. Hoohenloo, nae 't ſlaen van Hautepenne, vermeeſtert Creveceur. Parma bemaghtight Sluys, 't gheen door Lyceſter, nae ſijn weederkeeren in Nederlandt, den Staeten wordt geweeten. Eliſabeth neyght tot vreede. De Staeten antwoorden op de beſchuldighinghen van Lyceſter; hy maekt eenen aenſlagh om verſcheyde ſteeden met gewelt t'oovervallen; ſijne meêplichtighe in de ſaemenſweeringh tot Leyden onthalſt ſijnde, vertrekt hy nae Engelandt, alwaer hy, hebbende 't bewint oover de Nederlanders, afgeleght, ſterft. Schenk neemt Bon in. Uytruſtingh van een geweldighe vloot in Spanje, om Engelandt af te loopen, 't gheen Philips, door voorgeeven van vreede, bedekt houdt; Eliſabeth ſpeelt hem konſt om konſt. d'Aenkoomſt van de vloot doet al den geveinſden handel ophouden. Muytery der ſoldaeten in Nederlandt

by gebrek van betaelingh. Beknopt geſight op wat wijſe de Hollanders, nae ſoo deerlijk afgeſlooft te ſijn, ſigh teegen de maght van Spanjen weeder opgereght hebben. Vergelijkingh tuſſchen de grensplaetſen, ſtaet des Landts, krachten, en ſeeden der Nederlanders en hunne vyanden.

1584.

De Bondtgenooten van Vrankrijk niet aengenoomē ſijnde, neemen andermael hunnē toevlught tot Eliſabeth.

Ae ſoo geruymen tijdt, en die voorwaer van ſoo gewightigh een belangh was, in Vrankrijk geſpilt, nam men andermael ſijnen toevlught tot Eliſabeth, welke ſelfs dienthalven ſigh des te preutſer en weerbarſtigher toonde, om dat men haer de tweede aenſoght; en aldaer wierden ook de handelinghen eenes verbondts ſoo langh ſleepende gehouden, tot dat aenſienelijke en machtighe ſteeden, by gebrek van onderſtant, van den Vereenighden Staet ſijn afgevallen. Tot nogh toe quaemen de ſcheepen uyt Hollandt en Zeelandt, gelaeden met lijftoght, wen de wint diende, midden door de waepenen en werken der Spanjaerden, de Schelde opvaeren, in ſulk een meenighte ſelfs, dat door d'ontijdighe raedigheit der magiſtraeten, terwijl ſe de markt van alle noodighe behoeften verminderen, al 't kooren, dat voor ſoo langh een tijdt men begeerde hadt konnen verſtrekken, weederom gevoert wierdt. En Parma, die in maght ongelijk ſwakker was, dan de beleegerde, maekte geen ſtaet de ſeeghe te krijghen, als door hen uyt te hongheren, met 't ſluyten van deeſen doortoght: maer de geweldighe breedte der riviere beneeden de ſtadt, alwaer ſe nae de ſeegaeten loopt, en de hooghe vloeden, welke den Ocean tot hier toe aendrijft, deeden hem duchten, dat ſijnen arbeydt te vergeefs moght ſijn. Aengeſien 'er echter geen ander middel ſcheen om de ſtadt te beleegheren, neemt hy voor ſigh te benijveren, en ook yets aen 't geluk te laeten, dat hem nimmer beeter dienſt gedaen heeft. Want terwijl men in 't gevoelen is, dat de natuer ſelfs 't werk ſcheen onmoogelijk te achten, wierden de geleegenheeden om het te vernietighen by de Hollanders verwaerlooſt: dus is het ſeer light gevallen, om dat het ſeer ſwaer geoordeelt wierdt. Ten weeder ſijde van den oever af, tuſſchen Ordam en Kallo, alwaer de rivier naeuwſt was, heeft men haer, door ſwaere paelen in de grondt geſlaeghen, engher gemaekt: het midden geſtopt met ſcheepen, welke aen ankers vaſt gehouden, en met kettinghen ſaemen geveetert wierden; waer oover daer nae een vloer van deelen gemaekt is, nae de gedaente, en tot gebruyk, van een brugh. Nogh deede hy ſterkten en blokhuyſen op de oevers maeken, en tot veyligingh des werks gewaepende heuden legghen; als ook op de rivier, ſoo booven als beneeden, langhs de brugh, vlotten van maſten, beſtreeken met uytſteekende balken, legghen, om, indien 'er tot ſteurnis des werks yets by der handt genoomen wierdt, ſulx door dit beletſel af te keeren. Niemant twijfelt, of men hadt, teegen dit werk, al eer 't voltrokken was, veele dinghen, die geſchaepen ſouden geſtaen hebben wel te beſlaeghen, konnen uytvinden, indien de wakkerheit der Nederlanders in die om verre te worpen, ſoo groot, als 's vyandts nijverheit in die te bouwen, geweeſt waere: maer de geheele winter wierdt aen Parma ten beſten gegeeven: wiens geſtaedighe ſorgh daerenbooven een nieuwe gunſt van Philips aenprikkelde, hebbende hem het kaſteel van Plaiſançe, daer in tot nogh toe Spaenſche beſettingh hadt geleeghen, weederom gegeeven. In 't begin van de Lente viel 't gemakkelijker ſigh oover 't voltrekken van ſoodaenigh gebouw te ver-

won-

Ondertuſſchen vallen maghtighe ſteeden af.

Ontijdighe raedigheit van die van Antwerpen.

Parmâs nijverheit om Antwerpen uyt te hongheren.

Sijne werkē.

Achteloosheit der Nederlanders in die te ſteuren.

't Kaſteel van Plaiſançe wordt aen Parma weedergegeeven.

Naarder afbeelding der werking van Gianibellies brandtscheepe

1. Parmaas schipbrug. 2. Het brandtschip de Hoop. 3. Het brandtschip de Fortuin.

...tegens de Schipbrug des Prinsen van Parma over de Schelde.

4. D' andre kleener brandtscheepen. 5. De Schans S. Marye op den Vlaamschen oever.

PHILIPS VAN MARNIX,
HEER VAN SANT ALDEGONDE,
BURGERMEESTER DER STADT ANTWERPEN.

Kruybeek

Spuy
Bakkers Veer

Melk huys
Hoboker Schans
Borght Schans
Borght
Melssen
Schans van Teligny
Mommorancy
Zwindrecht

ANTWERPEN.

Het veer
Blokkers dyk
Tholouse
Loop Schans
Melssen Sluys
De Schelde.
Poeierhuys
Boere Schans
Boerinne Schans
Nieuwe Boere Schans
Oosterweel
Preekheeren hoeven.
De Schans Philips

BRABANT.

Dasens hof
Wilmerdonk
Veldtwich hof
Ekeren

Het belegh der Stadt Antwerpen in

Ter Venten
Saftingen
Den Batzen tooren
Beveren
St. Antonis dyk
Den Oort
VLAANDEREN.
De Schelde.
Blau gaern dyk
Liefkens hoeck
Keetenisse
De Schans te Lillo
Lillo
Het hof van Lillo
De Schans St. Marie
Montdragon
Schans van Oordam
Kouwenstein
Oordam
Hollandsche Schepen.
Het brandtschip genaemt Fin de la Guerre.
Zwarte schans
D'Admiraal van Antwerpen
Oerderen
Pekgat
Antwerpsche Scheepen
van Parma
Taeren MDLXXXIV en MDLXXXV.

wonderen, als het te vernielen; naedemael den oever weederſijts ſoo dicht met werken en geſchut beplant ſtont, dat het naederen was verbooden. Jae ſelfs de ſcheepen, die van binnen gevult met buſſekruyt en ſerkſteenen, met dullen donder en verbolghen blixem van een berſten, en meer andere dinghen, te laet in 't werk geſtelt, hebben, ſoo door het ontijdigh opſpringhen, als 't beteekenen, daer van de beleegerde, hen die tot d'uytvoeringh gelaſt waeren, verwittighden, en ook ten deele door 't quaelijk betrachten der gegeeven orde, hun ooghwit in d'uytwerkingh niet konnen bereyken. En de Schelde dus ooverſoldert ſijnde, viel 'er niet anders te doen, dan oover de velden, die de rivier hadt blank geſtelt, lijftocht in te brenghen, welke vaert belet wierdt door den Kouweſteinſchen dijk, uytſteekende booven de ondergevloeyde weyden van Brabandt, dien de vyandt ingenoomen en door eenighe ſterkten in ſijn gewelt gekreeghen hadt, 't gheen de Nederlanders te doen ſtont, en verſuymt hadden. Deeſen hebben die van Antwerpen en Zeelandt, ten dien eynde derwaerts geſonden, van d'eene en d'andere ſijde gelijkerhant aengevallen: en hadden hem nu reets ingenoomen, maer wierden, hoe dapper ſe ſigh in de heevigheit des gevechts queeten, dermaeten door 's vyandts geſchut van verre verſlonden, dat ſe ſigh ten laetſten genootſaekt vonden de plaets weederom te verlaeten. Met deeſe neederlaegh hebben die van Antwerpen ook hunne laetſte hoop verlooren: en die ſtadt, geſet op 't koopmanſchappen, ſiende eyndelijk alle wegh van byſtant afgeſneeden, de benaeutheeden, die hen door ſooberheit van lijftocht booven 't hooft hinghen, niet willen uytſtaen, als niet langh te vooren een gelijke noodtdwangh, en 't druyſſchen eenigher roervinken, de ſteeden Bruſſel en Mechelen perſten ſigh aen Parma oover te geeven: welker voorwaerden veel harder vielen, aengeſien ſy, nae 't verbreeken hunner voorreghten, de maete der dienſtbaerheit van den Koningh moeſten verwachten. Derhalven heeft Antwerpen den tijdt, die haer voor 't praemen des uyterſten noots nogh ooverigh was, beſteet in 't afkoopen van 's ooverwinnaers goedertierenheit, die ſelfs ook jachtigh om de gloory ſijner ſeeghe te genieten, en om andere ſteeden, door dit voorbeeldt, tot oovergaeve aen te ſpooren, 't meerendeel heeft ingewillight, behalven dat die ſigh van den Roomſchen Godtsdienſt hadden afgeſondert, gehouden wierden, nae 't verloopen van vier jaeren, gegunt tot reddingh hunner goederen, te vertrekken. Op deeſe ſelfde brugh, een werk gedenkweerdigh onder allen naekoomelinghen, heeft Parma, 't eerbewijs ſijner ſeeghe, 't Gulde Vlies, hem door den Koningh geſonden, omgehanghen. Korts daer aen heeft hy 't kaſteel, daer 't ſteedewaerts van te vooren, uyt yver tot de vryheit, afgeworpen was, tot ſtijvingh ſijner heerſchappy, weeder opgemaekt. Groot was de achtbaerheit, geweldigh de krachten, die ſoo beroemde ſtadt den Spanjaert toegebraght heeft; echter niet van ſoo groot een naedruk, dat ſe, als de meeſte toen oordeelden, al 't ooverighe met ſigh ſleepen ſoude: 't gheen door d'uytkoomſt ſoo inteegendeel gebleeken is, dat die van Hollandt, onaengeſien ſwaere koſten en uytneemende moeyte, aengewent tot ontſet dier ſtadt, ſigh echter 't laſterlijk vermoeden van geſchonde trouw des bondtgenootſchaps, niet onttrekken konden, als of ſe gepooght hadden anderer onheylen t'hunnen eyghen baete te bekeeren. Maer in teegendeel hebben ſe Aldegonde (want die was de ſteêvooghdy aenbevoolen geweeſt) des bitteren ondank geweeten. die, nae dat hy was in Zeelandt aengekoomen, en de vinnighſte heevigheeden ſijner beſchuldighers, beneevens gijſelingh, doorgeſtaen hadt, voortaen in eere wierdt gehouden,

1585.

Alle middelen tot ontſet van Antwerpen te vergeefs verſoght ſijnde, geeven ſe ſigh, nae Bruſſel en Mechelen, oover aen Parma.

Hy wordt van den Koningh met het Gulde Vlies beſchonken.

Maekt het kaſteel weeder op.

Die van Hollandt ſijn by d'Antwerpenaers verdacht van t'ontſet hunner ſteede niet gemeent te hebben.

1585. den, ſonder noghtans oyt meer in regeeringh gebruykt te worden, en dienthalven ſijn vernuft, bet op vreede, dan op oorlogh, afgereght, aen 't betrachten van beſondere oeffeninghen, en de geruſtheit ſijner ſtudien, in den ouderdom beſteet heeft. Door 't ooverſtelpen van ſoo veel onheylen is ook de dapperheit des krijgsvolks afgemat, dat, terwijl 'er nogh hoop was, om den vyandt van Antwerpen te konnen aftrekken, geleidt door den Graef van Hoohenloo, gelukkigh binnen 's Hartogenboſch geraekt was, dan genootſaekt die van ſtonden aen te verlaeten, ſoo door vrees als onvoorſightigheit, terwijl het, ſonder verder nae de poort te ſien, of op vyandt genoegh verdacht te ſijn, aen 't rooven valt. Maer de Roomsgeſinde hebben Nijmeghen, een ſtadt in Gelderlandt, met het ſteedeken Duyſborgh, geſtijft door de ſeeghe hunner party, den ooverwinnaer toegebraght. En rondtom in dit geweſt wierden de Staetſchen, ſoo door reukeloosheit der ooverſten, als vadſigheit der gemeene knechten, doorgaens geſlaeghen. d'Algemeene verſleegenis boovendien verſwaerde door de meenighte der elendighe ballinghen, die, geweeken uyt Brabandt en Vlaendre, Godtsdienſtshalven, of om dat ſe ſigh op de bedonghe voorwaerden niet darden betrouwen, ter oorſaek des onbillijken uytleghs, en eyndelijk uyt gebrek van koopmanſchap, ſigh door Hollandt en de naebuerighe eylanden verſpreyden, en der ſelver ſteeden en krachten, door den oorlogh uytgeput, ſoo geweldigh hebben doen toeneemen, dat men ſigh, niet langh daer nae, een gewenſter ſtaet en ſeeghe moght belooven. Hierentuſſchen waeren de gemoederen naeulijx langher maghtigh 't afwachten des Engelſchen verbondts te draeghen. Wy hebben verhaelt, dat de hooghe Ooverheit Eliſabeth was aengebooden. Maer die voorſightighe vrouwe, afkeerigh van den haet, haer te duchten uyt den laſter als hadt ſe de heerſchappy onderkroopen, heeft die geweyghert; nogh haere achtbaerheit en ſtaet, door ſoo nauwe bondtgenootſchap, in de hacchelijkheit dier ſaeken willen inwikkelen. Raedtſaemer dacht haer geheyme ſterkten haerer moogenheit in Nederlandt te hebben: en aldaer door maetelijke krachten, en weederom door 't affenden van volk, om op de kuſten van Amerika te rooven, den Spanjaert af te matten, tot dat hy, de gemoederen tot vreede geneyght ſijnde, die verdachte heyrleeghers quam op t'ontbieden. Derhalven heeft ſe byſtant toegeſeght, en door een verdaedigſchrift betuyght de wettelijkheit desſelven, verhaelende daer in, *de gewoonte der Vorſten van onderdrukte volken te hulp te koomen, d'oude verbinteniſſen der Engelſche en Nederlanders, opgereght tot onderlinghe vriendtſchap, met een heevigh uytvaeren teegen de ſchelmſche aenſlaegen der Spanjaerden. Voorwendende ook boovendien den Godtsdienſt, welkers handthaevingh haer immer, ſonder eenighe begeerlijkheit tot eens anders goederen, hadt ter harten gegaen, proeven de ſaeken in Vrankrijk en Schotlandt.* De punten des verbondts op 't papier gebraght ſijnde, quaemen meerendeels uyt op den ſin van 't eerſte verdragh, *en dat de Koninghin in Nederlandt onderhouden ſoude vijf duyſent knechten, en duyſent ruyters: dat haeren Algemeinen Stadthouder, te ſtellen oover haer krijgsvolk, beneevens nogh twee Engelſche daerenbooven, in den Raedt van Staete ſoude plaets hebben, en ſoo oover d'algemeene Staets- als krijgs-ſaeken geroepen worden: dat de Koninghin een vloot uytruſtende, de Staeten gelijk getal ſcheepen daer ſouden byvoeghen.* Tot verſeeckeringh van de betaelingh der onkoſten, haer te doen ten eynde der oorloghe, wierden in handen der Engelſche beſettelinghen geleevert de verpande ſeeſteeden, den Briel en Vliſſinghe, ſonder dat hen vryſtont in 't ſtuk der burgerlijke regeeringh yets

Hoohenloo gelukkigh binnen 's Hartoghēboſch geraekt ſijnde, wordt gedwonghen die van ſtonden aen te verlaeten.

Nijmeghen en Duyſborgh wordē aen den Spanjaert oovergegeeven.

De Brabandtſche en Vlaemſche ballinghen verkieſen Hollandt tot hun verblijfplaets.

Hierentuſſchen ſlaet Eliſabeth de hooghe Ooverheit der Landen af.

Sy belooft onderſtant.

Vijf duyſent knechten en duyſent ruyters.

Punten des Verdraghs.

Den Briel, Vliſſinghe en Rammekens worden

ROBBERT DUDLEY.
GRAAF VAN LEICESTER.

yets te veranderen, met het ſlot Rammekens, in Walchere, niet buyten 1585.
vrees voor het toekoomende, die hen de teegenwoordighe noodtſaeke-
lijkheit hadt doen ter ſijde ſtellen. Tot Opperkrijgshooft der Engelſche
hulptroepen was gekooren Robbert Dudley, Graef van Lyceſter, een
uytmuntendt veynſer van deughden, die de gehaete en ongelukkighe
opgeblaeſenheit des Dudleyſchen geſlachts onder geen onbevallighe
beleeftheit wiſt te vermommen. Den oorſpronk ſijner opkoomſt (want
de doorluchtheit ſijns geſlachts was gereekent onder ſijne teegenſpoeden)
heeft haeren aenvangh in den kerker genoomen, waer in hy Eliſabeth,
door arghwaen haerer ſuſter neeven hem opgeſlooten ſijnde, meer dan
den teegenwoordighen ſtaet der ſaeken meedebraght, hadt weeten te belie-
ven, invoeghe dat hy door eerbiedighe gedienſtigheeden, en dat hy
deelgenoot was haeres ongevals, haere ſoete hartstoghten (waer toe ſy
haer, als een vrouw verrukken liet, echter niet ſoo ſeer, dat ſe haere
mannelijke ſorghen ter ſijden ſtelde) gewonnen hebbende, haer hert der-
maeten door een welgeſleepe ooverboodigheit heeft weeten te bekruypen,
dat, nae yders gevoelen, ſy nu tot de Kroon gekoomen ſijnde, wierdt
geoordeelt, hem ten huwelijk verkooren te hebben; 't welk, ſchoon 't,
uyt vrees voor ſijne naeyveraers, is achter gebleeven, is hy echter tot
de hooghſte weerdigheeden in het rijk verheeven, en, hoe ſeer 'er d'af-
gunſt teegen worſtelde, in 't midden van maghtighe vyanden, ten eynde 1586.
toe ongekreukt gedraeghen. Sijn aenkoomſt in Hollandt wierdt bejee-
gent met onuytſpreekelijke geneegenheit der gemeenten t'hemwaerts en
vleyery der Grooten. Want om dat ſijn weeſen, ſijn gelaet en reedenen
een bevallighe majeſteyt inhadden, wierdt hy alleſints aengeſien, als een
die quam om den vervallen Staet der Landen te herſtellen: hem ontbrak
ook geen mildaedigheit omtrent luiden van letteren en vermaert in roem
van waepenen: en men haeſte ſigh ſoo ſeer, dat een uytlander, een man
die onder den ſijnen geenſints onbeſprooken was van ſeeden (want, nae
de doodt des Graeven van Eſſex, wierdt hem naegegeeven, dat hy ſelfs
dat huys geruymt hadt, om 'er voor ſigh een huwelijk in te vinden) voor
aleer hy eenighe proefſtukken ſijns aerts hadt laeten blijken, de Opper-
vooghdy der Landen, in der forme, gelijk die, ten tijde van Keyſer
Karel, was bedient geweeſt, beneevens het opperſte en volkoome ge-
biedt, ſoo te waeter als te lande, en het beleit der geldtmiddelen, wierdt
aenbevoolen. Den Raedt is hem op die voet toegevoeght, dat hy de
perſoonen, die neevens hem te ſitten hadden, uyt een genoemt getal,
ſelfs kieſen ſoude, en hy alleen eenighermaete de ſtemmen van alle d'an-
dere opweeghen. Aengenaem inſonderheit was ſijn gebeerte van Godts-
vrucht, die 't begin haerer heerſchappy nam van den Godtsdienſt en
't beraemen op kerkelijke ſaeken: en den verſchen haet teegen den Har-
togh van Anjou, die een geheel andere wegh hadt ingeſlaeghen, was
hem beſonder gunſtigh. Men vondt 'er ſelfs die hem booven Oranje
ſtelden, hoopende dat ooghluykingh des te minder plaets ſoude grijpen,
als 't hem, onderſteunt door eyghen vermooghen, en de vriendtſchap
eener uytſteekende Vorſtinne, gemakkelijker vallen ſoude, reght door-
gaende, op niemant te paſſen. Maer oovermaetigh was de eere en acht-
baerheit, daer toe hem, eenighe uyt ſtaetſucht, andere, die eenvoudi-
gher waeren, enkelijk om de Koninghinne te behaeghen, opbeurden;
't gheen echter vry inteegendeel is uytgevallen, ſoo dat ſe ſigh ontſchuldi-
ghen moeſten voor haer, welke heeft willen ſchijnen beducht te ſijn, dat
men de hooghe Ooverheit, die ſy hadt afgeſlaeghen, door den perſoon
van Lyceſter pooghde in te voeren; ten ſy miſſchien haer, wien ſijnen

d'Engelſche beſettelinghen te pangdegegeevē.

Lyceſter algemeen Ooverſte der Engelſche hulptroepen.

Sijne ſeeden en opkoomſt.

Hy wordt in Hollandt ontfanghen met uytſteekende geneegenheit der gemeente en vleyery der Grooten.

Sijn groot geſagh in den Raedt.

d'Oovermaetighe eere die men hem bewijſt miſhaeght de Koninghin.

1586. aert niet onbekent was, arghwaen, die nogh verder ſagh, in den boeſem ſtak. Niet langh duerden 't, of de Graef ſagh ſigh omheint van vleyers, een verderffelijke plaegh, die alle moogenheeden beloopt, door welkers oorblaeſen, waenende de wegh ter heerſchappy gebaent, hy geäeſt (volghens den gemeenen aert der menſchen) wanneer de Staeten nu ſijnen naem in plechtighen eedt, en andere hooghheeden van Staet begonden te gebruyken, de weldaet hem beweeſen 't hunner eyghen naedeel aengewent heeft: en, als waer hy tot beheeringh van een ooverheert Landtſchap geſonden, pleeght hy heymelijk raedt, allermeeſt met Engelſchen, op wat wijſe hy ſijne heerſchappy ſoude veſten. Voorwaer den aert en ſeeden deeſer volken verſchillen dapper van den anderen. Want d'Engelſche, gelijk ſe ſtip, en met alle ſoort van ootmoet, dienen, ſoo ook tot ſtaet en weerdigheit verheeven ſijnde, wordt hunne opgeblaeſe laetdunkenheit ſoo groot als hunne voorighe deemoedigheit: den aert der Nederlanders, is te gehoorſaemen en te gebieden met gemaetightheit, en geen volk is'er dat ſijne Ooverheeden getrouwer liefde draeght, of op de ſelfde, wen ſe ſigh van hun veracht ſien, onverſoenelijker vergrimt. Al 't welk Lyceſter geenſints ooverweegende, en daer by onbewuſt, dat die hem dit bewint en deeſe weerdigheit gegeeven hadden, de maght om die, wen 't hen oorbaer dacht, te weederroepen bleef (ſoo ſterk een vertrouwen ſtelde hy in 't Engelſch krijgsvolk en ſijne teegenwoordighe hoogheit) ſijne halſterrigheit begonnen heeft den loſſen toom te geeven: en dat des te gevaerlijker, om dat nogh hy ſelfs de diepſte geheymen van Staet der Nederlandtſche ſaeken doorkeeken hadt, nogh die daer in beeter bedreeven waeren gehoor gaf. Onder ſijnen aenhangh voeghden ſigh ook eenighe Nederlanders, maer ſulke, welker middelen en geleegenheit, 't ſy door oorlogh of door eyghen ooverdaedt, te gronde geraekt ſijnde, ſigh pijnden d'armoede, als het ondraeghlijkſt aller onheylen, door dienſtbaerheit, hoedaenigh die dan waere, t'ontvlieden; andere, welker vaederlandt de vyandt hadt vermeeſtert, gewoon in aenſien en in achtbaerheit te leeven, en konnende geen vergeeten leeven leyden, ſaeghen gheenen anderen trap om groot te worden: d'andere ſnakten nae veranderingh en nieuwigheeden, om haer ſelfs wil: onder welke ſigh daer nae, gelijk 't in alle beroerten toegaet, menghden trouwlooſe verraeders, die voor den vyandt, wen 't hem geleeghen quam, te koop waeren. Duſdaenigh was de ſtoet, die den Oppervooght der Nederlanden ſteets verſelde, die eerſt van ter ſijden vuylen achterklap teegen den Staeten uytſloegh: daer nae, krijgende 't beſit ſijner ooren, het gantſche lichaem van den Staet, om de ſchult van 't een of 't ander lit, in 't oopenbaer begon te laſteren, als of'er voor den vyandt niets verhoolen bleef, niets, of hy konde het onder ſulk een breeden meenighte, die op eyghen voordeel lijdigh geſet was, achterhaelen. Dit ſelfde geſelſchap diende ſigh van 't exempel des Prinſen van Oranje, om hem op den wegh ter Opperheerſchappy onverſettelijk te doen voortſlaen: ſachtelijk liet hy, die lichtelijk alles geloofde, dit aen ſigh leunen, als een wien 't oordeel door te langhe voorſpoet was bedorven, en niet maghtigh genoeghſaem t'onderſcheyden, hoe men door heel andere konſten vrouwen gunſt, en in een vrye Staet aen de Opperheerſchappy koomt te geraeken. Maer om de borgeryen, die doorgaens uyt haer ſelven teegen haere Ooverheeden, onder welkers beſtieringh hen eenighe rampen ooverkoomen, genoegh verbittert ſijn, te meer teegen den Staeten aen te hitſen, gebruykte hy tot glimp ſijner ſorghen 't verdaedighen der gemeene geldtmiddelen, een ſaek die den gemeenten naeſt aen 't hart raekt,

Hy dinght naer de hooghe heerſchappy oover de Nederlanders.

Groot onderſcheyt van aert tuſſchen d'Engelſche en Nederlanders.

Lyceſters beſchuldighinghen teegen de Staeten.

De vleyers prikkelen hem tot het ſpoeyen ter Opperheerſchappy.

Om de gemeenten gaende te maeken behelpt hy ſigh met het verdeedighen der geldtmiddelen.

1586.

raekt, en 't redden van 't verloop der ſelver; daer noghtans met waerheit kan geſeght worden, dat Lyceſter in 't beleidt der ſelver eeven ſoo weynigh voorſightigheit, als ſijne bewintsluyden getrouwigheit, gehadt hebben. Geweldigh miſnoeghen gaf aen veelen van eerſten af 't maeken eenes plakkaets, waer in hy niet alleen allen handel met den Spanjaert en den Nederlanden hem onderworpen, die tot nogh toe niet dan om ſeekere geleegenheeden van tijden toegelaeten wierdt, plat affneet; maer daerenbooven ſelfs verboodt eenighe koopmanſchappen nae Vrankrijk, of de ſeeſteeden in Duytſlandt, oover te voeren, om 't welk met reeden te bekleeden hy voorwende, dat men door gebrek van eetwaeren den vyandt op de knye kon helpen, by aldien hy nogh uyt Engelandt, nogh uyt Nederlandt, met inbrenghen van eenighen toevoer, onderſteunt wierdt: ſonder eens te denken, dat'er veele waeren ſijn, die de vyandt ſelfs niet noodigh, en Hollandt oovervloedigh heeft. De wijſte oordeelden, dat hy in dit ſtuk de gierigheit ſijner vleyers was te wil geweeſt, die ſigh al te vooren geëygent hadden, dat men uyt hunne handen de vryheit tot uytvoeren ſoude koomen koopen; en ſoo daer uyt, als uyt het aenbrenghen en ſtraffen der lorrendraeyers groote winſt beloofden; en de waerheit van dit vermoeden wierdt beveſtight, wanneer Reingout, die eertijts onder Alva, en vervolghens onder Requeſens, bewintsman der geldtmiddelen geweeſt ſijnde, daer nae oover bedrogh gepleeght in 't handelen der gemeene penninghen was aengeklaeght, en nu geraekt in de blaekenſte gunſt des Graeven van Lyceſter, gemachtight wierdt, om, uyt kraght van een plakkaet, de ſchrijf- reeken-boeken en brieven der koopluiden t'onderſoeken, teegen d'ouwde voorreghten, die 't grootſte deel der vryheit ſtellen, ſorghe te draeghen, dat yders beſonderen handel en huysſaeken van verſpieders moghten bevrijt ſijn. Derhalven, naedemael andere volken, die met den oorlogh niet te doen hadden, 't bevaeren van den Ocean, nogh 't handelen met de vyanden niet kon belet worden, ſijnde niemant dan dien van Hollandt onttrokken die winſt, waer op alleen hunne ſaeken tot nogh toe waeren ſtaende gebleeven, vertrokken meenighte van koopluiden uyt hunne geboorte ſteeden tot den naebueren. Want d'Engelſchen aengaende viel 't veel lighter ſchaede in hunnen handel te lijden, als een volk dat meer vermaek in 't rooven neemt, en toen, onder den koſtelijken dekmantel van oorlogh in ſee ſijnde, op de Spaenſche eylanden en ſcheepen roofden. En ondertuſſchen ſpaerde men ſelfs den Nederlanders niet, wanneer'er by geval eenighe, door ooghluykingh der Opſienders in ſee geſteeken ſijnde, pooghden, door de hoofden, nae 't Weſten te ſeylen: waerom men naederhandt die vont gebruykte van achter Engelandt om te vaeren, om in die woeſte en naeulijx gebruykte ſee de laeghen der ſeeroovers t'ontſnappen. Op dit verbodt van uytvoeren volghde weederom groot gebrek aen waeren, die men was gewoon buyten 's Landts van daen te haelen: jae ſoo verre, dat de Staeten hier teegen geen ander middel wiſten uyt te vinden, dan by oopenbaer plakkaet al 't kooren te doen inhouden: door welk plakkaet ſy ſelfs, die van deeſe tot nogh toe onbekende noodtdruft d'oorſaek waeren, en quaetwillighe uytlegghers, laſterden, dat men geſint was Engelandt uyt te hongheren. Met het voorgaende quam oovereen een ander, waer by Lyceſter 's vyandts landen, die brandtſchattingh betaelden, ter verwoeſtingh en afbrandingh doemde, te wreet, behalven de vrees voor weerwraek, teegen den geenen, welke door gewelt of liſt van 't lichaem hunnes vaederlandts afgeſcheurt ſijnde, men hoopte dat ſigh t'eenighen daeghe met het ſelve weder ſouden ver-

Door 't bepaelen van de vryheit des handels miſnoeght hy veelen, en doet den Staet bijſtere ſchaede.

Waer teegen de Staeten een middel vinden.

Onvoorſightighlijk ook doemt hy 's vyandts landen ter verwoeſtingh.

1586. vereenighen. Ook raekte 't krijgsvolk gaende, om dat oover de vende-
len en regementen van anderen landtaerdt Engelsche tot Ooversten
Hoohenloo wil 't ondermenghen der krijgsranghen door Lycester met dulden.
gestelt wierden: en de Graef van Hoohenloo, die te vooren de weyghe-
righe hadt gedronghen den eedt aen Lycester te doen, aengesoght sijnde,
dat hy 't ondermenghen der krijgsranghen wilde weeren, en 't beloonen
der dapperheit in waepenen voorstaen, heeft de saek op sigh genoomen:
en den haet dier landtaerdt nogh hunnes Ooversten hem konnende ver-
vaeren, nogh hunne beloften omsetten, heeft hy des te oopentlijker de
belanghen der Grooten verdaedight, als die, soo door eedelmoedighe
eenvoudigheit, niet maghtigh was te veinsen, als door dronkenschap
niet konde sigh bedekt houden. 't Opborlen deeser oneenigheit wierdt
in haere geboorte eenighermaeten gesmoort door de sorghe des weeder-
opwakkerenden oorloghs. Want Parma, hebbende de winter doorge-
braght met eenighe schermutselinghen, en 't afneemen van kasteelen,
aen d'eene en d'andere sijde, om den Rhijn, was, op de tijdingh des
Engelschen verbondts, door de Koningh met volk en geldt versterkt
geworden, om 't gheen 'er in Brabandt nogh ooverigh was te voltrekken;
Parma beleeghert Graeve.
dies hy de stadt Graeve, geleeghen op de linkersijde van de Maes,
beleegherde, hebbende de rivier, soo booven als beneeden, geslooten;
't gheen hy, wijl 't hem soo dikmaels in 't beletten des toevoers wel gelukt
Hoohenloo derwaerts gesonden sijnde breekt door 's vyandts beschansingh heen.
was, weeder besoght. Maer Hoohenloo, gesonden door Lycester met
eenigh aental uytgeleese krijgsvolk, viel op 's vyandts beschansingh aen,
kreegh d'ooverhandt en brak 'er door, waer op hy, krijghende 't aenwas-
sen der rivier in de Lente te baet, de steedelinghen van vrees voor hon-
gher en meer andere behoeften heeft verlost. Parma des onaengesien
volharde in sigh met een grooter heyr tot storm en 't uyterste geweldt te
verveerdighen: welk dreygendt gevaer den Heer van Heemert, een
De stadt echter wordt van den Steêvooght Heemert oovergegeeven.
Nederlandts eedelman (dien Hoohenloo tot Steêvooght gelaeten hadt)
wanneer nu t'ontset in aentoght was, door al te voorbaerigh eene oover-
gaeve, is voorgekoomen; sijnde, als men gelooft, door 't smeeken
sijner boele week in den boesem gemaekt; welke schendighe misdaet hem
Lycester met den hals heeft doen betaelen. Die dit doen ten besten
duydden noemden 't een exempel van krijgstucht, andere eenen haet
En hy daer oover onthalst.
teegen den landtaerdt, om dat Roelandt Jork, voor deesen behecht in
den lorshandel van Imbijse, en meer andere Engelsche, op welke men
sigh eeven soo weynigh vertrouwen moght, of welker vaddigheit yder
bekent was, niet alleen seeker waeren, maer in alles den gereedsten toe-
Daer aen volght Venloo.
gangh tot hem, en het grootste gesagh hadden. Naer Graeve volghde
Venloo, een stadt in Oover-Geldre, geleegen aen de reghtersijde van
den oever, verraedende de burgery de rustighe dapperheit der besette-
linghen. d'Uytgesondene partyen liepen onderwijlen door 's vyandts
Maurits neemt Axel in.
landeryen plunderen en rooven; en Maurits deede d'eerste proef sijner
dapperheit met het vermeesteren van Axel, 't welk hy uyt Ter Neuse
(een schans, die de Vereenighde Staeten op de kust van Vlaendre in had-
den) getrokken, by naght met klimmen verraschte. Maer den Keul-
schen krijgh, waer van te vooren verhael gedaen is, verhefte sigh bet
door de koenheit der Ooversten, dan door de krachten van partyen.
Schenk in dienst van Truchses sijnde, versterkt 's Graevenweerdt.
Want Marten Schenk, hebbende Parma verlaeten, was tot Truchses
oovergegaen, maekte sigh doorgaens meester eenigher besettinghen, en
verwoeste te vuer en te sweerdt, al 't gheen onder 't gebiedt des Aertsbis-
schops stont: daer nae heeft hy door last van Lycester versterkt een
eylandt; 't welk voor aen op de scheydingh van den Rhijn, ter linker-
sijde van de Betuwe, leggende, 's Graevenweert genoemt wordt, en
heedens-

Het beleg van de Stadt Graave door den Pr

...eus van Parma in den Iaare MDLXXXVI.

1586.

Nieuwenaer neemt Nuys in,

heedensdaeghs het grootſte bolwerk van dat gebiedt is. Dan de Graef van Nieuwenaer, hooft der ſelver party, hadt Nuys, een ſteedtje vermaert om ſijne oudtheit, door verraſſingh ingenoomen: werwaerts Parma heen getrokken is, op verſoek van Ernſt van Beyere, en uyt ſught om de glory der gelukkighſte krijgshelden te betwiſten.

Dat ſigh korts daer nae, met eenighe andere ſteedtjens, weederom aen Parma overgeeft.

Want Karel van Bourgonje, wien de fortuyn voor deeſen op 't hooghſt begunſtight hadt, wierdt voor die plaets af, en van haer ſeedert den rugh geweeſen. Dogh hem gelukte de beſtormingh, en de ſeeghe was oovermoedigh: als die ſijn intreede binnen de ſtadt deede, terwijl ſe in luchten brandt ſtont; korts daer aen, hebbende Alpen, Krakow en Meurs by verdragh ingekreeghen, is hy voor Rhijnberk, dat buyten ſijn hoop door Schenk verdaedight wierdt, blijven hanghen: en wordt'er eyndelijk afgerukt door Lyceſter, die, nae 't inneemen van Doeſburgh, voor Zutphen quam.

Van Rhijnberk getroont ſijnde, doet hy teegen Lyceſter eenen ongelukkighen ſlagh.

Maer deeſen heeft de vyandt, terwijl hy 't vaddigh acht de toeganghen ter ſtadt te ſluyten, en ſijn leegher te bewallen, nae 't inbrenghen van eenighen lijftocht weederkeerende, geleegenheit gegeeven, om hunne krachten teegen de ſijne te waeghen. d'Uytkoomſt van dit gevecht, hoewel het anderſints den Engelſchen voordeeligh genoegh was, ſtont hen te duer door de doodt van Philips Sidney, een jongh heer, gebooren tot alle hoogh bewint, als die by den uytſteekenden luyſter ſijnes geſlachts en groote rijkdommen een ſeldtſaeme fraeyheit van letteren en geleertheit gevoeght hadt; waer in hy ſijnen oom Lyceſter te booven gingh, wien hy ook tot naeſaet in ſijne Staeten, hoe hoogh die ſigh verheffen moghten, geſchikt wierdt.

Sidney, een Engelſch eedelman, in dat gevecht gebleeven.

Korts daer aen heeft hy vermeeſtert de ſchans, geleeghen teegen oover Zutphen, aen d'ander ſijde van den oever, en aen gene ſijde van d'Yſſel; eertijts begonnen by den Nederlanders, en, als die door hooghe waetervloedt van daer verdreeven wierden, by den vyandt voltrokken.

Oover de Veluw en Deeventer worden, hoe ſeer 'er de Staeten ook teegen waeren, door Lyceſter trouwlooſe Engelſche geſtelt.

De ſorgh oover deeſe plaets met de geheele Veluw heeft Lyceſter aen Roelandt Jork; Deeventer, dat hy, verdacht van afval, door Yerſche beſettingh, een volk t'eenemael vervreemt van alle menſchelijke meêwaerigheit, bet gaende gemaekt hadt, aen Willem Stanley gegeeven: beyde in weêrwil der Staeten, die, ſeeker om vry wichtighe reedenen, die d'uytkoomſt heeft beveſtight, voor de trouwlooſheit dier menſchen bekommert waeren. Echter ſoude ik Lyceſter in deeſen geen bedrogh willen te laſt legghen; danwel, dat hy, keerende allen anderen den nek, en alleen naer vleyers luiſterende, ſigh onbedachtelijk op onverſochte vriendtſchappen betrouwde. Want booven dien waeren ook d'oproerighe aenſlaeghen van eenighe andere, die hy hieldt voor ſijne voornaemſte raedtsluyden, uytgebarſten. Onder welke eenen voornaemen belhamel ook in bewroegingh was Reingoudt, die alle rechtbanken afſwoer, tot dat hy eyndelijk, nae den vyandt oovergeloopen ſijnde, ſijn eerloos leeven aldaer in bijſtere armoede geëyndight heeft.

Hy wordt met groote klachten belaeden.

De Graef derhalven, nae 't weederkeeren van den veldttoght, wierdt met ontallijke klachten te gelijk belaeden, *dat den oorlogh en de beſettinghen beſtelt wierden, niet ſonder ooverlaſt en naedeel der ingeſeetenen, heel anders als 't den geenen, die, uyt enkel believen van 't ghemeen, 't bewint der regeeringh in handen hadden, dienſtigh was:* men voeghden'er by, *dat het bewint der geldtmiddelen gegeeven aen vreemdelinghen, door ſlimme ſtreeken beleydt wierdt; dat den loop van 't geldt in verwarringh geraekt was; nogh de ſoldaeten en d'andere laſten van den Staet met d'inkoomſten desſelfs niet vergeleeken wierden; dat d'inkoomſten uyt de ſeevaert uytgeput ſijnde, de maght ter ſee verlooren gingh; dat de koophandel te gronde liep; dat d'ampten*

1586. *gegeeven waeren aen die se minst verdient hadden: maer dat het Stadthouderschap onder hem alle maght benoomen, het reght oover de besettinghen, veele jaeren bewaert, onttrokken wierdt.* Ook versweegh men niet, *dat het volk toen ter tijdt in Duytschlandt geworven niet was oovergekoomen*; (men hadt vermoeden, dat het was geschiet door loosheit der Engelschen, die liever hunne maght en hunne eygene krachten wilden invoeren) *dat men, door schaersheit van soldaeten, aengesien de gierigheit der Ooversten of der ontfangheren ook selfs 't getal der hulptroepen hadt uytgeput, den vyandt 't veldt moeten ruymen, en sijne oovewinninghen niet konnen teegengaen.* Deese reedenen wierden aen hem oovergebraght uyt den naem der Staeten, soo der Vereenighde Landtschappen, die eerst toen ter tijdt hebben begonnen veeltijts te vergaederen, om buyten den Raedt van Staeten die dinghen te konnen handelen, welker kennis sy schreumden den Engelschen meede te deelen; als van Hollandt, die, voor sigh selven en voor Maurits in 't besonder veel klachten ingestelt hebbende, van gelijken de meerdere gemeene saeken naer sigh trokken. Al 't welk Lycester oevel en als onverduwelijk opgenoomen heeft: dat naementlijk luyden, die uyt hunne werkhuysen en winkels quaemen, de voet op 't raedthuys kreeghen, werwaerts sy niet anders dan konsten van vuyl gewin, en een slaefsche siel te koop braghten: dat hy, gebooren uyt soo doorluchten huyse, in soo groote weerdigheit en bewint, wetten van een onervaeren en onweetendt gemeen soude moeten ontfanghen, en onder eens anders heerschappy oorloghen. Door dit ooverlegh ontsteeken sijnde, oordeelde hy, dat hem niet raedtsaemer was, dan het daer heen te schikken, dat, soo hy kon, het gemeen, 't welk by nae doorgaens verbittert is op die 't gesagh in de regeeringh hebben, en hen die se waenen 't Landt te besteelen scharp in de kaert siet, buyten bewint van Staet geweert wierde: en dit, geloofde hy, soude des te gemakkelijker oover de brugh willen, om dat hem dacht dat de vreemdelinghen en verre de grootste meenighte der burgheren, die aen de regeeringh geen deel hadden, in hun hart verblijt souden sijn te sien, dat'er eene gelijkheit ingevoert wierdt. My echter, als ik in my selven de staetkundighe lessen der wijsen, en de gedaenten der voorgaende Republijken gae herhaelen, dunkt in teegendeel, dat soo veele'er geweest sijn, die dat gedeelte der gemeente, welkers winsten voornaementlijk ten gemeenen nutte gedyen, buyten de regeeringh sluyten willen, dingen die in waerheit heerlijker om seggen, dan by gevolgh in 't werk te stellen, schijnen bedacht te hebben. Want, om niet te segghen van de volken die langhs de seekust woonen, onder welke de gemeente 't grootste vermooghen hadt, die van Lacedemonien hebben ook die sy uyt de gemeente hadden gekooren, als op welke vleyery geen vatten vondt, den Koninghen gelijk gestelt; en te Roomen selfs was onder de Staeten geen eenigheit te treffen, voor al eer de gemeente haer deel in de regeeringh kreegh; jae dat meer is, nogh in onse tijden, vindt men in de bloeyenste steeden, alwaer de aensienelijkste aen 't roer der regeeringh sitten, koopluyden, die den naem van heeren soonen draeghen, de neeringhen der gemeente drijven: veel min magh men in die Republijk, die aen see en stroomen alles verschult is, die orde weeren: te meer dewijl de koopmanschap in veel hoogher aensien is gekoomen, als wel eertijts, nae dat de scheepvaert de geheele weerelt ontdekt heeft: en nogh nu sijn in handen van de koopluyden by nae al de rijkdommen, op welke die oude en gestrenghe wetgeevers gewilt hebben, dat in 't begeeven van eerampten soude acht genoomen worden; en veel minder reeden

De Staeten meermaels by den anderen koomende trekken 't bestier der meeste saeken aen sigh.

't Gheen Lycester hen versmaedende quaelijk opneemt.

Hy tracht het gemeen uyt de regeeringh te weeren.

reeden heeft men, om yemants rijkdommen of gierigheit verdacht te houden, daer het geſagh niet geduerigh, en by nae altoos aen berichtspunten gebonden is. Maer deeſe en meer andere gewoonten, die immer in gebruyk geweeſt ſijn, trachte Lyceſter te veranderen, niet ſoo ſeer uyt ydele ſucht tot nieuwigheit, dan om, den aedel en uytſteekende verſtanden van de reſt der gemeente afſonderende, ſijnen aenhangh ſterker en aenſienelijker te maeken. Sijn eerſte werk dan was de Uytleggers der Heylighe Schriften (die alleen in deeſe eeuw de ooren en de geneegenheit der meenighte beſitten) aen ſijn ſnoer te rijghen, ſoo om een gelaet van Godtsvrucht, als wat ongelijkheit tuſſchen hem en d'andere was, te doen blijken. Want de treffelijkſte luyden in den Staet gingh den Godtsdienſt toen min, dan billijk was, ter harten, uytſtrooyende, dat die alleen al d'oorſaek van den oorlogh was: en den heylighen dienſt, dien men eertijts teegen alle vrees in, met ſoo heevighen vuerigheit begeerde, wierdt nu, door te grooten ſlapheit, als verwaerlooſt: wegh was alle eerbiedigheit omtrent het heylighdom: wegh alle eer omtrent haere bedienaers. Ook waeren 'er, die de kerkelijke tucht al haer reght ontwronghen: hen heughde naementlijk, en bitter ſtak hen in de krop, de ſtrenghe heerſchappy der Geeſtelijkheit, en uyt haet van 't voorigh weeſen pooghden ſe alles te vernieuwen. Teegen 't welk Lyceſter ſijne achtbaerheit en andere voordeelen van Engelandt ten exempel ſtellende, de ſtemmen der Predikanten, en door hen een driftighe geneegenheit der gemeente op ſijne ſijde kreegh: vertrouwende het meerendeel van 't gheen de Republijk betrof niet den Magiſtraeten, maer hen, die in eenighe kerkelijke bedieningh waeren, of aen den burger hopluyden, dien, hoewel ſy 't met den Lande meenen moghten, kennis en ervaerenheit van ſaeken quaemen te gebreeken. Daerenbooven veele, welker dapperen raedt en trouwe dienſten voor den vaederlande bleeken, wierden oopentlijk uyt hunne ampten en bedieninghen geſchopt, om dat ſe in alles, of alleen ten deele, met de Roomſche kerk gevoelden, weynigh beſeffende, hoe veel ſtof van tweedraght dit exempel geeven ſoude, ſoo maer eenmael uytgeſtroyt wierdt, dat men beeſigh was met dien Godtsdienſt in te voeren, die geen andere deelgenooten der regeeringh wilde toelaeten. Door deeſe konſtenaeryen quam hy ſoo verre, dat in korten tijdt in Vrieſlandt en tot Uitrecht, alwaer de nieuwe inwoonders de regeeringh den burgheren ontweldight nae ſigh getrokken hadden, en meer andere ſteeden, die al van outs ſelfs ſeer oproerigh ſijnde, door al te heevighen gewelt der meenighte geregeert wierden, begon de naem der Staeten ten uyterſten gehaet te worden; hy alleen wierdt aengebeeden als den handthaever en beſchermer van den Godtsdienſt, hy alleen geviert, gepreeſen als den ooverwinnaer der vyanden, als een die de binnelandtſche ſtaetſucht en de gierigheit vermeeſtert hadt. Booven dit alles hadt hy nogh in ſijn gewelt de ſterkten, de eylanden, geleeghen aen de ſeekant, en meer andere grensplaetſen, beſet met Engelſch krijgsvolk: en niet min vertrouwen ſtelde hy op Sonoy, die onder Oranje, om ſijne treffelijke daeden, 't Stadthouderſchap oover Noordthollandt verdient hebbende, de klem ſijns gebiedts verhoopte veerder uyt te ſtrekken, waer onder ook Lyceſter ſpeelde, om al d'andere Landtvooghden, die naeſt aen ſijne hoogheit quaemen, te verſwakken, en dapper woelde om dit geweſt, beneevens andere beſettinghen van 't gebiedt van Hollandt en 't beſtier van Maurits af te ſcheuren, die de grootheit ſijnes vernufts, onder een diep ſtilſwijghen, wat hy moght ontveinſde, wanneer hy op een ſelve tijdt en door ſeer valſche laſteringhen en door een ſchoon gelaet van geveynſde vriendtſchap

1586.

Hy rijght de Uytleggers der Heylighe Schriften aen ſijn ſnoer.

Door welke hy ook de geneegenheit der gemeenten op ſijne ſijde krijght.

Hy ſchopt den Roomsgeſinden uyt de Regeeringh.

In Vrieſlandt en tot Uitreght koomt hy in hooghen aenſien.

Hy vertrouwt ſigh ook ſeer op 't Engelſch krijgsvolk en Sonoy, Stadthouder oover Noordthollandt.

Onderwijle houdt ſigh Maurits bedekt.

1586. ſchap ondertaſt wierdt. Lyceſter hebbende op dus een grondt ſijne aenſlaeghen geveſtight, wanneer hy nu een goet getal der ſijner tot de hooghſte weerdigheeden hadt verheeven, en 't grauw alleſints door oneenigheeden aen 't weyfelen geraekt was, 't meerengedeelte t'hemwaerts neygende, heeft ſigh laeten voorſtaen, dat hem tot d'onbepaelde heerſchappy niet veel ontbreeken ſoude, indien hy op ſijn oude gunſt by Eliſabeth ſteunen konde. Om dan door te langh een afweeſen ſijne vyanden niet te veel tijdts t'ſijnen naedeele te geeven, ſijnde ervaeren in dat hof, vertrekt hy nae huys. By den Staeten gaf hy voor, dat hy was op ontbooden, om in het Parlement van Engelandt te verſchijnen, alwaer hy ook de Nederlandtſche ſaeken ſoude behartighen; by 't gemeen geliet hy ſigh, als of hy, door de ſmaedelijke bejeegeninghen der Staeten geterght ſijnde, ſigh genootſaekt vondt te vertrekken, met dreygingh, dat, ten waere de ſaeken eenen anderen plooy naemen, hy nimmer weederkeeren wilde: 't gheen by veelen dappere ſteurnis baerde, koomende hier by nogh allerhande ſmaedtſchriften onder 't gemeen, waer in of de bitterheit der Staeten, of de dienſten van Lyceſter en ſijne gunſt en yver voor 't gemeen ten breedtſten wierden uytgemeeten; en daerenbooven nogh een gerucht, dat de Koninghin niet weygheren ſoude de heerſchappy van Nederlandt t'aenvaerden, ten waere ſy by ondervindingh haerer eerſte bondtgenootſchap reets wierdt afgeſchrikt, en door een ontelbaere meenighte van wetten, die alle heerſchappyen, hoe billijk die ook weeſen moghten, te leur ſtelden: waer door 't ſoo verre gekoomen is, dat de nieuwlijx ingedronghen magiſtraeten tot Uitreght, en in Vrieſlandt eenighe ampteloofe luyden, op den naem van 't gemeen, beſtonden geſanten nae Engelandt aen de Koninghin af te veerdighen, die de voorwaerden der heerſchappy niet ſoo ſeer aenbieden, als ontfanghen ſouden. Maer ſy, hoewel 't Parlement van Engelandt haer hun onderſtant, ſoo ſy wilde, ten dien eynde beloofde, bleef volſtandigh in 't afſlaen: des echter kon ſy ſommigher vermoeden niet ontgaen, als of ſe de heerſchappy, haer door een algemeene toeſtemmingh aengebooden en afgeſlaeghen, liever aen de muyteryen van 't ghemeen en der ſoldaeten wilde ſchuldigh ſijn. Lyceſter dan vertrekkende ſtelde de regeeringh in handen des Raedts van Staete: maer niet langh daer nae wierdt een ſchriftelijk beſcheit voor den dagh gebraght, waer in hy al 't gheen de beſettinghen belanghde, en de voornaemſte punten der regeeringhe aen ſigh behouden hadt. Om deeſe reeden wierden eenighe nae Engelandt afgeſonden, om hun beklagh te doen, dat de regeeringh als verminkt gebleeven was, en indien 'er ſchielijke oovervallen opreeſen, in geenighe moogenheit eenigh daetelijk onderſtant te vinden waere. Maer in Engelandt heeft men hen een langhe wijl, ſonder gehoort te worden, opgehouden, ſijnde dat rijk toenmaels in haer eyghen beroerten bedolven: want der Schotten Koninghin, verdreeven door de Staeten haeres rijx, hadt haeren toevlucht genoomen tot Eliſabeth, aen welke ſy booven de gemeenſchap des tijtels van majeſteit, door naemaeghſchap verknocht was: alwaer men geloofde, dat ſe, onderſteunt door ſterke handtbiedingh der Roomsgeſinden, hoop tot herſtellingh in haeren voorighen Staet geſchept, en op 't leeven van
1587. Eliſabeth en de Kroon toegeleght hadt: waerom ſy eerſt in gevanghenis geworpen, en daer nae, dewijl men ſigh alſoo niet genoeghſaem buyten vrees hieldt, ter doodt gevonniſt wierdt. Ondertuſſchen reeſen in Hollandt heevighe beroerten, en, nae dat yder der partyen de ſterkſte was, deede d'eene d'andere in ballinghſchap of in hechtenis worpen. Maer nae dat Willem Stanley Deeventer, Roelandt Jork de ſchans teegen oover Zut-

Lyceſter ſteunende op de gunſt van Eliſabeth, belooft ſigh d'onbepaelde heerſchappy oover de Vereenighde Landtſchappen.

Om welke reeden hy nae huys trekt.

Strijdigh voorwendē ſijner reyſe.

De nieuwe magiſtraetē tot Uitreght en eenighe ampteloofe luyden in Vrieſlandt bieden Eliſabeth weederom te vergeefs de heerſchappy aen.

De Nederlanders in Engelandt geſonden, om te klaeghen dat hen een verminkte regeeringh was gelaeten, worden aldaer een langhe wijl opgehouden.

De Koninghin van Schotlandt wordt onthalſt.

Zutphen, aen den Spanjaert Taxis, die de trouwloosheit versoeyde, en noghtans aennam, oovergeleevert hadden, sijnde die beyde in groote gunst by Lycester, begonden veele uyt het gemeene volk der Staeten voorsightigh beleyt te verheffen, hunne eygene driften te verdoemen: selfs lieten eenighe Engelsche, om de schandtvlek hunnes Landtaerts uyt te wissen, niet nae sigh in der Staeten dienst te bevlijtighen. Echter vondt men uyt den selfden Landtaert eenen Alanus, naemaels Kardinael, die in seeker boekje, ten dien eynde uytgegeeven, dit schelmstuk, onder voorgeeven van Godtsdienst, darde verdaedighen; 't welk gelijk 't een snoodt exempel geeft, soo ook sijn meester selfs in 't ongeluk gebraght heeft. Want 't gerucht liep, dat, naer op elkander eenen haet gevat te hebben, Jork, een mensch van oovervreeselijke stoutheit om alles te bestaen, door vergif was omgebraght. Stanley, sijnde uyt Deeventer geschopt, en 't regement, dat met hem was oovergegaen, by mangel van betaelingh hunner soldy, verloopende, deedt een reys nae Spanjen, alwaer hy nogh de verhoopte belooninghen gekreeghen, nogh betrouwen op sijne raedtslaeghen gevonden heeft. Maer de Vereenighde Staeten, verneemende de gunstighe geneegenheit, soo der gemeente, als der soldaeten, t'henwaerts, hebben, om de rampen den Lande oovergekoomen, schoon se groot waeren, tot heyl der selver te doen dijghen, hunne oude gunst tot den vaeder in Maurits weeder opgewekt, beveelende hem, in afweesen des Opperlandtvooghts, 't hoogh bewint der waepenen. Boovendien begeerde men den tot nogh toe achter gebleeven eedt van allerley oorloghsluyden op den naem der Staeten en der Stadthouderen van yder gewest, gedaen te hebben, naerdien de verraeders, en yder oproerighe, sijn schelmstukken, onder dusdaenen dekmantel, bewimpelden, d'eenvoudighe selfs, 't geen men Lycester tot een punt van eere hadt opgedraghen, als een eedt de Koninghinne gedaen uytleyden. 't Plakkaet op 't uytvoeren der koopmanschappen wierdt aldus gesmijdight, dat tot de volken, met welke men in vreede leefde, waere geoorlooft alles uyt te voeren, behalven 't gheen tot den oorlogh diende; nae de vyandtlijke Nederlanden en de naebuerighe plaetsen, uytgenoomen booven dit het koorn; welk plakkaet, naer eysch der volghende tijden, dikmaels uytgebreyt of ingetrokken is geworden. Derhalven liep het geluk in Nederlandt, om dees tijdt, geweldigh meê en teeghen. Want de Brabanders en Vlaeminghen, door schaersen toevoer, en geduerighe rooveryen en plunderinghen der landen, uytgeput sijnde, waeren tot de uyterste behoefte vervallen; en 't staet vast, dat, die eertijts rijke luyden waeren geweest, geperst door hongersnoodt, tot den beedelsak vervielen: en te naeuwer noodt konden de vrees, en de landtpaelen beset met de maght der heyrtroepen hunner beheerschers, 't verloop der volken teegenhouden. Inteegendeel kon men sien, dat de steeden in Hollandt, door 't uytsetten hunner mueren, daegelijx toenaemen, en den Ocean te weedersijts besaeyt met scheepsvlooten: dervoeghen, dat, mijns bedunkens, dit het eenighe volk is, dat ook selfs in oorlogh, meer dan in vreede, in koopmanschap heeft toegenoomen; en te reght voor 't aller gelukkighste moght gehouden worden, indien het selfs, door binnelandtsche oneenigheeden, terwijl de vyandt noch in kracht was, de beginselen haerer grootheit niet hadt afgesleeten: onheyl, dat by nae alle heerschappyen, wanneer se aen 't verouderen koomen, en de fortuyn is uytgeteert, ten eynde brenght. Den Veldtmaerschalk der Spaenschen, den Heer van Hautepenne, wanneer hy de stadt Gelder, waer van 't gewest van Gelderlandt haeren naem heeft, naer verdingh gemaekt met haeren steêvooght, ingenoo-

1587. Deeventer en de schans teegen oover Zutphen worden door trouwloose Engelsche aen den Spanjaert oovergegeeven.

Ongelukkigh eynde der verraeders.

Maurits wordt 't hoogh bewint der waepenen gegeeven.

De oorloghsluyden doen eedt aen den Staeten.

't Plakkaet op 't uytvoeren wordt gesmijdight.

De Brabanders en Vlaeminghē vervallen tot de uyterste behoefte.

Inteegendeel neemen de steeden in Hollandt dapper toe.

1587. genoomen hadt, by 's Hartogenbosch geslaegen sijnde door den Graef van Hoohenloo, liet hem ooverigh 't inneemen van een schans, niet verre van de stadt, welke nae de selfde neederlaegh is den naem van Crevecœur gegeeven. Maer Parma ondertusschen verswakte door ongeloofelijk gewelt van grof geschut de stadt Sluys, geleeghen op 't uyterste van de Vlaemsche-kust, teegen oover Zeelandt, die hy van achteren, en het aenleggendt eylandt, Catsandt genoemt, beslooten hadt. Hier van was de Graef van Lycester niet soo haest verwittight, of liet, sonder sijn weederkoomst te verwijlen, de gedachten gaen, hoewel te vergeefs, om in 't Sluysche-gat in te breeken. Maer sich besinnende eenen anderen wegh in te slaen, wendt hy 't naer Oostende, alwaer hy sijn volk uytsettende, sijn leeger needersloegh omtrent den vyandt. 't Is buyten twijfel, dat, het getal des leeghers te weedersijden elkanderen onbekent sijnde, de faem 't veel grooter duchten deedt, dan het inder daet was. Lycester was echter eyndelijk de eerste in 't opbreeken, en deysde te rugh, leggende 't verlies dier plaetse, dat by al de weerelt soo hoogh wierdt opgenoomen, niet op 's vyandts dapperheit, niet op de besondere driften der partyschappen, die, mits arghwaenendt wantrouwen, quaelijk waeren oover een te brenghen: maer sijne tochten dreeven hem, om de oneenigheeden, nu by naer bedolven, weeder op te krabben, en den Staeten de wijte op den hals te worpen: sy waeren, seyde hy, in hem, die gesint was den vyandt te verjaeghen, geldt, volk en andere behoeften te verschaffen onwilligh of naelaetigh geweest; dat 't gheen men hem verschaft hadt, naeuwlijx voor de besettinghen strekken konde, veel min, om met een leegher den vyandt te keer te gaen: of indien de armoede soo groot was, waerom den Staet, sonder hoop van uytkoomst, in eenen ongelukkighen oorlogh bedraeyt gehouden? En seeker op dit pas viel seer bedenkelijk vermoeden, dat, de Spanjaert hervattende sijne konstenaeryen, die hy gewoon was nae 't behaelen van eenighe seeghe te werk te stellen, ook selfs de Koninghinne tot pais helde: niet teegenstaende de vloot, onlanghs, onder den ridder François Draek, uytgesonden, nae 't berooven en 't verwoesten der Spaensche kusten, hadt doen blijken, hoe machteloos dat rijk, 't welk buyten soo vreeslijk geducht wierdt, in sijn eyghen ingewant was: en een andere onder Cavendisch hadt niet sonder winst de kusten van Amerika en de Molukse eylanden doorkeeken. Maer veelerley bedenkinghen hebben die vrouw, in 't klimmen van haere jaeren, een afschrik gegeeven; de Yeren door meenighe weêrspannigheit, en die door 't voeren van de waepenen in Nederlandt, tot een volkoomen oorlogh geoeffent waeren; en dat, behalven den Spanjaert te vyandt te hebben, op Schotlandt swaer vermoeden viel, Vrankrijk haer teegen was, en niet weynighe in Engelandt sigh graetigh tot warren toonden. Dan de Staeten ervaerenheit hebbende, wat schaede dit hunne saeken in andere voorvallen hadt toegebraght, en alle spraek van paishandel, soo sy best konden, afslaende, ontkenden, dat men, soo de gemeene inkoomsten naer behooren beleit wierden, dartigh tonnen schats jaerlijx (hier in bestonden eygentlijk hunne krachten, booven den onderstant uyt Engelandt en de rijkdommen uytter see) als een soobere armoede behoorde te versmaeden, aengesien Oranje meermaels met veel minder maght groote daeden uytgereght hadt. Dat die hunne saeken in acht naemen, ook 't kleene wisten aen te legghen: dat waer de penninghen slordigh verwaerlooft worden, ook nimmer, schoon 'er te veel gegeeven wordt, genoegh gegeeven wordt. Daer nae eenighe brieven van Lycester aen sijne vrienden uytgevorst hebbende, waer in sy beschuldight wierden sigh der gehoorsaemheit ontrokken

Hautepenne by 's Hartogenbosch geslaeghen sijnde, neemt Hoohenloo Crevecœur in.

Onaengesien den bystant van Lycester vermeestert Parma Sluys.

Waer van den Staeten de schult gegeeven wordt.

Elisabeth neyght tot vreede.

't Beleidt der geldtmiddelen gaet den Staeten ter harten.

ken te hebben, en door onbillikheit teegen uytmuntende perſoonen, ſigh 1587.
met dinghen buyten hun bewint te bekommeren, deeden by oopenbaer *Sy antwoorden op de laſteringhen van Lyceſter.*
vertoogh blijken, dat eertijts 't reght der Landtſaeten, en ook onlanghs dat des Vorſten was aen hen gekoomen: dat ſy 't een en 't ander by 't opdraeghen der Landtvooghdy aen ſigh behouden hadden: beneevens meer andere voortreffelijkheeden van hunne vergaederingh, en door welke ſy ſigh van het lak van ſtaetſucht ſuyverden. Thans kante men ſigh te dwars teeghen Lyceſters aenſlaeghen aen, dan dat hy in ſijne ontdekte en ſaghtgaende konſtenaeryen langher dien voet kon houden. Waerom hy vergramt, dat de ſteurniſſen, die 't grauw teegen de magiſtraeten hadt opgevat, als nogh tot geen daedelijkheit quaemen uyt te barſten, in ſijn ſtoute reukeloosheit voortſlaende, trachte de ſteeden, geleeghen in 't hart van 't Landt, en waer door de ooverighe des te grooter ſchrik mogt aengejaeght worden, door ſijnen aenhangh en de beſettinghen t'ooverrompelen, ſonder ſigh al voorens aen 't exempel des Hartoghen van Anjou, wien gelijken aenſlagh van gewelt uyt de heerſchappy, ſchoon reets voldonghen, hadt geſchopt, behoorlijk te ſpiegelen. Maer de *Die voorneemt de ſteeden met gewelt t'ooverrompelen.* ſaemenſweeringh der buytenboorlinghen tot Leyden wierdt, aleer 't gevaer vol ſwollen was, en quam uyt te barſten, aen den dagh gebraght, ſulx dat eenighe meeplightighe, een volk nieuwſgierigh moeyreet in eens anders Republijk, hunne dwaesheit met den hals betaelt hebben: en die ſtrengheit is, hoewel eenighe meer door dwaelingh, dan uyt boosheit hadden geſondight, heilſaem geweeſt, en heeft de beroerten, die inſonderheit toen aen 't broeden waeren, in toom gehouden. En hy, *Eenighe ſijner meeplightighe tot Leyden ontdekt, worden met de doodt geſtraft.* wiens ongelukkighe ſtaetſucht nu voor al de weerelt op 't tooneel geraekt was, keerde naer Engelandt: alwaer hem de Koninghinne, nae dat ſe *Hy ſelfs vertrekt nae Engelandt.* Bukkenhorſt, die hem niet al te goeden vriendt was, om de Nederlandtſche ſaeken t'ondertaſten, hadt geſonden, tot voorkoomingh van reekeningh ſijner verrichtingh in den Raedt te geeven, door haer Koninghlijk geſagh beſchermt heeft, dogh echter genootſaekt de Landtvooghdy oover de Nederlanden af te legghen. Maer terwijl hy d'oude *Alwaer hy genootſaekt ſijnde de Landtvooghdy oover de Nederlandē af te legghē, binnen 's jaers ſterft.* partyſchappen nogh door brieven voede, en ook korts daer aen tot Veldtooverſte haerer Majeſteyts waepenen in Engelandt was gekooren, heeft hy nogh binnen 't jaer ſijn leeven geëyndight: onſeeker, of door loosheit ſijner gemaelinne, die, door 't aengaen van een ongelijk huwelijk, nae ſijn ooverlijden, haer voorigh ooverſpel ſcheen te belijden, of door naetuerelijke, of door eygenwillighe doodt: welke de Koninghinne droefheit en traenen, dien van Hollandt vreughde en heyl gebaert heeft, als die ſigh geredt vonden uyt een gevaer, diergelijken hunne ſaeken nimmer hadden uytgeſtaen. Ondertuſſchen hadt Schenk Bon, behoorende *Ondertuſſchen neemt Schenk Bon in.* onder 't Duytſche rijk, geleeghen op dees ſijde van den Rhijn, tot nu toe beſeeten by Ernſt van Beyeren, door verraſſingh ingenoomen. Voorts was den oorlogh in Nederlandt als tot ſtilte geraekt: nogh Parma yverigh, naer gewoonte, om ſijne waepenen voort te ſetten, terwijl ſe oneenigh waeren; ſijne gedachten liepen op hoogher aenſlaeghen, en heel Engelandt, daedt van grooter glory en minder ſwaerigheit, was het doelwit ſijner begeerten. De meeſte Ooverſten, die onder den Koningh van Spanjen gedient hadden, hebben dit eylandt gekeurt tot het toppunt hunner glory, en de belooningh hunnes arbeidts: en gelijk hun ooghmerk was geweeſt d'omleggende geweſten van Vrankrijk en Duytſchlandt, ter geleegenheit hunner waepenen, door den oorlogh aen hunne ooverwinninghen te hechten, ſoo ook was 't eynde hunner ſinnen de vermeeſteringh van dat ooverſeeſche rijk. Maer d'een en d'ander, ſoo door 't beloop

ſijner

1587. ſijner eygener fortuyn, als door de doodt verraſcht ſijnde, wierdt 'er in dees tijdt, teegen de naeſte ſoomer, een vloot in Spanjen uytgeruſt, als om ſigh reghtveerdigh te wreeken oover hen, die, nae 't aengaen van een verbondt met 's Koninghs weêrſpannelinghen, hen oopentlijk byſtandt hadden toegeſonden. Parma dan, om ſigh met deeſe te voeghen, verveerdighde wat hy konde t'haeren onderſtandt, op hoop van door dien tocht op Engelandt ſijne tien jaerighe ooverwinninghen te kroonen, en ſijne glory met de faem der oude Veldtheeren te vergelijken. Maer de geruchten van dit dreygendt gevaer heeft den Spanjaert door oopeningh van vreede doen verdwijnen: tot welkers bemiddelingh ook den Koningh van Deenemarken ſigh onderwondt de punten te ontwerpen, hebbende aen Parma geſonden Cajus Rantſou, die, ſigh in 's vyandts geleyde op reys begeevende, en onder 't gevecht onbekent ſijnde, door 't Hollandtſch krijgsvolk wierdt gevanghen: maer de Koningh dit als quetſingh van het heyligh reght des geſantſchaps duydende, inſonderheit door dien de brieven geoopent waeren, ſloegh de handt ſoo veerdigh ter wraeke, dat hy, hebbende doen aenhaelen ſeeven hondert ſcheepen, die met kooren door de Sunt voeren, ſchielijk in groot gevaer van hongher ſtelde die volken, die, daegelijx 't haere machtigh ſijnde, op ſoo ongehoort een voorbeeldt noyt verdacht waeren. Deeſe ſchaerſheit echter wierdt door noodighen raedt ter handt te trekken te gemoet gekoomen, door dien de Franſche en Engelſche ſcheepen, koomende uyt de ſelve ſee, nae de Hollandtſche haevenen en markt getrokken wierden. Dus heeft men ſigh geredt uyt dit gevaer, alleen met verlies van 't geldt hen door den Deenſchen Koningh afgeperſt: hoewel dat ſelfde, en dat de Koningh de geſanten aen hem geſonden niet geweerdighde gehoor te geeven, vry diep in veeler gemoederen bleef hanghen, oordeelende, dat de mindere rijken de moogenheit der groote onderworpen blijven. Onderwijlen hadt men ook met d'Engelſche, uyt den naem van Koningh Philips van vreede gehandelt, voorgeevende, *dat, naedemael de Koninghinne haer nu 't bewint der Nederlandtſche ſaeken hadt aengetrokken, men ſigh der oorloghs vyandtſchappen en der vreeſe ontſlaen konde, indien de volken, die hunnen Vorſt waeren afgevallen, weederom tot hunne voorighe gehoorſaemheit keerden: dat gelijk hy ſigh met de kerkſeeden der Engelſche niet en bemoeyde, ſoo ook de maght om in Nederlandt op den Godtsdienſt te beraemen ten welgevalle des Spanjaerts wierdt gelaeten: nogh ſy geen exempel van ſoo ſchaedelijk een gevolgh wilden invoeren, dat het oordeel oover goddelijke ſaeken eenighen anderen dan den Vorſten eyghen was.* En voorwaer Eliſabeth nam deeſe vreedehandelingh met geen minder looſheit aen, dan haer die wierdt voorgedraegaen, inſonderheit daer op mikkende, om onder ſchijn van bemiddelingh, aengeſien haer de geruchten van de vloot nu reets ter ooren gekoomen waeren, de tijden des gevaers te rekken. Echter wiſt ſy haere vreeſe behendigh te ontveinſen, voorgeevende haere Godtvruchtighe begeerten tot vereenigingh en den onderlinghen handel der volken: en met duſdaenighe reedenen wierden 'er uyt Engelandt afgeſonden, om dien van Hollandt te belaſten onder een diep ſtilſwijghen middelen tot vreede uyt te vinden, en ſigh ſelven niet ſoo groot een haet op den hals te laeden, als of ſy door een wreede halſterrigheit geduerigh moorden en bloedtvergieten booven alles verkooren hadden. Waer teegen ſy ophaelden de trouwlooſe vleyeryen der Spanjaerden: *want wat hadt men door 't vreedegeſprek met Requeſens anders bejaeght, dan, nae 't ooverrompelen der ſterkten, de ſteeden in 't hart der Landen te beleegheren? was*

In Spanjen wordt een vloot uytgeruſt om Engelandt t'onder te brenghen.

't Welk den Spanjaert door oopeningh van vreede ontveinſt.

Seeven hondert Hollandtſche ſcheepen worden in Deenemarken aengehaelt, om 't gevanghen neemen van desſelfs geſant.

Philips handelt ook met d'Engelſche van pais.

Welkers voorhouden van Eliſabeth looſſelijk wordt aengenomē.

Sy belaſt die van Hollandt geveinſdelijk middelen tot vreede uyt te vindē.

Dien ſy weygeren.

was niet door de Keulsche vreedehandelingh de hoop van een opreghte vreede den nek gebrooken, door soo veel volken tot afval te troonen? soo ook hadt Vlaendre selfs niet dan door diergelijke byeenkoomsten den verraeders oopengestaen: en eyndelijk de vyandt, door bedriegelijke beloften van vrye oeffeningh des Godtsdiensts, soo verre in krachten toegenoomen, dat hy die nu darde in de wint slaen. Thans ook, soo men, geduerende die geweldighe oneenigheeden der ingeseetenen, van vreede reppen wilde, souden de waepenen uyt de handen geworpen worden: dat andere op deese, andere op gene voorwaerden, yder naer 't hem voordeelighst dacht, sigh ter oovergaeve verhaesten souden. En dat, schoon genoomen de saeke op de billijkste voorwaerden des weereldts bygeleght wierdt, hen nogh het Ghendtsch verdragh, nogh de trouwloosheit van Don Johan uyt het geheughen waeren uytgewist: dat Koninghen, wien de Paus van hunnen eedt, hoe plechtigh die ook weesen moght, ontsloegh, alle verdragh met hunne onderdaenen voor seeghe reekenden: en'er geene ontbreeken souden, die, alwaer 't met hun vaederlandt in slaeverny te brenghen, naer eerampten en rijkdommen souden omsien. Maer alle deese reedenen waeren niet anders dan bedenkinghen, die yder oopentlijk in 't besonder smeede: want in 't gemeen, naedemael sy, die 'er dwangh konde achter setten, door reedenen tot vreede pooghde te beweeghen, wierdt de tijdt met twijfelen en beraedtslaen versleeten; of soo dikmaels de Koninghin hen in dat draelen heftigher hadt aengedronghen, baeden en betuyghden se haere majesteyt, *dat se de saeke Godts en der menschen, sestigh steeden, en een volk, bereyt, soo de teegenwoordighe macht der Landen moght te kort schieten, de gemeene middelen met haere besondere te versterken, ten prooye der Spaensche trouwloosheit wilde oovergeeven.* De steeden waeren eenstemmigh geweest (want aen yder in 't besonder hadt men de punten van beraedingh oovergesonden) in geen gesanten aen den vyandt te senden. De Koninghin alleen hadt, nu in 't midden van de winter, de haere nae Vlaendre gesonden, om, waer 't haer moogelijk geweest, eens anders vreede te maeken. Terwijl men beesigh was om oover de plaets der byeenkoomst en den last der gemaghtighden te beraemen; terwijl d'Engelsche stilstant van waepenen versoeken, Parma 't afflaet, waeren 'er reets drie maenden verloopen. Elisabeth begeerde voor de Nederlanders *eeuwighe vergeetenheit van al 't voorgaende, hunne oude voorreghten, en de borgerlijke regeeringh in haeren voorighen staet*; voor haer, *dat de verbonden van oudts gemaekt in hun geheel bleeven, vergoedingh van kosten; en dat, tot meerder verseekeringh haerer gerustheit, al het krijgsvolk weederszijts versonden wierde:* voorts sprak se van den Godtsdienst, en de kerkseeden door Nederlandt gebruykelijk, soo flaeuw, dat se eenighermaeten scheen yets te sullen oovergeeven; en se was nu reets soo verre afgetreeden, dat se versoght, die alleen twee jaeren langh gedult moght worden: en wat de steeden belanght, die d'Engelsche, of by verdingh of by geleegenheit in besettingh hadden, die weygherde se niet oover te leeveren, soo se maer haere onkosten moght vinden. De Spanjaerts, terwijl se stijf by 't weygheren van den Godtsdienst blijven, en de Nederlandtsche saeken alleen aen de goedertierenheit van Koningh Philips willen gestelt hebben, daerenbooven inbraghten dat hunne onkosten door d'Engelsche vry hoogher, als die der Engelsche, geloopen waeren, jae meer andere punten in de wal schuyven, deeden nu wel duydelijk blijken, dat hun meeningh was geweest in handelingh te treeden, geensints tot besluyt van vreede te koomen; tot dat de bewijsen hunner vyandtlijke aenslaeghen sigh daegelijx helderer hadden opgedaen,

1587.

Sy sent, met voorwendingh van haere begeerte tot vreede, nae Vlaendre.

en

1588. *De Spaensche vloot aenkoomende, doet alle konstenaeryen verdwynen.* *Beroerten in de Vereenighde Landen door gebrek van betaelingh der soldaeten.*

en eyndelijk die langh gevreesde vloot sigh in't gesicht vertoonende, de hoop en konstenaeryen te gelijk heeft afgesneeden. Maer de oneenigheeden en de naemen der partyschappen waeren met Lycester niet uyt Hollandt vertrokken: dan in teegendeel vervielen de besettelinghen der steeden en schansen, onder dien dekmantel, doorgaens tot muyten en plunderen; insonderheit die, welke, om 't slecht beleidt der geldtmiddelen, hunne soldy onbetaelt gebleeven sijnde, sigh, uyt vrees voor vreede, verhaesteden de voordeelen des oorloghs te rooven. Eenighe lieten sigh ook deese glimp gevallen, dat se hun het derde gedeelte der soldy, 't welk, volgens de gewoonte der Nederlanders, onder de kaemer van geldtmiddelen blijft, om in 't toekoomende, wanneer de saeken in beeter staet waeren, voldaen te worden, wilden betaelt hebben. Dan alsoo dit onmoogelijk was te verkrijghen, om dat en de achterstallen van veele jaeren en van veele te gelijk gevordert wierden, stelde een yder sigh geen andere maet van ongebondenheit, dan hy selfs goet vondt: ondertusschen noghtans wierden die de Koninghinne hadt oovergesonden voorgesprooken, als of se deese schelmstukken ter gunste der Engelsche belanghen wilden geduyt hebben. Tot wat moetwil en trouwloosheit 't krijgsvolk, dat binnen Geertruydenbergh lagh, en, nae 't ontfanghen van een geweldighe somme geldts, scheen als ter needergestelt, nogh naederhandt is uytgebarsten, sal ik op sijn tijdt breeder verhaelen. Sonoy is door Maurits binnen Meedenblik, een stadt geleeghen aen de Westsijde der Zuydersee, alwaer hy, sijn eyghen krijgsvolk teegen hem opstaende, oover 't weygheren van gehoorsaemheit aen sijne Ooverheeden wierdt gestraft, beleeghert, en sijn en der Staeten gebiedt onderworpen. Russel, Ooverste der besettingh binnen Vlissinghe, die op 't kornelschap van het Zeeuwsch regement hoopende, en alreede Veere en Arnemuyden, steeden in 't eylandt Walcheren, op sijne sijde gekreeghen hebbende, nae 't hooghgesagh dongh, is ten laetsten door bevel der Koninghinne, beeter onderricht sijnde, en die te spaede aengekondighde aftreedingh van Lycester, in toom gehouden. Elders sijn de muyteryen met minder gevaer, maer groot verlies van penninghen, ter needer geleght. Deese dinghen, schoon se in 't volgende jaer sijn voorgevallen, heb ik, naedemael se aen den anderen vast sijn, willen saemenknoopen. Maer al eer ik, uyt den omslagh deeser beroerten treedende, my tot een vaster en wijtluftigher werk begeeve, acht ik, dat den leeseren niet onaengenaem sal sijn, insonderheit soo de dinghen, die wy oover onse binnelandtsche saeken bearbeydt hebben, ter kennis van andere volken doordringhen, in 't kort te bespiegelen, hoedaenigh dien oorlogh sy geweest, waer in volken, beslooten door een kleyne kust, en door meenighte van rampen en onheylen ter needer geworpen, sigh weederom teegen soo geweldighe moogenheit hebben opgerecht. Derhalven gae ik ooverweeghen, welke middelerwijl waeren de grensplaetsen, welke den staet der Republijk, welke de grootheit hunner krachten, welke de gesteltenis der gemoederen, om die tusschen partyen te vergelijken. Nae 't vestighen der vryheit door 't Ghendtsch verdragh, hadt Don Johan van Oostenrijk Naemen, Luxenburgh en Limburgh; Parma die van Arthois en Henegouw door besonder verdragh, Vlaendre door trouwloosheit van verraeders, Brabandt en Mechelen door hongher t'ondergebracht: behalven dat, uyt de Vlaemsche steeden, Oostende; uyt de Brabandtsche, Berghen op den Soom, en Willemstadt, genoemt nae Oranje, beneevens eenighe schansen, alle geleeghen op den boordt der see of rivieren, hunne vryheit behouden hadden. Vrieslandt en Oooverysel waeren aen de sijde der Vereenighde Stae-

Korte bespiegelingh, op wat wyse de Nederlanders, door soo meenighvuldighe rampspoede ter needer geworpen, sigh weederom teegen de Spaensche moogenheit hebben opgerecht.

Grensplaetsen der Spaensche en Vereenighde Nederlanden.

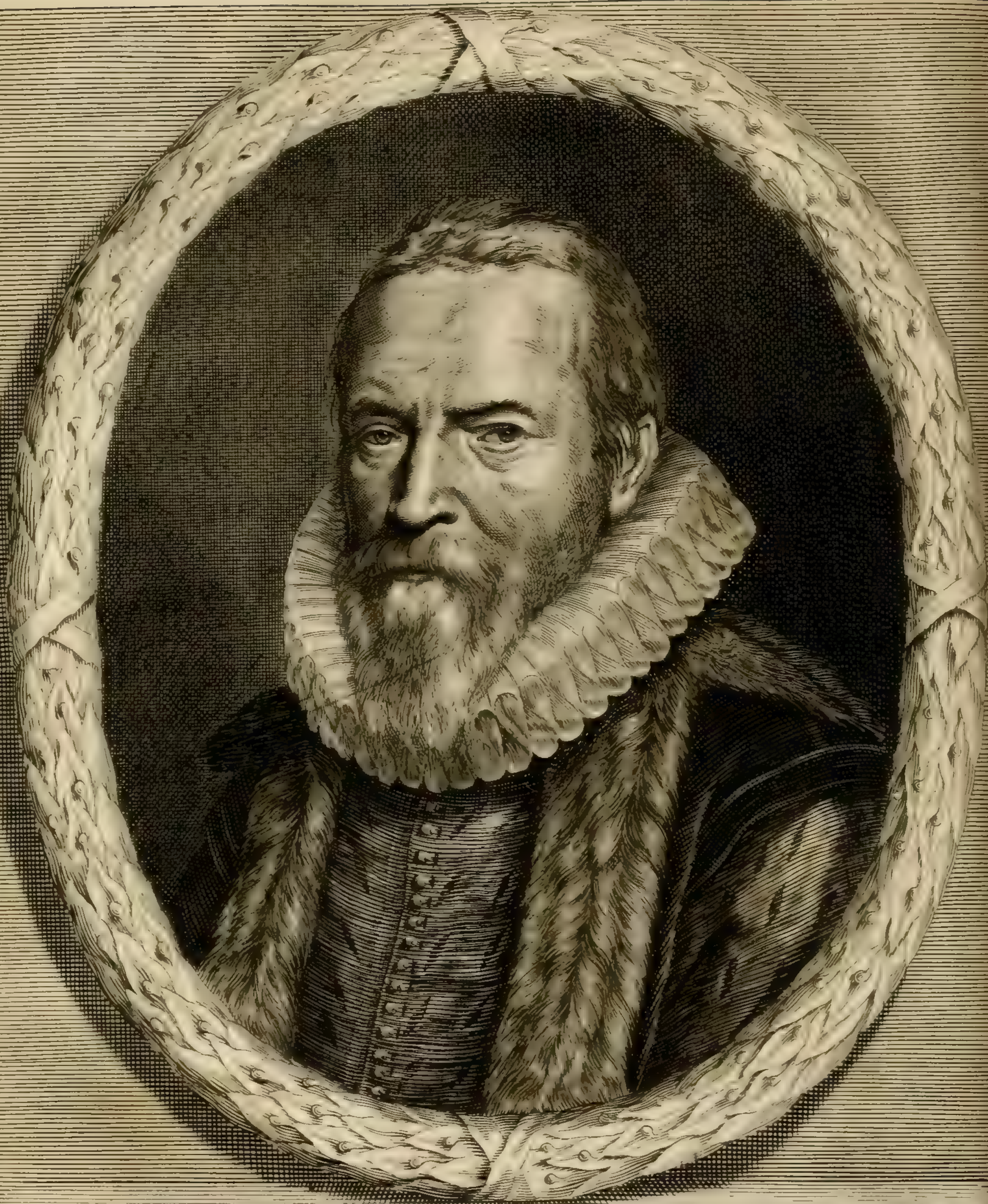
Staeten: maer aen het eerste gebrak Gröninghen: dit was, door 't verlies van Steenwijk, Deeventer en soo veele andere sterkten met den vyandt verdeelt gebleeven: en selfs waeren van Gelderlandt, buyten Arnhem, niet veele steeden ooverigh; sijnde Gelder, Nijmeghen, Zutphen, hooftsteeden des Landtschaps, en eenighe van minder aensien in 's Spanjaerts besettingh. Hollandt en Zeelandt stonden geheel onder het bestier van Maurits: naederhandt wierden aen sijne Landtvooghdy gehecht alle d'andere, uytgenoomen Vrieslandt; en booven dien hem toegevoeght het Ammiraelschap ter see, beneevens al 't gheen op 's vyandts boodem aen de sijde der Vereenighde Staeten bleef; groote voorbeelden hadden de Steêvooghden oover besondere steeden, uytgesegt op de uyterste grensen, de voet gelight. Maer om de naebuerighe Vorsten niet voor by te gaen; oover d'Eems hadt men den Graef van Oost-Vrieslandt, gemeenelijk 't Embderlandt genoemt; aen Maes en Rhijn, Ernst van Beyeren, Aertsbisschop van Keulen en Luyk, die Philips in naemaegschappy bestont, en, by nae geheel Nederlandt omvangende, op verscheyde kerkelijke tijtels, een wijtluftigh gebiedt besat, en eyndelijk 't hof des Vorsten van Kleef en Gulik; die, schoon se in den oorlogh onpartydigh bleeven, noghtans nae den Spanjaert helden, staende hen van die kant meer te vreesen, en onder voorwenden van hunne verbonden met den huyse van Bourgonje, daerenbooven, indien 'er al eenighe steeden door gelijkheit van een selve Godtsdienst geneegenheit tot Hollandt hadden, die waeren met schrik voor ooverval der vyanden, en den niet min onversoenelijken haet hunner landtsgenooten, belaeden. Maer binnen Kamerik, dat, nae den afval der naebuerighe steeden, door den Hartogh van Anjou, met sterke besettingh voorsien, en, in sijn uiterste wille, de Kroon van Vrankrijk ter beschermingh was aen bevoolen, wierdt, door de Koninghinne moeder Katharina de Medices, tot Steêvooght gestelt den Heer van Balligny, die, nae het ooverlijden van die beyde, sigh daer van verseekerde; en, sigh korts daer aen ook in de Lotteringsche party steekende, terwijl Parma uytstelde door kracht van waepenen hem 't plunderen der landeryen te beletten, en Koningh Henrik, uyt sijne voornaemste steeden verdreeven sijnde, nae 't uyterste sijner Landen geen omsien moght gebeuren, een heerschappy van weynigh duers heeft ingeswolghen. Dus was 't geleeghen met de landtpaelen: laet ons nu 't inwendigh weesen gaen beschouwen. De Staeten der Vereenighde Nederlanden hebben, nae dat Oranje 't hoogh bewint der saeken, eerst een geruymen tijdt op 's Koninghs, en naederhandt op eyghen naem, hadt in handen gehadt, en de moogenheit van Lycester, die beyde seer nae aen 't Vorstelijk gesagh quaemen, ten eynde was, door ervaerenheit geleert sijnde, de klem der Oppermoogenheit onder veelen verdeelt, 'twelk, gelijk het voor de vryheit veyliger, soo ook, wen maer de vyandt eenighsins verslapt, gevaerlijk is voor d'eendracht. Maer soo veel de Landtvooghdy in haer gesagh benoomen was, soo veel hadt se in geneegenheit en gunst gewonnen, gemerkt vergiffenis en eerampten van daer, belastinghen en schattinghen van elders quaemen; behalven dat ook den aert van 't ghemeen soodaenigh is, dat het den genen die het grootste bewint in den Staet hebben belast met de teegenspoeden, dien eenen d'ooverwinninghen dank weet. Volgens een aeloudt gebruyk hebben de treffelijkste in aedel, nae dat yders erffelijke heergoederen sijn, 't bestier ten platten lande en oover de dorpen; die de steeden regeeren sijn gekooren uyt de aensienelijkste der borgeren: om dat het gemeen, bekommert met eyghen huysaeken, geen behaeghen

1588.

Bestieringh der Vereenighde Landtschappen.

1588. ghen nam; om in ſtadts of Staetsvergaederinghen te ſpreeken: deeſe veertigh, of minder, in getal ſijnde (die den naem Vroedtſchap draeghen) beraedtſlaeghen in hunne vergaederinghen oover ſaeken den gemeenen Staet betreffende: en indien'er yemant uyt het midden van hen, door doodt of ballinghſchap, wordt weghgenoomen, vervullen ſe die plaets met andere, die in middelen en voorſienigheit uytſteeken: en ooverſulx gelden de beſluyten deeſer vergaederingh voor een algemeene oovereenſtemmingh der ſtadt, ſoo verre, dat de gemeente naeulijx oyt geweyghert heeft te gehoorſaemen, maer in teegendeel 't geſagh der regenten meermaelen door waepenen verdaedight. Die ſelve noemen jaerlijx een getal, uyt welke de Landtvooght (dat eertijdts 't werk des Vorſten was) verkieſt de voorſtanders der gemeene ruſte, die ſe Burgermeeſters noemen, en ten hooghſten vier ſijn: beneevens andere ſeeven, of daer omtrent, die, op den naem van Scheepenen, alle borgerlijke en lijfsſtraffelijke vonniſſen wijſen. Deeſe bekleeden hunne ampten ſonder eenighe, of ten minſten op een geringhe wedde, als een dienſt, dien ſe den vaederlande ſchuldigh ſijn. Soo dat door de maght van deeſe alle, en door den raedt der Penſionariſſen, die Rechtsgeleerde ſijn, 's ſtadts ſaeken bedient worden, ſijnde hen toegeſtaen een reght, om ook willekeuren en kleyne belaſtinghen binnen hun gebiedt op te ſtellen. Van waer de heerſchappy, als tot de hooghe regeeringh, in een lichaem ſaemen koomende, die geene, welke oover yder ſtadt in 't beſonder ſijn geſtelt, geſaementlijk oover alle de ſteeden te gebieden hebben. Want drie of viermael 's jaers, of ſoo dikmaels als'er gewichtighe ſaeken voorvallen, wordt uyt beyde de leeden des volx een vergaederingh beſchreeven, die men de Staeten noemt. Maer den Aedel, aengeſien die uyt ſoo verſcheyde geweſten te beſwaerlijk kan te ſaemen koomen, heeft 't gheen haer te beſorghen ſtaet, aen eenighe weynighe, die in treffelijkheit van geboorte en goederen andere oovertreffen, aenbevoolen, om oover de ſaeken, den gemeenen dienſt van den Lande betreffende, te helpen beraetſlaen. Deeſe hebben ook wel de voorſittingh en eerſte, dogh onder hen allen maer eene ſtem. Nae dat dan de vroedtſchap in yder ſtadt oover de punten van beſchrijvingh onderlingh gehandelt heeft, worden'er magiſtraeten, beneevens de Penſionariſſen, ter daghvaert geſonden, om aldaer de meeninghe der ſelver voor te draeghen, blijvende alle ſchielijke voorvallen hunne trouwe en voorſienigheit bevoolen. In deeſe vergaederingh dan wordt gehandelt, ſoo van alle andere ſaeken, die den Vorſten eyghen geweeſt ſijn, als oover de belaſtinghen die 't noodigh is jaerlijx op te ſtellen, tot verval en onderſtant des oorloghs, welke oover yder in 't beſonder, naer elx vermooghen, verdeelt en gedraeghen worden. Maer alſoo deeſe vergaederingh korts daer nae weederom koomt te ſcheyden, kieſen den Aedel en de regenten der voornaemſte ſteeden, uyt het midden van haer, bequaeme mannen, om, ter plaetſe daer de heerſchappy haeren ſeetel heeft, de ſaeken die de Staeten daegelijx afgehandelt en beſlooten hebben uyt te voeren: als ook met eenen in alle onverwachte voorvallen te voorſien, ſijnde hen voorts toegelaeten, wen'er yetwes hoogher maght en ſorghe koomt te vereyſſchen, den Staeten te beſchrijven: welke weerdigheit by naer niet anders dan voor ſeekeren tijdt bekleet wordt. Maer 't ampt van Voorſpraek van Hollandt is voor 't leeven. Dees ſprak ten tijde der Vorſten voor de gemeene vryheit; en gelijk hy doenmaels 't meeſte gevaer liep, ſoo ook heeft hy by veranderingh van den Staet het grootſte geſagh behouden. Hy is 't, die ter daghvaert van de Staeten, en ter vergaederingh der Gecommitteerde

JOHAN VAN OLDENBARNEVELT,

RIDDER, HEER VANDEN TEMPEL, BERKEL, RODENRYS etc.

ADVOCAAT VAN HOLLANDT EN WESTVRIESLANDT, etc.

teerde Raeden, de gevoelens afvraeght, in raeden voorgaet, en de verſchillende oover een brenght. Dit ampt is eertijts in de beginſelen des oorloghs loffelijk bekleet door Paulus Buys, en korts daer aen door ſijnen naeſaet Johan van Oldenbarnevelt, die 't in een hoogher luyſter heeft gebraght door de grootheit ſijner beſondere deughden, waer van hy een voortreffelijk proefſtuk teegen de dreygementen en konſtenaeryen van Lyceſter heeft gegeeven, ſijnde niet min trouw in raedt, als onverwinnelijk van gemoedt. Dit is ten naeſten by het weeſen der regeeringh in Hollandt: van welke de gewoonten der andere Landtſchappen weynigh verſchillen. Sy hebben ook elk hunne eygene breukvoorderaers, en Rechtsgeleerde Reghters, aen welke men ſigh van de reghtbanken der ſteeden magh beroepen, die alle hunne weerdigheit voor 't leeven hebben, en door den Stadthouder, uyt een getal, hem by de Staeten ſelve genoemt, gekooren worden. Voorts worden nu alle ſaeken, den gemeenen Bondtgenooten treffende, en 't gheen tot den oorlogh noodigh is, beleidt by den Raedt van Staeten: ſweerende die daer in geſonden worden (want elk Landtſchap ſendt den haeren, maer die van Hollandt drie, Zeelandt twee, gelijk ook Vrieſlandt, en d'andere yder een) dat ſe, ſonder eenigh inſight te neemen op den geenen, uyt de welke ſy geſonden worden, 'tgheen ten meeſten dienſt der gemeene Bondtgenooten ſtrekt, ſullen helpen beraedtſlaen: wanneer'er ſwaere ſaeken te verhandelen ſijn, worden de Stadthouders der Landtſchappen daer in geroepen. Maer aengeſien'er van oudts geene ſaeken van gewicht wierden afgeveerdight, ſonder alvoorens daer toe d'oovereenſtemmingh der beſondere Landtſchappen te hebben, is om de meenighvuldighe voorvallen dier ſaeken, en 't gevaer dat 't ſleepen der ſelver met ſigh brenght, dit middel gevonden, dat yder Landtſchap haere Gedeputeerden ſenden ſoude, met onbepaelden laſt, om oover de hooghſte ſorghen nae by te waeken, en indien'er yets ſwaerders voorviel, dat uytſtel weerdigh waere, yder ſigh met de Staeten ſijns vaederlandts hebbe te beraeden. De Landtſchappen, die alleenigh uyt hunne groote ſteeden eene onder de Bondtgenooten ſenden, hebben gelijk reght om te ſtemmen, en voorſittingh by beurte. Deſelve waeren thoen ter tijdt, Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, Uitrecht, Vrieſlandt tuſſchen 't Vlie en Lauwers, en Oooveryſſel. Deeſe beſendingh heeft allengſkens de gedaente van een gedueríghe Vergaederingh aengenoomen, op den naem van Algemeene Staeten der Vereenighde Nederlanden, die ſy vertoonen. De maght der gener, die, ſoo hier, als in den Raedt van Staete, geſonden worden, binnen ſeekeren tijdt bepaelt ſijnde, wordt niet verlenght, dan met wille der Landtſchappen die hen geſonden hebben. Van gelijken worden 'er andere, beneeden deeſe, geſonden in de ſeeſteeden, die de ſeeſaeken verſeekeren, en de geſchillen daer uyt rijſende door gewijſdens afdoen. Duſdaenigh is in 't kort den ſtaet der Republijke; welkers minſte omſtandigheeden alhier op te haelen niet gevoeghlijk waere: ſulx alhier klaerlijk blijkt, dat de heerſchappy nogh binnen weynigh geſlachten is beſlooten, nogh weederom ſoo volxgewijs, dat die t'eenemael aen 't ghemeen ſtae: maer dat den Aedel in haer geſagh gehandthaeft, en een groot vermooghen aen de uytſteekenſte borghers der aenſienelijkſte ſteeden gelaeten wordt: dat hier uyt, als by trappen, worden gekooren, die oover elke ſtadt en Landtſchap in 't beſonder, en die oover allen in 't gemeen te gebieden hebben: niet als een loutere volkregeeringh, door een gevallighe verkieſingh en ſonder onderſcheit; maer met een beſonder inſight op de achtbaerheit der voorouderen, op 't vermooghen der middelen,

1588.

 en

1588. en op de begaeftheeden des verſtants: en niet quaelijk is 't voor de vryheit geſorght, dat de gewightichſte geſchaften onder veelen gehandelt worden, en altoos de hooghſte bedieninghen tot andere oovergaen, op dat veele, buyten hoop van in hunne ongebondenheit te konnen voortgaen, ſigh aen de wettighe middelen der regeerkonſt leeren gewennen. Voorwaer ik ſie dat eertijts, ſelfs wanneer men teegen de Romeynen heeft geoorloght, de Franſche, Hooghduytſche en Britanniſche volken gewilt hebben, dat het ooverlegh der ſwaerſte ſaeken aen den Grooten 's Landts en den afgeſondenen der ſteeden geſtelt wierden, en dat de ooverblijfſelen dier gewoonte in gebruyk gebleeven ſijn, van 't uyterſte geheughen der vryheit, ſelfs ook alwaer heedenſdaeghs nogh rijken ſijn. Jae indien 't ons luſt nogh hoogher op te klimmen, en de Griekſche ſaeken in te ſien, by nae een ſelfde geſtalte ſal men vinden in de regeeringh der Amphictyones, welker eenigheit de maght der Meeden teegengeſtaen heeft; of in Achaien, dat, hoewel anderſints geringh van vermooghen, ſigh door eendracht heeft gehandthaeft. Voorts heeft yder Landtſchap haere hooftſtadt. De gemeene ſeetel der heerſchappy is teegenwoordigh in Hollandt, dat, gelijk 't haere Bondtgenooten in rijkdommen verre, ſoo ook in geſagh niet weynigh te booven gaet. Deeſe is 's Graevenhaeghe, een vlek, alwaer ook Maurits ſijn hof houdt, beſonder vermaekelijk om ſijn boſch; en de naeby geleegene ſtrant. In de Nederlanden, die nogh onder den Koningh ſtaen, is by naer een ſelfde regeeringh, uytgenoomen, dat de Staeten dier Landtſchappen, ten waere om ſchattinghen te beraemen, naeulijx beſchreeven worden. Tot het beſorghen der beſondere ſaeken van yder Landtſchap worden weynighe gekooren: de geheele regeeringhe ſtaet aen den Landtvooght, met den Raedt van Staete, en den byweeſenden Geheymen Raedt, en dien der Geldtmiddelen. Die in een deeſer ampten eenmael geſtelt ſijn, behouden 't voor hun leeven. Welke d'inkoomſten der Vereenighde Staeten voor deeſen geweeſt ſijn, hebben wy hier booven verhaelt: korts daer aen, wanneer alle ſchrik voor ooverheeringh uyt de harten weghgebannen was, begonden ſe mildaedigher tot onderſtant van de Republijk, als voor hunne eygene, op te brenghen; en nae dat de koopmanſchap, door 't verval van Brabandt, toegenoomen hadt, wierdt, met den aenwas hunner rijkdommen, de moedt ſoo groot, dat men, aengeſien den voorſpoet der ſaeken, en de wakkerheit in 't beſtaen van grootere, de onkoſten en belaſtinghen verdubbelde. Landeryen, huyſen, lijftoght, kleederen, hoofden, geen dingh wierdt 'er buyten ſchattingh gelaeten, nogh verſchoont om in de belaſtinghen te draeghen, jae ſelfs heeft men niet ontſien ſigh met gelden op renten te beſwaeren. 't Seekerſte inkoomen was d'oopene ſee, dat, gelijk alle andere dinghen, de rampen des oorloghs niet onderworpen was: beſonderen yver noghtans wierdt by de regenten aengewendt, om, booven al, de koopmanſchappen te verſchoonen, op dat ſoo groot en onbeſtendigh voordeel, door te ſwaeren belaſtingh, niet elders moght vervoert worden. Maer de rijkdommen der Spaenſche Nederlanden, hoewel de ſchattinghen beſwaerlijk volghden, ginghen die der Vereenighde geweſten, door byvoegingh van 's Koninghs gelden, ongeloofelijk te booven: dan de meenighte der handelaeren, en de lightheit in 'er af te ſcheyden, terwijl eenighe die ten deele als hun eyghen onder den duym houden, eenighe die als eens anders goedt verquiſten, waeren oorſaek, dat ſe, onderſchept voor hun reght gebruyk, verlooren ginghen. 't Krijgsvolk, dat in dienſt van Hollandt was, beliep om dees tijdt, burger, bondtgenoot en vreemdelingh

By naer de ſelfde is de regeeringh der Spaenſche Nederlanden.

Inkoomſten der Vereenighde Staeten.

Rijkdommen der Spaenſche Nederlanden ongelyk grooter.

't Krijgsvolk in dienſt van Hollandt

lingh te ſaemen, uytgenoomen de Engelſche hulptroepen, niet booven 1588.
de achtien duyſent man te voet, beneevens een kleyn getal peerden: *beloopt*
ſijnde 't meerendeel van dien in de beſettinghen gehouden; en ongelijk 18000
ſwakker dan de vyanden, al eer Vrankrijk der ſelver krachten van een *man te voet,*
ſcheurde. Maer de ſorgeloosheit van Lyceſter en ſoo veele muyteryen *en weynigh*
hadden geleert, dat het nutter was, ſigh met weynigh troepen te *peerden.*
beſchermen, dan met meer volx, als de geldtmiddelen konden draeghen; te lichten, in plaets van ſoldaeten, ſijn eyghen vyanden te werven. Scharper orde ſtelde men van dagh tot dagh op de krijgstucht, op dat borgeren en naebuerighe volken, nogh ook die 't plunderen hunner landeryen, geleeghen tuſſchen deeſen en 's vyandts boodem, afkochten, door geen ooverlaſt geplaeght wierden: en wanneer men de ſoldaeten in de winterquartieren leght, geſchiet het buyten yemants beſondere koſten: al 't gheen hun verſchaft is betaelt de Republijk: een wondere ſaek braght men door deeſe gelijkheit te weeghe, dat gewaepende krijgsluyden door d'ingeſeetenen van ſelfs tot inleegheringh verſoght wierden. Al 't voetvolk was verdeelt in regementen, beſtaende in tien vendelen, ſelden in meer. De vendelen ſijn ſterk hondert koppen: ook ſijn'er ſterkere: maer d'een en d'ander in 't algemeen inſiende, ſal men bevinden, dat ſe, ongetelt de dooden, de verloopene, en die d'Ooverſten door de monſteringh doen heen glippen, by naer dit getal uytmaeken. Eeven ſoo veel ruyters ſijn de kornetten ſterk, welker drie, als een vleugel, onder een gemeen gebiedt ſtaen. En op dat de betaelingh der ſoldyen des te gereeder moght gevonden worden, heeft yder Landtſchap onder haere verdeelingh genoomen ſeeker getal van regementen en kornetten, die ſe uyt hunne middelen betaelen. Ook heeft men deeſe gewoonte beginnen in te voeren, dat de Kornel- en Hopman-ſchappen, door de geſeyde Landtſchappen, de mindere krijgsampten door de Hopluyden ſelve ſouden vergeeven worden: de hooghere, door de Algemeene Staeten, naer verdienſten, of naer gunſte. Meer dan tweemael ſoo ſterk waeren 's vyandts troepen, die ſe of om alles wat eenighſints verdaght was in te toomen, of tot verdaedigingh hunner wijdt en ſijdt verſtroyde landtpaelen gebruykten. De ſoldy der gemeene krijgsknechten was weederſijts gelijk: maer de belooninghen der gener, die ſigh uytſteekende queeten, waeren by den Spanjaert grooter, en onder hen een groote meenighte die dubbelde ſoldy trokken; en des niet te min viel hunne moetwil den ſteeden en het platte landt laſtigh, 't ſy ſe ſigh te velde of in beſettinghen vonden, en alſoo den geldtmiddelen eenen dubbelen ballaſt. Waer by den yverſucht der geener die 't bewint der waepenen hadden, geſchillen baerde. Maurits in teegendeel, heeft, nae hem 't beleidt des oorloghs was aenbevoolen, van eerſten af niet achter weeghe gelaeten van 't gheen ſoo wel de voorighe eeuwen, als het heedensdaeghs gebruyk, hadden uytgevonden: voortvaerendt was hy in ſijne ſaeken wakker voort te ſetten, en onvermoeyt in op 's vyandts aenſlaeghen een waekendt oogh te houden: jae ſelfs, onaengeſien de hoogheit ſijnes oppergebiedts, verwaerlooſde hy geenſints de minſte ſaeken te behartighen. Invoeghen, 't gheen te verwonderen is, die leermeeſter des oorloghs, die voor hem geenen anderen hadt gekent, op alles wat ten oorlogh diende, door eyghen ooverlegh eenen vaſten voet ſtelde; hy beſorghde, dat de ſchildtwachten alleſints wel voorſien en op hun hoede, de ſteeden naer behooren geveſtight waeren; uytſteekendt was hy in bequaeme plaetſen voor ſijn leegher uyt te kieſen, in te maeken dat alle ſtormgereetſchappen veerdigh by de handt bleeven:

voorts

1588. voorts leerde hy ſijne ſoldaeten, onbedreeven in werken en veldtſlaeghen, te peerdt rijden, hunne geleeden te bewaeren, ſpijs met ſigh te draeghen, en aen borſtweeren en loopgraeven te arbeyden, op eene andere wijſe, als dees eeuw gewoon was. Dit alles, om d'onweetenheit der geener, die ſigh, 't gheen ſe niet en kunnen, ſchaemen te leeren, langh beſpottelijk gehouden ſijnde, wierdt, nae d'ondervindingh, van veelen voor een wonder geoordeelt: aengeſien ſy, die door meenighte van neêrlaeghen gewoon waeren ſigh van de vlucht te dienen, nu weederom darden ſtant grijpen, den vyandt 't hooft bieden, en ſteeden als met ooverval verraſſen: dermaeten, dat een yder nu genootſaekt was te bekennen, dat gelijk de Vaeder in de gunſt der volken te winnen, en in de gronden van den Vereenighden Staet te legghen, niemandt ſijns gelijken hadt gevonden, ſoo ook de Soon dien ſelfden Staet tot handthaevingh, tot aenwas en vermeerderingh hunner ſaeken, als door een beſondere gunſt des hemels, was geſchonken. Maer hoe groot een onderſcheit 'er tuſſchen deeſe wijs van oorloghen en 't gebruyk der voorighe tijden is, ſal uyt den inhoudt van het volghende werk verſtaen worden. De Staeten der Vereenighde Nederlanden onderhouden geen geringhe maght van ſcheepen, die op 's vyandts ſeeſteeden, en den doortocht der rivieren een waekendt oogh houden: andere dienen ten deele om de viſſchery te veylighen, en de koopvaerdyſcheepen te geleyden, andere kruyſſen *in* den Ocean, om de ſeeroovers te verdrijven. Buyten alle twijfel ſchiet de vyandt hier in veel te kort, naerdien hy weynigh haevenen heeft, en die niet ſeer bequaem, niet veel ſcheepen, die alleen tot uytlegghers voor de ſteeden dienden. Den Aedel haekte weederſijts nae een ſachte leedigheit, of geruſte eerampten, 't ſy dan uyt koelheit omtrent de belanghen hunner ſijden, geſprooten uyt afgunſt, hier te lande teegen 't gemeen; ginder teegen de Spanjaerts: 't ſy dan ook uyt een ingewortelde vadſigheit, veroorſaekt door de konſtenaery der Vorſten, die hen eertijts van de krijgsbedieninghen ontſlaeghen hadden, en alleen 't bewint oover heerlijke goederen ooverlieten: weynighe waeren 'er alleen, die uyt ſught tot glory, of om de benaeutheit hunner eygene huysſaeken, de waepenen in de handt naemen, en ſorghen, weerdigh hunne afkoomſt, aenſloeghen. Wat 't ghemeen belanght, de ouden, wien nogh argher tijden heugden, en de jonghe, om dat ſe geenen vreede geſien hadden, ſigh genoeghende met den ſtaet der ſaeken, hoe die weeſen moght, gevoelden den oorlogh niet dan door geruchten en ſchattinghen: en veele, die 't, buyten ſught, met den Godtsdienſt in 't gemeen aengenoomen, hielden, om geene andere reeden, volghden. Maer hen, die in den Roomſchen Godtsdienſt waeren opgevoedt, was, nae ſoo veele exempelen hunner byeenkoomſten, by plakkaet der Staeten van Hollandt, op een boete noghtans die niet al te ſwaer viel, verbooden hunnen Godtsdienſt ſelfs in 't heymelijk te oeffenen. Die ſelfde wierden nogh, door een ſtilſwijghendt gebruyk, uyt de voornaemſte eerampten geſlooten. d'Ooverblijfſelen der Geeſtelijken van beyde de geſlachten, om dat hunne goederen in de meeſte plaetſen waeren aengeſlaeghen en verbeurt gemaekt, hebben de Staeten t'hunner verlichtingh een eerlijk onderhout gegeeven, ſoo ſe ſigh maer ſtil en geruſt hielden. De vergaederinghen der andere geſpliſte geſintheeden vondt men geraeden met ooghluykingh door de vingheren te ſien. Den Bedienaers van den aengenoomen Godtsdienſt gaf men nogh in vroedtſchappen, nogh in andere Staets beraedtſlaeghinghen eenigh deel: ſelfs hunne kerkelijke vergaederinghen waeren den toeſight der Oover-

Ooverheeden onderworpen. Soo dat in der daet, wen maer de jonghste be- 1588.
roerten besaedight waeren, niet lightelijk nieuwe te duchten stonden. Van gelijken hadt aen d'andere sijde der Nederlanden de langhe ervaerenheit geleert de beginselen der beroerten voor te koomen. De wetten bleeven op den selfden voet als voor den oorlogh: ook gaf de seedigheit van Parma niemandt oorsaek tot misnoeghen: en eenighe steeden wierden door besettinghen, maer in 't algemeen door de maght der regenten, in hunnen plicht gehouden: voegh hier by, dat, hoewel de Bisschoppen, ingevoert onder Vrouw Margareta, Parmâs moeder, en den Hartoghe van Alva, hunne weerdigheit behielden, en wel 't meerdergedeelte ter gunste der Jesuiten helden, men echter sigh, uyt insight des oorloghs en der vyanden, onthieldt van Inquisitie, van straffen en pijnighen; sijnde daerenbooven een groot gedeelte der gener, die van een strijdigh gevoelen waeren, uytgeweeken: en d'ooverighe veel eer door vreese, dan straffe, hadden leeren gehoorsaemen. De duerte in 't kooren, de steygeringh van den prijs op alle andere dinghen, noodigh tot 's menschen onderhout, door swaere belastinghen, d'ongemakken die 't winnen der landtvruchten vergeselschapten, wierden ten weedersijden te gemakkelijker gedraeghen door 't wakkeren van den handel, en 't beneevens dien verswaeren der arbeydtsloonen. Wonderlijk bloeyde in Hollandt de koopmanschap, voedtsterse der mindere neeringhen en handt-werken: en Amsterdam alleen wierdt met de grootste koopsteeden der voorighe eeuwen en teegenwoordighe tijden vergeleeken. Hierentusschen, gelijk in den oorlogh de gewenste vruchten van een geseegende vreede bleeven, soo ook verstorven de gebreeken niet; sijnde de gemoederen soo verre van verwilderingh door 't gebruyk der waepenen, dat se tot het teegendeel vervielen: want de pracht in kleederen, den ooverdaet in leeven, de dertelheit in andere oovertollighe quisteryen, waeren, door uytheemschen ommegangh, en 't verkeeren met die hunne ballinghschap onbekommert draeghen konden, soo hoogh gesteeghen, dat se, door geene wetten gebreydelt, den rijken allesints naervolgende, eerlangh die teegen hen geensints opmoghten, uyt schaemte voor armoede, tot de selfde gebreeken nae sigh sleepten. Invoeghen dat die oude en dappere eenvoudigheit der Hollanderen, haere kuysche en beroemde reynigheit, als thoen eerst in een weelighe wulpsheit quaemen te veranderen: 't is waer sy strekte den geldtmiddelen ten merkelijken voordeele, maer ook ten verderve der seeden: aengesien hier door de gierigheit, dat ingekankert gebrek, tot oovermoedighe stoutheit wordt gedreeven, en niet toelaet te gedenken, dat het ooverheerde volken sijn, die deese maniere van leeven hebben ingevoert. Maer de gebreeken der vyanden, welker vry ondraegelijke ooverdaedigheit, selfs door geene armoede veranderde, wierden voor deughden aengenoomen.

EYNDE DER JAERBOEKEN.

HUGO DE GROOTS

HISTORIEN

DER

NEDERLANDTSCHE

SAEKEN.

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
der
NEDERLANDTSCHE
SAEKEN.

EERSTE BOEK.

INHOUDT.

De vloot in Spanjen teegen Engelandt verveerdight belooft ſigh te groote ſaeken. Engelandt wordt van Sixtus de V. ten prooye gegeeven aen dien 't eerſt bemaghtight. Beſchrijvingh der Spaenſche vloote. Parma, Opperbevelhebber van dien töght, verwaght die in Vlaendre. Al te grooten ſorgeloosheit der Engelſche en Hollanders. Die van Hollandt beſetten met hunne ſcheepen de Vlaemſche haevenen. Eliſabeth voorſiet de oevers van den Teems met krijgsvolk. Sy geeft aen Seimours 't bevel oover de kleynſte ſcheepen, aen Houwaerdt en Draek oover de grootſte; ſy wordt door uytgeſtrooyde geruchten bedrooghen. Misſlagh der Spanjaerden. Parma wordt binnen Duinkerken beſlooten gehouden. Oorſaeken van d'ongelukkighe uytkoomſt der Spaenſche ſeetoght. Desſelfs verhael. Dankſegginghen tot Godt oover de ſeeghe in Engelandt en Hollandt beſlooten. Parma Berghen op den Soom ſonder vrucht beleegerende, breekt de beleegeringh op. Berghen wordt van de Staeten aen Maurits geſchonken. Bon door Chimay ingenoomen, terwijl Schenk vruchteloos arbeit tot ontſet, als ook Wachtendonk. Hollandtſche ſcheepen in Schotlandt beſlaeghen. Geertruydenbergh wordt van de muytende ſoldaeten aen Parma oovergegeeven. Mansfeldt valt te vergeefs op Heuſden, Bommel en Voorne. Haet der Spanjaerden teegen Parma, die, ſigh ſelfs een ſiekte op den hals haelende, ſigh by den Koningh ſuyvert. Mansfeldt beleeghert Rhijnberk; waer binnen Schenk verſterkingh brenght, die naederhandt van ſijnen aenſlagh op Nijmeeghe afgedreeven ſijnde, in de Wael verdrenkt. Waerenbon, volghende Valkenſtein, die tot ontſet van Rhijnberk geſonden was, wordt door den kornel Veer geſlaeghen. Rhijnberk, hoewel met volk verſterkt, wordt eyndelijk aen Parma oovergegeeven: die daer nae ook aenſlaeghen op meer andere ſteeden maekt. Wreede bejeegeninghen tusſchen de Spanjaerts en de Vereenighde Staeten op ſee. d'Engelſche voorhebbende den Koningh van gelijken in Spanjen te beöorloghen, trachten te vergeefs Don Antonio in't rijk van Portugael te herſtellen. Vrankrijk, nae 't ombrenghen van Henrik de derde verdeelt, voeght ſigh met de partyen. Philips, om den Prinſe van Bearn, 't verkrijghen van de

 Kroon

Kroon te beletten, sendt onderstandt aen Majenne. d'Engelsche en de Vercenighde Staeten senden hulp aen Bourbon. Vergelijkingh tusschen de Fransche en Nederlandtsche beroerten.

U oopenbaert sigh een veel duydelijker beleidt van saeken, nae dat Prins Maurits, hebbende 't bestier der waepenen bekoomen, de gunst des geluks op sigh gewendt heeft. De stant der Republijke, de strijdigheit in Godtsdienst, het ernstigh bedrijf des fellen oorloghs, de hoopeloosheit van vreede, sijn in hunnen ouden staet gebleeven. Waer by dan ook in 't vervolgh der voorgevallene saeken veel eer verscheydenheit, dan verwarringh, is aen te merken. De waepenen der Spanjaerden hebben toegeleght op Engelandt, ook hebben se toegeleght op Vrankrijk, dogh al 't inspannen sijner krachten is niet alleen vruchteloos geweest, maer ook van jammerlijken uytslagh. Geweldigh groot waeren sijne inkoomsten, onmachtigh echter om soo veele oorlooghen te draeghen: waer uyt alle onheylen, die d'armoê vergeselschappen, quaemen te rijsen. Middelerwijl raekten de krachten en de moedt der Hollanderen aen het verslappen: men maekte verbonden met de (naebuerighe) Kroonen, die weêr ten deele verbrooken wierden. Ginder hadt men dikwils veranderingh van Landtvooghden: eyndelijk ook van Heer: quaelijk waeren 'er de vertrouwlingschappen verseekert, de konstenaeryen vol lafhartigheits. Hier heeft men door 't beleidt des eenen Veldtheers veel gevaers gemijdt, de waepenen dapper voortgeset: waer by de rijkdommen ter see, door geweldt teegen den vyandt, door trouw omtrent allen anderen, ongeloofelijk hebben toegenoomen; invoeghe nu wel vastelijk kon gelooft worden, dat de machten weedersijts in gelijken staet gebraght waeren, en voortaen niet sonder hacchelijken uytslagh souden oorloghen. Want dees tijdt heeft by de saeken, die dus langh geringh geweest sijn ook de menschelijke hoop gevoeght, en dus verre heeft men alleen de bloote wonderen des hemels moeten aensien. Al 't welk my of door eyghen gesight, of door onfeylbaer verhael bekent sijnde, ik voorgenoomen heb, naer den reegel der geschichtschrijvers, de weerelt gemeen te maeken. Hoewel ik my light kan inbeelden, hoe haetelijk 't is, op een tijdt, waer in de partyschappen nogh eeven vinnigh op den anderen gebeeten sijn, dusdaenighe schriften aen den dagh te brenghen; aengesien men by den vyanden niet buyten vermoeden van te vleyen wordt gehouden, en den sijnen door stantvastigheit in 't oopenbaeren der waerheit, lightelijk niet dan al te grooten aenstoot geeft. Maer het oordeel mijner oprechtigheit, en de belooningh sal ik te gelijk van den naekoomelinghen verwachten. En indien Godt immer een eynde van soo swaeren oorlogh heeft geschikt, sullen 'er misschien gevonden worden, die, nae my, de stoffe en de reedenen hier uyt ontleent, met een meerder gerustheit en welspreekenheit sullen ten toon stellen. Sijn 'er ondertusschen eenighe, die, geseeten verre buyten onse beroerten, hunne rust in 't naespeuren van eens anders onheylen besteeden, die gelieven sigh van deese te dienen; en hier uyt te trekken oorloghslessen en een krijgskunde, welke sy, haetende de borgerlijke oneenigheeden, gelukkigher teegen den onchristenen vyandt mooghen gebruyken. Maer geschiedenissen te beschrijven is voorwaer altoos een hacchelijk werk geweest: om dat se den uytlander en naekoomelingh onbekent sijn, den inwoonder verrukken; en gelijk het eerste den leeser, soo is het

het laetſte den ſchrijver vry gevaerlijker. En 't verloop der tijden helpt voorwaer niet weynigh, door vergeetelheit of maght des ooverwinnaers, van een naeukeurighe kennis aen 't verdwijnen. Dan indien ik my, onaengeſien dit alles, genootſaekt vinde, deeſe dinghen, hier te lande, in het licht te brenghen, ſal 't een merkelijk voordeel geeven onder die party geleeft te hebben, die haer te reght moght ſchaemen, ſoo ſe den ſchrijver haerer geſchiedeniſſen niet handthaeft in die vryheit, welke ſy alle haere ingeſeetenen belooft. Waer by koomt, dat de meeſte ſaeken t'haeren voordeele ſijn uytgevallen: en 't beſonder vrucht-baer is, ſigh oover de beginſelen van een groeyende Republijk te verwonderen.

'tJaer, dat de Chriſtenen, ſeedert onſes Saelighmaekers geboorte, vijftien hondert achtentachtigh in orde van getal ſtellen, was in ſijnen loop: en die ſigh 't voorweeten uyt de hemelſche lichten vermeeten, hadden voorſeght, dat dit de daeghen aller dinghen ſoude voleynden; 't ſy deeſe konſt, in ſigh ſelven ydel, en alleen binnen onſe lightgeloovigheit bepaelt, immer geneeghen ſy door de toekoomende dinghen heen te dringhen; 't ſy die dwaelingh ſy der geener, die de verheevenheit der Goddelijke teekenen eenen verkeerden uytlegh geeven; en een gedeelte der hemelſcher dreygementen geweeſt hebbe, de geweldighe vloot, die in Spanjen, terwijl die Koningh met den Turk en Vrankrijk in vreede was, met gelijke hoop en grimmigheit, teegen hen ſelven gewaepent, in aller haeſt wierdt voortgepreſt. Want 't was niet genoegh, dat die ooverwinnaers van ſoo veele rijken, en der nieuwe weerelt, ſoo geruymen tijdt geſpilt hadden in, door weederſijdige neederlaeghen, een geringh volk weeder onder hunne gehoorſaemheit te brenghen, ten waere men ook een vrouwe tot het verwijt dier ſchande voeghde. Maer de Hollanders, ſoo men waende, oorloghden ſigh op d'Engelſche, d'Engelſche ſigh op de ſee verlaetende: als of hen de daeden der Saxen, en Deenen en Normannen t'eenemael onbekent waeren, of die maer de voet in 't eylandt hadt gekreeghen, ſigh daer van niet konde meeſter maeken. Want dat ook de Koninghen ſelfs, uyt ſchrik voor hunne eygene ingeſeetenen, de veſtinghen ter needer geworpen, en alſoo den vreemden eenen wegh in Engelandt gebaent hadden: en wat ſouden booven dien die ſwakke lichaemen, die gemoederen van een volk, dat door langduerighe vreede en dertelheit vermurwt was, ſonder Ooverſten, ſonder ruytery, teegen 't gewelt der Spanjaerden, teegen die ſoo veele jaeren onder 't beleidt van Parma hadden geſeegepraelt, vermooghen? dit was de wegh om ſigh oover d'afgevallene te wreeken, en t'eenen trap tot het ooverighe te dienen. Voorts beloofden ſe ſigh, gelijk de menſchelijke begeerlijkheit gewoon is de hoop ſijner gedachten immer voort te ſetten, dat Schotlandt en Deenemarken, rijken die in den ban gedaen waeren, moſten in hunne handen vallen. Dat hen daer nae niet kon ontgaen de krachten en den haet der Engelſche teegen Vrankrijk, dat meer dan oyt op die tijdt in ſijn eyghen bloet plenſte, naer eyghen welgevallen te gebruyken. Wat ſouden wijders alle andere landen van Europa, verdeelt in ſoo veel Vorſtendommen, die nimmer ſigh ter goeder trouwe vereenighen konden, wen ſy de ſee geſlooten hielden, anders uytrechten, dan hen ten prooye vallen? Luyden van beſaedighder oordeel darden ſigh ſoo groote ſaeken niet belooven; maer ſigh te waeter te begeeven, om teegen volken die aen ſee gebooren ſijn de kans ter ſee te waeghen, alle omleggende landen, door een geweldighen ſchrik, in onſeekerheit werwaerts 't heenen wilde, te doen ſidderen, den

1588.

In Spanjen ſpoedt men ſigh met het voortpreſſen eener vloote teegen d'Engelſche.

Al waer men, verwaent door ydele hoop, ſigh te groote dinghen belooft.

1588. den roover voor een tijdt binnen ſijne ſchuylplaetſen te beſluyten, den handel t'eenemael af te ſnijden, dachten ſe 't gewicht hunner aenſlaeghen te konnen opweeghen. En de Paus van Romen (dees was Sixtus de V. van dien naem) arbeyde, om, door den Spanjaert, Engelandt, dat d'eenvoudigheit der Koninghen in voortijden cijnſbaer aen den Roomſchen ſtoel gemaekt hadt, onder ſijne gehoorſaemheit te brenghen. Dees dan naeſpoorende de voedtſtappen der Pauſen, ſijne voorſaeten, die, door tweedraght der Vorſten, ſigh eerſt het reght oover de koninghrijken, daer nae ook oover de Koninghen ſelve, hadden aengemaetight, heeft Engelandt aen dien 't eerſt quam te bemaghtighen ten prooye gegeeven; als een rijk, 't welk Eliſabeth, buyten reght ooverheerſcht hebbende, door 't ombrenghen van doorluchte hoofden, en het volk in ſchrik te houden, geweldelijk beſat, behalven dat ſe haer aen den Godtsdienſt ſchuldigh gemaekt hadt, en de ſchandtvlek haerer geboorte droegh, als die was voortgeteelt uyt oooverſpel, 't welk t'onreght met den naem van huwelijk wierdt bewimpelt. Want alle deeſe dinghen, en meer andere, hadt hy haer in ſijn bulle te laſt geleght, noodighende daerbeneevens alle menſchen om den toght der Spanjaerden te helpen uytvoeren, en ſelfs den Engelſchen ontſlaende van den eedt, die hen aen de Koninghinne verbonden hieldt, om haer, was het mooghelijk, leevendigh, ſoo niet, ten minſten doodt, aen hem oover te leeveren. Hy hadt'er tot belooningh van dat ſchelmſtuk bygevoeght vergiffenis van alle andere, ſelfs by Godt: en meer diergelijke ſotternyen, die, in de blinde eeuwen niet ſonder klem geweeſt ſijnde, nu alleen om de ſleur gegeeven, om de ſleur aengenoomen worden. 't Is ſeeker men geloofde, dat in Engelandt veele voornaeme grooten ſigh de teegenwoordighe regeeringh en ſtaet der ſaeken niet te wel gevallen lieten, en Bernardin de Mendoza, die, op den tijtel van geſant, eenighe jaeren in dat hof als verſpieder doorgebraght hadt, een tael voerde, die, vol ydelheit, wonder de geneegenheit der ſelver tot den Spanjaert roemde. Maer de waerheit was, dat, hoe ſeer ſy ook in Godtsdienſt verſchilden, naeuwlijx yemant ſoo onvoorſightigh is geweeſt, die ſigh op uytheemſche ooverheeringh darde betrouwen. Hierentuſſchen worden op alle Spaenſche kuſten, en in alle haevenen van Italien, die onder ſijn gebiedt ſtonden, gewaepent omtrent twintigh duyſent krijgsknechten, en hondert veertigh ſcheepen, ten meerendeele van ongelooſelijke ſwaerte, die ſelfs haeren ondergangh geweeſt is. Onder deeſe telde men een groot getal (die ſy Galeoenen en Galeaſſen noemen) waer in, nae de gedaente van kaſteelen en ſteeden, toorens en ſolderinghen opgereght waeren, en die met drie hondert roeyers wierden voortgeroeyt, ſijnde bedekt teegen 't beſchieten, en geſterkt met borſtweeren, om 't geweldt der ſeebaeren te konnen uytharden. 't Seevolk in dienſt genoomen was uyt allerhande landtaerdt, de leevensmiddelen voor ſes maenden, grooten oovervloet van geldt, voorts alle behoeften die men gewoon is in een landtoorlogh meê te voeren, en twee duyſent vijf hondert ſtukken geſchuts. En al deeſe toeruſtingh van veele jaeren wierdt door den druk onder 't gemeen geſtrooyt, te gelijk om ſchrik te maeken en te praelen; ſoo dat genoeghſaem bleek, dat daer door de Spaenſche moogenheit voor al de weerelt wierdt ten toon geſtelt. En hoewel ſommighe gevoelden, dat men door een Heraut behoorde Eliſabeth den oorlogh aen te ſegghen, vonden 't andere noghtans ongeraeden, achtende hunne waepenen genoegh gerechtveerdight door de Pauſſelijke bulle. Niet meer wierdt'er geluyſtert nae den heylſaemen raedt van den Marquis de Santa Cruz, en des Hartoghen van Parma, die

Sixtus de V. geeft Engelandt ten prooye aen die 't eerſt bemaghtight.

Hy maent den Engelſchen aen om Eliſabeth 't leevẽ te beneemen.

Beſchrijvingh der Spaenſche vloote.

Den heylſaemen raedt die Santa Cruz en Parma den Spanjaerts geevẽ wordt in de wint geſlaeghen.

die oordeelden, dat men alvoorens ſigh van eene der ſeehaevenen in Hollandt behoorde te verſeekeren, aengeſien de Vlaemſche onbequaem waeren, om, teegen alle onſeekere uytſlaeghen der ſee en des oorloghs, ſoo geweldigh een vloot te berghen. De meeſte lieten ſigh voorſtaen, dat, ten waere het leegher van ſtonden aen nae de Teems gevoert wierdt, en aldaer lande, om Londen te beſtormen, niet anders geſoght wierdt, dan de ſeeghe te verwijlen. 't Opper-Ammiraelſchap oover de vloot was gegeeven aen Alphonſo Perez Gusman, Hartogh van Medina Sidonia; een eere, hem aengedaen meer om den uytſteekenden luyſter ſijnes geſlachts, dan om eenighe andere verdienſten; en onder hem hadden ſigh, buyten 't aengenoomen getal, op eyghen koſten, vrywilligh uytgeruſt de eedelſte geſlachten in Spanjen, en veele van doorluchten huyſe: ſoo groot was niet alleen de begeerte tot buyt, maer ook de verſeekertheit. Men ſeght voor waerheit, dat ſe alvoorens de ampten, landtgoederen, wooninghen, en alle verdere oorloghwinſten, onderlingh verdeelt hadden. Immers onder den buyt heeft men geſien ſtroppen, en meer andere gereetſchappen tot moordt of ſlaevernye, die ſe den ooverwonnenen, als of hen de ſeeghe niet ontgaen konde, bereydt hadden. In 't midden van de Lente vergaederden de ſcheepen tot Liſſebon, van waer ſe verſtroyt, en in de haeven van Gallicien geraekt ſijnde, drie ſcheepen vermiſten, welke een geweldighe ſtorm, en ten deele de Galeyboeven, hunne vryheit meeſter geworden, teegen de Franſche kuſten gejaeght hadden. Ondertuſſchen onthieldt ſigh Parma, wien 't opperbeleidt van dien tocht was aenbevoolen, met een leegher van oover de dartigh duyſent man, ſoo te voet als te peerde, in Vlaendre, alwaer hy ettelijke vaerten hadt doen graeven, om door de ſelve alle de oorloghsbehoeften nae de ſeeſteeden te doen aenvoeren. Aldaer hadt hy byeen gebraght achtentwintigh ſcheepen van oorloghe; en omtrent vierhondert platboodemen, om, buyten gevaer, aen ſtrandt te konnen koomen; welke eenſdeels gekoght, eenſdeels onophoudelijk, ſonder naght of dagh te vieren, nieuw gebouwt waeren: beneevens eenighe brugghen, om 't volk te voet en te peerde oover te voeren, ſoo haeſt als de Spaenſche vloot in de Noordtſee was gekoomen. Maer aen de ſijde van Engelandt en Hollandt was de toeruſtingh geenſints gemaetight naer 't gevaer van ſoo dringenden oorlogh, terwijl men geloofde, dat de vloot door de windt te rugh gedreeven wierdt, of ſoo geweldigh ſwaere ſcheepen nimmer in de enghten van hunne ſee ſouden koomen. Eyndelijk ſeyden de meeſte voor vaſt, dat deeſe vloot niet toegeruſt was, dan om de ſcheepen uyt Indien weederkeerende te geleyden, niet teegenſtaende de Koningh van Vrankrijk hen hadt gewaerſchouwt, dat hy van de maght en aenſlagh deeſer vloote ten vollen bericht was. Dus is 't, dat ſe ſigh op ydele geruchten en loſſe giſſinghen liefkooſden, ſonder de grootheit van 't gevaer te begrijpen, dan nae dat ſe ſigh daer van ontlaſt ſaeghen. Die van Hollandt echter maekten ooverſlagh hoe veel ſcheepen en bootsvolk ſy in waepenen hadden, of omtrent beſondere konden by een rukken: en hebben daer nae met een taemelijke vloot de Vlaemſche haevenen beſet gehouden, om Parma 't uytloopen te beletten, voor 't ooverighe by nae ſorgeloos ſijnde. De Koninghin, die ſigh tot nogh toe door een bedriegelijke paishandel hadt laeten bedeunen, ſloot, hoewel by nae te ſpaede, alle die verdaght waeren van veranderingh in den Godtsdienſt te ſoeken, binnen eylanden en moeraſſen. Den oever van de Teems beſette ſe, ter plaetſe daer men geloofde dat de vyandt landen moght, ten weeder ſijde met ruytery, en ſchielijk gepreſte regementen voedtknechten:

1588.

Den Hartogh van Medina Sidonia Ammirael oover de vloot.

De vloot vergaedert in 't midden van de Lente voor Liſſebon.

Parma, wien 't opperbeleidt van den toght was aenbevoolen, leght met een leegher van 30000 man in Vlaendre.

Al te groote ſorgeloosheit der Engelſche en Hollanders.

Die van Hollandt beſetten met een vloot de Vlaemſche haevenen:

Eliſabeth de oevers vã de Teems met krygsvolk.

1588. ten: deeſe meenighte, die uyterlijk wel een ruſtigh gelaet toonde, dan met Parmâs oude krijgsknechten, indien hy genaedert hadt, in waepenhandelingh en ervaerenheit niet waeren op te weeghen, heeft ſe in haere teegenwoordigheit gemonſtert en aengeſprooken. Ook gebraeken 'er ondertuſſchen geene, die haer by Tomyris, by de Koninghinnen der Amazonen, by Voadica, welke eertijts op dat ſelve eylandt hadt geheerſcht, vergeleecken, en haer gaeven al de glory, die de geſchiedeniſſen of fabulen den doorluchtighſten heldinnen aller eeuwen hebben toegeſchreeven. De vloot, waer onder ſy genoomen hadt de ſcheepen van beſondere, verdeelde ſe in deeſer voeghe: Seimours, dien 't bewint oover de mindere ſlagh van ſcheepen was gegeeven, hadt ſigh t'onthouden in 't naeu van de Hoofden, en omtrent den mondt van de Teems; de groote, hondert in 't getal, die meerendeel uyt de Spaenſche ſee te rugh quaemen, om mondt- en krijgs-behoeften in te neemen, ſouden in de haeven van Pleimouth blijven, om van daer, wen 't noodt deede, den vyandt teegen te gaen; waer oover tot Ammirael geſtelt was Karel Houwardt, tot Onder-Ammirael François Draek. Dees, hebbende den roem ſijner doorluchte ſeedaeden by naer door alle geweſten des weereldts heen verſpreidt, was weerdigh, dat ſijn vaederlandt, in die gevaerlijke tijdt, ſigh tot ſijn beleidt en dapperheit keerde. 's Vyandts vloot was niet verre van Engelandt, toen de Koninghinne, bedrooghen door geruchten ten dien eynde van de Spaenſche ſijde met voordaght uytgeſtroyt, door brieven aen Houwardt weeten liet, hoe ſy ſeeker bericht was, dat de vloot niet koomen, of ten minſten een geruymen tijdt achter blijven ſoude, en derhalven hem gelaſte ſijne ſwaerſte ſcheepen t'ontwaepenen. Naeuwlijx hadt hy deeſen laſt achtervolght, of ſie de vloot in 't geſight van Engelandt, en Houwardt ſigh met groote moeyte pijnen, om 't krijgsvolk, dat, op geloof van afgedankt te ſijn, ſigh ongebonden door 't landt verſpreyde, te verſaemelen. Geenen minderen misſlagh hadt de Spanjaert begaen, dat hy hen van ſtonden aen niet plotſelijk op 't lijf viel, toen hy hen ongereet tot teegenweer konde aentreffen: en Engelandt buyten twijfel gevaer geloopen hadt. Maer de gevangene hoofden, als hen deeſe dwaesheit toegedreeven wierdt, hoorde men ſigh ontſchuldighen op de naeuwe orde en bepaelden laſt, die meerendeels vyandt van voordeelighe geleegenheeden ſijn, daer aen hen Philips gebonden hadt, en niet gewilt, dat de vloot in eenighe hacchelijkheit geſtelt wierdt, voor al eer Parma, in ſee geſteeken ſijnde, den ſchrik verdubbelt hadt. Maer deeſen hielden Seimours en de Hollandtſche ſcheepen binnen Duinkerken beſlooten: en hy ſelfs heeft met geen kleyne ſcheepen durven doorbreeken, nogh de Spaenſche vloot, ſchoon ſe de rampen daer aen gevolght al t'eenemael hadt ontgaen, ſoo dight aen ſtrandt, die doorgaens met banken beſet is, konnen naederen, of hen was onmoogelijk 's vyandts ſcheepen, veel lighter als de hunne, daer van daen te drijven. 't Voornaemſte ongemak dat hen in hunnen aenſlagh te rugh ſette, en waer op ſelfs niemandt was verdacht geweeſt, als of den heemel hen alle met blindtheit hadt geſlaeghen, was, dat de Spanjaerts hadden verwaerlooſt veele behoeften, noodigh tot de vloot, met ſigh te brenghen, als of hen Parma die verſchaffen ſoude. Dan ook Parmâs ſcheepen hadden meerendeels groot gebrek aen bootsvolk: de reeden hier van was, behalven de bekende gierigheit der Oooverſten, dat in de Nederlandtſche ſteeden, aen de Spaenſche ſijde, weynigh vaerendtvolk gevonden wordt; en ſelfs de Hanſeſteeden waeren niet maghtigh volx genoegh te leeveren, om 't getal te vervullen, en die de Spanjaerts teegen

Seimours Ammirael oover de kleine ſcheepen.

Houwardt en Draek oover de groote.

De Koninghinne wordt door geruchten bedrooghen.

Misſlagh der Spaenjaerden.

Hunne onſchult.

Parma wordt binnẽ Duinkerken beſlooten gehouden.

Oorſacken van d'ongelukkighe uytkoomſt der Spaenſche toeruſtingh.

1588.

teegen hunnen dank hadden ſcheep gedreeven, verliepen op alle geleegenheit van vluchten. d'Engelſche ondertuſſchen weeder by een verſaemelt ſijnde, hebben hun vloot met grooten arbeidt en moeyte, wijl de

d'Engelſche vloot leevert de Spaenſche ſchutgevaer.

wint niet dienen wilde, uyt de haeven van Pleimouth gekreeghen, om den vyandt tot ſchutgevaer te brenghen. Uyt welke wijſe van ſlaen lightelijk is gebleeken, wat onderſcheit het is, met ſwaere of geſwinde en wel beſeylde ſcheepen te vechten. Want onder d'Engelſche ſcheepen waeren 'er weynighe, die in groote by de Spaenſche haelen konden; maer door dien ſe ſigh handigher beſtieren lieten en vaerdigher ſwaeyen konden, hadden ſe de loef van de vyandt gekreeghen, ſoo dat ſe ſomwijlen met volle ſeylen nae hen toeliepen, en ondertuſſchen ylinx weeder achteruytweeken. Selfs wanneer de wint veranderende, de Spaenſche op hen aenſetten, wiſten ſe hen met omloopen te leur te ſtellen. By ſtil weeder, 't bequaemſte voor den vyandt om te roeyen, loſten ſe niet alleen bloote koogels, maer ook keetenen, die ſigh verſpreydende, wandt en

De Spanjaerts ſoeken den ſlagh t'ontgaen.

riemen van een reeten. Dan de Spanjaerts waeren niet geſtelt om te vervolghen, nogh, ſchoon hen geleegenheit gegeeven wierdt, geſint ſigh in een gevecht in te laeten. Sy wierden geſpaert als tot gewightigher aenſlaeghen. De ſcheepen laeghen in een langhe reex met uytgeſtrekte hoornen, maekten traeghen voortgangh, en wierden daerom des te ſeekerder getroffen. Booven dien, wanneer 't geſchut wat vinnigher op hen aendrongh, hieldt de vloot ſigh dichter, halvemaens wijſe geſlooten; en maekte, op dat 't eene het andere niet ſoude voorloopen, kleynder ſeyl: en eevenwel dit ſelfs niet veyligh genoegh, ſtootende de ſcheepen, ſoo dikwils ſy geperſt wierden, elkander in ſtukken. 't Gheen

't Schip der Baldeeſen wordt van Draek genoomen.

Baldes, Landtvooght van Andaluſien, in Spanjen, en maeghſchap des genen, dien 't belegh van Leyden berucht gemaekt heeft, weedervaeren is. Want een ſchip van Seville, op hebbende acht hondert mannen, en hem tot Opperhooft, quam met ſulk een gewelt op een ander aendruyſſen, dat het maſteloos van de vloot verlaeten wierdt, die, om niet eenenthalven aller vaert te ſtuyten, voort ſeylde. Dit, dus bedremt ſijnde, heeft ſigh aen Draek moeten oovergeeven, en is daer op tuſſchen hen, door goedertierenheit omtrent den ooverwonnenen, en door vleyery omtrent den ooverwinnaer geſtreeden. Ten ſelfden tijde is 't voornaem-

't Voornaemſte ſchip van Biſcayen vlieght in brandt.

ſte ſchip van Biſcayen, behoorende onder 't Ammiraelſchap van Michiel d'Oquendo, in brandt gevlooghen. Daer ſijn 'er, die verhaelen, dat een Nederlander, 't ſy gedachtigh ſijnes vaederlandts, 't ſy geſtoort, dat men hem miſtrouwde, hebbende den brandt geſteeken in ſtoffen die lichtelijk 't vuer vatten, in ſee geſpronghen is. Weynigh menſchen quaemen 'er behouden af; den romp van 't ſchip, welken de vlam niet hadt verſlonden, bleef den vyanden ten prooye. Daer nae verlooren de Spanjaerts een Venetiaens ſchip en eenighe andere van kleynder ſoorte. Hierentuſſchen wierdt de Engelſche vloot geſterkt, ſoo met

d'Engelſche vloot doornaegelt de Spaenſche door geduerigh ſchieten.

meerder getal als toeloop van aedel, die yder om 't ſeerſt hunnen yver ten dienſte der Koninghinne betuyghen wilden, en verdeelde ſigh in verſcheyde eſquaedres: die den vyandt aldus omcingelt hebbende, ſijne ſcheepen door geduerigh ſchieten doornaegelde en reddeloos maekte. Maer ſelfs al toen ter tijdt hebben ſe gebrek aen buſpoeder gehadt; waer aen 't hen naederhandt doorgaens mangelde. Hunnen eenighen toevlucht is geweeſt in Hollandt, ſonder welk Engelandt toenmaels niet

d'Engelſche hebben gebrek aen buſpoeder.

heeft konnen beſchermt worden. Nae een geduerigh ſchutgevaer van acht achtervolghende daeghen (want d'Engelſche, ſwakker in krijgsvolk, ſchuwden 't enteren ſoo ſeer ſy immer konden) is men op den ſeſden van

Oegſt-

1588. Oegſtmaendt gekoomen tot aen d'enghte van de Hoofden tuſſchen Kalis en Doevres. Alhier ſijn de Engelſche vlooten, die wy te vooren verhaelt hebben dat van den anderen geſcheyden waeren, vereenight, ten getaele van elf duyſent matrooſen en ſoldaeten, laetende de Hollandtſche ſcheepen op de vlaemſche kuſt blijven. De Spaenſche, hebbende dicht by Kalis hun anker laeten vallen, verwachtten aldaer den Hartogh van Parma, en met hem de geſwintſte ſcheepen: terwijl hy de kerken rontom ter beêvaert liep, beloften deede, gelijk dolle hoop- en raede-looſe gewoon ſijn. Dan of hy in deeſe ontſteltenis nogh luſt gehadt hebbe, om ſijne driften nae de Landtvooghdy van Engelandt, of eenighen hoogheren tijtel, heen te ſtueren, ſal ik, aengeſien de ſaeken heel anders ſijn uytgevallen, en niet eenerwijſe verhaelt worden, onbeſlecht laeten. Uyt de vloot wierden nae Vlaendre geſonden de aenſienelijkſte uyt den aedel, en onder die den Prins van Aſcoli, wiens moeder, verdacht van ſigh by den Koningh verloopen te hebben, ſijn afkoomſt in onſeekerheit gebraght heeft, om oover de gemeene ſaeke met hem te raedtpleeghen, welken de wegh ter weederkoomſte afgeſneeden ſijnde, den ondergangh van veelen ontduykelt ſijn. Want de Spaenſche vloot is, uyt laſt der Koninghinne, welke niet twijfelde, of de vyandt ſoude, ſoo haeſt de maen aen 't afgaen was, eenen min helderen nacht uytkieſende, wen hy konde, alle ſijne krachten pooghen te vereenighen, 's nachts nae dat ſe ſigh in de Hoofden hadt geſet, op deeſe wijſe verſtroyt en verdreeven. d'Engelſche hadden acht ſcheepen gevult met ſtukken geſchut, waer in buſpoeder, ſwaere ſteenen en meer andere ſtoffen, bequaem om vuer te voeden en te ſchieten, beſlooten waeren, met een voorwindt en voorty, reght op den vyandt aengedreeven. Maer de Spaenſche, uyt ſchrik der ſchitterende vlamme, (dewijl ſe geſien hadden, dat die op hen was aengeſet, en wijdt en ſijdt oover ſee luchte) hebbende hunne ankers gekapt, pooghen in aller yl den Ocean te winnen. In deeſe ontſteltenis hebben de ſeegolven, die gelijke loop met de wint hielden, 't grootſte ſchip, waer op Hugo Moncado 't bevel hadt, verwart in het touwerk van een ander ſchip, en hier door 't roer uyt ſijn plaets geſlinghert, op de drooghten van de Franſche kuſt gedreeven: alwaer de ſeeſoldaeten, die 'er, behalven de roeyers, vier hondert op waeren, terwijl ſe hulpe van 't vaſte landt verwachtten, d'Engelſche, die hen aengedaen en met ladders geëntert hadden, een geruymen tijdt vechtende 't hooft gebooden en opgehouden hebben; tot dat ten laetſten Moncado, en met hem veel meer andere, geſneuvelt ſijnde, 't ſchip vermeeſtert, en drie ueren langh geplundert wierdt. Dogh de Steêvooght van Kalis verboodt den brandt in 't ſelve te ſteeken, om met den Koningh van Spanje, die ſigh als nogh geen vyandt teegen Vrankrijk verklaert hadt, hoewel men geloofde, dat hy ook een aenſlagh op deeſe ſtadt gemaekt hadt, eenighen ſchijn van onderlinghe vriendtſchap t'onderhouden. Vijftigh duyſent dukaten, van 's Koninghs geldt, wierden alhier tot buyt gemaekt, en drie hondert roeyers hunne vryheit geſchonken. Weynigh ſcheepsvolk is 't met ſwemmen ontkoomen, die den ongelukkighen uytſlagh hunnes tochts allereerſt in Spanje geboodtſchapt hebben. De vloot, die door dees geweldighe ſchrik verſtroyt was, heeft haer weeder vereenight en geſet voor Grevelinghe, de naeſte van de Vlaemſche ſeehaevens: en hoewel ſe door 't geſtaedigh ſchieten en donderen der Engelſche muſketten, handtgeſchutten en ſtukken dapper doornaegelt wierdt, heeft ſe echter niet konnen beſluyten haer te oopenen en haere orde door een te menghen. In dit gevecht inſonderheit is de maght der Spanjaerden gebrooken en ter

Hunne vlooten vereenighen ſigh.

De Spaenſche verwachten Parma by Kalis.

Men ſendt eenighe uyt de vloot, om met hem te raedtpleeghen.

De Spaenſche vloot wordt door branders verdreeven.

't Schip van Moncado door d'Engelſche vermeeſtert.

En daer in een geweldighe ſomme van 's Koninghs geldt tot buyt gemaekt.

De vloot ſet haer weeder voor Grevelinghe.

ter needer geslaeghen: want eenighe scheepen reddeloos geschooten sijnde, raekten, naerdien 't onmoogelijk was de gaeten te stoppen, of 't instortendt waeter uyt te pompen, door d'ooverstolpende golven aen 't sinken. Onder andere wierdt een Biskayer, terwijl de vyandt hem bevocht, en de hoofden van binnen, oover 't gheen hen de dapperheit en de noodt raede, tot doodtslaens toe ooverhoop laeghen, schielijk door de golven ingeswolghen. Twee Portugijsche Galioenen, naer dat se te vergeefs getracht hadden weeder in de Hoofden te geraeken, wierden door een geweldighe windt tot op de Wielinghen gedreeven, en van daer voorts op de Zeeuwsche strandt; als of sy, die een gemeen gevaer hadden uytgestaen, onder hen ook de schipbreuken behoorden te verdeelen. 't Eene droegh den naem van Philips, 't andere van Mattheus: op dit was Seehopman Diego de Piemontel, op 't eerste Francisco de Toledo, beyde kornellen. Maer 't eerste hebben de Vlissinghers, nae dat de voornaemste hoofden sigh in de boot begeeven hadden, ingenoomen. Piemontel, versmaedende 't vluchten, en ook 't schip hem ten dien eynde gesonden, heeft sigh, nae 't deurstaen van een meenighte kanonschooten, en verlies van een merkelijk getal der sijner, aen de trouwe en de maght van Pieter van der Does oovergegeeven. Dees, hebbende 't gebiedt oover een gedeelte der Hollandtsche scheepen, liet een wimpel, dien hy onder den buyt gevonden hadt, in de kerk tot Leyden ophanghen, tot pronk en prael van haere ongewoone groote. Deese beyde scheepen verlaeten, en 't gheen men oordeelde te staê te konnen koomen daer uyt gelicht sijnde, heeft den Ocean verswolghen. Nu reets hadden de Hollanders en Vriesen verstaen, dat de geheele vyandts vloot voorby hunne kusten seylde. 't Gheen hen niet anders vreesen deede, dan dat se den mondt van d'Eems moghten inloopen. Dit quaemen se voor, met het weghneemen der seebaekens, op welker gesight de seeluyden de drooghten dier plaetsen mijden. De Spaensche hoofden, door soo swaeren verlies en neederlaeghe geperst sijnde, en alle van voorneemen, om voor het ooverighe de schult op Parma te schuyven, sijn te raede geworden weeder nae huys te keeren; hoewel ooghenschijnelijk bleek, dat ook 't gevaer, dat hen dreyghde, niet sonder gevaer t'ontkoomen was: naerdien hen de Hoofden van achteren beset waeren. 't Eenighe dat hen ooverschoot was, 't naer de Noorder-kust van Engelandt heen, en achter om, te wenden, alwaer den woesten Ocean tot als nogh by naer onbebouwt, en niet sonder de uyterste hacchelijkheit te beseylen is. Dan indien men als toen op den vyandt aengedronghen hadt, de Spanjaerts waeren door soo vinnighe schrik voor see en vyanden beneepen, dat men verhaelt, den Hartogh van Medina Sidonia ooverleght te hebben, of hy niet de vloot in 's vyandts handen oovergeeven, en alleen het leeven daer af bedinghen wilde. Maer d'Engelsche, alleenlijk waer sy 't moghten heenen setten achtslaende, ten eynde sy misschien hunnen wegh niet of nae Schotlandt, of nae d'Oostsee naemen, en 't nu buyten twijfel was, dat se van deese geheele kust afhoudende, sigh alleen door de wilde see met de vlucht pooghden te behouden, hebben, met andere te vervolghen, niet willen sigh in het selve gevaer steeken: vernoeght sijnde met d'achtbaerheit van 's vyandts vloot verjaeght, en hun vaederlandt behouden te hebben. Jae selfs, indien se al ten vollen geneeghen geweest waeren te volghen, was 't hen door de behoefte aen buskruyt, als geseyt is, verbooden. Maer by tijdts hadden se Seimours gesonden, om beneevens en te gelijk met de Hollandtsche vloot de aenslaeghen van Parma teegen te gaen: d'ooverighe, nae dat se eenighen tijdt een geweldighen storm hadden

1588.

Eenighe Spaensche scheepen gaen te gronde.

Twee Portugysen worden door de Hollanders genoomen.

Een veroóverde wimpel wordt in de kerk tot Leyden opgehanghen.

De Spaensche, nae soo swaeren verlies en neederlaeghe, worden te raede nae huys te keeren.

Hunne oovergroote vreese.

1588. uytgestaen, sijn, niet sonder gevaer, behouden in Engelandt aengekoomen. *Lof der Engelschen.* Buyten twijfel is als toen en de seeghe en de dapperheit der Engelschen niet minder geweest als d'oude glory der Grieken en Romeynen, die de gronden hunner moogenheit op seegenrijke seeslaeghen gevest hebben: hoewel se hunne ooverwinninghe langhsaem, dan ook seeker genoomen hebben, sigh nimmer met den geheelen omslagh hunner seemaght onder 's vyandts vloot nogh aen sijn boordt begeevende. En d'uytkoomst is hier in des te gedenkweerdigher geweest: in al den tijdt, *Die naeulijx hondert man vermist hebben.* die teegen de Spanjaerts gevochten wierdt, is niet een eenigh schip van weerde, niet booven hondert man, soo krijgs- als see-luyden, vermist geworden. De Spanjaerts daerentusschen hebben teegen allerley gedrangh *De Spanjaerts by naer vyf duysent.* van rampen en elenden geworstelt, en by naer vijf duysent van de hunne, beneevens de swaerste scheepen, achtergelaeten; behalven dat de meeste siek of gewondt, en met gebrek aen allerley behoeften, door een woeste en onstuymighe see geslinghert wierden: met soo dringendt een gevaer, *Rampsaelighe uytkoomst der vluchtende Spaensche vloot.* dat peerden, lastbeesten, pak en sak oover boort moesten, om 't hol der scheepen teegen 't ingolven der seebaeren te lichten. Tusschen d'Orcades en d'andere eylanden dier selve see gekoomen sijnde, gelaste hen den Hartogh van Medina Sidonia de seylen nae de haevenen van Biscayen te wenden. Hy selfs begeeft sigh met eenighe scheepen, die min dan d'andere leedigh, en beeter voorsien waeren, in ruyme see: d'ooverighe hielden 't niet verre van Yerlandt. Daer sijn 'er geweest, die, door verscheyde stromwinden van alle kanten te rugh gedreeven, tot in d'Engelsche see, teegen d'Engelsche of Fransche kusten aengejaeght wierden. Veele tot op de kust van Noorweeghen, en aldaer teegen de klippen en rotsen aen stukken geslaeghen: andere vervielen door dwarrelwinden tot op 't uyterste van 't Noorden, ende tot nogh toe onbekende weerelt. De Koningh van Schotlandt heeft omtrent den genen die aen sijne kusten gejaeght waeren de vreede wetten onderhouden. Tweeëndartigh scheepen sijn 'er op de drooghten van Yerlandt aengeset, of in de naebuerighe see gesonken: en de menschen, die hun leeven pooghden te behouden, door d'inwoonders om hals gebraght, naerdien 'er te veel waeren, om 'er sigh in verseekertheit oover t'ontfermen. d'Ooverighe heeft de grimmigheit des noodtlots selfs tot in hun vaederlandt vervolght: want in de haeven selfs sijn 'er by ongeluk twee in den brandt gevlooghen: andere door andere toevallen verongelukt. Dartigh sijn 'er in alles oovergebleeven, die den lijftoght en andere behoeften gevoert hadden: van d'oorlogscheepen een, voerende den Ammirael van een vloot, die reghts te vooren soo maghtigh geweest was. Meenighte van aensienelijke personaedjen, en een groot gedeelte van 't gemeen gaeven den geest niet langh nae hun ooverkoomst, 't sy se door soo langh en soo verdrietigh sukkelen een siekte kreeghen, 't sy 'er eenighe van hartseer ooverleeden; siende, gelijk 't gemeenelijk te hoof toe gaet, hun beleidt niet onbesprooken van *Oovergroote droefheit in Spanje.* misslaeghen, die 't geval alleen te wijten stonden. De groote der neederlaeghe is voornaementlijk hier uyt gebleeken, dat Philips by plakkaet den gesetten tijdt der rouwdraght verkort heeft, om d'afgrijselijkheit der *By d'Engelsche en Hollanders wordt een oopenbaeren dankdagh uytgeschreeven.* schaede, die wijdt en sijdt den eedelen geslachten hadt in treurgewaet gesteeken, des te meer uyt het gemeen gesight te weeren. By d'Engelschen en Hollanders wierden de gevanghenen, nae 't betaelen van randtsoen, en eenighe ook ter schenk, in vryheit gestelt. Geduerende den onseekeren uytslagh, hieldt men, dewijl de vreese gemeenelijk leert Godtvruchtigh weesen, dikmaels beedestonden. Nae de seeghe wierdt beslooten eenen dankdagh uyt te schrijven: en de Koninghin selfs

ſelfs in ſeegeprael gevoert ſijnde, naer de gewoonte der ouden, verklaerde door een oopenbaer vertoogh aen al den volke, dat noyt eenigh voorval ſigh hadt opgedaen, waer in de gunſt der eeuwighe voorſienigheit, door ſoo taſtbaere bewijſen hadt doen blijken, hoe ſwak alle menſchelijke maght en ſteunſelen ſijn, om de opperſte Moogenheit te beſtrijden. Maer dien van Hollandt ſtont uyt het gemeen gevaer ook deeſe vrucht te wachten, dat d'Engelſche ſigh in hunne bondtgenootſchap voortaen reedelijker ſouden laeten vinden, als die tot nogh toe waeren gewoon te roemen, dat het onderſtant, 't welk ſy den bondtgenooten deeden, uyt loutere beleeftheit quam te ſpruyten. Terwijl de ooverblijfſelen eener vloote, geſlinghert en geſchonden door ſoo bijſtere weederweerdigheeden, in Spanjen gevoert worden, laet ſigh den Hartogh van Parma, die, uyt een langhduerighe voorſpoet in elende, uyt een ſtijf betrouwen tot wanhoop, was vervallen, meer door eens anders aendringhen, dan door eyghen raedt, waer van hy reets een afkeer hadt gekreeghen, tot het belegh van Berghen op den Zoom aendrijven. Die van Brabandt porden hem aen, en ſcherpten hem in, dat hy dogh niet dulden ſoude, dat een eenighe ſtadt, uyt welke 's vyandts ruytery de weeghen doorgaens onvry maekte, en de landeryen verwoeſtte, aen hunne Provincie en ſijne ooverwinninghen quam te gebreeken. Ook liet den Hartogh ſelfs ſigh niet quaelijk gevallen, ſijn leegher uyt Vlaendre, aen welke 't nu reets uytgeput ſijnde vry laſtigh viel, elders oover te brenghen: daer toe beweeghden hem meede ſchaemte en vrees, op dat, indien hy 't weygherde, het ſchijnen moght, als of men van hem geen hulp meer te verwaghten hadt. Behalven dat, indien hem 't geluk op nieu begunſtighen wilde, hem de wegh gebaent wierdt tot in de Zeeuſche eylanden, om daer aen tot in Hollandt ſelve den oorlogh voort te ſetten, de naeſte aen ſijn al te groote hoop, die hy te vooren opgevat en verlooren hadt. Want die ſtadt, treffelijk geleeghen op de grenſen van Brabandt, ſtrekt het geſight, maer een weynigh daer van afgeſondert, op Zeelandt; Vlaendre en Hollandt heeft ſe aen haere ſijden. Niet verre van daer is een gedeelte der Schelde, waer in de Zoom, die de ſtadt den naem gegeeven heeft, invloeyt: voorts heeft de ſtadt een langhe haeven, die eenighermaeten boghtigh is. Onder de heerſchappy des geſlachts, dat met haer gelijken naem draeght, heeft ſe langh in bloeyende koopmanſchap geſeeten, tot dat ten laetſten haere welvaert, door de naebyheit van Antwerpen, en de rampen des oorloghs is vervallen, hebbende ſelfs beproeft de vyandtſchap der gener, die ſe tot haere beſchermingh hadt ingenoomen. Maer nae dat ſe aen de ſijde der Bondtgenooten is gekoomen, heeft ſe meermaels door verraederyen gevaer geloopen, dogh eerſt toen gewelt en een beleegeringh uytgeſtaen. Thoolen, een ſtadt en eylandt in Zeelandt, is door het Voſſemeer, een arm der Schelde, van 't Markgraefſchap van Berghen afgeſneeden, 't welk tot het ooverVoeren van krijgstroepen en andere oorloghs behoeften ſeer bequaem is, en op dat het, gelaeten in de maght der Hollanderen, de beleegeringh niet deede opbreeken, ſijn Montigny, en Octaef, een der Graeven van Mansfeldt, voor afgeſonden, om ſigh der ſelver te verſeekeren. Deeſe, hebbende t'eenertijdt geruchten uytgeſtroyt, als of ſy 't op Heuſden gemunt hadden, ſijn op 't onvoorſienſt aldaer aengekoomen, en brenghen achthondert man door d'ondiepten, om buyten vermoeden op de Zeeuſche kuſt te landen. Maer alſoo ſy 't gety des waeters, dat nu aen 't vloeden was, quaelijk hadden waergenoomen, en hunne voeten in 't ſlijk aen 't glibberen raekten, ſijn ſe, wat moeyte ſy ook deeden om oover

1588.

Parma beleeghert Berghen op den Zoom.

Geleegenheit van Berghen op den Zoom.

De voor afgeſondene om Thoolen te vermeeſteren worden van den Graef van Solms verdreeven.

1588. oover te koomen, met teegenweer van weynighe afgeweesen. Ondertusschen beschermden sigh die van deese sijde met den dijk des oevers, hebbende 't fatsoen van een borstweer, teegen de muskettiers, die de vyandt op 't vastelandt van Brabandt hadt gelaeten. En strax daer op is, door voorsorghe van den Graef Georgh Everhardt van Solms, die op 't eylandt het bevel hadt, en door de meenighte der geener, die, op 't voortloopen van 't gerucht deeses gevaers, toeschietende, sigh ter weer stelden, de vyandt, die nu aen 't wijken was, op de vlucht en in verslindt-kolken gedreeven; waer uyt de hoofden ter naeuwer noodt ontkoomen sijn: vierhondert, als eenighe verhaelt hebben, sijn 'er in diepe modder en kuylen versmoort, of, soo sy nogh eenigh deel hunner lichaemen booven hielden, wierden se door 't vinnigh aflossen der musketten, die op hen gemunt stonden, des te seekerder gevelt. Dat 'er van d'andere maer een eenigh man gesneuvelt is, wordt by nae voor een wonder opgenoomen. Seedert dien tijdt is het eylandt met schanssen, schildtwachten en geschut verseekert. Thoen schept Parma nieuwen moedt, en hoopt, is hem 't eerste mislukt, door 't afsnijden van de haeven, d'inwoonders allen toevoer te beneemen. Hy beset met dat geweldigh leegher rondtom de stadt de heuvelen en dijken, aen een hechtende door brugghen al 't gheen van den anderen was afgesneeden. Die van Berghen echter, sonder sigh hier door t'ontsetten, soo weynigh als of se niet beleeghert wierden, om dat hen krijgsvolk, leevensmiddelen, en al 't gheen ter verweeringh dienen konde, uyt Zeelandt en de naebuerighe steeden in Hollandt toevloeyden, hebben als een leegher teegen den vyandt aen geslaeghen; dien sy doorgaens of te voet, of te peerdt slagh leeverden; 't welk, schoon 't niet dan schermutselen was, den vyandt noghtans bloedt koste. En niet alleen bleek hier een uytneemende dapperheit der soldaeten, maer ook selfs den onvermoeyden yver der ingeseetenen in 't arbeyden aen de werken, in 't opbrenghen van nieuwe en ongewoone schattinghen, en voorts alles, wat hen door loffelijke eendraght der krijgshoofden en magistraeten wierdt opgeleght. Edogh 't geschil, onder d'Engelsche hoofden, oover 't hooghbewint gereesen (soo maghtigh was aldaer de besettingh van dien landtaerdt) en indien 'er eenighe andere misverstanden waeren, is door Prins Maurits, die beneevens de afgesondene der Staeten veyligh aldaer was aengekoomen, ter needergeleght. Tusschen de stadt en de Schelde laeghen twee schanssen, aen d'eene sijde met geschut, aen d'andere met de stroom genoeghsaem tot teegenweer gewaepent; en arbeyde Parma te vergeefs om een van deese, te weeten de Noordtschans, door gewelt van grof geschut van de stadt af te scheuren, en de vaert derwaerts te beletten; en hier toe sijne voornaemste sorghe aenwendende, bekoorde hem de hoop van verraedt, waer in noghtans de Italiaensche loosheit sigh bedrooghen vondt. Twee Spaensche gevanghenen hielden aen om een herbergier, by wien se bewaert wierden, en een Engelsch soldaet, Grimeston genaemt, die aldaer gewoon was te gaen drinken, tot oovergaeve van de geseyde schansse te beleesen. Deese luyden, welker aert niet soo afkeerigh van vuyl gewin was, of sy wilden noghtans liever, stont hen voordeel te wachten, den vyandt, dan de hunne, bedrieghen, gaen met den Steêvooght te raede, en, op sijn goedtvinden, dit bedrogh aen. Beyde vervoeghen se sigh by Parma, die, om haeren dienst niet in de windt te slaen, of, gelijk 't gebeurt is, onder schijn van gedienstigheit in 't net getrokken te worden, hen rijkelijk, nae hunne geleegenheit, begiftight, met beloften ooverlaedt, en onder dieren eede verplicht: dan alsoo hy selfs hier op sigh niet

Parma, van deese hoop versteeken sijnde, onderneemt de haeven af te snijden.

Uytneemende dapperheit der beleegerde.

Maurits beslist door sijn teegenwoordigheit de geschillen onder de besettingh gereesen.

Parma, hoopende sijnen aenslagh door verraedt uyt te werken, wordt bedrooghen.

niet betrouwde, ten waere ſy hun eyghen leeven te gelijk in gevaer ſtel- 1588.
den, wordt hy met hen eens, dat ſe, gekeetent tuſſchen twee gewaepende mannen, met den deeghen in de vuyſt, hen, die nae de ſchanſe te trekken hadden, derwaerts ſouden geleyden, en van die, wen 't bleek verraedt te ſijn, doorſteeken worden. Dus hieldt men ſigh genoegh verſeekert: want wat ſchijn van waerheit, dat ſe die ſijn ſouden, die, ſlechts uyt louteren haet teegen eens anders leeven, 't hunne konden ſoo geringh achten. Op welk vertrouwen dan drie duyſent mannen, en onder de ſelve meenighte van aenſienelijken geſlachte, ſigh veerdigh maeken om deeſe ſchanſe te ooverrompelen. De poort ſtondt oopen, terwijl vijftigh mannen nae binnen trokken; en dus verre quam d'uytkoomſt met de beloften oover een. Toen liet men ſchielijk, de touwen afgekapt ſijnde, het tweede ſchof van de poort ter needervallen, en d'ingelaetene wierden verſlaeghen of gevanghen: en de Spanjaerts, die de verraeders gekeetent in bewaeringh hadden, darden in deeſe geſchaepenheit, ontſtelt door vreeſe en onvermijdelijke wraek, 't geweer teegen de ſelve niet gebruyken. Maer als de voordere meenighte, die buyten geſlooten was, ſigh, op een enghe plaets, te dicht gedronghen voelde, de achterſte de voorſte op de hielen ſtuwende, en alſoo geen plaets tot wijken kon gemaekt worden, veranderde de wanhoop in dapperheit: ſy liepen, alſoo 't doenmaels laegh waeter was, door de gracht, teegen de borſtweeringh op: en nu reets de eerſte paliſſade om verre geworpen hebbende, wierden ſe voor de tweede ſtaende gehouden: van waer ſe, door grof geſchut, en meer andere vuerwerken, door die van binnen, als te vooren bewuſt van den aenſlagh, teegen hen verveerdight, afgekeert ſijnde, vervielen in hinderlaeghen hen geleght, langhs de wegh, werwaerts ſe nootwendigh vluchten moeſten. Een groot gedeelte wierdt'er omgebraght, en die 't ontkoomen waeren, ſijn in 't waeter, dat nu begon te waſſen, en, door onkundigheit der weeghen, in de modder verſmoort. Parma dierwijſe bedrooghen ſijnde, en naerdien de lucht, verſwaerende door haere ongetempertheit, daegelijx meenighte van dooden en ſiekten veroorſaekte, behalven dat, door 't afgaen van den Herfſt, de velden, mits den geduerighen reeghen, blank ſtonden, en de dijken door het dikke ſlijk niet te begaen waeren, vondt ſigh genootſaekt eerſt deeſe, en daer nae ſijn leegher te verlaeten; en eyndelijk, door langhe duerte, waer op gebrek aen alle dinghen, en inſonderheit aen ſoet waeter volghde, de beleegeringh, nae dat hy die op ydele hoop ſes weeken langh hadt uytgehart, allengskens op te breeken. Eevenwel, om niet te ſchijnen, ſonder yets uytgereght te hebben, te vertrekken, doet hy eenighe weynighe plaetſen, teegen 's vyandts uytloopen verſterken. Echter liet Berghen niet, ſelfs nae dien tijdt, door geduerighen roof op den vyandt, rijk te worden, en onder de beſondere regeeringh van Prins Maurits te herbloeyen. Want deeſe, en meer andere plaetſen en goederen, die voor deeſen aen heeren, die 't met den vyandt hielden, hadden toebehoort, hebben hem de Staeten, tot vergoedingh der vaederlijke erfgoederen, die hem van den Spanjaert onthouden wierden, ter ſchenk gegeeven. Maer nae 't uytputten van Vlaendre, wierdt ook het Landt van Brabandt, leggende Parmâs leegher door de dorpen in de winterquartieren, uytgemerghelt en bedorven. Ondertuſſchen hadt de Prins van Chimay reets van 't begin der Lente af, met uytgeleeſe krijgsvolk, door laſt van Parma, de ſtadt Bon beleeghert: en Schenk geen genoeghſaeme macht om ſigh daer teegen te ſetten; dan laetende ſigh in de vergaederingh der Vorſten van Duytſchlandt vinden, heeft hy hen vertoont het gevaer van die treffelijke ſtadt,

De beleegeringh wordt opgebrooken.

Berghen wordt van de Staeten aen Maurits geſchonken.

Chimay beleeghert Bon.

1588. aengesien nogh hy, nogh Truxes sigh genoegh gewaepent vonden, om den vyandt 't hooft te bieden. *Dat het wel meest hun eyghen belangh raekte, niet te dulden, dat de Spaensche heerschappy, onder schijn van de waepenen in Nederlandt te voeren, alle naebuerighe Landtschappen en plaetsen vermeesterde, en immer meer en meer haere ooverwinninghen dieper voortsette. Want dat maghtighe rijken, met geen ander insight mindere moogenheeden elk in 't besonder pooghden kleyn te maeken, dan om eyndelijk hen allen booven 't hooft te wassen; en hier teegen geen ander middel te bedenken was, dan spoedighe teegenweer in 't werk te stellen, en, om 't gevaer dat hen allen dreyghde voor te koomen, elx dapperheit en krachten saemen te vereenighen.* Ten laetsten was 't besluyt sijner reede, *dat, wilden se Bon in beschermingh neemen, hy de stadt in hunne handen stellen soude.* Dan hem, die dit met een ruyterlijke welspreekenheit hadt geüyt, wierdt uyt den naem der Duytsche Vorsten een heel ander antwoordt gegeeven, dan hy verwacht hadt. *Dogh wy*, seiden se, *sijn niet gesint alleen om uwen t'wille ons in eens anders geschillen in te wikkelen: den ongelukkighen bystant, dien wy soo dikmaels in Vrankrijk gesonden hebben, heeft ons geleert, dat d'inlandtsche beroerten der volken voor hen selven hacchelijk, voor die van buyten inkoomen nimmer sonder schaede sijn. Veele onder ons hebben sigh ook selfs den Nederlanders niet onttrokken: maer met wat geluk, weeten sy selve. Niet beeter sijn se gevaeren, dan de Koningh van Vrankrijk, toen hy hen sijnen broeder tot onderstant gesonden hadt, en onder 't beleidt van Catharina de Medicis de scheepsmaght ten dienste van Anthony, Koningh van Portugael, is uytgerust. En nu die selve trachten de gunst des Koninghs van Spanjen te winnen en met hem in verbondt te treeden, sullen wy de laetste sijn in Philips te terghen? hem, die, door 't besitten van veele aensienelijke goederen in Duytschlandt, selfs een lidt onses lichaems sijnde, nogh onlanghs eenen Duytschen Bisschop in sijnen seetel herstelt heeft. Neen, neen, laet ons veel liever soeken de vriendtschap van soo naebuerighen vorst door vreede t'onderhouden, als sijne moogenheit door oorlogh te beproeven.* Dus afgeweesen sijnde, terwijl d'Engelsche en Hollanders, ingenoomen met gewichtigher aenslaeghen, van gelijken hunnen bystant weygheren, moedight hy den soldaeten, die hy, onder den Sileeser ooverste Podalits, in besettingh hadt gelaeten, aen, hen vermaenende, den vyandt op te houden, soo langh als 't veyligh geschieden konde, en 't belegh met alle dapperheit uyt te harden. Dus deeden se inderdaet; en hebbende gedoodt Baptista Taxis, dien vermaerden ooversten der Spanjaerden, en gedaen veele uytvallen, daer in sy d'ooverhandt behielden, wierden se, nae dat de vyandt, door eenen arbeidt van ses maenden, alle omleggende sterkten en buytewerken hen ontweldight hadt, en ook sy gebrek aen leevens middelen kreeghen, genootsaekt de stadt, op eerlijke voorwaerden, in handen van Ernst van Beyeren, Aertsbisschop van Keulen oover te geeven: men diende sigh van dien naem, hoewel het Spaensch krijgsvolk in de stadt getrokken en gebleeven is. Dit belegh voltrokken sijnde, kreegh de Graef van Mansveldt, die, op 't afgaen van den Herfst, de krachten van Chimay versterkt hadt, nieuwen last, om sigh, met een gedeelte der troepen, van hier nae Wachtendonk, een stadt in Oover-Gelder, geleegen aen 't riviertje de Niers, te begeeven. De besettingh in de stadt was uyt de troepen van Schenk: en de moerassighe geleegenheit dier plaetse, beneevens 't oovervallen van de strenghe winter hadden gemaekt, dat se beswaerlijk was aen te tasten. Maer de beleegeraers aerde aengebraght, en een

Teegen wien Schenk hulp van de Duytsche Vorsten versoekt.

Dogh krijght een onverwacht antwoordt.

Bon wordt oovergegeeven.

Wachtendonk ingenoomen.

een kat tot booven de hooghte der huyſen opgeworpen hebbende, is 1588.
den ingeſeetenen, niet maghtigh 't gewelt der koegelen, die van daer op hen geſchooten wierden, en 't nu en dan inworpen van andere vuerwerken, te verdueren, de hoop, en te gelijk de moet ontſonken; waer by nogh koomende de vreeſe, dat de moeren, wen 't haeſtigh begon te vrieſen, den vyandt ſouden geleegenheit geeven om oover te geraeken, betuygden ſe den ſoldaeten, dat ſe, buyten alle hoop van gelukkighe uytkoomſt, (aengeſien de maght der bondtgenooten ſwak, en verre van de handt, was) hen en hunne geheele ſtadt niet ſouden ten verderve oovergeeven. De beleegeringh, die tot op 't laetſte van 't jaer geduert hadt, heeft hen, ſchoon ſe wel gelukt is, ſoo door de ſtrenghe lucht, als door gebrek van noodighe behoeften, veel duyſent menſchen weghgenoomen. Want de koſten en de ſchaede der Spaenſche vloot hadden 's Koninghs middelen ſoo dapper uytgeput, dat het leegher een geruymen tijdt was onbetaelt gebleeven. Hier uyt reeſen meermaels muyteryen, en de hoop van rijker buyt te konnen maeken heeft 'er veele gelokt om van party te wiſſelen, naerdien de Hollanders, die veyligh binnen hunne rivieren ſaeten, maer weynigh hunne grenſen voortgeſet hebbende, onbeſchaedight in 's vyandts landen liepen. Maer de Staeten van deeſe ſijde, poogende ſigh allenthalven voor nieuwe belaſtinghen te hoeden, wierden ondertuſſchen beſwaert met oude ſchulden: want in Schotlandt ſijn 'er eenighe opgereeſen, die onder den Aertshartogh Matthias, of onder den Hartogh van Anjou gedient hadden, en die, koopende eens anders achterſtallen, de aengekoomene ſcheepen, op wettelijk geſagh, beſlaeghen hielden. Een geſantſchap aen de Majeſteyten geſonden heeft hen onderricht, dat die misſlagh was begaen door onkunde van 't gheen onder de Nederlanders gebruykelijk is: want dat die van Hollandt, ſchoon ſe d'andere Landtſchappen met hunne troepen onderſteunt hadden, ſigh eghter nimmer in gemeenſchap van oorlogslaſten met hen ingelaeten, nogh eens anders heerſchappy, dan die des Prinſen van Oranje, gehoorſaemt hadden. En nu met geen reght van de Vereenighde Staeten wierdt geëyſcht, 't gheen landen, die 't gemeen verbondt verlaeten hadden, ſchuldigh waeren. 't Heeft my goedt gedacht dit te verhaelen, om dat door diergelijke reedenen is uytgevonden ſchaedelijke aſperſſinghen te weederleggen; en geleegenheit gegeeven, om met de hoofden, die onder den eedt gebleeven waeren, oover d'oude ſchulden in ſeekere verdeelinghen te verdraeghen, tot merkelijke verlichtingh van de Republijk. Staende onder dit beloop een algemeene vreeſe, en bin- 1589.
nen Uitrecht gevanghen genoomen ſijnde, die de misſlaeghen hunner onvoorſightigheit door halſterrighe teegendruyſingh ſoghten te redden, heeft men de ſtrijdigheeden, die van Lyceſter hunnen oorſpronk hadden, geſliſt en weghgenoomen. Maer de beſettingh tot Geertruydenbergh (beſtaende in vijftienhondert voetknechten, en drie hondert peerden) om dat ſe, by geleegenheit der oneenigheeden, tot een al te buytenſpoorighe moetwil was uytgeſpat, om ſigh op hoop van vergiffenis, of geenen eerlooſen ommegangh onder hunne ſpitsbroeders te vertrouwen, bleef, mits de naebuerigheit der vyanden, onverſoenelijk, en te meer oovermoedigh. Hebbende in 't begin der muytery hunne hoofden uytgejaeght, en andere, naer eyghen welgevallen, in plaets gekooren, toonden ſe als nogh een afkeer van Parmâs brieven en booden. Daer nae eenighe van 's vyandts dienaers buyten weeten onder hen vermenght ſijnde, en die in Hollandt afgeſonden waeren, de gehoorde dreyghementen ten arghſten ooverdraeghende, maekten ſe, uyt vreeſe van ſtraffe, ſigh

De Schotten beſlaen de Hollandtſche ſcheepē.

't Welk een geſandtſchap der ſelver aen de Majeſteyten vertoont t'onreght geſchiet te ſijn.

Muytery der beſettingh tot Geertruydenbergh.

1589. ſelven en anderen heevigher gaende. Verachtingh hadt de gramſchap meer ontſteeken, nae dat Willougby, Opperbevelhebber der Engelſche hulptroepen, als om 't krijgsvolk te bevreedighen, ſijnen ſwaegher Winkfieldt, gelijk men te raede geweeſt is, tot ſteêvooght, dan inderdaedt tot hooft der muytery, geſtelt hadt, en de ſoldyen van de Staeten gegeeven, om daer meede de verdachte te winnen, niet op ſeeker verdragh, maer op hoop van geleegenheit, betaelt hadt, waer nae ſy met hen, als met bedroghene, den ſpot dreeven, en 't geldt, als roofgoedt, doorbraghten. Nae dat de Ooverſten, en naer hun voorbeeldt ook de ſoldaeten, deeſe penninghen in ooverdaedighe dertelheit, en ſlamperny verquiſt hadden, ſonden ſe hunne ruytery allerweeghen uyt op roof en brandtſchattingh; en dat meer is, ſy hielden alle ſcheepen aen, ſonder eenigh onderſcheit van vyandt of bondtgenoot te maeken; en niet meer verſchoonden ſe onſijdighe volken. Terwijl ſe de winter aldus ooverbraghten heeft Odoardt Landtſavechia, Steêvooght van Breedaa, naeburighe ſtadt in Brabandt, gearbeidt om hen tot verraedt, waer toe men van diergelijke ſchelmſtukken lichtelijk ooverſtapt, te brenghen; gemerkt geen ſeekèrheit te vinden was, in halverweeghe met misbedrijven van dien aerdt te blijven ſteeken, en Parma konde dienſt gedaen worden met een ſaeke, die by d'Engelſche en Hollanders nimmer genoegh te verſchoonen waere. Sijn ſegghen was waer; en ſy, bedorven tot allerley baldaedighe booſheit, waeren niet afkeerigh van duſdaenigh een voorſlagh, en, gelijk 't gemeenelijk in 't muyten toegaet, gebeeten op die tot ſaghter middelen wilden raeden. Flux daer aen worden, door een gelijke verwoetheit der geheele beſettingh, of door de vreeſe en 't ſtilſwijghen van weynighe, die ſigh onder ſoo oproerighe meenighte geruſt hielden, den borgeren de waepenen ontnoomen; de meeſte Engelſche Ooverſten, en ook 't Neêrlandtſch krijgsvolk, gebruykten den naem van Engelandt t'eenen dekmantel. En hoe ſy heevigher in het muyten voortſlaen, hoe de Staeten, bekommert voor argher, mildaedigher vergiffenis door hunne brieven aenbieden. Sy ſouden ſigh weeder onder hunne vendelen begeeven, niet meer gedachtigh ſijnde der tweedrachten, waer door de algemeene dwaelingh en 's hemels gramſchap alles in verwarringh gebraght hadden: en de Republijk dien dienſt doen, dat ſe ſelve een eynde maekten der geſchillen, die van hen niet begonnen waeren. Dogh op deeſe verdeedigingh dardeñ ſe, belaeden met het gewiſſe hunner ſchelmſtukken, ſigh niet vertrouwen. Men ſtondt in twijfel, of men teegen de weêrſpannighe, en die ſoo halſterrigh 't geſagh der Staeten en van Maurits met de voet traeden, behoorde gewelt in 't werk te ſtellen. Want eenighe konden niet goetkeuren, *dat men ſigh in gevaer wierp van den ſoldaet tot wanhoop te terghen: dagh en tijdt waeren bequaemer, om onſtuymigheeden, die naeuwlijx oyt van eenighen duer ſijn, te beſaedighen.* Hier teegen wierdt ingebraght, *dat gedult en goedertierenheit ſmaet en verachtingh gebaert hadden: of ſoude men liever afwachten, dat ſe den vyandt, met wien ſe van nu af in heymelijke onderhandelingh ſtonden, oopentlijk binnen 's ſtadts mueren inlieten? Indien men vergiffenis en ſchrik te gelijk voor ooghen ſtelde, 't waere om den goeden aen te moedighen, d'ooverighe tot den noodtdwangh van berouw te brenghen. Op den ſelfden voet was nogh onlanghs Meedenblik door leetweeſen der ſoldaeten herſtelt geweeſt, 't welk men met ſtilſitten en gedult te neemen te vergeefs ſoude afgewaght hebben.* Geen onderſcheit was'er in 't een of 't ander te volghen: want die 't verraedt reets by ſigh ſelven vaſt geſtelt hadden, wilden, 't ſy men ſe in hun eyghen opſet

Die, tot verraedt aengeſoght ſijnde, ſigh niet afkeerigh toont.

En ſigh op d'aengebooдene vergiffenis der Staeten niet vertrouwt.

Men beraedtſlaeght of men teegen de weêrſpannighe gewelt gebruyken ſal.

opſet liet, of anderſints pooghde te dwinghen, eyndelijk dien wegh in. 1589. In 't begin der Lente heeft Maurits alle de troepen, die men toenmaels konde by een trekken, te waeter en te lande, derwaerts gevoert; dan echter niet ſoo veel als genoegh waeren, om een geſlooten beleegeringh te maeken. Maer 't geſchut op hen geloſt ſijnde, betaelden ſe met gelijke munt, ſoo dat onder andere wierdt getroffen en ſneuvelde Jooſt Villers, een man, die door uytſteekende krijgskunde voor deeſen ſigh der ſteêvooghdye van Uitrecht, en nu 't Veldtmaerſchalkſchap hadt weerdigh gemaekt, en om 's Prinſen jonghe jaeren ſijne ervaerenheit in oorlogsleſſen in te ſcharpen. Maer den ſtorm die nu verveerdight was, nae dat het neederworpen van den dijk de ſtadt ontbloot hadt, is door een geveinſde handelingh uytgeſtelt: en 't ooverſtroomen der rivieren, de ſtorm en vuylen reeghen 's anderendaeghs daer op volghende, hebben 't naederen opgeſchort. Daerbeneevens hoorde men, dat Landtſavechia, ontbooden door Winkfieldt, met eenigh uytgeleeſe volk in aentoght was.

Maurits koomt met een leegher voor de ſtadt.

De weêrſpannelinghen vergeeren ſigh.

Villers geſchooten.

En 't ontbrak den Engelsman aen geen welſpreekenheit, om ſijn voorgenoomen ſchelmſtuk te doen doordringhen. Want hebbende ſijn volk ter ſaemenigh geroepen: *Gylieden*, ſeyde hy, *ſiet hen, welker koegelen en vuerighe klooten nimmer met een gelijk gedruyſch rondtom op de mueren hunner vyanden gedondert hebben; reekent dat ſe ons ſoo veel te ſchaedelijker vyandt, des te vinnigher op ons gebeeten ſijn; en nu nae by met de waepenen in de handt dreyghen; jae dat'er niemandt onder ons is, die niet, met woorden vol van vyandtſchap, ter ſtraffe wordt uytgedaeght. Maer van d'andere ſijde koomen ſe, die ons welvaeren, onſe behoudenis ſoeken, by welke wy gunſt en belooninghen verdienen konnen. Nu dan, Spitsbroeders, 't ſtaet aen u te bedenken, of ghy liever hebt u leeven, met het oovergeeven deeſer ſtadt, in gevaer te ſtellen, of te kieſen weldaeden te bewijſen en te genieten.* Deeſe reeden wierdt door 't toeroepen der voorbaerighſte en 't mompelen der ooverighe voor goedt gekeurt.

Winkfieldts reeden om hen tot het verraedt te beweeghen.

Waerom Maurits, onvoorſien tot langher beleegheringh, en om niet te ſchijnen hen tot een verraedt, dat hy niet weeren konde, te dwinghen, ſigh niet verder hier omtrent heeft willen ophouden. Echter ſondt hy brieven nae binnen, of'er nogh eenighe waeren, welke of achterdocht op eere, of ſchaemte voor eerlooſheit beweeghen konde, die noghtans beſpottelijk van deeſen omgekoften hoop ontfanghen wierden, aengeſien Parma hen, booven de verloope maendtſoldyen, een erkentenis ten geſchenk hadt toegeworpen. 't Gevoelen is, dat hy eerſt toenmaels ſijn gelaet, dat door langhduerighe bedruktheit was vervallen, opgeheldert heeft, wanneer hy van den toorn deeſer oovergegeevene ſtadt ſijne hoop en ooghen gaen liet oover Dordrecht, en die plaetſen, alwaer den bloedighen oorlogh eertijdts niet gewoedt hadt.

Maurits opbreekende ſendt brieven aen de weêrſpannelinghen.

Die beſpottelijk ontfanghen worden.

't Gaf hem een ſonderlingh vernoeghen te beſightighen en te betreeden d'eerſte der Hollandtſche ſteeden, welke hy ſeedert twaelf jaeren hadt veroovert. En ſoo voortvaerendt was hy in ſijne vreughde, dat hy, alvoorens de ſtadt met ſijne beſettingh te voorſien, daer binnen gegaen ſijnde, ſigh ſelfs vertrouwde den genen, dien hy, ingelaeten ſijnde, ook om die reeden hadt behooren verdacht te houden. En daer ſijn 'er geweeſt, die in twijfel trokken, of ſe, met het opdoen van ſoo ſchoone geleegenheit, hun eerſte verraedt met een tweede trouwlooſheit verdubbelen ſouden. Maer om hier toe oover een te ſtemmen viel de tijdt te kort, ſijnde 't gevoelen van andere, dat daer in geen ſeekerheit te vinden was. Sy hebben 't om hen ſelven, niet om de partyen, gedaen, dat ſe niet die beyde bedrooghen hebben. Weynighe ſijn weeder nae Engelandt,

Parmâs groote vreughde oover 't leeveren der ſtadt.

1589. landt, of onder hunnen ouden eedt, gekeert. d'Andere deeden yder onder hun beſcheyden vendel, nae dat Parma die verdeelt hadt, treffelijke dienſten, hebbende geen ander heyl te hoopen, dan door ſeege: naerdien ſe voor verraeders en ooverloopers uytgeroepen en gebannen ſijnde, de krijgsreghten verbeurt hadden. Echter laſterden dit ſchelmſtuk ſelfs die hun voordeel daer by gedaen hadden, en de verraeders langh met den bynaem van *Kooplieden* beſchimpt en geſcholden ſijnde, hebben, uytgenoomen weynighe, ſelfs geen eerlijke doodt gehadt. Meenighte heeft de ſtraffe in d'ingenoomene ſteeden achterhaelt. 't Krijgsvolk, dat Parma tot bewaeringh der ſtadt, en om op den vyandt te ſtroopen, in beſettingh hadt geleght, heeft meermaels moedigh, en de jonghſte daeghen, gelukkelijk gevochten, hebbende drie kornetten peerden van Maurits ruytery, die onvoorſichtelijk omtrent 's Hartoghenboſch waeren afgedwaelt, onderſchept en geſlaeghen. Dit gaf hem des te meerder indruk, van hoe groot een gewicht het was, aen de reets verooverde plaets de naebuerighe te hechten: deeſe ſorghe heeft hy de mindere Ooverſten bevoolen. Behalven Geertruydenbergh legghen teegenwoordigh aen d'ooverſijde van de Maeſe nogh twee andere ſteeden, onder het gebiedt van Hollandt: maer Heuſden heeft in voortijden geleeghen aen de Maeſe, aleer door 't maeken van een nieuwe vaert, de oude is uytgedrooght: men gelooft dat het is een gedeelte des aelouden graefſchaps Teiſterbandt, gehouden onder de gehoorſaemheit en beſcherminghe der Vorſten van Kleef, die naederhandt hun reght aen Hollandt hebben oovergedraeghen. Maer de ſtadt Seevenberghen, ſijnde voor deeſen geweeſt een gedeelte des landts van Stryen, is in der daet door de rivier van Hollandt afgeſcheyden: waerom ook 't bewint in 't Kerkelijke aldaer, niet aen den Biſſchoppen van Uitrecht, gelijk door geheel Hollandt, maer aen dien van Luyk geſtaen heeft. Dan 't heeft gehadt ſijne beſondere Vryheeren; ſoo noghtans, dat ſe ſtonden onder gehoorſaemheit der Graeven van Hollandt: onder welker heerſchappy ook van aeloude tijden behooren eenighe dorpen booven Geertruydenbergh, gemerkt het de gewoonte der machtighe volken is oover de ſtroomen te ſetten, om, door de ſterkten des naeſtgeleeghen oevers, haere binnegeleegene te beſluyten. Die van Brabandt niettemin hebben al voor langh, hoewel vergeefs, gearbeidt, om de ſteeden Heuſden en Geertruydenbergh onder hen te trekken. Dan Seevenberghen, dat ſlechte werken heeft, en daerom altoos aen die 't eerſt aentaſt ten prooye valt, hadt Arembergh thans met weynigh moeyte ingenoomen: maer 't was niet te houden, aengeſien die van Hollandt den Noordam en andere omleggende plaetſen meeſter waeren. Graef Karel van Mansfeldt teegen Heuſden geſonden ſijnde, maekte te gelijk eenen aenſlagh, om Bommel, hooftſtadt van den aenleggenden weerdt, 't welk door Maes en Wael, twee ſaemenſtroomende rivieren, die ſigh aldaer verdeelen, omvanghen wordt, door verraſſingh en kondtſchap met eenighe ingeſeetenen t'oovervallen. Dan 't verraedt ontdekt en geſtraft ſijnde, heeft hy de begonne beleegeringh voortgeſet, waer toe hem 't kaſteel van Heemert, niet verre van daer, nu reets met verdragh was oovergegeeven, dogh moeſt door 't oovermaetigh vloeden der riviere, dat de velden onder waeter hadt geſet, dien weerdt verlaeten. En om Heuſden was men niet ſoo ſeer bekommert voor geweldt als voor hongher. Daer binnen lagh den Heer van Famars, wiens onverſettelijke dapperheit en kloekhartigh opſet om het uyterſte te verdueren, de ſtadt teegen den vyandt, die ſe van verre rondtom beſlooten hieldt, verdaedighde. Dan dit is Maurits voorgekoomen, en, nae dat hy taemelijk getal

Parma tracht, nae Geertruydenbergh, Heuſden, Seevenberghen en andere plaetſen te ververmeeſteren.

Mansfeldt wordt teegen Heuſden geſonden.

Die ook eenen vergeefſchen aenſlagh op Bommel maekt.

getal van krijgsvolk, uyt de naeste besettinghen, by een gerukt hadt, daer de vyandt swakst was, doorgebrooken; brengende daer binnen 't gheen'er meest van nooden was. De Graef van Mansfeldt hierentusschen, een gedeelte sijns leeghers afgebrooken hebbende, gaet niet verre van daer 't kasteel van Heel, op de Bommelerweerdt, teegen oover Creveceur, met scheepen en geschut aentasten. 't Was van werken, soldaeten, en alles wat tot teegenweer kon dienen, rijkelijk voorsien, ten waere de slotvooght Sijdenborgh, door te voorbaerighen oovergaeve, de hoop en vrees te gelijk hadt afgesneeden. Hy wierdt te raede de schult den krijgslieden aen te wrijven, en des te stouter, om dat het meerdergedeelte was ter needergemaekt, terwijl het Spaensch krijgsvolk, buyten last hunner ooversten, teegen de besettelinghen in 't uyttrekken, wreedelijk woede. Onder beschuttingh deeser plaetse, en van de daer teegen oover-leggende schans Creveceur, die door den Graef van Hoohenloo geslecht, door 's Koninghs ooversten, ter plaetse alwaer 't riviertje de Dieft en de Maesstroom in een vloeyen, weeder opgebouwt is, 't eylandt ingetrokken sijnde, hebben se de oopene velden en alle swakke schansen en kasteelen t'eenemael uytgeplundert en verwoest, blijvende als nogh onseeker waer hunnen voornaemsten aenslagh moght op uytkoomen. De rivieren, door geduerighen reeghen hoogh opgeswollen, spoelden wegh de werken, die se op 't eynde van de weert, teegen oover Gorkom reets begonnen hadden. Hier nae smeeden se eenen anderen aenslagh, die was, de plaetsen aen d'ooversijde van de Wael, Gelderlandt en voorts daer op Uitrecht te besoeken. Ten laetsten 't eylandt Voorne, dat, geleeghen booven den Bommelerweert, voor twee jaeren door de Nassausche met een schans gesterkt was, van verre aentastende, koomt hen ter ooren, dat Hoohenloo met uytgeleese voetvolk, en eenighe kornetten ruytery, in aentoght was, om slagh te leeveren; dan 't geschal was grooter als de daedt: ook hadt Mansfeldt niet te hoopen, dat hy, nae de Lentetijdt en den Soomer vruchteloos, of met seer geringhe voorspoedt, te hebben doorgebraght, 't aldaer soude konnen harden. Neemende derhalven in 't weederkeeren sijnen wegh de Maes op, liep hy door een schielijke wielingh, en door muytery van een Spaens regement, verbolghen om de wanbetaelingh hunner soldyen, waer teegen hy sigh wilde versetten, gevaer aen 't leeven. Ooverste van dit regement was Saurius Leva, een man soo gesien onder 't krijgsvolk, als van Mansfeldt, oover eenighe heftighe woorden, onlanghs te vooren onder hen omgegaen, gehaet. Ook sijn'er geweest, die geloofden, dat dit vuer van muytery gestookt wierdt door de konstenaeryen des Prinsen van Ascoli, en des Hartoghen van Pastrana, en uyt haet teegen Parma. Buyten twijfel hadt die Prins nu al voor langh, door de grootheit en de glory sijner daeden, waer in hy de Spaensche hoofden hunnen roem ontstreeken hadt, en om dat hy den Italiaenschen landtaerdt oopenhartigher, als wel geraeden was, vertrouwde en begunstighde, eenen geweldighen haet op sigh gelaeden. Hier uyt sijn'er gereesen, die niet min sijne dapperheit en deughden, als sijne ongelukken pooghden te bekladden. Maer dat hy de Spaensche vloot ten prooye gelaeten hadt, dat sijne aenslaeghen op Berghen vruchteloos geweest waeren, en meer diergelijke lasteringhen, wierden in 't oopenbaer ten breedtsten uytgemeeten. Edogh soo veel volken, wel 't grootste gedeelte der Nederlanden, door hem weeder onder gehoorsaemheit gebraght, uytmuntende gunst der gemeente tot sijnen persoon, by den Koningh niet dan heymelijk, en des te gevaerlijker, onder schijn van roemen, voortgedraeghen. En ook waer de vrees voor hem niet sonder grondt

1589.

Maurits, door 's vyandts leegher gebrooken sijnde, koomt Heusden te hulp.

Sijdenborgh geeft Heel al te voorbaerigh aen Mansfeldt oover.

Mansfeldt tast het eylandt Voorne aen.

Dan vertrekt op d'aenkoomst van Hoohenloo.

Muytery van een Spaens regement.

Der Spanjaerden haet, afgunst en lasteringhen teegen Parma.

1589. grondt geweest, dat hy, wen hem 't leeven tot een argher verval der Spaensche heerschappy hadt by gebleeven, soo befaemt in oorloghs daeden, uytsteekendt bemint door goedertieren regeeringh, en by den vyandt selfs niet ongesien, het rijk van Portugael, waer toe sijnen soon den rechten tijtel hadt, gelijk de meeste toen geloofden, met de Landen, welker klem en besittingh hy reets in handen hadt, soude koomen te verwisselen. Voorwaer, 't sy Koningh Philips, arghwaenendt van aert, gelijk 't gemeenlijk met de Koninghen gaet, om den Hartogh, welkers glory hem te hoogh in top gereesen scheen, te beteugelen, sijn eyghen voorspoet uytstreek, 't sy de schatkist, nae oneyndigh uytputten van swaere onkosten, inderdaet verarmt was, Parma, hebbende voorlangh de onheylen, die uyt gebrek geschaepen stonden, sien aenkoomen, en verdriet in den teegenwoordighen staet der saeken, hadt een siekte op sigh gehaelt, oorsaek waerom hy de reys nae Duytschlandt tot de waeteren van 't Spae deede. En nae dien tijdt heeft hy nimmer sijn voorighe gesontheit gekreeghen, nogh 't geluk hem haere gewoonelijke gunst willen aenbieden, aengesien het eene het andere deede versswakken. De Italiaenen, een volk, dat in arghwaenen vermaek schept, en op anderen light vermoedt 't gheen 't selfs bestaen durft, klaeghden oopentlijk, dat hunnen Hartogh door de Spanjaerts was vergiftight: welk gerucht, door sijne afgrijselijkheit, en om dat ten naedeele des Spanjaerts lightelijk alles wordt aengenoomen, kraghtigh doorgedronghen is. De brieven, waer in hy swaerlijk by den Koningh wierdt beschuldight, hadt Maurits onlanghs onderschept, en aen hem selfs gesonden; hy, ontveinsende den dienst hem door sijnen vyandt beweesen, sonder hem ook selfs daer voor te bedanken, heeft den schrijver der selver Jan Moree, die de Spaensche saeken in Vrankrijk door listighe vonden, en ooverdaedighe geschenken hadt voortgeset, ter maeltijdt genoodight; 't gheen hy niet langh heeft ooverleeft; waer uyt de geruchten nieuwe stoffe raepten: insonderheit als hy, dien men geloofde de handt tot dit wraekstuk geleent te hebben, tot hooghe eerampten, en buyten eenighe verdiensten, wierdt gevordert. Daer nae is Richardot van Parma nae Spanjen gesonden, om sijn onschult, oover 't gheen hem te last geleght wierdt, dat hy de Spaensche vloot niet was te hulp gekoomen, voor den Koningh te doen. Philips heeft soo deesen, als den Hartogh van Medina Sidonia, die van den anderen kant beschuldight wierdt, voor sigh ontbooden en gehoort, en willen schijnen beyde de Hartoghen vry te spreeken. De muytery door 't straffen van eenighe weynighe soldaeten gestuyt, en 't regement, hoewel 't een van de oudtste en ervaerentste in dienst was, geslaekt sijnde, kreegh Mansfeldt last, om met seeventigh vendelen, suyver van die muytery, nae Rhijnberk te rukken. Deese stadt, toebehoorende den Bisschop van Keulen, wierdt nu in 't derde jaer, nae dat Parma uyt die gewesten was vertrokken, al om door schanssen beslooten gehouden. Al voor eenighen tijdt was sy gevallen in handen van Truxes en Nieuenaer, die, den eersten sijn wettigh reght, dees sijne waepenen, by brenghende, oover de besettingh desselfs in geschil sijnde, de plaets in bewaeringh der Vereenighde Staeten, als scheytsluyden, hadden oovergelaeten. Maer in 't begin dies jaers hadden die van Hollandt, maekende een brugh, om oover den Rhijn te trekken, en sterker in ruytery sijnde, voorraedt daer binnen gebraght. Varrabon, 's Koninghs Landtvooght oover Gelderlandt, daer nae, op versoek des Aertsbisschops, die in persoon by Parma was gekoomen, met een gedeelte der troepen gesonden, om de stadt door gewelt en hongher te benaeuwen, hadt in 't doortrekken Blyenbeek, welk

Hy haelt een siekte op sigh.

d'Italiaenē dryven, dat hy door de Spanjaerts is vergiftight.

Hy straft den lasteraer sijnes naems.

Hebbende Richardot nae Spanjen gesonden, ontschuldight hy sigh voor den Koningh.

Mansfeldt wordt gesonden om Rhynberk te beleegeren.

Varrabon ook nae Rhynberk gesonden sijnde, neemt Blyenbeek in.

welk ſlot den Ooverſten Schenk, weynigh op ſijn reght betrouwende, voor dees door de waepenen als eyghen hadt genaedert, niet ſonder bloedtſtortingh vermeeſtert. Want de beſettelinghen, oude en ervaere ſoldaeten, hebbende 't beſchieten een geheele maendt verduert, en de kloekheit gehadt van met gelijke munt te betaelen, hadden 't verlies weederſijts by naer gelijk gemaekt, tot dat ſe ten laetſten, de ſchaede hen onder weynighe des te ſwaerder vallende, en door de doodt hunner hopluyden oneenigh raekende (waer en booven ſe ook eenighe van de hunne hadden uytgedreeven) den vyandt in hunne ſterkte, die nu haeren val dreyghde, hadden ingenoomen. De ſeeghe was inſonderheit aenmerkelijk door een vrouw, die, gevonden onder de dooden, met een mannelijk hart en gewaet, gelijkerhandt met hen op buyt en ſlaeghen langh hadt uytgeweeſt. 't Gheen in de beginſelen der beroerten meermaels oopentlijk geſien is: en geen eeuwe oyt vruchtbaerder geweeſt in diergelijke voorbeelden. Want nae dat die hooghe tytelen, van voor den Godtsdienſt, voor 't Vaederlandt, of voor den Vorſt te vechten, de gemoederen in d'eene en d'andere party verrukt hadden, deede hen eenen verwoeden haet meermaels de betaemelijkheit en plichten hunner kunne vergeeten. Maer eyghen verlies en ſchaemte hadden Schenk, die immer woeſt van aert was, nogh meer raeſende gemaekt. Aen d'eene ſijde hadt verlies van huys en haert, hem door ſijn vyanden ontweldight, ſijn gemoet ter wraeke ontſteeken: aen d'andere, de ſpijt te vinnigher ſijn hart beneepen, dat hy, hebbende niet volx genoegh, ſigh verleeghen vondt, om die binnen Rhijnberk beſlooten waeren te konnen redden. Spoedigh echter al ſijn maght te peerdt en te voet by een gerukt hebbende, deede hy op den oever van den Rhijn, niet verre van de ſtadt Rees, onaengeſien al de teegenweer van Varrabon, een ſchans opmaeken; van waer hy den toevoer, hem te waeter toegeſonden, waergenoomen en te lande nae Rhijnberk geleydt heeft. Daer nae bericht ſijnde, dat eenighe troepen Verdugo te hulp in aentoght waeren, jaeght hy flux met ſterke daghreyſen voort, betrapt en ſlaet hen op de Lipperheide, niet verre van de rivier, ſoo dat ſe ſigh op de vlucht begaeven, en de ſoldyen, die ſe naer Vrieſlandt brachten, achter lieten. Door deeſe voorſpoet ſtouter geworden, ſmeede hy eenen aenſlagh op Nymeeghen, waer op hy voor langh gewrokt hadt, en dreyghde die ſtadt door verraſſingh by nacht ten val te brenghen. Hier toe, ſijne ruytery voor afgeſonden hebbende, komt hy, in de naerſte duyſternis, met weynighe ponten, wel voorſien van krijgsvolk, de Wael afſakkende, te landen aen een oordt der ſtadt, die geen andere ſterkte, dan alleen 't voor by loopen der ſtroom hadt. Voorts beveelt hy de veerdighſte der ſijner de traillen van eene der huyſen, die van achteren op de ſtroom uytkoomen, in aller yl uyt te breeken, en daer in te vallen, om daer nae, met troepen door de ſtadt verſpreydt ſijnde, de poorten voor de ruytery, die nu reets ter inkoomſte aen 't draeven was, te oopenen. Dan juyſt was men by geval in dat huys, 't welk wierdt beſpronghen (en ook 't ſelve niet, waer op het Schenk te vooren gemunt hadt, ſpruytende de dwaelingh uyt de nacht) vroolijk op een bruyloftsfeeſt. Hier uyt ontſtont ſtrax een geweldigh geraes, en de burgery op de been geraekt ſijnde, beſette 't ſelve huys, en gaet eenighe, die nu al op ſtraet geraekt waeren, met de gereetſte waepenen en daer nae ook met geſchut te keer. Stouter wierdt de meenighte des volx door 't aenbreeken van den dagh, weynighe die 't hooft booden vonden ſigh door gedrangh en ſchrik benart, en wierden dies te vinnigher ter needergemaekt. Hierentuſſchen was Schenk, op den oever ſtaende, niet

1589.

Schenk brenght voorraedt binnen Rhijnberk.

Hy ſlaet de vyanden, en dwinght hen de ſoldy, die ſy nae Vrieſlandt geleyden, achter te laeten.

Smeedt eenen aenſlagh om Nymeeghen te verraſſen.

1589. niet maghtigh de vlucht te keeren, en nu allen in 't gemeen, dan weederom yder by naeme toeroepende, sy souden dogh soo heerlijken aenslagh volvoeren, en, door een dapperen uytval, hen die bereydt stonden te volghen den wegh baenen. Een bijster ongemak quam den verslaeghenen in deese ontsteltenis nogh oover, in dat de scheepen, die se in allen gevalle t'hunner verseekertheit hadden meedegenoomen, geduerende de duysterheit des nachts, door de geweldighe drift der stroome, soo verre beneeden de stadt waeren afgedreeven, dat se den vluchtenden niet konden inneemen. 't Vinnigh dringhen van 's vyandts koegelen benaeuwde hen der maete, dat de weynighe scheepen, die aen de wal laeghen, onmaghtigh den last der instortende vluchtelinghen, in soo groot een gedruys en verslaeghenheit, te draeghen, te gronde ginghen: en de stroom heeft, onder veele andere, ook selfs den Ooversten, belaeden, gelijk hy was, met sijn swaere waepenrustingh, ingeswolghen. Dusdaenigh is geweest het eynde van Marten Schenk, een man, in sijne eeuwe, booven alle andere, van befaemde stoutheit: sijn huys hadt eenighen luyster: maer sijn glory is hem onder Parma vermeerdert: korts daer aen hadt hem Lycester ridderlijke weerdigheit en meer andere krijgsçieraeden toegevoeght. Moedt hadt hy uytsteekende: voorsightigheit gebrak hem dikwils: onmoogelijk was 't hem sigh onder reght en wetten te buyghen, waer door hy by den soldaeten in gunst, by de gemeente en de regeeringh in haet geraekte: hoewel sijnen straffen en onhandelbaeren aert sigh met de jaeren hadt begonnen te leeren schikken. Sijn lichaem, by d'oovervinnaers gevonden, wierdt ter geheugenis sijns ooverloopens in 't oopenbaer ten spot gestelt. Dogh de wraek der soldaeten, die de smaetheit hunnen Ooversten aengedaen, wreedelijk in de Nymeegsche gevanghenen wreekte, heeft hen genootsaekt dat uyt de weegh te neemen. Twee jaeren echter onbegraeven gebleeven sijnde, heeft Maurits hem, toen hy de stadt hadt ingenoomen, eyndelijk ten graeve bestelt. Om de selve tijdt is ook Graef Adolf van Nieuenaer, terwijl hy, wat te onvoorsightigh, 't beproeven eenigher nieuwe vuerwerken besightighde, by geval verongelukt: Heer, die niet dan spaede aen den oorlogh quam, en in seeden onberispelijk. Truxes van deese twee ooversten, op welker maght en dapperheit 't geval sijner party sigh gehandthaeft hadt, ontbloot sijnde, liet ten laetsten den oorlogh vaeren, insonderheit nae de vyandt ook Rhijnberk vermeesterde: welkers beleegeringh, langh en tot in het volgende jaer geduert hebbende, den Spanjaert eerst veel volx gekost, dan naederhandt de seeghe gegeeven heeft. Want die van Hollandt het krijgsvolk van Schenk, dat, verwoedt van droefheit om de doodt hunnes Ooversten, dreyghde aen 't muyten te slaen, om dat het eylandt, 't welk in hun geweldt, en een sleutel van den Rhijn was, lichtelijk een kooper soude gevonden hebben, afbetaelt en in hunnen dienst oovergenoomen hebbende, lieten strax daer aen hunne grootste sorghe gaen, om Rhijnberk te hulpe te komen; met geen andere hoop, dan om den vyandt, dien sy de stadt niet konden, den tijdt t'ontfutselen. De Graef van Valkensteyn, ingevolghe van dit voorneemen, met twee duysent mannen, booven de toegevoeghde peerden, derwaerts gesonden, en nae 't inneemen van een schansse onderweeghe, oover de stroom geset sijnde, volght hem den Marquis van Varrabon op de hielen, niet met eenigh opset om te slaen, hoewel hy sterker was gekoomen, maer alleen om hen op den tocht van achteren aen te vallen, en in den staert te slaen. Den Ridder François Veer, die met twee vendelen Engelsche d'achterhoede hadt, keert sigh om, valt op den vyandt aen, en weederstaet den indruk, tot

Dan met de sijne van de steedelinghē afgeslaeghē sijnde, verdrenkt hy inde stroom. Sijnen aerdt en lof.

Nieuenaer verongelukt by geval.

Truxes scheydt uyt den oorlogh.

De Graef van Valkensteyn wordt tot ontset van Rhijnberk gesonden.

Varrabon volght hem.

tot dat de ruytery hem omringht, en ſtrax daer op de geheele regementen handtgemeen raekten. Een groote meenighte wierdt'er, ten opſight van 't getal, geſlaeghen; en die aen 's vyandts ſijde 't heetſt in den ſlagh waeren ter needer gemaekt ſijnde, tien vendelen van hunne voetknechten, een ſtandaert, en een groot getal peerden veroovert. Weynighe ontvluchten 't met hunnen Ooverſte. Dit heerlijk proefſtuk van dapperheit heeft den Ridder Veer den wegh tot hoogher weerdigheit en roem gebaent. Varrabon leyde de neederlaegh ten grooten deele op Karel van Mansfeldt. Want dees was 'er ook teegenwoordigh geweeſt, hebbende juyſt op den tijdt van 't gevecht met ſigh gebraght de regementen uyt den Bommelerweerdt: en alſoo ſy beyde niet langh te vooren naer een ſelfde ampt geſtaen hadden, dat Varrabon weghdroegh, geloofde men dat Mansfeldt ſijnen teegenſtander in deeſe ongeleegenheit hadt verlaeten. Hier nae hebben d'ooverwinnaers hunne waeghens met lijftocht veyligh oover wegh binnen Rhijnberk gebraght: ſijnde de beleegerde ook ſelfs gelukkelijk op de naeſte wachten ingevallen. In 't weederkeeren langhs weeghen den vyandt onbekent, is hen niet gevaerlijx bejeegent. Dan echter is den beſlootenen hunne dapperheit, onaengeſien 't vermeerderen van 's vyandts krachten, niet ontſakt, voor al eer de Spanjaert de ſchans by Rees, van waer hen den toevoer quam, met het doorwaeden van de ſtroom, hadt ingenoomen. Drie maenden daer nae was de Winter in het volghende jaer oovergetreeden, wanneer, die van Hollandt niet ontveinſende, dat ſe geen krijgsvolk genoegh hadden, om hen, die ſoo groot een landtſtreek van hen laeghen afgeſcheyden, te hulp te koomen, ſy ſigh, op geene oneerlijke voorwaerden, tot het uyterſte beſluyt gekeert hebben. En Parma heeft Rhijnberk, gelijk ook Bon en Nuys beſet gehouden, ſmeedende daerenbooven verſcheyde aenſlaeghen op de Kleefſche ſteeden, terwijl hy, de Vorſt op 't afgaen van ſijne jaeren ſijnde, de gunſt der grooten 's Landts hadt afgekoft. Dus hieldt hy, of door beſettinghen, of door de maghten, die hem waeren toegedaen, den Rhijn tot aen Aernhem toe in ſijn gebiedt. Nogh heeft 'et Aeken, vrye Rijxſtadt, niet gebeuren mooghen, in veylighe vreede te blijven, in deeſen oorlogh, aengeſien Koningh Philips de beſchermingh deeſer ſtadt, die van oudts by den Hartoghen van Brabandt is geweeſt, als een tijtel van heerſchappy duyde, by plakkaet uytſtootende alle inwoonders, die derwaerts den Roomſchen Godtsdienſt waeren ontvlooden. Maer geldtgeeven deede 's Koninghs Ooverſten dit in de wal ſchuyven, en, ſigh vernoegende met het ſtroopen en plunderen ten platten lande, hebben ſe de ſtadt uytſtel gegeeven, tot dat ten laetſten nae veele jaeren, 't gewelt der partyen in Duytſchlandt gekeert ſijnde, hy ook dit tot ſchijn van reght heeft voorgewendt. Terwijl ſigh 't leegher om Maes en Rhijn onthieldt, is 'er in verſcheyde geweſten, gints en herwaerts, meermaels tuſſchen de beſettinghen elkander ontmoetende, gevochten, waer door Maurits ſoldaeten rijken buyt maekten. Want de ruytery liep ſelfs tot in 't hart van 's vyandts landen bluyſteren en blaeken, en ſleepten, nae 't verjaegen der geleytroepen, allen toevoer hen ontmoetende met ſigh. Dan wreeder bejeegeninghen ſijn 'er ter ſee gevallen, om dat de Hollanders, machtigher in deeſen deele, den gewoonelijken handel tuſſchen gelijke oorloghsmachten, en de reghten der gevanghenen hadden afgeſneeden. Men hadt hen, wen ſy ſoo veel vermoogende waeren, voor vyanden gereekent, welken alleen met rooven de vaert bekommerende, den naem van vrybuyters gegeeven wierdt. Dit maekte, dat de Vlaeminghen, en die uyt de Hollandtſche vlooten, (gelijk 't een woeſt volk

1589.

Wordt van Veer geſlaeghen.

d'Ooverwinnaers ſpijſen Rhijnberk.

Dat aen Parma wordt oovergegeeven.

Sijne aenſlaeghen op de ſteeden in 't landt van Kleef.

Ondertuſſchen vallen hier en daer verſcheyde gevechten tuſſchen de partyen.

Dan wreeder waeren de bejeegeninghen ter ſee.

1589. is) bewuſt eener ſchelmſtuk, oovergeloopen waeren, geterght door 't meenighvuldigh ſtraffen hunner landtsluyden, in de ongewaepende ſcheepen, door roof en wraekſucht, en ook ſelfs in die geſchut voerden, door wanhoop, eenen ſchrik braghten. Vaek is 't gebeurt, 't gheen eens voor al ſtaet aen te merken, naerdien 't het ſtoudt beſtaen der voorighe eeuwen kan opweeghen, dat d'eene party, omringht door de ſcheepen der andere, het vuer in 't buſpoeder geſteeken heeft, en alſoo ſigh ſelfs en ſijnen vyandt doen opſpringhen. Soo nae gaet hen, die aen 't leeven wanhoopten, de ſorghe om niet ongewrooken te ſterven. Te deeſer tijdt is Spanjen, dat, geduerende de beroerten van andere geweſten, tot nogh geruſt in vreede geſeeten hadt, eerſt gewaer geworden, dat den oorlogh hen t'huys en op eyghen boodem gebraght wierdt. Want d'Engelſche, met ſigh neemende Hollandtſche ſcheepen en krijgsvolk, ſijn reukeloos en vruchteloos op de ſeekuſten van Gallicien aengevallen, en pooghden daer nae Don Antonio weeder in ſijn rijk van Portugael te herſtellen, neederſlaende hun leegher voor Liſſebon. De Koninghin hadt 'er ſes ſcheepen van de haere by gedaen: d'ooverighe waeren tot hondert en twintigh in getal, en hadden tot Ammirael François Draek, het voetvolk tot Veldtheer Johan Norrits, hebbende de hoop des buyts onder hen verdeelt. De beginſelen tot een gelukkighen uytſlagh deeden ſigh ſoo groot op, dat Albert van Ooſtenrijk, Steêvooght uyt den naeme van Philips, ſigh reets ter vlucht bereyde. Maer 't was een aenſlagh van beſondere perſoonen, waer uyt d'onſeekerheit wien te gehoorſaemen, en kleyne voorraedt van noodtwendighe behoeften, en ook onmaetigheit in drank, dat meenighte van ſieken veroorſaekte, in twijfel gelaeten hebben, of Don Antonio al te vermeetel van de gunſt der Portugijſen, en de hulp der Mooren hadt opgegeeven, dan of ſy ſelve, door te ſchielijk een vertrek, de ſaek verbrodt hebben. En hoewel de Hollanders getoont hadden, dat ſe bereydt waeren de ſeekaſteelen, en den ingangh tot het rijk, te bewaeren, men gaf hen geen gehoor. 't Belegh opgebrooken ſijnde, heeft de Spanjaert hen, die oovertuyght wierden van nae nieuwigheit en veranderingh in 't rijk geſtaen te hebben, van ſtonden aen met de doodt doen ſtraffen. Verder is 'er van d'Engelſche niet uytgerecht, dan dat hunnen aftoght ſonder ſlagh of ſtoot, hun ooverrompelen der kaſteelen ſtraffeloos en ſonder teegenweer, de ſwakheit en het onvermooghen der Spaenſche heerſchappy ten toon geſtelt hebben, en hoe week die moogenheit in haer eyghen rijk ſy: en d'Ooſterſche vloot, hen korts daer aen in de vaert ontmoetende, genoomen hebbende, is den volken geleegenheit gegeeven, om door geſanten onderlingh, en door geſchriften te betwiſten, of den toevoer die onſijdighe volken, en met welke men in vreede is, ten vyandt doen, wettelijk voor prijs konnen verklaert worden. Dan Vrankrijk ook ſigh met de partyen ingelaeten hebbende, menghde haere belanghen verſcheydentlijk met de hunne, nae dat de Koningh den Hartogh van Guiſe, oopentlijk bekent voor 't hooft der beroerten, hadt doen ombrenghen, en niet langh daer nae een monnik den Koningh ſelfs, den laetſten uyt den bloede van Valois, vermoorde; tot wraek van welke beyde de waepenen wierden in de handt genoomen. Nae de Franſche wetten was het erfreght tot de kroon buyten twijfel op den huyſe van Bourbon gevallen: maer het hooft dier ſtamme, Henrik, Prins van Bearn, hebbende naeulijx yets anders dan den blooten tijtel des Koninghrijx van Navarre behouden, als welker ſigh de Spanjaert voor langh hadt meeſter gemaekt, beleedt in 't oopenbaer den Gereformeerden Godtsdienſt, waerom de ſteeden, ſchoon hy beyde de geſintheeden een gelijk reght beloofde, hem de

d'Engelſche, willende den Spanjaerts op eygen boodem beoorloghen, brenghen Don Antonio weeder in Portugael.

Dan vruchteloos.

Vrankrijk voeght ſigh nae de doodt van Henrik de III. met de partyen.

Desſelfs naejaer de Prins van Bearn.

de poorten geſlooten hielden, en hy alleen den aedel op ſijne ſijde gewent hadt. En het weeſen der ſaeken eenen anderen keer genoomen hebbende, bevondt men de ſchult des afvals onder den Roomsgeſinden te ſchuylen, en het geſagh der koninghlijke weerdigheit ſigh by den Gereformeerden te vertoonen. Nogh liet ſigh Philips door eyghen exempel niet afſchrikken, den Hartogh van Mayenne (dees, ſijnde broeder des Hartoghen van Guiſe, gebruykte eenen dubbelen dekmantel van Godtvruchtigheit) nu niet door heymelijk onderſtant, maer oopentlijk met hulptroepen te verſterken, om 't rijk, geleeghen tuſſchen hem en den Nederlanden, en voor 't welk die beyde eertijts hadden te duchten, in tweedracht en beroerten t'onderhouden, geſint, quam ſijn ooghmerk te gelukken, yemanden der ſijner, op wien hy ſigh vertrouwen konde, die moogenheit te leen te laeten. Want hy trachte hen ſmaekelijk te maeken, dat ſijne dochter Iſabella, dochters dochter van Henrik de II. Koningh van Vrankrijk, d'allerweerdighſte was, om tot de hoogheit dier kroone verheeven te worden, 't ſy dan om haers vaeders verdienſten, of om 's moeders afkoomſt, en met dies te meerder reght, naerdien Bretagne, gelijk meer andere geweſten in Vrankrijk, de heerſchappy der vrouwen ook voor deeſen erkent hadden. Van d'andere ſijde heeft den Hartogh van Savoyen, ſijnen ſwaegher, ſijne grenſen uytgeſet, en eenen wegh gebaent door d'Alpiſche geberghten. De Koninghinne van Engelandt kondtſchap krijgende, dat la Motte, door laſt van Parma, met eenighe regementen te voet en te peerde nae Vrankrijk in aentoght was, heeft van gelijken geldt en vier duyſent Engelſchen aen Bourbon geſonden: en niet traegher ſijn de Staeten der Vereenighde Landtſchappen geweeſt in t'ſijner hulpe te beſluyten. Want hebbende eenighe ſcheepen met lijftocht, en 't gheen ten oorlogh dienen konde, naer hem afgeveerdight, verſtrekten ſe hem booven dien in baeren gelde, meer dan de benaeutheit, waer in hunne ſaeken ſigh thans bevonden, lijden konde, en te mildaedigher, op hoop van 't toekoomende. Dit was inderdaet een heerlijk werk, en maghtigh d'afgunſt der Oppervorſten tot de vryheit te verſaghten, dat een Koninghrijk met de middelen van een Republijk geſtijft wierdt: nogh ook min voordeeligh in ſijn uytkoomſt, en verderfelijk voor den vyandt, terwijl de Walſche volken, blijvende ten prooye der waepenen, waer toe ſy voor deeſen oorſaek gegeeven hadden, door eeven gelijke onheylen geſoolt wierden, 't ſy eyghen krijgsvolk, 't ſy de Franſche hen op 't lijf vielen. Daer nae, als Vrankrijk de krachten der Spanjaerden op nieu beſtookte, heeft dien van Hollandt de geleegenheit tot winſt en ſeeghe ſchoon geſtaen; dermaeten, dat, in den tijdt van acht jaeren, de landtpaelen uytgeſet, de ſchatkiſt verrijkt, de troepen vermeerdert ſijn, tot dat Bourbon, door eyghen dapperheit, door de warrighe beroerten der weerſpannelinghen, en hy ſelfs ten laetſten den ſijnen in den Roomſchen Godtsdienſt verandert hadt, alle partyſchappen onder ſijn heerſchappy gedempt, en veel eer de waepenen, dan het geheughen des voorighen verbondts, hadt afgeleght. 't Schijnt een gevolgh te weeſen, aengeſien ons verhael op de Franſche ſaeken is uytgekoomen, ſoo veel 't door menſchelijke reedenen is geoorloft, t'onderſoeken, op wat wijſe der ſelver beginſelen, die ſoo groote gelijkheit met die der Nederlandtſche beroerten gehadt hebben, ſoo verſcheyden in hunnen uytſlagh geweeſt ſijn. Want eertijts toen 'er tuſſchen Philips en Vrankrijk een vreede geveſtight was, hadden die beyde Oppervorſten een ooghmerk en onderlingh verbondt, tot uytroeyingh der Godtsdienſten, die, door den oorlogh en ongeſtraft te blijven, krachten gekreeghen hadden.

1589.

Om wien van de kroon te weeren, Philips den Hartogh van Mayenne ſtijft.

La Motte wordt van Parma met krijgsvolk nae Vrankryk geſonde.

d'Engelſche en Hollanders ſenden hulp aen Bourbon.

Die ten laetſten alle partyſchappen onder ſijn heerſchappy vereenight.

Vergelijkingh der Franſche beroerten met de Nederlandtſche.

 Daer

1589. Daer nae hebben de Grooten in Vrankrijk, uyt haet teegen 't geſagh van den huyſe van Guiſe, en om ſelfs niet buyten bewint en veracht te leeven, dienende ſigh van een ſelve geleegenheit, als de Nederlanders teegen de Spanjaerts, de gemeente, die om den Godtsdienſt gevaer liepen, tot beroerten en de waepenen aengedreeven. Maer d'uytkomſten ſijn bijſter ongelijk geweeſt: aldaer is de gehoorſaemheit in haer geheel gebleeven, en den Roomſchen Godtsdienſt diervoeghe aen d'ooverhandt, dat ſe den anderen drukt, niet onderdrukt: hier is de oude heerſchappy gantſch afgeſwooren, ſijn de kerkſeeden onverdraeghelijk, en verdeelt tuſſchen vryheit en ſlaevernye. d'Oorſaek hier van meene ik te weeſen, dat die van Guiſe, uyt den huyſe van Lotteringhen, by ſigh ſelven ſwak ſijnde, eerſt heymelijk, en daer nae in't oopenbaer, van buyten ſijn onderſteunt geweeſt met taemelijk onderſtant, dat niet genoegh was om fortuyn te maeken, maer te volghen. Dus is hunne voornaemſte kracht geweeſt, in ſigh van den Koninghlijken naem te dienen, en de geneegenheit der gemeente, ſterkten die niet langh teegenhouden, wanneer d'ervaerenheit van eyghen belangh daer teegen ſtrijdt. Maer de Franſche Koninghen, die oover een volk heerſchen, hebben alle hunne krachten te ſaemen gevoeght, en binnen de paelen van dat rijk beſlooten: dies woedende teegen eyghen onderdaenen, raeken de krachten hunner moogenheit aen 't ſlijten, en al 't gheen ter wraeke te koſt geleght wordt, gaet voor hen ſelfs verlooren. En het gemeen ſelfs, hoe bitteren haet het ook teegen den ſtrijdighen Godtsdienſt hadt ingeſooghen, is, nae dat het de onheylen des oorloghs geſmaekt heeft, niet graeger nae wraeke als nae ruſte geweeſt. Hier uyt is 't, dat de vreedeplakkaeten, ſoo dikmaels met beſonderen yver verveerdight, ſoo dikmaels ſijn in 't war geworpen, naerdien de driften van 't gemeen nu reets gebrooken, nae de ſelve haekten, veel eer, om de waepenen af te legghen, dan om de vreede t'onderhouden. Hebbende verdriet in den langdurighen oorlogh gekreeghen, wierden ſe meer door aenſtooken, dan door halſterrigheit tot gewelt en trouwlooſheit gedreeven. En gewoon ſijnde onder een Koninghlijke regeeringh te leeven, hadt men hen veel eer bevreedighen konnen, indien eenen Koningh, uytſteekende in vreede- en oorlogh-konſten, ſigh ſelven en ſijne wetten nae de krachten der partyen hadt gemaetight. Maer nieuwelinghen in 't ſtuk van heerſchen ſijnde, en onbedreeven ten opſight hunner jaeren, hebben ſe, door ſtrijdighe gebreeken, de tweedracht en onluſten meer gaende gemaekt, terwijl hunnen ſiedenden aert, of hunne vadtſighe wulpſheit, alles nae ſigh trok, of drijven liet; en dit alleen is 't gheen de ruſt in Vrankrijk heeft vertraeght. De Spanjaerts in teegendeel, hebbende eenen Koningh gekreeghen, die met hen, uyt haet teegen de Nederlandtſche vryheit, een ſelfde drift hadt, en die onder een langh bedrijf en ervaerenheit van ſaeken oudt wierdt, hadden, inſiende hunne ſoo geweldighe krachten in andere geweſten, weynigh weeſen van 't verloopen der Nederlanden, en voor ooghen de voorbeelden niet alleen van Italien, maer ook van Amerika, die hen leerden voortplantinghen te maeken, waer 't hen onmoogelijk was Landtſchappen te veſten. Den Nederlanders, ſelfs die in geenen deele teegen de Roomſche kerkſeeden miſdaen hadden, viel het te laſtigh, den hooghmoedt, gierigheit en wreedtheit van dien uytheemſchen landtaerdt te dulden, tot dat eenighe, bedrooghen door ſchijn van t'eenighen tijde beetere te beleeven, d'andere ten voorbeelde gedient hebben, en geleert door wantrouwen aen vreede, als waer onder wraek verhoolen lagh, onverſettelijk in hunnen haet teegen den Spanjaert

voort

voort te vaeren. Dus heeft men eenen niet min bitteren oorlogh, dan 1589.
den borgerlijken, en die echter duert als eenen uytheemſchen. Maer in Vrieſlandt benaeuwde Graef Willem de ſtadt Gröninghen door gebrek, te ſwak om grooter aenſlaeghen ter handt te trekken, hebbende de ſterkten door 't platte landt ooverweldight, als ook de ſchans Reyde, die, by nae een eylandt ſijnde, ſeer bequaem geleeghen is aen de Rivier d'Eems, en den ſeeboeſem, die, om de verwoedtheit der ſeegolven, den Dullaert genoemt wordt. Booven dit onheil pranghde Verdugo, dat hem de ſtadt verdacht was, aengeſien ſe geweyghert hadt beſettingh in te neemen. Sy beyde naederhandt verſterkt ſijnde, Verdugo met nieuw uytgeleeſe voetvolk, en Willem van Naſſau met ruytery, hebben 't geheele volghende jaer geſleeten, met elkander, door vrees en geleegenheeden van yets t'onderneemen, in alarm te houden.

HUGO

HUGO DE GROOTS HISTORIEN der NEDERLANDTSCHE SAEKEN.

TWEEDE BOEK.

INHOUDT.

Maurits neemt Breedaa in door list met een turfschip. Parma pooght die stadt weederom te krijghen, dan te vergeefs: door sijn bevel wordt den Noordam aengetast, maer vruchteloos. Maurits sterkt Voorne, en bouwt Knodtsenburgh. Parma trekt, op 's Koninghs bevel, nae Vrankrijk: in sijn afweesen vermeestert Maurits verscheyde steeden. De Duytschen, die aen Parma anghstigh klaeghen oover 't schenden hunner grensen, krijghen trots bescheidt: hun beklagh aen de Staeten; der selver antwoordt. Beklagh en versoek der Vereenighde landen daer teegen. Parma uyt Vrankrijk weedergekeert sijnde, vindt sigh in veele swaerigheeden; muytery sijner soldaeten. De Prins van Ascoli met eenighe troepen nae Vrankrijk gesonden sijnde, grijpen de Vereenighde Staeten moedt: Sy neemen de schans teegen oover Zutphen in. Maurits vermeestert Zutphen en Deeventer; Hy brenght sijn leegher, op versoek der Vriesen, in Vrieslandt. Opbreekende voor Gröninghen, sterkt hy Delfsijl, by hem genoomen. Parma, door Maurits geslaeghen sijnde, verlaet de beleegeringh van Knodtsenburgh. Sijne siekte sigh hervattende, trekt hy nae 't Spae: Hy bevreedight de muytende soldaeten. Maurits veroovert Hulst, en beleeghert Nymeeghen. Nae 't winnen dier stadt wordt hy met ongemeene blijdtschap der gemeente in Hollandt ontfanghen. 's Keysers gesantschap is den Staeten verdacht. Verhael der rampsaeligheeden van Arragon, by geleegenheit. Parma trekt weeder nae Vrankrijk. De Vereenighde Staeten senden hulp aen Henrik van Bourbon. Klachten der Gröninghers aen Parma. Maurits beslecht de beroerten t'Uitrecht en in Zeelandt; beleeghert Steenwijk, wordt gequetst, neemt de stadt in; sijne gemaetightheit omtrent d'ooverwonnene. Elisabeth ontbiedt haer krijgsvolk te rugh. Maurits hebbende de Spaensche voor Othmarsum opgeslaeghen beleeghert Koeverden, en vermeestert de stadt, onaengesien den teegenweer van Verdugo. Parma voor de derdemael nae Vrankrijk trekkende, sterft: bedenkinghen oover sijne doodt: sijne seeden en lof.

Al 't

Het Kasteel van Breda door Soldaaten

...u een Turfschip verborgen, verovert, 1590.

1590.

AL 't gewelt des oorloghs ſcheen in Vrieſlandt te willen inſtorten, ten waere 't verooveren van Breedaa de leeghers nae ſigh getrokken hadt. Deeſe ſtadt is al van oudts onder Brabandt gereekent, geleeghen in een vruchtbaere landtdouwe, op de grenſen van Hollandt, en heeft onder haer gebiedt ſeeventien dorpen. Sy heeft haere benaemingh van een ſtroom, tot hier toe de Aa genoemt, die van daer breeder en door de veſten heen loopende, ſijnen naem verandert in de Merke: waer nae hy by de ſtadt Seevenberghen valt in den ſeeboeſem. 't Huys van Polanen heeft by koop den eygendom der ſelver gehadt, onder den tijtel van Baronnye: van dat is ſy gevallen op 't huys van Naſſau, door huwelijk van Engelbrecht, wiens naeneeve Henrik de ſelfde met graften en veſten voorſien heeft, en daer aen gemaekt een ſeer vermaert en deftigh kaſteel, te gelijk tot çieraedt en teegenweer. 't Bedrijf des oorloghs heeft'er, in de jonghſte tijden, bolwerken en alle andere vaſtigheeden, dienſtigh om den vyandt af te wijſen, en die haer de glory geeven van beſwaerlijk te konnen vermeeſtert worden, bygevoeght. De krijgsliſt, door welk het kon ingenoomen worden, heeft een ſchipper aengeweeſen. Hopman Karel van Heraugiere, Edelman van Kamerijk, hebbende, op 't aenraeden van Philips van Naſſau (dees, ſijnde een ſoon van Graef Jan van Naſſau, was in den oorlogh onder 't bewint ſijns geſlachts geſonden, geſtelt oover een gedeelte der krijgsknechten en Steêvooght oover eenighe weynighe ſteeden aen de Maeſe) de ſaek met Prins Maurits ooverwooghen, verſtaet tot den aenſlagh, en verkieſt, om het ſtuk met hem te helpen uytvoeren, Lambert Charles, een dapper krijgsman. Om den aenſlagh in 't werk te ſtellen wierdt uytgekooſen een ſchip, dat gewoon was, tuſſchen de partyen, op vry geleyde, 't kaſteel te Breedaa van turf te verſorghen. Uyt de Veenen in Hollandt wordt modder gebagghert, die door de ſon gedrooght, en tot turven afgeſteeken ſijnde, voor brandt, in plaets van hout, dient. Want d'ingeſlootene hitte der aerde geeft haer een pik- en ſwaevel-achtighe eygenſchap, welke, gelijk elders 't branden der geberghten, ſoo ook hier de vlammen, ſomwijlen daer uytgebarſten, hebben te kennen gegeeven; ten ſy dan ook, dat de boſſchen, eertijts door 't opſtuyven der ſeebaeren, en geweldighe ſtormen ter needer geworpen, daer nae met ſlijk ooverſtolpt en verrot ſijnde, hun weeſen verandert, en dien aert behouden hebben. Binnen in den buyk van dit ſchip, dat, gelijk de turfſcheepen, langh was, wierden ſeeventigh ſoldaeten, alle jongelinghen, 't puyk der jeught, uyt de regementen uytgeleeſen, en veerdigh om den aenſlagh te waeghen, onder een ſolderingh, niet ruymer als voor hen, beſtaepelt met turven, verborghen en bedekt gehouden. 't Liep langh aen eer 't geluk die ſtoutheit ſonderlingh begunſtighen wilde, gelijk aenſlaeghen van dien aert veeltijts door onheylen, jae ſelfs door die men niet voorſien of gevreeſt hadt, bekommert worden. Reght draets in de wint en ſtrenghe koude, hoewel op 't uytgaen van de winter; daer op gebrek aen leevensmiddelen, die, vermits 't langh aenloopen, waeren opgeteert, hebben hen d'eerſte geleegenheit ontfutſelt. Ook behoore ik, mijns bedunkens, niet te verſwijghen, dat, de geruchten deeſes aenſlaghs, onder dit ſukkelen, en terwijl die nogh op handen was, uyt Engelandt, als reets uytgevoert, wierden oovergeſchreeven. Hebbende hunne lichaemen verquikt, en Heraugiere ſijn volk een hart in 't lijf geſprooken, wierdt een boode aen

Beſchrijvingh der ſtadt Breedaa.

Maurits neemt Breedaa in door liſt van een turfſchip.

Verhael der geſchiedenis.

1590. Maurits, die ſijn krijgsvolk by 't naeſte eylandt verborghen hieldt, afgeveerdight, met bericht, dat ſe hunne reyſe tot niet verre van Breedaa hervat hadden. Sijnde tot binnen de ſluys van 't kaſteel gevaeren, van waer 't onmoogelijk was te rugh te keeren, verſchrikte hen een nieuwe rampſpoedt. Want door 't afloopen der ſtroom, quam 't ſchip aen de grondt te ſetten, en, 't ſy dat het door 't ys is doorgeſtooten, vol waeter te raeken. Waer op de ingeſlootene, die nu tot de knyen in 't nat ſaeten, begonden te ſidderen, en hunne ongelukkighe ſchuylplaets te vervloeken, tot dat het ſchip, door de vloet los raekende, 't lek, ſonder eenighe menſchelijke hulpe, van ſelfs geſtopt wierdt. d'Ooverſten der beſettingh hadden den laſt van 't onderſoeken der ſcheepen, als of 't meer geſchiede om krijgsgebruyk t'onderhouden, als om dat ſe 't noodigh achteden, geſchooven op de mindere bevelhebbers. Door de achteloosheit van veelen is dat werk bevoolen aen een der rotgeſellen, die, geruſt op 't voorbeeldt ſijner Ooverſten, alleen den roef ten rouwſten doorgeſien, en niets verder onderſoght heeft. Ook was het juyſt toen, en anders ſelden, gebeurt, dat de koude niemant 't hoeſten afperſte, uytgenoomen eenen, wiens woorden ter geheugenis dienen bewaert te worden. Want alvoorens beducht ſijnde, dat 't gerucht ſijns hoeſtens hem met d'andere moght verraeden: *Doodt my, ſpitsbroeders*, ſeyde hy, *op dat wy niet al t'ſaemen gedoodt worden.* De ſoldaeten der beſettingh hebben 't ſelve ſchip tot binnen 't kaſteel getrokken, naedien het te ſeer in 't ys verwart was. Daer op volghden weederom andere ongemakken, gemerkt het naekendt gevaer hen de vrees in 't lijf gejaeght hadt, en gebraght tot klachten oover Heraugiere, als eenen, die ſoo wel ſijn eyghen bloedt, als dat van andere ſoght te ſpillen. Sommighe, hebbende alle hoop verworpen, eyſchten, men ſoude hen niet langher in die duyſternis beſlooten houden, maer, aengeſien men dogh moeſt ſterven, in oopen lucht, en onder 's vyandts ooghen doen koomen, om al vechtende te ſneuvelen, op dat ſe, in die hunne gevanghenis ooverrompelt ſijnde, niet ter ſtraffe geſleept wierden. Veele waeren ſoo neerſlachtigh, dat hen meer de wanhoop, dan de aentrooſtingh hunnes Ooverſten tot dapperheit en glory, tot het uytvoeren des aenſlaghs heeft gedreeven. Men hadt een gedeelte geloſt, en, om het bedrogh niet t'ontdekken, met de verdere ontlaedingh opgehouden, door ſchranderheit des ſchippers, die ſigh geliet vermoeyt van 't arbeyden te weeſen; wiens woorden en gelaet ook een wondere beſtendigheit van harten betuyghden. 't Was omtrent den middernacht, en niet ſonder maeneſchijn, als men goedt vondt de ſoldaeten te doen uyttrekken, nae hen alvoorens tot eere en belooningh der ſeeghe te hebben aengemoedight, en gewaerſchouwt, dat die, wien de dapperheit om ſoo loffelijk en wakkere daet ten eynde te brenghen quaeme t'ontſchieten, niet alleen geen leeven, maer ſelfs geen eerlijke doodt te hoopen hadden. Door pompen heeft men 's vyandts ooren verdooft; invoeghe dat ſe, 't gheen wonder was, ſijn uytgetrokken, ſonder dat het de wachten gewaer wierden. Een gedeelte der ſoldaeten langhs het waepenhuys getrokken ſijnde, heeft die hen van de wacht in 't gemoet quaemen, en flux de bewaerders der poorte, die nae de ſtadt leydt, binnen hunne wacht, ter needer gemaekt: uytgenoomen eenen vaendrigh, die ſigh verkloekte uyt te ſpatten, en ſigh ter weer te ſtellen, ſoo dat hy hopman Heraugiere met den deeghen quetſende, als een krijgsman ſneuvelde. Maer Charles, wien gelaſt was d'ooverighe ſoldaeten aen te voeren, heeft 's vyandts beſettingh tot in 't binnenſte van 't kaſteel gedreeven. Deeſe huyſingh is rondtom bewaetert; hier binnen was Paulo

Antonio

Antonio Landtſavechia, die, by afweeſen ſijns vaeders, de Steêvooghdy 1590.
van Breedaa bekleede, een jongelingh en onervaeren in krijgsſaeken, als tot den laetſten toevlucht, geweeken. Odoardo ſelfs hadt ſigh nae Geertruydenbergh, drie mijlen van daer, begeeven, om 't veſten dier plaetſe in acht te neemen, en uyt vermoeden, dat Maurits eenighe troepen derwaerts rukte: gemerkt eenighe als verſpieders uytgemaekt waeren, om, door 't uytſtrooyen van een valſche vreeſe, hen de waere t'ontfutſelen. Ook was 't gheen geringhe misſlagh van Parma, die aen eenen 't bewaeren van twee ſteeden toevertrouwt hadt, daer yder Steêvooght 't quaet genoegh met een alleen heeft; en 'er ſoo veel andere voorvallen ſijn, om luyden van goeden dienſte buyten gevaer te beloonen. Maer Paulo Antonio, of hy miſſchien hen die nogh maer weynigh in getal waeren vechtenderhandt kon uytdrijven, wierdt te raede, met ſesendartigh man, in een dicht geſloote ſlaghorde, eenen uytval te doen: dus trekt hy uyt, en ſtort op de brugh op den vyandt in. d'Ooverwinningh was by hen, dien 't niet geoorloft was ſigh te laeten ooverwinnen: en hy ſelfs, onder andere meede gequetſt ſijnde, nam de vlucht werwaerts hy van daen gekoomen was. 't Rumoer der gener die ſlaeghs waeren hadt ſigh ondertuſſchen beginnen door de ſtadt te verſpreyden, en de borghers ſouden ter poorte des kaſteels ſijn ingevallen, ten waere de ſoldaeten van Heraugiere hen, uyt de naeſte gaelery door muſketſchooten hadden afgekeert. Ten laetſten koomt de Graef van Hoohenloo, op 't gedaene teeken, dat den aenſlagh wel gelukt was, met een gedeelte van Maurits leegher, dat ſigh, niet verre van daer, onthieldt, om een waekendt oogh te houden. Sijnde hen onmoogelijk, om 't ijs, de poort te oopenen, was 't naeſt, door 't afbreeken van een ſtaeketſel, in te koomen: waer op Landtſavechia niet langher uytgeſtelt heeft, 't gheen hy van 't kaſteel nogh in ſijn geweldt hadt, oover te geeven, behoudens lijf en leeven. Strax daer aen is Prins Maurits gevolght met het ooverighe en grootſte gedeelte van 't leegher, te voet en te peerde, die door de poorten van 't kaſteel dreyghden in de ſtadt te vallen. Maer de ſtadt, beneepen door ſchrik, en ontbloot van beſettingh, heeft de plunderingh voor twee maenden ſoldy afgekocht: want de Italiaenen, wien de bewaeringh der ſtadt was toebetrouwt (ſterk ſes vendelen voetknechten en een vaen ruyters) welker plicht was geweeſt, of de brugh tuſſchen 't kaſteel en de ſtadt af te breeken, of de poorten ſtaende van de vyandt af te bewaeren, op 't gerucht van den allarm uyt 't kaſteel verſchrikt, en al voor langh onder hen tweedrachtigh geweeſt ſijnde, hadden des te lichter elkander verſtaen om te vluchten. En, 't gheen volk van ſulk een hart by nae eyghen is, bloohartigh ſijnde voor hunne vyanden, onverdraeghlijk den genen die hen huysveſten, hadden ſe, ſoo langh ſe der ſteede meeſter bleeven, geenerhande ſoort van hoon, baldaedigheit en oevele moedtwil naergelaeten. Sijnde derhalven als verloopers geſtraft, naerdien Parma niet ontgaen konde die ſchandtvlek ſijnes landtaerts, ook t'ſijner eyghener ſchaemte te wreeken, hebben ſe ten laetſten den loon hunner ſchelmſtukken ontfanghen; uytgeſondert Intemel, wiens jonghe jaeren en aenſienelijken aedel hem der ſtraffe verſchoont hebben. En Odoardt Landtſavechia, als ſigh ſelven een ſtraffe opleggende, heeft ſigh der Steêvooghdy van Geertruydenbergh ontſlaeghen. Maurits ſeeghaftigh ſijn intreede in 's vaeders erffenis doende, heeft den borgeren den eedt van getrouwigheit afgenoomen: de ſtadt, wien 't opbrenghen der ſoldy drukte (en de ſoldaeten gaeven in vry grooter getal als 'er teegenwoordigh geweeſt waeren hunne naemen aen) uyt ſeedigheit ſijner jeught, en om niet te ſchijnen ſijn eyghen belangh te beſorghen,

1590. ghen, meer beklaegende, dan beſchuldighende, hoewel de ſomme tot op hondert duyſent guldens quam te ſteygeren, daer Antwerpen vier hondert duyſent, en niet meer, aen Parma betaelt hadt. Thans beſchenkt hy Heraugiere met de Steêvooghdy, en vervolghens d'andere met eer-ampten en rijke belooninghen. Ook hebben de Staeten een dank en beededagh uytgeſchreeven, en beſlooten oopenbaere vreughde-teekenen te betoonen, als ook penninghen te ſlaen, met een opſchrift, dat de eerſte ſeeghe hunnes veldtheers, en die ſonder bloedtſtortingh der ſijner, betuyghde; al 't welk de gewoonte daer op gevolght naederhandt in 't werk geſtelt heeft, ſoo dikmaels als den Staet met geluk en ſeeghe wierdt begenaedight. Nogh ontbrak 't aen geen vernuften, die t'ontluyken ſijner helden-daeden, ſijn beleidt en eedelmoedighe krijgsliſt roemden: dus waeren de Griekſche Vorſten door een peerdt binnen Troyen gekoomen; 't ſy dan, dat het inderdaedt ſoodaenigh een geſtalte, of anders den naem en het teeken van een ſchip, geweeſt ſy. De fortuyn der ſtadt ſelve vergeleeken ſe by die, door welke Hautepenne, neegen jaeren te vooren, in afweeſen der beſettingh, door verraedt der ſchildtwachten, en daer nae door 't needermaeken der borgheren, was in de ſtadt gekoomen. Sijnde eenighe vendelen tot bewaeringh der ſtadt gelaeten, beneevens ettelijke vaenen ruyters, om de Brabandtſche dorpen te brandtſchatten, is het leegher van daer vertrokken. Daer beneevens was de voorraedt en de oorloghsbehoeften, derwaerts gebraght door voorſorghe der gener, die met Prins Maurits deeſes aenſlaghs bewuſt waeren, maghtigh langhen tijdt te ſtrekken. Maer nae dat de tijdingh in Duytſchlandt aen Parma gebraght was, heeft hy, 't ſy hy ſelfs door verdriet was afgemat, of met voordacht ſigh onthieldt van oorlooghen, tot dat hy brieven uyt Spanjen hadt ontfanghen, den Graef van Mansfeldt, weedergekeert van 't vermeeſteren van Rhijnberk, gelaſt met het ander gedeelte der troepen derwaerts te trekken, en de uytganghen te ſluyten, om het ongebonden loopen en ſtroopen ten plattenlande, niet ſonder teegenweer te dulden. Hier by was nogh gekoomen een bedriegelijke hoop, die hem deede gelooven, dat'er maer voor weynigh daeghen leevens middelen binnen waeren, en de getrouwheit der borgeren nogh vers ſijnde, op glibberighe voeten ſtonde. Op ſijde was de ſtadt benaeuwt door Geertruydenbergh; alle andere oorden ſloot Mansfeldt door beſettinghen. Dan men duchte dat die van Breedaa van achteren ſouden geſtijft worden: want de Merke loopt in de Maeſe, alwaer Maurits de kleyne eylanden vol krijgsvolk geleght hadt. Derhalven heeft hy die ſtroom, van waer hy nae Breedaa loopt, door een brugh en ſchans geſlooten; de plaets wort ter Heyde genoemt. Daer nae vallen ſijne ſoldaeten, vol verwoetheit, in Seevenberghen, geleeghen op 't uyterſte van dat vaſtelandt, en plunderen 't, neevens ſijn kaſteel, dat weynigh weers konde bieden. 't Eenighe dat hem nogh ontbrak was den Noordam, den laetſten en ſwaerſten arbeidt. Deeſe ſchans, eertijts in geruſte tijden, van aerde opgemaekt, is omringht door grachten, die met de vloet, inſonderheit voortgeſet door eenen Noordenwindt, vol loopen, en van achteren door eenen dijk omtrokken; naemelijk afgeſneeden van de oevers, genoeghſaem als een eylandt, wordt ſy beſpoelt door 't Hollandts diep. Om die te verdaedighen was daer binnen Matthijs Helt, nu reets door ſijn deel in den aenſlagh op Breedaa vermaert, en met hem ſoo veel krijgsvolk uyt de naeſte eylanden als genoegh was. Nae dat ſe eenighe daeghen langh door beſchieten met grof geſchut te vergeefs gepooght hadden hen eenen ſchrik op 't lijf te jaeghen, wierden de ſtorm-brug-

Parma ſendt Mansfeldt, om Breedaa te herwinnen.

Hy ſluyt de Merke door een brugh en ſchans.

Plundert Seevenberghen.

brugghen, en alles wat ten aenval dienen konde, verveerdight. Daerenbooven nogh een ſchip nae de ſchans geſonden, met een hooghe maſt, en booven in de meerſſe gewaepende ſoldaeten, om dien van binnen met hunne muſketten allen teegenweer te beletten. De beleegerde, wanneer ſe 't ſchip ſaeghen aenkoomen, hebben 'er brandende booten op aen geſonden, welk gevaer de windt afgekeert, en teegen de kant der ſtroom geſet heeft. Genaedert ſijnde, heeft de draeyingh der ſtroom het ſchip, nae eenigh gieren, in de graft geſmeeten; aldaer aen de grondt geſet, houden 't andere vaſt, eenighe worpen 'er toortſen in: en de ſoldaeten worden met muſketkoeghels uyt de meerſſe gelight, blootſtaende voor 't ſchieten, en niet van die ſijde, van waer ſy gewilt hadden, teegen de vyandt gekeert ſijnde; waerom ſy ook van die kant ſigh door geen ſchuttingh bedekt hadden. Mansfeldt, inſiende het merkelijk verlies der ſijner, en de hartnekkighe getrouwheit der beſettelinghen, waer by hy niet min van de bygeleegene eylanden gekeert wierdt, hadt nu geen hoop om Breedaa ſoo ſeer door een beleegeringh, als door verraedt te krijghen: dan terwijl hy vruchteloos aldaer bleef hanghen, quam de ruytery uyt de ſtadt hem daegelijx met ſchermutſelinghen beſtooken. Maurits ondertuſſchen, hebbende ſijn krijgsvolk weeder by een vergaedert, nam met een kleyn leegher (vier duyſent voetknechten, en weynigh ruytery) den wegh nae Gelderlandt, als of hy 't op Nymeeghen gemunt hadt. Maer 't krijgswerktuygh tot een ſchielijken ſtorm verveerdight, om aen een muer gehecht ſijnde, die geweldelijk te doen van een ſpringhen, quam te miſlukken. Dit was een vondt der Françoiſen, gemaekt van kooper, van gedaente als een hoedt, waer binnen, beneevens buſkruyt, koeghels en vierkante yſere ſtukken beſlooten waeren. Daer nae, bewuſt ſijner krachten, en te ſwak tot een beleegeringh, om dat uyt de naeſte plaetſen waepenen en leevensmiddelen in de ſtadt gekoomen waeren, bleef hy echter daer omtrent hanghen, en beſtookte hen van verre, of hy moogelijk door dien ſchrik den vyandt konde van Breedaa aftrekken; 't gheen geſchiet is. Want nae dat ſy beyde langh omtrent de beleegeringh vruchteloos waeren doende geweeſt, heeft Mansfeldt, ſijne troepen verſterkt ſijnde, naerdien de ſtadt, om de bekende baldaedigheit der ſoldaeten, weygerde een ſterker beſettingh in te neemen, ſigh tuſſchen Maes en Wael, en alſoo hen die in noodt waeren nae by ter hulpe, needergeſet. Maer de Prins is met ſijn leegher in de Betuwe gebleeven, en heeft, uyt vrees of de vyandt oover de ſtroom moght ſetten, nae dat hy ſcheepen langhs de Wael geleght hadt, ook den geheelen oever, van de ſcheydingh des Rhijns af, tot aen de Maeſe, die daer invloeyt, met ſoldaeten verſeekert: alwaer de Graef van Solms, (dien Maurits 't gebiedt oover eenighe vendelen hadt gegeeven) wierdt gelaſt het eylandt Voorne met volkoome werken, in de gedaente van een leegerplaets, te verſterken. Ook heeft men een nieuwe vaert uyt de Wael tot in den Rhijn gemaekt, door welke, laetende Nymeeghen legghen, den toevoer van beneeden tot in Duytſchlandt te ſcheep konde gevoert worden, en dijken geleght, om 't ooverloopen van 't opperwaeter der ſtroomen te bedwinghen, allermeeſt op 't aendrijven en op koſten van die van Hollandt, dien aen geruſt te ſitten, en den koophandel inſonderheit was geleeghen. Maurits ſigh hier door van de kanten der ſtroomen verſeekert hebbende, laet aen een vaſte verblijfplaets voor ſijn leegher, teegen oover Nymeeghen, arbeyden; de ſoldaeten hebben die den naem van Knodtſenburgh gegeeven: van waer een ongeloofelijk gewelt van koeghels op de ſtadt, die van de kant der ſtroom allengskens hoogher op klimt, en weederom

1590.

Taſt te vergeefs den Noordam aen.

Hy wordt door Maurits, die 't ſchijnt op Nymeeghen gemunt te hebben, van Breedaa afgetrokken.

Maurits ſterkt het eylandt Voorne.

Hy bouwt een ſchans teegen oover Nymeeghen.

 daer

1590. daer uyt op die aen den arbeidt waeren, gedreeven wierdt. Maer die de ſchans opmaekten dienden ſigh meerendeels van de nacht en blinden, om niet voor 't treffen van 't geſchut ten doele te ſtaen. De grootſte ſchaede leeden de ſteedelinghen, op welke hunne toorens en hooghe gebouwen quaemen needer te ſtorten. Nerghens vondt men ſeekere wooningh: de ſtroom was geſlooten: om alle welke onheylen, ſy, ongewoon de rampen des oorloghs te beſueren, geſet op de koophandel, allengskens wierden getrokken, om van Heer te veranderen. Dus is 't, dat de Soomer omtrent Nymeeghen wierdt doorgebracht, als Parma ondertuſſchen door andermael Spaewaeter te drinken, en gunſtigher beloop ſijner ſaeken, eenighſints begon te verquikken. Want Richardot, die doen en laeten by den Hartogh was, en ſijnen vertrouwelingh in alle ſijne raedtſlaeghen en bedrijf, hadt brieven, loffelijk ter eeren van Parma, uyt Spanjen te rugh gebraght, waer in hem ſijn oude Landtvooghdy beveſtight, en laſt om den oorlogh in Vrankrijk voort te ſetten, gegeeven wierdt. Dus was 's Koninghs goetvinden, 't ſy hy waende ſigh eenen treffelijken ſlagh gevoeght te ſien, 't ſy om 's Hartoghen aenſlaeghen, door handen vol werk in ſoo gewightigh een oorlogh, te breeken: Parma in teegendeel hadt geraeden, den Françoiſen met hunne beroerten te laeten tobben, tot dat de ſaeken in Nederlandt waeren afgedaen. Maer hebbende geleert, dat, die eenmael in dienſt van Koninghen getreeden is, ſigh nae hunnen aert moet ſchikken, heeft hy dien noodtdwangh t'ſijner gloory geduydt, en geacht, dat hem ſtof tot eenen roemruchten naem, en dien door gevaeren te vermeerderen, wierdt opgedraeghen. Want ſijnde nae Henegouw getrokken, om van daer de ſaeken des te naeder te behartighen, wordt hem, door afgeveerdighde booden, de maere gebraght, dat de Graef van Egmont, met ſijne hulptroepen, in den ſlagh by Yvry, geſlaeghen was, en de ſtadt Parijs door 't ſeeghaftigh leegher reets benauwt wierdt. Waer op korts daer aen den Hartogh van Mayenne, dien hy, om geſaementlijk oover de ſaeken te beraedtſlaen, hadt ontbooden, naeder oopeningh van den Staet der beyde partyen by monde gedaen heeft. Nae dat dan gewichtighe raedtſlaeghen oover 't geheele beleydt des oorloghs, in geheyme byeenkoomſten deeſer twee Hartoghen, gehouden waeren, is Parma, op 't afgaen van de Soomer, met het meeſte gewelt des Koninghlijken leeghers, nae Vrankrijk getrokken. Hem volghden uyt Duytſchlandt de nieuwgeworve troepen, en de regementen Spanjaerden, die te Kortrijk en te Meenen dapper gemuyt hadden: maer voor hun vertrek hebben ſe den ingeſeetenen een gedeelte der ſoldyen afgeperſt; 't ooverighe is betaelt door den Koningh; en als toen ingevoert een voorbeeldt, dat naederhandt ſtant gegreepen heeft, dat een ſchildtpenningh den krijgsluyden voor tien reaelen is aengereekent. Alle de troepen maekten te ſaemen twaelf duyſent voetknechten, en drie duyſent peerden. 't Hooghbewint der ſaeken in Nederlandt liet hy aen Pieter Ernſt van Mansfeldt, 't ooverighe krijgsvolk ten beleyde van ſijnen ſoon Karel, met laſt om ſe in beſettinghen te verdeelen, op dat niet, by ontblootingh van teegenweer, de plaetſen in eenigh gevaer geſtelt wierden. Nae dat dit alles ter kennis gekoomen was, heeft Maurits volk geſonden, om ſigh van 't ontleedighde platte landt tot in Duytſchlandt te verſeekeren. Daer wierden ingenoomen de ſterkten, door welke de Spanjaert de kanten der ſtroomen, en de toeganghen der weeghen beſlooten hieldt, en geſlecht de werken, die ſe, op den boodem van onſijdighe Vorſten, aen Maes en Rhijn gemaekt hadden. Andere troepen, yder naer hy naeſt lagh, liepen in Brabandt en Vlaendre op buyt, ſelfs tot

Parma krijght laſt van den Koningh om den oorlogh in Vrankrijk voort te ſetten.

Hy trekt met ſijn leegher nae Vrankrijk.

En draeght ondertuſſche 't Hooghbewint der ſaeken in Nederlandt aen Mansfeldt op.

Maurits vermeeſtert, by afweeſen van Parma, verſcheyde ſteeden.

tot in het hart der landen dringende: en niet alleen wierden de dorpen, maer ook de swakste steeden, met gewelt ooverrompelt, verwoest en geplundert. Geduerende den Herfst, heeft hy selfs, in een korten doortoght, de plaetsen, die sigh 't jaer te vooren langhs de Maese, en nogh onlanghs om Breedaa, aen Mansfeldt hadden oovergegeeven, weeder onder sijn gewelt gebraght: en de minst bequaeme geslecht. Aen deese heeft hy gehecht sijn vaederlijke stadt Steenberghen, eertijts vermaert door haere haeven: want 't is geleeghen op de scheydingh van de Merwe: see en oorlogh sijn haer bederf geweest. Gelukkigh is ook ter see gevochten, met de scheepen, teegen de vyanden des Koninghs van Vrankrijk, tot veyligingh der kusten van Normandyen gesonden. Daer by sijn d'oorloghs listen niet achterweeghe gebleeven. 't Volk van Maurits heeft gepooght Duinkerken, dat bystere schaede ter see deede, met scheepen en ladders, te verrassen. De Spanjaerts het steedeken Lochum uyt hinderlaeghen te bespringhen: aenslaeghen beyde te vooren uytgebrooken. Meenighvuldighe geruchten liepen dit jaer, dat de Duytschen sigh verveerdighden ten oorlogh, en tot verhael der schendingh hunner grensplaetsen, beweldight door de naebuerighe waepenen. Nu reets begonden se partyschappen te maeken, en sigh in de saeke in te laeten, geevende door onderstant of verachtingh te kennen, hoe verre sigh yder bewust of met haet teegen den vyandt was ingenoomen. Want het Spaens krijgsvolk, hebbende de uyterste paelen van Vrieslandt in hun geweldt, verwoeste en plunderde de landen en wooninghen oover Rhijn: en niet min baldaedigh handelden de partyen, die, uyt de Geldersche besettinghen, alom door de landen van Kleef en Gulik verspreydt waeren. Jae selfs gingh 't ruyten en rooven oover de landen die nogh verder laeghen, inneemende de slooten, plaetsen hunner toevlucht, en ook de steeden selve. Waer by dan nogh de ruytery der Hollanderen, hen op de hielen volghende, den vyandt naejoegh, en de selve ongebondenheit pleeghde. Dus bedrooghen door vertrouwen op vreede, en allesints beset door de rampen des oorloghs, hebben se een kreytsvergaederingh uytgeschreeven. Alwaer se, door langh sleepen, naer de gewoonte van dien landtaert, veel tijdt met raedtpleeghen, en somtijts ook met dreygementen, spillende, veel eer de geneesmiddelen, dan de quaelen uytstelden. Ten laetsten wierdt beslooten een gesantschap af te senden, om hun beklagh te doen, en te belasten, dat partyen sigh of van oorlogh t'onthouden, of dien binnen de paelen van hunnen Staet te besluyten hadden. By Parma hebben se, juyst op die tijdt, als hy sigh verveerdighde om de reys nae Vrankrijk aen te neemen, hunne klachten anghstigh uytgebreidt: waerom hy hen des te trotser heeft geantwoordt, hoewel hy andersints gewoon was, diergelijke klachten met dubbelsinnigh bescheidt, of met die in de wal te schuyven, af te wijsen. *Dat de tweedrachten tusschen volken al van oudts den naebueren tot meenighvuldighe schaeden en onheylen gedient hadden; ook waere het in de handt des veldtheers niet den oorlogh paelen te stellen: dan sy souden, gelijk men brandt en hooghe waeternooden, en alle andere onheylen der natuere en des noodtlodts, dulden moeste, sigh ook alsoo veel liever nae de teegenwoordighe noodtsaekelijkheit der tijden schikken, dan die door ongeduldigh te draeghen bet terghen. Voorts indien de vyandt eerst eens anders landen quaeme te ruymen, hy van gelijken was bereydt te leeveren al 't gheen den Duytschen boodem raekte, soo maer den Koningh sijne onkosten, gedaen in den Keulschen krijgh, vergoedt wierden. Hierentusschen hadden sy te gedenken, dat, indien 'er yets te dulden viele, den aelouden Godtsdienst, om welkers wille sy hem selfs in Duytschlandt hadden*

1590.

Geruchten dat de Duytschen ten oorlogh rusten om 't schenden hunner grensen.

Sy beschrijven een kreytsvergaederingh.

Die sigh by Parma anghstigh beklaegende, trots bescheyt ontfanghen.

1590. *hadden ontbooden, ſulx verdiende. Of waere'er aen te twijfelen, op welke, wen de vryheit ſigh eenmael vaſt geſet hadt, het voorbeeldt ſiet? hunne forſſe en fiere volken hadden al voor langh het oogh gehadt op de naebuerighe uytkoomſten, en hunne krachten afgemeeten, om elk den naeſtgeleeghen Vorſt, en die by ſigh ſelven ſwak, van ſijne hoogheidt needer te plotſen, aengeſien de ſtoutheit die men teegen Koninghen darde begaen. Sy hadden veel eer om geluk en ſeeghe te bidden, op dat ſy, die aen den oorlogh ſchuldigh waeren, verwonnen door waepenen of leetweeſen, ſigh weeder tot hunne voorighe gehoorſaemheit keeren mooghen. Dit ſtonde in korten te geſchieden, ſoo men hen allerweeghen den toevoer affſnijdende, binnen de enghten hunner paelen doemde.* Met deeſe woorden afſcheit gekreeghen hebbende, ſijn ſe met des te grooter vermeetenheit, en ſtoutheit om te eyſchen, nae de Vereenighde Landen getrokken. Want ſe vorderden, *men ſoude het eylandt 's Graevenweerdt, en alle andere plaetſen beweldight op hunne grenſen inruymen: daer nae, de doortochten vry en onbewaert laeten, Rhijn en Eems, ſtroomen in Duytſchlandt, van den ſchrik der vlooten en van verloſgelden ontlaſten.* Hier op hebben de Staeten, om de geneegenheit der reedelijkſte op hunne ſijde te trekken, en de ſchuldt van 't verbreeken der vreede, hen aengewreeven, op den vyandt te verſchuyven, beginnende van d'inquiſitien, en folteringhen, hen voorts opgehaelt het uytſchoppen der Biſſchoppen, het deerlijk ombrenghen der eedelen, het onderdrukken der gemeenten, en alle andere onheylen der ſlaevernye. *Door deeſe ongelijken en onheylen,* ſeyden ſe, *geperſt ſijnde tot de waepenen, ſoeken wy door ſoo langh en ſwaeren oorlogh niet anders, dan ons bloedt van die verwoede wreetheit, de lichaemen onſer vrouwen en dochteren van moedtwil en ſchendingh te bevrijden. Dit is de hoop, dit is het eynde onſer waepenen; nogh ook is onſe armoede niemandt haetelijk, niet meer dan de dappere vryheit der Switſers den naebueren in vreeſe ſtelt. Billijker waere het, die te vreeſen en uyt te roeyen, die de weerelt geplundert hebben, wien nogh de woeſtheeden van Amerika, nogh ſoo ontelbaere moorden in Granaeden en Nederlandt, nogh de ſlaeverny van Portugael en Italien verſaedight hebben. Gelijk ſeegedrooghten en wilde dieren door den roof der viſſchen en kudden gegevoedt worden, ſoo loeren weldighe heerſchappyen altoos ten verderve der mindere machten. Waere het dan ſoo duyſter, door welker liſten en konſtenaeryen, nu, ſoo oyt immer, d'Engelſche gevrijt wierden, Yerlandt ten afval gebracht was, Vrankrijk gewaepent de handt aen de Kroon des Koninghs ſloegh? Ook ſitten ſe in 't midden van u, die, door ſteekpenninghen omgekocht, geene andere beſluyten, dan den Spanjaert ten voordeele, neemen. Jae ſelfs die hem haeten, gehoorſaemen uyt vreeſe, eeven als by de Indiaenſche volken de booſe geeſten gedient worden, alleen om dat ſe geen quaedt doen ſouden. Hy ſmeedt, door verraederyen, aenſlaeghen op de Kleefſche ſteeden, en dat ongeſtraft: andere worden hem van ſelfs in handen geleevert, ten onderpandt der bondtgenootſchap, en tot belooningh des Aertsbiſdoms, verkreeghen door ſijn toedoen: alwaer hy verſeekerde vertrekken voor ſijne ſchelmſtukken, en ſoo veel pakhuyſen voor ſijne rooveryen heeft. Den maghtighſten aller Oppervorſten wijſt den ſoldaet, die ſijn ſoldy vordert op u, en geheele regementen en ruyterbenden worden met de ſchattinghen van Duytſchlandt gemeſt. Thans hebben wy geen ander ooghwit, dan om in gelijke ſaeke geen ongelijke fortuyn te dulden. Ons gaet, ſoo immer eenigh volk, ter harten, den krijgsknechten door ſtippe betaelingh hunner ſoldyen, buyten ongebondenheit*

Waer door ſy ſigh met te ſtouter begeerten nae de Vereenighde Landen begeeven.

Antwoort der Staeten.

heit en muytery te houden. De plakkaeten en ſtraffen aen d'oovertreeders der wetten getuyghen, dat die ſigh in ruſt houden, ſoo veel 't den oorlogh toelaet, verſchoont worden. Alleenlijk houdt ons ten goede, ſoo ſomwijlen den ſoldaet meer vryheit neemt; dan hem ſijne oóverſten toelaeten. d'Aeloude trouwheit des Bataviers hebben wy, ſelfs aen de verſtgeleegene volken, jae ook geduerende den oorlogh, onderhouden; veel min, dat wy, die eertijts bondtgenooten en in beſcherminghe der Roomſche moogenheit, en bloedtverwanten der Duytſchen geweeſt ſijn, die uytſteekende moeder, die ons Oóverſten, die ons deughden en een waèrachtigh voorbeeldt van vryheit ſchaft, door trouwloosheit ſouden ſchenden. 's Graevenweert, welkers reght, ſelfs voor den oorlogh en d'onkoſten, betwiſt is, alſoo den Gelderſchen oever ſigh 't hoogh geſagh oover dit eylandt toeſchrijſt, behouden wy alleen tot verdaedigingh onſer grensplaetſen, niet tot yemants ooverlaſt of naedeel. d'Ooverighe ſteeden of ſchanſen, ſchoon ſe, den vyandt ontweldight ſijnde, het reght des vreedes verlooren hebben, ruymen wy gewilligh in, op dat, gelijk het gewelt van den Spanjaert heeft begonnen, alſoo 't begin en het voorbeeldt des reghts aen onſe ſijde ſy. De belaſtinghen op de koopmanſchappen, die door onſe grenſen gevoert worden, ſijn niet ſwaerder oover de naebuerighe volken, dan oover d'ingeſeetenen; den oorlogh heeft afgeperſt, 't gheen ook maghtighe Vorſten, ſelfs in volle vreede, gebruyken. De beſettinghen der ſcheepen wegh te neemen, is, naerdien de vyandt ſigh allerweeghe der ſtroom ſoekt meeſter te maeken, niet veyligh. Laet ſe liever ten dienſt blijven der geener die de ſtroom bevaeren, en ſoo wel u, als ons, te gelijk beſchermen. Om deeſe daeghen wierdt ook ter gehoor gebraght het geſantſchap der ſteeden Keulen en Luik. Beyde de Volken hebben tot hunnen Aertsbiſſchop eenen Vorſt uyt den huyſe van Beyeren. Derhalven hebben de Staeten, ter ſijden ſtellende 't geſchil tuſſchen hem en Truxes, en nae veel beſchuldighinghen teegen den Biſſchop te hebben opgehaelt, wiens onverſaedelijke begeerlijkheeden op het onderſtant der Spanjaerden gegront waeren, dien van Keulen veylighe ruſt belooft, ſoo ſe, ſich tuſſchen beyden houdende, niet meer geneegenheit voor d'eene party als d'andere toonden. De geleegenheit der Luikenaeren was niet de ſelve: ſy hadden niet veel min dan vyandtſchap darren pleeghen en verdraeghen. *Hen wierde te laſt geleght het ſtraffen van onſchuldighe, aengetijght om den Godtsdienſt. Daer nae, dat de Spanjaert tuſſchen hen en d'andere Nederlanden geen onderſcheit met allen maekte. Dus ſagh men, dat ſe oopentlijk op hunnen boodem oóverwinterden, en de Soomers doorbraghten; al 't welk, ſoo 't niet met hunnen wille geſchiede, immers met goede ooghen aengeſien en geleeden wierdt. Echter haddenſe vriendtſchap te hoopen, wanneer ſe ſigh dier weerdigh maekten, en ondertuſſchen was hen toegelaeten hunne gevanghene meede te neemen.* 't Heeft my niet ongerijmt gedaght dit alles wat breeder te verhandelen, op dat daer uyt magh blijken, op wat voet men ſigh in 't ſtuk van oorlogh, en van vreede omtrent de naebuerighe ſteeden heeft gedraeghen. Want nogh heeft men ſich nae deeſen van plunderen en vyandtlijken ooverlaſt niet geſpeent, naer dat yder volk, uyt vrees voor gevaer, en ſomwijlen ook uyt eyghen beweegingh, nae d'eene of d'andere party gehelt hadt. Naeulijx oyt waeren de weeghen bevrijt van de waepenen, terwijl die beyde, als om den vyandt te verjaeghen, dierwijſe hem derwaerts trekken. Dus is 't, dat, door meermaels hervatte beſendinghen, de ſelve dinghen geſeyt en gehoort wierden. Nu reets hadden die van Hollandt verſcheyde ſterkten weedergegeeven, dan die voorwaer wat te verre geleeghen waeren, om ſe bequamelijk te kon-

1590.

Geſantſchap der ſteeden Keulen en Luik aen de Staeten.

Der Staeten antwoordt.

1590. konnen verdaedighen: te gelijk om den Spanjaert haet, en, ſoo ſe konden, eenen oorlogh te berokkenen. Want dees wilde niet met allen naerkoomen, van 't gheen hy onlanghs te vooren belooft hadt: en in de vergaederingh der Duytſchen waeren 'er, die, niet geſint hem langher te vieren, gewelt en waepenen vorderden. Maer andere Prinſen en Biſſchoppen, verknocht door gemeenſaemheit des Roomſchen Godtsdienſts, of oock naeder, hebben, door 't verwijlen der beraedtſlaeginghen, en hoop der Nederlandtſche bevreediging, die heevigheit gebrooken. Van de Vereenighde Staeten ſijn 'er geſonden, om te klaeghen, dat ſy door trouwlooſheit hunner vyanden, door vaddigheit hunner vrienden, verraeden wierden. Dat, hebbende hunne oorloghs winſten ingeruymt, en Truxes ſigh door een leeven buyten alle bedrijf ſtil houdende, de vendelen van Philips noch echter, ſonder dat ſich yemant daer teegen verſette, in 't beſit der ſteeden aen den Rhijn bleeven. Sy hebben eevenwel niet verworven, nogh ook ontgaen konnen 't jaerlijx aenhouden des Keyſers, die t'elkens hen op nieu aengingh, om, in plaets van oorlogh teegens Spanjen te voeren, met hem eenen pais, hen verdacht, en waer van ſy een afkeer hadden, te treffen. Parma, 't eynde 's jaers weederom gekoomen, vondt ſigh, alhoewel verheerlijkt met de glory van Parijs nae eenen afgrijſelijken hongersnoodt ontſet, en ſijn leeger midden door 's vyandts troepen heen te rugh geleydt te hebben, in veele ſaeken bekommert, ſijnde hy ſelfs en ſijn krijgsvolk van 't gemeen in Vrankrijk gehaet, en de ſteeden weygerigh, uyt vrees voor uytheemſche ſlaeverny, ſijne beſettingh in te neemen: hier door ſagh ſigh Philips verſteeken van ſijn geweldighe hoop, en weynigh ſeekerheits in de bondtgenootſchap. Door Nederlandt liep 't krijgsvolk plunderen en brandtſchatten, en hadt ſigh eenigher ſterkten meeſter gemaekt. Verdugo, hebbende in Vrieſlandt Ementil, een kleyne ſchans, veroovert, was voor de reſt in 't oorloghen ongelukkigh, en ook 't krijgsvolk aldaer niet verre van muytery. En de borgery tot Venloo (een ſtadt geleeghen in Gelderlandt op de Maeſe) dien het der onheylen verdroot, naerdien ſy met een dubbele beſettingh gequelt wierden, hadt, geholpen door de Hooghduytſche, d'Italiaenſche ſoldaeten uyt de ſtadt gedreeven, en daer nae, de ſterkſte ſijnde, ook den Hooghduytſch, 't gheen hem niet weynigh beteuterde. Booven dien begon ook d'oude muytery van nieus het hooft op te ſteeken, nae dat Mansfeldt, hebbende ſigh gehaeſt met het lichten in Duytſchlandt, om den voortgangh van Maurits te ſtuyten, het aenritsgeldt voor 't nieuw krijgsvolk hadt verſorght, met d'andere ſoldaeten hunne ſoldyen in te houden. Dit waeren oude en ervaere knechten, en daerom hunne dolheit in 't woeden des te hartnekkigher. Want hebbende ſigh meeſter gemaekt binnen Heerentals en de naebuerighe ſteeden in Brabandt, wierdt de geheele landtſtreek, de Kempen genoemt, geplundert en verwoeſt, niet min als of 't den vyandt ſelfs geweeſt waere; en wilde ſigh yemant daer teegen verſetten, 't gingh op een vrouwen en maeghden ſchenden, op een moorden, als of hen geen dingh ongeoorloft bleeve. Invoeghe dat het plattelandt dus geſoolt ſijnde, de ſoldy daegelijx af, en die ſe vorderden, toenaemen. Maer Parmås ſeggen was, men hadt het verdacht krijgsvolk, binnen ſterke ſteeden, onder 't nieuw, behooren te verdeelen; dan dit was raedt nae daedt, en 't verſchuyven dier misſlagh niet anders als een yle trooſt der gemeene elende. Want 't getal der voorighe wierdt daegelijx ſterker, door toeloop der geener, die, afgemat door eenen pijnelijken en noodtdruftighen toght, gewenſte ruſt en geweygerde belooninghen door eyghen handt beweldighden. Dan Parma hadt eenighe regementen

Klachten der Vereenighde Staeten.

Parma uyt Vrankrijk weedergekeert, vindt ſigh in veele ſaeken bekommert.

Muytery van Parmås krijgsvolk.

by

by den Hartogh van Majenne gelaeten: en weederom andere, hem op ſijne beede toegeſtaen, wierdt den Prins van Aſcoli gelaſt nae Vrankrijk te geleyden. 's Vyandts krachten dierwijſe verſpreyt ſijnde, en terwijl de ſoldaet binnen 's landts ongehoorſaem, of nieuwlingh in oorlogh was, hebben de Vereenighde Staeten, aengeſien nogh den gelukkighen voortgangh des voorleeden jaers, dapperen moet gegreepen, ſoo dat ſy, die tot nogh toe naeuwlijx beſtant waeren hunne eyghene grenſen te verdaedighen, beſlooten den vyandt ſelfs op de ſijne aen te taſten. Eenighe hadden geraeden te wachten, tot dat Parma weeder nae Vrankrijk was vertrokken; andere, dat het dienſtigher waere, de voorkoomende geleegenheit by 't hayr te grijpen: dewijl, al reghte men niets anders uyt, 't genoegh gewonnen waere, Parmâs aenſlaeghen teegen den Franſchen Koningh te belemmeren. En niet langh hadt men te twijfelen van waer men 't waeghen der krijgskans eerſt beginnen ſoude: want hoewel die van Vrieſlandt om hen riepen, was het echter van vry grooter belangh, den Yſſel van de Spaenſche beſettinghen, aen welke de geheele Veluw in Gelderlandt, 't landt van Uitrecht, en de naeſtgeleegene aen Hollandt, uyt vrees voor invallen, brandtſchattingh betaelden, te bevrijden; 't welk, ſeedert de tijden van Oranje, wel geduerigh te berde gebraght, maer of om de geweldighe macht der vyanden, of om eyghen ſwakheit, achtergebleeven was. Soo haeſt de tijdt, dat de velden voeder verſchaffen was genaedert, en men, de ſoldyen onderlingh verdeelt ſijnde, de vendelen hadt vol gemaekt, wierdt François Veer (dien de Koninghin 't bevel oover alle haere Engelſche gegeeven hadt) voor uyt nae Doeſburgh geſonden. Eenighe weynighe uyt ſijne troepen, vermomt onder boerinne kleedingh, en gelaeden met waeren, als vluchtigh voor den naederenden vyandt, binnen de ſchans, die, afgeſneeden door de ſtroom, teegen oover Zutphen leght, geraekt ſijnde, keeren in aller yl de waepenen, die ſe onder hunne kleederen verborghen droeghen, teegen de wachten, die ſe ten deelen met hun eyghen geweer, eerſt onverhoets, daer nae vol ſchrix, quetſen en gevanghen neemen. Den Ridder Veer hadt de ſchans ingenoomen daeghs te vooren, als Maurits met ſijn leegher, beſtaende in acht duyſent voetknechten, en twee duyſent peerden, derwaerts was gekoomen. Hy was voorſien van al 't gheen tot beweldigingh eener plaetſe dienen kon, en verſelt met eenighe leeden uyt den Raedt van Staete, om hem met raedt en beleydt in alle voorvallen te ſtijven. Dan alvoorens was den vyandt 't gerucht ter ooren gekoomen, dat hy 't op de ſteeden in Brabandt of op Geertruydenbergh gemunt hadt, om dat ſijne ſoldaeten, weynigh daeghen te vooren, eenighe ſchanſen in dat geweſt ingenoomen en de dijken beſet hadden. Dit achterdenken hadt de Prins ſelfs kracht gegeeven, door den twijfelachtighen wegh dien hy genoomen hadt, ſigh in 't eerſt gelaetende, als of hy de Maeſe op wilde. Dan door een ſchielijke keer den Rhijn op nae den Yſſel wendende, is hem aldaer ontmoet Graef Willem, en twee duyſent knechten, gelicht uyt de Vrieſſche beſettinghen. Te gelijk verſtaet hy uyt den Ridder Veer, en eenighe gevanghene, dat den oever wierdt beſet gehouden: dat de vyandt van dees ſijde geruſt was, en ſijn kommer elders: dat dienthalven de ſtadt met geen beſettingh was verſterkt, nogh leevens middelen, dan voor weynigh daeghen, hadt: dat de beſlootene, al eer 'er onderſtant en toevoer aenquam, konden vermeeſtert worden, dewijl 'er niet booven de ſes hondert gewaepende mannen, en weynigh boeren, binnen waeren; alſoo de meeſte burgeren al voor langh, om de krijgsbaldaedigheeden t'ontwijken, ander heenkoomen geſoght hadden. In 't

Parma ſendt den Prins van Aſcoli met eenighe troepen nae Vrankrijk.

1591.

De Vereenighde Staeten, de geleegenheit ſorghvuldigh waerneemende, grijpen moedt.

Den Ridder Veer neemt door krijgsliſt de ſchans teegen oover Zutphen in.

Maurits koomt met ſijn leegher aldaer.

Hy beleeghert Zutphen.

1591. begin des beleghs wierdt doorſchooten de Graef van Valkeſteyn, de laetſte van Truxes ooverſten; terwijl hy al te yverigh eenighe van den vyandt in 't weederkeeren tot onder de veſten der ſtadt naejoegh. Maer ſijn lichaem wierdt hen ontweldight, en der ſmaetheit ontrokken. Oover de ſtroom ſijn geleght ettelijke ſcheepen, brughswijſe, op ankers vaſt gemaekt, om door dat middel de leegherplaetſen, geſtelt op d'eene en d'andere ſijde des oevers, aen een te hechten: voorts andere gelaſt de doortochten der weeghen te beſchanſſen, andere loopgraeven, nae krijgskunſt, te delven, om, onder gunſt van 't opworpen der aerde, veyligh voor 't ſchieten der verdaedighers, de veſten te naederen; tot dit werk wierdt de nacht genoomen. De bootsgeſellen, welker bedreeve rapſheit in ſeeplichten grooten dienſt in den oorlogh doet, rukken in aller yl, ſneller dan peerden, met dartigh ſtukken geſchuts, nae de weerdt voor de ſtadt, en een kleyn eylandt op de ſtroom, om, door verſcheyde beukeryen, de ſterkten, die, alwaer men ſigh op de ſtroom verliet, minſt verſorght waeren, te kneuſen; en om verre te haelen. Maer die van binnen, hoewel verſlaeghen door onvoorſiene vreeſe, liepen op allen toelegh der vyanden rondtom heen en weer, en, de poort geſtopt ſijnde, verſwaeren de wallen, en beginnen innewaerts nieuwe te maeken. Nae dat alle de ſtukken, volgens krijgsgebruyk, driemael geloſt waeren, ſondt de Prins paisbooden, om hen 't uyterſte te dreyghen, ſoo ſy d'aengeboode genaede niet aenveerden. Verſoghte tijdt om te beraedtſlaen wierdt hen afgeſlaeghen. Thoen, ſigh bewuſt hunner behoefte aen ſoo veele noodtſaekelijkheeden, en hunnes kleynen getals om dien grooten omtrek van veſten te verdaedighen, hebben ſe bevoorwaerdt veylighen uyttocht tot de hunne; den ingeſeetenen wierdt vrygeſtelt te blijven. In wetten en Godtsdienſt ſouden ſe genieten 't gheen andere inwoonders der Vereenighde Landen gegunt was. Welke voet van verdragh ſeedert altoos gehouden is, en wy derhalven, ſoo dikmaels die ſijn voorgevallen, niet herhaelen ſullen. De Spanjaerts hebben ſigh beklaeght, dat deeſe oovergaef te voorbaerigh geſchiet was, en den geweeſen Steêvooght Laukema moeſt ſigh daerom, ſoo langh Parma leefde, van het hof onthouden. Den vijfden dagh nae den aenvangh des beleghs is Zutphen aen de ſijde van den Staet gekoomen, ſijnde treffelijk geleeghen. Want de Berkelſtroom loopt'er midden door, d'Yſſel voorby, hebbende haeren oorſprongh uyt Weſtphalen, maer ſigh vermengende met den Rhijn, een werk, naer men gevoelt, van Druſus. Sy heeft eertijts met haere onderhoorighe ſteedekens en landen geſtaen onder de gehoorſaemheit van haere Prinſen, die den naem van Graeven voerden; en als nogh draeght ſe den tijtel van een beſonder Landtſchap, hoewel ſe aen het lichaem van Gelderlandt vereenight is, niet ſoo ſeer door de plaets, gemerkt ſe geleeghen is oover de armen van den Rhijn, als door aenhuwelijken der Prinſen. Op den ſelfden oever des Yſſelſtrooms leght Deeventer, ſijnde al van oudts een vrye Hanſeſtadt, en, onder 't geſagh der Pauſen, de hooftſtadt des Landtſchaps van Oooveryſſel. Nae dat het krijgsheir met een ſnellen tocht herwaerts afgekoomen was, bleef men door 't geſight alleen beducht ſtaen. De heerlijke en ſterke werken der ſtadt, als ook het groot getal der beſettelinghen, dat op hondert peerden en veertien vendelen voetknechten begroot wierdt, gaeven niet weynigh ſchrikkens. Daer binnen was in perſoon Graef Herman van den Bergh, een aenſetter en voorgangher tot dapperheit, die Maurits ſelfs in bloede beſtont, als gebooren uyt ſijne moeye, en des te afgunſtigher oover de glory van ſijnen neef. Booven dit alles was men beſorght, dat Parma, ſijn krijgsvolk ſaemen trekkende,

De Graef van Valkeſteyn doorſchooten.

Zutphen wordt aen Maurits oovergegeeven.

Desſelfs geleegenheit.

Maurits trekt met het krijgsheir nae beneeden, om Deeventer te vermeeſteren.

Alwaer Steêvooght was Hermã van den Bergh.

kende, moght te velde koomen, en hen, beesigh met het voortsetten 1591.
der beleegeringh, opslaen; waer door men tot een hacchelijk gevecht, of schandelijk vluchten soude genootsaekt worden. En gelijk 't inneemen van Zutphen hen, die 'er moet ophadden, ten spoor diende, soo gaf het anderen reeden tot vermaeningh, dat se niet liever wilden den veroverden roem in gevaer stellen, dan dien tot seekerder gebruyk ooverhouden. Vluchtelinghen uyt de stadt braghten in teegendeel bericht, dat het krijgsvolk oneenigh was, dat wijders de besloote meenighte weynigh leevensmiddelen inhadt, om voor een langhe beleegheringh te konnen strekken, jae selfs kleene voorraedt van buskruyt, om 't geschut te lossen. 't Welk waer bevonden sijnde, keurde men den middelwegh den besten; en raedtsaemst, 't leegher in aller haest beschanst sijnde, den stroom en de toeganghen der weeghen te sluyten, om te verhoeden, dat d'aentoght van een hulpheir niet in de stadt geboodtschapt wierde. En quam 't den vyandt te verdueren, soude 't genoegh sijn, de beslootene door schanssen op den oever voortaen 't ooverkoomen te beletten, 't welk ook hun voorneemen al voor den optoght was geweest. Sijnde eenighe daeghen *Storm op de stadt.* met schieten op de stadt doorgebraght, deedt Maurits, om de gemoederen der beleegerde t'ondertasten, op den neegenden, sijn leegher in slaghorde stellen. Thans gelast hy eenighe scheepen voorstroom af te brenghen in de haeven, alwaer die dicht aen de stadt invloeyt. Dan alsoo 't, om de enghte, onmoogelijk was, die met riemen aen te voeren, hebben ettelijke scheepsgasten die met de handt tot onder de vesten, en 't geduerigh schieten der vyanden, voortgetrokken en vast gemaekt: waegende een treffelijk stuk, en dat veelen onder hen 't leeven koste. De scheepen in de haeven geset, en met een brugh ooverdekt sijnde, versoght yder op 't graeghst d'eerste ten aenval en storm te mooghen weesen, een werk van een by nae ontwende dapperheit, en heerlijken naeyver in 't voorvechten onder 's Prinsen ooghen. De veerdigheit der bespringeren verachterde hen die 't beleydt des werx hadden; en de brugh selfs, korter dan nae behooren, kon tot op de wal niet toereyken. De muer op deese sijde, met den aengevoeghden toorn, was ten deele omverre geschooten; ten deele daer die op booghen (een oude wijse van bouwkunst) en ingevolde aerde ruste, tot nogh toe staende gebleeven. Eenighe, gekooren om voor uyt te stappen, en, waer 't doenlijk, sigh op de plaets te vesten, sijn voor een gedeelte verdronken: en weynighe met ooverspringhen op de kant belendt. Men verhaelt van twee vaendrighs, die, gedreeven door gelijke glorysucht, dapperen roem veroovert hebben, waer van den eenen booven op de vesten wierdt doorsteeken, den anderen 't vendel soo van den dooden, als sijn eyghen, afgebraght heeft. Dan meer wierden de beleegerde door 't geschut gequelt en afgemat. Echter queeten se sigh dapper in 't verdaedighen der mueren, sat van wijn, tot dronkenschap: insonderheit bleek de dapperheit van Graef Herman, meer dan noodigh was, om sijn trouw en achtbaerheit buyten opspraek te houden. Want seeker Spanjaert hadt sigh laeten ontvallen, dat de neeven elkander verstaen souden: ook is hy niet eer vertrokken, voor dat het dicht gewelt van koegelen hem geraekt, en 't gesight bedwelmt hadt. In de naght wierdt de brugh teegen 't worpen van pekreepen en toortsen voor brandt beschermt. Den dagh aengekoomen sijnde stont den nuchteren helder voor ooghen 's vyandts slaghorde, de brugh in haer geheel, en hoe se sigh andermael nae by ten storm verveerdighden. Waer by die uyt Zutphen getrokken waeren, eenen schrik onder hen gebraght hadden, die, roemende 't gewelt der vyanden, hunne eygene schande bewimpelden.

 Graef

1591. Graef Herman alleen verwijlde d'oovergaeve, die noghtans ſiek aen ſijne wonde, de ſelfde nu toelaeten, niet weeren, konde. Dies roepen ſe den genen die tot beſchermingh der brugh gelaeten waeren toe, men ſoude hen vryheit geeven om tot geſprek te koomen. Met de Prins in handel getreeden, ſijn ſe, volghens verdragh, met vliegende vendelen uytgetrokken: d'Ingeſeetene hadden geene andere voorwaerden, dan 's Ooverwinnaers goedertierenheit; en ſijn hen tot magiſtraeten gegeeven, niet ſoo veel, als men'er naer eyſch van wetten gewoon was, maer ſoo veel men'er van den Godtsdienſt, aengenoomen in de Vereenighde Nederlanden, hebben konde. En 't bleek, dat de Spanjaert geen ſtaet gemaekt hadt ſoo Zutphen, als Deeventer, voor de ſijne te behouden, ſoo verre, dat hy al voor de beleegeringh de huyſen ſelve voor brandt gebruykt hadt, ſchoon hem 't hout niet verre te haelen was. Voor den uyttoght hielden de twee Ooverſten en neeven elkander een langhe wijl omhelſt, ſigh erbarmende, ſchoon vruchteloos, oover hunne noodtvalligheeden en de borgerlijke tweedrachten. Graef Herman ſeyde, nimmer geloofde te hebben, dat de Staeten ſoo geweldigh een meenighte hadden konnen te velde brenghen. De Steêvooght van Zutphen heeft ſigh ontſien weeder onder de Spaenſche heerſchappy te keeren, beducht voor ſcharpe beſchuldighers en ſtrenghe reghters. Binnen d'ingenoome ſteeden wierden beſettinghen gelaeten. Die van Vrieſlandt baeden men wilde dogh ten laetſten voor haer ſorghen, bybrenghende, dat hunne vreede door de halſtarrigheit van eene ſtadt ontruſt wierdt: en dat'er weynighe ſteedtjens, ſlooten en ſchanſen ooverigh waeren, om 't geheele landt tuſſchen d'Yſſel en d'Eems, van de brandtſchattingh der vyanden geredt ſijnde, onder den Vereenighden Staet te brenghen. Soo geweldighe kracht hadt de hoop door d'eerſte beginſelen deeſer voorſpoedt gekreeghen, dat ſy, die tot nogh toe naeulijx yets geringhs hadden durven onderneemen, ſigh ſchielijk d'allerſwaerſte aenſlaeghen beloofden. Den toght dan wierdt met de grootſte veerdigheit aengenoomen, en op dat, nae 't afvoeren der troepen uyt die geweſten, de vyandt niet quaeme daer in te vallen, heeft men de regementen, geworven in Hollandt, gelaſt de Wael te beſetten. d'Oorloghsbehoeften met den verderen omſlagh ſcheep gedaen ſijnde, worden uyt d'Yſſel door de Zuyderſee, en den Oceaen, van daer tot op d'Eemsſtroom gevoert. 't Krijgsvolk dus ontlaſt, is, belaeden alleen met noodtdruft en takkeboſſen, geleydt oover moergronden in de Drente, vooruyt geſonden die de moeraſſighe velden met rijsboſſen verſterken ſouden: want den anderen wegh was hen, door den vyandt, die langh te vooren Koevorden hadt ingenoomen, afgeſneeden. Men vondt'er van gevoelen, dat men alvoorens Koevorden behoorde meeſter te ſijn, om den vyandt geenen oopenen wegh achter rugghe te laeten: dat Verdugo, die dat kaſteel bewaerde, door geweldt van geſchut, of behoefte aen noodtdruft kon daer uyt gedreeven worden. Maer deeſen raedt is niet gevolght, om 't moeyelijk oovervoeren van 't geſchut te lande, en om dat men voor Gröninghen minder tot ſlaen genootſaekt was. Derwaerts trekkende is hen, onder meer andere ongemakken, ontmoet een moeras, dat ſigh drie duyſent vijf hondert ſchreeden in de lenghte uytſtrekt; maer de turfſchors, die oover de modder lagh, heeft'er d'eerſte waeghenen oovergedraeghen, de volghende ſijn'er door 't van een ſcheuren des gronts ter naeuwernoodt uytgetrokken, ſlaende de Ooverſten ſelfs de handt daer aen, om den ſoldaet den arbeidt des te aengenaemer te maeken, en is alſoo in weynigh uyren tijdts eenen doortocht gevonden, dien alle de landtſaeten hoopeloos geſtelt hadden.

De Prins, op 't verſoek der Vrieſen, trekt met ſijn leegher nae Vrieſlandt.

Groote ongemakken op de toght.

Dan 't

Dan 't was geduerende den geheelen toght onmoogelijk den moedtwil der ſoldaeten aen de huysluyden, door eenighe ſtrengheit van krijgstucht, te verhoeden, mits de ingewortelde baldaedigheit. 't Weghworpen en 't ſchendigh vernielen van 't geroofde, dat een geruymen tijdt hadt konnen ſtrekken, hadt de ſaek by nae tot hongersnoodt, en voorts tot muytery gebraght, aleer de ſcheepen, gelaeden met lijftoght, waeren aengekoomen. Den vijfden dagh daer aen is het leegher voor Gröninghen neêrgeſlaeghen; aldaer hoopte men de getrouwheit der gemeente ten Koningh vlot, en ſcheuringh in de ſtadt te vinden: hebbende, dier belangh het was de heyrkracht naer dit geweſt te wenden, hunne reeden te hoogh en booven waerheit opgeheeven. En men vondt 'er binnen gedachtigh der verbonden; maer de teegenparty viel hen te maghtigh. Daerenbooven was Verdugo, op 't gerucht van den aentoght des leeghers, nae Koevorden en Steenwijk door beſettingh verſterkt te hebben, met het ooverigh krijgsvolk Maurits voorgekoomen. Echter is hy niet binnen de poorten gelaeten (dit eene hadt de ſtadt, ſigh onder gehoorſaemheit begeevende, uytgeſondert) maer heeft ſigh in de voorſtadt binnen ſijne eygene ſterkten gehouden, te gelijk tot hulp en ſchrik. De Prins heeft ſigh niet booven ſes daeghen opgehouden, uyt vrees, dat, de ſtadt gedwonghen ſijnde de beſettingh binnen de veſten in te neemen, alle hoop voor 't toekoomende ook moght te niet loopen, en om dat 'er kondtſchap was, dat Parma ſijn heyrkracht toeruſte, niet buyten ſchijn van hen op den hals te ſullen vallen, eert 't belegh voltrokken was; waerom hy te raede wierdt, d'omleggende ſterkten, die de ſtroomen en toeganghen der weeghen ſlooten, en die door langh bedrijf des oorloghs in Vrieſlandt, meermaels omverre geworpen en weeder opgebouwt waeren, in aller yl t'oovervallen. Grooten ſchrik was 'er in den ſoldaet, als die meer op rooven en plunderen, dan op oorlogh, was afgereght. Alleen op 't planten van 't geſchut hebben weynighe 't verder gewelt willen uytharden: en die minder teegenweer bieden konden, wierden verlaeten eer men tot belegh quam. De grootſte ſchans, Delfſijl genoemt, vermaert door haere haeven, alwaer de Tyvel in d'Eemsſtroom loopt, was met Gröningher krijgsvolk beſet. De welgeleegenheit der plaetſe hadt nu voorlangh allen Vorſten, die ſigh begeerden van Gröninghen en d'Ommelanden meeſter te maeken, geraeden ſigh aldaer te verſterken: ook hadt het Alva begonnen, maer de tijden liepen hem teeghen. Thans hebben de Staeten deeſe ſchans, nae 't inneemen, uyt den omſlagh der ſchattinghen, gemaekt oover d'Ommelanden, met werken uytgebreydt, ſcheydende den ſeedijk van de veſtinghen; en voorſien met gebouwen, dreygende de ſtadt Gröninghen, ten waere ſy tot reeden quaeme, van inwoonders t'ontblooten. Waer by, allerweeghen beſlooten ſijnde, de noodtdruft hen tot wiſſelingh hunner trouw noopte. Maer nae dat de Prins het krijgsheyr afgevoert hadt, heeft Verdugo, door 't inneemen van eene der ſwakſte ſchanſſen, de Stadt eenen doortoght uyt Weſtphalen nae de Bourtangh geoopent. Dan Parma te ſpaede tot ontſet van Zutphen en Deeventer ter been geraekt ſijnde, terwijl hy niet gelooft, dat de vyandt aenſlaeghen van ſulk een gewight ſoude darren onderneemen, en niet weynigh Spanjaerts, om quaede betaelingh hunner ſoldyen, gehoorſaemheit weygheren, en in twijfel ſtaende, werwaerts hy de troepen, korts daer aen om Maes en Rhijn verſaemelt, wenden wilde, of 't ſijne ſaeken voordeeligher waere den vyandt te verrukken, of heerlijker hem ſelfs te vervolghen, wierdt door woeſtheit der weeghen afgeſchrikt van Gröninghen, op haer ernſtigh aenhouden, te hulpe te koomen.

Want

1591.

Ongebondenheit der ſoldaeten.

't Leegher wordt voor Gröninghen neêrgeſlaeghen.

De Prins opbreekende voor Gröninghen oovervalt d'omleggende ſterkten.

De Staeten hebbende Delfſijl ingenoomen verçieren 't met huyſen en werken.

Verdugo oopent de ſtadt eenen doortoght uyt Weſtphalen nae de Bourtangh.

De woeſtheit der weeghē laet Parma niet toe Gröninghen te hulpe te koomē.

1591. Want ſijn eyghen en 't Vries krijgsvolk hadden de tuſſchengeleegene landen elk om ſtrijt afgeloopen. Dus heeft de beede van die van Nymeeghen ſwaerſt gewooghen. Aldaer gekoomen, belaſt hy oover de ſtroom te ſetten, en de ſchans, die Maurits 't jaer te vooren begonnen hadt, te berennen. Hy ſelf bleef den meeſten tijdt in de ſtadt. Baerlemont nam ſijn quartier nae t'Ooſten van Knodtſenburgh, het ander beſette Octaef van Mansfeldt, dien de beleegerde met een koeghel getroffen en doorſchooten hebben, jongelingh van uytſteekende dapperheit, ſtout in gevaeren en gloriſuchtigh. d'Andere regementen en de ruytery beſetten de ſchans van achteren. La Motte plante de beukeryen bequaemelijk door hulp van den dijk geleeghen aen den oever. Dees ſiende, dat het bolwerk 't gewelt van 't geſchut weêrſtont, ſchoon een groot gedeelte van de borſtweeringh ter needergeworpen was, en dat de beleegerde door geen ten toon ſtellen van de heirkracht in ſlaghorde, verſchrikt wierden, vult de gracht met rijsboſſen en afgehouwe takken, niet ſonder neederlaegh der aenbrenghers; daer nae doet hy eenighe heymelijk naederen, om 't bolwerk t'ondergraeven. Maer de beleegerde, ſeshondert ſterk, onder 't gebiedt van Geerardt de Jonghe, een man van groote dapperheit, ſigh van alle kanten teegen 's vyandts gewelt en konſtenaeryen moedigh weerende, hielden niet af van hem door heftigh gedruys van ſchieten af te keeren, en maekten, door ſomwijlen gelukkigh uyt te vallen, ſijne begonne werken vruchteloos. Maurits, nae 't verlaeten van Gröninghen, hadt nu het oogh op Steenwijk gewendt; dogh verſtaende 't belegh van Knodtſenburgh, liet hy Graef Willem de beſchermingh van Vrieſlandt aenbevoolen. Hy ſelf in aller yl met het leegher ooverwegh ſlaende, en by Aernhem in de Betuwe oovergetrokken ſijnde, moedight de beleegerde door teekenen, en daer nae door booden, die met een vaertuygh, en door de duyſterheit, ſonder geſien te worden, binnen de ſchans geraekt ſijn. Maer onder de Naſſauſche Hoofden was men ſeer verſcheyden van gevoelen, en niet eens, of ſy t'ontſet geweldigher handt ſouden darren waeghen, dan of ſe, de Waelſtroom oovertrekkende, ſigh beſchanſſen ſouden, om den vyandt allen toevoer af te ſnijden, en 't oovervoeren van 't geſchut, dat op den oever voor Nymeeghen was blijven ſtaen, te beletten. 't Een en 't ander was beſwaerlijk en onveyligh: want buyten twijfel was de vyandt maghtigher in ruytery, die in geval van een veldtſlagh, of in 't haelen van toevoer, van beſonderen dienſt is. 't Geluk, dat meermaels niet min dan voorſightigh beleydt te ſtaede gekoomen is, heeft hen, die in twijfel ſtonden, geſcheyden. Want de Prins, met de Graef van Solms en den Ridder Veer, tot dicht aen 's vyandts leegher genaedert ſijnde, leght de vuerighſte ſijner regementen, en ſijn ruytery tuſſchen boſſchen, dicht op de wegh, in hinderlaeghen. Een gedeelte der peerden, gelaſt dieper in te trekken, heeft den vyandt uytgelokt. Deeſe, ſigh als toen van ſelfs op de vlucht begeevende, als of ſe voor de meenighte weeken, naerdien ſe met tien vaenen ruyters, en onder deeſe ſelfs de witte vaen van Parma, meeſt Italiaenen, waeren uytgevallen, hebben hunne vervolghers tot oover 't ſtroomtjen en de enghten van de oovergeſlaeghe brugh getrokken. Hier keeren ſigh de peerden ſchielijk om, de hinderlaeghe ſpringht uyt, ſy beſluyten den vyandt, en die ſigh mannelijkſt quijt, blijft in ſijnen tredt, d'ooverighe ſneuvelden verſtroyt en in wanorde. Weynighe, die, terwijl de verwinnaers 's vyandts vaenen verooveren, veele ruyters met hunne peerden gevanghen neemen, ſijn 't in hun leegher ontvlooden. Parma oover deeſe neederlaeghe en 't verlies van ſoo veel grooten bedroeft ſijnde, behalven dat hy 't al van te vooren naeulijx

Hy beleeghert Knodtſenburgh.

Octaef van Mansfeldt doorſchooten.

Dapperheit van Geerardt de Jonghe in 't verdaedighen van de ſchans.

Maurits koomt tot ontſet der beleegerde.

Hy verſlaet tien vaenen van Parmas ruytery.

Door welke neederlaeghe Parma de beleegeringh opbreekt.

naeulijx veyligh achte, ſigh langh op 's vyandts oever op te houden, heeft 1591.
de beleegeringh, nu genoeghſaem vruchteloos, opgebrooken, voorwendende dat hy wierde in Vrankrijk geroepen, en men, om ſchanſſen in de Betuwe te vermeeſteren, de gewichtighſte ſaeken des rijx niet moeſte verwaerlooſen. Sijn leegergereetſchap en reystuygh heeft hy behendigh voor uyt geſonden, en ſijn leegher oover de ſtroom doen trekken, onder beſcherminghe van eenighe werken, die hy bevooren aldaer gemaekt hadt, om 't krijgsvolk van Maurits af te wijſen, op dat ſe niet gelijkelijk op ſijnen hindertocht aenvielen: voorts gelaſt hy den ſijnen, nae dat yder t'elkens oovergeſteeken was, op den oever aen d'ander ſijde, tot beſchermingh der ſcheepen, die te koomen ſtonden, ſtal te houden. Maer vertrekkende wierdt hy niet ſonder wederweerdigheit dier ſteede bejeegent, weynighe waeren op vleyery afgerecht, veele toonden hun misnoeghen door een dreygendt ſtilſwijgen; d'onbeſuyſte onder 't graeuw konden ſigh ſelfs niet van ſchimpighe woorden ſpeenen, waer door ſy dien ouden Veldtheer van het vluchten op 't geſight van een vyandt, nogh maer een jongelingh ſijnde, als te rugh trokken. Swaerlijk heeft 't gemoet, verlekkert op glory, dien hoon verduwen konnen; waer door hy weeder in ſijne vorighe ſiekte inſtortende, met ſijnen ſoon Ranutius, die, maer eerſt uyt Italien koomende, 's vaeders droefheit door ſijn byweeſen verſwaerde, de reys nae de waeteren van 't Spae hervat heeft, omſwindelt tuſſchen ſijne jeegenwoordighe gedachten, en 't geheugen van ſijn weelighe voorſpoedt hier te vooren. Van daer heeft hy nae Dieſt geſonden, tot de Spanjaerts, die aldaer toen buyten gehoorſaemheit leefden: om welke te bevreedighen, hy ten quaeden voorbeelde heeft ingewillight, dat den kornel Emanuel Vega, ſtrengher dan die verwilderde ſoldaeten draeghen konden, met eenen anderen ſoude verwiſſelt worden. Men kon niet twijfelen, of veele binnen Nymeeghen begonden nae de vryheit om te ſien, nae dat ſoo veel onheylen, die tot nogh toe naeulijx, op belofte en verwachtingh van beeternis, verdraeghen wierden, 't gemoedt door wanhoop geterght hadden. Want hebbende voor ſes jaeren, niet op een algemeene toeſtemmingh, maer door partyſchap van weynighe, ſigh aen de ſijde van Parma, als toen in de meeſte weelde ſijner voorſpoedt, begeeven, wilden die geene, wien de ſlaeverny teegen de borſt was, of die den Spanjaert ſonder ſucht gehoorſaemden, aengeſien den Staet der Vereenighde Landtſchappen door tijdt en beleidt en ſorghe geveſtight was, ſigh liever voeghen, alwaer veyligheit te vinden, en voordeel te hoopen ſtont; ook was 'er tuſſchen hen en dien van Hollandt reets een begin van onderlinghen handel gemaekt, ſijnde hunne ſcheepen, welke den Rhijn, toen juyſt te laegh afgeloopen, niet bevaeren konden, toegelaeten de Wael af te koomen. Maer daer binnen waeren drie vendelen in beſettingh; een uytheemſch, twee hier te lande geworven (want meer in te neemen hadden ſe afgeſlaeghen) en naer dat yder de party der grooten allermeeſt beleedight hadt, wierden ſy die yets ſouden durven onderneemen, door hem, met dreyghen van d'ontfangene maght, in toom gehouden. 't Eenighe dan was de ſtadt te beleegeren, ten waere 's vyandts troepen als nogh om de Maes een waekendt oogh hielden; dit alleen verhinderde 't belegh, behalven dat het om 't groote opperwaeter onmoogelijk was een brugh oover de Wael te legghen. Des echter wierdt den ſoldaeten, verſonden nae hunne Winterquartieren, om den vyandt dies te ſorgelooſer te maeken, geen langhe ruſt gelaeten. Maer Maurits, vervolghende ſijne ooverwinninghen, heeft in aller yl een gedeelte ſijner troepen uyt de beſettinghen gelight, en de Schelde op in 't landt van Waes

Weederweerdigheit der Nymeeghers teegen hem.

Weeder inſtortende reyſt hy nae 't Spae.

Hy bevreedight de muytende Spanjaerts te Dieſt, ten quaeden voorbeelde.

Veele binnẽ Nymeeghen ſien nae hunne vryheit om.

Ondertuſſchen neemt Maurits Hulſt in.

 geſon-

1591. gesonden, waer heen ook de ruytery, door de velden van Brabandt, sigh vervoeght heeft. Hebbende de schanssen rondtom vermeestert, wierdt Hulst, een stadt in dat gewest, ten vijfden daeghe gedwonghen sigh oover te geeven. De soldaeten aldaer in besettingh leggende (want de Steêvooght self was by geval, om sijne huyselijke saeken, voor 't belegh uyt de stadt gegaen) stonden niet weynigh verstelt, door soo onversienen aenslagh, te meer door dien de Prins den dijk hadt laeten doorsteeken, om den stroom door 't omleggende landt te jaeghen, en 't ontset der vyanden te beletten. 't Landt van Waes wierdt den soldaet ten roof gegeeven, tot dat d'inwoonders beloovende den Vereenighden Staeten brandtschattingh, ten dien eynde gijselaers gesonden hadden. Dan de naestgeleegene Nederlanders, siende dat het vruchtbaerste hunner landeryen, en waer uyt sy hun onderhout hadden, van den vyandt wierdt beseeten, hebben, nae 't vertrek van Maurits leegher, die door Parma op 's vyandts boodem vreesde verrast te worden, Mondragon, slotvooght van 't kasteel van Antwerpen, aengemaent om sigh te waepenen. Dees dan met het krijgsvolk, dat hem naest was, en met dat, 't welk hy alom van de Maesstreek op ontbooden hadt, oover de Schelde geset sijnde, en niet darrende yets teegen de stadt bestaen (want daer binnen lagh de Graef van Solms, die de werken opmaekte) heeft de schanssen daer omtrent weeder vermeestert, of, om 's vyandts strooperyen te benaeuwen, nieuwe gebouwt. Seedert hebben de landtluyden de beloofde brandtschattingh geweyghert, oordeelende, niet sonder reeden, 's vyandts goedertierenheit te groot, om teegen onschuldighe gijselaers te woeden. Alles booven wens gaende, is de Prins, die sijn krijgsvolk weeder uyt de Winterquartieren gelicht hadt, nae Gelderlandt, ontbloot van vyandt, getrokken. In dit haesten is hy genoodtsaekt geweest eenighe scheepen, die aen de grondt waeren vast geraekt, in brandt te steeken. Korts daer op met de troepen van Graef Willem (deese waeren twaelf vendelen) versterkt sijnde, trekt hy de Wael op, en hecht de Betuwe, met de landen aen d'ooversijde geleeghen, door een brugh aen den anderen. 't Leegher wierdt van weedersijden beschanst teegen geweldt van buyten. Men vondt geraeden 't hoogh eynde van de stadt, sijnde aldaer de mueren meest van aerde wallen ontbloot, aen te tasten: en naedien het te verre en niet seer gemakkelijk scheen 't geschut te sleepen, heeft men het by donkere nacht te scheep voor by de stadt gevoert. Soo dat die van Nymeeghen, vermits de duysterheit en het vinnigh aendrijven der scheepen, vruchteloos geschooten hebben. Andere stukken, geplant op den oever aen d'ooversijde der stroom, beschooten den selven hoek. Dapperheit en trouwe om de stadt te verdaedighen hadden die van binnen in 't eerst ten oovere; en al voor de beleegeringh aen Verdugo afgeveerdight, om hem te bidden, hen in dit dringendt gevaer niet te willen begeeven. Want in die tijdt was hem 't beschermen van Gelderlandt te beurt gevallen, dogh sonder krijgsvolk: des hy niet buyten reeden klaeghde, dat, 't gheen andere ten besten gegeeven hadden, hem wierdt aenbevoolen. Daer nae, vreesende dat de werken moghten beswijken, sloegh een yder, sonder onderscheit van kunne of jaeren, handt aen werk, om sigh innewaerder te beschanssen. De burght of 't Valkhof, dat in dien oort der stadt gebouwt staet, is niet soo seer onverwinnelijk nae de krijgsbouw deeser eeuwe, als vermaert door de gedenkteekenen der oude krijgskunst. De steedelinghen trekken de glory van dit werk tot op Julius Cæsar, ten tijde als hy in Vrankrijk oorlooghde. Sy verhaelen dat de stadt gebouwt is door de Katten, die eertijts, vluchtigh

En dwinght het landt van Waes brandtschattingh af.

Mondragon herneemt de schanssen omtrent Hulst.

Beleegeringh van Nymeeghen.

tigh uyt hun vaederlandt, 't eylandt van den Rhijn, en de naeſtgelee- 1591.
gene landen aen de Nederlandtſche kuſt, ontbloot van inwoonders, be- *Beſchrij-*
ſeeten hebben. My is, in 't naeſpooren der aeloudtheeden, gebleeken, *vingh der*
dat nogh ten tijde van Cæſar, nogh by 't leeven van Trajaen, onder *ſtadt.*
wien Tacitus geſchreeven heeft, hier eenighe ſtadt geweeſt is. In de beſchrijvinghen der Roomſche weeghen, die tot op de tijden der twee Antonijnen gebraght worden, begint dit Nymeeghen op de Wael ſigh eerſt te vertoonen; waer aen de Franſche jaerboeken ons berighten dat Karel de Groote een paleys gebouwt heeft; en nogh meer, dat dit door 't blaeken der Normannen in d'aſſchen geleght is. Nae dat de achtbaerheit der Duytſchen ten top van moogenheit geſteeghen was, wierdt ſy een vrye rijxſtadt, en is den Keyſeren meermaelen een ſeer aengenaeme verblijfplaets geweeſt. Dan ten tijde als het Duytſche Rijk, door de konſtenaeryen der Pauſen, geſpliſt wierdt, en een gedeelte desſelfs aen Willem, Graeve van Hollandt, is toegevallen, en de behoefte aen geldt tot ſmeeden van nieuwe vonden aendreef, is deeſe ſtadt aen Otto, toen Graef van Gelderlandt, te pande gegeeven; en uyt dat reght aen Gelderlandt gehecht ſijnde, heeft ſy 't gebiedt oover d'aengrenſende landen en ſteeden: ſy is rijk in vreede, en niet onvruchtbaer in vernuften. Als door gewelt van geſchut, door 't worpen van granaten en andere vuerwerken, en ondergraevinghen de ſtadt allerweeghen in gelijk gevaer gebraght was, ſijn die van binnen, opgeëyſcht om tot voorwaerden te koomen, in ſcheuringh geraekt, en verdeelt, naer dat yder ſigh door drift tot d'een of d'ander liet verrukken. De meeſtvermoogende ſtoften op 't gewelt en de maght des Koninghs, en dat wel haeſt de leeghers t'hunner ontſet uyt Vrieſlandt en Vlaendre ſouden geſien worden, en dat 'er niets te bedenken was, waerom ſy, die alreets van d'eene ſijde waeren oovergeloopen, nu weederom oovervallende, de wraek der beyde partyen ſouden terghen. Maer 't gemeen, dat ſchielijk ſaemenrotte, ſtoof met opgeſwolle verbolghenheit 't raedthuys op: aldaer hoorde men eerſt een langh morren, en daer nae eyndelijk de ſtem van eenen, die, met groot çieraet van wel ſeggen, den jammerlijken ſtaet waer toe ſy vervallen waeren, 't ſluyten der ſtroome, 't verwoeſten der landen, 't vernielen hunner huyſen en goederen, den hongher voor de deur beklaegende, ſigh vorder in gelijke reeden uytte: *En 't en is van heeden niet,* ſeyde hy, *dat wy beleeghert ſijnde, 't elendigh verloopen onſes gelux beſueren. Een jaer en meer is 't reets, dat wy ter naeuwer noodt, verhoolen in ſchandelijke ſchuylhoeken, ons behoeftigh leeven hebben naegeſleept. En moet ik het ſegghen, een geduerighe reex van jammeren aen een geſchaekelt is ons tot hier toe op den hals gevallen, nae dat wy 't verbondt trouwlooſlijk hebben geſchonden. Maer eevenwel hoe treffelijken dank weet men 't ons, die geen ontſet weerdigh geoordeelt worden, die verſmaet en als ten walghe ſijn dien heeren, die altoos aenſlaeghen van grooter gewight in 't hooft hebben. Of waere het miſſchien geraeden, thans, daer wy tot het uyterſte vervallen ſijn, naer ontſet, dat ons, als 't kon te ſtaede koomen, geweygert wierdt, te wachten; of dat het naeſt is, onſe krachten, en drie rotten krijgsknechten, ſullen die wallen, die beſchanſſinghen, en een leegher, dat ſoo wel bebolwerkt is, omverre worpen. Wy ſullen als Zutphen en Deeventer verlaeten worden. En voorwaer houden wy 't naer Hulſt vol ſchrik nogh langher ſleepende, maer eyndelijk op wat hoop, op welke belooningh onſer halſtarrigheit? Elendighe, ten ſy wy ooverwonnen worden. Laet ons ten laetſten dat ondankbaer rijk ontvlieden, terwijl hy, die niet alleen een maghtigh*

 vyandt,

1591. *vyandt, maer ook een barmhertigh ooverwinnaer is, ons noodight. Wy hebben een volk gevonden, dat, sonder eenighe hoop van heerschappy, oorloght, alleen op dat andere in geen slaeverny gesleept worden. Sy hebben hunne stroomen altoos oopen, hunnen handel neemt sijn gangh, de scheepen gaen en koomen, als waer't in volle vreede, hunne landen bloeyen: die worden door geen gierigheit der Landtvooghden, door geen baldaedigheit van 't krijgsvolk, uytgemerghelt. En voorwaer geen minder schattinghen moet men opbrenghen, om slaeverny te voeden, dan om reghten en wetten te beschermen. Vryheit onder vrye genietende, en d'eerste stem in een Republijk, sullen wy gelijkelijk winnen, en gelijkerhandt heerschen.* Thans mompelde de meeste meenighte by naer de selve reedenen, en die in 't begin daer teegen druysten, lieten sigh, 't sy oovertuyght van waerheit, 't sy uyt vrees, gesegghen. Ook darde de besettingh, te swak van vermooghen, en te vreeden dat sy 't leeven daer af bedonghen hadt, sigh daer teegen niet versetten. Maer de stadt versoekende vrye oeffeningh des Roomschen Godtsdiensts, wierdt haer die afgeslaeghen. Maurits heeft binnen de stadt besettingh geleght en magistraeten verkooren, en dat reght heeft hy geduerende den oorlogh aen sigh behouden, afschaffende 't gesagh der gilden, naerdemael die meermaels stof tot muytery, oneenigheit, en wanorde gegeeven hadden, en de naebuerighe steeden by Erfraeden bestiert worden, ten sy, dat by voorval van gewichtighe saeken met de ouderlinghen der gemeente wordt geraedtpleeght. Hebbende dus 't meerendeel van Gelderlandt veroovert, braght hy de glory sijner voorouderen in haeren ouden luyster: naerdien de Prinsen uyt den bloede van Nassau 't bewint in den Staet aldaer van outs gevoert hadden. 't Belegh van Steenwijk vondt men geraeden uyt te stellen, om dat de Winter, die door koude en vorst den toevoer schaedelijk is, op handen was; of, quam 'er meenighvuldighen reeghen te vallen, 't diepe slijk de weeghen onbruykbaer maekte. Maurits dus seeghaftigh weeder in Hollandt gekeert sijnde, met uytsteekenden luyster sijner achtbaerheit, en selfs ook onder uytheemsche volken, wordt met soo heerlijk een gejuygh der gemeente bewellekoomt, dat niemandt voor hem immer diergelijke bejeegende. Den Vorsten in voortijden wenschten se geluk in ooverwinninghen, als des gelast sijnde, niet als met hunne eygene. Onder Oranje hadden se by naer niet anders als verdriet en teegenspoedt gesien: en selfs geduerende de Landtvooghdy des Graeven van Lycester, door beroerten, tweespalt en een algemeene elende gefoolt geweest. Nu eerst verheughden se sigh, dat de landtpaelen door de waepenen voortgeset, den Staet door 't besit der stroomen en sterke steeden verseekert was; en den Veldtheer niet anders, dan den arbeidt en de glory begeerde, laetende het vaederlandt de vruchten sijner ooverwinninghen genieten. Sijne jonghe jaeren selfs, als tot soo groote dinghen, en door besondere sorgh der Goddelijke voorsienigheit, gekooren, hadden te gelijk de hoop en de verwonderingh ontsteeken. Toen, houdende de ooghen op sijn gesight gevest, met een dankbaer gelaet aen 't schaeteren van sijnen lof en 't roemen, dat die jaeren, dat doorluchte bloedt sigh t'hunner behoudenis, voor soo veel gevaeren bloot gestelt hadt. Buyten twijfel was sijne snelle voortvaerenheit van groot gewicht geweest. Hier by hadt hy de kunst van plaetsen aen te tasten en te vesten, en, soo veel 't de eeuwe kon toelaeten, een uytneemende krijgstucht in sijn leegher. Niet de selve sorghe was 'er by den vyandt: want te groot een vertrouwen baert vaek een sorgheloose vaddigheit, en somwijlen ook reukeloosheit. By min vermooghende raedtpleeghdt men met meerder achterdocht, daer

De stadt gewonnen sijnde, kiest Maurits de magistraet.

Wederkeerende in Hollandt, wordt hy met uytneemendt gejuygh der gemeente bewellekoomt.

daer vindt men doorstaende standtvastigheit, en 't gheen aen krachten te kort schiet, wordt door nyverheit te baet gekoomen. Grootelijx heeft ook de faem, waer door de eerste uytkoomsten ongeloofelijk aengesokt worden, en de gunst der vryheit gedient. Maer 't was den Staet een geweldighe steun soo veel stroomen met scheepen beset te hebben, welke in sijn geweldt te houden, in alle voorvallen dapperen dienst doet. De Winter is, naer gewoonte, in de besettinghen doorgebraght: van waer de rotgesellen met verscheyde bejeegeninghen uytgegaen sijnde, of buyt gemaekt hebben, of van de vyandt betrapt sijn. Ook speelden de gedachten, om d'een of d'ander stadt door krijgslist te verrassen; van deese sijde op Geertruydenbergh, Maestricht en Sluys; van gene, op Breedaa. Dan de aenslaeghen uytbarstende, sijn de troepen vruchteloos weedergekeert. Men suyverde de see, door 't opbrenghen der roovers. En Parma, op sijn vertrek nae Vrankrijk staende, heeft het gesantschap, dat de Keyser hadt afgesonden, om tot peys te arbeyden, blymoedigh ontfanghen. Dit wierdt by de Vereenighde volken, gelijk altoos voor deesen, en om dat se brieven van den Spaenschen Koningh, op dat stuk geschreeven, onderschept hadden, verdacht gehouden. Dus hebben se, geleert door vooríghe ervaerenheit, en 't vers exempel der Arragoniers, dien 't onvoorsightigh staen nae hunne oude vryheit, bedrooghen en ten val gebraght heeft, op alle voorslaeghen den dooven gespeelt. Het volk van Arragon in Spanjen, d'eerste, die in voortijden sigh in 't besit hunner voorouderen, waer in de Barbaere natien, oover de Straet geraekt sijnde, gevallen waeren, door de waepenen herstelden, hebben hunne Republijk bestelt naer de lessen der wijsen. In den beginne wierden de Koninghen (dien naem, die eere gaeven sy eene gemaetighde moogenheit) by stemmen gekooren; niet langh daer nae heeft men, volgende 't gebruyk van andere volken, den erfgenaemen in 't bewint des rijx gelaeten. Maer den naesaeten verplichte men de wetten te besweeren; door welke hunne voorvaeders, hebbende voorsien de onheylen eener Koninghlijke regeeringhe, de klem der selver 't gemeen in handen lieten, 't gesagh aen een algemeenen Raedt, en aen de hooghste majestraet 't reght oover de Koninghen selve: eertijts wel verseekerde vastigheeden, soo langh de Prinsen billijkheit en reght in eeren hielden, of ontbloot waeren van krachten, om hunne misganghen te kunnen handthaeven. Nae dat alle de rijken aen een verknocht, en geheel Spanjen aen Philips vervallen was, heeft men hun gedult door Inquisitiemeesters op den Godtsdienst ter proeve gestelt, en versoght door nieuwe soorten van reghtspleeginghen, die veel eer nae 't ooghwenken en den smaek des Oppervorsts, dan naer reedenmaetigheit en d'oude gewoonten geschikt wierden. Groot was de deernis deeses volx oover Antonio Perez, dien Philips voor deesen als een werktuygh tot de doodt van Escovedo gebruykt, en hem naederhant uyt sijne achtbaerheit geschopt hebbende, enkel de schult des misdrijfs van hun beyden op den hals schoof, en hem, uyt Kastilien gevlucht in dit geweest, met Koninghlijk gewelt vervolghde; dit sproot uyt bitteren haet teegen hem gevat, om dat hy, in plaets van voor vertrouwlingh sijner minneryen te dienen, den meedevryer gemaekt hadt. Die van Arragon, siende dat de werktuyghen eener soo hooghloopende verbolgenheit, stoutelijk teegen hunne wetten opstonden, en met reght door te willen te vergeefs was, hebben sigh gewaepent ter weere gestelt: en d'eerste beweeghnissen door gewelt geterght sijnde, wierden korts daer aen met sigh niet merkelijk te versetten, of door ontveinsingh gaende gehouden. Als de beroerte aen 't besaedighen geraekt was, is de stadt, onder ver-

1592.

Aenslaeghen van weedersijts op verscheyde steeden vruchteloos.

's Keysers gesantschap is den Staeten verdacht om de vooríghe en 't vers exempel der Arragoniers.

Desselfs verhael.

1592. verweloos voorgeeven van den Franſchen oorlogh, ooverreedt, van 's Koninghs heyrkracht door hunne paelen, en Saragoſſe, hooftſtadt van dat rijk, en voorts oover de Pyreneiſche geberghten, te laeten geleyden. Toen hebbende de Grooten 's rijx, en die ſigh met woorden of werken voorvechters ter vryheit getoont hadden, om hals gebraght, wierdt de wraek verſaedight, en de heerſchappy voor het toekoomende verſeekert. Dit verhael, alhoewel 't van mijn ooghmerk afdwaelt, heb ik hier ter plaetſe, en ten tijde als de dinghen ſijn voorgevallen, niet verſuymt in te laſſen, op dat de naekoomelinghen die met de Nederlandtſche ſaeken moghten vergelijken: te gelijk, op dat men weete hoe verre de ſpijt en 't leet der Vorſten gaet, en de volken leeren, meermaels niet ſoo ſeer op hun goedt reght, als krachten, te ſien. Ondertuſſchen hadt de Koningh van Vrankrijk, verſterkt met Hooghduytſch krijgsvolk, en Engelſche hulptroepen, Rouaen beleeghert, verſoekende Eliſabeth, dat hy den vyandt buyten de Seynſtroom, en haeren Ocean ſoude ſluyten. Waerom de partylinghen des eedtgeſpanſchaps Parmâs draelen, en traeghe toeruſtingh ten oorlogh, des te beſwaerlijker verduwen konden; dan, 't ſy 'er onder dit marren dieper geheym verhoolen lagh, op dat de gevaeren ſouden aenwaſſen, hy quam ten langhe leſten diep in 't jaer, nae dat hy alvoorens de ſtadt la Fere te pande genoomen hadt, de grenſen van Normandyen naederen. Sijn leegher was geſtoffeert met de nieuwe wervinghen van alle kanten, en de regementen, die, onlanghs te vooren gemuyt hebbende, nu weederom onder hunne vendelen gekeert waeren, verſaedight van roof en betaelt van hunne achterſtallen, die Parma ter naeuwer noodt, door verſwaeringh der tollen, en 't verkoopen van vryheit om met den vyandt te mooghen handelen, heeft konnen uytvinden; klaegende de Nederlanders hierentuſſchen, dat hunne grenſen ontbloot gelaeten, hun geldt, hunne jonghe manſchap ten gebruyke van vreemden beſteet en vervoert wierden. Gregorius, dat pas Roomſchen Paus, heeft den Hartoghe van Majenne ook onderſtant geſonden, teegen de gewoonte ſijner voorſaeten, die den vyandt door verbanninghe en andere dreygementen der oude eeuwe verſchrikten, blijvende door dit middel koſt- en ſchaede-loos, en ſomwijlen niet ſonder voordeel daer uyt te bedinghen: of indien oyt eenighe ſigh inderdaedt ter hulpe ruſteden, dien heeft een korten ouderdom 't werk afgeſneeden. En dat Sixtus door afgunſt afgeſchrikt wierdt, en liever, eer hy de Spaenſche moogenheit verſterken ſoude, naer de Franſche vriendtſchap omgeſien heeft, is ſoo taſtelijk, dat ſommighe vermoedt hebben d'oorſaek van ſijn doodt hier uyt geſprooten te ſijn. Teegen dit ſaemenrotten ten oorlogh hebben de Staeten hunne vloot vergroot, en 't puyk hunner regementen, tien vendelen Schotten, en eeven ſoo veel Nederlandtſche den Koningh tot onderſtant geſonden, onder 't beleidt van Philips van Naſſau. Maer Henrik, ſiende dat Parma (want dees hadt het oppergeſagh van 's vyandt heyrkracht) aerſelde en ſlaens ongeſint was, gaf ſijnen aedel, hem vrywilligh trouw, en 't eenigh ſteunſel des behoeftighen oorloghs, verlof nae hunne wooninghen te vertrekken, en aldaer t'ooverwinteren, om hen, des noodts ſijnde, te veerdigher tot ſijnen dienſt te hebben. Naeuwlijx waeren ſe geſcheiden, of de Koningh, verwittight van 's vyandts aentoght om hem te beſpringhen, wordt genoodtſaekt ſijne ſchaeren by een te rukken: dus is de ſtadt bevrijdt van 't belegh. Als den Aedel met de Lente weeder in 't leegher was gekeert, benaeude Bourbon den vyandt, daer hy oover de ſtroom geweeken was, door gebrek en hongersnoodt, niet konnende langher marren dulden, en bereydt om ſlagh te leeveren, ten waere Parma, die in ſtilheit wee-

Parma trekt weeder nae Vrankrijk Majenne te hulpe.

De Vereenighde Staeten in teegendeel ſenden hulp aen Bourbon.

weeder oover de ſtroom geraekt was, 't nae Parijs gewent hadt. De Koningh laetende Rouaen legghen, maekte ſigh meeſter der andere haevenen op de ſelfde kuſt, en, verſterkende die bloot waeren, braght hy te weeghe, dat hem geene hulpe, uyt ſee koomende, kon afgeſneeden worden. Ondertuſſchen vielen'er lighte ſchermutſelinghen; dogh de bejeegeninghen des te aenmerkelijker, om dat in eene de Koningh, in een andere Parma gequetſt wierdt. Waer door hy, booven ſijne oude ſiekte, verſwakt, ſigh nae 't Spae, ſijnen gewoonelijken pruylhoek, begeeven heeft. Sijne troepen ſijn verſtroyt en in ſlechten ſtaet, laet in de Soomer, door de grenſen van Vermandois, den naeſten wegh, weeder nae Nederlandt gekeert. Om dees tijdt hebben d'Engelſche, die met hunne ſcheepen de Spaenſche op hun weederkeeren uyt Amerika, of van elders, vervolghden, verſcheyde voorvallen getroffen: naer dat windt en ſee den vyandt in handen gaeven, beſchaedighde d'een den anderen nu en dan by beurten, ſtormwinden hen beyde. Hierentuſſchen quam in Nederlandt op nieuw gelijk als een jaerlijxe beſmettinghe der partyen, en des te heevigher, door dien de ſoldaeten, verſteeken van hunne ſoldy, door d'onheylen des Winters gefoolt wierden. Die in de ſteeden onder 't Biſdom Keulen gelaeten waeren, droeghen ſigh des te baldaedigher, naerdien hen Duytſchlandt buyts genoegh verſchafte. Maer dien 't Landt van Luik, en de naeſt geleegene plaetſen, ten deele gevallen waeren, ſijn, nae dat ſe, door langh verblijf, rondom ſigh alles verwoeſt hadden, ten deele door verloop weghgedroopen, veele door armoede en ſiekte omgekoomen: of waeren ſommighen de krachten nogh niet beſweeken, die, ſtellende de ſelfde te werk tot tweedraght, liepen dieper landtwaert in ſtroopen. Dus waeren'er wel veel plaetſen te bewaeren, dan veel minder volk om die te beſchermen. Maer de Vereenighde volken hadden eenen korter geſlooten Staet, waer by d'omleggende ſtroomen en de ſee ten deele tot een bolwerk en voor beſettinghe verſtrekten. Behalven dat die bekende dapperheit der borgheren, die, gelight uyt het hart der landen, om d'uyterſte grensſteeden te verdaedighen, trouwhartigh de plaets der gebreekende ſoldaeten vervulden. Dus hadden ſe moets genoegh, om met de helft der teegenwoordighe ſchaeren uyt te trekken, geduerende 't uytblijven van Parma, en wen hy ſigh ſpoeyde in herwaerts te koomen, was het buyten twijfel, dat ſy, vermoeyt door de langhe wegh, verſwakt door vooríghe ſlaeghen, en 't ooverbrenghen des Winters buyten 's Landts, naeulijx veele in getal teegen hen, friſch volk, ſouden opmooghen. Hollandt drongh ſterk om de beleegeringh van Geertruydenbergh, maer 't beſluyt was eerſt de Vrieſen te helpen, om de ſaeken in den voorleeden jaere aengevanghen te voltrekken, die hun krijgsvolk daer toe aenbooden, 't welk ſy niet ſouden konnen ontbeeren, wilde men verre van die grenſen oorloghen. En dat was de voornaemſte kracht der Vereenighde Landen, naerdien d'andere regementen meeſt in den Franſchen oorlogh gebruykt wierden. Ook hadt men onderſchept brieven der Gröninghers aen Mansfeldt, waer in ſy den benaeuden toeſtant hunner ſaeken, en hunne nijpende behoefte beleeden. Daerenbooven hadden ſe geſanten aen den Veldtheer afgeveerdight, met klachten, *dat ſy, die eertijts vry waeren, niet op ſoodaenighen hoop hunne toevlucht tot de grootheit des huys van Ooſtenrijk genoomen hadden; om, buyten beſchermingh, onder 't ſteedehouderſchgebiedt der Landtvooghden, den moedtwil en den ooverlaſt hunner vyanden ten prooye gelaeten te worden: of ſoude men hen nimmer ſoo veel achten, dat ſe den Veldtheer en een leegher ſaeghen, alwaer 't alleen ten voorbeelde, dat geen volk ſigh moght beklae-*

1592.

Bourbon en Parma gequetſt.

Muytighe ongebondenheit der Spaenſche.

Klachten der Gröninghers aen Parma.

1592. *beklaeghen, de fortuyn van dat rijk vruchteloos gevolght te hebben*; al 't welk in Spanjen oovergeſchreeven wierdt. Dan ondertuſſchen hadden ſe niet anders te rugh gebraght, dan aentrooſtinghen tot getrouwheit, en breede beloften, dat ſe haeſt een krijgsheyr te verwachten hadden, 't welk den wegh door 't ſweerdt ſoude baenen. Daer by is gevoeght een regement, om de plaetſen oover Rhijn te bewaeren. En terwijl Verdugo arbeydt om aenſienelijker troepen, oovervalt Graef Herman van den Bergh, niet darrende yets verders ter handt trekken, de kleyne ſterkten aen den Yſſel, waer door den omwoonderen geleegenheit gegeeven is, verdragh te maeken, dat men van weeder ſijden voortaen geene invallen doen ſoude, en, de ſchanſſen en ſlooten afwerpende, 't beſit der landen onſijdigh maeken, tot dat met de geheele maght der partyen 't vonnis gevelt wierdt. De reeden waerom 't leegher niet ſpoedigher te

Maurits bevreedight de partyſchappen tot Uitrecht en in Zeelandt.

velde quam, was, dat Maurits wierdt opgehouden door de partyſchappen binnen Uitrecht, welke die ſtadt, ontroert door de Lyceſterſche ſcheuringh in kerkelijke ſaeken, nogh niet hadt afgeleght. Ook was Zeelandt, om dat de waepenen te verre van hunne Provintie om haer te beſchermen gevoert wierden, verkoelt in 't opbrenghen der beloofde penninghen. Deeſe geſchillen eenighermaeten bygeleght ſijnde, koomt men met de Lente te velde, ſonder eenighe nieuwe wervingh, maer alleen was den hopluyden gegeeven laſt om hunne vendelen vol te maeken en te verſterken. Dus ſijn'er uyt Hollandt en Vrieſlandt by een gekoomen omtrent acht duyſent voetknechten, en vijftien hondert peer-

Hy beleeghert Steenwijk.

den; beneevens vijftigh ſtukken geſchuts, ſoo groote als kleyne. Als men op d'uyterſte grenſen van Oooveryſſel, nae de ſijde van Vrieſlandt, tot voor de veſten van Steenwijk was gekoomen, vertoonde ſigh een geweldighe geſtalte van werken, en geene mindere achtbaerheit der ſteede: door welke eenighe in de vergaederingh der Staeten onlanghs afgeſchrikt ſijnde, hadden ook uytheemſche Vorſten dat voorneemen als reukeloos en vermeetel geoordeelt. Hen lagh nogh in 't geheughen, dat dit de plaets was, waer van Rennenbergh, nae een belegh van drie maenden, hadt moeten opbreeken, en dat hy niet min van krijgsmaght was voorſien geweeſt, nogh de ſtadt als toen verſterkt met die werken, welke d'ervaerenheit en de vreeſe hadden uytgevonden. Want de Spanjaert, nae dat hy die door krijgsliſt ingenoomen hadt, achtende dat gelijk als door die grendel Vrieſlandt wierdt benaeuwt, en de vaert oover de Suyderſee onveyligh gemaekt, hadt daer aen gevoeght al 't gheen de veſtkunſt deeſer eeuwe is gewoon teegen gewelt in oude tijden onbekent te werk te

Geleegenheit en werken der ſteede.

ſtellen. Seewaerts hieldt men ſigh, door de laeghe en moeraſſighe grondt, die naeulijx voedtſtappen, veel min de ſwaerte van 't geſchut en anderen laſt, gebruykelijk om ſteeden te dwinghen, draeghen konde, genoegh verſeekert. Waerom de ſtadt van dees ſijde met een light opgeworpe aerde wal veel eer geſlooten, dan geſterkt is. d'Andere ſijde is omringht met een wal, die, van kley opgeworpen ſijnde, treffelijk vaſt ſtont, door afgekapte ſtukken houts; die, tuſſchen beyden geſchooten, 't werk met een vaſte verbindingh dicht geſlooten hielden: hebbende twee groote bolwerken, en tuſſchen deeſe eeven ſoo veel kleyndere, die nae de kunſt uytſtaeken, om de ſijden der beſtormers van alle kanten onder 't geſchut te brenghen. Booven op was gemaekt een borſtweer, om de verweerders te beſchutten: en beneeden vaſtigheeden teegen de aenvallende: voorts een doorgaende ry ſtaeketſels. Daer by nogh een graft van hondert voeten, in welke 't waeter door een moolen wierdt opgehaelt, uyt een kleyn riviertje, dat uyt de Drente daer nae toevloeyt, en,

en, een weynigh laegher ſijnde als de graft, voorts nae de haeven van 1592. Blokſijl loopt, en vervolgens in de Suyderſee uytwaetert. Buyten de graft wierdt nogh een andere wal met wachten beſet gehouden, ſeer bequaem om uytvallen te doen, en allengſkens afgaende: want de werken verder geleeghen, wierden, als van de ſtadt afgeſcheyden, lichtelijk ingenoomen. De beleegherde waeren ſterk in getaele, en ſtijfſinnigh in hun opſet: ſijnde tot verdaedigingh des begrijps eener ſteede, die niet ſeer groot was, daer binnen duyſent gewaepende knechten en ſeſtigh ruyters. De ſteêvooght Antonio de Coquel hadt hen alle onder eede verbonden, veel eer het uyterſte te verdueren, dan de ſtadt te verlaeten; 't welk ſy volghens nootſaekelijkheit van 't beloop der ſaeken naederhandt konden uytlegghen. En niet min wierdt hunnen moedt geſtijft door 't kleyn getal der vyanden, als door hunne eygene werken en hoop op ontſet. Ook hadden eenighe, door wroegingh hunner gewiſſe, oover 't verraedt van Geertruydenbergh, uyt wanhoop aen 't leeven, geleert de doodt te verachten. Den Prinſe en Graef Willem ſtrekte de beſwaerlijkheit ſelfs ten ſpoore, op hoop van lof voor 't teegenwoordighe, en ſchrik der vyanden in 't toekoomende. 't Leegher was ſorghvuldigh beſchanſt, en daer in niet alleen oovervloet van lijftoght, maer ook alles ten geringhen prijſe. Toen maekte men loopgraeven, waer in de ſoldaet, bedekt voor 's vyandts ſchieten uyt de ſtadt, aennaederen ſoude. De beleegherde ſijn ſomwijlen uytgevallen, en niet ongelukkigh; wanneer ſy hen beſtooven van de wijn, en ongewaepent of halfſlaepende ſchielijk op 't lijf vielen: echter niet al te dikwils, om dat het verlies der beleegherde ſoldaeten niet te boeten was, en uyt vrees dat de ſtaet hunner ſaeken door gevanghenen moght ontdekt worden. Nogh hoorde men daeghelijx ſchimpwoorden op den Veldtheer en ſijn leegher: niet teegenſtaende 't langhduerigh bulderen met geſchut hen van alle kanten bijſter benaeude, en d'opgeworpe kat den heuvel voor de ſtadt twintigh voeten verhooght hadt: de kruyn ſelve was ſeſtigh voeten langh, en vijftigh voeten breedt; waer van daen de koeghels tot in 't hart der ſteede doordronghen. Dan onaengeſien dit alles waeren de beleegherde tot nogh toe niet te verſetten, ſchoon ſe een groot getal der hunne, en onder de ſelfde Luidewijk, broeder der Graeven van den Berghe, verlooren hadden: en hebben den houten toorn, opgereght naer 't voorbeeldt der aeloude tijden, om de verdaedighers te verdrijven, en de werken t'ontdekken, daerenbooven ſelfs, dewijl 't geſchut die hooghte niet bereyken konde, met kruysballen en keetenen beſchaedight. Maurits, ſiende dat al 't ſchieten weynigh voordeel deede, en maer een ydel geſchal maekte, tot groote koſten en ſwaeren arbeydt, en dat de beleegherde in hunnen moedt geſtijft wierden door 't vruchteloos ſchenden der ſteede, ten waere men de ſterkten tuſſchen beyde maekte in ſijn geweldt te krijghen, heeft, ſigh tot andere vonden keerende, gelaſt, ter plaetſe daer d'aerde vaſter ſijnde bequaem was, om ondermijnt te worden, ſpaeden te werk te ſtellen, en eenen heymelijken wegh derwaerts te oopenen. Dus door de buytenſte wal heen gedronghen ſijnde, (want deeſe was door geen geſchut beſweeken) is men tot aen de graft gekoomen, dien ſy door 't inworpen van rijsboſſen vulden en beſtendigh maekten: niet ſonder oopentlijk van de beleegherde beſpot te worden, dat krijgsluyden tot boere-werk gebruykt wierden. Voorts hebben ſe 't gheen hen belette verder onder d'aerde heen te koomen, door 't geſchut, dat ſe in de mijnen meegeſleept hadden, omverre geworpen. En nu reets hadt men begonnen aen de ſterkten der ſteede ſelfs te graeven; wanneer dat blindt verniel al den dappe-

Getal en opſet der beleegherde.

Doodt van Luidewijk van den Berghe.

1592. ren moedt der verdaedighers aen 't ſwighten braght, en hen verſchrikte dermaeten, dat ſe onſeeker ſtonden, aen wat kant ſy ſigh te wachten, en weederom welken hoek ſy te verdaedighen hadden. Bijſtere ongeleegenheit baerde hen 't gebrek aen buskruyt, waer oover ſy al voor langh door brieven aen Mansfeldt geklaeght hadden, dan ondertuſſchen, terwijl die troepen verwachte, de troepen geldt, en het geldt nae de weederkoomſt van Parma, niet ontfanghen. Hebbende verſoght in geſprek te mooghen koomen, wierden hunne uytgeſondene gehoort. Prins Maurits vorderde de ooverloopers ter ſtraffe, en van alle andere den eedt van binnen ſes maenden in den Ooverrhijnſchen oorlogh niet te dienen: ten bewijſe ſijner moogenheit. Dan niet willende als reets verwonnene de voorwaerden, die hy hen als ooverwinnaer voorſchreef, aenneemen, ſijn ſy weeder te rugh gekeert, vol ſtijfſinnigheit, en met opſet, om, ſoo 't hen niet gebeuren moght geſaementlijk te leeven, geſaementlijk te ſterven: ook is 't niet buyten vermoeden geweeſt, dat dit geſprek was aengeleght ſonder noodtdwangh, en alleen om den beleegheraer uyt den ſin te ſetten 't bedenken van den aennaederenden byſtant, dien Verdugo den volgenden naght, tot drie hondert in 't getal, geſonden heeft, nae dat 'er weynigh te vooren tweehondert oover de moeraſſen waeren door gekoomen. Maer Maurits, hebbende alvoorens verveerdight, 't gheen hy geſint was heymelijk te werk te ſtellen, vertoont ſijn krijgsheyr in ſlaghorde, om, ſoo haeſt de mijnen hun werk gedaen hadden, eenen algemeenen ſtorm te doen, en hadt, om de beleegherde door een twijfelachtighe vreeſe in hun onvermijdelijk verderf te rukken, op twee plaetſen verborghen dat thans alleſints ſoo bekent krijgstuygh, 't welk d'oorloghsvorſten in aeloude tijden billijker onbekent was, onſe eeuwen, die hen of in meerder ſchranderheit, of in grooter booſheit oovertreffen, uytgevonden hebben. Houtskool, vermenght met ſwaevel en ſalpeeter, nae dat hy hart gedrooght is, indien 'er 't vuer wordt ingeſteeken, maekt een ſchichtighe vlam, ſwelt en verſpreidt ſigh ongeloofelijk, en, niet duldende beſlooten te blijven, dringht, daer hy naeſt geleeghen is, door al 't gheen hem teegenſtaet. Door dit geweldt worden de ſtukken, en musketten geloſt, en d'yſere klooten en koeghelé daer op geſet verre en geweldigh voortgedreeven; en dat ſelfde geweldt, wanneer 't in d'aerde bedolven is, vernielt alle ſwaerte. Dit noemen wy buskruyt. Hier van worden volle vaeten in een mijne geſtelt, en gebonden aen een lont, die ſigh vry langh uytſtrekt: dees, nae dat de vyandt aen het hol gekoomen is, met het ſelfde buskruyt aengeſteeken ſijnde, jaeght voorts den brandt in al het ooverighe. Derhalven hoorde men hier op een vreeſſelijk gedruys, waer uyt eenen ſwaeren damp en dikken neevel, doorglinſtert met vuerighe ſtraelen, ten heemel ſteegh, dat het bolwerk ſchielijk om verre rukte, en die 'er booven op ſtonden ſeekerlijk om 't leeven braght: dan de meeſte, des bekommert ſijnde, hadden ſigh in tijdts daer van begeeven. Door deeſen ſmeet vlooghen de lichaemen, die nae om hoogh geworpen waeren, gints en herwaerts, en de verſcheurde leeden, die den naedruk van 't gedaene geweldt behielden, quaemen op andere neêr te ſtorten, en hen met de ſelfde kracht van koeghels te quetſen. Maer d'andere mijne, 't ſy dat den ingangh niet behoorlijk geſlooten was, 't ſy dat een oude muer, verborghen onder d'aerde, den ſlagh hadt buyten uyt doen barſten, heeft het geweldt des buſſekruyts te rugh gedreeven, en alleen en gedeelte des bolwerks omverre geſmeeten. Aldaer ſijn de voorſte van Maurits ſoldaeten door d'opſtuyvende aerde weghgeſlaeghen of bedolven: eenighe heeft de vlam verſwolghen. De ſlaghorde ſigh nu verveerdighende, en op 't punt ſtaende om ten ſtorm te loopen, terwijl

Verdugo ſendt den beleegherde byſtant.

Beſchrijvingh van 't buskruyt.

wijl andere troepen beeſigh waeren met de poorten t'ooverweldighen, is Maurits, die de breuk der mijne te nae beſightighde, met een musketkoeghel uyt de ſtadt, door ſijn wangh geſchooten, die hem ſtrax ten monde uytrolde: hy echter, ſonder ſigh des 't allerminſt te verſetten, hieldt aen met op alles orde te ſtellen, en de gewoonelijke plichten eenes Veldtheers uyt te voeren. Maer 't gerucht van deeſen toeval, onder d'achterſte ten arghſten voortgeloopen ſijnde, hadt ontſteltenis in 't leegher gebaert, om dat yder ſigh voor waerheit diets maekte, 't gheen hem meeſt te vreeſen dacht. Derhalven wierdt de ſtorm voor eerſt opgeſchort, op dat een valſch aengenoomen gevaer aen een weeſentlijk geen oopen gaeve: en om dat ook een goet getal ſoldaeten gequetſt waeren; en men nogh geen genoeghſaeme kennis hadt, ſchoon den toorn naeder aen de ſtadt gebraght was, hoedaenigh die van binnen moght geſtelt ſijn. De ſoldaeten voorwaer morden oover dit uytſtel, en hun misnoeghen hieldt niet op, voor dat hen naederhandt in 't beſightighen der ſteede de beſwaertheit in 't beſtormen is gebleeken. De beleegheraers noghtans hebben de plaets van d'omgeworpe bolwerken ingehouden, en hunne vendelen daer op geplant. 't Ooverighe van de wal wierdt nogh verdaedight, 't welk Maurits voorhadt t'ondermijnen en vervolghens te beſtormen. En ondertuſſchen hadden de beleegherde de markt beſchanſt, niet op eenighe hoop, maer ſoekende te ſleuren, en tijdt tot verdragh te winnen. Sy ſaeghen dat men het geſchut deede naederen, weynigh teegenweer in hunne wal; en ſelfs, dat de vyandt ſigh van hunne voorighe werken diende; dat ſoo men quam handtgemeen te worden, 't minder getal nootwendigh ſneuvelen moeſte. Dus hebben ſe, veel eer alle ſaeken, dan moet en dapperheit, hen begeevende, ſigh op voorwaerden, nogh ſwaer nogh oneerlijk, oovergegeeven. De behoudenis van Samars, vermaert onder de Jeſuiten, wierdt by naeme bedonghen. Dat men tot duſdaenigh een verdragh quam, geſchiede op aenmaeningh der Raeden van Staete, die by Maurits waeren, en meer op 't gewicht des tijdts ſaeghen, dewijl ſy verſtaen hadden, dat de vyandt reets een leegher onder Mondragon by een rukte, hoewel de dapperheit en moet der krijgsluiden liever hadt, de gereede ſeeghe ten voorbeelde te ſtellen. Die d'uyttrekkende verongelijkten hebben hunne ſtraffe gedraeghen. Seshondert geſonde mannen ſijn 'er uytgetrokken: tweehondert ſieken of gequetſte, vijf hondert omtrent waeren 'er door verſcheyde doodt omgekoomen. Meer dan twintigh daeghen heeft men, ſoo met het ſlechten en weeder op maeken der werken van Steenwijk, als met ſtribbelen oover 't beſluyt der verdere aenſlaeghen, doorgebraght: dewijl die van Hollandt, en die wijdt van den oorlogh af waeren, oordeelden, dat 's Landts achtbaerheit voldaen was; en niet raedtſaem met een afgemat leegher wijders eenighe gevaeren te trotſen; heymelijk duchtende, dat de Vrieſen met de vreeſe te gelijk de oorloghslaſten ſouden afworpen. Hier by quam nogh een nieuwe ſwaerigheit, te weeten, dat Eliſabeth haer krijgsvolk weeder te rugh ontboodt, om het tot afweeringh der Spanjaerts van de Bretanniſche kuſt te gebruyken, niet ſonder verwijt der hulpe, die de Staeten, ſonder haer te kennen, aen den François geſonden hadden. Maer noghtans verſoghten alle de landen oover Rhijn, en de luſt om den ſeeghen en de glory te vervolghen eyſchten, dat men Koevorden beleegheren ſoude, een kleyn ſteedtje met een kaſteel, dat, om ſijne geleegenheit beſwaerlijk is te naederen, en vermaert van aeloude tijden. Staende d'oorloghen onſer vooroudered, en in die tuſſchen ons, heeft yder naer dat hy of verder of innewaerder meeſter was, de werken afgenoomen of vergroot: ten laetſten

1592.

Maurits wordt door een musketkoeghel gewondt.

Steenwijk geeft ſigh aen hem oover.

Seedigheit des ooverwinnaers omtrent d'ooverwonnene.

Eliſabeth roept haer krijgsvolk te rugh.

De Vereenighde Staeten vinden goedt Koevorden te beleegherē.

1592. ſten hebben de Spanjaerts 't ſelfde geſterkt tot beſchermingh en een voorburght van Drente en Gröninghen; en te gelijk t'eenen wegh nae Duytſchlandt. 't Hadt om ſijne wallen uytſteekende vijf wel gemaekte bolwerken, en ook katten hoogher opgevoert, om 't geſchut te verheevener te planten: een graft van hondert voeten wijdt, en daer in een ſterk paelwerk. Geen minder ſterkte, dan deeſe alle, was ook de naetuerlijke geleegenheit der plaetſe. Want ſy heeft tuſſchen twee moeraſſen ten weeder ſijden, 't eene van dees ſijde nae de Suyderſee, 't andere van gene nae den Dullaert, binnen welk begrijp geheel Vrieſlandt, de Drente, de Ommelanden en een gedeelte van Ooveryſſel is beſlooten, maer eenen harden en ſmallen wegh, langhs welken de boeren gewoon ſijn hunne koeyen in 't landt van Bentheim, in Duytſchlandt, oover te brenghen, 't welk de plaets den naem van Koevorden gegeeven heeft. Soo dat die ingenoomen ſijnde, en Gröninghen kon beſlooten worden, blijvende geenen anderen wegh derwaerts oover, dan dien menſchen handen door de Bourtangh gemaekt hadden, en Vrieſlandt voor 't invallen en 't ſtroopen der vyanden te bevrijden was. De vlakte der velden, die of diep onder waeter ſtaet, of met modder bedekt blijft, was als nogh, ſchoon 't in de heete Soomer en de hondtsdaeghen was, niet hart genoegh gedrooght. Om den toevoer te verſeekeren, naerdien de grenſen der Vereenighde Staeten te verre van de handt waeren, en men tot geleyde des ſelven geen andere ſtroom hadt, dan alleen een kleyn riviertjen, dat langhs Koevorden in plaets van een graft loopt, vondt men geraeden Othmarſum, een ſteedtjen geleeghen op 't uyterſte van de Twent, met beſettingh te verſeekeren. De Prins met een gedeelte ſijner heyrkracht derwaerts getrokken ſijnde, terwijl men beeſigh was met het leegher voor Koevorden te beſchanſſen, heeft de Spanjaerts met geſchut daer uyt gedreeven; welker ruytery, al eer 't beſlooten wierdt, midden door den vyandt was doorgebrooken. Hier is door den vyandt met een musketkoeghel geſchooten en geſneuvelt Karel de Levin, Heer van Famars, die, voor deeſen een lidt der verbondene Eedelen geweeſt ſijnde, de waepenen hadt aengeſchooten, en thans Grootmeeſter van 't geſchut was, een man, die, door langhe bedreevenheit in voor- en teegen-ſpoedt, tot dappere kennis van ſaeken was gekoomen. Uyt Koevorden geſchiede eenen uytval, die vry wel gelukte, en de gebleevene wierden ter begraeffenis gevordert en gegeeven. Frederijk van den Bergh met ſeshondert ſoldaeten, die hem ten deele oover de moeraſſen toegeſonden waeren, verdaedighde 't kaſteel: de ſtadt heeft hy, uyt vrees, dat, wen hy die bewaeren wilde, hem de laſt te groot ſoude vallen, naerdien de veſten 't geſchut niet weederſtaen konden, of ſtrax daer aen de vyandt ſigh daer van dienen ſoude, in brandt geſteeken. Echter darde hy het vlek verweeren, om den vyandt op te houden; tot dat de Prins, al graevende daer binnen geraekt ſijnde, hen die nogh ſtant hielden, ſtrax daer aen vechtenderhandt heeft uytgejaeght, en aldaer een kat gemaekt hebbende plante hy 'er geſchut op. De werken, buyten de graft rondtom 't kaſteel, ſijn ſchielijk verlaeten, ook hebben de beleegherde ſelfs de brugh in brandt geſteeken. Als men tot op de graft gekoomen was, kreegh Maurits kennis, dat de beleegherde alle andere dinghen in oovervloedt hadden, dan teegen den dorſt alleenlijk eenen put: maer by nacht, aen de graft, die met een wondere diepte rondtom 't kaſteel loopt, quaemen waeter haelen. Dat deeſe door werktuyghen kon droogh gemaekt, en te gelijk de aederen des puts afgeſneeden, worden. Maer als men werk begonnen hadt, is gebleeken, dat het waeter, langhs doorgaende ſpringhaeders onder d'aerde, daer heenen liep, en, gelijk

Desſelfs ſterkten en geleegenheit.

De Spanjaerts worden door de Prins uyt Othmarſum gedreeven.

Famars doorſchootē.

Verhael van 't belegh.

gelijk den aerdt van 't waeter is, ander 't afgetapte ſtaegh aen volghde. 1592.
Ook viel 'er niet langh daer nae een ſwaeren reeghen, die den dorſtighen verquikkingh, aen 't werk verhinderingh braght. De graft noghtans, die haer waeter uyt de beeken der moeraſſen kreegh, wierdt gevult, en, om 'er met meerder ſeekerheit oover te koomen, diende men ſigh van galeryen met horden bedekt. d'Arbeyders wierden van ter ſijden en van vooren beſchermt door de duyſterheit des nachts, of dekten ſigh door 't opworpen van aerde, die ſe ſtaegh meer en meer voortgraefden, tuſſchen welke ſchuylhoeken, niet verre van den anderen, balken geſlaeghen en met planken ooverdekt wierden, en deeſe beleght met aerde teegen 't ſchieten en 't branden der vyanden. Door dit middel genaedert ſijnde, doen ſe 't bolwerk ſpringhen. Dan 't geſchut, geplant op verheevene plaetſen, hadt de borſtweer omverre geſchooten, en die ſe verdaedighden van alle kanten daer af gedreeven. Hierentuſſchen hieldt ſigh Mondragon op met ten platten lande van Brabandt te herneemen eenighe kleyne ſchanſſen, waer uyt die van Hollandt, der ſelver in de jonghſt verloope jaeren maghtigh geworden ſijnde, hunnen buyt en brandtſchattingh voortgeſet hadden. Dit was de voornaemſte ſorghe, terwijl de ſterkſte plaets en de beſchermingh der landen Ooverrhijn te gelijk door 't geweldt der beſtormers en der verdaedighers verſcheurt en vernielt wierdt. Maer als Parma nu uyt Vrankrijk was te rugh gekoomen, heeft Verdugo aengehouden, om 't leegher derwaerts te doen trekken. Dan 't krijgsvolk was afgemat door den toght, en vorderde beneevens dien hunne verloope ſoldyen. Echter heeft hy verkreeghen, dat hem tienduyſent knechten en ſeeven vaenen ruyters, verſaemelt uyt verſcheyde geweſten, ſouden geleevert worden, om daer meede op wegh te ſlaen, en, ſoo 't gevallen moght, ſlagh te leeveren: boovendien drieduyſent andere, om de beſettinghen oover Rhijn te verſterken. De Prins, verwittight van deeſe toeruſtingh, en ſiende de beſchanſſingh van ſijn leegher te wijdtluftigh, om teegen de beleegherde, en gewelt van buyten, ſonder gevaer, beſchermt te worden, begint nieuwe werken innewaerts t'ontwerpen, laetende ſelfs de eerſte legghen. Ook was aldaer aengekoomen het regement van Stolberghen, geworven in 't landt van Kleef, tot vervullingh der ſoldaeten, die in de gelukkighe, dogh bloedighe, beleegheringh van Steenwijk gebleeven of vermoeyt waeren. Daer by was 't Engelſch regement in 't weederkeeren, en beneevens dien de hulptroepen van Hollandt, die in dienſt van Vrankrijk geoorloght hadden: ſijnde Philips van Naſſau gelaſt de afgematte in beſettinghen te verdeelen, en die friſch waeren daer uyt te lichten: om daer meede 's Graevenweert, ten ſpiegelplaetſe des oorloghs, teegen oover den vyandt, te bewaeren, of hy miſſchien in de Betuwe, of de naeſt geleegene landen aen een van beyde de oevers quam te vallen, of den ſeetel des oorloghs te maeken, en hem, waer hy 't heenen wenden moght, te volghen. Ook hadt Frederijk van den Bergh, 't ſy door booden of giſſinghen, al te vooren vernoomen van de maght, die t'ſijner ontſet in aentoght was: en derhalven, als men 't kaſteel quam opeyſſchen, geantwoordt, men moeſte nogh eenighe maenden wachten. Weynigh uren te vooren eer 't Engelſch regement, en d'andere vendelen, onder Philips van Naſſau, in 't leegher voor Koevorden aengekoomen waeren, heeft Verdugo, nae dat hy, door eenen langhen omwegh, by Rhijnberk oover den Rhijn geſcheept was, ſigh niet verre van Maurits, by Emlichem, ter needergeſlaeghen, ſorghvuldigh de geleegenheit van 's vyandts leegher verſpiedende, en niet alleen met het geſight, maer ook door 't onderlingh verſtant, dat hy hieldt

Verdugo verkrijght hulp van Parma voor de beleegherde.

 met

1592. met een eedelman, ten wiens huyſe Maurits toen beleefdelijk onthaelt wierdt; die hem ook de ſtraf ſijnes verraedts, nae dat het ondekt was, eedelmoedigh heeft vergeeven. Verdugo hoopte hem den toevoer af te ſnijden: maer t'ſijner kennis gekoomen ſijnde, dat 'er twee weeghen, en moeraſſen tuſſchen beyden laeghen, en hy niet maghts genoegh hadt, om ſijne troepen te verdeelen, vondt hy raedtſaemſt ſlagh te waeghen, en indruk op den vyandt te doen. Meermaels heeft men vueren ſien opſteeken, door welke hy de beleegherde teekenen gaf, en vermaende den tijdt te willen waerneemen, onbewuſt, dat hen, door 't afbreeken der brugghe, 't uytvallen benoomen was. De nacht was aen 't verdwijnen, toen de Spanjaerts, die veeltijdts met het trekken oover de brugh der ſtroom Vidris (die men heedensdaeghs de Vecht noemt) doorgebraght hadden, op de buytewerken van 't leegher aenvielen. Daer ter plaetſe hadt de Prins geſtelt het Stolberghs regement, en veel ruytery, om de groote bequaemheit van boomen en waeter. Deeſe hadt de vyandt ten eerſten aenval verkooren, oordeelende dat de ruytery min ſorghvuldigh op hunne wacht is, en met hoop, dat het nieu regement weynigh ervaerenheit van oorloghen hebben ſoude. Dus paſten eenighe oover de graften te geraeken, en de wal te beſpringhen, waer op andere den ſelfden voet hielden. Maer de Naſſauſche, hoewel ſe dien naght niet ſonder achterdocht en alarm hadden doorgebraght, waeren, als of met het koomen van den dagh hunne ſorgh uyt hadt, in ſlaep gevallen, en ontwaekten door 't afgrijſelijk gekrijt der vyanden, die, om 'er des te geweldigher den ſchrik in te jaeghen, alleſints elkander toeriepen, dat het leegher was ingenoomen: en hier konden haeſt nogh plaets toelaeten ſigh in ſlaghorde te ſtellen. Sy dan ongekleet of half ſlaepende ter been en in waepenen geraekt ſijnde, hebben, yder voor ſigh ſelfs, of met kleyne ſchaeren, naer dat ſy elkander by geval quaemen t'ontmoeten, 't hooft gebooden, en de ruyters vochten te voet. Inſonderheit is 't gevaer, door de dapperheit der Grooten, by welke ſigh de kloekſte krijgsknechten binnen uyt het leegher vervoeght hadden, afgekeert. Willem van Naſſau, dien booven anderen 't verwijt of de ſeeghe ter harten gingh, om dat men op ſijn aenraeden, teegen de meeninghe van veelen, 't belegh begonnen hadt, rent met ſoo groot een getal ruytery, als hy konde, buyten 't leegher, met welke hy ſigh, op ſijde der beſtormers ter weere ſtelde. Die tot binnen 't leegher waeren doorgedronghen wierden ter needer gemaekt, en geſtuyt die volghden; ſijnde den dagh hierentuſſchen doorgebrooken, bekende men den geheelen hoop in witte hembden, welke vondt teegen hen gedient heeft, om hen in 't ſchieten des te gewiſſer te treffen. Hier op hebben ſe ſigh andermaels rondtom 't leegher geſtelt, als of ſe 't in een volle kreyts dachten t'oovervallen, met een al te reukeloos vertrouwen, om dat ſe, gewoon te winnen, den vyandt vijftien jaeren langh noyt anders dan op de vlucht, of in ſijne beſettinghen verhoolen geſien hadden. Maer dewijl 't geheele krijgsheyr der Bondtgenooten nu in waepenen was, wierden nu deeſe, dan gene, die reukeloos aenvielen, met weynigh moeyte afgeſlaeghen. Te rugh gedreeven, behielden ſe noghtans hunne orde: en konden ſelfs door heftigh afloſſen van 't geſchut niet in wanorde op de vlucht gebraght worden; 't gheen nae een groote neederlaegh t'hunner behoudenis gedient heeft. En Maurits, dien voorſightigheit geleert hadt ſigh in ſeeghe te maetighen, heeft verbooden, den vyandt op ſijn aftrekken te vervolghen. In 't leegher, 't gheen ongehoort is, ſijn 'er niet meer dan twee of drie gebleeven, maer veele gequetſt, en onder die Graef Willem, ſtadthouder van Vrieſlandt.

Hy valt op de buytewerken van 't leegher aen.

En wordt afgeſlaeghen.

De

De volgende daeghen heeft de Spanjaert, ſigh oovermoedigh in ſlaghorde vertoonende, te vergeefs tot ſlaen gelokt eenen vyandt, die niet geſint was ſigh in gevaer te ſteeken, en ſijnes voorneemens dogh ſeeker gingh. Want de hoop der beſlootene was in vrees verandert, nae dat ſe geſien hadden, dat het ontſet hen toegeſonden afgeſlaeghen, hunne ſterkten beſweeken, waeren. Gemerkt het punt des bolwerx, dat buyten de wal uytſtak, was omgeworpen; en 't ander, 't welk de beleegherde in plaets gemaekt hadden, van de graevers aengetaſt wierdt. Frederijk kon als nogh tot oovergeeven niet beſluyten, dan wierdt door d'oudtſte ſijner hopluyden daer toe aengedronghen, die hem ook boovendien toedreeven, als of hy 't gevaer niet reght bekende. Te vergeefs verſoght hy, dat hem geoorloft wierde met Verdugo te raedtpleeghen. Sijnen voorderen eyſch heeft de Prins hem des te veerdigher ingewilligt, om dat den reegenachtighen tijdt des jaers 't ooverbrenghen des toevoers ſeer beſwaerlijk maekte. Koevorden wordt aen de Vrieſen te bewaeren gegeeven; waer teegen ſigh verſetten die van Oovery ſſel, die dreeven dat dit ſlot met de geheele Landtſtreek onder hen behoorde, beweerende die van Drente ſelfs, dat ſy hun eyghen gebiedt hadden, en ſigh ſelven meeſter waeren, en van aelouden tijde in geenen deele aen die van Ooveryſſel ergens in verplicht, dan alleen, dat ſe der ſelver vyandt geenen wegh door hunne grenſen ſouden toelaeten. Tot nogh toe hadt men de leeghers niet geſcheyden; maer bleeven, ſonder yets anders uyt te rechten, elkander weederſijdts in vreeſe houden. Dit deeden de Staeten den Franſchen Koningh te gevalle, op dat al 't geweldt des oorloghs hem te traegher quam op den hals te vallen. Korts daer aen, wanneer den Herfſt, door ſlordighen reeghen, de twee vyandtlijke leeghers hadt van een geſcheyden, neemt Parma, ſchoon ſwak en ſiekelijk, voor eenen nieuwen toght in Vrankrijk te doen, om door ſijne teegenwoordigheit met een leegher de vergaederingh der Staeten des rijx, welke de bondtgenooten der Spanjaerden, omtrent het volghende jaer beſchreeven hadden, de wet te ſtellen. Maer hem, die niet maghtigh was veel ongemakken door te ſtaen, hebben de krachten op de grenſen van Artois begeeven. Hier is hy, 't ſy ooverwonnen van ſiekte, 't ſy een beſmettelijk vergif haere krachten gebaert hebbe, ooverleeden. Die 't ſnoodtſte gerucht geloofelijkſt hielden, hebben ook dit voor geen kleyn bewijs gehouden, dat de tijdt ſijnes doodts juyſt oover een quam met de koomſt des Graeven van Fuentes, dien Philips, ſoo als hy den ſtaet van Parmâs ſwakheit hadt vernoomen, gelaſte op de Nederlandtſche ſaeken een waekendt oogh te houden, om, wen 'er door 's Hartoghen ſiekte yets moght verwaerlooſt ſijn, of door ſijne doodt ontſtelt wierdt, ſulx te vereffenen: een man ſtraf van aerdt, en die Parma in 't beſonder teegen de borſt was. Ook ſijn'er geweeſt, die niet langh te vooren Parmâs doodt of hechtenis voorſpelt hebben. Veele teekenen voorwaer van 's Koninghs arghwaen of verſtoortheit teegen hem hadt men ſien uytbarſten: want men geloofde dat hy alleen de keure des Pauſelijken ſtoels op ſijnen bloedtverwant Farneeſe hadt teegengehouden. En nogh onlanghs hadt hy hem verbooden gelden op intereſt te neemen, ten waere op 't goedtvinden der gener, die hy hem, als wachters om ſijn doen te verſpieden, toegevoeght hadt. De Geneesmeeſters leyden de ſchuldt op de verhartheit des mildts, en waeterſucht: maer 't bleek buyten teegenſpreeken, dat ook deeſe geſprooten was, uyt dat hy ſigh van wijn geſpeent, en 't waeter drinken aengewent hadt; 't ſy om de gicht, een plaegh waer aen ſijn geſlaght onderheevigh was, 't ontvlieden, of ook boovendien uyt vrees voor vergif, waer op het waeter wey-

1592.

Koevorden geeft ſigh oover.

Parma eenē nieuwen toght in Vrankrijk doende, ſterft.

Vermoeden oover ſijne doodt.

1592. weynigher vattens heeft. Veele willen gelooft hebben, dat men hem meer als eens vergif gegeeven heeft: de ſchrijvers mikken heel verſcheydentlijk, waer 't hem van daen gekoomen ſy. Dus heeft Alexander Farneeſe ſijn leeven geëyndight, ſijnde nogh in de kracht ſijner jaeren, waer van hy het ſeevenenveertighſte alleen bereykt hadt, nae dat hy veertien der ſelver in 't beleidt deeſes oorloghs hadt oovergebracht: de laetſte vijf jaeren heeft hem 't geluk geweyghert haere gewoonelijke jonſte, en ſeeker hy niet gehadt deſelve nyverheit: 't ſy dat hy, nae 't verooveren van Antwerpen, der glory ſat, ſijne wellusten den toom gelaeten hebbe; 't ſy hy, kennende 't arghwaenendt gemoet van Philips, een geneesmiddel teegen ſijne hooghe achtbaerheit dacht in onachtſaemheit te vinden. Hy was veel eer uyt maghtighen dan ouden huyſe: gemerkt het haeren oorſprongh, haere grootheit hadt van Paus Paulus de derde. Een goedt deel ſijner jeught hadt hy eertijts doorgebraght onder de Landtvooghdye ſijner moeder Margareta in Nederlandt, niet alleen buyten aenſien, maer ſoo veracht, dat hy wierdt gehouden voor eenen, wien de geeſt, naer de grootheit ſijner geboorte, te light viel. Echter heeft naeu yemant klaerder oovertuyght de dwaelinghen die oordeelen in ſaeken van dien aerdt onderheevigh ſijn. Sijne achtbaerheit van oorloghe heeft hy verworven in 't verooveren van Navarin, wanneer hy, onder 't beleit van ſijnen oom Don Johan van Ooſtenrijk, teegen den Turk in Spaenſchen dienſt was. Nae dat hem 't bewint der waepenen in Nederlandt gegeeven was, heeft hy de grootheit ſijnes gemoets doen blijken: in 't naejaeghen van glory was hy onvermoeit; ſpraekſaem en meêwaerigh omtrent de ſijne, goedertieren teegen den vyandt, en, ſoo veel uyt een groote geveinſtheit kon geſpeurt worden, den Koningh getrouw: en nogh door ſijn eyghen glory, nogh door de geneegenheit der gemeente t'hemwaerts, te verleyden. Raedt volghde hy, maer bleef, nae dat hy eenmael beslooten hadt, hartnekkigh by ſijn gevoelen, met bitterheit teegen de weederſtreevers: voorts deedt hem 't gunſtigh toelacchen ſijner ſaeken 't hart te hoogh heffen, en dit baerde hem 't beginſel ſijner teegenſpoeden, in welke hy ſijn weekheit toonde, daer hy, 't geen veel ſwaerder valt, ſijnen voorſpoedt kloekmoedigh heeft gedraeghen. Eenighe ſijn 'er, die aenteekenen, dat hy langhen tijdt nae den raedt van Gaſpar Robles, man van beſondere voorſienigheit, geluyſtert heeft: dat hy, nae diens ooverlijden niemandt hebbende, die vermooghen genoegh op hem vondt, door verſcheydenheit van oordeelen en raedt geſchokt wierdt, en van toen af ook ſijn geluk aen 't te rugh loopen geraekt is. De majeſteyt ſijns weeſens hadt die achtbaerheit, dat ſe maghtigh was ook liefde te verwekken: van geſtalte en andere hoedanigheeden des lichaems was hy middelmaetigh; ſnuggher van geſight, teeken van een alles benijverende wakkerheit ſijnes gemoets. 't Ooverighe dat hem te verwijten ſtont, hadt hy veel eer van 't hof en de bedorvenheit der eeuwe, dan van ſigh ſelfs. De vyanden ſijner achtbaerheit, waer onder geweeſt is Champigny, dien hy onlanghs hadt gelaſt ſigh nae Bourgonjen te vertrekken, wiſten ſijnen voorſpoedt dank, niet hem, maer 's Koninghs groote maght, en d'armoede of tweedraght der vyanden; dat met het veranderen van deeſe, de krijgskanſſen te gelijk eenen anderen ſwier genoomen hadden. Eenighe in teegendeel roemden, dat hy die beyde voorſichtigh aengeleght hadt, en het voor hem niet weynigh ſwaerigheits inhadt, ſoo veel verſcheyde landtaerden, en die by naer elkander ondraegelijk vielen, in ſijn heirkracht op gelijken voet beſtiert te hebben, met het dempen van allen haet, die korts nae ſijne doodt, en ook naederhandt, vinnigher was uytgebarſten. Dat ook als

Parmâs ſeeden en lof.

als 't met de middelen flecht ftont, in hem groot toeverlaet was: waerom de meefte muyteryen in 't afweefen des Hartoghen gepleeght waeren. Dat men wel inderdaet veele fteeden verlooren hadt, terwijl hy elders wierdt geroepen; en nae 't meenigherley geval en lotwiffel der waepenen: maer hoe geringh een gedeelte der gener, die hy gewonnen hadt. En dat die felfde vyandt naederhandt door geene andere vernuften, niet, toen de krachten nergens belemmert waeren, heeft konnen geftuyt worden. Buyten twijfel is de krijgstucht met hem vervallen. Sijn lijkftaetfy wierdt ook gehouden met een algemeene droefheit der Nederlanders, die fijne doodt betreurden, echter niet van hen, die geerne de voorighe dwingelandy en bitterheit der Landtvooghden gefien hadden. 1592.

HUGO DE GROOTS HISTORIEN der NEDERLANDTSCHE SAEKEN.

DERDE BOEK.

INHOUDT.

De Spanjaerts ontweldighen den Françoisen eenighe plaetsen. De Grooten in de Spaensche Nederlanden worden tot eerampten verheeven. d'Opperlandtvooghdy wordt Mansfeldt opgedraghen: de klem van regeeringh den Graeve van Fuentes en Ibarra: die in Spanjen verdacht sijn. Wreet raedtslot van Fuentes door de Staeten vruchteloos gemaekt. Maurits beleeghert Geertruydenbergh. Verhael des beleghs. Oovergaeve der stadt. Mansfeldt, voorhebbende Crevecœur te beleegheren, wordt van Maurits op de vlucht gedreeven. Willem van Nassau arbeidt om den vyandt uyt Vrieslandt te verjaeghen. Verdugo beleeghert Koevorden. Vruchteloosen aenslagh van Maurits op Brugghe. Muytery van 's koninghs soldaeten gedempt door den Graeve van den Berghe. Rampspoedt der Hollandtsche vloot voor 't Vlie. Ernst van Oostenrijk wordt Landtvooght in Nederlandt; groote liefde van Philips tot hem. Henrik, hebbende sigh in 't Roomsch geloof laeten onderwijsen, onderhout niettemin 't verbondt met de Vereenighde Staeten. Ernst raekt by den Nederlanders in verachtingh. Vruchteloosen aenslagh op 's Hartoghenbosch, Maestricht en Delfsijl. 't Belegh van Koevorden wordt opgebrooken. De Prins beleeghert Gröninghen; verhael des beleghs; oovergaeve der stadt. De Staeten verwerpen den vreede hen door Ernst aengebooden. De moorders, omgekoft om den Prinse en andere Heeren in den Vereenighden Staet het leeven te beneemen, worden gestraft. Beschrijvingh der Jesuiten en hun orde. De Keyser dreyght den Staeten, ten sy se vreede maekten. Der Staeten mildaedigheit aen den Prinse van Schotlandt steekt Elisabeth in 't oogh. Kamerijk wordt beleeghert. Philips geeft een plakkaet uyt, waer in hy den François vyandt verklaert, en den oorlogh aenseyt. Philips van Nassau trekt den François te hulpe. Weeder nieuwe muytery onder 's Koninghs krijgsvolk. Strenghe vrost in Hollandt. De Vereenighde Staeten maeken bestant met de muytelinghen: doen hen onderstant met geschut en ruytery. De muytelinghen mistrouwen Ernst. Geweldighe schaede in Hollandt door hooghe waetervloedt.

Door

1593.

Oor de doodt des Hartoghen is de reys afgebrooken, en de troepen, gehouden op de grenſen, hebben de naeſtgeleeghe kaſteelen, en niet langh daer nae de ſtadt Noyon, den François ontweldight, den ſeſtienden dagh der beleegheringh, als nu de graft reets was gevult, en men de tuſſchen geleeghe ſterkten hadt begonnen t'ondermijnen. Maer de Koningh van Spanjen, begeerigh door eenen gewenſten vreede den oorlogh ten eynde te brenghen, heeft, om de gunſt en toegeneegenheit der Nederlanders t'ſijnen gebruyke te wenden, de meeſte Grooten, welker getrouwheit hem door langhen dienſt bekent was, tot eerampten verheeven. Yder van hen heeft hy een beſondere Landtvooghdy t'ſijnen bewinde gegeeven: en terwijl men eenen verkieſt, die 't hooghbewint der ſaeken weerdigh ſy, wordt den tijtel van Opperlandtvooght by voorraedt opgedraeghen aen Pieter Ernſt van Mansfeldt; die in ouderdom en langh bedrijf van ſaeken andere te booven gingh, gemerkt hy toenmaels taghtigh jaeren hadt: de klem der regeeringh hingh aen Pieter Henriques, Graef van Fuentes, en Stephanus Ibarra, beyde Spanjaerts. Seeker by 't verdragh van Atrecht was men voor langh oovereen gekoomen, dat het algemeen beſtier den inboorlinghen ſoude in handen blijven. Maer dit hadt men weeten te leur te ſtellen, door 't invoeren eenes krijgsraedts, die ook al 't ooverighe van ter ſijden t'ſijnen bewinde ſoude naer ſigh ſleepen. Deeſe ſaemeningh was meerentijts vervult met Spanjaerts, en als toen met Fuentes en Ibarra; ſijnde hen gelaſt de gemeene onkoſten te maetighen, en de geldtmiddelen raedtſaem te belegghen, naerdien 't gerucht door Spanjen hadt geloopen, dat hier in niet ſeer ter goeder trouwe gehandelt wierdt. d'Oorſaek die dit deede geloof geeven quam voort uyt d'onverwachte koſten, die den oorlogh gemeenelijk naer ſigh ſleept: onder welk voorgeeven noghtans de roofkunſten bedekt worden, en 't vullen van eyghen borſen, die nimmer genoegh ſijn uytgeklopt; hebbende die quael ſoo ongeloofelijk d'ooverhandt genoomen, dat ſe ſelfs alle middelen oover 't hooft gewaſſen ſcheen. Die dit werk wat dieper hadden ingeſien, ſeyden, dat met tweehondertduyſent guldens maendelijk by den Staeten meer te weeghe gebraght wierdt, als met neegenhondertduyſent aen 's Koninghs ſijde, alwaer woeker, oovertollighe weddens, en oopenbaere dieveryen naeulijx 't derdedeel der onkoſten ten reghten gebruyke ooverlieten. Dat 's Koninghs middelen en inkoomſten ten vollen maghtigh waeren en Nederlandt en Vrankrijk t'onder te brenghen, ſoo ſe maer behoorlijk wierden gehandthaeft; gemerkt ſijnen vaeder Karel, met ongelijk minder rijkdommen, meermaels verſcheyde heyrkrachten, en in ſeer verſcheyde geweſten des aerdtboodems, op eenen tijdt onderhouden hadt. Derhalven heeft hy, om de nieuwe heerſchappy in achtbaerheit te brenghen, of om dat de vrees voor den Landtvooght uyt was, die met aenſienelijker getal van troepen verſterkt, en geldt in oovervloet geſonden: des te tijdelijker voorwaer, om dat de ſoldaeten op d'uytlegghers die voor Antwerpen de wacht hielden, ter oorſaeke hunner achterſtallighe ſoldyen, ſwaere en vyandtlijke uytſpoorigheeden dreyghden, ſoo men hen geen fluxe betaelingh deede. Die te Bon en binnen Rhijnberk in beſettingh laeghen hadden de ſelfde ſtoutheit. Maer de vers oovergekoome Spanjaerts waeren, gelijk onweetende in veele ſaeken, ſoo ook gedreeven tot het invoeren van nieuwigheeden, om ſigh in achtbaerheit en gunſt te brenghen. En de Graef van Fuentes, ſijnde

De Spaenſche ontneemen den Françoiſen eenighe kaſteelen, en Noyon.

Philips verheft de Grooten in Nederlandt tot eerampten.

Den tijtel van Opperlandtvooght wordt Mansfeldt opgedraeghen.

De klem der regeeringh is by Fuentes en Ibarra.

Die in Spanjen verdacht ſijn.

1593. *Schrikkelijken voorslagh van Fuentes in den Raedt.*

op seekeren dagh in den Raedt gekoomen, braght eenen schrikkelijken voorslagh te berde, en noemende lafhartigheit 't gheen de noodt hadt afgeperst, leyde hy toe om 't wisselen en lossen der gevangenen te vernietighen. *Want dat niet door de dapperheit, nogh door de rijkdommen der Hollanders den oorlogh soo langh sleepende gehouden wierdt, maer dat handt vol volx, en dat, soo men eenen reghten ooverslagh wilde maeken, geensints in maght met de Nederlanders, veel min by de schatten van Spanjen te vergelijken stont, alleen door hunne krachten of gebreeken quam op te wassen. 't Waeren hunne rijkdommen, hunne vaddigheit die hen soo veel ongemakken baerden, en dat se eenen oopenbaeren vyandt sidderende teegentraeden. Dat oneyndelyke streeken landts tusschen de Koninghlijke steeden in straffeloos den weêrspannelinghen brandtschattingh betaelen moesten; als waere het lighter geweldt door waepenen aen te doen, dan af te weeren. Waerom niet liever de huysluyden nae den oorlogh gestuwt, en hen geleert door vyandtschap te pleeghen en te dulden, den haet in den boesem te gewennen; op dat niet sy alleen, veyligh midden onder de gevaeren, en 't hart naer de maete van eyghen goetdunken verdeelende, de fortuyn der partyen bespieden, en hunne reekeningh naer het bloedt en de schaede van weedersijden sluyten mooghen. Dan was 't onmoogelijk hem van allesints te stuyten, ten minsten waere het beeter de landen woest en ongebaent te laeten legghen, die als dan den vyandt geenen doortoght strekken, geene brandtschattingh verschaffen, geene middelen tot verraedt in handen stellen souden. Maer nu wierdt alle krijgstught met de voet getreeden, de soldaet bedorven, als hadt men met de lafhartigheit een verbondt gemaekt, terwijl 't een yder, die maer de waepenen neederwerpt, geoorloft is, sijn leeven door gevanghenis te redden. Hier van quam't, dat men in veldtslaeghen sigh ter eerster indruk van de vyandt op de vlucht begeeft, en in steeden strax op 't minste geweldt tot verdragh haest. Beeter wijs van oorloghen hielden de Romeynen, die ons een waerachtigh voorbeeldt van een braeve krijgskunst hebben naegelaeten, en geenen soldaet het leeven, dan door sijne eygene waepenen, te hoopen toelieten. Dat vaeken ook een onversettelijke dapperheit, door hoop van leeven, aen 't swighten raekte: daer in teegendeel de wanhoop dikwils in de bloodtste harten dapperheit quam te baeren. Men hadt den soldaet te leeren, dat onder die banieren geen derde tusschen doodt en seeghe gegeeven wierdt. Want dat eenen vreede vermenght met oorlogh, een verachteringh der vreede, en het voedtsel des oorloghs was.* Deese reeden voerde hy met een oovermoedighe barsheit, en hadt de meeste, soo door eyghen ontsagh, als schijn van eenen dapperen raedt op sijne sijde getrokken. Hier teegen braghten eenighe weynighe by d'ervaerenheit, en *dat selfs de strengheit van Alva was gestuyt geweest. Dat eene en de selfde saeken niet allen tijden dienstigh waeren: dat voorwaer de seeden deeser eeuwe dusdanigh een krijgstucht niet lijden konden; insonderheit, dewijl niemandt sigh in dienst begeeft, als op hoop van goede betaelinghe, en een saghte wijse van oorloghen. Dat ook door die bitterheit tot geen eendracht was te koomen, of den oorlogh, dien sy met hunne naebueren hadden, soo alvernielendt, dat hy niet dan door een algemeen bederf van luyden en landen was ten eynde te breughen. Maer dat, gelijk in geschillen, die vaeken tusschen naevrienden en gebueren voorvallen, niet t'eenemael alle hoop van versoeningh weghgeworpen wordt, soo ook in borgherlijke tweedrachten altoos eenighe gemaetightheit moest plaets grijpen, als die ten believe van 't geval stonden. Ook hadt men stofs genoegh van oorloghsvorsten en geheele volken, die, soo men voorbeelden*

beelden met voorbeelden beſtrijden wilde, teegen niemandt, buyten veldtſlaeghen, gewoedt hadden: jae die, dat meer is, ten grooten roem hunner goedertierenheit, de landtvruchten ongeſchonden lieten, de gevanghenen ſonder randtſoen te rugh ſonden. 't Gheen veeltijts in diergelijke ſaeken gebeurt, is hier ook ſoo uytgevallen, dat meerderheit van ſtemmen de beſte ooverwoogh. Derhalven worden by plakkaet van Mansfeldt ter doodt veroordeelt, die men in den oorlogh gevanghen kreegh, of den vyandt door brandtſchattingh ſtijfden. De Vereenighde Staeten hebben, gelijk 't noodigh was, door gelijk plakkaet, het ſelfde gedaen, ten waere ſy 't hunne binnen ſeekeren tijdt herriepen, niet ſonder heftigh ooverhaelen der Spaenſche wreetheit. En nu reets hadt men begonnen hooven en landen te plunderen, de ſoldaeten op te hanghen, en ſoo ongehoorden ſaek ten ſpiegel van andere in te voeren. d'Eerſte die ſigh oover 't vernielen hunner goederen beklaeghden waeren de Geeſtelijke en den Aedel, vertoonende, dat, als 't platte landt wierdt oopen en ten proye gelaeten, 't onmoogelijk was onverſien geweldt te weeren. Voorts raekten de regementen, door 't verloopen der ſoldaeten, aen 't ſmelten; en die gebleeven waeren, darden, uyt vrees, op geene bejeegeninghen den vyandt onder d'ooghen koomen, ſijnde onder de ſchaeren klachten gehoort, *dat hun bloedt voor een geringhe ſoldy gekoft wierdt; en die ſelfs nogh op ſijnen tijdt niet betaelt. Maer dat'er om aen den ſlagh en aen wonden te koomen, geen uytſtel geleeden wierdt: en bleef de ſeeghe aen hunne ſijde, geen belooningh met allen; dogh ſoo 't geluk hen quam t'ontvallen, de ſoldaet niet ooverigh hadt, dan in ſmaedt en ſchande ſijn leeven onder beuls handen te laeten, om dat hy ſigh niet in tijdts op de vlucht begeeven hadt.* De hopluyden en kornellen, ſchroomende ſigh te uyten, bedekten hunne ontſteltenis onder een ſtilſwijghen; en hoe yemandt in hoogher aenſien en grooter vermooghen was, hoe hem meer te vreeſen ſtont. Deeſe dinghen hebben geleert, ſigh oover den ouden krijgshandel te verwonderen, en naer den jeegenwoordighen te ſchikken; en dus keerde men tot het oudt gebruyk, om, als vooren, brandtſchattingh voor de landen te betaelen, gevanghenen te wiſſelen, of die voor een maendt ſoldy te loſſen. Al 't welk naederhandt is onderhouden, en, quam ſigh yemandt daer in te buyten te gaen, ſulx wierdt door de ſelfde ongenaede der vyanden gewrooken. Dus heeft men door gelijke ſchrik, en ondertuſſchen door 't ſtraffen der ontſchuldighen, de krijgsreghten vernieuwt en vaſtgeſtelt. Geduerende de Winter is eenighe ruytery, beneevens een kleyn getal te voet, onder 't beleidt van Philips van Naſſau, geſonden, om 't landt van Luxemborgh en d'uyterſte grenſen van Nederlandt, onder brandtſchattingh te brenghen; en weynigh verſchilde 't, of ſy hadden 't ſteedeken Sant Vijt met verraſſingh ingekreeghen. De ſchuldt van dit mislukken was by den verſpieders, die boodtſchapten, dat, ter plaetſe daer men was geſint het ſteedeken t'ooverrompelen, twee poorten waeren t'ooverweldighen: dan deeſe twee ter needer geworpen ſijnde, is een derde gevonden. Nae dat ſe veertien daeghen achter een met plunderen en buyten doorgebraght hadden; ſijn ſe, aengeſien de beſettinghen uyt 's vyandts ſteeden begonden te vergaederen, behouden en belaeden met rijken buyt weederom gekoomen, hebbende met ſigh genoomen, of in brandt geſteeken, al 't gheen hen op de wegh ontmoete. Jammerlijk ſtont het dit pas met de grenſen, naerdien al 't gheen van Maurits volk was oovergelaeten, door de nieuwgeworvene van Mansfeldt wierdt verſlonden; behalven dat de waepenkreet des Franſchen oorloghs alles alleſints in roeren geſtelt hadt, die ook en 't landt van Lot-

1593.

Die gevolght wordt, ſchoon ſigh andere daer teegen ſtellen.

De Staeten maeken dien door gelijk plakkaet vruchteloos.

Philips van Naſſau, hebbende d'uyterſte grenſen van Nederlandt onder brandtſchattingh geſtelt, keert met rijken buyt weederom.

1593. teringhen en Straetsborgh, om geſchillen van kleyn gewicht, in een woeſte ſee van onheylen dompelde. Hier op volghden ontelbaere klachten, en behoefte van geneesmiddelen daer teegen. Soo haeſt in de beſigheeden des innegaenden jaers getreeden was, wenden die van Hollandt, 't voornaemſte lidt des Bondtgenootſchaps, laetende alle ſorghe buyten hun gebiedt vaeren, de gedachten tot het geen hen in 't beſonder raekte. Buyten twijfel was hen aen 't verooveren van Geertruydenbergh voorneementlijk geleeghen: want die eene ſtadt van hun lichaem wegh gerukt ſijnde, hadt een ſlip van Hollandt afgeſcheurt. Derhalven deeden ſe, ſelfs in de Winter, alle noodighe bereydtſelen ten dien eynde verveerdighen, op dat of de vyandt hen niet voorquaeme, of de Vrieſen 't leegher weederom nae ſigh trokken. Maer de ſterkten dier plaetſe, welke men niet langh geleeden door een vruchteloos belegh hadt aengetaſt, wierden door een ſterke beſettingh verdaedight. Daer binnen laeghen vijftien vendelen Waelen en Hooghduytſen, en de naebuerighe Steêvooghden hielden hunne ſorghe beſonder derwaerts gewent. Daerenbooven hadt het waeter, 't welk de Winter tot nu toe naer ſigh ſleepte, en meenighvuldighen reeghen, de doorgaende voghtigheit der velden booven gewoonte verhooght. Hier teegen hadt men geen andere hoop, dan ſigh te ſpoeden, terwijl de bloem van 's vyandts troepen op de grenſen van Vrankrijk wierdt opgehouden. De ruytery uyt Brabandt gaf men laſt de ſtadt te berennen, en, om den voorraedt te doen minderen, den toevoer, die met geleyde in aentoght was, buyten te houden. En deedt de Prins, die alles wat tot den oorlogh dienſtigh was, hadt veerdigh gemaekt, in aller yl ſijne knechten, ſeeker in ſeer kleynen getaele (door dien de Vrieſen de hunne t'huys hielden, en Maurits te vergeefs Graef Willem, en dees weederom hem, om onderſtant gebeeden hadden) derwaerts t'ſcheep trekken. Voor de ſtadt leght, en ſpoelt langhs 't grootſte gedeelte der ſelver, een groot meyr, dat ſijnen oorſprongh heeft genoomen uyt het opdringhen der armen van de Maeſe, in 't jaer veertienhondert eenentwintigh, wanneer een gruwelijk geweldt der ſee de dijken doorſtiet, en tweeenſeeventigh dorpen onder waeter ſette. In dit meyr (de Merwe genoemt, een benaemingh die het gemeen heeft met den arm der Waelſtroom, die, als geloofelijk is, dien naem eertijts van de Koninghen van Vrankrijk gekreeghen heeft) loopt te rechter ſijde de ſtroom de Donghe, die breedt uyt de aenleggende velden koomt afſakken. Deeſe ſtadt alleen, leggende op eenen vreemden boodem, behoort onder het gebiedt van Hollandt, hoewel die van Brabandt ſulx in twijfel getrokken hebben, en wordt van het huys van Naſſau in pandtſchap beſeeten. Oranje hadt ſe, nae 't ſluyten van den Gentſchen pays, als een ſleutel, en eenen wegh in Brabandt, doen verſterken. Haere ſtaende waeteren ſijn vermaert door meenighvuldighe viſchvanghſt, welke nu of door de aengegroeyde ondiepten, of door het donderendt oorloghs gedruyſch, en door menſchen plaeghen ſijn verjaeght. In den dijk, die teegen 't waeter leght, wierden gemaekt loopgraeven en ſchuylplaetſen, om de ſterkten der ſtadt, geleeghen buyten de graft, te naederen, ſijnde het ooverigh landt een moeraſſighe en waeteraghtighe grondt, onbequaem om diergelijk een werk te draeghen. Maer 't ſtormen uyt den Noorden, in 't begin der Lente, heeft, door de geweldighe beweegingh des meyrs, een gedeelte van den ſelfden dijk, die door 't graeven verſwakt was, weghgenoomen. De beleegheraers eevenwel andermael hun begonnen werk, langhs deſelfde wegh (naerdien 'er geenen anderen ooverigh was) hervattende, wierden door 't ſchieten uyt de ſchans, die de vyandt op den

Maurits beleeghert Geertruydenbergh.

Desſelfs geleegenheit.

Verhael des beleghs.

den dijk nae by de Donghe nogh in hadt, ſeer bekommert: deeſe was 1593
beſwaerlijk te genaeken, dan men ſtelde ſchanskorven, om de beleegheraers in plaets van een bolwerk te dekken. Ook wierdt met de ſtukken geſchooten van het eylandt, geleeghen aen de Donge. Te gelijk heeft Hoohenloo, om die van de ſtadt het ſenden van vers volk tot bewaeringh der ſchanſe te beletten, ſigh meeſter gemaekt van den ſmallen wegh tuſſchen de ſtadt ende ſchanſſe; een hacchelijke ſtoutheit, dogh die hem gelukte. Derhalven wierdt ſe oovergegeeven. By naer een maendt is met dit arbeyden en 't beſchanſſen des leeghers doorgebracht, eer Mansfeldt herwaerts was gekoomen. Hy hadt wel een gedeelte ſijner ruytery voor af nae Turnhout geſonden: maer deeſe ſijn, terwijl ſe nogh vergaederden, beſpronghen en geſlaeghen door Maurits ruytery, welke de Prins, naerdien ſe hem in die moeraſſighe landen geenen dienſt konden doen, weeder nae de ſteeden geſonden hadt, om daer uyt 's vyandts weeghen te doorloopen. Maer ſijnen ſoon Kaerel, die ſigh van den vyandt hadt geredt, en veyligh weedergekeert was, liep merkelijk gevaer van de ſijne. Want ſijnde in aller haeſt uyt Vrankrijk ontbooden, alwaer hy, gelijk geſeght is, Noyon, en korts daer aen Sant Valery, hadt ingenoomen, is, als hy, op de grenſen van Artois, eenen hopman van een Spaens regement, die op maeghdekracht bevonden was, ter ſtraffe vorderde, naeuwelijx het woeden ende verbolgenheit der ooverighe ontweeken: werdende hem muſket koeghels toegedreeven, ſak en pak geplundert van die, oover welke hy te gebieden hadt. Sy waeren op vreemden boodem in ongebondenheit verwildert, en eenighe maenden ſolds ten achteren: voegh hier by, dat Mansfeldt, ſijnde een Hooghduytſcher, om eyghen achtbaerheit en 's Vaders ampt dapper benijt wierdt. Maer deeſe te Sant Paul, 't welk ſy bemachtight hadden, gelaeten hebbende, is hy met eenighe regementen, daer hy ſigh op vertrouwde, afgekoomen, tot verſterkingh van het leegher, 't welk door de meenighte ſelfs logge beweegingh maekende, de hoofden traeghlijk konden doen voorttrekken. Twaelfduyſent knechten, en omtrent drieduyſent peerden hadden doen vertrouwen, dat het mogelijk waere, den vyandt, diens krachten naeulijx op de helft gereekent wierden, aengeſien Maurits maer vijfduyſent, niet veel meer, ſterk was, met voeten te vertreeden. Waer door hy vervolghens hoopte ſijn nieuwe Landtvooghdy door een beſtendighe achtbaerheit te veſten, den vyandt in 't toekoomende t'eenen ſchrik te ſijn, en ſigh ſelven gloory verooveren. Hierentuſſchen hadt ſigh niemandt ingebeelt, dat ſoo wijtluftigh een begrip der velden, naerdien 'er onſeekere moeraſſen en ſoo veel waeterpoelen door liepen, alom ſoo wel geſlooten was, dat de waepenen geen kans tot ſlaen, geene drooghten eenighe plaets voor krijgsliſt ooverlieten. Derhalven acht ik 't niet ongevoeghlijk, de geſtalte deeſes beleghs, en op wat wijſe men toen den oorlogh gevoert heeft, bondigh af te maelen, dewijl noyt eenighe andere leegherplaets, ſoo ten opſight van 't gevaer, als om haeren uytſlagh, gelijken roem en achtbaerheit verdient heeft: en die ſaeken naer eyſch van weerde heeft leeren ſchatten, ſal bekennen, dat ons die tijdt eerſt 't waerachtigh voorbeeldt heeft verſchaft, om de beroemde krijgskunſten der ouden veel eer ten nutten gebruyke, dan tot eenighe pronk en prael aen te leggen. De Prins hadt op ſaght klimmende velden twee leegherplaetſen gemaekt; d'eene, om de linkerſijde des ſtrooms, en de plaetſen naeſt aen de ſtadt ten Weſten door eyghen teegenwoordigheit te bewaeken; d'andere ten Ooſten ſoude de Graef van Hoohenloo beſetten. Aldaer de regementen hunne quartieren, tuſſchen welke ſtraeten en markten, eeven als in een ſtadt waeren

oopen-

1593. oopengelaeten, aengeweeſen ſijnde, heeft men van beyde de ſijden buyten om een ſwaere wal, voorſien met bolwerken, en beleght met geſchut, getrokken: dervoeghe, dat ſe van verre beſwaerlijk konde werden omgeworpen, en 't beſtormen van nae by niet ſonder ſchaede der vyanden afwaghten. De graft, die buyten om geleidt was, en voorſien van een dubbel paelwerk, beſlaeghen met yſere pinnen, op dat het af loopen van 't waeter de werken niet ontblooten, of het al te hoogh opvloeden in teegendeel de ſelfde niet weghrukken ſoude, heeft men, om de ſtroom af te leyden, met werktuygen en dammen teegen 't ooverloopen, verſorght. Oover de Donghe wierden twee bruggen geſlaeghen, ter plaetſe daer men allernaeſt van d'eene leegherplaetſe in d'ander oovergaen konde; en door de moeraſſighe grondt opgedijkt een wegh, die ter ſijden langhs met ſchanskorven beſet ſijnde, die 'er oover ginghen veyligh bedekten. Voorts waeren de moeraſſen en weeke gronden buyten om het leegher met het inworpen van rijsboſſen vaſt gemaekt; en liepen 'er ergens eenighe poelen door, welker gewelt van waeter, de ſwaerten daer op geleght moght om verre ſmijten, wierden de boorden verſorght door paelen, beſlaeghen met yſere pinnen: ſijnde dus de voorighe geſtaltenis der plaetſen t'eenemael verandert, door dien de moeraſſen tot eenen vaſten wegh gemaekt, en, van waer men den vyandt vreeſde, de velden onder waeter geſet waeren. 't Geheele leegher, dat binnen ſijnen omtrek wijtluftigh, en by nae drie ueren weeghs, was, lagh rondtom in ſijn wal en graft begraeven; doorgaens ſagh men vuerbaekens, en, op de plaetſen, die meeſt bloot laeghen, ſchanſſen geleght, voorſien met geſchut en musketiers, om af te keeren, die beſtonden te naederen. Geenen minderen yver wende men aen, in de verdere plaetſen buyten de werken alleſints met voetangels te beſaeyen, en wolfskuylen te graeven, die, door heymelijke oorſaeken van ongeval, doorgaens gevaer, de ruytery, inſonderheit die van den vyandt, allerweeghen vreeſe gemaekt hadden. Ook hadt hy de drooghten, waeren 'er ergens die gemakkelijken toegangh beloofden, met paelwerk afgeſchooten. Een gedeelte der ſcheepen, die in een halve maen met haere hoornen teegen de ſtadt geſtrekt laeghen, vaſt geankert en met kabels aen den anderen gehecht, hadden de ſtadt alle hulp en kundtſchap afgeſneeden. Buyten deeſe waeren 'er nogh veel andere, die op de ſtroom en ſelfs op het meyr de wacht hielden. En ook eenighe, die, binnen de kreeken gehaelt ſijnde, met het gety vaſt en vlot raekten. Daerenbooven laeghen binnen bequaeme inhammen, omtrent beyde de leeghers, andere vlooten, die den lijftoght en d'oorloghsbehoeften aenbraghten. Jae ſelfs deedt het bootsvolk, 't welk gelaſt was ſigh op den oever in een beſonder leegher, omtrent den Graef van Hoohenloo, ter needer te ſlaen, geen geringhen dienſt. De meeſte werken praelden met de wakkere nijverheit der ſoldaeten, ſijnde een nieuwe vondt in deeſen tijdt, welker arbeidt door verhoogingh van loon te verſoeten een uytneemende raedtſaemheit geweeſt is, gemerkt men hier door voorquam, dat de meenighte der huysluyden niet genootſaekt wierdt, als by den vyandt, te vluchten en de vryheit haetelijk te maeken, of eenen onnutten hoop delvers, te bloô om ſigh in eenigh gevaer te ſteeken, 't leegher t'eenen ballaſt ſtrekte. Maer wat hunne ſeeden belanght; die waeren, door voorſienigheit van krijgstucht, ſoo verre van de bedorvenheit deeſer eeuwe afgeweeken, dat dit leegher den vluchtenden huysluyden en hun vee t'eenen ſcherm en toevlucht diende. Sy verhuerden hunner handen arbeidt, ſy verkoften eetwaeren, ſy vorderden den gewaependen geldt af, in welker landen ſoo de Spaenſche Oooverſten gevallen waeren, geenen ſoo hooghen prijs hadt men

men konnen opbrenghen, om hunnen ſchendighen ooverlaſt af te koopen. 1593.
Selfs ſagh men de boeren 't landt tot onder de ſterkten des leeghers ploeghen en beſaeyen, ſoo verre gingh hunne geruſtheit, niet alleen voor het teegenwoordighe, maer ook voor den toekoomenden tijdt. En by ervaerenheit heeft men ondervonden, dat den geenen, die ſigh in 't ſpoor van eere en glory benijveren, alle voordeelen en gemakken van ſelfs ooveryloedigh t'huys koomen, welke andere naeulijx door eenighe teegenſtrijdighe middelen en ſlimme ganghen, bereyken konnen. Want 't is ongeloofelijk, hoe ſeer deeſe ingetoogenheit den prijs der lijftoght heeft doen verſlappen, daer in teegendeel hunne vyanden, die alles geweldelijk weghroofden, aen alles gebrek leeden. Hierentuſſchen was de Graef van Mansfeldt, nae dat hy de werken ſijner vyanden alom beſightight hadt, beanghſt, en, gelijk de natuer van een heevighe ontſteltenis is, konde ſigh aen geenerhande raedt vaſt houden, in eene ongeſtaedigheit, die hem, ſonder ſigh anders te beraeden, niets ſoo gereet verwerpen deede, dan 't gheen hy eenmael hadt beſlooten. Eerſt hadt hy ſigh niet verre van Maurits beſchanſt, met ſoo groot een meenighte van geſchut, als of hy was gekoomen, niet om een veldtleegher, maer om een ſtadt aen te taſten en t'ooverweldighen. Hebbende ſigh aldaer tien daeghen opgehouden, en de ruytery uyt Breedaa hem in den toevoer bekommerende, niet ſonder gebrek daer aen te lijden, breekt hy op, en leeghert ſigh omtrent Hoohenloo, met hoope dat hem aldaer den toevoer veerdigher uyt 's Hartogenboſch ſoude konnen aengebracht worden, van waer hy nu arbeyde, om 't ooverſtroomendt waeter uyt het meyr in den ouden arm der Maeſe te leyden, dan weederom voornam 's vyandts ſcheepen te verjaeghen, of al 't ooverighe van ſijn ruytery te verdrijven, om ſijnen toevoer des te vaſter te verſeekeren. Ten laetſten vergaedert hy een meenighte rijs- en takkeboſſen, ſigh gelaetende, als of hy daer meede oover de ondiepten der moeraſſen was geſint in de ſtadt te breeken, niet ſoo ſeer op eenighe vaſte hoop, dan om niet te ſchijnen geen te hebben. Terwijl hy ſigh met het bouwen van ſoo meenighvuldighen aenſlagh vruchteloos ophieldt, en 't aenſien der ſteede, als ook 't verwachten der beſettelinghen, die hunne hoop al en alijk op hem geveſt hadden, niet toelieten, in eenigh ander geweſt fortuin te ſoeken, wierden 's Prinſen werken, geduerende 's vyandts leedigheit, wakker gevordert. Maer niets was 'er, dat hem ſoo grooten ongemak baerde, dan het kleyn getal der ſoldaeten, die door arbeyden en waeken by nae t'eenemael waeren afgeſlooft. Dies men beſloot de Vrieſen andermael te bidden, hunne bondtgenooten, van welker troepen ſy nogh onlanghs grooten dienſt getrokken hadden, in dit nootweer niet te willen verlaeten, die, nae dat ſe eenighen tijdt gewacht hadden, dewijl Verdugo met drieduyſent mannen om Slochteren bleef hanghen, ten laetſten vier vendelen ſonden. Ondertuſſchen vielen 'er in 't veldt verſcheyde ſchermutſinghen voor, waer toe ſigh Hoohenloo vry veerdigher toonde, dan 't noodigh was. Verder is men niet gegaen, aengeſien noch Maurits, voorſightigh booven den eyſch ſijner jaeren, tot geen hoofttreffen verſtaen konde, nogh Mansfeldt hoopen 't leegher t'ooverweldighen. Maer de ſtadt was onophoudelijk beſchaedight door 't geſchut, waer van Maurits in oovervloedt voorſien ſijnde, de huyſen doornaegelt, en de meeſte ſtukken der beleegherde ontreddert hadt: en men diende ſigh nu reets van galerijen, die tot aen 't bolwerk, gemaekt buyten om de wal, gevordert waeren. En teegen 't Noorder ravelijn, waer voor men minſt bekommert was, en wel niet aen de ſtadt vaſt, dan echter met de graft omçingelt, wierdt by nacht een biesbrugh geſlaeghen. De ſoldaeten, die 't beklommen

1593. hadden, verrassen en oovervallen de besettelinghen, die achteloos op hunne wacht hier en daer verstroyt laeghen; volgens 't bericht gedaen door die sigh verkloekt hadden de gestaltenis te besightighen. Eenighe weynighe, die 't met de vlucht ontkoomen waeren, vervulden de stadt aller weeghen met vrees en ontsteltenis. Selfs al te vooren hadt alle eerbiedigheit voor 't hooghgesagh de schop gekreeghen, en de gehoorsaemheit uyt: want hy, wien de steêvooghdy eygentlijk toequam, voor 't belegh uyt de stadt getrokken sijnde, was 'er buyten; en niemant anders hadt behoorlijke hoedanigheeden om dat ampt te bekleeden: waer door de werken, mits het vlotten en wankelen van raedt, meermaels op gebouwt en weederom omverre geworpen waeren. En selfs twee der geener, dien geduerende 't belegh de steêvooghdy was op gedraeghen, al voor deesen ooverleeden: een derde, op 't gerucht van de waepenkreet, toeloopende, door een steen geworpen uyt een mortier plotselijk doodt gebleeven, en hier door alle gehoorsaemheit uyt den bandt gesprongheri. Dus vreesden de beleegherde niets, behalven hunnen vyandt, en Maurits hadt de schrik vermeerdert, wanneer hy, hebbende de brieven van Mansfeldt en hen onderschept, die liever senden, dan, gelijk hy konde, behouden wilde. Gemerkt Mansfeldt, die nu reets beslooten hadt te vertrekken, de beleegherde vermaende, sy hadden dieshalven den moet niet te laeten sakken, daer by voegende die ydele hoop, 't hem te doen waere, om elders eenen aenslagh te maeken, en den vyandt van daer te trekken. 't Leeven bedonghen hebbende, leeverden se aen Maurits oover vijftien vendelen: in de stadt, die ten vollen voorsien was van leevensmiddelen en buspoeder, vondt men seshondert soldaeten, die nogh siek, nogh gequetst waeren. Maer buyten 't verdragh bleeven ter straffe gesllooten die deese stadt verraeden hadden, naerdien 't aenschouwen dier plaetse, en soo wel den voorighen als teegenwoordighen arbeidt, 't geheughen hunnes schelmstuks verbitterden. En op eenen en den selfden dagh heeft Maurits Geertruydenbergh den koopers ontweldight, en door de straffe der verkoopers gesuyvert. Mansfeldt, van 't oovergeeven der stadt verwittight sijnde, en niet onbewust, dat sijnen ouderdom beschuldight wierdt, en raedtslaeghen, hoewel de slimste, nae d'uytkoomst 't meeste geloof vinden, en in d'ooren van 't gemeen een lieffelijk geluyt slaen, vondt sigh booven dien beanghst door de verdachte trouw der ingeseetenen van 's Hartoghenbosch, en duchte dat die stadt, gewoon licht in roeren te raeken, en door geen besettingh verseekert, siende de weelighe voorspoet der vyanden, en 't bijster verloop hunner saeken, van Heer verwisselen moght. Want Maurits soldaeten, die toen binnen de schans Crevecœur in besettingh laeghen, hadden de stroom de Diese, die beneeden de selfde stadt in de Maese loopt, door 't inwerpen van eenighe swaerte ooverdwers opgestopt, dies sy te rugh gedreeven, 't geheele platte landt rondtom onderwaeter sette: waer van daen de vruchten weghgehaelt, het vee sijn voeder benoomen sijnde, de schaede eenigher besondere naer een algemeene vreede quam te dinghen. Men vondt goedt die door vreese niet te bedwinghen waeren, door weldaeden te winnen. Maer hem, die sigh tot het belegh der schansse spoeyde, is Maurits voorgekoomen, hebbende de ruytery voor heen gesonden, om den vyandt het trekken oover de Maese, en het inkoomen in den Bommelerweerdt te beletten: hy selfs korts daer aen met sijn leegher de stroom opgevaeren sijnde, heeft sigh tusschen de schans en Mansfeldt neergeslaeghen, en, nae dat hy een groot getal stukken uyt de naestgeleeghe steeden hadt doen koomen, hem, die nogh niet beschanst was, naerdien hy sigh hadt ingebeeldt, dat de schans sigh haest soude

Geertruydenbergh wordt, onaengesien de teegenweer van Mansfeldt, aen Maurits oovergegeeven.

Die de verraeders straft.

Beangstheit van Mansfeldt.

Die voor hebbende Crevecœur te beleeghren, door Maurits van daer gedreeven wordt.

ſoude moeten oovergeeven, gedwonghen ſijne tenten te verlaeten, en met ſeer eerlijk de vlucht nae 't landt van Kuyk te neemen. Hebbende ſtrax daer aen een brugh oover de Maeſe geſlaeghen, als of hy 't op 's Hartoghenboſch gemunt hadt, hieldt hy, door een valſche vreeſe, den vyandt op van nieuwe aenſlaeghen ter handt te trekken. Eyndelijk ſijn de Veldtooverſten vertrokken, verſendende een gedeelte hunner troepen, die den oorlogh in Vrieſlandt hebben doen toeneemen. Nae dat Koevorden en Steenwijk Gröninghen alle gemeenſchap met de plaetſen innewaerts aen den Yſſel geleeghen afgeſneeden, en de Vrieſche ſteeden en ſchanſſen haer de ſee en ſtroomen t'onbruyk gemaekt hadden, behieldt ſy niet meer dan eenen wegh nae Duytſchlandt, door de Bourtangh. Deeſe wegh, die niet ſeer breedt is, doet ſigh eerſt op niet verre van den Dollaert, eenen boeſem van dien Ocean, tuſſchen wijdt uyt geſtrekte moeraſſen, die ſigh in eenen wijdtluftighen omtrek verſpreyden rondtom de Drente. Willem van Naſſau, bekommert op wat wijſe hy den vyandt ſijn uyterſte hoop beneemen moght, was in 't begin des jaers, door ſtrenghe koude en onſtuymighe winden des winters, op gehouden. Hebbende ſigh in 't begin der Lente op ſee begeeven, ſiet hy dat Verdugo, opgemaekt door kontſchap, de enghe weeghen beſet hadt, en ſijnde hem in ſijnen laſt verbooden tot een hoofttreffen te koomen, en boovendien niet geraeden, verder voort te trekken, al eer hem ſijnen toevoer verſeekert was, heeft hy de naeſtgeleeghe beſettingh verſterkt: van waer hy of door 't oopenen der ſluyſen de velden konde onder waeter ſetten, of door 't ſluyten der ſelver, de van ſelfs ondergeloopene 't opdrooghen beletten, en alſoo de weeghen onbruykbaer maeken. Maer als Verdugo een gedeelte van ſijn krijgsvolk hadt geſonden, om de landen in Vrieſlandt te verwoeſten; is Graef Willem, niet darrende die ſchaede in de wint ſlaen, om de partyſchap, die in Vrieſlandt op hem gebeeten was (ſijnde den haet reets oopentlijk uytgebarſten) geen ſtof tot laſteren te geeven, ook ſelfs derwaerts vertrokken, en heeft de grenſen, waer hy konde, teegen 't invallen der vyanden voor 't toekoomende verſeekert: van daer den vyandt, door 't uytſtrooyen van valſche geruchten, als of hy heel andere aenſlaeghen voor hadt, bedrooghen hebbende, verſorght hy Koevorden, dat veele dinghen gebrek hadt, van 't gheen 'er noodigh was. Dus is de Soomer doorgebraght, terwijl de voornaemſte maght der partyen ſigh voor Geertruydenbergh op hieldt; 't welk oover gegaen ſijnde, heeft Graef Willem de troepen, die hy weederom ontfanghen hadt, gebruykt tot eenen tocht te lande, en, nae dat hy alle de ſchanſſen tuſſchen Koevorden en de Bourtangh met verdragh hadt ingenoomen, gelaſt in de Bourtangh ſelve, waer langhs tuſſchen Wedde en Munſterlandt, de moeraſſen ſeer nae van den anderen geſcheyden ſijnde (oover welke ook, vermits de Soomer en den arbeidt gemakkelijker als naer gewoonte te koomen was) eenen ſmallen wegh, als op eenen ſacht opgaenden ſantheuvel, gebaent is, voor vijf vendelen winterquartieren te maeken, en het met bolwerken te verſterken. Hy ſelfs is met het ooverigh gedeelte ſijner troepen (naerdien hy verſtaen hadt, dat 'er onderſtant voor den vyandt in aentoght was) achter Gröninghen getrokken, ſijnde door een al te voorbaerighe hoop verlokt, dat die ſtadt party ſoude wiſſelen, ſoo maer Verdugo, die, blijvende in de ſterkten der voorſteeden hanghen, hulp verwachte, quam van daer te trekken. En ondertuſſchen ooverweldight Graef Frederijk van den Berghe, geſonden door Mansfeldt, met een ſterke maght, om dat of 's vyandts beſettinghen, of de naetuer der plaetſe d'ooverighe toeganghen geſlooten hieldt, het ſteedeken

1593.

Ondertuſſchen arbeidt Willem van Naſſau, om den vyandt uyt Vrieſlandt te verdrijven.

Hy ſterkt de Bourtangh.

Graef Frederijk van den Bergh ooverweldight Othmarſum en andere plaetſen.

1593. ken Othmarſum, en de ſchanſſen, die wy geſeght hebben dat ſigh aen Graef Willem hadden oovergegeeven, met veel geweldt, en niet ſonder bloedtſtortingh. Van daer trekt hy, vol verwaentheit oover ſijnen voorſpoedt, met Verdugo nae de Bourtangh, om de ſterkte aldaer te vernielen. Maer de nijverheit aengewendt tot het opmaeken der ſelver, en d'onmoogelijkheit om oover de moeraſſen te geraeken, hebben hem van dien aenſlagh afgeſchrikt. Waer op Graef Willem, bericht door verſpieders dat de vyandt reght op hem aenquam, terſtont de graften en beſchanſſinghen van ſijn leegher vergroote. Binnen welke hy veyligh ſijnde, 's vyandts leegher, dat op 't veldt in ſlaghorde ſtont, veracht heeft: nogh ook ſlagh geleevert, wel inſiende, dat hem geen noodtſaekelijkheit daer toe perſte, en den vyandt alles teegen hadt. Door duſdaenigh draelen, en eenighe ſchermutſinghen afgeweeſen ſijnde, neemen ſe den wegh nae Koevorden, door natte en bekommerde plaetſen, maer hebbende onder eenen vaſten grondt gevonden, drooghden ſe het opſtaende waeter met rijsboſſen. En naerdien de plaets niet was geleeghen, om ſchielijk aengetaſt te worden, beſette Verdugo de wegh met ſchanſſen, op hoop van de ſoldaeten daer binnen uyt te hongheren: bedrooghen ſijnde door valſch bericht, wijl 'er tot tweemael toe was ingebraght, al 't gheen men 'er konde vereyſſchen. Ook is hy den ſteêvooght Caſper Euſum aengeweeſt, om, door belooninghen en vreeſe, ſijne trouw, die teegen beyde onkreukbaer bleef, te doen ſwichten. Maer 't jaer nu ten eynde loopende, vervielen de Spaenſche beſchanſſinghen door ſlijk en meenighvuldighen reeghen. Waer by is gekoomen gebrek aen lijftoght, door dien ſe in acht maenden naeulijx ſoo veel ſoldts ontfanghen hadden, als men hen in twee maenden ſchuldigh was: en in d'omleggende landen, ſelfs van Duytſchlandt, viel niet meer te plunderen. De vinnighe koude naederhandt daer op gevolght, heeft hunne armoede verſwaert, en door die beyde ſiekte ontſtaen ſijnde, beſweeken hunne lichaemen. Eenighe hebben die rampen en 't belegh met de vlucht verlaeten, en niet, gelijk meermaels voor deeſen, hooft voor hooft, maer geheele vendelen ſeffens. Waer toe Graef Willem hen nogh meer aenmoedighde, beloovende, ſoo yemandt tot hem ooverquaeme, rijke belooningh. Hier door is den beleegherden de moedt gewaſſen, ſoo verre dat ſe ſelfs op den vyandt darden uytvallen. Korts daer aen volghde 't ruſten in de winter, terwijl yder beeſigh was met lijftoght en verſterkingh voor den ſijnen te verveerdighen; en ook hadden de Vrieſen Graef Willem gelaſt de ſchanſſen om Gröninghen verlooren te beleegheren. Maer dewijl 't ſoo laet in 't jaer was, heeft 's hemels goedtdunken, geweldigher dan wil van menſchen, dit voorneemen gebrooken. Alleenlijk hebben Maurits ſoldaeten een gedeelte van een regement, dat, in Duytſchlandt geworven, Verdugo te hulp trok, onbedreeven in krijgsſaeken, ontmoetende, geſlaeghen. En op andere weeghen, daer partyen elkander bygeval bejeegenden, is verſcheydentlijk gevoghten, ſijnde by naer altoos verſlaeghen of geplundert, die met lijftoght of ſak en pak belaeden waeren. Maer de Graef van Solms heeft 't landt van Waes, dat weygherde brandtſchattingh te betaelen, door 't weghhaelen van vee en gevanghenen, in toom gehouden. De ſchanſſen, die hy in 't doortrekken ooverweldight hadt, ſijn by den vyandt, nae ſijn vertrek, weeder ingenoomen. Philips van Naſſau, hebbende de landen om Limborgh doorſtroopt, is van de ſtadt afgedwaelt en vruchteloos vertrokken: ſelfs quam den Prinſe ſijnen aenſlagh op Brugghe, werwaerts hy oover ſee en binnewaeteren was gekoomen, te miſlukken: hy ſelfs is door nattigheit en koude in een ſiekte gevallen, een ſchip door ſchielijk ver-

Verdugo, nae eenen vruchteloosen aenſlagh op de Bourtangh, beleeghert Koevorden.

Veele rampen in 't Spaenſch leegher.

Den Prinſe ſijnen aenſlagh op Brugghe miſlukt ſijnde, valt in een ſiekte.

vertrekken onder weeghe gesonken: de schult van 't een en 't ander ongeval hadt men den leytsluyden by nacht te wijten. Maer in 's Koninghs leegher, alwaer 't geldt weederom schaers geworden was, begon de muytery op nieuw t'ontsteeken: neemende de beroerte haer begin van de Spanjaerts, met soo groot eene oneerbiedigheit teegen Karel van Mansfeldt, hunnen Ooversten, dat se den toevoer aen hem gesonden plunderden: welker stoutheit andere landtaerden wel langh versoeyt hadden, maer siende, dat den muytelinghen hunne soldy wierdt aengebooden en die sigh gerust hielden onbetaelt bleeven, wel haest den selven wegh insloeghen: en hebbende hunne Hoofden, die se waenden hunne beroerten niet ter goeder trouwe te meenen, uytgeschopt, verkiesen se, met algemeene toestemmingh der rotgesellen, tot hun hooft, den allerverachtsten en geringhsten uyt den hoop. Dees sijnde heer van 't leeven en de doodt sijner spitsbroederen, is yder ten schrik, en bevreest voor hen alle, en houdt niet alleen sijn maght voor een tijdt te leen, maer selfs het leeven, bedraeyt in gelijk gevaer, 't sy hy die heerschappy aenvaert, 't sy hy die weygert. Hoe groot de verwarringh onder hen is, hoe seer sy verwildert sijn, terwijl se sigh eenen raedt verkiesen, sigh selven wetten stellen, en geenerhande misdaedt onder hen ongestraft gelaeten wordt, bekennen se de noodtwendigheit des reghts, en sijn selve getuyghen van dat goedt, 't welk se allermeest oovertreeden. Een voedtsel der balsteurighe moedtwil deeser soldaeten was geweest de al te schielijke spaersaemheit der Spanjaerts, die 't opsight oover de geldtmiddelen hadden, en ingetrokken de vermeerderingh der soldyen, welke Parma, of tot belooningh van uytsteekenden dienst, of om yemandt in 't besonder te begunstighen, hadt toegestaen. En niet alleen wierdt de selfde verwoetheit op de grensen van Vrankrijk, maer ook in de besettinghen der Hooghduytsche steeden gevoedt, door plunderen en 't lichten van tollen en schattinghen; alwaer de stadt Nuys, siende dat eenighe hunner besettelinghen op roof waeren uytgetrokken, al d'ooverighe soldaeten, ter poorte heeft uytgedreeven. Waer op meer andere, die maer de geleegenheit treffen konden, gevolght sijnde, den soldaet geleert hebben sijne gierigheit te maetighen, of meerder krachten in te spannen. Seeven vendelen, die binnen Rhijnberk in besettingh laeghen, en van gelijken buyten gehoorsaemheit gesprongen waeren, hebben niet eenen Ooversten, als d'andere, maer eenen Raedt van eenentwintigh soldaeten, oover hen gekooren; en deese waerdigheit duerde niet altoos, maer wierdt by tijden verwisselt. Sy vorderden de vrygelden en tollen van d'omleggende landen, met beeter krijgstucht, als onlanghs onder 't bewint des Ooversten selve geschiedt was. Dit inkoomen, naerdien het binnen veertien maenden by naer hondertduysent guldens uytgemaekt hadt, wordt hen voor een gedeelte hunner soldyen aengereekent; 't andere betaelt, en quijtschelding van 't voorleedene vergunt. Op deese voorwaerden is Graef Herman van den Berghe met hen ooverkoomen, en als toen van veelen beschuldight de achteloosheit des Aertsbisschops van Beyeren, die met weynigh kosten sijne stadt hadt konnen weederom krijghen. En met Parma was hy reets daer oover eens geweest, maer hebbende voorgewent dat men thans de koomst van Ernst moest afwachten, gaf hy niet duysterlijk te kennen, door wat beweeginghen hy gedreeven wierdt. Dogh dien van Hollandt, vry van deese plaeghen, hebben 's hemels rampen geslaeghen, toen op 't eynde des jaers een geweldighe storm een vloot van vijftigh scheepen, die in 't Vlie op anker, en seylreê om de reys nae Italien te neemen, laeghen, op eylanden en drooghten strandende, bedrieghelijke

1593.

Muytery onder 's Koninghs krijgsvolk.

Regeeringh der muytelinghen.

Sy worden door den Graef van den Berghe bevreedight.

Een vloot Hollandtsche scheepē in 't Vlie door eenen geweldighe storm vernielt.

1594. ghelijke ſee gaf in te ſwelgen, en de naebuerighe ſtranden met d'ooverblijfſelen van ſoo deerlijk een ſchipbreuk en droefheit vervult heeft.

Ernſt van Ooſtenrijk wordt Opperlandtvoogbt oover Nederlandt.

't Volgende jaer heeft ſijn begin genoomen met de koomſt des Aertshartoghen Ernſt van Ooſtenrijk, geſonden tot Opperlandtvooght oover de Nederlanden: een jaer dat hem ſijnen ondergangh en den Spanjaert meenighvuldighe onheylen beſchooren hadt. Want Vrieſlandt is hem ontweldight, Vrankrijk ontſchooten, ſijne waepenen waeren ongelukkigh, ſijne bedriegelijke vreedelaeghen ſchandelijk uytgevallen, de ſaeken ſijner vyanden roemruchtigh en in een bloeyende welſtant, de ſijne vol behoefte en verwarringh; ſwaerigheeden, die hem 't leeven wars gemaekt, of in een onvermijdelijke doodt verrukt hebben. Veele reedenen, de Turxe ſaeken, geen geldt in voorraet, en ſijne gewoonelijke ſiekte, de gicht, hadden ſijne koomſt verachtert.

En ontfanghen met groote vreughde der Nederlanders.

De pleghtigheeden t'ſijner ontfanghenis in de landtvooghdy aengeſtelt, wierden met ſoo groote bewijſen van vreughde der Nederlanders uytgevoert, als naeulijx eenighe Vorſten oyt, en ſelfs in de weelighſte voorſpoedt hunner bedrijven geſien hadden: ſoo ſeer tot alle lijdtſaemheit gebooghen ſijnde, dat ſe ſelfs d'allerminſte verquikkingh hunner onheylen, voor een groot geluk hielden. Want nu ſoude men geenen Mansfeldt, onder een yle ſchim van hooghgeſagh, den ſijnen ſoo wel als den vyanden, langher ten ſpot geſtelt ſien: nu was de ſwakheit van eenen hooghen ouderdom verandert in voortreffelijken aedel. Daer beneevens droegen ſe hunnen roem op die eere, en als of ſe in hunne voorreghten herſtelt waeren, dat, naer ouder gewoonte, aen hen geſonden wierdt een Vorſt, den Koningh ſoo nae in bloede en maeghſchappy beſtaende. Hen heughde nogh, dat Alva en Requeſens door uytheemſche heerſchappy den oorlogh verwekt hadden. En dat men Parma, hoewel anders niet ongeſien, was gewoon ſijn vaederlandt te verwijten. Dogh het Don Johan, die, met hoedaenighen reght het dan waere, 't Koninghlijk geſlaght beſtont, veel eer aen ſeedigheit, dan aen gunſt der gemeente en der eedelen ontbrooken hadt. Dat'er nu quam de waere ſpruyt der Keyſeren, met d'oprechtheit der Duytſchen, met geen haet ingenoomen, en veel gevoeghlijker om d'eenigheit der volken te herſtellen. Hongaryen en d'uyterſte landen des rijx hadt hy weegens den Keyſer ſijnen broeder geregeert, bemint ſijnde van d'onderdaenen door meewaerighe beleeftheit in ſijn bedrijven, en door lieflijkheeden van gegunde ruſt, ſonder dat hy den vyandt porde, ſonder dat hy ſelfs geport wierdt. Den Turk niet langher konnende ſigh geruſt houden, wordt hy uyt die bloedighe voorvallen te rugh geroepen, en bequaemer geoordeelt tot bevreedigingh der Nederlandtſche ſaeken, ſijnde de burgeren des oorloghs moede, en den Koningh niet onbewuſt, dat, op hoedaenighen voet de vreede gevonden wierdt, de nuttigheit desſelven den Prinſe ten voordeele gedyen ſoude. Ernſt hadt een beſondere deftigheit in ſeeden; die de Nederlanders voor hooghmoedt opnaemen. Voorts, dat dien landtaerdt eyghen is, ſijn verſtandt niet booven ſijne ſaeken vliegende, liet hy ſigh door raedt en laſt gemakkelijk leyden.

Philips ſchikt hem ſijn dochter ten huwelijk.

Door deeſe middelmaetigheit van geeſt hadt Philips ſulk een behaeghen in hem geſchept, dat hy, om hem ſijn dochter ten huwelijk te geeven, en met haer de kroon van Vrankrijk te verſellen, door ſijne geſanten in de vergaederingh der Staeten van dat rijk alle krachten ingeſpannen heeft: vreeſende misſchien ook, dat, ſoo ſy eenighen François quaeme te trouwen, Spanjen t'eenighen daeghe, by ooverlijden van ſijn manlijk hoir, aen Vrankrijk moght vervallen. Maer 't beleidt des hemels heeft het anders goedtgevonden, 't welk Henrik van Bourbon door heel verſcheyde

weeghen

ERNESTUS, AERTSHARTOG VAN OOSTENRYK
GOUVERNEUR GENERAEL DER
SPAENSCHE NEDERLANDEN.

weeghen op den throon geholpen heeft. Dees hadt het al voor langh verdrooten, dat hy, onaengesien sijn geboorte en reght tot de kroon, alleen op voorwenden van Godtsdienst wierdt verworpen, en niet weynigh Prinsen boovendien betuygende, dat hen deese reeden weederhieldt van sijn party te kiesen, en hem alle onderstant te bieden, dat sijne krachten bijster verswakt, en ander naest aen hunne hooghste hoop gekoomen waeren, vondt sigh in onseekerheit geslinghert tusschen sijne vrienden, die sijne eerlijke standtvastigheit preesen, of raeden tot 't gheen hem voordeelighst sijn soude. Ten laetsten, 't sy hy geloofde dat hem niet heylighers als de rust sijns rijx behoorde te sijn: 't sy ook hy sijnen voorighen wegh veel eer door gewoonte, dan met oordeel ingegaen was, heeft hy de Roomsche onderwijsingh aengenoomen. Waer aen den Spanjaert sigh soo weynigh keerde, dat hy naederhant nogh veele jaeren langh sijnen haet en waepenen achtervolghde, en niet langh geleeden hadt hy de steeden in Pikardyen, naest aen den Nederlandtschen boodem, door toedoen des Hartoghen van Aumale, den eedt van getrouwigheit afgenoomen. Ook hadt hy te Roomen by Paus Klemens, en die 't grootste gesagh in sijnen raedt vonden, langh gewelt en dreygementen te werk gestelt, om te beletten, dat 's Koninghs bekeeringh geen vergiffenis moght oopen vinden, hem noemende een hervallen ketter, en in sijn nieuwe Godtsvrucht eenen huychelaer. Maer in 't begin beyde de partyen, soo wel die hy afgegaen, als die hy toegevallen was, verdacht geweest sijnde, heeft hy naederhandt door een heylsaeme gemaetightheit, met deese in het hooghste bewint des rijx te stellen, gene vryheit in hunnen Godtsdienst en een gedeelte in de bedieninghen te gunnen, alle hoop oovertroffen, en die te vooren seer verre van den anderen verscheyden waeren, bevreedight; uytgenoomen weynighe, onkundigh wat en hoe groote voordeelen sy genooten hadden, en wien noyt eenigh geluk, nogh eenighe wraek heeft konnen versaedighen. Eer langh daer nae, wanneer door bestant de koophandel weederom aen 't wakkeren geraekt was, en, gelijk 't gewoonelijk gaet, de gemeene man smaek in de rust kreegh, hebben de maghtighste steeden, en met deese de hooftstadt des rijx, Parijs, beneevens de hoofden der weerspannelinghen, sigh onder gehoorsaemheit begeeven, door hunne onderlinghe tweedraght, en uyt vrees voor uytheemsche heerschappy. Den Hartogh van Majenne tot Brussel gekoomen, hebben de Spanjaerts geoordeelt, dat men, als strijdigh teegens hunne raedtslaeghen, behoorde in verseekeringh te neemen: dan Ernst, sorghvuldigher voor eyghen achtbaerheit, heeft het teegengehouden: welken raedt noghtans dat opperhooft der partyschap ten spoore gedient heeft, om sijnen soen by den Koningh te bevorderen. Eenighe door hun eyghen drift of de konstenaeryen der Spanjaerden weederhouden sijnde, hebben hunne vordernis eñ vreede van allen verachtert. Insonderheit het onrustigh Pikardyen, en andere omleggende landen, die door naebuerschap van Henegouw en Artois en 't geweldt der Spanjaerden nogh dwars bleeven; en in 't begin der Lente hadt Karel van Mansfeldt, die in deese gewesten oorloghde, aleer 't onderstant, door Henrik derwaerts gesonden, was aengekoomen, Kapelle, een steedtjen in 't landt van Thierasse, wanneer de graft gedrooght sijnde, de wal bestormt wierdt, met verdragh ingenoomen. Den koningh selfs korts daer aen met een leegher op de selfde grensen genaedert sijnde, heeft sigh voor Laon ter needergeslaeghen. Nae dat hy de Soomer aldaer doorgebraght, en Mansfeldt, die 't belegh soght op te slaen, hadt doen vertrekken, is de stadt onder sijne gehoorsaemheit getreeden. En de Vereenighde Staeten hadden Henrik geldt verschaft,

1594.

Henrik van Bourbon hebbende dē Roomschen Godts dienst aengenoomen, brenght in sijn rijk alles tot een gewenste vreede.

1594. ſchaft, op voorbedingh, dat hy ſijne waepenen in Nederlandt ſoude voeren, 't welk Eliſabeth in 't oogh ſtak, die wel voorſien konde, dat met den oorlogh ook haeren dienſt en achtbaerheit ſouden uyt hebben. Verſcheyde geruchten, dat den koningh ſijnen Godtsdienſt hadt verlaeten, door Hollandt en Engelandt geloopen hebbende; gelijk by naer geene ſaek meer 't oordeel en de vrye praet van al de wereldt onderworpen is; baerden in de gemoederen van een yeder afkeer en verbolgenheyt, maer in hen die 't met den Roomſchen Godtsdienſt hielden geen geringhe hoop, dat de kerkſeeden in andere landen aengenoomen, ook alhier ſouden konnen in oopenbaere oeffeningh ſaemen gaen, en, gelijk Vrankrijk daer in 't voorbeeldt van Duytſchlandt, ſoo ook d'ooverighe dat van Vrankrijk volghen. Maer 't verbondt en de vereenigingh met den koningh in weereldtſche ſaeken is in weeſen gebleeven: op de Godtsdienſten heeft yeder beraemt volgens 't aengenoomen gebruyk en den eyſch van ſijnen welſtant. En de Staeten, niet onbewuſt, dat de vyandt door heymelijke konſtenaeryen teegen hen woelde, hebben by plakkaet verbooden eenigerhande ſchriften, den welſtandt van den lande ſchaedelijk, onder 't gemeen te ſtrooyen, gelaſtende op 't inſluypen der ſelver acht te neemen, en den Leermeeſters, dien 't onderwijs der jeught was aenbevoolen, haer eenigh quaet gevoelen in te boeſemen: hier nae heeft de vyandt ſijne gedachten op vreede, deeſe hunne raedtſlaeghen op oorlogh gewendt. En naerdien men hoorde dat den Aertshartogh, door 't vergrooten van ſijn leegher den ſchrik en achtbaerheit ſijner nieuwe Landtvooghdy aller weeghen pooghde te verbreyden, heeft men in Engelandt en Duytſchlandt geſonden, om vierduyſent voetknechten, met een kleyn getal ruytery te lichten. Dit krijgsvolk wierdt geleidt door eenen veylighen wegh, den vyandt onbekent, die vruchteloos ſigh nae den Rhijn begeeven hadt, om hen aldaer t'ontmoeten. Maer hier teegen wierdt de wervingh des Aertshartoghen door armoede en andere toevallen verhindert. Want het regement van François Saxen Lauwenburgh, dat in Munſterlandt allengskens ſaemenquam, door de Hollanders geſlaeghen ſijnde, is ten deele verloopen; en den oovergebleevenen heeft de Graef van Oldenburgh den doortoght door ſijne landen geweyghert: ook vergaederde Chimay krijgsvolk uyt Vlaminghen en Waelen, 't welk hy hadt verlekkert met de hoop, dat ſe in beſettingh ſouden geleght worden. Maer als men hadt begonnen hen onder Verdugo te velde te brenghen, is een groot gedeelte derſelver verloopen: d'ooverighe ſijn door ſieckte en gebrek verſmolten. Een ander regement van Swartſenburgh is ten deele door den vyandt, ten deele door de boeren by Karpen en Aken verſlaeghen. Andere ſijn in Hongaryen ten oorlogh getrokken. 't Nieuw krijgsvolk dus verdweenen, 't oude weederſpannigh ſijnde, quam de groote hoop, die men te vooren geſchept hadt, van met dartighduyſent man, en met een verdeelde maght, op deeſe en geene ſijde des Rhijns te oorloghen, hen geweldigh te ontſchieten. Selfs is den Aertshartogh, wiens aenkoomſt met ſoo groot een verlanghen te gemoet geſien en bejeegent wierdt, nu in ſijne teegenwoordigheit, wanneer ſijne leedigheit, ſijn minnejacht, en ſijne ſiekten ter kennis van een yeder geraekten, in geen mindere verachtingh gekoomen: ſoo verre dat hy door ſmaetſchriften en ſchimpdichten leelijk geheekelt wierdt. Nogh heeft tot belaſtingh ſijner achtbaerheit onder de Nederlanders gedient, dat hy eenighe ſteeden Spaenſche beſettinghen heeft willen opdringhen. 't Gheen die van Rijſſel en Naemen eeven halſterrigh geweyghert hebben. Soo haeſt het jaer de groente der Lente gewaer wierdt, is men te velde gekoomen, nae men te

Hy houdt ſijn verbondt met de Vereenighde Staeten.

De Staeten verbieden by plakkaet hunne onderdaenen eenigh quaet gevoelen in te boeſemen.

Nieuwe wervingh der Staeten.

Die van Ernſt wordt verhindert.

Ernſt koomt onder de Nederlanders in verachtingh.

te vergeefs twee aenſlaeghen gemaekt hadt teegen twee ſteeden, die de partyen een geweldigh gewight ſouden bygebraght hebben. 's Hartogenboſch is het door 't geluk, niet gewoon diergelijke aenſlaeghen ſeer licht te begunſtighen, ontduykelt; naerdien de wacht, op d'aenkoomſt der ſoldaeten, door 't vallen van een ſteen, wierdt opgewekt. Maer in dien op Maeſtricht moet ook eenen misſlagh der beleyders de ſchuldt draeghen, gemerkt de hopluyden, die de Prins te ſcheep voor uytgeſonden hadt, van ſelfs den ſchrik op den hals kreeghen: en om dat het krijgsvolk, hen bygevoeght, de weeghen kennende, meer op vrybuyten, dan op dapperheit of manlijk aenbijten was afgereght: ten ſy miſſchien yemant wil oordeelen, dat wy ſomwijlen ſoo weynigh den moet als d'uytſlaeghen in ons gewelt hebben; en mannen, die ſigh in alle andere voorvallen vol dapperheit en onverſaeght getoont hadden, by wijlen een noodtlottighe blooheit en als een ſchielijke beroerte oover den hals geſtort is. Van daer heeft Prins Maurits ſijnen wegh oover den Rhijn genoomen, om ſoo veele treffelijke daeden, voor deeſen in Vrieſlandt uytgewerkt, ten eynde te brenghen, alwaer de troepen van Graef Willem en de nieuwe regementen ſigh geſaementlijk vervoeght hebben: laetende den Graef van Hoohenloo in den Bommelerweerdt, om met twee regementen den Hollandtſchen boodem te beſchermen. Niet langh te vooren, terwijl het ijs nogh in 't waeter lagh, waeren de ſoldaeten van Verdugo op Delffijl, een ſchans geleeghen aen d'Eems, aengevallen, en hun eerſte werk wierdt bedektelijk aengeleght met groote ſtilte, waer by ſy daer nae, om 'er den ſchrik in te brenghen, een geweldigh geſchreeuw ophieven: en hun aenvlieghen was ſoo verre buyten vermoeden geſchiet, dat 'er op de ſeedijk, die, door een bijſtere misſlagh der vernuftelinghen oover de graft geleght ſijnde, aen het punt des bolwerks geſlooten was, door de ſchielijke waepenkreet en toeloop een gevecht geſchiedde, 't welk eenen hacchelijken uytſlagh ſoude genoomen hebben, ten waere een ſchip daer omtrent met heftigh ſchieten, en de dapperheit der verdaedighers den aenvaller, niet ſonder merkelijk verlies der ſijner, hadden afgeweeſen. Dit pas hebben die van Gröninghen geſanten met geſchenken aen den Aertshartogh afgeveerdight, om hem te bidden, dat hy 't ſenden van den Opperveldtheer, met al 't gewelt van 't leegher, hen ſoo dikmaels belooft, niet langher ten algemeenen ondergangh, en in 't beſonder ten verderve hunner ſteede, wilde uytſtellen. Maer de Prins, weetende, dat men voor Brabandt meeſt bekommert was, en wel de helft hunner troepen ingewikkelt in den Franſchen oorlogh, heeft, nae dat hy de veſtinghbouwers hadt voor uyt geſonden, den wegh nae Koevorden genoomen, toegeruſt te gelijk tot den toght, en om, wen 't noodt deede, ſlagh te leeveren. Sijn maght beſtont in tienduyſent voetknechten, verdeelt in ſeeven ſchaeren; de ruytery hadt de middeltoght, maer inſonderheit d'achterhoede, omringht. De reeden van deeſe nieuwe ſtellingh van ſlaghorde was, op dat eerſt de ſpieſſen, en eenighe ſtukken geſchuts voor aen in 't hooft geſtelt, 's vyandts ruytery (want op dit gedeelte ſijner maght ſtelde Verdugo 't meeſte vertrouwen) breeken ſouden; en de peerden flux op d'afgematte inſtorten. Ter ſlinker ſijde waeren geplaetſt de waeghenen, met den toevoer voor de beleegherde en de ſwaerſte regementen. De rechter ſijde beſlooten met het geſchut en de Vechtſtroom. Ook hadt Verdugo ſigh voor ſijne werken in ſlaghorde vertoont, om 's vyandts krachten en geſtaltenis te beſpieden, hebbende een gemakkelijke wijk om ſigh te berghen, of, wen 't hem ſchoon quaeme, opſet om te treffen. En Prins Maurits ſelfs ſtont in beraedt, of 't hem ſeekerer waere de moeraſſen vaſt te maeken, en daer

1594.

Vruchteloo-ſe aenſlaeghen op 's Hartogenboſch en Maeſtricht.

Vruchteloo-ſen aenſlagh der Spaenſchen op Delffijl.

1594. oover den beleegherden by te koomen, of op 's vyandts beſchanſſinghen aen te vallen. Maer de Spanjaert heeft ſijne regementen, die door langhen hongher afgemat, en op 't naekendt gevaer ooverhoop geraekt waeren, ſijnde 't oudt krijgsvolk van Parma, by naght en in ſtilte afgevoert, neemende ſijnen wegh nae Oldenſeel; aldaer heeft hy ſijn leegher neërgeſlaeghen, en den ſoldaeten, in plaets van betaelingh, met buyt verſaedight; die de landen op den Duytſchen boodem doorſtroopten, en andere, welke met des te meerder graetigheit geplundert wierden, om dat ſe dogh in korten ſtonden onder 's vyandts bedwangh te vallen. Een gedeelte van ſijn volk heeft hy oover d'Eems gevoert, alwaer het ſteedeken Linghen voor den Koningh beſet gehouden wierdt: een ander gedeelte nae Gröninghen, om daer door 't gemeen, dat wiſpeltuerigh van aerdt is, en een ſchielijke ontſteltenis, indien 'er yets moght voorvallen, in bedwangh te houden. Nae dat den dagh ontdekt hadt, dat de vyandt by naght gevlucht, en de werken leedigh waeren, en nae dat de beleegherde, en die 't hunnen ontſette quaemen, elkander vol vreughde bewellekoomt en begroet hadden, is het naeſte geweeſt, 't gheen men tot nogh toe hadt voorgenoomen, Gröninghen, dat in de jonghſtverloope jaeren reets aen 't ſchokken geraekt was, met geweldt tot oovergaeve te dwinghen, onaengeſien het door wallen en bolwerken treffelijk vaſt was, en nogh aen leeftoght, nogh aen oorloghs behoeften 't allerminſte gebrek hadt; jae niet weynighe der voornaemſte leeden van Vrieſlandt, deeſe ſtadt, die den handel nae ſigh ſleepen ſoude, liever tot vyandt, dan tot bondtgenoot begeerden. De ruytery afgeſonden ſijnde, om alle toeganghen der vyanden by Steenwijk, Koevorden, en de Bourtangh te ſluyten, is 'er een regement te Zutphen gelaeten, om den vyandt, wen 't noodt deede, op te houden; 't geſchut is oover ſee derwaerts gevoert. Prins Maurits dan trekt door de velden, die als nogh het droevigh geheughen van ſoo meenighvuldighe neederlaegh der ſijner naelieten: want van moeders ſijde hadt hy ſijn afkoomſt uyt den huyſe van Saxen, waer van eenighe in deeſe ſelfde beleegheringh de doodt hadt weghgenoomen, of genootſaekt nae een langhwijlighen en vruchteloosſen arbeidt die rampſaelighe beſittingh te verlaeten. Nogh hadt het ſijnen oomen van Vaeders ſijde niet weynigh gekoſt, aldaer den borgerlijken oorlogh geſtookt te hebben. De bejaerdtſte die nogh in leeven waeren weeſen de plaets aen, alwaer Adolf van Naſſau leggende, den buyt dien hy den verſlaeghen Graeve van Arembergh hadt uytgeſchut, en d'eerſte ſeeghe ſijner waepenen met ſijn eedel bloedt beſpatte. Ook bekende men de ſchanſſen, welke Luidewijk van Naſſau ingenoomen hebbende, te vergeefs op den afval der borgheren en hunnen ernſtighen yver tot de vryheit gehoopt hadt. Daerenbooven niet verre van daer Jemminghen, en den oever, die door den neederlaegh van ſeeven duyſent mannen ten vloek geworden was. Maer Prins Maurits en Graef Willem (want beyde hadden ſe hier te gelijk het hoogh bevel, ſonder eenighe naeyver of tweedraght) om, oover ſchrijdende de glory hunner voorſaeten, 't voorbediedtſel dier plaetſen te verydelen, hebben de leegherplaetſen rondtom de ſtadt verdeelt, en neemen de haere aen die ſijde, alwaer Gröninghen van Vrieſlandt afgewendt, een breedt uytſight naer Duytſchlandt heeft; en ſeeker nerghens was de ſtadt, ſoo ten opſight der toorenen en bolwerken gehecht aen de wal, als der buytewerken, beeter geſterkt. Maer al eer ik voortvaere met de beleegheringh dier vermaerde ſtadt te voltrekken, ſal 't, mijns oordeels, niet nutteloos ſijn, de geleegenheit van dit geweſt en de volken ons ſoo vaek voorkoomende, dewijl wy die nergens elders hebben aengeroert, t'ontvouwen. De

Verdugo breekt, op d'aenkoomſt van Prins Maurits, 't belegh van Koevorden op.

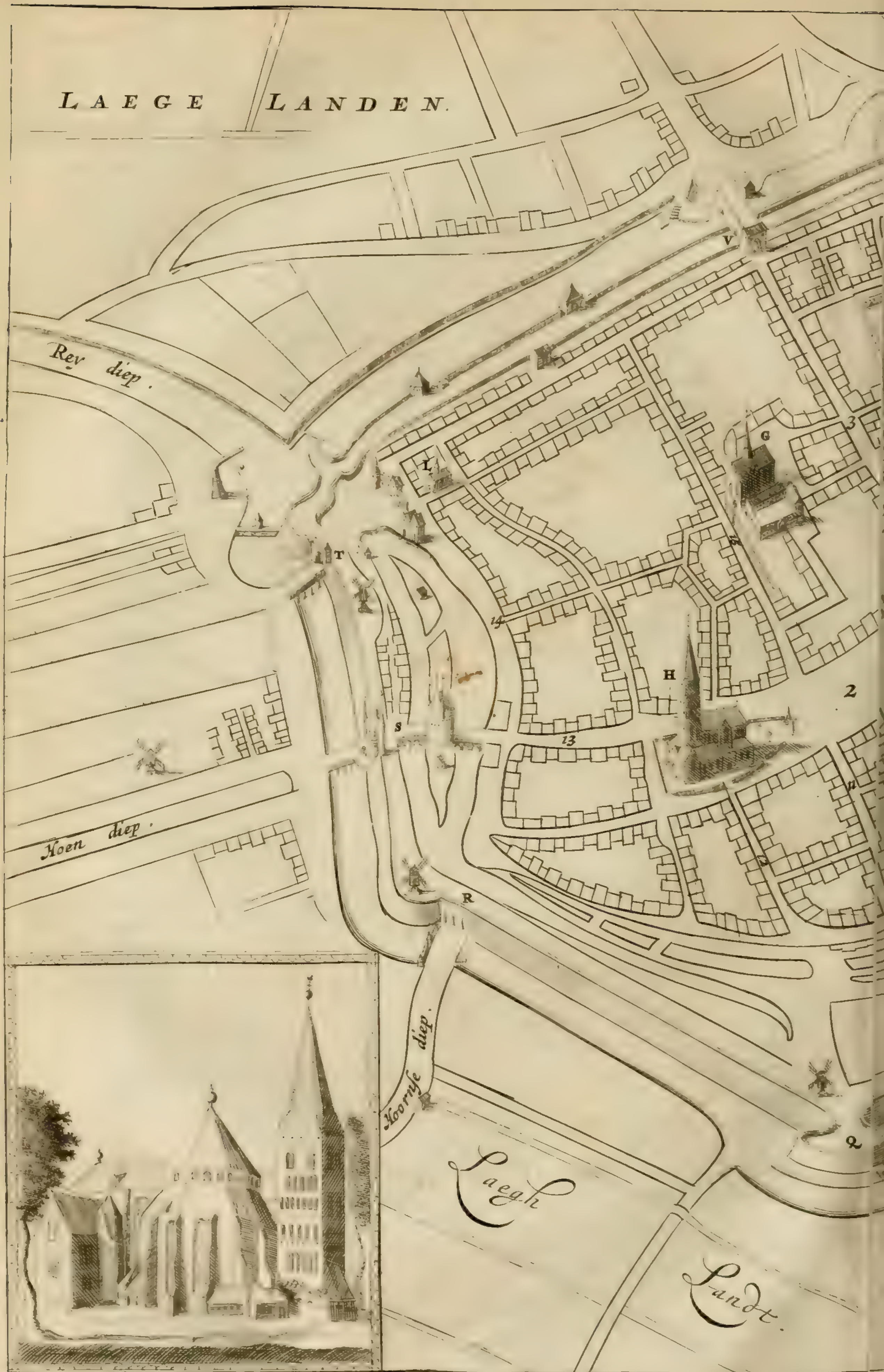
De Prins beleeghert Gröninghe.

Beſchrijvingh der voorkoomende volken en geleegenheit deeſes geweſts.

De volken Ooverrhijn, binnen d'Eems beslooten, sijn buyten twijfel van aeloude vermaertheit. Hunne verstgesoghte oudtheeden sijn, gelijk onder alle andere volken, door beuselinghen en versiertheeden onseeker, aleer het Roomsche rijk met de waepenen ook het geheugen haerer bedrijven voortgeset heeft; toen is de dapperheit en trouwe der Vriesen vermaert geworden; den naem der Franken is spaeder bekent geweest; van welke een gedeelte Salii genoemt sijn, van de stroom, dien d'oude den naem van Sala gegeeven hebben, en gelooft wordt, door vermeerderingh eener lettergreep, d'Yssel te sijn; en hier van hebben de Salijke wetten hunne benaemingh. Wie de stichters en den eersten oorsprongh deeser volken geweest sijn, soude ik niet meer konnen verhaelen, als van geheel Duytschlandt, sijnde selfs by d'oude een vast gevoelen, dat het inboorlinghen sijn, die het Landt bewoonen: dat is, dat in die tijdt, toen eerst het menschelijk geslaght, gedreeven of door vermeerderingh van stammen, of door begeerlijkheit, sigh oover see begaeven en woonplaetsen soghten, 'er geweest sijn, wien ook deesen uytersten oever des Oceans ten deele gevallen is. En ondertusschen wil ik niet ontkennen, dat een gedeelte der Normannen en Saxen, en indien 'er eenighe andere volken door hunne scheepen de seekust in bedwangh gehouden hebben, in deese gewesten oovergebleeven sijnde, gelijkerhandt de selfde seeden en eene heerschappy hebben aengenoomen. En op 't selfde voorbeeldt hebben ook deese de meenighte, die geweldigh vermeenighvuldighde, in de naestgeleeghene landen en verder uytgebreidt. Maer booven al is seer aenmerkelijk, dat twee rijken, der Franschen in Gallien, der Engelschen in Britannien, hunne eerste beginselen van deese en de naebuerighe volken gekreeghen hebben. Hoedaenigh hunne binnelandtsche bestieringh, hoedaenigh een weesen van Staet, in die onbeschaefde eeuwen, onder hen geweest sy, soude ik niet ten vollen konnen verseekeren; dan alleen bevinde ik, dat van hunnen eersten oorsprongh af Koninghen oover hen gestelt geweest sijn: echter soo niet, dat door deesen naem een oneyndighe en onbepaelde maght beteekent wierdt: maer dat, gelijkerwijs door geheel Duytschlandt, 't hooghste gesagh by het volk en de Prinsen geweest is. Dogh nae dat Duytschlandt en Vrankrijk onder eene heerschappy vereenight, en niet langh daer nae weederom van een gescheyden sijn, hebben de volken, geseeten tusschen die beyde, gearbeidt om sigh in vryheit te handthaeven, de vorsten om hen onder hunne heerschappy te trekken; alles was vol beroerten, niets bestendigh. En het Christen geloof, niet by alle volken gelijkerhandt aengenoomen sijnde, heeft, gelijk de gemoederen, soo ook de regeeringh van een gescheyden, naerdien eenighe, bekoort door schijn van heyligheit, sigh liever de gehoorsaemheit eener Priesterlijke heerschappy onderwierpen: andere, en die wijser, veel eer eenen oorloghsvorst en waepenen soghten teegen de woeste volken, die hen te waeter en te lande bespronghen. Hier uyt reesen onder hen oorloghen, en hoewel se in den Godtsdienst oover een quaemen, echter hebben de geschillen geen eynde genoomen; welke onder verweloos voorgeeven van Godtsvrucht, en daer uyt met geweldt en te swaerde door verscheyde konstenaeryen beleidt wierden. Dus hebben de Bisschoppen en Graeven, sijnde de Batavieren onder hen verdeelt, te gelijk d'aengrensende volken, yeder die hem naestlaeghen, ooverweldight. Want die van Zutphen, aen geene sijde d'Yssel d'eerste die men ontmoet, sijn onder Gelderlandt getrokken. Die aen dees sijde, welke eygentlijk het Landtschap van Oooveryssel genoemt wordt, en die hunne besondere naemen draeghen, die van de Twent, Salandt en Drente, sijn door de Bis- 1594.

1594. ſchoppen van Uitrecht beheert geweeſt. Maer dat gedeelte van Vrieſlandt, 't welk binnen 't Vlie geleeghen is, heeft, nae langhduerighe weêrſpannigheit, ſigh onder de gewoonten en de heerſchappy van Hollandt moeten ſchikken. Die oover de meyren woonden, hebben den oever teegen oover hen in een oorlogh en afgrijſelijke gevechten ingewikkelt, meermaels ooverwonnen, dan t'ondergebraght ſijnde, om dat de Graeven van Hollandt 't voor een weederweerdigheit opnaemen ter beede te heerſchen, en ſy op hunne aeloude vryheit, en die naer hun gevoelen, by handtveſten der Keyſeren was beveſtight, ſtonden. Dus oover den gemeenen welſtant raedtſlaende, verkooſen ſy eenen uyt den hunnen, dien 't hooghbewint hunner ſaeken wierdt opgedraeghen, onder den naem van Heer. Maer Gröninghen, een ſtadt, die van oudts de ſterkſte in Vrieſlandt is geweeſt, wordt om de bequaeme geleegenheit van d'Eemsſtroom, en de aengrenſingh aen Duytſchlandt verheeven. Hier van daen is 't, dat diê ſtadt, booven haere fiere trotſheit van aerdt, eertijdts hadt darren hoopen, dat ſe als hooft van het geheele Landtſchap, en vervolghens tot aen d'Yſſel heerſchen ſoude. Dan 't geluk des oorloghs deeſe hoop te leur ſtellende, bepaelt ſe de grenſen haeres gebiedts tuſſchen d'Eems en Lauwers, niet ſonder merkelijke laſt der Ommelanden; gemerkt 't vertieren hunner waeren hen verbooden was, ten ſy die alvoorens in de ſtadt te koop gebraght wierden. Tot veſtigingh deeſer moogenheit, nae dat ſe, door verbonden, en 't gebruyk ſigh de naem van reght hadt aengemaetight, heeft men nae uytheemſche vorſten omgeſien, en die meermaelen verandert, aen wien op den eernaem van Beſchermheeren, ſchattinghen betaeldt wierden, met voorbedingh, dat hunne wetten en gewoonten ongekreukt bleeven: dit was voor eenighen tijdt ſeer aengenaem en ſmaekelijk, ſoo langh de Prinſen toeleyden, om de gunſt der gemeenten aen te fokken; welke nae dat ſe door grootheit en afgunſt is verſtorven, heeft doen blijken, hoe ſchaedelijke gevolghen voorbeelden van dien aerdt hebben: ſijnde den Vorſten ingebooren, 't gheen hen eenmael is in handen gevallen, door alle middelen te behouden, en de ſchatten, die men hen heeft begonnen by te ſetten, komt gehoorſaemheit en gewillighe verplichtingh te beſwijken, allerweeghen door gewelt te vervolghen. De ſtadt derhalven halſterrigh, nogh vernoeght met de vryheit, nogh het jok der ſlaevernye duldende, daerenbooven ook veeltijdts door inwendighe geſchillen geſchokt, heeft, uyt weerſin van Heeren, Heeren voor altoos aengenoomen, ſonder deel te hebben aen een geluk, om welk andere volken de waepenen in de handt neemen. Dus heeft ſe 't eertijdts met de Biſſchoppen van Uitrecht beſoght, en ſeedert, uyt vrees voor de Saxen, onder de heerſchappy der Oovereemſche, Gelderſche, en ten laetſten onder den huyſe van Ooſtenrijk vervallen ſijnde, onaengeſien ſoo geweldighe ſchuppinghen, altoos de fierheit haerer glory in den boeſem gedraeghen, behoudende onder die van Ooſtenrijk het reght van hunne eygene magiſtraeten te verkieſen, uytgeſondert eenen geſant des Vorſten, die in de Vergaederingh des Hooghenraedts, welke de kennis der ſaeken raekende de landen was aenbevoolen, de voorſittingh hebben ſoude. Sijnde in deeſen oorlogh, waer in niets onberoert gebleeven is, door geweldighe en ſwaere muyteryen gefoolt, is ſe ten laetſten onder de Spaenſche heerſchappy ter needergeſet, met een ſchijn van vryheit: niet, gelijk andere ſteeden, om verſchil in Godtsdienſt: want als men door verwoede ſtrengheit van plakkaeten de belijders van den nieuwen Godtsdienſt wreedelijk vervolghde, hebben deeſe, alleſints verdreeven ſijnde, ſigh in die ſtadt, als in een veylighe

ver-

Het belegh der Stadt Gronin

Laegh Landt.

Publycque GEBOUWEN

Merkten en STRATEN

A. St. Martens Kerck.
B St. Walburgs kerck.
C Latynse school.
D Franciscani minores.
E Geestlycke maegden.
F Iacobyner clooster.
G Franciscani majores.
H L. Vrouwe ter A:
I H. Geest Gasthuys.
K St. Geertruits gasth:
L St. Iacobs gasthuys.
M Het Raet huys.
N 't Heere wynhuys.

Poorten en Toorens.

O Ooster poort.
P Heer poort.
Q 't Groot rondeel.
R Marwyx pype.
S Æ poort.
T Krane poort.
V Bottinge poort.
W Ebbinge poort.
X Poel poort.
Y Stientil poort
Z Drenkelaers Tooren

1 Breede Merckt.
2 Vis merckt.
3 Bottinge straet.
4 Ebbinge straet.
5 Poel straet.
6 Ooster straet.
7 Gelkinge straet.
8 Heer straet.
9 Peelser straet.
10 Hardinger straet.
11 Folkerdinge straet
12 Schol holm.
13 Brugge straet.
14 Ter Æ.
15 De Iadt straet.

Damster diep.

Schutten diep

...i. in den Iaere MDXCIV.

verblijfplaets, konnen begeeven: maer om dat de Vereenighde Staeten 1594. een heevigh geſchil ontſteeken tuſſchen haer en d'Ommelanden, 't ſy naer waerheit, 't ſy uyt gunſt, ten voordeele des Aedels gevonniſt hadden: is den Spanjaert, looſer ſijnde, der ſteede gunſtigh geweeſt, waer door hem 't beſtier oover d'onderhoorighe landen toeviel: door dit eene gedreeven ſijnde, om den afvallighen Rennebergh te volghen (ſoo geweldigh heeft de wraekluſt en de begeerte om eenen opgevatten haet te voldoen de gemoederen booven alles ingenoomen) hebben ſe hunnen Godtsdienſt en verbonden verworpen. Beſettingh in te neemen hadden ſe, gelijk hier vooren verhaelt is, geweyghert, en dit bedingh met den Koningh gemaekt, die hen nogh meer andere verlightingh van belaſtinghen hadt ingewilligt: maer drieduyſent uyt de gemeente waeren in Spaenſchen dienſt aengenoomen. 't Uitheems krijgsvolk was tot neegenhondert in 't getal in de voorſteeden geleght; lijftoght, grof geſchut en buskruyt was hier in ſoo grooten oovervloet, als naeulijx ergens. 't Leegher wierdt wat verre van de ſtadt ter needergeſlaeghen, op dat het grof geſchut der ſteede te minder ſchaede deede, terwijl men beeſigh was met ſigh teegen gewelt van binnen en van buyten te beſchanſſen en de werken vaſt te maeken. Tuſſchen twee ſtroomtjens, 't Hoorn en Schuitendiep, die, ſpruytende uyt de moeraſſen van de Drente, door de graften van Gröninghen loopen, en door het Reydiep ſigh met de ſee vermengen, ſtrekt ſigh uyt ten hooghe, drooghe en geſonde vlakte. En naer dien men niet maghts genoegh hadt, om de geheele ſtadt t'omringhen, heeft men goedtgevonden die van deeſe ſijde aen te taſten, en van daer den vyandt, wen hy moght aenkomen, te verwachten, ſettende door 't op ſtouwen der gemelde riviertjens alle d'omleggende landen onder waeter. En door ervaerenheit heeft men ondervonden, dat de waeteren naer by de ſteeden geenen meerderen dienſt doen met den vyandt af te keeren, als ſchaede met den beleegherden alle ontſet van buyten te beneemen. Ook heeft de Prins eenighe vaerten doen graeven, om door de ſelfde 't geſchut teegen verſcheyde ſchanſſen, die doorgaens hier en daer door 't landt verſpreidt laeghen, te gemakkelijker aen te voeren. Sommighe die verlaeten waeren, heeft men ſonder moeyte in ſijn geweldt gekreegen. De aenſienelijkſte van allen was de ſchans van Auwaerderſijl, welke den Hopman met meerder ſtandtvaſtigheit, dan de jeegenwoordighe noodt ſcheen te vereyſſchen, verdaedighde; dies de ſoldaeten, brandende in drift om den moort hunner ſpitsbroederen, 't jaer te vooren in de ſelfde plaets gepleeght, te wreeken, brugghen en ladders by een gerukt hebbende, met ſoo geweldigh een vurigheit ten ſtorm aenvallen, dat de oovergaeve, te laet by die van binnen aengebooden, geen plaets kon grijpen; jae ſelfs het teeken en den laſt, om toe te vlieghen niet afgewacht wierdt. Dus gingh 't op een wreeſſelijk moorden, dat door een ſchielijken brandt, by geval ontſtaen, verſwaert wierdt. Deeſe ſchans ingenoomen ſijnde, quam den toevoer te waeter uyt Vrieſlandt vry gemakkelijker in 't leegher; waer by die van Embden ook niet weynigh ſonden, tot dat Verdugo hen door dreygementen afſchrikte, van hunne geneegenheit voor den ſtaet te ſeer te doen blijken. De beleegherde deeden uyt de ſtadt en de voorſtadt eenighe uytvallen, niet ſonder geluk, dewijl die in de nieuwe werken op de wacht laeghen, door den geduerighen reeghen waeren afgemat, en de aenſchanſſinghen, door den yverſught der krijgslieden, met meerder haeſt dan voorſightigheit wierden voortgeſet. Swaerder werk heeft men terſtont by der handt genoomen, en begonnen met graeven allengskens te naederen beyde de ſijden eener poorte, welkers eene door 't bolwerk van

Verhael der beleegheringh.

1594. de wal, d'ander door een buytenwerk wierdt verdaedight. Geweldigh heeft men weederſijts op den anderen geſchooten, en 't grof geſchut doen donderen. Eenen dijk en een werk van aerde opgeworpen weederſtonden eenighermaeten 't ſchieten; brugghen, poorten, toorens en gebouwen wierden om verre geworpen. En uyt onderſchepte brieven aen Verdugo was gebleeken, dat den oovervloet van buspoeder door nutteloos quiſten, en andere toevallen by nae ten eynde geloopen was. Derhalven heeft men hen vermaent, dat, naedemael ſe ſigh van hunne bondtgenooten, die ten deele in Vrankrijk, ten deele door hunne eyghen tweedraght wierden opgehouden, verlaeten, en allerweeghen door de waepenen beſlooten ſaeghen, geen oorſaek van hun eyghen verderf te weeſen. Sy antwoorden, niet als beleegherde, maer als luyden, dien 't geheughen hunner vorighe achtbaerheit, en verſche krachten verhooveerdighden, en in alles, dat ſe nimmer door de voortreffelijkſte veldtooverſten ſtraffeloos aengetaſt waeren. Echter was de geheele ſtadt niet in een gevoelen, en hier uyt rees ſtof tot tweedraght. De Gilden, die omtrent de gemeene ſaeken meerder geſagh hadden, dan hen ſelver dienſtigh was, ſtelden den Magiſtraeten de geheele ſaek in handen, om naer hun welgevallen alles uyt te voeren; onlanghs te vooren, als men de beleegheringh te gemoet ſagh, hadden ſe geſanten om hulp geſonden. Maer de Nederlandtſche ſteeden, ſorgeloos in ſoo gewichtigh een gevaer, laetende ſigh yeder om 't ſeerſt aen geene ſaeke meer geleegen ſijn, dan in den nieuwen landtvooght te behaeghen, gebrak geen kennis om gelt te quiſten, dan wel om dat ten meeſten oorbaer aen te leggen, waerom teegenwoordigh door gebrek aen penninghen de grootſte ſaeken verlooren liepen. Derhalven ſijn 'er geweeſt, die eenen voorſlagh deeden, van de ſtadt den Hartoghe van Brunſwijk oover te leeveren, welken raedt de Graef van Hoohenloo hadt ſoeken door te drijven, op hoop, dat, quam hy te gelukken, hem de landtvooghdy niet ontſtaen ſoude. Maer deeſe hoop heeft de beleegheringh afgebrooken, in 't begin van welk men meermaels was in onderhandelingh geweeſt, thans onder ſchijn van de dooden te begraeven, dan weeder om de gevanghene vry te ſtellen, en veel diergelijke dekmantels: ſijnde hen daer by vergunt ſtilſtant voor weynigh daeghen, welken de ſteedelinghen ten laetſten ook verſoghten verlenght te hebben, om onderwijlen ſeekerer beſcheit van Bruſſel af te wachten; dat hen met reeden afgeſlaeghen wierdt. Jarges, het voornaemſte lidt der magiſtraeten, eertijdts burgermeeſter, en nu Kornel, ſijnde een vyandt van de vreede, en gewaepent met de tongh der Jeſuiten, hadt het ſchuym der behoeftighſte onder 't graeuw, dien uyt het gemeen nogh te hoopen, nogh te vreeſen ſtondt, op ſijne ſijde getrokken. Deeſe dreyghden den geenen die van de vyandt oover en weeder ginghen en die ſigh tot vreede geneeghen toonden ter needer te maeken, ſigh nogh van moorden, nogh van rooven onthoudende. Thans deeden de galeryen en andere werken genoeghſaem blijken, dat hun bederf op handen was. Maer booven al liet het ſigh jammerlijk aenſien, wanneer vuerballen en granaeten by donkeren naght in ſtadt geworpen, door hunnen brandt een helder licht maekten, en die van binnen met hoopen ſaemen rottende en toeſchietende, om hunne huyſen, hunne middelen te redden, of door den brandt vernielt, of door de koegelen ſelfs verſcheurt wierden. Sulx dat ſe ten laetſten niet meer weetende, wat hen te mijden of te verdaedighen ſtondt, de geheele ſtadt met ſchrik en jammerlijk geſchrey vervulden. Hier teegen gaeven de geeſtelijke, en die de Spanjaert door geldt verplicht hadt, hunne beſondere belanghen den naem van getrouw en ſtandtvaſtigh voor den

koningh

Koningh te blijven: en hebbende reets eenighe der gener die in de voorſtadt in beſettingh laeghen ſigh verſtout met ſchuytjens oover de graft te ſteeken, en in ſtadt te koomen, ſijnde door ſommighe geroepen, door andere afgeweeſen, ontſtont'er een heevighe muytery, die in 't begin niet ſonder bloedtſtortingh toegingh, dan korts daer aen door vrees van buyten aen 't bedaeren raekte. De Prins, om, door 't voortſetten van den oorlogh, de beleegherde tot raedtſlaeghen van vreede te brenghen, doet het grootſte raevelijn van allen, dat binnen de graft was, en een ooverblijfſel van 't kaſteel des Hartoghen van Alva, ondermijnen; en, om deeſe liſt onder eenen anderen aenſlagh te bewimpelen, dreyght hy de ſterkten, door 't grof geſchut omverre geſchooten, ſtormenderhandt te willen bemachtighen. Daer by waeren de beſtormers, ſigh gelaetende, als of ſe door den geweldighen toeloop der ingeſeetenen wierden te rugh gedreeven, achter uyt geweeken, en 't buspoeder, in de mijnen verborghen, aen brandt geſteeken ſijnde, is het raevelijn geſpronghen, en een groot getal menſchen geſmeeten in de omleggende graften en verder tot binnen 't leegher: andere ſijn in d'oopeningh der aerde leevendigh bedolven. Ettelijke ſoldaeten (Schotten waeren 't) daer op de breuk beklimmende, om, vervolghende de vluchtende, gelijkerhandt in de ſtadt te vallen, wierden hier in verhindert door 't breeken van de plank, geleght in plaets van d'afgeſchoote brugh; echter hebben ſe de plaets ingehouden, en ſigh door ſakken gevult met ſandt teegen de musketſchooten verſeekert. En nu reets waeren alle de ſoldaeten ontſteeken in een brandende begeerte om dieper in te vallen, eyſſchende alles te vermoorden, en begeerigh om die t'onderſtebooven te keeren. *Deeſe was de ſtadt, door welkers ſnoodt bedrijf alle plaetſen oover Rhijn nu veertien jaeren langh door den oorlogh uytgeput of bedorven waeren. Dat het jammerlijk vernielen van ſoo veele ſchanſſen en ſlooten, en 't verwoeſten der landen, en ſoo meenighen bloedighen veldtſlagh hunne beurt ter wraeke vorderden. Dit ſoude allen anderen ten voorbeelde dienen, den tijdt der ſeeghe door geen ydele halſterrigheit te verwijlen, nogh den ooverwinnaer ſelfs door ſoo fier en trots een antwoordt te beſpotten. Wat was 'er dogh gloryrijker voor den Veldtheer, dan het reght der ſeeghe te werk te ſtellen teegen een weederſpannighe ſtadt, die ſigh oover den moordt en den roof der ſijne als nogh verheughde. Of hieldt hy 't gemeen in hoogher weerde, dan de ſchaede en het ongelijk ſijner maeghſchap, dan de wraek oover ſijne voorſaeten, geen reeden echter was'er om te behouden eene ſtadt, die haere naebueren ondraeghlijk viel, die door geene wetten was te buighen, en die de vryheit der bondtgenooten nimmer ſoude getrouw blijven, waer teegen ſy ſigh t'eenighen daeghe verſettende, hoe merkelijk een bederf ſtont haer beſchooren, of, ſoo die betugelt wierdt, wat anders, dan ſchande.* Dus ſprak men oopentlijk uyt: en yeder hadt ſigh reets ingebeelt braeven buyt uyt ſoo rijke ſtadt te maeken. Maer de Prins, en die hem uyt den Raede van Staeten vergeſelſchapten, oordeelden, dat, om d'ooverighe oorloghsdaeden gelukkigh uyt te voeren, 't geenſints raedtſaem waere, den ſoldaet tot wreedtheeden en ongebondenheit teegen den borgher te gewennen. Dus vondt men dienſtigher 't verſoek en de geſanten der beleegherde te hooren, die, uyt verſcheyde ſtaeten, ſelfs uyt geeſtelijke, beſtaende, buyten de veſten quaemen, en de ſtadt, met al 't gheen onder hun gebiedt behoorde, aen den Staet der Vereenighde Nederlanden vaſt maekten, om, behoudens hunne wetten en gewoonten, op gelijke voet met d'andere bondtgenooten geregeert te worden. Sy hebben beſettingh ingenoomen, ter tijdt en wijle, dat de nieuwe

1594.

Gröninghen geeft ſigh oover.

1594. nieuwe regeeringh door gewoonte ſoude beveſtight ſijn; en geſaementlijk met die van Vrieſlandt Graef Willem van Naſſau tot hunnen Landtvooght. 't In en uytheemſch krijgsvolk is den vierentwintighſten van Hoymaendt onbeſchaedight uytgetrokken. De Prins ſijn intreede binnen de ſtadt gedaen hebbende, heeft den Proteſtantſchen Godtsdienſt herſtelt, de beelden uytgeworpen, en, volgens de bedingspunten, de magiſtraet gekooren, voornaementlijk uyt de ballinghen om hunnen Godtsdienſt, ſullende 't oudt gebruyk voor 't toekoomende plaets grijpen. De geſchillen van Stadt en Lande, die, eertijdts tot waepenen en handtgemeenſchap uytgebarſten ſijnde, nogh niet bygeleght waeren, heeft men geſtelt in handen der Algemeene Staeten der Vereenighde Nederlanden. En ondertuſſchen ſijn van Bruſſel in den Haeghe gekoomen Otto Hartius en Jeronymus Koomans, geſonden als oover beſonderen handel aen de gemaelinne des Prinſen van Chimay, welke vluchtende voor de bitterheit haeres gemaels, ſigh in ballinghſchap in Hollandt ophieldt. Aengaende de vreede hebben ſe, niet naer weerde van ſoo gewightigh een ſaeke, maer

Ernſt handelt by de Staeten door geſanten van vreede.

alleen als in 't voorbygaen, gehandelt, brengende brieven van den Aertshartogh, waer in hy wijdtluftigh *van de laſten en onheylen der oorloghe, en van de vruchten, die ſe met weeder onder hunne voorighe gehoorſaemheit te keeren, en uyt den onderlinghen handel, te verwachten hadden, heeft geſprooken. En dat noyt eenighe geſchillen waeren onſterfelijk geweeſt; dat weynigh oorloghen door de waepenen, de meeſte door vreedehandelinghen geſleeten ſijn. Dan nogh, ſoo men tot nu toe voor eenighe trouwloosheit was bedught geweeſt, immers waere de deught des huys van Ooſtenrijk niet onbekent, nogh hy, als middelaer der vreede, verdacht te houden. En boovendien, dat hy op geene andere hoop ſijn vaederlandt, ſijns broeders hof verlaeten hadt, dan om de Chriſten volken in waere en trouwe eendraght te herſtellen. Den Staeten van hunne ſijde waer niet geraeden, den weelighen voorſpoedt hunner ſaeken, 't hacchelijk verloop hunner vyanden, liever 't meenigherley geval der oorloghe en de keerkanſſen des gelux ten beſten te laeten, dan den tijdt, in welken ſy veel eer den vreede geeven, dan aenbieden konden, waer te neemen.* Hier op hebben de Staeten, van onderen aen beginnende, treffelijk hunne ſaeke verdeedight, en geantwoordt voor hunnen godtsdienſt, wetten en vryheeden, *welke eertijdts by den ooverleeden Keyſer Maximiliaen voor goedt gekeurt, door Mathias, broeder des Aertshartoghen, met de waepenen verdaedight waeren. Dat ſy ſeedert, door de onverſoenelijke verwoetheit der Spanjaerden, tot de waepenen gedronghen ſijnde, het meenigerley geval en lotwiſſel der oorloghe hen geenſints waere onbekent gebleeven, maer dat Godt hen in allerley noodt en ſwaere verdrukkinghen hadt bygeſtaen: en nu, dewijl hunne ſaeken, ſoo door verbonden met maghtighe Prinſen, als door eyghen dapperheit, in ſoo goeden ſtaet gebraght waeren, daer op ſteunende, hem liever d'uytkoomſt hadden te beveelen, dan eenen vyandt, wiens trouwlooſheit men by ſoo gewiſſe ervaerenheit vaek hadt ondervonden, te betrouwen; en om ſonder de koninghen hunne bondtgenooten de waepenen af te legghen, hen ook door onderlingh verdragh benoomen was. Hier aen knooptenſe verſcheyde voorbeelden, om aen te wijſen, dat de vreede hen nimmer dan op bedrogh, of vruchteloos, aengebooden was: en 'er nu niet ſoo veranderlijx voorgevallen, waerom men meerder ſeekerheit hoopen konde. Want verre van daer, dat Philips ſijnen ouden haet den Chriſtelijken vreede ten welgevalle vergeeten wilde; liever hadt hy te dulden, dat den Turk Europe plunderde, dan ſelfs af te laeten van door waepenen en liſten 't inſwelghen van vreemde rijken te beloeren.*

loeren. 't Gheen beweesen was door eyghen brieven van Philips aen Willem Klement, waer in hy hem belaste, den Keyser door beloften om te leyden: daer by doende, dat het geweldt der Turken lichtelijk door geschenken van de Spaensche heerschappy kon afgekeert worden. Ook versweeghen de Staeten niet, *dat de plechtigheden, om den vreede te vestighen den Landtvooghden wierdt aenbevoolen; maer dat het reght en de maght om dien t'onderhouden aen de Heeren stont. En eyndelijk wat hoop, soo langh 't uytheemsch krijgsvolk Nederlandt foolde, en de Spanjaerts, al 't bewint in handen hebbende, d'opreghte meeningh des Aertshartoghen door bittere en wreede raedtslaeghen omverre wierpen?* Men stroyde oover al, om den vreede des te haetelijker te maeken, 't gevoelen van niet weynighe onder de Roomsgesinden, die ontkennen, dat men luyden van verschillenden Godtsdienst is verplicht woordt te houden: en de schaedelijke gevolghen van dit verdichtsel hen wel te reght op 't hooft gedropen waeren, terwijl se alleen uyt sught tot tweedraght allen onderlinghen handel tusschen den menschen afbreeken. Want dat inderdaet die reght en eerlijkheit geene andere paelen, dan hun eyghen belangh, stellen, hunne eerloosheit door geenen dekmantel bewimpelen konnen; en dat hunne trouwloosheit hen niet langh te staede koomt, is, dat sy selfs een voorbeeldt teegen hen selven sijn. Ook hadt het gemeen, 't welk eer dan yemandt des oorloghs wars is, nae dat hunnen haet door 's vyandts versche schelmstukken vernieuwt was, eenen afkeer van alle hoop tot vreede gekreeghen. Want de Spanjaert, bevreest voor de jeught des Prinsen, roemrughtigh door soo veele ooverwinninghen, en 't verbondt met twee Koninghrijken, hadt, om de grootheit van 't gevaer, soo verre alle schaemte voor eerloosheit ter sijden gestelt, dat hy, moordenaers gekocht hebbende, toeleyde om door yeder moordtsteek in 't besonder uyt te voeren, 't welk geheele leeghers naeuwlijx souden te weeghe brenghen. En noyt is 'er eenighen tijdt geweest, dien de schandelijkheit van diergelijke schelmstukken meer haetelijk maekte, soo dat niemandt een opreghte vreede verwaghte van hen, die sonder eenigh ontsigh oover alle krijgsreghten heen stapten, en de paelen die den haet sijn voorgestelt soo verre te buyten ginghen. In dit selfde jaer, dat men versoght in handelingh te treeden hebben een Priester van Naemen, en daer nae ook een soldaet, die oovergeloopen was, voorgekoomen op vermoeden, getrokken uyt de ongestaedigheit hunnes weesens, gelijk ooverlegginghen van soo gewichtigh een schelmstuk swaerlijk te bedekken sijn, daer nae uyt vrees voor folteren, geoopenbaert den geheelen handel der aenslaeghen, die op den persoon des Prinsen, op sijnen broeder Henrik Frederijk, en op andere uytsteekende mannen in de Republijk waeren toegeleght: op yeder om besondere reedenen; op Leoninus, om dat hy de party des Koninghs hadt verlaeten: op Aldegonde, om dat hy Parma tot trouwloose hoop teegen den Koningh opgeruyt hadt: op Oldenbarnevelt, om dat men hem geloofde teegen den vreede te sijn. De naemen der moordenaers waeren Michiel Renichon, en Pieter du Four: maer met meerder reedenen verdienen de eerste smeeders van dit schelmstuk by naeme gestelt te worden, die, sijnde personaedjen van soo uytsteekende luyster, en in staet van glory te behaelen, sigh tot die schendighe daedt verplicht hebben. Fuentes dan en Ibarra, Spanjaerts, en Stanley, die Deeventer verkocht hadt, en onder de Nederlanders la Motte en Barlemondt, erfgenaem des ouden haets teegen den huyse van Nassau, en daer beneevens Assonville, die sigh eertijdts met de moordt des Prinsen van Oranjen hadt besoedelt, wierden door blijken by de misdaedighe gevonden, of

1594.

Renichon en du Four, omgekocht van den Koningh en andere grooten, om den Prins en verscheyde hoofden in Nederlandt te vermoorden.

1594. door hunne vrywillighe bekentenis, nae dat hunne doodt beslooten, en 'er in 't ontdekken der meedeplightighen geen belooningh te hoopen was, aen den dagh gebraght. Ook wierden verhaelt de beloften en aentroostinghen des Aertshartoghen: aen Renichon in 't besonder, dat hy hem rijkelijk en ten oovervloet beloonen soude: aen du Four, met deese woorden: *soo ghy volbrenght, 't gheen ghy my belooft, dat ghy den dwingelandt om 't leeven brenght, sal de reghte wegh nae 't Paradijs voor u oopen staen.* En men vondt 'er, die door dit bewijs sijnen aerdt, dien men voor vreedtsaem hadt geoordeelt, in teegendeel uytleyden, en wilden gelooft hebben, dat hy die besaedighde seedigheit in weesen alleen gemaekt hadt, om soo bijsteren verwoetheit te bedekken. Immers Koomans en Hartius, die, toen dit schelmstuk van Renichon uytbrak, nogh in Hollandt waeren, ontkenden, dat den Aertshartogh in eenighen deele daer aen schuldigh was; daer by doende, dat ook Barlemondt bereydt was, soo men hem vrygeley van den Staet en gijselaers vergunde, sigh in persoon teegen dien laster te verantwoorden. Maer dewijl men hem op geenen anderen voet wilde laeten koomen, dan om, soo hy oovertuyght wierdt, straf te ontfanghen, is die voorwaerde verworpen. Om dien selfden tijdt wierdt Luidewijk Lopez, Portugees, maer van Joodtsche afkoomst, Geneesmeester in Engelandt, in hechtenis genoomen, die, door bewijsen en brieven oovertuyght sijnde, dat hy, mits genietende een somme van vijftighduysent dukaten, hem van den Spanjaert belooft, hadt hoop gegeeven, van de Koninghin door vergif om 't leeven te brenghen, neevens sijne meêplichtighe die misdaedt met de doodt geboet heeft. De aenlegghers van dit werk noemde men te sijn Christoffel Morus, en den Graef van Fuentes, beneevens Stephanus Ibarra, die sigh toen te Brussel ophielden: dan Elisabeth, sigh genoeghende met die door brieven aen den Aertshartogh kortelijk oovergehaelt te hebben, betichte de Jesuiten met dusdaenighe gruwelen, hen noemende by naeme, en versoght, dat se haer ten gemeenen voorbeelde wierden oovergeleevert; niet op hoop van dit te verkrijgen, maer om den Spaenschen naem des te haetelijker swart te maeken. Meer diergelijke aenslaeghen van andere sijn 'er aen den dagh gekoomen; en is te verwonderen, hoe groot een meenighte van menschen sigh ontdekt hebben, welker lichtveerdigheit in 't beelooven en in 't aenbrenghen van 't schelmstuk eeven groot was. Op 't eynde deeses jaers is den haet op de Jesuiten in Vrankrijk seer verswaert door eenen Jan Chastel, hunnen leerlingh, dien sijne meesters diets gemaekt hadden, dat eenen Koningh, leevende buyten de gemeenschap der Roomsche Kerke, geen reght tot de kroon hadt. Dees dan heeft den Koningh in sijn weederkeeren uyt Pikardyen nae Parijs, met een mes nae de keel gesteeken, maer sijne majesteyt het lichaem buygende, quam de stoot op eenen tandt aen. Dit schelmstuk heeft het Parlement van Parijs, niet vernoeght met de straffe des selven, geboet, door het slechten van het huys sijner ouderen, op welkers erf ten spiegel gestelt wierdt een vierkante spits van marmersteen, inhoudende 't vonnis gestreeken oover soo lasterlijk een voorneemen; als ook met het bannen der Jesuiten uyt Vrankrijk. Want op deese insonderheit leyden en Hollanders, en Engelsche en Fransche de schuldt van diergelijke feyten, als die door lof van Godtsvrucht en dapperheit de jeught ontsteeken tot dusdaenighe gruwelen, daer by doende eenen oovervloedt van voorbeelden gehaelt uyt den rijken schat der aeloudtheit, hoe meenighwerf een besondere stoutheit hadt bestaen dwingelanden, die 't gemeene heil te gronde hielpen, den voet te lichten. Van deese orde sal ik, naerdien ons hier geleegenheit verschaft

Lopez van den Koningh in Engelandt gesonden, om Elisabeth door vergif om te brenghen, wordt met de doodt gestraft.

Chastel pooght, door 't aendryvẽ der Jesuitẽ, den Koningh van Vrankrijk te vermoorden. Die gestraft sijnde, worden de Jesuiten uyt Vrankrijk gebannen.

verſchaft is, en geene andere grooter gewicht aen de party hebben toegebraght, een kort verhael maeken. Den Stichter dier orde is geweeſt Ignatius Lojola, die in den oorlogh van Navarre, voor Pampeloone, door een wonde verſwakt ſijnde, ſijn als nogh dapper en krijgshaftigh gemoet tot geruſter ſorghen hadt gewent: waer by nogh quam de eerſught om een geſlaght en maetſchappy te ſtichten, aen welke hy, op hoop van haere toekoomende grootheit, niet, naer gewoonte van dien tijdt, den naem van eenigh uytſteekendt perſonaedy, maer dien van Jeſus ſelve heeft gegeeven. Met deeſen t'ſaemen gerot ſijnde die in nieuwigheit behaeghen ſchepten, hebben ſe, met ongeloofelijke drift en nyverheit geviert inſonderheit twee ſaeken, de maght des Roomſchen Paus en de rijkdommen van Spanje: en ſijn ſy d'eerſte geweeſt, die de vervallende ſaeke t'eenen treffelijken ſteun gedient, en onberiſpelijke ſeeden, beneevens goede konſten, tot nu toe verwaerlooſt, ingevoert hebben, en ſigh meermaelen gequeeten door meenighvuldighe twiſtſchriften teeghen verſcheyde geſintheeden in Godtsdienſt, welke in die tijden den vyandtlijk Roomſchen ſtoel beſtreeden. Dapper is den aenwas hunner glory in Amerika en Indien geweeſt, terwijl ſe aldaer onder die woeſte volken de heerſchappy van Philips door hun Chriſtelijk onderwijs uytbreiden. En doorluchte wonderteekenen, als hen ſelven weedervaeren, worden, mits de vergeleegenheit der landen, door ſtout opgeeven der verſeekeraers en lichtgeloovigheit geroemt. Andere loffelijkheeden, 't ſy dan inderdaedt of alleen in ſchijn, vindt men onder hen in oovervloet. Daer ſijn 'er in welke trouw en ſchaemte vereyſcht wordt. Groot is hun geſagh op de gemoederen van 't gemeen, om de heyligheit hunnes leevens: en om dat ſe, ſonder loon te neemen, de jeught in taelen en leſſen der wijſheit onderwijſen. In elke ſtadt, en in yeder landtſchap, hebben ſe hunne ooverhoofden; een wordt 'er door de geheele werelt booven hen allen geſtelt, te meerentijdts een Spanjaert. Sy gebieden wijſſelijk, ſy gehoorſaemen getrouwelijk. Die in hunne orde oovergekoomen ſijn, woonen niet alle te ſaemen: 't ſcheen een al te enghen bepaelingh te weeſen, den aenwas hunnes eedtgenootſchaps binnen de mueren eener wooningh te beſluyten: want ſelfs gehuwde mannen ſigh onder hen begeeven, en niets is 'er, dat hen eer geleert wordt, als de vreeſe des doodts en alle menſchelijke hertstoghten uyt te ſchudden. Maer voornaementlijk worden by hen ingenoomen, die eenigh beſonder voorreght booven andere hebben; 't ſy door uytſteekenheit van geeſt, 't ſy door aedelijke afkoomſt, of door rijkdommen. Van yeder weeten ſe ſigh te dienen, want niet min voorſichtigh ſijn ſe in 't onderſcheyden, dan in 't uytkieſen der vernuften; nae dat ſe hoopen, dat ſigh yemandt in welſpreekenheit, of door ſchriften ſal beroemt maeken. Door den aedel hunner meedegenooten vinden ſe eenen toegangh tot de gewightighſte raedtſlaeghen, om hunne ſchranderheit in 't naeſpooren, en om dat tot het uytvorſchen van geheymen geen heftigher pijnbank is, dan de Godtsdienſt. Door erfbegiftinghen en geſchenken trekken ſe groote rijkdommen naer ſigh, welke konſten, ſchoon ſe laetſt gekoomen ſijn, hen in korten, booven alle voorighe ordens, in achtbaerheit en rijkdom hebben doen uytmunten; ſijnde dienthalven, en om dat d'uytſteekenheit hunner ſeeden in teegendeel die van alle andere ſchijnt te beſchuldigen, in hunnen haet gekoomen. Maer hunne benijders te booven gekoomen, hebben ſe der Prinſen hooven in, door een loffelijke gemaetightheit: gemerkt ſy, gebruykende den middelwegh tuſſchen een ſlaefachtighe gedienſtigheit, en een droeve laetdunkenheit, de gebreeken der menſchen nogh vlieden,

1594.

Beſchrijvingh der Jeſuiten.

1594. nogh naevolghen. Dit geſelſchap is het voornaemſte werktuygh der Spaenſche heerſchappye, waer door hy eendraght in ſijn rijk houdt, waer door hy andere buyten in roeren ſtelt. Want hebbende ſigh ingeboeſemt in de gemoederen der geener, die den Roomſchen Godtsdienſt aenbidden, door Vrankrijk, door Engelandt en ſelfs door Hollandt, ſpreeken ſe onder deeſe wijtluftigh voor, aldaer teegen een opperhoofdighe regeeringe: en niet teegenſtaende hen op lijfſtraf den intreê binnen de paelen is verbooden, des echter ſchrikt hen ſulk gevaer niet af van dat te beſtaen, en heymelijk in te ſluypen. Dan de Keyſer, hoewel de vreede reets verworpen, en door de ſchelmſtukken, die ik verhaelt heb, gehaet was, hield niet op van noghmaels een verſoek te doen; voorwendende de gemeene belanghen van geheel Duytſchlandt, om d'eer en achtbaerheit ſijns broeders te beſorghen. En, op dat hy niet ſcheene alleen door reedenen aen te maenen, hadt hy te weeghe gebraght, dat op den Rijxdagh gehouden tot Reegensborgh, uyt de Vorſten en ſteeden, beſlooten wierdt, den geenen die halſterrigh voortvoeren in ſigh ſelven en hunne naebueren door de jammeren eenes altoos duerenden oorloghs te bederven, door gewelt van waepenen daer toe te dwinghen. Al 't welk, gelijk 't maer een ydel opgeeven was, en niet geſchaepen immer woorden en dreygementen te ſullen oováerſchrijden, daer voor ook aengenoomen wierdt. Want naerdien den Turk, ſoo oyt, voornaementlijk in die tijdt, dreyghde de ſteeden in Hungaryen te oovervallen, hadden de ſorghen en krachten van Duytſchlandt voor die van buyten niet ten ooveren. Dit ſelfde jaer was het den Staeten der Vereenighde Nederlanden een uytſteekende glory door Jakob Koningh van Schotlandt genoodight te worden, om, neevens de Koninghen van Vrankrijk, Engelandt en Denemarken, te ſtaen oover de pleghtigheeden omtrent den doop ſijns ſoons, des eerſten, die hem ſijne gemaelinne, doghter des Koninghs van Denemarken, gebaert hadt. Welke eere beantwoordt wierdt met een mildaedigheit beweeſen door uytſteekende ſchenkaedjen voor het koninghlijk kindt, dat den naem van Henrik Frederijk wierdt gegeeven. Te gelijk hebben de Staeten by deeſe geleegenheit vernieuwt hunne oude vriendtſchap met de Schotten, en de reghten van onderlinghen handel tuſſchen de volken, beneevens alle andere verbonden met de Prinſſen van Nederlandt, en ten laetſten met Karel, gemaekt. Maer te vergeefs heeft men gearbeidt tot een onderlinghe vereenigingh van waepenen met Schotlandt, Denemarken en de Duytſche Vorſten met hem vermaeghſchapt, die in een veylighe en ongemoeyde ruſt ſaeten; nogh ſtofs genoegh hadden, om ſigh in eens anders oorlogh in te wikkelen. Men hadt wel inderdaet eenighe hoop gekreeghen by Schotlandt, dat niet ſonder reeden was verbittert op de Spanjaerts, die ſeedert eenighe jaeren herwaerts de ruſt van dat rijk door partyſchappen ontruſt hadden: waer door men meerder ſtrengheit teegen de Roomsgeſinden heeft in 't werk geſtelt, en den haet hier uyt nogh hoogher gereeſen ſijnde, wierden 'er gevonden, die de reghtveerdighe hoop van Koningh Jakob op 't rijk van Engelandt de doghter van Spanjen toeweeſen, met reedenen die voorwaer ſonder grondt en vol ongerijmtheit waeren, dan die echter de bereydtwilligheit ſijnes gemoets om hem te verongelijken uytweeſen: maer en den Schotſen Koningh en d'andere Vorſten wierpen d'een op d'ander den aenvangh van ſigh teegen die moogenheit, die allen ontſaggelijk was, te verſetten, willende niemant d'eerſte ſijn. Het geſantſchap, welkers hooft Walraef van Breederoode, gebooren uyt doorluchten huyſe, het woordt voerde, en d'eere van den Staet bewaerde, vergeſelſchapt met Jakob Valk, door Enge-

De Keyſer geeft voor, dat hy de Vereenighde landen door de waepenē tot vreede dwinghen wil.

De Staeten worden door den Koningh vā Schotlandt genoodight op den doop van den Prins.

Derſelver mildaedigheit omtrent het Koninghlijk kint.

Engelandt weedergekeert ſijnde, heeft met die Koninghin oover de ſaeken hun gemeen verbondt belanghende geraedtpleeght. Aldaer is gebleeken den yverſucht van Eliſabeth oover de ſchenkaedjen, waer door men hadt gepooght de gunſt des Koninghs van Schotlandt te winnen; verwijtende de Koninghin hen een ſoo ontijdighe grootdaedigheit, als welker behoefte ſelfs uytheemſche hulp van nooden hadt: en niet ſoo ſeer door den gewoonelijken aerdt der koninghen, die niet kan dulden, dat ſigh mindere moogenheeden pijnen om de hoogheit hunner kroone te bereyken, als om dat die looſe vrouw, en welke onder de ſterkſte ſteunſelen haerer moogenheit hieldt, de erffenis der kroone in onſeekerheit te houden, noode ſagh, dat eenen Prins, de naeſte aen haer rijk en in bloede, haer door allerley gunſt en eerbewijſen der naebueren ten erfgenaem geſchikt wierdt. Dies voordert ſy, naer gewoonte in haere gramſchap, den Staeten een gedeelte hunner oude ſchulden, en dreyghde, ſoo men haer niet voldeede, met den Spanjaert vreede te maeken: al 't welk met alle beleefheit ontleyt ſijnde, hen eenighen tijdt in ruſt gelaeten heeft. En ondertuſſchen heeft men, om alle reeden van miſnoeghen wegh te neemen, haere begeerte ingewilligt, en volghens dien ſcheepen en geldt tot verſterkingh van haere vloot gegeven, om daer meede de Spanjaerts uyt Bretagnien te weeren. Want de vyandt ſigh op die geweldighe ſeehaevens verlaetende, beloerde het meeſterſchap ter ſee, welke langhs Vrankrijk en Spanjen heen ſpoeld, van d'eene en d'andere kuſt: Waer door en Engelandt in vrees ſtont, en dien van Hollandt de veylighe vaert nae 't Weſten benoomen was. De vlooten vereenight ſijnde hebben den vyandt uyt de meeſte ſterkten langhs de ſeekuſt verdreeven. Maer in de geweſten Ooverrhijn is, nae 't inneemen van Gröninghen, den oorlogh geſtaekt: hoe wel 'er andere dinghen, die hoop van voorſpoedt, en den loon des arbeidts beloofden, konden ter handt getrokken worden: maer op 't aenhouden van Buſenval, geſant van koningh Henrik, heeft men billijker geoordeelt, nae ſoo gunſtigh een beloop van eygen ſaeken, nae die van de bondtgenooten om te ſien, gemerkt den oorlogh toen op de grenſen van Vrankrijk en Nederlandt heftigh voortgeſet wierdt. Eenighe waeren van gevoelen, dat het nutter ſijn ſoude het krijgsvolk t'huys te houden, en den koningh met geldt te ſtijven. Maer hier teegen verſette ſigh Buſenval, verklaerende, dat de koningh hadt geleert ſigh beeter van volk dan geldt te dienen. En daer op heeft men ſijn voorſtel in ſoo hooghen achtingh genoomen, dat en de uytſteekende hoop en de koſten reets gedaen tot eenen nieuwen veldtoght, van ſtonden aen ter ſijden geſtelt wierden. 't Spaenſch krijgsvolk, dat tot nogh toe op de grenſen van Vrankrijk in hun muyten hadt volhart, wierdt, nae dat het geldt en quijtſcheldingh hunner ongebondenheit ontfanghen hadt, buyten de ſteeden geſlooten ſijnde, om door leedigheit niets ſnooders te beſtaen, onder 't beleidt des Prinſen van Chimay nae 't belegh van Kamerijk gevoert. Want deeſe ſtadt, welke koningh Philips eertijdts beſeeten heeft, hadt Baligny, gelijk wy verhaelt hebben, uyt de naem der Franſche heerſchappy verſeekert en in ſijn geweldt gehouden, ſijnde door Henrik Prins gemaekt; en hier uyt ſtroopte hy op de naebuerighe landen. Hen gebrak al 't gheen men gewoon is in beleegeringhen by der handt te hebben, en ſelfs leevens middelen. De Spanjaerts echter, om niet te ſijn ſonder yets te doen, beſlooten de ſtadt van verre; en hielden ſlordighe waght, ſijnde veel eer een ſchrik voor de landen hunner vrienden, dan voor hunne vyanden, en niet verder verandert, dan dat ſe de baldaedigheeden hunner muyteryen onder een heerſchappy pleeghden. Somwijlen haelden ſe ook eenen roof uyt Vrankrijk.

1594. *Waer over Eliſabeth haer miſhaeghen toonde.*

Welke den Staeten een gedeelte der ſchulden afvoordert.

Chimay beleeghert Kamerijk.

1594. rijk. Dogh Henrik, hebbende de meeste weêrspannelinghen gedempt, was nu eyndelijk Koningh inder daet geworden, en in krachten soo versterkt, dat hy, die tot nogh toe naeulijx 't sijne beschermen konde, sigh nu ter wraeke en met dreygingh van gelijke vergeldingh vaerdigh by de handt toonde: dies hy Philips selfs eerst door een verklaeringh te last geleght heeft, *dat hy, selfs sonder eenigh waerschijnelijk voorgeeven, de vreede, voor vijfentwintigh jaeren tusschen hem en Vrankrijk gemaekt, gebrooken hadt. Dat, hem belanghende, hy sigh vernoeght hieldt met het rijk sijner voorsaeten, 't welk, door de voorsienigheit des heemels, in sigh selven maghtigh genoegh en heerlijk was, sonder dat hy gesint was eens anders te bekruypen; en dat hy geen reeden van oorlogh met de naeburighe steeden der Nederlanden hadt, dan die hem sijne vyandtlijke feyten gegeeven hadden.* Dies hy die van Henegouw, Artois en andere de dienstbaerheit der Spaensche heerschappy onderworpen, aenmaende, *het uytheemsch krijgsvolk, ongesien by al de weerelt, en hen die het te dulden hadden soo ondraeghlijk, dat het niemandt, of hy en waer vyandt, straffeloos gehaet hadt, van den Franschen boodem, en uyt het landt van Kamerijk te verdrijven. 't Welk indien 't binnen den bepaelden tijdt niet achtervolght wierdt, sy de selfde schichten, die nae hem geschooten waeren, in hun landt te wachten hadden: hun stilswijgen soude hy voor weygeringh houden.* Waer op eevenwel de steeden niet hebben durven antwoorden: maer Philips, die eerlangh ook een plakkaet liet uytgaen, heeft, naer verhael van sijne sorghe en yver voor den Roomschen godtsdienst, en sijn verbondt met Vrankrijk, gelast den Prins van Bearn (want hy hem geenen anderen naem gewaerdighde) die te vergeefs sigh pooghde voor beschermer eenes Godtsdienst, welken hy altoos hadt bestreeden en voor Koningh van Vrankrijk, uyt te geeven, allesints met de waepenen te vervolghen. Te spaede wierden deese schijnreedenen van reght voorgewendt, nae dat se een geheel jaer langh op de grensen van Nederlandt de trompet des oorloghs geblaesen hadden. Tot veldtooversten van dien uytheemschen oorlogh heeft Henrik gekooren de la Tour, Burggraef van Turenne, die toen met de waerdigheit van Hartogh van Bouillon bekleet was, en vermaert door maeghschappy aen Maurits, wiens suster Elisabeth, gesprooten uyt den huyse van Bourbon van Moeders sijde, hy ten huwlijk hadt gekreeghen. Des te reghtveerdigher was de sorghe, om eenen Prins, die hem, booven 't reght des verbondts, door besondere maeghschappy verknocht, en in blaekende jonste des koninghs was, door hulp en glory van oorloghsdaeden, te verhooghen. Men vondt geraeden den oorlogh in 't landt van Luxemborgh te voeren, om dat de Italiaensche en Duytsche wervinghen dien wegh moesten doortrekken: want die van Hollandt hoopten, dat, soo de nieuwe troepen konden buyten gehouden worden, de oude, die nogh seer veel, nogh ook eendraghtigh waeren, door toedoen van de Nederlanders alleen, of door vereenigingh van waepenen souden t'onderschepپen sijn. Maer Philips van Nassau, die sigh met achtentwintigh vendelen knechten (hebbende de Staeten, die maer twintigh belooft hadden, 't getal van selfs verhooght) den koningh te hulpe spoeyde, kreegh onderweeghen kondtschap, dat Karel van Mansfeldt, versterkt met vierduysent Switsers, tusschen beyden swierde. Derhalven neemt hy, om sijnen wegh te verseekeren, met sigh vijf vaenen ruyters, onder 't beleidt van den kolonel Veer, en trekt met sijn heyr in slaghorde, om Mansfeldt, die hen op de hielen volghde, geen oopen t'sijnen voordeele te geeven, oover de Moeselstroom door de grensen van Mets: want van alle de weeghen

De koningh van Vrankrijk maent die van Henegouw en Artois aen het Spaensch krijgsvolk te verdrijven.

Dien Philips belast allesints met de waepenẽ te vervolghen.

Den François vint geraeden den oorlogh in Luxemborgh te voeren.

Philips van Nassau wordt den François te hulp gesonden.

ghen innewaerder hadt de vyandt ſigh alvoorens meeſter gemaekt. 't Grootſte gedeelte der ruytery, dat den doortoght door Duytſlandt of verkreeghen, of met geweldt geoopent hadt, is weeder nae Hollandt gekeert. De langhe reys heeft een groot getal peerden weghgenoomen. Maer grooter was de ſchaede voor de party, om dat de ruytery verre van huys in ongebondenheit leevende, door rooven en vrouwenſchenden de gemoederen van veelen, die, of om den godtsdienſt, of om andere oorſaeken, dien van Hollandt begunſtighden, afkeerigh gemaekt heeft. Maer den Hartogh van Bouillon, dien wel bevel om ſaeken van 't grootſte gewight t'onderneemen was gegeeven, dogh geen genoeghſaeme maght om die uyt te voeren, en niet darrende 't belegh van Luxemborgh beginnen, nae dat hy de troepen t'ſijnen onderſtant geſonden hadt ontfanghen, is, reets diep in den Herfſt, nae Parijs vertrokken, om aldaer te raedtpleeghen. En d'uytkoomſt heeft doen blijken, dat men ſigh met het ſenden der hulptroepen, tot merkelijk voordeel in het rooven, tot groote ſchaede en gevaer van den Staet verhaeſt hadt. Dogh dat men door de ſchielijke en ſtrenghe vroſt niet tot in 't hart van Hollandt is door gebrooken, was niet ſoo ſeer door voorſorghe en beleydt der beſchermers, als door 's vyandts onheylen, verhindert. Want de muytery was in 's Koninghs leegher oovergevlooghen, en 't eynde der vooríghe beroerte is 't begin der volgende geweeſt. Die verwoetheit heeft alle andere, en door haere grootheit, en door de ſtrengheit der teegenmiddelen, verre oovertroffen, om dat 'er niet alleen geſtreeden wierdt tuſſchen beſondere regementen, maer tuſſchen de Landtaerden, en niet alleen omtrent de grenſen, maer ſelfs in d'ingewanden van Nederlandt, en de afgunſt, de gierigheit der krijgsluyden, oude oorſaek tot baldaedighe ongebondenheit, ontſteeken hadt. De Italiaenen, een volk yverſuchtigh van aerdt, ſiende dat den Spanjaerts hunne ſoldy betaelt was, en men hen die ſchuldigh bleef, hebben dit ter ſijden ſtellen voor eenen hoon opgenoomen. Eenighe weynighe vielen eerſt klachtigh, *dat van toen af de belooningh hunnes arbeydts en hunnes bloedts verlooren was, ſeedert den Hartogh van Parma, die vaſte ſteun ſijner party, en een reghtveerdigh ſchatter der deughden omtrent allen, door hoedaenighen doodt het dan waere, ooverleeden ſijnde, den Spanjaert in vreughde en baldaedighen hooghmoedt hadt doen uytbarſten. Dat ſy nu oopentlijk verſmaedt, en geringeloort wierden, naer de driften begeerlijkheit van weynighe, die met den imborſt des Aertshartoghen, en de koninghlijke ſchatten ſpeelden: maer dat ſy voorwaer ook waepenen hadden, om hunne ſchult op die landtsdieven te verhaelen, en dat hen 't exempel niet miſ haeghen konde, in een ſaek die ſe ſelfs gepleeght hadden: of darde ſigh yemandt daer teegen verſetten, die ſoude gewaer worden, wat mannen Italien uytleevert, die ſeegepraelſter, welke eertijts 't rechte Spanjen ooverheert hadt, een heel ander als 'er heedensdaeghs genoemt wordt, dat inder daet niet anders was als een vuyle ſaemenrottingh der ſnoodtſte volken, die oovermoedt en wreetheit in plaets van alle deughden hebben.* En nu waeren 't niet alleen ſlechte rotgeſellen, maer de dapperſte ooverſten, die de ſelfde tael voerden; door welke prikkelen genoopt, ſigh alle vendelen van dien landtaerdt, als onſinnighe, nae Sichem begeeven hebben; welk ſteedtje in Brabandt hen ſoo ten opſight van haere ſterkte als geleegenheit aengeſtaen heeft, waer uytſe door het platte landt tot voor de poorten van Bruſſel op roof liepen. Hier by hebben ſigh gevoeght meer andere volken, Françoiſen, Yren, Albanoiſen, en ſelfs oude ſoldaeten uyt Italien, die eertijdts in Nederlandtſchen dienſt geweeſt waeren, onder voorgeeven van vreede, en op hoop

1594.

Wederom nieuwe muytery onder 's Koninghs krijgsvolk.

1594. hoop van belooninghen, hebbende niemandt uytgeslooten, dan de Spanjaerts, en, 't gheen men selden siet in diergelijke beroerten, daer by waeren de Ooverſten, als of het om de glory van elken landtaerdt hadt te doen geweeſt, niet met eenigh reght van moogenheit, maer geſagh hebbende, nae dat yeder ſigh in uytſteekent muyten by den ſoldaet aenſienelijk gemaekt hadt. De hopmanſchappen wierden van dagh tot dagh gekooren. De baniere hunner partyſchap, welke ſy uyt krijgsboertery de Republijk noemden, voerde eenen byeſwerm, vliegende de Koningh voor uyt. De landen hadden ſe onder brandtſchattingh geſtelt, en voorts belaſtinghen op alle goederen, die uyt het landt gevoert wierden. Maurits en der Hollanderen heymelijke konſtenaeryen ſtookten deeſe muytery, uyt vrees, dat, quaemen ſe ſigh weeder te vereenighen, hen eenen onvoorſienen ſlagh moght op den hals vallen. Aengeſien nu, door een langhe en ſtrenghe vroſt, die bynaer tien weeken achter een geduert hadt, de moeraſſen en ſtroomen ſoo ſterk bevrooſen waeren, dat 'er geſchut kon oovergevoert worden. Waer by de wegh, terwijl 's vyandts landt, van gene ſijde door den Franſchen oorlogh, van deeſe door hunne muytery, geſtroopt wierdt, eerſt, om 't gebrek te verſwaeren, hen allen toevoer van leevens middelen afgeſneeden, en korts daer aen weederom tot hooghen prijs toegeſonden ſijnde, 's landts inkoomſten geſtijft wierden. Derhalven ſijn ſe minnelijk gehoort, die ſy hunnen t'weeghen aen den Prinſe geſonden hadden, met vertoogh, dat ſe aen den Spanjaert niet door eenigh reght van geboorte, maer alleen door ſoldy verbonden waeren; en dat, wanneer men hen die niet betaelde, ſy in teegendeel ſigh van hunne verbintenis ontſlaeghen hielden; en dat, indien ſigh yemandt wilde verſetten om hen te dwinghen, ſy ſigh van de wet der natuere, die de minſte dieren t'hunner verdeedigingh was ingeſchaepen, dienen ſouden. Dies men met hen beſtant gemaekt heeft: ook hadden ſe brandtſchattingh van het landt van Kuyk, 's Prinſen Vaeders erfgebiedt gevoordert, en Herman van den Bergh ruſte ſigh toe, om de weygerende boeren de ſterke handt te bieden, verſoekende den Prinſe ten minſten dat te willen toelaeten. Maer van gelijken heeft men hier grooter ſorghe gedraeghen voor ſoldaeten, die 't geweldt der vyanden verſwakten, dan voor een weereelooſe meenighte. Nae dat deeſe dinghen te hoof, en ſelfs door den mondt der Spanjaerden, ten arghſten oovergedraeghen waeren, liepen de gevoelens verſcheyden, ſijnde 't oordeel van eenighe, dat men hen door ſachtheit trachte te winnen; andere, forſſer van aerdt, en ingenoomen met eenen haet teegen dien landtaerdt, meenden, 't waere raedtſaemer een exempel te ſtellen, op dat de ſoldaet ſigh niet gewende, t'elkens, als de penninghen juyſt op den vervaldagh niet gereet laeghen, alle gehoorſaemheit uyt te ſchudden. Ook is waer dat de ſachtſinnighſte gemoederen, aenmerkende den tijdt, ſigh tot gramſchap geterght vonden, om dat ſe, wanneer men hunnen dienſt hooghſtnoodigh hadt, nae geene voorſlaeghen hadden willen luyſteren: dan hierentuſſchen bleef den muytelinghen niet onbekent, dat ſtrenghe beraedtſlaeginghen teegen hen gehouden wierden; maer ſy wiſten, mits hunne ingeboore geſleepenheit, booven dien door omgekofte verſpieders van alles bericht te krijghen. En ſelfs eenighe grooten begunſtighden den Italiaenen, uyt haet en ondraeghlijkheit der Spanjaerden. Van lijftoght, krijgsbehoeften en al 't gheen ten oorlogh dienſtigh is, waerenſe maer tamelijk voorſien, toen de Spanjaerts met een ſterke maght ſigh nae 't ſelve geweſt begaeven: en ſigh in 't eerſt gelieten heel andere aenſlaeghen voor te hebben; maer ſiende dat ſe in diergelijke konſtenaeryen den

Langhe en ſtrenghe vroſt in Hollandt.

De Vereenighde Staeten maeken beſtant met de muytelinghen.

den Italiaenen geenſints opmoghten, is 't hen ernſt geworden alle wee- 1594.
ghen en uytganghen te ſluyten, om de beſette uyt te hongeren. Eer-
langh daer nae ſijn ſe ook handtgemeen geworden, en 't beſtormen der ſchanſ-
ſen geſchiede niet ſonder bloedtſtortingh : ſijnde de wreetheit ſoo groot,
dat men verhaelt eenighe in 't leegher der Spanjaerden heymelijk om 't
leeven gebraght te ſijn, die, door voorſienigheit of andere beweegingh, een
afgrijſen van duſdaenighe raedtſlaeghen gehadt hadden. En dit voorwaer
kon nu niemandt dulden, dat ſoldaeten, die maer onlanghs met de ſelve
muytery beſmet geweeſt hadden, in andere wreeken wilden een baldae-
digheit, welke ſy ſigh ſelfs ſoo dikwils vry ſtelden. Dus hebben ſe beyde
ingevoert een exempel van ſeer ſnooden gevolghe; deeſe, door dien ſe
volken, verbonden onder eenen ſelven eedt, door onderlinghe moordt
verwoet maekten; gene, in dat ſe, voor vyanden gehouden ſijnde, hulp
van de vyanden verſoghten. Want eerſt hadden ſe ſigh tot den koningh
van Vrankrijk gewent, en hem gebeeden om ſijn onderſtant, gedueren-
de deeſe onluſten, en ſigh te willen dienen van de wakkerheit van ſoo
veel dappere mannen : die echter hadt hen aen Maurits, als de naeſte,
verſonden; met wien ſy hun beſtant, door 't leeveren van gijſelaers ten
weederſijden, beveſtight hebben. Daer nae uyt hunne ſchanſſen gedree-
ven ſijnde, en niet genoegh verſeekert in de ſtadt teegen een leegher dat
hen op den hals quam, en 't geſchut, breeken ſe hunne maght, ooverlae-
den met vrouwen en kinderen, op, in de naght en in ſtilte, door wee-
ghen by den vyandt onbewaekt. Hun winterleegher hebben ſe niet verre
van 's Hartoghenboſch genoomen, ſijnde van achteren en van ter ſijden
verſeekert, naer dien ſe de ſtadt Breedaa, met Heuſden en Geertruyden-
bergh rondtom ſigh hadden; tot gereede berghplaetſen, wen ſe 't te quaet
kreeghen, en waer in ſigh ondertuſſchen de onnutte meenighte verſchuy-
len konde. Hadden ſe gebrek aen lijftoght of oorloghsbehoeften, die
wierden hen toegevoert, niet anders als men tuſſchen bondtgenooten ge-
woon is. En de Prins, verſmaedende den roem van goedertierenheit *De Prins*
ſelfs niet in de vyandt, heeft hen van geſchut voorſien, en ruytery toe- *verſorght*
gevoeght, op dat ſe, des te ſterker uyttrekkende, 't landt onder brandt- *hen van*
ſchattingh ſtellen moghten, of ſigh met rooven en plunderen wreeken. *geſchut en*
Dus met het pleeghen van de vyandtlijkſte feyten voortſlaende, en als *ruytery.*
nogh niet oovergeloopen ſijnde, hebben ſe gelijk een derde party in den
oorlogh gemaekt. Niet langh daer nae heeft Ernſt aen hen geſonden, *De beloften*
met belofte van quijtſcheldingh, ſoldy, en ontſlagh van dienſt. Dan *des Aerts-*
naerdien ſe uyt onderſchepte brieven hadden vernoomen, dat 'er bedrogh *hartoghen*
onder ſchuylde, en de ſtraffe hen booven 't hooft hingh, hebben ſe alles *ſijn hen*
eenen geruymen tijdt verdacht gehouden. Dogh geen meerder ruſt was *verdacht.*
'er alom in andere geweſten. Want geen kleyn getal ruyters en knechten,
nae dat ſe, gedronghen door gebrek aen allerhande behoefte, 't leegher
van Verdugo verlaeten hadden, ſijn, geſtijft door die van Kleef, oover
Rhijn, en van daer in de naeſtgeleeghe plaetſen aen Brabandt getrokken.
En die binnen Duynkerken in beſettingh laeghen, gelijk ook die te Sant
Amant en Kapelle, weygerden te gehoorſaemen. Eyndelijk ſijn de Span-
jaerts ſelfs, die weynigh te vooren bevreedight waeren, de betaelingh
van ſoldy anderwerf gebreekende, te Sant Paul op nieu aen 't muyten ge-
ſlaeghen. d'Oorſaeken van ſoo veele onheylen ſprooten uyt een ingewor-
telde achteloosheit in 't beleidt der geldtmiddelen, en uyt de ſwakheit des
Aertshartoghen, onmaghtigh om ſelfs d'allerminſte wanorde te reght te
brenghen; behalven dat het achterblijven der Weſt-Indiſche vloote, ver-
oorſaekt door onſtuymighe winden en ſiekten, 't geloof des Spanjaerts,

1594. gelijk meermaels te vooren, hadt doen waggelen. Een gedeelte der ſchaede quam hen ook van d'Engelſche, die hunne vruchtelooſe bedrijven deeſes jaers in de Zuyderdeelen van Amerika, in Braſil, met het verooveren van Farnambuko, en daer in eenen rijken buyt, verhaelt hebben. De volgende Winter, gelijk hy den Spanjaerts, gerukt na 't belegh van Kamerijk, door de bittere koude en armoede een plaegh geweeſt is, ſoo ook heeft hy Verdugo eenen wegh in Vrieſlandt en d'Ommelanden van Gröninghen geweeſen, die echter geen andere ſchaede gedaen heeft, dan met ſtroopen en afbranden van hoeven. Maer 't ys korts daer aen ontdoyt ſijnde, heeft 't verdrenken van eenighe voorts eenen ſchrik in d'andere gejaeght. En de ruytery der Vereenighde Landen nu uyt Duytſchlandt weedergekeert ſijnde, heeft hen belet 't ſelfde meermaels te beſtaen. En de ſelfde Winter heeft dien van Hollandt ongeloofelijke ſchaede door het inſtorten van hooghe waetervloeden veroorſaekt. Want nae dat de ſtroomen eenen geruymen tijdt toebevrooſen geweeſt waeren, is het geweldt der waeteren, dat hier door te rugh gehouden, en met het dooyen los geraekt was, ſchielijk afgeſchooten: waer by dan nogh het ſneeuw op de hooghten der geberghten geſmolten, door den reeghen vermeerdert, en plotſelijk needergeſtort ſijnde, eenen ſwaeren aenwas gemaekt hadt: dies de Maes en den Rhijn, onder wat naem ſigh die dan ook verſpreidt, en alle andere ſtroomen, booven hunne oevers heen geſwollen ſijnde, de dijken doorſtieten, en met het inſtorten vee en landen in eenen jammerlijken ſtaet gebraght hebben. Op 't eynde deeſes jaers hadt het afwachten van den onſeekeren uytſlagh eener aenmerkelijker rechtſpraeke de gemoederen en ooghen van al de weereldt opgetooghen, terwijl eenighe een exempel van ſtrengheit vereyſſchen, andere by brenghen, dat door al te naeu een onderſoek den afgunſtighen eenen dekmantel om te beleedighen gegeeven wierdt. Arent van Dorp, die eertijts binnen Sierikſee, beleeghert door 't geweldt der Spanjaerden, ſteêvooght geweeſt is, en by Oranje met groote vryheit in 't ſpreeken verkeert hadt, was in 't belegghen van ſijne eyghene en anderer luyden ſaeken ſoo behendigh geweeſt, dat hem uyt afgunſt onder de gemeente den naem van Rijkaert naegingh. Dees door de doodt van Oranje buyten bewint geraekt, hadt van Jooſt de Menin, die onlanghs van ſijn geſandtſchap uyt Deenemarken te rugh gekoomen was, ontfanghen ſeekere punten van verdragh, innegegaen met den koningh van Deenemarken. Korts daer aen is 't gebeurt, dat de geſanten des Aertshartoghen, geſonden aen den ſelfden koningh, om met hem in verbondt te treeden, en de ſaeken derwijſe te beſtieren, dat dien van Hollandt de vaert nae 't Noorden wierde afgeſneeden, hem dit ſelfde verdragh verweeten. Dus heeft men ondervonden dat dit geheim door 't ondekken van Dorp was uytgeleekt. Hier uyt ſwaerder vermoeden op hem gereeſen ſijnde, is in 't doorſnuffelen ſijner papieren gevonden ſeeker afſchrift van eenen brief, waer in hy den Aertshartogh aenraede, ſigh onder verbeelde kleedingh onbekent op reys te begeeven; om, korts nae dat hy in den Haegh gekoomen was, ſigh ſelven ontdekkende, en verklaerende, dat hy ſigh nimmer in den oorlogh hadt ingewikkelt, maer nu den bevorderaer des vreedes ſijn wilde, den genen die 'er teegen waeren vrees voor 't gemeen, en hen die ſijnen perſoon en den vreede begunſtighden vertrouwen in te boeſemen. Maer naerdien hy ſtantvaſtigh bleef in te verſeekeren, dat dit was geſchreeven om ſijnen geeſt te oeffenen, en tot geen ander eynde, is hy, uyt de gevanghenis ontſlaeghen ſijnde, eenighen tijdt in ſijn huys bewaert: en daer nae, onder borghtoght, vrygelaeten; de hitte des gerichts, gelijk 't gemeenelijk gaet, allengſ-

d'Engelſche plunderen Farnambuko.

Groote ſchaede in Hollandt door hooghe waetervloedt.

allengſkens verdwijnende, en, vergiffenis, als in een veelhoofdighe regeeringh, lichtelijk te bekoomen ſijnde. Maer Menin, die uyt de vergaederingh des Hofs van Hollandt nae ſijn Raedtpenſionariſſchap der Stadt Dordreght afgaende, een groot geſagh in de regeeringh nae ſigh getrokken hadt, daer van ten laetſten afgeſet ſijnde, is korts daer aen, op jaerlijxe wedde, het ampt van Hiſtoriſchrijver ſijnes vaederlandts opgedraeghen; niet ſoo ſeer op eenighe hoop ſijnes arbeidts, dan om de leedigheit eenes mans, uytſteekendt wakker van verſtandt, en van groote geleertheit, dogh ongeruſt van gemoedt, door eenen eerlijken dekmantel van beeſigheit, gaende te houden. 1594.

HUGO DE GROOTS HISTORIEN der NEDERLANDTSCHE SAEKEN.

VIERDE BOEK.

INHOUDT.

DEn Aertshartogh Ernst beroept een vergaederingh van Staeten. De eedelmoedighe reeden van Aerschot in de selfde wordt met groote toestemmingh aengehoort. Oorsaeken van den verswaerden haet der Nederlanders teegen de Spanjaerts. Listigheit van Taxis. Den Hartogh van Bouillon verwoest het landt van Luxemborgh. Heraugiere neemt Hoey in. 't Welk Ernst van Beyeren met belegh herneemt. Bouillon veroovert ettelijke steeden in Bourgonjen. Velasco koomt de Bourgonjons te hulp. Doodt des Aertshartoghen. Klem der regeeringh in handen van Fuentes: die onder de Nederlanders gehaet is. Mansfeldt sterft. Aerschot gaet nae Venetien in ballinghschap. Gesantschap der Nederlanders aen den Prinse, belangende den vreede. Reeden der Gesanten; 's Prinsen antwoordt. De Gesanten worden onverrichter saeke heen gesonden. Echter willen de sachtsinnighste der vyanden vreede, sommighe bestant. Huwelijk van Hoohenloo en Solms. Beroerten oover 't Vorstendom Kleef en Gulik. De Staeten beslechten de geschillen te Embden gereesen. Vreede-punten. Onderlinghe tweedraght der Vereenighde Staeten. Fuentes bevreedight de muytende soldaeten. Verdugo ooverlijdt. Fuentes vermeestert Chastelet en beleeghert Ham. De Françoisen blijven meester van't kasteel en de stadt, onaengesien de teegenweer van Fuentes. Doodt van la Motte. Villars wordt gedoodt. De Spanjaerts vermeesteren 't kasteel van Dourlans, en met eenen de stadt. Maurits verlaet, op d'aenkoomst van Mondragon, de beleegheringh van Grol. Philips van Nassau wordt verslaeghen. Vruchteloosen aenslagh van Maurits soldaeten op Meurs. Mondragon sterft, als ook Antonio, Prins van Portugael. Fuentes neemt Kamerijk in met belegh: hy beveelt dien van Kamerijk den eedt aen Philips als hunnen Prins te doen. Heraugiere neemt Lier in, dan wordt daer weeder uyt gedreeven. Den Bourgonjeschen oorlogh geeft den Spanjaert en den François werk. De Vereenighde Staeten senden onderstant aen den François, 't gheen Elisabeth quaelijk opneemt. Sy dringht den Staeten ontijdigh tot betaelingh der schulden. Verhael by geleegenheit der

der weederspannigheit in Yerlandt. De Koninghin wordt heftigher tot den oorlogh gedreeven. Draek met een vloot in Spanjen gesonden sijnde sterft. Verhael der Scheepvaerten van de Vereenighde Staeten aengevanghen.

Et den aenvangh des jaers heeft den Aertshartogh Ernst een vergaederingh der Staeten tot Brussel beroepen, waer in hy sigh voor af liet hooren, dat hy saeken van het grootste gewight verhandelen soude; 't welk sigh wel treffelijk opdeedt, als of sijn ooghwit waere den Landen hunne handtvesten en voorrechten te bevestighen: maer niet naer oudergewoonte was den Staeten de maght gegeeven, om oover saeken den gemeenen welstant der landen betreffende te raedtpleeghen. Alleenlijk waeren tot deese saemeningh geroepen de Geestelijke en de Eedele, om dat den Aedel in gunst en achtbaerheit is onder de heerschappy eenes Opperhoofts: en de Geestelijke door den bandt des Godtsdiensts getrouw geacht worden; 't gemeen wankelbaer en graegh nae vreede, op wat voet het sy, en wordt dienthalven naeulijx oyt, 't en sy in 't opbrenghen van schattinghen, gehoort. Alwaer hy, nae met besondere deftigheit sijnen arbeidt, aengewent in 't bevoorderen des eendraghts, vertoont te hebben, voor 't ooverighe 't gevoelen en den raedt der Staeten versoekende, seght men dat Aerschot, die onder de Nederlanders d'eerste plaets bekleede, de geleegenheit om te spreeken heeft waergenoomen met deese woorden: *In voorighe tijden hebben onse voorouders de waepenen teegen maghtighe volken, en insonderheit teegen de Franschen aengenoomen, niet ter oorsaeke van eenighen opgevatten haet, dan alleen des gelast sijnde: nogh oyt heeft het hen verdrooten sigh willigh der gevaeren te troosten, of alle onheylen, die den oorlogh nae sigh sleept, te dulden; wanneer 't om de grootheit hunnes Vorsten te handthaeven te doen waere. Dit is de reeden, waerom 't geschiede, dat door hunne dapperheit en hun beleidt de grootste saeken sijn uytgevoert. Thans echter vindt men niet geraeden sigh van onse waepenen en onsen raedt te dienen, maer wel van onse elenden en jammeren, en 't beleidt eenes burgerlijken oorloghs, soo ghy dien noemt, wordt selfs den burgeren niet vertrouwt. Wat houden wy dan soo onophoudelijk aen om vreede. Iae al voor langh hadt die besorght gedient, toen 'er nogh ooverigh was, 't gheen wy geerne behouden hadden, eer den brandt onse steeden, een verwoestingh onse landen, armoede en behoefte onse huysen, selfs voor den toekoomenden tijdt, te gronde geholpen hadden. Dan is't, dat wy, naer dartigh jaeren langh door schaede op schaede, plaegh op plaegh gesolt te sijn, nogh niet verdient hebben adem te scheppen, ten minsten dat wy van eenen tweeden oorlogh ontlast worden. Gaen wy teegen den François; maekt dat wy achter rugghe voor de Hollanders verseekert sijn. Edogh dunkt het u raedtsaemer eerst oover deese wraek te neemen, en 't alsoo noodigh is, breidelt uwe al te windighe hoop; op dat onse eyghene saeken geen gevaer loopen, terwijl wy met soo groot een drift nae eens anders jaeghen. Maer eevenwel wy hebben den vreede aengebooden: seeker 't sy soo. Wat reeden van oorlooghe dan brenght den François by, wat reeden den Hollander, waerom hy den vreede in de wint slaet; want sy scheppen, geloof ik, geen vermaek in hunne eygene onheylen, jae selfs ook niet in onse. Alle roepen se dat men te lande uytjaeghen moet het uytheemsch krijgsvolk, dien onbarmhartighen, dien wreeden, en dien oovermoedighen landtaert, welkers seeden met de onse onverdraeghe-*

1595.

Den Aertshartogh beroept een Vergaederingh der Staeten tot Brussel.

Eedelmoedighe reeden van Aerschot in de Vergaederingh.

 ghe-

1595. *ghelijk ſijn, die ſigh nimmer in eenighen deele ſeedigh toonde, die nimmer meerder trouw hieldt, dan 't ſijn voordeel meebrenght. Wy moghten gelooven dat het de onbillijkheit en den haet onſer vyanden is, ſoo van hem te ſpreeken, wen de ſaeken, die hy ons doet dulden, niet grooter vyandtſchap uytweeſen. Vraegh dien van Artois, vraegh dien van Henegouw, en de naeſtgeleeghene landen, wien de beſitters van ſoo weelighe landen hunnen hongher wijten; ſy ſullen u ſeggen, dat den François een gedeelte hunner goederen wegh gerooft heeft, de Spanjaert alles, en veele andere hunnes gelijken, die, hoewel ſe onderlingh ooverhoop legghen, alleenlijk in 't verderven der Nederlanden oover een koomen. Dus ſijn wy onder den dekmantel van krijgh en muytery ten prooye gegeeven. Dan by deeſen ooverlaſt is 't niet gebleeven, ſelfs geeft men ons oover om van uytheemſche geregeert te worden: ſoo verre voorwaer, dat niemandt onder ons den Spanjaert wijs genoegh, en onſe lijdtſaemheit hun ſpeeltuygh, is. Welker ſtaetſught en begeerlijkheit, indien ſe meer vermooghen heeft dan onſe klachten, en men geraeden vindt de gebreeken door ooghluykingh te voeden, ſullen wy ons ten laetſten onderwinden, 't gheen de nootwendigheit ſelfs voor al de Chriſten weereldt en voor onſen goeden koningh genoegh ontſchuldighen ſal.* Terwijl hy nogh ſprak, ſijn hem d'aenſienelijkſte der beyde Staeten, met wondere toeſtemmingh, om 't lijf geſchooren, ſigh gelaetende als verheught eenen man gevonden te hebben, die, 't gheen andere in hunnen boeſem opkropten, in 't oopenbaer hadt darren uytſpreeken: de Spanjaerts ondertuſſchen gnorrende, nae dien 'er eenighe teegenwoordigh waeren. Fuentes hadt ſigh uyt de vergaederingh gehouden, dewijl hy niet hoopen konde voor Aerſchot geplaetſt te worden, en hem te volghen voor een weederweerdigheit hieldt: ſijnde ſoo geaerdt, dat hy, hoewel voornaementlijk nae een vaſtgegronde moogenheit ſtaende, echter geen ydele eere verwaerlooſde. Deeſen Aerſchot bevinde ik, dat t'allen tijden in deeſen oorlogh een dappere ſtantvaſtigheit des gemoedts getoont heeft; en dat hy, buyten 't allerminſte bedenken, den koningh getrouw ſijnde, noghtans niet geleeden heeft, dat ſijne weerdigheit, uytheemſche ſtaetſucht ten welgevallen, in eenighen deele te kort geſchiede. Volkoomentlijk was hy ſijn eyghen meeſter, niemandt ſlaef, en gewoon ſijne vryheit ſtraffeloos te gebruyken, dreef hy den ſpot met 's koninghs bewintsluyden, om dat en hunnen hooghmoedt by al de weerelt haetelijk was, en hy booven ſijne vryborſtigheit in 't ſpreeken niet gevreeſt wierdt. En ſelfs toen nae by op ſijne hooghſte jaeren heeft hy onbeſchroomt de gemoederen ſijner landtsluyden die reedenen als godtsſpraeken ingeboeſemt. Voorwaer nae den tijdt der Gendtſche vreede is den haet der Nederlanders teegen den Spanjaert noyt vinnigher geweeſt: en men vindt 'er die gelooven, dat die van Hollandt ſigh van dien afkeer hadden konnen dienen, ſoo, gelijk eertijdts onder Oranje, van gelijken thans, de regeeringh niet aen veelen, maer de klem der heerſchappye en de geheymen der vriendtſchappen aen eenen alleen hadden toevertrouwt geweeſt. Heevigher waeren d'oorſaeken der oude en ingewortelde bitterheeden, ontſteeken door het al te groot vermooghen der Spanjaerden in de grootſte elenden der Nederlanders, behalven dat ſy ook door hunne ſeeden beſonderlijk gehaet wierden. Fuentes was een vriendt van langh ſlaepen en gaſtmaelen, wordende daer by verhaelt, dat hy, tot Antwerpen op oovërſpel betrapt, ter naeuwer noodt ſijn leeven geberght hadt. Deughdelijker van aerdt en van meerder nijverheit was Stephanus Ibarras, maer dien lof beſwalkte ſijnen hooghmoedt, die tuſſchen hem en Kaerel van Mansfeldt bittere vyandtſchap veroorſaekt hadt: en weynigh hadt het geſchilt

Die met wondere toeſtemmingh der Grooten aengehoort wordt.

Aerſchot den Koningh altoos getrouw blijvende, is noghtans een vyandt der Spanjaerden.

Oorſaeken des verſwaerden haets teegen den Spanjaerts.

ſchilt of Ibarras waer door hem om 't leeven gebraght; en deeſen dekmantel heeft 't Spaenſch krijgsvolk opgevat, van niet dan door ooverſten hunnes landtaerts te willen geregeert worden. Chriſtoffel Morus deelgenoot des raedts, als die met Idiaques Spanjen regeerde, maetighde ſigh booven dien ook hier het reght der binnelandtſche moogenheit aen. Dan Didaco Ibarras hadt ook door brieven aen den koningh darren klaeghen, dat de Spanjaerts weynigh geſagh omtrent den Aertshartogh hadden, ſijnde dit een oorſaek der ſwaerſte onheylen. Maer Taxis, looſer in 't doorkijken van gevaeren, raedde de Nederlandtſche Grooten door veelerley ſchijn van eere te vleyen, ſoo maer 't bewint van 's koninghs middelen den Spanjaert in handen bleef, 't welk door een heymelijke verbintenis ook alle andere dinghen nae ſigh ſleepte. Nae dat Aerſchot was gehoort, heeft den Aertshartogh, een draeler uytter aert, en niet onkundigh, dat door dit middel de heevigheeden allerbeſt gebrooken wierden, geantwoordt, dat men met den koningh moeſt raedtpleeghen, dien hy van alles berighten ſoude, en raeden tot al 't gheen den vreede bevorderen konde. Deeſe hoop onderſchraeghde de gemoederen; maer daer meede wierden niet met eenen de ſwaerigheeden van den hals geſchooven. Want nae dat de Koninghen elkander den oorlogh aengeſeght hadden, was den Hartogh van Bouillon, meeſter van de kleyne ſteeden in Luxemburgh, te ſwak om ſulk een geweldt te weêrſtaen geworden ſijnde, beeſigh met het omleggende landt, en ſelfs de verder geleeghene, door allerley vyandtſchap te verwoeſten. En eerſt vier vaenen ruyters onder Philips van Naſſau, die door de hooghe vloedt der ſtroomen en 's vyandts hinderlaeghen beſet waeren, verſlaeghen of verſtroyt ſijnde, heeft hy korts daer aen, in een grooter ruytergevecht de ſeeghe behaelende, ſijn fortuyn geſuyvert. Teegen de ſterke ſteeden wierdt meer krijgsliſt dan geweldt in 't werk geſtelt; welke echter daerom niet gelukt is. Seeker eene voorval hadt de party konnen ſtijven, en die grenſen in eenen luchten brandt van oorloghe ſetten, waere het niet beſwaerelijker te bewaeren, dan te verkrijghen: ſijnde dit laetſte door ſtoutheit en ook vaek door reukelooſheit uyt te werken, het eerſte in teegendeel heeft ſorghvuldigh beleidt en goede konſten van nooden. Hoey, een ſtadt in 't landt van Luyk, is 't ooverblijfſel van een grooter en beſaemde, die 't invallen der woeſtelinghen eertijdts vernielt heeft, nae 't getuygenis der ſchrijvers en 't uytwijſen der geleegenheit ſelve, loopende de Maeſe daer midden door, waer in een beeke inſtort, met een geweldigher gedruys, dan de veelheit van haer waeter meêbrenght: deeſe heeft de ſtadt den naem gegeeven. De grondt, rondtom bar van yſermijnen, koomt oovereen met den aerdt der inwoonderen. Daer is een brugh van booghwerk; ter rechter ſijde, daer den oever klimt, leght op eenen heuvel een kaſteel, 't welk wijdt en ſijdt oover de beneedeleggende landen heen ſiet: den Biſſchoppen, om de vermakelijkheit der plaetſen een aengenaeme uytſpanningh; en niet min noghtans dan haere ſteyle geleegenheit teegen allen oooverval weerbaer en ſterk gemaekt. Maer terwijl men ſigh op reght en onſijdigheit vertrouwt, lagh 'er weynigh volk in beſettingh, dat met leedigheit en eeten en drinken achteloos, als waere alle krijgsplight oovertolligh geweeſt, ſijnen tijdt doorbraght. En gelijke achteloosheit was 'er begaen in 't bouwen van huyſen teegen de rots aen, die de ſelfde hooghte met de grondt des kaſteels hadden. In een van deeſe hadt Heraugiere, ſmeeder van diergelijke aenſlaeghen, ſteêvooght van Breedaa, by hem door krijgsliſt gewonnen, met voorweeten des eygenaers, gelaſt dartigh ſoldaeten te verberghen, die by donkere naght op ladders door een venſter geklommen

1595.

Looſheit van Taxis.

Den Aertshartogh vindt geraeden den Koningh te raedtpleeghen.

Bouillon ondertuſſchē verwoeſt alles.

Heraugiere neemt Hoey door krijgsliſt in.

men sijnde, sigh in 't eerst heel stil hielden; daer nae, door meenighvuldighe musketschooten 't uytsight allerweeghen beneemende, de wachten gevat en gebonden hebben. Eer den dagh was doorgebrooken vertoonde sigh den ooversten selfs met seshondert ruyters en vijftienhondert voetknechten. Dogh de steedelinghen, hoewel se op 't eerste getier haestigh de waepenen gegreepen hadden, lieten, toen se soo groot een getal soldaeten voor hunne poorten, en andere booven hun hooft saeghen, op dien dubbelen schrik de moedt sakken, en gaeven sigh oover. Waer op Heraugiere besettingh daer binnen geleght, de ruytery landtwaerts in gesonden, en de volken, die binnen de Maes onder 's koninghs gehoorsaemheit saeten, onder brandtschattingh gestelt heeft. Dit vyandtlijk bedrijf, gepleeght teegen een onsijdigh Vorst, en dien voorwaer, hoewel hy Hollandt eenighermaeten vyandt was, naer oorloghs gebruyk geen vyandtschap was aengeseght, hadt men veel eer voor de Spanjaerts, dan by hem ontschuldighen konnen. Want sonder onderscheit was't 't selfde werk van Bon en Rhijnberk, die wel voor deesen in den oorlogh genoomen, maer echter nu, schoon men met die van Keulen in volle vreede leefde, wierden ingehouden. Toen derhalven Ernst van Beyeren, Bisschop van Luyk en Keulen, hadt gesonden, om 't gheen hem ontnoomen was weederom te eysschen, is hem door den Staeten geantwoordt, meer naer de teegenwoordighe nuttigheit, dan naer 't recht der volken: *dat se de stadt hadden ingenoomen, niet om sijn gebiedt of sijne onderdaenen te beschaedighen, maer teegen den algemeenen vyandt: dat se hem de selfde weeder souden inruymen, soo haest de waepenen needergeleght wierden: en dat Ernst van Beyeren hen met geen reeden beschuldighde oover een saek, dien hy den Spanjaert toeliet:* ook wierden de voorwaerden, hen aengebooden tot het weederleeveren der plaetse, afgeweesen, die inder daedt niet onbillijk waeren, hadt niet de welgeleegenheit der plaetse het teegendeel geraeden. Gemerkt het kasteel alleen treffelijk voordeeligh lagh op de wegh, waer langhs de Fransche waepenen met de Hollandtsche te seekerder vereenighen konden: en men hadt goedtgevonden de Italiaensche muytelinghen in de Stadt te versenden, sijnde verre van de grensen van Hollandt, en in 't midden van eenen rijken buyt. Den Bisschop siende dat hy weynigh geacht, of met uytstellen te leur geset wierdt, trekt met eenighe nieuwgelichte troepen, waer by hem tot onderstant gegeeven wierden vijftienhondert knechten en seevenhondert peerden, beneevens vijftien stukken geschuts, onder 't beleidt van la Motte, langhs beide de kanten der Maese, om de Stadt te beleegheren: want 's koninghs ooversten hadden hem uyt eyghen beweegingh hunnen dienst aengebooden, als wien 'er niet min, dan den Bisschop, aengeleeghen was, te beletten dat die van Hollandt geen meester wierden van de gewesten oover Maese, en de aeneenheghtingh der landen. Daer by ontbrak het aen geen glimp van eerlijkheit, aengesien het landt van Luyk door verbonden van Philips van Borgonjen en Philips den eersten van Oostenrijk, onder de beschermingh der Hartoghen van Brabandt was. De Stadt, welkers werken niet vast genoegh waeren om langh teegenweer te bieden, wierdt bespronghen met beladderingh, en oover de breuken, en ter needer gemaekt die sigh te weer gestelt hadden. 't Meeste gedeelte op 't kasteel gevlucht, wierdt van den nae bygeleeghen heuvel, dien, hoogher dan de grondt des kasteels sijnde, de Hollanders versuymt hadden alvoorens in te neemen, met geschut beschooten, en van beneeden ondermijnt. Want daer in 't leegher was een groote meenighte der omleggende landtluyden, die, gewoon in de mijnen te arbeiden

Den Bisschop vruchteloos op 't weederleeveren der selfde by de Staeten aengehouden hebbende, beleegert die.

Hy neemt de stadt in,

En bestormt het kasteel.

den, in 't graeven niet onbedreeven waeren. Heraugiere hadt geoordeelt, dat de beſettingh langh konde teegenhouden, en op die hoop wierdt 'er volk tot ontſet by een getrokken. Dogh ten laetſten vreeſende, dat, door 't ooverloopen der ſtroomen, de weeghen moghten onbruykbaer ſijn, hoewel 'er plaetſen in 't kaſteel waeren, derwaerts ſy konden hunnen wijk neemen, en konſten om 't ſleepende te houden, is hy de gramſchap des beleegheraers door oovergaeve voorgekoomen: wordende by veelen aengeſien, als een die bequaemer was tot ſchielijke aenſlaeghen, als om gevaeren geduldigh door te ſtaen. Hy deedt ſijn beklagh, dat hem hulp van Bouillon, en d'Italiaenen te Sichem, belooft was; maer, als d'uytkoomſt heeft geleert, ontſchooten: en de muer, 't voornaemſte daer hy ſijn beſchermingh op betrouwde, die men meende een vaſt werk te ſijn, dan korts daer aen bevonden wierdt uyt twee mueren opgemaekt te weeſen, tuſſchen beyden gevult met gruys en puyn, die los geraekt ſijnde gaepte, ſelfs de binnenſte plaetſen van 't kaſteel voor 't ſchieten blootgeſtelt hadt. De beſettingh uyttrekkende, wierdt, om niet door de handen der ſoldaeten mishandelt te worden, beſchermt door de Spaenſche bevelhebberen, met ſoo groot eene trouwe voorwaer, dat 'er geweeſt ſijn, die voor hunne vyanden den deeghen teegen hunne eedtgenooten in de vuyſt naemen: want met haer hadt Heraugiere ſijn verdragh gemaekt, niet ſonder reeden vreeſende, dat de Luykenaers geen luyden waeren, om hem 't reght des oorloghs te houden. Den Biſſchop niet vernoeght met het ſtraffen der gener die ſigh deeſes aenſlaghs ſchuldigh gemaekt hadden, heeft de ſtadt, die hy niet al te trouw aen hem oordeelde, van gelijken haere oude vryheit benoomen: ook liet hy niet af van wat hem doenlijk was op te ſoeken, om ſigh oover Heraugiere te wreeken, hem van lafhartigheit beſchuldighende, en hadt booven dien oovergeſonden een gedeelte eenes briefs, waer in hy met weynigh eerbiedigheit ſprak van de Staeten der Vereenighde Nederlanden. Maurits, en die met hem hadden kennis van deeſen aenſlagh op Hoey gehadt, hebben Heraugiere, die by alle d'andere ſoude gevaer geloopen hebben, de handt booven 't hooft gehouden. Geen langh genot hadt men van 't beſit deeſer plaetſe, die eenen anderen was ontnoomen, gemerkt ſy den een-en-veertighſten dagh nae haer oovergaen weederom verlooren wierdt; en alſoo liep de vreught van dit bedrijf te niet, blijvende niet anders dan den haet. En juyſt was 't by geval gebeurt, dat, op den ſelfden dagh, als ſtrax daer aen, buyten yemandts verwaghtingh, de tijdingh van 't verlies des kaſteels quam, de Staeten, ſigh verlaetende op de vaſtigheit der plaetſe, 's Biſſchops geſanten met fierheit tot antwoordt gaeven, dat ſy Hoey weederom ſouden leeveren, wanneer de vyandt Rhijnberk geruymt hadt. Maer de Spanjaert heeft aen de beſittingh van Rhijnberk ook die van Hoey gevoeght, en de ſtadt ingehouden, tot dat de onkoſten voldaen, en de vyandt van dien boodem verdreeven ſijnde, hy naederhandt 't weeder leeveren veyligh achte. En hier in heeft ook Philips eenen lof van godtvruchtigheit geſoght, roemende, dat hy liever hadt de kerk van Luyk, de oudtſte in Nederlandt, van 't ſijne uyt te reyken, dan yets van 't gheen haer toequam, onder eenigh voorgeeven, nae ſigh te neemen. Vierhondert der gener die met Heraugiere uyt Hoey getrokken waeren, ſijn door taghtigh van 's vyandts ruytery geſlaeghen, terwijl ſe ooverlaeden met buyt, en gedreeven door een al te graetighe begeerte om dien meê te voeren, ſigh ſelfs belemmeren. Hunne reghtveerdighe ſtraffe hebben ook die gedraeghen, welke uyt de beſettinghen van Oooveryſſel, door Munſterlandt op roof loopende, by naght door den vyandt oover-

1595.

Dat wordt oovergegeeven.

vallen

1595. *Henrik belast Bouillon met een leegher in Borgonjen te vallen.* vallen wierden. Henrik hierentusschen, om den vyandt, die 't op Pikardyen gemunt hadt, ander werk te geeven, en hem tot beschermingh van sijn eyghen te genootsaeken, gelast den Hartogh van Bouillon met een leegher, soo groot hem moogelijk was by een te trekken, in dat Borgonjen, 't welk op den tijtel van Graefschap, onder gehoorsaemheit van den Spanjaert staet, in te vallen, siende op de welgeleegenheit des gewests, om dat hier langhs meerendeels den doortoght uyt Italien en Duytschlandt valt. Met den eersten indruk baerde men groot geweldt, naerdien de kleyne steeden door een bijsteren schrik ooverrompelt wierden, en de schielijk gelighte troepen van dien landtaerdt, die in een geheele eeuw geen oorlogh gesien hadt, hem allerweeghen 't hooft biedende, men die bejeegeninghen veel eer een slaghtingh dan een geveght moght noemen. Daerom noghtans is de maght niet van de grensen der Nederlanden afgevoert. *Velasco koomt Borgonjen te hulp.* Maer Velasco, Connestabel van Kastilie (naem eener erffelijke weerdigheit) die toen weeghens koningh Philips Landtvooght van Milaen was, 't gevaer verneemende, heeft een groote maght van ruytery en knechten, gelight uyt de besettinghen aen gene sijde d'Alpes, gevoert oover de geberghten, toen nogh met sneeu bedekt, en hebbende in 't doortrekken eenighe steeden hernoomen, sloegh hy sijn leegher needer by de Saonestroom, verwachtende een meerdere maght van ruytery, en de nieuwe wervinghen uyt Duytschlandt en het rijk van Napels, waer door hy, alle geleegenheit tot slaen vermijdende, de heevigheit der Françoisen quam te breeken. Geduerende deese gevaeren en 't loopen der tijdinghen van alle kanten, begon de siekte des Aertshartoghen, die al te vooren in de Winter was verarghert, te verswaeren: *Hierentusschen sterft den Aertshartogh Ernst.* want weetende dat hy onder de Spanjaerts was gehaet, dat hy de Nederlanders niet voldaen hadt, dat hy door 't aendraeghen sijner vyanden by den koningh belaekt wierdt, en dat men hem den laster toedreef van nogh vreede nogh oorlogh te konnen uytvoeren, heeft hy soo heevighe smerten door inkroppen meer gaende gemaekt, tot dat hy door een langhsaeme koorts afgesleeten sijnde, en door den ooverval van bloeden 't leeven afleyde. Sijne doodt, gelijk meerendeels die der Vorsten, is verdacht geweest; dogh sonder beroerte of verwarringh: terwijl de hoop op vreede de leedighe, de lasten en bekommeringhen eenes veelvuldighen oorloghs d'ooverighe beesigh hieldt. Die de waere oorsaek sijnes doodts naespoorden, hebben, nae 't oopenen sijnes lichaems, verhaelt, dat die was gesprooten uyt een steen en worm in de nieren, als toen nogh leevende, die d'omleggende deelen afgeknaeght hadt. *De regeeringh wordt aen den Raedt gegeeven, en Fuentes hen tot Hooftman.* d'Oopenstaende regeeringh is door Philips aen den Raedt gegeeven. 't Hoogh beleidt der oorloghe, en der saeken den gemeenen Lande betreffende, aen Fuentes, op den tijtel van Raedtshooftman. Dit ampt hadt den Aertshartogh, in sijn uyterste, hem, volghens den raedt der Spanjaerden, schriftelijk voor een tijdt opgedraeghen; 't welk de Koningh korts daer aen bekrachtight heeft. En hy was, hoewel met gebreeken besoedelt, niet ontbloot van 't gheen soo gewichtigh een ampt vereyschte, 't welk de saeken, door sijn beleidt in Nederlandt, en wel haest daer nae in andere geweesten uytgevoert, geleert hebben. Maer den Grooten in Nederlandt, die hem tot nogh toe, en terwijl hy de klem der moogenheit, onder eenen minderen luyster verborghen droegh, niet hadden konnen dulden, was onmoogelijk sonder afgunst en verbolgenheit in te kroppen, dat hy de merkteekenen der selver nu in 't oopenbaer hadt aengenoomen. *Dien de Nederlanders teegen hunnen dank dulden.* *Dat hunne voorouders volkoomentlijk de waerheit van hun vaederlandt voorspelt hadden, dat se nogh t'eenighen daeghe een Landtvooghdye der Spanjaerts worden souden.*

Dat

Dat nae eenen Alva en Requesens, of, dat in verscher geheughen is, nae eenen Roda, een geringhen tijdt en in schijn hunne voorrechten weeder opgehaelt waeren, en nu de selfden hooghmoedt weederkeerde. Dat derhalven 't geheele beleidt des vreedes aen eenen vreemdelingh staen soude, die de voorighe heeren gelijk in gebreeken, in weerdigheit niet bereyken konde. Dus sprak yeder by sigh selven: die dapperer vryborstigheit hadden seyden 't ook aen andere. 't Is inder daedt allen volken eenen ondraegelijken last, en als eenen onverduwelijken hoon, te moeten staen onder de gehoorsaemheit eenes vreemdelinghs: en geene andere stof van naeyver is den koninghen soo oovertolligh, naedien yeder landtaerdt sal verschaffen, die begeerigh sijn te dienen, om oover andere te heerschen. Derhalven wierdt Karel van Mansfeldt, die sigh door treffelijke oorloghsdaeden, en altoos door vyandtschappen met groote personaedjen, eenen naem gemaekt hadt, als die eertijdts met Parma, onlanghs met Ibarras, en nu ook met Fuentes ooverhoop lagh, onder schijn van eere, van kant gesonden, met eenighe regementen, die koningh Philips den Keyser te hulp sondt, om den Turk, die toen in Hongaryen maghtigh doordrongh, 't hooft te bieden. Aldaer was hy de naeste aen Matthias, veldtheer oover sijns broeders leegher, en heeft sijne oude dapperheit en oorloghskonsten, geoeffent teegen eenen vyandt, die beeter afgerecht was, niet langh gebruykt, wordende in 't midden der gevaeren door een siekte weghgerukt. Maer Aerschot, niet willende dat de Nederlanders hem beneeden Fuentes saeghen, is nae Venetien, in vrywillighe ballinghschap, getrokken; betuygende, dat hy derwaerts reysde, alwaer 't geoorloft sijn soude vry te sterven: en niet beeter was Fuentes van 't gemeen besint: om dat hy, onder schijn van eenighe kleyne moeyte, gemaekt door de Hooghduytsche soldaeten, die Brussel bewaerden, hadt getracht, door de regementen sijnes landtaerdts, sigh dier steede meester te maeken. Dit stiet al de weereldt teegen de borst, en niet meer was men beducht voor de muytery der andere, dan voor de seedigheit der Spaensche knechten. En alle d'andere steeden hadden de selfde vrees. Dit baerde een dubbele ontsteltenis, klaegende de Spanjaerts, dat se buyten geslooten waeren; d'andere, dat men hen by naer verdreeven hadt: om die beyde hadden de platte landen te lijden. Waer uyt, als sigh een nieuwe plaegh by de jammeren des voorleeden jaers vervoeghde, en het kooren uyt vrees voor gebrek begon te steygeren, de vryheit, die de armoede eyghen is, het gemeen in suchten en kermen heeft doen uytbarsten. Dies te vuerigher begonden de gemoederen van alle staeten in verlanghen nae vreede t'ontsteeken, welkers begeerte de hoop gegeeven door den Aertshartogh gaende gemaekt hadt. En Fuentes, sonder sigh daer aen te keeren, sagh het aen, dat se hunnen wensch door vruchteloose ondervindinghen afmenden. Geene andere die door soo geweldighe sught tot vreede gedreeven wierden, dan het huys van Croy; en den Marquis van Havré, gesprooten uyt den selven huyse, schrijvende aen Jaques Mailleray, die eertijdts sijnen huysgenoot, en toens in bloeyende jonst aen 't hof van Maurits was, gaf in sijne brieven duydelijke bewijsen sijner geneegenheit tot den selfden. Mailleray deese aen den Prinse, de Prins aen de meestvermoogende der Staeten getoont hebbende, wierdt hem gelast weederom te schrijven, dat'er op die voet hoop tot vreede was, indien 't Spaensch krijgsvolk, ruymende niet alleen het hart der Nederlanden, maer ook 't landt van Luxemburgh en Borgonjen, allesints de vrees die men voor hen hadt weghnam. Waer op als Havré weederom antwoordende, dien eysch geheel en al ooversloegh, sonder daer op yets te seggen, wierdt Mailleray an-

1595.

Mansfeldt nae Hongaryen teegen den Turk gesonden sijnde, sterft aen een siekte.

Aerschot trekt nae Venetien in ballinghschap.

De Nederlanders haeken nae vreede.

Brieven van den Marquis van Havré aen Mailleray oover den selfden.

Antwoordt van Mailleray.

1595. andermael gelast, hem te doen verstaen, dat 'er tusschen de Vereenighde Staeten en de Staeten der andere Nederlanden middelen van vereeningingh souden konnen gevonden worden; maer dat se in geen handelingh met de Spanjaerts wilden treeden. Derhalven wierdt uyt den naem der Staeten van Nederlandt (sijnde Aerschot nogh niet uyt het landt geweeken) een gesantschap afgeveerdight aen Prins Maurits, als die goedertieren van aert was, en den aedel, meerendeels aen hem vermaeghschapt, begunstighde. Tot dit gesprek sijn gekoomen Diederik Liesvelt, eertijdts, onder de heerschappy van Anjou, Kanselier van Brabandt, Masius en Hartius, alle vermaerde Rechtsgeleerden. De Prins onthielt sigh dat pas tot Middelburgh in Zeelandt, voor wien sy hunne reeden aenvanghende, vertoonen: *Dat eertijdts, wanneer het uytheemsch krijgsvolk van de twiedrachten der Nederlanders hunnen buyt maekten, den Raedt van Staete, die toen in 't bewint der saeken was, de borgerlijke onlusten hadt weghgenomen, en het verdragh by den Landen onderlingh gemaekt door den Koningh selve was bevestight; en ook hen, nae dat se elkander verstaen hadden, niet swaer soude vallen, de Republijk van uytheemsche waepenen te bevrijden. Dat korts daer nae, 't sy door schult van beyde de partyen, 't sy door 's heemels gramschap, andere dinghen tusschen beyden gekoomen waeren, die belet hadden, dat de wonde by nae geneesen niet ter goeder trouwe toeheelde. Dat den selfden Raedt ook nu der regeeringh meester was: dat sy afgemat door de selfde onheylen, hunne naebueren om een eynde baeden, welk sy vertrouwden hen selve niet onaengenaem te sullen weesen, en met des te meerder reeden, om dat sy welvaerende en in eenen bloeyenden staet hunner saeken tot verdragh genoodight wierden. Dat ook sy niet en twijfelden, of Maurits, begaeft met soo groote gemaetighthheit des gemoets, hadt liever sijn geluk te verlaeten, dan van haer verlaeten te worden; naerdien den wijsen nimmer eenigh dingh soo seer verdacht is, dan langhduerighe voorspoedt. Dat hem derhalven geen beeter middel, om sijnen doorluchten naem, waer in hy selfs booven de oorlogshelden der aeloude tijden uytblonk, te handthaeven ooverigh was, dan sijne verworve glory te verseeckeren. Dat hy uytneemende landtvooghdyen onder sijn bewint hadt, en saeken genoegh om sijn groot gemoet te verlusten. Dat de Vorsten uyt den huyse van Nassau sigh niet alleen door oorloghsdaeden hadden beroemt gemaekt; maer dat ook veele der selver door hun beleidt in vreede tot doorluchte achtbaerheit gekoomen waeren. Hy soude dan dien lof omhelsen, welken niemandt soude betreuren: en liever alle goede diensten der Prinsen van sijnen bloede verwachten, dan hen tot wenschen teegen sijne grootheit genootsaeken. Of soo hem geenen anderen roem soo weerdt was, dan de dapperheit die in 't bloedt en 't sweet der oorloghe geoeffent wordt, dat 'er geleegenheit was, om den naem des Christendoms door de waepenen te verheffen. Dat sijn voorsightigh beleidt, sijne dapperheit tot soo groote verdiensten gesteeghen waeren, dat 'er niemandt sijn soude, die hem 't hooghbewint der oorloghe niet vrywilligh oovergaeve.* Op al het welke Maurits, volghens 't goetvinden der Staeten, in teegenwoordigheit van weynighe, heeft geantwoordt: *Gaeve voorwaer den heemel hem soo gelukkigh te sijn, dat hy 't eynde der burgerlijke onheylen sijne eeuwe en den naekoomelinghen verseekeren konde. Dien roem waere hem gloryrijker, dan den naem van ooverwinnaer, dan een heerlijk seegepraelen. Indien eyndelijk sy eenen waerachtighen haet teegen den ooverlast en de baldaedigheeden der Spanjaerden hadden, souden sy eenen moedt grijpen weerdigh hunne voorouderen. Door dit middel soude het in hun vermooghen staen als vrye met*

Gesanten uyt den naem der Staeten van Nederlandt aen Prins Maurits.

Hunne reeden aen den Prinse.

Antwoordt van Maurits.

vrye te handelen, en te sluyten 't gheen sy begeerden. Soo sy weederkeerden tot hunne verbonden, souden niet alleen sy gereet staen om hen te handthaeven, maer ook de koninghen hunne bondtgenooten, onder welker geweldt sy nu besweeken. En geen meerder hinderpael soude de verscheydenheit der Kerkseeden voor de vereeniging sijn, dan se thans in Vrankrijk was. Sy schreeven in deesen niemandt eenighe wetten voor. 't Oordeel in saeken van Godtsdienst wierdt aen Gode en elken volke gelaeten. Veele dinghen waeren hem en de Vereenighde Staeten gemeen met de Nederlanden, aeloude bondtgenootschappen, 't reght van bloedtverwantschap, seeden en wetten der volken. Tusschen de selfde en den koningh van Spanjen was in alles de grootste verbitteringh en vyandtschap, welke door sijne begeerlijkheit begonnen sijnde, de noodtsaekelijkheit van teegenweer vermeerdert hadt. En het onmoogelijk was met dien vyandt te handelen, dien sy, toen hy hunnen Vorst was, wierden gedronghen af te sweeren. Ook waere dit niet eenen vreede, maer een oovergaeve te noemen. Den haet en de verbolgenheit der Vorsten waeren onversoenelijk, en in geen twijfel te trekken, hoe hy sigh van sijne heerschappy soude dienen, die sigh soo in oorlogh aenstelde. 't Vervolgh der tijden en de verwisselingh der saeken braghten veele dinghen meede, welke men voor het teegenwoordighe te vergeefs soude hoopen. Maer thans, hoe souden sy sigh vertrouwen aen eenen, die 't billijk achte de hoofden sijner rechtveerdighe vyanden verbeurt te verklaeren, en op geldt te stellen; sy souden sigh onthouden van oude voorbeelden op te haelen; die van alle en dat sijnes vaeders laeghen hem in verscher geheughen. Als Liesveldt hier op antwoordende verhaelde, dat hy alle sijne weerdigheit aen Oranjen schuldigh was, en betuyghde, ook nu gekoomen te sijn, om den last der Staeten van Nederlandt uyt te voeren, sonder dat de Spanjaerts in deese handelingh eenighsints vermenght waeren, heeft de Prins, dier saeke alvoorens verwittight, de handt in den boesem van Liesveldt gesteeken, en de brieven van vry geley, hem door Fuentes gegeeven, daer uyt getrokken; weederleggende door een seeker bewijs dien opgepronkten schijn van woorden. Dus wierdt het gesantschap haer afscheit gegeeven, naerdien het geenen last hadt om te handelen, dan op 's Koninghs naem. Verscheidentlijk viel deese nieuwe wijse van antwoorden op de tongh der verresiende en des gemeenen mans; terwijl eenighe glory en rijkdommen in den oorlogh bejaeghen, andere vreede hoopen; niet anders, dan uyt vuerighe begeerte. De Spanjaerts, en die van hunnen aenhangh, seyden, men hadt sigh nu genoegh teegen de koninghlijke Majesteit vergreepen, soo die yemandt ter harten gingh, dat afgevallene, en die op 't hooghste niets anders, dan enkele vergiffenis hunner weêrspannigheit hadden konnen begeeren, uyt eyghen beweegingh tot handelen genoodight wierden. *Wat hadt men nu door soo meenighvuldighe gesantschappen gevoordert, dan dat hunnen hooghmoedt des te ondraeghelijker was geworden? Maer taemelijke voorspoedt hadt hen tot die verwaentheit gebraght, dat sy selve niet alleen alle eerbiedigheit 't hunnen Prinse de schop gaeven, maer ook andere volken leerden buyten hunnen Vorst te handelen. Sy moghten, lusten 't hen, noghmaels weederkeeren, en hooren den weederspannighen Hollander wetten voorschrijven, door welke hy sigh oovervinnaer van Philips soude maeken. Wierdt 'er tot nogh toe getwijfelt, nu immers was 't klaer genoegh, dat sy den vreede verwierpen: hebbende voor ooghen 't voorbeeldt der Switsers, en soo eenighe boovendien de heerschappy quaemen af te smijten, welke sy terstont souden inswelghen. Geenen anderen vreede hadt men met hen te maeken, dan dien se, door geweldt*

1595.

De Gesanten worden onverrichter saeke te rugh gesonden.

's Prinsen antwoordt verscheidentlijk opgenoomen.

 van

1595. *van waepenen 't ondergebraght ſijnde, genootſaekt ſouden worden te begeeren. Dit ſtont in korten te geſchieden, ſoo maer de Nederlanders geenen minderen moedt voor de trouw en dapperheit t'hunnen koningh toonden, als men de vyanden in teegendeel ſagh hebben.* Luyden van meerder beſaedightheit rieden *den vreede, die ſoo nae gebraght was, volkoomentlijk aen de handt te houden. Want wat wonder was het dogh, dat die van Hollandt liever hadden ſigh op de Nederlanders te vertrouwen, dan op den koningh, wiens wraek oover hunne miſdaedt hen die ſigh dies ſchuldigh kenden te duchten ſtont? Hunnen eyſch ſtreedt nogh teegen de Opperheerſchappy, nogh teegen den Godtsdienſt. Maer dat ſe begeerden 't uytheemſch krijgsvolk verſonden te hebben, ſulx was den wenſch van allen, en ook dienſtigh voor den oorlogh, maer voor de vreede nootſaekelijk. De koningh konde ſijne geſanten kieſen, hen voorſien met laſtbrief en berichtspunten, 't ſy dan op ſulk een naem als hem geliefde die te ſenden. En men hadt ſoo weynigh ervaerenheit van de getrouwheit der Nederlanders niet, dat hunne meeninghe ſijn ſoude hem door beſonder verdragh de ſchop te geeven, voor wien ſy vrywilligh de ongemakken der waepenen leeden. Veele ſaeken waeren 'er, die een Vorſt eerlijker kon dulden, dan toeſtaen. Al 't welk indien 't nogh niet genoegh waere, echter ſoude het den koningh betaemen, de gemeene welvaert ten dienſte, eenighermaeten van ſijn hooghſte reght te wijken, Hy behoorde aen te merken de elende der ſijner, en hoe ſoo veele volken quijnende, niet anders dan den laetſten aedem ooverigh hadden. Verſcheyden was den ſtaet dier oorloghe, die van gene ſijde met beſchaedighen, van deeſe met verlooren te gaen gevoert wierdt. Want den vyanden ſijn de weylanden, handtwerken, viſſcherijen het voedtſel der gemeente, hoe ſterk die ook in getaele ſijn magh. Voorts hoe ongelijk grooter voordeelen dan deeſe ſijn 't nogh, dat binnen hunne grenſen alle ſtroomen uytliepen, en de rivieren te rugh nae hunnen oorſprongh, dat den Ocean onbepaelt bevaeren wordt? hier van daen quam die groote meenighte van vreemdelinghen, en dat geheele volken ſigh binnen ſoo enghen kuſt onder haer vervoeghen. Wilde yemandt de ſaek nae waerheit ooverweeghen, die ſoude bevinden, dat ſy ſelfs ook voordeel by den oorlogh deeden. Haer waeren de vruchten der landeryen voor den tijdt ontrukt, de ſtrandt droogh en met vlooten beleeghert. Hefgelden, ſchattinghen en duerte in leevensmiddelen noghtans bleeven, ſonder dat die door eenighe winſt verlight wierden. Behalven dien was alles verwoeſt en uytgemergelt, en ſoo nogh yets oovergebleeven, dat ook ſagh men door inwendighe beroerten vernielen. Men moght ſeeker wel twiſtreeden of men vreede hebben konde: immers langher te oorloghen waer onmoogelijk.* Hier by voeghden ſe een nieuwe vreeſe, *dat miſſchien de Vereenighde volken, wars der oorlogsrampen, moghten tot het verkieſen eenes Vorſten gedreeven worden, 't ſy dan dat ſe een welgevallen naemen in uytheemſche moogenheit, 't ſy dan dat hen de deughden eenes inlanders bekoorde. Dat 'er, ſoo langh de Republijk ſonder hooft was, eenighe hoop ooverbleef; wanneer ſe een Heer ſullen vinden, geen middel om ſigh uyt den oorlogh te draeyen, of vreede met ſchaede en ſchande.* Men vondt 'er, die meer gevallen in beſtant hadden: *want dat de ſaeken der Hollanderen tot nogh toe door eendraght ſtaende bleeven, en d'eendraght door vreeſe. Deeſe eenmael weghgenoomen ſijnde, ſouden de gebreeken, die de gelijkheit onderworpen is, hunne plaets inneemen, en de naeyver onder de ſteeden, die midden in de gevaeren des oorloghs naeulijx te dempen was, in ſwangh gaen. Ondertuſſchen ſoude men met die volken, graetigh nae rijkdommen, een gemeenſchap en onderhandelingh van gemoederen hebben,* en

De beſaedighſte onder de vyanden wenſchen om vreede.

Eenighe willen beſtant.

en de Grooten omgekoft ſijnde, ook het gemeen, dat dogh ſoo van aert is, aenvanghen te beminnen, al 't gheen het afliet te haeten. Ook ſoudenſe niet lightelijk weeder tot die oorloghs laſten te brenghen ſijn, die de vrydom en ontlaſtingh derſelver, voor hoe weynigh tijdts het dan waere, geſmaekt hadden. Kort om, tijdt gewonnen, waer den koninghen voordeeligh. De Hollanders, by wien kracht, en raedt en ſtandtvaſtigheit was, t'ondergebraght ſijnde, waere het den koningh gereet, maer ooverſlagh te maeken, wat maet of paelen hy ſijne krachten ſtellen wilde, teegen 't verſcheurde lichaem van Vrankrijk, en Engelandt, een rijk onder vrouwen handen; naerdien het eerſte met krachten vruchteloos afgeſleeten, dit laetſte alleen uyt ſchrik, oorlooghde. En deeſen raedt beveſtighde Lipſius met voorbeelden der aeloude hiſtorie. Taxis in teegendeel oordeelde, dat de Nederlanders, ſtaende onder 's koninghs gehoorſaemheit, uyt het beſtandt vry grooter ſchaede te wachten hadden. In deeſe verſcheydenheit der gevoelens, heeft men geſien, dat de ſaeken heel anders ſijn uytgevallen, als die geſchikt wierden, volgens de gewoonte der fortuyne, die, een vyandin van de voorſienigheit der menſchen ſijnde, de toekoomende gevallen in 't verborghen houdt. Maer op dat het gemeen, ſiende alle hoop tot vreede afgeſneeden, niet tot oproer gedreeven wierde, heeft men geruchten doen uytſtrooyen, dat de handelingh was uytgeſtelt, op dat het geſagh van uytheemſche Vorſten daer tuſſchen beyde quaeme. En ſeeker niet langh daer nae heeft de Keyſer brieven afgeveerdight, welkers opſchrift hieldt aen de Staeten van Hollandt, die de ſelfde ter Vergaederinghe der Algemeene Staeten ooverleeverden. Deeſe hebben geantwoordt, *dat hen niet liever waere, dan met de Nederlanders hunne naebueren te vereenighen; maer de reedenen, waerom ſy van de Spanjaerts geen vreede hoopen konden, hadden ſe voor deeſen meermaels aengeweeſen: en dat'er ſeedert niet was voorgevallen, 't gheen hen van gevoelen moght doen veranderen, ten waere men oordeelde, dat ſeedert men vergif en moordenaers teegen koninghen hadt opgemaekt, men ſigh met meerder ſeekerheit op meeſters van duſdaenighe ſchelmſtukken vertrouwen konde.* Beneevens deeſe ſonden ſe aen den Keyſer d'onderſchepte brieven van Taxis aen Philips, waer in hy vertoonde, *dat gelijk het dienſtigh waere te dulden, dat de Staeten der Nederlanden en de Vereenighde Staeten elkander onder 't vreedehandelen als gelijke bejeegenden, ſoo ook niet ongeraeden ſcheen alles ten beleyde des Graeven van Fuentes te laeten:* aenwijſende veele uytvlughten, en inſonderheit ontraedende, of het Spaenſch krijgsvolk te verſenden, of de Duytſche tot bemiddelaers der vreede aen te neemen. Aen de ſelfde ſijde der Vereenighde Staeten wierden dit jaer pleghtelijk voltrokken de huwelijken der Graeven Philips van Hoohenloo en Georgh Everhardt van Solms, en de bruylofſtaetſy uytgevoert door ſpeelen, 't houden van feeſten en geſchenken weeghens den Staet. Hoohenloo was getrouwt aen Maria, dochter des ooverleeden Prinſe van Oranje; Solms aen Sabina, dochter van Lamorael, Graef van Egmondt: beyde huwelijken van uytſteekenden luyſter en toejuychingh, ſoo om de verdienſten der mannen, als om den aedel der maeghden, welker vaeders de meeſte heughden dat voor de vryheit des vaederlandts waeren opgeoffert. Onder de burgerlijke onheylen was een, dat de prijs van 't geldt ongeloofelijk ſteygerde, en yeder landtſchap 't reght van munten t'eenen roof gemaekt hadt; welken ſommighe wel voorgenoomen hadden op een gelijke voet, en gereegelt nae den handel der volken, te brenghen. Maer voor die ongereegeltheit, door nae buerſchap voortkruypende, hebben ook die 'er verbodt teegen gedaen hadden, moeten ſwichten. Vaſte bewijſen eener niet al te ſeer verſee-

kerde

1595.

Waer toe ook Lipſius raedt.

Huwelijk der Graeven van Hoohenloo en Solms.

1595. *Onlusten om 't Vorstendom Kleef en Gulik.* kerde bondtgenoodtschap, sijnde de verbintenis teegen den vyandt beeter, als tusschen elkander, en de wetten krachteloos. Ook hadden de naebuerighe onlusten de gemoederen doen opwaeken, welke gemeenlijk, ten sy se reghtelijk afgedaen worden, graetigh sijn om sigh in eenen naestgeleeghen oorlogh en partyschappen in te wikkelen. Want gelijk voor deesen den swakken ouderdom des vooringhen Vorsten van Kleef en Gulik, soo ook heeft de krankſinnigheit sijnes soons en naesaets, gehaelt uyt een siekte, het Hartoghdom voor de konstenarijen des Spanjaerts oopen gestelt. Van d'eene sijde pooghde sigh ter regeeringhe in te dringhen sijne gemaelinne, vrouwe oovermoedigh en spijtigh van seeden, gesprooten uyt den bloede van Baeden, steunende op de grootheit des huys van Oostenrijk, *Brandenburgh en Nieuburgh meedestanders.* van d'andere de Ridderschap en de Vorsten van Brandenburgh en Nieuburgh, die, getrouwt met 's Vorsten susters, sigh de hoop eener soo maghtighe erffenis toeëygenden: seeker in weêrwil des Keysers, die, nae 't uytsterven van manlijk hoir, oordeelde, dat de selfde vorstendommen t'sijnen bewinde staen souden. Aen deesen booden hunne gunst alle die in de selfde gewesten den Protestantschen Godtsdienst volghden: en ook eenighe Roomschgesinde, duchtende den hooghmoedt des huys van Oostenrijk, den onderdaenen lastigh, en een moeyelijk verschil tusschen de schattinghen en de kosten. *Die hunnen Vorst verlost hebbende, sijne gemaelinne in verseekeringh neemen.* Deese dan, hebbende den naem der Staeten van Gulik en Berghen aengenoomen, verlossen hunnen Vorst, die soo onmenschelijk bewaerdt wierdt, dat men geloofde dit geen geringh voedtsel voor sijne siekte geweest te sijn, neemende sijne gemaelinne in verseekeringh, als eene die snoode aenslaeghen in den boesem voede. Hierentusschen hoorde men dat de Graef van Swartsenburgh, die tot nogh toe in beschuttingh der Spanjaerden geweest hadt, doende was met krijgsvolk op dien boodem te werven, *Teegen welke Swartsenburgh krygsvolk aenneemt.* om het, gelijk hy voorgaf, in den oorlogh teegen de Turken te gebruyken: maer om de partyschap der Oostenrijkers te stijven meenden andere, die 't niet geloofelijk hielden, dat troepen, welke men in 't uyterste Hongarijen gebruyken wilde, in het allerafgeleegenste gedeelte van Duytschlandt souden geworven worden, om die tot langhe onnutte soldy, en groote schaede oover te brenghen. d'Eerbiedigheit ten Duytschen rijke weederhieldt de Hollandtsche soldaeten van de verstroyde en onbereyde t'ooverrompelen. Op dees tijdt heeft *Brandenburgh soekt de vriendtschap der Vereenighde Staeten.* de keurvorst van Brandenburgh begonnen de vriendt- en bondtgenootschap der Vereenighde Staeten aen te soeken. 't Selfde deeden de Landtraeden dier gewesten, met beede van hen eenigh geldt voor weynigh tijdts te verstrekken, 't welk korts daer aen lightelijk soude gevonden worden, nae dat se de regeeringh en den handel der geldtmiddelen hunnes bewints gemaekt hadden. En hier op waeren eenighe in Hollandt van gevoelen, dat die geleegenheit diende waergenoomen; naerdien en de rust der landen oover Rhijn daer uyt te spellen waere, en door dien bandt hunne waepenen met de Fransche souden verknocht worden. Voorsightigher oordeelden andere, dat men een maghtigher vyandt geen soo schoonen dekmantel van oorloghe teegen die landen behoorde te verschaffen; dat niet alleen de inwoonders des Landts van Kleef, die den Spanjaert begunstighden, party souden kiesen; maer ook selfs de naebuerighe Bisschoppen en Geestelijken; en dat die om hulp aenhielden, soo wel als sy, geen geldt *De Staeten stellen de versoghte hulpe uyt.* in voorraedt hadden: jae 't onmoogelijk waere, door hunne krachten soo verre en soo wijdt verspreyde Landen te beschermen; dat derhalven best waere te wachten, tot de gemoederen en krachten der gener, welker saeken dienden gehandthaeft, tot meerder rijpheit quaemen. Dan geene mindere onlusten waeren 'er tot Embden gereesen. Deese sijnde een rijke stadt

ſtadt oover d'Eems, is geleeghen op de mondt der ſelver ſtroom, en een gedeelte van dat Vrieſlandt, 't welk eertijts de Kauchen omvanghende, in ſijn begrip behelſde de geheele landtſtreek, die tuſſchen de Batavieren en Deenen uytgebreydt leght. Waer van daen dat geweſt ook heedensdaeghs Ooſtvrieſlandt wordt genoemt, om dat de oude Vrieſen op dees ſijde d'Eems ten Weſten daer teegen oover legghen. Hunne ſeeden hadden ſe eertijts gemeen met alle d'andere, die den naem van Vrieſen draeghen; en ſelfs hunne vryheit, die hen ook gelaeten is van de Franſche koninghen en keyſers van Duytſchlandt, die ſigh, nae dat ſe onder geen volkoomen heerſchappy te brenghen waeren, met een maer taemelijke gehoorſaemheit vernoeght hielden. De gemeene ſaeken wierden beſorght door vergaederinghen der volken in 't beſonder, en die den lande in 't gemeen raekten door byeenkoomſten uyt den geheelen landtaerdt: de reghtſaeken ſtonden ter kenniſſe der gener, die ſoo in de kleyne als groote vergaederinghen verkooren wierden: gelijk reght hadden in deeſe die heergoederen beſaeten; de hooghſte eer was by den genen die 't grootſte beſit hadden, en in die eere den aedel geleeghen. Maer deeſe, nae 't bouwen van kaſteelen, niet alleen t'hunnen eygenen gebruyke, maer ook voor andere, ten toevlucht in binne- en buyte-landtſche oorloghen, en in den haeren een genoeghſaeme maght teegen alle geweldt gereet houdende, en nu reets bewintsluyden der vergaederinghen, en den reghteren t'eenen ſtijven rugh teegen de partyſchappen geworden, hebben allengſkens, door oneenigheeden of ſorgeloosheit der gemeente, al 't gheen ſe konden nae ſigh getrokken; en, wanneer de burgeren ſigh ſomwijlen hunner vryheit weeder erinnerden, de verdaedigingh der ſelver teegen elkander aengenoomen. Onder deeſe was inſonderheit 't huys der Griethen, ſoo door huwelijken als erffeniſſen, maghtigh geworden, en in 't beſit van veel treffelijke heergoederen gekoomen: dies het door langh gebruyk 't geheel gebiedt en de beſtieringh desſelven in ſijn gewoudt gekreeghen hadt, en ook de beſchermingh van Embden, dat eerſt niet anders dan een dorp, daer nae een ſwakke ſtadt ſijnde, door andere quaelijk gehandelt wierdt, op ſigh genoomen. Naederhandt in 't jaer veertienhondert vier-en-vijftigh heeft Ulrik, geſprooten uyt de ſelfde ſtamme, eerſt ſonder kenniſſe der andere eedelen, ſonder kenniſſe der gemeente, van Keyſer Frederijk den naem en het reght van Graef oover die geheele landtſtreek, die ſigh langhs de ſee van d'Eems tot aen de Weeſer uytſtrekt, ſoo veel de vryheit der Vrieſen lijden konde, gekreeghen: en tien jaeren daer nae de brieven, dan vry verkort, op dat het reght der andere, die elders binnen de ſelfde paelen, 't hooft op gelijke wijſe hadden begonnen op te ſteeken, niet gequetſt wierde, oopentlijk verkondight. Dees heeft ſijn heerſchappy gemaetight door goedertierenheit, veel vryheits den volke van Embden, veel vryheits den Magiſtraeten laetende, of vergunnende; en nogh meer Edſardt, ſoon, gebooren van deeſe vaeder; die, door onderlinghe getrouwheit t'hemwaerts, ſoo maghtigh geworden was, dat hy door hoop der ſelver ſigh de heerſchappy oover Gröninghen en d'Ommelanden heeft darren belooven; en die gevoert, tot dat hem de waepenen der Saxen, de quaede trouw des Hartoghen van Gelderlandt, en ten laetſten dat al beweldighendt geweldt des huys van Ooſtenrijk oover d'Eems te rugh dreef. Dees hadt naegelaeten ſijnen ſoon Enno, die by den vaeder niet haelen moght, en ſoo regeerende, dat hy ſelfs van andere geregeert wierdt, maer weynigh tijdts van heerſchappy en leeven hadt. In welke tijdt, als de Chriſten weereldt, om verſchillen in den Godtsdienſt, in eenen brandt van onluſten hadt begonnen te raeken, Embden, dat de ſelfde belijdenis volghde,

1595.

Gelijke onluſten tot Embden: des ſelfs geleegenheit.

Regeeringh en ſeeden der Ooſt-Vrieſen.

't Huys der Griethen krijght door langh gebruyk 't geheel gebiedt in handen.

Ulrik wordt van den Keyſer Graef van Vrieſlandt gemaekt.

Hy krijght de heerſchappy oover Gröninghen.

Dan wordt door 't huys van Ooſtenrijk oover d'Eems te rugh gedreeven.

1595. volghde, welke in andere landen te vuer en te ſwaerdt vervolght wierdt, een ongeloofelijke meenighte van vreemdelinghen, Nederlanders, Françoiſen, Engelſchen, die, om de bequaeme geleegenheit haerer ſtroom, derwaerts hunnen toevlught naemen, genoodight en onderhouden heeft. Toen hadt Anna van Oldenburgh 't beſtier des Vorſtendoms, uyt den naem haeres ſoons Edſardt den tweeden, gebruykende de maght haerer regeeringhe, in het opdaeghen dier heerſchappy, met een meêwaerighe beleefheit, en heel anders dan de Duytſche Vorſten gewoon ſijn. Sy hadt een gelijken yver tot de Godtsvrucht en eerbiedigheit tot de wetten, welke ſy oordeelde dat niet min t'eenen ſteun dienden, om de vryheit des volx, dan om d'achtbaerheit des Vorſten te handthaeven. Ongeloofelijk is 't, hoe geweldigh eenen aenwas de ſtadt door deeſe meêwaerigheit en toevlught der volken gekreeghen heeft, ſijnde vermeerdert met niet min dan ſesduyſent menſchen. Hier op ſijn niet langh daer nae gevolght de onheylen, die bloeyende volken gemeenelijk onderheevigh ſijn, ooverdaedt en hoovaerdy onder de gemeenten, naeyver en afgunſt onder de grooten. Echter ſijn de ſaeken tot geen geweldt uytgebarſten, ſoo langh Edſardt, die ſtraf van aerdt was, door raedt of vreeſe ſijnes jongheren broeders Johan, beſaedighder van imborſt, wierdt ingetoomt. Maer, nae 't ooverlijden van Johan, heeft Edſardt, wiens Godtsdienſt met dien ſijner onderſaeten niet oovereenquam, naerdien hy den Augsburghſchen, die van Embden den Geneefſchen, beleeden, de welvaert der burgeren meer en meer beginnen verdacht te houden. Hier toe wierdt hy opgeſtookt door de driften ſijner gemaelinne, uyt koninghlijke ſtamme van Sweeden, en van koninghlijken aerdt: en onder andere verhaelde men, dat deeſe, hebbende den burgeren ontleent eenighen huysraedt, die voor haer ſelven heeft behouden, op voorgeeven, dat die voor luyden van burgerlijken ſtaet te koſtelijk was. Eyndelijk ſijn deeſe quaedtaerdighe geſchillen, door tuſſchenrokkenen van wargeeſten, die, gedreeven door ſught tot nieuwigheeden, den Vorſt of 't volk vleyden, ſoo hoogh gereeſen, dat de Graef de byeenkoomſten der gemeente, ingeſtelt tot oopenbaere oeffeningh des Godtsdienſts, met den naem van ſaemenrottinghen van muytelinghen bekladde, en de aelmoeſſen, welke die ſtadt, beroemt in werken der barmhertigheit, was gewoon ten behoeve der armen te verſaemelen, duyde, als waere het aengeſien om heymelijk geweldt teegen hem te ſmeeden. Waer teegen een ſoort van luyden, bequaem om heftighe beweeginghen te verwekken, die, onbedreeven in burgerlijke ſaeken, en, onder den dekmantel van Godtsdienſt, moeytſuchtigh ſijnde, meermaels een goede ſaeke door quaedt beleidt verbrodden, den naem van vryheit, en, het geweldighſte middel om gemoederen in te neemen, den dienſt Godts ten breedtſten opgaeven. *Hen wierdt die onverwinnelijke dapperheit hunner voorouderen, en, tot een verſch en naebuerigh voorbeeldt, die van Hollandt met de Vrieſen voor ooghen gehouden. En wat waer voor hen gewenſter, dan ſigh door een naeuwe verbintenis met die kloekmoedighe volken, die ten deele hunnen aelouden naem draeghen, te vereenighen?* Nu reets hadt de Graef, te yverigh in ſijne belanghen, belaſtinghen op de koopmanſchappen geſet, en ſijne magiſtraeten ingevoert, waer teegen 't gemeen, hoewel hunne verbolgenheit tot nogh toe woeſt en hartnekkigh was, geene andere baldaedigheit, dan in woorden, blijken liet. Verder draelen hadt uyt, en alle eerbiedigheit de ſchop gekreeghen, wanneer ſe beſettingh in de burght gewaer wierden. Sy grijpen onder een beſonder hooft de waepenen, en verſeekeren ſigh van 't geſchut. Sy maeken ſigh meeſter van het ſtadthuys, van de poorten en van

Grooten aenwas der ſtadt Embden.

Verhael der onluſten tot Embden.

van alle andere ſterkten der ſteede. En ſy verkieſen ſigh niet alleen hopluyden en kornellen, maer ſtellen, ten ſchaedelijken voorbeelde, nieuwe magiſtraeten oover ſigh: afſettende die, om den eedt aen hunnen Vorſt gedaen, ſigh ſelven dier beroerten ontrokken hadden. Die de burght beſet hielden wierden door hongher genootſaekt daer uyt te trekken: en naerdien alles tot geweldt was uytgebarſten, is 't buyten twijfel, dat yeder 't oogh op de hulp der Vereenighde Landen gewent hadt. Van beyde de partijen ſijn geſanten nae den Haghe geſonden, om ſigh by de Staeten te vervoeghen. 's Vorſten geſanten beſchuldighden die ongeſchikte meenighte van muytery, vertoonende *dat de wraek en het voorbeeldt der ſelver in 't beſonder den Staeten raekte, welker ſaeken alleen door eendraght ſoo geſeegende krachten gekreeghen hadden, en, dat, ſoo de hooghe oover-heit eenmael onder 't gemeen in verachtingh quaeme, hen voornaementlijk de ſchaedelijke gevolghen van diergelijke baldaedigheeden te gevoelen ſtonden.* d'Afgeſanten der ſtadt Embden in teegendeel leyden den Graeve te laſt *ſijnen haet teegen den ſuyveren Godtsdienſt, 't verbreeken hunner wetten, 't invoeren van onbillijke belaſtinghen, en dat hy door partyſchappen en waepenen hadt geſoght hunne vryheit t'ooverweldighen;* dervoeghe, als vraeghende, *of de Staeten oordeelden dat diergelijke dinghen te draeghen waeren:* met beede, *datſe ſigh hunner als meedegenooten eenes Godtsdienſts, en der ſelver onheylen, erbarmen wilden.* Hier by voegende, *dat de Graef de vriendtſchap des Paus en des koninghs van Spanjen ſoght te winnen, om, onderſteunt door hunne hulpe, de vryheit t'ooverrompelen, of om, in teegenwiſſelingh van goederen elders geleeghen, de ſtadt den Spanjaert te ſchenken.* Sy hadden door verſpieders gewiſſe verſeekeringh, dat de vyandt 't grootſte voordeel der oorloghe daer in ſtelde, ſoo hy ſigh eener uytneemende ſtroom en haeven konde meeſter maeken: en 'er geen gewenſter waere dan d'Eemsſtroom, die, vloeyende door het meyr den Dullaert genaemt, het Embderlandt en Gröninghen van een ſnijdt, en midden door die twee uyt een wijdtluftighe ſeehaeven in den Ocean loopt; bequaem ſijnde om d'allerſwaerſte ſcheepen te voeren, en ſonder gevaer, mits de verſcheyde eylanden, tuſſchen welke hy boghtigh ſijnen uytgangh neemt. Dat de Spanjaert, door dit middel, naer ſijn welgevallen, den oorlogh in Vrieſlandt konde hervatten, en, 't gheen hem tot nogh toe was onmoogelijk geweeſt, een vloot in ſee ſenden. De Vereenighde Staeten, die en 't gevaer, en, ſoo ſe ſigh daer teegen quaemen te verſetten, den haet voorſaeghen, hebben het geſantſchap duſdaenigh een afſcheit gegeeven, dat nogh de Graef buyten vrees geſtelt wierdt, nogh het volk ſigh van hunne bondtgenootſchap konde verſeekeren. Beyde de partyen wierden tot vreede aengemaent, of, dacht het hen ſoo goedt, dat ſe hunne verſchillen door weeghe van reghten ſouden afdoen; dat de waepenen hen verdacht bleeven. Dat ſy thans nogh den eenen, nogh den anderen vyandt waeren, maer ſigh, ſoo 't hoogher quaeme, teegen hem, die eerſt den oorlogh hadt begonnen, verklaeren ſouden. Als korts daer aen door eenighe booden te poſt tijdingh wierdt gebraght, dat Enno, 's Graeven ſoon, krijgsvolk by een rukte, en de haeven Knok, teegen oover Delfſijl, verſterkte, ſijn de ſcheepen, die naer gewoonte d'Eems bewaerden, vermeerdert, en een regement Vrieſen gelaſt derwaerts te trekken, om de ſtadt te beſchermen, en die yets nieus beginnen ſouden van den oever te verdrijven. Ook heeft de burgery, ſoo groot was hunne geruſtheit, met vreughde ſigh ſelven en haer welvaeren vertrouwt aen de waepenen der Vereenighde Staeten. Waerom Graef Edſardt toen geen ander uytkoomſt vondt, dan hen tot middelaers aen te neemen, door welker maght alles uytgevoert

1595.

Geſantſchap des Graeven en der burgeren van Embden aen de Staeten.

Beyde de partyen worden tot vreede aengemaent.

De Staeten ſenden hulp aen die van Embden.

1595. voert wierdt. Ook heeft hy een verbondt en gemeenſchap van waepenen aengebooden, vreeſende dat de ſtadt hem in die gunſt te winnen moght voorkoomen. 't Sal niet ſonder vrucht ſijn te verhaelen wat middelen van vreede de ſcheitsluyden, ten dien eynde toen van de Staeten nae Delffijl geſonden, beraemt hebben, en welke de voornaemſte punten der ſelver geweeſt ſijn, op dat, gelijk ſy van de ſaeken der ſtadt Embden, ſoo ook de naekoomelinghen van hen oordeelen. *Niemandt ſoude ſijnen Godtsdienſt naedeeligh ſijn, of daer oover bekommert worden; de ſelfde kerkſeeden, die men gewoon was in de ſtadt te gebruyken, blijven, en den Graeve de ſijne buyten de ſtadt vrygeſtelt ſijn. In kerkelijke vergaederinghen ſoude vangeene andere ſaeken, dan die de kerk en den Godtsdienſt raeken, gehandelt worden, den Raedt vry ſtaende yemandt te verkieſen, om toe te ſien; 't gheen in de Palts en in Hollandt gebruykelijk is, op dat, onder dien dekmantel, geen onluſten gebrouwen worden. De ſelve vergaederinghe ſoude de Bedienaers des Goddelijken woordts verkieſen, de Vorſt die goedtkeuren. De landen, die der Geeſtelijken geweeſt waeren, ſijn onder 't volk en den Graef verdeelt. Uyt de vier Burgermeeſteren, en uyt de neeghen ſcheepenen, ſouden d'eerſte in lootingh en vervolghens jaerlijx d'andere helft afgaen;* een treffelijk middel om 't geſagh te maetighen, op dat niemandt hoopen ſoude ſijne regeeringh booven de twee jaeren te doen dueren. *In plaets van d'afgaende ſoude 'er den Raedt twee noemen, en de Graef een uyt de ſelfde kieſen,* hebbende te vooren in 't maeken van Magiſtraeten gegaen naer eyghen goedtdunken. *Deeſe ſouden 't bewint van 's Stadts- en ſee-ſaeken hebben en de maght om 't burgerreght, beneevens de vryheit van gilden, in welke de gemeente verdeelt wordt, te geeven; ook de ſleutelen der poorten en 't wachtwoordt. Aen hen ſoude 't vonniſſen in burgerlijke ſaeken, en alle andere, uytgenoomen de ſtraffe des doodts, hanghen. Miſdaedighe, die den hals verbeurt hadden, ſouden, waeren 't vreemdelinghen, door reghters by den Vorſt geſtelt, waeren 't burghers, door een vierſchaer uyt die beyde geſtraft worden. Den Raedt* (deeſen beſtaet uyt veertigh perſoonen) *ſoude den Raedt door hunne eyghene ſtemmen vervullen. De verkoorene ſouden, voor 't ingaen van hun ampt, den Vorſt gehoorſaemheit, en de ſtadt getrouwheit ſweeren. De wetten ſouden beveſtight blijven, en alleen die ſchattinghen, welke teeghen de wetten niet en ſtreeden; ſoo noghtans, dat de ſtadt 't bewint van haere eygene hefgelden behouden moeſte. Voorts ſoude het Falderen, de nieuwe, ſtadt, gehecht aen de oude, en naeuwer aen 's Graeven dienſt verbonden, voortaen op de ſelfde voet, als de ſtadt Embden, geregeert worden; op dat het geen geduerighe ſtof van onluſten quaeme te baeren: en op dat de burgeren ſigh des te ſeekerder op hunne vergiffenis betrouwen moghen, ſoude de Graef van ſelfs de ſterkten des kaſteels weghneemen, en 't ſelfde der ſteede onderworpen; nogh door eenighe blokhuyſen, ſchanſen of vaſtigheeden langhs den oever de voorbyvaerende ſcheepen hinderen of beſchaedighen: welke weldaeden des Vorſten de ſtadt door een groote ſomme van penninghen ſoude erkennen.* Dus heeft men voor de veyligheit der ingeſetenen, en voor d'achtbaerheit des Vorſten ſorgh gedraeghen. Ook lieten ſe ſigh deeſe punten niet quaelijk gevallen, ſchoon hen de verbitteringh van ſoo vers geleeden ongelijk weederſijts op de krop ſtak. Waer by met eenen vaſt geſtelt is, dat de toekoomende Graeven en Magiſtraeten deeſe vreedepunten hadden te beſweeren. Vervolghens wordt de Graef uyt naeme der Staeten vermaent, *alle beleedekinghen en quaedt vermoeden door goedertierenheit 't ooverwinnen: en dat hy, ſtellende de bedriegelijke vriendtſchap des Spanjaerts booven hunne getrouwheit, ſigh niet te gelijk*

in

Sy beſlechten de geſchillen tuſſchen hen en den Graef.

Vreedepunten.

Vermaeninghen der Staeten aen den Graef en die van Embden.

in hunne laeghen en in eenen naebuerighen oorlogh ſoude inwikkelen. En dien van Embden belaſte men, *ſigh te ſchikken naer het voorbeeldt hunner naebueren, om, door 't juk te willen afſchudden, geene meerdere ſwaerigheeden op hunnen hals te haelen: dat eenen burgerlijken oorlogh door maetighe dienſtbaerheit goede koop afgekoft wierdt: en ook ſy wel eertijdts Vorſten vry van ſtraffen aerdt gedraeghen hadden, ſoo langh 'er geen uytheemſche wreetheit meede vermenght wierdt.* 't Krijgsvolk op dit verdragh weêrſijdts afgedankt ſijnde, was 'er veel eer ruſt, dan eendraght: en de onluſt niet ſoo wel geheelt, of men quam meermaelen tot de ſelfde onheylen en geneesmiddelen te vervallen. De tijden deeſes jaers en de naeſt daer aen volghende ſijn voor de waepenen der Vereenighde Landen, als hadt de gunſt der fortuyne hen voor eenen korten ſtoot den nek gekeert, ongelukkigh geweeſt. De geheele Lente en een gedeelte des Soomers was leedigh, en ſonder yets te doen, verloopen; ſijnde wel een gedeelte der krijgsmaght op de grenſen van Vrankrijk in oorlogh: maer hunne onderlinghe tweedraght is oorſaek geweeſt, dat de waepenen, hoewel Buſenval ondertuſſchen daer op meermaels aendrongh, niet elders voortgeſet wierden. Want de ſteeden in Vrieſlandt, verbittert op de inwoonders ten platten lande, klaeghden, dat deeſe de belaſtinghen hen beyde gemeen niet ter goeder trouwe opbraghten; en dat, 't gheen de landen in 't beſonder te draeghen hadden, of niet betaelt of quijtgeſcholden wierdt. Die van Zeelandt, hebbende van gelijken met die van Hollandt in heevighe geſchillen oover de verlofgelden op 't uytvoeren der koopmanſchappen geweeſt, hadden, onder dien dekmantel, langhen tijdt uytgeſtelt hunne ſchattinghen in de gemeene kas der Bondtgenooten in te brenghen. Waer by nogh die van Gelderlandt en Ooveryſſel ſigh ontſchuldighden op hunne armoede, en dat de vyandt tot binnen in 't hart hunner landen verſpreydt lagh. Ook hebben eyndelijk die van Hollandt ſelve, welke twee derde der gemeene belaſtinghen moeten opbrengen, begonnen dit voorbeeldt of nae te volghen, of te wreeken. En ſeeker, indien de menſchen, niet meer door noodtdwangh, als door welbedachten raede, t'hunnen voordeele gedreeven wierden, vereyſchte inſonderheit die tijdt, waer in 's vyandts ſaeken in bijſtere verleegenheit ſtonden, hunne koophandel treffelijke winſten inbraght, en den Franſchen boodem den ſwaerſten laſt der oorloghe naer ſigh ſleepte, 't beſtaen van gewightigher aenſlaeghen; welker laſten de gemeente noghtans korts daer aen, meer verarmt ſijnde, en ſonder eenighe voorſpoedt, heeft gedraeghen. Ook ſijn de oorloghsbedrijven in Luxemburgh ſelfs niet nae wenſch uytgevallen, terwijl men ſigh onbedachtelijk ophieldt met het inneemen van ſchanſſen, die den vyandt weynigh ſchaede doen, en den ooverwinnaers geen voordeel met allen geeven konden. Maer nae dat koningh Henrik, in Borgonjen gevallen ſijnde, de kracht des rijx derwaerts gerukt hadt, heeft den Hartogh van Bouillon, die door een grootmoedighe aenkundigingh het leegher der Spanjaerden op ſijnen hals gehaelt hadt, ontbloot van krijgsvolk, niet alleen ſijne gedaene dreygementen vruchteloos laeten afloopen, maer ook onmaghtigh 't ſijne te beſchermen, 't plunderen van den Franſchen boodem ſtraffeloos moeten aenſien. Waerom Philips van Naſſau, dien ſulx verdroot, en om dat ſijn krijgsvolk, door hongher en ongewoonte van waeter drinken, begon te verloopen, ſigh, genoeghſaem teegen wil van Bouillon, heeft gehaeſt om weeder te keeren, echter niet door den ſelfden wegh, dien hy gekoomen was, want dien hadt hem de vyandt benoomen. Maer hebbende ſijn voetvolk gelaſt te rugh te trekken, nae de naeſte ſeehaeven in Vrankrijk, om van daer nae

1595.

Onderlinghe oneenigheit tuſſchen de Vereenighde Staeten.

Philips van Naſſau keert met ſijn leegher nae de Vereenighde Landen.

1595. Hollandt oover te vaeren, heeft hy ſelfs met ſijn ruytery, diep door Duytſchlandt heen, de wegh door Gelderlandt genoomen. Dan de Graef van Fuentes, ſiende dat ſijn Landtvooghdy ſoo geweldigh benijt wierdt, was des te yverigher in ſigh te benyveren, dat ſijne weederpartyen in hem niets, uytgenoomen ſijne grootheit, moghten te beriſpen vinden; en wel beſonder gingh ſijne ſorghe oover 't krijgsvolk, in ſigh te verſeekeren van d'oude, en nieuwe daer toe te voeghen. En inſonderheit ſigh bewuſt ſijnde, dat de muytery der Italiaenen, en d'onheylen daer uyt gereeſen, hem t'eenen laſter wierden toegedreeven, heeft hy, om den haet van die kant te verſaghten, raedtſaem geoordeelt die weeder onder gehoorſaemheit te brenghen. Hebbende derhalven ſigh gehaeſt in het voltrekken der verdraghspunten, die, begonnen door den Aertshartogh, ſijne doodt hadt afgebrooken, deed hy, aengeſien 'er nogh geen geldt in voorraedt was, hen daegelijxe betaelingh en gijſelaers geeven. Sijnde hen gelaſt Thienen in beſittingh te neemen, hadden ſe nogh onder de vendelen geen plaets genoomen. Maer 't was winſt den vyandt te verſteeken van 't gebruyk des krijgsvolks, 't gheen ſy ſelfs ſouden moeten derven. Korts daer aen verdeelt hy 't krijgsvolk onder hoofden en in beſettinghen. Seedert een geruymen tijdt herwaerts waeren de troepen des koninghs van Spanjen niet ſterker geweeſt; maer, dewijl ſe in ſoo veel plaetſen verſtroyt laeghen, niet maghtigh yets groots te verrichten. In Borgonjen onder Velaſco, was een volkoomen leegher. Op de grenſen van Artois en Pikardyen, nae 't vertrek van Mansveldt, 't opperbewint gegeeven aen den Marquis van Warenbon; ſoo om die van Kamerijk te beſluyten, als, om ſigh wijdt en ſijdt door Vrankrijk verſpreidende, plunderen met plunderen te wreeken. Mondragon wendt ſigh teegen Maurits, om op ſijne aenſlaeghen te paſſen, en die in tijdts voor te koomen. Vierduyſent ſoldaeten hem ten dien eynde gegeeven, houdt hy omtrent Hulſt; Verdugo gelaſt ſijnde met ſesduyſent voetknechten en vijftienhondert peerden, Bouillon, vry ſwakker van volk, uyt Luxemburgh te verdrijven, en de ſteeden by den François veroovert te herneemen, beleeghert la Ferté: en reets waeren de wallen door meenighvuldigh ſchieten, en verſcheyde breuken geoopent, wanneer een troep Françoiſen, tot ontſet der ſteede daer binnen geſonden, door eenen heevighen uytval, de beleegheraers in wanorde deede opbreeken. Maer de ſtadt van dat belegh bevrijt ſijnde, geſchiede 't by geval, dat, het vuer in 't buskruyt geraekende, het grootſte gedeelte der ſelver afbrande; dies Bouillon die ſelfs van werken en beſettingh ontbloot heeft. Hierentuſſchen is Verdugo, die 't op ſteeden van minder teegenweer gewent hadt, nae 't ooverweldighen van eenighe weynighe, door een ſiekte en 't eyndelijk noodtlot weghgenoomen; omtrent wiens doodt het gerucht ook eenigh naebedenken heeft gevonden. Maer hy, hoewel ongelukkigh in ſijn Landtvooghdy van Vrieſlandt, heeſt ſigh eenen naem verdient, als wien meermaelen tijdt en krachten, dan dapperheit en nyvere ſorghe gefeylt hebben. Trouw was hy in woordthouden ten uyterſten, en wel begaeft ter taele voor een krijgsman. Ook meêwaerigh van aerdt, een deught, ſeldtſaem in den Spanjaert, en die hem tot des te uytſteekender çieraedt ſtrekte. Booven al, dat hy, van den geringhſten ſtaet tot hooghe eerampten geſteeghen, als gebooren uyt niet oneedelen, maer armen huyſe, ſijnes voorighen ſtaets gedaghtigh was, immers ſoo veel genoegh deedt. De ſteeden in Nederlandt baeden Fuentes, dat hy dogh ten laetſten het belegh van Kamerijk ſoude voortſetten, hem aenbiedende groote ſommen geldts en krijgsvolk, naerdien de ſtadt niet t'eenemael beſlooten, en 't leegher

Sorghe van Fuentes omtrent ſijn krijgsvolk.

Hy brenght de muytelinghen weeder onder gehoorſaemheit.

Groot getal van 's koninghs troepen ten dien tyde.

Verdugo ſterft.

Syn lofreeden.

gher der Spanjaerden daer rondtom geleeghen ſijnde, hen ſoo wel den dienſt der troepen, als 't gebruyk der ſteede benoomen was. Maer hy, uyt ſigh ſelven vuerigh genoegh op alle geleegenheit van braeve aenſlaeghen, begeeft ſigh, om den tijdt ſijner landtvooghdy niet ſonder glory oover te brenghen, en de behoefte der geldtmiddelen te baet te koomen, nae het leegher van Warenbon, en verſterkt ſijne troepen dervoeghe, dat ſe in 't geheel twaelfduyſent knechten en tweeduyſent peerden uyt maekten. Met dit heyrleegher is hy, om den François den toegangh der omleggende landen af te ſnijden, binnen Chaſtelet, een ſteedtjen in 't Vermandois, alwaer de Schelde haeren oorſprongh neemt, geleeghen, eertijts, gebouwt door den koningh van Vrankrijk Henrik den tweeden van dien naem, om Kamerijk te breydelen, en tot een bolwerk des rijx teegen 't gewelt der Nederlanden, wen 't op hem afquam, gevallen, nae dat hy 't door 't geſchut ontbloot hadt, en daer op die in 't kaſteel gevlooden waeren, tot oovergaeve gedwonghen. En hierentuſſchen wierdt Han, een ſteedtjen op de ſelfde grenſen, beſchooten, met een wondere verſcheidenheit van toevallen, en die nae beuſelinghen gelijken. Hier binnen was ſteêvooght den Heer van Gomeron, een der Françoiſen, die, onder ſchijn van yver voor den Roomſchen Godtsdienſt, uytheemſche gunſten t'hunnen voordeele geſoght hadden. Dees hebbende, ten tijde als de meeſte ſteeden dier geweſten ſigh weeder onder gehoorſaemheit van koningh Henrik van Bourbon ſchikten, met de Spanjaerts gehandelt, hadt hen, voor een geweldighe ſomme van penninghen, de ſtadt in handen geleevert, behoudende 't kaſteel tot de volle betaelinghe der beloofde ſomme. Maer ſijnde door liſt des Graeven van Fuentes op ontbooden, wordt hy met ſijne twee broeders in hechtenis geſtelt. Sijne moeder en ſijn ſwaegher Orvillers hielden 't kaſteel in beſettingh, en wierden, ten waere ſy van ſtonden aen uyttrokken, gedreyght met het gevaer hunner waerdtſe panden. De vrouwe was door vuerighe liefde ontroert: maer Orvillers veel eer verbolghen, ſendt geheyme booden aen Bouillon, en 's koninghs oooverſten, die toen 't bewint in Pikardyen hadden. Nae dat deeſe, volgens ontbieden, in 't kaſteel gekoomen waeren, is 'er eenen geheelen dagh teegen de ſtadt, waer in twaelfhondert ſoldaeten, Spanjaerts, Waelen, Duytſchen en Italiaenen laeghen, niet ſonder groote en ook eedel bloedtſtortingh, gevoghten. Want de Marquis d'Humieres ſelfs, een Heer in groote achtbaerheit van oorloghe onder de Françoiſen, en wel beſint van den koningh, wierdt doorſchooten. Ten laetſten wordt te vuer en te ſwaerdt eenen wegh gebaent, en die nae de neêrlaegh oovergebleeven waeren, aen Orvillers, volghens verdragh, tot gijſelaers gegeeven, om daer door de dreygementen der Spanjaerden in teegenwight te houden. Maer de gevanghene, hebbende door trouwlooſheit der wachten hunne keetenen verbrooken, braghten 't kaſteel in dit gevaer, dat ſe op verdragh ſouden vry gelaeten worden. De Françoiſen maeken ſigh meeſter van 't kaſteel, door lafhartigheit van Orvillers, die beſlooten hådt het ſelfde voor ſigh te behouden: en Fuentes, naerdien hy tot ontſet der ſteede, nu reets ingenoomen, te ſpaede gekoomen was, verwiſſelt ſchaemte in verbolgenheit, en doet den ſteêvooght, die de doodt op de lippen hadt, tuſſchen de handen der beuls voor de wallen ten toon ſtellen. Dees alhier door een yſſelijk geluyt, vermenght met traenen, beſweert nu ſijne moeder, nu ſijnen vriendt, dat ſe dogh, ſoo hen eenighe barmhartigheit, eenighe plicht en liefde 't hunnen bloede, ooverigh was, geene glory, geene weerdigheit booven ſijn leeven, dat den laetſten ſlagh te verwachten hadt, wilden inbeelden. En als

1595.

Fuentes vermeeſtert Chaſtelet.

Hy beleeghert Han.

Des ſelfs ſteêvooght Gomeron, de ſtadt aen de Spanjaerts verkocht hebbende, wordt van Fuentes in hechtenis genoomen.

Orvillers 't kaſteel inhoudende verkrijght hulp van den François.

De Françoiſen worden meeſter van 't kaſteel.

1595. als die hem tot antwoordt gaeven, dat het buyten hunne maght was, gemerkt de Françoiſen reets des kaſteels en der ſteede meeſter waeren, is

Gomeron wordt door laſt van Fuentes onthalſt.

hem in't geſight der ſijner 't hooft afgeſlaeghen; moetende geſtelt worden onder de rampſaelighe voorbeelden der gener, welker trouw omtrent de partyen die ſy kieſen vlot ſtaende ſigh beyde de vyanden tot vyandt maeken. Van daer trekt het leegher nae Dourlans, om Kamerijk, waer op ſy om dien ſelfden tijdt, door heymelijk verſtant met eenighe Geeſtelijke en ſteedelinghen, eenen ongelukkighen aenſlagh gemaekt hadden, van achteren te beſluyten.

La Motte, beſightighende de werken van Dourlans, wordt doorſchooten.

Sijn loffreeden.

Hier voor is Valentin de Pardieu, Heer van la Motte, in 't beſightighen der werken en eener bequaeme plaetſe ter beleegheringh, by maeneſchijn, met een muſketkoeghel doorſchooten. Dees is geweeſt d'eerſte der krijgsooverſten, die voor deeſen, toen de ſaeken der Staeten treffelijk wel ſtonden, hunne tweedraght, en dat door dit middel de vervallene krachten der Spanjaerden ſouden herſtelt worden, voorſien hadt: een Heer vermaert door ſijne dapperheit, en meer dan krijgsmans ſchranderheit, en hoedaenigh yemandt behoort te ſijn, die uyt den geringhſten ſtaet tot het Grootmeeſterſchap des geſchuts, tot de ſteêvooghdy van Greevelinghen, tot groote rijkdommen, en den tijtel van Graef is op geklommen.

Bouillon brenght verſterkingh in de ſtadt.

Den Hartogh van Bouillon hadt beſettingh in de ſtadt geſonden; en begaf ſigh, met den Graef van Sant Paul, korts daer aen ſelfs derwaerts, om voorraet van buskruyt en lijftoght daer binnen te brenghen. Maer den Ammirael Villars, die de voortoght geleyde, en, te verhit op ſlaen, den laſt dien hy in teegendeel hadt verſmaede, door het leegher van Fuentes (juyſt op de feeſtdagh van den Apoſtel Jakobus, dien de Spanjaerts gelooven voor hen gelukkigh te ſijn, en dien met dat geloof dikmaels voorſpoedigh maeken) omçingelt en gevanghen ſijnde, is ſtrax daer op, om dat hy 't Lotteringhs verbondt verlaeten hadt, en tot

Villars wordt met veele eedelen omgebraght.

Henrik was oovergevallen, om 't leeven gebraght, en met hem veele eedelen; d'ooverighe ſijn 't ontkoomen; en het geluk heeft den misſlagh van d'een en d'ander party begunſtight. Want indien de Françoiſen met meerder getal van troepen, die den Hartogh van Nevers als toen verſaemelde, op den ſlagh waeren aengekoomen, de wegh nae de ſtadt, en de plaets der ſeeghe ſtont voor hen oopen. En de Spanjaert, ſoo hy, ſijn geluk vervolghende, de vluchtelinghen hadt naegejaeght, weynigh verſchilden 't, of gelijke glory, als hen de ſeeghe voor Pavie en Sant Quintijn baerde, te verooveren ſoude hen ſchoon geſtaen hebben. Den oover-

De Spanjaerts beſtormen 't kaſteel van Dourlans.

winnaer beſtormt het kaſteel, dat niet al te wel beſet was: want de ſteêvooght Gamache, terwijl hy, nae de gewoonte van die tijdt, meer beſorght is voor ſijne eyghene belanghen, als voor den dienſt des rijx, hadt van twaelf hondert Françoiſen, die hy by ſigh hadt, maer weynighe en hem getrouw, in 't kaſteel ingenoomen, laetende alle d'ooverighe in de ſtadt, om by der handt te ſijn, ingeval de noodt hunnen dienſt vereyſchte; 't gheen haer verlies geweeſt is. Want eenighe Spanjaerts, geſonden om de breuk des kaſteels, gemaekt door 't geſchut, te beſpieden, ſiende dat die verlaeten was, betuyghden hunne vreughde door groot getier, waer

Hebbende 't kaſteel bemaghtight, neemen ſe te gelijk geweldigher handt de ſtadt in.

op een meerder getal is toegeloopen, die 't kaſteel ooverrompelt hebbende, voorts, ſonder eenigh tijdt verlies, te gelijk in de ſtadt vielen: alwaer 't niet ſonder moorden toegegaen is; gemerkt nogh dapperheit de gewaepende, nogh meededoogenheit de weereloose verſchoonde. Terwijl de leeghers, afgemat door deeſe ſaeken, in de Franſche beſettinghen uytruſten, trekt Maurits, nu reets diep in de Soomer, met al 't krijgsvolk dat hy by ſigh hadt, en de troepen weedergekeert met Philips van Naſſau, te velde. En ſijn ooghwit weeſende, de weynighe plaetſen, die de vyandt

om

om Vrieslandt nogh in sijn geweldt hadt, te vermeesteren, leegherde hy 1595 sigh voor Grol, een steedtjen onder 't gebiedt van Zutphen. De besettingh was niet sterker, dan seshondert mannen, weynigh geschut daer binnen, waer by de lijftoght niet langh strekken konde, en 't waeter uyt de graft met weynigh moeytens afgeleidt worden; dies hy in korten hoopte gelukkigh ten eynde te koomen. Mondragon hier van verwittight, trekt in aller yl met een vliegendt leegher uyt Antwerpen, en rukte met sigh alle de besettinghen die hy oover Maes en Rhijn ontmoete. Sijn geheele maght bestont uyt vijf duysent voetknechten, en omtrent duysent peerden: maer de faem 't getal vergrootende, heeft Maurits, die wel tweemael soo veel maghts hadt, sigh op den toevoer niet betrouwende, de beleegheringh opgebrooken, en den brandt gesteeken in alles dat onmoogelijk was meê te voeren; waer nae hy sijnen vyandt tot aen d'Yssel te gemoet trekt, om hem binnen den Duytschen boodem te doen stant houden: en dees niet hebbende yetwes teegen 't leegher darren bestaen, maer wel vernoeght, dat hy Grol ontset hadt, en de leeghers weedersijts voor dat jaer te doen leedigh staen, is te rugh getrokken, soo verre dat hy de Lipstroom tusschen hem en sijnen vyandt stelde. Want Maurits, bericht dat hy met soo groote maght niet was gekoomen, als den roep in 't eerst hadt uytgestroyt, trok hem op de hielen. Derhalven sendt hy Philips van Nassau met vijf hondert peerden oover de stroom, om de voedersoekers van 's vyandts ruytery schielijk op het lijf te vallen. Maer Mondragon, door ooverloopers van dien aenslagh verwittight, heeft al de maght sijner peerden op eene plaets gebraght. Philips was niet soo haest uyt een enghe wegh in 't oopen veldt gekoomen, of wordt in aller haest van alle sijden omçingelt; en 't gheen de volghende belette hem te hulp te koomen, was 't ontmoetendt gedruys der vluchtelinghen, en dat se op een naeuwe en glibberighe wegh belemmert bleeven. 't Verschilde echter weynigh, of, gelijk de kans des gevechts, insonderheit te peerde, hacchelijk is, den dapperen indruk der gener, die op den vyandt instortten, hadt hem aen 't wijken, en hen daer door gedreeven: maer de hoofden, door hunne wonden verswakt sijnde, hebben den moedt doen sakken. Andere sijn nogh onbeseert door den vyandt, die in wanorde geraekt was, doorgeslaeghen en 't ontkoomen. Veele, die geperst wierden, vonden sigh by de Lipstroom t'eynde vluchten, welke de Prins op d'ooversijde des oevers met sijne regementen te voet ontfanghen heeft. De neederlaegh is nogh groot, nogh om andere reeden gedenkweerdigh, dan hier in, dat de voornaemste hoofden het swaerste ongeluk bejeeghende. Philips van Nassau selfs is, terwijl hy met onverschrokke dapperheit den strijdt aenbondt, gewondt, en daer op gevanghen sijnde, onder de uytneemende sorghe en plichten der Graeven van den Berghe, sijner neeven, gestorven; een Vorst, wiens onversaeghde kloekheit in jeught, t'eenighen daeghe uytsteekende oorloghs diensten beloofde, wanneer sijn siedende moedt, besaedight door jaeren, nae gehoorsaemheit hadt leeren luisteren. Ernst, een der graeven van Solms, is van gelijken ooverleeden. Maer Ernst van Nassau, broeder van Philips, heeft sigh voor losgeldt vry gekocht: de lichaemen der verslaeghene wierden ter begraeffenis oovergeleevert. Verders is 'er niets besonders voorgevallen, wijl de leeghers nae by den anderen leggende, en een waekendt oogh op elkanders aenslaeghen houdende, den Herfst, en den tijdt des jaers, waer in men is gewoon te rusten, afwachten: dan alleen, dat het volk van Maurits, hebbende by naght eenen aenslagh op Meurs in 't werk gestelt, en nu reets oover de graft geraekt sijnde, terwijl het de stormpaelen, die hen verhinderden het bolwerk te beklimmen, uytrukt,

Maurits, door d'aenkoomst van Mondragon, wordt van Grol afgetrokken.

Philips van Nassau, door 's vyandts hinderlaeghen omringht sijnde, wordt verslaeghen.

Maurits volk pooght Meurs by naght te verrassen, dan vruchteloos.

1595. door 't aenbreeken van den dagh genootſaekt is te vertrekken. Eyndelijk is Mondragon d'eerſte geweeſt, die de ſijne in de Winterquartieren geleght heeft, konnende dien ooverſten van neegentigh jaeren niet langher d'ongemakken der oorloghe draeghen; en verneemende dat ſijn leegher met eenighe muytery beſwanghert gingh, heeft hy tot middel, om dit quaedt in ſijn geboorte te ſmooren, gevonden, een gedeelte oover de Maes te ſenden, en, het andere aen gene ſijde der ſtroom behoudende, hunnen raedt en voorneemen te breeken. Ook heeft Prins Maurits ſigh niet langher in 't veldt gehouden. En ſtrax daer op heeft Mondragon het beklaeghlijk rouwjaer door ſijne doodt vervult. Hy was een Ooverſte van langhen dienſt en ervaerenheit, en ſeedert d'eerſte waepenen van Alva tot op die tijdt in geduerighe bedrijven geweeſt. Daer by hadt hy konſten en geſagh om ſoldaeten in hunnen plicht te houden: en ſeeker naeulijx ſoude men yemant konnen noemen, die, gelijk hy, een hooft onder gehoorſaemheit van anderen geweeſt ſijnde, ſoo veele en uytſteekende daeden uytgevoert heeft: dan 'k wil hier niet vergeeten een geluk, 't welk ſelden yemandt treft, dat hy, geenſints bevreeſt ſigh in gevaeren te ſteeken, maer veel eer graegh in die te trotſen, ſonder immer gequetſt te ſijn, den hooghſten ouderdom bereykt heeft. Ook is den Hartogh van Paſtrana, bekent om ſijn doorluchte geboorte, en verder niet, ooverleeden. Dit ſelfde jaer heeft booven dien weghgenoomen Don Antonio, die eertijts door de waepenen des Hartoghen van Alva uyt het rijk van Portugael verdreeven ſijnde, daer 't hem raedtſaemer geweeſt waere, door Afrika, door Indien, en door andere landen, die de Portugijſen in hadden, ſigh met eenen ſterken aenhangh ſijner partye, toenmaels nogh niet verſtorven, vaſt te maeken, nu nae Engelandt, dan nae Vrankrijk vluchtende, vruchteloos al ſijn hoop op de meededoogenheit der Chriſten Prinſen geſtelt hadt. Hy wilde geloofft hebben, dat alleen de liefde tot Godtsvrucht hem weederhouden hadt van de hulpe der Turken en der Mooren, meermaels t'ſijnen dienſte aengebooden, in den arm te neemen. Sijne vrienden hebben uytgeſtroyt, dat hy, aengeſien hem koningh Philips door geenerhande beloften van treffelijke eerampten en geweldighe ſommen geldts, tot afſtant van ſijn reght op 't rijk beweeghen konde, door vergif is omgekoomen. Fuentes hierentuſſchen, die geen langhe ruſt nam, wordt tot het belegh van Kamerijk aangedreeven; hoewel de middelen om dier ſteede meeſter te worden niet ſeer ſchoon ſtonden. Maer meenighte van Nederlandtſchen aedel, dien hy omtrent ſigh hadt, en de Françoiſche ooverſten, die de vergiffenis hunnes koninghs verſmaedden, 't krijgsvolk, dat nae den roof van Dourlans graetigh op grooter buyt was, en de beeden der naebuerighe ſteeden, die hem beloofden geldt te verſchaffen, maekten dat hy ſigh genootſaekt vondt de uytganghen te ſluyten, en, onder ſchijn van beleegheringh, geleegenheit om verder te treeden, af te waghten. Selfs koningh Philips hadt geſchreeven, dat het een verfoeyelijke ſaek was, een ſterkte by ſijnen vaeder gebouwt, tot een bolwerk op de grenſen van Nederlandt, in 's vyandts handen te laeten. Door deeſe reedenen geprikkelt, wierdt hy gedwonghen te hoopen, 't gheen hy niet ontgaen konde; waer toe 't geluk hem gedient heeft. Barlotte heeft de beleegherde ontbloot van hunne buytewerken: daer op dan de mijnen, beukerijen, vuerwerken, allerhande verborghe en oopenbaere konſten te werk geſtelt wierden. Dan echter vervaerde den beleegheraers nogh het treffelijk onderſtant der Françoiſen, om hunnen indruk af te keeren, 't welk Charles de Gonſaga, uyt laſt ſijns vaeders, des Hartoghen van Nevers, beſtaende in hondert ruyters met ſigh daer binnen gebraght, en korts daer aen vijf

Doodt van Mondragon.

Sijn lofreeden.

Doodt des verdreevenẽ koninghs Don Antonio uyt Portugael.

Fuentes beleeghert Kamerijk.

vijfhondert andere, gevolght van ruytery, die 's morghens onder eenen neevel, door weeghen onbeſet by de beleegheraers, doorgeraekt ſijn. En ook toen heeft men door een gedenkweerdigh voorbeeldt ondervonden, hoe vervaerlijk 't is van veelen gevreeſt te worden, en hoe 'er geene ſterkten vaſt genoegh ſijn, om een heerſchappy, gevoert in weêrwil der burgeren, te handthaeven, wanneer een gevaer veel grooter dan de vrees de gemoederen tot ſaemenſpanningh hunner woede en verbolgenheit heeft doen opſtuyven. Want Baligny, om ſijne moogenheit, ontbloot van reght, door geweldt te veſten, ſigh vervoordert hebbende ſchattinghen, ſwaere waghten, en andere laſten den koninghen gebruykelijk, op den hals der burgeren te laeden, is door den haet der meenighte geſchupt uyt het beſit van uytſteekende rijkdommen. Ook verſuymde Fuentes van ſijner ſijde niet d'oploopenheit der gemoederen, nae dat die eenmael aen 't ſieden geraekt was, heymelijk door Godtsdienſt, vreeſe en geldt, meer en meer aen 't wellen te helpen. Eer de vyandt uytviel om de wal te beſpringhen, ſendt het gemeen, van alle kanten ſaemengedromt, aen Fuentes, om met hem van vreede te handelen, geſtijft door de Switſers, die, miſnoeght om ongelijk hen in 't beſonder aengedaen, en om dat Baligny hen kooper geldt in plaets van goudt en ſilver in betaelingh hunner ſoldijen, als ſoude hy 't quanſuys daer nae weeder aenneemen, aentelde, 't ſelfde begeerden; 't welk wel elders, als 't om 't handthaeven der vryheit te doen was, ſoo gepleeght ſijnde, van ſoldaeten die om loon dienden geenſints geleeden wierdt: en ſonder veel te bedinghen, uyt vrees der Françoiſen, tot verdragh gekoomen ſijnde, hebben ſe vrywilligh de Spanjaerts ingelaeten, van wien ſy ſouden te lijden hebben de ſelfde ongelijken, waerom ſe den François hadden uytgeſtooten. En die ſigh op 't kaſteel begeeven hadden, hebben nogh 't geweldt van 't geſchut, nogh 't ſtormen afgewaght. En nu reets hadt men veelvuldighe voorbeelden der Spaenſche ongenaede; dies ſy tot onderhandelingh treedende bevoorwaerden, en beloofden, dat, ten waere ſy in ſes daeghen nieu onderſtant van Bourbon kreeghen, ſy ſigh ſouden oovergeeven, 't gheen ſtrax daer aen volbraght is. Dus ſijn ſe onbeleedight uytgetrokken, en Baligny, gevolght van de Françoiſen, van daer geſcheyden, vervallen van een heerſchappy tot een beſonder leeven: weynigh weerdigh het geluk, dat hem genoegh begunſtight hadt. Gemerkt hy eenen geruymen tijdt alle de partijen vleyende, en niemandt van hen allen getrouw ſijnde, d'eene tijdt geldt en toevoer van den Spanjaert, dan weederom van den François, en ook ſomwijlen van de Vereenighde Staeten, getrokken hadt; en ſelfs korts voor de beleegheringh was hy tot het verkoopen der lijftoght, hoewel de ſtadt die noodigh hadt, getreeden, ſeggende dat het voor den ſoldaet ſoo dienſtigh was: van gelijken waeren de tollen, hefgelden, kerkelijke en weereldtlijke ampten in ſijne handen. Daerenbooven hadt hy verwaerlooſt het kaſteel teegen 't geweldt van 't geſchut te ſterken. Maer ſijn gemaelin hadt meer dan een vrouwlijk hart in den boeſem: want ſoo langh 'er eenighe hoop was, liet ſy niet nae ſelfs waght te houden, ronde te doen, ſooden aen te brenghen, 't geſchut te planten, ſomwijlen de rotten 't oooverſien, alle plichten eenes ooverſten, en eenes ſoldaets eeven veerdigh waer te neemen. Selfs hadt ſe gepooght 't gemeen door mildaedigheit te doen van haere handt vlieghen: maer nae dat alles vruchteloos is geweeſt, en ſy gemerkt heeft, dat het noodtlot teegen hen gekant ſtont, was 't haer echter te hart om te verduwen, haere heerſchappy den vyandt oover te laeten, of hem 't leeven ſchuldigh te blijven; hebbende dien ſelfden dagh, als de handelingh tot oovergaeve des kaſteels geſlooten wierdt, den geeſt gegeeven; ſonder dat men immer

1595

Oovergaeve des kaſteels en der ſteede.

Hh ij ſeeker

1595. feeker geweeten heeft, of 't uyt hartfeer, of door een geweldighe doodt haer felven aengedaen, is bygekoomen. De beelteniffen van Balighny en Alençon wierden om verre geworpen: en als den fteedelinghen den eedt wierdt afgevordert, hadt Richardot, bedreeven in 't ftellen van diergelijke ftukken, de woorden in dien fin ontworpen, als of de ftadt voortaen onder gehoorfaemheit en befcherminghe van koningh Philips foude blijven. Want tot op dien tijdt hadden de Vorften van Bourgonjen en Ooftenrijk alleen het oudt reght van befchermingh, toekoomende den Graeven van Aelft, figh aengemaetight: en op dien tijtel hadt Keyfer Karel de ftadt met een kafteel beteugelt, op dat fe niet weederom tot den François foude oovervallen. Maer 't onderfcheit van reght heeft Fuentes, die de maght en de waepenen in handen hadt, weghgenoomen, en hen gebooden koningh Philips als hunnen Prins te fweeren, voorgeevende, dat hy felfs al voor 't belegh op dien voet met Luidewijk van Baerlemont, Aertsbiffchop dier fteede, was ooverkoomen, dat hy, figh vernoeghende met het geeftelijk gefagh, 't reght der heerfchappy, dat ook felfs aen de Biffchoppen, onder gehoorfaemheit der Duytfche Keyferen, behoort hadt, aen den Spanjaert ooverdraeghen foude. Baerlemont echter, onaengefien dit alles, heeft, felfs nae 't doen van dien eedt, niet afgelaeten 't verdragh t'ontkennen, en de herftellingh in fijn oudt reght weeder te eyffchen; waer toe de burgeren hun beft deeden: dan hunnen arbeidt was vruchteloos, en diende alleen om hen beyde eenen haet op den hals te haelen: want de Spanjaerts hadden en 't kafteel en de maght om hen te quellen in handen, waer door 't gebeurt is, dat den handel in lijnwaet, de voornaemfte winft dier fteede, tot de naebuerighe plaetfen quam te verloopen. d'Italiaenen, van wien de Graef van Fuentes hadt verkreeghen, hem in 't belegh te dienen, als fe, nae 't inneemen der ftadt, te rugh keerden om Thienen te befitten, op eenighe kornetten Hollandtfche ruytery, die hen ontmoete, met groote dapperheit aengevallen fijnde, hebben eerft toen door wiffe proef doen blijken, dat de Spanjaert figh voor 't toekoomende op hunne trouw in den oorlogh moght verlaeten. Maer Maurits ruyters hebben hunne eere herftelt, door 't vermeefteren van Weert, een fteedtjen by 't Graeffchap Hoorn, alwaer Henrik, een der Graeven van den Berghe, in hunne handen is gevallen: daer nae door 't verflaen en op de vlucht drijven van 't geleyde eenes toevoers. Dogh Weert, te verre van de grenfen afgeleeghen fijnde, wierdt weederom verlaeten. Maer Heraugiere, door ervaerenheit geleert, dat een die veele aenflaeghen fmeedt het geluk fomwijlen begunftight, maekte eenen toelegh om 't verlies van Hoey met het verfchalken van Lier te vergoeden. Dit fteedtjen, 't welk de Spanjaerts voor deefen door verraedt hadden ingekreeghen, en figh in hunne feeghe vry wreet getoont, is geleeghen op 't ftroomtje de Neete, ter halverweeghe tuffchen Antwerpen en Mechelen, en maekt dat die twee elkander oover en weeder grooten dienft doen. Hier dacht men van alle fijden wonderen buyt te maeken. Eenighe waeghalfen, in 't aenbreeken van den dagh, op ladders oovergeraekt fijnde, verraffen en vermoorden de wachten: dus fijn de poorten geoopent: waer door 't voetvolk en weynigh peerden, t'faemen duyfent, vergaedert uyt Breedaa, en de befettinghen daer in 't ronde, binnen geraeken: ook hadt men niet te twijfelen, of fy waeren der fteede meefter, indien fe foo grooten dapperheit en gehoorfaemheit in die te verdaedighen betoont hadden, als nyverheit in 't inneemen. De Steêvooght Alfonfo de Luna, dien voorwaer de moedt niet ontfakt was, hadt, op d'eerfte waepenkreet, fijne foldaeten, en de wakkerfte uyt het gemeen, op de markt en voor 't ftadthuys in orde

Fuentes dwinght dien van Kamerijk Philips als hunnen Prins te fweeren: Vorderende den Aertsbiffchop dier fteede vruchteloos fijn oudt reght.

orde gestelt. Strax daer aen ſigh op deeſe twee ſterkten ook niet vertrouwende, heeft hy de Lovenſche poort, aen eenen anderen oort, van de vyandt af, verſeekert. Maer d'ooverwinnaers, als hunner ſaeken nu ſeeker, begonden ſigh allerweeghen in kerken en huyſen tot rooven en ongebondenheit te verſpreyden. Dus hebben ſe 't grootſte gedeelte van den dagh binnen 's ſtadts mueren doorgebraght: ſonder dat eenighe eerbiedigheit voor het bevel des Ooverſten, eenighe gebeeden of dreygementen 't vermooghen hadden, van ſoo veel volx onder de vendelen by den anderen te krijghen, waer meede hy 't kleyn getal der vyanden de poort ontweldighen konde. Hierentuſſchen ſijn de hulptroepen, ontbooden uyt de naeſte beſettinghen, tot ontſet van Luna aengekoomen: 't grootſte gedeelte beſtont uyt burghers van Antwerpen, daer by een kleyn getal Spanjaerts uyt het kaſteel. Heraugiere dit ſiende, hadt wel de poort, waer door hy was ingekoomen, toegeſlooten, om hier door den ſijnen tot ſlaen te genootſaeken: maer dit echter heeft hen, die hier en daer verſtroyt ſwierden, nogh nae hunne eygene, nogh nae 's vyandts krachten doen omſien, om geene andere reeden alles vreeſende, dan om dat ſe nerghens voor gevreeſt hadden: en dewijl 'er geen ander uytkoomen voor hen oopen ſtont, en daerenbooven d'eerſt verſlaeghene de volghende den wegh afſneeden, ſijn ſe, ſigh van booven de wal af in de gracht neederſtortende, verdronken; eenighe nogh met den roof in de handen verſlaeghen, en een groot getal menſchen en peerden gevanghen. Den Ooverſten en eenighe op 't ſwemmen afgereght ſijn 't ontkoomen. Uytſteekendt was de gemaetightheit der gener die de ſtadt ontſet hadden, door dien ſe al 't gheen den ſteedelinghen hadt toebehoort, en onder den buyt gevonden wierdt, aen hunne eygenaers weedergaeven. Onder dit beloop der ſaeken heeft den Bourgondiſchen oorlogh de krachten van Spanjen en Vrankrijk, met grooter toeruſtingh dan geluk, in 't werk gehouden. Die van Autun, eertijts beroemt door hunne bondtgenootſchap met de Romeynen, en die van Beſançon, Françoiſche volken, hebben deeſe landen bewoont gehadt; in welker beſit korts daer nae, wanneer de Roomſche moogenheit ten val geraekt was, ſijn gevolght de Bourguignons, geſprooten uyt het Noorden, maer die al voor langh de landen naeſt aen Duytſchlandt grenſende bewoont hadden. De heerſchappy deeſer volken, die ſigh en op dees en op gene ſijde van de Saone wijdt uytſtrekte, ook met den koninghlijken tijtel, is door de Françoiſche moogenheit eerſt geſnuykt, en ten laetſten t'eenemael vernietight. Van toen af ſijn de deelen der ſelver ſomwijlen aen vrienden, en ook dikmaels aen de ſoonen der koninghen van Vrankrijk uytgedeelt, terwijl die heerſchappy verdeelt geweeſt is, behoudende de koninghlijke weerdigheit; naederhandt is dat geweſt, 't welk ten meerendeel onder Autun behoort heeft, tot een Hartoghdom, en dat van Beſançon tot een Graeffſchap opgereght. Nae de doodt van Karel de Stoute heeft Luidewijk de elfde, koningh van Vrankrijk, uyt de ſtamme van Valois, Maria, Karels doghter, 't Hartoghdom ontnoomen, verſtaende, dat de erffenis dier heerſchappye niet in vrouwen handen konde vervallen: nogh ſigh tot hen uytſtrekken den tijtel van erfgenaemen, welke koningh Johan in 't verdragh van gifte, gedaen aen ſijnen ſoon Philips, gebruykt hadt. Maer 't Graeffſchap, 't welk, nae dat Duytſchlandt eenen Staet op ſigh ſelven geweeſt is, ſigh in manſchap van dat rijk begeeven hadt, heeft, ſeedert het huwelijk van Maximiliaen met Maria, geſtaen onder 't huys van Ooſtenrijk. Op dees tijdt was koningh Henrik door eenighe Françoiſche ooverſten geraeden, den Spanjaert in dat geweſt, alwaer hy minſt op ſijn hoede was, op 't lijf te vallen;

1595.

Heraugiere wordt door d'ongebondenheit der ſijner gedwonghen Lier, nu reets door hem ingenoomen, weederom te verlaeten.

Den Bourgondiſchen oorlogh houdt den Spanjaert en den François in 't werk.

1595. len; dat dier wijſe het Spaenſch krijgsvolk den doortoght uyt Italien in Vrankrijk of Nederlandt konde worden afgeſneeden; en de koningh aen 't oudt reght ſijner voorſaeten op dat graefſchap geraeken. D'eerſte aenſlaeghen geſchiedden alvoorens door mindere Ooverſten; maer nae dat Philips, vreeſende 't gevaer, Velaſco, als hier vooren verhaelt is, uyt het hartoghdom van Milaen, alwaer hy landtvooght was, met tien duyſent knechten, en vijftien hondert peerden, naer Bourgonjen hadt geſonden, heeft die geweldighe maght der vyanden Biron, en daer nae den koningh ſelfs, derwaerts getrokken. In onvoorſiene ontmoetinghen tuſſchen de ruytery was den François met ſchermutſelen meermaels ooverwinnaer. Velaſco, angſtigh in 't bewaeren der ſteeden, waghte ſigh voor een hoofttreffen. In 't hartoghdom van Bourgonjen heeft Henrik de ſtadt Dyon, die, geduerende den binnelandtſchen oorlogh in Vrankrijk, de ſijde des hartoghen van Majenne gevolght hadt, onder ſijn heerſchappy gebraght: en Majenne geene andere vaſte plaets in dat geweſt, behalven Chalons op de Saone, gelaeten. Maer nae dat de koningh ſijnen ſeeghen binnen de paelen des graefſchaps hadt begonnen te vervolghen, ſijn 'er de Switſers tuſſchen beyden gekoomen, gemerkt ſy door verbinteniſſen, gemaekt met den huyſe van Ooſtenrijk, verplicht waeren, al uytheemſch geweldt van 't hartoghdom Milaen, en 't graefſchap van Bourgonjen, te weeren. Dies Henrik deeſe geleegenheit om ſonder ſchande ſijn leegher, door middel van beſtant, te rugh te trekken, heeft waergenoomen, ſijnde hy ſelfs ook moede dier oorloghe, en de winſten, ten opſight der onderlinghe ſchaede, niet groot genoegh. En, bekommert voor Kamemerijk, begaf hy ſigh derwaerts, en was op wegh, als hem de droeve tijdingh van 't verlies der ſteede te gemoet gebraght wierdt. Hy beſchuldight derhalven ſijne bondtgenooten, *dat ſe, terwijl hy verre van de handt oorloghde, de grenſen van Vrankrijk en Nederlandt den vyanden ten prooye gelaeten hadden. Dat hy voorwaer niet op die hoop, dat ſijne grenſen van onderſtant ſouden ontbloot worden, de voorwaerden van vreede hem aengebooden, ſoo vaeken hadt verworpen. Alhoewel noghtans, ſoo hen des verbondts berouwde, 't hem als nogh in ſijne handt ſtondt ſigh met den Spanjaert te vergelijken.* Om deeſe reeden hebben die van Hollandt, ſigh ontſchuldighende op de noodtwendigheeden van dat jaer, den koningh geſtijft met goede ſommen geldts, met kooren, en twee regementen, een Schots en het Zeeuſch, onder 't beleidt van Juſtinus van Naſſau. Met welke hy verſterkt, ſijnen wegh nae 't Vermandois neemt, en bekommert, dat de vyandt alwaer hy nu reets begonnen hadt, dieper tot in 't hart der landen moght doordringhen, benauwt hy, naer Soiſſons vermeeſtert te hebben, la Fere, door een belegh by Wintertijdt en met ſwaere ongemakken. Maer hoe ſorghvuldigher men was om den François alle reeden van miſnoeghen te beneemen, hoe de Staeten de gramſchap van Eliſabeth meer op hunnen hals gehaelt hebben: gemerkt de weelighe voorſpoedt van Henrik het meedelijden voor een korten tijdt hadt doen ruymen, en den ouden nayver dier landtaerdt doen de plaets grijpen. Ook ontſtak haer het verſchil in Godtsdienſt, inſonderheit nae dat haer ter ooren gekoomen was, hoe ſeer de voorwaerden, die de Paus den koningh, om hem ſijnen ſoen te doen hebben, voorgeſchreeven hadt, den Proteſtanten naedeeligh waeren. Onlanghs, vier regementen, voor welker ſoldijen de ſtadt Parijs ſoude borghe blijven, van haer verſoght ſijnde, hadt de koninghin geantwoordt, *dat haer ongeraeden was haer rijk, beſpronghen door ſoo meenighvuldighe laeghen, van jonghe manſchap t'ontblooten:* dan echter haer krijgsvolk, om de ſteeden Diepe, Boulogne en

Henrik wijt de Vereenighde Staeten 't verlies van Kamerijk.

Der ſelver ontſchult.

Sy ſenden hulp aen Henrik.

Waer door ſe Eliſabeth miſnoeghen.

Haeren nayver teegen de François ſen.

en Kalis te bewaeren, aengebooden. Dit was den François verdacht, en hebbende daer by gevoeght, *dat, niet langh geleeden, d'Engelsche in needer Bretagne niet al te eerlijk gehandelt waeren, nogh hen inleegheringhen nae hunnen sin ingeruymt*, rees hier uyt korts daer aen vry grooter wantrouw. Dogh aen Hollandt hadt Elisabeth en brieven en haeren gesant Thomas Budley gesonden, hen niet sonder staetyver verwijtende het onderstant aen Vrankrijk gedaen. *Want sy hadden haere hulpe niet noodigh, die selfs aen andere sulk een weldaet bewijsen konden.* De Staeten hebben geantwoordt, *dat sulx niet met eenigh staetsughtigh oogwit, maer door een volkoome noodtdwangh gedaen was, op dat den vyandt op andere grensen, verre van hunnen boodem, werk verschaft sijnde, hen gebeuren moghte hierentusschen aedem te haelen, die andersints souden genootsaekt sijn van de koninghinne, welke voor niet meer dan ses hondert knechten, en twee hondert peerden, alleenlijk geduerende den veldttoght, betaelingh sondt, volle ses duysent voetknechten, en duysent peerden, volghens den inhout hunnes verbondts, te vorderen.* Sy in teegendeel, onaengesien ook in dat verbondt begreepen was, dat se niet eer, dan ten uyteynde der oorloghe gehouden waeren de verstrekte penninghen weeder te geeven, liet niet af *de betaelingh der verschoote gelden bitselijk af te eyschen, of ten minsten, dat men haer een goedt gedeelte voor 't teegenwoordighe, 't ooverighe met jaerlijxe betaelinghen deede ontfanghen.* Hier by hadt se gevoeght deese dreygementen, *dat, ten waere men haer voldoeningh gaeve, sy sigh tot middelen, strijdigh teegen haere gewoone goedertierenheit, wenden soude.* Waer op de koninghinne, naer veelvuldighe dankseggingh, gebeeden wordt, *de teegenwoordighe tijden te willen insien; dat hunne ingeseetenen eenen swaeren oorlogh, en thans ongelukkigh genoegh, op den hals hadden: en die, seedert eenen geruymen tijdt nae 't voortsetten der grensen, d'inkoomsten weynigh, de lasten om die te verdaedighen veel vermeerdert hadt. Dat de koopmanschap en visscherye, op welke alleen sy leefden, die door 't aenhouden der scheepen in Spanjen, en ook dikmaels door den ooverlast der Engelschen, deese door de rooverijen der Duinkerkers bedorven wierdt. Dat ook geweldighe seevloeden hen gesmert hadden. En dat, soo, booven dit alles, de betaelingh der verschoote penninghen aen Engelandt hunne lasten verswaerde, en 't beneevens dien ruchtbaer wierdt, dat de koninghin de voorwaerden hunnes verbondts niet wilde naekoomen, terwijl de François stont en twijfelde, men niet sonder reeden te duchten hadt, dat het gemeen sigh door 's vyandts konstenaeryen, en aensoekinghen t'eenen bedrieghelijken vreede, liet bemachtighen.* Onaengesien dit alles heeft men niet ontgaen konnen, of de Staeten moesten 't Engelsch krijgsvolk, buyten de steeden te pande ingeruymt, voor 't toekoomende uyt het hunne betaelen. Billijker heeft de koninghin sigh omtrent haere bondtgenooten laeten vinden door de nieuwe aenslaghen der vyanden. Want de Spanjaerts waeren uyt needer Bretagne uytgeloopen om te plunderen, en gelandt in Kornwal, van waer sy eenighe eedelluyden en andere goederen weghgevoert hadden: en van gelijken sigh oopentlijker met de weêrspannighe Yeren begonnen te vermenghen. Yerlandt is van aeloude tijden geregheert geweest door veele inlandtsche Vorsten, die de heerschappy onder sigh verdeelt hielden: onder welke wel de maghtighste eenen Dermith, soon van Mynhardt, om 't pleeghen van meenighvuldighe wreetheeden, uyt het rijk verstooten sijnde, Richardt, Graef van Pembrooke, tot sijnen swaegher, en t'eenen stut heeft aengenoomen. Deesen, als hem, in Yerlandt oorloghende, sijne bedrijven treffelijk geseeghent wierden, heeft Henrik de II. Koningh van Engelandt, by plakkaet weeder

1595

Sy verwijt de Vereenighde Staeten door haeren gesant het senden van hulp:

En dringht ontijdigh aen op de betaelingh van 't gheen men haer schuldigh is.

Maer toont sigh billijker omtrent de Vereenighde Staeten door de nieuwe aenslaeghen der vyanden.

Verhael der weêrspannigheit in Yerlandt.

1595. der in geroepen, en hem gedwonghen alle reght en hoop op de heerſchappy hem oover te draeghen. En hy ſelfs met een maghtigh leegher in Yerlandt oovergeſteeken ſijnde, heeft eenighe dier Vorſten door geweldt, andere door beloften bewooghen ſijne heerſchappy t'erkennen. Maer, hoedaenigh de eenvoudigheit dier eeuwe was, hy liet ſigh bedunken, dat, om 't reght tot die moogenheit te beveſtighen, het noodigh waere, 't geſagh des Roomſchen Paus daer tuſſchen te doen koomen: die, niet gewoon ſelfs bloote woorden ter gunſte wegh te ſchenken, de heerſchappy van Yerlandt den koninghen van Engelandt heeft gegeeven, met dit bedingh noghtans, dat het een leen der kerke blijven, en haer ſchattinghe betaelen ſoude, 't welk de koninghen ſijne naeſaeten geweygert hebben op te brenghen, onder voorgeeven, dat de Grooten des rijx van Engelandt die belaſtingh nimmer toegeſtemt hadden. Henrik de VIII. verſmaedende den naem van Heer, is d'eerſte geweeſt die ſigh een benaemingh van hoogher Majeſteyt, den tijtel van koningh van Yerlandt, heeft aengemaetight, en ſigh ſelven gegeeven die eere, welke ſijne doghter Maria naederhandt liever van den Paus heeft willen ontfanghen. Dan alhoewel Yerlandt, alwaer 't beſchaefder van ſeeden is, allengſkens heeft geleert, ſigh der Landtvooghden en der wetten van Engelandt t'onderwerpen; echter is in andere geweſten, die door boſſchen en moeraſſen omheynt ſijn, de liefde tot de vryheit gebleeven. Met deeſen naem wierdt genoemt eene ongebondenheit in by naer alles, dat in andere landen is verbooden. 't Huys der Onealen, een der doorluchte geſlaghten in Yerlandt, heeft ſigh de opperheerſchappy van Ulſter, en korts daer aen van geheel Yerlandt, darren toeſchrijven. Geweldigh is de vermeetenheit deeſer nieuwe Prinſen aen 't ſwellen geraekt, terwijl de Engelſche, om de tweeſpalt gereeſen tuſſchen de huyſen van York en Lankaſter tot woedende geſchillen en een doodelijke vyandtſchap waeren uytgebarſten. Dan Henrik de VIII. vreedtſaem en ſtrengh regeerende, heeft Konus, erfgenaem en naeſaet in dat huys, gedwonghen, den naem en weerdigheit van Oneale afſweerende, den tijtel van Graef van Tyron aen te neemen. Dees hadt tot ſijnen naeſaet eenen Matheus, dien eenighe gelooft hebben ſijnen ſoon te weeſen: andere ſegghen, dat hy gebooren was van een ſmit, maer op wiens huysvrouw Konus ſeer verſlinghert geweeſt ſijnde, dienthalven gedooght heeft, dat hem een kindt, welkers geboorte of vreemt, of onſeeker was, wierdt opgedronghen. Deeſen heeft Johan, voorgeevende dat hy alleen wettelijk uyt Konus was gebooren, om 't leeven gebraght. Matheus hadt eenen ſoon, genoemt Hugo, die eenſdeels in ſijn vaederlandt, eenſdeels in Engelandt, opgevoedt ſijnde, het Graefſchap van Tyron, en al 't gheen Konus hadt beſeeten, nae dat Johan, in ſijn weêrſpannigheit, om 't leeven gebraght, en alle ſijne goederen verbeurt gemaekt waeren, door gunſt van Eliſabeth heeft ontfanghen, onder ſeekere bedingspunten, die hem alle maght, om Engelandt in 't toekoomende te konnen beſchaedighen, afſneeden. Dees ſijnde een man van uytſteekende bedrijven in oorlooghe, en bequaem tot ſaeken van allerhande gewighte, is Eliſabeth getrouw gebleeven, tot het jaer achtentaghtigh, wanneer die beroemde oorloghsvloot van koningh Philips verſtroyt, en eenighe Spaenſche hoofden op de kuſt van Yerlandt geſtrant ſijnde, hem door heymelijke onderhandelinghen gaende gemaekt hebben, om ſigh in het reght der Onealen te herſtellen. Echter heeft hy de hoop, hem door deeſen raedt gegeeven, niet van ſtonden aen doen uytbarſten; maer andere, die of door yver tot den Roomſchen Godtsdienſt, of door eenigh ongelijk hen van de Engelſche aengedaen, daer toe genoopt wierden,

den, tot het aenneemen der waepenen opgerokkent hebbende, ontveinſende ſelfs langh de vyandtſchap, dien hy in ſijnen boeſem voedde, door bewijs van uyterlijke gehoorſaemheit, ſijne miſbedrijven met geene mindere ſtoutheit geloochent, dan hem die te laſt geleght wierden. En 't is een grooten miſſlagh der Engelſchen geweeſt, dat ſe een man, ſoo woeſt en fier van aerdt, dien ſy reets beſchuldight hadden, daer 't in hunne handt ſtont, niet in hechtenis naemen. Maer hy, hebbende alvoorens de kinderen van Johan doen vaſt ſetten, om niet door eenen binnelandtſchen oorlogh beſlommert te worden, heeft ſigh dit jaer (wanneer hy gehoort hadt, dat Johan Norrits, beroemt door ſijne bedrijven in den Nederlandtſchen oorlogh, en die ſigh toen in Needer Bretagnen onthieldt, met ſijn oudt krijgsvolk door de koninghin was op ontbooden, om de beroerten in Yerlandt te dempen) nae 't ooverweldighen van een ſlot, dat hem nae ſijne ſchuylplaetſen den wegh baende, tot hooft der weêrſpannelinghen opgeworpen, echter niet ſoo verre, dat hy naeliet door ſmeekende woorden ſijnen ſoen en vreede te verſoeken, ſchrijvende de oorſaek der beroerten op de wreetheit der landtvooghden. Door deeſe konſtenaeryen, en door een beſtant, ſoght hy den oorlogh te verwijlen, tot dat het onderſtant, hem van den Spanjaert belooft, waere aengekoomen. En in dit ſijn liſtigh beleidt wierdt hy nogh bet geſterkt door de tweedraght tuſſchen Ruſſels, Landtvooght van Yerlandt, en Norrits, Opperveldtheer dier oorloghe, die ſoo hoogh gereeſen was, dat 't gheen den eenen hadt belaſt, den anderen alleen dienthalven vernietighde. Dogh de koninghin wierdt, nae 't uytbarſten van deeſe weêrſpannigheit, niet alleen ten welgevalle haerer bondtgenooten, gelijk ſe tot nogh toe hadt voorgegeeven, maer uyt oorſaeken van eyghen belangh, vuerigher ten oorlogh gedreeven. Derhalven heeft ſe den Ridder François Draek, ſoo hoogh befaemt door ſijne reys rondtom des weerelts kloot, met een treffelijke vloot, uytgeruſt ten deele op haere eygene, ten deele op beſondere koſten, in ſee geſonden, met hoop van de ſchatten, opgehoopt in Porto Rico te konnen achterhaelen: maer 't gerucht van deeſen aenſlagh den Spanjaert alvoorens ter ooren gekoomen ſijnde, hebben ſe de rijkdommen dieper landtwaert in gevoert, en de haeven ſelve alom beſlooten. Derhalven is Draek, nae de oopene plaetſen in Kanarien, en van daer voorts de ſtadt Nombre de Dios, geleeghen op de enghſte paelen van Amerika, tuſſchen twee ſeën, uytgeplundert te hebben, met veele der ſijner, 't ſy uyt ongemaetightheit des luchts, 't ſy van hartſeer, om dat ſijne gewaende hoop by de voorſpoedt te kort ſchoot, door de doodt weghgenoomen. Om welken tijdt een ander Engelsman, Walther Rhaleygh, hopman van de lijfwaght der koninghinne, de ſtroom Orenoko ingeloopen ſijnde, op Guiana, 't welk de Spanjaert nimmer heeft ooverheert, is aengevallen, en naer waerheit ter gedachtenis heeft naegelaeten, 't gheen hy ſelfs geſien hadt; van de Amazonen, en die 't geſight in de borſt hebben, alleen verhaelende, 't gheen hy gehoort hadt, en andere naeukeurigher laet onderſoeken. Ik ſoude voorwaer den naekoomelinghen en uytheemſchen een dienſtigh, en niet min vermaekelijk gedeelte der hiſtorie ontfutſelen, indien ik verſweegh de ſcheepvaerten, waer door te weegh gebraght is, dat de welvaert der Hollanders, in 't midden hunner waepenen, niet alleen de vreede van andere, maer ook hunne eygene quam t'oovertreffen. Gemerkt ſy, die ter ſeevaert gebooren ſijn, inſonderheit deeſe voornaeme vrucht uyt den oorlogh genieten, de weerelt niet te deelen, nogh onderworpen te ſijn de wetten des Roomſchen Paus, die 't grootſte gedeelte van 't geheel Al den Spanjaert toegeleght heeft, om, on-

1595.

De koninghin wordt heevigher ten oorlogh gedreeven.

Draek met een vloot teegen den Spanjaert geſonden ſijnde, ſterft.

1595. onder ſchijn van Godtsdienſt de vryheit aller volken t'ooverheeren. De oude paelen des koophandels, waer door die volken ſeedert veele eeuwen herwaerts ſijn beroemt geweeſt, waeren, uytgenoomen weynighe eylanden, twee enghten, en de ſeën innewaerts, van deeſe ſijde de Sondt, van gene, de ſtraet van Gibraltar. Des ſy, geleeghen langhs eene kuſt, geplaetſt in 't midden dier beyde, al hun voordeel getrokken hebben, met het oovervoeren hunner koopmanſchappen van d'eene tot d'andere kuſten, die gints en herwaerts te verhandelen. Aengeſien hun landt nogh oovervloet van kooren, nogh van eenighe andere waeren van groote waerde uytleevert: al hun winſt beſtaet in 't vervoeren, en in waeren, die door handtwerx lieden binnen hunnen Staet gewrocht worden. Seedert door een baerblijkelijke weldaet des heemels het ontdekken van de kracht des ſeylſteens de vaert ter ſee in ſeekerheit geſtuert heeft, en 't doorblaederen der oovereeuwde boeken geleert het naeſpooren der verſtgeleegene landen, bekent by d'oude, en 't ontdekken van nieuwe niet te wanhoopen, heeft de menſchelijke ervaerentheit ſigh onderwonden niets onbeſocht te laeten. d'Uiterſte landen van Afrika en Aſia heeft de Portugees; de kuſten oover den Ocean, en in waerheit een nieuwe weerelt, de Kaſtiliaen gevonden. Van minder naedruk ſijn geweeſt d'uytruſtinghen der Françoiſen, die ſigh, nae eenen vruchteloosen aenſlagh op Braſil, aen Terraneuf, een viſchrijke kuſt, ſonder eenighe andere vruchtbaerheit, onthouden hebben. Ook is Magallaen de eerſte van allen geweeſt, die de ſtraet en de landen omtrent de Zuyderpool geſien heeft: korts nae hen ſijn gevolght de Engelſche, die de Noorderſtroomen ten deele opgedaen hebben. Nae deeſe alle hebben de Hollanders, welke d'onbillijkheit hunner Graeven buyten twijfel tot nogh toe onder 't juk gehouden hadt, als dien 't te beduchten ſtondt, en niet ſonder vreeſe waer, ſoo dapper een volk, en dat ſijner voorighe vryheit nogh indaghtigh was, in ſee te ſenden, nu geprikkelt door afgunſt teegen hunne vyanden, en nayver teegen hunne bondtgenooten, moet en ſtoutheit gegreepen, om de reets gevondene ten gemeenen nutte te gebruyken, en weederom de winſten hunnes arbeydts den menſchelijken geſlaghte, en de natuer, welke ſigh tot op deeſe eeuwen niet heeft willen bekent maeken, meede te deelen. Dan echter heeft men met het opſoeken van nieuwe landen, de oude niet voorbygegaen; want wat kuſten konden hen verſaedighen, die doorgaens ſeeventigh duyſent menſchen in ſee hebben? Dat handt vol landts, 't welk binnen ſoo enghe paelen beſlooten is, en wiens maght derhalven t'eenemael als buyten haer ſelven is geleeghen, wijkt in meenighte van groote ſcheepen geen van alle de rijken. Hunne ſteeden ſijn met het jaerlijx aenbouwen van twee duyſent nieuwe ſcheepen drok in den arbeydt. Dies heeft hen, behalven 't handelen op Vrankrijk, Engelandt, de haevenen van Duytſchlandt en d'Ooſtſee de onderlinghe behoefte, aen waeren van gene, aen geldt van deeſe ſijde, en het ooghluyken en de vreeſe van Philips, dat ſoo hy hen de naebygeleegene haevenen verboodt, ſy hunnen handel verder ſoeken moghten, meerendeels de vaert op Spanjen toegelaeten. Dit echter gingh niet toe ſonder hen in veelen deelen te verongelijken; aengeſien en volk en ſcheepen, d'eene tijdt op betightingh oover 't ſtuk van Godtsdienſt, ſomwijlen als bekent ſijnde (naedemael ſy de naemen van andere volken gebruykten) en eyndelijk als of de koningh hunnen dienſt van nooden hadt, wierden aengehouden: waer door ſy gevaer liepen, en de Grooten buyt maekten. Dit ſelfde jaer ſijn niet min dan vijftigh ſcheepen aengetaſt: en is hen van de Portugijſen te kennen gegeeven, dat de koningh ſigh van diergelijke ooverlaſten onthouden ſou-

Verhael der Scheepstoghten, door welke de welvaert der Vereenighde Nederlanden haerē grootſten aenwas gekreeghen heeft.

ſoude, ſoo de Hollanders naelieten en d'Engelſchen en de Franſchen hulp ter ſee te ſenden. Maer de ſchaede in Spanjen wierdt uyt Italien goedtgemaekt, alwaer de Soomers eenighe jaeren herwaerts onvruchtbaer geweeſt waeren, en Vrankrijx landeryen, verwoeſt door den oorlogh, niet maghtigh hen te voeden. Dus hadt den handel op Sweeden al 't kooren gebraght onder de maght der Hollanders, die, door korte reyſen oover en weêr ſigh ſneedigh ſpoeyende, groote winſt deeden: en 't voordeel uyt dien handel quam, gelijk 't gemeenelijk gaet, niet alleen onder de rijken te beruſten, maer geringhe koſten, en veerdighe winſt, verſpreydde 't wijdt en ſijdt, ten algemeenen nutte der ingeſeetenen. Ook heeft men de reys nae Barbarijen, werwaerts het teegen den Ocean van d'eene, en teegen de Middelandtſche ſee van d'andere ſijde leght, genoomen. Met de Muſcoviters hadden de Hollanders ſelfs voor den oorlogh gehandelt, maer door de Ooſtſee en de Narva in Lijflandt, tot aen Novogradt: welken handel d'Engelſche naederhandt door de boght des Ruſſiſchen Oceans op de haeven van Sant Nikolas, de Hollanders op Podoſemsko, en 't ſteedeken, genoemt d'Abdye van den Aertsenghel Michaël, alle geleeghen op de Duineſtroom, verplaetſt hebben: en onaengeſien al den arbeidt en 't woelen der Engelſchen om dien alleen te drijven, hebben de beeden en de vryheit der Hollanders, ter nauwer noodt d'ooverhandt behouden. Geenen tijdt hier nae wierdt de ſeevaert wijders voortgeſet, en beſoght het koninghrijk Guinea, vruchtbaer in goudt, yvoor en ebbenhout, als ook d'ooverighe kuſten van 't Moorenlandt: en ten laetſten d'eylanden in den Indiſchen Ocean, ſijnde dit geweeſt een reys van twee jaeren. Deeſen toght dit jaer, alleen met vier ſcheepen, uytgeruſt op koſten van beſondere luyden, ondernoomen ſijnde, is in 't begin hacchelijk en niet ſonder ſchaede geweeſt, naerdien ſe, onkundigh van den aerdt der landen, hier en daer onder woeſte volken, en vyanden van alle menſchen, quaemen te haevenen. De ſwaerſte ontſtelteniſſen hebben gebaert ſiekten, en een ſmaghtende hitte onder den Eevenaer. En dapper bekommerden hen de Portugijſen met plaeghen en ſtraffen, wanneer 'er eenighe bygeval door onweeder of door gebrek in hunne beſettinghen of onder hunne vlooten vervielen: daerenbooven ook door allerley laſten by de koninghen en volken, hen niet onderworpen. 't Welk eenen geruymen tijdt vry hart en laſtigh viel, ſoo langh alles door een ſeldtſaem gebruyk en onkunde dier vreemde ſpraeke van d'eene, en arghwaenendt vermoeden van d'andere ſijde, verwart bleef. Maer nae dat door brieven van den Staet, en 't drijven van onderlinghen handel was bevonden, dat ſe gekoomen waeren, niet om te rooven en te plunderen, en ſelfs geene ſught tot heerſchappy hadden, maer dat dien landtaerdt beminnende ook eens anders vryheit, alleen ten dien eynde ſoo veel ſeën tot in die geweſten waeren oovergevaeren, om in goedt vertrouwen 't reght der volken t'onderhouden, heeft een beſondere achtbaerheit en verwonderingh oover en omtrent de Hollanders den voorighen indruk doen verdwijnen. En den handel nu door gemeene winſten vermaert geworden ſijnde, heeft den haet teegen den Spanjaert ſtof gegeeven, om ſelfs ſoo wijtgeleegene bondtgenootſchappen op te rechten; jae ook den roem van den ſtrijdtbaeren Maurits, tot onder die volken doorgedronghen. Wonder was de beſetheit van gewiſſe en ſorghe voor eenen goeden naem der gener, die de eerſte reys op Indien gedaen hebben. Want ſy lieten, naerdien ſe geenen anderen laſt, dan alleen om ſigh te verdaedighen, ontfanghen hadden, een Spaenſch ſchip dat hen ontmoette, niet ontgaen konde, en rijken buyt inhadt, onbekommert voorby ſeylen. Ter naeuwer

1595. noodt heeft ten laetsten de verwoetheit der Portugijsen, die niemandt buyten hen in dat gedeelte des weerelts lijden, besondere kooplieden afgeperst hunnen handel door weeghe van oorlogh te verseekeren. Waer op gevolght sijn gesantschappen en geschenken der Indianen, seeslaeghen teegen den vyandt, en de Spanjaert heeft, alwaer 't voordeelighst was, begonnen ooverwonnen te worden. Want met het inneemen van steeden, en een streck landts, dat voorwaer niet seer groot is, gelijk 'er den ooverwinnaer yets van te baet koomt, soo ook wordt den verlieser weynigh beschaedight. Verre sijn d'ingewanden van dat rijk, verre de schatten; 't voedtsel der schenkaedjen en des oorloghs: welke hem ontweldight, of door lasten uytgeput sijnde, wat staet die woeste, die verstroyde heerschappy, die sigh selven nergens soo nae by als den vyandt is, dogh anders te wachten, dan een prooye van alle volken te worden. Ook is de kust van Amerika, waer langhs die nogh vry is, door oopenbaeren, daer se dienstbaer is, uyt vrees voor den koningh van Spanjen, door heymelijken handel bekent geworden. Van daer haelt men sout, peerlen, en buffelshuyden. Maer de landen en volken, die andere gevonden, en de vinders sorghvuldigh beschreeven en geroemt hebben, sal ik niet weeder ophaelen. Die vaert dunkt ons meer dan eenighe andere gedenkweerdigh, langhs welke de Hollanders hun Noorden ingevaeren sijn, op dat, 't gheen alle volken voor deesen onbekent geweest is, worde geweeten, wat Ocean Europa en Asia aen den anderen hecht. Want de Staeten en de kooplieden hadden hoop gekreeghen, dat het schatrijk koninghrijk van Cathaja en Sina, en selfs nogh verder de Molukken en Indien, door eenen ongelijk naederen wegh, dan de Spanjaerts hadden ontdekt, soude konnen beseylt worden. Drie scheepen, een Hollandtsch, een Zeeusch, en een Noordthollandtsch de kusten van Noorweeghen en Finlandt voorby geloopen sijnde, hebben hunne vaert verdeelt by 't eylandt Quildun in Laplandt. De Hollanders verder seewaert in tot voor de kust van Nova Sembla, dien se op sijde hadden, werwaerts se sigh ten langhsten Noordt-West uytstrekt, gevaeren sijnde, hebben twee eylanden, die hunne vaert bepaelden, met den naem van Oranjen genoemt: op de hooghte van sesenseeventigh graeden tusschen het Aspunt en den Eevenaer. d'Andere oover de see, door welke men nae Moskovien vaert, loopende langhs de kust van Kondora en Pitsora, sijn gekoomen tot aen een enghte, door welke een landt, genaemt het Waygat, geleeghen teegen oover 't vaste landt, den Ocean naeuwer maekt. Men twijfelde of 't eenen inham of een straet was. Den dagh, bedwelmt door eenen mist van dikke neevelen, en een schrikkelijke reex van ysbaenen, welke de kouden Noordenwint met gelijk gevaer maekt en van een slinghert, hebben een geruymen tijdt verhindert de paelen des weerelts nae te vorssen. Deese enghte eyndelijk ontworstelt sijnde, hebben se, daer de landen sigh begonden wijder van een te spreyden, de vaert Zuydt-Oost aenstellende, van den uytersten hoek van Nova Sembla 't nae Scythien gewent, op de hooghte van hondert en tien graeden des Eevenaers: tot dat men by gissinghen geloofde die see te bevaeren, in welke de stroom Obis, uyt de moerassen van Sarmatien, door eenen wijden uytgangh te niet loopt: sijnde by de oude genoemt Carambucis, gelijk de geleerde willen, en de beste scheydingh, die Europa en Asia van een snijdt. Nae dat se dit alles ondersoght, hun ondervindingh aengemerkt, en het schip, door afgrijselijke ysschollen van Nova Sembla te rugh gedreeven, in hun wederkeeren ontmoet hadden, sijn se drie maenden nae hun vertrek weederom in Hollandt aengekoomen. Dit is geweest in de Soomer van het jonghst verloope jaer. En d'eerste be-

beginſelen van dit opſpeuren baerden ſoo groot een genoeghen, dat een aenſienelijker getal van ſcheepen derwaerts geſonden wierdt, om de verder geleegene landen op te ſpeuren, niet nae Nova Sembla toe, maer, welke wegh een ſeekerder hoop aenwees, door de ſtraet Naſſau: aldus hadden ſe genoemt, die tuſſchen 't Waygat en Sarmatien loopt. Langh draelen, een doorgaende hinderpael in ſaeken van gewight, is met deeſe ook verſelt geweeſt: en de ſcheepen laeter, dan 't behoorde, vertrokken ſijnde, is de ſee onvaerbaer geweeſt. Soo geweldigh ſtrengh, en ook ongemeen in dat geweſt, hadt de vroſt de waeteren alleſints met ys gevult. Die van d'eene en d'andere reys te rugh gekeert waeren deeden oopeningh van den aerdt van ſee en landt, verhaelende beneevens dien ongehoorde gedaenten van vooghelen, en wilde gedierten, yder naer hy hadt ondervonden. d'Uytſteekende hoofden, d'inhammen, en de ſtroomen wierden door de geſtaltenis des heemels, of met de naemen van de Prins, van hun vaederlandt, en eyndelijk met die van beſondere luyden beteekent. Ook deeden ſe verhael van verſcheyde kleyne eylanden, die, gelijk ook d'oude beſchreeven hebben, door verwiſſelingh van ebbe en vloet der ſee, ſoo twijfelaghtigh en ſwaerlijk te bekennen ſijn, dat ſe d'eene tijdt eylanden inder daet ſchijnen, en ſomwijlen ſigh als een gedeelte van het vaſte landt op doen. Inſonderheit is 'er een, geleeghen aen d'ooverſijde van de Straet, gedenkweerdigh, genaemt het Staeten eylandt, ſoo om dat het midden in gevaeren een veylighe toevlught geweeſt is, als om dat het de geberghten bevrooſen ſijnde, ſeeker kriſtal voortbrenght, dat den diamant niet ongelijk is. 't Schijnt niet ongevoeghlijk, dat ik alhier de geleegenheit dier geweſte, en hoedaenighe menſchen of dieren 't ſelfde bewoonen, te voorſchijn brenghe; als dat eerſt toen ten vollen is bekent geworden, en om dat d'alleroudtſte ſchrijvers hier oover nietighe ydelheeden, en elkander weynigh gelijkende, gebeuſelt hebben. En nogh onlanghs heeft men ons door reedenen, gebouwt op toover-getuy, lichtveerdigh doen gelooven, dat 'er onder 't Noorder Aſpunt vier ſnelle gierſeën gevonden worden. En wat ſigh van de Hirkaniſche ſee ten Noorden uytſtrekte, is in voortijden onder de wijſen betwiſt geweeſt; terwijl eenighe, ſteunende op de rijmen der Dichteren, vaſt ſtellen, dat de weereltkloot rondtom met den Ocean beſlooten wordt: andere de paelen des aerdtboodems tot aen 't uyterſte Noorden, ſonder eenighen omtrek van waeteren uytbreyden. En, gelijk 's menſchen ſinlijkheit ſigh een ongebonde vryheit in 't verſieren van beuſelinghen omtrent ſaeken, welker kennis hen verhoolen is, aenmaetight, veele hebben ſelfs een ſtille en onbeweeghlijke ſee, en als of dat wonder-gebouw haere krachten op haer uyterſte hadt ten eynde gebaert, of als waere dat geweeſt tot een eyghen en beſcheyden vertrek der Goden en der ſaelighe ſielen geſchikt geweeſt, geſchildert: andere in teegendeel, dat dien Ocean wel door 't gewelt der draeywinden en door monſterdieren onvaerbaer was, maer dat ſigh, alwaer die ſee ten eynde loopt, weeder vruchtbaere landen, of lucht of vuer op deeden. Dapper wierdt de hoop tot het uytvaeren nae die geweſten aengequeekt door hen, die in hunne boeken hebben beſchreeven, dat de Indianen, en ook ſelfs meermaelen, door 't gewelt der ſtormen vervoert, op de ſtranden van Duytſchlandt gelandt ſijn. Geen meerder oovereenkoomen is 'er geweeſt belangende de geſteltenis des heemels en den aerdt dier geweſten, naedien ſommighe de volken van 't Noorden, uytſteekende in trouw en rechtveerdigheit, in eenen geduerighen dagh ſtelden: eenighe van gevoelen waeren, dat dit geweſt, ſoo verre buyten 't geſight der koeſterende geſternten afgeleeghen, onder een dikke duyſternis be-

1595.

1595. dolven leght, en alle de landen, ſoo om de meenighte van ſneeu en wilde dieren, als om den woeſten aerdt der ingeſeetenen onbebouwt legghen: andere ſegghen, dat den dagh ſigh op haer eerſte aenbreeken vertoonde, dan korts daer op weeder aen 't verdwijnen raekte. Welke ſoo groote ſtrijdigheeden ten meerendeele hunnen oorſprongh uyt de waerheit ſchijnen getrokken te hebben, voor ſoo veel uyt d'ervaerenheit der ſeelieden, en 't verhael der omwoonders is ondervonden. Want die ſee, langhs welke de kuſt der Lappen, der Muſkoviteren, en der gener die wy Samojuten ſullen noemen, ſigh uytſtrekt, genietende in Soomertijdt eenen dagh, die langher dan twee maenden achter een duert, heeft 's Winters ook gelijke duyſterheit te verwachten. Maer in de ſelfde twee maenden, dat de ſon haer ſchijnſel geeft, wordt den dagh door neevelen, die in geenen deele beeter dan de naght ſijn, t'eenemael bedolven, ſijnde de kracht der ſonneſtraelen ſoo verre van daer, dat ſe bequaem ſijn miſtighe dampen te verwekken, niet te ſcheyden: waer by dan nogh doorgaens ſeën en landen veeltijts ſoo met ſneeu bedekt legghen, dat ſe naeulijx d'eene van d'andere t'onderſcheyden ſijn. De ſee, in 't uytkoomen van de ſtraet, ſigh van weederſijden opdoende, wordt door geene ſtormwinden geſlingert, als die door de felheit van haere geduerighe koude onbeweeghlijk blijft. En niet ſonder reeden hebben d'oude deeſe den naem van de ys- en de doode-ſee gegeeven. Want allerweeghen waer ſe 't landt genaekt, blijven de ſeebaren, tot ys bevrooſen, een geweldighe langhe ſtreek aen ſtrandt hangen; en ſiet men ſomwijlen ſchorſſen ys, eenighe jaeren achter den anderen tot eenen bergh op een gehoopt: welke wanneer de wint dien heeft gebrooken, of de felheit van 't weeder ontlaetende, losgemaekt, van een ſchieten, en in geſcheurde ſtukken min of meer als berghen en eylanden door de ſee drijven, en ook vaeken teegen den anderen ſtooten. Die vervaerlijkheit heeft de ſcheepen en ſeeluyden inſonderheit de grootſte rampen gebaert, naerdien ſe, om 't landt te ontdekken, langhs de ſtrandt liepen. De ſtraet, wiens breedte twee uren, en lenghte vijf daeghen reyſens behelſt, vrieſt t'eenemael toe, ſoo hart, dat ſe allefints te voet begaen wordt: en wanneer ſe ontlaeten is, wordt ſe niet alleen door haer eyghen ys, maer ook door dat der twee ſeën, dat 'er invalt, ooverlaeden. Naeulijx heeft men 'er vijftigh daeghen, omtrent dien tijdt, als wy in onſe geweſten den Herfſt Eevenaer hebben; en die tijdt is aldaer niet eenen Soomer, maer een opſchorſſingh van Winter, en men heeft 'er 't ys oogenſchijnelijk ſien ſmelten: en geen langher ſcheepvaert toelaetende, begint de vroſt op nieuw te hervatten. Dan wordt ſe ook van de Ruſſen bevaeren, en drijvende wrakken, oovergebleeven van een ongelukkighe vaert, dienden ten bewijſe; 't ſy hen de hervattende koude, of eenigh ander geweldt, beknelt hebbe. De ſelfde drijven ook hunnen handel aen d'ooverſijde van de ſtroom Obis: en meenigherley gevaeren hebben hen geleert aldaer t'ooverwinteren, om ter geſetter tijdt, wanneer de golven, oopeningh krijghende, vaerbaer geworden ſijn, weederom te keeren. Dat, gelijk door de ſtraet Magellanes, ſoo ook door deeſe enghten, den Ocean te ſaemen loopt, hebben de Hollanders dit getuygenis oovergebraght: dat de ſtroomen in deeſe ſtraet uytloopende verdeelt worden, als onſeeker werwaerts ſe hunnen loop ſullen heen wenden, of ſoo de wint opſteekt, daer in gedreeven worden, en alſoo door hunne ſoete waeteren den ſmaek en brakheit der ſee verſaghten. Dat ſoo haeſt ſe die enghte ſijn doorgeſeylt, en de kuſt uyt het geſight verlieſen, ſoute en groene golven uyt een grondelooſe ſee ſigh verheffen, en de ſelfde monſters weeder te voorſchijn koomen: want wonder om ſeggen is 't, hoe rijk van mon-

ſter-

ſter-dieren dien geheelen Ocean ſy. Men ſiet 'er ſeekalven en ſeehonden, 1595.
en 't vermaertſte onder alle ſeegedroghten, de Walrus, 't welk ſy Morſa noemen, en, naer ondervindingh ſelve wonder ſtrijdtbaer van aerdt is, ſijnde naeulijx door eenigh treffen van waepenen te doorſtooten. 't Heeft by naer voeten als een beever; grooter is het van gedaente, en gebruykt insgelijken 't vaſte landt. Want men heeft het op het ys ſien legghen, en ſigh op de geberghten aen den oever der ſee in de ſon baekeren. Traegh is het in 't opklimmen, maer wonder ſnel in 't afloopen. De volken van dat geweſt willen gelooft hebben, dat de tanden van dit monſter ſoo weerdigh ſijn, als by ons het yvoor. De Ruſſen ſeyden, dat achter 't Waygat de ſee wijdt uytgebreydt, weeder naeuwer wordt, en weederom grooter ruymte krijght, op welk een ſegghen ik alhier geen genoeghſaeme verſeekeringh geeven kan, of hun meeningh ſy geweeſt te bewijſen, dat den bergh Tabis, in Scijthien, bekent onder de oude, en Nova Sembla, dat ſigh ten Ooſten uytſtrekt, op weynigh nae dight aen den andere te ſaemen koomen, dan of door hooren ſegghen 't hunner kennis ſy doorgedronghen die ſtraet, door welke Amerika van Tartarien afgeſneeden ſijnde, ſoo uyt het weeſen, als uyt de ſeeden ſelve getuyght, dat ſe met de geſeyde volken eenen gemeenen oorſprongh hebben. De geheele ſeekuſt van Pitſora, landtſchap in Muſkovien, tot aen de ſtroom Obis wordt niet bewoont, maer veel eer doorwandelt van de Samojuten, een Sarmatiſch geſlaght, en luyden, die ſigh teegen de wreetheeden der nature, teegen de nijpende ongemakken des heemels, dapper en gelukkigh handthaeven. Leelijk ſijn ſe voorwaer van weeſen, en ſwart van rook, kleyn van ooghen, plat geneuſt, nogh ook groot van lichaem, maer van een vaſte geſontheit, ſoo ſeer, dat ſe in ſnelheit van loop by naer met alle gedierten voet houden. Met weynigh vernoeght en geſwint ſijnde, ſiet men hen door geene welluſten ontſeenuwen, door geene ſorghen uyt teeren. Dat yder met de voeten beloopen, met de handen grijpen kan, is 't ſijne; hun ooghwit van beſitten is geen ander, dan een gemoet vernoeght met 't geen gereet en voor de handt is. Dus hebben ſe alles, om dat ſe niets begeeren. Hunne waepenen ſijn, naer de wijſe der Scijthen en der Parthers, boogh en pijlen, maer teegen de wilde dieren: van deeſe neemen ſe hunne kleedingh, met welke ſy hun geheele lichaem, en ook hooft en handen bekleeden; van deeſe hunnen lijftoght, raeuw vleeſch, als eene mildaedigheit der natuere omhelſende. Soo vreemt ſijn ſe van alle lekkernijen, dat ſelfs het gebruyk en den naem des broodts hen onbekent is. Beeter dunkt hen dit, dan de ſeën te terghen, dan, in weêrwil der aerde, 't landt te bebouwen, en hunne begeerten immer meer en meer voort te ſetten, vyanden van andere, vyanden van hun ſelven. Dies ſy wel ſcheepen kennen, niet naerbouwen; en ſigh binnen hunne kuſt houden, uytgenoomen alleen, wanneer de vroſt die verſcheyde hooftſtoffen, landt en waeter als door de hulpe des heemels, aen den anderen hecht. Dan gaen en keeren ſe, wanneer ſe een langhe ſtreek tot aen 't Waygat en Nova Sembla, anderſints verlaetene plaetſen, ter jacht loopen. Sy ſeyden dat dit twee eylanden, en maer alleen door een kleynen arm der ſee van een geſcheyden, waeren. Daer heerſchen ſe verder, dan ſe ſelve weeten, naerdien 'er wijders niets, behalven eenſaeme woeſtijnen en wilde dieren, gevonden wordt. 't Scheepsvolk heeft op hunne tweede reyſe geſien den genen, dien men ſeyde Prins oover alle die volken te ſijn: een man door geen uytwendigh çieraet, nogh door eenighe majeſteit, dan alleen door den ouderdom, aenſienelijk. Want teegen den Muſkoviter, wiens heerſchappy, ſeedert eenighe eeuwen herwaerts aengewaſſen, hen van achteren

1595. ren en van ter ſijden omringht, worden ſe, gelijk men gelooft, door de Ripheïſche geberghtē, ongenaekbaer door het ſneeu, welke ſe den cingel des aerdtboodems genoemt hebben, en door hunne eygene armoede, beſchermt. De naeſtgeleegene echter betaelen hem tot ſchattingh huyden van wilde dieren, gemerkt ſy niet anders hebben, en veel meer uyt haet, dan vrees voor oorlogh. De kuſten van Samojutien, Sembla en 't Waygat hebben by naer de ſelfde gedaente, ſijnde op verſcheyde plaetſen ſteyl door de rotſen, op andere vlak door de drooghten. 't Landt in dat geweſt is moſchachtigh en moeraſſigh, nergens ſiet men 'er naerre boſſchen: want deeſe ſijn 'er onbekent, en daer waſſen van ſelfs kruyden, die tot geen goedt gebruyk dienſtigh ſijn, hoedaenigh de natuer allerweeghen weeligh uyt ſigh ſelven voortbrenght. Waerom dies te meer te verwonderen is, dat 'er allerweeghen takken en ſtronken van boomen drijven: ten ſy dan, dat dien woeſten Ocean, wiens golven door 't ſlaen teegen de ſtranden heevigher beweeght worden, de verder geleegene landen van het Noorden afſcheurt. En geloofelijk is 't, dat, door dit ſelfde geweldt, de eylanden, die men teegenwoordigh ſiet, van 't vaſte landt ſijn afgerukt; hebbende veel licht Sarmatien ſigh wel eer tot hier toe uytgeſtrekt. Welken oort dier kuſt de ſcheepen ook aengedaen hebben, vernaemen ſe ſomwijlen rook en voetſtappen van menſchen, nergens ſteeden nogh dorpen. Men gelooft, dat dieper landtwaert in en boſſchen en meyren, die hunnen oorſprongh en hun voedtſel uyt de geduerighe ſneeu hebben, gevonden worden. In en langhs deeſe is 't, dat de Samojuten, nae dat yder vermaek in 't landt of in 't waeter ſchept, verſcheydentlijk en in afgeſonderde hutten ſchuylen, of ook hoolen uytgraeven, om hunne lichaemen by 't vuer teegen de ongemakken der lucht te koeſteren. Echter ſijn ſe niet t'eenemael leedigh. Alle hebben ſe eenen huysraedt, een ſleede, die met ongeloofelijke ſnelheit door viervoetighe dieren, een ſoort den herten niet ongelijk, en welke ſy Rheën noemen, wordt voortgetrokken. Met deeſe voortſlaende, rukken ſe door 't diepe ſneeu, om 't wilt nae te ſpooren, en veranderen hunne verblijfplaetſen. Niet ſeer rechtmaetigh ſeeker hebben de wilde dieren dit geheele geweſt met de menſchen verdeelt. Sulk een meenighte vindt men 'er van witgehuyde haeſen en wolven: voorts Marters, Sabels en meer andere, die alleen om het bont geſoght worden. De beeren (van gelijken door de koude witachtigh) ſijn grooter dan wel elders; en, naedien hen voedtſel ontbreekt, van een ongehoorde verwoetheit; geene vrees voor waepenen, nogh ſelfs de ſee kan hen weêrhouden van den gevatten reuk met alle felheit nae te jaeghen. Deeſe plaegh heeft de ſeeluyden, die, des niet voorſiende, aen ſtrandt gegaen waeren, elendelijk om 't leeven geholpen: en hunne makkers konden niet anders, dan ſoo deerlijk een ongeluk aenſchouwen en te ſpaede wreeken. Op ſeeker hooft aenmerkte men een droevighe verſcheidenheit van heyligh en heyloos, naerdien op de kruyn der geberghten ſigh vertoonden ontelbaere afbeeldtſels van goden, die een ruwe konſt en Godtsdienſt, en daer teegen oover opgerechte kruyſſen, die der Chriſtenen handen getuyghden. Want de Ruſſen, die op d'eylanden, en dat gedeelte van 't vaſte landt, door ſtroom vervallen, of, om hunnen handel in vellen te drijven, aldaer aenkoomen, hebben voor ſeshondert jaeren de kerkſeeden der Grieken aengenoomen. De Samojuten aenbidden den heemel en de ſterren; Godtheeden, die geenen anderen ſtraffer vallen, eene wijſe die hen ooverhandts is naegelaeten, en van welke ſe, ſchoon 'er een afkeer van hebbende, niet verſchillen. Ook ſijn 'er die verhaelen, dat gewijde boſſchen, verfoeyelijk om hun afgrijſelijk geruyſch en ver-

vervaerlijke gesighten, als ook vervloekelijke slanghen, een afgoderije 1595.
die niet onbekent is, onder hen gedient worden. Voorts sijn de seeden der Samojuten geensints wildt, en verschillen weynigh van die der Lappen en Finnen: hoewel men 'er vindt, die uyt de naemreede beweeren willen, dat se eertijts menschen vleesch voor hunne spijse gebruykt hebben. Dogh soo wy dit aenneemen, moeten se gestelt worden onder 't getal dier volken, welker leeven tijdt en voorbeelden beschaeft hebben; sijnde den aerdt der menschen die woeste wreetheit lightelijk af te leeren. Op d'eerste aenkoomst der Hollanders dachten se, alleen vervaert door onweetenheit, te vlughten, of de waepenen te neemen. Maer nae dat se sigh hunner oprechtheit verseekert vonden, en eenighe geringhe schenkaedjen ontfanghen hadden, betuyghden se by twee de allerheylighste saeken onder hen, de son en hunne armoede, dat se sigh ongeerne door weldaeden ooverwinnen lieten. 't Waere inder daet, wen 't geluk in 't toekoomende wil gunstigh sijn, een saek van geen geringh gewight, sigh in de geneegenheit dier volken in te boesemen, welke aen de straet geseeten sijn. Hoewel 't ook dienstigh sijn soude, den doortoght met het legghen van kasteelen te benaeuwen, om 't gebruyk der gevondene see te handthaeven, en om de scheepen, quam 'er yetwes schielijk buyten vermoeden op te donderen, t'eenen toevlught te strekken. Voorts is het eylandt Waygat, wen 'er nyverheit en menschen aenkoomen, niet min bequaem om te bearbeiden, dan die op d'uiterste kust van 't Deensche rijk bewoont worden. Want, teegen de reedenen der oude, oovertuyght ons d'ervaerenheit, dat, gelijk de landen onder het brandendt luchtgewest smachtende, soo ook die nae de beyde aspunten afgewent sijnde, door vinnighe vrost beknelt worden, sigh van menschen laeten bewoonen, en hen soo door geboorte als opvoedingh gelijkelijk met sigh doen aerden. Geen gedeelte van 't geheel Al heeft de natuer tot woeste eensaemheit gedoemt; 't gheen soo waeraghtigh is, dat Groenlandt, vry verre nae 't Noorden geleeghen, kooren en vruchten voortbrenght, nae de wijse van onse landen. Seeker dat in aeloude tijden, toen de menschen aen beetere oover genoegh hadden, de meeste landen onbebouwt geleeghen hebben, is niet buyten geloof te stellen. Allengskens heeft den menschen en hunne meenighte en hunne tweedraght verder gesonden, hebbende de landen seën, en de seën landen aengeweesen. Naest aen de stroom Oby leght het gewest van Obdoria, dat om het goude beeldt eener oude vrouwe, dat Godtsspraeken gaf, beroemt is. Aen d'ooversijde der riviere is een andere stroom, genaemt Molgomzayn; en eenen oever, die den selfden naem voert, welke den Russen niet alleen door koophandel, maer ook door heerschappy bekent is. 't Gheen wijders verhaelt wordt is niet anders te houden, dan voor beuselerijen; want dat de volken van Leukomorien de Winter doodt ooverbrenghen, en met het opdaeghen der Lente weederom leevende worden, wanneer onderwijlen d'omwoonders hunne waeren, die se voorgeset hebben, alleen op haer gewisse, af haelen en teegen andere verwisselen; voorts dat de lichaemen der menschen ruyghairigh sijn, en een mondt gelijk de muyl van een hondt hebben, sijn verdightselen, niet min ydel, dan de susserijen der ouden: die de selfde plaetsen volken met peerdevoeten, en andere, welker ooren hunne lichaemen, die andersints naekt sijn, t'eenemael omvanghen, toegeschreeven hebben, gelijk by naer allesints 't gerucht der saeken op wonderen en een logenachtigh hooren segghen uytkoomt. Eenighe van deese noghtans, en, 't gheen door seekerder getuygenis wordt bevestight, dat 'er menschen sonder hooft, die 't weesen in de borst hebben, of sijn, of, door de kortheit van hals

1595. en hooghte der ſchouderen, ſoodaenigh ſchijnen, ſoude ik niet hartnekkigh willen teegenſpreeken, als dien genoegh bekent is, dat de natuer gelijk elders door ongemaetightheit van hitte, ſoo ook door een al te vinnighe koude, wanſchaepe gedaenten voortbrenght. Dit is ſeeker, dat de Loppen en den bergh Imaus volghen, gelijk ook de wijdt en ſijdt door de boſſchen ſwervende Horden der Tarters; waer van Cathaja een gedeelte is, ſijnde de vlakte dier kuſten nu van ons afgekeert: van daer Sina, en de landen die nae 't Ooſten bekent ſijn. Schaedelijk was dit ſelfde jaer door de ſchendighe rooverijen der Duinkerkers, die, hebbende vijfendartigh Hollandtſche ſcheepen, geſonden nae Noorweeghen om hout, alle, uytgenoomen een, ongewaepent, veroovert, en niet konnen meêvoeren, de ſchippers tot gijſelaers der beloofde vrygelden met ſigh genoomen hebben: en geenen minderen buyt maekten ſe eerlangh daer nae uyt eenighe ſcheepen, die nae Vrankrijk ſeylden. Maer een der roofſcheepen van de Hollanders omringht, en naer een dapper geveght, met verlies van de helft van de ſijne, vermeeſtert ſijnde, heeft door het ſtraffen van drieenveertigh oovergebleevene hunne genoeghſaem gelukkigh woedende ſtoutheit, eenighermaeten ingetoomt, wordende beneevens dien nogh meer dan twintigh andere, die men in dat ſchip gevanghen hieldt, en die nu yder voor hun hooft twee of meer duyſent guldens tot behoudenis hunnes leevens belooft hadden, los gelaeten.

HUGO

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
der
NEDERLANDTSCHE
SAEKEN.

VYFDE BOEK.

INHOUDT.

ALbertus, vergeselschapt met Philips, Prinse van Oranjen, koomt uyt Spanjen, tot naesaet van Ernst, in Nederlandt. Ibarras en Fuentes worden in Spanjen opontbooden. Vlijtighe wakkerheit der Staeten teegen de laeghen der Iesuiten. Albertus vermeestert Kalis en Ardres; Henrik, la Fere. Belegh en oovergaeve van Hulst. Eysch van Mendosa, gesonden aen den Keyser. De Staeten weygeren 's Keysers gesanten oover een vreedehandelingh gehoor. Elisabeth, door de Staeten der Vereenighde Nederlanden met scheepen versterkt, sendt een vloot teegen de Spanjaerts. De Spaensche scheepen veroovert en verbrandt sijnde, wordt de stadt Kadix geplundert. Houwardt brenght de vloot, onaengesien alle teegenweer van Essex en Warmondt, weeder in Engelandt. Philips, ten uytersten verschult, is genootsaekt sijn vervallen geloof by de Hoofsche handelaers te herstellen. Geschillen onder de Vereenighde Staeten oover de schattinghen. Elisabeth handelt met den François van verbondt. De hulptroepen door Henrik aen de Staeten belooft worden niet gesonden. Elisabeth vordert buytens tijdts haere schult by de Staeten. Verdraghspunten tusschen haer en Henrik; welke ook de Staeten besweeren. Derselver besonder verbondt. Sy senden Henrik geldt. Arghwaen der Françoisen op d'Engelsche. Beschrijvingh der Hooghe Schoole tot Leyden. Den gesanten der Vereenighde Staeten aen Denemarken wordt hulp teegen den Spanjaert geweyghert. Biron, hebbende Warenbon gevanghen, en Chimay op de vlught gedreeven, verwoest Artois en Vlaendre. Muytery van't Hooghduytsch krijgsvolk. De Vereenighde Staeten verbieden kooren nae Spanjen te voeren. Wonderlijk verhael der derde vaert by hen nae 't Noorden ondernoomen.

GRooter, dan naer gewoonte, was de vreught, die de Nederlanders, onder 't gebiedt des Spanjaerts, in 't vieren van den aenvangh deeses jaers gepleeght hebben, soo ter oorsaeke van de weelighe voorspoedt hunner waepenen op den Françoischen boodem, vergeselschapt met de hoop van verdere seeghe in 't toekoomende, als om door allerley soort van gejuygh en eere te bewelkoomen de koomst van Albertus, Aertshartogh van Oostenrijk, die met gelijke tijtelen van eere den Aertshartogh 1596.

 Ernst

1596. Ernſt tot naeſaet wierdt geſonden. Dees was de jonghſte ſijner broederen, doorluchtigh met den uytſteekenden tijtel van Kardinael, die in hooghen aedel t'eenen trooſt, en voor een heymelijk verbondt tuſſchen de Koninghen en den Paus ſtrekt. Wijders hadt Philips hem getoetſt in ſijne Landtvooghdy van Portugael, alwaer hy, door onverwrikbaere gehoorſaemheit en meêwaerigheit omtrent den onderdaenen, in heerlijken aenſien gebloeyt hadt, en niet onweerdigh geoordeelt, hem, nae de gewoonte van dat huys, elkander getrouw, door een naeuwer verbintenis aen ſigh te verknochten. Derhalven is hy, om ſigh in de Landtvooghdy ſijnes geſlaghts met meerder glory te oeffenen, met alle werktuyghen van oorlogh en vreede oovervloedigh voorſien geworden. Vaylighe doortoght hadt hy op ſijne reyſe uyt Spanjen door Italien, en voorts door Savoyen en Bourgonjen tot aen Luxemborgh en de grenſen der Nederlanden. Voetknechten en peerden quaemen hem van alleſints in grooten toevloet, niet alleen om ſijnen perſoon op haere reyſe te geleyden, maer ook 't oude krijgsvolk, ongeloofelijk verſmolten, te verſterken; welke hy, in 't leegher gekoomen ſijnde, onder weynighe regementen te voet en te peerdt gebraght heeft, en ten deele onder d'oude geſteeken; wijſſelijk ſoekende ſijne troepen veel eer inder daet door hunne eygene kracht, dan door eenen ylen naem en waen aenſienelijk te maeken, om niet door eene onnutte meenighte van Ooverſten de ſchatkiſt en den ſoldaet te belaſten. Dies hy ſelfs de Grooten in Nederlandt, gewoon weynigh nae hunne vendelen om te ſien, heeft afgeſet van hunne vooghdyen en kolonelſchappen, waer van ſe naeulijx yets behalven den blooten tijtel en de voordeelen gebruykten: en andere, die door langhe gehoorſaemheit verdient hadden te gebieden, in hunne plaets gekooren. Ook heeft hy andere ſaeken, niet onweerdigh om gevolght te worden, ingeſtelt; als dat niemandt tot het vaendrighſchap ſoude worden aengenoomen, dan die alvoorens drie jaeren gedient hadt. Daer by maekte hy voorraet van geldt te krijghen, om dat'er nieuwe muytery te duchten ſtont, en d'oude onheylen weederom begonden op te barſten. En de Spanjaert hadt elfmael hondertduyſent guldens maentelijken belooft, welke echter niet langher dan tot in 't begin van den Herfſt gevolght ſijn. Albertus ſleepte met ſigh een vry groote meenighte van ongemunt ſilver, om daer door de ſchaede, te lijden by 't geldt door wiſſel oover te maeken, uyt te winnen, en om dat het geldt in Nederlandt geſlaeghen van hoogher prijs is. En dewijl het ooverſenden, vermits de langhe wegh wel eer onveyligh geweeſt was, wierdt het thans met een ſterk geleyde verſeekert. In ſijn geſelſchap hadt hy, en wierdt als een onderpandt van 's Koninghs goedertierenheit ten toon geſtelt, de Prins van Oranje, genoemt Philips Wilhem, die eertijts in de beginſelen der Nederlandtſche beroerten weghgevoert, en in 't Hof van Spanjen eerlijk, hoewel naeu, bewaert geweeſt ſijnde, eerſt toen ſijne vryheit hadt weedergekreeghen: gemerkt men hem in den Roomſchen Godtsdienſt nu genoegh verſeekert achte, en derhalven hoopte, dat hy, verplicht door ſulk een weldaet, wen hy ſijnen jongheren broeder, en de volken, onder welke 's Vaeders geheughen in hooghe achtbaerheit geëert wierdt, gingh beſoeken, voor een werktuygh om de geſchillen der partyen door eenen vreede te bemiddelen, of om 't ſaet van tweedraght onder de vyanden te ſaeyen, dienen konde. En voorwaer Albertus ſelf was in geen quaet gerucht onder de Hollanders, hebbende ſigh aen het meeſte ſcheepsvolk door een gunſtighe goedertierenheit bekent gemaekt, welke in Portugael, ten dien eynde, geloofde men, beſlaeghen ſijnde, buyten twijfel op hoop van achtbaerheit, door hem

Albertus van Ooſtenrijk wordt geſonden tot naeſaet van Ernſt.

Hy ſtelt veele ſaeken in weerdigh om gevolght te worden.

Hy brenght een groote meenighte van ongemunt ſilver met ſigh in Nederlandt.

En koomt vergeſelſchapt met Philips, Prinſe van Oranje.

hem waeren vrygelaeten. Aengenaem was booven al, dat met ſijn aenkoomſt Ibarras en Fuentes, geſchopt uyt hun haetelijk geſagh, te rugh nae Spanjen geſonden wierden. Maer grooter getal hadt men in hunne plaets geſonden; te weeten, Françiſco de Mendoſa, Admirant van Arragon, toen hooft des Raedts en der oorloghe, Gonſalvo Carilla, Girolamo Zapata, en Baptiſta Taxis: andere naemen, de ſelfde ſeeden; waerom des te meer gedught wierdt, dat onder een geveynſde goedtheit de ſelfde quaelen ſouden in weeſen blijven. En de Vereenighde Staeten, beſorght of miſſchien door 't aenſchouwen en het onderlingh geſprek des Prinſen van Oranje eenighe veranderingh in de gemoederen der gemeente koomen moghte, hebben aen hem geſchreeven, *hem begroetende oover ſijne verloſſingh uyt een achtentwintighjaerighe gevanghenis:* en voor het ooverighe, *dat hem niet veyligh waere, in deeſen oorlogh, ſonder vrygeleybrieven hem van den Staet verleent, binnen hunne paelen te koomen: dat ook voor den teegenwoordighen ſtaet der ſaeken ſijne ooverkoomſt niet dienſtigh waere, hoewel ſy van ſelfs vertrouwden, dat hy, die de wreetheit der Spanjaerden ſoo merkelijk hadt ondervonden, de man niet ſijn ſoude, om de vryheit van den Staet, gegrontveſt en gebouwt door de nijverheit, den raedt en het bloedt ſijnes vaeders, t'ondergraeven.* Waer op hy, ontveinſende 't gheen ſijnen vaeder raekte, op de verdere punten met alle beleeftheit heeft geantwoordt: maer *dat hy niet gekoomen was om eenighe ſaeke t'onderneemen, die niet ten voordeele der beyde partyen ſtrekken moghte, waer door hy ook met reeden hunne goede geneegenheit t'ſijnen perſoon verwaghte.* Hier door doenmaels weederhouden ſijnde, heeft hy naederhandt ſigh nergens ingelaeten; klaeghende, dat hy de Hollanders verdacht, en onder de Spanjaerts, om ſijn afkoomſt, gehaet was: waerom hy ook de waepenen niet heeft aengeſchooten, 't ſy uyt geneegenheit tot een beſonder leeven, 't ſy uyt eerbiedigheit tot ſijns broeders glory. Maer Maurits heeft aen hem geſanten afgeveerdight, en ſijne ſuſter, gemaelinne des Graeven van Hoohenloo, is in perſoon in 't landt van Kleef by hem gekoomen, beyde met aenbiedingh van geldt en ſchenkaedjen; om door dit middel ſigh geſaemenderhandt aengaende hunne beſtieringh van veele treffelijke goederen, door hunnen vaeder naegelaeten, voor hem, als den rechten heere, te ſuyveren. De Staeten hierentuſſchen, behendigh genoegh om de geheyme aenſlaeghen die den Staet dreyghden te verydelen, belaſten alle weeghen en toeganghen ſorghvuldigh te doorſoeken en te bewaeren, gaende hunne ſorghe voornaementlijk teegen de Ieſuiten, op dat niet eenighe wantrouw ten boeſem van het lightgeloovigh gemeen quam in te ſluypen. Maer Albertus, die ſigh op diergelijke konſtenaerijen niet betrouwde, was wel graegh naer vreede, echter ſoo, dat hy onderwijlen den oorlogh yverigh voortſette, hebbende, behalven de beſettinghen, een leegher van vijftienduyſent koppen by den anderen. Geen middel was 'er, om la Fere in 't Vermandois, door waepenen en hongher benauwt ten uyterſten, te ſpijſen, dan ter ſluyk, en met kleyne troepen; om dat de ſteeden rondtom geſaementlijk voor den vyandt hielden, die met een ſterke maght van ruytery voorſien was, en de velden daerenbooven onder waeter ſtonden, 't welk hoe 't den beleegheraers tot een geweldigher veſtingh ſtrekte, hoe 't hen die 't ontſet te doen hadden, door ſwaerder gevaer afſchrikte. 't Naeſte dan is geweeſt den beleegheraers door verrukkingh daer van af te trekken, of, wen ſy daer voor bleeven, Kalis, dat van vry grooter belangh was, aen te taſten, en de werken dier ſteede, verwaerlooſt door gierigheit der ſteêvooghden, raeden 't hem. Dit ſelfde hadt ſigh eertijts Parma, en nae hem, op 't aen-

1596.

Met ſijn aenkoomſt worden Ibarras en Fuentes in Spanjn op ontbooden.

De Staeten ſchrijven aen den Prinſe van Oranje.

Des ſelfs antwoordt.

Maurits en ſijne Suſter bieden hem geſchenken en geldt aen.

Vlijtighe wakkerheit der Staeten teegen de laeghen der Jeſuiten.

1596. raeden van la Motte, Fuentes toegeſchikt: maer de glory van ſoo gewightigh een beſtaen was voor den nieuwen Landtvooght oovergebleeven. Dit eenigh ooverblijfſel der ſeegevruchten hunnes ooverſeeſchen toghts, en den ſleutel hunner enghte, hebben de Engelſche tweehondert jaeren langh beſeeten: welke door de dapperheit van François, Hartogh van Guiſe, weederom tot binnen hun eylandt gedreeven ſijnde, hadt Gordan, wien de ſteêvooghdy gegeeven was, dat bewint daer nae aen den Heere van Vidoſan, ſijnen bloedtverwant, oovergedraeghen. Geen van hen beyden hadt ſigh 't weeder op maeken der werken, vervallen door oorloghe of verloop van tijden, laeten ter harten gaen. En de veſtinghen konden de krijgsbouw deeſer eeuwe in verre nae niet ophaelen: de ſtadt was omringht met een ſteene muer, 't kaſteel engh, en met vier licht opgeworpe bolwerken: ſelfs 't krijgsvolk, dat 'er in beſettingh lagh, was niet teegen den vyandt, maer tot ſtijvingh van eyghen moogenheit, ingenoomen: terwijl de gedachten alleen ingeſpannen ſtonden, om ſigh door vergaederen van ſchatten ter ſee en te lande te verrijken; en, gelijk 't veeltijts in beroerten toegaet, van een ſteêvooghdy een rijk gemaekt wordt. Waerom ook Bourbon, hoewel door onderſchepte brieven langh te vooren van 't gevaer verwittight, 't niet hadt konnen voorkoomen, regeerende als nogh ter beede, en alleen oover die 't hem te wille wiſten. Dies ook Vidoſan, 't gerucht dat het op Kalis was gemunt alom verſpreidt ſijnde, van de Hollandtſche regementen, den koningh te hulpe geſonden, alleen twee vendelen, niet meer, hadt ingenoomen, arghwaenigh uyt eyghen geweeten. Hy ſelfs hadt ſes andere by ſigh. Albertus, nae van alles bericht te ſijn, geeft, om den ſchrik ſijner waepenen te breeder te verbreyden, verſcheyde troepen onder hunne hoofden bevel uyt Valenchienne te trekken, en de plaetſen naeſt aen den François met waepenkreet te vervullen. Chriſtian de Rhoſne, Veldtmaerſchalk van 't leegher, de roemruchtighſte der Françoiſche ballinghen, geſonden met een gedeelte des leeghers, om de ſtadt te berennen, heeft alle ontſet den toegangh afgeſneeden. Want hebbende bemaghtight de brugh, waer door het inkoomen te lande benoomen wordt, is hy genaedert voor den toorn, gebouwt van gebakkeſteen en genoemt Rijsbank, op 't inkoomen van de haeven; van waer ook Guiſe eertijts den ingangh binnen de ſtadt gekreeghen heeft, ſijnde de werken al voor deeſen ten meerendeele om verre gevallen, die niemant, ſelfs ook toen 't gevaer hen was ter ooren gekoomen, hadt opgemaekt, welken hy met geſchut van ſtrant beſchooten, en, niet ſoo langh als 't wel behoorde verdaedight ſijnde, ſeeghaftigh beklommen heeft. Op welk verlies de Hollandtſche ſcheepen, die ſigh op de Vlaemſche kuſt onthielden, nu belet wierden te naederen, en den beleegherden bequaemelijk te hulpe te koomen. Maer eevenwel is, naerdien de haeven breedt was, tuſſchen 't ſchieten heen, een ſchip, 't welk Vidoſan, op ſijn begeeren, busſchieters om het geſchut waer te neemen en buskruyt oovergeleevert heeft, doorgeraekt, en weedergekeert. Korts daer aen wierdt ook den Graef van Sant Paul, die met vijftienhondert Françoiſen langhs de ſeekuſt was gekoomen, den beleegherden te hulpe, door een ſchipper ſijnen dienſt aengebooden, om hem binnen te brenghen, hadt hy ſelfs niet geſchreumt ſigh in dat gevaer te begeeven. Maer nae dat de krachten des Ooſtenrijkers ſigh vereenight hadden, en 't ſchieten van booven de ſeeduynen onder de ſtadt vinnigh gaende gehouden wierdt, ſijn eerſt de huyſen in de voorſtadt voor 't gewelt beſweeken; en koorts daer aen wierdt ook de ſtadt ſelve, nae een belegh van drie daeghen, en 't geſchut de poort aen 't waggelen geholpen hadt, door ſchrik en ontſteltenis der ge-

Albertus beleeghert Kalis.

gemeente, en uyt haet op den ouden heer (gemerkt de Steêvooght was ontbloodt van raedt en achtbaerheit) aen den Spanjaert oovergegeeven. De ſoldaet heeft ſigh begeeven op 't kaſteel, dat, hebbende beſtant voor ſes daeghen bevoorwaerdt, op hoop van onderſtant, gehouden wierdt. En Maurits was nu reets met een vloot van vijftigh ſcheepen, en veel krijgsvolk, daer omtrent gekoomen, om te ſien wat de Françoiſen, wat de Engelſchen in den ſinne hadden. Sant Paul was al vertrokken. Eſſex hadt niet verre van daer een vloot teegen den Spanjaert, of hy miſſchien quaeme in te ſtorten, vaerdigh. De naeyver dier volken, die elkander nimmer ter goeder trouwe verſtaen konnen, is hen een hinderpael geweeſt. Want Eſſex hadt den Heer van Viques, die 't bewint oover de beſettinghen naeſt aen Vrankrijk hadt, getoetſt, of hy Kalis, wen 't hernoomen wierdt, ſoude willen in bewaeringh der Engelſchen laeten. De Françoiſen geloofden, dat de Engelſche 't gheen ſe voortijts in den oorlogh beſeeten hadden, nu onder ſchijn van vriendtſchap onhebbelijk weeder eyſchten. Maer koningh Henrik brak wel ſijn belegh niet op, dogh hebbende het leegher voor la Fere gelaeten, 't ſy hy dit van gewightigher belangh geloofde, 't ſy hy aen den toegangh voor Kalis wanhoopte, ſijnde 't landt met ſeekreeken doorſneeden, is met een geleyde van vier duyſent mannen de Somme afgevaeren, en te Boulogne de naeſte ſeehaeven aengekoomen: aldaer wierdt te ſpaede oover 't ontſet der ſteede geraedtpleeght. Maurits door den Koningh verſoght te landt te koomen, heeft ſigh ontſchuldight, voorgeevende, dat hem t'huys de ontbloote grenſen te beſorghen ſtonden. Omtrent drie hondert ſoldaeten te lande tot onderſtant geſonden onder 't beleidt van Campagnolle, ſigh van de naght, de ſtilte en 't leegh waeter dienende, ſijn door de graften binnen 't kaſteel geraekt, den beleegherden veel eer ten voorbeelde, dan tot hulpe. De meeſte ſijn, wanneer nu de bolwerken voor den beſtormers oopen laeghen, met het Hollandtſch krijgsvolk, ſtaensvoets op de plaets gebleeven; terwijl de ooverighe Françoiſen, onbequaem ter oorloghe, door een voorbaerigh vlughten, ſigh ſelven en andere te gronde helpen. Ook is Vidoſan geſneuvelt. Omtrent ſeſtigh Hollanders, ſigh uyt de hooghten der huyſen mannelijk verweerende, hebben uyttoght behoudens lijf en leeven bedonghen. Gemaetight maekte 't gebruyk dier ſeeghe 's Aertshartoghen teegenwoordigheit, die, Kalis ſonder merkelijke bloedtſtortingh der ſijner meeſter geworden ſijnde, deeſe ſtadt, geleeghen op d'uyterſte grenſen van Vrankrijk, vergroot en met werken verſterkt, door gemeenſaemheit van heerſchappy en taele onder Vlaendre trok; voorhebbende van daer den oorlogh ter ſee te voeren. t'Eener treffelijke verſeekeringh deeſer ſeeghe, is ook de ſtadt Ardres, niet verre van daer dieper Vrankrijk in geleeghen, hebbende in voortijden gedient tot een grensplaets, om den inval der Engelſchen te ſtuyten, in 't gewelt van Albertus gekoomen, die van daer ſigh eenen wegh in Vrankrijk gebaent heeft, met het ſelfde geluk, dat hem te vooren gedient hadt, en des te grooter ſchuldt der vyanden, om dat ſe niet buyten verwaghten oovervallen wierden. Uyt de ſtadt, die behoorlijk geſterkt was, ſijn getrokken twee duyſent ſoldaeten, op eerlijke voorwaerden, oneerlijk bedonghen: want ſonder ſelfs eenen ſtorm af te waghten, ſijn ſe, alleen door opeyſſchen van 't leeven te verbeuren, ten waere ſe ſigh oovergaeven, verſchrikt geweeſt. Onder dit beloop van ſaeken, la Fere ten laetſten door hongher t'ondergebraght ſijnde, heeft Henrik ſijn leegher in de naebuerighe plaetſen van Kalis verdeelt, op dat de ſwakkere ſteeden, die de ſchrik allenthalven geweldigh bevanghen hadt, niet tot den ooverwinnaer quaemen oover

1596.

Nae 't inneemen der ſteede begeeven de ſoldaeten ſigh op 't kaſteel.

Henrik raedpleeght te vergeefs oover 't ontſet der ſteede.

't Kaſteel ſtormender handt ingenoomen.

Ook geeft ſigh Ardres aen Albertus oover.

La Fere in teegendeel aen Henrik.

1596. oover te vallen. Maer hem, die ook nu door behoefte genootsaekt was den Françoischen boodem te verlaeten, baeden de Vlaminghen, met belofte van groote sommen geldts, Ostende, dat alleen den oever dier seekust van den anderen sneedt, weeder aen hun landtschap te hechten; en Maurits, hier voor beducht, is selfs in persoon derwaerts getrokken, om de plaets te besightighen: en heeft, nae sijn vertrek, een genoeghsaeme maght van krijgsvolk, en vervolghens soo veel leevensmiddelen, oorloghs behoefte, en alles wat tot het maeken van werken vereyscht wierdt, derwaerts gesonden. 't Welk verspieders oovergedraeghen hebben, en daer beneevens, dat ook de see door een bequaeme haeve tot aen de stadt quam, en van achteren om de waeterkreeken hacchelijk te genaeken was. Dus is dit belegh uytgestelt, op dat een reukeloos aenvanghen den luyster der voorighe ooverwinninghen niet beswalken soude. Aengesien noghtans, behalven de hulptroepen aen Vrankrijk gegeeven, de Engelsche vloot een groot gedeelte van 't Hollandts krijgsvolk weghgesleept hadt, gelijk wy verhaelen sullen, wierdt het stilsitten volkoomentlijk afgekeurt; en 't versoek der steeden en de voorslaeghen der krijgshoofden werwaerts heen de waepenen te keeren, stonden teegen den anderen gekant. Dan terwijl Vrankrijk de troepen des Aertshartoghen ophieldt, stroopten en vernielden Maurits ruyters te vuer en te swaert Brabandt en de uyterste grensen der Nederlanden; hebbende ook het steedeken Echternacht in Luxemborgh ooverweldight: nae dat deese in Vlaendre te rugh gekeert waeren, sijn 'er de Françoisen ingevallen. Invoeghe dat altoos d'eene of d'andere sijde den vyandt op den hals hadt. Ook sijn Albertus kornetten geslaeghen, nae dat yder die by geval ontmoet hadt. En dees tijdt insonderheit heeft de Hollandtsche ruytery, gesterkt door langhe oeffeningh en de sorghe hunnes Veldtheers, wakkere proefstukken hunnes dapperheits in handen, en eenen moedt op grooter saeken in 't toekoomende gegeeven. Gemerkt de peerden der Spanjaerden als beslooten en leedigh bleeven: daer in teegendeel 's vyandts oopene velden en den buyt die van Maurits uytlokte. Den Aertshartogh hebbende den tijdt bequaem gekeurt om te veldt te trekken, heeft, om geen krijgsvolk nutteloos of verdacht in sijn gebiedt te laeten, nae dat hy orde op de betaelingh gestelt hadt, de Italianen uyt Thienen op ontbooden. Sijne hoop en sijne gedachten hadden 't op Hulst gemunt, eenen aenslagh, dien hy oordeelde te strekken, om dien van Vlaendre te bevreedighen, en dien van Brabandt dienst te doen. Swak was de stadt door d'outheit haeres gebouws; en Maurits hadt, nae 't inneemen der selver, dewijl de ronde gestaltenis der mueren te veranderen, een werk van al te langhen naesleep was, onderwijlen de graften vergroot, en sterkten daer ingeleght. Dien van Zeelandt, welke korts daer aen de beschermingh der stadt op sigh genoomen, en verscheyde schanssen hier en daer ten platten lande geleght hadden, wierdt naegegeeven, dat se beeter sorghe voor het vlakke veldt, dan voor de stadt, gedraeghen hadden. De voornaemste sterkte der plaetse was, dat een vaert, die niet verre van daer haeren oorsprongh nam, en dien menschen arbeidt wijder gemaekt hadt, om te ruymer scheut in den Hont te neemen, ook van achteren in de Schelde geleidt wierdt: want onder die beyde benaeminghen neemt de selfde stroom haeren loop boghtigh achter om het Hulster ambaght: dus gaf deese stadt, als een eylandt, dat van alle kanten ongenaekbaer is, en geleeghen op twee oevers, den soldaet bequaeme voet om door 't landt van Waes op buyt te loopen, en te rooven op den Brabandtschen boodem. Ook sijn de dijken teegen den vyandt doorgesneeden, en die binnen de stroom waeren, soo verre gesleght

Maurits ruytery verwoest 's vyandts boodem.

Albertus neemt voor Hulst te beleegheren.

Des selfs geleegenheit en werken.

ſleght als het ſchieten uyt de ſtadt bereyken konde. Voor langh hadden de Vlaminghen, door laſt van Ernſt en Fuentes, twee ſchanſſen, om 't uytloopen te weeren, opgeworpen. Meerder getal de Vereenighde Staeten, om den oever te beſchermen. Twee der ſelver waeren geheght aen de ſtadt, door eenen uytloopenden dijk, tuſſchen welken eene oopene vlakte heymelijke geleegenheit tot een vryen toegangh en onderlinghe hulpe verſchafte. Dogh niet in alles eeven ſterk waeren deeſe twee; de meeſte teegenweer kon bieden, die nae de Hont, genaemt de ſchans Naſſau, gemerkt deeſe den toevoer van Axele en uyt de Zeeuſche eylanden beveylighde. Die Albertus hadt geſonden om de geleegenheit te beſightighen, door deeſe ſwaerigheeden afgeſchrikt, hebben hem 't belegh, dat men ſigh te vooren liet gevallen, ontraeden. Want *hoe ſoude men 't bloote krijgsvolk, meenighte van lijfs- en oorloghs-behoeften, en eyndelijk ſulk een logge naeſleep van geſchut, teegen de dreygementen, en in weêrwil der omleggende ſchanſſen, konnen doorbrenghen, inſonderheit naerdien 's vyandts vloot de Schelde ſoo dicht beſet hieldt, welker kleynder vaertuygh ook gedeurigh heen en weeder voer; Swaer is dit en hacchelijk; en geene mindere moeyelijkheit in 't ooverighe te booven te raeken. Waeterachtigh en moeraſſigh is de grondt, de vyandt arbeidtſaem en nijver, de vaert, die 't belegh ſal vruchteloos maeken, onbekommert, en geene meerdere hoop, om hen, die t'allen tijden verſche en nieuwe beſettingh krijgen konnen, door geweldt te dwinghen.* Booven dit alles vreeſde men, dat den Françoiſchen koningh, die de meeſte weêrſpannelinghen hunnen ſoen verleent, en nu grooter aenwas van krachten gekreeghen hadt, d'ontleedighde plaetſen oovervallen moghte; waer om 't niet weerdt was ſigh om Hulſt in ſoo veelerley gevaeren te ſteeken. Maer de vuerighſte der kolonellen Claude Barlotte, een Nederlander, hier teegen uytvaerende, verſoght, *dat het ooverbrenghen der regementen, by de Spaenſche Ooverſten geweyghert, hem wierde aenbevoolen. Wat d'ooverighe gevaeren, voor welke men bekommert was, belanghde, daer in moeſt men de ſtoutheit yets te wille weeten, en ſigh eenighermaeten op d'onvoorſiene misſlaeghen of ſchielijken ſchrik der vyanden vertrouwen. Dat de keerkanſſen der oorloghen ſouden uyt hebben, wen men ſigh de ſelfde raedtſlaeghen en eene gelijke dapperheit tot elken aenſlagh in 't beſonder van d'andere ſijde verbeelden wilde.* De ſaeke voor dat pas ontveinſt ſijnde, wort met kennis van weynighe vaſtgeſtelt, om den vyandt des te gemakkelijker te misleyden, dien van de verdachte plaetſen, waer oover hy ſijne beſondere ſorghe gaen liet, af te trekken, het voornaemſte was; 't gheen naer wenſch is uytgevallen. Want Rhoſne, gelaſt een brugh oover de Schelde te ſlaen, en met ſijne vaendelen Brabandt in te trekken, om eenen ſchrik voor Berghen of Breedaa te maeken, heeft Maurits genootſaekt, onder 't bewint des Graeven van Solms, beſettingh voor Hulſt te laeten, en hem met het ooverighe leegher anghſtigh nae te volghen. Schaers waeren, ſoo immer t'eenighen tijde, toen de troepen der Vereenighde landen: dewijl men, om de koſten te ſpaeren, goetgevonden hadt, alleen de grensplaetſen te beſchermen; en hoe naedeeligh 't ingaen van ſulk een raedtſlagh geweeſt ſy, heeft inſonderheit dit jaer, dat hen met ſwaere ſchaede en koſten drukte, aengeweeſen: een gedeelte hunner krijgsmaght, toegeſtaen tot verſterkingh der Engelſche vloote, was vertrokken: een ander nae Vrankrijk tot ontſet van Kamerijk geſonden; en 't ooverigh by naer heel en al in beſettinghen verdeelt. Gemerkt de Hooghduytſche onlanghs afgedankt, en als nogh geene nieuwe regementen geworven waeren. Maurits hadt by ſigh naeulijx twee duyſent mannen,

1596.

Sy ontraeden Albertus 't belegh.

Waer toe Barlotte hem beweeght.

Geringhe maght der Vereenighde landen dat pas.

1596. met welke hy d'onſeekere aenſlaeghen des vyandts volghen moeſte; maer 't krijgsvolk uyt Vrankrijk t'huys ontbooden, is korts daer nae aengekoomen, ten getaele van achtien vaendelen. Barlotte hierentuſſchen (vergeſelſchapt met la Biſche, die de ſteêvooghdy verhoopte op te doen) gelaſte by duyſteren naght eenighe kleyne ſchuyten uyt de naeſte ſchanſe aen Vlaendre oover d'ondergeloope drooghten des oevers in de vaert te brenghen. Daer op volghden 'er vijftien hondert of wat meer, ſijnde het Walſch regement van Barlotte en het Hooghduytſch van Teſclin, belaeden met hunne waepenen en leevensmiddelen voor eenighe daeghen, al glibbervoetende door 't waeter en de modder. Ten laetſten ſcheep geraekt ſijnde (naerdien 'er geene drooghten waeren) hebben ſe ſonder gevaer en teegenweer vryen doortoght gekreeghen, door hunne eygene ſtilte en achteloosheit der Hollandtſche ſoldaeten op de ſcheepen, die, gelijk ſe onverſchrikt in gevaeren, ſoo ook ſlordigh op hunne waght ſijnde, den vyandt, terwijl hy door 't waeter ſlobberde, met hunne booten, 't gheen hen licht om doen geweeſt waere, niet te rugh gedreeven hebben. Dan 't ſchieten in 't duyſter was nu maer ydel; en niet by tijts ſijn die van binnen uytgevallen: maer dartigh ſoldaeten, die een kleyne ſchans op den oever bewaerden, en laſt en reedens weeghe die plaets in te houden hadden, lichtveerdigh uytgetrokken en geſlaeghen ſijnde, hebben den vyandt, verleeghen om geſchut en bergingh, 't een en 't ander doen vinden: Korts daer aen is 'er een geveght gevolght, dan by nacht, en dienthalven vol verwarringh, ſonder dat partyen vriendt of vyandt uyt elkander onderkennen konden: in den eerſten indruk noghtans hebben de Hooghduytſche, die met Barlotte gekoomen waeren, ſiende dat hun hooft Teſclin gebleeven was, de vlught genoomen, en, te vergeefs teegen gehouden ſijnde, 't waſſendt waeter en een verachte doodt gevonden. Barlotte, die, een donderende ſtem opheffende, met de ſijne vinnigh indrongh, heeft de kans herſtelt, en d'aenvallers gedwonghen de vlught nae binnen te neemen. Partijen hebben ten weederſijden het getal der verſlaegene ten breedtſten uytgemeeten, ſigh roemende der ſeege: de Graef van Solms, om dat hy vaendelen veroovert, ſy, om dat ſe gevanghenen meêgevoert hadden. Eenighe ſoldaeten, om 't getal der Hooghduytſchen te vervullen, welke Barlotte aen d'ooverſijde der ſtroom gelaeten hadt, door belofte van belooningh verwillight tot ooverſwemmen, wierden met het geen den verſlaegenē was uytgeſchut verçiert en aengedaen. Voorts heeft de vyandt de hooghten daer omtrent, (want innewaert is het landt, teegen den aenwas der ſtroomen, doorſneeden met dijken, die niet ingevolghe den laſt van Maurits bewaert wierden) door 't veerdigh opmaeken van werken by naght, vermeeſtert. Soo haeſt was niet de klank van dit alles in Brabandt door gedronghen, of beyde de Veldtheeren rukten door verſcheyde weeghen t'eener plaetſe: de Prins om d'aenwaſſende meenighte uyt het eylandt te verdrijven: Hy, op dat de weynighe, die 'er op gekoomen waeren, niet door 's vyandts troepen of door hongher benart wierden: gemerkt ſe geenen anderen lijftoght, dan op hunne ſchouderen, met ſigh gebraght hadden: met waegenen of ſchuyten was 'er voor niemandt aen te koomen. Maer vruchteloos was 's Prinſen arbeydt om de ingenoomene plaetſen weeder te verooveren; dewijl Rhoſne vijf regementen, naementlijk een Walſch, een Naepelſch, en drie Spaenſche, oover de Schelde gerukt, dan voorwaer niet ſonder ſchaede, daer binnen gebraght hadt. Albertus ſelfs met het ooverigh leegher beſette den oever aen d'andere ſijde. Maurits heeft ſigh te Kruyninghen, op d'uyterſte kuſt van Zeelandt, ter needergeſlaeghen, en van daer ſoo veel krijgsvolk als

Barlotte trekt op Hulſt;

Die door de achteloosheit der Hollanders door koomt:

En met verſcheyde kanſſen teegen hen ſlaet.

Hy vermeeſtert ſchielijk de hoogten en dyken.

Albertus en Maurits rukken derwaerts.

Dees arbeidt vruchteloos tot het weederinneemen der verooverde plaetſen

als hem doenlijk was binnen de ſtadt geſonden: want niet ſonder heevigheit betuyghden de Zeeuwen hunne Bondtgenooten, hen niet te verwaerlooſen; op welke en een maghtigh en een ſeeghaftigh leegher, voorſien van allen toevoer uyt de naeſte ſteeden Gendt en Antwerpen, met alle gewelt ſoude koomen afſakken. Derhalven heeft men 't krijgsvolk uyt de ſteeden oover Rhijn, en de plaetſen waer voor men tot nogh toe was beducht geweeſt, op ontbooden: tot bewaeringh der grensplaetſen wierden nieuwelinghen geworven, en op halve ſoldy aengenoomen. Daerenbooven heeft men beſlooten geoeffende ſoldaeten, ten getaele van tweeduyſent, in Engelandt te werven: en de Koninghinne verſoght ſelfs gelijk getal in deeſen dringhenden noodt daer toe te doen. Dogh de koningh van Vrankrijk gebeeden den tijdt, in welken hy ſijnen boodem van vyandt ontbloot ſagh, te willen waerneemen, en ſelfs eenen inval in 's vyandts landen te doen, wierdt door de gedachten van vreede, met welkers hoop hy ſigh reets hadt begonnen te vleyen, weederhouden. De Spaenſche en Hollandtſche ruytery hierentuſſchen van gints en herwaerts in 't Hulſter ambaght gekoomen ſijnde, maekte een ſchielijke ontſteltenis en verwarringh onder elkander, niet ſonder bloedtſtortingh. 't Grootſte geweldt was by de Hollanders, en t'elkens als de vloet de velden onder waeter ſette, voeren ſe met hunne ſcheepen veyligh heen en weeder. Waer by ſe ſigh tuſſchen de ſtadt en de ſchans gehecht aen de ſtadt, welke op de Schelde en ooverſulx op den vyandt haer uytſight hadt, ongeacht de ſterkten, op het vlakke veldt vertoonden: en wanneer de vyandt hier door, als gedaen t'ſijner verſmaedingh, geterght ſijnde, hen die te rugh vluchteden vervolghde, wierdt hy door 't ſchieten der ſteedelinghen, en ſterken uytval in wanorde gebraght en geſlaeghen. 't Is buyten twijfel, dat hem deeſe ongemakken door gebrek van geſchut, ſonder welk niets gevordert wordt, ooverquaemen: in 't oovervoeren lagh de ſwaerigheit. Hier toe wierden de natte en moeraſſighe plaetſen allengskens vaſtgemaekt met takken en rijsboſſen: en in de vaert eenighe ſcheepen ſoo vaſt aen den anderen gehecht, dat ſe hen tot een brugh dienden, maekende op de kant des koninghlijken oevers een halve maen. Uyt deeſe wierdt het geſchut op de ſtadt en de ſchans geloſt: waer by dan nogh twee ſtukken, flux op hun eerſte aenkoomen veroovert, op het eylandt ſelve, en voorts alle andere, ſoo haeſt die maer oovergebraght waeren, teegen den vyandt geplant wierden. Nae dat'er, onder gunſt van andere ſtukken, nogh een meerder getal was oovergevoert, verveerdight Rhoſne ſigh, om den toevoer te veylighen, tot het afſnijden der ſchanſſe, hier bevoorens aengeroert, van de ſtadt, en om ſigh der ſtroom te verſeekeren. 't Welk als 't hem door geringhe aenvallen niet gelukt was, doet hy 't geſchut loſſen, en de trompet blaeſen, om, hier door ſijn voorneemen in 't oopenbaer ten toon ſtellende, den vyandt eenen ſchrik, den ſijnen wakkerheit in te boeſemen; hebbende nogh booven dien den middernaght verkooren, gelaſt hy den Italiaenen uyt te trekken, en midden op den dijk, langhs welken men uyt de ſchanſſe eenen toegangh ter ſteede hadt, en die by den vyandt beſchanſt was, aen te vallen. De duyſterheit wierdt met queſten en needermaeken doorgebraght, onder een blindt getier, terwijl het treffen, ſchoon ongewis en hacchelijk, op een dight gedrangh der meenighte aenquam, en door geene voorſightigheit t'ontwijken was. In de morgenſtont wierdt de beſettingh op de vlught gedreeven. En de Hooghduytſche aen de ſelfde ſijde hierentuſſchen, om 't geweldt door liſt te baet te koomen, oover de moeraſſighe en onbewaekte plaetſen heen geraekt ſijnde, ooverweldighen het voorſte bolwerk der ſchanſſe; en, nae 't paelwerk uyt-

1596.

Betuygingh der Zeeuwen by hunne Bondtgenooten.

Nieuwe wervingh der Vereenighde Staeten in Engelandt.

Verhael der beleegeringhe van Hulſt.

1596. uytgerukt te hebben, worden de wachters, ſorgeloos in 't gevaer van andere, verſtroyt. Dus, terwijl hy d'eene party de hulpe der andere afſnijdt, dier beyde ooverwinnaer ſijnde, loſt hy dien geheelen dagh 't geſchut op de ſchanſſe: die hy, als gebouwt van loſſe en moeraſſighe ſtoffe, lichtelijk om verre worpt. Daer binnen waeren niet min dan achthondert ſoldaeten, dien, hoewel de breuk nogh geen genoeghſame oopeningh, nogh ſy eenighe waepenen in 't ſtormen van nae by beproeft hadden, de vrees het hart beneep, om dat de vyandt de brugh hadt ingenoomen, anghſtigh voor onſeekere toevallen, of die te voorbaerigh en nogh ongeſien ſcheenen; allermeeſt door ommegangh met hen, die 't geveght by naght ontvlught ſijnde, ſigh onder d'ooverighe vermenghden, en niet leeden dat yemant van die ſchandtvlek onbeſoedelt bleeve. Men wierp de waepenen ter needer, men gingh de ooverſten met geweldt, geſchreeu en dreygementen aen, ſoo ſy niet de plaets van ſtonden aen oovergaeven. Als nu Solms met onderſtant in aentoght was, ſijn ſe op den avont uytgetrokken, wordende beſpot van de vyandt, en by den haeren ongeſtraft gelaeten: ſoo geweldigh naementlijk de ſeeden deeſer eeuwe bedorven ſijnde, dat de quaelen ſelve vaeken niet ſoo ſeer dan de hulpmiddelen te duchten ſtaen. De Spanjaert dus, eer dan hy ſelfs hadt darren hoopen, eenen gemakkelijken, en van vooren geſterkten toegangh gewonnen hebbende, begon 't gheen naeſt aen de graft was droogh te maeken: en voorts de ſterkten, binnen de graft beſlooten, door liſten en geweldt te benaeuwen. Te gelijk hadt hy door middel van de ſchans nu veylighe vaert t'ſijnen wille gekreeghen, hy konde ſijne troepen beſluyten, ſijn leegher neederſlaen; ook quam 'er verlightingh in de prijs der leevensmiddelen, welke de beſwaerlijkheit in 't ooverbrenghen tot hongersnoodt der gemeene ſoldaeten hadt doen ſteygheren. De beleegherde hadden wel begeert, met het doorſteeken der dijken, al 't geweldt van 't waeter op den vyandt aen te ſetten, maer 't ontbrak hem aen geene middelen om dat af te leyden, en hy hadt de dijken, die in hun geweldt ſijnde daer teegen waeren opgeworpen, jeegenwoordigh t'ſijnen gebruyke. Waerom ſe hunne gedachten tot uytvallen, als 't naeſte voordeel, gekeert, en hoolen onder de wallen doorgraeven hebben, om daer uyt den vyandt onvoorſiens te beſpringhen; 't gheen hen ſoo wel geſlaeght is, dat ſe, nae merkelijke neederlaegh der vyanden, met vendelen en gevanghenen te rugh gekeert ſijn, ſonder eenighe ſchaede aen hunne ſijde, wanneer ſe hen ſorgeloos, terwijl andere daer omtrent hunne krijgsplichten waernaemen, ſomwijlen ook onder 't ſpeelen en dobbelen, thans het vermaek en d'uytſpanningh der krijgslieden in hunne leedigheit, oovervielen: of, ſoo de vyandt, door tieren en roepen ter been geraekt, met ſterker gedrangh op hen aenviel, ontweeken ſe 't gevaer door kleyne ſchermutſelingh, en ſaght te rugh deyſen. Groote ſchaede hebben den Spanjaert 't geſchut en 't worpen van vuerballen aengedaen: gemerkt ſe, teegen de ſtadt aennaederende, bedekt waeren met leedighe manden, die wel 't geſight, maer daerom niet het treffen weeren konden. En niet alleen wierden die voor 't gevaer in 't handelen van 't geſchut bloot ſtonden, maer ook niet weynighe der Hoofden ter needer geworpen. En onder deeſe Rhoſne, door wiens raedt en ingeeven de Spanjaerts hunne meeſte en treffelijkſte daeden in Vrankrijk uytgevoert hebben; alhoewel Albertus en Fuentes, en ook Parma, door 't beveelen der ſelver, daer van de glory behaelt hebben. Hy was van geboorte een Lotteringher, afkoomſtigh uyt aedelijken huyſe, en hadt in de beginſelen der Franſche beroerten de fortuyn en de party van François van Valois gevolght. Niet langh daer nae hadt Guiſe hem,

Rhoſne wordt doorſchooten.

hem, die niet min doortrapt dan dapper was, en geen dingh daer voordeel aen was schandelijk achte, door oovervloedigh geeven sigh eyghen gemaekt. Geduerende sijne laetste jaeren hadt hy veele raedtslaeghen der Spanjaerden in 't heymelijk aen Henrik ontdekt, sigh gelaetende als of hy weeder tot desselfs belanghen keeren wilde: inder daet, om hem gewightigher aenslaeghen te verberghen. 't Veldtmaerschalkschap, door sijne doodt oopen gevallen, is aen Harman van den Bergh gegeeven. Den steedelinghen daerenbooven dreef hunne eygene benaeutheit tot slaeghen en wonden, hebbende alom voor ooghen een dreygendt gesight van dijken en hovelen, welke Varax, wien onder den Aertshartogh oover die saeke 't bewint gegeeven was, allerweeghen met stukken beplant hadt. Dus was'er voor hen geen bergingh, buyten schandelijke schuylplaetsen onder d'aerde, of hoeken ooverschaduwt van de wal, te vinden. Solms, aen een schoot in sijn been siek legghende, volvoerde de plighten sijner steêvooghdy door tusschengaen van andere en gesprek met de kolonellen. En Maurits selfs liet van de naebuerighe strant het oogh oover alles gaen. Voorts heeft men de gequetste, of de onbequaeme tot de waepenen, bynaer vijftigh t'elken daeghe, in de naebuerighe eylanden en de gasthuysen van andere steeden, tot ontlastingh, uytgesonden. En Piron, kolonel van Zeelandt, wiens vaekeloose nijverheit geoeffent in 't bewaeken sijnes plights, tot beswijkens afgemat, werdt sijn ontslagh gegeeven. Krijgsvolk tot vervullingh, als ook 't gheen tot oorlogh of tot leevens onderhoudt van nooden was, is van daer onder 't geleyde van Ernst van Nassau, en ten laetsten onder Dorp, binnen gekoomen. En de besettingh is allengskens sterker geworden, tot dat men sesendartigh vendelen in de stadt, en ses in de schans Nassau telde. 't Kooren belanghende, was'er in soo grooten oovervloedt, dat naerdien 't niet bequaemelijk in de stadt bewaert konde worden, men sigh genootsaekt vondt een gedeelte in de scheepen te berghen. Dogh naeulijx was dit voor den vyandt te dulden, dat, in spijt sijner beleegheringh, de scheepen soo vaeken af en aen voeren. Weshalven hy te raede wierdt, sijne werken nae de haeven uyt te strekken; en, nu van deese, dan van gene sijde, met het geschut derwaerts te donderen: meerendeels vruchteloos, dewijl de scheuten door tusschenkoomen van moerassen, en de verre afgeleegenheit krachteloos, en hy selfs uyt de schans Nassau beschooten wierdt. Groot ongemak baerde hem ook somwijlen hooghe vloedt. Daer nae vallen d'Italiaenen, onder den marquis van Trevico, aen de sterkte, welke de Graef van Solms onlanghs voor de poort der stadt, die 't uytsight heeft op 's vyandts leegher, hadt opgeworpen. Bloot en onbedekt deeden de delvers in 't eerst hunnen arbeidt: maer siende dat se te vlak in 't gesight van de wal staende, 't schieten vinnigh op hen aenquam, hebben se sigh op de sijden beschanst met borstweeringhen. Hier op wordt terstont 't geschut gelost: en d'Italiaenen, sigh strax daer aen verstoutende de voet van de sterkte te beklimmen, worden afgeslaeghen; waer op sy den aenval hervattende, van de Zeeusche soldaeten dapperlijk door een dicht gedruysch van musketschooten en 't worpen van vuerballen sijn op de vlught gedreeven. Dies ook andere landtaerden t'hunnen onderstant sijn by gekoomen; en op dat de dapperheit van yder in 't besonder onderscheidentlijker moght uytblaeken, heeft elk van haer onder sijn eyghen baniere gevoghten. Daerenbooven is ook de besondere schaere der Begiftighden * gelast uyt te trekken, hebbende voor uyt niet alleen hunne krijgsvendelen, maer ook de banieren die men gewoon is in Godtsdienstighe ommeganghen en andere kerkelijke pleghtigheeden ten toon

1596.

*Entretenidos.

1596. toon te draeghen. Dit is, naer een oudt voorbeeldt, in gebruyk geweest onder de Spanjaerts, ſoo vaeken ſy teegen d'ongeloovighe woestheit ten ſtrijde trokken, en om dat dit volk, te oevel ſtip geſet op kerkgebaeren, door geen ſcharper ſpoor tot ſtoute en kloeke daeden genoopt wordt. Daer teegen ſtelt ſigh elk regement by beurten van wachten dapper tot teegenweer, en de meenighte der ſteedelinghen, by naer als hadt ſe ſigh in oorloghsdienſt begeeven, queet ſigh yverigh, met ſchieten en vuer werpen. Dus is 'er drie daeghen oover den anderen heevigh gevoghten, ten merkelijken naedeele der beſtormers. Want de ſoldaeten der voorſte geleederen, ſtrekkende door hunne ſwaere waepenruſtingh d'ooverighe voor een muer, gelijk ſe ſcheutvry voor muſketten waeren, ſoo ook ſtonden ſe, handtgemeen raekende, onbeweeghlijk om het treffen te mijden, en hadden ſigh ſelven en andere belemmert. Ten laetſten is men van geweldt tot liſten gekoomen, en de mijnen, hoewel ſe van d'eene kant aengegraeven, de ſchaede weederſijts gelijk gemaekt hadden, ſijn uytgevallen tot voordeel der beleegheraers; die mits de vlakte der van een ſpringhende en ten deele opklimmende grondt, door de doode lijken der hunne en hunner vyanden geholpen wierden. Dan een gruwſaem geſight was 't, toen ſe oover de plaetſen, oneffen door d'opgeſpronghe mijnen, en d'aerde glibberigh van bloedt, alwaer ſe de leedemaeten hunner ſpitsbroeders vertreeden moeſten, verbaeſt door grimmigheit, en naulijx konnende blijven ſtaen, voortſtieten en voortgeſtooten wierden. Eyndelijk heeft de vyandt, gelijkerhandt ter been geraekt, den verdaedigher nae binnen gedreeven, en 't gheen hen in 't vervolghen belette met eenen de wal, die door meenighvuldighe ſcheuten nu reets hadt begonnen te gaepen, t'ooverweldighen, was dat de halve maen, met een graft daer binnen, gemaekt door voorſienigheit van Solms, en een troep ſoldaeten, die derwaerts ſaemen gerukt was, hen teegenhieldt. Dogh geen langh gebruyk hadt de Spanjaert van die ſterkte, hoewel hem die veel bloedts en arbeidts koſte. Want al 't gheen 'er nogh van ooverigh was hebben de beleegherde door 't aenſteeken van een mijne om verre geworpen: en daerenbooven ook onder het vlakke veldt tuſſchen die plaetſe en de wal een hol gegraeven, uyt welkers donkeren mondt ſy met muſketten op den vyandt ſchooten; die, dit bedrogh niet dan by nae te ſpaede gewaer geworden ſijnde, den ingangh geſtopt heeft. Maer naedemael de beleegheraers 't hol ook van achteren toeſlooten, heeft 't geweldt der vlamme, daer binnen, door 't vuer, dat 'er al te vooren was ingeworpen, beſlooten ſijnde, eenighe der vyanden onder d'aerde bedolven. Sy echter lieten hierentuſſchen niet af, met al 't waeter, dat 'er nogh ooverigh was, af te tappen, de graft te drooghen, de wal met grof geſchut te beſchieten; des te geweldigher, om dat de mueren, waer die dreygden te vallen, van beneeden door paelen onderſtut wierden, en daer de ſterkten beſweeken waeren hebben de ſteedelinghen de breuken met rijsboſſen en ſooden weeder opgemaekt. Niet weynigh arbeidts deeden de beleegheraers ook op het bolwerk, dat aen den dijk der haeve vaſt is: ongelukkigh hadden ſe 't met grof geſchut begonnen te beſchieten; want het buſkruit, tot dat werk geſchikt, by geval in brandt gevlooghen ſijnde, heeft 'er veele van d'omſtaenders weghgenoomen, met ſoo groot eenen ſlagh en daeveringh, dat het ſelfs oover ſee, binnen Middelburgh, gehoort wierdt. Als de beleegheraers, door deeſen toeval of wel anderſints afgemat, eenighſints verſlapt waeren, ſetten ſeshondert ſoldaeten, gekooren uyt de Hollandtſche vendelen, op de heldere middagh, op welken tijdt het waeter gevallen was, met ſchuytjens en met doorwaeden oover de rivier en de verdere

dere kreeken: die met ſoo groot een ſchielijkheit en ſoo onvoorſiens quaemen aengevlooghen, dat de Spanjaerts, daer ſe ſigh verſterkt hadden, binnen hunne eygene beſchanſſingh, ter needer gemaekt wierden. De ſtukken, geplant om de vaert te bekommeren, hebben ſe, naerdien 't onmoogelijk was die af te voeren, vernaegelt; en de ruytery en achthondert voetknechten daer op de hunne te hulpe of ter wraeke aenkoomende, met ſoo groot eene dapperheit 't hooft gebooden, dat ſe met voortreffelijke eere, en ſonder eenighe, of geringhe, ſchaede, te rugh gekeert ſijn. Nogh meer uytvallen ſijn 'er ook naederhandt elders, en met geen minder geluk, gedaen. De Spanjaert voer voort met de wallen te beſchieten, en was nu reets op eene plaetſe tot aen de wal doorgedronghen, daer die geen teegenweer van binnen hadt; hoewel Maurits al te vooren daer toe laſt gegeeven hadt: die 't verſuym te wijte quam, hebben ſigh op de ſchaersheit der ſteedelinghen, en d'onmaght der ſoldaeten tot ſoo veel arbeidts te gelijk, ontſchuldight. De ſaeken dus ſtaende, heeft Albertus, naer krijgsgebruyk, den beleegherden doen aenſeggen 't gevaer dat hen dreyghde, indien ſe ſigh niet oovergaeven; en hebbende een manhaftigh antwoordt gekreeghen, darde hy echter niet op nieuw aen 't ſtormen vallen, om dat de voorighe ſlaeghen hem ten minſten tweeduyſent mannen hadden weghgenoomen: jae ſeer veele hoofden, en die ſigh treffelijxt queeten, waeren geſneuvelt, terwijl ſe den ſoldaet, die op de gedurighe neederlaeghen verflaeuwde, door hun voorbeeldt tot ſijnen plicht trokken, en yder om ſtrijt by den nieuwen landtvooght eere en gunſt ſoght te behaelen. Maer booven dien was 'er ook een ongeloofelijke meenighte van ſieken en gequetſten, die, dewijl de naebuerighe ſteeden hen de poort ſlooten, door de velden, hier en daer, verſpreydt laeghen: en d'afgrijſelijkheit van die vertooningh baerde een vermengenis van ſchrik en meedelijden. Derhalven ſtelt hy delvers te werk, om de wal t'ondergraeven, ſonder noghtans in ſijn hoop genoegh verſeekert te ſijn, ſoo langh men t'elkens verſſche beſettingh in de ſtadt ſagh brenghen. Dan in die bekommeringh is 't geluk hem voorgekoomen. Want die van binnen de ruſt eenes vyandts, ſoo voortvaerendt in bedrijven, verdacht houdende, hebben eenighe onder hen ſigh ſelven, en daer op ook anderen ingebeeldt, dat hy op de eylanden en de drooghten toeleyde, om van daer de ſtroom en de ſcheepen t'ooverweldighen; andere, dat hy van onderen uyt ſijne hinderlaeghen in de ſtadt ſoude uytvallen, en ſy daer door niet alleen van vooren, gelijk tot nogh toe, maer van achteren ook onveyligh worden; of dat hy oover de breuken ſchielijk ten ſtorm ſoude loopen, gelijk de vrees vernuftigh is in veel te verſinnen. Die begaeft ter taele waeren begonden ſchielijk 's vyandts krachten te verheffen, de hunne te verkleynen; van dinghen, die ſe in de ſelfde daeghen, met groote fierheit, veracht hadden, ſpraeken ſe als van de ſwaerſte onheylen. Men loopt geſaementlijk nae den Graef van Solms, alwaer ſeeker hopman, die tot d'oovergaeve raede, ſigh in volle vergaederingh (en men vondt 'er die ook dit beriſpten, dat hy niet veel eer by ſigh ſelven, of met uyt gekoorene was te raede gegaen) by naer in deeſe woorden hooren liet: *Indien men niet voor deeſe plaetſe de uytſteekenſte proefſtukken van dapperheit hadt laeten blijken, ik ſelfs ſoude d'eerſte ſijn in te twijfelen, of het raedtſaemer waere den wegh der glorie of onſer behoudenis in te gaen. Onbillijk is de faem, die tot nogh toe ſigh ſelven niet vernoeghen laet. Hoe vaeken hebben wy den vyandt, wen hy met alle geweldt op ons quam afſtorten, moedigh 't hooft gebooden; hoe vaeken ſijn wy ſelfs op hem aengevallen; Maer hierentuſſchen heeft hy winſt uyt ſijne eygene ſchaede getrok-* 1596.

1596. *trokken: wy, hoe groot een versterkingh ons magh toekoomen, konnen nimmer soo veel ooverhaelen, of, met winnen selve, gaet meer verlooren. Een geheele maendt veghtens heeft de werken onser steede ter aerde geworpen: den dijk ontbloot van alle teegenweer hebben wy met den vyandt verdeelt: ook is met het beschanssen van binnen al d'aerde wegh gesmolten. Waer op waghten wy dan; dat een leegher koome, om den vyandt, dien het niet heeft konnen van ons afhouden, uyt sijne werken en posten te verdrijven; seeker vruchteloos is deese hoop en verre te soeken. Vrankrijk en d'uyterste kust van Spanjen houden onse hoop op. Wy sijn hier binnen ten getaele van vijftienhondert, die ten strijde gedaeght worden: d'ooverighe sijn of door de doodt verslonden, of door siekten en wonden onbruykbaer gemaekt. Wy sien ons naeu beslooten met een heyr van twintighduysent mannen, welker waepenen ons ook ooverrompelen konnen. Wat wil ik nu spreeken van de laeghen, die men ons onder d'aerde graeft, voor welke geene dapperheit kan veyligh weesen; wy moeten, sonder teegenweer te konnen doen, en sonder wraek te neemen, verlooren gaen. Voorwaer 't is een les die we van onse voorouderen geleert hebben, dat een rechtschaepe dapperheit nimmer wisse gevaeren in de wint slaet: reukeloose nimmer by luyden van voorsightigh beleidt gepreesen worden, en sigh in een onmijdelijk verderf worpen: Daerenbooven nogh is 'er een heel ander belangh van oorloghen by ons en by den vyandt. Wy, die met weynigh regementen hier binnen gepropt sijn, moeten 't kleyn getal door veerdighe gehoorsaemheit ten goede koomen. Hy, die te velde meester is, en een maghtigh heerscher, wiens schatten onuytputtelijk sijn, die sonder omsien 't leeven sijner soldaeten spilt, acht dat hem weinigh kost 't gheen met bloet betaelt wordt. Dogh hoe meent gy, sal hy sigh omtrent sijnen vyandt draeghen, die de sijne soo klakkeloos weghworpt; maer elendighe soldaet, indien hy, nae soo dikmaels de doot veracht te hebben, tot nogh toe niet verdient te leeven. Booven dit alles, is 'er ook 't vaederlandt aengeleeghen, dat we met halsterrigh weynigh te verdaedighen, d'ooverighe die ongewaepent sijn, de selfde verwoetheit niet ten prooye worpen. Laet ons dan dulden, dat hy d'ooverhant hebbe, dien we niet ontkennen kunnen maghtigher te weesen. Laet hem de plaetse hebben, maer beplenst met het bloet sijner verslaegene. Nimmer sal hy sigh te hoogh op deesen seeghen beroemen by hen, die hier soo veele Ooversten, soo veele spitsbroeders sullen naespooren.* Deese naeukeurighe verdaedigingh van bloohartigheit hadt hen niet alle vermurwt, darrende eenen Matthijs Helt sigh heevighst daer teegen versetten. Want dees begon met luyder stemme uyt te vaeren, *'t was een ongehoorde en schandelijke lafhartigheit in den oorlogh, den wal te verlaeten, eer de vyandt ten storm was aengevallen, en hem af te bidden t'uyttrekken uyt eene plaetse, waer binnen de hunne nogh vryen ingangh hadden; ten minsten soudense tijdt neemen, al waere 't maer om sigh te beraeden: ondertusschen konde men, door 't opmaeken van nieuwe werken, den vyandt buyten sluyten, of hem door uytvallen te rugh drijven, terwijl men met de Staeten en met den Prinse soude te raede gaen, die sigh op 't naebuerigh eylandt, bekommert voor de stadt, onthoudende, niets min dan sulx verwachte.* 't Besluyt, dat een manhafte siele best hadt gepast, ter sijden gestelt sijnde, heeft men den seekersten raedt den besten gekeurt; en Solms, die weynigh tijdts te vooren aen Maurits belooft hadt, dat hy 't tot het uyterste soude uytharden, en daer toe ook door brieven en beloften der Staeten aengemoedight was, is, beducht voor 't krijgsvolk, of om dat, gelijk d'ervaerenheit meermaelen geleert heeft, d'onversaeghste gemoederen, die

in

in de geweldighſte bedrijven darren 't hooft bieden, en in veldtſlaeghen onverwinnelijk ſijn, om een beleegheringh en de moeyelijke laſten des oorloghs te verdueren, geene gelijke eedelmoedigheit betoonen konnen; nu, door een ſchielijke veranderingh, van gevoelen geweeſt, dat men met het oovergeeven der ſteede behoorde te haeſten, op dat, hoedaenigh de ſaeken van binnen ſtonden, niet door ooverloopers ontdekt wierde. Sy ſelve hebben de punten by naer voorgeſchreeven, ſijnde Albertus des te begeerigher die vreughde te genieten, om dat hy ſe niet gehoopt hadt. Op 't eynde van Oegſtmaendt, wanneer hy ſtaet maekte dat hem 't belegh op ſeſtigh ooverſten ten minſten, en niet min dan vijfduyſent ſoldaeten quam te ſtaen, is Hulſt, en de ſchans Naſſau, die door waepenen niet beſchaedight was, aen hem oovergegeeven: d'ooverighe ſterkten op den oever hebben de beſettelinghen vernielt in 't uytvlughten. Swaer viel dien van Hollandt 't verlies dier ſteede en der brandtſchattinghen, door welke Vlaendre in een gedeelte der belaſtinghen getrokken wierdt, te verduwen. Hier by quam nogh de vreeſe voor het ſeeghaftigh leegher, dat een goedt gedeelte des jaers nogh voor de borſt hadt: en wat ſtadt ſoude in 't toekoomende teegenhouden, indien 't tot d'oovergaeve genoegh is de wal te beſchieten; indien drie duyſent mannen niet harts genoegh hadden, om den vyandt door vechten en dappere teegenweer te doen tijdt ſpillen? Arre faem gingh den Graeve van Solms onder den gemeenten nae, als hadt hem de liefde ſijner gemaelinne week in den boeſem gemaekt, gelijk 't gemeenelijk eenen trooſt voor 't gemeen is, eenen alleen de ſchuldt der gemeene onheylen op den hals te worpen. En niet langh hebben de Zeeuwen, wien hy, om ſijne heerſchende maniere van doen, een geruymen tijdt, t'eenen laſt geweeſt was, uytgeſtelt hem 't bevel oover hunne regementen te beneemen; voorgeevende dat ſe ſijnen dienſt niet langher van nooden hadden: 't ooverighe ontveinſden ſe. Maer hy, ſigh bewuſt wat hem naegingh, quam hen voor met woorden en ſchrift, ſigh ontſchuldigende op de noodtſaekelijkheit. De Vereenighde Staeten hebben hem een nieuw regement gegeeven, ſonder dat die van Zeelandt ſigh daer teegen verſetteden: en hy betuyghde, dat hy ſeedert dertien jaeren, die hy in dienſt der Staeten doorgebraght hadt, ſoodaenigh een hart op hunne ſaeken hadt geſet, dat hy de ongelijken hem door weynighe aengedaen, in opſight van 't gemeen, vergeeten wilde. De Kardinael wierdt met oovervloedighe toejuychingh der ſijner ingehaelt, om dat het huys van Ooſtenrijk niet onvruchtbaer in deughden is, en hy, ſijnde den herſteller des Françoiſchen boodems en van Vlaendre, 't geluk, dat naer ſeeven jaeren was weedergekeert, en juyſt toen vervolghens diende, door een drievoudighen ſeeghen vervult hadt. Maer 't genot dier gunſte en vreughde was alleen voor 't teegenwoordighe; de ſaeken naederhandt daer op gevolght hebben die hoop niet voldaen. Sijnde vroegh uyt de veldttoght geſcheyden, in een tijdt wanneer de krijgstroepen der partye, en ook de geldtmiddelen, uytgeput, het jaer in ruſt ooverbraghten, heeft hy ſijne ooghen en gedachten geſtelt, om de grenſen op eene andere wijſe uyt te breyden: hebbende aen den Keyſer ſijnen broeder geſonden Françiſco Mendoſa, om, uyt 's Koninghs naeme veele punten van hem te verſoeken. *Dat Beſançon, 't welk ſigh van aelouden tijde onder de vrye Rijxſteeden vervoeght hadt, aen Bourgonjen, dat onder den Spanjaert ſtaet, gehecht wierde: d'inwooners van Aeken gedwonghen tot gehoorſaemheit van 't plakkaet, dat belaſte Roomsgeſinde magiſtraeten te verkieſen, en ooverſulx de verſcheidene kerkſeeden te verbannen.* Dogh dit, als waere het voor de belanghen

1596.

Hulſt wordt aen Albertus oovergegeeven.

Welkers verlies de Vereenighde Landen ſwaer te verduwen valt.

Arre faem des Graeven van Solms.

De Zeeuwen beneemen hem 't bevel oover hunne regementen.

Hy krijght een nieuw regement van de Vereenighde Staeten.

Albertus wordt met groote toejuychingh ingehaelt.

Eyſch van Mendoſa by den Keyſer.

1596. der Aenſeeſteeden, *dat hy niet wilde toelaeten, dat d'Engelſche door hunne rooveryen ſtraffeloos de ſee onveyligh maekten. En dat den Spanjaert in 't aenneemen van jonghe manſchap in Duytſchlandt, 't gheen voor deeſen alleenlijk was toegelaeten, door 's Rijx geſagh de behulpſaeme handt gebooden wierde.* Maer inſonderheit wierdt de hoop van verre geſtelt op 't Hartoghdom van Kleef en Gulik, alwaer het ſchielijk ooverlijden der gemaelinne des onſinnighen Vorſts, door nieuwe arghwaen het vuer der voorighe tweedraghten weederom hadt aengeſteeken. De Raedtsheeren behielden, in weêrwil der meeſte Grooten 's Landts, de regeeringh in handen, en behielpen ſigh met het valſch gerught van 't beeteren des ſieken Vorſts. Deeſe, om dat ſe ſtrax daer aen den Vorſt eene andere vrouwe, uyt den huyſe van Lotteringhen, toeſchikten, geloofde men, dat de doodt der eerſte of gewenſcht of bevordert hadden, en waeren thans, door 't gunſtigh beloop der Spaenſche ſaeken, tot ſoo verwaendt eenen hooghmoedt gekoomen, dat ſe de belanghvorderaers van Brandenburgh en Palts Nieuburgh gelaſten hunne paelen te ruymen. Ook hebben ſe dat meer is aen d'Algemeene Staeten geſonden, om hen ſtoutelijk met ronde woorden af te vraeghen, *wat ſe van hen te verwaghten hadden.* De Staeten, kennende hunne eygene ſwakheit en 's vyandts kraghten, hebben ſedighlijk geantwoordt; *dat ſe waeren vrienden der Vorſten van Brandenburgh en Nieuburgh; dan dat ſe des niet teegenſtaende ook met hen den vreede onderhouden ſouden, indien ſe binnen de paelen van vreede bleeven. Dat ſe echter hen vermaent wilden hebben, in Duytſchlandt geen vreemde krijgsmaght, tot grooten naedeele, in te haelen.* Korts daer op beſchuldighden die ſelve den Graef van Broek, en d'andere Proteſtanten, als behipt in ſaemenſweeringh, en pooghden hen van hunne eerampten te berooven, Selfs hadden ſe aen Albertus geſonden, om ſigh t'ontſchuldighen, dat ſe genootſaekt waeren veele dinghen t'ontveinſen, en tot gunſtigher geleegenheit uyt te ſtellen. Mendoſa heeft te weegh gebraght, dat hun geſagh by plakkaet des Keyſers beveſtight wierdt; en als hy meer andere ſaeken eyſchte, en den Keyſer daer op vertoonde, dat hy vreeſde den Proteſtanten, welker dienſt hem tot den Turxſchen oorlogh noodigh was, te miſnoeghen, ſeyde Mendoſa, men behoorde ſigh teegen de maght van verregeleegene ſoo te waepenen, dat men ondertuſſchen niet genootſaekt wierde d'ongelijken ſijner naebueren te dulden. De Spanjaert, hoewel ſonder eenighe hoop tot vreede, bewillighde, als een ſaek in Duytſchlandt aengenaem, dat 'er voorſlagh van gedaen wierde; en Albertus hadt in den ſelfden ſin aen Philips geſchreeven. Derhalven heeft de Keyſer aen de Staeten afgeveerdight een eedelman, om voor de geſanten, die te koomen ſtonden, vry geley te verſoeken; waer teegen als ſy hun onſchult deeden, wierden ſe, den Spanjaert naer wenſch, met den haet van geweygerde vreede belaeden. Des niettemin noghtans heeft Albertus de volken, onder ſijne gehoorſaemheit ſtaende, met hoop van vreede onderhouden. Geduerende deeſe voorvallen in en omtrent de Nederlanden, ſagh men de Engelſche en Hollandtſche vloot, waer van ik te vooren gewagh gemaekt heb, ſeeghaftigh door de Spaenſche ſee vaeren. d'Oorſaek waerom die derwaerts wierdt geſonden was, dat de Koninghin ſeeker bericht hadt, dat Philips een geweldighe maght van ſcheepen toeruſte, om eenighe haeven in Vrankrijk, of daer omtrent aen te taſten. Behalven dat die dreygementen, voor acht jaeren, haer uyt den ſinne nogh niet verdweenen waeren, en hoe de Spanjaert toen meer als oyt Yerlandt, dat ſigh, onder 't beleidt van Tiron, haerer heerſchappye ſoght t'ontweldighen, door belofte en op hoop van onderſtant, aenmoedighde.

De Spanjaerts hoopen op 't Hartoghdom van Kleef en Gulik.

De Staeten willẽ 's Keyſers geſanten, gekoomen om van vreede te handelen, niet ontfanghen.

de. Met de maght, die ſe tot beveyligingh haerer grensplaetſen gereet hadt, heeft ſe goedtgevonden, naerdien de koſten en de geleegenheit gevonden waeren, ſelver nae den vyandt, die draelde te koomen, heen te ſenden. Seſtien ſcheepen hadt de Koninghin, uyt de haere, by den anderen, neevens veertigh van minder groote, dogh bequaem ten oorlogh. Hier toe werden 'er gevoeght vijftigh, om ſoldaeten, krijgsbehoeften en leevens middelen te voeren. 't Opperbevel oover alle de troepen gaf ſe aen Robbert, Graef van Eſſex, wien de frisheit ſijner jaeren by Eliſabeth niet onaengenaem maekte ; 't hooghgeſagh oover de ſcheepen, als Ammirael ter ſee, aen Charles Houwaert: beyde met gelijk reght, 't welk in diergelijke aenſlaeghen hacchelijk, en in ſijn uytkoomſt ſchaedelijk gebleeken is. En groot onderſcheidt van aert was 'er in die beyde. Eſſex, die, door de wellende hitte ſijner jeught, tot den tijtel en de glory van een uytſteekendt Veldtheer wierdt gedreeven, was gewoon de Koninghinne, die naer den aerdt haerer kunne, vervaert voor koſten was, door 't uytmeeten der gevaeren, tot de waepenen aen te porren. En om 't uytruſten der vloote te ſpoediger voortgangh te doen neemen, hadt hy niet weynigh uyt ſijne eygene middelen daer aen te koſt geleght, en ſijne bloedtverwanten en gemeenſaeme vrienden geraeden ſijn voorbeeldt te volghen. Houwaert, door beſetheit van jaeren en langh bedrijf van ſaeken verreſiender, dreef het teegendeel, en hieldt de vloot op, ſoo langh hy konde: toen ſelfs wanneer die nu gereet was, hadt hy de Koninghinne ooverreedt, Eſſex door brieven aen te maenen tot afſtant van ſoo hacchelijk eenen aenſlagh, en van haer t'ontfanghen 't gheen hy te koſt geleght hadt. Hy daer op antwoorde, dat hy, ten waere hem uytdrukkelijk verbodt gedaen wierdt, op hoope van goedt geluk, ſoude uytſeylen. Ook heeft hy niet geweyghert, dat ſijnen nayveraer in gelijk geſagh neevens hem geſtelt wierdt, wel weetende, dat hy was een man, die groot geſagh onder 't ſcheepsvolk hadt, en minder ſtof van beriſpen vinden ſoude in ſaeken, die hy neevens hem hadt helpen uytvoeren. Daerenbooven hadt hy ook ſijne andere vyanden, ſoo veel hy konde, onder ſchijn van eere, op dat ſe hem in ſijn afweeſen aen 't hof geen ſwaerder ongemakken quaemen te brouwen, in ſijn gevolgh genoomen. Tot Raeden wierden hen beyde toegevoeght luyden, die ſigh 't ſtuk der oorloghe verſtonden, en gelaſt, dat meerderheit van ſtemmen ſoude gevolght worden. De voornaemſte ſorghe der Koninghinne ſtrekte, om de vloot, uytgeruſt teegen Engelandt of Yerlandt, en al 't gheen daer toe dienen konde, te vernielen. Boovendien, dat, ſoo de ſcheepen, die uyt Indien ſtonden te koomen, of ook anderen buyt van elders, konde betrapt en veroovert worden, die ſigh loffelijk gequeeten hadden, daer uyt beloont wierden. Dien van Hollandt wordt, uyt kraght van 't verbondt, gelaſt vierentwintigh ſcheepen, by naer alle ten oorlogh toegeruſt, te verſchaffen, oover welke 't opperbewint wordt gegeeven aen Johan van Duyvenvoorde, Heere van Warmondt, die in Hollandt, naeſt Prins Maurits, 't hooghſte geſagh ter ſee voerde. Daer by wierdt nogh gevordert een goedt getal ſoldaeten, te lichten uyt de Engelſche regementen, die in Nederlandt dienden, ſoo tot verſterkingh der vloot, als den nieuwgeworvenen ten voorbeelde. Dit hebben de Staeten niet darren weygheren, hoewel, de geldtmiddelen ten eynde ſijnde, d'ongemakken hen oovergekoomen, gevreeſt wierden, om door dien dienſt 't verſtoorde gemoedt der Koninghinne te bevreedighen. Luidewijk van Naſſau, ſoon van Johan, en broeder van Philips en Ernſt, met dit krijgsvolk vertrokken ſijnde, heeft d'eerſte proefſtukken ſijner dapperheit loffelijk doen

1596.

Onderwijlen ſendt Eliſabeth een vloot teegen den Spanjaert;

Onder 't beleidt van Eſſex en Houwaert.

Die van Hollandt voeghen vierentwintigh ſcheepen by d'Engelſche, onder den Ammirael Warmondt.

 blij-

1596. blijken. Den drieentwintighſten van Soomermaendt uyt Pleymouth uytgevaeren ſijnde, hebben de hoofden met geluyt van trompetten verklaert, dat ſe teegen geene andere ten oorlogh trokken, dan teegen de Spanjaerts, en de volken onder de Spaenſche heerſchappy, of die hen met ſcheepen, geſchut, krijgsvolk of eenighen toevoer ſtijven wilden: dat derhalven alle andere volken veyligher doen ſouden, ſoo ſy de vloot volghden of de ſee ruymden. Ook wierdt den ooverloopers quijtſcheldingh van alles belooft. Al hunne hoop en toeruſtingh was veel eer op buyten, dan op oorlogh aengeſien; om dat ſoo verre van huys, verre van alle hulp, in 't midden van vyandtlijke volken, en ſoo veele hacchelijkheeden ter ſee, vermenght met gevaer van ſtormen en onweêr, geenen toevoer te waghten ſtaende, ergens te verblijven niet genoeghſaem veyligh was. En dit leerden niet alleen d'aeloude jaerboeken, en den niet langh geleeden toght in Portugael, maer ook de reys des voorleeden jaers nae Amerika, welkers uytkoomſt verre beneeden de verwaghtingh was. Waerom in deeſen aenſlagh de gereetſte en raedtſaemſte middelen ſcheenen, die, door eenen ſchielijken inval, de maght der vyanden geen geringhe afbreuk deeden: en hen is, weynigh te vooren eer ſe tot Kadix waeren aengekoomen, onbekent geweeſt, aen wat kant men hen ſoude aentaſten. Alle de ſcheepen waeren gelaſt ſigh geſaementlijk op deeſe reede te vervoeghen, en ſulx door geheyme brieven, welke de hoofden toegeſeeghelt ontfanghen hadden, met laſt van die niet te oopenen, ten waere ſy door ſtorm van de vloot verſtroyden. Hier ter plaetſe ſal 't genoegh ſijn, alleen aen te teekenen, dat deeſe ſtadt ſeer beroemt geweeſt is, van haere eerſte ſtightingh af (wanneer niet weynighe willen, dat ſe den naem van Tarteſſus hadt) en korts daer nae een beſettingh der Tyriers, genoemt de uyterſte pael des aerdtrijx, en als nogh van haeren ouden oovervloedt en rijkdom niet is afgeweeken: haere geleegenheit en alle andere beſonderheeden hebben ontelbaere ſchrijvers naergelaeten. Dat ſe heedensdaeghs geen eylandt is, wordt haer door de brugh, die ſe Zwazzo noemen, benoomen. Want deeſe hecht haer aen de Spaenſe kuſt, waer van ſe door eenen kleynen arm der ſee is afgeſneeden, ter plaetſe, alwaer den naem dier landtſtreek getuyght, dat ſe in ouden tijden door de Vandalen is bewoont geweeſt. Aen d'oover ſijde is die ſtraet, waer door den Ocean eerſt in het vaſte landt invalt; aen deeſe oopent ſigh eenen boeſem, bequaem om ſcheepen te berghen. En juyſt toen geviel het, dat een groote vloot, ten deele gereet tot de reys nae Amerika, ten deele ten oorlogh uytgeruſt, onder de kaſteelen van 't eylandt ten anker leggende, den Engelſchen niet ſoo ſeer de ſwaerigheit tot het landen, dan de hoop om rijken buyt te maeken, heeft doen beſeffen. Daer waeren vier Galeoenen, twee Galeaſſen van Andaluſien, alle gewaepent met vijftigh of meer ſtukken, en omtrent ſeevenhondert mannen. Eenentwintigh 's koninghs oorloghſcheepen, en omtrent ſoo veel gelaede koopvaerders, maer ook die ſelfs voorſien met twintigh ſtukken. Drie Fregatten, yder met achttien ſtukken, gereet om ſigh te weeren, en bevracht met een meerder getal, ten dienſt der vloote, die tot Liſſebon, en in andere Spaenſche haevenen, wierdt uytgeruſt: want hier was alleen het derde gedeelte der Spaenſche ſeemaght. Hier by hadden ſigh nogh vervoeght vijftigh ongewaepende ſcheepen, of die weynigh ſtukken op hadden, van byſondere luyden, uyt Spanjen, Italien, en van elders. En niet verre van de ſtadt eenentwintigh Galeyen. Eſſex brande van ongedult, om hen, eer de vrees aen 't verdwijnen rackte, in d'eerſte ontſteltenis en beroerte, te beſpringhen, op dat hen tot het vereenighen hunner krachten en raedtſlae-

De vloot wordt gelaſt tot Kadix te vergaederen.

's Stadts geleegenheit.

Een groote Spaenſche vloot voor Kadix

ſlaeghen geen tijdt gegeeven wierde. 't Welk, indien hy 't hadt kunnen te weeghe brenghen, en voorwaer de Hollanders toonden daer toe hunnen yver, geweeſt waere, om treffelijke glory en buyt te verooveren. Maer Houwardt vreeſde de ſcheepen, hem toevertrouwt, inſonderheit de koninghlijke, welke Eliſabeth wel ſtip verbooden hadt in eenigh gevaer te ſteeken, aen de wint, toen juyſt onſtuymigh opgeſteeken, ten beſten te geeven, inſonderheit daer de ſee naeu, en, om haere drooghten, onveyligh was. Dus is de ſaek uytgeſtelt, de geleegenheit verlooren. 's Anderendaeghs (dit is geweeſt den eerſten van Hoymaendt) belette 't ebben der ſee, dat niet terſtont aen 't ſlaen gekoomen wierdt. In 't inkoomen van de ſtraet ter linker ſijde is een haeven, Porto Real genoemt, werwaerts de Spaenſche ſcheepen waeren geweeken: behalven de Galeoenen en Galeyen, die ſigh verſtout hadden, dicht aen de ſtadt te blijven legghen, ter plaetſe alwaer de kuſt uytloopt als een tonghe, welke d'inwoonders 't Puntal noemen. Maer François Veer op deeſe, met de lightſte ſcheepen, aengevallen ſijnde, en ſtrax naer hem Eſſex, hebben de ſelve ſoo ſeer gedronghen, dat ſe, kieſende de brugh Zwazzo, en aldaer, door 't uytſetten van hun geſchut gelight ſijnde, eerſt de ſtraet, en daer nae de Middelandtſche ſee gewonnen hebben. Eſſex en Houwardt hebben de Galeoenen vier uieren langh met grof geſchut beſchooten, des te vinnigher, om dat de vloet der ſee hen deede naederen: en op dien tijdt is 't gebeurt, dat een Hollandtſch ſchip, waer op hopman was Pieter Henriksſoon, door ſijn eyghen vuer en kruyt, uyt achteloosheit, in ſtukken ſlaende, den vyandt een korte vreughde baerde. Want ſtrax ſijn de Galeoenen, niet darrende een gevecht afwaghten, nae dat ſe hunne ankers gekapt hadden, op 't drooghe geſet, 't volk geberght ſijnde. Eenighe ſijn 'er afgehaelt, andere door hun eyghen of 's vyandts vuer in brandt gevlooghen. Een der Engelſche is te gelijk verbrandt. En niet weynigh ſchriks heeft dit gebaert in de Spanjaerts, gewoon ſigh op de groote hunner ſcheepen te vertrouwen: ſoo verre, dat koningh Philips, die tijdingh ontfanghen hebbende, van ſtonden aen nae Napels, Genua en Sicilien ſondt, om de Galeyen, aldaer ſijnde, ſpoedigh ter hulpe te doen afſenden. Ook heeft hy de Ridders van 't eylandt Malta gebeeden hem by te ſtaen: dan de Françoiſen, aldaer in dienſt, hebben, door hun tuſſchenkoomen, 't gevolgh verhindert. Nae de ſcheepsſtrijdt heeft Eſſex, op 't vallen van den avondt, ſonder teegenſtant van yemandt, 't krijgsvolk op 't Puntal aen landt geſet, en 't Hollandtſch bootsvolk 't kaſteel, dat op de ſeekuſt leght, geweldigher handt ingenoomen, en aldaer hunne vendelen geplant. Andere geſonden, om de brugh Zwazzo af te breeken, op dat van die kant geen onderſtant ſoude koomen, hebben 't gheen hen belaſt was uytgevoert. Hierentuſſchen was den Spaenſchen aedel, daer rondtom omtrent woonende, tot verdaedigingh der ſteede, ſterk ſeshondert te voet, by een gekoomen, en gelijk getal te peerde in aentoght. Teegen welke wierdt geſonden Luidewijk van Naſſau, met vierhondert ſpieſſen, ſijnde een bende vrywillighe Engelſche; en niet langh duerde 't geveght teegen onbedreevene in de waepenen. d'Ooverwinnaers hen, die met den eerſten indruk te rugh gedreeven wierden, en, ſonder eenighe orde, de vlught nae de ſtadt naemen, vervolghende, ſijn, terwijl de ſchrik nogh verſch in 't lijf ſat, ten deele oover de mueren, ten deele de poorten opgebrooken hebbende, innewaerts ingevallen. In 't eerſt weerden die van Kadix ſigh van booven de platte daeken hunner huyſen, worpende met ſteenen en groot gewight van keyen op den vyandt, die ſigh door de ſtraeten hier en daer verſpreidt hadt. Dan ſtrax daer aen, wanneer

1596.

Eſſex, gevoelende dat men deeſe ſonder uytſtel behoorde te beſpringhen, wordt van Houwardt teegen gehouden.

De geleegenheit daer toe dienende gaet verlooren.

Nederlaeghe der Spaenſche vloote.

Waer door Philips ontſtelt ſijnde, van alleſints hulpe opontbiedt.

1596. *d'Engelsche en Hollanders vermeesteren Kadix.* se sigh van de markt en 't raedthuys meester gemaekt hadden, op 't kasteel te hoop gerukt sijnde, hebben soo wel de steedelinghen, als twee vendelen soldaeten, niet langh teegengehouden; gemerkt sy verstonden, dat, door 't inneemen van de brugh, hier vooren gemelt, hen ook den toegangh was afgesneeden. Dus sijn de voornaemste der steede tot gijselaers gegeeven, voor hondert en twintigh duysent dukaeten: met welk geldt sy alleen hun leeven afgekoft hebben: maer deese gijselaers, korts daer aen nae Engelandt oovergevoert sijnde, lieten, naerdien de Koninghin, geterght door versche ongelijken, geen aflossingh gedooghen wilde, het leeven in de gevanghenis. Ook is'er gehandelt tusschen Pieter Herrera, Spaensch koopman, en Essex, oover d'afkoopingh van 't plunderen der steede en der scheepen, voor twintigh hondert duysent guldens, sonder dat Essex sigh daer van afkeerigh toonde, uyt insight, dat den buyt onder 't krijgsvolk soude vernielt worden, en voor 't ooverigh in 't gemeen geenen dienst doen. Dogh dit verdragh heeft den Hartogh van Medina Sidonia, Landtvooght van de naeste kust, verworpen, en liever gewilt, dat de Koningh van sijn vloot berooft, en tienduysent burghers uyt alle hunne geleegenheit geschupt wierden: reekenende toenmaels in dat verlies voor winst, soo den vyandt daer uyt niets te baete quam: weshalven de stadt geplundert is, niet sonder swaere schaede selfs der Hollandtsche kooplieden, die ten meerendeele door den vergeleegenen handel onder de vyanden vermenght wierden; en hun besonder verlies wel op driehondert duysent guldens geschat hebben. Selfs is ook een Hollandtsch schip, dat, sigh vertrouwende op de gedaene verklaeringh, tot d'Engelsche oovergingh, berooft van vijftighduysent guldens, onder voorgeeven, dat het 's vyandts geldt was. Beneevens dien wordt d'Amerikaensche vloot, bestaende in tweeendartigh scheepen, gelaeden met koopmanschappen, en eenighe geleyscheepen, door de Spanjaerts selve in brandt gesteeken. Toenmaels is niet min dan de weerde van tien millioenen schats aen de vlam ten besten gegeeven. Hier op is tusschen de Opperhoofden geschil gereesen; Essex raedende de veroover-de seeghe te handthaeven, terwijl de faem, roemrughtigh door haere onvoorsiene vlught, de naebuerighe haevenen, en de stadt Sivilien selve, met schrik vervulde; dat het moogelijk was de enghten door te graeven, welke weghgenoomen, de stadt selfs tot een eylandt worden soude: dat, of schoon alle d'andere wilden vertrekken, hy bereit was, alleen met vierhondert soldaeten, te blijven, om, of den vaederlande eenen uytsteekenden dienst te doen, of manhaftigh op 's vyandts boodem 't leeven te laeten; dat, al hadt hy geene andere vrucht sijnes verblijfs te waghten, ten minsten hem den roof der scheepen of allenthalven ongeloofelijke tollen uyt de straet, waer door Europa en Afrika naest aen een quaemen, te hoopen stonden, en sigh tastelijk op deeden. Maer Houwardt, als bevreest voor hongher, beteugelde Essex glory, wiens daeden en achtbaerheit, veroovert door 't inneemen van Kadix, by de voorspoedt des anderen ter see geensints vergeleeken wierden. En 't was waer, dat d'Engelsche met weynigh voorraedt van leevensmiddelen van huys vertrokken waeren, en in de stadt selfs achteloos verquist, 't gheen voor veele daeghen hadt konnen strekken. Maer geen meer gehoor kreegh ook Warmondt, die aenboodt hunne vloot een maendt uyt sijne scheepen te spijsen: dat men ondertusschen, nae de wint dienen soude, uyt Italien of Engelandt toevoer haelen konde: dat d'Afrikaenen selfs, die eenen gedurighen oorlogh met de Spanjaerts hadden, dien niet weygheren souden. De stadt in brandt gesteeken sijnde, is men t'seyl gegaen, en, onaengesien Essex ander-

Medina Sidonia verworpt het verdragh oover d'afkoopingh der plunderingh der steede en der scheepen.

De stadt wordt geplundert:

De Amerikaensche vloot door de Spaenjaerts selve verbrandt.

Essex, raedende de seeghe te handthaeven, wordt door Houwardt weederom teegengesprooken.

By wien ook Warmondt geen gehoor krijght.

Kadix in brandt gesteeken sijnde, maeken d'ooverwinnaers seyl.

andermael vertoonde, dat 'er een vloot, gelaeden met ſilver, die ten minſten ſeeventigh tonnen ſchats oovervoerde, uyt Amerika, op wegh was, en een andere in 't weederkeeren uyt Indien, eenen buyt, die hen niet ontgaen konde, indien men, 't welk naeſt Kadix 't beſte was, nae de eylanden Azores, onder des kreefts keerkringh, die de Nederlanders, als eertijts bewoont geweeſt door hunne landtsluyden, naer hunnen naem de Vlaemſche noemen, de vaert wende, ſijnde door de ſpoedt alle hulpe en het gerucht des aenſlaghs voorgekoomen; hadden noghtans andere reedenen, die, onder ſchijn van een naeukeurighe voorſienigheit, meerendeels de dapperſte onderwindinghen bederven, d'ooverhandt. Jae dat niet de ſcheepen uyt de Spaenſche haevenen, die men ontmoete, weghgeſleept wierden, was dat de voorgaende afgunſt 't gevaer hunner ſcheepen, en 't gebrek aen leevens middelen ten dekmantel gebruykte: invoeghe, dat alleen de bloote kuſt en een oneedel plunderen der ſwakſte ſteeden de winſt hunner ſeeghe geweeſt is. Dus heeft men gemaekt, dat den buyt en de aſſchen der ſteede Kadix niet het minſte van dien aenſlagh was, daer hen geheel Spanjen te waeter en te lande ter plunderingh oopen ſtondt, ten waere die nimmer oovereenkoomende gelijkheit van geſagh in 't oppergebiedt daer teegen geweeſt, en 't geluk Eſſex te vergeefs ſoo verre gevleyt hadt. De nyverheit der Hollanders hebben ook gepreeſen, dien 't verdroot ſigh daer van te dienen, en de Koninghin ſelfs ſchreef aen Warmondt eenen brief, waer in ſy hem ten vollen bedankte. Niet weynigh noghtans heeft het verbranden der vloote voor Kadix de Spaenſche rijkdommen, reets aen 't verloopen, ten val geholpen: de inkoomſten des volghenden jaers waeren verlooren, de krachten ter ſee verſwakt, twaelfhondert ſtukken geſchuts verſwolghen, en, 't ſwaerſte van allen, de weereldt was gebleeken, hoe ſwak ſy waeren in hunne eygene ingewanden, die buyten 's landts gevreeſt wierden, Booven alle welke onheylen de oude woekerplaegh de gemeene inkoomſten hadt ingeſlikt. Want Philips, die al voor twintigh jaeren ſijn geloof gekrenkt hadt, tot nogh toe in den Nederlandtſchen oorlogh ingewikkelt ſijnde, en ſelfs ſijne hoop niet buyten vreemde rijken ſtellende, of de ſchenkaedjen en giften met de vruchten vergelijkende, terwijl hy ſijne al te hooghgaende aenſlaeghen met ſwaere woeker ſchulden onderhoudt, verbijſterde hoe langhs hoe meer tot armoede. Want alle andere de moogenheit des ſchuldenaers verdacht houdende, ſijn 'er te Genua en in Duytſchlandt koopluyden gevonden, die om hun geldt te doen winnen ſigh in 't gevaer ſtaeken van met den Konigh te handelen. Aen deeſen wierden by nae alle tollen te pande gegeeven: die de hacchelijkheeden der ſee en der oorloghe, 't gevaer en d'ongemakken in 't ooverbrenghen, en d'intreſten ſelve ſonder maete in reekeningh brengende, d'inkoomſten van veele aenſtaende jaeren voor af hebben ingeſwolghen. De ſchatkiſt dus allerweeghen door ſchuldteyſſchers beſet ſijnde, hadt de Koningh niets in voorraedt, om of ſijne ſchulden te betaelen, of de koſten der oorloghe te draeghen; tot dat eenighe geeſten in ſijn hof, meer bekommert voor 't teegenwoordighe, als verreſiende in 't toekoomende, eene konſt, die niet al te eerlijk was, bedachten: waer van de Koningh ſigh dienende, in Slaghtmaent een plakkaet uytgeeft, daer in hy met grooten omſwier van woorden ten breetſten uytmeet den onbeſchoften gruwel der intereſten, dat de landen bleeven legghen, dat de koopmanſchappen onder de voet raekten, de tollen des rijx, de tienden der Geeſtelijken, hem door den Paus vergunt, de ſchattinghen der volken, en eyndelijk alles hem onthouden wierdt, door ſeer onbillijke verbinteniſſen, die de vrees voor argher hem hadt afgeperſt. Dat ſijnen

1596.

De Koninghin bedankt Warmondt.

Bijſter verloop der Spaenſche rijkdommen.

1596. ſoo meenighvuldighen arbeidt ten dienſte der gemeene Chriſtenheit t'eenemael om verre geworpen wierdt, indien men teegen ſoo nijpende behoeften geene middelen van verlightingh te werk ſtelde. Door geenen anderen glimp van woorden is den bant der verbinteniſſen geſlaekt, de Koningh aen ſijne inkoomſten geraekt, de woekeraers de hoop gelaeten: en wel op deeſe voorwaerde, dat al 't gheen booven de behoorlijke intereſten nu reede betaelt was, tot afkortingh der hooftſomme ſtrekken ſoude. Een groot gedeelte der ſelver was hierentuſſchen buyten alle geleegenheit geraekt, hoewel ook andere een valſch voorwenden van armoede miſbruykten, om winſt te doen. En 't uytſtaen van reekeninghen met de geſeyde hadt ook eenighe koopluyden in Nederlandt onder de ſelfde elende bedolven. Seeker den Aertshartogh, voelende ſigh getroffen door byſtere behoefte aen geldtmiddelen, heeft het volghende jaer niet ſonder 't beſueren van onboetbaere ſchaeden doorgeſtaen: wanneer men ten laetſten weederom ſigh tot het oude wende, niet ſoo ſeer uyt ſchaemte voor ſijne maenders, die ſigh luyds keels hooren lieten, dat alle geloof uythadt, wanneer de koninghlijke maght met de verbinteniſſen gemenght wierdt, als om dat de tijden der inkoomſten onſeeker en verſcheyden, de wegh, langhs welken de gelden moeſten ooverkoomen, door ſeeroovers onveyligh was, maer de laſten der oorloghe in teegendeel een daetelijk hulpmiddel vereyſchten. Noghtans is het geloof, mits 't weedergeeven der panden, niet eer herſtelt, voor hem belooft wierde 't opbrenghen van vierhondert duyſent dukaeten, booven de oude hooftſomme, voor den tijdt van achtien achtervolghende maenden, te betaelen een derde gedeelte in Spanjen, 't ooverighe door wiſſelbrieven in Nederlandt. Dogh in Hollandt minderden de beſondere en gemeene inkoomſten, ſoo veel den hongher in Italien hadt afgenoomen. Om welke te verſterken die van Hollandt, booven de verhoogingh van een achtſte gedeelte op d'oude belaſtinghen, een nieuwe ſchattingh inſtellen, om den daeghlijx aenwaſſenden ooverdaet in te toomen, of immers t'hunnen gebruyke te bekeeren. Men heeft ſeeker geldt geſtelt op die met ſijde en andere diergelijke koſtelijke gewaeden bekleet gingen. Dogh als de pachter dit plakkaet in elke ſtadt hadt begonnen in 't werk te ſtellen, hebben eenighe, die ſigh daer teegen verſetteden, in 't eerſt hun onbenoeghen getoont met woorden, die daer nae tot daedelijkheit en wonden ſijn uytgebarſten. Die de belaſtinghen der daeghelijxe leevensmiddelen geduldigh droeghen, ſtreeden voor d'oovertollighe, als voor hunne vryheit. Maer deeſe ſcheen hen veel eer eenen hoon, en niet een ſchattingh te weeſen, en de weêrbarſtigheit van veelen heeft de gemeene achtbaerheit ſoo halſterrigh weêrſtaen, dat niet veyligh was daer teegen in te druyſſen. Dan in Vrieſlandt hebben de Magiſtraeten der ſteeden en de Grietenijen, als nogh oneenigh ſijnde, terwijl yder ſijne goederen teegen de ſchattinghen verdaedight, doen blijken, wat ongemakken inſonderheit een gemeene regeeringh onderheevigh is, wanneer 't voordeel niet oover 't algemeen gaet. Den Staeten echter gingh geene ſorghe ſoo nae ter harten, dan dat met den Françoiſen en Engelſchen een bondtgenootſchap op eenen vaſten voet en ſeekere punten moght geſlooten worden: want tot nogh toe hadt elk van hen hulp geſonden en geëyſcht, nae 't hem geleeghen quam, waer uyt by beurten onder hen klachten vielen, en dreygementen van een beſonderen vreede te maeken. Maer dien van Hollandt, welker belangh 't was in eenen geduerighen oorlogh te blijven, en gelijk meerendeels verbinteniſſen voornaementlijk ten laſte der mindere moogentheeden ſtrekken, ſmerte 't niet weynigh, en ſweeghen dat ſe, ſonder ſigh

Philips ſlaekt teegen belofte ſijne tollen, verpandt aen de renteniers.

Vindende ſigh genootſaekt ſijn geloof te herſtellen, geeft hy die weeder.

De Nieuw opgeſtelde ſchattingh wil in Hollandt onder de burgery niet door.

Onderlinghe tweedraght der Vrieſen oover de ſchattinghen.

ſigh des yemant bekreunde, terwijl hunne troepen in dienſt der Françoi- 1596.
ſen oorloghden, of met d'Engelſche t'ſeyl waeren, Hulſt en de brandt-ſchattinghen in Vlaendre verlooren hadden. Hierentuſſchen ontveinſden de Françoiſen niet het verlies van Kalis, en 't traegh bykoomen der hulp-troepen, klaegende, dat het vertrouwen hunnes Koninghs, die, voort-ſettende 't belegh van la Fere, daer ſijne bondtgenooten ſoo maghtigh te waeter waeren, voor geen geweſt ſijner landen min, dan voor de ſeekuſt, was bekommert geweeſt, ſigh te leur geſet vondt. En hunnen hoogh-moedt was opgeſteeken, ſeedert Mayenne, en andere aen de ſelfde ſijde, 's Koninghs genaede booven den handel met die uytheemſche opgeblaeſen-heit verkooren hadden: en een vergaederingh der Staeten van geheel Vrankrijk nu te Rouan beſchreeven ſijnde, vertoonde ſigh het wettelijk weeſen des rijx. En gelijk 't waer was, dat Philips geenen afkeer hadt van voorſlaeghen tot vreede te doen, ſoo ook hadt in 't eerſt een uytſtroy-ſel der Spaenſche konſtenaerijen, en daer nae een valſch gerucht, daer op geklampt, dat hy ſijn doghter aen Bourbon ten huwelijk geeven ſoude. Maer de Koninghin Eliſabeth heeft haer in 't begin omtrent de Françoi-ſche geſanten, den Hartogh van Bouillon, en den Baroen van Sancy, aen haer geſonden, ten tijde als Albertus Kalis hadt veroovert, vry onhan-delbaer getoont, des vijfentwintigh duyſent kroonen te leen niet dan ſwaerlijk van haer te verkrijghen waeren. Dogh ſtrax daer aen 't gevaer dieper inſiende, heeft ſe ſelfs de geſanten opgehouden, en voorſlagh van een vaſter verbondt gedaen, welkers punten ook van toen af begonden by geſchrift geſtelt te worden. De geruchten van vreede hierentuſſchen in Vrankrijk wakkerende, heeft de Koningh d'Algemeene Staeten, be-kommert ſoo ten deeſen opſighte, als oover 't veranderen van 's Koninghs Godtsdienſt, bekent gemaekt, *dat hy ſijnen ſoen met den Paus op die voet hadt geſlooten, dat hy 't houden van vriendtſchappen met volken van verſchillenden Godtsdienſt in haer geheel aen ſigh behouden hadt, en 't niet te verwonderen was, indien hy de gemoederen der gemeente met eenighe hoop van vreede verquikte. Dat voorts, indien hunne bondtgenootſchap wierde beveſtight, hy bereydt was, ſigh met acht duyſent mannen, behalven de krachten ſijnes aedels, op de grenſen van Artois te vervoeghen.* Maer wanneer niet langh daer nae, in 't belegh van Hulſt, ſoodaenigh eenen dienſt hen voornaementlijk konde te ſtaede koomen, hebben de Fran-çoiſen ſigh geruſt gehouden. En dat meer is, Bouillon nae huys gekeert ſijnde, en ſtaende om andermael nae Engelandt geſonden te worden, tot het ſluyten des verbondts tuſſchen die twee kroonen, wierdt aldaer ge-heele drie maenden opgehouden. Ook was 'er tuſſchen de beſettinghen van Kalis en Boulogne een beſtant getroffen. 't Een en 't ander hebben de Françoiſen dus ontſchuldight: dat hen onmoogelijk was geweeſt een leegher te velde te brenghen, om dat en den Françoiſchen aedel, gedue-rende den Oegſt, was gewoon de waepenen needer te legghen, en de naeſtgeleegene plaetſen aen de grenſen van Nederlandt door de peſt ver-woeſt wierden: dat het verbondt verachtert was, om dat het ter berae-dinghe aen alle Parlementen van Vrankrijk was omgeſonden. 't Beſtant hebben ſe korts daer aen afgebrooken. Meer werk vonden die van Hol-landt met de Koninghinne van Engelandt, die nu twee jaeren langh hadt begeert tot reekeningh te koomen, en betaelingh van haer achterſtal ge-vordert, niet ſonder ſchijn van ſtaetyver optellende den voorſpoedt hun-ner waepenen, en de prachtighe gebouwen hunner ſteeden, en in tee-gendeel haere eygene behoeften, die door geene gedeurighe mijnen van goudt en ſilver, hoedaenighe inkoomſten den Spanjaert hadt, maer alleen

Eliſabeth handelt met den Françoiſen van verbondt.

Henrik blijft in gebreeke den Staeten de beloofde hulp te ſenden.

Die ook veel werk hebben met Eliſabeth, die haere ſchult ontijdigh weeder-eyſcht.

1596. door goedtwilligheit haerer onderdaenen konden vervult worden: en dat gelijk de beroerten in Yerlandt haer genootſaeckten geldt in haer eyghen rijk te lichten, ſoo ook haer leerde haere penninghen van buyten 's landts weeder in te trekken. Hier teegen hadden de Staeten, met voor afgaende dankſeggingh, *haer gebeeden by 't verbondt te blijven: klaegende hoe weynigh tijdts ſy vrucht genooten hadden van de punten, twaelf jaeren te vooren tuſſchen hen geſlooten: want dat hen 't krijgsvolk volghens verdragh bedonghen niet ten vollen getaele geſonden wierdt: waer door ſy, die, als geenſints twijfelende aen haere getrouwheit, toen hunne bedenkelijke raedtſlaeghen ten oorlogh gekeert hadden, nu hunner krachten onſeeker ſoo dikmaels tot vruchteloose aenſlaegen vervielen: waerom des te ontijdigher, in 't midden van de hitte der oorloghe, hen afgevordert wierdt, waer toe ſy, volghens verdragh, niet, dan nae 't veſtighen eener vreede, begonden verſchult te worden. Ook waeren de ſaeken voorwaer ſoo niet verandert, of men moght hen veel eer beklaeghens dan benijdens weerdigh oordeelen: want dat ſe ſeedert dien tijdt, behalven de rijke ſteeden in Brabandt, de plaetſen aen de Maeſe, en eene, die tot de ſchattinghen der Vlaemſche kuſt, te waeter en te lande, treffelijk geleeghen was, verlooren hadden: behalven dat het winnen en verdaedighen ſelve hen tot opbrenghen van meerder middelen hadt doen vervallen. Jae niet weynigh was 'er, nae 't verjaeghen der Spaenſche vloot van Engelandt, aen ſoo veel ſcheepstoghten der Engelſchen te koſt geleght, niet weynigh in den Françoiſen onderſtant te doen, uyt geen ander inſight, dan om den oorlogh af te keeren; en, door 't verjaeghen der vyanden van hunne kuſten, oopene ſee te bouwen.* Hier by wierden gevoeght de geleedene ſchipbreuken, de ſcheepen aengeſlaeghen of genoomen, 't doorbreeken der dijken, de daegelijxe ongevallen getelt voor oorloghs rampen. Hier oover is men eenighen tijdt in woorden geweeſt met Bodley, die d'Engelſche ſaeken in Hollandt beſorghde: maer Eliſabeth, die ſigh van dagh tot dagh ſtraffer aenſtelde, is eerſt door uytſtel op uytſtel, daer nae door 't ſenden van onderſtant tot den toght nae Kadix, ter neederGeſtelt. De vrucht deeſer gedienſtigheit verdweenen ſijnde quam men weeder tot den ſelfden ſtrijdt; en de Koninghin heeft de geſanten Sebaſtiaen van Loſe, Jakob Valk en Abel Frankena, afgeſonden nae Engelandt, geantwoordt, *het verſtant hunnes verbondts niet te ſijn, dat de Hollanders den oorlogh voor ſigh ſelven, de koſten voor andere, ſonder maet of eynde, nae hun welgevallen ſouden ſleepende houden: maer vreede, waer toe men toenmaels hoop hadt, welken ſoo ſe ſchaedelijk oordeelden, ſy ook, dat het haer niet dienſtigh was, twaelf jaeren langh, en ſoo veel 'er nogh ooverigh ſijn moght, haer ſelven, en haere onderdaenen, met het ſenden van geduerigh onderſtant, en 't beſetten der ſteeden, haer te pande gegeeven, uyt te putten. Want wat verbintenis ſoude het ſijn, welkers knoop alleenlijk ter beſcheidenheit der eene ſijde gelaeten wierde? jae dat meer is, ſoo men de punten ſelve naeder inſien wilde, men bevinden ſoude, dat ſe ſoo verre het de Koninghinne believen moghte, en langher niet, verbonden waeren.* Wel is waer, dat het verdragh in dier voeghe was opgeſtelt, maer de woorden, die men t'haerer eere hadt laeten invloeyen, wierden by 't hayr gegreepen. Burghley voeghden 'er by, dat de beroerten in Yerlandt, en de beſondere vrees die men voor Engelandt hadt, rechtveerdighe oorſaecken genoegh waeren, waerom de Koninghin moght uyt het verbondt treeden, naerdien ook ſelfs verbinteniſſen onder beſondere luyden door onvoorſiene toevallen gemeenelijk uyt hadden. Dit betwiſten van reght derhalven, als tuſſchen ongelijke, vruchteloos en in ſchijn gebruykt

bruykt ſijnde, keeren die van Hollandt ſigh tot hunnen gewoonelijken 1596.
toevlught, vertoonende 't gevaer den omleggenden rijken te duchten, indien de gemoederen der ſteeden, verſlaeghen door hunne eygene onheylen, verder door duſdaenighe begeerten wierden ter needer geworpen, en de Spanjaert ſoo groot eenen aenwas van ſoo veel ſee en rijkdommen genoot. Waer op, naerdien men ſigh ontſchuldighde op den bekommerlijken ſtaet der ſaeken en die geenſints lijden konde, dat men tot ſlot van reekeninghe van ontfangh en uytgaef quaeme, d'Engelſche begeerden, men ſoude ten minſten eenigh gedeelte der ſchult opbrenghen, en hulpmiddel teegen de toekoomende gevaeren ſoeken, niet uyt kracht der oude verbonden, als daer toe dwinghende, maer nieuwe weldaeden, door bewijs van dankbaerheit, pooghen te verdienen. De geſanten, nae veel onſchults en verſoeks, hebben aengebooden een ſomme van penninghen jaerlijx, gemaetight naer hunne teegenwoordighe benaeutheeden, en 't ooverighe nae 't eynde der oorloghe. 't Welk de Koninghin, als te geringh, verſmaedt heeft: ſijnde de ſchrik hierentuſſchen alom doorgebrooken, naerdien 'er geruchten uyt Spanjen ooverquaemen, dat die Koningh ſigh teegen haer ten oorlogh waepende, en grooter toeruſtingh dan naer gewoonte maekte. Luyden, die ſoo van d'Engelſche als Nederlandtſche ſaeken grondighe kennis hadden, oordeelden, dat nogh de Hollanders ſoo ſeer door behoefte gedrukt wierden, als wel allerweeghen trachtten eene bondtgenootſchap hen noodtſaekelijk door gevaer van merkelijk verlies aen ſigh te verbinden, en de Koninghin van haerer ſijde 't ontbeeren haerer penninghen ſeer light hadt konnen verſetten, ten waere ſy raedtſaemſt hadt gekeurt, de Hollanders, hen door 't weedereyſſchen van die ſchult ten onderen houdende, haerer moogenheit nu en dan indachtigh te maeken; en immers niet te dulden, dat haere ſchuldenaers door hunne voorſpoedt ſigh al te ongelaeten op anderer vriendtſchappen verheffen ſouden. Bouillon immiddels weeder nae Engelandt geſonden ſijnde, is 't verbondt, dat langh was ſleepende gehouden, tuſſchen de twee rijken op deeſe bedingspunten geſlooten. *Daer ſy een verdragh en bondtgenootſchap tot verweerenden en beleedighenden oorlogh tuſſchen den Koningh van Vrankrijk en d'ingeſeetenen van Engelandt, op de volghende bedingspunten en voorwaerden: d'Oude verbonden worden verſtaen in hunne voorighe kracht en weeſen te blijven. Beyde de kroonen beneerſtighen ſigh, om andere Vorſten en volken te doen in 't ſelfde verbondt treeden. En ſoo haeſt de ſaeken binnen 's landts 't ſullen toelaeten, worde een gemeen leegher der bondtgenooten ter beene gebraght, om den oorlogh op 's vyandts boodem te gaen voeren. Geen van beyden ſy geoorloft vreede of beſtant voor 't geheele rijk te maeken, ſonder toeſtemmingh des anderen. Waepenen en andere oorloghs behoeften ſal d'een den anderen ter goeder trouwe, en op behoorlijke weerde, ooverlaeten. Den ſoldaeten ſullen ſe leevensmiddelen verſchaffen, ſonder eenigh bedrogh: de koophandel blijve ongekreukt, en de vreemdelinghen genieten een ſelve reght met d'onderdaenen. De Koningh van Vrankrijk belette, dat d'Engelſchen in ſijn rijk om hunnen Godtsdienſt geen geweldt gedaen worde; en aengeſien hy nu de naeſte is, om van den vyandt beſpronghen te worden, heeft de Koninghin belooft vierduyſent Engelſche ſoldaeten, om Normandyen en Pikardyen, de naeſte aen haer, te beſchermen, ſtaende t'haerer betaelinghe, voor den tijdt van ſes maenden, nae dat ſe alvoorens pantsluyden daer teegen ontfanghen hebbe: dan indien 't den Koningh geliefde ſigh langher van hen te dienen, geſchiede ſulx t'ſijnen koſte: die ook van ſijner ſijde de Koninghinne, ſoo ſe dier van nooden hebben moght, 't ſelfde onderſtant belooft heeft, maer*

Bedingspunten des verbondts tuſſchen Henrik en Eliſabeth.

1596. *om gebruykt te worden omtrent de seekust, of niet dieper landewaert in, dan vijftigh mijlen. 't Stae den bondtgenooten vry soldaeten binnen elkanders landen te werven, ten getaele van vierduysent. 't Opperbevel oover de krijgsluyden sy aen den genen, binnen wiens paelen den oorlogh sal gevoert worden.* Dit waeren de punten, die sigh schoon voor al de weereldt opdeeden: want in de geheyme is 't getal der soldaeten, die de Koninghin voor dit jaer hadt te senden, vermindert. Dit verbondt is by de Koninghinne beswooren. Om den Koningh den eedt af te neemen heeft sy gesonden den Graef van Sarisburry. Van daer is Bouillon vertrokken nae Hollandt, om van gelijken de Vereenighde Landen onder eede te brenghen. Oover de bevestigingh des verbondts hebben neevens hem gestaen Paulus Busenval, 's Koninghs gewoonelijken gesant by den Staeten, en George Gilpin, Raedtsheer der Koninghinne in den Raedt van Staete, volghens 't oudt verdragh. En de Algemeene Staeten hebbende ingenoomen den raedt van Prins Maurits en des Raedts van Staete, is hen den eedt tot onderhoudingh der selve punten afgenoomen: behalven dat tusschen hen nogh deese besondere geweest sijn. *In 't begin der Lente hebbe de Koningh van Vrankrijk een leegher op de grensen van Pikardyen en Artois, en de Staeten van d'ander sijde achtduysent voetknechten en vijftienhondert peerden; op dat de vyandt, weedersijts aengetast wordende, onseeker blijve werwaerts sigh in die beslommeringh te keeren. Ten dien eynde sullen de Staeten by de twee regementen hulptroepen, die sy reets op hunne kosten den Koningh bygeset hebben, nogh andere twee toevoeghen: soo noghtans de vyandt met alle sijne maght op hen quam af te storten, stae het den Landen vry die weeder te roepen. Ook sal den François van gelijken, wanneer sijne saeken in beeter staet sijn, dien van Hollandt eeven soo veel regementen oooversenden, en daer by nogh duysent peerden. Yder hebbe op sijnen boodem 't reght van opperbevel oover de hulptroepen. Alle voorighe verbintenissen, en in welke by dit teegenwoordigh verdragh niets verandert of vernieuwt bevonden wordt, sullen, gelijk se geweest hebben, sijn en blijven. Den Koningh believe te volharden in sijne besondere gunst te strekken oover de steeden der Vereenighde Landen en de ingeseetenen onder dit verbondt behoorende; en booven al oover den huyse van Nassau, om desselfs onsterffelijke diensten aen deesen Staet gedaen. Gaen en weederkeeren, handelen en verhandelen sy van weeder sijden vry en onbekommert: nogh den eenen by den anderen gehouden swaerder tollen en belastinghen te betaelen, dan de natuerlijke onderdaenen. 't Reght van Aubeyne en de wetten, waer door goederen der vreemden worden aengeslaeghen, sullen onder hen geen plaets grijpen: laetende hen het reght van uyterste wille te maeken, en in erffenisse te treeden. Den buyt ter see sy des genen, die 's vyandts schip eerst aengeklampt heeft. 't Stae den Hollanderen vry te vaeren werwaerts sy heen willen, ook selfs nae de Westersche rijken. Brieven van weederneemingh, beslagh, verpandinghen en diergelijke sullen niet geleeden worden: nogh besonderen afgeperst, 't gheen in 't gemeen verschult is; alles worde in reghten en door weeghe van reghtspleegingh afgedaen. Scheepen in 't voorbyvaeren of haevenen op te houden, of tot ontlaedingh en verkoopingh hunner goedederen te dwinghen, sy niemandt geoorloft.* De punten deeses verbondts sijn weedersijts geteekent op den laetsten van Wijnmaendt. Hier om heeft men geenerhande pleghtighe vreughde teekenen, tot bewijs des gelux den Landen oovergekoomen, naergelaeten. Want behalven dat het tot vaststellingh der eendraght strekte, gaf het ook geenen kleynen luyster aen de glory en de majesteyt der Republijke, heftigh benijdt van d'afgunst om

Welke weedersijts beswooren worden.

Dat ook de Staeten doen.

Besondere verdraghs-punten tusschen Henrik en hen.

1596.

om haere nieuwigheit, haer te ſien onder Koninghen, op gelijke voorwaerden in verbondt treeden. Dus hadt het den François doorgedronghen, terwijl hy ſulx ten dienſte ſijner eygene ſaeken, en in erkentenis der weldaeden, hem door Hollandt beweeſen, raedtſaem en gevoeghlijk oordeelde: alhoewel Eliſabeth daer teegen hadt gedreeven, men ſoude hen in 't verdragh begrijpen als haere oude bondtgenooten, ſtaende onder haere beſchermingh; vaſtſtellende dit genoegh, en geene reeden te ſijn, waerom ſteeden, die ſigh van eens anders heerſchappy ontſlaeghen hadden, neevens en onder de hooghſte moogenheeden ſouden geſtelt worden. Men vondt 'er die weeder ophaelden de oude verbinteniſſen; dat de Franken, eertijts afgekoomen van de Wael en die geweſten, welker gedeelte thans by die van Gelderlandt beſeeten wordt, de Betuwe bewoont hadden, en de Koninghen den naem van Merovinen nergens anders, dan van dat geweſt hadden: en dat uyt Vrankrijk Landtvooghden oover Hollandt geſonden waeren: dat ook d'Engelſche belanghende, de klank hunner ſpraeke genoeghſaem te kennen gaf, dat ſe Vrieſlandt hunnen oorſprongh ſchuldigh waeren, waer op korts daer aen de Vorſten ſigh door huwelijken aen beyde de kroonen verknoght hadden: en nogh verder, dat ten tijde, wanneer de Roomſche ſaeken ten tinne hunner moogenheit geſteeghen waeren, de Batavieren door hunne waepenen, door hunne getrouwheit, en door hunne eenvoudighe vryheit verdient hadden genoemt te worden broeders en vrienden eenes volx, welkers heerſchappy de weereldt wetten ſtelde: dat de ſelve, de Romeynen 't ſpoor van alle reght en reeden te buyten ſpattende, ſigh met de waepenen en de bondtgenootſchap der Hooghduytſchen en Françoiſen, onder 't beleydt van Klaudius Civilis, daer teegen gehandthaeft hadden. Andere, binnen 't voorbeeldt deeſer eeuwe blijvende, ooverweeghden 't wiſſelbaer geval der menſchelijke ſaeken naeder; dat Vrankrijk, welkers Koninghen, voor ſoo weynigh jaeren, de geſanten der Vereenighde Landen, uyt eerbiedigheit ten Spanjaert, naeulijx hadden darren gehoor geeven, thans met hen teegen den Spanjaert was in oopenbaer verbondt getreeden. Maer die van Hollandt hebben, in plaets van de regementen, waer aen ſe volghens verdragh gehouden waeren, aen Henrik, met ſijn bewilligingh, geldt tot betaelingh der ſoldyen geſonden, als die meer gebrek aen geldt dan aen volk hadt. Dan dit ſelfs wierdt ook by d'Engelſchen ten arghſten opgenoomen: en de Koninghin achten 't niet weerdigh yemandt haeren t'weeghen, neevens de geſanten van Hollandt en Vrankrijk, rondtom aen de Duytſche Vorſten te ſenden; en die ſtaetyver is de voornaemſte hinderpael geweeſt, dat niet meer andere onder 't ſelfde verbondt gebraght wierden. Bittere arghwaen is den François hier uyt ingevallen, dat d'Engelſche niet anders beooghden, dan hem in eenen eeuwighen oorlogh te houden: en de Koninghin met geen ander inſight hadt gearbeidt, om eenen vreede tuſſchen den Turk en den huyſe van Ooſtenrijk te bemiddelen. En niet langh daer nae een byeenkoomſt te Dieppe geleght ſijnde, om eenen voet van oorloghen teegen 't aenſtaende jaer te beraemen, heeft den Françoiſen weederom miſnoeght den eyſch der Engelſchen, om, indien ſe Kalis konden herneemen, ſy beſettingh daer in moghten legghen. Sy hadden ongelijk liever dat de ſtadt in handen van den Spanjaert bleef, en grooter hoop van die in 't toekoomende hem door geweldt of verdragh af te perſſen, dan wen 'er de Britten meeſter wierden. Te deeſer tijdt heeft men van Henrik verkreeghen, dat de getuygeniſſen die de Hooghleermeeſters in verſcheyde weetenſchappen der Hooghe Schoole tot Leyden den vernuften onder hen gevordert tot eenighen

De Vereenighde Staeten ſenden geldt in plaets van volk aen Henrik.

Arghwaen der Françoiſen op d'Engelſchen.

Den eyſch der Engelſchen miſnoeght den Françoiſen.

1596. trap van geleertheit, verleent hadden, ook in Vrankrijk bestaen moghten, en hunne tijtelen van weerde weesen. Deese stadt hadt Oranjen eertijts gekooren t'eenen seetel der geleertheit en der geleertheits oeffeninghen, op dat een volk, gebooren in 't midden der waepenen, afgeschrikt door de kosten, die 't in verregeleegene schoolen te draeghen hadt, tot verwilderingh en onweetenheit niet quaeme te vervallen. En dit voorreght was den inwoonderen van Leyden gegunt tot verquikkingh teegen de bittere rampen eener beleegeringh, welke die stadt, door soo vermaerde trouwe en standtvastigheit, hadt doorgebeeten, en 't eener belooningh, die se, in plaets van quijtscheldingh der belastinghen, verkooren hadt. De voornaemste beweeghreeden was de Godtsdienst, 't steunsel der partye, den last van welken te verklaeren eenige handtwerxluyden, of ongeletterde uyt de onervaere meenighte, sigh tot nogh toe hadden aengemaetight: terwijl dien arbeidt, sijnde in der daet buyten alle hoop van eerampten, en eenen seekeren wegh tot armoede, schaersheit van leeraers en leerlinghen maekte. Deese Hooghe Schoole der Hollanders is in korten, hoewel die van Vrieslandt, om de selfde reeden, eene te Franiker hadden opgereght, soo door den uytsteekenden roem haerer Hooghleeraeren, als door den meenighvuldighen toeloop der jeught, burgeren en vreemdelinghen, d'andere in aensienelijkheit en luyster verre te booven gekoomen. De Reghtsgeleertheit heeft tot Hooghleeraer gehadt Hugo Donellus, die, naespoorende de voetstappen van Connanus en Duarenus, de weetenschap der wetten in orde en in weesentlijke konst geschikt heeft, en besnoeyt van al den nutteloosen omslagh, welke eene al te sorgeloose onweetenheit der vorighe eeuwe daer onder verwart hadt; echter soo niet, dat hy sigh gevoeght hebbe nae de onachtsaemheit der volghende tijden, die, door bloot çieraet van woorden, de kraght dier wijsheit selve krachteloos gemaekt heeft. Dan dees hadt sigh door de Leycestersche partyschappen soo verre laeten vervoeren, dat hy, ingewikkelt in die drift, niet het geringhste gedeelte sijnes ampts, welke de plichten eenes besonderen en eenes buytenboorlinx sijn, vergeeten hebbbende, sigh genootsaekt vondt, buyten eer en aensien, nae Altdorf te verhuysen. Met het uytlegghen der Roomsche seeden, en der aeloude tijden heeft Justus Lipsius sigh selven en de stede eenen hooghen roem bygeset; een man door aenminnelijke ernsthaftigheit van seeden booven sijn leerampt aensienelijk, en die door eene welspreekenheit, hem als eyghen, veelen nae sigh lokte: want daer de natuer niet spaersaem was geweest in hem eenen bloemgeurighen en bloeyenden stijl meede te deelen, verkoos hy sigh een andere soort van welsegghen, die wel in der daet beknopt, en niet sonder bevalligheit, maer, onder schijn van oudt te sijn, waerlijk nieuw was: welken eenighe, dien gelijk vernuft en oordeel ontbrak, naebootsende, tot allerley bastaerdyen sijn vervallen. Maer seedert dat een algemeene vrees, en ongelijk in 't besonder, Lipsius hadden doen besluyten party te wisselen, heeft men uyt Vrankrijk ontbooden Josephus Scaliger, soon van Julius, die aengemoedight door de voorreghten des eedeldoms van den huyse van Scaliger, en de wijsheit sijnes vaeders, die beyde aen een algemeene kennis aller volken en aller eeuwen te kost geleght heeft: dervoeghe, dat hy in sijne geleertheits oeffeninghen met eene staeghwaekende nyverheit tot op den laetsten ouderdom onversettelijk is voortgevaeren, waer toe t'eenen sonderlinghen troost strekt, van de beginselen sijner jeught af eene altoos meer en meer aengroeyende faem te beleeven. Maer ook hebben Franciscus Raphelengius de Oostersche taelen, Vulcanius de Griexe, niet sonder lof voorgeleesen. Scharpsinnigh van vernuft was ook in Godtsgeleerde

Beschrijvingh der Hooghe Schoole tot Leyden.

Donellus.

Lipsius.

Scaliger.

Raphelengius.

Vulcanius.

leerde en kerkelijke geſchillen te betwiſten Françiſcus Junius, een man wiens geſleepe breyn was afgereght in de ſpitsvinnigheit ſijner weederpartijders teegen hen ſelven te gebruyken. Daer by hadt ſigh wijdt uytgebreidt de geleertheit van Hadrianus Junius, Hollander, wien de natuer en de Geneeskonde was te beurt gevallen. Behalven dat ook d'ooverighe deelen der wijſheit niet verwaerlooſt wierden. Aldaer hadt ſigh vervoeght dat ſeer uytſteekendt licht den Heer van Sant Aldegonde, die alhier een bequaeme ruſtplaets ſoght, om de Heylighe blaederen in ſijne moedertael te mooghen ooverſetten. En in de krachten der kruyden te kennen was een man van naeme Karolus Cluſius, uyt Artois. Onder de eerſte, die de Staeten tot opſienders en beſorghers der Hooghe Schoole geſtelt hebben, is geweeſt Janus Douſa, wiens afkoomſt, wiens bekleede eerampten, en eedelmoedighe ſtandtvaſtigheit in 't belegh van Leyden, onder de naekoomelinghen by de glory ſijner rijmen ſullen te kort ſchieten: waer in noghtans ſijnen ſoon, die den ſelfden naem voert, hem te booven gaet. Dees hadt ſijnen vaeder in 't beſchrijven der jaerboeken van Hollandt behulpſaem geweeſt, en een vernuft bequaem tot grooter vruchten, ſoo niet een ontijdighe doodt dien jonghelingh, in 't bloeyen ſijner jaeren, de grootſte hoop en verwachtingh der geleerden hadt ontweldight. De jeught dan door duſdaenighe meeſters en voorbeelden opgewekt, heeft in ſoo geweldigh een meenighte toegenoomen, dat de konſten en weetenſchappen, die den gemeenen en beſonderen voordeele 't meeſte nut aenbrenghen, en die voor deeſen, door ſchaersheit der gener die 'er ſigh toe begeeven wilden, onder de voet laeghen, thans naeulijx maghtigh ſijn den verſtanden voedtſel te ſchaffen: hoewel ook andere, gedreeven alleen uyt eyghen ſinnelijkheit arbeyden, om hunnen naem door fraeye letteren en aerdighe rijmen bekent te maeken; een ſoort van welſpreekenheit, waer in Hollandt nimmer is onvruchtbaer geweeſt, gelijk eertijts door de ſchriften van Petrus Nannius, Janus Secundus en ſijner broederen, en voorts in deeſe tijden door de dichten veeler jonghelinghen is ondervonden. Echter ſal men in 't algemeen naeukeurigher inſiende 't gheen dien landtaerdt half gekookt en qualijk geteert, als te voorbaerigh nae winſt, heeft voortgebraght tot nogh toe, nogh het vaederlandt van Eraſmus, nogh van Longolius bekennen konnen. Maer de liefde en eerbiedigheit tot ſoo groote lichten, en het ooverweeghen van ſoo geruſte wijsheit, heeft my te verre van de Republijk en de waepenen doen afdwaelen, waerom ik my weeder derwaerts keere. Aen Chriſtiaen, den vierden van dien naem, die nu meerderjaerigh, den teugel des rijx van Denemarken begon met eyghen handen te beſtieren, wierdt een geſantſchap afgeveerdight, om de gelukwenſchingh en de blijdtſchap der Vaederen bekent te maeken, echter niet eer, dan nae dat de pleghtigheeden der krooningh voltrokken waeren, om in ſoo grooten byeenkoomſt van andere geſantſchappen oover de plaets in geen geſchil te treeden, niet ſonder haet op ſigh te laeden, of, ſoo ſe van ſelfs weeken, tot verkortingh hunner weerdigheit. Soo verre van daer is 't geweeſt, in d'algemeene vrees voor de dwinghelandy der Spaenſche moogenheit, onderſtant te verkrijghen, dat alleen dien van Amſterdam hunne voorreghten beveſtight wierden, afwijſende de ſteeden Schiedam en Enkhuyſen, die ſe voorgaeven hen van de Koninghen ſijne voorſaeten vergunt geweeſt te ſijn. De geſanten echter hebben met bewijs van eere en geſchenken hun afſcheidt gekreeghen: en oover ſulx is Joan Baptiſta Taxis, niet langh daer nae, weeghens den Spanjaert, aldaer aenkoomende, hoewel met vry aenſienelijker ſchenkaedjen, echter met geene gelijke beleeftheit ont-

1596.

Françiſcus Junius.

Hadrianus Junius.

Aldegonde.

Cluſius.

Janus Douſa, beſorgher der Hooghe Schoole.

Geſantſchap der Vereenighde Staeten aen den Koningh van Denemarken.

Van wien geen onderſtant teegen den Spanjaert wordt verkreeghen.

Den Spaenſchen geſant Taxis wordt flaeuwelijk van den Deenſchen Koningh ontfanghen.

1596. ontfanghen, De reeden, gelooft men, was, dat den Spanjaert, die, maer onlanghs te vooren, drichondert duyſent dukaeten jaerlijx, in plaets van den tol, aen den Deenſchen Koningh belooft hadt, om dien van Hollandt de Zondt te ſluyten, dit niet hebbende konnen verkrijghen, naederhandt was oovertuyght geworden, ſijnen aenſlagh geweeſt te ſijn, de kaſteelen geleeghen op die Enghte door verraſſingh t'oovverrompelen; beſcheyden van welke ſaek de Vereenighde Staeten nae Denemarken geſonden hadden. Nae 't verooveren van Hulſt, is, om en omtrent den boodem van Hollandt, alles in ruſt gebleeven, uytgenoomen eenighe lighte, en niet verhaelens weerdighe, ſchermutſelinghen tuſſchen de ruytery: gemerkt en deeſe ſigh ontbloot van krijgsvolk vonden, en de vyandt werk ten oover hadt, met de grenſen der Nederlanden teegen den Françoiſen te beſchermen. Want Henrik, om ſijne beloften nae te koomen, hadt, op 't ingaen van den Herfſt, niet ſonder taſtelijke hoop en groote gunſt by ſijne bondtgenooten, Biron, met een aenſienelijk getal peerden, in Artois geſonden, 't gheen ook ſelfs ſcheen tot bewaeringh van Pikardyen te ſtrekken. Warenbon, brandende in yver om de Landtvooghdy, hem toebetrouwt, voor ruyten en rooven te veylighen, rukt met twaelf vaenen peerden den Françoiſen, dat pas minder in getale, te lijf; de neederlaeghe echter viel den ſijnen te beurt, en hy, beneevens den Italiaenſchen Graef Montecuculi en andere, voor welker ſlaekingh ſwaere losgelden gevordert wierden, den François in handen. De ſeegebenden ſtrax daer op niet alleen in Artois, maer ook in de grenſen van Vlaendre, ingevallen, hebben, met alles te rooven en te plunderen, gruwelijker verwoeſtingh veroorſaekt, dan oude luyden heughden, dat eertijts onder Karel, en naederhandt onder Philips in den oorloghen teegen Vrankrijk gepleeght waeren. De huysluyden, nae de ſteeden gevlught, braghten niet alleen behoefte, maer ook ſiekten, met ſigh daer binnen. Hier op is Chimay van ſtonden aen met nieuwe maght tot verdaedigingh der grenſen geſonden, dogh van gelijken op de vlught geſlaeghen, naerdien Ambroſio Landrian, Opperbevelhebber oover de ruytery, hem weygherde te gehoorſaemen, die flux daer aen om die reeden gevanghen genoomen, in een geldtboete, vergeſelſchapt met ſmaetheit, geſtraft wierdt. Dus is den François meeſter te velde gebleeven, die in veldtſlaeghen te peerde de ſterkſte ſijnde, 't geweldt der voetknechten, door weeghen wijt en ſijdt te leur, ſtelden. De Winter nu dichter op de handt ſchietende, hadt den Françoiſchen Koningh, als geſint ook yets teegen Henegouw t'onderneemen, de Staeten gebeeden, inſgelijx den vyandt van d'andere kant werk te verſchaffen. d'Algemeene Staeten dit verſoek naerkoomende, op geene andere hoop en met ſwaere ongemakken, hebben hun krijgsvolk in ſcheepen voor Berghen gehouden, tot dat men hadt vernoomen, dat 's Koninghs aenſlaeghen, door den aenwas der ſtroomen gebrooken waeren, en al de maght der Françoiſen, uyt vrees voor koude, den boodem van Nederlandt verlaeten hadt. Op de armoede des Aertshartoghen volghde nogh een andere, niet ongewoone, plaegh. Gemerkt de Hooghduytſchen, in ſijnen dienſt, by gebrek van betaelingh, ſigh van Herenthals verſeekerden, en eenighe Spanjaerts, om 't naevolghen hunner gewoonte te wreeken, derwaerts geſonden, en geweldigherhandt te rugh gedreeven ſijnde, is de muytery heevigher ontſteeken. En in Walcheren wierdt ſeeker Schotsman, genoemt James Wimes, die getracht hadt andere te bekooren, om Veere, een ſtadt in 't ſelve eylandt, aen den Spanjaert oover te leeveren, met den ſwaerde geſtraft, belijdende dat hy tot dit verraedt eerſt door de Jeſuiten was opgeſtookt. Dit pas

Biron, in Artois geſonden, ſlaet veertien vaenen ruyters, en neemt Warenbon met meer anderen gevanghen.

Hy maekt een gruwelijke verwoeſtingh in Artois en Vlaendre.

En ſlaet ook Chimay op de vlught.

Muytery der Hooghduytſchen onder den Aertshartogh.

Wimes, voorhebbende Veere te verraeden, wordt onthalſt.

1596.

pas vermeenighvuldighen de tijdinghen handt oover handt, dat de Koningh van Spanjen, hebbende ſoo veele gereede penninghen als 't hem moogelijk was by een vergaedert, ſigh ten uyterſten bevlijtighde, om een vloot in ſee te brenghen: en dat ten dien eynde alle uytheemſche ſcheepen, ſonder onderſcheit, wierden aengehouden: maer de Hollanders booven dien, om uyt hunne taele bekent te worden, naergegaen en ter ſtraffe geſleept wierden. Men vondt geraeden by plakkaet te verbieden, waer voor men ſigh om de gevaeren niet genoeghſaem wachte, dat ſigh niemandt hadt te vervorderen eenigh kooren nae Spanjen oover te voeren, en voorwaer met des te meerder reeden, om dat ook Polen en Pruyſſen hunne gewaſſen, dat jaer quaelijk geſlaeght ſijnde, voor ſigh ſelven inhielden; waer door dan met eenen den hongher voorgekoomen en den vyandt toegeſchikt wierdt. Wel is waer dat Amſterdam, wiens winſt voornaementlijk beſtont in dit oovervoeren, ſigh daer teegen ſtelde, dan de oovereenſtemmingh der andere ſteeden hadt het wegh gedraeghen: en om voor te koomen, dat de oovertreedinghen der inwoonderen nogh den Engelſchen, nogh den Françoiſen ten prooye vielen, hebben ſe ſelfs eenighe ſcheepen van oorloghe in de hoofden geleght, om de aldaer doorvaerende ſcheepen t'onderſoeken. In Wijnmaendt wierdt de Spaenſche vloot, als door ongedult van gramſchap niet maghtigh de wraek oover de ſchaede en den hoon te Kadix geleeden, tot den Soomer uyt te ſtellen, ſterk hondert en achtentwintigh ſcheepen, bemant met veertienduyſent ſoldaeten, daer ingereekent eenighe ruytery, onder Martin Padilla, in ſee geſonden, loopende de geruchten daer neevens, dat het op Kornwal, landtſchap in Engelandt, 't welk ſigh Zuydtwaert, tuſſchen Vrankrijk en Yerlandt, uytſtrekt, was aengeſien. Daer by voeghde men, dat den Koningh van Spanjen, nae dat hy Engelandt in Godtsdienſt hadt geſuyvert, was geſint dat rijk ſijn doghter ten huwlijk te geeven, op dat de vrees voor uytheemſche heerſchappy de gemoederen der Spaensgeſinde niet en quaeme te vervreemden. Maer hoedaenigh eenen aenſlagh hy gehadt hebbe, de ſelfde Godt, die ſe ſoo vaeken heeft gebrooken, is 'er noghmaels tuſſchen beyden gekoomen; gemerkt wel veertigh ſcheepen, in eenen naght, op de drooghten vervallen ſijn, met verlies van vijfduyſent menſchen, en groote ſommen geldts. Die ſchaede heeft den Spanjaerts hun eyghen wantrouwen veroorſaekt: want ſe hadden de Hooghduytſche en Nederlandtſche ſtuerluyden, die ſe met ſigh op de vloot genoomen hadden; hen raedende eenen anderen wegh te neemen, met den deeghen in de vuyſt gedwonghen de vlagh der geener die in hun bederf voor uyt liepen te volghen. Eyndelijk heeft ſeeker Hollandtſch ſchipper, die ook acht jaeren te vooren, oover 't behouden van veele Spanjaerts, rijkelijk beloont geweeſt ſijnde, thans met des te grooter getrouwheit hen gelijken dienſt bewees, onder d'achterſte ſcheepen geloof gevonden. Die dit ongeval (hen weedervaeren by de Kaep Finiſterre) ontkoomen waeren, ſijn nae huys gekeert. Maer in Nederlandt hielden de Duynkerkers, gelaſt deeſe vloot te wachten, ſigh hierentuſſchen ſonder yets te verrichten. Dus is dit jaer, ſonder eenighe ſchaede ter ſee, aen de ſijde der Hollanders, geeyndight; en hen in teegendeel gelukt twee ſcheepen, die voor de ſtadt Nieupoort gebouwt wierden, te verbranden. Den handel op Spanjen d'ingeſeetenen deeſer landen verbooden ſijnde, hebben ſe, als woelachtigh van aerdt, in plaets van dien, ondernoomen de vaert nae d'eylanden aen geene ſijde des Eevenaers, die, ſonder toedoen van menſchen arbeidt, vruchtbaer in ſoudt ſijn: ook na Guinea, om goudt, elpenbeen en peeper te haelen; nae Braſil om hout; nae 't eylandt

De Vereenighde Staeten verbieden by plakkaet kooren nae Spanjen te vervoeren.

Een groote vloot ſcheepen, door Philips teegē d'Engelſche in ſee geſonden, heeft andermael eenen ongelukkigē uytſlagh.

De Hollanders verbranden twee ſcheepen te Nieupoort.

Hunne vaert nae verre geleegene landen.

Verhael der wonderlyke geſchiedeniſſen, voorgevallen op de derde vaert der Hollanders nae 't Noorden.

1596. landt Sant Thomas om ſuyker, 't gheen de Portugijſen, om hun voordeel te vinden, teegen 's Koninghs plakkaeten, door de vingheren ſaeghen. Dan inſonderheit is verwonderens waerdigh, en ſoodaenigh, dat, nogh eenighe gedenkſchriften der aeloude tijden, nogh de geſchiedeniſſen deeſer eeuwe, hoewel rijker in eervaerenheit, niet hebben naergelaeten, 't gheen de Hollanders, op 't eynde deeſes, en 't begin des volgenden jaers, verſoght hebben, wanneer ſe nu ten derden maele hunne ſtraffe in 't onderſoeken der Noordtſche geheymen droeghen. Sy hadden ſigh erinnert dat groote ſaeken langh geſoght worden, dat niet alle de geweſten en de kennis der nieuwe weerelt gelijkelijk en op eene reyſe ontdekt waeren, dat ook de Portugijſen eenen geruymen tijdt omtrent de Kaep Bona Eſperanſa geſukkelt hadden: en luyden die ſigh den loop der natuere verſtonden weeſen aen eenen wegh veel ſeekerder door den ruymen Ocean, welke de vrye vloet der ſeebaeren en een geduerigh op en afloopen teegen de vinnigheit der koude bevrijden ſoude. Twee ſcheepen d'Orkades en Noorweeghen voor by, en den woeſten Ocean diep ingeſeylt ſijnde, hebben van daer eenen verſcheyde wegh gehouden: beyde nae 't Noorden, maer 't eene naeder aen 't Ooſten, 't andere naeder aen 't Weſten. In die ſee leght een landtſtreek bewaſſen met Kruyden, en van een aengenaeme groente, 't welk te verwonderen is, ten opſight dier geleegenheit, van waer men de hooghte neemt van tachtigh graeden, hoedaenigh d'oude neegentigh tuſſchen yder Aſpunt en den Eevenaer geſtelt hebben. Of ſe rondtom door de ſee beſpoelt wordt, of van achteren aen andere landen vaſt is, was als toen nogh niet ontdekt: eenighe ſeeluyden lieten ſigh voorſtaen, dat het was het eylandt Groenlandt, in voortijden vermaert door den koophandel der Venetiaenen, Noormannen, en Nederlanders, waer van echter thans niet anders dan den naem gehoort wordt; de Koningh van Denemarken telt het onder ſijne rijken, hoewel hy 't niet gevonden heeft. Dit heeft men de achteloosheit der geener te wijten, die 't gheen eertijts is bekent geweeſt, hebben verwaerlooſt den naekoomelinghen ter geheugenis en by geſchrifte nae te laeten. En wy, ſonder ons te bekommeren met het gheen Godt ſoo nae by van ons afgeſcheyden heeft, begeeven ons tot het naeſpooren van verre geleegene geweſten. Naederhandt een naeukeurigher onderſoek door Yſlandt gedaen ſijnde, heeft men geleert, dat Groenlandt eenighermaeten verder van het Noorden afleght. Op deeſe landtſtreek, die wy beſchreeven hebben, door geene menſchen bewoont ſijnde, hebben de eerſte vinders gedenkteekenen van paelwerk en ſaem gevoeghde ſteenen opgereght, haer geevende den naem van Spitsberghen, in opſight der ſpitſe toppen der geberghten, met welken naem ſy naederhandt door de weerelt bekent geworden en in de landtkaerten geſtelt is, ſullende nogh t'eenighen daeghe, om de oovervloedighen walviſchvanghſt door veele boghten gheen geringhe ſtoffe van geſchillen tuſſchen de Hollanders en Engelſche verſchaffen. Ook heeft men ondervonden dat aldaer voogels, niet onbekent onder onſe heemelſtreek, geteelt worden, naementlijk een ſoort van ganſen, welke ſommighe, onkundigh haerer oorſpronghs, hebben geſchreeven, dat in Schotlandt van de boomen in ſtaende waeter afreeghenen. Het eene ſchip, nae dat het een weynigh Zuydtwaerdt aen gewent hadt, en pooghde van hier nae 't Ooſten te ſeylen, is door ſtorm achter uyt op de kuſt van Ruſlandt geſlaeghen. Het ander, laegher ſijnde, heeft van d'eylanden, by haer ontdekt, en dat, 't welk den naem van haeren vinder Willoughby behoudt, de vaert nae Sembla genoomen, alwaer men ſeſenſeeventigh graeden Aſpunts hooghte bereekent. De ſeeluyden, terwijl ſe alhier ſigh

op

Tocht naer Nova Zemla in

den Jaere MDXCVI.

ophouden met de kusten en der selver naemen, gegeeven op hunne eerste reyse, te bekennen, eerst door windt, daer nae door 't ys, verhindert wordende weederom in ruyme see te setten, hebben eyndelijk, nae veele kommerlijke belemmeringhen, en nae gevaer van volk en schip, ter naeuwer noodt de eylanden van Oranjen gewonnen: gemerkt se d'eene tijdt, wanneer het ys gevest was, wierden genootsaekt sigh als op het vaste landt te verseekeren; d'andere, 't ys weederom in stukken scheurende, en dan weeder aen een raekende, door de swaere gangh der schorssen, in alle deelen groot gevaer liepen. Saeken, die buyten twijfel waer sijn, dan voor welke men niet min, als voor de beuselinghen der Grieken, moet verstelt staen. Maer weynigh waeren se nae d'andere sijde van Sembla voortgevaeren, toen een vinnighe koude, strengher van daeghe tot daeghe, hen den ingangh in de Scijtische see van d'eene sijde, en den wegh in de straet Nassau van gene, gesslooten hadt. Eyndelijk was den laetsten troost te keeren, van waer se gekoomen waeren; dit doende bleef het schip omringht in 't ys sitten, en niet verre van de kust; waer door 't gebeurt is, dat naederhandt, schoon het ys allesints in see gesmolten was, het schip echter niet los raekte. 't Eenighe dan dat hen te doen stont, was, op Sembla ooverwinterende, bequaemer tijden af te waghten. Hier toe de planken en deelen uyt het schip gebrooken hebbende, beginnen se een berghplaets voor hun lijf en voor hunne goederen op te timmeren. En juyst geviel 't, dat de vloet, onseeker uyt wat landen, een groote meenighte van hout op de selfde kust gesmeeten hadt: 't welk hen, in soo vervaerlijk eene eensaemheit, tot dak en brandthoudt gedient heeft. Hierentusschen viel 'er daegelijx teegen de beeren te strijden, die meermaelen door ysselijk schreeuwen, of, soo se verwoeder nae hen toe quaemen, met schieten op de vlught en ter needer raekten. Dat hun vleesch ongesont gegeeten is (gemerkt de wilde dieren dier gewesten alleen door seegedrochten worden gevoet) sijn se niet sonder schaede gewaer geworden; hun smout heeft hen voor naghtlicht gedient. Deese ellendighe, die in rampspoet naeulijx weergaê vinden, dus in een dor gewest, in 't midden der woedende dieren, van alle menschelijke behoeften ontbloot sijnde, heeft ook ten laetsten de Son verlaeten; die, als wy elders geseght hebben, op haeren gesetten tijdt des jaers, buyten den sighteynder dier landen wijkt, en niet, dan nae langh verloop, weeder opkoomt. Met de duysternis is de vervaerlijkheit, en d'ongemaetighthеit des lochts verswaert. En met eenen 't sneeu tot soo ongeloofelijk eene hooghte opgehoopt, dat se, om niet onder hun verblijf bedolven te worden, 't selve met veel moeytens beswaerlijk af keerden, en tot trappen doorsneeden, met soo groot een strengheit van locht rondtom hen, dat hen, maer weynigh buyten geweest sijnde, de leeden brandden tot swellens toe. En selfs van binnen hadt de felheit der koude de wanden, de kleederen der menschen, ja ook het vuer dermaeten beknelt, dat alle dinghen veel eer braedden, dan warmte kreeghen. Soo dat, terwijl se met besloote deuren teegen de koude strijden, het weynigh scheelde, of den damp der koolen hadt hen ongevoeligh doen needersijghen. Dat een badtstoove nae te bootsen, of de bedtsteeden met gloeyendt yser of keysteenen te verwarmen, nae de teegenwoordighe geleegenheit, 't allerbeste was, hebben se door ervaerenheit ondervonden. De plaetsen van beeren ontleedight (want de beeren sijn swak van gesight, en schrikken dienthalven voor de duysterheit, blijvende in hunne hoolen verborghen) wierden ingenoomen door de vossen, die met vallen en sprenghen gevanghen sijnde, hen tot kleedingh en voedtsel voordeeligh geweest sijn. Hun

1596.

1596. gedult hadt ſigh nu langh, in 't midden dier onheylen, altoos met de hoop van een bequaemer tijdt des jaers getrooſt, wanneer de Son, als door een beſonder meededooghen des heemels, ook ſneller; dan de geſteltenis des weerelts ſcheen te lijden, met het geheele hooft is booven gekoomen. Want de tijdt der duyſtere naght is korter dan drie maenden geweeſt, hoewel dat geweſt des weerelts, geleeghen op de hooghte van ſeeventigh graeden, langher vereyſcht: 't ſy dan, dat ſe, of in de geleegenheit der plaetſe, of in d'afmeetingh dier donkere tijdt, gemiſt hebben, 't gheen hunne daghregiſters naeulijx geloofelijk maeken; of wel, dat wanneer de Son niet verre van hunnen heemel ondergaende, eenen dikken neevel, 't afdrukſel haeres weeſens gevat hebbende, ſoo verre haeren weerſchijn gegeeven hebbe; of ook eyndelijk eenighe verborghe oorſaek der natuere, oover welkers werkingh wy ons alleen verwonderen moeten, hen ſoo gelukkigh gemaekt hebbe. Toen eerſt hebben ſe ſigh durven buyten begeeven, en hunne quijnende lichaemen, teegen allerhanden arbeidt, die, ſoo eenighen, ſwaer op handen was, te waepenen. Want ſe hadden te bevaeren den woeſten Ocean, werwaerts hy ſigh nae 't Noorden ſelve ſtrekt, en niet werwaerts hy nae Scythien loopt. Door welk bewijs niet weynighe geloofr hebben, dat het ys langhs de ſtroomen van Scythien koomt afſakken, en de koude veel eer vermeerdert door de naebyheit der ſtranden, als des Aſpunts. Want dat ook ſelfs de warmte niet van ſtonden aen vermindert nae reeden dat men van den Eevenaer afwijkt. Dat derhalven, wen yemant in 't toekoomende ſigh verſtoute derwaerts heen te vaeren, 't hem geraeden waere de oopene ſee te kieſen, en de wegh reght aen nae 't Noorden ſelve. De tweede bewijsreeden, waer op dit geveſt is, was, dat het eylandt, 't welk wy verhaelt hebben met kruyden bewaſſen te ſijn, beneeden Sembla leght, daer Sembla ſelfs geenerhande groene kruyden draeght, en ooverſulx geen gedierte, dat ſulk een voedtſel gebruykt, voortbrenght. Maer te vergeefs bleeven de ſeeluyden het los raeken hunnes ſchips, dat als toen nogh in het ys vaſt ſat, op hoop van daer meede 't ſeyl te gaen, afwaghten. En in dat draelen hadden de leevensmiddelen, die ſe tot nogh toe by daeghen, en hooft voor hooft, met beſondere ſuynigheit uytdeelden, hen bynaer ontbrooken. Den drank door de vroſt bedorven hadt hen genootſaekt ſneeu te ſmelten, en, ſoo ſe langher bleeven hanghen, was de Winter weeder, en een ſeeker omkoomen, op handen. Sy hebben hunne booten toegeruſt: en, hoewel ſe meerendeels ſiek, en hunne krachten in 't algemeen, door ſoo veele jonghſtgeleedene rampen en behoefte, afgeſleeten waeren, de noodtdwangh, maghtigher dan alle ſwaerigheeden, heeft hen aengemoedight, 't ys, dat ſigh tot berghen hadt opgeworpen, met bijlen en houweelen te ſlechten. De booten, langhs deeſe wegh in ſee geſtooten, ſijn ten laetſten vlot geraekt: maer nogh toen was de moeyelijkheit niet ten eynde; meermaels in 't ys beknelt, en 't met ſeylen en riemen, en ook dikwils met handen, ter naeuwer noodt ontworſtelt ſijnde, worden ſe door hongher en dorſt genootſaekt de naeſte kuſten aen te doen: want aldaer vondt men eyeren, en vooghelen, light om te vanghen, om dat hen de maet der menſchelijke begeerlijkheit onbekent was; en doorgaens hebben deeſe en andere plaetſen taſtelijk ten bewijſe gedient, dat eenighe dieren ons ſchuwen, niet om dat haer, maer ons, tamheit ontbreekt. De ſieken hierentuſſchen, die reegen en windt, en d'ongemakken van een ſtrenghe koude te beſueren hadden, ſtervende, ſijn van hunne reysgeſellen beklaeght of ook benijdt geweeſt: naerdien ſe, bevreeſt wat uytſlagh het geval hen geeven moght, met

met anghst voor 't gheen hen weedervaeren moght, bekommert bleeven. 1596.
Onder de dooden is ook geweest Willem Barentsſoon, ſtuerman van dat ongelukkigh ſchip, die, ſelfs in weêrwil der fortuyne, geenen minderen naem verdient heeft, dan Veſpucio en Columbus. De weynighe oovergebleevene ſleepten nu hunne ſchuyten oover 't ys, en kalfaterden dan weeder 't gheen 'er aen ontſtelt was: dus, terwijl teegen 't verminderen hunner krachten den arbeidt aenwies, onmaghtigh langher dien laſt te draeghen, heeft een ſaghter windt hen voorſpoedigh gebraght tot op d'uyterſte kuſt van Sembla, en teegen oover onſen Ocean. Aldaer hebben ſe, d'eerſte menſchen naer 't verloop van een rondt jaer, gevonden Ruſſche ſeeluyden; en juyſt de ſelfde, die ſe, op hunne tweede vaert, omtrent de Straet, geſien hadden. Deeſe dan, als een volk geenſints ſonder menſchelijke beſcheidenheit, toonden met hun weeſen, en, ſoo veel men konde verſtaen, met woorden, hunne meededoogenheit in 't aenſchouwen dier ooverblijfſelen eener vloote, eertijts ſoo treffelijk uytgeruſt: en hebben hen ſelfs met leevensmiddelen behulpſaem geweeſt. Hier vonden ſe een heylſaem kruyt teegen het ſcheurbuyk; ſiekte, die den ſeeluyden eyghen ſijnde, hen door oovervinnighe koude vreeſſelijk hadt aengetaſt: door goedertierenheit der natuere, die teegen de quaelen ook de geneesmiddelen heeft voortgebracht. Men houdt dat dit is de * Britannica, daer Plinius van gewaeght, 't welk die ſeer naeukeurighe ſchrijver verhaelt van de Romeynen, op 't aenwijſen der Vrieſen, teegen de ſelfde quael gebruykt te ſijn. Korts daer aen wierden ſe eenen geruymen tijdt, door dien de wint niet diende, in de enghte der Ruſſiſche ſee, opgehouden; en, ſoo vaek hen eenen uyterſten hongher perſte, verquikt door onvoorſiene ontmoetingh van ſcheepen, en ten laetſten door de herberghſaemheit der Lappen, die kuſt bewoonende; waer nae hunne ſchuyten, door de duyſterheit van een gedwaelt, gelijkelijk op 't eylandt Kilduyn ſijn aengekoomen. Aldaer bericht men hen (ſoo dikmael redde een gelukkighe toeval hunne verloore ſaeken) dat in de naebuerighe haeven een ſchip, met hen uyt Hollandt gevaeren, en door ſtorm op die kuſten vervallen, ſigh gereet maekte, om nae 't Vaederlandt te keeren. Twaelf in getaele waeren ſe, die, onder 't beleidt van Jakob Heemskerk, van d'uyterſte woeſtijne des weerelts, tot Amſterdam weeder aengekoomen ſijnde, 't wonderwerk van ſoo veele ſwaerigheeden befaemt gemaekt heeft.

* Leepelblaeden.

HUGO DE GROOTS HISTORIEN der NEDERLANDTSCHE SAEKEN.

SESDE BOEK.

INHOUDT.

Maurits seeghe by Turnhout. Beanghstheit van Albertus. Portocarrera verschalkt Amiens. Albertus verstaet dat men de stadt behoort te behouden. Henrik beleeghert Amiens. Verscheyde aenslaeghen van weedersijden mislukken. De geschillen tusschen Gröninghen en d'Ommelanden worden geslist. Ook bygeleght den twist gereesen tusschen die van Hollandt en Zeelandt. Den Poolschen gesant wordt op sijn verwaent aendringhen tot vreede by de Saeten eedelmoedigh geantwoordt. De Staeten ontschuldighen sigh met beleeftheit weegens 't gesantschap, 't welk de Keyser en de Duytsche Vorsten, om deselfde reeden, senden wilden. Sy geeven den Deenschen Koningh reeden van 't afslaen der vreede. Anna van den Hoove wordt tot Brussel leevendigh in d'aerde gedolven. De Vereenighde Staeten onschuldighen 't partyloopen op den Duytschen boodem. Ongelukkighe uytkoomst van Essex seetoght. Swaerder toeval van den ongelukkighen Padilla voor de tweedemael. Verhael der Hollanders van Indien en der selver volken, nae hunne eerste te rugh koomst van derwaerts. Amiens geeft sigh oover aen Henrik. Maurits, nae 't inneemen van Alpen, vermeestert Berk, de schans Mutiliana, Meurs, Grol, Breevoort, Otmarsen, Oldenseel, Linghen en andere plaetsen. Desselfs misnoeghen oover 't geheyme huwelijk sijner suster. Muytery van 't Spaensch krijgsvolk. Philips handelt met Henrik van pays, welke deesen by Elisabeth en de Staeten voorgeeft sigh nootsaekelijk te sijn. Philips, hebbende den Staeten gepooght door nieuwe aenlokselen tot vreede te bekooren, belooft sijn doghter aen Albertus ten huwelijk, en met haer Bourgonjen en Nederlandt tot bruytschat. Den Vereenighden Nederlanders is alles verdacht. Antwoordt der Spaensche Nederlanden op 's Koninghs brieven.

Nogh

1597. *Maurits slaet vierduysent Spanjaerts te voet, en vijf vaenen peerden, by Turnhout.*

Ogh maer ten halven de Winter heeft eenen gelukkighen toeval dien van Hollandt verschaft een treffelijk voorbediedtsel des begonnen jaers, en 't weederkeeren des gelux, dat, nae de glory, verkreeghen met het verooveren van Gröninghen, sigh tusschen beyden hadt stil gehouden: want Albertus, nae 't bevrijden der grensen van Artois van de vrees der Françoisen, hadt sijn krijgsvolk nae de besettinghen versonden, laetende noghtans het grootste gedeelte ten plattenlande van Brabandt, alwaer sigh by Turnhout onthielden vier regementen oude soldaeten, op nieuws versterkt, soo dat se booven de vierduysent te voet uytmaekten, met vijf standaerden te peerde, yder van hondert koppen. Deese vryheit, geene der minst vermaerde in Brabandt, die alom 't uytsight oover vlakke velden heeft, is eertijts geweest een Lustplaets der Vorsten, wanneer se genoeghsaem hun vermaek in jaeghen en andere schaedeloose uytspanninghen vonden; en wierdt thans gekooren om heymelijke aenslaeghen te bedekken, dewijl die plaets, geleeghen in 't midden van veele andere uytweeghen, niet de minste blijk geeft welken men gesint is in te slaen: waerom de kommer der Hollanders door d'onseekerheit des te grooter was; terwijl men voor de naestgeleegene steeden in Brabandt en de Zeeusche eylanden vreesde; plaetsen, die insonderheit sijn verdaght in tijde van vrost, waer door de stroomen, wel de sterkste vestingh dier gewesten, lichtelijk allerweeghen vryen toegangh baenen. Een gissingh niet vreemt van de daedt was, dat se sigh in deese plaets voor andere hadden ter needer geset, om den rijken buyt, te vinden in den oovervloet der omleggende landen, in plaets van betaelingh, uyt te plunderen. De bewintsluiden der naestgeleegene besettinghen hebben den Prinse geraeden deese geleegenheit by 't hayr te grijpen, om, aleer de troepen aldaer vermeerderden, de voornaemste maght des vyandts verslaeghen sijnde, sigh van alle vrees ook voor 't toekoomende t'ontlasten. Reeden om eenen goeden uytslagh te hoopen gaf, dat Opperbevelhebber dier troepen was de Graef van Varax, broeder van Warenbon, die, onbedreeven in 't stuk der oorloghe, nogh selfs beset in voorsightigh beleidt was, nogh de krijgsluiden al te wel t'sijnen gebiede hadt. Maer in teegendeel gaf niet weynigh naebedenken, dat, de soldaeten in de steeden verdeelt sijnde, men veel tijts behoefde, om de troepen en 't geschut by een te brenghen, dat den toght bekommerlijk was om de swaere winter, en echter niet soo koudt, dat de weeghen hart wierden, dat ondertusschen de vyandt hier van kontschap krijghen, de aenslaeghen te niet loopen souden. De hoop heeft d'ooverhandt gehadt; en men bevlijtighde sigh, soo veel men konde, om alle swaerigheeden wegh te neemen, door geheymen last aen de bevelhebberen, en alles, wat tot meerder spoet konde dienen, te bevorderen. Ook heeft 'er 't geval het haere toegedaen, door dien de vrost, en noghtans met droogh weeder, eenighermaeten was ontlaeten. Tot plaetse der saemenkoomste wierdt gekooren Geertruydenbergh, niet meer dan ses uyren weeghs van daer geleeghen, en om dat 'er rondtom veel ruytery was; al 't ooverighe kon men gemakkelijk de Maese af en opvoeren. Den beraemden dagh is met vergaederen verloopen. Daeghs daer aen deede Prins Maurits sijn uyttoght met vijfduysent voetknechten, en achthondert peerden, die ter middernaght tot Raevels sijn aengekoomen, met twee muerbreekers, en soo veel veldtstukken: om met het aenbreeken van den morgenstont, naer sigh de geleegenheit op deedt,

1597. deedt, of de ſterkten, maer lichtjens opgeworpen, te beſpringhen, of ſlagh in 't oopen veldt te waeghen. Want van hier tot by den vyandt was maer een uyre gaens, die, 't ſy alvoorens door bericht gewaerſchuwt, of ook door 't geſight der vueren, geſtookt by de Hollanders, om hunne lichaemen te verquikken, opgewekt, van verſcheyde gevoelen was: eenighe vonden geraeden den vyandt binnen de ſterkten in te waghten, andere oordeelden beeter, hen, afgemat door den toght, en 't flodderen door beſlijkte weeghen, te gemoet te trekken, en men voorwaer Maurits die glory niet behoorde te laeten, dat oude krijgsluiden, beſaemt door dapperheit in oorloghe, den ſlagh teegen maer weynigh ſterker troepen ontweeken waeren. Maer de meeſte bewimpelden hunne vreeſe met eenen eerlijken dekmantel: dat het raedtſaemer waere dit gevaer t'ontgaen met volle krachten, naerdien Herenthals, een veylighe berghplaets, niet verre van daer was; dat men nogh ſijne dapperheit, nogh ſijn geluk te los behoorde te waeghen. En gemerkt Varax, bedwelmt door oovermaetighe vreeſe, ſigh met deeſe voeghde, heeft het dien raedt, ſchoon ſchandelijker en ſelfs gevaerlijker, weghgedraeghen. Want en de vyandt ſoo nae by ſijnde was dit te ſpaede; en, hoewel ſe hun leeghertuygh in de naenaght voor heen geſonden, en, als den dagh was doorgebrooken, ſigh in ſlaghorde geſtelt hebbende, meer een gelaet van optoght derwaerts, dan van vluchten getoont hadden, konden ſe des echter niet ontgaen, of het vervolghen ſcheen een werk van grooter dapperheit. Hier by was den ſoldaet gelaſt ſigh ſtille te houden, men hoorde nogh geluyt van trompet, nogh 't ſlaen van trommelen; ydelheeden in der daet, maer ſaeken, die in de dapperheit en moet der ſoldaeten vry van argher gevolghe geweeſt ſijn. De Prins hier van verwittight, was nu niet bekommert oover d'uytkoomſt van een gevechte, maer dat de vyandt hem ontwijken moghte, des te meer, om dat hy voorſien hadt, dat de waeteraghtighe velden en een ſtroomtje tuſſchen 't ſijn en 's vyandts troepen hem ſouden ophouden. Dies hy ſigh heel vroegh in den morgenſtont, met de ruytery, en de veerdighſte uyt de regementen, tot tweehondert in getaele, ſpoedt nae de Tielſche heyde, belaſtende het voetvolk met het geſchut van verre te volghen. By hem waeren de Graef van Hoohenloo, die juyſt toen gereet ſtont om een reys nae Duytſchlandt te doen; maer hoewel de Prins hadt naegelaeten hem te roepen, echter, uyt ſigh ſelven giſſende wat 'er te doen was, derwaerts quam, om, ſijn eyghen belangh ter ſijden ſtellende, de geleegenheit om den Lande goeden dienſt te doen waer te neemen: en Eberhardt Graef van Solms, met opſet om ſigh van de quaede geruchten, 't jaer te vooren t'ſijnen naedeele geſtroyt, door een nieuwe proef van dapperheit te ſuyveren; voorts d'Engelſche François Veer, en Robbert Sidney, Steêvooght van Vliſſinghe; uyt de Nederlanders Marcelis Bax, ooverſte van een braeve troep peerden, en een der voornaemſte aenraeders van dien toght: daer nae meer andere. Veer met eenighe lightgewaepende voetknechten geſonden, om de boſſchen t'ontdekken, of 'er miſſchien hinderlaeghen achterſchuilden, trekt voor uyt tot aen het ſtroometjen, 't welk door de velden loopt, waer oover men in een langhe enghte door een ondiepte en oover een houte bruggetje naeulijx man voor man konde oovertrekken, en verdrijft door gewelt van muſketten de ſoldaeten, die de vyandt daer gelaeten hadt, om hem op te houden. Van daer 's vyandts ſlaghorde achterhaelt hebbende, beſpringht hy den hindertoght in den ſteert en doet hem ſtant houden: want niet verre van daer was een ſmalle wegh, tuſſchen twee dichte boſſchen, die nae Herenthals leyde: welken ſoo de vyandt hadt

kon-

De Slagh by Turnhout ...

1. De Enge Wegh.
2. Geboomte aen den Slinker handt.
3. Het Rievierken.
4. Vluchtende ruytery.
5. Het voorste regiment vanden Graef van Sults.
6. Het tweede regiment van Achicourt.
7. De Graef ...
8. Het derde ...
9. Het vierde ...

den Jaere MDXCVII.

... ix.
... van la Barlotte.
... rt vanden Marckgraef van Trevico

a. De Graef van Hohenlo.
b. De Graef van Solms.
c. Donck.

d. Du Bois.
e. Marcelis Bax.
f. Prins Maurits met de achter hoeden.

Ian. Luyken. invenit et fecit.

konnen inkrijghen (gelijk 'er 't leeghertuygh nu reets was ingeraekt) waere 1597.
hem de geleegenheit tot ſlaen benoomen geweeſt. Hierentuſſchen ſagh men den Graef van Hoohenloo, wien Maurits vierhondert peerden tot ſteun der voetknechten gegeeven hadt, op 's vyandts ſijde: dan als nogh was 't hem onmoogelijk aen den man te raeken, ſijnde tuſſchen hen een waeterachtighe dellinghe, en geen vlakte bequaem om een taemelijke ſlaghorde uyt te breyden. De regementen onder Varax trokken in gelijke wijte van den anderen, neegen en elf in 't gelidt. Het voorſte was het Duytſch regement, onder den Graef van Sults; het tweede, de Waelen, oude ſoldaeten van La Motte en Coquel, onder 't beleidt van Hachicourt; een ander van dien ſelfden landtaerdt ſtont ten gebiede van Barlotte. De Napolitanen, ſijnde 't regement van den Marquis van Trevico, toens in Italien, ſlooten den hindertoght. De linker ſijde der ſlaghorde was bedekt met doorgaende boomen, en een waetertjen, af loopende van Turnhout: de ruytery, verdeelt in drie hoopen, reedt ſomwijlen voor in 't hooft, en bedekte ſomwijlen de rechter ſijde, ten beleyde van Nicolo Baſta, en onder hem Cordua, Mondragon, Grobbendonk en Gousman. Plaets en teeken om in te breeken gegeeven ſijnde, doet Hoohenloo, al 's vyandts regementen voor by rijdende, den eerſten aenval. De ruytery, geplaetſt om de ſijde te dekken, wijkt eer den indruk geſchiet, en brenght haer voetvolk in wanorde; dus wierden de Hooghduytſchen lightelijk van een geſcheurt. En ſelfs hebben d'Italianen 't geweldt van Veer, met een gedeelte der ruytery, die de Prins by ſigh gehouden hadt, geſonden om den vyandt in den ſtaert te vallen, niet weederſtaen: welke needergemaekt ſijnde, worden ook de middelſte regementen geſlaeghen, met een ſeltſaeme ſnelheit van ooverwinnen: tot verwonderingh ſelfs der ſeegeveghteren, dat oude ſoldaeten hen ſoo laf hartigh de plaets ruymden. Maer behalven dat het af druypen der ruytery hen eenen ſchrik hadt aengejaeght, waeren de regementen ſelve niet in al te goeden orde geſchikt. Want in plaets van de ſlaghorde van alle ſijden, door een dicht geſtelde rij pieken, om d'andere te bedekken, te ſluyten, hadt men die wijt van den anderen verſtroyt rondtom geplaetſt, waer door ſe Maurits volk genoeghſaeme oopeningh gaeven, om 'er lightelijk in te breeken: en met des te minder ſchaede, om dat ook de muſkettiers niet oover den anderen, en by beurte, maer alle gelijkelijk hunne roers geloſt hadden. Baſta, naederhandt beſchuldight, dat hy niet veel eer het voetvolk van achteren hadt geſlooten, toonde den laſt van Varax. Aen de ſijde der beſpringhers waeren alleen vier dooden, ſes gequetſten, en dien dagh heeft een treffelijke proef eener nieuwe waepeningh gegeeven. Want Maurits hadt ſijne ruyters, niet met lancien, gewoonte tot nogh toe gebruykelijk, maer met karabijnen, gewaepent, een krijgs benaemingh van roers wat langher dan de langhſte piſtoolen. Wanneer ſe dan het eerſte af loſſen der muſketten ontweeken hadden, is de vyandt, aleer hy tijdt hadt om ſijne pieken te vellen, ſoo geweldigh dight, en met ſoo onmijdelijke wonden getroffen, dat hy langher onmaghtigh was ſijne waepenen of ſijne geleeden te houden. Maer in wanorde en geſlaeghen ſijnde, was 'er nu geen ontkoomen meer: gemerkt het geboomte en het waeter, die hen in 't veghten tot een borſtweer ſouden gedient hebben, t'hunnen naedeel keerden. Dogh aen d'andere ſijde hebben ook d'ooverwinnaers ſigh, door al te groot een betrouwen, by nae in gevaer geſteeken. Want terwijl eenighe verhit in 't needermaeken, d'andere op roof verſlinghert ſijn, veynſde Baſta, vergeſelſchapt met weynighe der ſijner, ſiende dat hem de enghte des weghs en

1597. de waeghens in de vlucht beletteden, een gedwonge ſtouthartigheit, en ſloegh met loſſen toom weederom. Deeſe ſoo onvoorſiene nieuwigheit verbyſterde niet weynighe van Maurits ſoldaeten, vierigh in 't plunderen; en 't doorſnoffelen der leegherwaeghenen, de lafhartighſte ſoort van menſchen, dermaeten, dat ſe de vlught naemen. Maer de Ooverſten der voetknechten, welker grootſte en ſwaerſte gedeelte van achteren volghende, toen juyſt op ſlagh quam, liepen den verſchrikten te gemoet; en hielden ſtaende die aen 't wijken waeren, hen dreyghende, ten waere ſy weeder nae den vyandt toe keerden, ſy grooter gevaer van hen te verwaghten hadden. En in de ſelfde onſteltenis wierden eenighe gevanghene, die rondtom de Prins ſtonden, om ſijne genaede af te bidden; uyt vrees voor veranderingh van geluk, afgejaeght en doorſteeken. De Prins, voorſightigh in 't voorſien van diergelijke toevallen, hadt al van eerſten af vier vaenen ruyters buyten gevaer gehouden, en ſigh en de ſeeghe tot verſeekeringh geſtelt. Maer een Ritmeeſter, gelaſt alleen ſijne vaen aen te voeren, dit bevel quaelijk gevat hebbende, hadt ſe alle te gelijk in 't gevegt gemenght, die ook uyt hen ſelven meer om te rooven, dan om te gehoorſaemen, veerdigh waeren. Dogh ten laetſten, die hunnen plight en eyghen achtbaerheit meer in weerde hielden, ſigh vlijtigh om hunnen veldtheer vergaederende, is men dit gevaer ontkoomen: en de vyandt andermael op de vlught gedreeven ſijnde, hadt, om ſigh te redden, met de enghte des weghs en ſijne verſlaeghene te worſtelen: en heeft niet verder bekommert eenen ſeeghen, verkreeghen met ſoo groot een geſwintheit en ſoo gemakkelijk, dat 'er naeulijx tien uyt d'ooverwinnaers vermiſt wierden: en het bataillon voetknechten alleen was aengekoomen om deel in 't plunderen te vinden. Booven de tweeduyſent ſijn 'er van de vyandt begraeven, omtrent vijfhondert gevanghen, ten grooten deele vaendrighs; eenighe ſijn aen hunne wonden geſtorven. Den volghenden dagh heeft het kaſteel van Turnhout, omringht met graften, ſigh met verdragh oovergegeeven: 't voetvolk wierdt nae de beſettinghen verſonden: en ook de ruytery gelaſt aenſtonts te vertrekken, op dat de vyandt, ſijne kraghten weeder by een verſaemelt hebbende, hen, afgemat in 't vervolghen der ſeeghe, by naght niet quaeme t'oovervallen. Maurits, ſeeghaftigh van daer vertrekkende, heeft, onder 't plechtigh toejuyghen, en d'ongemeene vreughdegalmen der gemeente, achtendartigh vaendelen, en een kornet, naementlijk die van Mondragon, den vyanden ontweldight, in 's Graevenhaghe, op de groote ſaele van 't Hof, opgehanghen. En tot geen minder bewijs der ſeeghe, wordt het doode lichaem van Varax, gebleeven onder de eerſt verſlaeghene, met brieven aen Albertus oovergeſonden: die 'er breede dankſeggingh op gedaen heeft; en, alſoo onlanghs geleeden een van Maurits ruyters by de vyandt opgehanghen ſijnde, die daet door gelijke ſtraf eenes anderen gewrooken was, belooft het krijgsgebruyk in 't toekoomende te ſullen onderhouden, naerdien ſijnen aerdt van alle wreetheit vervreemt was. Dit is geweeſt het eerſte proefſtuk, 't welk Prins Maurits, nae ſijn tienjaerigh veldtheerſchap, van ſijne bequaemheit om in 't oopen veldt den vyandt ſlagh te leeveren gegeeven heeft: en niet ſoo ſeer heeft den ſoldaet door d'uytkoomſt in ſtoutmoedigheit teegen den vyandt toegenoomen, als de dinghen die hy geſien hadt hem in 't verhoeden der toevallen voorſightigh gemaekt hebben; bemerkende dat de krijgstught in ſijn leegher niet te wel voor ſchielijk heeden verſeekert was, hoe de minſte verwiſſelingh van dapperheit d'uytkoomſt van den veldtſlagh in de waeghſchael ſtelde, en dat in de ſeeghe ſelfs ſoo veel gevaers geſteeken hadt. Maer Albertus, ſijnde te gelijk

door

door behoefte aen geldt en ſoo groot een neederlaegh in geweldighe benaeutheit, ooverleyde by naght en by daeghe, hoe beſt ſigh uyt beyde die quaelen te redden, waer toe hy ſeer beſwaerlijk middelen vinden konde. Te vooren was hy, niet alleen in 't betaelen, maer ook in 't weghſchenken, oovermildt geweeſt, dervoeghe, dat hy in 't belegh van Hulſt alleen meer aen ſchenkaedjen, dan Parma in drie jaeren, verſpilt hadt; waerom hy van dien tijdt af was in gebreeke gebleeven van den ſoldaeten hunne bloote ſoldyen te verſchaffen. Dus wierdt hy, die maer weynigh, te vooren, door 't betaelen van hooghe maendtgelden, veelen tot ooverloopen verlokt hadt, thans ontbloot door 't weghdruypen der ſijner. De Hooghduytſche, een volk te oevel geldtſuchtigh, die hy te voet en te peerde hadt laeten werven, weygerden of dienſt te doen, of raekten, ſoo haeſt ſe gekoomen waeren, aen 't verloopen. De ſteeden, en inſonderheit Ypre, wilden, uyt vreeſe voor muyteryen, geene beſettinghen inneemen. Om ſoo merkelijke ongemakken, geſprooten uyt die behoefte, ſoo veel hy konde, wegh te neemen, hadt hy ſelfs ſijnen eygenen huysraedt verpandt: en badt de ſteeden hem eenighe gelden te leen by een te brenghen, 't gheen die van Bruſſel darden afſlaen. Ook meende hy met de Fuggers te ſluyten: maer hen ſchrikte af de kleyne ſeekerheit in 't Spaens geloof, en het voorbeeldt van het onlanghs gemaekte plakkaet van dien Koningh. 't Ooverighe van de Winter en 't begin der Lente is, ſonder dat de leeghers tot nogh toe te velde quaemen, met verraſſinghen en krijgsliſten doorgebraght, terwijl kleyne troepen groote dinghen beſtaen darren. Fernandez Tellio Portocarrera was ſteêvooght voor den Spanjaert binnen Dourlans; niet verre van dat ſteedtjen is geleeghen Amiens, hoofdſtadt van Pikardijen: eene onder de grootſte ſteeden in Vrankrijk, maghtigh in rijkdommen, en die toen voor den oorlogh en den toevoer, als waer langhs de Sommeſtroom, van outs genoemt Samara, loopt, treffelijk te ſtaede quam. Deeſe ſtadt ſtont onder gehoorſaemheit van koningh Henrik, ſoo noghtans dat 'er beſettingh buyten bleeve, en de bewaeringh den Magiſtraeten toebetrouwt, aenmaetighende ſigh, onder ſchijn van handtveſten, te achteloos het reght eener vryheit, die den Oppervorſten haetelijk, en omtrent den vyandt vol gevaers is. Fernandez van dit alles, door 't bericht van eenighe ballinghen, en inſonderheit van ſeekeren Monnik, en te gelijk door uytgeſondene verſpieders, van de geleegenheit der plaetſen verwittight ſijnde, ontfanght van Albertus krijgsvolk om ſijnen aenſlagh te volvoeren. Achtien der fluxſte gaſten worden met het aenbreeken van den dagh en 't oopenen der poorte, d'eene nae d'andere, derwaerts geſonden, in boere kleedingh, draeghende appelen en nooten; andere ook menden eenen hoywaeghen, om de ſchotdeuren, wen die needergelaeten wierden, gelijk gemeenelijk in gevaer geſchiet, in 't vallen op te houden. De wachters der poorte worden door waepenen, of te vooren onder hunne kleedingh verborghen, of den eerſt vermoorden afgenoomen, ter needergemaekt: en door 't ſnel aenrennen der gener, die ſigh in plaetſen naeſt aen de ſtadt verborghen hadden, de wegh voor d'andere troepen, die, ten getaele van tweeduyſent te voet en ſeshondert te peerde, in aentoght waeren, geoopent. Juyſt in dat ſelfde gewricht des tijdts ('t was de Vaſten) ſeyde yemant, in ſijne preeke tot den volke, hunne ſonden beſtraffende, en der ſaeke onkundigh, dat ſe verdient hadden den Spanjaerts in handen te vallen, en ſe ſijn 'er ingevallen: want de ſtadt, hoewel ſterk en volkrijk, als bewoont van ten minſten veertienduyſent menſchen, heeft niet langh teegengehouden, 't ſy ſe in haere trouwe ten Koningh vlot ſtont, of

1597.

Groote beangſtheit van Albertus dienthalven.

Amiens door Portocarrera verſchalkt en ingenoomen.

1597. of door haere voorighe ſorgeloofheit verſchrikt was, en beſtier van nooden hadt. Ook was hunnen ſteêvooght, de Graef van Sant Paul, hebbende de waepenkreet gehoort, een ander geweſt der ſteede uytgeweeken. De ſaeken in ſeekerheit gebraght ſijnde, wierdt de beſettingh verſterkt, de plaetſen aen de ſtadt in d'aſſen geleght, d'ingeſeetenen ontwaepent en geplundert, t'eenen treffelijken buyt voor den ſoldaet, maer ook voor 't Opperhooft; aengeſien 'er de Koningh, niet langh te vooren, groot geweldt van geſchut en alle oorloghs behoeften hadt binnen geſonden. De tijdingh van ſoo wel gelukten aenſlagh heeft Albertus aen Philips geſonden, en hem bericht, dat het eene en de voornaemſte dier ſteeden was, die de Hartoghen van Borgonjen op de Sommeſtroom beſeeten hebbende den François eertijts een ouderlooſe maeght ontweldight hadt: dat men nu moeſt arbeyden, om, 't gheen in oorlogh gewonnen was, ook in vreede, wen 'er eene getroffen wierdt, te behouden. Maer daer in ſweegh men, dat die ſteeden in voortijden door de Françoiſen te pande gegeeven, en weeder geloſt waeren; en dat, indien 'er verder yets door waepenen of noodtdwangh was afgedronghen geweeſt, ſulx door de waepenen verlooren, en alle reght op 't ſelve door de wetten vernietight was. Groot was die ſchaede voor den François, dan echter niet ſonder vrucht. Want geſien ſijnde, hoe hart die van Amiens door den Spanjaert gehandelt wierden, hebben ook de Roomsgeſinde in Vrankrijk, ſigh gehoorſaemer onder hunnen Koningh ſchikkende, niet, gelijk voor deeſen, beſettingh geweyghert. De Koningh ſelfs, ſtellende alle gedachten van vreede voor een tijdt langh ter ſijden, voeghde ſigh geheel nae ſijne bondtgenooten; ſoo verre, dat hy thans geneeghen ſcheen, de voorwaerden, die d'Engelſche hem, raekende de ſtadt Kalis, onlanghs hadden voorgeſlaeghen, te ſullen aenneemen. Hierentuſſchen heeft het ongeval van eenen dagh den François langhwijlighen arbeidt verſchaft, om 't gheen hy verlooren hadt weeder in te krijghen, ſijnde de ruytery van ſtonden aen geſonden, om Amiens te berennen; en de troepen onder Biron vervolghens tot een volkoomen belegh daegelijx ſterker wordende, tot dat de Koningh in eygener perſoon daer voor gekoomen is, en, beluſt hem dien kans betaelt te ſetten, de ſtadt Atrecht, door 't aenſteeken van buspoeder, om de mueren te doen ſpringhen, en met beladderingh, ongelukkigh aengetaſt heeft. Geenen beeteren uytſlagh hadden de ſchalkheeden der Françoiſen op Kamerijk en Dourlans. Maer vruchteloos was ook de hoop der Spanjaerden op 's Graevenweert, geleeghen op de ſcheydingh des Rhijns, en weederom op de ſtadt Steenwijk, alwaer duyſent voetknechten en vierhondert peerden, uyt de beſettingh van de Twent, door verſcheide afweeghen waeren by een gekoomen. Deeſe, hebbende in de naenaght het paelwerk, dat hen ophieldt, om verre gerukt, beklommen de wal; en gelijk ſe hunnen aenſlagh in 't begin door ſtilte gevordert hadden, ſoo ook beſtormden ſe, om den ſchrik by duyſteren te verſwaeren, met een vreeſſelijk geſchreeuw en geſchal van trommel en trompet, de mueren aen verſcheyde oorden. Maer de wachters, ſigh geenſints aen diergelijke ydelheeden ſtoorende, hebben den beſpringhers 't hooft geboden: en dit heeft alle d'andere, die verre van daer woonden (want veele onthielden ſigh in hutten omtrent den wal opgeſlaeghen) doen opwaeken, die ten deelen ongekleet, gelijk ſe ten bedde waeren uytgeſpronghen, de beklimmers met ſteenen wierpen, andere half gewaepent, doorſtieten ſommighe, die reets de wal in hadden, of verdreeven die hen volghden met ſchieten, en vervolghden ſelfs de verdreevene. Dus ſijn de beſtormers, nae eenighe reyſen den moedt hervat te hebben, ten laetſten

Albertus, hebbende tijdingh van dien welgelukten aenſlagh aen Philips geſonden, raedt de ſtadt te behouden.

Henrik beleeghert Amiens.

Sijnen vruchteloosſen aenſlagh op Atrecht en andere plaetſen.

Van gelijken miſlukt de hoop der Spanjaerdẽ op 's Graevenweert en Steenwijk.

ſten afgeweeken, ontveinſende hunne groote neederlaeghe met het wegh- *1597.*
ſleepen hunner verſlaegene. Omtrent den ſelfden tijdt, als waere de *Met geen*
fortuyn de partijen eeven gunſtigh, is Maurits, met eenighe ſchaeren te *beeter ge-*
voet en te peerde, uyt Nymegen, ſonder ſigh ſelven ergens ruſt te gee- *luk be-*
ven, met welbedachten raede om Venlo te verraſſen, trekkende, ſijnen *ſpringht*
aenſlagh teegengevallen. 't Krijgsvolk hadt hy in twee ſcheepen teegen *Maurits*
ſtroom opgeſonden; die met het eerſte aenquaemen gelandt ſijnde, had- *Venlo.*
den, met het needermaeken der waghten, en heymelijk verſtant met een of twee binnen de ſtadt, nu reets de poort ooverweldight. Maer het tweede, dat hondert ſoldaeten inhadt, kon door 't ſlappen van de wint, en de drooghte niet bygekoomen: en hierentuſſchen, de dagh aenbreekende, waeren de ſteedelinghen t'ſaemen geloopen, en kreeghen voor eerſt, niet ſonder geweldt, de binnepoort toe: de meenighte ſtrax daer op aengroeyende, heeft hen die 't buytenſte inhielden (aengeſien 'er niet booven de vijftigh waeren) door een uytval afgedreeven. En de Luykſche ſchippers, aldaer leggende, ſchooten met muſketten nae de vluchtelinghen. Nu in ſijn derde proefſtuk van dapperheit is alhier geſneuvelt
Matthijs Helt, die ſigh in deeſen aenſlagh niet min dan voortijts te Bree- *Doodt van*
daa en in den Noordtdam befaemt gemaekt heeft, en met hem den ſcheeps *Matthijs*
Hopman Schalk. Andere worden gevanghen, en, welk oorloghs reght *Helt.*
door een algemeene oovereenſtemmingh is doorgedronghen, om diergelijke gevaeren voor te koomen, ter doodt veroordeelt. Een, die de poort hadt oovergegeeven, door een heylſaeme ſtoutheit dwars door de ſtadt loopende, als ontſtelt in d'algemeene verſleegenis, raekt, ſonder bekent te worden, aen 't ander eynde ter ſtadt uyt. Booven dien ſijn ook de ſoldaeten, geſonden met een vloot nae de Vlaemſche kuſt, onverrichter ſaeke weedergekeert. Daerentuſſchen doorliep en plunderde Bouillon, met een kleyne maght, Henegouw en de landen naeſt aen de Mae-
ſe. En Maurits ruytery, te ſtout uyt hunnen ſeeghen, ſijnde uyt de *Maurits*
beſettinghen van Brabandt en Gelderlandt getrokken, worden beyde, in *ruytery*
verſcheyde plaetſen, van den vyandt oovervallen en geſlaeghen. Alleen *wordt ge-*
met ſoo geringhe aenſlaeghen is de Soomer omtrent de Hollanders door- *ſlaeghen.*
geloopen, blijvende den Aertshartogh bekommert oover 't behouden van Amiens, en om dat de Vereenighde Landen, terwijl ſe die ruſt genieten, ſonder nae de geleegenheeden van oorloghe veel om te ſien, ſigh genoeghden hunne bondtgenooten hulpe te ſenden, en ſelfs niet beſtookt te worden. Maer ondertuſſchen maekten hen ook de binnelandtſche twiſten moede, hoewel niet oover 't ſtuk der Vereenigingh, dogh in een ongeleege tijdt, en derhalven des te verdachter. De Stadt Gröninghen, en die *Tweedraght*
de platte landen tuſſchen Lauwers en Eems bewoonen, voedende als *tuſſchen de*
nogh hunnen ouden, en door den oorlogh ingewortelden haet, waeren ſwaer- *Stadt Grö-*
lijk te verſoenen, terwijl de ſtadt halſterrigh aendrongh op 't gheen Par- *ninghen en*
ma hen, nogh aen 's Koninghs ſijde ſijnde, wel niet voor een eeuwigh- *d'Omme-*
deurende wet, maer alleen als by maniere van tuſſchenſpraek, hadt toe- *landen.*
geſtaen. d'Ommelanden in teegendeel, neemende alle gemeenſchap met haer, als een verminderingh hunner vryheit, om alſoo hunne ſaeken alleen te beſtieren, d'oude bondtgenootſchap met haer af breeken. Wel is waer, dat de Vrieſſche volken, ſoo wel als eertijts die van geheel Duytſchlandt, eenen geruymen tijt hun gebiedt van elkander afgeſcheyden gehadt hebben, dervoeghe, dat ſe niet, dan naer eyghen goedtdunken, geſaementlijk ten gemeenen nutte beraedtſlaeghden: echter ook, dat de Ooverlauwers, van gelijken in Grietenijen verdeelt, hunne krachten teegen alle buyte en binnelandtſche onheylen te ſaemen voegende, een al-

 gemeen

1597. gemeen verdragh geslooten hebben met de naebuerighe stadt, aen welke als bloeyende en in koophandel, en in heyligheit van reghtpleegingh, haere naebueren uyt vryen wille een groot gesagh oover die beyde, tot belooningh der bondtgenootschap, hebben opgedraeghen, gewoon sijnde hunne Staetsvergaederingh aldaer te beroepen. Dogh 't gheen in den beginne uyt eyghen believen geschiet is hadt in 't vervolgh door langh gebruyk, en verscheyde onderhandelinghen, kraght van reght gekreeghen: en voorwaer nu was 't de tijdt niet, om de banden van vriendtschap, op hoedaenighe voet die ook geveest waere, te slaeken. Den Spanjaert in der daet heeft wel van allen tijden een gedeelte sijner moogenheit gescheenen, de geschillen der onderdaenen, niets beslechtende, te voeden: maer 't geweldt der Bondtgenooten in teegendeel ruste op eendraght. Derhalven sijn 'er, om de geschillen by te legghen, reghters gestelt: eerst drie; en, als d'Ommelanders sigh in 't geweesene der selver beswaert vonden, neegen andere, welker besluyt door de vergaederingh der Algemeene Staeten bevestight wierdt. d'Uuytspraek was, *dat de Stadt en d'Ommelanden te saemen een heerlijkheit en landtschap maeken, en onafscheidelijk van den anderen by de gesaementlijke Staeten van Stadt en Lande souden geregeert worden; verhandelende saeken van grooten gewighte in een algemeene Vergaederinghe, de mindere door afgesondene: 't beleidt der schattinghen, hefgelden, gemeene middelen, en al 's Vorsten en der Geestelijken inkoomen en eygendommen gelaeten ten bestiere der selver: sy hadden met eenpaerigheit van stemmen te gaen, waer in de stadt het voorstemmen, en geen gesagh booven dien hebben soude. Echter was vastgestelt, dat de Landtreghters (Hooftmannen genoemt) door den Raedt der stadt, volghens 't oudt gebruyk, by die van Gelderlandt aengenoomen, en van 't huys van Oostenrijk gevolght, souden gekooren worden, d'oooverighe Raedtsheeren van 't selfde hof, door de Staeten.* Aengaende de koopmanschappen heeft men dusdaenigh een middelwegh beraemt, *dat geene waeren in d'Ommelanden gevallen, of gemaekt, souden uytgevoert worden, sonder die alvoorens binnen Gröninghen ter staepel te brenghen: nogh eenigh bier* (sijnde waeter met kooren gekookt, eenen gemeenen drank der Duytsche volken) *gedronken, behalven Gröningher, uytsluytende die beyde punten noghtans, 't gheen ten behoeve van 't huyshouden moght noodigh sijn: dogh belanghende alle andere uytlandtsche waeren, was hen vryheit toegeweesen:* en meer diergelijke punten, welke, schoon se heevigh oover en weeder betwist sijn, my niet lust, als te geringh voor ons ooghmerk, breeder op te haelen. Maer 't misverstant tusschen Hollandt en Zeelandt was des te swaerder, en van meerder gevolgh, om dat door de maght en rijkdommen dier beyde d'eendraght van 't geheele lichaem insonderheit gehandthaeft wordt. Hunnen twist was oover de belastingh, gestelt op de koopmanschappen, die nae uytheemsche volken, of nae den vyandt uytgevoert wierden. Hier van hadt yder Provintie den ontfangh, niet t'haeren besonderen gebruyke, maer ten dienste der gemeene bondtgenootschap, om daer door te vervallen de seelasten, die yder, den gemeenen nutte sulx vereysschende, voor sijn deel te draeghen hadt. Die van Zeelandt waeren nogh verder gegaen, hebbende de koopmanschappen, gevoert uyt Hollandt, door hunne eylanden, om nae andere gewesten te vaeren, gedwonghen, de helft van 't verlofgeldt aen hen te betaelen: 't welk, naerdien 't niet konde geweert worden, door een verdragh voor seekeren tijdt tusschen de twee volken was vastgestelt. Maer dat verdragh seyde den Hollander op, sigh beroepende op het plakkaet der Algemeene Staeten, houdende, dat waer de inlaedingh geschiede, aldaer

Die door reghters gestelt by de Staeten beslecht wordt.

Twist tusschen Hollandt en Zeelandt oover de verlofgelden.

daer ook het verlofgeldt ſoude betaelt worden. Boovendien wierden die van Zeelandt beſchuldight, dat ſe door 't verminderen der verlofgelden, en d'oovertreedinghen door de vingheren te ſien, de gemeene ſaeke t'hunnen bewinde maekten, en de koopmanſchappen en voordeelen van andere, door dat bedrogh, nae ſigh ſleepten, teegen de trouwe en de punten eener ſoo noodtſaekelijke bondtgenootſchap. Waer op als die van Zeelandt t'hunner onſchult inbraghten, dat die van Hollandt, om hunne begeerlijkheeden eenen dekmantel te geeven, ſigh van het bevel der Algemeene Staeten, als wel eer van den naem des Raedts of des Prinſen, dienden, met een geſchil meer andere gemenght wierden. Waer by die beyde niet ophielden teegen de lafhartigheit der andere ſijne groote dienſten in den oorlogh te ſtellen, en, ſoo men quam uyt het verbondt te ſcheyden, bedektelijk ſijne krachten op te geeven, waer meede ſe ſigh afgeſondert beſchermen of onderhouden ſouden, ſijnde die van Zeelandt ſoo verre in gramſchap uytgebarſten, dat ſe weygerden hunne ſchattinghen in de gemeene middelen in te brenghen. Nae dat ook de mindere volken dit verderfelijk voorbeeldt volghden, is men ten laetſten, nae veel haſpelens, ooverkoomen, dat, laetende die van Zeelandt eenighe beſondere voordeelen genieten, 't geſagh der Vergaederingh van d'Algemeene Staeten voor 't toekoomende ſoude ongekreukt blijven. De ſaeken dus ſtaende gaf men ondertuſſchen gehoor aen uytheemſche geſantſchappen, die en den vreede aenpreeſen, en den oorlogh beklaeghden, door aendrijven des Spanjaerts, niet ſoo ſeer op eenighe hoop van vreede, dan wel om den weygerenden den haet op den hals te ſchuyven. Met verwonderingh wierdt gehoort, hoewel ſijne reeden niet ſeer aengenaem was, Paulus Dyſalijn, afgeſonden van Sigiſmondt, Koningh van Polen, die met een ooverheevighe ſtemme in 't Latijn luyt uytvaerende, *nae dat hy wijtluftigh van de plicht der onderdaenen omtrent hunne Vorſten geſwetſt hadt, dien van Hollandt dreyghde eenen onvermijdelijken ondergangh door de maght des huys van Ooſtenrijk, ten waere ſy, in tijts hunne ſchult bekennende, om vergiffenis baeden, aenbiedende ſijnen Koningh tot bemiddelaer.* Maer daer beneevens *roemde hy ook in 't breede de goedertierenheit en trouwe van Philips*, en dat in teegenwoordigheit der ſoonen en ſchoonſoonen van Oranje en Egmondt: en *niet min wierden t'eenen dekmantel genoomen de Chriſtelijke Godtsdienſt, en 't geweldt des Turx, loerende van verre om ſigh van hunne tweedraghten te dienen, daer 't naeſtgegrenſde Polen, ſigh door eene vreede dier vreeſe ontſlaende, den gemeenen oorlogh was ontweeken. Den Staeten was ook niet onbekent de maeghſchappy, die Polen aen Spanjen verknochte, en, 't gheen hen nogh naeuwer verbondt, dat de Jeſuiten 't hof in hadden.* Hier op *wierdt met beleeftheit geantwoordt, belangende de reghtveerdigheit der ſaeke, en 't gevaer ſteekende in de vreede, dat ook de Spanjaert, door een onmeetelijke heersſught, met grooter heevigheit de waepenen teegen Chriſtenen, dan teegen den Turk, voerde, die Sigiſmondt, meer dan maeghſchappy van ſijnen huyſe, behoorden ter harten te gaen.* En als hy des onaengeſien met byſtere verwaentheit voortſloegh, *als geſint den handel af te breeken*, hebben, die met hem in geſprek waeren, *te kennen gegeeven*, dat, *indien men 't reght der volkeren quaeme te ſchenden, ſy ſoo wel de vruchtbaerheyt van Polen, als Polen hun geldt, ſouden konnen derven.* Van gelijken hadden ook de Keyſer, en de Duytſche Vorſten, neevens de aenſienelijkſte ſteeden plaetſe en vrygeley voor een heerlijk geſantſchap verſoght, 't welk de Staeten, houdende de pleghtighe koomſte eener ſoo hooghe achtbaerheit verdacht, ontſchuldighden. Waerom ſy andermael brieven geſonden

1597.

Wort by gelegt.

Verwaende en onaengenaeme reeden des Poolſchen geſants aen de Staeten.

Beleeft en te gelijk eedelmoedigh antwoordt der Staeten.

De Staeten ontſchuldighen ſigh met beleeftheit weeghē het geſantſchap, 't welk de Keyſer en andere Duytſche Vorſten ſenden wilden.

1597. den hebben, oovergebraght door Karel Nutzel, die hen wel scherpelijk afvraeghden, *of dat de eerbiedigheit tot de maeghschappy van Duytschlandt was, of dit was hunne dankbaerheit voor soo veele weldaeden, dat vrienden wierdt geweyghert, 't geen ook by alle volken, selfs vyanden, was toegelaeten? Dogh dat den gesanten soude gelast worden niet alleen van vreede te handelen, hoewel noghtans, indien sigh daer toe eenighe geleegenheit moght opdoen, sy sigh met alle vlijt en yver souden beneerstighen, om tot een trouwe en verseekerde te koomen; maer veele gewightighe saeken voor te draeghen, in welker handelingh niet min die van Hollandt selve, als Duytschlandt hunne welvaert te vinden hadden.* Dit duyde Nutzel op 't vernieuwen der oude verbonden. Ook voeghde men hier by dreygementen, *dat niemant straffeloos met de majesteyt des rijx den spot soude drijven.* Met ootmoedigheit vertoonden de Staeten op dit alles, *dat se uyt ontsigh en eerbiedigheit ten Duytschen rijke sigh hadden verplicht gevonden, hen de gedaene waerschouwingh alvoorens te laeten toekoomen, op dat se de moeyte van't senden eener gesantschap, die dogh vruchteloos sijn soude, spaeren moghten: dat van hunne saeken, en 't gheen hen oorbaer waere, geene andere beeter kennis hadden, dan sy selve.* Een weynigh laeter sijn ook gekoomen Arnold Witfeldt, kanselier, en Christiaen Barnkaw, weeghens den Koningh van Denemarken, die, naedemael hy, gelijk de meeste geloofden, tot het af senden der selver veel eer, om dat hy dien dienst niet hadt konnen weygheren, dan uyt sigh selven, was bewooghen geweest, heeft voorgedraeghen: *dat hy, volhardende in de vriendtschap sijnes vaeders met den huyse van Nassau en de ingeseetenen van Hollandt, en belijdenis doende van den opreghten en gesuyverden Godtsdienst, niet gesint was hen yets af te vorderen, 't gheen of deese of hen naedeeligh weesen moght; maer dat, naedien men ook in vreede den Godt des heemels suyverder en met meerder opreghtheit diende, en soo wel de behoudenis van den Staet, als de welvaert der besondere inwoonders, buyten de hacchelijkheit der oorloghe, met meerder seekerheit bestaen konden, hy sigh beloofde dat sijnen raedt en yver ten dien eynde hen niet onaengenaem sijn soude.* Op soo veele seffens gedaene aenmaeninghen tot vreede hebben de Staeten met veranderingh van woorden, uytkoomende op den selfden sin, schriftelijk geantwoordt: dogh met meerder naeukeurigheit aen Denemarken, dan aen d'andere. De reedenen nu meermaelen verhaelt sal ik ten kortsten ooverloopen, op dat niet de walgingh, die sy in het selfde soo vaeken te hooren en te segghen gekreeghen hebben van gelijken den leeser ooverkoome. Sy betooghden, *dat se aen de bondtgenootschap met Vrankrijk en Engelandt, ten anderen aen de hooghste diensten van Maurits verplicht sijnde, voor hen in't besonder voorwaerden van vreede nogh voordraeghen, nogh aenneemen konden. 't Welk gelijk sy 't onbillik, soo ook daerbeneevens schaedelijk oordeelden, door dien een onderhandelingh van vreede, hoewel sonder vrught, alle menschen in 't oorloghen doet verflaeuwen, in vryheit en bondtgenootschap van steeden ook tweedraght maekt. Te gelijk wierden ontdekt de brieven, geschreeven by Gulielmo de Sant Clement, Spaensch gesant by den Keyser, welke soodaenigh eene hoop deeden blijken, en dat men door het aenbieden van vreede hadt gesoght de Hollanders by den Duytschen haetelijk te maeken. Daer by wierden gevoeght de voorbeelden der onderhandelinghen van Breedaa, Ghendt en Keulen, die ten geenen anderen eynde gedient hadden, dan om 's vyandts laeghen teegen Brabandt en Vlaendre te doen gelukken. Naer welke dinghen sy geheel geen uytkoomst der oorloghe van de trouwe des Spanjaerts, maer eerst van den onsterffelijken*

De Gesanten des Koninghs van Denemarken handelen ook van vreede by den Staeten.

Sy geeven Denemarken naeukeurigh reeden van 't verworpen der vreede.

lijken Godt, die't beleidt der waepenen in sijne handt heeft, en daer nae, of 't soo geviel, uyt d'oovereenstemmingh der Nederlanden, konden verwaghten. En ook yetwes voor de reghtveerdigheit hunner saeke: met hoe groot eene teegenheit, en door wat noodtdwangh gedronghen, sy gekoomen waeren tot die dinghen, welke hen niet toelieten sigh op eenighe vreedehandelingh te vertrouwen. Dan nogh was 'er den naeburighen Vorsten aengeleeghen, dat de Koningh van Spanjen, ontlast van dien swaeren oorlogh, niet door d'oovergaeve van soo geweldighe maght versterkt wierde; waer toe hy gekoomen sijnde immer hondertduysent mannen soude konnen in waepenen hebben, om nu den eenen, dan den anderen, op 't lijf te vallen. Dat de Spanjaerts voor een vaste stokreeghel t'elkens in de mondt hadden, ketters moest men met het bloedt der ketteren dempen: en onder die benaemingh, naer het oordeel en van hen en van de Paus, niet meer de belijders des Gereformeerden Godtsdiensts, als die 't geloof van Augsburgh volghden, wierden begreepen. En naerdien de benaemingh van Republijk nu niet min gehaet is, als eertijts, toen het Roomsche volk in haere volle moogenheit bloeide, den koninghlijken tijtel was, en men noghtans met die volken te doen hadt, die eene opperheerschappy naest aen de vryheit koomende beminnen; eene naementlijk, die niet soo seer door 't lot der geboorte, als door verkiesinghe, wordt verkreeghen, 't welk de Poolen oopentlijker onderhouden, en waer van de Duytschen en Deenen alleen de gedaente draeghen, spraeken se van hunne regeeringhe op de selfde wijse: *De Nederlanders,* seggen se, *sijn nimmer dienstbaer geweest, maer 't Vorstendom den wetten. De sorghe en 't handthaeven der wetten is door onse voorouders den geenen toebetrouwt, dien hunne deught aensienelijk maekte. De gemoederen door reghtveerdigheit in 't regeeren ingenoomen sijnde, hebben de heerschappy van ouders op kinderen oovergebraght, dan nogh toen selfs is hunne moogenheit niet onbepaelt geweest, maer gebleeven binnen seekere verbonden; waerom men ook sigh van den Koninghlijken naem onthouden heeft. Vorsten en volk sijn by hunne trouwe gebleeven, tot dat Philips, niet alleen met reght en reghtbanken om verre te worpen, met schattinghen buyten bewilligingh af te vorderen, 't gheen hy beswooren hadt verbrooken; maer, teegen alle Goddelijke en menschelijke wetten, 't heyligh reght der gesantschappen versmaet, sigh selven met het bloedt van ontelbaere moorden der onnoosselen besoedelt heeft. 't Gheen de natuer alle gedierten ingestort heeft, hun eyghen leeven te beschermen, dat hebben wy gedaen; en voorwaer niet met een losse en verwarde ongebondenheit, maer onder 't beleidt des Prinsen van Oranje. Hierentusschen hebben wy langhen tijdt gesmeekt, en Koninghen aengesoght, om 't gemoet van Philips te versaghten. Maer ten laetsten, nae dat onder schijn van vreede tweedraght en wraek hebben verhoolen geleeghen, hebben wy, volghende 't gheen volken, en ook selfs die onder Koninghen leeven, niet ongemeen is, hem, wiens daeden streeden teegen al het geene waer aen een Vorst verplicht is, by oopenbaeren plakkaete, en om reedenen alle de weerelt gemeen gemaekt, afgeswooren. En vervolghens sijn 'er eenighe te raede geworden 's Koninghs van Vrankrijx broeder 't hoogh bewint der saeken op te draeghen, andere Oranje te verkiesen, onder wiens regeeringhe wy gebleeven sijn, tot dat hy door het schelmstuk der Spanjaerden uyt de weerelt weghgerukt is; en nae hem hebben wy tot naesaet in de regeeringh verkooren Maurits, die nu, ondersteunt door een heerlijk verbondt met Koninghen, de landtpaelen door de waepenen uytbreidt.* Van dit alles heb ik ten dien eynde verhael gedaen, om dat den dienst der

1597.

1597. der teegenwoordighe ſacken ſcheen te vereyſſchen, dat den ſtaet, waer in ſe ſigh als toen bevonden, onder verre geleegene volken bekent wierde. En die van Hollandt, niet vernoeght met den vreede af te wijſen, deeden ook ſelfs hun beſt, om andere tot het aenneemen der waepenen te beweeghen, met den Spanjaerts hunne graetigheit tot anderer rijken, en hunne maght om te beſchaedighen te laſt te legghen, belaſtinghen voor langh veroudert, en die groote rijken nimmer ontgaen konnen. Om echter die te doen gelooven, wierdt, booven 't blijckbaer voorbeelt van Vrankrijk en Engelandt, voortgebraght den eyſch van Albertus teegen veele ſteeden in Duytſchlandt: en wat van den Godtsdienſt was te hoopen, ſtrekte ten bewijſe 't onlanghs voorgevallene in Brabandt. Anna van den Hove, eene dienſtmaeght, was, neevens Ramparts doghters, twee geſuſters welke ſy diende, verdacht van ſtrijdigh gevoelen met de Pauſſelijke inſettinghen, en in de gevanghenis geworpen. En als die, verwonnen of door dreygementen, of door vrienden gebeeden, en bekooringhen des leevens, waer door ook mannelijke gemoederen beſwijken, met hunne onweetenheit te belijden, vergiffenis verdient hadden, is deeſe alleen onverſettelijk gebleeven: betuygende daerentuſſchen met ſeedighe woorden, *dat ſe was een vrouwe, die, en door haere kunne, en door haeren ſtaet van leeven, buyten alle gewoel geſtelt ſijnde, ſoo ſe vaſtelijk geloofde, een reghtſinnigh gevoelen hadt; ſoo niet, en men haer oordeelde te dwaelen, 't billijk waere haer ſulx te vergeeven: maer ſoo yemandt teeghen ſijn geweeten, door vreeſe oovérweldight, hoewel de waerheit ſpreekende, darde lieghen, die miſdaet niet voor menſchen, maer voor Gode ſtrafbaer was.* Die van den Raede verſoekende 't gevoelen van Albertus of ſy vonniſſen ſouden, gaf hy, ſoo men verhaelt, tot antwoordt, *ſy de plakkaeten hadden in 't werk te ſtellen.* Met meerder reeden magh ſigh yemandt verwonderen, dat men in ſoo bittere en in d'ooghen der aenſchouwers ſelfs ſoo verwoede ſtraffe, behaeghen geſchept heeft. Sy is tot Bruſſel leevendigh onder d'aerde bedolven; 't is geloofelijk, dat de beleyders dier wreetheit berouw verwaght hebben. Dogh ſy nu in den kuyl afdaelende, geſtelt tuſſchen de doodt en 't noopen der Prieſteren tot aengeboode vergiffenis, heeft 't ooverſchuppen van aerde onverſchrikt, en alleen in gebeeden tot Godt, ontfanghen. Deeſe ſtantvaſtigheit eener vrouwe is met groot meededooghen der Nederlanders geroemt geworden; maekende de nieuwigheit der ſaeke de faem te berughter, daer eertijts 't ombrenghen van veele duyſenden, ſlechts eens gehoort ſijnde, vergeeten wierdt. En naederhandt is 't Albertus genoegh geweeſt diergelijk eene ſoort van miſdaeden door dreygementen, of, wen hy geperſt wierde, door geheymer ſtraffen, in te toomen. Dan ondertuſſchen dienden de Hollanders ſigh van de haetelijkheit dier ſaeke, met alle menſchen, wien de Godtsdienſt ernſt was, tot voorkoomingh dier wraeke aen te ſetten. Van gelijken hebben ſe den Koninghen bedankt voor hunne ſorghe, genoomen in 't bevorderen van de ruſte der Nederlanders, en yder van hen gebeeden den welſtant hunner ſaeken te willen gunſtelijk in acht neemen. De geſanten ſijn geherberght en onthaelt op koſten van den Staet, en op hun afſcheit begiftight. In de brieven aen de Duytſchen *hebben ſe ſigh van 't partyloopen in de naebuerighe landen ontſchuldight, met vergelijkingh der vyanden, en den noodtdwangh des oorloghs, om 't welk te weeren 't eenigh middel waere, den Spanjaerts ſoo verre doenlijk te verdryven: oover welker baldaedigheit in 't beweldighen der plaetſen op den Duytſchen boodem ſy klaeghende meermaels gehoort, maer nimmer geholpen waeren. Waer door ſe, ook aengaende deeſe ſaeke, ſigh genootſaekt vonden alle hunne*

Anna van den Hove, verdacht van gevoelē ſtrijdigh met den Roomſchen Godtsdienſt, wordt tot Bruſſel leevendigh in d'aerde gedolven.

De vereenighde Staeten ontſchuldighen 't partyloopen op den Duytſchen boodem.

hunne hoop in hunne waepenen te ſtellen, die noghtans in 't toekoomende geene onſijdighe volken ſouden beſchaedighen. Dat ſe dienthalven ook de maendtgelden der krijgsknegh ten nogh onlanghs verhooght hadden, om hen door des te naeuwer krijgstught in toom te houden. De Deenen hadden in 't beſonder verſoght, *door den oorlogh, die buyten hen was, niet beſwaert te worden, nogh verſteeken van den handel met de Spanjaerts.* 't Welk de Koninghinne van Engelandt, ſoo wel den Koningh van Denemarken, als dien van Polen, ſijnde de ſelfde geſanten, die in Hollandt geweeſt waeren, aen haer geſonden, geweyghert hadt: en als deeſe, *verheffende de natuer, bybraghten, dat die en de ſee en het reght om oover en weeder te handelen allen volken heeft willen oopen ſtellen,* hadt ſy geantwoordt, *dat 'er niets ſoo ſeer met de natuer en 't reght der volken oover een quam, als 't gevaer van ſigh te weeren; waerom de wijſe nimmer gedooghen ſal, dat hy, wien hy weet ſijnen ondergangh te ſoeken, door eenighen byſtant worde geholpen.* Des ſy niet alleen waepenen, maer ook allen anderen toevoer verboodt: gemerkt ſy ſtaende hieldt, *dat, door een vaſtgeſtelde gewoonte van oorlooghen, het vryſtaet ſijnen vyandt ſelfs door hongher te beklemmen, om hem tot het aenneemen van vreede te verplichten.* 't Selfde verdaedighde ſe met het verbondt der oude Engelſche met de Hanſeſteeden, en de voorbeelden van andere prinſen, ſpottende met Paulus Dyjalin, die, door ſijne verwaende manier van handelen, veel eer een krijgsboode geleek, dan een geſant: ook ſpaerde ſe Sigiſmondt niet; als eenen naementlijk, die, om ſijne jonkheit, en om dat hy door verkieſingh tot de kroon gekoomen was, der koninghen wijſe van doen onkundigh was. *Dat voorwaer ſijn vaeder en grootvaeder, toen ſe teegen den Muſkoviter oorloghden, wel anders met de Engelſchen gehandelt hadden. Dit was quanſuys den ſchoonen dank, dien men haer bewijſen quam, voor dat ſe, door bemiddelingh haerer geſanten, en Sweeden van den Muſkovitiſchen oorlogh, en Polen van den Turxen hadt bevrijdt.* Dogh die van Hollandt, 't niet reedelijk oordeelende anderen hardere wetten dan hen ſelven voor te ſchrijven, hebben, ſonder ſigh daer teegen te verſetten, alle andere volken, onder gelijk reght met de inwoonders der Vereenighde Landen, hunnen handel nae het Weſten, en 's vyandts kuſten, onbekommert laeten drijven. Dit jaer ſijn 'er verſcheyde uytruſtinghen en toghten ter ſee gedaen, van welker beleidt men in 't begin ſigh groote ſaeken beloofde, die echter, mits ſoo veele onſeekerheeden, in hunne hoop verydelt ſijn. d'Engelſche, verlekkert op de voorſpoedt in hunnen toght nae Kadix, vlamden op 't ooverrompelen van 's vyandts nieuwe ſcheepsreedingh ſelfs binnen ſijne haevenen, op 't bemaghtighen der eylanden Azores, op 't weghneemen van rijkgelaede ſcheepen, en 't verooveren der gener die uyt de wijtgeleegene Indien weederkeerden. Hier toe heeft de Koninghin verveerdight ſeſtien haerer kloekſte ſcheepen, geweldigh gewaepent, waer onder twee voor Kadix genoomen, en de Hollanders twintigh der hunne, onder 't beleidt van Warmondt daer neevens gevoeght. Daer by waeren omtrent ſeſtigh andere van minder groote, om oorloghs behoeften en krijgsvolk te voeren. Want ſy hadden te gelijk geſchut om ſteeden te beſtormen, en ſesduyſent ſoldaeten, om die te doen landen, met ſigh genoomen; onaengeſien de tijdingh, dat op de ſeekuſten van Spanjen ook voetvolk gereet gehouden wierdt. 't Opperbewint oover die vloot en 't krijgsvolk was den Graeve van Eſſex opgedraeghen, om d'onheylen, onlanghs gereeſen uyt de tweedraght der Opperhoofden, te verhoeden. Deeſe in Hoymaendt uytgeloopen ſijnde, hadden in 't eerſt een beſaedighde ſee,

1597.

Eliſabeth weyghert de Geſanten der Koninghen van Polen en Denemarken den handel met de Spanjaerts.

Dien de Hollanders toeſtaen.

Ongelukkighe uytkoomſt van Eſſex ſeetoght.

1597. en een ſachte koelte uyt den Noorden hieldt de ſeylen ſoetjens draeghende: de wint korts daer aen geweldigh opgeſteeken, en wanneer de vloot in ruyme ſee was, op de hooghte van Gallicien, de windt en den Ocean naer 't Suyden gekeert ſijnde, vermenght met vreeſſelijke ſtorm, verſtroyde te gelijk de ſcheepen en den raedt der hoofden. Eenighe, hebbende de lightſte ſcheepen, ſijn tot in 't geſight van Spanjen opgelaveert; de meeſte, verdrietigh oover d'ongemakken en de gevaeren der ſee, lieten't, om des te ſpoedigher in 't vaederlandt te keeren, voor de windt afloopen. Maer Eſſex, onaengeſien de maſten van ſijn ſchip gebrooken, de gebinten van een geweeken waeren, ſoo dat het inſtortendt waeter ter naeuwer noot was uyt te pompen, wilde ſijn reys vervolghen, en 't teegen de windt in ſetten: dan en 't uytſight wierdt hen benoomen door donkere wolken, en 't gehoor door 't ſchreeuwen der verbaeſde, door 't teegeneen druyſſen der baeren, en het donderendt gekraek des heemels: behalven dat de teegenwoordighe vreeſe 't ſcheepsvolk hunnen plight en 't geſagh voor hunne hoofden hadt doen vergeeten. Dus door 't eenpaerigh gevoelen der gener die hy by ſigh hadt ooverreedt ſijnde, heeft hy de meeſte ſcheepen, die door lekken pas vlooten konden, ſoo dat 'er 't waeter naeulijx door ooverſwaeren arbeidt was uyt te pompen, noghtans alle, den tienden dagh nae ſijn uytloopen, behouden in Engelandt gebraght. Alwaer, terwijl hy d'ooverighe ſcheepen ſijner vloote verwaghte, en door teegenwindt in de haeven gehouden wierdt, gebrek aen leeftoght, en ooverval van ſiekten hem genootſaeken de vrachtſcheepen en 't krijgsvolk af te danken, behoudende maer een regement oude en geoeffende ſoldaeten, 't welk Veer, met bewilligingh der Hollanders, hadt met ſigh genoomen. Met de troepen ſijn ook d'aenſlaeghen geweldigh ingekrompen, en laetende de hoop van oorloghen te lande vaeren, is men te raede geworden, de vloot uyt Indien koomende omtrent de eylanden Azores t'onderſcheppen. Maer d'Engelſche ſcheepen anderwerf door nieuwe ſtormen beſchaedight of verſtroyt ſijnde, is Eſſex, nae dat hy langh op ſee geſworven en eenighe eylanden in 't voorbyvaeren geplundert hadt, korts daer aen, door miſſlagh der lootsluyden, afgedwaelt, terwijl Rawleygh, weynigh geſtelt om naer bevel te luyſteren, een andere ſtreek ſette. Hierentuſſchen koomt de Spaenſche vloot, gelaeden met koſtelijke rijkdommen, in de haeven van Angra, achter 't eylandt Tercera, 't maghtighſte der Azores, wordende d'Engelſche door teegenwinden en vooroooverhanghende rotſen belemmert. Drie ſcheepen echter, afgedwaelt van d'andere, ſijn geſtrant of veroovert: waer uyt een oeuvele tweedraght is gereeſen, beſchuldighende de Hollanders Rawleygh, Ammirael van een Engelſch eſquadre, dat hy hen een genoomen ſchip, terwijl ſe een ander vervolghen, hadt ontweldight. Op de ſelfde reys ſijn eenighe geringhe ongeveſte ſteedtjens door d'Engelſchen in brandt geſteeken, gelijk ook een Caracke uyt Indien koomende van de haere, om niet in 's vyandts handen te vallen. De hoofden dus van hun ooghmerk verſteeken, en de Winter, onbequaem om ſee te bouwen, op handen ſijnde, wierden, nae hunne weederkoomſt in Engelandt, van eenighe, hen niet al te gunſtigh, uytgelacchen; en den nayver, die nu voor langh onder hen gebroeyt hadt, tot vyandtſchap uytbarſtende, hebben ſe de rampſaelighe uytkoomſt dier vaert verſchoont met voor te wenden het omſightigh beleidt hunner raedtſlaeghen, en met den yver en den arbeidt tot het uytvoeren der ſelver aengewendt. Dat nogh den wijſen de toevallen der fortuyn in ſijne handt heeft, nogh ſulx van een reedelijk menſch gevordert wordt. Swaerder was het geval van Padilia, die, met gelijken laſt, als

als eenighen tijdt te vooren, uyt Spanjen, tot afbreuk van Engelandt, gesonden, met hondert en acht scheepen, bemant met achtduysent soldaeten, sijne reyse vry verre gevordert hadt, wanneer, door vreesselijk stormen uyt den Noorden, drie Galeoenen, ses andere scheepen, en meenighte van menschen en geldt in see verswolghen sijn. Padilia weeder t'huys gekoomen, wordt, schuldigh aen onvoorsightigheit, of om dat hem het geluk nu meermaels teegen geloopen hadt, van sijn Ammiraelschap afgeset, en in sijn plaets gekooren Don Diego Brocaro. Deese Soomer sijn vier Hollandtsche scheepen, die de derde Lente voor deese waeren uytgevaeren, d'eerste van allen uyt Indien weeder in 't Vaederlandt gekoomen. En niet grooter is geweest de blijdtschap, dan de verwonderingh der ingeseetenen, wanneer se hoorden, hoe de volken van't eylandt Madagaskar op de keer van Afrika nae 't Oosten, de schaemelheit besneeden en bewimpelt hebbende, voorts met het lichaem naekt loopen: op wat wijse deese Godt kenden, en niet en kenden: hoe groot een vermooghen de quaede geesten aldaer hadden: en wijders, dat se elkander niet door naemen, en ook niet de tijden, onderscheyden; hoe se onser seeden soo onkundigh waeren, dat se teegen eenen tinneleepel eenen os verruylden. Daerenbooven verhaelden se hoe gevaerlijk de muytery van 't scheepsvolk in 't midden van soo veele gevaeren geweest was: dan ook den trouweloosen aerdt der woestelinghen, dien de Portugijsen doorgaens, en insonderheit op Iava, omgekoft hadden, om, onder schijn van vreede, moort en plunderingh te verberghen: waer uyt slaeghen en tijt verlies reesen. Maer dat selfs de Hollanders eenighermaeten schult hadden: want dat door ouders of vrienden derwaerts gesonden waeren, die, om hunne schulden of quaede seeden uyt het vaederlandt verjaeght, met hunne gebreeken vergeselschapt quaemen. En de domheit van eenighe is soo groot geweest, dat se, onder die arghwaenende volken, de diepte der haeve van Bantam, by helderen daeghe, peylden. Dat Java een eylandt is, ten naesten by als Engelandt, en niet, als sommighe gelooven, een gedeelte van 't vaste landt van 't Zuyden, is door 't rondtom vaeren gebleeken. 't Heeft veele Koninghen: eenighe aenbidden, nae de wijse hunner voorouderen, afgooden; andere hebben, niet seer langh geleeden, den Godtsdienst der Mahometanen aengenoomen. Ook hadden se besoght het eylandt Sumatra, Groot Java, en 't kleyne eylandt Bali: en in 't weederkeeren een ander, genaemt 't eylandt Sant Helena, vruchtbaer in veele dinghen, dogh van geene menschen bebouwt. Seedert dien tijdt hebben de Hollanders begonnen peper en andere specerijen, die onder eenen warmen heemel vallen, te haelen; welken handel de Venetianen in voortijden oover Egypten gedreeven hebbende, de Portugijsen, vinders van dien Ocean, door langhe vaert en gifte des Paus omtrent hondert jaeren alleen genooten hadden. Deese eerste vaert heeft, nae meenighvuldighe swaerigheeden, echter buyten schaede, hoop van winst voor 't toekoomende gegeeven: en veelen niet alleen in Hollandt en Zeelandt, maer ook ballinghen uyt Brabandt, derwaerts genoodight, om de selfde met grooter getal van scheepen t'onderneemen. 't Belegh van Amiens wierdt seedert de Lente nu eenighe maenden sleepende gehouden, terwijl de Koningh, hoewel al met een aensienelijk heyr van veertienduysent, spaersaem oover 't bloedt der sijne, en niet graetigh nae dat van andere, sijn leegher beschanst teegen geweldt van binnen en buyten: en eerst toeleght op een saemensweeringh der burgheren, en, nae dat deese was ontdekt, op 't vullen der graften, op 't ondergraeven van de wal, bedrijven van weynigh bloedts, maer langhen duer, en waer in de beleege-

1597.

Swaerder rampspoedt Padilia anderwerf bejeeghent.

Die van sijn Ammiraelschap afgeset wordt.

Eerste weederkoomst der Hollandtsche scheepen uyt Indien.

Der selver verhael van die volken.

De Hollanders haelen peper, en andere specerijen uyt Indien, sijnde eertijts geweest den handel der Venetianen en Portugijsen.

1597. raers niet al te wel geoeffent waeren: ook gebrak het den beleegerden nogh aen dapperheit, nogh aen krijgsliſten, om, op hoop van ontſet, tijdt te winnen; drieduyſent verdachte burghers ſijn 'er uytgeſet: waer teegen eenighe ruytery, terwijl de vyandt ſigh verſaemelt, binnen geraekt ſijnde, de beſettingh verſterkte. En hoewel hen de peſt drukte, geſchieden 'er veeltijts uytvallen en ſlaeghen buyten de wallen, met wiſſelbaere kans, die uytſteekende hoofden ten weeder ſijden, en onder die den beleider des aenſlaghs Portocarrera, heeft wegh genoomen: en de ſteedelinghen hadden de ſtroom opgeſtopt, en dien ruggewaerts nae den vyandt doen ooverloopen. Maer de geſondene, om door onbewaekte plaetſen in de ſtadt te koomen, en met hun getal de beſettingh te verſterken, meermaels te rugh gedreeven ſijnde, is den Aertshartogh ſelve, met ſijne oude en nieuwe troepen, als ook met de leenheeren en benden van Ordonnantie, die hy volghens 't oudt gebruyk hadt opontbooden, en geſchikt in vaendelen en kornetten, met meerder geſchal als hoop, omtrent den Herfſt, daer op aengekoomen. In den eerſten aenſien bleek het, dat door 's Koninghs beſchanſſinghen heen te breeken onmoogelijk was; en de vyandt, nu omſightigher dan naer gewoonte, d'onſeekerheeden van een veldtſlagh niet ſoude waeghen. Daer vielen eenighe geringhe ſchermutſelinghen tuſſchen kleyne partyen: en Pikardijen, nu verwoeſt door den oorlogh, hadt gebrek aen leevensmiddelen, en daer op ook ſiekten onder den man gebraght. Deeſe reedenen hebben den Aertshartogh genootſaekt te vertrekken, ſijnde hy ſelve aen 't quijnen van verdriet oover 't verlies der ſteede, welke, nae 't verloop van acht daeghen beſtants, ſigh, volghens verdragh, indien 'er onderwijlen geen ſterker hulp dan duyſent mannen binnen geraekten, aen Henrik oovergeeft; en dees, waer door hem 't vervolghen ſijner ſeeghe ontglipte, wordt, uyt vrees voor de Winter, door noodtdrufts behoefte, van 't belegh van Dourlans afgetrokken. Korts daer aen ſendt Albertus, ter beede der Vlaeminghen, een gedeelte ſijner ſchaeren, om d'uytganghen van Ooſtende met ſchanſſen te beſluyten, aengeſien hy, hebbende de werken der plaetſe, ſoo van de ſeekant als de landt ſijde, laeten beſpieden, en bewuſt ſijner teegenwoordighe ſwakheit, 't belegh ſelve als nogh niet darde onderneemen. Daerentuſſchen echter wierden ingetoomt de plunderinghen van Eduardt Norrits, ſteêvooght der ſteede, die ſtraffeloos 't geheele landt door ſtroopte, en ſigh den vyandt ontſaggelijker gemaekt hadt, nae dat hy onlanghs Alvarus Agilare, ſteêvooght van Duinkerke, neevens anderen buyt, gevanghen hadt weghgevoert. 't Heeft my goedtgedacht den draedt deeſer ſaeken tot op 't eynde des jaers t'achtervolghen, om 't gheen by de Hollanders ondertuſſchen is verricht, als dinghen aen deeſe niet geſchaekelt, in 't beſonder te verhaelen. Sy hadden tot diep in de Soomer ſtil geſeeten, terwijl Vrankrijk 't geldt, Engelandt 't krijgsvolk ophieldt, afwaghtende veranderingh van ſaeken, of muytery der vyanden. De troepen van Albertus tot het ontſet van Amiens opontbooden ſijnde, heeft men geraeden gevonden die geleegenheit ter verrightingh waer te neemen: maer de belanghen der Provintien, in wat geweſt men den oorlogh voeren ſoude, van den anderen verſchillende, wordt de keure gelaeten aen Prins Maurits, Graef Willem en den Raede van Staete. Hen heeft goedtgedacht den vyandt die beſettinghen te doen ruymen, welke de Spanjaert nogh maer weynighe in de geweſten van Oovervſſel, onder beſchermingh van Frederik van den Berghe, ooverigh hadt; om, den oorlogh binnen den Rhijn getrokken ſijnde, de landen aen d'oover ſijde geleeghen van 's vyandts brandtſchattinghen te bevrijden. Om

Portocarrera, verdaedighende Amiens, wordt doorſchooten.

Den Aertshartogh trekt te vergeefs tot het ontſet van Amiens;

Dat ſigh aen Henrik oovergeeft.

Albertus beſluyt de uytganghen van Ooſtende.

De Vereenighde Staeten trekken te velde, om de Spanjaerts uyt de beſettinghen van Oover-yſſel te verdrijven.

Om deeſen aenſlagh met meerder ſeekerheit te doen gelukken, wierdt men te raede (aengeſien men geen gelijke troepen teegen de ſijne binnen 's landts hadt, en het ook te duchten ſtont, dat de Spanjaert, van beraet veranderende, moght te rugh trekken) hem, die ſoude willen volghen, den wegh af te ſnijden, ſigh verſeekerende van de plaetſen, daer hy konde oover den Rhijn ſetten. Dit, gelijk het t'eenen uytſteekenden luyſter hunner achtbaerheit ſtrekte, diende met eenen tot verſeekeringh der grensplaetſen, en om den toevoer nae Duytſchlandt, die door den vyandt, tot geen geringhe ſchaede voor de koopmanſchap, geſlooten was, vryen gangh te geeven; dewijl de goederen oover ſee ontfanghen langhs de ſtroomen te vervoeren, en weer andere in te brenghen, ondoenlijk viel. Eerſt te deeſer tijdt wordt Henrik Frederijk, hebbende nu veertien jaeren, en 't voorighe ſijner jeught tot dien dagh te Leyden doorgebraght in d'oeffeningh van taelen en weetenſchappen, van daer genoomen, om de beginſelen der krijsgkunde in te neemen. De Prins en d'ooverighe krijgshoofden vergeſelſchapt met deeſen en meer andere van ſijnen huyſe, nae heymelijk geraedtpleeght te hebben, op dat de vyandt niet ſoude konnen naevorſſen, voor wat plaets hy voornaementlijk ſorgh te draeghen hadt, neemen hunnen wegh nae 's Graevenweert. Seevenduyſent voetknechten en twaelf hondert peerden, in aller yl derwaerts gerukt, ſijn met ponten oover den Rhijn, en van daer met een ſcheepsbrugh oover de Wael geſet, meedevoerende de waeghenen en het leeghertuygh. Maer de ſcheepen, waer in veertigh halve kartouwen en alle andere oorloghs behoeften, gereekent nae deeſe meenighte, quaemen met een voorwindt de ſtroomen opſeylen. 't Leegher trekt langhs den oever, die eertijts den Françoiſchen, of ook den Roomſchen, genoemt wierdt: in 't voorby trekken wierdt Alpen, een kleyne ſtadt met haer kaſteel, ſoo haeſt de beſettingh 't heyr en de ſtukken (want de veldtſtukken is men gewoon op wegh meê te voeren) in 't geſight kreeghen, ſonder uytſtel oovergegeeven: en den ſelfden avondt de ruytery geſonden, om Rhijnberk te berennen. Men vindt 'er van gevoelen, dat die plaets in voortijden Tiberiacum is genoemt geweeſt, en daer van nogh 't oooverblijfſel, door taelvallighe verkortingh, in haeren heedensdaeghſen naem draeght. Dit is een kleyn ſteedtjen, maer rijk door tollen, om dat het op dien oever, te vooren gemelt, aen den Rhijn leght; booven Santen, 't welk men gelooft te ſijn het oude Vetera, eertijts ſeer vermaert door 't belegh der Roomſche Legioenen en den oorlogh der Batavieren. Maer in de boght heeft het Weeſel in 't geſight; ſijnde van achteren geſlooten door de grenſen van Gelderlandt, en van beyde de ſijden door de landen van Kleef en Gulik. Het behoort onder 't gebiedt des Biſſchops van Keulen; dogh Parma hadt het voor deeſen, onder ſchijn van den Truxiſchen oorlogh, daer in veel haſpelens is geweeſt, bemaghtight: ſeedert dien tijdt is het, behalven haere natuerlijke ſterkte, en oude werken, geveſt door menſchen handen, met een beſettingh van ten minſten duyſent mannen, Nederlanders en Hooghduytſchen, bewaert geweeſt. Aen 't booven eynde der ſtroom is eenen weert, groot in ſijnen omtrek drieduyſent ſchreeden, aen de ſtadt vaſt, ſijnde alleen daer van afgeſcheyden door de rivier, die deeſen kleynen weert omvanght. Op deeſen heeft de Prins ſoo veel volx geleght als noodigh was, en een brugh oover de ſtroom, om ſigh van allen toevoer en voeragie te verſeekeren. Daer nae, hoewel 't reegenachtigh weeder was, ſlaet hy ſijn leegher, voornaementlijk op twee plaetſen: maer op dat 'er geen oopeningh gelaeten wierde, belaſte men de ſcheydinghen met een doorgaende loopſchanſſe en een graft van beyde

1597.

Henrik Frederijk vergeſelſchapt Maurits.

Die Alpen ingenoomen hebbende, Rhijnberk beleegeren.

1597. de de kanten der ſtroome, aen een te hechten. Dus is de ſtadt beſlooten, om dat de ſcheepen den Rhijn beſet hadden: dogh de ſterkten, geleeghen hier en daer op de weeghen, en rivieren van minder naeme, wierden door ſoldaeten uyt het leegher by waghtbeurten beſet gehouden. Al 't welk dier wijſe beſtelt ſijnde, vingh men aen eenen tweeden arbeidt, en 'tmaeken van loopgraeven, om veyligh de ſtadt te naederen: ſonder dat de beleegerde de ſtoutheit hadden van 's vyandts werken door uytvallen te vernielen; alleenlijk weerden ſe ſigh met ſchieten van verre; want, hoewel ſe niets gebrek hadden, was 'er geen dingh in ſoo grooten oovervloet, als geſchut: werdende in de ſtadt gevonden omtrent taghtigh ſtukken: met deeſe hadden ſe hunne ſterkten, met deeſe de hooghten in de ſtadt beplant; dienende ſigh inſonderheit tot diergelijke ſchaede van den grooten tooren, die booven 't Raedthuys uytſteekende, de plaetſen naeſt aen de ſtroom allermeeſt beſchaedighde. Uyt deeſen veele ter needer geſchooten ſijnde, ontſtont 'er in 't leegher ontferminghe, vreeſe en gramſchap: naedemael ook Luidewijk van Naſſau met een koeghel in ſijn dije getroffen wierdt, en 's Prinſen gevaer gemerkt uyt eenen, die juyſt door ſijne tente vloogh. De beleegeraers plantten hun geſchut daer teegen, en maekten den tooren weereloos, darrende niemandt aldaer langher ſtant houden. Maer flaeuwelijk hadt men tot nogh toe en met pooſen gegaen, dogh nae dat men hadt begonnen en de graft te vullen, en, onaengeſien quaedt weeder, onder geduerighen reeghen, een galerye verre nae 't raveleyn oover te brenghen, heeft men met ſchieten van de weert voornoemt op de Rhijnpoort, dogh op d'andere ſijde van het plat der ſteede, onophoudelijk voortgevaeren. Daer op wierden 'er geſonden om den beleegerden de ſtadt op te eyſſchen, als ſijnde nu blijkelijk, dat men geen ydele dreygementen deede, dewijl men alles wat naeſt aen 't ſtormen was in 't werk ſtelde. Hunne beede om ſtilſtant wierdt afgeſlaeghen; en dien dagh tweeduyſent ſcheuten achter den anderen gedaen. En hierentuſſchen hadt Willem van Naſſau de halve maen op de ſtroom bemaghtight, ſijnde de verdaedighers door geweldt van ſchieten daer uyt gedreeven. Een ſcherpe opeyſſingh heeft den beleegerden den moedt doen ſakken, wanneer men hen verklaerde, dat ſe 't uyterſte te waghten hadden, en, wen ſe verder weer booden, geen genaede. Dus wordt Rhijnberk den tienden dagh oovergegeeven, en den beſettelinghen vergunt yder met het ſijne uyt te trekken. De gemeene ſtukken der vyanden en de ſcheepen vielen, gelijk altoos, den ooverwinnaer in handen. Men vindt 'er, die hen van al te voorbaerighe vreeſe beſchuldighen, inſonderheit naerdien Graef Herman van den Bergh, landtvooght van Gelderlandt, 'thunner ontſet, in aentoght was, 't ſy de ſchult van dien misſlagh geweeſt hebbe by den ſteêvooght, een onmaetigh ſnorker, en te opgeblaeſen eer 't op gevaer aenquam: ook of by den ſoldaet, dien veele, dewijl hy, korts nae ſijn uyttoght, binnen de ſtadt Gelder aen 't muyten ſloegh, van 't voorleedene oovertuyghden. Deeſe ſaeken aldus beſchikt ſijnde, quaemen 'er geſanten van den Aertsbiſſchop van Keulen, en de ſaemeningh der Geeſtelijke by Prins Maurits, en vervolghens by de Staeten, verſoekende ontruymingh en weedergaeve van Rhijnberk, als van een vrye ſtadt, en die met den oorlogh geen gemeenſchap hadt. De beſondere welgeleegenheit dier plaetſe heeft den Staeten bewooghen, op deeſe wijſe te antwoorden. *Onaengeſien door 't reght der ſeeghe al 't gheen de vyandt heeft beſeeten ons wettelijk ſchijnt toe te koomen, echter beſtaet het vertrouwen van de billijkheit der Hollanders, by u opgevat, in geen ydele waen, dewijl gy geen ſwaerigheit maekt, 't gheen ſoo langh aen de gewel-*

Luidewijk van Naſſau gequetſt met een koeghel.

Rhijnberk wordt oovergegeeven.

Den Aertsbiſſchop van Keulen verſoekt de weedergaeve der ſtadt.

Antwoordt der Staeten.

weldenary der Spanjaerden gelaeten is, uyt onſe handt weederom te eyſ- 1597.
ſchen. Wy ſouden u de plaets van ſelfs inruymen, ten waere 't voorleedene ons hadt geleert, dat gy onmaghtigh ſijt die te beſchermen. 't Onreght is hy elendigh, wien eens anders vaddigheit naedeeligh is. Nu ſoo de Spanjaert met ſijn leegher voor Rhijnberk trekt, gy de ſelfde ſorghe als voor Bon en Nuys draeght, worden wy door ſtrooperyen uytgeput: ons eyghen landt en de gemeene ſtroom ons ook ontweldight, dus geeven wy de ſtadt niet weeder, maer oover. Waerom crooft ge niet liever, dat ſe de uwe is, dogh ons te pande gelaeten, en niet alleen teegen gevaer, maer ook voor de gedaene koſten, welke ſeeker 't billijk waere ons weeder uyt te keeren, indien we voor u gewonnen hebben? Voorts belooven wy, dat den tol, dien den Biſſchop is gewoon alhier t'ontfanghen, hem trouwelijk ſal geworden. Met dit antwoordt ſijn ſe dat pas afgeweeſen. Echter noghtans hebben de Staeten Rhijnberk niet geveſt als een ſtadt haer toebehoorende; alleenlijk wierdt weeder opgemaekt 't gheen door 't belegh vernielt was, en tot beſettingh daer binnen gelaeten een regement, met een kleyn getal peerden; boovendien, op dat de vyandt daer omtrent niets hadt te neſtelen, ſleghte men de ſchans Mutiliana, om dat de ſelfde nae behooren te ſterken, te veel tijdts ſcheen te vereyſſchen. Deeſe ſchans, voor deeſen op den oever des Rhijns gebouwt door Camillo Sachino, die onder Parma diende, was treffelijk geleeghen; en, gelijk men geloofde, op d'oude ooverblijfſelen van Aſchburgh, een kleyn ſteedtjen, welkers oorſpronk 't oude Duytſchlandt ſelfs van de beuſelaghtighe doolinghen van Ulyſſes afgehaelt heeft. Hy ſelfs hadt ſe den naem gegeeven nae ſijn vaederlandt, geleeghen op den boodem van Parma. En 't is buyten twijfel, dat de ſtichter ſigh door dit werkſtuk eenen langhduerighen roem, en geheugenis onder den naekoomelinghen belooft heeft, welke toens, juyſt als de Graef van Hoohenloo, die met kleyn gevolgh nae Duytſchlandt reyſde, daer voor by reedt, met groote ontſteltenis verlaeten, en uyt 's Prinſen laſt geſleght is; wordende van veelen bijſter uytgelacchen de verwaentheit van den Italiaen, die 'er in een opſchrift hadt geſtelt (ik ſal de eygene woorden verhaelen) *een onwinnelijke ſchans, gebouwt door eedelmoedighe dapperheit.* Op dees tijdt hebben de Vereenighde Staeten geſchreeven aen de Vorſten van Nieuburgh en Brandenburgh, *dat ſe liever hadden willen hen den wegh in't landt van Kleef metter daedt baenen, dan met woorden belooven. Dat voor 't ooverighe aen hen ſtont, den bequaemen tijdt en geleegenheit om hun reght te verſeekeren, waer te neemen.* In de ſelfde ſtreek is Meurs, geleeghen op den Keulſchen boodem, maer onder beſchermingh der Vorſten van Kleef. Die 't beſeeten hebben voerden den tijtel van Graeven. De laetſt oovergebleevene erfgenaeme van dat geſlaght is geweeſt de Gravin van Valburgh, die eertijts grooten luyſter hadt gekreeghen door haer huwelijk met den Graeve van Hoorne, maer weduwe geworden was door Alvâs wreetheit, en ſigh andermael herhuwelijkte met den Graeve van Nieuwenaer, uyt haeren ſtamme, van wien ſe naederhandt berooft wierdt. Terwijl deeſe ſigh in Hollandt onthieldt, hadden de Spanjaerts de ſtadt en haer kaſteel, van geen geringhe ſterkte, elf jaeren te vooren by hen ingenoomen, in beſettingh, welkers getal Graef Herman van den Berghe, ter been geraekt op het gerucht van Rhijnberk, dan tot ontſet te laet, en onmaghtigh ſlagh te leeveren, booven de achthondert man verſterkt hadt; waerom hy ſijne ooverighe ſchaeren met ſigh neemende ſelfs te rugh oover de Maes ſette. De ſtadt leght afgeſcheyden van den oever, waer door de vyandt te lighter aenkoomen, den beleegeraer te meerder ongemakken heeft. De Prins, de geleegen-

De Vereenighde Staeten ſleghten de ſchans Mutiliana.

Hun ſchrijvē aen Nieuburgh en Brandenburgh.

1597. heit wel besightight hebbende, sloegh sijn leegher needer op twee plaetsen, noghtans sonder omgraevingh: den reegenstortenden Herfst verachterde hem, die nu begon aen te schanssen, in 't naederen. Den derden dagh heeft hem gebraght tot aen de graft, die op drie plaetsen gevult wierdt. Tot nogh toe hadden geene stukken gespeelt om bressen te schieten; maer Maurits gelast eenighe te planten, en een brugh te verveerdighen, als gesint te stormen, wanneer, en selfs onverwaght, de steê- en slot-vooght (genoemt Andreas de Miranda, een Spanjaert van geboorte) oover en weeder gyselaers gegeeven sijnde, is tot verdragh gekoomen: hoewel hy weynigh te vooren by brieven door Maurits versoght sijnde, dat hy 't kasteel, wen hy konde, verdaedighen, de stadt en haere burgeren, gestelt buyten 't reght der oorloghe, verschoonen soude, verwaent geantwoordt hadt. d'Uyttrekkenden is vergunt vendelen, waepenen en een stuk geschut met sigh te neemen, terwijl de Prins, met het toestaen dier ydelheeden, het sleepen des oorloghs afkoopt, en hy sijne schande met de glimp van valsche eere liefkoost, hoewel hy, op het voorbeeldt van Rhijnberk, gebrek aen buspoeder ten dekmantel gebruykte: maer ook dat hadt te bekoomen geweest, en, mits de stadt een weynigh opmaekende, soude 't hem aen geene konstenaeryen om 't belegh nogh sleepende te houden ontbrooken hebben, wen hem de vreese niet al te voorbaerigh 't hert beneepen hadt. Terwijl de krijgsmaght van Vrieslandt Maurits volght, valt Frederijk van den Berghe ondertusschen met de sijne, gelight uyt Linghen en andere besettinghen in Seevenwolden (naem eener gedeelte van Vrieslandt) van waer hy, naer veele strooperyen, en het afbranden van hoeven, eenighen buyt en gevanghenen met sigh voerde. Echter hebben de besondere rampen geensints de gemeene aenslaeghen verachtert. 't Leegher der Hollanders dan slaet, omtrent Orsoy, een scheepsbrugghe, en trekt oover den Rhijn. Op deesen toght is hen ook gevolght 't selfde geluk, dat het tot nogh toe met geseegende ooverwinninghen hadt begunstight, sonder yemandt te bejeegenen, terwijl Albertus raedtsaemst oordeelt op de Fransoische grensen te blijven hanghen, waer door de besettinghen in vreese stonden. Alwaer 't schoon dat ik gelijke oorloghen met die der ouden, en de krachten van een geweldigh Koninghrijk of van een maghtigh volk, die gebeeten teegen elkander aenvielen, in soo groot eene gelijkheit en ooverloet van voorvallen tot versaedighens toe verhaelde, men hadt sigh niet te verwonderen, indien en ik selve onder soo volle meenighte verdrietigh wierde, en den genen, wien soodaenighe dinghen moghten in handen vallen, baede niet te willen walghen. Nu is al mijnen arbeidt omtrent geringhe sacken, en selfs is 't my niet gegeeven nogh veldtslaghen, nogh verbitterde slaghordens elkander in 't gesight staende, nogh doorluchte dooden, nogh uytsteekende gevaeren te beschrijven: maer my is te beurt gevallen 't aeneenhechten van een langhe reex achtervolgende beleegeringhen, stormen en ooverwinninghen van steeden, en selfs geen beroemde; 't gheen, heb ick oordeel, grooter dienst, dan vermaek sal baeren. Want elders hebben eertijts, en ook onder onse voorouderen, talrijke heyrleeghers, en geweldighe maghten, vijftigh, jae ook vacken sestigh duysent mannen sterk, in 't oopen veldt gestaen, en gereet, om d'uytkoomst des oorloghs met sigh te sleepen. Ten welken tijde de konst der oorloghe bestont in sneedigh worp en schoot te mikken, in onversettelijk voet te houden, en op den vyandt in te drukken. De volghende eeuwe heeft minder woede, meerder schranderheits gehadt, en ook niet was men gewoon, als wel eer, de kanssen, die geschaepen scheenen de geheele hooftsacke te sullen beslegten, seffens op te setsen;

Maurits neemt Meurs in.

Frederijk van den Berghe doorstroopt een gedeelte van Vrieslandt.

't Leegher der Hollanders trekt oover den Rhijn.

ten; maer men hadt geleert de grootſte gevaeren door deftighe werken af 1597.
te keeren; en in teegendeel heeft men geweldt gevonden, om, van verre, van nae by, geſlootene plaetſen te oopenen, en, natte plaetſen allerweeghen droogh gemaekt hebbende, d'afgeſneedene te effenen, hooghten en ſteylten needer te haelen. Al 't welk indien 't yemandt luſte nae te ſpooren, en een naeukeurighe kenniſſe der tijden en des oorloghs te hebben, hy verſeekere ſigh, dat hem geene andere volken meenighvuldigher en vruchtbaerer voorbeelden verſchaffen ſullen; dat hy langh en te vergeefs ſal ſoeken nae een landt, 't welk, buyten dit ons, ſoo dight met ſteeden beſet, ſoo wel met veſtinghen geſlooten ſy. Herwaerts aen is alles t'ſaemen gevloedt, dat oude en heedensdaeghſche vernuften hebben konnen uytvinden, herwaerts aen heeft de langhduerigheit der oorloghe aenſchouwers uyt alle geweſten, als tot een gemeene waepenſchool, en krijgskunde, getrokken. En voorwaer in dees tijdt ſelve wierdt de Prins van Hartoghen, Graeven, en aenſienelijken aedel uyt Duytſchlandt, Vrankrijk, Engelandt, en nogh verder, in den Ooveryſſelſchen oorlogh gevolght. Hy ſelfs trok oover de Lippeſtroom, op den Duytſchen boodem; de ſcheepen ſijn den Rhijn en vervolghens d'Yſſel af tot Doeſburgh aengekoomen. Niet verre landtwaert in ontmoet men Grol, onder 't gebiedt van Zutphen, dat en de ſleutel des landtſchaps, en voor twee jaeren vruchteloos beleegert ſijnde, ten waere 't ſigh oovergaeve, ſcheen tot verwijt te ſtrekken. En niet gemeen waeren de veſtinghen dier ſteede, toonende de beſondere ſorghe van Karel de vijfde voor die grenſen: buyten de wal hadt ſe uytſteeken vijf bolwerken, der wijſe beſtreeken, dat ſe de beſtormers allerweeghen beſchieten konden. Deeſe plaets, die niet groot in haer begrip is, hadt tot ſteêvooght Graef Johan van Styrum, met achthondert voetknechten en drie vaenen ruyters; ook hadt hy, verneemende dat den toght op hem was aengeſien, niet verſuymt de werken te verſwaeren. De Prins hier door niet afgeſchrikt, maer veel eer 't beſluyten der ruyteren daer binnen voor winſt houdende, naer dien ſe anderſints de weeghen hadden konnen onveyligh maeken, was echter nyverer dan naer gewoonte, in ſigh teegen uytvallen te verſeekeren, hebbende in eene naght twee ſijden der ſteede met een doorgaende loopgraft, en tuſſchenkoomende ſchanſſen beſlooten. Achthondert ſoldaeten waeren hier aen geduerigh in arbeidt, en deeſe door twee duyſent in waepenen ſtaende beſchermt. De volghende naght heeft hy de twee andere ſijden met gelijke neerſtigheit omçingelt; en by daeghe de werken verſwaert: beginnende vervolghens de ſtadt door loopgraeven te naederen. Terwijl men hier meede beeſigh was, en 't waeter, door ſchuttinghen opgehouden, korts daer aen afgetapt ſijnde, wierdt gearbeidt om de ſtadts graft met aerde te vullen: de beleegerde echter hebben niet afgelaeten d'oovergaeve te weygeren, en ſigh met geſchut te weeren. Te gelijk geſchieden 'er verſcheyde uytvallen, tot dat door Maurits vernuftelinghen gloeyende koeghels en andere vuerwerken in de ſtadt geworpen, en ſeſtigh huyſen in brandt geraekt ſijnde, d'ingeſeetenen ſigh van 't beſtormen der vyandtlijke werken tot behoudenis van ſigh ſelven en hunne goederen keerden: echter beſweek hen de moedt niet, hoewel ſe van binnen door vuer en wonden, van buyten door vreeſe van een onbekende plaegh, en des te ſwaerder, benaeuwt wierden: ook hebben ſe begonnen innewaerts op twee plaetſen ſigh te beſchanſſen, om, wen 't geviel dat de wallen om de ſtadt hen begaeven, ſigh daer meede te verdaedighen. Maer nae dat ſeeven galeryen waeren oovergebraght tot aen de bolwerken der ſtadt, welke Maurits belaſte t'ondermijnen, en van booven met vierentwintigh

En beleegheert Grol.

1597. ſtukken om verre te ſchieten, om, als die van alle kanten oopen laeghen, in te vallen, ontfinghen ſe 't verdragh hen aengebooden. Dees was den ſeeventienden dagh des beleghs. Den beſettelinghen, met peerden en vaendelen uyttrekkende, is een geleyde op hunnen wegh gegeeven, en den ſieken waeghenen en ſcheepen, maer hen opgeleght de voorwaerde van binnen drie maenden aen dees ſijde van de Maeſtroom geene waepenen te voeren. Omtrent twee ueren gaens van Grol is geleegen Breevoort, een kleyn ſteedtjen in 't ſelfde gebiedt, dan, ten aenſien van de plaetſe, eene der voornaemſte ſterkten: gemerkt eenen doorgaenden dijk door de ſtadt loopt, en 'er, behalven dit, geen ander aenkoomen is, uytgenoomen een ſmalle voetpadt. Voorts is het allerweeghen wijdt en ſijdt omringht door ongebaende moeraſſen, die allen toegangh weygeren, en waer op niemandt voet ſet, of hy blijft in de modder ſteeken. Dus was 'er nogh wegh om te ſtormen, nogh plaets om 't leegher needer te ſlaen. Des was men niet achteloos geweeſt in al 't ooverighe te verſorghen: haere muer, gemaekt nae d'oude wijſe, was omringht met een ſeer diepe graft, ſijnde 't werk van Marten van Roſſem, toen hy veertigh jaeren te vooren in die geweſten oorloghde: driehondert ſoldaeten in beſettingh hadt men naer het kleyn begrip der plaetſe genoegh geoordeelt. Dogh 't gerucht liep dat deeſe met den ſteêvooght, genoemt Gardot, en de ſteedelinghen oover hoop laeghen, waer door men hoopte, dat de ſchrik van buyten meer geweldt ſoude baeren. Echter hebben ſe geen gehoor gekreeghen, die de ſtadt opeyſchten, ooverweeghende hier in 't geſagh des ſteêvooghts, die, naer de teegenwoordighe geſtaltenis van ſaeken, al te moedigh was, ten ſy dan dat het betrouwen op de ſterke geleegenheit der plaetſe, hen, in alle andere dinghen eens geſint, hier in hebbe doen oovereenſtemmen. Maurits, by ſijn opſet blijvende, heeft het voorwerp van ſoo geweldigh eenen arbeidt, en het aenſien, dat de ſtrijdt veel ſwaerder teegen die woeſte moeraſſen viel, dan teegen den vyandt, den ſoldaeten afgeſchrikt, inſonderheit dewijl hen onbekent was, wat wielinghen en verſlindkolken den bedriegelijken aerdt dier grondt verberghde. Want 't gheen ook ſelfs voor deeſen vaſt geweeſt was, hadt het voghtigh weeder en den geduerighen reeghen tot drijvende moeras gemaekt, en de kleyighe wegh was door het diepe ſlijk ſoo taey en glibberigh, dat men nergens wiſſe voet konde ſetten; en om eenen vaſten boodem te maeken wiſt men niet waer aerde van daen te haelen. Maer wanneer de Prins nu hadt begonnen aen te wenden de konſten, welker gebruyk hem de proeve voor Geertruydenbergh en Koevorden al reede geleert hadt, wierdt alle ſwaerigheit verlight door ondervindingh. En hy ſelfs den aenmoedigher en te gelijk den voorgangher in 't werk ſijnde, ſendt een gedeelte der ſchaeren onder Solms en den Marſchalk Breederoode naer beyde de oorden die reght op de poorten ſpeelden, behoudende voor ſigh het middelvlak nae 't Noorden, dat in der daet het ſwaerſte was. De moeraſſen wierden gevult met rijsboſſen, met aerde van elders aengebraght, en met ſteenen, leggende daer booven oover planken, om een vaſte grondt te hebben; dan was het waeter ergens dieper, gebruykte men biesbrugghen. De grondt dus geleght ſijnde, ſtelde hy daer op twee ſchanskorven met aerde gevult, maer weynigh van een geſcheyden: dit was een borſtweer op de glibberighe wegh, waer door veel eer 't geſight dan 't ſchieten der vyanden gemijt wierdt. En dus is eenen harden wegh gevoordert tot aen eene hooghte, niet verre van de ſtadt oprijſende, waer in de boodtsgeſellen, een volk gewoon geene gevaeren aen te ſien, uytſteekenden dienſt deeden. Op deeſe wierdt gemaekt een beddinghe om 't ge-

Oovergaeve van Grol.

Belegh en veroovering van Breevoort.

wight

wight van twintigh ſtukken geſchuts te draeghen; en in acht daeghen tijdts 1597.
ſoo veel arbeidts afgedaen, dat men tot aen de ſtadts graft was genaedert. Maer om hier van daen het waeter af te leyden wiſt men geene middelen, naerdien den reeghen, vallende op het wijde vlakke veldt, en de wellen uyt de grondt, altoos meer opgaeven. Op dit vertrouwen, en om dat Frederijk van den Berghe hadt belooft driehondert ſoldaeten oover de drooghten t'hunner hulpe te ſenden, hebben de beleegerde d'oovergaeve tot nogh toe afgeſlaeghen. De ſaeke ſelfs ſtont geſchaepen op ſtormen te ſullen uytkoomen, en de hoofden, inſonderheit d'Engelſche, die aldaer veel volx uyt de hunne verlooren hadden, hielden niet op den Prinſe aen te porren, *dat hy den ſoldaet, die ſoo langh met vaddigh delven beeſigh geweeſt was, ook ten laetſten door bloedt en roof aenmoedighen ſoude. Dat, nae ſoo veele bewijſen ſijner goedertierenheit, eenmael ook de wraek moeſte plaets grijpen: dat, gelijk alle andere ſaeken, ſoo de ſachtſinnigheit en genaede haere maete en paelen hadden, binnen welke 't ſy geoorloft te ſtraffen en te vergeeven, aengeſien ſchrik en gemaetightheit tot glory en dienſt gedijdt, eene al te groote ſlapheit ſmaet en verachtingh baert. Dat voorwaer het algemeen gebruyk der waepenen, en de eere der krijgsdeughden wel ſoo veel wordt gegeeven, dat de ſeegevorſt eene ongelukkighe dapperheit niet voor een miſdaedt opneemt: dogh niet, dat yemandt, nae 't verſmaeden der dreygementen en eenes ſeekeren onderganghs, ook ſijn halſterrigh houden ſonder krachten immer ſtraffeloos gedraeghen hebbe.* 't Geſchut hadt nu reets de toorens en 't opperſte der bolwerken om verre geſmeeten; en de buytewerken waeren nae langh beſchietens veroovert. De beleegerde verdaedighden de breuken des wals met hunne lichaemen en waepenen, en wierpen ſteenen en klooten. Alleen de graft die tuſſchen beyden was hieldt den ſtorm op. Hier toe wierdt de kurkbrugh, die daer omtrent gereet lagh, ſchielijk oovergeworpen. Een werk weederom der bootsgeſellen, en van gelijken vol gevaers; deeſe ook, ſtout booven hunnen laſt, begonden den grondt van de wal uyt te graeven; ſelfs met verachtingh der koeghels, door de hunne derwaerts aen gedreeven. Den ſteedelinghen op 't geſight der brugghe, als op een wonderwerk, verbaeſt ſtaende, ontſakten hart en handen tot verdere teegenweer: maer quaemen, verlaetende alle andere oorden, met gedruyſch hier toeloopen. Dogh wanneer ſe nu hunne vyanden met vaſten tredt, en als oover 't vlakke veldt ſien inkoomen, en 't geheele leegher achter de brugh in volle ſlaghorde, met vliegende vendelen, een wreet geſight, het dreygendt geweer in de vuyſt, en dat het geſnor der koeghelen alle gehoor en tuſſchenſpraek benoomen hadt, vertoonden ſe hunne hoeden op ſpieſſen, ten bewijſe dat ſe om vreede baeden: waer teegen als Maurits ſoldaeten niet dan met wonden antwoordden, neemen ſe gelijkerhandt, ſonder orde, de vlught nae 't kaſteel, dat nogh ongeſchent was, laetende, om hunne vervolghers op te houden, een rampſaelighe meenighte van vrouwen en kinderen hun te gemoet loopen, welke met uytgeſtrekte handen op hunne knien gevallen ſijnde, den ooverwinnaer, hoe vergramt hy ook weeſen moght, door de ſwakheit hunner kunne of door hunne jaeren, tot deernis bewooghen. Omtrent ſeeventigh ſijn 'er in de vlught geſneuvelt; die binnen 't ſlot geraekt waeren, hebben van ſtonden aen ſigh ſelven en 't kaſteel aen Maurits oovergegeeven, die verheught, dat, nae 't voldoen ſijner wraeke, hem ook plaets tot vergiffenis oovergelaeten was, hen 't leeven geſchonken heeft, en opgeleght een ſomme geldts aen den ſeegevechtenden ſoldaet te betaelen; waer toe hy gijſelaers gekooren heeft. Maer ook deeſe wierdt den ſteedelinghen naederhandt quijt geſcholden, tot weeder opbouwingh

1597. hunner wooninghen, vernielt door een brandt, by naght ontſtaen door een vuerbal, die alle andere gebluſcht ſijnde, was ongemerkt gebleeven, en veele huyſen verſlonden hadt, de meenighte van ſtroo en hoy niet toelaetende de vlam te dempen. De ſteêvooght hierentuſſchen, vindende ſigh bewuſt, niet min van den haet der ſijner, om de bitterheit ſijnes geſaghs oover hen gevoert, als van de gramſchap ſijnes vyandts, en beducht, dat de ſoldaet ſijne halſterrigheit aen het Hooft moght wreeken, was niet met alle d'andere in de gemeene plaets gevlught, maer hadt ſigh in een duyſter hol onder de ſtadt verborghen, om beſaedighder tijden af te waghten; waer van daen hy voor den dagh gehaelt, en by Maurits gebraght ſijnde, met een gelaet dat nogh de blijken ſijner voorighe wreevelmoedigheit uytwees, voor ſigh begonde te ſpreeken, ophaelende de trouwe die men aen ſijn party verſchult blijft, en meer andere ſaeken, waer op het, de fortuyn ten eynde ſijnde, niet veyligh is te roemen. De Prins ſigh in deeſe voorval genootſaekt vindende, ook teegen ſijnen aert, te woeden, dreef hem dat ſelfde weeder toe, en het derhalven billijker waere, ſoo groot eene reukeloosheit door ſijne ſtraffe, dan met het bloedt des volx en der gemeene rotgeſellen geboedt wierde: dies hem de ſtem en 't gelaet beſweeken; ſoo verre, dat hy, tot bidden en traenen verdeemoedight ſijnde, het leeven behouden heeft. Weynighe daeghen wierden den ſoldaet gegeeven, om, naer ſoo veel afgeſloofden arbeidt, en teegen den nogh af te ſloovenen, hunne lichaemen en krachten te herſtellen; en geen geringhen trooſt ſtrekte den behaelden buyt: want de luyden uyt de landen daer rondtom hadden hunne goederen derwaerts, als in de veylighſte plaets, by een gevlught. Hoe vuyl het weeder en de weeghen door den geduerighen reeghen waeren, nogh ſtont hen af te leggen den toght door Ooveryſſel, ſtrengher dan den oorlogh, welkers ſchrik het meerendeel hadt weghgenoomen: ook waeren 'er geene ſteeden by de voorgaende te gelijken ooverigh. Ghoer wierdt van ſelfs verlaeten: de beſettelinghen van Enſchede ten deele op wegh ontmoet en geſlaeghen; de gebleevene hebben alleen 't geſchut geſien, en ſigh daer op oovergegeeven. De troepen daer nae verdeelt ſijnde, hebben den wegh nae Othmarſen en Oldenſeel genoomen. Eenighe oordeelen uyt de benaemingh dier twee plaetſen, dat ſe hunnen aelouden oorſprongh hebben van de Marſen en Salii, eertijts volken van geen geringhen naem in Duytſchlandt. Othmarſen, 't welk wy verhaelt hebben, dat vijf jaeren te vooren was genoomen en verlooren, gaf ſigh nu van ſtonden aen oover: en ook draelden de ſoldaeten niet langh; maer hadden van den vyandt verkreeghen, dat hy, met de wallen te beſchieten, den ſchijn van noodtdwangh ſoude vermeerderen. Oldenſeel heeft het drie daeghen gehouden. Want de ſtadt was omringht met drie wallen en graften, die tot beſettingh hadden ſes vendelen, eer met den naem, dan in getaele, maer die, ſijnde oude ſoldaeten, in plaetſe van een grooter meenighte ſtrekken konden. Hun voorwenden was, dat ſy door een ſpoedighe oovergaeve den burgheren begunſtighden, op dat, met langh marren ſonder vrucht, hunne huyſen niet vernielt wierden. Soo haeſt deeſe ſteeden veroovert waeren, ſijn, door beſluyt der Staeten van Oovery ſſel, de veſtinghen afgebrooken, om dat het niet weerdt was die te voltrekken, en te vreeſen ſtont, dat ſe, in dien ſtaet gelaeten ſijnde, den vyandt moghten doen weederkeeren. Nogh eenen arbeidt, en die ſwaer, mits de Winter nu op handen was, ontbrak 'er, om de geheele reghter ſijde des Rhijns in ruſt te brenghen. Want dat gedeelte van Duytſchlandt, 't welk met den Nederlanders onder eenen naem en heerſchappye gevoeght is, heeft nae 't Ooſten tot gebueren de Weſtphalingers,

Maurits veroovert Othmarſen, Oldenſeel en andere ſteedtjens.

gers, en niet verre van den oever Embderlandt. Op deese grensen oover d'Eemsstroom ontmoet men Linghen, eene erffenis van 't huys van Teklenborgh: maer Keyser Karel, hebbende die heerlijkheit, in den oorlogh teegen 't Smalkaldisch verbondt, te leen geschonken aen Maximiliaen van Bueren, tot belooningh sijner krijgsdiensten, hadt die naederhandt aen sigh getrokken, uyt sught tot voortsettingh der oude landtpaelen, en om eenen dekmantel tot inleegeringh voor die van herwaerts aen te hebben, en om selfs een waekendt oogh te houden aen gene sijde des oevers, van waer men den toegangh heeft nae Hamburgh en Breemen, seesteeden in Duytschlandt. Deese stadt en des selfs gebiedt hadt Oranje, ten tijde der burgerlijke oorloghe, wanneer hy bloeyde in de blaekenste jonste der Nederlanders, onder andere te schenk ontfanghen. De vastigheit van Linghen is niet al te sterk, hoewel Frederijk van den Berghe, maer onlanghs, op 't aendienen eenes ooverloopers, hadt begonnen eenighe buytewerken daer aen te maeken. Sterker was het kasteel, dat sigh in vier halve maenen, eeven wijdt van den anderen, buyghde: de besettingh bestont toens in seshondert mannen, ten meerendeele voetknechten, en weynighe ruytery: maer buyten twijfel 't puyk van 's Koninghs schaeren. 't Gheen hem belette een meerder getal daer binnen te trekken, was den eedt, waer door de soldaeten, getrokken uyt de naestomleggende steeden, sigh verplicht hadden binnen drie maenden niet oover den Rhijn te dienen. Luyden, die gereet sijn in saeken naer d'uytkoomst te oordeelen, merken aen, dat de Spanjaerts beeter gedaen souden hebben, aengesien 'er geene hoop was, om door de beleegeringhen heen te breeken, soo se, ontblootende alle andere steeden, hunne geheele maght in eene plaetse te saemen getrokken hadden: nu was Frederijk selfs, siende alles verlooren, hier binnen geweeken, om tot verdaedigingh der laetste sterkte sijner landtvooghdy alle moogelijke teegenweer te bieden; waer toe hy was voorsien met metaele en ysere stukken, en 't gheen hem verders tot beschermingh of tot afbreuk van den vyandt dienen konde. Maurits, hebbende eenighe schaeren voor uytgesonden, om sigh van den oovertoght der Dinkelstroom te verseekeren, en den vierden dagh daer aen in persoon gevolght sijnde, heeft sigh oover d'Eems teegen deese stadt ter needergeslaeghen, alwaer hy den vyandt beesigh vondt met eenighe hoeven en stallen af te branden, en sigh dienthalven genootsaekt het krijgsvolk wat verder van de stadt af in de naeste dorpen te verdeelen. Dusdaenigh was toen de gestaltenis van 't leegher, sijnde geen vyandt van buyten te vreesen; waerom 't beschanssen van achteren wierdt naegelaeten, en alleen van vooren een lichte beschanssingh opgeworpen teegen de stukken, die de beleegerde op 's Prinsen stukken geplant hadden, en de schielijke uytvallen die se somtijts deeden. 't Weeder was nu vry besaedight, en het landt wat heuvelachtigh sijnde, tot aengraeven des te bequaemer. 't Werk tot door de natte plaetsen heen gevordert sijnde, ondekten sigh de mijnen, by de steedelinghen gemaekt, tot vernielingh der bespringhers; maer ook wierden Maurits soldaeten, daer op aenkoomende, met sulk een haeghelbuy van koeghelen ooverstort, dat het kasteel door hun eyghen vuer als in een luchten brandt stont: 't gheen des te veyligher geschiede, doordien de Prins, om sijnen toght te spoeden, alleen maer weynigh stukken, en de lightste, met sigh gevoert hadt. De groote hadt men gelast den mondt van d'Eemsstroom op te brenghen, waer in de scheepen traeghen voortgangh hadden, terwijl windt en stroom hen teegen vielen. Nae dat deese in 't leegher aengekoomen waeren, is al 't geweldt van oorloghe teegen 't kasteel alleen gebruykt, want en Frederijk van den

1597.

Hy beleegert Linghen:

1597. den Berghe hadt daer binnen ſijn geheele maght by een getrokken, en de Prins verſchoonde de ſtadt, als haeſt de ſijne, op dat die niet met beſchieten uyt het leegher, en, eerſt veroovert ſijnde, ook daer nae uyt het kaſteel beſchaedight wierde. Den ſwaerſten en voornaemſten arbeidt was hier ook het waeter af te leyden, door dien het met een ſchuttingh binnen de graft gehouden wierdt: waer voor een ravelijn lagh, 't welk de beleegherde ten uyterſten verdaedighden; ſoo ſeer ook, dat ſe ſelfs, het punt ondergraeven ſijnde, van binnen een nieuw opwierpen. Maer nae hen dit alles door langh en geduerigh geweldt ontweldight was, de graft gevult, en de galeryen oovergebraght, geſchiede eerſt toen d'opeyſſingh, die tot nogh toe, om de beſpottinghen, geleeden in de voorgaende beleegeringhen, was uytgeſtelt, maer met byvoegingh, dat het de eerſte en de laetſte ſijn ſoude. Frederijk dit gehoort en brieven van Albertus ontfanghen hebbende, by welke hem wierdt gelaſt ſigh ſelven en ſijn volk tot beeter geleegenheit te ſpaeren, heeft den ſeſtienden dagh des beleghs de ſtadt en 't kaſteel oovergeleevert, ſijnde door de waepenen ſijnes neefs ontbloot van alle heerſchappy, die hy tot nogh toe hadt beſeeten. Daer op ſijn de ſoldaeten verſonden nae hunne winterleegeringhen; en de gloryrijke weederkoomſt des Prinſen, die in drie maenden tijdts, en voorwaer met geen ſterke troepen, ſoo wijdtluftigh een ſtreek van landen en weeghen 's vyandts brandtſchattinghen of rooverijen ontweldight, en door 't voorwerp van ſtroomen voor 't toekoomende verſeekert hadt, is, gelijk ſijnen roem buyten 's landts hoogh opgeheeven wierdt, ſoo ook met meerder toejuyghingh, dan naer gewoonte, door de Staeten en de gemeenten ſeegepraelende bewelkoomt. En in Duytſchlandt ſijn geweeſt eenighe Vorſten, die, aengeſien de ſaeken in Hongaryen toens niet al te voorſpoedigh liepen, hem, in hunne algemeene rijxvergaederingh, tot opperveldtheer teegen den Turk ſchikten. Dan echter is 't met hem geen volkoome vreught geweeſt, maer beſwalkt met huyſſelijk verdriet, naerdien Emilia, ſijne ſuſter, ook van moeders ſijde, voltrekt haer huwelijx verbondt buyten kennis en in weêrwil haeres broeders en der Staeten; door liefde gewondt ſijnde, en om dat ſe tot ſoodaenigh een daedt veel eer vergiffenis, dan toeſtemmingh, verhoopte. Emanuel hadt haer, die tot nogh toe onbeſmet van ſulk een quaedt, en in d'oprechtheit der Duytſche ſeeden was, bekoort door de deftigheit van ſijn perſoon en reedenen, als die niet onaerdigh tuſſchen de verbeeldinghen ſijner gedienſtigheit wiſt ook meededooghen te verwekken, vertoonende, dat hy, ſijnde een jongelingh uyt koninghlijken bloede, door geweldt en onreghtveerdigheit was uyt ſijn vaderlandt verdreeven: want hy gaf breedt op van ſijnen vaeder Antonio, dat die, hoewel maer weynigh tijdts, hadt op den throon van Portugael geſeeten. Dees met ſijnen broeder Don Chriſtophoro Vrankrijk, Engelandt, en alle de landen, die Philips tot vyandt hadt, omſwervende, nae dat hy de maeght geſien, en toegangh naer eyghen welgevallen gekreeghen hadt (eene vryheit ingevoert door de gewoonte, oovergebleeven uyt de oude eenvoudigheit, nae dat ſe ſelfs verlooren is) was met hoop tot verbintenis aen den huyſe van Naſſau ingenoomen, hoewel, behalven al de ongelijkheit der fortuyne, ſy beyde in Godtsdienſt verſchilden. Den nieuwgehuwden 's Prinſen geſight verbooden ſijnde, hebben ſe ſigh, om ſijne gramſchap te verſaghten, nae Weeſel begeeven: van waer ſy weeder in Hollandt gekeert, geſien wierden op geringhe middelen een leeven binnen de paelen van burgerlijken ſtaet te leyden. Dit was des te droevigher in Oranjens doghter, Nicht van Saxen, om dat te vooren, en ook toens, haere ſuſter uyt den huyſe van Bourbon, met goetvinden der Staeten, en

Dat ſigh oovergeeft.

Maurits weederkeerende wordt met groote toejuyghingh der Staeten en der gemeenten bewelkoomt.

Is 't onvreeden oover 't geheyme huwelijk ſijner Suſter Emilia.

en huwelijxgoedt hen uyt de gemeene middelen toegeleght, aen bloeyende huysen, met uytsteekende pleghtigheeden, ten huwelijk besteet wierden. Gemerkt Louise Iuliane was uytgetrouwt aen den Prins Palatijn, een der Keurvorsten: Isabella, aen Henrik, Hartogh van Bouillon: en Katharina, toegenaemt Belgica, wierdt gehuwelijkt aen Philips, Graef van Hanou, van aensienelijken rijkdom onder de Franken. Dogh Charlotte, welke de Brabanders eertijts nae hunnen naem genoemt hadden, was gevrijt van Glaude, uyt den huyse van Tremouille, Hartogh van Thouars, Heer van treffelijk vermooghen in Poictou: ter oorsaeke van welkers huwelijk, als ook om met sijne moeder de seeden der Françoisen te doorsien, en sigh aen den Koningh te vertoonen, Henrik Frederijk een vry gesantschap van de Staeten verkreeghen hadt. De Winter is, mits het doorbreeken der dijken in Noordthollandt en om Gröninghen, niet sonder schaede geweest. Ook hadt den brandt tot Amsterdam te meermaelen ontsteeken, naebedenken van 's vyandts list gegeeven. De behoefte aen geldtmiddelen by de Aertshartoghen voortsettende, doorkroop de muytery onder de soldaeten veele plaetsen. En hebbende een begin genoomen tot Gelder, volghden die binnen Wachtendonk het selfde voorbeeldt: korts daer aen wierdt Kalis, Kamerijk, Ardres, Chapelle, Chastelet, Lier, Dourlans, Sluys, en 't Sas van Ghendt aengetast van 't selfde oevel. Elders wierden de hoofden uytgedreeven, elders hebben se sigh van selfs by de soldaeten gevoeght. En als men hadt begonnen aen eenighe een weynigh geldts te tellen, dat strekte maer, om die sigh tot nogh toe gerust hielden, ook gaende te maeken; en om hen, in plaets van een onnutte gehoorsaemheit, een voordeelighe ongebondenheit te doen kiesen. Hier om weygherden de steeden besettingh in te neemen, en den Aertshartogh selfs, met sijn gevolgh, te Venloo buyten geslooten sijnde, heeft het ooverighe van de Winter, met verscheyde konstenaeryen van oorlogh en vreede, tot in't volghende jaer doorgebraght. Verraeders, omgekoght om den Spanjaert in 't eylandt van Thole te brenghen, hebben hunne godtlooze en rampsaelighe raedtslaeghen met den hals geboet. En weederom schaeren, gesonden om Berghen op den Zoom, langhs het bolwerk, dat nogh niet voltrokken was, te verrasschen; en andere, om de poort van Geertruydenbergh te beweldighen, door bespieders ontdekt, sijn onverrichter saeke wegh getrokken. Maer alles schikte sigh veel eer tot vreede. Want ook Philips selve, beswijkende in moet en krachten, terwijl hy den uytheemschen oorlogh met Vrankrijk, die ter see teegen Engelandt, dien in Nederlandt als eenen burgerlijken aensiet, en door voorbeelden geleert sijnde, dat d'eene hoop door d'andere om verre geworpen wierdt; of moogelijk ook, om dat sijnen afgaenden en siekelijken ouderdom hem tot besaedighder raedtslaeghen geneyght hebbe, begeerde de waepenen aen een sijde te legghen, of 't verbondt sijner vyanden, onlanghs teegen hem geslooten, te verbreeken, De meeste sijn van gevoelen geweest, dat hem raedtsaemst gedacht hebbe, sigh van den Françoischen en den Hollandtschen oorlogh t'ontlasten, om des te veerdigher, en met minder kosten, sigh aen Engelandt te wreeken. Want seedert het verlies van Amiens in Vrankrijk, der Ooverrhijnsche steeden omtrent de Nederlanders, waeren 's vyandts krachten vermeerdert, de sijne vermindert: daerenbooven het platte landt verwoest: sijn geloof ten eynde: en hier uyt gereesen muyteryen, en eene krijgstught, die, sonder betaelingh, nimmer bestendigh blijft: en, wen 'er een gedeelte der krijgsmaght wierdt gesonden, op 't aendringhen des vyandts van d'eene en d'andere sijde, hadt hy, den aedel en de steeden in Nederlandt, weegens

1597.

Groote muytery onder 't Spaensch krijgsvolk.

Philips geneeghen tot vreede.

1597. de voorgaende handelinghen, verdacht ſijnde, by nae meer dan oyt, te vreeſen: daer in teegendeel 't veyligh beſit der landen, maer inſonderheit de oopene ſee, dien van Hollandt merkelijke voordeelen verſchafte, meerdere beloofde. Seeker men hadt brieven van Albertus aen Philips onderſchept, waer in duſdaenighe tael gevoert wierdt. Maer beſt heeft hem gedacht van den François te beginnen, gemerkt dit ook om den ſchijn van Godtsdienſt niet ongevoeghlijk was, naerdien Paus Clement meermaels hem vermaent hadt, dat, wen hy, nu Bourbon in de ſchoot der Roomſcher kerke was ontfanghen, met de waepenen voortvoer, niet ſchijnen wilde ook ſijn voorigh oorloghen veel eer uyt ſtaetſught, dan uyt Godtsvrucht te hebben begonnen: daer by doende de reedenen, die voor d'eendraght der Chriſtenen en den Turkſen oorlogh met uytneemenden luyſter worden voortgebraght. Welke Philips langh in de windt geſlaeghen hebbende, eerſt nu begon voor goedt te keuren, ſeedert hy geſien hadt, dat al ſijn ooverdaedigh geldtſpillen aen de Françoiſen, en 't ſenden ſijner leeghers hem was teegengevallen, vruchteloos verdweenen ſijnde 't gheen hy hadt gehoopt; en, eene ſtraf der gener die in hunne hoop te hoogh vlieghen, geſtooten uyt een gedeelte der erffenis ſijner voorouderen. Ook liet ſigh Henrik niet quaelijk gevallen dat hy weeder in 't beſit van 't ſijne geraekte, om 't rijk door waepenen verkreeghen in vreede te beheeren; en alles, wat door een veertigh jaerighe beroerte was vervallen, door wetten vaſt te ſetten. Geduerende ſijn draelen wierdt hy door luyden van den Roomſchen Godtsdienſt, een geſpanſchap hem eertijts teegen, en nu ſijne voornaemſte gunſtelinghen, daer toe aengedreeven; en dat meer is, oover wegh gaende hem een ſchaere van armen, ootmoedigh om vreede biddende, te gemoet geſonden. d'Eere om deeſe Koninghen te bevreedighen is te beurt gevallen Alexander de Medices, 's Paus geſant, en Bonaventuer Calatagironi, Siciliaen, Opperſten der Minrebroederen, die niet verſuymden den François te vertoonen, dat onder de bondtgenooten der waepenen de belooninghen der oorloghe des genen ſijn ſouden, die d'eerſte was in de vreede te aenveerden. Echter kon hy niet verſtaen in handelingh te treeden, voor en al eer hem woordt gegeeven wierde, dat men ſoodaenighe vreedepunten ſtellen ſoude, die hem 't Françoiſche rijk in haer geheel behouden lieten. Op deeſe hoop ſijn weeghens den François Bellievre en Brulart, weegens Albertus, wien de Koningh volmaght tot de vreede verleent hadt, Mendoza, Taxis, Richardot, en Marienſart tot Sant Quintijn by den anderen gekoomen, neemende den handel byſter traeghen voortgangh. Henrik hierentuſſchen, om niet te ſchijnen weynigh ter goeder trouwe uyt ſijn verbondt te ſpringhen, vertoont de Engelſche Koninghinne, door Maſſey, *dat Vrankrijk door den ſleependen oorlogh niet alleen, gelijk tot nogh toe, aen 't quijnen gehouden, maer de doodt aengedaen wierdt. Dat de aedelijke huyſen door veldtſlaeghen waeren uytgeput, de gemeenten onderdrukt door armoede: dat de ſteeden vernielt en verbrandt, de landen woeſt laeghen, een ooverelendigh aenſchouwen voor 's Vorſten ooghen. Dat nogh 't uyterſte aller onheylen was, 't gebrek ſelfs van geneesmiddelen. En derhalven, ſoo hem niet ſpoedigh een leegher op koſten der bondtgenooten geleevert wierde, maghtigh met eenen ſlagh den oorlogh af te breeken, wat hem te doen ſtonde, naerdien ook ſy den vreede begeerden, die de vruchten hunner waepenen moeſten afſtaen? dat hy echter ſigh bevlijtighen ſoude, om de Koninghinne en andere ſijne bondtgenooten te doen genieten de ſelfde voorwaerden, die hy dacht te bedinghen, ſoo ſy wilden: dan ſoo ſy daer toe niet verſtaen konden, het immers niet te verwonderen waere, dat heel anderen raedt naemen,*

Hy begint van den François.

Payshandel tuſſchen Henrik en Philips.

Henrik vertoont aen Eliſabeth, dat de vreede hem noodigh is.

Hoey door Heraugiere met kryyslist ingenom

...en en weér verLooren in den Jaere MDXCV.

men, die hunne behoudenis of roof en winſt in den oorlogh ſoghten; heel anderen, die ſtreedt met ſeekerheit van ſigh te bederven. En op dat de Koninghin des te minder 's Koninghs trouw beſchuldighen konde, quam 'er ook dit by, dat ſy, hebbende by 't verbondt vierduyſent mannen t'ſijner hulpe belooft, hem onlanghs, met weeten van ſeer weynighe, hadt afgeperſt, ſigh met twee te genoeghen. En dit hadt den François verdraeghen, terwijl hy begeert den glimp van ſelfs een ydel verbondt te behouden, maer op dat hy des ongelijx gedaghtigh bleeve. Niet ſoo gemakkelijk was 't hem teegen de Hollanders ſchijn van wettelijke reedenen voort te brenghen. Echter is den Heere van Buſenval geſonden, om te vertoonen, *dat de hulpe hem door haer belooft en beweeſen geringh geweeſt was, en de koopmanſchappen die uyt Vrankrijk gevoert wierden, dien van Hollandt meer opbraghten.* Beyde hebben ſe gemerkt waer 's Koninghs konſtenaerijen, als der oorloghe wars, heen wilden; Eliſabeth braght by haere onkoſten, gedaen ten behoeve der Hollanders. Dan nogh ſweegh ſe niet van Yerlandt, 't welk in die tijdt, hoewel de ſaeken der weêrſpannelinghen nu by nae ten eynde krachten waeren, Johan Norrits en Thomas Borowes, voor deeſen twee beroemde ooverſten in Nederlandt, en aldaer ook ſiek uyt ſtaetyver, wel niet in een veldtſlagh, maer immers door oorlogh verteert hadt. Derhalven heeft ſe haer antwoordt dus gemaetight, dat, gelijk ſe haeren bondtgenoodt, wen hy in den oorlogh volharde, in ſijne behoeften niet begeeven ſoude, ſoo ook, verkoos hy vreede, haer wilde laeten vinden, om de punten aen te hooren. Alleen de Hollanders ſaeghen lightelijk, dat ſe van hem, met wien ſe eenen gemeenen oorlogh voerden, in de vreede onderſcheyden wierden. Want tuſſchen Koninghen is een ſeekere wet van eendraght, ſigh in 't toekoomende van alle vyandtſchap t'onthouden, quijtſcheldingh van 't voorleedene t'ontfanghen en te geeven; wil men den Prins en ſijne onderdaenen verſoenen, beſchikt den eerſten de ſaeken naer eygen welgevallen, de andere boeten 't gheen ſy beyde miſdaen hebben. Hierentuſſchen hen niet onbewuſt ſijnde, hoe ſwaeren oorlogh hen op den hals te vallen ſtont, ſoo al de maght van Spanjen teegen hen wierdt aengewendt, hebben ſe het geweldt en de bedrieghlijkheit der vyanden breedt uytgemeeten, andere, hoewel te vergeefs, gepooght daer door af te ſchrikken, alles aengebooden: en den Koningh, teegen Nantes trekkende, behalven de hulptroepen, belooft ſoo veele ſcheepen als hy begeerde, om de Loire te beſetten: daerenbooven grooter byſtant, ſoo hy eenighe plaetſen van Nederlandt naeſt aen Vrankrijk wilde aentaſten. Maer ook ſy ſelve wierden door nieuwe bekooringhen aengeſoght. Koningh Philips, hebbende twee doghters, hadt de jonghſte gegeeven aen den Hartogh van Savoyen, de oudtſte, genaemt Iſabella Clara Eugenia, bewaerde hy t'huys, om met de hoop van ſoo groot een huwelijk te meerder Vorſten te aeſen: deeſe eertijts begeert ſijnde door Keyſer Rudolph, den Aertshartogh Ernſt, en den Hartogh van Guiſe, wordt ten laetſten, nae dat ſe de voornaemſte jaeren haerer vruchtbaerheit in maeghdelijken ſtaet hadt oovergebraght, aen Albertus van Ooſtenrijk verlooft: en, gelijk veele verhaelt hebben, niet ſonder Keyſer Rudolph te miſnoeghen, om dat die eere niet veel eer hem, die ſe voor langh geſoght hadt, was vergunt geweeſt. Philips hadt tot huwelijxgoedt belooft Bourgonjen met de Nederlanden: niet alleen om haer, als ſijne wettelijke erfgenaeme, door die verdeelingh, teegen haeren jongheren broeder, te verſorghen, maer ook om de gemoederen der afgevallene te winnen: want aengenaemer was den Ooſtenrijxen, dan den Spaenſchen, naem; naerdien

1597.

Ten welken eynde hy ook Buſenval aen de Staeten ſent.

Die ook ſelve van Philips worden aengeſoght.

Philips verlooft ſijn doghter aen Albertus.

En met haer Bourgonjen en Nederlandt ten huwelijk.

1597. de oude weldaeden dier stamme, de versche onreghtveerdigheeden deeses volx, hun gheheughen inhadden. Al te saemen ydelheeden en gedachten sonder vrucht, omtrent volken, die de vrees en hunne vryheit eeven diep hadden ingesooghen, die soo meenighvuldighe verbinteniſſen en inwikkelinghen van dat eene huys, ja ook het oovergeeven van den naem der Nederlandtsche heerschappy, waer van hy de klem aen sigh selven hieldt, gelijkerhandt arghwaenigh opnaemen. Maer de Nederlanders aen d'andere sijde hebben op de brieven, by welke Philips sijne verklaeringhen raekende dit huwelijk hadt oovergesonden, gevoeghlijk naer den tijdt geantwoordt: *dat se seer ongeerne afgescheiden wierden van de gehoorsaemheit hunnes Koninghs, wiens en reghtveerdigheit en goedertierenheit hen door meenighvuldighe voorbeelden gebleeken waeren: soo sy niet ook dit hunne plight oordeelden, door 's Vorsten last, sijn waer afbeeldtsel te erkennen. Van daer sigh vervolghens tot lofreedenen hunner nieuwe heeren verheffende, roemdese de deughden der Infante, uyt het gene se gehoort hadden, maer die des Aertshartoghen, als selve de ooghgetuyghen sijnde; dit eene biddende, dat hy hen, nu hunne saeken in een bedroefden staet, soo oyt, stonden, sijne hulpe niet onttrekken wilde. Dat, hoedaenigh sijne sorghe oover den Godtsdienst was geweest, hoe groot sijn meededooghen, ook uytheemsche volken, verbonden door ontelbaere weldaeden, bekenden. Hoe veel billijker waere het, teegen d'uyterste elende, welke hen de vyandt van d'eene sijde, van d'andere hun eyghen krijgsvolk, niet min lastigh dan de vyandt selve, dreyghden, te voorsien in de verseekeringh sijner doghter, soo volmaekt in alle deughden, sijnes schoonsoons, gesprooten uyt sijnen bloede, sijner volken, het erfdeel sijner voorsaeten, en welke hy daerom selfs behoorde voor de sijne te houden, om dat se onder de heerschappy eenes anderen oooverginghen? soo dit by hem, en sijnen soone, erfgenaem sijner kroone, onbeweeghlijk vast bleeve, de Nederlanders geensints weygheren souden, onder hoedaenigh eenen naem 't ook weesen moghte, de selfde majesteit altoos hunne eerbiedenis te bewijsen.* Die van Brabandt in 't besonder, en voornaementlijk de Vlaeminghen, hielden ernstelijk aen, dat 'er middelen tot vreede met Hollandt moghten gevonden worden: en soo se voortvoeren hunne langhverdiende straffe door halsterrigheit te terghen, d'omleggende Vorsten, volgende den ouden Godtsdienst, met de Geestelijke, aengesoght om de gemeene saeke door waepenen of andere middelen van onderstant te handthaeven: want, dat indien eenighen de Spaensche moogenheit ontsagghelijk geweest was, deese omtrent eene afgescheydene heerschappy sigh billijker souden laeten vinden. Al 't welk hoe verre het met waer en onwaer sy vermenght geweest, sal de orde der saeken, die ik nu aenvanghe te verhaelen, voor ooghen stellen.

Den Vereenighdē Staeten is alles verdacht.

Antwoordt der Spaensche Nederlanden op 's Koninghs brieven.

HUGO

HUGO DE GROOTS HISTORIEN der NEDERLANDTSCHE SAKEN.

SEEVENDE BOEK.

INHOUDT.

DE Staeten, hebbende den handel met de Spanjaerts verbooden, pooghen te vergeefs de landtdieveryen hunner ooversten voor te koomen. Een groote walvisch, vastgeraekt op de Hollandtsche kust, wordt gevanghen. Vruchteloosen aenslagh op Woude. Oorsprongh der tweedraght tusschen de Hooghduytschen en Engelschen. De Hooghduytsche uyt Engelandt verjaeght setten sigh tot Middelburgh ter needer. De Hollanders sigh van eens anders onheylen dienende, breyden hunne seevaert verder uyt. Ongelukkighe stoutheit van Moucheron. De beroerten tot Uytrecht gereesen worden gedempt. De Vereenighde Staeten senden gesanten nae Vrankrijk en Engelandt tot vervolgingh des oorloghs. Antwoordt van Elisabeth. Oldenbarnevelt traght te vergeefs den François den vreede af te raeden; desselfs mildaedigheit omtrent den Bondtgenooten. Vreedepunten tusschen den François en den Spanjaert. Elisabeth maent de Vereenighde Landen weederom aen tot vreede. Nieuw verbondt tusschen d'Engelsche en de Hollanders. Philips draeght de Nederlanden oover aen Isabella; verscheyde reedenen gevoert oover de punten des ooverdraghts. Albertus, by de Vereenighde Staeten om vreede aenhoudende, krijght geen gehoor. Muytery onder 't Spaensch krijgsvolk. Albertus nae Spanjen reysende beveelt de Nederlanden aen Andreas van Oostenrijk. Koningh Philips sterft: verhael van sijne doodt. Verschillende gevoelens onder de menschen oover den aerdt en de seeden van Philips. Margareta trouwt met Philips de derde. De nieuwe beroerten des Graeven van Oostvrieslandt loopen te niet. De Gereformeerde tot Aeken lijden schaede. Mendosa valt met een leegher in de landen van Kleef en Gulik. Beschrijvingh der volken om den Rhijn, grensende aen Hollandt. Mendosa versterkt Orsoy en Mulhem. Dien Maurits met een leegher te gemoet trekt, om den schrik den Vereenighden Landen aengedaen te stuyten. Groote geschillen onder de Spanjaerts. Sibylla van Kleef soekt allerweeghen hulp teegen den Spanjaert. Korte beschrijvingh der Kreytsen in Hooghduytschlandt. De Vereenighde Staeten traghten vruchteloos de Hooghduytschen teegen den Spanjaert op te maeken. Mendosa vermeestert Rhijnberk, onaengesien de hulpe van Maurits. Valkesteyn wordt

wordt teegen gegeeve woordt van de Spanjaerts omgebraght. Weesel gedwonghen de Roomsche kerkseeden toe te laeten. Mendosa leght besettingh binnen Rees en Emmerik; hy ooverweldight Yselburgh, Maurits sluyt den vyandt den toegangh in Westphalen. De Spanjaerts trekken in Duytschlandt om te ooverwinteren. Emmerik, van 's vyandts besettingh verlost sijnde, wordt met Seevenaer van Maurits op sigh selven gelaeten. Aensienelijke lijken in Nederlandt. Gruwsaeme schelmstukken der Spanjaerden in Duytschlandt.

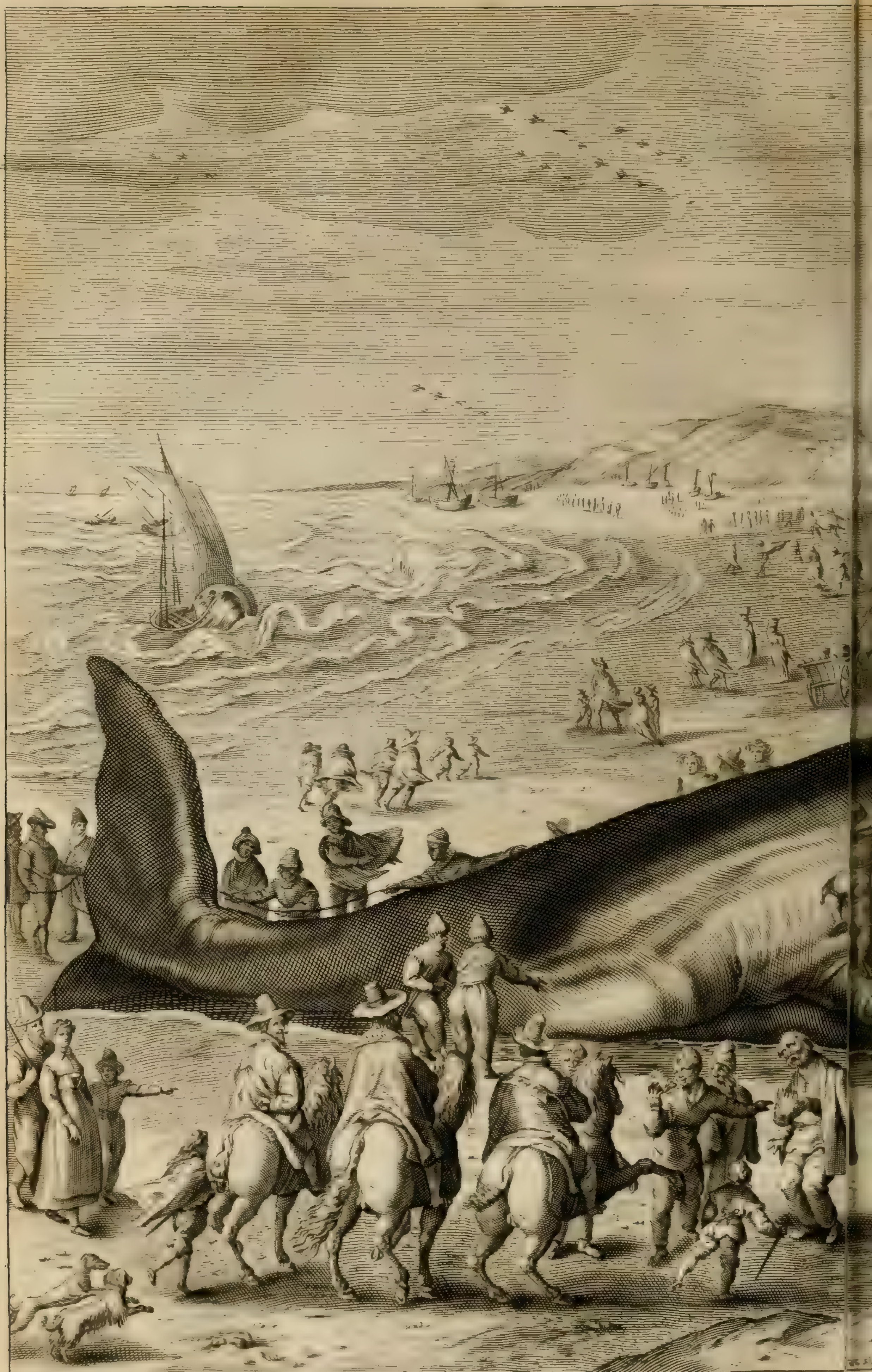
1598.

De Staeten verbieden den handel met den Spanjaert.

Ant de Vereenighde Staeten seeker lieten niet af de voorighe blijken hunnes haets op den vyandt door nieuwe te verswaeren, hebbende doen afkondighen een plakkaet, waer by verbooden wierdt eenigherhande krijgs- of scheeps-behoeften nae den Spanjaerts, of den volken onder der selver gehoorsaemheit, oover te voeren: en vervolghens nogh een ander, waer door het inlandtsch gewas wierdt ingehouden, uyt vreese dat het soeken van winsten buyten 's landts gebrek van binnen moght veroorsaeken; maer met 's vyandts Vlaendre heeft men allen handel afgesneeden. Al 't welk onder luyden graetigh naer winst, en ook selve in 't bewint der saeken, nimmer genoeghsaem naegekoomen sijnde, daer beneevens door de Françoische vreede is te niet geloopen; 't insluypendt bedrogh die vruchteloos maekende. Om dien tijdt voorts geraedtpleeght sijnde om orde op de krijgshandel te stellen, beschreef men de waepenrustingh, soo wel oover die met de piek, als die met swaere of lighte roers, te voet of te peerde dienden; en ook reghte men op nieuwe vaenen ruyters, uyt de inkoomsten der landen, in de jonghst verloopenen Herfst veroovert. Maer nae dat men 't voorkoomen der landtdieverijen onder de krijgshoofden heeft begonnen, sijn de geneesmiddelen, waer op men wonder staet gemaekt hadt, by ervaerenheit te swak bevonden, en 't besnoeyen van 't getal der soldaeten van yder vendel is sonder eenighe vrucht geweest, door dien de schuylhoeken om te bedrieghen ooverigh bleeven, waer door de getaelen verdunt sijnde, hoe se minder waeren, hoe se schaedelijker gaepten. En dat meer is, de hopluiden, siende hunne ongebondenheit in 't rooven gebreidelt, braghten de vuerighste soldaeten, en in wien de dapperheit booven anderen uytstak, soo seer als in eene eeuwe, die alles te koop draeght, sijn konde, welke sy tot nogh toe door grooter belooninghen gelokt hadden, terwijl se selve graetigher uyt het gemeene greepen, op eenen voet met d'andere; waer door 't ooverloopen soo vaeken gebeurde, dat het geschaepen stonde geheele regementen te sullen ontblooten, soo niet 's vyandts behoefte hen weederhouden hadt: 't welk de Staeten ingesien hebbende, en te gelijk de vermaeningh des Prinsen ooverweeghende, de onheylen, hen onmoogelijk voor te koomen, bekent hebben. Hierentusschen heeft de volle rust der landen oover Rhijn, waer door de inkoomsten vermeedert waeren, de Landtschappen bewooghen hunne Stadthouders Maurits en Willem met belooninghen in landen of in gelde te vereeren; wordende ook toen gevonden luiden, die dit getuygenis van dankbaerheit den laster van een staetsuchtighe mildaedigheit naegaeven. 't Jaer thans in de tweede maendt getreeden sijnde, wordt een seldtsaeme veel eer dan wonderlijke voorval, aengesien 'er geen eygentlijke wonderteekenen te vinden sijn, voor een voorbediedsel aengenoomen. Eenen visch uyt het geslaght der walvisschen, niet soo onbekent, of de see luyden heughden den naem van dien sy meermaels gesien

Sy beschenken Maurits en Willem met vereeringhen.

Een Walvisch. Lang 70 voeten, gestrandt op de Hollandtse zee-ku

us; tusschen Schevelingen en Katwyk, in Sprokkelmaandt, 1598.

gesien hadden, op de kust van Hollandt gehoort sijnde, was door eeni- 1598.
ghe visschers met kabels op de naeste strant getrokken. Deese plaets wordt
genoemt Berkheyde, tusschen Scheevelinghen en Katwijk, dat door sij- *Eenen walvisch van 70 voeten, by Berkheyde op de drooghte vastgeraekt, wordt gevanghen.*
nen naem getuyght van de oude Katten afkoomstigh te sijn, niet verre
van waer eenen middelarm van den Rhijn in see loopt, en ook nu in 't
ebben des Oceans somtijts ontdekt worden de ooverblijfselen van een ver-
nielt kasteel, een der werken van Drusus of Severus, 't welk onse voor-
ouders, nae haere geleegenheit teegen oover Britannien, 't huys te Brit-
ten genoemt hebben. Hier hadt dit seegedroght, leggende seeventigh
voeten in de lenghte uytgestrekt, met sijn vreeslijk lichaem beslaeghen
de geheele vlakte tusschen de see en de duynen. Alwaer hem een gewel-
dighe meenighte van menschen, die van alle kanten toevloeyden, gesien
hebben, sonder afgeschrikt te worden door den swaeren stank, dien de
visch, nae dat hy op 't drooghe was gestorven, en met d'ingewanden ge-
barsten lagh, van sigh gaf, met soo groot eene besmettingh der see lught,
dat 'er eenighe kijkers siekten en ook selfs den doodt gehaelt hebben. Luy-
den van maer taemelijk oordeel kon geene saek min wonder schijnen, dan
een seemonster, hoedaenighe ontelbaere den Ocean in haere woeste inge-
wanden berght, door de Winterbuyen geslaeghen op de drooghten, al-
waer hy met d'ebbe was vastgeraekt, vruchteloos met soo groot eene swaer-
te worstelende, ontdekt te sien. Maer andere onder 't gemeen, geset
om op alles uytlegh te maeken, en de werken der natuere of des gevals
hun vernuft t'onderwerpen, voorseyden eenighe dien van Hollandt, oo-
verwinnaers van soo vreeslijk een gedierte, rijken buyt en seeghe oover
hunne vyanden, andere spelden door dit voorspook dat hen swaere ram-
pen booven 't hooft hinghen, die uyt hunnen Ocean door soo gruwsae-
me monsters bestookt wierden. Al 't welk ook toens, yder door schrif-
ten oover en weeder sijn gevoelen staende houdende, wel duydelijk van
enkel ydelheit oovertuyght is, door 't vervolgh des jaers, vaddigh, soo
't met de voorighe vergeleeken worde. Hoewel ook eenighe, en niet
ongerijmt, het seekalf, weynigh tijts daer nae gevanghen in de stroom
niet verre van Gorinchem, een saek die aldaer ongehoort was, uyt d'uyt-
koomst op de saeken der volghende tijden, uytgevoert niet wijt van die
plaetse, gepast hebben. Dit magh men by naer waer houden, dat in geen
ander jaer meer saeken teegen hoop sijn uytgevallen, aenvangh neemen-
de van de Winter, die in vruchteloose aenslaeghen wierdt oovergebraght.
Want de krijgshoofden der besettingh binnen Berghen op den Zoom be-
koort sijnde, om, hebbende de schiltwaght tot stilswijghen gewonnen,
Woude te verrassen, een kasteel, dat landtwaert in geleeghen, met sen- *Vruchteloosen aenslagh op Woude.*
den van 's Koninghs krijgsvolk op de vaerten de stroomen bekommerde,
heeft den aenleggher dier krijgslist, een niet min bloo, dan onvoorsigh-
tigh mensch, wanneer 't op 't uytvoeren van 't gevaer aenquam, sijnen
eyghen aenslagh met de vlught verydelt. Maer den aenslagh van Mau-
rits, die een vloot teegen Vlaendre hadt uytgerust, heeft geen schult van
menschen, maer een hoogher maght gebrooken, naerdien een ooverhee-
vighe storm sonder op houden de scheepen, daer toe geschikt, nu op
wegh sijnde, ten deele vernielde, en andere niet sonder gevaer deede
veylighe haeven soeken. En juyst was 't weynigh daeghen te vooren ge-
beurt, dat een schans op de selfde kust, geleeghen teegen oover Biervliet,
in 't gesight van Zeelandt, door de besettelinghen, Françoisen sijnde,
aen eenen Spanjaert, die hen omgekoft hadt, ooverleeverden, drie jae-
ren, nae dat se, door trouwloosheit van een Walsch soldaet, dien van
Hollandt was in handen gevallen. Dus is schande en schaede betaelt ge-
set.

1598. ſet. Ook hebben eenighe ruyters, loerende om by Limburgh 't Spaens voetvolk needer te maeken, hunnen toght ontdekt ſijnde, door diepe ſneeu, vruchteloos moeten weederkeeren. De ſelfde hebben een geleyde ten vyandt, onderſchept in 't landt van Gulik, door 't ontmoeten van ruytery by Burik, niet ſonder bloedt van de hunne, verlaeten. En andere, te rugh trekkende uyt het landt van Luyk en Trier, hebben, door 's vyandts aentreffen, ſchaede geleeden: verlieſen, die, wel geringh dogh vaeken voorvallende, de eere voorleede jaer by Turnhout bevoghten aen 't verminderen hielpen. Hierentuſſchen begaeven dien van Hollandt niet de vruchten die de vreede eyghen, en in anderer oorloghen onbekent ſijn. En dat meer is, de tweedraght tuſſchen den Hooghduytſchen en den Engelſchen was t'hunnen voordeele uytgevallen. Den oorſpronk dier geſchillen, naerdien ſe in hun uytkoomſt aen de Nederlandtſche ſaeken vaſt geraekt ſijn, ſal ik wat hoogher ophaelen. In de jonghſt verloopene eeuwen is de voornaemſte koophandel geweeſt in de ſteeden van Hooghduytſchlandt, van welke die aen ſee of op vermaerde ſtroomen ſijn geleeghen, uyt verſcheyde volken, Wenden, Saxen, Pruyſſers, Weſtphalinghers, tot ſeeventigh in 't getal, ſigh op reghtmaetighe punten van koopmanſchap, tot een lichaem t'ſaemen gevoeght hebben, door 't veſten eenes verdraghs, 't welk den naem van Anſeeſch verbondt gegeeven is. En niet alleen wierden door nyverheit der Hooghduytſchen bevaeren de boove kuſten van het Noorden, en de haevenen in Nederlandt, maer ſe hebben daerenbooven ook een marktplaets tot Londen opgereght: alwaer, nae dat ſe ſigh door trouwe en voordeel in 't gemeen aenſienelijk gemaekt hadden, hen door de Koninghen is toegelaeten, hunne koopmanſchappen, mits maer kleynen tol betaelende, te verhandelen. Dogh ſtaet te letten, dat in dien tijdt meede de weylanden van Britannien by nae niet anders dan wolle, teegen goederen die van buyten wierden ingebraght, te verhandelen leeverden, en behalven onbereyde vellen niets uyt dat eylandt te haelen viel: tot dat de Nederlanders, wars der onheylen hunnes vaederlandts, en om verſcheyde oorſaeken ballinghen, gelijk andere volken andere handtwerken, ſoo ook de maniere van wolle te ſuyveren en te verwen d'Engelſchen geleert hebben. Dit is gebeurt onder de heerſchappy van Koningh Eduard, die, toeleggende om een gedeelte dier nieuwe winſte in ſijne ſpaerkiſt te trekken, gewaer wierdt, dat hy door de Anſeeſche verbonden wierdt verhindert. d'Engelſche derhalven beſchuldiginghen opgeſoght hebbende, waer om hen 't van oudts vergunde moght benoomen worden, ſchortten alles op, hoewel ſe ondertuſſchen niet naelieten den Hooghduytſchen hunne oude reghten aen te bieden, wen ſe de belaſtinghen, geſtelt op de laekenen, gelijkelijk neevens d'ingeſeetenen draeghen wilden; voorgeevende, dat 'er niets ſoo ſeer teegen de plicht eenes Koninghs ſtreet, dan ſijne onderdaenen te ſoolen en vreemdelinghen te verſchoonen, eyſſchende gelijke vryheeden voor hen in Duytſchlandt. Teegen al 't welk de Hooghduytſche niets gevordert hebben, ſigh beklaeghende, dat men hen de voorreghten, door hunne verdienſten nu driehondert jaeren langh genooten, en by veertien Koninghen beſwooren, door t'eenemael opgeraepte verſierſelen, ontweldighde. Niet min miſnoeghde hen de opgereghte maetſchappy der Engelſche, die ſelfs aen andere volken hoopwerk van laekenen verſchaffende, hen hunne voorighe winſten onderkroopen. Dit baerde afgunſt en veel klaeghens aen den Keyſer, voornaementlijk ten tijde, wanneer de Engelſche, door de geſchillen tuſſchen Alba en Eliſabeth, uyt de Nederlanden verdreeven ſijnde, ſigh oover d'Eems begeeven hadden. t'Hunner

Oorſprongh der geſchillen tuſſchen de Hooghduytſchen en d'Engelſchen.

ner

ner beſchuldigingh wierdt bygebraght, dat ſe de waeren vervalſchten, en door alles op te koopen andere buyten ſlooten, met bewijs van de markt nogh eens ſoo veel verhooght te hebben. Eenen geruymen tijdt verſleet men met geſchillen tuſſchen d'onderdaenen, en met oover en weeder ſchrijven der Vorſten, tot dat den haet op d'Engelſche, om hunne geduerighe rooveryen ter ſee, meer en meer toeneemende, Philips, een ſtookebrandt van diergelijke miſverſtanden, d'oude en de nieuwe geſchillen onder een ſmeet, en de verdaedigingh der ſaeke by den Keyſer, door ſijne geſanten Mendoſa en Clement aenvaerde, niet uyt eenighe beſondere ſught tot de Anſeeſteeden, maer alleen om diervoeghe de miſverſtanden meer en meer t'ontſteeken, en den vyandt ter ſee te ſtooren: gemerkt hy, hebbende ook een geſantſchap, waer van Floris van Baerlemont de voornaemſte was, naer Lubek, hooftſtadt des verbondts, afgeveerdight, ten tijde, wanneer ook 't geſagh des Koninghs van Denemarken, om de Hollanders te doen buyghen, aengeſoght wierdt, den Hooghduytſchen toedreef, dat ſe, voor by gaende andere Nederlandtſche ſteeden, alleen de rijkdommen der weêrſpannelinghen door hunnen handel ophoopten, 't welk geenſints de plicht van onſijdighe, veel min van een dankbaer gemoet omtrent ſoodaenigh eenen dienſt des Koninghs was. Vruchteloos daer beneevens heeft hy hen, op belofte van byſtant, pooghen te beweeghen, om de waepenen teegen d'Engelſche aen te neemen. Deeſen eyſch hadden de Hooghduytſche geſonden aen de ſteeden, die eertijts in 't Anſeeſch, nu in het Nederlandtſch verbondt waeren, met brieven, die hun miſnoeghen te kennen gaeven, 't ſy uyt afgunſt teegen volken, die de koopmanſchap hadt maghtigh gemaekt, 't ſy om dat d'ervaerenheit meermaels heeft geleert, dat naebuerighe Godtsdienſten heevigher van den anderen verſchillen, en de belijders des geloofs van Augsburgh met de Roomsgeſinde, ſoo ſeer ſy in gevoelen ſtrijdigh ſijn, ſoo veel te naeuwer in geneegenheit oovereenkoomen. Dus hadden ſigh de ſaeken toegedraeghen in 't voorleede jaer; wanneer ten laetſten, door bevel des Keyſers Rudolphs, d'Engelſchen, die den laekenhandel dreeven, wierdt gelaſt binnen ſeekeren daeghe de paelen des Duytſchen rijx te ruymen. Dan geen langher uytſtel om in Engelandt te verblijven heeft de Koninghinne d'Anſeeſche koopluyden vergunt. En ſijn d'Engelſche, naer eenighe vruchteloose onderhandelinghen, dewijl men tot geen verdragh hadt konnen koomen, vertrokken uyt Staeden, de voornaemſte ſeetel hunnes koopmanſchaps, nae dat den handel eertijts van Brugghe op Antwerpen verplaetſt ſijnde, ook, om de rampen der oorloghe, van daer verhuyſt was. Dies ſy de ſteeden in Hollandt, welke, naerdien den oorlogh op de grenſen was verſchooven, als in volle vreede leefden, om ſigh een vaſte ſitplaets te verkieſen, doorwandelden, en uyt naeyver van d'eene en d'andere, met aenbiedingh van vrydommen om 't ſeerſt genoodight, verrukt wierden. Ten laetſten klaeghende, dat het waeter aen veele oorden, om de wolle te ſuyveren, onbequaem was, hebben ſe ſigh ter needer geſet tot Middelburgh in Walcheren, waer ter plaetſe een gedeelte des ſelven lichaems, de ſaeken tot Antwerpen door 't belegh en vreeſe voor ergher verloopen ſijnde, ſigh begeeven hadt. De Staeten, om de meenighte te trekken, hebben 't gheen de tollen en belaſtinghen, als ook 't vonniſſen in reghtſaeken belanghde, geſchikt naer de begeerten der verſoekers. Langh hadt men geſoght nae middelen van vereeningingh tuſſchen d'Engelſchen en de Hooghduytſchen. Die van Hollandt hierentuſſchen nu al voorens, door de wolle-weveryen der Vlaemſche ballinghen, die aldaer, en inſonderheit binnen Leyden en Haerlem, waeren

1598.

d'Engelſchen wordt gelaſt uyt Duytſchlandt, den Duytſchen uyt Engelandt te vertrekken.

De Hooghduytſche ſetten ſigh ter needer tot Middelburgh.

1598. ren toegevloeit, dapper aengewassen sijnde, dienden sigh allerweeghen van eens anders onheylen. Waerenbooven ook de vlughtelinghen uyt Portugael, een gedeelte der oovergebleevene Jooden in dat rijk, uyt vrees van ondersoek oover hunnen vaederlijken Godtsdienst, en andere op hoop van meerder winst, de grootheit der stadt Amsterdam voor andere gekoosen hebben. Maer de scheepvaert aengaende, te meer die in Spanjen door verscheyde gevaeren wierdt bekommert, te meer men toereede, om die in andere gewesten des weereldts uyt te breyden. Een selfde windt heeft een vloot van hondert en vijftigh scheepen, gelaeden met koorn, uyt d'Oostsee oovergebraght, 't welk door soo groote graetigheit der koopluiden of t'ondergehouden, of nae andere gewesten wijdt en sijdt vertiert wierdt, dat de graenen binnen 's landts dienthalven niet in 't minste verslapten: 't gheen echter onder de voordeelen van die Republijk gereekent is, en niet alleen om de buytelandtsche winsten, maer ook om dat de nootsaekelijkheit de lasten dermaeten verdeelt, dat se alle veel gemakkelijker leeven konnen, dan die de landen bearbeyden. Daerenbooven wierden 'er scheepen gesonden door de Middelandtsche see, nae Konstantinopolen, en nae de haevenen van Syrien en Egypten, en de eylanden van d'Archipelagus, onder de vlagghen en op den naem der Françoisen, of des Engelschen Koninghs, mits welke den Grooten Heer dien van Hollandt verseekertheit en vrygeley by oopene brieven vergunt hadt. Echter hebben se sigh niet konnen waghten van, of in de handen der Spanjaerden te vervallen, of, soo se, om die te mijden, sigh op de kusten der Mooren, of onder de Turkse roovers vervallen saghen, hen in den mondt te loopen, die, terwijl se alle onder elkander vyandt sijn, hen voor vyandt weghnaemen: met des te schrikkelijker gevaer, om dat het geval dier oorlooghe, wanneer het meest verschoont, van vryheit berooft. Waer in men wel te reght de gierigheit der koopluiden beschuldighen magh, die de scheepen, onvoorsien van volk en waepenen, soo veelerley gevaeren ten prooye sonden, en selfs geene handthaevers hunnes reghts aen de hooven der woestelinghen houden, sigh genoegende met hunnen toevlught te neemen tot die, welker gunst sy aen d'eene sijde versoekende, andere des te meer verbitterden. Gemerkt de Hollanders de Françoisen en d'Engelschen gevolght sijn, gelijk sy in voortijden de Venetianen, seedert de Christenen hunne tweedraghten en eygene belanghen meer dan d'allerheilighste bondtgenootschap dier naeme besorght hebben. De selfde Lente, en de geheele volghende Soomer, sijn 'er ten minsten taghtigh scheepen, alle van bequaeme groote, nae verre gewesten uytgevaeren; eenighe nae de goudtkust van Ethiopien, andere nae Indien en de Molukken, sommighe nae Amerika, 't welk of onder onsen sighteynder geleeghen is, of door de enghte der straet Magellaen beseylt wordt. 't Is geensints nieuw, dat onder veele aenslaeghen eenighe quaelijk uytvallen. Waerom een der Zeeusche scheepen, die nae Indien gesonden wierden, onder Engelandt, met het roer aen de drooghten vast geraekt sijnde, of, om dat het quaelijk was geballast, ooverhellende, door alle de poorten van 't geschut, toen juyst oopen staende, soo veel waeters ingekreeghen heeft, dat het schielijk quam te sinken, en met de menschen selve en maghtigh geldt te blijven. Schaedelijk is ook geweest de stoutheit van Balthasar de Moucheron, die, een koopman sijnde, sigh onderwonden heeft den Portugijsen en Koningh Philips t'ontweldighen een eylandt, in de Ethiopische see, geleeghen voor de kust van Bennin dicht by de Middellijn, genoemt het Prinsen eylandt, niet onvruchtbaer in sigh selven, en geriefelijk voor de scheepen dien wegh vaerende, met toelegh om sigh aldaer

Die van Hollandt dienen sigh van eens anders onheylen.

Sy breyden de vaert verder uyt.

Ongelukkighe stoutheit van Moucheron.

aldaer een nieuwe heerſchappy op te reghten, 't welk de Staeten en Maurits hem op ſijn verſoek tot buyt geſchonken hadden. Ten dien eynde lighte hy tweehondert ſoldaeten en bootsgeſellen, met breede hoop, dat yder van haer ſeshondert guldens jaerlijx inkoomen beſitten ſoude. Oover deeſe heeft hy geſtelt Iuliaen Kleerhaeghen, hopman van een ongeruſte geeſt, en ſelfs ſijn vaederlandt nogh ſijne Ooverheeden niet al te getrouw, als dien men beſchuldighde dat ſigh in de partyſchappen onder Leiceſter, niet ſoo ſeer door eenen blinden yver, als met voorbedachten raede, om 'er ſigh van te dienen, hadt ingeſteeken, en andere jongelinghen, ſelfs niet bequaem tot bewint van ſaeken. De beginſelen noghtans ſcheenen wat goets te belooven; want hebbende door behendigheit, onder voorgeeven van een gaſtmael, de voornaemſte van 't eylandt in hunne ſcheepen gelokt, deeden ſy hen den eedt van getrouwheit aen eenen beſonderen afleggen, daer by doende de hoop, dat de vriendtſchap der Hollanders den Portugijſen reedelijker dan die der Kaſtiliaenen ſijn ſoude, en d'inboorlinghen een ſaghter dienſtbaerheit te verwaghten hadden. De landen waeren nu reets beſaeyt, en andere ſaeken ſchikten ſigh wel: maer de Prieſter der plaetſe noopte d'inwoonders, die dogh uyt ſigh ſelven, om 't gheen hen langh te vooren was weedervaeren, alle onverſoghte dinghen vreeſden, tot waepenen en moorden: door diens aendrijven, en, nae dat hy in hechtenis genoomen ſijnde, als onder ſchijn van reght, met de doodt geſtraft was, door dit vonnis wierdt de gemeene meenighte ſoo verbittert, dat de vreede en vergiffenis, die ſe geveinſt hadden aen te neemen, onderwijlen maer voor eenen korten tijdt, tot eenen geduerighen toelegh van oproer gedient hebbe. Dogh d'afgeſondene van Moucheron, ten deele door laeghen omgebraght ſijnde, niet ſonder vermoeden op Kleerhaeghen, als of hy die hem in de kaert keeken hadt willen van kant helpen, en d'oovergebleevene door hunne tweedraght alle ſorghe om ſigh te verſterken verſloffende, maekten den vyanden des te ſtouter, om teegen hen op te ſtaen. Kleerhaeghen ook ten laetſten neevens andere, door ſiekten geſprooten uyt d'ongemaetightheit des lochts, geſtorven ſijnde, en maer weynigh geſonde, die behalven hunne ſcheeps koſt niets oooverigh hadden, verlieten ſe, uyt vrees voor onderſtant, door de Portugijſen uyt de naeſte eylanden en de kuſt van 't vaſtelandt opontbooden, hunne traegh en achteloos opgemaekte veſtingh: wanneer te ſpaede mannen, waepenen, leevensmiddelen jae ook vrouwen, op hoop van voortteelingh in de nieuwe beplantingh, uyt Hollandt aenquaemen. Hierentuſſchen bleeven d'Engelſche niet ſtil ſitten, ſijnde de Graef van Kumberlandt met veertigh ſcheepen van beſondere gevaeren uyt Engelandt nae Liſſebon, 't welk hy beſette, ten grooten voordeele der Hollanders, die, terwijl de Portugijſen beſlooten waeren, den handel in Indien alleen inhadden; en niet min ten blijkelijken bewijſe der ſwakheit hunner vyanden, die niet darrende een eenighe vloot ſeeroovers van hunne kuſt verdrijven, aen de heerſchappy der ſee, van ſoo oude tijden af door hun beſeeten, in 't toekoomende wanhoopten. Van daer door de Gelukkige eylanden nae Amerika geſeylt ſijnde, heeft hy d'oovervoerders van 's Koninghs goudt door ſchrik binnen gehouden: maer korts daer nae een eylandt, Porto Ricco genoemt, beſpronghen en ooverweldight hebbende, genoeghde hy ſigh alleen met alles van daer te rooven, 't ſy hy, verſwakt door meenighvuldighe ſiekten der ſijner, is genootſaekt geweeſt van daer te vertrekken, 't ſy hy, gelijk meer andere ſijner landtsluiden voor hem, niet geweeten hebbe ſigh van de ſeeghe te dienen. Maer dien van Hollandt wierdt de ſchaede op hunnen Ocean betaelt geſet, gebruykende de

1598.

Schaede der Hollanders op hunnen Ocean.

1598. vyandt de ſee niet anders dan om te rooven, dat hy al voor deeſen uyt Duynkerken, nu in 't Kanael dicht by Kalis pleeghde. Door welke ſmerte de viſſchers, en andere ſchippers, die 't ſelfde geweldt gevoelt hadden, getroffen ſijnde, de ſeehopluiden beſchuldighden, dat ſe 't ontmoeten der ſeeroovers niet en ſoghten, als die ſe wiſten dat vertwijfelt met opſet om te ſterven, en ſigh voor hunne doodt te wreeken, voghten. Dies ſoght men middelen om dit onheyl voor te koomen. En men vondt 'er, die oordeelden, men behoorde ſwaer gelaede ſcheepen binnen 's vyandts haevenen te laeten ſinken: maer de ſorghe was, dat het geweldt der ſeebaeren en der winden, geholpen door menſchen arbeidt, alle ſwaerte, hoedaenigh die weeſen moghte, ſoude weghſpoelen. Men vermeerderde derhalven, met het aenbouwen van nieuwe, 't getal der ſcheepen, om dight by 's vyandts kuſt op de waght te legghen, en 't uytloopen te paſſen, en om andere ongewaepende te geleyden. Eenighe der ſelver wierdt gelaſt hunne roofneſten nae te ſpooren, en op ſee te kruyſſen: en aen Pieter van der Does orde gegeeven, om, met een tamelijke vloot, het Kanael te veylighen. De voornaemſte ſorghe der Staeten was, met het verſwaeren der oorloghe teegen haer, ook te gelijk de gemeene inkoomſten te vermeerderen: 't welk van de gemeente, kundigh der gevaeren, goedtwilligh aengenoomen wierdt: behalven dat binnen Uitreght de meenighte de nieuwe belaſtinghen wreevelmoedigh weygerde, ſoo langh de kerkelijke inkoomſten, welke d'andere Landtſchappen ten gemeenen nutte aenleyden, door beſondere wierden ingehouden. Ten tijde der eerſte inſtellinghe der Chriſtelijke leere, en vervolghens wanneer den yver meer en meer aenwakkerde, hadt die ſtadt, beroemt in ernſtighe Godtsdienſt, verſaemelt eenighe inkoomſten, op welke verſcheyde ſaemeninghen van mannen en doghters, afgeſondert onder benaeminghen van deeſe en gene heylighen, ſigh in eene godtvruchtighe leedigheit ſouden onderhouden: welke middelen naederhandt aengeleght ſijnde, om huysgeſinnen van kinderen t'ontlaſten, hun oudt gebruyk ſeeker nu al voor langh, dogh, 't weeſen van den Godtsdienſt door deeſe oorloghen verandert ſijnde, ook hunne gedaente verlooren hadden, terwijl die ten deele tot voortſettingh der jeught in haere letteroeffeningh aengeleght, ten deele door d'allervaddighſte buyken, dien ſe door gunſt of geldt waeren toegevallen, daer uyt ſigh ſelven meſtende, in ooverdaet en dertelheit verquiſt worden: en deeſe noghtans, op den naem van Geeſtelijken, hebben in de vergaederingh der Staeten 's landts van Uitreght, en der gecommitteerde Staeten, d'eerſte ſtemme, en met het ſelfde reght als den geheelen aedel, als het derde lidt; waer van de ſtadt Uitreght het eene gedeelte, het andere de mindere ſteeden maeken. Swaerlijk heeft het geſagh der Vereenighde Staeten en des Prinſen de verbolgenheit van 't graeu hier teegen, die nu ook door voorbeelden te duchten ſtont, konnen beſaedighen. Koningh Philips hierentuſſchen hebbende, ſoo hy beſt konde, ordre op de geldtmiddelen geſtelt, vorderde, te gelijk met de dreygementen der oorloghe, de bekooringhen tot vreede: en, dewijl in Nederlandt ſoo wel krijgsvolk als geldt gebrek was, en ſijn grootſte vertrouwen op den Spanjaert ruſte, ſondt hy booven de nieuwe wervinghen, die om en omtrent de grenſen der Nederlanden gedaen wierden, nae Kalis achtendartigh ſcheepen vol volk, ſijnde een gedeelte dier vloote, welke wy verhaelt hebben dat door ſtorm van den aenſlagh om in Engelandt te landen wierdt verſteeken. 't Bevel oover de regementen (deeſe waeren vier, elk van duyſent koppen) wierdt gegeeven aen Sancius Leiva, 't bewint oover de ſcheepen aen Pretendon. Dees heeft met een voorwindt, geleidt

De beroerten tot Uitreght, gereeſen oover de nieuwe belaſtinghen, worden gedempt.

Philips ſendt een vloot nae Kalis.

geleidt door een Hollandtſch ooverlooper, de meeſte binnen de haeven 1598.
gebraght, terwijl de Hollanders, in 't Kanael op de waght leggende, door heevighe teegenwindt, achter uyt geraekten: die echter ter naeuwer noodt opgekoomen ſijnde, eenighe weynighe, die de haeven nogh niet beſeilt hadden, op de kuſt deeden ſtranden. Want de Spanjaert hadt dien laſt ontfanghen, dat hy, wen hem de vyandt te vinnigh perſte, ſonder op 't verlies der ſcheepen te ſien, 't krijgsvolk ſoude uytſetten. Een der ſelver wierdt 'er veroovert; en den gevanghenen, teegen 't gebruyk der ſee oorloghe, 't leeven geſchonken, om dat de eerſte hitte met beraedtſlaen oovergegaen ſijnde, daer nae te woeden al te onmenſchelijk ſcheen. Maer die de haeven gekreeghen hadden, ſijn ten deele, naerdien de Hooghduytſche en de Deenen te kennen gaeven, dat ſe voor deeſen uyt hunne haevenen geloopen, en in Spanjen aengetaſt waeren, met toelaetingh der Hollanders, den Ocean oover nae huys gekeert, loopende 't gerucht dat d'ooverighe op nieuw gewaepent wierden, en door een grooter vloot, die men in de Carogne ſoude toeruſten, eenen nieuwen oorlogh ter ſee te waghten ſtonde, gemerkt het beſit van Kalis binnen weynigh daeghen veranderde. Eer langh daer nae ſijn twee ſcheepen, die uyt de ſelfde haeven ter ſluyk de reyſe nae Spanjen hoopten voort te ſetten, dien van Hollandt in handen gevallen; deeſe waeren gelaeden met koſtelijke koopmanſchappen, en hadden op veele ſoldaeten, die des oorloghs moede, en door belooninghen verſaedight, nae hun vaederlandt en hunne ruſt vertrekken wilden. Nogh vondt men in de ſelfde brieven, waer in de gemoederen beſpeurt wierden, beneevens eenighe ſchenkaedjen van ſteeden, geſchikt aen Fuentes, welke Maurits aen hem te rugh geſonden heeft. d'Aenkoomſt der Spaenſche ſoldaeten is den gemeenten alleſints niet eeven aengenaem geweeſt, uyt haet op hen en den oorlogh. Maer den Aertshartogh blijde oover de verkreegene ſaeken, welker behoefte alle dinghen door gevoelen of vrees voor onheylen getroffen hadt, deede de ſaemengerotte muytery tot Grave om wanbetaelingh, door den dienſt des Graeven Harman van den Berghe, van een ſcheyden: hoewel uyt gevangenen en brieven is gebleeken, dat, met deeſe te vreede te ſtellen, veele andere hun miſnoeghen toonden, en door ſulk betaelen als met woeker gelden party in de ſelfde behoefte ſteeken bleef. Dit is geweeſt den ſtaet in beyde de Nederlanden, voor de veranderingh der ſaeken die aldaer gevolght is. Want de langh gedreevene onderhandelingh tuſſchen de geſanten van Vrankrijk en Albertus was nu tot op groote hoop van vreede gevordert. En de Koninghin van Engelandt hadt ook derwaerts geſonden Cecil, ſoon van Burghley, Raedt in haeren geheymen Raede, en neevens hem Wilkes. Weshalven de ſaeke ſelfs de Vereenighde Staeten aenporde geſanten nae Vrankrijk af te veerdighen: en niet min begeerigh was Eliſabeth, dat de ſelfde met volmaght voorſien wierden, om met haere geſanten naer eyſch van ſaeken oover vreede en oorlogh te beraedtſlaen: 't gheen men ongeraeden gevonden heeft, op dat niet ſtrax ſy, indien 't verworpen ongeoorloft waere, door koninghlijk geſagh gedwonghen wierden. Dogh men beſcheyde twee geſantſchappen, met een aenſienelijk gevolgh, welker een nae Engelandt ſoude vertrekken. Dit is bekleet door Warmondt, van wien nu meermaels gewagh gemaekt is, als ſullende aldaer aengenaem ſijn, om 't geheughen van ſijnen toght nae Kadix, neevens Hottingha uyt Vrieſlandt, en Joan van de Werke uyt Zeelandt. Nae Vrankrijk ſijn geſonden Iuſtinus van Naſſau, Ammirael van Zeelandt, en Joan van Oldenbarnevelt, Raedt Penſionaris der Staeten van Hollandt, een man doorweekt in de kenniſſe van de Republijk

Twee Spaenſche ſcheepen door de Hollanders veroovert.

Den Aertshartogh ſcheyt de ſaemengerotte muytery tot Grave.

De Staeten ſenden geſanten nae Vrankrijk en Engelandt.

1598. ſijnes vaederlandts, en dienvolghende van ſoo groot een geſagh als yemandt door vernuft of nyverheit in eenen vryen Staet ten uyterſten bereyken kan. En ik, onder veele andere ſaeken, ſie my ook dit te duchten ſtaet, dat, wen eenighe vreemdelinghen miſſchien deeſe onſe blaederen moghten in handen koomen, die ſigh verwonderen ſullen, dat naemen van dien uytſteekenden luyſter, die ook onder hen beroemt ſijn, ſoo ſelden in 't beſchrijven onſer geſchiedeniſſen verhaelt worden. Maer de groote verſcheydenheit dier reegeringhe en aller anderer ſal my verdaedighen. Want wanneer verhaelt worden de handelinghen der ſteeden, welke by den Raedt of 't volk geregeert worden, en 'er voorvalt eenigh oordeel of beſluyt van ongemeene dapperheit en ſchrander beleidt, is 'er gunſtighe geleegenheit om den aenraeders van dien met dankbaer geheughen te gedenken: en ook blijven de Bedienaers in ſaeken van groot belangh in Koninghrijken niet verborghen. In Hollandt worden alle beſluyten ſchriftelijk opgeſtelt op den naem der vergaederinghe, ſonder te gewaeghen van haere uytvinders, die, ſchoon ſe u bekent ſijn, niet mooghen genoemt worden, of men ſchijnt met eenen eerſughtigh geleegenheit tot vleyery geſoght te hebben, behalven dat daer door veele andere, die den gloryrijken lof van andere als een verwijt van vaddigheit opneemen, ſigh gebelght houden. De Geſanten nae Engelandt vertrokken pooghden de Koninghinne door veelerley beweeghreedenen van vreedehandelingh af te ſchrikken, haer ook aenmaenende, ſy ſoude den François, aengaende de verſochte hulpe, eenighſints te gemoet koomen, en hem, die uyt ſigh ſelven genoegh was aengemoedight, door haere geſanten verder opwekken, om het leet en de ſchaede hem voor deeſen en maer onlanghs aengedaen liever door oorlogh te verhaelen, dan den ongeruſten aerdt ſijner onderdaenen inwendighe beroerten oover den hals te brenghen. En nae dat ſe, hebbende, volghens de gewoonte van dat Hof, de knije geboogen, haer voor de reets genoote weldaeden oovervloedigh bedankt hadden, vervolghden ſe:

Vertoogh der Hollandtſche geſanten aen de Koninghin tot vervolgh des oorloghs.

Alle die uyt eenen reghtveerdighen oorlogh tot vreede genoodight worden, behooren t'ooverweeghen, of de vreede, die men hen aenbiedt, een waere en beſtendighe, of een bedriegelijke en onſeekere ſy, en of in teegendeel den oorlogh voor hen vervaerlijk en hacchelijk, of veyligher dan de vreede ſy. Want te vergeefs pooght men de vruchten eener ruſte ſmaekelijk te maeken, waer 't niet veyligh is te ruſten. U, Koninghinne, ſoekt de Spanjaert, ſeght men, tot vreede te bekooren; hy, wiens trouwloosheit, vergeſelſchapt met onmenſchelijk woeden, en wiens heersſught om allen vorſten de wet te ſtellen, het onnoodigh is, dat wy beſchuldighen, naerdien ſijne leermeeſters vooral de weereldt leeren, dat men luyden van verſchillenden Godtsdienſt nogh trouw, nogh eenigh goddelijk nogh menſchelijk reght behoeft te houden; andere ſelfs ook niet ontveinſen voor te geeven, dat het beſtier des noodtlots aen het Weſten eenen algemeenen oppervorſt voorſien heeft, en het ten dienſte der Chriſtenweereldt ſtrekt, dat in het Heel-al buyten de Spaenſche moogenheit geene andere heerſchappy gevonden worde. Dan indien 't van nooden waere andere Vorſten te vertoonen den ondraeghlijken hooghmoedt des huys van Ooſtenrijk, welke dien ſijnen geſlaght hoek met het uyterſte van Kadix, door onſeekere verbonden, ten dien eynde nu ſoo langh aen den anderen heght, op dat hy, al 't gheen 'er tuſſchen de beyde paelen van Europa is geleeghen, voor ſoo veel 't nogh ſijne maght niet onderworpen is, voor vyandt houde, u ſeeker te verhaelen 't gheen ghy dienthalven hebt geleeden, 't gevaer dat ghy hebt uytgeſtaen, waere oovertolligh. Want, onſterffelijke Godt, ſoude men ook konnen twijfelen, wat gedachten hy nu hebbe, die meer dan eenmael

mael heeft gesoght dit Koninghrijk door vlooten t'ooverweldighen, die de volken deeser heerschappy tot weederspannigheit gewaepent heeft, die oover alle reght en billijkheit soo verre is heen gestapt, dat hy moordenaers en vergifters teegen U geheylight hooft heeft uytgesonden? De oude oorsaeken blijven; en Ghy en hebt niets in't allerminste van uwe Godtsvrucht, nogh hy van sijne gierigheit verandert. Dees schijnt hy U met een reghtveerdigh en godtvruchtigh gemoedt eenen billijken vreede te soeken, of en is 't niet, op dat hy den oorlogh, die nu met uwe geleegentheeden gevoert wordt, hy op de sijne voere? Derhalven sal hy, als die alvoorens tot eenen vasten reeghel opgenoomen heeft, op den grondt der teegenwoordighe saeken altoos aenslaeghen van grooter gewight te bouwen, de tijden belaeghen: en sullen wy, in soo groot een gevaer, ons door een vaddighe rust laeten verlokaesen, om, naerdien wy niet gesaementlijk konnen, wanneer onse bondtgenootschap, 't eenighe waerom hy wenscht, verbrooken sy, elk in 't besonder ingeswolghen te worden? Beeter deeden d'oude volken en Koninghen, die, al eer se selfs nogh aengetast wierden, de heerschappyen die hen te geweldigh toenaemen, by tijde teegen traeden, op dat niet d'ooverighe t'hunnen bederve ooverwonnen wierden. Sy wisten naementlijk, dat men somtijts oorlogh voerde om vreede te hebben, somwijlen, om dat men dien niet hebben kan. Want gelijk waeter en vuer, twee hooftstoffen strijdigh van aert, altoos teegen een gekant sijn; soo ook is 'er tusschen hen, die begeeren oover allen te heerschen, en hen die geenen anderen dienen willen, eenen altoos duerenden en onsterffelijken oorlogh: in welken sigh te wreeken immer te spaede koomt, sijnen dreygenden vyandt eerst op 't lijf te vallen een saek niet min vol glory dan voorsightigheit geoordeelt wordt. Want de reegeringh en de waepenen sijn den Vorsten van den heemel niet alleen gegeeven, om onreghtveerdigheeden te straffen, maer insonderheit om die voor te koomen. En selfs beschermt hy sigh niet, die met sigh te beschermen vernoeght is. Straffeloosheit strekt maer om quaedtdoenders in hun moetwilligh opset voort te drijven. Philips dan sal, 't sy om ons t'onder te brenghen, of wat den heemel oover ons ook moght beschooren hebben, onder voorgeeven des Turxen oorloghs, of wel eenighen anderen dekmantel, niet rusten te waeter en te lande gewaepent op sijn voordeel te loeren: en hy sigh soo gewaepent houdende, kan Engelandt nogh buyten vreese, nogh buyten kosten blijven. Dit alleen is hier de vraeghe, of gevaeren te vreesen, of die af te keeren een werk van meerder dapperheit sy; en of 't reghtmaetigher is de schattinghen sijner onderdaenen, dan den buyt der vyanden t'sijnen behoeve te gebruyken. 't Is onse meeningh niet, Koninghinne, ons voor U op onse bondtgenootschap te beroemen, die d'eerste aen U door ontelbaere weldaeden verplicht sijn; en U misschien is 'er eenighsints, dogh ons, die en dankbaer sijn, en gehouden willen weesen, ten hooghsten aengeleeghen, dat die niet verlooren gaen. Soo wy tot vergeldingh der selver yets van onser sijde gedaen hebben, 't welk, naerdien de teegenwoordighe lasten niet toelieten yets meerders te doen, om de volveerdigheit onses gemoets, behoorde aengenaem te sijn, dat sal met meerder billikheit van U in geheughen behouden, dan van ons geseght worden. Dit seeker is baerblijkelijk, dat ook uwe voorsaeten, van de Nederlandtsche volken, om hunne seeden en geleegenheit, dit gevoelen gehadt hebben, dat se hen tot vrienden of tot vyanden te hebben, een groot gewight hunner saeken oordeelden. Maer seedert ghy de gloryrijke daeden uwer voorsaeten, soo seer door meededooghen en door weldoen, als door alle andere deughden, oovertroffen hebt, sijn veele ooverwinninghen den François, veele ons, en geene min doorluchte U en den uwen toegevallen. 1598.

1598. *vallen. Het toekoomende geval ſtaet Gode, den beleyder aller oorloghen, in handen, die ons tot nogh, ook teegen alle menſchelijke hoop, ſijne gunſt bewijſt. Maer voor ſoo veel het oordeel der toekoomende dinghen den wijſen toegelaeten is, al 't gheen waer op men ſigh in oorlogh magh vertrouwen, onſe burghers, onſe middelen, onſe plaetſen, de beroemde dapperheit onſes veldtsheers, die onder ons in geenen deele vermindert ſijn, konnen ook vermeerderen: de vyandt daerenteegen heeft niets, dan onſe ſcheydingh, waer door hy kan grooter worden: en hoe ſijne heerſchappy ſigh wijder uytbreidt, hoe 't den eenen of den anderen landtaerdt lighter vallen ſal, in een groot en ooverlaſtigh rijk het jok der heerſchappye af te werpen: door welken toeval ſoo hy ſigh t'eenighen daeghe belemmert vindt, hebben andere Koninghen niet gereeders, als maer de maete te ſtellen op wat middelen ſy ſigh voor 't toekoomende verſeekeren willen. Dogh 't geen men is gewoon hier teegen te ſeggen, of te denken, dat niemant behoort ſigh in eens anders ſaeke en gevaer in te wikkelen, is, ſoo men 't uyten magh, een onbarmhartigh ſegghen, ſtrijdigh teegen alle menſchelijkheit, ſtrijdigh teegen de glory der Vorſten, wien ſy, ſoo hen 't weldoen wordt ontſeght, hun grootſte voorreght beneemen: laet dat ſeeker plaets hebben, waer yemandt voor ſigh ſelven niet en doet 't gheen hy een ander toereekent. Met woorden is 't om ons, met de daet niet min om Engelandt te doen. Want die willen dat de Hollanders in gevaer ſijn buyten hen, dogh ſtaende blijven om hen, deeſe wikken weynigh dat niemandt eeven light de gevallen, als ſijne eygene begeerlijkheeden kan bepaelen. Sal dan onſen ondergangh uwe kraghten eenighſints verſterken, of den vyandt 't minſte ſijner heerſch-ſucht intoomen, of ſal, gelijk met meerder waerheit niemandt twijfelt, den brandt, wanneer hy ons verſlonden heeft, niet in Engelandt oovervlieghen, dat gelijk 't in rijkdom niet van de minſte, ſoo ook in gevaer het naeſte ſijn ſoude? Derhalven ooverweeght wat onderſcheit 'er is, te veghten op den Hollandtſchen boodem, of op deeſe kuſt, voor deeſe ſtranden en kaſteelen: en ons tot bondtgenooten ter beſchermingh der gemeene behoudenis te hebben, of den Spanjaert ons, ook teegen wil en dank, tot werktuyghen ſijner onreghtveerdigheit gebruyke. Want indien uyt de drie volken, die in dees tijdt aller meeſt ter ſee vermooghen, de Hollanders onder den Spanjaert vervallen, behoeft men ſeeker niet te twijfelen of ſy en laeten eenen ſwaeren oorlogh op den hals der Engelſchen, die alleen den Ocean en hunne vlooten tot veſtinghen hunnes rijx hebben: en daerbeneevens, dat geene andere Koninghen by Philips in rijkdom haelen mooghen, wanneer hy eenmael ſijne ſchatten uyt de nieuwe weereldt en uyt Indien, die hem, ſeedert het ooverheeren van Portugael, tot nogh toe door den oorlogh ſijn bekommert geworden, hebbe verſeekert. Dus ſal, naer dat ſijne kraghten, die tot op dees tijdt minder dan ſijnen haet geweeſt ſijn, hem ten vollen vernoeghen ſullen, 't den Engelſchen niet meer geoorloft weeſen ergens te verblijven, dan 't hen nu geoorloft is in Duytſchlandt, van waer hy U door gekochte plakkaeten, als heylooſe en miſdaedighe, uyt alle de landtpaelen heeft doen verbannen, en U, ſoo veel in hem is, buyten allen handel met menſchen ſoekt te verdrijven. Maer 't gheen ons ſmert is dit, dat wy hooren hoe 'er eenighe ſijn, die door heymelijke reedenen onſen Staet den laſter van een haetelijk voorbeeldt aenwrijven, en alſoo ons als miſdaedighe aen weêrſpannigheit voor Philips betichten, dogh wien ter gunſte ſy ſulk een tael voeren, dient niet ter ſaeke te ſegghen: dan veel eer, dat ſy door onkunde van ſaeken niet en weeten, dat, 't gheen in Vrankrijk en in Ierlandt alleen uyt ſucht tot nieuwigheit beſtaen wordt, de Hollanders daer toe door eene noodtſaekelijkheit, die, ſoo yets ter weereldt, is te verantwoor-*

antwoorden, gedronghen geweest sijn; met welk een doorstaende gelaet, souden sy ons anders t'eenen laster darren naegeeven 't gheen Koninghen door waepenen, schriften en verbonden voor goedt gekeurt hebben? wy sijn gebleeven in den eygendom onser voorouderen, de vryheit: van dit woordt hebbe niemandt eenen afschrik, wy hebben gelooft die allerbloeyenst te sijn onder een wettelijk Vorstendom. En ooversulx sijn wy ook voor geen uytheemsche heerschappyen beschroomt geweest: en ook nu, soo yemandt de klem, niet de naemen insiet, worden wy geleidt door eenen. Voor ons, voor U, en alle andere rijken, Koninghinne, is'er geenen anderen bandt om den onderdaenen in gehoorsaemheit te houden, dan hen te leeren met den teegenwoordighen staet van reegeringh te vreeden sijnde, nae geene andere om te sien. Dan bedenk hierentusschen ook, hoe veel schaedelijker voorbeeldt hy invoert, die, gelijk hy, gedreeven door een oovermaetighe heerschsught, sigh selven een vrywillighe slaeverny op den hals gehaelt heeft, arbeidt om alle Kroonen onder het Aertspriesterdom van Roomen te doen buyghen; en voorwaer niet alleen de volken, die hy door spilpenninghen gaende maekt, maer ook den Koninghen selfs weerspannelinghen noemt. Deesen sullen nimmer oorsaeken nogh dekmantels tot oorlogh ontbreeken; maer dat hem de hoop t'eenighen daeghe ontbreeke, staet, naest den onsterffelijken Godt, in uwe handt, Koninghinne, soo ghy liever hebt met ons, die bereidt sijn voor de trouwe omtrent onse bondtgenooten 't uyterste op te setten, seeghe te verooveren, dan met het bederf uwer vrienden 't geweldt des vyandts uyt te breyden; en de glory uwer stantvastigheit te hanthaeven, dan de vruchten uwer weldaeden te vernietighen. In 't beraedtslaen was het hof verdeelt, en de gevoelens weedersijts ondersteunt door aensienelijke hoofden, welker seeden en geneegentheeden te kennen niet ondienstigh sijn sal, op dat blijke, hoe den aerdt der raedtsluyden heerscht oover de gemeene beraedtslaeginghen. Essex, wien, gelijk wy nu reets geseght hebben, om sijne jeught en glorysught, de hitte in den boesem sat, was in 't spillen ooverdaedigher dan sijne vaederlijke goederen toelieten; en hebbende met het winnen van de gunst der eedelen, der gemeente en der soldaeten, een goedt gedeelte sijner middelen verquist, hadt hy geene hoop in de vreede, groot vertrouwen op de vriendtschap der Hollanders: weshalven hy, opperveldtheer der Koninghlijke leeghers in Engelandt sijnde, vuerigh voor den oorlogh yverde, drijvende dat men uyt den oorlogh niet scheyden konde, sonder dat de Koninghinne te gelijk de seekerheit van haeren Staet, haere achtbaerheit, en haere gedaene kosten in gevaer stelde. Burghley in teegendeel, eertijts van een burgerlijken staet in het hof en tot de hoogheit van opperschatmeester geroepen sijnde, quam door sijne raedtsaeme deunheit in 't beleggen der geldtmiddelen, insonderheit nu in sijne laetste jaeren, seer wel oover een met de spaersaemheit sijner meesterse: en hebbende voor sigh selve groote rijkdommen vergaedert, was hy in langhduerighe ervaerenheit van saeken veroudert, en hier om door achtbaerheit de gunst des anderen booven 't hooft gewassen. Dees, met eenen ophef van staetelijke woorden, de Christelijke eendraght roemende, verhaelde wijtlustigh, *dat men onder de hacchelijke uytkoomsten der beraedtslaeginghen, 't godtvruchtighste en 't eerlijkste voor 't seekerste behoorde te volghen: en eyndelijk het teegenwoordigh voordeel booven onseekere gissinghen te stellen, sullende de vreede niet meer den vyandt, dan den Engelschen doen toeneemen. Of waeren de krachten des vaederlandts hen soo weynigh bekent, dat het niet dan met het believen der Hollanders soude konnen behouden blijven: daer ondertusschen en den François door gemeene vreese,*

1598.

Essex neyght met de Hollanders tot den oorlogh.

Burghley in teegendeel.

1598. *vreese, en de Hollanders selve Godtsdiensthalve, door banden, die meer vastigheit uyt den noodtdwangh, dan uyt kracht van verbondt hadden, teegen 't gevaer verknocht waeren. Iae dat den Spanjaert, uyt eyghen ondervindingh sijner swakheit, en de weêrspannelinghen in Ierlandt en alle andere wanbedrijven, in vreede geenen rugh vindende, uyt sigh selven rusten souden.* Elisabeth, 't sy in der daedt niet weetende wat te besluyten, 't sy uyt vreese voor vreede alle andere saeken begeerende uyt te drukken, heeft geantwoordt met een gesoghte gemaetightheit. *Dat se van aenbeginne, niet sonder voorgaende raedtpleegingh met haere bondtgenooten, hadt willen besluyten: dat haer van hunner sijde aengenaem was, sy haer hunne meeningh verklaert hadden. Dat echter den François en sy geene geringhe oorsaeken hadden, om sigh uyt den oorlogh te begeeven, of waeromse sigh op de vreede vertrouwen moghten, wen de leeghers van kant gesonden waeren: gemerkt de Spanjaert, naerdien hem de Nederlanders hadden afgeswooren, Vrankrijk hem ontweldight was, en door soo veele andere verliesen, sijne voorighe hoop dapper besnoeyt hadt; en, wen hem luste de waepenen weederom aen te neemen, haer de selfde Godt, het selfde reght, en de selfde krachten, des noodts sijnde, niet ontbreeken souden. En soo men wilde aendringhen, om haer in waepenen te houden, men haer meerder verseekeringh, dan tot nogh toe, hadt behooren aen te bieden.* Op welke woorden de Grooten in Engelandt deesen uytlegh maekten: dat 'er niet onbillijker waere, dan de Koninghinne, nu door knibbelaryen, dan door geveynsde beeden, haere vertrouwde penninghen t'onthouden, daer se dogh oopentlijk door den rijkdom hunner steeden, en hunner spaerkist, die selfs tot schenkaedjen genoegh voorsien was, weederleydt wierden. En niet min ondraeghlijk, dat sy, om welker wille d'Engelschen den handel op Spanjen derven moesten, hun gewin booven 't uythongeren des vyandts stelden, en alsoo met den oorlogh handel dreeven. Ten laetsten wierdt de vreedehandelingh uytgestelt, tot dat de gesanten van weedersijden sien souden, hoe de saeken in Vrankrijk geschaepen stonden. Derwaerts wierden door de Koninghinne gesonden de voorverhaelde Cecil en Wilkes, by wien de hoop tot vreede, seedert de onderhandelingh tot Sant Quintijn eenighermaeten verkoelt was. Want de Spanjaerts hadden voorgegeeven, dat se onder den naem van bondtgenooten, die sigh van de Françoische vreede souden mooghen dienen, deese alleenlijk verstonden te begrijpen, die den Roomschen Godtsdienst volghden. De Hollandtsche gesanten, opgehouden door teegenwindt, sijn een weynigh laeter aengekoomen. De Koningh onthielt sigh toen ter tijdt te Angers, sigh benyverende in 't bevreedighen van Bretanjen, 't welk den Hartogh van Merceur, Prins uyt den huyse van Lotteringhen, nae dat de partyschap was verstorven, tot nogh toe in sijn geweldt hieldt, hebbende aen den Spanjaert oovergegeeven de haeven van Blavet, alwaer hy, om de naebyheit der see bequaemelijk onderstant konde inbrenghen. Maer die, siende 's Koninghs leegher gereet, en sijne genaede voor hem oopen, nogh onbewust, dat, wanneer den oorlogh ten eynde loopt, de laetste de schult van allen boeten, maekte sijnen soen op genoeghsaem voordeelighe punten, en met glimp van eere. De Koningh leefde toen juyst buyten huwelijk, hebbende verstooten Margarita van Valois: dan Gabrielle d'Estree, Juffer uyt adelijken huyse, gelicht uyt de armen des genen aen wien se verlooft was, hadt sijn gemoet, dat sigh, onaengesien den oorlogh, lichtelijk door liefde bedeunen liet, en door haere schoonheit, en door haere minnetreeken, en liefkooseryen, soo geweldigh

Elisabeth antwoordt met seekere gemaetightheit.

De Grooten in Engelandt sijn de Hollanders niet al te gunstigh.

Cecil en Wilkes worden nae Vrankrijk gesonden.

Gabrielle d'Estree, Henrix bysit, wordt geoordeelt hem tot vreede bewooghen te hebben.

weldigh ingenoomen, dat ſe met den tijtel van Hartoghinne vereert wierdt; en, 't gheen in Vrankrijk niet nieuw is, een byſit ſijnde, ſigh booven de maght eener wettelijke gemaelinne verhefte. En deeſe wierdt ook gereekent onder eene der oorſaeken, die 's Koninghs gemoet tot vreede vermurruwt hadden, om haere minnevreught geruſter te genieten. Sy hadt eenen ſoon, toens vier jaeren oudt, by den Koningh, genoemt Cæſar, dien de Koningh aen Merceur (dees hadt ook eene doghter, die naeulijx uyt haere kintſche jaeren getreeden was) door huwelijx belofte tot ſwaegher toeſeyde, daer by doende een ſomme geldts voor Merceur, en voor ſijnen ſoon het Hartoghdom van Vendoſme, met het Stadthouderſchap van Bretanjen. De Hollandtſche geſanten aengekoomen ſijnde, vinden den Koningh belemmert met deeſe ſaeken, en te gelijk met de Spaenſche vreedehandelingh, en eevenwel, of moogelijk deeſe vruchteloos quam af te loopen, de Staeten van Bretanjen beroepen hebbende, beeſigh met de bereidtſelen tot het belegh van Blavet. Sy wierden voor den Koningh gebraght door Buſenval, die, bedreeven in de ſaeken aldaer te verhandelen, daer by was, en om den Koningh met raedt te dienen, en hen ten beſten te werken. Nae dat de groetenis met alle beleeftheit en ſonder hooghmoedt was aengenoomen, begint Oldenbarneveldt, nae ſijne gewoonte, met een ſtaetelijke en beknopte welſpreekenheit, de hoop des bondtgenootſchaps te verheffen, op ſoo onlanghs gemaekt een verdragh aen te dringhen: in 't onderhouden des ſelven af te vorderen trouwe, waer door de achtbaerheit der Koninghen inſonderheit wierdt gehandthaeft, en de vreede verdacht te maeken. Daer by voeghende, uyt den naeme der Staeten, beloften van geldt en hulpſchaeren in 't toekoomende, te waeter en te lande, werwaerts 't den Koningh gelieven moghte die te gebruyken, op dat den Spanjaert t'eenighen daeghe den oorlogh tot ſijnent betaelt geſet wierde, en meer andere ſaeken, maghtigh om een gemoet, gequeekt tuſſchen 't gedruyſch der waepenen t'ontfonken. Daerenbooven ook hebben ſe voor de toegevoeghde uyt 's Koninghs raedt in 't breede vertoont, hoe veel veyligher en gloryrijker 't waere eenen vyandt, wiens ſchatkiſt beroyt was, en hy beanghſt door de hacchelijke trouwe ſijner onderdaenen, die ſijne onheylen en vreeſe voor 't verbondt ſijner vyanden, door aenſoek van vreede, betuyghde, den naekoomelinghen ten voorbeelde te ſtellen, dat niemandt ſigh lightveerdelijk vergaepe in eens anders rijk te beroeren en te begeeren. Dit geſchiede in de teegenwoordigheit der Engelſchen, die de reeden der Hollanders door ſtilſwijghen, en ook ſomwijlen met woorden, onderſchraeghden, verhaelende al wat vrypoſtigh hunne weldaeden; en hoe ſchandelijk 't was ſijne beſwoore trouwe om de teegenwoordighe nuttigheit ter ſijden te ſtellen: ſpreekende ook ondertuſſchen om de penninghen die ſe geleent hadden. De Koningh handelde oopenhartigh, met bekentenis, dat de nootwendigheeden waer in hy ſigh bevondt geene langhſaeme hulpmiddelen lijden konden. Dat hy echter twijfelde of den Spanjaert Kalis en Blavet ſoude willen oovergeeven; deede hy 't niet, dan ſoude hy in waepenen blijven, hen bedankende voor den byſtant hem ſoo eedelmoedigh aengebooden. De geſanten der Staeten ſeyden hier op, dat, ſoo de Koningh hadt beſlooten by dit voorneemen te blijven, ſy echter hoopten, dat hunne ooverkoomſte en 't gheen ſe aenbooden ten dienſte van Vrankrijk ſtrekken ſoude, om den vyandt des te meer te doen inwillighen. Daer teegen baeden ſe van hunner ſijde, ſoo de vreede getroffen wierde, die bondtgenootſchap noghtans blijven moghte, waer door de Hollanders ſigh van de Françoiſche vreede tot heymelijk onderſtant, de Françoiſen ſigh van den

1598.

De Hollandtſche geſanten koomen voor Henrik.

Oldenbarneveldt ontraedt hem de vreede.

Doghte vergeefs.

1598. den Hollandtſchen oorlogh tot meerder verſeekertheit dienen konden. De Koningh gaf tot antwoordt, dat en hunne vriendtſchap aen hem beklijven, en ſy de vruchten der ſijne genieten ſouden. Van nu af wierdt uyt de wegh genoomen al 't gheen den onderlinghen handel der volken is gewoon te beroeren: en hoe veel deeſe beſendingh te weeghe gebraght hebbe, is door de nuttigheit der volghende tijden gebleeken, dewijl de Koningh niet min geſet op geldt te ſpaeren, als by een te vergaederen, ſoo veel tot handthaevingh der vryheit heeft gedaen, als naeulijx de oude Koninghen uytreykten aen de volken, welker vryheit ſe ondermijnden.

Henrix mildaedigheit aen de Vereenighde Landen. Sijne eerſte mildaedigheit is geweeſt van tweehondert veertigh duyſent guldens, welke in de volghende jaeren naer eyſch der noodtſaekelijkheit heeft toegenoomen. Indachtigh naementlijk, in wat ſtaet van ſaeken ſijner bondtgenooten hy ontfanghen hadt, en in wat ſtaet der ſijner hy weeder gaf, betaelde hy niet als geleende penninghen, maer als een weldaet. En ſigh voor die tijdt ſorghvuldigh oover 't beſluyt by hem genoomen ontſchuldighende, prees hy het ſtantvaſtigh voorneemen der Staeten, tot beſchermingh hunner vryheit; aengeſien, gelijk 't hen niet ſoo gereet ſtont, als Koninghen, met weeten van weynighe, by alle voorval veerdigh ter been te raeken, ſoo ook het nieuw gevaer een middel waere, om de traeghe gemeente ſpoedigher te waepenen. Om de vriendtſchap met den Koningh t'onderhouden, wierdt, in plaetſe van Levijn Kalvaerd, ooverleeden in dat ampt, in Vrankrijk gelaeten François Aertſen, wiens vaeder Kornelis Griffier der Algemeene Staeten was. Klaerlijk bleek nu door veele bewijſen, dat de Spanjaert, ſigh genoeghende met den François ontwaepent te hebben, d'Engelſche voor dees tijdt liever te vyandt hadt, dan hunne vreede op billijke voorwaerden. Dit is geweeſt de reeden, waerom de Hollandtſche Geſanten, Naſſau en Oldenbarneveldt, uyt Vrankrijk in Engelandt ooverſcheepten, ſijnde het eerſte geſantſchap nu reede van daer vertrokken, en, gebruykende eene vrymoedigheit, dier ſe

Veynſingh der Hollanders omtrent Eliſabeth. ſigh te vooren ontſien hadden, hunne reeden dus inſtelden: Dat, quaeme de Koninghinne den François te volghen, geene gevaeren der vreede den Hollanders ſoo groot ſijn ſouden, dat ſe den oneyndighen laſt der oorloghe ſouden alleen draeghen. Dus naementlijk wierden die veynſers getoetſt aen haere eygene konſtenaeryen, op vertrouwen, dat d'Engelſche de vreedehandelingh ſelfs ſouden in 't war worpen, wen ſe geloofden, dat de Hollanders daer toe te beweeghen waeren. Daerbeneevens wierden de Koninghinne, wen ſe in den oorlogh volharden wilde, alle billijke voorwaerden aengebooden, met hoop van oovereenkoomingh tot afloſſingh hunner ſchulden; waer door ſe dit mael bewooghen wierdt de vreedehandelingh voor eenighen tijdt op te ſchorten. En hierentuſſchen is de

Pais te Vervins tuſſchen Vrankrijk en Spanjen getroffen. Pais te Vervins (want de byeenkoomſt was van Sant Quintijn herwaerts oovergebraght) door toedoen der geſanten tuſſchen de twee uytſteekenſte kroonen der Chriſtenheit getroffen, op de ſelfde voorwaerden, die neegenentwintigh jaeren te vooren tuſſchen Philips en Henrik de tweede verdraeghen waeren. Tot deeſe wierden gevoeght meer andere, welke van woorde te woorde hier in te laſſen niet en waere het werk des genen, die ſigh voor eenen ſchrijver der Nederlandtſche ſaeken uytgeeft. In 't

Des ſelfs punten. kort noghtans ſijn de voornaemſte deeſe: *dat den handel tuſſchen de volken, de gevanghene in vryheit, de uytgetrokkene in 't hunne ſouden herſtelt worden: en den Spanjaert weedergeleevert het graefſchap van Charolois, mits dat hy 't van Vrankrijk ſoude te leen houden: den François Kalis en andere ſteeden in Pikardijen, in ſulk eenen ſtaet als die waeren, en ten laetſten ook Blavet, dogh aldaer den Spanjaert mooghen ſleghten de*

veſtin-

vestinghen by hem gedaen maeken. Al 't welk alsoo beraemt en van weerde gekent weesende, nae 't ooverleeveren van gyselaers, binnen drie maenden voltrokken wierdt. Maer vergeetelheit van alle ongelijken voor 't toekoomende, en eeuwighe vreede onder den naekoomelinghen; voorts dat eene der beyde kroonen door waepenen aengetast wordende, 't den anderen ongeoorloft sijn soude den vyandt te stijven, of te gedooghen, dat yemandt der sijner sigh daer in menghde, en indien 'er yets, waer in het reght twijfelachtigh was, ooverbleeve, men sulx niet door list en geweldt, maer door scheitsluiden te beslechten hadt, sijn punten, die veel eer schijnshalven verdraeghen wierden, dan om tusschen de gelijkheit van soo geweldighe moogenheit yets tot verseekeringh der vriendtschap oover te laeten. Yder heeft de Koninghen, Vorsten, en volken sijne bondtgenooten in den vreedehandel begreepen. Philips insonderheit heeft sorghe gedraeghen tot verseekeringh sijner doghter, aen welke hy de Nederlanden stont oover te geeven, en voor den Hartogh van Savoyen. Aerschot, Mendosa en Arembergh sijn nae Vrankrijk gegaen: nae Brussel wierdt weeghens den Koningh gesonden den Hartogh van Biron, om van sijner sijde Albertus den eedt af te vorderen: alwaer men seght, dat die dappere krijgsman, wiens gemoet, vervoert door toomeloose staetsught, in 't bejaeghen van meerder grootheit immer onophoudelijk voortspatte, sigh tot trouwloosheit, die naederhandt te helder aen den dagh gekoomen is, hebbe laeten omkoopen. Ten weedersijden pleeghde men allerley pleghtigheeden van vreughde tot beteekenis der vreede, niet al te welkoom by veelen, die al hunne dapperheit en hoop in d'onheylen van andere stellen: ernst noghtans was de blijdtschap onder 't gemeen, niet soo seer uyt godtsvrucht tot het Christen bloedt, als om dat het reght ter vierschaere, handthaevingh van yder in een gerust besit sijner goederen, de landeryen hunne voorighe vruchtbaerheit, veyligh gebruyk der weeghen en vryen handel weederom ingevoert waeren. Toen eerst is in Vrankrijk, dat, geduerende sesendartigh jaeren herwaerts, door soo veel veldtslaeghen bloedtdronken, door oorlogh verwoest was, den dagh van een vaste vreede opgedaeght, en het rijk, eertijts in soo heerlijk een luyster bloeyende, herstelt in sijn voorigh weesen, 's Koninghs sorghe sigh bevlijtighende, om, hebbende de Landtvooghden en magistraeten in orde en hunnen plight gebraght, hy selve der regeeringhe nu ten vollen meester sijnde, en ontschuldight by de Roomsgesinde door 't geval der tijden, de belijders des anderen Godtsdiensts voor vrees en onheyl te veylighen: terwijl de Nederlanders hierentusschen in waepenen gelaeten, gelijk de hoop van vreede, soo ook verlightingh en troost uyt de naebuerighe onheylen verlooren. Maer aen dien van Hollandt heeft de Koningh Busenval te rugh gesonden, om door dien getuyghen sijner vriendtschap, en bemiddelaer eener geheyme onderhandelingh, sijnen vreede door eens anders oorlogh te vestighen. De saeken met Vrankrijk afgedaen sijnde, is men een niet min lastigh proefstuk van Koninghlijke bondtgenootschap weeghens Engelandt gewaer geworden, door de scharpe afvorderinghen van Elisabeth, welke door den mondt van François Veer aen den Staeten oovergebraght sijn, terwijl se, ten selven tijde andere gesanten aen Albertus afgeveerdight hebbende, de hoop tot vreede wilde schijnen te behouden, welke se bybraght alleen om die reeden tot nogh toe achtergebleeven te sijn, dat se de waepenen gesaementlijk met hen, voor wien se die hadt aengenoomen, wenschte af te legghen. Echter, dat noghthans se niet gesint was dien van Hollandt ergens in de wette te stellen; maer het ondertusschen billijk waere, dat die haer in den oorlogh in-

1598.

De Gesanten ten weedersijden vorderen den eedt af.

Elisabeth maent de Vereenighde Staeten weederom tot vreede.

1598. ingewikkelt hadden, van deese de middelen, om, des moogelijk sijnde, daer uyt te geraeken, soo niet, om die in 't toekoomende te voeren, begeert wierden. Dat ook in dien gevalle haer vry swaeren haet by den Vorsten beschooren stonde, dat sy alleen de vreede in Europa verhinderde. Sulx voorwaer wilde Godt niet gehenghen, dat se door ondankbaere verjaeringhen te leur gestelt sijnde, den Koninghen ten voorbeelde strekken soude, om sigh te waghten volken by te springhen, die, sonder eenighe eerbiedigheit tot oppermaghten, geene andere belanghen, dan hun eyghen voordeel, in acht naemen. De Staeten gevoelden, dat se t'seffens met eenen slagh door oude en toekoomende lasten ooverrompelt wierden: dogh selfs den blooten naem der Engelsche bondtgenootschap, was van soo groot een naedruk, dat men sigh de punten, door een maghtigher voorgeschreeven, onderwerpen moeste. Derhalven wierden gesonden de selfde, die beyde de voorighe gesantschappen bekleet hadden, en neevens hen Andries Hessels, met heymelijken last, die hen maghtigh maekte te daedinghen ter somme van tien millioenen guldens oover de verschulde penninghen. De Koninghinne verscheyde bekommeringhen, die haer van den oorlogh afmaenden, versierende, quaemen op die tijdt eenighe onvoorsiene toevallen te vooren. Want Jakob, Koningh van Schotlandt, nu begeerende, dat hem oopentlijk de erffenis der Engelsche kroone, waer van Elisabeth geen gewagh moght hooren, wierde toegeseght, geloofde men niet, dat hy, ten waere onderschraeght door uytheemsche maght, die stoutheit soude genoomen hebben. Ook ontbraeken 'er geene, die, sijnde ondervonden, dat 'er brieven, onderteykent by Koningh Jakob, den Paus ter handen gekomen waren, daer uyt den arghwaen en den haet aen 't foncken stookten. Booven dien hadt Burghley, verswakt door ouderdom en sieckte, met betuygingh by Godt en sijn uyterste, de Koninghinne gebeeden, sy hem, die nu geene menschelijke hartstoghten was onderworpen, wilde gelooven, en, dewijle haer gelijke nootsaekelijkheit genaekte, de welvaert haeres rijx besorghen, en door 't vestighen eener vreede op aerde, dien van den heemel verdienen. Dan nogh versuymde hy niet haer te vertoonen, de rampspoeden oovergekoomen in Amerika, of die in Yerlandt te duchten stonden, en dat het eynde der Nederlandtsche door ooverwinninghen niet was te hoopen. Als deesen de sterffelijkheit hadt afgeleght, en Essex, om wangunst te mijden, den Raedt schuwde, is het hof, nu vry van verdeeltheden, en haeres selfs sijnde, voor dappere raedtslaeghen geoopent. Alwaer de gesanten der Vereenighde Nederlanden meermaels binnen gelaeten, wanneer se raekende 't opbrenghen der geleende gelden geperst wierden, sigh ontschuldighden op de beswaerlijkheit der tijden; verklaerende, dat, soo veel den Spaenschen handel belanghde, sy 't niet weederstreeven souden, soo d'Engelsche, wen se 't geraeden vonden, van gelijken, als de Hollanders gewoon waeren, den naem van eenigh onsijdigh volk ontleenden, ten waere sy 't grooter winst oordeelden, 't gheen men begeert door waepenen dan door geldt te verooveren. Echter konden se niet ontgaen, dat het verbondt, geslooten voor achtien jaeren, wanneer 't verlies van Antwerpen den Engelsman niet min dan de Hollanders verschrikte, en nimmer ter goeder trouwe onderhouden, dermaeten wierdt verandert, dat se selfs van alle verbintenis ontheeven, de andere verplicht hieldt. Men twiste eenighen tijdt oover de geheele schuldt, dewijl d'Engelsche het lighten van krijgsvolk en 't ooversenden, en de soldyen oovermaetigh hoogh in reekeningh braghten; die van d'andere sijde daer teeghen beweerden, dat 'er verscheyde misslaeghen in 't uytreekenen

De Koningh van Schotlandt begeert, dat hem oopentlyk de erffenis der Engelsche kroone worde toegeseght.

Burghley in sijn uyterste raedt de Koninghinne tot vreede.

Nieuw verbondt tusschen d'Engelsche en Hollanders.

kenen te verſtellen waeren, en niet verſweeghen wierdt, dat de roove- 1598.
ryen der Engelſchen te lande en te waeter dien van Hollandt ſoo duer geſtaen hadden, dat daer meede de geheele ſchult ſoude konnen betaelt worden. *Eyndelijk is men ooverkoomen, onder 't verlijden van ſchriftelijke verbintenis, ter ſomme van acht millioenen guldens, waer van de helft te betaelen ſtonde met driehondert duyſent guldens jaerlijx, geduerende den oorlogh; die ten eynde ſijnde, hadt men, wen'er yets oovergebleeven waere, twintigh op te brenghen: raekende de betaelingh der andere helft, en 't weederleeveren der ſteeden, daer oover ſoude men, wanneer 'er geleegenheit tot vreede gegeeven wierdt, minnelijk verdraeghen. Hierentuſſchen ſouden de verpande ſteeden elfhondert vijftigh Engelſche tot beſettingh hebben, aen welk getal de Staeten verbonden bleeven alle drie maenden te tellen vijfduyſent een hondert guldens, en voorts al 't gheen men gewoon is den ſoldaeten te verſchaffen. De Koninghinne wierdt van haere belofte van hulptroepen te ſenden in 't toekoomende ontſlaeghen: d'Engelſche vendelen, nu reede in dienſt, of voortaen te werven, hadden alleen den Staeten te ſweeren, en ten gebiede en op koſten der ſelver Staeten te oorloghen. Diervoeghe was de haetelijke maght des Engelſchen geſants, ingevoert by 't voorigh verbondt, vernietight: blijvende het reght, dat een Raedtsheer weeghens de Koninghinne in den Raede van Staeten ſoude geſtelt worden. Wanneer de Koninghinne of te waeter of te lande door den vyandt wierde aengetaſt, of de Koninghinne den vyandt aentaſte, ſtonde ten laſte der Hollanders haere vloot met dartigh of veertigh bequaeme ſcheepen te verſterken: en haer leegher te lande met vijfduyſent voetknechten en vijfhondert peerden.* In dit verdragh hadt men begreepen en gedoodt alle ſchulden, die ſe weederſijts op den anderen meenden te hebben, onvermindert noghtans het reght, 't welk de Koninghinne haer dacht toe te koomen op de Nederlanders onder Spanjen ſtaende. En ook is uyt dit verbondt geſlooten, en in 't beſonder gedaedinght de ſchult van Horatio Palavicino, van Genoua, een gunſtelingh van Eliſabeth, ter ſomme van tachtighduyſent guldens. Geene reeden was 'er, waerom Engelandt liever vreede verkieſen ſoude, dan in oorlogh te blijven, onder ſoo gunſtigh een verbondt, waer door ſy van alle laſt verlicht wierdt, en ſigh ſelfs met een burght omheynde. Korts daer aen heeft men 'er weederom betrapt, die Eliſabeth vergift bereydt hadden; en Teron, moedigh op de ſeeghe eener veldtſlagh in Yerlandt, en 't verooveren eener ſterkte, Mommouth in bondtgenootſchap ſijner weêrſpannigheit trekkende, hebben die ſaeken 't gemoedt van Eliſabeth verbittert. Geen meer berouw hadden de Staeten, hoewel het weeſen der ſaeken by den vyandt verandert was, en 'er veele aenlokſelen geſoght wierden, van hun eerſte voorneemen. 't Gerucht van 't nieuw huwelijk ſigh daegelijx meer en meer verſpreydende, is Friaſe afgeſonden met brieven aen de Nederlanden, waer inne de heerſchappy oover de ſelve aen Iſabella wierdt oovergedraeghen. De reedenen en voorwaerden des ooverdraghts, die Philips gemeen gemaekt hadt, waeren deeſe: *Dat, aengeſien hy, met bewilligingh des Paus, en goedtvinden ſijner maeghen, hadt beſlooten ſijne ſeer lieve doghter aen ſijnen Neeve ten huwelijk te geeven, en 'er den Nederlanders ten hooghſten aengeleeghen was, tot vooderingh des vreedes, of tot de teegenwoordighe regeeringh, hunnen Vorſt voor ooghen te hebben, en ſijne beveelen uyt eyghen monde te verſtaen, 't gheen door ſijne wightighere beeſigheeden tot nogh toe was onmoogelijk geweeſt, hy alle de Nederlanden, en elk gedeelte der ſelver in 't beſonder, aen ſijne doghter oovergaf, met de landen van Charlois en Bourgonjen, gemeenelijk*

Reedenen en voorwaerden des verdraghs, op welke Philips de heerſchappy der Nederlanden aen Iſabella oovergedraeght.

1598. *lijk het Graeffschap genoemt: en te gelijk den tijtel van Hartoghinne van Bourgonjen,* (gemerkt den François nu voorlangh de besittingh genoot) *soo noghtans dat hy en de Koninghen van Spanjen sijne naesaeten de weerdigheit des selven tijtels, en des eersten ranghs onder de Ridders des Gulden Vlies, een vergaederingh ingestelt door sijne voorsaeten, voor sigh behielden.* Men voeghden 'er by alle voorsorghe, die de Reghtsgeleerden tot verseekeringh van ooverkoominghen hebben uytgevonden, om de reghten des Vorstendoms, en d'inkoomsten des selven, met de belastinghen daer aen verknocht, des te reghtmaetigher op Isabella en haere naekoomelinghen te doen oovergaen. De aenmerkelijkste slotreedenen waeren deese, *dat Philips, voerende het naemwoort van leenman, getuyghde deese landen oover te geeven op den naem van leen of achterleen,* welker laetste dienthalven magh schijnen daer by gevoeght, om dat een groot gedeelte der landen onder gehoorsaemheit der Keyserlijke Majesteit, en ook eenighe onder hulde des Françoischen rijx beseeten worden: voorts, *dat hy de Grooten sijner onderdaenen van hunnen voorighen eedt ontslaende, dien gelaste eenen nieuwen aen Isabella te doen: en wen 'er in deese brieven yets gestelt waere, 't gheen volghens de wetten niet bestaen moght, sulx belaste hy door sijne hooghste en Koninghlijke maght. Indien het huwelijk sonder kinderen wierdt gescheyden, of 'er t'eenighen daeghe man en vrouwlijk hoir quam te gebreeken, was bevoorwaert, dat alle reght aen den Koninghen van Spanjen vervallen soude. Aen Albertus echter wierdt, ten opsight sijner verdiensten, en t'eenen troost sijnes weduwenaersschaps, gelaeten het Steêhouderschap oover de Nederlanden; en, indien 'er eenigh kint van ooverbleeve, 't vruchtgebruyk; maer aen den erfgenaem soude hy niets ooverlaeten, behalven de inkoomsten des Hartoghdoms van Luxenborgh en des Graeffschaps van Chiny. Nogh wierdt 'er in bepaelt de orde des naesaetschaps, dat het mannelijk hadt te gaen voor het vrouwlijke, den oudtsten voor den naegebooren, en ook den neef van de oudtste doghter voor den jongheren soon. De landen te verdeelen of te vervreemden, was, sonder goedtvinden der Koninghen van Spanjen, verbooden. En op dat de gift door des te meerder weeghen tot haeren geever keeren moght, hadt men besorght, dat, soo eenighe vrouw in 't toekoomende de heerschappy der Nederlanden quam te erven, de selve aen den Koningh van Spanjen of den erfgenaem soude ten huwelijk besteet worden. Dan ook, dat den Prinsen niet geoorloft waere hunnen soon of hunne doghter ten eght te vorderen, ten sy op goedtvinden der selver Koninghen. Booven dien wierdt hen gelast, dat sy en de hunne sigh van den handel op Amerika en Indien te onthouden hadden: voorts in 't aenveerden der heerschappy te besweeren deese punten, en den Roomschen Godtsdienst. Waer teegen wen 'er yets gepleeght wierdt, soude het reght der Nederlanden aen den Spanjaert koomen te vervallen.* Deese brieven hadt de vaeder, in teegenwoordigheit van getuyghen, onderteekent den sesden van Bloeymaendt; en op den selfden dagh sijnen soon en erfgenaem, van gelijken Philips genoemt, verleent sijne schriftelijke bewilligingh, hebbende sorghvuldigh waergenoomen de voorsorghmiddelen, die den minderjaerighen, of die uyt eerbiedt t'hunnen vaeder 't hunne weghschenken te baete koomen. Verscheyde en niet eenerhande, als in een groote saek, waeren hier omtrent de gevoelens en de naespraek. Men vond 'er die schrolden op soo quaedt een voorbeeldt, dat vrye luyden, als eygene slaeven, geschat en verhandelt wierden. Een gebruyk voorwaer 't welk onder woestelinghen plaets hadt, die, als onkundigh des onderscheits tusschen Vorst en meester, de heerschappyen by gift of uyterste

Waer van verscheyde en strijdigh gesprooken wordt.

uyterste wille ooverdroeghen: maer die, welke een andere kennis van reght en onreght hebben, geensints twijfelden, dat het was de gemeene saeke des volx, en daer van eenen Gemeenten-staet genoemt wierdt: welkers regeeringh, gelijk se by andere volken den Staetsvergaederinghen, of den Raedt, soo ook by de meesten den Vorst was toebetrouwt. En 'er nimmer wettelijke heerschappy, dan met algemeene toestemmingh der volken was opgereght, welke de beschermingh van allen of aen eenen man, of, om de onsteltenissen van kuyperyen in 't verkiesen voor te koomen, een geheel geslaght in handen gestelt hadden, die door geene andere belooningh als van eere bekoort wierden, om hunne eygene belanghen voor de welvaert der burgeren ter sijden te stellen. 't Welk gelijk 't allesints waeraghtigh was, soo ook sigh klaerder opdeedt in de Nederlanden, die nogh door waepenen t'ondergebraght waeren, nogh sigh selven oyt in willighe slaeverny begaeven, maer den Vorsten, door 't bepaelen hunner inkoomsten, en hunnes maghts in veelen merkelijk besnoeyt hadden; sijnde onder de voornaemste saeken hen verbooden, eenigh gedeelte der landen hunne trouwe aenbevoolen van den Staet te scheuren: dat dienthalven de doghters eertijts met een somme geldts, en die niet groot, ten huwelijk uytgeset wierden: en aen d'ooverighe kinderen landtvooghdyen en giften van mindere weerde gegeeven. Dat het ydel was teegen dusdaenighe wetten te stellen den Koninghlijken naem, onbekent aen de Nederlanders. Dat voorwaer, soo men voorbeelden wilde gebruyken, Vrankrijk, om geene andere reeden, in soo hoogh een top van moogenheit gesteeghen was, dan om dat de goederen des gevals aen eenen opgedraeghen sijnde, geene uytkoomst, hoe 't ook gaen moght, die van een scheurt. Dogh hoe veel swaerder waere het, dat den Landtschappen, die door en in den oorlogh uytgeput en ingewikkelt sijn, die van d'eene sijde eenen maghtighen vyandt op den arm hebben, die door afgunstighe naebueren beslooten legghen, en die nae uytheemschen rijkdom, wen sy die niet reets te baete hadden, souden hebben moeten omsien, de selfde, welke nu hondert jaeren langh vereenight is geweest, als het sap en het voedtsel van soo swak een lichaem wierdt onttrokken? Dat noghtans Keyser Karel, wanneer hy, geneeghen om het ooverighe sijnes leevens in stilte en de rust van een besonder leeven door te brenghen, de menschelijke sorghen op sijnen soon ooverdroegh, de orde der wett alleen in tijdt voorkoomende, sigh selven en sijnen soon in de Vergaederingh der Staeten heeft vertoont, op dat 'er aen de oude gewoonte niets gebreeken moghte. Dat nu de reegeringh door een brief wierdt afgeleght, door een brief aenveert, en de volken, dien men nogh gesight nogh aenspraek weerdigh geaght hadt, niet ten minsten onder een mannelijke heerschappy, verset wierden, daer noghtans van alle tijden bekent was, hoe de heerschappy der vrouwen den Nederlanders geen geringhe onheylen gekost hadden. Andere in teegendeel, Gaeve Godt slechts, dat de Nederlanders dier wijse van den oovermoedt der Spanjaerden ter goeder trouwe verlost wierden: d'oorsaek van den oorlogh aen een kant sijnde, souden de partyen lightelijk oovereenkoomen: maer dat Philips sijne oude hoop en konstenaeryen soo verre niet waeren ontvallen, dat hy sigh en sijne naekoomelinghen ontslaen soude van de Nederlanden, die tot een burght der Spaensche seekerheit strekken, en als een slot op Duytschlandt, Vrankrijk, en Engelandt een waekendt oogh houden. Maer, om de vreese voor hem in d'omlegghende landen te verminderen, hadt men den naem van sijne doghter gevonden, aen welke een reght ter beede, en een ydele besittingh onder een huysselijk leen gegeeven wierdt. 't Gheen 1598.

1598. ſelfs in de uytgegeevene brieven van ooverdraght niet genoegh ontveinſt was, naerdien, 't ſy 'er kinderen of geene uyt het huwelijk voortquaemen, de heerſchappy altoos weêr derwaerts moeſt vervallen. En behalven dat, wie is 'er ook, die niet klaer en ſiet, dat eene maeght, die volle tweeendartigh jaeren in haeren maeghdelijken ſtaet heeft oovergebraght, door de Spanjaerts niet ſoude uytgeſet geworden hebben, ten waere men haer onvruchtbaer of geacht of gemaekt hadt? Dogh hoe ſchandelijk was dit, dat de Nederlanders, volken die altoos hun eyghen meeſter geweeſt hadden, en door welker rijkdommen het huys van Ooſtenrijk in Spanjen ſelve, en op den throon van ſoo veele rijken, en eenighermaeten op den nek des menſchelijken geſlaghts geſeeten is, oopentlijk onder uytheemſche wetten buyghen moeten, en, om voor eeuwigh van Spaenſche leenmannen geregeert te ſijn, worden oovergeleevert? Geduerende deeſe praetjens worden 'er andere brieven oovergebraght, door Iſabella, als nu Vorſtinne, geſchreeven, belaſtende Albertus in haeren naeme 't beſit 't aenvaerden, den eedt te doen en te neemen, en alle pleghtigheeden den Vorſten gebruykelijk te voltrekken. Dit ſtreedt teegen de wetten, die vereyſſchen, dat de heerſchappy in eygener perſoon worde aengevanghen. Waerom Albertus, niet darrende, naer ouder gewoonte, een volkoome vergaederingh der Algemeene Staeten beroepen, nogh hen laeten vrye maght om te beraedtſlaen, om elk in 't beſonder den eedt voor te leggen, alleenlijk ten dien eynde afgeſondene beſchrijft tot Buſſel teegen den vijftienden van Oegſtmaent. Hebbende omtrent den ſelven tijdt om de ſtadt vergaedert een groote meenighte ſoldaeten, ten getaele van vijftien duyſent te voet, en tweeduyſent te peerde, om den teegenſtreevers eenen ſchrik aen te jaeghen. Des Richardot in ſijne reeden, welke hy voor Albertus voerde, alle onheylen den Nederlanden weedervaeren, op het afweeſen des Vorſten leyde. Waer op Maſius voor de Brabanders heeft geantwoordt met al 't gheen hy konde byhaelen om de gunſt des nieuwen Vorſts te winnen. Wanneer men tot de ſaeke gekoomen was, vielen 'er eenighe geſchillen, als of den ouden ſtaet der Republijk nogh haer weeſen hadt: dan men heeft gedaen, 't gheen de teegenwoordighe nootſaekelijkheit vereyſchte. En in de meeſte is duſdaenigh eene gemaetightheit gevonden, dat de gehoorſaemheit vaſtgeſtelt wierde op voorwaerden, *indien 't voltrekken der pleghtigheeden des huwelijx bleeke binnen drie maenden, en hy ſelfs binnen Bloeymaendt des volghenden jaers in Nederlandt weederkeerde: hierentuſſchen ſoude nogh door Steedehouders, nogh door hoofden van oorloghe yets nieuws ondernoomen worden: geduerende ſijn afweeſen hadt hy te ſtellen eenen Landtvooght van ſijnen bloede.* Hier toe wierdt gekooren Andreas, van gelijken Kardinael, ſoon van Ferdinandt, Graef van Tirol, en broeder van Maximiliaen, Albertus vaeder: ongelijk was ſijn afkoomſt van moeders ſijde, als gewonnen by Philippine Welſerinne, geboortigh van Augsburgh, uyt een Borgermeeſterlijk huys. Daer by was gevoeght, *dat de gemeene en beſondere wetten, en alles 't gheen Philips beſwooren hadt, ſoude vaſt blijven. Dat de mindere vooghdyſchappen, 't bewaeren der kaſteelen en ſterkten, als ook de reghtbanken, ſouden herſtelt worden uyt Nederlanders. Nogh hadt de Koningh te verklaeren, dat 't gheen in d'ooverdraght van leen geſeght was, niet ſtrekken ſoude ten naedeele der Nederlanders. Soldyen voor het Hooghduytſch en hun eyghen krijgsvolk ſouden de Nederlanders beſorghen, ſoo verre hunne inkoomſten lijden konden: 't ooverighe en al den laſt van 't uytheemſch krijgsvolk de Koningh op ſigh neemen; en Albertus, ſigh vernoeghende met d'oude heergoederen der Vorſten, de gemeen-*

Iſabella belaſt Albertus in haeren naeme 't beſit t'aenvaerden.

gemeenten van ongewoone ſchattinghen, en huysveſtgelden der beſettelinghen verlighten. En op deeſen voet ſouden ſy voor een tijdt gehoorſaemen. Voorts, dat Albertus met ſijne Gemaelinne weedergekeert ſijnde, men ten weederſijde pleghtelijk ſoude eedt doen, beroepende daer toe de geſaementlijke Staeten van alle de Nederlanden, welke Albertus ondertuſſchen ſoude trachten te brenghen tot onderhandelingh met de Hollanders. Naerdien 'er op dit ſtuk hart wierdt aengedronghen, en Albertus niet ongerijmt oordeelde in de handelingh gelijke met gelijke tot geſprek te laeten koomen, heeft hy, die een Koninghlijk geſantſchap te ſenden ſijner weerdigheit te nae achte, brieven aen de Staeten van Hollandt en Zeelandt en der ſelver bondtgenooten afgeveerdight, waer in hy hen ſijn huwelijk en reght van heerſchappy, hem door de Spanjaerts oovergedraeghen, bekent maekte: verklaerende ſijne hooghſte geneegenheit tot vreede, en ſy van hunner ſijde geene reeden meer ooverigh hadden, om den vreede verdacht te houden. Dat ſe derhalven reedelijk en volghens hunnen plight doen ſouden, ſoo ſe ſigh met het grootſte gedeelte der Nederlanden vereenighden. Dat hy den laſt dier handelinghe hadt gelaeten aen ſijne Staeten. By nae in den ſelfden ſin ſchreeven aen Maurits, de Prins van Oranje, ſijn broeder, Aerſchot en Havrech, hem biddende, dat hy ſijn geſagh en vermooghen onder de Vereenighde Staeten tot een gewenſte uytkoomſt der oorloghe wilde te werk ſtellen: dat ſulx hem tot glory, en niet min ten dienſte des huys van Naſſau ſtrekken ſoude. Ook wierdt gehoort Daniel van der Meulen, perſoon buyten bewint, maer koopman van naeme, die verhaelde, dat hy, onder dekſel van ſijns broeders ſiekte, nae Antwerpen ontbooden, en van daer nae Bruſſel voor Richardot, Aſſonville, den Abt van Marolles, Havrech, en ook eyndelijk voor Albertus ſelve in geſprek gebraght was. Alle de reedenen quaemen hier op uyt, dat ſe geſaementlijk den vreede met ernſt meenden, en niets ſouden achterlaeten van 't gheen dien van Hollandt tot verſeekeringh dienen konde, ſoo ſe maer de Princen erkenden; dat ſe by hunnen Godtsdienſt blijven ſouden, en de Republijk aen hen en hunne kinderen: dat Philips van Maurits dapperheit en deughden ſulk een gevoelen hadt, dat hy geſint was hem niet alleen geen de minſte afbreuk in ſijne eere en weerdigheit te doen; maer ook boovendien hem het Opperveldtheerſchap ſijner leeghers in Hongaryen op te draeghen. Dogh de Staeten, hoewel ſe nu voor langh hadden vaſtgeſtelt met den oorlogh voort te vaeren, vonden ſigh in hun opſet meer verhart, ſeedert het onderſcheppen van 's Koninghs brieven, die in alles het teegendeel deeden blijken. By welke nogh was gekoomen den heyloosſen toelegh van Pieter Panne, van Ypre, een quaedtaerdigh menſch, dogh hoedaenighe doorgaens de veerdighſte werktuyghen tot gevaerlijke ſchelmſtukken gevonden worden. Dees op ſeekere teekenen verdacht en in hechtenis genoomen ſijnde, verhaelde, dat hy bedolven in ſchulden, en door de ſtrengheit ſijner ſchulteyſſchers, van d'eene gevangenis in d'andere geworpen was: om uyt welke onheylen ſigh te redden hy, niet ſonder kommer, middelen ſoekende, en niet vindende, op ſeekeren daghe met eetwaeren geraekt was by de Ieſuiten van Douay: welker Oooverſte op de praet geraekt ſijnde, hoe groot eenen dienſt 'er aen de Chriſtenheit te bewijſen waere, door eenen man, wiens woede ſoo veele duyſenden het leeven koſte, om hals te brenghen, ſijn gemoet, nu reets door verdriet ter needergeworpen, tot de moort van Maurits hadt ontſteeken: ſijnen ſoon en hem belooninghen, en, quaeme den aenſlagh te miſlukken, den heemel, beloovende. Dat hier toe ſigh gevoeght hadden de huyſſelijke aenmaeninghen ſijner vrouwe, die, geſchokt

1598.

Albertus vermaent de Vereenighde Staeten door brieven tot vreede.

't Selfde doen Philips van Oranje en andere.

De Vereenighde Staeten verharden nogh meer.

Straffe oover Pieter Panne, uytgemaekt op 't leeven van Maurits.

1598. ſchokt door meenigherley ſorghen, en ongeduldigh in haere teegenſpoeden, in hem een mannelijke moet vereyſchte. Hoe hy door deeſe prikkelen genoopt, nae dat de ſelfde ooverſte hem door 't H. Sacrament en vergiftenis van ſonden geſterkt hadt, reysgeldt ontfanghen hebbende, in Zeelandt, en van daer tot Leyden was aengekoomen: dogh hoe hy allengskens door 't ontwaeken ſijner gewiſſe oover ſoo ſchandelijk eenen aenſlagh, en door vrees voor 't gevaer, ſigh ſelven ten laetſten tot beeter ſinnen geſchikt hadt. Al 't welk hy te meermaelen, en op verſcheyde tijden herhaelende, en door ſijne eygene belijdenis oovertuyght ſijnde, is hy den tweeentwintighſten van Wiedemaent door de Magiſtraet van Leyden met de doodt geſtraft, en ſelfs op 't oordeel der hooghere Rechters. Aen 's vyandts ſijde ſijn 'er geweeſt, die, uyt ſchaemte oover 't ſchelmſtuk, 't ordentelijk verhael der ſaeken weederleyden. Gelijk dit jaer aenmerkelijk geweeſt is in uytſteekende veranderinghen, ſoo ook heeft het d'oorloghs toeruſtinghen een geruyme ſtilte gelaeten, 't en waere 't yemandt luſte, den neederlaegh van weynighe voetknechten by Nymegen, oovervallen door 's Koninghs ruytery, en weederom de ſeeghe, niet ſonder buyt, van eenighe vaenen Hollandtſche ruytery oover de Maeſe, alwaer onder meer andere wierdt verſlaeghen een der Graeven van Mansfeldt, en andere diergelijke geringhe of vruchteloose aenſlaeghen ten breedtſten uyt te meeten. d'Oorſaek dier ruſte is geweeſt, dat en de Vereenighde Staeten om de voorſiene noodtwendigheeden de koſten ſpaerden, en Albertus, arbeydende om d'aengeboodene vreede al om met eenen grooten ſchrik te vergeſelſchappen, hadt voorgenoomen niet eer te velde te koomen, dan nae dat de ſteeden den François ingeruymt ſijnde, der ſelver beſettinghen ſijn leegher verſterkt hadden. Welke, by gebrek van betaelingh, weygerende hunne beſettinghen te verlaeten, en de nu reets vervaerlijke moetwil binnen 't ſteedtjen Chaſtelet op quaede gevolghen ſagh, heeft het geldt, dat men t'hunner betaelingh bygebraght hadt, andere binnelandtſche meer aen 't hollen geholpen: inſonderheit om dat ook de Graef van den Berghe de onlanghs geleedene muytery binnen Gelder, niet dan met gereede penninghen, en hen van ſtonden aen te verſenden, hadt beſaedight. En in 't eerſt was 't morren en weêrſpannigheit. Maer ten tijde als 'er tot Bruſſel oover 't invoeren van een nieuwe regeeringh wierdt gehandelt, is de muytery, gelijk den ſoldaet by naer altoos omtrent het veranderen van heerſchappy gereet tot muyten is, op veele plaetſen t'ſeſſens uytgebarſten. Inſonderheit ſijn de Spanjaerts op 't kaſteel van Antwerpen, ten getaele van vijftienhondert voetknechten en eenighe ruytery, teegen de ſtadt, die in hun bedwangh was, opſtaende, op hoop van winſt uyt hunne ſchelmſtukken, aen 't woeden geſlaeghen. Hebbende Auguſtijn Mexia, dien ſe tot nogh toe hadden gehoorſaemt, uytgedreeven, kieſen ſe tot hunnen ooverſten een ſoldaet uyt de gemeene rotsgeſellen, ſtout in den bek, en, door dien hy wel de grootſte ſchult in de muytery hadt, den ſijnen getrouw. Sy reekenden tweeentwintigh maenden ſoldy ten achteren, niet alleen oover dienſten in Nederlandt, maer ook in Italien: en terwijl men middelen t'hunner voldoeningh byſoght, dwonghen ſe ondertuſſchen de burghers elk ruyter vijfentwintigh ſtuyvers daeghs, en de helft voor een voetknecht te verſchaffen. Dogh hier by heeft het hunne baldaedigheit niet gelaeten: ſe vorderden tot hoon dier ſteede eertijts ſoo bloeyende, boovendien koſtelijke kleederen, en huysraedt, en alle werktuyghen van dertelheit, jae ook hoeren. Niets was 'er oovermoedigher dan hunne wijſe van eyſſchen; ſe loſten 't geſchut op de ſtadt, tot dat men hen van ſelfs

Muytery onder 't Spaens krijgsvolk.

ſelfs quam afvraeghen, of ſe yets te belaſten hadden. En nu reets ſagh 1598.
men de beſettelinghen tot Lier met hen t'ſaemenſpannen; en men hadt tijdingh, dat de Walſche regementen op de grenſen van Luxenborgh, buyten gehoorſaemheit ſpattende, landewaerts in liepen, wanneer veele uyt de ſtadt weghvlughtende, deeſe, welken hunne geleegenheit of hunne goederen daer hielden, ten deele 't geweldt hen aengedaen met ooghluykingh van Requeſens, andere den inval, 't plunderen, moorden en branden van Rhoda, voorleedene onheylen, met de teegenwoordighe vreeſe vergeleeken. d'Afgeſondene der Magiſtraeten hebben geenen anderen trooſt van Albertus te rugh gebraght, dan onſchult op de gemeene armoede; en d'ongebondenheit dier ſchelmſtukken heeft tot in 't volghende jaer geduert. Wat meerder ſeedigheit was 'er in den ſoldaet op 't kaſteel van Ghendt, die, vernoeght met ſijn getal, den van elders aenkoomenden afwees; 't welk in een gemeene miſdaet als een gunſt geweeſt is. Dogh binnen de ſtadt Grave was nu niet een muytery, maer een onderlingh geveght tuſſchen de ſoldaeten, door dien de Hooghduytſchen, met hulp der ſteedelinghen, teegen de Spanjaerts in waepenen uytbraeken, dat echter eerder dan men geloofde bygeleght wierdt. Naer welke beroerten Albertus, die ſigh des te vuerigher ten oorlogh ſpoede, om dat 'er nogh van Maurits, nogh van de Staeten antwoordt oovergebraght wierdt, de ſoldaeten die in beſettingh blijven ſouden op hoop heeft uytgeſtelt: verdeelende de penninghen, die hy, of uyt Spanjen, of op ſchriftelijke verbintenis, kon by een raepen, onder den ſoldaeten die te velde moeſten, ſoo de oude, als de nieuwe, die allerweeghen geworven wierden, niet ſonder merkelijke verſterkingh van Françoiſen, die den vreede hunnes landts ontvlooden. De ſaeke in den Raedt, en met de ervaerenſte krijgsooverſten, ooverwooghen ſijnde, vondt men geraeden 't leegher oover Rhijn te voeren, om in de Betuwe te vallen, of om den arbeidt van Maurits, die, met het bevreedighen van Vrieſlandt in de voorgaende jaeren, de Vereenighde Staeten van de helft der oorloghe ontlaſt hadt, vruchteloos te maeken: alwaer het landt wijdtluftigh, en van achteren nae Duytſchlandt oopen legghende, nogh ſeer met ſteeden beſet ſijnde, treffelijke geleegenheit tot goede verrichtingh ſchafte. En gelijk 't in ſigh ſelven eenen welberaeden aenſlagh was, die van Hollandt ten weederſijden met waepenen t'omringhen, van brandtſchattinghen te berooven, met inleegeringh te beſwaeren, ſoo ook was 'er voor die tijdt niets oorbaerlijker, dan in een tijdt, waer in, ſoo oyt, de ſpaerkiſt beroyt, en noghtans de troepen maghtigh waeren, met de Winter gemakkelijk op 's vyandts boodem oover te brenghen, dien van Hollandt door hun eyghen voorbeeldt te bederven. Omtrent het midden van den Herfſt wordt het leegher belaſt te vergaederen omtrent de Maeſkandt, en 't bevel daer oover gegeeven aen Françiſco de Mendoſa, die nae 't voltrekken der vreedepunten uyt Vrankrijk te rugh gekeert was. Al 't welk in Hollandt gehoort, en daer op Hoohenloo belaſt ſijnde den Bommelerwaerdt en de plaetſen beneeden aen de Maeſe te bewaeken, vergaedert het grootſte gedeelte der ſchaeren, onder 't beleidt des Prinſen, tot Aernhem. Albertus hierentuſſchen, veerdigh ter reyſe, om in ſijn huwelijk en heerſchappy te treeden, dan alvoorens ſigh, met believen des Paus van Romen, van ſijn Kardinaelſchap en Aertsbiſdom van Toledo ontſlaende, koomt in Aertshartoghlijk gewaet te voorſchijn. Sijnen hoet en purpere mantel hadt hy geoffert op den Altaer der H. Maeght, die tot Hal, een ſteedtjen in Henegouw, gedient wordt. Deeſe Kapelle is beroemt door den toeloop van verre geweſten, en door wonderteekenen, waer

Albertus belaſt het leegher te vergaederen aen de Maeſe, onder 't gebiedt van Mendoſa.

Hy ontſlaet ſigh van ſijne geeſtelijke weerdigheeden.

Kapelle tot Hal.

1598. waer door de landtsluyden daer om ſtreex voor vaſt houden, dat de godtheit ſigh onweederſpreekelijk daer teegenwoordigh toont. Want ook wierden 'er geſien geſchenken van Prinſen, en veele uyt het gemeene volk, geredt uyt nooden en ſiekten, waer in de geneeskonſt te kort ſchoot, hadden in die plaets betaelt hunne geloften: en 't gerucht ſelfs hoogher gaende verhaelt, dat in ontſielde lichaemen de geeſt was weedergekeert. De meeſte vertellinghen van wonderen heeft Juſtus Lipſius, eenighe jaeren nae die gebeurt ſijn, in Latijnſche welſpreekenheit opgeçiert, om als door ſulk een pant ſijnen Roomſchen Godtsdienſt en eerbiedigheit omtrent de beelden te verſeegelen. Hoewel andere hier teegen ſchriftelijk beweert hebben, de taſtelijke bedriegeryen der Prieſteren, en meer andere ſaeken verdicht om geldt te winnen; dat veele, die wonderen genoemt worden, by geval of door de natuer geſchiet waeren: daer noghtans de oude tooveraers, en inſonderheit van Egypten, eenen Apollonius Tyaneus en meer andere leermeeſters van doemelijke Godtsdienſt, die hunne leerſtukken door wonderwerken beveſtight hebben, ons ten bewijſe ſijn, dat van die alleen het waere geloof moet aengenoomen worden, die de gemoederen op den eenighen Godt veſten, die geene andere beſchermingh van elders aenneemen, nogh door een verbooden bygeloove van beeldendienſt de godtvruchtigheit bederven. Nae dat Andreas, op 't ſpoedighſt door brieven ontbooden, uyt der Elſas, 't welk hy ten gebiede des Keyſers regeerde, was aengekoomen, is Albertus, nae een kort onthael en gegeeven laſt, nae Duytſchlandt vertrokken. Hy was vergeſelſchapt met de voornaemſte eedelen in Nederlandt, om den Koningh uyt naeme der Nederlanden te bedanken, en met Mevrouwen en Juffrouwen, die de nieuwe Vorſtinne geleyden ſouden. Onder de daer toe gekoorene is geweeſt Oranje, oover wiens weederreyſe nae Spanjen veele, onkundigh der grooter kracht eener gewoonte, ſigh verwonderden. Dees, als hem ſijne goederen in Nederlandt, die de breukkaemer hadt ingeſlikt, waeren weedergeleevert, en die van Hollandt van Vaeders ſijde, door ſijnen broeder, ſijne moederlijke door Hoohenloo beſorght wierden, wende ſijne voornaemſte kommer op 't Prinſdom van Oranje, in welk, ſchoon 't ſeedert eenen langhen tijdt vry en buyten yemants gehoorſaemheit geweeſt ſy, de Françoiſche Stadthouders daer omtrent, by geleegenheit der burgerlijke beroerten, gevallen ſijnde, in de ſelfde toomeloosheit, ten eynde der oorloghe, voortvoeren. En nogh onlanghs hadt Maurits Aldegonde afgeveerdight, en door onderhandelingh en andere konſtenaeryen te vergeefs getraght het beſit aen ſigh te trekken. Maer hy nu hoopende door 's Spanjaerts voorſpraek yets by den Françoiſchen Koningh te konnen vorderen, nam deeſe ook voor eene der oorſaeken ſijner reyſe: welke aengevanghen ſijnde, is hy, nu hoogh den Rhijnkant opgekoomen, nae de Palts gekeert, om ſijne ſuſter, verheerlijkt door het huwelijk met den Keurvorſt, toen voor d'eerſte mael te beſoeken. Maer den Aertshartogh, ſigh ſpoedende nae Praeghe, om met den Keyſer ſijnen broeder geheyme raedtpleeginghen te houden, en, geloofde men, in hoope op den tijtel van Roomſchen Koningh, naeſt aen den Keyſerlijken, wierdt onderhaelt door booden, die hem tijdingh van de doodt van Koningh Philips braghten. Deeſe ſaeke heeft ſigh aldus toegedraeghen. Sijn lichaem, ſwak door ouderdom, wierdt al te vooren, en inſonderheit ſeedert de jonghſte Lente, door pijnelijkheeden der gicht gebrooken; maer ſijne ſiekte in de Soomer verſwaerende, belaſte hy, om door uytſpanningh ſijnes geeſtes hier teegen hulpmiddel te ſoeken, hem op een rosbaer oover te brenghen nae 't Eſcuriael, een Paleys door hem gebouwt met

Albertus nae Spanjen vertrekkende, laet Andreas van Ooſtenrijk tot Landtvooght in Nederlandt.

Albertus krijght tijdingh van 's Koninghs doodt.

Desſelfs verhael.

PHILIPS DE TWEEDE,
KONING VAN SPANJE.

met ongeloofelijke koften, daer ondertusschen de Nederlandtsche saeken 1598.
by gebrek van gelde te loor liepen, en gereekent voor een der praghtighste gebouwen deeser eeuwe. Dan onmaghtigh de swaere lught en de beweeginghen in 't verporren van daer te draeghen, wordt hy, te rust geleght sijnde, door een koorts oovervallen. Krimpingh van senuwen trof hem meer dan nae gewoonte, en te gelijk oopenbaert sigh een verborghen venijn door sweeren, tot welke en de scheen, ontsteeken door pijne, en insonderheit de borst, waeren uytgebarsten. Deese, door aengewende geneesmiddelen tot rijpheit en oopeningh gebraght, hebben vervuylt bloedt uytgeworpen, waer op, afgrijselijk om segghen is 't, hoe groot eene meenighte van luysen geduerigh gevolght sy, dervoeghen, dat selfs de handen van veelen, die sigh tot het suyveren van eenen gestaedigh beesigh hielden, maer het allerminste gedeelte der ooverighe vuyligheit konden weghneemen. Eer langh daer nae, als 't nu onmoogelijk was, dat swakke lichaem, 't welk geen aenraeken meer dulden konde, wijders te reynighen, sijne ingewanden door soo vuyl een gewormte doorknaeght sijnde, heeft hy 't ooverighe sijns leevens, met een doorstaende en onverwinnelijk gemoedt teegen alle smerten, tot de bedenkinghen des doodts gekeert: want gelastende 't hooftçieraedt der Koninghen op een geraemte te stellen, en sijne uytgeteerde leeden by wijlen aen sijnen soon en sijne doghter vertoonende, leerde hy hen, hoe brosch het was, 't gheen onder de menschen voor het allergrootste gehouden wordt. Voorts beval hy hen broederlijke liefde tusschen elkander, en het Roomsch geloof, soo ernstigh, dat hy nae de pleghtigheeden sijner begraeffenis, ook naeukeurighe orde op de diensten oover sijne uytvaert gestelt hebbe, en, onder de gewoonelijke lofsanghen der heylighen, met het laetste olysel gesalft sijnde, en nu vast het uyterste naederende, deede hy sigh brenghen het selfde beeldt Christi aen het kruys, daer mede sijn vaeder eertijts tusschen sijne handen gestorven was. Waer nae hy, hebbende sigh ontlast van 't gheen sijn gemoedt uyt Godtsvrucht bekommerde, en beweesen eenighe blijken van goedertierenheit, den dertienden van Herfstmaendt de sterffelijkheit heeft afgeleght; welken dagh hy, door 't aengeeven eenes waersegghers, selfs voorseght hadt sijnen laetsten te sullen sijn. Dit is geweest het eynde des maghtighsten in Christenrijk, en des rijksten aller Vorsten die gebooren worden, in het eenenseeventighste jaer sijnes ouderdoms, en het drieenveertighste sijner regeeringhe. Middelmaetigh was hy van gestalte, maer een weynigh verheeven van voorhooft: daer by wat hoogh en uytsteekendt van lippen, den huyse van Oostenrijk eyghen; en in weesen geleek hy den Nederlander soo veel te meer, als hy in seeden den Spanjaert hadt aengenoomen. Voor sachtsinnigh van aerdt moght hy lightelijk doorgaen: gemerkt hy in bejeegeningh minnelijk was, en niet reukeloos in gramschap uytbarste; maer soo vaeken hy 't den dienst sijner heerschappye reekende, liet hy sigh aen den roem van goedertierenheit luttel geleeghen legghen. In schranderheit van geest, waer in hy, geloofde men, by sijnen vaeder te kort schoot, hebben hem de jaeren en de nyverheit voltoyt, naerdien hy, sigh in slaep en leedigheit weynigh toegeevende, de grootste saeken selfs, niet door bewintsluyden, verhandelde. Al 't welk de Spanjaerts ten breedtsten uytmeetende, hem in lof met Salomon gelijk stelden. De kunst van penninghen te besteeden hadt hy, en daerom Keysers en Pausen, by naer wie hy wilde, t'sijner keure; ook immer een doorsightigh oogh in 't naevorssen der geheymen van Vorsten: in voor- en teegen-spoeden behielt hy gelijke besaedightheit van weesen, en misschien ook van gemoedt;

Aert en seeden van Philips, en 't oordeel der menschen van hem.

1598. gemoedt; maer een diepen veinſaert ſijnde, voedde hy eenen ingekropten haet en arghwaen: in ſijne hoop was hy wat t'onverſaedelijk, en in heerſchſught moght hy met wie 't ook waere der ouden vergeleeken worden: in Godtsdienſt, ten minſten die ſigh aen uytwendighe gebaeren bindt, bewees hy ſonderlinghen yver: omtrent ſijne konſtenaeryen in 't regeeren, vondt hy ſijn onſchult in 't voorbeeldt van andere Vorſten; en in ſaeken, waer in hy als byſonder miſdeedt, gaf men hem lof van ſeedigheit. Oorloghen heeft hy van jonghs op gevoert, maer behalven den Françoiſchen, dien hy in ſijne jeught alleen geſien hadt, alle d'andere door ſijne Veldtooverſten uytgereght. Sijne Voor- en Naer-ſaeten heeft hy dienſt en ondienſt gedaen: want gelijk hy hunne rijken met d'inkoomſten van Amerika, en den aenwas van Portugael vermeedert heeft; ſoo hadt hy die onteert met het verlies van Golette, Tunis en Hollandt. En echter wierdt aengemerkt, dat de tijdt, in welken hy geregeert heeft, merkelijk van die ſijnes vaeders verſchilde, dat hy geleeft heeft niet in de eeuwe, waer in te gelijk de hooghſte dapperheit en het grootſte geluk in de ſelfde mannen geweeſt ſijn, maer toen hy vrouwen en kinderen en te laffe om met ernſt den oorlogh voort te ſetten, tot naeyveraers of vyanden gehadt heeft. Dit is doorgaens geweeſt het oordeel der verſtandighſte. Andere, uyt partyſchap verbittert, leyden hem te laſt, dat hy oorloghen reukeloos aengevanghen, en trouwlooſſelijk gevoert hadt, en eene niet min bloedighe vreede in Spanjen en Nederlandt; dat hy tot gelijke wreetheit Vrankrijk opgeſtookt hadt, en meer andere gemeene en huyſſelijke onheylen, neemende de ſchandelijkheit ſijnes uytganghs ſelve ten bewijſe: naementlijk dat de onnooſele ſchimmen ſijnes ſoons en ſijner gemaelinne Iſabella, gene ſigh aen ſijnen vaeder, deeſe ſigh aen haeren gemael, met de ſelfde ſtraffe hadden willen wreeken, op gelijke wijſe als in voortijden Herodes (met wien ſy hem in veele deelen, ſoo ten opſight ſijner ſeeden, als ſijner fortuyne vergeleeken) en Pheretime, Koninghinne der Cyreners, hunne vaedermoorden geboet hadden: of dat dien vyandt des waeren Godtsdienſts, den vinnighſten, dien de weerelt oyt geſien hadt, wel verdient naer de voorbeelden van den doorluchten Antiochus, van den tweeden Herodes, en van Keyſer Maximinus; of ſulk een geweldenaer naer die van Caſſander en Sylla, onderdrukkers der gemeene vryheit, was omgekoomen; hoewel ons, uyt ſchriften den naekoomelinghen ter gedachtenis naegelaeten, is bekent, dat beroemde Wijſgeeren, en Reghtsgeleerden, en Dichtkunſtenaers en andere door de ſelfde ſiekte ſijn weghgerukt. In d'erffenis ſijner rijken is getreeden ſijnen ſoon Philips, die gebynaemt wierdt de derde; en ſoo geweldighe rijkdommen ſijn ſonder eenighe veranderingh van ſaeken oovergegaen. Veele noghtans in Hollandt, die, uyt eenvoudigheit, tot nogh toe gelooft hadden, dat ſe aen hunnen Vorſt, dien ſe eenmael eedt deeden, hoedaenigh hy 't ook moght gemaekt hebben, door geduerighe trouw verbonden bleeven, wierden van dien eedt ontſlaeghen. Maer eerſt toen heeft men in Spanjen ſtrenghe raedtſlaeghen teegen de Hollanders begonnen in 't werk te ſtellen, die 't gerught uytgeſtroyt van den nieuwen Koningh, als niet te ſneedigh van geeſt, wederleyden; ten waere men by ervaerenheit ondervonden hadt, dat vaeken veele ſaeken heylſaemer ſijn uytgevoert onder eenen Vorſt, die ſijne ooren en beveelen ſchikt nae 't gheen andere wel gevonden hebben, dan die op al te groot een betrouwen van eyghen wijſheit ſigh halſterrigh toont. Dogh dit ſullen wy t'ſijner tijdt doen blijken. Albertus uyt Bohemen in Italien oovergekoomen ſijnde, heeft op den boodem van Venetien gevonden Margareta; die omtrent veertien

tien jaeren oudt aen 's Koninghs ſoon, toen Koningh Philips verlooft ſijnde, hem tot gemaelinne geleidt wierdt, en uyt Grats, eene ſtadt in Hungaryen, oover de Alpiſche geberghten, van Trenten nae de Adige was afgekoomen. De broeder van deeſe Dochter was Ferdinandt, die, verſmaedende de naebuerſchap der Turken, terwijl hy toeleyde, om de volken in Ooſtenrijk tot veranderingh van kerkſeeden te dwinghen (want de meeſte waeren van de Roomſche afgeweeken) eerſt door gebeeden, ende daer nae door waepenen teegengegaen wierdt. Van gelijken hadt ſe twee ſuſters, gemaelinnen des Koninghs van Polen, en van Sigiſmondt Battori, Vorſt van Seevenberghen, beyde rampſaeligh in hun huwelijk, onder meer dan burgerlijke oorloghen. Want den eerſten, te veel den raedt der Jeſuiten volghende, wierdt door 't geweldt ſijnes ooms, genaemt Karel, gedreeven uyt het rijk van Sweeden, hem van ſijnen Vaeder aengeërft: en dees vervoert door de ſelfde raedtsluyden, om den woeſtelingh ſchattingh te weygeren, en daer nae onmaghtigh den ſijnen te beſchermen, vindt ſigh genootſaekt ſijn Vorſtendom aen den Keyſer oover te draeghen, die 't ſijnen broeder Maximiliaen te regeeren gaf. Dees was de gheen, die, als hy teeghen den Sweedt nae 't rijck van Polen geſtaen hadt, door gunſt en daer nae door waepenen overwonnen, gevanghen en vry geſtelt ſijnde, echter den Koninghlijken tijtel behieldt. Maer Battori, die, op den naem van verwiſſelingh, in de landen van Sileſien verſchooven was, wanneer hy boovendien, als onbequaem tot voortteelingh, van ſijne gemaelinne berooft wierdt, heeft korts daer aen, uyt weêrſin in de verminderingh van ſijnen ſtaet, van daer gevlught ſijnde, ſijne echtgenoot en voorighe heerſchappy weederom gekreeghen, dreyghende die hem wilden teegenſtaen met de hulpe der Turken. Margareta reyſde vergeſelſchapt met haere moeder, uyt den huyſe van Beyeren, welke, ſijnde een nicht van Keyſer Ferdinandt, getrouwt hadt ſijnen ſoon Karel. Sy uyt dit huwelijk gebooren ſijnde, hadt dien volgens haeren oudtoom van vaeders ſijde tot vaeder, en kreegh tot echtgenoot eenen man, die met haer in gelijke trap tot vaeder hadt ſijnen oudtoom van moeders ſijde. Paus Klement aengekoomen tot Ferrare (welke ſtadt hy door 't uytſterven des huys van Eſte, beweerende dat Cæſar uyt geen wettelijck huwelijk was gebooren, veel eer met dreygementen en kerkelijke blixemen, dan door waepenen t'ondergebraght hadt) en vindende ſigh aldaer gevolmaghtighde om de Perſonaedjen der afweeſende Philips en Iſabella te verbeelden, heeft met de gewoonelijke pleghtigheeden twee huwelijken in een huys verknocht. Van daer op Mantoua voortgetrokken ſijnde, ontmoeten ſe tot Milaen den hartogh van Savoyen, die ook ſelfs ſigh derwaerts vervoeght hadt, om ſijne maeghſchap te begroeten. Dus is met marren in Italien het jaer verloopen, terwijl ſe ſomwijlen heylige grafplaetſen beſoghten, en veeltijdts in rijke ſteden, alwaer vrienden en onderdaenen ſigh om 't yverighſt queeten in hunne geneegentheit te bewijſen, ſchouwſpeelen en praelteekenen, uytſteekende in konſt en koſten, de grootheit des huys van Ooſtenrijk, en Albertus ſijne ooverwinninghen vertoonden. Maer by geleegenheit van deeſe reyſe in uytheemſche geweſten, en echter van de binnelandtſche niet t'eenemael afgeſondert, uyt het ſpoor geweeken ſijnde, ſal ik, alvoorens weeder te koomen tot den toght aen den Rhijn, een weynigh ſpreeken van de naeburige ſaeken, die, te deeſer tijdt in onruſt ſijnde, de ſtrijdende partyen voor geleegentheeden gedient hebben. Edſart, Graef van Ooſtvrieſlandt, miſnoeght oover de Delfſijlſche verdraghpunten, als hem door geweldt afgeperſt, hadt ſigh op den Keyſer beroepen. De Keyſer, die

1598.

Margareta, toekoomende gemaelin van Philips de III. wordt van Albertus door Italien geleidt.

Klement vereenight tot Ferrare pleghtelyk in den huwelyken ſtaet Philips met Margareta, en Albertus met Iſabella.

Nieuwe beroerten van Graef Edſart in Ooſtvrieſlandt.

1598. die nogh de beslechtingh van uytlanders in Duytsche saeken konde goedtkeuren, nogh middel sagh om de besluyten, in weêrwil der steede te vonnissen, uyt te voeren, vondt ten laetsten deesen wegh, dat hy te niet doende de Delfsijlsche verdraghpunten, by nae alle de selfde dinghen belaste. De Graef van sijne hoop versteeken, onderstaet, nae dat hy eenighen tijdt de geleegenheit tot versterkingh sijner moogenheit hadt waergenoomen, de stadt, die door beroerten en kosten soo verre was uytgeput, dat se 't geldt, 't welk se volghens verdragh verschult was, en andere noodtwendigheeden, sonder 't invoeren van nieuwe belastinghen, niet konde opbrenghen, dit jaer door inwendighe beroerten oover hoop te worpen. Hy sondt in de stadt twee soonen, stookebranden der beroerte; daer by soght hy op eenighe wargeesten uyt het graeu, om andere, misnoeght oover de schattingh, welke twee van de neegentien gilden der steede weygerden, of die van den gemeenen Godtsdienst verschilden, te doen saemenrotten, en de poorten voor 't krijgsvolk, bestelt om 'er in te trekken, en, hoewel onder ander voorgeeven, ten dien eynde op ontbooden, te oopenen. Maer de saemensweeringh ontdekt sijnde, en de Magistraeten verstoort, doen se hun beklagh aen 's Graeven kinderen oover hunnes vaeders trouwloosheit: eenighe, by wien beveelen om de beroerten te stooken gevonden wierden, hebben se met de doodt gestraft, en d'ooverighe, vast aen de selfde partyschap, den lande verleght, of beslaeghen in geldtboete. Onder de voornaemste hoofden dier muytery was eenen Groene, man van grooten aensien onder de sijne, en in maeghschap verknocht aen treffelijke huysen, onder andere hebbende tot sijnen swaegher Willem. Dees, sijnde vermaeghschapt aen Johan Fonk, eertijdts bewintsman der Nederlandtsche saeken in Spanjen, was maer onlanghs, onder 't deksel van besondere geschaften, in Hollandt gekoomen. Maer achterhaelt, dat hy beveelen van Albertus aen Edsart ooverbraght, en gevraeght welke die waeren, hadt hy geantwoordt, dat se niet anders behelsden, dan versoek van doortoght oover den Oost-Vriesschen boodem voor de Spaensche schaeren; hoewel geloofelijker, en met de blijken reets ontfanghen meer ooversenkoomende was, dat 'er oover een verwisselingh van 't reght dier Graefschappe, teeghen andere goederen in Bourgonjen, of by Luxemburgh gehandelt wierdt. Hy, om deese reeden, eenen tijdt langh in bewaeringh geweest sijnde, om ten minsten door draelen hunne aenslaeghen te verydelen, was ten laetsten, nae 't betaelen van een somme geldts, los geraekt, als gevanghen volghens 't reght der oorloghe oover 't schenden van vry geley. Dogh in dees tijdt sijn 'er gevonden brieven van dien Fonk aen Edsart, waer in hy hem aenmaende, niet langher het oogh nae Duytschlandt te wenden, en alle andere verregeleegene of vruchteloose hoop, soo vaeken gemist, uyt den sin te setten; dat alleen de maght van Spanjen maghtigh was hem in sijn heerschappy te herstellen: maer dat hy tot beloonongh dier bondtgenootschap hadt te gedooghen, sy hun leegher voor eenen tijdt op sijnen boodem needersloeghen, en, om sigh oover de weêrspannelinghen te wreeken, hunne vloot braghten in d'inganghen der stroome en den naebuerighen boesem. Om welke oorsaeken Graef Willem, Stadthouder van Vrieslandt, gebeeden, op voorvallende noodtsaekelijkheeden hulpbenden t'hunnen onderstant veerdigh te houden, die sorghe op sigh genoomen heeft: en ondertusschen belast hy de krijgsluyden uyt de naeste plaetsen, toegerust en wel geoeffent volk, door hem afgedankt, in dienst en eedt der steede oover te gaen. Hier uyt, en 't gheen men van elders heeft konnen by een brenghen, d'eendraght der burgheren nu beeter gevestight sijnde, om

Sonder vrucht.

De Stadthouder van Vrieslandt sendt dien van Oost-vrieslandt onderstant teeghen den Graef.

om dat de ſaemenſweeringh, ſoo men voorgaf, op moorden en branden was aengeſien geweeſt, daer ſy ſigh in waepenhandel onervaeren en verſaeght vonden, en dienvolghens om vreemde beſettingh verleeghen, wordt een vaendel van driehondert koppen geworven. Maer de Graef, als of hy ooverlaſt geleeden en niet gedaen hadt, daeght ſelfs de ſtadt, om ſigh te verantwoorden, voor den Keyſerlijken Raedt, met veelvuldighe klaghten, dat het Hollandts krijgsvolk ſijne landtgoederen plunderde; dat ſy, dien, naer wetten, ſonder hem niets geoorloft was, met de ſtraffe des doodts teeghen onſchuldighe gewoedt, en ſijne ſoonen onweerdelijk gehandelt hadden; jae ook de jonghe manſchap eenen nieuwen eedt afgenoomen, uytſchuddende dierwijſe de trouwe ſchuldigh aen hunnen Vorſt. Dus volghde men tot nogh met woorden den wegh van reghte, terwijl men metter daedt op alle vyandtlijke aenſlaeghen toeleyde. Maer beyde 's Graeven ſoonen trokken den Koningh van Polen, uyt wiens moeye ſy gebooren waeren, vruchteloos te hulp, en hebben aldaer op weynighe ſcheepen geſtelt de Embder ballinghen, uytgeſeght ter oorſaeke der beroerten, daer by voeghende beſtellinghe, om hun reght, teeghen die hen dat onreght gedaen hadden, met de waepenen te verhaelen. En de Pool, in opſight ſijner maeghſchap, deed' ſoo veel, dat hy de ſtadt, wen ſe halſterrigh volharde, dreyghde allen handel in ſijn rijk t'ontſegghen; hebbende oover de ſelfde ſaek eenen brief geſchreeven aen de Vereenighde Staeten, met groote verwaentheit, maer ook niet ſonder verwonderingh van andere, dat hy, geſchopt uyt het Sweedtſche rijk ſijner voorouderen, in onmaght van ſigh te wreeken, en ſoo verre geleegene wetten voorſchreef. Van gelijken verboodt den Hartogh van Holſteyn, wiens doghter Enno, ſoon van Edſardt, ten wijve genoomen hadt, dien van Embden den handel, aenhoudende de ſcheepen die op ſijne kuſt aenquaemen. Al 't ſelfde trachte men in Deenemarken en Spanjen uyt te werken. Hoogher reeſen de geſchillen tot Aeken, tuſſchen de oude Magiſtraeten, geſtijft door den Hartogh van Gulik, erfelijk beſchermheer der ſteede, en die, welke, onder 't dekſel van reghtspleegingh, d'andere uytgeſtooten hebbende, der regeeringhe meeſter waeren. Niet langh daer nae ſijn, door een geenſints duyſter aendrijven des Spanjaerts, d'omweeghen, die gemeenelijk in groote hooven plaets hebben, verhaeſt door Mendoſa en Klement, en d'onthouders voor 't kamergereght van Spiers verweeſen; maer, dewijl ſe 't gewijſde binnen den beſtemden dagh niet naerquaemen, worden ſe vyanden des rijx verklaert. Oover welke duſdaenigh een vonnis geſtreeken is: *deeſe onderſtant te doen ſy nogh geoorloft nogh veyligh, haer te beleedighen, en om te brenghen ſchaede- en ſtraffe-loos, hunne goederen den achterhaelenden ten roove.* Oover 't jaer is men gewoon den ban te vernieuwen met ſtrengher woorden. Een herault, nae dat hy alles met de gewoonelijke pleghtigheit hadt afgekondight, belaſt de naeſte Duytſche Vorſten, den Hartogh van Gulik en te gelijk de Biſſchoppen van Keulen en Trier, d'uytſpraek des reghters door de waepenen te handthaeven. Deeſe vonden geraeden ſigh te dienen van de troepen van Albertus, vaerdigh t'hunner onderſtant. En nu reets hadt men begonnen 't gebiedt van Aeken met inleegeringh te beſwaeren, nu reets hunne beeſten en al 't gheen men ten platten lande ontmoete door 't krijgsvolk van Gulik en Limburgh wegh te neemen. Ook heeft het aen hen niet gehaepert, dat ſoo vermaert een hof van Karel de Groote, 't welk een geruymen tijdt de hooftſtadt der geweſten binnen de Alpiſche geberghten was geweeſt, en tot op deeſen dagh in gelijkheit neevens Romen en Milaen een ſeetel tot inhuldingh der Keyſeren, in een ge-

1598.

's Graeven klaghten.

De geſchillen tot Aeken hoogher loopende, vallen uyt ten naedeele der Gereformeerden.

1598. ruſten ſtaet van Duytſchlandt, niet te gronde wierdt uytgeroeyt. Ontſtelt vonden ſigh de regenten, wien de gunſt en beloften der Proteſtantſche Vorſten ſoo ſchielijk een onheyl niet hadt doen voorſien; waerom ſe, van d'eene ſijde den optoght des Ieeghers onder Mendoſa, van d'andere de lightinghen tot den Ongerſchen oorlogh, als of die 't op hen gemunt hadden, vreeſende, ſonder van eenighe ſterkten daer teeghen voorſien te ſijn, om afgunſt en haet t'ontgaen, 't bewint der ſteede den gaffels in handen ſtellen. Deeſe kieſen tot hunnen voorbidder of bemiddelaer den Biſſchop van Keulen, om hen op billijke voorwaerden den vreede te herſtellen. Dus ſtutte de ſtadt haeren naekenden ondergangh: maer met veranderingh des Godtsdienſts, die nu veertigh jaeren langh ſigh maghtigh gemaekt hadt. Want beſettingh in de ſtadt gekoomen ſijnde, ſtelde men de Roomsgeſinden in hooghe en laeghe bedieninghen, afſtellende die ſe, van hen en onderlingh verſchillende, aenhanghers van Luther en Kalvin noemden. Die eerampten bekleet hadden, wierden eerſt in beſondere bewaeringh geſtelt, en ſijn daer nae, vergeſelſchapt met veele Nederlanders, dien, om de burgerlijke tweedraghten voor deeſen derwaerts gevlught ſijnde, de ſelve onheylen volghden, uyt vrees voor ſwaerdere, en niet in weêrwil hunner teegenſtreevers, nae Hollandt, andere nae elders heen, geweeken. Onder de weeder ingeroepene ballinghen is geweeſt eenen Engelbert, die, eertijts aen de ſijde der Vereenighde Staeten Ritmeeſter van een vaen peerden, en veel eer door allerhande krijgsgebreeken, dan door eenighe deught, bekent ſijnde, brieven van verhael tot aenſlagh en handtoplegghen van 't kamergereght tot Spiers verkreeghen hebbende, op voorgeeven dat hem geen betaelingh ſijner ſoldyen gedaen was, de handt aen de Nederlandtſche koopluyden leyde, en met gerights roede en opkoopers van verbeurde goederen hunne huyſen doorliep. In de reghtbank der ſteede gekooren, en dies te oovermoedigher ſijnde, wierdt hy beteughelt door een en andermael ſchrijven der Staeten, oevel en als een onlijdelijk voorbeeldt opneemende, dat een gemeene ſaeke tuſſchen beſondere gehandelt wierdt, voor reghters, die niet lightelijk een deughdelijke van een valſche ſchult onderſcheyden ſouden, met bygevoeghde dreygementen, wen ſe 't niet naerquamen. Men gehoorſaemde van ſtonden aen, daer eertijdts naeulijx in eenighe rijken d'ingeſeetenen der Nederlanden veyligh voor diergelijke ongelijken leeven konden. Maer 't is van ouden daeghe, en behoeft geen bewijs, dat, nae de waepenen der partye en haere krachten ſijn, de reghten gemaetight worden. In de landen van Kleef was al 't bewint der regeeringhe nogh in handen van 's Hartoghen Hofraeden, eenen aenhangh des huys van Ooſtenrijk. En 't inneemen van Rhijnberk door de Staeten ſelfs was niet maghtigh geweeſt de Vorſten, die op d'erffenis toeleyden, te beweeghen. De Grooten voorwaer des landts van Kleef en Gulik, als of de vooghdye des krankſinnighen Vorſts de Stenden der landtſchappen toebehoorde, hadden beraedtſlaeght oover 't lighten van krijgsbenden, ten getaele van tweeduyſent peerden, en ſesduyſent voetkneghten, onder voorgeeven, 't waere tot verdaedigingh der grenſen, dan in der daet, om ſigh meeſter van den Staet te maeken. Maer wanneer 't op 't verkieſen van een Veldtheer aenquam, eenighe Graef Johan van Naſſau, andere Hoohenloo begeerende, en de middelen waer de ſoldyen te vinden t'ſoek ſijnde, is door ſleependt ooverlegh den teeghenpartyderen tijdt tot verſterkingh hunner moogenheit gegeeven. Deeſen en diergelijken toeſtant van ſacken hadt de toeruſtingh van Mendoſa niet ſoo ſeer ontſaggelijk voor die van Hollandt, als verdacht aen Duytſchlandt, gemaekt.

Hy voerde met ſigh tweeenſeſtigh vendelen Spanjaerts, neghentien Italiaenen, twee Yerſche, voorts vier regementen Duytſchen, yder van tien of meer vendelen, een gelijk getal Waelen, en een Borgoens: welker getal in 't geheel wierdt geſchat op twintighduyſent te voet. Sijne ruytery beſtont in ſes vaenen Lanciers, Albanoiſen, twee Spaenſche, en twee Nederlandtſche: nogh vijf andere met piſtoolen, ten meerendeele Nederlanders; en acht met karabijnen, Spanjaerts en Italiaenen; bedraeghende alle deeſe ruytery weynigh booven de tweeduyſent mannen. Want d'ooverighe ten getaele van twaelf vaenen waeren rondtom Brabandt tot beſettingh teegen onvoorſiene voorvallen gelaeten. Seedert veele jaeren herwaerts was 's Koninghs leegher niet ſterker te velde gekoomen, welker luyſter en faem eenen geweldighen omſlagh van trosboeven en ſoetelaers, beneevens het gedruyſch van ſeevenduyſent karren verdubbelde: ſeeker noyt ſtont het weeſen der Nederlanden onder den Spanjaert vrolijker, dan toens. Gemerkt de ſteeden en platte landen, inſonderheit die aen Vrankrijk grenſden, van ſoo ſwaeren laſt van krijgsvolk verlight ſijnde, nae ſoo langhduerighe onheylen aedem haelden. Ook hadt ſigh vertrouwen gevoeght by de veyligheit door 't verre afwenden des vyandts elders heen. 't Bewint oover 't geheele leegher was naeſt Mendoſa, om den ſwakken ouderdom des Graeven van Mansfeldt, gegeeven aen den Graeve van den Berghe, onder den tijtel van Veldtmaerſchalk. De ruytery is oover de Maeſe getrokken, ten deele omtrent Maeſtright, ten deele by Venloo, en andere te Roermonde. Hebbende van daer hunnen toght genoomen door de landen van Gulik, Keulen en andere plaetſen op den Duytſchen boodem, alwaer de wegh breedt, en, onder ongewaepende volken, ſonder vreeſe was, keerden ſe ſigh nae den Rhijnkant. Bourlotte, Ooverſte dien men gewoon was in ſaeken van ſtoutheit en ſpoedt te gebruyken, voor heen geſonden ſijnde, dwongh de ſchippers alle ponten en aeken die hy op de ſtroom vondt, in eene plaetſe, tuſſchen Bon en Keulen by een te brenghen; en aldaer achthondert der ſijner, en twee ſtukjens, ſlanghen genoemt, oovergeſet hebbende, drijft hy de Hollandtſche uytlegghers tot aen Rhijnberk. Dus een meerder getal van krijgsvolk met ſigh neemende, bleef hy meeſter van de ſtroom, ſonder vyandt te verneemen, en d'ooverſijde des oevers. Mendoſa hierentuſſchen d'onſijdighe volken door een ſwaer en baldaedigh leegher foolende, en dies hem onmoogelijk hunne klaghten t'ontgaen, ſloegh het maetighen van dien ooverlaſt in de windt. Want doorgaens hadt hy heymelijk verſtant met veelen, en 't was niet onbekent, hoe Duytſchlandt geſcheurt en oneenigh was, en ontwent die oude glorye hunner waepenen: hy alleen ſijnen Koningh getrouw, en, wen hy maer ſijnen laſt konde uytvoeren, kreunde ſigh niet ſeer aen 't naergeeven van vreemde, en haet ſonder krachten. Aengeſien de ſaeke ſelfs ons in deeſe geweſten heeft gevoert, ſal 't niet ongerijmt ſijn, de volken die naeſt aen Hollandt om den Rhijn woonen, onder de heerſchappy van Vorſten of Biſſchoppen, en die voorlangh gedeelten des Duytſchen rijx geweeſt ſijn, met byvoegingh van d'orde hunner geleegenheit, uyt te breyden. Seeker hunne oude benaeminghen ſoude ik met meerder ſchijn, als waerheit, konnen met de heedenſdaeghſe vergelijken: want ook de oude ſchrijvers, die Duytſchlandt weynigh doorſien hadden, verhaelen niet de ſelve; en, door de geduerighe verhuyſinghen der volken onder elkander, is alles daer nae in een byſtere verwarringh geraekt: behalven, dat de uytlegghers, die, by verloop van tijden, daer op gevolght ſijn, de duyſterheit niet weynigh vermeerdert hebben, yder een den aelouden roem tot de

1598.

Mendoſa trekt met ſijn leegher in de landen van Kleef en Gulik.

Geweldighe maght des Koninghs dat pas.

Frederijk van den Berghe Veldtheer des leeghers naeſt Mendoſa.

Bourlotte verdrijft de Hollandtſche ſcheepen tot aen Rhijnberk.

Beſchrijvingh der volken, die naeſt aen Hollandt om den Rhijn woonen.

1598. glory van ſijnen landtaerdt trekkende. Dit echter ſoude ik by naer darren vaſt ſtellen, dat booven de Batavieren, die buyten het eylandt de plaetſen naeſt aen den Françoiſchen oever ingehadt hebben, de landen die ſigh tuſſchen Rhijn en Maes uytſtrekken, en eenighe weynighe oover de beyde ſtroomen, welker grondt eertijts vol boſch en moeraſſigh geweeſt is, in voortijden ſijn geweeſt de wooninghen der [1] Gulikers en Kleeflanders, met een gedeelte van Gelderlandt, aen welke ſijn geleeghen de [2] Luykenaers, en de volken daer aen paelende, waer van eerſt den naem van Hooghduytſchen is geſprooten, [3] die van Tongeren genoemt, grenſden van achteren aen de Moeſel en de Trierlanders, ſtroom en volk, die beyde bekent ſijn. Op den rugh omvinghen hen [4] die van Doornik en Audenaerde, met hunne leenlanden de Schelde, oover welke ſigh onthielden [5] die van Terouanne, en 't boſch Ardenne, die thans een ſcheydingh maeken tuſſchen Nederlandt, dat onder de Hartoghen van Bourgonjen behoort heeft, en 't rijk der Françoiſen. Maer nae dat Agrippa de [6] Keulenaers, uyt de landtſtreek, geleeghen teeghen oover de Trierlanders, nae d'andere ſijde heeft oovergebraght, of die van ſelfs waeren oovergekoomen, onder ſijne beſchermingh genoomen, inſonderheit ſijnde door ſijne night daer aengevoeght de * plantplaets der Romeynen, en in de naeſtgeleegene plaetſen ſigh ter needergeſet hebben de [7] Gulikkenaers, is den naem der Menapii verdweenen, ten waere men door geen ydele giſſinghen waerſchijnelijk ſegghen moght, dat die inwoonders dieper innewaerder gedreeven ſijnde, eerſt op deeſe ſijde van de Maeſe en Wael, en laeter tuſſchen de Schelde en de Morini ſigh ter needergeſet hebben. Seedert dien tijdt heeft deeſe geheele landtſtreek, van de Batavieren af tot booven de Trierlanders aen Ments, door Roomſche beſettinghen ingenoomen ſijnde, ten deele den naem van Nederten deele van Hooghduytſch-landt gekreeghen; om dat de inwoonders hunnen oorſpronk van Ooverrhijn hebben, 't welk ook nogh heedensdaeghs door hunne ſpraek beweeſen wordt. Langhs de ſtroom op dees ſijde laeghen [8] Wageninghen, [9] Rheenen; [10] Wijk te Duerſteede, [11] Aernhem, die alle op den Françoiſchen oever geweeſt ſijn, hoewel een dwaelingh veelen het teegendeel heeft doen gelooven: oover d'andere ſijde [12] Kraenenburgh, [13] Keyſersweerdt, en [14] Santen, eertijts vermaert in den Bataviſchen oorlogh, en op wat plaetſe [15] Aſburgh, andere Duysborgh, of Emmerik en [16] Kleef, geweeſt ſijn, is alleen door giſſinghen nae te ſpooren. Nuyts, Keulen, Bon, Andernach en Koblents wijſen ons aen de naemen die ſe tot op deeſen dagh behouden. Eenighe eeuwen daer nae hebben de Françoiſen, vinders van nieuwe naemen in de meeſte landen, dit geheele geweſt en andere hooghere beheerſt, onder den naem van Auſtraſia, door dien dat gedeelte van Vrankrijk ſigh nae 't Ooſten ſtrekte. Maer nae dat deeſe door hunne eygene tweedraghten waeren afgeſlooft, hebben de Duytſche Keyſers, met den Vorſten of volken meer maghts of vryheit te vergunnen, de hooghſte heerſchappy dier landen aen ſigh getrokken. Weshalven thans aen dat gedeelte van Gelderlandt, 't welk, met den naem van Needer-Betuwe genoemt ſijnde, tot hooftſtadt heeft Nymegen, volghen de Kleeflanders, op dees ſijde des Rhijns. Tuſſchen deeſe voeght ſigh in, en beſlaet van daer een langhe ſtreek den oever, het gebiedt des Biſſchops, die ſijnen ſeetel tot Keulen heeft. De Kleeflanders ſijn omvanghen door een ander gedeelte van Gelderlandt, welkers regenten eertijdts Vooghden of Beſchermheeren genoemt wierden, waer in de ſtadt Gelder leght, en hier van heeft het geheele volk ſijne benaemingh. Dat de Gulikkenaers achterwaerts gewoont

[1] Menapii.
[2] Eburones.
[3] Tungri.
[4] Nervii.
[5] Morini.
[6] Ubii.
* Keulen.
[7] Gugerni.
[8] Vada.
[9] Grinnes.
[10] Batavodurum.
[11] Arenacum.
[12] Burinatium.
[13] Trajana colonia.
[14] Vetera.
[15] Aſciburgum.
[16] Calo.

woont hebben, doet ons de oude beſchrijvingh, en tot op deeſen dagh 1598.
het vlek Gogh, gelooven. Op den rugh der Keulenaers legghen de Gulikers, die hunnen naem draeghen van die vry oude ſtadt, en, thans de ſelfde Vorſten met de Kleeflanders erkennende, eertijdts eenen met die van Gelderlandt gehadt hebben. Nogh innewaerder aen de Maeſe ſtrekken ſigh de Luykenaers met het landt van Limburgh, de Luxemburghers nae de Moeſel en de Trierlanders. De Trierlanders en de Luykenaers ſtaen onder 't gebiedt van Biſſchoppen, d'ooverighe worden gereekent onder Nederlandt. Maer die aen d'oover ſijde des Rhijns, alwaer de oude wooninghe der Teutiſcen en Groot Duytſchlandt is, op quaemen, ontmoeteden in voortijden eerſt de Vrieſen, die met een gedeelte, de kleyne genoemt, ſigh nae de * Kennemerlanders, of Kennefars, en Kennevers, een volk in 't eylandt der Batavieren, uytſtrekkende, en het ander met wijtluftighe meyren, en armen van het Vlie, omvanghen ſijnde, van daer tot aen d'Eems, langhs den Ocean laeghen uytgeſtrekt. Booven aen deeſe grenſden de Groote * Brokmerlanders, andere Bruinswijkers, tot aen de ſelfde ſtroom, en nu teeghen oover de *Menapii*, ſijnde ooverblijfſelen der * Gelderſche, nae dat het ſelve volk of vrywilligh, of door de waepenen hunner naebueren, of van Auguſtus, tot aen de Wael geweeken was. Andere *Bructeri*, maer de kleyne, hadt men weederom aen de Lippe; welke ſtroom de oude geloofden in den Ocean te loopen: dogh andere hebben wel geſchreeven, dat hy ſigh met den Rhijn vermenght, naementlijk door den Yſſel, waer in Druſus een gedeelte des Rhijns geleidt heeft. Want ſeeker waer heen *d'Ouden Yſſel geloopen heeft, is ſoo onſeeker, als dit vaſt gaet, dat 'er ook veel laeter ſtroomen genoemt worden, van welke thans geen blijk te vinden is. Maer beyde de *Bructeri* verdreeven ſijnde, echter ſoo niet dat ſe hunnen naem geheel en al verdelghden, hebben de * Weſtphalingers, en booven deeſe de * Oſnabruggers en Paderborners, die van achteren door de * Minders en Werders beſlooten laeghen, korts daer aen de ſelfde plaetſen ingenoomen. De naeſte aen hen, niet op die plaetſen aen den Yſſel daer ſe thans beſchreeven worden, paelden de * Twenten, en de * Drenten, die reght teeghen oover de Keulenaers laeghen: omtrent welke eertijdts de *Ubii* geweeſt ſijn. Maer deeſe verplaetſt ſijnde, quaemen in hunne ſteede aen den Rhijn de *Alemanni*, eenen Gauliſchen landtaerdt, en verder van den oever de * Heſſen, tuſſchen welke en den Ocean de * Embders, Oldenburghers, Bremers een geweldighe landtſtreek vervulden: ſigh ſtrekkende van de Vrieſſche kuſt vervolghens tot aen d'Elve: maer de Weeſer daer midden doorloopende, waeren ſe onderſcheyden in Groote en Kleyne. Dicht aen de *Cauchi* ſaeten aen de ſee de Saxen, en van daer oover d'Elve de *Cimbri*. Oover deeſe ſtroom koomende, ſoo men wat verder van de ſee af weederom nae de Weeſer gaet, raekten de *Cherusci* aen de *Cauchi*, *Angrivarii* en de *Catti*, om welke de *Suevi* met veele volken beyde de oevers der Elve, en een oneyndighe landtſtreek van achteren * 't Swarte walt beſaeten, ſijnde eenen geruy men tijdt geweeſt de maghtighſte der Duytſchen, dervoeghe dat ſe ook meermaelen de volken, die naeder aen den Rhijn ſaeten, verdreeven hebben. Maer door verloop van tijden, en verwiſſelingh der oorloghen, ſijn deeſe geweſten naeulijx oyt in hun weeſen gebleeven. Want gelijk 't uyt de benaemingh, die wy thans gebruyken, geloofelijk is, dat de ſeekuſten der *Cauchi* ſijn ingenoomen door de Vrieſen; ſoo ook is 't ſeeker, dat de landen innewaerder, die aen veele volken, by ons genoemt, hadden toebehoort, ſijn bemaghtight door de Franken, een volk van elders aengekoomen, of verſcheyde landtaerden, die uyt yver voor hunne vryheit ſigh in verbondt en onder eenen naem te ſaemen gevoeght hebben. Deeſe eerſt in de

* Caninefates.
* Bructeri.
* Sicambri.
* Aliſo.
* Chamavi.
* Angrivarii, Marſi.
* Chattuarii, Dulgabini.
* Tubantes.
* Tencteri.
* Catti.
* Cauchi.
* Hercynia ſilva.

1598. de wijtst afgeleegene plaetsen van Duytschlandt, en naederhandt in Vrankrijk geweeken sijnde, hebben de saeken der Saxen grooter luyster gekreeghen: die ook nae dat se, aen deese sijde d'Elve, en somwijlen tot aen den Rhijn, waeren meester geworden, dit Wester gedeelte Westphaelen genoemt hebben. Dit is in 't kort het begrijp van yder volk. De Geldersche onder den naem van Veluwe (daer sijn 'er die meenen dat se eertijdts *Marsaci* genoemt geweest sijn) breyden sigh uyt van den Rhijn tot aen d'Yssel, en hebben tot naebueren d'Ooveryssel aers, hier voor beschreeven. Hier sijn de * Twenten, ouden naem des volx, en van de * Drenten wijkt niet verre de benaemingh *Tarantii*, die ook sijn in 't Graefschap Heerenbergh, een gedeelte des landts van Zutphen; en 'er sijn nogh ooverblijfsels van den naem der *Sicambers*, als meede der *Bructeri*, welke de volghende eeuwen *Bructuarii* genoemt hebben, doorgaens geleeghen in moerassighe plaetsen. Dan hoewel ik sie, dat geleerde vernuften 't geseyde smaekelijk is gevallen, moet men echter niet ontveinsen, 't gheen uyt de voorgaende betooninghe blijkt, dat de meeste volken vry verre van daer sijn geseeten geweest, ten waere men op losse gronden gissen wilde, dat se door de waepenen van maghtigher herwaerts aen gedreeven geweest sijn. De Kleeflanders oover Rhijn sijn booven aen 't punt van de Betuwe gehecht aen de Zutphenaers. 't Hartoghdom van Berghen daer aen volghende op den oever is in een langhe streek omvanghen door 't Graefschap van der Mark, die alle onder eenen Vorst behooren. De naestgrensende sijn mindere Vorstendommen, onder welke Nassau aen de Looneftroom teeghen de Trierlanders gekeert leght, gedenkweerdigh of om het rijk getal der telghen, gesprooten uyt die stamme, of om sijne breedtuytgestrektheit. Aen d'Ooveryssel aers nae de seekant sijn geleeghen de Vriesen, welken naem ook nogh op deesen dagh tot oover d'Eems duert, hebbende hun begin genoomen van d'Embdenaers, die van achteren door de Oldenburghers sijn beslooten. Tusschen de Weeser en d'Elve volght het stift des Bisschops van Bremen: naer welke die van Holsteyn, dat wel een gedeelte van Duytschlandt is, maer betijtelt met den naem van Hartoghdom, gelijk se allernaest aen Jutlandt, landtschap onder Deenemarken, grensen, soo ook voor een gedeelte de selfde Vorsten als teegenwoordigh de Deenen voor Koninghen erkennen. De gewesten meerder landtwaert in legghen deeser wijse. Munsterlandt, gebynaemt nae haere hooftstadt, onder gehoorsaemheit eenes Bisschops, bedekt de Kleeflanders, en die des landts van der Mark: naeder aen Ooveryssel is het Graefschap Bentheim, en van daer, de wegh als rijsende, komt men oover den boodem van Linghen en Teklenborgh, staende onder de gehoorsaemheit van Graeven; door Osnabrugh, ten gebiede eenes Bisschops, en door Diephold, onder eenen Graef behoorende, in 't landt van Oldenburgh. De tweede orde heeft drie Graefschappen, dat van der Lippe aen den dus genoemden stroom, dat van Raevenspergh, thans onder de Vorst van Kleef, en dat van Lemgow: naer welke 't stift des Bisschops van Minden door de Weeser bepaelt wordt. Dus verre Westphaelen, booven 't welk 't Graefschap Waldek, en verder Hessen onder den Landtgraef aen den Rhijn, en den Bisschop van Paderborn aen den Weeser koomen; erkennende deesen niet den Aertsbisschop van Keulen, gelijk de voorverhaelde, maer dien van Ments, voor sijnen Opperbisschop. Indien ik nu verder treeden wilde, om de Palts aen den Rhijn, Frankenlandt, Thuringen en 't landt van Bruinswijk te beschrijven, soude ik, hier in te langh sijnde, geen wettighe reeden van onschult voor het afbreeken van den draet der saeken konnen bybrenghen.

* Tubantes.

* Tencteri.

Het

Het reght van onſijdigheit wierdt eerſt aen Orſoy geſchonden. Dit ſteedtjen is geleeghen booven Rhijnberk, aen den Rhijn op den oever, aen de ſijde der Kleeflanders, die om de blijkelijke welgeleegenheit der plaetſe voor deeſen aengevanghen hadden dat te ſterken; maer te naeuwer noodt de gronden geleght, of groote koſten en onderlinghe oneenigheeden deeden hen 't werk ſtaeken. En vrees voor laſter hadt dien van Hollandt weêrhouden van 't inneemen, en voltrekken der ſelver. Maer den Spaenſchen Veldtheer, wanneer hy voor de ſtadt gekoomen was, en desſelfs regenten teegen 't geweldt hun reght vertooghden, onderwondt ſigh ſelfs de hameyen der poorten met een bijl in ſtukken te hakken. Waer beneevens andere ladders, van de waghens afgerukt, aen de mueren gehecht hebben; dies de ſteedelinghen vol ſchrik hen den ingangh oopenden. 't Kaſteel was bewaert door een ſoort van ſoldaeten, halve boeren ſijnde, en onbedreeven, niet ſoo ſeer in 't rooven, als in den oorlogh, welke d'andere oover hun ſlecht gewaet, en om dat ſe niet, gelijk ſy, verſcheydenverwighe veederboſſchen van uytlandtſche voogels op 't hooft hadden, beſpottende, dienthalven Haeneveeders noemden. Deeſe, om ſigh quanſuys te quijten, 't opgeeven verſchuyvende, heeft Mendoſa, hen beul en ſtrop voor ooghen ſtellende, gedwonghen af te trekken. 't Regement, waer oover Buquoy, een Nederlandts Graef, geboodt, beneevens twee andere Spaenſche, en voorts omtrent de helft der ruytery, oover den Rhijn geſet ſijnde, wierdt op de ſelfde tijdt, hoewel Mendoſa hadt belooft binnen den vijfden dagh daer uyt te trekken, belaſt Orſoy, en het dorp Mulſem, daer teegen oover, te verſterken: hebbende door afweeghen uytgeſonden houthouwers, die de landen, hoewel verre van daer geleeghen, van boomen ontblootende, ſigh niet ontſaeghen ook de huyſen aen te taſten. Deeſe verſterkingh ſcheen toens genoegh, om den oovertoght der ſtroome te verſeekeren, dogh naederhandt is men verandert van gedachten. Terwijl de ſaeken ſigh dier wijſe toedraghen, en Frederijk, d'omleggende plaetſen van Duytſchlandt beſoekende, allerweeghen oover de volken heerſcht als oover onderſaeten, of die dreyght als vyanden, heeft het geweldt en den oovermoedt des Spaenſchen leeghers bijſtere ontſteltenis gebaert, niet alleen in die ongewaepende luyden, maer ook in het gemeen der Vereenighde Nederlanden, dat, hoewel de geruchten der oorloghe gewoon, echter miſtrouwde op hunne grenſen, en bekommert was voor 't hart der landen. De Prins, in voorneemen om deeſen ſchrik teegen te trekken, op d'eerſte tijdinghen, het krijgsvolk, dat ſigh in de binnelandtſche plaetſen onthieldt, inſonderheit de Schotten en Engelſche, waer by ook een gedeelte der beſettingh van den Briel en Vliſſinghen was gekoomen, opontbooden hebbende, is tot Aernhem gekoomen; werwaerts ook de ruytery, en de Vrieſſche regementen, onder Graef Willem, ſigh geſpoedt hebben. De ſcheepen, gelaeden met oorloghs behoeften, quaemen door teegenwindt traegh opſeylen. Hy ſelfs ſtrax daer aen 's Graevenweerdt beſightighende, verdeelt van daer ſijn krijgsvolk door 't gebiedt van Zutphen, en de ſteeden in Oovery ſſel, die voor vyandt te vreeſen, en eenighe hoop van teegenweer hadden. Maer d'ooverighe deede hy door mindere krijgshoofden beſightighen. Om Doeſburgh en Deutekom, welke plaetſen eerſt de wegh uyt Duytſchlandt nae den Yſſel, ter reghterhandt van de Betuwe, oopenen, te beſchouwen, is hy met de ruytery in eygener Perſoon getrokken. Aldaer is hem te gemoet gekoomen ſijne moeye, moeder der Graeven van 's Heerenbergh. Deeſe, vergeſelſchapt met een ſtaetelijk gevolgh haerer doghteren, de gewoonelijke plichten en beleeftheeden afgeleght hebbende, badt hem

1598.

Mendoſa belaſt Orſoy en Mulſem te ſterken.

Baert bijſtere ontſteltenis in de Vereenighde Landen.

Waer teegen de Prins optrekt.

1598. om 't reght van verbintenis hunnes bloedtverwandtschaps, en haeren rampsaelighen staet, die alleen haere naeste bloedtvrienden door den oorlogh van een gescheurt, en haeren man aen d'eene, haeren broeder aen d'andere sijde gesien hadt, haere landen, soo veel den oorlogh konde toelaeten, te verschoonen. Dus wierdt 's Heerenbergh (een steedtjen onder 't gebiedt van Zutphen, waer van 't geslaght den naem draeght) ontbloot van werken, de besettingh daer uytgelight, en, naer 't selve voorbeeldt, meer andere steedtjens en kasteelen, die buyten twijfel voor den ooverwinnaer hadden moeten buyghen, hierentusschen onsijdigh gemaekt. Voorts beraedde men sigh niet langh oover de leegerplaets: want dewijl sigh om Rhijnberk ter needer te slaen allenhalven onveyligh scheen, uyt vreese dat de vyandt, tusschen beyden koomende, soo ongelijk een leegher allen toevoer, en van de steeden hunne bondtgenooten, moght afsnijden, keurde men voor best een kleyn eylandt, ter reghter sijde van de Betuwe, niet verre beneeden de scheydingh van de stroom, genoemt de Geldersche waerdt, in te neemen: en van gelijken ook den oever aen d'ooversijde des Rhijns, alwaer 't gebiedt van Kleef sigh invlijende door 't steedtjen Seevenaer het reghtsgebiedt van Zutphen eyndight. Ten weedersijden wierdt een schipbrugh geslaeghen, langhs welke 't geschut en de ruytery bequaemelijk konden oovergevoert worden. En aengesien al 't gevaer in dat eene gewest sigh t'saemen gevoeght hadt, en 'er dien volghens elders niet te vreesen stont, lichte men de soldaeten uyt Oostende en Nymegen, als ook uyt de uyterste plaetsen van Hollandt en Zeelandt, om de troepen, die de besettinghen hadden weghgenoomen, te vervullen. Deese heeft Hoohenloo aengebraght. Die ook een treffelijken dienst deede, wanneer hem wierdt gelast de steeden in Oooveryssel, alwaer de vyandt nu al om verspreidt was, met geschut, en andere voorraedt om den bestormer van verre af te keeren, te versorghen. Waer nae de Prins, om op alle dreygende gevaeren de behoorlijke orde te stellen, noodigh achtende ooverslagh te maeken wat maght van waepenen hy by sigh hadt, nae gedaene monsteringh, bevondt, dat 'er vijftienhondert ruyters, en naeulijx sesduysent voetknechten by hem waeren: een al te swakken leegher, om in oopen veldt den vyandt 't hooft te bieden; dogh dat door 't beleidt des veldtheers onderstut, en van 't voordeel van tijdt en plaets gedient, genoegh was om 's vyandts voortgangh te beletten, en, naer de geleegenheit quam te vallen, yets t'onderneemen. Sijnde derhalven door gevanghenen t'sijner kennis gekoomen, dat 'er uyt de stadt Gelder toevoer voor Mendosa op wegh was, keert hy sigh in aller yl met de ruytery en de voornaemste hoofden van 't leegher te rugh nae de Maese, op hoop van 's vyandts geleyde tusschen Venlo en Orsoy t'onderscheppen: maer oover de stroom geset sijnde, quam 'er bericht, dat de Spanjaerts hunnen aenslagh gemerkt en gemijt hadden: dus vruchteloos uytgegaen sijnde, kreeghen de regementen, gelast hen te volghen, orde om te rugh te blijven. Ook sijn 'er bejeegeninghen gevallen op de stroomen, alwaer booven andere aenmerkelijk is geweest de stoutheit van eenighe weynighe ooverloopers, die, met een kaegheschuyt afdrijvende, als of se by ongeval door de stroom derwaerts vervallen waeren, een Hollandtsche galeye, teegen oover Rhees op de waght legghende, met schieten ooverrompelt hebben. Hierentusschen was het Spaensch leegher, door 't aenkoomen van nieuwe schaeren, versterkt geworden; maer de meenighte selve strekte hen t'eenen ballast, dewijl al den toevoer, schoon die oovervloedigh, van Keulen en de naebuerighe steeden, aengevoert wierdt, voor soo groot een meenighte te kort schoot, en 't gebrek van soldye

Die ter gunste sijner moeye 's Heerenbergh en andere plaetsen, van werken ontbloodt sijnde, onsijdigh laet.

En sigh met sijn leegher op den Geldersche waerdt neederslaet.

's Prinsen troepen sijn ongelijk swakker als 's vyandts.

De Spaensche worden door 't aenkoomen van nieuwe troepen sterker.

ſoldye ſoo wel als de ſteygeringh der leevensmiddelen duerte maekte: waer teegen te baet quam 't plunderen der landen en dorpen op den boodem van Berghe, en meer andere plaetſen in Duytſchlandt langhs den Rhijn, pleeghende de voornaemſte wreetheit aen hen, die men geloofde van den Roomſchen Godisdienſt te verſchillen. Dit is geweeſt het eerſte begin der ſtrooperyen, en quaemen d'inlandtſche ſoldaeten, of de boere manſchap die geweldaedigheeden 't hooft te bieden, ontſtont 'er needermaeken in 't hondert. Deeſe ongebondenheit echter was niet maghtigh den ſoldaet weeder in ſijnen plight te brenghen: want d'eene tijdt geldt begeerende, en meermaels, als verdrietigh oover ſoo langhe ruſt, en 't weerloos bloedtſtorten, keerde hy ſijne verwoetheit teegen ſijne ooverſten of krijgsgeſellen: derwijſe, dat de Spanjaerts en Waelen, door een ſchielijken oploop teegen elkander in waepenen geraekt ſijnde, ter naeuwer noodt door de tuſſchenkoomſt van Mendoſa konden geſcheyden worden, en omtrent ſijn eyghen tent moorden gepleeght, en de hopluyden van hunne ſoldaeten geplundert wierden. Dat meer is, onder de Grooten ſelfs was, of uyt afgunſt, of door verſcheydenheit van gevoelens, tweedraght. Louis de Velaſco, Grootmeeſter van 't geſchut, oordeelde, dat Maurits, ſoo ongelijk in krachten, uyt ſijn leegherplaets te verdrijven, daer nae door alle de landen, geleeghen tuſſchen d'Yſſel en den Rhijn, en ook ſelfs dieper tot d'ingewanden van Hollandt door te dringhen, een heerlijke daedt waere, en een middel om t'eynden oorlogh te koomen. De Graef van 's Heerenbergh, ſteunende op ſijne bedreevenheit in die geweſten, vertoonde, dat de wegh ter reghterhandt op vry veyligher ſijn ſoude, en men tot aen d'Eems toe, ſonder eenigh geweldt t'ontmoeten, onbekommert alles vermeeſteren, of gelijk als een loopplaets van den oorlogh, tot gedueríghe ſchaede van de vyandt, houden konde, werwaerts ook men geloofde dat de ſoon des Graeven van Ooſtvrieſlandt, toen ter tijdt in 't leegher ſijnde, hen noodighde. De Prins, ſoo door afgeworpene brieven, als door 't aenbrenghen der ooverloopers, van alles verwittight, waerſchuwt dien van Embden 't gevaer, met vermaen op hun hoede te weeſen: hy ſelve op de verſeekeringh ſijner ſaeken altoos waekende. Swaere klachten quaemen 'er daegelijx aen het hof van Kleef, waer onder, om den Spanjaert haetelijk te maeken, de voornaemſte waeren die van Orſoy, die met een droevigh huylen en kermen de Stenden ſmeekten, hunnen t'halven by Mendoſa te weegh te brenghen, niet dat hen nu vergunt wierde kommerloos, en als in een veyligh beſit hunner goederen, geruſt te mooghen leeven, welke voordeelen, ſchoon voor deeſen genooten, ſy door hunne vaddigheit verlooren hadden, dat ſe geſint waeren uyt hunnen haert en huyſen te gaen, hunne landeryen te verlaeten, en ſigh gewilligh te buyghen voor de maghtighſte, maer alleenlijk, dat uyt hunne geboorte ſtadt vertrekkende, hen geoorloft wierde hunne vrouwen en kleyne kinderen met ſigh te neemen, op dat ſe niet, als d'allerverachtſte ſlaeven der Spanjaerden, aen 't maeken van werken geſtelt, en door allerley ſpot en ſmaet elendigh, naer den eyſch hunner vuyle luſten geringelt wierden. Dat, wen ſe niet anders konden, ſy reekenen ſouden hunne vryheit ſelfs voor hunne ballinghſchap niet te duer te hebben. Al 't welk maer flaeuwelijk aengenoomen wierdt, onder hen, die of heymelijk verſtant hadden, of op ſaghter handel in 't toekoomende hoopten. Want die 't grootſte geſagh hadden, gebeeten op de Proteſtanten, wierden verdacht gehouden van de maght der Spanjaerden teegen de verſchillende ſelfs derwaerts geroepen te hebben. Eenvoudigher luyden geloofden, men hadt eenen wegh oover den Rhijn geſoght, en dat duſdaenighe

1598.

Die de landen plunderen:

En de waepenen teegen elkander en hunne Ooverſten neemen.

De hoofden ſelfs ſijn oneenigh.

foolin-

1598. foolinghen, die men ondertusschen als gewoone gevolghen van den oorlogh moest ten besten duyden, in korten stonden te verdwijnen: dat het ook niet dienstigh waere, geringhe onheylen te wreeken, om swaerdere op sigh te haelen: dat door den brandt van eenen oorlogh wel haest de geheele weereldt in luchte vlam staen soude, indien de naebueren, op yders besonderen ooverlast, den eenen of den anderen aengedaen, sigh waependen en party koosen. Hier by hadden sigh gevoeght brieven van Albertus selve, die aen Sibylla, 's Hartoghen suster, beleefdelijk hadt geantwoordt, haer biddende de noodtwendigheit en eenighe ongemakken voor 't teegenwoordighe t'ontschuldighen, waer naer in 't toekoomende, de weêrspannelinghen ten weedersijden gedempt sijnde, de Vorst van Kleef een gemeene veyligheit en eenen gerusten staet met hem besitten soude. Maer de klachten hunner baldaedigheeden daegelijx meer en meer verswaerende, wierdt den Aedel, den Steêvooghden en den afgesondenen der steeden gelast binnen de stadt Kleef te saemen te koomen. 's Hartoghen naem maer een yle schim sijnde, wierden hem, op dat sijne siekte niet verargerde, soo wel sijne eygene als anderer onheylen verborghen gehouden. Dogh Sibylla, vrouwe van mannelijke moedt en wijsheit, vertoonde nu aen allen te gelijk, dan weeder aen elk in 't besonder, dat 'er thans niet viel te beraedtslaen, nogh om 's Vorsten inkoomen te vermeederen, nogh oover saeken den landtpaelen betreffende, maer op 't beschermen van hunne vryheit, van hun eyghen leeven, die gevaer liepen: hen derhalven betuygende, dat se eenmael souden ontwaeken, en, terwijl 'er nogh tijdt om op middelen t'hunner reddingh te denken ooverigh was, gesaementlijk ten gemeenen beste besluyten, in eenen soo heeten yver, dat se met de traenen in d'ooghen, haere toehoorders te meermaelen tot meededooghen ontroerde. Alle geschillen dan te booven gekoomen sijnde, wierdt beslooten de voornaemste steeden met schielijk saemen geraept krijgsvolk te besetten, en van allerweeghen hulptroepen op t'ontbieden. Geheel Duytschlandt is gedeelt in tien landtstreeken, genoemt Kreytsen; vijf opper en vijf needer. De eerste der Nederkreytsen behelst drie Aertsbisschoppen, die ook Keurvorsten sijn, en onder hunne bescherminghe drie vrye steeden, Ments, Trier en Keulen; als ook den Paltsgraef, van gelijken Keurvorst: en verder eenighe mindere Vorstendommen. De tweede, de Westphaelsche, welken wy hier te vooren beschreeven hebben, vervanghende de Vorsten van Kleef, van Oostvrieslandt, van Waldek en veele Bisschoppen. De derde en vierde begrijpt de Saxen: in de derde, waer onder Meissen en Lausnits, sijn den Hartogh van Saxen selve, en den Markgraef van Brandenburgh, beyde Keurvorsten; de Hartoghen van Pomeren, van Anhaldt en meer andere Vorsten; neevens eenighe steeden. In de vierde legghen twee Aertsbisdommen, Breemen en Maeghdenborgh, vijf Bisdommen; de Hartoghen van Holsteyn, van Bruinswijk, van Meklenborgh en van Lunenburgh; met veele steeden aen d'Oostsee. In de laetste, genaemt de Burgundischen, wordt gereekent den Aertsbisschop van Besançon; en onder deesen hadt Karel in voortijden gereekent sijne Nederlanders. Yder kreyts heeft tot opperhooft haeren kreytsooversten, die de mindere saeken afdoet met sijne bygevoeghde Raeden, en tot de groote eenen landtdagh beroept. Kreytsooverste des Westphaelschen was op die tijdt Simon, Graef van der Lippe, wien de Stenden des landts van Kleef toen hadden versoght Orsoy van Mendosa weeder te eysschen, en, quam hy 't te weygheren, gesanten der vijf Nederkreytsen tot Dortmont te beschrijven: dat hy ondertusschen t'huyshoudende 't krijgsvolk, 't welk men

Door 't aenmaenen van Sibylla van Kleef, wordt van alle kanten hulp teegen den Spanjaert by een getrokken.

Verdeelingh van Duytschlandt in tien Kreytsen.

men voorhadt nae Hongaryen te ſenden, en de penninghen toegeſtaen tot den Turkſchen oorlogh, 't gevaer binnen 's landts booven 't gheen ſoo verre van de handt was ſoude ter harten neemen. Met geen mindere veerdigheit ſijn 'er geſonden, om by den Keyſer door gebeeden aen te houden; en om de Biſſchoppen, geſeeten aen den Rhijn, den Paltsgraef, den Landtgraef van Heſſen en den Hartogh van Bruinſwijk, door vreeſe van het quaedt, dat ook tot hen voortkroop, tot een geſaementlijke afweeringh der gemeene onheylen te beweeghen: daerenbooven, om dien van Keulen af te maenen, van, den Spanjaert verderen toevoer van leevensmiddelen doende, dierwijſe het algemeene bederf voort te ſetten. Andere wierden aen Maurits geſonden, met dankſeggingh, *dat hy tot nogh toe, ſoo veel in hem geweeſt was, met de minſte ſchaede der gebuerlanden, den oorlogh gevoert hadt, en om hem te bidden, alſoo te willen voortvaeren in 's vyandts onreghtveerdigheeden door reghtſchaepe dapperheit t'ooverwinnen; dat hy ook oover d'onheylen, hen teegen wil en dank op den hals geſchonden, en die behoorden meedelijden oover hen te verwekken, niet in gramſchap teegen hen ontſteeken, maer ſigh oover de pleeghers dier geweldenaeryen veel eer dan oover 't gedult van maghtelooſe volken wreeken ſoude.* 't Welk hem en den Staeten aengenaem geweeſt is, inſonderheit om dat, 't gheen men eertijts meermaels hadt gewenſcht, toen by naer gehoopt wierdt, dat de Duytſchen, nae ſigh vruchteloos op hun reght en wetten beroepen te hebben, en bemerkende dat hun ſtraffeloos toegeeven maer hadt gedient om den Spanjaert in ſijne baldaedigheeden te ſtijven, met hen in vereenigingh van waepenen treeden ſouden. Derhalven is hen geantwoordt, *dat ſe acht jaeren te vooren alles wat ſe op den Duytſchen boodem beſaeten hadden oovergegeeven, op belofte, dat de Spanjaerts, ſoo gebeeden te vergeefs waeren, door de waepenen ſouden gedwonghen worden van gelijken te doen. 't Welk, naerdien 't ſonder gevolgh geweeſt, en hen hunne ſeedigheit ſchaedelijk, den Spanjaert ſijne baldaedigheit voordeeligh geweeſt was, jae ſoo verre, dat ſelfs Albertus, thans den beleyder van ſoo ſchrikkelijke geweldenaeryen, van veelen tot erfgenaem des rijx geſchikt wierdt, ſy nu, ſoo vaeken door hunne goedtheit te leur geſtelt, ſigh eenighermaeten ſouden gedwonghen ſien, gelijke voordeelen met hunne vyanden, in plaets van woorden ſonder vrucht, te ſoeken. Maer dat, ſoo de Duytſchen die dinghen, hen ſoo meenighmaelen voorſeght, ten laetſten door ervaerentheit geleert ſijnde, beſeffen konden, men, nae ſoo veele vyandtlijke foolinghen, gepleeght door de Spanjaerts, die geweldighe moogenheit, inſtortende t'hunner ooverheeringhe, nimmer met reghtveerdigher reeden ſoude te gronde ſetten; en dat, nu Philips, gegrijſt in 't reegeeren, was ooverleeden, achterlaetende een behoeftigh en tweedrachtigh leegher, nimmer geleegener tijdt gebooren geweeſt was, om geſaementlijk met volken hen in bloede beſtaende in vereenigingh van waepenen te treeden.* Dogh Mendoſa heeft den geſondenen aen hem geantwoordt, *dat ſijne ſaeken 't ſoo vereyſchten, naerdien 'er geen ander middel ooverigh was, om de weêrſpannelinghen te dempen,* en niet anders; verſmaedende ſoo verre het reght, dat hy ſigh niet eens geweerdighde, al 't gheen ſoo oudt als nieu voor Ooſtenrijk teegen 't landt van Kleef, t'eenen dekmantel met glimp van reedenen, hadt konnen bygebraght worden, voor den dagh te haelen. De Spanjaerts hierentuſſchen, terwijl ſe andere neemen te plaeghen, leeden ſelve daegelijx ſwaerdere onheylen. Want door hun geduerigh rooven en plunderen, ook op dees ſijde des Rhijns, waeren de vruchten vernielt, de huysluyden verjaeght, boomen en huyſen om verre gehakt, en het landt alom ſoo woeſt gemaekt, als

1598.

Maurits wordt bedankt, dat hy met de minſte ſchaede der gebuerlanden oorloght.

De Vereenighde Staeten ſtooken de Duytſchen op teegen de Spanjaerts.

1598. als of 'er vyandt gebrandt en geblaekt hadt; nogh volghde het gewoonelijk onderſtandt het leegher niet, ſijnde de geleyders van hunnen toevoer verſcheyde maelen afgeſet geweeſt, waer uyt hongher, en korts daer aen bijſter verloop onder 't krijgsvolk voortquam: en niet alleen in 't heymelijk, of hooft voor hooft, maer dermaeten, dat op eenen dagh verſcheyde vendelen, die hunne vlught verre nae de Moeſel genoomen hadden, ſeffens verliepen, en de ruytery, hen, om ſe te rugh te doen keeren, naegeſonden, geweldigher handt dwonghen hen te laeten loopen. 't Gheen de behoefte hadt verſwaert, was, dat de ſcheepsbrugghe, oover den Rhijn geleght, 't ſy door de ſtroom, beweeght door heevighe windt en eyghen drift, 't ſy door onkunde der timmerluyden, los geraekt ſijnde, de gemeenſchap van den eenen oever met den anderen hadt afgeſneeden. Mendoſa, aengemaent door dit ongemak, nam hier op een vaſt beſluyt Rhijnberk, waer oover men dus langh beraedtſlaeght hadt, te beleegeren; om dat aldaer den weerdt, ſijnde eenen ſleutel des ſtrooms en eenen ſeekeren oovertoght, neevens meer andere plaetſen, voor een tijdt niet ſonder laſter wierden ingehouden; het inneemen dier plaetſe, gegrondt op reght van ooverwinninghe, een eerlijker veſtingh om te blijven ſijn ſoude: waerom het des te meer te verwonderen is, dat dit werk meer dan een maendt langh is uytgeſtelt geweeſt, daer ondertuſſchen de vyandt ſwak en verre van de handt was, ten ſy hy geſoght hebbe een rechtveerdigher dekmantel om ſigh in die geweſten op te houden. Ook noodighde hem de geleegenheit, om dat de Staeten, meermaels oover 't weederleeveren van Rhijnberk aengeſprooken ſijnde, die plaetſe nogh als eens anders ingeruymt, nogh als de hunne geſterkt hadden. In 't begin des jaers hadt Ernſt van Beyeren, Aertsbiſſchop van Keulen en andere plaetſen, ſijnen eyſch aengaende 't weederleeveren op nieu hervat door Johan van Naſſau, ſoon van Johan; betuygende in ſeer beleefde taele de billijkheit ſijner ſaeke. De vergoedingh van koſten, die de Staeten, om ſigh te verweeren, t'eenen dekmantel naemen, weederleyde hy aldus; hy ſeyde, dat ſy geweeſt waeren d'eerſte die de ſtadt ooverweldight hadden, en de Spanjaerts hun exempel volghende echter meermaelen belooft hadden daer uyt te trekken; maer dat ſe, eenighen tijdt met uytſtel verloopen ſijnde, door belegh waeren voorgekoomen: en indien de ſchaeden en oorloghskoſten weedergeëyſcht wierden, 'er ſeeker geene rechtveerdigher waeren, als die een yder deede om 't ſijne te naederen: weshalven ſoo hem niet toegelaeten wierde eenighe reekeninghe oover 't weederinneemen van Hoey te maeken, hoe veel onbillijker waere het dan, hem te belaſten met koſten gedaen tuſſchen twee partyen, in eenen oorlogh, daer hy ſigh nimmer hadt ingeſteeken. Daerbeneevens vertoonde hy, dat de plaets den verdaedighers t'eenen laſt, en den vyandt niet noodigh ſijn ſoude, gemerkt men elders veel bequaemer oover de ſtroom konde ſetten. 't Welk de Vereenighde Staeten voornaementlijk bewooghen heeft, door alle de provintien een vergaederingh van Staeten te beroepen, om de verre afgeleegenheit dier plaetſe, de ſchaersheit van 't krijgsvolk, en de ſwaerigheit in 't verſterken t'ooverweeghen; en hoewel men niet geſint was langher op de koſten te ſtaen, vondt men echter geraeden uyt het weederleeveren der ſteede, by nae buyten hoop van houden, yets meer dan enkelen dank te verwachten. Derhalven hebben ſe geantwoordt, hoe ſe meermaels ondervonden hadden, dat de dienſten die ſy goede vrienden deeden, den vyandt ten prooye gedijdden: dat ſe daerom niet ſonder reeden wilden bevoorwaerden, dat de vyandt geene plaetſen binnen de paelen van Duytſchlandt ſoude bemaghtighen, nogh ook yets onderneemen, 't gheen de vrye

Grooten hongher en bijſter verloop onder 't Spaenſch krijgsvolk.

Mendoſa beleeghert Rhijnberk.

vaert van den Rhijn bekommeren moght: waer teegen ſoo hy quaeme te doen, den Aertsbiſſchop Ernſt van Beyeren, en andere Keurvorſten aen den Rhijn, de ſchaede te vergoeden hadden. Hy weederom van ſijner ſijde billijker punten begeerende, heeft, wanneer men nu by naer eens was, niet verder aengehouden, als of hy van 's Spanjaerts toeruſtinghen ter wraeke geweeten hadt, niet ſonder bedenken ſijnde, dat hy dien meede, tot andere geſchillen tuſſchen hem en eenighe Duytſche Vorſten, ſelfs hadt ingeroepen. Dien van Hollandt ook is 't veſtighen der ſteede niet voor 't gevaer ter herten gegaen. Weshalven 't ſterken, 's vyandts leegher nu alom den Rhijn verſpreidt ſijnde, te ſpaede quam, en daer by, behalven d'onheylen, die men hadt konnen voorkoomen, buyten vermoeden nogh een ander. Want de peſt, ontſteeken binnen 't kleyn begrip der plaetſe, verſpreydde haere beſmettingh lightelijk, en maekte de neederlaeghe des te aenmerkelijker. Mijnes oordeels is de oorſaek dier plaeghe geweeſt de ongewoone drooghte des Rhijns op die tijdt, waer door de grondt, van waeter ontbloodt ſijnde, met haere ſwaere dampen de lucht, die ook reets door de gebreeken van den Herfſt bedorven was, vervult heeft. 't Vergif, dat ſigh voorts onder 't gemeen verſpreidt hadt, wierdt, ſoo haeſt het den eenen of den anderen beſmette, door den menſchelijken ommegangh ſelve, meerder voortgeſet. Dogh de ſoldaeten aldaer in beſettingh legghende, en nogh wel gevoet, nogh wel gehuysveſt ſijnde, waeren uyt een veel grooter getal naeulijx ſeshondert geſondt gebleeven: en niet minder was de verſlaegenheit der gemoederen door 't aenſchouwen dier jammeren, als 't verval der lichaemen door die beſmettingh. De Steêvooght, Schaef genoemt, ſelfs ook aen de ſiekte legghende, hadt op de brieven, hem weeghens Mendoſa behandight, alleen geantwoordt, dat het ſeer ontijdigh was van d'oovergaeve te ſpreeken, naerdien de Staeten onlanghs eenighe voorſlaeghen aen den Aertsbiſſchop van Keulen, weegens 't inruymen der ſteede, gedaen hadden. De Spanjaert, door ſoo ſeedigh een antwoordt, met een loſſe hoop van trouwloosheit ingenenoomen ſijnde, ſchreef eenen tweeden brief, met aenbiedingh van belooninghen voor hem en ſijne huysvrouwe. Hierentuſſchen heeft de Prins drie vendelen, die verſcheyde maelen geſonden, en t'elkens te rugh geroepen waeren, nae dat de vruchteloose aenſlaeghen den vyandt achteloos gemaekt hadden, dewijl de ſtroom om de windt niet te gebruyken was, gelaſt in aller yl te lande te trekken, met orde om den weerdt, voor de ſtadt, te bewaeren, en ſigh onder de ſieke beſettingh binnen de plaetſe niet te vermenghen, ten waere in d'uyterſte nootſaekelijkheit. De werken van den weerdt waeren ſwak, en als ſe begonnen hadden die te voltrekken, is hen de vyandt voorgekoomen, die, nae dat hy ſijn geſchut by een gevoert hadt, hunne ſwakke beſchanſſingh allerweeghen doornaegelde: daer beneevens is de ruytery, ter plaetſe daer de ſtroom de minſte drift hadt, door een drooghte ingebrooken: en 't gevaer genaekte reets van nae by, wanneer door laſt des Steêvooghts 't krijgsvolk ooverquam, nae dat de wal der ſteede met ſtukken beplant, en langhs heen muſkettiers geſtelt waeren, onder welker beſchuttingh ook de laetſte ſonder ſchaede ſijn binnen Rhijnberk gekoomen, achterlaetende geheyme poppen en vuerwerken, om de hutten te verbranden. Terwijl de ſaeken ſigh aldus toedraeghen, leght Mendoſa, op dat niet eenigh vyandtlijk geweldt de beleegeringh quaeme te ſtooren, beſettingh in de ſteeden, geleeghen beneeden Rhijnberk, in 't gebiedt van Kleef. De meeſte hebben ſigh van ſelfs oovergegeeven. De inwoorders van Burik, die eerſt teegen de geweldenaery van oorloghe den ydelen naem van onſijdigh

darden

1598.

Rhijnberk beſoght met de peſt.

De Prins ſendt drie vendelen om den weerdt te bewaeren.

Waer van daen ſy, door den vyandt verdreeven ſijnde, binnen Rhijnberk koomen.

Mendoſa leght beſettingh binnen eenighe ſteeden in 't landt van 't Kleef.

1598. darden voorwenden, heeft hy ſtrax daer aen, door 't in brandt ſteeken hunner poorte, onder gehoorſaemheit gebraght. Ook deede hy krijgsvolk binnen Alpen en Meurs legghen, hoewel deeſe laetſte aen de gewee-ſene gemaelinne des Graeven van Nieuenaer, d'eerſte aen die van den Palts, nu beyde weduwen, toebehoorden; en maer onlanghs belofte van Albertus gekreeghen hadden, dat hunne goederen door geene waepenen beſwaert ſouden worden: 't gheen toen ook meer andere weedervaeren is, ſijnde geene verbonden van waerde; naerdien alle reghten de ſchop hadden. Groot voordeel deede den beleegeraers het donker en miſtigh weeder, waer door ſe des te ſpoedigher op drie plaetſen Rhijnberk naederden. Tot nogh toe waeren ſe niet aen de graft gekoomen, de ſtukken geplant op den waert en het vaſte landt dreyghden nu los te ſchieten, wanneer Alfonſo d'Avalas, ooverſte der ruytery, en toens opperhooft in dat belegh, naer krijgsgebruyk, een trommelſlaegher aen de beleegerde ſendt, om hen op te eyſſchen. Den raedt der ſteedelinghen, dat men vryheit ſoude verſoeken, om een geſantſchap aen den Biſſchop af te veerdighen, wierdt, als een betuygingh hunner vreeſe, door den ſoldaet verworpen; geevende den vyandt hartigh antwoordt; ſijnde ook diesweeghen gebelght, dat Mendoſa, als of hy te geringh was om door den veldtheer ooverwonnen te worden, dien laſt eenen Ooverſten hadt aenbevoolen. De Spanjaerts, hebbende eenen ſtorm gedaen op het buyten bolwerk, wierden ruſtigh afgeweeſen, met des te grooter bloedtſtortingh, om dat ſe, ſonder ſigh van vooren te beſorghen, verachtelijk waeren aengevallen. Maer wanneer men nu hadt begonnen de borſtweer te beſchieten, is, door een wonderen toeval, den tooren, ſtaende by de Rhijnpoort, waer in voorraedt van buſkruyt, dat voor langhen tijdt hadt konnen ſtrekken, was opgeleght, door een ſchitterende vlamme, en een ſchielijken ſlagh, als door den blixem getroffen, van een geſpronghen. Die d'oorſaek naergevorſt hebben verhaelen, dat eenige ſteenen of een yſeren boudt, door 't aenwrijven van 's vyandts koegel, vonken van ſigh gegeeven hadden, en het kruyt hier door den brandt gevat. Door dien brandt is de lucht van alle beſmettinghe geſuyvert; maer met gevolgh van ſwaerder ongelukken. Want door dien ſlagh wierden de naeſte huyſen ter needer geworpen, en onder der ſelver puynen eenighe menſchen geplettert, jae ſelfs een gedeelte van de wal weghgenoomen, ſoo groot, als naeulijx meenighte van ſtukken hadden konnen uytwerken; en ten waere een halve maen aen dien oordt den vyanden 't geſight benoomen, en ſoo onvoorſienen ſlagh hunne ſinnen verbijſtert hadt, ſy waeren 'er met geweldt ingevallen, al eer die van binnen, of om ſigh ter weer te ſtellen, of om van verdragh te ſpreeken, konden te raede worden. Want tot hen waeren ook groote ſwaere ſteenen oovergevlooghen, niet ſonder de naeſt daer by ſtaende wegh te neemen: en ſelfs een half uere daer nae was alles bedekt met witheit, en d'onſteltenis des Rhijns ſoo groot, dat de ſcheepen gevaer liepen. Dogh wanneer binnen de ſtadt yder weederom tijdt gekreeghen hadt om tot ſigh ſelven te keeren, ruyſchten hunne ooren nogh alom door den ſchrikkelijken ſlagh die ſe getroffen hadt: en de verſlaeghene of verſcheurde lichaemen bedwelmden door ſoo wreeſſelijck een geſight hunne ooghen: maer ſoo vaek ſy ooverdachten, dat de werken laeghen om verre geſmeeten, 't buſkruyt t'eenemael was verſlonden, en al 't gevaer dat 'er nogh te beſueren ſtont alleen op hunne handen moeſte aenkoomen, was 'er langher raedt, nogh ſelfs ontſagh om hen in toom te houden. Want Lukas Heddingh, wien, door de doodt van Schaef, de Steêvooghdy was aenbevoolen, lagh neevens andere onder de puyn van een omgeſlaeghen

Hy dringht op Rhijnberk aen.

De Spanjaerts, hebbende eenen ſtorm gedaen op het bolwerk, worden van de verdaedighers ruſtigh afgeweeſen.

ghen huys bedolven. De gemoederen, door die neêrslaghtigheit getrof- 1598.
fen, hunne vreese beswaerlijk langher ontveinsen konnende, gebeurde juyst wel te tijde, dat de vyandt hen het leeven aenboodt, alleen met beding van in vier maenden niet te dienen, hoewel niet onbewust, dat hem tot de volle seeghe maer weynigh haeperde: soo veel goedertierener en soo veel beeter woordt houdende was hy hen, teegen wien hy reghtveerdighe waepenen voerde, als hen, dien hy vrienden noemde. Deesen dank, geloofde men, vergelde Avalos hen, ter geheugenis van den slagh by Knodsenburgh, alwaer hy te dier tijdt gevanghen, in Hollandt beleeft onthael genooten hadt. De beleegeringh is den vijfden dagh voltrokken: en Maurits door dit verlies van sijne hoop versteeken, naerdien hy alvoorens hadt gelooft, dat dit belegh, in een tijdt soo nae by de Winter, den vyandt langher werk verschaft soude hebben, vondt echter niets te beschuldighen, dan de meenighvuldighe gevallen, die de fortuyn soo schielijk t'hunnen naedeele beschikt hadt, en de schaersheit sijner troepen, die hem niet toelieten yets buyten de beschermingh der grensen te beginnen. Onder dit beloop was de eene helft van 't Spaensch leegher, dat, oover den Rhijn getrokken sijnde, sigh teegen Orsoy hadt needergeslaeghen, versmaedende door onnutten hooghmoedt de vrygelden hen tot afkoopingh van plunderen aengebooden, gevallen in de uyterste grensen van Zutphen, en de landen van Ooveryssel, roovende en ruytende ter sluyk, wel tot geringhe schaede dier ingeseetenen, maer den Duytschen boodem, dien se tot daer toe oover moesten, met rooven en moorden doorstraevende. Veele bewijsen hunner wreetheit hebben se gegeeven met het ooverwildighen der steeden en kasteelen, geleeghen tusschen de twee stroomen de Lippe en de Roer. Maer alle de meenighvuldighe moorden, sonder onderscheit, aen 't gemeen gepleeght, worden verdooft door de moordt begaen aen eenen man, soo ten aensien sijner voortreffelijkheit, als ten opsight van de veelheit der gruwelen daer omtrent. Dees was Ulrik van Valkensteyn, Graef van 't landt van Brouke (een woordt, 't welk my by naer doet gelooven, dat hier eertijts sijn geweest de Bructeri) die in Godtsdienst met dien van Hollandt een gevoelen hadt, en gewoon was op de vergaederingh sijner landtsaeten de Spaensgesinde vryborstigh teegen te gaen. Hy hadt by sigh hondert soldaeten, en wat meer landtluyden, tot beschermingh van sijn swak kasteel, die de rooveryen der Spanjaerden, door vreese voor haer, somwijlen door needermaeken, in den toom hielden. Derhalven gelast sijn huys en de besettingh oover te geeven, weygerde hy 't, sigh beroepende op de voorreghten van Duytschlandt: waerom Fernando Lopez gesonden wordt om het te beleegeren: de Graef, sigh langher weerende als sijne krachten toelieten, is 't uyterste voorgekoomen, met bedingh van 't leeven voor sigh selven en den sijnen, neevens veyligheit van goedt en haeve; 't welk 't gerught verre booven de waerheit hadt geschat, 't gheen een der oorsaeken van sijnen ondergangh geweest is. Want, teegen bescheidelijke voorwaerden en beloften, wierdt het slot geplundert, sijne gemaelinne wegh gevoert, de besettingh om 't leeven gebraght, hy selfs in bewaeringh gestelt, en, aldaer eenighe daeghen gehouden sijnde, genoodight om oopen lucht te scheppen. Bevel om hem te vermoorden hadt ontfanghen eenen Pedro Agaje; soo noghtans, dat de moordt op eenighen toeval konde geschooven worden. Hy wandelde oover aerde beplenst met het bloedt sijner soldaeten, wanneer d'uytvoerders van sijne doodt, onder schijn van wachters volghende, hem eerst met een veederspies geslaeghen hebbende, voorts met den deeghen doorstooten: en eenighe sij-

Oovergaeve van Rhijnberk.

De Graef van Valkensteyn omgebraght teegen gegeeven woordt.

ner

1598. ner huysgenooten, die hem vergeſelſchapten, is gelijke noodtlodt weedervaeren. De ſaek van ſtuk tot ſtuk, gelijk die ſigh hadt toegedraeghen, aen den dagh gekoomen ſijnde, ontwaekten 's Graeven bloedtvrienden, om wraek oover ſijne doodt te bevorderen; en de verbolgenheit der gemeente ſelfs was te heevigh, dan dat den Raedt van Gulik die ſaek met ſtilſwijghen konde laeten doorgaen. Welken Mendoſa ſoo achteloos heeft geantwoordt, dat hy genoegh achte t'ontkennen laſt gegeeven te hebben tot het geen hy ongeſtraft liet heenen gaen. Hy hadt 'er bygevoeght, dat het ſelfs niet ſonder beſchikkingh des heemels ſoo was uytgevallen, dat door 't reght van oorloghe was omgekoomen eenen, die om ſijne oopentlijke miſdaet van beroerte en godtlooſheit al voor langh hadt behooren 't leeven te verlieſen; heevighe klachten voerde hy oover ſijne halſterrigheit, ſtellende ook dit onder 't getal ſijner miſdaeden, dat hy hem op ſijnen Latijnſchen brief, als door verachtingh, hadt in Hooghduytſch, een tael die hy niet verſtonde, geantwoordt. Tot beſluyt vermaende hy hen, indien 'er te met yets ſwaer te verduwen moght gebeuren, gedult te neemen, ſonder welk hy ſelve ook niet maghtigh was eene meenighte, getergt door behoefte en ongelijken, te beſtieren. Op dit beſpotten met woorden volghden ſaeken. Onder de ſteeden in de landen Ooverrhijn is de aenſienelijkſte Weeſel, vermaert in koopmanſchap en handtwerken, die de Nederlanders, in de hitte der vervolgingh om den Godtsdienſt, met meenighte hun vaederlandt verlaetende, daer binnen gebraght hadden. d'Inwoonders dier ſteede, bevroedende dat hunne ſaeken, onder eenen Spaenſchen reghter, booven andere ſwaer ſoude vallen, hadden beſlooten 's Veldtheers gramſchap door een aenſienelijk geſandtſchap en geſchenken voort te koomen. Dit t'ſijner kennis gekoomen ſijnde, heeft hy geantwoordt, dat hy de man niet was, dien men van 't gheen 'er noodigh gedaen diende, door praeten ſoude konnen afleyden, of die niet wiſt den goeden wel te doen, dan bewooghen door geſchenken: dogh dat 'er geen ander middel was om hem te verplichten, dan kerkelijke en burgerlijke ſaeken in hun voorigh en waerachtigh weeſen te herſtellen; dat het aenſchouwen van ſoo heerlijk een geſight hem voor een groot geſchenk verſtrekken ſoude. Dit wierdt geſeght, om dat die van Weeſel te meermaelen door 's Hartoghen Raedt gelaſt ſijnde, den Roomſchen Godtsdienſt in hunne ſtadt toe te laeten, ſulx halſterrigh geweyghert hadden. Korts daer aen, wanneer de Spanjaert, ſtaende om met het geheele leegher oover den Rhijn te trekken, hen belaſte ſterke beſettingh te voet en te peerde in te neemen, 't gheen Burik haere gebuerſtadt nu ook reede gedaen hadt, en booven dien verſeekeringh te doen, dat 's vyandts waepenen in die geweſten geen veranderingh maeken ſouden, heeft men 't gevaer wel lightelijk konnen afneemen: gemerkt ſulx te gehoorſaemen veranderingh in den ſtaet met ſigh ſleepte; en, ſoo ſy 't weygerde, den baldaedighen ſoldaet, greetigh op buyt, nu naeulijx van 't beſtormen der ſtadt konde afgeweert worden. Derhalven ſoght men middelen om den Veldtheer te verſoenen, wiens gramſchap voor het teegenwoordighe ontgaen wierdt, met het uytreyken van kooren, en een gift van hondert duyſent daelders; welke ſomme, ſonder heffen van ſchattingh, uyt de gemeene middelen der ſteede betaelt wierde: en de geſchillen, ontſtaen oover den prijs van 't geldt tuſſchen de burgery en de ſoldaeten, ſouden 't gevaer wel haeſt vernieuwt hebben, ten waere de regenten de ontroerde gemoederen ten weederſijden beſaedight hadden. Met dit geldt, en 't gheen 'er boovendien uyt de naebuerighe ſteeden getrokken, of van Bruſſel aengekoomen was, is 't leegher door Mendoſa bewillight, om, 't gheen

Die van Weeſel Mendoſa kooren en ſoldye verſchaft hebbende, worden gedwonghen den Roomſchen Godtsdienſt toe te laeten.

't gheen het tot nogh toe hadt geweyghert, laetende eenigh volk tot besettingh op dees sijde van den oever, oover den Rhijn te trekken. Daer nae sijn se gegaen oover de Lippe, oover een sterke en vaste brugh, welke Mendosa dien van Wesel hadt belast te maeken. Want die, welke een al te breedt opgeevendt werkbaes hadt gemaekt van bossen kennip, ter sijden met rijswerk aen den anderen gevloghten, en geleght oover een nieuwe vondt van schuytjens, wierdt, gelijk gemeenelijk sulk een slagh van werk uyterlijk wat schijnt te belooven, in 't gebruyk onbequaem bevonden, dewijl die hooft voor hooft wel te gebruyken, maer voor veelen te gelijk, om de ongelijkheit des lasts, te hacchelijk was. Aldaer wierdt men, volgens 't gevoelen van Velasco, te raede liever nae d'Yssel toe te trekken, als verre van de grensen, en sonder verseekerden toevoer, 't oovervallen van de Winter, en de moerassen van den Vriesschen boodem te moeten uytstaen. En op deesen toght is den ingeseetenen van Munsterlandt geldt en krijgsbehoeften afgevordert: waer teegen de Vereenighde Staeten hen aengeschreeven en vermaent hebben, dat se van hunner sijde geene onsijdigheit te waghten hadden, soo de vyandt door hunne gunst of hunne lafhartigheit versterkingh kreegh. Voorts hebben Rees en Emmerik, twee steeden aen den Rhijn, door vreese, besettingh ingenoomen, welke Mendosa in 't eerst op niet al te swaeren getal geset hadt; dogh soo weynigh gingh hem eyghen achtbaerheit ter harten, dat hy, grooter meenighte daer binnen gesonden hebbende, doorgaens nergens min op paste, dan van stonden aen te schenden, 't gheen volkoomentlijk in sijn vermooghen was geweest niet te belooven. De steedelinghen binnen Rhees versoghten vryheit om te mooghen uyttrekken, dat hen geweyghert wierdt. Maer een Hooghduytsch hopman, dien Mendosa belast hadt met vierhondert soldaeten binnen de stadt Emmerik te trekken, en by eede verplight geen grooter getal daerenbooven in te neemen, heeft Barlotte, eer langh daer nae met een regement derwaerts gesonden, eedelmoedigh buyten geslooten, met oopentlijke betuygingh, *dat hy, selfs onder eenen trouwloosen Oooversten, was gesint sijnen eedt te houden.* Oevel swaer soo groot een verachtingh in te kroppen viel het die stadt, welke booven andere yverigh in het vasthouden van den Roomschen Godtsdienst, en, op 't aenraeden der Iesuiten, de voornaemste uytwerkster geweest sijnde om den Spanjaert in die gewesten te doen koomen, door een besonder verdragh hadt bedonghen, dat den oorlogh haer niet schaedelijk sijn soude. Tot getuyghe van welke belofte, als seeker Priester, uyt de stadt aen Mendosa gesonden, hem eenen brief met sijne eygene handt onderteekent, als ten verwijte, vertoonde, heeft hy voor alle reeden geen ander antwoordt gebraght, dan *dat tot voortsettingh van den dienst Godts en des Koninghs soo grooten verscheydenheit van toevallen niet altoos op de selfde raedtslaeghen te bestieren was. En wy,* seyde daer op de Priester, *sullen ons dan voortaen niet meer verwonderen, dat den weêrspannighen Hollander eenen afkeer heeft van met u in eenighe voorwaerden te treeden, dewijl ghy, als lieden die alle dinghen naer hun eyghen voordeel afmeeten, de billijkheit en trouwe die men is verbonden selfs sijne vyanden te houden, omtrent uwe vrienden breekt: soo schendigh eenen handel voorwaer belaedt u met den haet van al de weereldt, en heeft de wraeke Godts tot reghter.* Door deese vrypostigheit echter wierdt den Spanjaerts niet soo seer bewooghen, of hy ooverweldight terstont daer aen Ysselburgh, een steedtjen innewaerder aen den ouden Yssel, daer hy veele burghers ombraght. De saeken dus staende, belast de Prins, om den vyandt, die naer hem in aentoght was, den

1598.

Mendosa trekt oover den Rhijn.

Hy leght besettingh binnen Rees en Emmerik.

En ooverweldight Ysselburgh, daer hy veele burghers ombrenght.

 wegh

1598. wegh af te ſnijden, de delvers te ſcheep te vertrekken, om den dijk booven Emmerik (den Hetter is de plaets genoemt) doorſteekende, den Rhijn, die juyſt toen vry hoogh gewaſſen was, oover 't landt te doen vloeyen. En nu reets begonden de naeſte landen onder waeter te ſtaen, wanneer de Spanjaerts op hen afquaemen, en de ſoldaeten tot beſchuttingh onder Hoohenloo gelaeten eerſt met muſketten aenvielen, daer nae, als ſy grof geſchut op den dijk gebraght hadden, van de plaetſe verdreeven: dies d'oopeninghen terſtont geſtopt wierden, en 't verder onderloopen der landen voorgekoomen. Dit voorneemen miſlukt ſijnde, heeft Maurits, die noodigh oordeelde de ſteeden in 't gebiedt van Kleef, welke hy tot nogh toe hadt verſchoont, voor d'aenkoomſt van den vyandt, die nae by was (gemerkt hy ſigh by den Elterenbergh hadt needergeſlaeghen) wegh te neemen, het ſteedtjen Seevenaer, geleeghen in dien oordt, dien hy met ſijn leegher ſelfs beſchermde, opgeëyſcht, met ſcherpe dreygementen teeghen den Steêvooght, als die hem weygherde 't gheen den vyandt wierdt toegelaeten. Op de ſelfde wijſe wierden ingenoomen andere plaetſen van het ſelfde Vorſtendom, maer geleeghen binnen de Betuwe; 't ſy de loop der ſtroomen, die eertijts is verandert, of Vorſten handelinghen de landtpaelen onder een verwart hebben: naementlijk het ſteedtjen Hueſſen, en 't ſlot Lobith, ſijnde 't Kleefſch Tolhuys, welke plaets de ſchrijvers dier eeuwe, onder den naem van Heriſpich en 't heyloos bedrogh, waer door Karel den Dikken omgebraght heeft Godefroy, Heer van Vrieſlandt, een Norman van geboorte, bekent maeken. Maer Mendoſa, beducht voor de konſtenaeryen van Maurits, om de naebyheit der twee leeghers, hieldt den ſoldaet in ſtrenghe orde; 't leegher ſtont tien geheele daeghen en naghten onder den blaeuwen heemel in ſlagh orde: ſonder eenighe ruſt, dan binnen hunne geleeden, in waepenen en op d'aerde. Invoeghe dat ſe door koude en waeken, en ten laetſten, om dat de vruchten alom verſlonden waeren, en op roof te loopen ongeoorloft, door ſwaeren hongher t'eynde krachten raekten. 't Voetvolk was ſchoon en welbedreeven, door den naeyver der verſcheyde landtaerden, maer ſchaedelijk eene ingewortelde gewoonte aen 's Koninghs ſijde, dat ſe de voornaemſte kracht hunnes leeghers ſtelden in de ruytery, die toens door ongemakken uytgeſlooft, of ſlaeuwhertigh van vreeſe, ook d'andere den moedt beſwijken deede. Meermaels is 't gebeurt, dat maer een handt vol volx uyt Maurits ſoldaeten, een getal driemael ſoo ſterk geſlaeghen hebben. Grooten buyt viel 'er van peerden, en de mannen ſelve wierden als kudden voortgedreeven; ſoo dat uyt eenen weêrſin van ſoo meenighe gevanghenen, en den laſt der ſelver, naerdien veele, hijghende om hunnen hongher te verſaedighen, ſigh niet onwilligh lieten gevanghen neemen, ſonder dat nae hunne loſſingh omgeſien wierdt, verbodt geſchiede, dat niemandt voortaen eenigh man leevendigh te vanghen hadt. En 't is ſulx, dat, geduerende al den tijdt van oorloghe om en omtrent den Rhijn, als de Prins, ſomwijlen met een kleyn gevolgh, den vyandt naederde, om de geſtaltenis ſijns leeghers te beſightighen, of op eenighe hooghte 't ſijn in ſlaghorde oopende; en ook ſomwijlen, afſendende de voornaemſte hoofden der ſijner, den vyandt tot een geveght te peerde uytlokte, de Spanjaert nerghens of de ruſt des leeghers beroert heeft, of geleeden dat hy in eenighe de minſte ſchermutſelinghen wierde ingewikkelt. Wel was dit eene voorſightigheit in den Veldtheer, ſigh weynigh te betrouwen op gemoederen, die niet min door ongebondenheit, als door behoefte bedorven waeren; maer die ſelfde ſtrekte ook om den ſoldaet in ſijne laſhartigheit te voeden: en, ten waere de Hollanders ſelfs d'allerminſte

't Volk van Maurits, den Rhyndijk doorſteekende, wordt van de Spanjaerts verdreeven.

Maurits verſeekert ſigh van Seevenaer en andere plaetſen.

minste gevaeren altoos d'allergrootste voor hunne saeken geacht hadden, 1598.
treffelijke geleegenheit was 'er gebooren geweest, om teegen soo geweldigh eene meenighte van vyanden yets vruchtbaers te waeghen. Dogh wanneer se, den Rhijnkant verlaeten hebbende, nu gesien wierden reght nae d'Yssel toe te trekken, deedt Maurits, laetende voor aen de Betuwe eenighe besettingh met scheepen, teegen onvoorsiene voorvallen, en om 's vyandts toevoer te bekommeren, en nae dat hy de swakste plaetsen alom versterkt hadt, brugghen, geschut, en alle andere oorloghs toerustingh, in aller haest nae Doesburgh ooverbrenghen; welke stadt, behoorende onder 't gebiedt van Zutphen, d'Ysselstroom, koomende uyt Westphalen, brenght in de vaert, die van Aernhem afloopt, welke men gelooft de selfde te sijn, die Drusus eertijts heeft gegraeven. Om voor deese plaets hem den ingangh in de Veluwe te sluyten, beschanst hy sijn leegher by de saemenloop der twee stroomen met een wal, die hoogh was acht voeten, beneeden breedt veertigh, en booven vierentwintigh voeten, hebbende daerenbooven een borstweer van ses voeten hoogh. Buyten om de wal was een graft getrokken: en ook wierdt, teegen de gewoone maniere van beschanssen, van binnen nogh een tweede gelaeten, om des te gereeder aerde tot spoedigh voltrekken van de wal te vinden. Terwijl men hier meede beesigh was, donderde Mendosa met sijn geschut op Deutekom, een steedtjen in 't selfde gebiedt, een mijl weeghs van Doesburgh; en hy was binnen den derden dagh nu reets aen de graft gekoomen, sonder, volghens de gewoonte van oorloghen, tot nogh toe, alvoorens eenighe opëyssingh gedaen te hebben; als die liever hadt de beleegerde door 't gevaer, dan door dreygementen, te verschrikken, met opset, om, door 't bloedt plenssen van d'eerste die in sijn geweldt quaemen, andere een voorbeeldt te geeven. Door voorbidden des Graeven Frederijk van den Berghe geloofde men soo veel te weeghe gebraght te sijn, dat den beleegerden wierdt vergunt sigh op verdragh oover te geeven, en den soldaeten, driehondert sterk, achterlaetende hunne waepenen, uyt te trekken, met belofte van binnen ses maenden, buyten Hollandt en Zeelandt, niet te dienen. Ook wierdt den steedelinghen, die twintigh jaeren achtervolghens aen de sijde der Staeten geweest waeren, en nu gedwonghen van eedt te veranderen, goedt en leeven veyligh belooft. Nae deese eenighe soo geringhe seeghe, nae Rhijnberk, is den loop van 's Koninghs leegher staende gebleeven, siende de Spanjaerts hunnen misslagh, dat se niet van eersten af, al het draelen ter sijden stellende, maer flux op Doesburgh waeren aengevallen, dat sigh van stonden aen hadt moeten oovergeeven, soo niet Maurits, tijdt gekreeghen hebbende, in eygener persoon met sijne krijgskonsten waere derwaerts gekoomen. En yets anders, dat soo geweldighe troepen weerdigh sijn moght, aen te vanghen, kon nogh den tijdt des jaers, nogh de geleegenheit hunner leevensmiddelen en saeken toelaeten, sijnde 't gebrek soo hoogh gekoomen, dat veele ooverloopers t'elkens verklaerden, in vijf daeghen geen broodt geproeft te hebben, en 'er door siekten, die den hongher of onmenschelijk voedtsel hadt vermeenighvuldight, meer dan seevenduysent menschen waeren omgekoomen. Die staet van saeken aen Andreas oovergebraght, en sijn antwoordt met bevel te rugh gekoomen sijnde, wierdt 'er een wreedt besluyt genoomen, van met het geheele leegher op den Duytschen boodem t'ooverwinteren. Meermaels hadden de Spanjaerts hunne onreghtveerdigheeden en onbeschaemde bedrijven aen de weereldt doen blijken: maer naeulijx oyt voor deesen hebben se aller menschen oordeel soo in den wint geslaeghen, dat se hunne baldaedigheeden niet ten minsten met eenighen dek-

Maurits, om den vyandt den ingangh in de Veluwe te sluyten, slaet sijn leegher needer voor Doesburgh.

Mendosa vermeestert Deutekom.

De Spanjaerts, door hongher en siekten seer vermindert sijnde, worden te raede op den Duytschen boodem t'ooverwinteren.

1598. dekmantel bewimpelden: maer deesen ooverlast soo oopentlijk, en nae gemeen beraedt, gepleeght, soude misschien dit eenighe konnen ontschuldighen, dat se niemandt soo onschuldigh geoordeelt hebben, dat hy niet veel eer behoorde verlooren te gaen, dan hunne saeken eenigh gevaer te loopen. Want dit voorwaer gaet seeker, dat, indien soo groot een meenighte van volk te voet en te peerde, of, om beeter te segghen, soo vervaerlijk een saemenrottingh van muytelinghen, verwoedt van hongher, sigh in Nederlandt hadt koomen te leegheren, insonderheit in een nieuwe regeeringh, de voorighe afvalligheeden waeren te duchten geweest.

Sy neemen in 't wegh-trekken Schuylemborgh in.

Mendosa dan te rugh trekkende, heeft, nae dat hy Schuylemborgh, een kasteel in 't gebiedt van Zutphen, hadt tot oovergaeve gedwonghen, sijn leegher gevoert buyten de paelen der Vereenighde Landen. De Prins volghde hem in 't weghtrekken op de hielen, met die achtbaerheit, dat noyt eenighe sijner voorighe daeden hem gloryrijker sijn geweest, dan thoens 't beschermen des vaederlandts; eenen roem, dien groote Veldtooversten meermaels booven seegeprachten en 't bemaghtighen van steeden geschat hebben. Een besonder genoeghen gaf hem 't besightighen der ontleedighde leegerplaetsen, en de slechte werken sijner vyanden. Maer ook een droevighe vertooningh was hem te sien een groote meenighte van sieken en gequetsten langhs de wegh legghen, die, door 't leegher achtergelaeten sijnde, teegen d'onheylen van weeder en windt, en gebrek aen alle behoeften, te worstelen hadden. Hy, hoewel vyandt, heeft met spijse ververst, die troosteloos, sonder eenigh meedelijden, van hunne vrienden verwaerlooft wierden. Want Octajola selfs, wien Mendosa tot Deutekom hadt gelaeten, door een boode van 's Prinsen weeghe aengeseght sijnde, die rampsaelighe binnen sijne plaetse te huysvesten, heeft veel eer krijgshaftigh dan menschelijk geantwoordt, dat 'er geen plaets was binnen sijne wallen, dan voor kloeke en gesonde lichaemen. Nae dat 'er, insonderheit onder 't beleidt des Graeven Luidewijk van Nassau, eenighe schermutselinghen te peerde gelukkigh waeren afgeloopen, en de Graef van Buquoy gevanghen genoomen,

Maurits doet binnen Aernhem voorraedt van oorloghe teegen 't aenstaende jaer opleg-ghen.

heeft Maurits sigh ter needergeset tot Aernhem, alwaer hy alle voorraet van oorloghe teegen 't aenstaende jaer deede by een brenghen, en niet min besorghde, dat d'omleggende steeden, die gevaer liepen, genoeghsaem van lijftoght en waepenen voorsien wierden. En alvoorens 't geheele leegher te doen scheyden, naerichtingh bekoomen hebbende, dat de stadt Emmerik, geleert door ondervindingh, een weersin in de Spaensche heerschappy gekreeghen hadt, sendt hy den Graef van Hoohenloo, om de besettingh door geweldt van grof geschut daer uyt te drijven,

Emmerik van 's vyandts besettingh verlost sijnde, wordt met Seevenaer op sigh selve gelaeten.

trachtende Mendosa, die thoens tot Rhees, niet verre van daer, ooverwinterde, te vergeefs den sijnen tot ontset te koomen, om dat den Rhijndijk doorgesteeken sijnde, de weeghen onder waeter geset hadt. Echter vondt men niet geraeden binnen de ontleedighde stadt besettingh te legghen, maer se wierdt gelaeten by haer eyghen reght en goedtvinden, om ook selfs door sulk een voorbeeldt den vyandt des te haetelijker te maeken. Op de selfde hoop wordt ook Seevenaer aen de Standen van Kleef weeder ingeruymt. Van daer nae 's Graevenhaeghe vertrokken sijnde, vermaende hy, gesaementlijk met den Raede van Staeten, naer ouder gewoonte, de Staeten van yder Provintie in 't besonder, dat het noodigh waere een grooter leegher ter beene te brenghen: dat se derhalven souden beraemen een meerdere somme van penninghen tot de soldyen, en andere ongewoone lasten, aengesien de vyandt nu swaerder dan oyt in eenen hoek te gelijk was ingevallen: en, sonder tijdt met schaedelijk uytstel te verliesen, alle

andere

alle andere noodtwendigheeden voor deese eene ter sijden stellen. Ter selver tijdt wierden in die gewesten aensienelijke lijken ter aerde gebraght. Florents van Pallandt, Graef van Kuylenborgh, eertijts een van de voornaemste hoofden der verbondene eedelen teegen d'Inquisitie, en daer nae bekent, dat hy de man niet was om last van sorghen te draeghen, als die selfs uyt der aerdt een stille rust beminde, was onder de party, aen welkers oprechtingh hy de handt geslaeghen hadt, in een vergeete leeven, veroudert. Maer aensienelijker hadt sigh in een besonder leeven gedraeghen Philips van Sant Aldegonde, oover wien, die hem eertijts, toen hy onafscheidelijk aen Oranjen kleefde, steeden en volken regeerende gesien hadden, sigh verwonderden, dat hy tot den laetsten dagh sijnes leevens in een geletterde rust sigh hadt bedolven. Dan voorwaer in teegendeel is Elbertus Leoninus, voormaels opgevoedt onder 't lommeren van geletterde oeffeninghen, en voor de Gentsche vreede dienaer van Staet aen 's Koninghs sijde, toens kanselier van Gelderlandt, in 't midden van staetsbedrijven ooverleeden, een man dien de natuer begaeft hadt met het geen waer toe de lessen der oude wijsgeeren trachten te brenghen; dewijle hy by naer ontbloodt was van alle hartstoghten, soo verre voorwaer, dat hy ook sijn party volghde, niet door eenighe sught, maer om dat hy se soo gevonden hadt. Wonder is het verhael der baldaedigheeden en gruwelen, door welke Mendosas waepenen Duytschlandt onderwijlen gefoolt hebben, ooverweldighende sonder onderscheit de steeden, die sigh door een aeloudt vertrouwen op den vreede tot teegenweer onmaghtigh vonden. De huysluyden hadden gesaementlijk in een selfde plaets hunnen toevlught genoomen, op hoop van aldaer hunnen schuylhoek te vinden: maer dit saemenhoopen hunner schatten strekte alleen om de roovers des te gemakkelijker aen buyt te helpen. De landen wierden in het doortrekken alleen meer dan te veel verwoest, en derwijse afgerotst, dat 'er voor 't toekoomende jaer geen vruchten te waghten stonden, naerdien 't vertreeden geschiedde ten tijde als men behoorde te saeyen. Niet min schandelijk was het plunderen van kasteelen en huysen der eedelen, die ten meerendeele voor deese schelmstukken de Spaensche party begunstight hadden. Den eersten inval is gedaen in Munsterlandt en de grensen van Benthem: aen welke, naedemael die beyde niet genoegh verschaften om het leegher te voeden, gevoeght wierdt Reklinhuysen, tusschen de Lippe en de Roer, behoorende onder 't stift des Aertsbisschops van Keulen; alwaer Velasco de stadt Dorsten door grof geschut en krijgsgeweldt bemaghtight heeft, eenen hoon die Ernst van Beyeren met goede ooghen aensagh, maer diens stilswijghen sijne onderdaenen voor een heymelijk verbondt met de Spanjaerts teegen hen opnaemen: Van daer is die landtplaegh doorgedronghen tot in 't Hartoghdom van Berghen en 't Graefschap van der Mark en dieper, tot dat se sigh op beyde de oevers des landts van Kleef ter needergeset heeft; in welk gewest sy veele steeden, die hunne geweldenaery in den eersten intoght in Duytschlandt ongeraekt gelaeten hadt, ooverrompelden. Andere, onder welke Kleef, het hof des kranksinnighen Vorsts, wierden door eene omgekofte barmhartigheit voorbygegaen. En den buyt is soo oovermaetigh geweest, dat ook selfs gemeene rotgesellen daegelijx groote sommen gelts aen de kooplieden van Keulen telden, om die naer Antwerpen oover te maeken. Gierigheit baerde hooghmoedt, hooghmoedt wreetheit: want versmaedende de raedtsaemheit in spijse, die volken aengeërft, belasten se soo heel eenvoudighe menschen, hen verre gesoghte spijsen, en allerhande gereghten van lekkerny en ooverdaedighe dertelheit op te schaffen. En was 'er yemandt die

1598.

Aensienelijke lyken in Nederlandt.

Des Graeven van Kuylenborgh.

Des Heeren van Sant Aldegonde.

Van Elbertus Leoninus.

Baldaedigheeden en gruwelen der Spanjaerden in Duytschlandt.

1598. die te traegh ſcheen in 't gehoorſaemen, of vermoedt wierdt ſijne ſchatten te verberghen, dien viel men te lijf met ſlaeghen en weedommen: andere heeft men de leeden verminkt, andere de huyt gekerft, eenighe ook leevendigh geſenght en gebraeden; en nogh meer, door 't moorden van ſwanghere vrouwen en onnooſele kinderen geſoght den ſchrik te vermeerderen. Van welke verwoede wreedtheeden en moorden de Hooghduytſche ontelbaere exempelen, beveſtight met geloofweerdighe getuyghen, in 't licht gebraght hebben. Geene mindere ſeekerheit hadt men, dat geheele ſaemeninghen van Godtgewijde maeghden en huyſen met eedele Juffrouwen geſchonden wierden, ſijnde de geyle moetwil der ſoldaeten ſoo beeſtaghtigh, dat ſe ſigh ſelfs oover geene te teedere jaeren erbarmden: en wanneer ſe de kuysheit van gehuwde vrouwen miſbruykten, wierden de mannen gedwonghen die vertooningh aen te ſien: jae dat meer is, de moeders genootſaekt hunne doghters ter ſchendingh oover te leeveren. Gruwelen en ſchelmſtukken eenes volx, dat den naem van onſijdigh draeghen wilde, welke nimmer eenigh ſeegevorſt op 't reght van oorloghe ſoude darren voorſtaen. 't Is by naer ongeloofelijk, hoe verwijft en hoe lafhartigh een volk, dat meermaels oover andere heeft geſeegepraelt, en ſeeker van alle eeuwen af met blaekende ſught voor haere vryheit geyvert heeft, deeſe ſoolinghen gedraeghen hebbe. Maer, behalven een ſorgelooſe ruſt, die maghtigh is ook ſelfs de krijgshaftighſte gemoederen te vermurwen, wierdt men nogh gewaer dit gebrek eener heerſchappye verſtroyt onder veelen, dat de vergaederinghen ſelve langhſaem by een quaemen, maer de belanghen, door ſtaetyver der Grooten, veel ſwaerder oover een te brenghen waeren. Dus wierdt, 't gheen inſonderheit den Spanjaert wenſchelijk was, en niet ſonder ſijne konſtenaeryen, d'eene vergaederinghe uyt d'andere geſleept: darrende ondertuſſchen naeulijx yemandt, terwijl de algemeene vereenigingh van waepenen ſukkelde, met ſijne eygene krachten ſigh ſelven teegen dien ooverlaſt te weer ſtellen: behalven dat de Graef van Oldenburgh, de Biſſchoppen van Breemen en Oſnabrugh, en Johan van Naſſau, vry verre afgeleeghen, de dreygementen die tot hen toe doordronghen, op 't vertrouwen van ſchielijk by een geraepte ſoldaeten, verſmaet hebben: welker voorbeelden naederhandt andere, nogh wijder van de handt, met meerder ſeekerheit volghden. Maer de ſtenden des landts van Kleef, en de naebuerighe Vorſten aen Weſtphaelen, gebruykten geene andere waepenen, dan gebeeden en brieven: Karel Nutſel, wien den Keyſer voor ſijnen geſant hadt afgeſonden om orde op de Kleefſche ſaeken te ſtellen, voornaementlijk verfoeyende de trouwlooſheit en ſchendighe aenſlaeghen tot oneere des huys van Ooſtenrijk, dat onder 't geſagh van Philips en Albertus de voorſtanders des Roomſchen Godtsdienſts, teegen natuerelijke en menſchelijke wetten, teegen alle verbonden, ſoo ſmaedelijk gefoolt wierden. Gelijke tael ſprak den Hartogh van Lotteringhen, die toens ſijn doghter aen den Vorſt van Kleef ten huwelijk gegeeven hebbende, trouwende ſijnen ſoon met de ſuſter des Koninghs van Vrankrijk, hoogh op gaf, dat hy nogh ſijne bloedtvrienden verlaeten ſoude, nogh ſelfs verlaeten worden. Maer Keyſer Rudolf, een draeler van aerdt, en die ſigh nu of door vreeſe, of door droefheit, ſoo in 't heymelijk hieldt afgeſondert, dat hy niet dan door brieven was te genaeken, hoewel en de Weſtphaelingers, en, op hun aendrijven, alle de Vorſten aen den Rhijn, daegelijx niet ſoo ſeer by hem als by ſijne bewintsluyden, aen wien hy ſigh ſelven geheel hadt oovergegeeven, aenhielden, heeft men niet anders dan geſantſchappen en woorden konnen afperſſen. Op welke Albertus, ſigh toen te Milaen onthoudende, en Andreas

dreas te Bruſſel d'oorſaek van alle onheylen, met de beginſelen des oorloghs 1598.
ſelve, en 't achterblijven des vreedes tot op dien tijdt toe, den weêrſpannelinghen toeſchrijvende, alle de ſchendighe bedrijven die hen verweeten wierden, en ſy dogh niet loochenen konden, eene korte nootſaekelijkheit noemden. Oovermoedigher droegh ſigh Mendoſa, die verklaerde, dat, ſoo langh 's Koninghs leegher t'ſijnen bewinde ſtaen ſoude, hy geſint waere ſijns meeſters laſt te volghen, ſonder dat hem of 't geſchal van groote naemen, of eenighe andere ſaeke, dan alleen de waepenen, daer van ſouden konnen aftrekken; daer by doende, ſoo de Keyſer, ſoo Duytſchlandt eenigh betrouwen op hunne krachten ſtelden, het tijdt geweeſt waere die te werk te legghen, toen 't Hollandts krijgsvolk en Bon en Rhijnberk hadden weghgenoomen. Meermaels roemde hy, door ydele vermeetenheit, dat hy was een geſwooren vyandt aller Lutheranen, en van Godts weeghe geſonden in die landen, tot kaſtijdingh eener godtlooſheit, die maer al te langh was ongewrooken gebleeven. Nu reets weynigh min dan vier maenden hadden ſe de Spaenſche vendelen ſien ſwieren door Duytſchlandt, wanneer, eeven op 't uytgaen des jaers, een bevel van den Keyſer aen Mendoſa, en een ander aen de Vereenighde Staeten quam: hem wierden te laſt geleght ontelbaere uytſpoorigheeden: deeſe, dat ſe eenighe weynighe plaetſen op de ſcheydingh des Rhijns, onder 't gebiedt van Kleef, bemaghtight hadden, en, in Munſterlandt gevallen ſijnde, de Geeſtelijken gevanghen weghgevoert: gelaſtende noghtans die beyde den boodem des Duytſchen Rijx te ruymen, de rooveryen en ſchaeden te vergoeden, de gevangene los te laeten, en ſigh in 't toekoomende van eens anders goederen t'onthouden, alles op de ſelfde ſtraffen, geſtelt teegen de pleeghers van diergelijke miſdaeden.

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
der
NEDERLANDTSCHE
SAEKEN.

ACHTSTE BOEK.

INHOUDT.

Mendosa, hebbende Kalker en Gogh ooverweldight, dwinght dien van Weesel den Roomschen Godtsdienst te herstellen; hy met sijn leegher van daer vertrokken sijnde, krijgense hunne vryheit weeder. Verdaedigingh der Spanjaerden by de Vorsten aen den Rhijn. De Vereenighde Staeten hunne verweeringh in't light geevende, suyveren sigh by de Hooghduytschen. De Landtgraef van Hessen, en den Hartogh van Bruinswijk oover 't hoogh bewindt in den oorlogh teegen de Spanjaerts oneens sijnde, wordt de Graef van der Lippe gekooren. Emmerik andermael aen de Spanjaerts oovergegeeven. Luidewijk van Nassau neemt Buquoy gevanghen. 's Koninghs leegher, voorhebbende in den Bommelerweerdt te vallen, trekt den Rhijnkant af. Maurits, in meeningh van 's vyandts aenslaeghen teegen te gaen, versterkt 's Graevenweerdt. Hy worpt 'er veele van den vyandt door grof geschut ter needer. Geleegenheit van Maes en Wael. Beschrijvingh van de stadt Bommel en den Bommelerweerdt. De Spanjaerts vallen in den Bommelerweerdt. De Prins binnen Bommel gekoomen sijnde, herstelt den moedt der burgeren. Treffelijk middel gevonden om steeden te verdaedighen. De Spanjaerts vermeesteren Crevecœur. Swaerigheit in 't insaemelen van den tweehondertsten penningh in Hollandt. La Noüe werft krijgsvolk voor de Vereenighde Staeten in Vrankrijk. Maurits sterkt Voorne met een schans. De Spanjaert bouwt de schans Sant Andries. Vruchteloosen aenslagh op Workom. De Hooghduytschen trekken te velde teegen den Spanjaert. Sy ooverweldighen de schans voor Rhijnberk; en tasten vruchteloos Rees aen. Willem van Nassau vermeestert Deutekom. Maurits leght sterkten teegen de schans Sant Andries. De Spanjaerts verbieden de Vereenighde Landen den handel. Deese van gelijken eenighe waeren nae den vyandt uyt te voeren. Sy senden onder 't beleidt van Pieter van der Does een vloot in see; en vallen in de gelukkighe eylanden; der selver beschrijvingh. De Hollanders, de stadt Allagore met haer kasteel verbrandt hebbende, vaeren nae Brasil. Beschrijvingh van 't eylandt Sant Thomé.

De

De stadt Pavoasa en haer kasteel aen vander Does oovergegeevenSijnde, steeken'er d'eylanders den brandt in. Besmettelijke siekte onder de Hollanders. Doodt van vander Does. De Hollanders, veele van de hunne verlooren hebbende, keeren weeder nae huys. De Galeyen, die Spinola tot dienst van Philips heeft oovergebraght, worden door d'ingeseetenen der Vereenighde Landen in de grondt geboort. Albertus, weederom in Nederlandt gekoomen, vindt alles in bystere verwarringh. De Nederlanders stooten sigh aen de seeden der Aertshartoghen. Sooberen staet van geldtmiddelen in de Vereenighde Nederlanden. Elisabeth, te kennen geevende, dat de vreede haer noodigh is, ontstelt de Staeten. Die van Hollandt, de schattingh van't Hooftgeldt verdubbelende, worden door hunne bondtgenooten traeghelijk gevolght. Eenighe Duytsche Vorsten bieden hunne hulpe aen. Den Koningh van Sweeden, soekende met de Staeten in bondtgenootschap te treeden, wordt vriendtschap aengebooden.

Oo geweldigh verhardt was het gemoedt des Spanjaerts door daegelijxe klaghten, dat hy, selfs in die daeghen, toen hem 's Keysers heraut en de gesanten van Lotteringhen mondelingh beschuldighden, Kalkar, een Roomsgesinde stadt, in 't gebiedt van Kleef, welke, sigh vertrouwende of op haer reght, of op de Winter, hadt geweyghert krijgsvolk in te neemen, nae die met grof geschut beschooten te hebben, oover de puynen der poorte, niet sonder bloedt, oooverweldighde. Van gelijken is Gogh, in 't selfde Vorstendom, door 't geschut vermeestert. Gennip en Santen wierdt vergunt den aengejaeghden schrik met geldt af te koopen. Hy stofte met soo oevel eene hartnekkigheit op sijnen haet teegen de Lutherschen en Kalvinisten, dat hy den Bisschop van Paderborn en meer andere gelaste hunne landen van dat schaedelijk graeuw te suyveren; deeden se 't niet, men soude hen soldaeten op den hals senden, die nogh 't leeven der schuldighe, nogh de goederen van alle andere souden verschoonen. Geweldigh beanghste dit insonderheit dien van Weesel, welken, door den Raedt des Vorsten van Kleef, gebruykende 't reght der Prinsen, die, volghens de wetten van Hooghduytschlandt, volkoomen gesagh oover 't regelen van den Godtsdienst hebben, wierdt gelast de Roomsche kerkseeden weeder in te voeren. 't Is waer, de Vereenighde Staeten hadden aen de Raeden vertoont, dat het een schandelijke saek waere, dat, op de nukken van eenen wreeden landtaerdt, die met werken alle gevoelen van oprechte Godtsvrught verloochende, eenen kerkendienst, die door 't gemeene reght bevestight was, den genen ontweldight wierdt, die se van hunne ouders hadden oovergenoomen: hebbende ook de stadt aengemoedight in eene saeke, die Godt betrefte, niet al te veel voor menschelijk geweldt bevreest te sijn: dan in teegendeel een kloekhartigh besluyt te neemen teegen stormbuyen, die in korten stonden oover te waeyen: dat hen aengaende, sy nogh hunne gemeensaemheit van een selfde leere, nogh der weldaedt hunner herberghsaemheit ongedaghtigh sijn souden. Maer vreese nae by, hoop verre van de handt, hadden hen den moedt doen beswijken; en te vergeefs gebeeden hebbende, dat hen geoorloft wierde de kerken te verdeelen, sijn, nae 't uytdrijven der geweesene Predikanten, den Jesuiten, een soort van volk aldaer voornaementlijk gehaet, de kerken en schoolen geoopent. Coriolanus Garsador, Bisschop van Ossero, en 's Paus Gesant in Nederlandt, d'inwijdingh pleghtelijk volvoerende, wierdt het besproeyen der aerde, 't geesselen der Predik-

1599.

Mendosa ooverweldight Kalkar en Gogh.

Die van Weesel, onaengesien 't afraeden der Vereenighde Staeten, herstellen, door last van Mendosa, den Roomschen Godtsdienst.

1599. dikstoelen, als waeren ook die selve schuldigh aen godtloosheit, daer nae de hooghmis met alle haer gebaeren, saeken bequaem ten schouspeele, van eene gemeente, die vijftigh achtervolgende jaeren aen eenvoudigher kerkseeden gewent was, ten deele met een vergrimt gemoedt, ten deele niet sonder lacchen, besightight. De Priesters vindende de kerken ten grooten deele leedigh, de burgers soo seer nae hunnen Godtsdienst verlanghende, als se van den vreemden een afgrijsen hadden, waeren teegen elkander met bitterheit en arghwaen ingenoomen, geduerende al den tijdt dat de Spaensche schaeren de grensen in hadden. Deese naederhandt vertrokken sijnde, hebben ook die alleen op hun geweldt steunden sigh gelijkelijk weghgemaekt, en de steedelinghen sigh herstelt in hunne vryheit en Godtsdienst. De beraedtslaeginghen van Hooghduytschlandt nu ter wraeke neygende, heeft Mendosa, hoewel hy tot nogh toe hadt voorgegeeven, dat het voor den Koningh dienstigh sijn soude, soo volken wel t'ooverwinnen eerst den oorlogh aenvinghen, en hy, onbedreeven in het burgher-reght, liever op sijn krijgsmans hadt te handelen, in der daet by sigh selven wel bevroedende, dat men sijne vyanden niet moet verdubbelen, nae dat hy door bequaeme luyden hadt uytgevorst, waer de driften der Vorsten, en der gener die groot gesagh hadden, heen liepen, hoe verre sy elkander verstonden, welke en hoe naeu de voorwaerden hunner verbintenissen waeren, nogh giften nogh andere konsten gespaert, om de saemenspannende van een te scheuren. En eyndelijk heeft men 't de pijne weerdt geoordeelt op te soeken, die soo vertwijfeldt eene saeke met klem van schoone woorden souden staende houden. Ik weete dat eenige sigh verwonderen sullen, wat schijnreedenen sy selfs dat pas t'hunner onschult hebben konnen by brenghen. Waerom ik, soo beknopt als 't doenlijk is, de reedenen, die de gesanten van Andreas, voor de vergaederingh der Vorsten aen den Rhijn, op den bodem van Keulen, gevoert hebben, sal verhaelen. Deese, nae dat se, teegen de gewoonte van gesanten, veel tijts verspilt hadden met sigh te bevraeghen op de naemen en den last der gener, tot wien se gekoomen waeren, seyden ten laetsten, als gedreeven tot een onvoorsiene verantwoordingh, *het hen smerte, dat de vyanden des waeren Godtsdiensts, begunstighers der weêrspannelinghen, de ooren der Vorsten, en de gemeene vergaederinghen, met valsche en haetelijke verhaelen opvulden, als of 't onbillijk waere, eenighe weynighe ongemakken omtrent besondere ten goede te neemen, in eene saeke, die de welvaert der gemeene Christenheit betrefte, en welke de Koningh van Spanjen beschermde. Want dat de Koningh sigh nogh uyt heerschsucht, nogh uyt losse drift in desen oorlogh hadt ingewikkelt, maer alleen om de roovers te beteugelen, die, versmaedende de heerschappy van Godt en menschen, van hunne schelmstukken een reght maekten. Waer sagh men toen die vergaederinghen, dat lichten van krijgsvolk door Duytschlandt, soo schriklijk een waepen geschreeuw, wanneer Oranjen, door eenen trouwloosen oorlogh sijnen, en, door sulk een voorbeeldt, alle Vorsten aentaste? De maghten van Godt gewaepent, om d'onheylen allerweeghe in hunne geboorte te dempen, hadden meermaels oover 't versuym hunnes plichts reghtveerdighe straffe gedraeghen: dogh sy niet alleen de ongelijken aen andere, maer ook hen selven aengedaen, door de vingeren gesien, wanneer de landen op den Duytschen boodem verwoest, de schanssen en steeden door de weêrspannelinghen, sonder sigh daer teegen te versetten, wierden ingehouden. De quaelijksprekers souden geene stoffe van soo bittere lasteringhen hebben, indien de Hooghduytschen, door welker bemiddelingh de Spanjaert soo vaeken hadt getraght tot versoeningh te koomen, hunnes plichts*

't Spaensch leegher vertrokken sijnde, herstellen se sigh in hunnen Godtsdienst en vryheit.

Mendosa traght de verbondene Vorsten aen den Rhijn van een te scheuren.

Verdaedigingh der Spanjaerden voor de selve.

plichts gedachtigh, de geduerighe vyanden des vreedes eenmael hadden genootsaekt de waepenen, die nimmer sonder schaede der gebuerlanden gevoert worden, ter needer te legghen. Wat was 'er van den Koningh van Spanjen, vaeder en soon, niet al gedaen, tot bevorderingh van de rust der Christenheit, die, om allen haet te mijden, afstant van de Nederlanden gedaen hebbende, de voorleede Soomer, hoewel heeren van een maghtigh leegher, alleen op hoop van vreede hadden doorgebraght, tot dat den soldaet te gelijk met de Winter door armoede oovervallen wierdt? gemerkt hy eedelmoedigh sijne middelen gespilt hadt om Vrankrijk van oorlogh en besettinghen t'ontlasten. Toens ook hadt men alle moogelijke neerstigheit aengewendt om den soldaet in tucht te houden, en hoe moeyelijk dien last waere, soude yemant ondervinden, die gelijke sorghe als Mendosa op den hals kreegh. Hunne meeningh waere niet oover de plaetsen, ingenoomen binnen hunne landtpaelen, sigh met eenigh reght van seeghe te behelpen. Maer hun ooghmerk alleen, die tot een wijk, en de bewaeringh der selver voor eenen korten tijdt te hebben: en hunne besettinghen daer in verdeelt met die keure, dat de landen, die de strooperyen der Hollanders onderworpen sijn, allerweeghe verseekert wierden. Geringh waeren de baldaedigheeden der krijgsluyden, die de voorsorghe des veldtheers of de straffe ontweeken waeren, soo yemandt die met de weldaeden van Keyser Karel en Philips vergeleeke: ook hadden se aen hunne verbonden te gedenken. Want hoe konden de Vorsten, Bisschoppen en steeden, niet alleen oude bondtgenooten des huys van Bourgonjen, maer die Karel tot beschermingh des Roomschen Godtsdiensts met gemeene krachten aen sigh hadt verbonden, segghen, dat het hen vrystont in deesen oorlogh onsijdigh te blijven? Hoe dikmaels waeren hen middelerwijl aensegginghen uyt kracht van dien gedaen door 's Koninghs Stadthouders? Hoe dikmaels dien van Kleef afgevordert, ingevolghe van 't Venlôs verdragh, den vlughtelinghen niet te herberghen, den vyanden geenen oovertoght te geeven? Door hunne burgheren, waepenen en toevoer waeren 's vyandts schelmstukken vermeerdert, daer noghtans Parma hen Burik weeder inruymde, de schans teegen oover Rees deede sleghten, en hen toeliet sigh in den oorlogh gerust te houden, soo men maer den Hollander het eylandt 's Graevenweerdt afhandigh maekte. En dit selfs was men niet naergekoomen: een versuym, dat den Koningh het verlies sijner plaetsen oover Rhijn koste; die derhalven sigh genootsaekt vondt, om 't sijne te herneemen, een langher wegh te soeken; en wat een saek, soo niet sonder eenighe schaede van hen, door welker schult die veroorsaekt was. Veel onreedelijker ook soude den Aertsbisschop van Keulen doen, soo hy, op de klaghten der Munsterschen en andere, te heevigh bewooghen wierdt: veel eer hadt men Philips te danken, dat die van Keulen nogh eenen Bisschop hadden, dat den Godtsdienst onder hen was in weesen gebleeven; die, toen Truxes eenen godtloosen oorlogh verwekte, teegen de besluyten van Duytschlandt, sonder dat sigh yemandt der Duytschen daer teegen versette, toen selfs eenighe hier uyt een begin soghten om teegen de Geestelijkheit te woeden, de gebeeden van Ernst van Beyeren booven sijne eygene belanghen stellende, hem Nuyts, en korts daer aen Bon, door de waepenen hadt weederom gegeven, alleenlijk met betuygingh, dat hem vergoedingh sijner kosten behoorde gedaen te worden. Dat van gelijken Berk den weêrspannelinghen ontweldight, en, terwijl Albertus elders belemmert bleef, weederom verlooren was: en nogh onlanghs, terwijl men hoop hadt, dat de stadt haeren eygenen heere soude ingeruymt worden, men hem ter eere tijdt gegeeven hadt, om daer oover te handelen. Soo se deese dinghen ooverwooghen, souden se vry bee- 1599

 ter

1599. *ter beraeden ſijn, dan door onvoorſightigh meedelijden oover geringhe onheylen ſigh ſwaerdere, en welker hen te laet berouwen ſoude, op den hals te haelen. Soo de vreede geſtoort wierdt, hen, die den oorlogh berokkent hadden, de wraek booven 't hooft hingh, de Koningh, de Aertshartoghen, Mendoſa buyten ſchult ſijn ſouden.* By naer gelijke tael voerden d'afgeſondene om den Keyſer en de beſondere Vorſten ter needer te ſetten, met belofte, dat het krijgsvolk voor 't eynde van Grasmaendt vertrekken ſoude. De Staeten der Vereenighde Landen meermaels ondervonden hebbende, dat hunne geſantſchappen vruchteloos geweeſt waeren, lieten die voor dees tijdt beruſten; achtende, dat men den Spanjaert behoorde onbekommert te laeten woeden, en Duytſchlandt ſigh ſelven te laeten beweeghen. Echter hebben ſe hunne verweerſchriften in 't licht gegeeven, miſnoeght, dat ſy, die gekoomen waeren om het hunne weederom te vorderen, hen met den vyandt als in gelijken graet ſtelden: *verhaelende de plaetſen door hun weedergeleevert, door den Spanjaert ingehouden, dat deeſe geſoght hadden den naebueren te beleedighen, ſy ongelijken verdraeghen; aenvangh maekende van de Kleefſche beroerten tot den Truxiſchen oorlogh. Dat hunne billijkheit, tot verwonderingh van veelen, was gebleeken, wanneer ſe niet langh geleeden Embden, en nogh onlanghs Emmerik inruymden. Men leyde hen te laſt, dat ſe, om den vyandt, die hen op den hals was, voor te koomen, uyt noodtſaekelijkheit een of twee plaetſen hadden ingenoomen; als of 'er ook niet den ingeſeetenen waere aengeleeghen geweeſt, van welgemanierde ſoldaeten, en dien het nogh aen ſoldye nogh tught ontbrak, teegen anderſints onmijdelijke baldaedigheeden der Spanjaerden bewaert te worden. Men voeghde hier by eenighe weynighe miſdaeden van ſtrooperyen, die, gelijk 't gaet, de kennis en ſtraffe ontvlooden waeren: dogh men hadt het leegher niet oopentlijk in eens anders landen gevoert: niet muyteryen voor winſt gereekent, niet op den Godtsdienſt van volken, die hen geenſints aenginghen, de wet geſtelt. Voorts beloofden ſe te beſorghen, dat, belanghende 's Gravenweerdt, die van Gelderlandt geene ſcheytsluyden ſouden weygheren. Daer by quam nogh al 't gheen of hunne ſaeke konde ſmaekelijk, of den Spanjaert van gierigheit, bewimpelt met den valſchen dekmantel van Godtsvrucht, verdacht maeken:* ſaeken elders geſeght, en hier niet noodigh op te haelen. 't Slot was: *dat ſe niet ſouden toelaeten, dat vrye volken door eenen ſlaefſchen aerdt van menſchen langher geringeloort wierden.* De vijf Kreytſen tot Kobelents beraedtſlaende, naemen de beſluyten van oorloghe traeghen voortgangh; en men vond 'er die oordeelden, dat ſe behoorden van toen af hunne krachten te vereenighen met de Hollanders, die 't ſtuk van oorloghe verſtonden: maer de meeſte, ſigh genoeghende met het hunne te herneemen, weygherden Duytſchlandt voor eenen langhduerighen oorlogh te oopenen: ſijnde ſommighe onder hen ſoo beſchreumt voor naeyver en haet des Keyſers, en voor geweldt van grootere maghten, dat ſe, als 't op een ſpreeken van de geleedene ongelijken aenquam, den naem des Koninghs en der Spanjaerden ſorghvuldigh mijdden. Dan de Staeten ſelve deeden ook niet veel moeytens, om ſigh in bondtgenootſchap in te laeten, met volken, uyt welker geſchillen teegenſpoeden, en liepen de ſaeken naer wenſch, 't voorſchrijven van vreedepunten te waghten ſtonden. De vuerighſte die op 't ſpoedighen van eenen veldtoght aendronghen waeren Keur-Palts, de Landtgraef van Heſſen, en den Hartogh van Bruinſwijk; die op eyghen geſagh en met hunne krachten, die ſe de geheele Winter langh, tot een vry groot getal, geworven hadden, ſouden werk begonnen hebben, waere niet onder

De Vereenighde Staeten, verweerſchriften in 't licht geevende, ſuyveren ſigh voor de Duytſchen.

De beſluyten van oorloghe teegen den Spanjaert gaen onder de Hooghduytſchen traeghelijk voort.

Palts, Heſſen en Brunſwijk dringhen op 't ſpoedighen van den toght.

der hen geſchil gereeſen, twiſtende de Landtgraef en den Hartogh oover 't veldtheerſchap; terwijl de Paltsgraef, geneeghen tot ruſte, 't bewindt oover de binnelandtſche ſaeken, en 't beleidt in de kreyts vergaederinghen voor ſigh eyſchte. Veele Roomsgeſinde uyt den Weſtphaelſchen kreyts, en die niet nooder ſaeghen, dan de waepenen geſtelt in handen van Proteſtantſche Vorſten, ſigh van deeſe oneenigheit dienende, hebben door 't aenbieden van onderſtandt voor drie maenden, ſoo groot als tot den oorlogh teegen den Turk gegeeven wierdt, te weeghe gebraght, dat hunnen kreytsooverſten tot Veldtheer wierdt verkooren; voorgeevende het billijk waere, en met de gewoonten van Duytſchlandt oovereen quam, dat die 't geweldt geleeden hadden, en op welker boodem men den oorlogh voeren moeſte, dien het bewindt oover de hulptroepen wierde aenbevoolen. Deeſe Winter, geduerende welken de ſtroomen tweemael waeren toegewrooſen, hebben de Vereenighde Landen met kommer, dan echter ſchaedeloos, oovergebraght: terwijl Maurits en Willem de troepen verdeelt hebbende, den eerſten uyt Aernhem de landen aen dees ſijde d'Yſſel bewaekte, den laetſten ſigh te Meppel, om die aen d'ooverſijde te beſorghen, hadt needergeſlaeghen, geevende den eenen geduerigh kondtſchap aen den anderen. d'Aenſlaeghen op Breedaa, Nymeghen en Deventer ontdekt ſijnde, hebben de ſorghe om alles te beſchermen, en de onkoſten vermeedert. Maurits ſoldaeten, meer dan eenmael ooverwinnaers teegen den vyandt, hebben ook 't ophanghen der ſoldaeten van ſeekere beſettingh door de Gulikkers met moorden en rooven betaelt geſet: een ſnoode gewoonte van oorloghen, die, ſonder ſigh aen 't gemeene reght te ſtooten, de hopluyden beſondere wraeke toelaet. Emmerik, welke ſtadt wy geſeght hebben door Maurits verloſt te ſijn, wordt weederom aen de Spanjaerts, die op 't eynde van Sprokkelmaendt geſchut daer voor gebraght hadden, door laſhartigheit der Magiſtraeten, oovergegeeven, ſchoon het burgher nogh ſoldaet aen moedt ontbrak; ſijnde daerenbooven, om de hooghe vloedt van 't waeter, ſoo beſwaerlijk te genaeken, dat ſe met ſchuytjens binnen quaemen. De kerke der Jeſuiten aldaer korts daer aen, door 't beſwijken van een pylaer, inſtortende, vondt men 'er die ſulx voor een wonder voorbediedſel opnaemen. Maer ook wordt de Graef van Buquoy, opperhooft van de beſettingh dier ſteede, ſelf gevanghen, terwijl hy, al te heet op 't vervolghen eener party, uytgegaen om te rooven, verviel in de hinderlaeghen, die hem Luidewijk van Naſſau geleght hadt, gelijk 's Koninghs ſaeken om dien tijdt meer door meenighvuldighe, dan door ſwaere, ſchaede, verſwakt wierden. Want in 't aenkoomen der Lente is hunne ruytery in verſcheyde plaetſen geſlaeghen: Paulo Emilio Martinengo in handen gevallen: Frederijk van den Berghe, ſijn gevolgh gevanghen genoomen ſijnde, 't gevaer ter naeuwer noodt ontkoomen: de ſchans op het veer van Antwerpen ooverrompelt en buyt daer af gebraght: en in den Ocean betrapt een ſchip, dat van Hamburgh waepenen nae Spanjen voerde. Geldt was 'er tot nogh toe niet in voorraedt. Van de koopluyden wierden opgenoomen driehondert duyſent dukaeten, op ſwaere renten, om in de meeſt dringhende nooden te voorſien. Dus ſijn Antwerpen en Lier, met het veranderen der beſettinghen, ontſlaeghen van vreeſe: die ſigh uyt anghſt van daer gemaekt, en die 't ſtaende gehouden hadden, by plakkaet verdreeven ſijnde, vielen buyten de grenſen doorgaens in handen der Hooghduytſchen, alwaer ſe 't gheen andere miſdreeven hadden ontgelden moeſten, en tot een ſlaghtoffer aen den gemeenen haet ſtrekten. Tot Gendt is 't krijgsvolk, om dat het ſigh ſeedigher gedraeghen hadt, gebleeven: maer de muytery tot Rhijnberk oovergegaen, uyt de

ſelfde

1599.

Heſſen en Bruinſwijk twiſten om 't Veldtheerſchap.

De Kreitsooverſte van Weſtphalen wordt Veldtheer gekooren.

Maurits ſoldaeten wreeken ſigh oover 't ombrenghen hunner krijgsgeſellen met moorden en rooven.

Emmerik wordt weederom aen de Spanjaerts oovergegeeven.

Luidewijk van Naſſau neemt den Graef van Buquoy gevanghen; en meer andere ſaeken van weynigh naedruk gelukken de Vereenighde Staeten.

1599. ſelfde oorſaek, en het geheele jaer gaende gebleeven. Die ook de wervinghen in Italien en Duytſchlandt, hoorende 't gebrek, verachtert heeft: en dat meer is, veele quaemen t'elkens ooverloopen tot de Hollanders, die onlanghs de ſoldy vermeerdert hadden. Om deeſe onheylen te ſtuyten, en te gelijk de Duytſchen, door 't volbrenghen van een gedeelte hunner beloften, te verſachten, hebben Andreas en Mendoſa, in 't begin van Graſmaendt, door dien de Lente droogh was, en veel vroegher, dan gemeenelijk in die geweſten, quam, ſoo dat de beeſten nu reets in 't veldt liepen, het leegher, beſtaende in vijftienduyſent mannen, gelaſt uyt hunne Winterleegeringhen op te breeken, en langhs den oever ten weederſijden af te trekken. De bequaeme geleegenheit noghtans van Emmerik en Rees heeft hen geraeden de beſettingh aldaer te laeten, als ook tot Gennep aen de Maeſe: d'ooverighe ſteeden wierden genootſaekt den ſoldaet getuygenis te geeven, van de Winter eerlijk en ſeedigh doorgebraght te hebben, verſuymende Mendoſa hierentuſſchen niet, den krijgsluiden voor ſoo langh en goedt onthael, ſonder yets te betaelen, genooten te hebben, een gedeelte hunner ſoldye af te korten. Met deeſen toght by naer een maendt verſleeten ſijnde, heeft het leegher ſigh teegen oover 's Graevenweerdt, de ſtroom in 't midden, van weederſijden ter needer geſet. Dit hadt Mendoſa, niet ſonder hoop van vermeeſteren, geraeden, buyten alle twijfel tot groot voordeel, ſoo 't wel was uytgevallen: maer Richardot ſigh daer teegen kantende, als of 't gheen Parma vruchteloos hadt getracht, ondoenlijk was, heeft Andreas beſt gekeurt in den Bommelerweerdt te vallen; en om deeſen aenſlagh te bedekken, en den vyandt op te houden, geliet men ſigh om 's Graevenweerdt te willen arbeyden. Maer naeulijx oyt heeft Maurits ongeruſter daeghen verſleeten, en ook de nachten ſlaepelooſer oovergebraght; naerdien hy, en van ſijne gewoone oorloghs ſteunſelen, en van een reghtſchaepe leegher ontbloodt ſijnde, door ontelbaere ſorghen verrukt wierdt: want de voornaemſte hoofden wierden, Willem, om dat de ſaeken tot Embden verdacht bleeven, in Vrieſlandt, Veer in Engelandt, opgehouden; d'andere vonden ſigh in Duytſchlandt, om aldaer den oorlogh op te ſtooken, en den dienſt van den Staet te beſorghen. Ook waeren d'uytheemſche regementen, welke de Staeten teegen 's vyandts geweldt, dat hen ſwaerder ſtont op den hals te vallen, in verſcheyde geweſten hadden doen werven, nogh niet aengekoomen. Hy hadt by ſigh vierduyſent mannen, waer meede hy den oovertoght van d'Yſſel, den Rhijn ter linker en ter rechter ſijde, booven en beneeden bewaeren moeſte. Hebbende derhalven weeder ingenoomen het ſlot Lobits, en andere plaetſen, die hy den Stenden van Kleef maer onlanghs hadt ingeruymt, ſet hy ſigh noghmaels op den Gelderſchen weerdt ter needer: ſijnde de werken des voorleeden jaers in hun geheel en van de vyandt onbeſchaedight gebleeven: een gedeelte der ſchaeren beſette de Betuwe, in voorneemen, om, wat ſtadt of ſchans Mendoſa ook moght aentaſten, ſelve d'afgewende ſijde, en die minſt met werken was voorſien, te dekken: waerom hy belaſte baekens op de oevers te ſtellen, en brugghen oover de ſtroomen te leggen, om des te lighter heen en weeder teekenen en onderſtandt te doen. Waer nae hy 's Graevenweerdt, de beſettingh, die eerſt maer ſwak geweeſt was, alvoorens verſterkt ſijnde, ten weederſijden teegen 't ſchieten van de vyandt voorſiet met een borſtweer; en twee hoornen van paelwerk in de ſtroom uytſtrekt, om de ſcheepen, die men ſeyde, door laſt van Mendoſa, tot Keulen, gereet te legghen, op te houden. Sijn geſchut, nae dat hy de geleegenheit van eene hooghte hadt verſpiedt, was ſoo konſtigh geplant, om oover de ſtroom te

's Koninghs leegher trekt af ten weederſijden van den Rhijnkant.

Andreas keurt beſt, in plaets van 's Graevenweerdt aen te taſten, in den Bommelerweerdt te vallen.

Ongeruſtheit van Maurits. Deſſelfs oorſaeken.

Om 's vyandts aenſlaeghen voor te koomen, neemt hy weederom met ſijn leegher den Gelderſchen weerdt in.

Hy verſterkt 's Graevenweerdt.

Door 't loſſen van 't geſchut worden 'er veele van de vyandt verſlonden.

te schieten, dat de vyandt, veele der sijner verslonden siende, sigh genootsaekt vondt, een gedeelte sijnes leeghers onderwijlen te verplaetsen: wordende ook ondertusschen, door 't uytloopen der ruytery uyt Nymegen, bijster afgemat: en Maurits bekende, niet sonder gevoelen van bittere smerte, dat hem geene geleegenheit tot volkoome seeghe oover het eene gedeelte van dat verdeelde leegher ontbrak, maer volk, om dien uyt te voeren. Hy wierdt door verspieders en gevanghenen gewaerschuwt, voor Bommel toe te sien; maer vreesde, dat, wen hy vertrokken waere, de vyandt, die door loose en verscheydene aenslaeghen, alles in onseekerheit gestelt, en ook de vuerbaekens t'sijnen voordeele genoomen hadt, elders moght doorbreeken. Onder soo veele hacchelijkheeden dacht hem niets veyligher, dan te blijven, en alles tot den toght gereet te houden, sijne waeghenen te laeden, en sijne toghtpeerden, nogh alle by daeghe, nogh eenighe by naght, uyt te spannen. Niet sonder reeden hoopten de Spanjaerts veele en seer groote geleegentheeden uyt den Bommelerweerdt; als dienende, om aldaer de voornaemste stroomen te suyveren, en tot meer als eenen oovertoght, om in 't hart van 's vyandts landen door te dringhen. By de Roomsche schrijvers wordt oovervloedigh beweesen, dat den Rhijn, ter plaetse alwaer hy de Wael genoemt wordt, ook eertijts, met de Mase vermenght, sijnen uytgangh in den Ocean gehadt heeft. Maer hoedaenighe veranderinghen de tusschenkoomende eeuwen, door meenighvuldighe waetervloeden, toen nogh geen gelijke sorghe als nu in 't bedijken aengewendt wierdt, hebben gemaekt, waere onmoogelijk uyt te drukken, aengesien de gedenkschriften onser vaederen, en den naem van eene oude vaert voor by Heusden, getuygen, dat de Maese nogh niet seer langh geleeden elders haeren loop genoomen heeft. Heedensdaeghs is de saeke dus geleeghen. Dat gedeelte van Gelderlandt, 't welk sigh, beneeden 't landt van Kleef, tusschen beyde de stroomen uytstrekt, by de inwoonders van de saeke Maes-Wael genoemt, loopt allengskens smalder, en eyndight by de saemenvloeyinghen, die, de waeteren sigh in een korte streek tweemael vermenghende, 't eylandt Voorne maeken: van waer de stroomen weederom gescheiden, yeder, behoudende sijnen eygenen naem, haeren loop vervolght, tot dat se weederom t'saemenvloeyen, omvanghende een volkoomen eylandt, behoorende thans onder 't gebiedt van Gelderlandt, welkers hooft is het dorp Harwarden, en eynde 't huys te Louvesteyn. Dit eylandt is genoemt de Bommelerweerdt, waer van de stadt, langhs welke de Wael omtrent ten midden voorby loopt, haeren naem draeght. d'Inwoonders dier steede sijn, ten tijde des Hartoghen van Alva, geweest onder d'eerste, die 't jok der slaevernye hadden afgeschut; seedert sijn se met die van Hollandt in een naeuw verbondt geweest, om dat se elkander tot een bolwerk strekten. Niet verre van Harwarden koomen de boghten der stroomen naeder te saemen, en vertoont sigh weederom een eylandt tot aen 't dorp Rossem, vermaert door de geboorte van Marten van Rossem, die onder de heerschappy van Karel, met partyen Nederlandt, en, van sijde verwisselende, Vrankrijk doorstroopt heeft; hier van daen loopen se seer verscheyden van den anderen. Maer wijdtluftigher strekt sigh de Maese, die, de landen in Brabandt rijkelijk bevochtende, sigh ten Zuyden wendt, waer heen se haeren loop settende 's Hartoghenbosch reght in 't gesight krijght, daer se tusschen de schansse Crevecœur, en het slot op een eylandt, Heel genoemt, midden doorloopt. Vervolghens vloedt se door den boodem van Hollandt, en door een kleyne afscheydingh den Heemertschenweerdt omvanghende, en langhs de mueren van Heusden raekende, vol-

1599.

Maurits gewaerschuwt voor Bommel toe te sien, oordeelt seekerder te blijven, daer by was.

Geleegenheit van Maes-Wael.

Beschrijvingh van Bommel en den Bommelerweerdt.

Verscheyde uytweeghen van Wael en Maese.

1599. voert ſe verders haeren loop onbekommert. Verſcheyde kontſchappers, afgeſonden nae de Alpiſche geberghten, die eenſtemmigh te rugh braghten, dat het ſneeu, minder dan naer gewoonte gevallen ſijnde, weynigh aenwas van waeter in de ſtroomen beloofde, hadden den Spanjaert verſterkt in ſijne hoop van deeſe plaetſen te vermeeſteren. Men vondt geraeden by ſchaeren, en niet met het geheele leegher derwaerts te trekken, om onder ſchijn van een leegher voor 's Graevenweerdt den vyandt ſoo langh als moogelijk op te houden. Dies Barlotte en Stanley, die ſigh met hunne regementen, een Spaenſch, een Walſch, en een Yerſch, in aller haeſt gevoeght hadden by Sapena, die tot nogh toe, als om den toevoer te verſeekeren, tot Gennep gebleeven was, en vierhondert ruyters, onder 't geleyde van Henrik van den Berghe, eerſt aftrekken; met ooghmerk om de Voorne, wen die niet al te wel bewaert wierde, ſchielijk aen te taſten. Maer ſiende, dat dit vruchteloos ſijn ſoude, hebben ſe ſigh daer omtrent gehouden, tot dat hen ſchuytjens van 's Hartoghenboſch te waeghe toequaemen. Een Hollandtſch uytlegghher, die aldaer de ſtroom bewaerde, nu door 't geſchut (naerdien ſe eenighe ſtukken met ſigh geſleept hadden) verdreeven hebbende, ſijn ſe, niet verre van Roſſem, oover de Maeſe getrokken; en, nae dat de vyandt, die langhs de dijken heen en weeder reedt, geſlaeghen was, en 't voetvolk daer omtrent niet darde 't hooft bieden, in den Bommelerweerdt gekoomen, omſwervende nu dit nu dat heen, terwijl ſe of naerderen laſt, of meerder maght, afwaghten, en de hoofden ſelve, voorſien met gelijk geſagh, doordien Andreas, meer dan 't belangh van oorloghe dulden konde, voor miſnoeghen vreeſde, onder elkander oover hoop legghen, onſeeker wat, in ſoo gewenſchte geleegenheit om yets te verrichten, aen te vanghen.

Barlotte en Stanley vallen in den Bommelerweerdt.

Meermaels voor deeſen en ook toens is door een ſeldtſaeme weldaedt Godts aen Hollandt gebleeken, dat veeltijdts omtrent ſaeken, waer op de grootſte hoop geveſt wordt, en die als ſchijnen niet te konnen miſſchen, de raedtſlaeghen der menſchen te kort ſchieten. Want de ſtadt Bommel, een plaetſe van 't grootſte gewight in deeſen oorlogh, lagh voor geweldt by naer oopen, ſijnde de oude werken in hun begrip te engh en te ſwak, en de nieuwe, voor drie jaeren begonnen, nogh niet voltrokken, terwijl de Staeten, beſlommert met het opmaeken van veele andere werken, de koſten ſpaerden, en om dat inſonderheit die ſijde, welke teegen den vyandt aenlagh, door 't onderwaeteren der landen, en de moeraſſighe grondt, beſwaerlijk was te genaeken. De Prins van dit alles verwittight, is, hoewel hy met de meeſte ſpoedt oover wegh ſette, niet voor den tweeden dagh nae 's vyandts oovertoght, maer eer hy ſigh meeſter van de Wael-kant hadt gemaekt, in de ſtadt gekoomen, daer hy de herten der burgheren, bijſter verſlaeghen door dit gevaer, en gereetſchap maekende om te vlughten, weeder herſtelt heeft.

De Prins, binnen Bommel gekoomen ſijnde, herſtelt de herten der burgheren.

Want ſchoon hy en den Heemertſchen weerdt, en wat hem elders was verdacht, door ſijne ſorghe en met krijgsvolk verſterkte, echter, ſijne grootſte bekommeringh oover Bommel wendende, bleef hy den meeſten tijdt daer teegenwoordigh, vermeerderende de beſettingh, en de werken voortdrijvende. En in die tijdt is aengeweeſen een voortreffelijke wijſe om ſteeden te verdaedighen, welke de Prins ook ſeedert meermaelen, en niet min de vyandt heeft in 't werk geſtelt, en voor 't toekoomende in geduerigh gebruyk ſal blijven, ſoo vaek de ſteeden, die voor belegh bekommert ſijn, genoeghſaem getal van krijgsvolk hebben: derwijſe, dat men, den vyandt te gemoet treedende, de werken wijt uytſette, waer door de beleegerde te meerder ruymte om ſigh te verdaedighen, en de plaetſe van binnen ſigh te langher buyten

Voortreffelijke wijſe om ſteeden teegen de beleegeraers te verdaedighen, toens gevonden.

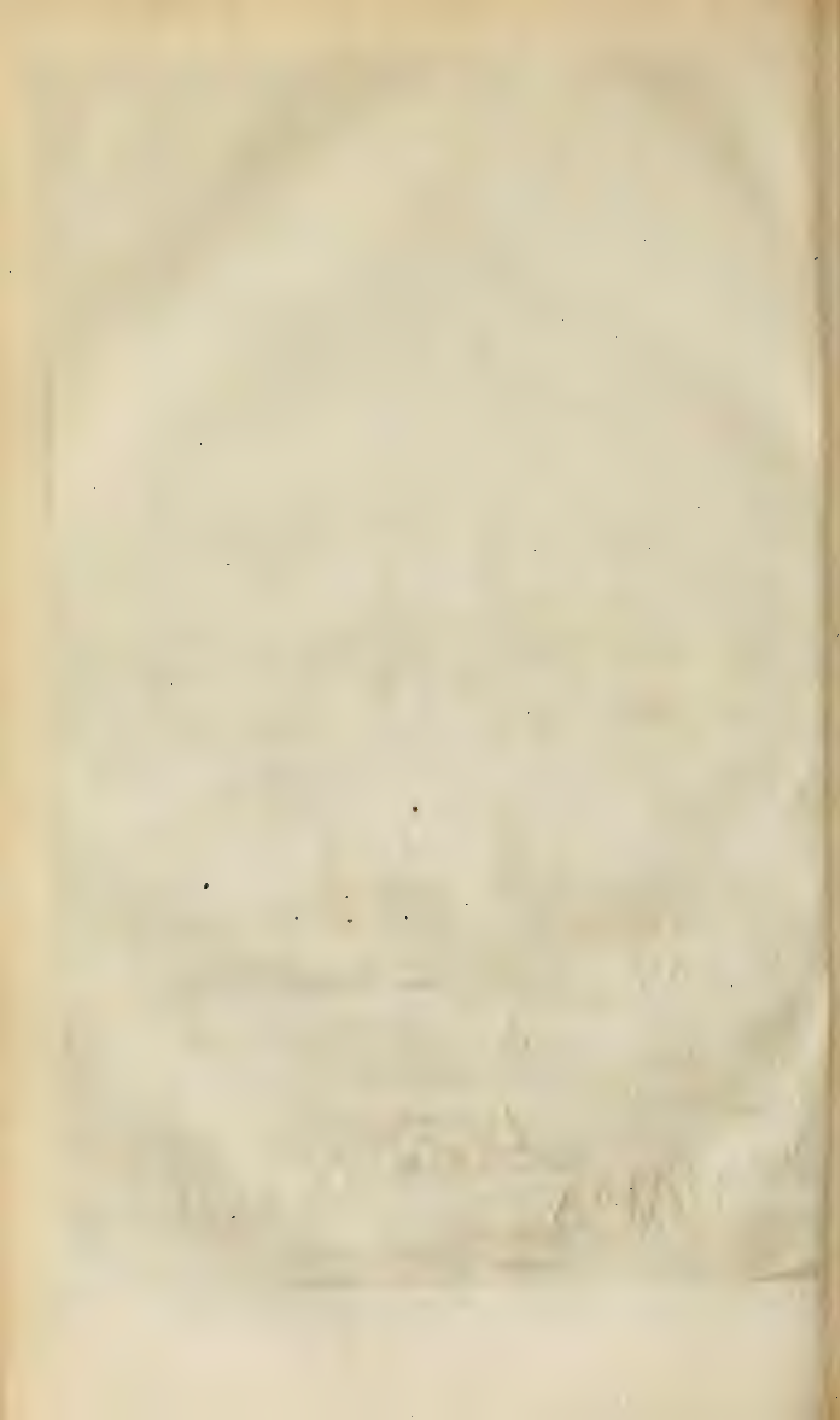

Bommel door den Admirant Belegert en door Pin

s *Maurits geredt in den Jaere* MDXCIX.

buyten gevaer vinden. Want om de bolwerken, geheght aen de wal, wierden geleght eenighe werken, en buyten die nogh andere, en deese en gene binnen hunne graghten besflooten, dervoeghe dat alles wat tot teegenweer bequaem was, nogh een borstweer buyten om hadt. Terwijl men sigh met deese spoede, sijn de Spaensche troepen, en die uyt Emmerik, eerst toen verlaeten, waeren uytgetrokken, by hunne krijgsgesellen, die juyst dat pas de schanse Crevecœur hadden begonnen te beleegeren, aengekoomen. De schanse, als ook het huys te Heel, teegen oover de schanse, sigh, naer weynigh teegenweers, oovergegeeven hebbende, doet Mendosa aldaer een schipbrugghe oover de Maese slaen, om krijgsvolk en den toevoer, die in oovervloedt van 's Hartoghenbosch wierdt aengebraght, oover te brenghen. Sijnde de stadt verblijdt, dat se den vyandt soo verre van haeren boodem verwijdert sagh, en voorders alles met grooter nyver besorghende, om met des te minder aenstoot besettingh te mooghen weygheren, willende selfs Andreas, die derwaerts gekoomen was, binnen hunne mueren niet ontfanghen, dan met een bepaelt gevolgh. De geweldighe aenslaeghen des vyandts hadden dien van Hollandt soo weynigh verschrikt, dat se met grooter wakkerheit, dan te vooren, hunne middelen en krachten inspanden. Want de belastinghen, die men, tot vermeerderingh der gemeene middelen, voorhadt te stellen op de verkoopinghen, pleytsaeken en erffenissen, wierden sonder swaerigheit gedraeghen. Meer haeperinghs hadt den tweehondertsten penningh, en daerom des te minder duer, hoewel die wijse van lichten, ten opsight der gelijkheit, eertijts onder vrye volken is gepreesen. Maer de onbekende rijkdommen van veelen, of d'onseekere der koopluyden, en de verdachte trouwe der gener die de hunne aengaeven, hinderden dit middel. Ook gaf dit den gemeenten aenstoot, dat selfs de allermeest gegoede, indien se tweeduysent guldens voor hunnen tweehondertsten penningh betaelden, van verdere oopeningh te doen ontlast wierden: 't welk de geringhe luyden opnaemen, als gedaen, ten deele om afgunst te mijden, ten deele om den aedel te gemoet te koomen; als sijnde dier wijse, ter gunste van weynighe, de gemeene gelijkheit te niet gedaen. Booven de vloote, welke wy te sijner plaetse verhaelen sullen dat nae Spanjen gesonden was, hadt men in Duytschlandt op nieu doen werven, en sigh als toen eerst begonnen van Switsers te voet te dienen. Ook maekte men een reglement op de waepenen. In Vrankrijk van gelijken hadt la Noüe geworven een regement van tweeduysent Françoisen, een volk onmaghtigh in vreede te leeven; klaegende de Spanjaert, dat het vreede verbondt geschonden wierdt; wien Koningh Henrik tot antwoordt hadt gegeeven, dat daer in uyt sijnen last niets geschiede; dat echter hy geene van beyde de strijdende partyen beletten soude, den genen die de krijgh wilden volghen uyt Vrankrijk te voeren, op dat de ooverblijfselen der voorighe partyschappen des te spoedigher moghten te niet loopen. De Staeten schepten sulk een welgevallen in hunne troepen, dat onder de Raedtsluyden, eenighe wien de jeught in den lijve soodt, d'andere, dien 't der kosten langher verdroot, gesaementlijk versoghten aen den man te koomen. Dogh Maurits vertoonde, dat de vyandt door een seekerder middel konde verset worden; en dat, wanneer de saek aen de hacchelijkheit van een veldtslagh gestelt was, de schaede aen krijgsvolk voor den Spanjaert geringh sijn soude, in een Republijk selfs geringhe verliesen te duchten stonden. En aldaer was nu aengekoomen Graef Willem, een vriendt van voorsightigh beleidt, en altoos afkeerigh van vuerighe raedtslaeghen. Nae dat Mendosa dan met al sijn oorloghsmaght in persoon

1599.

Crevecœur geeft sigh oover aen de Spanjaerts.

Die van Hollandt spannen teegen de geweldighe aenslaeghen des vyandts hunne krachten en middelen in.

Swaerigheit oover 't inngaeren van den tweehondertsten penningh.

La Noüe werft in Vrankrijk krijgsvolk voor de Vereenighde Staeten, 't gheen Philips vruchteloos pooght te beletten.

Maurits voorsightigheit.

1599. ſoon voor Bommel was gekoomen, is 'er geſtreeden met werken en kanonſcheuten, ſonder eenigh naedeel voor de hooftſaeke, en alleen met verlies van beſondere in 't wilde: maer in 't Spaenſch leegher ſijn 'er in korten tijdt tweeduyſent geſneuvelt: onder welke twee broeders, die langh van een, en elkander onbekent geweeſt waeren, om dat den eenen den naem ſijner moeder hadt aengenoomen, by geval te ſaemen gekoomen, en in geſprek d'een d'ander bekent geworden ſijnde, in hunne onderlinghe omhelſingh, beyde 't hooft wierdt weghgenoomen, en door dit middel hunne vreughde teegen alle naekommer verſeekert. Gelijke toeval heeft in Maurits leegher twee luyden, man en vrouw, te ſaemen legghende, door de doodt voor altoos ſlaepende gehouden. Somwijlen vielen 'er voor ſchermutſelinghen te peerde en uyttochten, en alles geleek niet ſoo ſeer naer een belegh, als naer twee leeghers teegen den anderen geſlaeghen. Mendoſa eyndelijk tot by Roſſem te rugh geweeken ſijnde, heeft Maurits ook, nae dat hy de ſtadt genoeghſaem verſterkt, en ſoo booven als beneeden deſelve twee brugghen, om oover de Wael te trekken, hadt geſlaeghen, ſijne troepen verdeelt op 't eylandt Voorne, 't welk hy door nieuwe werken, ten voorbeelde van een ſeer ſchoone veſtingh beſchanſte, en langhs de geheele buyte kant van de Wael. De Spanjaert hieldt door geduerigh ſchieten, en met ſoo geweldigh een gedaever, als men wallen is gewoon te beuken, aen, om aldaer den oovertoght in den Tielerweerdt, aen d'oover ſijde van de Wael, te krijghen: waer teegen Graef

Graef Ernſt belet Mendoſa den oovertoght in den Tielerweerdt.

Ernſt, dien dat geweeſt te beurt gevallen was, ſigh dapper te weer ſtelde, en op 't kleyn eylandt van de Wael, niet verre van Roſſem, onverſettelijk ſtandt hieldt. En de Prins, ſigh niet vernoeghende met het ſijne te beſchermen, wil ſelfs den beſpringher ſijn, en belaſt voor eerſt oover de Maeſe, 't gheen naeſt aen de kant van Brabandt, in 't geſight van de Voorne leght, met in der haeſt en light opgeworpe werken vaſt te maeken, om 's vyandts ruytery, die ſigh aldaer onthieldt, om den toevoer en de voeragie te verſeekeren, met uytloopen te beſtooken. Korts daer aen, door d'uytkoomſt aengemoedight tot grooter aenſlaeghen, gelaſt hy eenighe, die ſigh op diergelijke verſtonden, heel vroegh in den morghenſtondt, met driehondert ſoldaeten, in den Bommelerweerdt te trekken,

Maurits verſterkt de Voorne, onaengeſien den teegenſtandt van Sapena, met een ſchanſe.

ter plaetſe, daer wy geſeght hebben het dorp Harwarden te ſijn, en aldaer een paelwerk, halve maens wijſe, te ſlaen, en achter 't ſelfde, met ſoo groot een ſpoedt als moogelijk was, een ſchanſe op te worpen. Dit was eene ruymte, die ſesduyſent mannen berghen konde. En het werk en ook de troepen naemen in 't eerſt toe buyten 's vyandts weeten: en het betrouwen is ſoo groot geweeſt, dat de Prins ſelfs in perſoon quam, om het te beſightighen. Tijdt verſlijten, terwijl men met Mendoſa raedtpleeght, terwijl de gevoelens nu ſus dan ſoo liepen, begunſtighde dit ſtout beſtaen. Seeker ſy hadden hunne beſchanſſingh reets ſoo hoogh als twee mans lenghte opgemaekt, wanneer, in 't vallen van den avondt, tweeduyſent uytgeleeſe Spaenſche en Italiaenſche ſoldaeten, onder 't beleidt van Sapena, ontſteeken door gramſchap en Godtsdienſt, eenen vinnighen ſtorm deeden: gemerkt eenighe Moniken met kruyſſen in de handt de voortoght naemen, en onder de eerſte needergemaekt en gevanghen wierden. Men vond 'er dien de vuerigheit van moedt oover den wal heen voerende, hadt gedreeven om handt aen handt te vechten: gelijke dapperheit noopte den verdaedighers, maer hen beſtierde goedt beleidt, ſy ſtonden in volkoomen ſtaet, hun treffen gingh ſeeker, hun ſchieten gewis. Met woorden en eyghen voorbeeldt moedighden la Noüe den Françoiſen, Horatius Veer den Engelſchen, Edmund den Schotten. Dogh inſonderheit

heit bekommerde den vyandt 't geschut, 't welk Maurits op 't eylandt 1599. Voorne, en selfs langhs den oever van de Wael, nae alle kanten op hem geplant hadt: en ten laetsten is hy afgetrokken, met sigh sleepende een goedt getal lijken der sijner. Daer sijn 'er die verhaelen, dat 'er ten minsten seevenhondert verslaeghen sijn; een ongelijk geveght, door dien 'er aen de sijde der verdaedighers maer omtrent tien gemist wierden. Onder de verslaegene hopluyden telde men Paciotti, die, onlanghs gevanghen geweest sijnde, deese geleegenheit om sijne eere te herstellen onversaeght aenvaerde. De sterkte kreegh haeren voortgangh: als ook eenighe kleyndere oover de Maese: sijnde vruchteloos getracht eenen aenval op die, welke de vyandt by Lit gemaekt hadt. Treffelijk afbeeldtsel voorwaer van een leegher, te sien een heyr verdeelt door soo veele eylanden en oevers, dat door middel van scheepen, die den stroom beset hielden, en een beweeghlijk werk van vijf brugghen, keerbaer werwaerts 't luste, elkander naer den noodt konde dienst doen. En Mendosa heeft op Maurits werken niet het minste durven onderneemen: maer door 't aenwijsen van een ooverlooper hadt hy ingekreeghen een plaetse booven Rossem, alwaer wy te vooren geseght hebben, dat de boghten der stroomen naest aen den anderen koomen: daer volgende den raedt dien Karel van Mansfeldt al voor deesen hadt genoomen, en toens weeder opgehaelt was door den Kolonel Karlo Colonna, de selfde, die deese saeken, waer aen hy niet het minste deel gehadt heeft, met seer groot oordeel en getrouwheit den naekoomelinghen heeft naegelaeten, bouwde hy een volkoome schanse van aerde, die genoemt nae den naem van Andries, en, van d'eene sijde de Maese, van d'andere de Wael bereykende, bequaem waere den wegh te waeter en te lande af te snijden. Dus wierdt de Soomer doorgebraght, en de Spanjaert aldaer besettingh gelaeten hebbende, is dit de eenighe vrught geweest van soo veel arbeidts: 't ooverigh krijgsvolk door Brabandt verspreydt sijnde, is weedergekeert tot hunne voorighe moedtwil. Weynigh haeperden 'er aen of Barlotte hadt Workum, een steedtjen in Hollandt, by naght door krijgslist ingenoomen: maer doordien hy ter plaetse selve, daer den aenslagh moest in 't werk gestelt worden, met beraedtslaen hadt gesammelt, is een burgher, opgewekt door de toornwaghter, hem in 't loopen nae de poort maer een oogenblik voorgekoomen. Terwijl by die van Hollandt eenen heeten yver in 't uytvoeren deeser saeken wierdt aengewendt, beweesen de Hooghduytschen en Spanjaerts ondertusschen elk om 't seerst, deese hunne vaddigheit, gene hunne verachtingh: en den Spanjaerts hadt niet hunne dapperheit, aengesien die vruchteloos was by andere vyanden, maer de tweedraght der Hooghduytschen, soo sorgheloos een betrouwen ingeboesemt, dat se een volk, 't welk langh onverwinnelijk, en allerweeghen ontsaggelijk was geweest opentlijk en straffeloos verachteden. Gemerkt den oorlogh begonnen wierdt in weêrwil des Keysers, der Bisschoppen, en anderer leeden des Roomschen Godtsdiensts. De Vorsten van Bruinswijk, Hessen en Brandenburgh, die sigh elk besonder gewaepent hadden (want Keur-Palts hadt 'er sigh uytgedraeyt, voorwendende 't exempel van Ments en Trier) hebben hun krijgsvolk langh onnut gehouden: tot dat in 't midden van de Soomer hunne troepen, ten getaele van tweeduysent te peerde, en twaelfduysent te voet, omtrent Rhijnberk vergaederden, sijnde 't hoogh bewint oover de selfde gegeeven aen Simon, Graef van der Lippe, op 't versoek, gelijk wy geseght hebben, der Westphaelingers, die, nae dat se sulx verkreeghen hadden, soo verre van 't senden hunner beloofde hulptroepen geweest sijn, dat in teegendeel van de stadt Keulen selve voor den Spanjaert krijgs-

De Spanjaert bouwt de schanse St. Andries.

Vruchteloosen aenslagh van Barlotte op Workum.

De Hooghduytsche trekken te velde teegen den Spanjaert, onder 't beleidt des Graeven van der Lippe.

 volk

1599. volk en andere oorloghs behoeften versoght wierden. De veldtheer, niet ontveinsende sijne onkunde in bedrijven van oorloghe, liet al 't gesagh oover aen Hoohenloo, hooft der Nedersaxische, en aen Solms, hooft der Rhijnsche, gelijk se die noemen, welke sigh, soo 't scheen, van den eedt der Vereenighde Staeten ontslaeghen hadden: ook gebrak het deese twee aen geen onversaeghtheit, en hielden sigh onvermoeit in geduerighe beesigheit: maer die beyde beeter krijgs- dan raedts-luyden sijnde, ontseenuwden de saeke door hunne geduerighe geschillen. 't Krijgsvolk niet weetende van gehoorsaemen, was geneeghen tot dronkenschap en vaddigheit, en, wanneer hunne soldy niet juyst op den dagh betaelt wierdt, vaerdigh tot muyten. Sy hadden wel de schanse der Spanjaerden voor Rhijnberk ooverrompelt, en, door veel moorden, party in den oorlogh gekooren, legghende te gelijk besettingh binnen Orsoy en Emmerik; maer sijnde nu voor Rhijnberk gekoomen, waeren 'er geene toebereydtselen tot belegh of stormen noodigh, behalven de stukken geschuts en andere behoeften, hen, als ter sluyk, door de Vereenighde Staeten, toegesonden, om niet te schijnen party te kiesen, 't welk de Keyser wel uytdrukkelijk hadt verbooden. Boovendien wierdt het leegher selfs geen voorraedt van leevensmiddelen verschaft, door 't weygheren der gebuerlanden, aen welke, schoon van selfs hem genoegh toegedaen, de Spanjaerts te meermaelen besendinghen deeden, die 't voorleedene ontschuldighden, en beeter voor 't toekoomende beloofden: en het betrouwen daer op is soo groot geweest, dat Mendosa, toen Rhijnberk nu al seer naeu beslooten was, niet de pijne weerdt achte, de besettingh te versterken, of den soldaet, die van binnen muyte, soldy te betaelen. Derhalven hebben de Hooghduytschen raedtsaemer geoordeelt nae Rees te trekken, in hoop, om soo veel naeder leevensmiddelen en alle verdere behoeften van de Hollanders te verkrijghen. Aldaer was met last van Andreas aengekoomen Herman van den Bergh, om, de misbedrijven der sijner met die der Hollanders vermenghende, op hoop van eenighe plaetsen weeder te sullen inruymen, tijdt te winnen. Manlijk wierdt hen geantwoordt: *dat de Staeten nu reets veele steeden en schansen, sonder eenighe voorwaerden, hadden oovergeleevert, en 'er geen reeden ter weereldt bedacht konde worden, om hunne schendighe bedrijven, met soo ongelijke gelijkenis, te bewimpelen:* selfs wierdt hem afgevraeght: *of hy geldt braght, om de schaede, soo veele volken aengedaen, te vergoeden: en op wat verseekeringh men sigh soude konnen gerust stellen, dat de selfde onheylen hen niet eer langh daer nae weederom souden ooverkoomen; aengesien 't bemaghtighen van soo veele steeden, 't verwoesten van soo veele landen, uytweesen, dat 's Koninghs woordt en seeghel hen, die sigh daer op betrouwden, swakke steunselen waeren.* Maer groot verschil was 'er tusschen doen en segghen: gemerkt en de hoofden met haspelen den tijdt versleeten, en de soldaeten, door leedigheit meer en meer verwilderende, tot rooven en vrouweschendingh uytsloeghen: darrende teegen den vyandt niets, teegen hen, om welker onheylen te wreeken sy gekoomen waeren, alles onderneemen. De besettingh van Rees selve betoonde geen vyandtschap: dan in teegendeel wierden de Hooghduytsche schimps gewijse genoodight om te koomen drinken: en men vondt 'er, die ginghen, elkander de handt gaeven, en onbeschaedight weederkeerden, tot dat die besondere gemeensaemheit der soldaeten in een algemeen bestant voor eenighe daeghen veranderde. Buyten twijfel hadden de Vereenighde Staeten veele en groote voordeelen gehoopt uyt de beweegingh der Hooghduytschen, die hen echter geenen anderen dienst deede, dan dat, terwijl soo maghtigh een leegher door vaddig-

Sy ooverrompelen de schanse voor Rhijnberk.

Sy trekken nae Rees, en tasten 't vruchteloos aen.

vaddigheit verflaeuwde, Graef Willem, gesonden van Bommel met see- 1599.
ven vaenen ruyters, en vijftigh vendelen te voet, Deutekom, 't welk *Willem van*
Mendosa 't jaer te vooren hadt ingenoomen, door graeven en geschut, *Nassau ver-*
binnen den derden dagh, hoewel 't reegenachtigh weeder was, en de belee- *meestert*
gerde van sigh schooten, vermeesterde. Omtrent den selfden tijdt is *Deutekom.*
Luidewijk van Nassau, die met eenighe vaenen te peerde omtrent Grae-
ve was uytgesonden, dan swakker als 's vyandts troepen die hem ver-
volghden, geleydende de sijne voorsightigh, door enghe weeghen en
oover de Maese, met buyt weederom gekeert. 't Bestant voor Rees ten
eynde sijnde, is 'er eevenwel in 't belegh niet 't minste gevordert: want
onbedreeven waeren de hoofden in die konsten. Men hadt 'er, 't is waer
delvers uyt Hollandt; maer ook deese hadden liever langhe daghgelden,
en 't werk aen 't sleepen te houden, dan 'er met gevaer kort af te scheyden.
Van wachten sagh men naeulijx eenigh gewagh in 't leegher: driemael is
'er in de stadt vers volk gekoomen. Den Herfst hadt haer begin genoo-
men, wanneer de stadt, nae krijgsgebruyk te voorbaerigh opgeeyscht
sijnde, de beleegerde, die den trompetter vast hielden, op de beleege-
raers onverwaght, en terwijl se hier en daer verstroyt liepen, schielijk uyt-
vielen; sy versloeghen 'er omtrent tweehondert, en sleepten selfs eenighe
stukken geschuts nae binnen: 't welk onder die lafhartighe gemoederen
soo geweldigh eenen schrik baerde, dat de beleegeringh niet soo seer wierdt
opgebrooken, als de leegherplaets door een schandelijke en naeulijx oyt
gehoorde vlught verlaeten. De achtergebleeve behoeften, jae geheele
scheepen, hebben de Spanjaerts, en de Hooghduytschen selve geplun- *De Hoogh-*
dert, en het leegher is in korten verloopen, terwijl eenighe betaelingh *duytsche*
hunner soldy begeerden, andere voorgaeven alleen voor drie maenden, *breeken de*
en niet langher, aengenoomen te sijn. Den Hartogh van Bruinswijk *beleege-*
heeft 'er veele der sijner, die hy aen die wanbedrijven schuldigh vondt, *ringh van*
met de doodt gestraft. Ook sijn de besettelinghen uyt de schanse voor *Rees schan-*
Rhijnberk gevlught, en van gelijken die binnen Gennep, 't welk Hoo- *delijk op.*
henloo maer onlanghs te vooren hadt ingenoomen, toen de Spanjaerts,
om Rees te stijven, de besettingh selfs daer uyt lightten. Nogh ter naeu-
wer noodt hielden se Orsoy en Emmerik beset met weynigh krijgsvolk.
Al eer die schandtvlek Duytschlandt besoedelde, hadt men meermaels
gehandelt, om, 't veinsen ter sijden stellende, oopentlijk in verbondt te
treeden, en dat se hulptroepen der Staeten souden aenneemen, of ook
't opperbevel aen Maurits, bedreeven in oorloghen, opdraeghen. Maer
ongeleeghen quam het senden den Staeten, dien 't besetten hunner gren-
sen genoegh te doen gaf; boovendien hadt de schrik voor de Spaensche
vloot hen verplicht de seeplaetsen te versorghen, en uyt de selfde vreese
was 't, dat de Koninghin van Engelandt haere soldaeten weedereyschte.
En de Prins, nae dat hy van den staet der Hooghduytsche saeken, door
Graef Willem, die se in persoon besightight hadt, was onderricht, hadt
geenen lust sigh in die gevaerelijke verwarrenis te menghen, en onder sijn
beleidt te neemen krijgsluiden, daer geene gehoorsaemheit, nogh eenighe
tucht of krijgskunde in te brenghen was. Soo langh de vyandt omtrent
Bommel in 't veldt bleef hanghen, darde de Prins sijn volk niet in de Win-
ter leegeringhen verdeelen, hoewel de swaere kosten den Staeten lastigh
vielen, schoon eenighermaeten verquikt door 't geldt hen van den Fran-
çoischen Koningh toegesonden. Dogh wanneer Mendosa, nu diep in den
Herfst, meer door hongher en siekten der sijner, dan om andere reeden,
gedronghen sijnde, nae dat hy, om de muytery het saemenrotten te belet-
ten, sijn krijgsvolk in verscheyde gewesten hadt versonden, selfs nae de
grensen

1599. grensen van Duytschlandt was geweeken, heeft Maurits van gelijken sijn leegher gebrooken, dan niet eer of hy en hadt de stroom met schansen versorght, om het uytvallen uyt de schanse Sant Andries te beletten. Ook heeft hy Emmerik teegen Mendosa, die daer omtrent lagh, en de steedelinghen, verbittert op de besettingh, met krijgsvolk, by naght daer binnen gesonden, verseekert. Dus verre hebben wy achtervolghens afgehandelt de saeken te lande voorgevallen, de tijdt raedt ons te keeren tot het geene ter see gebeurt is. Elders hebben wy geseght, dat Philips, gegrijst in 't regeeren, dien van Hollandt, geduerende den oorlogh, den handel op Spanjen hadt toegelaeten; 't is waer op den naem van andere volken, maer soo, dat het bleek, een les van wijse staetkunde geweest te sijn, te willen bedrooghen worden: 't sy dan, dat de hoop van hen onder hunne voorighe gehoorsaemheit te sullen sien weederkeeren, hem verbooden hebbe dat voordeel op uytheemsche volken oover te brenghen, of, 't gheen door d'uytkoomst is gebleeken, hy gevreest hebbe volken, maghtigh ter see, wen hy hen de Spaensche haevenen sloot, de nieuwe weerelt oopen te stellen. Maer gelijk de naesaeten veeltijdts afkeerigh sijn van raedtslaegen, die se selve niet hebben uytgevonden, hadden nieuwe insighten den soon, als sijnde de vreede buyten hoop, vry ruwer middelen doen ter handt trekken. 't Bleek klaer genoegh, dat alle de rijkdommen der Hollanderen ter see en door de koopmanschap gewonnen wierden, en hunne grootste voordeelen uyt Spanjen quaemen, als werwaerts heen sy niet alleen hunne eygene waeren, maer ook Poolsche en andere Noordtsche gewassen ooverbraghten, om daer teegen wel voornaementlijk goudt en silver, 't welk gelijk 't onder de beheerschers der Indien oovervloedigh, soo ook voor den handelaeren op die kusten wonder dienstigh was, weederom te brenghen: waerom gehoopt wierdt, dat, de middelen om te oorloghen hen benoomen sijnde, den oorlogh van selfs wel soude te niet loopen. Geheel Spanjen door heeft men doen opsoeken en aentasten al 't seevaerendt volk, welker eenighe door verscheyde pijnen en weedommen gedoodt, andere in gevanghenis geworpen, of op de galeye gebannen wierden. In de Nederlanden selfs gaf men een plakkaet uyt op den naem der nieuwe Prinçesse Isabella, met bitter uytvaeren teegen de regenten van Hollandt, als die, gelijk altoos te vooren, soo ook nu, daer de heerschappy verandert en van Spanjen afgescheiden was, den vreede, hen aengebooden, verwierpen, en andere ten oorlogh opstookten: dat soo verwaenden hooghmoedt nergens anders uytgesprooten was, dan uyt den koophandel, dien se door al te grooten toegeevingh haeres vaeders tot nogh toe behouden hadden. Veele Brabanders en Vlaeminghen hadden alle teegenweer gedaen, om voor te koomen, dat het heen en weedervoeren der koopmanschappen door Nederlandt hen niet benoomen wierde, naedien se by de Hollandtsche waeren 't meeste gebrek leeden. Maer de gramschap, en de hoop om de behoefte uyt Vrankrijk te baet te koomen hadden d'ooverhandt genoomen: en selfs is den visschers, dien de waepenen tot nogh toe verschoont hadden, hunne veyligheit benoomen. Geen geringhe ontsteltenis baerde dit onder de Vereenighde Staeten: gemerkt het bleek, dat hier door 't gemeen op tweederhande wijse hun voedtsel wierdt benoomen: waer door se 't muyten der seeluyden, en 't verloop der koopluiden vreesden. En des onaengesien sijn se van hunne voorighe raedtslaeghen niet afgeweeken. Door de bondtgenootschap met Engelandt hadden se geleert, dat 'er de geheele heerschappy van Spanjen door, niets minder te vreesen was, dan Spanjen selve, als welkers Koninghen al hunne sterkte stelden, in geene an-

Maurits leght sterkten teegen de schanse Sant Andries.

Den Vereenighden Landen wordt den handel op Spanjen en Vlaendre verbooden.

andere volken geruſt in hun eyghen landt te laeten: en hen noodigh was eenen oorlogh ter ſee, alwaer 't maer om de ſeeluyden in bedwangh te houden: jae dat het hen een werk vol glory ſijn ſoude, wen ſe Spanjen, dat den handel afbrak, de behoefte, dien hy hen dreyghde, hem ſelve t'huys ſonden. Dies ſy in teegendeel door een plakkaet, waer in de ſchendighe bedrijven, voor deeſen in Nederlandt, en nogh onlanghs in Duytſchlandt gepleeght, en alles wat daerenbooven dienſtigh ſcheen, om hem den algemeenen haet op den hals te jaeghen, opgehaelt ſijnde, alle volken, wie die ſijn moghten, verbieden eenighe leevens-middelen, of andere ſaeken, nae Spanjen oover te voeren; ſoo yemandt bevonden wierde hier teegen gedaen te hebben, die ſoude, als begunſtigher des vyandts, voor vyandt ſelve gehouden worden. Ook is den viſſchers verbooden hunne veyligheit den vyandt af te koopen; daer by doende, dat ſy voor 't veyligh gebruyk der ſee ſouden ſorghe draeghen, en, quam 'er yemandt ſchaede te lijden, yeder voldoen uyt den buyt op 's vyandts landen gehaelt. Van dit plakkaet is aen den Koninghen en volken een afdrukſel geſonden, ten eynde niemandt ſigh op onkunde ontſchuldighen moghte. De Koningh van Vrankrijk heeft ſigh gevoeght, en verklaert, dat, ſoo yemandt ſijner onderdaenen binnen ſes maenden op Spanjen voer, die, buyten belangh der kroone, ſigh in eyghen gevaer ſoude ſteeken: alle andere hebben 't met ſtilſwijghen beantwoordt. Dit gedaen ſijnde, ruſten ſe een vloot uyt, daer toe verſaemelt hebbende alle penninghen die uyt de gemeene middelen, en door belaſtinghen konden by een geraept worden. Hun beſtaen voorwaer was groot en hacchelijk, en een, dat naeulijx oyt maer taemelijken uytſlagh gehadt heeft: aengeſien de gedenkſchriften der voorighe tijden verſcheyde voorbeelden verſchaften, die wel ſien deeden, dat Scipio met het trekken van Annibal uyt Italien hadt Karthago ooverwonnen, dat Agathocles een geruymen tijdt Afrika geplundert hadt; dan in teegendeel, dat alle de ſchatten van Athenen door den oorlogh in Sicilien waeren uytgeput. En nogh een vers voorbeeldt hadt men elf jaeren te vooren in die ſwaere vloot van Philips, min of meer, als of het noodtlot hadt beſchooren de Hollanders en Spanjaerts op hunne beurte te doen ervaeren, hoe ongewis de hoop der dinghen is, die aen windt en baeren worden ten beſten gegeeven. De Soomer was voor de deur, toen onder 't beleidt van Pieter van der Does, Heer van eedelen huyſe, maer die, als ſonder eenigh ſteunſel ſijner geboorte, van tijdt tot tijdt langhs alle de krijgstrappen tot dat bewint was opgeſteyghert, drieenſeeventigh ſcheepen, voerende achtduyſent mannen, ſoo matrooſen als ſoldaeten, ſijn in ſee geſteeken. Hunnen laſt hieldt in te vernielen de vloot, die de Koningh van Spanjen, by gebrek van maſten, touwerk en bootsvolk langhſaem in ſtaet braght: en dit was onder de reedenen eene, waerom de Staeten ſoo ſeer ſpoedighden: daerenbooven de Amerikaenſche ſcheepen te plunderen, en de ſee-kuſten onder 's vyandts gebiedt te ſtroopen. Die groote daedt, noyt te vooren beſtaen, ſond' al om voor af eenen geweldighen ſchrik, en 't vluchten ontblootte de kuſten, dewijl 'er, volghens 't bericht der gevanghenen, al voor langh, en ſelfs uyt Hollandt, brieven, die d'aenſtaende koomſte der vloote verwittighden, voor uytgegaen waeren. De vloot, die Philips hadt begonnen toe te ruſten, bleef legghen in de Coronna, waer voor de Hollanders ſigh in 't eerſt ter needer geſet hebben: maer die, niet darrende ſigh bloot geeven, was geweeken onder de beſchermingh des kaſteels, dat taemelijk ſterk was: en 't geſchut te gelijk uyt het kaſteel, uyt de ſcheepen, en uyt eene ſterkte daer omtrent, donderende, benam hen de hoop, om hen of van verre of van nae by aen te taſten.

1599.

De Vereenighde Staeten in teegendeel verbieden eenen yegelijken eenighe waeren tot den vyandt oover te brenghen.

Sy ſenden een vloot, die met grooten yver was uytgeruſt, in ſee, onder 't beleidt van Pieter van der Does.

De Spaenſche vloot in de Coronna weyghert te ſlaen.

1599. taſten. Hier in heeft men genoegh geſien, dat dien landtaerdt, die ſigh roemde meeſter van den Ocean te ſijn, geſoght tot in haere haevenen ſelve, liever hadt ſigh te verſchuylen, dan ſlagh te leeveren. Gekoomen ſijnde tot aen den mondt van den Tagus, vond men'er, die, uyt glory- of roof-ſucht, graegh om Liſſebon in te neemen, ſtaende hielden, de oude geſchillen der naebueren, de haetelijke heerſchappy der Kaſtilianen, en eyndelijk dat de ſtadt ſelve, die, gelijk in den toght der Engelſchen tot herſtellingh van Don Antonio was gebleeken, wel wijtluftigh maer ook ſwak is, ſigh ſoude oovergeeven; 't gheen geſchiet waere, wen dien landtaerdt toen ter tijdt het volk geweeſt hadt, dat op oorlogh, niet op roof, was uytgevaeren. Andere in teegendeel, dat de Koningh, geduerende ſoo langhe vreede, genoeghſaem teegen allen afval was verſeekert, en 'er voor een vloot, die men nu een geruymen tijdt te gemoedt geſien hadt, geene hoop was op de grootſte ſteeden, waer oover de Steêvooghden alle hunne ſorghe en bekommeringh gaen lieten. Dat het veyligher waere, de eylanden in den Atlantiſchen Ocean, geleegen aen Barbaryen, welke de oude, of om de vruchtbaerheit des landts, of om dat ſe al 't gheen onbekent was dien naem gaeven, de gelukkighe genoemt hebben, aen te taſten. Waer van daen de volken, die ſe eerſt bewoont hebben, geſprooten ſijn, is, gelijk meeſt alle oude en verre afgeleeghene ſaeken, onſeeker. In voortijden, eer Europa hen kende, was hunne ſpraeke niet eenerley: die van Tenerifa quam nae by de Afrikaenſche. Sy ſelve noemden ſigh Guanchas. Hunne ſeeden waeren veele de ſelfde: andere hen gemeen met de woeſtelinghen, als, met de Scythen, andere hunne vrouwen ten gebruyke te geeven: met de Indianen, ſuſters ſoonen tot erfgenaemen te hebben, als door een ſeekerder bloedt verwantſchap aen hen verknoght; vrouwekraght was onder hen met de doodt geſtraft, echtſcheidingh met eerlooſheit. Suſters ten wijve te neemen, alleen een reght der Koninghen, als de Inchas der Peruanen: veele vrouwen te gelijk te hebben, ſelfs aen beſondere geoorloft. Nogh hadden ſe dit van de Scythen, dat de Koningh, of yemandt der Grooten, den maeghdom der nieugehuwde plukte. Hunne gooden, gelijk doorgaens, waeren Son, Maene, en Sterren: booven welke ſe erkenden eenen reghter der goede en quaede bedrijven, en dienvolghens nae de doodt een ander leeven. De jonghe kinderen wierden door een pleghtighe gewoonte met waeter afgewaſſen. Van 't Chriſten- of Mahometis-dom vondt men 'er geene blijken. Hun leeven echter was eenvoudigh, vreedtſaem, onberiſpelijk; eer luyden, die ſigh Chriſtenen noemen, geweldt, bedriegeryen, en andere gebreeken, niet des Godtsdienſts, maer der eeuwe derwaerts ooverbraghten. In 't jaer dertienhondert nae Chriſtus geboorte ſijn de Genueſen de eerſte geweeſt, die hen alleen beſoght hebben: omtrent hondert jaeren laeter heeft Bethincourt, eedelman uyt Pikardyen, ſigh ook aldaer ter needer geſet, en 'er goede ſeeden en godtsvrucht ingevoert, darrende ſigh ſelfs den tijtel van Koningh aenmaetighen. Maer dewijl ſijnen ſtaet niet oover een quam met ſoo hooghen tijtel, is dat reght oovergebraght op de Koninghen van Kaſtilien, welker moogenheit hunne oude gewoonten, taele en Godtsdienſt vernietight, en ſigh oover deeſe eylanden een brugh tot grooter ſeegevruchten geleght heeft. Een der ſelver is Kanarien, naem die thans wel allen gemeen is, maer aen dit, als 't hooft van allen, ook beſonder toebehoort. Aldaer is de Hollandtſche vloot genaedert tot onder 't kaſteel, dat treffelijk geleeghen is, en, nae een heevigh ſchieten van weederſijden, een Spaenſch ſchip te gronde geraekt, en twee veroovert. De eylanders, die te peerde en te voet, met kleyne ſtukjens op 't ſtrandt

De vloot der Vereenighde Landen taſt de Kanariſche eylanden aen.

Der ſelver beſchrijvingh.

De Hollandtſche vloot komt tot onder 't kaſteel van Kanarien.

'tſtrandt waeren toegeloopen, hoopten 't landen, dat in ſigh ſelven beſwaer- 1599.
lijk was, te beletten. Maer van der Does belaſte 't geſchut te loſſen, en *d'Eylanders*
ſloepen uyt te ſetten: en ſelfs onder d'eerſte oovergevallen ſijnde, is hy, *pooghen*
doordien de drooghte belette naeder aen landt te koomen, in 't waeter *vruchteloos*
geſpronghen: waer op de vyandt ſigh verſtoutende hen teegen te trekken, *'t landen*
den Ammirael drie, andere, door muſquetkoeghels en pijlen, oude en *der Hollan-*
nieuwe krijgs-geweeren aengetaſt ſijnde, meer wonden ontfanghen heb- *ders te be-*
ben. De woeſtelinghen tot in de ſtadt Allagona op de vlught gedreeven *letten.*
ſijnde, is 't kaſteel, met het geſchut en de beſettingh ſelve van ſtonden *Van der Does*
aen oovergegeeven: die 'er binnen quaemen ſigh verwonderende, dat ſe *gequetſt.*
Maurits ſtaendaerden in ſoo verre geleeghe geweſten planteden, oover de *'t Kaſteel*
treffelijke werken der plaetſe, oover alle de noodighe behoeften tot beſcher- *geeft ſigh*
mingh, en ſiende dat alleen de ongewoonheit des onheyls hen, die aldaer *oover.*
in een geheele eeuwe geene oorloghen beſuerden, eenen ſchrik hadt aen-
gejaeght. 't Leegher tot voor de ſtadt genaedert ſijnde, hebben de belee-
geraers weynighe daeghen met het aenvoeren van 't geſchut doorgebraght:
in welken tijdt de beleegerde hunne koſtelijkſte goederen, en ſtrax daer
aen ſigh ſelven in ontoegankelijke rotſen, of in eenen enghen wegh, dien
ſe gemakkelijk beſchermen konden, verſteeken hebben: ſijnde de meeſte
onder hen ſoo onkundigh wat vyandt ſe voor hadden, dat een Moor oover-
loopende, ſigh met afſweeringh des Chriſtelijken Godtsdienſts den Hol-
landeren quam aenbieden: boovendien ſijn 'er verlaeten twee kleyne
kaſteelen. d'Uytgeſondene om hunne ſchuylhoeken op te ſoeken, en hen
eenen ſchrik aen te jaeghen, te verre geloopen ſijnde, wierden in plaet- *Eenighe*
ſen den vyandt bekent, hen onbekent, daerenbooven afgemat door ar- *Hollanders*
beidt en hitte, van de woeſtelinghen omringht en oovervallen. En als *worden uyt*
de eylanders hier door vol vreughde tot geen afkoopen van hun leeven *binderlae-*
en goederen verſtaen konden, ſigh ontſchuldighende op hunne armoede, *ghen van de*
ſijn ſe, nae 't verbranden der ſtadt en der kaſteelen, van daer vertrokken: *woeſtelin-*
die wraek heeft hen voor buyt geſtrekt. Te Gomera is het by naer op de *ghen oover-*
ſelfde wijſe uytgevallen. Sy vonden de ſtadt, van alles ontleedight, oopen *vallen.*
ſtaen, en dat de vlughtelinghen hun geſchut, en 't gheen ſe niet hadden *Sy vertrek-*
konnen weghvoeren, onder d'aerde bedolven hadden. Eenighe, die, op *ken nae 't*
hoop van buyt, de hooghten der geberghten beklommen hadden, ſijn tot *verbranden*
tachtigh in getaele om 't leeven gebraght, een groote ſeeghe voor die on- *der ſtadt en*
ſtrijdtbaere meenighte, en die ſe, gelijk woeſtelinghen gewoon ſijn, ook *der kaſtee-*
teegen ooverwonnenen en dooden wreedelijk vervolghden. De Hollanders, *len.*
die ſigh aen de lichaemen hunner vyanden niet konden wreeken, hebben
aen 't verbranden der huyſen hunnen moedt gekoelt. Van der Does ſiende, *Van der*
dat hy, naedemael ſijne eerſte hoop hem bedrooghen hadt, tot het plun- *Does, heb-*
deren en verwoeſten der ſeekuſten, ſoo groot een leegher niet van nooden *bende een*
hadt, ſendt de helft ſijner ſcheepen met den buyt te rugh nae 't vaeder- *gedeelte ſij-*
landt. Deeſe gelukkigh 's vyandts vloot, die juyſt om de ſelfde tijdt uyt *ner vloote*
de Coronna was 't ſeyl gegaen, niet bejeegenende, en korts daer aen door *nae huys ge-*
een heevighen ſtorm van den anderen verſtrooyende, ſijn omtrent ter *ſonden,*
halver Herfſt in behouden haeven gekoomen. Hy ſelfs beſloot met ſijne *vaert met*
ooverighe ſeemaght te ſeylen nae Braſil, een voornaem gedeelte in Ame- *d'ooverighe*
rika, behoorende onder den Portugijs, dat oovervloedt van het beroemde *ſcheepen*
hout en ſuyker leevert. Maer de eylanden van Cabo Verde en de geheele *nae Braſil.*
ſeekuſt van Afrika, ſonder yemandt te beſchaedighen, langhs vaerende,
heeft hy aldaer, onder veele andere vreemdigheeden, met verwonderingh
geldt van ſchulpen geſien; daer nae, verſterkt met verſcheyde genoome
Spaenſche koopvaerders, verkieſt hy, t'ſijnen ongevalle, 't eylandt Sant

 Thomé,

1599. Thomé, plantplaetse der Portugijsen, om sijne troepen te ververschen. Daer toe noodighden hem en het soet waeter en de schiltpadden, een niet onaengenaeme spijse, die ook vruchtbaer sijn in eyeren, en hunne schaelen soo hart, dat se niet light te breeken sijn: en boovendien een ongeloofelijke meenighte van visschen, die, uyt vreese voor seegedroghten, of door onkunde der menschelijke graegheit, om dat 'er geen visschers koomen, aen de scheepen bleeven hanghen. Ook sijn 'er gevleughelde, die, vermoeit van 't vlieghen, by hen van selfs neederseeghen. Dit eylandt in Ethiopien, Guinea genoemt, is geleeghen onder dat gewest des heemels, alwaer de dagh en de naght van gelijke lenghte sijn, en waer booven de Son, sonder elders af te wijken, immer schijnende, een geduerighe Soomer, door geen Winter gemaetight, maekt: welk gewest des grooten aerdtboodems de oude, onbedreeven in de scheepvaert, hebben gelooft, nogh bequaem te sijn om gewassen voort te brenghen, nogh om menschen t'onderhouden. Edogh, gelijk d'ervaerenheit heeft geleert, geen gedeelte is 'er in de natuer, of 't heeft sijne nuttigheit, nogh de gemaetightheit der menschen soodaenigh, of se soeken selfs in d'allerongelukkighste landen hunne winst te vinden. Den ommetrek van dat eylandt is by naer rondt; en daer 't sigh wijtst uytstrekt, heeft het twaelf mijlen breedte; klimmende in 't midden tot een bergh, waer booven de wolken hanghende, door hunnen dauw het riet doen wassen, daer uyt de suyker gehaelt wordt: dit seer groot inkoomen houdt de Portugijsen, en hondert jae meer slaeven voor yder besonder, in den arbeidt. Nogh wast 'er Gember: en ook boomen, welker sap, tot dorst en wellust, voor wijn gebruykt wordt. In 't landen uyt de vloot heeft hen niemandt teegengestaen. De stadt Pavoasa wierdt nae een lighte schermutselingh geplundert. Francisco de Meneses, die 't kasteel hieldt, heeft van der Does doen aensegghen, dat hy sigh niet op see begeeven hadt als een roover, maer dat hy van de Staeten, en den Doorluchtighsten Veldtheer Maurits, was gesonden met een volkoome vloot, om de oude en nieuwe ongelijken door oopenbaeren oorlogh te wreeken, dat hy hem, die grooter aenslaeghen voorhadt, niet genootsaeken soude langh voor eene plaets te hanghen, dat hy bereidt was goedertierenheit te bewijsen die sigh oovergaeven, en den halsterrighen te straffen. 't Geschut daer voor geplant sijnde volghde d'oovergaeve. Maer de eylanders, die gevlught waeren, eenen uytval doende, staeken de stadt in brandt, welkers vuer, indien 't 'er yemandt hadt ingesteeken, sy selve behoorden te dempen; echter niet ongewrooken: want de Hollanders door die schaede, als hunne eyghene, getroffen, hebben 't vuer verspreidt door landen en hoeven. Dogh vinnigher streedt de lucht van dat gewest voor d'inwoonders: want de besmettelijkheit der selver hadt door 't geheele leegher der Hollanders een geweldigh swaere siekte t'hunnen ongeneesselijken verderve veroorsaekt. Dan voorwaer ik soude niet konnen ontschuldighen luyden, soo onkundigh in saeken der natuere, dat se niet gemijdt hebben plaetsen reght onder de Son geleeghen, en een besmettelijke lucht, die, schoon se met de lichaemen van menschen aldaer gebooren oover een koomt, seeker voor een volk, daer t'eenemael ongewoon, en uyt hun Noorden koomende, niet te draeghen is: gemerkt se door geene winden gesuyvert wordende, door haere ongemaetightheit onsuyver, en door haere swaere dampen bedorven sijnde, het landt benauwt. En het saluwverwigh weesen der Portugijsen, die 't bewoonen, en de geduerighe hervattingh van koortsen, bewijsen genoegh, dat ook die onder een warme lucht gebooren sijn, niet dan beswaerlijk 't leeven naesleepen. Eertijts sondt den reghter gedoemde uyt Portugael nae die landen, nu versendt

Beschrijvingh van 't eylandt Sant Thomé, dat van der Does verkiest om sijne troepen te ververschen.

De stadt Pavoasa met haer kasteel wordt aen van der Does oovergegeeven.

De eylanders steeken de stadt in brandt.

Besmettelijke siekte onder de Hollanders.

ſendt de gierigheit derwaerts: onaengeſien by ervaerenheit ondervonden is, dat naeulijx yemandt, in Europa gebooren, aldaer ter halver leeven koomt. Maer 't ſcheepsvolk booven de hitte des luchts door arbeidt afgeſlooft ſijnde, gebruykte geneesmiddelen, eeven naedeeligh als de quaelen: want die ſigh om de koelte in d'avondt lucht begaeven, was 't ſlaepen in de maeneſchijn ſchaedelijk; waer by ſuyker, Indiſche nooten en andere gewaſſen, die de loop verwekken, onmaetigh gegeeten wierden. Of nu 't wat gulſigh waeter drinken d'oorſaek hunner quaelen geweeſt ſy, dan of het ook door ſnootheit dier menſchen was bedorven, ſoude ik met reght konnen twijfelen: naerdien dit laetſte van de boofheit dier landtaerdt, het eerſte van de natuerlijke reeden niet vreemt is. Dat ook ſommighe door 't al te vuerigh boeten hunner minneluſten met de vrouwen op die kuſten, ten grooten deele daer toe ſoo verhit, dat ſe de mannen ſelfs aenſoeken, hunne doodt gehaelt hebben, is buyten twijfel: konnende de natuer de vermengingh der lichaemen van ſoo verſcheyde gemaetightheit niet dulden: dus hebben ſe ſigh van allerweeghen oorſaeken om te ſterven op den hals gelaeden. Uytſteekender is de ſterfte geweeſt door 't ooverlijden van den Ammirael ſelve, die, ſwaer en vet van lichaem ſijnde, en niet maghtigh ſelfs in ſijn eyghen vaederlandt by naer eenighe beweegingh te lijden, naer twee daeghen, gelijkende veel eer te quijnen, dan ſiek te ſijn, door geene heevigheit van ſiekte, maer door 't ſmelten van ſijn vet, geloofde men, geſtorven is. Groote verſlaegenheit quam 'er door ſijn afſcheyden onder 't gemeen, en de verdere hoop te verdwijnen: ſy riepen alle, men behoorde dat doodelijk geweſt te verlaeten: men hadt ſigh genoegh gewrooken, gevaeren genoegh beſuert in 't ombrenghen der vyanden. 't Lichaem van van der Does wierdt, op dat het nae hun vertrek niet tot ſchimp der woeſtelinghen bleeve, diep onder d'aerde begraeven, en de puynen der geheele ſtadt daer booven oover geworpen: 't geſchut en een taemelijke meenighte van koopmanſchappen heeft men van daer vervoert. Sy ſeylden nu reets in volle ſee, en echter waeren ſe met de plaetſe 't vergif dier plaetſe niet ontvlooden: want niet dan langhſaem veranderde de lucht, en de kracht van 't quaet eenmael ingeſooghen vervolghde de beſmette: waer by de benaeutheit in ſoo enghen begrip der ſcheepen, en den vergiftighen ſtank der ſieken ook d'andere vattende, de beſmettelijkheit voortſette. In vijftien daeghen tijdts ſijn 'er oover de duyſent menſchen geſtorven. Weynigh buyts is 'er korts daer aen in Braſil veroovert, en men ſpoedde ſigh nae huys, dewijl 't getal der menſchen daegelijx minderde, en niet door eenerhande ſoort van doodt. Eenighe, wien dit quaet op 't hart viel, wierden, by nae ſonder ſiekte te gevoelen, weghgerukt: andere, brandende door de hitte eener geduerighe koortſe, hebben, nae dat ſe hen in 't hooft geſteeghen was, ſigh ſelven, als verwoede, plotſelijk in ſee geſtort. Wanneer nu onder een ſaghter lucht den ſieken en quijnenden een beetere hoop verſcheen, heeft hen, de eerſte plaegh nogh niet volkoomelijk geneeſen ſijnde, een tweede, de ſcheurbuyk, in geenen deele ſaghter, aengegreepen: een quael die, de tanden en dyegewrighten ontſloopende, langhe ſeevaerten vaek onderworpen ſijn: en toens is die voor veelen doodelijk geweeſt, om dat hunne leedemaeten nogh ontſlooten, in veel koudere plaetſen der ſee, en alwaer 't nae de tijdt des jaers nogh winterde, voortgevaeren ſijnde, door die ſtrijdighe veranderingh te heevigher geplaeght wierden. En voorwaer, dat ſeedert veele jaeren herwaerts de koude ſoo ſtrengh niet geweeſt is, hebben ons geleert de ſtroomen in deeſe landen, die ſelfs ſoo verre tot daer de ſeevloedt ſtrekt met ys ooverdekt waeren, en veele menſchen door koude doodtgewrooſen.

1599.

Doodt van den Ammirael van der Does.

't Vergif dier plaetſe vervolght de Hollanders in hun vertrek.

Sy ſpoeden ſigh nae huys.

1599. ſen. Nogh wierdt de vloot door ſtorm oovervallen, en gevaerlijker, als wel gemeenelijk, om dat de ſcheepen niet volk genoegh hadden, om hen te beſtieren en dienſt te doen. Van alle de hopluyden waeren 'er alleenlijk twee in 't leeven: en onder de ſcheepen gevonden, die niet meer als ſes geſonde mannen t'huys braghten. Maer eenighe weynighe laeghen ſiek: d'ooverighe geſtorven en buyten boort geſet ſijnde, dreeven in ſee: ſommighe ſcheepen ſijn, om hunne kracht te herſtellen, in Engelandt ingeloopen: andere, nae dat elk van ſeylen en ſcheepsvolk was voorſien, ſijn gints en herwaerts verſtroyt, en omtrent op 't uytgaen van de Winter t'huys gekoomen. Een ſchip wierdt door gebrek van volk verlaeten; een ander voor Sluys vervallen is den vyandt in handen geraekt. Duſdaenigh een uytkoomſt heeft de Hollandtſche vloot gehadt, die, mits de ſwaere koſten, de Republijk langhen tijdt is laſtigh gevallen, en veele huyſen in rouw geſteeken heeft. Maer Philips, nae dat t'ſijner kennis gekoomen was, hoe de Hollandtſche vloot was gevallen in de Kanariſche eylanden, hadt eerſt, uyt vrees dat ſe ſigh aldaer ſouden handthaeven, de ſijne derwaerts geſonden: dogh naederhandt verſtaende, dat ſe die van ſelfs verlaeten hadden, belaſt hy haer nae Tercera te ſeylen, om de ſcheepen, die uyt Amerika verwacht wierden, van daer te geleyden. Alhier gekoomen, is ſe door fellen ſtorm, en niet ſonder ſchaede, van den anderen verſtroyt. De Duynkerkers te ſtout op onſen Ocean roovende, hebben d'ingeſeetenen verwekt tot klaghten, eenighe d'onweetenheit van de * bewindtsluyden der ſeeſaeken, andere de vaddigheit der ſeehoofden, en dat, op den naem van de ſee te ſuyveren, de geleygelden onnut betaelt wierden, beſchuldighende, tot dat vijf ſcheepen genoomen, en de roovers met de galghe geſtraft, hun t'eenighen trooſt geſtrekt hebben. Dan veele uyt Spanjen en Amerika, door dapperheit of behendighe vonden, 's vyandts gramſchap ontweeken en behouden t'huys gekoomen ſijnde, vervulden 't oover al met ſchrik en haet teegen de Spanjaerden. Andere ſijn gelukkigh met meerder winſt als te vooren uyt Indien weedergekeert; en den roep dier ſaeken met de hoop aenwakkerende, is daer door 't verlies des Spaenſchen handels wat te baet gekoomen. Ook heeft men uyt de eylanden langhs de kuſt van Amerika begonnen ſout te haelen. Omtrent dees tijdt heeft Frederijk Spinola, gedreeven uyt yver om, door dapperheit in krijghsdaeden, ſijn huys, doorluchtigh en treffelijk in middelen binnen Genua, te verheffen tot de glory der ſtamme van Doria, ſijne landtsluyden, die door de waepenen waeren opgewaſſen, ten dienſte des Koninghs in Nederlandt gebraght een nieuw onderſtandt van ſes galeyen, om die te gebruyken teegen de Hollanders, mits den buyt t'ſijnen voordeele bleeve. Deeſe ſouden een gedeelte der Spaenſche vloote, geſchikt teegen de Hollanders, geweeſt hebben, ten waere een naedere ſorghe die ſwaere dreyghementen, voor welke ook Britannien geweldigh beducht was, elders heen gewendt hadt. Derhalven ſijn ſe, nae een kort verblijf te Breſt, een haeven in Vrankrijk, alleen gekoomen, doorgaens gedient door een wonder geluk van windt en weeder. De Hollanders, hier van alvoorens verwittight, hadden ettelijke ſcheepen geſonden in de hoofden, tuſſchen Kalis en Douvre, om hen t'onderſcheppen. Maer de kuſt langhs loopende, en een gewenſchte voorwindt hen dienthalven veyligh tot in Vlaendre voerende, heeft de fortuyn hen gelukkigh oovergebraght. Eevenwel geen middel ſiende om binnen Duynkerken te koomen, hebben ſe ſigh nae Sluys begeeven, gewaepent met ſeſtienhondert mannen: van daer dreyghden ſe de koopluyden en de Zeeuſche kuſt. En niet weynigh naedeeligh is geweeſt 't maekſel dier ſcheepen, onbekent in deeſe landen, eerſt

Alwaer, nae veel volk verlooren te hebben, inkoomen.

De Spaenſche vloot wordt door ſtorm met ſchaede van Tercera verdreeven.

* Ammiraeliteyts heeren.

Frederijk Spinola brenght ſes galeyen ten dienſte van Philips in Nederlandt.

Die te Sluys inloopen.

eerſt mits de koſten, gedaen tot het beſetten der gaeten, daer nae, om 1599. dat eenighe geringhe ſchaede alom eenen geweldighen ſchrik maekte, ſoo verre, dat veele, uyt Zeelandt vluchtende, ſigh elders hebben ter needer geſet. d'Uytkoomſt heeft den ſchrik vermindert: want hoewel korts daer aen Spinolâs galeyen, gedient van ſtilte, hen beſonder voordeeligh, en voorſien met hun eyghen en vers ingenoomen krijgsvolk, een Zeeuſch oorloghſchip, met naeulijx ſeſtigh matrooſen, hadden aengetaſt, heeft dit ſigh echter twee geheele uyren langh met ſoo grooten dapperheit van alle kanten omgewendt, dat het, ophebbende omtrent twintigh dooden of gequetſten, tweehondert vijftigh verſlaeghene op de galeyen de hunne ſelfs eenen ſchrik hebben aengejaeght. En weederom oorloghſcheepen, die ſe door misſlagh geloofden koopvaerders te ſijn, beſpringhende, wierden ſe ſes uyren achter een, met groot verlies, vinnigh doornaeghelt: een heerlijke vertooningh, ſoo nae by geſchiede 't geveght, in de ooghen der Vliſſinghers. Dogh den Aertshartogh Albertus, hebbende ſijn huwelijk in Spanjen voltrokken, en in ſijn te rugh reyſen door Italien van den Paus met het gewijde ſweerdt begiftight ſijnde, om hunne gemeene vyanden des te moedigher onder de ooghen te gaen, is voorts oover de Alpiſche geberghten en Bourgonjen, met ſijne gemaelinne Iſabella, genaedert op den boodem der heerſchappye, hem ten huwelijk gegeeven, en in 't begin van den Herfſt, terwijl 't gedruys des oorloghs nogh duerde, en in een bijſter verloop der ſaeken, aengekoomen: alwaer hy Andreas en Mendoſa heeft oneenigh gevonden, elk om ſtrijdt de gelukkighe bedrijven dies jaers ſigh ſelven, de ſchuldt der wanorde d'een den anderen toeſchrijvende: maer Andreas wierdt nae ſijne geeſtelijke bedieningh verſonden, Mendoſa daer gehouden: boovendien Duytſchlandt verbittert, den ſoldaet veerdigh tot muyten om wanbetaelingh, en waer die te haelen was onſeeker, gemerkt de Nederlanders verarmt, en 's Koninghs ſchatten door een ſwaer leegher teegen de Hollanders en de Hooghduytſchen, door 't bouwen eener vloote, en door 't bewaeren van ſoo veele beſettinghen in Spanjen en de eylanden, mits d'onſeekere vreeſe voor de vyandt, uytgeput waeren. De beſettelinghen in 't kaſteel vorderden Antwerpen geldt af. Te Hamont, een ſteedtjen op den boodem van Luykerlandt, en de plaetſen alom hadden de ruytery en 't voetvolk de platte landen en ſteeden, door ſchrik voor blaeken en plunderen, onder brandtſchattingh gebraght. De beſettingh in de ſchanſe Sant Andries, door heymelijk beſtant met Ernſt van Naſſau, die den oever aen d'oover ſijde bewaerde, hunne dreygementen gewendt teegen 's Hartoghenboſch en haeren aenhangh, wen hen oover de ſoldyen van veele jaeren geen voldoeningh gegeeven wierde. d'Aenkoomſt der Aertshartoghen ſelfs verſchafte geen geneeſingh voor deeſe quaelen, en hadt 'er nieuwe ingebraght: ſijnde den aedel bijſter gebelght, dat ſe beyde Spaenſch in ſeeden, in gelaet en in kleedingh waeren, en, teegen de gewoonte der Nederlanders, begroet met gebooghe knye. En daer by was 't hof ooverdaedigh in Keyſerlijke pracht, en die ſelfs in tijdt van vreede laſtigh valt. Dus groeyden de koſten teegen de behoefte aen: en, 't gheen altoos onaengenaem, maer toens inſonderheit haetelijk was, ſy deeden den Staeten van yeder Provintie ſwaere ſchattinghen afeyſſchen: daer by doende, het onbillijk waere, dat ſy ten bewijſe van de getrouwheit en eerbiedigheit tot hunne Vorſten mindere laſten droeghen, als de weêrſpannelinghen om hunnen Heer te beoorloghen. Tot nogh toe hadt men de plechtigheeden der Vorſtelijke huldingh niet gehouden: dringhende die van Brabandt op 't ſleghten der kaſteelen, op 't verſenden van 't uytheemſch krijgsvolk, en op meer andere

En alom eenen geweldighen ſchrik maeken.

Maer worden, oorloghſcheepen der Vereenighde Staeten aentaſtende, vinnigh doornaeghelt.

Albertus van den Paus met het gewijde ſweerdt begiftight ſijnde, keert met Iſabella weeder in Nederlandt.

Hy vindt alles in wanorde.

De Nederlanders ſijn gebelght oover de ſeeden der Aertshartoghen.

1599. dere ſaeken door Albertus belooft. Maer Iſabella, verklaerende dat niet diergelijx met haeren weete verdraeghen was, nam het ſelfs ook voor eene weederweerdigheit; als of men door duſdaenigh eyſſchen te grooten vryheit t'haerer verſmaedingh ſoghte. De Waelen boovendien verſochten het vernietighen der plakkaeten, waer door de koopmanſchappen der Hollanders, hen noodtſaekelijk, wierden buyten gehouden. Dan dit alles was geſeght, en daer by gebleeven, door 't gevoelen der opgeleyde ſlaevernye, en men volvoerde de pleghtigheeden, waer door de twee gehuwde met den tijtel van Hartoghen en Graeven wierden aengenoomen: en juyſt gebeurden 't, dat, terwijl die van Brabandt, naer ouder gewoonte, buyten de mueren van Loven, den eedt van getrouwheit deeden, in hun geſicht, twee dorpen door de Hollandtſche ruytery in brandt geſteeken wordende, ſulx als een quaedt voorbediedſel der nieuwe regeeringhe, met verlies en ſchaede beginnende, wierdt opgenoomen. Maer de Vereenighde Staeten ook verblijdden ſigh niet meer oover de meenighvuldighe teegenſpoeden des vyandts, als hen bekommerde den benaeuden ſtaet hunner ſaeken; dewijl 't miſſen van den handel op Spanjen door plakkaeten en den Françoiſchen vreede, als ook op 's vyandts Nederlanden, en 't vlughten der werkluyden van daer, hunne inkoomſten te lande en ter ſee beſnoeyt hadden, en de belaſtinghen dies jaers, hoewel ſwaer, in opſight der koſten, waeren te kort geſchooten. Om deeſe reedenen heeft men gelicht geldt op rente, die t'eenighen daeghe de hooftſomme ſelfs ſoude uytmaeken: dan nogh ſtonden geene mindere koſten voorhanden, nae dat al 't geweldt der oorloghe op hen was ingeſtort. Engelandt daerenbooven, gewoon te helpen, haer krijghsvolk t'huys ontbiedende, hadt ſcheepen gevordert, en, korts daer aen de vreeſe verdweenen ſijnde, alleen bedankt, ſonder yets meer: terwijl een maghtigh leegher, onder 't beleidt van Eſſex, de boſſchen en moeraſſen van Yerlandt, en d'uyterſte ſchuylhoeken der vryheit ontneſtelde; daer ſijne aenſlaeghen ſoo voor 't gemeen, als voor hem in 't beſonder, weynigh gelux vonden: gemerkt hy, ſijnde een jonghelingh meer fier, dan voorſightigh, en door de loosheit ſijner vyanden in ſoo hacchelijk een bewindt geſonden, aen verſcheyde oorden, daer hem de weeghen onbekent waeren, geſlaeghen was: en, als hy, met Tiron beſtandt gemaekt hebbende, buyten laſt in Engelandt weederkeerde, de Koninghinne, die hem voor ſijn vertrek, onder 't twiſten, hadt een oorbandt gegeeven, eenen hoon, dien hy ongeduldigher als 't in een rijk paſte, hadt opgenoomen, in ſijn afweeſen, door de reedenen ſijner naeyveraers, en den onvoorſightighen lof ſijner vrienden, teegen hem in arghwaen en vreeſe hadt verhardt gevonden, en van ſtonden aen beklaeght en in verſeekeringh genoomen wierdt. Die jonghelingh, wiens achtbaerheit beſtont in oorloghen, dus buyten geſagh geſchopt, hebben d'aenraeders tot vreede d'ooverhandt gekreeghen. Een bewijs der geneegenheit des hofs daer toe is geweeſt, dat de Spanjaert ter ſee ongemoeit bleef, en 't rooven op andere volken, die derwaerts voeren, verbooden was. Maer de Koninghinne heelde haer voorneemen, ſoo langh de vreeſe voor 's vyandts vloot duerde, hoewel een geſant van Bruſſel geſonden haer aenſeyde dienthalven geruſt te ſijn: dogh te vergeefs, als die met arghwaen was ingenoomen, en in diergelijke ſaeken weynigh geloof ſtelde. Des niet teegenſtaende maekt ſe korts daer aen den Staeten oopentlijk bekent, dat en d'Engelſche tot den koophandel den vreede van nooden hadden, en ook ſy ſelve, om haer rijk teegen de ſtoutmoedighe hoop, en die haeren ouderdom belaeghde, vaſt te ſtellen: dat echter ſy den moedt niet ſouden

Die tot Hartoghen en Graeven plechtelijk worden aengenoomen.

Bekommerlijken ſtaet der Vereenighde Landen.

Eſſex bedrijven in Yerlandt ongelukkigh geweeſt ſijnde, wordt hy, ongelaſt in Engelandt weederkeerende, in verſeekeringh genoomen.

Eliſabeth maekt den Staeten der Vereenighde Nederlanden oopentlijk bekent, dat de vreede d'Engelſchen noodigh was.

den verlooren geeven, maer, ſoo wel de Ooſtenrijxe als de Franſche heerſchappy ſchuwende wen ſy haer tot vriendinne begeerden, hunne vryheit handthaeven, of onder een inlandtſch Prins hunne Republijk beſtieren: dat ſe, in vreede ſittende, veele dinghen, die ſe nu genootſaekt wierde te eyſſchen, gemakkelijk ſoude verſchaffen. Hoe geweldigh het waggelen deeſer tweede bondtgenootſchap de meeſte gemoederen ontſtelt hebbe, kan men lightelijk afneemen. Daer by voeghden ſigh aenſoekinghen van 's Keyſers weeghe, die andermael hadt voorgenoomen geſanten, om hen den vreede ſmaekelijk te maeken, af te ſenden. Moedigh echter was het beſluyt der Staeten, die, al eer de geſanten de grenſen genaedert waeren, brieven affonden, hen vermaenende onnutten arbeidt te ſpaeren: dat, waerom ſe geen vaſte en trouwe vreede hoopen konden, meermaels getoont was, en ſe als nogh geene reedenen hadden, om van hunne voorighe beſluyten af te wijken, ten waere miſſchien de baldaedigheeden in Duytſchlandt, 't afbreeken van 't reght des koophandels door bedriegeryen, en dat de Spanjaerts Nederlandt onder den valſchen naem van Aertshartoghen beheerſchen, voor reedenen om hen tot vreede te raeden wierden aengenoomen. Dus heeft men ſigh wijſſelijk gewaght ſelfs in geſprek te koomen; ſijnde die van Hollandt de voornaemſte doordringhers van ſoo mannelijk een beſluyt geweeſt: die ook in 't verdubbelen der hooftſchattingh voor 't volghende jaer hunne bondtgenooten ſijn voorgegaen, die 'er ſigh of teegen verſetteden, of traeghlijk volghden. De Zeeuwen inſonderheit ſchooven 't in de wal, vergrootende hunne jonghſte ſchaeden, en eygene koſten; en onder de volken oover Rhijn ſoght men langhe omweeghen, terwijl eenighe meer de gunſt van 't gemeen, dan den Staet behartighen, of belaſtinghen aenwijſen, die hen ſelven minſt, hunne naebueren ſwaerſt drukken ſouden. Ook waeren 'er die niet ſweeghen, dat al ſchoon ſy bleeven ſtil ſitten, andere noghtans de Republijk ſouden handthaeven, onaengeſien die van Hollandt niet duyſter te kennen gaeven, dat, ten waere men met ernſt in de noodtwendigheeden den gemeenen Staet betreffende voorſaeghe, ſy, laetende de ſorghe der landen van hen afgeleeghen drijven, in 't toekoomende ſouden denken om hunne eygene behoudenis, en om ſigh in 't beſit der ſee te handthaeven. Eenighen trooſt quam 'er van de Duytſche Vorſten, die, den Spanjaert als nogh verdacht ſijnde, hunne onderlinghe hulpe of geldt aenbooden. Keur-Palts arbeyde, om andere Vorſten, ſijne Godtsdienſts genooten, door eyghen exempel en woorden op te wekken: vertoonende aen yeder in 't beſonder, wat eertijts Alva, wat nogh onlanghs Mendoſa gepleeght hadden; en dat de Hollanders niet konden ooverheert worden, ſonder met eenen den naebueren in hun bederf te ſleepen: maer hunne welvaert andere t'eenen ſteun ſoude dienen, deeſen om Pruyſſen te beſchermen, genen om 't beſit van Kleef te verdaedighen, allen teegen den Roomſchen Paus en ſijnen aenhangh, door welker bitteren haet en partyſchap ſy gelijkelijk ſouden gefoolt worden. Dogh hy kreegh niet veel gehoors, wendende den Hartogh van Bruinswijk ſijne waepenen teegen die ſtadt, om haere al te haetelijke vryheit, en andere ſigh onmaghtigh verklaerende eenen oorlogh te onderhouden. Maer Karel, Hartogh van Sundermanlandt, oom van Sigismond, Koningh van Polen, wien, naedemael hy voor de Sweeden, welker kroon hem erffelijk toebehoorde, weynigh ſorghe droegh, en om ſijnen brandenden yver voor den Roomſchen Godtsdienſt verdacht was van te willen veranderingh invoeren, eerſt met de waepenen teegengegaen, en vervolghens door een algemeene vergaederingh 't rijk benoomen was,

1599.

Die 's Keyſers geſanten raekende de vreede afwijſen.

Die van Hollandt, de hooftſchattingh verdubbelende, worden van hunne bondtgenooten traeghlijk gevolght.

De Duytſche Vorſten bieden hunne hulpe aen.

1599. ſigh van den koninghlijken tijtel langh onthoudende, en noghtans de klem onder andere naemen gebruykende, als hy de bondtgenootſchap der Staeten ſelfs aenſoght, wierdt uytgeſtelt; om dat hy hulp voor 't teegenwoordighe verſoght, ſijne hoop onſeeker, 't rijk arm, en ſijne maght verre van de handt waeren. Vriendtſchap echter wierdt hem aengebooden, als die voor den Godtsdienſt ſtreedt, met onſchult, dat eenighe Hollandtſche ſcheepen ſigh, buyten laſt van den Staet, in dienſt van Sigismond begeeven hadden.

Den Koningh van Sweeden, aenſoekende de bondtgenootſchap der Staeten, wordt vriendtſchap aengebooden.

HUGO

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
der
NEDERLANDTSCHE
SAEKEN.

NEEGHENDE BOEK.

INHOUDT.

LUidewijk van Naſſau verraſcht Wachtendonk. Geveght tuſſchen Breauté en Lekkerbeetjen. Maurits, Crevecœur ingenoomen hebbende, veroovert de ſchanſe Sant Andries; de beleegerde gaen oover aen de ſijde der Staeten. Graef Willem beſlecht de onluſten tuſſchen de Gröninghers en de Vrieſen, te Boulogne wordt tuſſchen Albertus en de Koninghinne van Engelandt vruchteloos van vreede gehandelt. 's Keyſers geſanten verſoeken van de Staeten vergoedingh der ſchaeden op den Duytſchen boodem gedaen. Brieven der Vereenighde Staeten aen de Staeten van d'andere ſijde. Verhael van den toght in Vlaendre. Slagh in Vlaendre. Maurits behaelt de ſeeghe. Mendoſa wordt gevanghen. Maurits hebbende op Nieupoort en de ſchanſe Iſabella toegeleght, voert ſijn leegher af. Albertus houdt tot Bruſſel een Vergaederingh van Staeten. Hy handelt tot Berghen-op-Soom door geſanten met de Vereenighde Staeten van vreede, maer vruchteloos. De Nederlandtſche Staeten vinden nieuwe ſchattinghen. Hun miſnoeghen oover 's Koninghs brieven. De Duynkerkers worden oover hunne wreedtheeden, gepleeght aen de Hollandtſche viſſchers, geſtraft. De Hollanders haelen 's vyandts ſcheepen wegh van onder de wallen van Antwerpen. Den oorlogh gereeſen tuſſchen den François en den Savoyaert eyndight haeſt in vreede. Henrix huwelijk met Maria de Medices.

't Ieuw jaer, 't welk de voorgaende eeuwe geſlooten heeft, gelijk 't van eerſten af voortreffelijke uytkoomſten verſchafte, ſoo ook ſcheen het voor langh aenmerkelijke en groote verwiſſelinghen van ſaeken te voorſpellen. De ſaeken der Nederlanden, die onder een heer ſtonden, waeren beroyt, en, ſoo ſeer als naeulijx oyt te vooren, verwart en afgeſleeten. Dogh de gunſt omtrent de nieuwe Vorſten, als maer eerſt gekoomen, 't ontſigh voor haere teegenwoordigheit, en de grootheit der quaelen ſelve, hadden de middelen om die te redden ernſtiger doen ter handt trekken. De Vereenighde Staeten, wien eertijdts, als ſe ſigh

1600.

Staet der Nederlanden ten weederſijden.

1600. der flaevernye maer nieuwelijx ontflaeghen hadden, de breede heerschappy hunnes Vorsten, en de gevaeren selve t'eenen naeuwen bandt strekten, korts daer aen, wanneer hunne waepenen met voorspoedt begenaedight wierden, verslappende, hoewel geen geringhe noodt sigh weeder hadt opgedaen, behielden, volghens hunne voorighe tucht, wel de selve moedt en dapperheit teegen de vyandt, maer onder elkander niet gelijke eendraght en seedigheit. Beyde de partyen smeedden niet dan geweldighe aenslaeghen, elk sigh om 't seerst benyverende, om hunnen dartigh of meer jaerighen arbeidt seffens ten eynde te brenghen: op welke hoop de uyterste krachten gespilt wierden, als of de seeghe voor ooghen stonde, ten belooningh den geenen die 't langhst soude uytharden. En voor eerst sijn de Hollanders strax in 't begin des jaers, wanneer 't soo geweldigh ys maekte, dat de stroomen allerweeghen tot oovergaens bevroosen laeghen, door de muyteryen hunner vyanden, die se t'hunnen voordeele gekeert hebben, een groot gevaer ontduykelt. Want Luidewijk van Nassau, met eenigh volk te voet en te peerde op wegh geslaeghen sijnde, verraste Wachtendonk, een steedtjen omtrent den Kleefschen boodem, dat Mansfeldt voor deesen nae twee maenden beleghs vermeesterde, wanneer Parma de krachten der Vereenighde Landen hadt elders heen getrokken. De ruytery, tot bewaeringh der steede daer binnen geleght, was toen ter tijdt op de grensen van Keulen om buyt gereeden: daer binnen laeghen in besettingh tachtigh soldaeten, en de graften hadt men versuymt te bijten: hebbende de geleegenheit der steede verre van den vyandt, en rondtom beset met steeden hunner sijde, hen sorgheloosser gemaekt, als 't wel behoorde: invoeghe maer weynighe op de wal geraekt sijnde, sonder veel needermaekens, de ooverighe de poorten ontsluyten. Waer op Geleyn, Heer en stadtvooght dier steede, die met een kleyn getal 't kasteel hieldt, in hoop van ontset, 't welk hy hadt doen versoeken, het dicht indringhen der geschut- en musket-koeghels afwaghte: tot dat de geheele maght van Graef Luidewijk aengekoomen, en de ladders, die men allerweeghen hadt bygesoght, aen de wal gebraght waeren. Maer nogh toen hebben eenighe weederstant gebooden, en onder deese een vrouws-persoon van hooghe jaeren, niet sonder dooden en quetsen van sommighe, die 'er teegen opklommen. Ooverwonnen door de meenighte geeven se de plaetse oover, die, om haere geleegenheit tusschen moerassen, van groot belangh, en toen rijk van buyt was, om dat veele huysluyden, ontvliedende de quaelen des rondtom branden den oorloghs, sigh selven en hunne goederen daer binnen geberght hadden. Weynighe daeghen daer nae heeft de ruytery leevens-middelen en andere behoeften tot behoudenis der plaetse daer in gebraght.

Luidewijk van Nassau verrast Wachtendonk.

Onder de Françoisen, die in dienst der Staeten oorloghden, was eenen Breauté, van treffelijken huyse in Normandyen, dien 't wellen sijner jeught den brandt in den boesem steekende, te vermeetel twintigh ruyters uyt de vaene van Grobbendonk ten strijde gedaeght hadt, van welke de voornaemste door 't ooverleeveren van Geertruydenbergh eerloos waeren; een gevecht onbetaemelijk voor een eedelman. Sy sijn in gelijken getaele gekoomen op de Vuchter-heyde, niet verre van 's Hartoghenbosch. Grobbendonx ruyters waeren swaerder gewaepent, Breauté hadt de voordeelighste plaetse. Strax in den eersten indruk doodde Breauté den leydtsman der vyanden, genoemt Abraham, en onder de soldaeten in de wandelingh Lekkerbeetje, en, de partyen hunne pistolen van nae by dicht op den anderen lossende, was de strijdt soo heevigh, dat 'er in 't eerste treffen wel de helft der vechtelinghen ten weedersijden ter needer gevelt laeghen. Maer Breauté, door

Gevecht tusschen Breauté en Grobbendonx soldaeten.

1600.

door de vlught der Françoisen, welker heevigheit, geduerende 't gevaer, verkoelt was, sigh alleen en verlaeten vindende, verscheyde maelen van peerdt verandert sijnde, korts daer aen te voet vechtende, en eyndelijk door 't getal sijner vyanden oovervallen wordende, heeft sigh gevanghen gegeeven. De Françoisen drijven, dat hy 't leeven bedonghen hadt: de Brabanders in teegendeel, dat te vooren wel uytdrukkelijk geseght was, dat de ooverwonnene niet anders dan de doodt te wachten souden hebben. Immers hoe het sy, hy was nu al een groot stuk weeghs gevanghen gevoert, wanneer eenighe uyt de stadt gesonden, hem, die badt, het hem ten minsten geoorloft waere gewaepent en als een man te sterven, met dartigh wonden vermoordden: een schelmstuk dat met de lafhartigheit dier eerloose niet quaelijk oover een quam; en echter d'eedelmoedighe jeught ten voorbeelde strekt, van sigh onder een valschen schijn van dapperheit in diergelijke gevechten niet soo reukeloos in te laeten, welker seeghe nogh in 't gemeen kan dienstigh sijn, nogh doodt by wijsen, ten hooghsten genoomen, niet anders verdient dan onschult. Nogh terwijl 't Winter was, heeft Maurits, om geene geleegenheit, die 's vyandts beroerten hem verschaften, vruchteloos te laeten doorglippen, met eene onvoorsiene vloote, en nae dat d'uytgestroyde geruchten 't elders gemunt hadden, Crevecœur, eene schanse geleeghen aen de Dieſt en de Maese, binnen den derden dagh, gedwonghen tot oovergaeve. 's Vyandts peerden, die tot versterkingh der besettingh te laet quaemen, en binnen 's Hartoghenbosch, uyt de gewoone vreese dier steede voor 't krijgsvolk, niet wierden ingelaeten, sijn, omtrent ten getaele van vijfhondert, geslaeghen. De werken der schanse, die Mendosa hadt vergroot, belaste Maurits te voltrekken. Van daer wendt hy sigh nae de schanse Sant Andries, alwaer 't Hooghduytsch krijgsvolk en de Waelen, door 't uytjaeghen hunner hoofden, hunne muytery wel oopentlijk deeden blijken, en de list, om hen, onder voorgeeven van eenighen toght, daer uyt te lokken, waer toe Barlotte gesonden was, ontdekt en gemijt hadden: maer die sterke vestingh, niet sonder hoop van vergiffenis, als een onderpandt van drie jaeren solds ten achteren, inhielden: sijnde des te halsterrigher teegen den vyandt, om dat hen minder loon voor 't verraedt wierdt aengebooden, als se behoudens eer en eedt verhoopten te erlanghen. t'Hunner verdaedigingh hadden se nogh eenigh geschut: de wal selve vertoonde sigh als een kasteel, hebbende twee bolwerken op de Maese, twee op de Wael, en een vijfde nae Harwarden, uytsteekende, rondtom een gracht, en daer buyten een doorgaenden bedekten wegh, en oover de selfde een andere gracht, waer door de rivieren in een gebraght wierden. En 't vertrouwen op die werken was soo groot, dat Albertus door brieven en geruchten allerweeghen hadt geroemt, dat hy den sleutel der stroomen, en een kasteel, geleeghen op den nek der Hollanders, daer meede in sijn geweldt hadt. Soo langh de aerde door 't ooverstroomen der rivieren in de Winter onder waeter staende, het graeven belette, hebben se tot verdragh genoodight, trots geantwoordt: en selfs wierdt een gevanghen soldaet, van Maurits los gelaeten, om tot oovergaeve te raeden, ten bewijse hunnes afgrijsens van trouwloosheit, het leeven benoomen; en dit nogh scheen niet genoegh, ten waere sy het lichaem des verslaeghenen in 't leegher sonden. Dies Maurits, hebbende beslooten sigh tot geweldt te keeren, niets raedtsaemer oordeelde, dan de beleegherde door schanssen te besluyten, en sigh selven teegen geweldt van buyten te verseekeren. Waerom hy de ruytery, die, de landen onderleggende, geenen dienst doen konde, versendende, een gedeelte

Breauté, van de sijne verlaeten, wordt schandelijk vermoort.

Maurits vermeestert Crevecœur,

en verslaet vijf hondert ruyters van de vyandt.

Hy beleeghert de schanse Sant Andries.

 sijner

1600. ſijner ſchaeren in ſcheepen, en een ander oover brugghen in den Tieler- en Bommeler-weerdt, en op de kleyne eylanden in de Wael leegherde; de grootſte maght des leeghers verſpreidt hy langhs den Brabandtſchen kant, en, den dijk doorſteekende, laet hy de Maeſe daer door vloeyen, om en ſelfs vryer ruymte tot het opmaeken der werken te hebben, en den vyandt van die kant koomende den wegh af te ſnijden. Daerenbooven heeft hy op verſcheyde plaetſen geleght ſes ſchanſſen, en tuſſchen de ſelve andere kleyndere werken, om daer door alle toeganghen t'hemwaerts te ſluyten; en om den beleegerden meerder ſchrik aen te jaeghen, dwongh hy door geweldt van ſchieten, welkers geluyt de beleegerde konden hooren, Baetenborgh, geleeghen aen de Maeſe, en dat nogh een bewijs geeft, dat den ouden naem der Batavieren ſigh eertijts tot op den Françoiſchen oever heeft uytgeſtrekt, ſigh oover te geeven. Ook wierden die van binnen door 't ſchieten ſwaerlijk gequetſt, niet konnende van hunner ſijde met gelijke ſeekerheit weedertreffen, en, nae veele der hunne verlooren te hebben, ſijn ſe genootſaekt geweeſt hunne ſchuylhoeken onder de wal te ſoeken. Maer boovendien bekommerde hen inſonderheit gebrek aen brandthoudt en geneesmiddelen teegen 't naedeel dat de voghtigheit der natte grondt hunne lichaemen deede. Meermaels hebben die van 's Hartoghenboſch hen door vuerbaekens verquikt met hoop tot ontſet, en getracht, hoewel vergeefs, ſcheepen daer binnen te brenghen. Daerenbooven is het leegher, onder 't beleidt van Velaſco, genaedert, dreyghende wondere dinghen te ſullen uytrechten: dogh heeft nerghens doortoght tot hunne eedtgenooten konnen vinden, ſijnde de velden allerweeghen onder waeter geſet, of de toeganghen door ſchanſen afgeſneeden. 't Sneeuw der geberghten was nu reets door 't diep verloop der Lente geſmolten, en 't waeter der ſtroomen weeder binnen ſijne paelen gevallen, dies de delvers hun werk hebben begonnen te vorderen, inſonderheit by donkeren naght, en in het afgaen van de Maene. Men was gekoomen tot aen den bedekten wegh, dien wy geſeght hebben om de ſchanſe getrokken te ſijn, wanneer de ſoldaeten, die, gelijk ſe 't uyterſte nogh niet hadden uytgeſtaen, ſoo ook geen hoop tot ontſet altoos voor handen ſaeghen, en Maurits, ſigh ſpoedende om tijdt te winnen, der voorwaerden eens wierden. Hen ſijn betaelt hondert en vijfentwintigh duyſent guldens, een gedeelte der ſoldyen, die ſe aen den vyandt ten achteren ſtonden, en onder hen hooft voor hooft verdeelt hebben. Met dit geldt heeft men gekocht een ſchanſe van treffelijken gebouwe, en, ten opſighte haerer geleegenheit, ſeer bequaem om Hollandt te bedekken, voorts het geſchut en allen anderen voorraedt, beneevens twaelfhondert ſoldaeten, die in dienſt der Staeten oovervinghen, en, nae 't volbrenghen der vreughdeteekenen, naer gewoonte, ook oover ſigh ſelven hebben geſeegepraelt: doende ſeedert uytſteekenden dienſt, nae dat ſe hunne vooright baldaedigheit ontwent, en ſigh weederom onder de tucht gevlijt hadden; en by den vyandt voor verraeders verklaert en gebannen ſijnde, wierden ſe door haet en vreeſe voor ſtraffe nogh ſcherper aengeprikkelt: dan indien hun doen voor ſtrenghe reghters niet t'eenemael onbeſprooken is, ten minſten ſijn ſe meer te ontſchuldighen als die van Geertruydenbergh, naerdien deeſe, hoewel men hen langh hunne verdiende ſoldyen hadt onthouden, echter een beleegeringh en 't geweldt van twee maenden hebben uytgeſtaen; gene, ſonder eenighe rechtveerdighe reedenen van klaghten, 't verbreeken hunner trouwe voor winſt gereekent hebben. De Staeten deeden by plakkaet uytdrukkelijk verbodt, dat niemandt deeſe nieuwe ſoldaeten hunne verwiſſelingh van party

De beleegerde, hebbende ontfanghen hondert en vyfentwintigh duyſent guldens, geeven de ſchanſe oover, en neemen dienſt onder de Staeten.

te

te verwijten hadt, wel weetende, dat ſelfs om geringhere oorſaeken een 1600.
geheel leegher teegen elkander in waepenen en aen 't vechten raekt: gemerkt maer onlanghs, geduerende dit belegh, twee ſoldaeten, een Hooghduytſch en een François, van gekijf om den dobbelſteen aen 't vechten geraekt, elk ſijne landtsluyden tot moorden en wonden onder een verhit hadt, en die ſtrijdt ter naeuwer noodt door 't tuſſchen koomen der Grooten was geſcheyden. Om dees tijdt heeft de langduerighe halſterrigheit der ſtadt Gröninghen, welkers benijders de niet onreghtveerdighe gramſchap meerder gaende maekten, d'andere Staeten der Vereenighde Nederlanden bewooghen een ſeer ſcherp, en onder vrye volken naeulijx gebruykelijk, beſluyt te neemen. 't Gemeen, dat fors en wreevelmoedigh uyt der aerdt was, en tot ooverheeden hadt gekreeghen luyden, die, onder de heerſchappy des Spanjaerts, ballinghen geweeſt waeren, en dienthalven thans ſigh des te ſtouter op de burgery beroemden, nam voor een onverduwlijk ongelijk, dat hen hardere wetten, dan het onder den Spanjaert hadt gedraeghen, wierden opgeleght, door wiens toelaetingh hen was ingewillight vrydom van belaſtingh op hunne huyſen, en meer andere voordeelen, t'hunner vreughde, en den Ommelanden ten naedeele: waer aen ſe gedenkende, 't beſluyt der Algemeene Staeten, 't welk ſe ſigh onderworpen hadden, niet gehoorſaemt hebben, om dat veele ſaeken, by hen op den naem van voorreghten genooten, daer door vernietight wierden. Nogh hadden ſe boovendien by nae drie jaeren laeten verloopen, ſonder hunne ſchattinghen in de gemeene middelen in te brenghen. Waerom de Staeten, ſiende dat dit verachten der vonniſſen, en 't weygheren van 't inbrenghen der belaſtinghen ten gemeenen nutte omgeſlaeghen, niet ſonder ſchaedelijke gevolghen konde gedult worden, Graef Willem, hoewel die tot ſachter handelingh neyghde, belaſten, met eenighe ſchaeren krijgsvolk derwaerts te trekken, om de ſteedelinghen tot hunnen plicht te dwinghen, die de ſcherpheit des bevels door ſijne voorſightigheit der wijſe gemaetight heeft, dat de ſoldaeten geenen ooverlaſt deeden, geene baldaedigheeden pleeghden, nogh hy de ongeduldighe woorden van 't geſtoorde gemeen beantwoordde. De burghers daer nae ontwaepent ſijnde, wierdt, op dat ſe verbittert niet, gelijk eertijts, tot vyandtlijke aenſlaeghen quaemen uyt te barſten, of een ſterke beſettingh de ſchaeren te geweldigh verminderen ſoude, een kaſteel geleght. En dit eerſt baerde ſulk een verſlaegenheit in de gemoederen, dat ſe baeden, hunne ſtadt, die immer vry geweeſt was, van ſoo ſchandelijk een bewijs der uyterſte ſlaevernye verſchoont bleeve: dat dit was een middel gebruykelijk by die door geweldt regeerden, en geene andere ſaeken den vyandt meer wierdt teegengeworpen: dat ſe voorwaer de waepenen teegen de kaſteelen aenvaert wel moghten neederlegghen, ſoo ſy, grondtlegghers der vryheit, diergelijke geweldenaeryen liever hadden naer te volghen, dan te wreeken. Te gelijk baeden ſe om quijtſcheldingh van een gedeelte hunner achterſtallen: maer hunne verſche weêrſpannigheit, en 't erinneren hunner voorighe muyteryen hadden de deure der goedertierenheit, langh geoopent, toegeſlooten. d'Uytkoomſt echter heeft de haetelijkheit dier daet verſaght: nae dat de belhaemels der beroerten nae den Haeghe geſonden, dogh niet verder geſtraft waeren: en andere magiſtraeten, mannen vreedtſaemer van aerdt, in hunne plaetſe gekooren ſijnde, hen reght van ſtemmen ter vergaederingh is weedergegeeven: waer op vervolghens alles, door weeghe van billijkheit, wierdt afgedaen. In Vrieſlandt van gelijken reeſen ongenughten oover de belaſtingh op de hoornbeeſten en de weylanden, waer toe

De halſterrighe weêrſpannigheit der ſtadt Gröninghen, uyt laſt der Algemeene Staeten, door Graef Willem tot gehoorſaemheit gebraght.

Die ook de beroerten tuſſchen de Vrieſen, oover de belaſtingh gereeſen, weghneemt.

1600. toe de steeden heftigh aendronghen, en de ingeseetenen van Oostergo en Westergo in teegendeel niet verstaen konden; die korts daer aen, de staetsught om de hooghste ampten, gelijk 't gemeenelijk gaet, de geschillen voedende, soo verre sijn uytgebarsten, dat een gedeelte te Leeuwaerden, een gedeelte nae Franeker, vertrokken sijnde, beyde op den tijtel van algemeene vergaederinghe, de regeeringhe en de geldtmiddelen van een scheurden. Graef Willem, om deese partyschappen te bemiddelen, daer tusschen koomende, en teegen die sigh hadden afgescheyden eerst het gesagh des Hofs, daer nae de waepenen aengewent sijnde, heeft niet ontgaen konnen den laster en den haet, dat hy hadt getracht sigh, oover de wetten heen stappende, der regeeringhe meester te maeken. Eyndelijk is, wanneer ook d'andere provintien, hunne bondtgenooten, sigh daer in menghden, de saeke door bemiddelaers in der minne tot rust en in haer voorigh weesen gebraght. By deese onheylen voeghde sigh een andere droeve tijdinghe; dat tusschen den Aertshartogh, wien de Spanjaert dat werk hadt aenbevoolen, en de Koninghinne van Engelandt, vuerigh op 't stuk van vreede gehandelt wierdt, en de gesanten van weederstijts nu reets tot Boulogne in Vrankrijk waeren by den anderen gekoomen. Seeker sy beyde hadden reeden om vreede te begeeren. Philips wierdt afgeschrikt door d'aenslaeghen der Engelschen op Spanjen en Amerika; insonderheit verdroot hem der kosten, waer meede hy de seevaert hadt te handthaeven: en hoopte den Hollander, wen hem het onderstant der Engelschen benoomen was, gereeder tot vreede te vinden. Dogh den Engelschen aengaende; Yerlandt, geprikkelt door den voorspoedt van Tiron, en de nieuwe bulle des Paus, hadt hen gewaerschuwt hoe verre de gevaeren liepen, en doen beseffen, dat de vestinghen Ulster en Mommouth beswaerlijk nae veel arbeidts hernoomen waeren, terwijl de weêrspannelinghen schuylhoeken t'hunner vertrek behielden. Drie maenden daer nae kreegh men bericht, dat de gesanten tot geen onderhandelingh hadden konnen koomen, door dien de Engelschen den Spanjaert wel den voorrangh weygherden, dogh de Spanjaert sijner grootheit te nae achte selfs in gelijkheit te treeden: en ook dat door tusschenbooden eeven soo weynigh gevordert was, dewijl soo seer deese bestant begeerde, gene soo seer daer van vervaert waeren. Dus is men toens gescheyden, en de saeke met schrijven sleepende gehouden, tot dat Elisabeths doodt en naesaet, die, gelijk wy t'sijner plaetse sullen seggen, ten eynde braghten. Hierentusschen koomen Herman, Graef van Mansfeldt, en Karel Nutsel, gesanten van den Keyser, in Hollandt, voorgeevende, naerdien de Staeten hen op 't stuk van vreede door brieven waeren voorgekoomen, anderen last te hebben. Hunne reedenen smaekten meer nae de Majesteyt van 't oude Keyser-rijk, als nae de weederweerdigheeden des voorleeden jaers. *Dat se de plaetsen op den Duytschen boodem souden inruymen, de schaeden hen door den soldaet aengedaen vergoeden: en sigh niet behelpen met het voorbeeldt der vyanden; of dat andersints gelijke schult ook gelijke straffe soude draeghen. Dat hunne meeningh niet was van vreedehandelingh yets te segghen: maer echter soudense weeten, dat se, sonder swaer vermoeden, niet konden weygheren in gesprek te treeden: en dat sy de belastinghen op de koopmanschappen, die, onder schijn van oorlogh, als nogh wierden afgevordert, niet langher draeghen souden.* Hen wierdt geantwoordt, *dat den vyandt, die d'eerste was geweest in sijn leegher op eenen onsijdighen boodem te brenghen, met reeden en de schaeden en 't inneemen der plaetsen t'hunner bescherminghe, moesten te laste geleght worden; dat soo men den Span-*

De Gesanten van Engelandt en den Aertshartogh, tot Boulogne by den anderen gekoomen, om van vreede te handelen, scheyden onverrighter saeke.

's Keysers gesanten eysschen weederinruymingh der plaetsen op den Duytschen boodem, en vergoedingh van schaeden.

Der Staeten antwoordt.

Spanjaert ſulx ten goede hieldt, hen ſeeker voor geen miſdaedt konde gereekent worden, 't gheen hen de noodtſaekelykheit hadt geraeden. Den vreede en 't eylandt 's Graevenweerdt belanghende, 't ſelfde, dat ſe meermaels te vooren hadden geantwoordt. Maer dewijl de Spanjaert Rees verlaeten hadt, vondt men geraeden ook Emmerik te ruymen: om den vyandt des te reghtveerdigher het als nogh inhouden van Rhijnberk te verwijten. Ook is 'er gehandelt van ſaeken van minder belangh, en gewagh gemaekt van ſtilſtant, 't welk de Staeten, als met de geſtaltenis dier tijden niet oovereenkoomende, ſachtjens afgekaetſt hebben. En den trompetter, geſonden om te verſoeken doortoght voor de geſanten, die de Staeten der Nederlanden onder gehoorſaemheit van Albertus dachten af te veerdighen, raekende den vreede, eenighe daeghen opgehouden ſijnde, op dat de groote toeruſtinghen ten oorloghe, die men toen maekte, niet alom verbreidt wierden, is korts daer aen met brieven weeder te rugh geſonden, waer in men hen vermaende, al eer ſe vreede verſoghten, hun vaederlandt van uytheemſch geweldt te bevrijden. Want nae dat het verdragh met de ſoldaeten van Sant Andries getroffen was, hadden d'Algemeene Staeten der Vereenighde Nederlanden, dewijl alle d'andere aen 's vyandts ſijde met gelijke verwoetheit niet veel beeters ſcheenen in den ſin te hebben, oordeelende, dat ſe ſigh van 's vyandts tweedraght behoorden te dienen, hunne gedachten geveſt op grootere aenſlaeghen. Men heeft beſlooten, met het ooverbrenghen van den oorlogh in Vlaendre, 's vyandts behoefte, d'oorſaek en het voedtſel der muyteryen, nogh verder te benaeuwen. En inder daedt, geen ander middel kon ſijne inkoomſten ſoo geweldigh beſnoeyen, nogh de wanorde ſijner beroerten heftigher doen voortloopen, dan 't vallen in een landtſchap, welkers wijtluftighe landeryen rijken oegſt gaeven, en by naer geheel in 's vyandts geweldt was, hebbende boovendien bequaeme haevenen, waer uyt de ſee gevaerlijk, de koopmanſchappen onveyligh, en den Lande geduerighe koſten gemaekt wierden. De Zeeuwen, booven alle anderen, dronghen ſterk aen, dat, dewijl nu voor de landen oover Rhijn en Hollandt was geſorght, men hen voor 's vyandts naebuerſchap niet ſoude bloot laeten: dat Ooſtende verloſt, Nieupoort, Duynkerken en Sluys, roofneſten der vyanden, konden ingenoomen worden. Dat wen men ſelfs maer eene ſtadt weghrukte, terwijl de vyandt ſijne troepen vergaederde, terwijl hy de ſijne vleyde, het light waere daer toe te geraeken, dat men in 't toekoomende den oorlogh op eens anders boodem ſoude voeren: geene ydele hoop, ſoo de windt hunnen ſpoedt hadt willen dienen: die nu teeghen, en geduerigh uyt den Noorden waeyende, ſijn de troepen van alle kanten, en den toevoer niet dan langhſaem, voor Zeeburgh een kaſteel op Walcheren, plaets der gemeene verſaemeningh, aengekoomen. Daer waeren hondertſeevenentwintigh vendelen voetknechten, en alleen vijfentwintigh vaenen ruyters, neevens grof geſchut en allerhande krijgsbehoeften, en een meenighte van ſcheepen, ten getaele van achthondert. Alhier is tuſſchen den Prins, en d'Afgeſondene der Algemeene Staeten, die, hebbende den toght beſlooten, ſigh ook tot metgeſellen in raedt en gevaeren aenbooden, getwijfelt, of men een bequaeme windt ſoude afwaghten, of d'eerſte geleegenheit de beſte waerneemen, om den vyandt, terwijl hy ongereet was, aen te taſten, 't welk ſwaerſt gewooghen heeft. Dogh men vondt geraeden de behoeften en het leeghertuygh ter ſee, en alleen de ſoldaeten met vier ſtukken geſchuts oover de Hondt, het uyterſte gedeelte van de Schelde, en van daer te lande nae Ooſtende, oover te brenghen; welke ſtadt, geleeghen aen de ſee, behoorde onder 't gebiedt

1600.

Brieven der Vereenighde Landen aen de Staeten onder gehoorſaemheit van Albertus.

Verhael van den toght in Vlaendre.

1600. der Staeten, maer van den vyandt met ſeeven ſchanſen wierdt beſlooten gehouden, teegen het uytloopen der beſettelinghen; die een groot gedeelte van Vlaendre onder brandtſchattingh geſtelt hadden, en echter nogh toen ſoo niet beſet, dat ſe niet ſomwijlen uytvielen. Ernſt van Naſſau wierdt, met een gedeelte der ſcheepen, voor uyt geſonden, om, ten eynde veyligh te konnen landen, Philippine, een ſchanſe op dien oever, te vermeeſteren. De beſettelinghen tot oovergaeve gedwonghen, de troepen gelandt, en Aſſeneden van gelijken ingenoomen ſijnde, heeft de Prins ſijn leegher verdeelt in ſulk een orde, dat van drie deelen Graef George van Solms het eene, Ernſt van Naſſau, met eenighe ſcheepen, het andere, en Veer, hooft der Engelſchen, het derde geleyden ſoude. Oover de ruytery, geſcheyden in ſeeven hoopen, geeft hy 't opperbevel aen Luidewijk van Naſſau, hy ſelve, ſonder ſijne ſorghe te verdeelen, oover alles geſtaedigh waekende. Dogh de luyden ten platten lande, verſlaeghen door 't gerucht van het aentrekkendt leegher, hadden de dorpen allerweeghen door hunne vlught van volk ontbloodt en woeſt gelaeten, ſoo weynigh gedachtigh wat party ſe voor deeſen hielden, en hunner vryheit, dat ſe den ſoldaeten, uyt hinderlaeghen betrapt, gevanghen naemen, en de gevanghene wreedelijk miſhandelden. Waer door den haet des leeghers ontſteeken ſijnde, 't branden van hoeven en dorpen verder dan den laſt gingh. De wegh wierdt genoomen door Ekelo, Maldegem en Male, dorpen van geen geringhe naem, reght aen nae Brugghe. De Staeten hadden nae Brugghe, en niet min nae Gendt, brieven afgeſonden, ten eynde om hen te erinneren des verbondts, waer door ſe eertijts teegen d'uytheemſche heerſchappy geſaemenderhandt geſwooren hadden. Dat ſe, wen de ſlaeverny hen teegen wil en dank op den hals lagh, ſigh niet beraeden ſouden, hunne perſoonen en hunne goederen ten dien eynde by te ſetten. Die echter ſoo gantſch krachteloos geweeſt ſijn op gemoederen verhardt in den haet, dat die van Brugghe eerſt thans beſettingh, tot nogh toe geweyghert, van Albertus hebben ingenoomen, en 't leegher, dat ſe in 't voorbytrekken langhs hunne ſtadt van naeby niet darden beſtooken, door 't geſchut bekommerden, hoewel met weynigh ſchaede. Maurits van daer nae Jabbekke vertrokken ſijnde, krijght bericht, dat de ſchanſe Oudenborgh van Albertus volk verlaeten was, en gelijke tijdingh wierdt hem ook gebraght van Plaſſendaele, Snaeſkerke en Bredene. In deeſe plaetſen, en alle andere, die bequaem op den doortoght laeghen, heeft hy ſoo veel beſettingh gelaeten, als genoegh was om taemelijke troepen van den vyandt 't hooft te bieden, en meer om op 's vyandt aenſlaeghen een waekendt oogh te houden, en van hunne kondtſchap bericht te brenghen, onſeeker ſijnde wat ſe ſouden ter handt trekken, dewijl niemandt verwachte, dat ſe in die verwarringh en tweedraght een rechtſchaepen leegher ſouden ter been brenghen. De Graef van Solms, gelaſt met een derde deel van 't leegher voor uyt nae Ooſtende te trekken, nae dat hy de Afgeſondene der Staeten binnen de ſtadt, om aldaer veyligher op de verdere middelen des oorloghs te konnen raedtpleeghen, begeleydt hadt, beleeghert de ſchanſe, die de ſoldaeten nae 's Hartoghen naem Albertus genoemt hadden. Deeſe leght een uere gaens van Ooſtende, naer Nieupoort, tuſſchen de duynen van de ſtrandt. Van hier nae Nieupoort vertrokken ſijnde, verveerdight hy alles tot een belegh, ſigh alvoorens verſeekerende van de ſterkten op de haeven, die met een langhe ſtreek en verre van de ſtadt aen ſee loopt. Aldaer is Maurits ook in korten met al de ooverighe maght van 't leegher aengekoomen, om de ſtadt, ſoo veel de natuere van de plaetſe toeliet, te

ALBERTUS, AERTSHARTOGH VAN OOSTENRYK
HARTOGH VAN BORGONJE.
VORST DER NEDERLANDEN.

ISABELLA CLARA EUGENIA,
AERTSHARTOGINNE VAN OOSTENRYK, HARTOGINNE
VAN BORGONJE, VORSTINNE DER NEDERLANDEN.

te besluyten. Op deesen geheelen toght hadden de soldaeten genoegh te eeten, maer gebrek aen drank: want allerweeghen naemen se de beesten, die hen voorquaemen, wegh; wijn en bier volghden hen schaers; en ook vonden se niet altoos waeter, 't welk sommighe, schoon modderachtigh en grondigh, opsoghten, en graetigh indronken. Langher heeft de behoefte doen dueren het ongeluk den soetelaers oovergekoomen, van welke Spinolâs galeyen twintigh scheepen op see hadden weghgenoomen, door hunne eygene onsinnigheit, als die, om andere de winst af te snijden, 't waghten nae de vloot t'hunner geleyde geschikt, in de windt sloeghen; een geringhe schaede echter voor den gemeenen Staet, en waer op de vyandt niet langh te roemen hadt: gemerkt de vloot, onder 't beleidt van Warmondt, daer nae slaeghs geraekt, en de windt schielijk opgesteeken sijnde, de galeyen, die, soo 't niet loof stil is, t'eenemael onnut sijn, vol bloedts en neederlaeghe heeft doen weederkeeren. Op welke tijdt een wondere saeke is voorgevallen: een van de roeyers, een Turk van geboorte, dien sijne keetenen, hy selfs ongequetst sijnde, door een kanon-koeghel wierden in stukken geschooten, heeft, sigh alsoo ontslaeghen siende, en door see tot aen de scheepen der Hollanders ooverswemmende, door een gelukkighe reukeloosheit, sigh geredt van sijne gedueríghe slaevernye. Albertus hierentusschen verwittight sijnde, dat niet eenen troep in der haest by een gerukt op buyt was uytgeloopen: maer dat het beleydt des Veldtheers selve, al de maght der oorloghe Vlaendre, 't voornaemste lit en 't hart sijner heerschappye, was ingevallen, stelde alle andere hoop ter sijden, en vergaederde sijne schaeren van allen oorden, om in een oorlogh van soo gevaerlijk een gevolgh sijne uyterste krachten te waeghen. Dies hy niets versuymde van 't gheen kon dienen om sijn voorneemen te verhaesten, hebbende te rugh ontbooden de regementen, die hy hadt nae Gelderlandt gesonden: alle sijn se met eenen snellen toght oover wegh gerukt nae Antwerpen, alwaer de Schelde midden tusschen Vlaendre en Brabandt langhs loopt. Van gelijken wende hy alle sorghe aen om de troepen Spanjaerts, die onlanghs tot Hamondt gemuyt hadden; en, van daer nae Diest oovergebraght sijnde, door leevens middelen en op hoop van betaelingh hunner soldyen, sigh allengskens weeder onder gehoorsaemheit schikten, te bevreedighen: want soo hy die niet by een trok, hadt hy van d'eene sijde de kleyne maght sijner troepen, van gene, voor hen te vreesen. Door bidden en belooven ('t gheen ook in deesen oorlogh meermaels gebeurt was) sijn se bewooghen, aen het algemeen gevaer de handt te leenen, blijvende de tweedraght, maer op dat de vyandt hen de vruchten der selver niet ontweldighde. Dogh d'Italianen, die nae de Spanjaerts binnen Hamondt geleght, en hen in den gruwel hunner muytery gevolght waeren, sijn in de plaetse gebleeven; duchtende, dat de seeghe voor hen sonder vrucht, en hunne doodt den Vorsten tot winst sijn soude. 't Gemeen segghen is, dat de gheele krijgsmaght, die men heeft konnen by een trekken, bestont in tienduysent voetknechten, en sestien hondert peerden. Met deese slaet den Aertshartogh, die sigh op de sorghvuldigheit of het geluk van andere niet genoegh vertrouwde, in persoon op wegh, soo spoedigh, als 't moogelijk was soo swaer een leegher te doen voort trekken. 't Staet vast, dat Isabella, deese troepen tot Gendt gekoomen sijnde, hen allen, sonder voor gevaer op waepenen te schrikken, in 't algemeen gebeeden heeft, dat se in een geval, alwaer het uyterste gevaer, of de grootste hoop voor handen stonden, sigh dogh quijten, en hen niet begeeven souden. Dat se boovendien, sigh keerende tot die van Diest in 't besonder, veele

1600.

Albertus, verwittight van den inval des Prinsen in Vlaendre, trekt sijne troepen van allen oorden by een.

Isabella betuyght de muytende soldaeten door gebeeden en beloften haer niet te verlaeten.

1600. reedenen, naer geleegenheit van tijdt en ſaeken heeft geſprooken, en, om haer geloof te ſterker te bekrachtighen, aenraekende haere oorçieraeden, hooghlijk betuyght, dat ſe veel eer alle de koſtelijkheeden haerer Vorſtelijke hoogheit ſoude ontbeeren, als den ſoldaet, die ſijne dapperheit deede blijken, ſonder belooningh, veel min onbetaelt laeten. Maurits ſoldaeten wierdt uyt de naeſte veſtinghen geboodtſchapt, dat de vyandt te gelijk in aentoght, en nu reets hen op den hals was; waer door, dien het geweldt en de ſchrik van ſoo onvoorſienen oooverval verſlaeghen hadt, de vlught naemen. Want die de bewaeringh van Plaſſendale en Bredene was te beurt gevallen, weynigh in getaele ſijnde, hadden den vyandt ſelfs niet willen ſien. Oudenborgh hadt den ſoldaet, die voor een gedeelte op buyt uytgegaen, en vervolghens des te ſwakker was, oovergegeeven; 't ſelfde hadden gedaen de gelaetene tot beſettingh van Snaeskerke, en 't leeven bedonghen. Maer de verwoetheit van dien landtaerdt, jachtende om ſigh met 's vyandts bloedt te verſaeden, is, onaengeſien het reght der waepenen, en 't woordt haeres veldtheers, die 't verdragh hadt onderteekent, tot moorden uytgebarſten. Den laſter van dat ſchelmſtuk heeft hy ſelfs op de muytelinghen verſchooven, 't ſy om die eerlooſheit met dien dekmantel te bewimpelen, of inderdaedt het oproerigh krijghsvolk hunne trouwe, den Vorſt verdacht, door trouwlooſheit teegen den vyandt hebbe willen doen gelden. 't Was naght, toen 't gerucht der ſaeke Maurits, d'anderen, die ſulx min voorſien hadden, den ſchrik geboodtſchapt wierdt: en ik meene niet, dat ſe ſigh bedrooghen vonden, die gelooft hebben, dat, ſeedert veele jaeren herwaerts, de ſaeken der Hollanders in diergelijk een gevaer niet geſtaen hadden. Aldaer waeren troepen, die buyten twijfel 's vyandts maght maekten, en een veldtheer ſelve grooter dan de troepen: rondtom was alles vyandt: 't leegher te beſchanſſen, den vyandt nu nae by ſijnde, te ſpaede, en onnut voor die ſouden uytgehonghert worden. Ook hadt men van Ooſtende geenen toevoer te waghten, naerdien de vyandt tuſſchen beyden lagh: nae Vrankrijk te vlughten, was niet min ſchandelijk, dan haechelijk: en ſoo ſe hem, die hen allen oogenblik ſtondt oover den hals te vallen, wilden inwachten, daer 't leegher door 't belegh verſtroyt was, ſelfs ſoo, dat hen ook de haeven ſcheyde, waer 't veel eer op een woedendt moorden, dan op een veldtſlagh aengekoomen. De Prins, ſigh houdende aen de hoop, die hem alleen nogh oooverſchoot, ſondt, nae 't gevoelen der hoofden en der bevelhebberen van 't leegher te hebben ingenoomen, voor lichten daeghe, Graef Ernſt met neegentien vendelen voetknechten, en vier vaenen ruyters, beneevens twee ſtukken geſchuts voor heenen, om, ſigh verſeekerende van de brugh by Leffinghen, de eenighe wegh die oopen was, den vyandt den doortoght t'hemwaerts te ſluyten: ſoo niet, hem in ſijn aentrekken op te houden, tot dat hy ſelve ſijne beſluyten gereet, en ſijn leegher in ſlaghorde konde hebben. Maer Ernſt, hoe ſeer hy ſigh ook ſpoede, vondt den vyandt reets door d'enghte heen getrokken; waerom hy, alleen in hoop om tijdt te winnen, hebbende twee ſtukken, geene meerdere hadt hy met ſigh gevoert, geplant op den dijk, niet verre van de ſchanſe Albertus, die, wierdt hy op de vlught gedreeven, tot een wijk ſoude dienen, den vyandt beſtookte. Die in 't eerſt twijfelende, of het geheele leegher van Maurits naederde om ſlagh te leeveren, wanneer hy het teegendeel bevondt, aentrekkende, gelijk hy altoos oovermoedigh en vuerigh ten ſtrijde geweeſt was, daerenbooven door vergelijkingh ſijner krachten heevigher ontſteeken wierdt. In teegendeel hadt nogh Ernſt nogh de ſijne moets gebrek: maer,

's Aertshartoghen aentoght jaeght Maurits ſoldaeten den ſchrik op den hals.

De beſettingh van Snaeskerke wordt van de Spanjaerts omgebraght.

Groot gevaer van 't Hollandtſch leegher.

maer, mits de geringheit ſijner teegen 's vyandts krachten, meer een hartvoghtigh opſet, als hoop op de ſeeghe. En, niet ſonder uytſteekende proefſtukken van dapperheit, de noodt hem perſſende eerſt te wijken, daer nae te vlughten, ſijn 'er achthondert gebleeven, ten deele in 't vechten, ten deele reets gevanghen: met te groot eene verwoetheit in de ſeeghe, om yemandts leeven te verſchoonen. Die neederlaeghe, gelijk eertijts dikwils, is het behoudt der anderen geweeſt. Want terwijl de vyandt ſigh belemmert met moorden, is Maurits tijdt gegeeven, om eerſt ſijne ruytery, daer nae ſijne leegherwaeghenen oover te brenghen, op dat gedeelte van de ſtrandt, 't welk naer Ooſtende ſiet. En indien de vyandt hen ſelfs in dit oovergaen hadt op den hals gekoomen, hen waere een groote neederlaeghe geſchaepen geweeſt. Maer ſijne ſorgheloosheit hem traegher maekende, doordien hy de geheele uytkoomſt nae den voorgaenden ſlagh bereekende, ſondt hy aen de naeſte ſteeden booden af, met tijdingh dat een groot gedeelte van Maurits leegher in een ſlagh verſlaeghen was, en hy ſelve beſlooten gehouden wierdt: welke geleeſen ſijnde, hebben de meeſte ſteeden, hunne dankſeggingh en alle pleghtighe vreughde-teekenen verhaeſtende, 't geluk geterght door hunne voorbaerighe blijdtſchap. Hiertuſſchen is het voetvolk en d'ooverighe ruytery, eenighe booten, niet verre van de ſee, een ondiepte ontdekkende; en twee ſchaeren naeder aen de ſtadt, alwaer de haeven naeuwer was, oover een brugh aldaer gemaekt oovergetrokken. De Prins, ſoo haeſt hy elke ſchaere hadt oovergebraght, ſtelde die terſtont in ſlaghorde, ontveinſende voor den ſoldaet de ſchaede geleeden in de voorighe ſlagh. In de voortoght hadt François Veer 't bewindt oover d'Engelſche en Vrieſen, elk verdeelt in twee hoopen, met twee lijfwaght-vendelen, d'eene 's Prinſen, d'andere Hoohenlôs, achtergelaeten om op de beſcherming h van Hollandt te waeken. De middeltoght, waer in de Françoiſen, achter welke de Switſers volghden, en het nieu krijgsvolk van Sant Andries, ſtont ten gebiede des Graeven van Solms. In de achterhoede was geplaetſt het Hollandtſch regement van Giſtelles, en naer dit een troep Hooghduytſchen, die alleen van de ſchaeren, gegeeven aen Graef Ernſt, was buyten 't gevaer gebleeven; van gelijken ook 't Utrechts regement onder Uchtenbroek. De ruytery was ten deele in de voortoght, bedekte ten deele de middeltoght, en volghde ten deele achter allen. De Prins, ſijn leegher in deeſe orde geſtelt hebbende, belaſt, volghens de ſchranderheit der braeffte veldtheeren voor hem, de ſcheepen, die in grooten getaele aldaer waeren aengekoomen, af te ſteeken, en nae Ooſtende te ſeylen, om, 't gevaer oover allen verſwaerende, hen de hoop van vlughten te beneemen. Maer die in de haeven op de grondt ſaeten konden dit bevel niet gehoorſaemen, voor al eer ſe door de vloet vlot raekten. Eenighe vendelen ſijn gelaeten, om dien van Nieupoort 't uytvallen op den ſijnen, terwijl ſe ſlaeghs waeren, te beletten. Eer 't nogh middagh was verſcheen 's vyandts ruytery, die hunne ſlaghorde verre voor uyt gereeden was, hen onder d'ooghen: maer, naer eenighe lighte ſchermutſelingh met ſchieten van de ſtrandt verdreeven ſijnde, is ſe geweeken op de duynen, inwachtende aldaer hun voetvolk, 't welk langhs de ſeeſtrandt traeghlijk konnende voorttrekken, heeft het geſchut van weederſijden heevigh begonnen te ſpeelen. Eenighe onder Maurits oooverſten oordeelden, men den vyandt behoorde teegen te trekken: want dat ſulx kloekhartigher waere, en ook om de wakkerheit der ſoldaeten aen te moedighen. Andere wijſſelijker, daer ter plaetſe te blijven, op dat het langh trekken door de moeyelijkheeden van 't ſandt 's vyandts eerſte heevigheit deede verflaeuwen. Dit gevoelen raedt-

1600.

Ernſt, geſonden om den vyandt den wegh af te ſnijden, wordt, nae een verlies van achthondert man, gedwonghen te vlughten.

Maurits ſlaghorde.

Die belaſt de ſcheepen af te ſteeken.

1600. raedtſaemſt gevonden ſijnde, heeft Maurits, nae dat hy 's vyandts ruytery, die hem 't uytſight benam, verſtroyt hadt, van de hooghte der duynen, welke hy, om 'er ſigh in den ſlagh van te dienen, hadt ingenoomen, den vyandt, die nu vaſt naederde, geſchikt in deeſe ſlaghorde, ſien aentrekken. Sijn leegher was, nae gewoonte, verdeelt in drie ſchaeren, welker middeltoght, die dubbelt was, de geheele ſtrandt beſet hadt: dus waeren 'er vier ſchaeren piekeniers, en by yder der ſelver, vleughels gewijſe, gevoeght ſchutters met korte en langhe buſſen, die wy arquebuſiers en muſquettiers noemen. Den voortoght hadden die van Dieſt bedonghen, ſonder hopluyden, onder een vendel, en aldaer Mendoſa te gebieden. Oover de reghter ſijde van den Middeltoght, beſtaende uyt enkel Spanjaerts, hadden Monroy en Villars, oover de linker, ten deele Italianen, Sapena en Avalos 't bevel. Tuſſchen deeſe twee ſchaeren hadt den Aertshartogh ſijne plaetſe verkooren, wien een hoop peerden, ſijn gewoone lijfwaght, omringhde. In de achterhoede waeren geplaetſt de Nederlanders, onder 't beleidt van Buquoy en Barlotte, met de Yerſche hulptroepen, onder Baſtoq. Oover de ruytery hadt, mits de ſiekte van Landriani, 't gebiedt Pieter Galen: behalven dat die van Dieſt onder hunne eygene hoofden ſtonden, oover welke men niet als een geſagh ter beede hadt. Gelijk ſe onderſcheyde benaeminghen hadden, nae hunne waepenruſtingh met lancie, borſtharnas en buſſen, alſoo waeren ſe verdeelt in vaenen. Den dagh nae 't Weſten geweeken ſijnde, wanneer de leeghers nu nae by den anderen ſtonden, trokken de voorſightighſte der Spanjaerden de ſaeke in een krijgsraedt, en braghten by, 't gemeen gevaer der waepenen, en de hacchelijke uytkoomſt der oorloghe: want dat de vyandt niet, gelijk men geloofde, ſcheep rukte, om ſigh met de vlught te redden, dat hy niet den rugh keerde, om van achteren, ſonder ſigh te weeren, geſlaeghen te worden; dat hy, ſtaende in ſoo goeden ſlaghorde, de ſijne alle ſoo wel ten ſtrijde gemoedight ſijnde, ook de ſeeghe bevoghten te hebben niet ſonder bloedtſtortingh ſoude toegaen. Dat men hadt toe te ſien, ſy hem, die, allerweeghen door ſoo veele gevaeren benaeuwt ſijnde, nu geen veldtſlagh konde vreeſen, niet genootſaekten te hoopen. Dat het raedtſaemer waere hem te beleegheren, naerdien, alle plaetſen rondtom de hunne ſijnde, de vyandt nerghens ſteun nogh wijk ſoude vinden. Dat de ſoldaet, door den langhen toght en door eenen ſlagh genoegh afgeſlooft, hierentuſſchen ruſten ſoude. Eenigher gevoelen was, men voor eerſt behoorde ſorghe te draeghen, om de ſchanſe, die geſeght is naer Albertus genoemt te ſijn, weeder in te krijghen. Maer en den moedt der ſoldaeten was door de voorſpoedt des voorgaenden ſlaghs ſoo geweldigh opgewakkert, dat ſe geloofden hen niet den ſlagh, maer den buyt ontrukt wierde; veele ſigh luydt op beroepende op 't oudt ſegghen der Spanjaerden, *Hoe meer Mooren, hoe heerlijker ſeeghe:* en men was by naer ſoo verre gekoomen, van waer men in weêrwil des vyandts ſonder ſlaen niet konde vertrekken. De meeſte hoofden daerenbooven oordeelden, men behoorde die ſiedende drift, en dien luſtighen yver van 't leegher veerdigh waer te neemen. Het omſightigh draelen, dat veel eer heylſaem was, dan ſigh ſchoon op deede verworpen ſijnde, is goetgevonden den ſoldaeten, ſchoon 'er vuers genoegh in was, door beweeghreedenen aen te moedighen, *den ſeeghen te voltrekken, den buyt te vermeerderen, niet een geheel leegher in ſlaghorde, maer d'ooverblijfſelen eenes leeghers, ten deele door hen verſlaeghen needer te maeken. Dat hunne vyanden, niet geleert in oopen veldt te veghten, en tot nogh weêrſpannelinghen teegen Godt en hunnen Prins, alleen op 't ver-*

Slaghorde van 's vyandts leegher.

De Spaenſche hoofden moedighen den ſoldaet ten ſtrijde.

MAURITS,
PRINS VAN ORANJE.

't vertrouwen hunner wijkplaetsen, t'elkens als se maer aen de slagh quaemen, door een schielijke neederlaeghe verslaeghen sijnde, ook nu souden vechten, om dat se 't niet ontvlughten konden. Dat se hier nogh graft, nogh wal, nogh eenighe andere sterkten hunner lafhartigheit hadden: dat se uyt hunne schuylhoeken gerukt te voorschijn quaemen, sonder yets anders te hebben, dan hunne waepenen, die se tot op deesen dagh door 't geweeten hunner blooheit niet hadden darren in de handt neemen. Dat het aen de kloekheit hunner armen hingh, hoe groot eenen veldtheer sy begeerden: want dat deesen dagh, soo se maer darden winnen, hem sijne heerschappy soude weedergeeven: en hier meê den oorlogh uyt sijn: dit den eersten en den laetsten slagh weesen: want dat se voorwaer by Turnhout met reght geslaeghen waeren, die liever hadden willen de vlught neemen, dan den vyandt 't hooft bieden: en dat daer nogh slagh geschiet, nogh leegher, nogh veldtheer geweest waeren. Dat hy thans teegenwoordigh was, voor wien se oorloghden, yeder tot getuyghe sijner dapperheit. Dat sijne heerlijke ooverwinninghen, Kalis, Hulst, Amiens, door sijn voorbeeldt, van yeder kracht, standtvastigheit en nyverheit vorderden. Dus spraeken de hoofden hun volk aen, naer dat se yeder aentroffen: en breeder tot de Spanjaerts, *hen prikkelende door oude en heedensdaeghsche voorbeelden: door de heerlijke daeden hunner voorsaeten, die niet vernoeght met door hunne ooverwinninghen alleen de onbekende weerelden aen Europe gehecht te hebben, ook een tweede natuer door hunne waepenen de hunne gemaekt hadden, waer door die groote en oneyndighe heerschappy sigh soo wijduytbreidt; door dien koningh, wien soo verre geleeghene gewesten erkenden, wien sy gelooven souden, daer selve teegenwoordigh te sijn, en sijne soldaeten te betuyghen, sijne suster, sijnen swaegher, niet behoeftigh, en sonder eere te laeten: dat se blymoedigh en vol hoops ten strijde souden rukken, om voor al de weerelt te doen blijken, dat den oorlogh teegen een eenigh volk niet soo langh gesleept hadt by gebrek van hunnen moedt en dapperheit, maer van vyanden.* Eenighe sijn 'er geweest, die t'saemensvvoeren niemandt by 't leeven te sullen behouden, behalven Maurits en sijnen broeder, als weerdigh om tot de seegepracht bewaert te worden. Niet min yverden Maurits ooversten in hunne soldaeten met verscheyde reedenen, gepast op yders aerdt, aen te spreeken. Den Engelschen vertoonden se hunne vereenigingh in Godtsdienst en in waepenen, en hoe 't gevaer hen gelijkelijk dreyghde: De Françoisen wierden aengemoedight door hunnen besonderen en ingebooren haet op de Spanjaerts, en door 't geheughen der laetste oorloghen: Den Switsers en Hooghduytschen droegh men voor de achtbaerheit en de glory hunnes Landtaerdts, dat se den aedeldom, verkreeghen door de dapperheit hunner voorsaeten, door gelijke dapperheit op den naekoomelinghen souden ooversetten, en gedachtigh sijn, hoe se door 't verdaedighen van eens anders vryheit, hunne eyghene alom bevestighden. Die van Sant Andries wierden genoodight, om van deese kant de proef hunner trouwe te doen blijken, van gene geprikkelt door den hoon, dat de Spanjaerts hen, als ooverloopers, geen reght van vyanden geweerdighden. De Prins van gelijken heeft sijne stemme niet bedwonghen: *en u belanghende, mijn Broeder,* seyde hy (want dees was altoos onafscheydelijk by hem, hebbende door geene gebeeden konnen beweeght worden om scheep te gaen) *ben ik bedroeft, met u heb ik meedelijden, aengesien de uytkoomst van de veldtslagh hacchelijk is, en deese teederheit uwer jaeren, niet soo seer ten opsight van haer selven, als ten dienste des vaederlandts, hadt behooren verseekert te sijn; oover u, die, ik weet niet door*

1600.

't Selfde doen de Vereenighde Nederlanders.

's Prinsen noopreeden aen sijnen broeder Henrik en d'andere.

1600. *door wat noodtlot, in ſulk een hacchelijkheit met my ſijt ingewikkelt, alwaer de Republijk, die wy gelijkerhandt door de waepenen verdaedighen, in eene plaetſe aen alle haere hoop gevaer loopt. Dan naedemael 't ſoo verre gekoomen is, van waer 't ons, wierden we geſlaeghen, alle geleegenheit tot vlughten is benoomen, en, ſie deeſe alle de ooghen op ons veſtende, een voorbeeldt onſer dapperheit waghten, moet men met ſoo groote kloekhertigheit den ſtrijdt aenvaerden, dat we d'ooverwinninghe hoopen, en niet weygheren te ſterven: dat betaemt en u en my, en den doorluchten huyſe van Naſſau, waer van ghy nu ſiet dat proeven van u gevordert worden. Van deeſen uwen moedt ben ik verſeekert, laet ook 't vaederlandt daer van de blijken kennen, op wiens geluk en op uwe handen ghy u liever als te ſcheep hebt willen vertrouwen.* Voorts tuſſchen die hem naeſt waeren door rijdende, en hen met den lieffelijken naem van ſoonen noemende, betuyght hy, *dat Godt, wiens Majeſteit ſoo vaek door meyneedt ſmaedelijk was gelaſtert, thans gereet ſtont, om reghtveerdighe wraek te neemen: dat die Godt, voor wien ſe oorloghden, met hen de ſelfde vyanden hadt te verdelghen, de ſelfde ſaeke, Godtsdienſt, reght en trouwe te beſchermen. Dat aen hunne ſijde waeren al wat maghtigh en ervaeren onder 's vyandts troepen was geweeſt: aen gene, onbedreevene in waepenen, of die op de hunne niet min dan op den vyandt verbittert, onderlingh tweedraghtigh en elkander verdacht ſijnde, vreeſden, dat den eenen den anderen van de vrucht der ſeeghe ſoude berooven: en niet anders dan een reukelooſe drift ten ſtrijde braghten: welkers hitte eenmael uytgebarſten en voor 't hooft geſtooten ſijnde, alſoo haeſt verſlaeuwen ſoude. Dat alſoo den ſelfden landtaerdt ongeſtaedigh was en wankelbaer in hacchelijke voorvallen: vreesachtigh in rampen en teegenſpoeden, en in voorſpoedt ſoo baldaedigh, dat ſe reght nogh trouwe hielden. Dat voorts, ſchoon hen de hoop van wraeke niet prikkelde, de noodtdwangh hen de wet ſtelde. Dat van d'eene kant den Ocean, die niemandt gunſt bewijſen ſoude, van d'andere eenen wreeden, en trouwlooſen vyandt perſten. Dat men in die ſlagh of winnen moeſte of ſterven.* Tot by de Vrieſen of Hollanders gereeden ſijnde, brenght hy hen in gedachten *den Staet des Vaederlandts, dat, gegrontveſt op het bloedt ſijns Vaeders en ſijner Oomen, hen heughde nogh onlanghs door ſoo veele doorluchte ooverwinninghen was vermeerdert. Dat ſe ſigh voor ooghen ſouden ſtellen de hooghmoedighe heerſchappy der Spanjaerden, en hoe veel ondraeghlijker hen thans ooverwonnen ſijnde, dan eertijts in hunnen voorighen ſtaet de ſlaevernye vallen ſoude: Dat 'er niet om ſijne nogh om hunne glory (en ſchoon, waerom ſouden eedelmoedighe ſielen ook die geringh achten?) maer om 't leeven, en, dat weerdigher dan 't leeven is, om de vryheit wierdt gevoghten: dat het om de behoudenis van vrouwen, ouders, kinderen en vaederlandt te doen waere: dat men tot die alle den wegh door de vuyſt moeſt baenen.* Dierwijſe de ſoldaeten doorgaens aengeſprooken hebbende, beſluyt hy ſelfs eerſt den ſlagh te beginnen, en belaſt twee ſtukken (ſes waeren 'er in alles) booven op de hooghte te ſleepen; welke de matrooſen, een volk gewoon te arbeyden, in allerhaeſt met groot geweldt aenhaelende opvoeren, en, dewijl ſe teegen de ſwaerte, en 't logge ſandt, en de ſteylte des duyns aen arbeyden, horden en planken daer onder ſpreyden. Niet min, maer op ſtrandt, verveerdight de vyandt de ſijne, die acht in 't getal waeren. Ten weederſijden geloſt ſijnde, hadt een afgrijſelijk gedreun de baeren der ſee en d'omleggende ſtrandt vervult. De koeghels nergens, ſonder racken, needervallende, bedekten 't veldt met dooden; minder echter was de ſchaede aen Maurits ſijde, om dat 's vyandts ſtukken op de vlakte geplant, en niet onderleght

Aenvangh van de ſlagh.

S L A G
NIE
Oorlogs scheepen der Staaten.
DE NOORDT ZEE.
De Haven van Nieupoort.

HET LEGER DER STAATEN TREKKENDE OVER DE HAVEN VAN NIE PORT

1. Prins Maurits. 4. Engelschen. 7. Waalen. 10. Utrechtschen. 13. Francois Veer. 16. Gistel.
2. Prins Fredrik Henrik. 5. Vriezen. 8. Zwitsers. 11. Hooghduitschen. 14. Horatius Veer. 17. Housman.
3. Chastillon. 6. Francoizen. 9. Hollanders 12. De Guardens. 15. Kloet. 18. Fred. van Solms.

LAGH BY
EUPOORT.

STRANDT.

OORT.

eorg erhard
Solms.
ereaur.

21. Ian Bax.
22. Mr. Hamelton.
23. Ruiery.

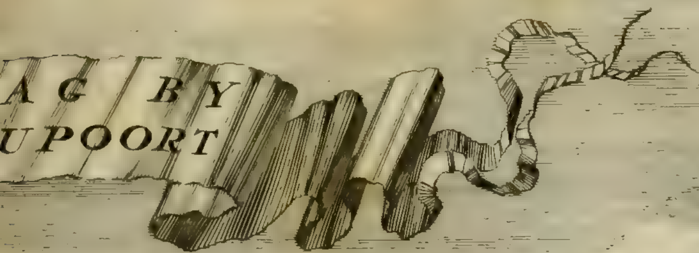
D'AANKOMST VAN'T LEGER VAN DEN AARTSHARTOGH ALBERT VAN OOSTENRYK.

a. Waalen.
b. Spanjaarden.
c. Italiaanen.
d. Musquettiers der Gemuitineerden.
e. Pieken der Gemuitineerden.
f. Ruytery der Gemuitineerden.
g. Twee Halve Kanons
h. Twee Vaanen ruiters die eerst op de ruytery der Staten aanvielen.

WAARACHTIGE AFBEELDING VAN DE SLAGHORDE DER TWEE L

1. Prins Maurits.
2. Prins Fredrik Henrik.
3. Francois Veer.
4. Horatius Veer.
5 Engelschen.
6. Vriezen.
7. Graef Lodewyk van Nassau.
8. Marcelis Bax.
9. Assuerus.
10. Batery.
11. Francoisen.
12. Georg Everhard Graef van Solms.
13. Graef Fredrik van Solms.
14. Waalen.
15. Balen.
16. Uitrechtsche.

RDT ZEE.

RANDT.

D'Avant garde.

Bataille

D'Arriere garde.

GERS OP HET STRANDT BY NIEUPOORDT.

17 .. Bois.
18 . landers.
19 .. ghdugtſchen.
20 . Giſtel.
21 . Kouſeman
22 . Sibnisky.
23 . Temple.
24 . Zwitſers.
25 . Wagens.
1 . Albert Aertshartogh van Oostenryk
2 . De Admirant
3 . Curaſiers.
4 . Lanſen.
5 . Harquebuſiers.
6 . Pieken
7 . Muſquettiers
8 . Battery

leght waeren. Ook drongh de vloot met ſchieten uyt den Ocean op den 1600.
vyandt vinnigh aen: 't welk hy bevindende, en te gelijk dat de ſtrandt, door dien de ſeevloedt op haer tijde gewaſſen was, hem te engh viel, trekt hy ſijn ſlaghorde innewaerder. Tuſſchen het ſtrandt en de velden legghen duynen, langh uytgeſtrekt en ongelijk, nae dat de winden de ſanden uyt ſee opgeworpen by een drijven en ophoopen. Herwaerts wierdt de ſlagh gewendt, die langh gruwſaem was en hacchelijk, naer de plaetſen voor- of nae-deel gaeven. Als nu de hoofden der partyen hunne ſlaghorden hadden uytgebreidt, ſoo veel de plaetſen konden lijden, heeft het voetvolk de duynen en 't landt tuſſchen de ſelfde ingenoomen, de ruytery reedt op de verdere vlakte. Maer Albertus hebbende, om ſijne troepen wijder uyt te breiden, den middeltoght eenighe ſchreeden doen voortgaen, hadt den voortoght op de reghter, de achterhoede op de linker ſijde verplaetſt. Want ſigh allermeeſt vertrouwende op de Spanjaerts, en nae deeſe op d'Italiaenen, hoopte hy dat den indruk van ſijn dubbelde ſlaghorde niet ſoude konnen teegengeſtaen worden. Dogh de Prins ſtelde teeghen den vyandt nae de ſee de ſoldaeten van Veer, naeſt aen de velden de Françoiſen: d'andere volghden t'hunner onderſtandt van achteren. En de vyandt hadt nu de ſchutten en arquebuſiers uyt ſijne verdubbelde ſlaghorde doen uyttrekken; 't welk geſien ſijnde, worden van gelijken de gewaepende Françoiſen verſpreit in vier hoopen, drie van welke op de linker ſijde van den vyandt ſouden indrukken. Want teeghen de rechter ſijde was Veer met ſijne uytgeleeſe ſoldaeten aengetrokken, nae dat hy den Prinſe betuyght hadt, hy hem dien dagh of leevendt of doodt bedanken ſoude, 't gheen hem niet ontſchooten is. Aengeſien hy ſelve onder de voorſte vechtende, en de muſkettiers die hem teegenſtonden te rugh gedreeven hebbende, op de ſlaghorde pieken is aengevallen, alwaer hy twee wonden gekreeghen, ſijn peerdt verlooren, en, op een ander geſet ſijnde, ſijn krijgsvolk niet eer uyt de ſlagh getrokken heeft, voor dat ſijnen broeder Horatius met verſche troepen ſigh in ſijne plaetſe ſtelde. Te gelijk ſijn 's vyandts vaenen (want hun ooghmerk was 't voetvolk met vleughels te verſterken) vinnigh op de ſijde aengevallen, en hebben geen geringhe neederlaeghe gemaekt. Waer door 't geviel, dat hen de moedt geweldigh aengroeyde, en den Naſſauwers ontſakte: en de vyandt heftigher toedringhende, heeft ſchielijk een geweldighe ſchrik en vlughten veelen van die ſijde weghgenoomen: ſijnde de ontſteltenis van eenighe ſoo onbedacht, dat ſe, uyt vreeſe voor de waepenen, in de baeren der ingekomene ſee, tot een ſchandighe en onmijdelijke doodt geraekten. Maer de ſtantvaſtigheit der andere, en 's Prinſen wakkere voorſorghe op alles hebben de ſaeke in der haeſt herſtelt. Hen die 't te quaedt hadden ſijn de Françoiſen te hulpe gekoomen, met eene ſlaghorde gedeelt in twee ſchaeren, door de ſorghe van Solms, onder de ooverſten Ommerville en Seaulx. En deeſen met de ſpieſſen voor uyt aen den man geraekt, diende 't geluk in 't eerſt, door hulpe der muſkettiers, die, hoogher geplaetſt, 's vyandts piekeniers van booven door hun ſchieten queтſten. Maer als de ſlaghorde Nederlanders en Yeren, die nogh in 't geveght niet geweeſt hadden, op hen aengenaedert was, vermaende Solms de Switſers met die van Sant Andries op den vyandt aen te vallen. Deeſe ſigh dapper quijtende, ſendt hy t'hunner onderſtandt beyde de regementen Nederlanders, een Uitrechts en een Hollandtſch. De laetſte van allen, die ſigh in 't geveght inwikkelden, ſijn geweeſt de Hooghduytſche. Want Maurits hadt geraeden gevonden den vyandt by ſchaeren aen te taſten, en met veele beſondere hoopen te ſlaen, op dat alſoo de vermoeyde van 't geveght moghten

1600. ten afwijken, en versche troepen in hunne plaetse den slagh vervolghen; 't welk en den vyandt gebrooken, en hem onwinnelijk gemaekt heeft, om dat hy en den sijnen tijdt tot herhaelingh hunner krachten gaf, en den vyandt t'elkens wanneer hy deese als vlughtende onvoorsightelijk vervolghde, versche schaeren bejeeghende. Voorts is 'er tusschen de duynen geduerigh aengevoghten, en daer 't vlakker was en verder, den indruk by tusschen poosen hervat. Wanneer 't voetvolk eerst aen den anderen raekte, is Luidewijk met ses vaenen, gevolght van drie andere, op 's vyandts peerden ingerukt, en heeft se op de vlught geslaeghen. Op welken tijdt van Gendt, die 't bevel hadt oover de lijfwachtvaen, de vlughtelinghen vervolghende, door 's vyandts schaeren was heen gerukt. Daer nae hebben drie Ritmeesters elk hunne vaen op 't voetvolk der Spanjaerden aengevoert. En Luidewijk, wakker op alle geleegenheit om sigh te quijten, versuymde niet, ses vaenen Cuirassiers derwaerts te rukken, om daer meede den vyandt te benaeuwen. Uytsteekende is op dien dagh in veele gevechten voornaementlijk de dapperheit van deesen geweest, tot dat de Spaensche ruyters, weederom versaemelt, en van alle kanten toegestort, hem, die, naeulijx met tien mannen vergesels chapt, den sijnen was voor uyt gereeden, omringht hebben; maer sijne stantvastigheit, en den Ritmeester Kloet, t'sijner hulpe toeschietende, hebben hem uyt dat gevaer geredt. Hierentusschen begonden die, om sigh te verfrisschen en te herstellen, uyt de slagh geweeken waeren, 't gevecht te hervatten, welk, gelijk 't op verscheyde plaetsen sigh niet eeven eens liet aensien, soo ook niet 't selfde geluk gehadt heeft. Horatius voght omtrent de vlakten, beneeden de duynen, met ses vendelen, een ander elders, naer dat yder best geleeghen quam. De slagh was van alle kanten gewakkert, als of 'er versche krachten, en van weedersijden eenen nieuwen vyandt waeren slaeghs geraekt, hellende de seeghe nu gints, dan herwaerts. Tusschen de ruytery is d'ooverwinningh niet langh in geschil geweest, sijnde haest gebleeken, dat die van Maurits meester was, ook in dapperheit van hoofden: want 's vyandts ervaerenste waeren afweesigh; Contreras in Spanjen, Landriani siek; en nu reets hadden de Lanciers der Spanjaerden met lossen toom de vlught nae Nieupoort genoomen, wordende van hen gevolght. Maer 't voetvolk hieldt het staende, en voght tot nogh toe gelukkigh, immers tusschen de duynen, van welkers hooghten het Maurits soldaeten afdreef, en ook 't geschut, booven opgeplant, scheen te sullen vermeesteren. Drie ueren achter den anderen is 'er met gelijke dapperheit gevochten: waerentusschen 't needermaeken vreesselijk was, veel bloets vergooten is, van nae by, van verre, al om gequetste en lijken gesien wierden. En nu was de hitte aen 't flaeuwen geraekt, sijnde hunne lichaemen ook door den arbeidt, en om dat de meeste niet of weynigh genuttight hadden, afgeslooft, soo niet de Prins de sijne hadt aengemoedight. Deesen herschaerde de verstroyde, en sondt den vyandt, drongh hy erghens te vinnigh aen, op nieu geschikte hoopen teegen; deesen wekte elk in 't besonder op, om den slagh kloekhertigh uyt te voeren. Ten laetsten besluyt hy omtrent den avondt met de ruytery een eynde van 't geveght te maeken, sijnde in dit gedeelte sijner krachten onwinnelijk gebleeven; en sendt twee vaenen, dat van Veer, en een ander onder Balen, om by 't geschut op strandt hun post te neemen. Deesen belast hy den vyandt in te wikkelen: en de hoop bedroogh hem niet, dat het begin der seeghe van die kant stont geschaepen te sullen gebooren worden. Want de vyanden, ook van hunner sijde vuerigh, om den slagh ten eynde te brenghen, quaemen reght op hen aenrijden. Maer wierden

met

met ſoo geweldigh een gedonder van 't geſchut bejeeghent, dat ſe, nae een groot verlies van peerden en volk, ſijlinx afweeken. Echter tuſſchen de gierende dellinghen in de naeſte duynen doorrijddende, en verder te rugh vlughtende, keerden ſe weeder op ſtrandt, tot dat ſe, andermael dicht onder 't geſchut genaedert, door Maurits volk weederom, nae een heevighen indruk, op de vlught gebraght wierden. Dus 's vyandts vaenen verdreeven hebbende, braghten ſe wel haeſt de regementen te voet aen 't wijken, welker hoofden Sapena en Villars leevende in hunne handen vielen. Van d'ander ſijde maekt 's Prinſen onvermoeyde dapperheit, de veerdigheit van ſijn verreſiend' oordeel, en eyndelijk ſijn geſight ſelve den ſijnen, terwijl hy niet lijdt dat ſe ooverwonnen worden, ooverwinnaers. De Spanjaerts, die teeghen den middeltoght voghten dit ſiende, hoewel gelijk of nogh ſterker, verſchrikt door den quaeden uytſlagh hunner krijgsgeſellen, verflaeuwden in hunne voorighe hitte. Ook drukten hen niet alleen de ongemakken die veldtſlaeghen gemeen ſijn; maer, door Maurits voorſienigheit, meer andere, welker gevoelen ſcherper nijpt, wanneer, de heevigheit verkoelende, de vreeſe het hert bevanghen heeft. Want ſe hadden niet alleen de ſon in d'ooghen gehadt, maer eenen windt, grooter dan gemeenelijk 's Soomers, hen den rook en het ſandt in 't geſight jaeghende, hadt hen 't uytſien benoomen. By hen was wel alle moogelijkheit aengewendt, om die weldaet des heemels op hunne ſijde te trekken, maer Maurits hen allerweeghen op 't lijf ſijnde, hadt hen niet toegelaeten hunne ſlaghorde om te keeren. Ongelijk was ook 't gebruyk der ſtukken geweeſt. Maurits ſoldaeten hadden ſoo weynigh tijdts verſuymt, dat ſe elk ſtuk, geduerende de ſlagh, dartighmaelen hebben afgeſchooten; daerenbooven quetſten die op de duynen geplant, en met planken onderleght waeren, als op een vaſten grondt ſtaende, des te gewiſſer. By de vyandt was 't niet eeveneens geſchaepen, en hunne ſtukken met geene vaſtigheit onderſteunt ſijnde, ſakten t'elkens door 't geweldt in 't loſſen, en hunne logghe ſwaerte, ſoo dat ſe ten laetſten als in 't ſandt verſwolghen laeghen. Booven voorſightigh beleidt hadt ook 't geluk den Naſſauwers geholpen, ſijnde 't vuer in 's vyandt buſkruit geraekt, en een geroep van ſeeghe voor den tijdt heeft de ſeeghe in der daedt gegeeven. Den Aertshartogh Albertus reedt, ſoo langh 'er eenighe hoop was, alom door ſijne geheele ſlaghorde, en was ook met die van Dieſt op den vyandt aengetrokken, het aengeſight ongedekt, om des te bekender ten voorbeelde te ſtrekken: en dus is 't gebeurt, dat een Hooghduytſch ſoldaet hem, met het punt eener ſpieſſe, in 't oor quetſte. Ook was 'er een die ſijn peerdt by den toom greep, maer dees wierdt, door uytſteekende trouwe der gener die hem beſchermden, van ſtonden aen doorſteeken. Ten laetſten is hy, ſiende nu dat de kans van 't gevegt voor hem gevaerlijk was, uyt de ſlagh geſcheyden. 't Is te gelooven, dat hy hadt konnen gevanghen worden, ſoo 't krijgsvolk dat toen in Ooſtende lagh, uyt de ſtadt op den vlughtenden waere uytgevallen: of de geſondene nae Leffinghen, om de brugh te verſeekeren, hadden darren ſtant houden: maer deeſe, ooverblijfſelen der neederlaeghe van 's morghens, 't voorleedene indachtigh, en voor 't toekoomende beanghſt ſijnde, waeren onluſtigh. Het peerdt echter, waer op den Aertshartogh hadt gereeden, maer toen het was afgeſlooft verandert, bekent door ſijne ſuyvere witheit, heeft men voor buyt bekoomen. Den Veldtheer gevlught ſijnde, hebben die tot nogh toe met gelijke kans gevoghten hadden, begonnen alle te rugh te deyſen, d'aendringhenden de hielen te keeren, en vervolghens wijdt en ſijdt ſonder orde 't op een loopen te ſetten, behalven

1600.

Albertus ſcheidt uyt de ſlagh.

1600. vierduyſent Hooghduytſche, die met goede orde weeken. En ook verſuymden d'ooverwinnaers niet de verſtroyde allenthalven door natte en ongebaende weeghen ſonder draelen te vervolghen. Maer de Prins, nae ſijne dankſeggingh tot Godt, heeft, als 't nu laet op den avondt was, eenighe uytgeleeſe regementen en vaenen uyt ſijn leegher afgeſondert, t'eener verſeekeringh teeghen alle onvoorſiene toevallen der oorloghe: hy ſelfs heeft op de plaets, daer de ſlagh geſchiede, met de voornaemſte gevanghenen, ſijn avondtmael en nachtruſt genoomen, ſonder andere verſterkingh, dan der ſeeghe. Rondtom laeghen afgeworpe en verlaete waepenen, verſcheurde leedemaeten, een bebloede ſtrandt en duynen, en nieuwe hovelen van lichaemen. Men vindt 'er die willen hier in eenen misſlagh begaen te ſijn, dat hy niet van ſtonden aen in de hitte der ſeeghe d'ooverblijfſelen der vyanden vervolght hebbe. Maer de neederlaeghe des te vooren geleeden, de matheit der ſoldaeten, die nae ſoo langhduerigh een veldtſlagh ook van hongher beſweeken; een groot getal gewonde, meenighte van gevanghenen, 't oovervallen van den naaren naght, d'onſeekere weeghen door graften en gebrooke landen, en de ſchanſſen tuſſchen beyden geleeghen, hebben hem afgeſchrikt. Doorluchtigh echter was de ſeeghe aldaer veroovert, en welkers gelijke ſeedert veele jaeren herwaerts niet light te vinden is. De naeukeurighe onderſoekers der oudtheeden ſtelden ter geheugenis, dat omtrent driehondert jaeren daer bevoorens Albert van Ooſtenrijk, ſlaeghs geraekt met Adolf van Naſſau, hem 't leeven en 't rijk benoomen hadt, en op dien ſelfden dagh, ſijnde den tweeden van Hoymaendt, het noodtlot der beyde huyſen verwiſſelt was. Omtrent drieduyſent van de vyandt ſijn 'er in de ſlagh geſneuvelt, gaende de neederlaeghe allermeeſt oover die van Dieſt, en werwaerts ſy de vlught genoomen hadden; waeren de weeghen en de moeraſſen bedekt met lijken. Dogh uyt het ſeeghaftigh leegher wierden gemiſt omtrent de duyſent, ongereekent die Erneſtus hadt verlooren: ten meerendeele Engelſche, ſijnde de dapperheit van dien landtaerdt uytſteekende geweeſt, en uyt hen in den ſlagh gebleeven acht hopluyden, alle d'ooverighe gequetſt, uytgenoomen twee. Aldaer heeft men veroovert het geſchut, en meer dan hondert vendelen en ſtandaerden, veele en aenſienelijke gevanghenen; Mendoſa ſelfs, die, terwijl de ſlagh nogh hacchelijk was, van ſijn peerdt ter aerde geworpen lagh, wierdt gevanghen en alleen bewaert: groot was Maurits ſorghe voor hem, door meedelijden van hunnen gelijken ſtaet, en geheughen hunner maeghſchap. Want Henrik van Naſſau, wiens vermooghen eertijts in Spanjen groot geweeſt was, hadt uyt dit huys eene gemaelinne genoomen. Sapena is aen ſijne wonde geſtorven, nae dat hy Maurits voorſightigh beleidt hooghlijk geroemt hadt. 's Aertshartoghen eedelknaepen ſijn hem van ſtonden aen en ſonder losgeldt toegeſonden. Dogh de Afgeſondene der Staeten, die in Ooſtende beſlooten waeren, hebben noyt dagh in ſoo groote bekommeringh oovergebraght: voor eerſt hadden die uyt de ſchanſen aen Albertus oovergegeeven, en voorts die uyt de neederlaeghe des morghens geleeden, ontvlught waeren, eenen geweldighen ſchrik daer binnen gebraght. Nae dat beyde de leeghers in 't geſight ſtonden, dacht hen, dat ſe, nae de kans of gints of herwaerts was gehelt, ſoo ook het wagghelen van de Republijk aenſchouwden. En in deeſe geſteltenis ſigh nu tot gebeeden, nu tot het ooverweeghen van de verwiſſelinghen der oorloghe keerende, wierdt yder, nae dat hy den hardſten aenraeder dier ſtoute raedtſlaeghen geweeſt was, door 't gevaer allermeeſt bewooghen. Maer nae d'uytkoomſt hen van die kommer hadt ontſlaeghen, en de Prins ſelfs 's anderen

Maurits verkrijght de ſeeghe.

't Getal der verſlaeghene.

Mendoſa gevanghen.

Sapena ſterft aen ſijne wonde.

Bekommernis der Afgeſondene van Staet geduerende den ſlagh.

ren

ren daeghs met de gevanghenen en anderen omslagh eener volle seeghe was ingekoomen, toen vervulde vrolijkheit het weesen, en een juychendt welkoom aller monden. Meermaels hadden se hem seegepraelende gesien, meermaels nae 't bewijs van groote diensten: maer doorluchtigh was insonderheit den luyster van dien tijdt, in welke 't heyl van soo veel hoofden en des vaederlandts, de heerlijkheeden van soo uytsteekende seegepraght hem, naest den onsterfelijken Godt, alleen wierden dank geweeten. Dogh de hoovelinghen, een loose soort van volk om twist en oneenigheit te saeyen, hebben voornaementlijk van dees tijdt af begonnen de aensienelijkste in gesagh onder de Staeten 's Prinsen grampschap en den lasterlijken naespraek van 't gemeen, ten prooye te worpen; als die, sijnde dappere luyden in raedtgeeven waer 't veyligh is, om hunnen t'wille soo veele gewaepende, en den Veldtheer selfs, in soo groote gevaeren gesteeken hadden. De drie eerste daeghen nae den slagh, een groot gewicht tot saeken ten weedersijden, sijn doorgebraght met beraedtslaen, terwijl eenighe raeden Oudenburgh, waer door de wegh tot in 't hart van Vlaendre wierdt gebaent, te herneemen; andere weeder te keeren tot het belegh van Nieupoort. Daer by weederhieldt hen 't weeder, onstuymigh door windt en reeghen, en onbequaem om eenighe aenslaeghen ter handt te trekken: de soldaeten ook waeren naeulijx willigh tot gehoorsaemheit, en, hebbende eerst toen beseft wat gevaeren sy hadden uytgestaen, of bloohartigh, of door de seeghe verwildert. Tusschen hen vielen krakeelen en wonden, om de gevanghenen, welke eenighe uyt ontsagh voor het krijgsreght, of op dat hen 't losgeldt niet ontginghe, trachten te behouden; andere, verbittert om 't verlies hunner krijgsgesellen, insonderheit de Schotten, en gelijke snootheeden der vyanden voorwendende, sonder eenigh ontsigh omtrent het verbodt hunner hoofden, oopentlijk om 't leeven braghten. Dogh Albertus hierentusschen, hebbende, onaengesien die neederlaeghe, den moedt hervat, versterkte Oudenburgh en andere schansen met besettinghen, en arbeyde, niet verre van Brugghe, om uyt de oovergebleevene naer den slagh, of die allerweeghen uyt de grensplaetsen wierden opontbooden, op nieuw een leegher ter been te brenghen. Ook hadden eenighe de vlught nae Nieupoort genoomen: en nae dat Maurits derwaerts was gekoomen, wierdt hem door de geduerighe strafheit van 't weeder belet het belegh te voltrekken. In welken tijdt eerst vijfhondert, en daer nae tweeduysent andere, onder 't beleidt van Barlotte, daer binnen geraekt sijn; invoeghe, dat se sigh niet alleen maghtigh genoegh vonden om de wallen te beschermen, maer ook meermaelen, en niet ongelukkigh, uytvielen. Al 't welk Maurits insiende, den twaelfden dagh, nae sijn aenkoomst voor de stadt, sijn leegher daer van aftrekt, en eene der schansen, die, om Oostende legghende, tusschen de weyden opgerecht en naer Isabella genoemt is, aenvanght te besluyten, met gelijke swaerigheit. Claude Barlotte hadt sigh ook derwaerts begeeven, en aldaer eenen goeden en sijnen laetsten dienst gedaen, wordende doorschooten met een koeghel. Hy was een man van befaemde stoutheit, een Lotteringher van geboorte, en die eertijts sigh met wondtheelen geneert hadt: naederhandt, seyde men, was hy, door een niet al te eerlijke daedt, geraekt in de vriendtschap van Mansfeldt, sijnde hem naergegeeven, dat hy des selfs gemaelinne hadt om 't leeven gebraght: maer tot eerampten gevordert, hadt hy sigh dierwijse gedraeghen, dat hy altoos wierdt geoordeelt grootere te verdienen, waer door sijne doodt nogh droefheit aen den Veldtheer, nogh vreughde aen andere, sijne nieuwlinghschap benijdende, gebrek gelaeten

1600.

De hoovelinghen saeyen haet tusschen de Staeten, den Prins en het gemeen.

De Prins, weedergekeert nae het belegh van Nieupoort, trekt sijn leegher af:

En beleeghert vruchteloos de schanse Isabella.

Barlotte wordt doorschooten.

1600. ten heeft. Maurits siende, dat hem, om de beswaerlijkheit der plaetsen, en om dat de vyandt nieuwe krachten hadt ter been gebraght, alle hoop van oorloghen in Vlaendre was afgesneeden, is ten laetsten van Oostende t'seyl gegaen, brenghende van een hacchelijk geveght, geene andere vrucht, dan glory. Voor sijn vertrek belaste hy de Albertus schanse te sleghten; maer korts daer aen heeft de vyandt die weeder opgemaekt. De vloot nu een stuk weeghs voortgeseylt sijnde, darden Spinolâs galeyen d'achterste scheepen, dewijl 't juyst toen heel stil was, aentasten: dogh de windt schielijk opsteekende, hebben se sigh ter naeuwer noodt met roeyen geredt, de vloodt hen vervolghende, tot dat de ondiepten hen van den anderen scheydden. Eenighe aenslaeghen van Luidewijk van Nassau in Brabandt sijn sonder vrucht verdweenen; en 't ooverighe des jaers, nogh by naer de helft, is leedigh doorgebraght, hebbende de vyanden onder hen verdeelt, dees de glory eenes gelukkighen veldtslaghs, gene die aensienelijke eere van Vlaendre behouden te hebben.

Maurits gaet van Oostende t'seyl.

Albertus houdt een vergaederingh der Nederlanden, staende onder sijne gehoorsaemheit.

Terwijl Vlaendre midden in den brandt der oorloghe steekt, wierdt tot Brussel een vergaederinghe gehouden, welke Albertus nu bevoorens, naer ouder gewoonte, hoewel een geruymen tijdt achtergelaeten, uyt alle de Staten sijner Provintien hadt beroepen: hebbende sigh van hen, die den aerdt der Nederlanders kenden, laeten beweeghen, beleefde seeden en woorden te gebruyken, en, onder schijn van raedt te versoeken, geldt te verkrijghen. Hy hadt geseght, *dat hy met innerlijk meededooghen was ontsteeken oover de onheylen die den volken drukten, dat hy niet begeerde die t'ontveinsen, om se niet te verswaeren, en dat, wen men geraeden vondt die door vreede te geneesen, hy bereydt waere dien te gemoedt te koomen; soo in teegendeel 's vyandts halsterrigheit die weederhieldt, men echter in een beetere saeke niet behoorde te wanhoopen. Dat hy de rijkdommen van Spanjen t'sijnen behoeve hadt, waer uyt hem maendelijk tweehondert vijftigh duysent kroonen tot voortsettingh der oorloghe belooft wierden. Maer ook om de krijgstught te herstellen, om den soldaet te doen leeven buyten bedrijf van ooverlast, het billijk waere dat de Nederlanders selve hun best deeden in soldyen, om de besettinghen t'onderhouden, uyt te vinden. En dat, aengesien de inkoomsten der voornaemste heergoederen nu voorlangh, geduerende de Françoische oorloghen, verpandt stonden, het reedelijk waere hem en sijne koninghlijke gemaelinne te geeven, waer meede sy de weerdigheit hunnes afkoomsts, den luyster der heerschappye konden handthaeven.* Terwijl men op d'ooverighe punten beraedtslaeght, wierdt hierentusschen voor af eenigh geldt verstrekt, om de muytery, die daegelijx meer en meer voortkroop, te stuyten: en de muytelinghen van Diest ten meerendeele korts daer aen in den slagh omgekoomen sijnde, begonde men met die van Hamondt te handelen. Maer de Staeten dier Nederlanden sigh, by deese geleegenheit, dieper in 't ondersoek van saeken den gemeenen Lande betreffende, inlaetende, versochten te weeten, *wat vertrouwen men op de hulp uyt Spanjen stellen konde, wat tot de besettinghen, wat tot den oorlogh te waeter en te lande vereyscht wierdt: insonderheit dronghen se aen op vreede: dat veele saeken dien van Hollandt met reeden verdacht waeren; dat, teegen de handtvesten en voorreghten, de kasteelen in de Nederlanden bleeven, de vreemdelinghen de voornaemste ampten inhadden; dat verders in die brieven selve, by welke de Nederlanden waeren oovergedraeghen, eenen dwangh gestelt was op den Godtsdienst; de Indien geslooten, en de Vorsten selve, als leenheeren van Spanjen aen dat rijk verknocht bleeven; saeken die ten deele als te hardt, ten deele als*

Sijne reedenen om geldt te verkrijghen.

Antwoordt der Staeten.

1600.

als onbillijk belaekt wierden. Dat sy, soo Koningh Philips deese swaerigheeden weghnam, en hen, met bewilligingh der Vorsten, waere geoorloft met de Hollanders in verbondt te treeden, om op de bedinghspunten des te grooter vertrouwen te konnen stellen, hoopten, dat in korten de volken sigh onder eene heerschappy vereenighen souden. Den Aertshartogh bewillighde, dat uyt den naeme sijner Staeten Gesanten aen de Staeten der Vereenighde Nederlanden gesonden wierden, om de gemoederen t'ondertasten. Dies, nae den slagh by Nieupoort, op welken tijdt de Afgesondene der Vereenighde Staeten, uyt Vlaendre te rugh gekeert, sigh tot Berghen-op-Soom hadden opgehouden, aldaer sijn aengekoomen Gerard de Hornes, Graef ven Bassigny, Philips Bentingh, en Henrik Kodt, Pensionaris van Ypre: sy versoghten dat een byeenkoomst geleght wierde, om daer in de middelen tot herstellingh der eendraght te beraemen: veel wierdt 'er ten weedersijden gesprooken van haet teegen den oorlogh, voor de vreede, en de gemeene behoudenis der Nederlanders. Van de sijde der Vereenighde Nederlanden wierdt geseght: *Hen niet aengenaemer waere, dan dat Nederlandt wierdt gesuyvert van 't uytheemsch gespuys, dat aldaer was toegevloeit; dat se ten dien eynde hen alle onderstant en hulpe beloofden. Dat, wen se sigh in hunne vryheit wilden herstellen, weeghens den Godtsdienst geen geschil sijn soude. Wijders, dat sy niet konden sien, wat uytkoomst van de onderhandelingh men sigh voorstelde: want wat vreede soude men konnen hebben met de Spanjaerts, die selfs met hen die buyten oorlogh bleeven geenen vreede hielden? Dat ook d'Aertshartoghen, door voorwaerden den Nederlanders schandelijk, aen den Spanjaert verknoght bleeven: aen hen de Brabanders, de Vlaminghen en d'andere Staeten: wat kracht soude dan hebben een verdragh gemaekt met hen, die, onder heeren, onder kasteelen, onder een baldaedigh krijgsvolk leevende, geen meester van sigh selven waeren?* Sy weederom: *dat hun ooghmerk was tot vreede, niet tot afval te arbeyden: en ook niet billijk, sigh van d'eene sijde t'ontwaepenen, terwijl d'andere gewaepent bleef: maer dat de Vorsten souden van weerde houden, al 't gheen de Staeten onderlingh verdraeghen hadden.* Deese reedenen gesprooken en gehoort sijnde, treeden de Provintien der Aertshartoghen, oordeelende dat men de hoop tot vreede met Hollandt moeste ter sijden stellen, tot een ooverslagh van de lasten der oorloghe: en nae dat 'er langh betwist was, hoe veel elke Provintie soude opbrenghen, dewijl den ouden voet, beraemt in de Françoische oorloghen, om 't veranderen van de krachten der Provintien, en om 't voeren der waepenen op andere grensen, niet te houden was, belooven se, der saeke ten laetsten eens geworden sijnde, uyt de belastinghen, gestelt op de haerdtsteeden en andere, driehondertduysent guldens ter maendt, ingewillight als voor 't aenstaende jaer, maer welke echter ook op de volghende gebleeven is. Dat yder de soldyen der besettinghen in den sijnen soude aftrekken, dat de burghers niet souden gedwonghen worden den soldaet yets te verschaffen, dat de helft der krachten, en de vooghdyschappen der steeden souden bestaen uyt Nederlanders, en het bewint der geldtmiddelen blijven by de Staeten, heeft den Aertshartogh ten deele afgeslaeghen, ten deele, hoewel hy hen hoop gegeeven hadt, niet gehouden. Ook baerde in veelen misnoeghen, dat Henrik Gusman brieven uyt Spanjen braght, waer in de Koningh die Staeten nogh als de sijne aensprak. De selve, willende, nae 't voorbeeldt van Spanjen, dat ondersoek gedaen wierde op de boeken der kooplieden, of yemandt reekeningh met de Hollanders hadt uytstaen, of in de maetschappyen op d'In-

's Aertshartoghen Gesanten handelen tot Berghen-op-Soom met d'Afgesondene der Vereenighde Landen van vreede.

De Bondtgenooten verklaeren, dat 'er, ten sy den Spanjaert alle gesagh benoomem, en 't uytheemsch krijgsvolk versonden worde, geen vreede te maeken is.

De Staeten der Nederlanden, wanhoopende aen de vreede met de Vereenighde Staeten, vinden nieuwe belastinghen.

Hun misnoeghen oover 's Koninghs brieven.

1600. d'Indien geldt verstrekt wierdt, moest sulx, door 't teegenstreeven van Antwerpen, laeten steeken. Wreeder handelden de Duynkerkers dit pas, dan oyt te vooren. Albertus hadt belast de Hollanders, gelijk den handel, soo ook de visschery te beneemen, waer uyt behoefte of muytery te volghen stonde. Sy, door de straffen aen veelen der hunne verbittert, hadden 'er hunne eyghene gramschap by gevoeght. Dies sy deese slagh van weêrloos volk (en de meeste visschers belijden eenen Godtsdienst, die 't ongeoorloft acht geweldt door waepenen af te keeren) hebbende hunne scheepen in de grondt geboort, of in brandt gesteeken, sommighe van hen daer in vast genaeghelt, door een langhsaeme vreese en gevoelen des doodts het leeven benaemen: en se waeren nu soo maghtigh op see geworden, dat se de scheepen, de visschers tot beveyligingh bygevoeght, somwijlen bespronghen en weghsleepten. Maer wanneer nu al de maght van Hollandt was uytgeloopen, hebben eenighe, gevanghen sijnde, hunne onmenschelijke wreedtheeden met de doodt geboet; andere in hunne bekende schuylhoeken de vlught genoomen. Den Ammirael Wakkene selfs met ettelijke scheepen den vyandt, die hem vervolghde, door de hoofden ontweeken sijnde, is in Biskaeyen aengekoomen; en, nae dat hy op de kust van Bretagne hadt gerooft, en korts daer aen veelen van sijn bootsvolk door behoefte verlooren, ook selfs gestorven, of door siekte, of om dat de Spanjaerts hem versmaedden. Teeghen de galeyen van Spinola wordt, om by alle weeder en windt te vechten, een galeye, den Hollanders te vooren onbekent, tot Dordrecht gebouwt, en voorsien van geschut en roeyers: waer toe men eerst op soldy aengenoomene, en naederhandt gedoemde om hunne schelmstukken, gebruykte; om dat de gewoonte der Christelijke Godtsvrucht niet gedooghde, gevanghene in den oorlogh tot sulk eene slaevernye te perssen. Eenen raedt die om sijne uytsteekende vruchten is goedtgekeurt: want deese alleen heeft by effene see veele van 's vyandts scheepen aengetast en op de vlught gedreeven, herneemende een schip, dat by hen wierdt meêgeschort. En de stoutheit heeft in korten soo geweldigh toegenoomen, dat de Hollandtsche roeyers, versterkt met weynighe sloepen, in eenen naght daer toe uytgekoosen, tusschen de schansen van Brabandt en Vlaendre, in alle stilte de Schelde oploopende, en tot onder de wallen van Antwerpen doorgevaeren sijnde, een schip, dat drie laeghen hoogh geschut voerde, en seeven kleyndere, eerst onbekent, en vervolghens met geweldt, en 't needermaeken der verdaedighers, weghgesleept hebben. De stadt, door 't geschreeuw ontwaekt, op de wallen toeloopende, heeft haere schaede en schande, sonder die te konnen wreeken, aengesien: want d'ooverwinnaers sijn onbekommert, en belaeden met buyt, vertrokken, nae dat se het bekende lietjen, tot lof van Willem, Prins van Oranje, niet sonder toegeneegenheit der burgheren, sigh der voorighe tijden erinnerende, op de trompet hadden uytgeblaesen. Groote hoop hadden die van Hollandt op 't eynde deeses jaers geschept uyt den Françoischen oorlogh, trekkende Henrik met een leegher teeghen den Hartogh van Savoyen, die aen den Spanjaert, door de kinderen geteelt by sijne suster, verbonden, wierdt gelooft, dat, sonder sijn meêweeten, niets soude darren onderneemen. d'Oorsack der waepenen was Saluzze, landtstreek in d'Alpische geberghten, voerende den tijtel van Marquisaet, 't welk de Savoyaert Vrankrijk, quijnende aen binnelandtsche beroerten, hadt ontnoomen. De Paus, by den pays van Vervins, tot scheydtsman gekooren, hieldt het vonnis sleepende, tot dat, op 't aenhouden van den François, de Savoyaert selfs tot Parijs by den Koningh quam, en, sijne voornaemste bewintsluiden

Wreetheit der Duynkerkers teeghen de Visschers der Vereenighde Landen.

Die gevanghen sijnde gestraft worden.

Tot Dordrecht wordt een galeye gebouwt.

De Hollanders haelen 's vyandts scheepen tot van onder de wallen van Antwerpen.

Oorlogh tusschen den François en den Savoyaert.

luiden van ſtaet heymelijk omgekoft hebbende, hem door minnelijk involghen en beloften ter needer ſette: dan 't volbrenghen der ſelver ten beſtemden daeghe haeperende, ſeght Henrik hem den oorlogh aen, en bemaghtight geweldigherhandt eenighe ſteeden en kaſteelen in Savoyen. Fuentes, voor deeſen Landtvooght in Nederlandt, en thans van Milaen, hierentuſſchen eenen ſchoonen hoop troepen by den anderen trekkende, gaf dit Italien, en alle volken rondtom, geen kleyn vermoeden, dat de Spanjaert eenen nieuwen oorlogh ſmeede: gemerkt ſelfs aenſlaeghen, van deeſe kant op eenighe kaſteelen der Venetianen, van gene, op de ſtadt Mets, quaemen uyt te barſten. Maer de waepenen in Savoyen wierden wel haeſt door 't treffen van pays ter needergeleght, ſijnde verdraeghen, dat in plaets van Saluzze aen den François ſoude worden oovergeleevert 't graefſchap Breſſe, op de grenſen van 't Lionnois, in 't welk een brugh oover de Rhoſne leght, daer bygevoeght deeſe uytſluytingh, dat het den Spanjaert geoorloft bleeve, ſijne troepen oover die brugh in Bourgonjen en Nederlandt te geleyden. Koningh Henrik, om ſijn rijk, nae vreede van buyten, en 't dempen der geſchillen oover den verſcheyden Godtsdienſt, op billijke punten, van binnen, door een ſeekeren erfgenaem te veſten, verkrijght van den Paus ſijne echtſcheydingh van Margarete van Valois, die al voor langh niet wel van hem beſint, in geen goedt geruchte, en, mits 't verloop haerer jaeren, nu onvruchtbaer was, en trouwt met Maria de Medicis, doghter van wijlen Franciſco, groot Hartogh van Toſkanen, Prinçeſſe beroemt in ſeeden, en die den verſſchen haet van den naem der Medicis onder de Françoiſen, door de ſachtſinnigheit van een vreedtſaemen aerdt beloofde te ſullen uytwiſſen. De ſelfde hadt al te vooren ſijne vriendtſchap met Engelandt door een nieuw verbondt beveſtight, ingevolghe van 't welk de ongebondenheit der ſeeroovers, door 't ſtellen van borghen, en andere billijke weeghen van reghte, ſoude beteughelt worden.

1600.

Die haeſt in vreede eyndight.

Henrik, hebbende Margarete van Valois verſtooten, trouwt met Maria de Medicis.

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
der
NEDERLANDTSCHE
SAEKEN.

TIENDE BOEK.

INHOUDT.

KLoet vermeestert Krakouw. De Vereenighde Staeten straffen de Duynkerkers. Vruchteloosen aenslagh op Vlissinghen. Muytery onder Albertus krijgsvolk. Maurits brenght Rhijnberk en Meurs onder gehoorsaemheit. Albertus beleeghert Oostende; de Vereenighde Staeten 's Hartoghenbosch. Rampsaeligh eynde van Essex. De Spanjaert sendt vruchteloos hulp aen de weêrspannelinghen in Yerlandt. Vaert van Olivier van Noordt.

1601. DE krachten teeghen 't eerste jaer der nieuwe eeuwe herstelt en versterkt scheenen swaere en langhsaeme aenslaeghen te dreyghen: gemerkt de Veldtheeren sigh eenen geruymen tijdt met wat yder moght in den sin hebben te bespieden, en elkanders voorneemens uyt te vorschen, sonder yets te verrichten, stil hielden. De Winter en de geheele Lente wierdt doorgebraght in schalkheeden en rooveryen, aleer het weederhoude geweldt der oorloghe met des te grooter kracht quam uyt te barsten. Strax in 't begin wierdt seeker soldaet, een Brabander van geboorte, door 't bepraeten der Jesuiten en geldt gewonnen, om Geertruydenbergh, door een loose vondt van ettelijke gevanghenen daer binnen te brenghen, den vyandt te oopenen, voor 't uytvoeren van sijn schelmstuk, oopenbaer en gevanghen. Weynigh tijdts daer nae hebben Maurits ruyters, niet seer sterk in getaele, in 't landt van Limborgh, by verrassingh ingenoomen seeker kasteel, weederkeerende met buyt en gevanghenen. Nae 't kasteel Krakouw, geleeghen in 't gebiedt van Meurs, en met de stadt en de heerlijkheit, door gifte der laetste Graevinne, aen Maurits gekoomen; maer van Salentijn, Graef van Ysenborgh, dien 't Parma hadt oovergeleevert, tot die tijdt toe gehouden, wordt, om het te bemaghtighen, gesonden den Ritmeester Kloet, die, met driehondert peerden en eenigh voetvolk, derwaerts rukt, tot oover Wachtendonk. Dulken, steê-

ſteêvooght voor den Aertshartogh binnen Straelen, een ſteedtjen niet verre van daer, hier van gewaerſchuwt, en met oover de vierhondert voetkneghten, en weynigh peerden, in ſtilte ſijnen vyandt naetrekkende, oovervalt hem onvoorſiens by duyſteren. En nu reets hadt hy 'er dertigh gevanghen, en eenighe needergemaekt, aleer d'ooverighe, door 't getier verwittight, ſigh hebben konnen in ſlaghorde ſtellen. Dogh door een naeuwe ſtraet te rugh getrokken ſijnde, tot op de vlakke heyde, is Kloet, die, eenen anderen wegh omrijdende, hem onderſchepte, op den ſijnen aengevallen; hy, ſwakker in ruytery, een hofſteede ingenoomen hebbende, wierdt tot oovergaeve gedwonghen. Nae dien ſeeghen ſigh tot het volvoeren van ſijnen laſt ſpoedende, vindt hy, dat men, volgens 't bericht der beſpieders, oover de graft van 't kaſteel, die verſuymt was te bijten, gaen konde; dies hy de poort door een mortier om verre worpt, en de beſettingh uytdrijft. Met de ſoldaeten van Hammondt hadt Albertus dus verre gehandelt, dat ſe, hunne plaetſe binnen 's landts inruymende, het ſteedeken en 't kaſteel Weerdt ſouden beſetten; waer uyt hen de landen van Luyk en Gulik tot rooven oopen ſtonden, daer oover voorwaer de naebueren ſigh ten hooghſten beklaeghden. Maer hunne meenighwerve beſendinghen en klachten wierden ſachtjens ter ſijden geſtelt; om dat nu voor langh een ſoort van winſt bevonden was, onder voorgeeven van muytery, op eens anders koſten den oorlogh te voeden. Dus wierden ook d'ingeſeetenen des landts van Kleef gequelt door de beſettinghen van Rhijnberk en Gelder, waer by tot ſwaerder laſt dier onſchuldighe volken quam, dat die van Hollandt hen opleyden gelijke ſommen geldts, als andere hadden getrokken; bybrenghende, dat het den Staet eeven eens was, of ſe 's vyandts middelen uyt vryen wille, of uyt mistrouwen hunner krachten ſtijfden. Gehoort ſijnde, dat 'er in Spanjen wierdt gearbeidt, om een vloot in ſee te brenghen, en om dat de ongebondenheit der Duynkerkers op ſee meer en meer aengroeyde, is 'er een grooter getal ſcheepen dan naer gewoonte in den Ocean geſonden: en des onaengeſien vondt men ſeeroovers, die, in 't geſight van Schevelinghen, een dorp op de Hollandtſche kuſt, nae by den Haeghe, de gevanghenen uytſetteden, en 't losgeldt ontfonghen. Maer deeſe korts daer aen door viſſchers pinken, heymelijk voorſien van gewaepende, omringht ſijnde, hebben hunne ſtoutheit met de gewoone ſtraffe geboet. Ook ſijn in de haeven van Duynkerken geſonden ſcheepen, gevult met ſteenen, om den mondt te ſtoppen: maer t'elkens als de ſee was afgeloopen, wierdt het hout door d'inwoonders met bijlen aen ſtukken gehakt, en de baeren met de vloet weeder opdringhende hebben alles wegh geſpoelt. Dogh de koopvaerdyſcheepen nae Engelandt geſonden ſijn Spinolâs galeyen ten prooye gevallen, nae dat het oorloghſchip, tot geleyde der andere, een langhe wijl, niet ſonder verlies der vyanden, ſlaeghs geweeſt, en vervolghens 't vuer daer in geworpen ſijnde, verbrandt was. De ſelfde hadden gehoopt Vliſſinghen aen te taſten, en daer toe van binnen omgekoft, die de ſtadt ſouden in brandt ſteeken. Maer een der vloekverwanten, dien ſiek ſijnde de naekende doodt tot berouw gebraght hadt, ſijn belijdenis voor den Predikant doende, is den aenſlagh ontdekt en geſtraft. Hierentuſſchen reeſen onder 't krijgsvolk van Albertus nieuwe muyteryen. Die van Antwerpen hebben 't bootsvolk, dat de Schelde beſet hieldt, met een gedeelte hunner ſoldyen ter needer geſet. De Waelen, geleght in de ſchanſen om Ooſtende, welker verwoetheit tot doodtſlaen of quetſen hunner Ooverſten was uytgebarſten, wierdt meerder ingewilligt, om dat ſe door beloften der Hollanders tot verwiſſelingh van party

1601.

Kloet vermeeſtert het kaſteel Krakouw.

De Spanjaerts en de Hollanders perſſen den naebueren gelijkelijk geldt af.

De Vereenighde Staeten ſtraffen de Duynkerkers.

Vruchtelooſen aenſlagh op Vliſſinghen.

Muytery onder Albertus krijgsvolk.

1601. getroont wierden. Verwillight hunne beſettinghe te ruymen, ſijn ſe verleght binnen Winoxberghen. De Vereenighde Staeten, nae dit beloop van ſaeken, door 't ſchoorſteengeldt, met volk uyt Engelandt, en daerenbooven met penninghen uyt Vrankrijk geſtijft, maekten weederom ooverlegh om eenen tweeden toght in Vlaendre te doen. Maer aengeſien al de hoop was in de veerdigheit, en dienthalven alvoorens noodtſaekelijk den vyandt van daer te trekken, vondt men geraeden d'uyterſte grenſen den oorlogh te dreyghen. Maurits dan het krijgsvolk voor uyt geſonden hebbende, komt, als waere het ter bruyloft van Luidewijk van Naſſau met de weduwe des Graeven van den Broek, tot Aernhem: en trekt, ſonder ſigh op te houden, in allerhaeſt, met oover de hondert vendelen voetknechten, en dertigh vaenen ruyters, nae Rhijnberk; dat toen tot ſteêvooght weeghens den Aertshartogh hadt, Hieronymo Lopez: en dees daer binnen omtrent drieduyſent ſoldaeten, Waelen, Italianen, Hooghduytſchen en bootsvolk: leevensmiddelen genoegh, ſesendertigh ſtukken geſchuts, en werken, ſeedert Mendoſa, geholpen door de peſt, de ſtadt hadt ingenoomen, tamelijk verſterkt. En terwijl Maurits, volghens ſijne gewoone voorſightigheit, ſigh beſchanſt teeghen geweldt van buyten, doet Louis Bernardo d'Avila, die te vooren niet onervaeren, boovendien nogh onlanghs door 't voorbeeldt van Bommel hadt toegenoomen, werken buyten de graft opworpen: daer binnen trekkende plaetſe om beeſten te weyden: naerdemael hy van ſout, om vlees in voorraedt te bewaeren, ontbloot was: ſijne ſcheepen ſtak hy ſelfs in brandt, om 'er den vyandt geen dienſt van oover te laeten. Dogh de Prins ſtrekte de vloot, die hy met ſigh gebraght hadt, ten deele langhs den Rhijn tot Keulen toe, en belaſte d'ooverighe by ſigh te blijven. De weerdt, die voor de ſtadt rondtom door den ſtroom beſpoelt wordt, voorſien met een kleyne ſchanſe, en op 't eerſte loſſen van 't geſchut verlaeten ſijnde, verſterkt hy met nieuwe werken, en hecht dien door brugghen ten weederſijden aen den oever. Daer nae allerweeghen, waer hoop van toegangh was, waghten beſtelt ſijnde, ſlaet hy ſijn leegher needer op drie plaetſen: d'eene op de hooghte, beſijden de ſtadt, nam hy t'ſijnen eygenen gebiede; booven de ſtadt, den Rhijn af leegherde hy Ernſt van Naſſau; in 't midden den Kolonel Giſtelles; en belaſt inſonderheit op twee plaetſen teeghen de buytewerken der ſtadt door loopgraeven te naederen, met ſterke waghten rondtom, om dat de werken door meenighvuldighe uytvallen bekommert wierden. Den eerſten uytval van duyſent of meer mannen is geſchiet aen de Caſſelpoorte, dien de Françoiſen hebben te rugh gedreeven, onder 't beleidt des graeven van Chaſtillon, jongelingh, die, ſigh eedelmoedigh quijtende, een eerlijke wonde daer van weghdroegh. Dit echter heeft den beleegherden niet afgeſchrikt, van, des onaengeſien, ook uyt de ſelfde poort, en uyt die op den wegh nae Santen, meermaels uyt te vallen, niet ſonder eenighe ſchaede, wanneer ſe hen onverwaght op den hals quaemen, maer onderſtandt uyt de naeſte leegherplaetſen toeſchietende, wierden ſe terſtont nae binnen gejaeght. De ſaeken dus ſtaende, heeft de tijdingh, dat Ooſtende door Albertus wierdt beleeghert, niet weynigh ſwaerigheits gebaert: want het begonnen werk te laeten ſteeken, was de eere te nae, en het te voltrekken, teeghen werken van binnen ſoo ſterk beſet, en de toeganghen te bewaeren, daer de velden alom moeraſſigh en bedrieghlijk waeren, kon, ſonder groote troepen, niet geſchieden. Daerenbooven Veer, wien de Staeten de ſteêvooghdyſchap van Ooſtende hadden toegeſchikt, weygherde dien laſt, ten waere men hem ſijne twintigh vendelen Engelſchen,

De Vereenighde Staeten beraedtſlaen oover eenen tweeden toght in Vlaendre.

Maurits beleeghert Rhijnberk.

een

een aenſienelijke maght des leeghers, liet met ſigh neemen, 't gheen hem wierdt toegeſtaen; en de Prins in plaets van deeſe andere waghtende, voer voort het werk te vorderen. De beleegherde onderwijlen verdeelden hunne leevensmiddelen, en begonden door booden en vueren van den toorn ontſet te verſoeken: de booden wierden onderſchept. Uyt de ſtadt Gelder gaf men hen eenighe hoop door vuerteekenen. Den Aertshartogh hadt wel den graef van den Berghe, met geen geringhe maght, tot ontſet geſonden; en ten dien eynde waeren de karren der naebueren aengehouden: dogh men veranderde van beraedt, 't ſy om dat, door uytſteekende konſt des Veldtheers, door de beſchanſſinghen niet was heen te breeken, 't ſy om dat men dienſtigher oordeelde 's vyandts leegher aldaer op te houden, op dat Ooſtende des te traegher wierde te hulpe gekoomen. De loopgraeven tot aen de wal van de halve maen aen de buytewerken gebraght ſijnde, en deeſe ondermijnt, lokt Maurits, door 't worpen van vuerballen en 't vertoonen ſijnes leeghers in ſlaghorde, derwaerts de beleegherde, die, in grooten getaele toevloeyende, door 't geweldt van 't begraeve buſpoeder ſijn opgevlooghen. Die gereet ſtonden om de breſſe te bemaghtighen, hebben de plaetſe ingehouden, hoewel de vyandt, niet langh daer nae weedergekeert, heftigh op hen inſtorte. d'Ooverighe buytewerken ſijn in korten door gelijke krijgsliſt, of door geweldt, ingenoomen, eenighe uyt vreeſe verlaeten, en de galeryen aen de Caſſelpoort ſtrax tot oover de graft gebraght ſijnde, waeren de beleghers tot onder de wal der ſteede doorgedronghen, 't welk de beleegherde vreeſende, en om dat 'er voor de meenighte hunner gequetſten geneesmiddelen te kort ſchooten, tot verdragh gekoomen ſijn, des te tijdelijker, om voor de ooverloopers, die 'er veele binnen waeren, 't leeven, voor alle andere eenen eerlijken uyttoght te bedinghen. Aengenaem was deeſen aenwas inſonderheit den ingeſeetenen van Ooveryſſel, die de brandtſchattinghen, tot nogh toe aen den vyandt, uyt vreeſe voor invallen, opgebraght, terſtont geweyghert hebben, belaſtende de huisluyden ſigh te waepenen, en, op 't kleppen der klokke te hoop te trekken. 't Belegh, begonnen ter halver Soomermaendt, is geeyndight op 't uytgaen van Hoymaendt, als nu Ooſtende reets vijfentwintigh daeghen door de maght der Spanjaerden was beſpronghen. Maer aleer de Prins met ſijn geheele leegher aftrok, heeft hy de ſtadt Meurs, hem gelijk wy geſeght hebben, geſchonken, onder ſijn geweldt gebraght, verjaegende de haeneveederen, daer ingeleght door den Vorſt van Kleef, die dat gebiedt, door 't uytſterven der erfgenaemen, op den tijtel van leen aen hem vervallen, naederde. Maer hem wierdt in teegendeel te laſt geleght, dat hy ſelfs door veele miſdrijven de reghten van ſchutsheer hadt geſchonden. Ooſtende, welkers belegh, 't vermaertſte ſeedert veele eeuwen, en als eenen beſonderen oorlogh, ik nu verhaelen ſal, een woonplaets, daer de viſſchers tuſſchen Sluys en Nieupoort ſigh hadden ter needer geſet, beſloegh in voortijden maer een geringh gedeelte der Vlaemſche kuſt. Men heeft begonnen haer met poort en paelwerk te beſluyten, ten tijde wanneer de eerſte beginſelen der burgerlijke beroerten, en de ſterke rooveryen op ſee, de landen alom met ſchrik vervulden. Nae dat, door de Gentſche pays, de moogenheit der Staeten hadt kracht gekreeghen, heeft ſe ſigh in het verbondt begeeven, en is volſtandigh daer by gebleeven. Eerlangh daer nae, toen Parma, die ſigh, door 't verooveren van Nieupoort en Duynkerken, hadt ontſaggelijk gemaekt, dit belegh moeſt laeten ſteeken, en la Motte naederhandt, die reets een gedeelte der ſtadt hadt ingenoomen, daer uyt gedreeven wierdt, heeft

1601.

Rhijnberk wordt oovergegeeven,

en Meurs.

Beſchrijvingh van Ooſtende.

1601. ſe ſigh befaemt gemaekt, en ſorghe t'haerer verſterkingh doen aenwenden, die vermeerdert is, nae dat Sluys verlooren, en op de kuſt van Vlaendre, behalven Ooſtende, niets ooverigh was. Van voorens teeghen de ſtadt, daer ſe ſigh ten Noorden uytſtrekt, ſlaet de vlakke ſee. Ter linker ſijde, die nae 't Weſten gekeert is, maekte het ſtroometjen Iperlee, dat eertijts in ſee liep, eene haeven; maer die, gelijk alle andere in Vlaendre, by laegh waeter, geene ſcheepen voeren konde; nu hebben de werken het ſtroometjen afgeſneeden, blijvende de haeven. Het geweſt, dat ſigh ten Ooſten wendt, was in voortijden door de Sandduynen hoovelachtigh, dan is naederhandt geſleght, op dat de naeby geleegene hooghten, den vyandt niet te veel voordeels gaeven. Dus alle teegenſtandt weghgenoomen ſijnde, is de ſee oover de vlakte, naeſt aen de wallen, doorgebrooken, maekende een Gueule wel hondert voeten breedt, welkers diepte, met het weghſpoelen der ſanden, doorgaens heeft toegenoomen: by hooghe vloedt is ſe een grondelooſe kolk, en ſelfs wanneer de ſee is afgeloopen, blijft 'er oover de twee ſpieſſen waeters: alleen in 't inkoomen is ſe wat ondiep. Al 't ooverighe landt, dat ſigh van achteren ten Suyden uytbreidt, met meenighvuldighe ſlooten doorſneeden ſijnde, wordt ooverſtroomt door de ſee, die opvloeyende het landt wel duyſent en meer ſchreeden blank ſtelt. By ſoo groote voordeelen der naetuere hebben ſigh gevoeght de werken, eertijts ruw; maer die men, ſoo veel de plaets konde lijden, nae de veſtkonſt heeft begonnen op te maeken, toen Albertus, nae 't verooveren van Kalis en Hulſt, ſeeghaftigh weederkeerende, haer met belegh, uytgeſtelt tot op dees tijdt, dreyghde. 't Gheen de oude ſtadt genoemt wordt, thans niet anders als eene ydele plaets van landt en waeter, op ſee uytſiende, hadt buyten de wal van Ooſtende de kuſt beſet met vijf beſondere bolwerken. Een graft van daer rondtom de nieuwe ſtadt loopende, en opgeſtopt door ſluyſen, ſcheydt hier ook twee wallen van den anderen: de binnenſte heeft acht uytſteekende bolwerken, waer op de buytenſte met acht gelijke bolwerken ſpeelt; daer de ſtroomen langhs heen vloeyen, was 't gebouw lichter, maer van achteren een vaſt en ſwaer werk, en een nieuwe graft daer tuſſchen koomende, maekte als een drie dubbele wal. Hier is den omtrek van de ſtadt omtrent een half uere gaens. Aen d'oover ſijde waeren nogh beſondere en afgeſcheydene werken, die, ſoo den noodt perſte, ſonder naedeel der ſteede, konden verlaeten worden. Een der ſelver was oover de Gueule, aen 't eynde der reghter ſijde, beſet met paelwerk: andere in 't velt van achteren teeghen de wallen aengehecht, of door een kleyne ſcheydingh, en 't tuſſchen koomen van waeterkuylen, afgeſneeden. De Vlaeminghen, verdrietigh oover de ſtrooperyen, waer door 't geheele landt wijdt en ſijdt wierdt uytgeput, en ondervonden hebbende de eyndelooſe koſten van ſeeventien ſchanſen, met welke Ooſtende toen beſlooten was, de ſwaere en weynigh min dan vyandtlijke ongebondenheit van 't krijgsvolk, en dat door de onlanghs begonne muytery hunne trouwe verdacht was, baeden den Aertshartogh onophoudelijk niet langher te dulden, dat de aenſienelijkſte provintie ſijner heerſchappye door een eenigh gedeelte onnut bleeve. Ook ontbraeken 'er geene, die hem daer van afraedden en voorſeyden, dat het aentaſten eener ſteede, geveſt door ſoo geweldighe werken, en voor welke de vlakke ſee oopenſtont, niet een belegh, maer een onnut ophouden van 't leegher ſijn ſoude. Maer de hoop en de beloften der Vlaeminghen, hem geweldighe ſommen geldts aenbiedende, als ook 't blijven hanghen des vyandts voor Rhijnberk, eene geleegenheit die niet diende verwaerlooſt, hebben ſwaerſt gewooghen:

ghen: insonderheit naerdien 'er hierenbooven nieuwe troepen uyt Italien en Spanjen, onder 't beleidt van Trivultio en Braccamonte, waeren oovergekoomen. Dus op den vijfden van Hoymaendt Frederijk van den Berghe ter reghter, en strax nae hem Jeronymo de Monroy ter linkersijde der steede neederslaen, eerst heel nae by, maer 't schieten met grof geschut genootsaekte hen verder af te wijken. Dat pas was daer binnen steêvooght Charles van der Noot, voorsien van genoeghsaeme lijftoght en alle oorloghs-behoefte, daer toe met eenentwintigh vendelen: by welke, op d'eerste tijdingh des beleghs, is gekoomen het regement gesonden onder Uchtenbroek: en de dapperheit der besettelinghen heeft sigh van eersten af geoopenbaert door eenen geweldighen uytval, waer in voornaeme hoofden, en onder die Monroy, behalven oover de vijfhondert gemeene soldaeten, sijn gesneuvelt. Nae dat François Veer, met het opperbewindt, was in de stadt gekoomen, met de soldaeten van sijnen landtaert, welker getal door nieuwgeworvene uyt Engelandt wierdt versterkt, vondt men van stonden aen geraeden alle de buytewerken der stadt te besetten, en schansen verder uytwaerts op te worpen, welker eene, nogh nieuw, en bewaert met veertigh soldaeten, den vyandt ingenoomen heeft. Wijders den beleggher van achteren de stadt afgedreeven sijnde, drongh meest aen op de linker sijde. Hy heeft eenen dijk geleght door de verdronke landen, eene nieuwe konst, welker lof hem toekoomt; gelijk meest alle d'andere werken, onlanghs gevonden, door 't vernuft van Maurits en de Hollanderen sijn aen den dagh gekoomen. Sy bonden rijsbossen van twintigh voeten lenghte, en een weynigh grooter in omtrek, doorvloghten met steenen, om door hunne swaerte 't waeter des te vaster op te stoppen, dight aen den anderen. Deese wierden worsten genoemt: die, allengskens naeder gebraght, en geweldt van grof geschut daer booven opgeplant sijnde, de scheepen 't gebruyk der oudehaeven benoomen hebben. Maer uyt de Gueule, die wy geseght hebben aen d'ander sijde te vloeyen, is, mits het doorsteeken van eenen dijk aen strandt, een vaert afgeleydt, die van stonden aen binnen de wallen door de stadt loopende, naederhandt een seekerer en bequaemer haeven gegeeven heeft. Hier quaemen binnen, hier liepen uyt meermaels hondert scheepen t'sessens, die gequetsten uyt, geschut, hout, leeftoght, en al 't gheen 'er teeghen d'ongemakken des hemels, of vreese voor siekten, wierdt vereyscht, inbraghten. Al 't welk 't van verre en onseeker schieten der vyanden, hoewel hunne stukken op hooghten geplant stonden, geensints heeft konnen beletten, 't gevaer soo selden treffende, dat meenighte van menschen, alleen nieuwsgierigh om 't belegh te sien, derwaerts voeren. Onder de uytheemsche Heeren hebben den Hartogh van Holsteyn, broeder des Koninghs van Denemarken, en uyt Engelandt den Graef van Northumberlandt deese plaetse, daer geenerhande krijgsvonden niet vuerigh aengewendt sijn, met verwonderingh besightight. Dies het vinnigh schieten met kanon gestaekt sijnde, sakken met sandt gevult en steenen in de diepte, om die te vullen, geworpen wierden, hoewel vruchteloos, door dien de snelle drift des waeters d'ooverhandt hadt. Als de hoop om den toevoer af te snijden uyt was, benaeuwde Catrice, die in 't Westen 't bevel hadt, door 't aenvoeren van werken, en heftigh schieten de sterkten der steede aen dien oordt. Drie deeser sterkten, nae by den anderen, wierden met haere krijgsbenaeminghen genoemt het Ysere-werken, Helmondt en de Sandtbergh. De Sandtbergh, die voor deesen in d'oude stadt, een gedeelte der duynen, saemengehoopt door 't opgeworpen sandt uyt see, geweest was, en, alle andere gesleght sijnde, de

1601.

Albertus belegbert Oostende.

Veer Steêvooght gemaekt.

Verhael des beleghs.

1601. de eenighe hooghte gebleeven, hadt in 't ronde twee bolwerken, 't een booven 't ander, en daer om meer andere werken, om dat hier uyt het weekſte der ſteede beſchermt wierdt. Op deeſen heeft de vyandt ſulk een meenighte van koegels geſchooten, dat hy geheel eenen yſeren bergh geleek, en echter met weynigh vruchts, nae ſoo onnoemelijke koſten: want de breuken wierden lightelijk weeder opgemaekt, en de plaetſe der dooden of gequetſten vervult met verſche. Onder de weghgenoomene door 't geſchut is geweeſt den jonghen Heere van Chaſtillon, Kolonel der Françoiſen, ſoons-ſoon van dien grooten Ammirael Coligny, en die ook van de dapperheit ſijns grootvaeders niet ontaërde. Den Ridder Veer ſelve, om ſigh van ſijne wonde te doen geneeſen, uyt de ſtadt getrokken ſijnde, is in Zeelandt ſorghvuldigh herſtelt, en te rugh nae ſijn bewindt gekeert. Ook hebben diergelijke onheylen den beleggher niet verſchoont: maer binnen weynigh daeghen ſijn de Kolonellen Catrice en Bracamonte geſneuvelt. d'Inwoonders, om ſigh, ſoo veel moogelijk, teeghen 't gevaer der koegelen en vuerballen te redden, hadden doorgaens in de ſtadt aengevoert, en, nae 't fatſoen van mueren, opgeworpen ſwaere hoopen aerde. Dogh grooter vreeſe was 'er, dat de vyandt, nu met ſijne loopgraeven ſoo ſeer genaedert, de halve Maene aen de ſeekant moght beſtormen. Derhalven wierdt den dijk, gemaekt om de ſee te ſtuyten, doorgeſteeken, eenen raedtſlagh die vry bedenkelijk viel, maer diens uytkoomſt den Spanjaerts is teegengevallen, welker begraevinghen en rijstoorens, wanneer de windt de baeren opjoegh, vry verre onder waeter liepen, werdende door waghten genootſaekt te vlughten op hunne baeteryen, die ſe daer omtrent, om 't geſchut te draeghen, hadden opgereght. De ſee dus ingelaeten liep rondtom Ooſtende, en maekte 't als een eylandt: doende ſomwijlen ook ſchaede aen de ſtadt; maer door paelwerk, ſteenen, en alle andere vonden, die 't vernuft der ſeeluyden in ſulk een geval weet by te brenghen, wierdt het grootſte geweldt der ſeebaeren teeghen den vyandt afgeweert. Vier maenden ſijn 'er doorgebraght met gelukkighe uytvallen, en in teegendeel met vruchteloos ſtormen in 't beſpringhen der wallen: met meenighwerf ooverloopen, en 't uytſtrooyen van ydele geruchten door gevanghenen, die d'eene en d'andere ſijde 't hooft vol blieſen. Ook is ontdekt een verraeder, die den vyandt hadt belooft het kruyt in brandt te ſteeken. Albertus ſelfs was in perſoon in 't leegher, en ook ſomtijts Iſabella, die den traeghen voortgangh van het werk beſightighden, toonende ſoldaet en hoofden wakkerheit in 't aenſien hunner Vorſten: ſommighe hechteden ſaucijſen als tonnen in de rondte aen den anderen, die ſe werwaerts 't hen luſte weghrolden, om in 't natte vaſten grondt te maeken; andere maekten nieuwe ſchanſen aen de oude; eenighe trokken verre van een geſcheydene plaetſen, door werken of weeghen te ſaemen: drokken arbeidt hadden delvers met een vaert, om alles des te gemakkelijker van Brugghe in 't leegher te brenghen. Dogh de Staeten der Vereenighde Landen, hebbende, nae 't verooveren van Rhijnberk, verlooren de hoop van Vlaendre in te vallen, verdriet in de ſwaere koſten, en hunne voornaemſte ſorghe geſet op Ooſtende, braghten den geheelen Soomer, en een goedt gedeelte van den Herfſt, door, ſonder ſelve yets ter handt te trekken. Dan ſiende 't belegh aen 't ſleepen, en niet ſoo ſeer 't gevaer voor Ooſtende, als de oovermaetighe laſten, vreeſende, beſlooten ſe of den vyandt daer van af te trekken, of, ſoo hy volharde, de plaetſen by hem minſt verſorght aen te taſten. En nae langhe twijfelingh wat plaetſe eenen gemakkelijken, en niet weynigh voordeelighen ſeeghen, geeven konde, geviel 's Harto-

toghenbosch, dat, seedert haer afwijken van 't verbondt, noyt door oopenbaeren oorlogh was aengetast. En daer binnen lagh op die tijdt geene andere besettingh, dan twee vendelen voetknechten, en twee vaenen ruyters, onder 't gebiedt van Anthonis Grobbendonk; sijnde de stadt altoos bekommert geweest, dat de soldaet moght meester worden. Maer de Magistraeten en Geestelijke, die 'er in grooten getaele sijn, moedighden yder om strijdt de burgheren, die gewis niet sonder vreese waeren; deese, dat se hunnen aelouden Godtsdienst, hunne altaeren, hunne beelden, en heylighen, welker gunst hen vaek gebleeken was, niet souden verlaeten, nogh gedooghen, dat die besoedelt wierden; gene, ophaelende de daeden hunner voorouderen, welker dapperheit dien van Gelderlandt soo meenighmael hadt van den Brabandtschen boodem afgedreeven, en voeghden hier by hun eyghen voorbeeldt: want sy besorghden, dat 'er by naght allerweeghen licht bestelt wierdt, en verbooden by plakkaet het steygheren der leevensmiddelen, en 't te kennen geeven der dooden door gewoonelijke teekenen buyten de deure. Ook hebben se eenen wal opgeworpen, om de Vuchterpoort te beschermen. Aen deese sijde hadt Maurits sijn leegher needergeslaeghen, aen d'ooversijde hunnen oort genoomen Willem en Ernst, op eenen wegh, die, ten weedersijden booven de vry laeghe velden verheeven, maekte dat de delvers de stadt gemakkelijk konden naederen. Deese bequaemheit, en dat de stadt geene andere, dan haere van outs gewoone werken, hadt, gaeven hoop van 'er in korten aen te koomen, daer andersints, in Slaghtmaendt, de Winter voor de deur sijnde, den begonnen arbeidt soude konnen afschrikken, en de belegghers, om eene stadt, soo groot in omtrek, te besluyten geene genoeghsaeme maght, maer alleen drieenseeventigh vendelen te voet, en omtrent dartigh vaenen te peerde, hadden: gemerkt Oostende een rechtschaepen leegher vereyschte. Dogh hier teeghen was niet te vreesen voor eenigh uytvallen der burgheren, die genoegh te doen hadden met het hunne te beschermen, nogh diergelijke gewoon waeren, en 't omleggheende veldt verre onder waeter staende wierdt door geleyde schansen beslooten. Ook is 'er gevonden een middel, om de stroomen en beeken, daer langhs vloeyende, door 't legghen van swaere werken, oover hunne oevers te doen heen loopen, om d'aenleggende landen des te dieper onder waeter te setten. Maer hier meede is soo seer niet gespoedt, of daer quam tot twee verscheyde maelen volk binnen. Want Frederijk van den Berghe, die door Albertus, op 't versoek der Brabanders, met eenigh voetvolk, en geen geringhe troep peerden, was gesonden in de naeste plaetsen, hebbende een gerucht laeten loopen, en alles vervcerdight, als of hy gesint waere Helmondt te sterken, heeft eerst omtrent driehondert, en strax daer aen duysent man in de stadt geworpen, sonder dat het den beleegheraer een geruyme tijdt gewaer wierdt, die, nae dat hy 't te spaede was te weeten gekoomen, eenighe weynighe uyt den achtertoght gevanghen nam en ter needer maekte. Teeghen den brandt, gevreest door de gloeyende koeghels, wierdt by 't gemeen en de regenten der steede groote sorghvuldigheit aengewendt, in de solders met sandt te belegghen, de vuerighe klooten met pannen en ketels te vatten, en voorts in alles wat om de vlam te dempen konde dienen, gereet te hebben. Daer by was nogh gekoomen een belofte weeghens de Aertshartoghen, dat alle besondere schaeden uyt de gemeene middelen souden vergoedt worden. Hierentusschen vorderde Maurits yverigh sijne werken, die reets tot aen de graft der wallen genaedert sijnde, was het eenighe galeryen, en d'uyterste middelen, die steeden genootsaeken te buyghen, in 't werk te stellen. De

1601. De Vereenighde Staeten beleegheren ondertusschen vruchteloos 's Hartoghenbosch.

1601. hoop nu aen 't baeren der ſeeghe wierdt verydelt door een wroſt, vroegher en vinnigher, dan men verwaght hadt; ſijnde 't waeter, dat oover de velden was gevloedt, bevrooſen, en de ſtroomen ſelve vaſt geraekt; den toevoer niet ſoo gemakkelijk als voor deeſen, en de wegh om in de ſtadt te koomen den vyandt ruymer: jae de koude ſoo ſtrengh, dat de waghten niet ſonder verlies van ſoldaeten wierden waergenoomen. Den ſeevenentwintighſten dagh is het belegh opgebrooken, tot leetweeſen van Maurits, die meermaels omſagh, of het weeder niet verſaghte. Maer de grootſte reeden ſijnes vertrekkens waeren de troepen des Graeven van den Berghe, waer by ſigh ook hadt gevoeght het krijgsvolk, dat ik verhaelt heb nae hunne muytery in 't ſteedtjen Weerdt geleght was, en toen geſaementlijk hunne vergaederplaets tot Dieſt genoomen hadt. En de kommer was niet ſoo ſeer voor 't leegher, beſchanſt met treffelijke werken, als dat de vyandt op de ſijde van Hollandt, die, mits het toevrieſen der ſtroomen, bloodt lagh, moght invallen. 't Leeghertuygh, naerdien 't gebruyk der ſtroomen was benoomen, wierdt, ſoo veel doenlijk, te waeghen voor uyt nae Heuſden geſonden, al 't ooverighe in brandt geſteeken. De beſchanſſinghen, gelijk ſe waeren, gelaeten, gaeven een treffelijk bewijs van de ervaerenheit des Veldtooverſten, en de nijverheit der ſoldaeten 't Ooverighe van den Herfſt, en de Winter is met geringhe toghten doorgebraght; ſtroopende de Hollanders den Ooverrhijnkant, teeghen oover Keulen, onder voorgeeven van 't gheen men d'onlanghs ooverleedene Graevinne van Meurs nogh ſchuldigh was; en Belgiojoſo, door laſt der Aertshartoghen, plunderende de landen in Brabandt, die, onder den Vereenighden Staet behoorende, brandtſchattingh weygherden. Tot nogh toe gingh 't belegh van Ooſtende ſijnen gangh, en d'onſtuymighe ſee in de Winter nu deeſe, dan gene werken treffende, verſchafte den beleegerden en den belegghers eenen tweeden arbeidt. Hier by quaemen ook ſiekten, heemel en aerde eeven voghtigh ſijnde, waer door d'Engelſche, die 'er inſonderheit niet teeghen konden, daegelijx afnaemen, of Veer verlof om nae hun landt te keeren verſoghten; 't welk 't getal der verdaedighers dermaeten verminderde, dat 'er van ſeeven ter naeuwer noodt drieduyſent ooverſchooten. Niet onbewuſt was dit den Aertshartogh, die, ſiende dat hy nogh met ſinken van ſcheepen, nogh door eenigh inwerpen van hout en ſteenen, de haeven ſtoppen konde, nogh ſijne werken aen dien oordt, door 't opdringhen der ſeebaeren, en met een door 't vinnigh ſchieten der vyanden, vorderen, beſluyt de ſaek met den deeghen in de vuyſt ten eynde te brenghen. En voor eerſt belaſt hy, om de krachten te beproeven, achthondert uytgeleeſene ſoldaeten by naght het bolwerk teeghen de ſeekant te beſpringhen, 't gheen ſe moedigh uytvoerden, en 't paelwerk neevens andere, gemaekt om 't geweldt der ſee te ſtuyten, in brandt ſtaeken. Maer de vloet ſtrax daer aen weeder opkoomende genootſaekte hen te vertrekken, achterlaetende niet weynighe der hunne, die 't geſchut naeſt daer omtrent verſcheurt hadt. Des onaengeſien wierdt hy, nae 't aenkoomen van verſterkingh in 't leegher, te raede, de ſtadt, ſoo daer ſe van achteren op de velden uytkoomt, als daer ſe 't geſight op ſee heeft, van beyde de ſijden aen te taſten; en inſonderheit 't Yſere-verken, en den Sandtbergh, de voornaemſte ſterkten aldaer, met alle geweldt te beſtormen. Veer hier van verwittight, door 't aengeeven van ſeeker gevanghen, en beducht voor 't kleyn getal der ſijner, maekt, ſonder ooverlegh met andere hoofden, maer alleen by ſigh ſelven te raede gaende, buyten kennis van de meeſte, met den vyandt beſtant voor weynighe daeghen, en geeft en ontfanght, op hoop van oovergaeve, gyſelaers. Maer hier uyt beroerte onder de ſoldaeten,

ten, inſonderheit onder die van Roſſem, welke vreeſden, dat ſe den vyandt, 1601.
die op hen voornaementlijk verbittert was, moghten oovergeleevert worden, ontſtaen ſijnde, wierdt Veer genootſaekt 's Aertshartoghen gyſelaers te rugh te ſenden, en d'oorſaek van dien handel ſijne hopluyden te oopenbaeren. Deeſe was geweeſt, om, onder ſchijn van handelingh, op hoop van 't aenkoomen der hulptroepen, tijdt te winnen, om ſigh uyt het gevaer te redden. Dit verſtaen ſijnde, is by hen allen goedtgevonden, om de veyligheit der gyſelaers, aen den vyandt geſonden, te verſeekeren, 's vyandts voornaemſte hoofden in de ſtadt te lokken, met welke langhſaem wierdt gehandelt, op ongewoone en onbillijke voorwaerden, en onder deeſe, dat den Aertshartogh het uyttrekkendt krijgsvolk een groote ſomme geldts ſoude tellen. Hierentuſſchen heeft een voorwindt vijf vendelen uyt Zeelandt in de ſtadt gebraght, en Veer daer op den geſanten en den Aertshartoghe verklaert, dat hy, gedronghen door den noodt, tot handelingh was getreeden; maer thans, nu de hulptroepen waeren aengekoomen, behoudens eer en eedt, niet verder daer in voortgaen konde. Dat hy echter hoopte, wen hy t'eenighen tijde door de maght des Aertshartoghen tot het uyterſte geperſt wierdt, hem de goedertierenheit van ſoo eedelmoedighen Prins niet ſoude ontbreeken. Gevoeligh heeft deeſen hoon den Aertshartogh getroffen, gemerkt geheel Vlaendre, als tot een ſeeker ſchouwſpel, om het oovergaen der ſtadt te ſien, was t'ſaemengeloopen, en 't gerught der oovergaeve nu reedts door de naebuerighe rijken was verſpreidt. Ook hebben de Staeten deeſe konſtenaerye, in ſigh ſelven niet al te eerlijk, en vermenght met grooter gevaer dan noodtſaekelijkheit, niet al te wel konnen ontſchuldighen. d'Uytheemſche voorvallen deeſes jaers ſijn voor de Hollandtſche ſaeken van geen geringh gewight en gevolgh geweeſt; gemerkt in Engelandt de Graef van Eſſex, de grootſte teegenſtreever van de vreede met Spanjen, als hem, ontſlaeghen uyt de gevanghenis, het hof ontſeght wierdt, en hy, die eertijts in ſoo blaekende jonſte en aenſien was geweeſt, onderſteunt door grooten aenhangh, gewaepent met heyrleeghers, nu een verſchooven leeven, ſonder eere, ſonder heerſchappy ondraeghlijk vondt, verſcheyde raedtſlaeghen ſmeedende, of hy ſigh van 't hof verſeekeren ſoude, of verre van der handt den oorlogh dreyghen, dewijl ſijne vyanden alles naevorſten, van de Koninghinne, wiens gemoedt hy, booven de voorighe reedenen van miſnoeghen, ook door 't verſmaeden haerer ſchoonheit in gramſchap hadt verbittert, geroepen wordt, om ſigh te koomen verantwoorden. Bevroedende wat gevaer dit in hadt, beſluyt en volght hy 't ſlimſte, dat hem den teegenwoordighen tijdt hadt konnen ingeeven, ſonder of ſeedigheit, of ſtoutheit genoegh te toonen. Maer hebbende t'ſijnen huyſe vaſtgehouden de Raedtsheeren, geſonden door de Koninghinne, en ſelfs in allerhaeſt met een kleyn gevolgh nae Londen trekkende, wordt hy, terwijl hy daer heul aen vrienden en 't gemeen ſoekt, voorgekoomen door een Rijx-boode, die hem, uyt laſt der Koninghinne, ſoo hy niet van ſtonden aen gehoorſaemde, ſchuldigh aen hoogh verraedt verklaerde; 't gemeen verbaeſt op dit woordt, en bekommert voor ſigh ſelven, liet daetelijk af ſigh in eens anders belangh te ſteeken. De poorten wierden geſlooten, ſijn huys beſet; hy ſefs raedeloos ſijnde, geeft ſigh oover, en wordt, vergeſelſchapt met den Graef van Southampton, nae de gevanghenis gebraght. Sijnde hem reghters toegevoeght, is hy oopentlijk gehoort, en heeft veel tot laſter ſijner vyanden geſprooken, inſonderheit van Cicil, wien hy, onder andere beſchuldiginghen, te laſt leyde, dat hy den vreede met den Spanjaert bevorderde: dat hy ſigh oover hen gewrooken hadt, ſonder immer in ſijne trouwe omtrent de Koninghinne te wagghelen. Al de weereldt hadt nu een wijl met verlanghen te gemoet geſien, of de goedertierenheit der Koninghinne

Rampſaeligh eynde des Graeven van Eſſex in Engelandt.

1601. en haere oude geneegenheit nogh eenighe kracht ſouden hebben, dan of de grootheit ſijner miſdaedt, ſijne voor langh verdachte gemeenſaemheit, en ſijne maghtighe vyanden, de genaede t'eenemael ſouden uytſluyten. Eyndelijk gevonniſt ſijnde, wordt hy met de bijl onthalſt, niet ſonder groote betuygeniſſen van Godtsvrucht en boetveerdigheit in ſijn uyterſte. Soo haeſt het hooft was needergevelt, ontfanghen ſijne aenhanghers gelijke ſtraffe. Maer hierentuſſchen hadt de vloot, in Spanjen uytgeruſt, in veele geweſten eenen ſchrik gemaekt: een gedeelte der ſelver nae de vyandtlijke kuſt van Afrika geſonden, wierdt door ſtorm van daer gedreeven: een ander gedeelte heeft de weêrſpannelinghen in Yerlandt gebraght een aenſienelijk onderſtandt, beſtaende in ſesduyſent ſoldaeten, onder 't beleidt van Johan Aquila; die, door een verwaendt plakkaet, voorgeevende, dat hy was gekoomen om Yerlandt uyt de keel des duyvels te verloſſen, in 't Zuyder gedeelte van 't eylandt, alwaer het ſteedtjen Kingſal leght, gelandt is: en te vergeefs op maghtighen toeloop en onderſtandt der Yeren waghtende, door Montyoye, Engelſchen Onderkoningh in dat geweſt, door een belegh beſlooten wierdt. Tiron, hooft der weêrſpannelinghen, die oover de bevroooſene moeraſſen een volkoomen leegher voerde, heeft wel getracht door te breeken; maer is, geſlaeghen ſijnde, weedergekeert nae ſijne ſchuylhoeken. Aquila als hy ſijn verdragh met den vyandt gemaekt hadt, en vervolghens de ſtadt, en al dat de Spanjaerts in Yerlandt beſet hielden, oovergegeeven, voerde ſijn krijgsvolk, met Engelſche ſcheepen weeder nae Spanjen. En niet langh daer nae is den ongelukkighen toght der Spanjaerden op Cæſareen, een ſtadt in Mauritanien (heedenſdaeghs met een Arabiſch, en dat ook verbaſtert woordt, Algiers genoemt) eene der oorſaeken geweeſt, die 't geldt hielpen uytputten. Grooter wierdt allengskens de ſtoutheit der Hollanders tot verre afgeleegene ſeetoghten: gemerkt ook de Straet, nae haeren vinder Magellanes genoemt, en naederhandt beſeylt van d'Engelſchen Draek en Kanvendis, door Olivier van Noordt, Rotterdammer, de vierde die de faem beroemt gemaekt heeft, is door gevaeren: en niet ſonder groote ſwaerigheeden, tuſſchen de paelen van Amerika en de tot nogh toe onbekende weereldt, de ſee, beknelt door langhe omweeghen, ter naeuwer noodt ontworſtelt ſijnde, was hy in den Ocean, de Zuyder genoemt, en aen de kuſt van Chili, die ſigh daer langhs heen ſtrekt, en lichaemen van onbekende groote voortbrenght, vindende ook daer vyanden der Spanjaerden, en ſigh weeder omwendende, voorts aen 't eylandt Borneo gekoomen. En vaerende voor by de kaep de Bona Eſperance, heeft hy, nae 't rondtom vaeren des geheelen weerelt-kloots, wel niet eenighe rijkdommen, maer treffelijke achtbaerheit voor ſijn vaederlandt, en te vooren ongehoorde naemen van plaetſen, t'huys gebraght. Dogh andere ſcheepen, die de ſelfde reyſe hadden aengevanghen, nogh van volk, nogh van leevensmiddelen genoegh voorſien, en van den anderen verſtroyt, hebben ten deele de Spanjaerts, ten deele de woeſtelinghen weghgenoomen. De gevanghene wierden ſchandelijk gepijnight, en om 'tleeven gebraght: 'twelk, gelijk 't in de woeſtelinghen eene onweetenheit, alſoo in de Spanjaerts eene verwoetheit was. Om dees tijdt hadt de ſpraek die 'er liep, dat Sebaſtian, eertijts Koningh van Portugael, nogh in 't leeven was, die van Hollandt, terwijl ſe allerley geruchten tot naedeel van Philips by een raepen, eenighe hoop doen ſcheppen, ſijnde gevonden een man, die hem in gedaente van lichaem ſeer wel gelijkende, en door de looſte Portugijſen, in veele ſaeken, buyten de gemeene kenniſſe, onderright, de lightgeloovigheit der ooverighe van dien ſelfden landtaert heeft bedrooghen, tot dat hy door den Hartogh van Toſcanen den Spanjaert oovergeleevert, ſijne ſtoutheit, en dat loos bedrogh van ſnooden gevolghe, eerſt ten ſpot door de volken omgevoert, daer nae ter galeye gebannen, en ten laetſten met de doodt geboet heeft.

Den Spanjaert Johan de Aquila brenght den weêrſpannelinghen in Yerlandt te vergeefs onderſtant.

Seevaert van Olivier van Noordt.

H U-

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
der
NEDERLANDTSCHE
SAEKEN.

ELFDE BOEK.

INHOUDT.

VErvolgh des beleghs van Ooſtende. Maurits trekt te velde; Mendoſa en Spinola hem te gemoet. Hy beleeghert en vermeeſtert Graeve. Muytery der Spaenſche ſoldaeten. Mendoſa vertrekt nae Spanjen. De Hollanders ontmoeten en beſluyten acht vaenen van 's vyandts ruytery. Spinolâs galeyen worden verbrandt. De Hollanders drijven de Spaenſche vloot in Indien op de vlught. De Portugijſen ſtooken den Koningh van Achem tot het ombrenghen der Hollanders. Geſanten der Indianen aen de Hollanders. De Koningh van Ternata en andere Indiaenſche Koninghen kieſen de party der Vereenighde Staeten. Aenvangh der Ooſtindiſche maetſchappy in Hollandt. Biron geſtraft. Nieuwe onluſten in Ooſt-Vrieſlandt.

1602.

Vervolgh des beleghs van Ooſtende.

VOor Ooſtende was de hoop des beleegheraers nogh verre te ſoeken. Maer den Aertshartogh, verbittert door de daedt van Veer, beſloot te beproeven, of de dapperheit der ſijner yetwes booven en teeghen hoop ſouden konnen uytrechten; en hebbende een langhewijl, door vreeſſelijk geweldt van grof geſchut, geplant op een beukerye ten dien eynde opgeworpen, gedondert op de ſterkten nae d'oude ſtadt en d'oude haeven, alwaer hy verſtont geen kleyne breuken der werken gemaekt te ſijn, belaſt hy den neeghenden van Louwmaendt, omtrent den avondt, by leegh waeter, de ſtadt van alle kanten te beſpringhen, en inſonderheit op dien oordt te ſtormen. Tweehondert ſoldaeten, onder twee hopluiden, wierdt bevoolen het bolwerk, genoemt de Sandtbergh, ter reghter ſijde te beſtormen: gelijk getal andere ſtonden gereet, om de linker ſijde dier ſterkte, en weederom andere, die de borſtweer van vooren hadden aen te taſten. Op deeſe volghde met vierhondert ſoldaeten den Spaenſchen Kolonel Durango, die bevel hadt d'ingenoomene plaetſen van ſtonden aen met beſettingh te verſeekeren, ſijnde ten dien eynde voorſien van leevensmiddelen, buſkruyt, en al 't gheen gewoonelijk tot het opworpen van ſterkten noodigh is. Tweehondert hadt men 'er geſchikt, om 't Yſere-verken

 t'oover-

1602. t'ooverrompelen, eeven ſoo veel om het te ſterken, onder Gambalota, Ooverſte der Italianen, omtrent driehondert; en onder Auguſtino Mexia vierhondert, om de hunne, daer ſe 't te quaet hadden, gemeenerhandt te hulpe te koomen. Daer nae wierdt het geheele leegher verdeelt in verſcheyde hoopen, om in geen gebreeke te blijven, daer de geleegenheit hen roepen moght. Buquoy was de ſijde der ſtadt, daer ſe ſigh van vooren ten Ooſten ſtrekt, te beurt gevallen. Gruwſaem was het geveght aen de Sandtbergh, om dat Veer, gewaerſchuwt door een ooverlooper, ſijn geſchut en alles wat tot vernielen van vyanden is uytgevonden, inſonderheit derwaerts aengewent hadt, hebbende doorgaens vuerbaekens aengeſteeken, om de bedrijven der beſtormers naektelijk te bekennen. Het paelwerk weghgerukt ſijnde, begon men nu de ladders aen te klampen; en de pieken der Spanjaerden van beneeden, door de deeghens der Engelſchen van booven, manlijk afgekeert ſijnde, was 't geveght heevigh geworden, wanneer Veer twee ſluyſen oopende, en d'oude haeven, welkers drooghte de vyandt was genootſaekt te doorwaeden, alom onder waeter ſette: door welk geweldt niet alleen 't buſpoeder, dat de ſoldaet by ſigh hadt, bedorven, maer ook veele in ſee gedronghen, en door de baeren verſwolghen wierden: en de hulptroepen niet volghende, vonden, die nu reets handtgemeen waeren, ſigh geperſt te rugh te wijken, getroffen door een dubbele neederlaegh, dien hen 't ſchieten des vyandts en 't inſtortendt geweldt des waeters aen deede. Buquoy was te traegh geweeſt in den laſt hem gegeeven uyt te voeren, en min volſtandigh, om dat, geduerende dit marren, de ſee weederom waſſende, de gueule, wegh dien hy door moeſt, gevult hadt. De buytewerken van achteren de ſtadt, en meer andere ſwakke elders, heeft Veer, toen de vyandt ſtormde, verlaeten, wel weetende, dat, met het alom verdeelen der verdaedighers, de dreygementen ſigh verſpreyden; dat voorts die werken, van geenen dienſt ſijnde, lichtelijk in korten konden hernoomen worden, 't welk d'uytkoomſt heeft geleert. Doorgaens op de wal en in de grachten, nae dat yder ſijne dapperheit dieper hadt doen doordringhen, ſagh men legghen verſlaeghene ooverſten en ſoldaeten: veele dreeven in den Ocean. Den Aertshartogh miſte omtrent achthondert mannen, om welker lichaemen op te ſoeken hem vier ueren ſtilſtandts vergunt ſijn. Die van binnen hadden weynigh min dan veertigh dooden, veele gequetſten, en onder deeſe Horatius, broeder van Veer, die ſigh in alle plichten van ſoldaet en hopmanſchap uytneemendt hadt gequeeten. Onder de lichaemen der Spanjaerden is ook gevonden eene vrouwe, die, onder een krijgsgewaet en moet, haere kunne ontveinſt hadt, als verwijtende de natuere, dat ſe haer geen man hadt laeten gebooren worden. Den ongelukkighen uytſlagh van dit ſtormen, geene hoop om Ooſtende uyt te hongheren, en de ſwaere Winter, ſtaende 't leegher onder waeter, hadden veele Ooverſten bewooghen Albertus te raeden, ſijnen ongelukkighen aenſlagh by tijdts, en eer hem grooter ſchaeden troffen, te ſtaeken. Maer hy, beanghſt voor ſijne en 's Koninghs glory, hadt liever in ſoo langhduerigh en moeyelijken arbeidt te volharden, dan te belijden, dat hy onmaghtigh was eene ſtadt te dwinghen. Derhalven is ter linker ſijde van 't leegher een hooghe katte opgeworpen, om van daer met het geſchut te donderen: ter reghter handt teegen de gueule aen allenskens eenen dijk gemaekt, ſijnde in de grondt geſlaeghen ribben, en weederom andere dwars daer oover, waer op wierden geleght ſaucijſen, eenighe als rijsboſſen ſaemengerolt, andere kruyswijſe daer oover vaſt gemaekt, als ſolders, booven op met ſandt bedekt, waer door dit gebouw te vaſter ſluyten moght,

moght, om het waeter teeghen te ſtaen: ſijnde de beſtendigheit des ſelven 1602.
voorwaer ſoo groot, dat het, als een borſtweer op een vaſte grondt gebouwt, den ſoldaet beſchermde, en, het geſchut draeghende, het loſſen van daer op de beleegherde konde uytſtaen. Des echter is 'er niet te min geduerigh gevaeren, lijdende de ſcheepen ſelden, of geringhe, ſchaede. Albertus hadt by ſigh vernuftelinghen, ontbooden uyt alle hoeken des weereldts, die yeder om ſtrijdt, d'een deeſe, d'andere gene, vonden om de gueule te ſluyten voordroeghen: en als eenighe, by donkeren naght, een ſcheepstouw met tonnen en geſonkene ankers aen weederſijden hadden vaſtgemaekt, hebben de beleegherde, van gelijken de duyſternis waerneemende, de kaebels met gemak in ſtukken gehouwen. De ſterkte, uytgevonden van Pompejo Targo, en geſtelt op ſcheepen, om geſchut te draeghen, is van ſtonden aen te ſwak gebleeken, om het ſlingheren der ſee te konnen weederſtaen, en, dat in de grondt van onderen, het ſandt voor die ſwaerte beſwijken ſoude. De vlotten door den ſelfden gemaekt van rijswerk met ſteenen daer in gevloghten, om die te gelijk met de vloet te doen rijſen, wierden door 't ſchieten der Hollanders uyt grof geſchut, daer teeghen aengeſtelt, meer dan eens om verre geworpen. Ook hadt men ſorghe gedraeghen, om, ſoo die wegh hen, door 's vyandts konſtenaeryen, wierdt t'onbruyk gemaekt, een nieuwe haeven, tuſſchen de oude en de gueule, met het doorſteeken van den oever, in d'oude ſtadt te brenghen: aengeſien en den yver om de ſee te handthaeven, en de glory-ſught den Vereenighden Staeten vuerigh aenmoedighden; en men beſloot, als waere het belegh geſchaepen langh te dueren, de beſettingh om de ſeſde maendt te verwiſſelen. Nae Veer is in d'Opperſteêvooghdyſchap gevolght Frederijk van Dorp. De vervalle werken der ſteede wierden weeder opgemaekt, en de ſterkten vermeerdert, ſijnde de penninghen tot betaelingh der arbeidtsloonen voor elken dagh gereet; daer den ſoldaeten van Albertus ſelfs geen genoeghſaeme betaelingh van hunne ſoldyen geſchiede: waer uyt het ſaet van muytery onder hen quam voort te ſpruyten, en weygeringh van gehoorſaemheit te volghen: ook wierdt oover hen gevoert een heerſchappy vol vreeſe en haet: ruytery geſtelt ſijnde, om 't voetvolk, kuddes gewijſe tot de gevaeren voort te ſtuwen, of den vlughtelingh te rugh te drijven. 't Onderſtandt, dat de Vlaeminghen opbraghten, konde in verre nae de koſten niet ophaelen: de Waelen, om 't geeven van merkelijke ſommen t'ontgaen, naemen t'eenen dekmantel het weynigh vertrouwen, dat op de Françoiſche vreede was te ſtellen: de Brabanders vonden wettelijk onſchult in de muytery der ſoldaeten, die Weerdt beſet hielden; en weynigh hadt het geſchilt, of ſy hadden, door 't ſaemenſweeren met andere, onlanghs 't kaſteel van Antwerpen en Hulſt bemaghtight. Ook wierdt den Aertshartoghe hoop gegeeven, dat men Breedaa ſchielijk ſoude konnen verraſſen. Maer Frederijk van den Berghe, in den naght derwaerts geſonden, en, door onkunde van de wegh, afgedwaelt, is door 't aenkoomen van den dagh ontdekt. En Maurits ruytery heeft niet langh daer nae onderſchept ſijnen broeder Adolf. Tot nogh toe wierdt in de kaſteelen van Hollandt, nu in naeuwer, dan in ruymer, gevanghenis bewaert Françiſco de Mendoſa, gevanghen in den ſlagh by Nieupoort, en hoewel de weduwe des Graeven van den Broek en de geſanten des landts van Kleef verſochten ſtraffe oover veele en ſwaere miſdaeden, die hy ten deele als noodtſaekelijke, ten deele als hem belaſt, verdaedighde, vonden de Staeten niet geraeden, teeghen eenen gevanghenen, gewaepent met het reght des oorloghs, te vonniſſen. Maer dewijl men op het losgeldt der Ooverſten niet, gelijk

Nae Veer volght Frederijk van Dorp.

1602. gelijk op dat der gemeene ſoldaeten, eenen vaſten voet beraemt hadt, was men langh in geſchil, en ten laetſten oovereengekoomen, dat Mendoſa alle onderdaenen der Vereenighde Staeten, die in Nederlandt, Spanjen, Indien, Amerika, en eyndelijk in alle geweſten, daer ſigh de heerſchappy van Philips uytſtrekte, wierden gevanghen gehouden, hunne ontſlaegingh ſoude beſorghen. De grootachtingh van Mendoſa of der toekoomende Veldtooverſten, heeft op den Koningh ſoo veel vermoght, dat hy in dit verdragh bewillighde. Het ſeevolk en de koopluiden, die, op hoop van handel, ſigh derwaerts begeeven hadden, en door 's vyandts gramſchap, of den haet der Geeſtelijke, om de verſcheydenheit hunnes Godtsdienſts, onderdrukt geweeſt waeren, uyt alle geweſten des weereldts weedergekeert ſijnde, verhaelden, eenighe dat hunne leeden door de ſwaerte en het knellen der keetenen waeren doorgegeeten, dat ſe in eene ſtinkende en ſnoode duyſternis elendigh gequijnt hadden; en andere, hoe ſe in eene uyterſte ſlaevernye, onder wreede opſienders, ter galeye waeren gedoemt geweeſt. En dit voorwaer was van geen geringh gewight, om het gemeen, wien 't der voorleedene miſhandelinghen naeuwlijx heughde, teeghen den Spanjaert op te hitſen, en in d'onderdaenen liefde en geneegenheit tot de Staeten te baeren, welker goedertierenheit en ſorghe voor 't gemeen, als ſtellende de vryheit hunner burgheren booven groote ſommen geldts, met ſonderlinghe blijdtſchap der gemoederen wierdt ingenoomen. De punten des verdraghs ten deele vervult, en voor 't ooverighe burghen geſtelt hebbende, is Mendoſa uytgegaen, met een eerlijk gevoelen van den Vereenighden Staet, dien hy nu naeder hadt leeren kennen: en dienthalven beyde de partyen meer tot vreede dan tot oorlogh raedende. Toen ook heeft men vaſtere punten op 't loſſen der gevanghenen voor 't toekoomende geſlooten. Geduerende deeſe geheele Lente werfden de Staeten volk tot een leegher grooter dan oyt te vooren, ſijnde de moedt dapper aengegroeyt door 't geheughen van den ſlagh in Vlaendre, en de nieuwe muyteryen onder den vyandt, waer uyt ſy hoopten, eer 't verwaghte krijgsvolk uyt Italien in Nederlandt aenquam, of door den vyandt andermael te ſlaen hunne glory te vernieuwen, of te lande door Brabandt in Vlaendre, en, 't belegh opſlaende, binnen Ooſtende te koomen. Maurits voorwaer bleef immer by ſijn meeningh, dat men behoorde voorſightighe raedtſlaeghen te kieſen booven ſtoute: maer de Koninghinne van Engelandt en den Koningh van Vrankrijk hebben 't gevoelen der Staeten goedtgekeurt; en hun aenraeden hadt des te grooter geſagh, om dat ſe krijgsvolk en geldt verſchaften. Ook is 'er een goedt getal Hooghduytſche ruytery aengenoomen, en, nae dat men eenen algemeenen Vaſt- en Beede-dagh hadt uytgeſchreeven, met groote toeſtel, in Soomermaendt, laeter dan 't wel behoorde, gemerkt om dien ſelfden tijdt de troepen uyt Italien op de grenſen van Nederlandt gekoomen waeren, den toght aengevanghen. Daer beneevens ſijn 'er aen de Landtſchappen alom brieven afgeveerdight, aen die van Artois, Brabandt, Vlaendre, en andere Staeten aen die ſijde. De Vereenighde Staeten ſchreeven breedt van hunne ſaeken, en gaeven heerlijk op van 't onderſtandt der Koninghen: van de muyteryen der ſoldaeten by hunne teegenparty, en van de verwoeſtingh van ſteeden en landen, geene mindere waerheeden: *wat ſal*, ſeyden ſe, *eyndelijk den loon ſijn van ſoo bittere rampen, dan, het uyterſte in alle elenden, ſlaevernye? want niet duyſter was't, waer op de Spanjaerts, ſeedert ſoo veele jaeren, hadden toegeleght: en, op dat een valſche ooverdraght, en den ydelen naem des Aertshartoghen niemandt en bedrieghe, ſy ſelve ſouden ſien by wien de klem en het hoogh-*

Door 't ontſlaen van Mendoſa worden alle gevanghenen der Vereenighde Nederlanden geloſt.

De Vereenighde Staeten werven een groot leegher.

hoogh bewint in ſaeken van Staet en Oorlogh waere. Dogh, gingh hen 1602.
de glory hunner voorſaeten, de vryheit der naekoomelinghen ter harten, ſy ſigh met hen in bondtgenootſchap voeghen ſouden; of ten minſten hunne heerlijke aenſlaeghen door 't opbrenghen van maer taemelijke ſommen onderſteunen: de Aertshartoghen moghten vertrekken, en elders vreedtſaemer heerſchappy ſoeken. Light waere het, de Spanjaerts, die maer weynighe kaſteelen in beſettingh hadden, wegh te jaeghen: ſy ſelve konden als dan op den Staet, op den Godtsdienſt ſulk een voet beraemen, als hen goedt dacht. Geenen ſwaeren arbeidt was 'er aen vaſt, om de twee grootſte ſaeken, vreede en vryheit, te verkrijghen. Maurits heeft ſijn leegher geleydt in drie ſlaghordens, en door drie verſcheyde weeghen: in alles hadt hy vijfduyſent peerden, achttienduyſent voetknechten, en omtrent tweeduyſent waeghens. Willem van Naſſau geleyde de middeltoght, Veer de rechter vleughel, Ernſt de linker, dervoeghe van den anderen geſcheyden, dat ſe lightelijk konden ſaemen koomen, en ondertuſſchen dus verdeelt in weeghen des te ſpoedigher voorttrekken. Den naeſleep van ſoetelaers, molens, oovens en alles, dat men anderſints is gewoon te ſcheep te voeren, volghden met vry minder gemak te lande. By Nymeghen oover de Maeſe geſet ſijnde, trekt hy van daer in 't landt van Luyk, naeſpoorende de leegherplaets ſijns vaeders heyr eertijts, niet door Albâs waepenen, maer door honghher, geſloopt: om welk onheyl ſelfs niet onderworpen te ſijn, hy de naebuerighe ſteeden, uyt ſigh ſelfs meer tot den Spanjaert geneeghen, met ſwaere dreyghementen dwinght leevens-middelen in 't leegher te brenghen, en die tot reedelijken prijſe te verkoopen, hoewel ook dierwijſe niet genoegh gevonden wierdt, om ſoo groot eene meenighte te voeden. Den vijftienden dagh ſloegh 't geheele leegher ſigh needer in 't dorp Sant Truyen, niet verre van Thienen, als Mendoſa nu reets tot Thienen gekoomen was. Want deeſen hadt den Aertshartogh, toen hy de toeruſtingh der Staeten verſtont, derwaerts geſonden, laetende voor Ooſtende Johan de Ribas, om 't leegher te bewaeren en alom te beſchanſen. Die binnen Weerdt laeghen hadt men verſprooken, dat ſe, hunne muytery ſtaekende, ſigh by de troepen van Mendoſa voeghen ſouden, ſulx dat hy te ſaemen hadt vijfduyſent voetkneghten en vierduyſent peerden. By deeſe gelaſte men Ambroſio Spinola ſigh te voeghen met achtduyſent Spanjaerts en Italiaenen, die hy maer onlanghs hadt oovergebraght, omme, op hoop van glory, met dit uytgeleeſe krijgsvolk ſijns broeders aenſlaeghen ter ſee, en de Spaenſche ſaeken te ſtijven. Hy hadt met Philips gehandelt oover 't vergoeden ſijner koſten, dies hy ſelve ſijne ſoldaeten hunne ſoldyen betaelde; en, hoewel Mendoſa 't oppergeſagh oover 't gantſche leegher voerde, de ſelve onder ſijn eyghen gebiedt hieldt, invoeghe dat die nogh met de behoefte, nogh met den moetwil der andere eenighe gemeenſchap hadden; waer door hy dit te weegh gebraght heeft, dat nimmer ſoldaet beſaedighder, nogh onder ſtrengher krijgstught leefde, en by voorbeeldt is gebleeken, dat geen ander middel ſoo kraghtigh is, om den ſoldaet in ſijnen plight te houden, dan hem wel te betaelen. De leeghers nae by den anderen ſijnde, heeft Maurits ſijne troepen uytgebraght en in ſlaghorde geſtelt, om den vyandt tot ſlaen te lokken. Maer Mendoſa hieldt den ſijnen binnen de wal, 't ſy hy ſigh te ſwak oordeelde, 't ſy ſijne gevangheniſ de hitte ſijner voorighe dapperheit verkoelt hadt; of ook, nogh voor ſijn droevigh weedervaeren vreeſende, de reets geleedene neederlaeghe hem voor 't toekoomende geleert hebbe ſaghter gangh te maeken. De ſlagh dus geweyghert van die hem meermaels hadden de vreeſe voor veldtſlaeghen

Maurits trekt te velde.

Mendoſa en Spinola trekken hem teeghen.

De Spanjaerts weygheren den ſlagh hen aengebooden.

1602. verweeten, ſagh de Prins voor 't ooverighe, dat alle de groote toebereydtſelen waeren vruchteloos uytgevallen: gemerkt met ſoo groot een leegher dieper 's vyandts landen in te trekken, daer de weeghen engh, 't landt alom met vyandtlijke ſteeden beſet, de vyandt ſelfs op alle geleegenheit nae by der handt waeren, ondoenlijk viel: de leevens-middelen ook, die begonden te gebreeken, den Oegſt nogh niet rijp ſijnde, maenden hem aen ſpoedigher ruggewaerts te trekken, en de ſtroomen te ſoeken. Dan echter, op dat, nae ſoo gewightighe aenſlaeghen, 't jaer niet ſonder 't behaelen van roem ten eynde liepe, vielen de gedachten op ſaeken van minder gevolghe, en terſtont het oogh op Graeve, een ſtadt in 't landt van Kuyk, geleeghen aen de Maeſe, genoeghſaem geſterkt met werken, en van binnen voorſien van treffelijke ſoldaeten, en alle andere noodtwendigheeden om een belegh uyt te harden. Maurits ten achtſten daeghe, nae eenen ſwaeren toght door de hitte, en niet ſonder 't ſterven der nieuwe, en des arbeydts ongewoone ſoldaeten, hier voor gekoomen, ſlaet ſijn leegher needer op drie plaetſen: booven de ſtroom hadt Veer, beneeden hy ſelve, in de moeraſſighe velden, die ſigh nae Brabandt ſtrekken, Willem te gebieden. Oover de ſtroom ſijn geſlaeghen twee brugghen, langh hondert vijftien ſchreeden: 't geheel begrijp tuſſchen de leegher plaetſen, als ook den oever aen d'ooverſijde, nae de kant van Gelderlandt, wierdt met een doorgaende borſtweer, met diepe en wijde graften, ſchanſen en beukeryen beſlooten. De halve maen, die de ſteedelinghen oover de ſtroom inhadden, door geweldt van ſchieten verlaeten, heeft den beleegheraer veel voordeel gegeeven. Mendoſa hierentuſſchen, hoewel de vuerighſte ſijner krijgshoofden hem hadden geraeden den vyandt in ſijn vertrek op de hielen te volghen, en ſijne aenſlaeghen te beletten, vreeſende 't lot der waepenen, en, quam het quaelijk uyt te vallen, ondank te behaelen, daerenbooven ook behoeftigh aen geldt, en ingevolghe ook by naer aen alle noodtwendigheeden, heeft beſt gekeurt, met den Aertshartogh te raede te gaen, daer merkelijk verlies van tijdt aen vaſt was. Dogh den Aertshartogh gaf geen ſeeker antwoordt, vermaenende hem alleenlijk toe te ſien, dat 's Koninghs leegher verre van de handt gevoert ſijnde, de Hollanders niet ſchielijk met een vloot in Vlaendre vielen. Uyt welke vreeſe Mendoſa ſijne naer 's vyandts aenſlaeghen geſchorſt heeft, en voor Roermonde gereet gemaekt hebbende, ſoo hy beſt konde, 't gheen hy noodigh achte, ook ſelfs ſijn leegher aen de Maeſe, beneeden Graeve en Maurits, needergeſlaeghen. Veele meenden dat het een misſlagh was, en hy hadt behoort den booven kant, genoemt het landt van Raeveſteyn, te kieſen, om dien van Hollandt, wien beneeden alles vyandt was, de leevens-middelen af te ſnijden. Maer 't leegher der Hollanders, dat nu vaſt begraeven lagh, voor by te trekken, was gevaerlijk, en omweeghen te ſoeken, te langh, dewijl Maurits, ſijne werken aendringhende, nu reets op verſcheyde plaetſen groote galeryen, tot onder de gracht der ſteede, hadt aengebraght, door de bequaemheit der dijken, die geleght ten weederkanten des ſtrooms, om den oever te verſeekeren, den delvers eenen gemakkelijken wegh baenden. En geene hoop met allen was 'er nu voor de Spanjaerts, dan alleen tuſſchen de leegherplaetſen van Maurits en Willem, aen eenen oordt, in ſoo groot eene afgeſcheidenheit minſt bewaekt, door te breeken, en in de ſtadt te geraeken; ſijnde ladders, ſchoppen en ſpaeden, om de beſchanſinghen te beklimmen of te ſlechten, reets by de werken, en Thomas Spina, met duyſent uytgeleeſene voetkneghten, gevolght van andere t'hunner onderſtandt, in aentoght. Dogh de naeuwe wachten aen alle geweſten, en 't aenbreeken van den dagh, die, hoewel

Maurits beleeghert Graeve.

Mendoſa ſlaet ſijn leegher needer beneeden Graeve en Maurits.

wel ſe by naght waeren opgetrokken, hen, vermits het moeyelijk en langhſaem ſukkelen door de moeraſſen, ooverviel, hebben hunne ſtoutheit verydelt. Waer nae Mendoſa, beſchaemt oover ſijnen vruchteloosen aenſlagh tot ontſet, ſigh ſelven en ſijn leegher 't geſight van 't oovergaen der ſteede heeft onttrokken, en met ſtille trom nae Venloo is geweeken. De Staeten, bekommert voor Rhijnberk, hadden Ernſt met beſetvendelen derwaerts geſonden. Dogh Antonio Gonſales, Steêvooght der ſtadt Graeve, die by ſigh hadt vijftienhondert ſoldaeten van verſcheyden landtaerdt, hadt, ſoo langh hem ſijne dienſtgenooten in 't geſight bleeven, den vyandt door geſtaedigh uytvallen afgemat, en liet ſelfs toen, ſchoon hem alle hoop van ontſet begeeven hadt, niet af den tijdt door proefſtukken van dapperheit te rekken. Nae twee maenden beleghs, wanneer d'Engelſche tot aen de ſluyſe, die 't waeter binnen des ſtadts graften hieldt, genaedert waeren; de Vrieſen van d'ander ſijde galeryen binnen de graft aenbraghten, en de ſoldaeten uyt Maurits leegherplaets gereet ſtonden, om de wallen ſelve t'ondermijnen, ſijn de beſettelinghen, nae 't verlies van omtrent ſeevenhondert der hunne, op eerlijke voorwaerden, gewaepent met ſak en pak, uytgetrokken. De ſtadt Graeve, eertijts onder 't gebiedt van Gelderlandt, naederhandt gehecht aen Brabandt, en Maximiliaen, Graeve van Bueren te pande gegeeven, hadt des ſelfs ſchoonſoon Willem, Prins van Oranje, gekoght, in den oorlogh verlooren, en door de Gendtſche pays, nae dat 'er de beſettingh Hooghduytſchen was uytgejaeght, weederom gekreeghen. Maer de ſtadt Parma voor achtien jaeren, door lafhartigheit des ſteêvooghts, in handen gevallen ſijnde, doet Maurits thans in dit gebiedt ſijner erflanden, nae 't verooveren van Breedaa, Linghen en Meurs, ſijne intreede, noghmaels ſeegepraelende voor ſigh ſelven en den vaederlande, wien de heerſchappy niet ſonder merkelijke vrucht aen de Maeſe was uytgebreidt. Terwijl de ſaeken ſigh dus toedraeghen, hadden al een goet getal ſoldaeten, voor langh verdrietigh oover geene of ſeer geringhe betaelinghen, het leegher van Mendoſa verlaetende, ſigh nae Hamondt begeeven: hy, oordeelende, dat, eer 't getal door ſtraffeloosheit aengroeide, het dienſtigh waere in tijdts geweldt te gebruyken, rukt met eenighe ſtukken derwaerts, waer op weynighe voetknegħten ſigh aen hem oovergeeven, dogh de ruyters ſijn 't ontvlooden, die nogh door dreyghen, nogh door bidden te beweeghen, nae vruchteloose aenſlaeghen op andere plaetſen, 't kaſteel van Hooghſtraeten, niet verre van Breedaa, met bewilligingh der beſettingh, inneemen, en in korten, door eenen grooten toevloedt van oude ſoldaeten, die hunne voorighe ſchulden, en ten deele van nieuwe, die niet anders dan een toomelooſe ongebondenheit in quaet doen vorderden, verſterkt ſijnde, ſigh een hooft verkieſen, eenen raedt, vergaederinghen en wetten maeken, met meerder omſightigheit, als of een waere burgerye ſigh hadt needer geveſt. 't Rooven ſelfs geſchiede niet dan op bevel en ten gemeenen nutte; beſtont dit yemandt op eyghener handt, dien ſtrafte men, als elders dieven. Den Aertshartogh getroffen door dien handel, en in een groote behoefte bedught voor gevolghen, maekte ſoo veel geldts by een te hebben, als hy krijghen konde, en, die getrouw gebleeven waeren, tot ſtraffe der muytelinghen aenmaenende, ruſte ſigh ter beleegheringh. Sy, merkende, dat ſe niet als muytelinghen, die aen gene ſijde geenſints nieuw ſijn, maer vyandtlijk gehandelt wierden, vervallen van hunne kant ook tot ſaeken van ongewoone ſtoutheit, verſoeken en verkrijghen van Hollandt lijftoght, waepenen en geſchut; gemerkt hen, mits de ſchoone voorſorghe der geldtmiddelen, die hen voor gelijke onheylen

1602.

Graeve geeft ſigh oover.

Muytery onder 't Spaens krijgsvolk.

1602. veyligh ſtelden, niet onſmaekelijk was, ſigh van 's vyandts muyteryen te dienen, en hen teeghen den anderen gaende te maeken. De tijdingh van 't overgaen der ſtadt Graeve, en de vreeſe voor Maurits leegher wende Albertus af van ſijn voorneemen: des echter heeft hy niet ingevolght het oordeel van de Staeten der Nederlanden, die, om dees tijdt beſchreeven tot uytvindingh van geldtmiddelen, hem raedden den miſnoeghden ſoldaet door betaelingh te bevreedighen. Maer de Grooten onder de Spanjaerts waeren bet geſint penninghen aen nieuwe regementen te beſteeden, en gene te ſtraffen. Het dreyghen van ſaeken op woorden uytvallende, is 'er uytgekoomen een plakkaet, waer by alle die ſigh in 't kaſteel van Hooghſtraeten onthielden, ten waere ſy binnen ſeekeren daeghe vergiffenis baeden, ten lande uytgeſeght wierden; die hen ombraght belooningh belooft, hunne goederen verbeurt verklaert; die hen door leevens-middelen en toevoer ſtijfden, hunner ſtraffe deelachtigh, en eyndelijk hunne vrouwen en kinderen in ballinghſchap verſonden: ſijnde hen booven alle andere miſdaeden te laſt geleght, dat hunne muytery de hoop tot het ontſet van Graeve hadt vruchteloos gemaekt. Maer dit waeren ydelheeden, dervoeghe in de windt geſlaeghen, dat 'er een antwoordt vol krijgsboerteryen aen den dagh quam, waer in ſe Albertus ſijne vreeſe voor ſlaen, dat men Graeve vruchteloos hadt legghen aenſien, eer ſe ſigh afſonderden, booven dien Koninghlijke hofhoudingh, daer 't leegher hongher leedt, verweeten: ſtellende hier teeghen den roem der Veldtheeren, die goedertieren en meêwaerigh omtrent hunne ſoldaeten geweeſt waeren. En wat hadt men ſigh ſeer te verwonderen, indien ſe, nae ſoo veel andere, oover 't gheen den Heer verſchult was, de landen aenſpraeken, of ſigh tot die hulpmiddelen hadden gekeert, die d'uyterſte nootſaekelijkheit reghtveerdighde? vervolghens ſeggende, dat ſe teeghen de ſtraffen van dat ſchrikkelijk plakkaet, ten deele door hunne waepenen, ten deele door hunne armoede, ſouden veyligh ſijn. Octavius Frangipani, 's Paus geſant, arbeyde om de muytelinghen te bevreedighen; maer die verwierpen alle voorwaerden, ſoo niet alvoorens de ſchandtvlek, hen in dat plakkaet aengewreeven, uytgewiſcht wierde. Den Herfſt nu reets verre verloopen, 't Hooghduytſch peerdevolk weghgeſonden ſijnde, verdeelde Maurits ſijne ooverighe ſchaeren in beſettinghen. 't Selfde heeft ook gedaen Albertus, die door 't verloop der muytelinghen, en 't ſmelten der Italiaennen door den arbeydt, als maer onlanghs oovergekoomen, ſeer verſwakt was. Een gedeelte ſijns heyrleeghers noghtans heeft hy in 't belegh voor Ooſtende, en op de galeyen van Spinola geſonden; een ander nae die plaetſen, daer men voor oooverval der vyanden, of der muytelinghen bekommert was. Ook heeft hy de burghers binnen Venloo, die tot nogh halſterrigh hadden geweyghert beſettingh in te neemen, en die meermaels uytgejaeght, verſprooken om 't naebuerigh gevaer van Graeve, ſoldaeten toe te laeten. Mendoſa is nae Spanjen vertrokken, daer hy niet te vriendelijk wierdt bewelkoomt, ſijnde 's Koninghs vaeder Philips ooverleeden, en den ſoon ingenoomen met andere, die hem den ongelukkighen oorlogh, ſijn weynigh behertighen eener vreede, voorts ſijn durven of niet durven ſlaen verweeten. In dit vertrekken der troepen is 't gebeurt, dat veertien vaenen Hollandtſche ruytery acht vaenen peerden van Albertus, ſonder hoofden, die niet verre van Maeſtright ſonder achterdenken laeghen, beſet hielden: veele ruyters wierden ſelfs op hunne bedden verraſt, vijf vaenen genoomen, en op de ſaele des hofs in 's Graevenhaeghe opgehanghen, verooverende daerenbooven grooten buyt van peerden. Op 't aenkoomen van de Winter, nae dat de muytelinghen ſigh in andere geweſten had-

Albertus plakkaet teeghen de muytelinghen wordt in de windt geſlaeghen.

Mendoſa vertrekt nae Spanjen.

De Hollanders beſetten acht vaenen van den vyandt.

hadden geneſtelt, heeft Luidewijk van Naſſau, geſonden met drieender- 1602.
tigh vaenen peerden, daer bygevoeght twaelfhondert voetkneghten, om op 's vyandts uyterſte grenſen, die brandtſchattingh weygherden, te plunderen, Sant Vit ooverweldight; en, nae een geheele maendt het landt van Luxemburgh met branden van dorpen en rooven doorſtraeft te hebben, geen kleyne verwoeſtingh aengereght. Veel voorſpoedts hadden de Hollanders op ſee. Men hoorde dat Frederijk Spinola met acht galeyen uyt Spanjen op wegh was. En ook, dat Martin Padilia, voorſien met het Ammiraelſchap ter ſee, een vloot gereet hadt, onſeeker of 't op Hollandt, op Engelandt, of op Yerlandt was aengeſien. De Koninghin ſondt ettelijke ſcheepen, om hunne aenſlaeghen te beſpieden, en den vyandt by alle voorval aen te taſten. Twee galeyen van Spinola hebben ſe by Setubal, een ſteedtjen in Portugael, ſeer doornaeghelt, en daer nae verbrandt, ſchenkende den ſlaeven hunne vryheit, d'ooverighe het leeven. Een groot Portugijſch ſchip, van die ſlagh, welke ſy Caracquen noemen, gelaeden met koſtelijke waeren, belette hen 't vernielen van een meerder getal; dewijl d'Engelſche beeſigh ſijnde in dat te verooveren, en daer nae te plunderen, d'andere geleegenheit vonden, om 't t'ontſnappen. Frederijk een geruymen tijdt in Spanjen opgehouden, om ſijnen handel met den Koningh te ſluyten, kieſt met de ſes ooverighe galeyen, die op hadden neegenhondert ſoldaeten, en vijftienhondert roeyers, in Wijnmaendt, ſee nae Vlaendre. De Koninghin hier van verwittight, plaetſt drie ſcheepen onder d'Engelſche kuſt, en in de Hoofden; waer by de Hollanders vier der hunne voeghden, behalven die de Vlaemſche kuſt bewaerden. d'Engelſche de galeyen in 't geſight gekreeghen hebbende, gaeven desweeghen ſeyn aen hunne bondtgenooten: de galeyen ſigh van miſtigh weeder en ſtilte dienende, liepen langhs d'Engelſche kuſt, ſoo nae, dat eenighe roeyers, hunne boeyen los vijlende, in 't waeter ſpronghen. Maer de Hollanders, hen ſoo van de kuſt als uyt de Hoofden vervolghende, doornaeghelden 'er twee met hun geſchut, niet verre van Greevelinghen, en ſeylden twee of driemael hen ſoo vinnigh op 't lijf, dat ſe, door de ſwaerte hunner ſcheepen, van een ſcheurden: maſten, riemen en geheele achterſteeven, daer van afgerukt, dreeven in den Ocean: de wrakken wierden door 't geweldt der ſeebaeren verſwolghen. Men berghde omtrent tweehondert mannen: en de vreeſe, die, om 't getal der verwonnene niet ſterker dan d'ooverwinnaers, te maeken, alle meedelijden ter ſijden ſtelde, was oorſaek, dat 'er geen grooter meenighte by 't leeven bleef. Boovendien heeft 'er een, door onkunde der ſtuerluyden, voor Kalis ſchipbreuk geleeden: twee andere galeyen, doornaegelt, en op de Vlaemſche banken vervallen, hebben Nieupoort gekreeghen. De ſeſde, die Spinola ſelfs op hadt, ſijnde tot in het Zeeuwſche waeter verſteeken, is niet ſonder gevaer en 't ooverboordt worpen van veele goederen, hebbende de ſlaeven met hoop hunner vryheit aengemoedight, tot Duynkerken gekoomen. Frederijk met deeſe drie, gevoeght by d'andere ſcheepen, die hy te vooren tot Sluys hadt, trachtende ſijn verlies van goedt en glory, door plunderen op 't eylandt Walcheren, te boeten, is, door 't buyen der Winterwinden, en om dat den Aertshartogh, geplaeght met oorlogh van binnen en buyten, tot bemanningh ſijner ſcheepen, weygherde de beſettinghen t'ontblooten, weederhouden. Dapper groeyde daegelijx aen den roem en den handel der Hollanders in Indien, tot merkelijk naedeel der Portugijſen, dien d'eerſte vinders en van toen af hondert jaeren langh in 't beſit dier vaert geweeſt ſijnde, de ſelfde, nae die teegen de Kaſtilianen en andere Chriſten volken door eerbiedigheit der Pauſſelijke gifte, ten deelen

Spinolâs galeyen worden van d'Engelſche en Hollanders verbrandt.

Den handel der Hollanders in Indien neemt dapper toe.

1602. len ook door geweldt en waepenen gehandthaeft te hebben, nu eerst wierdt ontwronghen. Derhalven keeren ſe ſigh tot Philips, met beede, dat hy den eenighen ſteun ſijnes bloeyenden rijx, en ſijne en ſijner onderdaenen inkoomſten, door een rechtſchaepe vloot ſoude willen verdaedighen. Seedert is den oorlogh, tot nogh toe als binnen Nederlandt beſlooten, ook in d'andere weereldt oovergegaen; om welken te voeren gekooren wierdt Andreas Hurtado Mendoſa, die juyſt toen Kunala, een roover van Malabar in Indien, vermaert om ſijne vijftigh jaeren gepleeghde rooveryen, en thans door ſijne Koninghlijke merkçieraeden, met grooten lof hadt ooverwonnen. Deeſen ook gelaſt ſijnde met groote ſcheepen, Galeoenen genoemt, en booven de twintigh kleyndere, ophebbende achthondert Portugijſche ſoldaeten, en oover de vijftienhondert Indiaenen, behalven meenighte van bootsvolk, ſtrenghelijk anderen ten voorbeelde te ſtraffen de Koninghen en volken, die den Hollanders den handel hadden toegelaeten, neemt opſet om Bantam, hooftſtadt van Java, t'onder te brenghen. By geval gebeurt het, dat op die ſelfde tijdt, naementlijk in 't begin deeſes jaers, vijf Hollandtſche ſcheepen, onder den Ammirael Wolfert Harmans-ſoon, om hunnen handel te drijven, nae die geweſten voeren: deeſe hadden op omtrent driehondert mannen; ſeeker een ongelijk getal om te ſlaen teeghen de Portugijſen, welker Ammiraels-ſchip alleen, en in groote en in meenighte van koppen, de geheele Hollandtſche vloot te booven gingh. De vreeſe noghtans van voor 't toekoomende den handel te verlieſen, en de hoop om onder d'Ooſterſche volken glory en gunſt te behaelen, heeft hen doen beſluyten den ſlagh te waeghen, wel niet met enteren, maer met ſchutgevaer, waer op de Hollanders treffelijk afgereght ſijnde, den vyandt geen geringhe ſchaede hebben aengedaen: gemerkt ſe met de windt reght op hen toeſettende, en, wen 't hen luſte, afwijkende, door hunne welbeſeyltheit, den indruk der Portugijſen vruchteloos maekten. Dus wierdt 'er eenighe daeghen achter den anderen gevoghten. Twee hunner ſcheepen genoomen, andere geſonken ſijnde, hebben de Spanjaerts, verſlaeghen ſelfs door de nieuwigheit van dit onverwaght onheyl, de wijk genoomen, ſeylende nae Ambona, alwaer ſe het dorp Ito, en alle andere plaetſen, die 't maer met de Hollanders hielden, door moorden en branden, en het uytroeyen der ſpeceryboomen, ſonder dat ſigh yemandt teeghen hunne wreetheit verſette, ſtraffeloos verwoeſt hebben. Maer d'ooverwinnaers in de ſtadt Bantam, welke ſe uyt het uyterſte gevaer geredt hadden, met gejuygh en allerhande teekenen van vrolijkheit verwelkoomt ſijnde, voeren korts daer aen nae Banda, dat het beſte gewas van nooten-muſkaeten voortbrenght, en ſluyten, dit eylandt onder hunne beſchermingh genoomen hebbende, met die volken, wijl ſe door geen Koningh beheerſcht worden, een verbondt: dat ſe hunne ſpeceryen aen geene andere volken ſouden vertieren, niemandt den anderen ter ſaeke van Godtsdienſt laſtigh vallen, maer dien Gode, als reghter, bevoolen laeten: elk oover den ſijnen reght doen: den eenen van den anderen geene ooverloopers aenhouden. Nae den ſelfden inhout is, by vervolgh van tijdt, ook met andere volken en Koninghen, dien de moogenheit en 't geweldt der Spanjaerden t'ontſagghelijk was, vriendt- en bondt-genootſchap geſlooten. Onder de ſteeden van Sumatra is wel de aenſienelijkſte Achem, wiens Koningh de Portygijſen, vier jaeren te vooren, door 't worpen van valſche betighttinghen op den hals der Hollanders, en 't omkoopen van die in 't hof het meeſte geſagh hadden, ſoo verre vervoerden, dat hy die ten deele ſelfs in hunne ſcheepen, uytſendende die hen onder ſchijn van vriendtſchap qua-

Om welken te verhinderen Hurtado met een vloot geſonden wordt.

Dien de Hollanders, neemende twee ſcheepen, op de vlught drijven.

De Portugijſen vervoeren den Koningh van Achem tot het ombrenghen der Hollanders.

quamen beſoeken, andere in de ſtadt ontbiedende, om 't leeven braght, en de moordt aldaer was groot; het volk in de ſcheepen ſigh voor dier-gelijke trouwlooſheit niet hoedende; den ingenoomen drank dier ge-weſten booven dien de herſſenen aen 't hollen helpende: ter naeuwer noodt ſijn de ſcheepen behouden. De Koningh ſigh korts daer aen ge-laetende berouw dier wreede daedt te hebben, bevinden de Hollanders, die, naederhandt aengekoomen, met hem oover de koop der ſpeceryen geſlooten hadden, andermael, dat ſijne trouw door de Portugijſen aen't vlotten geraekt was: waerom ſy, dit verdragh niet naegekoomen wor-dende, ter wraeke van 't ongelijk hen door de Indiaenen aengedaen, et-telijke Arabiſche ſcheepen, die de haeven waeren uytgeſeylt, oovervie-len; welke daedt, met het reght der volken niet wel oovereenkomende, den vyanden ſtoffe verſchafte om de Hollanders te laſteren. Maer de Zeeuwen, naederhandt weedergekeert, bevindende den Koningh vry vervreemt van de Portugijſen, hebben ſigh van deeſen misſlagh geſuy-vert, hem biddende geſanten met hen te ſenden, om te ſien niet eenen hoop van ſaemengerotte roovers, gelijk onder d'onweetende wierdt val-ſchelijk uytgeſtroyt, maer een volk vermaert in rijkdommen en trouwe, dat teeghen geenen anderen, dan teeghen den Spanjaert de waepenen voer-de. Dien voorſlagh liet de Koningh ſigh gevallen, om des te ſeekerder te ſijn, aen wien van beyden hy ſigh in 't toekoomende veyligher houden moght. Op de reyſe, dight by 't eylandt Helena, door een Portugij-ſche karakke, en gelaeden met peerlen en koſtelijke waeren, eerſt aen-getaſt ſijnde, hebben de Zeeuwen ſigh geſet tuſſchen de kuſt en de ka-rakke, en die, door vinnigh ſchieten met hun geſchut, gedwongen ſigh oover te geeven. 't Volk daer op wierdt aen de kuſt van Braſil aen landt geſet. 't Hooft der geſanten van Sumatra, genoemt Abdulzamat, is in Zeelandt ooverleeden, wordende met een eerlijke ſtaetſy begraeven, en een graf-teeken t'ſijner geheugenis opgereght. d'Oovergebleevene ſijn gegaen om Maurits, toen ter tijdt in 't leegher voor Graeve ſijnde, te be-groeten; meedebrengende geſchenken van hunnen Koningh, alwaer ſe ſoo groot een meenighte van volk te voet en te peerde, en werken, niet alleen onbekent onder de woeſtelinghen, maer ook grooter, dan men in deeſe landen is gewoon, opgetooghen van verwonderingh, aenſchouw-den. Men heeft met haer gehandelt en geſlooten op den naem der Ara-biers. De faem deeſer ſaeken tot in d'andere weereldt oovergebraght ſijn-de, heeft niet alleen allen ydelen arghwaen doen verdwijnen, maer ook de meeſte ingeboeſemt, dat 'er voor hen meer ſeekerheit was in de vriendt-ſchap der Hollanders, als in de ſlaevernye der Spanjaerden. De Koningh van Ternata, een der Molukſe eylanden, heeft oopentlijk hunne ſijde gekooſen, en van Nek, op ſijn verſoek, de Portugijſen by Tydor, 't nae-ſte eylandt, aengetaſt. Maer dees hen op hunne hoede en veyligh in een kaſteel vindende, is, nae eenigh ſchieten van weederſijden, waer in hem ſelfs de handt wierdt weghgenoomen, met verlies van weynighe der ſijner, uyt de ſlagh geſcheyden. In Patana, op de kuſt van Cochinchina en elders, was hunne aenkoomſt van gelijken aengenaem. Maer in Cey-lon, een der grootſte eylanden, alwaer de beſte Kaneel waſt, heeft Spil-berghen den Koningh van Kandia, Fimala genoemt, verbittert op de Portugijſen, van wien hy eertijdts was weghgevoert en opgevoet geweeſt, berigt den ſtaet en ſaeken der Hollanders, en hem tot vriendt- en bondt-genootſchap met hen ſeer geneeghen gevonden. Ook heeft de Koningh van Jora, een rijk geleeghen in 't geweſt van Malakka, ſigh niet ontſiende ſijnen ouden wrok teeghen de Portugijſen op te haelen, Jakob Heemſkerk, die

1602.

De Koningh van Achem ſendt geſanten aen Hollandt.

't Hooft der geſanten ſterft in Zeelandt.

De Koningh van Ternata en andere Indiaenen kieſen de ſijde der Vereenighde Landen.

1602. die toen twee Hollandtſche ſcheepen geleyde, aengehitſt, om een karakke van ongeloofelijke groote, in de enghte tuſſchen Malakka, een beplantingh der Portugijſen, en Sumatra, 't ooverweldighen, hy ſelve ſijnde den aenleyder en de getuyghe dier ſeeghe. De Hollanders ſigh met den buyt, grooter dan oyt te vooren veroovert, genoeghende, hebben den vyanden, ſterk omtrent ſeevenhondert van alle kunne en jaeren, 't leeven geſchonken, onaengeſien 'er meenighvuldighe voorbeelden der Portugijſche wreedtheit, maer onlanghs gepleeght, te vinden waeren. Dit ſchip was gekoomen van Makau, een ſtadt die de Portugijſen in 't Sineeſche rijk te leen beſitten; alwaer eenighe Hollanders, maer onlanghs aengekoomen, door de Portugijſen wierden opgehanghen, als die de Sineeſche ooverheeden hadden ingeboeſemt, ſy niet anders dan een ſaemengerotten hoop ſeeroovers waeren. Makau is geleeghen aen de ſtroom Kanton, langhs welken alleen den vreemdelinghen is toegelaeten in 't rijk Sina te koomen; gelijk 't ook niet geoorloft is uyt 't ſelfde rijk, nae eenighe uytheemſche kuſten te ſeylen, dan door de Cinceon, haeven aen eenen anderen oordt. De rijkdommen gehaelt van oopenbaere vyanden deeden den Portugijſen en den Koningh groote ſchaede, dien van Hollandt en in 't beſonder en in 't gemeen, behalven den lof, geen geringhe voordeelen. Echter ſijn 'er in dien landtaerdt, niet min eenvoudigh, dan graegh nae winſt, gevonden, die hun aendeel weygherden, als onbetaemelijk, dat koopluiden by krijgswinſt, en, gelijk 't gemeenelijk toegaet, veele ontſchuldighen ontrooft, hun voordeel deeden. Ook beweeghde hen de oude vriendtſchap met de Portugijſen, die, geloofde men, al voor vier eeuwen haer begin genoomen hadt, wanneer de Nederlanders, trekkende nae Syrien, ter oorſaeke des heylighen oorloghs, Liſſebon, toen hofſtadt der Saracenen, hebben vermeeſtert; waer door ſe groote voorreghten onder de Portugijſen, en deeſe geene mindere in Nederlandt verkreeghen. Boovendien wierden, nae 't opneemen der waepenen in Nederlandt, en nae dat Philips Portugael hadt t'ondergebraght, de Portugijſen door de Staeten genoodight onder hunne heerſchappy oover te koomen, om aldaer den handel en alle verdere voordeelen der burgheren te genieten: en niet weynighe waeren gekoomen, uyt haet teegen de Kaſtiliaenen, als eertijts hunne gebueren, nu hunne heeren, of op dat ſe in die woedende moogenheit der kettermeeſteren aldaer, aen Joodtſch of Saraceniſch bygeloove niet ſchuldigh verklaert wierden. Voorts was 'er niet aen te twijfelen, of die, blijvende onder 't gebiedt des Koninghs van Spanjen, ſijne rijkdommen door de hunne ſtijfden, moeſten, inſonderheit nae ſoo veele geleedene ongelijken in Indien, met alle reght voor vyanden gehouden worden: en op dat 'er niemandt ſwaerigheit in maekte, hebben 't de Staeten by oopenbaer plakkaet bekent gemaekt. Duyſterer was 't, of de goederen der Italiaenen, gevonden in de genoomene ſcheepen, goeden buyt ſijn ſouden. Deeſe ſaeke is door eenen middelwegh, tuſſchen de billikheit en 't reght der oorloghe, by verdragh afgedaen. Tot nogh toe voeren veele maetſchappyen van kooplieden op Indien; welker graegheit en naeyver teeghen elkander den prijs der waeren aldaer aen 't ſteygheren helpende, hier daer en teeghen verſlappende, en onmoogelijk ſijnde, dat verſcheyde en ſwakke maghten 't geweldt der Spanjaerden 't hooft booden, hebben de Staeten der Vereenighde Nederlanden uyt veele lichaemen eene Maetſchappy opgereght, ſtellende in verſcheyde ſteeden bewinthebbers, die door afgeſondene ſomwijlen ſouden by een koomen, met verbodt, dat niemandt in 't beſonder, geduerende den tijdt van twintigh jaeren, hoogher als de kaep de Bona Eſperance en de

De Hollanders neemen een Portugijſche karakke.

Begin der Ooſtindiſche Maetſchappy in de Vereenighde Nederlanden.

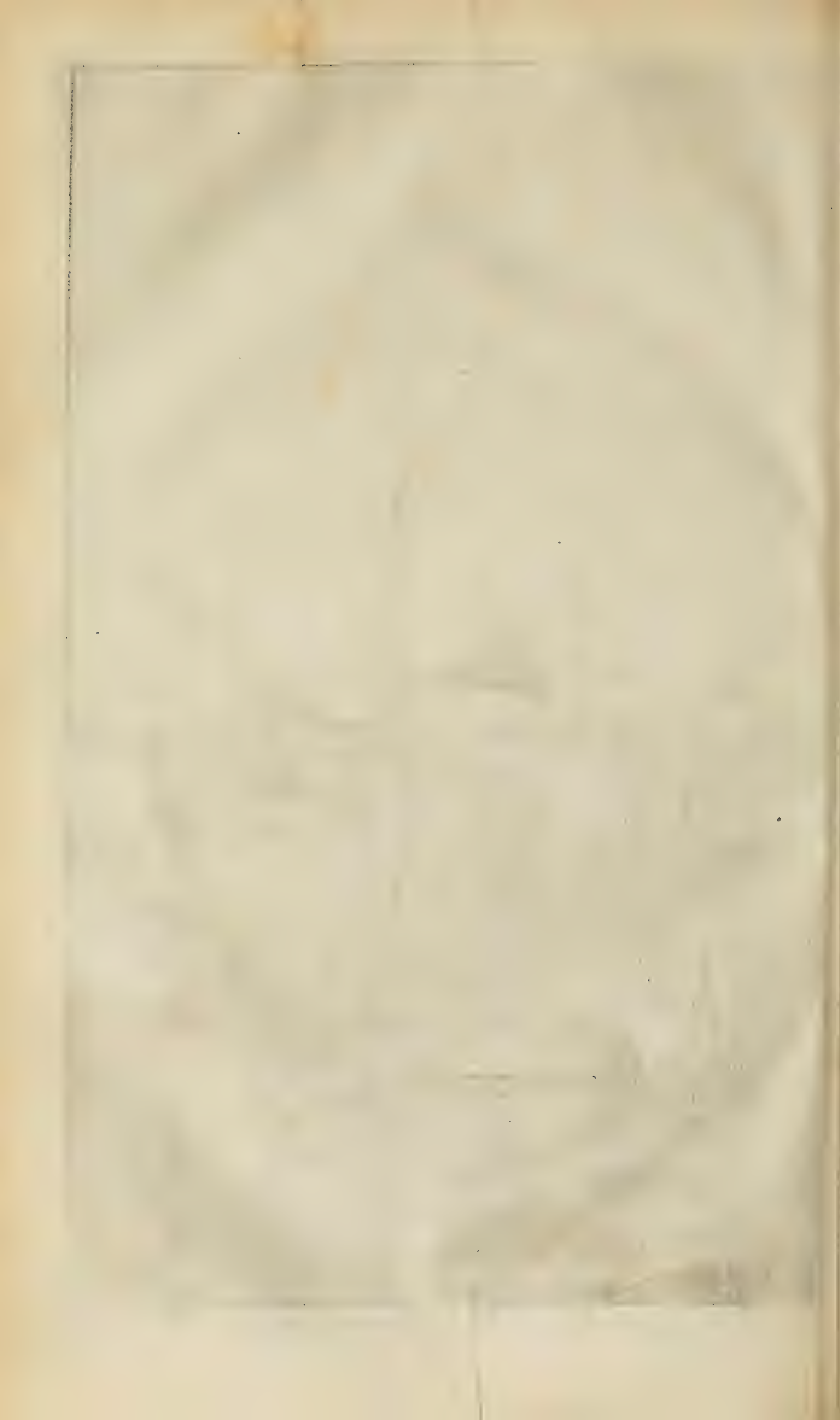

De galeyen van Frederik Spinola door 's Landts oo

gs Scheepen overseilt in den Jaere 1602.

de ſtraet Magellanes ſoude vaeren. Men bepaelde ſeekeren dagh, binnen welken alle, die de laſten en voordeelen deeſer maetſchappy begeerden deelachtigh te ſijn, hunne naemen hadden aen te geeven: ſulx dat alleen, nae 't verloop van tien jaeren, nieuwe inſchrijvinghe geſchieden ſoude. 't Ingeleyde geldt maekte een ſomme van ſeſtighhondertduyſent guldens. Seedert dien tijdt, als ſijnde eenen nieuwen oorlogh door 't Ooſten gereeſen, heeft men de Ooſtindiſche maetſchappy voor een aenſienelijken ſteun van de Republijk beginnen te houden, dewijle niet alleen een gedeelte van den buydt 's landts inkoomſten vermeerderde, maer ook den oopenbaeren vyandt, op de beſondere beurſe der ingeſeetenen, door rooveryen, bekommeringhen en ſwaere koſten, uytgeput wierdt. Dogh de langhduerighe behoefte van Philips kreegh op 't eynde deeſes jaers, door 't aenkoomen van de Amerikaenſche vloot, eenighe verlightingh. Desſelfs onluſten met den François, al te vooren niet genoeghſaem gedemt, begonden ſchijnelijker uyt te barſten, wordende door Brabandt boekjens uytgeſtroyt, waer in 's Koninghs huwelijk met Maria de Medicis als onwettigh, geduerende 't leeven van Margareta de Valois, ſijne oneghte kinderen, ſijne minneryen met andere vinnigh wierden oovergehaelt. Ook is Gontault, Hartogh van Biron, oovertuyght, van, ten tijde als Henrik in de Alpes oorloghde, de doghter des Hartoghen van Savoyen ſigh ter gemaelinne, en Bourgonjen tot huwelijxgoedt van den Spanjaert bedonghen te hebben, op 's Koninghs en ſijner kinderen eyntelijk bederf. Te hoof ontbooden, en voor den Koningh, geneyght tot vergiffenis, ſijn miſdaet ontkennende, is hy d'allereerſte geweeſt, die, onder desſelfs regeeringhe, de veyligheit der Kroone door ſijn eedel bloedt verſeekert heeft. Heer wiens grootheit van moedt oneyndigh, wiens eerſught onverſaedelijk was, dan die in bedrijven van oorloghe, in dienſten ſijnen vaederlande beweeſen, geenen François behoefde te wijken, eer hy ſijne glory van ſoo vaeken opperveldtheer geweeſt te ſijn door duſdaenigh een eynde beſoedelde. En dierwijſe heeft de ſtaetſught binnen een twee jaeren, door een rampſaeligh eynde weghgenoomen twee de eerſte en voortreffelijkſte perſonaedjen, onder hunne Koninghen van Engelandt en Vrankrijk. Maer gelijk Eſſex aenſlagh meer t'ontſchuldighen was, ſoo ook was ſijne doodt beſaedight en geruſt: daer in teegendeel 't geſmeede ſchelmſtuk en de wraek des heemels Biron ſoo verre vervolght hebben, dat godtloosheit vermenght met dolle woede hem ſelfs tot aen ſijn uyterſte vergeſelſchapten. De beroerten tot Embden begonden ook door nieuwe bitterheeden weeder uyt te barſten. Nae Edſards ooverlijden was 't Graefſchap van Ooſt-Vrieſlandt gevallen op ſijnen ſoon Enno, en, dewijl hy door de klaghten van alle Staeten geſaementlijk gedronghen wierdt, ſigh dienſtigh oordeelende met yder in 't beſonder te handelen, hadt hy den aedel, als die, in gelijke toomeloosheit teegen d'onderdaenen, 't voorbeeldt hunnes Vorſten volghde, lightelijk op ſijne ſijde gekreeghen. Met de ſtadt Embden was de pays gemaekt by nae op de punten van Delfſijl, behalven dat eenighe duyſtere en bedrieghelijke ſlotreeghels daer in vloeyden. Deeſe nae ſijnen ſin uytbreydende, belaſte hy de kleyne ſteeden en de platte landen verachtelijk met ſwaere ſchattinghe. Korts daer aen ooverrompelt hy gewaependerhandt de ſtadt Norden, die gehoorſaemheit weygherde, en, niet vernoeght met hen een geldtboete op te legghen, deede hy een galgh opreghten, en, ten bewijſe der ſlaevernye, de burghers daer onder doorgaen. Waer op hy verders ſijnen ouden haet en ongenoeghten teegen de Embdenaers ophaelende, andere, door 't voorbeeldt van Norden verſchrikte: de ſtoudtſte

1602.

Biron ſchuldigh aen hoogh verraedt met de doodt geſtraft.

Nieuwe onluſten in Ooſt-Vrieſlandt.

1602. onder 't gemeen van de magistraeten afscheurde, hen beloovende, met uytsluitingh der Hollanders, den handel op Spanjen tot hen oover te brenghen: en waer was, dat aldaer vriendelijk ontfanghen wierden die brieven van Enno gebraght hadden. Niet weynigh omsiens en naedenkens gaf dit den Staeten der Vereenighde Nederlanden, des te meer, om dat Christoffel, Ennôs broeder, in dienst van Albertus oorloghde, en sijnen anderen broeder Johan, in wiens huwelijk met Ennôs doghter, oover welke hy oom was, de Paus bewillight hadt, in 't stift Paderborn den Roomschen Godtsdienst voortsette. En van allerweeghen quaemen blijken, dat de Graef arbeyde, om dien grooten en wijtluften mondt van d'Eemsstroom voor de Spaensche vlooten oopen te setten. In 't eerst noghtans, sijnde de waepenen elders gebruykt, quaemen alleen vier vendelen, dien van Embden te hulpe gesonden, binnen de stadt, omtrent den selfden tijdt, dat Enno, die'er sijne troepen reedts hadt doen naederen, door sijnen aenhangh hoopte ingelaeten te worden: waerom hy, sigh buyten gesllooten vindende, sigh alom in de dorpen leegherde, en schansen, om de stadt en de stroom te sluyten, opwierp. De Staeten, die, nae 't inneemen van Graeve, de handen ruym hadden, om op de saeken hunner naebueren te waeken, hier van verwittight, senden, op versoek der steede, derwaerts Warner du Bois, Kolonel oover een regement te peerde, met eenighe vaenen ruyters, en omtrent negentien vendelen voetknechten. Dees, hebbende te doen met verweerders onervaeren in den oorlogh, verooverde in weynigh daeghen de schansen, en ontsette de stadt. Enno, om dien hoon van onder sijne ooghen te weeren, sigh Duytschlandt in begeevende, stroyde allerweeghen uyt, met de haetelijkste beswaernis van woorden die hy vinden konde, dat de Hollanders sigh het reght oover eens anders heerschappy aenmaetighden. De Staeten des bericht, hebben d'oorsaek van hun doen en 't gevaer, dat, wen'er niet in voorsien wierde, hen selve en Duytschlandt dreyghde, schriftelijk uytgegeeven.

HUGO

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
der
NEDERLANDTSCHE
SAEKEN.

TWAELFDE BOEK.

INHOUDT.

Doodt van Elisabeth: verscheyde gevoelens der menschen haer aengaende. De Koningh van Schotlandt stelt sigh in 't besit van Engelandt. Wien de gesanten der Vereenighde Nederlanden geluk wenschen. Hy neyght tot vreede met den Spanjaert. Vergeeft Tiron. Verwerpt de beeden der Puriteynen en der Roomsgesinden. De Roomsgesinden pooghen een jonghe doghter van Koninghlijken bloede op den throon te setten. De Vereenighde Staeten beslighten de geschillen der Oostvriesen: derselver seedigh antwoordt op de heevighe klaghten van 's Keysers gesant. Wachtendonk van de Spaensche ingenoomen wordt weeder verlaeten. Frederijk Spinola wordt van de Vereenighde Staeten in een seegeveght geslaeghen. De Graef van den Berghe gesonden teeghen de muytelinghen. Maurits trekt t'hunner onderstant. De Graef van den Berghe wordt gedwonghen te rugh te trekken. Maurits leght andermael vruchteloos toe op 's Hartoghenbosch: hy slaet tweeduysent man van den vyandt: hy wreekt sigh oover 's Aertshartoghen wreetheit aen de gevanghene. Den Aertshartogh tast te vergeefs aen de sterkte door den selfden gebouwt. Graeve wordt den muytelinghen tot een verblijfplaets gegeeven. Ambrosius Spinola krijght het opperbevel in 't leegher voor Oostende. De belastinghen bederven den handel de Vereenighde Landen in Spanjen weederom oopengeset. 's Aertshartoghen geveinsde goedertierenheit neemt geenen goeden uytslagh. Vlooten der Vereenighde Landen nae Oost- en West-Indien.

DE doodt van Elisabeth, gevolght op dees tijdt, heeft dien van Hollandt, alvoorens gedrukt door de Françoische vreede, dieper in den oorlogh ingewikkelt, sijnde hen benoomen een onderstant van waepenen, dat, gelijk het was geweest het eerste, soo ook het laetste is geweest in 't volharden. Haeren laetsten dagh verscheen den derden van Grasmaendt, hebbende door langh leeven verdriet in 't leeven gekreeghen; nae dat se gewaer wierdt, dat haeren ouderdom, dien se by nae tot aen het

1603. *Doodt van Elisabeth.*

1603. het ſeeventighſte jaer gebraght hadt, in verachtingh raekte, en de hoop en raedtſlaeghen ſelfs der gener, op wien ſe ſigh allermeeſt betrouwde, ſigh op den naeſaet gewent hadden. De langhduerighe heerſchappy dier vrouwe, beroemt niet alleen door binnelandtſche, maer ook door uytheemſche ſaeken, heeft ruymte van ſtoffe tot ſegghen gegeeven: eenighe, door hoop op vreeſe giſſende 't gheen hier uyt in 't toekoomende te volghen ſtonde, andere uyt het geheughen der voorighe daeden betwiſtende, welke, geduerende ſoo geruymen leevens tijdt, haere voor- en teegen-ſpoeden geweeſt waeren. Hier toe braght men by, 't veroordeelen haeres moeders ter doodt, en ſelfs op betichtingh van ooverſpel, waer uyt haere vyanden, als die haeres vaeders onſeeker was, meenighvuldighe laſteringhen teeghen haer hebben uytgebraekt: dat ſe daer nae, geduerende de regeeringh haerer ſuſter, in langhwijlighe gevanghenis was opgeſlooten geweeſt, en, eenen laſt niet light voor een verheeve ſiel, Philips, Koningh van Spanjen, teeghen wien ſy naederhandt ſoo langh geoorloght hadt, haere vryheit, ſoo niet het leeven, ſchuldigh was. Dat ook haer rijk, door 't ombrenghen van ſoo veele Grooten, die voor den Roomſchen Godtsdienſt yverden, met bloedt beſoedelt was geweeſt: en voorts dat niet min nieuw, dan allen Koninghen haetelijk voorbeeldt, en 't welk de noodtſaekelijkheit ſelve niet genoegh heeft konnen ontſchuldighen, dat door bevel eener vrouwe is omgebraght eene vrouwe, haere nighte, die ſigh voor haer ootmoedigh neederwierp, die ſelfs Koninghinne was. Dan nogh vondt men 'er, die haer te laſt leyden de weêrſpannigheit der Yeren, en de muyteryen der Engelſche ſoldaeten in Hollandt, als beſteeken door haere ordre. Seeker een gedeelte haerer rampſpoeden is geweeſt, ſulk een reex van jaeren buyten huwelijk, en volghens dien eene onſeekere erffenis der Kroone: en veele vonden ruyme ſtoffe van geruchten t'haeren naedeele, de meeſte haer verwijtende haere minneryen met Leyceſter, en nae hem met Eſſex, wiens wat te fiere jeught, en 't ſmaeden haerer ſchoonheit, in haer veroudcrende, ſy door ſijne doodt gewrooken hadt: dat korts daer aen haer gemoedt, gelijk uyt liefde in haet, ſoo ook uyt haet in leedtweeſen verandert, en geene andere reeden ſoo ſeer de oorſaek haerer ſiekte en haeres doodts geweeſt was. Hier teeghen wierdt geſeght, dat de langhdurigheit haeres leevens en haerer heerſchappye uytweeſen, dat ſe Gode was aengenaem geweeſt. Dat ook ſelfs de onheylen haerer eerſte jeught haer voorſightigheit en 't gebruyk van voor- en teegenſpoeden geleert hadden. En 't niet ſoo wonder was, ſoo ſe door de doodt van eenighe weêrſpannelinghen, ſoo ſe ook ſelfs door oorloghen, de gemeene ruſt verſeekert hadt, dan dat eene vierenveertigh jaerighe regeeringhe in vrouwen handen Engelandt niet alleen geveſtight, maer in eenen bloeyenden ſtaet gebraght hadt: en ſe noyt eenighe waepenen, dan om ſeer reghtveerdighe oorſaeken, hadt aengenoomen. Dat, nae 't voorbeeldt van Koningh Eduardt, den Godtsdienſt was geſuyvert, en eevenwel niet door eenighe drift of blinden toght, maer nae dat de ſaeke in eene landts-kerkelijke vergaederinghe, wettelijk beroepen, was beraedtſlaeght: en ſulx ſonder eenighe ſtrengheit te gebruyken teeghen verſchillende van gevoelen, dan ſeer ſpaede, nae dat ſe, door 't onderwijs der Jeſuiten, de liefde hunnes vaederlandts, en te gelijk d'eerbiedigheit tot de kroone hadden uytgeſchut. Dat Schotlandt van de Françoiſen, Condé en ſijnen aenhangh van hunne teegenparty, een goedtgedeelte der Nederlanders van het juk der Spanjaerden door haere hulpe was geredt: en dat ſe, onaengeſien groote aenlokſelen tot uytbreidingh haerer heerſchappy, ſigh altoos met de haere hadt vernoeght gehouden, en geene andere vruchten uyt

Verſcheyde reedenen der menſchen van Eliſabeth.

uyt de ſeeghe begeert, dan de vryheit eenes Godtsdienſts, dien ſe ſelfs hadt aengenoomen, en 't bepaelen eener moogenheit, die met reeden haer verdacht was: dat alſoo de ſteeden in haer beſit den François waeren ingeruymt, Schotlandt voor een kint bewaert, de beeden der Hollanders, die haer 't aenveerden hunner heerſchappy verſoghten, afgeſlaeghen: en nogh meer, dat onlanghs, door 't inneemen van d'oude ſchuylhoeken der weêrſpannelinghen in Yerlandt, door 't verminderen der nieuwe, en, door nu den eenen dan den anderen der voornaemſte belhaemels wegh te voeren, haeren aenhangh was verſwakt, en Tiron, het geweldt en den dekmantel der ſaemgeſwoorene, ſoo verneedert, dat hy voor de voeten haeres onderkoninghs, met beede om vergiffenis ſijner voorighe miſdaeden, was op de knyen gevallen: (want dit toppunt van heerlijkheit hadt ſe maer weynigh voor haere doodt beklommen.) Dat ſe ten huwelijk was verſoght geweeſt, niet alleen van Engelſche, maer van Karel van Ooſtenrijk, 's Keyſers broeder, van Henrik en François, broeders der Koninghen van Vrankrijk: jae ook van Koninghen, van Philips, Koningh van Spanjen; van Eerrijk, Koningh van Sweeden: dat verſoght geweeſt te ſijn, haer geluk was; geweyghert te hebben, haere voorſigtigheit; om dat aen eenigh onderdaen te trouwen, de hoogheit haerer kroone te naegingh, en aen uytheemſche mannen te vergaêren, voor Engelandt te veel vreeſe inhadt. Dat de laſterſtukken teeghen haer uytgeſtroyt, hunnen oorſpronk neemende uyt haere kunne, uyt haere ſchoonheit, en de ongebondenheit van opſpraek, die Koninghen gewoon ſijn, door haere mannelijke ſorghen weederleght wierden: en dat ſe niet alleen de regeer-konſten, maer ook de kenniſſe van oude en heedensdaeghſche taelen, ſeldtſaeme çieraeden ſelfs in vrouwen van een burgherlijk leeven, hadt ingeſooghen: ſaeken, die haer eenen hooghen naem en achtbaerheit gemaekt hadden, en niet alleen den naebueren ontſagghelijk of tot een wonder, dogh waer door ſe ſelfs tot uyt verre geweſten van den Moor en den Sarmaet, door geſanten, was beſoght geweeſt. Niemandt hadt tot nogh toe getwijfelt, of op de doodt der Koninghinne, die ſigh nimmer voor eenen ſeekeren naeſaet hadt verklaert, ſouden groote beroerten in Engelandt gevolght hebben: gemerkt men geloofde, dat, hoewel Jakob, Koningh van Schotlandt, de naeſte in bloede was, den ouden haet dier twee ſoo naegeleegene landtaerden, en ook de beſondere vreeſe van hen, die de doodt ſijner moeder hadden toegeſtemt, hem ſouden teegengeſtaen hebben, behalven de Groote in Engelandt, gereet om ook ſelfs hunne Koninghlijke afkoomſt te doen blijken: daerenbooven vreeſde men voor 't geweldt en de maght der Roomsgeſinden, dat deeſe, niet hebbende, om de welgeveſte heerſchappy der Koninghinne, yets darren onderneemen, thans door beroerten ſouden hoopen te lighter hun ooghmerk te bereyken: aengehitſt ſelfs door den Paus, die verbooden hadt eenen Koningh van verſchillenden Godtsdienſt, ſchoon ook den naeſten in bloede, te erkennen. En niet alleen hadt de Spanjaert, die op alle beroerten der volken opwaekt, deeſe hoop, maer die van Hollandt ook, hoewel ſe Jakob, booven de verbintenis van Godtsdienſt, nu reets te vooren door dienſten hadden ingenoomen, wenſchten heymelijk in haer ſelven hem hunne bondtgenootſchap te doen gelden, en een gedeelte der oorloghe in Engelandt oover te brenghen. Dogh buyten alle verwachtingh geviel 't, dat, van ſtonden aen nae 't ooverlijden van Eliſabeth, den ouden raedt der Koninghinne, de Biſſchoppen, de Magiſtraet van Londen, en de eedelen, ſoo veel 'er by de handt waeren, Jakob voor Koningh uytriepen, ſonder het geſagh des Parlaments af te waghten,

 ten,

1603. ten, om 't gevaer dat uytstel inhadt, en d'oopenstaende regeeringhen veeltijdts door nieuwe wetten en handelinghen de klem der heerschappye voor 't toekoomende verminderen. Dus is de Koningh van Schotlandt, sonder teegenstreeven van yemandt, in 't besit der Engelsche kroone getreeden, en d'eerste geweest, die, seedert het geheughen der aeloudtste jaerboeken tot op deesen dagh, het geheele eylandt van Britannien onder eene heerschappye gebraght heeft. De Staeten der Vereenighde Nederlanden hebben niet versuymt hem met deese verheffingh geluk te wenschen, eerst door brieven, daer nae door gesanten. Deese sijn geweest Henrik van Nassau, Maurits broeder, toen een lidt des Raedts van Staeten, en Kolonel te peerde, Walraef van Breederoode, Johan van Oldenbarnevelt, en Jakob Valk, die in dit gesantschap is ooverleeden. Hunne aenspraek was van deesen inhoudt: *Wy sijn hier in uwe teegenwoordigheit, Allermaghtighste Koningh, verdeelt tusschen droefheit en vreughde; wy hebben naementlijk verlooren haer, wiens weldaeden wy selfs niet maghtigh sijn met woorden uyt te drukken: dogh weederom gekreeghen U, eenen erfgenaem, niet alleen haeres rijx, maer ook van alle haere deughden. 't Gheen wy al voor deesen door innerlijken wensch, 't gheen wy nogh onlanghs, op d'allergelukkighste tijdingh van Uw aenveerden der heerschappy, door 't uytschrijven van eenen algemeenen Vast- en Beede-dagh, gebeeden hebben, dat smeeken wy als nogh in Uw byweesen, met hart en monde, van Godt Almaghtigh, dat Uwe regeeringhe sy voorspoedigh voor U selven, voorspoedigh voor Uwe naekoomelinghen, voorspoedigh voor Britannien, voorspoedigh voor ons. Maer eene saeke alleen betuyghen wy U, dat ghy niet gedooght, dat de Spanjaert, die den voet heeft op den nek der Nederlanders, van daer ooverschrijdende, sigh eenen wegh baene tot anderer rijken. 't Voeght uwen Godtsdienst, soo veele saemeninghen van Godtvruchtighe te rukken uyt de slaevernye van een bloedtdorstigh wangeloove: 't voeght Uwe reghtveerdigheit, eene saeke by de Koninghen gereghtveerdight te verdaedighen: 't voeght Uwe voorsightigheit, verre van hier te verdrijven die onderkruypers van anderer rijken, die lijfeygene des Paus van Roomen, wiens vonnis al 't gheen ghy besit ten prooye gegeeven heeft. Dit heeft Elisabeth gedaen, Ghy sult het uytvoeren, en des te lighter, als die frisscher kracht van jaeren hebt, mannelijke kloekheit, wijtluftigher heerschappye, een huys gevest door kinderen. Voor een gedeelte sult Ghy hier in ondersteunt worden door onse getrouwheit, welker voor- en teegen-spoeden hebben doen blijken, dat de Spanjaert kan ooverwonnen worden. De vreede, 't is waer, is een Christelijk goedt: maer die met maghtighe en trouwloose niet anders dan door oorlogh is te treffen. Soo sy alle, welker belangh aen een verknocht is, gesaementlijk hunne maght en hun vermooghen inspanden, hy soude, geschopt uyt Nederlandt, of, indien hy nogh dan niet wijs wierdt, gedreeven uyt den Ocean, en uyt sijne ooverseesche heerschappyen, 't gheen de Hollanders en d'Engelsche gereet valt, tot eenen waeren vreede koomen, welke door gelijkheit van krachten allerbest wordt onderhouden. Wy bidden U, dat ghy Oostende, 't welk haer droevigh belegh nu tot in het derde jaer sleepende houdt, te hulpe koomt, en gebruykt de scheepen, die, door last der Koninghinne, elf in getaele, met waepenen en lijftoght van ons voorsien sijnde, echter niet anders, dan Uwe ordre, afwaghten.* Hy, op dit alles minnelijk sijne vriendtschap beloovende, ontschuldighde sigh wijders op sijn versche aenkoomst tot de kroon, en dat hy in tijdt en wijle soude sien wat best gedaen diende; hierentusschen niet ontveinsende, dat hy, soo veel hem moogelijk waere, voor al sijne gedachten soude op

De Koningh van Schotlandt stelt sigh in't besit van Engelandt.

De gesanten der Vereenighde Nederlanders wenschen hem geluk.

Jakob neyght tot vreede.

op vreede ſetten. En in der daet tuſſchen hem en den Spanjaert was tot 1603.
nogh toe niet vyandtlijx voorgevallen: dat meer is, Philips hadt hem, ſoo hy, om op den throon te geraeken, moeſt tot de waepenen koomen, van ſelfs ſijne hulpe aengebooden. Waer by ſijnen ſachtſinnighen aerdt, ſijnen luſt tot allerley letteroeffeninghen, daer in hy ſijne jaeren hadt oovergebraght, veel eer tot ruſt, dan waepenen, helden. Den Aertshartogh ook voorgeevende, dat hy in oorlogh was geweeſt met de Koninghinne, niet met het rijk, hadt by plakkaet verbooden d'Engelſchen te beſchaedighen, en boovendien alle gevanghenen van dien landtaerdt vry gelaeten. Korts daer aen ſondt hy derwaerts ſijnen geſant Karel, Prins van Arembergh, en de Spanjaert te gelijk Joan Baptiſta Taxis, om de vreede, in 't volghende jaer geſlooten, voort te ſetten. De Hollandtſche Geſanten, ſiende geenen middel om dien af te ſnijden, wendden alles aen om ſe te verwijlen, en hebben den Koningh hoop gegeeven, dat ook ſy, neevens hunne vryheit, ſouden tot eenen vreede konnen geraeken, indien de Koningh, tijdt neemende, 't beſluyt der Spanjaerden, dat als nogh aen d'uytkoomſt van maer weynighe jaeren hingh, liet rijpen. Dit ſelfde deeden Oldenbarneveldt, gewoon de geheymen der Vereenighde Staeten te handelen, naeder blijken, voortbrenghende de handt des Hartoghen van Bruinswijk, wien Keyſer Rudolf dit geheym hadt toebetrouwt. Dogh Jakobs heete drift tot vreede ſelfs hier door nogh niet verkoelt ſijnde, hielden die van Hollandt enkelijk aen, dat, ſoo ſe niet eenighe oopentlijke verklaeringh t'hunner hulpe konden krijghen, hen het reght desſelfs noghtans niet wierde geweyghert. Den François, bekommert om ſijne bondtgenooten ſtaende te houden, onderſteunde dit verſoek: en hadt dienthalven in Engelandt geſonden Maximiliaen van Rhoſny, Opperbewintsman ſijner geldtmiddelen en ſijnen geheymen Raedt. Eyndelijk heeft men dit middel gevonden, dat van de penninghen, die den François dien van Hollandt ſoude verſtrekken een derde gedeelte ſoude geſtelt worden op reekeningh van Engelandt, tot afloſſingh der gelden, welke den François, bedolven in ſijne oorloghen, van Engelandt hadt geleent. Hier meede vernoeghden ſigh de Staeten, hoewel ſe, door Rudolf Winwood, geſant des Koninghs van Groot Britannien, ondertaſt wierden, of ook ſy in 't verdragh wilden begreepen ſijn, 't welk met dankſeggingh geweyghert wierdt. 't Ooverighe des jaers heeft Jakob te koſt geleght aen de pleghtigheeden des rijx, en in 't beſightighen van Engelandt, geevende ondertuſſchen gehoor aen de geſanten van andere Koninghen, en ook ſijner onderdaenen. Selfs Tyron, hooft der weêrſpannelinghen in Yerlandt, heeft ſijnen ſoen verſoght en verkreeghen. Raekende den Godtsdienſt wierden aengebraght verſcheyde klaghten, weeghens tweederley ſoort van menſchen. Puriteynen noemt men in Engelandt, die den ſtaet der kerke aldaer nogh niet geheel onvervalſcht nogh opreght genoegh oordeelen, en eene meerdere ſuyverheit vereyſſchen, waer uyt den oorſpronk van dien haetelijken naem is voortgekoomen. Deeſe verwerpen veele ſaeken oovergehouden uyt het oudt gebruyk, den rangh der Geeſtelijken, de pleghtigheeden gevoeght by den Doop, en veel andere, meer in gebruyken, dan in leeringhen beſtaende: alle welke ſy hoopten, dat dienthalven ſouden konnen verandert worden, om dat de Schotten die voor langh hadden afgeſchaft. De Roomsgeſinde in teegendeel breedt opgeevende tot lof van de oudtheit hunnes Godtsdienſts, ſoo elders, als in Engelandt, en hunne getrouwheit tot den Koningh en 's Koninghs moeder, baeden, dat hen de oeffeningh hunnes Godtsdienſts, ſoo niet oopentlijk, 't welk de

Hy ſchenkt Tyron ſijnen ſoen.

1603. de Koningh noghtans in Vrankrijk den Gereformeerden gunde, ten minsten heymelijk, nae 't gebruyk hunner vaederlijke gewoonte straffeloos wierde toegelaeten. Beyde sijn hunne beeden afgeslaeghen: sijnde de Roomsgesinde verdacht, om de moogenheit die de Paus van Roomen sigh oover Koninghen aenmaetight: en de Koningh verbittert op de Puriteynen, om dat hy door den aenhangh dier gesintheit, onder schijn van kerkelijk gesagh, in Schotlandt niet met al te grooten eerbiedigheit was bejeegent geweest: waerom hy hunne halsterrigheit ook selfs door uytgegeevene schriften beschuldighde: gemerkt yeder landtaerdt sijne gewoonten, die door de goddelijke wet niet worden verbooden, vry stonden, en den Koninghen 't oppergesagh, ook in het kerkelijke, toequam. Eenighe saeken noghtans sijn nae hunnen wensch vastgestelt: dat geene vrouwen of besondere persoonen den heylighen Doop souden bedienen, dat een alleen niet soude voorsien worden met veele Priesterdommen; en op de seeden en de leere der kerkendienaeren strenghe plakkaeten. Dogh 't misnoeghen der Puriteynen bleef alleen by woorden: of indien eenighe bedienaers sigh ongehoorsaem toonden, die wierden door afsettingh, ballinghschap of hechtenis in toom gehouden. Maer eenighe Roomsgesinde met andere, graetigh nae veranderingh in den staet, aenspannende, hebben eene saemensweeringh gesmeet, om Arbela, maeght van Koninghlijken bloede, op den throon te helpen, de hooghste eerampten in Brittannien reets onder hen verdeelt sijnde. De hoofden van dien aenslagh wierden met de doodt gestraft; en die men meêplightigh, en schuldigh vondt van dien alleen gesweeghen te hebben, kreeghen gevanghenis en de vreese van een naekende doodt t'hunner straffe, neyghende de Koningh om in sijne nieuwe regeeringhe de faem van goedertieren te behaelen. Terwijl de saeken sigh in Engelandt aldus toedraeghen, besluyt Enno, Graef van Oost-Vrieslandt, die nu met de daet geleert hadt, dat hem light viel woorden en dreyghementen teeghen de stadt van den Keyser te verkrijghen, maer dat wijders de maght selve om die uyt te voeren verre te soeken was, de gunst der gener die in Hollandt 't meeste vermooghen hadden aen te soeken, en reyst in persoon nae 's Graevenhaeghe, alwaer hy, in 't oopenbaer en in 't besonder, breede reedenen t'sijner verschooningh, breede tot beswaeringh der Embdenaers voerde, als die wisten nogh te regeeren, nogh geregeert te worden, en in hunne trouwe vlot stonden. Alhier waeren te gelijk de gesanten van Embden, die van hunne sijde ook groote halsterrigheit betoonden; en eene oneerbiedigheit des te uytmuntender, om dat se wierdt gepleeght in 's Vorsten teegenwoordigheit. Nae langh krakeelen hebben d'Algemeene Staeten, aen de getrouwheit der steede t'hunwaerts geensints twijfelende, haere veyligheit door hunne bemiddelingh verseekert, en is onderlingh verdraeghen, dat men weedersijts de verbondtspunten van Delfsijl soude onderhouden; de nieuw bygevoeghde waeren deese: *Van al 't naederhandt gepleeghde sy eene eeuwighe vergeetelheit, en de Graef, uyt kracht van 's Keysers bevel, vordere niemandt ter straffe. Huysen, landen, geschut, genootene vruchten, en gevanghenen worden ten weedersijden weederom gegeeven; en Enno wende alle middelen aen, dat de gevanghene buyten 's Landts ter oorsaeke dier misverstanden, worden losgelaeten; nogh weyghere, die van de stadt afvaeren geene vrygeleybrieven. De schattinghen, drie en vijf jaeren hier bevoorens op de stadt gestelt, worden afgeschaft: om nieuwe uyt te vinden, gehandelt in de vergaederinghe van Oost-Vrieslandt. 't Reght om die te beschrijven stae aen den Graeve, en, doet hy 't niet, aen hen, sigh selven te vergaederen, en oover saeken den gemee-*

Hy verwerpt de beeden der Puriteynen en der Roomsgesinden.

De Roomsgesinde trachten vruchteloos eene maeght van Koninghlijken bloede op den throon te helpen.

d'Algemeene Staeten beslegthen d'Oovereemsche geschillen.

Landtdagh.

gemeenen Lande ten besten te beraedtslaen. Oorlogh te verklaeren, krijgs- 1603.
volk aen te neemen, sy, sonder besluyt dier vergaederinghe, ongeoorloft. De Graef houde alleen in dienst soo veele soldaeten, als tot besettingh sijner kasteelen genoegh sy: de burghery van haerer sijde, seevenhondert soldaeten t'haerer bewaeringh, en sy haer toegelaeten de stadt te sterken met werken nae haer welgevallen. 't Krijgsvolk werde onderhouden by d'ingeseetenen van Oovereems: de kosten der werken sullen oover de steedelinghen, en alle goederen binnen de stadt, worden omgeslaeghen. Al't gheen binnen den omtrek der werken leght beslooten hebbe met de stadt het selfde reght. Den Raedt der stadt kiese de magistraeten, de Graef bevestighe hunne keur. Als de Graef en 's stadts gesanten in deese punten hadden bewillight, was 'er nogh ooverigh, dat de geheele magistraet en de Stenden van Oost-Vrieslandt de selfde met hun goedtdunken bekraghtighden: 't welk voorwaer te geschieden stonde, insonderheit door dien den aedel was verveert voor oorlogh, uyt vreese voor 't bederf hunner landen; en d'Algemeene Staeten hadden derwaerts gesonden, om de draelende daer toe te brenghen, sijnde ook het grootste gedeelte der besettingh daer uyt getrokken, om de saeken een vreedtsaemer weesen te geeven. Maer Enno, van 's Keysers weeghe, gevleyt met nieuwe hoop, veranderde van gedachten: en ook wierdt 'er niet gesweeghen, dat verbonden krachteloos en van onweerde moesten gehouden worden, welke 's Keysers besluyten te niet deeden, misdaeden vergaeven, en gemaghtighden, in weêrwil des Keysers, te vestighen eene stadt, waer oover hem 't reght van Opperheerschappy toebehoorde. Korts daer aen sondt Keyser Rudolf, niet weynigh gestoort, om dat de saeken van Embden, door uytheemsche bemiddelingh, wierden afgedaen, aen de Vereenighde Staeten Maximiliaen Cochy; die, nae de Embdenaers swaerlijk beschuldight te hebben, verhaelde *de oorsaeken, waerom de Keyser, voor langh bewooghen, en anderen, en ook den Vereenighden Staeten selve hadt verbooden, den weêrspannelinghen eenighe hulpe te doen; en dat noghtans sy de stadt met hun krijgsvolk beset, den oorlogh ten platten lande aengevanghen, en rooveryen gepleeght hadden, schaeden en ongelijken, die de Keyser wel ernstelijk belaste te vergoeden:* daerenbooven verhaelde hy van stuk tot stuk de punten, die in 't laetste verdragh onreedelijk scheenen. Waer op de Staeten, hoewel met te groot eene verwaentheit aengesprooken, seedigh antwoordden: *Dat Enno uyt eyghen wille tot hen gekoomen was, uyt eyghen wille hadt dit verdragh geslooten, en men niet gewoon was yemandt quaelijk af te neemen, dat hy sigh beneerstight hadt, om de geschillen sijner naebueren te beslegten: dat men voorts van 't Delfsijls verdragh, 't welk ook de Keyser sigh hadt laeten gevallen, soo weynigh men immers konde was afgeweeken: dat se ook hun krijgsvolk in de stadt gesonden hadden, niet om den Keyser te verongelijken, maer op dat de Spanjaert, die, by de pays van Vervins, 't reght op de landen van Oovereems voor sigh hadt uytgesondert, hen in 't besetten eener stadt, seer wel geleeghen om dien van Hollandt afbrek te doen, niet voorquaeme, en die te gelijk het Duytsche Rijk ontvreemde. Dat hy dierwijse Uitrecht, dierwijse Gelderlandt, en andere oover Rhijn, dierwijse Milaen, jae selfs die tot het Rijk behoorden, eertijts hadt ingenoomen; en nogh onlanghs Kamerijk, sonder dat sigh yemandt daer teegen versette. Dat se, niet sonder reeden, verdacht hielden de booden en brieven, die van Enno aen den Koningh en de Spaensche Ooversten heen en weeder liepen.* Neevens deese beleeftheit van woorden wierden vereeringhen gedaen aen den Gesant. Maer tot Embden was nogh alles vol haets, vol arghwaen en wanorde.

Klaghten van's Keysers gesant by de Staeten.

Derselver seedigh antwoordt.

1603. En ook heeft by dien van Hollandt tot beſwaernis van Enno gedient, dat ſijnen broeder Johan, hebbende, als te vooren geſeght is, verkreeghen 's Paus bewilligingh tot ſijn huwelijk met Ennôs doghter, oover welke hy oom ſtondt, in 't ſtift Paderborn den Roomſchen Godtsdienſt en 's Biſſchops ſaeken vorderde, woedende, nae 't oooverweldighen der ſtadt, met bittere ſtraffen en weedommen teeghen hen, die, onder voorgeeven van hunne vryheit, ſigh teeghen hem verſet hadden: onder welke een Borgermeeſter der ſtadt gepijnight, en daer nae gevierendeelt, wierdt. Op 't uytgaen van de Winter heeft de Spanjaert de ſtadt Wachtendonk by verraſſingh ingenoomen en verlooren. Gemerkt ſeeker viſſcher, daer toe omgekoft, vijftien ſoldaeten, onder 't beleidt van Mattheus Dulk (ſteêvooght binnen Straelen, een ſteedtjen daer omtrent) verborghen onder ſtroo, binnen 't kaſteel gebraght, en den ſchildtwaght, toeloopende, om hem in 't opklimmen de handt te reyken, doorſteeken heeft. Waer op de ſoldaeten aen 't uytſpringhen, en, de brugghen needergelaeten hebbende, hunne krijgsgeſellen, die, gevaeren oover de Niersſtroom, ſigh niet verre van daer verborghen hielden, inlieten. Dogh de beſettingh der ſtadt, onaengeſien 't inneemen des kaſteels, en 't vanghen hunnes ſteêvooghts Ryhoven, beſchanſte ſigh daer teeghen, en verveerdighde 't geſchut. En juyſt was 't gebeurt, dat twee vaenen Hollandtſche ruytery op buyt quaemen aenrijden, die, verneemende 't gerught, ter ſteede binnen ſetten, en, van ſtonden aen hen onderſtant van krijgsvolk uyt Rhijnberk en Meurs geſonden ſijnde, 't kaſteel beſluyten, met geweldt aentaſten, en, wijl 't gebrek aen lijftoght hadt, ten ſeſten daeghe weederom verooveren. Niet langh daer nae heeft Grobbendonk, uyt hinderlaeghen in de Kempen van Brabandt, met een minder getal aengetaſt vijf vaenen peerden van Maurits, en omtrent ſeeventigh derſelver verſlaeghen: veele ruyters en peerden ſijn hem in handen gevallen, d'ooverighe 't met de vlught ontkoomen. Dogh de ſchaede van dit ruytergeveght, is door een veel uytſteekender ſeeghe te waeter betaelt geſet. Want Frederijk Spinola, verdrietigh oover eene gloryelooſe leedigheit, en, door eene grootmoedighe dapperheit, duldeloos blaekende om ſigh eenen naem te verooveren, daer toe eenen aenſlagh maekende om eenen roof in Zeelandt te doen, bemant acht galeyen, en vier kleyndere ſcheepen, behalven eene meenighte van roeyers, met uytgeleeſe ſoldaeten gelight uyt het leegher voor Ooſtende, en, met een ſaghte voordeelighe windt, uyt de haeven van Sluys geloopen, en tuſſchen de banken doorgevaeren ſijnde, en 's vyandts ſcheepen in 't geſight gekreeghen hebbende, verkieſt ſigh in oopene ſee een bequaeme plaets om ſlagh te leeveren. Drie Zeeuſche oorloghſcheepen, onder hunnen ſeevooght Jooſt de Moor, daerenbooven twee galeyen, een Hollandtſche en een Zeeuſche, laeghen op hunne gewoone waght voor de haeven. Vier van deeſe, ſelfs nae hen toeſettende ('t vijfde beneeden windt legghende, was wat te verre van daer, en kon geenen anderen dienſt doen, dan met ſchutgevaer) is Spinola eerſt, met een groot geſchreeuw, aen boordt gekoomen, nu 't een, dan 't ander beſettende, naer dat de kans op elk ſigh ſchoonſt opdeedt, en met muſketten dapper op hen loſſende, ſijnde booven windt, en in getal van ſcheepen en ſoldaeten ſterker. Want op de Hollandtſche ſcheepen waeren niet meer dan ſesendartigh ſoldaeten uyt de beſet vendelen van Vliſſinghen, die muſketten tot hunne waepenen hadden. Dogh 't ſcheepsvolk, dat uyt der aerdt wel aen den man wil, queet ſigh dapper, nu van naeby, dan weederom van verre, met geſchut en waepenen, met piek en deeghen, om hunnen vyandt te treffen, ſijnde hen

De Spanjaert neemt en verlieſt Wachtendonk.

Grobbendonk ſlaet vijf vaenen peerden.

1603.

Frederijk Spinola wordt in een ſcheepſtrijdt door de Vereenighde Nederlanders verſlaeghen.

hen door den rook het uytſight benoomen, en de ſlagh ſigh als een naghtgeveght vertoonende, tot dat Frederijk ſelfs, te ſtout in 't aghterſte van een der vyandtlijke ſcheepen te beſpringhen, met meer dan eene wonde afgemaekt ſijnde, en neevens hem booven de driehondert andere, behalven meenighte gequetſten: en ook hunne geleedene ſchaede aen gebrooke riemen, den Italiaenen eerſt de hoop der ſeeghe benoomen hebben: waer by ſigh dan ook heeft gevoeght de vreeſe, dat ſe, door 't aenkoomen van een meerder getal ſcheepen uyt Zeelandt, van alle kanten moghten beſlooten worden; waerom ſe in tijdts weederom nae de haeven loopen. Door deeſe ſeeghe der Zeeuwen, behaelt met kleyn verlies der hunne, gemerkt het dikker en ſwaerder gebouw hunner ſcheepen, die met muſketſchooten niet ſoo light te doornaeghelen ſijn, is den grooten ſchrik voor deeſe ſcheepen, hen in 't eerſt niet te wel bekent, t'eenemael verdweenen, ſijnde nu ondervonden, dat ſe, ſelfs by ſtilte, konden ooverwonnen worden. Tot in 't midden van den Soomer wierdt 'er niet geoorloght dan voor Ooſtende, om dat die van Hollandt, niet hebbende ontfanghen de hulptroepen, verwaght uyt Engelandt en Schotlandt, ſigh genoeghden met hunne eyghene grenſen te beſchermen; en den Aertshartogh voorhebbende Rhijnberk in te neemen, en oover Rhijn te trekken, verwaghte tot ſijne nieuwe aenſlaeghen nieuwe troepen uyt Spanjen en Italien, onder 't geleyde van Ambroſio Spinola, daerenbooven voetvolk uyt Duytſchlandt, en ruytery uyt Lotteringhen. Nae d'aenkoomſt van deeſe, geeft hy, Spinola voor Ooſtende laetende, Frederijk van den Berghe ſeevenduyſent voetkneghten, en drieduyſent peerden. Dan ſijnen voornaemſten laſt was, de muytelinghen, geweeken binnen Hooghſtraeten, daer uyt te lighten. Dit hadt Philips bevoolen, ſoo om voor 't teegenwoordighe tot verſeekertheit, als in 't toekoomende ten voorbeelde, te dienen; en op dat ſe, de waepenen elders heen gewendt ſijnde, niet in d'ontleedighde plaetſen eenen inval deeden: en maer onlanghs, de provintie van Naemen geplundert, het ſteedtjen Judoigne vermeeſtert, en den ſlotvooght van Karpen gevanghen genoomen hebbende, waeren ſe veyligh en met rijken buyt te rugh gekeert. Die te Hooghſtraeten huyshielden oeffenden een ſeer ſtrenghe krijgstught, en welke wettelijke ſoldaeten wel ten voorbeelde neemen mooghen. Stip hielden ſe hunne waghten: uyt de kleederen, of met beſloote kaemer, ſlaepen te gaen, was ongeoorloft: de vrouwen wierdt hun verblijf buyten 't kaſteel gegeeven: onderlingh te veghten, geheym geſprek, of kuntſchap door brieven, te houden, was den hals. De wetten wierden door 't ſtraffen ſonder genaede bekraghtight. Als ſy verſtaen hadden 't belegh dat hen dreyghde, ſenden ſe aen de Staeten en aen Maurits, verſoeken en verkrijghen onderſtant, mits beloovende gelijkelijk teeghen den vyandt te ſullen veghten; met betuygingh echter, dat ſe met hunne gevanghenen naer hun goedtdunken verſtonden te handelen, dewijl het gewoonelijk krijghsgebruyk tuſſchen vyanden, noopende 't loſſen der gevanghenen, aen hen, als ooverloopers, wierdt geweyghert. Achthondert van de hunne beſluyten ſe binnen 't kaſteel: d'ooverighe ten getaele van vijftienhondert, en booven de duyſent peerden, verwaghten Maurits. Dees verwittight, dat de Graef van den Berghe nu reets voor Hooghſtraeten was aengekoomen, en 't kaſteel vyandtlijk begon aen te taſten, rukt in aller yl weynigh min dan tienduyſent man te voet, en drieduyſent te peerde, uyt de Winterleegheringhen, en trekt in haeſt nae Geertruydenbergh. In welke ſtadt een droevigh ſchouwſpel is voorgevallen, ſijnde de Françoiſen en d'Engelſchen, landtaerden die eeuwigh teeghen elkander yveren, uyt een krakeel tuſſchen hen onderlingh

Frederijk van den Berghe wordt nae Hooghſtraeten teeghen de muytelinghen geſonden.

Welke Maurits te hulpe koomt.

1603. lingh aen 't horten geraekt. En nu reets begonden geheele regementen in geveght op te stuyven, eenighe doodt, veele gequetst sijnde; en Bethune, Kolonel der Françoisen, selfs begeeft sigh, om 't geveght te weeren, midden in 't gedrangh, daer hy met een musketkoeghel, die hem 't leeven koste, doorschooten sijnde, de gemoederen der sijner geweldigh hadt ontsteeken. Ter naeuwer noodt heeft de teegenwoordigheit en het tusschenspreeken der Nassausche Ooversten en des Prinsen dat heyloos geveght, 't welk op een vreeslijk moorden was geschaepen uyt te koomen, konnen scheyden. Hier van daen sijn de troepen van Maurits, vereenight met de muytelinghen, gesaementlijk voortgetrokken: een nieuw voorbeeldt van soldaeten onder eenen strijdighen eedt staende. Tusschen de heyde en 's vyandts leegherplaets liep een beekjen, omringht met een natte grondt, 't welk de Graef van den Berghe, 't sy uyt misverstandt, 't sy op Maurits aenkoomst niet verdacht, hadt versuymt te besetten. De Prins hebbende sijn krijgsvolk en geschut, oover brugghen geslaeghen in allerhaest, doen oovertrekken, vertoont sijn leegher in slaghorde. Dogh de Graef heeft sigh binnen eenen waeghenborgh, en 't voordeel der plaetsen gehouden, belastende alleenlijk eenighe ruyters uyt te trekken, waer op kleyne schermutselinghen volghden. Ook vondt Maurits niet geraeden 't geheele leegher van den vyandt aen te tasten, al eer hy ten vollen hadt onderstaen al 't gheen of hem of den vyandt ten voordeele strekken konde. De Graef van den Berghe, beducht, dat hem, booven andere ongemakken, den toevoer moght worden afgesneeden, versendt, by duysteren naght, eerst sijn geschut en vervolghens sijne soldaeten, nae den kant van Herenthals, behoudende ondertusschen sijne waghten teeghen den vyandt, om hem in sijn vertrekken te misleyden. Maer soo haest de dagh sijn opset hadt ontdekt, sijn die 't kasteel inhadden d'eerste in 's vyandts achterhoede gevallen, alwaer onder andere wierdt verslaeghen den Heer van Rhosne, soon des Maerschalx, befaemt door Vrankrijk en Nederlandt, toen selfs bevelhebber oover de Lotteringhse troepen. Maurits selfs ook gesint en veerdigh om den vlughtelinghen te vervolghen, wierdt verachtert door een ander beekjen, 't welk meede beswaerlijk was te doorwaeden, en boovendien door een enghe en diep onder waeter staende straet: met de ruytery echter voor uytrijdende, vindt hy, dat de vyandt, die al te vooren de enghe straet was doorgetrokken, sijn leegher op de heyde hadt in slaghorde gestelt. En hoewel die van Hooghstraeten, soo uyt wraeksucht, als uyt yver, om hunne nieuwe vrienden proefstukken hunner dapperheit te geeven, blaekten van hitte om aen den man te koomen, dacht hem noghtans niet geraeden, een leegher, dat in soo wel geschikte orde was, aen te tasten sonder geschut en voetvolk, dat langhsaem volghde, om dat, booven de ongemakken van de slobberighe wegh, het weeder, vermenght met donder en blixem en gestaedighen reeghen, hen teeghen viel. 't Belegh opgebrooken sijnde, heeft Maurits sigh stoutelijk in 't midden der muytelinghen begeeven, om door sulk een oopenhartigh vertrouwen hunne trouwe naeuwer te verbinden. Hy hadt in den sin, terwijl hy met een gedeelte van 's vyandts troepen was versterkt, 't belegh van 's Hartoghenbosch, 't jaer te vooren, om de felle Winter, naegelaeten, andermael te hervatten, stellende alleen sijne hoop in de veerdigheit, indien de stadt, ontbloodt, gelijk se was, van besettingh, schielijk kon berent worden. Maer de saeke ter vergaederinghe der Algemeene Staeten gebraght sijnde, alwaer die van Zeelandt aenhielden, om den oorlogh in Vlaendre te voeren, en ten laetsten aen 's Prinsen goedtvinden gestelt sijnde te doen, 't gheen hy ten

De Graef van den Berghe weygherende slagh te leeveren, wijkt nae Herenthals.

1603. ten meeſten oorbaer van den Lande ſoude oordeelen te behooren, liepen 'er onder des acht daeghen verlooren. En hoewel de troepen des Graeven van den Berghe nu gereet waeren, en verſterkt, om hoedanighe aenſlaeghen ook te werk geſtelt wierden, oover rugh te werpen, is men echter by het voorigh opſet gebleeven, niet ſoo ſeer op betrouwen van der ſteede te ſullen meeſter worden, als om dat men raedtſaemer vondt den vyandt door vruchteloosen arbeidt op te houden, dan elders, met onſeekere uytkoomſt, tot verdaedigingh van 't ſijne genootſaekt te worden. Eenighen voerde de hoop nogh verder, dat de burghery, uyt weêrſin in den oorlogh, of van ſijde veranderen ſoude, of het daer toe ſien te brenghen, om als onſijdighe, nogh te vreeſen, nogh gevreeſt te worden. Derhalven hebben, nu reets diep in de Soomer, de Prins ſigh in 't dorp Vucht, die van Hooghſtraeten ſigh te Vlymen, op de wegh nae Heuſden, needergeſlaeghen, een tuſſchenſcheydingh der twee leegherplaetſen vry verre van den anderen. Strax den derden dagh is de Graef van den Berghe tot ontſet gekoomen, die ſigh, daer de ſtadt oopen was, ſijnde bosachtighe plaetſen, in het dorp Dalem, verſterkt, en ſchanſen teeghen Maurits aen opwerpt. Dees in teegendeel verveerdight ſijne werken en geſchut, ter plaetſe, daer de grondt te midden hovelachtigh opſtijght. En veel tijdts is 'er flaeuwlijk met ſchieten of ſchermutſelen doorgebraght. Eyndelijk is de Graef van den Berghe te raede geworden beſettingh buyten de ſtadt te legghen, op de wegh, die van Vucht nae Vlymen loopt, met deeſe hoop, dat hy, den toegangh uyt Maurits leegherplaetſe nae die der muytelinghen van Hooghſtraeten affnijdende, de geleegenheit des te ſchoonder hebben ſoude, om teeghen d'een of d'ander der geſcheydene yets te waeghen, of hen door gebrek van leevensmiddelen, die uyt Heuſden in 't leegher gevoert wierden, genootſaeken de beleegeringh op te breeken. Deeſen laſt wordt gegeeven aen den Marquis della Bella, Kolonel oover d'Italiaenen, en daer toe tweeduyſent ſoldaeten, 't puyk uyt verſcheyde regementen. Met deeſe, by naght, buyten de ſtadt omgetrokken ſijnde, beſchanſte hy ſigh, opworpende een werk van aerde en rijsboſſen, 't welk reets tot de hooghte eenes mans lenghte was gevordert. De Prins vry ſpaede en eerſt diep in de naenaght hier van gewaerſchuwt, rukt met de vuerighſte ſijner ſoldaeten, die hy yeder in 't beſonder tot een proefſtuk hunner dapperheit, in eenen ſtrijdt niet min ſwaer dan noodtſaekelijk, opwekte, in aller yl derwaerts. d'Eerſte, die op 't werk met groote wakkerheit aenvielen, ſijn geweeſt d'Engelſche, die met geene mindere wakkerheit wierden afgeweeſen: de Françoiſen voorts daer op met blaekenden moede aendringhende, beſweek de vyandt, die, 's ſtadts poorten geſlooten, en vervolghens geenen uytwegh om te vlughten, nogh eenighe hulpe rondtom hen vindende, met hunnen Ooverſten verſlaeghen, of in d'omlegghende moeraſſen verſwolghen, en ten getaele van hondert en vijftigh gevanghen wierden. Juyſt om die ſelfde tijdt was 't gebeurt, dat den Aertshartogh voor Ooſtende, geſint de vrymoedigheit der ſoldaeten in 't uyt- en inloopen van de haeven, door bittere ſtraffen, te beteughelen, in handen kreegh een ſchip, dat aen de grondt was vaſtgeraekt, en daer in twaelf ſoldaeten, alle ſieke, die hy gelijkelijk ter galghe doemde; voorwendende, dat ſe niet te lande, maer te waeter, alwaer men geen reght, nogh eenigh verdragh van oorloghe aenſagh, waeren genoomen. De tijdingh hier van in 't leegher gebraght ſijnde, oordeelde Maurits, dat ſoo verwoede daedt, die met den oorlogh ter ſee geen gemeenſchap hadt, gelijk vyanden gemeenelijk geerne ſien, dat 'er van weederſijden oorloghs reghten worden

Maurits hervat het belegh van 's Hartoghenboſch.

De Graef van den Berghe koomt tot ontſet.

Maurits ſlaet tweeduyſent man van den vyandt.

1603. worden onderhouden, door gelijke wreedtheit behoorde betaelt te worden, en belaſt, uyt het geheele getal der gevanghenen, twaelf, dien het door getrokke briefjens te beurt ſoude vallen, op te hanghen, ſchenkende aen eenen der ſelver, uyt meedelijden ſijner teedere jaeren, 't leeven; hoewel 'er waeren die oordeelden, dat ſulk een ſchenden van het heyligh reght der verbinteniſſen, niet alleen door 't ſtraffen van een gelijk, maer van een dubbel, getal behoorde geboet te worden. Voorwaer een droevigh ſchouwſpel, en dat onder de onheylen der oorloghe niet dient verſweeghen, te ſien, dat eedelmoedighe jonghelinghen, en die ſulx in geenen deele verdient hadden, met een ſidderendt gelaet, met een trillende handt, vervallen tot bidden en ſuchten, niet ſoo ſeer de doodt, dan die ſchandelijke wijſe van ſterven vreeſende, hun noodtlot, opgeſlooten in 't papier, handelden en beſightighden, om oover eens anders miſdaet of gedoemt, of, niet beſchermt door hunne onnooſelheit, maer door een blindt geval des gelux, te worden vrygeſprooken. Een noghtans is 'er gevonden, ſoo oovergeeve reukeloos, dat hy, door ſijn geluk verloſt, en van een ander omgekoft, in diens plaetſe ſigh noghmaels in gevaer van 't leeven ſteekt. Maer die van binnen wreekten ſigh niet anders dan met ſchieten, en 't is gebeurt, dat een ſelfde ſchoot den Marquis Malaſpina en Olivier van den Tempel, die van Maurits nae de leegherplaetſe te Vlymen reeden, beyde de beenen weghnam. Malaſpina, wien Albertus in beraedinghen van oorloghe veel gebruykte, onlanghs door die van Hooghſtraeten gevanghen ſijnde, is, verminkt van lichaem, by 't leeven gebleeven: Olivier aen ſijne wonde geſtorven, nae dat hy aen de ſijde der Staeten twintigh jaeren langh gedient hadt, ſijnde doenmaels 't Hooft der ſelver krijgsraedt, en daerenbooven tot dien tijdt toe dien van Hooghſtraeten gegeeven, om hunne toghten en uytſpoorigheeden door reeden in te toomen. Nae deeſen is Albertus ſelve in de ſtadt gekoomen, en de geheele geſchaepenheit des beleghs oooverſiende, gewaer geworden, dat Maurits volk een werk, van aerde in 't vierkant, light opgeworpen hadt, niet verre van waer della Bella onlanghs was geſneuvelt. Als den Aertshartogh hadt geſeght, dat hem die ſterkte noodigh was, (gelijk ſe hem inder daedt van ſonderlinghen dienſt ſoude geweeſt hebben) wierdt dat woordt opgevat, en, door een ooverlooper, aen den Prins bekent gemaekt. Nae verloop van ettelijke daeghen, weynigh voor den daegheraedt, is 't geweldt, dat men aen verſcheyde oorden hadt geveynſt te ſullen baeren, aengevallen op de plaetſe, daer ſe 't inder daedt gemunt hadden: en Maurits van ſijner ſijde verſuymde niet met een ſterke maght der ſijner en der muytelinghen van Hooghſtraeten derwaerts heen te trekken, ſijnde ook door 't opſteeken van vueren gewaerſchuwt van 't gevaer aen dien oordt. De dagh ontdekte een nieuwe beukery, geplant teeghen de ſterkte aen, en meer andere ſtukken die van de wal en 't bolwerk van gelijken derwaerts aen ſchooten, waer door de ſijden der beſchanſingh, allerweeghen getroffen, van een ſcheurden, ſoo dat de ſoldaet ſigh in hoolen der aerde verberghde. De Prins noghtans heeft 'er ſigh vervoeght, en ſcherpelijk gebooden, dat niemandt, op verbeurte van den hals, hadt ſijnen poſt te verlaeten. Te gelijk beſet hy de kant van de graft langhs met muſketten, en belaſt uyt het leegher te haelen drie ſtukken geſchuts, met welke 't geweldt der vyandtlijke wierdt afgeweeſen, en de beſtormers op de vlught gedreeven, achterlaetende hunne ſchuytjens, die ſe, om oover de tuſſchenlegghende moeraſſen te ſetten, meedegebraght hadden: ter naeuwer noodt konden ſe 't geſchut weghſleepen; bijlen, rijsboſſen, horden en andere werktuyghen t'hun-

Wreekt 's Aertshartoghen wreedtheit teeghen de gevanghenen op gelijke wijſe.

Vruchteloo-ſen aenval van Albertus op Maurits opgeworpe werk.

t'hunnen ondergangh bereydt, hebben Maurits ſoldaeten weghgenoomen, en tot weederopmaekingh en vergrootingh hunner ſterkte aengeleght. Den Aertshartogh, welke reeden de voornaemſte ſijnes aenkoomens aldaer was, ſigh gelaetende verſcheydene aenſlaeghen teeghen den vyandt voor te hebben, belaſt drieduyſent ſoldaeten, onder ſchijn van die te ſullen doen deurtrekken, binnen de ſtadt in beſettingh te blijven, waer uyt reeſen klachten der burgheren, die ſigh beriepen op een verdragh nu twintigh jaeren achter den anderen onderhouden. Dogh den noodtdwangh en de vreeſe voor ſtraffe heeft ſtilte gemaekt: waerenbooven dicht aen de ſtadt is gebouwt eene veſtingh, die, ſonder den naem te gebruyken, voor een kaſteel ſoude dienen. Omtrent het aennaederen van de Winter, de weeghen, moeraſſigh van grondt, alom onderloopende, ſijn beyde de leeghers van daer geſcheyden. Den muytelinghen, die dit jaer treffelijken dienſt gedaen hadden, biddende, dat hen, voor Hooghſtraeten, een andere verblijfplaets, bequaem om hunne meenighte te herberghen, en tot buyt beeter geleeghen, wierde aengeweeſen, heeft Maurits, nae dat oover die ſaek by de Staeten langh geſchil geweeſt was, uyt ſigh ſelven Graeve, eene ſtadt die hem toebehoorde, ingeruymt, met bedingh, dat ſe binnen de wallen, in de voorſteeden, en omlegghende ſchanſen en ſterkten ſonder den inwoonderen eenighen ooverlaſt aen te doen, te leeven hadden. Ook is 't verdragh te vooren met hen geſlooten, naeder beveſtight, aengaende 't verdeelen van den buyt, en dat ſe de landen der Vereenighde Staeten, nogh des Duytſchen rijx, ſouden eenigh geweldt aendoen. Soo langhe ſy met Albertus niet verſoent waeren, beloofden ſe dapper en met yver te dienen, ſoo noghtans, dat ſe hun leegher beſonder hielden, van delven en ſtormen verſchoont bleeven, verſoent ſijnde ſouden ſe Graeve ooverleeveren, en Hooghſtraeten weeder inneemen: op deeſe punten hebben ſe eedt gedaen en gyſelaers geleevert. En ſulx is geweeſt het beloop der ſaeken in die geweſten, als daerentuſſchen voor Ooſtende d'oorloghs konſten en de koſten van weederſijden om ſtrijdt geweldigh aenwieſſen: gemerkt, de Winter verloopen ſijnde met ſwaere ſtormen, die nu gene, dan deeſe, nae dat de windt de ſee hadt opgejaeght, meer of min beſchaedighden, in 't midden van de Lente, uyt het leegher eenen ſtorm op alle oorden van de ſtadt gedaen is: en als de verdaedighers ſigh teeghen een geweldt ſoo wijdt en ſijdt verſpreidt te ſwak in getaele bevonden, heeft de vyandt ingenoomen drie werken, niet te wel beſet, die, als geſeght is, geleeghen van achteren de ſtadt, nae de landtſijde, door 't tuſſchenloopen van waeteren, daer van afgeſcheyden legghen; en den uytval, dien de beleegherde, weynighe daeghen daer nae, op de ſelfde plaetſen gedaen hebben, is vruchteloos geweeſt, ſijnde de vyandt aldaer verſterkt en maghtigh. Dogh andere werken, niet ſeer groot, die de beleegherde oover de Geule hadden, ſijn teeghen den aenval van Buquoy gelukkelijk verdaedight. Toen ter tijdt hadt het opperbewint in de ſtadt Frederijk van Dorp, in wiens plaetſe is gevolght den Heer Charles van der Noot. Omtrent ten midden van de Soomer is voor Ooſtende aengekoomen Ambroſius Spinola, die belooft hadt, dien ſwaeren en by veelen gewanhoopten arbeidt te ſullen ten eynde brenghen, wen hem 't oppergeſagh in 't leegher wierde aenbevoolen. Belofte nogh verwaent, nogh ydel, maer, volghens bericht en aenwijſingh der gener, die en de plaets en den oorlogh kenden, was 'er, nae met ophoopen van rijsboſſen eenen wegh door 't waeter gevonden te hebben, alleenlijk tijdt en nyverheit van nooden, om 's vyandts werken 't een nae 't ander wegh te rukken. Hier in bewillighde Philips des te ligh-

1603.

Den muytelinghen wordt Graeve tot inleegeringh gegeeven.

Hierentuſſchen wordt het belegh van Ooſtende yverigh voortgeſet.

Van der Noot krijght het opperbevel in plaetſe van den Steêvooght Dorp.

't Opperbewint in 't leegher voor Ooſtende gegeeven aen Ambroſius Spinola.

1603. lighter, om dat hy, booven de uytsteekende deughden sijner verheevene siele, waer van hy nu reets ontwijfelbaere blijken hadt gegeeven, aenboodt den benaeuwden staet der geldtmiddelen op die tijdt, ook met sijne eyghene goederen, te baet te koomen. Vinnigh praemde hem in 't eerst een bittere afgunst, en dat hy een Italiaen, en maer een nieuwelingh in 't oorloghs ambaght, onder soo veel Nederlandtsche en Spaensche Heeren, te gelijk oover de krijgsmaght en de penninghen het bewindt hadt; die hy echter allengskens door eene waekende nyverheit op alle saeken, en door de wijste en voorsienighste in raedt te volghen, heeft ooverwonnen. En hebbende van stonden aen afgeset die by de geldthandel hun voordeel gedaen hadden, wierdt door sijne voorsorghe in 't verschaffen der noodighe penninghen, het ooverloopen en de muyteryen voorgekoomen. Daer beneevens hadt de hoop van belooninghen derwaerts aen gelokt vermaerde vernuftelinghen, welker uytmuntende naeyver nieuwe krijgsvonden en kunstwerken heeft aen den dagh gebraght; en den dienst der gener, die de gevondene hadden uyt te voeren, was, mits seekeren loon, des te gereeder. En niet minder bleek of de dapperheit of de schranderheit der beleegherde. Om 't steygheren der leevensmiddelen voor te koomen, wierdt gelast de eetwaeren oopentlijk te koop te stellen. Onvermoeyt was hunne gestaedigheit in 't waeken, somtijts ook gebrak hen geen koenheit tot uytvallen: daerenbooven wierdt al 't gheen of geweldt van vyanden of der seebaeren hadt omgeworpen door ervaere werkmeesters weeder opgemaekt. Nyver was de naeuwe sorghe der genees- en heel-meesteren in 't verdrijven der besmettelijke siekte, en wat wonder was het, ontsteeken onder soo groot eene meenighte van troepen, beslooten in sulk een enghte, onderworpen soo veel wonden, soo veel sloovens en arbeydts; een gedeelte der sieken ook wierdt uyt de stadt gevoert. Maer ook hebben, behalven de gloeyende koeghels, de nieuwe vonden van handtvuerwerken, 's vyandts hout- en rijs-werk, dat door de hitte was verdrooght, niet weynigh beschaedight. Den voornaemsten arbeidt der beleegheraers was beesigh in 't maeken van vlotten om geschut te draeghen, bedacht door den Romeyn Targo, van wien wy elders gesprooken hebben, een man van schrandere geest, maer onervaeren in den oorlogh. Deese wierden wel van de linkersijde, daer de see minder geweldt baert, door 't geschut niet verre van daer geplant; maer van de rechtersijde, daer de Geule is, door musketten, die wel niet soo vinnigh toedronghen, dogh veeltijdts door 't geweldt der seebaeren, uyt een geschokt: gemerkt de steenen, gevlochten binnen in de rijsbossen, eerst door 't slaeken der banden, daer uytschooten, en voorts al d'ooverighe stoffe, 't gewight dat haer aen een hieldt vervallen sijnde, weghspoelde. Dit echter schrikte Spinola niet af in plaetse van deese andere te doen maeken, en in meerder getal, d'ervaerenheit der schaeden selve hem nieuwe weeghen tot versterkingh aenwijsende. En den dijk van Buquoy allengskens gevordert sijnde, is gevolght, dat de scheepen om krijgsvolk, geschut, buskruydt en lijftoght daer binnen te brenghen, nu beswaerlijker in of uyt konden: eenighe somwijlen aen de grondt vastgeraekt, of, was den romp door geweldt van schieten in stukken geslaeghen, in see versonken sijnde. Teeghen 't schieten der beleegherden dienden de beleegheraers sigh ten deelen van den naght, ten deelen wierden, 't waeter de werken van aerde vernielende, dwarsse rijghen van paelwerk en rijsbossen, als se die op veyligher plaetsen hadden gebouwt, daer nae op tonnen van onder vlottende, aengevoert. Dogh in Spanjen by den Koningh, die, weynigh ervaeren in bedrijf van saeken, de meeste veel eer

Syne nyverheit in 't voortsetten van 't belegh.

Dapperheit der beleegherden.

naer

AMBROSIUS SPINOLA,
MARQUIS VAN VENAFRO,
HARTOGH VAN SANSEVERE,etc.
Veldtoverste des Konings van Spanje in de Nederlanden.

naer eens anders, dan naer eyghen goedtdunken beſchikte, wierden d'ou- 1603.
de raedtſlaeghen geacht booven de nieuwe; weederom de nieuwe booven de oude, naer dat yeder geſagh in 't raeden hadt, of d'uytkoomſt de hoop was dwars gevallen. Men vondt 'er, die ſeyden, *dat 'er eenen bijſteren misſlagh was begaen, toen men de Hollanders den handel op Spanjen hadt verbooden, waer door men hen, een volk maghtigh ter ſee, reeden gaf, om de waeren, uyt ſoo verre geweſten koomende, tot t'eenemael nieuwe, en voor deeſen ongehoorde ſchaede van Spanjen, uyt de Indien ſelve te haelen, of door de waepenen te ſoeken. Hoe veel wijſſelijker hadt ſijnen vaeder, door dien onderlinghen handel der volken, de hoop tot vreede aengehouden, hebbende, t'allen tijde wanneer 't ſijnen dienſt moght vorderen, in ſijn geweldt een maghtighe vloot ſcheepen, uytgeruſt ſelfs door ſijne vyanden? Dat wen men een middel ſoght, om de teegenwoordighe onheylen te redden, de toekoomende te ſchutten, men dien van Hollandt moeſt beneemen eenen noodtdwangh die hen alleen de klem hunner krachten deede blijken.* Deeſen raedt, die in ſigh ſelven niet ongerijmt was, heeft de gierigheit bedorven: gemerkt den handel, by plakkaet weeder oopen geſtelt, met ſoo groot een belaſtingh wierdt beſwaert, dat, booven de oude reghten, weynigh min dan een derde van den prijs der waeren, naementlijk dartigh ten hondert, ten behoeve van 's Koninghs inkoomſten moeſte betaelt worden. Een belaſtingh, niet alleen oover de Hollanders, maer oover alle volken, op dat de Hollanders onder geenen anderen naem ſouden ſchuylen, en uyt beſondere reedenen van haet teeghen hen, door welker hulpe men geloofde den oorlogh wierdt gaende gehouden: alleen was vrydom gegeeven aen die in de landen der Aertshartoghen, of in de Middelandtſche ſee ſouden ingebraght worden. Voor de Hollanders was 'er in 't beſonder dit bygevoeght, dat hen ongeoorloft bleeve eenighe waeren by hen gemaekt in te voeren, of ook yets voor die ſe uyt of inbraghten aen hunne oover-heeden te betaelen: daer beneevens wierdt hen belaſt vrygeley brieven der Aertshartoghen te neemen. Welke ſwaere en onreedelijke punten niet alleen geen vermooghen gehadt hebben op de Vereenighde Nederlanders, maer ook den Koningh van Vrankrijk hadden bewooghen, eerſt gelijke belaſtingh den Spanjaerden op te legghen; daer nae, als hem dit niet wraex genoegh ſcheen, allen Françoiſen, ſoo langh 't plakkaet van Philips ſoude ſtant grijpen, den handel op Spanjen te verbieden, op verbeurte der goederen; en korts daer nae, op den hals. Maer geen gelukkigher uytſlagh heeft gehadt eene andere ſoort van geveynſde goedertierenheit des Aertshartoghen, waer door hy allen, die, geweeken uyt den lande, hun verblijf onder den vyandt hielden, en ſigh aen geene andere misdaet ſchuldigh vonden, vergunt heeft veyligh weeder te keeren; beloovende daer beneevens, dat hunne goederen, die ſe eertijts hadden beſeeten, en toen in de breukkaemer beruſten, hen ſouden weedergegeeven worden, blijvende hen noghtans benoomen 't reght om die te mooghen vervreemden. De woorden deeſes plakkaets, waer onder veele bedriegheryen ſchuylden, en dat aldaer alle Godtsdienſt buyten den Roomſchen wierdt geſtraft, hebben niet weynighe, andere om dat ſe nu reets geſeeten waeren, en in Hollandt ſeekerder winſt deeden, te rugh gehouden. Van de Duinkerkers leedt men eenighe, dan geringhe, ſchaede, ſijnde onder andere tot van de Teemsſtroom weghgehaelt ettelijke Hollandtſche ſcheepen, welke de roovers, vaerende onder vermomde vlagghen van bondtgenooten, hadden bedrooghen. Maer in teegendeel ſijn door d'Ooſtindiſche maetſchappy derwaerts geſonden dertien ſcheepen,

Den handel in Spanjen, den ingeſeetenen der Vereenighde Nederlanden weeder oopengeſtelt, wordt door ſwaere belaſtingh bedorven.

's Aertshartoghen geveynſde goedertierenheit heeft geen gelukkighen uytſlagh.

1603. onder 't beleidt van Steeven van der Haghen. Van de Staeten, onder Paulus Kaerden, ses andere, om de kust van Brasil te plunderen. De Winter was ruw en ongestuymigh door meenighvuldighe stormen, door welker heevigheit in de Schelde vervoert, en niet verre van Antwerpen gevonden sijnde een walvisch, het gemeen, geneeghen uyt de minste toevallen voorspellinghen te trekken, om de nieuwigheit der saeke, stoffe tot praeten verschafte. Andere hebben die, nae d'uytkoomst, willen passen op de niet min groote dan vruchteloose dreyghementen, die twee jaer hier nae teeghen die stadt gedaen wierden.

De Vereenighde Staeten senden vlooten nae Oost- en West-Indien.

HUGO

HUGO DE GROOTS

HISTORIEN

der

NEDERLANDTSCHE

SAEKEN.

DERTIENDE BOEK.

INHOUDT.

Antwoordt der Staeten op 's Keysers brieven raekende de vreede. Ongebondenheit der muytelinghen in Duytschlandt. Maurits, nae 't inneemen van eenighe schansen en 't versterken van Aerdenburgh, beleeghert Sluys, slaet Velasco, die op hem was afgekoomen. Vermeestert Sluys, dat Spinola vergeefs pooght te ontsetten. Oostende geeft sigh oover aen Spinola. Vreedepunten tusschen Spanjen en Engelandt. De Vereenighde Staeten weygheren Koningh Jakob vryen handel met die van Antwerpen. De Jesuiten keeren weeder in Vrankrijk. Antragues doghter soekt in Vrankrijk te warren. Doodt van Mansfeldt en Luidewijk van Nassau.

Hierentusschen hadt Albertus niet versuymt nieuwe raedtslaeghen tot vreede in 't werk te stellen; 't sy in der daedt op hoop, 't sy om den haet van die geweyghert te hebben sijne vyanden op den hals te schennen. De Graef van Bassigny, soon van Boxtel, hadt uyt last des Aertshartoghen van de Staeten vrygeley brieven versoght: die verklaerden, dat, wen hy was gesint door brieven te handelen, sy hem souden antwoorden; dogh dat sijne ooverkoomste hen niet aengenaem sijn konde. Van deese geleegenheit en die der Embdische saeken hadt den Aertshartogh sigh gedient, om dien van Hollandt, op den Rijxdagh tot Regensborgh, die toen door sijnen broeder Mathias wierdt beleidt, te beschuldighen, als vyanden van hunne en hunner naebueren ruste. En daer waeren 'er die, uyt sught tot het huys van Oostenrijk, of om 't verschil van Godtsdienst, bittere gevoelens voortbraghten, roepende, dat men den pays op eenighe punten behoorde vast te stellen, en die deese weygherden aen te neemen, door geweldt van waepenen te dwinghen de waepenen needer te legghen: andere, besaedighder van imborst, hebben deese heevigheit gemaetight, en 'er wierdt beslooten een gesantschap aen de Staeten af te veerdighen. Terwijl de gesanten vertoefden te koomen, heeft de Keyser ondertusschen brieven gesonden, daer in hy verhaelde de onheylen en schaeden der nae-

1604.

Bassigny van Albertus gelast om met de Staeten van vreede te handelen wordt niet toegelaeten.

's Keysers brieven aen de Staeten raekende de vreede.

1604. bueriglien Vorſten en ſteeden ooverkoomen; met laſt van 't geroofde te vergoeden: en niet alleen wierden hen te laſt geleght de miſbedrijven van hun eyghen krijgsvolk, maer ook 't rooven en plunderen der muytelinghen van Hooghſtraeten, om dat ſe die in hunne beſchermingh hadden genoomen. De Staeten, ontſchuldighende 't gheen hen in 't beſonder aenging, ſeyden, dat de baldaedigheeden der muytelinghen hen behoorden toegeſchreeven te worden, die, met gevaer van andere, den ſoldaeten in hunnen dienſt ſijnde hunne betaelingh onthielden. Dat ſy niets anders hadden geſoght, dan hunne eyghene ſeekerheit, en noghtans, ſoo veel doenlijk was geweeſt, by verdragh geſorght voor Duytſchlandt. Echter was 't ſoo verre van daer, dat door de vriendelijkheit deeſer woorden de baldaedigheeden wierden weghgenoomen, dat in 't begin deeſes jaers, 't welk wy nu aenvanghen, de muytelinghen geenerley moedtwil, die teeghen vyanden geoorloft is, teeghen de Hooghduytſchen hebben naergelaeten, verſmaedende de dreyghementen die alleen by woorden bleeven. Want ſelfs in de Winter hadden ſe, nae 't plunderen van Eyndthoven in Brabandt, van Erkelens in Gelderlandt, verrijkt met buyt door Albertus krijgsvolk, ſeedert veele jaeren, daer binnen op een gehoopt; nae 't ſlaen van een vaen ruyters, getrokken uyt Gelder; boovendien nae 't bemaghtighen van 't kaſteel Karpen, wel geleeghen tot ſtrooperyen, ſijnde tot nogh toe vereenight met Hollandtſche ruytery, korts daer aen ſigh van hen ſcheydende, eenen inval in Weſtphaelen gedaen. De ſteeden en 't platte landt wierden gedwonghen door ſchattinghgelden de vreeſe af te koopen. Op de ſtadt Keulen hadden ſe 't geſchut geloſt. In 't ſtift Paderborn om 't leeven gebraght weynigh min dan vierhondert menſchen, ter oorſaeke van twee hunner ſpitsbroederen, door de boeren, om hunnen te baldaedighen ooverlaſt, doodtgeſlaeghen. Daerenbooven ook was hunnen moedtwil tot de verwoetheit van brandtſtichten en allerley ſoort van ſchendighe luſt en wreedtheit uytgebarſten, dies men t'eenemael met deernis moeſt beklaeghen ſoo rampſaelighe volken, wien d'onheylen van oorloghe buyten hen nu ſoo veele jaeren langh by nae ſwaerder als de oorloghende partyen ſelve drukten. De Staeten, ſiende 't gevaer van Ooſtende naederen, hadden beſlooten den vyandt van 't belegh op te ſlaen, of hem daer van af te trekken, of yets anders t'onderneemen, om en de glory en eenen ingangh in Vlaendre te behouden. Geldt maekte men in tijdts by een te krijghen, en krijgsvolk van allerweeghen; ook een nieuw regement Schotten, onder den Kornel Baklauw, verſterkingh van Engelſchen, met 's Koninghs toelaeten, niet gelijk voor heen, door ſijn bevel. In 't midden van de Lente, terwijl een gedeelte der ruytery met 's vyandts muytelinghen ruyte en roofde op Brabandt, en 't gerught des oorloghs, verſpreydt door alle geweſten, den vyandt onſeeker hieldt, voert de Prins, vergeſelſchapt met de Afgeſondene des Raedts van Staete, ſijne troepen, omtrent ten getaele van twaelfduyſent, uyt Walcheren oover op Cadſandt. Cadſandt is een geweſt in Vlaendre, beſpoelt door den Ocean, van de ſijde nae 't Ooſten door de ſtroom, genoemt het Swarte gat, van d'andere door het Sluyſche gat, van achteren door andere waeteren, omvanghen, eeven als een eylandt. 't Leegher is aen landt geſet in 't Swarte gat, en eenen misſlagh geweeſt, dat hy niet van eerſten af 't Sluyſche gat was ingeloopen, gelijk den Raedt van Staete was van gevoelen geweeſt. 't Welk ſoo 't de Prins onderweeghen, 't ſy door ooverreeden van andere, 't ſy ſigh de gevaeren grooter dan in der daedt voorbeeldende, niet hadt verandert, hy hadt de ſtadt door verraſſingh ingekreeghen, ſijnde te vooren geene beſettingh daer binnen,

Antwoordt der Staeten.

Baldaedigheeden der muytelinghen in Duytſchlandt.

De Prins voert ſijn leegher oover in Vlaendre.

Sijnen misſlagh.

1604.

binnen, en ook dien voor Ooſtende, terwijl ſe bevreeſt, of niet op hun hoede, en aen veelen oorden van den anderen verſpreidt waeren, ſchielijk oover den hals koomen, 't ſy hem behaeghde eenen ſlagh te waeghen, of den vyandt den toevoer af te ſnijden. Onderwijlen hadt de ſoldaet, geſonden uyt het leegher voor Ooſtende en van elders, den geheelen oever aen gene ſijde van het Sluyſche gat vervult, door voorſorghe van Spinola, die ook al te vooren waghters op de toorens beſtelt hadt, om d'aenkoomſt van de vloot te verwittighen. En hoewel de Hollandtſche oorloghſcheepen 's vyandts galeyen hadden gedwonghen achterwaerts nae de ſtadt te wijken, uyt vreeſe dat den ingangh van het gat moght geſlooten worden, en de ſchanſe, geleeghen op den oever daer teeghen oover, die niet ſeer groot is, met geſchut beſchooten, was het onmooghelijk het krijghsvolk oover te ſetten, dat tot tweemael was beſoght, dan vruchteloos, dewijl Pompejo Iuſtiniano, Kornel die 't voornaemſte geſagh hadt onder Spinolâs raeden, en, booven de glory der waepenen ook een uytſteekendt ſchrijver deeſer ſaeken geweeſt is, ſigh met tweeduyſent man wakker tot teegenweer geſtelt hadt. Maurits vraeghende door wat wegh hy dieper Vlaendre kon intrekken, hebben by geval een boer, daer nae ook een kleyne troep van de vyandt, dat heen vlughtende, hem eene ondiepte geweeſen, in de vaert, die van achteren Cadtſandt omloopt: aldaer eenen dijk en de ſchanſe daer dight by Coxie genoemt, ingenoomen hebbende, ſlaet hy een brugh, en leght 'er beſettingh binnen, waer toe de vyandt hem den tijdt ruym gaf, terwijl Trivultio en Iuſtiniano in 't gheen hen te doen ſtont niet eens in oordeel waeren. Twee andere ſchanſen daer omtrent, de Catharine en de Philips ſchanſe, hebben ſigh ook beyde, eer dan men gehoopt hadt, oovergegeeven. Want de Catharine, nae dat 'er 't geſchut op geloſt was, en Maurits, 't werk hoopeloos ſtellende, hadt belaſt de ſtukken af te voeren, heeft Trivultio, en onder hem een goedt getal opgelighte boeren, geſteeken onder den ſoldaet, verlaeten: want op 't gehoor van een getier, 't welk was 't vertrek hunner vyanden, dat ſe in teegendeel opnaemen voor een verſterkingh van troepen en 't ſluyten der toeganghen, hadden ſe de vlught genoomen nae de Philips ſchanſe, en ſelfs aldaer ſigh niet opgehouden: maer ſe trokken in allerhaeſt nae Yſendijk, achterlaetende in de Philips ſchanſe ſeſtigh der hunne, die, ſoo haeſt ſe den vyandt in 't geſight kreeghen, d'oorvergaeve niet langher hebben uytgeſtelt. Om Yſendijk, een ſchanſe op den uyterſten hoek van Vlaendre aen de Hondt, te vermeeſteren, was een belegh van nooden: want de vyanden, gedreeven uyt d'ooverighe plaetſen, hadden hier, tot ſeshondert in getaele, poſt gegreepen. d'Oovergaeve echter geſchiede den ſeevenden dagh daer aen. Maurits daer de handen vol hebbende, was de vyandt, hoopende ſigh weeder meeſter van Cadtſandt te maeken, beeſigh in by naght met eenighe ſloepen oover te ſetten. Nu reets hadden 'er ſeshondert ongemerkt de voet op 't landt gekreeghen, volghende meer andere: op deeſe ſijn de Schotten, die aldaer de waght en hen ontdekt hadden, daetelijk ingevallen, waer op de vyandt ſchielijk de vlught nam, en geſlaeghen wierdt. Achter Sluys leght Aerdenburgh, dat nu alleen de ooverblijfſelen eener ſtadt eertijdts niet onbefaemt vertoont. De Prins verwittight, dat de ſoldaet, gelaeten tot bewaeringh dier plaetſe, hadt de vlught genoomen, trekt 'er binnen, en belaſt die te verſterken. En voort tot in Middelborgh, ook een oopen ſteedtjen niet verre van daer, voortgetrokken ſijnde, en 't kaſteel, dat alleen de plaets beſchermt, met volk verſeekert hebbende, trok hy, nu by ſigh ſelven 't belegh van Sluys oooverweeghende,

Maurits neemt eenighe ſchanſen in.

Hy verſterkt Aerdenburgh.

De Vereenighde Staeten beleegheren Sluys.

1604. de, om dat de vyandt al te vooren de plaetſen tuſſchen deeſe en Ooſtende inhadt, nae twee waeteren, waer langhs men van Damme en Brugghe nae Sluys vaert, niet verre van den anderen afgeleeghen, in ſmaek verſcheyden, en daerom genoemt de Soute en Soete: maer Luidewijk Velaſco hadt ſigh, uyt laſt van Albertus, beſchanſt ter plaetſe alwaer de waeteringhe van Moerkerke, gelijk by naer dat geheele landt met waeteren doorſneeden is, den wegh, die derwaerts loopt, naeuwer maekt; en ſijnde uyt ſijne beſchanſſingh getrokken, en met de eerſte, die hy by geval ontmoet hadt, 't geluk 's vyandts geveght begunſtighende, eer de ruytery hem toegevoeght t'ſijner ontſet konde bykoomen, terſtondt door 't geheele gros oovervallen, wierdt hy geſlaeghen: omtrent vijfhondert ſijn 'er verdronken, driehondert gevanghen. Dus is men gekoomen tot aen de ſtroomen; en hoewel 'er de vyandt ſigh tuſſchen beyden geſet hadt, den oovertoght aen eenen anderen oordt geveynſt, aen eenen anderen gevonden, eerſt met doorwaeden, daer nae door 't ſlaen van brugghen. Dit baerde eenen ſchrik, die hen deede verlaeten de ſchanſen op de Weſtſijde van de haeven van Sluys, behalven de ſchanſe Sant Joris, die ook, nae dat 'er 't geſchut was voorgebraght, veel eer uyt vreeſe, dan uyt noodtſaekelijkheit, wierdt oovergegeeven. De beſettingh uytgetrokken ſijnde, heeft men ontdekt een bedrogh van ſnooden gevolghe. Aen de vaeten gevult met buſkruyt was geleght een lont, om ſe in brandt, en alle d'omſtanders om 't leeven te helpen. Daer nae heeft de Prins tuſſchen 't ſtrandt en de ſtadt ſijn leegher geſlaeghen op drie plaetſen, oover welke hy ſelfs, Willem en Ernſt ſouden 't bevel hebben. 't Gheen oover de ſtroomen lagh, alleſints onder waeter ſtaende, belaſt hy van der Noot, die uyt Ooſtende was te rugh gekoomen, met de ſcheepen hem toegevoeght, te bewaeren; en van daer tot aen Aerdenburgh een borſtweer te trekken, doorgaens beſet met wachten. Maer al eer de werken, die in hunnen ommetrek groot waeren, konden voltrokken worden, was 'er tot tweemaelen toe, oover de moeraſſighe plaetſen, krijgsvolk binnen Sluys gekoomen, en in grooten getaele, 't welk men geloovende tot verdaedigingh der ſtadt te ſullen dienen, door onweetenheit des Steêvooghts, in teegendeel is uytgevallen: want daer weynigh lijftoght binnen was, wierdt het getal der eeters vermeerdert. Ook heeft Iuſtiniano, met een vry ſterk geleyde, getracht leevensmiddelen te brenghen tot aen de naeſtgeleeghene plaetſen, om tot oovemeemingh der ſelver door de beſettingh der ſtadt ontmoet te worden. Dogh Maurits hier van verwittight, met eenighe ruytery en ſtukken derwaerts ſpoedende, heeft den vyandt op de vlught gedreeven, de waeghenen, gelaeden met meel, en eenighe menſchen meedegenoomen. Vijftigh roeyers van Spinola, die met andere uyt de ſtadt getrokken waeren, ſijn tot hem oovergeloopen; uyt welker mondt Maurits nu ſeeker bericht dat de lijftoght binnen de ſtadt maer voor korten tijdt konde ſtrekken, wel in ſchijn groote toebereydtſelen maekte, om te gelijk den ſijnen en ſijne vyanden te miſleyden, hebbende het houden van eenen vaſt- en beede-dagh door 't gantſche leegher doen omſlaen, gewoonte die hy onderhieldt, wanneer hy ſwaere en gevaerlijke aenſlaeghen voor hadt, en ook het geſchut doen klaer maeken: en korts daer aen hadt hy gemaekt een wonder kunſtighe brugh, als of hy geſint waere, daer meede oover de haeven, een breede en te gelijk diepe poel, de wal te beklimmen; maer voor het ooverighe was hy, alle andere middelen hoopeloos ſtellende, te raede, den hongher der beleegherde meenighte af te waghten, ſijnde ten dien eynde des te ſorghvuldigher in alle toeganghen te ſluyten, en niet geſint voortaen eenighe oover-

Velaſco teegen Maurits uytgetrokken ſijnde, wordt geſlaeghen.

ooverloopers aen te neemen, terwijl ondertusschen de ruytery Vlaendre 1604.
door stroopte. Veele ongemakken t'sessens drukten den Aertshartogh: en de reeden die hem belette, een gedeelte van 't leegher voor Oostende laetende, met een ander teeghen den vyandt te trekken was insonderheit sijne sorghe voor den muytelinghen, die toen met de Hollanders, de helft van den buyt bedonghen hebbende, in Brabandt gevallen waeren; om vervolghens eenen toght in Henegouw te doen. Oordeelende derhalven noodtsaeckelijk deese, hoewel tot afbrek sijner achtbaerheit en geldtmiddelen, weeder aen sijne sijde te trekken, des te meer, door dien men vreesde, dat andere, die dreyghden van gelijken te sullen doen, 't getal vermeerderen souden, begint hy oopeningh tot middelen van bevreediginh te doen: en hoewel 't verdragh niet soo haest getroffen wierdt, dewijl se niet begheerden te gedooghen, dat men hen den tot nu toe geroofden buyt in betaelingh aenreekende, sijn echter de gemoederen door onderhandelingh besaedight, en, om hunne begaene misslaeghen te suyveren, waeren se met alle hunne maght in 't landt van Luyk gevallen, of, soo se sigh erghens in de landen der Aertshartoghen hadden neêrgeset, deeden se niet anders dan hunne brandtschattingh invorderen, sonder eenighe meerdere schaede, dringhende Maurits soldaeten, die, als minder in getaele, versmaedt wierden, te vergeefs op hunne beloften. En gheen kleyne vreese hadt den Staeten der Vereenighde Landen bevanghen, dat deesen t'saemgerotten hoop, weynigh op eedt of trouwe passende, door 't ooverleeveren van Graeve, soude trachten de gunst hunner voorighe party te herwinnen, tot groote bespottinghe hunner meêgaende lichtgeloovigheit. Dogh 't sy hen schaemte of vreese voor wraek, wanneer hen de plaets hunner verseekeringh door den Aertshartogh selve was benoomen, weederhieldt, sy hebben de stadt weederom gegeeven, sijnde hen ook ingeruymt de kasteelen van Hooghstraeten en Karpen, die se den Aertshartogh in handen stelden: en hen sijn, terwijl de penninghen t'hunner betaelingh gevonden wierden, Ruremonde te pande, en mannen van naem tot gijselaers, gegeeven. Eenighe eevenwel sijn tot den Prinse oovergeloopen. Twee duysent door Albertus opontbooden, sijn in Vlaendre gekoomen, waer door hy in krachten versterkt, en de besettinghen in andere gewesten nu veyligher vermindert sijnde, Spinola aenporde, om Sluys, dat den hongher niet langher soude konnen uytharden, t'ontsetten. Hy, hoewel ongeern, en van oordeel dat het raedtsaemer waere 't uyterste geweldt op Oostende te baeren, gehoorsaemt deesen last. d'Eerste proef sijnes aenslaghs is geweest niet verre van de waeteringh van Moerkerken, alwaer hy beukeryen plantte, om te sien of hy moogelijk de besettingh door geweldt van schieten konde van daer drijven. Maer de teeghenbeukeryen, die vry grooter kracht derwaerts aen deeden, hebben hem gedwonghen te vertrekken. Daer nae bespringht hy de leegherplaetse van Graef Willem met uytgeleese troepen te voet en te peerde, en alle gereetschap om eene bewallingh om verre te worpen: dan ook hier is hy niet sonder bloedt te laeten afgeweesen. Van daer te rugh getrokken, en binnen de schansen Catharine en Philips, beset met weynigh soldaeten, gerukt sijnde, weerde hy sigh langhs daer dapper, om by naght en leegh waeter, met doorwaeden, op 't eylandt van Cadtsandt oover te raeken: dat wierdt van gelijken ontdekt, en d'eene schaere nae d'andere gesonden, om den oever te verdaedighen. Dien dagh heeft geen duyster bewijs gegeeven van de stantvastigheit der Spaensche soldaeten, die, sigh in hunne orde en geleeden gesiooten houdende, teeghen een dighte haeghelbuy van koeghelen en eenen moeyelijken

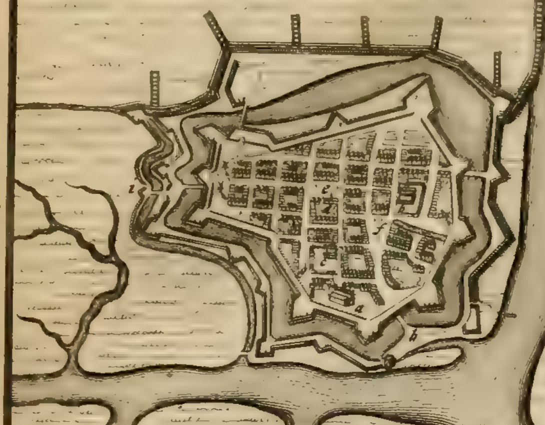
Albertus bevreedight de muytelinghen.

Spinola koomt tot ontset van Sluys, dan vruchteloos.

1604. lijken dijk onverſaeght pooghden op te koomen. Niet minder was de dapperheit der verdaedighers, inſonderheit van veelen uyt den Françoiſchen aedel. De Prins ſelfs was 'er teegenwoordigh, beſorghende dat de afgematte door verſche ſoldaeten geſtaedigh wierden afgeloſt. Dus ſijn 'er, wanneer nu 't waeter gewaſſen en den dagh gereeſen was, de heevigheit der Spanjaerden geſtuyt ſijnde, niet weynighe in getaele en van naeme verſlaeghen; onder deeſe is geweeſt den Marquis van Renty, ſoon van Montigny, krijgsooverſte, die eertijts onder de Nederlanders aen 's Koninghs ſijde is befaemt geweeſt. De muytelinghen, uyt de ſtadt Graeve getrokken, hadden toen d'eerſte mael hunne vyandtſchap hervat, en wierden, door 't verſch geheughen hunner krijgsvereenigingh, bekent onder de dooden. De beleegherde, t'eynde alle hoop van ontſet, en nae dat den hongher niet alleen ſnoode en ſtinkende gedierten, maer waer eenigh leer en ſmeer te vinden was, verteert hadt, geeven de ſtadt op 't uytgaen van de derde maendt oover: drieduyſent ſoldaeten, die 'er uyttrokken ſleepten naeulijx de laetſte ooverblijfſelen van 't leeven nae, en ſijn ten deele onder weeghe beſweeken. Seeventigh ſtukken en tien galeyen ſijn den ooverwinnaer in handen gevallen. Den ſlaeven, ſterk omtrent veertienhondert, wierdt hunne vryheit geſchonken. De Turken en Mooren meeſt met brieven nae de hunne geſonden, om daer door gunſt by de woeſtelinghen en veylighen handel te winnen. Aurelio Spinola, maeghſchap van Ambroſius, is losgelaeten, met dit bedingh, dat ook het Hollandtſch ſcheepsvolk, 't welk den Aertshartogh hadt gevanghen, ſoude losgelaeten worden. Cadtſandt, Yſendijk, Sluys met haere haeven wierden verſterkt met nieuwe werken. De ſchanſen Philips en Catharine hadt de vyandt geſleght. De Landtvooghdy oover Vlaendre hebben de Staeten der Vereenighde Nederlanden aen Henrik van Naſſau, 't Steedehouderſchap onder hem aen Charles van der Noot gegeeven. Nogh hieldt het de ſtadt Ooſtende, en volharde in 't afſlaeven van ſwaeren arbeidt, en 't worſtelen teeghen vyandt, ſiekte en ſee, alleen met kleyne aedemhaelingh, terwijl 's vyandts ſorghe verrukt was in 't beſchermen der ſteeden in Vlaendre. Van der Noot wierdt in de ſteêvooghdy afgeloſt door Giſtelles, nae 't ſterven van deeſen volghde van Loen, en nae hem Daniel Markette, ſijnde van weederſijden veele Kornellen en hopluyden geſtorven. De belegghers hadden ſeer veele nieuwe werken uytgevonden, en onder deeſe een brugh, 't maexel van Targo, op koopere wielen, die door geweldt van peerden moeſt voortgetrokken worden. 't Eene gedeelte der ſelver, van ſwaere kaebels en touwen ſaemengevloghten, om ſcheutvry teeghen muſketkoeghels te ſijn, wierdt langhs eene maſt, opgereght in 't midden, om hoogh getrokken, ſoo noghtans dat ſe met het losmaeken der ſeelen kon needergelaeten worden; hunne meeninghe was, deeſe te laeten vallen oover de halve maene, die, als geſeght is, oover de Geule leght. Dogh dit ſwaer en koſtelijk werk is beſpottelijk uytgevallen, ſijnde een der wielen in ſtukken geſchooten: daer nae ſijn op de graft van de halve maene geplant balken, tot de hooghte van een maſt, op welke dat gebouw, needergelaeten wordende, moeſt blijven ruſten. Derhalven hebben de beleegheraers hun geweldt nae 't Weſten gekeert, en dammen geleght door d'oude haeven, en van achteren de ſtadt. De buytewal was nu reets verlooren; 't bolwerk vaſt aen de ſtadt is nae 't opſpringhen van een gedeelte door een mijne vergeefs beſtormt. Voorts ſijn ook het Yſere verken en Helmondt, allengskens vervallende, ingenoomen. t'Eenemael afgrijſelijk waeren de gevallen der ſaeken van weederſijden, toen de vyandt, om in de ſtadt te

Maurits verovert Sluys.

Hierentusſchen verdaedight Markette Ooſtende.

Slimmers halve maen

Spaensche halve Maen.

Rys werken

S. Anthonis

Luysbos

S. Cateline

Sauyssen

De Geul

Boteram

Sauyssen

Jonge Luysbos

Quartier van Spinola

STRANDT.

Nieuwe Haven.

DE NOO

HET BELEGH VAN OOSTENDE
In de Jaeren MDCI, MDCII, MDCIII en MDCIV.

A *Gaelderyen.*
B Eerste Afsnydinge.
C Tweede Affnydinge.
D *Fransche halve maen.*
E *'t Nieu west ravelyn.*
F *'t Nieu Polder ravelyn.*
Derde Afsnydinge.
G *Nieu Helmondt.*

H *Nieu west bolwerk.*
I *Nieu Polder bolwerk.*
K *Vry gaerde.*
Vierde Afsnydinge.
L *Halve maen met een klapmuts.*
M *Een nieuwe wal.*
N *Klapmutsje.*
O *Retranchement.*

P *Nieuwe Geule.*
Q Leste Afsnydinge.
genaemt Kleen Troye.
R *Gesprongе mynen.*
1 *Helmont.*
2 *'t West bolwerk.*
3 *Polder bolwerk.*
4 *Suydt bolwerk.*

Suydt halve maen of Allemans verdriet.

S. Francois

S. Peter

S. Marie

S. Andries

La Lume

Het Quartier van den Aertz hartogh Albertus.

Krayeneſt

Dam

Sudt Kare

Polder Kare

West Kare

Kerk

Oude Haven

West Haven

Oude Stadts Thoorn

Paelen

Plaets van de Nieuwe Haven

STRANDT.

STRANDT.

T ZEE.

5 Suidt ooſt bolwerk of koeſtal.
6 Spaens bolwerk.
7 Peekels bolwerk.
8 Noort bolwerk met Vlammenberg daer op.

Werken der oude Stadt.

9 Engelenborgh.
10 Moſes taeffel.
11 Logenaer.
12 Bekaf.
13 Schotten burg.
14 Santhill.
15 Fauſſebraye.

Buyten werken.

16 Porcepic.
17 West ravelyn.
18 Polder ravelyn.
19 Polder halve maen.
20 Halve maen in de graft.
21 Suidt ravelyn.
22 Schuyt ravelyn.
23 Halve maen tegens 't ſchietē van de ſuydt kare.
24. Suidt ooſt ravelyn.
25 Oost ravelyn.
26 Batery aen de Kolk.
27. Ravelyn voor de ooſt poort.
28 t Noordt ooſt bolwerk.

Poorten.

29 De haven poorte.
30 Hier ſtondt de weſt poorte met de brugge.
31 Suidt poorte.
32 Spaenſche poorte.
33 Ooſt poorte.
34 D' oude Sluys met de windaſſe

te koomen, de beleegherde in teegendeel, om den vyandt buyten te houden, blinde doorganghen onder d'aerde delvende, in een naare duysternis, en onvoorsiens onder elkander handtgemeen raekten: en den uytslagh der mijnen onseeker sijnde, de werken vaek hunne meesters selve elendigh om 't leeven braghten. De Spanjaerts en Italiaenen door langhduerighe gevaeren t'eynde moedt en krachten sijnde, want yder hadt in 't besonder sijnen arbeidt voor sigh, op dat elx dies te klaerder blijken moght, en de naeyver des te vuerigher ontsteeken, wierden de Hooghduytsche bekoort door belooningh, om ten storm op den Santhil aen te vallen: en onaengesien 't geweldt des buspoeders de voorste hadt weghgesmeeten, heeft Baerlemondt d'ooverighe aengeset, tot dat se sigh meester van de hooghte maekten. Hier van daen baenden se, door ondermijnen, eenen wegh tot in de oude stadt. De beleegherde deeden somwijlen uytvallen, en hadden, in plaets hunner verloore sterkten, innewaerder nieuwe opgeworpen, die se, door een ydel voorbediedtsel, als waere het belegh geschaepen nogh langh te dueren, 't Nieuwe Troyen genoemt hebben. Want die nieuwe aerde was te los, en niet bestendigh genoegh teeghen geweldt van schieten, en daerenbooven wierdt, hoewel nu diep in de Soomer, soo dikmaels de windt sigh uyt den Ocean verhefte, door 't vernielen der baeren, alles oopen gestelt. De Staeten selve ooverweeghende de onnoemelijke kosten, de schaede aen 't krijgsvolk, te waerdeeren teeghen de grootste verliesen, en dat Oostende, omringht met soo veele schansen, hen van geenen dienst waere: dat, 't sy men op eere of voordeel sagh, behalven de steden Rhijnberck en Graeve, grooter seeghen in 't winnen van Sluys; veroovert in drie maenden, was behaelt, als Albertus van Oostende, waerom hy gelijck getal van jaeren hadt gevoghten, stont te wachten: dat boovendien, door 't oovervallen van den Herfst, den vyandt alle geleegenheit was verloopen, om nieuwe aenslaegen by de handt te neemen, en d'aenstaende winter den beleegherden afgrijselijk en bangh soude vallen: dat, gingh men den vyandt met een leegher 't hooft bieden, men voor eerst in den toght gebrooke weeghen soude ontmoeten, en in 't midden Damme en Blankenborgh, daer 's vyandts besettinghen binnen laeghen: en nogh meer, dat het leegher voor Oostende, door den langhduerighen tijdt wel vast begraeven lagh, de troepen alle dight by den anderen waeren, Veldtheer en soldaet gemoedight om slagh te leeveren, en dus 't gevaer sigh van alle kanten op deedt, beslooten een eynde van 't belegh te maeken. Waerom Markette wierdt gelast dien langhduerighen strijdt door verdragh, soo eerlijk hy best konde, af te breeken, 't gheen geschiet is. En alvoorens sijn de scheepen, met een gedeelte van 't geschut weghgesonden: waer op de gemaghtighde, afgeveerdight aen den Marquis, verkreeghen hebben vryen uyttoght voor allen met hunne waepenen en vier stukken geschuts, als ook 't wisselen der gevanghenen, toonende Spinola sigh rekkelijk, 't sy uyt achtingh hunner uytsteekende dapperheit, 't sy hy sigh hebbe gespoedt om d'onseekerheeden des tijdts voor te koomen. Drieduysent, die midden door 's vyandts leegherplaets doortrokken, sijn tot Sluys by den Prinse gekoomen, die hen niet als ooverwonnene heeft ontfanghen, maer bedankt als ooverwinnaers. Den Aertshartogh koomende met sijne gemaelinne om te besightighen een plaets, voor welke hy hadt gedaen soo veele geloften, soo veel tijdts, en geldts en bloedts gespilt (want sy selve 't verlies der hunne op vijftighduysent geschat hebben, sijnde 't getal der gebleevene nogh grooter van de sijde der beleegherde) vinden niet anders dan een leedigh erf, opklimmende van d'eene kant tot wanschrikkelijke hove-

1604.

Oostende wordt aen Spinola oovergegeeven.

1604. hovelen en ſandthoopen, van d'andere afhellende in bochtighe kuylen; ſijnde de ooverblijfſelen der werken ſoo wanſchaepen en door een verwart, dat welke tot verdaedigingh der ſtadt, welke tot beſtormingh waeren gebouwt geweeſt, naeulijx mogelijk was t'onderſcheyden. De ingeſeetenen, die aldaer te vooren gewoont hadden, ſijn alle nae Sluys vertrokken: en onaengeſien hen veele vrydommen en voorreghten door Albertus wierden aengebooden, ſijn echter in langhen geene gevonden, die ſigh daer binnen wilden neederſetten, alle de weerelt een afſchrik hebbende van een woonplaets, ſoo beſoedelt met bloedt en menſchen beenderen. Booven de voorverhaelde geſanten hadden Philips en Albertus meer andere in Engelandt geſonden: dees Johan Richardot en Luidewijk Verreiken; hy Ferdinando Velaſco, Conneſtable van Kaſtilien, en Alexander Rovedo, Raetsheer van Milaen: beyde graegh nae vreede, en niet ſoo ſeer uyt vreeſe voor d'Engelſche, als om den Hollanderen, berooft van den ſteun dier kroone, weederom onder hunne heerſchappy te ſleepen. Ook was 'er in dien ſtrijdtbaeren landtaerdt geen gebrek aen luyden, die, tot den oorlogh raedende, in volle vergaederingh des Parlements van Engelandt, dat juyſt toe was by een gekoomen, ophaelden, *De oude verbinteniſſen met de Hollanders, de huwelijken en bondtgenoodtſchappen, langh te vooren, eer Philips van Bourgonjen Jacoba, gehuwlijkt aen een Engels Heer, onrechtveerdigh van haere Staeten beroofde: voor reeden dier vriendtſchappe, dat ſonder haer geen van beyde de ſee veyligh gebruyken konde, en ſoo dikmaels ſe elkander wel verſtonden, koſtelijken handel wierdt gedreeven. Dat men in teegendeel de Spanjaerts niet noodigh hadt, en by den oorlogh winſt gedaen was: dat inſonderheit te voorſien ſtonde, dat de Hollanders, in de uyterſte verleegenheit hunner ſaeken, of den Françoiſen, oude vyanden, van Britanjen; of den Spanjaerts, vyanden om den Godtsdienſt en hunne heerſchſught, eenen aenwas wierden. Dat d'ervaerenheit door te veel exempelen hadt geleert, dat die meeſter ter ſee was, 't ook met eenen van Engelant was.* De Koningh, onaengeſien die bedenkinghen onverſettelijk blijvende, en oordeelende, dat d'Engelſche en Hollanders krachten genoegh hadden, gene om in vreede, deeſe om in oorlogh ſigh te handthaeven, verwierp de bondtgenootſchap in waepenen hem van den Spanjaert aengebooden, en heeft de pays aenvaert. Booven de punten, die gemeenelijk in verbonden plaets grijpen, waeren de meeſte *raekende de vrye ſeevaert, hoedaenigh die voor den oorlogh geweeſt was, en met de ſelfde belaſtinghen. Van Amerika en Indien niet een woordt*, om dat den Engelſchman niet ſoude gedooght hebben, dat hy daer buyten geſlooten wierde, en de Spanjaert hartnekkigh bleef in niemandt toe te laeten, invoeghe die ſaeke bleef hanghen aen 't oordeel van de maghtighſte. *Den Godtsdienſt belanghende was men oover koomen, dat d'Engelſche in Spanjen niet ſouden gedwonghen worden ter kerke te gaen; maer 't geheylight broodt ontmoetende, de behoorlijke eerbiedigheit bewijſen, ten waere ſe liever hadden eenen anderen wegh in te ſlaen: dat de miſdaeden van 't ſcheepsvolk hunne meeſters niet tot naedeel ſtrekken ſouden.* Dien van Hollandt raekten deeſe: *Den eenen ſoude de vyanden en weêrſpannelinghen des anderen niet ſtijven, nogh gedooghen, dat die door hunne onderdaenen geſtijft wierden: echter ſouden de miſdaeden van beſondere in 't beſonder aen hen geſtraft worden, ſonder quetſingh der gemeene vreede. Den Briel en Vliſſinghen oover te leeveren, verklaerde de Koningh van Engelandt uyt kracht van trouwe die hem aen het verbondt verplichte niet te konnen doen: ondertuſſchen ſouden de ſoldaeten, die plaetſen*

Philips en Albertus ſenden geſanten nae Engelandt.

Pays tuſſchen Philips en den Koningh van Engelandt.

Deſſelfs punten.

plaetsen in bewaeringh houdende, sigh in den oorlogh niet vermenghen. Om de Hollanders tot vreede te beweeghen, souden se sigh gelykelyk bevlytighen. Soo dit eenighen tydt quam aen te loopen, ten minsten d'Engelsche en de Nederlanders de vaert tot hunnen onderlinghen handel oopen houden. d'Oorloghscheepen souden sigh niet sterker dan ses of acht te gelyk in de haevenen des anderen ophouden. Hollandtsche waeren in Spanjen, Spaensche in Hollandt te brenghen was den Engelschen verbooden. Den oorlogh dierwijse weghgenoomen sijnde, heeft Koningh Jakob, om ook de binnelandtsche geschillen uyt te roeyen, gewilt, dat, de benaeminghen van Engelsche en Schotten uyt het geheughen uytgedelght sijnde, die beyde, in gemeenschap van de selfde wetten en voorrechten, onder een Koninghrijk, en den naem van Britannien, souden vereenight worden, hebbende aengevanghen een swaere saeke, en daer oover heevighe geschillen vielen, soo langh het onderscheydt en den naeyver nogh versch waeren, dogh die buyten twijfel den naekoomelinghen volkoomentlijk ten goede soude strekken. Kort daer aen eyscht hy, volghens de punten met Albertus verdraeghen, van die van Hollandt, dat se de Engelschen niet souden verhinderen uyt see de Schelde opkoomende tot Antwerpen toe te vaeren, mits betaelende de selve verlofgelden met d'ingeseetenen. Dogh die hebben sigh ontschuldight, vertoonende, *Dat se niet sonder reeden hadden goedtgevonden te verbieden, dat niemandt, ten sy alvoorens verboodemende, langhs hunne stroomen, nae 's vyandts haevenen soude doorvaeren, om met des te meerder seekerheit op alles ondersoek te doen: en men niet quaelyk behoorde te neemen, soo se op eene stroom, in hun besit, de wet stelden, gemerkt de Spanjaerts ook den wegh oover see hunne vrienden darden affnyden.* En hier nae heeft hy, om d'Engelschen, bekladt met den laster van seerooveryen, daer van tot het soeken van eerlijke winst te trekken, by plakkaet verbooden, dat niemandt, onder uytheemsche moogenheeden, ter see soude dienen; ontveinsende, soo yemandt gints of herwaerts te lande den oorlogh volghde. Door een ander plakkaet wierden de Jesuiten en de Priesters, niet gekooren naer 's rijx gewoonte, uyt Britannien gebannen: met bygevoeghde reeden, dat die slagh van menschen leerde, dat de Paus van Romen maght hadt, om volken t'ontslaen van hunne gehoorsaemheit aen Koninghen, die van hen in Godtsdienst verschilden, 't snoodtste en verderfelijkste gevoelen, dat immer teeghen Opperheerschappyen is voortgebraght. Dogh in die selfde daeghen hebben die selfde Jesuiten vryheit gekreeghen, om, op seekere voorwaerden, weederom in Vrankrijk te koomen, waer uyt se voor deesen sijn gebannen geweest, nae dat seeker jonghelingh, een hunner leerlinghen, op 's Koninghs leeven hadt toegeleght: ook wierdt het gedenkteeken, waer op 't geheughen dier daedt, der Jesuiten eerloosheit t'eener schandtvlek, stont gesneeden, afgebrooken: hoewel het Parlement van Parijs sigh niet ontsagh te segghen, dat door dit eene werk te gelijk en 't gesagh van hunne voortreffelijke vergaederinghe en Vrankrijx veyligheit 't onderst booven gekeert wierden. Maer de Koningh, onverschrokken in een saek, waer in, gelijk veele toen voorspelden, sijnen eyghen persoon gevaer liep, verplichte door die eere, om de gunst des Paus te winnen, de vuerighste beschermers sijner moogenheit. Tusschen hen en den Spanjaert groeyden, booven de oude oorsaeken van haet, nieuwe reedenen van onlust. Villeroy, een van Henrix voornaemste vertrouwelinghen, hadt eenen klerk, genoemt l'Hoste, van wien hy sigh, om de meenighvuldighe bedrijven, die hem selve daegelijx oovervielen, diende

1604.

De Vereenighde Staeten laeten den Koningh van Groot Britannien niet toe langhs de Schelde nae Antwerpen te vaeren.

Den Jesuiten wordt vergunt weederom in Vrankrijk te koomen.

1604. in 't ontwerpen van brieven en geheyme cijferſchriften: dees, omgekoght met geldt, hieldt heymelijk verſtant met eenen Françoiſchen ballingh, Raffy genoemt, die ſigh toen in Spanjen onthieldt, aen wien hy de gewightighſte ſaeken bekent maekte, en deeſe aen de Raeden van Philips: die dus alle de beraedtſlaeginghen van Vrankrijk doorſiende, in alle voorvallen de hunne daer nae lightelijk konden afmeeten. En eenighe dinghen aen Koningh Jakob geoopenbaert hadden onluſten geſaeyt. 't Verraedt door Raffy ontdekt ſijnde, is l'Hoſte verder onderſoek, eerſt door ſijne vlught, daer nae door een ſchielijke doodt, voorgekoomen. Ook heeft eene vrouwe gewart. Henriette, doghter van Entragues, was in ſchoonheit van lichaem en in aerdigheit van geeſt, eene der uytſteekenſte in dat rijk. De Koningh, wien men beſwaerlijk, buyten 't gebrek ſijner minneryen, eenigh ander ſoude konnen aenwrijven, bekoort door die beyde, hadt haer, om ſijn welluſt te vernoeghen, belooft, ſoo ſe eenen ſoon ter weereldt braght, ten huwelijk te neemen, en ſijne belofte met handtſchrift beveſtight. Nae dat hy, deeſe ter ſijden ſtellende, ſijn huwelijk hadt voltrokken met Maria de Medicis, wierdt ſy, om de Koninghinne te vreede te ſtellen, gedwonghen 's Koninghs handtteeken weederom te geeven: waerom ſe, onder voorgeeven van eenſaemheit en Godtsdienſt, aenſlaeghen van grooter gevolghe ontveinſende, uytheemſche hulpe aenſoght, om haeren ſoon een ſeekere toevlught teeghen de gramſchap der Koninghinne te beſorghen, gelijk ſe korts daer aen ſelfs te kennen gaf, dogh gelijk 't andere uytleiden, om ſijn reght op 't rijk te verſeekeren. De Koningh van Groot Brittannien hier oover aengeſprooken, weygherde eens anders rijk te beroeren: dogh de Spanjaert keurde de ſaeke voor goedt, en deede haer milde beloften. Deeſe aenſlaeghen van gelijken ontdekt ſijnde, wierden ſy, haer vaeder en haeren broeder, de Graef van Auvergne, gevanghen genoomen. Maer Henrik vergaf ſe hen alle, wel weetende dat hunne misdaedt niet ſonder de ſijne was. Dogh Philips beducht, dat Henrik, dienthalven geſtoort, hier uyt ſtof tot eenen nieuwen oorlogh moght opneemen, heeft, om 't geſchil gereeſen oover de belaſtingh wegh te neemen, ſijn plakkaet, onlanghs gemaekt op dat ſtuk, weeder ingetrokken: en ſijne gramſchap teeghen de Hollanders wendende, alle ingeſeetenen der ſelver belaſt ſijne landen te ruymen, en de waeren naederhandt ingebraght verbeurt te maeken. Dit jaer heeft men in Nederlandt geſien de doorluchte lijkſtaetſy des Graeven Pieter van Mansfeldt, die den Spanjaert geduerende den tijdt van veertigh jaeren getrouwelijk gediendt, de hooghſte eerampten van gebiedt beklommen hebbende, en toen ter tijdt Landtvooght van Luxemborgh ſijnde, ſijn leeven, doorgaens in oorloghen verſleeten, een ſeldtſaem geluk, tot den uyterſten ouderdom gebraght hadt. Dogh in Hollandt is ooverleeden Luidewijk van Naſſau, jonghelingh in wien de glory ſijner voorſaeten eenen heeten naeyver hadt ingeboeſemt, en in wien groote hoop van een uytſteekende en ook voorſightigh beleyde dapperheit geſchept wierdt.

Henrik vergeeft Entragues doghter, die in Vrankrijk gewart hadt.

Doodt van Mansfeldt.

En des Graeven Luidewijk van Naſſau.

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
der
NEDERLANDTSCHE
SAEKEN.

VEERTIENDE BOEK.

INHOUDT.

VErscheyde reedenen raekende de vreede tusschen de Staeten der Vereenighde Nederlanden en de Aertshartoghen. Eedelmoedigh antwoordt der Staeten aen 's Keysers gesant, dringhende op vreede. Spoedighe toerustingh ter oorloghe van weedersijden. De Vereenighde Staeten beleegheren Antwerpen, dan vruchteloos. Maurits neemt Woude. Hy trekt met een leegher in Vlaendre. De Vereenighde Staeten neemen en doen te gronde gaen het krijgsvolk oover see uyt Spanjen koomende. Spinolâs raedt om spoedigh den oorlogh ten eynde te brenghen. Buquoy slaet sijn leegher voor Keysersweerdt. Spinola vermeestert Oldenseel en Linghen. 's Aertshartoghen aenslagh op Berghen op den Zoom mislukt tot tweemaelen. Graeve vruchteloos aengetast door Grobbendonk. Buquoy wordt gesonden om Wachtendonk te beleegheren. Maurits volk valt op Spinolâs leegher aen. Omerville en Trivultio worden verslaeghen. Wachtendonk oovergegeeven. 's Prinsen aenslagh op Gelder sonder vrucht. Buquoy neemt Krakou. Grobbendonx vaen wordt geslaeghen: de Weerdt wordt in Indien door verraedt des Koninghs van Kandia doodtgeslaeghen. Reyse van Matelief met twaelf scheepen nae Indien. Vervolgingh der Gereformeerden binnen Aeken. Henrix gramschap op den Spaenschen gesant hem laeghen legghende. Saemensweeringh in Engelandt.

DE kosten der oorloghe, nu aen 't verouderen, met de jaeren aenwassende, en Oostende, dat uytsteekendt proefstuk van gelijkheit in krachten, hadden in veelen weeder opgewakkert de hoop, die langh in slaep geweest was, dat de uyterste heevigheeden der oorloghe op vreede souden uytkoomen: hier uyt sprooten meenigerley reedenen en geschriften, geschikt naer dat yder door hoop of begeerte wierdt gedreeven. Die de heerschappy des huys van Oostenrijk oover den Nederlanders ter herten naemen, spraeken *van den naeyver der steeden in Hollandt, van de heete driften teeghen elkander, en dat afgescheurt gebouw in sigh selven in-*

1605.

Verscheyde reedenen op 't stuk van pays tusschen de Aertshartoghen en de Vereenighde Staeten.

1605. *inſtorten, of uytheemſche Koninghen ten proye worden ſoude, ten waere ſe ſigh weeder onder hunnen ouden Heer, dien ſe ſoo veele eeuwen langh gedraeghen hadden, weederkeerden: dat tot de oude handtveſten moeſten gevoeght worden, dat de Nederlanders niet onder den Spanjaert ſouden vervallen, 't reght om te handelen onbepaelt blijven, vryheit in Godtsdienſt, op hoop van naeuwer vereenigingh, worden toegelaeten: 't uytheemſch krijgsvolk den lande ruymen, als ook een tweede peſt, het rot der Jeſuiten: de eerampten gegeeven worden aen inboorlinghen: voorts de gewightighſte ſaeken gehandelt in een vergaederingh der Algemeene Staeten, dat dit eerſt een reghtſchaepen weeſen van een gemaetighde vryheit ſijn ſoude.* Andere in Vrankrijk *raedden* in teegendeel *den Nederlanders ſigh van 't huys van Ooſtenrijk af te ſcheyden: dat de Aertshartoghen waeren een ydelen naem, ſonder krachten, ſonder heerſchappy: dat hunne krachten door den vyandt, hunne heerſchappy door den Spanjaert wierdt verbrooken, en, 't welk Nederlandt uytgeput, Spanjen verarmt ſijnde, d'eenighe hoop is, om den oorlogh ſleepende te houden, de rijkdommen der Indien nu tot hen afvloeyden, die ſigh begonden meeſters ter ſee te maeken: dat de regeeringh van Albertus waere bekladt met die leelijke ſchantvlek van twintigh muyteryen: en dat, ſoo den haet en d'onluſten onderwijlen aengroeyende, den François quam op te waeken, hunne landen van weederſijden opgegeeten ſijnde, tot een deerlijke behoefte en verwoeſtingh ſouden vervallen. Weshalven 't hen geraedener waere, ſigh liever vrywilligh, dan doorgeweldt ooverheerſcht, aen het lichaem van Vrankrijk te vereenighen, en den Godtsdienſt hunner voorſaeten in haeren ſeetel te handthaeven, die, wen den Hollander ooverwinnaer bleef, ſoude verlooren gaen. Dat 'er neeghen kaſteelen of ſchanſen in de wegh waeren, uyt welke dien landtaerdt, die men twijfelt of hy wreeder of hooveerdigher ſy, uytgeſtooten ſijnde, en in hoe korten tijdt waere het te doen, hen die van alle kanten ſaemenſpanden, voor 't toekoomende binnen de Pireneïſche geberghten, en de vergeleeghene kuſt van ſijnen Ocean ſoude beſlooten blijven. Dat heerſchappyen verre van den anderen verſtroyt de beſchermingh der onderdaenen min ter herten neemen: en de vreede voor't toekoomende vaſt ſtont, door dien Vrankrijk, volghens de Salijke wet, van erfgenaemen was verſeekert: ſy ſouden, ſonder verkortingh van hunner ſijde geſaementlijk met Vrankrijk de ſelfde voordeelen genieten.* In Duytſchlandt waeren 'er, *die van d'eene kant de grootheit van Spanjen, van d'andere de afgeleeghene ſchuylhoeken der Hollanderen, en hunne weelighe voorſpoedt in den oorlogh ooverwooghen, en dat 'er geen middel was om door winnen de ſaeke te beſleghten: dat de Spanjaert lighter en eerlijker met die waepenen den Turk ſoude teeghen gaen, of die geringhe ſchaede aen ſijne landen door 't voortſetten ſijner grenſen elders vergoeden. Dien van Hollandt ſoude men tot belooningh hunne vryheit ſchenken. Dat de rijken hunnen omloop, hunne beſette paelen hadden, en, wanneer ſe op 't hooghſt gekoomen waeren, afnaemen: dat voor langh nogh Tunes nogh Goletta van de Spanjaert, nogh de Switſers van 't huys van Ooſtenrijk weederom geeyſcht wierden: dat men ook alſoo deeſe volken moeſt laeten vaeren, die, ſchoon ſe al t'eenighen daeghe quaemen te buyghen, hen echter door 't geheughen der oorloghe altoos verdacht moeſten blijven, en, om de verſcheydenheit van Godtsdienſt, ook door hun voorbeeldt ſchaede doen ſouden: jae dat ook die van Bourgonjen een gedeelte der ſelver by koop verkreeghen hadden, waerom ſe des te billijker 't gheen ſe gekoght hadden verkoopen ſouden.* Omtrent ſulk een tael voerden uytheemſche. Maer binnen 's landts was 'er, uytgenoomen weynighe, die aen 't roer der

der regeeringhe ſaeten, en de geheymſte raedtſlaeghen kenden, niemandt, 1605.
die, ooverweeghende hoe groot den hooghmoedt der Spanjaerden was, en hoe vaſt het by dien van Hollandt ſtont, van hen afgeſcheyden te blijven, niet alle hoop verwierp, houdende Godt den uytſlagh van ſoo ſwaer een oorlogh als nogh in 't duyſter onder ſijne geheymen verborghen. Maer aen Maximiliaen Cochy, die op 's Keyſers beveelen aenhieldt, en voor gesanten van grooten naeme, te weeten voor dien van Ments, Saxen en andere, vry geleyde, gaende en koomende, tijdt en plaetſe om te handelen verſoghte, ſaeken wonder ſchoon in 't ooghe en alle aengeleydt om de gemeente gaende te maeken, hebben de Staeten geantwoordt: *Dat hen niet uyt de gedachten waere, wat onheylen de voorighe onderhandelinghen hen hadden toegebraght: dat nogh Keyſer en Duytſchlandt, hoewel moogenheeden by hen in ſoo beſondere eerbiedigheit, teeghen de laeghen der vyanden eenigh voordeel gedaen hadden: dat dien van Hollandt geene ſaeke gewenſchter waere, dan 't gheenſe door meenighvuldighe gevaeren, met een deurſtaende nyverheit hadden verkreeghen, buyten vreeſe voor oorloghe te ſtellen: dat ſe diensthalven hunne naebueren ſoo langh en ernſtigh hadden gebeeden, om, door een billijke pays, de waepenen, hen booven 't hooft hanghende, af te wenden, en ſe, nu nae deeſe, gevoert door noodtdwangh, eene vaſte en welgegronde vryheit, en die by Koninghen en Vorſten ſelve was voor wettelyk gekent, hadden voortgebraght, die geenſints voor een valſche ſchijn van vreede ſouden verwiſſelen. Dat ſe voor deeſen hunne geneegenheit om met de Staeten der Nederlanden te handelen getoont hadden, en als nogh daer toe bereydt waeren. Dat hoedaenigh en egeene met allen de maght der Aertshartoghen waere, Spinola, een vreemdelingh, die uyt Spanjen 't gebiedt oover de Nederlanders hadt ontfanghen, ten bewijſe diende. Dat ſe behoudens hunnen Godtsdienſt, behoudens hunne Republijk eene waere en verſeekerde vreede nimmer ſouden afſlaen. Dat indien 't daer op aengeſien was, gelijk oover 't geeſtelijke maer eenen Paus, ſoo ook oover de ſaeken der weerelt eenen Koningh van Spanjen tot Oppervorſt te ſtellen, Duytſchlandt ſien ſoude, dat die van Hollandt niet ſouden verwaerlooſen hunne eyghene en de gemeene behoudenis te behartighen. Dat wijders 't gheen hy inbraght raekende de gedaene ſchaede, ſy ſigh dier wijſe ſouden gedraeghen, dat men van hunne reedelijkheit niet meer ſoude konnen vorderen: dogh eenighe ſterkten weeder te geeven, inſonderheit in een tijdt, dat Spinola dreyghde den Rhijn te naederen, ongeraeden waere. Dat ſe weeten ſouden, dat voor Duytſchlandt ſelve diervoeghe wierdt ſorghe gedraeghen, indien ſe aen Mendoſas leegher en baldaedigheeden gedachten.* Deeſer daeghen is ook in 't light gekoomen het boek van Everhardt van Rheydt, een man van groote geleertheit, die ſijne ampten in de Republijk met achtbaerheit bekleet, en daerenbooven door 't beſchrijven van haere daeden en geſchiedeniſſen, in ſijne moeder taele, ſijnen vaederlande grooten dienſt gedaen heeft; maer het werk is nae des ſchrijvers ooverlijden door ſijne vrienden uytgegeeven: waer in hy verhaelende de ſnoode bedrijven, ſoo oude als verſche, en des huys van Ooſtenrijk en der Spanjaerden, en hoe weynigh men ſigh vertrouwen magh op verbonden van Vorſten met volken, inſonderheit der gener, welke de Paus van hunnen eedt ontſloegh, ſoo wel den Roomsgeſinden als den Gereformeerden waerſchuwden, dat hen gelijke gevaeren dreyghden: vertoonende wijders, dat 'er geene uytkoomſt, dan in de laetſte ſeeghe te vinden was: dat de weeghen en middelen by den menſchen gewanhoopt, en onmooghelijk geoordeelt, Gode oopen ſtonden. Terwijl de ſaeken dus met woorden

Der Staeten eedelmoedigh antwoordt aen 's Keyſers geſant dringhende op vreede.

Ondertuſſchen ſpoedt men weederſijts ten oorlogh.

1605. den gedreeven wierden, ſpoede ſigh yder ondertuſſchen met der daet ten oorlogh. Hollandt was verſterkt met de maght, die het aen Ooſtende te koſt geleght hadt, en uyt Vrankrijk waeren troepen in aentoght, de Koningh hen vermaenende, dat ſe, eerſt te velde koomende, den vyandt ſouden verplighten hen te volghen, liever dan ſigh in ſtaet te ſien van ſelve hem te moeten naegaen. Dogh in Duytſchlandt en in Engelandt wierdt voor beyde de partyen geworven, hunne trouwe veyl ſijnde voor den meeſtbiedenden, of naer dat de Godtsdienſt yder gints of herwaerts hadt gedreeven. Ook is Hollandt veerdigher geweeſt in 't verſchaffen van penninghen: traegher gingh het toe met de Nederlanders onder de Aertshartoghen, als wien den oorlogh teeghen de borſt, en 't handelen der gemeene middelen verdacht was, waerenbooven nogh de Vereenighde Staeten hun miſnoeghen hadden vermeerdert, door ſchrijven aen de Staeten, oover ſaeken raekende hunne gemeene welvaert: ſaeken die Albertus afgeſchrikt hebben van het toelaeten eener vergaederinghe der Algemeene Staeten ſijner landtſchappen, waer op voor deeſen meermaels, en inſonderheit toen met grooter ernſt was aengehouden: beducht dat hy door veele ſaeken te weygheren ſigh te ſwaeren haet moght op den hals laeden: of dat het geſagh der Staeten in de windt te ſlaen, op 't voorbeeldt der naebueren, ſigh tot geweldt moght keeren. Dat dit ſijne vreeſe was wierdt ontdekt door brieven aen ſijne vrienden, welke de Hollanders onderſchept en aen de Grooten in de Spaenſche Nederlanden hadden oovergeſonden. Derhalven heeft Albertus, om een algemeene oovereenſtemmingh te weeren, elk landtſchap in 't beſonder toegelaeten te vergaederen, trooſtende de verſlaeghene gemoederen met de hoop der ſchatten uyt Indien, welke een voorſpoedighe en rijke vloot in Spanjen hadt oovergebraght, en van een geſiene vreede, ſoo ſe maer voor weynigh tijdts hunne krachten ter oorloghe wat heevigher inſpanden. 't Begin des jaers is aldaer doorgebraght in leedighe ruſt, vermenght met eenighe naebootſinghen van vreughde, terwijl Ambroſius Spinola, maer onlanghs oovergekoomen uyt Spanjen, nae dat hy met den Koningh hadt beraedtſlaeght oover de middelen om den oorlogh te voeren, waer van hem nu 't geheele bewint gegeeven was, met de ridderlijke orde des Gulden Vlies vereert wierdt, en Albertus, in teegenwoordigheit des geſants van Groot Britannien, de vreede beſweert: waer by men nogh volvoerde de plechtigheeden van algemeene dankſeggingh en vreughde ſpeelen oover de geboorte van eenen Prins in Spanjen. De Lente was nu reets verre verloopen, toen Maurits, die de troepen niet eer gekreeghen hadt, met goedtvinden der Staeten, eenen grooten aenſlagh in 't werk ſtelde; men hadt het gemunt op Antwerpen, eertijts de bloeyenſte en neeringhrijkſte der Nederlandtſche ſteeden, en die ook nu, den handel in Hollandt oovergebraght ſijnde, behieldt haere voor dees gewonne rijkdommen en achtbaerheit. Hier toe noopte een geweldighe hoop tot glory: gemerkt voor twintigh jaeren een langh en moeyelijk belegh, onder den Hartogh van Parma, toen de ſaeken der bondtgenooten nogh in een bijſtere wanorde ſtonden, ten laetſten niet dan nae veele ſtribbelinghen ten goeden uytſlagh gekoomen ſijnde, door oovermoedt en ſnorkery des ooverwinnaers al de weerelt hadt doen gelooven, dat aen eene ſtadt 't beſit van Nederlandt was geleeghen. d'Omlegghende landen, door 't ooverſtorten der Schelde, onder waeter te ſetten, en de leegher plaetſen op de hooghte te neemen, om een ſtadt ſoo groot in haeren omtrek met weynigh troepen te beſluyten, was eenen raedtſlagh, die niet ongerijmt ſcheen, maer 't beſetten van de Vlaemſche kant daer teeghen oover, een middel, dat meer

Spinola wordt vereert met het Gulde Vlies.

Vruchteloosen aenſlagh der Vereenighde Staeten om Antwerpen te beleegheren.

meer ſwaerigheits inhadt. Eenighe raedden 't krijgsvolk by naght uyt Cadſandt door 't landt derwaerts te ſenden: dogh Maurits keurde beſt te waeter te gaen: en terwijl men beeſigh was met een vloot uyt te reeden, heeft de vyandt uyt die groote toeruſtingh, gelijk het gaet, achterdocht gekreeghen; en ſtrax daer aen was 't algemeen gerucht, dat het op Antwerpen was aengeſien: tijdingh die in de gemoederen der ſteedelinghen verſcheydentlijk wierdt opgenoomen; eenighe wel vernoeght ſijnde, als of de vryheit voor de deur ſtondt; andere, honghersnoodt voorſiende, deeden den prijs der waeren ſteygheren; veele, al wat los was opkraemende, ſtelden 't om met ſak en pak te vlughten. Dogh in die verſlaegenheit herſtelde Spinola den ſchrik, door 't toeſenden van eenigh volk te peerde, dat in goede orde, ſonder ooverlaſt of ſchaede der burgheren, leefde: waer op hy voorts de Vlaemſche kant, teeghen oover Antwerpen, genoemt het landt van Waes, beſightighende, ook aldaer drieduyſent man te voet tot bewaeringh des ſelven leght, om ſigh te wenden werwaerts de vyandt ſoude invallen: gemerkt hem niet onbewuſt was, dat de vyandt ſigh der ſtroome geen meeſter konde maeken, ten waere hy alvoorens ſigh door 't onderſteeken der landen, en 't beſtellen van waghten, ook van die kant verſeekert hadt. Ten daeghe dan daer toe gekooren ſijn te gelijk Maurits met een volkoome leegher uyt Berghen op den Zoom getrokken, en Ernſt van Naſſau met het ooverigh krijgsvolk uyt Zeelandt de Schelde opgevaeren: en in 't eerſt de ſchanſen der Hollanderen gelukkigh voor by geſeylt ſijnde, is hy naeder aen Antwerpen en 's vyandts ſchanſen koomende, hoewel by naght, niet ſonder geſien te worden, ongeacht het ſchieten, doorgevaeren, om de dijken aen den Vlaemſchen kant in te neemen: maer de ſoldaeten, tot beſettingh der ſelver, aldaer op de wacht gelaeten, door 't gedruyſch der koeghelen opgewekt, volghden 's vyandts ſeylen, bedekt door 't tuſſchen legghen der dijken. Graef Ernſt door de windt, die hem teeghen was, met de ſcheepen aen den Brabandtſchen kant vervallende, wierdt belet, daer 't hem gelaſt was, te landen, en de troepen te vereenighen; ſonder welken toeval, hy hen, ſchoon op hunne hoede, tot een hacchelijk geveght ſoude gebraght hebben. Echter ſet hy, om de krijgskans te waeghen, omtrent vierhondert mannen oover, met chaloepen en booten, die, de vyandt van alle kanten t'ſamengerukt ſijnde, lightelijk geſlaeghen, en ten deele gevanghen wierden. Den Kornel Dorp, gepranght door den ooverwinnaer, gewaepent in de ſtroom ſpringhende, is gevaer met gevaer ontkoomen. Graef Ernſt weeder aen den Brabandtſchen kant gekoomen ſijnde, brenght Maurits, ſiende ſijnen aenſlagh miſlukt, Woude, een kaſteel niet verre van Berghen, binnen vijf daeghen tot oovergaeve, in der daedt niet weerdt van ſoo groot een leegher, en van ſoo gewightigh eenen aenſlagh weederkeerende, aengetaſt te worden: niet te min was 't niet ſonder eenighe vrucht; aengeſien 's vyandts roovers daer uyt de ſtroomen onveyligh gemaekt hadden. Voorts ſijn alle geweldighe dreyghementen niet alleen in rook verdweenen, maer ook heel teeghen gevallen, ſijnde geen ander jaer voor die van Hollandt ſoo ongelukkigh geweeſt. Terwijl Woude Maurits ophieldt, hadt Spinola, hoewel 't inſonderheit toen ter tijdt te hoof ſeer druk was met den geſant van Groot Britannien t'onthaelen, niet traegh om ſaeken van ernſt voor beuſeleryen waer te neemen, een brugh oover de Schelde geſlaeghen, om des te veerdigher den vyandt, naer wat geweſt hy 't heen wende, te volghen, en des te ongenaedigher teeghen hen die Woude hadden oovergegeeven, als ſijnde hunne vreeſe te voorbaerigh geweeſt, ſoo verre dat hy eenighe ook met de doodt geſtraft heeft. En niet weynigh heb-

1605.

Maurits neemt Woude.

1605. hebben de Vereenighde Staeten, door de groote geruchten van 't aennaederen van Spinola met een maghtigh leegher, in bedenken geweest, werwaerts sigh te keeren, om of aen te tasten of op teegenweer te passen; raedende Maurits den Rhijn te besetten, op dat de vyandt niet quam in te vallen daer den Staet ontbloot was. d'Ooverhandt kreegh 't gevoelen dat belaste Vlaendre in te trekken, en sorghe voor Sluys te draeghen. Daer by hadt men hoop om 's vyandts schanse, genoemt het Sas van Gendt, alwaer het waeter uyt Gendt afgeleidt in de Hondt en in see loopt, te beleegheren: en, quam dit te gelukken, de steeden te dreyghen: soo niet, om eevenwel Spinolâs heevigheit, blaekende om in eenigh ander gewest soo groot een geweldt van waepenen te baeren, in te binden. Maurits hadt sijn leegher oovergescheept en needergeslaeghen in het dorp Waetervliedt, niet verre van Ysendijk, wanneer Spinola, hebbende een gedeelte sijner troepen voor afgesonden, hem spoedigh naeset, en sijn leegherplaets verkiest tusschen hem en 't Sas van Gendt, in een plaets genoemt Boekhout, om sijns vyandts aenslaeghen te bespieden, en te breeken. Dus hebben de leeghers eenen tijdt langh vast geleeghen, sonder, dan door lighte schermutselinghen van 't peerdevolk, aen den man te koomen. Pompejo Giustiniani, uyt last van Spinola oover de slikken gekoomen, hadt gehoopt de voorraedtscheepen, die naeder aen Maurits leegher waeren gekoomen, in brandt te steeken: maer hy wierdt ontdekt en afgeslaeghen. In dat gewest, teeghen oover Walcheren, is geleeghen de schanse Patientie, welke Maurits, om niet leedigh te blijven, voornam aen te tasten: dogh Spinola heeft alvoorens weghgenoomen een light opgeworpe schanse ter halver wegh, en die met een doorgaende borstweer aen sijn leegher gehecht; en Maurits leegher, beschanst in een waeteraghtighe en ongesonde grondt, nam daeghelijx af door siekten en verloop van soldaeten. Dan 't geluk ter see heeft den oorlogh te lande, die tot nogh traegh voort wilde, betaelt geset. Seedert d'eerste beginselen der beroerten in Hollandt tot op dees tijdt toe, is onder de lasten des Spanjaerts wel de grootste geweest, dat sijne beste soldaeten en die van sijnen landtaerdt verre uyt Italien, langhs moeyelijke weeghen, in Nederlandt wierden oovergebraght, sonder eenighen dienst ondertusschen, en met swaere kosten. Tot verlightingh dier saeke hadt Spinola gevonden, het inbrenghen der troepen oover den Ocean, ook selfs uyt Spanjen, in de haevenen van Vlaendre. Twaelfhondert soldaeten, geoeffent in de Yersche oorloghen, wierden door den Kornel Pedro Sarmiento tot Lissebon gescheept in acht scheepen en eenighe lighte fregatten, oover alle welke 't opperbewint gegeeven was aen Pedro Cubiara, onder andere met dien last, om, soo hy niet in Vlaendre koomen konde, mijdende de Fransche kust, Engelandt aen te doen, alwaer hy door behulp des Spaenschen Gesants, en der Engelschen door hem met schenkaedjen gewonnen, veylighe berghplaets hebben soude. De Vereenighde Staeten, om sulk eene stoutheit voor 't toekoomende door schrik te weeren, belasten Willem Hautain, Ammirael van Zeelandt, den Spanjaerts in 't Kanael te gemoet te loopen, en de gevanghene, sonder genaede, ooverboordt te worpen. De Spanjaerts quaemen niet met een oorloghs vloodt, maer in koopvaerdyscheepen, en, om des te onbekender door te geraeken, in Hooghduytsche of Engelsche. Hautain met een gedeelte der vloote hem toegevoeght langhs Vlaendre, met een gedeelte langhs Engelandt loopende, preyde alle scheepen midden in see. Omtrent Doveren heeft hy den vyandt gevonden, die weygherende seyl te strijken, en sigh eerst met musketten weerende, ten deele sijn doodtgeslaeghen; d'an-

Maurits, sijn leegher in Vlaendre neederslaende, wordt van Spinola gevolght.

Der Staeten leegher verswakt.

Der Staeten oorloghscheepen neemen en verdrenken wel de helft der Spaensche soldaeten, koomende oover see.

d'andere ſijn 't met ſwemmen, of door Engelſchen, die hen in booten berghden, ontkoomen. Een ander ſchip, nu de haeven naederende, door twee Zeeuſche ſcheepen vervolght, ſijn geſaementlijk vaſt geraekt. Maer de Zeeuſche, lighter ſijnde en derhalven in minder gevaer, enteren en neemen 's vyandts ſchip. 't Volk daer op wierdt, volghens laſt, ooverboordt en in ſee geworpen, naer alvoorens dapper hun ongeluk beklaeght te hebben, niet dat het hen 't leeven benam, 't welk ſe als menſchen niet eeuwigh, nogh als ſoldaeten en oude krijghsluyden voor langh gehoopt hadden; maer dat ſulk een meenighte, beëedight om met den deeghen in de vuyſt te ſterven, ellendigh in 't midden der golven en ſeebaeren, door eene doodt, hen niet eyghen, ſneuvelde. 's Anderendaeghs wierden andere ſcheepen veroovert, een der ſelver in brandt geſteeken, treffende den ſoldaet het ſelfde noodtlot. Men bondt ſe ten meerendeele twee en twee aen den anderen, waer naer ſe, op een gegeeven teeken, uyt alle de ſcheepen gelijkelijk ooverboordt geſmeeten wierden: een der ſelver, ſegghende hy hadt 's vyandts handt niet noodigh, is van ſelfs ooverboordt geſpronghen, onbekent onder onbekende, gloryſuchtigh echter op ſijn uiterſte. Deeſe neederlaegh heeft by nae de geheele helft van volk en ſcheepen verſlonden: want vier ſcheepen, gedient door de windt, hebben de haeven gekreeghen, alwaer ook veele door 's vyandts muſketten gevelt of gewont wierden. Dogh die van Dovere, ſoo langh 't geveght op ſee duerde, aenſchouwers ſijnde, daer naer, vergramt dat den oorlogh tot op hunnen boodem vervolght wierdt, loſten 't geſchut van 't kaſteel, voor hunne vers verſoende vyanden, op hunne oude vrienden. Den Engelſchen, ſigh naederhandt oover dit ſtout beſtaen der Hollanderen beklaeghende, wierdt geantwoordt, dat ſe de ſcheepen niet tot in de ſtroomen van Engelandt geſoght hadden, 't welk noghtans door de Duinkerkers ſtraffeloos gepleeght was, maer in die heete heevigheit der ſeeghe veel eer op hunnen vyandt, dan op de ſaemengrenſingh van landt en ſee geſien hadden. Dogh ſy ſelve ſuyverden ſigh niet ſoo light, van dat ſe, onder ſchijn van op te ſoeken d'Engelſche, die teeghen 's Koninghs plakkaet ter ſee dienden, maer onlanghs geleeden de Spaenſche ſcheepen, door de Hollanders veroovert, op hunne kuſt geſleept hadden, en, 't naederen der ſelver den Spaenſchen geſant by voorraedt toegeweeſen hebbende, onder ſchijn van reght het geweldt des oorloghs beſpot hadden. Wijders ſijn de Spanjaerts, nu maer eerſt aengekoomen, dewijl alle hoop om voor de Winter oover den Ocean te geraeken uyt was, aldaer gebleeven, vallende hunnen meeſter, mits de ſwaere koſten, laſtigh, en ondertuſſchen ſeer elendigh geſtelt ſijnde, als die, op de bloote kuſt, onder opgeſlaeghe hutten behoeftigh leeven, of door ſiekte en ongemakken vergaen: want niet weynighe ſijn door quijnen of aen hunne wonden geſtorven, en ook ſelfs Cubiara. Uit Italien, de gewoone wegh te lande, quaemen nu aen ſes kloeke regementen, behalven 's Aertshartoghen nieuwe wervinghen in de naebuerighe rijken: ſijnde de maghten der partyen nimmer ſoo ſterk geweeſt, gemerkt Spinola, toen hy by den Koningh in Spanjen was, oover 't inneemen van Ooſtende in gunſt en geſagh geraekt ſijnde, hem lichtelijk hadt ooverreedt, dat eenen langhſaemen oorlogh den vyandt voordeeligh was, en die ten eynde ſoude konnen gebraght worden, indien de Koningh, 't gheen hy met langheit van tijdt hadt te verſchaffen, t'ſeffens opſette, gebruykende doorgaens voor een ſin ſpreuk, en ook in ſijn vendelen en ſtandaerden ſchrijvende: *Of Nu of Nimmermeer*. Waerom hy verhaelende alle de onheylen, gereeſen uyt de muyteryen, geldt en twee leeghers eyſchte, het eene om ſijne eyghene

1605.

Die van Doveren ſchieten op de Hollanders.

Spinola's raedt om den oorlogh ſpoedigher ten eynde te brenghen.

1605. ne landen te verdaedighen, het andere, om in Vrieslandt in te storten, waer uyt van stonden aen groote vrucht te waghten stondt, aengesien d'Ooverrijnsche schattinghen, tot 's vyandts schaede, hem souden toevallen: en wijders veele steeden, welke de stroom nu beschermde, 's vyandts grensen worden; en men een volkoomen leegher van nooden hadt, om allerweeghen besettinghen te laeten; waer op de hoop wel haest grootere voordeelen beloofde, dewijl hier nae d'ingewanden van Hollandt selve, ter see en te lande oopen gestelt wierden. Hoe 't geluk dien wijsen raedt in d'eerste beginselen bekrachtight, dogh in 't vervolgh de verwachtingh niet voldaen hebbe, sal ik voortvaeren te verhaelen. Terwijl de twee Veldtheeren nogh in Vlaendre legghen, terwijl Maurits, sorghende voor Sluys, Ysendijk versterkt, en Spinola hem door valsche vrees ophoudt, is Buquoy met een genoeghsaem aental van troepen, niet verre van Keulen, nae dat hy de Hollandtsche scheepen, door 't geschut, dat hy met sigh sleepte, hadt van de stroom gedreeven, oover den Rhijn getrokken, t'eenen geweldighen schrik door alle omlegghende steeden in Duytschlandt, welke Mendosâs snoode bedrijven, en den meenighvuldighen hoon hen aengedaen, nogh niet uyt het geheughen waeren. By 't monsteren der troepen is 's Paus gesant teegenwoordigh geweest, die hen plechtelijk seeghende, en hunne waepenen d'ooverwinninghe toewenschte. Sy souden gemoedight en wel gerust op trekken, om te sijn verlossers der reghtsinnighe in Godtsdienst, d'ooverighe ter wraeke: 't waere niet meer te doen om 't handthaeven der reghtveerdighe saeke hunner Prinsen, als die van Godt en sijner heylighen, die van kerken en autaeren berooft, hy door hunne handt, door hunne dapperheit wilde herstelt hebben. Gekoomen sijnde aen het steedtjen Keysersweerdt, 't welk eenighe gelooven eertijts een nieuwe teelplaetse van Trajanus geweest te sijn, beginnen se ten weedersijden des strooms eene schanse te legghen, om sigh van den oovertoght te verseekeren. De brugh, om oover den Rhijn te slaen, was tot Keulen gemaekt, en van daer geschiede grooten toevoer van leevensmiddelen, geen duystere blijken, hoe seer den Raedt dier steede den Spanjaert begunstighde, soo dikmaels sijne saeken hebben krachten gekreeghen. Maurits van dit alles verwittight, en uyt sijne eyghene en Mendosâs raedtslaeghen en krijghsgebruyk gissende, dat niemandt, gesint die vyandtlijke landen in te trekken, Rhijnberk souden aghter rugghe laeten, sendt sijnen broeder Henrik en Graef Ernst met vier duysent voetknechten en tweeduysent ruyters, wien de Staeten afgesondene uyt het midden hunner vergaederinghe hebben toegevoeght. Deese hebben niet eens in bedenken getrokken voor het eerste hunner sorghe Rhijnberk te versterken, besluytende eenen grooten ommetrek buyten de stadt met swaere werken, om den vyandt op te houden, en de besettingh des te ruymer verblijf te maeken. Met deese hielden se den soldaet beesigh, hoewel de steeden in Oooverijssel en Vrieslandt, en insonderheit Linghen, eeven hart onderstandt van krijgsvolk en andere oorloghs behoeften versoghten, laetende door besondere vreese de sorghe voor 't algemeen vaeren. Nae Linghen sijn gesonden vijf vendelen voetknechten. Hierentusschen hadt de ruytery, onder de Nassausche Vorsten, den vyandt tot tweemaelen ontmoet en geslaeghen. Eer de Soomer nogh ten halven was verloopen, trekt de Marquis Spinola, laetende Graef Frederijk van den Berghe, die 't gebiedt oover sesduysent voetknechten en vijf hondert peerden hadt, in Vlaendre, met de meeste spoet in eyghener persoone nae de troepen van Buquoy, en die hy van daer hadt voor uytgesonden. Hier hadt hy stilswijghens afgemerkt, dat de

Buquoy leght een schanse te Keysersweerdt.

Henrik van Oranje, met Ernst teegen Buquoy, gesonden, versterkt Rhijnberk.

Spinola trekt nae 't leegher van Buquoy.

de plaets Roeroordt, alwaer de Roer in den Rhijn loopt, was ſeer wel geleeghen tot verſterkingh. Daer nae de hoofden van 't leegher by een geroepen hebbende, ſonder dat tot nogh toe yemandt wiſt, wat hy moght in den ſin hebben, oopent hy ſijne meenighe: *Dat het was aengeſien op Linghen, de voornaemſte ſterkte in die geweſten, en noghtans lightelijk in te neemen, ſoo men ſigh ſonder verſuym ſpoedde, dat 'er weynigh beſettingh, en onervaeren in den oorlogh, binnen lagh, dogh dat het geheele werk hier aen hingh, het onderſtandt der vyanden voor te koomen, dat tot Linghen ſoude by een trekken, indien ſe om Rhijnberk en Grol, en andere ſteedtjens van geenen naeme, hunnen tijdt, verſleeten: dat hem ook niet onbekent was, hoe ſtrijdigh 't teeghen 't krijgsgebruyk en d'oude leſſen der Veldtooverſten aenliep, laetende niet dan vyandtlijke plaetſen van achteren, diep in 't landt in te trekken: dogh dat men ſijne raedtſlaeghen moeſt ſchikken en veranderen, naer ſigh de ſaeken toedroeghen, en geene leſſen ſoo algemeen waeren en altoos gelden konden, en men dikwils meer voordeel deede met waeghen, dan met omſightigheit. Dat hy den bequaemſten tijdt hadt uytgekooren, de gewaſſen rijp, dan nogh niet ingegaert ſijnde: en de ſteeden op de ſijde van Weſtphaelen, ſelve leevensmiddelen ſouden aenbrenghen, ſoo men die betaelde. Dat hy ook dit voorſien hadt, dat Maurits wel ſoude derwaerts koomen, maer langhſaem, ſijnde ongereet tot eenen toght te lande, waer hem nogh vloote, nogh de gewoone ſtroomen volghen ſouden; en dat, ſchoon hy quaeme, de vlakke velden plaets en geleegenheit ſonden geeven om ſlagh te leeveren, 't gheen de ſijne ſoo vuerigh begeerden, als de vyandt ſorghvuldigh mijde.* Aengaende de ſchanſen by Buquoy begonnen, trok men in beraedt, of men ſoude goetvinden die te ſleghten, in 't weederkeeren op te maeken, of die te beſchermen: de meeſte voor hun gevoelen in bedenkingh geevende, dat, door 't verdeelen der troepen, ſijne maght en achtbaerheit te krenken, ſchaedelijk was voor die in eens anders landen introk. Spinola omhelſde 't gevoelen der minſte, en heeft Buquoy belaſt een Soomer leegher needer te ſlaen op den kant van den Rhijn aen de ſijde van Duytſchlandt, hem laetende om de werken te vergrooten en te bewaeren ſesduyſent ſoldaeten, ten meerendeele nieuwelinghen, en niet maghtigh om eenen ſwaeren toght uyt te ſtaen. Daerbeneevens was 't inſight, door die ſchijn van een leegher, die van Hollandt met een ydele vreeſe voor Rhijnberk te bekommeren, en belette de troepen af te ſenden: werwaerts het gevaer in ernſt beſchooren was, uyt vreeſe, dat den toght in Vrieſlandt geveynſt, en 't krijgsvolk weghgevoert ſijnde, Spinola veel eer moght derwaerts invallen. Hy ſelfs heeft tot deeſen aenſlagh met ſigh genoomen neeghenduyſent man te voet en omtrent tweeduyſent peerden, en gelooft dat hy hier aen genoegh hadt, wel weetende dat Maurits troepen ſeer verſwakt waeren, en voor een gedeelte in Vlaendre blijven ſouden, om op den Graef van den Berghe te paſſen. 't Voetvolk was op hunnen toght verdeelt in drie hoopen, yder met ſtukken by ſigh, te ſaemen elf in getaele. De ſijden waeren bedekt met karren, gelaeden met lijftoght, ſchuytjens en brugghen, om oover de ſtroomen en moeraſſen te geraeken, en deeſe weederom met een geleyde: dogh de ruytery hadt de voortoght en de achterhoede geſlooten. Spinola ſelfs geleyde d'eerſte ſlaghorde, hebbende eenighe voor uytgeſonden, om de weeghen te ontdekken en te effenen. Wanneer 't leegher op ruymer veldt gekoomen was, ſijn de voortoght en de ſlaghorde, om den toght te ſpoeden, t'ſaemen getrokken, en ook de waeghenryen verdubbelt. Hunne naghtruſt wierdt, in plaets van een wal, beſchermt door 't geſchut en de ruytery: oover dagh hadt

1605.

En voorts op Linghen.

1605. hadt by ſeekere beurten de middeltoght de voortoght, en de achterhoede de middeltoght. Taſtelijk is toen by een ſonderlinghe ervaerenheit ondervonden, in hoe weynigh tijdts de grootſte gebreeken, ſelfs verouderde, ſijn te verbeeteren, ſoo maer vlijtighe toeſight volſtandigh voortvaert. Want de krijghstught nu voor langh door muyteryen en toomelooſe ongebondenheit bedorven, is van ſtonden aen herſtelt door deeſen veldtheer, die, gelijk hy was ſtip in 't betaelen der ſoldyen, en milt in 't beloonen, ſoo ook teeghen alle miſdaeden onverbiddelijk, en door geene gunſt te beweeghen was: ſoo verre, dat niet alleen dieſſtukken en rooveryen, maer ook uyt ſijnen troep te loopen, aen den lijve gingh. De geweldighe rondtom rijdende, de beul veerdigh met de ſtrop in de handt, en eenighe weynighe, om geringhe miſdaeden, in 't aenſien van 't geheele leegher, opgehanghen, hebben allen hunnen plight geleert. Aen de naeſte ſteeden in Duytſchlandt wierdt geſonden Philips de Croy, Graef van Solre, om, de vreeſe weghneemende, hunne gunſt te gewinnen: vertoonende, dat niet, als wel voor deeſen, muytſieke en ongehoorſaeme met een woeſt gedruyſch quaemen inſtorten, maer dat ſe op hunnen boodem hadden, die veerdigh waeren in 't regeeren, en gewoon geregeert te worden, en die wiſten onſijdighe van vyandtlijke volken t'onderſcheyden: dat ſe nogh ſteeden, nogh platte landen laſtigh vielen: dat ſe alleenlijk leevensmiddelen voor geldt te koop, en doortoght buyten yemants ſchaede verſoghten. Geen onderſcheyt was 'er tuſſchen doen en ſegghen: waerom de lijftoght wel te krijghen was, en de naebueren, die de voorighe ongereegeltheeden met de teegenwoordighe geruſtheit vergeleeken, hen preeſen en bedankten. Den vierden dagh is hy oover de ſtroomen Roer en Lippe (hoewel eenighe Hollandtſche ruytery was geſonden, om de brugh van de Lippe af te breeken, maer te traegh voortgetrokken) gekoomen voor Oldenſeel, een ſteedtjen in 't gebiedt van Oovery ſſel, hebbende als nogh haere oude werken der voorgaende eeuwe, ſonder veranderingh, ſeedert Maurits 't ſeeven jaeren te vooren hadt ingenoomen. Den Marquis, hoe ſeer ſe ſigh ook ſpoedden, dacht dat het metter haeſt in 't voor by trekken ſoude konnen weghgenoomen worden, aengeſien men vreeſde, dat, korts daer naer, wanneer de beſettingh was verſterkt, 't meenighvuldighe party loopen daer uyt veel quaets doen, en den toevoer gevaerlijk maeken ſoude. Binnen waeren omtrent vierhonder mannen: welker ruytery eerſt, en daer naer 't voetvolk ſijn uytgevallen, niet ſonder verlies der gener, die d'eerſte genaedert waeren: maer 't leegher daer op volghende heeft hen, als te ſwak, te rugh gedreeven, en is in eenen naght, ongeacht het ſchieten, en worpen van vuerballen uyt de ſtadt, van drie plaetſen tot op de graft genaedert: maekende Spinola, geen ſwaerigheit ter weereldt, in, met de doodt en wonden van weynighe, den tijdt, 't voornaemſte in den oorlogh, uyt te koopen; heel teeghen 't krijgsgebruyk van Maurits, gewoon de ſaeken ſeekerder, en dien volghende langhſaemer te neemen. 's Morghens vroegh, naer dat de ſtukken, die hy hadt meêgevoert, geloſt waeren, is de ſtadt oovergegeeven: en hebbende uyt gevanghenen den ſtaet van Linghen vernoomen, en dat 'er meer volx verwacht wierdt, belaſt hy de ruytery voor uyt te trekken, en ſlaet 's anderendaeghs ſelfs ſijn leegher neder. Maurits hadt Linghen, waer van hy veel werx maekte, als dienſtigh om de grenſen te ſluyten, en ook uyt beſondere geneegenheit, als hem geſchonken, op ſijne koſten, en naer ſijne konſt, begonnen te verſterken, en de ſtadt met haer kaſteel omvanghen binnen een genoeghſaem diepe en wijde gracht, en ſes bolwerken. Maer 't werk nogh vers en ten deelen onvolmaekt,

Hy vermeeſtert Oldenſeel.

En beleeghert Linghen.

maekt, ook de wal niet genoegh gesét sijnde, dienden den beleggherss ten voordeele: hier by quaemen 't geringh getal der besettelinghen, (niet sterker dan seshondert, die nogh uytvallen, nogh 't veghten voor de wal souden hebben durven waeghen) oooversten van weynigh ervaerenheit, en dies te bloohartigher, en dat 'er niemandt was afgerecht om 't geschut te planten. Terwijl de stukken aengevoert, terwijl de plaetse afgeooght worden, hadt de vyandt, sonder schaede, gedient door de omlegghende hooven, eerder dan geloofelijk scheen, den kant van de graft gewonnen. Vier landtaerden, genoopt door naeyver, spoedden sigh aen soo veel oorden, met alle vlijt, om oover te koomen: eenighe groeven waeterloopen, om 't waeter in d'oude graft van een kleyn stroomtjen af te leyden, andere maekten een brugh oover tonnen, of bonden rijsbossen en takken van boomen te saemen, eene vondt dien se voor Oostende geleert hadden, soo onbekommert, dat eenighe bloot binnen de graft beesigh sijnde, 't werk gevordert hebben. Ten neeghenden daeghe des beleghs sijn de Waelen gekoomen tot onder 't bolwerk teeghen oover hen. d'Italiaenen, Spanjaerts en Hooghduytsche stonden sommighe midden in de graft, andere naeder. De Steêvooght Marten Kobbe, afgesleeten van ouderdom, en quaelijk ter been, hieldt krijgsraedt met de hopluyden, en, booven alle andere ongemakken en behoeften, hen 't gebrek aen koeghels vertoonende, vraeghde wat hunnes oordeels best gedaen diende: en niemandt onder hen was hartigh genoegh, om sigh in dien noodt, daer de sterkten en werken gevaer liepen, tot het afsteeken en 't opwerpen van nieuwe aen te bieden, sijn lijf tot beschermingh der selver te waeghen, of ten minsten 't kasteel te verdaedighen: veel eer verwonderden se sigh, dat de vyandt hen niet tot oovergaeve vorderde: andere seyden, sulx was oudt en geen wijse meer, nogh ook voor Oostende of Sluys gedaen. De Steêvooght, quansuys om hen hartvoghtigheit in te boesemen, raede 't verdragh tot op den avondt, of was dit te langh, tot op den middagh, uyt te stellen: d'andere aen 't muyten: segghende, dat soo weynigh ueren van geen gewight sijn konden: dat verdragh spoedigh geëyscht, spoedigh verkreeghen wierdt. Sy voeren 't met geen minder voorbaerigheit uyt, als se 't beslooten hadden. Blijde was Spinola, wiens wenschen en begeeren, hoe onverduldigh ook voortslaende, 's vyandts vreese noghtans was voorgekoomen. Maurits hierentusschen, op 't gerucht van den toght oover Rhijn, soo veel hem doenlijk, spoedende, geeft de bewaeringh der schansen in Vlaendre, en het sorghen voor Sluys, oover aen den Heere van der Noot, en trekt in aller haest met vijfentwintigh vendelen van daer nae Deventer. Tien andere hadt hy van den Rhijn opontbooden, en gelijk getal gelight uyt de besettinghen: boovendien kreegh hy acht vendelen, nieuw geworven in Engelandt: 't geschut wierdt door den windt opgehouden. Den tweeden en derden dagh nae 't oovergeeven van Linghen, ruste hy sigh tot ontset, hebbende op die hoop de steeden ontbloot van krijgsvolk, toen hem de tijdingh van 't verlies der steede, niet min droevigh dan onverwaght, te gemoet gebraght wierdt. De Steêvooght Kobbe, en d'andere hopluyden wierden in langhduerighe gevanghenis gehouden, vlottende d'uytspraek van hun vonnis tusschen 't strengh geroep der gemeente, en de gunst hunner vrienden. De voornaemste punten hunner verdaedigingh waeren, dat, hebbende brieven aen de Nassausche Ooversten en de naebuerighe steeden afgesonden, men hen geen krijgsvolk genoegh, en 't gheen om de stadt te houden noodigh was, hadt toegesonden; en dat de gemeente binnen de stadt, sterker in getal, weygherende de waghten waer te neemen, hen door gebeeden en drey-

1605.

Dat oovergegeeven wordt.

Maurits rust sigh te spaede toe om 't belegh op te slaen.

De Steêvooght Kobbe, aengeklaeght oover te schielijk een oovergaeve, wordt in hechtenis gestelt.

1605. dreyghementen hadt gedronghen, door een tijdelijk verdragh, den naekenden ondergangh voor te koomen. Ten laetſten, nae dat de tijdt de haetelijkheit dier daedt geſleeten hadt, is goedtgevonden, hen, voor alle andere ſtraffe, van hunne ampten af te ſetten, ſonder meer. Gedeurende 't belegh, heeft Thomas Filler, een der gener die ſigh, nae de muytery van Hooghſtraeten, aen de ſijde van Hollandt gehouden hadden, vuerigh geſet om op roof te gaen, ontmoet den Graef van Solre, en hondert ruyters hem tot geleyde gegeeven; dartigh der ſelver heeft hy gevanghen genoomen, en onder andere verſlaeghen den Baroen de la Chau, ſchoonſoon van Richardot. De Graef ſelfs gequetſt, en door ſijne wonde opgehouden, is het ter naeuwer noodt ontkoomen. Dogh de Vereenighde Staeten, of hen miſſchien moogelijk waere Spinola door hongher te benaeuwen, hebben oopentlijk by plakkaet afgekondight, dat ſe, die lijftoght in 't leegher braghten, voor vyandt ſouden houden. Echter heeft den toevoer niet opgehouden, op hoop van winſt, en korts daer aen ook door ſchrik der ſeeghe: en ſoo verre was 't van eenigh gebrek, dat ſommighe hunne waeren uyt het leegher weederom nae huys gebraght hebben. Met Linghen ſtuyte de loop van Spinolâs ſeeghe: en hy ſelfs, als verſtelt oover de ſonderlinghe gunſt des gelux, verwonderde ſigh oover 't geweldt en de konſt der werken; en echter maekte hy, om die te beſchermen, andere buyten de graft, 't welk hy verſtaende Maurits voorneemen geweeſt te ſijn, nu ſelfs volvoerde, als waere 'er een belegh ophanden geweeſt. Maer indien hy, in plaets van voor winſten bekommert te ſijn, veel eer hadt voortgevaeren met meer andere te winnen, die ſelfde voortvaerenheit, en den roem ſijner waepenen, nogh ſoo verſch, hadt de meeſte plaetſen een bijſtere ontſteltenis aengejaeght. Binnen Koevorden en de Bourtangh, die Vrieſlandt ſluyten, was weynigh krijgsvolk: Gröninghen inſonderheit ſeer verſlaeghen: en Embden niet verre van daer, weynigh van oorlogh weetende, afgemat door tweedraghten; welke Graef Enno voede, als wien de teegenſpoeden der Staeten bet deeden opſwellen. De vyandt ſtil legghende, wierdt Maurits leedighen tijdt gegeeven, om de plaetſen in Vrieſlandt en oover Rhijn, die, niet genoegh voorſien, het grootſte gevaer liepen, met meerder beſettingh te verſterken. Hy ſelfs, hebbende neeghenduyſent mannen by een vergaedert, is, met Willem van Naſſau, nae Koevorden getrokken, om de plaetſen innewaerder te dekken, en om den vyandt des te dichter op de hielen te volghen, maekende aen die plaetſe nieuwe bolwerken. Onder dit beloop van oorloghen in 't oopenbaer, wierdt niet naegelaeten ſchielijke aenſlaeghen en verraſſinghen elders in 't werk te ſtellen, uytgevonden en geſmeedt door du Terrail, eenen Françoiſchen ballingh, die ſijnen dienſt, door de Hollanders verworpen, om dat hy ſcheen te groote eerampten en belooninghen te eyſſchen, dien den Spanjaerts hadt aenbeſteet, ſijnde ſtout van moedt, en een uytneemendt konſtenaer in 't maeken van petardts, en andere vuerwerken. Aen deeſen geeft den Aertshartogh, want hy hadt volk ten ooveren, onder 't beleidt van Hericourt, Steevooght van Hulſt, vijftienhondert voetknechten, en driehondert peerden, in hoop om Berghen op den Zoom in te neemen. Deeſe by naght, met laegh waeter, langhs de verdronke landen, door des ſtadts haeven gekoomen ſijnde, maeken ſigh meeſter van twee ſterkten, welker grootſte diende om de haeven, de kleynſte om de poort te beſchermen, de wachten de vlucht nae de ſtadt neemende. Dan indien ſe hadden voortgevaeren de haeven dieper in te breeken, 't waere niet ſonder gevaer der ſteede geweeſt, ſijnde ſoldaet en burgher eeven ſchielijk ver-

Spinola ſterkt Linghen met nieuwe werken.

Maurits voorſiet de meeſt noodtlijdende plaetſen met beſettingh.

's Aertshartoghen aenſlagh op Berghen op den Zoom, onder Hericourt en du Terrail, tot twee maelen miſlukt.

verraſt, en dienvolghende van verbaeſtheit raedeloos. Sy trekken nae de Waeterpoort: hier hebben ſe twee ſtaeketſels, die 'er tuſſchen beyden ſtonden, door petarts om verre geworpen; een geheght aen de poort ſelve, onder weeghen nat geworden, is geſpronghen ſonder vrught te doen; en geen ander was 'er by de handt: want ſe waeren in 't ſlijk blijven hanghen. Hunnen aenſlagh dus gebrooken, 't waeter aen 't waſſen ſijnde, hebben ſe ſigh te rugh geſpoedt, verlaetende hunne ingenoomene ſterkten, wanneer die van binnen, nu reets in meenighte ter verdaedigingh by een gerukt, niet alleen hunne muſketten loſten, maer ook ſteenen van booven needer wierpen, waer door 'er dartigh doodt ter aerde bleeven, en veele verminkt. Deeſe ongelukkighe uytkoomſt echter heeft hen niet afgeſchrikt van den ſelfden aenſlagh, naer een maendt verloopens, met ſterker maght van troepen en grooter moedt in den boeſem, andermael te waeghen. Toen gingh 't vechten vry verwoeder, gemerkt hunnen aentoght door uytgeſondene op kondtſchap te vooren bekent ſijnde, van binnen alles veerdigh was. Maer de vyandt, ſchoon hy dit ſagh, bleef by ſijn opſet. Naer middernaght, by reegenendt weeder, en daerom des te duyſterer, het teeken van alle kanten gegeeven ſijnde, geſchiet den aenval op drie verſcheyde plaetſen. Aen twee oorden, daer 't waeter tuſſchen beyden liep, ſijn brugghen oovergeworpen, en hoewel die te kort ſchooten, wierden niet weynighe, met handen en voeten de wal beklimmende, nu om hoogh gekoomen van booven needer geſtooten. Want de Steêvooght Paulus Bax hadt de burgerye, geſteeken onder de ſoldaeten, geplaetſt rondtom de wallen; hy ſelfs oover al omrijdende, en midden op de markt twee vendelen tot ſchielijken noodt behoudende. Dogh aen de Steenberghſche poort, vertoonde ſigh niet een verraſſingh by naght, maer oopentlijk geweldt teeghen geweldt gekant: gemerkt de ſteedelinghen door 't aenſteeken van ſtroo en piktoortſen helder licht gemaekt hadden, om al 't bedrijf des vyandts te mooghen bekennen. Sy hadden aldaer door petarts twee poorten en de valbrugh doen ſpringhen; en nu reets ſloegh 's vyandts trommel binnen 's ſtadts wallen: daer beneevens blaeſen de ruyters hen teeghen op trompetten, als nu gereet om ſoo ter ſtadt in te ſtorten. Een poort alleen hieldt hen teeghen, welke de burghers hen door 't in en voorbrenghen van waeghenen en balken toedamden; ſy daerenteeghen, aengeſien, de voorgaende aenſlaeghen de meeſte werken en werkluyden van du Terrail verſlonden hadden, arbeydden om ſtrijdt die met bijlen en deeghens van een te breeken. De burghers ſiende van booven de mueren hunnen vyandt ſoo nae, wierpen pekreepen, loſten met alle geweldt geſchut en muſketten, die doel troffen, hen daerenbooven met ſpijtighe woorden toeroepende: dat hunne Oovерſten, 't leeven hunner ſoldaeten haetende, hen op de vleesbank braghten, dat onſe L. Vrouwe van Hal en Scherpenheuvel verre van daer waeren. Niemandt was in de ſtadt of traegh of leedigh: de magiſtraeten, jae ſelfs de kerkendienaeren, lieten ſigh met hunne waepenen vinden neevens d'andere, om hen aen te trooſten en ten voorbeelde te dienen. De Roomsgeſinde burgheren van gelijken, waeren 'er eenighe, weetende dat de ſeeghe by naght en in verwoetheit verkreeghen, geen onderſcheit van Godtsdienſt maeken ſoude, queeten ſigh op 't yverighſt, om niet te ſchijnen ſigh van de gemeene ſaeke af te ſonderen. Uytſteekende ſagh men ook in deeſe geleegenheit den dienſt en wakkeren arbeidt der vrouwen in 't aenbrenghen van minkyſers, koeghelen, pekreepen, en ſommighe, die, hunne kinderen uyt de wieghe neemende, die met ſteenen vulden; die kleinhertigher en weeker waeren laeghen langhs de ſtraeten op hunne knijen,

1605.

 met

1605. met ooghen en handen ten heemel uytgestrekt, Godt biddende om sijne gunst en onderstandt voor de verweerders, en het weederkeeren van die bloedighe aenslaeghen op den kop hunner vyanden. Den dagh aenbreekende sijn se minder in getaele te rugh nae Antwerpen gekeert. Binnen de stadt is niet meer vermist, dan een man; en men vondt seer weynigh gequetste, als dien de hooghte veyligher gestelt hadt. Van gelijken heeft Grobbendonk eenen aenslagh gemaekt om Graeve by naght met brugghen en ladders te beklimmen: dogh, 't gheen hy voorhadt den steedelinghen ontdekt sijnde, dien onversoght gelaeten. Spinola hadt nu 't sterken van Linghen voltrokken, en stont in beraedt, wat hy voor 't ooverighe des jaers, den Herfst maer eerst begonnen sijnde, soude uytreghten. Den soldaet op den boodem van Duytschlandt te ververschen, was een leelijke schandtvlek, en niet sonder verwijt van vadtsigheit. Verspieders uytgesonden nae Rhijnberk hadden te rugh gebraght, dat haere werken groot, en langhsaem te winnen waeren: en geen grooter hoop hadt hy op Meurs. Ten laetsten binnen Linghen en Oldenseel besettingh laetende, set hy sigh, nae verscheyde maelen van leegher plaetse verandert te sijn, by Roeroordt ter needer, alwaer hy een brugh slaende, ten weedersijden des Rhijns een schanse bouwt, begeerende de Hooghduytsche dat de gebouwde by Keysersweerdt geslegt wierden; maer Roeroordt lagh in 't gebiedt van Meurs, op 's vyandts boodem, en beeter van geleegenheit, en 't gheen uyt eyghen insight was gedaen wierdt voor een weldaedt aengereekent. Om dees tijdt was een nieuw regement Italiaenen in Nederlandt aengekoomen: als ook een ander, bestaende te gelijk uyt Engelsche en Schotten, en ten deelen Roomsgesinde Yeren, die, ongemerkt van de Hollanders, den Spanjaert te hulpe, Britannien tot ontlastingh, waeren oover see gesteeken. Met deese maght, en de troepen die 'er Spinola van de sijne hadt bygevoeght, wordt Buquoy gesonden tot het belegh van Wachtendonk. Dogh Maurits, beducht voor loosheit, volghde den vyandt naeder aen d'Yssel, op dat den oorlogh in dat gewest geen dieper inbrek deede. Siende dat Spinola hadt post gegreepen, slaet hy van gelijken sijn leegher needer meer nae beneeden, onder de stadt Weesel: en achtende, dat hem noyt gunstigher geleegenheit om yets gewightighs te waeghen was voorgekoomen, als nu, terwijl een gedeelte van 's vyandts leegher in Vlaendre, een ander voor Wachtendonk wierdt opgehouden, besluyt hy Spinolâs ruytery, en eenighe regementen geleeghen in het dorp Mullem; en voorts soo hem dit voorneemen hadt gelukt, 't ooverighe van 's vyandts leegher t'oovervallen: eenen loffelijken aenslagh, en geschaepen dien dagh een heerlijke seeghe te geeven, soo 't Goode niet hadt behaeght den langhduerighen voorspoedt en den oorloghs-roem der Hollanderen door dwarsdriften te stuyten: want geene andere oorsaek soude ik met reeden soo noodtlottigh eenen schrik konnen toeschrijven. Het dorp Mullem leght aen de Roerstroom, dien men, schoon hy seer breedt is, noghtans op verscheyde plaetsen kan doorwaeden: alleenlijk is 'er voor de ruytery niet allerweeghen door te koomen: gemerkt de kanten heel steyl sijn, daer se door menschen handen niet geslegt sijn: op den oever daer teeghen oover staet het huys te Broek, en rondtom legghen heuvelachtighe velden. De Prins spoedt sigh met al het peerdevolk, en eenighe regementen te voet geseeten op waeghens, soo veel hy konde: hy belast sijnen broeder met een gedeelte der ruytery voor uyt te rijden, en Marcelis Bax met een ander door verscheyde weeghen: deesen oover de Roer, nae 't huys te Broek, om den vyandt beslooten sijnde alle geleegenheit tot vlughten te beneemen, hem door eenen smallen wegh

Vruchteloosen aenslagh van Grobbendonk op Graeve.

Spinola leght een schanse ten weedersijden des Rhijns.

Versterkt sijnde met onderstandt, sent hy Buquoy tot het belegh van Wachtendonk.

Maurits soldaeten, op Spinolâs leegher aenvallende, beletten sigh selven door eyghen schrik 't verkrijghen van een heerlijke seeghe.

wegh tusschen hen en den vyandt: hy vondt juyst den slaghboom oopen 1605.
en onbewaert door 't versuym eenes soldaets, dien gelast was sulx te besorghen, en die deese achteloosheit naederhandt met den hals geboet heeft. Hier in was eenen misslagh begaen, dat Henrik van Nassaus ruytery niet van stonden aen reght toe nae Mullem spoede, maer halte hieldt, om het voetvolk in te waghten; andersints soude hy den vyandt verstroyt in verscheyde weeghen gevonden hebben, die ondertusschen te saemen getrokken sijnde, nae de stroom en de hooghten en vlakten aen d'oversijde weeken. En dit alleen heeft de Hollanders verschrikt, dat se den vyandt niet, gelijk se hoopten, op het onvoorsienst hadden aengetroffen, sijnde buyten twijfel, sonder dat, de sterkste: hier uyt naemen se, als sinneloose, schandelijk de vlught, sonder van yemandt vervolght te worden. Ter naeuwer noodt is 't gesight van Maurits en sijner regementen maghtigh geweest hen te weederhouden, en te beletten, dat se niet met de selfde verbaestheit, midden door hunne spitsbroeders, door hunnen Veldtheer heen storten. Bax hierentusschen 't uyterste des huys van Broek, dat binnen naeulijx door tien soldaeten wierdt verdaedight, ooverweldighende, ontmoet 's vyandts ruytery, die juyst tot geleyde was uytgereeden. Des echter onverschrikt instortende, hadt hy hen aen 't deysen gebraght: en se hadden de vlught genoomen, ten waere het voetvolk en de ruytery van Mullem aenkoomende, hen onderschraeght hadt. Dus door de meenighte benart, en door 't langhduerigh geveght vermoeyt sijnde, is hy door d'aenkoomst van Prins Henrik, gevolght van weynighe, niet gevlught met d'andere, en eenighe, welke de schaemte hadt doen weederkeeren, herstelt geworden. Dies sy van weedersijden op ruyters en peerden, belemmert met de stroom, moedigh aenvielen: maer Louis de Velasco, die 't gevaer der sijner hadt vernoomen, met eenighe vaenen ruytery uyt Spinolâs leegher aenvlieghende, heeft in hen, dien de voorighe vlught nogh in 't hart en in 't weesen sat, andermael de schrik gebraght; dervoeghe, dat se verbaest en in wanorde de hielen toonden, en met lossen toom de vlught naemen: en nu kon Maurits, die aen d'oversijde van den oever in slaghorde stont, met sijn geschut en troepen hen niet weederhouden, hoewel hy daer toe moetgeevinghen gebruykte, en hen scheldtwoorden toedreef: thans stelde hy hen voor ooghen *den roem en de glory die se voormaels hadden verkreeghen: dat sy, die te Turnhout en in Vlaendre altoos d'eerste in 't verooveren der seeghe geweest waeren, die sigh, door soo veele vendelen en standaerden den vyandt ontweldight, door soo veele slaeghen beroemt gemaekt hadden, hunnen onverwelkelijken lof door soo vuyl een schandtvlek niet besoetelen souden: dat sijnen broeder, die hen soo kloekhertigh hadt aengevoert, in 't midden der vyanden verlaeten wierdt:* dan weederom noemde hy hen *eenen vreesaghtighen hoop, te week in den boesem, die sigh meer op de beenen hunner peerden, dan op hunne handen betrouwden, maer wakkere mannen om op roof te loopen, om ongewaepende en weereloose ooverlast te doen:* voorts keerde hy sigh tot beeden; *waer sijn,* seyde hy, *nu die stoute gebeerden, dat krijgsgelaet, die hooghe woorden, die soo vaek versoght hebben slagh te leeveren: laet die eene schande nogh den vaederlande, nogh my ooverkoomen; beeter vertrek ik, om niet te sien den hoon van ooverwonnen te worden: maer neen ik blijve, en suyvert ghy liever die schandtvlek door braeve blijken van dapperheit, op dat ik u strax met een ander gelaet aenschouwe, dat ghy niet meer de selfde sijt.* Dan alles te vergeefs op gemoederen, dien de schrik hadt onbeweeghlijk gemaekt. Den jonghen Vorst van Nassau, gevolght van selfs maer weynighe sijner huysgenooten, als hy

 sigh

1605. ſigh by Bax gevoeght hadt, aen ſijne waepenen en gewaet genoegh bekent ſijnde, wierdt benaeut van alle kanten. En ſeeker Ritmeeſter van den vyandt, die nae by hem reedt, ſchrikkende ſijn roer op hem te loſſen, om dat hy 't ſijne daer teegen op hem ſette, greep hem ſtrax by ſijn veldtteeken, 't welk voornaeme hoofden onder de ruytery te pronk draeghen, een gevaerlijk gebruyk, dogh hy wierdt van ſtonden aen geredt: en wie hem deeſen dienſt gedaen hebbe, wierdt ſelfs op de verſſche daedt getwijfelt. Dogh Maurits nu niet voor de ſeeghe, maer voor de behoudenis van ſijn leegher bekommert, ſendt, op dat de begonne ontſteltenis niet tot een algemeene verſlaegenheit voortliepe, een gedeelte ſijner regementen oover de ſtroom. D'eerſte, die 's vyandts ruytery heeft afgekeert, is geweeſt Horatius Veer met ſijne Engelſche te voet, houdende ſigh in ſlaghorde beytels gewijſe geſlooten met de ſpieſſen voor uyt. Daer op is gevolght den Françoiſchen Kornel Omarville, wien 't aldaer het leeven koſte; en niet alleen hebben de regementen te voet den indruk van 's vyandts peerden weederſtaen, maer eenighe ruyters hun voorbeeldt volghende, hebben geen geringh getal der vyanden te rugh gedreeven, die op 't huys te Broek, by hen hernoomen, ſijn ontvlught. De kans was aen 't keeren: maer Spinola ſtelde die te leur door een treffelijke behendigheit, doende aen veele oorden daer omtrent den trommel ſlaen, gelijk als of de geheele maght ſijner voetknechten, die vry een langhe wegh van daer belemmert was, nu naederde om op hen in te vallen. De Prins toen beducht, dat die gewaende vrees wel ernſt moght worden, en hoe meer hy ſigh voor deeſen op de kloekheit ſijner ruytery vertrouwt hadt; des te dieper thans de hacchelijkheit der waepenen oooverweeghende, belaſt den aftoght te blaeſen: die veyligh en in goede orde is geſchiet, nae dat hy 't voetvolk met hunne waepenen innewaerts langhs den oever hadt geſtelt. In dit gevêght heeft de vyandt verlooren Trivultio, niet min een treffelijk ooverſte, als een braef ſoldaet: en van weederſijden waeren dooden, gequetſten, veroverde vaenen en gevanghene; en, daer de ſchaede gelijk was, bleef de grootſte ſchande aen de ſijde der beſpringhers. Spinola dit gevaer dus ontduykelt, trok 'er voor 't toekoomende een voorſightighe krijgsleſſe uyt, en leegherde ſijne troepen naeder by den anderen. Daer nae gaet hy in perſoon beſightighen, hoe 't in 't leegher van Buquoy voor Wachtendonk ſtont, en alles naer wenſch gevonden hebbende, keert hy weeder nae Roeroordt. Den drooghen Herfſt begunſtighde Buquoy, daer 't landt anderſints ſeer waeteraghtigh is. Dogh de beleegherde, hoewel ſe daer binnen twaelfhondert ſterk in beſettingh laeghen, onder den Steêvooght Ryhoven, en, ſigh op hunne vuyſten en niet lichte werken betrouwende, groote dapperheit belooft hadden, deeden met het maeken van buytewerken, met het doen van uytvallen, niet ſoo veel teegenweer om den vyandt op te houden, of hy en quam, nae met een brugh oover de Nierſe geraekt te ſijn, ten achtſten daeghe in de ſtadts graft te leegheren; waer nae hy 't waeter, de ſchuttingh die 't binnen hieldt om verre geſchooten hebbende, afleyde. Gekoomen tot aen de bolwerken, hebben ſe, eerſt door mijnen, daer nae door 't doen van eenen ſtorm verſchrikt ſijnde, Wachtendonk den twintighſten dagh oovergegeeven. Hierentuſſchen hadt de Prins eenen aenſlagh gemaekt op Gelder, maer, gelijk de vooorighe, ongelukkigh: 't leegher lagh vier mijlen van de ſtadt, werwaerts hy by naght verreyſt ſijnde, de ruytery en een gedeelte van 't voetvolk met ſigh nam. Eenighe der ſijner hadt hy voor uyt geſonden, om hem den wegh door petarts te oopenen: maer ſijnde gekoomen tot aen de ſchuyfbrugghe, is de petart geſpronghen ſonder vrught te doen: de tweede,

Doodt van Omarville;

en van Trivultio.

Wachtendonk geeft ſigh oover aen Buquoy.

's Prinſen aenſlagh op Gelder gemiſt.

de, die daer aengehecht wierdt, viel in de graft, en gaf den ſteedelinghen tijdt en wijle om op de been en t'ſaemen te koomen, die de dichtſt daer omtrent ſtaende om verre geſchooten hebben, onder welke is geweeſt Philips, ſoon van Philips Mornay, Heere van Pleſis, wiens al te groote leerſught hem in 't gevaer te achteloos maekte; eedele ſpruyt ſijnes eedelen vaeders, diens doorluchten naem in groote geleertheit en heerlijke daeden hy met wijde ſchreeden op 't ſelfde ſpoor naevolghde. En Spinola, wien dit jaer wel gelukt was, verſuymde niet 't ooverighe dat 'er aen gebrak dicht waer te neemen: dan hebbende Buquoy geſonden nae Krakou, een kaſteel in 't gebiedt van Meurs, is hy 't met weynigh moeyte meeſter geworden: want haere voornaemſte ſterkte, de moeraſſighe grondt, hadt hen door de langhduerighe drooghte begeeven. Dogh in Vlaendre heeft Frederijk van den Berghe een ſchans gebouwt, dight onder Sluys, ter plaetſe daer de ſtroomen, de Soete en de Soute, in de haeven vloeyen; daer toe hem niet weynigh diende de geringhe maght der vyanden in die geweſten, en krijgsliſt; om dat die van Brugghe van de Sluyſenaers hadden verkreeghen vryheit om eenen dijk te legghen, als om daer door weederom te winnen eenigh landt, dat door inbreuk van waeter ten dienſte der menſchen was onbruykbaer geworden. Op 't uytgaen van den Herfſt, wanneer 'er veel reeghens viel, is Spinola, ſiende ſijne werken by Roeroordt voltrokken, d'eerſte geweeſt, die ſijn leegher heeft geſcheyden. 't Selfde deede ook Maurits, en de ruytery nae hunne Winterleegheringhen keerende, ontmoete op wegh en ſloegh de vaen van Grobbendonk, die ſe ten grooten deele gevanghen weghvoerde, waerneemende alle geleegenheit, om 't geheughen van den ſlagh te Mullem uyt te wiſſen. En dit is 't gheen aenmerkelijk is te lande voorgevallen: maer ter ſee ſijn d'ooverblijfſelen van 't regement van Sarmiento, ter ſluyk by onſtuymigh weeder, terwijl de windt de Hollandtſche ſcheepen elders heen verſtroyt hadt, in Vlaendre oovergeſonden: korts daer aen is een ſeehopman van Rotterdam, genoemt Moy Lambert, ſlaeghs geraekt teeghen den Ammirael van Duinkerken, bemant met hondert twintigh koppen, dien hy aen boordt klampende, bevoght, als op 't vaſte landt, met allerhande geweer, wel met een minder getal, dogh met gelijke moet; en hy, die om eere ſtreedt, week in geenen deele hen die 'er 't leeven te laeten hadden. Maer toen den Onder-Ammirael van Noordthollandt, Jan Gerbrants ſoon, ook ſijn ſchip aen 's vyandts boordt geklampt hadt, gaeven de Duinkerkers, hebbende onder andere verlooren hunnen Ammirael Adriaen Dirx ſoon, vermaert door ſijne rooveryen, en daer by den moedt verlieſende, op hoop van genaede, ſigh oover. 't Verooverdt ſchip wordt geſchikt om naederhandt ten oorlogh te gebruyken; omtrent ſeſtigh menſchen ſijn 'er opgehanghen; weynighe om hunne jaeren verſchoont, en ſommighe ter doodt geleydt wordende 't ontvlught, ſonder dat hen yemandt teegenhieldt, om dat dit ſtraffen ſoo langh achter een de harten tot meededoogenheit hadt bewooghen. Onder de gene die dit jaer uyt Indien weedergekeert ſijn, waeren die Heemskerk met een lek ſchip hadt gelaeten aen gene ſijde van de kaep Bona Eſperança. Dit, door den windt vervallen ſijnde, is op de kuſt van Madagaſkar acht maenden blijven hanghen, lijdende gebrek aen alle behoeften; en 't ſcheepsvolk door ſiekten, door oorlogh teeghen de wilden, en eyndelijk door kommer en verdriet verſmeltende, waeren uyt een groot getal tot op achtien gemindert. Gelijk noodtlot hadt by geval andere Hollandtſche ſcheepen, vaerende nae 't Swaenen eylandt, gebraght op de ſelfde kuſten. Deeſe aldaer, onder elkander in een aengenaeme ontſteltenis blijdtſchap met traenen menghen-

1605.

Buquoy neemt Krakou.

Frederijk van den Berghe bouwt een ſchanſe dight onder Sluys.

Grobbendonx vaen wordt geſlaeghen.

Den Ammirael van Duinkerken verovert door de Hollanders.

1605. de, verhaelden hunne gevaeren, en erkenden Godts goedertierenheit. Waer nae ſe met de ooverblijfſelen van hun vervalle ſchip d'andere kalfaterden, en hunne koopmanſchappen ooverſcheepten: en ſy ſelve erlanghden nae veel ſukkelens, buyten alle verwaghtingh, hun vaederlandt, de reeders hunne winſten. Daerenbooven twee ſcheepen uyt Ceylon, brenghende de bedroefde tijdinghe van 't vermoorden hunnes Ooverſten Sebalt de Weert, omgebraght door verraedt van Fimala, Koningh van Candy, dien wy elders verhaelt hebben dat de Hollanders begunſtighde. Maer Sebalt hadt ſijnen arghwaenighen aerdt, die den Wilden doorgaens eyghen is, gaende gemaekt, met eenighe Portugijſen, ſijne krijgsgevanghenen, hunne vryheit te ſchenken; 't welk hy, als vreemt van de ſeeden der Wilden, voor een bewijs van onderlingh verſtandt hadt opgenoomen: en hem nogh meer ontſteeken, terwijl hy, ſijnde met hem in geſprek oover de middelen om de Portugijſen te beoorloghen, aenhieldt, dat hy ſoude ſijne ſcheepen koomen beſightighen, en daer uyt hunne maght ſchatten, ernſtigher hier op aendringhende, dan 't omtrent Koninghen is geoorloft: hy geloovende, dat onder ſchijn van gedienſtigheit eenen aenſlagh op ſijn leeven was gemaekt, is dat gewaent met een daedelijk ſchelmſtuk voorgekoomen. En ſijne landtsluyden, om niet den handel te verlieſen, hebben naegelaeten ſijne doodt te wreeken. Dogh de Koningh van Spanjen beducht, dat de vergeleeghene en minſt ſterke landen ſijner heerſchappye alle de weereldt ſouden bekent worden, deedt door een ſtrengh plakkaet verbodt aen allen vreemdelinghen, ſonder ſelfs die hun burgerreght verkreeghen hadden uyt te ſonderen, te vaeren op Indien, of eenighe andere landen onder 't gebiedt der Portugijſen, en bevel aen allen, die ſigh thans in dat gedeelte des weereldts bevonden, binnen ſeekeren daeghe van daer te rugh te keeren. 't Welk noghtans ſoo weynigh klem gehadt heeft om de Hollanders in hunne vaert derwaerts te verhinderen, dat dit jaer twaelf ſcheepen, onder 't beleidt van Matelief, een der Bewinthebbers dier maetſchappye, nae Indien ſeylden. Hierentuſſchen is ook Paulus van Kaerden, dien wy verhaelt hebben nae Braſil geſonden te ſijn, belaeden met geen geringhen buyt, weederom gekoomen. Onder de naebueren, hoewel den naem van vreede bleef, geloofde men te vergeefs, dat de heevighe beroerten eyndelijk tot oopenbaeren oorlogh ſouden uytbarſten. Want binnen Aeken, een ſtadt altoos begeert door de Hartoghen van Brabandt, vervolghden de nieuwe magiſtraeten, ſtout op het Keyſerlijk plakkaet, en, 't gheen toen verborghen gehouden ſijnde, naederhandt is gebleeken, op een heymelijk verbondt met Albertus, nae dat ſe den Gereformeerden Godtsdienſt, ſoo in 't algemeen als in 't beſonder, onderdrukt hadden, de jonghſt afgegaene magiſtraeten, als gekooren by weeghe van muytery en niet wettelijk, met meenigherley hoon en ſchaede, opgeſoght ſijnde luyden om hen te beſchuldighen; en die hunne beſchermingh aennaemen, hadden deel aen hunne ſtraffen. De geſanten des Biſſchops van Keulen, wien de Keyſer die ſorghe hadt aenbevoolen, hadden, onder ſchijn van bevreediginghen, den aengeklaeghden opgeleght oopenbaere belijdenis hunnes miſdaedts met geboogde knyen, en daer nae een geldt boete, tot herhaelingh der koſten, gedaen in de reghtſaeke, voor de meeſte booven hun vermooghen; en geen betaelingh geſchiedende, ſijn eenighe in gevanghenis geworpen; andere hebben 't landt verlaeten: 't woelen der gener die ſigh in hunne ballinghſchap niet konden geruſt houden, en den haet van 't gemeen op de Grooten, hunne gunſt en meededooghen omtrent de elendighe, ſcheenen, hoe dieper voor 't teegenwoordighe te ſmeulen, hoe geweldigher t'eenighen daeghe te ſul-

De Weert wordt door verraedt des Koninghs van Candy in Indien omgebraght.

Philips verbiedt alle uytlanders op Indien te vaeren.

Matelief vaert met twaelf ſcheepen nae Indien.

Vervolgingh der Gereformeerde tot Aeken.

1605.

De Spanjaert leght Henrik in Vrankrijk laeghen door ſijnen geſant.

ſullen uytbarſten. In Vrankrijk is, behalven alle andere trouwloosheeden des Spanjaerts, ontdekt, dat eenen Mairargues, afgeſonden uyt Languedok, om de beeden dier Provincie den Koningh voor te draeghen, met Balthaſar Zuniga, 's Spanjaerts geſant, in 't heymelijk hadt gehandelt weeghens 't ooverleeveren van Marſeille in handen van Philips: waer op hy in hechtenis is genoomen, en neevens hem Bruneaux, een Nederlander, geheimſchijver van Balthaſar, by wien bewijſen van het verraedt gevonden wierden. Als den geſant, volghens 't reght der volkeren, ſijnen dienaer weedereyſchte, de Koningh in teegendeel de ſchrikkelijkheit dier miſdaedt vertoonde, en 't reght des geſantſchaps van hem was geſchonden, hieldt hy aen, *dat wen 'er yets moght gepleeght ſijn, 't gheen niet al te ſeer nae vriendtſchap ſmaekte, hy niet behoorde ſulx te vervolghen, die, teeghen de pays van Vervins, oopenbaere weêrſpannelinghen, en ſelfs ook vyanden des waeren Godtsdienſts, onderſtandt deede, en niet alleen hadt geſoght de Graeven van den Berghe en andere in Nederlandt om te koopen, maer ook de Mooren tot den ondergangh van Spanjen hadt opgehitſt.* De Koningh door deeſe reedenen ſigh eenighſints

Henrix gramſchap teeghen den Spaenſchen geſant.

ontſettende, antwoordde, *dat den Roomſchen Godtsdienſt aen ſijne voorſaeten en aen hem immer meer ſoude verſchult blijven, dan aen de Spanjaerts: dogh dat men in de Nederlandtſche oorloghen ſigh valſchelijk ſoght te behelpen met dat momaenſight, aengeſien men ſtreedt om ongereghtighen landtdwangh in te voeren: en dat, ſoo of hy ſelfs dien van Hollandt 't geldt, dat ſy hem verſtrekt hadden, betaelde, of de Françoiſche, eenen landtaerdt die niet ruſten kan, gelijk op d'uyterſte grenſen van Hungaryen, gelijk onder den Aertshartogh, ſoo ook in die geweſten, onder een uytneemendt meeſter, 't oorloghs ambaght leerden, wat waere dat tegelijken by ſoo veele aenſlaeghen geſmeet op ſijne ſteeden, by 't arbeyden om ſoo veele Grooten ſijner gehoorſaemheit t'onttrekken;* (verhaelende voorts yder in 't beſonder) *en by ſulk een yveren van alle kanten om ſijnen ſtaet t'ontgronden, en hem onder de puyn van ſijn eyghen rijk te bedolven? Dat 't gheen men van de Mooren ſegghen wilde valſch was, en belijdeniſſen door geweldt van weedom uytgepijnight. Dat, ſoo de Graeven van den Berghe, geen Nederlanders, maer Duytſchen, tot dienſten, die hen geen verwijt konden ſtrekken aengeſoght te hebben, ongeoorloft was, wat hadden ſy verdient, die du Terrail, niet alleen ſijnen onderſaet, maer een lidt van ſijnen huyſe, met de meeſte penningh tot ſigh getrokken hadden? Maer dit waeren kleynigheeden, of ſoo miſſchien eenigh geſant door konſtenaeryen ſoght geheymen uyt te vorſſen, ſulx weederſijts ontveinſt en ſtraffeloos door de vingheren geſien wierdt: dat hy bloedighe aenſlaeghen, en die hem nae de keel ſteeken weederſprak.* Zuniga den Koningh van Engelandt prijſende, *dat die, hoewel van het katholijk geloof vervreemt, noghtans den vreede opreghtelijker onderhieldt*, ſeyde hem de Koningh daer op, *dat hy de Spanjaerden nogh niet langh geherberght hadt, en eerlangh ondervinden ſoude, waer ſe heenen wilden.* De Koningh nogh al heevigher tot dreyghementen voortvaerende, heeft den geſant ſijne gramſchap beſaedight, ſegghende, *'t waer niet van nooden; de deught en wijſheit van Henrik den vierden waeren niemandt onbekent.* Eyndelijk Mairargues met de doodt geſtraft ſijnde, is den geſant ſijnen geheymſchrijver weedergeleevert, keurende de Koningh raedtſaemer liſten

Verhael der ſaemenſweeringh in Engelandt.

met liſten, liever dan met oorlogh, te wreeken. In Engelandt is ontdekt een ſchrikkelijke ſaemenſweeringh van eenighe, die, uyt yver tot den Roomſchen Godtsdienſt, hun eyghen leeven, hunne trouwe, goddelijke en menſchelijke reghten oover rugh wierpen. Want om dat ſe op hun verſoekſchrift de vrye oeffeningh hunner kerkſeeden niet hadden verkreeghen, beſlooten ſe de Parlementſaele t'ondermijnen, en door meenighte van buſkruyt den Koningh, ſijnen ſoon, en de Grooten 's rijx, op de vergaederingh van 't Parlement, om 't lee-

1605. 't leeven te brenghen. De Hooft-Jesuiten in Engelandt geraedtpleeght op deesen handel van hen die 't schelmstuk dachten uyt te voeren, of het geoorlooft waere een geringh getal onnoosele te sleepen in den ondergangh eener schuldighe meenighte, hebben geantwoordt, dat, indien de kerke daer door eenen merkelijken dienst geschiede, met reght ook eenighe, die 't niet verdient hadden, vernielt wierden, bybrenghende om dit te bevestighen 't voorbeeldt van beleegherde steeden. Een der meêplichtighe sijnen vriendt waerschuwende, ten bestemden daeghe niet ter vergaederinghe des Parlements te verschijnen, heeft de gemoederen doen opwaeken, en de plaetse doorsoght sijnde, is het schelmstuk en die 't hadt aengenoomen te volvoeren, uytgevonden. De vloekverwanten dit verneemende, stichten oopenbaere beroerte en weerspannigheit in eenen afgeleeghenen hoek van Engelandt, waer toe den Jesuit Oldecorn de kleinhartighe aenmoedighde, met voorhouden, sy souden uyt eene uytkoomst niet van de saeke oordeelen: dat Godt vaeken goede en hem aengenaeme aenslaeghen in 't eerst den gewensten voortgangh weygherde, om hunne standtvastigheit door teegenspoeden te beproeven: maer in 't stichten selve oovervallen sijnde, worden se voor de reghters gesleept. Ook Garnet, die selfs voor deesen veele aenslaeghen teeghen Elisabeth hadt gesmeet, gewoon sijnde het reght des Paus oover Koninghen en hunne rijken soo hoogh te verheffen, dat hy leerde, men eenen verwaeten Vorst, niet alleen geene trouwe nogh gehoorsaemheit schuldigh was, maer selfs gehouden, soo 't gebooden wierdt, de waepenen teeghen hem aen te neemen, ook met gevaer van 't leeven. Waer uyt Onroomsche moogenheeden hebben af te neemen, dat geene scheeps vlooten, geene heyrleeghers soo seer te duchten sijn, als die heevighe stookebranden van 't gemeen, sigh dienende van het gesagh des Godtsdiensts. Hier by koomt nogh een tweede verderffelijke leere, onderwijsende, de vraeghstukken der magistraeten met dubbelsinnighe woorden, en met andere gedachten in het herte als de woorden te kennen geeven, af te kaetsen, sijnde oover die stoffe uytgegeeven boeken, die teeghen de leughen eenen leughenachtighen tijtel voeren. Dat voorts al 't gheen se in de bieght mooghen gehoort hebben, moet geheym blijven, en ongeoorloft is te oopenbaeren, al quam 't schoon tot des Vorsten en der volken ondergangh te strekken: waer op se dan alle gesprek en onderhandelingh, die 't hen lust, met den naem van bieght doopen. Men twijfelde niet of de hoop van deesen aenslagh was gegrondtvest op de middelen van Spanje, alwaer nu voor langh maetschappyen van Engelsche Jesuiten, om de rust in dat rijk t'ontrusten onderhouden wierden. Maer de meêplichtighe hebben verklaert, dat de orde en middelen hunnes aenslaghs aen geen uytlanders ontdekt was, op dat die niet verbreydt wierde: dogh dat die sigh tot Romen, en die sigh in Spanjen onthielden, hadden verseekeringh gedaen, dat de hulpe uyt die gewesten, op alle geleegenheit, niet soude ontbreeken. En men wist, dat den Connestable van Kastilien, geduerende sijn verblijf in Engelandt, wel hadt darren segghen, dat, soo den nieuwen Koningh den Roomsgesinden geen vrye oeffeningh hunnes Godtsdiensts gunde, 'er bereydt waeren om die met geweldt te haelen; selfs heeft den Aertshartogh stoffe tot meerder arghwaen gegeeven, door dien hy weygherde d'Engelsche, die sigh in sijne landen onthielden, met welke de gevanghene bekenden te hebben geraedtpleeght, aen Koningh Jakob, op sijn versoek, oover te leeveren; sijnde den voornaemsten der selver nae Spanjen weghgesonden. Des onaengesien echter heeft nogh Koningh Jakob sigh oover dit ongelijk beklaeght, verklaerende by oopene brieven, dat hem d'onschuldt van uytheemsche Vorsten waere gebleeken; nogh Philips versuymt, hem, door sijnen gesant Don Iuan de Mendosa, oover dit ontkoomen van sijnen ondergangh, met een deftigh gelaet en woorden vol ernst geluk te wenschen.

HU-

HUGO DE GROOTS

HISTORIEN

der

NEDERLANDTSCHE

SAEKEN.

VYFTIENDE BOEK.

INHOUDT.

SPinola heeft veel moeytens om geldt van Philips te krijghen voor sijne soldaeten. Den oorlogh tusschen Henrik en Bouillon wordt ter needergeleght. De misverstanden tusschen d'ingeseetenen van Bruinswijk en hunnen Hartogh weghgenoomen. Koningh Jakob vordert sijne onderdaenen eenen nieuwen eedt af. Groote onlusten tusschen den Paus en de Venetiaenen; deese bannen de Jesuiten. De Hollanders senden een vloot teeghen den Spanjaert. Prins Henrik dwinght Breefoordt, ingenoomen door du Terrail, weederom tot oovergaeve. Vruchteloosen aenslagh van du Terrail op Sluys. Buquoy wordt gelast met een leegher de Betuwe in te trekken. Maurits sterkt sijne plaetsen teeghen Spinola, aen wien Lochem sigh oovergeeft. Spinola veroovert Grol en Rhijnberk door belegh. Vruchteloosen aenslagh van Prins Henrik op Venlo. Muytery onder Spinolâs krijgsvolk. Ernst van Nassau vermeestert Lochem. Maurits laet het belegh van Grol, mits d'aenkoomst van Spinola, steeken. Ongelukkighe seetoght van Hautain. Voorspoedigher gaen de saeken der Vereenighde Nederlanden in Oostindien. Verhael der saeken aldaer uytgevoert door de Hollanders. Afsterven van Hoohenloo en Johan van Nassau. Huwelijk van Philips Prins van Oranjen met de Prinçesse van Bourbon. Beede der Portugijsen aen Philips om vreede met de Hollanders. Dien de Vereenighde Landen verdacht houden. Verwijlen 't handelen oover de selfde met d'Aertshartoghen.

TReffelijk was de eere die Spinola hadt ingeleght met het beschermen van Antwerpen, 't hooft der Nederlandtsche steeden, met het verooveren der voornaemste sterke plaetsen, en met het ooverbrenghen der oorloghe op 's vyandts boodem; alwaer hy met minder gevaer, en grootere hoop de waepenen voerde: en hy scheen d'eerste te sijn, die te gelijk 't geluk der waepenen en de krijgstught, aen de sijde der Aertshartoghen, nu vijftien jaeren langh vervallen, weederom in weesen gebraght hadt. Waerom hy allerweeghen door de Nederlanden met bly gejuygh en vreugh- 1606.

1606. degalmen wierdt verwelkoomt, en, nae dat hy in Spanjen was gekoomen, volghens ſijne jaerlijxe gewoonte, heymelijk benijdt van de Grooten, oopentlijk begunſtight van den Koningh. Maer grootelijx verachterde 't uytputten van 's Koninghs ſchatten, door de geweldighe toeruſtingh des voorleede jaers, de raedtſlaeghen van oorloghe; en met veel moeytens hadt hy verkreeghen ſoldy voor beyde ſijne leeghers, weygherende, ſonder dat, 't bewint der oorloghe: en beloovende, ſoo 't hem betaelt wierdt, de ſeeghe ſeeker: dat gelijk hy voor deeſen den Rhijn, ſoo ook nu de Wael en d'Yſſel oovergetrokken ſijnde, midden in 't hart van Hollandt ſoude voet ſetten. Men wierdt dan eens, dat hy 's Koninghs verſwakt geloof ſelfs door ſijne en ſijner vrienden middelen by voorraedt ſoude te baete koomen, dogh hoe gevaerlijk voor hem, ſullen wy op 't uytgaen deeſes jaers verhaelen. De Staeten der Vereenighde Nederlanden in teegendeel, hebbende al verre voorſien de onheylen, welke 't verſterken van troepen booven vermooghen is gewoon nae ſigh te ſleepen (waerenbooven de ſwaere koſten tot onderhoudt der beſettinghen hen laſtigh vielen) beſluyten voor 't aenſtaende jaer t'ontwijken een geweldt, dat buyten twijfel geenen duer ſoude hebben, ſigh genoeghende met het verdaedighen hunner grenſen, tot dat de heevigheit beſaedight waere. Boovendien wierden de nieuwe lichtinghen in Vrankrijk verhindert door den oorlogh teeghen Sedan, in Duytſchlandt door de onluſten in 't landt van Bruinswijk. Sedan is geleeghen aen de Maeſe op de grensſcheydingh van Vrankrijk en Nederlandt, en van geen geringh gewight, indien de ſaeken weeder tot eenen nieuwen oorlogh quaemen te vervallen. Van aeloude tijden hadt ſe behoort onder 't huys van Mark. Maer Henrik de la Tour, voor deeſen Burghgraef van Turenne, hebbende ten huwelijk genoomen de erfgenaeme des geſlaghts van Bouillon, hadt den naem van Bouillon, en 't reght op die ſtadt verkreeghen; welke hy, onaengeſien 't ooverlijden ſijner gemaelinne, behieldt op den naem van uyterſte wille, en wijders ſteunende op den rugh van Vrankrijk, ſijnde, toen Bourbon nogh in eenen beſonderen ſtaet leefde, en korts daer aen toen men om de kroon twiſte, geweeſt een der voornaemſte hoofden. Dogh nae dat de Koningh van Godtsdienſt was verandert, en de nieuwe laſten uytgevonden tot beſchermingh des rijx, ſtof tot klaghten gaeven, en geen geringhe meenighte des Gereformeerden Godtsdienſts inſonderheit het oogh ſloegh op Bouillon, een man beroemt in oorloghe, en door wiens dappere moedt meermaels kloekhartighe beſluyten waeren genoomen, hadt hy ſchalk oogh en vermoeden van warren gegeeven; waerom hy te hoof ontbooden, om ſigh te verantwoorden, ten tijde als Biron was gevallen, voorwendende de ſterke maght ſijner vyanden, en dat hy ſijne reghters verdacht hieldt, nae Duytſchlandt was geweeken: en Keurs-Palts, gebeeden ſijnde aen hunne maeghſchap te gedenken (want beyde hadden ſe getrouwt een ſuſter van Prins Maurits) heeft, door 't ſenden van geſanten, ten eynde om ſijne gramſchap te verſaghten, weynigh gevordert, konnende Koninghen nimmer verduwen, dat een onderdaen uytheemſche moogenheeden tot bemiddelaers hunnes miſnoeghens neeme. Daer nae is de ſaeke in onderhandelingh gebraght door de weduwe van Willem, Prinſe van Oranje, en aengenaemer was de tuſſchenſpraek eener vrouwe: maer de Koningh vorderde tot onderpandt ſijner trouwe de bewaeringh van Sedan; Bouillon van ſijner ſijde boodt aen de ſtadt en 't kaſteel te geeven in beſchermingh van 't Françoiſche rijk, en om dit verbondt te bekraghtighen den eedt des Steêvooghts en de der ſoldaeten, neevens meer andere ſaeken, wen hy maer niet uyt het beſit geſchopt wierde; doende onder-

Spinola heeft veel moeytens om van Philips geldt voor ſijne ſoldaeten te krijghen.

De Vereenighde Staeten genoeghen ſigh met het verdaedighen hunner grenſen.

Den oorlogh gereeſen tuſſchen Henrik en Bouillon wordt geſliſt.

onderwijlen alles verveerdighen om eenen oorlogh uyt te harden, wen 1606. hem den noodt quaeme t'oovervallen. Deese stoutheit, en te gelijk sijne maghtighe vyanden, die hy, een man gedreeven door eersught, en te heersch om eenighe booven sigh te dulden, voor langh sigh selven op den hals gehaelt hadt, hebben den Koningh gaende gemaekt, nogh deese Lente, met een groot leegher te velde trekkende, in persoon sijn leegher aen de Maese needer te slaen: gaende die Grootmaghtighste Koningh, met soo geweldigh een sleep van oorloghe, niet om den Spanjaert, niet om den Bourgonjon ten minsten, als voor deesen, maer om sijnen ouden vriendt, heer van eene stadt, op 't lijf te vallen. Maer een middel gevonden tot bevreedigingh heeft Bouillon buyten gevaer, den Koningh buyten eenen gloryloosen oorlogh gehouden. De Koningh heeft binnen Sedan bestelt eenen Steêvooght voor vier jaeren, mits nae verloop van die tijdt de bewaeringh aen Bouillon wierde weedergegeeven: op sijne voorighe daeden ondersoek te doen, was verbooden; soo hy in 't toekoomende quaeme trouwe te wisselen, hebben de burghers geswooren eenen anderen Prins te sullen kiesen. De vreede getroffen sijnde, won hy weeder sijne oude gunst by den Koningh, die, gelijk hy veerdigh tot toorn, soo ook trouw in 't vergeeven was: staende al de weereldt verwondert, dat hy, die maer eeven te vooren vyandt was, nu de naeste plaetse aen sijne sijde hadt, en in sijne sorghen en uytspanninghen van hem onafscheydelijk was: 't kasteel selve is aen Bouillon een maendt daer nae weeder ingeruymt. Beyde de strijdende partyen in Nederlandt is deese uytkoomst aengenaem geweest. Want dien van Hollandt was 't eene droefheit, dat een Heer, deelgenoot hunnes Godtsdiensts, en een lidt des huys van Nassau, die rampen ooverquaemen; en verresiende was 's Aertshartoghen vreese, dat sulk veinsen van oorloghe teeghen Bouillon hem op den halse soude vallen. Boovendien hadt ook Louis de Velasco, gesonden tot beschermingh der grensen, dien van Sedan sijne hulpe aengebooden. Dogh de onlusten tusschen de Bruinswijkers en hunnen Hartogh hadden al in 't voorleede jaer begin genoomen, sijnde den Hartogh op de stadt verbittert, om dat se hunne voorreghten sijne voorouders ten deelen afgekocht, ten deelen afgedronghen, te halsterrigh handthaefden, steunende op het Hanse verbondt. Hy vol hoops van door sijne dapperheit te sullen konnen herstellen de heerschappy, verlooren door de vadsigheit sijner voorsaeten, eenighe troepen by een gebraght hebbende, als beducht voor 't trekken van Spinola oover Rhijn, hadt eerst door eenen behendighen aenslagh soldaeten daer binnen gesonden, en d'uyterste van twee wallen, die de stadt omringhen, ingenoomen. Maer de ooverweldighers weeder uytgeslaeghen sijnde, is men gekoomen tot oopentlijk geweldt en beleegeringh, welke, schoon de Koningh van Denemarken, wiens suster aen den Hartogh was getrouwt, hem met een aensienelijke maght te hulpe gekoomen was, de Winter heeft opgebrooken. De Vereenighde Staeten, versoght door den Hartogh, dat se hem Graef Ernst van Nassau tot Veldtooverste in dien oorlogh en eenighe troepen wilden ooversenden, hebben niet weynigh in bedenken gestaen, om dat het en hen die voor de hunne oorloghden veel swaerigheits inhadt eens anders vryheit t'onderdrukken; en eevenwel aen de gunst des Hartoghen van Bruinswijk en des Koninghs van Denemarken meer geleeghen was, als aen die der Hanse steeden, welke de saeken van Hollandt nogh door bystandt, nogh door eenighe weldaedt hadden geholpen. Derhalven vondt men deesen middelwegh, dat dien jonghen Heer niet soude gesonden worden, maer t'sijner keure gelaeten te gaen, soo hy wilde; 't gheen hy deedt, vergeselschapt met ee-

De onlusten tusschen de stadt Bruinswijk en hunnen Hartogh worden geslist.

1606. eenighe Hollandtsche kornellen en hopluyden, die, vlammende op rijke belooninghen, welke in nieuwe oorloghen gereeder sijn te vinden, ontslagh van hunnen eedt voor eenighen tijdt verkreeghen hadden. Dogh die heevigheit is in korten ten eynde geloopen. Want in 't begin der Lente, 't leegher ten tweedemaele voor de stadt needergeslaeghen sijnde, is den dam, dien den Hartogh hadt gemaekt, in hoope om daer door de stadt onder waeter te setten, doorgebrooken; 't welk hem heeft genootsaekt eerst de beleegeringh te staeken, en 't vergaederen der Hanse troepen korts daer aen ook den oorlogh selve te laeten vaeren. Beyde de partyen der kosten onmaghtigh sijnde, heeft 's Keysers gesagh daer in voorsien, hen belastende, op dat se scheenen liever van selfs, en uyt eerbiedt tot 's rijx beveelen, dan gedwonghen, de waepenen needer te legghen, hunne geschillen by weeghe van reghte te slijten. Behalven deese reedenen, dien van Hollandt en hunne vyanden gemeen, waeren 'er besondere die 's vyandts lightinghen in Engelandt en Italien verachterden. Want in Engelandt hadt de Koningh, gewaerschuwt door sijn uyterste gevaer, hoe seer onderdaenen sijn te duchten, die eene andere moogenheit, grooter dan de Koninghlijke, erkennen, alle de sijne gelast by gestaefden eede te sweeren, dat se beleeden *hem te sijn den waeren Koningh van Groot Britannien, en dat hy door 't gesagh des Paus of der Roomscher kerke van de kroon niet konde berooft worden; en, soo daer op toegeleght wierde, sy hem echter heylighlijk getrouw en gehoorsaem blijven, en, al 't gheen den Koningh tot schaede of naedeel strekken moghte, openbaeren souden: dat wijders de sweerende geene andere meeningh hadden, als 't gemeen gebruyk der woorden uytdrukte, nogh eenigh ontslagh, gunst of quijtscheldingh van deesen eedt verwachtten.* Hier uyt is gereesen swaere tweedraght onder de Roomsgesinden tusschen elkander, terwijl eenighe, volghende 't gevoelen van George Blakwel, Aertspriester van Engelandt (naem hem door den Paus gegeeven) onbeswaert den eedt doen, oordeelende dat de menschelijke saeken van de goddelijke sijn onderscheyden, en dat, volghens d'instellingh van Godt selve, men in 't werk des Godtsdiensts is gehouden Gode, en in alle andere den Vorsten te gehoorsaemen: hier teeghen voeghen sigh andere by de Jesuiten, die verstonden, dat de weereldtsche saeken de geestelijke waeren onderworpen, en derhalven 't Hooft der kerke, soo 't haeren dienst quaeme te vereysschen, kon de rijken ooverdraeghen; jae geene ordre treffelijker, dan dat alle moogenheeden eene gehoorsaemen. Hierentusschen wierdt den genen, die swaerigheit maekten dier wijse te sweeren, verbooden sigh in uytheemschen dienst te begeeven. Dogh in Italien hadt die selfde maght des Paus andere beroerten verwekt. Want de Venetiaenen, beducht voor de moogenheit en middelen der Geestelijken, hadden, ingevolghe van en hunne oude insettinghen en die van andere volken, op nieuw gebooden, dat sigh niemandt soude vervorderen voortaen kerken te stighten, of aen geestelijke maetschappyen erfgronden te geeven, dan op besluyt van den Raedt; en dat de cijnsbaere landen der kerken ten geenen tijde aen haer souden weederkeeren. Boovendien hadden se eenighe Geestelijken, beschuldight oover vergifgeevingh, vaedermoorden, bloedtschanden, valscheeden en oopenbaer geweldt in hechtenis doen neemen. De Paus (thans Paulus de vijfde van dien naeme) opgehitst insonderheit door Bellarminus en Baronius, dit alles duydende als gedaen om hem te hoonen, als hy sagh dat 'er geen weederroepingh geschiede, heeft de stadt in den ban gedaen. Baronius, door brieven aen die van Venetien afgesonden, vermaende hen onder anderen, sy hadden toe te sien, dat, volghens 't gheen in voortijden den Jooden was

Koningh Jakob neemt sijne onderdaenen eenen nieuwen eedt af.

Groote onlusten tusschen den Paus en de Venetiaenen.

1606.

was weedervaeren, Godt ook ſoo op hen vergrimmende, in ſijnen toorn hen niet van hunne vryheit beroovende, onder 't geſagh eener oppermoogenheit ſtelde. Langh is de ſaeke betwiſt door ſchriften oover en weeder, welke de maght der wetten, der weereldtlijke reghters oover de Geeſtelijke was: en of de onbillijke beveelen der Pauſen 's menſchen gewiſſe tot gehoorſaemheit verplichten. 't Grootſte gedeelte der Geeſtelijken in den Staet van Venetien heeft niet naegelaeten haeren kerkendienſt, als te vooren, waer te neemen: de Jeſuiten, weygherende 't ſelfde te doen, wierden uyt hun gebiedt gebannen. Terwijl men niet anders waghte, of dit horten ſoude op oorlogh uytkoomen, behielt de Spanjaert, van allen tijden gewoon in de beroerten van Italien te groeyen, ſijn krijgsvolk aldaer, toonende ſigh veerdigh om de majeſteit des Paus te handthaeven. De Hollanders van hunne ſijde, hebben, en uyt haet teeghen den Paus, en uyt liefde tot die vrye ſtadt, den Venetiaenen, ſoo ſe quaemen gevaer te loopen, hun onderſtandt ter ſee belooft, waer voor ſy door brieven met groote beleeftheit van woorden bedankt wierden. Dien wijſen Raedt voor 't ooverighe, gelijk hy de reghten der heerſchappy met groote dapperheit verdaedighde, mijde ook ſoo ſorghvuldighlijk al 't gheen mogt ſtrekken of om de gemeene ruſte, of om d'aeloude kerkſeeden hunner voorſaeten te beroeren. Dit daerentuſſchen is geweeſt een begin van vriendtſchap tuſſchen de twee maghtighſte van alle volken, die geen eenhoofdighe regeeringh ſijn onderworpen. Terwijl de ſaeken buyten 's landts ſigh aldus toedraeghen, ſenden die van Hollandt, in den aenvangh deeſes jaers, een vloot nae Spanjen, ſoo om de behoefte, die men riep aldaer te ſijn, te verſwaeren, als om daer beneevens ſigh te wreeken oover de geringhe ſchaede, hen aengedaen door Louis de Faiſardo, die ettelijke ſcheepen, welke om ſout te haelen by de Amerikaenſche eylanden onbewaert en ongewaepent ſworven, hadt ooverweldight, en 't ſcheepsvolk der ſelver ooverboordt geworpen, opgehanghen en verbrandt. Maer alvoorens hebben de Staeten by plakkaet verbooden aen alle hunne ingeſeetenen en die van andere volken graenen of andere eetwaeren in Spanjen te brenghen, ſijnde en voor deeſen en nogh onlanghs ondervonden, dat de ſcheepen, derwaerts gelokt op hoop van handel, aldaer wierden aengehouden, om 'er ſigh in den oorlogh van te dienen: dat ſe ginghen om 's vyandts haevenen te beſetten, en yder die derwaerts aen voer ſoude voor buyt verklaert worden. De vloot geſonden door den Staet was ſterk vierentwintigh ſcheepen, onder den Ammirael Willem Hautain: waer by ſigh gevoeght hadden een groot getal ſcheepen toegeruſt door beſondere luyden, op hoop van buyt, maer waer onder geen orde was te houden. Hunnen laſt hieldt in de vloot uyt Amerika koomende t'onderſcheppen, en de Portugijſche ſcheepen, ſeylreede legghende om nae Indien te vaeren, binnen te houden; ten welken eynde de Ooſt-Indiſche maetſchappy een aenſienelijke ſomme van penninghen in de ſchatkiſt van den Staet hadt ingebraght, om, bevrijt voor de waepenen hunner vyanden, en die teeghen hen de markt ſouden doen ſteygheren, hunnen handel des te veyligher, en met des te meerder winſt te drijven. 't Worſtelen teeghen wêer en windt maekte Hautain een langhſaeme reys, die echter niet was ſonder goeden buyt, naerdien hy en de koopvaerders hem ontmoetende en de kuſten plunderde. De Portugijſche ſcheepen wierden ingehouden, tot dat ſe, aen hun vertrek wanhoopende, den ingelaeden laſt te lande braghten. De Scheepen uyt Amerika belanghende quam tijdinghe, dat een der ſelver, verwart aen een Hollandtſch ſchip, die beyde te gelijk verbrandt, drie door onweerder vergaen waeren, en vier andere leedigh,

De Venetiaenen bannen de Jeſuiten.

De Hollanders ſenden een vloot teeghen den Spanjaert,

onder den Ammirael Hautain.

 want

1606. want dit wierdt 'er bygevoeght, in de haeven van de Havana, den tijdt om uyt te loopen afwachtten. Dogh Hautain hadt nu reets gebrek aen leevensmiddelen, en de versche scheepen, gesonden uyt Hollandt, met lijftoght, wierden door de windt opgehouden. Om deese reedenen is hy in 't begin van de Soomer weeder t'huys gekoomen, eerder dan men verwaght hadt. Maer hoewel de leeghers traegh te velde quaemen, hieldt men echter niet op van oorloghsorghen, woelende insonderheit du Terrail, seedert hy 't mislukken sijnes aenslaghs op Berghen niet sigh selven, maer den soldaet, verweet. En hebbende by geval bejeeghent eenighe Hollandtsche ruyters, en, in die bejeegeningh gequetst sijnde, sigh ter naeuwer noodt met de vlught geredt, wierdt hy, nae sijne geneesinghe, des te vuerigher ter wraeke gedreeven. Op 't aenhouden van hem sijn vijfhondert Spaensche ruyters oover den Rhijn getrokken, laetende een gerught voor af loopen, dat hy uytwas om aen te treffen de Hollandtsche ruytery, die, nae 't geleyden van Ernst van Nassau tot op de grensen van Bruinswijk, belaeden met buyt, gehaelt uyt het stift Paderborn, weederkeerde. Dogh Maurits door uytgesondene op kondtschap verwittight, dat du Terrail in dat geselschap was, hadt de Ooverrijnsche besettinghen gewaerschuwt, sigh te waghten voor sorgheloosheit en op hunne hoede te sijn. Maer hy, hebbende uyt Oldenseel met sigh genoomen twaelfhondert voetknechten, laetende Grol in sijnen toght legghen, is, door eenen langhen omwegh, by naght voor Breevoort gekoomen. Men vierden 'er juyst toen den Vastenavondt, waer op en het landtvolk en de soldaet in ongebondene gastmaelen was uytgelaeten. Eerst sijn de waghten bedrooghen, roepende du Terrails volk van selfs, dat se waeren Maurits soldaeten, die, vervolght door den vyandt, de wijk onder vrienden wallen genoomen hadden. Naeulijx begonden se achterdenken van 't bedrogh te krijghen, toen, door 't aenheghten van petarts, twee poorten, en voorts de binnepoort, van een spronghen, in soo korten tijdts tusschen beyden, dat eenighe weynighe vruchteloos hebben getraght op de wal te loopen, en vervolghens de stadt te verdaedighen, neemende alle d'ooverighe de vlught op 't kasteel, 't welk in sijne besondere werken legghende, nu door 't weghneemen van de brugh, van de stadt was afgescheyden. Al 't manvolk, dat sigh daer gehouden hadt, wierdt vermoort; en ook eenighe vrouwen, nae 't boeten hunner geylheit, om 't leeven gebraght. Op 't kasteel waeren vier stukken geschuts, en gelijk getal in de stadt, maer hier gebrak buskruyt. Ook heeft de slotvooght Lauwik niet versuymt, strax aen de naeste steeden booden af te senden, biddende, hem, die bereydt was veel eer het uyterste af te waghten, dan de plaetse te ruymen, tot ontset te koomen. De ruytery in Oovery ssel, van stonden aen te peerde gesteeghen en vergaedert onder Warmeloo, braght eenigh voetvolk, dat se by de peerden hadt gevoeght, oover de moerassen in 't kasteel, nae 't vermeesteren van een halve maene, waer meede de Spaensche voor hadden den toegangh te sluyten. Van gelijken hadden die de stadt inhielden met beede om onderstant gesonden aen Louis de Velasco: dees lagh met een sterke besettingh binnen Roeroordt, en belaste vierhondert voetknechten, belaeden met buskruyt, derwaerts te trekken: die verstaende, dat het Hollandtsch krijgsvolk de stadt berent hadt, niet darden doortrekken, hoewel de natte velden en de duysternis, behalven dat 'er nogh weynigh vyandt voor was, geleegenheit gaeven om onbekent binnen te koomen. In hun weederkeeren sijn se door de ruytery van Filler geslaeghen, ten deele needergemaekt, ten deele gevanghen. En Henrik van Nassau tusschen des uyt 's Graevenhaeghe vertrokken sijnde, versaemelde al 't voetvolk

De vloot koomt weeder t'huys, niet sonder buyt.

Breevoort, ingenoomen door du Terrail, wordt van Prins Henrik weeder tot oovergaeve gedwonghen.

volk dat hy konde by een krijghen, datversterkende met de ruytery, die 1606.
wy verhaelt hebben dat uyt het stift Paderborn terugh quam, en voltrok de beleegeringh: welke se niet langh hebben teeghengehouden, wordende uyt het kasteel soo dapper met schieten oovervallen, dat se binnen acht daeghen hondert der hunne vermisten, en d'ooverighe in hoolen onder d'aerde gegraeven hun leeven verseekeren moesten. 't Verdragh hieldt in, dat se onbeschaedight souden uyttrekken; weederleeverende den buyt en ook de gevanghenen, die se seedert het verooveren der steede nae Oldenseel hadden weghgesonden. De beleggers, 't is waer, hebben goedt gevonden sigh te verhaesten, door dien de Spaensche troepen van alle kanten op de been quaemen: dan indien men 't hadt afgewaght, waere het gevanghen neemen van du Terrail een middel geweest, om den Koningh van Vrankrijk een aengenaem geschenk te doen, en om een voorbeeldt te stellen, waer door en die hunne seeghe wreedelijk misbruykt hadden souden gestraft geweest sijn, en de schrik voor dusdaenighe ongelukkighe aenslaeghen andere beweeghen, veel eer wettelijke weeghen van oorloghe in te gaen, als op schalkheeden toe te legghen. Du Terrail, wien de moedt hier door geensints ontsonken was, gaet een stuk van grooter gewight aen, en weynigh haeperde't, of hy en volvoerde op eenen naght een werk, waer aen een heel jaer arbeydens niet quaelijk besteet geweest waere. Uyt ooverloopers hadt hy verstaen, dat, aen d'Oostsijde van Sluys, buyten de stadt, geen waght gehouden wierdt; sijnde de waghthuysen aldaer afgebrandt, en tot nogh toe geene andere in plaetse gestelt. Derhalven met twaelfhondert Waelen en Yeren oover 't verdronke landt van Cadsandt trekkende, sonder uyt 's vyandts schanse, geleeghen op sijnen wegh, ontdekt te worden, is hy ter bescheydener plaetse aengekoomen. Daer was versprooken, dat Frederijk van den Berghe met een sterker getal andere troepen uyt Damme soude trekken, om, nae 't inneemen der stadt, 't kasteel aen te tasten. Deesen aenslagh in 't eerst de hoop te booven gaende, is op 't eynde t'eenemael teeghengevallen. Twee valbrugghen en eene poorte sijn door 't aenhechten van petarts oopengesprongen: de binnenste, die nogh ooverigh was, kreegh door den slagh sulk een gat, dat 'er twee te gelijk door konden; en niets was 'er in de wegh, dat hen kon beletten ook de wal, die voorwaer geen groote hooghte hadt, te beklimmen, sijnde van binnen alles sorgheloos. Van der Noot hadt vernoomen, dat de vyandt eenighen aenslagh in den sin hadt, en de naebuerighe bevelhebbers desweeghen gewaerschuwt; als beducht voor de schansen, dogh nimmer achterdenken, dat hy die stoutheit hebben soude van een stadt, soo beswaerlijk te genaeken, van alle kanten omringht met schansen en wachthuysen, te darren oovervallen. Waerom hy sigh te rust begeeven hadt, en naer sijn voorbeeldt d'andere. 't Gheen eerst de ingekoomene verschrikt heeft, was de groote stilte binnen de stadt, t'onreght geloovende, dat se alvoorens gesien waeren, en 'er schalkheit onder schuylde. Hier by quam nogh, dat een gedeelte der soldaeten, gelast ter bestemder uere, aen eenen anderen oordt van de stadt, een loose waepenkreet te maeken, was in gebreeke gebleeven, om dat by geval het groot uerwerk der stadt en het slaende werk ooverwonden sijnde, de klok die naght niet geslaeghen hadt. Terwijl sy draelden, door de reets gemaekte oopeningh in te storten, hebben eenighe weynighe, gewekt en door 't springhen der poorten, en 't geraes der waepenen, half gewaepent, half naekt, gelijk se ten bedde waeren uytgesprongen, de binnenste poort toegedronghen; en 't was eenen misslagh in de bespringhers geweest, dat se geen muskettiers, maer pieken in 't hooft geplaetst hadden, die soo ge-

Niet beeter gelukt du Terrail sijnen aenslagh op Sluys.

1606. gereet niet konden teeghen 't ſchieten in trekken. De voorſte te rugh gedreeven ſijnde, verdubbelde de ſchrik in d'andere, die de vlught neemende, in groote bijſterheit en wanorde op de brugh ſtaende elkander verdronghen, en van booven needer geſtooten wierden. En van der Noot ſijn geſchut nu voortgebraght hebbende, loſte dwars oover de brugh, en maekte een groote neederlaeghe onder die dight gepakte meenighte. Omtrent vijfhondert ſijn 'er omverre geſchooten, of in 't waeter en in 't ſlijk verſmoort: ook heeft hun weederkeeren hen bloedt gekoſt, naerdien de beſettinghen uyt d'omlegghende ſchanſen, hunnen vyandt nu ontdekt ſijnde, van allerweeghen uytvallende, den vlughtenden in den ſteert ſloeghen. Dit groot gevaer dus ontworſtelt ſijnde, wierdt, 't gheen men al te vooren hadt behooren te beſorghen, een halve maen voor de poort geleght. Dogh eenighe hoofden der ſoldaeten, welker lafhartigheit booven andere wierdt beſchuldight, door laſt der Aertshartoghen, met de doodt geſtraft, hebben andere ten voorbeelde gedient, om hen te leeren, liever geene eerlijke gevaeren t'ontſien, dan gehoorſaemheit weygherende, ſigh in een ſeekere en ſchandelijke doodt te worpen. De hoop des Venetiaenſchen oorloghs, mits de duerte der graenen in Italien, nu verre verſchooven ſijnde, waeren de Spaenſche regementen in Nederlandt aengekoomen: ook is Spinola gekoomen, nae dat hy een wijl door koortſe was opgehouden, waer uyt een gerucht van ſijne doodt verſpreydt ſijnde, de kommerlooſheit in die van Hollandt hadt doen toeneemen, met een vreughde niet min ongegront, als de ruſt die ſe ſigh beloofthadden door uytheemſche waepenen. Nae dat het leegher des Françoiſchen Koninghs was afgedankt, ſijn eenighe ſoldaeten in dienſt der Vereenighde Landen, een meerder getal uyt de Bruinswijxe troepen in dienſt van Spinola oovergekoomen: en Joan, Graef van Ridberghen, broeder des Graeven van Ooſtvrieſlandt, een gedeelte dier ruytery geleydende, heeft door 't aentreffen der vyanden ſchaede geleeden. Ook is een gedeelte van 't geldt, 't welk aen den Marquis wierdt oovergebraght, onderſchept: en de Hollandtſche ruytery liep op buyt, en plunderde door de landen van Mechelen, die brandtſchattingh weygherden. Spinola, nae dat hy alvoorens hadt beſlooten, niet voor een ſtuk weeghs in de Soomer te velde te trekken, gemerkt ſijnen toght ſoude vallen door landen uyt der aerdt waeteraghtigh en moeraſſigh, verdeelt ſijne ſorghen en ſijne troepen met Buquoy, wien hy oovergeeft tienduyſent voetkneghten, twaelfhondert peerden, en twaelf ſtukken geſchuts, met laſt om oover te trekken in de Betuwe, die door den Rhijn, verdeelt in de Wael en den ſtroom die haeren naem behoudt, omvanghen wordt. Hy ſelfs neemt voor ſigh elfduyſent voetkneghten, tweeduyſent peerden, en alleen acht ſtukken geſchuts, hebbende veele aenſlaeghen te gelijk in 't hooft, en 't oogh op Vrieſlandt, dogh inſonderheit op de Veluwe: welken naem draeght een gedeelte van Gelderlandt, dat den ſelfden Rhijn en d'Yſſel, vermenght met den Rhijn, omvanghen, laetende vervolghens ſijne gedachten gaen op Uitrecht, een ſtadt veel eer groot, dan ſterk, en die door den wiſpeltuerighen aerdt van 't gemeen lightelijk tot muyten ooverſlaet. Om te veerdigher oover wegh te geraeken, hadt hy, weghſendende uyt het leegher den naeſleep van vrouwen, den lijftoght, en daerenbooven ſchuyten, brugghen en moolens op waeghenen meede genoomen. En indien ſijne aenſlaeghen hunnen gewenſchten uytſlagh gekreeghen hadden, en de leeghers van beyde de ſijden waeren te ſaemen gekoomen, de plaetſen in 't hart der Vereenighde Landen, en die de ſwakſte ſijn, laeghen voor hunnen inval oopen; de grenſen, en met eenen de ſterkſte plaetſen,

Buquoy krijght laſt om de Betuwe in te trekken.

Spinola ſelfs heeft het oogh op Vrieſlandt en de Veluwe.

ſen, ſouden van alle hulpe en toevoer afgeſneeden geweeſt ſijn. Maer Spinola ſijnen wegh door de grenſen van de Twent genoomen hebbende, leedt groote ongemakken en verhinderingh door 't vuyl weeder met geduerighen reeghen: waer door de ſoldaet ſiek, de weeghen glibberigh en vol waeters geworden ſijnde, den toght ſoo langhſaem voortgingh, dat, waer de voorſte gekoomen waeren, d'achterſte ter naeuwer noodt 's anderendaeghs konden volghen. Dus hadden de tuſſchenlegghende moeraſſen, dieper dan naer gewoonte onder waeter ſtaende, hem den ingangh in Vrieſlandt benoomen. Waer by d'Yſſelſtroom, die ook anderſints van aenſien is, door 't reeghenwaeter ſoo hoogh gewaſſen was, dat hy 't doorwaeden nerghens toeliet. En Maurits, geduerende al dit ſukkelen tijdt gewonnen hebbende, om ſijn krijgsvolk, ten getaele van tienduyſent voetkneghten, en vijfentwintighhondert peerden, op te voeren, ſloegh ſigh needer aen de ſtroom, verſterkte Deeventer, Zutphen, en Doesburgh, voornaeme ſteeden, met beſettingh en werken, beveelende 't ooverighe aen d'uytkoomſt. Dogh de Marquis nu deeſe, dan gene aenſlaeghen ooverlegghende, terwijl hy alles ſorghvuldigh beloerdt, terwijl hy bequaemer weeder afwaght, verdrietigh oover 't ſtilſitten, ſendt daerentuſſchen om Lochem, een ſteedtjen in 't gebiedt van Zutphen, dat maer ſleghte werken hadt, dogh voor die ſigh in deeſe geweſten onthoudt, niet ongeleeghen, te beleegheren. De beſettingh was niet ſterker dan driehondert mannen, ſijnde vermindert, om grootere ſteeden te beſorghen: inſonderheit hadt het veinſen van op Deeventer te willen Maurits derwaerts getrokken: weſhalven de beleegherde, ſiende 's vyandts werken reets tot aen de graft gevordert, 's anderendaeghs de ſtadt oovergeeven. De Spanjaerts vonden geraeden ook den bergh daer omtrent te beſchanſen. Omtrent den ſelfden tijdt is Pompejo Iuſtiniani, die, uyt laſt van Buquoy, vierduyſent voetkneghten, vijfhondert peerden en twee ſtukken geſchuts met ſigh nam, 's morghens met het aenbreeken van den dagh, gekoomen in het dorp, genoemt Spaerdorp, op de linker oever van de Wael, alwaer hy de rapſte ſijner ſoldaeten ſet in ſchuytjens, welke hy tot dartigh in 't getal hadt meede gevoert, om ſtrax daer aen ſelfs alle d'andere oover te ſetten. Dit geſchiede in een ſeer fraeye orde, ſijnde hen gelaſt gelijkelijk af te ſteeken, en gelijkelijk te landen, ter plaetſe daer toe uytgekooren: gemerkt het aenkoomen niet alleſints gemakkelijk valt. Maer Warner du Bois, wien de Prins die ſijde van den Staet te beſchermen hadt aenbevoolen, van deeſen aenſlagh te poſt gewaerſchuwt, was in aller yl uyt Nymeghen gerukt, en hadt beſet den oever aen d'ooverſijde. Dit geſight heeft den ſchippers den ſchrik in 't lijf gejaeght, die ſigh gelaetende als of ſe door de ſterke ſtroom van 't waeter weghgeſleept wierden, en belet ter beſtemder plaetſe aen te koomen, ſtrax daer aen ſijn te rugh geweeken. Iuſtiniani echter maekte noghmaels gereetſchap om ſijne ſoldaeten op de Wael te brenghen; maer de Hollanders, door den toeloop der troepen van alle kanten ſterker wordende, en d'oorlogh ſcheepen van 's Graevenweert afgeſakt, hebben 't hem verbooden. Maurits toen, ſoo immer te vooren, bekommert, dat hy, mits de vyandt hem op ſoo veele plaetſen ſeſſens, en met ſoo maghtighe troepen op den hals was, erghens eenen onverwaghten ſlagh moght krijghen, beſorghde, dat de geheele Waelkant van d'eerſte ſcheydingh des Rhijns af tot aen de ſaemenloop by den Bommelerweerdt, en voorts al die groote ſtreek aen d'ooverſijde, tuſſchen den Rhijn en d'Yſſel, van Aernhem af tot aen Hattem toe, met light opgemaekte werken beſchanſt wierdt; ſijnde de ſcheydingh tuſſchen beyden niet wijder, dan dat men de te geevene tee-

1606.

Maurits verſterkt de voornaemſte ſteeden teeghen Spinola.

Aen wien Lochem ſigh oovergeeft.

Iuſtiniani wort door du Bois belet ſijn krijgsvolk oover de Wael te ſetten.

Maurits beſchanſt groote ſtreeken langhs de ſtroomen teeghen den naekenden vyandt.

 kenen

1606. kenen bequaemelijk ſien en hooren konde. Ook heeft hy de ſtroomen beſet met meenighte ſcheepen, die heen en weeder voeren, om 's vyandts aenſlaeghen te beloeren, en kondtſchap te brenghen. Beneeden Hattem loopt d'Yſſel niet verder dan ten eynde eenen wegh van vier ueren in de Zuyder ſee. En niet verre van daer is 't, dat de Vecht, koomende uyt de grenſen van Weſtphaelen, nae dat ſe korts daer aen heeft ontfanghen 't waeter, 't welk van de ſwarte kleygrondt van de Drente ontleent haere verwe en haeren naem van 't Swarte Waeter, door haere boghten naedert aen d'Yſſel, tot dat ſe, door eenen wijden uytgangh in de ſelfde Zuyder ſee doodt loopt. 't Vlakke landt tuſſchen de ſtroomen en de ſee, wordt genoemt Maſterbroek, konnende door geen ongerijmde giſſinghe uyt d'oudtheit gelooft worden, dat met dat woordt de moeraſſen der Mattiaken beteekent worden: 't is geweeſt by naer een eylandt, en nu tot een eylandt gemaekt door 't leyden van een vaert tuſſchen de ſtroomen, en door andere werken, nae de kant van Swol, een ſtadt in 't landtſchap van Ooveryſſel. Spinola, nae dat hy ſagh dat hem al 't ooverighe was ontſchooten, hadt eenen anderen aenſlagh gemaekt, en gehoopt door deeſe plaetſen aen de ſee te koomen, of immers Swol te beſluyten. En om ſijnen vyandt te miſleyden, ſelfs de plaetſen naeſt aen Zutphen kieſende, en door waeterpeylders dat heen geſonden den Yſſel peylende, ſendt hy den Graef van Solre met een gedeelte van 't leegher, om, ſoo hy konde, oover de Vecht te trekken. Maer den ſwaeren reeghen heeft ook de ſpoedigheit des aenſlaghs van deeſen opgehouden, tot dat 't gerught van den aentoght der vyanden was binnen Swol gekoomen; en Warmeloo, die toen aldaer 't bewint hadt, heeft met behulp van twee oorloghſcheepen, den vyandt, arbeydende om oover de Vecht te koomen, wakker 't hooft gebooden. De Graef van Solre hadt meêgebraght twee ſtukken geſchuts; maer de koeghels grooter als naer eyſch ſijnde, en de affuyten om die te draeghen, door miſſlagh der buſſchieters niet paſſende, ſijn ſe van geenen dienſt geweeſt. Wanneer ook dit miſlukt, en al die hoop om oover de ſtroomen te geraeken in rook verdweenen was, ſijn de gedachten gevallen op beleegheringhen: en Spinola ſelf beleeghert Grol, in 't Graefſchap Zutphen: Buquoy belaſt hy Nymeghen aen te taſten, om, ſchoon hy niet anders uytreghte, den vyandt van de beſchermingh des Yſſels af te trekken. Buquoy begeerende alvoorens 't inſight en den laſt des Aertshartoghen te verneemen, en nae hy verſtaen hadt, dat die ſigh 't ſelfde ook gevallen liet, arbeyde hy, om, onder voorgeeven van andere weeghen, bequaemer om oover de Wael te ſetten, en nieuwe aenſlaeghen, tijdt te winnen, vreeſende door vruchteloosſen arbeidt ſijne achtbaerheit te ſchenden. Grol, uytgenoomen ter plaetſe daer de Slingheſtroom voor by loopt, leght omringht in een dubbele wal. De beſettingh daer binnen onder van Dorth, een jongh Heer, bekent door ſijne beroemde voorouders en verder niet, was ſterk dertienhondert ſoldaeten. In 't eerſt hadden ſe 't hart om uyt te vallen, dan korts daer aen deeden ſe geen andere teegenweer dan met ſchieten: waer op de vyandt, dien 't verlies des tijdts meer dan ſijner ſoldaeten ter harten gingh, weynigh paſte. De buytewerken, ſonder eenen ſtorm af te waghten, verlaeten ſijnde, wierden op twee plaetſen, door de Spanjaerts en Italiaenen, binnen den ſeevendendagh, ingenoomen, hebbende ſigh gedient van brugghen, welke ſy van kanefas geleght oover tonnen gemaekt hadden. De Hooghduytſche, wien den derden oordt was te beurt gevallen, ſijn traegher daer binnen gekoomen. Eer langh hier nae waeren d'Italiaenen d'eerſte, die, de graft gevult hebbende, de voet onder 't bolwerk kreeghen, d'andere afge-

Spinola vruchteloos getracht hebbende Swol te beleegheren, neemt voor ſigh Grol, en belaſt Buquoy Nymeghen aen te taſten.

afgeslaeghen of verder daer van daen. Waer op de steedelinghen, bevreest voor ondermijnt of bestormt te worden, den Steêvooght aengaen, en hem bidden, 't uyterste niet af te waghten, nogh te terghen eenen Veldtheer, die, sigh niet ontsiende 't bloedt sijner eyghener soldaeten te spillen, veel min het leeven sijner vyanden verschoonen soude. Hy door deese beeden liet sigh beweeghen, onaengesien sijne ontfanghene brieven, die hem ontset binnen twee daeghen beloofden. Want Maurits hadt ook de besettinghen langhs de Wael afgevoert, en gelight uyt de steeden in Oovery ssel, om een proef te neemen, of hy aen eenighen oordt door de beleegeringh soude konnen heen breeken. Dit was Spinola bekent, en hadt daerom in 't opeysschen gebruykt dreyghementen wen se halsterrigh bleeven, en belooft voordeelighe punten, soo se sigh oovergaeven. Mijns bedunkens dient hier niet versweeghen, dat de meeste sigh soo weynigh aen d'eene of d'andere party hebben laeten geleeghen sijn, dat binnen Grol, en andere steeden voor deesen veroovert, by nae alle ingeseetenen, daer hen volghens verdragh vry stont te vertrekken, sijn gebleeven, sigh genoeghende met hoedaenigh eenen Godtsdienst, en hoedaenigh eene regeeringh het waere. De Marquis, nae 't veroooveren van Grol, dewijl den swaeren reeghen, en door behoefte aen leevensmiddelen, en door de natte weeghen, den sijnen groote ongemakken baerden, besluyt Rhijnberk te beleegheren, als een plaetse geleeghen op hoogher landt, en alwaer hy den toevoer van nae by in sijn leegher krijghen konde: achtende, dat, nae 't vruchteloos uytvallen sijner gewightighste aenslaeghen, geene andere stadt weerdigher was, om met al de maght van 't leegher daer voor te koomen, 't sy hy op de welgeleegenheit der plaetse, 't sy op d'achtbaerheit het oogh wende. Want Rhijnberk heeft, naer 't gebruyk der voorighe eeuwe, eertijts gehadt steene mueren, sonder konst, sonder strijkweeren, en een graft: in deesen oorlogh, meermaels van Heer verandert sijnde, hadden 'er ten deele de Spanjaerts, ten deele de Hollanders, een light opgeworpe wal en een tweede graft rondtom getrokken. Dogh 't naestvoorleede jaer hadt Ernst van Nassau, ten dien eynde derwaerts gesonden, buyten om de voorighe sterkten geleght andere nieuwe werken, sijnde halve maenen, en elders ravelijns en bolwerx gewijse uytsteekende; ook hadden deese hunne graft, waer om een taemelijke contrescharp getrokken was: voorts wierden 'er, om de besettingh meerder ruymte te geeven, borstweeren, beytels fatsoen, toegevoeght: en hier en daer door de velden, daer se dienstigh sijn konden, gestelt wachthuysen voor den soldaeten, vierkant werk. En de Weerdt, geleeghen voor de stadt, wierdt bewaert met een schanse en door gelijke borstweeren en wachthuysen. De brugh van daer oover den Rhijn geleght brenght op den Duytschen oever, en op den oever selfs hadt men gemaekt een volkoome schanse, kleynder als d'andere; en weederom borstweeren. Buquoy, hebbende Gelderlandt verlaeten, is eerst voor de stadt gekoomen, oover den Keulschen boodem, oovervallende op sijnen toght een Hollandtsch oorloghschip, 't welk op den Rhijn voer; meer andere hadt hy verbrandt, waer van de schippers gevlught waeren. Maer al eer hy de stadt t'eenemael besloot, heeft Henrik, vertrokken uyt het leegher sijns broeders Maurits, 't welk tot nogh toe by Doesburgh hadt geleeghen, met een groot gevolgh van peerden, veertien vendelen voetknegthen daer binnen gebraght: waer meede de besettingh, die selfs te vooren sterk was, vermeerdert sijnde, uytmaekte omtrent tweehondert peerden, en oover de drieduysent voetknegthen. d'Ooverighe ruytery heeft Henrik weeder in 't leegher gebraght, sonder den vyandt te treffen of aengetroffen te worden.

1606.

Hy beleeghert, nae 't veroveren van Grol, Rhijnberk.

Prins Henrik brenght versterkingh in de stadt.

 Maer

1606. Maer binnen de ſtadt hebben ſigh beſlooten ettelijke jonghe Françoiſche Heeren, van eedelen huyſe en uytſteekende middelen, onder welke was Soubiſe, broeder des Hartoghen van Rohan, om proefſtukken hunner dapperheit te geeven, en om te leeren de kunſten, welke de langhe ervaerenheit in oorloghen hadt uytgevonden om ſteeden aen te taſten en te verdaedighen. Weynighe daeghen hier naer, 't jaer nae den Herfſt loopende, is ook Spinola door 't landt van Kleef voor Rhijnberk gekoomen, alwaer hy voor ſijn deel nam de ſterkten oover den Rhijn te dwinghen, en Maurits, of hy miſſchien darde volghen, van daer te houden. Hier uyt heeft de beleeghercle ruytery den eerſten uytval gedaen, en weynigh gebrak 'er aen, of ſe hadden den Veldtheer ſelfs, die met weynighe was uytgereeden, gevanghen genoomen. Den tweeden uytval geſchiede op de leegherplaets van Buquoy, alwaer den Baroen de Fleſſches, een der Françoiſche eedelen, die ſigh met meerder dapperheit, dan voorſightigheit, te diep onder den vyandt begaf, hem is in handen gevallen. Terwijl Spinola, die nu beyde ſijne leeghers door een brugh aen den anderen hadt gehecht, de ſchanſe oover de ſtroom, en andere werken, met ſchieten benaut, is den Schotſchen Kornel Edmondt, die aldaer 't bewint hadt, aen een wonde geſneuvelt; en de doodt van dien dapperen man en ervaeren krijghsooverſte is van ſoo groot een gevolgh geweeſt, dat, die 'er in beſettingh laeghen, den oever verlaetende, te rugh op den Weerdt weeken: die was teeghen den vyandt veyligh, onder beſchuttingh van den Rhijn. Maer op den Keulſchen oever wierden de ſterkten der ſteede ſelve, door geſchut, door ondermijnen, en eyndelijk ook met den deeghen in de vuyſt beſtormt. Dogh Maurits, alvoorens yets te doen, ſondt brieven aen den Staeten, om te verneemen, wat ſe in deeſen toeſtant geraeden vonden: als deeſe alles aen ſijn eyghen goedtvinden geſtelt hadden, en ook ſelfs, wen hy 't oorbaer keurde, ſlagh te leeveren, maekte hy oopentlijk dappere toeruſtingh, als of hy geſint waere de beleegheringh op te ſlaen: om daer door den ſijnen moedt te geeven, den vyandt op te houden; dan hadt heymelijk by ſigh ſelfs beſlooten, met het verlies van Rhijnberk, het jaer te doen verloopen, ſijnde gelijk onverſettelijk teeghen alle gerughten, ſoo ook vreeſende voor onvoorſiene toevallen. Ook hadt hy te duchten, dat, wen hy, met ſijn leegher van daer vertrokken ſijnde, de plaetſen tuſſchen beyden bloot ſtelde, Spinola, opbreekende de beleegeringh, noghmael nae d'Yſſel en de Wael moght trekken: en dan wanneer de vyandt in d'ingewanden van den Staet was ingelaeten, ſy, die ſaeken van trotſchen ſchijn booven veylighe gekeurt hadden, hunne vermetenheit ſouden veroordeelen. Waerom hy nogh den vyandt teegen trok: nogh ſelfs eenighe andere ſteeden aentaſte: maer ſigh leegherde omtrent Weeſel, om een waekendt oogh te houden: en nu ſigh beklaeghde, dat de brugghen ſoo traegh byquaemen, dan weederom naeder aen den vyandt uyttrok, maer den ſoldaet, hoe heet ook om aen den man te koomen, te rugh in 't leegher braght. De ſchanſe by den vyandt begonnen, ter plaetſe daer de Lippe ſigh met den Rhijn vermenght, heeft hy by verdragh ingenoomen en voltrokken, om de leedigheit te verdrijven, en op dat hem niet in de wegh ſijn ſoude, werwaerts dienſtigh waere den toght te wenden. En door veel gebaers van yets te ſullen waeghen heeft hy Spinola bewooghen, ſijn leegher, 't welk tot nogh toe oopen hadt geleeghen, te beſchanſen, naer dat hy de naeſtgeleeghene hooghten hadt ingenoomen. De beleegherde ſijn ander en meermaelen uytgevallen, alleſints ſterker in getaele, en niet ongelukkigh, waer in altoos de ſtoutheit der Françoiſen uytſteekende was. Dogh wan-

Soubiſe en andere Françoiſche eedelen beſluyten ſigh vrywilligh binnen de Stadt.

Maurits beſluyt met het verlies van Rhijnberk het jaer te doen verloopen.

1606.

wanneer 't geweldt der vyanden naeder perſte, hebben ſe door hunne mijnen niet weynigh ſchaede gedaen. Maer de moedt was aen 't verflaeuwen geraekt, nae dat 'er geen hoop van ontſet voor handen was, en de vyandt, ſonder ſigh 't verlies der ſijner te bekreunen, met ondermijnen, ſchieten, ſtormen immer heftigher aenhieldt. Buſkruyt was 'er rijkelijk en voor langhen tijdt geweeſt; maer 't klakkeloos ſpillen hadt gemaekt, dat het gebrek daer aen ook onder de reedenen, die hen d'oovergaeve deedt verhaeſten, wierdt gereekent. Wtenhoove, ſteêvooght binnen Rhijnberk, wilde ſchijnen ook ten welgevalle van Vrankrijk daer toe gekoomen te ſijn, om niet die bloem der Françoiſcher jeught en panden van doorluchte huyſen, in hunnen ondergangh te ſtorten, waer meede den vaederlande geenen dienſt geſchieden konde. De bolwerken hen ten deelen ontweldight ſijnde, en d'ooverighe innewaerder te ſwak voorwaer om langhe teegenweer te bieden, worden de ſtadt, de Weerdt en de ſcheepen daer binnen oovergegeeven. Door 't geſchut en in geveght waeren gebleeven aen de ſijde der beleegeraers vijf hondert mannen, van binnen niet wel ſoo veele, maer onder deeſe den Baroen van Sant Angel, van doorluchten huyſe. 't Verlies dier ſteede van naeme heeft dien van Hollandt gevoeligh getroffen, oooverweeghende welke de kans der oorloghe voor 't toekoomende ſijn ſoude, indien men noch met een leegher den vyandt 't hooft boodt, nogh ſoo aenſienelijke ſterkten, dan alleen voor eenen korten tijdt, teegen hielden: dat al de vrught van ſoo oneyndigh eenen arbeidt in 't ſterken was, dat de beleegheringh in weynigh daeghen meer dan een maendt wierdt uytgevoert: daer in teegendeel Rhijnberk, nogh met haere oude ſleghte werken, ſes jaeren te vooren, hunne waepenen vry langher hadt veracht.

Oovergaeve van Rhijnberk.

'sDaeghs voor d'oovergaeve van Rhijnberk, was Henrik van Naſſau, met een gedeelte der troepen, doende in by nacht Venloo te verſchalken, de poort door geweldt van petart, welke hy daer aen gehecht hadt, geſpronghen, en eenighe ſoldaeten oover 't bolwerk, op de Maeskant, geklommen. Maer hen weederhieldt een tweede poort, en al eer die gebrooken wierdt, hebben de ſteedelinghen, en de ſoldaeten aldaer in beſettingh, te peert en te voet, den beſpringhers te rugh gedreeven.

Vruchteloosen aenſlagh van Prins Henrik op Venloo.

Aen eenen anderen oordt heeft d'uytkoomſt vruchteloos gemaekt de aenſlaeghen, door ſwemmers en ſcheepen uyt Zeelandt geſmeet op eenighe ſteeden in Vlaendre. De ongelukkighe tijdinghen uyt Amerika hadden Spinolâs geloof, dat nu reets door ſwaere woeker aen 't ſwakken was, eenen geweldighen krak gegeeven, ſijnde eenighe koopluiden, in reekeninghen met hem ingewikkelt, genootſaekt te breeken. Waer uyt ſproot gebrek aen gelde, en hy, die gewoon was den ſoldaet met de betaelingh van een gedeelte hunner ſoldy te trooſten, viel nu ſelfs hier in onmaghtigh. En de woorden ſmaekende nae beroerte, onlanghs binnen Wachtendonk gevoert, hadt de Steêvooght gedemt met het dooden van eenen ſoldaet, en boovendien met het ſtraffen van twee andere. Daer nae hadden de geduerighe toghten, den geſtaedighen arbeidt in 't leegher, de krijghstught in weeſen gehouden. Nae 't verooveren van Rhijnberk, en toen 'er daer omtrent geen andere vyandtlijke plaets viel aen te taſten, dan alleen Meurs, 't welk Spinola, inſiende de ſterke beſettingh, en hoe verre den Herfſt verloopen was, als te ſwaer, niet waeghen dardc, begonden de klaghten ſigh door leedigheit op nieu te verheffen: en niet alleen 't gebrek aen gelde, maer ſiekten en vermoeitheit ſarden 't miſnoeghen van alle d'andere, de ruytery inſonderheit de behoefte aen voeder. Veele ſijn tot Maurits, andere elders oovergeloopen: die meer moets hadden, hielden 't voor vaddigheit, dat

Muytery onder Spinolâs krijghsvolk.

 elk

1606. elk voor ſigh ſelven ſijnen wegh koos, ſy met troepen ſaemenſpannende doorſtraefden 't platte landt, kooſen vervolghens een hooft, en beraemden alle andere ſaeken, welke geweldighe en langhduerighe muyteryen te kennen geeven. Spinola, ſoo langh hy 't geringh getal verſmaede, vernoeghde ſigh eerſt hen met aenſlaen hunner naemen te bannen, en te handelen als ſchuldighe volghens de plakkaeten; maer ſiende hen maghtigh geworden, ſtreelde hy ſe door afgeſondene: dogh dreyghementen ſonder krachten, en beloften ſonder ſaeken ſloeghen ſe gelijkelijk in de windt. Omtrent ſeshondert, ten meerendeele ruytery, hebben hunnen wijk genoomen binnen Hooghſtraeten, bekende ſchuylhoek voor muytelinghen. Maer die plaets hadt nu geene ſterkten, om dat onlanghs tuſſchen den Aertshartogh en dien van Hollandt was verdraeghen, dat hy dit kaſteel, deeſe van hunne ſijde Woude, ontveſt en buyten oorlogh onſijdigh aen hunne heeren ſouden laeten. Wijders liepen geruchten, dat de troepen van Albertus tot ſtraf der muytelinghen ter been rukten. Weshalven die ſigh naeder aen Breedaa ter needer ſetten, en aen den Steêvooght Juſtinus van Naſſau ſenden, om hem uyt hunnen naeme voor te draeghen, dat ſe, volghende 't voorbeeldt van andere, hunnen toevlught naemen tot Maurits hulpe, wien ſe wiſten mannen van dapperen moede te begunſtighen: dat teeghen hem te veghten niet een ſoo geringhe ſaeke was, dat het onbeloont behoorde gehouden te worden. Hen ſijn op hun verſoek gegeeven leevensmiddelen en waepenen, en boovendien hoop van onderſtant, wen ſe gevaer liepen. Spinola hier door bewooghen, en beducht, dat die plaegh moght verder loopen, verſent ſijne trouwſte regementen in de naebuerighe ſteeden, en verſpreidt het ooverighe ſijns leeghers door den Keulſchen boodem, gelijk eer tijts Mendoſa, ontfanght van eenighe ſteeden geldt, om ſijn krijgsvolk van hunne grenſen af te houden, houdende ſigh binnen de paelen van eerlijkheit, ſoo langh hem de noodt niet perſte. Uyt deeſe beroerten en wanorde onder den vyandt hadden de Vereenighde Staeten gehoopt hun voordeel te trekken, en weeder te verooveren de plaetſen dit jaer oover den Rhijn verlooren, ſijnde hun leegher ſterk genoegh, nae dat 'er de troepen uyt Rhijnberk getrokken waeren bygekoomen. Hunne maght beliep ten minſten vijftienduyſent te voet, en drieduyſent peerden. Men maekte niet al te grooten haeſt, als of men geloofde tijdt in oovervloedt te hebben; en niemandt hadt vermoeden, dat 's vyandts troepen, geldt en gehoorſaemheit ten eynde ſijnde, ſouden weederom konnen met maght te velde koomen. Ernſt van Naſſau, met een gedeelte van 't krijghsvolk, voor Lochem geſonden, vermeeſtert het in vier daeghen, op de ſelfde voorwaerden, als onlanghs Spinola. En niet eerder heeft Prins Maurits Grol beſpronghen, loopende den Herfſt nu vaſt op 't eynde. Henrik van den Berghe verdaedighde de ſtadt met ſeshondert voetkneghten, ſijn eyghen vaen te peerde, en een groot geweldt van geſchut. En den meenighvuldighen reeghen juyſt toen ter tijdt vallende, waer door de delvers wierden belet hunne graefwerken te vorderen, heeft de beleegeringh verachtert, en te gelijk ſiekten veroorſaekt. En men verſchoonde den ſoldaet op hoop van beſaedighder weeder. Hierentuſſchen wierdt in 't leegher tijdingh gebraght, dat Spinola ſijne troepen, hier en daer in beſettinghen en door 't landt verſtroyt, vergaederde. Waer op toen, de Prins ſeer begeerigh ſijnde, en om de beleegeringh voort te ſetten, en ſijn leegher teeghen geweldt van buyten te beſchanſen, den arbeidt der ſoldaeten wierdt verdubbelt: dit was te ſpaede, toen de vyandt nae by was. Want Spinola ſelfs, en door ſijne Ooverſten, die onder 't krijghsvolk wel 't voornaem-

Aen wie Juſtinus van Naſſau lijftoght geeft en hoop van onderſtant.

Ernſt van Naſſau vermeeſtert Lochem.

Door d'aenkoomſt van Spinola breekt de Prins de beleegeringh voor Grol op.

naemſte geſagh hadden, bidden en belooven gelijkelijk t'ſaemen hoopende, hadt hen bewooghen dat ſe hem dien korten dienſt, ſtrekkende tot grooten voordeele en achtbaerheit, niet weygherden. Hy heeft by een getrokken ſeevenduyſent voetkneghten en twaelfhondert peerden, ongelijk ſwakker ſijnde als Maurits; echter trok hy op in voorneemen om ſlagh te leeveren, 't ſy dat hy ſigh vertrouwde op de dapperheit der ſijner, of by ervaerenheit hadt ondervonden, dat de vyandt ſchuwde aen den man te koomen, giſſingh die hem ook niet ontſchooten is. In de voortoght ſijner ſlaghorde hadt hy twaelfhondert mannen, de keur uyt ſijn geheele leegher: achter deeſe te gelijk twee hoopen Spanjaerts en Italiaenen: van achteren de ſoldaeten nieuwelinghs in Duytſchlandt geworven: by deeſe alle waeren tien ſtukken geſchuts: op de beyde ſijde was geplaetſt de ruytery beſchut met waeghens, om niet door Maurits peerden, welk gedeelte van 's vyandts troepen ſy allermeeſt vreeſden, ooverrompelt te worden. Verwittight door verſpieders, welke ſijde van 't leegher light, en alleen met paelen, was beſchanſt, vertoont hy aen die kant, hoewel de wegh langher en door de moeraſſen kommerlijk viel, ſijn leegher in ſlaghorde. Maurits, ſchoon de Staeten hem tot ſlaen gemaghtight hadden, en de ſoldaeten, brandende van ongedult om hunnen vyandt aen te treffen, inſonderheit de Françoiſen, riepen, dat men in 't toekoomende wel altoos ſoude moeten hoolen ſoeken om ſigh te verberghen, en voor den vyandt wijken, ſoo men nu teeghen weynighe afgemat door natheit, koude, en de langhe wegh, weygherde ſlagh te leeveren, heeft ſijne troepen veyligh binnen 't leegher te rugh getrokken; voorwendende dat veele onder de ſijne ſiekelijk waeren, en hoe light van deeſe de ſchrik in d'andere ooverſloegh. De beleegeringh opgebrooken, den ſijnen den moedt vermeerdert, 's vyandts glory vermindert te hebben, hieldt Spinola voor een groote ſeeghe. Korts daer aen is men ten weederſijden in de winterleegeringhen getrokken. De Staeten hebben 't Hooghduytſch regement van Fox, dit jaer geworven, afgedankt, als dienende op grooter ſoldy dan alle d'andere, en door dat voorbeeldt laſtigh. En dus is den oorlogh te lande hier by gebleeven. In de Spaenſche ſee, wierdt nae dat de waepenen van den Staet die geruymt hadden, door beſondere niet weynigh ſchaede gedaen: en de groote ſcheepen der Spanjaerden de Hollandtſche elk beſonder en kleynder vervolghende, ſijn in hun eyghen ongeluk geloopen. Op 't uytgaen van de Soomer is Hautain ten tweedemaele in ſee geſonden, om de vlooten uyt Amerika en Indien op wegh ſijnde waer te neemen, met vierentwintigh ſcheepen; maer ſes der ſelver ſijn door ſtorm verſtroyt. Korts daer aen is Faſciardo, wiens acht groote ſcheepen, Galeoenen genoemt, voor de wint afvoeren, hem, des niet verdacht en ongereet ſijnde, ſchielijk oover den hals gekoomen: ook hadt hy by ſigh eenighe galeyen; dogh deeſe, de windt hen te ſterk ſijnde, hebben de kuſt gekooſen. Gelijk de ſwaerte der Galeoenen, ſoo ook was de ſchrik voor de ſelfde tot op die tijdt geweldigh: en gelijk den Hollanderen heughde, dat 'er voor deeſen eenighe door ſtorm in ſtukken geſlaeghen of geſtrant waeren, ſoo ook was 'er tot nogh toe geen exempel van eenighe in geveght ooverwonnen. Een van deeſe, met den Onder-Ammirael van Zeelandt Reynier Claeſz. ingewikkelt, braght ſoo groot eenen ſchrik in d'andere, dat ſe 't in 't eerſt van verre aenſaeghen, en daer nae, de naght hen oovervallende, te rugh weeken. Hy, een man van onvertſaeghde dapperheit, hoewel verlaeten van ſijne landtsluyden, heeft echter niet afgelaeten 's vyandts ſeeghe, nae 't verlies van de meeſte der ſijner, nae dat de maſt was ooverboordt geraekt, 't ſchip van alle kanten aen

1606.

Ongelukkighe ſeetoght van Hautain.

1606. aen flarden geschooten, twee geheele daeghen langh te verwijlen. Dogh wanneer sigh geen ontset van eenighen kant op deedt, en de golven allenthalven instorten, besslooten se, op dat niemandt leevendigh in 's vyandts handen quaeme, gesaementlijk met eenpaerighe stemmen, een schrikkelijke daedt, en die den vaederlande soude ten dienste strekken. Hebbende met gebooghen knyen Godt gebeeden om vergiffenis, dat se door een korte doodt sigh selven den hoon en de smaetheit hunner vyanden onttrokken, steeken se den brandt in 't buskruyt: dit geweldt heeft sestigh menschen weghgenoomen: twee sijn half verbrandt weynigh tijdts in't leeven gebleeven, en gevist van de Spaensche, die, als een wonderwerk, de wreetheit hunnes gelaets, de fierheit hunner woorden, en hunne halsterrigheit, selfs in 't worstelen met de doodt, aenschouwden. Terwijl de Hollanders verstroyt gints en herwaerts op see swerven, loopen de scheepen uyt Indien te Lissebon, uyt Amerika te Sant Lucar binnen. Maer die uyt Indien quaemen, schoon se hunnen vyandt veyligh ontkoomen waeren, hadt een geweldighe storm beloopen. Twee scheepen, hebbende, niet verre van de Kaep de Bona Esperança, een gedeelte hunner laedinghe ooverboordt geworpen, sijn d'onstuymighe see op de kusten van Mosambique ontkoomen. Twee van gelijken sijn in 't inkoomen op de Tagus gesonken, wordende het volk geberght, de koopmanschappen hadt het waeter bedorven. De Amerikaensche scheepen, ten getaele van vijftigh, hebben gehadt een voorspoedighe reyse, en voor den Koningh en de koopluyden gebraght in silver en kostelijke waeren, d'inkoomsten van twee jaeren: daer door is de nu reets blijkelijke armoede van Spanjen verlight, en 't geloof schielijk herstelt. De gedaene kosten der Hollanderen in teegendeel waeren verlooren. Dogh een gelukkigher noodtlot bestierde hunne saeken in Indien, gemerkt de vloot onder Steeven van der Haeghen, welke wy verhaelt hebben dat drie jaeren te vooren was uytgevaeren, is t'huys gekoomen, meedebrenghende ooverwinninghen beroemt door de geheele weereldt, en verbonden ingegaen met Koninghen. Want voor eerst hadden se, niet verre van Mosambique, ontmoet, genoomen en verbrandt, om 'er niet meede belast te sijn, een Portugijsche karakke: en omtrent de selfde kusten een ander schip, en een derde koomende van Kalicut, veroovert. Aldaer hadt den Samorijn, Koningh oover 't wijdtluftigh gebiedt der Malabaeren, verbittert op de Portugijsen, mits de geleedene en gedaene schaeden, dien van Hollandt selfs versoght met hem in verbondt van oorloghe te treeden, en 't met eede bevestight; sijnde hy selfs voorsien van een maghtigh leegher te lande, dogh bloot van scheepen. De brief, dien hy aen Maurits sondt, hieldt in, dat hy sigh liet gevallen, dat voor de Hollanders een sterkte op sijnen boodem gebouwt wierdt, dat se voorts, Hidalcan, de maghtighste der naebuerighe Koninghen (beyde Mahumetaenen) in 't selfde verbondt getrokken sijnde, gesaementlijk Cochin en Goa, de voornaemste plantplaetsen der Portugijsen, souden aentasten. Daer beneevens hadden de gesanten, hier te vooren door den Koningh van Achem aen de Staeten en den Prinse gesonden, nu weeder in hun vaederlandt gebraght sijnde, Sumatra en de naebuerighe volken vervult met de faem deeser Landen en der selver ingeseetenen, hen roemende te sijn eenen landtaerdt van doorluchten naeme, en welkers strijdtbaerheit selfs in hunne gewesten was vermaert. Daer nae hebben se ontmoet en veroovert een schip, dat den Spaenschen landtvooght der Molukken voerde. Niet verre van de Molukken is het vermaerde eylandt van Ambona, alwaer, gelijk in veele andere plaetsen dier weereldt, de Portugijsen een plantingh en een kasteel ge-

Schrikkelijke daedt van Reymer Claesz.

De Spaensche armoede wordt verlight, door scheepen gekoomen uyt Amerika.

Gelukkigher voortgangh der Vereenighde Nederlandsche saeken in Indien.

gemaekt hadden. Dogh d'inboorlinghen, uyt haet teeghen die oover- 1606. moedighe heerſchers, aenvaerdden de vriendtſchap der Hollanderen, ſoo haeſt ſe daer gekoomen waeren, met een ſonderlinghe begeerte, en, hebbende dienthalven ſwaere ongemakken uytgeſtaen, verharde hunne getrouwheit tot de Hollanders, en hunne bitterheit teeghen de Portugijſen. De ſlotvooght, ſiende de vloot te dight onder ſijne veſtingh naederen, ſondt, die hen met fierheit afvraeghden, wie ſy waeren, wat ſy te doen hadden onder eene beſettingh hem toevertrouwt. Sy gaeven tot antwoordt, dat ſe quaemen uyt laſt der Vereenighde Staeten en van Prins Maurits, dat ſe oopenbaere vyanden des Koninghs van Spanjen, ſijner Spaenſche onderdaenen, en ook van hem waeren; en voorts dat hy wel haeſt ſoude gewaer worden met wie hy te doen hadt. Hier op maekten ſe van ſtonden aen alle gereetſchap om 't kaſteel te dwinghen. Maer hy, niet min lafhartigh en vol vreeſe teeghen luyden van oorloghe, als wreet teeghen ongewaepende en weerelooſe, gaf ſonder ſlagh of ſtoot te waghten 't kaſteel oover, voorſien met dartigh ſtukken. Seshondert ſijn met hem in ſcheepen, hen daer toe gegeeven, afgevoert op de naeſte kuſten. Dogh ſeſenveertigh Portugijſen, yder met hun huysgeſin, aldaer ter plaetſe gewoon, en willigh om den eedt van getrouwheit aen de Staeten en aen Maurits te doen, is vergunt te blijven. Met de hoofden der inboorlinghen, want deeſe regeeren 't eylandt, wierdt een verbondt geſlooten, op de ſelfde voet, als, gelijk te vooren verhaelt is, met die van Banda. Daer by gevoeght, dat elk in 't beſonder den eedt van getrouwheit ſoude doen aen de Hollanders. Alhier beſettingh gelaeten hebbende, is de vloot verdeelt, van welke eenighe nae Banda; en vijf ſcheepen, onder 't beleidt van Kornelis Baſtiaenſz. nae de Molukken voeren. Maer op dat des te beeter worde verſtaen, hoe gewightigh en van hoe groot een gevolgh de ſaeke was, waerom men toen heeft geoorloght, tuſſchen twee volken maghtigh ter ſee, ſal 't niet ongeraeden ſijn dit ſtuk wat hoogher op te haelen. Onder de eylanden, welke den Indiſchen Ocean ſoo veele duyſenden in getaele omvanght, dat tot nogh toe is onmoogelijk geweeſt die te tellen, ſijn 'er vijf voornaeme, alwaer 't ſchoon om dit eene, dat ſe, by naer met uytſluytingh van alle andere, een ſoort van ſpecerye, welke wy naeghelen, of giroffel naeghelen noemen, ſijnde van ſeer aengenaeme reuk, en van geen minder gebruyk om ſpijſen te bereyden, voortbrenghen. Hunne heedensdaeghs bekende naemen ſijn, Ternata, Tijdor, Motiel, Makiam, Baciam: eertijts wierden ſe genoemt, Cupe, Duco, Moutil, Mara, Seke. Elk is by naer van de ſelfde groote, als onder ons het eylandt Walcheren: de lught, gelijk ſe ſeer bequaem is om de vrughten te rijpen, ſoo ook valt ſe ſwaer voor de menſchelijke lighaemen, door de dampen, welke de Son, ſoo dight booven hun hooft, nae ſigh trekt: gemerkt die landen ſijn geleeghen onder den Eevenaer; en der ſelver drooghte ſoo groot, dat hunne ingewanden ontſteeken ſijnde de vlam ten top der geberghten uytworpen. Omtrent het jaer, naer de reekeningh der Chriſtenen, duyſent en dertien, ſijn de Sineeſen, die ſigh wijdt en ſijdt door Indien hadden verſpreidt, ook deeſer eylanden meeſter geweeſt, dan met ſoo groote koſten en bloedtſtortingh, dat ſe, ten laetſten dier verdrietigh, ſigh weeder innewaerder begaeven, verlaetende 't gheen ſe ſeſtigh jaeren langh beſeeten hadden. Nae deeſe quaemen d'ingeſeetenen van Malakka hen ooverweldighen, en, die verdreeven ſijnde, d'Arabiers vermenght met de Perſen, die 'er ook 't Mahumetiſdom hebben ingevoert, 't welk een geruymen tijdt met d'ingewortelde afgoderye is vermenght geweeſt, en allengskens ook daer van afgeſcheyden. En de

Breeder beſchrijvingh der daeden uytgevoert door de Hollanders in Indien.

1606. naem ſelfs heeft geenen anderen oorſpronk; want d'Arabiers noemen de rijken Molukken: van de ſelfde gebruyken ſe den Koninghlijken tijtel Sultan, en andere benaeminghen. By d'oude Grieken en Romeynen ſijn deeſe eylanden onbekent geweeſt, ten waere dat ſe ſchijnen mooghen onder de gemeene benaemingh van Sineeſen geſchuylt te hebben, of onder d'eylanden, beſightight van Jambulus, welker Diodorus Siculus gewaeght. De naeghelen ſelve noghtans hebben ſe gehadt door d'Ooſterſche volken: en om dat die door Egypten gevoert wierden, ſijn d'inkoomſten dier Koninghen de Ptolomeën, en, die in hunne heerſchappy gevolght ſijn, der Romeynen, hier uyt veel vermeerdert. De moogenheit der Romeynen verſwakkende, hebben de Genueſen, en, die hen gevolght ſijn, de Venetiaenen, die gehaelt door Theodoſia, naederhandt Caffa genoemt. Seedert dat Konſtantinopolen onder de Latijnen is gevallen, en den haet der Grieken andere wooninghen, en onder deeſe Trapezunten, om hunne heerſchappy te veſten, hadt verkooſen, wierdt die koopmanſchap herwaerts vervoert door de Kaſpiſche ſee; eenen wegh ook eertijts van de Romeynen niet ſoo ſeer gebruykt, als wel bekent, gelijk Plinius uyt Varro ſchrijft; en nae dat de Turken aldaer d'ooverhandt hadden gekreeghen, is den handel door Kameelen en Drommedariſſen gekoomen op Aleppo: maer de Sultans, die binnen Kairo heerſchten, hebben dien weederom herſtelt op de Roode ſee en in Alexandrien. De Portugijſen, nae dat ſe veele landen in Afrika en Aſia ontdekt, en die met hunne voortteelinghen hadden ingenoomen, ſijn eerſt in 't twaelfde jaer der jonghſt verloopene eeuwe in deeſe eylanden gekoomen, en aldaer, gewaepent door de oneenigheeden dier Koninghen en hunne vloot, van de naeghelen lightelijk meeſter geworden; vernielende boovendien alle ſcheepen, die van de Arabiſche of Perſiſche kuſten quaemen, en alle weeghen nae Egypten ſluytende: invoeghe dat de Sultans hier door een inkoomen van ten minſten taghtighduyſent dukaeten jaerlijx hebben verlooren. Koninghen waeren in die tijdt, van Ternate Bolcif, ſoon van Borgey, die ſigh ook verſtoute onder de ſijne waer te ſegghen; van Tijdor Almanſor, door eenen ouden oorlogh onverſoenelijk op elkander gebeeten, en gedreeven tot uytbreydingh hunner heerſchappy, 't welk beyden het begin hunner ſlaeverny geweeſt is. De Portugijſen hebben de bondtgenoodtſchap des Koninghs van Ternate, als diens gebiedt ſigh verder uytſtrekte, gekooſen, en, gelijk ſe gelooven dat teeghen Mahumetaenen geen dingh ongeoorlooft is, brenghen Almanſor, die weygherde hunne beveelen te gehoorſaemen, door vergif om 't leeven: om welke reeden Raxamira, ſijnen ſoon en erfgenaem, ſigh begaf onder de beſchermingh der Kaſtiliaenen, die acht jaeren daer nae in die geweſten oopentlijk, en als om 'er ſigh in 't beſit te ſtellen, ſijn gekoomen, welke noghtans ſy ſeyden, dat Magallan, hunnen landtsman, eerder dan de Portugijſen hadt ontdekt, en gaeven de geſloote verdeelingh dier landen, en de geleegenheit der plaetſen, ſijnde de afmeetinghen van veele als nogh onſeeker, dien uytlegh, dat ſe deeſe binnen hunne paelen trokken. De twee volken van Spanjen ſigh hier uyt in den haet tuſſchen de Barbaren inwikkelende, is daer op gevolght eenen heevighen oorlogh; niet langh eghter, om dat Keyſer Karel de vijfde, Koningh van Kaſtilien, verleeghen om geldt, en eer hy nogh hadt begreepen van hoe groot een gewight de ſaeke was, daer men oover twiſte, ſijn reght op de Molukken, voor driehondert en vijftighduyſent dukaeten heeft verpandt aen Jan den derden, Koningh van Portugael. Seedert dien tijdt hebben de Portugijſen aldaer geleeft nae hun welgevallen, en alle de naeghelen geſonden nae Goa,

Goa, van waer de Persen, Turken, Sineesen en Afrikaenen die af haelden, behoudende naeulijx het derde gedeelte ooverigh, om aen de volken in Europa te verkoopen. Weshalven niet te verwonderen is, dat de Koninghen van Portugael uyt de Moluxe eylanden en Ambona, 't welk niet verre van daer de selfde vrught draeght, en uyt Banda, alwaer de beste muskaetnooten wassen, met haere foelie, tweehondertduysent dukaeten jaerlijx hebben getrokken. Hier by magh nogh de peeper haelen, en de gember, die, doorgaens ooveral wassende, ongeacht sijn; nogh ook de kaneel, die quaelijk kan de see verdraeghen. Met de rijkdommen groeyden ook de ongelijken en den ooverlast, die se de barbare Koninghen aendeeden. De bondtgenoodtschap is oopentlijk verandert in dwinghelandy; en 't gheen eertijts sijn geweest banden tot een vaster vertrouwen, waeren nu konsten om te bedrieghen. Bolcif ooverleeden sijnde, wordt Bajanus sijnen soon en naesaet in het rijk gehandelt als een gevanghen, en nae hem op gelijke wijse sijnen broeder, en selfs ook Koningh, Dajalus. Deese, op hoedaenigh een wijse dan ook, gestorven sijnde, heeft Airias de regeeringh aenveert, die ook selfs eerst geboeyt, en naederhandt omgebraght wierdt, niet voorwaer om eenighe misdaedt, schikkende sigh in alles t'hunnen dienste, maer uyt afgunst sijner moogenheit. Want veele eylanden daer in 't ronde, eertijts door de Grooten bestiert, hadden sigh, uyt verwonderingh sijner deughden, onder sijn rijk begeeven: invoeghe, dat hy 'er oover de seeventigh beheerschte, en geen geringhe gedeelten van Celebes, Mindanai en Gilolo. Sijne twee oudtste soonen, afgeschrikt door soo droevigh een voorbeeldt, weygherden den Koninghlijken tijtel en 't gevaer. De derde, Babus genoemt, sigh verstoutende de kroon t'aenveerden, en beloovende sijns vaeders doodt te wreeken, is 't wonder hoe groot eene geneegentheit sijner onderdaenen en der naebueren t'hemwaerts hy bevonden hebbe. Gedeurende de regeeringh van deesen sijn d'Engelsche d'eerste geweest, die uyt Europa, onder den Ammirael Draek, de Portugijsen in hun besit gestoort hebben, in den jaere vijftienhondert neeghenenseeventigh. Babus, wien van deese hulpe toegeseyt was, siende sijne hoope langhen tijdt te leur gestelt, en ook de gemoederen der barbaren, volghens hunne gewoonte, allenghskens aen 't verflaeuwen, als hy hadt verstaen, dat de schatten van Kastilien en Portugael onder Philips vereenight waeren, sondt aen hem, om sigh t'ontschuldighen oover de wraek van de doodt sijnes vaeders, en getrouwheit voor 't toekoomende te belooven. Maer met dubbelsinnigh antwoordt afgeweesen sijnde, en korts daer aen stervende, heeft hy sijnen broeder Zaïda, met het rijk, voor hoop van vergiffenis, sijnen haet op de Spanjaerts naegelaeten, om by voorvallende geleegenheit uyt te barsten. Molar daerenteeghen, die, nae Raxamira, sijnen vaeder Guna, omgebraght door Zaïda, en sijnen broeder Gnapabaguna, onseeker door wien met vergif uyt het leeven gerukt, in de Koninghlijke regeeringh van Tydor was gevolght, versuymde niet de Portugijsen door allerley gedienstigheeden aen sigh te verbinden, en teeghen sijnen naeyveraer op te stooken. In dusdaenigh eenen staet hebben de Hollanders die Koninghen gevonden, toen se d'eerste mael, gelijk we t'sijner plaetse verhaelt hebben, in die weereldt, met hunne vloot, sijn aengekoomen. In 't laetste jaer der jonghstverloopene eeuwe, heeft Zaïda met vroolijkheit aenschouwt de eerste waepenen der Hollanderen, maghtigh om de Portugijsen 't hooft te bieden, en sigh met soo dapperen moede aen hunne sijde begeeven, dat hy niet alleen de Spanjaerts sijne vyanden, maer ook d'Engelsche, die den handel in sijn rijk versoghten, dar-

1606.

1606. de verſmaeden, noemende de Hollanders ſijne waere bondtgenooten, ſijne verloſſers en veylighers der ſee. De Koningh van Tydor in teegendeel, hadt aen de Portugijſen toegeſtaen ſelfs een kaſteel op ſijnen boodem te bouwen. Eer Kornelis Baſtiaenſz. ſijne reyſe herwaerts oover hadt volbraght, waeren d'Engelſche weederom met eenighe ſcheepen aengekoomen, met breedt opgeeven van de geſloote vreede tuſſchen Engelandt en Spanje by de Portugijſen, welke in die geweſten al wat van buyten koomt voor vyandt houdende, ſigh toen veynſden vrienden van d'Engelſche te ſijn, om dat hen benaeude de vreeſe voor de Hollanders. En deeſe ſaeghen niet alleen hunne winſten gemindert, door de meenighte der koopluyden, maer ook dat, in hun toeruſten ten oorlogh teeghen Tydor, d'Engelſche hen ſoo verre waeren dwars gevallen, dat ſe buſkruyt, 't welk 'er meeſt gebrek was, aen de Portugijſen verkoften. Echter ſijn ſe gebleeven by hun opſet: en tuſſchen Zaïda en de Hollanders is deeſen voet beraemt, dat hy, ſijn leegher ooverbrenghende op 't eylandt Tydor, alleen ſigh in ſtaet om hen aen te taſten ſoude vertoonen, de Hollanders alleen 't beſtormen van 't kaſteel volvoeren, om dat de Barbaren veel eer door een dolle verwoetheit, dan door beleidt gedreeven worden, en afgeweeſen ſijnde, ſchielijk verſlaeuwen. De bootsgeſellen dan, enteren, beklimmen, en verooveren voor eerſt twee karakken, die omtrent het kaſteel op de waght laeghen: waer nae eenighe dorpen ſijn in brandt geſteeken, en 't geſchut te gelijk van 't landt en in de ſcheepen teeghen 't kaſteel geplant wierdt. Dogh nae dat hopman Mol, de geleegenheit der plaetſe naeder beſightight hebbende, te rugh braght, dat 'er breuken, bequaem om in te koomen, gemaekt waeren, doen ſe eenen ſtorm, dien ſe, door heevigh ſchieten en 't worpen van brandende vuerpotten afgeſlaeghen ſijnde, hervatten. Aldaer gebeurde, dat hopman Mol den Spanjaert Torris, die met de piek voor uyt vinnigh op hem inſtorte, den ſteek met geſwintheit mijdende, om den hals vloogh, en gelijkelijk met hem ter aerde viel; dies Mol, hebbende genoegh te doen met den worſtelenden Spanjaert vaſt te houden, een ſijner makkers, naeſt aen hem, vermaende hem met een muſket den kop in ſtukken te ſlaen, 't gheen geſchiede. Dan 't kaſteel beklommen hebbende, niet meer dan ſeeven in getal, wierden ſe gedwonghen te rugh te wijken. Mol in 't aftrekken ſijn been breekende en ter aerde gevallen, draeghen ſijne metgeſellen hem op hunne ſchouders wegh, 't gheen hy langh teeghen hieldt, roepende, ſy ſouden den vyandt andermael en met meerder wakkerheit beſpringhen, de ſorghe voor hem, aen wien weynigh geleeghen was, laeten vaeren, en hunnen makker weghbrenghen, wanneer ſe 't kaſteel hadden ingenoomen. Den toorn, en daer in veel buſkruyt, by geval met een koeghel doorſchooten ſijnde, vatte 't vuer, waer door ſeſtigh Portugijſen verbrandden. In die verſleegenheit vlieghen beſtormers op 't kaſteel, en verooveren 't. De vrouwen en weereloose jaeren naemen de vlught op ſeekere rotſen, waer aen met geene waepenen te koomen was: maer de leevensmiddelen en 't waeter hen afgeſneeden ſijnde, wierden ſe genootſaekt ſigh oover te geeven, en met eenen al 't manvolk, dat nae 't inneemen van 't kaſteel was oovergebleeven, vervoert nae de Philippijnſche eylanden. Hier meede was de heerſchappy der Portugijſen uyt de Molukken gedreeven, behalven dat 'er nogh een kleyn kaſteel op 't eylandt Timoſa ooverbleef. De Hollanders hebben den Koningh van Tydor niet alleen in 't leeven, maer ook in ſijne moogenheit behouden, meer voor hunne achtbaerheit dan voor hunne verſeekeringh ſorghende. Hy, 't eynde alle andere hoop, ſigh gelaetende vriendtſchap met den Ko-

ningh van Ternate, bondtgenootschap met de Hollanders te willen ingaen, heelde binnen sigh verraederyen, die in tijdt en wijle stonden uyt te barsten; en verkreegh, op sijn versoek, quansuys om de vryheit van het eylandt des te beeter te verseekeren, dat het kasteel geslegt wierdt, hoewel beeter waere geweest dat te bewaeren en te vergrooten. Ook quaemen uyt Indien t'huys nogh andere scheepen, uytgesonden door de koopluyden, eer d'algemeene maetschappy was opgereght; en ook deese keerden niet sonder buyt; want se hadden op wegh ontmoet en genoomen een karakke, koomende van Macao, by 't eylandt Patania, waer oover toen een vrouw regeerde. Deese, drijvende dat den roof in haer rijk veroovert haer toebehoorde, heeft de Hollanders bewooghen, den buyt te deelen, en haer gedeelte haer weederom af te koopen. De sijde, wel het voornaemste gedeelte der Indische waeren, wordt gehaelt uyt Sina, een maghtigh en bloeyendt rijk. Maer den vreemdelinghen het inkoomen te beletten wordt onder hen voor eenen reeghel van staetkundighe wijsheit gehouden: en de Portugijsen, bewoonende de uyterste kust, stelden veele konstenaeryen te werk, om dien arghwaenenden landtaerdt af te schrikken van de Hollanders, een strijdtbaer volk en maghtigh ter see, binnen hunne paelen in te laeten. Dogh terwijl men arbeyde, om, door gunst der naebuerighe Koninghen, 't inkoomen, buyten schaede en naedeel van yemandt, te verkrijghen, wierdt ondertusschen door Sineesche koopluyden, gewoon te Java en andere plaetsen te koopmanschappen, den selfden handel gedreeven. Weederom wordt uyt Hollandt nae Indien gesonden Paulus van Kaerden, met acht scheepen: 't neeghende, eer 't uytliep, is, by ongeluk, verbrandt. Dogh op dat de naebueren eenen handel, in 't uyterste van Asia, gesoght en verseekert op eyghen kosten, door soo veel arbeydts, niet t'hunnen voordeele quaemen te wenden, hebben de Vereenighde Staeten by plakkaet verbooden aen alle inboorlinghen, en inwoonders uyt de haevenen van den Staet, of uyt eenighe andere landen, op die kusten te vaeren, buyten de maetschappy die in Hollandt was vereenight: 't welk teeghen 't quaelijk spreeken wierdt ontschuldight door de noodtsaekelijkheit en gelijke voorbeelden, en in de volghende tijden is uytgebreidt door nieuwe verbodtspunten, en swaerdere straffen, nae dat de sluykeryen hen deede te raede worden. Ook heeft dit jaer gehadt aensienelijke lijken. Onder de Vorstelijke Persoonaedjen sijn in Hollandt Philips van Hoohenloo, in Duytschlandt Johan van Nassau overleeden. Hoohenloo was een wakker en onversaeght soldaet, een Ooverste in wien meer beleydts vereyscht wierdt: voor deesen, gedeurende de jonghe jaeren van Maurits, gewoon de krijghsmaght van den Staet te gebieden: naederhandt siende dat men hem missen konde, heeft hy van verdriet en quellingh, en ten laetsten ook door meenighvuldighe gastmaelen de leeden ontslaekt sijnde, gehadt een langhsaeme doodt, en swaer voor een man van oorloghe. Johan van Nassau was uytgegaen van ouderdom. Dees was broeder van Willem Prinse van Oranje, met wien hy de goederen sijnes huyses soo verdeelt hadt, dat dees de geleeghene in Vrankrijk en Nederlandt, hy selfs die in Duytschlandt behouden soude. De beroyde saeken sijnes broeders hadt hy met geldt, sijne verwarde met raedt gestijft: en hebbende de landtvooghdy van Gelderlandt op sigh genoomen, was hy geweest den voornaemsten die 't verbondt van Uitrecht, soo hooghnoodigh in die tijden, heeft te weeghe gebraght. Naederhandt weederom in sijne landen gekeert, heeft hy de party van de Republijk gehandthaeft door de waepenen sijner soonen, van welke Willem, Stadthouder van Vrieslandt, en Ernst, die omtrent den selfden tijdt de dogh-

1606.

Doodt van Philips van Hoohenloo en Johan van Nassau.

1606. ter des Hartoghen van Bruinswijk hadt ten huwelijk genoomen, nogh in 't leeven waeren: Philips en Luidewijk in den oorlogh gebleeven, en geen minder getal van kinderen van beyde de kunne hadt hy t'ſijnen huyſe. Onder de vernuften van uytſteekende geleertheit is ooverleeden den alom

en van Iuſtus Lipſius. vermaerden Iuſtus Lipſius, nae dat hy ſijnen grooten naem, verworven en langh gehandthaeft door wijſheits leſſen, door diepe kennis der Roomſche oudtheeden, voorts door eenen nieuwen en beknopten ſtijl van ſchrijven, met het uytgeeven ſijner ſchriften van de LL. Vrouwen van Hal en Scherpenheuvel by veelen niet weynigh hadt vermindert. Of hy de boekjens daer teeghen in 't licht gebraght heeft uytgeſtelt, of niet weerdt geacht te beantwoorden, heeft ſijne doodt, korts daer opgevolght, onſeeker gelaeten. Des onaengeſien noghtans hebben de Hollanders en Nederlanders niet verſuymt, 't geheughen van ſoo uytſteekendt een man door verſſen en lofreedenen om 't ſeerſt te roemen.

De Princeſſe van Bourbon trouwt aen Philips van Oranje. Ook is 'er een doorluchtigh huwelijk in den huyſe van Naſſau voorgevallen: ſijnde de Princeſſe van Bourbon, doghter des Prinſen van Condé, ter gemaelinne gegeeven aen den Prinſe Philips, door welke maeghſchappy den Koningh ſelfs aen hem verbonden, 't vry en onbekommert beſit van de ſtadt en 't landt van Oranje hem heeft weederom gegeeven; onaengeſien het Parlement van 't Dauphiné in haere vergaederingh verſtont, dat het een gedeelte haeres gebiedts en aen 't rijk onderhoorigh was.

Verhael der ſaeken hierentuſſchen in Europa voorgevallen. Al eer ik my inlaete in 't verhael van een werk, ſeer verſchillendt van de voorgaende, hoe de Hollandtſche ſaeken, uyt ſoo ſwaer en langhduerigh een oorlogh, omtrent dit jaer, ſigh tot gedachten en raedtſlaeghen van vreede geſchikt hebben, ſal 't, mijnes oordeels, niet ongevoeghlijk ſijn, beknoptelijk voor te ſtellen, wat gedeelten in Europa, op die tijdt, in ruſte, of in oorlogh, hoedaenigh de geſteltenis der gemoederen onder hen en hunne naebueren, in 't beſonder of in 't algemeen, waeren; aengeſien door de groote verwiſſelinghen allerweeghe, als door 't noodtlot op die tijdt beſchooren, en uytheemſche ſaeken aen d'onſe; en niet min d'onſe aen uytheemſche groot gewight hebben bygebraght. 't Geheele Noorden, alwaer van oude tijden de Koninghlijke regeeringhen met de vryheit ſijn vermenght geweeſt, was in eenen luchten brandt van oorloghe uytgebarſten, by nae om de ſelfde reedenen, die eertijts 't vuer in Hollandt hadden ontſteeken. Sigiſmondt om dat hy te veel nae den raedt der Jeſuiten luyſterde, Sweeden verlooren hebbende, behieldt ter naeuwer noodt de kroon van Polen. Want in Sweeden naederde Karel, nae 't aflegghen des tijtels van Hartogh, op 't beſluyt ſijner Staeten ſigh Koningh verklaerende, nae dat hy ſijne krachten, onaengeſien ſijne ſchaede geleeden in 't belegh van Riga, hadt herſtelt, de grenſen van Lijflandt. In Polen hadt Samosky, 's rijx Kanſelier, geduerende ſijn leeven, door wijſen raedt, en door eerbiedigheit tot ſijnen perſoon, den Koningh en de Staeten bewooghen 's landts wetten en den vreede t'onderhouden. Dees ooverleeden ſijnde reeſen 'er eerſt onluſten en vyandtſchappen, die eer langh daer nae tot oopenbaer geweldt quaemen uyt te barſten: en men vondt 'er die ſeyden, dat hy, ſiende ſijn uyterſte naederen, de Grooten hadt gewaerſchuwt, dat 'er veele konſtenaeryen wierden aengeleght om de vryheit den nek te breeken; en dat hem belanghende, hy den ooverleevenden de Republijk naeliet, in den ſtaet, waer in hy die gevonden hadt; ſy ſelve ſouden voortaen toeſien, dat 'er door onweetenheit of lafhartigheit geene misſlaeghen begaen wierden. Seeker niet langh daer nae ſijn de voornaemſte Grooten, Palatijnen genoemt, oopentlijk in de waepenen gekoomen, beſchuldighende den Koningh, dat hy, nae 't ooverlijden ſijner eerſte gemaelinne, ſonder daer op te hooren het

het goedtvinden der Staeten van Poolen, de ſuſter der ooverleedene getrouwt hebbende, te gelijk het rijk met bloedtſchande beſoedelt, en ſigh door een heymelijk verbondt aen den huyſe van Ooſtenrijk verknoght hadt: en dat hy in 't vergeeven der eerampten, ſonder op de gewoone gelijkheit acht te neemen, de Roomsgeſinden booven de Proteſtanten hadt gekooren. Ook begeerden ſe, dat de Jeſuiten uyt het gebiedt van Krakou gebannen, en de geſchillen en pleytſaeken ook onder de Geeſtelijke gereeſen, niet tot Romen, 't welk een langhe reyſe en ſwaere koſten vereyſchte, maer door reghters binnen 's landts, beſleght wierden. En hebbende eenen rijxdagh beſchreeven, riepen ſe den Koningh om ſigh te ſuyveren van de beſchuldiginghen hem te laſt geleght, met byvoegingh van dreyghementen, dat ſe, ſoo hy niet quaeme, den ſcepter en de kroon, 's rijx heerlijkheeden, onder hen, volghens 's landts gewoonte in bewaeringh beruſtende, eenen anderen ſouden opdraeghen. Dogh de Koningh, hebbende een leegher op de been gebraght, en veelen door ſchenkaedjen op ſijne ſijde getrokken, hoewel de eerſte beginſelen der oorloghe ſijne waepenen voorſpoedigh maekten, koos den vreede, en maekte een verdragh te Sandomiers, waer in de oude wetten met nieuwe bekrachtight wierden. Maer de waepenen veel eer dan 't miſnoeghen weghgenoomen ſijnde, terwijl hy hen verſmaedt als ooverwonnene, hen de ſtraffeloosheit, gaende maekte, om weederom 't hooft te darren opſteeken, was de vreede niet ter goedertrouwe, nogh geſchaepen langh te dueren. Booven de voorverhaelde beſchuldiginghen wierdt Sigismondt ook dit te laſt geleght, dat hy, ſonder d'algemeene toeſtemmingh, hulpe aen Demetrius geſonden, en daer door Poolen in eenen oorlogh ingewikkelt hadt. Deeſen Demetrius verhaelde, dat hy was een ſoon van Baſilowicche, ſeer bekent om ſijne wreedtheeden, en broeder van Theodoor, die nae hem Grootvorſt van Moſkovien is geweeſt; dat hy, nae Boris de heerſchappy hadt ooverweldight, ter doodt was opgeſoght, en, een ander ter ſlaghtingh voor hem aengegeeven ſijnde, in Poolen weghgevoert, hebbende de grootheit ſijnes afkoomſts langh verborghen gehouden: en veelen hadt hy 't nu reets doen gelooven, door de gelijkheit ſijner gedaente. Maer teeghen Boris, afgereght door langhe ervaerenheit in regeer- en oorloghs-konſten, ſijn ſijne waepenen ongelukkigh geweeſt. Dees, nae ſijn ooverlijden, achter laetende ſijnen ſoon Theodoor, hier booven genoemt, die, om ſijne teedere jaeren onder de vooghdyſchap ſijner moeder ſtont, is een groote gedeelte der Ruſſen, wien regeeringh van kinderen en vrouwen eeven ongewoon is, afgevallen tot Demetrius, voor wien 't gemeen korts daer aen de hooftſtadt Moſkou heeft geoopent, vermoordende ten gevalle van hunnen nieuwen heer de weduwe en den ſoon van Boris. Maer de voorſpoedt ſijnes rijx was voor een korten ſtoot: want het geſagh der Jeſuiten hadt een algemeen miſnoeghen gemaekt onder de Geeſtelijke, door welker ooverreeden men uytſtroyde, dat hy aen den Paus geſonden hadt, met inſight, om de Latijnſche kerkſeeden in de plaetſe der Griexe in te voeren. En niet minder was de geſtoortheit onder de Grooten, om dat hy uytlanders tot ſijne lijfwaght hieldt, en in ſijn hof en tot ſijne geheyme Raeden Polen gebruykte. Dogh 't gemeen, nogh door liefde nogh door haet, uyt ſigh ſelven, maer waer heen men 't hebben wilde, gedreeven wordende, begint aen 't hollen te geraeken, door een gerught, 't welk men hadt doen loopen, dat die voor Demetrius door gingh, 't inder daedt niet en was, maer een gevlughte monnik, afgereght op tooverkonſten, en een opgemaekt ſchepſel van de Polen, om de Ruſſiſche heerſchappy 't onderſt booven te keeren. Dies op den dagh ſijner bruyloftfeeſt, welke hy vierde 1606.

1606. de met een Poolſche Joffer, doghter des Palatijns van Sandomier, een beroerte ontſtaen ſijnde, Demetrius, of wie hy dan ook geweeſt magh ſijn (want ſelfs nae ſijne doodt is 't nogh onſeeker gebleeven) nae dat hy vruchteloos hadt getraght door 't ſpringhen van eene hooghte ſijnen ondergangh t'ontvlughten, door de val verlemt en ſtrax daer aen vermoort wierdt. Hier op volghde een ſchrikkelijk bloedtſtorten der Polen: en eenen Scutsky, 't hooft dier geweldenaeren, heeft ſigh gemaekt meeſter der regeeringhe, waer in hy in 't eerſt niet al te vaſt ſtont, terwijl de gemoederen als onſinnigh waeren door verwoetheit, en men niet dan traeghlijk tot het vaſt ſtellen van den nieuwen Vorſt oover een quam: die eerlangh daer nae eevenwel, volghens de gewoonte der woeſtelinghen, door vreeſe en ſtraffen wierdt beveſtight. Ook hadt de muytery van 's Keyſers krijgsvolk, de rooveryen der Ooverſten, en 't miſnoeghen der Proteſtanten oover 't beneemen van 't vry gebruyk hunnes Godtsdienſts, Seevenberghen en de naeſte grenſen van Hongaryen in groote beroerten bedolven, vallende van gelijken hier al den haet dier oorloghe op den hals der Jeſuiten, als ſtookebranden van diergelijke onheylen. De Grooten te gelijk barſteden uyt in hunne langh geſmoorde klachten, *dat ſe t'eenemael verſmaedt wierden, nogh, 't gheen by de voorſaeten was onderhouden, de Prins ſigh in vergaederinghen liet vinden, nogh de gebeeden des volx hoorde: maer dat Rudolf, binnen ſijn hof beſlooten blijvende, al 't bewint der oorloghe en de beraedtſlaeginghen van Staet aen vreemdelinghen vertrouwde, ſaeken die ſelfs volken, gewoon onder ſlaevernye te leeven, ſwaer vallen, en des te ondraeghlijker voor hen, welker wetten de Koninghen door plechtelijken eede beſwooren hebben, en dien 't, volghens verdragh, nogh in hun goedt, nogh in hunne eere ſchaeden ſoude, ſoo ſe den Vorſten, ſchenners hunner voorreghten, quaemen teeghen te ſtaen.* Invoeghe, dat hier op veldtſlaeghen en beleegheringhen van ſteeden gevolght ſijn, lacchende den Turk in de vuyſt, die aen Stephanus Botskay, gekooren tot Hooft der miſnoeghden, en die, booven d'algemeene ongelijken, ſigh in 't beſonder beleedight vondt, de kroon en den ſcepter van Hongaryen ſondt, welke hy bleef weygheren t'aenveerden, ſigh genoeghende met Seevenberghen en den tijtel van Prins. Maer kort was 't met deeſen oorlogh gedaen, en dit jaer, ſijnde het derde, de vreede gemaekt: aengeſien den Turk door d'ooverwinninghen der Perſen en eenen nieuwen opſtant door Aſien was verſwakt, en Botskay geen ander ooghwit hadt, dan ſorghe voor de behoudenis der vryheit te draeghen. Keyſer Rudolf, onmaghtigh twee vyanden ſeffens 't hooft te bieden, *heeft aen Botskay Seevenberghen, aen de Hongaeren inlandtſche heeren tot regenten, en tot Stadthouder ſijnen broeder Mathias, die eertijts in de Nederlandtſche ſaeken was ingewikkelt, toegeſtaen; en voorts wetten om de middelen der Jeſuiten in te binden, en dat den Turk 't gheen hy hadt ſoude blijven beſitten.* De waepenen dus needergeleght ſijnde, wordt Botskay niet ſeer langh daer nae, door yemandt ſijner huysgenooten, vergeeven, draeghende nogh ſorghe voor 't gemeen, ſelfs toen hy aen 't leeven wanhoopte: gemerkt hy in ſijn uyterſte den Seevenberghers en Hongaeren een naeuwe eendraght, vaek te vergaederen, en, ſoo langh 's landts wetten in hun geheel bleeven, vreede met den Keyſer aenbeval. Maer hy ſonder kinderen ooverleeden, en ſijn Prinsdom, volghens de punten van verdragh, aen den Keyſer vervallen ſijnde, reeſen in Seevenberghen, dat ſoo verre van de handt niet wil geregeert ſijn, nieuwe beroerten. Duytſchlandt lagh nogh al geduerigh ooverhoop door haere driften in geſchillen raekende den Godtsdienſt: en ſchoon in 't landt van Bruinswijk,

wijk, Paderborn en Embden geen oorlogh was, liepen echter de geschillen tusschen de Vorsten en de steeden tot op het punt van in oorlogh uyt te barsten, sijnde gene te heerschsughtigh, of deese tot geen gehoorsaemheit te brenghen. Al de teegenweer der Venetiaenen bleef nogh binnen 't uytgeeven van boekjens, welker schrijvers sigh wel gewaght hebben ten bescheyden daeghe binnen Roomen te verschijnen, voorwendende de hacchelijke toevallen der reyse, en de bitterheit van eensijdighe reghters. Daerentusschen wierdt van weedersijden voortgevaeren in 't aenstellen van krijghshoofden, en 't uytrusten van heyrleeghers en vlooten. En de Spanjaert gaf oopentlijk genoegh te kennen, dat hy gesint was den Paus by te springen: alwaer den François achter gekoomen sijnde, tot Roomen heeft laeten weeten, dat sijne voorsaeten soodaenighe diensten hadden gedaen, dat de Kerke in haere gevaeren op geene andere maght soo seer, dan op de Fransche behoorden 't oogh te wenden: dat soo de Paus den Spanjaert, die maer geleegenheit soght om sijne heerschappy uyt te breyden, tot sijn hulpe nam, hem sulx niet sonder reeden moest verdacht sijn, en hy sigh genootsaekt soude vinden, sigh, teeghen sijnen dank, by de strijdighe sijde te voeghen. Groote ontsteltenis baerden deese dreyghementen in Italien, dat op haeren boodem nimmer uytheemsche waepenen heeft gesien, sonder 'er bystere schaede van te gevoelen; gemerkt dat lichaem, gesplist in soo veel kleyne moogenheeden, den ooverwinnaer lightelijk ten prooye valt. Maer den François, schoon voor oorlogh niet te seer verveert, was meer tot vreede geneeghen: waerom hy nu de Venetiaenen, dan weederom den Paus aenmaende, hunne bitterheeden, die niet dan tot een algemeen bederf konden uytbarsten, ter needer te legghen. Hy self verseekerde de rust in sijn Rijk door wetten, geldt en verbonden. Engelandt, nae 't ontdekken van den aenslagh dier helsche vloekverwantschap, stont alom oover eynde in schrikkelijke achterdocht; welke de Paus vermeerdert heeft, door den sijnen te verbieden, den Koningh volgens 't opgestelde voorschrift eedt te doen, verklaerende dien strijdigh teeghen den Godtsdienst: om dat daer door de trouwe en gehoorsaemheit den koningh geswooren, of schoon 'er de Paus verbodt teeghen deedt, in hunne kracht bleeven; 't gheen van de Roomsgesinden selve niet dan traeghlijk geloof werdende, daer nae seer verscheydentlijk in de gemoederen wierdt opgevat, nae dat by yder of de liefde des vaederlandts, of den yver voor de Kerkelijke beveelen en den Godtsdienst swaertst gewooghen hadt. Meenighvuldighe klaghten deeden ook d'Engelsche, dat in Spanjen den koopluyden niet op gelijke voet wierdt reght gedaen. Dogh in Spanjen gingh men strenghelijk te werk met de Nederlanders, die sigh aldaer onthielden, en met de Hollanders, en insonderheit met de Oostindische Maetschappy, in handelingh waeren ingewikkelt: ook droegh men naeuwer sorghe voor 's Koninghs geldtmiddelen, en wierden eenighe, welker trouwe in 't handelen der gelden men beschuldighde, in gevanghenis geworpen. Maer te geringh waeren de geneesmiddelen naer de quaelen, moetende den Koningh daeghelijx aenhooren de klaghten der Portugijsen, *of hy dan niet een eynde hunner elende maeken soude? dat terwijl men teeghen de Hollanders, soo verre van de handt geseeten, oorloghde, de naedergeleeghene vernielt en uytgeput wierden: soo veele scheepen, rijckdommen die alleen eertijdts het rijk deeden bloeyen, verbrandt en genoomen: dat men onlanghs de haeven van Spanjen hadt beleeghert, nu ook de Molukken hen ontweldight waeren: boovendien viel ook den oorlogh der Kastiliaenen langher ondraeghelijk, hebbende dien aen Spanjen seedert eenige tijden* *her-*

1606.

Beeden der Portugijsen aen Philips om vreede met de Hollanders.

1606. *herwaerts ten minſten driehondert duyſent rijxdaelders ter maent gekoſt, ſonder eenighe hoop van uytkoomſt, en inſonderheit, om dat de gevaeren der ſcheepen uyt Amerika koomende verſwaerden. Dat ook de koſten jaerlijx d'inkoomſten ſoo verre te booven ginghen, dat men ſelfs het muyten der ſoldaeten; hoe naeuw de ſorghe van Spinola ook geweeſt was, niet hadt konnen voorkoomen, en de winſten gedaen in den oorlogh, die in geenen deele konden opweeghen: daer men in teegendeel by ervaerenheit hadt geleert, hoe vaſt de vyandt ſijne ſtroomen en ſterkten met werken hadt verſeekert, hoe naeu de ſee voor hen geſlooten was, en hoe onveyligh hunne ſoldaeten oover eens anders boodem te brengen; dat voorts, indien, geduerende den Hollandtſchen oorlogh, hen den Venetiaenſchen oover den hals viel, de teegenwoordighe armoede ſelfs tot behoefte ſoude vervallen.* De Koningh een jongelingh ſijnde, onervaeren in de waepenen, en die de koninghlijke hoogheit, meer naer ſijne welluſten, als nae de paelen ſijner grenſen afmat, ſoo hy den raedt ſijner bewintsluyden niet inwilligh-de, was uyt ſigh ſelven niet geneeghen tot oorloghen. Hier by hebben ſigh gevoeght verſcheyde ſoorten van vreeſe, die wel ten deele reghtveerdigh, maer andere ongegrondt waeren, niet ſonder konſtenaery der Grooten, die in Hollandt 't hooghbewint van ſaeken hadden, om het draelendt Spanjen tot ernſtighe gedachten van vreede te brenghen. Naedemael men een gerught uytſtroyde, dat den François arbeyde, om de Hollanders op bepaelde voorwaerden aen ſijn rijk te hechten, en dat hy, door Vlaendre heen breekende, ſijne paelen ſoude uytbreyden. Dogh draeghelijker waere het den Spanjaerts, de Hollanders vrye volken te laeten, dan met afbreuk ſijner heerſchappy eens anders en ſelfs dat van ſijnen grootſten naeyveraer te vermeerderen; en immers ſoo langh die niemandt onderhoorigh op ſigh ſelven ſtonden, de hoope bleef, door vergeetelheit van alle voorigh miſnoeghen, door onderlinghe tweedraght of onluſt met de Koninghen, door welker onderſtant ſe wierden ſtaende gehouden: eenmael onder een ander oovergegaen ſijnde, bleeven ſe voor eeuwigh verlooren. Boovendien, gemerkt de voorſpoet der ſaeken in Indien, wierdt in Hollandt en Zeelandt opgereght een nieuwe maetſchappy, om met een maghtighe vloot te gelijk de waepenen en den handel in Amerika oover te brenghen, en den vyandt van landt en uyt ſee te jaegen, in hoope van ſoo veel buyts te maeken, dat 'er de koſten van oorloghe konden uyt gevonden worden. Korts daer nae liep 'er een ander gerught, dat, gelijk eertijdts den Turk, met hulpe der Genoueeſen oover den mondt van den Helleſpontus was getrokken, ſoo ook nu de Mauriſken, gedient van de ſcheepen der Hollanders, ſouden koomen om ſigh weeder meeſter te maeken van Granada, en andere landen beſeeten by hunne voorſaeten. Ook waeren Albertus en Iſabella, deeſe als een vrouwe, hy, als een man van jonghs opgevoedt tot de kerke, en nu ook hoogh van jaeren, uytter aerdt afkeerigh van den oorlogh: waer toe hen nogh beweeghden de behoefte, de ſoo meenighmael herboore muytery, en hier uyt 't ſughten en de traenen der gemeenten, veel liever een ſeeckere en geruſte heerſchappy, als onſeeckere hoop vermenght met vreeſe te begeeren. Maer op dit werk drongh booven alle andere aen den Marquis Spinola, uyt vreeſe, dat de fortuyn ſijn groote glory, verkreeghen binnen weynigh jaeren, moght te rugh ſetten: behalven dat hy, ooverweeghende hoe ſijn eyghen te gelijk met 's Koninghs geloof onlanghs verſwakt ſijnde, ſoo de laſten bleeven, en eenigh ongeval hen d'Amerikaenſche inkoomſten ontſette, ſonder eenighe hoop van weeder aen ſijne verſchoote penninghen te geraeken, verſoopen in ſchulden, 't verval van ſoo beroem-

Welken Spinola ook raedt.

1606.

roemde voorſpoedt tot ſchande en armoede te gemoet ſagh. Dogh onder d'ingeſeetenen der Vereenighde Landen waeren 'er weynighe, die vreede hoopen darden, de meeſte ſelfs ook vreeſden 'er voor, als die van hunne ouders hadden ingeſooghen, dat men alle onderhandelingh met een trouwlooſe vyandt moeſte verwerpen, en den oorlogh veyligher waer dan eenigherhande verdragh: waer by quam, dat een groote meenighte van menſchen, niet alleen onder de ſoldaeten, maer ook onder 't gemeen, by de waepenen, by 't geſchut, by de leeghers en by de vlooten winſt deeden. En veele waeren niet weynigh bekommert, dat, gelijk eertijdts toen men in een vaſte vreede leefde, ſoo ook nu die weeder herſtelt ſijnde, den handel nae Antwerpen, als de beſt geleeghene plaetſe, verhuyſen moght: ook was men beducht voor oneenigheeden en ſcheuringhen in de ſteeden, en voor beroerten in de Republijk, wanneer de vreeſe voor vyandt waere verdweenen. Dan echter ontbraeken 'er geene, inſonderheit onder die volken, welke den vyandt en de gevaeren aldernaeſt hadden, die al voor langh, terwijl ſe ſien, dat de ſteeden als met verraſſingh wierden weghgerukt, nogh erghens 't hooft gebooden, en men door een punt van ſtaetkunde 't beſnoeyen der grenſen aenſagh, ſigh eerlangh de ſelfde gevallen, en geneesmiddelen die te ſpaede by koomen verbeeldende, het hert ſelfs al te veel nae vreede gewent hadden. De reedelijxte oordeelden, dat, gelijk men ſigh behoorde te hoeden voor 's vyandts laeghen, ſoo ook niet ondienſtigh waere t'ondertaſten, of men op billijke voorwaerden, behoudens de welſtant van de Republijk, behoudens den godtsdienſt, kon de waepenen neederlegghen: dat ook niet geraeden waere deeſen tijdt te verſuymen, terwijl 's vyandts ſaeken aen 't ſwighten, 't geſagh der Staeten door langhduerighe gehoorſaemheit geveſtight was, en als op ſijde hadt twee maghtighe Prinſen, beyde om reghtveerdighe reedenen verbittert, d'een op den Spanjaert, d'ander op den Paus, en dienthalven dien van Hollandt des te getrouwer. In deeſen ſtaet der ſaeken, ſoo binnen als buyten, is Walrave van Wittenhorſt, door laſt der Aertshartoghen, op 't uytgaen deeſes jaers, in den Haeghe gekoomen. De ſelfde was ook, aleer de leeghers te velde quaemen, van de Lente af, door Gelderlandt en Hollandt rondtom geweeſt, maer alleen met orde, om hier en daer reedenen dien aengaende in 't beſonder te voeren, waer toe hy, of door ſijne voorouderen, of door aenhuwelijken vermaeghſchapt ſijnde aen Hollandtſche eedelen, groote geleegenheit hadt. Dogh nu vergeſelſchapt met Joan Geevaerts, Geheymſchrijver van Turnhout (welke, beyde geſeeten op dien boodem, die brandtſchattingh aen partyen betaelde, des te gemakkelijker gaen en koomen konden) doet hy oopeningh der beveelen hem gegeeven van Albertus en Iſabella aen de voornaemſte leeden van den Staet, by nae op deeſen inhoudt: *Dat hen geen dingh ter weereldt gewenſchter waere, dan hunne onderdaenen in ruſte, en ſoo bloedighe oorloghen ten eynde te brenghen: dat ook den Staeten niet onbekent waere het reght der Aertshartoghen, die niet en begeerden dan het hunne: dat ſy in teegendeel ſelfs ſouden voortbrenghen 't gheen ſe tot verſeekeringh hunner veyligheit noodigh oordeelden: dat, of ſe vreede of beſtant, en oopenbaere of geheyme onderhandelingh begeerden t'hunner keure gelaeten wierde; alle onbillijkheeden en arghliſtighe laeghen ſoude men verre wegh doen.* Maer om dat ſe geene brieven der Aertshartoghen aen den Staeten braghten, is de ſaeke uytgeſtelt. Langhs wat trappen, door welk eenen aenwas die beklommen ſy, en met wat yver gedreeven, ſullen wy naeukeurigh verhaelen; om dat en den ingeſeetenen meer geleeghen is aen dit te weeten, dan aen 't beleegheren van ſteeden, of 't partyloopen der ruyteren: en uytheemſche volken dien van Hollandt noyt te vooren met meerder roem bejeeghent hebben.

Veele in de Vereenighde Landen houden de vreede verdacht.

Wittenhorſt koomt uyt laſt der Aertshartoghen in den Haeghe, om van vreede te handelen:

Vergeſelſchapt met Joan Geevaerts.

De Vereenighde Staeten geene brieven van de Aertshartoghen ontfanghen hebbende ſtellen de ſaeke uyt.

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
der
NEDERLANDTSCHE
SAEKEN.

SESTIENDE BOEK.

INHOUDT.

De Staeten sleghten 't kasteel tot Gröninghen. De Spanjaerts oovervallen uyt hinderlaeghen en vermoorden den Graef van Broek. Prins Henrik, hebbende Erkelens vermeestert, neemt den Graef van den Berghe gevanghen. d'Engelsche en de Hollanders senden scheepen nae Indien. d'Engelsche maeken eenen aenslagh op 't inneemen van Virginia. Begin en voorwaerden der Westindische Maetschappy in de Vereenighde Nederlanden: die door uytgegeeve schriften verdaedight en bestreeden wordt. Den aenvangh der vreedehandelingh in de Vereenighde Landen ontmoet veel swaerigheits: die de Prins, op 't aenraeden van Oldenbarnevelt, toelaet. De gesanten der Aertshartoghen aendringhende op vreede wordt van d'Algemeene Staeten geantwoordt. Johan Neyen, bevoorderaer der vreede, leevert brieven der Aertshartoghen aen de Staeten oover: der selver antwoordt en eysch. Brieven der Staeten oover die saeke aen de besondere Landtschappen. Die eenen vast- en beede-dagh uytschrijven. Albertus verbiedt alle vyandtschap teeghen de Vereenighde Nederlanden. Eenighe leeden der selver toonen sigh ongeneeghen tot vreede. Gloryrijke seetoght van Heemskerk teeghen de Spanjaerts. Neyen, in den Haeghe tot vreede arbeydende, versoekt het te rugh roepen der vloote uyt Spanjen: waer oover onder d'Algemeene Staeten wordt beraedtslaeght. Henrik biedt hen door Jeannin en andere gesanten sijnen dienst aen. Deese gaen ook met andere Prinsen daer oover te raede. Neyen tracht Aertsen door schenkaedjen te winnen: dees oopenbaert de saeke den Staeten. De Vereenighde Staeten en Koningh Jakob senden oover en weeder gesanten. De Spaensche konstenaeryen worden ontdekt. Gramschap der Algemeene Staeten. De papieren oovergebraght uyt Spanjen mishaeghen den Staeten. Verwijt van Oldenbarnevelt aen Verreyken. Ander geschrift den Staeten oovergeleevert. Verscheyde driften onder de Vereenighde Staeten. Sy willen met den Spanjaert niet handelen, ten sy hunne vryheit alvoorens met uytdrukkelijke woorden worde vastgestelt. Sy bieden den Aertshartoghen een

een langher ſchorſingh van waepenen aen. Sy ſtaen toe, dat 'er buyten inboorlinghen een of twee in't geſantſchap ingelaeten worden. Geſanten des Koninghs van Denemarken en andere Vorſten aen hen. Hun antwoordt op 's Keyſers brieven. De Hollanders onderſcheppen Albertus ruytery belaeden met ſoldygelden. Albertus en de Vereenighde Staeten danken een gedeelte van 't uytheemſch krijgsvolk af. Den muytelinghen binnen Dieſt wordt teeghen 't woordt der Aertshartoghen belaſt het landt te ruymen. De Beemſter wordt droogh gemaekt. Scheepen der Vereenighde Landen uyt Indien t'huys gekoomen. De geſchillen op nieus gereeſen tuſſchen de ſtadt Embden en hunnen Vorſt worden bygeleght. Geſantſchap des Koninghs van Sweeden. Kort verhael der ſaeken voorgevallen in Europa.

DE ſlappe koude des Winters, verſelt met vreeſſelijke ſtormwinden, gelijk ſe dien van Hollandt heeft geveylight voor den inval der vyanden, laetende de vaert der ſtroomen onbekommert, als of den heemel ſelfs ſigh met de gedachten van vreede voeghde, alſoo heeft ſe aen eenen anderen oordt merkelijke ſchaede gedaen door 't vernielen van ſcheepen, die in en omtrent Texel, eylandt waer 't ſorghelijk is t'oooverwinteren, den bequaemen tijdt, om nae verſcheyde kuſten des weereltds uyt te loopen, afwaghten. Dogh d'Algemeene Staeten, om des te beeter de binnelandtſche ruſte en hunne achtbaerheit te beſorgen, hebben, nae dat ontſagghelijk regeeren de beroerten eertijdts gereeſen tot Gröninghen, en de tijdt ſelve ook de gemoederen ten deele beſaedight hadden, belaſt het kaſteel, geleght t'eenen dwangh dier ſteede, te ſleghten; 't welk gelijk 't voor deeſen noodtſaekelijk was, ſoo thans wanvoeghlijk ſcheen te laeten voor hen die alle een gelijke vryheit genooten. De voornaemſte oorſaek van ſoo groot eene geruſtheit was, dat men oover hen hadt geſtelt Magiſtraeten, welker trouwe voor de party van de Republijk, en den algemeenen Godtsdienſt, een ſterke beſettingh ſonder koſten, ſonder haet, bekent was. Ook hebben de ſoldaeten den tijdt niet vadſigh doorgebraght. De Spanjaert heeft een ſchanſe by den Bommelerweert, hoewel niet groot, ooverweldight en in brandt geſteeken, door 't ſwijgen van de waghter, dien hy met geldt hadt omgekoft. Den hopman, die in de plaetſe geboodt, wierdt vermoort: en hem deeſe ſchult te laſt geleght, dat hy, verſuymende de waghten te veranderen, oorſaek tot dit verraedt gegeeven hadt. Ook is den Graef van Broek, de jonghſte broeder, die in dienſt der Staeten oorloghde, met een kleyn gevolgh nae 't huys ſijnes vaeders rijdende, op wegh in 's vyandts laeghen gevallen. Sijnen geheymſchrijver juyſt voor uyt gereeden ſijnde, hadt, gedwonghen door vinnighe weedommen, 't gevolgh ſijnes meeſters geoopenbaert. Hy hadt de ſtoutheit van ſigh ter weere te ſtellen; ſonder eenighe hoop, maer om dat hy ſigh ſchaemde gevanghen te worden. Ook kreegh ſijn doodt lichaem nogh eenighe wonden, treffende 's vaeders haet en ongeval den ſoone: want dien hadt Mendoſâs krijgsvolk ook vermoort met gelijke wreetheit, maer met een grooter ſchelmſtuk. Dogh Henrik van Naſſau, uytgereeden met een aenſienelijk getal peerden, om Spinolâs regementen, die op den Limburghſen boodem te achteloos ooverwinterden, te ſlaen, als ſy, gewaerſchuwt van dit gevaer, ſigh binnen de ſteeden begeeven hadden, neemt door verraſſingh Erkelens, geleegen op ſijnen wegh, nae dat hy de poort door petart hadt doen ſpringhen. Dit

1607.

De Staeten ſleghten 't kaſteel tot Gröninghen.

De Spanjaert ooverweldight een ſchanſe by den Bommelerweerdt.

Hy beſet en vermoort uyt hinderlaeghen den Graef van den Broek.

Henrik van Naſſau neemt Erkelens met verraſſingh, en Henrik van den Berghe gevanghen.

1607. kleyn ſteedtjen in Gelderlandt, hadt eertijdts, kennende haere ſwakheit, brandtſchattingh aen beyde de partyen betaelt: maer juyſt toen ſigh vyandt verklaert teeghen de Hollanders, door 't inneemen van Henrik van den Berghe, die deeſe plaetſe hadt gekooren om op buyt te loopen. Vijftigh ruyters wierden daer binnen ter needer gemaekt; d'ooverighe beſettelinghen uyt ſijnde; de Graef van den Berghe gevanghen genoomen; gerooft al 't gheen men konde weghvoeren, en 't ooverighe in brandt geſteeken: gaende de woede der ſoldaeten te hoogh, om hen door 't geſagh hunner ooverſten in toom te houden, door dien hen heughde, dat aldaer eenighe der hunne leelijk miſhandelt waeren.

Vruchteloose hoop van Frederijk van den Berghe op Aerdenburgh.

Maer Frederijk van den Berghe, om dien ongelukkighen toeval ſijnes broeders door een treffelijk ſtuk betaelt te ſetten, maekt eenen aenſlagh om Aerdenburgh in Vlaendre, een ſteedtjen geſterkt door de Hollanders, t'oovervallen, door kondtſchap met eenighe ſoldaeten daer binnen. Dan eenighe der ſelver om ſchelmſtukken in heghtenis genoomen en gepijnight ſijnde, belijden den onbekenden aenſlagh, nu op 't punt om uytgevoert te worden: gemerkt Frederijk met een ſterke maght daer omtrent het teeken van de verraders afwaghte. De Hollanders en d'Engelſche hadden 't yder eeven drok in 't verhaeſten hunner ſeetoghten nae verre geleeghene geweſten.

d'Engelſche en Hollanders ſenden ſcheepen nae Indien.

Want deeſe Lente hebben de Hollanders twee, d'Engelſche drie ſcheepen nae Indien geſonden. Grooter was dit pas de winſt der Engelſchen: maer met afbrek hunner achtbaerheit. Want Eduart Michelborne, onlanghs uyt die geweſten t'huys gekoomen, was berught, dat hy door 't moorden der Wilden, en rooven den handel beſchandtvlekt hadt. Hy wierp al de ſchult op d'Indiaenen, ſijnde niemandt die ſigh teeghen hem verantwoorde. En ook wierden 'er gevonden, dewelke diergelijke ſtoutheit opſtookten, voorgeevende, dat, volghens de wetten der voorouderen, miſdaeden gepleeght aen vreemdelinghen, die met de kroone in geen verbondt ſtonden, in Engelandt niet geſtraft wierden.

d'Engelſche beraedtſlaeghen oover 't inneemen van Virginia.

Daer beneevens is beraedtſlaeght om den Spanjaert niet alleen in 't beſit van Amerika te laeten. Al voor langh hebben d'Engelſche gereekent dat Virginia, een gedeelte desſelfs, geleeghen op vierendartigh graeden op dees ſijde des Eevenaers, hen toebehoort, om dat ſe die kuſt eerſt landtwaert in ontdekt, en haer ter eere van de Koninghinne Eliſabeth, dien naem, welken ſe tot nogh toe onder hen behoudt, gegeeven hadden. Eenighe, die, niet weetende hun geldt binnen 's landts voordeeligh genoegh aen te legghen, daer buyten winſt hoopten, ſaemenſpannende, hadden opgereght twee maetſchappyen, met inſight, om in die landen yder een beſondere voortteelingh te maeken. Koningh Jakob, om de glory der Engelſche uyt te breyden, ſterkte hen met wetten en voorreghten: ook wierdt volmondigh verſeekert, dat 'er goudt- en ſilver-mijnen onder d'aerde verborghen laeghen, en van hen die 't geerne ſoo ſaegen, lightelijk aengenoomen. Dit ſoo gewightigh een werk nam ſijn begin van een ſchip, 't welk metter haeſt light opgeworpen hadt een ſchanſe op den oever van een gevonde ſtroom, met welkers viſch en de vruchten van het naeſt geleeghe landt, hun leeven moeſten onderhouden, die 'er voor beſettingh gelaeten wierden; ſijnde de inboorlinghen genoodtſaekt ſigh landtwaert in te begeeven. Dogh een ander ſchip is gevallen in handen der Spanjaerden, die ook de menſchen daer op niet verſchoont hebben: als die vreede en reght t'huys laetende, 't oneyndigh beſit der nieuwe weereldt alleen door ſchrik handthaeven. Ook waeren d'Engelſche nogh onlanghs weeder nae Gujana gevaeren: maer op de reyſe muytery ontſtaen ſijnde, verlieten eenighe hun ſchip en bleeven op een eylandt, en aldaer van de Wilden,

ge-

geterght door hunnen ooverlast, beoorloght wordende, hebben ſe, uyt gebrek van leevensmiddelen, ſigh in eenen uytgeholden boom op den Ocean begeeven: dus geheele tien daeghen aghter den anderen door ſtormwinden geſlinghert, en teeghen de klippen aengejaeght, ſijn ſe ter naeuwer noodt te lande gekoomen. Dan alhier bejeeghende hen geen minder gevaer, want ſe wierden van den Spanjaert gevanghen, die hen noghtans, als niet met voordacht op die kuſten gekoomen, 't leeven ſpaerde. Vry hoogher en van grooter gevolghe waeren de beraedtſlaeginghen in Hollandt, en, gelijk 't gemeenelijk met het ſmeeden van ſwaerwightighe ſaeken gaet, langhſaem in hun ooverlegh. Al voor langh ſcheenen een groot getal koopluyden, grooten ooververloet van ſeevolk, en ſoo maghtighe ſommen geldts, als men naeulijx ſoude konnen gelooven, onder beſondere leedigh legghende, dewijl hen den handel op Spanjen benoomen, en Indien niet genoegh was, alleen te konnen verſaedight worden met Amerika, 't welk niet alleen in ſout en ſuyker, in koſtelijk hout en in geneesmiddelen, maer boovendien ook in metaelen oovervloeyde. Maer de hoop om te handelen was hen afgeſneeden door den Spanjaert, die de voornaemſte kuſten inhadt. Waerom de maght en 't geſagh van de Republijk ſigh voeghen moeſt by de middelen der beſondere. En nu reets was door de rijxte koopluyden, en meer andere, die, yverende om hun vaederlandt te dienen, uyt de boeken en 't verhael der ſeeluyden, de geheele geleegenheit dier weereldt naegeſpoort hadden, op 't papier gebraght een ontwerp aengaende de regeeringh en de voorwaerden eener nieuwe maetſchappy, voor den tijdt van ſesendartigh achtervolghende jaeren. *Buyten deeſe ſoude geenen ingeſeetenen geoorlooft ſijn te bevaeren de kuſten, die van Terra Nova, befaemt door de viſſchery der Françoiſen, in een langhe ſtreek tot de ſtraet Magellanes aen beyde de Oceans legghen uytgeſtrekt, en wijders de geheele kuſt van Afrika daer teeghen oover, geleeghen tuſſchen den Soomer Kringh en de Kaep de Bona Eſperança. Vijf maenden tijdts ſijn beſcheyden voor die hun geldt begeerden in te legghen. d'Algemeene Staeten ſouden uyt het hunne tweehondertduyſent guldens jaerlijx daer by voeghen, voor de ſes eerſte jaeren, en vervolghens ſoo veel meer als de geleegenheit van den Staet ſoude toelaeten. De reekeninghen van den oorlogh en van den handel ſouden elk beſonder gehouden worden: om den oorlogh te voeren de beſondere uytruſten ſeſtien ſcheepen van oorloghe en vier jaghten, en den Staet gelijkgetal oorloghſcheepen en jaghten, maer welke de maetſchappy hadt te bemannen met hun krijgsvolk, alle onder 't beleydt van eenen. Dartigh Bewinthebbers deeſer maetſchappy binnen Amſterdam ſouden hebben het bewint van d'eene helft der geheele hooftſomme, achtien in Zeelandt het vierde gedeelte beſtieren, vijftien in Weſtvrieſlandt en op de Maeſe het ooverighe handelen. Het ampt deeſer Bewinthebberen ſoude niet voor hun leeven ſijn, maer, om 't ſeſte jaer, voor een derde gedeelte verandert, en tot die bedieninghe niemandt verkooren worden, dan die 't meeſte geldt hadden ingeleght. Aen deeſe ſoude ſtaen het beleidt der koopmanſchappen en der waepenen, en tot een belooningh hunnes arbeidts gegeeven worden een ten hondert van alle uytgaende en inkoomende goederen: de winſten gedeelt t'elkens als die het tiende gedeelte der hooftſomme uytmaekten. Van den buyt op ſee veroovert de Raeden ter Ammiraliteyt kenniſſe neemen. Dien ſoude men geduerende de ſes eerſte jaeren ongedeelt laeten, om uyt de vruchten der oorloghe de laſten der ſelver te draeghen. Nae die tijdt ſoude daer uyt de ſchatkiſt der Vereenighde Staeten genieten het tiende gedeelte, Prins Maurits het dartighſte, het ooverighe de koopluyden. Seeventien perſoonen gekooren uyt de Bewintheb-*

1607.

Begin en voorwaerden der Weſtindiſche maetſchappy in de Vereenighde Nederlanden.

1607. *hebberen der vier kaemeren ſouden de ſaeke in 't algemeen beſorghen. De Ooverſten en Hoofden door deeſe geſonden, naer het doen van voorgaenden eedt aen de Staeten, reght wijſen, ſterkten bouwen, verbonden maeken, naer eyſch en geleegenheit van ſaeken. Weederom t'huys gekoomen ſijnde, aen d'Algemeene Staeten ooverleeveren een ſchriftelijk verhael hunner bedrijven. De koopmanſchappen vry ſijn van belaſtinghen; van d'oude, voor altoos; van d'andere, opgeſtelt geduerende den oorlogh, voor den tijdt van twintigh jaeren.* De belegghers en aendrijvers van dit werk, heerlijk voorwaer in ſigh ſelven, gelijk ſigh yder in ſijne eyghene vonden liefkooſt, en de hoop, eenmael den loſſen toom gelaeten ſijnde, maet nogh paelen houdt, gaeven door woorden en geſchriften breedt op, *dat, 't welk tot nogh toe was geweeſt de geweldighſte kraght van 's vyandts moogenheit, 't ſelfde ſtont geſchaepen 't allerſwakſte te worden, indien het door de waepenen wierdt aengetaſt. Dat dit een middel was, om den krijgh op ſee oover te brenghen, in welke ſoort van ſlaeghen de Hollanders, onaengeſien de vyandt hen bejeeghende met ongelijk ſterker maght dan de hunne, noyt waeren ooverwonnen, en hoe dien toght langher viel, hoe hy ſwaerder vallen ſoude voor hen, welker weeke leeden door de hitte ſouden weghſmelten, daer in teegendeel hun Noorden en hun vaederlandt, allerweeghen met den Ocean omvanghen, hen teeghen 't gedult van alle ongemakken hadt gewaepent. Dat het uyterſte van Amerika, alwaer 't ſigh nae beyde de aſpunten des weereldts uytſtrekt, verre van bevaeren te ſijn, ter naeuwer noodt bekent was. Dat van 't eylandt Trinidad, tot aen den Eevenaer toe, de kuſt ontbloodt en ſonder heer lagh. Dat door d'andere landen de beſettinghen der Spanjaerden verſpreit waeren, maer ſoo verre van den anderen afgeſcheyden, dat ſe nogh elkander te hulpe koomen, nogh de tuſſchengeleeghene plaetſen beſchermen konden. Dat voorts ſoo veele volken, als men in die geweſten vondt, indien men hen waepenen beſtelde, indien leermeeſters en d'ervaerenheit hen oeffenden, ſoo veele heyrleeghers teeghen den Spanjaert ſouden verſtrekken, en om 't geheughen hunner voorighe wreetheit, uyt verdriet van d'allerſwaerſte ſlaevernye, vry getrouwere, als of ſe met ſoldy gekocht wierden. En nu reets darden ſe ſigh belooven de ſelfde grootheit, welke den Spanjaert ſoo ontſagghelijk maekte, immers dat dien oorlogh hen eenen eeuwighen roem ſoude baeren: dat ſe, 't gevaer ſoo verre van hunnen hals verſchuyvende, tot een ſeltſaem voorbeeldt, hadden beſtaen den vyandt tot de hacchelijkheit van ſijne eyghene heerſchappye te brenghen: en geen geringhen dienſt den menſchelijken geſlaghte beweeſen waere het, den Chriſtelijken Godtsdienſt onder volken ſonder kennis, of uyt d'eene dwaelingh tot d'andere vervallen, in haere oprechte ſuyverheit voortgeplant te hebben.* Hier teeghen ſeyden andere, *dat den oorlogh meenighvuldighe toevallen, meenighvuldighe de ſee was onderworpen, en booven al niet hacchelijkers dan ſeeſlaeghen. Indien 't verveelde aen Athenen, welke ſtadt eertijts in een geſeeghende voorſpoedt weeligh bloeyende, door die eene reukeloosheit te gronde gegaen was, te gedenken, ſy ſigh t'erinneren hadden, wat al rampen d'ongelukkighe vloot, maer onlanghs uytgeſonden onder Pieter van der Does, getroffen hadden. Dat, wel is waer de Spanjaerts in eenighe ſeeſlaeghen waeren ooverwonnen geweeſt: maer ook de Hollanders in d'eerſte beginſelen des oorloghs op de waepenen te lande weynigh te roemen hadden; die ſoo ſe door den tijdt, door ſorghe en oeffeningh tot ervaerenheit in krijgskunde gekoomen ſijn, waerom ſoude men 't ſelfde min van de vyandt vreeſen? Dat ooverwonnene door hunne neederlaeghen vaeken ſoo veel voorderen, dat ſe ook ten laetſten ſelfs beginnen t'ooverwinnen.*

De maetſchappy opgereght in de Vereenighde Landen wordt door woorden en geſchriften verdaedight.

En van andere teegengeſprooken.

En

En dat schoon genoomen de volken op de seekusten van Spanjen niet genoegh strekten om hunne vlooten te bemannen, dat noghtans en Engelschen en Britons, en Saxen light in dienst te krijghen waeren. Dat wijders de Hollanders geen soo grooten reeden hadden, om sigh op hunne lighaemen te betrouwen, welke gelijk se teeghen de koude sijn gehart, soo ook, 't gheen buyten alle twijfel by d'ondervindingh is gebleeken, door de gestaedighe ongemaetightheit van de hitte der Eevenaeren weghsmelten. En was dat een werk voor veertigh scheepen, die onbegrijpelijke ruymte des Oceans te besetten, alwaer eylanden, haevenen, reeden hen geslooten, die alle den vyandt oopen waeren, daer hen geenen toevoer van nae by te waghten stont, en selfs het waeter soude gebreeken? Dat, 't is waer, geheel Amerika niet doorgaens met kasteelen was omheynt: maer dat waer de schatten verborghen laeghen, waer bequaemelijk landen was, men 't legghen van sterkten niet versuymt hadt. En laet het aenkoomen, niet teegenstaende soo veele swaerigheeden, light vallen, van waer dan een leegher te lande, om de Spaensche regementen, die sigh by nae een geheele eeuwe in dat besit gevest hebben, daer uyt te drijven? En indien men al geraeden vondt ook een leegher te senden, en te gelijk ('t welk voorwaer noodtsaekelijk is) een tweede vloot om Spanjen te besluyten, ten eynde van daer geen onderstant in Amerika quaeme, sulx waere eenen last ondraeghelijk voor de middelen der koopluyden, jae selfs der Republijke; die, daer se niet maghtigh is met de troepen die thans in 't landt sijn haere grensen te verdaedighen, of sigh geheel en al in schulden sal indompelen, of selfs ontbloot van besettinghen, veel eer verliesen deese kleyne streek van eyghen vaederlandt, dan met de waepenen verooveren een reedelijk gedeelte der nieuwe weerelt: want die geheel te hoopen, waere uytsinnigheit: welke schoon ook ingenoomen naeulijx waere te houden, gemerkt soo swaere lucht in de meeste plaetsen, soo groot een geweldt van siekten, den Hollanderen vry vinnigher treffen soude, dan de Spanjaerts, om dat deese een besetter wijse en maet in eeten en drinken geleert hadden. De bondtgenootschap der Wilden aengaende, daer op soude men sigh soo weynigh konnen vertrouwen, dat het noodigh waere sigh ook teeghen hen, niet min dan teeghen de Spanjaerts selve, met het opmaeken van sterkten, te verseekeren. Dat se nogh van trouw te houden, nogh van eenighe andere deughden, hoe die genoemt sijn, kennis hadden: en in 't gemeen eenen afkeer van alle vreemdelinghen; dat de Spanjaert onder hen gehaet was, maer eerlangh daer nae al wie den Spanjaert in de heerschappy dier landen volghde ook den selfden haet soude erven: dat het was eenen aerdt van menschen die geen vryheit weerdt sijn, en dien noghtans een ruwe slaeverny ondraeghelijk valt, die een saghte smaedelijk verachten. Want was het onbekent, dat 'er onder die volken sijn geweest, en als nogh sijn, die sigh versaedighen met menschen vleesch, dat voor hunne beste spijse houden, en alle vreemdelinghen doorgaens om 't leeven brenghen, hen haetende om geene andere reeden, als om dat se menschen sijn? Dat seeker de Indiaenen en de volken in Asien ongelijk beschaefder van aerdt waeren, en de Hollanders noghtans ook daer, nae meenighvuldighe voorbeelden van trouwloosheit, sigh hadden genootsaekt gevonden hunne vriendtschap in een soort van dwinghelandy te veranderen. Veel min, dat men sigh op vreede of verbonden soude konnen verlaeten in die weerelt, welke de natuer, afgescheyden van het beste gedeelte haeres selfs, niet soo seer in geleegenheit als in seeden, en opgeslooten binnen sijnen Ocean, tot d'duyterste verwilderingh gedoemt hadt. Deese reedenen voerde men toen van Amerika. Voorwaer die den oorlogh wenschten ten eynde te brenghen was 'er aen- 1607.

1607. geleeghen, dat die verwachtingh niet te diep in de gemoederen doordrongh. En weynigh swaerigheits hadt het in den voortgangh van dat werk te doen horten, mits den naeyver der steeden, die elk om strijdt de uytrustingh der scheepen pooghden naer sigh te trekken; waer by ook eenighe hier tusschen quaemen om te verhinderen, dat de vryheit van sout uyt Amerika te haelen door geene wet daer ingeslooten wierde. Deese beraedtslaegingh dan aen een kant gestelt sijnde, quaemen des niet te min die 't werk des vreedes geerne gevordert saeghen andere swarigheeden voor. Want schoon men al van 's vyandts geneegenheit ten vollen verseekert was, hadden eevenwel niet weynigh magistraeten der Vereenighde steeden, uyt eene meeninghe seedert de tijden van Oranje opgevat, selfs van den blooten naem van vreede een afschrik. 't Liet sigh aensien, dat die afkeerigheit ten grooten deele soude te versetten sijn, soo de vyandt oopentlijk verklaerde, dat hy sigh met die vreede liet genoeghen, waer door hem de heerschappy der landen, door den oorlogh verlooren, niet weeder ingeruymt wierde. Want dat men eertijts de hoop van vreede te verwerpen een soort van voorsightigheit gehouden heeft, om geene andere reeden was, dan dat men alleen die vreede te gemoet sagh, die een Heer met sigh soude sleepen. Dat in teegendeel en voor de veyligheit, en voor de glory van de Republijk, van geen kleyn gewight was, soo se de verklaeringh haerer vryheit den vyandt afperste. Maer dat geduerende 't gedruysch der oorloghe, en soo langh 'er daeghelijx nieuwe stoffe van verbitteringh voorviel, 't sy de seeghe d'een oovermoedigh, 't sy eenighe neederlaegh den anderen wraeksughtigh maekte, gemoederen vervoert door hunne hartstoghten de middelen dienende tot vreede niet konden ooverweeghen. Dat, wen 'er eenighe schorssingh van waepenen wierde beraemt, geen begunstighers der vreede ontbreeken souden, die daer se anders ook in haer selven aengenaem is, insonderheit den aerdt der Hollanderen, geschaepen tot de koophandel, wel voeghen soude: dat daerenbooven de volken, naest aen de vyandt geseeten, niet lightelijk souden dulden, dat se, eenmael de vrughten des vreedes hebbende gesmaekt, weederom d'onheylen eenes nieuwen oorloghs wierden oovergeleevert. Groote swaerigheit hadt het in een saeke van sulk een gewight te beginnen, in die Republijk, waer in men niet gewoon was eenighe groote saeke te verhandelen, ten sy daer op alvoorens 't goetvinden der Landtschappen gehoort, en ook aen de steeden in 't besonder kennis gegeeven wierde: welken omwegh die saeke, waer oover buyten twijfel bijstere verwarringh van geschillen vallen soude, niet konde lijden. De leeden ter vergaederingh der Algemeene Staeten souden den haet eener soo schielijke veranderingh niet hebben willen op sigh neemen, ten waere Maurits, als Opperveldtheer, en beroemt in hoogheit van afkomst, en uytneemende diensten, met de grootheit sijnes gesaghs in een schorssingh van waepenen bewillighde. Dogh hy, die door den oorlogh tot soo hoogh eene achtbaerheit, als naeuwlijx yemandt voor hem, was gesteeghen, en soo ruyme stoffe van glory niet versmaedde, jae ook in sigh selven gevoelde, dat alle vreede met den Spanjaert op bedrogh lagh, wordt noghtans van Oldenbarnevelt, wiens gesagh onderschraeght door sijn verresienenheit en dartighjaerighe trouwe, insonderheit de beraedtslaeginghen tot vreede voortsette, ooverreedt, dat hy sigh het treeden in handelingh met den vyandt liet gevallen: hem vertoonende, hoe den Koningh van Engelandt gerust met de handen in de schoot soo swaer een oorlogh alleen aensagh: en den François vry grooter aenslaeghen dan een enkele bondtgenootschap smeede, en hier van geen duystere blijken waeren. Dat, soo d'Al-

De Maetschappy aen 't horten.

Swaerigheit in de Vereenighde Landen om een begin van de vreedehandelingh te vinden.

Waer in de Prins, op 't aenraeden van Oldenbarnevelt, bewillight.

d'Algemeene Staeten toonden, dat ook hen de wegh tot vreede oopenstont, sy, die 't hun belangh oordeelden, dat door den Hollandtschen oorlogh de krachten van Spanjen wierden afgesleeten, tot het belooven van daedelijke hulpe, en dat buyten last van schulden, souden konnen gebraght worden. Invoeghe Wittenhorst en Geevaerts, hebbende nu ontfanghen geloofsbrieven van Albertus en Isabella, die hun segghen bekrachtighden, ter Vergaederingh der Algemeene Staeten ingelaeten sijn, alwaer se oopentlijk verhaelden 't gheen se te vooren in 't besonder geseght hadden, verheffende de voordeelen des vreedes booven d'onseekerheeden des oorloghs. Maer om dat de Gesanten hadden gewagh gemaekt van 't reght der Aertshartoghen, vonden de Staeten geraeden hen te antwoorden: *Dat aen alle de weereldt, wien maer de saeken der Nederlanders bekent waeren, onweedersspreekelijk bleek, dat de Aertshartoghen sigh selfs niet met de minste schijn van reght op de Vereenighde Landtschappen behelpen konden, ten waere dan soo se hoopten eenigh reght uyt ooverwinninghe. Dat voorwaer, naerdien nu al in voortijden seer veele volken, nae 't bevestighen hunner vryheit door een onverbreekelijk besluyt, sigh in een lighaem t'saemen gevoeght hadden, sy met het grootste reght de leedemaeten van dat lighaem afgescheurt door de waepenen weederom eyschten; en de grootste Koninghen en Vorsten, door verbonden met hen gemaekt, de billijkheit deeser saeke hadden voor goedt gekeurt. Weshalven sy alle als nogh verstonden te blijven by die meeninghe, welke se onlanghs aen den Keyser verklaert hadden, dat se naementlijk met hen die het gesagh eenes allerheylighsten besluyts, door den ydelen dekmantel van hun reght afgestaen en by gifte oovergedraeghen te hebben, pooghden krachteloos te maeken, geenen veylighen, goddelijken en eerlijken vreede hebben konden. De onheylen der oorloghe, aen wat sijde die dan vielen, moeste men toeschrijven den genen, die onreghtveerdigh in eens anders invielen, niet, die kloekmoedigh t'hunne verdaedighden.* Wittenhorst met dit antwoordt vertrokken sijnde, heeft daer nae aen den Staeten geschreeven, dat hem was gebleeken de meeninghe der Aertshartoghen niet te sijn, door de handelingh yets te willen winnen, maer dat alle dinghen souden blijven in den staet, waer in se toenmaels waeren. Dogh om dit werk te voorderen is bequaemer geoordeelt Johan Neyen, Provinciael der Françiskaenen van sijnen landtaerdt, gebooren tot Antwerpen, maer van afkoomst een Zeeuw, en gesprooten uyt eenen vaeder die eertijts den Prinse van Oranje was gevolght; hy hadt een groote bequaemheit van wel segghen, en toonde, hoewel niet onbedreeven in den hoofschen handel, want hy hadt en Spanjen gesien, en was altoos tot Brussel in groote saeken gebruykt geweest, een Nederlandtsche oopenhertigheit van aerdt, soo dat niet lightelijk yemandt eenigh bedrogh in hem vermoedt soude hebben: sijnde boovendien door sijn beroep van leeven teeghen de schaemte gewaepent, en voor afwijsen nogh smaetheit bijster bekommert. Dees van Brussel gesonden, onthieldt sigh eerst eenighen tijdt onbekent tot Rijswijk, (het naeste dorp omtrent 's Graevenhaeghe) van waer hy door geheym verstandt met eenighe ondertaste aen wat swaerigheeden allermeest de begonne handelingh haeperde: van daer voor den Prinse gebraght sijnde, verklaerde hy sigh in woorden die met den brief van Wittenhorst oovereenquaemen, en onderright dat'er geene hoop was om in handelingh te treeden, ten waere de Aertshartoghen alvoorens met ronde woorden de Vereenighde Nederlanden voor vrye volken verklaerden, is hy weederom nae Brussel, en korts daer aen van daer te rugh gekeert, met brieven geteekent by Albertus en Isabella, den dertienden van Lentemaendt, uytkoomende op

1607.

De Gesanten der Aertshartoghen, ter vergaederinghe der Algemeene Staeten op vreede dringhende, wordt geantwoordt.

Johan Neyen wordt gekooren in plaets van Wittenhorst, om de vreede te voorderen.

Die, door de Prins onderright aen wat swaerigheeden de vreede haeperde, brieven der Aertshartoghen aen de Staeten brenght.

1607. deesen inhoudt: *Datse des bloedighen oorloghs wars en bereydt waeren, om met de Staeten der Vereenighde Nederlanden, als met vrye volken, welke sy selve voor soodaenighe erkenden, en waer opse sigh geen reght ter weereldt toeschreeven, te sluyten een eeuwighduerende vreede, of te maeken een bestant voor twaelf, vijftien, twintigh jaeren, of een schorssingh van waepenen, alles t'hunner keure, op billijke voorwaerden, waer door veyligh vertrouwen en onderlinghe hanteeringh der volken mooghen verseekert worden; onder andere ook op deese, dat elk 't gheen hy teegenwoordigh besat van gelijken in 't toekoomende soude blijven besitten, ten waere den gemeenen dienst raede eenighe steeden of Landtschappen te verwisselen. Datse voor gesanten tot de handelingh senden souden Nederlanders: de Staeten van hunner sijde gelijk getal andere te senden hadden: tijdt en plaetse t'hunner byeenkoomst te verkiesen wierde gelaeten t'hunner believe. Om dit alles te beeter voortgangh te doen neemen soude hen niet onaengenaem sijn, indien sy 't selfde goedtvonden, dat voor den tijdt van acht maenden te lande en te waeter, soo in Nederlandt als in Spanjen, alle vyandtschap geschorst bleeve. Aengaende de handelingh hadden de Staeten sigh te verklaeren voor den eersten van Herfstmaendt.* Niet quaelijk konden die van Hollandt sigh laeten gevallen deesen inhoudt der brieven, dien se selfs ten naesten by hadden voorgeschreeven, sijnde daer in verandert alles wat in 't eerste ontwerp, door den selfden Neyen oovergeleevert, aenstootelijk bevonden wierde: te weeten, *dat geduerende 't bestandt yder wel behouden soude 't gheen hy besat, maer nae 't sluyten eener vreede alleenlijk 't gheen yder behoorde te besitten: dat wijders die van Hollandt sigh souden onthouden van de vaert op Indien.* Dogh aengesien se sigh ter see volkoomen meester, en te lande in maght van ruytery, de sterkste oordeelden, vonden se geraeden *de schorssingh van waepenen voor den tijdt van acht maenden aen te neemen, niet verder, dan dat ondertusschen niet geoorloft soude sijn steeden te beleegheren of in te neemen, of inval en inleegeringh in eenighe landen te doen, nogh nieuwe schanssen te maeken. Daer by was gevoeght, dat de Koningh van Spanjen het verdragh der Aertshartoghen binnen drie maenden soude bekrachtighen, met gelijke verklaeringhe van de Vereenighde Landtschappen te erkennen voor vrye Landen.* Neyen beloofde te weeghe te brenghen, dat, voor den vierentwintighsten van Grasmaendt, deese verdraghspunten by Albertus en Isabella wierden geteekent, mits de Staeten 't selfde deeden. d'Algemeene Staeten, om eene saeke die voorwaer soo onvoorsiens voorquam, ook des te beeter ingangh in de gemoederen der gemeente te doen neemen, oordeelden dienstigh aen de besondere Landtschappen te schrijven: *Dat, 't gheene Godt de Heere wilde seeghenen, sy, met goedtvinden des Prinsen en des Raedts van Staete, hadden aengenoomen de voorwaerde, hen door Albertus en Isabella, raekende een schorssingh van waepenen, aengebooden, ten eynde om onderwijlen de handen ruym te hebben, om met de Koninghen van Vrankrijk en Engelandt en andere Vorsten, daer naer ook by sigh selven, t'ooverweeghen, wat 'er voor 't ooverighe gedaen diende. Dat wijders 't gheen hen allen nogh te doen stonde, was den onsterffelijken Godt van ganscher herte te danken, dat hy en den oorlogh tot nogh toe hadt geseeghent, en nu de gemoederen der vyanden bewooghen tot erkentenisse der waerheit.* Maer ten bestemden danken beede-daeghe, als nu, 't gerught alom verspreidt sijnde, de driften begonden toe te neemen, schikten de Bedienaers des Goddelijken woordts hunne gebeeden, nae dat yder gesint was, tot lof des vreedes, of tot haet der teegenpartye. Omtrent den vierentwintighsten van Grasmaendt hebben

Inhoudt der brieven.

Antwoordt en eysch der Vereenighde Staeten.

Neyen belooft dat hen volkoomen genoeghen sal gegeeven worden.

Brieven der Algemeene Staeten aen de besondere Landtschappen hier oover.

Sy schrijven eenen danken beede-dagh uyt.

ben de Staeten de brieven van verbandt, raekende 't gheen men onlanghs hadt gesslooten, by hen onderteekent, nae Antwerpen doen ooverbrenghen, door Dirk van der Does. Neyen heeft eerst voortgebraght een geschrift, gelijk 't in den Haeghe was opgestelt, alleenlijk daer onder geset de handt der Aertshartoghen, die 't selfde bekrachtighden. Maer van der Does een geschrift in staetelijker forme, en gelijk het sijne, begeerende, was Neyen hem daer in te wille, en brenght strax daer aen een diergelijk van Brussel, met een goude keeten voor van der Does; hem daer beneevens biddende, te gedooghen, dat, naedemael dit verdragh behelsde duysterheeden die naeder verklaeringh vereyschten, hy met hem te rugh keerde, om de meeninghe der Staeten dien aengaende te verneemen. Seeker Albertus was soo volkoomen gesint en besorght, dat geene vyandtschap van sijner sijde begonnen wierdt, dat hy, t'eenemael buyten 't verdragh, sijne bevelhebberen scherpelijk belaste, hunne soldaeten binnen de besettinghen te houden, en alle seeluyden en visschers, gevanghen binnen Duinkerken, hunne vryheit schonk. Van der Does, nae dat hy raekende 't versoek van Neyen aen de Staeten hadt geschreeven, en hem daer op niet seekers wierde geantwoordt, 't gheen hem niet verbooden was, voor toegelaeten neemende, is, met hem vergeselschapt, weeder in den Haegh gekoomen. En nu reets begonden eenighe, die d'eerste voorslaeghen van vreede hadden laeten doorgaen, beducht, dat, een saek, die men geloofde maer veynsery te sijn, op waerheit uyt moght koomen, berouw van hun stilswijghen te krijghen: weshalven sommighe rondt uyt begeerden te weeten, volghens welk besluyt de monnik sigh hadt verstout op 's vyandts boodem te koomen: andere van der Does beschuldighden, dat hy uyt eyghen goedtdunken een saek van soo groot een gevolgh op sigh genoomen hadt: soo dat het sigh volkoomentlijk liet aensien, dat Neyen niet light soude verkreeghen hebben, 't gheen hy stoutelijk sigh selven hadt toegeschreeven. Geduerende dit beloop der saeken in deese gewesten, heeft een heerlijke seeghe, ondertusschen door de Hollanders op see veroovert, den vyandt graegher nae vreede, hen vuerigher ten oorlogh gemaekt. Nae dat in 't jonghst verloope jaer op de kust van Spanjen ongelukkigh was geoorloght, niet sonder de oude scheepsglory der Batavieren eenighermaeten te beswalken, was men te raede geworden een tweede vloot derwaerts te senden, soo om den vervallen roem te herstellen, als op het ernstigh aenhouden der Oostindische maetschappy, beducht, dat al 't geweldt van Spanjen hunne scheepen oovervallen soude. Tot Ammirael wordt gekooren Jakob Heemskerk, een ervaere seeman, die eertijdts Willem Baerentsz. hadt vergeselschapt op dien toght, waer in een al te strenghe fortuyn hen heeft verbooden de geheymen van het Noorden t'eenemael t'ontdekken; tweemael was hy daerenbooven geweest in Indien, van waer hy onlanghs een rijk gelaeden schip, veroovert door de waepenen, hadt meêgebraght. Hem wierden toegevoeght sesentwintigh scheepen, uytgerust ten oorlogh, en vier andere gelaeden met lijftoght, met orde om te doen 't gheen hy ten meesten dienste van den Lande soude vinden te behooren. En hy selfs ontsagh sigh niet te belooven, dat het vaederlandt hem t'eenighen daeghe of doodt of leevendt soude bedanken: en met hoe sterk een vertrouwen ingenoomen hy vertrokken sy, kan ook hier uyt worden afgenoomen, dat hy geen andere soldy begeert heeft, dan alleen het achtste gedeelte van dien buyt, die de somme van vijfhondert duysent guldens oovertreffen soude. En in der daedt, hy was niet soo seer geldtgierigh, 't welk hy ten ooveren hadt, als wel gedreeven door glorysucht, eenen yver ook dien hy niet door eenighen ver-

1607.

Van der Does, de brieven by hen onderteekent nae Antwerpen brenghende, wordt beschonken met een goude keeten.

Albertus verbiedt alle vyandtschap teeghen de Vereenighde Landen, en stelt de gevanghene in vryheit.

Van der Does koomt met Neyen weeder in den Haegh.

Eenighe leeden der Algemeene Staeten hebben een afkeer van de vreede.

Verhael van Heemskerx gloryrijke seetoght teeghen de Spanjaerts.

1607. waenden roem van ſigh ſelven blijken liet, gemerkt hy in gelaet en kleedingh t'eenemael borgherlijk ſijn krijgshaftigh gemoedt te diep verhoolen hieldt. In 't begin der Lente, weynigh te vooren eer 't eerſte verdragh tuſſchen de Aertshartoghen en de Staeten wierdt getroffen, in ſee geſteeken, en vervolghens op de kuſten van Spanjen gekoomen ſijnde, neemt hy voor den mondt van den Tagus in te ſeylen, om de voortreffelijxte der ſteeden Liſſebon tot getuyghe ſijner dappere krijghsdaeden te hebben. Maer door kuntſchappers, uytgeſonden onder ſchijn van koopluyden, en door Françoiſche en Engelſche ſcheepen hem ontmoetende, verwittight, dat de meeſte ſcheepen, die aldaer geleeghen hadden, nae Indien uytgeloopen, en die nogh ſtonden te volghen ongereedt waeren, dogh wijders dat 'er een ſchoone vloot Spaenſche ſcheepen ſigh onthieldt in de baey van Gibralter, om de Hollandtſche ſcheepen, uyt de Middelandtſche ſee den Ocean inwillende, in 't naeuw van de ſtraet waer te neemen, wendt hy de ſeylen derwaerts, nae hem de windt diende, vaerende nu naeder aen de kuſt van Afrika en Barbaryen, dan weederom dighter aen de Spaenſche. Want twee ſeer hooghe berghen, Abila op de kuſt van Barbaryen, Kalpe op de kuſt van Spanjen, maeken den naeuwen ingangh, door welke d'Atlantiſche ſee ſigh tuſſchen het vaſte landt door verſpreidt. d'Oudtheit, vernuftigh in 't verſieren van verdichtſelen, heeft ons naegelaeten, dat deeſe twee eertijts ſijn geweeſt eenen bergh (en ook is 't, uytgenoomen de enghte, als een doorgaende geberghte) dogh van een geſcheyden door den arbeidt van Hercules, om de ſee, dien hy door ſijn tuſſchenkoomen buyten hieldt, in te laeten, en de kruynen dier twee van een geſcheurde berghen genoemt worden de ſuylen van Hercules. Kalpe heeft ſijnen ouden naem behouden, tot dat den ſeegepraelenden Arabier de ſaeken met de benaemingh ſijner taele genoemt heeft. Want ten tijde als de Saracenen by de nieuwigheit van het Mahumetiſch wangeloof de waepenen gevoeght hebben, is Moſes, ſoon van Nuzir, uyt het geſlaght der Maravadinen, een der kleyne Vorſten, die Afrika beheerſchten, in Spanjen oovergeſcheept, vergeſelſchapt met Tarica, ſoon van Abdalla, die, om van ſijne ſoldaeten niet verlaeten te worden, ſijne ſcheepen verbrandt hebbende, als hy ſigh binnen Kalpe hadt begeeven, de plaets Gibaltarik genoemt heeft, met welke benaemingh in de Arabiſche taele den bergh Tarica beteekent wordt: en dit luydt heedenſdaeghs door verbaſteringh, volghens d'uytſpraek der Spanjaerden, Gibralter. Dus noemen ſe den bergh, dus de ſtadt Carteja, eertijdts geleeghen aen den voet van den bergh, alwaer hy, uytgeholt als een ſchouwtooneel, de ſcheepen voor een baey verſtrekt; hebbende den eenen hoorn, die in de Atlantiſche ſee uytſteekt, geſterkt met een kaſteel. In deeſe veylighe reê, tuſſchen de armen van een ſeer hooghe rotſe, nae by beſchut door de beſettingh van een ſtadt en kaſteel, hadt ſigh de Spaenſche vloot geankert. Daer waeren neeghen galeoenen, 't grootſte ophebbende den Ammirael Johan Alvarez Avila; vier andere ſcheepen van oorloghe; voorts een groot ſchip van Lubek, en vier Franſche, toebehoorende beſondere luyden, maer voor eenighen tijdt ten gemeenen dienſte genoomen: boovendien drie Hollandtſche koopvaerdyſcheepen, in den oorlogh veroovert. Geſchut en bootsvolk hadden ſe in groote meenighte, en een goet getal ſeeſoldaeten, verſterkt met een aenſienelijke maght van vrywillighe eedelen, die, ſoo haeſt de tijdingh quam, dat 's vyandts ſcheepen te Kadix en Sant Lucar geſien wierden, om hunne trouwe ten Koningh en proeven hunner dapperheit te doen blijken, van alle kanten waeren toegeloopen. 't Ammiraels ſchip hadt op ſeevenhondert ſoldaeten; den Onder-Am-

Ammirael weynigh min dan vijf hondert. Heemskerk nu de Straet ingeloopen, en niet verre van de baey van Gibraltar sijnde, en de krijghsraedt by een geroepen hebbende: *Niet onbekent is u*, seyde hy, *Spitsbroeders, de reeden waerom wy hier gekoomen sijn. Heerlijke glorydaeden sijn door onse vaeders ter see uytgevoert, maer binnen 's Landts. Sy hebben eylanden uytgeplundert, haevenen toegeslooten, andere sijn by geval aen den vyandt geraekt. Wy d'eerste van allen vyandtlijk gekoomen, om 's Koninghs vloot, en op den dorpel van Spanjen selve, te bespringhen; ten eynde alle volken sien mooghen, hoe de vyandt, t'eenemael sonder reght, in soo langh een reex sijner oovermoedighe tijtelen, sigh de heerschappy oover den Ocean aenmaetight. Geen doorluchter plaets t'onser glory hadt men konnen wenschen. Godt heeft besllooten de dapperheit der Batavieren op de grensscheydingh van Europa en Afrika selve ten toon te stellen: ter plaetse voorwaer, daer wy van d'eene sijde geen seekerder getuyghen onser vroomheit, dan den vyandt selve, hem ten neederlaeghe, konnen hebben. Op den anderen oever staen de Turken en Mooren, wien wy, naerdien se tot nu toe van ons naeulijx hebben hooren spreeken, op deesen dagh niet anders als door een uytsteekende seegedaedt behooren bekent te worden. Grijp nu dien moedt, die kloekheit, welken eertijdts Berghen, welken Middelburgh, welken de Zuydersee gesien hebben. 't Selfde geluk volght u door den geheelen aerdtboodem. Swaerlijk kan het anders vallen, of wy moeten op see winnen. En niemandt onder u laete sigh door de grootheit van 's vyandts scheepen afschrikken; dewijle in teegendeel die selfde onhebbelijke swaerte, onbequaem tot wenden of keeren, en des te schoonder om te treffen, d'oorsaek hunner neederlaeghe sijn sal. En dit selfs is wel het voornaemste, dat onder ons seeluyden, onder hen soldaeten veghten, die, gelijkse verwijft en tengher sijn, my dunkt dat ick reets, door de vuyle stank der scheepen, en door 't slingheren der seebaeren, sie, by naer buyten sigh selven, suysebollende 't onderste booven rollen. Ick eysche van niemandt yets, dan daer in ik selfs sal voorgaen, en ten exempel dienen. Ghy, Lambert, laet ons gesaemenderhandt reght op den Ammirael aensetten. Ghy, Bras en Alteras, doet den Onder-Ammirael de kraghten uwer dapperheit gevoelen. Dat alle d'andere d'ooverighe scheepen aentasten; twee teegen een. De lightste scheepen sullen rondtom seylen, om den vyandt 't vlughten te beletten. Maer wanneer de slagh sal aengegaen sijn, soo gedenkt, bidt ick u, dat wy ter see veghten, dat, ten sy ghy de seeghe beveght, wy alle verslaeghen en gevanghen sijn. Laet ons de hacchelijcke sorghen der Staeten, in de grootste saek die oyt is voorgekoomen, weghneemen. Deesen dagh sal hen, indien se sijn genootsaekt den oorlogh te hervatten, of een heerlijk voorbediedtsel sijn, of maeken dat den Spanjaert den vreede met ernst soeke. Dan sal den seegepraelenden Batavier met beeter reeden sigh beraeden mooghen, of hy de waepenen wil neederlegghen of behouden. Een eeuwigh geheughen hierentusschen sal ons gelukkigh noemen, 't sy men van onse seeghe beginne d'ooverwinninghen ter see te stellen, 't sy ook wy onder de oorsaeken des vreedes sullen gereekent worden, en eenen bynae veertighjaerighen oorlogh met soo gloryrijk een eynde voor den naekoomelinghen besluyten.* In 't voeren van deese reeden hadt hy de harten der hopluyden niet meer door sijne woorden, als door sijn gesight en sijn geheel gelaet getroffen, die, rustigh hunnen dienst beloovende, sigh selven daerenbooven door oude en nieuwe voorbeelden der Spaensche wreetheit ter wraeke prikkelden. Dus rondtom gedronken, en den eedt van getrouwheit vernieuwt sijnde, is elk vertrokken. Den Am- 1607.

1607. Ammirael Avila, siende dat scheepen soo veel kleynder als de sijne de vaert reght op hem aensetten, belast eenen Hollandtschen gevanghen, dien hy op sijn schip hadt, uyt de boeyen te haelen, en vraeght hem, wat hy geloofde dat se in den sin hadden. Hy daer op seyde, of ik en kenne de onse niet, of die sullen u van stonden aen slagh leeveren. De Spanjaert lachte, en oordeelde 't te ongeacht, selfs de geheele vyandts vloot by sijn een Ammiraelsschip te vergelijken. Maer als die nu meer en meer naederde, is hy, genootsaekt sijnde te gelooven, 't gheen waer was, met sijn Ammiraelsschip, 't welk juyst voor aen lagh, de ankers kappende, dichter onder de stadt geweeken, om alvoorens de hacchelijkheit van 't geveght met d'andere scheepen te waeghen. Heemskerk noghtans blijft des onaengesien vast by sijn opset, en, alle andere scheepen voorby geloopen sijnde, set op hem alleen toe, beloovende alvoorens by monde, dat, die hem ooverweldighden al den buyt souden hebben, en boovendien een vereeringh die 's vyandts vlagh afhaelde. Hy hadt verbooden te schieten, voor dat se dight aen den anderen quaemen, om door schielijkheit te meerder schrik te maeken. Weshalven de Spanjaert hem is voorgekoomen, dogh met weynigh schaede. Daer op, nogh maer weynigh van den anderen sijnde, begint Heemskerk uyt de boeghstukken te schieten, en terstont hem aenklampende, laet hy de vyandt op sijde 't anker vallen. Hy vertoonde sigh te midden op sijn Schip, wanneer, de Spanjaert hem de tweede laegh geevende, een koeghel, die by geval een ander hadt gedoodt, hem met eenen 't linker been ook wegh neemt, en in sijn volle waepenrustingh ter needer velt. Hy gevoelde 't naeken sijnes doodts: waerom hy Godt gebeeden hebbende, sijne siele, die reets op 't scheyden stont, in genaede te willen opneemen, d'omstaenders d'apper aenmoedight niet te verflaeuwen, maer 't begonnen werk met de selfde wakkerheit te volvoeren; dat se in 's vyandts neederlaeghe den troost oover 't verlies hunnes Ammiraels te soeken hadden. De doodt des Opperhoofts wierdt door den hopman Verhoeve verborghen gehouden, en niet eer, voor nae 't eyndighen van den slagh, oover de vloot ruchtbaer gemaekt. De selfde stelde ook orde, dat alle de stukken op de reghter sijde los schooten. De Spanjaert, wien nu 't verder gebruyk sijner stukken was benoomen, oooverviel hen met een dicht gedruys van musketten. Maer de Hollanders, die van hunner sijde van gelijken deeden, troffen des te seekerder, als de vyandt dichter aen een gepakt stont. Hopman Lambert, gelijk hem belast was, daer op volghende, schiet eerst van achteren in 't schip van Avila, en voeghde sigh vervolghens ook op sijne sijde. 't Gingh 'er heevigh op een veghten, en de dikke neevelen van rook en damp alles allenthalven beswerkende, vertoonden in den naemiddagh niet anders dan de gedaente van een naghtgeveght. Voorts wierdt onder d'andere scheepen de slagh vervolght nae 't geval sigh op deedt, niet nae te vooren gegeeven orde. Want als den Zeeuwschen hopman Alteras draelde den Onder-Ammirael, hem toegeleght, aen te tasten, sijn drie andere op hem aengevallen, waer by strax daer aen nogh een vierde quam. Dies den Onder-Ammirael door geduerigh schieten in luchte vlam geraekt en het gevaer nu selfs tot de bespringhers oovergevloghen sijnde, weeken de Hollanders van hem af, en bluschten de vlam, die door den selfden brandt in hunne seylen was geslaeghen. Dogh de Spanjaerts, ontstelt door bystere schrik, lieten de sorghe voor hun schip vaeren, en sijn, wanneer het nu tot aen 't waeter toe was afgebrandt, in see gesprongen, alwaer se swemmende door 's vyandts schieten op hen getroffen, d'eene doodt met d'andere verwisselden.

Den

ZEE SLAGH VOOR G

in den Jaere M

1. D'Admirael Heemskerk. 2. Viceadmirael Alteras. 3. Kapitein Lambert. 4. Kapitein Simon Pietersz van Edam. 5. K

GIBRALTER

CVII.

Kap. Adriaen Roest. 6. Kapitein Madder. 7. De Spaensche Admirael. 8. De Spaensche Vice Admirael. 9. D'andere Spaensche schepen

Den Hollandtſchen hopman Langhen Henrik, te heet in een ander ga- 1607.
leoen te beſpringhen, wordt door een koeghel weghgenoomen: maer dat ſelfde galeoen is ook door geweldigh ſchieten tot beneeden toe afgebrandt. Een ander weederom van de ſelfde groote van een gebarſten waeter ſcheppende, is door de laſt geſonken. d'Andere Spaenſche ſcheepen en ook eenighe Hollandtſche, niet darrende enteren en tot gevaer van handt gemeenſchap naederen, voghten van verre door ſchutgevaer, by nae met gelijke ſchaede van weederſijden. Boovendien ſchooten die van Carteja uyt de ſtadt en 't kaſteel. Dogh een ſchielijk geweldt heeft de Spanjaerts in een ſchrikkelijke ontſteltenis gebraght, wanneer een hunner aenſienelijxte ſcheepen door ſijn eyghen buſkruyt was geſpronghen, onſeeker of 'er de vyandt of ſy ſelve 't vuer hadden ingeſet. Nae dat die ſlagh de geheele baey met een afgrijſelijken donder hadt vervult, hebben de brandende ſtukken en ſplinters van dat geſpronghe ſchip de naeſte ſcheepen, en deeſe weeder andere daer aen in 't ſelfde verderf geſleept. d'Oovergebleevene, al eer hen dit onheyl van gelijken ooverquam, de touwen af kappende, loopen teeghen 't ſtrandt aen. Alleen het Ammiraelsſchip verwijlde d'uytkoomſt van 't geveght en de ſeeghe der Hollanders, veghtende kloekmoedigh teeghen twee ſcheepen, tot dat 'er een derde toeſchoot. Maer toen de vlagh afgehaelt ſijnde, beſweeken de gemoederen gelijkerhandt, en d'ooverwinnaers nu volkoomen meeſter en oovergeloopen ſijnde, gingh 't er veel eer op een moorden, dan op een veghten. Geheele hoopen Spanjaerts gelijk ſe t'ſeſſens in ſee geſpronghen waeren, op hoop van het t'ontſwemmen, wierden doorſchooten of doorſteeken: en naer geene oorden van de baey kon yemandt 't oogh wenden, daer hem niet een droevigh aenſchouwen van dooden of ſtervenden voorquam. Niet langh nae Heemſkerk, was in 't leeven gebleeven Avila, een oudt en ervaeren ſeehooft, als die voor deeſen in de ſlagh van de Levant in 't geſelſchap van Don Johan van Ooſtenrijk geweeſt was. Onder ſijne papieren vondt men ſtrenghe beveelen van Koningh Philips, niet alleen teeghen de Hollanders, maer ook teeghen alle, die de Hollanders eenighen dienſt of hulpe gedaen hadden. De Françoiſen, welker ſcheepen de Spanjaert aengetaſt en met de vlught verlaeten hadt, vonden veylighe berghplaets by d'ooverwinnaers. Ook wierden behouden de gevanghene, die verhaelden, dat, door een ſeldtſaem geluk, een ſoldaet, geſonden van een Spaenſch hopman, om hen 't leeven te beneemen, door een koeghel was weghgenoomen, een tweede ſtrax daer aen koomende om den ſelfden laſt uyt te voeren, door gelijke doodt omgekoomen, en eyndelijk hunne keetenen door 't treffen van een koeghel waeren losgeſpronghen. De naght nae 't geveght in ruſt oovergebraght ſijnde, is de volghende morghen gebleeken, dat den Spaenſchen Ammirael, dien de Hollanders, vernoeght met hem genoomen te hebben, verſuymt hadden te bewaeren, nogh geheel op 't waeter dreef, met weynigh volk daer op, die, gedueren de hitte der ſeegheveghteren, ſigh in ſchuylhoeken verſteekende, daer uyt te voorſchijn waeren gekoomen: maer deeſe in de ſtadt gevlught ſijnde, ſteeken die van Gibralter den brandt in 't ſchip, om het niet ten prooye der vyanden te laeten. Twee geheele daeghen langh is de Hollandtſche vloot op de plaets van 't geveght gebleeven, meer glory en luyſter van die ſeeghe genietende, dan voordeel. Allerweeghen langhs de kuſt ſagh men gewaepende gints en herwaerts loopen, de ſteedelinghen in teegendeel ſak en pak opkraemen, om te vlughten. Al wat 'er was ſagh de ſchrik ten ooghen uyt; en gelijke tijdinghen quaemen van Kadix. Treffelijke geleegenheit waere Heemſkerk, hadt hy in 't leeven gebleeven,

1607. toen gebooren geweeſt, om ſijne dapperheit in groote aenſlaeghen te werk te ſtellen, die nu alle met hem vernietight laeghen. Tituan, een ſtadt in Barbaryen, maer niet ſeer oudt, geleeghen aen de voet van den bergh Atlas, buyten de ſtraet, op de middelandtſche ſee, ſtaet onder gehoorſaemheit der Turken. Hier nae toe begeeven ſigh de Hollanders, ſoo om hunne ſcheepen te kalfateren, en op nieuw te voorſien met de noodighe behoeften, als ook tot herſtellingh der ſieken, die ſe ſeſtigh hadden, behalven omtrent hondert andere in de ſlagh gebleeven. De Steêvooght, vyandt der Spanjaerden, verwelkoomde de ooverwinnaers met beſondere teekenen van blijdtſchap, en vereeringhen van geſchenken. Ook boodt hy hen aen onderſtant te voet, ſoo ſe konden goetvinden Ceuta, een ſtadt op de ſelfde kuſt, maer een weynigh innewaerder, en in 't beſit des Spanjaerts, aen te taſten. Dogh ſy graegher om buyt te ſoeken, dan om te oorloghen, verdeelen 't onder elkander ſoo, dat het grootſte gedeelte ſoude loopen langhs de kuſt van Portugael, andere vaeren nae de Vlaemſche eylanden, weederom andere nae de Kanaeriſche, en ook eenighe kruyſſen omtrent Kabo Verde. Twee lijftoght ſcheepen ſijn nae Hollandt geſonden, om de gequetſten, en ook 't gebalſemt lijk van Heemſkerk oover te brenghen. De tijdingh van de ſlagh voor Gibralter, geſlaeghen den vierentwintighſten van Grasmaendt, was nogh in Hollandt niet gekoomen, onſeeker ſijnde of die te poſt uyt Spanjen in Brabandt was gebraght, toen Neyen, ſijnde dat pas in den Haeghe, op den elfden van Bloeymaendt gehoor ter vergaederinghe verſoekt, en den Staeten vertoont, *dat hy onlanghs, op hun begeeren, ſonder daer toe eenighſints gelaſt te ſijn, hadt belooft, dat de Aertshartoghen ſouden beſorghen, dat de Koningh van Spanjen hun verdragh met hen geſlooten bekrachtighde. Dat d'Aertshartoghen, daer ſe konden afweeſen van 't gheen hy op eyghen geſagh hadt gedaen t'erkennen; alleen uyt vreedelievenheit, met het ſelfde te belooven, ſijn woordt beveſtight en hem ontſlaeghen hadden. Dat het nu ook billijk waere, dat, gelijk die Prinſen, handelende in alle trouwe, niets verſuymden van 't gheen tot bevorderingh en vaſtſtellingh van eendraght dienen konde, ſoo ook de Staeten van hunner ſijde alle middelen, ſtrijdigh met dit ooghmerk, uyt de wegh naemen, en hunne vloot, geſonden om Spanjen te beſchaedighen, te rugh riepen. Daerenbooven verſoght hy, dat in duydelijker woorden wierde verklaert, 't gheen waer in ſe onlanghs, raekende 't niet beleegheren van eenighe ſteeden of ſterkten, nogh ook eenighe inleegeringhe met leeghers, of invallen in de landen te doen, wat duyſterlijk ooverkoomen waeren. En dat, aengeſien 'er tuſſchen dit en den eerſten van Herfſtmaendt veele ſaeken ſouden konnen voorvallen, welke uyt naeme der Aertshartoghen den Staeten dienden voorgehouden, hem vrygeleybrieven verleent wierden, om veyligh oover en weeder te reyſen.* Nu reets hadt de grootheit der ſaeke, die men onderhanden hadt, de harten van alle de weereldt doen opwacken. En de aenſienelijxte, geſonden uyt yder landtſchap om de vergaederingh by te woonen, quaemen nu te ſaemen: waerom de beraedtſlaeginghen des te ſwaerder en te traegher vielen. Inſonderheit was men in bedenken oover 't te rugh roepen der vloote, loopende nu eenighe gerughten van den gelukkighen uytſlagh des geveghts voor Gibralter. Sommighe ſeyden, men behoorde ſigh al verder van 't geluk te dienen, terwijl 't begunſtighde, en van geen vreede te hooren ſpreeken, dan met de waepenen in de handt. Andere, dat men niet alleen met woorden, maer ook metter daedt behoorde te betoonen, dat hunne gemoederen niet vreemt waeren van een opreghte vreede, welke ſoo ſe niet getroffen wierde, hen ook dan de

Neyen hierentuſſchen in den Haeghe de vreede bevorderende, verſoekt dat de vloot uyt Spanjen t'huys ontbooden worde.

Waer oover onder de Vereenighde Staeten bedenken valt.

ſeën als vooren oopenſtaen, en ſy dan alle eendraghtelijk de waepenen weeder in de handt neemen ſouden, om ſigh niet alleen oover de eertijdts geleedene ongelijken, maer ook oover een beſpottelijke vreedehandelingh te wreeken. En die verſcheydenheit van gevoelens quam by nae hier op uyt, dat en die ſigh tot vreede geneeghen toonden, met den Spanjaert geruſter te ſtellen, en die in teegendeel tot geenen vreede verſtonden, terwijl ſe den vyandt in meerder vreeſe, en tot ernſtigher gedachten om vreede te ſoeken brenghen, beyde in hunne raedtſlaeghen vruchteloos uytvielen. Hierentuſſchen ſijn 'er geſanten uyt Vrankrijk aengekoomen. 't Hooft deeſes geſantſchaps was Pierre Jeannin, eertijdts een der voornaemſte aenhanghers van 't huys van Lotteringhen, geduerende de Ligue, maer met den Hartogh van Mayenne ſijnen ſoen van den Koningh verkreeghen hebbende, is hy van dien tijdt af door uytſteekende proefſtukken van getrouwheit, en door geene mindere blijken van voorſightigheit, gekoomen in 't bewint der grootſte ſaeken, en voor een der eerſte Raedtsheeren van Staet gehouden. Booven ſijne ervaerenheit in 't handelen van bedrijven, en ſijne kenniſſe van reghtsgeleertheit, hadt hy een vernuft doorkneedt in alle braeve konſten: en ſelfs was hy ſijnes gelaets en ſijner reedenen ſoo verre meeſter, dat, wanneer hy ſijne gedachten allermeeſt verberghde, oopenhartighſt ſcheen. In ſijn geſelſchap waeren Buzanval, voor deeſen 's Koninghs gewoonelijken geſant by de Staeten, en Elias de la Place, Heer van Rouſſy, die geſchikt was om Buzanval in die weerdigheit te volghen. De Koningh toonde ſigh ſeer miſnoeght, dat men dus geheym, met weeten van weynighe, ſonder ſijn goedtdunken te hooren, hadt geleght de grondtſlagh tot die handelingh, welke hy oordeelde, dat men, ſoo ten aenſien ſijner moogenheit, als om ſijne groote weldaeden, dien van Hollandt beweeſen, ſonder hem tot middelaer te neemen, niet hadt behooren aen te vanghen. Invoeghe de geſanten, ſijnde hen gehoor ter vergaederinghe gegeeven, voor af in 't breede van 's Koninghs dienſten deeſe Republijk beweeſen, geſprooken hebbende, ſtrax oovergaen tot klaghten, vaerende eerſt heevigh uyt teeghen hen, die gepooght hadden den Koningh van 't trachten nae de heerſchappy oover hen, verdacht te maeken. En daer op, dat ſigh dus verre met den vyandt in handelingh ingelaeten te hebben, buyten weeten van den Koningh, dat ook een daedt was, die eenighermaeten naer ondankbaerheit ſmaekte. Dat hy noghtans hoe rekkelijk hy in 't onderhouden van vriendtſchap was ook nu toonde, door 't ſenden eener geſantſchap ten dien eynde, om hen, of in den oorlogh volhardende, te betuyghen, dat hy hen met ſijne hulpe ſoude byſpringhen; of, ſoo hen behaeghde vreede te ſluyten, door ſijn geſagh eenen billijken voor 't teegenwoordighe, en eenen beſtendighen in 't toekoomende te beſorghen. Uyt de vergaederingh der Algemeene Staeten ſijn gemaghtighde gekooren, om in teegenwoordigheit der geſanten den ſtaet hunner geldtmiddelen, en de reedenen hen tot vreede beweeghende, t'ooverweeghen. En op dat het geſagh des François by andere, welker vriendtſchap die van Hollandt noodigh hadden, geen miſnoeghen quaeme te baeren, is men te raede geworden ook de Koninghen van Groot Britannien en Deenemarken, voorts de Keurvorſten Palts en Brandenburgh te noodighen, om den Staet in die hacchelijkheit van ſaeken met hunnen goeden raedt by te ſtaen. Oover het verſoek van Neyen langh getwiſt ſijnde, heeft het dit gevoelen eyndelijk doorgedraeghen, dat men de vloot uyt Spanjen ſoude opontbieden, ſoo haeſt Philips het geſlootene met de Aertshartoghen hadt beveſtight; hierentuſſchen ſoude men geen nieuwe ſcheepen nogh eenighen

1607.

Henrix geſanten aen hen.

Ieannin hooft des Geſantſchaps.

Die, naer 't doen van klaghten uyt 's Koninghs naeme, ſijne hulpe noghtans den Vereenighden Staeten aenbieden.

Die ook met andere Koninghen en Vorſten te raede gaen.

1607. toevoer derwaerts ſenden. Dogh om de naebuerighe ſee, tot aen 't eynde van 't Kanael, den ſtilſtant van waepenen van toen af aen ſoude plaets grijpen, met dit bedingh noghtans, dat men uyt de haevenen van Vlaendre geene andere dan viſſchers ſoude toelaeten uyt te loopen. En nae 't ontfanghen van de bekrachtigingh uyt Spanjen de ſchorſſingh van waepenen gaen oover den geheelen Ocean langhs Vrankrijk en Spanjen tot aen Kadix, en van Kadix door de geheele middelandtſche ſee. Maer naeder ſorghe heeft men ook gedraeghen in de ruſt te lande te bepaelen. En d'Algemeene Staeten hebben hunne veyligheit beſlooten binnen de befaemde ſtroomen de Eems, de Veght, den Yſſel, den Rhijn, de Wael, en beneeden Graeve met de Maeſe en haere groote ſeegaeten. Aen de ſijde der Aertshartoghen ſtelde men tot grenſen de ſtroomen van minder naeme, den Deemer en de Nethe in Brabandt, in Vlaendre de Leye en de Mander. De plaetſen geleeghen buyten de geſeyde paelen bleeven den oorlogh onderworpen, uytgeſondert alleen de ſteeden en ſterkten: ſoo noghtans dat geene grenſen den ſoldaeten ſelve onder elkander te waeter of te lande beſchermen ſouden. Al eer Neyen vertrok is gebleeken, hoe hy niet te vergeefs in Hollandt 't futſelboek ſoght. Tot nogh toe was hem niet vergunt in den Haeghe te blijven, doordien hy de Staeten geen ydele reeden tot arghwaen hadt gegeeven. Sijne herberghe hem tot Delft aengeweeſen ſijnde, ſloegh men ſorghvuldigh acht op ſijn uyt-en in-gaen: en hy door ſijn doen betoonde, dat men niet ſonder grondt dus te raede was geworden: gemerkt hy Kornelis Aertſens, Griffier der Staeten, noodighde om met hem in geheym geſprek te koomen. Dees wel voorſiende wat dit inhadt, gaet nae Prins Maurits, die hem belaſte, ingevallen hem eenigh aenſienelijk geſchenk wierdt aengebooden, dat te neemen, om 's vyandts laeghen te ontdekken. Te ſaemen gekoomen ſijnde, hief de monnik aen hem met welſpreekenheit te bedanken, dat door ſijn toedoen de vreede haer begin gekreeghen hadt. Want toen Neyen eerſt in Hollandt was gekoomen, hadt hy door middel van Crauwels, die Aertſens in bloede beſtont, den eerſten toegangh tot hem gevonden. Vervolghens voeght hy daer by, dat hem niet onbekent was, in hoe groot een gevaer ſigh Aertſens door die daedt ſoude geſteeken hebben, indien de ſaeke niet naer wenſch van d'een en d'ander waere uytgevallen, ingeſien eenen Staet door veelen beheerſcht altoos vol nayver en arghwaen is. Dat de Aertshartoghen, hier uyt bekennende, hoe ſijn gemoet geneeghen was tot de vreede der Nederlanden, hem beminden en met dankbaerheit in achtingh hielden, en dat ſe voorhebbende hem t'eenighen daeghe grootere geſchenken te doen, hem nu weeder inruymden ſijn huys, 't welk hy tot Bruſſel hadt gehadt. Dat den Marquis Spinola, behartighende den ſelven wenſch en begeerten, hem, wen 'er vreede of beſtant voor neeghen jaeren wierde getroffen, vijftighduyſent kroonen beloofde. Dat hy bereydt was vijftienduyſent der ſelver hem te tellen waer en wanneer hy wilde, voortbrenghende daer by een ſchriftelijk beſcheydt, geteekent met de eyghen handt van Spinola. Daer nae vereerde Neyen uyt ſijnen naem de huysvrouw van Aertſens een diamant van geen geringhe weerde. Aertſens hem bedankende oover 't huys, 't welk hy oordeelde hem ſelfs uyt kraght van 't verdragh der ſtadt Bruſſel, ten tijde der oovergaeve, toe te koomen, weygherde eenighen tijdt d'ooverighe geſchenken te aenveerden, als ſtrekkende om ſijne eere en ſijnen eedt in ſwaere opſpraek te brenghen: dan ten laetſten nam hy en den diamant en het handtſchrift, en ondekt ſijn weedervaeren aen den Prinſe, en voorts op 's Prinſen aenraeden aen weynighe der Staeten. De Prins oordeelen-

Neyen ſoekt Aertſens door ſchenkaedjen te winnen.

deelende, dat de ſaeke voor eenen tijdt behoorde verborghen gehouden te worden; weygherde de geſchenken in ſijn bewaeringh te neemen. Aertſens korts daer aen noghmaels door naedere brieven van Neyen aengemaent, om de vijftienduyſent te ontfanghen, en beducht, dat ſoo hacchelijk een geheym ten ſlimſten moght koomen uyt te barſten, ontdekt den gehcelen handel en 't beloop der ſaeke voor de Vergaederinghe. De Staeten vonden geraeden het papier neevens den diamant te ſtellen in bewaeringh van hunnen Algemeenen ontfangher Joris de Bie, een man van bekende trouwe. Aertſens echter heeft niet konnen ontgaen den haet van 't gemeen, 't welk 't gerught daer van geloopen ten arghſten opvattende, door laſterlijken uytlegh verſwaerde, invoeghe dat hy noodtſaekelijk oordeelde die woedende naeſpraek ſchriftelijk te gemoet te koomen. Omtrent dees tijdt is tot Amſterdam aengekoomen het lighaem van Heemſkerk, en ontfanghen met veele teekenen van toejuygingh en blijdtſchap; dogh met geene mindere droefheit, om dat, gelijk hy gehouden wierdt voor d'oorſaek dier ſeeghe, ſoo ook ſijne doodt den vaederlande voor een groot verlies ſtrekte. En hy is d'eerſte geweeſt, die met een lijkſtaetſy en graft van eere, draeghende 't opſchrift ſijner ſeegedaeden, met groote tijtelen van onſterfelijken lof, op gemeene koſten van de Republijk vereert is. Aen den Koningh van Groot Britannien, die begeerde naeder van den ſtaet der ſaeken in Hollandt onderright te ſijn, wierden geſonden Johan Berk, Raedt-Penſionaris der ſtadt Dordreght, en Jakob van Maeldere, die ter Vergaederinghe der Staeten van Zeelandt 't voorſitten hadt. Voor den Koningh ter gehoor ſijnde, doen ſe hem oopeningh van de maght en middelen der Republijke en der ſelver laſten, en hoe veel de Prins en den Raedt van Staeten hadden geoordeelt, dat 'er aen de gemeene inkoomſten gebrak, om den oorlogh met goede hoop te konnen voeren. Sy wierden met beleeftheit ontfanghen, en Koningh Jakob beloofde, dat hy de ſaeke ſijner bondtgenooten ſoude ter harten neemen. Dees bevroede genoeghſaem, dat door de waepenen der Hollanderen ſijne ruſte, en inſonderheit Yerlandt, beſchermt wierden. Maer niet min ſagh hy, hoe weynigh hy in ſtaet was, om tot oorlogh te raeden, die nimmer voor deeſen eenigh geldt, waer aen 't in deeſen oorlogh meeſt haeperde, geſchooten hadt, en voor 't toekoomende niet wiſt waer van daen te haelen. Eerlangh hier nae ſijn in den Haeghe geſonden ſijne Geſanten Richardt Spenſer, uyt een huys van naeme in de Engelſche jaerboeken, en Rudolf Winwood, toen uyt Engelandt weederkeerende, anders ſijnes Koninghs gewoonelijken geſant by de Staeten. Spinola hierentuſſchen, door brieven aen de Staeten geſchreeven, maekt hen bekent, dat het verdragh der Aertshartoghen by den Koningh van Spanjen was bekrachtight: en verſoekt brieven van vrygeley voor Luidewijk Verreyken, geheymſchrijver van Albertus, om het beſcheidt van geſtaedigingh oover te brenghen, en meer andere punten ter ſaeke dienende voor te draeghen. Met d'aenkoomſt van deeſen, ſijn de konſtenaeryen der Spanjaerden gebleeken. Want de woorden ſelve van 't verdragh waeren niet, gelijk men in een volkoomen verbondt gewoon is, in de bekrachtigingh ingelaſt, en met het Koninghlijk geſagh beveſtight: maer men braght alleen te voorſchijn ſleghte papieren, beſchreeven in de Françoiſche taele, welke ook de Prinſen der Nederlanden waeren gewoon te gebruyken, die het geſlootene op den vierentwinghſten van Grasmaendt, en op den eerſten van Soomermaendt inhielden, 't gheen de Koningh door ſijn onderteekeningh, en dat ſoodaenighe, als hy aen ſijne onderdaenen gemeenelijk teekende, dus verre bekrachtighde, dat hy den ſtilſtant van waepenen beloofde van

1607.

Dees ontdekt de ſaeke aen de Staeten.

Berk en van Maeldere der Staeten geſanten aen Koningh Jakob.

Spenſer en Winwood koomen ſijnent weeghe by de Staeten.

Met de koomſt van Verreyken worden de Spaenſche konſtenaeryen ontdekt.

1607. van weerde te houden; noemende Albertus en Isabella Prinsen en Heeren van Nederlandt, sonder hierentusschen in 't minste gewagh te maeken, van ook selve, gelijk men hadt begeert, de vryheit der Staeten te erkennen. En ook waeren in het eerste verdragh van Albertus uytgelaeten de woorden, door welke de vryheit wierdt bevestight. Verreyken noemde dit een onachtsaemheit des afschrijvers, 't gheen men een bespottelijke uytvlught oordeelde. Als hy nae Brussel hadt geschreeven, dat hem dit was teegengeworpen, hebben de Aertshartoghen niets, maer alleen Johan Richardot, Hooft des Geheymen Raedts, geantwoordt, *dat de woorden niet reght gevat wierden, aengesien Philips geenen deele van 't verdragh verworpende, moest geoordeelt worden alles bekrachtight te hebben. En dat schoon of de Aertshartoghen konden betuyghen, dat se alles 't gheen by hen belooft was, hadden volbraght, echter, om des te meer hunne goedertierenheit en opreghte meeninghe te doen blijken, nae Spanjen senden souden, om 't gheen men daer in berispte te doen verbeeteren: soo maer de Staeten immiddels niet uytstelden hunne vloot van de Spaensche kusten op t'ontbieden, ten eynde sy, die voorgaeven dat hen de vreede ernst was, hunne woorden door hunne daeden niet om verre stieten.* Dogh hier reesen weederom nieuwe geschillen en veel stribbelens onder de Vereenighde Staeten, sijnde veele ten hooghsten misnoeght, dat se oopentlijk door den Spanjaert wierden bespot, die, om sijne laeghen en konstenaeryen te bewimpelen, hen alleen met een smaek van vryheit hadt gestreelt: maer gelijk men sijne bedriegheryen nu klaerlijk hadt ontdekt, alleenlijk daer op uyt was, daer toe alle middelen aenwende, om hen t'ontwaepenen en in slaep te wieghen. En men hoorde dat de vyandt, soo in Spanjen als in Vlaendre een vloot uytruste, onseeker wetwaerts die haere kraghten baeren soude. By deese voeghden sigh de Françoische gesanten, toen ook nogh afkeerigher van de vreede, die rondt uyt seyden, dat se ondervonden hadden hoe de Spanjaert was geäert, naementlijk nimmer gedienstigh, ten sy hem den noodt perste. Dan 't was nu soo verre gekoomen, dat het hen naeuwlijx meer vry stont sigh oover deese saeke te beraeden; naerdien se nu al te vooren op sigh genoomen hadden, dat se nogh leevensmiddelen, nogh onderstant nae de vloot souden senden, welke dienvolghende een onmijdelijke noodtsaekelijkheit, sterker dan alle wetten, om weeder nae huys te keeren, was opgeleght. Derhalven is men hier toe gekoomen, dat Oldenbarnevelt, uyt naeme der Staeten, fonde antwoorden, *dat de bescheyden uyt Spanjen oovergebraght met de beloften niet oover een quaemen. En de Staeten ooversulx de woorden anders ontworpen hadden, in de Latynsche en Françoische taele, welke de Koningh soude moeten naevolghen, binnen den tijdt van ses weeken, soo hy hoopte in verdere handelinghe te treeden; waer by hy 't voorschrift oovergeleeverde. En dat, naedemael de verachteringh hier uyt was bygekoomen, de Staeten, nae 't ooverleeveren der naeder brieven van bekrachtigingh, den tijdt om sigh te beraeden soo veel verlenghen moesten, als 'er van den teegenwoordighen tijdt tot den eersten van Herfstmaendt tusschen beyden was. Dat men echter den Aertshartoghen, in welker weêrwil sy saeghen, dat in dien deele de misslagh was begaen, ter eere, toestont de vloot op 't ontbieden, en dat alle prijsen van dien dagh af veroovert nae ses weeken, souden verklaert worden van quaede prijse te sijn. Dat se echter niet te min 's Koninghs brieven souden bewaeren, tot dat 'er beetere wierden oovergebraght, alleenlijk ten dien eynde, op dat 'er blijk bleeve, dat 'er een stilstant van waepenen was geslooten. Dan immiddels,* seyde hy, *konnen wy ons niet genoegh ver-*

Veele onder de Vereenighde Staeten sijn ten hooghsten misnoeght, dat se van den Spanjaert bespot worden.

De bekrachtigingh uyt Spanjen oovergebraght mishaeght den Staeten.

verwonderen, waer toe, ſoo men in de handelingh ter goeder trouwe gaet, die ſchenkaedjen en vereeringhen ſtrekken. Sie daer den diamant, ſie daer de kettingh, ſie daer de handt van Spinola (en hy braght 't een en 't ander te voorſchijn.) *Soo verre van daer is 't, dat men die geſchenken in de geevers niet ſoude moeten verdacht houden, dat ook, die ſe uyt gemeene laſt ontfanghen hebben, onſchuldigh met den laſter en den haet van 't gemeen beſwaert worden. Maekt uwe reekeninghe niet quaelijk, 't gaet hier niet als in rijken, daer twee of drie alles op hunnen duym draeyen, en alle andere maer een dienſtbaere meenighte ſijn. Wy regeeren en worden geregeert by beurten. En deeſe ſoo groote Vergaederinghe, deeſen Raedt van Staeten, ſoo die u niet genoegh teeghen uwe vereeringhen gewaepent ſchijnen, ſullen wy 't getal vermeerderen. Bregh weeder aen haeren heer die geſchenken, welke nogh voor de vreede te geeven noodigh is, en teeghen de vryheit aen te neemen de hooghſte miſdaet waere.* Verreyken dus op 't onvoorſienſt verraſt, wiſt niet wat hier teeghen te ſegghen, dan alleen, dat wen 'er yets diergelijx was omgegaen, ſulx gepleeght was buyten laſt der Aertshartoghen: en men ſigh des niet ſoo ſeer hadt te verwonderen, ſoo de monniken, een volk gierigh is het yemandt, andere naer ſigh ſelven ſchatten. Nu reets was den voorbepaelden tijdt van ſes weeken verloopen, en de vloot uyt Spanjen opontbooden, toen Neyen en Verreyken, hebbende vrygeleybrieven verkreeghen, ſaemen in den Haeghe quaemen, en een andere bekraghtigingh uyt Spanjen voortbraghten. De woorden waeren geſtelt by naer volghens 't ontwerp der Staeten. Dit onderſcheit was 'er in, dat, ter plaetſe daer Philips verklaerde bereydt te ſijn, om met de Staeten als met vrye volken, op welke hy ſigh geen reght ter weereldt toeſchreef, te handelen, daer by voeghde, dat hy die verklaeringh deede, ſoo om de belofte der Aertshartoghen te volbrenghen, als om 't veſten eener vreede of van een langhduerigh beſtant te vorderen, waer oover men ſoo haeſt niet eens ſoude ſijn, of hy was gereet verder alles, wat men tot beveſtigingh der ſelve konde vereyſſchen, oovervloedigh te voltrekken. Dogh dat men in dit verdragh moeſte handelen, ſoo oover andere verſchillende punten tuſſchen beyde de partyen, als oover 't werk des Godtsdienſts. 't Welk indien het niet getroffen wierdt, indien gevalle ſijn reght door deeſe verklaeringhe niet verargheren ſoude, maer alles ten weederſijden in ſijn geheel blijven als van te vooren. De naeukeurighſte merkten aen, dat een ſaeke van ſoo groot een gewight, niet ten minſten, om langher te konnen dueren, het pergament was weerdigh geoordeelt, maer alleen op papier geſtelt, en dat vry ſlordigh: nogh ook onderteekent, als aen gelijken, met den naem van Philips, maer van Koningh, als hy aen ſijne onderdaenen was gewoon. Neyen vanght eerſt aen den haet, dien hy wel bevroede, met ſtreelende woorden te verſaghten, verhaelende, *dat hy ſelfs, als wien de goede geneegenheit en der Aertshartoghen en der Staeten tot de vreede beſt bekent waere, ſigh nae Spanjen hadt begeeven, en den Koningh onderright in wat ſtaet de ſaeken der partyen ſtonden, en hoe noodigh de ruſt was voor de Nederlanders. Dat aldaer de ſaeke was in den Raedt geſonden, op dat 't gheen men vervolghens hadt te doen des te bondigher, vaſter, en beſtendigher weeſen ſoude: en niet alleen de Koningh, die een ſterffelijk menſch was, maer 't rijk ſelfs, dat onſterffelijk was, ſigh aen 't verdragh verplighten. Dat hy ter beſter trouwe betuyghde, dat de Koningh was tot vreede geneeghen, en hy daer toe den reghten en eenvoudighen wegh gingh: dat hy dienthalven in 't geſchrift ſijne meeninghe klaer en naekt hadt uytgedrukt, en, waere hy geſint*

1607.

Verwijt van Oldenbarnevelt teeghen Verreyken.

Neyen en Verreyken ooverhandighen een andere bekraghtigingh.

Om welke den Staeten te doen aenneemen ſy alle kraghten inſpannen.

1607. *sint geweest te bedrieghen, sijnen sin soude verborghen hebben.* Verreyken hier op 't woort doende, nae dat hy breedt van de trouwe en oprechtheit der Aertshartoghen gesprooken hadt, *ontschuldighde Philips, dat de bekrachtigingh niet in 't Latijn, of in 't François, maer in 't Spaensch was opgestelt: dat hy gewoon was in die taele de Christen Prinsen, in die de vrye volken aen te spreeken; en het niet billijk waere hem deese vryheit te beneemen, dewijle hy den Staeten, spreekende in sulken taele als hen goetdacht, hadt geloof gegeeven.* De driften der gener die verscheyden van gevoelen waeren begonden in de Vereenighde Landen hoe langher hoe hoogher te loopen, houdende de Prins de handelingh verdacht, de Zeeuwen ook, en eenighe steeden in Hollandt, meerder winst by den oorlogh dan by de vreede hoopende. Weshalven saeken, die ook besaedighde gemoederen, en die eens gesint, mishaeghen souden, met des te meerder ongenoeghen wierden opgevat. Aengesien de verklaeringhe hunner vryheit, met welke eenighe belooningh sy ingenoomen sijnde, het oor nae een gevaerlijk gesprek van vreede geleent hadden, hen vruchteloos gemaekt wierdt, en dit nogh te weynigh scheen, ten waere ook de partyschap der Roomsgesinden, op hoop van 's vyandts weldaedt, van de Republijk wierde afgescheurt. Neyen en Verreyken noghtans, sijnde hen aengeweesen, wat de Staeten in het Spaensch geschrift vereyschten, verklaerden oopentlijk, *dat se sigh bedrooghen souden vinden, soo se een ander verwaghten: dat, indien 'er yets te duyster onderschuylde, sulx in 't verdragh van vreede of bestant klaerder soude moeten uytgeleght worden.* Soo dapper was hen 't betrouwen aengegroeyt, seedert dat se hadden onderstaen, hoe een groot gedeelte der Vereenighde Landen een weêrsin in den oorlogh hadt: en den Spanjaert was niet bedenkelijk, of hy en wilde liever met elk in 't besonder, dan met allen te gelijk, handelen. De Staeten, nae beraedtslaegingh met den Prinse en de Gesanten van Vrankrijk en Engelandt, koomen eyndelijk oover een in dit gevoelen, om den Gesanten der Aertshartoghen aen te segghen, *dat de brieven van bekraghtigingh uyt Spanjen oovergebraght met de beloften niet oover een quaemen. Dat ook selfs de laetste woorden scheenen uytgeleght te konnen worden in eenen sin, die, 't gheen te vooren was toegestaen, van ter sijden vernietighde. Gemerkt sy, sijnde vrye volken, en oover welke nogh Philips nogh ook de Aertshartoghen, sigh eenigh reght van heerschappye aenmaetighen, wel souden weeten selve de binnelandtsche rust hunner Landtschappen te besorghen, en niet gedooghen, dat eenighe andere van buyten sigh in 't beleydt hunner saeken menghden. Dat hen misschien hier door stoffe en geleegenheit was gegeeven, om sigh niet dieper in handelingh in te laeten. Dogh echter, dat se, ter liefde van de gehoopte vreede, het oordeel oover die brieven van bekraghtigingh en den geheelen handel souden stellen aen de vergaederinghe der besondere Landtschappen, betuyghende alvoorens, dat se niet het allerminste strijdigh teeghen hunne vryheit begeerden aen te neemen. Dat nae ses weeken tijdts de Aertshartoghen hun goedtdunken verneemen souden, om, ingevalle men geraeden vonde nae voorslaeghen van vreede te luysteren, binnen tien daeghen in den Haeghe te senden hunne gesanten, hoedaenighe sy belooft hadden te sullen senden, alwaer ook dan de hunne sigh souden laeten vinden: en voorwaer op dat betrouwen, dat nogh de Koningh, nogh de Aertshartoghen eenighe voorwaerden, raekende 't bestel der saeken binnen de Vereenighde Landtschappen, sullen voordraeghen.* De reeden waerom de Staeten den Haeghe tot de handelplaets schikten was, om dat de Gesanten der Koninghen van daer te doen verhuysen ongevoeghlijk waere; en ten anderen, om dat hunne

De verscheyde driften onder de Vereenighde Staeten loopen hoe langher hoe hoogher.

't Oovergebraght geschrift voldoet als nogh hunne verwaghtingh niet.

Sy maeken den Gesanten bekent, dat se den geheelen handel sullen brenghen in de Vergaederingh der besondere Landtschappen.

ne moogenheit onder veelen verdeelt ſijnde, alle ſaeken beeter ter plaetſe 1607.
hunnes verblijfs, dan ergens anders beraedtſlaeght wierden. Als Neyen en Verreyken, op 't ontfanghen van dit antwoordt, in twijfel ſtonden, of ſe 's Koninghs brieven ſouden ooverleeveren in handen der Staeten, of met ſigh te rugh neemen, de Staeten toonende ſigh weynigh te laeten geleeghen ſijn, welk van beyden geſchiede, is Neyen om naeder laſt nae Bruſſel getrokken; van waer hy weederkeerende voor antwoordt braght, dat het geſchrift onder hen ſoude blijven, mits geevende bekenteniſſe onder hunne handt van den ontfangh, en dat met het ſelfde oovergeleevert te hebben de Aertshartoghen hunne beloften hadden voldaen; ook eyndelijk onder toeſeggingh van het te ſullen weederleeveren, ſoo de handelingh tot geen beſluyt quaeme. Dan aengeſien d'Algemeene Staeten deeſe voorwaerden verwierpen, heeft Neyen, nae dat hy andermael met de Aertshartoghen hadt geraedtpleeght, ſtrax, ſonder eenigh voorbedingh de brieven oovergeleevert. Deeſen handel in de vergaederinghen der beſondere Landtſchappen ter beraedtſlaegingh gebraght ſijnde, hebben niet weynighe bedenkelijk gevonden eenen bedrieghelijken vyandt in den boeſem ſelve van de Republijk t'ontfanghen: want waer toe ſtrekte dit, hunnes bedunkens, anders, dan om de kraghten te verſpieden, dan om de gemoederen t'ondertaſten, en of hem geldt of waepenen erghens eenen wegh baenden? Ook vreeſden ſe, dat eenighe onder hen, die de vreede begeerden, al te voorbaerigh voortſlaende, allengskens tot onbillijke voorwaerden vervallen ſouden. Waerom de Afgeſondene, weederom ter Algemeene vergaederingh verſcheenen ſijnde, ſigh alle eerſt en voor af onderlingh verbinden, om te begeeren, dat, ſoo men tot verdragh moght koomen, in het eerſte punt de vryheit vaſtgeſtelt wierde, met woorden die ſulx oopentlijk betuyghden, en die men, nae voorgaende beraedtſlaegingh met de Geſanten der Koninghen, ſoude oordeelen voldoende te ſijn. En dat ſe voorts, nogh in kerkelijke nogh in weereldtlijke ſaeken, ſouden aenneemen eenighe voorwaerden, die hunne vryheit moghten naedeeligh ſijn. Dan ingevalle de vyandt op het teegendeel bleef ſtaen, ſy voor al de weereldt ſouden doen blijken, dat aen hem alleen het ſluyten eener vreede haeperde, en vervolghens, nae 't vereenighen hunner krachten, en 't verſoeken van onderſtant van de Vorſten die hen begunſtighden, dierwijſe de waepenen te hervatten, dat ſe met reeden van de reghtveerdigheit hunner ſaeke een gewenſchte uytkoomſt konden verwaghten. Maurits en de Zeeuwen verder gaende, begeerden, dat men van toen af de woorden ſelve, dienende om de vryheit te verſeekeren, ontwierp en opſtelde, en aen Albertus ſondt, op dat hy, wen hem die niet gevielen, de handelingh liet ſteeken. Anderen ſcheen dit gevoelen wat te hart, die goedtvonden den vyandt te hooren. 't Nieuw jaer was nu voorhanden, en met het ingaen des ſelven, de tijdt, geſlooten tot ſchorſſingh der waepenen, op 't uytgaen; en d'Aertshartoghen verſoghten niet den tijdt te verlenghen, afwaghtende dat ſe ſelve wierden aengeſoght. Weſhalven de Staeten ſchrijven, *dat ſe, ſteunende op de beloften der Aertshartoghen, in die gedachten, welke ſy onlanghs aen Neyen en Verreyken hadden doen blijken, een byeenkoomſt waghten. Hunne meeninghe waere ſeeven of aght uyt den hunnen ten beleyde deeſer ſaeke te verkieſen, ſoo hen goedtdacht gelijk of minder getal daer toe oover te ſenden, en wel ſoodaenighe, als ſe voorlangh op ſigh genoomen hadden te ſullen ſenden, met laſt, om, ſoo uyt naeme van hen Aertshartoghen, als van Koningh Philips, den handel ſpoedigh ten eynde te brenghen. Ook konden ſe ſigh beraeden of hen raedtſaem dacht de ſchorſſingh van waepenen een*

Eenighe leedē der Algemeene Staeten oordeelen gevaerlijk 's vyandts geſanten in den Haeghe tot de handelingh te ontfanghen.

Sy willen met den vyandt niets gedaen hebben, dan nae voorgaende vaſtſtellingh der vryheit in klaere woorden.

Maurits en de Zeeuwen raeden ſigh van alle handelingh te onthouden, ten ſy de woorden tot verſeekeringh der vryheit alvoorens worden toegeſtaen.

1607. *maendt of anderhalf te verlenghen, ſulx ſoudenſe ſigh laeten gevallen, ſoo ſy 't ſelfde van gelijken goedtvonden.* Dat de Staeten ſulke geſanten begeerden, als de Aertshartoghen hadden aengenoomen te ſenden, was te verſtaen in dien ſin, dat 'er Nederlanders geſonden wierden. Want d'eerſte brieven der Aertshartoghen, waer in ſy den Staeten tot vreede noodighden, behelſden ſulx in naekte woorden. En niet weynigh was 'er dien van Hollandt aengeleeghen, dat de middelen des vreedes beraemt wierden van hen met Heeren, geſprooten uyt den ſelfden landtaerdt, die en minder op bedrieghen afgereght, en met hen den ſelfden wenſch, ſoo niet voor de vryheit, immers teeghen uytheemſche dwinghelandy, hadden. Dan des te ernſtigher dreeven de Aertshartoghen het teegendeel; en ſelfs van eerſten af hadden ſe den geheelen handel voor de Nederlandtſche Staeten verborghen gehouden, tot dat het gerught hen en te gelijk 't gemeen ter ooren quam. En Neyen en Verreyken, onlanghs in den Haegh ſijnde, hadden onder anderen in reedenwiſſelingh gevraeght, of de Staeten uytheemſche geſanten ſouden toelaeten, aengeſien de handelingh niet min den Spanjaert als den Aertshartoghe betrefte. Maer toen hadden ſe niets opgedaen. Dogh in dees tijdt beleyden eenighe regenten in Hollandt, die den vreede ſoghten, en of giſſingh maekten, of heymelijk verſtaen hadden, dat den Veldtheer Spinola ſelfs en een Spaenſch Raedtsheer ſouden geſonden worden, van welke beyde ſy wiſten dat Spinola ook om beſondere reedenen tot vreede neyghde, niet raedtſaem vindende, met hier van oopeningh voor de Vergaederingh te doen, de arghwaenende gemoederen te beroeren, de ſaeke daer heenen, dat de Staeten brieven aen Neyen en Verreyken affſonden, om hen te verſoeken bericht van 't getal en de naemen der geſanten, ten eynde alles wat tot hunne geleybrieven moght dienen wierde beſorght. In deeſe brieven was geſteeken een kalfien, ſeeker niet als of 'er een ſaek van eenigh gewight in bevat was, verwittighende, dat op hun verſoek, of men ſoude mooghen een of twee perſoonen buyten inboorlinghen voor geſanten affſenden, was goedtgevonden den Aertshartoghen in dat punt te believen: en 'er de Staeten ſigh niet aen ſtooten ſouden, dat 'er een Spanjaert, ſoo maer niet uyt de voornaemſte krijgshoofden, op de handelingh quam. De woorden leeden eenen dubbelſinnighen uytlegh, ſoo dat die van Hollandt ſcheenen niet meer dan eenen vreemdelingh toe te laeten, en d'Aertshartoghen 't ſoo verſtaen konden, dat 'er ſelfs geen twee geweert wierden, jae ook niet den Veldtheer ſelfs, die geen Spanjaert was. Ook kon de benaemingh van inboorlinghen ſigh uytſtrekken tot Bourgonjons, paelende aen de Nederlanders, en ſtaende onder een ſelfde heerſchappy, om Richardot niet uyt te ſluyten; die men genoeghſaem ſagh, dat, als Hooftraedtsman, en, om ſijn wijs beleidt en langhe ervaerenheit in dat hof, den voornaemſten bewintsman van Staet, in deeſe ſoo gewightighe handelingh, niet ſoude t'huys gelaeten worden. Uyt Deenemarken ſijn te rugh gekoomen Jakob Boeliſz. van Amſterdam, Nikolaes Jakob Symonſz. van Hoorn, Jakob Magnus van Middelburgh, derwaerts geſonden om dien Koningh te begroeten, en ſijnen raedt te verſoeken. En niet langh daer nae koomen voor Geſanten van Deenemarken Jakob Ulefeldt, Rijxraedt, van doorluchten geboorte en beroemde wijſheit, neevens Jonas Chariſius. Ook is weeghens den Keurvorſt van Brandenburgh gekoomen Hieronymus van Diſkou, en korts daer nae van den Keurvorſt Palatijn Hippolytus à Collibus, man van vermaerde naeme door ſijne uytgegeevene boeken, en 't bekleeden van geſantſchappen. Dogh Keyſer Rudolf heeft geſonden eenen brief, met opſchrift, aen de Staeten van Hollandt en

d'Algemeene Staeten bieden de Aertshartoghen langher ſchorſſingh van waepenen aen.

En begeeren geene andere Geſanten als Nederlanders.

Waer van d'Aertshartoghen t'eenemael afkeerigh ſijn.

Die van Hollandt ſtaen toe dat 'er yemandt buyten inboorlinghen op de handelingh worde afgeſonden.

Geſanten van Deenemarken en andere Vorſten aen de Vereenighde Staeten.

's Keyſers brief aen hen.

en Zeelandt en der Landtschappen hunne bondtgenooten, waer in hy 1607.
verhaelde *den arbeydt en de sorghen by hem en sijnen vaeder aengewendt om hunne klaghten te hooren, en in hen eenen vreede te besorghen. Dogh dat men nu al om gerughten hoorde, hoe sy stonden om met Koningh Philips en Albertus in vreedehandelingh te treeden, maer voor al begeerden hunne Republijk verklaert te hebben voor vrye Staeten en volken: dat hy sigh verwonderde, waerom men hem van soo gewightigh eene saeke geen kennis hadt gegeeven, aengesien geheel Nederlandt leenroerigh en eengedeelte van 't Roomsche rijk was. Weshalven sy hadden toe te sien van sonder sijnen wille yets te beginnen, strijdigh teeghen de leenwetten.* De Staeten vonden geraeden hier op te antwoorden: *Dat sy nimmer hadden gedacht, dat of Albertus sijnen broeder, of Philips sijnen neeve, hunne raedtslaeghen en den voorgenoomen handel souden geheelt hebben. Dat sy anders niet souden hebben naegelaeten hem dien te verwittighen; nogh geleeden, dat hy des onbewust bleeve. Dat sy als nogh goede gedachtenis hadden van de klaghten, welke sy, onderdrukt door d'onreghtveerdighe dwinghelandy der Spanjaerden, aen den Keyser en op de Rijxvergaederinghen van Duytschlandt hadden gedaen, aleer Matthias de beschermingh hunner saeke en de regeeringh aenveerde, en nae die selfde uyt de Nederlanden was vertrokken. Maer dat hen ook dit niet was vergeeten, dat hen van die kant nimmer eenighe hulpe was toegekoomen. Dat, 't is waer, eerlangh daer nae, ten ooverstaen van 's Rijx gesanten, binnen Keulen, oover eenen vreede was gehandelt. Dogh datse, aengesien de vyandt deese selfde geleegenheit waernam, om den oorlogh des te heevigher voort te setten, sigh genootsaekt hadden gevonden tot een quaele, die andersints ongeneeselijk waere geweest, het uyterste geneesmiddel ter handt te neemen, en door een algemeen besluyt van veele volken Philips de heerschappy, welke hy op beswoore wetten hadt aenveerdt, om 't vertreeden der selver wetten op meenigherley wijse, af te sweeren. Dat seedert dien tijdt aen hunne vryheit, door goedt reght verkreeghen, met de waepenen verdaedight, selfs Koninghen en Vorsten niet getwijfelt hadden. Dat, hoe seer hen 't bloedtplenghen en andere onheylen der oorloghe mishaeghden, sy meermaelen den Keyser, en den Landtschappen, die, afgescheurt van het verbondt, onder de regeeringh van Albertus staen, betuyght hadden; t'elkens echter met byvoegingh, dat se geene uytkoomst te gemoet saeghen, ten waere de Republijk in haeren teegenwoordighen staet gelaeten wierde. En dat eyndelijk hier toe Albertus, hier toe Philips gekoomen waeren, van hen te erkennen voor vrye Landtschappen, waer op se sigh geenerhande reght aenmaetighden; gelijk uyt beyder brieven, welker affschriften wierden oovergesonden, blijken konde. Dat se nu vertrouwden, en verwachten, dat de Keyser en geheel Duytschlandt, volghens hunne oude geneegenheit t'henwaerts, soo godtvrughtigh eene handelinghe, strekkende tot weghneemingh van soo bloedigh eenen oorlogh, souden begunstighen.* 't Leen aengaende niet een woordt, om dat en het te weederlegghen haetelijk, en het te belijden weynigh glory was. En niet min hadden Philips en Albertus, aen wien de Keyser in gelijke sin oover sijn reght geschreeven hadt, met alleen te antwoorden, dat se niets onderneemen souden waer door yemandts reght verargherde, dat geschil van reghte, met stilswijghen voorbygegaen. Gelderlandt voorwaer, al schoon die van den huyse van Egmondt 't eenen geruymen tijdt in weêrwil der Keyseren onder sigh gehouden hebben, is door d'oude Prinsen in trouwe en bescherminghe des rijx beheerscht geweest, die eerst Vooghden, daer nae Graeven, en vervolghens Hartoghen genoemt wierden.

Antwoordt der Staeten.

Bewijs dat alleen Gelderlandt en Uitrecht sijn een Leen van 't Rijk.

1607. Dat ook de Bisschoppen van Uitrecht, die van gelijken Oeveryssel geregeert hadden, en welken Karel de Vijfde in 't reght hunner weereldtlijke heerschappy gevolght is, den Keyseren eedt gedaen hebben, was onweederspreekelijk. Dogh de Vriesen met die van Ooverlauwers, alleenlijk door 't opbrenghen van geringhe schattinghen en hulpe van waepenen, eerst de Franken, daer nae de Duytsche Keyseren erkennende, hebben buyten dat in alles hunne vryheit behouden, welke sy ook roemen hen van Karel de Groote vergunt te sijn; en dat se daer in door anderen meermaels, en laetst door Sigismondt bevestight sijn, is buyten twijfel; gelijk ook, dat hunne regeeringhe, geduerende den tijdt van seevenhondert jaeren, uyt de Grooten en 't gemeen vermenght gebleeven is: invoeghe dat se somwijlen een Ooverhooft verkoosen, die, op den naem van Heer, de klem eener Vorstelijke regeeringh, of geduerende sijn leeven, of voor seekeren bepaelden tijdt in handen hadt. En wijders nogh, dat Keyser Maximiliaen naederhandt heeft getraght Landtvooghden uyt den huyse van Saxen oover hen te stellen, maer die selve, hoewel de Republijk door partyschappen was van den anderen gescheurt, tot het volle besit niet hebben konnen koomen, tot dat se ten laetsten afgeslooft door twisten, hun reght aen Karel den Vijfden, Prins van Needer-Duytschlandt, opdroeghen. Oover Hollandt, waer aen Zeelandt is gehecht geweest, gelooft men dat Karel de Kaele, Koningh van Vrankrijk, den eersten Vorst gestelt heeft, 't sy hy geweest hebbe uyt de stamme van Aquitanien, of de voornaemste onder de inlandtsche eedelen. Maer de bescheyden, daer uyt dit segghen is voortgekoomen, staen aen Diederijk toe een erfheerschappye en reght, sonder van eenighe leen-verbintenis gewagh te maeken: en dat alleenlijk oover de goederen, die aen de kerke van Egmondt hadden behoort, door een quaede gewoonte dier eeuwe, van de Vorsten uyt de Geestelijke goederen te verrijken. 't Rijk eerlangh hier nae gesplist sijnde in Vrankrijk en Duytschlandt, sijn de Duytschen om den Rhijn meester gebleeven. Maer men vindt nogh teegenwoordigh een handtvest van Ottho de derde, 't welk aen den Graef van Hollandt toestaet de goederen, die hy te leen hadt beseeten, erfelijk en van alle onderdaenigheit ontslaeghen, te behouden. Hier op sijn naederhandt gevolght oorloghen tusschen de Keyseren en de Graeven, gene manschap begeerende, deese weygherende. Echter sijn 'er Vorsten geweest, die, om de gunst der Duytschen t'henwaerts te winnen, sigh leenmannen des rijx genoemt hebben, maer vrye, en niet anders als erkentenis schuldigh sijnde; onder welke is geweest Willem, die naederhandt selfs Keyser gekoosen is. Op de selfde wijse hebben sigh gedraeghen die uyt den huyse van Beyeren, gemerkt sy uyt Keyseren gesprooten waeren: maer die uyt den huyse van Bourgonjen, en nae deese die van 't huys van Oostenrijk, hebben sigh alle manschap des rijx onttrokken, hunne vryheit van oudts ophaelende, of wel voortbrenghende, dat Keyser Frederijk Philips van Bourgonjen alle reght des rijx hadt quijtgescholden. Maximiliaen van Oostenrijk, Frederijx soon, niet Vorst selve, maer 's Vorsten Vaeder en Vooght, en teeghen d'ingeseetenen, op uytheemsche moogenheit steunende, heeft Hollandt, en andere volken onder 't gebiedt van Bourgonjen, gehecht aen het lighaem van het rijk: maer de Staeten van de Landen hebben sigh heevigh daer teegengestelt, en dat is ook geweest onder de oorsaeken der toenmaels gereesene beroerten. Dogh Karel de Vijfde nae de kroon van 't Keyserrijk staende, en willende den François als vreemdelingh weeren, is van de Hooghduytschen selve teegengeworpen, dat de Nederlanders niet meer tot het Duytsche rijk behoorden, als de Françoisen:

ſen: datſe nogh in de gemeene laſten droeghen, nogh onder hunne wetten ſtonden, nogh hunne reghtbanken erkenden. Maer hy, om tot de weerdigheit, waer toe hy met heeten yver gedreeven wierdt, te koomen, beloofde te weeghe te brenghen, dat de Nederlanders, op ſeekere voorwaerden, met het Duytſche Rijk vereenight wierden; en heeft het ook korts daer aen uytgewerkt, ſoo verre, dat hy, nae alles wat voor 't reght van Duytſchlandt, of voor de vryheit der Nederlanden, konde worden bygebraght, gehoort te hebben, verklaerde Gelderlandt en Uitrecht alleenlijk leenen des rijx te ſijn: en wilde niet te min, dat in 't toekoomende ook Hollandt en d'andere Nederlandtſche Provintien geſaementlijk een gedeelte van 't Duytſche rijk ſouden maeken, niet om desſelfs reghtbanken en wetten onderworpen te ſijn, maer om de laſten des rijx te helpen draeghen, en ſoo veel op te brenghen als twee Keurvorſten; en ſy daerenteeghen ſouden ſtaen onder de beſchermingh van Duytſchlandt, en reght van ſtemmen hebben in de Rijxvergaederinghen, blijvende voor 't ooverighe by hunne vryheit. Uyt kraght van dit verbondt hebben die van Hollandt, onder de heerſchappy van Philips, aengehouden om onderſtant van Duytſchlandt, teeghen de dwinghelandy der Spanjaerden; en op de vreedehandelingh tot Breedaa van Oranje geſeght ſijnde, dat Hollandt en Zeelandt onder 't Duytſche rijk behoorden, om de gunſt dier volken te winnen, is ſulx door de Spaenſche geſanten heftigh teegengeſprooken. Dogh, dewijl van die kant geene hulpe quam, gedwonghen ſijnde ſigh ſelven te beſchermen, hebben ſe ſigh ook ſeedert dien tijdt, van alle laſten en onderhoorigheit van 't rijk ontſlaeghen. En niet nieuw is 't, dat verbonden dierwijſe worden afgebrooken; naerdien by naer geheel Europa ſigh der Keyſeren van Konſtantinopolen, die het teeghen de woeſtelinghen niet beſchermde, heeft ontrokken: en de vryheit der ſteeden in Italien teeghen de Keyſeren op het ſelfde reght ſteunt. Maer 't is buyten ons ooghmerk deeſe ſtoffe verder te vervolghen, wien de orde van mijn voorgenoomen werk al langh te rugh roept. Nae dat dan het verdragh tot ſchorſſingh van waepenen den oorlogh binnen ſeekere paelen hadt beſlooten, hebben de ſoldaeten niet verſuymt 't geheele jaer, daer 't hen geoorlooft was, den laetſten tijdt van oorloghen dight waer te neemen. Albertus hadt een kleyn getal ruyters, belaeden met ſoldy, gelaſt nae Linghen te trekken. Deeſe wierden by geval op wegh, in 't landt van Bentheim, oovervallen door een ſterker getal Hollandtſche ruyteren: en als ſe de vlught binnen de ſtadt Steinfurt hadden genoomen, waeren eenighe die hen naerenden daer meede binnen geraekt, houdende de ingeſeetenen, met 't ſluyten der poorten, d'andere buyten. Binnen de poorten raekten handtgemeen die op 't geldt vlamden, en die 't ſoghten te behouden. Die buyten waeren dreyghden, ſoo men hen niet ſoo wel als hunne vyanden de poorten oopende, met geweldt daer binnen te breeken. Waer nae beyde de partyen yder aen de naeſte ſteeden hunner bondtgenooten om hulp ſonden. En ſoo geringhe ſchermutſelingh ſtont geſchaepen op een groot gevegt uyt te koomen. Maer de burghery der ſteede, bekommert datſe eenen toeval der ſeeghe ſouden worden, hebben, door tusſchenſpreeken, beyde de partyen bewooghen, dat, veel liever dan ſigh alleen op hoop van 't goudt in d'onſeekere uytkoomſt van een bloedigh gevegt te ſteeken, de Hollandtſche ruytery ontfanghen ſoude drieduyſent Albertinen, en den buyt verlaeten. Sidleniſky, ſteevooght van Graeve, ſorgheloоſer dan hy wel behoorde de Maeſe afvaerende, wierdt van den Spanjaert gevanghen: en Warnar du Bois, hooft van de krijghsraedt, in den Tielerwaerdt op een waeghen rijdende,

1607.

De Hollanders oovervallen Albertus ruyters, belaeden met ſoldy.

1607. *Albertus en d'Algemeene Staeten danken een gedeelte hunner uytheemsche krijghsmaght af.*

de, en hardtnekkigh weygherende ſigh den vyandt, die hem rondtom beſet hadt, gevanghen te geeven, doodtgeſchooten. Beyde de ſtrijdende partyen hebben op 't betrouwen van 't verdragh een gedeelte hunner uytheemſche krijghsmaght afgedankt: de Staeten uyt voorſightigheit, de Aertshartoghen ook door noodtdwangh. Want 't liet ſigh aenſien tot muyteryen, die van alle kanten ſtonden uyt te barſten, ten waere ſy de op nieu te doene koſten met voor eenighen tijdt te ruſten hadden voorgekoomen. En ſelfs hebben ſe dierwijſe dit onheyl niet ontgaen konnen, meenighte van ſoldaeten roovende en ſtroopende ten platten lande, tot ſwaere ſchaede der huysluyden: en die men Dieſt hadt ingeruymt, dreyghden, ſoo men langher uytſtelde hen te betaelen, met het innee-men van andere hun getal te ſullen verſterken. Niet langh hier nae is 'er eenigh geldt uyt Spanjen gekoomen, waer by de Landtſchappen in Nederlandt ook yets opbraghten. Hier uyt hebben die te Dieſt betaelingh en hunnen ſoen gekreeghen, wordende by vendelen verdeelt in verſcheyde ſteeden. 't Geweldt der ſaemenſpannelinghen dus gebrooken ſijnde, legghen d'Aertshartoghen den tijdt hunner ruſte met den vyandt te koſt aen 't verſeekeren der krijghstught, door exempelen van ſtrengheit, ſijnde Didacus Ibarra, ſmeeder van duſdaenighe vonden, uyt Spanjen geſonden, om den ſtaet der geldtmiddelen en der krijghsmaght t'ooverſien. Sy verhaelen derhalven by plakkaet de baldaedigheeden en ſchelmſtukken der muytelinghen tot Dieſt, de ſchaeden door hen aen 't gemeen gedaen, welke men hen wel hadt quijtgeſcholden, maer dat ſe daerom niet teeghen hunnen dank krijghsvolk moeſten in dienſt houden. Waerom ſy alle meêplightighe dier muyterye belaſten binnen vierentwintigh ueren te vertrekken, nogh oyt in 't toekoomende weeder voet te ſetten op de landen der Aertshartoghen, of des Koninghs van Spanje. Den blijvenden of weederkeerenden ſoude men aen 't leeven ſtraffen, en rijkelijk beloonen die 't uytvoerde. Luyden van verreſienendt oordeel meenden, dat het op een ſelfde tijdt niet wel getroffen was, veel van ſijne trouwe te roemen by den arghwaenenden Hollander, en, door ſoo arghliſtigh eenen uytlegh, de beloften gedaen aen den ſoldaet, hoe hy 't ook verdient moght hebben, te beſpotten. 't Waer niet gevoeghlijk den naerkoomelinghen t'onthouden een ſeldtſaem en wonder voorbeeldt van den rijkdom der Hollanderen, en hunnes aerts, ſigh niet ontſiende ſelfs teeghen de natuer te worſtelen. Want eenighe beſondere luyden hebben ondernoomen 't Beemſtermeyr, geleeghen aen Purmerende, groot ſeeven ueren in 't ronde, en ſes voeten diep onder waeter ſtaende, door windt-moolens droogh te maelen, en teeghen 't geweldt des waeters van buyten te bedijken, en het uytgevoert. Ook is waer, dat eertijdts de meeſte eylanden in Hollandt, laegh van grondt ſijnde, niet anders dan door ooverſwaeren arbeidt en geſtaedighe nyverheit, uyt het waeter hebben konnen opgehaelt worden. En den Ocean heeft niet opgehouden ſigh meermaelen te wreeken door inbreuken, die voor deeſen landen en ſteeden ooverrompelt, en den loop der ſtroomen ſelve verandert hebben: invoeghe in geene andere geweſten ſoo groote verwiſſelinghen van waeteren en landt gevallen ſijn. Wybrandt van Warwijk is uyt Indien t'huys gekoomen met twee ſcheepen, welke hy op 't Swaenen eylandt, door de Hollanders hernoemt het eylandt Mauritius, hadt vertimmert, hebbende op een woeſt en onbewoont landt opgereght ſmiſſen om yſerwerken te ſmeeden. Dertien andere ſcheepen ſijn weeder derwaerts geſonden, onder Pieter Verhoeve als Ammirael, die onlanghs in 't geſelſchap van Heemſkerk, en voor een goedt deel oorſaek der ſeeghe voor Gibralter was geweeſt. In Ooſtvrieſlandt ſcheen Graef Enno,

Den muytelinghen tot Dieſt wordt, op den raedt van Ibarra, teeghen gegeeven woordt, belaſt de landen der Aertshartoghen te ruymen.

Eenighe beſondere luyden in Hollandt bedijken 't Beemſtermeyr.

Warwijx weederkoomſt met twee ſcheepen uyt Indien.

Verhoeven met dertien andere derwaerts geſonden.

Enno, nae dat Spinola Linghen hadt ingenoomen, voor de maght der Vereenighde Staeten minder ontſagh te toonen. En maer onlanghs geleeden hadt hy hunne afgeſondene vry ſier geantwoordt. Die van Embden hebben den tijdt waergenoomen, hem oover veele dinghen te gelijk beſchuldighende: dat hy, door ſlimme en bedekte weeghen, verhinderde het ooverbrenghen der penninghen tot betaelingh der ſtadts beſettelinghen, en van andere tot onderhoudt der laſten aen de ontfanghers der ſtadts middelen; dat hy, ſonder voorgaende bewilligingh der ſtenden, alleen ſchattinghen opſtelde; dat hy, ſonder ſigh des te kreunen, de Spaenſche ſoldaeten liet ſtraffeloos door 't platte landt ſtraeven en plunderen. Maer de ſwaerſte beſchuldigingh van allen was, dat hy de ſchippers, uytgevaeren nae Spanjen, niet eenerley vrygeleybrieven hadt meedegegeeven, maer nae dat hy yder kende ſijne ſijde of den vaederlande toegedaen: waer uyt ſy beweerden, dat de gevanghene en leelijk miſhandelde in Spanjen, niet weynigh in getaele ſijnde, door 's Vorſten heymelijk verſtant, verraeden waeren. d'Algemeene Staeten, als ſe verſtaen hadden, dat Chriſtoffel en Johan, Ennôs broeders, ſigh op den boodem van Ooſt-Vrieſlandt onthielden, hebben eenigh krijghsvolk tot beſchermingh der voorſteeden van Embden geſonden; en aen Enno, geene afgeſondene, als voorheen, maer eenen trompetter, met een brief, waer in hem wierdt belaſt, binnen acht daeghen, te herſtellen al 't gheen hy teeghen 't verdragh gedaen hadt, en voorts behoorlijke orde te ſtellen, dat de gevanghene in Spanjen ontſlaeghen wierden: hem betuyghende, dat, ſoo hy in gebreeke bleef, ſy ongeerne, en t'ſijnen leedtweeſen, tot de waepenen ſouden gedwonghen worden. Hy heeft nae Engelandt geſonden, om 's Koninghs gunſt te vryen, wien hy hoopte lightelijk goedt te maeken de ſaeke eenes Vorſten, hoedaenigh die dan waere, teeghen ſijne onderdaenen. Dogh hy ontſchuldighde ſigh ook door afgeſondene by den Staeten: inſonderheit raekende de ſwaerigheeden den ſeeluyden aengedaen, welke hen niet door eenighe verraedery van ſijnen t'weeghen waeren oovergekoomen, maer dat, nae Ebmden Hollandtſche beſettingh hadt ingenoomen, alle die van daer quaemen in Spanjen voor vyanden gehouden wierden. De Staeten d'een en d'andere tot vreede en eenigheit aengemaent hebbende, gaeven hen daer meede voor 't teegenwoordighe hun affcheit. Ook is den geſanten van Karel, nu Koningh van Sweeden, gehoor gegeeven, en hem toegeſtaen volk in de ſteeden van Hollandt te werven. Want hy ſette den oorlogh heevigher voort; doorſtraevende geheel Lijflandt, terwijl Sigismondt door nieuwe weêrſpannigheit binnen ſijn rijk wierdt afgeſlooft. Behalven deeſe, en de weederopborlende beroerten in Hongaryen, was het ooverighe Europa in ruſte, of buyten oopenbaeren oorlogh. Den François hadt de Venetiaenen met den Paus bevreedight, op deeſe voorwaerden: *dat de nieuwe beveelen teeghen de Geeſtelijken niet ſouden ingevoert worden, de gevanghene om eenighe miſdaedt, oovergeleevert aen den Paus.* Waer op de Paus den ban heeft ingetrokken, en die om deeſe geſchillen waeren uytgeweeken, ſijn weederom in de ſtadt gekoomen. Den Jeſuiten alleen bleeven de Venetiaenen weygheren weêr in te neemen. Getrouwe dienſten hadt ſijnen vaederlande met raedt en ſchriften beweeſen Paulus Servita: op deeſen ſijn, nae de ſaeken nu waeren bygeleght, moordenaers opgemaekt, die hem verſcheyde wonden gegeeven, en by naer afgemaekt hebbende, ſelve, met die hen gekoght hadden, op den Pauſſelijken boodem gevlught ſijn. Den Raedt heeft by plakkaet verklaert, dat Paulus ſtont onder beſcherminghe van de Republijk, en een groote ſomme geldts belooft aen die de moor-

1607.

De Staeten beſliſſen de geſchillen gereeſen tuſſchen de ſtadt Embden en den Graef.

Geſantſchap des Koninghs van Sweeden aen hen.

Kort verhael der ſaeken ondertuſſchen in andere geweſten van Europa voorgevallen.

1607. moordenaers, en handtdaedighe aen dat schelmstuk, ooverleeverde of om 't leeven braght; en, om daer toe te meerder aen te lokken, het reght van twee ballinghen om andere misdaeden, die se wilden, weeder in te roepen. Fuentes, Landtvooght van Milaen, was in geschil met de Graeubonders oover de grensen dier twee Staeten, 't welk hy hadt voorgenoomen, nogh door bemiddelaers af te doen, nogh selfs door oopenbaeren oorlogh, maer door onvoorsiene verrassingh, aenhoudende ten dien eynde de troepen geduerende den onlust der Venetiaenen op de been gebraght. Dan het verraedt ontdekt, en de vloekverwanten gestraft sijnde, hielden de Graeubonders sigh op hunne hoede. Waer naer den François en de Venetiaenen, hen, die stonden om elkander met de waepenen aen te tasten, hebben vergeleeken. In Duytschlandt hadt den Hartogh van Beyeren de stadt Donauwaert, geleeghen aen den Donauw, en door den Keyser, om eenen oproer teeghen de Geestelijken en den Roomschen Godtsdienst, in den ban gedaen, ophaelende te gelijk het reght sijner vooronderen, door de waepenen onder sijn gebiedt gebraght. De Duytsche Protestanten beschuldighden nae d'uytkoomst al te laet, 't gheen se verwaerlooft hadden voor te koomen; dewijl se, in plaets van yets stouters by de handt te neemen, den tijdt met verscheyde byeenkoomsten en klaghten aen den Keyser versleeten. De Koningh van Spanjen, terwijl hy geen vyandt op see te vreesen hadt, sijne vlooten uyt Amerika en Indien veyligh ingekreeghen, en boovendien schattinghen in Spanjen omgeslaeghen hebbende, was heel en al beesigh in sigh allenghskens van sijne swaere schulden t'ontlasten: en, stellende, gelijk voor deesen, 't geweldt van oppergesagh teeghen 't geloof van besondere, verminderde den hoofschen handelaeren den intrest, en verlenghde den dagh voor sigh selven. Eenen tweeden soon in Vrankrijk gebooren hadt dat rijk opgevoert tot hoop van een langhduerighe vreede. In Engelandt is den oploop der Landtluyden, teeghen de gierigheit der eedelen, by tijdts tot stilte gebraght: en door vergiffenis voor 't teegenwoordighe, door wetten voor 't toekoomende de rust verseekert. Twee Graeven, Tiron en Tironel, den eersten seer wel bekent door sijne voorgaende weêrspannigheit, uyt Yerlandt eerst in Vrankrijk, daer nae in Brabandt gevlught sijnde, naemen t'eenen dekmantel dier ballinghschap hunnen yver voor den Roomschen Godtsdienst; 't welk Koningh Jakob sijnen persoon te lasterlijk oordeelende, by verklaeringh bekent maekte, dat in deese eeuwe maer al te gebruykelijk was, allerhande schelmstukken met het momaensight van Godtsdienst te bewimpelen. Want hoe kan den Godtsdienst seer ter harten gaen menschen, in der daet wildt, die van geen huwelijk weeten, die grooten roem op moorden draeghen, die de hooghste eer achten op roof te leeven? Dogh dat sy, die tot hunne weerdigheit verheeven waeren, niet door hunne afkoomst of verdiensten, maer door sijne of Elisabeths weldaedt, wierden gedreeven door de gruwelen hunnes ondankbaeren gemoets, door de wroegingh hunner trouwloose gewisse, om dat se, naer eenmael vergiffenis hunner misdaeden verworven te hebben, tot de selfde stoutheit vervallende, en Yerlandt tot afval oprokkenende, een saemensweeringh tot een algemeene moordt der Engelschen gesmeet hadden: en dat hier in hun gewoonlijk werk niet hadden versuymt de Geestelijken en Jesuiten, thans de voornaemste stookebranden tot diergelijke gruwelen: maer dat se, hebbende vergeefs naer onderstant van uytheemsche moogenheit omgesien, in hunne goddeloose aenslaeghen geene andere seekerheit dan de vlught gevonden hadden.

HUGO

HUGO DE GROOTS HISTORIEN der NEDERLANDTSCHE SAEKEN.

SEEVENTIENDE BOEK.

INHOUDT.

D'Algemeene Staeten maeken een nieuw verbondt met den François. Eysch der Hooghduytschen van de Staeten. Maurits rijdt 's vyandts gesanten in hun aenkoomen te gemoet. Heeren gekoosen om in 't besonder met hen te handelen. De Spanjaerts soeken 't verlenghen: sy begeeren bestant, de Hollanders vreede. Philips staet toe de vryheit der Vereenighde Landtschappen. Schriften uytgegeeven teeghen den eysch der Spanjaerden. De Vereenighde Staeten verstaen niet de vaert op Indien af te gaen: sy haesten om de handelingh ten eynde te brenghen. De Spanjaerts stellen hunne hooftpunten duysterlijk voor, de Staeten naektelijk. Betuygingh van Richardot. Neyen reyst nae Spanjen, om met den Koningh te raedtpleeghen. Nieuw verbondt der Vereenighde Staeten met d'Engelsche. Onbillijken eysch der Spanjaerden. De Brabanders, onder de vereenigingh, versoeken andermael vruchteloos 't reght om te stemmen. Geschillen oover 't weederleeveren der goederen. Onbenoeghen der Spaensche oover den eysch der Hollanders. Ieannin neyght tot bestant. De Prins traght te vergeefs t'ontgaen de konstenaeryen der gener die vreede willen. 't Gesantschap van Philips aen den François en den Engelschman is den Vereenighden Staeten verdacht. De Spanjaerts eysschende dat men afstae van Indien, en den Roomschgesinden in den oopenbaeren Godtsdienst herstelle, willen de Vereenighde Staeten de handelingh afbreeken. De Gesanten van Vrankrijk en Engelandt maenen hen aen tot bestant. Schriften teeghen 't bestant onder 't gemeen gestroyt. Reedenen waerom de Vereenighde Staeten tot bestant neyghen. Heevighe geschillen onder de selfde. Maurits schrijft aen de steeden in Hollandt en ontraedt hen 't bestant. Verschillenden uytlegh der brieven. Lipsius brief raekende 't bestant. Oldenbarnevelt antwoordt op 't verwijt der Spaensche aen de Staeten. Sy maeken de geheymen achtergelaeten van Richardot bekent aen 't gemeen. Reeden van Ieannin ter vergaederinghe van d'Algemeene Staeten voor 't bestant. De saek wort met heeten yver onder de Vereenighde Staeten gedreeven. Oldenbarnevelt beweeght alle de Vereenighde Landtschappen, uytgenoomen Zeelandt, tot bewilligingh in 't bestant. Ieannin vaert heevigh uyt teeghen de Zeeuwen. Inigo

uyt naeme der Aertshartoghen in Spanjen 't bestant vorderende, krijght groot behulp van den Hartogh van Lerma. Philips van Oranjen in Hollandt koomende, versoent het huys van Nassau met Emanuel van Portugael. Adolf van Nassau wordt geslaeghen. Geschillen tusschen Gomarus en Arminius oover ettelijke hooftstukken des Godtsdiensts: sy worden uyt last der Staeten in een gesprek gehoort. Den Heydelberghschen Catechismus en de Geloofsbelijdenis in de Vereenighde Landen aengenoomen geeven nieuwe stoffe tot geschillen. Mateliefs weederkoomst uyt Indien in Hollandt met goede verrightingh. De Oostindische maetschappy der Vereenighde Landen wordt selfs met 's vyandts geldt gestijft. Kort verhael der saeken elders voorgevallen.

1608. *De vinnighe koude veracht ert d'aenkoomst van 's vyandts Gesanten.*

's Yandts Gesanten hunne aenkoomst in Hollandt verwijlende, uyt oorsaek van d'oovervinnighe koude deeses jaers, gedenkweerdigh onder de seldtsaeme voorbeelden, of wel om dat het een punt van Spaenschen hooghmoedt sy geweest, sigh te laeten afwaghten: hebben de Staeten hierentusschen gehandelt met hunne vrienden, om t'ondertasten wat sy van hen in vreede of oorlogh hadden te hoopen. d'Uytneemende geneegenheit der Françoisen tot deese Republijk heeft voorwaer dat pas soo heerlijk uytgeblonken, dat onder geene andere lightelijk yemandt is te vinden geweest, die hunne eedelmoedighe daedt naevolghde. Want met hen is gemaekt een verbondt, waer in de Koningh sigh verplichte *te sullen arbeyden tot het treffen van een reghtmaetighe vreede: dat hy, nae 't sluyten der selve teeghen de schenders en oovertreeders van die, welke of in 't algemeen dien van Hollandt schaede en ooverlast hadden aengedaen, of het ongelijk gepleeght van besondere, daer oover aengesprooken sijnde, door ooghluykingh de hunne gemaekt hadden, tot onderstant soude senden tienduysent voetkneghten. Indien de Koningh of de kroon van Vrankrijk vyandtlijk wierden aengetast, souden de Staeten hebben te verschaffen of vijfduysent voetkneghten, of scheepen ter gelijke kosten. Soo d'een den anderen verder onderstant deede, soude sulx op reekeninghe gaen, en t'eynden oorlogh weederom goedt gedaen worden; geen van beyden hadt met den vyandt te handelen, buyten bewilligingh sijnes bondtgenoots. Den koophandel aengaende, daer in souden de Hollanders in Vrankrijk, de Françoisen in Hollandt gelijk reght met d'ingeseetenen genieten.* Dogh d'Engelsche, verre van in diergelijk verbondt te treeden, haelden voor eerst weeder op dat oudt geschil, belanghende den laekenhandel, welken eene maetschappy in Engelandt onder haer behieldt: daer nae begeerden se dat men voor al naeder met hen d'oude schuldt der Staeten soude afreekenen. De Duytschen, eenen draelenden landtaerdt, by welke ook was gekoomen een Gesant des Landtgraeven van Hessen, gaeven voor, dat hunne Vorsten geen dingh meer wenschten, als een verbondt van onderlinghe hulpe te sluyten; maer dat se dien aengaende geenen seekeren last ontfanghen hadden. Hierentusschen quaemen de punten, die sy den Staeten, wen de vreede wierdt getroffen, aenbevoolen, by naer hier op uyt: *Sorghe te draeghen, dat het huys van Nassau buyten schaede en achterdeel gehouden wierde: den Spanjaert te verplighten tot vergoedingh der ongelijken die Mendosa Duytschlandt hadt aengedaen: niet toe te laeten dat yemandt onder 't gebiedt der Staeten vryheit in 't oeffenen van den Roomschen Godtsdienst vergunt wierde: in 't afdanken der soldaeten die voorsieninghe aen te wenden, dat daer uyt*

De Vereenighde Staeten maeken een nieuw verbondt met den François, die hen gunstigh is.

Den laekenhandel belet diergelijk verbondt met Engelandt te sluyten.

Eysch der Hooghduytschen van de Staeten.

niet

niet eenighe swaerigheit tot den naebueren voortvloeyde: de belastinghen der goederen in 't gaen en koomen hier naer af te schaffen. Eyndelijk sijn in 't begin van Sprokkelmaendt 's vyandts gesanten, Spinola, den Spanjaert Mancicidor, 's Koninghs geheymschrijver in saeken van oorloghe, daer nae Richardot, Verreyken en Neyen, oover de bevroose waeteren, rijdende op sleeden, in Hollandt, 't welk voorwaer thans bloot en niet, gelijk gemeenlijk, met de sterkten haerer stroomen was beveylight, aengekoomen. Allerweeghen wierden se in 't doortrekken van de magistraeten der steeden beleefdelijk ontfanghen. Nogh maer weynigh buyten den Haegh reedt hen Prins Maurits te gemoet, vergeselschapt met een ongeloofelijke stoet van menschen, welke de grootheit van dit voorval, uyt nieuwsgierigheit om hen te sien, hadt op de been gebraght, als een saek die niemandt 't jaer te vooren gedacht hadt, en een wonder, dat twee opperveltheeren, die maer onlanghs met vyandtlijke leeghers teeghen elkander in 't veldt geweest waeren, sigh ongewaepent onderlingh omhelsden, en, in plaets van met geweldt van waepenen en oorloghs vonden, weedersijts alleen met beleeftheit en met heusse bejeegheninghen streeden. Spinola in de koets van Maurits oovergegaen sijnde, heeft yder, onder 't wisselen van reedenen, een groote vrught sijner dapperheit genooten, door 't hooren van een waeraghtigh oordeel des eenen vyandts van den anderen. Maer nae dat elk huysvestingh nae sijne weerdigheit was aengeweesen, en den Italiaenschen Veldtheer sijnen kostelijken huysraedt, en sijnen verderen prachtighen toestel tot prael hadt opgeschikt, is verwonderens weerdigh, hoe groot een toeloop van menschen daeghelijx uyt het uyterste van Hollandt toevloeyde, om sijn gevolgh, sijne taefel, en sijnen persoon te sien. Veelen seeker hadt geene andere reeden derwaerts gedreeven, dan alleen om hunne nieusgierigheit in 't sien te voldoen: maer daer sijn 'er ook geweest, die hunnen yver tot den Roomschtn Godtsdienst deeden blijken, en breedt op gaeven. En hy gaf lightelijk vryen toegangh aen alle die tot hem quaemen; jae ook was hy d'eerste in veelen door een tolk aen te spreeken, 't sy hy dit een fraeyheit en welvoeghende geoordeelt hebbe, 't sy hy selfs de gunst der gemeente tot naedeel der Staeten hebbe darren verwaghten. 's Vyandts gesanten gehoor ter vergaederinghe versoekende, is hen sulx pleghtigher dan nae gewoonte gegeeven; alwaer se, in teegenwoordigheit des Prinsen en des Raedts van Staete, nae gedaene begroetingh, oopeningh van hunnen last deeden. Om met hen in 't besonder te handelen sijn gekooren, uyt den naeme van de geheele Vergaederingh der Algemeene Staeten, Willem van Nassau en Walraef van Brederoode: by welke yder landtschap haeren t'weeghen eenen gevoeght heeft: Gelderlandt, Kornelis van Ghent; Hollandt, Johan van Oldenbarnevelt; Zeelandt, Jakob van Maeldere; Uitrecht, Nikolaes Berk; Vrieslandt, Gellius Hillama; Oooveryssel, Johan Sloet; Groeninghen, Abel Koenderts. d'Eerste daeghen sijn doorgebraght met de volmaghten van weedersijden t'ooversien en te weederspreeken. Koningh Philips in sijne oopene brieven noemde de Aertshartoghen Oppervorsten van Nederlandt: en spreekende van de Vryheit der Vereenighde Staeten, herhaelde hy noghmaels de voorwaerde, welke hy ook onlanghs hadt opgestelt, dat die eerst soude van weerde sijn, indien 'er eenen vreede opvolghde, waer in het stuk des Godtsdiensts en alle verdere oopenstaende geschillen souden worden afgedaen. De Aertshartoghen in hunne brieven verhaelden, dat de woorden, met welke Philips hun verdragh onlanghs gesllooten hadt bekraghtight, waeren gelijkformigh met de begeerten der Staeten, hoewel de Staeten verscheyde betuyginghen en klaghten in tegendeel ge-

1608.

Aenkoomst van 's vyandts gesanten.

Maurits rijdt hen te gemoet.

Sy doen ter Vergaederinghe oopeningh van hunnen last.

Gekoorene uyt het midden der Vergaederingh om met hen in 't besonder te handelen.

1608. gedaen hadden. Boovendien, dewijl Philips den Aertshartoghen volmaghtighde om vreede te maeken door ſigh ſelven, of door hen, welken hy dien handel hadt aenbevoolen, verklaerden de Aertshartoghen in hunne volmaght niet duydelijk genoegh, dat dit reght, hen van Philips gegeeven, van hen op de geſanten wierde oovergedraeghen. Op welke teegenwerpinghen de Spaenſche, 't ooverighe beleefdelijk ontſchuldighende, beloofden eerſtdaeghs te beſorghen, dat men in hunne brieven van volmaght volkoomen genoeghen ſoude vinden. Maer ſy van hunne ſijde braghten in, dat, 't gheen in diergelijke handelingh t'eenemael een nieuwigheit was, de volmaght der Staeten den gemaghtighden oover de vreedehandel aen geheymen laſt bondt. Hier op wierdt geantwoordt, dat ſulx den handel niet ſoude hinderen, aengeſien de Staeten ſelve daer teegenwoordigh ſijnde, ſoo haeſt men oover yder punt was eens geworden, dat van ſtonden aen door hunne bewilligingh ſouden beveſtighen. Want van weederſijden was men ooverkoomen, dat niet alle punten die te vereffenen ſtonden eenmael te gelijk, maer 't een nae 't ander, ſouden voorgeſtelt worden: die van Hollandt voorwaer, om, hebbende van de ſwaerſte een aenvangh gemaekt, 's vyandts meeninghe t'ondertaſten, of hy alleen hadt geſoght in handelingh te koomen, of in der daedt vreede te maeken: dogh de Spanjaerts, om 't werk ſleepende te houden, en 't gheen men hadt toegeſtaen ſoo vaek 't hen luſte om verre te worpen. De Spanjaert hadt vreede of beſtant aengebooden, en langh verborghen gehouden een geheym, 't welk te laet is uytgebarſten, dat hy geen vreede op billijke voorwaerden maeken konde, dogh beſtant konde. De Staeten in teegendeel hebben van eerſten aen verklaert, dat ſe een eynde van den oorlogh, niet een aedemſcheppingh ſoghten: ſijnde naementlijk buyten twijfel, dat de krachten van Spanjen nu t'eenemael afgeſlooft, ſigh met den tijdt weederom ſouden herſtellen, en hierentuſſchen in de naebuerighe rijken ſlimmer veranderinghen konnen voorvallen; daer bygevoeght meer andere aenmerkinghen, die, als wy vervolghens ſullen verhaelen, teeghen 't beſtant ſijn ooverwooghen. Derhalven heeft men begonnen van vreede te handelen: en is 't eerſte punt geweeſt de verklaeringhe van de vryheit der Vereenighde Nederlanden; oover welke ſaeke reedenen aengevanghen ſijnde, ſeyde Richardot, wat ons belanght, indien 't u luſt ſelfs een Koninghrijk te ſijn, gy mooght, wy willen ons daer niet teegenſtellen: hy verſoght echter, dat het verdragh geſtelt wierde in ſulke woorden, die 't minſte naedeel deeden aen de Koninghlijke weerdigheit. De Vereenighde Staeten begeerden, dat de Koningh en d'Aertshartoghen, ſoo voor hen als hunne naerkoomelinghen, van de hoogheit der ſeeven Landtſchappen, en van Linghen en de Drente, en van al 't gheen wijders in der ſelver beſit was, afſtant deeden voor eeuwigh, dervoeghe dat ſe voortaen nogh de tijtelen, nogh de waepenen der ſelver ſouden gebruyken. Maer oover deeſen hoon, gelijk ſe ſulx noemden, deeden de Spaenſche ſwaere klaghten aen de Françoiſche en Engelſche geſanten. Dat het voorwaer een onverduwelijke ſmaet was, dat hen van die volken hardere voorwaerden wierden opgeleght, als Koninghen aen Koninghen voorſchreeven. Dat de Koningh van Spanjen hadt het beſit des Koninghrijx van Navarre, en noghtans den ouden beſitteren de eere van dien tijtel niet was afgeperſt. Dat de Koningh van Engelandt ſigh ſchreef Koningh van Vrankrijk, en nogh den François dit, nogh den Spanjaert dat voor ongelijk opnaemen, dewijl ook de Spanjaert ſelfs van 't Koninghrijk van Jeruſalem niet anders hadt, dan den blooten tijtel. Waer op als de Hollandtſche gemaghtighde antwoordden, dat Koninghrijken door hunne eyghene maje-

Die van Hollandt willende van de ſwaerſte punten af beginnen, ſoeken de Spanjaerts 't verlenghen.

Deeſe willen beſtant, ſy vreede.

majeſteyt beſchermt wierden: dogh vrye volken nimmer ſigh ſelven ſorghvuldigh genoegh verſeekeren konden: behalven dat den huyſe van Ooſtenrijk, in een reex van ſoo veele hooghe tijtelen, 't verlies van weynighe woorden niet ſwaer behoorde te vallen, hebben de Spaenſche de voorwaerde ten laetſten aengenoomen, ſoo men elkander maer in het ooverighe verſtaen konde. Deeſe handelbaerheit der Spanjaerden viel verreſiende luyden vry verdacht, en niet ſonder reeden giſte men van toen af, dat hy in ſchijn hadt toegeſtaen eenen eyſch, die 't gemeen ſtreelde, en by al de weereldt aengenaem was, om dat 'er meer andere ſaeken ooverſchooten, die de klem en middelen der vryheit, alleen met woorden ingewillight, ſouden om verre worpen, of die den Vereenighden Staeten niet eeven gemeen ſijnde, hen in oneenigheeden ſouden verwarren. Den aengevanghen handel dus voortgaende, reeſen oover die gewoone pleghtigheeden in verbonden, oover algemeene vergeetelheit der gepleeghde vyandtſchappen, oover 't weeren van beſlaen en aenhaelen gheen of weynigh ſwaerigheeden. Maer ſoo haeſt men was gekoomen aen de koophandel, verklaerden de Spaenſche, dat de Hollanders ſigh ſouden moeten onthouden van de vaert op Indien, en andere verregeleeghene toghten; als voor den oorlogh ongewoon, en dat dit de voornaemſte reeden was waerom Philips de vreede begeerde; en de vryheit ook wel weerdt was daer meede beloont te woorden: boovendien daer 't ſonder hunne ſchaede geſchiede, dewijl ſe in plaetſe van dien den handel op Spanjen veyligher en naeder ſouden krijghen: en, ſoo ſe die voor deeſen hadden behouden, ſy ſelfs nimmer nae Indien gedacht hebben. Sy deeden daer by, dat nogh den Françoiſen by de pays van Vervins, nogh den Engelſchen in 't verdragh van Londen was toegeſtaen die kuſten te bevaeren, welke de Kaſtiliaenen en Portugijſen, als eerſte vinders der ſelver, eenen ſeer langhen tijdt alleen gebruykt hadden. Dan dit weederleyden de geſanten van Vrankrijk en Engelandt, bybrenghende, dat 't gheen door de wet der natuere geoorlooft, en by geen verbondt verbooden was, met reght voor toegelaeten wierdt gereekent, en ſy dat reght gebruykten. En dewijl de handelingh aen dit punt, als 't heevighſte betwiſt, bleef hanghen, gaeven eenighe, wien beſonderlijk de winſt uyt Indien of 't vaederlandt ter harten gingh, oover ſchriftelijke vertooghen, en daer in wijdtloopigh te kennen; *hoe onreedelijk de heerſchappy der Spanjaerden was, en hoe groot een noodtdwangh dien van Hollandt perſte ſigh daer teeghen te verſetten, dewijl ſy, bewoonende een dor en onvrughtbaer landt, of beſet met moeraſſen, op ſee hunne rijkdommen en glory en eenighſte krachten teeghen ſoo maghtigh eenen vyandt haelen moeſten. En dat de naeburighe kuſten van den Ocean niet maghtigh waeren de groote meenighte hunner ingeſeetenen te voeden: dat men met twintigh treffelijke ſcheepen nae Guinea voer, met taghtigh op de Souteylanden, op d'andere kuſten van Amerika omtrent met twintigh andere, met veertigh alleen op Indien: en ten minſten aghtduyſent bootsgeſellen op deeſe vaerten wierden onderhouden, welke, door ſulk eene handelingh de middelen om te konnen leeven benoomen, of de noodtſaekelijkheit om elders te vertrekken ſoude worden opgeleght; een ſaeke yder burgher in 't beſonder onweerdigh, en voorwaer vol ſchandelijke ondankbaerheit omtrent die, welke de Republijke uytſteekende dienſten hadden beweeſen. Dat, ſagh men op de nuttigheit, ſoo wel in 't beſonder als in 't gemeen, bekent was, hoe geweldigh de winſten der Ooſtindiſche maetſchappy in korten waeren aengewaſſen, en wat men in 't toekoomende te hoopen hadt, uyt den voortgangh ſeedert vijftien jaeren herwaerts kon worden afgenoomen. Dat 'er nogh ooverigh*

1608.

De Spaenſche bewillighen in de vryheit der Vereenighde Landen.

Gevoeghlijkheit der Spaenſchen verdacht.

Sy begeeren dat de Hollanders ſigh onthouden van de vaert op Indien en andere verregeleeghene landen.

Waer teeghen ſchriftelijk vertooghen worden oovergegeeven.

1608. *righ waeren Cambaja en de Malabaren en Ceylon en Narsinga en Choromandel en Queda, landen tot nogh toe onbekent, of ter naeuwer noodt aengedaen. En wat, soo men ook eenen ingangh kreegh in Sina, en quam op de sijde van Amerika gekeert nae den anderen Ocean, en de tot nogh toe verborghe landen onder het Zuyder toppunt waghtende tot haer den Hollander ontdekke? Soude men seeker een vergelijkingh willen maeken tusschen den Indiaenschen en den Spaenschen handel, hoewel wy deesen selfs tot nogh toe niet sijn quijt geworden, naerdien hy door de François en door d'Engelschen wierdt behouden: naementlijk men soude ons weedergeeven, 't gheene ons altoos kon benoomen worden; en beneemen, 't gheen nimmer waere weederom te krijghen: want dat de maetschappy eenmael van den anderen gescheyden sijnde noyt herleeven soude. Dat de Indische scheepen bequaem waeren tot den oorlogh, van welke eenighe t'allen tijde binnen 's landts sijnde, in onvoorsiene voorvallen, buyten kosten van den Staet, tot een vloot voor 't gemeene Landt dienen konden: en wat hadt men van de scheepen op Spanjen te waghten, dan dat se den vyandt, als 't hem luste, ten prooye souden worden? Dat hier de winst met den vyandt gedeelt wierde, daer en de winst oovervloedigher was, en te gelijk de rijkdommen van Spanjen, te groot om de weereldt in rust te houden, wierden uytgeput. Dat, om te weeten wat men Philips behoorde te weygheren, men hadt te sien, wat hy allervuerighst begeerde, wat hy bekende d'oorsaek te sijn waerom hy vreede wenschte. Dat die beheerschers van dat eertijdts arme rijk Indien en Amerika te danken hadden oover dien verheeven throon hunner moogenheit, van welken sy nu andere Koninghen versmaeden. Want dat hier ook de naebuerighe vorsten hun belangh vonden, wien de Hollanders, die see quijt sijnde, souden onnut worden. Dat, sagh men op de billijkheit, de vyandt hier toe alles inspande, om te konnen beschaedighen, als 't hem luste. De Hollanders alleen daer toe, om niet gedwonghen te worden schaede te lijden. Dat, wilde men geweldt of reeden ondersoeken, sy goddelijke en menschelijke wetten, die 't reght om te vaeren en te handelen, soo wel als 't vry gebruyk van lucht en aerde, allen menschen eeven nae stelden. Hadt men voor den oorlogh niet op Indien gevaeren, 't echter niet by gebrek van reght was naegelaeten, en geen besit, hoe langh het weesen moght, teeghen 't gesagh van 't reght der volken dienen konde. Die de see slooten, die sigh alleen de markt aenmaetighden, wat deeden se anders, dan seeschuymers, en uytsuypers, die door opkoop duerte in 't kooren brenghen? Dat, volghens 't goedtdunken der ouden, de waepenen reghtveerdigh gevoert wierden teeghen hen, die yemandt buyten hunne haevenen slooten; met hoe veel te grooter reeden teeghen hen, die yder een buyten die van andere hielden? Dat vreede sonder handel geen vreede was, maer een geduerighe vyandtschap, daer yemandt 't reght om sigh te beschermen was benoomen. Dat wijders de trouwe der Hollanderen, tot op deesen dagh toe onbeswalkt gebleeven, door geen schandtvlek soo afgrijselijk kon besoedelt worden, dan soo sy, de Indische volken en den Koninghen hunne bondtgenooten verraedende, hen de ongenaedighe wreetheit der Spanjaerden ten prooye voorwierpen. Dat wil de Spanjaert by sijn verdragh blijven, de saek van nu af aen was afgedaen, aengesien hy de Hollanders voor vrye volken heeft verklaert, en gesslooten is, dat yder in 't besit van 't gheen hy hadt soude blijven. Want dat hen, vry sijnde, niets behoorde te worden voorgeschreeven, en den handel onder 't gheen sy besitten moest gereekent worden. Maer Philips acht het quansuys een groote saek, dat hy van de heerschappy is afgestaen: maer seeker niet van die hy hadt; en sulx niet was een gift, maer een be-*

bekentenis van de waerheit, sonder welke voor hem geene hoop tot vreede was. Dat hy vreede gaf en vreede ontfingh, en sijne saeken niet soo voorspoedigh liepen, dat hy die behoorde te verkoopen; soo hy 't niet geloofde, dat hy 't andermael besoeken konde. Dat het bloedt nu veertigh jaeren langh vergooten vruchteloos was uytgestort, dat men te vergeefs de waepenen voor de vryheit, en teegen dien tienden penningh van Alva, dien verjaegher van allen handel, hadt genoomen, soo men nu vrywilligh sigh selven sulk een swaere slaeverny op den hals haelde, en men sigh geduldigh liet oplegghen een ballinghschap wel buyten 't grootste gedeelte des weereldts van een vyandt, 't gheen men nimmer van een wettigh Vorst soude geleeden hebben. Sulk een tael voerden deese: weynighe in teegendeel seyden, *dat het was eenen besonderen handel, die d'algemeene vreede niet behoorde teeghen te houden. Dat ten minsten sulx alleen 't belangh der Landtschappen aen see geleeghen raekte, daer de onheylen der oorloghe allen in 't gemeen troffen. Dat eyndelijk, wanneer den Spaenschen handel, kort en veyligh sijnde, de seeluyden soude hebben aengelokt, die langhe seetoghten, die soo veel ongemak en siekten onderworpen waeren, wel van selfs vervallen souden.* d'Algemeene Staeten, naer alles rijpelijk ooverwooghen te hebben, lieten sigh bedunken, dat se reghtveerdighe reeden hadden om de vaert op Indien niet af te staen: dan eghter om geene middelen, die hen konden uyt den oorlogh helpen, onversoght te laeten, bieden se, nae langh beknibbelens, den Spaenschen de keur aen, *of se begeerden een volkoome vreede te sluyten met de vrye seevaert, of, nae 't voorbeeldt van Vrankrijk en Engelandt, al 't gheen aen geene sijde de soomerkeerkringh leght 't lot der waepenen en de maght des sterksten onderworpen te laeten, of wel vreede hier, ginder bestant te maeken.* Dogh sy konden niet verstaen dien handel toe te laeten, en seyden, dat vreede met oorlogh te menghen een wanschepsel geleek: dat belanghende bestant in Indien, daer op eerst waere te hoopen, soo se, nae verloop dier tijdt, van de vaert afstonden. Maer de Staeten, die een afkeer hadden van die voorwaerde, of se misschien door vreese den vyandt tot reedelijker punten konden brenghen, braghten weederom op 't tapijt de onlanghs gesmoorde beraedtslaeghinghen op 't vaststellen eener Westindische maetschappy. De vyandt begreep dat het alleen dreyghementen waeren, en daer by is de saek gebleeven; terwijl die in Hollandt de vreede wenschten sorghden den verschillenden fierder te maeken. Buyten twijfel was dien toestant van saeken schaedelijk voor de Vereenighde Landtschappen, om dat men, hebbende alleen schorssingh van waepenen, eeven onseeker bleef of 'er vreede of oorlogh op volghen soude: waer door een groot deel van 't gemeen, dat by den oorlogh leefde, en dien 't niet seer gereet stont yets anders ter handt te trekken, met neeringhloosheyt en behoefte gequelt wierdt: weshalven ook de Staeten oordeelden dat hen geraeden was sigh des te meer te spoeden, om ten eynde van de handelingh te koomen. Dies sy de Spaensche aenmaenen, de voornaemste punten, waer oover se gesint waeren te handelen, t'seffens voor te stellen: dat sy van gelijken doen souden. Deese braghten daer op in, dat het een ongewoone saek was, alvoorens de eerste sijn afgedaen, nieuwe by te brenghen. Ten laetsten staen sy 't toe, dogh soo, dat se alleenlijk eenighe punten van saeken in 't kort ingewikkelt met duystere woorden, en niet de saeken selve naekt en onderscheydelijk, voordroeghen. Want se seyden, *dat men moest handelen van de grensen, van 't herstellen der goederen, van den buytelandtschen handel, van de gelijkheit in de munt, en die vrydommen, welke d'Engelschen en anderen door Ne-*

1608.

d'Algemeene Staeten willen de vaert op Indien niet afstaen.

De keur den Spaenschen aengebooden wordt verworpen.

De Staeten spoeden sigh om de handelingh ten eynde te brenghen.

De Spaensche stellen hunne hoofstukken kortelijk voor met duystere woorden.

1608. *Nederlandt sijn toegestaen, van den Godtsdienst, van de naebuerighe vorsten.* Gevraeght sijnde, of het punt van Godtsdienst, waer van se gewagh maekten, aengesien dat selfde ook in de brieven van Philips stont uytgedrukt, te verstaen was in dien sin, dat d'ondersaeten van d'een en d'ander, oover en weeder in 't gebiedt van den anderen reysende, geenen ooverlast onder voorgeeven van Godtsdienst soude worden aengedaen; of dat hunne meeninghe waere dien van Hollandt wetten voor te schrijven, om volghens die onder hen de kerkelijke saeken te bestellen? gaeven se voor antwoordt, dat deese saek wel verdiende, dat se 't goedtdunken hunner Vorsten daer op hoorden, en dat, wanneer, d'andere saeken afgedaen sijnde, men daer toe was gekoomen, sy hunne meeninghe klaerder souden voorstellen. De Staeten hier teeghen hadden niet weynighe, en twijfelsinnighe, maer aghtentwintigh punten oovergeleevert, behelsende in klaere en naekte woorden alles dat men gewoon is op te stellen, om een vaste vreede te maeken, en de ongemakken der oorloghe wegh te neemen: ook hadden se niet vergeeten de belanghen van besondere, of die des huys van Nassau, als van Emanuel, wiens vaeder Anthony voor een korten tijdt het rijk van Portugael beheerscht hadt. Als men oover de hooftpunten die in geschil stonden in onderhandelingh was getreeden, is terstont by 't geschil oover de vaert op Indien gekoomen een tweede, raekende den handel in Europa, dat ook geen geringhe swaerigheeden met sigh braght: want de vaert op Antwerpen geoopent sijnde, vreesden die van Hollandt, en nogh meer de Zeeuwen, 't verval in hunnen handel, en Richardot is gekoomen by de gemaghtighde der Staeten, hen betuyghende met de traenen in d'oogen, dat se, met al te stijf op hunne begeerten te staen, sigh soo gesiene vreede niet en lieten ontglippen. En niet duysterlijk gaf hy te kennen, dat op het stuk van den handel geen vast besluyt kon genoomen worden, ten sy men alvoorens naeder 't goedtdunken des Koninghs van Spanjen hadt verstaen: biddende derhalven, dat de Staeten wilden indaghtigh sijn de middelen tot vreede soo t'ontwerpen, dat se konden aengenoomen worden van een Koningh, die nogh ooverwonnen, nogh gevanghen, maer tot vreede geneeghen was. De Lentemaendt nu ten grooten deele verloopen sijnde, was den voorgestelden tijdt tot de waepenschorssingh haest ten eynde; waerom men elkander verstont, de Gras- en Bloey-maenden daer aen te knoopen. De Staeten hebben, raekende de vaert op Indien, aengebooden deese voorwaerden: *Dat hunne ingeseetenen soude vry staen, geduerende den tijdt van neeghen jaeren, te reekenen van 't sluyten der vreede, alle plaetsen in die gewesten te bevaeren, uytgenoomen alleen de plaetsen staende onder de heerschappy des Spanjaerts. Dat se deese niet souden mooghen aendoen, ten sy met bewilligingh der Opperhoofden, of dat hen de noodt parste. Onderwijlen souden alle vyandtschappen tusschen hen en hunne bondtgenooten ophouden. Dat soo yemandt hier teeghen deede, niet vry soude staen de gedaene schaede of 't ongelijk elders te vervolghen, als ter plaetse daer de schaede of 't ongelijk gedaen was, en daer de schuldighe aen die schaede of 't ongelijk sigh onthielden: daerenbooven ook, dat men voor 't uytgaen van de neeghen jaeren soude traghten een seekerder verdragh te maeken.* Deese voorslaeghen verwierpen de Spaensche, en wilden volkoomenlijk, dat voor 't teegenwoordighe den Indischen handel bepaelt, en voor 't toekoomende afgestaen wierde. Dogh de vryheit van den binnelandtschen handel, dien van Hollandt verdacht, pooghden se door deese voorwaerden te verseekeren: *Eerstelijk, dat de lasten, opgestelt geduerende den oorlogh, souden worden afgeschaft, blijvende de van outs ge-*

De Staeten de hunne duydelijk.

Swaerigheit oover den handel in Europa.

Betuygingh van Richardot.

d'Aengebooden voorwaerden der Staeten raekende de vaert op Indien

verworpen van de Spaensche.

Geschillen oover den binnelandtschen handel.

geringhe tollen: ten anderen, dat het ſtapelreght, 't welk eenighe ſteeden ſigh aenmaetighen, als Dordrecht van de Rijnſche-, Middelburgh van de Franſche-wijnen, teeghen d'ingeſeetenen van andere landen of heerſchappy geen plaets ſoude hebben. De Hollanders, wel ſiende waer deeſe voorſlaeghen heen wilden, vertoonen daer teeghen, dat ſy konden goedtvinden geene ſwaerdere belaſtinghen te ſtellen op de waeren van buyten inkoomende, als op hunne eyghene ingeſeetenen: dogh dat de voorreghten der ſteeden ſouden blijven in dien ſtaet, gelijk ſe waeren voor de Nederlandtſche beroerten. Maer ook oordeelden ſe reedelijk, dat hen verſeekeringh wierde gedaen, voor de veyligheit der ſcheepen uyt hunne landen op Spanjen vaerende. Om oover deeſe ſtrijdighe punten met den Koningh te handelen wordt Neyen nae Spanjen geſonden, met belofte van binnen veertigh daeghen weeder hier te ſijn: maer dat die belofte of bedrieghelijk of lightveerdigh is geweeſt heeft d'uytkoomſt geleert. Echter is de tijdt niet t'eenemael vruchteloos doorgebraght: want voor eerſt ſtellen de Staeten hunne reekeninghe van verſchoote gelden met Engelandt effen, en maeken korts daer aen een verbondt, 't welk plaets ſoude grijpen, indien de vreede getroffen wierdt, by nae op de ſelfde voorwaerden als men met Vrankrijk was verdraeghen: behalven dat de hulptroepen daer by belooft maer 't halve getal maekten. Waer op de afgeſondene ter vergaederinghe booven 't getal yder weeder nae hunne Landtſchappen te rugh gekeert ſijnde, maenen de gemaghtighde tot de vreedehandelingh 's vyandts geſanten aen, om hunne begeerten raekende de ooverighe punten af te doen. 't Geſprek gevallen ſijnde op de grensſcheydingh, ontſaeghen ſigh de Spaenſche niet te voorderen, dat de Staeten ſouden inruymen Brabandt, Vlaendre en geheel Gelderlandt oover de Wael, en daer teeghen in wiſſelingh neemen Linghen, Oldenſeel en Grol, een ſeer onbillijke gelijkſtellingh. Als ſe ſoo verre geweeken waeren, dat ſe toeſtonden de bewaeringh der ſteeden voor een korten tijdt aen de Vereenighde Staeten te laeten, ſoo noghtans dat de hooghe heerſchappy en 't reghtsgebiedt ſoude blijven aen de Aertshartoghen, ſeyden ſe dat ſe ſigh te mildt toonden in 't verdeelen van Nederlandt, laetende aen hunne naebueren dat gedeelte, 't welk de fortuyn der oorloghe 't ſterkſte hadt geoordeelt. 't Gerught deeſer ſaeke ſigh verſpreydende, oordeelden de Brabanders, geſeeten onder 't gebiedt der Staeten, en niet vernoeght met te verkrijghen dat ſe aen den vyandt niet ſouden worden oovergeleevert, geleegenheit gevonden te hebben, om weeder aen hun reght van ſtemmen ter algemeener vergaederinghe te koomen. Want nae dat de hooftſteeden, en, de laetſte der ſelver, Antwerpen, ſigh aen Parma hadden oovergegeeven, waeren d'ooverighe, als te geringh om op ſigh ſelven geregheert te worden, gebraght onder de heerſchappy der ſeeven Landtſchappen, en hadden van hen ontfanghen wetten, ſchattinghen en magiſtraeten, onaengeſien Berghen op den Zoom, dat altoos trouw aen de ſijde der Staeten was gebleeven, dogh Breedaa en andere ſtaende den oorlogh genoomen en hernoomen, hunne vryheit, uyt kraght van de Vereenigingh tot Uitrecht, by herſtellingh weederom eyſchten. Maer de tijden ſtonden 'er toen niet naer, om 't getal der ſtemmen en de moeyte om de ſelve oover een te brenghen te vermeerderen. Weynigh was 'er tot nogh toe met de vyandt gevoordert, en de Bloeymaendt nu by nae ten eynde, wanneer die de vreede geerne getroffen ſaeghen, niet dan beſwaerlijk van d'andere verkrijghen, dat de ſchorſſingh van waepenen tot het eynde deeſes loopenden jaers verlenght wierde: met dit bedingh echter, dat men de handelingh niet langher dan Hoymaendt uyt vervolghen ſoude. Toen

1608.

Neyen reyſt nae Spanjen, om oover deeſe met den Koningh te handelen.

Ondertuſſchen maeken de Staeten een verbondt met Engelandt.

De gemaghtighde der Vereenighde Staeten verſoeken 's vyandts geſanten hunne voordere begeerten af te doen.

Onbillijken eyſch der Spanjaerden.

De Brabanders, onder 't gebiedt der Staeten, verſoeken vruchteloos hun reght van ſtemmen ter Vergaederinghe.

was

1608. *Nieuwe geschillen oover 't herstellen der goederen.* was men in handel oover 't herstellen der goederen, een punt, dat, de voorighe nogh niet afgedaen sijnde, nieuwe stoffe tot geschillen schafte: om welke saeke Verreyken nae Brussel gereyst, en in korten van daer weedergekeert sijnde, met de meeninghe der Aertshartoghen, verklaerde, *billijk te sijn, dat de belastinghen in den oorlogh opgestelt met de vreede wierden afgeschaft. Dat, soo veel de steeden in Brabandt en Vlaendre belanghde, sy hen daer meede begunstighen souden, mits het geheele platte landt den Aertshartoghen gelaeten wierde. Dat, gelijk men den besonderen yder hunne goederen, soo ook den Vorsten de hunne, die de Voorouders beseeten hadden, moeste weederomgeeven, aengesien de vrught der besittinghen en de majesteyt der heerschappy twee onderscheyde saeken waeren: en d'Aertshartoghen, om dat se van deese afstant gedaen hadden, dienthalven noit hadden toegestaen ook die te verliesen.* Hier teeghen hebben de Staeten geantwoordt, *dat nogh de Opperheerschappy van de heergoederen, nogh de steeden van de dorpen en het platte landt konden ontbloot worden, sonder en de heerschappy en de steeden te gronde te helpen: en dat, soo se tot geen reedelijker voorslaeghen quaemen, veel beeter waere de handelingh af te breeken.* Sy daer op hielden aen, *dat soo de Staeten het weedergeeven der heergoederen afsloeghen, seeker geen verweloos voorgeeven ter weereldt souden vinden, om te weygheren 't weeder inruymen der goederen, die den Vorsten als besondere vaederlijke goederen hadden toegekoomen.* Die soo loose onderscheydingh is van gelijken verworpen, naedemael in deese plaetsen de reekeninghen der heergoederen en der Vorsten erfgoederen nimmer waeren van een gescheyden geweest. En hoewel se draelden met sigh te verklaeren, wat se onder den naem van besondere goederen begreepen, sagh men niet te min, dat steeden en geheele Landtschappen by den Vorsten gekoft, of hen op besonderen tijtel aengekoomen, onder die bewimpelingh verduystert wierden. Dogh als de Hollanders voorsloeghen, dat het een groot deel der gerustheit sijn soude, indien de Spaensche besettinghen buyten de grensen der Nederlanden wierden weghgesonden, seyden de Spaensche, seer onreedelijk te sijn, dat sulx versoght wierde van hen, die hunne saeken met Fransche en Engelsche soldaeten handthaefden. Geen meer voldoeningh gaeven se op 't versoek van de steeden onder het Duytsche rijk behoorende, en van hen ingehouden, aen Duytschlandt weeder te geeven. Verreyken *Ook koomen se niet oover een in andere mindere punten.* is andermael nae Brussel vertrokken: en als hy te rugh gekoomen was, wierden reedenen gewisselt oover 't gebruyk der voorreghten, oover 't aenkoomen der oorloghscheepen op de kusten, oover 't reght van versterken, oover 't verkiesen der magistraeten in die steeden, welke door de vreede besondere heeren souden krijghen, oover de verseekeringhen tot onderhout des vreedes, en van niet weeder oover ongelijken, sonder voorgaende verklaeringh, de waepenen op te neemen. Dan ook kon men oover deese punten niet genoeghsaem eens worden; en schoon men elkander dien aengaende al verstaen hadt, se waeren geringh ten opsight der voorgaende, die nogh te vereffenen stonden. Dogh insonderheit hadt *Den eysch der Hollanderen misnoeght den Spaenschen.* den Spaenschen grooten aenstoot gegeeven 't versoek van dien van Hollandt, dat het verdragh door beloften niet alleen der Aertshartoghen, maer ook der Staeten en der steeden onder hunne gehoorsaemheit soude bevestight worden. Ondertast op 't stuk van Godtsdienst, seyden se andermael, men moest afwaghten de koomst van Neyen, die, door den aerdt van dat hof, niet gewoon sigh in groote saeken seer te haesten, langher dan men hadt gehoopt, in Spanjen wierdt opgehouden. Op dit voorgeeven is hen noghmaels toegestaen, dat den voorbepaelden tijdt tot de

de handelingh van den eerſten van Oegſtmaendt af tot halver Herfſtmaendt ſoude verlenght worden. Middelerwijl was Ieannin nae Vrankrijk vertrokken, om den Koningh den ſtaet der Republijke in Hollandt, de geſteltenis der gemoederen, hunne middelen tot den oorlogh, en wat hoop 'er tot vreede was, t'onderrighten: vaſtſtellende van toen by ſigh ſelven een beſtant, om dat hy in oopenbaere en geheyme handelinghen hadt begreepen, dat 'er in de Vereenighde Landtſchappen ſeer veele een afkeer van den oorlogh hadden, en de Spanjaert eeven ongeduldigh nae vreede was. Niet weynigh gewights hadt hier toegebraght, dat de Staeten, ſoo den oorlogh duerde, van de Koninghen hunne bondtgenooten groot onderſtant verſoght hadden, betuyghende dat 'er geen ſoort van belaſtingh voor hen ooverigh was, en noghtans het inkoomen hunner middelen veel te ſwak, om t'onderhouden die troepen, welke Maurits voor deeſen tot het voeren van den oorlogh noodtſaekelijk hadt geoordeelt. Dit waeren konſtenaeryen der gener die geerne vreede ſaeghen, welke de Prins, die nu de koſten der oorloghe veel kleynder maekte, te laet hadt getraght t'ontlegghen. Dat pas onthieldt ſigh in Vrankrijk Don Pedro de Toledo, wien Philips geſonden hadt, om Henrik te verſoeken, het verdragh met dien van Hollandt derwijſe te beleyden, dat de Koninghlijke weerdigheit den minſten afbrek geſchiede. Ook wierdt de doghter van Philips ſijnen ſoon ten huwelijke aengebooden: dogh Henrik, die voor deeſen ſigh ſelven liever een doghter uyt den huyſe van Medicis, dan dat van Ooſtenrijk, een huys vol vrouwen, ten huwelijk hadt genoomen, was tot die maeghſchappy niet ſeer geneeghen. Dit geſantſchap noghtans wierdt en by eenighe in Hollandt, en inſonderheit by d'Engelſche verdacht gehouden; en 'er liep een gerught, dat het reght op de Hollanders voor een bruydtſchat was belooft. Dogh de Spanjaert heeft den Koningh van Engelandt ter needer geſet door gelijke eere van geſantſchap aen hem afgeveerdight, en bekleet van Ferdinandt Girono, man van uytſteekenden luyſter onder de Spaenſche krijgshoofden. Maer de geſanten van Deenemarken, die ſigh in den Haeghe onthielden, ſijn nae huys vertrokken, verdrietigh oover 't ſleepen van den handel, dan ook ſigh niet ontveynſende te ſegghen, dat ſe niet begeerden te ſitten voor leedighe aenſchouwers van een ſpel, welkers geheele rol in Vrankrijk wierdt gedight. Niet weynigh bekommerden der Staeten ſorghen de tijdinghen, die eenpaerigh uyt Engelandt, Vrankrijk en Duytſchlandt quaemen, dat de bewintsluyden des Spanjaerts ſigh oopentlijk lieten hooren, *dat Philips nimmer van meeninghe was geweeſt het reght ſijner oppermoogenheit te laeten vaeren; maer hy, om tot handelingh te koomen, den Hollanderen hadt gegeeven het kort genot van vryheit voor weynigh tijdts. Nu waeren de diepſte geheymen dier Landtſchappen hem ſoo bekent, dat hy door vreede of oorlogh een gelukkighe uytkoomſt hoopte. En ſoude hy hen geen vreede geeven, ten waere ſy van de vaert op Indien afſtonden, en den Roomsgeſinden in't pleghtelijk en vry gebruyk hunnes Godtsdienſts herſtelden.* Ieannin weeder in den Haegh gekeert ſijnde, verſeekerde den Staeten van ſijns Koninghs getrouwheit omtrent ſijne Bondtgenooten, en dat hy de warringhen van Toledo hadt verworpen, ſonder ſigh verder te oopenen. Daer nae ſeyden 's vyandts Geſanten, Neyen tot nogh toe aghterblijvende, dogh op 't ontfanghen van brieven uyt Spanjen, *dat de Koningh hen ter goeder trouwe voor vrye volken verklaerde, maer ook billijk waere, dat ſy van hunner ſijde hem in de vaert op Indien, en ſijnen verderen eyſch onlanghs gedaen, ten gevalle quaemen. Dat boovendien de Koningh, nae ſijne godtvrughtigheit begeerde, dat den Roomsgeſinden*

1608.

Ieannin neyght tot beſtant.

Maurits traght te vergeefs t'ontgaen de konſtenaeryen der gener die de vreede ſoghten.

Geſanten van Philips aen Vrankrijk en Engelandt.

Welk geſantſchap dien van Hollandt verdacht is.

d'Uytgeſtrooyde gerughten bekommeren der Staeten ſorghen.

De Spaenſche eyſſchen van de Vereenighde Staeten afſtant van de vaert op Indien, en den Roomsgeſinden herſtelt in 't vry gebruyk hunnes Godtsdienſts.

den

1608. *den wierdt toegelaeten vry en onbekommert nae hun welgevallen Godt te dienen: sy souden dogh dit inwillighen ter liefde hunner bloedtverwanten, ter liefde yder sijner voorouderen; datse eenen Godtsdienst by hen gevolght niet wreeder souden haeten, als de nieuwe gevoelens der weederdooperen, gebooren om alle regeeringhe in duyghen te helpen: en eyndelijk ter liefde hunnes vaederlandts, om niet hunne ingeseetenen daer uyt te jaeghen, met hen te beneemen 't gheen den menschen allersoetst is.*

d'Algemeene Staeten besluyten de handelingh af te breeken.

De Staeten begreepen dat dit was een mijne gegraeven, om de gronden van de Republijk 't onderstbooven te storten. In 't selfde gevoelen waeren ook de Hooghduytsche en Engelsche. Ieannin mispreesniet den raedt, maer de geevers van dien raedt; want dat een saek van sulk een gewight niet behoorde 's vyandts weldaedt te worden. De Staeten eyndelijk, niet langher konnende verdraeghen en het naedeel dat hunne saeken leeden door dit sleepen, en soo onreghtmaetighe voorwaerden, besluyten de handelingh af te breeken. Hier toe wierdt by hen opgestelt een verklaeringh, en daer in vertoont, *hoe sy, geleert door veele en merkelijke ondervindinghen, niet t'onreght gevreest hadden met den Spanjaert in onderhandelingh van pays te treeden; hoese, eerst daer toe aengesoght sijnde, van stonden aen hunne meeninghe naekt en duydelijk hadden voorgestelt; en in teegendeel, wat laeghen en konstenaeryen de vyandt hadt aengeleght, hoe hunnen eysch t'elkens van punt tot punt voortgebraght 't reght en de klem der vryheit, hen soo dikmaels toegestaen, t'elkens om verre wierpen*, en ten laetsten in 't breede verhaelt, hoe de geheele saek sigh van tijdt tot tijdt in orde hadt toegedraeghen. De Spaensche, als hen deese verklaeringh was oovergeleevert, versoghten tijdt om sigh daer op te beraeden.

De gesanten van Vrankrijk en Engelandt raeden hen tot bestant.

Hierentusschen verschijnen de gesanten der Koninghen van Vrankrijk en Engelandt, in teegenwoordigheit veel eer als met toestemmingh der Duytschen, ter vergaederingh der Algemeene Staeten, en oopenen aldaer den last hunner Koninghen, dien sy tot nogh toe hadden bedekt gehouden, *om eenen vreede, by soo verre het mooghelijk waere te bevoorderen: wanneer die buyten hoop was, ten minsten beyde de partyen tot bestant te raeden; maer een veyligh en eerlijk bestant, en waer door die van Hollandt behielden hunne ontwijfelbaere vryheit, en een volkoomen reght om te vaeren, sonder de minste verminderingh hunner besittingh. Dat sulk een bestant dengenen die hunne Republijk wijsselijk wisten te regeeren in een vreede veranderde. Dat sy wisten hoe reghtveerdighe reedenen sy hadden om op hunne vyanden in gramschap t'ontsteeken: maer dat alle ontsteltenissen des gemoets waeren ontrouwe raedtsluyden. Sy souden gedenken, hoe weynigh maghts sy by sigh selven hadden, om den oorlogh te voeren, en Koninghen tot het aenveerden der waepenen niet en quaemen, ten sy of de geleegenheit of de noodt hen daer toe raede. Hier kon men uyt den oorlogh niet grooters hoopen, dan schaeden oover en weeder: en de noodtsaekelijkheit was verre, soo langh men middel sagh om bestant te krijghen. Hier oover eens geworden sijnde, hen tot verseekeringh des verdraghs het selfde onderstant, als nae 't treffen eener vreede, belooft wierdt. Indien de Spanjaerts, 't gheen enkelijk te vreesen stonde, gelijk de vreede, soo ook bestant weygherden, de Koninghen ook als dan de behoudenis hunner vrienden souden ter harten neemen.*

Blaeuweboekjens sonder naem onder 't gemeen teeghen 't bestant gestrooyt.

't Gerught van dit voorstel allerweeghen doorgebrooken sijnde, is daer op de toomeloose ongebondenheit in 't uytstrooyen van blaeuweboekjens sonder naem onder 't gemeen, die dit geheele jaer in swangh gegaen hadt, heevigher uytgebarsten. *Eenighe voorseyden uyt sulk een verdragh ontvolkingh, muyteryen, en eyndelijk slaevernye: andere stelden haetelijk voor, en maeten ten breedtsten uyt al de*

wreet-

wreetheit en trouwloosheit die de Spanjaerts immer in Amerika, of teeghen die van Granade en Arragon, en ten laetſten ſelfs in Nederlandt bedreeven hadden. Sy braghten voort boeken, die leerden, dat verbonden gemaekt tot naedeel des Roomſchen Godtsdienſts, of tuſſchen de Vorſten en hunne onderdaenen, tot geen onderhoudt verplighten. Ook haddenſe tot verder beſchuldigingh niet naegelaeten aen te merken, dat mengheen regenten van ſteeden, geen ingebooren aedel hadt herwaerts geſonden, maer Italiaenen, Spanjaerts, Monniken, d'allerbedrieghlijxte ſoort van menſchen; niet gekoomen, dan om allerweeghen te verſpieden en uyt te vorſſchen, waer de Republijk ergens ſwak of quaelijk verſeekert ſijn moght, jae ook ſchampten eenighe van ter ſijden op de geſanten der Koninghen, en de voornaemſte leeden van den Staet, als die ſigh door geſchenken van de waerheit hadden laeten afleyden. My belanghende, ik achte voor geen van de minſte onheylen in deeſe Republijk, ſulk een groote dartelheit in 't gemeen door 't uytſtrooyen van blaeuweboekjens gaende te maeken, meermaels verbooden, en toen door een nieuw plakkaet, en echter niet ingetoomt, terwijl een ſcharp onderſoek en ſwaere ſtraffen, als ſtrijdende teeghen de vryheit, verworpen worden. De Staeten, alhoewel den meeſten ter vergaederinghe deeſe ſaeke onverwaght was voorgekoomen, en, op een voor opgevatte hoop van vreede, quaelijk konden verduwen, dat ſe tot een beſtant ſouden moeten verſtaen, hadden echter, om niet den raedt der Koninghen in de windt te ſlaen, voornaementlijk deeſe reedenen: *dat de koſten der oorloghe, ſoo als hy ſeedert de laetſte jaeren gevoert was, het inkoomen der gemeene middelen driehondert duyſent guldens maentelijk te booven ginghen: dat ſelfs deeſe koſten geoordeelt wierden niet genoeghſaem te ſijn, ten waere by d'oude troepen nogh ſesduyſent voetkneghten, tot bewaeringh der ſtroomen, quaemen: dat de gemeene ſchatkiſt der geſaementlijke Landtſchappen neeghen millioenen aen ſchulden hadt: en de Landtſchappen ſelve in den haeren tweemael ſoo veel: en derhalven den oorlogh in weerwil der Koninghen met geene hoop van voorſpoedt konde gevoert worden.* Wel is waer, dat eenighe raedden de grenſen van den Staet af te ſnijden, en alleen het hart der Landen te beſchermen: maer ſulx wierdt te wreedt, en, quam het uyt te leeken, gevaerlijk geoordeelt. Dogh dat ſommighe ſeyden, dat de Republijk ſoodaenigh was geſtelt, dat de waepenen ruſtende, die ſelfs niet ſoude konnen ruſten, ſulx voorwaer ſcheen andere een godtlooſe en ſchandelijke bekentenis. Dat met meerder reeden gevreeſt wierdt, dat het gemeen, verſtaende het verworpen van billijke voorwaerden, gebeeten op hunne regenten, ſoude weygheren de laſten der oorloghe te draeghen. Sy antwoorden derhalven, *dat ſe bereydt ſijn voorſlaeghen van beſtant te hooren, ſoo maer hunne vryheit, niet onder voorwaerde, of voor ſeekeren tijdt, maer eenvoudelijk en voor eeuwigh beveſtight wierde.* Dogh de Spaenſche, wanneer de geſanten der Koninghen hen dienaengaende waeren koomen vinden, gaeven geene hoop tot ſulk een verdragh: maer doen eenen anderen voorſlagh, *dat de ſaeken in dien ſtaet, waer in ſe teegenwoordigh, gedueren de waepenſchorſſingh, ſtonden, ſouden blijven den tijdt van ſeeven jaeren, diervoeghe noghtans, dat de Spanjaert binnen twee maenden moght kieſen, of hy den handel op Indien wil toelaeten, of dien door de waepenen betwiſten. Dat 'er voorts geene reedenen ſijn konden, waerom men de eenmaels voor deeſen erkende vryheit op nieu ſoude willen verklaert hebben, dat ſulx traegh te verkrijghen was, aengeſien de Spanjaert in dit punt wat onhandelbaer viel, en niet ſoo geſeggelijk als de Aertshartoghen. Dat ſoo de Staeten hier in geen gevallen naemen, ſy verſoghten*

1608.

Reedenen waerom de Staeten tot beſtant neyghden.

De Spaenſche doen hen, die hunne vryheit onbeſoedelt eyſſchen, eenen anderen voorſlagh.

ten

1608. *ten hen ten minsten tijdt tot den eersten van Slaghtmaendt vergunt wierde, om naeder last van Philips af te waghten.* Dit door de gesanten der Koninghen en Vorsten ter vergaederinghe oovergebraght sijnde, bleeven de Staeten by hun genoomen besluyt: maer seyden wijders, dat se den tijdt aengaende, dien, dewijl de gesanten 't selfde versoghten, souden toestaen. Hierentusschen hebben ook sy selve tijdt gekreeghen, om elk nae den hunnen te vertrekken, en tot een nieuwe saeke nieuwen last te haelen. Heevighe geschillen sijn oover die saek gevallen; en niet alleen verschilden de volken, die voor 's vyandts oooverval meest bloot laeghen, van de Zeeuwen, wien hunne see beveylighde, maer selfs in Hollandt was d'eene stadt van dit, d'andere van dat, en de steeden binnen haer niet alle van een gevoelen, nae dat elk door hoop van eyghen belangh, of door kraghtighe bewijsreedenen van weedersijden was gedreeven. In dit vlotten der gemoederen wierdt Maurits raedt gegeeven, dat hy oopentlijk, en sonder yets aghter te houden, sigh als hooft voor 't dapperste en eedelmoedighste gevoelen soude verklaeren: 't gheen hy gedaen heeft, niet alleen door vry scharpe woorden, maer ook door 't affsenden van een brief aen de steeden van Hollandt. *Eyndelijk*, seyde hy, *sijn de konstenaeryen, soo gevreest van onse voorouders, uytgebarsten. Die schoon voorgedaene reedenen, daer door men ons in een handelingh heeft ingewikkelt, sijn niets anders geweest dan woorden, en de vyandt heeft de vreede niet gemeent, maer veel eer wanneer het hem als ons geleeghener quam den oorlogh te voeren; of, 't gheen swaerder dan den oorlogh is, de Republijk door tweedraghten en schenkaedtjen te gronde te helpen. In korten sal hy sijne schatten weeder in staet hebben, die onlanghs soo seer waeren uytgeput, dat hy, om 't geldt in swangh te houden, de waerdye van goudt en silver op kooper geslaeghen heeft. Wy sullen met de lasten belaeden blijven, uyt vrees voor trouwloosheit; de koophandel, en al wat uyt den oorlogh sijn voedtsel trekt, sal verloopen; jae de bloem en de kraght van onse krijghsmaght, insonderheit te peerde, sigh genootsaekt vinden elders glory en buyt te soeken. Niet alleen onse lighaemen, maer onse gemoederen, onse dapperheit sullen tot vadsigheit vervallen, terwijl 't geheughen der onheylen, die onse voorouders soo meenighvuldigh besuert hebben, sal aen 't verdwijnen raeken: en nu selfs hoe geringh een ooverblijfsel is 'er te vinden, om dat jonghe luyden, in plaetse der ouden koomende, 't voor deesen geschiede alleen hooren segghen, en 't gheen se hooren slaeuwelijk gelooven. Genoomen, 't gheen men niet moet hoopen, in de Republijk waer niemandt die op yets anders, dan op de Republijk sagh, d'aenslaeghen der Koninghen echter oovervallen schielijk; volken gaen veeltijdts verlooren, terwijl se sigh beraeden. Ghylieden derhalven sijt gedachtigh der dapperheit uwer voorvaederen, die de gesantschappen des Keysers en der Koninghen tot vreede, niet als eenen raedt van vrienden, maer als laeghen van de vyandt, geschuwt hebben; sijt gedachtigh der besluyten, die eertijdts sijn genoomen, en nogh onlanghs meermaelen vernieuwt, om de vryheit buyten alle geschil te doen vaststellen; laet U tot geen verdragh beweeghen, dan waer by den vyandt en al het reght van heerschappy op deese Landen, en den tijtel en de waepenen worden benoomen. Indien 'er geen bedrogh onderschuylt, waerom draelt hy met klaere woorden uyt te drukken, 't gheen in ernst gehandelt wordt? Dogh U voorwaer is 'er aengeleeghen, dat of uytheemsche Prinsen niet aen uwen Staet twijfelen, of d'ingeseetenen selve sigh in hunne gedachten eenen heer toeschikken. Men sal 'er vinden, die U dubbelsinnighe woorden, en gesmijdight nae den smaek des Spanjaerts, sullen aenprijsen, en de noodtsaekelijkheit voorwenden: maer sae-*

De Staeten blijven by hun besluyt.

Heevighe geschillen onder hen.

Maurits brief aen de steeden van Hollandt, hen afraedende bestant te maeken.

ken in haer selven eerlijk en heylsaem, hebben de voorspraek van noodtsaekelijkheit niet noodigh: die saghte gevoeghlijkheit dreyght ten val, en sleept in slaevernye. Soo ik niet verdient heb, dat in 't maeken van verbonden nae mijnen raedt geluystert worde, mijn vaeder hebbe het verdient. En in deesen handel sie ik nogh op de belanghen van my selven, nogh der mijner: en hadt mijn gemoedt toegelaeten, 't algemeene nut voor mijn besonder belangh ter sijden te stellen, al voorlangh hadt ik een oopene baene gehadt, en heb die nogh, om met winst uyt deesen oorlogh te treeden. Ghy, aen wien het groot beleydt van het verdragh hanght, geef de mindere Landtschappen, en die van Ugesagh afhanghen een voorbeeldt. Maek een vast besluyt van 't gheen den Raedt van Staete onlanghs noodtwendigh aen de Republijk heeft voorgedraeghen. Bindt uwe af te sendene ter aenstaender daghvaert aen bepaelden last, op dat se in 't punt van vryheit geen veranderingh maeken. Beveel de selfde, dat se gemeenerhandt met ons ten besten van de Republijk raedtpleeghen; gelijk omtrent alle voorgaende Landtvooghden, en nogh laetstelijk met mijnen Vaeder is gehandelt. Deese uwe sorghe voor de weldaedt van de Republijk in 't gemeen, sal ik met meerder dankbaerheit, dan eenighe andere weldaedt, aenneemen. Niet eenerhande is allerweeghen den uytlegh deeses briefs geweest: en eenighe voornaeme regenten der steeden, gewoon ter daghvaert te gaen, hebben dien opgenoomen, als of hunne trouwe in 't uytvoeren der beveelen by hunne meedebroederen wierdt verdacht gemaekt. Ook is om dees tijdt aen den dagh gekoomen den brief van Justus Lipsius, van welken wy elders gewagh gemaekt hebben, waer in die man, niet onbedreeven in staetkunde en burgherlijke saeken, staende den oorlogh met Vrankrijk en Engelandt, den Spanjaert hadt geraeden met den Hollander bestant te maeken. *Dat Vorsten met rust te geeven en tijdt te winnen maghtigh wierden, en dat, wanneer den haet gesleeten was, de gehoorsaemheit sigh weeder schikte: dat Sextus Pompejus, heer van een maghtighe vloot en eylandt, eertijdts door geene andere konst gevallen was.* De Herfstmaendt, tijdt den Spaenschen onlanghs tot hun verblijf bepaelt, liep nu reets nae 't eynde; waerom se sigh begaeven nae de gesanten der Koninghen, verhaelende dat se naederen last van de Aertshartoghen ontfanghen hadden, en daer in de maght om bestant voor seeven jaeren door Europa te maeken, op die voet, dat se met de Staeten souden handelen als met vrye volken, en waer op se sigh geen reght ter weereldt toeschreeven, beloovende de saeke daer heenen te schikken, dat Philips sigh 't selfde liet gevallen. De gesanten weygherden oover een saek, die se bevroedden konden dat onaengenaem soude sijn, met den Staeten te spreeken. Men kon lightelijk afneemen, dat de Spaensche, misnoeght oover de strengheit van het laetste besluyt, waer in hen belast wierde der Staeten boodem te ruymen, oordeelden teeghen hunne grootheit te strijden, langher uytstel te versoeken: en echter liever souden gebleeven hebben, indien de Staeten sulx uyt sigh selven, of op 't aenraeden der gesanten, hadden toegestaen. Dan het dacht den gesanten raedtsaemer door 't vertrek der vyanden der Staeten gramschap te vernoeghen, dan door sulk een haetelijk versoek ook den haet t'henwaerts t'ontsteeken. Derhalven koomen de Spaensche ter vergaederinghe, om hun afscheit van de Staeten te neemen. Alwaer Richardot, nae breeden lof sijner Vorsten, die ter liefde van den pays, oover saeken van het grootste gewight waeren heen gestapt, beschuldighde de onversettelijke hardigheit der Staeten, van welke sy ook nu niet al te eerlijk ten lande uytgedreeven wierden. *Ik heb,* seyde hy, *den geest van waerseggen niet; maer of ik bedriegh my selven ge-*

1608.

Verscheyden uytlegh des briefs.

Lipsius brief raekende 't bestant uytgegeeven.

Verwijt der Spaensche den Staeten gedaen in 't neemen van hun afscheit.

1608. *geweldigh, of ik voorſie nu reets dien dagh, op welken ghy te vergeefs ſult wenſchen, dat u andermaels wierde aengebooden, 't gheen van u nu ſoo halſterrigh wordt verworpen. 't Bloedt, dat in 't toekoomende ſtaet vergooten te worden, ſal u aen de miſdaedt van 't verſmaeden der vreede ſchuldigh verklaeren.* Deeſen heeft Oldenbarnevelt, uyt naeme der Staeten, dervoeghe geantwoordt, dat hy deede blijken, *hoe de Staeten ongeveinſdelijk hadden gehandelt, en niet verſtaen in eenighe onderhandelingh te treeden, dan op voorgaende belofte van hen geheel en al by hunne vryheit te ſullen laeten. Dat, was men tot geen vreede gekoomen, ſulx haeperde aen hen, die hunne beloften of niet konden, of niet wilden volvoeren. Dat men met meerder reeden het bloedt moght weedereyſſchen van hen, welker plakkaeten, bloedigher dan alle waepenen, hen eene onvermijdelijke noodtſaekelijkheit tot oorlooghen hadden opgeleght: en van welker wreedtheit, nogh maer onlanghs ſelfs aen weereloose ſeeluyden en viſſchers gepleeght, verſche exempelen voor handen waeren.* Spinola ſtont 'er teegenwoordigh, voorwaer met ſulk een gelaet, waer uyt de ſmerte, die hem oover 't hoopeloos afbreeken der vreede hadt getroffen, was te leeſen. Richardot, uyt den Haeghe vertrekkende, hadt, by geval of met voordacht, in ſijne herberghe, onder andere papieren, aghtergelaeten de geheyme berichtspunten der Aertshartoghen, naer welke ſy ſigh in deeſen handel hadden te gedraeghen, die gevonden ſijnde, eerlangh daer nae allesints in handen van 't gemeen raekten. In deeſe was alles, 't gheen wy verhaelt hebben in de vreedehandelingh omgegaen te ſijn, hem op de ſelfde wijſe voorgeſchreeven, en onder anderen ook dit, *dat ſe in 't verſeekeren en vaſtſtellen der vryheit geene ſwaerigheit ſouden maeken. Maer belanghende het reght oover d'inkoomſten der heergoederen, ſoo ſe 't weedergeeven derſelver niet bedinghen konden, hadden ſe in plaetſe derſelver een jaerlijxe ſomme van penninghen te voorderen. En wen 't hen gelukte alle d'andere punten gelukkigh af te doen, ſouden ſe dien van Hollandt behendelijk inboeſemen, dat het lichaem der Nederlanden, ſoo 't aen een geheght bleef, maghtigh was; maer van den anderen geſcheurt blijvende, lightelijk uytheemſchen ten proye ſoude vallen. Dat ſe derhalven wel doen ſouden, ſoo ſe d'Aertshartoghen tot hunne beſchermheeren aennaemen, of ten minſten onderlingh ſulk een verbondt ſlooten, waer door die den anderen beleedighde beyder vyandt wierdt. Indien ook dit niet konde te weeghe gebraght worden, hier in noghtans ſouden ſien oover een te koomen, dat gheen van beyde de partyen des anderen vyandt met daedt of raedt ſoude te hulpe koomen, of gedooghen, dat yemandt ſijner onderdaenen ſigh in desſelven dienſt begaeve.* Dogh den Spaenſchen was belaſt deeſe geheymen voor de Françoiſche en Engelſche geſanten te verberghen: en noghtans ſigh van derſelver bemiddelingh in alle andere ſaeken te dienen; inſonderheit van Ieannin, om voor de Roomsgeſinden vrye oeffeningh hunnes Godtsdienſts, en een gedeelte der goederen, eertijdts aen Geeſtelijke toebehoort hebbende, te verkrijghen. Boovendien lagh hunnen laſt, om de belanghen des Graeven van Ooſt-Vrieſlandt in aght te neemen, en verders op eenighe beſondere punten. Die niet gelooven konden, dat dit geſchrift door aghteloosheit van Richardot was blijven legghen, vermoedden, dat hy 't met voordacht hadt aghtergelaeten uyt reedenen, om te doen gelooven, dat men, raekende de vryheit niet anders als met ernſt gehandelt hadt, en dien van Hollandt, belanghende een verbondt van onderlinghe beſcherminghe, gedachten te doen neemen, 't welk nogh te vroegh was geweeſt om mondelingh voor te draeghen. Die 't uytgeſtrooyt hebben, ſijn geſint geweeſt of de raedtſlaeghen der Ge-

Oldenbarnevelts antwoordt uyt naeme der Staeten.

De geheyme berightspunten door Richardot aghtergelaeten raekẽ onder de gemeene man.

Gesanten, en insonderheit van Vrankrijk, verdacht te maeken, of den Aertshartoghen in swaerder haet by de Koninghen te brenghen. Richardot heeft door brieven en sijne aghteloosheit beschuldight, en geklaeght, dat door 't uytstrooyen van dit geschrift onder 't gemeen het reght van herberghsaemheit geschonden was. Niettemin de Gesanten van Vrankrijk en Engelandt, terwijl de Duytschen, wien die handelingh niet seer behaeghde, sigh gereet maeken om te vertrekken, hebbende onlanghs in gesprek, en nu uyt de brieven van Richardot, verstaen, dat men van Albertus en van Philips soude konnen verkrijghen een bestant voor tien jaeren, maer de vryheit belanghende geene andere woorden, als men hadt gebruykt in 't eerste sluyten der waepenschorssingh, ontwerpen een verdragh op deese voorwaerden: Dat Philips t'sijner keure moght neemen, of hy ook in Indien bestant begeerde of oorlogh. Aengaende de grensscheydinghen en andere strijdighe punten, die worden tot een toekoomende vreedtsamer byeenkomst oovergehouden. De swaerigheit lagh hier in, om den Staeten, die sigh ten uytersten lieten geleeghen sijn, dat hunne vryheit voor eeuwigh wierde verseekert, 't verdragh op deesen voet te doen goetvinden; te meer, dewijl ook eenighe hier uyt geleegenheit souden neemen om de handelingh om te stooten. Weshalven de Gesanten ter vergaederinghe quaemen, alwaer onder hen Jeannin, aengedaen met de deftigheit die een Raedtsheer betaemt, sijne reeden dus heeft aengevanghen. *En de weerdigheit en de deught der gener, die in onsen raedt, U gegeeven om bestant te maeken, geen behaeghen scheppen konnen, verdient, dat hunne bewijsreeden en teegen d'onse vergeleeken worden, op dat Ghy, Mijne Heeren, mooght onderscheyden, welk gevoelen van die twee sy 't heylsaemste. Sy beschuldighen, soo ik hoore, de woorden; die, soo se geen ander insight hebben dan uwe vryheit te verseekeren, en niet eenen dekmantel soeken, om hunne begeerte tot het vervolghen der oorloghe te voldoen, sal het, hoop ik, aen geen reedenen ontbreeken, om hen van een misschien loffelijke, dogh ydele vreese te ontlasten. Want de vryheit wordt gereekent onder die saeken, welke men gewoon is nogh aen tijdt nogh aen voorwaerde te binden, en welke eenmael gegeeven sijnde, altoos duerende blijven. Hoewel, indien wy de saeke naer behooren insien, Ghy begeert niet dat men U de vryheit geeve, maer voor vrye volken erkenne: want en die kan hy niet geeven, sijnde den Vorsten ongeoorlooft heerschappyen oover te draeghen; en het soude U eene schande sijn uyt sijne handt t'ontfanghen eene vryheit, welke ghy al voor langh door een algemeen besluyt in handen hebt. Dogh deese kan hy niet duydelijker erkennen, die en U vrye volken noemt, en verklaert, dat hy sigh geen reght ter weereldt op U aenmaetight. In de vreedehandelinghe selve heeft ons dit genoegh gescheenen: maer om dat'er onder U waeren, die vertrouwden dat'er meer soude konnen verkreeghen worden, hebben wy ons daer buyten gehouden. Dogh wat belanght dat Philips de waepenen en den tijtel soude moeten afstaen, dat dacht ons al van toen af schandelijk, en derhalven verdacht in een Koningh die niet ooverwonnen is. Dan soo de vyandt van dat gevoelen is, waerom, segghen se, spreekt hy niet klaerder. Maer hy seght, dat het onreedelijk is, hy tot andere woorden worde gedwonghen, als die U voor de handelingh hebben aengestaen. En alles wel ooverwooghen, wien wilt Ghy doen gelooven dat Ghy vrye volken sijt? naementlijk den Koninghen uwe vrienden. Dogh die verklaeren, dat de woorden bequaem en voldoende sijn. En Ghy sijt, geloof ik, hier voor niet bekommert, dat de Spanjaert in reghten de handt aen U slae, en begeere dat de heerschappy hem by voorraedt, t'uwen naedeele*

1608.

De Gesanten der Koninghen ontwerpen een verdragh van bestant.

Reeden van Jeannin ter vergaederinghe gevoert voor 't bestant.

1608. *deele worde toegeweesen. Maer nae 't eyndighen van 't bestant, sal hy, dunkt het hem goedt, den oorlogh tot reghter neemen. Soo Ghy dan oover-wonnen wordt, sal U geene verseekeringhe konnen redden: soo Ghy de seeghe behoudt, sult Ghy, of 'er schoon niet bedonghen is, lightelijk uwe reekeninghe vinden. Ook is 'er geen reeden om grootelijx bekommert te sijn, dat de vyandt groote sommen geldts opstaepele. Vrye volken, en die geen geldt spillen om eens anders Staeten in te stokken, hebben die gewoonte van sorghe voor 't toekoomende te draeghen; soo langh 'er geldt is niet te spaeren houdt men koninghlijk; een gedeelte wordt verquist in ooverdaet en hoofsche dartelheeden, een ander aengeleght tot heersfught, en om de heerschappy nogh verder uyt te breyden. Philips is nogh jongh van jaeren, en beheerscht een volk, dat tot geen rust te gewennen is. U staet het gereeder, door 't afdoen uwer schulden, uw geloof te herstellen, aengesien Ghy, niet anders hebbende t'onderhouden dan besettinghen, van de leegher kosten, de helft der lasten, sult ontslaeghen sijn. Van nu af aen kunt Ghy, en ik soude 't U ook raeden, de schattinghen voor de jaeren van 't bestant aenhouden. Die segghen, dat se sijn bevreest voor 's vyandts giften en voor oneenigheeden, sal ik lightelijk toestaen, dat men sigh daer voor behoort te waghten. En ik meene niet, dat het U aen goede wetten of aen reght ontbreekt: om niet te segghen, dat het vrughteloos is weynighe om te koopen, daer de regeeringhe aen veelen, en niet altoos de selfde, staet. De vadsigheit sal ook de vyandt selfs U wel verdrijven, als die van sulken aerdt is, dat hy niet langh kan sijn sonder sigh verdacht te maeken. Andersints, indien die reeden plaets grijpt, is 't noodtsaekelijk dat Ghy in eenen eeuwighen oorlogh blijft: want de gebreeken, spruytende uyt sorgheloosheit, staen in tijdt van vreede selfs veel meer te duchten: jae ook in oorlogh sult Ghy van inwendighe gevaeren niet bevrijdt sijn, soo 't gebeurde dat eenigh merkelijk onheyl de gehoorsaemheit deede uyt den toom springhen. En niet buyten reeden is deese vreese, aengesien de gemeene inkoomsten soo veel te weynigh sijn om den vyandt selfs op sijnen boodem aen te tasten, dat se ter naeuwer noodt konnen strekken om U in den oorlogh te verweeren, dat is, om uwen ondergangh voor eenighen tijdt te verwijlen. Dit onderscheit is'er in, dat het in uwe handt staet d'ongemakken eenes bestants te mijden; de droevighe uytkoomsten der oorloghe kan selfs de allerwijste dikmaels niet verhoeden. Ook wordt ons opgeleght de noodtsaekelijkheit om te antwoorden op den brief van Lipsius, die den vyandt heeft bestant geraeden; maer voor korten tijdt, maer sonder gewagh van vryheit, en toen de kraghten van Vrankrijk niet de maght hadden, om den vyandt vreese, U vertrouwen in te boesemen. Wil men de saek door exempelen betwisten, wy souden t'onsen voordeele een goedt getal, en die niet verre buyten onse eeuwe, konnen voortbrenghen. Door de Gendtsche pays hebben Hollandt en Zeelandt een ander leeven gekreeghen. De Switsers, die om gelijke oorsaeken de waepenen hadden aengenoomen, hebben die door bestant ter needergeleght: en van soo langhen tijdt af sijn se by 't besit hunner vryheit gebleeven, beschermt wel is waer door maght van ruytery, en swaere berghen: maer uwe maght ter see, den Ocean die u landt omringht, strekken U tot geene mindere bolwerken. Ook sijn'er die vreesen, dat ghy naer deesen swakker sijn mooght om den oorlogh te hervatten, om dat het leeven der Vorsten, die U begunstighen, onseeker sy. Maer de reedenen van Staet, die de bondtgenootschap onderhouden, sterven niet met de Koninghen, dan sijn, gelijk de Koninghrijken, onsterfelijk. Die selfde reeden, dat uwe bondtgenooten leeven, en in eenen bloeyenden staet leeven, dat in Nederlandt een Vorst regeert* die

die afkeerigh van den oorlogh is, behoort U aen te prikkelen, om soo gewenschte geleegenheit tot vreede niet te laeten voorbyloopen. Deesen raedt koomt U van verresiende, koomt U van Koninghen, die uwe vrienden sijn, en welker eenigh belangh is uwe behoudenis. Meer andere reedenen, die tot ons ooghmerk dienen, maer voorsightelijk gesweeghen worden, magh een yder sigh selven te binnen brenghen, op dat de drijvers van het strijdigh gevoelen, ons niet alleen in vryheit van al 't gheen hen lust te durven segghen, ooverwinnen. De gemoederen door deese reeden eenighermaeten ontroert sijnde, quam hy die 's anderendaeghs weederom op nieu aentasten, doorloopende de voornaemste punten van 't verdragh elk in 't besonder, om hen onweederspreekelijk t'oovertuyghen, dat 'er nogh onbillijkheit, nogh bedrogh, onderschuylde. Hy deed'er by, dat sy onder alle volken d'eerste waeren, wien die eere gegeeven was, dat se hunne vryheit door d'erkentenis des Vorsten, dien se selfs hadden afgesw ooren, verseekert kreeghen. Dat sulx den Switsers niet hadt mooghen gebeuren; jae dat ook niet de Deenen, schoon se gewonnen, en Christiern gevanghen hadden, sulx is voorgeleght. Voorts voer hy heevigh uyt, en beschuldighde van loghen en ondankbaerheit hen, die mompelden, dat, door d'aenkoomst van Don Pedro de Toledo in Vrankrijk, de Koningh van de belanghen der Hollanderen was afkeerigh geworden. Dat sijne gunst en geneegenheit t'henwaerts was bestendigher, en niet door eenighe beeden van vyanden, maer alleen door den hoon der gener, die dusdaenighe dinghen uytstrooyden, kon verandert worden. Ook heeft Winwoodt van gelijken sijnen plicht geoordeelt den Raedt van Staete, waer van hy selfs een lidt was, tot bestant te raeden, hen verseekerende, *dat de Koningh van Groot Britannien tot niet anders raede, als waer van hy selfs alvoorens een exempel hadt gegeeven. Dat reghtveerdighe waepenen waeren, die de noodt vereyschte; dat sulke en van Godt, en van godtvrughtighe Koninghen begunstight wierden: dogh dat se niet noodtsaekelijk waeren, als se met eeren konden needergeleght worden. Dat, indien se al op hunne eyghene kraghten konden bestaen, dan echter niet behoorden te verworpen een verdragh, waer by hunnen Godtsdienst, hunne vryheit en hunnen handel ongeschonden bleeven. Maer dat se nu van verre gissingh maekten op 't gheen nae 't bestant misschien soude mooghen gebeuren, en de gevaeren der oorloghe, hen soo veel naeder, oover 't hooft saeghen.* Wonder is 't, met hoe groot eene heevigheit de saek in alle vergaederinghen gedreeven wierdt: en daeghelijx hadt men nieuwe blaeuwboekjens, stookebranden van oneenigheit. En men verschoonde langher selfs de Koninghen niet, als die verborghe hoop hadden op d'onheylen der Vereenighde Landen. Maer den swaersten haet viel op den hals van Oldenbarnevelt, als smeeder van diergelijke raedtslaeghen; en die door sijn oovergroot gesagh selfs mannen verre booven sijnen staet te lastigh viel, veel min dat hem andere van gelijke geleegenheit soo verre booven hun verheeven met goede ooghen konden aensien: en 'er sijn aen den dagh gekoomen brieven, waer in hy al van toen af niet duysterlijk ter slaghtingh gedoemt wierdt. Hy dan betuyght ter vergaederinghe van Hollandt, *dat hem 't misnoeghen en den haet der Grooten niet nieuw voorquaemen, en hy echter nimmer eenighe gevaeren hadt ontsien, om sijnen vaederlande dienst te doen, houdende sigh teeghen alle gerughten en onvoorsiene toevallen gewaepent met den troost sijner gewisse: maer dat hy, siende een saek in haer selven onaengenaem, boovendien verswaert met haet op sijnen persoon, versoght, dat se, om 't gheen den dienst van den Lande betrefte waer te neemen, eenen anderen dienaer, min gehaet, in sijne plaetse*

1608.

Ook raedt Winwoodt tot bestant.

De saeke wordt onder de Staeten met groote heevigheit gedreeven.

Oldenbarnevelt, belaeden met den swaersten haet, leght sijn ampt needer.

1608. *ſe geliefden te verkieſen:* waer meede hy uyt de vergaederingh ſcheyde. Eenighe uyt het midden der ſelve wierden aen hem geſonden, om te verſoeken, dat hy de Republijk, welke hy tot nu toe met ſijnen raedt gedrouwelijk hadt bygeſtaen, in deeſe ſoo beſwaerlijke tijden niet verlaeten ſoude. Waerom hy, ſijn gewoonelijk ampt hervattende, terwijl hy van d'eene ſijde de weldaeden en het geſagh der Koninghen verheft, van d'andere de laſten der oorloghe ontleedt, de wankelende gemoederen opreght, d'allervinnighſte teegenſpreekers, ſonder ſigh te ſtooren, weederleght, Amſterdam langhſt van allen teegendruyſende, ten laetſten geheel Hollandt in een gevoelen braght; 't welk ook de vijf andere landtſchappen omhelſden. Zeelandt alleen, uyt eyghene inſighten, en opgeſtookt door Maurits, 't beſtant weygherende, weederhieldt d'eenſtemmigheit der andere: en liet niet toe, dat 'er op 't beſluyt omvraegh geſchiede, dringhende op de woorden der Uitreghtſe vereeniginghh, houdende, *dat de Landtſchappen niet vermooghen de waepenen needer te legghen, dan met algemeene bewillighingh der Bondtgenooten, en de geſchillen onder de Landtſchappen ontſtaende aen de bemiddelingh der Stadthouderen ſouden geſtelt worden.* d'Andere begonden heevigh te worden, en ſeyden, dat de vraegh nu niet en was, of men beſtant ſoude maeken, maer of Zeelandt alleen alle de andere de wet ſoude ſtellen. De gemoederen dus teeghen elkander verhit ſijnde, quaemen 'er de geſanten der Koninghen tuſſchen beyden, om met de geweldighſte bewijsreedenen te trekken, die ſe niet hadden konnen leyden. En Jeannin, hebbende voortgebraght Henrix brief aen de Staeten, waer in al 't gheen hy geſeght en gehandelt hadt bekraghtight wierdt, hief eerſt aen te ſpreeken, prijſende de vrughten der eendraght, of de verſcheydenheit van gevoelens buyten halſterrigheit, en gekoomen ſijnde tot de Uitreghtſe Vereenigingh: *'t En is ons werk nogh onſe meeninghe niet*, ſeyde hy, *uytheemſche wetten en verbonden te verklaeren: maer noghtans leert de gemeene reeden, dat op die tijdt van oovergaeve, niet van een gelijkmaetigh verbondt, gehandelt is. En ſoo de ſin anders is, moet die wet of afgeſchaft of ter ſijden geſtelt worden, de gemeene welvaert, welke de reghtveerdigheit van alle wetten in ſigh vervat, ſulx vereyſſchende. Want wat uytkoomſt was 'er anders, gemerkt deſe met geen meerder reeden de bemiddelingh der Koningen uwe bondtgenooten, als gene het tuſſchenſpreeken der Landtvooghden weygheren, om dat ſe beyde in deeſe beraedtſlaegingh nu reets partyſchap gemaekt hebben. 't Ooverighe dan is, dat het minder getal voor het meerdere wijke: hier op alleen beſtaen de regeeringhen der volken, die anders vervallen ſouden. Dus is 't, dat in Switſerlandt het goedtvinden der meerdere wordt uytgevoert ſelfs van die het hadden teegengeſprooken. Dogh d'Acheers en Etoliers, hoewel maghtighe volken, ſijn door hunne tweedraghten te gronde gegaen, terwijl elk in 't raedtgeeven ſijne eygene belanghen, en niet de gemeene welvaert des vaederlandts behartighde. Want een al te groote vryheit is een gebaende wegh tot ſlaevernye. Daerenbooven, op dat ſigh niemandt door ydele hoop bedrieghe, verklaere ik u van nu af, des gelaſt ſijnde, dat de Koningh, mijnen meeſter, uwer niet ſoo ſeer gebrek heeft, dat hy ſijn onderſtant ſoude toeſenden den genen die ſijnen raedt verſmaeden.* By naer in den ſelfden ſin ſprak uyt naeme des Koninghs van Groot Britannien ſijnen geſant Spenſer, daer by voeghende, *dat een Republijk, alwaer meerderheit van ſtemmen de ooverhandt niet heeft, wordt vergeleeken by een maeght, welke d'oude ſchrijvers verhaelen verſcheurt te ſijn door d'eyghene handen haerer meedevryers, die elk om ſtrijdt haer ten huwelijk begeerden, en vertoonde met welſpreekenheit hoe groot een*

't Welk hy, op 't verſoek der Staeten, weeder aenveerdende, geheel Hollandt en d'andere vijf Landtſchappen tot een gevoelen brenght.

Zeelandt alleen, door 't opſtooken van Maurits, weyghert het beſtant.

Heevighe reeden van Jeannin teeghen de Zeeuwen, die d'Uitreghtſe Vereeniging voorwenden

't Selfde doet ook Spenſer.

een ſchaede de maght der gemeentsmannen in ſigh teeghen de beſluyten van den Raedt te kanten den Roomſchen volke heeft aengebraght. Ook hebben de geſanten geraeden, dat men voortaen eenen vaſten voet in 't lighten der ſchattinghen ſoude beraemen: en voorts, dat, indien 'er yets ongeſtelt in de Republijk was, of in den oorlogh door de vingheren geſien, men ſulx ſoude traghten te verbeeteren; op dat ſy onderlingh des te eendraghtigher, en den vyandt ontſagghelijker ſijn moghten. Den ſelfden raedt gaeven ook de aenſienelijxte onder de burghery, wien de beſte regeeringhe doght 't heel al der ſaeken den Landtſchappen en der ſelver afgeſondenen, dogh den Stadthouderen en den Raeden van Staeten, die niet op de leeden in 't beſonder, maer op 't lighaem in 't gemeen ſaeghen, de daeghelijxe en ſchielijk voorvallende ſaeken, bevoolen te laeten. Dogh niet ſoo light was 't, een gewoonte, die men twintigh jaeren langh, met goede voorſpoedt, gevolght hadt, om verre te worpen. En die, welker belangh het was, dat de ſaeken in hunnen teegenwoordighen ſtaet bleeven, braghten 't lightelijk te weeghe, op dat, hanghende de beraedtſlaegingh oover 't beſtant, geen handelinghen met handelinghen in een verwart wierden. Dit jaer, 't welk ten meerendeele met twiſten en krakeelen was doorgebraght, liep nu op 't eynde, en 't gerught hoe langher hoe ſterker, dat het beſtant, 't welk de geſanten ſmeedden, ſelfs den Spanjaert niet ſmaeken ſoude. En voorwaer Richardot hadt aen Ieannin geſchreeven, dat Philips ſigh nu ſoo handelbaer niet toonde, dogh leyde de ſchult op den Koningh van Groot Britannien, als of door hem den Koningh hoop gegeeven was, dat men van de vryheit geen gewagh ſoude maeken. En in de Vereenighde Landtſchappen hadt de ſoete ſmaek van vreede eenighen nu ſoo verre bekoort, dat ſe ſcheenen ook dit te ſullen konnen gedooghen. Andere, kloekhertigher van imborſt, ſtelden ſigh hier teeghen; en de geſanten der Koninghen ſonden aen d'Aertshartoghen om hen af te vraeghen, of ſe ſigh betrouwen moghten, op 't gheen onlanghs met hunne afgeſondene was begonnen te handelen. In antwoordt gebraght ſijnde, dat de Aertshartoghen en hier toe laſt gegeeveu hadden, en van den Koningh gemaghtight waeren om te handelen, geeven ſe den Staeten dit ſelfde te kennen, en vermaenen hen de waepenſchorſſingh, nu by nae op 't eynde, een maendt te verlenghen, op hoop van verdragh te maeken: dan echter geene andere voorwaerden te verwaghten, als ſy hen onlanghs hadden voorgehouden: dat ſe alleenlijk ſouden arbeyden, om het beſtant langher als voor ſeeven jaeren te doen dueren; en den handel in Indien liever vreedtſaem, dan gewaependerhandt, gedreeven wierde. d'Aertshartoghen hierentuſſchen, dewijl genoegh bekent was, dat 'er in Spanjen geene ontbreeken ſouden, die, gedreeven tot de waepenen, of voor de glory des rijx, die woorden behelſende de vryheit der Hollanderen ſouden beknibbelen, te meer dewijl de Hollanders nogh afſtant deeden van den handel op Indien, nogh eenighermaeten gedooghden, dat 'er yets tot voordeel der Roomsgeſinden wierde bedonghen, hebben derwaerts geſonden Inigo, Prieſter tot Bruſſel, geſprooten uyt eedelen huyſe in Spanjen, Bieghtvaeder van Albertus, en 't gheen 'er gemeenelijk aen vaſt is, ſijnen geheymen raedt. Deeſen was gelaſt te vertoonen, wat voordeelen de haevenen in Vlaendre, daer men geduerende den oorlogh uyt nogh in konde, door 't beſtant te waghten hadden: dat men hoopte door dit middel ſelfs den Roomſchen Godtsdienſt voort te ſetten, wanneer den ouden haet was aen 't verkoelen geraekt onder hen, die graegh nae veranderingh en in 't ſtuk van Godtsdienſt oneenigh waeren. En men oover die woorden, als dubbelſinnigh en verſcheyden uytlegh lijden-

1608.

Gerught dat den Spanjaert 't beſtant miſhaeght.

Waer oover de Aertshartoghen gevraeght ſijnde Inigo nae Spanjen afſenden.

Die door alle middelen op 't beſtant aendringhende van den Hartogh van Lerma geſtijft wordt.

1608. dende, welke niet alleen de geſanten der Koninghen verſeekerden den Spanjaert niet te verkorten, maer ook veele Hollanders met ſcharpſinnigh hayrklooven getoont hadden ydel te ſijn, niet te veel behoefde bekommert te ſijn. Om deeſe reedenen, onaengeſien het dwarsdruyſſen der gener die 'er teeghenwoelden, te doen ooverweeghen, heeft den Hartogh van Lerma, die, toen in blaekende jonſte by Koningh Philips ſijnde, niet alleen het hof aen ſigh getrokken hadt, maer ook in alle raedtſlaeghen doen en laeten was, wonder afgereght in konſten om ſigh in vreede te handthaeven, en derhalven vreeſde, dat andere, treffelijke glory door 't uytvoeren van heerlijke krijghsdaeden behaelende, hem moghten oover 't hooft waſſen, het grootſte gewight bygebraght. Eerſt dit jaer is Philips Willem, Prins van Oranje, Maurits oudtſten broeder, die geduerende den oorlogh ſigh elders hadt onthouden, en nu 't algemeen reght gebruykte, in Hollandt gekoomen. t'Eenen dekmantel ſijner ooverkoomſte nam hy 't beſorghen, dat ook ſijne belanghen in het verdragh van 't beſtant wierden waergenoomen; maer daerenbooven, dat hy, door den luyſter ſijner maeghſchappy met Vrankrijk, hoopte, in teegenwoordigheit der Franſche geſanten, de geſchillen tuſſchen hem en ſijne broeders oover 's vaeders erffenis noch oopenſtaende, beeter te ſullen konnen vereffenen: argher duydden 't andere, als of hy waere gekoomen, om, teeghen 't ooghmerk en den raedt ſijns broeders, de vreede ſmaekelijk te maeken. Door bemiddelingh van deeſen is Emanuel van Portugael, op wien Maurits, gelijk wy elders verhaelt hebben, om 't huwelijk van hunne ſuſter was miſnoeght, verſoent met het huys van Naſſau. In bedrijven van oorloghe is 'er dees tijdt niet uytgereght, dan alleen, dat eenighe, die, omtrent Aerdenborgh, toeleyden om 't vee der ſteedelinghen wegh te voeren, verſlaeghen wierden. Eenighe Hollandtſche ruytery van d'ander ſijde te ongebonden door den Duytſchen boodem loopende, heeft haere ſtraffe gedraeghen: want ettelijke den naght afgeſcheyden van d'andere ooverbrenghende wierden door eenen troep, geſonden uyt de beſettingh van Rhijnberk, oovervallen: en onder andere verſlaeghen Adolf van Naſſau, een jongh heer van groote dapperheit, dogh die den ſoldaeten te veel wils gaf. Maer van korten duer was deeſe vreught voor d'ooverwinnaers: want de ruytery van alle kanten te peerdt en by een gerukt ſijnde, is die neederlaeghe met een grooter neederlaeghe betaelt geſet. Dit jaer is ook uytgebrooken het ſaet van een onheyl, dat niet weynigh te dughten ſtont; ſijnde, nae dat men ter naeuwer noodt de waepenen hadt needergeleght, gereeſen een geſchil in den oopenbaeren Godtsdienſt, dat in ſijne beginſelen ſmeulde; maer om allenghskens des te heevigher uyt te barſten. De Hooghe Schoole tot Leyden hadt tot Hooghleermeeſters in de Godtsgeleertheit twee mannen van uytſteekende weetenſchap, Gomarus en Arminius, van welke beyde den eerſten beweerde, *dat door Godts eeuwigh beſluyt was vaſtgeſtelt, wien uyt de menſchen de ſaligheit beſchooren was, wie ten verderve ſouden loopen. Dat volghens dit beſluyt eenighe tot de godtſaeligheyt getrokken wierden, en getrokken ſijnde bewaert, om daer van niet te vervallen: dat andere wierden gelaeten in de gemeene verdorvenheit der menſchelijke natuere, en bedolven in hunne eyghene miſdaeden.* Dogh Arminius verſtondt in teegendeel, *dat Godt een reghtveerdigh reghter, maer te gelijk een ſeer goede vaeder ſijnde, dit onderſcheit tuſſchen 't gevalle menſchelijk geſlaght van eeuwigheit hadt gemaekt, dat hy den genen die van hunne ſonden ſouden afſtaen, en hun vertrouwen op Chriſtus ſtellen, het quaedt ſoude quijtſchelden en het* eeu-

Hy verſoent Emanuel van Portugael met het Huys van Naſſau.

Adolf van Naſſau verſlaeghen.

Geſchillen oover ettelijke hooftſtukken des Godtsdienſts tuſſchen Gomarus en Arminius.

eeuwighe leeven ſchenken, maer den hardtnekkighen ſtraffen; dat het Gode aengenaem was, dat ſigh alle menſchen bekeerden, en, tot kenniſſe der waerheit gekoomen ſijnde, daer by bleeven; dogh dat hy niemandt dwongh. En ſy leyden elkander te laſt, Arminius Gomarus, *dat hy d'oorſaeken der ſonde Gode toeſchreef, en, door 't inſcherpen van een noodtlot, de gemoederen der menſchen verharde.* Gomarus daerenteeghen Arminius, *dat hy door ſijne leere den menſch veel opgeblaeſener maekte, dan de Roomsgeſinden met de hunne, en niet toeliet dat men Gode alleen d'eere gaf van 't gheen daer 't meeſt op aenquam, te weeten een wel geſint gemoedt.* Den genen, die naeukeurigh ſijn in de boeken der ouden te doorleeſen, is bekent, dat d'oude Chriſtenen den wille der menſchen hebben gelaeten een vrye maght, ſoo in 't aenneemen als in 't behouden der leere; waer op de billijkheit ſoo in 't beloonen als in 't ſtraffen ſteunde. En de ſelfde noghtans hebben niet gelaeten alles de goddelijke goedtheit, door wiens genaedegaeve het ſaedt des heyls tot ons gekoomen was, en wiens beſondere hulpe onſe gevaeren gebrek hadden, toe te ſchrijven. Auguſtinus is d'eerſte van allen geweeſt, die, nae dat hy met Pelagius, en die hem gevolght ſijn, in geſchil geraekt was (want te vooren hadt hy ſelfs een ander gevoelen) door de hitte in 't betwiſten vervoert, het woordt van vryheit of vrye wil in diervoeghe gebruykte, dat hy 'er eenighe beſluyten Godts liet voorgaen, welke de kraght der vryheit ſcheenen om verre te ſtooten. Maer in Griekenlandt en Aſien wierdt dat oude en eenvoudigher gevoelen behouden. In 't Weſten heeft de grooten naem van Auguſtinus veelen tot ſijn gevoelen getrokken, ſijnde noghtans in Vrankrijk en elders luyden gevonden, die ſigh daer teeghen ſtelden. In de laetere eeuwen, toen de ſchoolen van geenen Leeraer meer werx maekten, dan van Auguſtinus, wierdt 'er tuſſchen de Françiſkaner en Dominikaner Monniken langh betwiſt oover den ſin van dien Leeraer, met onderſoek wat de reghte maniere moght ſijn, om, 't gheen in ſijne ſchriften met elkanderen ſcheen te ſtrijden, oover een te brenghen: en ook de geleertſte der Jeſuiten, die veel arbeidts deeden, om den knoop met een naeukeurighe ſpitsvindigheit t'ontbinden, hadden't, toen men ſe te Roome aenklaeghde, quaedt genoegh, dat ſe 't vonnis tot hun naedeel ontginghen. Maer Luther, 't hooft der Proteſtanten, uyt een Kloofter gekoomen, dat, gelijk het den naem droegh van Auguſtinus, ook ſijn gevoelen volghde, begoſt, ſijn ſtuk opvattende, 't gheen deeſe nogh van den naem der vrye wil hadt oovergelaeten, t'eenemael uyt te roeyen: 't welk Eraſmus ſoo ſeer teeghen de borſt was, dat hy, hoewel ſijne andere dinghen goedtkeurende, of met ſtilſwijghen voorbygaende, ſigh noghtans hier teeghen kante: door wiens bewijsreedenen Philippus Melanthon, Luthers meedehelper, ſoo verre bewooghen wierdt, dat hy ſijn voorigh ſchrijven heeft verandert, en by Luther, gelijk veele willen, of, 't gheen vaſt gaet en blijkt, by de Lutheraenen met ſijn raedt te weegh gebraght, dat men de ſtellinghen van die harde beſluyten, die alle voorwaerden verworpen, liet vaeren; ſoo noghtans, dat men van 't woordt vrye wil meer afſchrix hadt, als van de ſaek ſelve. Maer Calvinus, de voorgangher van het ander deel der Proteſtanten, die in dit geſchil aen Luthers eerſte woorden bleef hanghen, heeft ſe met nieuwe hulpreedenen onderſteunt, daer byvoeghende, 't gheen Auguſtinus niet hadt aengeroert; te weeten, dat het waere en ſaeligh-maekende geloof altijdts duerde, en niet verlooren kon worden: dienvolghens, dat die ſigh bewuſt waeren ſulk een geloove te hebben, ook nu alreedts van d'eeuwighe ſaeligheit waeren verſeekert: ook ontken-de

1608.

't Gevoelen van Arminius koomt oover een met de leere der oude Chriſtenen.

Auguſtinus is d'eerſte geweeſt, die anders heeft begonnen te leerẽ;

En in 't Weſten veelen tot ſijn gevoelen getrokken heeft.

Geſchillen oover deeſe ſaeke onder de ordens der Monniken.

Gevoelens van Luther, Melanthon en Eraſmus.

Calvinus verſterkt het gevoelen van Luther met nieuwe bewijsreedenen.

1608. de hy niet, dat se ondertusschen in sonden, hoe swaer die ook waeren, konnen vervallen. De hardigheit van dit gevoelen wierdt van Beza, te Geneven; van Zanchius, Ursinus en Piscator, in Duytschlandt, nogh strengher gedreeven; die dikwils soo verre ginghen, dat se, 't gheen andere sorghvuldelijk hadden vermijdt, by wijlen oopentlijk leerden, dat ook selfs de noodtwendigheit van 't sondighen van d'eerste oorsaek afquam; 't gheen den Lutherschen oovervloedighe stoffe gaf om d'andere te beschuldighen, behalven dat het stuk van 't Avondtmael des Heeren eenen nieuwen oegst van geschillen leeverde. By de Hollanders hadt men in 't begin van de veranderingh des Godtsdiensts te veel onleede om oover die dinghen te twisten; soo dat men elkanderen, hoewel verschillende in gevoelen, lightelijk met gelijke billijkheit heeft bejeeghent. Maer wanneer veele jonghe luyden, uyt de schoolen van de Geneefsche, Paltsische en Nassausche Leeraeren koomende, gestelt waeren om de kerken hier te Lande t'onderwijsen, en hun getal begonden te merken, en 't nu tijdt hielden te sijn, om 't gheen se geleert hadden tot een wet te maeken, soo yverden se om den genen die men wist van hen te verschillen, uyt de kerkelijke diensten te houden, of, toegelaeten sijnde, uyt te sluyten. Hier teeghen viel men daer nae dikwils klaghtigh aen de Staeten, betuyghende, dat die leere voor deesen op verscheyde plaetsen oopentlijk en vryelijk was geleert; in Gelderlandt van Anastasius Veluanus, in Vrieslandt van Gellius Snecanus, t'Uitreght door Hubert Duyfhuys, in Hollandt door Holtmannus, Clement Martenssoon, Herman Herberts, en anderen; tot dat de twee, te vooren genoemt, Gomarus van d'eene, Arminius van d'andere sijde, selfs in de schoole tot Leyden, hebben begonnen elk hunne stellinghen vast te maeken, en die van andere te verswakken. De geschillen der meesteren maekten allengskens indruk op de jeught, en nu reede wierden andere predikanten in Hollandt in de partyschap getrokken. De Staeten vonden geraeden verdere verwijderingh voor te koomen, en den Hooghen Raedt te belasten die twee Hooghleermeesters te hooren. Naer eenen langhen strijdt scheen 'er niets dienstigher, dan 't gehandelde in dit gesprek in stilte te smooren: 't gheen echter niet belette dat het gevoelen van d'een en d'ander niet kraghtigh doordrongh: en dat van Gomarus behaeghde den predikanten wel meest, als 't gheen by de meesten was aengenoomen; maer dat van Arminius meest alle de magistraeten, als best oovereenkoomende met het begrip des volx. En hier uyt rees nogh een ander geschil; naerdien deese verstonden, dat het oordeel oover kerkelijke saeken was een gedeelte van de maght der ooverheidt, gene, dat kerkelijke saeken in kerkelijke vergaederinghen moesten verhandelt worden. Boovendien verschaften nogh meerder stof tot krakeelen twee boexkens, 't eene, nae 't voorbeeldt van de Palts, in Nederlandt gebruykt, om de kinderen in de godtsaeligheit te onderwijsen; 't andere behelsende de belijdenis der Gereformeerde vergaederinghen, eertijdts ingestelt ten tijde der heerschappy des Koninghs van Spanjen. Want niet seer langh geleeden hadden d'Algemeene Staeten, op 't versoek aen hen gedaen, van een Synodus, bestaende uyt de predikanten der seeven Landtschappen, te beroepen, sulx toegestaen met deese voorwaerde, dat die twee boexkens in die Synode souden ooversien worden nae 't rightsnoer der H. Schriftuere. Die 't met Gomarus in deese verschillen hielden lieten sigh vastelijk voorstaen, dat dit besteeken was door de konstenaeryen hunner partylinghen, als om hier door de soekers van nieuwigheeden de leuse te geeven, daer se nae konden werken: met eenen prijsende de gewoonte, daer men sigh t'allen tijde soo wel hadt by bevonden,

Beza en andere verswaeren de hardigheit van Calvinus gevoelen.

Welker leerlinghen oover de Nederlandtsche kerken gestelt sijnde, den genen die 't anders verstonden niet willen dulden.

Waer uyt oneenigheeden en meenighvuldighe klaghten aen de Staeten voortkoomen.

't Verhandelde in 't gesprek uyt last der Staeten gehouden tusschen Gomarus en Arminius wordt bevoolen stil te houden.

Nieuwe stof tot krakeelen.

den, dat men de banden der oovereenstemmingh niet lightelijk verbrae-ke. Want dat anders de gemoederen van 't gemeene volk wierden van een gescheurt, als een yder sijn eyghen goedtdunken preedikte: waerom se ook oordeelden, dat het onbillijk en gevaerlijk was, yemandt tot den kerkendienst toe te laeten, ten sy hy die twee boexkens hadt onderteekent. Maer die aen de sijde van Arminius waeren, verstonden, dat aen schriften van menschen te twijfelen niet ongeoorlooft was; dat men sigh oover een saek van soo groot een gewight niet wettelijk hadt beraeden, toen in d'eerste tijdt der Reformatie alles, gelijk het gaet, in rep en roer was; nogh ook daer nae, toen de Regenten der Republijke de handen met den oorlogh vol werx hadden. En het voorwaer veel beeter met de Christenheit gaen soude, indien men geene of immers kortere formulieren gebruykte. Ook wierdt 'er tot Goude uytgegeeven een kleyn boexken, begrijpende niet dan weynighe geloofspunten, en met geene andere woorden, als die de heylighe blaederen selve voorschreeven. Dan strax quaemen uyt het andere geselschap luyden te voorschijn, die deesen vondt oopentlijk verfoeyden, en seyden, dat 'er geen gevoelen soo gruwelijk was, dat men met sulke woorden niet soude konnen bewimpelen. Dat die eenvoudigheit oover een quam met d'eerste tijden der Christenheit, toen het quaedt nogh onbekent, en geen hulpmiddel noodigh was; daer nae toen elke eeuwe haere doolinghen baerde, hadt men manieren van spreeken bedacht, om d'afgedwaelden uyt hunne schuylhoeken te lighten. Invoeghe dat d'eene dienstbaerheit noemde, 't gheen d'ander vreede heette; en dat d'eene vryheit heette, 't gheen d'ander verwarringh van saeken noemde. Soo dat d'oneenigheeden weedersijts onder schoone tijtels aenwiessen, om metter tijdt naemen voedtsel te geeven aen groote vyandtschappen. Uyt Oosten is Matelief weeder t'huys gekoomen, nae een gelukkighe verrightingh van saeken, en die buyten twijfel onder d'oorsaeken geweest sijn, waerom de Spanjaert Indien niet heeft willen 't geval der waepenen onderworpen laeten. Hy was uyt het vaederlandt gevaeren drie jaeren en drie maenden te vooren, sijnde de Lente toen reets te verre verloopen, om de jaerlijxe Zuydewinden onder den Eevenaer, die op de kusten van Afrika doen vervallen, te mijden. d'Oorloghs beveelen hem meedegegeeven waeren meenighvuldigh en van gewighte: maer 't scheepsvolk weederstreefde sijnen last, daer teeghen morrende, dat men hen tot geen krijgsdiensten hadt aengenoomen. d'Opperbevelhebber der vloote, yverigh genoegh om eere te behaelen, heeft d'andere hoofden door glory, 't gemeen door hoop van buyt bekoort, aenspreekende nu allen in 't gemeen, dan weederom, nae dat sigh de geleegenheit opdeedt, elk in 't besonder, gebruykende ten dien eynde aentroostinghen gerigt naer yders aerdt. In Indien gekoomen sijnde, naemen se eenighe Portugijsche scheepen, of welke de Portugijsen in den handel gedient hadden: maer de scheepen, die den Wilden toebehoorden, sijn hen weeder gesonden, om daer door des te dieper in hunne gunst te geraeken. Aen de linker vleughel van de Golf van Bengala leght Malacca, ter plaetse daer Sumatra 't vastelandt van Indien oover schaduwt; sijnde een groot eylandt, daer van afgesneeden door de straet, die sy Cincapura noemen. Niet verre van daer is geleeghen Ihor, welkers Koninghen ook eertijts Malacca beheerscht hebben. Maer nae dat de Portugijsen in die gewesten sijn gekoomen, hadden se aldaer, gelokt door de geleegenheit der plaetse, een kasteel gebouwt, begrijpende binnen een vierkante muer eenen bergh, en soo veel plaets als hen genoegh scheen om huysen te bouwen. Allengskens hebben se ook beginnen buyten te woonen, en insonderheit oover de stroom,

1608.

Mateliefs weederkoomst uyt Oosten, nae een gelukkighe verrightingh.

1608. ſtroom, geleeghen ter reghter ſijde; deeſe gebouwen wierden ook, ter plaetſe daer ſe op ſtrant ſtaen, met een muer beſlooten. Hier uyt is gereeſen eeuwighe vyandtſchap tuſſchen de Koninghen van Ihor en de Spanjaerts, en dienvolghens d'eerſte bondtgenootſchap met de Hollanders. Op dees tijdt regeerden binnen Ihor vier broeders, van welke Jan de Patuan, den oudtſten, d'andere in heerſchappy, maer Sabrangh hen allen in verſtant en nijverheit te booven gingh; een man ſtaeghwaekende om het ſijne te beſchermen en voort te ſetten, teeghen de gewoonte der meeſte Koninghen in Indien, wien geene andere ſorghen dan vrouwen en wijn, en andere welluſten, die meer aengenaem voor 't teegenwoordighe als voor 't toekoomende ſijn, ter harten gaen. Matelief hadt tot het belegh van Malacca meer moets als kraghten: want tot verdaedigingh des kaſteels en der ſteede lagh daer binnen Andreas Furtado, een vermaert ſoldaet, en met hem omtrent drieduyſent mannen; dogh ten meerendeele Indiaenen, om dat een goedt getal Portugijſen waeren van daer gevaeren, tot verſeekeringh der ſcheepen, geſonden nae Sina. De Hollandtſche vloot, beſtaende uyt elf ſcheepen, hadt op veertienhondert menſchen. Weſhalven hy, om ſijne maght te verſterken, onderſtant verſoght van de Koninghen van Ihor, ſluytende met hen een verbondt, dat ſy 't landt, de Hollanders de ſtadt ſouden hebben, den buyt oover en weeder gelijk gedeelt worden. Het eerſte beſchieten geſchiede uyt de ſcheepen, en daer nae van de kleyne eylanden, geleeghen voor de ſtadt. Waer op het leegher wierdt needergeſlaeghen ter reghter ſijde op de ſtrandt: en de voorſtadt oover de ſtroom, die genoegh te houden was, ſeer voorbaerigh verlaeten wordende, en de brugh afgebrooken ſijnde, geſchiede al de teegenweer uyt het kaſteel, en de werken geleeghen aen het kaſteel. Dus was 't den Hollanderen veyligh een andere brugh oover de ſtroom te ſlaen, en de ſtadt van aghteren, als ook 't klooſter gebouwt op den bergh, in te neemen, en in korten is men ook aen d'andere ſijde op de ſee gekoomen. Dies Matelief hier en daer op bequaeme plaetſen ſchanſen deede maeken, en 't bolwerk, 't welk Furtado maer onlanghs te vooren aen 't kaſteel gevoeght hadt, door 't geſchut om verre wierp; maer naedien het landt moeraſſigh, en tot graeven onbequaem was, heeft hy houte toorentjens, gevult met aerde, en hout van afgehakte boomen, gemerkt juyſt daer omtrent veel tuynen waeren, naeder aen 't kaſteel gebraght, en alſoo in die ruwe landen in 't werk geſtelt de kunſten gebruykelijk in den Hollandtſchen oorlogh. 't Is naeuwelijx te gelooven, hoe weynigh of by nae geenen dienſt men in dat belegh trok van het onderſtant, 't welk de Koninghen van Ihor en andere naebuerighe Koninghen geſonden hadden. Voor eerſt leeverden ſe niet uyt het beloofde getal; ten anderen ontbrak het den ſoldaeten ſoo wel aen gehoorſaemheit en onverſchrikte moedt, als aen ervaerenheit; en ſe verlieten niet alleen, op elken uytval, maer ook op yder ſchoot, terſtont met de ſchrik in 't lijf hunne poſten: waer uyt toenmaels wel duydelijk d'ondervindingh heeft doen blijken, dat de Portugijſen in 't ooverheeren dier volken veel eer buyt dan ſeeghe veroovert hebben. Dogh de Hollanders, belaeden met den geheelen laſt der oorloghe, raekten door onvoorſiene toevallen, en niet min door 't afmatten in ooverſwaeren arbeidt, als door d'ongemakken van reeghe by naght, aen 't minderen. Hoop, om de beleegherde, vry ſterker in getaele, met ſoo ſwakke maght door geweldt te dwinghen, was 'er niet: 't eenighe dat 'er ooverſchoot, hen uyt te hongheren. Maer 't verder vervolghen der beleegheringhe, die nu vier maenden hadt geduert, wierdt hen verhindert door 't aenkoomen eener vloote van Goa,

onder

onder den Ammirael Don Alfonſo de Caſtro, 's Koninghs Onderkoningh in Indien. Deeſe beſtont in veertien galeoenen, vier galeyen en ſeſtien caraveelen en fuſten, ophebbende drieduyſent ſeevenhondert ſoo Portugijſen als andere landtaerden uyt Europa; en omtrent gelijk getal Wilden in hunnen dienſt. Hunnen laſt hieldt in, als naemaels uyt gevanghene en brieven is gebleeken, de plaetſen, op welke de Hollanders waeren gewoon te handelen, vyandtlijk aen te taſten; te weeten, Achem, Ihor, Paham, Patania, Bantam, en Ambona. Gekoomen ſijnde dight onder Achem, voorderen ſe den Koningh dier ſtadt het betaelen der onkoſten hunner vloote, het ooverleeveren der Hollanderen, en te dulden 't bouwen eenes kaſteels, als quam het hen toe door reght van ſeeghe. Maer hy, vertrouwende op ſijne waepenen, en de werken, waer meede hy, volghens 't ontwerp der Hollanders, de ſeekuſt hadt verſterkt, ſloegh alles in de windt. Een der ſelver noghtans hebben de Spanjaerts ooverweldight: maer ſijn met verlies daer uytgeſlaeghen, en darden niets verders onderneemen. En hebbende te gelijk verſtaen het belegh van Malacca, ſpoeden ſe ſigh derwaerts, om, ſoo ſe konden, de leedighe ſcheepen en den vyandt verſtrooyt te lande t'oovervallen. Matelief, gewaerſchuwt door uytgeſondene op kundtſchap, is hem voorgekoomen, en heeft, hoewel hy nogh maer een nieuwlingh was in den oorlogh, voldaen de plight van een braef veldtooverſte. Hy beſorghde eerſt dat al het leeghertuygh en 't geſchut wierdt ſcheep gebraght: daer nae de ſoldaeten van Ihor: en belaſte vervolghens de Hollandtſche, nae dat yder veerſt van daer was, voor d'andere te trekken in de ſchanſe, die op ſtrandt lagh. Een gedeelte der troepen was nu reets ſcheep gegaen, andere ſtonden nogh aen landt, toen uyt Malacca eenen geweldighen uytval geſchiede: maer de vyandt te rugh gedreeven ſijnde, quaemen ſe voorts met gemak binnen boordt. Soo haeſt de vlooten elkander in 't geſight kreeghen, begonden ſe ſchutgevaer te houden, mijdende de Portugijſen 't geveght, om dat de windt hen nae Sumatra en van de vyandt afdreef. 's Anderendaeghs 's morghens de windt van Sumatra af koomende, belaſte Matelief, dewijl hy bevroede dat de vyandt op hem ſoude aenſetten, de ankers te lighten. Maer een ſijner ſcheepen, genaemt Naſſau, niet konnende het anker uyt de grondt lighten, en te langh waghtende met de touwen te kappen, is van twee Spaenſche oovervallen, en in brandt geſteeken. Dit gevaer ſtont geſchaepen de brandtſtighters meede te ſleepen, ſoo ſe niet door de galeyen hadden ontſet geworden: welke ſoort van onderſtant de Hollanders ontbrak: dies ſe, door geweldt van roeyen, de vlam, die nu reets gevat hadt, ſijn ontkoomen. De Hollandtſche ſcheepen, Middelburgh en Oranje, hadden ook alle weer gedaen om hunne brandende te redden: maer de windt hen ſchielijk ontvallende, was hunne vaert gebrooken, en ſy ſelve wierden aengetaſt van drie ſcheepen, gevoert door Alvaro Carvalho, Enrique de Norinha en Duarte de Guerra, Portugijſche ſcheepshoofden. Welken onder elkander verwart ſijnde Mauritius, een ander Hollandtſch ſchip, in brandt geſchooten heeft, waer door wel Duarte en Carvalho met hunne ſcheepen, maer ook neevens hen Middelburgh, vernielt wierden. Dogh Matelief, ſiende Norinha ſlaeghs met het ſchip Oranje, ſetten 'er met ſijn Ammiraelsſchip op aen, en matte het af met ſchieten, tot dat het ſchip doornaegelt ſijnde, in teeken van oovergaeve, de vlagh ſtreek. Hy echter darde de Portugijſen, die ſigh nu gereet maekten om oover te koomen, niet inneemen, bedught, dat het ſcheepsvolk, terwijl de ſlagh nogh hachelijk ſtont, hart en handen tot roof moght wenden. Invoeghe hy, oordeelende het ſchip nu in 1608.

1608. ſijn geweldt te hebben, en belaſtende met ſchieten op te houden, 't ſelve met een touw naeſleepte. Dogh de kaebel juyſt breekende, heeft Norinha, tot de ſijne ontkoomen ſijnde, die al te ſorghvuldighe en ongelukkighe voorſightigheit te leur geſtelt. En toen is 'er niet verder gevoghten, doordien de Spanjaert was afgemat, en de Hollanders ſigh waghtten van niet door de ſterke drift verſtrooyt van den anderen beneeden de vyandt te vervallen. 't Verlies van twee ſcheepen ten weederſijden hadt de ſeeghe gelijk geſtelt: weeſende de Portugijſche grooter; maer ſwaerder de ſchaede voor de Hollanders, als ſwakker van vloot. Ongelijk was de neederlaegh der menſchen: aght ſijn 'er vermiſt uyt de Hollanders: veele van de Portugijſen door ſchieten, vuer en ſee omgekoomen; en niet weynighe, die met de boot den brandt ſoghten t'ontvlieden, hadt de grimmigheit van 't ſcheepsvolk, ſelfs in weêrwil van 't bevel des Ammiraels, om 't leeven geholpen. De naeſtvolghende daeghen ſijn in ruſte, of met ſchieten oover en weeder doorgebraght; krijghende de Hollanders gebrek aen buſkruyt, en de wreevelmoedigheit van 't bootsvolk, een grooter plaegh, ſloegh by nae aen 't muyten. Want naerdien, volghens den artijkelbrief, yder niet op de geheele vloot, maer op ſijn onderhebbende ſchip alleen, verſeekert was, hadden deeſe, welker ſcheepen verbrandt waeren, als ſijnde met eenen van hunne maendtgelden verſteeken, bedroeft en vergramt, d'andere, uyt vreeſe van gelijk verlies, aengehitſt om 't ſlaen te weygheren. Weſhalven Matelief, om de miſnoeghde te ſtillen, en om te gelijk de ſieken en gequetſten te verquikken, en de ſcheepen te kalfateren, met ſijn vloot nae Ihor is geweken, daer hy met de Koninghen gemeenerhandt beraedtſlaeghde, om de ſtadt teeghen den aenval der Portugijſen te verſeekeren. Naer een maendt verblijvens alhier wordt hem gebraght een blijde tijdingh, dat 's vyandts vloot geſcheyden was, en ten deele vertrokken, om eenighe weereloose ſcheepen te beveylighen: dat 'er voor Malacca niet meer laeghen, dan ſeeven galeoenen en drie galeyen. Waerom hy 't ſcheepsvolk nu met dreyghementen, dan met beloften aengaende, hen eyndelijk ter naeuwer noodt beweeght, ſoo gunſtigh eene geleegenheit om den vaederlande dienſt te doen niet uyt hunne handen te laeten glippen. Matelief voor Malacca koomende, en ſiende 's vyandts vloot, onder beſchermingh van 't kaſteel, ten anker legghen, diende ſigh, om den vyandt in vlakke ſee te lokken, van deeſen raedtſlagh. Hy ſelfs met ſijn Ammiraelsſchip en twee andere omringht 's vyandts buytenſte, genoemt Sant Nikolaes, 't welk hy, belaſtende 't ankertouw af te kappen, met ſigh ſeewaert inſleept. En houdende ſijn kruyt, om de ſchaerſheit, te raede, ſchoot hy weynigh, maer ſeeker; niet nae beneeden, gemerkt de ſee aldaer niet holgaende belette de ſcheepen in de grondt te ſchieten, maer langhs den ooverloop, en daer 't volk dightſt in troepen ſtont. Waer op hy van ſtonden aen beveelt het ſchip te enteren, doodtſlaende al wat hen ontmoete: en niet traegh was matroos in deeſen laſt uyt te voeren, die, ſoo haeſt hen de moedt in 't ſlaen aen 't ſieden geraekt was, ſonder meer om ſcheepskrakeel te denken, een groote neêrlaegh maekte. Als Matelief 't ſchip, dat nu geen volk meer ophadt, ten ſy miſſchien eenighe weynighe ſigh hadden geberght, begeerde in brandt te ſteeken, indaghtigh hoe Norinha hem onlanghs was ontſnapt, eyſchte ſeeker hopman men ſou 't hem in bewaeringh geeven, dogh die queet ſigh te achteloos: want de kaebels, daer 't aen vaſt was, gebrooken ſijnde, is 't ſchip weeder tot de ſijne gekoomen. Hierentuſſchen was de geheele Portugijſche vloot, die, om Sant Nikolaes in den noodt te redden, de ankers hadt geligt, in ſee geſteeken. De Hollanders, verwachtten hen om een teeghen

ghen een, en ſomwijlen te gelijk twee teeghen een te ſlaen. Een der Spaenſche ſcheepen verbrande; een ander, ophebbende Sebaſtiano Suarez, gaf ſigh oover. d'Ooverighe, en reddeloos en vol dooden of gequetſten, dreeven gints en herwaerts, dewijl het tuſſchenkoomen van de naght de ſeeghe ſtuyte. Uytſteekende is dien dagh geweeſt en de dapperheit en de voorſpoedt der Hollanders, die teeghen 't verſlaen van meenighte hunner vyanden, naeuwlijx een man uyt de hunne verlooren, dan, die te heet op buyt, en te nae aen een brandendt ſchip koomende, geſaementlijk om 't leeven raekten, 's Anderendaeghs 's morghens vroegh deedt ſigh op een der meeſt beſchaedighde van 's vyandts ſcheepen, waer in weynigh volk was oovergebleeven, dat ſigh ook opgaf. d'Andere waeren nae de reede gekeert. Matelief, begeerigh ook deeſe te vernielen, om ſoo heerlijk een ſeeghedaedt te voltoyen, wierdt te rugh gehouden, uyt vreeſe van, ſoo nae by de kuſt, niet ſelfs aen de grondt te raeken. Als hy met deeſe beraedtſlaegingh was eenighe daeghen in bedenken geweeſt, ſagh hy ten laetſten hoe de Portugijſen ſelve met eyghen handen hunne ooverighe ſcheepen in brandt ſtaeken, en genoot alſoo met vreughde 't geſight dier ſinneloose vreeſe. De gevanghene die hy hadt ſondt hy aen Don Alfonſo de Caſtro te rugh, hebbende op de aenſienelijxte hoofden geſtelt eenigh losgeldt, om het onder 't ſcheepsvolk te verdeelen; d'andere op deeſe voorwaerde, dat in teeghenwiſſelingh der ſelver hem eenighe weynighe Hollanders, die te Malacca of elders gehouden wierden, ſouden weedergeleevert worden: waer in hy den vyanden ſoo geringh of den ſijnen ſoo hoogh geſchat heeft, dat hy 'er tien teeghen by nae tweehondert verwiſſelde. De ſcheepen van de vyandt genoomen heeft hy verbrandt, om 'er niet meede belaſt te ſijn: behoudende vierentwintigh ſtukken geſchuts in de ſlagh veroovert. Maer gelijk de ſaeken hier treffelijk en nae wenſch liepen, ſoo quaemen in teegendeel ſtrijdighe tijdinghen uyt de Molukken. Want nae dat Verhaeghen Tydor aen 't beſtier van ſijnen ouden beſitter hadt gelaeten, verſoeken eenighe Portugijſen, van daer geweeken nae de Philippijnſche eylanden (een gedeelte der geweſten beheerſcht door de Kaſtiliaenen, 't welk de inwoonders Luſon noemen) den Landtvooght Pedro d'Acuna onderſtant, en verkrijghen 't. Met dit bedingh noghtans, dat de Kaſtiliaenen voortaen van gelijken vryen ingangh ſouden hebben in de Molukken, waer oover voormaels onder hen twiſt geweeſt is, als wy elders verhaelt hebben: en hier uyt heeft men niet ſonder reeden gelooft, dat de Kaſtiliaenen liever hadden willen de eylanden weederom verooveren, als voor eenighen tijdt bewaeren. Hunne aenkoomſt voor Tydor was met ſeevenendartigh ſcheepen, groote en kleyne, en, om 'er te lighter meeſter van te worden, hielp hen de Koningh ſelfs, die de Hollandtſche ſaeken met woorden, niet van harten gemeent hadt. Van daer ſijn ſe voort vertrokken nae Ternate: hier krijghen ſe de ſterkten in hun geweldt, en den Koningh, trouw ten uyterſten voor de Hollanders, gevanghen. Dees, hebbende 't gevaer al langh voorſien, en hen meermaelen gewaerſchuwt, Tydor niet ſonder ſterkte te laeten, moeſt nu de ſtraffe van eens anders misſlagh draeghen, en vertrouwde ſigh eerſt op de vlught; daer nae aen den Spanjaert, die hem 't leeven beloofde, en 't ooverighe deede hoopen. Maer ſijne rijken wierden, nae 't goedtdunken des Spanjaerts, verdeelt onder de Koninghen eertijdts ſijne naeyveraers: Hy ſelfs bewaert, en nae de Philippijnſche eylanden gevanghen weghgevoert. Matelief, als hy de tijdingh van 't inneemen van Ternate hadt vernoomen, gelijk ongeval voor Ambona vreeſende, waepent een ſchip, 't welk hy by geval, hoewel niet

1608.

 groot,

1608. groot, van de vyandt hadt gekreeghen; en ſendt het te gelijk met alle die ſigh in ſijne vloot der veſtinghkunſt verſtonden derwaerts. Hy ſelfs ſeylde nae Buton, een kleyn eylandt, om op te ſoeken 't ooverighe der Portugijſche vloote, die, als geſeght is, van Malacca was vertrokken, en ſigh dat pas daer onthieldt. Maer de Portugijſen, op 't geſight van de vyandt, verveert voor ſlaen, hadden de ſcheepen 't eene aen 't andere en aen de kuſt vaſt gemaekt, wendende al hun geſchut op eene ſijde; en hebbende boovendien ſigh geſet in een baey, alwaer de vyandt windt en ſtroom ſoude teeghen hebben. Dan nogh hadden ſe ſchanſen van boomen in de ſcheepen gemaekt, en pijpen met ſandt gevult, om ſchootvry te ſijn. Matelief, geen middel ſiende om aen den vyandt te koomen, deedt alle weer om door kleyn vaertuygh, toegeruſt tot branders, 't vuer in 's vyandts ſcheepen te jaeghen: dogh deeſe wierden in 't afkoomen gekeert door fuſten, en ten deele door de windt. Maer den Hollanderen, wien by hunne berightspunten was verbooden meer op oorlogh dan op handel te letten, liet de tijdt des jaers niet toe ſigh aldaer langher op te houden, vermits de jaerlijxe landtwinden, dienende om nae de Molukken te ſeylen, nu reets begonden op te ſteeken. Eenighe voeren na Queda, daer de Koningh, om de gunſt des ooverwinnaers te winnen, de Portugijſen in ſijn landt hadt vaſtgehouden. Waer teeghen hem tot een vereeringh wierden geſchonken de Indiaenen, die, onder de vyandt vermenght geweeſt ſijnde, in handen gevallen waeren. En, nae 't bevaeren van andere rijken is ondervonden, dat de trouwe der Wilden t'eenemael hadt gewagghelt nae d'uytkoomſt van de ſlagh: ſoo ſeer, dat eenighe al ooverlegh gemaekt hadden, door 't ooverleeveren der Hollandtſche handelaers, den Spanjaert de vreede af te koopen. Korts daer aen ſijn andere Portugijſche vaertuyghen, maer ter koopvaerdy uytgereedt, hen ten prooye geworden. Van hier ſpoedden ſe ſigh nae Ambona, daer de inboorlinghen, een volk den Hollandtſchen landtaerdt ſeer geneeghen, met groote neerſtigheit aen den opbouw van een kaſteel arbeidden. Matelief, achtende dat onder de banden, waer door uytheemſche volken allernaeuwſt vereenight worden, ſijn twee voornaeme, huwelijken en Godtsdienſt, hadt tot voortſettingh des Godtsdienſts geene onderwijſers by ſigh, volghende de maetſchappy in Hollandt hier in niet genoegh de voorſightigheit des Spanjaerts, die de Jeſuiten voor een der voornaemſte werktuyghen ſijnes rijx houdt: maer voor 't ooverighe begeerde hy, dat de Hollanders, aldaer in beſettingh legghende, met d'inboorlinghen ſouden mooghen trouwen, op dat door voortteelingh van huysgeſinnen de bevolkingh des te gemakkelijker haer begin naeme. Op Tydor was, mits de drooghten, niet te landen, en ſeeker ook niet dienſtigh, nogh eers genoegh in te neemen, 't gheen men ſtrax daer aen by gebrek van menſchen den vyandt ſoude moeten bloot laeten. Raedtſaemer wierdt geoordeelt, op Ternate, in welkers Zuyder geweſt de Spanjaert een ſtadt met volkoome werken geveſt, en met vierhondert ſoldaeten beſet hadt, eenen hoek daer teeghen oover nae 't Noorden ſtrekkende, alwaer het vlek is, genoemt Malaja, en om 't ſelfde 't grootſte gedeelte der vrughten, met een ſchanſe en bolwerken verſterken: op dat de gene, die door de ſeeghe des Spanjaerts van daer op de berghen of nae Gilolo en andere eylanden gevlught waeren, onder 't beleidt van Medeſar, ſoon des gevanghen Koninghs, moghten weeder in hun vaederlandt koomen. De ſack nam gewenſchte voorſpoedt, en wanneer het voorgenoomen werk nu in ſtaet van teegenweer gebraght was, beval Matelief, van daer vertrekkende, de bewaeringh dier plaetſe aen vijfenveertigh mannen, hen

toe-

toevoeghende vier ſcheepen, om daer omtrent op ſee te kruyſſen. Met 1608.
de regenten van Ternate wierdt een verbondt gemaekt, op gelijke voet als voor deeſen met die van Banda: houdende boovendien, dat, om het dreyghendt gevaer, ſy, de noodt ſulx vereyſſchende, door het teegenwoordigh onderſtant, ſouden daetelijk bygeſpronghen worden, en de Hollanders nogh vreede nogh beſtant met de Spanjaerts maeken, ſonder hen daer in te begrijpen. De acht volken op 't eylandt Machian, die eertijdts onder de regeeringh van Ternate leefden, en nu onder de ſlaeverny van Tydor gedrukt wierden, tot afval voortſlaende, beval hy hunnen prijſelijken, dan als nogh ontijdighen, aenſlagh geheym te houden tot d'aenkoomſt van een nieuwe vloot. Hy ſelfs vertrekt met drie ſcheepen en een jaght nae Sina; op welkers gewenſchten handel hy langh gevlamt hadt. Maer ſijnde door de Mandorijnen, (dus noemt men de Landtvooghden) langhen tijdt vrughteloos opgehouden, ſagh hy, dat de Portugijſen van Maccao met ſes groote ſcheepen en andere kleyne vaertuyghen, op hem afquaemen. Met ongelijke maght, in 't geſight eenes onbekenden landtaerts, klakkeloos ſijne aghtbaerheit en kraghten in gevaer te ſtellen, daght hem reukeloos. Hier by quam, dat de ſcheepen, gelijk 't gemeenelijk in langhe tijdt en doorgaende reyſen gaet, vervuylt, en, mits de vuyligheeden, ſwaer en moeyelijk te regeeren waeren. Waerom hy, verſteeken van ſijn groote hoop, keerende van waer hy quam, verſtont, dat de Spanjaert, in 't doen van eenen ſtorm op de nieuwe ſterkte in Ternate ruyterlijk was afgeweeſen. Dogh in teegendeel, dat de Koningh van Ihor, teeghen wien 's vyandts troepen uyt Malakka waeren uytgetrokken, hebbende ſelfs ſijne ſtadt in brandt geſteeken, in ongenaekbaere weeghen en boſſchen gevlught was. Dien van Ternate heeft hy onderſtant geſonden, dewijl 'er juyſt een verſch ſchip uyt Hollandt was aengekoomen. De Koningh van Ihor door brieven ſijnen misſlagh voor ooghen geſtelt ſijnde, dat hy, nae meenighvuldighe waerſchuwinghen, niet hadt voortgevaeren ſijne ſtadt te verſterken, voeghde hy 'er t'ſijner vertrooſtingh by, dat in korten ſtonden te koomen, die d'ongelijken hem aengedaen ſouden wreeken. By Iava koomt hem te gemoedt Paulus van Kaerden, met ſeeven ſcheepen; een hadt hy 'er in 't belegh van Moſambique, daer 't aen de grondt was vaſt geraekt, verlooren, ſijnde genootſaekt geweeſt, om de ſiekten der ſijner, dat belegh op te breeken. Maer hy verhaelde, dat hy hadt genoomen een Caracque, dat hy eenighe ſcheepen van de vyandt aldaer vernielt hadt, behalven andere onder de kuſt van Bengala. Met Matelief ſijn oovergekoomen geſanten des Koninghs van Siam, en ſchenkaedjen aen den Prinſe: van andere Koninghen brieven. Hy hadt op ſijne weederom reyſe by ſigh twee ſcheepen, drie andere volghden; alle volgelaeden met ſpeceryen. Op dees tijdt, als de Ooſtindiſche maetſchappy, niet alleen met penninghen binnen 's landts, maer ook van uytheemſche, en ſelfs der gener die onder de vyandt ſaeten, wierdt geſtijft, ſijnde een koopman van aenſien, onderdaen der Aertshartoghen, oover die miſdaedt beſchuldight en in heghtenis genoomen, vonden veele andere dienthalven ſigh genootſaekt van daer te vlughten. Vrankrijk was meer dan oyt in eenen bloeyenden ſtaet, onder een Koningh, die voor deeſen door den ſchrik ſijner waepenen ontſagghelijk geweeſt ſijnde, nu was de bemiddelaer des vreedes oover den aerdtboodem, en wiens Koninghinne hem eenen derden ſoone gebaert hadt. Uyt dat rijk hadt den Heer de Mons, gelijk elders verhaelt is, het Noorderdeel van Amerika, naeſt aen de ſtroom Canada, met ettelijke bevolkinghen ingenoomen: maer dewijl ſe van daer geene andere vrught genooten, dan Beevervellen, waer in ook ſelfs

De Ooſtindiſche maetſchappy wordt geſtijft met geldt van 's vyandts ingeſeetenen.

Kort verhael der ſaeken elders voorgevallen.

1608. ſelfs de Hollanders hun deel gekreeghen hadden, is de maetſchappy, de koſten 't voordeel ooverweeghende, te niet geloopen. Andere noghtans daer ingelaeten ſijnde, wierden 'er weederom ſcheepen geſonden, om de plaetſen by de vorighe verlaeten in te neemen, die ſigh te Port Real en te Quebek needergeſet hebben, bevindende dat de lught in 't eylandt Santa Croz ongeſont was. In Engelandt quam uyt de Virginien tijdingh, dat de vloot aldaer in 't landen geen ſwaerigheit ontmoet hadt, en de vrughten die 'er vallen genoegh waeren om de menſchen de koſt te geeven: maer dat 't gheen ſe in 't onderſoeken der mijnen hadden uytgegraeven, niet de moeyte weerdt bevonden was. In Yerlandt hadt den aenhangh van Tiron, terwijl hy ſelfs tot Roomen by de Paus was, nieuwe beroerten verwekt, en de ſterkten en kaſteelen naeſt aen de ſee ooverweldight; maer dewijl de weêrſpannelinghen ſigh van alle hulp ontbloodt vonden, ſijn ſe met weynigh moeyte verjaeght en verdreeven nae hunne ongenaekbaere boſſchen en wilderniſſen. Spanje, nae dat haer de ſee weederom ontſlooten was, nu reets beginnende de vrughten des vreedes te gevoelen, heeft noghtans niet naegelaeten, dertien ſcheepen, nae Indien afgeſonden, booven d'ingelaedene koopmanſchappen, met krijghsvolk te bemannen; wel weetende, dat al 't gheen yder voor afgenoomen hadt, ſulx, quam men tot verdragh, hem voor winſt gedyen ſoude. De Koningh ſelfs, verſaghtende de voorwaerden, welke hy onlanghs ſijne ſchuldteyſſchers hadt opgeleght, herſtelde ſijn geloof. Boovendien daght het yder een ſeldtſaem voorbeeldt, dat hy, nogh in 't bloeyentſt ſijner jaeren, belaſte aen ſijnen ſoon, een kindt van drie jaeren, den eedt te doen, als erfgenaem ſijner rijken. Moorenlandt, immer onruſtigh, doordien de waerſegghers de gemoederen wiſpeltuerigh door bygeloove, naer hun welgevallen, nu gints dan herwaerts ſlingheren, was thans geſcheurt in twee partyſchappen tuſſchen Abdala en ſijnen oom Zidan, jonghſte ſoon des geweeſenen Koninghs Hamet, maer, gelijk hy voorgaf, gebooren uyt een wettelijk huwelijk: van welke beyde Abdala, weeghens ſijnen vaeder Cheſi, het rijk van Fez beheerſchende, Marocco, hoewel een treffelijke en ſeer vermaerde ſtadt, in korten tijdt verlooren heeft; ſijnde van de ingeſeetenen tot Koningh ingeroepen Mahumet, ſoonsſoon van Hamet, welke hy echter eerlangh weeder inkreegh. In deeſe onſeekerheit des reghts tot de regeeringh van Afrika, en terwijl het haevenen by d'een of d'ander der ſtrijdende partyen light viel, hadt geen geringh getal roovers ſigh buyten de Straet meeſter van de ſee gemaekt. 't Gerught deeſer ſaeke was in Hollandt gekoomen, ten tijde als Spinola ſigh onthieldt in den Haeghe. Waerom de Staeten, hebbende gehoort, dat een Hollandtſch ſchip ſigh by die roovers hadt gevoeght, om niet te ſchijnen met ſulx door de vingheren te ſien, het algemeen onheyl te voeden, ſigh veerdigh toonden een gewaepende vloot tot ſtraffe der ſelver uyt te ſenden, ſoo maer Spinola hadt willen belooven, dat Spanjen veylighe vaert ſoude gunnen: maer hy ſeyde daer toe niet gemaghtight te ſijn. Het grootſte gedeelte der ſeeroovers waeren Engelſche: en verhaelens weerdt is 't gheen 'er gebeurde, dat eenighe Engelſche, onder ſchijn van koopluyden, gekoomen op een Zeeuwſch ſchip, korts daer aen het bootsvolk binnen ſlooten. Op dit ſchip voer juyſt een Turk, geweeſt onder de gene, die, nae 't inneemen van Sluys, op vrye voeten geſtelt wierden, maer die ſeedert ſijn leeven in Zeelandt hadt doorgebraght; dees, beſtaende een daedt, die geenſints nae een ſlaefſche lafhartigheit ſmaekte, doorſteekt twee Engelſchen, die by naght, maer aghteloos door den drank, waght hielden, en verloſt het ſcheepsvolk, dat, weederkeerende nae 't vaederlandt, de

oover-

oovergebleeve roovers ter ſtraffe heeft oovergeleevert. In Duytſchlandt 1608.
was op den Rijxdagh tot Reegenſborgh niet gedaen, dan beraedtſlaeght. Dogh de Keyſer, die onlanghs ſigh hadt konnen verleedighen om ſijne ſorghe ook tot oover de Hollandtſche ſaeken te laeten blijken, wierdt ſelfs ontbloot van ſijne rijken. Want Matthias, willende liever de heerſchappy beſitten dan verwaghten, en verſmaedende de vadſigheit van Rudolf, heeft 'er niet weynighe in Hungaryen en Ooſtenrijk gevonden, miſnoeght oover den teegenwoordighen ſtaet en regeeringhe. Invoeghe dat hy, een verbondt tuſſchen die twee volken bevoordert hebbende, en in den haet getrokken de Hooghduytſchen, die, ſpeelende met 's Keyſers naem, de bewintsmannen des rijx maekten, een leegher ter been braght en op Praegh trok, alwaer ſijn broeder hof hieldt: maer dewijl't de Boheemers met Rudolf hielden, is men tot onderhandelingh, en korts daer aen tot vreede gekoomen, op voorwaerde, dat het rijk van Hungaryen, voor ſoo veel 't aen 't Chriſtendom behoort, als ook de Vorſtendommen Ooſtenrijk en Moravien, van nu af aen ſouden ſtaen onder de regeeringh van Matthias: Boheemen in 't toekoomende, quam Rudolf ſonder manlijk hoir te ſterven. Dogh als Matthias, naeulijx in 't beſit der ſelver landen getreeden ſijnde, begon van ſeeden te veranderen, van beleeft en meêwaerigh barſch en ſtrengh te worden, en den Proteſtanten in Ooſtenrijk de oeffeningh hunnes Godtsdienſts te beneemen, ſijn de harten van hem af, de waepenen teeghen hem gewendt: vallende de Boheemen niet min den Keyſer laſtigh om gelijke oorſaeken.

HUGO DE GROOTS HISTORIEN der NEDERLANDTSCHE SAEKEN.

ACHTIENDE BOEK.

INHOUDT.

De Zeeuwen bewillighen in de toestemmingh der andere Landtschappen. De swaerigheeden die 't bestant weederhouden minderen. Nieuwe onderhandelingh t'Antwerpen bescheyden. De Spaensche verwijlen 't teekenen van 't ontwerp hen voorgehouden. Nae heevighe betwistinghen oover veele punten wordt eyndelijk 't bestant geslooten. Desselfs punten en oopenbaere afkondigingh.

1609.

De Zeeuwen bewillighen in de toestemmingh der andere Landtschappen.

Die van Zeelandt, met het nieuw jaer, ter naeuwer noodt door dreyghementen tot bewilligingh in de toestemmingh der andere Bondtgenooten gebraght sijnde, belooven de Landtschappen elkander, om de gemoederen, ontsteeken door heevighe betwistinghen, te beeter te vereenighen, en de vreese dat de saek moght sleepende gehouden worden, wegh te neemen, geen verdragh met den vyandt in te gaen, ten waere de vryheit met woorden, welke de Gesanten hadden goedtgevonden, en ook door het toestaen der saeke selve, bekraghtight wierde: en egeene punten, strijdigh teeghen de selfde, 't sy in 't kerkelijke, 't sy in 't weereldtlijke, toe te geeven: en, soo de vyandt hardtnekkigh het teegendeel dreef, nae 't afwaghten van aght daeghen, langher niet, de handelingh af te breeken, en met alle mooghelijke maght den oorlogh te hervatten. Tot nogh toe hadden van hier de Gesanten der Koninghen, van daer die door den Spanjaert en de Aertshartoghen afgesonden geweest sijnde weederom nae huys vertrokken waeren, door brieven gearbeidt, om de oopenstaende swaerigheeden te verminderen. Dogh aengesien dit te traegh voortgingh, en 't niet wel moogelijk was, soo langh men van den anderen gescheyden bleef, soo veele haspelinghen t'ontwarren, heeft men geoordeelt dat tot d'onderhandelingh een byeenkoomst noodigh was, en tot plaetse der selver gekooren Antwerpen, om dat en veele in Hollandt het verblijf der vyanden onder hen niet geerne saeghen, en

De swaerigheeden die 't bestant weederhouden minderen.

Nieuwe onderhandelingh t'Antwerpen bescheyden.

en ſy, die eerſt gekoomen waeren om den vreede te verſoeken, 't nu voor een beſondere grootaghtingh hielden van d'andere ſijde als aengeſoght te worden. Om d'onderhandelingh te verhaeſten heeft men dit middel uytgevonden, dat ſoo haeſt Spinola, en die met hem in den Haeghe geweeſt hadden, t'Antwerpen was aengekoomen, de Geſanten der Koninghen ſouden derwaerts trekken, met ſigh neemende het ontwerp, behelſende de voornaemſte punten des verdraghs, waer in de Staeten, op 't verſoek der Geſanten, alleen met weynigh veranderingh, bewilligt hadden. Dat wanneer de Spaenſche deeſe onderteekent hadden, dan eerſt de geſanten der Staeten nae Antwerpen ſouden geſonden worden, om d'ooverighe punten te vereffenen, en de Staeten ſelve ſigh, geduerende de handelingh, tot Berghen op den Zoom onthouden, om, wen 'er eenighe ſwaerigheit was voorgevallen, des te naeder dien aengaende te raedtleeven. De Spaenſche, als hen 't ontwerp was voorgehouden, tot teekenen verſoght ſijnde, gemerkt het niet den eyſch hunner vyanden, maer de bemiddelingh hunner vrienden, bevatte, ſeyden dat ſulx te heerſch was, en verſoghten ten minſten eenen korten tijdt om ſigh daer op te beraeden: waer op ſe voorts te weeghe braghten, dat, de Geſanten der Koninghen dit op ſigh neemende, de ſchorſſingh van waepenen wierdt verlenght tot het eynde van Bloeymaendt, beloovende daerentuſſchen hun antwoordt oover te leeveren. Wanneer de punten begonden geleeſen en onderſoght te worden, geſchiede in de woorden, die de vryheit vaſtſtelden, geene veranderingh. Maer de Spaenſche, niet konnende verdraeghen, dat de Staeten door de Geſanten met den tijtel van Hooghe en Moogende genoemt waeren, dronghen door, dat men in plaetſe van dien Doorlughte ſchrijven ſoude. De Staeten hadden gewilt, dat de ſchattinghgelden, by de tuſſchenbeyde legghende platte landen in den oorlogh tot nu toe betaelt, om de plunderingh der ſoldaeten af te koopen, geduerende 't beſtant ſouden blijven. Dit wierdt verworpen, als vyandtlijk en onbillijk: want de meeſte landeryen der Hollanderen waeren geſlooten, en betaelden geen ſchattingh aen den vyandt: ſy in teegendeel dieper in Brabandt en Vlaendre doorgedronghen. De Spaenſche van hunne ſijde arbeydden ook, om de belaſtinghen, ter oorſaeke van den oorlogh, geſtelt op de ſcheepen, die de Schelde en andere ſtroomen bevoeren, wegh te neemen: voorgeevende, dat deeſe waeren van gelijken ooverblijfſelen des oorloghs, die niet alleen hen, maer ook den Françoiſen en Engelſchen beſwaerden. Maer ſy konden niet te weeghe brenghen, dat hier in eenighe veranderingh geſchiede: ſijnde den Geſanten bekent, dat Zeelandt van geene ſaeke grooter afkeer hadt. Echter gaf men hen hoop, dat, nae 't ſluyten van 't verdragh, dit punt, door minnelijke onderhandelingh tuſſchen de koopluyden, gevoeghlijker ſoude konnen afgedaen worden; gemerkt de Spaenſche ſelve ſigh beroemden, dat het in hunne handt ſtondt, die belaſtinghen te doen keeren tot ſchaede der gener die ſe voorderden. Allerlanghſt en heevigh heeft men getwiſt oover den Indiſchen handel, welken de Staeten hadden gedreeven, dat in klaere en naekte woorden behoorde uytgedrukt te worden. Richardot ſeyde, dat 'er om veele reedenen, welke den Staeten niet en raekten, Koningh Philips aengeleegen was, dat ſulx niet geſchiede: dat anderſints, op dit voorbeeldt, ook andere volken de vrye vaert ſouden begeeren, dien ſelfs Vrankrijk nogh Engelandt, als hen toegeſtaen, maer op eyghen gevaer, gebruykten; waerom hy gedooghde dat 'er beſtandt gemaekt wierde, ſonder uytſluytingh: maer den handel wilde hy bepaelt hebben binnen de landen, welke Philips in Italien en Spanjen beſat, ſeggende dat

1609.

De Spaenſche verwijlen 't teekenen van 't ontwerp hen voorgehouden.

Heevighe betwiſtinghen van weederſijden.

1609. daer buyten niets konde worden ingewillight. In plaetsen noghtans, die niet onder sijn heerschappy behoorden, daer soude hy dien van Hollandt 't drijven van hunnen handel niet beletten; en echter dit niet oopentlijk onder de punten van 't verdragh gestelt moest worden: dat het genoegh sijn soude, indien sulx in de geheyme wierdt gesllooten. Hier op hebben de Gesanten geantwoordt, dat se in dit voorstel veele saeken vonden, waer toe de Staeten niet souden te beweeghen sijn: want dat ook yemandt uyt de landen sijner heerschappy te weeren, sulx t'eenemael vyandtlijk was: en dat de Hollanders, soo se de vrughten des vreedes derven moesten, 't besit dier landen liever met de waepenen betwisten souden. Dat boovendien men sigh niet seer vertrouwen konde op punten, die, in 't heymelijk geslooten sijnde, niet ter kennisse van al de weereldt quaemen. En dat 't gheen 'er geseght wierdt van Spanjen en Italien, buyten twijfel al te enghen bepaelingh was, aengesien de Spanjaert tot op deesen dagh toe niemandt de eylanden geleeghen binnen de straet van Gibralter, nogh ook eyndelijk de Kanaerische, nogh de geheele kust van Afrika, geslooten hadt. Waer op sy weederom voeghden, dat de Hollanders selfs geduerende den oorlogh niet op de vergeleeghene en nieuw ontdekte landen, staende onder de heerschappy van Philips, gevaeren, jae ook hier van in de vreedehandelingh afstant gedaen hadden. Dat se niet behoorden meer door bestant te eysschen, als se of door de waepenen verkreeghen, of door vreede te hoopen hadden. Dat Philips niet gesint was den handel in Indien 't hacchelijk geval der oorloghe t'onderworpen: dat de saek der Françoisen en der Engelschen seer ongelijk was; dat van daer weynighe scheepen en ter sluyk voeren, de Hollanders geheele vlooten derwaerts sonden. Voor 't ooverighe scheenen se dit te sullen bewillighen, dat in plaets van Spanjen en Italien geheel Europa soude genoemt worden, en soo men geen gevallen hadt in geheyme punten, begeerden se het oopentlijk verdragh soo ingestelt te hebben, dat 'er 't woordt Indien uytgelaeten wierde. Nae dat het ontwerp van dit punt meermaels was vernieuwt, om dat en 't gheen deese hadden opgestelt by gene niet wierdt aengenoomen, en de Spaensche Gemaghtighde met d'Aertshartoghen eerst door Verreyken, daer nae door Richardot hadden geraedtpleeght, is ten laetsten op deese woorden geslooten: *De onderdaenen van Koningh Philips, der Aertshartoghen en der Staeten, sullen, geduerende 't bestant, alle vriendtschap onderhouden, sonder der onheylen door den oorlogh aengedaen of geleeden te gedenken. Hen stae vry oover en weeder te reysen en onderlingh te handelen, te lande, ter see, en op de stroomen: 't welk noghtans de Koningh van Spanjen verstaet te moeten bepaelt blijven binnen Europa, en andere plaetsen die door sijn toelaeten, onsijdighe volken sijne vrienden en bondtgenooten, tot nogh toe sijn oopengelaeten: dogh in de landen, steeden en haevenen, buyten de geseyde paelen sy niet geoorloft te handelen, sonder daer toe alvoorens verlof verkreeghen te hebben. Dogh sullen Philips, sijne bewindtsluyden en onderdaenen hen niet beletten ook aldaer met andere Koninghen en volken, die hen sullen willen toelaeten, handel te drijven, nogh ter dier oorsaeke den Hollanderen of die den Hollanderen den handel hebben vrygestelt, eenighe moeylijkheit aen te doen.* By deese woorden vonden de Gesanten der Koninghen geraeden ook te voeghen de naevolghende: *Naedemael 'er tijdt van nooden is, om hen, die sigh met hunne scheepen en maght buyten de voorseyde paelen bevonden, het sluyten deeses verdraghs te verstendighen, neeme het bestant in die gewesten niet eer begin, dan een jaer nae deesen: ingeval de tijdingh voor die tijdt aldaer aenquam, hadden sigh d'een en d'ander*

Het punt raekende den handel geslooten.

d'ander t'onthouden van vyandtschap. Indien nae 't uyteynde des jaers 1609.
eenigh geweldt gepleeght sy, worde de schaede goedtgedaen. Teeghen dit bygevoeghde worstelden de Spaensche dapper, soo om dat het Indien, niet min als of 't met naeme genoemt stont, door tastelijke blijken, uytdrukte, als om dat se begeerden, dat wel de goederen, in die gewesten genoomen, waeren se nogh in weesen, wierden weederom gegeeven, dogh niet het moorden en branden gewrooken: sijnde sy meer geneeghen tot wreedtheeden, de Hollanders goedt- dan bloedt-gierigher. Ten laetsten lieten se 't vallen, maer met sulk een gelaet en woorden, als of se verstonden hen ongelijk geschiet te sijn. De Gesanten, nae 't afdoen deeser saeken, door afgeveerdighde posten ook de meeninghe hunner Koninghen verstaen hebbende, deeden aen de Staeten, versoght om sigh tot Berghen op den Zoom te laeten vinden, oopeningh hunner verrightingh: hen biddende, dat se, sigh vernoeghende met de saeken en de treffelijke voordeelen daer in booven alle hoop bedonghen, de woorden niet al te naeukeurigh souden ooverweeghen; dat ook hunne Koninghen sulx geraeden vonden; en ten eynde aen hunne verseekeringh niet gebraeke, van selfs beloofden, soo de Spanjaert hen den Indischen handel geweldigherhandt bekommerde, den gedaenen ooverlast als schendingh van 't bestant te sullen wreeken. De Staeten, nae eenighe beraedtslaegingh, sonden nae Antwerpen de selfde gesanten, die oover de vreedehandelingh gestaen hadden, behalven dat se in plaets van Nikolaes Berk, van Uitreght, Kornelis van Renesse koosen. Hunnen last hieldt in de ooverighe punten af te handelen, en de duysterheit daer in gevonden, soo veel hen moogelijk waere, klaerder uyt te legghen. Om 't bestant voor twaelf jaeren toe te staen wilden de Spaensche gebeeden sijn. De grensplaetsen, op dat niet, met oover elk in 't besonder te haspelen, de strijdt te langh moght dueren, heeft men goedtgevonden voor als nogh dus van een te scheyden, dat yder soude behouden de Landtschappen en steeden die hy besat, en 't platte landt de steeden volghen. Den handel belanghende, is men, booven de punten hier te vooren verhaelt, ooverkoomen: *Dat d'een in des anderen landt geene swaerdere lasten draeghen soude, als of de ingeseetenen of de vrienden die de minste betaelden. En op dat de reysende met geen misdaedt van Godtsdienst beswaert wierden, is dien van Hollandt toegestaen het selfde, dat Velasco in een geheym verdragh den Engelschen belooft hadt. De scheepen des anderen tot dienst van den Lande aen te houden, of 't reght van handtopleggen, ten sy volghens 't voorschrift der wetten, te besluyten was verbooden.* Ook beraemde men veele punten raekende de saeken van besondere, die veel eer naer vreede, dan naer bestant geleeken. *Den gevanghenen hadt men te ontslaen sonder losgeldt. Den tijdt van tweeenveertigh jaeren herwaerts soude den genen die aen d'een en d'ander sijde geweest hadden tot verjaeringh niet naedeeligh sijn: nogh ook de vonnissen uytgesprooken teeghen ongehoorde in reghten. Van roerende goederen, genoote vrughten en doorgedaene schulden soude geene vergoedinghe geschieden. Vaste goederen souden van stonden aen weederkeeren aen hunne voorighe eyghenaers, en ook aen de Geestelijke saemeninghen onder 't gebiedt der Aertshartoghen, sonder maght noghtans van die te mooghen vervreemden. Dogh in plaetse der verbeurtgemaekte goederen, die verkoft waeren, soude men betaelen de renten, geduerende de jaeren van 't bestant, en voor die men tot gemeene werken hadt aengeleght, de waerdye. De landtgoederen verkoght om schulden soude men mooghen lossen binnen 't jaer: soo noghtans, dat voor de verbeeteringh behoorlijke voldoeninghe ge-*

Ook worden d'ooverighe afgehandelt.

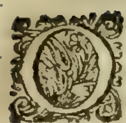
1609. geschiede: 't welk echter in de huysen binnen de steeden geen plaets soude grijpen; maer die worden verstaen aen de koopers te verblijven. Voor aenwassen en meyren, gedrooght en bedijkt op kosten van besondere, soude men van gelijken niets uytreyken, ten waere op de landeryen eenighe belastingh was ingevoert. De renten in voortijden op de landtgoederen gestelt, soude de breukkaemer, soo langh die onder haer geweest waeren, op sigh neemen, niet den ouden eyghenaer. 't Strekte ten luyster van de Republijk, voor de Vorsten van Nassau, als een huys, 't welk soo uytsteekendt veel tot de vryheit hadt gedaen, met naeme sorghe te draeghen, niet alleen om weederom aen het hunne te koomen, maer ook om niet bekommert te worden om de schulden, welke hunnen vaeder seedert de tijden van Alva hadt gemaekt. Het maeken van uiterste wille tusschen de onderdaenen der beyde Staeten soude vrystaen, en de onterffenissen der naebestaende, gedaen uyt haet der partyschappen, van geener weerde sijn. In de steeden, welker reghtsgebiedt, uyt kraght van dit verdragh, aen besondere moeste weedergegeeven worden, souden des onaengesien de Staeten van deese, de Aertshartoghen van gene sijde, eeven als voor deesen, de magistraeten stellen. En niet min voorsightigh was dit, dat ook het bestant genieten souden, die, uyt vreese voor d'onheylen der oorloghe, buyten de Nederlanden geweeken, elders wooninghe gesoght hadden. De meeste deeser punten hadt Oldenbarnevelt op 't papier gebraght; die, nae dat hy hadt gevreest dat of in yder bedrogh van gene kant moght schuylen, of voor uytsagh wat sijnen vaederlande soude voordeel geeven, een wondere voorsightigheit in 't opstellen der woorden gebruykte. Tot meerder gerustheit dienden deese beschuttinghen, dat scheepen van oorloghe de kusten en haevenen d'een des anderen niet souden aendoen, sonder voorgaende verlof, of ten sy genoodtsaekt door onweeder. Nieuwe sterkten te bouwen was verbooden. Om de rooveryen te lande en ter see te weeren beloofde men elkander gemeenerhandt te helpen. Oovertreedinghen der besondere, begaen teeghen dit verdragh, souden gewrooken worden aen de pleeghers der selver, daer die begaen waeren, of ter plaetse hunner wooninghe: maer onder dat voorgeeven niet geoorloft sijn 't bestant te breeken. Dit verdragh souden de Staeten bekraghtighen, als ook Philips en de Aertshartoghen, soo voor hen als voor hunne naekoomelinghen; de Staeten en d'Aertshartoghen binnen vier daeghen, Philips binnen drie maenden: sy hadden yder voor sigh selfs te belooven niets strijdigh teeghen dit verdragh te sullen doen, of te gedooghen dat'er yets strijdighs teeghen gedaen wierde, 't sy sulx door reghte of slinghse weeghen ondernoomen wierde: darde yemandt der hunne dit bestaen, daer op soude terstont reght en straffe volghen. En dit soo veel aengaet de oopenbaere punten. In 't heymelijk hadden de Spaensche, die daer op hardt aenhielden, door toedoen der Françoisen dit verkreeghen, dat in de platte landen van Brabandt, die onder de Staeten moesten oovergaen, en waer tot nogh toe de Roomsche kerkseeden waeren gebruykt geweest, aldaer in den Godtsdienst geen veranderingh geschieden soude. Dogh de Gemaghtighde der Staeten hadden van de Gesanten der Koninghen ontfanghen een schriftelijke verklaeringhe, dat de Spaensche Gemaghtighde meermaels hadden beleeden, dat in 't punt raekende den handel Indien was begreepen; dogh dat de Staeten hadden bewillight, dat daer van met naeme geen gewagh gemaekt wierdt, sulx was geschiet op 't versoek der Gesanten, die beloofden, dat de kraght de selfde sijn soude: daerenbooven, dat de meeninghe der Staeten soodaenigh was geweest, dat alles wat de Spanjaerts in Indien teeghen hen souden hebben ondernoomen, sy teeghen de Spanjaerts souden onderneemen,

men, en dat, ſoo de bondtgenooten der Hollanderen in die geweſten wierden aengetaſt, hen te beſchermen niet teeghen 't beſtant ſoude ſtrijden: dat binnen de grenſen der Staeten wierden betrokken de Baronnye van Breedaa en het Marquiſaet van Berghen op den Zoom, met de gevolghen der ſtadt Graeve. Van d'ander ſijde hebben de Gemaghtighde der Staeten, op verſoek der Geſanten van Vrankrijk, verklaert, *dat, onder de gene die weederom in 't beſit hunner goederen ſouden treeden, moeſten gereekent worden de erfgenaemen des Prinſen van Eſpinoy, die eertijdts de ſijde der Vereenighde Staeten hadt gevolght: en dat, ingevalle het huys van Ligne ſwaerigheit in 't weedergeeven maekte, de Staeten daer teeghen den huyſe van Eſpinoy ſouden toewijſen de heerlijke goederen van Waſſenaer, in Hollandt, toebehoorende dien van den huyſe van Ligne.* Dit wierdt gedaen ter gunſte des Heeren van Rhoſny, wiens geſagh dat pas in Vrankrijk oovergroot was, als ſijnde bewintsman der geldtmiddelen; want ſijne doghter was gehuwelijkt aen den huyſe van Eſpinoy. 't Verdragh is geſlooten den neeghenden van Grasmaendt, op welken dagh, door middel van beſtant, op hoop van vreede, wierden needergeleght die waepenen, welker roem en luyſter reets geheel Europa hadt vervult, en die nu tot in een tweede weereldt waeren doorgedronghen. Terſtont daer aen geſchiede de geſtaedigingh door brieven der Aertshartoghen en der Staeten, en d'oopentlijke afkondigingh tot Antwerpen, met uytſteekende toejuygingh der gemeente in die landen: maer niet ſoo groot was de vreughde in Hollandt, wijl het volk, uyt ſigh ſelven vreedelievendt, maer door meenigherley verwiſſelinghen van voor- en teeghen-ſpoeden, geduerende den tijdt van veertigh jaeren, verbyſtert, traeghlijk tot ſijnen aerdt keerde. Dogh d'uytheemſche volken, wanneer hen ter ooren was gekoomen, dat men den maghtighſten Koningh hadt konnen afperſſen d'erkentenis der vryheit en een gedeelte van Indien; 't een en 't ander ſonder voorbeeldt, en tot nogh toe niet gelooft, hebben ſulx met des te grooter verwonderingh aengenoomen. Hier nae maekten ſe eenen oovérſlagh hunner kraghten, hier nae oordeelden ſe van de wijſe regeeringh der Republijke. En voorwaer, ſeedert dien tijdt hebben veele Koninghen, Vorſten en volken nae bondtgenootſchap met Hollandt begonnen om te ſien. 1609.

EYNDE DER HISTORIEN.

REGISTER
Der
JAER-BOEKEN.
EERSTE BOEK.
't JAER 1566.

Udt Nederlandts geleegenheit en grensen. 2.
Oorsprongh en taele der Nederlanders: Graeven, Hartoghen. 2.3.
Hen wordt een erfgebiedt gegeeven. 3.
De Naesaeten moesten 's Landts vryheeden besweeren. 3.
Wijse waer op de Republijk van oudts geregeert wierdt. 3.4.
Vallen ten laetsten onder de heerschappy des huys van Borgonjen. 4.
De Staeten echter handthaefden 't reght der gemeente. 4.
De heerschappy der Nederlanden oovergegaen tot het huys van Oostenrijk. 4.
Men siet uyt de seeden der Spanjaerden een veranderingh in de Republijk te gemoet. 5.
Oovereenkoomst en verscheydenheit der Nederlanders en Spanjaerts in seeden. 5.
De Spanjaerts trachten de Nederlanders onder hunne wetten te brenghen. 6.
Wat Karel de V. die 't met ernst daer op toeleyde, heeft afgeschrikt. 6.
Drie Raedtshooven. 6.
Aert en seeden van Philips. 7.
Hy traght de wetten en handtvesten van Nederlandt te vertreeden. 7.
De Spanjaerts beweeghen den Koningh tot de reys nae Spanjen. 7.
Oranjes afkoomst, bedieninghen, goederen, aert, seeden, stadthouderschappen. 7.8.
De Graef van Egmondt Stadthouder oover Vlaendre en Arthois. 8.
De Graef van Hoorne Ammirael ter see. 8.
Welke de Spanjaerts soeken van kant te helpen. 8.
Onderlinghe jalousye der Grooten in Nederlandt. 8.
Oorsprongh, beleidt, en ongelukkighe uytkoomst der Inquisitie by de Nederlanders 9.10.11.12.
David Joris van Delft, en Jan Beukelssoon van Leyden. 10.
Philips dringht harder aen op d'Inquisitie. 13.
d'Opperlandtvooghdy wordt Oranjen en Egmondt geweyghert. 13.
Afkoomst, seeden, en ampten des Hartoghen van Alva, en van Granvelle. 13.
Volghens hun goedtvinden wordt Margereta van Parma gestelt tot Opper-Landtvooghdesse oover de Nederlanden. 13.
Philips besluyt, teeghen de voorreghten, besettingh van Spaensche soldaeten in de Nederlanden te laeten. 14.
Oorsaeken van sijnen onversoenelijken haet op de Nederlanders. 14.
Sijn vloot op see verlooren hebbende koomt hy in Spanjen. 14.
Het krijgsvolk wordt eenighe tijdt daer nae weghgevoert. 14.
Klem der regeeringhe by Granvelle. 14.
Oude vyandtschap tusschen hem en Hoorne. 14.
Oranje hitst Egmondt en andere Ridders van den Gulden Vliese op teeghen Granvelle. 15.
Teeghen welke Granvelle sigh verbindt met Barlemondt, Viglius en andere. 15.
Men barst uyt tot oopenbaere merkteekenen van partyschap. 15.
Nieuwe Bisschoppen, uyt last van Philips, ingevoert door Nederlandt. 15.
't Gheen by nae al de weereldt haetelijk is: d'Abten stellen sigh daer teeghen: by deese voeghen sigh die van Brabandt: en sommige der oude Bisschoppen. 16.
Klaghten der Nederlanders teeghen Granvelle. 16.
Oranje, Egmondt en Hoorne raeden den Koningh door verscheyde brieven Granvelle sijne haetelijke maght te beneemen. 17.
Granvelle krijght bevel om te vertrekken. 17.
Die van kant sijnde pijnen sigh de Grootem ten uytersten in 't waerneemen der saeken; trekken de saeken den geldtmiddelen en wetten aengaende aen sigh; sy segghen dat de Godtsdienst, veel eer door reeden, dan door geweldt, kan ingeplant worden; ondertusschen wijken se niet af van de Roomsche Kerkseeden. 17.18.
Egmondt in Spanjen gesonden, wordt geveinsdelijk onthaelt. 18.
Philips geeft hem hoop, dat de plakkaeten, raekende den Godtsdienst, souden konnen gemaetight worden. 18.
Op den selfden tijdt maekt hy door sijne gemaelinne, welke hy nae Bajonne hadt gesonden, met Karel, Koningh van Vrankrijk, een verbondt van onderlinghe hulpe, tot uytroeyingh der Ketteryen. 18.
Egmondt tot de sijne weedergekeert sijnde, brenght een ydele hoop meede. 18.
Die van Brabandt drijven dat d'Inquisitie strijdigh is teeghen hunne handtvesten. 19.
Waer van het gemeen insonderheit een afschrik heeft. 19.
Kort begrip van den Godtsdienst, die van kettery beschuldight wierdt, aen den Koningh oovergesonden. 19.
Georgius Cassander en Franciscus Balduinus, van Oranje ontbooden, om tot maetigheit te raeden; 't gheen vruchteloos uytvalt. 19.
De Grooten legghen toe op 't besorghen van eenen vreede der Godtsdiensten. 20.
Uyt den Raedt gescheyden sijnde, trekken se andere tot sigh; en maeken een verbondt teeghen d'Inquisitie. 20.
Luidewijk van Nassau de voornaemste onder de hoofden van dit verbondt. 20.
Versoek der verbondene eedelen aen Margereta. 20.
Oorsprongh van den naem Geusen. 21.
Montigny en den Markgraef van Berghen worden aen den Koningh gesonden. 21.
't Ontwerp van maetigingh der plakkaeten, oovergesonden door den Raedt van Staete in Nederlandt, mishaeght den Koningh. 21.
Die verbiedt d'Algemeene Staeten te vergaederen. 21.
Driederley gesintheeden in Nederlandt, die 't gesagh des Paus van Romen wraeken: Weederdoopers, Lutherse, Calvinische. 22.

Deefe en andere oordeelen 't nieuw plakkaet te ftrengh. 22.
De Landtvooghdes beefigh fijnde met de beroerten te ftillen, pleeght de gemeente den Godtsdienft op een nieuwe wijfe. 23.
Die uyt hunne kloofters loopen vervoeghen figh met haer. 23.
Door deefe wierden de verbondene eedelen gefterkt. 23.
Door geheel Nederlandt worden op een felve tijdt de kerken gefchonden. 23.
Die van Arthois, Henegouw en Luxemburgh blijven getrouw aen de Roomfche kerk en aen den Koningh. 23.
Margareta voeght haer nae den tijdt, en volght den raedt der Grooten. 23. Sy belooft den eedelen vergeetelheit van al het begaene. 23. en laet het gemeen de preeke toe. 24.
Oranje behaelt ondank by de Landtvooghdeffe. 24.
In brieven uyt Spanjen gefonden en onderfchept worden fe alle ter doodt verweefen. 24.
Onderlinghe raedtpleeginghe oover de gemeene faeke te Denremonde. 24.
Oranje verfoekt den Koningh om afftant van fijne ampten. 24.

't Jaer 1567.

Hy raedt den Koningh by gefchrift die Godtsdienften toe te laeten, welke de naebuerighe rijken hadden vryheit gegeeven. 25.
De Graef van Hoorne vertrekt nae fijn huys. 25.
Deefe van kant fijnde, verbreekt de Landtvooghdes alle haere vooríghe handelinghen. 25.
De verbondene eedelen geeven de gemeene faeke ten beften. 25.
De Landtvooghdes dwinght alle Landtvooghden en bewintsluyden te fweeren, dat fe voor hunne vyanden fullen houden, alle die de Koningh hen foude voorftellen. 25.
Egmondt en andere doen deefen eedt. 25.
Alleen Oranje en Hooghftraeten weygheren 't. 26.
's Koninghs teegenwoordigheit wordt gehouden 't befte middel, om de partyfchappen te dempen. 26.
De Koningh aen 't marren. 26.
's Keyfers antwoordt op den Staet der Nederlandtfche faeken mifhaeght den Koningh. 26.
De brieven brenghen, dat de Koningh met een heyrleegher te waghten ftaet. 26.
Schoone geleegenheit toen voor Philips, om Nederlandt t'ooverheeren. 27.
Alva wordt met een opperfte gefagh van den Koningh gefonden. 27.
Oranje vertrekt nae fijnen broeder. 27.
Breederoode wordt door geweldt van waepenen verdreeven. 27.
Groot vlughten nae de gebuerrijken. 27.
Waer door alles in ruft raekte. 28.

TWEEDE BOEK.

Alva koomt in Nederlandt. 30.
De Françoifen barften op die felve tijdt ook in oorlogh uyt. 30.
Alva vint geen teegenftant: 't Vertrek van Margareta baent hem den wegh tot d'Opperlandtvooghdy. 30. Hy doet Egmondt en Hoorne gevanghen buyten Brabandt in heghtenis weghvoeren. Leght Spaenfche befettinghen in de fteeden van Nederlandt. Sendt Arenbergh met de ruytery nae Vrankrijk. De fteeden ontwaepent fijnde, bouwt hy 'er kafteelen. 31.

't Jaer 1568.

Egmondt en Hoorne worden onthalft. Dat voor den Nederlanders een afgrijfelijk fchouwfpel is. 32.
Oranjes goederen worden verbeurt gemaekt, en fijn foon gevanghelijk nae Spanjen gevoert. 32.
Allefints ontftaet groote verwoeftingh. 32.
De tijdinghen uyt Spanjen doen blijken, dat geen meerder goedertierenheit van den Koningh te verwaghten ftaet. 32.
De vlughtelinghen fetten Oranje aen tot de waepenen. 32.
Luidewijk van Naffau, hebbende eerft Arenbergh verflaeghen, wordt van Alva op de vlught gedreeven. 33.
Oranje maekt door 't uytgeeven van boexkens de reghtveerdigheit fijner faeke alom kundigh. 33.
Verdragh der Brabanders met hunnen Landtsheer. 33.
't Selfde reght is ook by andere volken in Nederlandt gebruykt geworden. 34.
Keyfer Maximiliaen, door fijn broeder Karel, by Philips voor de Nederlanders ipreekende, wordt bits bejeeghent. 34.
Oranje en fijne naeftbeftaende ftellen, tot voorderingh van den toght, hunne goederen tot onderpant. 34.
Weynighe Duytfche Vorften doen Oranje onderftant van geldt en krijgsvolk. 34.
Hy neemt fesduyfent peerden en veertienduyfent kneghten aen. 34.
Welke Alva fonder flaen ooverwint. 35.
Oranje wijkt nae Vrankrijk. 35.

't Jaer 1569.

Alva wordt van den Paus met het gewijde fwaert befchonken. Reght figh felven een beeldt op. Maekt veel dienftighe plakkaeten. 35.
De meefte faeken worden aen het welbehaeghen van den Koningh geftelt. Toen fijn d'uyterfte aenflaeghen der Spanjaerden aen den dagh gekoomen. 36.
Alva gebiedt den Nederlanders ongehoorde fchattinghen op te brenghen. Sijn ftrengheit teeghen de weederftreevers. 36.
De hartnaekkighfte worden hunne voorreghten benoomen. 36.
Den Ocean veroorfaekt fwaere rampen. 37.

't Jaer 1570.

De verdrukte Nederlanders beginnen op wraek en hunne befchermingh te denken. 37.
De Bruffelaers weygheren den tienden penningh te betaelen. 37.

't Jaer 1571.

Oranje, om andermael de kans van den oorlogh te waeghen, verfoekt de Proteftantfche Vorften om hulpe. 37.
Deenemarken en Sweeden weygheren 't. 37.
Ook durfde de Engelfche Koninghin niet. 37.
Den Naffaufchen wordt belaft uyt Engelandt te vertrekken. 38.
De Koningh van Vrankrijk veynft Oranje onderftant te willen doen. 38.
Oranje worden penninghen gefonden, en onderlingh verftant met hem gehouden. 38.
Oranje behoudt eenighen fchijn van heerfchappye oover de Nederlanders, die op den Ocean en langhs de feekuft op roof kruyffen. 39.

't Jaer 1572.

Vierentwintigh fcheepen neemen den Briel in. 39.
Boffu plundert Rotterdam, daer in veele borghers vermoort worden. 39.
Waer door de Hollanders bewooghen fijn de uytgeweekene de behulpfaeme handt te bieden. 39.
Op deefe volghen die van Vliffinghen en andere: 't welk Oranje weynigh verheught. 40.
Eerfte ontwerp van een Republijk tot Dordreght gemaekt. 40.

Hier-

Hierentusschen sijn de Spanjaerts meester te lande, de Nederlanders ter see. 40.
De vloot des Hartoghen van Medina Celi vermeestert, en hy selfs ter naeuwer noodt ontkoomen. 40.
Alva, Berghen in Henegouw belegghende, geeft den Hollanderen en Zeeuwen tijdt om sigh te vereenighen. 40.
Aen Nassau wordt hulp uyt Vrankrijk gesonden. Op de selfde tijdt was 't leegher van Oranje uyt Duytschlandt in aentoght. 41.
De Spanjaerts onderscheppen en verslaen de Françoisen, die niet wel op hun hoede waeren. 41.
Oranje, sijn leegher afgedankt hebbende, reyst nae Hollandt. 41.
Berghen wordt oovergegeeven. 41.
Alva gebruykt teeghen Mechelen en andere steeden 't reght van ooverwinninghe. 41.
De steeden, door den Nassauschen in Vrieslandt, en omtrent den Yssel, ingenoomen, worden verlaeten. 41.
Schandelijk woeden van Alvâs soon in d'ooverwonne steeden Zutphen en Naerden. 41.
Beschrijvingh der Vereenighde Landtschappen. 42.
Amsterdam en Middelburgh verachteren seer den gemeenen toelegh van Hollandt en Zeelandt. 43.
De Bommelerweerdt sterkte Hollandt. 43.
Door d'aenkoomst van Oranje worden alle verwarde saeken in orde gebraght. 44.
Hy bestiert alles met ooverlegh der Staeten. 44.
By de ses groote steeden, die van outds tot het beleidt der saeken wierden geroepen, voeght hy nogh twaelf kleyne. 44.
In alle saeken dient men sigh van 's Koninghs naem teegen 's Koninghs beveelen. 44.
De Roomsche pleghtigheeden worden uyt de kerken gebannen. Die deese toegedaen sijn, beswaerlijk tot aensienelijke ampten gevoordert. 45.
De Geneefsche Godtsdienst wordt in 't algemeen aengenoomen. Soo noghtans, dat se alle wetten raekende den Godtsdienst met den naem van Inquisitie brandtmerkten. 45.

't JAER 1573.

De Heerlijkheien en inkoomsten des Koninghs met meer andere worden ten gemeenen nutte aengewent. 45.
Toen sijn soo veele naemen van schattinghen uytgevonden. 45.
Men blijft noghtans in bijstere schaersheit van penninghen. 46.
De bondtgenooten en de Spanjaerts sijn eeven onbedreeven in 't bemaghtighen van steeden. 46.
Misslagh van Alva. 46.
Haerlem geeft sigh oover aen de wreetheit der Spanjaerden. 46.
Muytery der Spanjaerden stuyt hunnen voorspoet. 46.
Welker geweldt en indruk Alkmaer eerst gestuyt heeft. 46.
De Nassausche neemen Geertruydenbergh in: en Bossu selfs met sijn vloot gevanghen. 46.
Alva wordt met sijn soon te rugh ontbooden. 46.
Sijnen wreeden roem. 46.

't JAER 1574.

In sijne plaets koomt Don Louis de Requesens. 47.
Hy neemt strax Alvâs praelbeeldt wegh. 47.
Middelburgh geeft sigh oover aen de Zeeuwen. 47.
Luidewijk van Nassau en sijn broeder Henrik, met Christoffel, 's Paltsgraeven soon, worden geslaeghen. 47.
De Spanjaerts, oproerigh teeghen hunne bevelhebbers, parssen dien van Antwerpen vierhondertduysent guldens af, by ooghluykingh van Requesens. 47.
Door welken ooverlast de sught der volken tot Oranje dapper ontsteeken wordt. 48.

't JAER 1575.

Aldegonde in groot gesagh by den Prinse. 48.
Gesanten van weedersijden tot Breedaa op den payshandel. 48.
Die onverrighter saeke scheyden. 48.
Requesens onderwijlen traght den sluimerenden in 't voortsetten van den oorlogh met geweldt t'ooverrompelen. 48.
De Koninghlijke troepen worden in Westvrieslandt door de boeren geslaeghen. 48.
Belegh van Leyden. 48.
Wonder voorbeeldt van oovergrooten haet op de Spanjaerts. 49.
De seebaeren landewaerts ingejaeght sijnde, wordt het belegh van Leyden opgebrooken. 49.
Baldes van het bestormen van Uitreght afgedreeven. 49.
De Spanjaert, hebbende ook op de linkergedeelten van Hollandt aenslagh gemaekt, wordt eyndelijk gestuyt. 49.
Piedro Melendes ongelukkighe toerustingh ter see teeghen de Bondtgenooten. 49.
De Spanjaerts worden genootsaekt hunnen gedreyghden schrik ter see voor veele jaeren uyt te stellen. 49.
't Leegher van Requesens, de haeven van Bommeneê vermeestert hebbende, neemt Sieriksee in. 49.

't JAER 1576.

De Hollanders in hunne bysterheeden trachten te vergeefs nae heul der Vorsten. 50.
Henrik, Koningh van Vrankrijk, houdt heymelijk de handt aen de saeken der Hollanders. 50.
't Opdraeghen des bewints aen den Raedt van Staete van 's Koninghs sijde, nae 't ooverlijden van Requesens, herstelt de hoopeloose sacke. 50.
Hopperus, uyt Vrieslandt, in groot gesagh by de Spanjaerts. 50.
Oranje vlijdt in 't heymelijk de gemoederen der Brabanders t'sijner gunste. 50.
Sy beginnen teeghen Requesens op te staen. 50.
De Vlaeminghen weygheren Requesens schattinghe. 51.
Oranjes toelegh om den Raedt te winnen wordt door muytery der Spaensche soldaeten gestijft. 51.
Brussel ter plunderingh geschikt. 51.
Den Raedt verklaert de muytelinghen oopentlijk voor vyanden des Koninghs en des Landts. 51.
Sy vallen in Aelst, en plunderen 't landt allesints in 't ronde. 51.
Waer door eenighe Grooten in Brabandt gedreeven worden, om den Raedt in haere raedtkaemer te gijselen. 51.
Sy maeken met andere een verbondt teeghen de Spanjaerden. 52.
Rhoda worpt sigh op tot hooft der Spanjaerden die uyt Hollandt vertrekken. 52.
Hy plundert Maestright, en korts daer nae Antwerpen. 52.
De Nederlanders besluyten den bystant van Oranje t'hunner beschermingh te gebruyken. 52.
De payshandel wordt te Ghendt hervat: Desselfs voorwaerden. 52.
Die van Luxenburgh weygheren in de Gendtsche pays te treeden. 53.
Hier in laeten sigh de Vriesen, neemende hunnen Steêvooght in hechtenis. 53.
Door 't afbreeken der kasteelen wordt de slaevernye afgeworpen. 53.
't Verbondt teeghen de Spanjaerts wordt door den eedt der Algemeene Staeten bekrachtight. 53.

'tJ A E R 1577.

Philips voor dien tijdt duykende beveftight 't vreedeverdragh. 53.
Hy fendt don Johan van Ooftenrijk tot Landtvooght oover Nederlandt. 53.
Die voorgeeft, dat hy laft heeft den vreede t'onderhouden, dan uyt onderfchepte brieven blijkt in alles het teegendeel. 53. 54.
Te veergeefs raedt Oranje den Nederlanders hem met de waepenen buyten te houden. 54.
Don Johan wordt tot Landtvooght aengenoomen, in weêrwil van die van Hollandt en hunne Bondtgenooten. 54.
Roem der Spaenfche foldaeten uyt Nederlandt vertrekkende. 54.
Don Johan bemaghtight Naemen. 54.
Hy pooght de Hooghduytfche troepen tot oovergaeve der fteeden te bekooren. 54.
Maer wordt van de Staeten voorgekoomen. 54.
De Staeten befchuldighen Don Johan by den Koningh oover 't breeken des vreedes. Hy Oranje, die by yder een voor den grondtleggher der vryheit wordt gehouden. En door die van Brabandt tot hunnen Ruwaert beroepen. 54. 55.
Waer oover Aerfchot en andere mifnoeght fijnde, Mathias van Ooftenrijk tot de Landtvooghdy roepen. 55.
Aerfchot wordt in hechtenis geftelt. 55.
Ook wordt door aenraeden van Oranje de Landtvooghdy van Nederlandt aen Mathias, aen hem het Stadthouderfchap gegeeven. 55.

DERDE BOEK.

Don Johan wordt den oorlogh verklaert. 57.
De Koninghin van Engelandt begint den Nederlanders te begunftighen. Belooft geldt en hulpe: Dult niet, dat onder hen yets buyten haeren wille befloten wordt: Waerfchouwt hen van den Roomfchen Godtsdienft niet lightveerdigh te veranderen: Raedt den Koningh door brieven tot vreede. 57.
De Staeten trachten Philips t'henwaerts te vermurwen. 58.
Ondertuffchen neemen de heymelijke partyfchappen onder hen geweldigh toe. 58.

'tJ A E R 1578.

Don Johan flaet het leegher der Nederlanders. 58.
Seeghevrughten. 58.
d'Ooverwonnene worden door hoop van vreede aengelokt. 58.
d'Aengeboodene voorwaerden worden verworpen. 58.
Fançois van Valois en Kafimier bieden den Nederlanders hunnen byftant. 58.
Margareta van Valois draeght haeren broeder gunftelijk voor. 59.
Byftere verwarringh des Landts. 59.
Amfterdam geeft figh oover aen den Naffaufchen. 59.
Nae 't verdrijven der Roomsgefinde ooverheeden maeken fe figh der regeeringhe meefter: 't felfde gebeurt ook elders: 'tgheen den Bondtgenooten mifnoeght. 59.
Johan van Naffau Landtvooght van Gelderlandt, Rennenbergh van Vrieflandt. 60.
Dees tot Landtvooght om Ooveryffel te gebieden, en voorts t'ooverheeren aengenoomen fijnde, worden Kampen en Deeventer oovergegeeven. 60.
Valois wordt door befluyt der Staeten genoemt befchermer der Nederlandtfche vryheit. 60.
Verfoek der Gereformeerden. 60.
Dat van de Staeten wordt toegeftaen. 61.
Inwendighe gefchillen tuffchen den Roomsgefinden en den Gereformeerden. 61.
De Ghentenaers, aengeftookt door Imbijfe, weygheren oopentlijk te gehoorfaemen: Bannen de Roomfche pleghtigheeden met de Geeftelijkheit ter ftadt uyt: en verfterken die. 62.
Verfmaeden der Staeten en 's Aertshartoghen beveelen: Ook heeft de gunft van Oranje geen vermooghen op hen. 62.
Die van Arthois en Henegouw weygeren de geloofsvreede aen te neemen, drijvende, dat men den Ghentenaers door de waepenen behoort te dwinghen: daer figh Oranje en andere teegenftellen. 62.
Boffu wordt Veldtheer der Nederlanders. 62.
Den Burghgraef van Ghendt opperbevelhebber oover 't peerdevolk. 63.
La Noüe Veldtmaerfchalk. 63.
Don Johan befpringht het leegher, maer reght niet uyt. 63.
Men maekt ondertuffchen gefprek van pays: Desfelfs voorwaerden. 63.
Don Johan, met nieuwe troepen verfterkt fijnde, fnijdt de vreedehandelingh gladt af. 63.
Aenkoomft van Kafimier met een leegher in Nederlandt. 63.
De gefchillen der Nederlanders tuffchen elkander verwijderen de naekende vryheit. 63. 64.
Montigny voeght figh by de partyfchap van Arthois. 64.
Waer teeghen de Ghentenaers volk werven. 64.
Glimp hunner waepenen. 64.
De Vlaeminghen krijghen volk van Kafimier. 64.
Fançois vermeeftert de ftadt Binfch: Weyghert figh met der Staeten heyr te vereenighen: laet toe dat fijn krijgsvolk tot Montigny verloopt: Vertrekt nae Vrankrijk, befchuldighende de Staeten van ondankbaerheit. 64. 65.
Don Johan wordt door een fchielijke fiekte weghgerukt. 65.
Eenighe gelooven dat hy, Philips van al te grooten gloryfucht verdacht fijnde, door vergift is omgebraght. 65.
Den Hartogh van Parma volght in plaets van Don Johan. 65.
Sijnen aert en konftenaeryen. 65.
Door wiens aenftooken de gefchillen vry hoogher rijfen. 65.

'tJ A E R 1579.

Oranje ftelt alle middelen te werk: dan te vergeefs. 66.
Parma geeft aen Kafimiers ruytery vryen doortoght om te vertrekken. Hy beleeghert Maeftright. 66.
Onderwijlen koomen de Gefanten by een tot de vreedehandelingh: waer teeghen Oranje heymelijk arbeidt. 66.
Parma maent den Nederlanders aen om 's Koninghs aengeboodene genaede t'aenveerden. 66.
Met wien figh La Motte eerft verfoent. 66.
Dien volghen Montigny met fijne troepen, en andere. 66.
Vreedepunten. 67.
De verfoende Waelen maeken de voornaemfte maght des Koninghs. 67.
Philips brenght verfcheyde Provintien der tweedraghtighe Nederlanders weeder onder fijne gehoorfaemheit. 67.
d'Ooverighe vereenight Oranje 't Uitreght door een naeuwer verbondt. 67.
Inhoudt van d'Uitrechtfche Vereenigingh. 68.
Algemeene monfteringh, foo in de fteeden, als ten platten lande, der gener die de waepenen voeren konden. 68.
Swaere beroerten door d'andere geweften van Nederlandt. 68.
De Roomsgefinden hebben d'ooverhandt binnen 'sHartoghenbofch. 68.

De Gereformeerde t'Antwerpen: waer van Oranje de wijte heeft. 68.69.
Veele neemen hier uyt oorfaek om tot den Spanjaert oover te gaen: Onder welke is geweeft Philips, foon des Graeven van Egmondt: Dien tot Bruffel beleeghert fijnde, door meêdoogenheit der burgheren gegunt wordt onbefchaedight te vertrekken. 69.
Swaere ontfteltenisfen tot Brugghe en andere plaetfen. 69.
Ypere en Ghendt begeeven haer in 't verbondt. 69.
Oranje laet tot Ghendt de gevanghene Heeren los. 69.
Hem wordt de landtvooghdy oover Vlaendre opgedraeghen. 69.
Terwijl men tot Keulen van vreede handelt vermeeftert Parma Maeftright. 70.
d'Uytheemfche foldaeten afdankende wint hy Mechelen en andere fteeden: Die fijn Landtvooghdy beveftighen. 70.
De voorwaerden des vreedes door den Koningh aengebooden mifhaeghen den Bondtgenooten. 70.
Met Oranje wordt affonderlijk gehandelt, maer te vergeefs. 71.
Aerfchot en andere met den Koningh verfoent fijnde, dienen den Spanjaerts ten fpot. 71.
Groot gebrek in den Vereenighden Staet. 72.
Schaersheit der gemeene middelen, foo onder de Vereenighde Staeten, als onder de vyanden. 71.
Philips brenght Portugael ten onderen door Alva: 't Gheen de Hollanders groote ongemakken baert. 72.

't JAER 1580.

Ondertusfchen herneemt Parma eenighe kleyne fteeden. 73.

't JAER 1581.

La Noüe drijft den vyandt uyt Nijnhooven. 73.
Egmondt en Selles gevanghen: En ook la Noüe. 73.
Mechelen door d'Engelfchen geplundert. 73.
Margareta van Parma koomende om de Landtvooghdy van Nederlant te hervatten, wordt weederom gefonden. 73.
Oorlogh in Vrieflandt ontfteeken door ongeftaedigheit van Rennenbergh. 73.
De Vriefen fleghten de blokhuyfen ter aerde toe. 74.
De twijfelende Oovery ffelaers worden verfeekert. 74.
Groeninghen begeeft figh onder den Koningh. 74.
Enthes wordt belaft die te beleegheren. 74.
't Belegh opgebrooken door de dapperheit van Schenk. 74.
Rennenbergh, van 't belegh van Steenwijk opgeflaeghen fijnde, fterft: Verdugo koomt in plaets. 74.
Den Roomsgefinden in Brabandt en Oovery ffel wordt hunnen Godtsdienft ook in 't heymelijk verbooden. 74.
Oranje raedt den Staeten tot het opreghten van een nieuwen Raedt: en Philips af te fweeren: en François van Valois de heerfchappy op te draeghen. 75.
Philips wordt verklaert van de hooghe Ooverheit der Landen vervallen te fijn, en vyandt genoemt. 76.
Mathias wordt eerlijk ontflaeghen. 76.
De Spanjaert doet Oranjen in den ban, en noodight een moordenaer die hem 't leeven beneeme. 76.
Die figh door een onfchuldinghfchrift fuyvert. 76.
Inhoudt van 't een en 't ander gefchrift. 67.
De Staeten getuyghen oopentlijk 's Prinfen onfchult. 77.
François wordt geroepen tot het hoogh bewint: Sijn broeder de Koningh van Vrankrijk beaengenaemt fulx, en belooft hen byftant te doen. 77.
François ontfet Kamerijk: wordt als Vorft der verlofte ftadt bewelkoomt. 77.
Doornik aen Parma oovergegeeven. 77.

VIERDE BOEK.

François handelt in Engelandt te vergeefs van huwelijk. 79.

't JAER 1582.

In Nederlandt gekeert fijnde aenveert hy de heerfchappy. 79.
Voorwaerden hem voorgefchreeven. 79.
Mifnoeghen der Nederlandtfche eedelen. Desfelfs oorfaeken. 80.
Blaekende gunft der gemeenten ten Prinfe. 80.
Sijn leeven is door Spaenfche aenflaeghen geduerigh belaeght geweeft. 80.
Ondertusfchen neemt Parma Oudenaerde. 80. Valois Aelft. Parmâs krijgsvolk Lier. 81.
Verdugo, hebbende te vergeefs Lochum aengetaft, bemaghtight Steenwijk. 81.
Philips fent het uytheemfch krijgsvolk aen Parma te rugh. Desfelfs lijfte. 81.
Van gelijken is de maght der Staeten geweldigh. 81.
Valois waght te vergeefs op fijns broeders byftant. 81.
Reedenen waerom die niet gefonden wordt. 82.
Waer uyt hy eenen gruwelijken aenflagh maekt. 82.

't JAER 1583.

Desfelfs ingeevers. 82.
Hy oovermeeftert verfcheyde fteeden. 82.
Sijn krijgsvolk wordt uyt Brugghe gejaeght. 83.
d'Ongelukkighfte fijner aenflaeghen is op Antwerpen. 83.
François begeeft figh met de fijne op de vlught. 83.
Veele Nederlanders worden door fijnen aenflagh verbittert. 83.
Parma biedt hen allen 's Koninghs goedertierenheit aen. 83.
Oranje echter gevoelt, dat men geenfints figh van Valois behoort t'ontflaen. 84.
't Welk ook de Koningh van Vrankrijk ter harten trekt. 84.
Men handelt met Valois tot Duinkerken. 84.
Biron wordt gefonden om Parma te ftuyten. 84.
Meenighvuldighe klaghten van Anjou. 84.
Hy vertrekt uyt Duinkerke nae Vrankrijk. 85.
Beeden der Nederlanders aen den Koningh fijnen broeder. 85.
Doodt van Valois. 85.
Duinkerke, van befettingh ontbloot fijnde, valt in handen van Parma. 86.
Door welkers verlies de gefchillen nogh niet geheelt fijn. 86.
Oranje vertrekt nae Zeelandt. 86.
Onderwijlen vermeeftert Parma verfcheyde fteeden. 86.
De Hooghe, door een onbefchaemde looghen Hollandt ontroerende, wordt onthalft. 86.
Truxes huwelijk veroorfaekt den Keulfchen krijgh. 86.
Van fijne vyanden verdreeven fijnde, neemt hy fijnen toevlught tot Oranje. 87.
Zutphen door Taxis ingenoomen. 87.
De kraghten der Nederlanders gaen verlooren door oneenigheit. 87.
Willem van den Berghe, Stadthouder oover Gelderlandt, valt met fijne foonen oover tot den Spanjaert. 87.
Nieuwenaer koomt in fijn plaets. 87.
Imbijfe wordt van de Ghentenaers weederom ingeroepen. 87.
Chimay Landtvooght van Brugghe. 87.
Deefe twee onderneemen Vlaendre aen den vyandt oover te leeveren. 87.
Parma dient figh van die geleegenheit. 88.
't Landt van Waes en andere fteeden worden hen oovergegeeven. 89.

 De

De Brabanders, de dijken der Schelde doorsteeckende, setten 't landt onder waeter. 89.

'T JAER 1584.

Parmâs Ooversten slaen hun leegher tusschen Ghendt en Brugghe. 89.
Chimay brenght Brugghe weeder onder 's Koninghs gehoorsaemheit. 89.
Waer op meer andere steeden volghen. 89.
Imbijse schuldigh aen verraedt wordt tot Ghendt met de doodt gestraft. 90.
Parma belet de Schelde. 90.
d'Antwerpenaers bouwen, om de vaert te veylighen, twee schanssen. 90.
Oranje wordt tot Delft vermoort: Godtvrughtighe woorden des stervenden. 91.
Hy heeft den staet sijner huysfaeken bijster verwart gelaeten: Sijne vier huwelijken. 91.
Sijn lijkstasy wordt gehouden met oovermaetighe droefheit. 91.
Sijn soon Maurits in sijn plaets gekooren. 91.
Erffenis hem door sijn vaeder naergelaeten. 92.
Hoohenloo ontfanght het Steedehouderschap oover Hollandt en Zeelandt onder hem. 92.
Willem van Nassau 't bestier van Vrieslandt 92.
d'Oneenigheeden der Vriesen worden door Willem van Nassau bygeleght. 92.
Stantvastighe dapperheit der Hollanders. 93.
Parma dringht de begonne beleegeringh der Schelde aen. 93.
Hy neemt in Denremonde en Vilvorden. 93.
De Ghentenaers geeven sigh aen hem oover. 93.
Schranderheit van Richardot. 93.
't Kasteel te Ghendt wordt weeder opgebouwt. 93.
Die van Antwerpen versoeken hunner bondtgenooten bystant. 93.
Verdeeltheit in de regeeringh aldaer. 94.
De naebueren versuymen den tijdt van ontset. 94.
Beklaeghelijken stant der Vereenighde Staeten. 94.
Vrankrijk en Engelandt senden om hen te vertroosten. 94.
Men twijfelt onder welk van beyde de rijken sigh te begeeven. 94.
Men verkieft Vrankrijk. 95.
Van wien se noghtans, om d'inlandtsche beroerten, niet worden aengenoomen. 95.

VYFDE BOEK.

DE Bondtgenooten van Vrankrijk niet aengenoomen sijnde, neemen andermael hunnen toevlught tot Elisabeth. 98.
Ondertusschen vallen maghtighe steeden af. 98.
Ontijdighe raedigheit van die van Antwerpen. 98.
Parmâs nyverheit om die van Antwerpen uyt te hongheren: Sijne werken. 98.
Achteloosheit der Nederlanders in die te steuren. 98.
't Kasteel van Plaisançe wordt aen Parma weedergegeeven. 98.

'T JAER 1585.

Alle middelen tot ontset van Antwerpen te vergeefs versoght sijnde, geeven se sigh, nae Brussel en Mechelen, oover aen Parma. 99.
Hy wordt van den Koningh met het Gulde Vlies beschonken: maekt het kasteel weeder op. 99.
Die van Hollandt sijn by d'Antwerpenaers verdacht van 't ontset hunner steede niet gemeent te hebben. 99.
Hoohenloo, gelukkigh binnen 's Hartoghenbosch geraekt sijnde, wordt gedwonghen die van stonden aen te verlaeten. 100.
Nymeghen en Duysborgh worden aen den Spanjaert oovergegeeven. 100.
De Brabandtsche en Vlaemsche ballinghen verkiesen Hollandt tot hun verblijfplaets. 100.
Hierentusschen slaet Elisabeth de hooghe Ooverheit der Landen af. 100.
Sy belooft onderstant: Vijfduysent knechten en duysent ruyters. 100.
Punten des Verdraghs. 100.
Den Briel, Vlissinghe en Rammekens worden d'Engelsche besettelinghen te pande gegeeven. 100.101.
Lycester algemeen Ooverste der Engelsche hulptroepen: Sijne seeden en opkoomst. 101.

'T JAER 1586.

Hy wordt in Hollandt ontfanghen met uytsteekende geneegenheit der gemeente, en vleyery der Grooten. 101.
Sijn groot gesagh in den Raedt: d'oovermaetighe eere die men hem bewijst mishaeght de Koninghinne: Hy dinght naer de hooghe heerschappy oover de Nederlanders. 101. 102.
Groot onderscheyt van aerdt tusschen de Engelsche en Nederlanders. 102.
Lycesters beschuldiginghen teeghen de Staeten: De vleyers prikkelen hem tot het spoeyen ter opperheerschappy: Om de gemeenten gaende te maeken behelpt hy sigh met het verdeedighen der geldtmiddelen. 102.
Door 't bepaelen van de vryheit des handels mishoeght hy veelen, en doet den Staet bystere schaede. 103.
Waer teeghen de Staeten een middel vinden. 103.
Onvoorsightelijk ook doemt hy 'svyandts landen ter verwoestingh. 103.
Hoohenloo wil 't ondermenghen der krijghsranghen door Lycester niet dulden. 104.
Parma beleeghert Graeve. 104.
Hoohenloo derwaerts gesonden sijnde breekt door 's vyandts beschanssingh heen. De stadt echter wordt van den Steêvooght Heemert oovergegeeven: En hy daer oover onthalst. 104.
Daer aen volght Venloo. 104.
Maurits neemt Axel. 104.
Schenk in dienst van Truchses sijnde, versterkt 's Graevenweerdt. 104.
Nieuwenaer neemt Nuys in; dat sigh korts daer nae, met eenighe andere steedtjens, weederom aen Parma oovergeeft. 105.
Parma van Rhijnberk getroont sijnde, doet teegen Lycester eenen ongelukkighen slagh. 105.
Sidney, een Engelsch eedelman, in dat geveght gebleeven. 105.
Oover de Veluw en Deventer worden, hoe seer 'er de Staeten ook teeghen waeren, door Lycester trouwloose Engelschen gestelt. 105.
Hy wordt met groote klaghten belaeden. 105.
De Staeten meermaels by den anderen koomende trekken 't bestier der meeste saeken aen sigh; 't gheen Lycester hen versmaedende quaelijk opneemt; hy traght het gemeen uyt de regeeringh te weeren. 106.
Hy rijght de Uytlegghers der Heylighe Schriften aen sijn snoer; door welke hy ook de geneegenheit der Gemeente op sijne sijde krijght; hy schopt de Roomsgesinde uyt de regeeringh; In Vrieslandt en tot Uitreght koomt hy in hooghen aensien: hy vertrouwt sigh ook seer op 't Engelsch krijgsvolk en Sonoy, Stadthouder oover Noordthollandt. 107.
Onderwijl houdt sigh Maurits bedekt. 107.
Lycester, steunende op de gunst van Elisabeth, belooft sigh d'onbepaelde heerschappy oover de Vereenighde Landtschappen. 108.
Om welke reeden hy nae huys trekt. 108.
Strijdigh voorwenden sijner reyse. 108.
De nieuwe Magistraeten tot Uitreght, en eenighe ampteloose luyden in Vrieslandt, bieden Elisabeth weederom te vergeefs de heerschappy aen. 108.

De Nederlanders in Engelandt gesonden, om te klaeghen dat hen een verminkte regeeringh was gelaeten, worden aldaer een langhe wijl opgehouden. 108.

'tJAER 1587.

De Koninghin van Schotlandt wordt onthalst. 108.
Deeventer en de schans teeghen oover Zutphen worden door trouwloose Engelsche aen den Spanjaert oovergegeeven; ongelukkigh eynde der verraeders. 109.
Maurits wordt 't hooghbewint der waepenen gegeeven. 109.
De oorloghsluyden doen eedt aen den Staeten. 109.
't Plakkaet op 't uytvoeren wordt gesmijdight 109.
De Brabanders en Vlaeminghen vervallen tot d'uyterste behoefte. 109.
In teegendeel neemen de steeden in Hollandt dapper toe. 109.
Hautepenne by 's Hartogenbosch geslaeghen sijnde, neemt Hoohenloo Crevecœur in. 110.
Onaengesien den bystant van Lycester vermeestert Parma Sluys. 110.
Waer van den Staeten de schuldt gegeeven wordt. 110.
Elisabeth neyght tot vreede. 110.
't Beleidt der geldtmiddelen gaet den Staeten ter harten. 110.
Sy antwoorden op de lasteringhen van Lycester. 111.
Dees neemt voor de steeden met geweldt t'ooverrompelen. 111.
Eenighe sijner meeplightighen tot Leyden ontdekt worden met de doodt gestraft. 111.
Hy selfs vertrekt nae Engelandt; alwaer hy, genootsaekt sijnde de Landtvooghdy oover de Nederlanden af te legghen, binnen 's Jaers sterft. 111.
Ondertusschen neemt Schenk Bon in. 111.
In Spanjen wordt een vloot uytgerust om Engelandt t'onder te brenghen; 't welk de Spanjaert door oopeningh van vreede ontveinst. 112.
Seevenhondert Hollandtsche scheepen worden in Deenemarken aengehaelt, om 't gevanghen neemen van des selfs gesant. 112.
Philips handelt ook met d'Engelsche van pays. 112.
Welkers voorhouden van Elisabeth loosselijk wordt aengenoomen. 112.
Sy belast dien van Hollandt geveinsdelijk middelen tot vreede uyt te vinden; dien sy weygheren. 112.
Sy sendt met voorwendingh van haere begeerte tot vreede nae Vlaendre. 113.

'tJAER 1588.

De Spaensche vloot aenkoomende, doet alle konstenaeryen verdwijnen. 114.
Beroerten in de Vereenighde Landen door gebrek van betaelingh der soldaeten. 114.
Korte bespiegelingh, op wat wijse de Nederlanders, door soo meenighvuldighe rampspoeden ter neder geworpen, sigh weederom teeghen de Spaensche moogenheit hebben opgereght. 114.
Grensplaetsen der Spaensche en Vereenighde Nederlanden. 114.
Bestieringh der Vereenighde Landtschappen. 115.
By naer de selfde is de regeeringh der Spaensche Nederlanden. 118.
Inkoomsten der Vereenighde Staeten. 118.
Rijkdommen der Spaensche Nederlanden ongelijk grooter. 118.
't Krijgsvolk in dienst van Hollandt beloopt 18000 man te voet, en weynigh peerden. 118. 119.

REGISTER
Der
HISTORIEN.
EERSTE BOEK.

'tJAER 1588.

In Spanjen spoedt men sigh met het voortpressen eener vloote teeghen d'Engelschen: Alwaer men, verwaent door ydele hoop, sigh te groote dinghen belooft. 127.
Sixtus de V. geeft Engelandt ten prooye aen die 't eerst bemaghtight. 128.
Hy maent den Engelschen aen om Elisabeth het leeven te beneemen. 128.
Beschrijvingh der Spaensche vloote. 128.
Den heylsaemen raedt, die Santa Cruz en Parma den Spanjaerts geeven, wordt in de windt geslaeghen. 128.
Den Hartogh van Medina Sidonia Ammirael oover de vloot. 129.
De vloot vergaedert in 't midden van de Lente voor Lissebon. 129.
Parma, wien 't opperbeleidt van den toght was aenbevoolen, leght met een leegher van 30000. man in Vlaendre. 129.
Al te grooten sorgeloosheit der Engelschen en Hollanders. 129.
Die van Hollandt besetten met een vloot de Vlaemsche haevenen. 129.
Elisabeth de oevers van den Teems met krijgsvolk. 129.
Seimours Ammirael oover de kleyne scheepen, Houwardt en Draek oover de groote. 130.
De Koninghinne wordt door geruchten bedrooghen. 130.
Misslagh der Spanjaerden: Hunne onschult. 130.
Parma wordt binnen Duinkerken beslooten gehouden. 130.
Oorsaeken van d'ongelukkighe uytkoomst der Spaensche toerustingh. 130.
d'Engelsche vloot leevert de Spaensche schutgevaer. 131.
De Spaensche soeken den slagh t'ontgaen. 131.
't Schip der Baldeesen wordt van Draek genoomen. 131.
't Voornaemste schip van Biscayen vlieght in brandt. 131.
d'Engelsche vloot doornaeghelt de Spaensche door geduerigh schieten. 131.
d'Engelsche hebben gebrek aen buspoeder. 131.
Hunne vlooten vereenighen sigh. 132.
De Spaensche verwaghten Parma by Kalis: men sendt eenighe uyt de vloot om met hem te raedtpleeghen. 132.
De Spaensche vloot wordt door branders verdreeven. 132.

't Schip

't Schip van Moncado door d'Engelfchen vermeeftert. 132.
En daer in een geweldighe fom van 's Koninghs geldt tot buyt gemaekt. 132.
De vloot fet haer weeder voor Grevelinghe. 132.
Eenighe Spaenfche fcheepen gaen te gronde. 133.
Twee Portugijfen worden door de Hollanders genoomen. 133.
Een verooverde wimpel wordt in de kerk tot Leyden opgehanghen. 133.
De Spaenfche, nae foo fwaeren verlies en neederlaeghe, worden te raede nae huys te keeren. 133.
Hunne oovergroote vreefe. 133.
Lof der Engelfchen: die naeuwlijx hondert man vermift hebben: De Spanjaerts by naer vijftduyfent. 134.
Rampfaelighe uytkoomft der vlughtende Spaenfche vloot. 134.
Oovergroote droefheit in Spanje. 134.
By d'Engelfchen en Hollanders wordt een oopenbaeren dankdagh uytgefchreeven. 134.
Parma beleeghert Berghen op den Zoom. 135.
Geleegenheit van Berghen op den Zoom. 135.
De voorafgefondene om Thoolen te vermeefteren worden van den Graef van Solms verdreeven. 135.
Parma, van deefe hoop verfteeken fijnde, onderneemt de haeven af te fnijden. 136.
Uitneemende dapperheit der beleegherde. 136.
Maurits beflift door fijne teegenwoordigheyt de gefchillen onder de befettingh gereefen. 136.
Parma, hoopende fijnen aenflagh door verraedt uyt te werken, wordt bedrooghen. 137.
De beleegeringh wordt opgebrooken. 137.
Berghen wordt van de Staeten aen Maurits gefchonken. 137.
Chimay beleeghert Bon. 137.
Teeghen wien Schenk hulp van de Duytfche Vorften verfoekt: dogh krijght een onverwaght antwoordt. 138.
Bon wordt oovergegeeven. 138.
Wachtendonk ingenoomen. 138.
De Schotten beflaen de Hollandtfche fcheepen: 't welk een gefantfchap der felver aen de Majefteyten vertoont t'onreght gefchiet te fijn. 139.

't JAER 1589.

Muytery der befettingh tot Geertruydenbergh. 139.
Die, tot verraedt aengefoght fijnde, figh niet afkeerigh toont. 140.
En figh op d'aengeboode vergiffenis der Staeten niet vertrouwt. 140.
Men beraetflaeght of men teeghen de weêrfpannighe geweldt gebruyken fal. 140.
Maurits koomt met een leegher voor de ftadt. 141.
De Weêrfpannelinghen verweeren figh. 141.
Villers gefchooten. 141.
Winkfieldts reeden om hen tot het verraedt te beweeghen. 141.
Maurits opbreekende, fendt brieven aen de weêrfpannelinghen. 141.
Die befpottelijk ontfanghen worden. 141.
Parmâs groote vreughde oover 't leeveren der Stadt. 141.
Parma tracht, nae Geertruydenbergh, Heufden, Seevenberghen en andere plaetfen te vermeefteren. 142.
Mansfeldt wordt teeghen Heufden gefonden: Die ook eenen vergeeffchen aenflagh op Bommel maekt. 142.
Maurits door 's vyandts leegher gebrooken fijnde, koomt Heufden te hulpe. 143.
Sydenborgh geeft Heel al te voorbaerigh aen Mansfeldt oover. 143.
Mansfeldt taft het eylandt Voorne aen: dan vertrekt op d'aenkoomft van Hoohenloo. 143.
Muytery van een Spaens regement. 143.
Der Spanjaerden haet, afgunft en lafteringhen teeghen Parma. 143.
Hy haelt een fiekte op figh. 144.
d'Italiaenen drijven dat hy door de Spanjaerts is vergiftight. 144.
Hy ftraft den lafteraer fijnes naems. 144.
Hebbende Richardot nae Spanjen gefonden, ontfchuldight hy figh voor den Koningh. 144.
Mansfeldt wordt gefonden om Rhijnberk te beleeghe-ren. 144.
Varrabon ook nae Rhijnberk gefonden fijnde, neemt Blyenbeek in. 144.
Schenk brenght voorraedt binnen Rhijnberk: Hy flaet de vyanden, en dwinght hen de foldy, die fe nae Vrieflandt geleyden, achter te laeten: Smeedt eenen aenflagh om Nymeeghen te verraffen. 145.
Dan met de fijne van de fteedelinghen afgeflaeghen fijnde, verdrenkt hy in de ftroom. 146.
Sijnen aerdt en lof. 146.
Nieuwenaer verongelukt by geval. 146.
Truxes fcheydt uyt den oorlogh. 146.
De Graef van Valkenfteyn wordt tot ontfet van Rhijnberk gefonden. 146.
Varrabon volght hem. 146.
Wordt van Veer geflaeghen. 147.
d'Ooverwinnaers fpijfen Rhijnberk. 147.
Dat aen Parma wordt oovergegeeven. 147.
Sijne aenflaeghen op de fteeden in 't landt van Kleef. 147.
Ondertuffchen vallen hier en daer verfcheyde geveghten tuffchen de partyen. 147.
Dan wreeder waeren de beleegeninghen ter fee. 147.
d'Engelfche, willende den Spanjaerts op eyghen boodem beoorloghen, brenghen Don Antonio weeder in Portugael. 148.
Dan vruchteloos. 148.
Vrankrijk voeght figh, nae de doodt van Henrik de III. met de partyen. 148.
Desfelfs naefaet de Prins van Bearn. 148.
Om wien van de Kroon te weeren Philips den Hartogh van Mayenne ftijft. 149.
La Motte wordt van Parma met krijgsvolk nae Vrankrijk gefonden. 149.
d'Engelfche en Hollanders fenden hulp aen Bourbon. 149.
Die ten laetften alle partyfchappen onder fijne heerfchappy vereenight. 149.
Vergelijkingh der Franfche beroerten met de Nederlandtfche. 149.

TWEEDE BOEK.

't JAER 1590.

BEfchrijvingh der ftadt Breedaa. 153.
Maurits neemt Breedaa in door lift van een turffchip. 153.
Verhael der gefchiedenis. 153.
Parma fendt Mansfeldt om Breedaa te herwinnen. 156.
Hy fluyt de Merke door een brugh en fchans: plundert Seevenberghen. 156.
Taft te vergeefs den Noordam aen. 157.
Hy wordt door Maurits, die 't fchijnt op Nymeeghen gemunt te hebben, van Breedaa afgetrokken. 157.
Maurits fterkt het eylandt Voorne. 157.
Hy bouwt een fchans teeghen oover Nymeeghen. 157.
Parma krijght laft van den Koningh om den oorlogh in Vrankrijk voort te fetten. 158.
Hy trekt met fijn leegher nae Vrankrijk. 158.
En draeght ondertuffchen 't hooghbewint der faeken in Nederlandt aen Mansfeldt op. 158.
Maurits vermeeftert, by afweefen van Parma, verfcheyde fteeden. 158.

Ge-

Gerughten dat de Duytſchen ten oorlogh ruſten om 't ſchenden hunner grenſen. 159.
Sy beſchrijven een Kreytsvergaederingh. 159.
Die ſigh by Parma angſtigh beklaeghende, trots beſcheyt ontfanghen. 159.
Waer door ſe ſigh met te ſtouter begeerten nae de Vereenighde Landen begeeven. 160.
Antwoordt der Staeten. 160.
Geſantſchap der ſteeden Keulen en Luik aen de Staeten. 161.
Der Staeten antwoordt. 161.
Klaghten der Vereenighde Staeten. 162.
Parma uyt Vrankrijk weedergekeert, vindt ſigh in veele ſaeken bekommert. 162.
Muytery van Parmâs krijgsvolk. 162.
Parma ſendt den Prins van Aſcoli met eenighe troepen nae Vrankrijk. 163.

't J A E R 1591.

De Vereenighde Staeten, de geleegenheit ſorghvuldigh waerneemende, grijpen moedt. 163.
Den Ridder Veer neemt door krijgsliſt de ſchans teeghen oover Zutphen in. 163.
Maurits koomt met ſijn leegher aldaer. 163.
Hy beleeghert Zutphen. 164.
De Graef van Valkenſteyn doorſchooten. 164.
Zutphen wordt aen Maurits oovergegeeven. 164.
Desſelfs geleegenheit. 164.
Maurits trekt met het krijgsheir nae beneeden, om Deeventer te vermeeſteren. 164.
Alwaer Steêvooght was Herman van den Bergh. 164.
Storm op de Stadt. 165.
De Prins, op 't verſoek der Vrieſen, trekt met ſijn leegher nae Vrieslandt. 166.
Groote ongemakken op den toght. 166.
Ongebondenheit der ſoldaeten. 167.
'tLeegher wordt voor Groeninghen neêrgeſlaeghen. 167.
De Prins, opbreekende voor Groeninghen, oovervalt d'omlegghende ſterkten. 167.
De Staeten, hebbende Delfſijl ingenoomen, verçieren 't met huyſen en werken. 167.
Verdugo oopent de ſtadt eenen doortoght uyt Weſtphaelen nae de Bourtangh. 167.
De woeſtheit der weeghen laet Parma niet toe Groeninghen te hulpe te koomen. 167.
Hy beleeghert Knodtſenburgh. 168.
Octaef van Mansfeldt doorſchooten. 168.
Dapperheit van Geerardt de Jonghe in 't verdaedighen van de ſchanſe. 168.
Maurits koomt tot ontſet der beleegerde. 168.
Hy verſlaet tien vaenen van Parmâs ruytery. 168.
Door welke neederlaeghe Parma de beleegeringh opbreekt. 168.
Weederweerdigheit der Nymeeghers teeghen hem. 169.
Weeder inſtortende reyſt hy nae 't Spae. 169.
Hy bevreedight de muytende Spanjaerts tot Dieſt, ten quaeden voorbeelde. 169.
Veele binnen Nymeeghen ſien nae hunne vryheit om. 169.
Ondertusſchen neemt Maurits Hulſt in. 169.
En dwinght het Landt van Waes brandtſchattingh af. 170.
Mondragon herneemt de ſchanſſen omtrent Hulſt. 170.
Beleegeringh van Nymeeghen. 170.
Beſchrijvingh der ſtadt. 171.
De ſtadt gewonnen ſijnde, kieſt Maurits de Magiſtraet. 172.
Weederkeerende in Hollandt, wordt hy met uytneemendt gejuygh dèr gemeente bewelkoomt. 172.

't J A E R 1592.

Aenſlaeghen van weederſijts op verſcheyde ſteeden vruchteloos. 173.
's Keyſers geſantſchap is den Staeten verdacht om de vooríghe en 't vers exempel der Arragoniers. 173.
Desſelfs verhael. 173.
Parma trekt weeder nae Vrankrijk Mayenne te hulpe. 174.
De Vereenighde Staeten in teegendeel ſenden hulpe aen Bourbon. 174.
Bourbon en Parma gequetſt. 175.
Muytighe ongebondenheit der Spaenſchen. 175.
Klaghten der Groeninghers aen Parma. 175.
Maurits bevreedight de Partyſchap tot Uitreght en in Zeelandt. 176.
Hy beleeghert Steenwijk. 176.
Geleegenheit en werken der ſteede. 176.
Getal en opſet der beleegherde. 177.
Doodt van Luidewijk van den Berghe. 177.
Verdugo ſendt den beleegerden byſtant. 178.
Beſchrijvingh van 't buſkruyt. 178.
Maurits wordt door een muſketkoeghel gewondt. 179.
Steenwijk geeft ſigh aen hem oover. 179.
Seedigheit des ooverwinnaers omtrent d'ooverwonnene. 179.
Eliſabeth roept haer krijgsvolk te rugh. 179.
De Vereenighde Staeten vinden goet Koevorden te beleegheren. 179.
Desſelfs ſterkten en geleegenheit. 180.
De Spanjaerts worden door de Prins uyt Othmarſum gedreeven. 180.
Famars doorſchooten. 180.
Verhael van 't belegh. 180.
Verdugo krijght hulp van Parma voor de beleegherde. 181.
Hy valt op de buytewerken van 't leegher aen. 182.
En wordt afgeſlaeghen. 182.
Koevorden geeft ſigh oover. 183.
Parma eenen nieuwen toght in Vrankrijk doende ſterft. 183.
Vermoeden oover ſijne doodt. 183.
Parmâs ſeeden en lof. 184.

D E R D E B O E K.

't J A E R 1593.

DE Spaenſche ontneemen den Françoiſen eenighe kaſteelen, en Noyon. 187.
Philips verheft de Grooten in Nederlandt tot eerampten. 187.
Den tijtel van Opperlandtvooght wordt Mansfeldt opgedraeghen. 187.
De klem der regeeringh is by Fuentes en Ibarra. 187.
Die in Spanjen verdacht ſijn. 187.
Schrikkelijken voorſlagh van Fuentes in den Raedt. 188.
Die gevolght wordt, ſchoon ſigh andere daer teeghen ſtellen. 189.
De Staeten maeken dien door gelijk plakkaet vruchteloos. 189.
Philips van Naſſau, hebbende d'uyterſte grenſen van Nederlandt onder brandtſchattingh geſtelt, keert met rijken buyt weederom. 189.
Maurits beleeghert Geertruydenbergh. 190.
Desſelfs geleegenheit. 190.
Verhael des beleghs. 190.
Geertruydenbergh wordt, onaengeſien de teegenweer van Mansfeldt, aen Maurits oovergegeeven. 194.
Die de verraeders ſtraft. 194.
Beangſtheit van Mansfeldt. 194.
Die, voorhebbende Crevecœur te beleegheren, door Maurits van daer gedreeven wordt. 194.
Ondertusſchen arbeidt Willem van Naſſau, om den vyandt uyt Vrieslandt te verdrijven. 195.
Hy ſterkt de Bourtangh. 195.

Graef Frederijk van den Berghe ooverweldight Othmarſum en andere plaetſen. 195.
Verdugo, nae eenen vruchteloofen aenſlagh op de Bourtangh, beleeghert Koevorden. 196.
Veele rampen in 't Spaenſch leegher. 196.
Den Prinſe ſijnen aenſlagh op Brugghe miſlukt ſijnde, valt in een ſiekte. 196.
Muytery onder 's Koninghs krijgsvolk. 197.
Regeeringh der muytelinghen. 197.
Sy worden door den Graef van den Berghe bevreedight. 197.
Een vloot Hollandtſche ſcheepen in 't Vlie door een geweldighe ſtorm vernielt. 197.

'T JAER 1594.

Ernſt van Ooſtenrijk wordt Opperlandtvooght oover Nederlandt. 198.
En ontfanghen met groote vreughde der Nederlanders. 198.
Philips ſchikt hem ſijn doghter ten huwelijk. 198.
Henrik van Bourbon, hebbende den Roomſchen Godtsdienſt aengenoomen, brenght in ſijn rijk alles tot een gewenſte vreede. 199.
Hy houdt ſijn verbondt met de Vereenighde Staeten. 200.
De Staeten verbieden by plakkaet hunne onderdaenen eenigh quaet gevoelen in te boeſemen. 200.
Nieuwe wervingh der Staeten. 200.
Die van Ernſt wordt verhindert. 200.
Ernſt koomt onder de Nederlanders in verachtingh. 200.
Vruchteloofe aenſlaeghen op 's Hartoghenboſch en Maeſtright. 201.
Vruchteloofen aenſlagh der Spaenſchen op Delffijl. 201.
Verdugo breekt, op d'aenkoomſt van Prins Maurits, 't belegh van Koevorden op. 202.
De Prins beleeghert Groeninghen. 202.
Beſchrijvingh der voorkoomende volken, en geleegenheit deeſes gewefts. 202.
Verhael der beleegeringh. 205.
Groeninghen geeft ſigh oover. 207.
Ernſt handelt by de Staeten door geſanten van vreede. 208.
Renichon en du Four, omgekoft van den Koningh en andere Grooten, om den Prins en verſcheyde hoofden in Nederlandt te vermoorden. 209.
Lopez van den Koningh in Engelandt geſonden, om Eliſabeth door vergif om te brenghen, wordt met de doodt geſtraft. 210.
Chaſtel pooght, door 't aendrijven der Jeſuiten, den Koningh van Vrankrijk te vermoorden. 210.
Die geſtraft ſijnde, worden de Jeſuiten uyt Vrankrijk gebannen. 210.
Beſchrijvingh der Jeſuiten. 211.
De Keyſer geeft voor, dat hy de Vereenighde Landen door de waepenen tot vreede dwinghen wil. 212.
De Staeten worden door den Koningh van Schotlandt genoodight op den doop van den Prins. 212.
Derſelver mildaedigheit omtrent het Koninghlijk kint. 212.
Waer oover Eliſabeth haer miſhaeghen toonde. 213.
Welke den Staeten een gedeelte haerer ſchulden afvordert. 213.
Chimay beleeghert Kamerijk. 213.
De Koningh van Vrankrijk maent die van Henegow en Artois aen het Spaenſch krijgsvolk te verdrijven. 214.
Dien Philips belaſt alleſints met de waepenen te vervolghen. 214.
De François vint geraeden den oorlogh in Luxemborgh te voeren. 214.
Philips van Naſſau wordt den François te hulp geſonden. 214.
Weederom nieuwe muytery onder 's Koninghs krijgsvolk. 215.
Langhe en ſtrenghe vroſt in Hollandt. 216.
De Vereenighde Staeten maeken beſtant met de muytelinghen. 216.
De Prins verſorght hen van geſchut en ruytery. 217.
De beloften des Aertshartoghen ſijn hen verdacht. 217.
d'Engelſche plunderen Farnabuco. 218.
Groote ſchaede in Hollandt door hooghe waetervloedt. 218.

VIERDE BOEK.

'T JAER 1595.

DEn Aertshartogh beroept een Vergaederingh der Staeten tot Bruſſel. 221.
Eedelmoedighe reeden van Aerſchot in de Vergaederingh. 221.
Die met wondere toeſtemmingh der Grooten aengehoort wordt. 222.
Aerſchot den Koningh altoos getrouw blijvende, is noghtans een vyandt der Spanjaerden. 222.
Oorſaeken des verſwaerden haets teeghen den Spanjaert. 222.
Looſheit van Taxis. 222.
Den Aertshartogh vindt geraeden den Koningh te raedtpleeghen. 223.
Bouillon ondertuſſchen verwoeſt alles. 223.
Heraugiere neemt Hoey door krijgsliſt in. 223.
Den Biſſchop vruchteloos op 't weederleeveren derſelfde by de Staeten aengehouden hebbende, beleeghert die. 224.
Hy neemt de ſtadt in. 224.
En beſtormt het kaſteel. 224.
Dat wordt oovergegeeven. 225.
Henrik belaſt Bouillon met een leegher in Bourgonjen te vallen. 226.
Velaſco koomt Borgonjen te hulp. 226.
Hierentuſſchen ſterft den Aertshartogh Ernſt. 226.
De regeeringh wordt aen den Raedt gegeeven, en Fuentes hen tot Hooftman. 226.
Dien de Nederlanders teeghen hunnen dank dulden. 226.
Mansfeldt, nae Hungaryen teeghen den Turk geſonden ſijnde, ſterft aen een ſiekte. 227.
Aerſchot trekt nae Venetien in ballinghſchap. 227.
De Nederlanders haeken nae vreede. 227.
Brieven van den Marquis van Havré aen Mailleray oover den ſelfden. 227.
Antwoordt van Mailleray. 227.
Geſanten uyt den naem der Staeten van Nederlandt aen Prins Maurits. 228.
Hunne reeden aen den Prinſe. 228.
Antwoordt van Maurits. 228.
De Geſanten worden onverrighter ſaeke te rugh geſonden. 229.
's Prinſen antwoordt verſcheydentlijk opgenoomen. 229.
De beſaedighſte onder de vyanden wenſchen om vreede. 230.
Eenighe willen beſtant. 230.
Waer toe ook Lipſius raedt. 232.
Huwelijk der Graeven van Hoohenloo en Solms. 232.
Onluſten om 't Vorſtendom Kleef en Gulik. 232.
Brandenburgh en Nieuburgh meedeſtanders. 232.
Die hunnen Vorſt verloſt hebbende, ſijne gemaelinne in verſeekeringh neemen. 232.
Teeghen welken Swartſenburgh krijgsvolk aenneemt. 232.
Brandenburgh ſoekt de vriendtſchap der Vereenighde Staeten. 232.
De Staeten ſtellen de verſoghte hulpe uyt. 232.
Gelijke onluſten tot Embden: desſelfs geleegenheit. 233.
Regeeringh en ſeeden der Ooſtvrieſen. 233.
't Huys der Griethen krijght door langh gebruyk 't gebiedt in handen. 233.

Ulrik

Ulrik wordt van den Keyfer Graef van Vrieflandt gemaekt. 233.
Hy krijght de heerfchappy oover Groeninghen: dan wordt van 't huys van Ooftenrijk oover d'Eems te rugh gedreeven. 233.
Grooten aenwas der Stadt Embden. 234.
Verhael der onluften tot Embden. 234.
Gefantfchap des Graeven en der burgheren van Embden aen de Staeten. 235.
Beyde de partyen worden tot vreede aengemaent. 235.
De Staeten fenden hulp aen die van Embden. 235.
Sy befleghten de gefchillen tuffchen hen en den Graef. 236.
Vreedepunten. 236.
Vermaeninghen der Staeten aen den Graef en die van Embden. 236.
Onderlinghe oneenigheit tuffchen de Vereenighde Staeten. 237.
Philips van Naffau keert met fijn leegher nae de Vereenighde Landen. 237.
Sorghe van Fuentes omtrent fijn krijgsvolk. 238.
Hy brenght de muytelinghen weeder onder gehoorfaemheit. 238.
Groot getal van 's Koninghs troepen ten dien tijde. 238.
Verdugo fterft: Sijn lofreeden. 238.
Fuentes vermeeftert Chaftelet. 239.
Hy beleeghert Han. 239.
Desfelfs Steêvooght Gomeron, de ftadt aen den Spanjaerts verkoght hebbende, wordt van Fuentes in hechtenis genoomen. 239.
Orvillers 't kafteel inhoudende verkrijght hulpe van den François. 239.
De Françoifen worden meefter van 't kafteel. 239.
Gomeron wordt door laft van Fuentes onthalft. 240.
La Motte, befightighende de werken van Dourlans, wordt doorfchooten. Sijn lofreeden. 240.
Bouillon brenght verfterkingh in de ftadt. 240.
Villars wordt met veele eedelen omgebraght. 240.
De Spanjaerts beftormen 't kafteel van Dourlans. 240.
Hebbende 't kafteel bemaghtight neemen fe te gelijk geweldigherhandt de ftadt in. 240.
Maurits, door d'aenkoomft van Mondragon, wordt van Grol afgetrokken. 241.
Philips van Naffau, door 's vyandts hinderlaeghen omringht fijnde, wordt verflaeghen. 241.
Maurits volk pooght Meurs by naght te verraffen, dan vruchteloos. 241.
Doodt van Mondragon: Sijn lofreeden. 242.
Doodt des verdreevenen Koninghs Don Antonio uyt Portugael. 242.
Fuentes beleeghert Kamerijk. 242.
Oovergaeve des kafteels en der fteede. 243.
Fuentes dwinght dien van Kamerijk Philips als hunnen Prins te fweeren: vorderende den Aertsbiffchop dier fteede vruchteloos fijn oudt reght. 244.
Heraugiere wordt door d'ongebondenheit der fijner gedwonghen Lier, nu reets door hem ingenoomen, weederom te verlaeten. 245.
Den Bourgondifchen oorlogh houdt den Spanjaert en den François in 't werk. 245.
Henrik wijt de Vereenighde Staeten 't verlies van Kamerijk. 246.
Derfelver onfchult. 246.
Sy fenden hulp aen Henrik: waer door fe Elifabeth mifnoeghen. 246.
Haeren naeyver teeghen den Françoifen. 246.
Sy verwijt de Vereenighde Staeten door haeren gefant het fenden van hulp: en dringht ontijdigh aen op de betaelingh van 't gheen men haer fchuldigh is: maer toont figh billijker omtrent de Vereenighde Staeten, door de nieuwe aenflaeghen der vyanden. 247.
Verhael der weêrfpannigheit in Yerlandt. 247.
De Koninghin wordt heevigher ten oorlogh gedreeven. 249.
Draek, met een vloot teeghen den Spanjaert gefonden fijnde, fterft. 249.
Verhael der Scheepstoghten, door welke de welvaert der Vereenighde Nederlanden haeren grootften aenwas gekreeghen heeft. 250.

VYFDE BOEK.

't JAER 1596.

Albertus van Ooftenrijk wordt gefonden tot naefaet van Ernft. 260.
Hy ftelt veele faeken in, om gevolght te worden: Hy brenght een groote meenighte van ongemunt filver met figh in Nederlandt: en koomt vergefelfchapt met Philips, Prinfe van Oranje. 260.
Met fijn aenkoomft worden Ibarras en Fuentes in Spanjen opontbooden. 261.
De Staeten fchrijven aen den Prinfe van Oranje: Desfelfs antwoordt. 261.
Maurits en fijne fufter bieden hem gefchenken en geldt aen. 261.
Vlijtighe wakkerheit der Staeten teeghen de Jefuiten. 261.
Albertus beleeghert Kalis. 262.
Nae 't inneemen der fteede begeeven de foldaeten figh op 't kafteel. 263.
Henrik raedtpleeght te vergeefs oover 't ontfet der fteede. 263.
't Kafteel ftormenderhandt ingenoomen. 263.
Ook geeft figh Ardres aen Albertus oover. 263.
La Fere in teegendeel aen Henrik. 263.
Maurits ruytery verwoeft 's vyandts boodem. 264.
Albertus neemt voor Hulft te beleegheren. 264.
Desfelfs geleegenheit en werken. 264.
Sy ontraeden Albertus 't belegh: waer toe Barlotte hem beweeght. 265.
Geringhe maght der Vereenighde Landen dat pas. 265.
Barlotte trekt op Hulft: Die door de achteloofheit der Hollanders doorkoomt: en met verfcheyde kanffen teeghen hen flaet. 266.
Hy vermeeftert fchielijk de hooghten en dijken. 266.
Albertus en Maurits rukken derwaerts. 266.
Dees arbeidt vruchteloos tot het weederinneemen der verooverde plaetfen. 366.
Betuygingh der Zeeuwen by hunne Bondtgenooten. 267.
Nieuwe wervingh der Vereenighde Staeten in Engelandt. 267.
Verhael der beleegeringh van Hulft. 267.
Rhofne wordt doorfchooten. 268.
Hulft wordt aen Albertus oovergegeeven. 273.
Welkers verlies de Vereenighde Landen fwaer te verduwen valt. 273.
Arre faem des Graeven van Solms. 273.
De Zeeuwen beneemen hem 't bevel oover hunne regementen: Hy krijght een nieuw regement van de Vereenighde Staeten. 273.
Albertus wordt met groote toejuygingh ingehaelt. 273.
Eyfch van Mendofa by den Keyfer. 273.
De Spanjaerts hoopen op 't Hartoghdom van Kleef en Gulik. 274.
De Staeten willen 's Keyfers gefanten, gekoomen om van vreede te handelen, niet ontfanghen. 274.
Onderwijlen fendt Elifabeth een vloot teeghen den Spanjaert; onder 't beleidt van Effex en Houwaert. 275.
Die van Hollandt voeghen vierentwintigh fcheepen by d'Engelfche, onder den Ammirael Warmondt. 275.
De vloot wordt gelaft tot Kadix te vergaederen. 276.
's Stadts geleegenheit. 276.
Een groote Spaenfche vloot voor Kadix. 276.
Effex, gevoelende dat men deefe fonder uytftel behoorde

de te beſpringhen wordt van Houwardt teegengehouden. 277.
De geleegenheit daer toe dienende gaet verlooren. 277.
Neederlaeghe der Spaenſche vloot. 277.
Waer door Philips ontſtelt ſijnde, van alleſints hulpe opontbiedt. 277.
d'Engelſche en Hollanders vermeeſteren Kadix. 278.
Medina Sidonia verworpt het verdragh oover d'afkoopingh der plunderingh der ſteede en der ſcheepen. 278.
De ſtadt wordt geplundert. 278.
De Amerikaenſche vloot door de Spanjaerts ſelfs verbrandt. 278.
Eſſex, raedende de ſeeghe te handthaeven, wordt door Houwardt weederom teegengeſprooken. 278.
By wien ook Warmondt geen gehoor krijght. 278.
Kadix in brandt geſteeken ſijnde, maeken d'overwinnaers ſeyl. 278.
De Koninghin bedankt Warmondt. 279.
Byſter verloop der Spaenſche rijkdommen. 279.
Philips ſlaekt teeghen belofte ſijne tollen, verpandt aen de renteniers. 280.
Vindende ſigh genootſaekt ſijn geloof te herſtellen, geeft hy die weeder. 280.
De nieuw opgeſtelde ſchattingh wil in Hollandt onder de burgery niet door. 280.
Onderlinghe tweedraght der Vrieſen oover de ſchattinghen. 280.
Eliſabeth handelt met den François van verbondt. 281.
Henrik blijft in gebreeke den Staeten de beloofde hulpe te ſenden. 281.
Die ook veel werk hebben met Eliſabeth, die haere ſchult ontijdigh weedereyſcht. 281.
Bedinghspunten des verbondts tuſſchen Henrik en Eliſabeth. 283.
Welke weederſijts beſwooren worden: dat ook de Staeten doen. 284.
Beſondere Verdraghspunten tuſſchen Henrik en hen 284.
De Vereenighde Staeten ſenden geldt in plaets van volk aen Henrik. 285.
Arghwaen der Françoiſen op d'Engelſchen. 285.
Den eyſch der Engelſchen miſnoeght den Françoiſen. 285.
Beſchrijvingh der Hooghe ſchoole tot Leyden: Donellus, Lipſius, Scaliger, Raphelengius, Vulcanius, Franciſcus Junius, Hadrianus Junius, Aldegonde, Cluſius; Janus Douſa, beſorgher der Hooghe Schoole. 286.287.
Geſantſchap der Vereenighde Staeten aen den Koningh van Denemarken. 287.
Van wien geen onderſtant teeghen den Spanjaert wordt verkreeghen. 287.
Den Spaenſchen geſant Taxis wordt flaeuwelijk van den Deenſchen Koningh ontfanghen. 287.
Biron, in Artois geſonden, ſlaet veertien vaenen ruyters, en neemt Varrabon met meer andere gevanghen: Hy maekt een gruwelijke verwoeſtingh in Artois en Vlaendre: en ſlaet Chimay op de vlught. 288.
Muytery der Hooghduytſchen onder den Aertshartogh. 288.
Wimes, voorhebbende Veere te verraeden, wordt onthalſt. 288.
De Vereenighde Staeten verbieden by plakkaet kooren nae Spanjen te vervoeren. 289.
Een groote vloot ſcheepen, door Philips teeghen d'Engelſche in ſee geſonden, heeft andermael eenen ongelukkighen uytſlagh. 289.
De Hollanders verbranden twee ſcheepen te Nieupoort. 289.
Hunne vaert nae verre geleegene Landen. 289.
Verhael der wonderlijke geſchiedeniſſen, voorgevallen op de derde vaert der Hollanders nae 't Noorden. 289.

SESDE BOEK.

't JAER 1597.

Maurits ſlaet vierduyſent Spanjaerts te voet, en vijf vaenen peerden, by Turnhout. 295.
Groote beanghſtheit van Albertus dienthalven. 299.
Amiens door Portocarrera verſchalkt en ingenoomen. 299.
Albertus, hebbende tijdingh van dien welgelukten aenſlagh aen Philips geſonden, raedt de ſtadt te behouden. 300.
Henrik beleeghert Amiens. 300.
Sijnen vruchteloosen aenſlagh op Atrecht en andere plaetſen. 300.
Van gelijken miſlukt de hoop der Spanjaerden op 's Graevenweerdt en Steenwijk. 300.
Met geen beeter geluk beſpringht Maurits Venloo. 301.
Doodt van Matthijs Helt. 301.
Maurits ruytery wordt geſlaeghen. 301.
Tweedraght tuſſchen de ſtadt Groeninghen en d'Ommelanden: die door reghters geſtelt by de Staeten beſleght wordt. 301.302.
Twiſt tuſſchen Hollandt en Zeelandt oover de verlofgelden. 302.
Wordt bygeleght. 302.
Verwaende en onaengenaeme reeden des Poolſchen geſants aen de Staeten. 303.
Beleeft en te gelijk eedelmoedigh antwoordt der Staeten. 303.
De Staeten ontſchuldighen ſigh met beleeftheit weeghens het geſantſchap, 't welk de Keyſer en andere Duytſche Vorſten ſenden wilden. 303.
De Geſanten des Koninghs van Denemarken handelen ook van vreede by de Staeten. 304.
Sy geeven Denemarken naeukeurigh reeden van 't verworpen der vreede. 304.
Anna van den Hove, verdacht van gevoelen ſtrijdigh met den Roomſchen Godtsdienſt, wordt tot Bruſſel leevendigh in d'aerde gedolven. 306.
De Vereenighde Staeten ontſchuldighen 't partyloopen op den Duytſchen boodem. 307.
Eliſabeth weyghert den Geſanten der Koninghen van Polen en Denemarken den handel met de Spanjaerts. 307.
Dien de Hollanders toeſtaen. 307.
Ongelukkighe uytkoomſt van Eſſex ſeetoght. 307.
Swaerder rampſpoedt Padilia anderwerf bejeeghent. 309.
Die van ſijn Ammiraelſchap afgeſet wordt. 309.
Eerſte weederkoomſt der Hollandtſche ſcheepen uyt Indien: derſelver verhael van die volken. 309.
De Hollanders haelen peper, en andere ſpeceryen, uyt Indien, ſijnde eertijts geweeſt den handel der Venetiaenen en Portugijſen. 309.
Portocarrera, verdaedighende Amiens, wordt doorſchooten. 310.
Den Aertshartogh trekt te vergeefs tot het ontſet van Amiens: dat ſigh aen Henrik overgeeft. 310.
Albertus beſluyt de uytganghen van Ooſtende. 310.
De Vereenighde Staeten trekken te velde, om de Spanjaerts uyt de beſettinghen van Oovery ſſel te verdrijven. 310.
Henrik Frederijk vergeſelſchapt Maurits. 311.
Die, Alpen ingenoomen hebbende, Rhijnberk beleeghert. 211.
Ludewijk van Naſſau gequetſt met een koeghel. 312.
Rhijnberk wordt oovergegeeven. 312.
Den Aertsbiſſchop van Keulen verſoekt de weedergaeve der ſtadt. 312.
Antwoordt der Staeten. 312.
De Vereenighde Staeten ſleghten de ſchans Mutiliana. 313.

Hun

Hun ſchrijven aen Nieuburgh en Brandenburgh. 313.
Maurits neemt Meurs in. 314.
Frederijk van den Berghe doorſtroopt een gedeelte van Vrieſlandt. 314.
't Leegher der Hollanders trekt oover den Rhijn. 314.
En beleeghert Grol. 315.
Oovergaeve van Grol. 316.
Belegh en verooveringhe van Breevoort. 316.
Maurits veroovert Othmarſum, Oldenſeel en andere ſteedtjens. 318.
Hy beleeghert Linghen. 319.
Dat ſigh oovergeeft. 320.
Maurits weederkeerende wordt met groote toejuyginghder Staeten en der gemeenten bewelkoomt. 320.
Is t'onvreeden oover 't geheyme huwelijk ſijner ſuſter Emilia. 320.
Groote muytery onder 't Spaenſch krijgsvolk. 321.
Philips geneeghen tot vreede. 321.
Hy begint van den François. 322.
Payshandel tuſſchen Henrik en Philips. 322.
Henrik vertoont aen Eliſabeth dat de vreede hem noodigh is. 322.
Tot welken eynde hy ook Buſenval aen de Staeten ſent. 323.
Die ook ſelve van Philips worden aengeſoght. 323.
Philips verlooft ſijn doghter aen Albertus. 323.
En met haer Bourgonjen en Nederlandt ten huwelijk. 323.
Den Vereenighden Staeten is alles verdacht. 324.
Antwoordt der Spaenſche Nederlanden op 's Koninghs brieven. 324.

SEEVENDE BOEK.

't JAER 1598.

DE Staeten verbieden den handel met den Spanjaert. 326.
Sy beſchenken Maurits en Willem met vereeringhen. 326.
Eenen walviſch van 70 voeten, by Berkheyde op de drooghte vaſtgeraekt, wordt gevanghen. 327.
Vruchteloofen aenſlagh op Woude. 327.
Oorſprongh der geſchillen tuſſchen de Hooghduytſchen en d'Engelſchen. 328.
d'Engelſchen wordt gelaſt uyt Duytſchlandt, den Duytſchen uyt Engelandt te vertrekken. 329.
De Hooghduytſche ſetten ſigh ter needer tot Middelburgh. 329.
Die van Hollandt dienen ſigh van eens anders onheylen. 330.
Sy breyden de vaert verder uyt. 330.
Ongelukkighe ſtoutheit van Moucheron. 330.
Schaede der Hollanders op hunnen Ocean. 331.
De beroerten tot Uitreght, gereeſen oover de nieuwe belaſtinghen, worden gedempt. 332.
Philips ſent een vloot nae Kalis. 332.
Twee Spaenſche ſcheepen door de Hollanders veroovert. 333.
Den Aertshartogh ſcheydt de ſaemengerotte muytery tot Grave. 333.
De Staeten ſenden geſanten nae Vrankrijk en Engelandt. 333.
Vertoogh der Hollandtſche geſanten aen de Koninghin tot vervolgh des oorloghs. 334.
Eſſex neyght met de Hollanders tot den oorlogh. 337.
Burghley in teegendeel. 337.
Eliſabeth antwoordt met ſeekere gemaetightheit. 338.
De Grooten in Engelandt ſijn de Hollanders niet al te gunſtigh. 338.
Cecil en Wilkes worden nae Vrankrijk geſonden. 338.
Gabrielle d'Eſtree, Henrix byſit, wordt geoordeelt hem tot vreede bewooghen te hebben. 338.
De Hollandtſche geſanten koomen voor Henrik. 339.
Oldenbarneveldt ontraedt hem de vreede: dogh te vergeefs. 339.
Henrix mildaedigheit aen de Vereenighde Landen. 340.
Veynſingh der Hollanders omtrent Eliſabeth. 340.
Pays te Vervins tuſſchen Vrankrijk en Spanjen getroffen: desſelfs punten. 340.
De Geſanten ten weederſijden vorderen den eedt af. 341.
Eliſabeth maent de Vereenighde Staeten weederom tot vreede. 341.
De Koningh van Schotlandt begeert, dat hem oopentlijk de erffenis der Engelſche kroone worde toegeſeght. 342.
Burghley in ſijn uyterſte raedt de Koninghin tot vreede. 342.
Nieuw verbondt tuſſchen d'Engelſche en Hollanders. 342.
Reedenen en voorwaerden des verdraghs, op welke Philips de heerſchappy der Nederlanden aen Iſabella ooverdraeght. 343.
Waer van verſcheyde en ſtrijdigh geſprooken wordt. 344.
Iſabella belaſt Albertus in haeren naeme 't beſit t'aenvaerden. 346.
Albertus vermaent de Vereenighde Staeten door brieven tot vreede. 347.
't Selfde doen Philips van Oranje en andere. 347.
De Vereenighde Staeten verharden nogh meer. 347.
Straffe oover Pieter Panne, uytgemaekt op 't leeven van Maurits. 347.
Muytery onder 't Spaenſch krijgsvolk. 348.
Albertus belaſt het leegher te vergaederen aen de Maeſe, onder 't gebiedt van Mendoſa. 349.
Hy ontſlaet ſigh van ſijne geeſtelijke weerdigheedē. 349.
Kapelle tot Hal. 349.
Albertus, nae Spanjen vertrekkende, laet Andreas van Ooſtenrijk tot Landtvooght in Nederlandt. 350.
Albertus krijght tijdingh van 's Koninghs doodt. 350.
Desſelfs verhael. 350.
Aert en ſeeden van Philips, en 't oordeel der menſchen van hem. 351.
Margareta, toekoomende gemaelin van Philips de III. wordt van Albertus door Italien geleidt. 353.
Klement vereenight tot Ferrare pleghtelijk in den huwelijken ſtaet Philips met Margareta, en Albertus met Iſabella. 353.
Nieuwe beroerten van Graef Edſart in Ooſt-Vrieſlandt. 353.
Sonder vrucht. 354.
De Stadthouder van Vrieſlandt ſendt dien van Ooſtvrieſlandt onderſtant teeghen den Graef. 354.
's Graeven klaghten. 355.
De geſchillen tot Aeken hoogher loopende, vallen uyt ten naedeele der Gereformeerden. 355.
Mendoſa trekt met ſijn leegher in de landen van Kleef en Gulik. 357.
Geweldighe maght des Koninghs dat pas. 357.
Frederijk van den Berghe Veldtheer des leeghers naeſt Mendoſa. 357.
Bourlotte verdrijft de Hollandtſche ſcheepen tot aen Rhijnberk. 357.
Beſchrijvingh der volken, die naeſt aen Hollandt om den Rhijn woonen. 357.
Mendoſa belaſt Orſoy en Mulſem te ſterken. 361.
Baert byſtere ontſteltenis in de Vereenighde Landen. 361.
Waer teeghen de Prins optrekt. 361.
Die ter gunſte ſijner moeye 's Heerenbergh en andere plaetſen, van werken ontbloot ſijnde, onſijdigh laet. 362.
En ſigh met ſijn leegher op den Gelderſchen waerdt nederſlaet. 362.
's Prinſen troepen ſijn ongelijk ſwakker als 's vyandts. 362.

De Spaenſche worden door 't aenkoomen van nieuwe troepen verſterkt. 362.
Die de landen plunderen: en de waepenen teeghen elkander en hunne Ooverſten neemen: de hoofden ſelfs ſijn oneenigh. 363.
Door 't aenmaenen van Sibylla van Kleef, wordt van alle kanten hulp teeghen den Spanjaert byeengetrokken. 364.
Verdeelingh van Duytſchlandt in tien kreytſen. 364.
Maurits wordt bedankt, dat hy met de minſte ſchaede der gebuerlanden oorloght. 365.
De Vereenighde Staeten ſtooken de Duytſchen op teeghen de Spanjaerts. 365.
Grooten hongher en byſter verloop onder 't Spaenſch krijgsvolk. 366.
Mendoſa beleeghert Rhijnberk. 366.
Rhijnberk beſoght met de peſt. 367.
De Prins ſendt drie vendelen om den weerdt te bewaeren. 367.
Waer van daen ſy door den vyandt verdreeven ſijnde, binnen Rhijnberk koomen. 367.
Mendoſa leght beſettingh binnen eenighe ſteeden in 't landt van Kleef. 367.
Hy dringht op Rhijnberk aen. 368.
De Spanjaerts, hebbende eenen ſtorm gedaen op het bolwerk, worden van de verdaedighers ruſtigh afgeweeſen. 368.
Oovergaeve van Rhijnberk. 369.
De Graef van Valkenſteyn omgebraght teeghen gegeeven woordt. 369.
Die van Weeſel, Mendoſa kooren en ſoldy verſchaft hebbende, worden gedwonghen den Roomſchen Godtsdienſt toe te laeten. 370.
Mendoſa trekt oover den Rhijn. 371.
Hy leght beſettingh binnen Rees en Emmerik: en ooverweldight Yſſelburgh, daer hy veele burghers ombrenght. 371.
't Volk van Maurits, den Rhijndijk doorſteekende, wordt van de Spanjaerts verdreeven. 372.
Maurits verſeekert ſigh van Seevenaer en andere plaetſen. 372.
Maurits, om den vyandt den ingangh in de Veluwe te ſluyten, ſlaet ſijn leegher needer voor Doeſburgh. 373.
Mendoſa vermeeſtert Deutekom. 373.
De Spanjaerts, door hongher en ſiekten ſeer vermindert ſijnde, worden te raede op den Duytſchen boodem t'ooverwinteren. 373.
Sy neemen in 't weghtrekken Schuylenborgh in. 374.
Maurits doet binnen Aernhem voorraedt van oorloghe teeghen 't aenſtaende jaer oplegghen. 374.
Emmerik, van 's vyandts beſettingh verloſt ſijnde, wordt met Seevenaer op ſigh ſelven gelaeten. 374.
Aenſienelijke lijken in Nederlandt. 375.
Des Graeven van Kuylenborgh: des Heeren van Sant Aldegonde: van Elbertus Leoninus. 375.
Baldaedigheeden en gruwelen der Spanjaerden in Duytſchlandt. 375.

ACHTSTE BOEK.

't JAER 1599.

MEndoſa ooverweldight Kalker en Gogh. 379.
Die van Weeſel, onaengeſien 't afraeden der Vereenighde Staeten, herſtellen, door laſt van Mendoſa, den Roomſchen Godtsdienſt. 379.
't Spaenſch leegher vertrokken ſijnde, herſtellen ſe ſigh in hunnen Godtsdienſt en vryheit. 380.
Mendoſa traght de verbondene Vorſten aen den Rhijn van een te ſcheuren. 380.
Verdaedigingh der Spanjaerden voor de ſelve. 380.
De Vereenighde Staeten, verweerſchriften in 't licht geevende, ſuyveren ſigh voor de Duytſchen. 382.
De beſluyten van oorloghe teeghen den Spanjaert gaen onder de Hooghduytſchen traeghlijk voort. 382.
Palts, Heſſen en Bruinſwijk dringhen op 't ſpoedighen van den toght. 382.
Heſſen en Bruinſwijk twiſten om 't veldtheerſchap. 383.
De Kreitsooverſte van Weſtphaelen wordt veldtooverſte gekooren. 383.
Maurits ſoldaeten wreeken ſigh oover 't ombrenghen hunner krijgsgeſellen met moorden en rooven. 383.
Emmerik wordt weederom aen de Spanjaerts oovergegeeven. 383.
Luidewijk van Naſſau neemt den Graef van Buquoy gevanghen; en meer andere ſaeken van weynigh nadruk gelukken de Vereenighde Staeten. 383.
's Koninghs leegher trekt af ten weederſijden van den Rhijnkant. 384.
Andreas keurt beſt in plaets van 's Graevenweerdt aen te taſten, in den Bommelerweerdt te vallen. 384.
Ongeruſtheit van Maurits: desſelfs oorſaeken. 384.
Om 's vyandts aenſlaeghen voor te koomen, neemt hy weederom met ſijn leegher den Gelderſchen weerdt in. Hy verſterkt 's Graevenweerdt. 384.
Door 't loſſen van 't geſchut worden 'er veele van de vyandt verſlonden. 384.
Maurits, gewaerſchuwt voor Bommel toe te ſien, oordeelt ſeekerder te blijven daer hy was. 385.
Geleegenheit van Maeswael. 385.
Beſchrijvingh van Bommel en den Bommelerweerdt. 385.
Verſcheyde uytweeghen van Wael en Maeſe. 385.
Barlotte en Stanley vallen in den Bommelerweerdt. 386.
De Prins binnen Bommel gekoomen ſijnde, herſtelt de herten der burgheren. 386.
Voortreffelijke wijſe om ſteeden teeghen de beleegheraers te verdaedighen, toens gevonden. 386.
Crevecœur geeft ſigh oover aen de Spanjaerts. 387.
Die van Hollandt ſpannen teeghen de geweldighe aenſlaeghen des vyandts hunne krachten en middelen in. 387.
Swaerigheit oover 't ingaeren van den tweehonderdtſten penningh. 387.
La Noüe werft in Vrankrijk krijgsvolk voor de Vereenighde Staeten, 't gheen Philips vruchteloos pooght te beletten. 387.
Maurits voorſightigheit. 387.
Graef Ernſt belet Mendoſa den oovertoght in den Tielerweerdt. 388.
Maurits verſterkt de Voorne, onaengeſien den teegenſtant van Sapena, met een ſchanſe. 388.
De Spanjaert bouwt de ſchanſe St. Andries. 389.
Vruchteloosen aenſlagh van Barlotte op Workum. 389.
De Hooghduytſche trekken te velde teeghen den Spanjaert, onder 't beleidt des Graeven van der Lippe. 389.
Sy ooverrompelen de ſchanſe voor Rhijnberk. 390.
Sy trekken nae Rees, en taſten 't vruchteloos aen. 390.
Willem van Naſſau vermeeſtert Deutekom. 391.
De Hooghduytſche breeken de beleegeringh van Rees ſchandelijk op. 391.
Maurits leght ſterkten teeghen de ſchanſe St. Andries. 392.
Den Vereenighden Landen wordt den handel op Spanjen en Vlaendre verbooden. 392.
De Vereenighde Staeten in teegendeel verbieden eenen yegelijken eenighe waeren tot den vyandt oover te brenghen. 393.
Sy ſenden een vloot, die met grooten yver was uytgeruſt, in ſee, onder 't beleidt van Pieter van der Does. 393.
De Spaenſche vloot in de Coronna weyghert te ſlaen. 393.
De vloot der Vereenighde Landen taſt de Kanariſche eylanden aen; derſelver beſchrijvingh. 394.

De

De Hollandtfche vloot koomt tot onder 't kafteel van Kanarien. 394.
De eylanders pooghen vruchteloos 't landen der Hollanders te beletten. 395.
Van der Does gequetft. 395.
't Kafteel geeft figh oover. 395.
Eenighe Hollanders worden uyt hinderlaeghen van de woeftelinghen oovervallen: Sy vertrekken nae 't verbranden der ftadt en der kafteelen. 395.
Van der Does, hebbende een gedeelte fijner vloote nae huys gefonden, vaert met d'ooverighe fcheepen nae Brafil. 395.
Befchrijvingh van 't eylandt Sant Thomé, dat van der Does verkieft om fijne troepen te ververffchen. 396.
De ftadt Pavoafa met haer kafteel wordt aen van der Does oovergegeeven. 396.
De eylanders fteeken de ftadt in brandt. 396.
Befmettelijke fiekte onder de Hollanders. 396.
Doodt van den Ammirael van der Does. 397.
't Vergif dier plaetfe vervolght de Hollanders in hun vertrek: fy fpoeden figh nae huys. 397.
Alwaer, nae veel volk verlooren te hebben, inkoomen. 398.
De Spaenfche vloot wordt door ftorm met fchaede van Terçera verdreeven. 398.
Frederijk Spinola brenght fes galeyen ten dienfte van Philips in Nederlandt. 398.
Die te Sluys inloopen. 398. en alom eenen geweldighen fchrik maeken: maer worden, oorloghfcheepen der Vereenighde Staeten aentaftende, vinnigh doornaeghelt. 399.
Albertus van den Paus met het gewijde fweerdt begiftight fijnde, keert met Ifabella weeder in Nederlandt. 399.
Hy vindt alles in wanorde. 399.
De Nederlanders fijn gebelght oover de feeden der Aertshartoghen. 399.
Die tot Hartoghen en Graeven pleghtelijk worden aengenoomen. 400.
Bekommerlijken ftaet der Vereenighde Landen. 400.
Effex bedrijven in Yerlandt ongelukkigh geweeft fijnde, wordt hy, ongelaft in Engelandt weederkeerende, in verfeekeringh genoomen. 400.
Elifabeth maekt den Staeten der Vereenighde Nederlanden oopentlijk bekent, dat de vreede d'Engelfchen noodigh was. 400.
Die 'sKeyfers gefanten raekende de vreede afwijfen. 401.
Die van Hollandt, de hooftfchattingh verdubbelende, worden van hunne bondtgenooten traeghlijk gevolght. 401.
De Duytfche Vorften bieden hunne hulpe aen. 401.
Den Koningh van Sweeden, aenfoekende de bondtgenootfchap der Staeten, wordt vriendtfchap aengebooden. 402.

NEEGHENDE BOEK.

't JAER 1600.

STaet der Nederlanden ten weederfijden. 403.
Luidewijk van Naffau verraft Wachtendonk. 404.
Geveght tuffchen Breauté en Grobbendonx foldaeten. 404.
Breauté, van de fijne verlaeten, wordt fchandelijk vermoort. 405.
Maurits vermeeftert Crevecœur: en verflaet vijfhondert ruyters van de vyandt. 405.
Hy beleeghert de fchanfe Sant Andries. 405.
De beleegherde, hebbende ontfanghen hondert en vijfentwintighduyfent guldens, geeven de fchanfe oover, en neemen dienft onder de Staeten. 406.
De halfterrighe weêrfpannigheit der ftadt Groeninghen, uyt laft der Algemeene Staeten, door Graef Willem tot gehoorfaemheit gebraght. 407.
Die ook de beroerten tuffchen de Vriefen, oover de belaftingh gereefen, weghneemt. 407.
De gefanten van Engelandt en den Aertshartogh, tot Boulogne by den anderen gekoomen, om van vreede te handelen, fcheyden onverrighter faeke. 408.
's Keyfers gefanten eyffchen weederinruymingh der plaetfen op den Duytfchen boodem, en vergoedingh van fchaeden. 408.
Der Staeten antwoordt. 408.
Brieven der Vereenighde Landen aen de Staeten onder gehoorfaemheit van Albertus. 409.
Verhael van den toght in Vlaendre. 409.
Albertus, verwittight van den inval des Prinfen in Vlaendre, trekt fijne troepen van alle oorden by een. 411.
Ifabella betuyght de muytende foldaeten door gebeeden en beloften haer niet te verlaeten. 411.
's Aertshartoghen aentoght jaeght Maurits foldaeten den fchrik op den hals. 412.
De befettingh van Snaefkerke wordt van de Spanjaerts omgebraght. 412.
Groot gevaer van 't Hollandtfch leegher. 412.
Ernft, gefonden om den vyandt den wegh af te fnijden, wordt, nae een verlies van achthondert man, gedwonghen te vlughten. 413.
Maurits flaghorde: die belaft de fcheepen af te fteeken. 413.
Slaghorde van 's vyandts leegher. 414.
De Spaenfche hoofden moedighen den foldaet ten ftrijde. 414.
't Selfde doen de Vereenighde Nederlanders. 415.
's Prinfen noopreeden aen fijnen broeder Henrik en d'andere. 415.
Aenvangh van den flagh. 416.
Albertus fcheidt uyt de flagh. 419.
Maurits verkrijght de feeghe. 420.
't Getal der verflaeghene. 420.
Mendofa gevanghen. 420.
Sapena fterft aen fijne wonde. 420.
Bekommernis der Afgefondene van Staet geduerende den flagh. 420.
De hoovelinghen faeyen haet tuffchen den Staeten, den Prins en het gemeen. 421.
De Prins, weedergekeert nae het belegh van Nieupoort, trekt fijn leegher af: en beleeghert vruchteloos de fchanfe Ifabella. 421.
Barlotte wordt doorfchooten. 421.
Maurits gaet van Ooftende t'feyl. 421.
Albertus houdt een vergaederingh der Nederlanden, ftaende onder fijne gehoorfaemheit. 422.
Sijne reedenen om geldt te verkrijghen. 422.
Antwoordt der Staeten. 422.
's Aertshartoghen Gefanten handelen tot Berghen-op-Zoom met d'Afgefondene der Vereenighde Landen van vreede. 423.
De Bondtgenooten verklaeren, dat 'er, ten fy den Spanjaerts alle gefagh benoomen, en 't uytheemfch krijgsvolk verfonden worde, geen vreede te maeken is. 423.
De Staeten der Nederlanden, wanhoopende aen de vreede met de Vereenighde Staeten, vinden nieuwe belaftinghen. 423.
Hun mifnoeghen oover 's Koninghs brieven. 423.
Wreetheit der Duinkerkers teeghen de viffchers der Vereenighde Landen: die gevanghen fijnde geftraft worden. 424.
Tot Dordrecht wordt een galeye gebouwt. 424.
De Hollanders haelen 's vyandts fcheepen tot van onder de wallen van Antwerpen. 424.
Oorlogh tuffchen den François en den Savoyaert. 424.
Die haeft in vreede eyndight. 425.

Henrik,

Henrik, hebbende Margareta van Valois verſtooten, trouwt met Maria de Medicis. 425.

TIENDE BOEK.

't JAER 1601.

KLoet vermeeſtert het kaſteel Krakow. 427.
De Spanjaerts en de Hollanders perſſen den naebueren gelijkelijk geldt af. 427.
De Vereenighde Staeten ſtraffen de Duynkerkers. 427.
Vruchteloosen aenſlagh op Vliſſinghen. 427.
Muytery onder Albertus krijgsvolk. 427.
De Vereenighde Staeten beraedtſlaen oover eenen tweeden toght in Vlaendre. 428.
Maurits beleeghert Rhijnberk. 428. dat ſigh oovergeeft; als ook Meurs. 429.
Beſchrijvingh van Ooſtende. 429.
Albertus beleeghert Ooſtende. 431.
Veer Steêvooght gemaekt. 431.
Verhael des beleghs. 431.
De Vereenighde Staeten beleegheren onderwijlen vruchteloos 's Hartoghenboſch. 433.
Rampſaeligh eynde des Graeven van Eſſex in Engelandt. 435.
De Spanjaert Johan de Aquila brenght den weêrſpannelinghen in Yerlandt te vergeefs onderſtant. 436.
Seevaert van Olivier van Noordt. 436.

ELFDE BOEK.

't JAER 1602.

VErvolgh des beleghs van Ooſtende. 437.
Nae Veer volght Frederijk van Dorp. 439.
Door 't ontſlaen van Mendoſa worden alle gevanghene der Veereenighde Nederlanden geloſt. 440.
De VereenighdeStaeten werven een groot leegher. 440.
Maurits trekt te velde. 441.
Mendoſa en Spinola trekken hem teeghen. 441.
De Spanjaerts weygheren den ſlagh hen aengebooden. 441.
Maurits beleeghert Graeve. 442.
Mendoſa ſlaet ſijn leegher needer beneeden Graeve en Maurits. 442.
Graeve geeft ſigh oover. 443.
Muytery onder 't Spaenſch krijgsvolk. 443.
Albertus plakkaet teeghen de muytelinghen wordt in de windt geſlaeghen. 444.
Mendoſa vertrekt nae Spanjen. 444.
De Hollanders beſetten acht vaenen van den vyandt. 444.
Spinolâs galeyen worden van d'Engelſche en Hollanders verbrandt. 445.
Den handel der Hollanders in Indien neemt dapper toe. 445.
Om welken te verhinderen Hurtado met een vloot geſonden wordt. 446.
Dien de Hollanders, neemende twee ſcheepen, op de vlught drijven. 446.
De Portugijſen vervoeren den Koningh van Achem tot het ombrenghen der Hollanders. 446.
De Koningh van Achem ſendt geſanten aen Hollandt. 447.
't Hooft der geſanten ſterft in Zeelandt. 447.
De Koningh van Ternata en andere Indiaenen kieſen de ſijde der Vereenighde Landen. 447.
De Hollanders neemen een Portugijſche karakke. 448.
Begin der Ooſtindiſche maetſchappy in de Vereenighde Nederlanden. 448.
Biron ſchuldigh aen hoogh verraedt met de doodt geſtraft. 449.
Nieuwe onluſten in Ooſtvrieſlandt. 449.

TWAELFDE BOEK.

't JAER 1603.

DOodt van Eliſabeth. 451.
Verſcheyde reedenen der menſchen van Eliſabeth. 452.
De Koningh van Schotlandt ſtelt ſigh in 't beſit van Engelandt. 454.
De Geſanten der Vereenighde Nederlanders wenſchen hem geluk. 454.
Jakob neyght tot vreede. 454.
Hy ſchenkt Tyron ſijnen ſoen. 455.
Hy verwerpt de beeden der Puriteynen en der Roomsgeſinden. 456.
De Roomſchgeſinde traghten vruchteloos eene maeght van Koninghlijken bloede op den throon te helpen. 456.
d'Algemeene Staeten beſleghten d'Oovereemſche geſchillen. 456.
Klaghten van 's Keyſers geſant by de Staeten. 457.
Derſelver ſeedigh antwoordt. 457.
De Spanjaert neemt en verlieſt Wachtendonk. 458.
Grobbendonk ſlaet vijf vaenen peerden. 458.
Frederijk Spinola wordt in een ſcheepſtrijdt door de Vereenighde Nederlanders verſlaeghen. 459.
Frederijk van den Berghe wordt nae Hooghſtraeten teeghen de muytelinghen geſonden: welke Maurits te hulpe koomt. 459.
De Graef van den Berghe, weygherende ſlagh te leeveren, wijkt nae Herenthals. 460.
Maurits hervat het belegh van 's Hartoghenboſch. 461.
De Graef van den Berghe koomt tot ontſet. 461.
Maurits ſlaet tweeduyſent man van den vyandt. 461.
Wreekt 's Aertshartoghen wreedtheit teeghen de gevanghene op gelijke wijſe. 462.
Vruchteloosen aenval van Albertus op Maurits opgeworpe werk. 462.
Den muytelinghen wordt Graeve tot inleegeringh gegeeven. 463.
Hierentuſſchen wordt het belegh van Ooſtende yverigh voortgeſet. 463.
Van der Noot krijght het Opperbevel in plaets van den Steêvooght Dorp. 463.
't Opperbewint in 't leegher voor Ooſtende gegeeven aen Ambroſius Spinola. 463.
Sijne nyverheit in 't voortſetten van 't belegh. 464.
Dapperheit der beleegherden. 464.
Den handel in Spanjen den ingeſeetenen der Vereenighde Nederlanden weeder oopengeſtelt wordt door ſwaere belaſtingh bedorven. 465.
's Aertshartoghen geveynſde goedertierenheit heeft geen gelukkighen uytſlagh. 465.
De Vereenighde Staeten ſenden vlooten nae Ooſt- en Weſt-Indien. 466.

DERTIENDE BOEK.

't JAER 1604.

BAſſigny van Albertus gelaſt om met de Staeten van vreede te handelen wordt niet toegelaeten. 467.
's Keyſers brieven aen de Staeten raekende de vreede. 467.
Antwoordt der Staeten. 468.
Baldaedigheeden der muytelinghen in Duytſchlandt. 468.
De Prins voert ſijn leegher oover in Vlaendre: ſijnen misſlagh. 468.
Maurits neemt eenighe ſchanſen in. 469.
Hy verſterkt Aerdenburgh. 469.
De Vereenighde Staeten beleegheren Sluys. 469.
Velaſco teeghen Maurits uytgetrokken ſijnde wordt geſlaeghen. 470.

Albertus

Albertus bevreedight de muytelinghen. 471.
Spinola koomt tot ontset van Sluys, dan vruchteloos. 471.
Maurits veroovert Sluys. 472.
Hierentusschen verdaedight Markette Oostende. 472.
Oostende wordt aen Spinola oovergegeeven. 473.
Philips en Albertus senden gesanten naeEngelandt. 474.
Pays tusschen Philips en den Koningh van Engelandt: desselfs punten. 474. 475.
De Vereenighde Staeten laeten den Koningh van Groot Britannien niet toe langhs de Schelde nae Antwerpen te vaeren. 475.
Den Jesuiten wordt vergunt weederom in Vrankrijk te koomen. 475.
Henrik vergeeft Entragues doghter, die in Vrankrijk gewart hadt. 476.

VEERTIENDE BOEK.

't JAER 1605.

Verscheyde reedenen op 't stuk van pays tusschen de Aertshartoghen en de Vereenighde Staeten. 477.
Der Staeten eedelmoedigh antwoordt aen 's Keysers gesant dringhende op vreede. 479.
Ondertusschen spoedt men weedersijts ten oorlogh. 479.
Spinola wordt vereert met het gulde Vlies. 480.
Vruchteloosen aenslagh der Vereenighde Staeten om Antwerpen te beleegheren. 480.
Maurits neemt Woude. 481.
Maurits, sijn leegher in Vlaendre neederslaende, wordt van Spinola gevolght. 482.
Der Staeten leegher verswakt. 482.
Der Staeten oorloghscheepen neemen en verdrenken wel de helft der Spaensche soldaeten, koomende oover see. 482.
Die van Doeveren schieten op de Hollanders. 483.
Spinolâs raedt om den oorlogh spoedigher ten eynde te brenghen. 483.
Buquoy leght een schans te Keysersweerdt. 484.
Henrik van Oranjen met Graef Ernst teeghen Buquoy gesonden versterkt Rhijnberk. 484.
Spinola trekt nae 't leegher van Buquoy. 484.
En voorts op Linghen. 485.
Hy vermeestert Oldenseel: en beleeghert Linghen. 486.
Dat oovergegeeven wordt. 487.
Maurits rust sigh te spaede toe om 't belegh op te slaen. 487.
De stedvooght Kobbe, aengeklaeght oover te schielijk een oovergaeve, wordt in heghtenis gestelt. 487.
Spinola sterkt Linghen met nieuwe werken. 488.
Maurits voorsiet de meest noodtlijdende plaetsen met besettingh. 488.
's Aertshartoghen aenslagh op Berghen op den Zoom, onder Hericourt en du Terrail tot tweemaelen misLukt. 488. 489. 490.
Vruchteloosen aenslagh van Grobbendonk op Graeve. 490.
Spinola leght een schanse ten weedersijden des Rhijns. 490.
Versterkt sijnde met onderstant, sendt hy Buquoy tot het belegh van Wachtendonk. 490.
Maurits soldaeten, op Spinolâs leegher aenvallende, beletten sigh selven door eyghen schrik 't verkrijghen van een heerlijke seeghe. 490. 491. 492.
Doodt van Omarville: en van Trivultio. 492.
Wachtendonk geeft sigh oover aen Buquoy. 492.
's Prinsen aenslagh op Gelder gemist. 492.
Buquoy neemt Krakou. 493.
Frederijk van den Berghe bouwt een schanse dight onder Sluys. 493.
Grobbendonx vaen wordt geslaeghen. 493.
Den Ammirael van Duinkerken veroovert door de Hollanders. 493.
Sebaldt de Weerdt wordt door verraedt des Koninghs van Kandy in Indien omgebraght. 494.
Philips verbiedt alle uytlanders op Indien te vaeren. 494.
Matelief vaert met twaelf scheepen nae Indien. 494.
Vervolgingh der Gereformeerden tot Aeken. 494.
De Spanjaert leght Henrik in Vrankrijk laeghen door sijnen gesant. 495.
Henrix gramschap teeghen den Spaenschen gesant. 495.
Verhael der saemensweeringh in Engelandt. 495. 496.

VYFTIENDE BOEK.

't JAER 1606.

Spinola heeft veel moeytens, om van Philips geldt voor sijne soldaeten te krijghen. 498.
De VereenighdeStaeten genoeghen sigh met het verdaedighen hunner grensen. 498.
Den oorlogh gereesen tusschen Henrik en Bouillon wordt geslist. 498.
De onlusten tusschen de stadt Bruinswijk en hunnen Hartogh worden weghgenoomen. 499.
Koningh Jakob neemt sijne onderdaenen eenen nieuwen eedt af. 500.
Groote onlusten tusschen den Paus en de Venetiaenen. 500.
De Venetiaenen bannen de Jesuiten. 501.
De Hollanders senden een vloot teeghen den Spanjaert, onder den Ammirael Hautain. 501.
De Vloot koomt weeder t'huys, niet sonder buyt. 502.
Breevoort ingenoomen door du Terrail, wordt aen Prins Henrik weeder tot oovergaeve gedwonghen. 502.
Niet beeter gelukt du Terrail sijnen aenslagh op Sluys. 503.
Buquoy krijght last om de Betuwe in te trekken. 504.
Spinola selfs heeft het oogh op Vriesslandt en de Veluwe. 504.
Maurits versterkt de voornaemste steeden teeghen Spinola. 505.
Aen wien Lochum sigh oovergeeft. 505.
Justiniani wordt door du Bois belet sijn krijgsvolk oover de Wael te setten. 505.
Maurits beschanst groote streeken langhs de stroomen teeghen den naekenden vyandt. 505.
Spinola vruchteloos getraght hebbende Swol te beleegheren, neemt voor sigh Grol, en belast Buquoy Nymeeghen aen te tasten. 506.
Hy beleeghert, nae 't verooveren van Grol, Rhijnberk. 507.
Prins Henrik brenght versterkingh in de stadt. 507.
Soubise en andere Françoische eedelen besluyten sigh vrywilligh binnen de stadt. 508.
Maurits besluyt met het verlies van Rhijnberk het jaer te doen verloopen. 508.
Oovergaeve van Rhijnberk. 509.
Vruchteloosen aenslagh van Prins Henrik op Venloo. 509.
Muytery onder Spinolâs krijgsvolk. 509.
Aen wien Justinus van Nassau lijftoght geeft en hoop van onderstant. 510.
Ernst van Nassau vermeestert Lochum. 510.
Door d'aenkoomst van Spinola breekt de Prins de beleegeringh voor Grol op. 510.
Ongelukkighe seetoght van Hautain. 511.
Schrikkelijke daedt van Reynier Claesz. 512.
De Spaensche armoede wordt verlight door scheepen gekoomen uyt Amerika. 512.
Gelukkigher voortgangh der Vereenighde Nederlandtsche saeken in Indien. 512.
Breeder Beschrijvingh der daeden door de Hollanders in Indien uytgevoert. 513. 514. 515. 516. 517.
Doodt van Philips van Hoohenloo en Johan van Nassau. 517.
En van Justus Lipsius. 518.

De Princeffe van Bourbon trouwt aen Philips van Oranje. 518.
Verhaal der faeken hierentuffchen in Europa voorgevallen. 518. 519. 520. 521.
Beeden der Portugijfen aen Philips om vreede met de Hollanders. 521. 522.
Welken Spinola ook raedt. 522.
Veele in de Vereenighde Landen houden den vreede verdacht. 523.
Wittenhorft koomt uyt laft der Aertshartoghen in den Haeghe, om van vreede te handelen: vergefelfchapt met Joan Geevaert. 523.
De Vereenighde Staeten geene brieven van de Aertshartoghen ontfanghen hebbende, ftellen de faeke uyt. 523.

SESTIENDE BOEK.

't JAER 1607.

De Staeten fleghten 't kafteel tot Groeninghen. 525.
De Spanjaert ooverweldight een fchans by den Bommelerweerdt. 525.
Hy befet en vermoort uyt hinderlaeghen den Graef van Broek. 525.
Henrik van Naffau neemt Erkelens met verraffingh, en Henrik van den Berghe gevanghen. 525. 526.
Vruchtloofe hoop van Frederijk van den Berghe op Aerdenburgh. 526.
d'Engelfche en Hollanders fenden fcheepen nae Indien. 526.
d'Engelfche beraedtflaeghen oover 't inneemen van Virginia. 526.
Begin en voorwaerden der Weftindifche maetfchappy in de Vereenighde Nederlanden. 527. 528.
De maetfchappy opgereght in de Vereenighde Landen wordt door woorden en fchriften verdaedight: En van andere teegengefprooken. 528. 529.
De maetfchappy aen 't horten. 530.
Swaerigheit in de Vereenighde Landen om een begin van de vreedehandelingh te vinden. 530.
Waer in de Prins op 't aenraeden van Oldenbarnevelt bewilligt. 530.
Den Gefanten der Aertshartoghen, ter Vergaederingh der Algemeene Staeten op de vreede dringhende, wordt geantwoordt. 531.
Johan Neyen wordt gekooren in plaets van Wittenhorft, om den vreede te voorderen. 531.
Die, door de Prins onderright, aen wat fwaerigheeden de vreede haeperde, brieven der Aertshartoghen aen de Staeten brenght. 531.
Inhoudt der brieven. 532.
Antwoordt en eyfch der Vereenighde Staeten. 532.
Neyen belooft, dat hen volkoomen genoeghen fal geeven worden. 532.
Brieven der Algemeene Staeten aen de befondere Landtfchappen hier oover. 532.
Sy fchrijven eenen dank- en beede-dagh uyt. 532.
Van der Does, de brieven by hen onderteekent nae Antwerpen brenghende, wordt befchonken met een goude keeten. 533.
Albertus verbiedt alle vyandtfchap teeghen de Vereenighde Landen, en ftelt de gevanghene in vryheit. 533.
Van der Does koomt met Neyen weeder in den Haegh. 533.
Eenighe leeden der Algemeene Staeten hebben een afkeer van de vreede. 533.
Verhael van Heemfkerx gloryrijke feetoght teeghen den Spanjaert. 533. 534. 535. 536. 537.
Neyen hierentuffchen in den Haeghe de vreede bevorderende, verfoekt dat de vloot uyt Spanjen t'huys ontbooden worde. 538.
Waer oover onder de Vereenighde Staeten bedenken valt. 538.
Henrix gefanten aen hen. 539.
Jeannin hooft des gefantfchaps. 539.
Die, naer 't doen van klaghten uyt 's Koninghs naeme, fijne hulpe noghtans den Vereenighden Staeten aenbiedt. 539.
Die ook met andere Koninghen en Vorften te raede gaen. 539.
Neyen foekt Aertfens door fchenkaedjen te winnen. 540.
Dees ontdekt de faeke aen de Staeten. 541.
Berk en van Maeldere der Staeten gefanten aen Koningh Jakob. 541.
Spenfer en Winwood fijnen t'weeghe by de Staeten. 541.
Met de koomft van Verreyken worden de Spaenfche konftenaeryen ontdekt. 541.
Veele onder de Vereenighde Staeten fijn ten hooghften mifnoeght, dat fe van den Spanjaert befpot worden. 542.
De bekraghtigingh uyt Spanjen oovergebraght mifhaeght den Staeten. 542.
Verwijt van Oldenbarnevelt teeghen Verreyken. 543.
Neyen en Verreyken ooverhandighen een andere bekraghtigingh. 543.
Om welke den Staeten te doen aenneemen fy alle kraghten infpannen. 543.
De verfcheyde driften onder de Vereenighde Staeten loopen hoe langher hoe hoogher. 544.
't Oovergebraght gefchrift voldoet als nogh hunne verwaghtingh niet. 544.
Sy maeken den gefanten bekent, dat fe den geheelen handel fullen brenghen in de vergaederingh der befondere Landtfchappen. 544.
Eenighe leeden der Algemeene Staeten oordeelen gevaerlijk 's vyandts gefanten in den Haeghe tot de handelingh t'ontfanghen. 545.
Sy willen met den vyandt niets gedaen hebben, dan naer voorgaende vaftftellingh der vryheit in klaere woorden. 545.
Maurits en de Zeeuwen raeden figh van alle handelingh te onthouden, ten fy de woorden tot verfeekeringh der vryheit alvoorens worden toegeftaen. 545.
d'Algemeene Staeten bieden de Aertshartoghen langher fchorffingh van waepenen aen: en begeeren geene andere gefanten als Nederlanders. 546.
Waer van d'Aertshartoghen t'eenemael afkeerigh fijn. 546.
Die van Hollandt ftaen toe, dat 'er yemandt buyten inboorlinghen op de handelingh worde afgefonden. 546.
Gefanten van Deenemarken en andere Vorften aen de Vereenighde Staeten. 546.
's Keyfers brief aen hen. 546. 547. Antwoordt der Staeten. 547.
Bewijs dat alleen Gelderlandt en Uitreght fijn een leen van 't rijk. 547. 548. 549.
De Hollanders oovervallen Albertus ruyters belaeden met foldy. 549.
Albertus en d'Algemeene Staeten danken een gedeelte hunner uytheemfche krijghsmaght af. 550.
Den muytelinghen tot Dieft wordt, op den raedt van Ibarra, teeghen gegeeven woordt, belaft de landen der Aertshartoghen te ruymen. 550.
Eenighe befondere luyden in Hollandt bedijken 't Beemftermeyr. 555.
Warwijx weederkoomft met twee fcheepen uyt Indien. 550.
Verhoeven met dertien andere derwaerts gefonden. 550.
De Staeten befliffen de gefchillen gereefen tuffchen de ftadt Embden en den Graef. 551.

Gefantfchap des Koninghs van Sweeden aen hen. 551.
Kort verhael der faeken ondertuffchen in andere gewesten van Europa voorgevallen. 551.

SEEVENTIENDE BOEK.

't JAER 1608.

DE vinnighe koude verachtert d'aenkoomft van 's vyandts gefanten. 554.
De Vereenighde Staeten maeken een nieuw verbondt met den François, die hen gunftigh is. 554.
De laekenhandel belet diergelijk verbondt met Engelandt te fluyten. 554.
Eyfch der Hooghduytfchen van de Staeten. 554.
Aenkoomft van 's vyandts gefanten. 555.
Maurits rijdt hen te gemoet. 555.
Sy doen ter vergaederingh oopeningh van hunnen laft. 555.
Gekoorene uyt het midden der Vergaederinghe om met hen in 't befonder te handelen. 555.
Die van Hollandt willende van de fwaerfte punten af beginnen, foeken de Spaenfche 't verlanghen. 556.
Deefe willen beftant, fy vreede. 556.
De Spaenfche bewillighen in de vryheit der Vereenighde Landen. 557.
Gevoeghlijkheit der Spaenfchen verdacht. 557.
Sy begeeren, dat de Hollanders figh onthouden van de vaert op Indien, en andere verre geleeghene Landen. 557.
Waer teeghen fchriftelijke vertooghen worden oovergegeeven. 557. 558. 559.
d'Algemeene Staeten willen de vaert op Indien niet afftaen. 559.
De keur den Spaenfchen aengebooden wordt verworpen. 559.
De Staeten fpoeden figh om de handelingh ten eynde te brenghen. 559.
De Spaenfche ftellen hunne hooftftukken kortelijk voor met duyftere woorden. 559.
De Staeten de hunne duydelijk. 560.
Swaerigheit oover den handel in Europa. 560.
Betuygingh van Richardot. 560.
d'Aengeboodene voorwaerden der Staeten raekende de vaert op Indien verworpen van de Spaenfche. 560.
Gefchillen oover den binnelandtfchen handel. 560.
Neyen reyft nae Spanjen om oover deefe met den Koningh te handelen. 561.
Ondertuffchen maeken de Staeten een verbondt met Engelandt. 561.
De Gemaghtighde der Vereenighde Staeten verfoeken 's vyandts gefanten hunne verdere begeerten af te doen. 561.
Onbillijken eyfch der Spanjaerden. 561.
De Brabanders, onder 't gebiedt der Staeten, verfoeken vrughteloos hun reght van ftemmen ter vergaederinghe. 561.
Nieuwe gefchillen oover 'therftellen der goederen. 562.
Ook koomen fe niet oover een in andere mindere punten. 562.
Den eyfch der Hollanderen mifnoeght den Spaenfchen. 562.
Jeannin neyght tot beftant. 563.
Maurits traght te vergeefs t'ontgaen de konftenaeryen der gener die de vreede foghten. 563.
Gefanten van Philips aen Vrankrijk en Engelandt. 563.
Welk gefantfchap dien van Hollandt verdacht is. 563.
d'Uytgeftroyde geruchten bekommeren der Staeten forghen. 563.
De Spaenfche eyffchen van de Vereenighde Staeten afftant van de vaert op Indien, en den Roomfgefinden herftelt in 't vry gebruyk hunnes Godtsdienfts. 563.
d'Algemeene Staeten befluyten de handelingh af te breeken. 564.
De Gefanten van Vrankrijk en Engelandt raeden tot beftant. 564.
Blaeuweboekjens fonder naem onder 't gemeen teeghen 't beftant geftroyt. 564.
Reedenen waerom de Staeten tot beftant neyghden. 565.
De Spaenfche doen hen, die hunne vryheit onbefoedelt eyffchen, eenen anderen voorflagh. 565.
De Staeten blijven by hun befluyt. 566.
Maurits brief aen de fteeden van Hollandt, hen afraedende beftant te maeken. 566.
Verfcheyden uytlegh des briefs. 567.
Lipfius brief raekende 't beftant uytgegeeven. 567.
Verwijt der Spaenfchen den Staeten gedaen in 't neemen van hun affcheit. 567.
Oldenbarneveldts antwoordt uyt naeme der Staeten. 568.
De geheyme berightspunten van Richardot aghtergelaeten raeken onder den gemeenen man. 568.
De Gefanten der Koninghen ontwerpen een verdragh van beftant. 569.
Reeden van Jeannin ter Vergaederinghe gevoert voor 't beftant. 569.
Ook raedt Winwood tot beftant. 571.
De faeke wordt onder de Staeten met groote heevigheit gedreeven. 571.
Oldenbarnevelt, belaeden met den fwaerften haet, leght fijn ampt needer. 571.
't Welk hy, op 't verfoek der Staeten, weeder aenveerdende, geheel Hollandt en d'andere vijf Landtfchappen tot een gevoelen breng ht. 572.
Zeelandt alleen, door 't opftooken van Maurits, weyghert het beftant. 572.
Heevighe reeden van Jeannin teeghen de Zeeuwen, die d'Uitreghtfe vereenigingh voorwenden. 572.
't Selfde doet ook Spenfer. 572.
Gerught dat den Spanjaert 't beftant mifhaeght. 573.
Waer oover de Aertshartoghen gevraeght fijnde Inigo nae Spanjen affenden. 573.
Die, door alle middelen op 't beftant aendringhende, door den Hartogh van Lerma geftijft wordt. 573.
Philips Wilhem, Prins van Oranje, koomt in Hollandt, en verfoent Emanuel van Portugael met het huys van Naffau. 574.
Adolf van Naffau verflaeghen. 574.
Gefchillen oover ettelijke hooftftukken des Godtsdienfts tuffchen Gomarus en Arminius. 574.
't Gevoelen van Arminius koomt oover een met de leere der oude Chriftenen. 575.
Auguftinus is d'eerfte geweeft, die anders heeft begonnen te leeren. 575.
En in 't Weften veele tot fijn gevoelen getrokken heeft. 575.
Gefchillen oover deefe faeke onder de ordens der monnikken. 575.
Gevoelens van Luther, Melanthon en Erafmus. 575.
Calvinus verfterkt het gevoelen van Luther met nieuwe bewijsreedenen. 575.
Beza en andere verfwaeren de hardigheit van Calvinus gevoelen. 576.
Welker leerlinghen oover de Nederlandtfche kerken geftelt fijnde, den genen die 't anders verftonden niet willen dulden. 576.
Waer uyt oneenigheeden en meenighvuldighe klaghten aen de Staeten voortkoomen. 576.
't Verhandelde in 't gefprek uyt laft der Staeten gehouden tuffchen Gomarus en Arminius wordt bevoolen ftil te houden. 576.
Nieuwe ftoffe tot krakeelen. 576.
Mateliefs weederkoomft uyt Indien, nae een gelukkighe verrightingh. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583.
De Ooftindifche maetfchappy wordt geftijft met geldt van 's vyandts ingefeetenen. 583.

ACHTIENDE BOEK.

't JAER 1609.

DE Zeeuwen bewillighen in de toeſtemmingh der andere Landtſchappen. 586.
De swaerigheeden die 't beſtant weederhouden minderen. 586.
Nieuwe onderhandelingh t'Antwerpen beſcheyden. 586.
De Spaenſche verwijlen 't teekenen van 't ontwerp hen voorgehouden. 587.
Heevighe betwiſtinghen van weederſijden. 587.
Het punt raekende den handel geslooten. 588.
Ook worden d'ooverighe afgehandelt. 589.

BLADT-WYSER.

A.

Abel Frankena, Gesant der Staeten in Engelandt. 282.

Abel Koenders, gemaghtight om met de Spaensche weeghens Groeninghen te handelen. 555.

Abten in Nederlandt kanten sigh teeghen 't invoeren der nieuwe Bisschoppen. 16.

Academie, siet Hooghe Schoole.

Adriaen Dirxz. Ammirael van Duinkerken, veroovert door hopman Moy Lambert. 493.

Aedel in Nederlandt in wat staet onder Koningh Philips. 7. 8. Hunne onderlinghe strijdigheeden en verscheyde insighten legghen de Spanjaerts de brugh t'hunner stoutheit. 8. Wat geneegenheit die weedersijts in Nederlandt hadt. 120. Klaeght neevens de Geestelijken oover 't vernielen hunner landen door 't plakkaet van Mansfeldt. 189.

Aeken in wanorde en beroerten: veranderingh van Godtsdienst aldaer. 355. 356. Vervolgingh der Gereformeerden daer binnen. 494.

Aelst oovervallen door de muytelinghen, en alom geplundert. 51. Door Anjou. 81. Van d'Engelsche besettelinghen verkoft aen Parma. 89.

Aenslagh van Renichon en du Four op het leeven van Maurits en andere ontdekt. 209. 210. op 't leeven van Elisabeth, Koninghin van Engelandt, door Luidewijk Lopez ontdekt en gestraft. 210. Van Jan Chastel op 't leeven van Henrik de IV. Koningh van Vrankrijk. 210. Op 't leeven van Elisabeth door vergif. 343. Van Pieter Panne op 't leeven van Maurits. 347. 348.

Aenslagh der Spanjaerden op Thoolen. 135. op Delfsijl. 201. op 's Graevenweerdt en Steenwijk. 300. op Thoolen mislukt en gestraft. 321. Als ook op Berghen op den Zoom en Geertruydenbergh. 321. Op Breedaa, Nymeeghen en Deventer ontdekt. 383. op Geertruydenbergh mislukt. 426. Op Vlissinghen door Spinolâs galeyen mislukt. 427. op Berghen op den Zoom, onder Hericourt en du Terrail, tot tweemaelen mislukt. 488. 489. 490. Van Grobbendonk op Graeve ontdekt. 490. des Spanjaerts op Marseille. 495. Van du Terrail op Sluys, die wel gelukt, maer vruchteloos uytvalt. 503. 504. Van Frederijk van den Berghe op Aerdenburgh. 526.

Aenslaeghen van weedersijden vruchteloos. 173. Op Maestright en 's Hartogenbosch vruchteloos. 201. Van Henrik de IV. op Atrecht, Kamerijk en Dourlans. 300. Der besettelinghen van Berghen op den Zoom op Woude. 327. Van Maurits met een vloot teeghen Vlaendre. 327. Van den selven om Antwerpen te beleegheren. 480. 481. En op Gelder. 492. 493. Van Prins Henrik op Venloo. 509. Van swemmers en scheepen uyt Zeelandt op eenighe steeden in Vlaendre. 509.

Aerdenburgh verlaeten van de Spaensche, en versterkt door Maurits. 469.

Aerenbergh, soekt Graef van Aerenbergh.

Aerschot, de Hartogh, doet den eedt aen de Landtvooghdes, dat hy voor sijne vyanden sal houden, alle die de Koningh hem voorstelt. 25. was gebleeven buyten de voorighe beroerten. 25. Stadthouder oover Vlaendre. 55. Is misnoeght oover 't maeken van den Prinse tot Ruwaerdt van Brabandt. 55. Hy en andere arbeyden om Mathias tot d'opperlandtvooghdy te vorderen, en alleen doen en laeten by hem te sijn. 55. wordt tot Ghendt met al sijn gevolgh in hechtenis genoomen. 55. Hy en andere weeghens de Nederlanders gesonden op den vreedehandel tot Keulen. 66. Versoent sigh met den Koningh, maer dient den Spanjaerts tot spot. 71. Sijne eedelmoedighe reeden in de Vergaederingh der Staeten tot Brussel. 221. 222. Die met wondere toestemmingh der Grooten wordt aengehoort. 222. Maer van de Spanjaerts begnort. 222. Is den Koningh altoos getrouw geweest, maer een vyandt der Spanjaerden. 222. Trekt nae Venetien in vrywillighe ballinghschap. 227. Wordt neevens Mendosa en Arenbergh nae Vrankrijk gesonden, om den Koningh den eedt af te neemen. 341. Schrijft aen Maurits, hem biddende tot vreede te raeden. 347.

Aertsbisschop van Kamerijk, siet Luidewijk van Baerlemont.

Aertsbisschop van Keulen, siet Ernst van Beyeren.

Aertsens siet Kornelis en François Aertsens.

Afgesondene uyt den Raedt van Staeten met Maurits te velde. 163. 417. 420. 468.

Afgunst tusschen opperhoofden bederft meerendeels de grootste aenslaeghen. 279.

Afrika in onrust en verdeelt. 584.

Albertus van Oostenrijk, Kardinael, Steêvooght binnen Lissebon, bereydt sigh tot de vlught. 148. Koomt voor opperlandtvooght in plaets van Ernst in Nederlandt. 259. 260. Hy stelt veele saeken in weerdigh om gevolght te worden. 260. Brenght een groote meenighte van ongemunt silver met sigh in Nederlandt. 260. Vergeselschapt met Philips Prinse van Oranje. 260. Is in geen quaet gerughte onder de Hollanders. 260. Set den oorlogh yverigh voort: getal sijner troepen. 261. Beleeghert Kalis. 262. Wint de stadt. 262. 263. En 't kasteel stormenderhandt. 263. Vergroot en sterkt de stadt, en trekt die onder Vlaendre. 263. Wint Ardres. 263. Wordt van de Vlaeminghen, met belofte van groote sommen geldts, versoght Oostende te beleegheren. 264. Dat hy uytstelt, mits de voorsorghe van Maurits. 264. Neemt voor Hulst te beleegheren. 264. 't Gheen hem wordt afgeraeden: maer Barlotte beweeght hem daer toe. 265. Belast Rhosne een brugh oover de Schelde te slaen, en met sijne vaendelen Brabandt in te trekken. 265. Rukt in aller haest nae Hulst. 266. 't welk hy beleeghert: verhael des beleghs. 267. 268. 269. 270. 271. 272. Wordt der steede meester. 273. Wordt ingehaelt met groote toejuyghingh. 273. Sendt Mendosa aen den Keyser, om uyt 's Koninghs naeme veele punten van hem te versoeken. 273. 274. Troost de sijne met hoop van vreede. 274. Sijne bystere behoeften aen geldtmiddelen. 280. Bedankt Maurits voor 't ooversenden van 't lighaem des Graeven van Varax. 298. Neederlaeghe der sijner by Turnhout. 295. 296. 297. 298. Sijne groote beangstheit dienthalven. 299. Schaersheit van geldt. 299. Verpandt sijnen huysraedt, en versoekt de steeden geldt te leen, dat die van Brussel afslaen. 299. Schrijft aen Philips het verschalken van Amiens, en raedt die stadt te behouden. 300. Trekt te vergeefs tot ontset van Amiens. 310. Besluyt d'uytganghen van Oostende met schanssen. 310. Wordt tot Venloo buyten gesllooten. 321. Sendt gesanten nae Sant Quintijn op de vreedehandelingh tusschen Henrik en Philips. 322. Scheidt de t'samengerotte muytery tot Graeve. 333. Krijght last van Isabella, om in haeren naeme 't besit der Nederlanden te aenvaerden. 346. 't Gheen teeghen de wetten strijdende, durft hy d'Algemeene Staeten niet vergaederen, maer beschrijft alleenlijk afgesondene tot Brussel, om yder in 't besonder den eedt af te neemen. 346. Swaerigheeden daer omtrent gemaekt, en punten waer op die gedaen wordt. 346. 347. Schrijft aen de Staeten, hen bekent maekende sijn huwelijk en reght tot de heerschappy, en raedt hen tot vreede. 347. Rust te velde. 349. Beraedtslaeginghen oover den toght. 349. Belast het leegher te vergaederen aen de Maese, onder 't gebiedt van Mendosa. 349. Ontslaet sigh van sijn Kardinaelschap en Aertsbisdom van Toledo. 349. Draeght sijne ker-

kerkelijke gewaeden op aen de L. Vrouwe tot Halle. 349. Vertrekt uyt Nederlandt nae Duytslandt: sijn gevolgh. 350. Krijght op wegh tijdingh van 's Koninghs doodt. 350. Koomt uyt Bohemen in Italien, en vindt op den boodem van Venetien Margareta, bruyt van Koningh Philips de III. 352. 353. Wordt tot Ferrare met Isabella, doghter van Koningh Philips de II. in den huwelijken staet vereenight, door Paus Klement. 353. Koomt tot Mantua en Milaen, alwaer hy ontmoet den Hartogh van Savoyen. 353. Wordt oover al feestelijk onthaelt. 353. Schrijft beleefdelijk aen Sibylla van Kleef, 's Hartoghen suster. 364. Wordt van den Paus met het gewijde sweert begiftight. 399. Koomt met Isabella in Nederlandt. 399. Vint alles in een byster verloop en wanorde. 399. Hunne seeden en praght geeven den Nederlanders bysteren aenstoot. 399. Eysschen den Staeten van yder provintie swaere schattinghen af. 399. Worden tot Hartoghen en Graeven pleghtelijk aengenoomen. 400. Sijnen roem van de schanse Sant Andries. 405. Handelt tot Boulogne met Elisabeth van vreede. 408. Verwittight van den inval des Prinsen in Vlaendre, trekt hy sijne troepen van allen oorden by een. 411. Getal der selver. 411. Slaet met sijn leegher in persoon op wegh. 411. Herneemt Plassendaele, Breedene, Oudenborgh en Snaeskerke. 412. De besettelinghen van deese worden teeghen 't verdragh door hem geteekent omgebraght. 412. Slaet Graef Ernst by de brugh by Leffinghen, gesonden om hem op te houden. 412. 413. Sendt booden aen de naeste steeden met vergrootingh dier seeghe. 413. Waer oover te voorbaerigh danksegginghen en pleghtighe vreughdeteekenen gedaen worden. 413. Sendt sijne ruytery voor uyt, die den vyandt in 't gesight koomt, en door schermutselingh van strant verdreeven wordt. 413. Slaghorde sijns leeghers. 414. Beraedt of men den vyandt sal beset houden of slagh leeveren: 't laetste geldt, ook om de vierigheit der soldaeten. 414. Sijne hoofden moedighen den soldaet ten strijde. 414. 415. Begint het geveght met den vyandt, dat heet voortgaet. 416. 417. 418. 419. 420. Sijne ruytery verflaeuwt, en neemt de vlught. 418. Wordt gequetst in sijn oor, en by nae gevanghen. 419. Scheydt uyt den slagh. 419. Sijn peerdt veroovert. 419. Algemeene vlught der sijner. 419. Getal der verslaeghene van weedersiiden. 420. Hem worden sijne eedelknaepen door Maurits sonder losgeldt toegesonden. 420. Hervat, onaengesien de neederlaeghe, moedt, en sterkt Oudenburgh en andere schanssen met besettinghe. 421. Arbeidt om op nieuw een leegher ter been te brenghen. 421. Sendt versterkingh binnen Nieupoort, onder Barlotte. 421. Maekt de schans Albertus weeder op. 422. Heeft die aensienelijke eere van Vlaendre behouden te hebben. 422. Beroept een vergaederinghe uyt alle de Staeten sijner Provintien tot Brussel. 422. Dien hy beleefdelijk geldt afvordert. 422. Dat hem ten deele voor af verstrekt wordt: hun verder beraedt en antwoordt. 422. 423. Bewillight hen dat uyt hunne naeme gesanten aen de Staeten der Vereenighde Nederlanden gesonden worden. 423. Staet het versoek der Staeten ten deele toe, weyghert andere, en doet sommighe hoopen. 423. Sijnen handel met de muytelinghen van Hamondt. 427. Set de klaghten der landen van Luyk en Gulik oover derselver moedtwil saghtjens ter sijden. 427. Muytery onder sijn krijgsvolk aen verscheyde oorden. 427. 428. Hy beleeghert Oostende, op 't aendringhen der Vlaeminghen, onaengesien 't afraeden van andere. 429. 430. 431. Verhael des beleghs. 431. 432. Koomt in Persoon in 't leegher, en somtijts ook Isabella. 432. Sendt Graef Frederijk van den Berghe om volk binnen 's Hartogenbosch te brenghen. 433. Belooft hen alle schaede geleeden in 't belegh te vergoeden. 433. Siet geen middel om de haeven van Oostende te stoppen, nogh sijne werken aen dien oordt te vorderen. 434. Bespringht het bolwerk teeghen de seekant, maer moet met verlies van veelen aftrekken. 434. Krijght versterkingh in 't leegher. 434. Besluyt de stadt van vooren en achteren, insonderheit 't ysereverken en den Sandtbergh, te bespringhen. 434. Maekt met Veer bestant voor weynigh daeghen. 434. Sijne gyselaers worden hem te rugh gesonden. 435. Wordt, onder schijn van handelingh misleidt. 435. Is gestoort oover dien hoon. 435. Stormt op de stadt van alle kanten. 437. 438. Wordt rustigh afgeweesen, en met groot verlies. 438. Hem worden vier ueren stilstants vergunt om sijne dooden af te haelen. 438. Hem wordt door sijne Ooversten geraeden 't belegh te staeken: maer wil volharden. 438. Maekt nogh andere werken. 438. 439. Heeft by sigh vernuftelinghen uyt alle hoeken des weereldts. 439. Welker werken meerendeels door de beleegherde vruchteloos gemaekt worden. 439. Schaerse betaelingh en muytsught onder de sijne. 439. Ontschult sijner Landtschappen. 439. Hem wordt hoop gegeeven van Breedaa te konnen verrassen: sendt Frederijk van den Berghe derwaerts, die ontdekt wordt. 439. Verwittight van de toerustingh der Staeten, sendt hy Mendosa hen met een leegher teeghen, en laet Johan Ribas in 't leegher voor Oostende. 441. Gelast meer andere troepen sigh te voeghen by Mendosa. 441. Geraedtpleeght van Mendosa oover 't gebruyk van 't leegher, geeft onseeker antwoordt. 442. Muytery in sijn leegher. 443. Beducht voor gevolghen, raept hy geldt by een om de trouwe te betaelen, en rust sigh toe om den muytelinghen te beleegheren. 443. Dan wordt afgeschrikt door de tijdingh van 't oovergaen der stadt Graeve, en Maurits leegher. 444. Volght den raedt sijner Staeten niet, die goedt vinden den muytelinghen te betaelen. 444. Geeft een plakkaet uyt teeghen hen. 444. Dat van hen in de windt geslaeghen en spottelijk beantwoordt wordt. 444. Verdeelt sijn leegher in de besettinghen. 444. En sendt een gedeelte voor Oostende en op de galeyen van Spinola. 444. Verspreekt die van Venloo om besettingh in te neemen. 444. Verbiedt by plakkaet d'Engelsche te beschaedighen, en laet alle gevangherie van dien landtaert los. 455. Sendt derwaerts sijnen gesant Karel, Prins van Arembergh. 455. Wint en verliest Wachtendonk. 458. Sendt Frederijk van den Berghe teeghen de muytelinghen binnen Hooghstraeten. 459. Doet twaelf sieke soldaeten, gevanghen in een schip veroovert voor Oostende, ophanghen. 461. Koomt binnen 's Hartoghenbosch. 462. Doet eenen aenval op Maurits opgeworpe werk, dan wordt afgeweesen, en op de vlught geslaeghen. 462. Leght door behendigheit drieduysent soldaetē binnen de stadt: bouwt een vestingh buyten de stadt. 463. Scheydt met sijn leegher van daer. 463. Doet eenen algemeenen storm op Oostende, en veroovert drie werken. 463. Sijne geveynsde goedertierenheit, waer door hy alle uytgeweekene inroept, heeft geen gelukkighen uytslagh. 465. Gelast den Graef van Bassigny vrygeley brieven te versoeken om met de Staeten van vreede te handelen: wordt afgeslaeghen. 467. Dient sigh van deese en d'Embdische saeken om den Staeten op den rijxdagh tot Reegensburgh haetelijk te maeken. 467. Sendt Velasco teeghen Maurits. 470. Wat hem weederhout van Maurits teeghen te trekken. 471. Bevreedight de muytelinghen. 471. Port Spinola aen om Sluys t'ontsetten. 471. Oostende geeft sigh aen hem oover. 473. Koomt met sijne gemaelinne daer binnen, en vindt niet anders als een leedigh erf. 473. 474. Sendt gesanten nae

Engelandt. 474. Maekt vreede met dien Koningh. 474. 475. Wat hem weederhout van 't vergaederen sijner Staeten. 480. Laet elk landtschap in 't besonder vergaederen. 480. Krijght ses regementen uyt Spanjen en meer andere nieuwe wervinghē van elders. 483. Sijnen aenslagh op Berghen op den Zoom onder Hericourt en du Terrail mislukt tot tweemael. 488. 489. 490. Krijght een nieuw regement Italiaenen, en een regement Schotten en Engelsche. 490. Weyghert de Engelsche meêplightighe aen de saemensweeringh den Koningh oover te leeveren. 496. Straft de lafhartigheit van eenighe hoofden in den aenslagh van du Terrail op Sluys. 504. Krijght eenighe Spaensche regementen. 504. Is goneeghen tot vreede. 522. Sendt Walrave van Wittenhorst met Joan Geevaerts nae den Haeghe om van vreede te handelen. 523. Sendt geloofsbrieven aen de selve, die hun voorstel ter ververgaederingh doen, en antwoordt krijghen. 531. Sendt Johan Neyen aen de Staeten om den vreede te vorderen. 531. Inhout der brieven aen de Staeten. 532. Bekraghtight 't geslootene met Neyen, en vereert van der Does met een goude keeten. 533. Verbiedt alle vyandtschap teeghen de Vereenighde Landen, en stelt de gevanghene in vryheit. 533. Hen wordt door de Staeten langher schorssingh van waepenen aengebooden. 546. Is afkeerigh van geene andere gesanten te senden als Nederlanders. 546. Heeft van eersten af den geheelen handel sijne Staeten verborghen gehouden. 546. Eenighe sijner ruytery met soldy nae Linghen trekkende worden van der Staeten ruytery oovervallen. 549. Dankt een gedeelte sijner uytheemsche krijgsmaght af. 550. Betaelt en bevreedight de muytelinghen binnen Diest. 550. Verseekert de krijgstught door strengheit. 550. Bandt teeghen gegeeven woordt den muytelinghen tot Diest. 550. Sendt gesanten op de vreedehandelingh in den Haeghe. 555. Sendt Inigo, sijnen bieghtvaeder, na Spanjen: sijnen last. 573.
Aldegonde, siet Marnix, Heer van Sant Aldegonde.
Alexander Farnese, Prins van Parma, soekt Parma.
Alexander de Medicis, 's Paus gesant, bemiddelaer der vreede tusschen Henrik en Philips. 322.
Alexander Rovedo, Raedtsheer van Milaen, wordt neevens Velasco van Philips in Engelandt gesonden, om den vreede te bevorderen. 474.
Alfonso d'Avalas, ooverste der Spaensche ruytery, opperhooft voor Rhijnberk. 368. Gevanghen in de slagh by Knodtsenburgh. 369.
Alfonso de Castro, onderKoningh in Indien, koomt met een vloot tot ontset van Malacca. 579. Geveght tusschen hem en Matelief. 579. 580. 581.
Alfonso de Luna, Steêvooght binnen Lier, redt de stadt teeghen de verrassingh van Heraugiere. 244. 245.
Alfonso Perez Gusman, siet Hartogh van Medina Sidonia.
Algemeene Staeten van Nederlandt handthaeven 't reght der gemeente. 4. Staen Koningh Philips de II. de geëyschte schattinghe toe, met bedingh van selfs ontfanghers daer toe te stellen, 't gheen by hem voor een misdaedt wierdt opgenoomen. 7. Sijn soedere dien tijdt verbooden te vergaederen. 7. Versoeken den Koningh 't versenden der Spaensche soldaeten, en tot de regeeringh der Nederlanders geenen anderen raedt als dien der Nederlanders te gebruyken. 14. De Koningh volhart plat af te slaen hen te vergaederen. 21. Bekraghtighen door hunnen eedt tot Brussel het verbondt der vereenigingh hunner krachten tot oprechtingh van een heyr teeghen de Spanjaerts. 53. Wie die sijn. 54. Beschuldighen Don Johan by den Koningh en andere Vorsten oover 't breeken van de vreede. 54. Kiesen Mathias tot Landtvooght oover Nederlandt, Oranje tot Stadthouder onder hem. 55. Verklaeren Don Johan voor vyandt. 57. Stellen d'inkoomsten der gemeene middelen, 't lighten van krijgsvolk, en de saeken van oorloghe in bewint des Raedts van Staete. 57. Schrijven aen de Koninghen van Vrankrijk en Portugael, en aen den Keyser, met versoek om Philips t'henwaerts te vermurwen, en aen den laetsten om hulpe, dogh vruchteloos. 58. De heymelijke partyschappen neemen onder hen geweldigh toe. 58. Hun leegher raekt aen 't smelten. 58. Wordt door Don Johan geslaeghen by Gemblours. 58. Ontfanghen schrijven van den Koningh, die hen pooght tot vreede te bekooren, sendende de voorwaerden oover door den Baroen de Selles. 58. Die verworpen worden. 58. Noemen Anjou Beschermer der Nederlandtsche vryheit. 60. Wijsen hem toe belooningh booven de vergoedingh sijner kosten. 60. Staen den Gereformeerden hun versoekschrift toe. 61. Beneemen den Graef van Lalain het veldtheerschap der Nederlanders. 62. Belooven aen Anjou op sijn vertrek groote teekenen van eere nae de pays, en sijner te gedenken. 65.
Alkmaer door de Spanjaerden beleeghert, is door onverwinnelijke teegenweer d'eerste geweest die 't geweldt der Spanjaerden gebrooken heeft. 46.
Alpen van Parma ingenoomen met verdragh. 105. Ingenoomen van Maurits. 311. van Mendosa. 368.
Alva, de Hartogh, sijn afkoomst, seeden en ampten. 13. Raedt den Koningh de Nederlanders te straffen, en niet te verwaerloosen soo schoone geleegenheit om hen t'ooverheeren. 27. Is strengh van aerdt en veerdigh tot wreetheit. 27. Wordt met een opperste gesagh en een leegher van den Koningh nae Nederlandt gesonden. 27. Sijne koomst baert groot vlughten van den meesten aedel en een groot gedeelte van 't gemeen, in de naebuerighe rijken. 27. Wordt in sijnen toght verachtert door siekte, en bittere koude. 30. Trekt door Savoyen. 30. Koomt langhs eenen dorren en pijnelijken wegh in Borgonjen. 30. Versterkt sijn leegher oover de achtduysent sterk met het volk aldaer geworven, en houdt doorgaens een ongeloofelijke krijgstught. 30. en van daer in Luxenburgh. 30. Doet sijn intreede in Nederlandt sonder teegenstant van yemandt. 30. Maer wordt met algemeene toeloop feestelijk ingehaelt. 30. Maetight sigh aen den tijtel van Oorloghs-Vorst teeghen een vreedtsaem volk. 30. Hem wordt door 't vertrek van Margareta de wegh tot d'Opperlandtvooghdy gebaent. 30. Men houdt buyten twijfel, dat hy weynigh nae 's Landts voorreghten regeeren soude, die, behoudens 's Landts voorreghten, daer toe niet konde geraeken. 31. Troont de Graeven van Egmondt en Hoorne listelijk te hoof, en neemt hen gevanghen. 31. Slaet hun versoek, om volghens 't voorreght der Ridderschap des Gulden Vlies, voor hunne eedtgenooten te reght gestelt te worden, af. 31. Laet hen buyten Brabandt in hechtenis weghvoeren, teeghen 't reght dat selfs den allergeringhsten onder 't gemeen vergunt is. 31. Leght in de voornaemste steeden van Nederlandt Spaensche besettinghen. 31. Gebruykt het andere volk van Oorloghe om 't scherpste der gevaeren af te bijten. 31. Sendt de ruytery der Nederlandtsche eedelen, vermenght met Spanjaerts, onder het beleidt van Arenbergh nae Vrankrijk. 31. Hy ontwaepent de burgeryen, bouwt kasteelen, en dwinght hen de lasten daer toe op te brenghen. 31. Verkiest omtrent twaelf reghters, meerendeels Spanjaerts, om de aenleyders der beroerten, en die daer aen vast waeren, te straffen. 31. Sijn segghen dat weynighe Salmskoppen beeter waeren, dan veele duysenden kikvorshoofjes. 31. Oovervalt en slaet Graef Luidewijk van Nassau in Vrieslandt. 33. Verwint Oranje sonder slaen. 35. Sendt hulpe aen den Koningh van Vrankrijk. 35. Wordt van den Paus met het gewijde swaert beschonken. 35. Reght sigh selven een me-

metaelen beelt op. 35. Maekt veel dienstighe plakkaeten. 35. Stelt de voorreghten van steeden en gilden, en 't gheen de schatkist aen besondere luyden ten achteren was, in handen des Koninghs. 35. Wil den hondertsten penningh van yders geschatte middelen eens gereet; de Geestelijke niet uytgesondert. 36. Daer nae den twintighsten der onroerende, en den tienden der roerende goederen. 36. Sijn strengheit teeghen de weederstreevers. 36. Betight de Landtschappen en steeden, die 'er sigh ernstigh hadden teegengestelt van Majesteitschennis. 36. en versteekt hen by vonnisse van hunne voorreghten, en alle plaets in de vergaederingh der Staeten, om nae 's Koninghs goedtvinden geregeert te worden. 36. Beantwoordt de gesmeekschriften der magistraeten met het opleggen eener geldtboete uyt het hunne. 37. Wil de Brusselaers, die den tienden en twintighsten penningh weygherende, desweeghen hunne winkels opsluyten, doen ophanghen: maer staekt sulx door de tijdinghen der beroerten door geheel Hollandt. 37. Sendt een gedeelte der Spanjaerden uyt Hollandt, om dat se weygherden te bewillighen in den tienden en twintighsten penningh. 39. Light de besettingh uyt Rotterdam. 39. In sijn plaets is gekooren den Hartogh van Medina Celi. 40. Blijft onversettelijk, en is tot geen erkennen voor vyanden te brenghen. 40. Geeft door het belegh van Berghen in Heenegouw dien van Hollandt en Zeelandt tijdt om sigh te vereenighen. 40. Gebruykt teeghen Mechelen en andere steeden 't reght van ooverwinninghe. 41. Draeght besondere sorghe voor Amsterdam en Middelburgh. 43. Sijnen misslagh. 46. Wordt, op sijn versoek, van den Koningh op ontbooden. 46. Hadt geerne sijnen soon in sijn plaetse, dat hem geweyghert wordt. 46. Heeft weynigh meer als ses jaeren 't opperbewint gevoert. 46. Sijnen wreeden roem. 46. Sijne handelinghen sijn door den Koningh nogh gepreesen nogh vernietight. 47. Blijft in goede achtingh ten hoove. 47. Wordt met sijnen soon in heghtenis gestelt. 47. Wordt gebruykt teeghen Portugael. 47. Dat hy ooverheert. 72.

Alvarus Aguilare, Steêvooght binnen Duinkerken, gevanghen. 310.

Ambona veroovert. 513.

Ambrosio Landrian wordt gevanghen genoomen. 288.

Ambrosio Spinola koomt met achtduysent Spanjaerts en Italiaenen den Koningh ten dienste in Nederlandt. 441. Sijnen handel met den Koningh. 441. Wordt gelast sigh te voeghen by Mendosa. 441. Maer houdt de sijne onder sijn eyghen gebiedt, en, door goede betaelinghe, schoone krijgstught. 441. Wordt gelaeten voor Oostende. 459. Krijght het opperbewint in 't leegher voor Oostende. 463. Wordt dapper benijt. 464. 't Gheen hy te booven koomt. 464. Sijne nyverheit in 't voortsetten van 't belegh. 464. Beset den geheelen oever aen gene sijde van het Sluysche gat met krijgsvolk. 469. Koomt tot ontset van Sluys. 471. Beproeft alles met groote dapperheit, dan te vergeefs. 471. 472. Krijght het geheele bewint des oorloghs, en wordt vereert met het gulde Vlies. 480. Sendt versterkingh binnen Antwerpen. 481. Leght volk in 't landt van Waes om op Maurits te passen. 481. Slaet een brugh oover de Schelde: straft de besettelinghen van Woude. 481. Volght Maurits in Vlaendre, en slaet sigh needer tusschen hem en 't Sas van Ghendt. 482. Heeft gevonden 't ooverbrenghen der Spaensche soldaeten ter see. 482. Sijnen raedt om den oorlogh spoedigh ten eynde te brenghen. 483. 484. Breekt op en trekt nae 't leegher van Buquoy, laetende Graef Frederijk van den Berghe in Vlaendre. 484. Oopent sijnen aenslagh aen de hoofden van sijn leegher: sijne verdere beraedingh. 485. Belast Buquoy sigh needer te slaen op de kant van den Rhijn, en sijne werken te vergrooten. 485. Trekt op Linghen. 485. 486. Uytsteekende krijgstught in sijn leegher. 486. Sendt den Graef van Solre aen de naeste steeden in Duytschlandt. 486. Trekt oover de Roer en Lippe, en koomt voor Oldenseel, dat hy vermeestert. 486. Beleeghert Linghen. 486. Veroovert de stadt. 487. Oovervloet in sijn leegher. 488. Hy sterkt Linghen met nieuwe werken. 488. Sijnen misslagh. 488. Beraedingh wat te beginnen. 490. Set sigh by Roeroordt ter needer, en leght een schans ten weedersijden des Rhijns. 490. Krijght versterkingh, en sendt Buquoy om Wachtendonk te beleegheren. 490. Geveght tusschen Maurits en hem by Mullem. 490. 491. 492. Sijne behendigheit. 492. Besightight het leegher voor Wachtendonk. 492. Veroovert de stadt. 492. Sendt Buquoy nae Krakou, die 't veroovert. 493. Scheidt sijn leegher. 493. Sijnen lof en gunst. 497. 498. Heeft veel moeytens om van Philips geldt voor sijne soldaeten te krijghen. 498. Koomt weeder in Nederlandt. 504. Geeft volk en last aen Buquoy om de Betuwe in te trekken. 504. Hy selfs heeft het oogh op Vrieslandt en de Veluwe. 504. 505. Trekt door de Twent en lijdt groote ongemakken. 505. Neemt Lochem, en sterkt den bergh daer omtrent. 505. Sendt den Graef van Solre om oover de Veght te trekken: dan te vergeefs. 506. Traght vruchteloos Swol te beleegheren. 506. Beleeghert Grol, en sendt Buquoy om Nymeeghen aen te tasten. 506. Wint Grol. 507. Beleeghert Rhijnberk. 507. Krijght een geweldighen krak in sijn geloof, door d'ongelukkighe tijdinghen uyt Amerika. 509. Gebrek aen geldt en muytery onder sijn krijgsvolk. 509. 510. Bant de muytelinghen en vleydt die weederom, dan vruchteloos. 510. Versent sijn beste regementen in de naebuerighe steeden, en sent het ooverighe op den Keulschen boodem. 510. Trekt sijn leegher by een, en Maurits van 't belegh van Grol. 510. 511. Trekt in de winterleegeringhen. 511. Raedt tot vreede, en reedenen waerom. 522. Ooverweldight een schans by den Bommelerweerdt. 525. Schrijft aen de Staeten dat het verdragh der Aertshartoghen by den Koningh was bekraghtight. 541. Koomt voor Gesant op de vreedehandelingh in den Haeghe. 555. Koomt in den Haeghe, heeft wonderen toeloop, en toont sigh meêwaerigh. 555. Sijn gevoelen oover 't af breeken van de handelingh. 568.

Amerikaensche maetschappyen in Engelandt opgereght. 526. In Vrankrijk loopt te niet, en wordt by andere hervat. 583. 584.

Amerikaensche vloot voor Kadix door de Spanjaerts selfs in brandt gesteeken. 278.

Amiens verschalkt en ingenoomen van Portocarrera. 299. 300. Beleeghert van Henrik de IV. 300. Moet en stantvastigheit der beleegherde. 310. Geeft sigh oover. 310.

Ammirael Villars, soekt Villars.

Ammiraliteyt. 117.

Amsterdam en Middelburgh verachteren seer den gemeenen toelegh van Hollandt en Zeelandt. 43.

Amsterdam geeft sigh oover aen den Nassauschen, en op wat voorwaerden. 59. Neemt geweldigh toe in handel. 121.

Andreas Hurtado Mendosa door Philips met een vloot nae Indien gesonden, om de voorspoedt der Hollanders aldaer te beletten. 446. Maekt eenen aenslagh om Bantam te vermeesteren. 446. Raekt slaeghs teeghen vijf scheepen onder Wolfert Hermansz. van wien hy geslaeghen en op de vlught gedreeven wordt. 446. Sijn moorden en branden in Ambona. 446.

Andreas de Miranda, Steêvooght binnen Meurs, geeft de stadt en 't kasteel oover. 314.

Andreas van Oostenrijk, Kardinael, wordt Landtvooght

vooght oover Nederlandt by afweesen van Albertus. 346. Koomt in Nederlandt en aenveerdt de Landtvooghdy. 350. Sendt gesanten op de vergaederingh der Vorsten aen den Rhijn, om de Spaensche bedrijven op den Duytschen boodem te ontschuldighen. 380. En ook aen den Keyser en de besondere Duytsche Vorsten. 382. Belast het leegher van Mendosa den Rhijnkant af te trekken. 384. Keurt best in plaets van 's Graevenweerdt aen te tasten in den Bommelerweerdt te vallen. 384. Sendt Graef Harman van den Bergh in 't leegher der Duytsche Vorsten voor Rees, om de bedrijven der Spanjaerden t'ontschuldighen, wien mannelijk wordt geantwoordt. 390. Is oneenigh met Mendosa. 399. Wordt versonden. 399.

Andries Hessels, Gesant aen de Koninghinne van Engelandt. 342.

St. Andries, de schanse, gebouwt door Mendosa. 389. Beleeghert door Maurits. 405. Gestaltenis der werken. 405. De besettelinghen jaeghen hunne hoofden uyt. 405. Ontdekken en mijden de list van Barlotte. 405. Geeven de beleegeraers trots antwoordt. 405. Beneemen een soldaet, van Maurits gevanghen en los gelaeten om tot oovergaeve te raeden, 't leeven, en senden hem in Maurits leegher. 405. Verkoopen de schanse voor hondert en vijfentwintigh duysent guldens, en neemen dienst onder de Staeten. 406. Worden by den vyandt verklaert voor verraeders, en gebannen. 406.

Anjou, de Hartogh, voor deesen meermaelen aengesoght, biedt den Nederlanders sijne hulpe. 58. Sijnen aerdt en beleidt in Vrankrijk. 58. Wordt allenthalven gunstelijk voorgedraeghen door sijne suster Margareta van Valois, Koninghin van Navarre. 59. Wordt gevordert door de Roomsgesinde Grooten. 60. Op besluyt der Staeten genoemt beschermer der Nederlandtsche vryheit. 60. Belooningh hem booven de vergoedingh sijner kosten gedaen. 60. Blijft sigh in Henegouw onthouden, ten gevalle van Lalain. 64. Getal sijner troepen. 64. Slaet sigh needer voor Binsch, dat hy vermeestert. 64. Onthoudt sigh meerendeels binnen Berghen in Henegouw, misnoeght, dat hem de steeden t'sijner besettingh aengeweesen niet wierden ingeruymt. 64. Weyghert sigh met der Staeten heyr te vereenighen. 64. Is ontstelt oover den optoght van Kasimier nae Gendt. 64. Verwijderingh en haet tusschen hen beyden. 64. Siet met goeden ooghen aen het verloop sijner troepen nae Montigny. 65. Vertrekt nae Vrankrijk, en beschuldight de Staeten van ondankbaerheit. 65. Hem worden door de Staeten op sijn vertrek beloofт groote teekenen van eere, en sijner te gedenken. 65. Voorgedraeghen van Oranje tot de heerschappy. 75, 76. Gesantschap dienthalven aen hem gesonden, en wel ontfanghen. 77. Ontset Kamerijk, en wordt als Vorst der verloste stadt bewelkoomt. 77. Handelt in Engelandt vruchteloos van huwelijk met de Koninghinne. 79. In Nederlandt gekeert sijnde aenveert hy de heerschappy. 79. Punten van het verdragh met hem aengegaen. 79. Krijght Aelst door verrassingh. 81. Waght te vergeefs op den bystant sijns broeders. 81. Reedenen waerom die niet gesonden worden. 82. Waer uyt hy eenen gruwelijken aenslagh maekt. 82. Desselfs ingeevers. 82. Hy oovermeestert door de besettelinghen Vilvorden, Denremonde, Dixmuyde en Duynkerken. 82. Sijnen aenslagh op Brugghe faelt. 83. Oovertompelt Antwerpen, daer hy dappere teeghenstant vint, en uytgedreeven wordt. 83. Begeeft sigh met groot gevaer sijns leevens, en swaer verlies der sijner op de vlught. 83. Met hem wordt tot Duynkerken gehandelt. 84. Weyghert de steeden weeder in te ruymen. 84. Doet meenighvuldighe klaghten. 84. 85. Vertrekt uyt Duynkerke nae Vrankrijk. 85. Sijn ooverlijden en uytvaert. 85. Beveelt in sijne uyterste wille Kamerijk aen de beschermingh van Vrankrijk. 115.

Anna van den Hoove tot Brussel leevendigh in d'aerde gedolven. 305.

Anna van Oldenburgh, Graevin van Oostvrieslandt, in 't bewint der regeeringhe voor haeren Soon Edsart den II. 234. Haere deughden. 234. Ongeloofelijken aenwas der stadt Embden onder haer. 234.

Anseesch verbondt. 328. siet Hanse steeden.

Antonio de Coquel, Steêvooght binnen Steenwijk. 187.

Antonio Gonsales, Steêvooght binnen Graeve, toont groote dapperheit in 't verdaedighen dier stadt. 443.

Antonis Grobbendonk, siet Grobbendonk.

Antonis Perenot, Bisschop van Atrecht, sijn afkoomst, seeden en ampten. 13. heeft, onder Margareta, de klem der regeeringh in handen. 14. Oude vyandtschap tusschen hem en den Graef van Hoorne. 14. Neemt tot het verkiesen van de magistraet van Antwerpen waer 's Prinsen afweesen, dien hy daer door misnoeght. 15. Bedrieght den Graef van Egmondt. 15. Maekt sigh sterk teeghen de Grooten 's Landts, die ondersteunt sijn met de gunst der gemeente. 15. Verbindt aen sigh Barlemondt, Viglius, en andere: waer door den haet tot oopentlijke merkteekenen van partyschap is uytgebarsten. 15. Wordt belaeden met het invoeren der Nieuwe Bisschoppen. 16. Koomt in eenen algemeenen haet der Nederlanders, die oover hem klaeghen. 16. Wordt verdeedight van de sijne. 16. Begint de Landtvooghdes selfs oover de handt te sijn. 17. Wordt door den Koningh heymelijk gelast sigh nae 't Graefschap van Borgonjen te begeeven. 17. Vertrekt verder nae Romen. 17.

Antonio Perez rampsaeligh vertrouwlingh van Philips. 173.

Antwerpen staet allesints in luchte vlam van hacchelijk oproer. 24. Oovervallen door de Spanjaerts, en deerlijk mishandelt. 52. Oovervallen door den Hartogh van Anjou, en geredt door haere burghers. 83. Benaeuwt door Parma. 90, 93. Groot getal van volk daer binnen. 94. Verdeeltheit in de regeeringh aldaer. 94. Vervalt in schaersheit van lijftoght. 99. Geeft sigh met verdragh oover aen Parma. 99. Stelt sigh teeghen 't ondersoek op de boeken der koopluyden, en weederhouden 't. 423, 424. Vruchteloosen aenslagh der Staeten op die stadt. 480, 481. Gekooren tot handelplaets met de Spaensche oover 't Bestant. 586.

Antwerpenaers klaeghen oover d'Inquisitie, en verkrijghen daer door wat meerder vryheit voor de vreemdelinghen. 12. Hen wordt door de Spanjaerts, oproerigh teeghen hunne bevelhebberen, afgeperst vierhondertduysent guldens, by ooghluykingh van Requesens. 47. Stellen sigh ter weer teeghen de Françoisen. 83. In waepenen op 't uytstroyen van een leughen, dat de Françoisen door Oranje in 't kasteel gebraght waeren. 86. Bouwen twee schansen om de vaert te veylighen. 90. Versoeken hunner bondtgenooten bystant, stellen belastinghen op, en werven volk. 93. Hun versuym door verdeeltheit in de regeeringh. 94. Worden verwaerlooft van hunne naebueren. 94. Hunne ontijdighe raedigheit. 98. Arbeyden vruchteloos om Parmâs brugh te vernielen. 99. Hunne schaede in 't versuym van 't doorsteeken van den Kouwensteinschen dijk. 99. En trachten 't daer nae te vergeefs. 99. Geeven sigh aen Parma oover op voorwaerden. 99. Vermoeden dat die van Hollandt 't ontset hunner stadt niet gemeent hebben. 99. Redden Lier. 245. Sien 't weghhaelen hunner scheepen van onder de wallen, door een galeye met eenighe sloepen. 424.

Ardres genoomen van Albertus. 263.

Arent van Dorp, Steêvooght binnen Siericzee in 't belegh der Spanjaerden, gebynaemt den Rykaert, en waerom. 218. Raekt nae de doodt van Oranje buyten bewint. 218. Krijght van Jooft de Menin feekere punten van verdragh met Denemarken. 218. Ontdekt fulx, wordt gevanghen, en fijne papieren doorfien. 218. Ontwerp van een brief aen den Aertshartogh daer in gevonden: fijn onfchult dien aengaende. 218. Wordt uyt de gevanghenis ontflaeghen, en eenighe tijdt in fijn huys bewaert. 218. Vrygelaeten onder borghtoght. 218.
Arminius, Hooghleermeefter in de godtheit tot Leyden, in gefchil met Gomarus: fijn gevoelen. 574. 575. Wat fe elkander te laft legghen. 575. Sijn gevoelen koomt oover een met de leere der oude Chriftenen. 575.
Arnold Witfeldt, Kanfelier, en Gefant des Koninghs van Denemarken aen de Staeten. 304. aen de Koninghinne van Engelandt. 307.
Arragoniers regeeringhe en reedenen van hunnen val. 173.
Arthois, Henegouw en Luxenburgh blijven getrouw aen de Roomfche Kerke en den Koningh. 23. Weyghert met die van Henegouw de Geloofsvreede aen te neemen. 62. Drijven dat men de Gentenaers door geweldt van waepenen behoort te dwinghen. 62. Ooverkoomt neevens Henegouw, Rijffel, Douay en Orchiers met Parma. 67.
Affonville, befoedelt met de moordt des Prinfen van Oranje, fmeeder in 't fchelmftuk van Renichon en du Four, om Maurits en andere om te brenghen. 209.
Auguftinus is d'eerfte geweeft die in 't punt van de wil der menfchen van d'oude Chriftenen is afgeweeken. 575. Heeft veelen in het Weften tot fijn gevoelen getrokken. 575.
Aurelio Spinola wordt los gelaeten voor 't fcheepsvolk gevanghen onder den Aertshartogh. 472.
Auwaerderfijl ftormenderhandt veroovert door Maurits. 205.
Axel ingenoomen van Parmâs weeghe. 89. Verraft door Prins Maurits. 104.

B.

BAetenborgh ingenoomen van Maurits. 406.
Baldes van Leyden aftrekkende wordt van fijn leegher gevanghen nae Uitreght gefleept. 49. Dat Uitreght meent te bemaghtighen, maer wordt afgeflaeghen. 49.
Baldes, Landtvooght van Andalufien, met fijn fchip veroovert door Draek. 131.
Balligny wordt Steêvooght binnen Kamerijk. 115. Verfeekert figh van die ftadt, en fteekt figh in de Lottringfe party. 115. Van Henrik Prins gemaekt. 213. Is een gedenkweerdigh voorbeeldt hoe vervaerlijk 't is van veelen gevreeft te worden, en dat geene heerfchappy genoegh geveft is in weêrwil der ingefeetenen. 243. Moet Kamerijk gedwonghen door borgher en befettingh oovergeeven. 243. Mannelijke moedt en forghe fijner gemaelinne. 243. Die fterft op den dagh van d'oovergaeve. 243. Sijn en Alençons beeldt wordt om verre geworpen. 244.
Balthafar Gerardts, Borgonjon, moorder des Prinfen van Oranje. 91.
Balthafar de Moucherons ongelukkighe ftoutheit. 330. 331.
Balthafar Zuninga, Spaenfchen gefant in Vrankrijk, maekt eenen aenflagh op Marfeille, die ontdekt wordt, en fijnen geheimfchrijver in heghtenis genoomen. 495. Heevighe reedenen tuffchen Koningh Henrik en hem. 495.
Bantam. 309.
Baptifta Taxis, fiet Taxis.
Barlemont doet den eedt hem door de Landtvooghdes voorgehouden. 25. Voor Knodtfenburgh. 168. Smeeder in 't fchelmftuk van Renichon en du Four, om den Prins en andere om te brenghen. 209.
Barlotte in 't belegh van Kamerijk en fijn bedrijf aldaer. 242. Beweeght Albertus tot het belegh van Hulft. 265. Trekt op Hulft. 265. Die door de achteloosheit der Hollanders doorkoomt. 265. En met verfcheyde kanffen teeghen hen flaet. 266. Hy vermeeftert fchielijk de hooghten en dijken. 266. Drijft de Hollandtfche fcheepen tot aen Rhijnberk, en maekt figh meefter van de ftroom. 367. Meent met Stanley de Voorne aen te taften. 386. Vallen gefaementlijk in den Bommelerweerdt. 386. Sijnen vruchteloofen aenflagh op Workum. 389. Koomt met tweeduyfent man tot verfterkingh binnen Nieupoort. 421. Begeeft figh nae de fchans Ifabella, beleeghert van Maurits. 421. Wordt doorfchooten. 421. Sijne afkoomft, aerdt, en lof. 421.
Barnevelt, fiet Johan van Oldenbarnevelt.
Baroen de la Chau, Schoonfoon van Richardot, verflaeghen. 488.
Baroen de Flefches gevanghen voor Rhijnberk. 508.
Bartholdt Entes beleeghert Groeninghen en blijft 'er. 74.
Baffigny, fiet Graef van Baffigny.
Bedenkinghen op de erffenis der kroone van Engelandt. 453.
Beeden der Portugijfen aen den Koningh om vreede met de Hollanders. 521. 522.
Beelden op fommighe plaetfen door d'ooverheeden, om 't gemeen voor te koomen, weghgenoomen. 23.
Beeldtftormers en kerkfchenders worden geftraft. 25.
Beeldtftormingh door geheel Nederlandt op eenen tijdt. 23. Door wien gepleeght. 23. Hoedaenighe beroerten eertijdts meermaels onder de Joden en in Griekenlandt gepleeght fijn. 23.
Beemftermeyr in Hollandt bedijkt. 550.
Benden van Ordonnantie, 't voornaemfte geweldt in den oorlogh. 21.
Berghen in Heenegouw door verraffingh ingenoomen van Graef Luidewijk. 40. Beleeghert door Alva. 40. Wordt oovergegeeven. 41.
Berghen op den Zoom beleeghert door Parma. 135. Haere geleegenheit. 135. Uytneemende dapperheit der beleegherde. 236. Verlaeten. 137. Wordt door de Staeten gefchonken aen Prins Maurits. 137. Aenflagh op de ftadt onder Hericourt en du Terrail miflukt tot tweemael: dapperheit van die van binnen. 488. 489. 490.
Berightfchrift des Prinfen en der Staeten voor de gefanten op de payshandel tot Breedaa. 48. Antwoordt der Spaenfchen daer op. 48.
Berk, fiet Johan Berk.
Bernardin de Mendoza, Spaenfchen gefant in Engelandt. 128.
Beroerten onder de Nederlanders buyten d'Uitrechtfe Vereenigingh. 68. In Brabandt en Oooveryffel. 74. In Hollandt. 108. In de Vereenighde Landen door gebrek van betaelingh der foldaeten. 114. In Vrankrijk vergeleeken met de Nederlandtfche. 149, 150, 151. In Yerlandt. 247, 248. Tot Uitreght oover de nieuwe belaftinghen gedemt. 332. Van Graef Edfart in Ooftvrieflandt. 353, 354, 355. In Vrieflandt oover de belaftingh op de weylanden en hoornbeeften weghgenoomen door Graef Willem. 407, 408. In Ooftvrieflandt tuffchen den Graef en de ftadt Embden. 449, 450. Worden beflegt door d'Algemeene Staeten, punten des verdraghs. 556, 557. Weederom in Ooftvrieflandt beflegt door de Staeten. 550, 551.
Befchermenden oorlogh naedeeligh voor de Vereenighde Staeten. 265.
Befchrijvingh der Vereenighde Landtfchappen. 42, 43. Der

Der Spaensche vloote. 128. Van 't buskruyt. 178. Der volken Ooverrhijn binnen d'Eems besloten. 203. 204. 205. Der Jesuiten. 211. 212. Der Hooghe Schoole tot Leyden. 286. 287. Der volken, die naest aen Hollandt om den Rhijn woonen. 357. 358. 359. 360. Van den Rhijn. 42. 385. Van de Maese. 42. 385. Van Maes-Wael. 385. Van Bommel en den Bommelerweerdt. 385. Der Kanarische eylanden. 394. Van 't eylandt Sant Thomé. 396. Van den toght in Vlaendre. 409. en volgende. Van Oostende en haere werken. 429. 430. Der daeden door de Hollanders in Indien uytgevoert. 513. 514. 515. 516. 517. van Gibralter. 534.

Besettingh van Geertruydenbergh veght meermaels gelukkigh, en slaet drie kornetten van Maurits by 's Hartoghenbosch. 142.

Bestant gestelt by sommighe booven de vreede. 230. 231. Waer toe ook Lipsius raedt. 231.

Bestant, siet vreedehandelingh.

Bethune, Kolonel der Françoisen, in besettingh binnen Geertruydenbergh, wordt aldaer in 't scheyden van een geveght tusschen de sijne en d'Engelsche doorschooten. 460.

Beza en andere versweren de hardigheit van Calvinus gevoelen. 576.

Binsch ingenoomen door Anjou. 64.

Biron, Veldtooverste der Françoische troepen, gesonden om Parma te stuyten. 84. Gelast Parma te volghen, wordt hem doortoght geweyghert van de Ghentenaers. 85. Slaet in Artois veertien vaenen ruyters, en neemt Warenbon en meer andere gevanghen. 288. Maekt een gruwelijke verwoestingh in Artois en Vlaendre. 288. Slaet Chimay op de vlught. 288. Wordt nae Brussel gesonden om Albertus den eedt af te neemen. 341. Vermoeden dat hy aldaer is omgekoft. 341. Beschuldight en oovertuyght van hoogh verraedt, wordt hy met de doodt gestraft: sijnen laster, lof en uyterste. 449.

Bisschoppen, oude, hun gesagh benoomen oover Nederlandt. 15. Nieuwe ingevoert door Koningh Philips, en hoe verdeelt. 15. Waer toe de Paus sijne bulle verleent. 15. 't Gheen by nae al de weereldt haetelijk is. 16. En de konstenaeryen van Granvelle wordt geweeten. 16. Waer teeghen eerst sigh kanten de Abten. 16. By welke sigh voeghen die van Brabandt; en sommighe der oude Bisschoppen, die hun reght yverigh vervolghen. 16. Dies se in eenighe steeden niet ingenoomen, in andere bespot en beschimpt wierden. 16. Worden oover al aengenoomen. 35. Behouden hunne weerdigheit onder Parma. 121.

Blaeuwe boexkens en hacchelijke reedenen onder 't gemeen gestroyt, beweerende dat men de oeffeningh des Godtsdiensts met de waepenen moet handthaeven. 19. Tot naedeel der Staeten ter gunste van Lycester onder 't gemeen. 108. In Brabandt uytgestroyt tot naedeel van Koningh Henrik. 449. Uytgestroyt teeghen 't bestant. 564. 565. Is geen van de minste onheylen in de Vereenighde Republijk. 565. 571.

Bloedtraedt opgereght door Alva. 31. Schrikkelijke woede dier reghtbank. 31. en wat daer in al voor misdaedt gereekent wordt. 31. Hunne wreetheit in het ombrenghen van aedel, en luyden van aensien en vermooghen. 31. Wat die meer aen sigh trekt. 35.

Blyenbeek vermeestert door Varrabon. 144. 145.

Bommelerweerdts vereenigingh sterkt Hollandt. 43. Beschreeven met Bommel. 385.

Bommels geleegenheit. 142. Vergeefschen aenslagh daer op van Karel van Mansfeldt. 142. Beschreeven met den Bommelerweerdt. 385. Gestalte haerer werken. 386. Verslaeghenheit daer binnen door 't ooverkoomen des Spanjaerts. 386.

Bommenee stormenderhandt ingenoomen. 49.

Bon ingenoomen van Schenk door verrassingh. 111.

Beleeghert van Chimay. 137. Dapperheit der Beleegherde. 138. Wordt oovergegeeven. 138. En beset gehouden van Parma. 147.

Bonaventuer Calatagironi, Opperste der Minnebroederen, Bemiddelaer der vreede tusschen Henrik en Philips. 322.

Bonaventura Vulcanius. 286.

Borgondischen oorlogh houdt den François en den Spanjaert in 't werk. 245. 246.

Borgonjens geleegenheit, regeeringh en Heeren. 245.

Bossu wordt door de Landtvooghdes belast de Landtvooghdyschappen van Oranje, in sijn afweesen, by voorraedt waer te neemen. 27.

Bossu, Stadthouder oover Hollandt. 39. Raekt op 't eylandt Voorne, en vlught schielijk van daer. 39. Verkracht en plundert Rotterdam, daer in veele burghers vermoort worden. 39. Wordt geslaeghen op de Zuydersee en gevanghen. 46. Gemaekt Veldtheer der Nederlanders. 62.

Brabanders hebben een verdragh gemaekt met hunnen Landtsheere, waer in bedonghen is, dat, de Vorst 's Landts vryheeden en voorreghten oovertreedende, sy van hunne gehoorsaemheit sijn ontslaeghen. 33. Beginnen teeghen Requesens op te staen. 50. Steeken de dijken der Schelde door, en setten 't landt onder waeter. 89. Vervallen tot d'uyterste behoefte. 109. Dringhen op 't sleghten der kasteelen, en 't versenden van 't uytheemsch krijgsvolk. 399.

Brabanders onder 't gebiedt der Staeten versoeken vrughteloos hun reght van stemmen ter vergaederinghe. 561.

Brabandt, als seetel des algemeenen gebiedts, heeft geen besonderen Stadthouder. 8. Brabandtsche steeden, en ook den Raedt des Landtschaps, weederspreeken d'inquisitie heftigh, als strijdigh teeghen hunne handtvesten, en worden van andere gevolght. 19. Port Parma aen tot het belegh van Berghen op Zoom. 135.

Brabandtsche Heeren, besittende erf heerlijkheeden, hebben, volghens 't oudt gebruyk, de weerdigheit van 's Landts Grooten. 33.

Bracamonte, Spaensch Kolonel, blijft voor Oostende. 432.

Brandenburgh, getrouwt aen de Suster des Hartoghen van Kleef en Gulik, staet met Nieuborgh nae de regeeringh van 't Hartoghdom. 232. Soekt de vriendt- en bondt-genootschap der Vereenighde Staeten. 232. Sendt Hieronymus van Diskou aen de Staeten. 546.

Breauté, veghtende teeghen Lekkerbeetje, wordt nae dat hy hem gedoodt hadt, van de sijne verlaeten, gevanghen, en schandelijk vermoort. 404. 405.

Breedaa tot handelplaets gekooren. 48. Aen Parma geleevert door Hautepenne. 73. Beschrijvingh der stadt. 153. Ingenoomen door list van een turfschip. 153. Verhael der geschiedenis. 153. 154. 155. 156. Koopt de plunderingh der soldaeten af voor twee maenden soldy. 155.

Breederoode, afkoomstigh uyt de Graeffelijke stam van Hollandt. 20. Doet sijn intreede binnen Brussel, en koomt te Hoof met vierhondert verbondene eedelen, alwaer sy hun smeekschrift aen de Landtvooghdes ooverleeveren. 20. Versterkt sijn gebiedt. 27. Velt het oogh op Uitreght en Amsterdam. 27. Wordt begunstight van Oranje. 27. Door geweldt van waepenen genootsaekt te vertrekken. 27.

Breederoode, siet Walraef van Breederoode.

Breevoorts geleegenheit, werken en besettingh. 316. Beleeghert van Maurits. 316. 317. Geeft sigh oover met het kasteel. 317. Door verrassingh ingenoomen van du Terrail. 502. 't kasteel houdt sigh en krijght versterkingh binnen. 502. De Spaensche in de stadt senden om hulp aen Velasco, die volk sendt, dan koomt niet binnen, en wordt in 't weederkeeren ge-

 sla-

slaeghen. 502. Beleeghert en hernoomen door Prins Henrik. 501. 502.
Brief van den Koningh aen Oranje, Egmondt en Hoorne. 17. Aen de Landtvooghdes, met last om de reghtsvoorderingh en straffen teeghen de ketteryen door d'Inquisiteurs en hunne bysitters sonder genaede uyt te voeren, rughtbaer geworden sijnde baert bystere ontsteltenis in de gemoederen van allen. 18. Aen Oranje in 't besonder tot antwoordt van den sijnen, waer by hy versoght ontslagh van sijne ampten. 24.
Briel ingenoomen door de Nederlandtsche ballinghen. 39. Aen d'Engelschen te pande gegeeven. 100.
Brieven van Oranje, Egmondt en Hoorne aen den Koningh, klaeghende oover de mishandelinghen van Granvelle, en versoeken ontslagh hunner verschijninghe in den Raedt. 17.
Brieven der Staeten van Nederlandt onder Albertus aen de Staeten der Vereenighde Nederlanden, raekende de vreede. 409. Der Vereenighde Staeten aen de Landtschappen onder Albertus, hen raedende tot vreede en vryheit. 440. 441.
Brieven der Groeninghers aen Mansfeldt onderschept, geeven te kennen hunnen benaeuden toestant. 175.
Brieven uyt Spanien aen de Landtvooghdes onderschept doen sien dat de eedelen en Grooten 's Landts aldaer nu reets veroordeelt en ter doodt verweesen waeren. 24. Brenghen meede dat 's Koninghs ooverkoomst met een leegher op handen was. 26.
Brugghe in swaere ontsteltenis. 69. In groot gevaer van de Françoisen, dogh wordt geredt door treffelijke behendigheit der Magistraeten. 83. Roept Karel, Prins van Chimay, tot haeren Landtvooght. 87. Wordt door deesen weeder gebraght onder 's Koninghs gehoorsaemheit. 89. Neemt besettingh in van Albertus: bekommeren 't leegher der Staeten in 't voor by trekken door 't geschut. 410.
Bruinswijk beleeghert door den Hartogh tot tweemaelen. 299. Maekt haeren pays. 500.
Bruneaux, Geheimschrijver des Spaenschen gesants in Vrankrijk, in hechtenis genoomen, en weeder ontslaeghen. 495.
Brussel ter plunderingh geschikt door de muytelinghen. 51. Geeft sigh oover aen Parma. 99.
Brusselaers sluyten hunne winkels mits het invoeren van den tienden en twintighsten penningh, en hebben niet te koop. 37. Weygheren Albertus geldt te leen. 299.
Budley, siet Thomas Budley.
Bukkenhorst, Ambassadeur der Koninghinne van Engelandt in den Haeghe. 111.
Burgemeesteren in de steeden van Hollandt. 116.
Burgeryen in Nederlandt ontwaepent. 31.
Burggraef van Gendt opperbevelhebber oover 't peerdevolk. 63. Gesonden met Montigny in de Noorder gedeelten van Vlaendre. 89.
Burggraef van Turenne, siet Hartogh van Bouillon.
Burghley, Opperschatmeester der Koninghinne van Engelandt, neyght tot vreede met den Spanjaert; sijn vertoogh dienaengaende. 337. 338. Raedt in sijn uyterste de Koninghin tot vreede. 342.
Burik ingenoomen van Mendosa. 367.
Busenval, Gesant des Koninghs van Vrankrijk, houdt aen om volk tot onderstant van sijn meester, en weyghert geldt. 213. Staet oover de bevestigingh des verbondts tusschen Vrankrijk en de Staeten. 284. Gesonden aen de Staeten om te vertoonen dat de vreede met Spanjen sijn meester noodigh was. 323. Brenght de gesanten der Vereenighde Nederlanden voor den Koningh. 339. Wordt te rugh gesonden aen de Staeten. 341. Koomt, neevens Jeannin en de la Place, voor gesant aen de Staeten. 589.
Buskruyt beschreeven. 178.

C.

CAdtsandt. 468. Versterkt door Maurits. 472.
Cajus Rantsou, weeghens Deenemarken voor Ambassadeur gesonden aen Parma wordt van 't Hollandts krijgsvolk gevanghen. 112.
Calvinische. 22. Sijn moedigh op de dappere kraghten die se Vrankrijk door gekreeghen hadden. 22.
Calvinus versterkt het gevoelen van Luther met nieuwe bewijsreedenen. 575.
Camillo Sacchino, stichter van de schans Mutiliana. 313.
Caspar Eusum, Steêvooght binnen Koevorden, vruchteloos aengesoght van Verdugo. 196.
Caspar Robles, soekt Robles.
Catrice, Spaensch Colonel, blijft voor Oostende. 432.
Cavendisch seylt met een vloot nae de kust van Amerika en de Molukse eylanden. 110.
Ceçil, soon van Burghley, en Raedt der Koninghinne in haeren geheymen raedt, gesonden neevens Wilkes, op de payshandel tusschen Henrik en Albertus. 333. Wordt neevens Wilkes nae Vrankrijk gesonden. 338.
Champaigney, broeder van Granvelle. 48. Is misnoeght oover 't maeken van den Prinse tot Ruwaerdt van Brabandt. 95. Tot Ghendt gevanghen bemiddelt hy 't accoordt van die stadt met Parma. 93.
Charisius, siet Jonas Charisius.
Chastelet vermeestert door Fuentes. 239.
Chastillon, soonssoon van den Ammirael Coligny, geschooten in 't belegh van Oostende. 432.
Charles van der Noot, Steêvooght binnen Oostende. 431. 461. Steêvooght oover Vlaendre onder Henrik van Nassau. 472. Wordt gelaeten om op Vlaendre en Sluys te waeken. 487.
Charlotte Brabantina, Oranjes doghter, getrouwt aen Glaude, Hartogh van Thouars. 321.
Chimay, siet Prins van Chimay.
Christelijke Godtsvrucht gedooght niet gevanghene in den oorlogh op de galeye te bannen. 424.
Christian Barnkaw, Gesant des Koninghs van Denemarken aen de Staeten. 304. aen de Koninghinne van Engelandt. 307.
Christiaen de IV. siet Koningh van Denemarken.
Christiaen de Rhosne, siet Heer de Rhosne.
Christierna van Lottringhe koomt, mits het vertrek van Koningh Philips, in aenmerkingh tot Opperlandtvooghdes, gedraeghen door Oranje en de Nederlanders. 13.
Christoffel, broeder van Enno, Graef van Oostvrieslandt, in dienst van Albertus. 450.
Christoffel Morus schuldigh aen den aenslagh van Luidewijk Lopez, Portugees, op het leeven van Elizabeth. 210. Maetight sigh hier te lande de regeeringhe aen. 223.
Concilie van Trente: Philips belast dat men met het alom afkondighen van 't selfde spoedigh voortvaere. 19. Waer op daer in voornaementlijk gesien was. 19. Waer teeghen de Geestelijke in Nederlandt sigh kanten met groote heevigheit. 19. 't Afkondighen gaet in sommighe plaetsen door, maer met bedingh dat niemandt in sijn reght verkort wierde. 19. Dringht oover al door. 35.
Coriolanus Garsador, Bisschop van Ossero, 's Paus gesant in Nederlandt, doet d'inwijdingh der kerken binnen Weesel. 379.
Crevecœur ingenoomen door Hoohenloo. 110. Die 't fleght. 143. Weederopgemaekt door 's Koninghs Ooversten. 143. Geeft sigh oover aen den Spanjaert. 387. Vermeestert door Maurits. 405.
Cubiara siet Pedro Cubiara.

Da-

D.

DAvid Joris van Delft. 10.
Daghvaert der Heeren tot Denremonde. 24.
Daniel Markette, Steêvooght binnen Oostende. 472. Wordt gelast de stadt op 't eerlijxte oover te geeven. 473. Geeft de stadt oover. 473.
Daniel van der Meulen. 347.
Dapperheit eenes soldaets beslooten in 't turfschip gebruykt tot den aenslagh op Breedaa. 154. Van twee vaendrighs op de wallen van Deeventer. 165. Van Hopman Mol in't belegh des kasteels van Tydor. 516.
Deenemarken slaet het versoek van Oranje om bondtgenootschap of heymelijk onderstant af. 37.
Deenen en Normannen besetten by nae alle seën en stranden met hunne vlooten. 3.
Deeventer beleeghert door Maurits. 164, 165. Storm op de stadt. 165. Koomt tot onderhandelingh. 166. Geeft sigh oover. 166. Versterkt door Maurits. 505.
Delfsijl ingenoomen door Maurits en verçiert met huysen en werken. 167. Verdragh aldaer gemaekt tusschen den Graef van Oostvrieslandt en de stadt Embden. 236.
Demetrius, Grootvorst van Moskoovien, opkoomst en val. 519, 520.
Denremonde oovermeestert door den Hartogh van Anjou. 82. Ingenoomen van Parma. 93.
Dermith, soon van Munhart, Yers vorst. 247.
Deutekom beleeghert en ingenoomen van Mendosa. 373. Vermeestert door Graef Willem van Nassau. 391.
Didaco Ibarras klaeght by den Koningh oover 't kleyn gesagh der Spanjaerden omtrent den Aertshartogh. 223. Koomt uyt Spanjen om den staet der geldtmiddelen en der krijgsmaght t'ooversien. 550. Op sijnen raedt worden de muytelinghen tot Diest gebannen. 550.
Diderijk van Liesvelt onder Anjou Kanselier van Brabandt. 228. Gesant weeghens de Staeten van Nederlandt aen 'sKoninghs sijde aen Prins Maurits. 229. Antwoordt op Maurits antwoordt. 229.
Diego de Piemontel, geeft sigh met sijn schip oover aen Pieter van der Does. 131.
Dirk van der Does brenght de brieven der Staeten, raekende 'tgeslootene met de Aertshartoghen, by hen onderteekent nae Antwerpen, en wordt beschonken met een goude keeten. 533. Wordt van Neven versoght te mooghen met hem te rugh nae den Haeghe reysen. 533. Schrijft daer oover aen de Staeten: dogh geen seeker antwoordt krijghende, koomt met hem in den Haeghe. 533.
Discoursen, siet Reedenen.
Dixmuyde oovermeestert door den Hartogh van Anjou. 82. Gewonnen van Parma. 86.
Doesburgh gesterkt door Maurits. 505.
Donauwaert ingenoomen door den Hartogh van Beyeren. 552.
Don Antonio, Koningh van Portugael. 72, 148. Sterft. 242.
Don Diego Bracaro, Ammirael van Spanjen, in plaets van Martin Padilla. 309.
Don Frederijk neemt Zutphen in en mishandelt het deerlijk. 41. Als ook Naerden. 41. Windt Haerlem, en sijne wreedtheit teeghen d'oovergegeevenen. 46.
Don Johan van Oostenrijk gesonden tot Landtvooght oover Nederlandt. 53. Is besonderlijk begunstight van de Paus. 53. Geeft voor dat sijn bericht inhieldt den vreede t'onderhouden: maer is in 't heymelijk gelast den raedt en het berightschrift van Rhoda te volghen. 53. Weet sigh niet wel te verberghen. 54. Wordt op voorgaende verdragh, in weêrwil van die van Hollandt en hunne bondtgenooten, in de Landtvooghdy toegelaeten. 54. Ontbiedt de Spaensche soldaeten uyt Nederlandt vertrokken weederom: 54. Wordt met groote pleghtigheit tot Landtvooght aengenoomen. 54. Bemaghtight Naemen en eenighe steeden op die grensen. 54. Arbeidt om de Hooghduytsche troepen tot oovergaeve der steeden te troonen: maer wordt van de Staeten voorgekoomen. 54. Wordt by den Koningh en andere Vorsten door d'Algemeene Staeten beschuldight oover 'tverbreeken des vreedes. 54. Hy beschuldight dē Prins. 54. Door wien sijne laeghen ontdekt worden. 55. Hem wordt den oorlogh verklaert. 57. Leydt toe op een huwelijk met de Schotse Koninghin, en door haer op de kroon van Engelandt. 57. Krijght weederom de Spanjaerts voor deesen uyt Nederlandt versonden, en andere onder den Hartogh van Parma. 58. Slaet het leegher der Nederlanders by Gemblours. 58. Vruchten der seeghe. 58. Bespringht het leegher der Staeten by Rimenant. 63. Deinst sonder yets uyt te reghten te rugh. 63. Payshandel met hem vruchteloos hervat. 63. Met nieuwe troepen versterkt sijnde slaet hy sijn leegher needer by Naemen. 63. Wijst den geheelen handel op den Keyser. 63. Sterft aen een schielijke siekte: sijn quellingh. 65. Wordt vermoedt door vergift omgebraght te sijn, onseeker door wat handt. 65. Sijn staetsught en hooghvlieghende gedachten. 65.
Don Louis Zuninga de Requesens Alvâs naesaet in d'opperlandtvooghdy oover Nederlandt. 47. Sijnen aerdt, lof en laster. 47. Neemt Alvâs praelbeeldt wegh. 47. Sleept den Payshandel tot Breedaa, en set ondertusschen sijne aenslaeghen geweldigh voort. 48. Sijn leegher en scheepen koomen op 't landt van Schouwen. 49. Vermeestert stormenderhandt Bommenee. 49. Neemt Siericzee. 49. Sterft schielijk aen de pest. 50. Hadt den huysluyden vrygestelt sigh te waepenen teeghen de muytelinghen. 51. Hem wordt door de Brabanders schattinghe geweyghert. 51. en ook door de Vlaeminghen. 51.
Doornik geeft sigh aen Parma oover. 77.
van Dorth, Steêvooght binnen Grol, laf hartigh in 't belegh van Spinola. 507.
Douay ooverkoomt met Parma. 67.
Dourlans beleeghert van Fuentes. 240. Françoisen senden versterkingh in de stadt. 240. 't kasteel wordt bestormt en veroovert, en daer op de stadt geweldigherhandt. 240.
Draek plundert en verwoest de Spaensche kusten. 110. Gesonden voor Ammirael met een vloot nae Spanjen. 148.
Duytschen lijden meenighvuldighe onheylen door de waepenen der partyen. 159. Worden elendelijk gefoolt door de waepenen van Mendosa. 363, 364, 375, 376. Hunne laf hartigheit daer omtrent. 376.
Duytsche Vorsten antwoorden Schenk, en weygheren hem hulpe. 138. Worden geseght sigh ten oorlogh toe te rusten, om sigh oover 't schenden hunner grensen te wreeken. 159. Beschrijven een kreytsvergaederingh. 159. Senden gesanten aen Parma. 159. Die hun beklagh doen, en trots bescheyt krijghen. 159. 160. En aen de Staeten, die hunne klaghten seedigh beantwoorden. 160. Sijn in hunne vergaederinghe gesplist, 162. Sleepen d'eene vergaederingh uyt d'andere, en besluyten niets. 376. Bieden de Vereenighde Staeten hunne hulpe of geldt aen. 401. Vergaedert op den Rijxdagh tot Regensburgh, besluyten gesanten aen de Staeten raekende de vreede af te senden. 467.
Duytsche Vorsten aen den Rhijn vergaedert hooren de verdaedigingh der Spanjaerden. 380, 381, 382. Hunne besluyten tot den oorlogh teeghen den Spanjaert gaen traeghlijk voort. 382. Palts, Hessen en Bruinswijk dringhen op 't spoedighen van den toght. 382. Hessen en Bruinswijk twisten om 't veldtheerschap.

ſchap. 383. Dat aen den Graef van der Lippe, Kreytsooverſte van Weſtphaelen wordt gegeeven. 383. Beginnen den oorlogh in weêrwil des Keyſers en andere Roomſche Vorſten. 389. Trekken onder 't beleidt des Graeven van der Lippe te velde teeghen den Spanjaert. 389. Geſtaltenis hunnes leeghers. 390. Ooverrompelen de ſchanſe voor Rhijnberk. 390. Legghen beſettingh binnen Orſoy en Emmerik. 390. Koomen voor Rhijnberk, maer hebben veelerhande gebrek. 390. Sy trekken nae Rees, en taſten 't vruchteloos aen. 390. Hun manlijk antwoordt aen Graef Harman van den Berghe. 390. Verachtelijke gevolghen. 390. 391. Lijden ſchaede door eenen uytval van binnen, en breeken vervolghens de beleegeringh ſchandelijk op. 391. 't Leegher verloopt. 391. den Hartogh van Bruinſwijk ſtraft eenighe der ſijner met de doodt. 391. De beſettelinghen uyt de ſchans voor Rhijnberk vlughten wegh. 391. En ook uyt Gennep. 391.

Duytſchlandts verdeelingh in tien Kreytſen. 364.

Duynkerke oovermeeſtert door den Hartogh van Anjou. 82. Gewonnen van Parma, waer door de ſee ſeedert is onveyligh geweeſt. 86. Doet byſtere ſchaede ter ſee. 159.

Duynkerkſche roovers doen meenighvuldighe ſchaede op den Ocean. 331. 332. Vijf der ſelver worden genoomen, en de roovers met de galghe geſtraft. 398. Handelen wreeder dan oyt te vooren teeghen de Viſſchers der Vereenighde Nederlanden. 424. Eenighe gevanghen ſijnde, worden met de doodt geſtraft. 424 Hunne ſtoutheit, en ſtraffe oover de ſelve. 427. Doen eenighe, dogh geringhe, ſchaede, ter ſee. 465. Op den Ammirael veroovert, gehanghen. 433.

Dulken, Steêvooght binnen Straelen, oovervalt den Ritmeeſter Kloet, die hem ſlaet, en dwinght ſigh oover te geeven. 427. Windt en verlieſt Wachtendonk. 458.

Dijken langhs de Schelde doorgeſteeken. 53.

E.

EChternacht vermeeſtert van Maurits ruytery. 264. Ooverrompelt van de Françoiſen. 264.

Edmondt, Schots Kornel, geſchooten in 't belegh van Rhijnberk. 508.

Edſart, Graef van Ooſtvrieſlandt. 233. Krijght de heerſchappy oover Groeninghen en d'Ommelanden. 233. Wordt door 't huys van Ooſtenrijk weederom oover d'Eems te rugh gedreeven. 233.

Edſart de II. Graef van Ooſtvrieſlandt. 234. ſijnen aerdt. 234. Onluſten tuſſchen hem en de ſtadt Embden: verhael der ſelver. 234. Sendt geſanten aen de Staeten, beſchuldighende die van Embden. 235. Vergaedert krijgsvolk, en verſterkt de haeven van Knok. 235. Neemt de Staeten tot bemiddelaers, met aenbodt van verbondt en gemeenſchap van waepenen. 236. Is miſnoeght oover de Delfſijlſe verdragh punten, en beroept ſigh op den Keyſer. 353. Vindt daer geen genoeghen. 354. Stookt beroerten in de ſtadt Embden. 354. Sonder vrught. 354. Daeght de ſtadt Embden voor den Keyſerlijken raedt: ſijne klaghten. 355. Sijne beyde ſoonen trekken in dienſt van Polen. 355.

Eduart Michilborne, Engelsman, beſchandtvlekt den handel in Indien door moorden en rooven. 526.

Eduart Norrits, Steêvooght binnen Ooſtende, doorſtroopt het geheele landt. 310. Neemt Alvarus Aguilare, Steêvooght binnen Duinkerken, gevanghen. 310.

Eedelen en Grooten des Landts ſpannen t'ſaemen teeghen Granvelle. 15. Schuwen ſijne ontmoetingh, en vallen hem dwars in den Raedt. 15. Verſchijnen, nae 't vertrek van Granvelle, op 't verſoek van Margareta, weederom in den Raedt van Staete, en pijnen ſigh ten uyterſten in 't waerneemen der ſaeken. 17. Trekken de ſaeken der geldtmiddelen en wetten aengaende nae ſigh. 17. Segghen dat de Godtsdienſt veel eer door reeden, dan door geweldt, kan ingeplant worden. 18. Ondertuſſchen wijken ſe niet af van de Roomſche Kerkſeeden, en laet Oranje niet toe, dat in ſijn Prinſdom in de Godtsdienſt eenighe veranderingh geſchiede. 18. Oordeelen geraeden hunne ſaeke te vereenighen met de driften der gemeente, en waerom. 20. Legghen toe om eenen vreede der Godtsdienſten te beſorghen. 20. Sijn ten deelen oorſaek der burgerlijke beroerten. 20. Onthouden ſigh uyt den Raedt, en trekken op alle geleegenheit andere aen hunne ſiide. 20. Maeken een verbondt teeghen d'Inquiſitie. 20. Koomen tot Bruſſel, gaen ten hove enleeveren een ſmeekſchrift oover aen de Landtvooghdes. 20. Krijghen beſcheidt daer op. 20. 21. Krijghen den naem van Geuſen, en neemen dien op voor een eernaem. 21. Neemen in hunne beſchermingh de Onroomſchgeſinden, en worden daer door verſterkt. 23. Willen geene bemiddelaers om met hen te handelen toelaeten. 23. Hen wordt door de Landtvooghdes belooft vergeetelheit van al het begaene, ſonder yemandts naedeel. 23. Staen af van hun verbondt voor ſoo langh de verſeekering duerde. 23. Sijn ontſtelt door brieven uyt Spanjen aen de Landtvooghdes onderſchept, waer in ſe nu reets veroordeelt en ter doodt verweeſen waeren. 24. Vergaederen tot Denremonde, om oover de gemeene ſaeke te raedtpleeghen. 24. Alwaer yder 't oogh op Egmondt ſlaet. 24. Die verklaert den Koningh te ſullen gehoorſaemen, en ſijn meeningh oopent. 24. De verbondene eedelen van den anderen verſtroyt ſijnde, geeven de gemeene ſaeke ten beſten. 25. Eenighe der ſelver ſoeken hunnen ſoen. 25. Maeken met die van Vlaendre en andere een verbondt teeghen de Spanjaerts. 51. Soeken veele uyt wanhoop hunne behoudenis door ſoen met den Koningh. 87. Sijn byſter miſnoeght oover 't verheffen van Fuentes tot Raedtshooftman. 226. 227.

Eedt van Koninghen is een ſwakke ſterkte tot verdaedigingh der vryheit. 70.

Eendraght is noyt vaſter als door den bandt van eyghen belangh verknoght. 37.

Eyndthooven vermeeſtert door de Françoiſen. 83.

Elbertus Leoninus, Kanſelier van Gelderlandt, ooverlijdt: ſijnen aerdt en ſeeden. 375.

Elias de la Place, neevens Ieannin en Buſenval, geſant des Koninghs van Vrankrijk aen de Staeten. 539.

Elizabeth, Koninghin van Engelandt, durft Oranje geen onderſtant doen. 37. Is van den Paus in den ban gedaen, en haer rijk ten roof gegeeven. 37. Sy belaſt den Naſſauſchen binnen ſeekeren daeghe buyten de grenſen van Engelandt te vertrekken. 38. Weyghert eenigh verbondt te maeken, of de Hooghe Ooverigheit der Landen, haer andermaelen opgedraeghen, te aenveerden. 50. Verſtrekt ſomwijlen eenigh geldt, maer voordert het dikwils ſeer ontijdigh wederom. 50. Begint den Nederlanders te begunſtighen. 57. Belooft geldt en hulpe, mits vaſte verſeekeringhen, en op wat tijtel. 57. Steekt haer in de beſtieringh der Republijke, en dult niet dat onder hen yets buyten haeren wille beſlooten worde. 57. Waerſchuwt den Staeten van den Roomſchen Godtsdienſt niet lightveerdigh te veranderen. 57. Schrijft aen den Koningh, en raedt hem tot vreede met de Nederlanders. 57. 58. Sendt in plaets van 't beloofde geldt meer krijgsvolk. 60. Raedt den Staeten ſigh onder Vrankrijk te begeeven: biedt hulpe op vaſte onderpanden. 95. Houdt de handelingh met de Vereenighde Staeten ſleepende, waer door ondertuſſchen maghtighe ſteeden afvallen. 98. Weyghert de hooghe heerſchappy t'aenveerden. 100. Sy belooft onderſtant, en betuyght de wettelijkheit desſelven door

een

een verdaedighschrift.100. Punten des verbondts.100. Neemt tot onderpandt den Briel en Vlissinghe in besettingh. 100. Toont sigh misnoeght oover d'oovermaetighe eere die men Leicester bewijst. 101. Slaet het aenveerden der heerschappy haer door de Magistraeten van Uitrecht en eenighe ampteloose luyden in Vrieslandt weederom aengebooden af. 108. Vermoeden desweeghen op haer. 108. Houdt de gesanten der Algemeene Staeten langh op sonder hen gehoor te geeven. 108. Neyght tot vreede met den Spanjaert. 110. Wordt van hem daer toe aengesoght. 112. Dien sy loosselijk aenneemt, en bedekt behendelijk haere vreese voor de vloot. 112. Sendt aen dien van Hollandt, en wil dat se middelen tot vreede uytvinden. 112. Sendt met voorwendingh van haere begeerte tot vreede gesanten nae Vlaendre. 113. Haere flaeuwheit in 't besorghen van den Godtsdienst voor de Nederlanders. 113. Haer rijk wordt door Paus Sixtus de V. ten prooye gegeeven aen die 't eerst bemaghtight. 128. Haere onderdaenen ontslaeghen van den eedt, en genoodight om haer leevendt of doodt aen hem oover te leeveren. 128. Versendt die haer in den Godtsdienst sijn verdacht naer eylanden en moerassen. 129. Beset de oevers van den Teems met krijgsvolk. 129. Lof haer gegeeven. 130. Stelt Seimours tot Ammirael oover de kleyne scheepen: Houwaert en Draek oover de groote. 130. Sy wordt door gerughten bedrooghen, en belast Houwaert sijne swaerste scheepen t'ontwaepenen. 130. Schrijft een oopenbaeren dankdagh uyt nae de seeghe veroovert op de Spaensche vloot, en doet in seegeprael een oopenbaer vertoogh aen alle den volke. 134, 135. Sendt een vloot onder François Draek en Johan Norrits nae Spanjen. 148. Sendt volk en geldt nae Vrankrijk tot onderstant van Bourbon. 149. Vruchten hen daer uyt ontstaen. 149. Ontbiedt haer krijgsvolk te rugh. 179. Is misnoeght oover de hulpe door de Staeten aen den François gesonden. 179. Straft Luidewijk Lopez, Portugees, die op haer leeven hadt toegeleght. 210. Schrijft daer oover aen den Aertshartogh, ooverhaelende Morus, Fuentes en Ibarra, en betight daer van de Jesuiten. 210. Raedtpleeght met de gesanten der Vereenighde Landen, uyt Schotlandt weedergekeert, oover saeken hun gemeen verbondt belanghende. 213. Toont haer misnoeghen oover de mildaedigheit der Staeten aen den Koningh van Schotlandt. 213. Vordert den Staeten een gedeelte hunner oude schulden. 213. Wordt met beleeftheit vernoeght, en krijght volk en geldt tot versterkingh van haere vloot. 213. Is misnoeght op de Staeten oover 't senden van hulp en toevoer aen Koningh Henrik. 246. Is ontsteeken in yversught tot dien Koningh. 246, 247. Verwijt den Staeten 't senden van hulp aen Henrik door brieven en haeren gesant Budley. 247. Die daer op antwoorden. 247. Dringht des niet te min ontijdigh op betaelingh van haer verschot, met dreygementen. 247. Die, onaengesien dankseggingh en beeden, 't Engelsch krijgsvolk, buyten de steeden haer te pande gegeeven, moeten betaelen. 247. Dan toont sigh reedelijker door de nieuwe aenslaeghen der vyanden. 247. Sendt Johan Norrits om de beroerten in Yerlandt te dempen. 249. Wordt nae 't uytbarsten der selver vuerigher ten oorlogh gedreeven. 249. Sendt François Draek met een vloot in see teeghen den Spanjaert. 249. Sendt onder 't beleidt van Essex en Houwaert een vloot nae Spanjen. 275. Waer by die van Hollandt de haere voeghen onder den Ammirael Warmondt. 275. Bedankt den Heer van Warmondt. 279. Handelt met den François van verbondt. 281. Perst de Staeten tot afreeckeningh van de oude schulden. 281, 282. Waer teeghen de Staeten haer vertoogh doen. 282. Antwoordt de gesanten der Staeten scherpelijk. 282. Handelt verder met de gesanten der Staeten. 282, 283. Verbondt tusschen haer en Vrankrijk: desselfs punten. 283, 284. Welke weedersijts beswooren worden. 284. Is misnoeght oover 't senden der Staeten van geldt in plaets van volk aen Vrankrijk. 285. Weyghert haere gesanten neevens die van Vrankrijk en der Staeten te senden aen de Duytsche Vorsten. 285. Weyghert den Gesanten der Koninghen van Polen en Denemarken den handel met de Spanjaerts. 307. Sendt neevens de Staeten een vloot in see, onder Essex, teeghen de Spanjaerts, dan ongelukkigh. 307, 308. Belast de Hanse koopluyden Engelandt te ruymē. 329. Sendt Cecil en Wilkes op de Payshandel tusschen Henrik en Albertus. 333. Geeft den Gesanten der Vereenighde Nederlanden gehoor. 334. Verdeeltheit haerer raedtsluyden in 't beraedtslaen oovēr den vreede met Spanjen. 337. Antwoordt den Gesanten met seekere gemaetightheyt. 338. Haere Grooten sijn de Hollanders niet al te gunstigh. 338. Sendt Cecil en Wilkes nae Vrankrijk. 338. Is eenighsints verkoelt in haere hoop tot vreede, seedert de onderhandelingh tot Sant Quintijn. 338. Schort de vreedehandelingh met den Spanjaert op. 340. Sendt François Veer aen de Staeten met scherpe afvorderinghen en aenmaeninghen tot vreede. 341. Sendt andere gesanten aen Albertus. 341, 342. Haere bekommeringh weeghens Jakob, Koningh van Schotlandt, die oopentlijk begeerde erfgenaem der Engelsche kroone verklaert te sijn. 342. Sluyt een nieuw verbondt met de Staeten. 342. Desselfs punten. 343. Haer wordt wederom door vergif nae 't leeven gestaen. 343. Eyscht haere soldaeten weeder uyt vrees voor de Spaensche vloot. 391. Maekt den Staeten oopentlijk bekent dat de vreede haer noodigh is. 400, 401. Laet den Graef van Essex in verseekeringh neemen. 400. Handelt tot Boulogne met Albertus van vreede: die vrughteloos wordt afgebrooken. 408. Reedenen haer daer toe beweeghende. 408. Ontslaet den Graef van Essex, en ontseght hem het hof. 435. Roept hem om sigh te verantwoorden. 435. Laet hem tot Londen koomende gevanghen neemen. 435. Geeft hem reghters die sijn verantwoordingh hooren. 435. Keurt het gevoelen der Staeten raekende 't gebruyk van hun leegher goedt. 440. Sendt eenighe scheepen in see om d'aenslaeghen van Frederijk Spinola en de scheepen onder Martin Padilla te bespieden. 445. Die twee galeyen van Spinola verbranden, en een Portugijsche Caracke verooveren. 445. Plaetst drie scheepen onder d'Engelsche kust en in de hoofden, om op Spinolas galeyen te passen. 445. Die drie derselver vernielen en d'andere reddeloos maeken. 445. Sterft den 3. van Grasmaendt 1603. 451. Verscheyde reedenen der menschen van haer. 452, 453.

Emanuel van Portugael trouwt met Emilia, Maurits suster, buyten kennis haeres broeders en der Staeten. 320.

Embden sendt toevoer in 't leegher van Maurits voor Groninghen: maer werden afgeschrikt door Verdugo. 205. Haere geleegenheit. 233. Is in onlust met haeren Graef. 232, 233. Was eerst maer een dorp. 233. Herberght meenighte van vreemdelinghen vervolght om den Godtsdienst. 233, 234. Neemt ongeloofelijk toe. 234. Gebreeken daer op gevolght. 234. Sendt gesanten aen de Staeten, met klaghten oover den Graef, en beede om onderstant. 235. Krijght hulp van de Staeten. 235. Wordt beroert door Graef Edsart. 354. Doen hun beklagh aen 's Graeven soonen, en straffen de belhaemels der beroerte. 354. Krijght onderstant van Graef Willem. 354. Dreygementen haer gedaen van den Koningh van Polen en den Hartogh van Holsteyn. 355. Heeft nieuwe onlusten met haeren Graef. 449, 450. Krijght vier vendelen van de Staeten binnen. 450. Wordt benaut van Graef Enno.

Enno. 450. Krijghen op hun versoek van de Staeten Warner du Bois met volk te voet en te peerde. 450. Door wien se ontset worden. 450. Sendt afgesondene nae 's Graevenhaeghe. 456. Deselve sluyten met den Graef: punten des verdraghs. 456. 457. Worden mits 's Graeven veranderingh niet bekraghtight. 457. Breng ht swaere beschuldiginghen in teeghen den Graef. 551.
Ementil in Vrieslandt verovert door Verdugo. 162.
Emilia, Maurits suster, trouwt met Emanuel van Portugael, buyten kennis haeres broeders en der Staeten. 320.
Emmerik neemt Spaensche besettingh in. 371. Wordt door Maurits daer van verlost, en op sigh selven gelaeten. 374. Geeft sigh weederom oover aen den Spanjaert. 383. Verlaeten van de selfde. 387. Beset met Hooghduytsche. 390. Ingeruymt van de Staeten. 409.
Engelandt meermaelen ingenoomen. 127. Ten prooye gegeeven aen die 't eerst bemaghtight, door Sixtus de V. 128. Bedenkinghen op d'erffenisse dier kroone. 453. Staet in schrikkelijk achterdocht nae 't ontdekken des vloekverwantschaps. 520.
Engelsche sijn te sorgeloos nae 't gevaer voor de Spaensche vloot. 129. Hunnen lof behaelt in 't slaen teeghen de Spaensche vloot. 134. En geringhe schaede. 134. Vallen op de seekusten van Gallicien. 148. Pooghen Don Antonio weeder in Portugael te herstellen. 148. Slaen hun leegher needer voor Lissebon. 148. Breeken 't belegh op. 148. Vrughten hunnes seetoghts. 148. Verooveren en plunderen Farnambuko. 218. Onlusten tusschen de Hooghduytschen en hen oover de belastingh op de laekenen. 328, 329. Hebben 't suyveren en 't verwen van de wol geleert van de Nederlanders. 328. Hen wordt belast den Duytschen boodem te ruymen. 329. Quijten sigh uytsteekende in den slagh in Vlaendre. 420. Schieten uyt het kasteel van Dovre op de Hollandtsche scheepen. 483. Beklaeghen sigh oover het doen der Hollanders op hunne kust: hen wordt geantwoordt. 483. Senden drie scheepen nae Oostindien. 526. Beschandtvlekken hunnen handel aldaer. 526. Beraedtslaeghen oover 't inneemen van Virginia. 526. Rechten twee maetschappyen in Amerika op. 526. Gevaer een hunner scheepen op Gujana bejeeghent. 526, 527. Rooven sterk ter see, en loopen een Hollandts schip af. 584.
Engelsche en Nederlanders verschillen seer in aerdt en seeden. 102.
Engelsche geneeghen tot seerooven. 103.
Engelsche Ooversten gestelt oover de regementen van anderen landtaerdt misnoeght het krijgsvolk. 104.
Engelsche vloot leevert de Spaensche schutgevaer. 131. Wordt versterkt. 131. Doornaegelt de Spaensche door geduerigh schieten. 131. Heeft gebrek aen buspoeder. 131. Wordt in Hollandt voorsien. 131. Vereenight sigh. 132. Onder François Draek teeghen den Spanjaert. 249. Verdrijft de Spaensche door branders. 132. Onder Essex en Houwaert nae Spanjen gesonden. 275. Steekt in see: verklaeringh der Hoofden. 276. Wordt gelast tot Kadix te vergaederen, en hunnen geheymen last. 276. Vernielt de Spaensche vloot voor Kadix. 277. Landt op 't Puntal. 277. Vermeestert Kadix. 277, 278. Gunt d'ingeseetenen het leeven voor 120000 dukaeten. 278. Neemt daer voor Gyselaers, en sent die nae Engelandt, alwaer se in gevanghenis sterven. 278. 't Verdragh oover d'afkoopingh der plunderingh door Medina Sidonia verworpen sijnde, plunderen se de stadt. 278. En steeken se in brandt. 278. Gaet van daer t'seyl. 278. In see gesonden om d'aenslaeghen van Frederijk Spinola en de scheepen onder Martin Padilla te bespieden, verbranden twee galeyen van Spinola, en verooveren een Portugijsche Caracke. 445.
Enno, Graef van Oostvrieslandt. 233.
Enno, soon van Edsardt de II. Graef van Oostvrieslandt vergaedert krijgsvolk, en versterkt de haeven Knok. 235.
Enno, soon van Edsart de III. Graef van Oostvrieslandt, heeft nieuwe onlusten met de stadt Embden. 449. Belast de kleyne steeden en plattelanden met swaere belastinghen. 449. Ooverrompelt de stadt Norden. 449. Leght de burghers een geldtboete op, en doet hen onder een galgh doorgaen. 449. Stroyt onlusten binnen Embden. 449, 450. Sijnen handel met den Spanjaert. 450. Benauwt de stadt Embden. 450. Wordt verdreeven door Warner du Bois. 450. Vertrekt Duytschlandt in, en spreekt smaedelijk van den Staet. 450. Koomt in 's Graevenhaeghe en soekt de gunst der Staeten. 456. Sluyt met d'Afgesondene van Embden. 456, 457. Maer verandert, gevleyt door de Keyser. 457. Voedt de tweedraght binnen Embden. 488. Toont sigh fier teeghen de Staeten. 550, 551. Sendt aen den Koningh van Engelandt. 551. Ontschuldight sigh door afgesondene by de Staeten. 551.
Erasmus geschil met Luther oover de vrye wil. 575.
Erkelens door verraedt ingenoomen van Prins Henrik van Nassau. 525, 526.
Ernst van Beyeren Aertbisschop van Keulen. 86, 197. Eyscht de stadt Hoey weederom van de Staeten. 224. Van wie hy wordt afgeweesen. 224. Beleeghert de stadt. 224. Neemt se in. 224. Bestormt het kasteel. 224, 225. Straft de schuldighe, en beneemt de stadt haere vryheit. 225. Arbeidt om sigh te wreeken aen Heraugiere. 225. Sendt aen de Staeten om 't weederleeveren van Rhijnberk. 312, 366, 367. Siet met goede ooghen aen 't geweldt der Spaensche op sijnen boodem. 375.
Ernst van Nassau, siet Graef Ernst.
Ernst van Oostenrijk Opperlandtvooght oover Nederlandt. 198. Reedenen van verachtingh sijner aenkoomste. 198. Wordt ontfanghen met sonderlinghe pleghtigheeden en vreughde der Nederlanders. 198. Sijne seeden en geest. 198. Philips schikt hem sijne doghter ten huwelijk. 198. Versterkt sijn leegher. 200. Sijne wervinghen worden verhindert door armoede en andere toevallen. 200. Koomt onder de Nederlanders in verachtingh. 200. Sendt Otto Hartius en Jeronymus Koomans met brieven aen de Staeten om van vreede te handelen. 208. Waer op de Staeten antwoorden. 208, 209. Meeplightigh aen 't schelmstuk van Renichon en du Four om Maurits en andere om te brenghen. 216. Sendt volk om de muytelinghen tot Sichem te dwinghen. 217. Daer nae met belofte van quijtscheldingh, soldy, en ontslagh van dienst. 217. Dat hen langh verdacht blijft. 217. Sijn swakheit in 't beleidt van saeken. 217. Sijne gesanten klaeghen in Denemarken oover 't verdragh van die kroon gemaekt met de Staeten. 218. Beroept een vergaederingh der Staeten tot Brussel, uyt den Aedel en de Geestelijkheit, sijn voorstel aldaer. 219. Vindt geraeden den Koningh te raedtpleeghen. 223. Sterft. 226. Oorsaeken van sijne doodt. 226.
Escovedo, siet Johan Escovedo.
Eeverhardt van Reydt, Schrijver der Nederlandtsche historien, sijnen lof. 479.

F.

Famars, siet Heer van Famars.
Farnambuko veroovert en geplundert van d'Engelsche. 218.
la Fere beleeghert van Henrik de IV. 246. Gewonnen. 263.
Ferdinandt Girono, Gesant van Koningh Philips in Engelandt. 563.
Fer-

Ferdinandt van Oostenrijk. 353.
Fernandez Telho Portocarrera, siet Portocarrera.
Ferrare ooverheert door Paus Klement. 353.
la Ferté beleeghert van Verdugo. 238. Ontset door de Françoisen. 238. Verbrandt ten grooten deele. 238. Wordt door Bouillon ontvest. 238.
Floris van Pallandt, Graef van Kuylenborgh, ooverlijdt. 375.
du Four, siet Pieter du Four.
Franeker en Leeuwaerden behouden 't reght van verkiesingh der Magistraeten aen sigh selven. 92. Academie tot Franeker. 286.
Françisco de Mendosa soekt Mendosa.
Françiscus Balduinus en Georgius Cassander, twee mannen van groote ervaerenheit in d'oudtheeden der Kerke, door Oranje ontbooden om tot maetigheit te raeden, dan vruchteloos. 19.
Françiscus Gomarus, siet Gomarus.
Françiscus Junius. 287.
Françiscus Raphelengius. 286.
François Aertsens, der Staeten gewoonelijken gesant by den Koningh van Vrankrijk. 340.
François Draek, Onderammirael oover de groote scheepen in Engelandt uytgerust om op de Spaensche vloot te passen. 130. Sijnen lof. 130. Neemt het schip der Baldeesen. 131. Wordt met een vloot in see gesonden teeghen den Spanjaert. 249. Sterft. 249. Siet Draek.
François van La Noüe wordt Leeghermaerschalk der Staeten. 63. Drijft den vyandt uyt Nijnhooven en andere plaetsen in Vlaendre. 73. Wordt gevanghen. 73. Werft volk in Vrankrijk voor de Staeten. 387. Sijne dapperheit op 't eylandt Voorne. 388.
François Veer slaet den Marquis van Varrabon. 146, 147. Opperbevelhebber der Engelsche hulptroepen. 163. Wordt voor uyt nae Doesburgh gesonden. 163. Neemt door krijghslist de schans teeghen oover Zutphen in. 163. Tast de Spaensche scheepen voor Kadix aen. 277. Afgesonden van Elisabeth aen de Staeten met scherpe afvoorderinghen, en aenmaeninghen tot vreede. 341, 342. Heeft bevel oover een gedeelte van 't leegher in Vlaendre. 410. Wordt gequetst en verliest sijn peerdt. 417. Wordt gekooren tot Steêvooght van Oostende, dan weyghert derwaerts te gaen sonder sijne twintigh vendelen Engelschen, dat hem wordt toegestaen. 428, 429. Koomt daer binnen. 431. Wordt gequetst, en trekt uyt de stadt nae Zeelandt, wordt geneesen, en keert te rugh. 432. Verwittight van 's vyandts besluyt om hem van achteren en vooren te bespringhen, maekt hy, buyten kennis van de meeste, bestant voor weynigh daeghen. 434. Waer uyt beroerte onder de soldaeten ontstaen sijnde, is hy genootsaekt de gyselaers te rugh te senden, en den handel t'oopenbaeren. 435. Lokt, om de veyligheit der gyselaers te verseekeren, 's vyandts voornaemste hoofden op hoop van handelingh in de stadt. 435. Breekt op 't inkoomen van versterkingh de handelingh af. 435. Wordt afgelost door Frederijk van Dorp. 439.
Françoisen, onder Jenlis tot ontset van Berghen in Heenegouw in aentoght, geslaeghen. 41.
Frederijk van den Berghe, siet Graef Frederijk.
Frederijk van Dorp Steêvooght binnen Oostende in plaets van François Veer. 439. Maekt de vervalle werken weeder op, en vermeerdert de sterkten. 439. Is in gevaer voor Antwerpen. 481.
Frederijk Henrik, soekt Prins Henrik Frederijk.
Frederijk Spinola koomt met ses galeyen ten dienste des Koninghs in Nederlandt. 398. en loopt tot Sluys in. 398. Koomt met acht galeyen uyt Spanjen. 445. Twee der selver door d'Engelsche by Setubal verbrandt. 445. Drie andere worden door d'Engelsche en Hollanders vernielt, d'andere drie reddeloos en doornaegelt. 445. Wordt door den Aertshartogh verhindert in sijnen aenslagh op Walcheren. 445. Maekt eenen aenslagh om een roof in Zeelandt te haelen. 458. Raekt in geveght, en wordt geslaeghen met verlies van sijn leeven. 458, 459.
Friase afgesonden met brieven van Koningh Philips, naer de Nederlanden, waer in hy de heerschappy oover deselve ooverdraeght aen Isabella. 343.

G.

Gabrielle d'Estrée, Henrix bysit, wordt geoordeelt hem tot de vreede met Spanjen bewooghen te hebben. 338, 339. Haeren soon Cæsar wordt Hartogh van Vendôsme, Stadthouder oover Bretagne, en verlooft aen de doghter des Hartoghen van Merceur. 339.
Galeyen door Frederijk Spinola in Nederlandt gebraght. 398. Loopen te Sluys in. 398. Maeken in Zeelandt en elders eenen geweldighen schrik. 398, 399. Maer worden oorlogh scheepen der Vereenighde Staeten aentastende vinnigh doornaegelt, waer door den schrik mindert. 399. Neemen twintigh proviandtscheepen. 411. Lijden schaede door Warmondt. 411. Tasten d'achterste scheepen van Maurits vloot in 't weederkeeren van Oostende aen, dan worden verjaeght. 422. Vermeesteren eenighe koopvaerdyscheepen nae Engelandt vaerende. 427. Hunnen aenslagh op Vlissinghen ontdekt en mislukt. 427. Raeken voor Vlissinghen in geveght en worden geslaeghen, met verlies van hun hooft Spinola. 458, 459.
Galeye tot Dordrecht gebouwt is van uytsteekende vrught. 424. Haelt neevens eenighe sloepen 's vyandts scheepen tot onder de wallen van Antwerpen wegh, in 't gesight der burgheren. 424.
Gamache Steêvooght binnen Dourlans. 240.
Garnet, Jesuit in Engelandt. 496.
Gaspar de Coligny. 38, 41, 91.
Gebreeken, selfs de grootste en verouderde, sijn in korten door vlijtighe toesight te verbeeteren. 486.
Gecommitteerde Raeden in Hollandt wie die sijn en wat hun ampt is. 116.
Gedenkpenninghen geslaeghen by de Vereenighde Staeten oover 't inneemen van Breedaa. 156.
Geerardt de Jonghe quijt sigh moedigh in 't verdaedighen van de schans Knodtsenburgh. 168.
Geertruydenbergh ingenoomen door de Nassauschen. 46. Verkoft en verraeden door d'Engelsche muytelinghen aen Parma. 141. Spaensche besettingh daer binnen; en sorghe der naebuerighe steêvooghden daer oover. 190. Wordt beleeghert van Maurits. 190. Desselfs geleegenheit. 190. Verhael des beleghs. 190, 191, 192, 193, 194. Wordt aen hem oovergeleevert. 194. Geveght tusschen de Fransche en Engelsche besettinghen aldaer. 459, 460.
Geestelijken in Nederlandt ongereegelt en bedurven in leeven. 19. Kanten sigh heevigher dan yemandt teeghen 't af kondighen en 't invoeren des Conciliums van Trente. 19. Klaeghen neevens den Aedel oover 't vernielen hunner landen door 't plakkaet van Mansfeldt. 189.
Geestelijken binnen Uitrecht. 332. siet Kanonisijen.
Geestelijken wordt, om dat hunne goederen verbeurt gemaekt waeren, een eerlijk onderhoudt toegeleght. 120.
Geestelijke goederen aengewendt ten gemeenen nutte. 45.
Geevaerts, soekt Johan Geevaerts.
Gelder ingenoomen door verraedt van Hautepenne. 109. Vruchteloos verrast van Maurits. 492, 493.
Gelderlandt, Vrieslandt en Uitrecht, onder Keyser Karel, aen de Nederlanden gehecht sijnde, hebben, booven hunne voorreghten, bedonghen onafscheydelijk van

van Brabandt en Hollandt te blijven. 34.
Gelderlandt ontschuldight 't opbrenghen haerer penninghen op haere armoede. 237. Is met Uitrecht alleen een leen des rijx. 547, 548, 549.
Geldtmiddelen lleght beleidt in de Spaensche Nederlanden. 187. 206. 217. Der Spanjaerden bijster verloopen. 279.
Geldt ongeloofelijk gesteyghert in de Vereenighde Nederlanden, en ongelijkheit daer in. 231.
Geley- en verlof-gelden en andere tollē ingestelt.45,46.
Gellius Hillama, gemaghtight om weeghens Vrieslandt met de Spaensche te handelen. 555.
Geloofsforme in Nederlandt opgestelt, en aen den Koningh oovergeschreeven. 19.
Geloofsvreede. 61. Geweyghert by die van Artois en Henegouw. 62.
Geloofspunten, siet geschillen, &c.
Gemeenten in Nederlandt, sijn des oorloghs wars, geneeghen tot rust, &c. 8, 9. Spreekende vuer en vlam teeghen de Spaensche inquisitie. 19. Willen geen bemiddelaers om met hen te handelen toelaeten. 23.
Gemeente in de VereenighdeLandtschappen hoe gestelt. 120. Is af keerigh van vreede. 209.
Gemeenten moeten meede haer deel in de regeeringh hebben. 106, 107.
Gemeene middelen wat die maentelijk beliepen. 57.
Geneefsche Godtsdienst, en die in de Palts en elders gebruykelijk is,in Hollandt in't algemeen aengenoomen. 45. Soo noghtans dat alle geloofsdwangh met den naem van Inquisitie wierdt gebrandtmerkt. 45. Waer uyt verachtingh van den oopenbaeren Godtsdienst en uytgelaete vryheit voortquam. 45.
Gendt begeeft sigh in de Vereenigingh tot Uitrecht.69. Benaeuwt van Parma. 90. Koomt met hem tot handelingh.90. Sluyt, en geeft sigh aen hem oover. 93.
Gendtenaers neemen Aerschot met al sijn gevolgh in hechtenis. 55. Lichtveerdigher dan eenighe Vlaeminghen tot muyten, en den aedel dwars. 55. Weygheren oopentlijk te gehoorsaemen, aengestookt door Imbijse. 62. Bannen de Roomsche pleghtigheeden met de Geestelijkheit ter stadt uyt. 62. Sterken hunne stadt. 62. Versmaeden der Staeten en 's Aertshartoghen beveelen. 62. Ook heeft de gunst tot Oranje geen vermooghen op hen. 62. Neemen krijgsvolk aen. 64. Herstellen, op aenhouden van Oranje, de Geestelijkheit, en begeeven sigh weeder onder 'tvreede-verdragh. 66. Andermael aen 't hollen. 66. Wispeltuerigh van aerdt. 69. Weygheren Biron doortoght. 85. Roepen Imbijse weeder in, en maeken hem voorscheepen. 87. Koomen tot handelingh met Parma. 90. Handelen en koomen oover een met Parma. 93.
Gendtsche vreede. 52. Wat Landtschappen sigh daer in lieten, welke niet. 53. Te niet geloopen. 67.
George Gilpin Raedtsheer der Koninghinne in den Raedt van Staete. 284.
Georgius Cassander en Franciscus Balduinus, twee mannen van groote ervaerenheit in d'oudtheeden der kerke, door Oranje ontbooden om tot maetigheit te raeden, dan vruchteloos. 19.
Gereformeerde geeven een versoekschrift oover aen Mathias en Oranje. 60, 61. Dat hen door de Staeten wordt toegestaen. 61. Krijghen plaets in alle ampten, en vryheit van oopenbaeren Godtsdienst. 61. Geschillen tusschen hen en de Roomsgesinden. 61. Handthaeven sigh geweldigh. 61. Vallen de Geestelijkheit tot Antwerpen te lijf, en sijn aldaer meester. 68. Sijn gehouden, volghens 't verdragh met Parma, na vier jaeren uyt Antwerpen te vertrekken. 99. Worden vervolght binnen Aeken. 494.
Gereformeerden Godtsdienst in 't algemeen aengenoomen. 45. Door veele magistraeten. 61.
Gerught, uytgestroyt als een geheym, dat de Koningh van Vrankrijk was gesint met Spanjen te breeken, is veinsery. 38. Dat de Koninghin van Engelandt niet weygheren soude de heerschappy t'aenvaerden, ten waere afgeschrikt door ondervindingh en ontelbaere wetten. 108. Van den aenslagh op Breedaa met een turfschip als uytgevoert uytEngelandt oovergeschreeven eer die was in 't werk gestelt. 153. Dat de Duytsche Vorsten sigh ten oorlogh toerusten, om sigh oover 't schenden hunner grensen te wreeken. 159. Van 't uytrusten eener vloot in Spanien. 333. Van 't huwelijk van Albertus met Isabella, 's Koninghs doghter. 343. Van een vloot in Spanjen onder Martin Padilla. 445. Uytgestroyt dat den François arbeyde om de Hollanders aen sijn rijk te heghten. 522. Dat de Mooren, gedient van Hollandtsche scheepen, sigh souden traghten te herstellen in 't besit van Spanje. 522.
Gesanten weeghens Albertus en Elisabeth tot Boulogne op de vreedehandelingh scheyden onverrighter saeke. 408.
Gesanten van den Koningh van Achem in Zeelandt koomende, sterft Abdulzamat, hooft der selver aldaer, en wordt begraeven. 447. d'Andere koomen by Maurits in 't leegher voor Graeve. 447. Verbondt met haer gesllooten op den naem der Arabiers. 447.
Gesant des Keurvorsts van Brandenburgh aen de Staeten. 546.
Gesant van den Keurvorst Palatijn aen de Staeten. 546.
Gesant des Koninghs van Spanjen in Vrankrijk: sijnen handel aldaer. 563.
Gesanten van Andreas van Oostenrijk op de Vergaederingh der Duytsche Vorsten aen den Rhijn, om de bedrijven der Spanjaerden op den Duytschen boodem te ontschuldighen. 380. Hun vertoogh voor de selfde. 380, 381, 382.
Gesanten uyt Deenemarken te rugh gekoomen. 546. Des Koninghs vanDeenemarken aen de Staeten.546. Vertrekken. 563.
Gesanten der Duytsche Vorsten aenParma doen hun beklagh, en krijghen trots bescheidt. 159. Waer op se sigh met des te stouter begeerten nae de Vereenighde Landen begeeven, alwaer hunne klaghten seedigh beantwoordt worden. 160, 161. Des Keysers en der Duytsche Vorsten aen de Staeten. 303, 304. Des Koninghs van Polen aen de Staeten. 303. Des Koninghs van Denemarken aen de selfde. 304. Der Koninghen van Poolen en Deenemarken in Engelandt. 307.
Gesanten weeghens den Keyser aen de Staeten: hun voorstel. 408. Antwoordt der Staeten. 408, 409.
Gesanten der Staeten van Nederlandt aen 's Koninghs sijde aen Prins Maurits. 228. Hun vertoogh aen den Prinse: desselfs antwoordt. 228, 229. Vertrekken onverrighter saeke. 229.
Gesanten weeghen de Staeten der Provintien onder Albertus koomen tot Berghen op Zoom by d'Afgesondene der Vereenighde Staeten om van vreede te handelen. 423. Voorstel en antwoordt van weedersijden. 423. Scheyden onverrighter saeke. 423.
Gesanten der steeden Keulen en Luyk aen de Staeten der Vereenighde Nederlanden: der selver antwoordt op hun voorstel. 161.
Gesanten gesonden op de vreedehandelingh tot Keulen. 66. Weeghens de magistraeten tot Uitrecht en eenighe ampteloose luyden in Vrieslandt naer Engelandt, om Elisabeth weederom de heerschappy op te draeghen, dat afgeslaeghen wordt. 108. Der Algemeene Staeten naer Engelandt, om te klaeghen dat hen een verminkte regeeringh was gelaeten: die aldaer een langhe wijl worden opgehouden. 108. Naer Deenemarken om ontslagh der aengehaelde scheepen: dien gehoor geweyghert wordt. 112. Der Vereenighde Nederlanden aen den Koningh van Schotlandt. 139.
aen

Aen den selfden om te staen oover den doop van den Prins van Schotlandt. 212. Raedtpleeghen in hun weederkeeren met deKoninghin van Engelandt,oover saeken hun gemeen verbondt belanghende. 213. Gesonden aen de Koninghin van Engelandt. 282. Aen den Koningh van Deenemarken. 287. Aen de Koninghen van Vrankrijk en Engelandt. 333. Vertoogh der gesanten in Engelandt voor de Koninghinne. 334. 335, 336, 337. Die in Vrankrijk koomen voor den Koningh, en doen hun voorstel. 339. Keeren uyt Vrankrijk nae Engelandt. 340. Hunne geveynsde reeden aen dat hof. 340. Andermael naer Engelandt gesonden. 342. Hunne handelingh aldaer. 342. Sluyten een nieuw verdragh. 342. Desselfs punten. 343. Gesonden naer Engelandt aen Koningh Jakob, om hem geluk te wenschen met de erffenis dier kroone. 454. Hunne reeden voor dien Koningh. 454. Desselfs antwoordt. 454. Arbeyden om den vreede te verschuyven. 455. Worden ondersteunt door den François. 455. Vinden een middel tot afloffingh van een gedeelte der schulden. 455. Gesantschap aen den selfden, om hem van den staet hunner saeken t'onderrighten. 541.

Gesanten tot Sant Quintijn op de vreedehandelingh tusschen Henrik en Philips. 422.

Gesanten des Koninghs van Siam. 583.

Gesanten van weedersijden gesonden op den payshandel tot Breedaa. 48. En van 's Keysers weeghe de Graef van Swartsenburgh als bemiddelaer. 48. Scheyden onverrighter saeke. 48.

Gesanten van Philips en d'Aertshartoghen op de vreedehandelingh in den Haeghe. 555. siet Vreedehandelingh.

Gesantschap des Koninghs van Vrankrijk aen de Staeten. 539. Des Koninghs van Sweeden aen de selfde. 551.

Geschillen der Nederlanders onder elkander verwijderen de naederende vryheit. 63.

Geschillen tusschen de Roomsgesinde en de Gereformeerde. 61. Tusschen die van Arthois en Henegouw met de Vlaeminghen. 63.

Geschil tusschen de Stadt Groeninghen en d'Ommelanden, weeghen 't uytvoeren der koopmanschappen. 60. Tusschen de Vriesen en de Ooveryssselaers oover de bewaeringh van Koevorden. 185. Tusschen Groeninghen en d'Ommelanden, gestelt aen de Vereenighde Staeten. 208. Tusschen de Vereenighde Staeten onderlingh. 237. In Vrieslandt oover de schattinghen. 280. Tusschen de stadt Groeninghen en d'Ommelanden. 301, 302. Tusschen d'Engelschen en Hooghduytschen, oover de belastingh op de laeckenen. 328, 329.

Geschillen oover etteliike hooftstukken des Godtsdiensts tusschen Gomarus en Arminius. 574, 575. Tusschen de Françiscaner en Dominikaner monniken, oover den sin van Augustinus. 575. 't Gevoelen van Arminius koomt oover een met de leere der oude Christenen. 575. Augustinus is d'eerste geweest, die anders heeft begonnen te leeren. 575. En in 't Westen veelen tot sijn gevoelen getrokken heeft. 575. Gevoelens van Luther, Melanthon en Erasmus, raekende de vrye wil. 575. Calvinus versterkt het gevoelen van Luther met nieuwe bewijsreedenen. 575. Beza en andere versswaeren de hardigheit van Calvinus gevoelen. 576. Welker leerlinghen oover de Nederlandtsche kerken gestelt sijnde, den genen die 't anders verstonden niet willen dulden. 576. Waer uyt oneenigheeden en meenighvuldighe klaghten aen de Staeten voortkoomen. 576. Die een gesprek tusschen Gomarus en Arminius doen houden, en 't verhandelde beveelen niet t'oopenbaerē. 576. 't Gevoelen van Gomarus behaeght de meeste predikanten, maer dat van Arminius meest alle de magistraeten. 576.

Geschil oover 't ampt der Ooverheit in kerkelijke saeken. 576. Nieuwe stof tot krakeelen. 576, 577.

Gesintheeden die 'tgesagh des Paus van Roomen wrakten, waeren in Nederlandt driederley, Weederdoopers, Luthersche, Calvinische. 22. Deese en andere oordeelen 't nieuw plakkaet te strengh. 22. Dit ook quaelijk neemende, dat niet 't gevoelen der Algemeene Staeten daer omtrent, maer der besondere Landtschappen gehoort wordt. 22. Worden, buyten de Roomsgesinden, in Hollandt door de vingheren gesien. 120.

Gevanghene in den oorlogh op de galeye te bannen strijdt teeghen de Christelijke Godtsvrucht. 424.

Geveght tusschen d'Engelsche en Spaensche by Zutphen. 105. Tusschen den Graef van Valkensteyn en Varrabon. 146, 147. Tusschen verscheyde partyen. 147. Tusschen Parma en Maurits voor Knodtsenburgh. 168. Tusschen Mondragon en Philips van Nassau. 241. Tusschen Maurits en den Graef van Varax by Turnhout. 295, 296, 297, 298. Tusschen Breauté en Lekkerbeetje. 404, 405. Ter see tusschen Frederijk Spinola en eenighe Zeeusche scheepen. 458, 459. Tusschen Maurits en Spinola by Mullem. 490, 491, 492. Ter see tusschen de Spaensche vloot en Heemskerk onder Gibralter. 436, 437. Ter see in Indien tusschen Alfonso de Castro en Matelief. 579, 580, 581.

Geveght tusschen de Fransche en Engelsche besettelinghen binnen Geertruydenbergh. 459, 460.

Geusen, van waer die naem koomt, en wat het te segghen is. 21.

Gibralter beschreeven. 534.

Gistelles, Steêvooght binnen Oostende, sterft aldaer. 472.

Godtsdienst eenighermaeten in kleynachtingh geraekt in Hollandt. 107.

Godts wonderlijk bestier in 't beleidt der Nederlandtsche saeken. 39. 386.

Gogh ooverweldight door Mendosa. 379.

Gomarus, Hooghleermeester in de Godtheit tot Leyden, in geschil met Arminius; sijn gevoelen. 574. Wat se elkander te last legghen. 575.

Gomeron, siet Heer van Gomeron.

Gontaut, Hartogh van Biron, siet Biron.

Gordan, Steêvooght binnen Kalis, laet de Steêvooghdy oover aen den Heer van Vidosan. 262.

Graef van Aerenbergh, Stadthouder van Vrieslandt, doet den eedt hem door de Landtvooghdes voorgehouden. 25. Wordt door Alva, met de ruytery der Nederlandtsche eedelen, vermenght met Spanjaerts, nae Vrankrijk gesonden. 31. Wordt van Graef Luidewijk verslaeghen, en sijn leegher op de vlught gedreeven. 33. Neemt Seevenberghen. 142. Wordt neevens Aerschot en Mendosa nae Vrankrijk gesonden, om den Koningh den eedt af te neemen. 241. Gaet weeghens Albertus in gesantschap naer Engelandt. 455.

Graef van Auvergne gevanghen, krijght vergiffenis van den Koningh. 476.

Graef van Bassigny versoekt uyt naem der Aertshartoghen van de Staeten vrygeley: wordt afgeslaeghen. 467.

Graef Frederijk van den Berghe verdaedight Koevorden. 180. Krijght kuntschap van de troepen t'sijner ontset in aentoght. 181. Ooverweldight Otmarsum. 195, 196. Sijnen aenslagh op de Bourtangh vruchteloos. 196. Doorstroopt een gedeelte van Vrieslandt. 314. Verdaedight Linghen. 319, 320. Wordt opperveldtheer naest Mendosa. 357. Leeft vyandtlijk op den Duytschen boodem. 361. Geeft sijn gevoelen raekende den toght van 't leegher. 363. Sijn gevolgh wordt gevanghen, hy selfs ontkoomt ter naeuwer noodt. 383. Worpt tot tweemaelen volk

volk binnen 's Hartoghenbosch. 433. Wordt gesonden om Breedaa te verrassen, maer ontdekt. 439. Wordt gesonden teeghen de muytelinghen binnen Hooghstraeten. 459. Koomt daer voor, en tast het kasteel aen. 459. Wijkt op d'aenkoomst van Maurits nae Heerenthals. 460. Trekt tot ontset van 's Hartoghenbosch, en beschanst sigh daer teeghen Maurits. 461. Leght besettingh buyten de stadt, en met wat hoop. 461. Wordt in Vlaendre gelaeten. 484. Bouwt een schans dight onder Sluys. 493. Sijnen aenslagh op Aerdenburgh vruchteloos. 526.
Graef Harman van den Berghe, Steêvooght binnen Deeventer. 164. Sijne dapperheit in 't belegh. 165. Gequetst in sijn gesight. 165. Moet de stadt oovergeeven. 166. Sijne omhelsingh in gesprek met Maurits. 166. Oovervalt de kleyne sterkten aen den Yssel. 176. Bevreedight de muytelinghen. 197. Wordt Veldtmaerschalk in plaets van den Heer de Rhosne. 269. Landtvooght van Gelderlandt. 312. Trekt te spaede tot ontset van Rhijnberk. 312. Versterkt de besettingh van Meurs. 313. Scheidt de t'saemengerotte muytery tot Graeve. 333. Koomt voor Rees in 't leegher der Duytsche Vorsten, om de bedrijven der Spanjaerden t'ontschuldighen, alwaer hem manlijk wordt geantwoordt. 390.
Graef Henrik van den Berghe gevanghen binnen Weerdt. 244. Verdaedight Grol teeghen 't belegh van Maurits. 510. Wordt binnen Erkelens gevanghen door Prins Henrik van Nassau. 525.
Graef Luidewijk van den Berghe geschooten binnen Steenwijk. 177.
Graef Willem van den Berghe, getrouwt aen Oranjes suster, valt in Gelderlandt en Oooverijssel. 40. Stadthouder oover Gelderlandt, dat hy tracht aen den Spanjaert oover te leeveren. 87. 't Welk ontdekt wordt, hy gevanghen, en op nieu gedaenen eedt weeder ontslaeghen. 87. Valt met sijne soonen oover tot den Spanjaert. 87.
Graef van Buuren uyt de Hooghe Schoole van Loven nae Spanjen gevoert. 32. Siet Philips Wilhem, Prinse van Oranje.
Graef van Buquoy gevanghen. 374, 383. Valt voor Oostende vrughteloos aen op de werken oover de gueule. 463. Drijft by Keulen de Hollandtsche scheepen van de stroom: trekt oover Rhijn. 484. Sijn leegher wordt geseeghent van 's Paus gesant. 484. Leght een schans te Keysersweerdt. 484. Wordt gelast sigh op de kant van den Rhijn needer te slaen, en sijne werken te vergrooten. 485. Wordt gesonden om Wachtendonk te beleegheren. 490. Dat sigh oovergeeft. 492. Vermeestert Krakou. 493. Krijght troepen en last om de Betuwe in te trekken. 504. Wordt gesonden om Nymeeghen te beleegheren: soekt te marren. 506. Oovervalt een Hollandtsch oorloghschip op den Rhijn, en verbrandt meer andere. 507.
Graef van Egmondt, Stadthouder oover Vlaendre en Arthois. 8. Sijnen aerdt en daeden. 8. Weyghert, neevens Oranje, het bevel oover de Spaensche soldaeten, die de Koningh vertrekkende in Nederlandt wil laeten, aen te neemen, als strijdigh teeghen de voorreghten. 14. Sijn misnoeghen op Granvelle, 15. Schrijft neevens Oranje en Hoorne aen den Koningh, klaeghende oover de mishandelinghen van Granvelle, en versoekende ontslagh hunner verschijninghe in den Raedt. 17. Reyst nae Spanjen, alwaer hy met heerlijke eerbewijsen wordt onthaelt en beschonken. 18. Keert weeder in Nederlandt met ydele hoop. 18. Yder heeft in de byeenkoomst tot Denremonde 't oogh op hem: maer hy verklaert den Koningh te sullen gehoorsaemen, en oopent verder sijne meeningh. 24. Doet eedt aen de Landtvooghdes voor sijne vyanden te sullen houden, die de Koningh hem voorstelt. 25. Verstoort die in Vlaendre, welker beschermingh hy te vooren hadt aengenoomen. 25. Is, met meer andere van geringher aensien, op hoop van leeven in sijne doodt geloopen. 27. Wordt, met den Graef van Hoorne, listelijk te hoof getroont en gevanghen. 31. Versoeken, volghens 't voorreght der Ridderschap des Gulden Vlies, voor hunne eedtgenooten te reght gestelt te worden, dat hen wordt afgeslaeghen. 31. Worden buyten Brabandt in bewaernis weghgevoert, teeghen 't reght dat selfs den allergeringhsten is vergunt. 31. Wat hen te last geleght wierdt. 31. Worden onthalst. 32. Dat diepe deernis verwekt in de gemoedederen der Nederlanders. 32.
Graef van Egmondt, siet Philips, Graef van Egmondt.
Graef van Essex gesonden voor Opperbevelhebber oover de troepen op de vloot nae Spanjen gesonden, neevens Karel Houwaert als Ammirael, beyde met gelijk reght. 275. Hunnen strijdighen aerdt. 275. En last. 275. Sijnen yver om de Spaensche vloot voor Kadix aen te tasten, wordt door Houwaerdt weederhouden. 276, 277. Waer door de geleegenheit verlooren gaet. 277. Slaet de Spaensche vloot voor Kadix. 277. Set sijn krijgsvolk aen landt. 277. Handelt met die van Kadix oover d'afkoopingh der plunderingh. 278. Raedt de seeghe te handthaeven, maer wordt van Houwaert teeghengesprooken. 278. En houdt daer op aen, dan vruchteloos. 279. Steekt andermael met een vloot Engelsche en Hollandtsche scheepen in see, dan ongelukkigh. 307, 308. Neyght met de Hollanders tot den oorlogh. 337. Onthoudt sigh uyt den Raedt. 342. Oorloght in Yerlandt met weynigh voorspoedt. 400. Koomt ongelast in Engelandt, en wordt in verseekeringh genoomen. 400. Wordt ontslaeghen en het hof hem ontseght. 435. Wordt geroepen, om sigh te verantwoorden. 435. Houdt de Raedtsheeren gesonden door de Koninghinne vast, en trekt met een kleyn gevolgh nae Londen. 435. Wordt aldaer, vruchteloos heul soekende, gevanghen genoomen. 435. Hem worden Reghters toegevoeght, die hem hooren in sijn verantwoordingh. 435. Wordt gevonnist en onthalst: godtsvrught en boetveerdigheit in sijn uyterste. 436.
Graef van Fuentes koomt in Nederlandt. 183. Is straf van aerdt. 183. Heeft met Stephanus Ibarra de klem der regeeringhe. 187. Sijn in Spanjen verdacht. 187. Sijnen schrikkelijken voorslagh in den Raedt. 188. Antwoordt daer teeghen ingebraght. 188, 189. Maer wordt gevolght, schoon andere sigh daer teeghen stellen. 189. Smeeder van 't schelmstuk van Renichon en du Four om den Prins en andere te vermoorden. 209. Van den aenslagh van Luidewijk Lopez op 't leeven van Elisabeth, Koninghin van Engelandt. 210. Blijft uyt de vergaederingh der Staeten tot Brussel, en waerom. 222. Sijnen aerdt. 222. Gemaekt Raedtshooftman. 226. Sijne bequaemheit daer toe. 226. Is gehaet by de Grooten en 't gemeen. 227. Draeght sonderlinghe sorghe oover 't krijgsvolk. 238. Brenght de muytelinghen weeder onder gehoorsaemheit. 238. Leght die binnen Thienen. 238. Wordt door de steeden in Nederlandt versoght het belegh van Kamerijk voort te setten. 238, 239. Begeeft sigh nae het leegher van Varabon. 239. Vermeestert Chastelet. 239. Beleeghert Han. 239. Stelt den steêvooght Gomeron met sijne twee broeders in hechtenis. 239. Koomt te spaede tot ontset der steede, ingenoomen door de Françoisen. 239. Stelt den steêvooght Gomeron tusschen beuls voor de stadt ten toon: die te vergeefs den sijnen tot meededooghen soekt te verwekken. 239. Doet hem in 't gesight der sijner onthalsen. 240. Trekt met het leegher nae Dourlans. 240. On-

Ongelukkighen aenslagh op Kamerijk. 240. Bestormt het kasteel van Dourlans. 240. Neemt het in, en daer op de stadt geweldigher handt. 240. Beleeghert Kamerijk om meenighvuldighe reedenen. 242. Wordt de stadt en het kasteel meester. 243. Vordert den steedelinghen den eedt af. 244. En Philips te sweeren als hunnen Prins. 244. Weyghert den Aertsbisschop sijn gevordert reght op de stadt. 244. Slaet eenighe kornetten Hollandtsche ruytery. 244. Wordt in Spanjen opontbooden. 261. Landtvooght van Milaen, past op den oorlogh tusschen den François en den Savoyaert. 425. Is in geschil met de Graeubonders, die hy meent te verrassen, maer wordt vergeleeken door den François en de Venetiaenen. 55.

Graef Philips van Hoohenloo, soekt Hoohenloo.

Graef van Hooghstraeten weyghert den nieuwen stijl van eedt, hem door de Landtvooghdes voorgehouden, te doen. 26.

Graef van Hoorne, Ammirael ter see. 8. Ouden wrok tusschen hem en Granvelle. 14. Schrijft neevens Oranje en Egmondt aen den Koningh, klaeghende oover de mishandelinghen van Granvelle, en versoekende ontslagh hunner verschijninghe in den Raedt. 17. Ontfanght schrijven uyt Spanjen van Montigny, sijnen broeder, van 's Koninghs onversoenelijke verbolgenheit. 24. Begeeft sigh op sijn huys, alwaer hy buyten bewint leefde. 25. Wordt, met den Graef van Egmondt listelijk te hoof getroont en gevanghen. 31. Versoeken, volghens 't vooreght der Ridderschap des Gulden Vlies, voor hunne eedtgenooten te reght gestelt te worden, dat hen wordt afgeslaeghen. 31. Worden buyten Brabandt in bewaernis weghgevoert, teeghen 't reght dat selfs den allergeringhsten is vergunt. 31. Wat hen te last gelegt wierdt. 31. Worden onthalst. 32. Dat diepe deernis verwekt in de gemoederen der Nederlanders. 32.

Graef van Kumberlandt beset met 40 scheepen Lissebon. 331. Verdere bedrijven op sijne vaert nae Amerika. 331.

Graef van der Lippe, Kreytsooverste van den Westphaelschen Kreyts, wordt van de stenden van Kleef versoght Orsoy van Mendosa weeder te eysschen, en by weygeringh de vijf Nederkreytsen tot Dortmont te beschrijven. 364. Trekt te velde. 389. Laet al 't gesagh oover aen Hoohenloo en Solms. 399.

Graef van Kuylenborgh ooverlijdt. 375.

Graef Harman van Mansfeldt 's Keysers gesant aen de Staeten. 408, 409.

Graef Karel van Mansfeldt van Parma teeghen Heusden gesonden. 142. Maekt eenen vergeefschen aenslagh op Bommel. 142. Neemt Heemert, maer moet dien weerdt weederom verlaeten. 142. Wint Heel op den Bommelerweerdt. 143. Dien hy plundert en verwoest. 143. Sijnen aenslagh op d'ooverstijde van de Wael, Gelderlandt en Uitrecht. 143. Tast het eylandt Voorne aen, dan vertrekt op d'aenkoomst van Hoohenloo. 143. Loopt door een wielingh in de Maese en de muytery van een Spaensch regement gevaer aen 't leeven. 143. Krijght last Rhijnberk te beleegheren. 144. Door Parma gesonden om Breedaa te benaeuwen. 156. Sluyt de Merke door een brugh en schans. 156. Plundert Seevenberghen. 156. Beschiet den Noordam. 156. En gebruykt vruchteloos verder geweldt. 157. Wordt van Breedaa afgetrokken. 157. Slaet sigh needer tusschen Maes en Wael. 157. Hem wordt het beleydt der troepen in Nederlandt van Parma in sijn afweesen gelaeten. 158. Ontneemt den François eenighe kasteelen en de stadt Noyen. 187. als ook S. Valery. 191. en Sant Paul. 191. Loopt gevaer van de sijne. 191. Weederweerdigheit hem aengedaen door de muytelinghen. 197. Neemt Kapelle in 't landt van Thierasse. 199. Volght Philips van Nassau op sijnen wegh nae Luxemborgh. 214. Is vyandt van Ibarras, dien hy by nae om 't leeven gebraght hadt. 222, 223. Wordt nae Hungaryen teeghen den Turk gesonden. 227. Sterft. 227.

Graef Octaef van Mansfeldt met Montigny van Parma gesonden om sigh van Thoolen te verseekeren. 135. Wordt met merkelijk verlies te rugh gedreeven. 135, 136. Versterkt Chimay. 138. Beleeghert en neemt Wachtendonk. 138, 139. Wordt geschooten voor Knodtsenburgh. 168. Sijnen lof. 168.

Graef Pieter van Mansfeldt doet den eedt hem door de Landtvooghdes voorgehouden. 25. Is Stadthouder oover Luxenburgh. 25. Hem wordt het hooghbewint der saeken van Parma in sijn afweesen gelaeten. 158. Den tijtel van Opperlandtvooght oover Nederlandt by voorraedt opgedraeghen. 187. Veroordeelt by plakkaet ter doodt alle gevanghenen in den oorlogh, en die den vyandt met brandtschattingh stijfden. 189. Rust sigh toe tot ontset van Geertruydenbergh. 191. Getal sijner troepen. 191. Koomt voor Geertruydenbergh: Sijn bedrijf aldaer. 193. Schrijft aen de stadt en vertrekt. 194. Sijne beanghstheit, en vreese voor 's Hartoghenbosch. 194. Neemt voor Crevecoeur te beleegheren: wordt van Maurits voorgekoomen. 194. Gedwonghen van daer te vertrekken, en nae 't landt van Kuyk te vlughten. 194, 195. Sijne doodt. 476.

Graef van der Mark heeft het geheele bewint ter see. 39. Sijnen aerdt. 39. 44. Bekleet by afweesen des Prinsen het Stadthouderschap oover Hollandt. 44. Brandtmerkt door wreetheit aen Geestelijken en allerhande ongereeghelde moedtwil de opdaeghende vryheit. 44. Wordt door last van Oranje in hechtenis genoomen, en beschuldight. 44.

Graef van Meeghen, Stadthouder oover Gelderlandt, doet den eedt hem door de Landtvooghdes voorgehouden. 25.

Graef Adolf van Nassau, broeder van Oranje en Luidewijk, blijft in den slagh teeghen Arenbergh in Vrieslandt. 33.

Graef Adolf van Nassau verslaeghen. 574.

Graef Ernst van Nassau, broeder van Philips, gevanghen in den slagh op de Lipperheyde en gelost. 241. Brenght versterkingh binnen Hulst. 269. Belet Mendosa den oovertoght in den Tielerweerdt. 388. Wordt met een gedeelte der scheepen voor uyt nae Vlaendre gesonden, om Philippine te vermeesteren. 410. Dat sigh aen hem oovergeeft. 410. Neemt Assenede in. 410. Heeft bevel oover een gedeelte van 't leegher. 410. Wordt met neegentien vendelen te voet en vier vaenen ruyters met twee stukken gesonden, om, sigh van de brugh by Leffinghen verseekerende, den vyandt den doortoght nae Maurits te beletten. 412. Maer vindt den vyandt reets doorgetrokken, en wordt nae een verlies van achthondert man genootsaekt te vlughten. 412, 413. Sijn bedrijf in den aenslagh op Antwerpen. 481. Wordt met Henrik van Nassau en sesduysent man gesonden om Rhijnberk te sterken. 484. Trekt den Hartogh van Bruinswijk te hulpe. 495, 500. Beleeghert en wint Lochum. 510.

Graef Johan van Nassau, landtvooght oover Gelderlandt, brenght de regeeringh aldaer in goeden staet. 60. Sijne doodt.

Graef Luidewijk van Nassau, een der voornaemste verbondene Eedelen teeghen d'inquisitie. 20. Was oopentlijk van den Roomschen Godtsdienst afgeweeken. 20. Valt met een gedeelte der ballinghen in Vrieslandt, verslaet den Graef van Arenbergh, en drijft sijn leegher op de vlught. 33. Wordt door Alva oovervallen en geslaeghen. 33. Handelt in Vrankrijk.

rijk. 38. Ooverraft Berghen in Henegouw. 40. Krijght tot verdaedigingh van Berghen hulpe uyt Vrankrijk. 41. Blijft op de Mookerheide met sijnen broeder Henrik, en Hartogh Christoffel, 's Paltsgraeven soon. 47. sijnen lof. 47.
Graef Luidewijk van Nassau, soon van Johan, en broeder van Philips en Ernst, Opperbevelhebber oover de troepen op de scheepen gevoeght by d'Engelsche vloot nae Spanjen. 275. Sijn bedrijf voor Kadix. 277. Doet eenighe gelukkighe schermutselinghen te peerde, en neemt den Graef van Buquoy gevanghen. 374, 383. Koomt van omtrent Graeve met buyt te rugh. 391. Verraft Wachtendonk. 404. Opperbevelhebber der ruytery in Vlaendre. 410. Sijne uytsteekende dapperheit in dien slagh. 418. Maekt eenighe aenslaeghen in Brabandt sonder vrucht. 422. Trouwt met de weduwe des Graeven van den Broek. 428. Plundert en verwoest het landt van Luxemburgh en d'uyterste grensen die brandtschattingh weygeren, en veroovert Sant Vit. 445. Sijne dood en lof. 476.
Graef Philips van Nassau. 153. Wordt met eenighe troepen gesonden nae Vrankrijk tot onderstant van den Koningh. 174. Koomt van daer weeder te rugh. 181. Wordt gelast 's Graevenweerdt te bewaeren. 181. Met eenighe troepen gesonden om 't landt van Luxemborgh en d'uyterste grensen van Nederlandt onder brandtschattingh te stellen. 189. Keert met rijken buyt weederom. 189. Doorstroopt 't landt van Limburgh. 196. Wordt met 28 vendelen gesonden nae Luxemborgh den Koningh van Vrankrijk te hulpe. 214. Neemt met sigh vijf vaenen ruyters onder den Kolonel Veer. 214. Koomt by Bouillon. 215. Keert te rugh door eenen anderen wegh. 237, 238. Wordt van Maurits gesonden teeghen Mondragon oover de Lippe. 241. Wordt uyt hinderlaeghen omringht, gequetst, en gevanghen. 241. Sterft: sijnen lof. 241.
Graef Willem van Nassau, soekt Willem Luidewijk van Nassau.
Graef van Nieuwenaer, soekt Nieuwenaer.
Graef van Oostvrieslandt, siet Ulrik, Edsart, Enno.
Graef van Rennenbergh, siet Rennenbergh.
Graef van Schouwenburgh koomt in Vrieslandt. 40.
Graef van Solre ontmoet en geslaeghen van Thomas Filler. 488. Swaerlijk gequetst. 488. Wordt gesonden om oover de Veght te trekken, dat hy vruchteloos onderneemt. 506.
Graef Ernst van Solms ooverleeden. 241.
Graef Georg Everhardt van Solms houdt de Spaensche buyten 't eylandt Thoolen, en verdrijft se met groot verlies. 136. Wordt door Maurits gelast 't eylandt Voorne te versterken. 157. Steêvooght binnen Hulst. 170. Dwinght 't Landt van Waes brandtschattingh te betaelen. 196. Trouwt aen Sabina, doghter van Lammorael, Graef van Egmondt. 231. Wordt van Maurits met besettingh binnen Hulst gelaeten. 265. Wordt gequetst. 269. Raedt tot oovergaeve. 272, 273. Arre faem hem onder de gemeenten naegaende. 273. 't Bevel oover de Zeeusche regementen wordt hem benoomen. 273. Verweert sigh by monde en geschrifte. 273. Krijght een nieuw regement van d'Algemeene Staeten. 273. Heeft, neevens Hoohenloo, onder den Graef van der Lippe, 't bevel in 't leegher der Duytsche Vorsten. 390. Heeft bevel oover een gedeelte van 't leegher in Vlaendre. 410. Brenght de Afgesondene der Staeten binnen Oostende. 410. Beleeghert de schans Albertus. 410. Verveerdight alles tot het belegh van Nieupoort. 410.
Graef van Styrum, Steêvooght binnen Grol. 315.
Graef van Swartsenburgh, weeghen den Keyser, als bemiddelaer gesonden op den payshandel tot Breedaa. 48. Neemt krijgsvolk aen teeghen Brandenburgh en Nieuburgh. 232.
Graef van Tyron, soekt Hugo Graef van Tyron.
Graef van Valkensteyn gesonden tot ontset van Rhijnberk. 146. Wordt gevolght van Varrabon. 146. Doorschooten in 't belegh van Zutphen. 164.
Graef Ulrik van Valkensteyn omgebraght teeghen gegeeven woordt. 369, 370, 525.
Graef van Valkensteyn, vermoort van de Spaensche. 525.
Graef van Varax geslaeghen by Turnhout. 295, 296. 297, 298.
Graeubonders sijn in geschil met Fuentes Landtvooght van Milaen, oover de grensen, dan worden vergeleeken door den François en de Venetiaenen. 551.
Graeve, de stadt, beleeghert door Parma. 104. Door Maurits. 442. Verhael des beleghs. 442, 443. Geeft sigh eyndelijk naer een dappere teeghenstant van twee maenden oover. 443. Desselfs heeren. 443. Wordt beset met de muytelinghen van Hooghstraeten. 463. Ontleedight van de selve. 471. Aenslagh van Grobbendonk daer op ontdekt. 490.
Graeven en Hartoghen in Nederlandt wie genoemt. 3. Verkrijghen een erfelijke heerschappy, en door wat middelen. 3. Een hooghste, dogh wetplichtighe. 3. Hunne inkoomsten. 3. De naesaeten wierden niet eerder tot de regeeringh aengenoomen, voor dat se den ingeseetenen 's Landts vryheeden en voorreghten beswooren hadden. 3.
's Graevenweerdt versterkt door Schenk. 104. Door Maurits. 384.
Granvelle, soekt Anthonis Perenot.
Gregorius Roomsch Paus, siet Paus Gregorius.
Grensen der Spaensche Nederlanden jammerlijk gestelt. 189.
Grensplaetsen der Spaensche en der Vereenighde Nederlanden. 114, 115.
Griethen, Aedelijk huys in Oostvrieslandt. 233. Is maghtigh en krijght door langh gebruyk 't geheel bewint van Oostvrieslandt en de beschermingh van Embden. 233. Wordt in den jaere 1454. van Keyser Frederijk begiftight met den tijtel en het reght van Graef van Oostvrieslandt. 233.
Grobbendonk, Steêvooght binnen 's Hartoghenbosch. 433. Slaet vijf vaenen ruyters van Maurits. 458. Maekt eenen aenslagh op Graeve: dan wordt ontdekt. 490. Sijne vaen wordt geslaeghen. 493.
Groene, een der voornaemste muytelinghen binnen Embden. 354.
Grol beleeghert van Maurits. 241. Besettingh en voorraedt daer binnen. 241. Ontset door Mondragon. 241. Geleegenheit en werken der stadt. 315. Andermael beleeghert van Maurits. 315. Getal en dapperheit der verdaedighers. 315. Geeft sigh oover. 316. Beleeghert van Spinola. 506. Sleghte teegenweer der beleegherde. 506, 507. Geeft sigh oover. 506. Beleeghert van Maurits. 510.
Groeninghen in geschil met d'Ommelanden weeghens 't uytvoeren der koopmanschappen. 60. Gaet oover aen den Koningh. 74. Weyghert Spaensche besettingh in te neemen. 151. Gedreyght van Maurits. 167. Die van daer opbreekt. 167. Benaeuwt. 195. Beleeghert van Maurits. 202. Beschreeven. 204. 205. Verhael des beleghs. 205, 206, 207. Getal en voorraedt daer binnen. 205. Gestaltenis der gemoederen. 206. Geeft sigh oover. 207. Neemen besettingh in, en Graef Willem tot Stadthouder. 207, 208. Hun geschil met d'Ommelanden wordt gestelt aen de Vereenighde Staeten. 208. Andermael in geschil. 301, 302. Wordt beslegt door reghters gestelt by de Staeten. 302. Haere halsterrighe weederspannigheit wordt uyt last der Algemeene Staeten door Graef Willem met krijgsvolk seer voorsightigh tot gehoorsaemheit gebraght. 407. Aldaer wordt een kasteel geleght. 407. 't Kasteel wordt geslegt. 525.

Groeninghers senden gesanten aen Parma, met klaghten dat men hen verwaerlooft. 175. Ontfanghen aentroostinghen en belosten tot antwoordt. 176. Senden gesanten en geschenken aen den Aertshartogh. 201. Worden door Graef Willem tot gehoorsaemheit gebraght. 407. Hunne verslaegenheit door 't legghen van een kasteel: bidden om 't weghneemen des selven, en quijtscheldingh van een gedeelte hunner achterstallen, vergeefs. 407. Krijghen weederom reght van stemmen ter vergaederingh. 407.
Grooten Heer geeft vryheit en brieven van vrygeley aen de ingeseetenen der Vereenighde Nederlanden, onder Fransche en Engelsche vlagghen. 330.
Grootmoedigheit van een Hooghduytsch hopman. 371. Van een Roomsch Priester omtrent Mendosa. 371.
Guinea beschreeven. 396. Swaere en besmetteli,ke lught aldaer. 396, 397.
Gulde Vlies. 4.

H.

HAdrianus Junius. 287.
Haerlem beleeghert en ingenoomen door de Spanjaerden. 46.
Haet: Wonder voorbeelt van oovergrooten haet op de Spanjaerts. 49.
Han beleeghert van Fuentes. 239. 't Kasteel wordt, nae 't vertrekt van Gomeron, gehouden door Orvillers. 239. Die hulp van Bouillon ontbiedt, en daer binnen krijght. 239. Dat sigh daer van meester maekt. 239.
Handel op Spanien door Philips by plakkaet den ingeseetenen der Vereenighde Nederlanden verbooden. 392. Op de Spaensche Nederlanden aen de selfde verbooden by plakkaet van Isabella. 392. Door de Staeten der Vereenighde Nederlanden aen alle volken op de geseyde Landen. 392. Door den Koningh van Vrankrijk aen sijne onderdaenen verbooden voor ses maenden. 393. Door Philips weederoopen gestelt: maer bedorven door swaere belastingh. 465. Door den Koningh van Vrankrijk eerst belast met gelijke belastingh, daer nae verbooden soo langh 't plakkaet in Spanien stant greep. 465.
Handel in Indien door wat volken van tijdt tot tijdt gedreeven. 514, 515.
Handel der Vereenighde Nederlanden in Oostindien. 509. En hunne glory neemt aldaer dapper toe. 445, 446, 447, 448, 494, 512, 513, 514, 515, 516, 517. 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583.
Handelingh met Anjou in Vrankrijk oover d'opdraght der Hooghe heerschappy. 77. Met hem hervat tot Duinkerken. 84. en vervolght. 85.
Handtvesten van Brabandt. 33. Met welke meest oovereenkoomen die van d'andere Landtschappen. 34.
Hanse Koopluyden wordt belast uyt Engelandt te vertrekken. 329.
Hanse steeden verbinden sigh tot een lighaem. 328. Hunne onlusten met de Engelschen oover de belastingh van de laekenen. 328, 229.
Harman van den Berghe, siet Graef Harman.
Hartogh van Biron, siet Biron.
Hartogh van Bouillon, getrouwt aen Elizabeth, suster van Prins Maurits, Veldtooverste van Henrik de IV. teeghen Spanje. 214. Trekt nae Parijs om met den Koningh te raedtpleeghen. 215. Is meester van de kleyne steeden in Luxemborgh. 223. Verwoeft het omlegghende landt. 223. Valt in Bourgonjen. 226. Sijn bedrijf aldaer. 226. Van weynigh gevolgh, en moet het stroopen van den Franschen boodem vruchteloos aensien. 237. Sendt versterkingh binnen Dourlans. 240. Begeeft sigh met den Graef van Sant Paul derwaerts, om voorraedt daer binnen te brenghen. 240. Handelt in Engelandt van verbondt. 281. Vertrekt nae Hollandt, om den Staeten den eedt af te neemen. 283. Plundert Henegouw en de landen naest aen de Maese. 301. Raekt in onlust en op 't punt van oorlogh met den Koningh: maekt sijnen pays, en koomt in groote gunst. 498, 499.
Hartogh van Bruinswijk is in onlust met die stadt, welke hy tot tweemaelen beleeghert: moet 'er af, en maekt sijnen pays. 499, 500.
Hartogh van Guise omgebraght. 148.
Hartogh van Kleef. Siet Vorst van Kleef.
Hartogh van Lerma. 574.
Hartogh van Mayenne wordt oopentlijk gestijst door Philips. 149. Koomt by Parma, en doet hem oopeningh van den staet der beyde partyen. 158. Is tot Brussel, en loopt 'er gevaer van hechtenis. 199. Maekt sijnen soen met den Koningh. 199.
Hartogh van Medina Celi in Alvâs plaets gekooren. 40. Koomt met een vloot in Nederlandt, die geslaeghen wordt. 40.
Hartogh van Medina Sidonia, Opper-Ammirael van de Spaensche vloot. 129. Sijne oovergroote benaeuwtheit. 133. Verworpt het verdragh oover d'afkoopingh der plunderingh der steede en scheepen van Kadix. 278.
Hartogh van Mercœur maekt sijnen soen met den Koningh. 338.
Hartogh van Pastrana doodt. 242.
Hartogh van Savoyen set sijne grensen uyt, en baent eenen wegh door d'Alpische geberghten. 149.
Hartogh van Terra Nova weeghens Spanjen op den vreedehandel tot Keulen. 66.
's Hartoghenbosch verlaeten van d'Onroomsche. 68. Oovergkoomt met Parma. 68. Sendt toevoer aen Mendosa in den Bommelerweerdt. 387. Weyghert Andreas van Oostenrijk in te laeten, dan met een bepaelt gevolght. 387. Wordt beleeghert van Maurits. 433. Getal der besettelinghen en Steêvooght. 433. Voorsorghe der magistraeten en Geestelijken daer binnen. 433. Krijght tot tweemaelen volk binnen, door Graef Frederijk van den Berghe. 433. Vlijt van binnen aengewendt om den brandt voor te koomen. 433. Belofte aen hen gedaen door de Aertshartoghen. 433. Wordt weeder verlaeten. 434. Andermael beleeghert door Maurits. 461. En verlaeten. 463.
Hartoghen en Graeven in Nederlandt wie genoemt. 3. Verkrijghen een erfelijke heerschappy, en door wat middelen. 3. Een hooghe, dogh wetplightighe. 3. Hunne inkoomsten. 3. De naesaeten wierden niet eerder tot de regeeringh aengenoomen voor dat se den ingeseetenen 's Landts vryheeden en voorreghten beswooren hadden. 3.
Hautepenne vermeestert Breedaa. 73. Veldtmaerschalk der Spaenschen. 109. Krijght Gelder door verstant met den Steêvooght. 109. Wordt by 's Hartoghenbosch geslaeghen van Hoohenloo. 110.
Heemert ingenoomen van Karel van Mansfeldt. 142. Die den selven weerdt verlaeten moet. 142.
Heemskerk veroovert een Portugijsche Karacke van ongeloofelijke groote. 448. Wordt met een vloot teeghen den Spanjaert in see gesonden. 533. Sijne verscheyde vaerten. 533. Getal sijner scheepen, en onbepaelden last. 533. Sijn sterk vertrouwen op den seeghen. 533. Steekt in see en koomt op de rivier van Lissebon, die hy meent in te seylen, maer verstaet dat de scheepen nae Indien waeren uytgeloopen, dogh een schoone vloot lagh in de baey van Gibralter, waerom hy derwaerts seylt. 534. Koomt de Straet in, en doet een moedighe aenspraek aen de sijne. 535. Begint het geveght: verhael desselven. 536, 537. Verliest het linker been, en sterft. 536. Sijn gebalsemt lighaem koomt tot Amsterdam aen, en wordt aldaer met groote blijdtschap en droefheit ontfanghen. 541. Wordt d'eerste met groote praght en een eergraft op kosten

kosten van den Staet begraeven. 541.
Heer van Famars, Steêvooght binnen Heusden, verdaedight die stadt met groote kloekheit. 142. Siet Karel de Levin.
Heer van Gomeron, Steêvooght binnen Han. 239. Lidt van de Fransche eedtgenootschap. 239. Verkoopt de stadt aen de Spanjaerts, behoudende 't kasteel tot de volle betaelinghe. 239. Wordt door list van Fuentes opontbooden, en met sijne twee broeders in hechtenis gestelt. 239. Wordt tusschen beuls voor de wallen der stadt ten toon gestelt, en soekt te vergeefs door deerlijk kermen den sijnen tot meededooghen te verwekken. 239. Wordt in 't gesight der sijner onthalst. 240.
Heer van Heemert, Steêvooght binnen de Graef, geeft de stadt met accoort oover aen Parma. 104. Waer oover Leycester hem heeft doen onthoofden. 104.
Heer van la Motte bekoomt sijnen soen van den Koningh. 66. Steêvooght van Grevelinghe, dat hy aen 's Koninghs sijde brenght. 66. Wordt van Parma met volk nae Vrankrijk gesonden. 149. Voor Knodtsenburgh. 168. Smeeder in 't schelmstuk van Renichon en du Four, om den Prins en andere om te brenghen. 209. Beleeghert Hoey. 224. Wordt doorschooten voor Dourlans. 240. Sijnen lof. 240.
Heer van Rhosne berent Kalis. 262. Slaet een brugh oover de Schelde, en trekt Brabandt in: waer door hy Maurits genootsaekt hem te volghen. 265. Wordt in het belegh van Hulst doorschooten. 268. Sijne gevallen en aerdt. 268, 269.
Heer van Rhosne, soon des Maerschalx van dien naem, verslaeghen by Hooghstraeten. 460.
Heer van Vidosan, Steêvooght binnen Kalis. 262. Verwaerlooft de stadt te sterken. 262. Neemt van 't krijgsvolk den Koningh te hulpe gesonden maer twee vendelen Hollanders in. 262.
Heer van Warmondt, Luytenant Ammirael, gesonden met vierentwintigh scheepen, om sigh te voeghen by d'Engelsche vloot nae Spaenjen. 275. Raedt met Essex de seeghe tot Kadix veroovert te handthaeven, maer krijght geen gehoor by Houwaert. 278. Vertrekt nae 't plunderen en in brandt steeken der stadt van daer. 278. Wordt bedankt van de Koninghinne. 279. Voor opperhooft met een vloot neevens d'Engelsche in see gesonden, dan ongelukkigh. 307, 308. Gaet met Hottinga en Joan van de Werke in gesantschap nae Engelandt. 333. Slaet teeghen Spinolâs galeyen met voordeel. 411. Wonder voorval van een Turk in dien slagh. 411.
's Heerenbergh, van werken ontbloodt sijnde, wordt van Maurits, ter gunste sijner moeye, onsijdigh gelaeten. 361, 362.
Henegouw, Arthois en Luxenburgh blijven getrouw aen den Roomschen Godtsdienst en den Koningh. 23. Weyghert met die van Arthois de geloofsvreede aen te neemen. 62. Drijven dat men de Gentenaers door geweldt van waepenen behoort te dwinghen. 62. Ooverkoomt, neevens Arthois, Rijssel, Douay en Orchiers met Parma. 67.
Henrik de derde, Koningh van Vrankrijk, houdt heymelijk de handt aen de saeken der Hollanders. 50. Weyghert de Vereenighde gewesten, hem door de Staeten opgedraeghen, aen te neemen. 95. Vermoordt door een monnik. 148.
Henrik, Prins van Bearn en Koningh van Navarre, wettigh erfgenaem van de kroon van Vrankrijk, belijdt den Gereformeerden Godtsdienst, en belooft beyde de gesintheeden gelijk reght. 148. Wordt van de steeden buyten geslooten, en heeft alleen den aedel op sijne sijde. 148, 149. Krijght onderstant van volk en geldt van Elisabeth. 149. En ook van de Staeten. 149. Vereenight alle partyschappen onder sijne heerschappy. 149. De IV. Koningh van Vrankrijk, beleeghert Rouan. 174. Versoekt Elisabeth den vyandt buyten de Seyne-stroom en den Ocean te sluyten. 174. Hem wordt onder Philips van Nassau onderstant gesonden van de Vereenighde Staeten. 174. Geeft sijnen aedel verlof nae huys te keeren. 174. Rukt sijne schaeren by een, en breekt het belegh op. 174. Krijght den aedel weeder by sigh. 174. Benaeuwt den vyandt. 174. Maekt sigh meester van de seehaevenen. 175. Schermutselinghen tusschen hem en Parma voorgevallen. 175. Wordt gequetst. 175. Wordt Roomsch. 199. Brenght in sijn rijk alles tot een gewenste ruste. 199. Wint Laon. 199. Houdt sijn verbondt met de Vereenighde Nederlanden. 200. Geeft een verklaeringh uyt teeghen Koningh Philips. 214. Maent die van Henegouw en Arthois aen het Spaensch krijgsvolk te verdrijven. 214. Vindt geraeden den oorlogh in Luxemborgh te voeren. 214. Belast Bouillon met een leegher in Bourgonjen te vallen. 226. Vermeestert Dyon. 246. Wordt van den Borgondischen oorlogh afgetrokken door de Switsers. 246. Slaet op wegh om Kamerijk t'ontsetten, dan te spaede. 246. Wijt den Staeten 't verlies dier steede. 246. Vermeestert Soisons, en beleeghert la Fere. 246. Raedtpleeght te vergeefs oover 't ontset van Kalis. 262. Vermeestert la Fere. 263. Verdeelt sijn leegher in de naebuerighe plaetsen van Kalis. 263. Wijt het verlies van Kalis sijne bondtgenooten. 281. Beroept een vergaederingh der Staeten tot Roüan. 281. Handelingh tusschen hem en Elisabeth. 281. Schrijft aen d'Algemeene Staeten, en belooft hulp. 281. Maer blijft in gebreeke die te senden. 281. Verbondt tusschen hem en Elisabeth: desselfs punten. 282, 283. Welke weedersijts beswooren worden. 283. Tusschen hem en de Staeten. 284. Sendt Bouillon nae Hollandt, om hen den eedt af te neemen. 284. Besondere verdraghspunten tusschen hen. 284. Krijght geldt in plaets van volk van de Staeten. 285. Sijnen arghwaen op d'Engelsche. 285. Hem misnoeght den eysch der Engelschen raekende Kalis. 285. Vergunt den Staeten dat de brieven van voorderingh tot eenighen trap van wijsheit, gegeeven door de Hooghleermeesters der Hooghe Schoole tot Leyden, ook in Vrankrijk souden van weerde sijn. 285. Sendt Biron in Artois. 287. Beleeghert Amiens. 300. Sijnen vruchteloosen aenslagh op Atrecht. 300. Als ook op Kamerijk en Dourlans. 300. Volhardt in de beleegeringh van Amiens. 309, 310. Wint de stadt. 310. Wordt van 't belegh van Dourlans afgetrokken. 310. Neyght tot vreede met den Spanjaert. 322. Sendt sijne gesanten nae Sant Quintijn op de vreedehandelingh. 322. Vertoont aen d'Engelsche Koninghin dat de vreede hem noodigh is. 322, 323. En sendt ten selven eynde Busenval aen de Staeten. 323. Is tot Angers, en bevreedight Bretagne. 338. Geeft den Hartogh van Mercœur sijnen soen. 338. Verstoot sijne gemaelinne Margareta van Valois. 338. Sijne minneryen met Gabrielle d'Estree. 338. Maekt sijnen soon by haer geteelt Hartogh van Vendosme, en Luytenant van Bretagne: trouwt hem aen de doghter des Hartoghen van Mercœur. 339. Rust sigh toe tot het belegh van Blavet. 339. Geeft de Gesanten der Vereenighde Nederlanden gehoor. 339. Sijne rondtheit omtrent haer. 339. Sijne mildaedigheit omtrent de Staeten, en eedelmoedigheit. 340. Sluyt de pays met den Spanjaert: desselfs voorwaerden. 340, 341. Sendt Busenval aen de Staeten te rugh. 341. Antwoordt den Spaenschen gesant, die klaeght oover 't toelaeten van wervingh voor de Staeten. 387. Sendt geldt aen de Staeten. 391. Verbiedt den sijnen den handel op Spanjen voor ses maenden. 393. Trekt te velde teeghen den Hartogh van Savoyen. 424. Oorsaeken dier oorloghe. 424. Bemaghtight eenighe steeden en kasteelen in Savoyen. 425.

425. Maekt vreede met den Hartogh, en op wat punten. 425. Verkrijght van den Paus sijne echtscheydingh van Margareta van Valois, en trouwt met Maria de Medicis. 425. Keurt het gevoelen der Staeten, raeckende 't gebruyk van hun leegher, goedt. 440. d'Onlusten tusschen hem en den Spanjaert beginnen klaerder uyt te barsten. 449. Neyght om Biron te vergeeven. 449. Sendt Maximiliaen van Rhosny in Engelandt, om de gesanten der Vereenighde Landen t'onderfteunen. 455. Geeft den Jesuiten vryheit om weederom in Vrankrijk te koomen. 475. Ernftighe tael van 't parlement daer teeghen. 475. Onlusten tusschen hem en Spanje neemen toe. 475. Vergeeft de doghter van Entragues, die in Vrankrijk hadt gewart. 476. En ook den Graef van Auvergne haeren broeder. 476. Maent de Staeten aen om eerst te velde te koomen. 480. Ontdekt den aenslagh des Spaenschen gesants op Marseille. 495. Sijne heevighe gramschap teeghen den selven. 495. Raekt in onlust en op 't punt van oorlogh met Bouillon, met wien hy pays maekt, hem bewijsende daer nae groote gunst. 498, 499. Geeft aen Philips van Oranje weederom het vry en onbekommert besit van die stadt en 't landt. 518. Sendt een gesantschap aen de Staeten. 539. Vereenight den Paus en de Venetiaenen. 551. Vergelijkt de Graeubonders met Fuentes. 552. Hem wordt eenen tweeden soon gebooren. 552. Toont uytneemende geneegenheit tot de Staeten, en maekt met hen een nieuw verbondt. 554. Is niet geneeghen sijn soon aen de doghter van Philips ten huwelijk te geeven. 563. Hem wordt eenen derden soon gebooren. 583.

Henrik de II. Koningh van Engelandt, roept Richardt, Graef van Penbrooke uyt Yerlandt te rugh, en dwinght hem alle reght en hoop op de heerschappy hem op te draeghen. 247, 248. Steekt in Yerlandt oover, en brenght eenighe Vorften onder sijne heerschappy. 248. Soekt daer oover de beschermingh des Paus, die het een leen der kerke en cijnsbaer maekt. 248.

Henrik de VIII. Koningh van Engelandt, d'eerste die den tijtel van Koningh van Yerlandt aenneemt. 248. Dwinght Konus, erfgenaem in 't huys van Oneale, dien naem en weerdigheit af te sweeren, en den tijtel van Graef van Tyron aen te neemen. 248.

Henrik Frederijk Prins van Schotlandt gebooren. 212.

Henrik Frederijk, soekt Prins Henrik Frederijk.

Henrik van den Berghe, siet Graef Henrik.

Henrik de la Tour, siet Hartogh van Bouillon.

Henriette, doghter van Entragues, wart in Vrankrijk, en bekoomt vergiffenis van den Koningh. 476.

Heraugiere, siet Karel van Heraugiere.

Hericourt, Steêvooght van Hulst, wordt van Albertus gesonden om den aenslagh op Berghen op den Zoom te helpen uytvoeren, die tot tweemaelen mislukt. 488, 489, 490.

Hessels, siet Andries Hessels.

Heusdens geleegenheit. 142.

Hieronymus van Dis kou, gesant weeghens den Keurvorst van Brandenburgh aen de Staeten. 546.

Hieronymo Lopez, Steêvooght binnen Rhijnberk. 428.

Hippolytus à Collibus, gesant weeghens Keur-Palts aen de Staeten. 546.

Hoey beschreeven. 223. Door krijgslist ingenoomen van Heraugiere. 223, 224. Beleeghert van Ernst van Beyeren. 224. Hernoomen. 224. 't Kasteel bestormt. 224, 225. Oovergegeeven. 225. Beset van de Spanjaerts. 225.

Hof van Justitie. 117.

Hoohenloo slaet de boeren in d'Ommelanden. 74. Slaet ongelukkelijk teeghen Schenk. 74. Geslaeghen van Rennenbergh. 74. Wordt Stadthouder oover Hollandt en Zeelandt onder Maurits. 92. Raekt gelukkigh binnen 's Hartoghenbosch; dan wordt genootsaekt die van stonden aen te verlaeten. 100. Wil 't ondermenghen der krijgsranghen door Leycester niet dulden. 104. Spijst de stadt Graeve. 104. Slaet den Heer van Hautepenne by 's Hartoghenbosch. 110. Neemt Crevecœur. 110. Trekt teeghen Mansfeldt en verdrijft hem van 't eylandt Voorne. 143. Vordert den aenslagh op Breedaa. 155. Blijft in den Bommelerweerdt, om Hollandt te beschermen. 201. Trouwt aen Maria, doghter des ooverleeden Prinse van Oranje. 231. Trekt nae Duytschlandt. 313. Hem wordt belast den Bommelerweerdt en de plaetsen beneeden aen de Maese te bewaeken. 349. Koomt met de besettinghen uyt Hollandt en andere plaetsen by Maurits op den Gelderschen weerdt. 362. Voorsiet de steeden in Ooverijssel. 362. Gesonden van Maurits om Emmerik van Spaensche besettingh te verlossen. 374. Heeft, neevens Solms, onder den Graef van der Lippe, 't bevel in 't Hooghduytsch leegher. 390. Neemt Gennep, verlaeten van de Spanjaerts. 391. Hem is de beschermingh van Hollandt aenbevoolen, by 's Prinsen afweesen in Vlaendre. 413. Sterft. 517.

Hollandt verhardt door de wreetheit gepleeght tot Naerden. 41. Blijft, onaengesien het uytvinden van meenighvuldighe schatttinghen en tollen, in bijstere schaersheit van penninghen. 46. Nieuwe halsterrigheit aldaer door de bittere wreedtheeden gepleeght aen die van Haerlem. 46. Wil met haere bondtgenooten Don Johan gewaependerhandt buyten houden. 54. Doet swaere kosten tot het ontset van Antwerpen. 99. Neemt geweldigh toe door de vlughtelinghen uyt Brabandt en Vlaendre. 100. Lijdt groote schaede door de plakkaeten van Leycester. 103. En gebrek aen uytlandtsche waeren. 103. Beroerten aldaer. 108. Is nimmer in grooter gevaer geweest, dan onder de Landtvooghdy van Leycester. 111. Seetel der heerschappy van den Vereenighden Staet. 118. Bloeydt in koophandel. 121. Vervalt tot pracht en dertelheit. 121. Is in geschil met Zeelandt oover de verlofgelden. 237, 302. Dat bygeleght wordt. 303. Neemt dapper toe door de wolleweeveryen en 't ooverkoomen der Jooden uyt Portugael. 329, 330. Spant haere kraghten en middelen in teeghen de geweldighe aenslaeghen des vyandts. 387. Tweehondertste penningh haepert, en heeft geen duer. 387. Toont sigh manneliik in 't doordringhen van 's Keysers gesanten af te wijsen. 401. Verdubbelt de hooftschattingh, maer wordt van haere bondtgenooten traeghlijk of niet gevolght. 401. En voert daer op een dappere tael. 401. Is geen leen des rijx. 548, 549.

Hollanders, ontroert door 't plunderen van Rotterdam, bieden, uyt verscheyde insighten, den uytgeweekenen de behulpsaeme handt, en neemen hen in. 39. Krijghen, neevens de Zeeuwen, terwijl Alva Berghen in Heenegouw beleeghert, tijdt om sigh te vereenigen. 40. Sijn, soo wel als de Spanjaerden, onbedreeven in 't bemaghtighen van steeden. 40. Sien in hunne bijsterheeden te vergeefs om nae heul der Vorsten. 50. Worden van Elisabeth somwijlen met geldt gestijft, 't gheen echter dikwils seer ontijdigh weederom geëyscht wordt. 50. Krijghen heymelijk onderstant van Henrik, Koningh van Vrankrijk. 50. Hunne saeken raedeloos en buyten hoop staende worden se schielijk uyt het voetsant opgebeurt door de onvoorsiene doodt van Don Louis de Requesens. 50. Vinden groote ongemakken door 't ooverheeren van Portugael door Koningh Philips. 72. Lijden swaere bekommernissen in den Spaenschen handel. 72. Hunne stantvastighe dapperheit in den oorlogh teeghen Spanjen. 93. Sijn te sorgeloos nae 't gevaer van de Spaensche vloot. 129. Beset-

 ten

ten met een vloot de Vlaemsche haevenen, om Parma 't uytloopen te beletten. 129. Voorsien d'Engelsche van buspoeder. 131. Verooveren twee Portugijsche Galeoenen van de Spaensche vloot. 133. Slaen het regement van François Saxen Lauwenburgh. 200. Lijden ongeloofelijke schaede door inbreuk en waetervloedt. 217. Verhael hunner scheepvaerten en welvaert daer uyt. 250 tot 259. Lijden swaere schaede door 't plunderen van Kadix. 278. Verbranden twee scheepen voor Nieupoort. 289. Hunnen handel in Oostindien. 309. Hunne voordeelen door 't besetten van Lissebon door den Graef van Kumberlandt. 331. Lijden groote schaeden op hunnen Ocean door de Duinkerksche roovers. 331, 332, 398. Senden eenighe scheepen om Spinolâs galeyen tusschen Kalis en Doevre t'onderscheppen, dan vruchteloos. 398. Sijn seer voorspoedigh op see. 445.

Hollandtsche ruytery geslaeghen door d'Italiaenen. 244. Neemt seeker kasteel in 't landt van Limburgh, weederkeerende met buyt en gevanghenen. 426. Onderschept Graef Adolf van den Berghe. 439. Beset en slaet acht vaenen van Albertus, niet verre van Maestright. 444. Geslaeghen door Grobbendonk. 458. Ontmoet en slaet den vyandt tweemael. 484. Slaet Grobbendonx vaen. 493. Slaet du Terrail op de vlught. 502. Koomt belaeden met buyt uyt het stift Paderborn weederom. 502. Oovervalt Albertus ruytery belaeden met soldy. 549. Geslaeghen. 574. Slaet de Spaensche. 574.

Hollandtsche scheepen houden met Seimours Parma binnen Duinkerken beslooten. 130. Door storm in 't Vlie vergaen. 197. Doen eenighe Spaensche scheepen van de vloot uyt Spanjen op Kalis gesonden stranden, en verooveren een. 333. Laeten de Hooghduytschen en Deenen toe met hunne scheepen uyt de haeven van Kalis den Ocean oover nae huys vaeren. 333. Verooveren twee andere scheepen uyt de selfde haeven nae Spanjen willende. 333. Neemen en verdrenken wel de helft der Spanjaerden uyt Spanjen koomende. 482, 483.

Hollandtsche steeden neemen dapper toe, en sijn een aenmerkelijk exempel van weelde in oorlogh. 109. 329, 330.

Hooghduytschen in geschil met de Engelschen oover de belastingh op de laekenen. 328, 329. Worden belast uyt Engelandt te vertrekken. 329. Setten sigh ter needer tot Middelburgh. 329.

Hooghe Schoole tot Leyden beschreeven. 286, 287.

Hoovelinghen, een loose soort van volk om twist en oneenigheit te saeyen, stooken 't vuer van haet tusschen den Staeten, den Prins en 't gemeen. 421.

Horatius Veer quijt sigh dapper op 't eylandt Voorne. 288. Treedt in de slagh van Vlaendre in de plaetse sijnes broeders, die gequetst was. 417. Gequetst binnen Oostende. 438. Sijne dapperheit. 438. En beleidt in 't gevecht by Mullem. 492.

l'Hoste, Klerk van Villeroy, omgekoft van de Spanjaerts. 476.

Hottinga, neevens Warmondt en van de Werke, gesant naer Engelandt. 333.

Houten toorn gebruykt in 't belegh van Steenwijk. 177.

Houwaert, siet Karel Houwaert.

Huessen ingenoomen van Maurits. 372.

Hugo Donellus. 286.

Hugo Graef van Tyron, ontfanght het graefschap, en al de goederen van Konus, van Elizabeth. 248. Wordt door de Spanjaerts teeghen haer opgehist. 248, 249. Laet de kinderen van Johan vast setten. 249. Worpt sigh op tot hooft der weêrspannelinghen in Yerlandt. 249. Krijght onderstant van den Spanjaert. 249. Wint een veldtslagh en neemt een sterkte. 343. Pooght den Spanjaet Johan Aquila t'ontsetten, dan wordt geslaeghen. 436. Verkrijght sijnen soen van den Koningh. 455. Vlught uyt het rijk. 552.

Hugo Moncado blijft in den slagh van de Spaensche vloot met d'Engelsche, sijn schip wordt veroovert en daer in groote sommen geldts. 132.

Hulst ingenoomen voor Parma. 89. Beleeghert en gewonnen van Maurits. 169, 170. Gedreyght van Albertus. 264. Geleegenheit en werken der stadt. 264, 265. Wordt beleeghert. 266. Uytval van binnen. 266. Verhael des beleghs. 267, 268, 269. 270, 271, 272. Gaet oover aen Albertus. 273.

I.

Jakob Boelisse koomt te rugh van sijn gesantschap uyt Deenemarken. 546.

Jakob Heemskerk, siet Heemskerk.

Jakob, Koningh van Schotlandt, haelt de scheepen der Vereenighde Staeten aen. 139. Noodight hen om, neevens de Koninghen van Vrankrijk, Engelandt en Deenemarken, te staen oover den doop van sijnen soon. 212. Waer door hem kostelijke schenkaedjen gedaen worden. 212. Vernieuwt met hen de oude vriendtschap en de reghten van onderlinghen handel tusschen de twee volken. 212. Is tot geen vereenigingh van waepenen te brenghen. 212. Sijne reedenen van misnoeghen op den Spanjaert. 212. Begeert, dat hem oopentlijk de erffenis der Engelsche kroone worde toegeseght. 342. Wordt strax nae de doodt van Elisabeth uytgeroepen voor Koningh van Engelandt. 453. Stelt sigh in 't besit van Engelandt, en brenght het geheele eylandt van Brittannien onder eene heerschappy. 454. Wordt door brieven geluk gewenscht van de Staeten der Vereenighde Nederlanden. 454. En daer nae door gesanten. 454. Der selver voorstel: sijn antwoordt. 454. Is geneeghen tot vreede. 454. Sijnen aerdt. 455. Besightight Engelandt. 455. Schenkt Tyron sijnen soen. 455. Klaghten aen hem gedaen weeghens de Puriteynen en Roomsgesinden. 455. Welker beeden hy verworpt. 456. Beschuldight de Puriteynen schriftelijk, stelt noghtans eenighe dinghen in t'hunner genoeghe. 456. Verwerpt de bondtgenootschap in waepenen met den Spanjaert, en maekt vreede: desselfs punten. 474, 475. Brenght Engelandt en Schotlandt onder een Koninghrijk, op den naem van Groot Britannien. 475. Eyscht van de Staeten vrye vaert voor d'Engelsche scheepen uyt see op Antwerpen: dat geweyghert wordt. 475. Verbiedt den sijnen dienst onder uytheemsche Prinsen ter see. 475. Bandt de Jesuiten en Priesters, niet gekooren nae 's rijx gewoonte, uyt Britannien. 475. Ontkoomt de saemensweeringh der Roomsgesinden. 496. Wordt daer oover begroet van den Spanjaert. 496. Neemt sijne onderdaenen eenen nieuwen eedt af. 500. Sterkt de Amerikaensche maetschappyen met voorreghten en wetten. 526. Geeft den Gesanten der Vereenighde Nederlanden gehoor: Sijn antwoordt. 541. Sendt gesanten aen de Staeten. 541. Geeft een verklaeringh uyt teeghen de Graeven Tyron en Tyronel. 552. Haelt weeder op 't geschil van den laekenhandel, en begeert met de Staeten af te reekenen. 554. Reekent met de Staeten essen, en maekt met hen een verbondt. 561.

Jakob van Maeldere, Gesant aen den Koningh van Groot Britannien. 541. Gemaghtight om weeghens Zeelandt met de Spaensche te handelen. 555.

Jakob Magnus koomt te rugh van sijn gesantschap uyt Deenemarken. 546.

Jakob Valk Gesant der Vereenighde Staeten aen den Koningh van Schotlandt, om te staen oover den doop van den jonghen Prins. 212. Gesant der Staeten in Engelandt. 282. Andermael nae Engelandt, om Koningh Jakob geluk te wenschen met de erffenis dier kroone, en sterft aldaer. 454.

J.

Jakob Ulefeldt, Gesant des Koninghs van Deenemarken aen de Staeten. 546.
Jakobus Arminius, soekt Arminius.
James Wimes, Schotsman, onthalst oover verraedt teeghen Veere. 288.
Jan Beukelsſoon, van Leyden. 10.
Jan Chastel, leerlingh der Jesuiten, staet Henrik de IV. Koningh van Vrankrijk, nae 't leeven, dat hem mislukt: waer oover hy gestraft, 't huys sijner ouders geslegt, en een marmere spits op 't erf gestelt wordt. 210.
Jan Gerbrantsz. Onderammirael van Noordthollandt. 493.
Janus Douza, besorgher der Hooghe Schoole tot Leyden. 287.
Janus Secundus. 287.
Jaques Mailleray in gunst by Prins Maurits. 227. Ontfanght een brief van den Marquis van Havré raekende de vreede, dien hy vertoont aen Prins Maurits. 227. Waer op hy antwoordt. 227. Ontfanght een tweede brief. 227. Waer op hy andermael antwoordt. 228.
Jarges, Borgemeester en Kornel binnen Groeninghen. 206.
Java. 309.
Ibarras, soekt Stephanus en Didaco Ibarras.
Idiaques. 223.
Jeannin, Hooft des gesantschaps uyt Vrankrijk aen de Staeten, sijn bewint en groote hoedaenigheeden. 539. Reyst nae Vrankrijk, om den Koningh t'onderrighten. 563. Neyght tot bestant. 563. Koomt weeder in den Haeghe, en verseekert den Staeten van sijns Koninghs getrouwheit. 563. Doet ter vergaederinghe een deftighe reeden voor 't bestant. 569, 570, 571. Sijne heevighe reeden teeghen de Zeeuwen, die d'Uitreghtse vereenigingh voorwenden. 572.
Jenlis geslaeghen en gevanghen. 41.
Jeronimo Rhoda draeght sigh als Landtvooght, en worpt sigh op tot hooft der Spanjaerden die uyt Hollandt vertrekken. 52, 53.
Jeronymus Koomans en Otto Hartius koomen van Brussel in den Haeghe met brieven van den Aertshartogh. 208. Ontkennen dat den Aertshartogh Ernst schuldigh is aen den aenslagh gesmeet teeghen 't leeven van Maurits en andere. 210. Segghen dat Barlemont, mits vrygeley en gyselaers, is gereet sigh te suyveren van dat schelmstuk. 210.
Jeronymo de Monroy sneuvelt voor Oostende. 431.
Jesuiten van Elisabeth betight weeghens den aenslagh van Luidewijk Lopez op haeren persoon. 210. Betight van den aenslagh van Jan Chastel op 't leeven van Henrik de IV. Koningh van Vrankrijk. 210. Worden uyt Vrankrijk gebannen. 210. Beschrijvinghe hunner orde en seeden. 211, 212. Hebben James Wimes tot het verraeden van Veere aen den Spanjaert opgestookt. 288. En Pieter Panne, om Maurits 't leeven te beneemen. 347, 348. Smeeders van den aenslagh op Geertruydenbergh. 426. Niet gekooren nae 's Rijx gewoonte, worden uyt Britannien gebannen. 475. Krijghen vryheit om weederom in Vrankrijk te koomen. 475. Hunne meeninghe in de saemensweeringh in Engelandt. 596. Sijn vervaerlijk voor alle Onroomsche Prinsen en Staeten. 496. Hunne verderfelijke leerpunten. 496.
Ihor. 577, 578.
Imbijse stookt de Gentenaers op om niet te gehoorsaemen. 62. Wordt door geweldt Voorscheepen tot Gendt. 66. Vergeeft alle ampten aen wien hy wil. 66. Wordt van de Gentenaers weeder ingeroepen, en op nieuw Voorscheepen gemaekt. 87. Maekt, door oproerighe predikanten, de gemoederen der Gemeente gaende. 87. Houdt, met Chimay, heymelijk verstant met de Roomsgesinden. 88. Sy onderneemen Vlaendre aen den Spanjaert oover te leeveren. 88. Hun beleidt in dat stuk. 88. Soek Denremonde te verraeden. 90. Beset tot Gendt het raedthuys en de Raeden daer op vergaedert. 90. Wordt met de doodt gestraft. 90.
Inbreuk van den Ocean veroorsaekt swaere rampen in Nederlandt. 37. 218.
Inigo, Bieghtvaeder van Albertus, nae Spanjen aen den Koningh gesonden: sijnen last. 573. Die door alle middelen op 't bestant aendringht, en door den Hartogh van Lerma gestijft wordt. 574.
Inkoomsten der gemeene middelen maentelijk in den Vereenighden Staet. 57. Sijn ongelijk minder als die der Spaensche Nederlanden. 118.
Inquisitie oorsprongh, beleidt, en ongelukkighe uytkoomst by de Nederlanders. 9. Nerghens strengher dan in Spanje. 11. Heftigh weedersprooken door de Brabandtsche steeden en den Raedt des Landtschaps, als strijdigh teeghen hunne handtvesten: die van andere worden gevolght. 19. Schrikkelijke kreet onder 't gemeen daer teeghen. 19. Die men sigh sorghvuldigh waght te stellen. 19. Wierdt als een heylsaem voorbeeldt den François smaekelijk voorgestelt. 19. Dringht oover al door. 35. Staet stil. 123.
Joachim Hopperus is in groot aensien in Spanjen. 50.
Johan, soon van Konus, brenght Mattheus desselfs naesaet om 't leeven. 248. Wordt in sijn weêrspannigheit omgebraght. 248.
Johan, broeder van Enno, Graef van Oostvrieslandt, trouwt met desselfs doghter, en set den Roomschen Godtsdienst voort in 't stift Paderborn. 450. 458.
Johan Alvarez Avila Ammirael oover de Spaensche vloot onder Gibraltar. 534. Sijn verwaentheit. 536. Blijft in 't geveght. 537.
Johan Aquila brenght met een gedeelte der Spaensche vloot den weêrspannelinghen in Yerlandt onderstant, en landt te Kingsal. 436. Waght vruchteloos op den toeloop der Yeren. 436. Wordt beleeghert door Montyoye. 436. Maekt sijn verdragh en trekt te rugh nae Spanjen. 436.
Johan Berk, Raedt-Pensionaris der stadt Dordreght, Gesant aen den Koningh van Groot Britannien. 541.
Johan Bodin. 85.
Johan van Duyvenvoorde, siet Heer van Warmondt.
Johan Escovedo, Geheymschrijver van Don Johan, in Spanjen door 's Koninghs last, omgebraght. 65.
Johan Fonk, eertijdts bewintsman der Nederlandtsche saeken in Spanjen, wordt in Hollandt gevanghen, sijne beschuldiginghen, en vryheit. 354.
Johan Geevaerts, Geheimschrijver van Turnhout, koomt, vergeselschapt met Walrave van Wittenhorst, uyt last der Aertshartoghen in den Haeghe om van vreede te handelen. 523. Doen oopeningh van hunnen last aen de voornaemste leeden van Staet. 523. Maer geen brieven der Aertshartoghen hebbende wordt de saeke uytgestelt. 523. Koomen met geloofsbrieven van Albertus en Isabella ter vergaederinghe en doen hun voorstel: antwoordt der Staeten. 531.
Johan Neyen, Generael der Minnebroederen, gekooren door d'Aertshartoghen om de vreedehandelingh met de Staeten der Vereenighde Nederlanden te vorderen: sijn afkoomst en seeden. 531. Onthoudt sigh eenighe tijdt tot Rijswijk om te ondertasten waer aen de handelingh haeperde. 531. Voor de Prins gebraght en onderright dien aengaende reyst hy naer Brussel, en koomt weederom met brieven van d'Aertshartoghen. 531. Inhoudt der brieven. 532. Antwoordt der Staeten daer op. 532. Belooft dat hen volkoomen genoeghen sal geschieden. 532. Leevert de bekraghtigingh der Aertshartoghen oover aen van der Does, dien hy weeghens de selfde beschenkt met een goude keeten. 533. Versoekt met van der Does te mooghen weederkeeren nae den Haeghe. 533.

 Koomt

Koomt met van der Does weeder in den Haegh. 533. Versoekt gehoor ter vergaederinghe, en dat de vloot uyt Spanjen moght worden opontbooden, met meer andere saeken. 538. Soekt Aertsens door schenkaedjen te winnen. 540. Maent Aertsens andermael aen om vijftienduysent kroonen te ontfanghen. 541. Leevert, neevens Verreyken, den Staeten een andere bekraghtigingh. 543. Om welke den Staeten te doen aenneemen sy alle kraghten inspannen. 543, 544. Verklaeren den Staeten dat se geen andere hadden te waghten. 544. Leevert, nae verscheyde beraedtslaeghinghen met d'Aertshartoghen, de brieven oover in handen der Staeten. 545. Vraeght of de Staeten uytheemsche gesanten souden toelaeten: maer neen. 546. Koomt voor gesant op de vreedehandelingh in den Haeghe. 555. Reyst nae Spanjen om oover eenighe strijdighe punten met den Koningh te spreeken. 561.

Johan Norrits, Ooverste van 't voetvolk op de vloot onder Draek nae Spanjen gesonden. 148. Onthoudt sigh in Neder-Bretagne. 249. Wordt door de Koninghin opontbooden om de beroerten in Yerlandt te dempen. 249. Twist tusschen hem en Russels, landtvooght van Yerlandt. 249.

Johan van Oldenbarnevelt, Voorspraek van Hollandt, brenght dat ampt in een hoogher luyster. 117. Geeft groote proeven sijner deughden, geduerende de dreygementen en konstenaeryen van Leycester. 117. Wordt, neevens Justinus van Nassau, gesonden in gesantschap nae Vrankrijk. 333. Sijne sonderlinghe ervaerenheit in de bedrijven van den Staet en groot gesagh aldaer. 333, 334. Ontraedt den Koningh de vreede met Spanjen: dogh te vergeefs. 339. Keert uyt Vrankrijk nae Engelandt. 340. Gaet voor gesant nae Engelandt, om Koningh Jakob geluk te wenschen met de erffenis dier kroone. 454. Brenght Prins Maurits tot bewilligingh in de Vreedehandelingh. 530, 531. Antwoordt uyt naeme der Staeten, dat 's Koninghs bekraghtigingh hen mishaeght, geeft den gesanten een ander ontwerp, en verwijt Verreyken Neyens schenkaedjen. 542, 543. Gemaghtight weeghens Hollandt om met de Spaensche te handelen. 555. Antwoordt Richardot op sijn verwijt den Staeten gedaen in 't neemen van afscheit. 568. Koomt in grooten haet, en daer op ter vergaederinghe, alwaer hy sijn ampt neederleght. 571. 't Welk hy op 't versoek der Staeten weeder aenveerdende, geheel Hollandt en d'andere vijf Landtschappen tot een gevoelen brenght. 572.

Johan Ribas, wordt van Albertus gelaeten in 't leegher voor Oostende, om het te bewaeren en alom te beschanssen. 441.

Johan Sloet, Gemaghtight weeghens Oooverysel om met de Spaensche te handelen. 555.

Johan van Styrum, siet Graef Johan van Styrum.

Johan Baptista Taxis, siet Taxis.

Johan van de Werke, neevens Warmondt en Hottinga, gesant nae Engelandt. 333.

Jonas Charisius, Gesant des Koninghs van Deenemarken aen de Staeten. 54.

Joost de Menin, van sijn gesantschap uyt Deenemarken te rugh. 218. Geeft aen Arendt van Dorp seekere punten van verdragh met die kroon. 218. Heeft groot gesagh in de regeeringh tot Dordreght. 219. Wordt afgeset van sijn Raedtpensionarischap dier stadt. 219. En historyschrijver der Staeten. 219.

Joost Villers, Steêvooght van Uitrecht, en Veldtmaerschalk, geschooten voor Geertruydenbergh. 141.

Joris Spilberghen, siet Spilberghen.

Josephus Scaliger. 286.

Isabella, Oranjes doghter, getrouwt aen Henrik, Hartogh van Bouillon. 321.

Isabella, doghter van Koningh Philips de tweede, en Gemaelinne van Albertus, belast hem in haeren naem 't besit der Nederlanden te aenvaerden. 346. Wordt tot Ferrare met Albertus van Oostenrijk in den huwelijken staet vereenight door Paus Klement. 353. Geeft op haeren naem een plakkaet uyt, waer by den Vereenighdê Staeten den handel op de Spaensche Nederlanden wordt verbooden. 392. Ontkent de beloften door Albertus aen die van Brabandt gedaen. 400. Neemt hunnen eysch op voor een weederweerdigheit. 400. Betuyght de muytende soldaeten in Albertus leegher door gebeeden en beloften haer niet te verlaeten. 411, 412. Is geneeghen tot vreede. 522.

Italiaenen slaen, in 't weederkeeren van 't belegh van Kamerijk nae Thienen, eenighe kornetten Hollandtsche ruyters. 244.

Juliaen Kleerhaeghe gesonden nae de kust van Ethiopien door Moucheron. 330. Sijn weedervaeren aldaer, doodt en aerdt. 331.

Justinus van Nassau met twee regementen den Koningh van Vrankrijk te hulpe gesonden. 246. Wordt neevens Johan van Oldenbarnevelt gesonden in gesantschap nae Vrankrijk. 333. En van daer nae Engelandt. 340. Geeft den muytelinghen onder Spinolâs krijgsvolk lijftoght en hoop van onderstant. 510.

K.

Kadix geleegenheit. 276. 't Kasteel vermeestert. 277. Spaenschen aedel tot ontset der steede ter been geraekt wordt geslaeghen. 277. Ingenoomen door d'Engelsche en Hollanders. 277, 278. d'Ingeseetenen koopen hun leeven af voor 120000 dukaeten. 278. En leeveren daer voor gyselaers, die nae Engelandt gesonden worden, en aldaer in gevanghenis sterven. 278. Medina Sidonia 't verdragh oover d'af koopingh der plunderingh verworpende, wordt de stadt geplundert: en in brandt gesteeken. 278.

Kalis tweehondert jaeren beseeten van d'Engelsche. 262. Herwonnen door den Hartogh van Guise. 262. Heeft tot Steêvooght Gordan, die de steêvooghdy oover laet aen den Heer van Vidosan. 262. Werken en besettingh der steede. 262. Berent van den Heer de Rhosne. 262. Beleeghert van Albertus. 262. Gaet aen hem oover. 262, 263. 't Kasteel ingehouden. 263. Gaet stormenderhandt oover. 263. Wordt vergroot, versterkt, en onder Vlaendre getrokken. 263.

Kalkar ooverweldight door Mendosa. 379.

Kamerijk ontset door Anjou, die als Vorst der verloste stadt bewelkoomt wort. 77. Geleegenheit. 77. Wordt van Anjou in sijn uyterste wille de kroon van Vrankrijk ter beschermingh aenbevoolen. 115. Beweldight van Balligny. 115. 213. Beleeghert van Chimay. 213. Beleeghert van Fuentes. 242. Krijght treffelijk onderstant van Françoisen onder Gonsaga binnen. 242, 243. Gaet met het kasteel oover in weêrwil des steêvooghts. 243. Vorsten van Bourgonjen en Oostenrijk maetighen sigh aen 't reght van beschermingh der stadt, toekoomende den Graeven van Aelst. 244. 't Reght der heerschappy heeft onder gehoorsaemheit der Duytsche Keyseren behoort aen de Bisschoppen. 244.

Kanarische eylanden beschreeven. 394.

Kanonisijen tot Uitreght, eerste instellingh, gebruyk, en verval daer in. 392.

Kapelle tot Hal. 349, 350.

Kardinael van Granvelle, soekt Anthonis Perenot.

Karel de V. van dien naem, Keyser, is in beraedt geweest om alle de Landtschappen onder een rijk saemen te smelten, en wat hem daer van afgeschrikt hebbe. 6. Is de eerste geweest die in Nederlandt op 't stuk van den Godtsdienst by plakkaet heeft orde gestelt. 11. Vereenight de Nederlanden op seekere voor-

voorwaerden met het Duytsche rijk. 549. Verklaert Gelderlandt en Uitreght alleen leenen des rijx te sijn. 549.
Karel de IX. Koningh van Vrankrijk veynst Oranje onderstant te willen doen. 38. Siet het trekken der Françoisen onder Jenlis tot ontset van Berghen in Heenegouw aen. 41. Hout door sijnen gesant aen om de verlossingh der eedelen onder Jenlis tot ontset van Berghen in Heenegouw getrokken, en gevanghen. 41.
Karel, Prins van Arembergh, siet Graef van Arembergh.
Karel, Prins van Spanje, biedt sijnen dienst aen tot het bevreedighen en bestieren der Nederlanders, 't gheen quaelijk wierdt opgenoomen. 27. Wordt omgebraght, onseeker om wat reedenen. 32.
Karel, Hartogh van Sundermanlandt, aensoekende de bondtgenootschap der Staeten, wordt vriendtschap aengebooden. 402. Nu Koningh van Sweeden, sendt gesanten aen de Staeten, en wordt hem toegestaen volk in de steeden van Hollandt te werven. 551.
Karel van Barlemondt, hooft der geldtmiddelen, houdt de party van Granvelle. 15. siet Barlemondt.
Karel Houwaert Ammirael oover de groote scheepen in Engelandt, om op de Spaensche vloot te passen: sijnen last. 130. Voor Ammirael met een vloot nae Spanjen gesonden, neevens den Graef van Essex als opperbevelhebber oover de troepen, beyde met gelijk reght. 275. Hunnen strijdighen aerdt. 275. En last. 275. Weederstaet den yver van Essex, om de Spaensche vloot voor Kadix aen te tasten. 277. Waer door de geleegenheit verlooren gaet. 277. Slaet de Spaensche vloot voor Kadix. 277. Weedersprekt Essex, die raedt de seeghe te handthaeven. 278.
Karel van Heraugiere, Staets hopman, gebruykt in den aenslagh op Breedaa met een turfschip. 153. Gemaekt Steêvooght van Breedaa. 156. Neemt Hoey door krijgslist. 223, 224. Verliest de stadt weederom. 224, 225. Doet sijn beklagh. 225. Trekt uyt en wordt op wegh geslaeghen. 225. Verschalkt Lier. 244, 245. Dogh wordt door d'ongebondenheit der sijner gedwonghen de stadt weederom te verlaeten. 245.
Karel de Levin, Heer van Famars, doorschooten voor Othmarsum. 180.
Karel van Mansfeldt, siet Graef Karel van Mansfeldt.
Karel Nutzel, Gesant des Keysers en der Duytsche Vorsten, brenght brieven om plaets en vrygeley voor een gesantschap. 304. Gesonden van den Keyser om orde op de Duytsche saeken te stellen. 376. Verfoeyt de gruwelen van Mendosas leegher op den Duytschen boodem. 376. Koomt weeghens den Keyser voor gesant aen de Staeten. 408, 409.
Karlo Kolonna, schrijver der Nederlandtsche saeken. 389.
Karolus Clusius. 287.
Kasimier biedt den Nederlanders sijne hulpe aen. 58. Een treffelijk steun en voorstander des Koninghs van Navarre. 59. Koomt Rennenbergh voor Deeventer te hulpe. 60. Brenght meerder troepen dan sijn bestellingh inhieldt. 60. Koomt met een leegher in Nederlandt. 63. Sendt volk aen de Vlaeminghen. 64. Wordt vermoedt het oogh op die heerschappy gehadt te hebben, maer door lightveerdigheit dier natie en 't beloop der saeken te leur gestelt te sijn. 64. Vertrekt nae Engelandt. 65. Sijn ruytery versoekt aen Parma vryen doortoght om te vertrekken, dat hen verleent wordt. 66.
Kasteelen gebouwt in Nederlandt. 31. van Antwerpen door Alva. 35. Allerweeghen afgebrooken. 53.
Kastiliaenen vinders van de Nieuwe weereldt. 250.
Katharina Belgica, Oranjes doghter, getrouwt aen Philips, Graef van Hanau. 321.
Katharina de Medicis. 82. Stelt den Heer van Balligny tot steêvooght binnen Kamerijk. 115.
Keyser Frederijk maekt Ulrik Graef van Oostvrieslandt. 233.
Keyser Maximiliaen, geraedtpleeght door Philips oover den staet der Nederlandtsche saeken, antwoordt en raedt hem schoot te vieren, aenbiedende sigh in dien gevalle tot middelaer, dat Philips mishaeght. 26. Door sijnen broeder Karel by Philips voor de Nederlanders spreekende, wordt bits bejeeghent. 34. Sendt den Graef van Swartsenburgh als bemiddelaer op de vreedehandelingh tot Breedaa. 48.
Keyser Rudolf, soon van Maximiliaen de II. 55. Sendt sijne gesanten op den payshandel tot Keulen. 66. Sendt gesanten aen Parma, om tot pays te arbeyden. 173. Dat den Staeten verdacht is. 173. Houdt by de Staeten aen om vreede met den Spanjaert, en dreyght den weygherenden met de waepenen te sullen dwinghen. 212. Schrijft aen de Staeten van Hollandt. 231. Bevestight het gesagh der Raeden van Kleef en Gulik. 274. Sendt een eedelman aen de Staeten om vrygeley voor gesanten. 274. Versoekt neevens de Duytsche Vorsten en d'aensienelijxte steeden plaetse en vrygeley om een gesantschap, dat geweyghert wordt. 303. Schrijven daerom andermael en senden Karel Nutsel, die ook afgeweesen wordt. 304. Belast d'Engelsche Laekenhandelaers den Duytschen boodem te ruymen. 329. Doet de Delffsijlsche verdragh punten te niet, en belast by nae de selfde saeken. 354. Sit stil op de meenighvuldighe klaghten der Duytsche Vorsten. 376. Sendt een bevel aen Mendosa en de Staeten om den Duytschen boodem te ruymen, en de schaeden te vergoeden. 377. Soekt den Staeten aen tot vreede, maer hem wordt 't senden sijner gesanten afgeweesen. 401. Sendt Harman, Graef van Mansfeldt, en Karel Nutsel aen de Staeten. 408. Sendt Maximiliaen Cochy aen de Staeten, om te klaeghen oover derselver handel in d'Oostvriesche saeken: derselver seedigh antwoordt. 457. Sendt brieven aen de Staeten, hen belastende met de schaeden den gebuerlanden ooverkoomen: derselver antwoordt. 467, 468. Belast den Hartogh van Bruinswijk en de stadt hunne geschillen by weeghe van reghte te slijten. 500. Oorlogh en vreede met Seevenberghen en Hungaryen. 520. Sendt een brief aen de Staeten van Hollandt, en Zeelandt en den Landtschappen hunne bondtgenooten. 546, 547. Wordt ontbloot van sijne rijken. 525.
Keulschen krijgh veroorsaekt door Truxes huwelijk. 86. Wakkert. 104. Eyndight. 146.
Keur-Palts arbeidt by de Protestantsche Vorsten om de Vereenighde Staeten teeghen den Spanjaert te helpen, dogh vrughteloos. 401.
Klaghten der Staeten teeghen Leycester. 105, 106. Der seeluyden uyt Spanjen weederkeerende oover de mishandelingh hen aldaer aengedaen, baeren grooten haet teeghen de Spanjaerts en liefde tot de Staeten. 440. Van 's Keysers gesant aen de Staeten, oover derselver handel in d'Oostvriesche saeken: hun seedigh antwoordt. 467.
Kleef en Gulik in onlusten om de krankSinnigheit des Vorsten. 232. Sijne gemaelinne soekt sigh ter regeeringhe in te dringhen. 232. Teeghen haer de Ridderschap en de Vorsten van Brandenburgh en Nieuburgh. 232. Wien de Protestantsche Vorsten daer omtrent en eenighe Roomsche hunne hulpe aenbieden. 232. Sy neemen aen den naem der Staeten van Gulik en Berghe, verlossen den Vorst, en neemen sijne gemaelinne in verseekeringh. 232. De Landtraeden dier gewesten versoeken de vriendt- en bondt-genootschap der Staeten, en geldt te leen. 232. 's Vorsten gemaelinne ooverlijdt schielijk. 274. Waer door de onlusten weederom gaende worden. 274. De Hofraeden houden de regeeringh in handen. 274. Worden geloofT de

doodt der Vorstinne gewenscht of gevordert te hebben. 274. Hunnen hooghmoedt door 't gunstigh beloop der Spaensche saeken. 274. Hun gesagh wordt bevestight door plakkaet des Keysers. 274. Maeken sigh sterk en willen krijgsvolk aenneemen, dan sonder gevolgh. 356. Krijghen swaere klaghten van die van Orsoy en andere oover de Spanjaerden. 363. Gesteltenis der gemoederen in dat hof. 363, 364. Vergaederingh aldaer beroepen. 364. De stenden versoeken den Graef van der Lippe, kreytsooverste van den Westphaelschen Kreyts, Orsoy van Mendosa weeder te eysschen, en by weygeringh de vijf Nederkreytsen tot Dortmondt te beschrijven. 364. Senden aen den Keyser en andere Vorsten tot afweeringh der Spaensche baldaedigheeden. 365. Bedanken Maurits dat hy oorloght met de minste schaeden der gebuerlanden. 365. Senden aen Mendosa, maer krijghen sleght bescheit. 365. Belasten dien van Weesel den Roomschen Godtsdienst te herstellen. 379.

Kleerhaeghen, siet Juliaen Kleerhaeghen.

Kloet, Hollandtsch Ritmeester, quijt sigh dapper in de slagh van Vlaendre, en redt Graef Luidewijk van Nassau. 418. Wordt met driehondert peerden en eenigh voetvolk gesonden om Krakouw te bemaghtighen. 426. Wordt op wegh oovervallen van Dulken steêvooght van Straelen, dien hy slaet en dwinght sigh oover te geeven. 427. Vermeestert het kasteel. 427.

Knodtsenburgh, schans teeghen oover Nymeeghen, gebouwt door Maurits. 157. Beleeghert van Parma. 168.

Koevordens geleegenheit en werken. 179, 180. Beleeghert van Maurits. 180. Verhael des beleghs. 180, 181, 182, 183. Geeft sigh oover. 183. Wordt de Vriesen in bewaeringh gegeeven. 183. Geschil daer oover tusschen hen en die van Oooverysfel. 183. Versorght van Graef Willem. 195. Beleeghert door Verdugo. 196. Verlaeten op d'aenkoomst van Maurits. 202.

Koningh van Achem, opgemaekt door de Portugijsen, brenght veele Hollanders om 't leeven. 446, 447. Gelaet sigh naederhant berouw te hebben, maer wordt andermael omgeset, en breekt het verdragh gemaekt met de Hollanders. 447. Die uyt wraeke eenighe Arabische scheepen oovervallen, dat stof van laster geeft. 447. Scheepen naederhandt aengekoomen vinden hem vervreemt van de Portugijsen, ontschuldighen 't voorleedene, en versoeken gesanten met haer. 447. Sendt gesanten aen de Vereenighde Staeten. 447.

Koningh van Deenemarken ontwerpt de punten tot bemiddelingh van vreede, en sendt een ambassadeur aen Parma. 112. Die op wegh onder 's vyandts geleyde van 't Hollandtsch krijgsvolk wordt gevanghen. 112. Waer om hy 700 Hollandtsche scheepen aenhaelt. 112. Weyghert den gesanten hem weeghens de Staeten gesonden gehoor. 112. Perst den Staeten eenigh geldt af. 112.

Koningh van Deenemarken, Christiaen de IV. weyghert den Staeten onderstant teeghen den Spanjaert. 287. Bevestight dien van Amsterdam hunne voorreghten. 287. Ontfanght den Spaenschen gesant Taxis flaeuwelijk. 287, 288. Sendt gesanten aen de Staeten, om van vreede met den Spanjaert te handelen. 304. Sendt gesanten aen de Staeten. 546.

Koningh van Polen, siet Sigismondt.

Koningh van Schotlandt, siet Jakob Koningh van Schotlandt.

Koningh van Sweeden, aensoekende de bondtgenootschap der Staeten, wordt vriendtschap aengebooden. 401, 402. Sendt gesanten aen de Staeten, die gehoor gegeeven wordt en toegestaen volk in de steeden van Hollandt te werven. 551.

Koningh van Ternata en andere Indiaenen kiesen de sijde der Vereenighde Landen. 447.

Koningh van Vrankrijk waerschuwt Engelandt en Hollandt voor de Spaensche vloot. 129.

Koninghen woedende teeghen eyghen onderdaenen verswakken sigh selfs. 150. Konnen niet verduwen, dat een onderdaen uytheemsche moogentheeden tot bemiddelaers hunnes misnoeghens neeme. 498.

Konus, Erf genaem in 't huys der Onealen, wordt door Henrik de VIII. gedwonghen den naem en weerdigheit van Oneale af te sweeren en den tijtel van Graef van Tyron aen te neemen. 248.

Kooplieden vertrekken veele uyt Hollandt, mits Leycesters plakkaeten tot verbodt van den handel en de seevaert. 103.

Koopmanschap neemt in Hollandt dapper toe. 121.

Kornelis Aertsens, Griffier der Algemeene Staeten. 340. Hem worden van Johan Neyen schenkaedjen en beloften aengebooden, die hy op 's Prinsen goedtvinden aenneemt. 540. Ontdekt sijn weedervaeren aen den Prins en eenighe weynighe leeden der Vergaederinghe. 540. Van Neyen noghmaels aengemaent sijnde, ontdekt hy den geheelen handel voor de Vergaederinghe 541. Koomt daer oover in opspraek onder 't gemeen, en moet sigh schriftelijk suyveren. 541.

Kornelis van Ghendt, gemaghtight weeghens Gelderlandt om met de Spaensche te handelen. 555.

Kornelis de Hooghe geeft sigh uyt voor bastaertsoon van Keyser Karel, en soekt afval te maeken. 86. Wordt onthalst. 86.

Kortrijk ingenoomen by Parma door krijgslist. 73.

Krakouw van Parma ingenoomen met verdragh. 105. Met de heerlijkheit door de laetste Graevinne van Meurs aen Maurits geschonken. 426. Ooverweldight door den Ritmeester Kloet. 427. Vermeestert door Buquoy. 493.

Kreytsen en Kreytsooversten in het Duytsche rijk. 364.

Krijghsampten door wie die vergeeven worden. 119.

Krijgsluyden wie die sijn wordt den eedt aen de Staeten en de Landtvooghden afgevordert. 109. Getal der selver. 118, 119. Nuttelijk gemaetight nae 's landts inkoomsten. 119. Hoe die verdeelt sijn. 119. Sijn wel tweemael soo swak als de Spaensche. 119.

Krijghstught in goede orde gebraght in de Vereenighde Nederlanden. 119.

Kunala, Roover van Malabar in Indien, ooverwonnen door Andreas Hurtado Mendosa. 446.

L.

LAlain, swaegher des Graeven van Hoorne, wordt van Granvelle beschuldight van sigh in sijn gesantschap niet wel gequeeten te hebben. 14. Is misnoeght oover 't maeken van den Prinse tot Ruwaerdt van Brabandt. 55. Wordt door de Staeten het veldtheerschap der Nederlanders benoomen. 62. Stadthouder oover Henegouw. 64.

Lambert Charles. 153.

Lammorael, Graef van Egmondt, soekt Graef van Egmondt.

La Motte, siet Heer van La Motte.

Landrian, soekt Ambrosio Landrian.

Landtsavechia, siet Eduardt Landtsavechia.

Landtschappen in Nederlandt hebben ten meerendeele deselfde handtvesten met die van Brabandt. 35. sijn onafscheydelijk van Brabandt. 34.

Landt van Waes, waer geleeghen. 89. Ingenoomen van Parma door verraedt van den Bailluw Steelandt. 89. Van Maurits ter plunderingh gegeeven. 170. Betaelt brandtschattingh. 170. En weyghert die. 170.

Langhen Henrik, Hollandtsch hopman, geschooten in den slagh voor Gibralter. 537.

La Noue, siet François van la Noue.
Laukema, Steêvooght van Zutphen, in ongenaede by Parma. 164. Durft niet weeder onder de Spaensche heerschappy keeren. 166.
Lauwik, Steêvooght binnen Breevoort, verdaedight, nae 't inneemen der stadt door du Terrail, 't kasteel. 502. Sendt om onderstant, dat hy krijght. 502.
Leegher der Vorsten aen den Rhijn, soekt Duytsche Vorsten aen den Rhijn.
Leeghers op den boodem van onsijdighe landen t'onderhouden, is eenen schoonen dekmantel van ongereghtigheit. 35.
Leenen des Rijx sijn alleen Gelderlandt en Uitreght. 547, 548.
Leeuwaerden en Franeker behouden 't reght van verkiesingh der Magistraeten aen sigh selven. 92.
Leycester wordt Opperhooft der Engelsche hulptroepen. 101. Sijne seeden en opkoomst. 101. Wordt in Hollandt ontfanghen met uytsteekende geneegenheit der gemeente en vleyery der Grooten. 101. Hem wordt opgedraeghen d'Oppervooghdy der Landen, het hoogh gesagh te waeter en te lande, en het beleidt der geldtmiddelen. 101. Sijn groot gesagh in den Raedt. 101. Maekt sigh aengenaem door sijn gebeerte van Godtsvrught, en 't reegelen der kerkelijke saeken. 101. d'Oovermaetighe eere die men hem bewijst mishaeght de Koninghinne. 101. Heeft sorghelijke geesten rondtom sijnen persoon. 102. Dinght nae de hooghe heerschappy oover de Nederlanders. 102. Begint het gesagh hem gegeeven te gebruyken tot naedeel der Staeten. 102. Beschuldight de Staeten. 102. Wordt door vleyers aengeprikkelt tot het spoeyen ter opperheerschappy. 102. Behelpt sigh met de glimp van het verdeedighen der geldtmiddelen, om de gemeente teeghen de Staeten gaende te maeken. 102. Daer in hy noghtans eeven soo weynigh voorsightigheit, als sijne bewintsluyden getrouwheit gehadt heeft. 103. Maekt twee plakkaeten, tot verbodt van den handel met Spanjen en de Nederlanden; en 't vervoeren van waeren nae Vrankrijk en de seesteeden in Duytschlandt. 103. Dat groot misnoeghen baert. 103. Oordeel der wijste wat in deesen sijn ooghmerk geweest sy. 103. Hy maghtight Reingout tot ondersoek van de boeken en brieven der kooplieden. 103. Maekt een plakkaet tot verwoestingh en verbrandingh van 's vyandts landen die brandtschattingh betaelden. 103. Sendt Hoohenloo om de stadt Graeve te spijsen. 104. Doet den Heer van Heemert onthalsen. 104. Belast Schenk 's Graevenweerdt te sterken. 104. Neemt Doesburgh. 105. Koomt voor Zutphen. 105. Trekt Parma af van de beleegeringh van Rhijnberk. 105. Slaet teeghen Parma met voordeel. 105. Vermeestert de schans teeghen oover Zutphen. 105. Geeft het bewint in deese plaets en oover de geheele Veluwe aen Roelandt Jork. 105. En oover Deeventer aen Willem Stanley, beyde in weêrwil der Staeten. 105. Wordt nae 't weederkeeren van den veldttoght belaeden met ontallijke klaghten. 105, 106. Is oevel misnoeght oover 't vertoogh der Staeten aen hem gedaen. 106. En tracht het gemeen uyt de regeeringh te weeren. 106. Tracht 'sLandts gewoonten te veranderen, en uyt wat insight. 107. Trekt de Predikanten op sijne sijde. 107. En door haer de geneegenheit der gemeenten. 107. Hy schopt de Roomsgesinden uyt de regeeringh. 107. Koomt door sijne konstenaeryen in hooghen aensien in Vrieslandt en tot Uitrecht. 107. Vertrouwt sigh op de seekusten en grensplaetsen beset met Engelschen. 107. En niet min op Sonoy, dien hy stijft. 107. Door sijne konstenaeryen raeken de regeeringhen en 't gemeen oover hoop. 108. Steunende op de gunst van Elisabeth, waent hy sigh de wegh tot d'onbepaelde heerschappy gebaent. 108. En vertrekt dienthalven nae Engelandt. 108. Strijdigh voorwenden sijner reyse by de Staeten en 't gemeen. 108. Vertrekt en stelt de regeeringh in handen des Raedts van Staete: dogh besnoeyt hunne maght. 108. Pooght Sluys t'ontsetten. 110. Wendt nae Oostende, en leeghert sigh niet verre van den vyandt. 110. Breekt eerst op, en deyst te rugh. 110. Wijt het verlies der steede den Staeten. 110. Tracht door sijnen aenhangh en de besettelinghen der steeden in 't hart der Landen t'ooverrompelen. 111. Eenighe sijner meêplightighe tot Leyden ontdekt, en met de doodt gestraft. 111. Vertrekt nae Engelandt, alwaer hy genoodtsaekt wordt de Landtvooghdy oover de Nederlanden af te legghen. 111. Voedt de partyschappen door brieven. 111. Veldtooverste in Engelandt. 111. Sijn ooverlijden, 't welk vreughde in Hollandt baert. 111.
Leyden beleeghert. 48. Bijstere elende daer binnen. 49. Wonderlijk ontset. 49.
Lekkerbeetje veght teeghen Breauté, die hem 't leeven beneemt, maer van de sijne verlaeten sijnde, gevanghen en schandelijk vermoort wordt. 404, 505.
Leoninus, siet Elbertus Leoninus.
Levijn Kalvaerdt, gewoonelijken gesant in Vrankrijk, ooverlijdt in dat ampt. 340.
Ligue in Vrankrijk. 95, 96.
Lier, met verraedt van eenighe besettelinghen, aen Parma oovergegeeven. 81. 244. Haere geleegenheit. 244. Verschalkt door Heraugiere. 244, 245. Geredt. 245.
Liesveldt, soekt Diderijk van Liesveldt.
L. Vrouwe tot Hal. 349, 350.
Limburgh, de stadt, valt Don Johan toe. 58.
Linghens geleegenheit, heeren en werken, 319. Wordt beleeghert van Maurits. 319, 320. Geeft sigh aen hem oover. 320. Houdt aen om volk en behoeften: Krijght vijf vendelen te voet. 484. Beleeghert van Spinola. 486, 487. Geeft sigh oover. 487.
Lipsius raedt 't bestant. 231. Sijnen lof. 286. Heeft beschreeven de mirakulen van de L. Vrouwe tot Hal. 350. Sijne doodt. 517. Sijnen brief van 't bestant wordt in 't light gegeeven. 567.
Lissebon beleeghert van d'Engelsche. 148. Weederom met 40 scheepen beset door den Graef van Kumberlandt. 331.
Lochum beslooten door Verdugo, die 'er afmoet. 81. Beleeghert en gewonnen door Spinola. 505. Weederom veroovert van Graef Ernst van Nassau. 510.
van Loen, Steêvooght binnen Oostende. 472.
Looven valt Don Johan toe. 58.
Louis Faisardo neemt eenighe soutscheepen, verdrenkt, hanght en verbrandt het scheepsvolk. 501. Ontmoet met acht galeoenen der Staeten vloot, en slaet teeghen de selfde. 511, 512.
Louis de Velasco, siet Velasco.
Louise Juliane, Oranjes doghter, getrouwt aen den Prins Palatijn. 32.
Luidewijk van Baerlemondt, Aertsbisschop van Kamerijk, vordert van den Graef van Fuentes te vergeefs sijn oudt reght op de stadt. 244.
Luidewijk van den Berghe, siet Graef Luidewijk.
Luidewijk Lopez, Portugees, van Philips in Engelandt gesonden om de Koninghin Elisabeth door vergif om te brenghen, ontdekt en gestraft. 210.
Luidewijk Verreyken, geheimschrijver van Albertus, wordt neevens Richardot van Albertus in Engelandt gesonden, om den vreede te bevorderen. 474. Koomt in den Haeghe met 's Koninghs bekraghtigingh van 't verdragh met de Aertshartoghen, waer in de konstenaeryen der Spanjaerden ontdekt worde. 541, 542. Ontschuldight de misslaeghen. 542. Schrijft daer oover nae Brussel. 542. Antwoordt Oldenbarnevelt

velt op sijn verwijt raekende de schenkaedjen van Neyen. 543. Hy en Neyen ooverhandighen den Staeten een andere bekraghtigingh. 543. Om welke den Staeten te doen aenneemen sy alle kraghten inspannen. 543, 544. Verklaeren den Staeten, dat se geen andere hadden te waghten. 544. Vraeghen of de Staeten uytheemsche gesanten souden toelaeten: maer neen. 546. Koomt voor gesant op de vreedehandelingh in den Haeghe. 555. Reyst nae Brussel om de meeninghe der Aertshartoghen, raekende 't herstellen der goederen, te verstaen. 562. Reyst andermael nae Brussel. 562.

Lukas Heddingh, Steêvooght binnen Rhijnberk in de plaets van Schaef, blijft door den brandt in 't buskruyt. 368.

Lumey, soekt Graef van der Mark.

Luthers gevoelen in 't stuk van de vrye wil. 575.

Lutersche. 22.

Luxemburgh, Arthois en Heenegouw blijven getrouw aen den Roomschen Godtsdienst en den Koningh. 23.

Luxemburgh weyghert in de Ghendtsche pays te treeden. 53.

M.

Madagaskar. 309.

Maentelijke inkoomsten der gemeene middelen. 57. Maentelijke besoldinghen van 's Koninghs troepen. 81.

Maese, hoe die eertijdts haeren loop gehadt heeft, en als nogh loopt. 42. 385.

Maes-Wael beschreeven. 385.

Maestright geplundert door de Spanjaerden. 52. Beleeghert van Parma. 66. Is ten deelen Luyx, ten deelen Brabandts. 70. Stormenderhandt ingenoomen. 70.

Maetschappyen op Amerika in Engelandt opgereght. 526.

Magallaen, d'eerste die de straet en de landen omtrent de Zuyder Pool gesien heeft. 250.

Magistraeten in de Hollandtsche steeden. 116.

Magistraeten tot Uitreght, en eenighe ampteloose luyden in Vrieslandt, senden op den naem van 't gemeen gesanten aen Elisabeth, om haer de heerschappy weederom op te draeghen: dan vrughteloos. 108.

Majesteytschennis is een betightingh den goeden Vorsten niet min verdacht, dan den dwinghelanden wel geleeghen. 31.

Mailleray, soekt Jaques Mailleray.

Mairargues handelt in Vrankrijk met den Spaenschen gesant oover 't leeveren van Marseille in sijne handen; wordt met de doodt gestraft. 495.

Makau. 448.

Malacca. 577. Beleeghert van Matelief. 578. Wordt verlaeten. 580.

Malkontenten, soekt Waelen.

Mancicidor, Gesant op de vreedehandelingh in den Haeghe. 555.

Mannen van uytsteekenden luyster waerom die in 't beschrijven van de historie der Republijke weynigh genoemt worden. 334.

Mansfelt, soekt Graef van Mansfeldt.

Marcelis Bax vermeestert het huys te Broek. 491. Sijne dapperheit in 't geveght by Mullem. 491.

Margareta van Oostenrijk, toekoomende gemaelinne van Philips de III. koomt op den boodem van Venetien, en wordt van Albertus door Italien geleidt. 353. Haeren broeder en susters. 353. Wordt tot Ferrare in den huwelijken staet met Philips vereenight door Paus Klement. 353. Koomt tot Mantua en Milaen, en ontmoet aldaer den Hartogh van Savoyen. 353. Wordt oover al feestelijk onthaelt. 353.

Margareta, Hartoghin van Parma, wordt Opperlandtvooghdes van Nederlandt, gedraeghen door Alva en Granvelle. 13. Heeft den naem van Landtvooghdes, Granvelle de klem. 14. Ontfanght schrijven van den Koningh, waer by haer aenbevoolen wordt, de reghtsvoorderinghen en straffen teeghen de ketteryen door d'Inquisiteurs en hunne bysitters sonder genaede uyt te voeren, en met het af kondighen van 't Concilie van Trente spoedigh voort te vaeren. 18, 19. Antwoordt op het smeekschrift der verbondene eedelen. 20, 21. Belooft den reghteren en Inquisiteurs te belasten in het ondersoeken op het geloof wat meer bescheidenheits te gebruyken. 21. Verklaert geen ander middel te sien om de regeeringh langher meester te blijven, en d'onderdaenen in gehoorsaemheit te houden, dan 't vergaederen der Algemeene Staeten. 21, 22. Verwaght op de beroerten nieuwen last des Koninghs, en krijgsvolk of geldt, met hoop om de beroerten te stillen. 23. Is heftigh ontstelt door de beeldtstormingh en kerkroof. 23. Oordeelt het afwaghten van 's Koninghs bevel te spaede. 23. Besluyt sigh te voeghen nae den tijdt en den raedt der Grooten. 23. Belooft den Eedelen vergeetelheit van al het begaene, sonder yemandts naedeel. 23. Laet het gemeen toe veyligh ter preeke te mooghen versaemen, ter plaetse daer sulx tot nu toe gedaen was, dogh sonder arghernis en geweer. 24. Is t'onvreede op Oranje oover sijn bedrijf tot Antwerpen. 24. Als ook op Hoorne en andere. 24. De Verbondene eedelen van den anderen verstroyt sijnde, verbreekt se alle haere voorighe handelinghen. 25. Belast, behalven het Hooghduytsch krijgsvolk, eenighe troepen uyt de Waelen aen te neemen. 25. Dwinght alle Landtvooghden en bewintsluyden by gestaefden eede te sweeren, dat se voor hunne vyanden sullen houden, alle die de Koningh hen soude voorstellen. 25. Ontfanght brieven van den Koningh, waer in hy laet weeten dat sijn ooverkoomst met een leegher op handen was. 26. Belast Bossu de Landtvooghdyschappen van Oranje, in sijn afweesen, by voorraedt waer te neemen. 27. Dwinght op een selfde tijdt door het eene plakkaet tot vlughten, en verbiedt het door een ander. 27. Haere uytneemende behendigheit brenght alles tot ruste. 28. Is luttel verkuyst met den blooten naem van een kraghteloose heerschappy. 30. Wordt geloooft onder de slappigheit van vrouwen handen de regeeringh bedorven te hebben. 30. Hadt door ernstighe brieven 't afsenden van Alva met een leegher afgeraeden. 30. Baent Alva door haer vertrek de wegh tot d'Opperlandtvooghdy. 30. Koomt by haeren soon tot Naemen, om de Landtvooghdy weeder te aenveerden, dan wordt weederom gesonden. 73.

Margareta van Valois, Koninghinne van Navarre, reyst nae 't Spaa, en draeght haeren broeder den Hartogh van Anjou allenthalven gunstelijk voor. 59.

Maria, doghter des ooverleeden Prinse van Oranje, trouwt aen Graef Philips van Hoohenloo. 231.

Maria Stuart, Koninghin van Schotlandt, onthalst. 108.

Markgraef van Berghen, met Montigny, nae Spanjen gesonden. 21. Ooverlijdt aldaer niet sonder bedenken van vergift. 32.

Marnix, Heer van Sant Aldegonde, stelt in het verbondt der eedelen teeghen d'Inquisitie. 20. Gevanghen. 48. In hooghen aensien, en groot gesagh by den Prinse. 48. Is Steêvooght binnen Antwerpen. 99. Behaelt swaeren ondank by de Staeten, weeghens 't gedaene t'Antwerpen. 99. Wordt in Zeelandt beschuldight en gegijselt, maer koomt 'er met eere door. 99. Men gebruykt hem echter naederhandt niet meer in regeeringhe. 100. Besteet sijne oude daeghen in de studien. 100. Onthoudt sigh tot Leyden. 287. Ooverlijdt. 375.

Marquis della Bella, Kolonel oover d'Italiaenen, in 't leegher des Graeven van den Berghe voor 's Hartoghenbosch. 461. Wordt aldaer verslaeghen. 461.

Marquis van Havré seer geneeghen tot vreede. 227.

Schrijft

Schrijft desweeghen aen Jaques Mailleray. 227. Waer op hem wordt geantwoordt. 227. Schrijft andermael aen den selfden. 227. Schrijft aen Maurits, hem biddende tot vreede te raeden. 347.
Marquis de Humieres geschooten binnen Han. 239.
Marquis Malaspina worden voor 's Hartoghenbosch beyde de beenen weghgenoomen, en blijft in 't leeven. 462.
Marquis van Renty, soon van Montigny, verslaeghen voor Sluys. 472.
Marquis de Santa Cruz wordt niet gehoort in sijnen raedt, dat men, alvoorens Engelandt aen te doen, behoorde sigh te verseekeren van een der seehaevenen in Hollandt. 128, 129.
Marquis van Varabon, siet Varabon.
Marten Kobbe, Steêvooght binnen Linghen, toont sijne weekheit. 487. Wordt met d'andere hopluyden in gevanghenis gehouden: hunne verdaedigingh. 487. Worden afgeset van hunne ampten. 488.
Martin Padilla Ammirael oover een swaere Spaensche vloot steekt in see. 289. Die een ongelukkighen uytslagh heeft. 289. Steekt andermael met een vloot in see, en ontmoet swaere rampen. 309. Wordt van sijn Ammiraelschap afgeset. 309.
Masius antwoordt op de reeden van Richardot voor de Brabanders. 346.
Masterbroek. 506.
Matelief vaert met twaelf scheepen nae Indien. 494. Koomt nae een gelukkighe verrightingh weeder van daer. 577. Sijne verrightingh. 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583.
Mathias door Aerschot en andere uyt het hof gelokt, sonder oopentlijke toestemmingh des Keysers. 55. Wordt door Aerschot en andere gevordert tot d'Opperlandtvooghdy. 55. Van de Staeten daer ingestelt, en Oranje als Stadthouder onder hem. 55. Wordt in sijn landtvooghdy bepaelt door voorwaerden, en Raedtsluyden. 55. Keurt het doen der Vlaeminghen en van Kasimier niet voor goedt. 64. Wordt met heussche dankseggingh en toegeleyde erkentenis ontslaeghen. 76. Beleidt den Rijxdagh tot Regensburgh. 467. Krijght de regeeringh van Hungaryen, Oostenrijk en Moravien, dan raekt 'er weederom uyt. 585.
Mattheus, naesaet van Konus, Graef van Tyron, omgebraght door Johan, soon van Konus. 248.
Matthijs Helt verdaedight den Noordtdam. 156. Sijn kloekhartighe reeden teeghen de reeden van een hopman, raedende tot d'oovergaeve van Hulst. 272. Sneuvelt voor Venloo. 301.
Maurits van Nassau, soon van Prins Willem, wordt Stadthouder oover Hollandt en Zeelandt in sijns vaeders plaetse. 91, 92. Goederen hem door sijnen vaeder beweesen. 92. Verrast Axel. 104. Houdt sigh bedekt geduerende Leycesters konstenaeryen. 107. Hem wordt het hoogh bewint der waepenen opgedraeghen. 109. Beleeghert Meedenblik, en brenght Sonoy tot reeden. 114. Hem worden gegeeven alle d'andere Landtvooghdyschappen, uytgenoomen Vrieslandt, en het Ammiraelschap ter see. 116. Stelt alle oude en nieuwe krijgskonsten in 't werk. 119. Sijne onvermoeytheit, voortvaerenheit en wijs beleidt in saeken van oorloghe. 119, 120. Beslist door sijne teegenwoordigheit de geschillen gereesen binnen Berghen op den Zoom. 136. Trekt met een leegher voor Geertruydenbergh om de muytelinghen aldaer te dwinghen. 141. Breekt het belegh op, en sendt brieven aen de muytelinghen, die bespottelijk ontfanghen worden. 141. Breekt door 's vyandts werken heen, en spijst Heusden. 143. Sendt Parma de brieven, door hem onderschept, waer in hy swaerlijk by den Koningh wierdt beschuldight. 144. Neemt Breedaa in door list van een turfschip. 153. Verhael der geschiedenis. 153, 154, 155, 156. Doet sijn intreede binnen Breedaa. 156. Maekt Heraugiere Steêvooght, en beloont alle d'andere. 156. Sijnen roem daer oover. 156. Trekt met een leegher nae Gelderlandt, en gelaet sigh het oogh op Nymeeghen te hebben. 157. Waer door hy Mansfeldt van Breedaa aftrekt. 157. Blijft met sijn leegher in de Betuwe, beset de Wael met scheepen, en verseekert den geheelen oever met soldaeten. 157. Sterkt het eylandt Voorne. 157. Maekt een nieuwe vaert uyt de Wael tot in den Rhijn. 157. Bouwt de schans Knodtsenburgh teeghen oover Nymeeghen. 157. En benaeuwt daer door de stadt. 158. Verseekert sigh van de Landen ontleedight van Parma tot in Duytschlandt. 158. Vermeestert en sleght verscheyde sterkten. 158. En vermeestert verscheyde steeden. 158, 159. Sijnen aenslagh op Duinkerken mislukt. 159. Trekt te velde, en wint de schans teeghen oover Zutphen door krijgslist. 163. Getal sijner troepen. 163. Beleeghert Zutphen. 163, 164. Dat sigh aen hem oovergeeft, en op wat punten. 164. Trekt met sijn krijghsheyr nae beneeden tot het belegh van Deeventer. 164. Bekommeringhen dien aengaende. 164, 165. Besluyt de beleegeringh, en stormt op de stadt. 165. Die sigh oovergeeft. 166. Verset de magistraet aldaer. 166. Sijne omhelsingh met Graef Harman, en hun gesprek. 166. Trekt met een leegher nae Vrieslandt. 166. Beset met de Hollandtsche regementen de Wael. 166. Groote ongemakken op dien toght. 166. En moedtwil der soldaeten. 167. Slaet sijn leegher needer voor Groeninghen. 167. Van waer hy opbreekt en d'omlegghende sterkten oovervalt. 167. Vermeestert Delfsijl, dat gesterkt wordt. 167. Heeft het oogh op Steenwijk. 168. Laet Graef Willem in Vrieslandt, en trekt tot ontset van Knodtsenburgh. 168. Beraedt oover 't ontset. 168. Raekt met de vyandt slaeghs en veroovert tien vaenen van Parmâs ruytery. 168. Vindt ongeraeden Nymeeghen te beleegheren, en waerom. 169. Beleeghert en wint Hulst. 169, 170. Vertrekt nae Gelderlandt. 170. Wordt versterkt met de troepen van Graef Willem. 170. Beleeghert Nymeeghen. 170. Wakkerheit der beleegherde, en hunnen Staet. 170, 171. Slaet haer 't vry gebruyk des Roomschen Godtsdiensts af. 172. Wint de stadt, leght besettingh daer binnen, en kiest de magistraet. 172. Welk reght hy behoudt geduerende den oorlogh. 172. Vint geraeden het belegh van Steenwijk uyt te stellen. 172. Keert weeder nae Hollandt, en wordt 'er bewelkoomt met uytsteekendt gejuygh der gemeente. 172. Sijne krijgsdeughden. 172. Bevreedight de partyschappen tot Uitreght en in Zeelandt. 176. Trekt te velde. 176. Beleeghert Steenwijk. 176. Geleegenheit en werken der steede. 176, 177. Getal en opset der beleegherde. 177. Wordt met een koeghel door sijn wangh geschooten. 178. De stadt geeft sigh aen hem oover. 179. Sijne seedigheit omtrent d'oovèrwonnene. 179. Drijft de Spanjaerden uyt Othmarsum, en beset de plaets. 180. Beleeghert Koevorden. 180. Verhael van 't belegh. 180, 181, 182, 183. Belast Philips van Nassau 's Graevenweerdt te bewaeren. 181. Vergeeft eedelmoedigh een eedelman die met Verdugo onderlingh verstant hieldt. 182. Wordt oovervallen van Verdugo, dien hy af slaet. 182. Geringh getal der dooden en gequetsten. 182. Wint de stadt. 183. Beleeghert Geertruydenbergh. 190. Kleyn getal sijnes leeghers. 190. Verhael des beleghs. 190, 191, 192, 193, 194. Slaet eenighe ruytery van Mansfeldt. 191. Ontfanght vier vendelen Vriesen. 193. Onderschept brieven van Mansfeldt aen de stadt, die hy echter sendt. 194. De stadt wordt aen hem oovergeleevert. 194. Straft de verraeders dier plaetse. 194. Koomt Mansfeldt voor in 't belegh van Crevecœur. 194. Slaet sigh nee-

needer tuſſchen hem en de ſchanſe. 194. En dwinght Mansfeldt op te breeken, en nae 't landt van Kuyk te vlughten. 195. Slaet een regement van Verdugo. 196. Hem miſlukt ſijnen aenſlagh op Brugghe, en valt in een ſiekte. 196. Trekt te velde. 200. Sijne vruchteloose aenſlaeghen op 's Hartoghenboſch en Maeſtright. 201. Trekt oover Rhijn, om de ſaeken in Vrieſlandt af te doen. 201. Neemt den wegh nae Koevorden. 201. Getal ſijner troepen en ordre in ſijnen toght. 201. Staet in beraet hoe beſt Koevorden t'ontſetten. 202. Beſluyt Groeninghen te beleegheren. 202. Sluyt alle toeganghen derwaerts. 202. Verhael wie ſijner maeghſchap daer voor en daer omtrent gebleeven ſijn. 202. Beleeghert de ſtadt. 202. Verhael der beleegeringh. 205, 206, 207. Veroovert eenighe ſchanſen, en ook die van Auwaerderſijl ſtormenderhandt. 205. Heevighen yver ſijner ſoldaeten ten ſtorm en hunne klaghten oover 't verſchoonen. 207. Wint de ſtadt by verdragh. 207. Doet ſijn intreede in de ſtadt, herſtelt den Proteſtantſchen Godtsdienſt, en verandert de magiſtraet. 208. Aenſlagh op ſijn leeven ontdekt. 209, 210. Stookt de muytery tot Sichem. 216. Maekt beſtant met hen. 216. En voorſiet hen met geſchut en ruytery. 217. Hem wordt van Jaques Mailleray behandight een brief van den Marquis van Havré, dien hy vertoont aen eenighe voornaeme leeden van den Staet. 227. Is tot Middelburgh. 228. Ontfanght aldaer de Geſanten weeghens de Staeten van Nederlandt aen 's Koninghs ſijde; hoort hun voorſtel. 228. Antwoordt daer op. 228, 229. Haelt de brieven van vrygeley van Fuentes uyt den boeſem van Liesveldt. 229. Sijn antwoordt wordt verſcheydentlijk opgenoomen. 229, 230. Trekt te velde. 240. Beleeghert Grol. 241. Maer breekt op d'aenkoomſt van Mondragon het belegh op. 241. Trekt hem te gemoet. 241. Die daer op te rugh wijkt oover de Lippe. 241. Sendt Philips van Naſſau oover de ſtroom om den vyandt te ſlaen. 241. Maekt by naght eenen vrughteloosen aenſlagh op Meurs. 241, 242. Trekt in de Winterquartieren. 242. Vermeeſtert Weerdt. 244. Dat weeder verlaeten wordt. 244. Sendt aen ſijnen broeder den Prinſe van Oranje geſanten met aenbiedingh van geldt en ſchenkaedjen. 261. Koomt met een vloot en krijgsvolk omtrent Kalis, dan keert vruchteloos te rugh. 263. Reyſt nae Ooſtende en verſorght de ſtadt van alles. 264. Sijne ruytery ſtroopt en vernielt Brabandt en d'uyterſte grenſen der Nederlanden: vermeeſterende daerenbooven het ſteedtjen Echternacht in Luxemborgh. 264. Volght den Heer de Rhoſne, die, een brugh oover de Schelde geſlaeghen hebbende, Brabandt intrekt, bekommert voor Breedaa of Berghen. 265. Laet den Graef van Solms met beſettingh binnen Hulſt. 265. Rukt in allerhaeſt derwaerts. 266. Arbeidt vruchteloos tot het weederinneemen der veroo verde plaetſen. 266. Slaet ſigh needer tot Kruyninghen, en ſendt volk binnen de ſtadt. 266, 267. Verſlaet vierduyſent Spanjaerts te voet en vijf vaenen peerden by Turnhout. 295, 296, 297, 298. Brenght daer af achtendartigh vaendelen met de kornet van Mondragon in den Haeghe, die aldaer op de ſaele worden opgehanghen. 298. Sendt het doode lichaem van Varax aen Albertus. 298. Die hem daer oover in 't breede bedankt. 298. Sijnen aenſlagh op Venloo miſlukt. 301. Sendt vruchteloos ſcheepen nae de Vlaemſche kuſt. 301. Sijne ruytery wordt geſlaeghen. 301. Trekt te velde: bedenkinghen ſijner aenſlaeghen. 309, 310. Neemt de wegh op 's Graevenweerdt. 311. Neemt Alpen. 311. Beleeghert Rhijnberk. 311, 312. Wint de ſtadt. 312. Beleeghert en veroovert Meurs. 313, 314. Trekt oover den Rhijn. 314. En oover de Lippe. 315. Beleeghert Grol. 315. Dat ſigh oovergeeft. 316. Beleeghert Breevoort. 316, 317. Wordt door d'Engelſche aengeport tot ſtormen. 317. Wint de ſtadt en 't kaſteel. 317. Rijken buyt daer binnen. 318. Veroovert Othmarſum, Oldenſeel en andere ſteedtjens. 318. Beleeghert Linghen. 319, 320. Dat ſigh met haer kaſteel aen hem oovergeeft. 320. Scheidt het leegher. 320. Wordt met groote toejuyghinghen der Staeten en der gemeenten bewellekoomt. 320. Is t'onvreeden oover 't geheyme huwelijk ſijner ſuſter Emilia. 320. Verbiedt den nieugehouwden ſijn geſight. 320. Wordt beſchonken van de Staeten. 326. Sijnen vruchteloosen aenſlagh met een vloot teeghen Vlaendre. 327. Verſcheyde quaede ontmoetinghen ſijner ruytery. 328. Sendt de geſchenken aen Fuentes gevonden in een veroovert ſchip te rugh. 333. Ontfanght brieven van ſijnen broeder en andere, hem biddende tot vreede te raeden. 347. Vergaedert het leegher tot Aernhem. 349. Trekt te velde teeghen Mendoſa, en koomt met ſijn leegher tot Aernhem. 361. Beſightight 's Graevenweerdt, en verdeelt ſijn volk door Zutphen en Ooveryſſel. 361. Beſightight Doeſburgh en Deutekom. 361. Laet ter gunſte ſijner moeye 's Heerenbergh en andere plaetſen van werken ontbloot ſijnde, onſijdigh. 361, 362. Slaet ſigh met ſijn leegher op den Gelderſchen weerdt. 362. Getal ſijner troepen ongelijk ſwakker als 's vyandts. 362. Traght vrughteloos 's vyandts geleyde tuſſchen Venloo en Orſoy t'onderſcheppen. 362. Waerſchuwt die van Embden voor de Spanjaerts, en is op ſijn hoede. 363. Wordt van de Stenden van Kleef bedankt, dat hy oorloght met de minſte ſchaede der gebuerlanden. 365. Sendt drie vendelen om den weerdt voor Rhijnberk te bewaeren. 367. Belaſt den Rhijndijk door te ſteeken. 372. Sijn volk onder Hoohenloo tot bewaeringh aldaer gelaeten wordt van de Spaenſche verdreeven. 372. Hy verſeekert ſigh van Seevenaer en andere plaetſen in 't landt van Kleef. 372. Slaet ſijn leegher needer voor Doeſburgh, om den vyandt den ingangh in de Veluwe te ſluyten. 373. Volght Mendoſa in 't wegh trekken op de hielen: ſijnen roem daer in behaelt. 374. Set ſigh ter needer tot Aernhem, doet aldaer voorraedt van oorloghe teeghen 't aenſtaende jaer oplegghen, en beſorght d'omlegghende ſteeden. 374. Sendt den Graef van Hoohenloo om de Spaenſche beſettingh uyt Emmemerik te drijven, en laet de ſtadt op ſigh ſelven. 374. Ruymt Seevenaer weeder in aen de ſtenden van Kleef. 374. Vertrekt nae 's Graevenhaeghe en maent de Staeten aen een grooter leegher ter been te brenghen. 374. Bewaekt uyt Aernhem de landen aen dees ſijde den Yſſel. 383. Sijne ſoldaeten wreeken ſigh oover 't ombrenghen hunner krijgsgeſellen met moorden en rooven. 383. Sijne ongeruſtheit oover 's vyandts beweeginghen: desſelſs oorſaeken. 384. Neemt Lobits en andere plaetſen in 't landt van Kleef. 384. Neemt, om 's vyandts aenſlaeghen voor te koomen, weederom den Gelderſchen weerdt in. 383. Hy verſterkt 's Graevenweerdt. 384. Doet met geſchut groote ſchaede onder den vyandt. 384, 385. Gewaerſchuwt voor Bommel toe te ſien, oordeelt hy ſeekerder te blijven daer hy was. 385. Koomt binnen Bommel, en herſtelt de verſlaeghene herten der burgheren. 386. Sijne voortreffelijke wijſe om ſteeden teeghen de beleegheraers te verdaedighen. 386. Sijne voorſightigheit. 387. Verdeelt ſijne troepen op 't eylandt Voorne. 388. Dat hy beſchanſt. 388. Maekt aldaer een ſchanſe, onaengeſien den teegenſtant van Sapena. 388. Andere werken daer omtrent. 389. Onderright van Graef Willem van den ſtaet der Hooghduytſchen heeft geenen luſt ſigh met hen te vermenghen. 391. Durft ſijn leegher niet in de Winterquartieren brenghen, ſoo langh de Spaenſche omtrent Bommel blijven. 391. Leght ſterkten teeghen de

ſchanſe

schanse Sant Andries, en scheidt sijn leegher. 392. Verseekert Emmerik met krijgsvolk. 392. Vermeestert Crevecœur. 405. Verslaet vijf hondert ruyters van de vyandt, die tot versterkingh der besettingh te laet quaemen. 405. Voltrekt de werken van Crevecœur. 405. Beleeghert de schans Sant Andries. 405. Versent de ruytery van daer. 405. Besluyt die alom met schanssen. 406. Dwinght Batenborgh sigh oover te geeven. 406. Ooverkoomt met de besettelinghen van Sant Andries voor hondert en vijfentwintighduysent guldens: die dienst onder de Staeten neemen. 406. Rust sigh toe om eenen toght in Vlaendre te doen. 409, 410. Sendt sijne troepen en alle andere behoeften naer Zeeburgh, om aldaer te vergaederen. 409. Getal der troepen en scheepen. 409. Beraedingh tusschen hem en d'Afgesondene der Staeten oover 't aentasten van den vyandt. 409. Sendt Graef Ernst met een gedeelte der scheepen voor uyt nae Vlaendre, om Philippine in te neemen, 't gheen gelukt, als ook Assenede. 410. Verdeelt sijn leegher onder Graef Georg van Solms, Ernst van Nassau en Veer. 410. Sijnen wegh. 410. Leght besettingh binnen Oudenborgh, Plassendaele, Snaeskerke, Breedene en andere op sijnen doortoght. 410. Sendt den Graef van Solms met d'afgesondene der Staeten nae Oostende, en om de schans Albertus te beleegheren. 410. Koomt met sijn leegher voor Nieupoort, om het te beleegheren. 410, 411. 't Leegher lijdt gebrek aen drank. 411. Grooten schrik sijner soldaeten op 's Aertshartoghen aentoght. 412. Waer door die van Plassendaele en Breedene de vlught neemen. 412. Die van Oudenborgh sigh oovergeeven. 412. Als ook die van Snaeskerke, welke teeghen 't verdragh vermoort worden. 412. Groot gevaer van sijn leegher. 412. Sendt Graef Ernst met neegentien vendelen te voet, en vier vaenen ruyters met twee stukken, om sigh te verseekeren van de brugh by Leffinghen, en den vyandt den doortoght t'hemwaerts te beletten. 412. Die den vyandt reets doorgetrokken vindt, en, nae een verlies van achthondert man, is genootsaekt te vlughten. 412, 413. 't Gheen het behout van 't leegher geweest is. 413. Ontveinst het verlies, en stelt sijn leegher in slaghorde. 413. Belast de scheepen af te steeken, en nae Oostende te seylen. 413. Laet eenighe vendelen om dien van Nieupoort 't uytvallen te beletten. 413. Krijght 's vyandts ruytery in 't gesight, waer teeghen hy schermutselt, en hen van de strandt verdrijft. 413. Waght 's vyandts aenkoomst in. 413, 414. Sijne Ooversten moedighen den soldaet ten strijde. 415. 't Selfde doet hy ook aen sijnen broeder Henrik en alle d'andere. 415, 416. Vanght den slagh aen. 416. Die gruwsaem en hacchelijk voortgaet. 417, 418, 419, 420. Sijne onvermoeyde wakkerheit. 418. Blijft meester te peerde. 419. Veroovert het peerdt van Albertus. 419. Behaelt de volkoome seeghe. 420. Waer voor hy Godt dankt, en op de plaetse van 't geveght met de voornaemste gevanghene sijn avondtmael en naghtrust neemt. 420. Reedenen waerom hy de seeghe niet vervolght heeft. 420. Aenmerkinghe op de seeghe. 420. Getal der verslaeghene van weedersijden. 420. Het geschut, meer dan hondert vaendelen en standaerden, en aensienelijke gevanghenen veroovert. 420. Draeght groote sorghe voor Mendosa. 420. Sendt den Aertshartogh sijne eedelknaepen sonder losgeldt weederom. 420. Bekommernis der Afgesondene van Staet gedeurende den slagh. 420. Koomt met de gevanghene en volle seeghe binnen Oostende, en wordt met ongemeene vreughde verwelkoomt. 420, 421. Beraedt sigh wat verder te doen staet. 421. Weedergekeert nae 't belegh van Nieupoort trekt hy sijn leegher daer van af. 421. Beleeghert vruchteloos de schans Isabella. 421 Gaet van Oostende t'seyl. 422. Belast de schans Albertus te slechten, die de vyandt weederopmaekt. 422. d'Achterste scheepen sijner vloot worden aengetast van Spinolâs galeyen, dan sonder schaede. 422. Sendt den Ritmeester Kloet om Krakow te bemaghtighen. 426. Sendt sijn krijgsvolk voor uyt, en koomt selfs in persoon tot Aernhem. 428. Getal sijner troepen. 428. Beleeghert Rhijnberk. 428. Verhael des beleghs. 428, 429. De tijdingh des beleghs van Oostende baert swaerigheit. 428. Rhijnberk geeft sigh aen hem oover. 429. Veroovert Meurs. 429. Beleeghert 's Hartoghenbosch. 433. Getal sijner troepen. 433. Merkt niet dat 'er tot tweemaelen volk binnen koomt: slaet eenighe uyt den achtertoght. 433. Wordt nu nae aen de seeghe sijnde verhindert en genootsaekt 't belegh op te breeken: insonderheit door de troepen des Graeven van den Berghe. 434. Sendt het leeghertuygh nae Heusden, en steekt 't ooverighe in den brandt. 434. Sijne ruytery onderschept Graef Adolf van den Berghe. 439. Raedt den Staeten tot voorsightigheit. 440. Trekt te velde. 440, 441. Getal en verdeelingh sijnes leeghers. 441. Set by Nymeeghen oover de Maese, en trekt in 't landt van Luyk. 441. Dwinght aldaer de naebuerighe steeden leevensmiddelen in 't leegher te brenghen, en tot reedelijken prijse te verkoopen. 441. Slaet sigh needer tot Sant Truyen. 441. De leeghers nae by den anderen sijnde, stelt hy, om den vyandt tot slaen te lokken, sijn leegher in slaghorde. 441. Die weyghert te slaen. 441. Waerom hy geraeden vindt te rugh te trekken. 442. Beleeghert Graeve. 442. Verhael des beleghs. 442, 443. De stadt geeft sigh op eerlijke voorwaerden aen hem oover. 443. Verdeelt sijn leegher in de besettinghen. 444. Rukt in der haest den muytelinghen binnen Hooghstraeten tot onderstant, en koomt tot Geertruydenbergh. 459. En scheydt aldaer een geveght tusschen de Françoisen en d'Engelschen. 459, 460. Vereenight met de muytelinghen en trekken voort. 460. Den vyandt genaedert sijnde stelt hy sijn leegher in slaghorde: de vyandt weyghert te slaê, en wijkt nae Heerenthals. 460. Vindt ongeraeden den vyandt te vervolghen en aen te tasten. 460. Begeeft sigh midden onder de muytelinghen. 460. Wil het belegh van 's Hartoghenbosch hervatten. 460. Verliest tijdt met beraedtslaen ter Vergaederinghe. 460, 461. Beleeghert andermael 's Hartoghenbosch. 461. Valt op 's vyandts beschanssingh aen, en verslaet tweeduysent man met hunnen ooversten. 461. Wreekt sigh oover 's Aertshartoghen wreetheit teeghê de gevanghene, met het doen ophanghen van twaelf soldaeten. 461. Slaet Albertus, die een aenval op sijn opgeworpe werk doet, op de vlught. 462. Breekt de beleegeringh op en scheidt sijn leegher. 463. Leght den muytelinghen van Hooghstraeten binnen Graeve. 463. Scheept sijne troepen oover op Cadtsandt. 468. Sijnen misslagh. 468, 469. Vindt de oevers aen gene sijde en oover Sluys beset. 469. Neemt eenighe schanssen. 469. Versterkt Aerdenburgh. 469. Verseekert sigh van Middelburgh in Vlaendre. 469. Beleeghert Sluys. 469, 470, 471, 472. Slaet Velasco. 470. Slaet het geleyde van leevensmiddelen op de vlught. 470. Laet een vast- en beede-dagh door het leegher omslaen. 470. Sijne dappere teegenstant teeghen Spinola. 471, 472. Veroovert Sluys. 472. Versterkt Cadtsandt, Ysendijk en Sluys. 472. Sijnen vrughteloosen aenslagh om Antwerpen te beleegheren. 480, 481. Neemt Woude. 481. Wil den Rhijn besetten, maer men vindt geraeden Vlaendre in te trekken, en sorghe voor Sluys te draeghen. 482. Scheept sijn leegher oover, en slaet het needer in het dorp Waetervliedt. 482. Wordt gevolght van Spinola. 482. Ontdekt en slaet Pompejo Justiniani. 482. Sijn leegher verswakt. 482. Versterkt Ysendijk. 484. Sendt sijnen broeder Henrik en Graef

Ernst met sesduysent man om Rhijnberk te sterken. 484. Rust sigh te spaede toe tot het ontset van Linghen. 487. Voorsiet de meest noodtlijdende plaetsen in Vrieslandt en oover Rhijn met besettingh: trekt selfs nae Koevorden. 488. Versterkt Koevorden. 488. Volght den vyandt en slaet sigh needer onder Weesel. 490. Besluyt den vyandt op verscheyde plaetsen aen te tasten. 490. Sijne soldaeten, op Spinolâs leegher aenvallende, beletten sigh selven door eyghen schrik 't verkrijghen van een heerlijke seeghe. 490, 491, 492. Vermaent den sijnen te vergeefs. 491. Set sijne regementen oover de stroom, en herstelt de kans. 492. Sijnen vruchteloosen aenslagh op Gelder. 492, 493. Scheidt sijn leegher. 493. Sijne ruytery slaet Grobbendonx vaen. 493. Versterkt Deeventer, Zutphen en Doesburgh met besettingh en werken teeghen Spinola. 505. Beschanst groote streeken langhs de stroomen teeghen den naekenden vyandt. 505. En beset de stroomen met meenighte van scheepen. 506. Trekt volk by een om het ontset van Grol te beproeven: dan wordt door d'oovergaeve voorgekoomen. 507. Leght by Doesburgh. 507. Besluyt met het verlies van Rhijnberk het jaer te doen verloopen. 508. Leeghert sigh omtrent Weesel, om op den vyandt een waekent oogh te houden. 508. Neemt en voltrekt eenighe schanssen op de Lippe. 508. Veroovert Lochum. 510. Beleeghert Grol. 510. Breekt op d'aenkoomst van Spinola de beleegeringh op. 510, 511. Trekt in de Winterleegeringhen. 511. Krijght een brief van den Koningh der Malabaeren. 512. Wordt door Oldenbarnevelt ooverreedt tot bewilligingh in de vreedehandelingh. 530. Onderright Johan Neyen waer aen de begonne handelingh haeperde. 531. Raedt Aertsens de geschenken, soo hem die van Neyen wierden aengebooden, te aenveerden. 540. Wil die niet in sijn bewaeringhe hebben. 541. Hy en de Zeeuwen raeden sigh van alle handelingh te onthouden, ten sy de woorden tot verseekeringh der vryheit alvoorens worden toegestaen. 545. Rijdt den Gesanten van Philips en d'Aertshartoghen op de vreedehandelingh in 't gemoet. 555. Traght te vergeefs t'ontgaen de konstenaeryen der gener die de vreede soghten. 563. Verklaert sigh teeghen 't bestant, en schrijft een brief aen de steeden van Hollandt, om hen daer van af te raeden. 566, 567. Verscheyden uytlegh deeses briefs. 567. Arbeidt teeghen 't bestant en stookt de Zeeuwen op. 572. Gesanten en schenkaedjen des Koninghs van Siam aen hem. 583.

Maximiliaen Cochy 's Keysers gesant aen de Staeten. 457. Dringht aen op vreede en krijght eedelmoedigh antwoordt van de Staeten. 479.

Maximiliaen van Rhosny, Opperbewintsman der geldtmiddelen in Vrankrijk en 's Koninghs geheymen raedt, in Engelandt gesonden om de gesanten der Vereenighde Landen t'ondersteunen. 455.

Mechelen vyandtlijk gehandelt van Alva. 41. Oover koomt met Parma. 70. Door d'Engelschen in Staeten dienst oovervallen en geplundert. 73. Oovergegeeven aen Parma. 99.

Meenen wordt ingenoomen. 64.

Melanthons gevoelen in 't stuk van de vrye wil. 575.

Mendosa, Admirant van Arragon, Hooft des Raedts van oorloghe, koomt in Nederlandt. 261. Wordt van Albertus aen den Keyser gesonden, en sijne versoeken aldaer. 273, 274. Gaet weeghens Philips op de vreedehandelingh tot Sant Quintijn. 322. Wordt gesondē, neevens Aerschot en Arembergh, nae Vrankrijk, om den Koningh den eedt af te neemen. 341. Keert te rugh uyt Vrankrijk, en krijght het opperbevel oover 't leegher. 349. Getal sijner troepen. 357. Trekt in de landen van Kleef en Gulik. 357. Foolt d'onsijdighe volken op den Duytschen boodem door een swaer en baldaedigh leegher. 357. Slaet alle klaghten in de windt. 357. Ooverweldight Orsoy: en belast het te sterken. 361. Als ook het dorp Mullem. 361. Hy baert bijstere ontsteltenis in de Vereenighde Nederlanden. 361. Wordt versterkt. 362. Schaersheit en duerte in sijn leegher. 362, 363. Dat den Duytschen boodem doorstroopt en plundert. 363. En teeghen elkander en hunne Ooversten de waepenen neemt. 363. Tweedraght onder de Hoofden selfs. 363. Swaere klaghten van alle kanten oover de baldaedigheeden sijns leeghers. 363, 364. Geeft den gesondenen weeghens de stenden van Kleef en Gulik slegt bescheidt. 365. Grooten hongher en bijster verloop van sijn leegher. 365, 366. Hy beleeghert Rhijnberk. 366, 367. Leght besettingh binnen eenighe steeden in 't landt van Kleef. 367, 368. Hy set de beleegeringh van Rhijnberk voort. 368. Wordt in 't stormen afgeslaeghen. 368. Wint de stadt. 369. Valt in d'uyterste grensen van Ooverijssel en Zutphen, rooft, plundert en moort op den Duytschen boodem. 369. Ontkent last tot de moordt des Graeven van Valkensteyn gegeeven te hebben. 370. Ontfanght kooren en geldt van die van Weesel, en dwinght hen den Roomschen Godtsdienst toe te laeten. 370. Hy trekt oover Rhijn. 371. En nae den Yssel. 371. Perst dien van Munsterlandt geldt en krijgsbehoeften af. 371. Hy leght besettingh binnen Rees en Emmerik. 371. Weyghert den steedelinghen binnen Rees uyt te trekken. 371. Ooverweldight Ysselborgh, daer hy veele burghers ombrenght. 371. Gestaltenis en swaere ongemakken sijns leeghers. 372. Hy trekt reght nae d'Yssel. 373. Beleeghert en vermeestert Deutekom. 373. Sijn leegher door hongher en siekte seer vermindert sijnde, wordt geleght op den Duytschen boodem om t'oover-winteren. 373. 't Gheen by yder een seer haetelijk is. 373, 374. Neemt 't kasteel Schuylenborgh in, en trekt met sijn leegher buyten de paelen der Vereenighde Landen. 374. Traght te vergeefs Emmerik t'ontsetten. 374. Ooverwintert tot Rees. 374. Baldaedigheeden sijnes leeghers op den Duytschen boodem. 375, 376. Sijne oovermoedighe taele, en vermeetelen roem. 377, 378. Krijght bevel van den Keyser om den Duytschen boodem te ruymen, en de schaeden te vergoeden. 377. Ooverweldight Kalkar en Gogh. 379. Verschoont Gennip en Santen voor geldt. 379. Dwinght dien van Weesel den Roomschen Godtsdienst te herstellen. 379. Traght de Verbondene Vorsten aen den Rhijn van een te scheuren. 380. Trekt met sijn leegher af ten weedersijden van den Rhijnkant. 384. Laet echter besettingh binnen Emmerik, Rees en Gennip. 384. Set sigh needer teeghen oover 's Graevenweerdt. 384. Dat hy sigh gelaet te willen aentasten. 384. Lijdt groote schaede door Maurits geschut. 384. Slaet by Crevecœur een schipbrugh oover de Maese. 387. Koomt in persoon voor Bommel. 387. Schaede in sijn leegher aldaer. 388. Wijkt te rugh tot by Rossem. 388. Hem wordt door Graef Ernst den oovertoght in den Tielerweerdt belet. 388. Durft op Maurits werken niet onderneemen. 389. Bouwt de schans Sant Andries. 389. Sijne verachtingh der Hooghduytschen. 390. Versent sijne troepen, en wijkt selfs nae de grensen van Duytschlandt. 391, 392. Is oneenigh met Andreas. 399. Gevanghen in den slagh van Vlaendre. 420. Verdaedight sigh teeghen de misdrijven hem te last geleght. 439. Wordt ontslaeghen, en daer door gelost alle gevanghene der Vereenighde Landen. 440. Waer in den Koningh bewillight 440. Heeft een eerlijk gevoelen van den Vereenighden Staet. 440. Trekt neevens Spinola Maurits teeghen, en koomt tot Thienen. 441. Getal sijner troepen. 441. Weyghert den slagh hem door Maurits aen-

aengebooden. 441. Sijne ooverften raeden hem den vyandt op de hielen te volghen: dan gaet met den Aertshartogh te raede. 442. Krijght onseeker antwoordt. 442. Slaet sijn leegher needer beneeden Graeve en Maurits. 442. Dat by veelen voor een misflagh wordt gereekent. 442. Siet geen middel om in de ftadt volk te brenghen. 442, 443. Siende niet tot ontfet uyt te werken trekt hy nae Venloo. 443. Muytery om wanbetaelingh in fijn leegher: rukt nae Hamondt, om den muytelinghen te dwinghen. 443. 't Voetvolk geeft figh aen hem oover, de ruyters ontvlieden 't binnen Hooghftraeten. 443. Vertrekt nae Spanjen, daer hy niet te vriendelijk wordt verwelkoomt. 444

Meurs van Parma ingenoomen met verdragh. 105. Vrughteloosen aenflagh van Maurits daer op. 241, 242. Befchrijvingh der ftadt. 313. Beleeghert en veroovert van Maurits. 313, 314. Ingenoomen van Mendofa. 368. Vermeeftert door Maurits. 429.

Michiel Renichon en Pieter du Four omgekoft van Philips en andere Grooten, om den Prins en verfcheyde Hoofden in de Vereenighde Nederlanden om te brenghen. 209.

Middelburgh en Amfterdam verachteren feer den gemeenen toelegh van Hollandt en Zeelandt. 43. Geeft figh nae een langhduerighen hongher oover aen de Zeeuwen, en herftelt het byfter verloop der gemeene middelen. 47.

Mifnoeghen der Nederlandtfche eedelen oover 't aenneemen van Anjou, en desfelfs oorfaeken. 80.

Moy Lambert flaet teeghen den Ammirael van Duinkerken, dien hy veroovert. 493.

Mol, Hollandtfch hopman, quijt figh dapper in 't belegh van 't kafteel van Tydor. 516.

Molukken befchreeven. 513, 514, 515, 516.

Mondragon, Slotvooght van 't kafteel van Antwerpen, herneemt de fchanffen omtrent Hulft. 170. Herneemt eenighe kleyne fchanffen in Brabandt. 181. Paft op Maurits. 238. Trekt uyt Antwerpen met een vliegendt leegher tot ontfet van Grol. 241. Wijkt op d'aenkoomft van Maurits te rugh oover de Lippe. 241. Slaet Philips van Naffau. 241. Scheydt fijn leegher, en verdeelt het in de Winterquartieren. 242. Sterft in hooghen ouderdom. 242. Sijnen lof. 242.

Monfteringh in de fteeden en ten platten lande der Vereenighde Landtfchappen. 68.

Montecuculi gevanghen. 288.

Montigny in Spanjen gefonden, neevens den Markgraef van Berghen op den Zoom. 21. Schrijft aen den Graef van Hoorne, fijnen broeder, uyt Spanjen oover d'onverfoenelijke verbolgenheit des Koninghs. 24. Wordt in Spanjen oopenbaer aen den lijve geftraft. 32.

Montigny voeght figh by de partyfchap van Arthois. 64. Met fijne troepen aen 's Koninghs fijde. 66. Gefonden met den Burghgraef van Ghendt in de Noorder gedeelten van Vlaendre. 89. Met Octaef van Mansfeldt van Parma gefonden om figh van Thoolen te verfeekeren. 135. Wordt met merkelijk verlies te rugh gedreeven. 135, 136.

Montyoye, Onderkoningh in Yerlandt, beleeghert den Spanjaert Johan Aquila, die den weêrfpannelinghen hadt onderftant gebraght. 436. Maekt verdragh met hem en laet hem vertrekken. 436. Slaet Tyron. 436.

Moort des Prinfen van Oranje. 91. Van Maurits en andere door Renichon en du Four ontdekt. 209, 210. Teeghen 't leeven van Elizabeth, Koninghin van Engelandt door Luidewijk Lopez, ontdekt en geftraft. 210. Op 't leeven van Henrik de IV. Koningh van Vrankrijk, door Jan Chaftel misflukt en geftraft. 210. Gefmeet door Pieter Panne teeghen 't leeven van Maurits ontdekt en geftraft. 347, 348.

Morus, fiet Chriftoffel Morus.

Mofcovien in beroerten om de kroon. 519, 520.

Muytery der Spanjaerden ftuyt den loop hunner voorfpoedt. 46. Der Spaenfche foldaeten t'Antwerpen, en aenmerkingh daer op. 47. Tot Bruffel en elders. 51. Van Parmâs krijgsvolk in verfcheyde geweften. 162. Der Spanjaerden tot Dieft. 169. Der Spaenfche troepen aen verfcheyde oorden. 175. In 's Koninghs leegher. 197. Regeeringh der muytelinghen. 197. Bevreedight door Graef Harman van den Berghe. 197. Nieuwe muytery onder 's Koninghs troepen. 215. Oovertreft alle andere. 215. Klaghten der Italiaenen. 215. Die figh tot Sichem begeeven, en daer uyt op roof loopen. 215. Waer by figh ook andere voeghen, met uytfluytingh des Spanjaerts 215. Hunne orde. 216. Wordt geftookt door Maurits en de Hollanders. 216. Senden aen den Prinfe, met wien fe beftant maeken. 216. Tijdingh en beraedtflaeghinghen daer oover te hoof. 216. Worden belooten van de Spanjaerts. 217. En raeken handtgemeen. 217. Hadden hulp aen Vrankrijk gefoght, dat hen aen Maurits wees. 217. Breeken op, en leegheren figh niet verre van 's Hartoghenbofch. 217. Maurits voorfiet hen van gefchut en ruytery. 217. 's Aertshartoghen beloften fijn hen verdacht. 217. Muytery alom in andere geweften: oorfaeken der felve. 217. Bevreedight door Fuentes. 238. Der Hooghduytfchen onder den Aertshartogh. 288. Die figh verfeekeren van Heerenthals. 288. Der Spanjaerden in veele plaetfen. 321. Der Spanjaerden in 't kafteel van Antwerpen en elders. 348, 349, 383, 384. Van Albertus krijgsvolk aen verfcheyde oorden. 427, 428. In 't leegher van Mendofa, waer van veele nae Hamondt vlughten. 443. Mendofa rukt nae Hamondt om den muytelinghen te dwinghen. 443. Eenighe voetkneghten geeven figh oover, de ruytery ontkoomt binnen Hooghftraeten. 443. Daer binnen koomt grooten toeloop van andere. 443. Die figh een hooft kiefen, en een volkoome regeeringhe aenftellen. 443. Gedreyght van Albertus met beleegeringh, verfoeken en verkrijghen fe van de Staeten lijftoght, waepenen en gefchut. 443. Slaen het ftraf plakkaet van Albertus in de windt, en beantwoorden 't befpottelijk. 444. Verworpen alle voorwaerden, foo niet alvoorens dat plakkaet vernietight wordt. 444. Plunderen en rooven allerweeghen. 459. Oeffenen feer ftrenghe krijgstught. 459. Senden aen de Staeten en aen Maurits om onderftant, dat hun gegeeven wordt, mits teeghen den vyandt dienft doende. 459. Befetten 't kafteel en verwaghten Maurits. 459. Vereenighen met hem. 460. Den vyandt genaedert fijnde ftelt hy fijn leegher in flaghorde. 460. Die uyt het kafteel vallen in 's vyandts achterhoede. 460. Doen treffelijken dienft. 461, 462. Worden geleght binnen Graeve. 463. 't Verdragh met hen gelooten wordt naeder beveftight. 463. Hunne baldaedigheeden en gruwelen in Duytfchlandt. 468. Maeken hun verdragh met Albertus. 471. Ruymen Graeve den Staeten in, en die hen ook Hooghftraeten en Karpen. 471. Die fe aen den Aertshartoghen ooverleeveren, en Ruermonde en gijfelaers te pande krijghen. 471. Onder Spinolâs krijgsvolk. 509, 510. Senden aen Juftinus van Naffau, die hen voorfiet van leevensmiddelen en hoop van onderftant geeft. 510. Binnen Dieft krijghen foldy en hunnen foen. 550. Worden gebannen uyt de landen der Aertshartoghen en des Koninghs. 550.

Muytery der befettelinghen tot Geertruydenbergh. 114. Hun getal. 139. Blijven hartnekkigh, hebbende hunne hoofden uytgejaeght. 139. Toonen een afkeer van Parmâs booden en brieven. 139. Worden heevigher gaende door Willoughby. 139, 140. Brenghen de penninghen hen door de Staeten gefon-

den door in moetwil en ooverdaet. 140. Rooven en brandtschatten allerweeghen. 140. Haelen alle scheepen aen sonder onderscheit. 140. Toonen sigh op 't aensoeken van Landtsavechia, niet af keerigh van verraedt. 140. Ontwaepenen de borghers. 140. Dienen sigh met den naem van Engelandt t'eenen dekmantel. 140. Slaen d'aengeboode vergiffenis der Staeten in de windt. 140. Stellen sigh te weer teeghen Maurits. 141. Ontfanghen Maurits brieven bespottelijk. 141. Hen is van Parma, booven de verloopen maendtsoldyen, een geschenk toegeworpen. 141. Leeveren hem de stadt. 141. Weynighe der selver keeren nae Engelandt of onder hunnen ouden eedt. 142. Worden voor verraeders verklaert en gebannen. 142. Draeghen den naem van kooplieden. 142.
Muytery van een Spaensch regement. 143. Wordt door 't straffen van weynighe gestuyt. 144.
Mutiliana gesleght. 313.

N.

NAemen bemaghtight door Don Johan. 54. Weyghert Spaensche besettingh. 200.
Naerden door de Spanjaerts ingenoomen, en wreedelijk mishandelt, en gesleght. 41.
Nassauschen wordt van Elisabeth, Koninghin van Engelandt, belast, binnen seekeren daeghe, buyten de grensen van Engelandt te vertrekken. 38. Verlaeten plotselijk de steeden ingenoomen in Vrieslandt en omtrent den Yssel. 41. Neemen Geertruydenbergh in. 46.
Nassausche kraghten uytgeput door 't verstroyen van Oranjes leegher. 35.
Nederlandts oude geleegenheit en grensen. 2. Vervalt onder de Franken. 3. Wordt geregeert door Steedehouderen, op den naem van Graeven, Hartoghen of diergelijke tijtel. 3. Op wat wijse dat van oudts geregeert wierdt. 3. 6. Vervalt onder de heerschappy des huys van Bourgonjen. 4. Des huys van Oostenrijk. 4. Is in bijstere verwarringh. 59. Ooverdraght der selver op Isabella. 343, 344. Is op d'aenkoomst van Albertus en Isabella in groote wanorde. 399. Is door Keyser Karel de V. op seekere voorwaerden vereenight met het Duytsche rijk. 549.
Nederlanderen Oorsprongh en taele. 2. Hunne oorloghs drift en yver voor de vryheit. 2, 3. En Spanjaerts hoe verre die in seeden oover een koomen en verschillen. 5. Sijn wonder bevreest of sorgeloos op d'aenkoomst van Alva. 30. Beginnen in hunne onderdrukkingh op wraek en hunne beschermingh te denken. 37. Sijn meesters ter see, de Spanjaerts te lande. 40. Besluyten den bystant van Oranje t'hunner beschermingh te gebruyken. 52. Hebben hunne krachten leeren kennen, en worden gesterkt door uytheemsche Vorsten. 58. Langh verdacht onder elkander barsten eyndelijk uyt in oopenbaere vyandtschap. 67. Verbittert op de Françoisen door den aenslagh van Anjou. 83. Hunne krachten gaen verlooren door oneenigheit. 87. Verschillen veel in aerdt en seeden van d'Engelsche. 102. Klaeghen oover 't vertrek van Parma nae Vrankrijk. 174. Hunnen jammerlijken staet en sughten om vreede. 227. Hunne vreughde oover de koomst van Albertus in Nederlandt. 259. Hebben d'Engelsche geleert de wol te suyveren en te verwen. 328. Sijn seer gebelght oover de seeden en praght der Aertshartoghen. 399.
Nederlandtsche ballinghen belast binnen seekeren daeghe uyt Engelandt te vertrekken. 38, 39. Begeeven sigh te waeter, en veroover en een groot getal scheepen. 38. Neemen met vierentwintigh scheepen den Briel in, en door wat oorsaek. 39. Weederingeroepen verdrijven de Roomschgesinde ooverheeden en kerkelijke tot Amsterdam, en maeken sigh der regeeringhe meester. 59. 't Selfde geschiet tot Haerlem, Uitrecht en elders. 59. 't Gheen d'andere Roomsgesinde bondtgenooten dapperen aenstoot geeft. 59.
Neederlaeghe der Spanjaerden by Zutphen. 105. Van Parma by Knodtsenburgh. 168. van Philips van Nassau op de Lipperheyde. 241. Der Spaenjaerden by Turnhout. 295, 296, 297, 298. Der Spaensche scheepen onder Gibralter. 536, 537.
Neederwormter koomt in Vrieslandt. 40.
Nieuburgh meedestander met Brandenburgh om de regeeringhe van 't Hartoghdom Kleef en Gulik. 232.
Nieupoort ingenoomen van Parma. 86. Beleeghert van Maurits. 421. Krijght tweeduysent man, onder Barlotte, tot versterkingh binnen. 421. Doet gelukkighe uytvallen. 421. Wordt verlaeten. 421.
Nieuwenaer Stadthouder oover Gelderlandt. 87. Verrast Nuys. 105. Verongelukt by geval. 146.
Nymeeghen door Schenk by verrassingh aengetast. 145, 146. Weyghert sterker besettingh in te neemen. 157. Benaeuwt door Maurits met het legghen van de schans Knodtsenburgh, en 't schieten daer uyt. 157, 158. Wordt beleeghert van Maurits. 170. Wakkerheit der beleegherde. 170. Beschrijvingh der stadt. 171. Geeft sigh oover. 172.
Nymeeghers bejeeghenen Parma in sijn vertrek van voor Knodtsenburgh met groote weederweerdigheit. 169. Beginnen nae hunne vryheit om te sien. 169. Begin van onderlinghen handel tusschen hen en de Hollanders. 169. Hunnen inwendighen staet. 169. Senden aen Verdugo om onderstant. 170. Hunne wakkerheit en staet in de beleegeringh. 170, 171. Neyghen tot oovergaeve, genoopt door de reeden van eenen. 171, 172. Geeven sigh oover. 172.
Nijnhooven ingenoomen door Graef Philips van Egmondt. 69. Oovervallen door de Spaensche. 69.
Nikolaes Berk, gemaghtight om weeghens Uitreght met de Spaensche te handelen. 555.
Nikolaes Jakob Symonsz koomt te rugh van sijn gesantschap uyt Deenemarken. 546.
Noirkarmes neemt in plaets van den Markgraef van Berghen het Stadthouderschap van Henegouw waer. 25. Doet den eedt hem door de Landtvooghdes voorgehouden. 25. Dwinght die van Valenchienne, die weygherden 't gebodt der Landtvooghdes te gehoorsaemen, door belegh tot oovergaeve, en straft hen scharpelijk. 25.
Noordam verdaedight door Matthijs Helt. 156, 157.
Norden ooverrompelt door Graef Enno van Oostvrieslandt. 449. Alwaer hy de borghers een geldtboete opleght, en onder een galgh doet doorgaen. 449.
Nuys wordt verrast en ingenoomen door den Graef van Nieuwenaer. 105. Beleeghert van Parma. 105. Bestormt, ingenoomen en meest verbrandt. 105. Beset van Parma. 147. Drijft de besettelinghen uyt. 197.

O.

OCtaef van Mansfeldt, siet Graef Octaef van Mansfeldt.
Octajola, steêvooght binnen Deutekom. 374.
Octavio Frangipani, 's Paus gesant in Nederlandt, arbeidt om de muytelinghen binnen Hooghstraeten te bevreedighen. 444.
Odoardt Landtsavechia, Steêvooght van Breedaa, arbeidt om de muytelinghen binnen Geertruydenbergh tot verraedt te beweeghen. 140. In aentoght nae Geertruydenbergh. 141. Is tot Geertruydenbergh ten tijde des inneemens van Breedaa door een turfschip. 155. Ontslaet sigh der steêvooghdy van Geertruydenbergh. 155.
Oldecorn, Jesuit in Engelandt. 496.
Oldenseel geeft sigh oover aen Maurits. 318. Wordt ontvest. 318. Ingenoomen door Spinola. 486.
Olivier van Noorts beroemde vaert. 436.
Olivier van den Tempel worden voor 's Hartoghenbosch

bosch beyde de beenen weghgenoomen, daer aen hy sterft. 462. Sijne bedieninghen. 462.
Omarville, Françoisch Kornel, verslaeghen by Mullem. 472.
Ommelanden in geschil met Groeninghen weeghens 't uytvoeren der koopmanschappen. 60. Dat gestelt wordt in handen der Vereenighde Staeten. 208. Weederom in geschil. 301, 302. Wordt beslegt door reghters gestelt by de Staeten. 302.
Onbedreevenheit der Spaenjaerden en der Bondtgenooten in 't bemaghtighen van steeden. 46.
Onealen, doorlughtigh geslaght in Yerlandt, schrijven sigh toe d'opperheerschappy van Ulster, en daer nae van geheel Yerlandt. 248. Hunne vermeetenheit swelt gedeurende de geschillen tusschen de huysen van Jork en Lankaster. 248.
Ongelukkighe stoutheit van Balthasar de Moucheron. 330, 331.
Onlusten tusschen de Spanjaerts en Elisabeth, Koninghin van Engelandt. 37. Tot Uitreght en in Zeelandt bevreedight door Maurits. 176. Om 't Vorstendom Kleef en Gulik. 232. 274. Tot Embden tusschen de stadt en den Graef van Oostvrieslandt. 232, 233. Verhael der selver. 234. In Vrieslandt oover de belastinghen. 280. Tusschen de stadt Groeninghen en d'Ommelanden. 301, 302. Wordt beslegt door reghters gestelt by de Staeten. 302. Tusschen de Hooghduytschen en Engelschen, oover de belastingh op de laekenen. 328, 329. In Oostvrieslandt tusschen Graef Edsart en de stadt Embden. 353, 354, 355. Tot Aeken. 355, 356. In Vrieslandt oover de belastingh op de hoornbeesten en weylanden weghgenoomen door Graef Willem van Nassau. 407, 408. In Oostvrieslandt tusschen den Graef en de stadt Embden. 449, 450. Worden beslegt door d'Algemeene Staeten: punten des verdraghs. 456, 457. Die mits 's Graeven veranderingh niet bekraghtight worden. 457. Tusschen Henrik en Bouillon worden weghgenoomen. 498. 499. Dat beyde de partyen in Nederlandt aengenaem is. 499. Tusschen de stadt Bruinswijk en hunnen Hartogh worden geslist. 499, 500. Tusschen den Paus en de Venetiaenen. 500, 501, 502. Tusschen Sigismondt, Koningh van Polen, en de Staeten des Rijx. 518, 519. In Moscovien. 519, 520. In Seevenberghen en Hongaryen. 520. In Duytschlandt om den Godtsdienst. 520. Tusschen den Graef van Oostvrieslandt en de stadt Embden weederom beslegt door de Staeten. 550, 551.
d'Onlusten tusschen Vrankrijk en Spanjen beginnen klaerder uyt te barsten. 449.
Onroomschgesinden koomen uyt hunne schuylhoeken te voorschijn, preeken, en oeffenen hunnen Godtsdienst in 't oopenbaer. 23. Doen tot hen koomen de ballinghen om den Godtsdienst. 23. By hen voeghen sigh die hunne kloosters verlieten. 23. Koomen te saemen in groote meenighte, en daer men geweldt vreesde, gewaepent. 23. Door Protestanten op een Christelijke wijse gedoopt worden herdoopt. 35. Verlaeten 's Hartoghenbosch. 68. Sijn meester t'Antwerpen. 68. By plakkaet van Philips gebannen uyt Aeken. 147. Worden met geldtgeeven verschoont. 147.
Onroomsche in Vrankrijk arbeiden ten voordeele van Oranje. 38.
't Ontslaen van Mendosa voor alle de gevanghenen der Vereenighde Nederlanden baert groote liefde en geneegenheit in d'onderdaenen tot de Staeten. 440.
't Ontwerp van maetigingh der plakkaeten, oovergesonden door den Raedt van Staete in Nederlandt, mishaeght den Koningh. 21. Wordt van de gesintheeden, die sigh van den Roomschen Godtsdienst hadden afgesondert, en andere te strengh geoordeelt. 22.
Oorlogh tusschen den François en den Savoyaert, om wat reedenen. 424. Eyndight haest in vreede: dessels punten. 425.
Oorlogh gereesen tusschen Henrik en Bouillon wordt geslist. 498, 499. Dat beyde de partyen in Nederlandt aengenaem is. 499.
Oorspronk aller onheylen in Nederlandt. 53. Der beroerten in Vrankrijk. 150. Der geschillen tusschen de Hooghduytschen en Engelschen oover de belastingh op de laekenen. 328, 329.
Oostende wordt beleeghert door den Aertshartogh Albertus. 428. Beschrijvingh der stadt en haere werken. 429, 430. Besettingh daer binnen onder den steêvooght Charles van der Noot, en voorraedt. 431. Dapperheit der besettelinghen van eersten af. 431. François Veer koomt met het opperbewint en sijne Engelschen daer binnen. 431. Verhael des beleghs. 431, 432. Groote siekten en sterfte daer binnen insonderheit onder d'Engelschen. 434. Veer, verwittight van 's vyandts besluyt om hem van achteren en vooren te bespringhen, maekt, buyten kennis van de meeste, bestant voor weynigh daeghen. 434. Waer uyt beroerte onder de soldaeten ontstaen sijnde, is hy genootsaekt de gijselaers te rugh te senden, en den handel t'oopenbaeren. 435. Lokt, om de veyligheit der gijselaers te verseekeren, 's vyandts voornaemste hoofden, op hoop van handelingh in de stadt. 435. Krijght vijf vendelen uyt Zeelandt binnen. 435. Waer op de handelingh wordt afgebrooken. 435. Welken hoon Albertus smert. 435. En de Staeten selve niet al te wel konnen ontschuldighen. 435. Mannelijke teegenweer der beleegherde in 's vyandts stormen van alle kanten. 438. Geeven Albertus vier ueren stilstant om sijne dooden af te haelen. 438. Gedeurighe vaert daer binnen. 439. Maeken veele van 's vyandts werken vruchteloos. 439. Draeghen sorghe voor een nieuwe haeven, soo d'oude hen benoomen wierdt. 439. In plaets van François Veer koomt voor steêvooght daer binnen Frederijk van Dorp. 439. Die de vervalle werken weeder opmaekt, en de sterkten vermeerdert. 439. Gereede betaelinghe daer binnen. 439. Algemeenen storm op de stadt, waer in drie werken veroovert worden. 463. Verdaedighen gelukkelijk de werken oover de gueule teeghen den aenval van Buquoy. 463. Krijght voor steêvooght Charles van der Noot. 463. Dapperheit en schranderheit der beleegherde. 464. Van der Noot wordt afgelost door Gistelles, nae 't sterven van deesen volght van Loen, nae hem Daniel Markette. 472. Nieuwe werken der beleegeraers. 472. Die ten deele vruchteloos uytvallen. 472. Werken by de beleegherde verlooren. 472, 473. 't Nieuwe Troyen. 473. Scheepen en een gedeelte van 't geschut van daer vervoert. 473. Gaet oover aen Albertus. 473. Die het niet anders als een leedigh erf vindt. 473. d'Ingeseetenen vertrekken alle nae Sluys. 474.
Oostergo, Westergo en Seevenwolden krijghen in de Vergaederingh der Gemaghtighden der Staeten het derde deel in 't bewint. 92.
Oostersche vloot genoomen van d'Engelsche. 148. Van 150 scheepen in Hollandt gekoomen. 330.
Oostindische maetschappy in de Vereenighde Landen opgereght. 448. Sendt dertien scheepen derwaerts onder Steeven van der Haeghen. 465, 466. Sendt twaelf scheepen onder Matelief derwaerts. 494. Krijght Steeven van der Haeghen en sijn vloot met beroemde ooverwinninghen en verbonden ingegaen met Koninghen t'huys. 512, 513. Breede beschrijvingh der daeden door de Hollanders in Indien uytgevoert. 514, 515, 516, 517. Sendt Paulus van Kaerden met acht scheepen derwaerts. 517. Nogh twee scheepen. 526. Twee onder Wijbrandt van Warwijk weeder t'huys gekoomen. 550. Dertien schee-

ſcheepen onder Pieter Verhoeve derwaerts geſonden. 550. t'Huyskoomſt van Matelief nae een gelukkighe verrightingh. 577. Breede beſchrijvingh der ſelver. 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583. Wordt geſtijft met geldt van 's vyandts ingeſeetenen. 583.
Ooſtindiſche ſaeken hoe ſigh die toedraeghen. 446, 447, 448, 494, 512, 513, 514, 515, 516, 517.
Ooſtindiſche ſcheepen vier in getaele uyt Indien voor d'eerſte mael in Nederlandt gekoomen. 309. Derſelver verhael van die volken. 309. ſiet ſcheepen der Vereenighde landen.
Ooſt-Vrieſlandt waer van daen ſoo genoemt. 233. Regeeringh en ſeeden der Ooſtvrieſen. 233.
Ooverdraght der Nederlanden op Iſabella. 343. Desſelfs reedenen en voorwaerden. 343, 344.
Ooveryſſel ontſchuldight 't opbrenghen haerer penninghen op haere armoede. 237.
d'Opperlandtvooghdy Oranje en Egmondt geweygert, en onder wat voorwenden. 13.
Orchiers ooverkoomt met Parma. 67.
Orſoy beſchreeven. 361. Oooverweldight door Mendoſa. 361. Die het laet ſterken. 361. Doet ſwaere klaghten oover de Spanjaerts aen 't hof van Kleef, dan vruchteloos. 363. Beſet met Hooghduytſchen. 390.
Orvillers, ſwaegher van Gomeron, houdt het kaſteel van Han in beſettingh. 239. Wordt van Fuentes belaſt uyt te trekken, en by weygeringh gedreyght met het gevaer ſijner ſwaegheren. 239. Sendt om hulpe aen Bouillon en de Françoiſen. 239. Die volk ſenden en in 't kaſteel koomen. 239. Die ſigh daer van meeſter maeken. 239.
Othmarſum beſet door Maurits. 180. Ooverweldight door Frederijk van den Berghe. 195. Geeft ſigh oover aen Maurits. 318. Wordt ontveſt. 318.
Otto Hartius en Jeronymus Koomans koomen van Bruſſel in den Haeghe met brieven van den Aertshartogh. 208. Ontkennen dat den Aertshartogh Ernſt ſchuldigh is aen den aenſlagh geſmeet teeghen 't leeven van Maurits en andere. 209, 210. Segghen dat Barlemondt mits vrygeley en gijſelaers gereet is ſigh te ſuyveren van dat ſchelmſtuk. 210. Geſant weeghens de Staeten van Nederlandt aen 's Koninghs ſijde aen Prins Maurits. 228.
Oudenaerden ingenoomen door Parma. 80.
Oudewaeter door de Spanjaerts ingenoomen, en wreedelijk miſhandelt. 49.

P.

PAcieco, Krijgsbouwmeeſter van Alva, tot Vliſſinghen gehanghen. 40.
Padilla, ſoekt Martin Padilla.
Pays tuſſchen den Koningh van Vrankrijk en den Hartogh van Savoyen. 425.
Payshandel mondelingh en ſchriftelijk aengevanghen. 48. Tot Breedaa begonnen. 48. En vruchteloos afgebrooken. 48. Wordt tot Gendt hervat en aldaer geſlooten. 52. Desſelfs voorwaerden. 52, 53. Wat Landtſchappen ſigh daer inlieten, welke niet. 53.
Payshandel met Don Johan vruchteloos hervat. 63.
Payshandel tot Keulen begonnen. 66. Doet de Staetſche verſlappen, en heeft veel haſpelens. 69, 70, 71. Wordt afgebrooken. 71. Gevolghen daer op in de Vereenighde Nederlanden. 71, 72.
Payshandel tuſſchen Spanjen en Engelandt in Vlaendre vruchteloos begonnen. 113. Tot Sant Quintijn tuſſchen Henrik en Philips. 322. Hoe die in Engelandt en Hollandt wierdt opgenoomen. 323. Is gevordert tot op groote hoop van vreede. 333. Wordt van daer tot Vervins verleght. 340. En aldaer geſlooten: desſelfs punten. 340, 341. Vreughde teekenen en vruchten dienthalven van weederſijden. 341.
Payshandel tuſſchen Philips en Eliſabeth tot Boulogne vruchteloos afgebrooken. 408.
Payshandel tot Londen tuſſchen Koningh Jakob, Philips en Albertus. 474. Geſlooten: desſelfs punten 474, 475.
Payshandel tuſſchen Spanjen en de Vereenighde Nederlanden; ſiet Vreedehandelingh.
Parijs benaeuwt. 158.
Parma wordt, nae de doodt van Don Johan, Landtvooght oover Nederlandt. 65. Sijnen aerdt en konſtenaeryen. 65. Spanjen is aen niemandts waepenen meer verſchult als aen de ſijne. 65. De geſchillen tuſſchen de volken rijſen door ſijn aenſtooken vry hoogher. 66. Verleent aen Kaſimiers ruytery vryen doortoght om te vertrekken. 66. Beleeghert Maeſtright. 66. Maent de Nederlanders aen om 's Koninghs aengeboode genaede t'aenveerden. 66. Ooverkoomt met Arthois en Henegouw, neevens Rijſſel, Douay, en Orchiers. 67. Met 's Hartoghenboſch. 68. Neemt Maeſtright ſtormenderhant. 70. Dankt de uytheemſche ſoldaeten af. 70. Mechelen, Valenchienne en Rijſſel koomen tot hem oover. 70. Die hem ſijn Landtvooghdy beveſtighen. 70. Wint eenighe kleyne ſteeden in Henegouw. 73. Als ook Kortrijk, door krijgsliſt. 72. Hem wordt Breedaa geleevert door den Heer van Hautepenne. 72. Sendt ſijne moeder, gekoomen om de Landtvooghdy weederom t'aenveerden, te rugh. 73. Sendt Schenk tot ontſet van Groeninghen. 74. Veroovert Doornik. 77. Neemt Oudenaerde. 80. Benaeuwt Bruſſel, en moet'er af. 81. Krijght Lier, met verraedt van eenighe beſettelinghen. 81. Biedt den Nederlanders 's Koninghs genaede aen. 83. Wint Duinkerken. 85, 86. Ook Nieupoort, Dixmuyde, Veurne, en Wijnoxberghen. 86. Krijght Zutphen door Taxis met verraedt. 87. Dient ſigh van de geleegenheit des tijdts. 88. Beſluyt Ypere door 't legghen van ſchanſen. 88. Sendt onder den Burghgraef van Gendt en Montigny een leegher in de noordergedeelten van Vlaendre. 89. Hem wordt door verraedt van Steelandt 't landt van Waes oovergegeeven. 89. Wint Hulſt, Axele en Rupelmonde. 89. Koopt Aelſt van d'Engelſche beſettelinghen. 89. Sijne ooverſten ſlaen hun leegher tuſſchen Gendt en Brugghe. 89. Hem wordt Brugghe geleevert door Chimay. 89. Verdraeght met Damme en 't Vrye. 89. Veroovert Ypre. 90. Benaeuwt Gendt. 90. Beſet de Schelde. 90. Neemt de ſchans op den oever van Vlaendre gebouwt door d'Antwerpenaers. 90. Wordt van 't fort Lilloo afgeſlaeghen. 90. Noodight de Hollanders tot boetveerdigheit en hunne oude gehoorſaemheit. 93. Dringht aen op de begonne beleegeringh der Schelde. 93. Verlaet Lilloo en rukt nae Denremonde. 93. 't Welk hy inneemt. 93. En ook Vilvorden. 93. Sluyt met de Gentenaers. 93. Bouwt het kaſteel aldaer weeder op. 93. Graeft om den toevoer uyt Vlaendre in ſijn leegher te krijghen een nieuwe vaert. 93. Wendt grooten yver aen om dien van Antwerpen uyt te hongheren, ſlaet een brugh oover de Schelde, en maekt meer andere werken. 98. Hem wordt van den Koningh 't kaſteel van Plaiſançe weederom gegeeven. 98. Blijft meeſter van den Kouwenſteynſchen dijk. 99. Ooverkoomt met die van Antwerpen. 99. Nae Mechelen en Bruſſel. 99. Wordt van den Koningh beſchonken met het gulde Vlies. 99. Maekt het kaſteel t'Antwerpen weeder op. 99. Verkrijght door de Roomsgeſinden Nymeeghen en Doesburgh. 100. Wordt door den Koningh met volk en geldt verſterkt. 103. Hy beleeghert Graeve. 104. Doet de ſtadt beſchieten en beſtormen, en windt die met verdragh. 104. Veroovert Venloo door verraedt der burghery. 104. Beleeghert Nuys. 105. Beſtormt de ſtadt, en neemt ſe in; die in brandt raekt. 105. Neemt Alpen, Krakouw en Meurs by verdragh. 105. Beleeghert

ghert Rhijnberk, en blijft daer voor hanghen. 105. Wordt 'er afgerukt door Leyceſter. 105. Spijſt Zutphen. 105. Slaet teeghen Leyceſter, maer ongelukkigh. 105. Benaeuwt door geweldigh ſchieten Sluys. 110. Vermeeſtert de ſtadt, onaengeſien het pooghen van Leyceſter. 110. Sijne hooghe aenſlaeghen en gedachten op Engelandt. 111. Verveerdight wat hy kan om ſigh te voeghen met de Spaenſche vloot. 112. Sijne ſeedigheit geeft niemandt oorſaek tot miſnoeghen. 121. Sijnen raedt dat men ſigh, alvoorens Engelandt aen te doen, van eene der ſeehaevenen in Hollandt behoorde te verſeekeren, wordt in de windt geſlaeghen. 128, 129. Leght met een leegher van 30000 man in Vlaendre teeghen d'aenkoomſt van de Spaenſche vloot. 129. Sijne ſcheepsruſtingh aldaer. 129. Hy wordt binnen Duinkerken beſlooten gehouden. 130. Sijne ſcheepen hebben meerendeels groot gebrek aen bootsvolk. 130. Sijne benaeutheit en raedeloosheit geduerende 't gevepht van de Spaenſche vloot. 132. Beleeghert Berghen op den Zoom. 135. Hy ſendt Montigny en Octaef van Mansfeldt, om ſigh te verſeekeren van Thoolen. 135. Pooght de haeven van Berghen af te ſnijden. 136. En de Noordtſchans door verraedt van de ſtadt af te ſcheuren, beyde te vergeefs. 136, 137. Bedrooghen ſijnde breekt hy 't belegh allengskens op. 137. Verſterkt eenighe ſchanſſen teeghen 't uytloopen van den vyandt. 137. Sendt Chimay om Bon te beleegheren. 137. En de Graef van Mansfeldt voor Wachtendonk. 138. Arbeidt om den muytelinghen binnen Geertruydenbergh tot oovergaeve te beweeghen. 140. Geeft hen booven de verloope maendtſoldyen een geſchenk. 141. Hem wordt de ſtadt geleevert, ſijne groote vreughde daer oover, en voortvaerenheit in die te beſighighen. 141. Wint Seevenberghen. 142. Sendt Graef Karel van Mansfeldt teeghen Heuſden. 142. Gehaet en beſprooken van de Spanjaerden. 143. Sijnen roem, daeden en aenſlaeghen. 144. Haelt een ſiekte op ſigh, en reyſt nae 't Spaa. 144. Verval ſijner geſontheit en geluk. 144. d'Italiaenen gelooven, dat hy door de Spanjaerts is vergiftight. 144. Ontfanght brieven van Maurits, door hem onderſchept, waer in hy ſwaerlijk by den Koningh wierdt beſchuldight. 144. Straft den laſteraer ſijnes naems. 144. Sendt Richardot nae Spanjen, om ſigh by den Koningh t'ontſchuldighen. 144. Belaſt Mansfeldt Rhijnberk te beleegheren. 144. Wint Rhijnberk. 146. En houdt de ſtadt beſet, als ook Nuys en Bon. 147. Smeet verſcheyde aenſlaeghen op de ſteeden in 't landt van Kleef. 147. Heeft den Rhijn tot Aernhem toe in ſijn gebiedt. 147. Sendt La Motte met volk nae Vrankrijk. 149. Sijnen misſlagh. 155. Straft de beſettelinghen van Breedaa. 155. Krijght tijdingh van 't verooveren, en ſendt Mansfeldt om de ſtadt te benaeuwen. 156. Verquikt. 158. Ontfanght door Richardot brieven loffelijk t'ſijner eeren uyt Spanjen. 158. Wordt beveſtight in ſijn oude landtvooghdy. 158. Krijght laſt om den oorlogh in Vrankrijk voort te ſetten. 158. Dat teeghen ſijnen raedt was, maer ſchikt ſigh. 158. Trekt nae Henegouw. 158. Ontfanght tijdingh van den neederlaegh des Graeven van Egmondt, en 't benaeuwen van Parijs. 158. Trekt nae Vrankrijk. 158. Getal ſijner troepen. 158. Draeght het hoogh bewint der ſaeken op aen Pieter van Mansfeldt: 't gebiedt oover de gebleeve troepen aen ſijnen ſoon Karel. 158. Hoort de klaghten van de geſanten der Duytſche Vorſten, welke hy trots beſcheidt geeft. 159, 160. Keert te rugh uyt Vrankrijk, en vindt ſigh in veele ſaeken bekommert. 162. Muyteryen onder ſijn krijgsvolk. 162. Laet eenighe regementen by den Hartogh van Mayenne. 162. Sendt den Prins van Aſcoli met eenighe regementen nae Vrankrijk. 163. Koomt te ſpaede tot ontſet van Zutphen en Deeventer. 167. In beraedt ſtaende wat t'onderneemen, ſchrikken d'ongemakken der weeghen hem af van Groeninghen te hulpe te koomen. 167. Koomt op 't verſoek der Nymeeghers aldaer, en beleeghert Knodtſenburgh. 168. Raekt by Knodtſenburgh met Maurits in geveght, en verlieſt tien vaenen van ſijne ruytery. 168. Nae welke neederlaegh hy de beleegeringh opbreekt. 168, 169. Wordt daer op van de Nymeeghers bejeeghent met groote weederweerdigheit. 169. Stort weeder in, en reyſt nae 't Spaa. 169. Bevreedight de muytende Spanjaerts tot Dieſt ten quaeden voorbeelde. 169. Ontfanght blymoedigh 's Keyſers geſanten, afgeſonden om tot pays te raeden. 173. Reyſt weederom nae Vrankrijk Mayenne te hulpe. 174. Naedert de grenſen van Normandyen. 174. Sijne troepen. 174. Is ſchaers voorſien van geldt. 174. Klaghten der Nederlanders oover ſijn vertrek. 174. Is ongeſint tot ſlaen. 174. Trekt in ſtilte oover de ſtroom, en wijkt nae Parijs. 175. Schermutſelinghen tuſſchen hem en Henrik voorgevallen. 175. Wordt gequetſt. 175. Begeeft ſigh nae 't Spaa. 175. Sijne troepen keeren in ſleghten ſtaet weeder in Nederlandt. 175. Afgeſondene Groeninghers aen hem met klaghten. 175. Krijghen geen ander antwoordt, dan aentrooſtinghen en beloften. 176. Keert te rugh uyt Vrankrijk. 181. Sendt eenighe troepen aen Verdugo tot ontſet van Koevorden. 181. Neemt voor eenen nieuwen toght in Vrankrijk te doen. 183. Sterft op de grenſen van Artois. 183. Vermoeden oover ſijne doodt. 183. Arghwaen des Koninghs teeghen hem. 183. Sijne ſeeden en lof. 184. Sterft ſeevenenveertigh jaeren oudt, in 't veertiende ſijnes bewints oover de Nederlanden. 184, 185. Sijne lijkſtaeſy. 185.

Partyſchappen onder de Staeten neemen in 't heymelijk geweldigh toe. 58.

Paulo Antonio Landtſavechia, Steêhouder binnen Breedaa, in afweeſen ſijns vaeders. 155. Doet eenen uytval uyt het kaſteel. 155. Wordt gequetſt, en vlught weeder binnen. 155. Geeft het kaſteel behoudens lijf en leeven oover. 155.

Paulo Emilio Martinengo gevanghen. 383.

Paulus Bax, Steêvooght binnen Berghen op den Zoom, quijt ſigh wakker in den aenſlagh onder Hericourt en du Terrail op die ſtadt. 489.

Paulus Buis Voorſpraek van Hollandt. 117.

Paulus Dyſalijn, Geſant des Koninghs van Polen aen de Staeten. 303. Sijne verwaende en onaengenaeme reeden. 303. Beleefdelijk en eedelmoedigh beantwoordt door de Staeten. 303. in Engelandt, en ſijne bejeegeningh aldaer. 307.

Paulus van Kaerden door de Staeten met ſes ſcheepen geſonden om de kuſt van Braſil te plunderen. 466. Koomt met goeden buyt weederom. 494. Wordt met acht ſcheepen nae Indien geſonden. 517.

Paulus Servita, of Fra Paolo, heeft ſijnen vaederlande groote dienſten gedaen in de onluſten met den Paus. 551. Wordt gequetſt van eenighe uytgemaekt op ſijn leeven. 551. Den Raedt neemt hem onder haere beſcherminghe. 551.

Paus Gregorius ſendt hulp aen Mayenne, teeghen de gewoonte ſijner voorſaeten. 174.

Paus Klement vereenight tot Ferrare pleghtelijk in den huwelijken ſtaet Philips met Margareta, en Albertus met Iſabella. 353. Heeft de ſtadt Ferrare ooverheert. 353.

Paus Paulus de Vijfde is in onluſt met de Venetiaenen; verhael der ſelver. 500, 501. Doet de ſtadt in den ban. 500. Daeght de ſchrijvers van boeken, en ruſt ten oorlogh. 520. Verbiedt den ſijnen in Engelandt den opgeſtelden eedt aen den Koningh te doen. 521. Maekt ſijnen pays met de Venetiaenen, en trekt den ban in. 551.

Paus Sixtus de V. geeft Engelandt ten prooye aen die 't eerst bemaghtight, om 't weeder onder gehoorsaemheit van den Roomschen stoel te brenghen. 128. Ontslaet alle Engelschen van den eedt aen de Koninghinne, en maent hen aen om haer leevendigh of doodt aen hem oover te geeven. 128. Is Fransch gesint geweest. 174.

Pedro Cubiara koomt met twaelfhondert Spaensche soldaeten uyt Spanjen oover see in Nederlandt. 482. Worden wel de helft genoomen en ooverboordt geworpen door Willem Hautain, Ammirael van Zeelandt. 482, 483. Sterft. 483.

Pedro Sarmiento, Spaensch Kornel, scheept tot Lissebon twaelf hondert Spaensche soldaeten nae Nederlandt. 482. 't Ooverblijfsel van sijn regement koomt in Vlaendre. 493.

Pedro de Toledo, gesant van Koningh Philips in Vrankrijk: sijnen handel aldaer. 563.

Perez, siet Antonio Perez.

Petrus Nannius. 287.

Philippeville, gebouwt door Oranje, valt Don Johan toe. 58.

Philippine vermeestert door Graef Ernst van Nassau. 410.

Philips, Graef van Egmondt pooghende Brussel te vermeesteren voor den Spanjaert, wordt op de marckt beleeghert gehouden, met smaedelijk verwijt, en door meededoogenheit vergunt onbeschaedight uyt te trekken. 69. Vermeestert Nijnhove. 69. Wordt aldaer gevanghen. 69. 73. Geslaeghen in den slagh by Yvry. 158.

Philips de tweede van dien naem, Koningh van Spanjen, sijnen aerdt en seeden. 7. Tracht de wetten en handtvesten van Nederlandt te vertreeden. 7. Verbiedt d'Algemeene Staeten te vergaederen. 7. Dringht harder aen op d'Inquisitie, by sijnen vaeder ingevoert, verswaerende de strengheit der plakkaeten, om sigh van 't gesagh des Paus te dienen. 13. Wil op sijn vertrek booven de drieduysent Spaensche soldaeten in Nederlandt laeten. 14. Oorsaeken van sijnen onversoenelijken haet op de Nederlanders. 14. Reyst nae Spanjen, alwaer hy, nae 't verlies sijner vloote, aenkoomt. 14. Verkrijght voor sijn vertrek van den Paus ontslagh van het opsight der uytheemsche Bisschoppen oover de Nederlanden. 15. Pooght nieuwe Bisschoppen in te voeren, en der selver verdeelingh. 15. Geeft heymelijken last aen Granvelle om nae 't Graeffschap van Borgonjen te vertrekken. 17. Vleyt nae 't vertrek van Granvelle d'eedelen en Grooten 's landts. 17. Betuyght aen Egmondt sijne geneegenheit tot de Nederlanders, handelt met hem geveynsdelijk, en geeft hoop tot het smijdighen der plakkaeten raekende den Godtsdienst. 18. Laet in Spanjen mannen van beroemden verstande, en vrouwen van eedelen bloede jammerlijk door 't vuer ombrenghen, 't gheen hy met eyghen ooghen aensiet. 18. Maekt op den selfden tijdt tot Bajonne met den Koningh van Vrankrijk een verbondt van onderlinghe hulpe tot uytrooyingh der ketteryen. 18. Schrijft strax nae 't vertrek van Egmondt, en gebiedt de reghtsvoorderinghen en straffen teeghen de ketteryen door d'Inquisiteurs en hunne bysitters sonder genaede uyt te voeren. 18. Die rughtbaer geworden dappere ontsteltenis baeren in de gemoederen van allen. 18. Wil dat men met het afkondighen van het Concilium van Trente spoedigh voortvaere. 19. Ontfanght brief op brief uyt de Nederlanden. 21. Seer swaerhoofdigh en ontstelt sijnde in de tijdinghen, die hy daeghelijx van quaet tot argher kreegh, gaet meenighmael te raede. 21. Hem mishaeght t'ontwerp van maetigingh der plakkaeten oovergesonden door den Raedt van Staeten in Nederlandt. 21. Verbiedt sijnen naem in diergelijke handelinghen te gebruyken. 21. Wat hy daer in toegeeft. 21. Belooft genaede en sijne ooverkoomst. 21. Verbiedt d'Algemeene Staeten te vergaederen, onaengesien den raedt van alle standen en selfs sijner suster. 21. Belast Waertgelders in Duytschlandt aen te neemen, en seght sigh te verlaeten op de getrouwheit der Nederlandtsche Grooten in 't uytvoeren der plakkaeten. 22. Antwoordt op den brief van Oranje, waer in hy versoght ontslagh van sijne ampten. 24. Sijne teegenwoordigheit wordt by naer eenstemmigh gehouden 't beste middel om de partyschappen te dempen. 26. Reedenen ten dien eynde hem door de getrouwste Nederlanders te gemoet gevoert. 26. Brenght den tijdt door met ooverlegh wat wegh de veylighste waere. 26. Sigh gelaetende oover de middelandtsche see en door Duytschlandt te sullen reysen, schrijft des weeghen aen den Keyser, met wien hy ook raedtpleeght oover den Staet der Nederlandtsche saeken. 26. Ontfanght daer op 's Keysers antwoordt, dat hem mishaeght. 26. Laet aen de Landtvooghdes weeten sijn ooverkoomst met een leegher. 26. Wordt geseght door den Paus van sijnen eedt, die hem tot onderhoudt der handtvesten verplighte, alvoorens ontslaeghen te sijn. 27. Geeft het meeste geloof aen den Raedt des Hartoghen van Alva. 27. Dien hy met het opperste gesagh en een leegher nae Nederlandt sendt. 27. Heeft sigh wijsselijk weeten te verseekeren van de gunst der Vorsten, die hem konden dienen om de maght sijner afgescheydene heerschappy aen een te heghten. 30. Geeft uyt een plakkaet van vergiffenis voor die de misbedrijven der vooright tijden beleeden, en wie daer uytgeslooten. 36. Sijne heerlijkheien en inkoomsten worden ten gemeenen nutte aengewendt. 45. Ontbiedt den Hartogh van Alva met sijne soon te rugh. 46. Weyghert Alvâs soon de Landtvooghdy. 46. Durft Alvâs handelinghen nogh prijsen nogh vernietighen. 47. Sendt Don Louis de Requesens tot Opperlandtvooght oover de Nederlanden. 47. En stelt nae sijn ooverlijden daer in den Raedt van Staeten. 50. Ontfanght de voorwaerden van de Ghendtsche pays. 53. Oordeelt raedtsaem voor dien tijdt te duyken. 53. Bekraghtight het vreedeverdragh by plakkaet. 53. Houdt Oranjes soon, wiens vryheit in de vreedepunten was bedonghen. 53. Sendt Don Johan van Oostenrijk tot Landtvooght oover Nederlandt. 53. Schrijft aen de Staeten om hen tot vreede te bekooren, welkers voorwaerden den Baroen van Selles ooverbrenght. 58. Brenght verscheyde Landtschappen der tweedraghtighe Nederlanders weeder onder sijne gehoorsaemheit. 67. Ooverheert Portugael door den Hartogh van Alva. 72. Wordt door de Staeten der Vereenighde Nederlanden verklaert vervallen te sijn van sijn reght tot de selve, en vyandt genoemt. 76. Doet Oranje in den ban, en noodight een moordenaer die hem 't leeven beneeme. 76. Sendt het uytheemsch krijgsvolk aen Parma te rugh. 81. Getal van sijne troepen. 81. Heeft, booven de binnelandtsche schattinghen, ten minsten twintighhondertduysent guldens jaerlijx oovergesonden. 81. Hem geeft den Keulschen krijgh glimp om de grensen van Duytschlandt in oorlogh in te wikkelen. 87. Rust een vloot uyt teeghen Engelandt. 112. Maer doet dit gerucht door oopeningh van vreede verdwijnen. 112. Handelt ook met d'Engelsche van pays. 112, 113. De vloot teeghen Engelandt wordt met yver voortgeprest. 127. Waer van hy sigh te groote dinghen belooft. 127. Vindt ongeraeden Elisabeth den oorlogh aen te segghen. 128. Verwerpt den heylsaemen raedt van den Marquis de Santa Cruz en Parma. 128, 129. Verkort by plakkaet den gesetten tijdt der rouwdraght nae 't rampsaeligh eynde van de Spaensche vloot. 134. Waer door sijne middelen bijster uytgeput sijn. 139. Schijnt Parma en den Hartogh van Medina Sidonia vry te spreeken

weeghens de Spaensche vloot. 144. Bant by plakkaet alle Onroomschen uyt Aeken. 147. Menght sigh in de Fransche beroerten, en stijft den Hartogh van Mayenne. 149. Schrijft aen Parma loffelijk t'sijner eere, bevestight hem sijne oude Landtvooghdy, en last hem den oorlogh in Vrankrijk voort te setten. 158. Ontbiedt den Hartogh van Mayenne, uyt wien hy den staet der beyde partyen verstaet. 158. Vint sigh versteeken van sijn geweldighe hoop, en weynigh seekerheits in de bondtgenootschap in Vrankrijk, 162. Verheft de Grooten in Nederlandt tot eerampten. 187. Draeght den tijtel van Opperlandtvooght oover Nederlandt by voorraedt op aen Pieter Ernst van Mansfeldt. 187. Versterkt de troepen in Nederlandt, en sendt groote sommen geldts. 187. Bijster verloop sijner saeken in den jaere 1594. 198. Schikt Ernst van Oostenrijk sijne doghter ten huwelijk. 198. Neemt de steedē in Pikardyen den eedt van getrouwigheit af. 199. Arbeidt by den Paus om Henrik de IV. sijnen soen te beletten. 199. Koopt moordenaers om den Prins en andere Grooten in de Vereenighde Landen om te brenghen. 209. Sendt Luidewijk Lopez, Portugees, in Engelandt, om de Koninghin door vergif het leeven te beneemen. 210. Belast by plakkaet den Koningh van Vrankrijk allesints met de waepenen te vervolghen. 214. Sijn geloof aen 't waggelen, en waer door. 217, 218. Houdt Hoey beset. 225. Soekt daer omtrent roem van godtvrughtigheit. 225. Stelt nae 't afsterven van Ernst van Oostenrijk de regeeringh aen den Raedt van Staete. 226. Maekt Fuentes Raedtshooftman. 226. Sterke maght sijner troepen. 238. Wil dat men Kamerijk beleeghert. 242. Stelt sijne hoop op 't Hartoghdom van Kleef en Gulik. 274. Bewillight dat 'er voorslagh van vreede gedaen worde. 274. Ontstelt oover de nederlaeghe der Spaensche vloot voor Kadix, ontbiedt van alle kanten hulpe. 277. Bijster verloop sijner inkoomsten. 279. Slaekt teeghen belofte sijne tollen verpandt aen de renteniers. 279, 280. Vindende sigh genootsaekt sijn geloof te herstellen geeft hy die weeder. 280. Sendt een swaere vloot in see onder Martin Padilla, gerughten van desselfs aenslaeghen. 289. Ongelukkighe uytkoomst der selver. 289. Sendt Padilla andermael in see, met gelijke uytkoomst. 309. Set hem af van sijn Ammiraelsschap, en kiest Don Diego Brocaro in sijn plaetse. 309. Neyght tot vreede. 321. Reedenen daer toe. 321, 322. Begint van den François. 322. Soekt ook de Nederlanders aen. 323. Huwelijk sijner jonghste doghter met den Hartogh van Savoyen. 323. Verlooft sijne oudtste doghter Isabella Clara Eugenia aen Albertus van Oostenrijk. 323. En met haer Borgonjen en Nederlandt ten huwelijk. 323. Stookt de misverstanden tusschen d'Engelsche en de Hanse steeden. 329. Sendt achtendartigh scheepen met krijgsvolk, onder Saurius Leva en Pretendon nae Kalis. 332. Sigh genoeghende met den François ontwaepent te hebben, is hy niet graegh nae vreede met d'Engelsche. 340. Sluyt de pays met Vrankrijk te Vervins: desselfs punten. 340, 341. Sendt Friase met brieven aen de Nederlanden, waer in hy de heerschappy oover de selfde ooverdraeght aen sijn doghter Isabella. 343. Reedenen en voorwaerden des ooverdraghts. 343, 344. Onderteekent die met sijnen soon. 344. Sijne siekte, uyterste en doodt. 350, 351. Sijnen aert en seeden, en 't oordeel der menschen oover hem. 351, 352.

Philips de derde, Koningh van Spanjen, sijnes vaeders naesaet in alle sijne Staeten. 352. Neemt strenghe raedtslaeghen teeghen de Hollanders. 352. Wordt tot Ferrare met Margareta van Oostenrijk in den huwelijken staet vereenight door Paus Klement. 353. Geweldighe maght sijner troepen in Nederlandt. 357. Verbiedt by plakkaet den Staeten der Vereenighde Nederlanden den handel op Spanjen. 392. Wreedtheeden aldaer gepleeght aen de seeluyden. 392. Sendt sijn vloot uyt de Coronna, nae de Kaenarische eylanden: nae Tercera. 398. Handelt door Albertus tot Boulogne met Elisabeth van vreede. 408. Reedenen hem daer toe beweeghende. 408. Schrijft aen de Staeten van Nederlandt, en spreekt hen aen als de sijne: dat in veelen misnoeghen baert. 423. Wil ondersoek gedaen hebbē op de boeken der koopluyden, om te weeten of yemandt reekeningh met de Hollanders hadt uytstaen, of geldt in den handel op Indien verstrekte, 't gheen door 't teegenstellen van Antwerpen aghter blijft. 423, 424. Staet toe dat voor Mendosa alle gevanghene der Vereenighde Nederlanden verlost worden. 440. Sendt op 't versoek der Portugijsen Andreas Hurtado Mendosa met een vloot nae Indien, om den voorspoedt der Hollanders aldaer te beletten. 446. Wordt verlight in sijne behoeften door d'aenkoomst van de vloot uyt Amerika. 449. d'Onlusten tusschen hem en den François beginnen klaerder uyt te barsten. 449. Biedt Koningh Jakob de hulp sijner waepenen aen om op den troon van Engelandt te koomen. 455. Sendt nae Engelandt sijnen Gesant Joan Baptista Taxis, om den vreede voort te setten. 455. Belast de muytelinghen binnen Hooghstraeten daer uyt te lighten. 459. Staet toe dat het opperbevel in 't leegher voor Oostende gegeeven worde aen Ambrosio Spinola. 463, 464. Laet sigh schokken door allerhande raedt. 464, 465. Stelt den handel op Spanjen den ingeseetenen der Vereenighde Landen weederom oopen, maer bederft dien door swaere belastingh. 465. Sendt gesanten nae Engelandt. 474. Maekt vreede met dien Koningh: desselfs punten. 474, 475. d'Onlusten tusschen hem en Vrankrijk neemen toe. 475. Trekt sijn plakkaet van belastingh weederom in. 476. Belast alle ingeseetenen van Hollandt sijne landen te ruymen, en de waeren naederhandt ingebraght verbeurt te maeken. 476. Sijnen grootsten last is 't ooverbrenghen der Spaensche soldaeten door Italien in Hollandt te lande. 482. Verbiedt by plakkaet alle uytlanders op Indien te vaeren. 494. Leght Henrik in Vrankrijk laeghen door sijnen gesant. 495. Sijne armoede wordt verlight door de scheepen gekoomen uyt Amerika en Indien. 512. Hem worden meenighvuldighe beeden van de Portugijsen gedaen om vreede met de Hollanders. 521, 522. Is uyt sigh selven niet geneeghen tot oorlogh. 522. Is beesigh met sigh van schulden t'ontlasten, en vermindert den hoofschen handelaeren den interest. 552. Sendt gesanten aen Vrankrijk en Engelandt. 563. Biedt sijne doghter aen den soon van Vrankrijk ten huwelijk, dat afgeslaeghen wordt. 563. Herstelt sijn geloof. 584. Belast den eedt aen sijnen soon te doen. 584.

Philips, soon van Philips Mornay, Heer van Plessis, blijft voor Gelder: Sijnen lof. 493.

Philips Sidney, siet Sidney.

Philips Wilhem, Prinse van Oranje, koomt in Nederlandt. 260. Antwoordt op het schrijven van de Staeten der Vereenighde Nederlanden aen hem. 261. Houdt sigh buyten alle bewint. 261. Maurits sendt gesanten aen hem met aenbiedingh van geldt en schenkaedjen, 261. Sijne suster koomt in 't landt van Kleef by hem om de selfde reeden. 261. Schrijft aen sijnen broeder, en raedt tot vreede. 347. Vergeselschapt Albertus op sijne reyse nae Spanjen. 350. Besoekt sijne suster de Keurvorstin. 350. Trouwt met de Princesse van Bourbon, doghter des Prinsen van Condé, en krijght weederom het vry en onbekommert besit van de stadt en 't landt van Oranje. 518. Koomt eerst nu in Hollandt, reedenen van sijn ooverkoomst: versoent het huys van Nassau met Emanuel van Portu-

tugael. 574.

Piedro Melendes ongelukkighen roem van den Briel en andere ſeehaevenen weeder onder den Spanjaert te brenghen. 49.

Pieter van der Does veroovert Diego de Piemontel met ſijn ſchip. 133. Laet een ongemeen groote wimpel in de kerk tot Leyden ophanghen. 133. Krijght laſt om met eenighe ſcheepen 't Kanael te veylighen. 332. Wordt met een ſwaere vloot in ſee geſonden: ſijne berightspunten. 393. Set ſigh needer voor de Coronna. 393. Maer kan daer niet uytreghten. 393. Koomt voor de rivier van Liſſebon: beraedt om die ſtadt in te neemen. 394. Valt in de Kanariſche eylanden. 394. Koomt tot onder 't kaſteel van Kanarien, ſchiet een Spaens ſchip in de gront, en veroovert 'er twee. 394. Wordt in 't landen gequetſt. 395. Veroovert het kaſteel. 395. Beleeghert de ſtadt Allagona: waer uyt de inwoonders met alle hunne goederen vlughten in rotſen en ongenaekbaere weeghen. 395. Waer uyt eenighe der ſijner oovervallen en geſlaeghen worden. 395. Hy vertrekt nae 't verbranden des ſtadts en der kaſteelen. 395. Heeft by nae gelijke uytkoomſt te Gomora. 395. Sendt de helft ſijner ſcheepen met den buyt te rugh nae 't vaederlandt: en ſeylt met d'ooverighe nae Braſil. 395. Neemt onderweeghen verſcheyde Spaenſche koopvaerders. 395. Koomt aen 't eylandt Sant Thomé, om te ververſchen. 396. Beſchrijvingh van 't ſelve. 396. De Stadt Pavaoſa en haer kaſteel wordt aen hem oovergegeeven. 396. Dogh door d'eylanders in brandt geſteeken. 396. Beſmettelijke ſiekte onder ſijn volk. 396, 397. Sterft aen de ſelfde ſiekte. 397. En wordt aldaer begraeven. 397.

Pieter du Four en Michiel Ronichon omgekoft van Philips en andere Grooten om den Prins en eenighe Hoofden in de Vereenighde Nederlanden om te brenghen. 209.

Pieter Henriques, Graef van Fuentes, ſoekt Graef van Fuentes.

Pieter Panne uytgemaekt op 't leeven van Maurits, gevanghen en geſtraft. 347, 348.

Pieter Verhoeve voor Ammirael met dertien ſcheepen naer Indien. 550.

Plakkaet van vergiffenis voor die de miſbedrijven der voorighe tijden beleeden, met uytſluytingh van veelen. 36. Van Leyceſter tot verbodt van den handel op Spanje en de Nederlanden; en een ander tot verbodt van 't vervoeren van waeren nae Vrankrijk en de ſeehaevenen van Duytſchlandt. 103. Der Staeten teeghen den uytvoer van 't kooren, dat d'Engelſche quaelijk duyden. 103. Van Leyceſter tot verwoeſtingh en af brandingh van 's vyandts landen, die brandtſchattingh betaelden. 103. Op 't uytvoeren der koopmanſchappen wordt geſmijdight. 109. Der Staeten verbiedende alle volken eenighe waeren tot den vyandt oover te brenghen, en den viſſchers hunne veyligheit den vyandt af te koopen. 392.

Plakkaet van Mansfeldt waer in hy 't wiſſelen en 't loſſen der gevanghenen, en het betaelen van brandtſchattingh afſnijdt. 189. Gelijk plakkaet der Vereenighde Staeten daer teeghen. 189. Klaghten en ongemakken hier uyt gereeſen. 189. Wordt weeder ingetrokken, en den ouden voet gehouden. 189.

Plakkaet van Philips de III. en Iſabella, waer by den Ingeſeetenen der Vereenighde Nederlanden den handel op Spanjen en de Spaenſche Nederlanden wordt verbooden. 392.

Plakkaeten op 't ſtuk van den Godtsdienſt blijven geſchorſt, tot naeder orde des Koninghs en der Staeten. 24.

Polen in onruſt door de geſchillen tuſſchen Koningh Sigiſmondt en de Staeten. 518, 519.

Pompejo Juſtiniani, Schrijver der Nederlandtſche ſaeken. 469. Miſverſtant tuſſchen hem en Trivultio. 469. Soekt leevensmiddelen binnen Sluys te brenghen, maer wordt van Maurits op de vlught geſlaeghen. 470. Traght de voorraedtſcheepen van Maurits in brandt te ſteeken, maer wordt ontdekt en geſlaeghen. 482. Wordt door Warner du Bois belet ſijn krijgsvolk oover de Wael te ſetten. 505.

Pompejo Targo, vernuftelingh in 't leegher van Albertus voor Ooſtende. 464.

Poolſchen geſant, ſiet Paulus Dyſalijn.

Portocarrera, Steêvooght binnen Dourlans, verſchalkt en neemt Amiens. 299, 300. Wordt daer binnen doorſchooten. 310.

Portugijſen vinders van d'uyterſte landen van Afrika en Aſia. 520. Houden by den Koningh aen om door een vloot den handel in Indien te handthaeven. 446. Vervoeren in Indien den Koningh van Achem tot het ombrenghen der Hollanders. 446, 447. Hunne beeden aen den Koningh om vreede met de Hollanders. 521, 522.

Predikanten brenghen 't door hun aendringhen ſoo verre, dat veele der geroofde kerkgoederen worden weederom beſtelt. 23. Hebben in de Vereenighde Landen geen deel in de regeeringhe. 120.

Preeken der Onroomſchen in 't oopenbaer neemt toe in vryheit. 23. Wordt gedaen met toevloet van groote meenighte, en 't draeghen van waepenen. 23. Door de Landtvooghdes den gemeenten toegeſtaen, ter plaetſen daer ſulx tot nu toe geſchiet was, dogh ſonder arghernis en geweer. 24. Waer op het in verſcheyde geweſten wordt ingevoert. 24. En tot Antwerpen door Oranje, niet alleen ten platten lande, als elders, maer ſelfs binnen de veſten. 24.

Pretendon, Ammirael oover achtendartigh ſcheepen met volk uyt Spanjen nae Kalis geſonden. 332.

Princeſſe van Chimay vlughtende voor haer man onthoudt ſigh in den Haeghe. 208.

Prins van Aſcoli. 132. 143. Wordt met eenighe troepen van Parma nae Vrankrijk geſonden. 163.

Prins van Chimay geroepen tot Landtvooght van Brugghe. 87. Sijne ongeſtaedigheit. 87. Veynſt den yverighen gereformeerden, en raekt daer door in gunſt der Predikanten en der gemeente. 87, 88. Houwt heymelijk verſtant met de Roomsgeſindē. 88. Onderneemt met Imbiſe Vlaendre aen den Spanjaert oover te leeveren. 88. Hun beleydt in dat ſtuk. 88. Verſet de wet tot Brugghe. 89. En brenght die ſtadt weeder onder 's Koninghs gehoorſaemheit. 89. Beleeghert Bon. 137. En Kamerijk. 213. Op de vlught geſlaeghen van Biron. 288.

Prins Henrik Frederijk, van d'hooghe Schoole tot Leyden genoomen, vergeſelſchapt ſijnen broeder Maurits op den toght nae Oovery ſſel. 311. Reyſt nae Vrankrijk. 321. Is niet te beweeghen om, geduerende den ſlagh in Vlaendre, ſcheep te gaen. 415. Is een lidt des Raedts van Staete en Kolonel te peerde. 454. Gaet in geſantſchap naer Engelandt, om Koningh Jakob geluk te wenſchen met de erffenis dier kroone. 454. Wordt Landtvooght oover Vlaendre. 472. Wordt van Maurits met Graef Ernſt en ſesduyſent man geſonden om Rhijnberk te ſterken. 484. Sijne dapperheit in 't geveght by Mullem. 491. Is in groot gevaer en wordt geredt. 492. Herneemt Breevoort. 502. Brenght verſterkingh binnen Rhijnberk. 507. Sijnen vruchteloofen aenſlagh op Venloo. 509. Verraſt Erkelens, waer binnen hy Graef Henrik van den Berghe gevanghen neemt. 525, 526.

Prins Willem van Oranje: ſijn afkoomſt, bedieninghen, goederen, aerdt, ſeeden, en ſtadthouderſchappen. 7, 8. Weyghert, neevens Egmondt, het bevel oover de Spaenſche ſoldaeten, die de Koningh vertrekkende in Nederlandt wil laeten, aen te neemen,

men, als strijdigh teeghen de voorreghten. 14. Misnoeght op Granvelle hitst hy Egmondt en meer andere ridders van den Gulden Vliese teeghen hem op. 15. Kant sigh met de Graeven van Egmondt en Hoorne teeghen hem. 15. Schrijft, neevens Egmondt en Hoorne, aen den Koningh; klaeghende oover de mishandelinghen van Granvelle, en versoekende ontslagh hunner verschijninghe in den Raedt. 17. Laet niet toe, dat in sijn Prinsdom in de Godtsdienst eenighe veranderingh geschiede. 18. Heeft dikwils verhaelt, dat hem het verbondt gemaekt tusschen Henrik en Philips nae de vreede van Kamerijk, tot uytrooyingh der ketteryen, door Henrik was ontdekt. 18. Voert onder de tijtelen van sijn geslaght dien van Erf burghgraef van Antwerpen. 24. Wint de gemoederen der ingeseetenen van Antwerpen. 24. Alwaer hy niet alleen ten platten lande, als elders, maer selfs binnen de vesten, booven d'ingewillighde preeken, ook de nieuwe kerkplighten toelaet. 24. Waer door hy ondank behaelt by deLandtvooghdesse. 24. Laet sigh neevens d'andere heeren tot Denremonde vinden, versoekt door brieven den Koningh ontslagh van sijne ampten, om naer Duytschlandt te vertrekken, en aldaer in stilte te leeven. 24. Houdt by den Koningh aen om sijne ontslaegingh. 24. Keert nae sijne Landtvooghdyen, verbiedt het pleeghen van strengheit, en besorght dat geen krijgsvolk geleght worde in de vestinghen dier landtschappen. 24. Raedt den Koningh by geschrift die Godtsdiensten toe te laeten, welke de naebuerighe rijken hadden vryheit gegeeven. 25. Weyghert den nieuwen stijl van eedt, hem by de Landtvooghdes voorgehouden, te doen, en om wat reedenen. 26. Vertrekt nae Duytschlandt tot sijnen broeder. 27. Doet sijn uyttoght onder geley van een groote meenighte, en sijn betuygingh voor al de weereldt. 27. Wordt met andere Heeren van Alva oopentlijk by plakkaet ingedaeght, en niet verscheenen sijnde, sijne goederen verbeurt gemaekt. 32. Sijnen soon van Loven nae Spanjen weghgevoert. 32. Wordt door de vlughtelinghen aengeset om de waepenen aen te neemen. 32. Waer toe hy sigh ongeneeghen toont, en om wat reedenen. 33. Maekt de reghtveerdigheit en reedenen sijner waepenen door uytgegeevene boexkens en schriften alom kundigh; een beknopt verhael der selver. 33. Besit in Brabandt uytsteekende erf heerlijkheeden, waer door hy den tijtel van 's Landts Groote hadt, en hout uyt kracht van dien staende, dat hem insonderheit de beschermingh der handtvesten toequam. 33, 34. Hem doen weynighe Duytsche Vorsten onderstant van geldt en krijgsvolk. 34. Hy en sijne naestbestaende stellen, tot vorderingh van den veldttoght, hunne goederen tot onderpant. 34. Wordt van eenighe Nederlanders gestijft met penninghen. 34. Hy neemt sesduysent peerden en veertienduysent kneghten aen. 34. Koomt gelukkelijk oover de Maese. 35. Wordt van Alva ooverwonnen sonder slaen. 35. Sijn leegher versmelt door hongher en gebrek, insonderheit van betaelingh. 35. Wijkt nae Vrankrijk, dan wierdt bedrooghen in sijne hoop. 35. Grijpt moedt, onaengesien de verbolghenheit der volken, om weederom een kans te waeghen. 37. Sendt aen de Protestantsche Vorsten om bondtgenootschap of heymelijk onderstant. 37. 't Gheen Deenemarken en Sweeden afslaen. 37. Hem worden penninghen uyt Vrankrijk gesonden, en onderlingh verstant met hem gehouden. 38. Dient sigh van de bondtgenootschap met Vrankrijk. 38. Belooft den ballinghen hun vaederlandt, den onderdrukten hunne vryheit. 38. Beweeght veele ooverheeden van steeden tot afval. 38. Vergaedert eenighe maght ter see. 38. Geeft bestellingh te waeter uyt, en heeft eenigh gesagh oover de Nederlandtsche ballinghen, die op den Ocean en langhs de seekust op roof kruyssen. 39. Is weynigh vernoeght met de tijdingh der beroerten en opstant der volken. 40. Sendt sijne gesanten op de vergaederingh der Staeten van Hollandt tot Dordreght. 40. Wordt aldaer verklaert Stadthouder oover Hollandt en Kapiteyn generael. 40. Koomt met een leegher uyt Duytschlandt. 41. Krijght tijdingh van de moort van Parijs. 41. Dankt sijn leegher af. 41. Reyst nae Hollandt. 41. Door sijne aenkoomst worden alle verwarde saeken in orde gebraght. 44. Aenvaert de klem der regeeringhe, en bestiert alles met ooverlegh der Staeten. 44. Heeft de voorsittingh in der selver vergaederingh. 44. Beroept tot de Vergaederingh der Staeten van Hollandt twaelf kleyne steeden, en de waerom. 44. Kiest andere in plaetse der geweekene Heeren, en stelt in een gerightshof en reekenkaemer. 44. De sught en geneegenheit der volken t'hem waerts wordt dapper ontsteeken door den ooverlast der Spanjaerden tot Antwerpen. 48. Arbeidt om de gemoederen der Brabanders t'sijner gunste te vlyen. 50. Sijnen toelegh om den Raedt te winnen wordt gestijft door muytery der Spaensche soldaeten. 51. Wordt door de Nederlanders aengesoght t'hunner beschermingh. 52. Pooght den Nederlanders allenthalven te beweeghen, om Don Johan, althans nogh ongewaepent op de grensen, buyten te houden, dan vergeefs. 54. Wordt door alle steeden van Nederlandt gehouden voor den grondtleggher der vryheit. 55. Sijne begaeftheit om de gunst des volx te winnen. 55. Ontdekt de laeghen van Don Johan. 55. Die van Brabandt maeken hem tot hunnen Ruwaerdt. 55. Sijn schranderheit in 't scheuren van de party van Aerschot. 55. Raedt den Staeten de Landtvooghdy aen Matthias op te draeghen. 55. Wordt Stadthouder onder Matthias. 55. Kan, neevens andere Grooten, niet verstaen de Gentenaers door geweldt van waepenen te dwinghen. 62. Keurt het doen der Vlaeminghen en van Kasimier niet voor goedt. 64. Stelt in 't werk alle bedenkelijke middelen tot dempingh der ongenuchten, dogh te vergeefs. 66. Op sijn aenhouden herstellen de Gentenaers de Geestelijkheit, en begeeven sigh weederom onder 't vreedeverdragh. 66. Beviijtight sigh om 't volk van Montigny en die van Atrecht te versoenen. 66. Arbeidt heymelijk teeghen den vreedehandel tot Keulen. 66. Mistrouwt den Koningh. 66, 67. Besorght de naeder Vereeningingh tot Uitrecht. 68. Kan de gemeente t'Antwerpen niet in toom houden, en heeft de wijte van haeren ooverlast gepleeght aen de Geestelijkheit aldaer. 69. Waer uyt veele oorsaek neemen om tot den Spanjaert oover te gaen. 69. Koomt tot Gendt met een algemeene toegeneegenheit der gemeente. 69. Verset aldaer de regeeringh. 69. Laet de gevanghene Heeren los. 69. Hem wordt de landtvooghdy van Vlaendre opgedraeghen. 69. Met hem wordt tot Keulen afsonderlijk gehandelt, dan te vergeefs. 71. Verseekert de steeden in Oooveryssel door besettingh. 74. Raedt den Staeten tot het opreghten van eenen nieuwen Raedt. 75. En Philips af te sweeren. 75. En François van Valois de heerschappy op te draeghen. 75, 76. Door Philips in den ban gedaen, wordende moordenaers genoodight om hem 't leeven te beneemen. 76. Suyvert sigh door een onschuldigh schrift. 76. Beknopt verhael van 't een en 't ander geschrift. 76, 77. Sendt die aen de moogenheeden van 't Christendom. 76. Sijn onschult wordt door de Staeten oopentlijk betuyght, en krijght een sterker lijfwaght. 77. Aen hem wordt de Graeflijkheit van Hollandt opgedraeghen: maer ooverlijdt eer het werk voltrokken was. 80. Blaekende gunst der gemeenten t'hemwaerts, voornaemelijk gespeurt in sijn krankheit tot Antwerpen: een wonde hem gegeeven door een moordenaer uytgemaekt

maekt van 's Koninghs weeghe. 80. Sijn leeven is geduerigh belaeght geweest door Spaensche aenslaeghen. 80. Doet soo veel moogelijk is voorsieninghe t'Antwerpen teeghen de Françoisen. 83. Verlieft de gunst des volks door 't ongelukkigh uytvallen van sijnen raedt om Anjou te roepen. 84. Gevoelt dat men sigh geensints van Valois behoort t'ontslaen. 84. Stelt sigh teeghen 't vertrek van Biron. 86. Waer oover hy in een quaet geruchte koomt, en Antwerpen, op 't uytstrooyen van een leughen in waepenen. 86. Vertrekt nae Zeelandt. 86. Doorschooten tot Delft. 91. Godtvrughtighe woorden des stervenden. 91. Sijne stantvastigheit. 91. Laet den staet sijner huyssaeken bijster verwart. 91. Sijne huwelijken en kinderen. 91. Sijne lijkstaetsy. 91. Wort gepreesen. 94.
Punten waer op de Waelen met Parma ooverkoomen. 67. Van naeder Vereenigingh tot Uitrecht. 67. Van 't verdragh aengegaen met Anjou. 79.
Puriteynen in Engelandt wie die sijn. 455.

R.

Raedt van Beroerten, soekt Bloedtraedt.
Raeden van Kleef en Gulik, siet Kleef en Gulik.
Raedt-Pensionaris van Hollandt, wat dat ampt is. 116. 117. Is bekleet eerst door Paulus Buys. 117. Daer nae door Johan van Oldenbarnevelt. 117.
Raedt van Staete der Vereenighde Nederlanden. 117.
Raedt van Staete treedt in de Regeeringh. 50. Verklaert de muytelinghen oopentlijk voor vyanden des Koninghs en des Landts. 51. Wordt door eenighe Grooten in hunne raedtkaemer gegijselt. 51. Keurt het verbondt van vereenigingh teeghen de Spanjaerts voor goedt. 53. Wordt door de Staeten gestelt in 't bewint der gemeene middelen, van 't lighten van krijgsvolk en der saeken van oorloghe. 57. Wordt van den Koningh gestelt in de Regeeringh der Nederlanden. 226.
Rammekens, neevens den Briel en Vlissinghe, aen d'Engelsche te pande gegeeven. 101.
Reedenen verscheydentlijk gevoert oover 's Prinsen antwoordt aen de gesanten van Nederlandt aen 's Koninghs sijde. 229, 230. En voorwaerden, waer op Koningh Philips de Nederlanden ooverdraeght aen sijne doghter Isabella. 343, 344. Naespraek daer oover verscheydentlijk gevoert. 344, 345, 346. Die Philips de II. bewooghen hebben de ingeseetenen der Vereenighde Nederlanden den handel op Spanjen, onder den naem van andere volken, toe te laeten. 392. Die Philips en Elisabeth beweeghen tot vreede. 408. En schriften op 't stuk van vreede tusschen de Aertshartoghen en de Staeten. 477, 478, 479.
Rees neemt Spaensche besettingh in. 371. Den borger wert van Mendosa geweyghert te mooghen uyt trekken. 371. Wordt vruchteloos aengetast van de Hooghduytschen. 390. Krijght driemael vers volk. 391. Doen eenen uytval, waer op de beleegeringh schandelijk wordt opgebrooken. 391.
Regeeringh der Vereenighde Landtschappen. 115, en volgh. Waer van die der andere Landtschappen weynigh verschilt. 117. Is by nae de selfde met de regeeringh der Amphictiones en van Achaien in Griekenlandt. 118. By nae de selfde in die der Spansche Nederlanden. 118.
Regeeringh van vreemden haetelijk. 227.
Reghtpleegingh in Nederlandt. 4.
Reynier Claesse, Onder-Ammirael van Zeelandt, slaet teeghen den Spanjaert Fasciardo, en begaet een schrikkelijke daedt. 512.
Reingout, bewindtsman der geldtmiddelen onder Alva en Requesens. 103. Is in groote gunst van Leycester. 103. Wordt van hem gemaghtight tot ondersoek van de boeken en brieven der kooplieden. 103. Een der voornaemste oproermaekers, in heghtenis, en weeder daer uyt loopt nae den vyandt en sterft in armoede. 105.
Renichon, siet Michiel Renichon.
Rennenbergh Landtvooght oover Vrieslandt. 60. Stelt eenighe raedtsheeren in Vrieslandt, die den seeghen der Spanjaerden begunstight hadden, in hechtenis, neevens den Bisschop van Leeuwaerden. 60. Wordt besonder Landtvooght van Oooveryssel. 60. Neemt in Kampen en Deeventer. 60. Heeft langh getrouwelijk en onversaeght de sijde der Staeten gedraeghen, en met de geheele Provintie van Vrieslandt d'Uitrechtse Vereenigingh geteekent. 73. Dwinght Groeninghen door belegh de geseyde Vereenigingh te besweeren. 73. Valt oover tot den Spanjaert. 73. Laet de boeren in d'Ommelanden toe den ooverlast sijner soldaeten af te keeren. 73. Brenght Groeninghen onder gehoorsaemheit van den Koningh. 74. Van 't belegh van Steenwijk opgeslaeghen sijnde sterft. 74.
Rhijnberk beleeghert van Parma. 105. Ontset door Leycester. 105. Wordt door Truxes en Nieuwenaer gelaeten in bewaeringh der Staeten. 144. Met schanssen beslooten. 144. Beleeghert van Mansfeldt. 144. Gespijst door den Graef van Valkensteyn. 147. Oovergegeeven aen Parma, die de stadt beset houdt. 147. Geleegenheit en werken der stadt. 311. Wordt beleeghert van Maurits. 311, 312. Geeft sigh oover. 312. Beleeghert van Mendosa. 366, 367. Besoght met de pest. 367. Krijght drie vendelen om den weerdt te bewaeren. 367. Van waer se door de vyandt verdreeven sijnde in de stadt wijken. 367. Brandt in den kruyttooren, en ongelukken daer uyt. 368. Geeft sigh oover. 369. Beleeghert door Maurits. 428. Hunnen steevooght, getal der besettelinghen en voorraedt. 428. Doen verscheyde uytvallen. 428. Geeft sigh oover. 429. Wordt gesterkt. 484. Beleeghert van Spinola. 507. Oude en nieuwe werken der stadt. 507. Krijght versterkingh binnen. 507. Soubise en andere Françoische eedelen begeeven sigh daer binnen. 508. Doen verscheyde uytvallen. 508. Gaet oover. 509. Dat dien van Hollandt gevoeligh treft. 509.
Rhijn beschreeven. 42, 385.
Rhosne, soekt Heer de Rhosne.
Richardt, Graef van Pembrooke, oorloght voorspoedigh in Yerlandt. 247. Wordt van Henrik de II. Koningh van Engelandt weeder ingeroepen, en gedwonghen sijn reght en hoop op de heerschappy hem oover te draeghen. 247, 248.
Richardt Spenser, Gesant des Koninghs van Groot Britannien aen de Staeten. 541. Sijne reeden teeghen de Zeeuwen, die 't bestant weygheren. 572, 573.
Richardots schranderheit in 't handelen met de Gentenaers. 93. Nae Spanjen gesonden om Parma t'ontschuldighen. 144. Is doen en laeten by Parma. 158. Brenght gunstighe brieven voor Parma uyt Spanjen. 158. Ontwerpt den eedt by die van Kamerijk te doen aen Philips. 244. Gaet weeghens Philips op de vreedehandelingh tot Sant Quintijn. 322. Sijne reeden voor Albertus in 't aenvaerden der heerschappy. 346. Wordt neevens Verreyken van Albertus nae Engelandt gesonden om den vreede te bevorderen. 374. Antwoordt op 't gheen de Staeten weederspraeken in 's Koninghs bekraghtigingh. 542. Koomt als gesant op de vreedehandelingh in den Haeghe. 555. Sijne betuygingh aen de gemaghtighde der Staeten. 560. Sijn verwijt den Staeten gedaen in 't neemen van afscheidt. 567, 568. Laet sijne geheyme berightspunten in sijne herberghe legghen, die onder 't gemeen koomen. 568. Beschuldight door brieven sijne aghteloosheit, en klaeght oover 't uytgeeven. 569. Schrijft aen Jeannin, dat Philips sigh min handelbaer toonde. 573.
Ryhoove Steevooght binnen Denremonde. 90.

Rijssel ooverkoomt, neevens Arthois, Henegouw, Douay en Orchiers, met Parma. 67. 70. Weyghert Spaensche besettingh in te neemen. 200.
Rijxvergaederingh tot Regensborgh, siet Duytsche Vorsten.
Robbert Dudley, siet Leycester.
Robbert Graef van Essex, siet Graef van Essex.
Robles, Stadthouder van Vrieslandt, wordt in hechtenis genoomen. 53. sijn gesagh by Parma. 184.
Roelandt Jork plenst in den handel van Imbijse. 204. Wordt Ooverste van de schans teeghen oover Zutphen, en oover de geheele Veluwe. 105. Die hy verraedt en aen Parma oovergeeft. 108. Vermoedt door vergif omgebraght te sijn. 109.
Roem der Spaensche soldaeten uyt Nederlandt vertrekkende. 54.
Roomsgesinde swaerlijk tot eenighe aensienelijke bedieninghen gevoordert. 45. Hebben d'ooverhandt binnen 's Hartoghenbosch. 68. Hen wordt in Brabandt en Ooveryssel hunnen Godtsdienst ook in 't heymelijk verbooden. 74. Arbeyden binnen Gendt en Brugghe neevens andere om die twee steeden onder den Spanjaert te brenghen. 89. Doen Nymeeghen en Doesburgh vallen in handen van Parma. 100. Door Leycester uyt de regeeringh geschopt. 107.
Roomsgesinde Grooten, misnoeght oover 't koomen van Kasimier met meerder troepen, dringhen op 't roepen van François de Valois. 60.
Roomsgesinde, insonderheit Jesuiten, sijn tot het doen van eedt teeghen Don Johan niet te brenghen. 61.
Roomsgesinde ooverheeden en kerkelijke worden tot Amsterdam verjaeght door de ingeroepe ballinghen. 59. 't Selfde geschiet ook tot Haerlem, Uitrecht en elders. 59. 't Gheen andere Roomsgesinde bondtgenooten dapper misnoeght. 59.
Roomsgesinden is by plakkaet der Staeten van Hollandt 't pleeghen hunnes Godtsdiensts in 't heymelijk verbooden. 120. Wierden door een stilswijgendt gebruyk uyt de voornaemste ampten gehouden. 120.
Roomsgesinde binnen Berghen op den Zoom quijten sigh wel in 't verdaedighen dier stadt teeghen den aenslagh van Hericourt en du Terrail. 489.
Roomsgesinde sijn oneens onder malkanderen oover den eedt te doen aen den Koningh van Groot Britannien. 500.
Roomsgesinde in Engelandt traghten Arbela, een maeght van Koninghlijken bloede, op den troon te helpen: de hoofden van dien aenslagh worden met de doodt gestraft. 456.
Roomsche pleghtigheeden in Hollandt uyt de kerken gebannen. 45.
Rotterdam door Bossu verkraght. 41.
Rouan beleeghert van Henrik de IV. 174. Die 't beleg opbreekt. 174.
Rudolf Winwood, gesant des Koninghs van Groot Britannien aen de Staeten. 455. Koomt met Richardt Spenser weeder in den Haeghe. 541. Raedt den Raede van Staeten tot bestant. 571.
Rupelmonde, waer van genaemt. 89. Ingenoomen van Parmâs weeghe. 89.
Russel, Ooverste der besettelinghen binnen Vlissinghe, arbeydt om 't Kornelschap oover 't Zeeusche regement. 114. Wordt door bevel der Koninghinne in toom gehouden. 114.

S.

SAbina, doghter van Lammorael, Graef van Egmondt, trouwt met Graef Georg Eberhardt van Solms. 231.
Saemenswееringh der buyteboorlinghen tot Leyden, Leycesters aenhangh, ontdekt, en eenighe meêplightighe met de doodt gestraft. 111.
Saemenswееringh der Roomsgesinden in Engelandt. 495, 496.
Samosky Kanselier van Polen. 518.
Sant Helena. 309.
Sapena valt op de beschansingh van Maurits op de Voorne, en wordt met groot verlies afgeslaeghen. 388, 389. Wordt gequetst en gevanghen. 419. Sterft aen sijne wonde. 420.
Sarmiento siet Pedro Sarmiento.
Saurius Leva, ooverste van een Spaensch regement. 143.
Saurius Leva Opperbevelhebber oover vier regementen Spanjaerden nae Kalis gesonden. 332.
Schaeden en rampen in Nederlandt door 't inbreeken van den Ocean. 37.
Schaef, Steêvooght binnen Rhijnberk. 367. Sterft aldaer aen de pest. 368.
Schaersheit van kooren in Hollandt, door 't aenhaelen van 700 scheepen in Deenemarken, geredt door Fransche en Engelsche. 112.
Schans door d'Antwerpenaers gebouwt op den oever van Vlaendre ingenoomen van Parma. 90.
Schattingh in Hollandt teeghen de ooverdaedt en kostelijkheit wil niet door. 280.
Schattinghen by Alva geëyscht baeren bijstere ontsteltenis in de gemoederen der Nederlanders. 36.
Schattinghen op meenigherley naemen, en beleeninghen in Hollandt ingevoert, en alles gegeeven, om geenen tienden penningh te geeven. 45.
Schattinghen worden by yder Landtschap t'hunnen besonderen gebruyke ingehouden. 64.
Scheepen der Vereenighde Landen vier in getaele voor d'eerstemael uyt Indien weeder t'huys gekoomen. 309. Der selver verhael van die volken. 309. Andere koomen t'huys met meerder winst. 398. Vijf onder den Ammirael Wolfert Hermansz. derwaerts gesonden. 446. Raeken slaeghs teeghen den Spaenschen Ammirael Andreas Hurtado Mendosa, dien se, neemende twee scheepen, op de vlught drijven. 446. Worden met vrolijkheit op Bantam verwelkoomt. 446. Vaeren nae Banda: waer meede sy een verbondt maeken. 446. Zeeusche scheepen uyt Indien weederkeerende met gesanten van den Koningh van Achem, verooveren een Spaensche karakke. 447. Dertien door d'Oostindische maetschappy derwaerts gesonden onder Steeven van der Haeghen. 465, 466. Uyt Indien weedergekeert. 493, 494. Weederkeerende uyt Indien met beroemde ooverwinninghen en verbonden ingegaen met Koninghen. 512, 513. Onder Paulus van Kaerden derwaerts. 517. Twee andere. 526. Twee onder Wybrandt van Warwijk van daer. 550. Dertien scheepen onder Pieter Verhoeve derwaerts gesonden. 550. t'Huyskoomst van Mateliefnae een gelukkighe verrightingh. 577. Verhael der selver. 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583.
Scheepen der Vereenighde Landen om sout te haelen, by d'Amerikaensche eylanden veroovert door Louis Faisardo. 501.
Scheepen der Vereenighde Nederlanden in Schotlandt aengehaelt. 139. Van daer nae Konstantinopolen en elders gesonden onder Fransche en Engelsche Vlagghen. 330. Als ook naer Oost- en West-Indien. 330.
Scheepen onder de wallen van Antwerpen, in 't gesight der burgheren, weghgesleept door de galeye van Dordrecht en eenighe sloepen. 424.
Scheepen onder Paulus van Kaerden nae Brasil gesonden. 466.
Scheepen uyt Amerika en Indien in Spanjen ingekomen. 512.
Scheepenen in de Steeden van Hollandt. 116.
Scheepvaerten der Vereenighde Nederlanden, en hunne welvaert daer uyt. 250. tot 259. Der selver voor de derdemael nae 't Noorden, en wonderlijke voorvallen op die reys. 289. tot 294. Neemt daegelijx toe nae verre geleegene gewesten. 436. van Olivier van Noordt. 436. Sijn seer voorspoedigh. 445.
Schenk

Schenk in dienst der Staeten, daer nae van Parma, en weederom van de Staeten. 74. Wordt van Parma gesonden om Groeninghen t'ontsetten. 74. Slaet Hoohenloo en doet de beleegeringh opbreeken. 74. Verlaet Parma, en gaet oover tot Truckses. 104. Verwoest het Stift Keulen. 104. Versterkt door last van Leycester 's Graevenweerdt. 104. Verdaedight Rhijnberk. 105. Neemt Bon door verrassingh. 111. Te swak om Bon t'ontsetten. 137. Versoekt hulp van de Duytsche Vorsten: dogh krijght een onverwaght antwoordt. 138. Ook weygheren hem de Engelsche en Hollanders bystant. 138. Neemt Blyenbeek. 145. Sijn ongedult oover 't verlies dier plaetse. 145. Maekt een schans by Rees. 145. Brenght voorraedt binnen Rhijnberk. 145. Slaet eenighe Spaensche troepen op de Lipper heyde, en dwinght hen de soldy die se nae Vriellandt voerden achter te laeten. 145. Smeet eenen aenslagh op Nymeeghen. 145. Dan met de sijne afgeslaeghen sijnde verdrenkt hy in de Wael. 145, 146. Sijnen aerdt en lof. 146. Sijn lichaem wordt in 't oopenbaer ten spot gestelt. 146. Maer nae twee jaeren door Maurits begraeven. 146.
Schildtpenningh den soldaeten voor tien Reaelen aengereekent. 158.
Schip der Baldeesen genoomen van Draek. 131. Een ander, sijnde 't voornaemste van Biscayen, vlieght in den Brandt. 131. Een Venetiaens en meer andere verlooren. 131. Van Hugo Moncado veroovert, en daer in groote sommen geldts. 132. Eenighe scheepen gaen te gronde. 133. Twee Portugijsche Galioenen door de Hollanders genoomen. 133.
Schutteryen. 68.
Scutsky worpt sigh op tot hooft der regeeringhe in Moscovien. 520.
Sebaldt de Weerdt wordt door verraedt des Koninghs van Kandy in Indien omgebraght. 494.
Sebastiaen van Lose, Gesant der Staeten in Engelandt. 282.
Sedan. 498.
Seeden der Spanjaerden doen een veranderingh in de Republijk te gemoet sien. 5. Der Nederlanders en der Spanjaerden hoe verre die ooverkoomen en verschillen. 5. En regeeringh der Oostvriesen. 233.
Seimours, Ammirael oover de kleyne scheepen in Engelandt, om op de Spaensche vloot te passen: sijnen last. 130. Houwt met de Hollandtsche scheepen Parma binnen Duinkerken beslooten. 130.
Seldtsaeme voorvallen in 't leegher voor Bommel. 388. In de slagh voor Gibraltar. 537.
Selles brenght voorwaerden van vreede uyt Spanjen. 58. Wordt gevanghen. 73.
Seeslagh, siet Geveght.
Seevenaer ingenoomen van Maurits. 372. Weeder ingeruymt aen de stenden van Kleef. 374.
Seevenberghens geleegenheit. 142. Wordt ingenoomen door Arembergh. 142. Geplundert door Mansfeldt. 156.
Seevenberghen en Hongaryen in oorlogh teeghen den Keyser. 520.
Sibylla van Kleef, 's Hartoghen suster, vrouwe van manlijke moedt en wijsheit, brenght te weegh door haer aenmaenen, dat van alle kanten hulp teeghen den Spanjaert wordt by een getrokken. 364.
Sidlenisky, Steêvooght binnen Graeve, gevanghen. 549.
Sidney blijft in 't geveght by Zutphen: sijnen lof en begaeftheeden. 105.
Siericzee ingenoomen door Don Louis de Requesens. 49.
Sigismondt Battori, Vorst van Seevenberghen. 253.
Sigismondt, Koningh van Polen, sendt Paulus Dysalijn aen de Staeten. 303. Hem wordt door de Staeten van Sweeden 't rijk benoomen. 431. Onlusten tusschen hem en de Staeten van Poolen, die hem beschuldighen en daghvaerden, eyndighen in vreede. 518, 519. Heeft nieuwe beroerten in sijn rijk. 551.
Sijdenborgh geeft Heel te voorbaerigh aen Mansfeldt oover. 143.
Simon Graef van der Lippe, soekt Graef van der Lippe.
Sixtus de V. soekt Paus Sixtus de V.
Slagh, siet Geveght.
Slagh in Vlaendre tusschen Albertus en Maurits. 416, 417, 418, 419, 420. siet Maurits en Albertus.
Sluys beschooten en ingenoomen van Parma. 110. Beleeghert van Maurits. 469, 470, 471, 472. Krijght tweemael versterkingh binnen. 470. Geeft sigh oover. 472. Wordt gesterkt. 472. Aenslagh op de stadt van du Terrail, wel begonnen, maer vruchteloos uytgevallen. 503, 504.
Smeekschrift der verbondene eedelen, oovergeleevert aen de Landtvooghdes, wat het inhieldt. 20. Daer oover vallen verscheyde beraedtslaeginghen in de Nederlanden en in Spanjen. 21.
Soldy in de Vereenighde Landtschappen hoe en waer die gevonden wordt. 119. Hoe die gereguleert is in de Spaensche en Vereenighde Nederlanden. 119.
Sonoy Stadthouder oover Noordthollandt. 107. Soekt sigh door Leycester te versterken, en dat gewest van Hollandt af te scheuren. 107. Weyghert den Staeten gehoorsaemheit, en wordt van Maurits binnen Meedenblik beleeghert, en tot reeden gebraght. 114.
Spanjaerden oovereenkoomst en verscheydenheit in seeden met de Nederlanders. 5. Traghten de Nederlanders onder hunne wetten te brenghen. 6. Stooken Koningh Philips op teeghen de Nederlanders, en beweeghen hem weeder nae Spanjen te keeren. 7. Neemen de geleegenheit der beroerten in Nederlandt yverigh waer. 26. Legghen op wraek toe, gebruyken 's Koninghs gramschap tot hun eyghen belangh, en geeven hem een schoone schijnreeden om de Nederlanders t'ooverheeren. 26. Brenghen hunne uyterste aenslaeghen aen den dagh. 36. Sijn meester te lande, de Nederlanders ter see. 40. Slaen de Françoisen, onder Jenlis tot ontset van Berghen in Heenegouw trekkende. 41. Waenen door onmenschelijk woeden sigh eenen veerdighen wegh ter seeghe te baenen. 41. En Hollanders sijn eeven onbedreeven in 't bemaghtighen van steeden. 46. Oproerigh teeghen hunne bevelhebberen, parssen dien van Antwerpen vierhondertduysent guldens af, by ooghluykingh van Requesens. 47. Hunne aenslaeghen op de plaetsen langhs de Maese en de Lek worden gestuyt. 49. Worden genootsaekt hunnen gedreyghden schrik ter see voor veele jaeren uyt te stellen. 49. Hunnen misslagh, en onschult. 130. Soeken den slagh t'ontgaen. 131. Verliesen in 't geveght eenighe scheepen. 131. Verwachten Parma by Kalis. 132. Senden eenighe voornaeme hoofden uyt de vloot nae Vlaendre om met Parma te raedtpleeghen. 132. Keeren achter Engelandt om nae huys. 133. Hunne oovergroote vreese 133. En swaer verlies aen volk en scheepen. 134. Rampsaelighe uytkoomst van haer vlughten. 134. Hunnen haet, afgunst en lasteringhen teeghen Parma. 143. Hunnen aenslagh op Lochum misslukt. 159. Ontneemen den François eenighe kasteelen en de stadt Noyon. 187. Ontrusten de rust van Schotlandt. 212. Oorsaeken van den verswaerden haet der Nederlanders teeghen hen. 222. Hunne trouwe omtrent de besettingh uyttrekkende uyt Hoey. 225. Landen en plunderen in Kornwal. 247. Steeken sigh in de beroerten in Yerlandt. 247. Steeken d'Amerikaensche vloot voor Kadix selve in brandt. 278. Hunnẽ vruchteloosen aenslagh op 's Graevenweerdt en Steenwijk. 301. Hoopen groote geleegentheeden uyt den Bommelerweerdt.

weerdt. 385. Worden aengemoedight door kundtschap van d'Alpische geberghten. 386. Rukken met kleyne schaeren derwaerts, en waerom. 386. Doen onder Sapena eenen aenval op Maurits beschanssingh van 't eylandt Voorne, en worden met groot verlies afgeslaeghen. 388, 389. Hunne sorgheloosheit en verachtingh der Hooghduytschen. 389. 390. Verlaeten Gennep, om Rees te stijven. 391. Hunnen ongelukkighen toght op Algiers. 436. Ooverweldighen een schans by den Bommelerweerdt. 525. Vermoorden den Jonghen Graef van Broek. 525.

Spanjen machteloos in sijn eyghen ingewanden. 110. Oovergroote droefheit aldaer oover 't rampsaeligh eynde van de Spaensche vloot. 134.

Spaensche besettinghen geleght in de voornaemste steeden van Nederlandt. 31. Troepen in Westvrieslandt allerweeghen door de boeren geslaeghen. 48.

Spaenschen gesant klaeght oover 't toelaeten van wervingh voor de Staeten. 387.

Spaensche Gesanten op de vreedehandelingh in den Haeghe doen aldaer hunne intreede: der selver getal en naemen. 555. Spinola heeft wonderen toeloop, en toont sigh meêwaerigh. 555. Versoeken gehoor ter vergaederinghe, en krijghen 't pleghtigher dan naer gewoonte. 555. Hen worden gemaghtighde toegevoeght, der selver getal en naemen. 555. Hun segghen teeghen de volmaght der Staeten gemaghtighde. 556. Die van Hollandt willende van de swaerste punten af beginnen, soeken se 't verlenghen. 556. Sy willen bestant, de Staeten vreede. 556. Bewillighen in de vryheit der Vereenighde Nederlanden. 557. Welke gevoeghlijkheit verdacht is. 557. Sy begeeren, dat de Hollanders sigh onthouden van de vaert op Indien, en andere verre geleeghene landen. 557. Sy verworpen de keur hen van de Staeten aengebooden. 559. Stellen hunne hooftstukken kortelijk voor met duystere woorden. 559, 560. Verworpen de voorwaerden hen door de Staeten aengebooden, raekende de vaert op Indien. 560. Hun voorstel raekende de vryheit van den binnelandtschen handel. 560, 561. Onbillijken eysch aengaende de grensscheydingh. 561. Hunne meeninghe op 't herstellen der goederen. 562. Geschillen oover andere mindere punten. 562. Sijn misnoeght oover den eysch der Staeten aengaende 't bevestighen van 't verdragh. 562. Willen raekende de godtsdienst, de koomst van Neyen afgewaght hebben. 562. Eysschen van de Vereenighde Staeten afstant van de vaert op Indien, en den Roomsgesinden herstelt in 't vry gebruyk hunnes Godtsdiensts. 563, 564. Versoeken tijdt om sigh te beraeden op de verklaeringhe der Staeten. 564. Verwerpen den voorslagh der Staeten tot bestant, en doen eenen anderen voorslagh. 565, 566. Koomen op 't eynde van Herfstmaendt by de gesanten der Koninghen, en verklaeren last van d'Aertshartoghen te hebben om bestant voor seeven jaeren te maeken. 567. Hen wordt belast der Staeten boodem te ruymen. 567. Neemen afscheidt ter Vergaederinghe: hun verwijt door Richardot den Staeten gedaen. 567. 568. Verwijlen 't teekenen van 't ontwerp hen voorgehouden. 587.

Spaensche Nederlanden hebben by nae de selfde regeeringh als de Vereenighde. 118. Dogh ongelijk grooter inkoomsten. 118. Die eevenwel door quaede handelingh voor hun reght gebruyk verlooren gaen. 118. Hebben meer dan tweemael soo veel krijgsvolk in dienst, als de Vereenighde Landtschappen. 119. Dogh sijn niet te gelijken in scheepsmaght. 120. Derselver staet gestelt teeghen die der Vereenighde. 126.

Spaensche ruytery geslaeghen door Maurits. 405. Oovervallen door de ruytery der Staeten. 549. Slaet eenighe Hollandtsche ruytery. 574. Geslaeghen. 574.

Spaensche scheepen voor Antwerpen door de Hollanders oovervallen en vermeestert. 49.

Spaensche soldaeten in Nederlandt gelaeten. 14. Hun vertrek wordt versoght door d'Algemeene Staeten en verkreeghen. 14. 't Welk de Koningh oevel opneemt. 14. Vertrekken eenighen tijdt daer nae. 14. Ooverweldighen Rotterdam. 41. Handelen Mechelen vyandtlijk. 41. Hunne woede en moort te Naerden. 41. Muyten, 't gheen den loop hunner seeghe steuyt. 46. Hunne muytery tot Antwerpen, en aenmerkingh daer op. 47. Doen eenen toght door 't waeter op 't landt van Schouwen. 49. Tot Brussel en elders. 51. Schikken Brussel ter plunderingh. 51. Worden door den Raedt oopentlijk verklaert voor vyanden des Koninghs en des Landts. 51. Oovervallen en plunderen Maestright. 52. Hunne woede tot Antwerpen. 52. Hun vertrek uyt de Nederlanden oorsaek van groote vreughde. 54. Hunnen afgrijselijken roem. 54. Worden tot Milaen en dichter opgehouden. 54. Worden van Don Johan weeder opontbooden. 54. Koomen in Nederlandt. 58. Worden aen veele oorden geslaeghen. 200. Uyt Spanjen in Nederlandt aenkoomende, sijn allesints niet eeven aengenaem. 333. Uyt Spanjen oover see nae Nederlandt koomende, worden by Dovre door Willem Hautain, Ammirael van Zeelandt, wel de helft genoomen en verdronken. 482, 483.

Spaensche vloot, siet vloot in Spanjen uytgerust.

Spaensche wervinghen loopen meest te niet door armoede en slaeghen. 200.

Spenser, siet Richardt Spenser.

Spilberghen vindt Fimala, Koningh van Kandy, geneeghen tot vriendt- en bondtgenoot-schap met de Hollanders. 447.

Spinola, siet Ambrosius en Frederijk Spinola.

Staet der Spaensche en der Vereenighde Landtschappen teeghen een gestelt. 126.

Staet der Nederlanden ten weedersijden in den jaere, 1600. 403, 404.

Staeten, soekt Algemeene Staeten van Nederlandt.

Staeten aen 's Koninghs sijde weygheren, ten waere den tienden penningh by plakkaet wierdt ingetrokken, schattingh tot onderstant des oorloghs op te brenghen. 47. Vergaederen tot Brussel. 219. Senden Gesanten aen Prins Maurits, tot oopeningh van vreede. 228. Antwoorden op de brieven van Philips, waer in hy haer het huwelijk sijner dochter met Albertus hadt bekent gemaekt. 324. Yder besonder tot Brussel beroepen sijnde, om eedt aen Albertus als haeren Vorst te doen, koomen, naer eenighe swaerigheeden, tot voorwaerden. 346, 347. Hen wordt van Albertus en Isabella swaere schattinghen afgevordert. 399. Senden door een trompetter brieven aen de Staeten der Vereenighde Nederlanden, raekende de vreede. 409. Van Albertus beroepen uyt alle de Provintien tot Brussel. 322. Wien geldt gevordert wordt. 422. Dat sy ten deele voor af verstrekken, sigh wijders beraeden, en antwoorden. 422, 423. Hen wordt bewillight uyt hunnen naeme gesanten aen de Staeten der Vereenighde Nederlanden te senden om hem t'ondertasten. 423. Die tot Berghen op Soom by d'afgesondene der Vereenighde Staeten koomen. 423. Wanhoopende aen de vreede, treeden se tot een ooverslagh van de lasten der oorloghe, en vinden nieuwe middelen. 423. Hun versoek wordt ten deele geweyghert, ten deele toegestaen. 423. Sijn misnoeght oover 's Koninghs brieven. 423. Vergaederen tot uytvindingh van geldtmiddelen. 444. Raeden Albertus den muytelinghen te betaelen, dat niet gevolght wordt. 444. Vergaederen elk Landtschap besonder, en waerom. 480.

Staeten der Vereenighde Nederlanden senden de punten hen

hen op de vreedehandelingh tot Keulen aengebooden rondtom aen de steeden. 70. Die hen mishaeghen. 70. Groot gebrek onder de selfde. 72. Wondere schaersheit van penninghen onder haer. 72. Verklaeren den Koningh van Spanjen vervallen te sijn van sijn reght tot de Nederlanden. 76. Getuyghen oopentlijk 's Prinsen onschuldt. 77. Versterkẽ sijne lijfwaght. 77. Senden een gesantschap nae Vrankrijk om Anjou tot de hooghe heerschappy te noodighen, dat aldaer aengenaem is. 77. Neemen Anjou aen als Vorst, en op wat punten. 79. Hunne geweldighe maght dat pas. 81. Handelen met den Hartogh van Anjou tot Duynkerken. 84. Houden by Anjou aen door meenighvuldighe besendingh, en beeden by den Koningh sijnen broeder. 85. Laeten Biron met sijn leegher vertrekken. 86. Beleegheren vruchteloos Zutphen. 90. Sijn in bijstere verleegenheit. 90, 91. En in eenen beklaeghlijken staet nae de doodt van Oranje. 94. Worden getroost door Vrankrijk en Engelandt. 94. Staen in twijfel onder welk van beyde de rijken sigh te begeeven. 94. Bedenkinghen ten weedersijden. 95. Verkiesen Vrankrijk op eyghen aenraeden van Engelandt. 95. Dat onderstant op vaste onderpanden aenbiedt. 95. Senden nae Vrankrijk ten dien eynde, en wat punten, te vooren Anjou voorgeleght, men toen ooverstapte. 95. Dogh worden, nae langhsaemen handel, om d'inlandtsche beroerten, niet aengenoomen. 95. Neemen andermael hunnen toevlught tot Elisabeth. 98. Die den handel sleepende houdt, waer door ondertusschen maghtighe steeden afvallen. 98. Versuymen Parmâs brugh en werken voor Antwerpen te steuren. 98. Hunne soldaeten in Gelderlandt en alom doorgaens geslaeghen. 100. Geeven uyt een plakkaet teeghen den uytvoer van 't kooren: dat d'Engelsche quaelijk duyden. 103. Sien noode dat Leycester Roelandt Jork stelt oover de schans teeghen oover Zutphen: en Stanley oover Deeventer. 105. Hunne klaghten oover Leycester. 105, 106. Beginnen veeltijdts te vergaederen, en trekken 't bestier der meeste saeken, buyten den Raedt van Staete, aen sigh. 106. Senden gesanten naer Engelandt, om te klaeghen dat hen een verminkte regeeringh was gelaeten, die aldaer een langhe wijl worden opgehouden. 108. Beveelen Maurits, in afweesen des Opperlandtvooghts, 't hoogh bewint der waepenen. 109. Begeeren den eedt van allerley oorloghsluyden gedaen te hebben op hunnen naem en dien der Stadthouderen van yder gewest. 109. Smijdighen 't plakkaet op 't uytvoerẽ der koopmanschappen. 109. Hen gaet het beleidt hunner geldtmiddelen ter harten. 110. Slaen alle spraek van payshandel af. 110. Vorssen eenighe brieven uyt van Leycester aen sijne vrienden t'hunner lasteringh. 110. Antwoorden door een oopenbaer vertoogh op de lasteringhen van Leycester. 111. Senden een gesantschap aen Deenemarken om ontslagh hunner scheepen. 112. Antwoorden den gesanten van Elisabeth aen haer gesonden, om hen op middelen van pays te doen denken, en slaen dien af. 112. Sijn eenstemmigh in geen gesanten aen den vyandt te senden. 113. Derselver Vergaederingh beschreeven. 117. Die een geduerigh Amptgenootsaekt wordt. 117. Getal der soldaeten in hunnen dienst. 118, 119. Nuttelijk gemaetight nae 's Landts inkoomsten. 119. Stellen daegelijx scharper orde op de krijghstught. 119. Onderhouden geen geringhe maght van scheepen tot verscheyde gebruyk. 120. Legghen de Geestelijke persoonen een eerlijk onderhoudt toe. 120. Houden gedeurende den slagh met de Spaensche vloot dikwils beedestonden. 134. En schrijven nae den seeghen eenen algemeenen dankdagh uyt. 134. Vrught hen uyt dit gevaer te waghten. 145. Schenken Berghen op den Zoom aen Prins Maurits. 137. Wachten sigh naeuw voor nieuwe belastinghen. 139. Hunne scheepen worden in Schotlandt aengehaelt op voorgeeven van oude schulden. 139. Senden een gesantschap derwaerts om d'onbillijkheit te vertoonen. 139. Beraedtslaeghen of men de muytelinghen binnen Geertruydenbergh door geweldt soude dwinghen: en reedenen voor en teeghen. 140. Spijsen Rhijnberk. 140. Senden scheepen, volk en geldt nae Vrankrijk, tot onderstant van Bourbon. 149. Schrijven eenen dank- en beede-dagh uyt oover 't inneemen van Breedaa, en slaen gedenkpenninghen. 156. Hooren de klaghten van de gesanten der Duytsche Vorsten, waer op se seedigh antwoorden. 160, 161. Als ook de gesanten der steeden Keulen en Luyk; der selver antwoordt. 161. Ruymen den Duytschen verscheyde sterkten in. 161. Senden aen de Duytsche Vorsten om hun beklagh te doen, dan vruchteloos. 162. Neemen de geleegenheit sorghvuldigh waer, en dapperen moet. 163. Hunne beraedtslaeginghen van oorloghe 163. Veroóveren Delfsijl en verçieren 't met huysen en werken. 167. Houden 's Keysers gesantschap aen Parma om tot pays te arbeyden verdacht. 173. Senden onder Philips van Nassau onderstant aen Henrik de IV. Koningh van Vrankrijk. 174. Hunne voordeelen in 't oorloghen boven de Spaensche Nederlanden. 175. Besluyten de saeken in Vrieslandt te volvoeren. 175. Vinden goedt Koevorden te beleegheren. 179. Geeven een gelijk plakkaet uyt teeghen dat van Mansfeldt, waer by hy 't lossen en wisselen der gevanghenen vernietighde. 189. Verbieden by plakkaet hunne onderdaenen eenigh quaet gevoelen in te boesemen. 200. Werven vierduysent man te voet en eenighe ruytery. 200. Ontfanghen brieven van den Aertshartogh door Otto Hartius en Jeronymus Koomans: der selver antwoordt daer op. 208, 209. Worden van den Keyser gedreyght met de waepenen tot vreede te sullen gedwonghen worden, dat in de windt geslaeghen wierdt. 212. Worden neevens de Koninghen van Vrankrijk, Engelandt en Deenemarken door Koningh Jakob genoodight om te staen oover den doop van sijnen soon. 212. Senden gesanten ten dien eynde derwaerts, en beantwoorden die eere met uytsteekende schenkaedjen voor het Koninghlijk kint. 212. Vernieuwen met dien Koningh hunne oude vriendtschap, en de reghten van onderlinghen handel tusschen de twee volken. 212. Dogh arbeyden te vergeefs tot vereenigingh van waepenen. 212. Hen wordt van Elisabeth hunne mildaedigheit aen den Koningh van Schotlandt quaelijk afgenoomen, en gevordert een gedeelte hunner oude schulden. 213. Die sulx met beleeftheit ontlegghen. 213. Senden scheepen en geldt tot versterkingh van haere vloot. 213. Stellen hunne hoop en de gedaene kosten ter sijden om den Koningh van Vrankrijk te helpen. 213. Vinden geraeden den oorlogh in Luxemborgh te voeren. 214. Senden Philips van Nassau met achtentwintgh vendelen kneghten derwaerts. 214. Ongebondenheit hunner ruytery in Duytschlandt. 215. Maeken bestant met de muytelinghen te Sichem. 216. Weygheren Ernst van Beyeren, Aertsbisschop van Keulen, Hoey weeder in te ruymen. 224. Antwoorden op 's Keysers brief, gesonden aen de Staeten van Hollandt. 231. Senden aen hem d'onderschepte brieven van Taxis aen Philips. 231. Worden van Brandenburgh aengesoght om vriendt- en bondt-genootschap. 232. En ook van de Landtraeden van Kleef en Gulik, met versoek van geldt te leen. 232. 't Gheen wordt uytgestelt. 232. Hooren de Gesanten des Graeven van Oostvrieslandt en der stadt Embden, en maenen beyde de partyen tot vreede. 235. Senden hulpe aen die van Embden. 235. Beslegthen de geschillen tusschen den Graef en de stadt tot Delfsijl: punten des verdraghs.

draghs. 236. Hunne vermaeninghe aen die beyde. 236, 237. Onderlinghe oneenigheeden tusschen de selfde oorsaek van veele ongemakken. 237. Ontschuldighen sigh by Henrik de IV. Koningh van Vrankrijk oover 't verlies van Kamerijk. 246. Senden aen hem hulp en toevoer. 246. Waer door se Elisabeth missnoeghen. 246. Die haer door brieven en haeren gesant Budley sulx verwijt. 247. Hunne antwoordt daer op. 247. Dan hen wordt ontijdigh betaelingh der schulden afgevordert met dreygementen. 247. Derselver vertoogh daer teeghen, dogh moeten eevenwel 't Engelsch krijgsvolk buyten de steeden te pande gegeeven betaelen. 247. Schrijven aen Philips Wilhem, Prinse van Oranje, op sijn ooverkoomst in Nederlandt: desselfs antwoordt. 261. Hunne vlijtighe wakkerheit teeghen de laeghen der Jesuitẽ. 261. Schaersheit hunner troepen. 265. Werven 2000 geoeffende soldaeten in Engelandt, en versoeken gelijk getal van de Koninghin. 267. Versoeken den Koningh van Vrankrijk eenen inval in 's vyandts landen te doen, dan vruchteloos. 267. Hen smert het verlies van Hulst. 273. Geeven een regement aen den Graef van Solms. 273. Antwoorden d'Afgesondene van Kleef en Gulik. 274. Weygheren den Keyser vrygeley voor sijne gesanten. 274. Voeghen onder 't beleidt van Warmondt vierentwintigh scheepen by d'Engelsche vloot nae Spanjen. 275. Arbeyden om een vast verbondt tusschen hen, Vrankrijk en Engelandt te sluyten. 280. Hen wordt van den Koningh van Vrankrijk hulpe toegeseght. 281. Die niet en volght. 281. Haspelingh tusschen haer en Elisabeth oover d'oude schulden. 281, 282. Hun vertoogh daer teeghen. 282. En verdere handelingh door gesanten in Engelandt. 282, 283. Verbondt tusschen hen en Vrankrijk. 284. Besondere verdraghspunten. 284. Vreughde daer oover, en reedenen waerom. 284, 285. Senden geldt in plaets van volk aen Vrankrijk. 285. 't Welk by d'Engelschen ten arghsten wordt opgenoomen. 285. Verkrijghen van den Koningh van Vrankrijk dat de brieven van voorderingh tot eenighen trap van wijsheit, gegeeven door de Hooghleermeesters der Hooghe Schoole tot Leyden, ook in Vrankrijk souden van weerde sijn. 285. Senden een gesantschap aen den Koningh van Deenemarken. 287. Van wien geen onderstant teeghen den Spanjaert wordt verkreeghen. 287. Verbieden by plakkaet kooren nae Spanjen te vervoeren. 289. Antwoorden beleefdelijk op de verwaende reeden van den Poolschen gesant Paulus Dysalijn. 303. Ontschuldighen sigh met beleeftheit weeghen het gesantschap 't welk de Keyser en andere Duytsche Vorsten senden willen. 303. 304. Geeven Deenemarken naeukeurigh reeden van 't verwerpen der vreede met den Spanjaert. 304. 305. Pooghen andere tot het aenneemen der waepenen te beweeghen. 306. Bedanken den Keyser en Koninghen voor de sorghe van hunnen welstant, en ontschuldighen 't party loopen op den Duytschen boodem. 306, 307. Staen alle volken den handel nae 't Westen en 's vyandts kusten toe. 307. Senden Warmondt met een vloot om sigh te vervoeghen met d'Engelsche, dan ongelukkigh. 307, 308. Trekken te velde, om de Spanjaerts uyt de besettinghen van Oooverijssel te verdrijven. 310. Antwoorden Ernst van Beyeren, Aertsbisschop van Keulen, op 't weederleeveren van Rhijnberk. 312, 313. Slechten de schans Mutiliana. 313. Schrijven aen Nieuburgh en Brandenburgh. 313. Houden de aensoekinghen van Philips tot vreede, en 't huwelijk sijner doghter met Albertus verdacht. 324. Verbieden den handel met den Spanjaert. 326. Stellen orde op de krijgshandel en de waepenrustingh. 326. Pooghen te vergeefs de landtdieveryen der krijgsooversten voor te koomen. 326. Beschenken Maurits en Willem. 326. Stellen orde op de seerooveryen der Duynkerkers. 332. Vermeerderen de gemeene inkoomsten, die gewilligh gedraeghen worden, behalven tot Uitreght, alwaer beroerten daer oover ontstaen. 332. Die se dempen. 332. Senden gesanten nae Vrankrijk en Engelandt. 333. Senden op de scharpe afvoorderinghen en aenmaeninghẽ tot vreede door François Veer aen Elisabeth de selfde gesantẽ, die beyde de voorighe gesantschappen bekleet hadden en neevens hen Andries Hessels, en hunnẽ last. 342. Sluytẽ een nieuw verbondt met de Koninghinne. 342. Desselfs punten. 343. Ontfanghen brieven van Albertus, die hen sijn huwelijk en reght tot de heerschappy bekent maeken, met aenmaeninghe tot vreede. 347. Verharden om verscheyde reedenen in hun opset om den oorlogh te vervolghen. 347. Stooken de Duytschen op teeghen de Spanjaerts. 365. Antwoorden Ernst van Beyeren op sijn versoek, raekende 't weederinruymen van Rhijnberk. 366, 367. Schrijven aen die van Munsterlandt den vyandt niet te stijven. 371. Krijghen een bevel van den Keyser om den Duytschen boodem te ruymen, en de schaeden te vergoeden. 377. Schrijven aen den Raedt van Kleef voor Weesel, en moedighen die stadt aen, om by hunnen Godtsdienst te blijven. 379. Geeven verweerschriften in 't licht, en suyveren sigh voor de Duytschen. 382. Werven krijgsvolk in Duytschlandt, en beginnen sigh van Switsers te voet te dienen. 387. Maeken een reglement op de waepenen. 387. Werven volk in Vrankrijk door La Nouë. 387. Scheppen een sonderlingh welgevallen in hunne troepen. 387. Schieten te kort in hunne hoop op de beweeghingh der Hooghduytschen. 390. Hadden alvoorens gehandelt om met hen oopentlijk in verbondt te treeden, dat verhindert wierdt. 391. Worden met geldt gestijft van den Franschen Koningh. 391. Sijn ontstelt door 't plakkaet van Philips en Isabella, waer by hunne ingeseetenen den handel op Spanjen en de Spaensche Nederlanden wordt verbooden. 392. Verbieden in teegendeel alle volken eenighe waeren tot den vyandt oover te brenghen. 393. Verbieden den Visschers hunne veyligheit den vyandt af te koopen. 392. Senden hier van een afdruksel aen den Koninghen en volken. 392. Vrankrijk voeght sigh daer nae: alle andere beantwoorden 't met stilswijghen. 392. Senden een swaere vloot onder Pieter van der Does in see: sijne berightspunten. 393. Sijn in een bekommerlijken staet. 400. Lighten geldt op rente. 400. Hen wordt door Elisabeth aengeseght dat de vreede haer noodigh is. 400, 401. Dat bijstere ontsteltenis baert. 401. Worden van den Keyser aengesoght tot vreede: maer wijsen 't senden sijner gesanten af, 401. Hen wordt van de Duytsche Vorsten hulpe of geldt aengebooden. 401. Doen by plakkaet verbodt, dat niemandt den besettelinghen van Sant Andries hunne wisselingh van party te verwijten hadt. 406, 407. Senden Graef Willem met krijgsvolk nae Groeninghen, om de halsterrighe weêrspannigheit dier stadt tot gehoorsaemheit te brenghen, en aldaer een kasteel te bouwen. 407. Doen met die stadt alles in der minne af, en geeven haer weederom reght van stemmen ter vergaederingh. 407. Sijn verslaeghen oover de tijdingh, dat tusschen Albertus en Elisabeth tot Boulogne van vreede gehandelt wierdt. 408. Geeven 's Keysers gesanten, eysschende weederinruymingh der plaetsen op den Duytschen boodem en vergoedingh van schaede, antwoordt. 408, 409. Ruymen Emmerik. 409. Antwoorden op de brieven van de Staeten der Nederlanden onder Albertus, raekende de vreede, gesonden door een trompetter. 409. Besluyten eenen toght in Vlaendre te doen, om veele reedenen. 409. Senden brieven aen de steeden Ghendt en Brugghe, hen raedende sigh in

in vryheit te herstellen, dan vruchteloos. 410. Scheppen groote hoop uyt den oorlogh tusschen den François en den Savoyaert. 424. Legghen den naebueren gelijke sommen geldts op, als de Spanjaerts. 427. Senden, op 't gerught dat 'er een vloot in Spanjen wierdt uytgerust, en om de stoutheit der Duynkerkers, in see grooter getal scheepen dan nae gewoonte. 427. Pooghen de haeven van Duynkerken te stoppen, dan vruchteloos. 427. Beraedtslaen oover eenen tweeden toght in Vlaendre. 428. Krijghen tijdingh van 't belegh van Oostende door Albertus. 428. Maeken François Veer Steêvooght, en staen hem toe sijne twintigh vendelen Engelsche meede te neemen. 428, 429. Besluyten 's Hartoghenbosch te beleegheren. 432. Dan vruchteloos. 433. Besluyten de Steêvooghdy binnen Oostende om de sesde maendt te verwisselen. 439. Lossen François Veer af, en senden derwaerts voor Steêvooght Frederijk van Dorp. 439. Vinden, onaengesien meenighvulghe klaghten, niet geraeden teeghen Mendosa te vonnissen. 439. Ontslaen hem uyt de gevanghenis, mits voor hem alle gevanghene der Vereenighde Landen gelost worden. 440. Daer in den Koningh bewilligt. 440. Waer door se grooten dank en liefde onder de gemeenten baeren, en haet op den Spanjaert. 440. Beraemen eenen vasteren voet op 't lossen der gevanghenen voor 't toekoomende. 440. Werven grooter leegher dan oyt te vooren, en aenslaeghen daer meede. 440. Hun gevoelen raekende 't gebruyk van 't leegher wordt van de Koninghinne van Engelandt en de Koningh van Vrankrijk goet gekeurt. 440. Schrijven eenen algemeenen Vast- en Beede-dagh uyt. 440. Schrijven alom brieven aen de Landtschappen onder den Aertshartogh, raedende hen tot vreede en vryheit. 440, 441. Senden Ernst met beset vendelen nae Rhijnberk. 443. Dienen sigh van 's vyandts muyteryen, en senden aen die van Hooghstraeten lijftoght, waepenen en geschut. 443, 444. Senden Graef Luidewijk van Nassau met eenighe troepen om op d'uyterste grensen, die brandtschattingh weygherden, te plunderen. 445. Senden vier scheepen op d'Engelsche kust, om neevens d'Engelsche op 6 galeyen en Spinola te passen. 445. Die drie der selver vernielen, en d'andere reddeloos maeken. 445. Sluyten met den Koningh van Achem op den naem der Arabiers. 447. Waer door de achtbaerheit der Hollanderen in die landen dapper toeneemt. 447. Senden, mits d'onlusten tusschen den Graef van Oostvrieslandt en de stadt Embden, eerst vier vendelen daer binnen, en daer nae Warner du Bois met volk te voet en te peerde. 450. Verweeren sigh schriftelijk teeghen de lasteringhen van den Graef. 450. Worden dieper in den oorlogh ingewikkelt door de doodt van Elisabeth. 451. Wenschen Koningh Jakob door een brief geluk met de kroone van Engelandt. 454. Senden ten dien eynde gesanten derwaerts. 454. Vinden een middel tot aflossingh van een gedeelte der schulden aen Engelandt. 455. Weygheren in 't verdragh tusschen Spanjen en Engelandt begreepen te sijn. 455. Beslеghten d'Oovereemsche geschillen: punten des verdraghs. 456, 457. Antwoorden seedigh op de klaghten van 's Keysers gesant, raekende d'Oostvriesche saeken. 467. Maeken een naeder verdragh met de muytelinghen van Hooghstraeten. 463. Senden ses scheepen onder Paulus van Kaerden, om de kust van Brasil te plunderen. 466. Weygheren den Graef van Bassigny, gelast om vry geleybrieven van den Staeten tot oopeningh van vreede te versoeken, de selfde. 467. Ontfanghen brieven van den Keyser, die hen belast met de schaeden den gebuerlanden ooverkoomen: derselver antwoordt. 467, 468. Doen voorraedt van geldt en krijgsvolk. 468. Beleegheren Sluys. 469, 470, 471, 472. Sijn bevreest voor de muytelinghen. 471. Geeven de Landtvooghdy oover Vlaendre aen Henrik van Nassau, en het Steedehouderschap onder hem aen Charles van der Noot. 472. Reedenen hen beweeghende om Oostende oover te geeven. 473. Weygheren Koningh Jakob de vrye vaert voor d'Engelsche scheepen uyt see op Antwerpen. 475. Hun eedelmoedigh antwoordt aen 's Keysers gesant dringhende op vreede. 479. Krijghen versterkingh. 480. Worden aengemaent van Vrankrijk om eerst te velde te koomen. 480. Sijn veerdigher in het opbrenghen van penninghen, als de Staeten onder Albertus. 480. Maeken eenen vruchteloosen aenslagh om Antwerpen te beleegheren. 480, 481. Vinden geraeden Vlaendre in te trekken, en sorghe voor Sluys te draeghen. 482. Senden Willem Hautain, Ammirael van Zeelandt, met eenghe scheepen, om de Spaensche soldaeten uyt Spanjen oover see nae Nederlandt koomende te gemoet te loopen, en de gevanghene oover boordt te worpen. 482, 483. Verklaeren by plakkaet voor vyandt te sullen houden, die lijftoght in 't leegher van Spinola brenghen. 488. Genoeghen sigh met het verdaedighen hunner grensen. 498. Wat hunne lightinghen verhindert. 498. Van den Hartogh van Bruinswijk versoght hem Graef Ernst te senden, laeten 't dien t'sijner keure. 499. Bieden den Venetiaenen hunne hulpe aen, en worden bedankt. 501. Senden onder den Ammirael Hautain een vloot teeghen den Spanjaert. 501. Verbieden by plakkaet alle volken graenen of andere eetwaeren in Spanjen te brenghen. 501. Getal hunner troepen. 510. Danken 't regement Hooghduytschen van Foix af. 511. Senden Willem Hautain met een vloot in see, om de scheepen uyt Amerika en Indien koomende waer te neemen: dan ongelukkigh. 512. Verbieden alle hunne ingeseetenen en dien van andere Landen de vaert op Indien, buyten de maetschappy. 517. Stellen de vreedehandelingh, hen van d'Aertshartoghen door Wittenhorst en Geevaerts aengebooden, uyt. 523. Slеghten 't kasteel tot Groeninghen. 525. Antwoorden Wittenhorst en Geevaerts op hun voorstel van vreede. 531. Ontfanghen brieven der Aertshartoghen door Johan Neyen: hun antwoordt en eysch. 532. Hen wordt van Neyen volkoomen genoeghen belooft. 532. Schrijven dienaengaende aen de besondere Landtschappen. 532. En eenen dank- en beede-dagh uyt. 532. Senden 't geslootene by hen onderteekent naer Antwerpen. 533. Eenighe leeden hebben een afkeer van de vreede. 533. Senden een vloot in see teeghen den Spanjaert onder den Ammirael Jakob Heemskerk. 533. Neemen het te rugh roepen der vloot, op 't versoek van Neyen, in bedenken. 538, 539. Geeven den gesanten van Vrankrijk gehoor. 539. Kiesen gemaghtighde om den gesanten den staet hunner saeken te oopenen. 439. En gaen ook met andere Koninghen en Vorsten te raede. 539. Neemen besluyt op het versoek van Neyen. 539, 540. Bepaelen ook den stilstant te lande. 540. Onderright door Aertsens van den handel tusschen hem en Neyen, stellen de geschenken in handen van hunnen ontfangher Joris de Bie. 541. Senden gesanten aen den Koningh van Groot Brittannien om sijne majesteit van den staet hunner saeken te onderrighten. 541. Krijghen schrijven van Spinola, dat de Koningh 't verbondt der Aertshartoghen hadt bekraghtight. 541. Ontdekken daer in de konstenaeryen der Spanjaerden. 541, 542. Veele leeden der selver sijn ten hooghsten misnoeght, dat se van den Spanjaert bespot worden. 542. Antwoorden door Oldenbarnevelt, dat de bekraghtigingh hen mishaeght, en geeven een ander ontwerp. 542, 543. Ontfanghen een andere bekraghtigingh. 543. De verscheyde driften onder hen loopen hoe langher hoe hoogher. 544. 't Oovergebraght

gebraght geschrift voldoet als nogh hunne verwaghtingh niet. 544. Sy maeken den gesanten bekent, dat se den geheelen handel sullen brenghen in de Vergaederingh der besondere Landtschappen. 544. Schikken den Haeghe tot de handelplaets. 544. Eenighe leeden oordeelen gevaerlijk 's vyandts gesanten in den Haeghe tot de handelingh t'ontfanghen. 545. Sy willen met den vyandt niets gedaen hebben, dan nae voorgaende vaststellingh der vryheit in klaere woorden. 545. Bieden d'Aertshartoghen langher schorssingh van waepenen aen. 546. En begeeren geene andere gesanten als Nederlanders. 546. Schrijven aen Neyen en Verreyken om beright van 't getal en de naemen der gesanten. 546. Staen toe dat 'er yemandt buyten inboorlinghen op de handelingh worde gesonden. 546. Ontfanghen een brief van den Keyser: der selver antwoordt. 546, 547. Danken een gedeelte hunner uytheemsche krijgsmaght af. 550. Senden volk tot beschermingh van Embden, en aen den Graef een brief door een trompetter. 551. Beslissen de geschillen. 551. Geeven de gesanten des Koninghs van Sweeden gehoor, en staen hem toe volk in de steeden van Hollandt te werven. 551. Maeken een nieuw verbondt met den François, die hen begunstight. 554. Den Laekenhandel belet hen dierglijk verbondt met Engelandt te maeken. 554. Eysch der Hooghduytschen van hen in 't stuk van vreede. 554. Geeven de Spaensche gesanten pleghtigher gehoor dan nae gewoonte. 555. Kiesen gemaghtighde om met hen te handelen, getal en naemen der gemaghtighde. 555. Willende van de swaerste punten af beginnen, soeken de Spaensche 't verlenghen. 556. Sy willen vreede, de Spaensche bestant. 556. Willen de vryheit voor eerst vastgestelt hebben, met afstant van tijtelen en waepenen. 556. Konnen niet verstaen van de vaert op Indien afstant te doen: dan stellen den Spaenschen een keur voor. 559. Spoeden sigh om de handelingh ten eynde te brenghē. 559. Willen dat de Spaensche de voornaemste punten seffens voorstellen, sullende van gelijken doen. 559. Stellen hunne punten klaerlijk en naektelijk voor. 560. Stellē eenighe voorwaerden, die se den Spaenschen aenbiedē, raekende de vaert op Indien. 560. Hun antwoordt op het voorstel der Spaensche, aengaende de vryheit van den binnelandtschen handel. 561. Stellen hunne reekeninghe met Engelandt effen, en maeken een verbondt. 561. Versoeken 's vyandts gesanten hunne voordere begeerten af te doen. 561. Staen toe dat de schorssingh van waepenen tot het eynde des jaers verlenght worde. 561. Antwoorden den Spaenschen op hun voorstel van 't herstellen der goederen. 562. Hunne geschillen oover andere mindere punten. 562. Hunnen eysch aengaende 't bevestighen van 't verdragh misnoeght den Spaenschen. 562. Houden 't gesantschap des Spanjaerts in Vrankrijk verdacht. 563. Sijn bekommert door de tijdinghen die eenpaerigh uyt Engelandt, Vrankrijk en Duytschlandt koomen. 563. Worden door Jeannin verseekert van sijns Koninghs getrouwheit. 563. Sy besluyten de handelingh af te breeken. 564. Worden door de gesanten van Vrankrijk en Engelandt tot bestant geraeden. 564. Reedenen waerom sy daer toe neyghen. 565. Doen daer toe eenen voorslagh. 565. Blijven by hun besluyt, maer verlenghen den tijdt om te handelen tot den eersten van Slaghtmaendt. 566. Heevighe geschillen dien aengaende onder hen. 566. Hunne onderlinghe verplightingh. 586. Verlenghen de schorssingh van waepenen. 587. Houden hunne vergaederingh tot Berghen op den Zoom. 589. Senden de selfde gesanten nae Antwerpen. 589.

Staeten van Hollandt vergaederen tot Dordreght. 40. Verklaeren Oranje voor hunnen Stadthouder en Kapiteyn Generael. 40. Hunne vergaederingh bestont van outs uyt de eedelen en de ses groote steeden. 44. Waer by naederhandt nogh door Oranje sijn gevoeght twaelf kleyne, en welke in orde. 44. Dienen sigh in alle saeken van 's Koninghs naem teeghen 's Koninghs beveelen, op 't exempel van de Spanjaerts selve en andere. 44. Brandtmerken alle geloofsdwangh met den naem van Inquisitie. 45. Neemen voor den oopenbaeren Godtsdienst aen die te Geneve, in de Palts en hier en daer elders geleert wordt. 45. Wenden 's Koninghs heerlijkheeden en inkoomsten, de middelen der Geestelijken en Kloosteren, en der gener die sigh by den vyandt ophielden, met de goederen ter see genoomen ten gemeenen nutte aen. 45. Klaeghen oover Leycester. 106. Trekken de meeste gemeene saeken nae sigh. 105. Waer uyt der selver vergaederingh bestaet, en hoe dikmaels 's jaers die vergaederen. 116. Van wat saeken daer in gehandelt wordt. 116. Verbieden by plakkaet den Roomsgesinden hunnen Godtsdienst ook in 't heymelijk. 120. Legghen de Geestelijke persoonen een eerlijk onderhoudt toe. 120. Houden gedeurende den slagh met de Spaensche vloot dikwils beedestonden. 134. En schrijven nae den seeghen eenen algemeenen dank-dagh uyt. 134. Dringhen sterk op de beleegeringh van Geertruydenbergh. 175. Getal hunner troepen gesaementlijk met de Vriesche. 176. Oordeelen dat men nae 't inneemen van Steenwijk niets meer behoorde t'onderneemen. 179. Legghen alle hunne sorghe aen tot het belegh van Geertruydenbergh. 189. Ontfanghen een brief van den Keyser, dien se aen de Vereenighde Staeten ooverleeveren. 231. Verhooghen d'oude belastinghen een achtste, en stellen een schattinghe op de kostelijkheit en ooverdaedt, die niet door wil. 280. Versoeken Oldenbarnevelt sijn ampt weeder t'aenveerden. 572. Belasten den Hooghen Raedt Gomarus en Arminius te hooren, en 't verhandelde geheym te houden. 576.

Stanley wordt ooverste binnen Deeventer. 105. Dat hy verraedt, en aen de Spaenschen oovergeeft. 108. Reyst nae Spanje, daer hy sleght onthael vindt. 109. Smeeder in 't schelmstuk van Renichon en du Four om den Prins en andere om te brenghen. 209. Meent met Barlotte de Voorne aen te tasten. 386. Vallen gesaementlijk in den Bommelerweerdt. 386.

Steelandt, Bailluw van 't landt van Waes, verraedt dat gewest aen Parma. 89.

Steenberghen ingenoomen door Maurits. 159.

Steenwijk ooverrompelt door Verdugo. 81. Beleeghert van Maurits. 176. Swaerigheeden oover 't belegh. 176. Geleegenheit en werken der steede. 176, 177. Getal en opset der beleegherde. 173. Verhael des beleghs. 177, 178, 179. Koomt in gesprek van oovergaeve, dan verwerpen de voorwaerden. 178. Krijght onderstant van Verdugo. 178. Geeft sigh oover. 179.

Steeven van der Haeghen door d'Oostindische maetschappy met dertien scheepen derwaerts gesonden. 465, 466. Koomt weeder t'huys met rijke ooverwinninghen en verbonden ingegaen met Koninghen. 512, 513.

Stemmen: meerderheit van stemmen heeft geen plaets in 't stuk van belastinghen. 92, 93.

Stenden van Kleef en Gulik, siet Kleef en Gulik.

Stephanus Botskay Vorst van Seevenberghen. 520.

Stephanus Ibarra heeft met den Graef van Fuentes de klem der regeeringhe. 187. Sijn in Spanjen verdacht. 187. Smeeders in 't schelmstuk van du Four en Renichon om den Prins en andere om te brenghen. 209. Van den aenslagh van Luidewijk Lopez, Portugees, op het leeven van Elisabeth. 210. Sijnen aerdt. 222. Is vyandt van Karel van Mansfeldt. 222. Wordt in Spanjen op ontbooden. 261.

Sumatra. 309.

Swarte waeter. 506.
Sweeden slaet het versoek van Oranje om bondtgenootschap of heymelijk onderstant af. 37.

T.

TAxis ooverrompelt Zutphen door verraedt. 87. Plundert en brandtschat de landen tusschen den Rhijn en d'Yssel. 87. Blijft voor Bon. 138.
Taxis loosen raedt. 223. Vindt bestant quaet. 231. Wordt van den Koningh van Denemarken slaeuwelijk onthaelt. 287, 288. Gaet weeghens Philips in gesantschap naer Engelandt, om den vreede voort te setten. 455.
Teligny, Ooverste te Lillo, verdaedight met groote dapperheit dat fort. 90.
du Terrail, Françoischen ballingh, en vernuftelingh in dienst van Albertus, maekt eenen aenslagh op Berghen op den Zoom, die tot tweemaelen mislukt. 488, 489, 490. Wordt gequetst en op de vlught geslaeghen. 502. Neemt Breevoort door verrassingh. 502. Maekt eenen aenslagh op Sluys, die wel begon, maer vruchteloos uytviel. 503, 504.
Terra Nova, soekt Hartogh van Terra Nova.
Thomas Budley Gesant van Elisabeth by de Staeten. 247. 281.
Thomas Filler ontmoet en slaet den Graef van Solre. 488. Slaet eenigh volk van Velasco. 502.
Thoolen. 135.
Tiende, twintighste, en hondertste penningh by Alva geëyscht. 36.
Tijdingh in Nederlandt verspreidt van de koomst des Hartoghen van Alva met een oppergesagh en een leegher, baert groot vluchten. 27.
Tijdinghen uyt Spanjen doen blijken, dat geen meerder goedertierenheit van den Koningh te verwaghten staet, dan van Alva. 32.
Tyron, siet Hugo Graef van Tyron.
Tironel vlught uyt Yerlandt. 552.
Tituan. 538.
Toght in Vlaendre beschreeven. 409. en volghende. Baert aldaer groote verslaegenheit en vlughten. 410.
Trivultio verslaeghen by Mullem. 492.
Truxes huwelijk veroorsaekt den Keulschen krijgh. 86. Stelt sigh door Kasimier en Nieuwenaer in 't besit der steeden. 87. Wordt uyt de meeste verjaeght. 86. Maekt verbondt met de Nederlanders, en neemt sijnen toevlught tot Oranje. 86. Scheydt uyt den oorlogh. 146.
Turf beschreeven. 153.
Turnhouts geleegenheit. 295. 't Kasteel geeft sigh oover. 298.
Twist in Vrieslandt tusschen 't Hof en de Gemaghtighde der Staeten. 92. Bygeleght door Graef Willem. 92. Tusschen Hollandt en Zeelandt oover de verlofgelden 237. 302. Wordt bygeleght. 303.

V.

VAert achter Engelandt om gevonden. 103. Vaert soekt Scheepvaert.
Valencien ingenoomen, en weeder veroovert door de Spanjaerts. 41. Ooverkoomt met Parma. 70.
Valentijn de Pardieu, soekt Heer van la Motte.
Varrabon, Landtvooght oover Gelderlandt, gesonden voor Rhijnberk, neemt Blyenbeek. 144. Volght den Graef van Valkensteyn. 146. Wordt geslaeghen van François Veer. 147. Leght de schult der neederlaeghe op Mansfeldt. 147. Heeft nae desselfs vertrek 't opperbewint in Pikardyen. 238. Wordt van Biron met veertien vaenen ruyters geslaeghen, hy selfs gevanghen. 288.
Veere verkoft aen den Prinse van Oranje. 92.
Velasco, Konestabel van Kastilien, Landtvooght van Milaen, koomt Borgonjen te hulpe. 226. Herneemt in 't doortrekken eenighe steeden. 226. Slaet sijn leegher needer by de Saone-stroom. 226. Heeft in Borgonjen een volkoomen leegher. 238, 346. Traght te vergeefs de schans Sant Andries t'ontsetten. 406. Trekt uyt last van Albertus teeghen Maurits. 470. Beschanst sigh by de vaert van Moerkerke. 470. Wordt geslaeghen. 479. Van Philips neevens Alexander Rovedo in Engelandt gesonden, om den vreede te bevorderen. 474. Brenght Maurits soldaeten by Mullem op de vlught. 491. Biedt dien van Sedan sijne hulpe aen. 499. Sendt onderstant aen de Spaensche binnen Breevoort, dat niet binnen koomt, maer in 't weederkeeren geslaeghen wordt. 502
Venetiaenen sijn in onlust met Paus Paulus de vijfde: verhael der selver. 500, 501. Bannen de Jesuiten. 501. Vervolgh der onlusten. 501. Vergelijken sigh met den Paus. 551. Willen de Jesuiten niet inneemen. 571. Neemen Paulus Servita onder haere bescherminghe, en stellen belooninghen op 't leeveren of ombrenghen der moordenaers uytgemaekt op sijn leeven. 551, 552. Vergelijken de Graeubonders met Fuentes, Landtvooght van Milaen. 552.
Venloo veroovert door Parma. 104. Jaeght de Spaensche besettingh uyt. 162. Neemt besettingh van Albertus in. 444. Vruchteloosen aenslagh van Prins Henrik op die stadt. 509.
Verbondt tusschen Philips de II. en Karel de IX. Koninghen van Spanjen en Vrankrijk tot Bajonne gesloten tot uytrooyingh der ketteryen. 18. 149. Gelijk verbondt tusschen Henrik en Philips nae de vreede van Kamerijk. 18. Dat Oranje dikwils heeft verhaelt hem door Henrik ontdekt te sijn. 18. Der eedelen teeghen d'inquisitie. 20. Beraedtslaeghinghen daer oover in de Nederlanden en in Spanjen. 21. Tusschen Elisabeth en de Staeten. 342. Desselfs punten. 343. Tusschen de Nederlanden en het Duytsche rijk door Keyser Karel de V. 549.
Verbondt hoedaenigh gemaekt met de Koninghen en volken in Oostindien. 446.
Verdaedigingh der Spanjaerden voor de Vergaederingh der Duytsche Vorsten aen den Rhijn. 380, 381, 382.
Verdeelingh van Duytschlandt in tien Kreytsen. 364.
Verdragh der Brabanders met hunnen Landtsheere. 33. Tusschen den Graef van Oostvrieslandt en de stadt Embden tot Delfsijl: punten desselfs. 236. 't Welk de toekoomende Graeven en Magistraeten hebben te besweeren. 236. Nieuw verdragh tusschen de selfde. 456, 457. Die door 's Graeven veranderingh niet bekraghtight wordt. 467.
Verdugo koomt in de plaets van Rennenbergh. 74. Slaet Norrits. 74. Besluyt Lochum: maer moet het verlaeten. 81. Ooverrompelt Steenwijk. 81. Waekt op de twist der Vriesen. 92. Is bekommert voor Groeninghen. 151. Past op de aenslaeghen van Graef Willem. 151. Veroovert Ementil, in Vrieslandt. 162. Versterkt Koevorden en Steenwijk met besettingh, en koomt Maurits voor in den toght nae Groeninghen. 167. Alwaer hy niet ingelaeten wordt, maer leeghert in de voorstadt. 167. Oopent Groeninghen eenen doortoght uyt Westphaelen nae de Bourtangh. 167. In Gelderlandt sonder volk, en klaeght daer oover. 170. Arbeidt om aensienelijke troepen. 176. Sendt den beleegherden in Steenwijk bystant. 178. Krijght eenighe troepen van Parma tot ontset van Koevorden. 181. Slaet sigh needer by Emlichem. 181. Heeft onderlingh verstant met een eedelman binnen Koevorden. 182. Valt op de buytewerken van Maurits leegher aen. 182. En wordt afgeslaeghen. 182. Blijft om Sloghteren hanghen. 193. Rooft en plundert in Vrieslandt. 195. Sijnen aenslagh op de Bourtangh vruchteloos. 196. Beleeghert Koevorden. 196. Tracht vruchteloos den steêvooght Caspar Eusum te winnen. 196. Ongemakken en verloop

loop in sijn leegher. 196. Vertoont sigh voor sijne werken in slaghorde, om op Maurits te passen. 201. Op wiens aenkoomst hy sijn leegher voor Koevorden opbreekt. 202. Neemt den wegh nae Oldenseel, slaet sigh daer needer, en doorstroopt den Duytschen boodem. 202. Sendt een gedeelte sijner troepen oover d'Eems, en een ander nae Groeninghen. 202. Dreyght dien van Embden oover 't senden van toevoer in 't leegher van Maurits voor Groeninghen. 205. Plundert en brandt in Vrieslandt en d'Ommelanden. 218. Wordt in Luxemburgh teeghen Bouillon gesonden. 238. Beleeghert la Ferté. 238. Breekt het Belegh op. 238. Sterft. 238. Sijnen lof. 238.

Vereenighde Nederlanden op wat wijse die door soo meenighvuldighe rampspoeden ter needer geworpen, sigh weederom teeghen de Spaensche moogenheit hebben opgerecht. 114. Der selver grensen. 114. En bestieringh. 115, 116, 117. &c. Inkoomsten. 118. Der selver staet gestelt teeghen die der Spaensche. 126.

Vereenighde Nederlanders houden veele de vreede verdacht. 523.

Vereeningingh tot Uitrecht geslooten, en desselfs punten. 67.

Vergelijkingh der Fransche en Nederlandtsche beroerten. 149, 150, 151.

Vergiffenis van al het begaene door Margareta den Eedelen belooft. 23. Dogh dat woordt en dat van de Roomsche Godtsdienst uyt de acte gelaeten. 24.

Verhael der Scheepvaerten door welke de welvaert der Vereenighde Nederlanden haeren grootsten aenwas gekreeghen heeft. 250. tot 259. Der wonderlijke geschiedenissen voorgevallen op de derde vaert der Hollanders nae 't Noorden. 289. tot 294. Van Essex ongelukkighe seetoght. 307, 308. Van den toght in Vlaendre. 409. en volgende. Der saeken in Indien. 445, 446, 447, 448, 512, 513, 514, 515, 516, 517. Der saemenswveeringh in Engelandt. 495, 496. Van Heemskerx gloryrijke seetoght teeghen den Spanjaert. 533, 534, 535, 536, 537.

Verhoeve, siet Pieter Verhoeve.

Verlofgelden ingevoert, meermaelen verbooden, dan echter gebleeven. 45.

Verraedt des Spaenschen Gesants in Vrankrijk op Marseille ontdekt. 495. Der Roomsgesinden in Engelandt. 495. 496.

Verreiken, siet Luidewijk Verreiken.

Versoekschrift der Gereformeerden aen de Staeten. 60, 61. Dat hen wordt toegestaen. 60, 61.

Vertoogh der Gesanten van de Vereenighde Nederlanden voor de Koninghinne van Engelandt. 334, 335, 336, 337.

Vervolgingh der Gereformeerden tot Aeken. 494.

Veurne ingenoomen van Parma. 86.

Viglius van Zuichem, hooft van den heymelijken raede, man van groote ervaerenheit. 15. Houdt de party van Granvelle. 15. Raedt, neevens andere, 's Koninghs brieven tot uytvoeringh der straffen teeghen de ketteryen niet ruchtbaer te maeken. 18. Antwoordt seer bevalligh d'ooverheeden, die sigh roemden de beelden voor 't gemeen weghgenoomen te hebben. 23.

Villars te verhit op 't slaen met de Spaensche omtrent Dourlans gevanghen en omgebraght. 240.

Villars, Ooversten onder Albertus wordt gevanghen. 419.

Villers, Hofpreeker van Oranje, insteller van de verantwoordingh sijner doorluchtigheit, teegen den ban des Koninghs van Spanjen. 76.

Villers, siet Joost Villers.

Vilvorden oovermeestert door den Hartogh van Anjou. 82. Ingenoomen van Parma. 93.

Uitrecht, Vrieslandt en Gelderlandt, onder Keyser Karel, aen de Nederlanden gehecht sijnde, hebben booven hunne voorreghten, bedonghen onafscheydelijk van Brabandt en Hollandt te blijven. 34.

Uitreght door de muytende Spanjaerts onder Baldes ter plunderingh geschikt: maer worden afgeslaeghen. 49. Beroerten aldaer oover de nieuwe belastinghen gedempt. 332. Is met Gelderlandt alleen een leen des rijx. 547, 548, 549.

Vlaeminghen onrustigh van aerdt. 51. Weygheren Requesens schattinghen. 51. Lightveerdigh tot muytetery. 55. Krijghen volk van Kasimier. 64. Andermael aen 't hollen. 66. Vervallen tot d'uyterste behoefte. 109. Bidden Albertus, met aenbiedingh van groote sommen geldts, Oostende te beleegheren. 264.

Vlaendre in een elendighen staet. 87.

Ulefeldt, soekt Jakob Ulefeldt.

Vlissinghen verkoft aen den Prinse van Oranjen. 92.

Vlissinghen, op de tijdinghe van 't verooveren van den Briel, voeght sigh met de gemeene saeke. 40. Aen d'Engelsche te pande gegeeven. 100.

Vloot uyt Amerika in Spanjen aengekoomen verlight Philips in sijne behoefte. 449.

Vlissinghers neemen een Portugijsche Galeoen van de Spaensche vloot. 133.

Vloot van 700. scheepen in Deenemarken aengehaelt. 112.

Vloot uyt Engelandt onder Draek en Norrits nae Spanjen gesonden valt op de kusten van Gallicien, pooght Don Antonio in Portugael te herstellen, en beleeghert Lissebon. 148. Onder Draek teeghen den Spanjaert. 249. Onder Essex en Houwaert nae Spanjen. 275. Steekt in see, en verklaeringh der Hoofden. 276. Wordt gelast tot Kadix te vergaederen, en geheymen last. 276. Vernielt de Spaensche vloot voor Kadix. 277. Landt op 't Puntal. 277. Vermeestert Kadix. 277, 278. Gunt d'Ingeseetenen het leeven voor 120000 dukaeten. 278. Neemt daer voor Gijselaers, en sent die nae Engelandt, alwaer se in gevanghenis sterven. 278. 't Verdragh oover d'af koopingh der plunderingh verworpen sijnde, plunderen se de stadt. 278. En steeken se in brandt. 278. Gaet van daer t'seyl. 278. Onder Essex, neevens een Hollandtsche, in see gesonden is ongelukkigh. 307, 308. Om d'aenslaeghen van Frederijk Spinola en de scheepen onder Martin Padilla te bespieden verbrandt twee galeyen van Spinola, en veroovert een Spaensche Carakke. 445.

Vloot Hollandtsche scheepen in 't Vlie door storm vergaen. 197. Gevoeght onder Warmondt by d'Engelsche vloot nae Spanjen. 275. Vermeestert 't kasteel van Kadix. 277. Vermeestert met d'Engelsche Kadix. 277, 278. Andermael onder Warmondt, neevens d'Engelsche, in see gesonden is ongelukkigh. 307, 308. Van 150. scheepen uyt Oosten in Hollandt aengekoomen. 330.

Vloot in Spanjen uytgerust teeghen Engelandt. 112. Welke aenkoomende alle konstenaeryē doet verdwijnen. 113. Wordt met allerhaest voortgeprest. 127. Waer van men sigh te groote dinghen belooft. 127. Beschrijvingh der selver. 128. Vergaedert in 't midden van de Lente voor Lissebon. 129. Raekt in de haeven van Gallicien met verlies van drie scheepen. 129. Koomt in 't gesight van Engelandt. 130. Oorsaeken van d'ongelukkighe uytkoomst der selver. 130. Hunne orde en geval in 't veghten. 131. Worden van d'Engelsche doornaegelt door geduerigh schieten. 131. Eenighe scheepen daer van verbrandt en genoomen. 131. Houdt acht daeghen langh schutgevaer. 131. Verwaght Parma by Kalis. 132. Wordt door d'Engelsche met branders verdreeven. 132. Set haer needer voor Grevelinghen. 132. Keert nae swaer verlies achter Engelandt om nae huys. 133.

Rampsaeligh uytkoomst van haer vlughten. 134.
Vloot in Spanjen uytgerust onder Martin Padilla steekt in see: desselfs aenslaeghen gegist. 289. Die een ongelukkighen uytslagh heeft. 289. Andermael onder hem in see gesonden, met bejeegeningh van swaere rampen. 309. Van achtendartigh scheepen vol volx onder Saurius Leva en Pretendon uyt Spanjen nae Kalis gesonden. 382. Waer van eenighe door de Hollanders gejaeght stranden, en een veroovert wordt. 333.
Vloot in Spanjen uytgerust, seylt ten deele nae de vyandtlijke kust in Afrika, en wordt door storm van daer gedreeven: een ander gedeelte brenght onder Johan Aquila onderstant in Yerlandt. 436.
Vloot Spaensche scheepen voor Kadix. 276. Wordt door d'Engelsche en Hollandtsche vloot vernielt. 277.
Vloot Spaensche scheepen in de Coronna weyghert te slaen, en wijkt onder 't kasteel. 593. Gaet uyt de Coronna t'seyl. 395. Vaert nae de Kaenarische eylanlanden. 398. Loopt nae Tercera, en wordt oovervallen door een swaeren storm. 398.
Vloot Spaensche scheepen in de baey van Gibraltar, onder den Ammirael Johan Alvarez Avila: toestand van die vloot. 534, 535. Wordt vernielt. 536, 537.
Vloot door de Vereenighde Staeten in see gesonden, onder Pieter van der Does: hunne berightspunten. 393. Schrik in Spanjen voor de selve. 393. Set sigh needer voor de Coronna. 393. Maer kan daer niet uytreghten. 393. Koomt voor de rivier van Lissebon: beraedt om die stadt in te neemen. 394. Valt in de Kanaerische eylanden. 394. Koomt tot onder 't kasteel van Kaenarien, schiet een Spaens schip in de grondt en veroovert 'er twee. 394. Van der Does en andere in 't landen gequetst. 495. Veroovert het kasteel. 395. Beleeghert de stadt Allagona: waer uyt de inwoonders met alle hunne goederen vlughten in rotsen en ongenaekbaere weeghen. 395. Waer uyt eenighe oovervallen en geslaeghen worden. 495. Vertrekt nae 't verbranden der stadt en der kasteelen. 395. Heeft by nae gelijke uytkoomst te Gomora. 395. De helft van de scheepen met den buyt keert te rugh nae 't vaederlandt, en d'ooverighe seylen nae Brasil. 395. Neemt onderweeghen verscheyde Spaensche koopvaerders. 395. Koomt aen 't eylandt S. Thomé om te ververschen. 396. Beschrijvingh van 't selve. 396. De stadt Pavaosa en haer kasteel wordt oovergegeeven. 396. Dogh door d'eylanders in brandt gesteeken. 396. Besmettelijke siekte onder haer. 396, 397. Waer aen ook van der Does sterft. 397. Die aldaer begraeven wordt. 397. Vervoeren 't geschut en de koopmanschappen van daer. 397. Worden op hun vertrek door 't vergif dier plaetse vervolght. 397. Groote sterfte onder haer. 397. Scheurbuyk van gelijken. 397. Worden oovervallen van storm. 398. Twee Kapiteynen alleen in 't leeven, en op sommighe scheepen maer ses man. 398. Eenighe loopen in Engelandt, en koomen d'een nae d'ander t'huys. 398.
Vloot uyt de Vereenighde Landen in see gesonden teeghen den Spanjaert, onder den Ammirael Jakob Heemskerk. 533. Steekt in see, en koomt op de rivier van Lissebon, en seylt van daer, mits de meeste scheepen nae Indien waeren uytgeloopen, nae de baey van Gibraltar, alwaer een schoone vloot Spaensche scheepen lagh. 534. Koomt in de Straet: vanght de slagh aen: verhael desselven. 536, 537. Behaelt de volle seeghe. 537. Seylt nae twee daeghen verblijf op de plaets van 't gevecht nae Tituan, alwaer wel onthaelt en beschonken wordt. 538. Verdeelt sigh, en sendt het lijk van Heemskerk nae Hollandt. 538.
Vloot onder den Ammirael Hautain teeghen den Spanjaert. 501. Der selver verrightingh en weederkoomst. 501, 502.
Ulrik, gesprooten uyt het huys der Griethen, in 't jaer 1454. van Keyser Frederijk gemaekt Graef van Oostvrieslandt. 233. Sijne heerschappy. 233.
Vlughten der meeste eedelen en een groot gedeelte van 't gemeen brenght alles in ruste. 27. Uyt den lande maekt groote verwoestingh. 32.
Vlughtelinghen setten Oranje aen tot de waepenen. 32. Vallen onder Graef Luidewijk van Nassau in Vrieslandt, verslaet den Graef van Arenbergh, en drijven sijn leegher op de vlught. 33. Worden door Alva oovervallen en geslaeghen. 33. Uyt Brabandt en Vlaendre verkiesen Hollandt en de naebuerighe eylanden tot hun verblijfplaets, en vermeerderen d'algemeene verslaeghenis. 100.
Unie tot Uitrecht geslooten. 67.
Volken ooverrhijn binnen d'Eems beschreeven. 203, 204, 205. Die naest aen Hollandt om den Rhijn woonen. 357, 358, 359, 360.
Voorbeeldt van ongelukkighe staetsught in Imbijse. 90. in den Graef van Essex. 436. Van den Hartogh van Biron. 449. Van een rampsaeligh bewintsman van Staet in Antonio Perez. 173. Hoe vervaerlijk 't is van veelen gevreest te worden, en dat geene heerschappy genoegh gevest is in weêrwil der ingeseetenen in Balligny. 243. Van een die sijn leeven vry getrokken hebbende, sigh laet omkoopen om nogh eens te trekken. 462.
Voorne door de Nassausche gesterkt met een schans. 143. Aengetast van Mansfeldt. 143. Beschreeven. 385. Beschanst van Maurits. 388.
Voorreghten: eene onder de uytsteekenste deeses Landts is van oudts gereekent, dat de Landtvooghdy by geen ander, dan een gebooren Nederlander, of yemandt uyt den bloede der Landtsheere bekleet moght worden. 31. Soekt handtvesten.
Voorreghten van steeden en Gilden, en 't gheen de schatkist aen besondere luyden ten achteren was, gestelt in handen des Koninghs. 36.
Voorwaerden waer op Koningh Philips de Nederlanden ooverdraeght aen sijn doghter Isabella. 343, 344. Waer op de Staeten der Spaensche Nederlanden, nae eenighe swaerigheeden, Albertus als hunnen Vorst eedt doen. 346, 347. Op welke de Oostindische maetschappy is opgereght in de Vereenighde Nederlanden. 448. Der Westindische maetschappy aldaer. 527, 528.
Vorst van Kleef krankſinnigh, brenght onlusten om 't Vorstendom. 232. Wordt onmenschelijk bewaert, en verlost van de Staeten van 't Hartoghdom. 232. Doodt sijner gemaelinne. 274. Is maer een ydele schim. 364.
Vrankrijk barst op de selfde tijdt van Alvâs aenkoomst in Nederlandt uyt in oorlogh teeghen de Gereformeerden. 30. Voeght sigh verscheydentlijk in den oorlogh met de partyen. 148.
Vreede tot Gendt gemaekt, en op wat voorwaerden. 52, 53. Wat landtschappen sigh daer inlieten, welke niet. 53. Loopt te niet. 67.
Vreede gewenst van de Nederlanders. 230. Is by veelen in de Vereenighde Nederlanden verdacht. 529, 530.
Vreedehandel, siet Paishandel.
Vreedehandelingh in de Vereenighde Nederlanden met den Koningh van Spanjen en d'Aertshartoghen Albertus en Isabella: Bedenkinghen dienaengaende. 530. Swaerigheeden in de Vereenighde Nederlanden om die te beginnen. 530. Oldenbarnevelt set de beraedtslaeginghen van vreede voort, en ooverreedt Prins Maurits daer toe. 530, 531. Wittenhorst en Geevaerts koomen met geloofsbrieven van Albertus en Isabella ter Vergaederinghe, en doen hun voorstel: antwoordt der Staeten. 531. Wittenhorst schrijft nae sijn vertrek aen de Vereenighde Staeten. 531.
d'Aerts-

d'Aertshartoghen ſenden in plaets van Wittenhorſt Johan Neyen. 531. Die ſigh eenighen tijdt tot Rijſwijk ophoudt, om t'ondertaſten waer aen de handelingh haeperde. 531. Voor de Prins gebraght, en dien aengaende onderright, reyſt hy nae Bruſſel, en koomt weederom met brieven der Aertshartoghen. 531. Inhoudt der brieven. 532. Antwoordt en eyſch der Staeten. 532. Neyen belooft dat den Staeten volkoomen genoeghen ſal gegeeven worden. 532. De Staeten ſchrijven dien aengaende aen de beſondere Landtſchappen. 532. En eenen dank- en beede-dagh uyt. 532. Senden 't geſlootene by hen onderteekent nae Antwerpen. 533. Neyen leevert de bekraghtigingh der Aertshartoghen oover aen van der Does, dien hy weeghens de ſelfde vereert met een goude keeten. 533. Verſoekt met van der Does te mooghen weederkeeren nae den Haeghe. 533. Die daer oover aen de Staeten ſchrijft, dogh geen ſeeker antwoordt ontfanghende, met hem koomt. 533. Eenighe leeden der Algemeene Staeten toonen ſigh af keerigh van de vreede. 533. Neyen verſoekt gehoor ter vergaederinghe, en dat de vloot uyt Spanjen moght worden opontbooden, met meer andere punten. 538. Waer oover onder de Vereenighde Staeten bedenken valt. 538. Geſantſchap des Koninghs van Vrankrijk aen de Staeten. 539. De geſanten doen hun beklagh ter vergaederinghe, en belooven echter 's Koninghs hulpe. 539. De Staeten neemen beſluyt op het verſoek van Neyen. 539, 540. En bepaelen den ſtilſtant te lande. 540. Neyen ſoekt Aertſens door ſchenkaedjen te winnen. 540. Die de ſelfde op 't goedtvinden des Prinſen aenneemt. 540. Ontdekt ſijn weedervaeren aen den Prinſe en eenighe weynighe leeden der vergaederingh. 540. Van Neyen noghmaels aengemaent ſijnde, ontdekt hy den geheelen handel voor de Vergaederinghe: die de geſchenken ſtellen in handen van haeren ontfangher Joris de Bie. 541. Spinola ſchrijft aen de Staeten dat de Koningh 't verdragh met de Aertshartoghen hadt bekraghtight, &c. 541. Luidewijk Verreyken koomt in den Haeghe met de bekraghtigingh, waer in de konſtenaeryen der Spanjaerden ontdekt worden. 541, 542. Die de misſlaeghen ontſchuldight. 542. En daer oover nae Bruſſel ſchrijft. 542. Richardot antwoordt op 't gheen de Staeten daer in weederſpraeken. 542. Veele onder de Vereenighde Staeten ſijn ten hooghſten miſnoeght, dat ſe van den Spanjaert beſpot worden. 542. Waer by de Françoiſche geſanten ſigh voeghen. 542. Oldenbarnevelt antwoordt uyt naeme der Staeten dat de bekraghtigingh hen miſhaeght, geeft den geſanten een ander ontwerp, en verwijt Verreyken Neyens konſtenaeryen en ſchenkaedjen. 542, 543. Antwoordt van Verreyken daer op. 543. Neyen en Verreyken ooverhandighen den Staeten een andere bekraghtigingh. 543. Onderſcheit tuſſchen dit en 't ontwerp der Staeten. 543. Om welke den Staeten te doen aenneemen ſy alle kraghten inſpannen. 553, 544. De Verſcheyde driften onder de Vereenighde Staeten loopen hoe langher hoe hoogher. 544. Neyen en Verreyken verklaeren den Staeten, dat ſe geen ander bekraghtigingh hadden te waghten. 544. 't Oovergebraght geſchrift voldoet als nogh hunne verwaghtingh niet. 544. Sy maeken den geſanten bekent, dat ſe den geheelen handel ſullen brenghen in de vergaederingh der beſondere Landtſchappen, en ſchikken den Haeghe tot de handelplaets. 544. Neyen leevert nae verſcheyde beraedtſlaegingh de brieven oover in handen der Staeten. 545. Eenighe leeden der Algemeene Staeten oordeelen gevaerlijk 's vyandts geſanten in den Haeghe tot de handelingh t'ontfanghen. 545. Sy willen met den vyandt niet gedaen hebben, dan nae voorgaende vaſtſtellingh der vryheit in klaere woorden. 545. Maurits en de Zeeuwen raedden ſigh van alle handelingh te onthouden, ten ſy de woorden tot verſeekeringh der vryheit alvoorens worden toegeſtaen. 545. d'Algemeene Staeten bieden d'Aertshartoghen langher ſchorſſingh van waepenen aen. 545, 546. En begeeren geene andere geſanten als Nederlanders. 546. Waer van d'Aertshartoghen t'eenemael af keerigh ſijn. 546. Die van eerſten af den geheelen handel hunne Staeten verborghen gehouden hebben. 546. Neyen en Verreyken vraeghen of de Staeten uytheemſche geſanten ſouden toelaeten. 546. De Staeten ſchrijven brieven aen Neyen en Verreyken om beright van 't getal en de naemen der geſanten. 546. Staen toe dat 'er yemandt buyten inboorlinghen op de handelingh worde geſonden. 546. Beyde de partyen danken op 't vertrouwen van 't verdragh een gedeelte hunner uytheemſche krijgsmaght af. 550. De vinnighe koude verachtert d'aenkoomſt van 's vyandts geſanten. 554. Eyſch der Hooghduytſchen van de Staeten in 't ſtuk van vreede. 554, 555. Aenkoomſt van 's vyandts geſanten: hun getal en naemen. 555. Worden oover al beleefdelijk onthaelt. 555. Maurits rijdt hen te gemoedt. 555. Spinola heeft wonderen toeloop en toont ſigh meêwaerigh. 555. Verſoeken gehoor ter vergaederinghe, en krijghen 't pleghtigher dan nae gewoonte. 555. De Staeten kieſen gemaghtighde om met hen te handelen: getal en naemen der gemaghtighden. 555. Onderſoek en hoedaenigheit der volmaghten weederſijts. 555, 556. Die van Hollandt willende van de ſwaerſte punten af beginnen, ſoeken de Spanjaerts 't verlenghen. 556. De Spaenſche willen beſtant, de Staeten vreede. 556. Begin van vreedehandelingh: en 't eerſte punt van de vryheit; geſchillen daer oover. 556. De Spaenſche bewillighen in de vryheit der Vereenighde Landen. 557. Welke gevoeghlijkheit der Spaenſchen verdacht is. 557. Sy begheeren dat de Hollanders ſigh onthouden van de vaert op Indien, en andere verre geleeghene landen. 557. Waer teeghen ſchriftelijke vertooghen worden oovergegeeven. 557, 558, 559. d'Algemeene Staeten willen de vaert op Indien niet afſtaen: dan ſtellen den Spaenſchen een keur voor. 559. Die van hen verworpen wordt. 559. De Staeten ſpoeden ſigh om de handelingh ten eynde te brenghen. 559. Willen dat de Spaenſche de voornaemſte punten t'effens voorſtellen, ſullende van gelijken doen. 559. De Spaenſche ſtellen hunne hoofſtukken kortelijk voor met duyſtere woorden. 559, 560. De Staeten de hunne duydelijk. 560. Swaerigheit oover den handel in Europa. 560. Betuygingh van Richardot. 560. Verlengh des ſtilſtants van waepenen voor de Gras- en Bloey-maenden. 560. Voorwaerden der Staeten den Spaenſchen aengebooden raekende de vaert op Indien. 560. Worden van hen verworpen. 560. Hun voorſtel raekende de vryheit van den binnelandtſchen handel. 560, 561. Antwoordt der Staeten daer teeghen. 561. Neyen reyſt nae Spanjen om oover de ſtrijdighe punten met den Koningh te ſpreeken. 561. De gemaghtighde der Vereenighde Staeten verſoeken 's vyandts geſanten hunne voordere begeerten af te doen. 561. Onbillijken eyſch der Spanjaerden raekende de grenſſcheydingh. 561. Schorſſingh van waepenen wordt verlenght tot het eynde des jaers. 561. Nieuwe geſchillen oover 't herſtellen der goederen. 562. Ook koomen ſe niet oover een in andere mindere punten. 562. Den eyſch der Hollanderen aengaende 't beveſtighen van 't verdragh miſnoeght den Spaenſchen. 562. Deeſe willen raekende den Godtsdienſt de koomſt van Neyen afgewaght hebben. 562. De handelingh wordt verlenght van den eerſten van Oegſtmaendt tot halver Herfſtmaendt. 563. Jean-

nin reyst nae Vrankrijk. 563. Neyght tot bestant. 563. Maurits traght te vergeefs t'ontgaen de konstenaeryen der gener die den vreede soghten. 563. 't Gesantschap des Koninghs van Spanjen in Vrankrijk is dien van Hollandt verdacht. 563. De gerughten, die eenpaerigh uyt Engelandt, Vrankrijk, en Duytschlandt koomen bekommeren der Staeten sorghen. 563. Jeannin koomt weeder in den Haegh, en verseekert den Staeten van sijns Koninghs getrouwheit. 563. De Spaensche gesanten eyssichen van de Vereenighde Staeten afstant van de vaert op Indiën, en den Roomsgesinden herstelt in 't vry gebruyk hunnes Godtsdiensts. 563, 564. De Vereenighde Staeten besluyten daer op de handelingh af te breeken. 564. De Spaensche versoeken tijdt om sigh te beraeden op der Staeten verklaeringhe. 564. De gesanten van Vrankrijk en Engelandt raeden hen tot bestant. 564. Blaeuweboekjens onder 't gemeen uytgestroyt teeghen 't bestant. 564, 565. Reedenen waerom de Staeten tot bestant neyghen. 565. Sy doen daer toe eenen voorslagh. 565. De Spaensche verwerpen dien, en doen eenen anderen voorslagh. 565, 566. De Staeten blijven by hun besluyt, maer verlenghen den tijt om te handelen tot den eersten van Slaghtmaendt. 566. Heevighe geschillen dienaengaende onder hen. 566. Maurits verklaert sigh teeghen 't bestant en schrijft een brief aen de steeden van Hollandt om hen daer van af te raeden. 566, 567. Verscheyden uytlegh deeses briefs. 567. Lipsius brief raekende 't bestant wordt uytgegeeven. 567. De Spaensche, op 't eynde van Herfstmaendt, koomen by de gesanten der Koninghen, en verklaeren last van d'Aertshartoghen te hebben om bestant voor seeven jaeren te maeken. 567. Die weygheren daer oover met den Staeten te spreeken. 567. Den Spaenschen wordt belast der Staeten boodem te ruymen. 567. Sy neemen hun afscheidt ter vergaederinghe: verwijt als toen den Staeten door Richardot gedaen. 567, 568. Daer Oldenbarnevelt op antwoordt. 568. Richardot vertrekkende laet sijne geheyme berightspunten legghen. 568. Die onder 't gemeen koomen, en verscheyde gevoelens daer oover. 568, 569. De Gesanten der Koninghen ontwerpen een verdragh van bestant. 569. Sy koomen ter vergaederinghe, alwaer Jeannin een deftighe reeden voor 't bestant voert. 569, 570, 571. Koomt 's anderendaeghs weeder en dringht op de selfde saek. 571. Winwoodt raedt van gelijken den Raedt van Staeten tot bestant. 571. De saeke wordt onder de Staeten met groote heevigheit gedreeven. 571. Oldenbarnevelt belaeden met den swaersten haet leght sijn ampt needer. 571. 't Welk hy op 't versoek der Staeten weeder aenveerdende geheel Hollandt en d'andere vijf Landtschappen tot een gevoelen brenght. 572. Zeelandt alleen door 't opstooken van Maurits weyghert het bestant. 572. Heevighe reeden van Jeannin teeghen de Zeeuwen, die d'Uitreghtse Vereeningingh voorwenden. 572. 't Selfde doet ook Spenser. 572, 573. Raedt door de gesanten der Koninghen aen de Staeten gegeeven. 573. Gerught dat het bestant door de gesanten ontworpen selfs den Spanjaert niet smaekt. 573. Richardots schrijven aen Jeannin, dat Philips sigh min handelbaer toonde. 573. De Gesanten der Koninghen senden aen d'Aertshartoghen, om te weeten of se sigh op 't gehandelde met hunne gesanten moghten vertrouwen: hun antwoordt, 't gheen se den Staeten te kennen geeven. 574. d'Aertshartoghen senden Inigo nae Spanjen: sijnen last. 573. Die aldaer door alle middelen op 't bestant aendringht, en door den Hartogh van Lerma gestijft wordt. 574. De Zeeuwen bewillighen in de toestemmingh der andere Landtschappen. 586. De swaerigheeden die 't bestant weeder-houden minderen. 586. Nieuwe onderhandelingh t'Antwerpen bescheyden. 586. Middel uytgevonden om d'onderhandelingh te verhaesten. 587. De Spaensche verwijlen 't teekenen van 't ontwerp hen voorgehouden. 587. Schorssingh van waepenen verlenght tot het eynde van Bloeymaendt. 587. Heevighe betwistinghen van weedersijden. 587, 588. Het punt raekende den handel gesllooten. 588, 589. Ook worden d'ooverighe afgehandelt. 589, 590, 591. 't Bestant gesllooten en afgekondight. 591. Luyster hier uyt voor de Republijk. 591.

Vriesen neemen hunnen Stadthouder Caspar Robles in hechtenis. 53. Slechten de ooverighe slooten. 74. Versoeken 't voeren van 't leegher op hunnen boodem, en verkrijghen 't. 166. Begeeren Groeninghen liever tot vyandt dan tot bondtgenoot. 202. Sijn in onlust oover de belastingh op de hoornbeesten en weylanden, en worden vereenight door Graef Willem van Nassau. 407, 408.

Vrieslandt, Uitrecht en Gelderlandt, onder Keyser Karel, aen de Nederlanden, gehecht sijnde, hebben, booven hunne voorreghten, bedonghen onafscheydelijk van Brabandt en Hollandt te blijven. 34.

Vrieslandt omhelst de pays van Gendt. 53. Ontsteeken als in een besonderen oorlogh door d'ongestaedigheit van Rennenbergh. 73. Swaere twist aldaer. 92. Is geen leen des Rijx. 548.

Vriesche regementen, voornaemste kraght der Vereenighde Landen, sijnde de Hollandtsche nae Vrankrijk gesonden. 175.

Vriesche steeden klaeghen oover d'inwoonders ten platten lande. 237.

Vrybuyters hebben wreede bejeegeninghen op see. 147, 148.

Vrye waer van soo genoemt. 90. Heeft reght van stemmen met de grootste steeden van Vlaendre. 90.

Vryheit onvoorsightigh, en met meer reght als kraghten te handthaeven brenght dikwils ten val. 173.

Vrye Wil, siet Geschillen, &c.

Vrypostigh antwoordt van een Roomsch Priester aen Mendosa. 371.

Vroedtschappen in de Steeden van Hollandt, getal, bebewint, en keure. 116.

Vrouw in mans kleederen voor soldaet dienende. 145. 438.

W.

WAchtendonk beleeghert en ingenoomen door den Graef van Mansfeldt. 138, 139. Verrast door Graef Luidewijk van Nassau. 404. Door den Spanjaert gewonnen en weeder verlooren. 458. Beleeghert door Buquoy. 490. Geeft sigh oover. 492.

Waelen wie genoemt in Nederlant. 25.

Waelen verworpen de Geloofsvreede. 62. Quaelijk betaelt vallen af van de party der Staetschen. 64. Neemen Meenen en plunderen 't landt rondtom. 64. Krijghen Montigny tot hun hooft. 64. Glimp hunner waepenen. 64. Ooverkoomen met Parma. 67. Senden hun besluyt met de vooorwaerden oover aen d'Algemeene Staeten. 67. Maeken, versoent sijnde, de voornaemste maght des Koninghs. 67. Versoeken het vernietighen der plakkaeten, waer door den handel der Hollanders was verbooden, te vergeefs. 400.

Waetervloedt veroorsaekt ongeloofelijke schaede in Hollandt. 37. 218.

Wakkene, Ammirael der Duynkerkers, vervolght wordende ontvlught door de hoofden, en sterft. 424.

Walraef van Breederoode, Hooft der Ambassade aen den Koningh van Schotlandt om te staen oover den doop van sijnen soon. 212. Gaet voor gesant nae Engelandt, om Koningh Jakob geluk te wenschen met

met de erffenis dier kroone. 454. Wordt gemaghtight om met de Spaensche te handelen. 555.
Walrave van Wittenhorst koomt uyt last der Aertshartoghen, vergeselschapt met Joan Geevaerts, in den Haeghe om van vreede te handelen. 523. Is al te vooren alleen door Gelderlandt en Hollandt rondtom geweest. 523. Doen oopeningh van hunnen last aen de voornaemste leeden van Staet. 523. Maer geen brieven der Aertshartoghen brenghende wordt de saeke uytgestelt. 523. Koomen met geloofsbrieven van Albertus en Isabella ter vergaederinghe, en doen hun voorstel: antwoordt der Staeten. 531. Schrijft nae sijn vertrek aen de Staeten. 531.
Walther Rhaleygh, hopman van de lijfwaght van Koninghin Elizabeth, valt in Gujana. 249.
Walvisch van 70 voeten by Berkheyde op de drooghte vastgeraekt wordt gevanghen. 326, 327. Voorsegginghen daer uyt. 327. In de Schelde niet verre van Antwerpen. 466.
Warmeloo belet den Graef van Solre oover de Veght te koomen. 506.
Warmondt, soekt Heer van Warmondt.
Warner du Bois, Kolonel oover een regement te peerde, door de Staeten met eenighe vaenen ruyters en neegentien vendelen te voet naer Embden gesonden. 450. Veroovert de schanssen en ontset de stadt. 540. Belet Pompejo Iustiniani sijn krijgsvolk oover de Wael te setten. 525. Wordt doorschooten. 549, 550.
Weederdoopers. 22.
Weederspannigheit der Yeren. 247, 248. 249.
Weesel sendt gesanten en geschenken aen Mendosa. 370. Verschaffen hem kooren en soldy, en worden gedwonghen den Roomschen Godtsdienst toe te laeten. 370. Hen wordt door den Raedt des Vorsten van Kleef gelast den Roomschen Godtsdienst te herstellen. 379. Door de Staeten aengemoedight tot het teegendeel. 379. Predikanten aldaer uytgedreeven: schoolen en kerken geoopent voor Jesuiten. 379. 't Inwijden der kerken aldaer hoe aengesien. 379, 380, Herstelt sigh, nae 't vertrek der Spaenschen, in haeren Godtsdienst en vryheit. 380.
Westindische Maetschappy in de Vereenighde Nederlanden opgereght. 522. Desselfs begin en voorwaerden. 527, 528. Wordt door woorden en geschriften verdaedight. 528. En van andere teegengesprooken. 528, 529. Raekt aen 't horten. 530.
Wybrandt van Warwijk koomt met twee scheepen uyt Indien. 550.
Wynoxberghen ingenoomen van Parma. 86.
Wilkes gesonden neevens Cecil op de payshandel tusschen Henrik en Albertus. 333. Nae Vrankrijk. 338.
Willem Hautain, Ammirael van Zeelandt, wordt met eenighe scheepen gesonden, om de Spaensche soldaeten oover see uyt Spanjen koomende te gemoet te loopen, en de gevanghene te verdrenken: 't gheen hy wel tot de helft uytvoert. 482, 483. Wordt met een vloot gesonden teeghen den Spanjaert: sijnen last en verrightingh. 501, 502. Wordt met een vloot van vierentwintigh scheepen in see gesonden, om de scheepen uyt Amerika en Indien op wegh sijnde waer te neemen. 511. Sijn ongelukkighe seetoght. 511, 512.
Willem Luidewijk van Nassau wordt Stadthouder oover Vrieslandt. 92. Beslegt den twist aldaer ontstaen tusschen 't Hof en de gemaghtighde der Staeten. 92. Verseekert sigh allesints van de grensplaetsen. 92. Benaeuwt Groeninghen. 151. Ooverweldight de sterkten ten platten lande en de schans Reyde. 151. Past op de aenslaeghen van Verdugo. 151. Ontmoet Maurits met de Vriesche troepen, en raedt tot het belegh van Zutphen. 163. Sijne dapperheit in 't belegh van Koevorden. 182. Wordt gequetst. 182. Arbeidt om den vyandt uyt Vrieslandt te verdrijven. 195. Versorght Koevorden. 195. Vermeestert alle schanssen tusschen Koevorden en de Bourtangh. 195. Sterkt de Bourtangh. 195. Hem wordt gelast de schanssen om Groeninghen verlooren te herwinnen. 196. Heeft neevens Maurits het opperbevel in 't leegher voor Groeninghen. 202. Wordt Stadthouder van Groeninghen. 208. Wordt gequetst voor Rhijnberk. 312. Wordt beschonken van de Staeten. 326. Sendt dien van Embden onderstant teeghen den Graef. 354. Koomt met de Vriesche regementen by Maurits tot Aernhem. 361. Slaet sigh needer te Meppel om een waekent oogh te houden. 383. Koomt tot Bommel. 387. Vertrekt met eenigh volk van daer, en vermeestert Deutekom. 391. Besightight in persoon het leegher der Hooghduytschen. 391. Koomt uyt last der Algemeene Staeten met krijgsvolk binnen Groeninghen, en brenght de halsterrighe weerspannigheit dier stadt seer voorsightigh tot gehoorsaemheit, en bouwt aldaer een kasteel. 407. Neemt de onlusten tusschen de Vriesen gereesen oover de belastingh op de hoornbeesten en weylanden wegh. 407, 408. Reyst met Maurits nae Koevorden. 488. Wordt gemaghtight om met de Spaensche te handelen. 555.
Willem van Nassau: soekt Prins Willem van Oranje.
Willem Stanley, siet Stanley.
Willoughby, Opperbevelhebber der Engelsche hulptroepen, doet quaeden dienst door Winkfieldt tot Geertruydenbergh. 140.
Wimpel door Pieter van der Does veroovert in de kerk tot Leyden opgehanghen. 133.
Winkfieldt, Steevooght binnen Geertruydenbergh, hooft der muytelinghen aldaer. 140. Sijnen quaeden dienst onder hen. 140. Ontbiedt Landtsavechia met volk. 141. Doet een reeden om de besettelinghen tot verraedt te beweeghen. 141.
Winter: Langhe en strenghe vrost in Hollandt. 216, 397. 554.
Winwoodt, siet Rudolf Winwoodt.
Wittenhorst, siet Walrave van Wittenhorst.
Wolfert Harmansz. vaert met vijf scheepen nae Indien. 446. Met welke hy slaet teeghen de vloot onder den Spaenschen Ammirael Andreas Hurtado Mendosa, twee der selver neemt, en d'andere op de vlught drijft. 446. Wordt met vrolijkheit op Bantam verwelkoomt. 446. Vaert nae Banda: waer meede hy een verbondt maekt. 446.
Workum, vruchteloosen aenslagh van Barlotte daer op. 389.
Woude veroovert door Maurits.
Wreetheit der Spanjaerden gepleeght tot Rotterdam. 39. Tot Zutphen. 41. Tot Naerden. 41. Van Lumey gepleeght aen Geestelijken. 44. Der Spanjaerden binnen Haerlem. 46. Van Mendosas leegher op den Duytschen boodem. 375, 376. In Spanjen gepleeght aen de seeluyden. 392. Der Duinkerkers aen de visschers. 424. Der Spanjaerden aen de Hollanders in Indien. 436.
Wtenhoove, steevooght binnen Rhijnberk. 509.

Y.

YEren weerspannigh krijghen onderstant uyt Spanjen door Johan Aquila. 436.
Yerlanders oude en heedensdaeghsche regeeringhe. 247, 248. Verhael der weerspannigheit aldaer. 247, 248, 249. Wordt door Henrik de II. cijnsbaer aen den Paus gemaekt. 248. Dat van de naesaeten wordt geweyghert. 248. Nieuwe beroerten aldaer. 584.
Ypere begeeft sigh in de Vereeniging tot Uitrecht. 69. Van Parma beleeghert. 87. Beslooten met schanssen. 88. Gaet oover aen Parma. 90. Weyghert besettingh in te neemen. 299.

Ysendijk gesterkt door Maurits. 472, 484.

Z.

ZEelandt in geschil met die van Hollandt oover de verlofgelden, houden de gemeene penninghen in. 237. 302. Wordt bygeleght. 303. Schuyven de verdubbelingh der hooftschattingh in de wal. 401. Is geen leen des rijx. 548, 549. Weyghert door 't opstooken van Maurits 't bestant. 572.

Zeeuwen bevechten treffelijke ooverwinninghen op zee, en verooveren rijken buyt. 40. Steeken de dijken der Schelde door, en setten 't landt onder waeter. 89. Hunne heevighe betuygingh om sorghe voor Hulst te draeghen. 267. Beneemen Graef Georg Everhardt van Solms 't bevel oover hunne regementen. 273. Dringhen sterk op den toght in Vlaendre. 409. Raeden sigh van alle handelingh te onthouden, ten sy de woorden tot verseekeringh der vryheit alvoorens worden toegestaen. 545. Bewillighen in de toestemmingh der andere Landtschappen. 586.

Zeeuwsche steeden sluyten de Spanjaerden buyten. 40. Krijghen grooten toevloedt uyt Vrankrijk en Engelandt. 40.

Zutphen door de Spanjaerts ingenoomen en wreedelijk mishandelt. 41. Door Taxis ooverrompelt met verraedt. 87. Vruchteloos beleeghert door de Staeten. 90. Beleeghert door Maurits. 163, 164. Geeft sigh aen hem oover: en op wat punten. 164. Desselfs geleegenheit. 164. Gesterkt door Maurits. 505.

E Y N D E.

A. Vaillant sculp.

FREDERIK HENRIK,
PRINS VAN ORANJE, GRAEF VAN NASSAU etc.
STADTHOUDER VAN GELDERLANDT EN ZUTPHEN, HOLLANDT,
ZEELANDT, WESTVRIESLANDT, UITRECHT, EN OVERYSSEL,
Veldoverste en Admirael der vereenigde Nederlanden Etc.

HUGO DE GROOTS

BELEEGERINGH

DER STADT

GROL,

MET DEN AENKLEEVEN

DES JAERS MDCXXVII.

VERTAELT DOOR

JOAN GORIS.

HUGO DE GROOTS BELEEGERINGH DER STADT GROL,

MET DEN AENKLEEVEN DES JAERS MDCXXVII.

'T IAer nae de reekeninge der Chriſtenen ſeſtien hondert ſeven- en twintigh liep nae de Soomer, ſonder dat de Spanjaert als noch eenige beweegingh maekte teeghen dien van Hollandt, terwijl hy ſigh genoeghde met den ſtaet ſijner geldtmiddelen, t'eenemael vervallen door het koſtelijk belegh van Breda, in ruſt weeder op te helpen, en ſigh met eenige troepen te vertoonen op de grenſen van Duitſchlandt, ten eynde om oover hen, die den huiſe van Ooſtenrijk teeghen waeren, des te grooter ſchrik te brenghen, waer door de waepenen van Tilly en Walleſteyn teeghen den Koningh van Deenemarken des te lighter moghten voortgeſet worden. Grooter aenſlaeghen in 't werk te ſtellen belette hem ook, dat l'Hermite, geſonden door de Weſtindiſche Maetſchappy in Hollandt, den eenen en den anderen Oceaen allerweeghen met ſchrik vervullende, de Spaenſche inkoomſten uit die weereldt, het grootſte voedtſel der oorloghen, wel niet bedorven, dan echter te rugh gehouden hadt. Die in de Vereenighde Nederlanden aen 't roer der regeeringhe ſaeten waeren niet eens geſint, yder op het ſijne ſiende, gelijk 't gemeenelijk met de vryheit gaet, wanneer die te groot is, welkers gebreeken geen ander jaer ſoo ſeer als 't voorgaende hadt doen blijken: terwijl door 't verſch geſagh des Prinſen van Oranje Frederyk Henrik, die ſijnen broeder in 't Stadthouderſchap gevolght was, de volken oover Rhijn de maght der Landen nae hunne geweſten, die van Zeelandt nae Hulſt ſleepen: door welke ſtrijdigheit gelijk de driften, ſoo ook de kraghten verdeelt ſijnde, de geleegenheit tot het eene en 't andere was voorby geloopen. Nu waeren die van Hollandt en Zeelandt, volken geleeghen aen de ſeekuſt, van oordeel, dat men alle gereede penninghen, of die op geloof ſouden konnen by een gebraght worden, tot beveyligingh van de ſee behoorde aen te wenden: en voorwaer die hadt nieuw onderſtant van nooden, ſeedert dat de geleyen verlof-gelden, waer meede die laſten wel voornaementlijk gedraeghen wierden, quaemen te gebreeken, door dien de Spanjaert onlanghs het oover en weedervoeren van waeren uit en op 's vyandts Landen, 't welk geduerende den voorgaenden oorlogh aen deeſe ſijde om den gemeenen dienſt, van geene om de behoeften van beſondere luiden wierdt geleeden, hadt verbooden. By dit onvermydelijk quaet quam noch een ander uit wanbedrijf, terwijl de ſeeſaeken, inſonderheit op de Maeſe, door ſchelmſtuk van eenighe en achteloosheit der anderen, ſeeker niet ter goeder trouwe gehandelt wierden, en de maendtgelden van 't ſeevolk quaelijk volghden,

waer uit ten deelen het ooverloopen, ten deele den wanhoop aen betaelingh van rechtveerdighen loon, de ſcheepen van hun voornaemſte geweld ontbloot hadden: waer door de Duinkerkers en de naeſt aen hen geleeghene, het eenige en een geringh gedeelte der Spaenſcher Nederlanden aen den Oceaen, tot die ſtoutheit gekoomen waeren, datſe, met de ſcheepen van oorloghe eenen ſchrik aen te jaeghen, met d'ooverighe te gronde te helpen, of wegh te neemen, ſigh aenſtelden als ten deelen meeſters eener ſee, waer op ſe ſigh tot nu toe niet anders, als tot ſluykroof hadden darren begeeven, laetende den Marquis Ambroſius Spinola hier oover niet min ſijne naeuwe ſorge gaen, als oover den oorlogh te lande, dewyl hem niet onbewuſt was, dat op dit gedeelte van kraghten al 't ooverigh vermooghen des vyants was gegrontveſt; weshalven hy booven de gemeene Landtsſoldyen ook beſondere luyden, op hoop van buit en handel door Spanjen, hadt bekoort om ſcheepen ten oorlogh toegeruſt uit te reeden. Maer de Landtſchappen oover Rhijn braghten weederom te berde de voorſlaeghen gedaen in 't voorleede jaer, nae 't ontveſten van Oldenſeel, om Weeſel, Linghen, Grol aen te taſten, en booden aen, om een grooter leegher te velde te brenghen, de penninghen tot acht duiſent man voor een tijdt voor af te verſtrekken, ten eynde daer meede de beſettinghen te vervullen. Prins Henrik ſelf, die niet min het oppergeſagh ter ſee als te lande hadt, ſijnde dit bewint ook al van oude tijden in Hollandt, om den aerdt van 't landt, onafſcheidelijk van den anderen geweeſt, voeghde ſigh by die 't beſorghen van de veiligheit ter ſee wilden ter harten genoomen hebben: daer beneevens verſuimde hy niet, door een bekende voorſienigheit der Veltooverſten, de gevaeren te vertoonen: om niet het verwijt te hebben van ſaeken die konnen teeghenvallen: dat tot het belegh van Weeſel veel krijghsvolk van nooden was, niet alleen om alle weeghen te lande te bewaeken, maer ook om op 't oovérkoomen van den Rhijn te paſſen: dat Linghen verre van de grenſen was afgeleeghen, en dat, wanneer de kraghten der Republijke ſoo wijdt van de hant gevoert wierden, het den vyandt gereet ſoude ſtaen elders en dat vry duerder ſtaen ſoude in te vallen: dat Grol was een ſterkgeveſte plaets, wel voorſien van volk en geſchut, en, 't voornaemſte van allen, vijf ueren gaens van de ſtroomen lagh; waer door het den Spanjaert vry ſtont den toevoer te bekommeren, of ten ſtrijde te trekken, welken en te waeghen hacchelijk, en te weigheren niet ſeer eerlijk was, jae ook den vyandt voor 't toekomende des te moedigher ſoude maeken. 't Beſluit noghtans om Grol te beleegheren heeft het ooverghehaelt; ſijnde, mits de ſwaerigheeden die men toen voorſien konde, voorwaer niet buiten bedenken, doch in ſijn uitkoomſt heerlijk, toonende de Prins in 't uitvoeren ſoo groot een wakkerheit en yver, als of hy alleen daer toe den raedtsman geweeſt was. Weshalven acht duiſent Waertgelders, als wy geſeght hebben, gelight tot beſettingh der grensplaetſen, de Spaenſche troepen, die ſigh van 't gebiedt van Berghen tot aen Keiſersweert hadden uitgeſtrekt, weederhouden hebben dieper Duitſchlandt in te trekken. Het leegher ſelfs, de ruitery te lande, 't voetvolk langhs de ſtroomen, om de koſten te ſpaeren, was belaſt by een te koomen ter plaetſe daer den Rhijn, geſcheiden in de Wael en een vaert na haeren naem, een eilant maekt, 't welk d'oude ook genoemt hebben het eilant der Batavieren; maer die naem ſigh eertijdts tot aen de ſee uitſtrekkende, blijft nu alleen in het oppergedeelte, 't welk onder 't gebiedt van Gelderlant behoort. Dogh de wegh te waeter, die, gelijk hy de minſte koſten maekte, ſoo ook d'onſeekerheeden van weeder en windt is onderworpen, heeft ook toen de hoop te leur geſtelt; ſoo dat de troepen weinigh min dan tien daeghen laeter als men geſchikt hadt, ter geſtelder plaetſe aenquaemen: in welken tijdt (want nimmer gebreekt het aen kondtſchappers van diergelijke ſaeken) ook ſelfs de vyandt een volkoomen leegher hadt konnen te velde brenghen, waer door hy buiten twijfel d'aenſlaeghen der Hollanders ſoude verydelt hebben: maer 't geen aen die ſijde vaek gebeurt, men hadt geen genoeghſaeme voorſorge gedraeghen

ghen om geldt in voorraedt, en alle andere dinghen noodigh om een leegher te doen trekken, gereet te hebben: ook haddenſe niet gelooft, dat de vyandt die moedt en kraghten hebben ſoude, om een plaets van de ſtroomen afgeleeghen, en ſoo geveſt, te darren aentaſten. Eenighſints heeft ook gedient de liſt des Prinſen van Naſſau, die eenigh volk hadt geſonden nae den Gulixen oever (eertijdts, toen den Rhijn Duitſchlandt ſloot, den Galliſchen genoemt) om de weeghen te ſleghten, nae de kant van 't ſteedtjen Gogh, als of hy 't gemunt hadt op het werk 't welk de Spaenſchen, den voorleeden Herfſt, tuſſchen Rhijnberk en Venloo, begonnen, en noch niet voltrokken hebbende, met vierentwintigh waghthuiſen beſet hielden. Dit was een vaert, die de Maeſe aen den Rhijn voeghde, met hoop om die aen de Schelde te brenghen, en alſoo yſer, kooper, hout en wat den Duitſchen boodem meer geeft, om Hollandt die voordeelen te beneemen, te waeter nae Brabandt af te voeren. De ſelfde wierdt daer tuſſchen beiden geleght tot een grensſcheidingh, op dat de Hollandtſche ruitery niet, gelijk meermaels voor deeſen, in d'uiterſte landen van Nederlandt ſoude invallen, jae ook niet in de landeryen op den Duitſchen boodem aen dees ſijde des Rhijns om voeder en op roof te loopen. Daer toe hadt hen ook aengemaent den doortoght van Mansfeldt, die hen genoodtſaekt hadt het belegh van Berghen op den Zoom, dat, mits het afſnijden van den toevoer, reets ſwaer viel, noch echter ſoo niet, dat men 'er aen behoefde te wanhoopen, op te breeken: en niet ſeer langh geleeden waeren gelijke raedtſlaegen in Vrankrijk en in Engelandt onder de praet geraekt, dat men den wegh, ten minſten te lande, van onderſtant van buiten nae de vyandt behoorde af te ſnijden. Want 't geen 'er de gerughten bygevoeght hadden, dat het waeter uit den Rhijn, daer hy nogh maer alleen is, ſoude konnen in de Maeſe gebraght, en alſoo de ſtroomen, in welke hy ſigh verdeelt, de voornaemſte ſterkten der Hollanderen, doorwaetbaer gemaekt worden, heeft de geleegenheit der plaetſen, die wonder ongelijk is, ſoo verre weederleght, dat men het waeter om de graght te vullen, uit de Nirſe, een rivier niet verre van daer, en alle de voght rondtom heeft moeten verſaemelen, en met drie ſluiſen teeghen de drooghte ophouden. Terwijl de vyandt ſijne ſorghe van andere hier toe aenwendt, verdeelt de Prins ſijn voetvolk, nu ontſcheept, in drie hoopen. Daer waeren hondert en acht en ſeſtigh vendelen. De Ruitery, ſterk vyf en vyftigh vaenen, was gelaſt te trekken in twee troepen, onder Thomas Staekenbroek, die langhs de gewoone trappen, en door ſijne dienſten, tot het Luitenanſchap Generael van de ruitery was opgeklommen, behoudende de Prins het Generaelſchap van de ruitery, 't welk hy voor deeſen onder ſijnen broeder hadt bekleet, als nogh voor ſigh ſelven. Daer by waeren vyf en ſeventigh ſtukken van verſcheide groote: omtrent duiſent waeghens, om deeſe ſtukken, kruit, koeghels, vaertuighen om oover de ſtroomen te ſetten, biesbrugghen, leeftoght, en al 't gheen onſe eeuwe tot het maeken, beſtormen, of verdaedighen van werken booven d'oude heeft uitgevonden, oover te voeren. De Prins was vergeſelſchapt met afgeſondene uit de vergaederinghe der algemeenen Staeten, tot raedt en geſagh. Nae datſe van Emmerik voortgetrokken ſijnde in 't veldt ſtonden, wierden afgekondight de plakkaeten tot vaſtſtellingh van de Krijghstught, en andere dienſtigh tot geſontheit, en op dat de ſoldaeten niet van het kyven aen 't veghten ſouden vallen; welke gewoonte uit de hitte van den Françoiſchen adel voortgekoomen ſijnde, tot d'andere naetien, als een beſmettelyk quaet, was oovergegaen. Deeſe dinghen dus wijſelyk belaſt ſijnde, wierdt ſtip gehoorſaemt, door neerſtigheit van Smelſing, opperhoofdt van de Krijghsraedt. Den derden dagh, die was den twintighſten van Hoymaendt, is men gekoomen in 't geſight van Grol, wanneer nu de ruitery, onder Harman Otto, Graef van Styrum, by naght voorby gereeden ſijnde, de weeghen nae de Stadt beſet hadt. Het Landtſchap Zutphen, eertijts een gedeelte der Vrieſen, toen die naem ſigh

 wij-

wijder uitſtrekte, heeft haeren naem van d'onbebouwde landen, en die geene andere aerde, als om ſtof tot vuer te maeken, Veenen genoemt, uitleeveren, en van haer Zuider geleegenheit van d'andere Vrieſen. Dit Landtſchap heeft voor deeſen gehadt haere beſondere Graeven, en draeght als nogh den naem van Graefſchap, ſeedert door houwelijk van Sophia Wichmars, 's Graeven doghter, getrouwt aen Otto van Naſſauw, 't reght op de Prinſen van Gelderlandt, die toen Vooghden, daer nae Graeven en Hartoghen genoemt ſijn, oovergedraeghen ſijnde, te gelijk met Gelderlant tot een lichaem is geworden. Booven ſigh ten Ooſten heeft het 't landt van Kleef en Munſterlandt een gedeelten des Duitſchen boodems: beneeden en ten Noorden die plaetſen, welke eertijdts in 't beſit der Biſſchoppen van Uitreght geweeſt ſijnde, van haer Oooveryſſel genoemt wierden, blyvende nogh tot op deeſen dagh die benaemingh, daer uit geſprooten; dat d'Yſſelſtroom dit Landtſchap ſcheide van de Landen naeder aen Uitreght geleeghen in 't ſelfde gebiedt, waer onder eertijdts ook de Veluwe, naederhant aen die van Gelderlandt afgeſtaen, geweeſt is: ſijnde de ſelfde ſtroom, die ook het landt van Zutphen ten Weſten ſluit, uitwaeterende voor deeſen in meiren, die de landen, welke ſe wijdt van den anderen heeft afgeſcheiden, tot een grooten ſeeboeſem, dien eerſt de Vrieſen, naederhandt ook andere de Zuiderſee noemen, gemaekt hebben. Deeſe geheele ſtreek heeft ſigh nae de Gendtſche pais gevoeght met de waepenen, welke toen ter tijdt by nae geheel Nederduitſchlandt voor de vryheit heeft opgenoomen, tot dat Joris Lalain, Graef van Rennenbergh, ſigh in perſoon met alle de landen, die hy oover Rhijn veele op den tijtel van Landtvooght onder ſigh hadt, in gehoorſaemheit des Koninghs heeft begeeven. 't Gedeelte dat nae Duitſchlandt afgewendt is breidt ſigh wijdt uit in de velden van Vrede, in welke is geleeghen Grol, ſijnde den ouden naem der Stadt geweeſt Groenlo, die beteekent een groen woudt: maer gelijk de langhen tijdt de gedaente der plaetſe heeft verandert, ſoo ook heeft ſe d'uitbreidingh des naems, 't geen in de Hooghduitſche woorden niet ſelden geſchiet, verkort. In de Soomer des jaers vijf en neegentigh heeft Prins Maurits deeſe Stadt met een leegher van tien duiſent man begonnen aen te taſten, maer is op den aenkomſt van Mandragon, hoewel hy maer ſes duiſent man te voet en wat meer dan duiſent peerden by ſigh hadt, te raede geworden liever ſijn aengevanghen werk te ſtaeken, dan de onſeekere kans van een veldtſlagh te waeghen. Maer het tweede jaer daer nae heeft Maurits, terwijl Vrankrijk Parma en de kraghten aen 's koninghs ſijde ophielt, en deeſe Stadt en veele andere oover Rhijn lightelijk de gehoorſaemheit der Vereenighde Staeten onderworpen. In 't jaer ſes deeſer eeuwe, op welke tijdt de troepen der Spanjaerden ſterker dan oit voor deeſen, en op ſeer groote hoop by een vergaedert geweeſt ſijn, is den Marquis Spinola, na dat hy ten deelen door Buquoy, ten deele ſelve op verſcheyde plaetſen vruchteloos hadt getraght oover de ſtroomen te koomen, ten laeſten herwaerts ingevallen, en heeft, gelijk ſijne gewoonte was meer den tijdt, dan 't Krijghsvolk te achten, als of de ſchaede aen deeſe light, die van den tijdt nimmer te herhaelen was, ſigh ſpoedende in aller haeſt daer voor te koomen, nae dat hy alles tot ſchrik hadt aengeleght, als waere hy geſint de Stadt met eenen ſtorm te vermeeſteren, en daerenboven met dreigementen, die van binnen de oovergaeve afgeperſt binnen den dagh op welken Maurits vaſtgeſtelt hadt de beleegherde te hulpe te koomen. Maer dewijl die groote aenſlaeghen der Spanjaerden gebrek aen geldt, en daer uit vervolghens ſwaere muitery der ſoldaeten gebaert hadden, heeft Maurits die geleeghentheit waergenomen, en Grol, hoewel den herfſt nu nae 't einde liep, beleeghert: en hy waere der Steede meeſter geworden, ſoo niet de ſchielijke aentoght van Spinola, hoewel met een vry ſwakker leegher, en ſoo groot een als hy in die beroerten door beeden en geldt hadt konnen by een brenghen, maer gereet om ſlagh te leeveren, welkers onſeekerheeden hy wiſt dat Maurits met een vaſt

op-

BELEG VAN GROL IN DEN JAEREN MDCXXVII,
In't leeger afgeteekent door Franciscus van Schooten, Professor der Mathematische konsten tot Leyden.

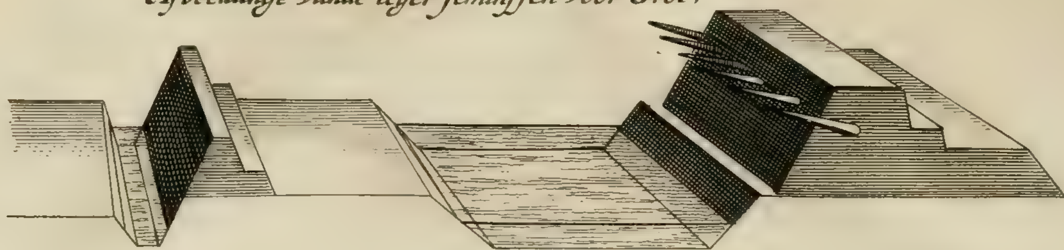

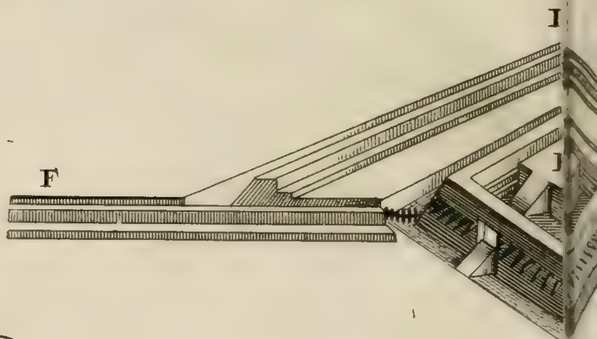
1. Logiment van syn Excellentie.	4. l'Geschut.	7. Thoornwerck daer des vyandt aenval op geschieden.
Logiment der Heeren Staeten.	5. Loopgraven van Graef Ernst.	8. Batereyen.
Quartier van de Vivres.	6. Loopgraven der Franschen.	9. Loopgraven der Engelschen.

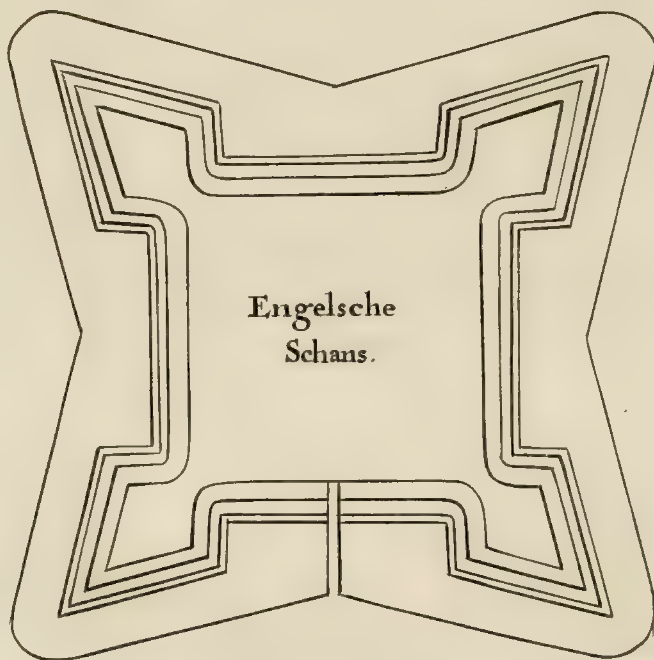
opſet was geſint immer te mijden, waerom hy des te ſtouter alles waegde, hem hadt genoodtſaekt op te breeken. 't Beſtant daer op gevolght hadt Grol, gelijk ook d'andere winſten van oorloghe, gelaeten aen de laetſte beſitters, waer uyt Prins Henrik nu den luyſter ſijner nieuwe Landtvooghdy ſoght te verheerlijken. Dit ſteedtjen is gelegen in vlak landt, en, om dat het aen den Duytſchen boodem grenſt, al voor veelen onder de regeeringhe van Karel van Ooſtenrijck, de vijfde onder de Keyſeren dan dien naem, begonnen geſterkt te worden. Dees heeft al de heerſchappy der Biſſchoppen van Uitrecht, als ook Gelderlandt, gekoft, en op ſich ſelven en ſijne naerkoomelinghen oovergebraght. Maer deeſe werken, gelijk ook de veſtinghkonſt ſelfs, had d'ervaerenheit in langhduerigh oorlogen, meeſterſe van dusdaenige ſaeken, vermeerdert en voltrokken; en geduerende 't beſtant hadt de Spanjaert 't verſterken deeſer plaetſe, neevens 's Hartoghenboſch, met Damme en Hulſt in Vlaendre, ſijner ſorghe weerdigh geacht. De wallen om de ſtadt, die breedt en hoogh ſijn, hebben vijf bolwerken, beytelsgewijſe, als heedendaeghs de gewoonte is, buyten uyt ſteeken, tuſſchen welke eeven ſoo veel tuſſchenwijten nae een reghte winkelmaedt door hoeken aen de bolwerken gevoeght worden, om de beleegheraers allenthalven van alle kanten van ter ſijden en oover dwars te konnen beſchieten. Onder langhs de voet van de wallen loopt eenen anderen dijk, die laeger is, gemeenelijk genoemt een Fauſſebraye, om dat die allerweeghen waer men 't geraeden vindt doorboort ſijnde, de verdaedighers, ſelfs daer achter veyligh bedekt ſijnde, den naekenden vyandt, van naeby en recht op 't lijf konnen treffen. Daer nae volght de graft, die door de voorbyvloeyende beek de Slinge eensdeels wordt bewaetert. Oover deeſe is eenen bedekten wegh, om daer achter muskettiers te verbergen, van gelijken bevrijdt met eenen doorgaenden dijk, maer buytenswerks wat ſchuyns afloopende, en van ſoo eene gemaetigde hoogte, dat en de koeghels van de wal geſchooten haere vrye werkingh doen, en die uyt 't vyandts leegher van de vlakten nae de ſtadt geſchooten worden, oover vlieghen, ſonder de veſten te beſchaedighen. De ſtadt hadt drie poorten, op de wegh naer Brevoort, nae Zutphen en nae Deeventer. 't Opperbewint oover de ſtadt en de beſettingh hadt Matthijs Dulken, een oudt krijghsman, en van beproefde dapperheit en vernuft. Want dees was 't, die in 't jaer twee van deeſe loopende eeuwe het kaſteel van Wachtendonck door krijgsliſt, en met den deegen in de vuyſt had ooverweldight, ſijnde met dertien ſoldaeten van hem tot dien eynde uytgekooren, verborgen in een ſchip met ſtroo: en hier meede doorgeraekt braght hy om 't leeven al die hem in 't gemoet quaemen, tot dat hy des Kaſteels was meeſter geworden. Tot beſettingh waeren hem gegeeven acht vendelen te voet, en een vaen te peerde onder Lambert Verreyken, Heer van Imden, en ſoon van Luidewijck Verreyken, gewoonelijken Raedtsheer en Geheymſchrijver der Aertshartoghen, op den tijtel van Audientier, aen wiens arbeidt en nijverheit Nederlandt niet weynigh verſchult is, om dieswille, dat het twaelf jaeren van de rampen der oorloghe is bevrijt geweeſt, eenen gewenſten ſtaet van ſaeken voor beyde de partyen De beſettelinghen waeren in 't geheel ſterk twaelf hondert, behalven die uyt de ſteedelingen gedueren de 't belegh wierden aengenoomen: ſy hadden ſeſtien ſtukken geſchuts, een groot geweldt tot afbrek der beleegheraers. Leeftoght en kooren was 'er genoegh in voorraedt. d'Eerſte vyandtſchap die gepleeght wierdt, ſonder dat men naeulijx yets diergelijx verwachte, was met twee vaenen Hollandtſche ruytery, op welke Verreyken terſtont met ſijne ruyters uytgevallen, en in geveght geraekt is, maer op 't aenkoomen van onderſtant voor ſijne vyanden is hy te rugh geweeken, achterlaetende ſijnen Luitenant Jan de Weert, een dapper ſoldaet. De Prins vondt geraeden ſijn leegher in drie Quartieren te verdeelen: welcker eene afgeſteeken naer het Ooſten, is gegeeven aen Graef Ernſt van Naſſau, Stadthouder van Vrieslandt op deeſe en geene ſijde van de Lauwers, by de ſoldaeten van welke Landtſchappen gevoeght wierden

wierden de Hoogduitſchen en Schotten. In 't midden tuſſchen 't Zuyden en 't Weſten heeft de Prins ſelfs ſigh needergeſlaeghen met het meeſte gedeelte der troepen, alwaer de grondt hoogher was. Het derde Quartier, kleynder dan d'andere, was gelaeten ten bewinde van Willem van Naſſau, Heer van de Lek, en Luitenant Ammirael van Hollandt onder den Prins ſijnen Oom, gemerkt hy van Maurits was geteelt by een eedele Vrouwe, maer buiten huwelyk. De Prins, met een vaſt beſluit om ſijn ooghmerck voort te ſetten, belaſt, op dat niet eenigh ſchielyk voorval hem daer van moght aftrekken, den Kornel Pinſen, op wiens ervarenheit hy veel vertrouwde, met ſeevenendertigh vendelen te bewaeken de boove deelen tuſſchen Rhijn en Maeſe: maer ter plaetſe daer de Maeſe het eylandt Voorne omringht, en neederwaerts was 't opſight tot beſchermingh dier landen met minder getal troepen bevoolen aen den Kornel Varix, met laſt om hunne kraghten te vereenighen ſoo de vyandt mooghelyk in den ſin hadt Emmerik, Rees, Graeve, Raveſtein of Gennep, of eenighe andere Stadt te beleegheren. Ook hadt men ſorghe gedraeghen, dat het gheene grensplaetſe aen beſettinghe gebraeke, en dat eenighe Leeden van den Staet tot Zutphen, andere tot Deventer beſtelden dat alle noodtwendighe behoeften voor het leegher wierden aengevoert. 's Anderendaeghs nae dat men voor de Stadt gekoomen was, heeft men begonnen 't leegher te beſchanſſen, ſonder dat ſigh ſelfs of Ooverſten of Kolonellen 't werken ontſaeghen, om den ſoldaet met des te meerder wakkerheit te doen volghen. Weshalven de werken binnen dien ſelfden dagh ſoo verre gebraght ſijn, datſe in ſtaet van weerbaer geraekten, en daer nae meer en meer verſterkt en vergroot in die geſtalte, dat noyt eenighe volmaekter is geweeſt, ſelfs niet onder Maurits, die alles wat ergens geleeſen of geſien was in gebruyk gebraght had. Men heeft begonnen ſchanſſen te maeken, de arbeyders nu reets aengenoomen ſijnde, om den vyandt de toeganghen af te ſnijden, eene achter 's Prinſen Quartier, ter plaetſen daer d'aerde opwaerts rees, 't gheen voor den vyandt ſeer wel geleeghen waere gekoomen, hadt hy ſigh daer van te vooren meeſter gemaekt, en laſtigh voor het leegher. Twee andere tuſſchen deeſe en de leegherplaets van Graef Ernſt: van deeſe tot de plaets die Willem van Naſſau was aengeweeſen drie, by naer vierkant maer uytſteekende met vier bolwerken. Behalven deeſe waeren 'er veele reduyten, doch die ook ſelfs geſchut ophadden: de ſchanſſen en reduyten hadden hunne grachten en in de grachten paelen. Om alle deeſe aen den anderen te hechten wierdt geleght eenen doorgaenden dijk by naer in de ronte. Terwijl men dus beeſigh was met ſigh teeghen geweldt van buyten te verſeekeren, ſtonden die ſigh des verſtonden hierentuſſchen niet leedigh de loopgraeven te oopenen, om door eenen wegh op ſijden bedekt, en nae den kunſt boghtigh, waer door des te beeter het ſchieten van binnen door boghten gemijdt wordt, veyligher de ſtadt te naederen, een uyt het Quartier van Graef Ernſt, twee uyt de leegherplaets des Prinſen, werkende de Engelſche ter rechter, de Françoiſen ter linkerhandt, welke waeren bygevoeght om haer den wegh te wijſen van den Boſch en Perceval. Niet traegh was ook Dulken in 't verdeelen der waghten, in 't verhooghen der borſtweeringhen, door welke die ſigh binnen de bolwerken en fauſebreye begeeven ſouden bedeckt wierden; de barakken de pannen af te lighten op datſe door 't ſchietgeweer in ſtukken geſlaeghen ſijnde, niet ſelfs tot ſchietgeweer wierden; door kanon- en musket-koeghels allerweeghen den vyand te treffen en te quetſen; alle plighten van een goedt Ooverſten waer te neemen, ſoo langh 't ſijne geſontheit toeliet: want maer weynigh tijdts daer nae uyt een musket met een koeghel in ſijn ſchouder geſchooten ſijnde en daer door ſoo verſwackt, dat hy 't bedde moeſt houden, heeft hy, de hopluyden by een roepende, 't opperbewint geſtelt in handen van Verreyken, die van ſijner ſijde hem beleefdelijk heeft gebeeden, dat hy voor al ſoude ſorghe draeghen tot herſtellinghe van ſijn lichaem, en, ſoo 't ſijne ſwakheit toeliet, uyt het bedde belaſten 't gheen 'er gedaen diende, dat hy

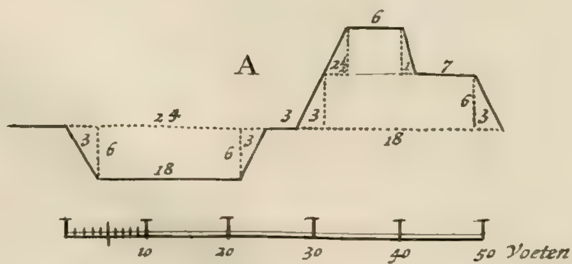
alles

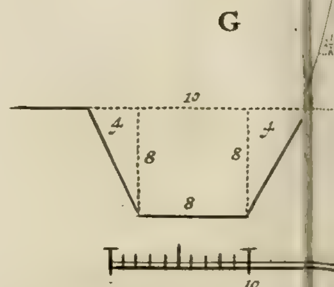

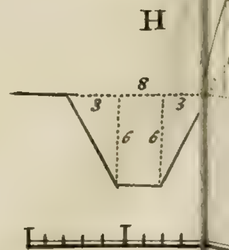

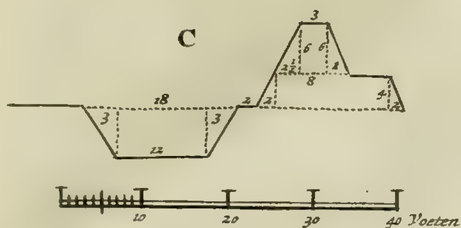

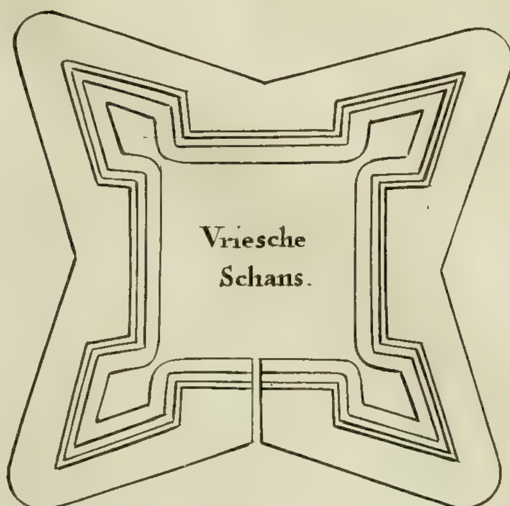

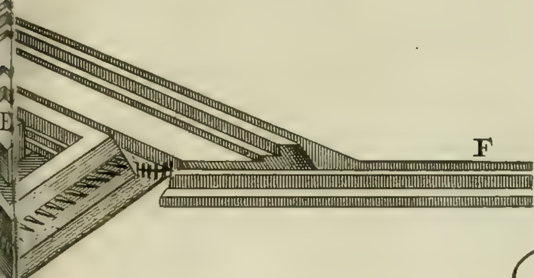
AFBEELDING VAN DE LE[G]

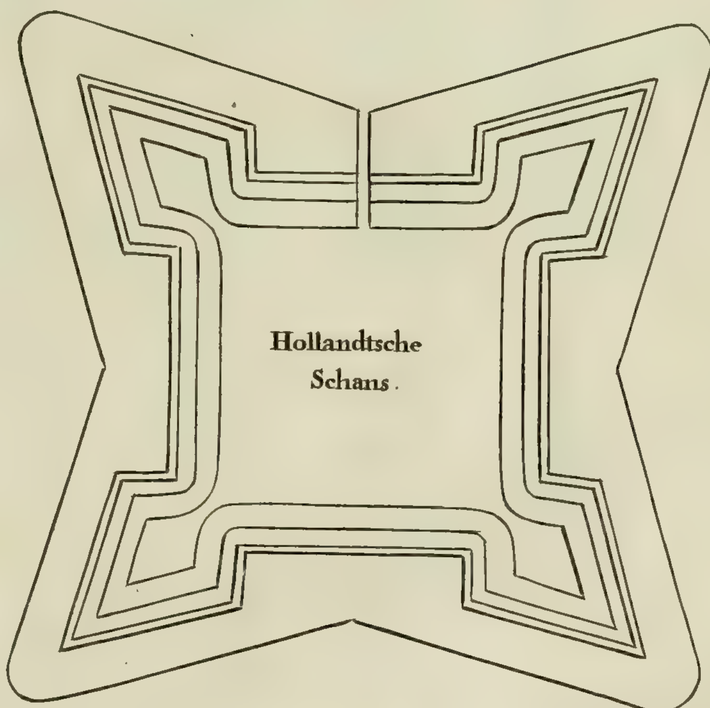
A. *Profyl of verheven Afbeeldinge vand' Engelsche schans.*
B. *Profyl van de Hollandtsche Schans.*
C. *Profyl van de Vriesche Schans.*
D. *Redout.*

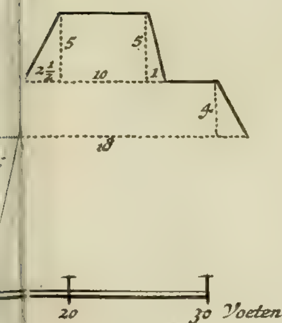

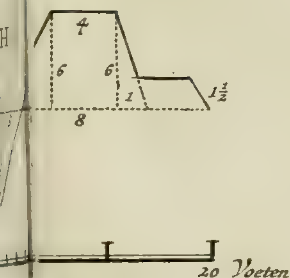

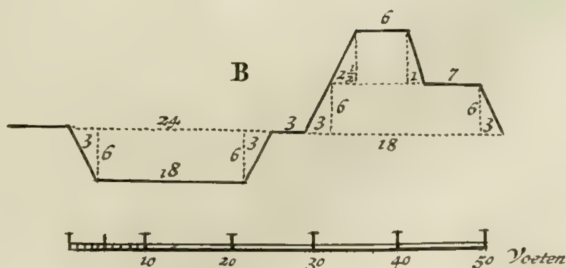

ERWERKEN VOOR GROL.

E. *Batery in de Redout.*
F. *De Legerwallen.*
G. *Profyl van de Redout.*
H. *Profyl van de Legerwallen.*

alles getrouwelijk en onverſaeght ſoude uitvoeren, en ſijne beloſte was niet ydel. Dees dan beſtookte op d'eene tijdt by klaren dage door uitvallen de werken der Engelſchen, dan weer by naght het quartier van Graef Ernſt, ſonder groote ſchade voor de belegeraers, behalven dat het ongeval ſelfs braeve ſoldaten wegnam, als toen den Schotſen Sergeant Major Dromondt: maer allermeeſt op die hoop, dat terwijl de vyandt oogh en gedaghten op het gevegt gewendt hadt, eenige boode uyt de Stadt tot de Spaenſche Ooverſten moght doorkomen. Het kleyn getal weederhielt den ſoldaet, graegh tot ſulke ſaeken, meermaels uit te vallen: en het verre uittrekken nu benoomen ſijnde, ſchikte ſigh de ruitery tot de plighten van het voetvolk. Hier en tuſſen kreeg men kondtſchap dat Graef Henrik van den Berge (die, ſijnde een ſoon van de Moeye des Prinſen van Oranje, door 't noodtlodt der oorloge aen d'ander ſijde de achtbaerheit hadt van een goedt Veldtooverſte) van dagh tot dagh verſterkte de troepen, die, gelijk we geſeght hebben, tot Keiſersweerdt hadden begonnen by een te trekken: waer door de Prins des te meer bekommert eenige Kornellen, daer toe gekooren, ſendt om naghtwaghten waer te neemen, en de beſchanſingen te verhaeſten: twee vanen ruiters ſchikt hy af nae Zutphen, onder welken geleyde de leeftoght voor het leeger tot Lochum toe, of langhs 't riviertjen de Bercle tot Borkeloo gebragt ſoude worden, waer heen een ſterker getal uit het leeger hen te gemoet ſoude trekken. 't Riviertjen ſelfs was ten dien eynde ſchoon gemaekt, en de bruggen, oover welke 's vyants partyen uit Weeſel en van elders op buit liepen afgebroken. En op dat de vyant hen niet moght uithongeren, wierden vooreerſt alle onweerbare jaren en kunne, en daerenboven al wat onbequaem was om de wapenen te voeren, belaſt uit het leeger te vertrekken: den Kornellen en Hopluiden wierdt aenbevoolen die voorſieninge te doen, dat voor yder ſoldaet gekoft wierd leeftoght voor aght daegen, terwijl die wel te krijgen was. Tuſſen de legerplaets van den Prinſe en van Graef Ernſt, en ook nader, aen die kant, alwaer den arbeid der ſelver ſteedewaerts naderde, ſijn opgereght bateryen, van welker hoogte 't geſchut de wallen van booven ſoude om verre werpen. De vijf ſchanſen gelegt tuſſen het leeger waeren nu gebraght tot haere volkoome ſwaerte en in ſtaet, en wierden doorgaende aen den anderen gehecht, en op dat 'er niet ergens waghtplaetſen quamen te gebreeken, ſijn, booven de vierkante reduiten, om den dijk getrokken ook andere werken, ten deele beytels gewijſe ten deele na 't fatſoen van een leggendt jok, ſommige nogh van vooren uitloopende als een ſcheer, die nu veel in gebruik ſijn: men noemtſe hoornwerken. En ter plaetſe daer de vlakte, tuſſen de leegerplaetſen van Willem van Naſſau en Graef Ernſt, ſigh meeſt effen uitſtrekte, wierdt voor de wal meer dan dertigh voeten wijte gemaekt een nieuwe graght, breed aght en diep ſes voeten. Ook wierden daer de weegen gemakkelijkſt waeren geleght ſlagh- en draey-boomen: elders geſtelt geſpitſte ſtormpaelen: en voor de graghten der ſchanſen ſelve wederom een andere wal, hoedanigh een men gewoon is om ſteeden te legghen: en alle plaetſen rondtom die onveiligh voor het leeger ſijn konden, beſette men met ſoldaten en geſchut. Soo groot een voorſorge droeg men dat den vyandt dien men door poſten verſtont dat den tweden van Oogſtmaend over Rhijn was getrokken, niet met troepen moght koomen door te breeken. De belegeraers hadden de Contreſcharpe op de kant van de ſtads graght ten deelen begonnen t'ondermijnen, ten deelen door 't geſchut te openen: en de belegerde hebben die niet verdaedight, als weinigh dienſtigh door 't inſtorten van 's vyandts koegelen, en 't getal der hunne te gering ſijnde, om ſigh tot het beſchermen der buitenwerken te konnen verleedigen. Haer daght genoeg de poorten met palliſſaden te verſeekeren, en de bruggen af te breeken. Dogh de Prins liet in eygener perſoon het oogh gaen oover alles wat tot beſtormingh der ſtadt, of tot afweeringh van den vyandt was verveerdight, prijſende de wakkere, onderrightende de dwaelende, en niets buyten ſijne ſorge latende, met onbeweeghlijke geruſtheit van gemoet onder ſoo gewightige bedrijven, welke ook uyt ſijn weeſen was te leeſen, ſoo

veele als hem aenſagen ſigh daer over verwonderende. Wy hebben geſegt dat de ſtadtsgracht met waeter gevult wierdt uyt de Slinge, die voor deſen reght door de ſtadt liep: maer dewijl ſe ſomwijlen wat te driftigh langhs de werken kabbelde, hadt Dulken nu al voor 't belegh ten Noorden van de ſtadt een gracht gemaekt voor de ſelfde, waer door ſe de wallen voorbyloopende en beneeden eeven als een poel ooverloopende met twee ſluyſen moght bedwongen worden, die men naer eyſch van ſaeken ſoude konnen oopenen, om door d'eene ſoo veel waeter als van nooden was in de grachten in te laeten, door d'andere, die wat verder buyten de ſtadt was, indien ſe te groot wierdt, 't waeter uyt te laeten. Deeſe buyteſluys heeft Pudewelts, hopman van 's Prinſen lijfwaght, gebrooken, en, door een nieuwe afgeleidt uyt des ſtadts gracht, het waeter omtrent vijf voeten afgetapt, ooverſchietende noch neegen, die men met weynigh moeyte konde vullen. De Prins verſtaen hebbende dat de vyandt was getrokken oover de Lippe, en dit de eenighe vreeſe ſijnde, heeft Pinſen en Varix met hunne troepen by ſigh ontboden, en Dirk de Bye, geſonden met vijf vendelen, om Lochum, dat op de wegh lagh, te beſetten. Dees was een ſoon van Joris de Bye, die ſeedert ſeevendertigh jaeren het Schatmeeſterſchap * der Algemeene Staeten, met een ſonderlinge opreghtheit en nyverheit bekleede, hebbende verkreegen een ſeer groot geſagh, niet door konſtenaryen en partyſchappen, maer door een beſtendige deugt, en te gelijk ervaerenheit van ſaeken: waer door ook ſijne kinderen by den Prinſe in groot aenſien waeren. De bolwerken aen de ſelfde ſtadt wierden verſwaert, en nieuwe halve maenen daer aen gevoeght. Op d'andere ſijde van de wegh is het dorp Lichtefoort: ſijnde om de nabyheit des leegers makkelijk te beſetten, en met werken te behouden, ſoo de vyandt ſijnen wegh herwaerts aen gewendt hadt. De plakkaeten dienende om voor acht dagen leeftoght op te koopen, en alle verdachte en onnutte perſoonen uyt het leger te doen vertrekken, wierden vernieuwt. Men ſondt allerweegen op kondtſchap uyt, en om alle bewegingen van den vyandt te verſpieden: die op de waght ſtonden, en ronde deden waeren dapper op hunne hoede. Men hadt voorſorge gedraegen dat in 't leeger waren twintigh bakovens, langh neegen voeten, van binnen breet acht, en wat meer dan een voet hoogh, die geſamentlijk in vierentwintigh uren tijdts achtentwintigh duyſent en taghtigh ponden broodts konden uytleveren: daerenboven was 'er in een magaſijn by voorraedt weynigh min dan vierhondert duyſent pondt broots: over de tweehondert vijf en dartigh laſten meels, achtenveertig duyſent pondt kaes: een grooten overvloed, en die 't leger voor langen tijdt tegen den honger hadt konnen verſekeren, alſchoon de vyandt ſigh tuſſchen de ſteden, van waer de leeftoght aenquam, en het leger te midden nederſloegh. Hierentuſſchen vielen 'er ten wederſijden dooden en wonden, naedemael de belegeraers van d'ooverkant van de gracht, de ſtedelingen van de wallen, en, 't geen de meeſte ſchaede deede, van de fauſſebraye met het geſchut donderden. Maer inſonderheit quelden de vuerballen den belegerden. De ſoldaten noemen die granaten, om dat ſoo haeſt ſe nedergevallen ſijnde barſten, ſig gelijk als in veele beſien verſpreyden, lightelijk in brandt ſteekende al 't geen ſe aenraken. De grootſte van deſe wegen hondert en ſeſtigh ponden: de kleynſte ſes en twintigh. Van de grootſte ſijn 'er in de ſtadt gekomen hondert en ſeſtig; van de kleynſte boven de dartig. Deſe vreeſe heeft den belegerden genoodſaekt het buskruyt, op dat het niet door aentreffen in brandt vlooge, uyt de gemeene voorraedtplaets te brenghen onder het ſtadthuys en ſwaere balken, van booven bedekt met meſt en aerde, daer op te leggen. Nae dat ſe eenige lighaemen ter aerde geſlaeghen geſien hadden is het verderf aen menſchen gemijdt. De Prins heeft al dien tijdt in welken het aennaederen des vyandts wierdt verwacht, niet alleen by daege, maer ook by naghte, met groote vlijdt en geſtaedighe wakkerheit oovergebraght, omwandelende alles, en voorſiende niet alleen de ſchanſſen, maer ook alwaer eenighe waghte binnen de wal was, met geſchut, welke naer buyten ſouden gekeert worden, ſtellende daerbenevens ruyterwaghten op alle toegangen,

* Threſorier Generael.

ſijn-

HENRIK GRAEF VAN DEN BERGHE,
RAEDT VAN STAETE EN VAN OORLOGH
TEN DIENSTE DES KONINGHS VAN SPANJE.
Stadthouder en Kapitein Generael van 't Hartogdom van Gelderlandt
en 't Graefschap van Zutphen Generael der Artellery. etc.

ſijnde gereeden tot aen de leegerplaets van Graef Ernſt, alwaer de grondt laegh en modderigh was, ſiet hy een hooghte naeby het leeger, en voorſiende dat die den vyand dienſtigh ſijn ſoude, belaſt hy de ſelfde met een hoornwerk te verſterken, jae ook de wal om de leegerplaets te verhoogen en te verdikken, en om dat de plaets nae 't getal der troepen wat ruymer genoomen was, andere werken innewaerder te macken, t'eener toevlught wanneer hem d'eerſte hadden begeeven. Dus heeft men ſorge gedraegen, dat of de vyand niet langhs die kant tot de beleegerde moght doorbreeken, of men de plaets om 't meenigvuldigh inſtorten der koegelen van booven niet ſoude konnen houden. Pinſen en Varix, die nu aenghekoomen waeren, ſijn hunne beſondere leegerplaetſen aengeweeſen, daer de wal getrokken tuſſchen de Quartieren van Willem van Naſſau en Graef Ernſt uytſagh oover de vlakke velden, eenen gemakkelijken wegh voor den vyandt, en die hem voor deeſen voorſpoedigh geweeſt was. Ook is de Graef van den Berge langhs geenen anderen aengekoomen, en getrokken ſijnde door het dorp Vrede, heeft hy aldaer geruſt, laetende tuſſchen hem en 's vyandts werken de wijte van anderhalf uer gaens. In 't aennaederen was hy verſterkt geworden met vervullingen der Hoogduytſche regementen, ten getaele van achtien hondert, oovertreffende ſijne 's Prinſen troepen niet alleen in ruytery, maer ook in voetvolk, hoewel hy vruchteloos hadt gehoopt, dat 'er regementen en ruytery uyt de Palts en de landen geleegen aen den Rhijn in aentoght waeren. Hy hadt ſeeventigh vanen te peerde, yder van ſeſtigh ruyters en meer: hondert acht en vijftig vendelen voetknegten, yder doorgaens van neegentigh man. Aen die ſelfde ſijde van de wal waren twee ſchanſſen van de voornaemſte groote, d'eene ten Noorden, d'andere meer ten Ooſten uytgeſtrekt. Derwaerts heeft ſigh de Prins gewendt met vijf en veertigh vendelen te voet, een gedeelte der ruytery en ſes ſtukken geſchuts, herwaerts Graef Ernſt: daerenbooven waeren binnen den omtrek geplaetſt ruytervleugels, ſoo wijt van den anderen, dat ſe elkander ligtelijk konden te hulpe koomen: op andere plaetſen beſtelt troepen van vier duyſent voetkneghten, om te gaen werwaerts hen de noodt moght koomen te roepen. De wagten wierden, in de ſchanſſen en voor de wal, ter plaetſe daer men meeſt voor vyand was beducht, verdubbelt, en vermoedende dat hy ſigh hier vertoonende elders eenen wegh moght ſoeken, belaſte men de brugh by Winterswijk, waer oover men de rivier overſtrekt, af te breken. De ſoldaet volgende de wakkerheit ſijnes Veldtheers heeft nimmer williger den verdubbelden arbeidt en de gevaeren doorgeſtaen: ook hoorde men geene klaghten met allen, ten ſy dan dat yemandt minder dan d'andere was opgeleght. De Kolonellen oovertroffen d'andere ſoo veel in arbeidt, als ſy hen in bevel te bovengingen, 't ſy de waghten by naght moeſten waergenomen worden, 't ſy ſe de nyverheit der delvers hadden aen te ſetten, onder welke ſigh uytmuntende queet den Heer van Brederoode, die ſijnen ongeſchonden adel af komſtigh rekent van de Graven van Hollandt. Dogh de Graef van den Berge beſchanſte ſigh in 't eerſt tegen oooverval by naght in een landtpael, aldaer gevonden, die de landen van een ſcheydt, met een light opgeworpe wal van vooren. 's Anderendaeghs by helderen daege trekt hy met eenige vaenen te paerde naeder op ſeekeren heuvel, en doet den beleegerden door 't afloſſen van ſtukken een teken dat 'er ontſet voor handen was. Dit gedaen ſijnde begeeft hy ſigh te rugh. De Prins ſag dat al de hoop om ſijn oogmerk te bereyken was geleegen in twee ſaken, dat de vyand van buyten aentrekkende niet ergens quam door te breken, en dat de werken tegen de ſtadt ſoo veel als doenlijk was gevordert wierden. Weshalven hy eerſt verhooght de wal, ter linker ſijde der leegerplaetſe van Willem van Naſſau, als ook ter reghter daer het meeſte gevaer was, en daer na al 't geen geleegen was tuſſchen hem en Graef Ernſt: hy voegt 'er aen meer reduyten, en trekt om de reduyten ſelve nog andere werken. Tegen de ſtadt uyt de leegerplaets van Graef Ernſt beſchaedigden de ſtukken door menigvuldig ſchieten de borſtweer van de fauſſebraye, die, vierentwintig voeten dik ſijnde, ſoo ſe yets van vooren verlooren hadt, door onvermoeyden arbeidt der be-

leegerde ſoldaeten van achteren opgemaekt wierdt. Ook was men yverigh in 't vorderen van de galeryen, ſoo dat de Françoiſen en d'Engelſchen noch maer het derde gedeelte van de graght te vullen hadden, toen Verreyken op de fauſſebraye twee ſtukken plante, en de werken gebrooken ſijnde, met pekkranſſen en anders in brandt ſtak de balken en rijsboſſen die ſwaer en dik ſijnde de beyde ſijden aen een vloghten. De belegeraers, nae dat ſe weederom opgemaekt hadden 't geen vervallen was, hebben teegen 't ſeker treffen der koegelen uyt de fauſſebraye ook ten laetſten 't getal hunner ſtukken vermeerdert, en d'ooverhandt behouden. Dit echter is niet ſonder ſchaede afgeloopen, wordende vermiſt twee voornaeme Engelſchen Ram en Proud, van welke deeſen de plaets van den afweeſenden Kolonel Morgan bekleede, den eerſte Ooverſte Wachtmeeſter was. Hierentuſſchen hebben ten deele de ſaeke ſelve, ten deelen onderſchepte brieven, ten deele gevangene, die daegelijx, mits het verſlappen der krijghstught door gebrek van ſoldye, in grooten getaele waeren, ook ontdekt de aenſlaegen des Graeven van den Berghe. Hy ſagh, dat hy nogh dien vyandt hadt, die uyt vrees voor ſlaen de plaets verlaten ſoude, en vaſter werken, als dat die door louter geweldt ſouden konnen beſtormt worden. Hy hadt, volgens den raedt van den Marquis Spinola, toegeleght om ſigh te midden tuſſchen Zutphen en den vyandt needer te ſetten, om hem den toevoer af te ſnijden: maer hem ſelfs was ſoo veel leeftoght niet gegeeven, als 'er vereyſcht wierdt om het leeger t'onderhouden, en was hem niet mooghelijk die naeder dan van Weeſel te krijgen, en dat ſelfs onder ſterk geleyde: ook gebraken hem waegens: en als hy verſtaen hadt, dat 'er een maghtighen hoop uyt het Naſſauſch leeger nae Zutphen was gegaen, om leevensmiddelen te rugh te brengen, en hoop geſchept dat die in 't wederkeeren ſoude konnen geſlagen, en alſoo hen de moedt vermindert, den beleegerden vermeerdert worden, is hy verhindert geweeſt om een kans te konnen waeghen, door een ſnoodt krakeel tuſſchen de Italiaenen en Spanjaerden, van welke d'eerſte, om dat volgens krijghsgebruyk op haer was gekoomen de orde om het trekkende heyr te geleyden, de Spanjaerts uyt reght van heerſchappy, yder begeerde dat hem de voorrangh gegeeven wierde, en nogh door reedenen noch door beeden te beweeghen waeren geweeſt dat ontijdigh geſchil te laeten vaeren, ſijnde de bitterheit ſoo hoogh gereeſen, dat den Italiaenſchen Kolonel Campolatore ſijn ontſlagh begeerde. Hy heeft van 't uyterſte dat hem ooverigh was, om elders ſijn geweldt ten toon geſtelt hebbende onderentuſſchen door eenen anderen wegh, daer minſt waght gehouden wierdt, onderſtant in de ſtadt te brengen, een proef genoomen, dogh 't is hem mislukt. Want en die op de nieuwe ſterkte, welke wy geſeght hebben dat voor de leegerplaets van Graef Ernſt geleght was, by naght op de reghter vleugel waeren aengevallen, en de paliſſaden uytgerukt en in ſtukken gehouden hebbende nu met de pieken aen de man geraekt waeren, ſijn met geen mindere dapperheit als ſy die beſprongen hadden te rugh gedreeven, inſonderheit door de wakkere tegenſtant der Schotten, onder welke dien dag den dienſt van Morre uytſteekende geweeſt en van den Prinſe niet ongeëert gebleeven is: en die ondertuſſchen hadden gehoopt eenigh gedeelte tuſſchen de twee grootſte ſchanſſen ontbloot te vinden, ſijn gewaer geworden dat alles met werken, waghten en geſchut wel beſet was. De Prins verwittight van 't gevaer van de leegerplaets van Graef Ernſt, rukt in perſoon met het krijghsvolk, veerdigh op alle beweginghe, en ſes ſtukken geſchuts derwaerts t'ſijner hulpe, beveelende onderentuſſchen 't ſijne aen Wijts, die, ſijnde Ooverſte Waghtmeeſter, den moeyelijken laſt hem aenbevoolen met geen min dapperen moedt dan ſtaegh waekende nijverheit waernam. Horatius Veer, man van bekende dapperheit, en die langh in dienſt geweeſt ſijnde Ooverſte der Engelſchen was, uyt de ſelfde legerplaets getrokken en door vuerteekenen gewaerſchuwt dat het gevaer in 't quartier van Kolonel Pinſen dreyghde, hadt ſigh derwaerts gewendt. Het aenbreken van den dag heeft het een en het ander gevaer verydelt. Den ſeventienden dag van Oeghſtmaendt 't ooverige van de gracht van de kant der Engelſchen en Françoiſen, wien den onderlinghen naeyver tot een ſpoor in hunnen plight diende, gevult ſijnde, heeft

heeft men begonnen de fauſſebraye t'ondermijnen : en een duyve is in 't vlieghen van een ſoldaet, die een vooghelaer was, geſchooten, welke ooverbraght een briefjen des Graeven van den Berghe aen den beleegherden, begeerende dat ſy yemandt ſouden ſenden om hem te kennen te geeven wat hen noodigh was, aen wat geweſt men onderſtant ſoude konnen in de ſtadt brenghen, en indien ſulx niet al te wel gelukte, ſy ten minſten hem door vueren by naght, door rook by daegh t'elkens afgelaeten en hervat, ſouden laeten weeten hoe veel daeghen langh ſy 't geweldt der beleegeraers ſouden konnen uythouden: dat hy nogh eenighe meerdere maght verwaghte, welke gekreeghen hebbende hy alles ſoude onderneemen om hen niet te verlaeten. Deeſe duyve, en met deeſe nogh een andere, hadt een ſoldaet uyt de ſtadt, die by donkeren de wakkerheit der waghten was ontſnapt, gebraght aen den Graef van den Berghe, en die buyten alle twijfel weederom derwaerts waer ſe van daen gekoomen was ſoude gevlooghen hebben, naedemael ſe aldaer haere jonghen hadt. En deeſe konſtenaery hadt het wel ontbrooken aen een gelukkighe uytkoomſt; maer ſeeker ſoldaet, geſonden van Graef Henrik, was ter ſluyk in de ſtadt gekoomen, meedebrenghende hoop tot ontſet, van welke Verreyken ſigh dienende den ſijnen heeft bewoogen geen dingh onbeſoght te laten. 't Gebrak hem aen vernuftelingen om 't ondermijnen der vyanden door teeghen mijnen vruchteloos te maeken: met pekkranſſen, vuerballen en handtgranaeten heeft hy niet weynigh ſchaede gedaen; maer die by naght van de fauſſebraye afgegaen waeren om 's vyandts delvers te vanghen, of de werken te verſtooren, ſijn ſoo ter plaetſe daer d'Engelſche als daer de Françoiſen 't beſtel hadden, geſien en te rugh gedreeven. Tweemael is ook Verreyken by donkeren oover een brugh, die by daegh wierdt afgebrooken, vergeſelſchapt met drie hondert man uytgetrokken, het ontſet, of het mooghelijk in aentoght was, te gemoet, 't welk vruchteloos afgewaght ſijnde, heeft hy op de loopgraeven, waer door Graef Ernſts ſoldaeten de ſtadt naederden een aenval gedaen, die wel niet ongelukkig, dan tot de hooftſaeke onnut was. Onder de Kolonellen was de Marquis de Hauterive, ſoon van Chaſteauneuf, die, 't geen ſeldtſaam is in hoven, ſijne eerampten tot den hooghſten ouderdom ſonder aenſtoot bekleet hebbende, dienthalven in den raedt des Konings van Vrankrijk uytſteekender luyſter hadt. Dees hadt toen het bewint oover de Françoiſen, om dat Chaſtillon, wien door ſijne weerdigheit van Maerſchalk het oppergeſagh oover de ſoldaeten van dien landtaerdt toequam, in Vrankrijk wierdt opgehouden. Door deeſen belaſte de Prins, eer men tot het uyterſte geweldt quam, de gemoederen der beleegherden t'ondertaſten: want dat de hoop op den Graef van den Berghe, die de leegherplaets te vergeefs beſpronghen hadt, vrughteloos was: dogh dat ſy ſigh in alles wat trouwe en dapperheit hen konden afeyſchen, ten vollen gequeeten hadden: dat nu hun bederf gereet ſtont, ten ware ſe liever in onderhandelingh quaemen. Dulken, als hem dit geboodtſchapt was, gaf mannelijk antwoord, en als of het gevaer nogh verre was. Weshalven een mijne, die d'Engelſche gemaekt hadden, nu op de middag (ſijnde den achtienden van Oeghſtmaendt) aengeſteeken ſijnde, een gedeelte van de fauſſebraye heeft weghgenomen: en echter hebben de beleegeraers de oopeningh niet konnen inhouden, ſijnde ten deelen door 't werpen van pekkranſſen en ander handtgeweer, ten deelen vechtenderhandt tot driemael daer uyt geſlaegen: hier by koomende het ongemak dat het oovertrekken oover de galerye tot nogh toe niet genoegh geëffent was. In deeſen ſtrijdt heeft Willem Lovolac, getroffen door een koeghel, ſijne daeghen geëyndight, een man van grooten moedt en geene mindere ervaerenheit onder de Engelſche Ooverſten. En dit gevaer ontſette den Prins ſoo weynigh, dat hy ſelfs, terwijl het geveght duerde in perſoon teegenwoordigh was in de loopgraeven nae de graght van de ſtadt, om aldaer het noodighe te beveelen. Willem van Naſſau, die hem, hier van daen vertrekkende, na de werken der Françoiſen trouwelijk vergeſelſchapte, wordt met een koeghel van de wallen door de ſlaep van het hooft geſchooten, een wonde die hem de doodt

aenbraght; jongelingh van wien men de grootste saecken hadt konnen verwaghten, wanneer de toekoomende jaeren de hitte van sijnen sieden oorloghsmoedt met oordeel doorkookt hadt. Onder de beleegherde, terwijl alles wordt verhaest, door aghteloosheit eenes Soldaets, het vuer in twee vaeten buskruit gevallen sijnde, heeft dat geweldt, 't welk alles sonder onderscheit om verre werpt, veertigh van d'omstaenders wegh genoomen of versenght. En niet langh daer nae ooverweeght Dulken, op 't andermael aenmanen van Hauterive, met den raedt der sijner, dat men was gekoomen tot onder de wallen, dat hy niet al te wel was voorsien met schietgeweer, en niet Soldaten genoegh hadt, om het geveght dat van drie kanten te verwagten stont, te konnen uitharden:, en, hebbende vergeefs versoght aen Graef Henrik van den Berghe te mooghen senden, is hy nae een kort bestant en 't leeveren van gyselaers oover en weeder gekoomen tot een verdragh by nae van den selfden inhout met dat van Breedaa, 't welk 's anderendaeghs van den Prinse en Dulken geteekent, en den derden dagh voltrokken is. Noit sijn eenighe andere naghten door 't leegher in scherper waghten doorgebraght: de ruitery bleef in de waepenen, en een groot gedeelte van 't voetvolk, op dat 'er geen bedrogh soude onder schuilen: ook wierdt nae alle kanten op kondtschap uitgesonden. Den inwoonderen sijn hunne wetten en voorreghten vergunt, en dat nogh het uit nogh het intrekkendt krijghsvolk yemandt leet of schaede doen soude: hen is vrygestelt van den Koningh van Spanjen te verkrijghen 't reght om ten platten lande oover en weeder te gaen, leevende voor 't ooverighe onder de heerschappy der Algemeene Staeten: den geenen die gesint waeren te vertrekken soude toegelaeten sijn hunne goederen binnen den tijdt van een jaer sonder belastingh uit te voeren. Den Aertsbisschop was gegeeven vryen uittoght met het sijne binnen twee maenden. Deesen Aertsbisschop was Philippus Rovenius, die sigh met den naem wel uitgaf voor Aertsbisschop der Philippensen, dogh in der daet door last des Paus van Romen was een opsiender der Kerkelijke saeken door Hollandt, en de landtschappen onder 't selfde verbondt, en soo eenighe plaetsen der selver weederom onder de heerschappy van Spanjen gekeert waeren. Hy van geringhe afkoomst sijnde uit de stadt Deeventer, maer van vermaerde geleertheit, was deese weerdigheit schuldigh aen de vriendtschap van Jansonius, die tot Loven Hooghleeraer der Godtgeleertheit was geweest, en een leeven die belydenis niet ongelijk geleidt hadt. Dees door sijn onderwijs desselfs gevoelen ingedronken hebbende, arbeide om sijn reght teeghen de nieuwe maetschappyen, die de heerschappy der Bisschoppen afschudden, te behouden. Alle ooverighe Geestelijken en Kloosterdoghteren en gewijde maeghden is de keure gelaeten van binnen de stadt te blijven, of sich elders op vreedsaemen boedem neder te setten, behoudende de vrught der goederen, die soodaenighe bedieninghen sijn toegeleght: en dat niemandt tot op deesen dagh sijnen godtsdienst gepleeght te hebben soude naedeeligh sijn. De besettingh is volghens verdragh uytgetrokken met peerden, waepenen, vendelen, twee stukken geschut, en 't gheen tot gebruyk der selver noodigh is. De gevanghene sijn weedersijts op vrye voeten gestelt, sonder losgeldt, mits alleen betaelende de verteerde kosten. Alle oorloghsbehoeften en leevensmiddelen, welke den Koningh van Spanjen toebehoort hadden, sijn oovergeleevert in handen der gener, die de Prins daer toe gestelt hadt, behoudende Dulken 't gheen hy hier van tot sijnen kosten hadt opgeleght. Den uittrekkenden is door den Prins gegeeven een geleyde en tweehondert waeghens om hunne bagagie te voeren, en ook den buit die se geduerende de besettingh of te vooren gemaekt hadden, tot dat se waeren gekoomen aen het leegher des Graeven van den Berghe. Den sieken en gequetsten is niet geweighert in de Stadt te mooghen verblijven, tot dat se geneesen en hunne wonden geheelt sijn souden. Ook is den bewintsluiden des Koninghs van Spanjen vergunt de goederen hen toebehoorende te mooghen weghvoeren, en twee maenden om hunne saeken ten platten lande te vereffenen. Alles is getrouwelijk volbraght,

braght, en de Prins heeft in persoon willen besightighen hun doortrekken door sijne werken: omtrent hondert, die de sterfelijkheit hadden afgeleght, sijn 'er vermist: wat meerder was het getal der gequetsten. En de Graef van den Berghe heeft niet langher dan den volgenden dagh uitgestelt met sijn leegher, dat nu alle verdere hoop was benoomen, te vertrekken. Prins Henrik als hy sijne intreede binnen de Stadt gedaen hadt, hebben de twee vruchteloose aenslaeghen sijnes broeders daer voor sijne glorie niet weinigh vermeerdert. Luiden die sigh op krijghsfaeken verstonden merkten aen, dat nimmer voor deesen een stadt met delven was ingenoomen, die een fauslebraye hadt, waer door de wal ongeloofiijk wordt beschermt: en dat 'er geen voorbeelt was onder ons, dat 'er een Stadt veroovert is, ten sy geleeghen aen een rivier, langhs welke den beleegheraers veiligh leevens middelen konden toekoomen, of de vyandt sigh te verre onthieldt om het te beletten. Andere bedreeven in uitheemsche saeken verwonderden sigh, dat een Republijk beslooten binnen soo enge paelen, en die door haere en haerer bondtgenooten aenslaeghen by naer was uitgeput, soo geweldighe maght hadt konnen te velde brenghen, terwijl de Koninghen en andere, die meermaelen betuight hadden, dat ook hunne saeke aen haere behoudenis hingh, voor het wonderbaer geluk des huis van Oostenrijk of beswijken, of als aenschouwers van het selfde sitten, sijnde ten deelen onderlingh tweedraghtigh, jae ook de waepenen opgenoomen hebbende eens anders saeke op hunne kosten uitvoeren. En noghtans is de Prins niet jaghtigh nae 't genot sijner glorie met der haest nae 't hof en de vergaederinghen te rugh getrokken: maer omtrent dertigh daeghen op de plaets gebleeven, sorghe draeghende voor alles wat verdaght was, en sijne werken verbeeterende en vermeerderende. Op den eersten Sondagh is de Kerke, door 't reght van ooverwinninghe, gegeeven aen de vergaederinghe der Protestanten, waer in de Prins ook teegenwoordigh geweest is. De bewaeringh der Stadt is in 't eerst gelaeten aen 's Prinsen lijfwaght: korts daer aen sijn in hunne plaetse gesonden drie vendelen: en wierdt de steêvooghdy gegeeven aen den Graef van Styerum. En op dat den vyandt geene aenslaeghen quaeme te smeeden aen den Rhijnkant, wierdt Kornel Pinsen gelast met seeventien vendelen derwaerts te rukken. De Loopgraeven en trencheen gevult, en de galeryen afgebrooken sijnde wierdt den dijk die Grol beschermde ter plaetse daer hy door 't geschut beschaedight was weeder op gemaekt: maer die binnen 't leegher en de schansen, en verder alle andere werken geslegt: allenghskens versaghte men insgelijks den arbeidt in 't waeken: wanneer onvoorsiens een geheele vaen van seeventigh ruitery, gewaepent met karabijnen, onder Robbert van Eekeren van de Spaensche sijde tot den Prinse ooverquam. Sy seyden datse waeren een gedeelte van de ruitery van Cratsen, en geworven voor den Keyser, maer datse tot nogh toe geen eedt gedaen hebbende, bewillight hadden in de beede des Graeven van den Berghe om sigh by deesen toght te voeghen: dogh datse nae betaelingh hunner soldy, en dat men hen onder 't getal der troepen soude stellen, gewaght, en geen van beyden verkreeghen hebbende, al eer hun lighaem door behoefte quam te verloopen, nae geleegenheit van dien en loon hadden omgesien. De naeste sorghe was de graghten te suiveren, en te besorghen dat alle oorloghs- en leevens-behoeften binnen Grol en ook Brevoort (een steedtjen naest daer ontrent onder 't gebiedt der Vereenighde Staeten) ingebraght wierden. Hier en tusschen is Dudley Charleton, gesant des Koninghs van Groot Bretannien, by den Prinse gekoomen om hem te begroeten en met deese ooverwinninghe geluk te wenschen, en met veele eere verwelkoomen en onthaelt als koomende met last van een Koningh met wien de Staeten in bondtgenootschap leefden. Dogh de voornaemste Françoisen hadden hunne gemoederen en gesighten daer van afgewent, verbittert sijnde, dat den Hertogh van Bukkingham sigh met een vloot Engelsche scheepen en een leegher op 't eylandt Ré hadt nedergeset, hebbende op sigh genoomen de saeke der Rochelloisen, die al voor langh niet al te wel sigh
onder

onder de gehoorſaemheit des Koninghs van Vrankrijk geſchikt hadden. Andere, ook ſelfs onder de Françoiſen, gewoon diergelijke ſacken met den yver voor den godtsdienſt t'ontſchuldigen, gaeven die heevighe bitterheeden eenen ſaghten uytlegh. De Prins hadt ſigh gehaeſt met het vergeeven der hopmanſchappen voor d'aenkoomſt van Carleton, om van beeden en gunſt ontſlaeghen ſijnde, des te vryer nae ſijn believen de dienſten der aenſoekeren te beloonen. De Prins voor Groeninghen bekommert ſijnde, heeft de beſettingh dier ſtadt verſterkt: en een gedeelte der ruyteren geſonden om 's vyandts leegherplaets, die niet verre van daer ſigh tuſſchen Lochum en Zutphen hadt needer geſet, te gaen beſightighen. 't Selfde heeft van gelijken de Graef van den Berghe gedaen, en daerenbooven hinderlaeghen geleght ter plaetſe daer hy hoopte dat de Naſſauſche ruytery ſoude voorby trekken: alles te vergeefs, ſijnde de ſorghe der Veldtooverſten ſoo gelijk dat den eenen geen geleegenheit tot voordeel op den anderen vondt. De ſtukken uyt de leegherplaets ſijn binnen Grol gebraght, en wierdt de beſettingh verſterkt met vier vendelen en booven dien twee vaenen te paerdt. Soo veele bolwerken als 'er aen de wal waeren, eeven ſoo veele werken wierden 'er geleght binnen des ſtadts graght, en getrokken voor die plaetſe die van bolwerken ontbloot waeren, eerſt met gelijke ſijden, daer nae allengskens beytels gewijſe toeloopende. Dat men niet verder nae Linghen trok beletten ten deele de tijdt des jaers, ſijnde den Herfſt nu aen 't loopen, ten deele de voorſieninghe des Graeven van den Berghe, die den voorraedt van leevensmiddelen, en 't gheen tot verdaediginge van ſteeden gemeenelijk noodigh is, nu ontfanghen hebbende, deſelfde met eenigh krijghsvolk, onder een ſterk geleyde, om niet onderſchept te worden, had belaſt derwaerts te brenghen. De ſchanſen en leegherplaetſen nu ook nae alle andere werken weghgenoomen, en de ſcheepen met de pieken en de bagagie voor uyt geſonden ſijnde, verdeelt de Prins ſijn leegher, dat hy te lande tot Zutphen hadt gebraght, echter niet in verre afgeleeghene plaetſen, maer in de beſettingen langhs den Rhijn en den Yſſel. Want de Graef van den Berghe bleef legghen met ſijne troepen by Raesveldt, ter plaetſe alwaer ſigh den Yſſel begint te verthoonen, die langh ſmal is, tot dat hy neederwaerder een weynigh breeder wordt, hebbende door 't oudt werk van Druſus ſijne waeteren uyt den Rhijn ontfanghen. De Prins in Wijnmaendt van Zutphen vertrokken ſijnde nae Arnhem, hooftſtadt van de Veluwe, waer uyt Gelderlandt geregeert wordt, en van daer nae den Haeghe, den ſeetel van Hollandt en de gemeene regeeringhe der Algemeene Staeten, liet ſijne ſorghe gaen oover d'aenſlaeghen die de vyandt toen aen de Schelde ſmeede. Die rivier, haeren oorſpronk genoomen hebbende in 't Vermandois, loopt door Kamerijck, en by Valenchienne door ſaemenmengingh van de Scarpe vaerbaer geworden ſijnde, vloeyt ſe breeder, dogh meer ten Noorden gebooghen, nae Doornik en Oudenaerde, ſteeden in Vlaendre; van daer tot Ghendt, veele waeteren te gelijk ingenoomen hebbende, van welke de voornaemſte ſijn de Lieve en de Leye, keertſe ſigh ten Ooſten, en geeft Dendermonde en Rupelmonde haere naemen daer van, om dat de ſtroomen de Dender en de Rupel in die plaetſen ſigh in een grooter inſtorten. Met ſoo veele waeteren verrijkt een vermaerde ſtroom geworden ſijnde, looptſe ter rechter ſijde langhs Antwerpen, in voortijden een ſeer rijke en maghtighe ſtadt, en die nogh nu behoudt de ooverblijfſelen van haeren voorgaenden luyſter: en niet verre van daer wordt ſe als met twee ſlooten afgeſlooten door twee Hollandtſche ſchanſſen, van welke d'eene, geleeghen op den Brabantſchen oever, genoemt wordt Lilloo, daer men eertijdts aenquam met een haeve, dogh die nu verſlijkt ſijnde, wordt ſe ſterker gehouden, d'andere op den Vlaemſchen oever heeft den naem van Liefkenshoek. Dus verre loopt de Schelde doorgaens, die maer weynigh neederwaerts tuſſchen de dorpen Santvliedt in Brabandt, en Saftingen in Vlaendre ſigh begint te verdeelen, en onder eene vaert haeren naem behoudende, en in 't geſight van Berghen op den

Zoom,

Zoom, ſeeven ueren gaens van Antwerpen, de Zoome, welke die ſtadt den naem gegeeven heeft, ingenoomen hebbende, en van daer verder geloopen ſijnde, verdeelt ſe Zeelandt in een gedeelte genoemt de Weſter-Schelde, waer in geleeghen ſijn het eylandt Walcheren, bekent door de ſteeden Middelburgh; Vliſſingen en Veere; en Noordt en Zuydt-Beevelandt, en in dat gedeelte, 't welk men noemt de Ooſter-Schelde, waer in het voornaemſte is het eylandt Schouwen, dat van de rivier ſelve haeren naem heeft, waer in leght de ſtadt Zierikzee, daerbeneevens andere kleyndere. Nogh is'er een andere vaert ter linkerhandt, genoemt de Hondt, ſijnde eertijds geweeſt het werk der Keyſeren Otto, en voor deeſen ſmal als uyt oude bewijſen blijkt, maer den Ocean daer in gevallen ſijnde heeft die breeder en haer tot eenen boeſem gemaekt. Deeſe ſcheydt Zuydt-Bevelandt, waer van Goes de hoofdſtadt is, en daer na Walchren van Vlaendre. Ter reghter ſijde een weynigh beneeden Berghen op den Zoom is weederom een andere vaert, genoemt het Vosmeer, dat loopende ter reghter handt langhs Toolen, een eylandt in Zeelandt, waer op leght een ſtadt die den ſelfden naem draeght, ſtortſe haer uyt in 't Flacke, ſijnde een zeeboeſem, die behelſt groote eylanden onder 't gebiedt van Hollandt, eertijdts beſeeten door de Heeren van Voorne en Putten. Dat deeſe geheele ſtreek van Vlaendren af tot aen de landen van Hollandt geleegen aen d'ooverſijde van de Maeſe, doorgaende landt geweeſt is, heb ik ten bewijſe dat den oever der beyde kuſten ſigh ſoo gelijkelijk uytſtrekt, ſoo men niet en ſiet op het tuſſchen inſtorten der ſee, en dat by niemandt der Roomſche Schrijveren van eenighe eylanden alhier gewagh gemaekt wordt. Hoe groot een veranderingh de verwiſſelinghen van ſoo langh eenen tijdt hebben konnen maeken dienen tot oovertuyging van ſaeken die ons geheughen naeder ſijn, uyt welke wy leeren, dat ſeer veele landen door hooghe vloedt ſijn ondergeloopen, dat andere die ſaemen vaſt geweeſt waeren ſijn van een geſcheurt, dat elders door vloeden, welke de rivieren hadden ingebraght, van ſlijk de landen weeder gekeert, of nieuwe ſigh ontdekt, of d'oude haer voorigh weeſen gekreeghen hebben, waer toe 't vernuft der menſchen heeft gearbeidt door verſcheyde werken, welke het ſlijk ophielden, de waeteren buyten ſlooten en uytmaelden, ſijnde nerghens eenigh ander volk begaeft met meerder ſchranderheit tot deeſe ſaeken. En niet alleen eeuwen, maer jaeren, maenden, daegen veranderen het weeſen, naer dat de ſtroomen ſigh of herwaerts of derwaerts gedraeyt hebben, nae dat de drift der zeevloedt, 't ſy geſette, 't ſy door de winden voortgedreeven, uytſteekende bedolven, of verborghene ontbloot heeft. Behalven deeſe teekenen ſijn 'er allerweeghen veele kleyne eylanden, veele ondiepten, veele die men twijffelen magh wat naem ſe te geeven, ſijnde van een onſeeker reght, nae dat de zee of aengekoomen of afgeloopen is, welkers verwiſſelinghen de Schelde tot aen Gent toe gewaer wordt. Ik bevinde dat de Hooghduytſchen eertijdts alle eylanden Zeelandt genoemt hebben: nae dat veele onder eene heerſchappy te ſaemen vereenight ſijn, is 't geen yder in 't beſonder eyghen geweeſt was tot een lighaem geworden, inſonderheit ſeedert dat nae 't uytjaeghen der Vlaeminghen, die ſigh van Walchren en de naeſtgeleeghene plaetſen meeſter gemaekt hadden, de Graeven van Hollandt, ooverwinnaers ſijnde, deeſe landen met een onderſcheyden reght, en op den beſonderen tijtel van Graefſchap geregeert hebben. Een gedeelte van Zeelandt hadt in 't begin der beroerten teghen den Hertogh van Alba ſich gevoeght met Hollandt, Vliſſingen d'eerſte ſijnde, daer andere van ſefs ſijn bygekoomen, Middelburgh is door hongher gedwongen. De natie is maghtigh ter zee, en heeft door ſware ſlaeghen te weegh gebraght, dat de Spanjaerts voor geene andere meer bevreeſt waeren, tot dat Ziericzee onder Requeſens in de macht des Koninghs vervallen zijnde, eenen benauwden ſtaet van ſaeken gemaekt hadt, ſoo niet de Spanjaerts door muytery ondraeghlijke dingen beginnende, geheel Nederduytſchlandt den noodtdwangh hadden opgeleght om hunne waepenen te vereenighen, en, allerweeghen uytgedreeven zijnde, ſich ſelven ter naeuwer noodt d'uyterſte grenſen van Nederlandt

landt t'eener berghplaets hadden oovergelaeten. Zeedert dien tijdt is het besit van Zeelandt seeker en van den vyandt ongemoeyt gebleeven: en sijn haere krachten aengewassen nae dat Antwerpen van Parma ingenoomen met de vryheit ter zee 't gebruyk en de voordeelen des koophandels verlooren heeft. Maer in 't begin der nieuwe eeuwe hadt Frederik Spinola, die eenighe galeyen uyt Italien oovergebraght hadt, haer in schaede en schrik gebraght, tot dat diergelijke soort van scheepen, voor deesen op den Ocean onbekent, teegen haer uytgesonden sijnde, en ook dikwils d'oude oorloghscheepen, geholpen door het schielijk opsteeken der winden, d'andere, die, wanneer de zee ontroert is, niet seer veyligh sijn, te gronde geholpen hebben. Daernae sijn met het veroooveren van Sluys ook genoomen alle de ooverighe galeyen: en Isendijk daer aengevoeght sijnde is die naeste kust van Vlaenderen Zeelandt tot een bolwerk geleght, sonder eenighe verdere vreese, ten sy misschien uyt het Hulster ambaght, dat nogh haeven, nogh scheepen heeft, yet geringhs wierdt ondernoomen. Hier nae hadden ooverloopers hoop gegeeven, dat men soude konnen eenen inval doen op Zuydt Beevelandt, en, door 't oopenen van de Sluys by Yrseke, en 't doorgraeven van den dam, de Stadt Goes en de naestgeleegene landen onder waeter setten, en ook een gedeelte van 't eylant geleeghen aen de Hondt inhouden, als 't welk beschermt was door haere dyken, die voor deesen in tijdt van vreede geleght sijnde teeghen hooghe vloet nu tot een vestingh des oorloghs souden dienen. Jaeren waeren 'er verloopen terwijl men afwaght bequaemen tijdt, dat Goes ontleedight van besettingh het eylandt soude bloot stellen: 't gheen gebeurt is, terwijl de sorghe om Grol te vesten den Prins en het leegher ophoudt, en 's vyandts aenslaeghen, die men voor langh door verspieders hadt gehoort, waeren door haere oudtheit in vergeetelheit gekoomen. Tot Antwerpen derhalven een goedt getal sloepen, en andere vaertuyghen, welke door haere platboodemen gemakkelijk aen de droogthe setten, by een vergaedert sijnde, is een gedeelte der selver oover de kreeke, die achter Lillo met heysterstruyken in een natte grondt wordt ooverschaeduwt, een gedeelte met waeghens derwaerts gevoert, in alles vijftigh in getaele, die gewaepent met twee duysent soldaeten oover de verdronke landen tusschen de Schelde en de Hont aen Zuydt-Beevelandt aenkoomen, hebbende den tijdt waergenoomen, dat het landt meest leedigh was, dewijl de meeste ingeseetene waeren vertrokken op de Goesche Kermis. Maer de zee eerder dan men verwaght hadt afloopende, hadt tusschen de gene die aengekoomen waeren en den Zuydt-Beevelandtschen dijk een tusschenwyte gemaekt, welke om haere swaere en taeye modder nogh met schuytjens nogh te voet lightelijk oover te koomen is. Des onaengesien uyt haere schuytjens gegaen sijnde traeden se toe, wanneer eenighe weynighe soldaeten, uyt de stadt gelaeten sijnde, sigh selven in een natte grondt buyten den dijk vertoonen, en vendelen, welke d'inboorlinghen sijn gewoon tot gemeene vrolijkheit te gebruyken, voor krijgs vendelen opsteecken, een valsche verbeeldingh, die de Spanjaerts in der daet de vreese heeft aengejaeght. Een meerder meenighte hierentusschen gaende geworden sijnde, rukt in allerhaest derwaerts, sonder eenigh onderscheit van Godtsdienst, daer het landt vol Roomsgesinden is, alle met opset om in het algemeen gevaer het haere te beschermen. De Spanjaerts deese gesien hebbende, begaeven sigh weederom in hunne schuytjens, en verwaghten by Rillandt, eene der kleyne eylanden, de vloet, om haer die vast saeten te lighten tot hun weederkeeren, en de Schelde selve opvaerende sijn se gekoomen aen een kleyn eylandt, en dat alleen dienstigh is om beesten, en niet veel, te weyden, allernaest omtrent die plaets, waer in wy geseght hebben de scheydingh van de Schelde en de Hondt te sijn. Dit eylandt is genaemt Hoogherwerve, welkers waeter dat uyt de Schelde ter reghter sijde loopt sy den Agger en Boomkreek, dat aen d'andere Krom-Vliet noemen. Hier hebben se den vierden van Oegstmaendt

maendt een ſchans opgeworpen, en ſtrax daer aen naeder aen den Agger een reduyt, om den oovertoght te verſeekeren, ſijnde beginſelen om Lillo van alle kanten te benaeuwen. Den eenighen Zeeuwſchen uytlegghcr die aldaer lagh, heeft de oovergevaerene weynigh ſchaede gedaen, dewijl ſe voor oover laeghen: alleenlijk hadt hy wegh genoomen vier ſloepen, leedigh van menſchen, maer vol yſerwerken. Meer andere ſcheepen die uyt Zeelandt waeren toegeſonden hebben de ſtukken van den Brabandtſchen oever en het eylandt te rugh gedreeven. Maer die gelaſt waeren voor Berghen op Zoom op de waght te legghen, hebben lightelijk hunne plaets behouden. Te gelijk wierdt een ſchans te Sandtvliet gemaekt, een ſwaer werk en dat ſig breed op deedt, (men hadt ſeven bolwerken daer aen ontworpen) geleegen aen den ouden dijk, die de vaſte landen van de gorſinghen affſcheidt, en andere op de wegh na Antwerpen, ten deelen met het ooghmerk 't welk we geſeght hebben, ten deelen om het partyloopen der ſoldaeten uyt Berghen op den Zoom te beteughelen, en te konnen aenbrenghen 't gheen dienſtigh ſijn ſoude, ſoo wanneer men geraeden vondt die ſtadt te beleegheren: ten welken eynde men ook heeft begonnen een vaert te graeven van de Kruysſchans af, die niet verre van Antwerpen is, nae Staebroek, en voorts nae Santvliedt, om daer langhs den toevoer veyligh en met weynigh koſten te konnen ooverbrenghen. Maer deeſe aenſlaeghen hebben ongelukkighe toevallen en het arbeyden der vyanden daer teeghen niet weynigh verſtoort. Want voor eerſt heeft op den tweeden van Wijnmaendt eenen onvoorſienen brandt in de ſchans te Sandtvliedt de barakken en voorts alles wat 'er in was en 't vuer konde vatten, verſlonden. De hooghe vloeden doorſnijden op verſcheyde plaetſen veele kreeken beneeden Lilloo, die uyt de Schelde innewaerder geſtort ſijn. 't Naeſte van deeſe wordt genoemt Blaeugaeren, waer van daen den nieuwen dijk ſtrekt tot aen Lilloo. Op dien dijk en tuſſchen de kreeken beſetten de Hollanders alles met ſterkten, om den vyandt te weeren, en des te breeder op de rivier te legghen. 't Welk de vyandt naevolghende ook ſelfs op den uyterſten oever, geleegen teegen oover Sandtvliedt, alwaer een kreek de Stooſſchorre genoemt is, een ſchans opworpt. Maer groote ſchaede heeft aen deeſe, en d'andere werken der Spanjaerden, ook ſelfs aen den ouden dijk, die nae Staebroek loopt, gedaen het waeter, d'welk, door dien het jaer nae 't eynde liep, des te onſtuymigher was. En de Prins, onderright van alles wat daer omgingh, belaſt het eylandt, 't welck het grootſte ſijnde tuſſchen Stooſſchorre en Blaugaeren, met kreeken omvangen op de rivier leght, te beſetten met een bequame ſchans, waer aen vier bolwerken, en binnen de graght twee ſterkten, en de rivier naeder inlaetende de wijte des ſelfs in te trekken en met een wal t'omringhen. Dit bevel wierdt gelukkigh uytgevoert, hoewel de Spaenſche, die met een ſterke maght Sandtvliedt inhadden, met grof geſchut en ſchermutſelinghen de arbeyders bekommerden. Hierentuſſchen heeft men ernſtigh beraedtſlaeght om het belegh van Bergen op den Zoom te verhinderen, of miſſchien de vyandt daer op moght toelegghen. En men heeft geen beeter middel konnen bedenken, als drie moeraſſen, geleeghen tuſſchen Steenberghen, een andere ſtadt ten Noorden van Brabandt, onder 't gebiedt der Algemene Staten, door een gracht aen een te hechten: en drie ſchanſſen te leggen, ter plaetſe daer de toeganghen meeſt verdaght waeren: daer en booven de ſluys te verſterken, welke geleeghen ſijnde onder de wallen van Steenberghen het buytelandt uyt de Vliete (naem van de vaert nae Steenberghen) door 't inlaeten van 't waeter tot een meer ſoude maeken: want na 't Zuyden is de ſtadt en de haeven tot aen de Schelde door treffelijke buytewerken, en daer nae een ſchans genoegh beſchermt. Om dit werk te beginnen, heeft men, aengeſien 'er in de winter geen gevaer was, 't volghende jaer willen afwaghten.

E Y N D E.

HUGO DE GROOTS VERHANDELINGH van de OUDTHEIT der BATAVISCHE, Nu HOLLANDTSCHE, REPUBLYKE.

Met de Aenteekeninghen des Auteurs, en uyt het Latijn vertaelt

Door

JOAN GORIS.

Aen de ſeer Doorluchtighe Heeren,

MYNE HEEREN
DE STAETEN
van
Hollandt en Weſtvrieſlandt,

HUGO DE GROOT,

Advocaet Fiſcael van Hollandt, Zeelandt en VVeſt-Vrieſlandt.

EEDELE GROOT MOOGHENDE HEEREN,

K draeghe Uwe Eed: Gr: Mog: op een kleyn boekjen: jae het draeght veel eer ſigh ſelven op: kleyn is het uyterlijk, maer groot van inhoudt: en geheel Uwe Eed: Gr: Mog: eyghen. Want het verdaedight Uwe Opperheerſchappy, Uwe reghten, Uwe majeſteyt. 't Heeft naementlijk alleen dit ooghmerk, om, kortelijk ſeedert het begin van deeſe roemrughtighe natie de volghende eeuwen tot op deeſen dagh doorloopende, te betoonen, dat aen de aenſienelijxte der twee ſtaeten altoos heeft geſtaen het beſorghen der Bataviſche, dat is, der Hollandt- en Weſtvrie-ſche ſaeke, welke eyndelijk nae een doorgaende vervolgh tot op Uwe Eed: Gr: Mog: is afgedaelt. Deeſe moogenheit der Staeten is geweeſt den grondtſlagh der Republijke, den toevlught en de beſchermingh van gelijkmaetigh reght, den teughel der Vorſtelijke hoogheit. Voor deeſe moogenheit hadden eertijdts hun ontſigh, aen deeſe hebben hunne hoogheyt willigh onderworpen de opperſte bewintsluyden en vooghden van den gemeenen Staet, 't ſy die Koninghen, of Hartoghen, of ook ten laetſten Graeven genoemt wierden. De wetten eyndelijk ſelve, de handtveſten en voorreghten, die heyligh en onverbreekelijk ſijn, hebben als in den ſchoot der Staeten veylighe ruſt gevonden. Onder dit beſtier der Staeten, is die eertijdts en nu weederom ſoo wijdtvermaerde vryheit der Batavieren, door de ſwaerſte ſtorm-

buyen tot in deese gelukkighe tijden doorgeseilt. Want wat grooter gevaer heeft de vryheit konnen ooverkoomen, als eertijdts van de Roomsche, en maer onlanghs van de Spaensche moogenheit, die de Roomsche allernaest, of ook, haeres bedunkens, grooter dan de Roomsche selve is. Het eene en het andere noghtans is sy doorgeworstelt, en als se tot de waepenen wierdt gedwonghen, heeft se teeghen het geweldt haerer verdrukkeren gestelt de reghtveerdigheit haerer saeke, een welgeschikte orde in de bestieringhe van den Staet, een onverwinnelijke moedt en dapperheit. Tweemael is d'uytkoomst voorspoedigh geweest; soo verre, dat selfs het menschelijk geslaght verbaest stont: en met den oorlogh sijn te gelijk de aghtbaerheit en de middelen aengewassen, gelijk gemeenelijk Godt Almaghtigh, die hy schikt tot hooghen roem en aensien op te voeren, alvoorens door veel sukkelens en gevaeren wil beproeven. Onder 't selfde beleidt der Staeten heeft die getrouwheit der Batavieren, niet min als den roem der waepenen, uytgeblonken, welke eertijdts de Romeynen in Uwe vooroudreren hebben ondervonden, soo langh 'er een opreghte bondtgenootschap is gebleeven: en nu in Uwe Eed: Gr: Mog: de naebuerighe Koninghen erkennen; en niet alleen deese, maer ook onse teeghenvoetighe, die een andere lught beschouwen, een andere weereldt bewoonen. Dit alles nae hunne weerdye te verhandelen waere het groote werk van Jaer-boeken: ons sal voor het teegenwoordighe genoegh sijn, alleen kort en als met de vingher aen te wijsen de oudtheit deeser regeeringhe, bestaende uyt de voortreffelijxte. Welken arbeidt wy hoopen dat nogh den ingeseetenen ondienstigh, nogh den vreemdelinghen onaengenaem sal weesen. Want alhoewel t'eenemael waeraghtigh is 't gheen men en van Alcibiades en van Augustus bevint geseght te sijn, dat het de plight van een eerlijk borgher is, den teegenwoordighen staet der Republijke te verdeedighen, en daer in nae geen veranderingh te wenschen, meer geneegenheit noghtans hebben wy tot die Republijk, die wy en selve beleeven, en sien dat onse vooroudreren behaeght heeft, of als d'allerbeste, of die allerbest met hunnen aerdt oover een quam: en welke ooversulx onse vaederen met hun sweet, met hun bloedt verdaedight, als hun eyghen den naekoomelinghen naergelaeten hebben. Voegh hier by, dat in alle saeken den luyster en de weerdigheit der oudtheit selve groot is: soo verre, dat die van Marseille, welker Republijk men gelooft seer heerlijk geweest te sijn, ook om die reeden gepreesen wordt, dat se, seedert het eerste stighten hunner stadt, om den misdaedighen te straffen, altoos het selfde sweerdt gebruykt hebben; ten bewijse, dat men selfs in de allergeringhste saeken alle punten van een oude gewoonte moet onderhouden. Want de oudtheit, als eenighermaeten het afbeeldtsel der eeuwigheit, koomt allernaest aen Godt: waer uyt de eerbiedigheit tot den ouderdom onse gemoederen is ingebooren: welke men

in

in een Republijk ſoo veel te meer als in de menſchen behoort te eeren, en ſigh daer oover te verwonderen, om dat, naedemael de menſchen ſterfelijk ſijn, den ouderdom in haer een teeken van hunne naekende doodt is: maer een Republijk, naedemael ſe op hoop van onſterfelijkheit is ingeſtelt, neemt met den tijdt in kraghten toe, en wordt door het verouderen maghtigh. Want de langhduerigheit is d'allerſeekerſte bewijsreeden van een welgeſtelde heerſchappye: hier uyt koomt een grooter vertrouwen en liefde in de harten der ingeſeetenen: en om geen andere reeden ſoo ſeer duert een Republijk, als om dat ſe geduert heeft. Daer beneevens is het reedelijk geweeſt ten nutte der uytheemſchen te ſorghen, op dat hen, dien de grootheit der geſchiedeniſſen heeft begeerigh gemaekt om deeſe Republijk te leeren kennen, blijken mooghe, niet alleen hoedanigh die nu ſy, maer ook hoedanigh die van oudts geweeſt is, weghneemende een dwaelinghe, welke veeltijdts d'ongelijkheit der naemen in een ongelijke ſaek baert. Want nogh ooveral ſijn de Prinſen de ſelfde, nogh de ſelfde de Staeten: maer elders is de hoogſte moogenheit by eenen, den raedt by veelen: elders ſtaet de maght aen veelen, de bedieninghe aen eenen: elders ſijn de wetten onder den Prins: elders de Prins onder de wetten. Saeken, die, ſoo ſe yemandt aendachtelijk ooverweeght, hem ſullen doen bevinden, dat de Republijk, die nu is, niet nieuwlinx onder ons heeft begonnen, maer wel dat die te vooren is geweeſt nu helderer opdaeght. Want gelijk een huys kan blijven ſtaen, al ſchoon men eenighe gedeelten wil veranderen; dogh niet en kan, indien men 't grondtgebouw omverre worpt; ſoo moet men niet geoordeelt worden met het veranderen van de naemen en ampten der magiſtraeten terſtont een andere Republijk te maeken, ſoo langh noghtans de hooghſte mooghenheit en het oppergeſagh, en die ſiele, om ſoo te ſegghen, die het geheele lighaem beweeght, en t'ſaemenhoudt, een en de ſelfde blijft. 't Ooverighe, Eed: Gro: Mog: Heeren, is dat wy Godt, den veſter en handthaever van deeſen Staet, bidden, dat hy de vryheit, welke niet ſoo ſeer Uwe ſonderlinghe voorſienigheit, en de uytneemende deught en dapperheit der burgheren en ſoldaeten, als ſijne heemelſche hulpe tot op deeſen dagh beſchermt heeft, wyders veele eeuwen in 't toekoomende gelieve voort te planten: en te geeven dat die goederen, dien ſeeghen, welke wy met onſe ooghen aenſchouwen, ons immer byblijven en eyghen worden: maer inſonderheit die, welke d'allerſeekerſte panden der gemeene geruſtheit ſijn, de Godtsdienst, Reghtveerdigheit en Eendraght.

's Graevenhaeghe den ſeſtienden van Lentemaendt des jaers 1610.

INHOUDT
der
HOOFTSTUKKEN.

I.

WAt een Vorstendom sy in een Republijk der Voortreffelijxten; wat Staeten.

II.

Hoedaenigh de Republijk der Batavieren sy geweest, toen de natie eerst gestight is.

III.

Hoedaenigh de Republijk der Batavieren sy geweest, ten tijde als het Roomsche Rijk in sijn luyster was.

IV.

Hoedaenigh de Republijk der Batavieren sy geweest nae 't vervallen van 't Roomsche Rijk.

V.

Hoedaenigh de Republijk der Batavieren, dat is der Hollanderen, geweest sy ten tijde der Graeven.

VI.

Hoe dat het traghten om veranderingh in de Republijk te brenghen oorsaek tot den oorlogh heeft gegeeven.

VII.

Hoedaenigh de Republijk *der Batavieren sy geweest in den oorlogh, hoedaenigh die sy nae den oorlogh.*

VAN

VAN DE OUDTHEIDT der BATAVISCHE REPUBLYKE.

I. HOOFTSTUK.

Wat een Vorstendom sy in een Republijk van de Voortreffelijxten: wat Staeten.

ALle volken worden geregheert of door de gemeente; of door de Voortreffelijxten; of door eenen alleen. De regeeringhe der voortreffelijxten is, of met een Vorstendom, of sonder Vorstendom. [1] Vorstendom noeme ik een uytsteekendt gesagh van eenen, bepaelt door de maght van anderen, en door wetten: door welke teekenen het wordt onderscheyden van 't gheen eygentlijk gesprooken een Koninghrijk genoemt wordt. Waerom [2] Tacitus verhaelt, dat Piso van Germanicus hadt geseght: *dat hy was een soon van een Vorst van Romen, en niet van een Koningh der Parthen.* en [3] Suetonius van Caligula: *dat het weynigh verschilde, of hy hadt de gedaente eenes Vorstendoms verandert in een Koninghrijk.* gelijk ook Cæsar [4] van de vaeder van Vercingetorix seght: *Dat hem was opgedraeghen 't Vorstendom van Gaulen, maer, dewijl hy stont nae een Koninghrijk, hem van de burgherye 't leeven was benoomen.* En Plinius [5] van Trajanus: *Dat hy sigh hadt needergeset in den Vorstelijken seetel, om gheen plaets voor een Heer te laeten.*

1. Iohan Bodin van een Republijk, I.B. 8. hoofdst. *Vorstendom wordt genoemt de gedaente van een regeeringhe der voortreffelijxten, waer in een in weerdigheit booven anderen uytsteekt.*

2. Cornelius Tacitus van Cn: Piso I. Jaerb. (57. hoofdst. volghens de laetste verdeelinghe:) *ook hoorde men Piso segghen, toen hy den Koningh der Nabatéen oover de maeltijdt den Prinse* (Germanicus) *en Agrippina goude kroonen van groot gewight wierden aengebooden, dogh lighte aen Piso en d'andere*, dat men op die maeltijdt onthaelde den soon van een Roomsch Vorst, niet van een Koningh der Parthen, *en met eenen wierp hy sijne kroon wegh.*

3. Van de twaelf Roomsche Keyseren, in 't leeven van Caligula, XXII. hoofdst. *Tot nogh toe hebben wy van hem gesprooken als van een deughdelijk vorst, in 't vervolgh moet ik van hem spreeken als van een monster. Nae dat hy veele toenaemen hadt aengenoomen (want hy wierdt en* GODTVRUGHTIGHEN VAEDER DER HEYRLEEGHEREN en de BESTE EN GROOTSTE KEYSER *genoemt) als hy by geval oover maeltijdt t'sijnen huyse hoorde Koninghen, die om hunnen plight af te legghen in de stadt gekoomen waeren, twisten oover den aedeldom van hun afkoomst, riep hy uyt*, Daer sy maer een heer, maer een Koningh. *En weynigh verschilden 't, of hy nam van stonden aen den tulbandt, en veranderde de gedaente van een Vorstendom in die van een Koninghrijk.*

4. Van den Gaulischen oorlogh in 't VII. B. De Vaeder van Vercingetorix, uyt Auvergne, is geweest Celtillus, volghens 't getuygenis van Cæsar op de selfde plaets, omtrent het begin des boex.

5. In sijn lofreeden aen Trajanus, omtrent het midden: *Uwe beeltenissen staen, eeven als eertijdts de gene, die besondere luyden, om hunne treffelijke diensten den vaederlande beweesen, wierden opgereght: uyt de selfde stoffe* (kooper) *siet men de praelbeelden van Cæsar, en die der Bruten en der Camillen. De reeden ook verschilt niet. Want sy hebben de Koninghen en den vyandt toen hy ooverwinnaer was van de wallen afgedreeven: deesen weert en keert af het rijk selve, en alle andere saeken, die de slaevernye baert: en is geseeten in de seetel eenes Vorsten, om geen plaets voor een Heer te laetē.*

[1] Oneygentlijk noghtans wordt ook een Vorſtendom ſelfs een Koninghrijk genoemt. En diervoeghe ſeght [2] Ariſtoteles, dat de Koninghrijken eerſt ſijn opgekoomen in de tijden der helden, toen de volken den geenen, van welker voorouderen ſy weldaeden genooten hadden, als naementlijk ſoo ſe van hen hunne wetten hadden, of door hen in den oorlogh waeren beſchermt geweeſt, opdroeghen het opperbewint in den oorlogh, met de maght om te oordeelen. Welk Koninghrijk hy ſeght maer alleen geweeſt te ſijn oover den gewillighen, en op een bepaelt reght. Soo ook verhaelt Thucydides, dat by de Grieken de heerſchappy der Koninghen d'alleroudtſte geweeſt is, ſijnde erffelijk afgedaelt van de vaeders op de kinderen, en omſchreeven met ſeekere eere. Waer uyt blijkt, dat ſelfs in een Republijk der Voortreffelijxten de Vorſtendommen dikmaels by ordre van 't geſlaght afdaelen. Hier van dient ons Lacedemonien ten aenmerkelijken voorbeelde. Wijders geeven de Voortreffelijxte, die in 't bewint der hooghe regeeringhe ſijn, hunne ſtemmen of yder in 't beſonder voor ſigh ſelven, gelijk in de Republijk van Venetien gebruykelijk is, of op den naem van gemeenſchappen. Welke gemeenſchappen of van eenerhande of van verſcheyde gedaenten ſijn. Van eenerhande, als onder de Acheërs, welker ſtaetsvergaederingh beſtont uyt afgeſondene der ſteeden. Dogh gelijk de gedaenten der burgheren verſcheyden ſijn, ſoo ſijn ook verſcheyden de gedaenten der gemeenſchappen uyt de burgheren, door het onderſcheit der qualiteyten, nae welke ſe anders en anders tot de beſtieringhe van de Republijk geſchikt worden. Waer van daen ook deeſe qualiteyten, en de gemeenſchappen ſelve by de Latijnen *Ordines*, en onder ons gemeenelijk Staeten, genoemt worden. Drie duſdaenighe Staeten hadt Hippodamus gemaekt; te weeten, de Konſtenaers, de Bouwluyden, en het Krijgsvolk: Plato, de Toeſienders, het Krijgsvolk, en de Bouwluyden: de Egyptenaers, de Prieſters, het Krijgsvolk, en de Ambaghtsluyden. De oude Gaulen, haere Druides, de Ruyteren, en de Gemeente: de Romeynen, de Edelen, de Ruyteren, en de Gemeente. Soo dikmaels dan de Voortreffelijxte, onderſcheyden ten aenſien van hunne Staeten, in 't beſtier der Hooghe [3] Regeeringhe ſijn, wordt dit genoemt een regeeringhe der Staeten: gelijk nogh heeden in Duytſchlandt, alwaer de Keurvorſten, en de Steeden geſaementlijk de hooghe regeeringhe maeken. En indien by deeſe regeeringhe der Voortreffelijxten, beſtaende uyt de Staeten, een wettelijk Vorſtendom koomt, moet die regeeringhe voorwaer en allerbeſt verkooren en gemaetight ſchijnen. Want dewijl wy in alle ſaeken voor goedtkeuren 't gheen 't midden is, en 't midden genoemt wordt, nu 't gheen ten weederſijden van het uyterſte is afgeſcheyden, nu 't gheen aen beyde deelaghtigh is, ſoo blijkt, dat deeſe Republijk tuſſchen een Koninghrijk en de regeeringh der meenighte geſtelt is; dat ſe de onheylen dier beyde mijdende van ſigh afweert, en het goede door naevolgingh doet op ſigh neederdaelen. Want voor eerſt, naedemael ſe niet alles laet ten bewinde nogh van een menſch alleen, die veele dwaelinghen is onderworpen, nogh ook van het gemeene volk, dat onweetende en onbedreeven is, ontgaet ſe buyten alle twijfel groote en meenighvuldighe gevaeren. En ten anderen, aengeſien een Koninghrijk wel inſonderheit wordt gepreeſen om haere maejeſteit; dogh een regeeringhe der gemeente om haere gelijke vryheit: verkrijght ſe de majeſteit door het Vorſtendom; en geeft ſoo veel gelijkheit als genoegh is, wanneer ſe een yder, van wat ſtaet hy ſy, door deught de wegh baent tot de hooghſte eerampten, en een

1. Bodinus van een Repub. 1. B. 8. H. *De meeſte ſijn niet ſoo ſeer met der daedt, als door de benaeminghe Koninghen.* Cajetanus op het Kortbegrip van Thom. Aquinas in 2. van 't 2. nu. 40. art. 1. *In eenighe plaetſen ſijn de wetten ſoodaenigh, dat de Koninghen alleen met den naem Koninghen ſijn.*

2. Ariſtoteles Staetkund. 3. B. 14. H. *De Koninghrijken in de tijden der helden ontſtaen, waeren vrywilligh; en van vaeder op ſoon, volghens de wett,* en ſtrax daer aen: *oover vrywillighe en in ſeekere bepaelde ſaeken.*

3. Barclajus teeghen de Beſtrijders der Eenhoofdighe regeeringhe. 6. B. 14. H. *Daer geen Koninghrijk is, is de Majeſteit by het volk of de Staeten.*

ge-

gedeelte der hooghe regeeringhe. Dit alles ſtrax in den eerſten aenvangh dus verklaert ſijnde, om niet meermaels het vervolgh der ſaeken daer meede af te breeken, laet ons nu ſorghvuldigh onderſoeken hoedaenigh de Republijk der Batavieren, van den aenbeginne des volx, tot op deeſe tijden toe, geweeſt ſy. Niemandt moet ſigh eenighermaeten verwonderen, indien wy, hier meede beeſigh ſijnde, niet ſoo naeukeurighe bewijsreedenen bybrenghen, als of wy de Griexe of Roomſche hiſtorie onderhanden hadden: naedemael ons en d'alleroudtſte ſaeken der Duytſchen niet bekent ſijn, dan alleen door de Romeynen, die ſeeker achteloose beſchrijvers der uytheemſche ſaeken geweeſt ſijn: en dat, nae 't verval van 't Roomſche rijk, de geſchiedeniſſen, gelijk van by nae alle volken om die tijdt, ſoo ook van deeſe onſe natie, onder ſeer dikke duyſterniſſen legghen bedolven, en ten deelen ook met beuſelinghen omwonden ſijn: en naederhandt niet dan ſeer ſpaede onder ons gevonden ſijn vernuften, die getraght hebben de faem der ſaeken op den naekoomelinghen voort te ſetten; te meer, dewijl ook ſelfs de Staets beſcheyden een geruyme tijdt ſtilſwijghen. Den Leeſer ſal ons ooverſulx ten goede houden, ſoo wy veel eer een ruwe ſchets, dan een naeukeurigh afbeeldtſel der geheele Republijke vertoonen; en doen, 't gheen ſelfs een reghter, inſonderheit in ſaeken wat verre buyten 't geheughen, doen moet, dat hy geen getuyghen vordere op alle ſtonden van tijden: maer, het begin en het eynde beweeſen ſijnde, ſigh ſelven, door reeden en billijkheit geleidt, voorſtelle, dat de tijdt tuſſchen beyden, ten waere het teegendeel quam te blijken, doorgaende gelijkformigh geweeſt is.

II. HOOFTSTUK.

Hoedaenigh de Republijk der Batavieren ſy geweeſt, toen de natie eerſt geſtight is.

'T IS derhalven een ſeekere ſaeke, dat de Batavieren, ſijnde eertijdts geweeſt een gedeelte der * Catten, gelijk en [1] Tacitus getuyght, en de ooverblijfſelen van den naem [2] Batavieren onder de Catten, en [3] weederom van de Catten onder de Batavieren bewijſen, voor de tijden van Julius Cæſer, en mooghelijk eenighe eeuwen

* Volken in Duytſchlandt, die 't landt van Heſſen en Thuringhen met eenighe naebuerighe landen bewoont hebben.

1. 't Sijn de woorden van Tacitus in 't 4. B. der Hiſtorien: *De Batavieren, een gedeelte der Catten ſoo langh ſe ſigh aen ginsſijde des Rhijns hielden, verdreeven ſijnde, door inlandtſche beroerte, hebben ſigh ter needergeſet in 't uyterſte van de Gauliſche kuſt, ontbloodt van inwoonders, en daer beneevens in een eylandt, geleeghen tuſſchen de watten, 't welk door den Ocean van vooren, door den Rhijnſtroom van achteren en ter ſijden omſpoelt wordt: en ſonder door de moogenheit der Romeynen, en bondtgenootſchap met hun geweldigher, geſleeten te ſijn, dienen ſe den rijke alleenlyk mannen en waepenen aen, langh geoeffent in de Germaniſche oorloghen: eerlangh is hunne glorie door Brittannien vermeerdert, mits het ooverſenden van regementen derwaerts; die, volghens d'ouwde inſtellinghe, by d'eedelſten hunner landtsluiden geregeert wierden.* En van de ſeeden der Duytſchen: *De Batavieren, ſijnde van alle deeſe volken de uytſteekentſte in dapperheit, bewoonen niet verre van den oever het eylandt van den Rhijnſtroom. Eertijdts ſijn ſe geweeſt een volk der Catten, en door inheemſche beroerten oovergegaen in die plaetſen, om aldaer een gedeelte van 't Roomſche rijk te worden. Sy behouden nogh de eere en het merkteeken der oude bondtgenootſchap. Want ſe worden nogh verachtelijk gefoolt door ſchattinghen, nogh gekneevelt door paghters. Ontſlaeghen van belaſtinghen en heſgelden, en gehouden tot een toevlught om 'er ſigh in ſlaeghen van te dienen, worden ſe als geweer en waepenen bewaert tot oorloghen. Onder de ſelfde gedienſtigheit ſijn ook het volk der [a] Mattiaken. Want de grootheit des Roomſchen volx heeft haere majeſteit uytgeſtrekt tot aen ginsſijde des Rhijns, en buyten de oude paelen des rijx. Dus houden ſe hunne wooninghe en hunne paelen binnen den oever, maer hert en geneegenheit voor ons, ſijnde voor 't ooverighe den Batavieren gelijk, behalven dat ſe daerenbooven door de geleegenheit hunner landtſtreek en hunnes heemels vueriger van moedt ſijn.* Niet ſonder reeden hebbe ik hier wat meer by geſchreeven; om dat ſe naederhandt ſullen te ſtade koomen: en 't is beeter, dat die hier eens in 't geheel geleeſen worden, dan altoos by ſtuxkens en ten deele.

[a] *Marpurgers.*

2. De geleerde oordeelen, dat de Batavieren eertijdts ſijn geweeſt onder de Catten, en die nu Heſſen genoemt. En om dit te verſterken brenght Janus Douſa, de ſoon, jongelingh ſeer eedel in luyſter van afkoomſt, en eêlheit van verſtant, tot nieuwe bewijsreedenen by, *Catzenfort* aen de Dilleſtroom, en veel light ook *Katers*, dight by 't ſteedtjen Hirsfeldt, en *Katerbergh*, by Wanfriedt. Weſhalven de wooninghe der oude Batavieren is geweeſt in Heſſen. Dogh op wat plaets ſe die gehadt hebben, ſpoort de ſelfde nae door giſſinghe gehaelt uyt de benaeminghen der plaetſen: en vermoedt dat ſe ſijn geſeeten geweeſt omtrent de ſtroomen Adrana (van welke Tacitus gewagh maekt in ſijn 1. Jaerb. gemeenelijk de *Eder*) en Gilſa op de grenſen van 't Graeffchap Waldek. En een bewijs deeſer ſaeken ſchijnen hem te verſchaffen *Bateburgh*, een ſlot geleeghen op een hooghen heuvel aen de Adrana: en het dorp *Batenhauſen*, tuſſchen de ſtroomen de *War* en de *Gilſe*. *Baddenſeldt* daerenbooven nae by de ſelfde Adrana is een plaets, die genoemt wordt by den ſchrijver der Jaerboeken van de daeden van Karel de Groote.

3. Behalven de bewijsreedenen van andere by gebraght uyt twee dorpen van de ſelfde naem, *Catwijk op den Rhijn*, en *Catwijk op ſee*; die voor deeſen, aen de middelſte uytwaeteringh van den Rhijn, Batavien aen den Ocean bepaelt hebben. De ſelve Douſa, de ſoon, brenght by *Catwijk* in 't Graefſchap Kuyk, landtpael der Batavieren aen dien oordt. Eyndelijk het ſteedtjen *Cats*, ſeght hy, dat voor eenighe jaeren is ondergeloopen, houdt het geheughen der Catten nogh in Zeelandt ſtaende; als ook het vlek *Cattendijk* by der Goes, daer teeghen oover. 't Gheen hem klaere bewijsreeden genoegh dunkt, dat de Zeeuwen met ons van eenen oorſprongh geweeſt ſijn. En dat die van oudts gereekent ſijn geweeſt onder de Batavieren, en geſtelt onder die eylanden welke Cæſar getuyght dat den Rhijn door haere invloeyinghen in ſee maekt. Dus ſpreekt hy in 't IV. B. van den Galliſchen oorlogh: *Den Rhijn neemt haeren oorſpronk uyt de Griſons, inwoonders der Alpiſche geberghten, en loopt een langhe ſtreek met een ſterke drift: wanneer ſe den Ocean is genaedert, verſpreidt ſe ſigh in veele deelen, naer veele en groote eylanden gemaekt te hebben, en loopt door veele uytwaeteringhen in den Ocean.* Maer de meeſte ſijn van gevoelen, dat ſe den Romeynen bekent ſijn met den naem *Mattiaci*. En dat Mattium is geweeſt de hoofſtadt der Catten, blijkt uyt het 1. Jaerb: van Tacitus: *Cæſar* (Germanicus) *hebbende Mattium (de hooftſtadt dier natie) verbrandt, is, nae 't platte landt doorſtroopt te hebben, weedergekeert nae den Rhijn.* En Plinius 31. B. 2. H. noemt in Duytſchlandt de *Mattiaſche Baeden* oover den Rhijn. Dit alles trekt den verwonderensweerdighen Douſa tot de Catten, van welke geſprooten ſijn onſe Mattiaci, of Zeeuwen, en oordeelt, dat de ſelfde niet langh voor de tijden van Trajanus ſigh gevoeght hebben onder de Roomſche moogenheit; dewijl Tacitus, die ſijn boek van Duytſchlandt heeft geſchreeven ten tijde van het tweede borgemeeſterſchap van Trajanus, dat is, in het eerſte jaer ſijnes Vorſtendoms, ſeght, dat de natie der Mattiaken ſtaet onder de ſelfde gehoorſaemheit met de Batavieren. Maer die ſeer geleerde jongelingh wagghelt in ſijn gevoelen, en deeſe woorden, *ſijnde voor 't oovereighe den Batavieren gelijk, behalven dat ſe daerenbooven door de geleegenheit hunner landtſtreek en hunnes heemels vuerigher van moedt ſijn,* maeken, dat hy meent, dat de Mattiaken veel eer ten Noorden aen de Batavieren ſijn gegrenſt geweeſt, als geleeghen aen den Galliſchen oever, die voorwaer op dees ſijde des Rhijns geweeſt is, en binnen de oude paelen des Roomſchen rijx, 't welk met de rivier eyndighde. Weſhalven ſy, volghens deeſe bewijsreedenen, omtrent Swol, en Kampen, aen d'Yſſelſtroom, of 't Vlie de derde uytwaeteringh van den Rhijn, haere wooninghen gehadt hebben, alwaer als nogh het ſlot Catten genoemt haere voorouders ſchijnt te kennen te geeven. 't Sy met de ſaek geleegen hoe 't wil, dat de Mattiaken een kouwder landtſtreek, als Batavia, hebben bewoont, geeven niet duyſterlijk te kennen de woorden van Tacitus, die een barheit van heemel en aerde, en een barren aerdt van menſchen, met hunnen heemel oovereenkoomende, in die plaetſen beſchrijft. Dit dus by Douſa. Soo dat men lightelijker kan giſſen en ſegghen waer die niet geweeſt ſijn, als de waere woonplaets der Mattiaken aenwijſen. Daer ſijn 'er, die uyt de ſelfde bewijsreeden willen, dat ſe geweeſt ſijn in Noordthollandt: waer teeghens ſigh, ſoo veel hem mooghelijk is, Cluverius verſet, dien yemandt, ſoo 't hem weerdt dunkt, kan naeſien in ſijn Oudt Duytſchlandt 3. B. 7. H. en 11. B. 29. H. alwaer hy beweert, dat de Toxanders of Yaxanders de Zeeuwſche eylanden bewoont hebben, en ik heb 'er geſien, die hem op ſijn ſegghen volghen. Soo volght gelijk ſijns gelijk. Waer van elders te ſegghen ſal vallen. Laet ons nu weederkeeren tot onſe Mattiaken. En ſoo daerenbooven giſſinghen plaets hebben, men geef ook d'onſe gehoor. *In Duytſchlandt,* ſeght Plinius, *ſijn mattiaſche warme baeden, welker geſchepte drie daeghen ſiedende blijft; en omtrent de kant maeken de waeteren puymſteen.* De ſelfde Baeden, die Plinius *fontes* noemt, ſijn by Ammianus Marcellinus *aquæ*, Mattiaſche waeteren, genoemt, ſchrijvende in ſijn 29. B. van den Keyſer Valentinianus: *Hy heeft een ſchipbrugh oover den Rhijn geleght, en Severus is eerſt voor uytgegaen teeghen de Mattiaſche waeteren, &c.* Seeker men ſoude vergeefs deeſe *baeden* of *waeteren* in de Zeeuwſche eylanden, of in eenigh van de naebuerighe landen ſoeken: vergeefs aen d'Yſſelſtroom, vergeefs in Noordthollandt. De Mattiaken ſijn ſonder teegenſpreeken geweeſt op ginsſijde des Rhijns. En die *Mattiaſche waeteren* ſijn buyten twijfel die van *Baeden*, in 't beroemde Markgraefſchap. Aldaer heeft Henricus Scultetus, uyt Sileſien, een geleert man, van een zuyl afgeſchreeven ſeeker opſchrift, dat duſdaenigh is:

M. AU-

M. AURELIO
ANTONINO CAES.
IMP. DESTINATO
IMP. L. SEPTIMI
SEVERI, PERTINACIS
AUG. FILIO
RESP. AQV.

Dat is: *Aen Markus Aurelius Antoninus Prins, gekooren Keyser, soon van den Keyser Lucius Septimius Severus Pertinax, altijdt vermeerderaer, de Republijk van Baeden.* Dit opschrift van een ouden steen heeft Martinus Smetius in sijn oude opschriften, bladt CLV. 3. met deesen tijtel: *Coloniæ Agrippinæ, in porticu templi Aquarum, hoc est, Thermarum, quas Antoninus & Hadrianus principes suo opere ædificarunt.* dat is: Tot Keulen, in de galerye van den tempel der waeteren, dat is, der Baeden, welke de Prinsen Antoninus en Hadrianus door haer werk gebouwt hebben. Den seer voortreffelijken Gruterus, onsen seer grooten vriendt, soo langh het Godt en de natuer toelieten, heeft het selfde opschrift in sijn swaer werk, pag. CCLXVII. 8. behoudende dien tijtel van Smetius. Maer, gelijk ons den doorluchten Scaliger voor deesen vermaende, Sculterus heeft het selfde uytgeschreeven in 't Markgraeffschap van Baeden. En seeker 't koomt met de waerheit beeter oover een, volghens 't gevoelen van den selfden Heer, dat door deese Republijk verstaen worde de stadt Baeden, gelijk den naem uytwijst: als dat dit opschrift soude gevonden worden tot Keulen; welke stadt niet en is die Republijk van Baeden. Deese *Republijk van Baeden* is by Tacitus, en den weereldtbeschrijver Ptolomeus, *Mattium, de hooftstadt der Catten.* Van welk *Mattium* sijn genoemt de *Mattiasche baeden*, en de *Mattiasche waeteren.* Dierwijse souden de *Catten* niet geweest sijn die van *Hessen*, nogh *Mattium* de stadt *Marpurgh*, 't welk by veelen gelooft, en tot nu toe voor vast gehouden is, maer die van *Baeden*, dat waer is. Dogh men moet leesen *Mattium*, niet *Mattiacum* Ματτίακον, by Ptolomeus of herschrijven Ματτίακον π. dat is, πόλις. Van deese Hooftstadt is gehaelt den naem van 't Volk *Mattiaken*: van deese noemt Plinius de *Mattiasche bronnen*, en Marcellinus de *Mattiasche waeteren.* 't Woordt Ματτιακῶν is buyten twijfel verbastert. Ik, nae mijn botheit, kan niet sien hoe van *Mattiacum*, de *Mattiasche* of bronnen of waeteren konnen genoemt worden, niet meer als van *Maguntiacum*, *Maguntiaci.* 't Welk belacchelijk is. Weshalven 't beeter is die van *Mattium* af te leyden. Maer dit alles sullen wy, belieft het Godt, op een ander tijdt wijdtloopigher verhandelen, en naeukeurigher ondersoeken.

wen te vooren, sijn nae die plaetsen, in welke se nu sijn needergeseeten, naementlijk het eylandt omvloeit door den Ocean en den Rhijn, en de plaetsen allernaest aen den oever op dees sijde des Rhijns, die genoemt wordt de Gallische of Belgische, en dat die plaetsen, als Tacitus verhaelt, ontbloot van inwoonders door hen sijn ingenoomen, volghens d'allerbillijxte wet der natuere, waer door goederen, die legghen sonder eyghenaer, in eyghendom worden den genen, die de selfde allereerst besitten. Dit is derhalven een seer reghtveerdigh beginsel van een vrye Republijke: als welke een volk vry van sijnen oorspronk in een vrylandt gevest heeft. Wat regeeringhe sy gebruykt hebben, blijkt genoegh uyt [1] Strabo, die seght, dat alle de Celten behaeghen gehadt hebben in de regeeringhe der Voortreffelijxten. En als de Grieken Celten noemen, begrijpen se daer onder soo de Gaulen, naebueren der Batavieren, als de Duytschen, van welke de vermaertste sijn geweest de Batavieren, indien men [2] Tacitus en [3] Plinius wil gelooven. En wat de oude Gaulen belanght, hoedaenigh een regeeringh die gehadt hebben voor de tijden der Romeynen, toont ons [4] Ambiorix, als hy seght, dat de heerschappy der Vorsten soodaenigh is, dat de meenighte geen minder reght en gesagh oover haer heeft, als sy oover de meenighte: alwaer met den naem van meenighte verstaen wordt, niet het gemeene volk selfs, maer de Vergaederingh der Voortreffelijxten van elke natie; waer van ten bewijse dienen soo de voorbeelden by Cesar, als 't gheen [5] Cæsar selfs seght, dat het gemeene volk by de Gaulen by nae in geen aensien is, en in geen vergaederinghe geroepen wordt, maer de geheele regeeringhe staet aen de Druides en de Ruyteren. Dat ook de Duytschen van alle eeuwen af niet onder de heer-

1. Strabo in sijn IV. B.
2. In sijn boek van de seeden der Duytschen: *Van alle deese volken sijn de Batavieren de uytsteekenste in dapperheit.*
3. In sijn IV. B. XV. H. *In den Rhijn selfs, by naer hondertduysent schreeden in de lenghte, leght het seer vermaerde eylandt der Batavieren, en de Caninefates*, of Kennemerlanders.
4. By Cæsar in den Gallischen oorlogh. V. Boek.
5. Van den Gallischen oorlogh in 't VI. Boek.

ſchappy van een alleen, maer van veelen geleeft hebben, getuyght dit ſegghen van [1] Tacitus, ter plaetſe daer hy gewaeght van d'alleroudtſte toghten der Duytſchen: *Want de vryheit der Duytſchen is moedigher als het Koninghrijk van Arſaces:* en Lucanus in ſijn VII. Boek.

Libertas ultra Tanaim Rhenumque receſſit:
Et toties nobis jugulo quæſita negatur,
Germanum Scythicumque bonum. —

Dat is:

De vryheit is gevlught, en van ons afgeweeken
Verr' oover Tanaïs en Ooverrhijnſe ſtreeken:
Sy blijft ons, ſchoon ſoo vaek geſoght met hals en bloedt,
Geweyghert: 't is des Duyts en Tarters eyghen goedt.

En daer op volght:

Ex populis qui regna ferunt, ſors ultima noſtra eſt.

Dat is:

Ons plaeght het uyterſt' van die rijken konnen draeghen.

In welke plaetſen wordt te kennen gegeeven wat het woordt *vryheit* beteekent, door het teeghengeſtelde woordt *Koninghrijk*, naementlijk in ſijn eyghen beteekenis genoomen: en ook door het begin der Jaerboeken van Tacitus: *Romen is in 't begin geregeert geweeſt door Koninghen. De vryheit en het borgermeeſterſchap heeft L. Brutus ingeſtelt.* En gelijk deeſe dinghen den Duytſchen gemeen ſijn, ſoo toont ook den Batavier Civilis dat ſe beſonderlijk den Batavieren toebehoorden, [2] in die reeden, waer in hy de Gaulen tot hunne vryheit aenmoedight: want naedemael hy ſeght, laet Syrien, en Aſien, en het Ooſten, gewoon onder Koninghen te leeven, dienſtbaer weeſen, geeft hy genoegh te kennen, dat, gelijk de volken van 't Ooſten door Koninghen hebben willen geregheert ſijn, ſoo ook de Batavieren uytter aerdt van ſulk een maniere van regeeringhe ſijn afkeerigh geweeſt. Dogh mooghelijk ſal dit yemandt ſchijnen te ſtrijden met het geen elders wordt geſeght, [3] dat Civilis ſelfs is geſprooten van Koninghlijken bloede. Doe hier by, dat [4] Strabo Veromerus Koningh der Batavieren noemt: en van gelijken maekt ook [5] Ammianus Marcellinus gewagh van andere Koninghen der Batavieren. Maer geen ſaek is klaerder, dan dat deeſe Koninghen ſijn geweeſt eeven als die van Lacedemonien, alleen Koninghen met den naem, dogh in der daedt niets anders, dan Hoofden der Voortreffelijxten. Dit toont [6] Tacitus klaer, wanneer hy ontkent, dat de Koninghen der Duytſchen *een onbepaelde en vrye maght gehadt hebben:* jae ook ſeght hy, dat ſe in de vergaederinghe ſijn gehoort, *meer met geſagh om te raeden, als met maght om te gebieden.* Daerenbooven hebbende [7] geſprooken van de Vrieſen, naebueren der Batavieren, als hy hadt geſeght, dat die natie wierdt geregeert van Verritus en Malorix, voeght hy voorſightelijk daer by, [8] *voor ſoo veel de Duytſchen van Koninghen geregeert worden.* Ook daer hy de [9] Gothen beſchrijft, ſeght hy: *Dat ſe nu wat naeuwer onder de regeeringhe van Koninghen*

1. Van de ſeeden der Duytſchen.
3. Tacitus in ſijne Hiſtorien IV. Boek.
3. Tacitus in ſijne Hiſtorien IV. Boek. *Julius Paullus en Claudius Civilis, oovertroffen d'andere verre in Koninghlijke afkoomſt.* XIII. H.
4. In ſijn Landtbeſchrijvingh VII. Boek, in een verbaſterde plaets, en voor Βαττῶν moet men leeſen Καττῶν, dat is, niet *Batten*, maer *Katten*.
5. In ſijn XVI. Boek, ſie van deeſe plaets in 't vervolgh.
6. Van de ſeeden der Duytſchen.
7. In ſijne Jaerb. XIII.
8. Seer wel leeſt men dus by Tacitus in ſijn XIII. Jaerb. in de verbeeterde boeken van Curtius Pichena. Want gemeenelijk ſtaet 'er, *waer in toen de Duytſchen regeerden.* Oover beyde de ſtellinghen twiſten den beroemden en ſeer geleerden Ioannes Iſacius Pontanus, en den uytſteekendt ſtouten Philippus Cluverius, die men beyde kan naeſien.
9. Van de ſeeden der Duytſchen.

ſton-

ſtonden, als d'andere Duytſche volken, echter nogh niet booven de vryheit. En om te toonen, dat de Sweeden van den aerdt der Duytſchen ontaerden, ſeght hy: *Sy ſtaen onder de heerſchappy van eenen, ſonder eenighe verdere uytſonderinghen, ſonder eenighe maght, die van andere afdaelt.* En eevenwel hebben de Duytſche volken niet altoos nogh alle ſulke Koninghen gehadt, maer ten meerendeele Veldtooverſten. Dit onderſcheit maekt Tacitus, wanneer hy ſeght, *Dat de Koninghen wierden gekooren nae den aedel van geſlaght, de Veldtooverſten om hunne vroomheit.* En [1] Cæſar ſeght, dat de Duytſchen *in tijdt van vreede geen gemeene ooverheit hadden, maer dat 'er wierden gekooren Veldtooverſten in den oorlogh, om maght te hebben oover leeven en doodt.* Selden ſijn 'er dan Koninghen geweeſt; dikwils Veldtooverſten, en tot elken oorlogh: hoedaenighe by de Batavieren ſijn geweeſt Civilis ſelfs, en daer te vooren [2] Cariovalda, en daer nae andere. De maght der Veldtooverſten hadt doorgaens maer plaets in den oorlogh: eenighermaeten breeder was de moogenheit der Koninghen, of immers daer in grooter, dat ſe altoos duerde. En naedemael d'eene en d'andere niet oneyndigh geweeſt is, volght nootwendigh, dat die binnen haere paelen is bepaelt geweeſt. Deeſe paelen ſijn of door de wet, of door een andere maght. De wet ſtelt ſeekere uytſonderinghen, als Tacitus die noemt: en de maght van veelen daer by gevoeght maekt, dat een alleen ter beede, niet uyt ſijn eyghen reght heerſcht. De wetten ſijn niet by geſchrift geſtelt geweeſt, maer eeven als die van Lacedemonien, door 't geheughen der menſchen, en 't gebruyk ſelve, heylighlijk onderhouden. Dogh hoedaenigh die geweeſt ſijn by de Batavieren in 't bepaelen van de heerſchappy hunner Koninghen en Veldtooverſten, ſoude beſwaerlijk te ſegghen ſijn; alleen is geloofelijk, dat de ſelfde of niet veel verſchilt hebben van die, welke naederhandt ten tijde der Graeven in 't gebruyk ſijnde, gelijk we vervolghens ſullen ſegghen, niet dan ſeer laet hebben begonnen beſchreeven te worden. Een bewijsreeden hier toe verſchaft my, dat de Batavieren ſijn geſprooten uyt de Catten, de verreſientſte van alle de Duytſche volken, en uytſteekende in konſten van te gebieden en te gehoorſaemen: 't gheen [3] Tacitus, ſpreekende van de Catten, met deeſe woorden te kennen geeft: *Sy ſtelden oover hen verkoorenen, ſy gehoorſaemden, die ſe oover hen geſtelt hadden.* Daerbeneevens, dat ik ſie, dat noyt eenighe natie in gemeene en beſondere ſaeken ſigh ſtantvaſtigher gehouden hebbe aen de inſettinghen hunner voorouderen: ſoo dat men met waerheit van deeſe ſoude mooghen ſegghen, 't gheen [4] Tacitus ſchrijft, *dat* aldaer *goede ſeeden meer vermoghten, dan elders goede wetten.* Ten voorbeelde diene die [5] gewoonte der Catten, waer door ſe hun hayr en baerdt lieten waſſen, hebbende ſigh met een belofte verbonden die haeveloosheit van weeſen niet te ſullen veranderen, voor en al eer ſe den vyandt hadden verſlaeghen. Waer aen den Batavier Civilis gedenkende by [6] Tacitus, ſijn langh en goudtgeel geverwt hayr eerſt afleyde, als hy de legioenen hadt verſlaeghen. En wy weeten dat 'er onder ons geweeſt ſijn, die, in 't begin des [7] oorloghs, die onlanghs is ge-

1. In ſijn Galliſchen oorlogh VI. Boek.

2. Tacitus in ſijn II. Iaerb: *Cariovalda Veldtooverſte der Batavieren is uytgevallen.* en op die ſelfde plaets wordt hy ook verſlaeghen.

3. Van de ſeeden der Duytſchen.

4. Op de ſelfde plaets.

5. Waer van Tacitus ſpreekt in ſijn boek van de ſeeden der Duytſchen: *By de Catten,* ſeght hy, *is in 't algemeen voor een gewoonte doorgedronghen, dat, ſoo haeſt ſe tot hunne volwaſſe jaeren ſijn gekoomen, het hayr en den baert laeten waſſen, en die verloofde geſtalte des aengeſights, waer door ſe ſigh aen de dapperheit verplight hebben, niet afleggHen, voor al eer ſe den vyandt verſlaeghen hebben, &c.* Men leeſt, dat Godefroy de Groote *de gebaerde* genoemt is, om dat hy hadt geſwooren, dat hy ſijnen baerdt niet ſoude laeten ſcheeren, voor dat hy meeſter geworden was van 't Hartoghdom Lotteringhen, dat hem voor langh toequam. Waer van den beroemden Iuſtus Lipſius gewagh maekt in ſijne beſchrijvingh van Loven, en neevens hem andere. Het begin ſijner regeeringhe was in 't Iaer 596.

6. In 't IV. Boek ſijner Hiſtorien.

7. Den ſchrijver ſiet op het twaelf jaerigh beſtant, gemaekt met de doorlughtighſte Aertshartoghen Albertus en Iſabella, en den Koningh van Spanjen, in 't jaer 1609.

eyndight, 't ſelfde gedaen hebben, onderhoudende daer in de gewoonte hen van hunne voorouders naegelaeten. [1] Tacitus ſeght, dat hunne vaenen en benden niet by geval gemaekt, maer by huyſen en verwandtſchappen geſchikt wierden. Soodaenighe vaenen en benden, beſtaende uyt naebueren, en bloedtverwanten, ſijn ook nogh heedenſdaeghs in de meeſte ſteeden der Batavieren te vinden, een inſettinghe die alle geheughen te buyten gaet. By [2] de oude Duytſchen wierdt de vrouw terſtont in het eerſte aengaen van haer huwelijk indaghtigh gemaekt, en vermaent, dat ſe quam om te ſijn een metgeſellinne van allen arbeidt en gevaeren, die met den man in vreede en in oorlogh 't ſelfde ſoude hebben te lijden en te beſoeken. Hier van daen koomt, dat by de Batavieren tot op deeſen dagh de gemeenſchap van goederen tuſſchen de eghtgenooten voor een wet wordt onderhouden. Drank gemaekt van gemout kooren, nae de gelijkenis van wijn, [3] kleederen die niet los om het lighaem ſwieren, maer om de leeden geſpannen ſijn, wooninghen ten platten lande, elke met haer erven daer om, alle teekenen der oude Duytſchen, ſijn nerghens klaerder te bekennen. Dat vyandtſchappen tuſſchen vrienden en maeghen wierden opgevat van vrienden en maeghen, weederom dat voldoeninghe van 't geheele geſlaght genoomen wierdt, partyen ſigh met elkander op een maeltijdt verſoenende, dat als dan een gedeelte der boete aen den Koningh of aen den Staet, een gedeelte aen hem die gewrooken wierdt of aen de vrienden wierdt betaelt, ſijn alle ſaeken, die t'eenemael gelijk ſe Tacitus verhaelt, gebleeven ſijn, en tot nogh toe blijven, behalven dat voor een of tweehondert jaeren de vyandtſchappen onder de geſlaghten oopentlijker en met meerder heevigheit gevoert worden. Tacitus ſeght, dat onder de ſteeden en landtſchappen een gewoonte is geweeſt, gewilligh en hooft voor hooft yets van haer vee en vrughten den Vorſten te ſchenken, 't welk voor een eergift aengenoomen ſijnde, ook gedient heeft om hun gebrek te baet te koomen. hier uyt hebben de tienden hunnen oorſprongh. Eyndelijk wordt ook de gewoonte ſelfs van een Veldtheer te verkieſen uytgedrukt in het voorbeeldt van de [a] Kennemerlanders, die, geweeſt ſijnde een gedeelte der Batavieren, Brinio, geſprooten uyt ſeer eedelen huyſe, [4] *geſet op een ſchildt, volghens de gewoonte van die natie, en opgeheeven ſijnde, gedraeghen op hunne ſchouderen* tot Veldtooverſte verkooren hebben. Dat de ſelfde gewoonte nogh in gebruyk gebleeven is onder de Batavieren en de naebuerighe volken, geduerende de tijden der Graeven, blijkt uyt de regiſters van den Staet, die klaerblijkelijk getuyghen, dat, al eer de ſlagh geſchiede [5] tuſſchen de Vrieſen, en Graef Willem, de laetſte uyt den huyſe van Henegouw, in een aengevanghe onderhandelingh de Vrieſen onder andere den Graef deeſe voorwaerde hebben aengebooden, dat vier der allereedelſte Vrieſen den Graef op een ſchildt ſouden ſtellen, en hem opheffende op hunne ſchouderen draeghen, en uytroepen: DIT IS DE MOOGENHEIT VAN VRIESLANDT. Weſhalven, naedemael en in beſondere ſaeken, en in die algemeene, welke meer tot uyterlijken luyſter, als tot de klem van de heerſchappy ſelve behooren, de oude gewoonte ſoo ſorghvuldigh van deeſe volken is onderhouden, ſal ik lightelijk te brenghen ſijn, om te gelooven, dat de wetten der heerſchappye van oudts ſoodaenighe geweeſt ſijn, als het gebruyk der volghende tijden toont. Nu ſtaet ons nae te ſpooren aen welke, neevens de Koninghen en Veldtooverſten, het hooghbewint der gemeene ſaeke hebbe geſtaen. Ik bevinde dan, dat 'er by de Duytſchen, behalven

1. Van de ſeeden der Duytſchen.
2. Tacitus in 't ſelfde boek.
3. Sidonius Apollinaris van de Franken:
Strictius aſſuetæ veſtes procera coërcent
Membra virûm: patet iis arctato tegmine poples.
Dat is:
De mans ſijn langh van leeft, gekleet nae d'oude ſeeden,
Niet los om 't lijf, maer dight geſlooten om de leeden.

a Caninefates.

4. Tacitus in 't IV. B. ſijner Hiſtorien.
5. Willem de IV. van dien naem, Graef van Hollandt. Die ſlagh, die onſen Vorſt het leeven koſte, is voorgevallen in 't jaer 845.

de.

de Geeſtelijkheit, ſijn geweeſt tweederhande Staeten van menſchen, Opperhoofden en gemeente. Als ik Opperhoofden ſegghe, verſtae ik niet de gene die elk alleen oover een geheele natie heerſchten: want deeſe Opperhoofden waeren de Koninghen of de Veldtooverſten ſelve, van welke wy tot nogh toe geſprooken hebben: maer die gene, die elk eenigh gedeelte van de natie onder hun beſtier hadden, welker gedeelten groot ſijnde kreytſen, en de kleyndere vlekken genoemt wierden, Van deeſe ſpreekt [1] Cæſar aldus: *Sy en hebben geenen algemeenen Opperbevelhebber: maer de Opperhoofden der Landtſchappen en kreytſen doen reght onder den haeren, en minderen de geſchillen.* [2] Tacitus ſeght, *dat de ſelfde Opperhoofden reght doen in de kreytſen en vlekken.* En dat deeſe Opperhoofden pleeghen gekooren te worden leert ons van gelijken Tacitus: *Ook worden in de ſelfde vergaederingen gekooren d'Opperhoofden:* maer ſoo, dat allermeeſt wierdt aght genoomen op den eedeldom: want *uytſteekenden aedel*, ſeght hy, *of groote verdienſten der voorouderen verheffen ſelfs jongelinghen tot de weerdigheit van Opperhoofdt.* Waer uyt ik meen geſprooten te ſijn, dat de reghtsgebieden oover kreytſen en vlekken langhen tijdt in eedele huyſen achter den anderen geduert hebbende, ten laetſten genoeghſaem erffelijk ſijn geworden. Weſhalven deeſe Opperhoofden in weerdigheit van afkoomſt en bedieninghe de ſelfde ſijn, die men naederhandt den naem van Baroenen en Eedellieden heeft gegeeven. En voorwaer de regeeringhe der Republijke was hen ſoo niet oovergegeeven, dat, gelijk by de Gaulen ten tijde van Cæſar, het gemeene volk voor ſlaeven wierdt gehouden: maer yder Opperhoofdt waeren, volghens het verhael van [3] Tacitus, *toegevoeght hondert uyt de gemeente, te gelijk tot raedt en achtbaerheit.* Dit ſijn de magiſtraeten, welke [4] Cæſar ſeght dat geſaementlijk met de Opperhoofden de landeryen verdeelt hebben. Weſhalven de Landtſchappen ſelve van yder heerſchappy geregeert wierden, ten deele door de Opperhoofden, ten deele door gekoorene uyt de gemeente. Dogh de ſelfde die elk de deelen regeerden, aen die geſaementlijk ſtont de regeeringhe van 't geheele lighaem. [5] Tacitus ſeght: *oover de mindere ſaeken beraedtſlaeghen de Opperhoofden, oover de groote alle: ſoo noghtans dat ook die dinghen, welke ſtaen aen 't oordeel der gemeente, by de Opperhoofden afgehandelt worden.* Hy ſeght dat by de Duytſchen is geweeſt een tweederhande vergaederinghe. Een mindere, waer in op de daeghelijxe ſaeken, en die dikwils voorquaemen, wierdt orde geſtelt: dat die beſtaen heeft uyt de Opperhoofden alleen. Een grootere, aen welke ſtont de hooghſte mooghenheit der ſaeken: en dat die te ſaemen quam uyt beyde de Staeten. Want dat hy ſeght *alle*, is niet ſoo te verſtaen, als of elk hooft voor hooft, gelijk men in de [a] vergaederingh der Romeynen was gewoon, daer in vergaederde, ſulx dat ſe alle huys en hof verlieten: want dit was t'eenemael onmoogelijk onder een groot volk, gelijk inſonderheit waeren de Batavieren, waer in [6] Plinius ſeeven natien telt, naementlijk de Batavieren, alſoo eygentlijk genoemt, de Kennemerlanders, de kleyne

1. In ſijn VI. B. van den Galliſchen oorlogh.
2. Van de ſeeden der Duytſchen.
3. Van de ſeeden der Duytſchen.
4. In ſijn VI. B. van den Galliſchen oorlogh.
5. Van de ſeeden der Duytſchen.
a Comitia.
6. In ſijn IV. B. XV. H. *In den Rhijn ſelve,* ſeght hy, *omtrent hondertduyſent ſchreeden in de lenghte, leght het ſeer beroemde eylandt der Batavieren, en der Kennemerlanders, en andere der Vrieſen, Cauchen, Friſiabonen, Sturien, en Marſacien, welke legghen geſtrekt tuſſchen de Wael en het Vlie. Dus worden genoemt de uytwaeteringhen, in welke den Rhijn uytgeſtort ſijnde, ſigh ten Noorden verſpreidt in meeren, ten Weſten in de Maesſtroom, &c.* Van welke volken men moet naeſien onſen Pontanus in ſijn Landtbeſchrijvinghen. Cluverius door een wondere herſcheppinghe hervormt deeſe plaets uyt ſijn eyghen vernuft, dat vry te ſtout is, en leeſt: *En andere der Groote Vrieſen, der kleyne Vrieſen en der Marſacien, &c.* Soo yemandt behaeghen heeft in belagghelijkheeden, die ſie in ſijn Oudt Duytſchlandt, 2. B. 33. H. en reeden van deeſe ſijne hervorminghgeeft hy 3. B. 17. H. Dogh onſen Pontanus leert in ſijne geſchillen oover de Landtbeſchrijvinghen, en verſaemelingh van antwoorden,

kleyne Vrieſen, de Friſiabonen, de kleyne Cauchen, de Tuſiers, en de Marſaciers. Maer *alle* worden genoemt de vergaederingh ſelve, tot welke uyt elk Landtſchap, en uyt alle ſtaet bequaeme mannen wierden geſonden. [1] Tacitus ſelfs leght dit uyt, als hy, ſpreekende van de Semnones, ſeght, dat alle de volken van *een afkoomſt door afgeſondene vergaederden op geſette tijden in een boſch, geheylight door voorwikkinghen hunner vaederen en een oude godtsvrught.* En van de Duytſchen in 't algemeen, *dat ſe, ten ſy'er yets onvoorſiens en ſchielijk was voorgevallen, vergaederen op ſeekere daeghen.* daer nae: *dit is een gebrek hunner vryheit, dat ſe niet te gelijk, nogh des gelaſt ſijnde, vergaederen; maer daer worden twee en drie daeghen door 't draelen der byeenkoomende doorgebraght.* Derhalven heeft aen deeſe vergaederingh der beyde Staeten geſtaen de hooghſte Mooghenheit. Waerom *ook geoorloft is geweeſt voor de vergaederinghe te beſchuldighen, en van lijf ter doodt te eyſſchen.* Ook *wierden in die ſelfde vergaederinghen verkooren de Opperhoofden, en de hondert mannen yder van hen uyt de gemeente toegevoeght*, waer van wy geſprooken hebben. De Koninghen ſelve en de Opperhoofden, wierden in deeſe vergaederinghe gehoort, als hier vooren geſeght is, *meer met geſagh om te raeden, als met maght om te gebieden.* En alhoewel 't gheen alle de Duytſchen gemeen was, by gevolgh noodtwendigh ook den Batavieren moeſt aengaen: noghtans leert ons de hiſtorie van [2] Civilis, dat deeſe ſelfde regeeringhe, waer van wy ſpreeken, ook onder de Batavieren in gebruyk geweeſt is. Want hy, op dat den oorlogh teeghen den ooverlaſt der Romeynen behoorlijker wijſe wierde beſlooten, *heeft ter vergaederinghe beroepen de voortreffelijxte van de natie, en de wakkerſte onder 't gemeen:* alwaer klaere blijken ſijn van beyde de Staeten. Derhalven is taſtelijk, dat de Batavieren ſigh gedient hebben van de regeeringhe der Voortreffelijxten, daer by noghtans gevoeght het Vorſtendom, 't ſy dan onder de geduerighe naem van Koningh, oft voor een tijdt onder de benaemingh van Veldtooverſten. Dat de voortreffelijxte ſelve ſijn geweeſt van twee ſtaeten: de Grooten, die en de Aenſienelijxte en Opperhoofden genoemt wierden; en de gekoorene uyt de gemeente: dat die alle in een vergaederingh t'ſaemen gevoeght de hooghſte maght der gemeene ſaeke hadden. Dat daerenbooven, dewijl die vergaederingh ſelden by een quam, de mindere ſaeken wierden afgedaen door den Koningh, op het oordeel der Grooten: dogh dat de regeeringhe der beſondere deelen is geweeſt, ſoo by elk der Grooten in 't beſonder, die reghtsgebiedt hadden, als by de magiſtraeten, gekooren uyt de tweede ſtaet. Welke oovereenſtemmingh wonderlijk voorwaer uytdrukt, de Republijk die van [3] Plato ſoo hoogh gepreeſen wordt, welke de voortreffelijxte beſtieren met toeſtemmingh der gemeente. Dit noghtans moet hier by gevoeght worden, dat de Batavieren in eene ſaeke van d'andere Duytſchen ſchijnen te verſchillen; naementlijk dat de Duytſchen, ſonder eenighe beſloote ſteeden, alleen vlekken en dorpen bewoonden; daer in teegendeel waerſchijnelijk is, dat de Batavieren, van ſtonden aen, ſoo haeſt ſe ſigh op 't eylandt nederſloeghen, ſteeden gebouwt hebben, om dat ſe niet,

den, alwaer ſe van de Vrieſen handelen, dat Cluverius, in dit hervormen der woorden van Plinius, niet alleen teeghen Plinius, maer ook teeghen ſigh ſelven ſtrijdt. Onſen ſchrijver wijkt ook af van 't gheen men in 't gemeen leeſt en erkent behalven de *Batavieren* en *Kennemerlanders*, de *Kleyne Vrieſen*, de *Friſiabonen*, de *Kleyne Cauchen*, de *Tuſiers en Marſaciers.* Den beroemden Hadrianus Junius is, mijns weetens, d'eerſte geweeſt, die de *Tuſiers* uyt oude pergamenten opgedolven heeft. Uyt de Handtſchriften, ſegghe ik, van Joannes Chaucus van Uitreght. Ik ſoude hier uytlegghen wat ik van die plaets van Plinius gevoel, maer het kleyn beſtek van mijn boekjen laet niet toe hier breeder en wijtluftighe reedenen te ſtellen. Bequaemer ſal dit t'eenighen daeghe, belieft het Godt, geſchieden in onſe Commentarien der Bataviſche ſaeken.

1. Van de ſeeden der Duytſchen.
2. By Tacitus in 't IV. B. ſijner Hiſtorien.
3. In Menexenus.

gelijk

gelijk d'andere, haere woonplaets hadden gekooren voor een tijdt, maer om daer ſigh voor altoos te veſten; en dat in een plaets ſeght [1] Tacitus, die, *om haer gemakkelijk aenkoomen, ſeer wel geleeghen was tot het ooverneemen van* allerhande *toevoer.* Want van deeſe ſijde ſtelde den Ocean hen Brittannien en de ſeekuſten van Duytſchlandt; van gene den Rhijn, de Maeſe, de Schelde, en de binneplaetſen van Duytſchlandt, en de meeſte plaetſen van Gallien tot den handel oopen. Hier by koomt, dat in Gallien, ſelfs al ten tijde van Cæſar, veele ſteeden waeren, den Batavieren een naeubuerigh voorbeeldt. Daerenbooven geeven dit ſelfde genoeghſaem te kennen in 't needergedeelte van 't eylandt, Lugdunum Batavorum, nu Leyden, en in de boovelanden Batavodurum, thans wijk te Duerſteede, oude naemen van beroemde ſteeden: behalven de kleyne als [a] Grinnes, Vada, Arenacum, en [2] andere, waer van by Tacitus en in de Kaerten van Peutingerus gewagh gemaekt wordt. 't Welk indien 't ſoo is, gelijk 't wel waerſchijnelijk is, volght ook daer uyt, dat, naedemael beſloote ſteeden niet en konnen ſijn ſonder magiſtraeten, die magiſtraeten in 's Landts vergaederinghen, neevens de Grooten, 't grootſte geſagh gehadt hebben; en de gemeente beeſigh ſijnde in het landt te bouwen, in beeſten te weyden, als ook in de viſſcherye, en koopmanſchap en de ambaghten die hier

1. In ſijn II. Jaerb.

a Rheenen, Waegeninghen, Aernhem.

2. Tacitus in 't V. B. der Hiſtorien. *Civilis heeft hulptroepen van de Cauchen gekreeghen. durvende eghter de ſtadt der Batavieren met de waepenen niet verdaedighen, is hy, weghneemende al 't geen hy konde meeſleepen, en in 't ooverighe den brandt geſteeken hebbende, geweeken op het eylandt.* Deeſe ſtadt is geweeſt buyten 't eylandt aen de Wael, wat naem die dan ook gehadt hebbe. Daer ſijn 'er die 't neemen voor *Batenburgh*, als of 't waere *Batawenburgh*, dat is, *Caſtellum*, of *oppidum Batavorum.* Die eertijdts hier voor *Batavorum* geſtelt hebben *Batavodurum*, hebben naederhandt met reeden ſigh ſelven verbeetert: dewijl *Batavodurum*, daer nae van Tacitus niet een ſtadt maer een vlek genoemt wordt: ſoo dat *Batavodurum* uyt het regiſter der ſteeden moet uytgelaeten worden. Eenighe legghen hier het woordt *Batavodurum* uyt, en neemen 't voor Nymeeghen: en my gedenkt, dat in dat gevoelen, behalven onſen Pontanus, is dien ſeer uytſteekenden liefhebber en bearbeyder van alle oudtheit Ioannes Smetius, een man daer in doorweekt, wiens bedenkinghen van de oudtheit der ſtadt Nymeeghen, en de oude gedenkteekenen, daer binnen uytgegraeven wy met groot verlanghen te gemoet ſien. Wijders legghen de Landtbeſchrijvers in 't gemeen het woordt *Batavodurum* uyt *Wijk te Duerſteede*; het *Arenacum* van Tacitus neemen ſe voor *Aernhem*; *Vada*, voor *Waegeninghen*; *Grinnes*, met weghwerpingh van d'eerſte letter voor *Renen* of *Rhenen.* Van deeſe behoudt *Batavodurum* alleen ſijn oude geleegenheit op het eylandt; d'andere behoudende de Landtſchappen ſijn oovergebraght op den oever aen d'ooverſijde: ten ſy we willen ſegghen, dat deeſe plaetſen t'eenemael vernietight ſijn. Den ſchrijver van 't Oude Duytſchlandt in ſijn II. B. XXXVI. H. arbeidt om, ſoo uyt Tacitus als andere ſchrijvers, te bewijſen, dat Ortelius, die ſe, gelijk hy heedenſdaeghs heeft gevonden, ſoo ook in ſijn beſchrijvinghe van oudt Nederlandt, gelijk hy 't noemt, alle heeft geplaetſt op d'ooverſijde van den oever, en alle andere ſchrijvers van dat gevoelen, byſter bedrooghen ſijn. Wat aengaet de ooverighe ſteeden of leegher plaetſen der Romeynen, Ptolemeus in ſijn Beſchrijvingh van 't Gallisch Nederlandt heeft de ſtadt Λουγόδεινον Βαταουῶν, *Lugodinum Batavorum.* en dat *Lugdunum* is te ſien in de Reysbeſchrijvingh van Antoninus: 't welk gemeenlijk is *Leyden*, een ſtadt roemrughtigh door ſeer geleerde mannen en een hooghe ſchoole. Behalven deeſe worden in de Kaerten van Peutingerus genoemt nogh andere plaetſen. Want aldaer worden beſchreeven twee weeghen door de landen der Batavieren, op deeſe wijſe. De eerſte wegh door de reghter ſijde van het eylandt, dat is langhs den oever van den Rhijn.

Colonia Trajana		*Fletione.*	XVI.
Burginatio	V.	*Lauri*	XII.
Arenatio	VI.	*Nigropullo.*	V.
Noviomagi	X.	*Albinianis.*	II.
Caſtra Herculis	VIII.	*Matiolone.*	V.
Carvone	XIII.	*Pratorium Agrippinæ*	III.
Leveſano	VIII.	*Lugduno.*	

De tweede wegh door de linker ſijde van 't eylandt.

Colonia Trajana		*Caſpingio.*	XVIII.
Burginatio	V.	*Tablis*	XII.
Arenatio.	VI.	*Flenio*	XVIII.
Noviomagi	X.	*Foro Adriani*	XII.
Ad Duodecimum	XVIII.	*Lugduno.*	
Grinnibus.	VI.		

Merk hier aen, dat *Grinnes* is op de linker ſijde van de wegh, en *Renen* heedenſdaeghs op de reghter ſijde van het eylandt. Weshalven ik my volkoomen verſeekert houde, dat 'er yets anders moet ſchuylen in die *Grinnes* van Tacitus. Maer 't is hier de plaets niet om dat t'onderſoeken. Laet ons voortgaen.

aen vast sijn, de sorghe van de Republijk aen de voorverhaelde magistraeten geerne hebben oovergelaeten.

III. Hooftstuk.

Hoedaenigh de Republijk der Batavieren sy geweest ten tijde als het Roomsche rijk in sijn luyster was.

DUs hebben wy 't weesen van de Batavische Republijk, soodaenigh die geweest is ten tijde als de natie eerst haer begin genoomen heeft. Maer dewijl de grootheit der Roomsche moogenheit de meeste volken soo verre heeft onderdrukt, dat se van vrye steeden en Republijken haere eygene Provintien maekte, en Koninghen selve, gelijk hy seght, tot werktuyghen der slaevernye gehadt hebbe; sal yemandt mooghelijk denken, dat ook de Batavieren onder deese gemeene heeren hebben moeten buyghen, insonderheit als hy by [1] Tacitus sal leesen, dat de Batavieren uyt de Landen der Catten sijn oovergegaen in die plaetsen, om aldaer een gedeelte des Roomschen rijx te worden. Maer hoe dit te verstaen sy, verklaeren de woorden des selven schrijvers een weynigh daer nae volghende, als hy seght dat de Mattiaken, naebueren der Batavieren, sijn onder de selfde *gedienstigheit*; welk woordt niet op een onderdaen, maer op een vriendt past, en beteekent dat niet de heerschappy, maer de *eerbiedigheit ten rijke*, dus verre sigh uytgestrekt hadt. 't Is bekent, dat 'er sijn twee soorten van verbonden, een gelijk en een ongelijk: een ongelijk, wanneer het eene volk sigh onderwerpt het gebiedt des anderen: een gelijk, wanneer beyde de volken yder by haer reght blijven. Hier teeghen doet niet, dat het eene volk dikwils veel maghtigher is als het ander, soo se maer in gelijk reght gestelt worden: alhoewel meerendeels gebeurt, dat de minst vermooghende, selfs als 'er een gelijk verbondt is, den maghtigher vrywilligh seekere eerbiedigheit en gedienstigheit bewijst. En dus moet men gelooven, dat de Batavieren eerbiedigh ten Roomschen rijke, dogh niet de heerschappy der Romeynen sijn onderworpen geweest. Dit bewijst het woordt *bondtgenootschap*, 't welk Tacitus gebruykt in de geseyde plaetse, en die selfs eerlijk: want hy seght: *Sy behouden nogh de eere en het merkteeken der oude bondtgenootschap.* Want bondtgenootschap beteekent een gelijkheit van reght, insonderheit wanneer 'er 't woordt van eere wordt bygedaen, 't welk niet en kan plaets hebben in een volk, dat sigh het ander volk door oovergaeve, of een ongelijk verbondt onderworpt. En veel klaerder spreekt de selfde [2] Tacitus van de Batavieren elders: *En sonder door de moogenheit der Romeynen en bondtgenootschap met hun geweldigher gesleeten te sijn.* Want dewijl veeltijdts tusschen ongelijke geen waere bondtgenootschap blijft, maer veel eer, gelijk de fabel seght, eene die de leeu maekte, welke alles nae die kant ooverbrenght, daer de meeste maght is, soo beteekent hy uytdrukkelijk, dat de Batavieren door een ingeboore vroomheit en trouwe dit verkreeghen hadden, dat se de bondtgenootschap, dat is, een gelijkheit van reght, niet met den naem, maer met de daedt selve behielden. 't Selfde is nogh hier uyt te besluyten. De volken die den Romeynen onderworpen waeren betoonden hunne onderdaenigheit door drie teekenen: door hunne onderwerpingh aen de beveelen der Roomsche magistraeten: door schattinghen; door tollen. De Roomsche magistraeten belanghende, die sijn nimmer geweest in 't eylandt der Batavieren. Waerom ook Civilis in de reeden aen sijne Landtsaeten seght, dat 'er nimmer eenigh Luytenant Generael tot de Batavieren quam: maer sy selve bestelden hunne Republijk, volghens hunne eyghene wetten, en door hunne eyghene magistraeten. Weshalven se ook nimmer onder d'ooverheerde Landtschappen gereekent worden: maer dikwils leest men by

1. Van de seeden der Duytschen. | 2. In 't IV. B. sijner Historien.

Tacitus, *de natie der Batavieren*, *de Vergaederingh der Batavieren*, *de* [a] *burgerſchap der Batavieren:* met welke woorden hy niet anders te verſtaen geeft, dan 't gheen wy heedenſdaeghs een vrye Republijk noemen, gelijk Cæſar de burgerſchap der Switſers ſeght, dat is de Republijk. Wat wijders aengaet de ſchattinghen en tollen, waer van by naer geene natie vry geweeſt is, ook ſelfs niet die anders ſints, als door een weldaedt van 't Roomſche volk, volghens hunne eyghene wetten leefden, de Batavieren betaelden nogh het een nogh het ander. [2] Tacitus: *Sy worden nogh veraghtelijk gefoolt door ſchattinghen, nogh gekneevelt door paghters.* En ſtrax daer aen ſeght hy, dat ſe waeren *ontſlaeghen van laſten en contributien.* [3] Civilis in ſijne reeden aen de Gallen noemt de Batavieren *vry van ſchattinghen.* En de [4] Batavieren van ſigh ſelven: *dat hen geen ſchattinghen opgeleght wierden.* Welke d'ooverighe punten des verbondts geweeſt ſijn ſoude men vrughteloos onderſoeken; dan alleen dat waerſchijnelijk is, dat de Batavieren en de Romeynen onderlingh verdragh gemaekt hebben van elkander met hulptroepen by te ſpringhen. Gemerkt en de Batavieren, die daeghelijx met hunne naebueren oover de grenſen in geſchil waeren, minder hadden te vreeſen, indien ſe ſteunen moghten op de Roomſche moogenheit: en de Romeynen ſaeghen, dat ſe teeghen de Belghen, Duytſchen, Britten en eyndelijk door de geheele weereldt, grooten dienſt van de Batavieren hadden te verwaghten, als die van alle volken daer omtrent de uytſteekenſte in dapperheit waeren, en daer beneevens in volk te voet en te peerde en te waeter eeven uytneemende, en bequaem tot alle ſoort van oorloghe. Derhalven gelijk heedenſdaeghs de Switſers aen de meeſte Koninghen volk verſchaffen, ſoo ook leeverden de Batavieren toen ter tijdt ruytervaenen en regementen aen den Romeynen, *welke volghens d'oude inſettinghe*, ſeght [5] Tacitus, *door de voornaemſte eedelen onder de Landtſaeten geregeert wierden.* Boovendien is ook dit een groot en in het Roomſche rijk ſeldtſaem teeken van gelijkheit geweeſt, dat de Batavieren ſelve hoofden ſtelden oover hunne hulptroepen, die ſe ſonden, en niet die van de Romeynen ontfinghen. Dit is, 't welk [6] Tacitus ſeght, dat de Batavieren *alleen mannen en waepenen aen het rijk verſchaft hebben.* En elders: [7] *Dat ſe alleenlijk gehouden wierden tot een toevlught, om 'er ſigh in veldtſlaeghen van te dienen, en als geweer en waepenen bewaert tot oorlooghen.* Behalven 't gebruyk van hulptroepen genooten de Romeynen uyt de vriendtſchap der Batavieren nogh een ander voordeel, dat in ſigh ſelven ſeer groot was, te weeten, het gebruyk van hun eylandt, alwaer ſe niet alleen eenighe beſettinghen hadden, maer ook een vloot op de kuſt hielden, en alles veerdigh 't gheen kon dienen, om den oorlogh in Duytſchlandt of Brittannien oover te brenghen. 't Is buyten alle twijfel, dat Julius Ceſar, d'eerſte onder de Romeynen die in deeſe gewelten is oovergekoomen, ook d'eerſte geweeſt is, die met de Batavieren bondtgenootſchap heeft gemaekt: want en [8] hy ſelfs gewaeght van 't eylandt der Batavieren; en toont dat hy gekoomen is ter plaetſe daer Rhijn en Maeſe in elkander loopen; en dat hy in ſijn leegher Batavieren tot hulptroepen gehadt hebbe, wordt duydelijk [9] by Lucanus uytgedrukt.

1. In 't IV. en V. B. der Hiſtorien.
a Civitas.
2. Van de ſeeden der Duytſchen.
3. In 't III. B. der Hiſtorien.
4. In 't IV. B. der Hiſtorien.
5. In 't IV. B. der Hiſtorien.
6. In 't ſelfde Boek.
7. Van de ſeeden der Duytſchen.
8. In 't IV. B. van den Galliſchen oorlogh. *De Maeſe vloeydt voort uyt den bergh Vogeſus, die is op de grenſen van Langres, en hebbende ſigh vermenght met een gedeelte van den Rhijn, dat de Wael genoemt wordt, maekt ſe 't eylandt der Batavieren. En niet verder van daer dan taghtighduyſent ſchreeden, gaet ſe door tot in den Ocean. Dogh den Rhijn heeft ſijnen oorſprongh uyt de Griſons, &c. Wanneer ſe den Ocean is genaedert, verſpreidt ſe ſigh in veele deelen, naer veele en groote eylanden gemaekt te hebben, van welke een groot gedeelte van wilde en woeſte volken bewoont wordt, &c. en loopt door veele uytwaeteringhen in den Ocean.* In deeſe plaets is *Walis* by den Griexen ooverſetter Βάκαλος. In andere boeken ſtaet *Vacalos*, maer in oudere *Valis*.
9. In 't I. B. ver. 431. Vangiones Bataviq; truces: *De Vangionen en de forſſche Batavieren.*

1 Hy

[1] Hy ſelfs ſchrijft, dat by hem geweeſt ſijn Duytſche ruyters, daer nae ook eenigh lightgewaepent voetvolk, die of ſelfs Batavieren, of immers daer onder geweeſt ſijn, inſonderheit om dat het ooverighe Duytſchlandt den Romeynen vyandt was: en Cæſar ſchrijft, dat hy die ruyteren en voetkneghten hadt opontbooden uyt die Republijken, welke hy ſelfs hadt in vreede gebraght. Deeſe ſijn 't, door welker dapperheit voornaementlijk [2] Oroſius ſchrijft dat Gallien door Cæſar was ooverwonnen. Deeſe, welker indruk de Gaulen [3] voor Noyon niet hebben konnen weederſtaen. Hier door is 't, dat [4] Civilis roemt, dat die van Borgonje en van Auvergne door de Bataviſche ruytery ſijn ooverrent geweeſt. Deeſe hebben de Gaulen, toen ſe Cęſar op de grenſen van Langres aenvielen, afgeweeſen. Deeſe hebben tweemael den vyandt by Auſſois in een veldtſlagh ooverwonnen. Door de dapperheit van deeſe ſijn die van Beauvois op de vlught gedreeven. Dat daer nae de Pharſaliſche ſeeghe van geenen anderen haer begin ſoude neemen hadt en Cæſar voorſeght, en d'uytkoomſt geleert, volghens 't getuyghenis van Florus en Dion. De ſelfde Bataviſche ruyters, [5] wien het eyghen is met hunne peerden rivieren te doorwaeden, hebben Ptolemeus en d'Alexandriners, die op Cęſar waeren aengevallen, op de vlught geſlaeghen. En de Keyſer Auguſtus door deeſe uytſteekende proefſtukken van trouwe en dapperheit bewooghen, heeft, gelijk heedenſdaeghs de meeſte Koninghen de Switſers gebruyken, ook Batavieren tot ſijne lijfwaghten genoomen; 't welk ook naederhandt de Keyſers naeſaeten in 't Roomſche rijk gevolght hebben. Hier van gewaeghen Dion, Suetonius, Tacitus en andere. Onder Tiberius is Germanicus, ſoo door de goede geleegenheit van 't eylandt, als door de dapperheit der Batavieren, gelijk door 't voorbeeldt van den Veldtooverſte Cariovalda klaerlijk wordt beweeſen, grootelijx gedient geweeſt. Onder de regeeringhe van Claudius, toen Plautius in Brittannien was geſonden, is een groot gedeelte van dat eylandt t'ondergebraght, door den uytſteekenden, en, gelijk Dion getuyght, t'eenemael wonderlijken dienſt der Batavieren. Weederom onder Nero, toen Suetonius Paulinus Landtvooght van Brittannien was, is aldaer door nieuwe proefſtukken de glory der Batavieren vermeerdert. Weynigh tijdts daer nae ſijn gevolght de inlandtſche oorloghen der Romeynen, welker geval en ongeval ten meerendeele aen de Batavieren heeft gehanghen. Deeſe hebben Galba verheeven, en daer nae Vitellius. De [6] Roomſche legioenen ſelfs noemen hen *de ſterkſte leeden* van hun leegher, *de allerdapperſte mannen*, *oude krijgsluiden*, *ooverwinnaers in* ſoo veele *oorloghen*. [7] Tacitus ſeght, dat de regementen der Batavieren, *naer dat ſe ſigh gevoeght hadden of meê of teeghen*, *groot gewight bybraghten*. Dit was de reeden, waerom de [8] ſoldaeten van Vitellius Julius Civi-

1. Cæſar van den Galliſchen oorlogh in 't VII. B. *Cæſar belaſt de ruytery buyten de leegherplaets te brenghen, en ſlaet eenen ſlagh te peerde: en als het de ſijne nu te quaet hadden, ſendt hy omtrent* 400 *Duytſche ruyters tot hun onderſtant, welke hy van eerſten af hadt beſlooten by ſigh te hebben.* En in den Alexandrijnſchen oorlogh Cæſars Duytſche ruyters: *Op de ſelfde tijdt* (ſchrijft A. Hirtius in ſijn boek van den Alexandrijnſchen oorlogh) *ſijn de Duytſche ruyters, die, ſigh verſpreidt hebbende, drooghten ſoghten om de rivier te doorwaeden, daer de oevers laeghſt waeren; oover de rivier* (de Nijl) *geſwommen.*

2. In ſijn VI. B. XI. H. *De Romeynen hebben inſonderheit door de dapperheit der Duytſche ruyteren, welke Cæſar nu voorlangh tot ſijne vrienden hadt gemaekt, en nu t'ſijner hulpe opontbooden, gewonnen.* Hy ſpreekt van Cæſars oorloghen teeghen de Gaulen, toen ſe beeſigh waeren om afval te brouwen.

3. Cæſar van den Galliſchen oorlogh. VII. B. XII. en XIII. H.

4. By Tacitus in 't IV. B. der Hiſtorien.

5. Aimonius in 't IV. B. XVIII. H. *De Koningh Clotarius onuytſpreekelijk vergramt ſijnde, is, nae dat hy een helmet op ſijn hooft geſet hadt, en ſijn peerdt de ſpoor geevende reght op Bertaldt, Hartogh van Saxen toegeſet, om, de rivier doorwaedende, ſigh oover ſijne vyanden te wreeken. De Franken aldaer bewooghen door 't ongelijk den Koningh aengedaen, en nae ſijn voorbeeldt de rivier* (de Wiſera) *oooverſwemmende, quaemen 'er door, volghende den Koningh, die, den vlughtenden Bertaldus vinnigh naeſette.*

6. By Tacitus in 't I. B. der Hiſtorien.

7. In 't ſelfde Boek.

8. In 't ſelfde Boek.

lis niet hebben darren om 't leeven brenghen, om niet *door de straf van een man, soo maghtigh onder de Batavieren, die dappere natie van sigh te vervreemden.* En [1] Martialis van een Batavier: *De vaeder vreest dit weesen.* Naedemael dan blijkt, dat de weldaeden der Batavieren, beweesen aen den Keyseren, beweesen aen het Roomsche rijk, soo groot waeren, soo groot het gebruyk hunnes eylandts, soo groot de dapperheit en aghtbaerheit hunner hulptroepen, sal sigh niemandt moeten verwonderen, dat de Batavieren hondert en twintigh jaeren langh (want soo veel telt men 'er van Julius Cæsar af tot op den Keyser Vespasianus) in hunne eere, en in het volle reght hunnes bondtgenootschaps sijn gebleeven. Maer wanneer nu de Romeynen de hulptroepen veranderden in een pressingh en een noodtwervingh, en deese wervinghe selfs deeden niet alleen met groote gierigheit, maer die, 't gheen geensints vrygeboore luyden stont te verdraeghen, boovendien verswaerden met den schandelijken hoon van vrouwekraght, hebben de Batavieren gedaen, 't gheen dappere mannen paste, en de waepenen opgenoomen; om daer door en hunne vryheit en hunne eerbaerheit te handthaeven. [2] Civilis toont hier van de oorsaeken, en seght, *dat se nu niet langher, gelijk eertijdts wierden gehouden voor bondtgenooten, maer als slaeven.* Dat se derhalven reghtveerdelijk *de waepenen teeghen d'algemeene dwingelanden hadden opgenoomen. Dat de vryheit van natuere ook selfs de stomme dieren was gegeeven.* Uyt de historie van dien oorlogh blijkt, hoe groot in de Batavieren sy geweest de liefde tot handthaevingh hunner vryheit, voor welke se sigh niet ontsien hebben 't geweldt der Romeynen en vijftien legioenen, die rondtom hen laeghen verspreidt, sigh selven op den hals te haelen. Derhalven *sijn de Romeynen verdreeven uyt het eylandt der Batavieren:* sy selve *worden door gantsch Duytschlandt en Gallien met groote aghtbaerheit geroemt als autheurs der vryheit.* Ook staet dit in deesen oorlogh aen te merken; toen de Gaulen gesaemenderhandt de waepenen hadden opgenoomen, en ook selfs de Roomsche legioenen den eedt hadden afgenoomen, [3] Civilis *nogh sigh selven, nogh eenighen Batavier aen den eedt van de Gaulen heeft verplight*; om gheen andere reeden, als om dat het onbetaemelijk was, dat een vry volk, en 't welk voor de vryheit voght, eenighen eedt aen anderen deede. Welke d'uytkoomst sy geweest van dien oorlogh, dien de Batavieren, op 't besluyt der beyde Staeten, onder 't beleidt van Civilis, teeghen d'onreghtveerdighe dwinghelandy der Romeynen hebben aengevanghen, kan niet klaer geseght worden, om dat ons dien aengaende de historie van Tacitus ontbreekt. Maer dewijl Tacitus seght, dat Civilis vergiffenis en den Batavieren vreede van Cerialis is aengebooden, en de Joode Josephus schrijft, dat deesen oorlogh door vreede geeyndight is, kan ik niet twijfelen of de Batavieren sijn herstelt in hunnen eersten staet van bondtgenootschap: en des te meer, om dat Tacitus, schrijvende van de seeden der Duytschen, onder het tweede borgemeesterschap van Trajanus, seght, dat de Batavieren blijven in hunne eer en het merkteeken der oude bondtgenootschap: en in 't gheen 'er volght toont hy klaer genoegh, dat se selfs ook nae dien oorlogh nogh met schattinghen nogh met tollen sijn belast geweest: maer dat se by haer reght gebleeven sijn, alleen met die voorwaerde, dat se den Romeynen hulptroepen souden toesenden. En selfs nu al te vooren, onder de regeeringhe van Domitianus, hadt [4] Agricola, geholpen door de Batavieren, seer groote saeken in Britannien uytgereght. Toen ook [5] Adrianus sigh by den Donau hadt needergeslaeghen, is den dienst der Batavische soldaeten groot geweest. Dat de Batavieren nae die tijden niet alleen in hun reght niet sijn vermin-

1. In 't XIV. B. 't CLXXVI. gedight der Geschenken, 't afbeeldtsel van den Batavier. lees ik dus.

Sum figuli lusus, rufi persona Batavi.
Quæ tu derides, hæc timet ora puer.

Dat is:

'k Ben 's pottebakkers pop, Bataver ros van weesen:
't Gelaet, dat gy bespot, doet ook de kinders vreesen.

2. By Tacitus in 't IV. B. der Historien.
3. By Tacitus in 't selfde Boek.
4. Tacitus in 't leeven van Agricola.
5. Xiphilinus uyt Dion, en Suidas van Soranus.

dert geworden; maer hen boovendien nogh eenighe meerder eere is toegekoomen, getuyghen [1] d'opſchriften, die onder ons gevonden ſijn, welker eenighe de tijden van Severus, andere die van Antoninus en Geta uytwijſen. Want deeſe noemen *de natie der Batavieren*, en de *Bataviſche burghers*, nu niet bondtgenooten, gelijk ſe tot nogh toe genoemt waeren, maer *broeders en vrienden*, ſoo *van het volk* als *van het rijk van Romen*. Uyt welke benaeminghe, als ſeeker ſchrijver in ſijn lofreeden getuyght, blijkt een gemeenſchap en een gelijkheit in weerdigheit. Nae deeſe tijden ſijn de Franken om den Rhijn begonnen bekent te worden, teeghen welke de Batavieren en de Romeynen geduerigh geoorloght hebben. Dikwils ſijn de Franken gevallen in het eylandt der Batavieren, dikwils ſijn ſe te rugh gedreeven. En eyndelijk, onder de regeeringh van Conſtantius, als de Franken, by ſigh hebbende de Alamannen en Saxen hunne bondtgenooten, ooverwinnaers ſijnde, wijdt en ſijdt door de Landen ſwierden, heeft Julianus door een ſwaere ſlagh by Straesburgh hen in toom gehouden; welkers voornaemſte ſeeghe [2] Ammianus ſchrijft, dat men ten grooten deele de dapperheit der Batavieren hadt dank te weeten: want dat de Roomſche ruytery nu reets was op de vlught geſlaeghen, en de vyanden begonnen hadden met den deeghen in de vuyſt door 't ſchildtdak der voetkneghten heen te breeken, toen de Batavieren hen die 't te quaedt hadden quaemen onderſteunen, *een vervaerlijken troep*, als de eyghen woorden van Ammianus luyden, en ſelfs *met hunne Koninghen:* waer uyt is af te neemen, dat in die tijdt nogh de ſelfde Republijk der Batavieren, die van ouden tijde was geweeſt, onder hen gebleeven is, behalven dat ſe, om de gedueriġhe oorloghen, meer het doorgaende gebiedt der Koninghen, dan het buyten gewoon bevel der Veldtooverſten gebruykt hebben. En dat de Romeynen, inſonderheit toen het rijk aen 't ſwakken was, hunne kloekſte bondtgenooten, niets in hun reght verkort hebben, in een ſaek die de reeden ſelfs genoegh bewijſt. Wijders ſtaet 'er niet te twijfelen, of de vinnighe oorloghen met de Franken, die, ſeedert de heerſchappy van Valerianus tot op de regeeringhe van Julianus, omtrent hondert jaeren achter den anderen hebben geduert, hebben de Batavieren van volk geweldigh uytgeput. Dus is 't gebeurt, dat eerſt de Salii, een ſeer beroemde natie der Franken, een gedeelte van het eylandt, ik oordeel 't gheen allernaeſt aen Oooveryſſel grenſt, hebben ingenoomen, en 't ſelve met goede wille en der Romeynen en der Batavieren hebben ingehouden: welke als de Quaden, een Saxiſchen landtaerdt, voor hadden uyt hunne woonplaetſen te verdrijven, heeft Julianus, nae dat hy eerſt de Salii ſijne nieuwe vrienden met de waepenen hadt beſchermt, de vreede eyndelijk ſoo gemaekt, dat te gelijk de Quaden met de Saliers, deeſe in dapperheit de aenſienelijxte der Franken, gene der Saxen, in het lighaem en den naem der Batavieren ſouden ingelijft worden. Weſhalven hy ook hulplegioenen uyt de Quaden, Saliers en Batavieren heeft geworven, welke den naem van Batavieren hebben behouden, gelijk uyt Zoſimus blijkt. Waer uyt te ſien is, dat de Batavieren, vermeerdert door den aenwas van andere volken, onvermindert by de reghten hun-

1. Deeſe kan den weetgierighen leeſer vinden in de Regiſters der Bataviſche oudtheeden.

2. De woorden van Ammianus Marcellinus in ſijn XVI. B. ſijn deeſe: *Dit verſtaen ſijnde, quaemen de Batavieren in allerhaeſt met hunne Koninghen aenrennen, om hunne meederuytervaenen in het leegher van Julianus t'onderſchraeghen, een vervaerlijke troep, om, ſoo 't geluk hadt willen dienen, d'omringhde op 't punt van d'uyterſte noodt uyt te redden, en men voght 'er onder 't vreeſlijk geluyt van d'allarmtrompet met volle kraghten.* De Koninghen konnen hier, om het oopenhartigh te bekennen, ſchijnen Koninghen der Krijgstroepen te voet en der ruytervaenen, of ooverſten; en de Batavieren ſelfs, de hulptroepen: gelijk de Braccati, Cornuti, Heruli, Mattiaci, en andere ontelbaere by Ammianus en in de Kenniſſe des Rijx. Niet weynigh Koninghen der Alemannen, en Franken worden by naeme uytgedrukt in de hiſtorie van Ammianus en elders. Julianus heeft uyt de Quadi, Salii en Batavieren hulplegioenen aengenoomen, welke den naem van Batavieren gehadt hebben, gelijk Zoſimus ſchrijft in 't III. B. ſijner Hiſtorien.

ner vryheit ſijn gebleeven. Dogh inſonderheit hebben de waepenen der Batavieren, omtrent deeſe tijden, de ſaeke der Romeynen, in Britannien in groot gevaer ſtaende, onderſtut; door [1] welker hulpe de ſtadt Londen is hernoomen, en tot Landtvooght van Britannien geſtelt Civilis, die een Batavier van Koninghlijken bloede geweeſt is, als, mijns bedunkens, de naem ſelve, afkoomſtigh van dien beroemden Veldtooverſte ten tijde van Veſpaſianus, genoeghſaem meede brenght.

IV. Hoofstuk.

Hoedaenigh de Republijk der Batavieren ſy geweeſt nae 't vervallen van 't Roomſche Rijk.

VAn dees tijdt af tot op d'eerſte inſtellinghe der Graeven, geduerende omtrent vijf hondert jaeren, ontbreeken ons de Hiſtorien grootelijx. Dat middelertijdt de Saxen, Wilten, Slaven, daer nae de Noormannen en Deenen, door invallen en ſtrooperyen, alles beſchaedight en bedorven hebben, dat in teegendeel de Batavieren, met ſigh ſelven en het hunne te verdaedighen, in 't midden van meenighvuldighe verlieſen, in dapperheit hebben toegenoomen, is ſeeker genoegh; 't ooverighe in diepe duyſterheit bedolven. Hier begint ook de naem te veranderen. Want de benaemingh van Batavier of [2] Batua binnen het boovengedeelte van het eylandt beſlooten ſijnde, heeft men de Batavieren, die neederwaerder geſeeten waeren, begonnen Vrieſen te noemen: 't gheen geenſints wonder is, dewijl nu al ten tijde van Plinius [3] een gedeelte der Batavieren Kleyne Vrieſen en Friſiabones genoemt wierden. En de oude opſchriften doen ſien, dat onder de Batavieren, lijfwaghten der Keyſeren, [4] Friſiabones geweeſt ſijn. Wijders heeft men behaeghen geſchept in den naem van Vrieſen, of om dat die in onſe taele ſpeelt op den naem van vryheit, of om dat de Vrieſen, omringht met ongenaekbaere meeren en moeraſſen, en daer door onverwinnelijk, ook alle d'andere Batavieren, die in oopene plaetſen woonden, t'eenen toevlught teeghen 't invallen der Barbaren gedient hebben. Immers men ſal vinden dat de [5] eerſte Graeven, eer nogh den naem van Hollanders was doorgedronghen, niet anders als Vrieſen ſijn genoemt geweeſt. En gelijk Tacitus eertijdts van Koninghen en Veldtooverſten,

1. 't Is de pijne weerdt Ammianus Marcellinus, uyt wien deeſe woorden ſijn genoomen, ſelfs te hooren. Dees dan in ſijn XXVII. B. onder Valentinianus, ſchrijft van deſe ſaeke aldus: *Als de Batavieren waeren gekoomen en de Heruli, de Jovii en de Victores, troepen die op hunne kraghten vertrouwen, uytgetrokken ſijnde, en trekkende op Lundinium, een oude ſtadt, welke de naekoomelinghen Auguſta genoemt hebben, is hy, nae de ſijne in veele partyen verdeelt te hebben, op 's vyandts troepen, die door 't landt liepen ſtroopen, aengevallen.* 't Gheen 'er in onſen auteur volght van Civilis, landtvooght aan Brittannien, dat heeft Ammianus ook geſchreeven, maer voeght 'er niet by, dat hy een Batavier geweeſt is; en dat hy van dien Claudius Civilis, ſoo vaek by Tacitus gepreeſen, ſchijnt genoemt te ſijn, moeten we ſchuldigh ſijn aen een Groot man, wiens naem verdient heeft, dat hy vereeuwight worde.

2. Regino Abt van Pruym in ſijn Tijdtreekeningh op 't jaer 806. *De Keyſer is gekoomen voor Nymeeghen in de Badua.* (of *Batua*, als de handtſchriften hebben) En op 't jaer 885. *De ſtroomen van den Rhijn met de Wael, omvanghen door haeren kolk de Provintie Batua.* Op de ſelfde plaets: *de Noormannen die in Batua gevonden ſijn.* Aimonus in 't begin van de Hiſtorie der Franken, en andere.

3. Van de eylanders en volken die aen den Rhijn woonden, hebben wy op het II. H. eenighe dinghen uyt het IV. B. XV. H. van Plinius aengeteekent.

4. Jae ook *Vrieſen*, *Friſæones*, en *Friſævones*: d'Opſchiften hebt ge in 't regiſter der Bataviſche oudtheeden.

5. Die ſeer neerſtighe ſchrijver der Vlaemſche ſaeken Jacobus Meyerus, die de oudtſte en beſte tijdtreekeninghen van 't Klooſter van S. Bavo te Gendt en andere gebruykt heeft, in 't ſaemenſtellen van ſijne jaerboeken: *Dieder ijk*, ſeght hy, *genaemt de Vries, een ſeer dapper man, gekooren ſijnde tot eerſte Graef* in 't jaer 863.

en

en Ammianus [1] weynigh voor deese tijden van Koninghen der Batavieren gewagh maekt, soo ook noemen de [2] alleroudtste schrijvers der Frankische en Duytsche historie, in deese selfde tijden, Koninghen der Vriesen, die teeghen de Franken swaere slaeghen gedaen hebben: en onder anderen is beroemt den naem van Radtboodt, wiens hof op 't kasteel van Medenblik getoont wordt. Dogh nae de Koninghen sal men weederom vinden Veldtooversten, met uytgedrukte naemen. Deese sijn 't die ook *Potestates*, dat is, Moogentheeden, genoemt worden. Dogh wonder is 't gheen men by [3] Procopius leest, dat in den Ocean, omtrent d'uytwaeteringhen van den Rhijn, is het eylandt Britten, geleeghen teeghen oover Britannien, en bewoont van drie natien, genoemt Brittons, Engelschen en Vriesen: dat uyt deese jaerlijx veele menschen waeren verhuyst nae d'onbewoonde landen der Franken, daer se op het eylandt geen reght ter weereldt hadden, als 't welk door sijn eyghen Koninghen wierdt geregeert, 't selfde noghtans voor het haere wilden gehouden hebben: en ooversulx den Koningh der Franken in een ge-gesantschap, 't welk hy nae Konstantinopolen aen den Keyser Justinianus hadt gesonden, te gelijk gesonden hadt eenighe luyden uyt dat eylandt, om daer door eenighsints sijn heerschappy oover dat eylandt aen te wijsen. Dat dit Brittia is geweest of Batavia, of immers eenigh gedeelte desselfs aen see geleeghen, kan met waerschijnelijke reedenen geseght worden: dewijl 'er en geen ander eylandt in den Ocean en de uytwaeteringhen des Rhijns is, en het vast is, dat op de Batavische strant selve, aen de middelste uytwaeteringh des Rhijns, een kasteel geweest is, en genoemt [4] het huys te Britten, waer van nogh heedensdaeghs eenighe ooverblijfselen gesien worden. En niet nieuw is 't, dat van het huys het eylandt, of van het eylandt 't huys sijn benaemingh heeft gekreeghen; gelijk by ons het Vlie van oudts en de rivier, en het kasteel en het eylandt dien naem gehadt heeft. 't Welk soo sijnde, hebben, behalven de ingeboorne, die wy reets geseght hebben Vriesen genoemt te sijn, twee uytlandtsche natien dit eylandt bewoont, naementlijk d'Engelsche, eenen ouden Duytschen landtaert, en de Britten, die, gedwonghen mooghelijk of door den ooverlast van die van Poictou of der Noormannen, hun vaederlandt verlaetende, veyligher berghplaets gesoght hebben. Seeker 't is buyten twijfel, dat d'Engelsche gesaementlijk met de Saxen de kust ten Noorden naest aen de Batavieren bewoont hebben, en van daer op verscheyde tijden nae Britannien sijn oovergevaeren. Ook is bekent, dat Willeboordt naederhandt uyt Engelandt oovergekoomen is, en onse voorouderen de waerheit der Christelijke Godtsdienst heeft verkondight, in geen andere taele als de Engelsche toen ter tijdt gebruykten. Van gelijken is niet buyten schijn van waerheit, dat de Brittons, gelijk in de seekusten van Vrankrijk, nu Needer Bretannien genoemt, soo ook in deese onse moerassen eenen toevlught hebben gehadt. En dat de Franken wel gestaen hebben nae de glory van dus verre hun rijk uytgebreidt te hebben, dan voor de rest oover 't eylandt niet geheerscht hebben, of immers niet beneeden Uitreght, uyterste pael van 't rijk Austrasien, als sommighe geschreeven hebben; dient grootelijx tot de vryheit der see-Batavieren, en is dienvolghende geloofelijk, dat deese van tijdt tot tijdt sijn vermeenighvuldight door den aenwas van deese en gene volken: en dat se, om de gemeene vreese der Noormannen, met de Franken bevree-

1. Eens en andermael in 't aengetrokke XVI. B. Maer die plaets is nogh niet genoegh ondersoght. Immers ik sien 'er niet door.

2. Regino, Ado, Sigebertus, en Lambertus Ascafnaburgensis (dus moet men noemen den schrijver van de Chronijk van Hirsfeldt, die gemeenlijk verkeert Scafnaburgensis genoemt wordt.

3. In 't IV. B. der Gothische geschiedenissen. Sie, soo 't u lust, oover deese plaets van Procopius nae Philippus Cluverius in sijn oudt Duytschlandt II. B. XXXVI. H. pag. 177.

4. Van dit kasteel, gemeenelijk ***Brittenburgh***, en ***'t huys te Britten*** genoemt, handelt Junius in sijn Batavia, in een besonder hoofstuk: maer hier in heeft die grooten man een misslagh, dat hy meent, dat dit kasteel, geleeghen aen see, is geweest ***een Waepenhuys der Romeynen***. 't Welk wy elders hebben beweesen onwaer te sijn.

dight

dight, en, door een naeu verbondt vereenight ſijnde, onder hunne Koninghen en Veldtooverſten, den ouden ſtaet der Republijke gehouden en gebraght hebben tot op de tijden der Graeven, tot welke wy nu ſullen koomen.

V. HOOFTSTUK.

Hoedaenigh de Republijk der Batavieren, dat is der Hollanderen, ſy geweeſt ten tijde der Graeven.

Achterlaetende 't gheen andere [1] van de inſtellinghe des Graefſchaps, op geenen anderen grondtſlagh, dan op loſſe gerughten, en die ſelfs ſpaede aen den dagh gekoomen, hebben geſchreeven, de geſchriften ook ſigh ſelven weederlegghende, ſal ik alleenlijk ſegghen 't gheen ter ſaeke dient, en 't gheen ik my door geen ongegronde bewijsreedenen verſeekert houde waer te ſijn. Voor de tijden dan van Diederijk, die de eerſte der Graeven van Hollandt wordt gereekent, ſijn in Hollandt geweeſt veele Opperhoofden, niet oover de geheele natie, maer die elk oover een gedeelte 't gebiedt hadden; hoedaenighe nu al van ouden tijden Cæſar en Tacitus beſchreeven hadden. Deeſe opperhoofden wierden met een benaeminghe, die in de Duytſche wetten dikwils voorkoomt, *Gravii* of *Graviones*, dat is Graeven genoemt; een woordt, dat niet anders beteekent dan reghters: waer van daen wy ook als nogh de reghters of ſchouten der dijken Dijkgraeven noemen. En wel met reeden dus genoemt, om dat het voornaemſte punt van het ampt der Opperhoofden was, gelijk we te vooren getoont hebben, reght te doen. Waerom nu deeſe Graeven of reghters van hen, die in de verbaſterde eeuwe Latijn ſpraeken, *Comites*, of metgeſellen, genoemt wierden, ten ſy miſſchien om dat ſe onder elkander gelijk in weerdigheit waeren, kan ik niet veel reeden ſien. Hier van daen is, dat de Landen onder hun reghtsgebiedt, eertijdt *Pagi*, graefſchappen hebben begonnen genoemt te worden. Dus is in Zeelandt het graefſchap Walcheren: en daer nu Hollandt is, ſijn Maeslandt, Kennemerlandt en Texel elk graefſchappen op ſigh ſelven geweeſt; 't welk de hiſtorien en oude beſcheyden klaerlijk getuyghen. Dus ſijn de voorſaeten der Heeren van Waſſenaer voor Diederijk Burghgraeven geweeſt, dat is, reghters van die burght, welke was gekoomen in plaets van de oude ſtadt Lugdunum Batavorum, nu Leyden, vernielt, als geloofelijk is, door de Noormannen, en te gelijk van eenigh omleggendt landt, aen welke heeren, als bewaerders van den Rhijnſtroom, ook eenighe tollen betaelt wierden, welke ook tot op deeſen dagh aen hunne naekoomelinghen blijven. Ten ſelven tijde waeren ook eenighe ſteeden in deeſe geweſten: en ooverſulx noemt [2] Aſcafnaburgenſis Vlaerdinghen en Rijnſburgh ſeer ſterke ſteeden in Vrieſlandt; by welke gevoeght kan worden [3] Vroonle, eertijdts de hooftſtadt van het Noor-

1. 't Graefſchap van Hollandt heeft ſijn begin genoomen in 't jaer 863. Dus ſpreeken de Hiſtoryſchrijvers in 't gemeen eenpaerigh. En dit gevoelen heeft langh plaets gehadt, tot dat luyden van geſonder oordeel ſtaende hielden, dat het hadt begonnen in 't jaer 813. ſijnde geheele vijftigh jaeren daer nae. Seeker al voor langh heb ik hier in twijfel geſtaen. Hoe wel deeſe gevoelen, gene tegenſpreeken, betwiſte ik nu niet; en de ſaek is van grooter onderſoek, en van een ander verhandelinghe. Ik heb wel ſeer veele dinghen gereet, maer 't werk is te veel door een verwart, om het hier t'ontknoopen.

2. Lambertus Aſcafnaburgenſis op 't jaer 1048. *Hy heeft ingenoomen twee ſeer ſterke ſteeden, Reynſburgh en Fleerdingen.* Die ſeer goeden ſchrijver van de hiſtorie ſijner tijden heeft geleeft onder de Keyſeren Henrik de III. en de IV. in die ſelfde tijdt, als deeſe ſaeken ſijn voorgevallen.

3. Van *Vronla* of *Verona* ſie den Leeſer nae onſen Junius in ſijn Batavia, in de Beſchrijvinghe van Haerlem. Wijders kon by deeſe gevoeght worden *Meedenblik*, met meerder reeden, mijnes oordeels, hooftſtadt van het Noorderquartier, als Verona: immers ouder als die, en ſelfs hofplaets van Radtboodt. Waer van onlanghs een nieu geſchil is opgehaelt in de Hollandtſche jaerboeken van den eedelen en ſeer geleerden Ianus Douſa, de vaeder, in het VI. Boek.

derquartier. Niet minder is ook de oudtheit van Dordreght en Haerlem. Deese voornaeme Heeren dan, en de magistraeten deeser steeden, siende dat se den Noormannen hunne vyanden daeghelijx op den hals hadden, selfs des te wreeder als voorheen, om dat onse Batavieren onlanghs den Christelijken Godtsdienst hadden aengenoomen, hebben t'hunner gemeene behoudenis beraedtslaeght; niet, als geloofelijk is, hoe se, gelijk tot nogh toe, veylighe berghplaets teeghen hun geweldt en ooverlast souden vinden: maer veel eer, hoe se, en voor het teegenwoordighe en voor 't toekoomende hun vaederlandt van soo wreede inleegheraers bevrijden souden. En siende dat de heerschappy der Veldtooversten voor een tijdt hun insight niet voldoen konde, heeft men, volghens 't voorbeeldt der voorouderen, die Koninghen, behoudens hunne vryheit, hadden gehadt, geraeden gevonden eenen Vorst oover 't geheele lighaem van de Republijk te stellen: dien se noghtans niet den naem van Koningh, als die nu by nae niet meer dan in een opperste en onbepaelde maght gebruykt wierdt, maer den gewoonen en by hen gebruykelijken naem van Graef, dat is, reghter hebben gegeeven: met dit onderscheit noghtans, dat deesen reghter niet met het byvoeghsel van eenigh landt, maer eenvoudelijk, als sijnde reghter oover de andere reghters, wierdt genoemt. Tot dit gebiedt is buyten alle twijfel gekooren, die in aedel en middelen d'andere opperhoofden te booven gingh. Dees is geweest [1] Diederijk, die in d'oude gedenkschriften de Vries genoemt wordt. En dat met den naem van Vries beteekent sijn geweest de Batavieren, geseeten aen de seekust, hebben we hier te vooren klaerlijk aengeweesen: en die plaets van Afcafnaburgensis van de steeden geeft dit selfde niet duysterlijk te kennen. Wijders, [2] Johan van der Does, Heer van Noordtwijk, de vaeder, een man die, gelijk in aedel onder den sijnen, soo ook in geleertheit onder allen bekent is, toont in die schriften, door welke hy sijn vaederlandt door een eeuwighe weldaedt aen sigh heeft verplight, klaerlijk, dat deesen Diederijk heeft gehadt eenen broeder, met naeme Walgar, en dat de vaeder van den selfden Walgar en Diederijk is geweest Gerlof, die van [3] Regino, een seer getrouw schrijver van de saeken der Franken, Graef van Vrieslandt wordt genoemt. Diederijk dan is al te vooren geweest Graef van Hollandt, en eens Graeven soon; maer Graef van seekere landtstreek, dogh niet van de geheele natie, welke weerdigheit hem eerst, als wel te gelooven staet, is opgedraeghen door de gunst en toegeneegenheit der voornaeme Heeren en der steedelinghen. En dewijl in de Chartres van Uitreght wordt gewagh gemaekt van een Landtschap, geleeghen in het Zuydergedeelte, [4] Hollandt genoemt, is misschien niet buyten de waerheit, dat dit selfde Landtschap is geweest het Graefschap hem van sijne voorouderen aenbestorven: welken naem gemeen gemaekt is aen 't geheele lighaem van 't gebiedt dat den selfden Vorst was toevertrouwt, om de Vriesen, aen dees sijde van 't Vlie geseeten, door een besondere benaemingh van de groote Vriesen, woonende op gene sijde van 't Vlie, t'onderscheyden. Een gedeelte noghtans naest aen 't Vlie wordt ook nogh heedensdaeghs met den ouden naem Westvrieslandt genoemt, 't welk met Hollandt een Republijk maekt. Hier meede koomt wonder wel oovereen, 't gheen de Staeten van Hollandt geseght hebben in dat vermaert geschil, 't welk voor Karel de V. Keyser en Vorst der Nederlanden, tusschen hen en de Brabanders betwist is. Want als de Brabanders bybraghten een voorreght hen gegunt van Keyser Karel de IV. dat se nerghens buyten hun Vaederlandt souden konnen voor reght getrokken worden, en daer uyt beweerden, dat het dien van Hollandt niet geoorloft was,

1. Sie de aenteekeninghen op 't voorgaende hooftstuk.

2. Op 't eynde van 't v. B. der Hollandtsche Jaerboeken.

3. In de saeken van 't jaer 885. en 898.

4. Sie van dit Landtschap insonderheit nae Gulielmus Heda, een seer getrouw schrijver der Uitreghtse saeken, uyt wiens bronnen wy en andere geput hebben.

hun

hun reght by handtopleggheen teeghen de Brabanders te vervolghen, gelijk de gewoonte in Hollandt was: hebben de Staeten van Hollandt in teegendeel vertoont, en klaerlijk aengeweesen, dat het selfde voorreght hen in geenen deele raekte: gemerkt en sy en hunne Graeven van oude tijden af hadden een oppermoogenheit, die aen niemandt yets verschult was, en allerhande soort van reghtsgebiedt; en sulx van die tijdt af, dat Diederijk de eerste het landt van Hollandt, dat geenes Koninghs maght was onderworpen, gerukt uyt de handt der Barbaren, weeder verovert hadt. Dat de selfde Graeven van alle eeuwen af in haer Graefschap hadden gehadt gelijke maght, als de Keyser in Duytschlandt of Italien, [1] nogh dat se ook door eenighen bandt van leen verplight waeren, 't gheen ook uyt de erffenis der Vrouwen in het Graefschap kon afgenoomen worden, en daer uyt dat de Graeven selve groote gedeelten van hun Graefschap, naementlijk de heerlijkheeden van Voorne, Arkel en Putten aen anderen te leen hadden uytgegeeven, en selfs tot erfleen, sonder eenighe bewilligingh van uytheemsche moogenheit. En dat nogh veel min de ordonnantien van het Duytsche rijk, hoe seer ook beschreeven in algemeene woorden, oyt in Hollandt waeren afgekondight, of de selfde ordonnantien in eenighen deele gehoorsaemt. 't Welk se ook beweesen met een versch exempel. Want dat de Duytschen seer veele ordonnantien hadden gemaekt op 't stuk van erffenis sonder uyterste wille, waer door ook de gewoonten daer teegenstrijdende wierden afgeschaft, in Hollandt echter de erffenissen niemandt volghens ander reght, als volghens de gewoonte hunner voorouderen, aenquaemen. En dat selfs de saeken of der Graeven of der Staeten nimmer by het Duytsche Kaemergereght geweesen waeren. Als de Staeten van Hollandt deese dinghen bygebraght en beweesen hadden, is [2] by uytspraek gevonnist, dat het voorreght dien van Brabandt gegeeven in Hollandt gheen kraght hadt. Philips van Leyden daer beneevens, die, ten tijde als Willem de eerste van Beyeren Hollandt regeerde, een boek van de Republijk geschreeven, en sijnen Vorst opgedraeghen heeft, toen hy Hooghleermeester der Reghten in Vrankrijk was, herhaelt dikmaels in dat boek, *Dat de Graef van Hollandt Keyser in sijn Graefschap is.* Wy weeten wel, dat de Duytsche Keysers, hoedaenigh yets wy ook van de Franken uyt Procopius hebben bygebraght, sijn gewoon geweest voor te geeven en te vorderen, dat soo de Graeven van Hollandt, als andere Vorsten, ook de Koninghen, hunne Vasallen waeren: 't welk schoon 't hen toegestaen wierdt, souden daerom de Hollanders niet aflaeten vry te sijn, naedemael, gelijk [3] Proculus seer wel bewijst, nogh de schuttelinghen laeten vrye luyden te sijn, om dat se in weerdigheit minder sijn als hunne schutsheeren; nogh een volk daerom min vry is, in welkers verbondt begreepen is, dat se de majesteyt eenes anderen beleefdelijk erkennen sullen, soo het sigh maer eens anders moogenheit niet heeft onderworpen: waer uyt ook de benaemingh van vry leen is voortgekoomen.

1. Als in 't jaer 1418. Johan van Beyeren, gekooren Bisschop van Luyk, dogh niet willende in 't Bisdom ingewijdt worden, misnoeght was, dat Hartogh Ian van Brabandt, man van Vrouw Iakoba, Hollandt en alle andere goederen sijner gemaelinne besat, heeft hy, naer getrouwt te sijn met Elisabeth, 's Hartoghen stiefmoeder, en na dat hy hadt met Keyser Sigismondt een verbondt gemaekt, Hollandt, Zeelandt en Henegouw van hem met weldaedigh reght te besitten ontfanghen: als of die, nae de doodt van Graef Willem sonder manlijk hoir, aen 't rijk vervallen waeren. En toen is te gelijk Hartogh Ian van Brabandt verbooden het bestier der selver landtschappen, door brieven geschreeven tot Constants den 29 van Lentemaendt. Op welke brieven Ian van Beyeren sigh vertrouwende, en in gevolghe van dien de steeden van Hollandt, Zeelandt en Henegouw aensoekende, dit antwoordt heeft gekreeghen: *Dat deese Landtschappen nogh een leen van 't rijk waeren, nogh op de mannen alleen vervielen; naedemael onweedersprekelijk was bevonden, dat Valtruydt, nicht van Karel de Groote, Prins van Austrasia, en ook Richildt het Graefschap Henegouw; Ada en Margareta het Graefschap van Hollandt, hunne gemaelen ten huwelijk gebraght hadden, &c.* 't welk dus verhaelt wordt by Petrus Diveus, in 't XVIII. B. sijner Brabandtsche saeken, dien ik u raede te leesen.

2. Dit vonnis is geweesen den 13. van Lentemaendt des jaers 1549.

3. L. non dubito, ff. de Captivis.

Maer eevenwel hebben de Graeven ſelfs ook die verbintenis van leen, hoedaenighe die ſijn moght, niet erkent, als uyt het reets geſeyde is af te neemen: en blijkt uyt de hiſtorie der oorloghen, welke d'eerſte Graeven, en met naeme Diederijk de IV. tot handthaevingh hunner weerdigheit, vry gelukkigh [1] teeghen de Keyſers gevoert hebben. En genoomen eenighe hadden, gedronghen door de noodtſaekelijkheit der tijden, of bewooghen uyt eyghen inſighten, ſigh den Keyſeren onderworpende, hunne beſchermingh verſoght, dit ſelfs noghtans, inſonderheit geſchiet ſijnde buyten bewilligingh der Staeten, heeft nogh het reght der Republijke, nogh der Vorſten hunne naeſaeten, konnen argher maeken. Immers is ons ſeeker genoegh bekent, dat de Vorſten uyt den huyſe van Borgonjen en Ooſtenrijk, waer van het geheughen ſeekerder is, den Keyſeren voor Hollandt geen manſchap gedaen hebben. En dat Hollandt de wetten en reghtbanken der Keyſeren en het Duytſche rijk, 't welk wel 't voornaemſte is, niet is onderworpen, [2] bekennen ook de Duytſchen ſelfs. Dewijl dan hier uyt taſtelijk is te ſien, dat de oppermoogenheit der Hollanderen t'eenemael binnen haer ſelven is geweeſt, en niet van eenighe andere uytheemſche heerſchappy heeft afgehanghen; ſtaet ons nu een tweede punt t'onderſoeken, naementlijk wat deel in de Republijk den Vorſt, wat deel de Staeten gehadt hebben, of welke de maght en het reght dier beyde geweeſt ſy; 't welk we naeukeurigh weeten ſouden, ſoo de voorwaerden waer op Diederijk 't Graefſchap is opgedraeghen waeren te vinden: maer behalven 't gheen te vooren geſeght is, dat men niet dan ſeer ſpaede onder de Duytſche volken alle ſaeken ſoo van beſondere, als van den Staet heeft begonnen by geſchrift te ſtellen, is daerenbooven al het geheughen dier tijden, ten ſy dan eenighe oorloghen, en andere dinghen dit ſtuk niet raekende, t'eenemael verlooren. Dan echter alſoo en voor deeſe tijden den Koninghen der Batavieren niet ſoo ſeer een maght is gegeeven, als een geſagh, en ſelfs [3] d'uytheemſche ſchrijvers ten tijde onſer Vaederen hebben aengeteekent naergelaeten, dat de heerſchappy der Vorſten in deeſe Landen en door wetten bepaelt, en door reſolutien der Staeten gemaetight wierdt; kan men daer uyt ſeekere giſſingh maeken, dat de regeeringhe der Republijke in de tijden tuſſchen beyden is geweeſt eeven de ſelfde, die ſe van hunne voorouderen ontfanghen, en weederom den naekoomelinghen naergelaeten hadden: inſonderheit dewijl beſwaerlijk is te gelooven, dat en de maghtighe ſteeden, en de ingeſeetene eedelen aenſienelijk in middelen, welke wy betoont hebben in die eewe geweeſt te ſijn, uyt hunne gewoone gelijkheit tot een ſchielijke ongelijkheit ſouden hebben willen vervallen; en aen d'andere ſijde kennelijk is, dat de grootheit der volghende Graeven door t'ſaemenhechtingh van Vorſtendommen, voornaementlijk onder den huyſe van Borgonjen en Ooſtenrijk, dapper aengewaſſen ſijnde, de vryheit meer af, als toegenoomen heeft. Derhalven ſijn de voorwaerden der heerſchappye geweeſt voornaementlijk deeſe:

1. Diederijk de IV. van dien naem, de V. van onſe Graeven, heeft gelukkigh geoorloght teeghen den Keyſer Henrik de IV. Men moet op het jaer 1046, 1047, 1048. naeſien Hermannus Contractus, Lambertus Aſcaſnaburgenſis, en Anſelmus, Kanoonik van Luyk, in Waſo 52 Biſſchop. VII. H.

2. Sleidanus in den perſoon des Keurvorſten van Trier, *Dogh ik ſie niet, waerom ons de Nederlanders grootelijx ſouden aengaen: ſe ſijn 't is waer onſe naebueren, maer hebben met ons nogh verbondt, nogh eenighe gemeenſchap, en oordeelen dat de ordonnantien van 't rijk hen in geenen deele aengaen, en brenghen ook niets op tot den gemeenen dienſt, niet meer dan de Engelſche of Schotten.*

3. L. Guicciardin in ſijne Beſchrijvinghe van Nederlandt, ſpreekende van de Staeten: *Den Vorſt*, ſeght hy, *is gewoon hen door veele reedenen en bewijſen tot ſijn gevoelen oover te brenghen. Want hy en kan hier niet anders gebruyken dan beweeghreedenen, dewijl hy niet teeghen deeſe, gelijk elders in veele plaetſen, magh ſegghen:* Soo WIL IK, SOO BEVEEL IK. De ſelfde, in 't Hoofdſtuk van de Voorreghten van Brabandt, vergelijkte de Republijk van Nederduytſchlandt by die van Lacedemonien. Hy heeft geſchreeven in 't jaer 1566.

Egeene

Egeene Graevinne neeme eenen man ten huwelijk, anders dan op goedtvinden der Staeten.

Geene ampten van Raeden, Rentmeesters, Schouten en Bailluwen, sullen aen andere, dan aen inboorlinghen gegeeven worden.

Den Staeten stae vry staetsgewijse te vergaederen, soo vaeken en daer het hen sal gelieven, sonder daer toe alvoorens 's Graeven verlof van nooden te hebben.

Geene nieuwe tollen en belastinghen sullen mooghen opgestelt worden, nogh aen yemandt vrydom van tollen en belastinghen gegeeven, ten sy de Staeten sulx hebben goedtgevonden.

Oorlogh aen te vanghen tot beschermingh van eyghen goederen, of om ongelijken te verhaelen, sy den Vorst ongeoorloft, als by goedtdunken der Staeten.

De Vorsten sullen in hunne brieven de Duytsche taele gebruyken.

De munte worde by den Vorst geslaeghen en verandert, nae dat de Staeten sulx sullen dienstigh oordeelen.

Den Vorst sal niet vermooghen eenigh gedeelte des Vorstendoms van sigh te vervreemden.

De Staeten sullen niet ter daghvaert mooghen beschreeven worden buyten de Provintie.

Den Vorst, soo hy eenighe schattinghe of hefgelden van nooden hebbe, verbidde sulx in persoon van de Staeten. Hy en doe sulx niet door sijnen Stadthouder. Hy en vordere geene schattinghen als die vrywilligh sijn toegestaen.

Reght en Justitie worde niet anders bedient, als door de gewoone reghters.

De oude gewoonten en wetten sullen onverbreekelijk blijven. En indien de Vorst daer teeghen eenigh besluyt neeme, niemandt sy aen dat besluyt gehouden.

[1] Deese reghten sijn eenen tijdt langh alleen door het gebruyk onderhouden, naederhandt, op dat den aerdt der Vorsten niet door quaede konstenaeryen der hoofsche vleyers tot de hoop van een onwettighe heerschappye soude verleydt worden, sijn se eerst stuxgewijse beschreeven, en door de Vorsten onderteekent; en ten laetsten, op de klaghten der Staeten, dat veele fundamenten van de oude Republijk door onbruyk wierden om verre gestooten, sijn se soo van andere als voornaementlijk van Vrou Maria van Borgonjen, by een vergaedert, en ter eeuwigher geheughen beseeghelt. En hoewel die van Hollandt in de successie des Vorstendoms de orde van 't geslaght volghden: hebben se niet te min, om te toonen, dat de heerschappy niet voortquam uyt 's Vaeders erffenis, maer uyt een algemeene toestemmingh des volx, dat is der Staeten, niemandt voor hunnen Vorst erkent, ten waere hy sigh alvoorens onder eede aen den Staeten hadt verplight, dat hy 's Landts wetten en gewoonten soude onderhouden: 't welk gedaen sijnde, wierdt hem van hunner sijde weederom in alle het geene hy volghens de wetten soude gebieden gehoorsaemheit en trouwe belooft. Weshalven naedemael deese wetten sijn voorwaerden gehegt aen de moogenheit, volght daer uyt onweedersprekelijk dat de Vorst geen maght gehadt heeft, om sigh van de geseyde wetten te ontlasten; gelijk van hen, [2] die de regeeringh eener Republijke beschreeven hebben, ooverloedigh is verhandelt. Waer uyt ook dit volght, dat, naedemael de Oppermoogenheit niet en is by hem, die gebonden is aen eenigh vastgestelt reght of aen bur-

1. De Handtschriften der oude Vorsten, daer nae van Margareta van Beyeren; van Jan, Hartogh van Tours; en Jan, Hartogh van Brabandt, gemaelen van Vrouw Jakoba van Beyeren, van Philips van Borgonjen, en de volghende, sijn nogh voorhanden.

2. Bodinus in 't I B. VIII. H. *De Hooghste heerschappy, die onder eenighe voorwaerde of wet gegeeven is, is geen hooghste, nogh ontbonden van wetten.* En daer nae van 't Poolsche formulier: *Dit formulier smaekt niet naer een Koninghlijke majesteyt, maer nae de voorwaerde eenes Vorsten.* Nogh: *De meeste naer het Noorden ontwerpen den eedt alsoo, dat se schijnen veel van de Koninghlijke majesteyt af te trekken.* Nogh: *Een Vorst, die 's landts wetten besweert, heeft geen hooghste moogenheit.*

gerlijke wetten, gelijk meest alle de Vorsten nae 't Noorden sijn, ook den Graef van Hollandt, die aen soo veele wetten is verbonden, het reght van hooghste majesteyt in sigh alleen niet heeft gehadt. Wijders, 't gheen wy van de maght der Staeten volghens de woorden der wetten hebben bygebraght, alle 't selve en andere saeken van geen minder gewight, wordt door seer oude voorbeelden beweesen. Want Aernout, derde Graef van Hollandt, twee soonen hebbende, is den oudtsten Sijfridt, die ook Sicco genoemt wordt, ik weet niet om wat misslagh, in 't Vorstendom voorby gaen, en het Graefschap, [1] Diederijk, den jonghsten soon, met algemeene toestemmingh der Staeten opgedraeghen. En [2] Diederijk de vierde sonder kinderen ooverleeden sijnde, hebben de Staeten, als 'er nogh geen voorbeeldt was van broederlijke successie, [3] Florents, des ooverleedenen broeder, Graef verklaert. Daer nae hebben de Staeten de vooghdy van [4] Diederijk, de vijfde van dien naem, mits sijne minderjaerigheit, aen Vrou Geertruydt sijne moeder gegeeven: en haer ten huwelijk besteedt aen Robbert, soon des Graeven van Vlaendre, die, om dat hy de Hollanders, die nogh toen ter tijdt den naem van Vriesen hadden, regeerde, daer van daen de Vriese is gebynaemt. Vrou Ada, doghter van [5] Diederijk de seevende, als se in weêrwil der Staeten was getrouwt met den Graef van Loen, is van het Vorstendom verstooten, en in haer plaets gekooren Willem, Diederijx broeder. [6] Florents den vierden, nogh jongh sijnde, is tot vooght gegeeven sijnen oom, van gelijke Florents genoemt: welken ooverleeden sijnde, is de regeeringhe, oovermits Alijdt, 's Vorsten moeye, de vooghdy bestierde niet nae den raedt der Staeten, maer naer eyghen goedtvinden, gegeeven aen Otto, Graef van Gelderlandt, die 't weeskindt in seer verre maeghschap bestont. Daer nae 's Graeven plaets, door de doodt van [7] Florents de vijfde, oopenstaende; hebben de Ridderschap en de steeden de regeeringhe der Republijke by hen selven waergenoomen, tot dat sijn soon Jan uytlandigh sijnde, uyt Engelandt is te rugh gekoomen, wiens momboorschap gestelt wordt aen sijnen neef Jan van Avennes. Daer nae is vrouw [8] Margareta, dewijl se tot het Vorstendom onbequaem scheen, afgeset van de heerschappy, maer [9] haeren soon Willem tot Graef aengenoomen: dees daer nae uytsinnigh geworden sijnde, is de sorghe der Republijke sijnen broeder [10] Aelbreght als Ruwaerdt aenbevoolen, met dien verstande, dat hy de selfde soude regeeren met raedt van Baenderheeren, Baenritsen, Ridderen, en Schildtknaepen (dit sijn trappen van aedel) en der goede steeden. Dogh Willem, Aelbreghts soon, als hy voorsagh, dat hy sonder mannelijk hoir soude sterven, heeft ter daghvaert beschreeven de eedelen en alle de steeden, en in die vergaede-

1. De derde van dien naeme, vierde Graef van Hollandt.

2. Vierde van dien naem, maer vijfde Graef.

3. Seste in orde der Graeven.

4. Seevende Graef.

5. De seevende van dien naem, dogh elfde Graef.

6. Dertiende Graef van Hollandt.

7. Dus moet men schrijven, niet de vierde. Dit is dien Florents, die uyt eenen haet tot Vorstenmoordt toe verraedelijk van de sijne vermoordt is, in 't jaer 1296. Achterlaetende tot naesaet sijnen soon Jan, eenigh erfgenaem, die toen in Engelandt uytlandigh was.

8. Gemaelin van Keyser Luidewijk de vierde van Beyeren.

9. De vijfde van dien naem, de eenentwintighste Graef, gemeenelijk genoemt *de dolle Graef*.

10. Vlaendre ontsteeken sijnde in burgheroorlogh, en Graef Luidewijk van Maele de Eedelen, dogh de Gentenaers de gemeente voorstaende, heeft de Graef onder andere sijne gesanten gesonden aen Aelbreght van Beyeren, Graef van Hollandt, &c. met hartelijk versoek, dat hy niet soude toelaeten, dat de weêrspannighe Gentenaers met leeftoght of eenighe andere noodighe behoeften uyt sijne landen gestijft wierden: *want dat de saeke van alle Vorsten in 't handthaeven van hunne weerdigheit behoorde gemeen te sijn, en derhalven sorghe gedraeghen te worden, dat de Gentenaers moghten ten voorbeelde dienen, dat niemandt lightveerdigh bestae de waepenen teeghen sijnen wettighen Landtsheere te neemen.* Die van Brabandt, Naemen en Henegouw hebben hunne Vorsten ter gunste des Graeven van Vlaendre gehoorsaemt. Die van Hollandt en Zeelandt geensints, alhoewel Graef Aelbreght Luidewijk in alle manieren gunstigh was. *Want de Vorsten in deese tijdt heerschten doorgaens ter beede oover vrye volken.* 't Sijn de woorden van Pontus Heuterus in 11. B. der Borgondische saeken. Deese dinghen sijn geschiet in 't jaer 1381.

ringhe versoght en verkreeghen, dat de successie in het Graefschap aen Vrouw Jakoba, sijne doghter, toegeseght wierde: welke noghtans, met haer selven te verre in ongeraede huwelijken verloopende, sigh der heerschappye onweerdigh maekende, gesien heeft dat Hollandt by haer leeven op Philips van Borgonjen wierde oovergedraeghen. Als Maximiliaen van Oostenrijk Maria, nicht van deesen Philips, ten huwelijk hadt genoomen, en, nae 't ooverlijden sijner gemaelinne, de heerschappy behieldt, en de selfde niet, als vooght van sijnen soon Philips de tweede, nae 't goedtvinden der Staeten, bestierde, maer veel eer op een Koninghlijke wijse, hebben soo de Staeten van Hollandt als der naebuerighe Landtschappen sigh kloekmoedigh daer teeghen verset. Ook sijn Karel, naederhandt Keyser, den vijfden van dien naem, als hy nogh jongh sijnde aen het Vorstendom gekoomen was, vooghden van de Staeten der Landtschappen toegevoeght. De selfde Keyser Karel, in de vergaederingh der Algemeene Staeten sijn Vorstendom afgeleght hebbende, heeft sijnen soon Philips de trouwe en beschermìnghe der Staeten aenbevoolen. Dit sijn teekenen, dat de Vorstelijke heerschappy, als oorspronkelijk van de Staeten voortgekoomen, van gelijken soo vaek 'er een Vorst quam te gebreeken, tot hen weedergekeert is. Wijders sal men geene handtvesten nogh eenighe bescheyden van belangh der oude Vorsten vinden, welke de Baenderheeren en Eedelen niet met hun gesagh en onderteekeninghen bekraghtight hebben: want deese sijn, gelijk eertijdts der Koninghen van Duytschlandt, den oudtsten raedt der Graeven geweest. Verder wat de steeden belanght, hun getal en met het getal hunne weerdigheit, heeft van tijdt tot tijdt meerder toegenoomen. Van oudts heeft elke stadt gehadt haeren raedt of vroedtschap. Een der raeden ooverleeden sijnde, wordt de plaets vervult by de vroedtschap selve, uyt de vroomste en rijxte van de burgherye. De selve vroedtschap kiest op sommighe plaetsen de voornaemste hoofden der Magistraeten, die Burgermeesters genoemt worden: in andere steeden draeght se en deese Burgermeesteren en andere, om te reght te sitten, die met een seer oude benaeminghe Scheepenen genoemt worden, den Vorst voor, om 'er de verkiesinghe uyt te doen: soo noghtans dat se een dubbelt getal voorschrijven, buyten welke te gaen 't den Vorst ongeoorloft is; 't welk geen kleyne verseekertheit der vryheit is. En by veele exempelen blijkt, dat niet alleen de groote steeden, gelijk men in de laetste tijden heeft begonnen te doen, maer ook selfs de kleyne ter daghvaert sijn beschreeven. Philips van Leyden, hier bevoorens genoemt, maekt dikwils gewagh en van de Eedelen en van de magistraeten der steeden, en noemt de selve *Grooten des vaederlandts*, en seght dat tot haerer sorghe heeft gestaen toe te sien, dat niet, by versuym des Vorsten, de Republijk eenighe schaede quaeme te lijden. Ook vinde ik, dat ten tijde van Willem de vierde, de laetste uyt den huyse van Henegouw, binnen Dordreght is beschreeven een daghvaert der drie Landtschappen; Hollandt, Zeelandt en Henegouw, werwaerts de afgesondene der steeden in sterken getaele sijn by een gekoomen, ter oorsaeke der tollen: en dat deese vergaederinghe ook is genoemt den hooghen raedt. Dat voorts nimmer eenighe belastinghen nogh hefgelden sijn opgestelt, sonder voorgaende besluyt der Staeten, blijkt wel duydelijk uyt de gemeenelandts reekeninghen, in 't hooft van welke deese besluyten altoos voor afgaen. En hier van daen is 't, dat de belastinghen en hefgelden by ons altoos van outs en naederhandt doorgaens den naem van *beeden* gehadt hebben, welken naem by Philips van Leyden ook dikmaels wordt gevonden: om dat se, gelijk wy geseght hebben, op de beeden der Graeven van de Staeten wierden ingewillight, ten grooten bewijse, dat het Vorstendom 't gesagh der Staeten is onderworpen geweest. Jae dat meer is, aen Philips, den laetsten der Graeven, is, ten tijde als hy teeghen Vrankrijk oorloghde, de versoghte neegenjaerighe opstellingh by de Staeten niet anders ingewillight, ten sy naer het voorschrijven van eenighe punten, en onder andere, dat het geldt soude gehandelt worden by luyden daer toe van de Staeten te verkiesen. Gelijk ook kennelijk is, dat de

Stae-

Staeten hun reght om te vergaederen t'elkens als hen ſoude gelieven tot op de laetſte tijden, die voor deeſen oorlogh ſijn gegaen, gehandthaeft hebben. Uyt het gene tot nogh toe is verhaelt blijkt klaer, dat de Graeven van Hollandt by naer niet verſchilt hebben van d'oude Koninghen: dat ſe alleenlijk hebben gebruykt eenen naem min haetelijk, en min verdacht voor de vryheit: dat ſe, 't is waer, gekooren ſijn volghens orde van 't geſlaght, gelijk by veele vrye volken: maer dat de heerſchappy hen is gegeeven niet ſonder uytſonderinghen, als waer bygevoeght waeren wetten, en die met eede beveſtight: en dat wel het geſagh der Graeven niet kleyn geweeſt is, maer der Staeten moogenheit ſoo in andere ſaeken als voornaementlijk omtrent de geldtmiddelen, die de ſenuwe van de Republijk ſijn, ſoodaenigh, dat men met waerheit van de Graeven ſegghen magh, 't gheen men eertijdts van de Duytſche Koninghen ſeyde, dat ſe ter beede geregheert hebben. En indien men ook een uytheemſch voorbeeldt ſoekt, nerghens vinde ik gelijker, als in de Republijk van Lacedemonien, welke Plato, Polybius, en veele wijſen, jae Apollo ſelfs door hun getuyghenis booven alle andere hebben gepreeſen. Want in deeſe ſuccedeerden de Koninghen wel, d'een den anderen, volghens orde van 't geſlaght, ſoo dat in de plaetſe der Koninghen, nogh kinderen ſijnde, vooghden, die ſe Prodicos noemden, een heerſchappy ter goeder trouwe bevoolen, voerden: maer de Koninghen wierden tot de heerſchappy niet toegelaeten, voor en al eer ſe hadden geſwooren, dat ſe volghens 's landts wetten ſouden regeeren. En de Koninghen hadden maght oover een yder: maer de Ephori en den Raedt oover de Koninghen. Van de ouden wordt ſeer geroemt het gedenkweerdigh ſegghen van Theopompus, Koningh van Lacedemonien, die, als hem ſijne huyſvrouw verweet, dat hy, door 't inſtellen van de magiſtraet der [a] Toeſienderen, ſelfs ſijn eyghen majeſteit hadt vermindert, haer geantwoordt heeft, dat hy ſijnen kinderen een minder, maer ook een langhduerigher heerſchappy ſoude naelaeten. Want ſeer waeraghtigh is, 't gheen de ouden geſeght hebben, dat alle Republijken beſtaen door ſeekere oovereenſtemmingh, en, die gebrooken ſijnde, te niet gaen: welke oovereenſtemmingh ik verſtae te ſijn, niet van ſnaeren of toonen, maer een opreght onderlingh verſtant tuſſchen den Vorſt en het volk, tuſſchen het volk en den Vorſt, en een welgemaetighde eendraght der Staeten onder elkander. Door deeſe oovereenſtemmingh ſijn en de Graeven van Hollandt, en de Eedelen en de gemeente langh in eenen bloeyenden ſtaet geweeſt, terwijl yder een voor den Vorſt, den Vorſt voor de wetten en de Staetsvergaederinghen ontſagh toonden, terwijl den aedel by haere eere, de gemeente by haere vryheit bleef. Hier uyt ſijn gevolght voorſpoedighe oorloghen; hier uyt is 't, dat een volk kleyn in ſigh ſelven, gelijk eertijdts door de Roomſche bondtgenootſchap, ſoo ook onder de Graeven, door groote vriendtſchappen wierdt aengeſoght: dit toonen de verbonden, dit toonen de huwelijken. Terſtont, ſoo haeſt het Graefſchap naeulijx ſijn geboorte hadt gekreeghen, ſijn twee Dierijken, gelooft men, ſwaeghers der Koninghen van Vrankrijk geweeſt. Aernoudt, de derde Graef, hadt tot gemaelin de doghter des Keyſers van Konſtantinopolen, welkers ſuſter was getrouwt aen den Keyſer van Duytſchlandt. Eenighe volghende hadden gemaelinnen uyt den huyſe van Saxen, toen ter tijdt in 't beſit des Keyſerrijx ſijnde. Dogh Florents de derde was gehuwelijkt aen de kroon van Schotlandt. En Willem de tweede van dien naem Graef van Hollandt is ſelfs tot het Keyſerdom des Duytſchen rijx beroepen, om geene andere reeden, mijnes oordeels, ſoo ſeer, als om dat hy in ſijn eyghen landt aen een gemaetighde regeeringh gewent was. Sijnen ſoon Florents de vierde hebben aen d'eene ſijde de Koningh van Vrankrijk, van d'andere die van Engelandt, elk om 't ſeerſt aengeſoght, hem verbonden en huwelijken hunner kinderen met groote geſchenken aenbiedende: maer ſijnen ſoon Jan heeft op den raedt der Grooten de doghter des Koninghs van Engelandt getrouwt. Willem de ſeſde daer naer de doghter van Vrankrijk. Weederom ſijn de doghters der Graeven beſteet in groote huyſen: als Vrouw Margareta, doghter van

[a] Ephori.

Wil-

Willem de vierde, in 't huys van Beyeren aen een Keyſer: Jakoba aen den Dolphijn van Vrankrijk. En dit alles tot nogh toe terwijl ſe alleen Graeven van Hollandt en Zeelandt, eenighe ook van Henegow, waeren. Seedert heeft Hollandt door de doghter van Graef Aelbreght, gehuwelijkt aen den huyſe van Borgonjen, gekreeghen de ſelfde Vorſten, welke nu Brabandt, Vlaendre en meer andere volken hadden. Dus ſijn verſcheyde natien, niet ongelijk in gewoonten, wetten en reghten, onder een gemeene heerſchappy bevreedight en verſterkt geworden. Daer nae heeft Vrouw Maria van Borgonjen, by haeren gemael den Aertshartogh van Ooſtenrijk, gehadt eenen ſoon, aen wien 't meerdergedeelte van Spanjen tot huwelijx goedt is toegevallen: en met Spanjen de verwaghtingh der nieuwe weereldt, en meer andere titulen van Koninghrijken, verſpreidt oover verſcheyde geweſten des aerdtboodems. Maer op deeſe grootheit der Vorſten is gevolght een groote veranderingh in de Republijke, die ik in weynigh woorden ſal aenwijſen.

VI. Hooftstuk.

Hoe dat het traghten om veranderingh in de Republijk te brenghen oorſaek tot den oorlogh heeft gegeeven.

De menſchelijke natuer is geneeghen om reukeloos voort te ſlaen tot een onbepaelde moogenheit; waer uyt [1] Ariſtoteles ſeght dat meerendeels de dwingelandyen ſpruyten, wanneer de Vorſten oover de paelen van 's Landts wetten heen ſtappen. Selden gebeurt het, dat yemandt aflaet meer te willen vermooghen, als hy vermagh, ten ſy hem de hoop van te konnen uytwerken 't gheen hy begeert benoomen ſy. Waerom de oude Vorſten, welker hoop en vertrouwen t'eenemael was gegront op hun vaederlandt, die geen verlaet op uytheemſche maght hadden, ſigh met eerbiedigheit onder de wetten ſchikten, reght en billijkheit beminden, ontſagh voor de Staeten toonden, als op welker maght en middelen ſy verſtonden hunne weerdigheit te ſteunen. De Vorſten van Borgonje, geſprooten uyt Koninghlijken huyſe, ſijn d'eerſte geweeſt, die een trap, dogh heymelijk, tot een onbepaelde moogenheit gemaekt hebben, blijvende niet alleen de volle gedaente, maer ook voor een goedt gedeelte de klem der vryheit. Karel naederhandt, in andere geweſten Koningh en Keyſer ſijnde, was het teeghen de borſt hier te Lande niet anders dan een Vorſt te ſijn: maer hy wierdt noghtans ingetoomt door geneegenheit, ſijnde gebooren en opgevoet in deeſe geweſten; en hy hadt leeren aghten de volken, die hem tot groote aenſlaeghen ſijn beſte werktuygh, en uyt ſigh ſelven ſeer getrouw waeren, dan wijders ſoo men op hunne vryheit toeleyde, light gaende te maeken, en maghtigh in vermooghen. Echter heeft hy bloedighe plakkaeten gemaekt, en daer de kerk, bedolven in grove dwaelinghen, bequaeme geneesmiddelen vereyſchte, heeft hy, geſint 't gheen eenmael was aengenoomen met geweldt te handthaeven, ſigh niet ontſien teeghen luyden, die verſchilden in gevoelen, de ſtraffe des doodts te ſtellen: ſonder in ſoo gewightigh een ſaek de meeninghe der Staeten te verneemen. Maer Philips ſijnen ſoon was uytter aerdt niet vernoeght dan met een t'eenemael onbedwonghe moogenheit: daer om hadt hy eenen haet op volken die den Vorſten wetten ſtelden, 't welk ook die van Arragon niet langh geleeden t'hunnen grooten ongelukke geleert hebben. Maer inſonderheit hebben de Spanjaerts, onder welke Philips ſijne jonghe jaeren hadt doorgebraght, deeſe geleegenheit teeghen de Hollanders en Nederlanders, met wien ſe tot nogh toe hadden geſtreeden wie meeſt in de gunſt der Vorſten ſtaen ſoude, vlijtighe waergenoomen. Al hun woelen was in de vryheit der Nederlanden haete-

1. Ariſtoteles in ſijn Staetkunde v. B. x. H. *Dwingelandyen ſpruyten ten deele uyt Koninghen, die oover 's Landts wetten heen ſtappen, en traghten nae een toomelooſer moogenheit.*

lijk te maeken, in hem daerenteeghen te vertoonen, hoe de ſteeden in Italien, en de Landen in Amerika door hunne beſettinghen ſoo in dwangh gehouden wierden, dat ſe ſonder uytſonderingh gehoorſaemden. Als derhalven, den oorlogh teeghen de Françoiſen ten eynde ſijnde, Philips uyt den naeme der Staeten wierdt vermaent de Spaenſche beſettinghen van de grenſen der Nederlanden wegh te neemen, heeft hy dat reedelijk verſoek als ſijner grootheit onweerdigh opgenoomen. En hy ſelfs in perſoon nae Spanjen oovergevaeren ſijnde, heeft ſeedert dien tijdt de meeſte ſaeken, raekende de regeeringhe van Hollandt en der ooverighe Nederlanden, beſtiert, niet volghens den raedt der ingeboorene eedelen, uyt welke, volghens de gewoonte der voorouderen, beſtont den opperſten en den geduerighen Raedt van Staete deeſer Landen, maer door beſluyten en beveelen geſmeet in Spanje, laetende hier den Kardinael Granvelle tot uytvoerder der Spaenſche beveelen. En nu waeren de ſaeken raekende den Godtsdienſt ſoo verre gekoomen, dat, alwaer 't ſchoon een miſdaedt geweeſt van den Roomſchen Paus in gevoelen te verſchillen, 't eenen goeden Vorſt eghter niet paſte die te ſtraffen, om de ontelbaere meenighte der miſdaedighen, uyt welker gemoederen ſulk een gevoelen, hoedaenigh ook, door geenerhande ſchrik kon weghgenoomen worden. De Eedelen dan en aenſienelijke ſteeden om deeſe reeden hem vertoonende, dat nogh de koophandel, nogh de ruſt der Landen konde behouden worden, ten waere de plakkaeten op den Godtsdienſt wierden geſmijdight, was 't ſoo verre van daer, dat Philips nae hunnen raedt luyſterde, dat hy in teegendeel gewilt hebbe, dat op de binnenſte gedachten der menſchen onderſoek gedaen wierde, invoerende daer toe een nieuwe en ongehoorde maniere van inquiſitie, hoedaenighe men in Spanjen teeghen de Jooden en Mahumetiſten, ſchuylende onder 't Chriſtendom, was gewoon te pleeghen. Ten dien eynde ſijn ook allerweeghen ingeſtelt nieuwe Biſdommen, teeghen de meeninghe en in weêrwil der Staeten, ſonder welker toelaetingh van oudts de Geeſtelijkheit niet moght vermeerdert worden. En dewijl dit alles buyten twijfel ſtrekte om de Republijk in verwarringh en ooverhoop te brenghen, en eerſt de Grooten in den Raede van Staete, daer nae een groote meenighte van eedelen, ten dien eynde vergaedert, onder welke ook was den Heer van Breederoode, geſprooten uyt het geſlaght der Graeven van Hollandt, raedden, en baeden te koomen tot dat geneesmiddel, 't welk men wel eer in ſaeken van geringher gewight was gewoon te gebruyken, naementlijk tot een algemeene vergaederingh der Staeten van de Landen, heeft Philips, gelijk hy op ſijn vertrek ſtaende uytdrukkelijk hadt verbooden ſulk een vergaederingh te houden, ook toen niet naegelaeten die te beletten. Hier op beroerte gevolght ſijnde, niet met gemeenen raedt en opſet, maer door de ſtoutheit van weynighe uyt de geringhſte meenighte, om de beelden uyt de kerken wegh te neemen, in welker dienſt niet weynigh tot nogh toe was geſondight, en de ſelfde eerlangh door 't geſagh der Grooten was beſaedight, hebben de Spanjaerts en Philips geraeden gevonden de reukelooſe onbedachtheit van beſondere luyden t'eenen dekmantel te neemen, om, teeghen reght en reeden, alle deeſe volken in 't gemeen de miſdaedt van gequetſte majeſteyt op te legghen. Weſhalven den Hartogh van Alva wordt geſonden, om ſigh door geweldt der volkoomene heerſchappye meeſter te maeken. Dees ſtraf uytter aerdt (dat Duytſchlandt heeft geleert) voorſien met ſtraffe beveelen, verklaerde oopentlijk, dat de Staeten, de ſteeden, alle de landtſchappen van Nederlandt, en elk ingeſeeten in't beſonder, alle hunne voorreghten en handtveſten verbeurt hadden, en voortaen geene andere wetten als 's Koninghs beveelen te verwaghten hadden. Hy ſelfs was het aller ſeekerſte bewijs van het vertreeden der wetten, ſijnde een uytlander, nogh den Vorſt in bloede beſtaende, en niet te min, teeghen de gewoonte en alle reghten, tot de Opperlandtvooghdy geſonden. Ook is het te reght ſitten den wettelijken en gewoonen reghteren benoomen, en opgereght een nieuwe Vierſchaer, waer voor de ſaeken van gequetſte majeſteit ſouden verhandelt worden: onder deeſen naem hebben

ben de Spanjaerts en de slaeven der Spanjaerden sigh meester gemaekt van het leeven en de middelen der ingeseetenen hunne Vierschaer onderworpen. En niet alleen sijn veele duysenden uyt het gemeen ter pijne en doodt gebraght, maer selfs de Graeven van Egmondt en Hoorne, de voornaemste onder de Grooten, op valsche betightinghen van een wraekbaer reghter veroordeelt sijnde, hebben hunne halsen voor den beul moeten uytstrekken. Willem Graef van Nassau, Prins van Oranje, insgelijx een der voornaemste Heeren van Nederlandt, is neevens veele andere gebannen. Van welke Personaedjen Egmondt sijn Graefschap hadt in Hollandt; Oranje Stadthouder van Hollandt was geweest. Den Markgraef van Berghen en den Heere van Montigny, die de beeden en smeekschriften des volx en der Grooten in Spanjen hadden oovergebraght, sijn beyde, d'een door oopenbaere onthalsingh, d'ander door vergif, gelijk het segghen eenpaerigh is, om 't leeven gekoomen. Toen sijn, volghens de gewoonte van onbepaelde dwinghelandy, den steeden op den hals geleght Spaensche besettinghen of kasteelen. Daerenbooven, op dat de Landtschappen, die tot op dees tijdt waeren vry geweest, hunne slaevernye voor altoos souden oopentlijk ten toon stellen en onderhouden, is hen, wien de Vorsten selve in persoon selfs om de minste schattinghen waeren gewoon geweest met beeden aen te gaen, toen door een Stadthouder den twintighsten penningh van alle onroerende, den tienden van alle roerende goederen, t'elker vervreemdingh, door geweldt en dreygementen afgevoordert. Wel is waer, dat de trouwe der volken langh met de vryheit heeft geworstelt: maer dewijl, nae 't oopentlijk vertreeden der wetten, nae 't versmaeden der Staeten, die Republijk, die soo veel eeuwen hadt gestaen, en de vryheit der naekoomelinghen, niet langher konde behouden blijven, hebben de Staeten van Hollandt, welken de beschermingh der wetten en hun reght beneevens 't algemeene was aenbevoolen, in den jaere vijftienhondert tweeënseeventigh, den neeghentienden van Hoymaendt, in een vergaederinghe beschreeven binnen Dordreght, bestaende uyt eedelen en afgesondene uyt de meeste steeden, volghende 't exempel hunner voorouderen, die teeghen den Romeynen, beginnende als dwinghelanden te heerschen, de waepenen hadden opgenoomen, den oorlogh teeghen den Hartogh van Alva beslooten, de ballinghen t'onreght uyt hun vaederlandt verdreeven herstelt, en Willem Prinse van Oranje erkent voor Stadthouder en Opperbevelhebber.

VII. HOOFTSTUK.

Hoedaenigh de Republijk der Batavieren sy geweest in den oorlogh, hoedaenigh die sy nae den oorlogh.

SEedert dien tijdt is de oppermooghenheit der Staeten, welke 't aengemaetight gesagh der laetste Vorsten niet weynigh hadt verduystert, weederom doorgebrooken sijnde, helder aen den dagh gekoomen. En nae dat met die van Hollandt ook de Staeten van andere omlegghende Landtschappen, de waepenen voor de vryheit aengenoomen hebbende, te saemen in een vast verbondt getreeden waeren, en, nogh gebeeden, nogh vermaeninghen Philips, wiens eere tot nogh toe wierdt verschoont, tot beeter sinnen hadden konnen brenghen, hebben eyndelijk op den sesentwintighsten van Hoymaendt des jaers vijftienhondert en eenentaghtigh de Staeten der Vereenighde Landtschappen Philips, om het verbreeken van de wetten der heerschappye, verklaert naer reghten [1] van de hooghe ooverheit der selver

1. Balthasar Ayala, president van de krijghsraedt van 's Koninghs leegher in Nederlandt, in sijn boek van 't reght en de plighten des oorloghs. I. B. II. H. *En in deese orde gaen de saeken, indien de oppermoogenheit is by eenen Vorst. Dogh soo die is by 't volk of de voortreffelijxten, staet het vry met eenen dwinghelandt nae reghten te handelen, soo 't de tijden toelaeten, soo niet, is 't geoorloft hem met ge-*

ver Landen vervallen te ſijn. Eeven eens naementlijk als veele vrye volken hunne Prinſen hadden veroordeelt, als die van Lacedemonien, Pauſanias; de Romeynen, Nero; de Venetianen, Falerius; de Deenen, Chriſtiern. En echter hebben de Voortreffelijxte de Republijk niet geregheert ſonder Vorſtelijk geſagh; maer gelijk eertijdts in de plaetſe der Koninghen Veldtooverſten waeren gekoomen, ſoo hadt toen de Prins van Oranje, ſonder den naem van Graef te gebruyken, de wettelijke heerſchappy, op den tijtel van Stadthouder, verkreeghen: wiens wonderbaere eendraght met de Staeten, terwijl en hy plaets gaf aen hunne moogenheit; en ſy hem weederom beminden en eerden als hunnen gemeenen vaeder, de ſaeken van Hollandt van ſeer geringhe beginſelen, tot den hooghſten aenwas opgevoert heeft. Waerom ook, als de naebuerighe Landtſchappen oover hen gekooren hadden eerſt Matthias, Aertshartogh van Ooſtenrijk, daer nae den Raedt van Staete; en wijders den Hartogh van Anjou, de Staeten van Hollandt en Zeelandt het verbondt met hen gemaekt wel heylighlijk hebben onderhouden, maer voor de reſt in den haeren geen veranderingh willen gedooghen; en altoos behouden niet alleen de ſelfde regeeringhe, maer ook ſelfs de uyterlijke gedaente der regeeringhe. Nae de doodt des Prinſen van Oranje is de Opperlandtvooghdy den Graeve van Leyceſter, die d'Engelſche hulptroepen ten dienſte der Landen oovergebraght hadt, opgedraeghen: maer als deeſen opgeblaeſen door koninghlijke hooghmoedt, onkundigh onſer regeeringhe, en luyſterende naer den raedt van quaede raedtsluyden, hadt begonnen laſterlijk van de regeeringhe der Staeten te ſpreeken, en getraght veranderingh in te voeren, hebben de Staeten vertoont dat haere maght, van welke ook Leyceſter de ſijne hem aenbevoolen hadt ontfanghen, was te gelijk en ſeer reghtveerdigh en de oudtſte, en hebben ook die, om hem te believen, door oproer hadden begonnen nae veranderingh te ſtaen, met de doodt geſtraft. En Leyceſter van dit alles verwittight heeft te gelijk met het Landt ſijn bewint verlaeten. Daer op is vervolghens Maurits, ſoon van Willem Prins van Oranje, gekooren Opperbevelhebber oover Hollandt en eenighe naebuerighe Landtſchappen. Wonder was weederom de eendraght onder de regeeringhe van deeſen: en de ruſt der Republijke geduerende den tijdt van twintigh jaeren, 't uytbreyden der Landtpaelen, 't verjaeghen der heyrleeghers, gelukkighe veldtſlaeghen, beleegeringhen kloekmoedigh uytgevoert, kloekmoedigher gedraeghen, hebben den Staeten d'achtbaerheit en den roem van wijſe regenten, Maurits d'eere van te ſijn den grootſten Veldtheer toegebraght. Meerder heeft den luyſter der Republijke toegenoomen, nae dat Koninghen haer door verbonden met ſigh ſelven gelijk geſtelt hebben: want in den jaere ſeeven en t'neegentigh is een verbondt van onderlinghe hulpe gemaekt tuſſchen den Koningh van Vrankrijk, de Koninghinne van Engelandt en de Staeten der Vereenighde Nederlanden. Eevenwel is de eerbiedigheit ten Vorſten, hoewel afgeſwooren, nogh ſoo groot geweeſt, dat, geduerende 't leeven van Koningh Philips, de dapperheit deeſer Landen ſigh binnen de noodtſaekelijkheit van eyghen beſchermingh hebbe gehouden. Nae ſijn ooverlijden is den oorlogh oopentlijk verkondight, en Spanjen dien hy eerſt herwaerts oovergebraght hadt weederom op ſijnen boodem toegeſonden: jae ook is de koophandel, omheint met waepenen, van hier tot in d'uyterſte Landen van Indien oovergeſeylt. Aldaer hadt men ook den gemeenen vyandt; en de beroemde dapperheit en trouwe der Hollanderen heeft ſigh der verbonden dier Koninghen en volken weerdigh gemaekt: en de Staeten ſijn begroet geweeſt door geſanten, koomende uyt een andere ſoo verre geleeghene weereldt. En dus verre heeft het veghten geduert. Van vreede is dikmaels ge-

geweldt t'oovervallen. En dus heeft den Raedt den eerſten wegh ingegaen met Nero, den laetſten met Maximinus. Want men moet weeten, dat de Roomſche Keyſers niet en hebben gehadt de oppermooghenheit, hoewel de meeſte ſigh die geweldelijk hebben aengemaetight: want de Keyſers waeren niet anders als Vorſten.

han-

handelt, ſoo by 't leeven van Koningh Philips, als nae ſijn ooverlijden, toen de Nederlanden op ſijne doghter en ſchoonſoon waeren oovergedraeghen. Maer altoos hebben de Staeten verworpen alle voorwaerden, waer door de vryheit en 't reght des beſluyts waer by ſe Philips de heerſchappy hadden afgeweeſen, niet in haer geheel bleeven: nae 't voorbeeldt der oude Romeynen, die geenen vreede ſoo hoogh geſchat hebben, dat ſe daerom de verdreeve Tarquinien weeder ſouden inneemen. Ten laetſten als de Aertshartoghen Albertus en Iſabella, en ſelfs ook Koningh Philips, ſoon van Philips de II. ſigh gereet toonden om de vryheit der Staeten te erkennen, is door bemiddelingh der Koninghen van Vrankrijk, Engelandt en Deenemarken, en daer beneevens van andere Vorſten, d'onderhandelingh aengevanghen: dogh dewijl groote ſwaerigheeden den vreede weederhielden, is ten laetſten in den jaere ſeſtienhondert en neeghen beſtant gemaekt voor twaelf jaeren; met voorgaende verklaeringhe der Aertshartoghen, ſoo in hunnen naeme als in den naeme van Koningh Philips, van wien ſe daer toe volmaght ontfanghen hadden, waer door ſe beleeden dat beſtant te ſluyten met de Staeten der Vereenighde Nederlanden, als met Staeten van vrye volken en ſteeden, en die voor ſoodaenighe van hen gehouden wierden, en ſe ſigh daer op geen reght ter weereldt aenmaetighden. Philips heeft het verdragh bekraghtight, herhaelende de ſelfde verklaeringhe. Dit kort verhael begonnen ſijnde voor Julius Cæſar, en in dees tijdt eyndighende, betoont, dat geduerende den tijdt van meer dan ſeeventienhondert jaeren de Batavieren, nu Hollanders genoemt, gebruykt hebben de ſelfde regeeringhe in hunne Republijke, waer van de Oppermoogenheit ſy geweeſt by de Staeten, en als nogh is: ſoo noghtans, dat 'er altoos een Vorſtelijke maght is by gekoomen, nu met grooter, dan met minder beſtellinghe, ſijnde eertijdts opgedraeghen by ſucceſſie, maer voor deeſen meermaels en ook nu by ſtemmen, dogh altoos de wetten onderworpen. En dit ſoo veel aengaet het weeſen van de geheele regeeringhe. Is yemandt begeerigh om de leeden naeder te kennen, met deeſe ſtaet het aldus. Hollandt is ſeer dight bewoont met volkrijke dorpen en ſteeden. De ſorghe oover de ſteeden ſtaet aen den Raedt en Magiſtraeten van yder ſtadt, welke toegeſtaen is eenighe keuren binnen hun gebiedt te maeken, en tot 's ſtadts noodtwendigheeden laſten op te ſtellen. De Raeden ſijn voor hun leeven: de magiſtraeten jaerlijx, ſonder of met geringhe weddens. Van de aenſienelijkſte hoofden der magiſtraeten beſchermen Burgermeeſteren 't reght der gemeente en den welſtant der ſteede: oover 't beſtel van reght en Juſtitie ſijn geſtelt Scheepenen, ſoo in geldt- als lijf-ſaeken: wordende het ampt van beſchuldighers, niet ſonder eenigh gebiedt, publijkelijk waergenoomen by Bailluwen en Schouten. De magiſtraeten hebben tot hunne Raeden reghtsgeleerden, met den naem van Penſionariſſen. Den reghtsdwangh der dorpen, ſoo in hooghe als ambaghtsheerlijkheit, is ten deele by de Republijk of de Graefelijkheit, ten deelen by de aenſienelijxte eedelen, die de ſelve van hunne voorouders ontfanghen hebben. De Ambaghtsheerlijkheit wordt bereght door Schout en Scheepenen: de hoogh heerlijkheit door Bailluw en Leenmannen, of de aenſienelijxte inwoonders ten platten lande, Welboore-mannen genoemt. Daerenbooven hebben Houtveſter en Meeſter-knaepen hun eyghen gereght oover de jaght en wilderniſſen: en oover de dijken, waer in beſonderlijk de behoudenis van Hollandt beſtaet, Dijkgraef en Heemraeden. Van de vonniſſen van deeſe alle, behalven dat verweeſene in lijfſaeken niet lightelijk appel wordt toegeſtaen, magh men ſigh beroepen op het Hof van Hollandt, 't welk ook Zeelandt erkent. De geſchillen ſelve der ſteeden en andere ſaeken van groot gewight worden hier verhandelt. In deeſen Raedt ſitten nae ouder gewoonte eenighe eedelen, en voorts eenighe reghtsgeleerden en ervaerene in 's landts gewoonten. Hooft van deeſen Raedt is de Stadthouder van Hollandt ſelfs, wien daerenbooven is toegeſtaen 't gebiedt oover de beſettinghen, 't kieſen der magiſtraeten in de ſteeden uyt een genoemt getal, en 't quijtſchelden van ſtraffen oover miſdaeden: al het welk ſijn teekenen van een ſeer uytſteekendt geſagh.

ſagh. Ook is 'er een reekenkaemer, die door hunne Rentmeeſters de Heergoederen beſtieren. De Vergaederinghe der Staeten, by welke is de Oppermoogenheit van Hollandt, wordt beſchreeven drie of viermaels 's jaers, of ſoo dikmaels als 't de ſaeke vereyſcht. Den ſtaet der Eedelen wordt vertoont door de aenſienelijxte in luyſter van afkoomſt, en in beſit van heerlijkheeden, omtrent twaelf in getaele, een van deeſe ooverleeden ſijnde, kieſen ſe ſelfs een ander in ſijne plaetſe. De Steeden, die doorgaens ſijn gewoon hunne afgeſondenen ter daghvaert te ſenden, ſijn met naemen deeſe, Dordreght, Haerlem, Delft, Leyden, Amſterdam, Goude, Rotterdam, Gorichem, Schiedam, Schoonhooven, Briel, Alkmaer, Hoorn, Enkhuyſen, Edam, Monnikendam, Medenblik, Purmerendt. De afgeſondene ſijn gemeenelijk Burgermeeſteren; waer by dikmaels wordt gevoeght een uyt de Vroedtſchap, of ook een Penſionaris. Den aedel heeft reght van eerſt te ſtemmen; daer nae de ſteeden elk op haer beurte. Dit alles is nu ter tijdt ook nogh het ſelfde, als het was ten tijde der Graeven, behalven dat het bewint der Republijke, 't welk aen den Graef ſtont, den Staeten en den Stadthouder is aengewaſſen. Wijders was men gewoon ſigh van het voorſeyde hof van Hollandt te beroepen op den Grooten Raedt van Mechelen, welken Raedt de Staeten van verſcheyde Landtſchappen eertijdts ten verſoeke der Vorſten van Borgonje, om in 't gemeen oover hen reght te doen, hadden toegeſtaen. In plaets van deeſen hebben die van Hollandt en Zeelandt voor achtentwintigh jaeren opgereght den Hooghen Raedt, beſtaende uyt mannen van uytſteekende geleertheit, van welker vonniſſen niemandt ſigh beroepen kan: alleenlijk is men gewoon den Staeten te verſoeken, dat hen gelieve eenighe buyten gewoone reghters te voeghen tot het Collegie, die ernſtelijk mooghen ooverſien, of het vonnis wel geweeſen ſy, of by miſverſtant. En dewijl de laſten en de ſaeken met den oorlogh ſijn vermeenighvuldight, is 'er nogh een ander Collegie opgereght, dat opſight heeft oover de gemeene middelen van Hollandt, en wijſt de geſchillen daer uyt ſpruytende. Dit Collegie beſtaet uyt perſoonen die den aedel en de ſteeden yder voor ſigh ſelven daer toe kieſen, en by wijlen veranderen. Deeſe beſchrijven de vergaederingh der Staeten, t'elkens als het dienſtigh is, en voeren uyt 't gheen by den Staeten is beſlooten. Onder 't opſight van deeſe ſijn andere tot het hooren van de reekeninghen der ontfanghers van de gemeene middelen. En naedemael by 't verbondt van Uitreght is aengegaen gemeenſchap van oorlogh, vreede, en uytheemſche alliantien, en daerenbooven van veele andere ſaeken, tuſſchen verſcheyde Landtſchappen, van welke tot op heeden by 't verbondt ſijn gebleeven Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, Uitreght, Vrieſlandt, Oooveryſſel en Groeninghen, eertijdts alle genoemt met den naem van Batavieren, Mattiaken en Vrieſen, ſijn de Landtſchappen gewoon yder hunne afgeſondene te ſenden, om oover de gemeene ſaeke te beraedtſlaen. Selden gebeurt het, dat deeſe vergaederingh ſcheydt, die den naem heeft van Vergaederingh der Algemeene Staeten der Vereenighde Nederlanden. Voor deeſen is men gewoon te betwiſten de geſchillen tuſſchen de Landtſchappen. Naeſt deeſen, en op bevel der ſelver, heeft den Raedt van Staete het opſight oover de ſaeken raekende 't gemeen verbondt, en de regeeringhe van 't krijgsvolk. Deeſen Raedt is gevolght in plaetſe van den Raedt van Staete, die ten tijde der Graeven het beſtier hadt oover heel Nederlandt. De Raeden worden tot een ſeeker getal gekooren by de Staeten van yder Landtſchap; en by wijlen verandert. Dogh ſy ſtemmen niet by Landtſchappen, als in de Vergaederinghe, maer hooft voor hooft. Hoofden van deeſen Raedt van Staete ſijn de Sadthouders der Landtſchappen. Daerenbooven ſijn door Hollandt, Zeelandt en Vrieſlandt verdeelt Vergaederinghen van Bewintsluyden der ſee ſaeken, onder welker opſight ſtaen de ſee, en de middelen die uyt ſee koomen. Sy hebben hunnen laſt van d'Algemeene Staeten. Elk Landtſchap ſendt de haere derwaerts; en deeſe worden ook gemeenelijk verandert. 't Ammiraelſchap, of het Opperbevel ter ſee, wordt nu bekleet by den ſelfden Maurits. Ook worden de reekeninghen raeken-

kende de ſchatkiſt der gemeene Bondtgenooten by perſoonen daer toegeſtelt oooverſien. Deeſe dinghen, die den ingeſeetenen genoegh bekent ſijn, heb ik uytheemſchen ten gevalle wat naeukeurigher verhandelt: en wy en twijfelen niet, of ſy ſullen, de ſaek wel ingeſien hebbende, dit gebouw van de Republijk ten hooghſten prijſen. Want 't ſy wy de reeden bybrenghen, de reeden oovertuyght ons, dat de regeeringhe allerbeſt vertrouwt wordt aen de beſten: 't ſy we ſien op aghtbaerheit van getuygeniſſen, een Republijk der Voortreffelijxten wordt geroemt van d'allerwijſte onder de ouden; 't ſy op voorbeelden, ſeeker ons koomen voor ſeer treffelijke en vermaerde, als Candia, Lacedemonien, Carthago, Rhodus, Marſeille, Theſſalien, Achajen, Samos, Cnidus, Chio, Corfu, en, gelijk veele gelooft hebben, Roomen ſelve, ten tijde als haere deughden in hunnen hooghſten luyſter waeren. Boovendien blijkt klaer genoegh, dat de Republijk der kinderen Iſraëls, hoedaenigh die van Godt is ingeſtelt, eer het volk een Koninghrijk begeerde, door 't beleydt der Voortreffelijxten is beſtiert geweeſt. Nogh ontbreeken 'er geen heedenſdaeghſche voorbeelden, Raguſa, Luca, Geneve, Genua, de voornaemſte Cantons van Switſerlandt, en, die haere beſtendigheit door 't dueren van duyſent jaeren getuyght, Venetien. Hier by magh men ook voeghen het geheele lichaem des Duytſchen Rijx, vol van majeſteit en luyſter, en de meeſte Koninghrijken met den naem, maer Vorſtendommen metter daet, in 't Noorden. En indien 't ons luſt nogh naeder op deeſe vergelijkingh aen te houden, ſeeker de Oppermoogenheit der Vergaederinghe van Staeten is by de Gaulen, en de Britten, ſeer oude volken, in gebruyk geweeſt: en in Duytſchlandt blijft die nogh heedenſdaeghs in weeſen. En voor ſoo veel de regeeringhe der Republijke wordt waergenoomen door Afgeſondene der ſteeden, daer in koomen wy ſeer wel oover een [1] met die van Achajen, Etolien, en Lycien, die van gelijken hunne Republijken, beſtaende uyt verſcheyde ſteeden, door een vergaederinghe en afgeſondene der ſteeden geregeert hebben. Van welke de Acheërs by Polybius, Strabo, en Plutarchus worden voorgeſtelt als het allerbeſte voorbeeldt van een wel oovereenſtemmende Republijk. Weederom, dat het Vorſtendom bepaelt door wetten wordt gevoeght by de regeeringh der voortreffelijxten, dat hebben wy gemeen met de oude Iſraëliten, ten tijde der Rechteren; met die van Lacedemonien, met die ſelfde Acheërs, met de Venetiaenen, met het Duytſche rijk, met de voorverhaelde Noordtſche Koninghrijken, en de meeſte andere. En de vergaederinghe der Algemeene Staeten met den Raedt van Staete, door welke, behoudens de Oppermooghenheit van yder Landtſchap, verright worden die ſaeken, die volghens 't verbondt gemeen ſijn, koomt in alles ſeer net oovereen met de vergaederinghe der Amphyctiones, door welkers bandt de Griexe Republijken te ſaemen verknoght ſijnde, de Meeden en alle geweldt van buyten langhen tijdt van ſigh hebben afgeweert. Dus is't, dat die van Jonien hebben gehadt een algemeene vergaederingh van dertien, die van Etrurien van twaelf, de oude Latijnen van achtenveertigh ſteeden: dus hebben eertijdts volghens verbondt de hunne gehadt veele Duytſche, Gauliſche en Britanniſche volken; en hebben als nogh de hunne de Switſers en Griſons. Dan echter is onſe meeninghe niet met deeſe geſchaepenheit van een Republijk te prijſen, hen, die een andere gebruyken, daer in te nae te ſpreeken; want men moet bekennen, dat alle dinghen niet allen luyden paſſen, en 'er veele volken ſijn, die beeter onder een Koninghlijke heerſchappy geſtelt, dan by hunne vryheit gelaeten worden. Dus is 't den volken van Aſien dienſtigh geweeſt onder de maght van Koninghen te ſtaen: Griekenlandt in teegendeel heeft geen Koninghen konnen lijden. Dogh dat deeſe, van welke wy ſpreeken, voor ons de allerbequaemſte is,

1. Iuſtinus XXXIV. B. 1. H. *Die van Achajen ſcheenen den Romeynen toen ter tijdt te maghtigh, niet om de maght en middelen die yder ſtadt in 't beſonder heeft, maer om de eendraght van allen in 't gemeen. Want de Acheërs, ſchoon die in ſteeden, als in leeden verdeelt ſijn, hebben noghtans een lichaem en eene heerſchappye; en weeren de gevaeren van yder ſtadt in 't beſonder af met gemeene kraghten.*

heeft

heeft de gedeurighe ervaerenheit van ſoo veele eeuwen beweeſen: ſoo langh die geſtaen heeft, is alles in ruſt gebleeven: ſoo dikwils yets daer teeghen ondernoomen was, reeſen daer uyt beroerten, en verwarringhen, die niet eer geneeſen wierden, voor de Republijk herſtelt was in haere voorighe gedaente. [1] Die den aerdt der volken en de verſcheydenheit hunner ſeeden neerſtigh ooverwooghen hebben, merken aen, dat de volken die ten Noorden geſtrekt legghen, en inſonderheit nae de ſeekuſt, onder welke wy afkeerigh ſijn van een eenhoofdighe regeeringhe, en meer behaeghen ſcheppen in hunne vryheit. Ook ſijn 'er, die leeren, dat groote heerſchappyen van Koninghen, heel kleyne van de gemeente niet onbequaemelijk geregeert worden: maer dat die natien, die van middelmaetighe groote ſijn, en inſonderheit die het hunne kloekmoedigh weeten te beſchermen, en niet traghten nae 't gheen eens anders is, allerbeſt ſijn gedient met de regeeringh der Voortreffelijxten. Dogh men moet ook inſonderheit acht neemen op de gewoonte: want 't gheen in 't gemeen van alle wetten is geſeght, is wel voornaementlijk waer van die wetten, waer inne het hooghſte van de regeeringhe beſtaet, dat het beeter is niet d'allerbeſte te gebruyken, als die in gebruyk ſijn te veranderen: dewijl de wetten eeven als de planten langhen tijdt van nooden hebben om wortelen te ſchieten: en ſoo men die dikmaels verplaetſt, verdwijnt alle haere kraght en ſterkte. Seer veel ſijn we derhalven verſchult aen onſe voorouderen, die ons hebben naegelaeten een Republijk, die ſe van de eerſte ſtighters hadden oovergenoomen, die in haer ſelven treffelijk is, die met onſen aerdt en met onſe manieren van leeven ſeer wel oovereenkoomt, die ſe in vreede gehandthaeft, en door den oorlogh weeder gekreeghen hebben. Dogh onſen plight is het, ſoo we nogh ondankbaer, nogh onvoorſightigh willen ſijn, die Republijk, welke de reeden raedt, d'ondervindinghen voor goedt keuren, en de oudtheit aenprijſt, ſtantvaſtigh te verdaedighen.

1. Bodinus van een Republijk 1. B. VIII. H. *Alle volken ten Noorden geleeghen ſweemen nae ſeekere vryheit.* Ariſtoteles in ſijn Staetkunde III. B. XVII. H. *Met de regeeringhe der Voortreffelijxte koomt oover een een meenighte van vrye luyden, die van natueren ſijn gebooren om te draeghen de heerſchappy der gener, die in deught de aenſienelijxte ſijn.* Bartolus van de regeeringhe van een Republijk: *Een volk in de tweede graedt van grootheit is niet dienſtigh geregheert te worden door eenen, of door de meenighte, maer door weynighe rijke en eerlijke.*

E Y N D E.

HUGO DE GROOTS

VRYE SEE,

OF

VERHANDELINGH

Van het Reght dat de Ingeseetenen der Vereenighde Nederlanden hebben om in Indien te handelen.

MET DE AENTEEKENINGEN DES AUTEURS

Uyt het Latijn vertaelt door

JOAN GORIS.

Manilius Aſtronom. Lib. 3.

—— *Si qua externa referentur nomina lingua,*
Hoc operis, non vatis erit. non omnia flecti
Poſſunt, & propria melius ſub voce notantur.

Aen den

P R I N S E N

En

V R Y E V O L K E N

Der Chriſten VVeereldt.

’t S een dwaelingh niet min oudt dan verderfelijk, waer door veele menſchen, en allermeeſt die gene, die in maght en middelen meeſt vermooghen, ſigh ſelven doen gelooven, of ’t gheen ik waeraghtigher oordeel, trachten te doen gelooven, dat reght en onreght niet uyt haere eyghe natuer, maer door een ydele inbeeldinghe der menſchen, en gewoonte worden onderſcheyden. En derhalven achten die luyden, dat en wetten en een gedaente van billijkheit ten dien eynde ſijn uytgevonden, om de oneenigheeden en beroerten der gener, die gebooren ſijn in ſtaet om te gehoorſaemen, te beteugelen: maer die gene, dien ’t geluk allerhooghſt verheeven heeft, moeten, ſegghen ſe, al het reght nae hunnen wille, hunnen wille naer eyghen belangh afmeeten. En dat dit gevoelen, ’t welk t’eenemael ongerijmt en ſtrijdigh teeghen de natuer is, eenigh geſagh gekreeghen heeft, daer oover heeft men ſigh niet ſoo ſeer te verwonderen, dewijl by de gemeene ſiekte des menſchelijken geſlaghts, waer door wy gelijk de gebreeken ſoo ook de voorſtanders der gebreeken volghen, ſigh gevoeght hebben de konſtenaeryen der vleyeren, welke alle moogenheit is onderworpen. Maer in teeghendeel is ’er geen eeuwe geweeſt, waer in ſigh niet hebben opgedaen mannen vry van imborſt, wijs, Godtsdienſtigh, die gearbeydt hebben om dit vals bedunken uyt de gemoederen der eenvoudighen wegh te neemen, en alle andere voorſtanders des ſelven van onbeſchaemtheit t’oovertuyghen. Want ſe betoonden, dat’er was een Godt, ſchepper en beſtierder van ’t heel Al, dogh inſonderheit een Vaeder der menſchelijke natuere, welke hy dienthalven hadt gewilt, dat, niet gelijk alle andere dieren in verſcheyde ſoorten, en in veelerley gedaenten, maer onder een geſlaght, en ook onder eene benaeminghe ſoude begreepen worden; dien hy daerenbooven hadt gegeeven een ſelfden oorſpronk, gelijke ſaemenvoegingh van leeden, aengeſighten teeghen elkander oover, jae ook de ſpraek en andere werk-

tuyghen van gemeensaemheit, om aen allen te doen verstaen, dat se een natuerlijke maetschappy en maeghschap hebben. Dat wijders dien opperften Koningh en Vaeder des huysgesins dit huys of deese republijk door hem gestight hadt gegeeven seekere sijne wetten, niet geschreeven op kooper of op taefelen, maer in de sinnen en gemoederen van een yeder, alwaer se sigh vertoonen souden, om in weêrwil selfs en teeghen de borst geleesen te worden: dat aen deese wetten te gelijk de grootste en de geringhste waeren gebonden: dat Koninghen teeghen deese soo weynigh is geoorloft, als de gemeente teeghen de keuren der ooverheeden, den ooverheeden teeghen de plakkaeten der Landtvooghden, den Landtvooghden teeghen de wetten der Koninghen selve. En nogh meer, dat uyt die bron voortvloeyden die selfde reghten der volken en der besondere steeden, dat se hier uyt hunne heyligheit en Majesteyt hadden. Dan gelijk in den mensch selfs eenighe dinghen waeren, die hy met allen gemeen heeft, eenighe waer door een yegelijk van een ander wordt onderscheyden, soo ook van die saeken, welke de natuer tot gebruyk der menschen voortgebraght hadt, sy eenighe hadt willen gemeen laeten, eenighe, die yder door besondere nyverheit en arbeidt hadt verkreeghen, hem souden eyghen blijven: dat die beyde aengaende waeren gegeeven wetten, op dat wel alle de gemeene sonder benaedeelingh van allen souden gebruyken; maer d'ooverighe belanghende, een yegelijk, vernoeght met 't gheen hem was te beurt gevallen, sigh van 't gheen eens anders was onthouden soude. Indien geen eenigh mensch hier van onkundigh weesen kan, ten sy hy met eenen hebbe afghelaeten een mensch te sijn, indien de heydenen, wien, in alle waerheit scheemerooghende, alleen het light der nature heeft bescheenen, deese dinghen gesien hebben, wat is 't, Christen Prinsen en volken, 't gheen de billijkheit van U begeert gevoelt en gedaen te hebben? Meent yemandt dat het hart is, dat hem worden afgevordert dinghen, die de belijdenis van soo heyligh een naem vereyscht, welkers minste is sigh t'onthouden van ongelijken, seeker yder een kan weeten welk sijn plight is, uyt het geen hy een ander voorschrijft. Niemandt is 'er onder U, die niet oopentlijk gebiedt, dat yder het sijne naer eyghen goedtdunken bestiere, naer eyghen sinlijkheit belegghe: die niet alle ingeseetenen belast de stroomen en gemeene plaetsen gelijkelijk en sonder onderscheit te gebruyken, die niet met alle vermooghen de vryheit in het oover en weederreysen en in 't handelen verdaedight. Indien men oordeelt, dat die kleyne Maetschappy, welke wy een Republijk noemen, sonder deese dinghen niet bestaen kan, (en seeker 't is onmooghelijk dat se bestae) waerom sullen niet alle de selfde dinghen noodigh sijn, om de Maetschappy en d'eendraght van 't geheele menschelijk geslaght staende te houden? Met reght vertoornt Ghy u, soo yemandt teeghen deese durft geweldt gebruyken, ook straft ghy nae de grootheit der misdaedt

ande-

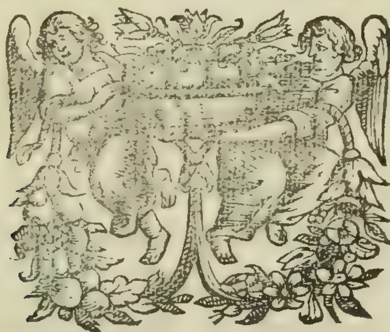
anderen ten voorbeelde, om geen andere reeden, als om dat, waer deese dinghen doorgaens sijn geoorloft, den staet der heerschappye niet kan in rust blijven. En indien een Koningh teeghen een Koningh, een volk teeghen een volk onreghtveerdigh en met geweldt te werk gaet, strekt sulx niet om de rust dier groote republijke t'onderst booven te keeren, en tot hoon des opperften Opsienders? Dit onderscheit is'er in, dat, gelijk de mindere Magistraeten van 't gemeen oordeelen, Ghy van de Magistraeten, soo ook de Koningh van 't heel Al U heeft bevoolen 't kennis neemen en het straffen der misdaeden van allen anderen, de uwe voor sigh heeft uytgesondert. En die, onaengesien hy de opperste straffe, die traegh, heymelijk en onvermijdelijk is, voor sigh behoudt, sendt niet te min van hem af, om onder de menschelijke saeken te verkeeren, twee reghters, welke d'allergelukkighste misdaedighe niet ontvliedt, eyghen gewisse binnen een yder, en de achtingh of het oordeel van andere. Deese vierschaeren staen voor hen oopen, dien alle andere sijn toegeslooten: tot deese beroepen sigh de swakke: in deese worden oovervonnen, die in kraghten ooverwinnen, die de maete hunner toomeloosheit geen paelen stellen, die oordeelen voor een geringhe prijs te hebben 't gheen met menschen bloedt gekoght wordt, die ongelijken met ongelijken verdeedighen, welker oopenbaere misbedrijven noodtsaekelijk en door het eenpaerigh oordeel van alle eerlijke luyden moeten gedoemt, en door het vonnis van hun eyghen gewisse niet kan vrygesprooken worden. Voor deese beyde Vierschaeren brenghen wy ook een nieuwe saeke: voorwaer niet van huysdrop, nogh van 't legghen van een balk of spanningh, hoedaenighe gemeenelijk vallen tusschen besondere luyden, en selfs ook niet een saek van die soort, welke dikmaels onder volken voorkoomt, van 't reght van een stuk landts geleeghen op de grensscheydingh, van 't besit eener stroome of eenes eylandts: maer van by nae den geheelen Ocean, van 't reght om te vaeren, van de vryheit van de koophandel. Tusschen ons en de Spanjaerts staen deese punten in geschil: Of de oneyndighe en woeste see sy den aenwas van een rijk, en nerghens nae het grootste: of eenigh volk reght hebbe volken die 't willen doen te beletten het verkoopen, het verwisselen, en eyndelijk het oover en weeder reysen onder elkander: of yemandt hebbe konnen, 't gheen nimmemeer het sijne geweest is, weghschenken; of vinden, 't gheen nu reets eens anders was: of oopenbaer ongelijk dat langhen tijdt geduert heeft eenigh reght geeft. In deese strijdigheit onderworpen wy ons selfs aen het oordeel der voornaemste Spaensche Godts- en Reghts-geleerden: wy roepen eyndelijk t'onser verweeringhe de eyghene Wetten van Spanjen selve. Soo dit niet helpt, en hen, welke de seekere reeden sal oovertuyghen, hunne begeerlijkheit verbiedt afstant te doen, beroepen wy ons, Prinsen, op uwe majesteit, op uwe trouwe, gy volken soo veele als erghens in de wereldt sijn. Wy maeken

 geen

geen doorstrikt, geen verwart geschil. Wy en twisten hier niet oover twijfelaghtighe hoofdstukken des Godtsdiensts, waer in groote duysterheit schijnt te steeken, die, met soo groot een hevigheit soo langh betwist sijnde, dit by nae by den wijsen seeker gelaeten hebben, dat de waerheit nerghens minder is te vinden, als daer men wordt gedwonghen het selfde te gevoelen. Hier is geen strijdigheit oover den staet onser Republijke, en oover de vryheit, niet verkreeghen maer herstelt door de waepenen: waer van die eerst reght het oordeel konnen vellen, die 's Landts wetten der Nederlanders, hunne oude herkoomsten, en niet een rijk ingestelt teeghen de wetten, maer een Vorstendom volghens de wetten, grondigh hebben leeren kennen. In welk geschil noghtans aen billijke reghters, den noodtdwangh der uyterste slaevernye van den hals geworpen; aen hen die daer op wat schranderer willen ondersoek doen, het algemeen gesagh eenes besluyts van soo veele volken; aen hen die op ons gebeeten, die ons quaelijk geneeghen waeren, de belijdenis onser vyanden geen twijfelingh meer heeft oovergelaeten. Maer 't gheen wy hier voorstellen, heeft met die saeken geen gemeenschap. 't Heeft niet van nooden, dat sigh yemandt anghstigh pijne in een naeukeurigh ondersoek. 't Hanght niet aen den uytlegh van de heylighe blaederen, waer van veele veele dinghen niet begrijpen; niet aen de keuren van een volk alleen, welke alle andere met reeden niet en weeten. De wet, volghens welkers voorschrift men moet oordeelen, is niet moeyelijk te vinden, als die by allen de selfde is: en light te verstaen, sijnde met een yder gebooren, en yders gemoederen ingeplant. 't Reght dat wy versoeken is soodaenigh, dat het een Koningh sijnen onderdaenen niet behoort te weygheren, nogh een Christen aen die geen Christenen sijn. Want het heeft sijnen oorsprongh uyt de natuer, welke eeven gelijkemoeder van allen is: goedtdaedigh teeghen alle, wiens heerschappy sigh uytstrekt tot de gene die oover volken heerschen, en by hen allerheylighst is, die in godtsvrught meest gevordert hebben. Neem kennis van deese saeke ghy Vorsten, neem kennis ghy Volken: soo wy yets onreedelijx eysschen, ghy weet, hoe groot U gesagh, en onder U het gesagh der gener die ons naest geseeten sijn, altoos by ons geweest sy: vermaent ons, en wy sullen gehoorsaemen. Jae dat meer is, soo ghy oordeelt, dat wy in deese saeke yets misdaen hebben, wy sijn bereidt uwe gramschap, en met een woordt, den haet des menschelijken geslaghts te draeghen. Dogh soo 't in teegendeel met de saek geleeghen is, laeten wy aen uwe gewisse en aen de billijkheit wat ons te doen staet. Eertijdts wierdt onder beschaefde volken voor de grootste onreghtveerdigheit gehouden, den genen met de waepenen op 't lijf te vallen, die hunne saeken aen bemiddelaers stelden: daerenteeghen die soo reedelijk een voorwaerde verwierpen, wierden niet als vyanden van eenen, maer van allen met gemeene maght beoorloght. Weshalven wy sien dat ten dien eynde sijn verbonden gemaekt, en reghters gestelt. De

Ko-

Koninghen ſelfs en maghtighe volken oordeelden voor hen geen ſaek ſoo heerlijk, ſoo grootmoedigh, als den hooghmoedt en den ooverlaſt van anderen te beteugelen, de ſwakheit en d'onnooſelheit van anderen t'onderſchraeghen. Welke gewoonte indien ſe ook heedensdaeghs in gebruyk was, dat de menſchen oordeelden 't gheen anderen ooverkoomt hen van gelijken kan weedervaeren, ſeeker wy ſouden niet weynigh geruſter in de weereldt leeven: want de ſtoutheit van veelen ſoude verkoelen, en die nu de reghtveerdigheit uyt inſight van eyghen belangh aen een kant ſtellen, ſouden d'onreghtveerdigheit t'haerer ſchaede onteeren. Maer gelijk wy dit in die ſaeke miſſchien niet te vergeefs hoopen, ſoo vertrouwen wy ook ſeekerlijk, dat Gy alle, de ſaeken rijpelijk ooverwooghen hebbende, ſult oordeelen, dat het verwijlen des vreedes ons niet meer te laſt geleght kan worden, als de oorſaeken des oorloghs: en dat derhalven, gelijk Gy tot nogh toe onſe goedtgunſtighe en goedtwillige vrienden ſijt geweeſt, Gy ook de ſelfde of nogh meer in het toekoomende ſijn ſult, 't allergewenſte dat hen, die het eerſte deel hunnes gelux ſtellen in wel te doen, het tweede in een goeden naem te hebben, ooverkoomen kan.

IN-

INHOUDT
der
HOOFTSTUKKEN.

I.

Dat volghens het reght der volken yder een, wie hy sy, vrye vaert heeft nae sulke volken als hy wil.

II.

Dat de Portugijsen geen reght van heerschappy hebben oover die Indiaenen, tot welke de Hollanders vaeren, op den tijtel van vindinghe.

III.

Dat de Portugijsen geen reght van heerschappy hebben oover d'Indiaenen, op den tijtel van Pauselijke gifte.

IV.

Dat de Portugijsen geen reght van heerschappy hebben oover d'Indiaenen, op den tijtel van oorlogh.

V.

Dat de see nae de Indiaenen, of 't reght om derwaerts te vaeren, den Portugijsen niet eyghen is, op den tijtel van occupatie. [a]

VI.

Dat de see, of 't reght om te vaeren, den Portugijsen niet eyghen is op den tijtel van Pauselijke gifte.

VII.

Dat de see, of 't reght om te vaeren, den Portugijsen niet eyghen is, op den tijtel van verjaeringh of gewoonte.

VIII.

Dat volgens 't reght der volken den handel onder eenen yegelijken vry is.

IX.

Dat den handel met de Indiaenen den Portugijsen niet eyghen is, op den tijtel van occupatie.

X.

Dat den handel met de Indiaenen den Portugijsen niet eyghen is, op den tijtel van Pauselijke gifte.

XI.

Dat den handel met de Indiaenen den Portugijsen niet eyghen is, door 't reght van Præscriptie of gewoonte.

XII.

Dat de Portugijsen op geen billijkheit gegront sijn in 't verbieden van den handel.

XIII.

Dat de Hollanders den Indischen handel, soo in vreede, als in bestandt en in den oorlogh, moeten behouden.

(1) 't Latijnsch woordt *Occupatie* brenght mede aenslaegingh van yets dat niemandt oyt te vooren heeft toegekoomen.

HU-

HUGO DE GROOTS VRYE SEE, OF VERHANDELINGH

Van het Reght dat de Hollanders hebben om in Indien te handelen.

I. Hooftstuk.

Dat volghens het reght der volken yder een, wie hy sy, vrye vaert heeft nae sulke volken als hy wil.

ONs voorneemen is kort en klaerlijk te betoonen, dat de Hollanders, dat is de onderdaenen van de Staeten der Vereenighde Nederlanden, reght hebben, om naer Indien, soo gelijk als se vaeren, te vaeren, en met de Indiaenen te handelen. Tot een grondtslagh sullen wy legghen deesen allerseekersten reghel van het reght der Volken, dat men 't voornaemste noemt, welkers reeden klaer en onveranderlijk is: dat aen yder volk vrystaet te trekken nae soodaenigh een ander als hy begeert, en met het selve te handelen. Dit spreekt Godt selfs door de natuer, dewijl hy niet begeert dat de natuer in alle plaetsen verschaft alle die dinghen, welke tot onderhoudt van 's menschen leeven vereyscht worden: ook geeft hy dat 't eene volk in deese, 't andere in gene kunsten oovertreffen. En waer toe dit alles? dan om dat hy gewilt heeft, dat door onderlingh gebrek en oovervloedt de vriendtschappen onder de menschen souden gekoestert en onderhouden worden; op dat niet yder een oordeelende, dat hy by sigh selven kan bestaen, hier door sigh selven soude onbequaem maeken om onder menschen te verkeeren. Nu is 't door een instellingh der goddelijke reghtveerdigheyt soo geschaepen, dat het eene volk moet vervullen de behoefte van het andere, op dat door die wijse (gelijk [1] Plinius seght) 't gheen erghens ter weereldt geschaepen is, soude schijnen by allen geschaepen te sijn. Weshalven wy de dighters hooren singhen: [2] *Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt*, dat is, *Alle aerdt is niet bequaem om alles voort te brenghen.* als nogh: [3] *Excudent alii*, enz. dat is, *Een ander sal natuer door sijn graefyser terghen*, en 't gheen 'er volght. Die dit derhalven weghneemen, die neemen met eenen wegh die noyt genoegh gepreese maetschappy der menschen onder elkander, sy neemen wegh alle geleegenheden om elkander wel te doen, en sy sijn, met een woordt, schenders van de natuere selfs. Want en dien Ocean, welken Godt om de Landen heen gestort heeft, van alle kanten en naer alle kanten vaerbaer sijnde, en die gesette of ongewoone winden, die niet altoos uyt den selven hoek, en somwijlen ook uyt alle gewesten te gelijk waeyen, geeven die niet genoeghsaem te kennen, dat allen volken den toegangh tot alle volken van de natuer is toegestaen? Dit reekent [4] Seneca de hooghste weldaedt van de Natuer, dat se en door de windt

1. In sijn Lofreeden.
2. Virg. Landtged. II. B.
3. Virg. Eneas. VI. B.
4. Natuerl. Geschill. 3. 4.

volken verre van den anderen afgeleeghen onder een gemenght, en alle haere goederen in gewesten soo verdeelt heeft, dat den onderlinghen handel den menschen tusschen elkander noodtsaekelijk was. Dit reght dan is allen volken gelijk en eeven nae: 't welk de treffelijxte [1] Reghtsgeleerden soo verre uytstrekken, dat, volghens hunne stellinghe, geen Republijk of Vorst in 't algemeen kan beletten andere tot sijne onderdaenen te koomen, en met hen te handelen. Hier van daen heeft sijnen oorsprongh dat allerheylighste reght van herberghsaemheit. Hier uyt spruyten die klaghten [2]

Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ. dat is:
——— ——— ——— Wat aerdt van volk, soo ruw,
Bewoont dees kust? wat landt mishandelt vreemde lieden
Soo hardt, en onbeschoft? men wil ons hier verbieden
Te rusten op het strant. —— Vondel.

En elders: [3]

——— ——— ——— ——— *Littusque rogamus*
Innocuum, & cunctis undamque auramque patentem. dat is:
Wy bidden om verblijf op strandt, dogh sonder schae,
En see en lught, die sijn elk een al eeven nae.

En wy weeten, dat uyt deese oorsaek eenighe oorloghen sijn gesprooten; als dien van Megara teeghen die van Athenen, dien van Bologne teeghen de Venetiaenen. [4] Dat de Kastiliaenen ook deese reghtveerdighe oorsaeken teeghen de Amerikaenen konnen gehadt hebben, [5] en waerschijnelijker dan alle andere, is het gevoelen van Victoria, [6] soo se verhindert wierden onder hen te reysen, en te verblijven; soo se gehouden wierden buyten de gemeenschap dier dinghen, welke, volghens 't reght der volken, of gewoonten gemeen sijn; soo men eyndelijk hen den handel niet wilde toelaeten. Diergelijk is 't gheen men leest in de historie van [7] Moses, en daer uyt by Augustinus, [8] dat de Israëliten reghtveerdighe oorloghen gevoert hebben teeghen de Amorriten, om dat hen doortoght sonder yemandt te beschaedighen wierdt geweyghert, die door een seer billijk REGHT DER MENSCHELYKE MAETSCHAPPY hen behoorde oopen te staen. En om die reeden hebben Hercules den Koningh der Orchomeniers, de Grieken onder Agamemnon den Koningh der Mijsen den oorlogh aengedaen; [9] gelijk als of de weeghen natuerlijk vry waeren, als [10] Baldus heeft geseght: en by Tacitus [11] worden de Romeynen van de Duytschen beschuldight, dat se de onderhandelinghen en byeenkoomsten der volken weerden, en de stroomen en de landen, en eenighermaeten den hemel selfs slooten. En eertijdts heeft den Christenen teeghen de Sarracenen geen tijtel meer behaeght, als dat se door hen buyten het Joodtsche landt wierden gehouden. [12] Uyt dit gevoelen volght, dat de Portugijsen, al schoon se heeren waeren dier gewesten, daer de Hollanders nae toe vaeren, dien van Hollandt noghtans ongelijk doen souden, indien se hen den ingangh en den handel affneeden.

Hoe veel onreedelijker is het dan, dat eenighe die willen handelen met volken

1. Inst. de rer. divis. §. 1. & L. nemo igitur. ff. eod. sie Grotius van 't reght des oorloghs 1. B. 19. H. Vide L. mercatores. C. de com.
2. Virg. Eneid. 1. B.
3. Virg. Eneid. VII. B.
4. Diod. 11. Plutarch. in Pericles.
5. Sigonius in 't laetste. B. van de saeken van Italien.
6. Victor. van de Indiaenen, 2. deel n. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. Doe hier by Covarruvias in c. peccatum. §. 9. n. 4. ibi. Quinta.
7. Num. cap. 20.
8. Augustin. oover Num. 4. B. 44. quæst. En Est. laetste cap. 23. 4. 2.
9. Sophocles in Trachin.
10. 3. Consil. 293.
11. In sijn IV. B. der Hist.
12. Alc. 7. Cons. 130. Covar. c. peccatum p. 2. §. 9. Bart. ad L. 1. C. de pagan.

die

die ook ſelfs willen met hen handelen buyten dien handel worden geſlooten, door toedoen der gener, in welker maght nogh die volken ſijn, nogh ook dat gene, waer door men reyſt; naedemael wy ſelfs ſtraetſchenders en ſeeroovers om geene andere reeden ſoo ſeer vervloeken, als om dat ſe de doortoghten en weeghen beſetten en onveyligh maeken.

II. Hooftstuk.

Dat de Portugijſen geen reght van heerſchappy hebben oover die Indiaenen, tot welke de Hollanders vaeren, op den tijtel van vindinghe.

DAt nu de Portugijſen geen heeren ſijn dier geweſten, op welke de Hollanders vaeren, naementlijk van Java, Sumatra, 't grootſte gedeelte der Molukken, beſluyten wy door een t'eenemael ſeekere bewijsreeden; om dat niemandt heer is van die ſaek, welke nogh hy ſelfs immermeer, nogh yemandt ſijnen t'weeghen heeft beſeeten. De eylanden, van welke wy ſpreeken, hebben, en hebben altoos gehadt, hunne Koninghen, hunne eyghene regeeringhe, hunne wetten, hunne reghten: den Portugijſen wordt, gelijk aen andere volken, den handel toegeſtaen: weſhalven ſy en ſchattinghen betaelende, en het reght om te handelen van de Prinſen verſoekende en verkrijghende, genoeghſaem bekennen dat ſe geen heeren ſijn, maer als vreemdelinghen aldaer koomen. En alhoewel tot een heerſchappenden eygendom niet genoegh is den tijtel te hebben, maer ook boovendien het beſit vereyſcht wordt, aengeſien het wat anders is een ſaek te hebben, wat anders reght om de ſaek te verkrijghen, noghtans ſtelle ik vaſt, dat de Portugijſen ſelfs egeenen tijtel van heerſchappendt beſit hebben oover die landen, welken hen het gevoelen der Leeraeren, en dat wel der Spanjaerden ſelve, niet benoomen heeft. Voor eerſt, indien ſe ſegghen, dat die Landen tot een belooningh van vindingh de hunne geworden ſijn, ſegghen ſe 't gheen nogh reght nogh waer is. Want vinden is niet daer van het geſight te hebben, maer de handt daer aen te ſlaen, gelijk in den brief van Gordianus [1] wordt getoont: waerom de Letterkundighe de woorden *invenire* en *occupare*, ſtellen voor werkwoorden, die de ſelfde beteekenis hebben: en alle Latijnſche ſchrijvers ſegghen, dat 't gheen wy hebben verkreeghen, ſulx eerſt is 't gheen wy gevonden hebben, welkers teegengeſtelt woordt is *perdere*, verlieſen. [2] Jae dat meer is, de natuerlijke reeden ſelfs, en de klaere woorden der wetten, en den [3] uytlegh der geleerden, toont duydelijk, dat, om den tijtel van heer te verkrijghen, die vindinghe eerſt genoegh is, welke ſaemen gaet met de beſittinghe; wanneer naementlijk roerende goederen worden aenveert, of onroerende binnen paelen en bewaeringhe beſlooten worden: [4] 't welk in deeſe ſoort geenſints kan geſeght worden. Want de Portugijſen hebben aldaer geene beſettinghen. En boovendien konnen de Portugijſen in geenderley maniere geſeght worden Indien gevonden te hebben, 't welk reets voor ſoo veel eeuwen was beroemt geweeſt. Nu al ten tijde van Horatius

Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens. [5] —— dat is.
De nijvre koopman, bangh voor armoê, graegh tot winnen,
Durft toghten oover ſee ten eynde 't Ooſt beginnen.

Hoe naeukeurigh hebben de Romeynen ons de meeſte landen van Sumatra beſchreeven. [6] En nu reets hadden niet alleen de naebuerighe volken, Perſen en

1. L. Si Barſatorem C. de fidejuſſ. Non. Marc. c. 4. in verbo occupare. Vide Conan. Comm.
2. Juris Civilis l. 3. c. 3. in fine. Vide Donell. de Jure Civili l. 4. c. 10.
3. Inſtit. de rer. diviſione §. illud quæſitum eſt.
4. L. 3. §. Neratius in fine ff. de acq. poſſeſſ.
5. 1. B. 1. brief.
6. Sie Plin. in ſijn Natuerl. Hiſt. 6. B. 22. H.

Arabiers, maer ook ſelfs d'inwoonders van Europa, inſonderheit de Venetiaenen, voor de Portugijſen kennis van d'andere eylanden. Daerenbooven geeft het vinden ſelfs geen reght, als op die dinghen, die voor 't vinden geenen eygenaer hadden. [1] Dogh de Indiaenen, toen de Portugijſen tot hen ſijn oovergekoomen, hoewel ſe ten deele afgoodendienaers, ten deele Mahumetiſten, en in ſwaere ſonden bedolven waeren, hebben niet te min in 't gemeen en in 't beſonder de heerſchappy hunner goederen en beſittinghen gehadt, welke hen ſonder reghtveerdighe reeden niet heeft konnen ontweldight worden. [2] Dit beſluyt maekt met ſeer bondighe reedenen, nae andere beroemde ſchrijvers, den Spanjaert Victoria[3]: *De weereldtlijke of kerkelijke Chriſtenen*, ſeght hy, *konnen d'ongeloovighen van weereldtlijke maght en heerſchappy niet berooven, alleenlijk om die reeden, dat ſe ongeloovighe ſijn, ten ſy eenigh ander ongelijk van hen ſy voortgekoomen.* Want het geloof, gelijk Thomas [4] ſeer wel ſeght, neemt niet wegh het natuerlijk of menſchelijk reght, waer uyt de heerſchappende eygendommen ſijn voortgekoomen. Jae te gelooven dat de ongeloovighe geen eygenaers hunner goederen ſijn is ketterſch: en de ſaeken die van hen beſeeten ſijn, hen om die ſelfde reeden t'ontweldighen is dieverye en roof, niet min, als of het ſelfde den Chriſtenen geſchiede. Wel te reght ſeght derhalven Victoria, [5] dat de Spanjaerts uyt die oorſaek niet meer reght op d'Indiaenen gekreeghen hebben, als de Indiaenen ſouden gehadt hebben op de Spanjaerts, indien eenighe van hen eerſt in Spanjen gekoomen waeren. En ſeeker de Indiaenen van 't Ooſten ſijn geen dwaeſe en onſinnighe, maer vernuftighe en ſchrandere menſchen, ſoo dat ſelfs hier uyt geenen dekmantel om hen t'onder te brenghen kan genoomen worden, die noghtans in ſigh ſelven niet is ſonder oopenbaere onbillijkheit. Al van oude tijden heeft Plutarchus geſeght, dat het is geweeſt, *een dekmantel van gierigheit de barbaren te temmen*; naementlijk, dat een godtlooſe begeerlijkheit om een ander 't ſijne te berooven, dit t'eenen dekmantel neemt, het beſaedighen en beſchaeven der Barbaren. En ſelfs ook nu wordt die verwe om volken teeghen wil en dank tot beſchaefder en menſchelijker ſeeden te brenghen, welke eertijdts de Grieken en Alexander gebruykt hebben, van alle Godtsgeleerde, en inſonderheit van de Spanjaerts, [6] voor eer- en godde-loos gehouden.

III. Hooftstuk.

Dat de Portugijſen geen reght van heerſchappy hebben oover d'Indiaenen, op den tijtel van Pauſelijke gifte.

TEn tweeden, ſoo ſe willen gebruyken de verdeelinghe van den Paus Alexander de Seſde, ſtaet voor al hier op te letten, of de Paus hebbe gewilt alleenlijk de geſchillen tuſſchen de Portugijſen en de Kaſtiliaenen beſleghten, 't welk hy ſeekerlijk heeft konnen doen, als bemiddelaer tuſſchen hen gekooren, gelijk ook de Koninghen ſelve nu al te vooren eenighe verbonden dien aengaende gemaekt hadden: [7] en indien dit ſoo is, ſal de ſaek, naedemael tuſſchen andere gehandelt is, d'ooverighe volken niet aengaen: dan of hy is geſint geweeſt by nae elk vierde gedeelte van de weereldt aen de twee volken te ſchenken. 't Welk ſchoon het de Paus gewilt en vermoght hadt, ſoude echter daer uyt niet terſtont volghen, dat de Portugijſen heeren dier landen ſijn, naedemael niet de begiftigingh, maer de ge-

1. L. 3. ff. de acquir. rerum dom.
2. Covar. in c. peccatum. §. 10. nu. 2. & 4. & 5.
3. Van de borgerlijke maght, 1. deel. num. 9.
4. 2. 2. quæſt. 10. art. 12.
5. Victoria van de Indiaenen 1. deel. n. 4. 5. 6. 7. en n. 19.
6. Vide Vaſquez in præf. n. 5.
7. Vide Oroſium.

volghde oovergaeve heer maekt: [1] waerom ook by deese saek de besittingh soude moeten koomen. En daerenbooven, indien yemandt het reght selve, 't sy goddelijk, 't sy menschelijk, wil ondersoeken, dogh niet dat afmeeten naer sijn eyghen belangh, sal hy lightelijk bevinden, dat diergelijke begiftigingh, als sijnde van een saek die een ander toekoomt, van geen gewight is. Ik sal my hier niet inlaeten in het geschil van de maght des Paus, dat is, des Bisschops der Roomsche kerke, nogh yets stellen, ten sy uyt onderstellingh, dat is, 't gheen de geleertste mannen onder hen bekennen, die het Pausselijk gesagh seer veel toeschrijven: voornaementlijk de Spanjaerts, die, dewijl se nae hunne doorsienentheit lightelijk sien, dat de Heere Christus alle aerdtsche heerschappy van sigh selven heeft weghgedaen, [2] immers geen heerschappy van de geheele weereldt, voor soo veel hy een mensch geweest is, gehadt heeft, en indien hy die al gehadt hadt, echter door geene bewijsreedenen soude konnen vastgemaekt worden, dat dit reght op Petrus, of de Roomsche kerke, door reght van Stadthouderschap, is oovergedraeghen: naerdien andersints ook seeker is, dat Christus veele dinghen gehadt heeft, waer in de Paus niet gesuccedeert is, [3] sonder eenighe versaeghtheit hebben staende gehouden (ik sal hunne eyghene woorden gebruyken) dat de Paus geen weereldtlijk of tijdelijk heer is van de geheele weereldt. [4] Jae ook, indien hy eenighe soodaenighe maght in de weereldt hadt, hy die echter niet reght soude oeffenen, naedemael hy met sijn geestelijk reghtsgebiedt moet te vreeden sijn, en hy die in geenen deele aen weereldtlijke Vorsten kan oovergeeven. En dat meer is, dat soo hy al eenighe maght heeft, [5] hy die heeft in ordre, gelijk se spreeken, tot de geestelijke saeken. Dat hy dierhalven geen maght heeft oover d'ongeloovighe volken, als die tot de kerke niet en behooren. [6] Waer uyt volght, nae 't gevoelen van Cajetanus, [7] en Victoria, en 't meerdergedeelte soo van Godtsgeleerde als Canonisten, [8] dat het geenen bequaemen tijtel is teeghen de Indiaenen, of dat de Paus die Landtschappen gegeeven heeft, als absolut heer, of om dat se de heerschappy des Paus niet erkennen: en oover sulx dat selfs de Sarracenen op dien tijtel nimmer sijn beroofd geweest.

IV. Hooftstuk.

Dat de Portugijsen geen reght van heerschappy hebben oover d'Indiaenen, op den tijtel van oorlogh.

Naedemael dan, dit alles weghgenoomen sijnde, klaerblijkelijk is, 't gheen ook Victoria schrijft, [9] dat de Spanjaerts, vaerende nae die verre geleeghene landen, geen reght met sigh gebraght hebben, om sigh meester van die Landtschappen te maeken, is maer alleenlijk oover den eenighen tijtel van reght des oorloghs, die ook selfs, soo hy al reghtveerdigh was, noghtans tot de heerschappy geen voordeel soude konnen doen, ten sy door reght van roof, dat is, nae de bemaghtigingh. Maer soo verre van daer is 't, dat de Portugijsen die saeken souden bemaghtight hebben, dat se met de meeste volken, tot welke de Hollanders sijn gekoomen, op die tijdt geen oorlogh hadden. En soo heeft derhalven geen reght voor hen konnen verkreeghen worden: door dien ook, soo se al eenighe ongelijken van de Indiae-

1. Vide Inst. de rerum divis. §. per tradit.
2. Luc. 12. vers 14. Joh. 18. vers 36.
3. Victoria van de Indiaenen, p. 1. n. 25. Vict. 16. n. 27.
4. Vide Vasq. cap. 21. Controvers. Illustr. Turr. Crem. lib. 2. c. 113. Hugo 69. dist. cum ad. ad. Verum Bern. in 2. lib. ad Eug. Vict. van de Indian. p. 1. n. 27. Covar. in c. pec. §. 9. n. 7.
5. Matt. 20. vers 26. Joh. 6. vers 15. Matt. 17. vers 27.
6. Vict. Ibid. num. 28. Covar. oover de plaets 1. Corinth. 5. op 't eynde. Thom. 2. 2. 12. 2. Ayala l. 1. cap. 2. n 29. Vict. ibid. n. 30. Covar. op de geseyde plaets.
7. Sie de plaets van Cajetanus hier beneeden.
8. Thom. 2. 2. qu. 66. art. 8. Silv. de Infid. §. 7. Inn. in c. quod super his de voto. Vict. n. 31.
9. d. num. 31.

nen hadden geleeden, ſy met reeden moeten geoordeelt worden die door langhduerighe vreede, en minnelijken handel, vergeeven te hebben. Hoewel ſe ook ſelfs geen den minſten dekmantel tot oorlogh gehadt hebben. Want die de Barbaeren beoorloghen, gelijk de Spanjaerts de Amerikaenen, ſijn gewoon twee ſaeken t'eenen dekmantel te neemen: of dat hen van de ſelfde niet wordt toegelaeten te handelen, of dat ſy de leere des waeren Godtsdienſts niet en willen aenneemen. En wat den handel belanght, dien hebben de Portugijſen van de Indiaenen verkreeghen, ſoo dat ſe in deeſen deele niet en hebben te klaeghen. Den anderen dekmantel [1] is in geenen deele reghtveerdigher als die der Grieken teeghen de Barbaeren, waer op Boëthius [2] geſien heeft.

An diſtant quia diſsidentque mores,
Injuſtas acies, & fera bella movent,
Alterniſque volunt perire telis?
Non eſt juſta ſatis ſævitiæ ratio. dat is:

Is d'oorſaek van hun onreghtveerdigh oorloghs woede,
En vallen ſe op elkaer met ooverfellen moede,
Is 't ooghmerk hier en daer door klingh en ſpies te vellen,
Om dat ſe wijdt van een geen ſelfde ſeeden ſtellen?
Die reeden tot ſoo groof een wreedtheit, hoe genoomen,
Is niet reghtveerdigh.

En dit is het beſluyt van Thomas, van 't Concilie van Toledo, van Gregorius, van meeſt alle de godtsgeleerden, Canoniſten en Reghtsgeleerden: [3] dat voor hoe veel ook den Woeſtelinghen het geloof gepreedikt ſy, (want van hen die te vooren Chriſten Vorſten ſijn onderworpen geweeſt, als ook van d'Afgevallene, is een ander geſchil) aenneemelijk en genoeghſaem, en indien ſe 't niet en hebben willen aenneemen, echter niet geoorlooft is om deeſe reeden hen te beoorloghen, en van hunne goederen te berooven. [4] 't Is de pijne weerdt tot beveſtigingh van deeſe ſaeke de eyghene woorden van Cajetanus [5] uyt te ſchrijven: *Sommighe ongeloovighe*, ſeght hy, *ſijn nogh met reght nogh met der daedt onderdaenen der Chriſtenen Vorſten, volghens 't weereldtlijk reght sgebiedt, gelijk gevonden worden de heydenen, die nimmermeer 't Roomſche rijk ſijn onderworpen geweeſt, bewoonende landen, in welke den Chriſtelijken naem noyt geweeſt is. Want de heeren van deeſe, hoewel ongeloovighe, ſijn wettelijke heeren, 't ſy ſe door een Koninghlijke, 't ſy ſe door een burgherlijke heerſchappy geregeert worden: en ſe ſijn om hun ongeloove niet berooft van hunne heerſchappy oover de haere; dewijl de heerſchappy is uyt het geſtelde reght, en het ongeloove uyt het goddelijk reght, 't welk het geſtelde reght niet weghneemt, gelijk hier booven in geſchil geweeſt is. En van deeſe weet ik geene wet, voor ſoo veel het weereldtlijke aengaet. Teeghen deeſe kan geen Koningh, geen Keyſer, nogh de Roomſche kerke oorlogh aenvanghen, om ſigh meeſter van hunne landen te maeken, of hen weereldtlijk hunne heerſchappy t'onderwerpen: om dat 'er geen reghtveerdighe oorſaek van oorlogh is; naedemdel Jeſus Chriſtus, de Koningh der Koninghen, wien maght gegeeven is in heemel en op aerde, om beſit van de weereldt te neemen, geſonden heeft, niet ſoldaeten met een gewaepende krijgsmaght, maer heylighe preedikers, gelijk ſchaepen in 't midden der wolven. Waerom ik nogh in het oude Teſtament, alwaer het beſit gewaependerhandt moeſt genoomen worden, leeſe, dat eenigh landt der ongeloovighen den oorlogh is aengedaen om die reeden, dat ſe geen geloovighe waeren: maer om dat ſe geenen doortoght geeven wilden, of om dat ſe hen beleedight*

1. Vide Vaſq. c. 24. contr. ill. Vict. p. 2. van de Indiaenen. n. 10.
2. Van de Vertrooſt. 4. B. 4. Gedicht.
3. 2. 2. qu. 10. art. 8. c. de Iudæis diſt. 45. c. qui ſincera. eadem. diſt. Innoc. d. loco. Bartol. ad. l. 1. C. de pag. Covar. ad c. peccatum. p. 2. §. 9. & 10. Ayala de jura belli l. 1. c. 2. n. 28. arg.
4. Matt. 10. vers 23.
5. ad Sum. Thom. 2. 2. 4. 66. art. 8.

dight hadden, gelijk de Medianiten, of om weederom aen het hunne te koomen, 't gheen hen door de goddelijke mildaedigheit vergunt was. Dies wy SEER SWAERLYK SONDIGHEN SOUDEN, *indien we 't geloove Christi Jesu door deesen wegh trachtten te verbreyden: en wy soudengeen* WETTIGHE HEEREN *derselver sijn: maer begaen* GROOTE STRUYKROOVERYEN, *en gehouden sijn tot vergoedinghe, als sijnde* ONREGHTVEERDIGHE OOVERHEERSCHERS OF GEWELDIGHE BESITTERS. *Nae deese soude men moeten senden preedikers, eerlijke luyden, om hen door leere en voorbeeldt tot Godt te bekeeren, en niet die hen ooverweldighen, berooven, erghernis geeven, t'onderbrenghen, en dubbele kinderen der helle maeken, eeven als de Phariseen.* En volghens dit ontwerp hoort men, dat dikwils van den Raedt in Spanjen, en de Godtsgeleerde, insonderheit van de Domicaenen, is besllooten, dat men alleen door de preedikinghe des woordts, niet door oorlogh, de Amerikaenen tot het geloove moest ooverbrenghen: jae hen ook herstellen in de vryheit, die hen op dien naem ontweldight was, 't gheen men seght van den Paus Paulus de derde, en Keyser Karel de vijfde, Koningh van Spanjen, is voor goedt gekeurt geweest. Wy gaen nu voor by, dat de Portugijsen den Godtsdienst in de meeste gewesten geheel niet voortplanten, jae selfs daer toe niet arbeyden, dewijl se alleen op winst uyt sijn. Jae ook, dat aldaer dit waer is, 't welk een Spanjaert van de Spanjaerts in Amerika geschreeven heeft, dat men daer niet hoort van wonderwerken, niet van teekenen, niet van voorbeelden eenes Godtsdienstighen wandels, bequaem om ook anderen tot het selfde geloof te beweeghen, maer van veele erghernissen, van veele vuyle stukken, van veele godtloosheeden. Weshalven naedemael hen en de besittingh, en den tijtel van besittingh ontbreekt, en de goederen en landen der Indiaenen niet voor soodaenighe moeten gehouden worden, als of die te vooren niemandt hadden toebehoort, en dat naedemael se hen eyghen waeren, die van andere met reght niet hebben konnen verkreeghen worden; volght, dat de volken in Indien, van welke wy spreeken, de Portugijsen niet eyghen, maer vry en hun eyghen meester sijn: waer aen selfs de Spaensche Leeraers niet en twijfelen. [1]

V. Hooftstuk.

Dat de see nae d'Indiaenen, of 't reght om derwaerts te vaeren, den Portugijsen niet eyghen is op den tijtel van occupatie.

INdien dan de Portugijsen op de volken, landen en gewesten gheen reght verkreeghen hebben, laet ons sien of se de see en de vaert of den handel sigh hebben konnen eyghen maeken. Wy sullen onse eerste aenmerkinghe laeten gaen oover de see, welke, naerdien se of niemandts eyghen, of gemeen, of 't algemeen reght der volken doorgaens in de reghten genoemt wordt, sullen wy dierwijse allerbequaemst verklaeren wat deese woorden beteekenen, indien we alle de Dighters van Hesiodus af, en de Wijsgeeren, en de oude Reghtsgeleerden volghende, in tijden onderscheyden die dinghen, welke mooghelijk door geen langhen tijdt, dan echter door seekere reeden en hunne eyghene natuer, sijn van een gescheyden. En 't moet ons voor geen misslagh gereekent worden, indien we in de verklaeringhe van het reght dat van de natuer voortkoomt, gebruyken het gesagh en de woorden der gener, die men vast stelt, dat seer groot natuerlijk oordeel gehadt hebben. Derhalven moet men weeten, dat in d'eerste beginselen des menschelijken leevens wat anders als 't nu is [2] heerschappendt eygendom, wat anders gemeenschap geweest is [2].

1. Vict. in fine par. 2. 1. relection. de Indis. a Dominium.

2. Vide Glos. & Castr. in l. ex hoc jure &c. jus nat. dist. 1.

Want

Want heerschappendt eygendom beteekent nu yets eyghen, 't welk naementlijk soo yemandts is, dat het eens anders niet en sy op de selfde wijse. Dogh gemeen noemen wy, welkers eygendom onder veelen door seekere gemeenschap of oovereenstemmingh by een gebraght is, met uytsluytingh van andere. De armoede der taelen heeft genootsaekt de selfde woorden te gebruyken, in een saek die niet de selfde is. En dus worden die woorden van onse maniere tot dat oude reght gebraght door seekere gelijkenis en afbeeldtsel. Gemeen is derhalven toen niet anders geweest, als 't gheen eenvoudelijk teeghen eyghen gestelt wordt: en heerschappendt eyghendom een gheen onreghtveerdigh vermooghen om een gemeene saeke te gebruyken: welk gebruyk de Schoolleeraeren [1] goedtgevonden hebben van feyt en niet van reght te noemen, om dat 't gheen men nu in reghten gebruyk noemt, yets eyghen is, of op dat ik nae haere wijse spreeke, afsonderlijk tot andere genoemt wordt. Nae 't eerste reght der volken, 't welk ook somwijlen het Natuerlijke genoemt wordt, en 't welk de Dighters elders door de goude eeuwe, elders door 't rijk van Saturnus of der Reghtveerdigheit afschilderen, is niets eyghen geweest: 't welk Cicero geseght heeft: *Dogh van nature sijn geene dinghen yemandt besondere.* En Horatius:

Nam PROPRIÆ *telluris* HERUM NATURA *nec illum,*
Nec me, nec quenquam statuit. —— dat is:
Want *heer van eyghen* landt of grondt *Natuer* niet heeft
Gestelt nogh hem, nogh my, nogh yemandt die 'er leeft:

Want de natuer heeft geen eyghenaers konnen onderscheyden. In deese beteekenis dan segghen wy, dat alle saeken in die tijdt gemeen geweest sijn, geevende 't selve met de Dighters te kennen, wanneer se segghen dat de eerste menschen ten gemeenen nutte gesoght hebben, en de Reghtveerdigheit door een ongeschonden verbondt sigh tusschen alle saeken in 't midden gestelt heeft: en om dat klaerder uyt te legghen ontkennen se, dat in die tijdt de velden afgepaelt waeren, of 'er eenighen onderlinghen handel geweest is.

—— —— *Promiscua rura per agros*
Præstiterant cunctis COMMUNIA *cuncta* VIDERI. [2] dat is:
Geen akkers dan door een te landt gebruykt van yder
Hadt *schijnen* allen al *gemeen* te maeken. ——

Met reeden is'er bygevoeght *videri*, schijnen; om 't oneygentlijk gebruyk, gelijk wy geseght hebben, van het woordt. En die gemeenschap wierdt gebraght tot het gebruyk:

—— —— *Pervium cunctis iter,*
COMMUNIS USUS *omnium rerum fuit.* [3] dat is:
De doortoght oover al was vry, 't gebruyk gemeen
Van alles. ——

Ten welken opsighte het een seekeren heerschappenden eyghendom was, maer algemeen en onbepaelt. Want Godt hadt alle dinghen niet deesen of genen gegeeven, maer het menschelijk geslaght, en op die wijse wierden veele niet verhindert in 't geheel eyghenaers te sijn van een en de selfde saeke: dan soo wy het woordt heerschappenden eyghendom, neemen in de heedensdaeghsche beteekenis, is het teeghen alle reeden. Want dat besluyt in sigh een eyghendom, die toen niemandt hadt: en seer bequaemelijk is dit geseght:

—— —— —— *Omnia rerum*
Usurpantis erant —— [4] dat is:
De dinghen quaemen toe aen die se maer gebruykte.

1. Vide Vasq. Controv. usu freq. cap. 1. num. 10. c. exiit qui seminat. de Verb. sig. in 6. clem. exivi de paradiso, de Verb. sign.

2. Avienus in Arat.
3. Seneca Octavia.
4. Avienus.

Dogh

Dogh tot die onderſcheydingh van heerſchappende eyghendommen, die 'er nu is, ſchijnt men niet als door eene drift en t'ſeſſens, maer allengskens gekoomen te ſijn, de natuer desſelfs begin aenwijſende. Want naedemael 'er eenighe ſaeken ſijn, welker gebruyk beſtaet in verbruyk, of om dat ſe verandert ſijnde in de ſelfſtandigheit des gebruykenden, naederhandt geen gebruyk meer toelaeten, of om dat ſe met het gebruyken tot het gebruyk verargheren, heeft in de ſaeken van d'eerſte ſoort, als in ſpijs en drank, ſigh terſtont opgedaen ſeekeren eyghendom, die van 't gebruyk niet is afgeſcheyden. [1] Want dat is eyghen ſijn, ſoo aen yemandt te ſijn, dat het met eenen niet en kan eens anders ſijn, 't gheen naederhandt tot de ſaeken van de laetſte ſoort, naementlijk kleederen, en andere roerende goederen, of ſigh ten ſeekeren opſighte roerende, is uytgeſtrekt. 't Welk ſoo ſijnde, hebben ſelfs niet alle onroerende goederen, als naementlijk landeryen, ongeſcheyden konnen blijven: want alhoewel 't gebruyk van deeſe niet enkelijk beſtaet in verbruyk, haer gebruyk noghtans is om ſeeker verbruyk aengekoght, als akkers en boomgaerden, om de ſpijſe; weylanden ook om de kleedinghe: dan tot het gebruyk van allen ſonder onderſcheit konnen ſe niet genoegh ſijn. Op den gevondenen eyghendom is een wet geſtelt, die de natuer ſoude naevolghen. Want gelijk in den beginne dat gebruyk gehouden wierdt door een toeëygheninghe tot het lighaem, waer uyt wy geſeght hebben dat eerſt den eyghendom geſprooten is, alſoo heeft men geraeden gevonden, dat door gelijke toeëygheninghe de ſaeken yder ſouden eyghen worden. Dit is 't gheen genoemt wordt occupatie, met een ſeer bequaem woordt om uyt te drukken die ſaeken, welke te vooren yder eeven nae geweeſt hadden: waer op den Treurdighter Seneca ſpeelt. [2]

——— INMEDIO *eſt ſcelus*
POSITUM OCCUPANTI —— dat is:
't Stuk ſtaet ons eeven ſchoon voor die het eerſt aenvaert.

En den Wijſgeer: [3] *De ſitplaetſen ter Schouwburgh ſijn* allen *Roomſchen ridderen gemeen: in die noghtans wordt* mijn eyghen *plaetſe, die ik eerſt inneeme.* Hierom ſeght Quintilianus, [4] dat 't gheen voor allen waſt, een belooningh voor de nijverheit is: en Tullius, [5] dat de ſaeken door een oude inneeminghe ſijn geworden der gener, die eertijdts in leedighe en onbewoonde plaetſen ſijn gekoomen. Dogh deeſe occupatie moet in ſaeken die ſigh teeghen 't beſit ſtellen, als ſijn wilde dieren, geduerigh ſijn; in andere is 't genoegh, dat het beſit met het lichaem begonnen, met het hert behouden worde. Occupatie in roerende goederen is een aengrijpingh, in onroerende betimmeringh of bepaelingh: waerom Hermogenianus, wanneer hy ſeght dat de heerſchappende eygendommen ſijn onderſcheyden, daer byvoeght, dat de landen ſijn bepaelt, gebouwen geplaetſt [6]. Deeſen ſtant der ſaeken wordt van de Dighters te kennen gegeeven.

Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inventum:
Tum primum ſubiere domos [7]. dat is:

De Lijmſtang quam toen op, en ſtrik, om 't wilt te binden,
En vogels door bedrog. —— *Vondel.*
Toen hebben ſe ſigh eerſt begeeven onder dak.

COMMUNEMQUE PRIUS, *ceu lumine ſolis & auræ*
Cautus humum longo ſignavit LIMITE *meſſor.* [8] dat is:

1 ff. de uſuf. earum rer. quæ uſu conſ. Extrav. de verb. ſign. ad conditorem & quia quorundam. Thom. 2. 2. 78.
2. Seneca Thyeſte.
3. Seneca van de weldaeden 7. B. 12. H.
4. Declam. 13.
5. Plighten 1. B.
6. L. ex hoc jure ff. de Iuſt. & jure.
7. Virg. Landtd. 1. B.
8. Ovid. Herſchep. 1. B.

De Landtman paste 't landt met *merken* t'onderscheiden,
Voorheene soo *gemeen* als zon en oope lucht. *Vondel.*

Hier nae wordt, gelijk Hermogenianus te kennen geeft, den handel gedreeven, om welkers wil

Fluctibus ignotis insultavere carinæ. [1] dat is:
De scheepen huppelden op onbekende baeren.

En op den selfden tijdt heeft men begonnen Republijken in te stellen. En aldus sijn 'er van die dinghen, die seedert d'eerste gemeenschap van een gescheyden waeren, gemaekt twee soorten. Want sommighe sijn gemeene, dat is, het volk eyghene ('t welk de eyghentlijke beteekenis van dat woordt is) sommighe louter besonder, dat is yder mensch in 't besonder toekoomende. Gemeene occupatie nu geschiet op de selfde wijse als de besondere. Seneca: [2] *Landtpaelen van die van Athenen of van Capua noemen wy, welke de naebueren daer nae onder elkander door een besondere scheydinghe van een scheyden.* Want yder natie

PARTITA FINES *regna constituit, novas*
Extruxit urbes. [3] dat is:
Heeft naer het scheyden van haer grensen, Koninghrijken
Gestight, en *steeden* nieu gebouwt. ——

Op deese wijse seght Cicero, [4] dat het landt Arpinas wordt genoemt der Arpinaten, en dat onder Tusculum der Tusculanen: *van gelijken is 't*, seght hy, *met de beschrijvinghe van yders besondere besittinghen; waer uyt, alsoo yder het sijne heeft van die dinghen, die van nature* gemeen *geweest sijn, yder moet behouden, 't gheen hem is toegevallen.* Dogh in teegendeel noemt Thucydides [5] dat landt, 't welk in de verdeelinghe geen volk is toegevallen ἀόριστον, dat is, onbepaelt, en door geene grensen allesints afgescheyden. [6] Uyt het gene tot nogh toe is geseght konnen verstaen worden twee saeken. 't Eerste is, dat die dinghen, welke niet en konnen geoccupeert worden, of nimmer geoccupeert sijnde, niemandts konnen eyghen sijn, om dat allen eyghendom van occupatie sijn begin genoomen heeft. En het andere, dat alle die dinghen, welke van nature soo gestelt sijn, dat se, wanneer yemandt die gebruykt, niet te min voor allen anderen wie het sy sonder onderscheit tot het gebruyk genoegh sijn, ook heedensdaeghs van die conditie sijn, en voor altoos behooren te sijn, als se waeren, toen se eerst van de natuer ontdekt sijn. Dit heeft Cicero gewilt. [7] *En de maetschappy die sigh allerwijtst uytstrekt voor de menschen onder elkander, en voor allen onder allen is deese, waer in men houden moet de gemeenschap van alle dinghen, welke de natuer heeft voortgebraght tot het gemeene gebruik.* Van deese soort nu sijn alle saeken, in welke den eenen sonder verkortingh des anderen kan gerieft worden. En onder die stelt Cicero: *yemandt niet te beletten waeter uyt de rivier te scheppen.* Want het rivierwaeter, voor soo veel 't soodaenigh is, en niet voor soo veel 't een rivier is, wordt van de Reghtsgeleerden gereekent onder die dinghen, die allen gemeen sijn: en van den Dighter. [8]

Quid prohibetis AQUAS? USUS COMMUNIS *aquarum est.*
Nec solem PROPRIUM NATURA *nec* AERA *fecit*,
Nec tenues UNDAS, *in* PUBLICA *munera veni.* dat is:
—— Wat weyghertge dat ik mijn dorst eens lesch
Met *waeter*, *elk gemeen? natuer*, op dat we leeven,
Heeft niemandt zon nogh *lught* in eygendom gegeeven,
Nogh *waeter*, neen gewis, maer *yeder tot gebruik.*
Meer eysche ik niet. —— *Vondel.*

1. Ovid. op de selfde plaets.
2. Seneca van de weldaed. 7. B. 4. H.
3. Seneca Octav. vers 420.
4. Plighten 1. B.
5. 1. B.
6. Vide Duar. in tit. de rerum div. & qual.
7. Plighten 1. Boek.
8. Ovidius Herschepp. 6. B.

Hy

Hy ſeght dat deeſe dinghen van natuere niet eyghen ſijn, gelijk Ulpianus, [1] datſe van natuere voor allen oopenſtaen, ſoo om datſe eerſt van de natuer ſijn voortgebraght, en tot nogh in niemandts beheerſchenden eyghendom gekoomen ſijn (gelijk [2] Neratius ſpreekt) als om datſe, gelijk Cicero ſeght, van de natuer ſchijnen tot het gemeen gebruyk geſchaepen. Dogh gemeene noemt hy, in een beteekenis die oneygentlijk is, niet die eenigh volk, maer die 't menſchelijk geſlaght toebehooren, welke in de wetten [3] genoemt worden de gemeene van 't Reght der volken, dat is, die allen gemeen, niemandts eyghen ſijn. Van deeſe ſoort is de lught, om tweederley reeden, ſoo om datſe niet en kan geoccupeert worden, als om datſe den menſchen alle ſonder onderſcheit dienſt ſchuldigh is. En om de ſelfde reedenen is de See allen gemeen, ſoo naementlijk oneyndigh, datſe niet kan beſeeten worden, en geſchikt is tot gebruyk van alle menſchen: 't ſy we ſien op de vaert, of ook op de viſſchery. En van dat ſelfde reght dat de ſee is, van 't ſelfde ſijn de dinghen die ſe, andere gebruyken beneemende, de haere gemaekt heeft, als de ſanden der ſee, welker gedeelte aen de Landen vaſt ſijnde het ſtrandt genoemt wordt. [4] Met reeden ſeght derhalven Cicero: [5] *Wat is 'er ſoo* GEMEEN *als de* SEE *voor die op 't waeter vlotten, als het* STRANDT *voor de geſtrande?* Ook ſeght Virgilius, dat lught, waeter en ſtrandt voor allen oopenſtaen. Dit ſijn dan de dinghen die de Romeynen door de wet der nature allen gemeen noemen, [6] of, 't gheen we geſeght hebben 't ſelfde te ſijn, dinghen die nae 't reght der volken gemeen ſijn, gelijkſe ook het gebruyk der ſelver nu gemeen, dan publijk noemen. Dogh alhoewel ook die, voor ſoo veel den eyghendom aengaet, te reght geſeght worden niemandt eyghen te ſijn, verſchillen ſe eghter veel van deeſe, die niemandts eyghen ſijn, en tot het gemeen gebruyk niet en ſijn geſchikt, als wildtgedierte, viſſchen, vooghelen: want deeſe, ſoo ſe yemandt occupeert, konnen oovergaen tot een eyghen reght: dogh gene ſijn door een algemeene oovereenſtemmingh van 't menſchelijk geſlaght voor altoos van den eyghendom uytgeſondert, om het gebruyk; 't welk, naedemael 't allen toebehoort, niet meer van eenen allen kan ontweldight worden, als my van u 't gheen 't mijne is. Dit is 't gheen Cicero ſeght onder de eerſte plighten van Reghtveerdigheit te ſijn, gemeene ſaeken voor gemeene te gebruyken. De Schoolleeraeren ſouden ſegghen, dat eenighe dinghen gemeen ſijn beveſtighender-andere beroovender-wijſe. Deeſe onderſcheydingh is niet alleen den Reghtsgeleerden gebruykelijk, maer drukt ook uyt de belijdenis van 't gemeen: waerom den gaſtheer by Atheneus ſeght, dat de ſee gemeen is, maer de viſſchen worden der gener die ſe vanghen. En de ſlaef ſeggende in de Rudens van Plautus, *en wat de ſee aengaet, ſeeker die is aen allen gemeen*, ſtaet de viſſcher hem ſulx toe, dogh daer by doende, *'t Is in ſee gevonden, 't is gemeen*, voeght hy hem daer op met reght tot antwoordt: *'t Gheen mijn net en mijne hangels hebben gevanghen, is voornaementlijk het mijne.* Weſhalven de ſee niet en kan t'eenemael yemandt eyghen worden, om dat de natuer niet toelaet, maer gebiedt dat die gemeen ſy, jae ſelfs ook niet het ſtrandt: [7] als alleen dat 'er deeſen uytlegh moet bygevoeght worden: dat ſoo yets van die dinghen door de natuer kan geoccupeert worden, dat voor ſoo veel des occupeerenden eyghen wordt, als door die occupatie dat algemeene gebruyk door een niet wordt beſchaedight. 't Welk met reght is aengenoomen: want als 't ſoo geleeghen is, houden beyde de uytſonderinghen op, waer door wy ſegghen geſchiet te ſijn, dat niet alle dinghen tot ſijn

1. L. venditor. ff. com. præd.
2. L. quod in littore. ff. de acq. rerum dom. loco citato. Vide Comi. commun. civ. lib. 3. cap. 2. Donell. lib. 4. cap. 2.
3. L. ult. de uſucap.
4. L. Ariſt. de rer. div.
5. Op de aengetooghe plaets.
6. Inſt de rer. div. §. & quidem naturali, & §. littorum. ff. de rer. div. l. 1. & L. 2. L. Ariſto. eod. tit. L. quod in Littore. L. quamvis de acq. rer. dom. L. Si quis me, de Injur. L. Littora. Nequid. in loco publ. cum. L. ſeq.
7. Vide Don. L. 4. c. 2.

eyghen ſouden oovergeſchreeven worden. [1] Naedemael dan de betimmeringh is een ſoort van occupatie, is 't geoorloft op ſtrandt te bouwen, [2] ſoo ſulx geſchieden kan ſonder ongemak van allen anderen, gelijk Pomponius ſpreekt. 't Welk wy uyt Scevola ſullen verklaeren, ten ſy 't publijk, dat is 't gemeen gebruyk verhindert wierde. En die ſal getimmert hebben, ſal alleen heer worden; om dat die grondt, nogh yemandts eyghen, nogh tot het gemeen gebruyk noodtſaekelijk geweeſt is. Sy is dan des occupeerenden: maer niet langher als d'occupatie duert, om dat de ſee ſchijnt ſigh teeghen 't beſit te ſtellen, eeven als een wildtgedierte, dat, wanneer 't weederom tot haere natuerlijke vryheit is gekoomen, niet meer des vanghers eyghen is, ſoo ook keert het ſtrandt naederhandt weederom met de ſee. En al 't gheen beſonder worden kan door occupatie, 't ſelfde hebben wy getoont dat ook publijk, dat is, des volx eyghen worden kan. [3] Dus oordeelt Celſus, dat het ſtrandt beſlooten binnen de paelen des Roomſchen rijx 't Roomſche volk eyghen is: 't welk indien 't ſoo is, moet men ſigh geenſints verwonderen, dat het ſelfde volk hunne onderdaenen door den Vorſt oft opperreghter heeft konnen toeſtaen het occupeeren van een gedeelte van 't ſtrandt. Wijders moet ook deeſe occupatie, niet min dan de beſondere, dus beſnoeyt worden, dat die niet verder worde uytgeſtrekt, dan dat het gebruyk van 't reght der volken in haer geheel blijve. Niemandt kan derhalven van 't Roomſche volk belet worden aen de ſeeſtrandt te koomen, en ſijne netten te drooghen, en andere dinghen te doen, welke alle menſchen eens voor al gewilt hebben, dat haer voor eeuwigh ſouden geoorloft ſijn. Dogh de natuer van de ſee verſchilt hier in van 't ſtrandt, dat de ſee ten ſy alleen voor een kleyn gedeelte haeres ſelfs nogh licht betimmert, nogh beſlooten kan worden: en ſchoon ſy konde, dat ſelfde noghtans ſoude naeulijx konnen geſchieden ſonder verhinderingh van het algemeen gebruyk onder den menſchen. Soo noghtans eenigh geringh gedeelte dus geoccupeert kan worden, dat wordt den occupeerenden toegeſtaen. 't Is derhalven een Vergrootſpreuk. [a]

Contracta piſces æquora ſentiunt
Iactis in altum molibus. [5] dat is:

De Viſſchen voelen hen de ſee te bangh bepaelt,
Door ſterkten in de grondt geveſt en opgehaelt.

Want Celſus ſeght dat hoofden in ſee geleght des genen ſijn, die ſe 'er in geleght heeft. [6] Maer dit kan niet toegeſtaen worden, ſoo 't gebruyk der ſee dierwijſe verarghert. En Ulpianus ſeght, dat hy, die een gebouw in ſee leght, ſoo moet gehandthaeft worden, indien niemandt de ſchaede gevoelt. [7] Want indien deeſe ſaek yemandt ſoude ſchaede doen, immers daer ſoude moeten plaets hebben het Verbodt, dat *niemandt ſigh vervordere in een publijke plaetſe yets te maeken.* Gelijk ook Labeo wil, dat, ſoo 'er yets diergelijx in ſee gebouwt wordt, het Verbodt plaets heeft, *dat 'er in See niet, waer door de haeven, reede of vaert voor de ſcheepen verarghert, worde gemaekt.* [8] En eeven als men moet acht hebben op de vaert, ſoo ook moet men ſorghen voor de viſſchery, dat die gemeen blijve voor allen. Dan echter ſal yemandt niet miſdoen, die in een afleydingh van de ſee ſigh een plaets om te viſſchen afpaelt, en alſoo ſigh eyghen maekt: gelijk Lucullus by Napels een bergh uytgehouwen hebbende, de ſeën aen ſijn wooningh heeft gebraght. [9] En

1. Inſt. de rer. div. §. litt. L. riparum. §. 1. ff. de rer. div. L. fluminum. ff. de damno. inf.
2. L. quamvis de acq. rer. dom. L. in littore. Nequid in loco publ. L. Ariſto. de rer. div. L. quod in littore de acq. rer. dom.
3. d. L. littora ne quid in loco publ. Donell. l. 4. c. 2. & c. 9. d. L. quamvis de acq. rer. dom. L. 2. in princ. & §. merito. & §. Si quis à princ. Ne quid in loco publ.
4. L. Nemo igitur. ff. de rer. diviſion. Vide d. L. littora. ff. Ne quid in loco publ.
a Hyperbole.
5. Horat. Geſang. 3. B. 1. vers.
6. d. L. littora.
7. L. 2. ne quid in loco publ. §. Advers.
8. L. 1. §. ſi in mare. ff. de fluminibus.
9. Plinius 10. B. 54. H.

van

van deese soort meene ik dat geweest sijn de seevijvers, van welke Varro en Columella gewagh maeken. En nerghens anders heeft Martialis op gesien, wanneer hy van de Formiaensche wooningh van Apollinaris spreekt. [1]

Si quando NEREUS *sentit Æoli regnum,*
Ridet procellas tuta de SUO *mensa.* dat is:

Als NEREUS altemets gevoelt de heerschappy
Van Eolus, hy spot en lacht met raeserny
Van storm en onweer, dan verschaft hy uyt sijn grondt
En vijver veyligh op den disch het geen hem mondt.

En Ambrosius [2] *Ghy brenght de see tot binnen uwe hoeven, op dat u geen seegedroghten ontbreeken.* Hier uyt kan blijken wat de meeningh van Paulus geweest sy, als hy seght, [3] dat indien yemandt het eyghen reght der see toekoomt, die gebruyken magh het verbodt *Uti possidetis*, gelijk ghy besit. Dat dit verbodt wel magh toegepast worden op besondere saeken, en niet tot gemeene (onder welke ook die begreepen worden, welke wy door 't gemeene reght der volken doen konnen) maer dat hier wordt gesprooken van het reght om te genieten, 't welk uyt een besondere saek voorvalt, en niet een publijke of gemeene. Want, nae 't getuyghenis van Marcianus, [4] al 't gheen geoccupeert is, of heeft geoccupeert konnen worden, dat is nu niet meer aen 't volkreght, gelijk als is de see: by voorbeeldt: indien yemandt Lucullus of Apollinaris in hun besonder waeter, voor soo veel als se een afleydingh van de see hadden afgeslooten, hadt belet te visschen, heeft Paulus gemeent, dat se haer behelpen moghten met het Verbodt, en niet alleen met aenklaght van ongelijken, uyt oorsaek naementlijk van besonder besit. [5] Jae indien ik, in een afleydingh van de see, gelijk als in een afleydingh van de rivier, soodaenigh een plaets geoccupeert, en aldaer gevist heb, insonderheit indien ik door 't vervolgh van veele jaeren hebbe te kennen gegeeven mijn geneegenheit om die in 't besonder te besitten, sal ik eenen tweeden verbieden het selfde reght te gebruyken: gelijk wy uyt Marcianus besluyten, niet anders als in een meyr, dat my in eyghendom toekoomt. 't Welk waer is, soo langh de occupatie duert, gelijk wy te vooren van 't strandt geseght hebben. Buyten de afleydingh sal 't niet het selfde sijn, op dat naementlijk het gemeen gebruyk niet worde verhindert. [6] Yemandt derhalven voor mijn huys of Landtwooninghe 't visschen te beletten is wel in gebruyk, maer sonder eenigh reght, selfs soo verre, dat Ulpianus, versmaedende dat gebruyk, seght, [7] dat soo yemandt worde verhindert, men dien reghtelijk oover gedaen ongelijk kan aenspreeken. Dit heeft de Keyser Leo (wiens wetten wy niet gebruyken) teeghen reeden van reghte verandert, en gewilt, dat de πρόθυρα of see dorpels dier eyghen sijn, die de kust bewoonden, en dat se daer het reght van visschen hebben souden: [8] 't welk hy noghtans heeft gewilt dat dus soude toegaen, dat die plaetsen wierden geoccupeert door seekere weederhoudende afheyniginghen, welke de Grieken ἐποχὰς noemen: oordeelende naementlijk, dat niemandt soude eenen anderen benijden een geringh gedeelte der see, dien self de geheele see wierdt oopengelaeten om te visschen. Seeker dat yemandt een groot gedeelte der see, al schoon hy konde, de gemeene nuttigheeden soude beneemen, is een ondraeghelijke onvroomheit: waer teeghen den Heylighen man [9] met reeden dus uytvaert: *Sy maetighen sigh aen* GROOTE STREEKEN IN SEE MET HET REGHT VAN VERKREGHEN EYGENDOM, *en seggen dat de reghten der visschen, eeven als geboore slaeven, haer door 't reght van slaevernye sijn onderworpen.*

1. Martial. 10. B. 30. puntd.
2. De Nabutf. c. 3.
3. L. sane si maris. ff. de injuriis.
4. L. Nemo igitur. ff. de rerum divis.
5. L. Si. quisquam, de divers. & temp. præscr.
6. L. præscriptio ff. de usucap.
7. L. injuriarum §. ult. ff. de injuriis d. L. injuriarum §. si quis me.
8. Novella leo 102, 103, 104. Vide Cujac. 14. obs. 1.
9. Ambros. lib. 5. Hex. c. 10.

Dien INHAM *der see, segghen se, is mijn, dien eenes anderen. De maghtighe verdeelen de elementen onder sigh.* Derhalven is de ſee onder 't getal dier dinghen, welke in geen onderlinghen handel koomen, [1] dat is, die niemandts eyghen reght konnen worden. Waer uyt volght, ſoo wy eyghentlijk ſpreeken, dat geen gedeelte der See kan gereekent worden op den boodem van eenigh volk. 't Gheen 't ſelfde is, dat Placentinus ſchijnt gevoelt te hebben, als hy geſeght heeft, dat de See dierwijſe gemeen is, dat ſe in niemandts heerſchappenden eyghendom is, als in Godes alleen: en Joannes Faber, wanneer hy vaſt ſtelt, dat de See is gelaeten in haer eyghen reght, en in dat van d'eerſte eeuwe, waer in alle dinghen gemeen waeren. [2] Anderſints ſouden de dinghen die allen gemeen ſijn niet verſchillen, van die eygentlijk publijke genoemt worden, gelijk de ſee van de rivier. Een rivier heeft een volk konnen occupeeren, als beſlooten binnen haere paelen, dogh niet de ſee. En de Landtboodemen hebben hunnen oorſprongh uyt de occupatien der volken, gelijk beſondere heerſchappende eyghendommen uyt de occupatien van yder in 't beſonder. Dit heeft Celſus geſien, die een onderſcheit maekt dat klaer genoegh is, tuſſchen ſtranden [3] die 't Roomſche volk heeft konnen occupeeren, ſoo noghtans dat het gemeen gebruyk geen ſchaede quaeme te lijden, en de ſee die haere voorighe natuer behouden heeft. En geen wet is 'er, die 't teegendeel te kennen geeft. [4] Maer de wetten, aengetrokken by de ſchrijvers van het ſtrijdigh gevoelen, ſpreeken of van eylanden, welke buyten teegenſpreeken is dat hebben konnen geoccupeert worden, of van een haeven, die niet gemeen, maer eygentlijk publijk is. Dogh die ſeggen dat'er eenighe ſee is van het Roomſche rijk, legghen hun ſegghen alſoo uyt, dat ſe ſegghen, dat dit reght oover de ſee ſigh niet verder uytſtrekt als tot beſcherminghe en reghtsgebiedt: welk reght ſy van eyghendom onderſcheyden: en mooghelijk ſlaen ſe ook niet genoeghſaem hier op acht, dat dit ſelfs, dat de Romeynen hebben konnen vlooten tot beveyligingh der ſeevaerenden beſtellen, en de ſeeroovers op ſee achterhaelt ſtraffen, ſulx niet uyt eyghen, maer het gemeene reght, geſchiet is, 't welk ook andere vrye volken in ſee hebben. Dit ondertuſſchen bekennen wy, dat eenighe volken hebben konnen oovereenkoomen, dat de gevanghene op dit of dat gedeelte van de ſee, voor deeſe of geene Republijk ſouden te reght geſtelt worden, en dat alſoo de paelen in ſee verdeelt worden om het reghtsgebiedt des te gevoeghlijker t'onderſcheyden, 't welk hen die ſigh ſelven ſulk een wet voorſchrijven wel verbindt, [5] maer niet van gelijken andere volken: nogh en maekt de plaets yemandts eyghen, maer leght de perſoonen onder elkander verdraeghen een reght op. Welke onderſcheydingh, gelijk ſe met de natuerlijke reeden oovereenkoomt, ſoo ook door ſeeker antwoordt van Ulpianus beveſtight wordt, die gevraeght of een heer van twee ſtukken landtgoederen aen ſee geleeghen, een die van die beyde dat hy verkoght een dienſtbaerheit hadt konnen opleggheh, om van daer in ſeekere plaetſe der ſee niet te mooghen viſſchen, antwoordt: dat de ſaeke ſelfs, naementlijk de ſee, door geen dienſtbaerheit hadt konnen beſwaert worden, om dat die door haer eyghen natuer voor allen oopen ſtont, maer dat, naedemael de goede trouwe des verdraghs vereyſchte dat de voorwaerde van verkoopingh wierde onderhouden, de perſoonen die in 't beſit waeren en die in haer reght traeden door die wet verbonden waeren. 't Is waer, dat de Reghtsgeleerde ſpreekt van beſondere landtgoederen, en een beſondere voorwaerde, maer in een Landtboodem en de wet der volken geldt de ſelfde reeden, om dat de volken, ten opſight van 't geheele menſchelijk geſlaght, ſijn

1. Donell. lib. 4. cap. 6.
2. Joh. Faber. ad d. §. littorum. inſt. de rerum divis. adde D D. ad l. ἀξίωσις ff. ad L. Rhodiam.
3. L. littora. Nequid in loco publ.
4. Vide L. inſulæ. ff. de judiciis. Vide L. Cæſar. ff. de public. Gloſſ. in L. quædam: de rerum diviſ. & in d. L. littora. & in §. 1. Inſt. de rer. divis. Bal. in d. l. quædam.
5. Bal. in c. in princ. in 2. col. Quib. mod. feud. amit. adde L. unic. C. de Claſſ. lib. 11. & Aug. in l. ſanc. ff. de injur. L. Venditor fundi. Com. præd. adde L. caveri. eod. tit.

eeven

eeven als besondere. Van gelijken de inkoomsten gestelt op de visscheryen ter see, welke onder de heergoederen gereekent worden, verbinden niet de saeke, dat is de see, of de visscherye, maer wel de persoonen. [1] Weshalven d'onderdaenen, welke een Republijk of Vorst door oovereenstemmingh vermagh een wet op te legghen, tot deese lasten misschien sullen konnen gedwonghen worden: maer den uytheemschen moet het reght om te visschen oover al onbelast blijven, op dat de see, die niet dienen kan, geen dienstbaerheit opgeleght worde. Want 't is met de see niet geleeghen als met een rivier, [2] welke, naerdien se gemeen is, dat is des volx, kan ook het reght om daer in te visschen van het volk of den Vorst toegestaen of verpacht worden; soo dat de Ouden den genen die se gepacht heeft ook het verbodt gegeeven hebben van de gemeene plaets te gebruyken, met bygevoeghde voorwaerde, soo hy die reght om te verpachten gehadt heeft, 't gebruyk van die plaets aen yemandt verpacht heeft: [3] welke voorwaerde op see niet en kan plaets hebben. Wijders, die de visschery selfs tellen onder de Heergoederen, hebben selfs die plaets welke se uytleyden niet al te wel ingesien, 't gheen Isernia en Alvotus niet onbekent geweest is. Daer is beweesen, [4] dat nogh het volk, nogh yemandt in 't besonder, eenigh eyghen reght op de see selfs (want een afleydingh sonderen wy uyt) kan toekoomen, naedemael nogh de natuer, nogh de reeden van 't gemeen gebruyk occupatie toelaet. d'Oorsaek nu waerom deese reedenweegingh was aengeleght is, om te doen blijken, dat de Portugijsen de see, waer oover men naer Indien vaert, niet onder haere heerschappy gebraght hebben. Want d'eene en d'andere reeden, welke eyghendom belet, is in deese saeke oneyndigh kraghtigher als in alle andere. 't Gheen in andere moeyelijk schijnt, kan in deese t'eenemael niet geschieden: 't gheen wy in andere onbillijk oordeelen, is in deese ten hooghsten barbaer en onmenschelijk. Wy spreeken hier niet van de middelandtsche see, die, van alle kanten met landen omvanghen sijnde, op sommighe plaetsen niet breeder is dan een rivier, van welke noghtans de Roomsche Reghtsgeleerden seekerlijk genoegh gesprooken hebben, toen se die beroemde vonnissen teeghen de besondere gierigheit gegeeven hebben: 't geschil is oover den Ocean, welken de ouden oneyndigh, onbepaelt, de moeder der dinghen en gelijke paelen met den heemel hebbende noemen: door welkers gedueríghe voghtigheit de oudtheit gelooft heeft, dat niet alleen de fonteynen en rivieren en seën, maer de wolken, maer eenighermaeten de gesternten selfs gevoedt en onderhouden worden: die eyndelijk door haere gedueríghe verwisselinghen van ebbe en vloedt deese aerde, de woonplaets des menschelijken geslaghts, omvanghende, nogh gehouden nogh beslooten kan worden, en met meerder waerheit besit als beseeten wordt. Dogh in deesen Ocean is het geschil niet van boesem of stract, nogh selfs van alles dat van strant kan gesien worden. De Portugijsen maetighen sigh aen al 't gheen geleeghen is tusschen de twee weerelden, die in soo grooten wijtte van den anderen sijn gescheyden, dat se in veele eeuwen elkander geen tijdingh van haer hebben konnen oooversenden. En indien hier by koomt het gedeelte der Castiliaenen, die 't selfde reght vorderen, is den geheelen Ocean, uytgenoomen een kleyn gedeelte, aen de twee volken in eyghendom, sijnde soo veele andere volken gedronghen tot binnen de enghte van het Noorden: en de Natuer is seer bedrooghen, die, daer se die hooftstoffe heeft rondtom allen heengestort, ook heeft gelooft dat die voor allen soude genoegh sijn. Indien yemandt in soo geweldigh een see, laetende het gebruyk allen eeven nae, de heerschappy en het gebiedt alleen voor sigh behieldt, soude hy echter worden gehouden voor een die naer een onmaetighe heerschappy staet: indien yemandt anderen het visschen belette, die soude niet ontgaen het brandtmerk van onsinnighe begeerlijkheit. Dogh wat sullen wy oordeelen van hem, die selfs de vaert,

1. C. quæ sint Regalia, in Feudis.
2. Vide Balbum de de Præscr. 4. parte 5. part. primo qu. 6. n. 4.
3. d. l. injuriarum. §. ff. quis me. conductor. ff. de injur. ff. de loco publ. fruendo.
4. Add. locum. Quæ sint Regalia.

waer

waer door hem niet verlooren gaet, wil beletten? Indien yemandt van een vuer, dat geheel het ſijne is, belette vuer te neemen, of een ander verhinderde licht aen ſijn licht aen te ſteeken, dien ſoude ik, volghens de wet van de menſchelijke maetſchappy, miſdaedigh verklaeren: om dat dit geweldt van die natuere is,

Ut nihilo minus ipſi luceat, cum illi accenderit. [1] dat is,
Dat hem geen licht ontbreekt, ſchoon andere licht ontſteeken.

Want waerom ſoude hy niet, daer hy 't kan ſonder ſijne ſchaede, een ander gerieven in die dinghen, die den ontfangher dienſtigh, en hem niet laſtigh ſijn? [2] Dit ſijn ſaeken die de wijsgeeren [3] willen dat niet alleen aen vreemden, maer ook aen ondankbaeren beweeſen worden. En 't gheen in beſondere ſaeken afgunſt is, 't ſelfde kan in een gemeene ſaeke niet anders als met den naem van verwoede onmenſchelijkheit genoemt worden. Want dat is de uyterſte onreedelijkheit, dat yemandt, 't gheen door inſtellinghe van de natuer, door oovereenſtemmingh der volken, niet minder 't mijne als het ſijne is, ſoo nae ſigh neemt, dat hy my ſelfs het gebruyk niet toeſtaet, 't welk al toegeſtaen ſijnde, niet min het ſijne ſy is als het te vooren geweeſt is. Dogh daerenbooven nogh willen die beſitten 't gheen eens anders is, of ſaeken die gemeen ſijn naer ſigh weghneemen, ſigh verdeedighen door een ſeeker beſit reght. Want om dat, gelijk wy geſeght hebben, de eerſte occupatie de ſaeken eyghen gemaekt heeft, daerom bewimpelt ſigh een onthoudinghe, hoewel onreghtveerdigh, met ſeekeren dekmantel van heerſchappendt beſit. Maer hebben de Portugijſen, gelijk men de landen gewoon is, ſoo ook die ſee, door 't opbouwen van landtgoederen, ſoo allerweeghen omcingelt, dat het in haere maght ſtaet allen die ſe willen buyten te ſluyten? Of is't 'er ook ſoo verre van daen, dat ſelfs ſy, als ſe teeghen andere volken de weereldt verdeelen, ſigh beſchermen, niet met eenighe landtpaelen, die of de natuer of menſchen arbeidt gemaekt hebben, maer met ſeekere ingebeelde linie? 't welk indien 't wordt aengenoomen, en ſoodaenigh een afmeetingh reghts genoegh tot het beſitten geeft, ſouden ons alvoor langh de Landtmeeters de landen, de Heemelmeeters ook den heemel benoomen hebben. Waer is hier dan deeſe ſaemenvoegingh van lighaem aen lighaem, ſonder welke geen heerſchappende eyghendommen begonnen hebben? Dus naementlijk blijkt, dat men in geen andere ſaeke met meerder waerheit ſegghen magh, 't gheen onſe Leeraers hebben geſchreeven. [4] Dat de ſee, naedemael ſe onbevattelijk is, niet min als de loght, aen geenes volx goederen heeft konnen toegevoeght worden. En indien ſe voor andere gevaeren, en eenigherwijſe de wegh gebaent te hebben, ſulx occupeeren noemen, wat kan 'er meer belacchelijk ſijn? Want dewijl 'er geen gedeelte van de ſee is, op 't welk niet yemandt eerſt gevaeren heeft, ſal volghen dat alle vaert van yemandt is geoccupeert. Dus ſluyten wy allerweeghen buyten. Jae dat meer is, ſelfs die luyden, die rondtom de weereldtkloot gevaeren hebben, ſal men moeten ſegghen dat den geheelen Ocean voor ſigh verkreeghen hebben. Maer niemandt is 'er die niet en weet, dat een ſchip door ſee vaerende geen meer reght als voetſtap naerlaet. Maer 't gheen ſe wijders t'hunnen voordeele neemen, dat niemandt voor hen dien Ocean bevaeren heeft, is geenſints waer. Want een groot gedeelte van die ſee, van welke wy handelen, is, door 't omſeylen van Moorenlandt, nu al van outs bevaeren: 't verdere en naer 't Ooſten ſtrekkende, is door d'ooverwinninghen van Alexander de Groote beſightight, tot in de boght van Arabien. [5] En dat eertijts deeſe vaert den inwoonderen van Cadix ſeer wel bekent geweeſt is, kan door veele reedenen ſeer wel beweeſen worden. Toen Cajus Cæſar, ſoon van Auguſtus, 't bewint der ſaeken in de boght van Arrabien hadt, ſijn de merken der ſcheepen bekent uyt de Spaenſche ſchipbreuken. En 't gheen Cælius Antipater

1. Ennius.
2. Cicero plighten 1. B.
3. Seneca. 3. B. 28. H.
4. Joann. Faber ad §. littorum.
5. Uyt Plinius 2. B. 69. H. en 6. B. 39. H. en Mela in 't 3. B.

ver-

verhaelt, dat hy gesien heeft eenen, die uyt Spanjen in Ethiopien was oovergevaeren om te handelen: ook den Arabiers, indien waer is, 't gheen Cornelius Nepos heeft getuyght, dat seekeren Eudoxus in sijnen tijdt, als hy vlughte voor Lathyrus, Koningh van Alexandrien, uyt de boght van Arabien gevaeren sijnde, tot Kadix toe geseylt is. En dat die van Carthago, die soo geweldigh een vermooghen ter see gehadt hebben, dien Ocean niet onbekent geweest is, blijkt soo klaer als eenighe saeke ter weereldt; naedemael Hanno, toen de moogenheit van Carthago in haer luyster was, omgevaeren sijnde van Kadix af tot aen 't eynde van Arabien, hebbende naementlijk geseylt voor by de Kaep, nu genoemt Bona Esperança, al die wegh, en de geleegenheit van de kust en d'eylanden beschreeven heeft, en getuyght, dat hem niet de see, maer leeftoght heeft ontbrooken. Dat boovendien ook de Romeynen, toen de stadt in haer bloeyen was, sijn gewoon geweest te vaeren van de boght van Arabien tot in Indien, en de eylanden van den Indischen Ocean, en tot aen het Aurea Chersonesus, 't welk de meeste gelooven Japan te sijn, wordt door de reys van Plinius [1] beschreeven, de gesantschappen uyt Indien aen Augustus, ook aen Klaudius uyt het eylandt Taprobane, daer nae de daeden van Trajanus, en de kaerten van Ptolemeus genoegh beweesen. Strabo [2] getuyght, dat nu al in sijnen tijdt een vloot Alexandrijnsche kooplieden uyt de boght van Arabien, gelijk na het uyterste van Ethiopien, soo ook nae 't uyterste Indien is gevaeren, daer men sulx van oudts maer met weynigh scheepen dorde bestaen. Daer uyt trokken de Romeynen groote tollen. Plinius [3] doet 'er by, dat se gevaeren hebben met eenighe regementen pijlschutters op de scheepen, uyt vreese voor de seeroovers: en Indien alleen omtrent de drie of vier millioenen guldens: indien men 'er Arabien en Seres by doet omtrent de ses of seeven millioenen alle jaeren uyt het Roomsche rijk getrokken heeft; en de waeren van derwaerts oovergebraght hondertmael soo veel verkoft sijn. En dit verhael der saeken selfs voor soo veel eeuwen geschiet geeft bewijs genoegh dat de Portugijsen d'eerste niet geweest sijn. Dogh dien Ocean is in alle en een yder van haere deelen en toen, wanneer de Portugijsen dien eerst begonden te bevaeren, en altoos bekent geweest. Want den Mooren, Ethiopers, Arabiers, Persen, Indiaenen heeft dat gedeelte der see, welkers kusten sy selfs bewoonden, geensints konnen onbekent sijn. Sy lieghen derhalven die roemen dat se die see eerst gevonden hebben. Wat dan, sal yemandt segghen, dunkt u dat een geringhe saeke te sijn, dat de Portugijsen de vaert, die misschien veele eeuwen aghter den anderen is naergelaeten, allereerst weederom herstelt hebben, en, 't gheen men niet en kan ontkennen, dien de volken in Europa, wien se onbekent was, hebben aengeweesen, niet sonder veel arbeydts, kosten en gevaer? Jae voorwaer, indien se daer toe hunnen arbeidt hebben aengewendt, om, 't gheen sy alleen gevonden hadden, dat allen aen te wijsen, wie is 'er soo uytsinnigh, die niet soude bekennen dat hy seer veel aen hen verplight is? Want sy souden verdient hebben den selfden dank, lof en onsterffelijke glory, waer meede alle vinders van groote saeken sijn vernoeght geweest, soo veele naementlijk sigh beneerstight hebben, om niet sigh selven, maer het menschelijk geslaght voordeeligh te sijn. Indien de Portugijsen hun eyghen winst voor ooghen gehadt hebben, heeft de winst, die altijt de grootste is in 't voorkoomen van handelinghen, hen behooren genoegh te sijn. En wy weeten, dat d'eerste reysen derwaerts somwijlen viermael tiendubbele winsten, of ook nogh rijkere gegeeven hebben: waer door 't geschiet is, dat de natie, die langh was arm geweest, met der haest tot schielijke rijkdommen quam uyt te breeken, met soo groot een toestel van ooverdaedt en kostelijkheit, als naeulijx de geseeghenste volken, door langhen voortgangh in den hooghsten toppunt van hun welvaeren gehadt hebben. Dogh soo de selfde ten dien eynde sijn voorgegaen, op dat niemandt soude volghen,

1. Plin. 6. B. 23. H.
2. 2 en 17. B.
3. Op d'aengetrokke plaets, en 2. B. 19. H.

verdienen ſe geenen dank, naedemael ſe op eyghen winſt geſien hebben: en hunne winſt konnen ſe 't niet noemen, daer ſe een ander de ſijne beneemen. Want voorwaer hier in is geen ſeeker gevolgh, waeren de Portugijſen niet derwaerts gegaen, niemandt ſoude gegaen hebben: dewijl de tijden nu aenquaemen, in welk, gelijk by naer alle konſten, ſoo ook de geleegenheit en van landen en van ſeën, daeghelijx meer en meer ontdekt wierden. De oude voorbeelden, nu reets verhaelt, ſouden daer toe opgewekt hebben, en indien niet alles te gelijk en met eenen toght hadt oopengeſtaen, ten minſten ſouden de ſcheepen allengskens verder en verder de kuſten bekent hebben, d'eene d'andere altoos aenwijſende. Ten laetſten ſoude gebeurt ſijn, 't welk de Portugijſen hebben geleert dat heeft konnen gebeuren, naedemael 'er veele volken waeren, in welke niet min den yver tot de koophandel en uytheemſche ſaeken blaekte. Den Venetiaenen, die nu reets een goedt gedeelte van Indien hadden leeren kennen, ſoude het gereet geſtaen hebben ook d'ooverighe landen te doorſoeken. De onvermoeyde nyverheit der Françoiſen in Needer-Bretagne, de ſtoutheit der Engelſchen hadt niet naegelaeten ſulx t'onderneemen. De Hollanders ſelve hebben ſaeken aengegaen die vry hoopelooſer ſtonden. Geen reeden van billijkheit is 'er dan, nogh ſelfs eenighe waerſchijnelijke meeningh ten voordeele der Portugijſen. Want alle die willen dat men de ſee yemandts heerſchappy kan onderwerpen, geeven ſulx den genen die de naeſte haevenen en d'omlegghende kuſten in ſijn gebiedt heeft. [1] Maer de Portugijſen hebben in die oneyndighe ſtreek van kuſten, uytgenoomen weynighe beſettinghen, niets dat ſe 't hunne konnen noemen. En daerenbooven ook ſoude hy die oover de ſee heerſchte, echter niets konnen verminderen van het gemeen gebruyk, gelijk de Romeynen niemandt heeft konnen beletten op de kuſt des Roomſchen rijx alles te doen, 't gheen volghens 't reght der volken was toegelaeten. [2] En ſoo ſe yets van 't ſelve konden verbieden, naementlijk de viſſchery, waer door eenighſints kan geſeght worden, dat men de viſſchen t'eenemael uythaelt, de vaert immers, waer door de ſee niet en verlieſt, ſouden ſe niet hebben konnen beletten. Tot welke ſaeke een vaſte en onweederſpreekelijke bewijsreeden is, 't gheen wy te vooren, volghens 't gevoelen der Reghtsgeleerden, hebben bygebraght, ook op het landt, dat niet alleen volken maer ook menſchen hooft voor hooft in eyghendom gegeeven is, dat noghtans den doortoght, immers ongewaepent en buyten ſchaede, geenen menſchen van wat natie hy ook is, met reeden geweyghert wordt: gelijk ook het drinken uyt de rivier. De reeden is klaer, om dat, naerdien de gebruyken van eene ſaeke natuerlijk verſcheyden waeren, de volken dat alleenlijk ſchijnen onder elkander verdeelt te hebben, 't welk men ſonder eyghendom niet bequaemelijk kan hebben: dogh in teegendeel dat aengenoomen, door welk de geleegenheit des eyghenaers niet ſoude verargheren. Alle menſchen ſien derhalven, dat hy die een ander 't vaeren belet door geen reght beſchermt wordt, naedemael Ulpianus geſeght heeft, dat men oover den ſelfden klaghten van ongelijk kan inſtellen. [3] En andere boovendien gemeent hebben, dat hy dien ſulx verbooden wordt, kan gebruyken het reght [a] om ſijne ſchaede te verhaelen. [4] En dus ſteunt het inſight der Hollanderen op het gemeene reght, dewijl ſe alle bekennen, dat het yder is geoorloft op ſee te vaeren, ſelfs ſonder daer toe van eenigh Prins verlof gekreeghen te hebben, 't welk in de Spaenſche wetten klaerlijk ſtaet uytgedrukt. [5]

1. Gloſſ. in c. ibi peric. §. porro ſuper verbo territorio. De elect. in ſexto & ibi Can. Gloſſ. in c. licet. ff. de Feriis.
2. L. nemo igitur. ff. de rer. divis. adde Albert. Gentilem de jure belli lib. 1. c. 19. ſub finem.
3. L. 2. §. ſi quis in mari. ff. Ne quid in loco publ.
a Interdictum utile prohibito competere.
4. Gloſſ. ad L. 1. ut in flumine publ.
5. Bal. in L. item lapilli. 3. col. ff. de rer. divis. Rodericus Zuarius Hiſpanus in conſilio. 1. de uſu maris. 3. partit. tit. 28. L. 10. & 12.

VI. Hooftstuk.

Dat de see, of 't reght om te vaeren, den Portugijsen niet eyghen is op den tijtel van Pauselijke gifte.

DE gifte des Paus Alexander, welke van de Portugijsen, die sigh de see, of het reght om te vaeren, alleen aenmaetighen, dewijl hen gebreekt den tijtel van vindinghe, in de tweede plaetse kan bygebraght worden, wordt genoeghsaem uyt het gene hier bevoorens is geseght oovertuyght van ydelheit. Want gifte heeft geen gewight in saeken die buyten den onderlinghen handel sijn gesllooten. Weshalven, naerdien de see, of het reght om daer in te vaeren, geenen mensche kan eyghen sijn, volght, dat die nogh van den Paus heeft konnen geschonken, nogh van de Portugijsen aengenoomen worden. Daerenbooven, aengesien hier vooren verhaelt is, dat, volghens 't gevoelen van alle menschen die gesondt van oordeel sijn, de Paus niet en is weereldtlijk heer van de geheele weereldt, wordt genoegh verstaen, dat hy 't selfs van de see niet is: alhoewel schoon dat wierdt toegestaen, soude echter dat reght, gehegt aen den Pauselijken stoel, in geenen deele op eenigh Koningh of volk behooren oovergedraeghen geweest te sijn. Gelijk ook niet de Keyser de Landtschappen des rijx t' sijnen gebruyke soude konnen bekeeren, of naer eyghen goedtdunken vervreemden. [1] Dit ten minsten sal geen mensch ontkennen, die niet t'eenemael alle schaemte heeft afgeleght, dat, naedemael niemandt den Paus toestaet het reght om weereldtsaeken te bestellen, ten sy misschien voor soo veel de noodtsaekelijkheit der geestelijke dinghen des vereyscht, en die, van welke wy nu handelen, de see naementlijk en het reght om te vaeren, op winst en louter voordeel, niet op het werk van godtvrughtigheit, sien, volght dat hy in deese saek egeene maght met allen gehadt hebbe. En wat, dat selfs de Prinsen, dat is de weereldtlijke heeren niet en konnen yemandt op eenigherhande wijse de vaert beletten, naedemael indien se al eenigh reght in de see hebben, 't selve niet anders sy als van reghtsgebiedt en beschermінghe? Ook is dit een saeke die by allen kennelijk is, dat de Paus, om te doen die dinghen, welke met de wet der natuere strijden, geen gesagh nogh maght ter weereldt heeft. [2] Dogh het strijdt teeghen de wet der natuere, dat yemandt de see of desselfs gebruyk voor sigh in eyghendom soude hebben, gelijk nu genoeghsaem is beweesen. Dewijl eyndelijk de Paus niemandt kan sijn reght beneemen, wat verdaedigingh sal die saek vinden, indien hy soo veele volken onverdient, onveroordeelt, onschuldigh met een woordt heeft willen sluyten buyten dat reght, 't welk niet min hen dan de Spanjaerts toebehoorde. Derhalven moet men segghen, dat of soodaenigh een uytspraek gheen kraght heeft, of, 't gheen niet min geloofelijk is, dat de meeninghe van de Paus deese geweest sy, dat hy als bemiddelaer heeft willen weghneemen 't geschil tusschen de Portugijsen en de Kastiliaenen, dan geensints yemandt anders in sijn reght verkorten.

VII. Hooftstuk.

Dat de see, of 't reght om te vaeren, den Portugijsen niet eyghen is op den tijtel van verjaeringh of gewoonte.

d'ONbillijkheit is gewoon haer uyterste toevlught om sigh te verdeedighen te neemen of tot verjaeringh of tot gewoonte. En hier meede behelpen sigh derhalhalven de Portugijsen: maer d'eene en d'andere beschermінghe wordt hen afgesneeden door d'allerseekerste reeden van reghte. Want verjaeringh spruyt uyt het borgerlijk reght, waerom se geen plaets kan hebben tusschen Koninghen, of tusschen vrye volken:

1. Vict. loco citato. n. 26.

2. Silv. in Verbo Papa n. 16.

[1] dogh veel minder daer 'er 't reght der natuere of der volken teeghen ſtrijdt, 't welk altoos kraghtigher is als het borgherlijk reght. Jae dat meer is, de borgerlijke wet ſelfs belet hier de verjaeringh. Want door vrughtgebruyk te eyghenen, of door verjaeringh te verkrijghen, wordt verbooden in ſaeken, die onder niemandts goederen konnen ſijn; daer nae in die, welke niet beſeeten of gelijk als niet beſeeten konnen worden, en welker vervreemdingh is verbooden. Dogh alle deeſe ſtellinghen worden met waerheit geſeght van de ſee en het gebruyk der ſee. En naedemael gemeene ſaeken, dat is, die eenigh volk eyghen ſijn, niet en konnen geſeght worden door eenigh beſit van tijdt verkreeghen te worden, 't ſy om de natuer der ſaeke, 't ſy om 't voorreght der gener, tot welke die verjaeringh ſigh ſoude uytſtrekken, hoe veel te reghtveerdigher heeft men die weldaedt moeten vergunnen aen het menſchelijk geſlaght, als aen een volk in gemeene ſaeken. En dit is 't gheen Papinianus heeft beſchreeven naergelaeten, [3] dat men niet gewoon is verjaeringh van langh beſit, om te verkrijghen publijke plaetſen, die 't reght der volken raeken, te verleenen: en van die ſaek geeft hy een voorbeeldt in een ſtrandt, welkers gedeelte door 't opſetten van een gebouw geoccupeert was: want dat dit afgebrooken, en 't gebouw eenes anderen op de ſelfde plaets naederhandt getimmert ſijnde, daer teeghen geen uytſonderinghe kan geſtelt worden: 't welk hy daer naer door de gelijkenis van een gemeene ſaeke verklaert: want dat ook indien yemandt in een afleydingh van een rivier veele jaeren geviſcht heeft, naederhandt, de viſſchery naementlijk tuſſchen beyden afgebrooken ſijnde, eenen anderen het ſelfde reght niet en kan belet worden. Blijkt derhalven dat Angelus, en die met Angelus geſeght hebben, [4] dat de Venetiaenen en de Genoueeſen door verjaeringh eenigh reght op de golf van de ſee, die voor hunne kuſt leght hebben konnen verkrijghen, of bedroogen ſijn of bedrieghen, 't welk voorwaer den Reghtsgeleerden maer al te gemeen is, wanneer ſe de aenſienelijkheit van hunne heylighe belijdenis, niet volghens de reedenen en de wetten, maer om de gunſt der maghtighen te winnen, aenlegghen. Want het antwoordt van Martianus belanghende, waer van wy ook te vooren geſprooken hebben, indien het behoorlijk met de woorden van Papinianus wordt vergeleeken, kan geenen anderen uytlegh lijden, [5] als dien, welken en Joannes eertijdts en Bartolus goedtgekeurt hebben, en nu van alle geleerden wordt aengenoomen, [6] dat naementlijk het reght van beletten plaets heeft, ſoo langh de occupatie duert: dogh niet ſoo die is naergelaeten: want de naegelaetene geeft geen voordeel, ſelfs niet ſchoon ſe duyſent jaer achter den anderen was achtervolght, gelijk Caſtrenſis te reght aenmerkt. En al of ſchoon Martianus dat gewilt hadt, 't gheen geenſints ſtaet te gelooven, dat hy gedacht heeft, dat in wat plaets de occupatie wordt toegeſtaen, op de ſelfde ook verjaeringh wordt toegeſtaen, noghtans was 't ongerijmt 't gheen van een publijke rivier geſeght was tot de gemeene ſee, en 't gheen van een afleydingh geſtelt wierdt tot een golf uyt te ſtrekken; naedemael deeſe verjaeringh het gebruyk, dat nae 't reght der volken gemeen is, ſoude beletten, dogh die 't publijk gebruyk niet ſeer ſchaedelijk is. En de andere bewijsreeden van Angelus, die genoomen wordt van een waeterleydinghe, [7] wordt, den ſelven Caſtrenſis ſulx aenwijſende, als t'eenemael geen gemeenſchap hebbende met het geſchil, wel te reght van yder een uytgeſtampt. 't Is derhalven valſch, dat ſoodaenigh

1. Vaſq. cap. 51.

2. Vide Donell. lib. 5. Com. cap. 22. & ſeq. L. ſed. Colſ. ff. de contra. empt. L. uſucapionem. ff. de uſucapion. L. ſine. ff. eodem cap. ſive poſſ. de Reg. jur. in 6. L. alienationis. ff. de Verb. ſign. L. ſi fundum. ff. de fund. dotal.

3. L. præſcrip. C. de oper. publ. L. diligent. C. de Aquæduct. L. viam. ff. de via publ. L. ult. ff. de uſucap.

4. Conſ. 286. Thema tale eſt: inter cætera capitula pacis.

5. L. ſi quiſquam ff. de divers. & temp. præſcrip.

6. Duar. de uſucap. c. 3. Cujac. ad d. l. ult. de uſuc. Donell. Comm. lib. 5. c. 22. in d. ult. n. 4. per l. quod in littore. ff. de acq. rer. dom.

7. Ex l. uſum aquæ C. de Aquæd. lib. 11. confer. cum l. Dilig. eod. tit. & cum l. hoc jur. §. ductus aquæ. ff. de Aqua quot. & eſt.

een

een verjaeringh ook op die tijdt wordt gebooren, welkers begin alle geheughen te buyten gaet. Want daer de wet t'eenemael alle verjaeringh weghneemt, wordt selfs ook die tijdt niet toegelaeten, dat is, gelijk Felinus spreekt, [1] een materie in welke geen verjaeringh kan plaets hebben, wordt door onheughbaere tijdt niet gemaekt om verjaeringh te konnen lijden. Balbus [2] bekent dit waer te sijn: maer seght, dat het gevoelen van Angelus is aengenoomen om deese reeden, om dat den tijdt gestelt buyten geheughen gelooft wordt soo veel te gelden als een voorreght, naedemael een seer breeden tijtel uyt soodaenigh een tijdt vermoedt wordt. Hier uyt blijkt, dat sy niet anders gevoelt hebben, als dat, indien eenigh gedeelte van een Republijk, genoomen van het Roomsche rijk, buyten alle geheughen soodaenigh een reght gebruykt hadt, men haer verjaeringh soude moeten geeven onder deese verwe, als of 's Vorsten toestaen daer was voorgegaen. Weshalven naedemael niemandt heer is van het gantsche menschelijk geslaght, die dat reght teeghen alle menschen aen eenen mensch of eenigh volk soude hebben konnen toestaen, volght noodtsaekelijk, dat die verwe weghgenoomen sijnde, ook de verjaeringh vernietight worde. En dus kan ook volghens hun gevoelen 't verloop van een oneyndighe tijdt geen voordeel doen tusschen Koninghen en vrye volken. t'Eenemael ydel is ook 't gheen Angelus heeft geleert, dat, alhoewel de verjaeringh tot een heerschappendt besit geen voordeel geeven kan, men noghtans den besitter moet verleenen uytsonderingh. Want Papinianus [3] ontkent de uytsonderinghe met uytgedrukte woorden, en hy heeft niet anders konnen gevoelen, dewijl in sijne eeuwe verjaeringh niet anders was als uytsonderingh. Ooversulx is waer, 't gheen ook de Spaensche wetten uytdrukken, [4] dat in deese saeken, die 't gemeene gebruyk der menschen sijn toegeëyghent, geen verjaeringh van tijdt, hoedaenigh die ook sy, kan plaets grijpen; van welke bepaelingh ook booven alle andere deese reeden kan gegeeven worden, dat die een gemeene saeke gebruykt, die als een gemeene schijnt te gebruyken: dogh niet uyt eyghen reght, en alsoo niet meer te prescriberen als een vrughtgebruyker by gebrek van besittinghe. [5] En ook is deese tweede niet te verworpen, dat in verjaeringh van tijdt, waer van geen geheughen is, hoewel en tijtel en goede trouwe vermoedt worden, noghtans soo met der daet blijkt, dat geheel geenen tijtel kan gegeeven worden, en soo de quaede trouwe blijkelijk sy, welke in een volk voornaementlijk als in een lighaem altoos duerende wordt gehouden, ook uyt tweederley gebrek de verjaeringh om verre valt. [6] De derde, om dat dit is een saeke van louter vermooghen, in welke geen verjaeringh verleent wordt, als in 't vervolgh sal betoont worden. Maer 't bedrieghlijk knibbelen heeft geen eynde. Daer sijn 'er gevonden, die in deese bewijsreeden de gewoonte van de verjaeringh onderscheidden, om naementlijk van gene versteeken sijnde, tot deese hunnen toevlught te neemen. En het onderscheit 't welk se hier stellen is in der daet belacchelijk: sy segghen dat uyt de verjaeringh 't reght des eenen, 't welk van hem wordt weghgenoomen, eenen anderen wordt toegevoeght: [7] maer dat, wanneer eenigh reght yemandt soo wordt toegevoeght, dat het den anderen niet benoomen wordt, het dan een gewoonte genoemt wordt: gelijk als of, wanneer het reght om te vaeren, 't welk in 't gemeen allen toebehoort, met uytsluytingh van anderen, van eenen wordt gebruykt, niet noodtsaekelijk volghde, dat voor allen verlooren gaet, al 't gheen eenen aenkoomt. Oorsaek tot deesen misslagh hebben gegeeven de woorden van Paulus, die niet wel begreepen sijn. Dees [8] als hy sprak van 't eyghen reght der see dat

1. Ad c. accedentes. de præscription.
2. De præscript. 4. par. 5. part. princip. q. 6. num. 8.
3. d. l. ultima.
4. Par. 3. tit. 29. l. 7. inc. Placa. Rod. Zuarius d. conf. num. 4.
5. Fachin. lib. 8. c. 26. & c. 33. Covar. de præscr. parte 2. §. 2. n. 8. & §. 8. n. 5. & 6.
6. Fachin. l. 8. c. 28.
7. Arct. in rubr. ff. de rer. divis. alleg. Balb. d. loco n. 2. Vide Vasq. contr. ill. cap. 29. num. 38.
8. Ad l. sane.

yemandt toebehoorde, heeft Accursius geseght, dat sulx geschieden konde door voorreght of gewoonte: welk byvoeghsel, geensints by den text der Reghtsgeleerden koomende, veel eer schijnt te weesen van een quaeden gissinghmaeker, als van een goeden uytlegghér. De meeningh van Paulus is hier vooren verklaert. Wijders, indien die luyden maer alleen genoeghsaem hadden aengemerkt de woorden van Ulpianus, [1] die maer weynigh voorgaen, sy souden heel wat anders geseght hebben. Want hy bekent, dat wel gebruykelijk, [2] dat is door gewoonte aengenoomen is, dat yemandt worde verbooden voor mijn huys te visschen, maer sonder eenigh reght: en men derhalven den verboodenen sijn aenklaght van ongelijk niet en moet weygheren. Hy veraght dan die gewoonte, en noemt se een dwanghgebruyk, als ook Ambrosius [3] onder de Christen Leeraeren. En met reght. Want wat is 'er klaerder, als dat de gewoonte niet en geldt, welke reghtsdraets teeghen 't reght der natuere of der volken wordt gestelt? [4] Want de gewoonte is een soort van het gesette reght, 't welk de altoos duerende wet niet en kan teegenspreeken. En die wet, dat de see in haer gebruyk allen gemeen is, is altoos duerende. 't Gheen wy nu in de verjaeringh geseght hebben, 't selfde is waer in de gewoonte; dat indien yemandt den sin der gener die het teegendeel geleert hebben naeukeurigh ondersoekt, die niet anders sal bevinden, als dat gewoonte wordt verkreeghen door voorreght. Maer niemandt is 'er, die maght heeft om een voorreght te verleenen tot naedeel van het menschelijk geslaght: weshalven die gewoonte tusschen verscheyde republijken geen kraght heeft. Dogh dit geheele geschil heeft Vasquius seer naeukeurigh met groote neerstigheit verhandelt: Leeraer die een çieraedt van Spanjen is geweest, en wiens nogh spitsvindigheit in 't naevorsschen van 't reght, nogh vryheit in het leeren niemandt oyt gebreeken sal. Dees dan hebbende gestelt een stellinghe; dat publijke plaetsen, en die door het reght der volken gemeen sijn, niet en konnen verjaeren, bevestight die met seer veele schrijvers: daer nae voeght hy 'er onder de uytsonderinghen van Angelus en andere verdight, die wy hier te vooren verhaelt hebben. En sullende deese dinghen ter toetse stellen, oordeelt hy met reght, dat de waerheit deeser saeken hanght aen een waere kennis des reghts, soo der natuere, als der volken. Want dat het reght der natuere, naerdien het koomt van de goddelijke voorsienigheit, is onveranderlijk. Dat voorts een gedeelte van dat natuerlijk reght is het reght der volken, 't welk de eerste eeuwe genoemt wordt, verscheyden van het reght der volken ten tweeden aensien, of het gestelde: welker laetste kan verandert worden. Want soo eenighe seeden strijden met het eerste reght der volken, deese sijn, oordeelt hy, niet menschelijk, maer WILDT, bedervinghen en misbruyken, niet wetten en gebruyken. Weshalven die door geenen tijdt hebben konnen verjaeren, door geen gegeeven wet gereghtveerdight, door geen oovereenstemminghe, selfs van veele volken, herberginghe en oeffeninghe vastgestelt worden, 't welk hy door eenighe voorbeelden en het getuyghenis van den Spaenschen Godtsgeleerden Alphonsus Castrensis bevestight: [6] *Uyt al het welke*, seght hy, *blijkt, hoe verdacht het gevoelen is der gener, welke wy hier vooren hebben aengetrokken, die oordeelen, dat de Genoueesen of ook de Venetiaenen niet t'onreght anderen konnen beletten het vaeren door de golf of diepte van hunne see, als of se de seën selfs verjaeringh gestelt hadden: 't welk niet alleen is teeghen de wetten:* [7] *maer ook is teeghen 't reght der natuere, of 't eerste reght der volken, 't welk wy geseght hebben niet te konnen verandert worden. Dat het*

1. In d. l. injuriarum. §. ult.
2. Vide Glos. eod. loco.
3. Van de plighten. 28. Gentil. l. 1. c. 19. sub finem.
4. Auth. ut nulli judici §. 1. c. cum tanto de consuet.
5. Controvers. ill. cap. 89. numer. 12. & seq.
6. De Potestate legis pœnalis. l. 2. cap. 14. part. 572.
7. All. L. quod in littore. ff. de acq. rer. dom. l. fin. in prin. ff. de usucap. §. flumina, verbo omnibus. Inst. de rer. divis. l. si quisquam. ff. de diversis & temp. præscr. l. sane si maris. ff. de injuriis.

teeghen

teeghen dat reght sy gaet seeker; om dat niet alleen de seën door dat reght gemeen waeren, maer ook alle andere onroerende goederen. En alhoewel naederhandt van dat reght ten deelen is afgeweeken, naementlijk soo veel aengaet den beheerschenden eyghendom, en eyghendom der landen, welker heerschappenden eyghendom door de wet der Natuere gemeen is, onderscheyden en verdeelt, en alsoo van die gemeenschap afgescheyden is: [1] *verscheyden noghtans is 't geweest en is't in de heerschappy der see, die van den beginne der weereldt, tot op den dagh van heeden, is en altoos is geweest in 't gemeen, in geenen deele verandert, als bekent is. En alhoewel ik meermaels heb gehoort dat een groote meenighte der* PORTUGYSEN *van dit gevoelen is, dat hunnen Koningh de vaert nae West* INDIEN (misschien Oostindien) *en van die* WOESTE SEE *soo heeft gepræscribeert, dat alle andere volken oover see derwaerts te vaeren ongeoorloft sy, en het* GEMEEN *onder onse* SPANJAERTS *doorgaens van dat gevoelen schijnt te sijn, dat alle andere menschen, behalven de Spanjaerts, geensints reght hebben om oover die* WOESTE *en* ONEYNDIGHE SEE *nae de landen der Indiaenen, welke onse allermaghtighste Koninghen t'ondergebraght hebben, oover te vaeren, gelijk als of dat reght van haer gepræscribeert geweest was, echter sijn de meeninghen van die alle niet min* UYTSINNIGH, *als der gener, die belanghende de Genoueesen en de Venetiaenen by nae pleeghen in den selfden droom te steeken: en dat deese gevoelens malligheeden en beuselinghen sijn blijkt selfs daer uyt te klaerder, dat elk dier natien teeghen hen selven niet en konnen præscribeeren: dat is, niet de Republijk van Venetien teeghen haer selven, niet de Republijk van Genoua teeghen hen selven, niet het rijk van Spanjen teeghen sigh selven, niet het rijk van Portugael teeghen sigh selven.* [2] *Want daer moet een onderscheit sijn tusschen den doender en den lijder. En teeghen alle d'andere natien konnen se ongelijk minder præscribeeren, om dat het reght van præscriptien louter borgherlijk is, gelijk we wijtloopigh hier vooren betoont hebben. Derhalven houdt soodaenigh een reght op, als'er wordt gehandelt tusschen Prinsen of volken, die in weereldtsaeken geen oover-heer kennen. Want de louter borgherlijke reghten, van wat landt het sy, sijn soo veel aengaet uytheemsche volken en natien of ook yder mensch in 't besonder, niet meer in aght te neemen, als of 'er in der daet soodaenigh een reght niet en was of nimmermeer geweest was, en men moet sijn toevlught neemen tot het eerste of tweede gemeene reght der volken, en dat gebruyken; en het gaet seeker genoegh, dat volghens dat reght soodaenighe præscriptie en dwanghgebruyk niet is toegelaeten. Want selfs nogh heedensdaeghs is het gebruyk des waeters gemeen, min of meer als het van den beginne des weereldts was. Derhalven is 'er en in de seën en in de waeteren geen reght, nogh kan 'er sijn voor 't menschelijk geslaght, behalven voor soo veel belanght het gemeen gebruyk. Daerenbooven is 'er aengaende het natuerlijk en goddelijk reght dit gebodt, dat 't gheen men niet en wil dat sigh geschiede, men sulx niet en doe den anderen. Waer uyt, naedemael de vaert niemandt soude konnen schaede toebrenghen, dan den vaerenden selfs, het billijk is, dat die niemandt magh of behoort belet te worden, op dat die in een saeke, die uyt haer eyghen natuere vry is, en sigh selven geensints schaedelijk, de vryheit der seevaerenden niet verhindere en beschaedighe teeghen het geseyde gebodt, en teeghen den regel: insonderheit dewijl alle dinghen worden verstaen geoorloft te sijn, welke niet uytdrukkelijk worden bevonden verbooden te sijn.* [3] *Jae dat meer is, 't soude niet alleen sijn teeghen 't natuerlijk reght, yemandt soodaenigh een vaert te willen be-*

1. All. l. ex hoc jure. ff. de inst. & jure. §. jus gentium, & §. jus autem gent. Inst. de jure natur.
2. All. l. sequitur. §. si viam ff. de usucap. §. si itaque inst. de act. Ut dictis jurib. & l. cum filio ubi multa per Bartol. & Ias. ff. de legat. 1. Part. 1. in pr. qu. 3. & 4.
3. l. libertas. ff. de statu hom. §. libertas. Inst. de jure pers. L. 1. & 2. ff. de homine lib. exh. lib. 1. §. quæ onerandæ. ff. Quar. rer. act. nid. l. si quando. §. illud. verb. astringendos. C. de inoffic. test. L. nec non. §. quod eis. ff. ex quib. caus. ma. l. super statuas.

letten,

letten, maer wy sijn ook gehouden het teegendeel te doen, dat is, den genen voordeeligh te sijn, dien wy konnen, wanneer sulx buyten onse schaede geschieden kan. 't Welk als hy met veele soo menschelijke als goddelijke getuyghenissen bevestight hadt, voeght hy 'er daer nae dit by: [1] *Uyt het booven verhaelde blijkt ook, dat het gevoelen van Joannes Faber, Angelus, Baldus, en Franciscus Balbus, welke wy reets genoemt hebben, verdacht is, als die oordeelen, dat de plaetsen gemeen door 't reght der volken, alhoewel die door præscriptie niet konnen verkreeghen worden, echter konnen verkreeghen worden door gewoonte, 't welk t'eenemael* VALSCH *is; en die traditie is* BLINDT *en* BEDWELMT *en* SONDER EENIGH REEDELYK LICHT, *en stellende een wet op de woorden, niet op de saeken.* [2] *Want in de voorbeelden van de see der Spanjaerden,* PORTUGYSEN, *Venetiaenen, Genoueesen, en d'andere, staet vast, dat soodaenigh reght om te vaeren, en anderen 't vaeren te beletten, niet meer door gewoonte als door præscriptie wordt verkreeghen.* [3] *Want in 't een en 't ander geval als 't blijkt is de selfde reeden. En dewijl dat om de voorverhaelde reghten en reedenen soude sijn teeghen de natuerlijke billijkheit, nogh eenighe nuttigheit aenbrenghen, maer alleen verkortinghe, en gelijk 't alsoo door geen uytdrukkelijke wet souden konnen ingevoert worden, soo ook niet door een stilswijghende wet, hoedaenigh is de gewoonte.* [4] *En dat soude door den tijdt niet gereght veerdight, maer veel eer argher en van dagh tot dagh onreedelijker worden.* Daer nae toont hy uyt d'eerste occupatie der landen, dat een volk gelijk het reght om te jaeghen, soo ook om te visschen in sijne rivier kan toekoomen, en nae dat die eenmael van de oude gemeenschap sijn afgesondert, soo dat se een affsonderlinghe toeëygeningh toelaeten, door præscriptie van dien tijdt, welkers geheughen niet bekent is, gelijk als door een stilswijgendt toestaen van het volk konnen verkreeghen worden. Dogh dat sulx gebeurt door præscriptie en niet door gewoonte, om dat de geleegenheit van den verkrijghenden alleen beeter wordt, maer van alle andere slimmer. En nae dat hy drie saeken hadt opgetelt, welke vereyscht worden op dat een eyghen reght om in de rivier te visschen worde gepræscribeert: *Dogh hoe,* voeght hy 'er onder, *voor soo veel de see aengaet? En daer in is het dies te meer, om dat ook 't saemenkoomen van die drie niet genoegh soude sijn om het reght te verkrijghen. De reeden van het onderscheit tusschen de see van d'eene, en het landt en de rivieren aen d'andere sijde is, om dat in sulk een geval gelijk eertijdts, soo ook heedensdaeghs, en altoos, soo belanghende het visschen, als raekende het vaeren het eerste reght der volken in sijn geheel gebleeven, en nimmermeer van de gemeenschap der menschen is afgesondert geweest, en yemandt of eenighe toegevoeght. Dogh in het tweede geval op 't landt naementlijk of in de rivieren is het anders geweest, gelijk wy nu verhandelt hebben. Maer waerom heeft het tweede reght der volken, gelijk het die van een scheydingh maekt voor soo veel het landt en de rivieren aengaet, naergelaeten die belanghende de see te maeken? Ik antwoorde, om dat het in dien gevalle dienstigh was. Want 't is seeker, dat, indien veele jaeghen of visschen op 't landt of in een rivier, het bosch lightelijk van wildt en een rivier van visschen leedigh gemaekt wordt, 't gheen in de see soo niet en is. Daerenbooven, de vaert der stroomen verarghert lightelijk, en wordt bekommert door gebouwen, 't gheen 't in see niet en doet. Wijders, door waeterleydinghen wordt een rivier lightelijk ontleedight: en niet soo in see.* [5] *Derhalven is de reeden in beyde niet eeven de selfde. Ook doet het tot de saek niet, 't gheen we te vooren geseght hebben, dat het gebruyk der waeteren, als ook der fonteynen en rivieren gemeen is. Want dit wordt verstaen voor soo veel het drinken en diergelijke aengaet, welke hem die den heer-*

1. C. de religiosis.
2. Contra lib. 2 cum vulgatis. C. comm. de leg.
3. L. illud. ff. ad. l. Aquil.
4. c. Erit autem lex 4. dist. l. 1. & 2. ff. de legib. L. de quib. cum seq. ff. de legib. c. fine de præscript.
5. Per tot. titul. ff. ne quid in flum. publ.

schap-

schappenden eyghendom of 't reght der riviere heeft of geensints of seer geringhe schaede doen. [1] *Want sy en koomen niet in de minste aenmerkinghe. Voor onse gevoelens doet, om dat saeken die onreedelyk sijn door geenen tydt geprescribeert worden: en daerom wordt een onbillyke wet door geenen tydt geprescribeert, of gereghtveerdight.* En strax daer aen: *En saeken, die volghens de gesteltenis van de wet niet konnen geprescribeert worden, souden ook selfs door duysent jaeren niet geprescribeert worden:* 't gheen hy met ontelbaere getuyghenissen der Leeraeren bevestight. [2] Niemandt is 'er nu die niet en siet, dat, om het gebruyk van een gemeene saeke naer sigh te trekken, geen dwanghgebruyk, van wat tijdt het ook sijn magh, voordeel geeft. Waer by ook moet gevoeght worden, dat het gesagh der gener die in gevoelen verschillen, niet en kan op dit geschil gepast worden. Want sy spreeken van de Middelandtsche see, wy van den Ocean: sy van de Golf, wy van een oneyndighe see, welke in de reeden van occupatie seer veel verschillen. En den genen die sy præscriptie inwillighen, die besitten stranden vastgeheght aen de see, gelijk de Venetiaenen en Genoueesen, 't gheen nu reets gebleeken heeft dat van de Portugijsen niet kan geseght worden. Jae ook selfs, indien de tijdt konde voordeel geeven, gelijk veele meenen dat se kan in publijke saeken die des volx sijn, echter sijn 'er niet by de dinghen, die noodtsaekelijk vereyscht worden. [3] Want voor eerst leeren se alle, dat 'er vereyscht worde, dat hy die soodaenigh een handelingh prescribeert, die niet alleenlijk een langhen tijdt geoeffent hebbe, maer eenen die 't geheughen te buyten gaet: ten tweeden, dat in soo langh een tijdt niemandt anders die selfde handelinghe gepleeght hebbe, ten sy door toestaen van hem of in 't heymelijk: daerenbooven, dat hy andere die willende gebruyken hebbe verhindert, met weeten selfs en gedooghen der gener welken die saek aenghingh: want schoon hy die altoos gepleeght hadt, en eenighe die se wilden gebruyken altoos sulx verhindert hadt, noghtans niet alle, om dat eenighe sijn verhindert geweest, dogh andere die vryelijk gepleeght hebben, soude sulx niet genoegh sijn, volghens het gevoelen der Leeraeren. Dogh het blijkt dat alle deese dinghen moeten t'saemenkoomen, soo om dat de wet vyandin is van prescriptie in publijke saeken, als op dat het blijke, dat den prescribent sijn eyghen reght en niet het gemeene gebruyk heeft, en sulx door een besit dat nimmer is afgebrooken. En naedemael 'er tijdt vereyscht wordt, van welkers begin geen geheughen is, is 't niet altoos genoegh, gelijk de beste uytlegghers toonen, 't verloop der eeuwe te bewijsen: maer het moet blijken, dat het gerught der saeken van onse voorouderen tot ons is oovergesonden, soo dat 'er niemandt in 't leeven is, die het teegendeel gesien of gehoort hebbe. De Portugijsen hebben, by geleegenheit der Afrikaensche saeken, eerst begonnen de verder geleeghen kusten des Oceans t'ondersoeken, onder de regeeringh van Koningh Jan van Portugael, in 't jaer der saeligheit veertienhondert seevenenseeventigh: twintigh jaeren daer nae, onder Koningh Emanuel, sijn se gevaeren voor by de Kaep Bona Esperança, en veel laeter gekoomen tot Malakka en de verder geleeghene eylanden, nae welke de Hollanders hebben begonnen te vaeren in 't jaer vijftienhondert vijfenneegentigh, buyten twijfel binnen 't honderste jaer. En dan ook heeft in die tijdt, die 'er tusschen beyden verloopen is, het dwanghgebruyk van andere teeghen andere, ook teeghen alle, de prescriptie verhindert. De Kastiliaenen hebben van het jaer vijftienhondert en neegentien den Portugijsen het besit der see omtrent de Molukken onseeker gestelt. De Françoisen ook en d'Engelsche sijn niet heymelijk, maer in 't oopenbaer, tot daer toe oovergevaeren. Daerenbooven hebben d'omwoonders van de geheele Afri-

1. L. Scio. ff. de minor. Vasq. lib. 1. de suc. reso. cap. 7.
2. All. Balbum de præscr. 5. qu. 1. in qu. 11. illius. 5. quæst. pr. Gl. in cap. inter cætera. 16. q. 3. Alph. de Castr. de potest. leg. pen. lib. 2. cap. 14. Bal. in fine. & ibi Ang. in omnes. C. de præscr. 30. ann. &c.
3. d. loc. n. 38.
4. Osorius 1. B.

kaenſche of Aſiatiſche kuſt, yder een gedeelte der ſee dat hem naeſt was doorgaens gebruykt met viſſchen en vaeren, ſonder immer van de Portugijſen verhindert te ſijn. 't Beſluyt ſy dan, dat de Portugijſen geen reght ter weereldt hebben om andere natien, wie het ook ſijn magh, 't bevaeren des Oceans nae Indien te beletten.

VIII. Hooftstuk.

Dat volghens 't reght der volken den handel onder eenen yegelijken vry is.

En indien de Portugijſen ſegghen, dat ſeeker reght om met d'Indiaenen handel te drijven hen eyghen toekoomt; ſullen ſe by naer door alle de ſelfde bewijsreedenen weederleght worden. Wy ſullen die kortelijk herhaelen en toepaſſen. Door 't reght der volken is dit ingevoert, dat alle menſchen vrye maght ſouden hebben om onderlinghen handel te drijven, welke hen van niemandt ſoude konnen benoomen worden. [1] En dat, gelijk het nae de onderſcheydingh der heerſchappende eyghendommen, terſtont noodtſaekelijk geweeſt is, ſoo kan het ſchijnen eenen oorſpronk die ouder is gehadt te hebben. Want ſpitsvindigh heeft Ariſtoteles [2] geſeght, dat door handelinghe vervult wordt, 't gheen de natuer gebreekt, om bequaemelijk allen genoegh te doen hebben. Derhalven moet die gemeen ſijn; volghens 't reght der volken, niet alleen beroofdelijk, maer ook geſtelt, gelijk de meeſters ſegghen, of beveſtighende. [3] En ſaeken die op die wijſe tot het reght der volken behooren konnen verandert worden, die op gene wijſe, lijden geen veranderingh. Dit kan dus verſtaen worden. De natuer hadt allen menſchen alles gegeeven. Maer naedemael de menſchen door de groote tuſſchenwijte van plaetſen moeſten derven het gebruyk van veele ſaeken, welke 't menſchelijk leeven noodigh heeft, om dat, gelijk hier vooren geſeght is, alle dinghen niet oover al voortkoomen, is het noodigh geweeſt oover te ſcheepen: en tot nogh toe was 'er eghter geen verwiſſelingh, maer ſy gebruykten naer het goedtvinden oover en weeder andere dinghen die by andere gevonden wierden: op welke wijſe by nae men ſeght dat den handel by de Seres, alwaer de goederen in de wildernis alleen gelaeten ſijnde, op 't goedt geloof der wiſſelaers alleen gedreeven wordt. [4] Maer terſtont wanneer roerende goederen, door aenwijſingh van de noodtſaekelijkheit, die nu reets is uytgeleght, in reght van eyghendom waeren oovergegaen, is de verwiſſelingh uytgevonden, om 't gheen den eenen gebreekt uyt den oovervloedt der anderen te vervullen. Dus bewijſt Plinius uyt Homerus, dat den onderlinghen handel ter oorſaeke van lijftoght is gevonden. [5] Dogh nae dat ook onroerende goederen hebben begonnen onder hunne heeren verdeelt te worden, heeft de gemeenſchap, die nu allerweeghen was weghgenoomen, niet alleen onder menſchen die verre van den anderen waeren afgeſcheyden, maer ſelfs ook onder den naebueren den handel noodtſaekelijk gemaekt: om welken des te gemakkelijker gangh te doen neemen is het geldt [6] naederhandt gevonden. Derhalven is de algemeene reeden ſelve van alle onderhandelinghen, de verwiſſelingh, [a] van de natuer: dogh eenighe beſondere wijſen, en de prijs ſelve, [b] door inſettinghe: [7] welke ſaeken d'oude Reghtsgeleerden niet genoegh onderſcheyden hebben. Alle noghtans bekennen ſe, dat den eyghendom der goederen, ten minſten van roerende, voortkoomt van het eerſte reght der volken, als ook alle onderhandelinghen waer by geen prijs koomt. [8] De

1. Vide c. 1. L. ex hoc jure, ff. de juſt. & jure. & ibi Bart.
2. Van een Republ. 1. B. 9. H. Μεταβλητικὴν ἀναπλήρωσιν τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας.
3. Vide Covar. in c peccatum. §. 8.
4. Pompon. Mela 3. B.
5. lib. 1. ff. de contrah. emt. lib. 33. c. 1.
6. *nummus*, penningh, munt, dictus ἀπὸ τοῦ νόμου quod inſtitutum ſit civile. d. L. 1. Ariſt. lib. 5. de Morib. c. 8. & lib. 1. de Rep. c. 9.

a ἡ μεταβλητικὴ.
b ἡ χρηματιστικὴ.

7. Ius naturale diſt. 1. Ariſt. d. c. 9.
8. Caſtr. ex Cyno & aliis in d. L. ex hoc jure. n. 20. & n. 28.

Wijs-

Wijsgeleerden [1] ftellen twee foorten van verwiffelinghen, [a] koopmanfchap en kraemery of neeringhe: [b] van welke de koopmanfchap, gelijk het Griex woordt felfs te kennen geeft, omgaet tuffchen wijdt afgeleeghene volken, en door ordre van de natuer voorgaet, en foo van Plato geftelt wordt. [2] Het Griex woordt kraemery of neeringhe fchijnt het felfde te fijn met het Griex woordt Voordoeningh [c] by Ariftoteles, een winkelneeringhe of ftantplaets, waer in yder fijne waeren voordoet, onder de borghers. Den felfden Ariftoteles [3] verdeelt den koophandel in handel te waeter en te lande, [d] van welke deefen de waeren te lande, gene ter fee vervoert. Dogh ongeachter is de kraemery of neeringhe: daer teeghen in meerder aenfien de koophandel, en infonderheit ter fee, om dat die veel aen veelen meededeelt. [4] Waerom Ulpianus feght dat de fcheepshandel tot de voornaemfte faeken van de republijk behoort: en dat den dienft der neeringhen niet de felfde is: om dat die volghens de natuer t'eenemael noodtfaekelijk is. Ariftoteles: [5] *Want het oovervoeren van alle faeken heeft fijnen aenvangh genoomen van den beginne, van 't gheen 't welk volghens de natuer is, toen de menfchen ten deele meer hadden als genoegh was, en ook ten deele minder.* Seneca: [6] *'t Gheen men gekoft heeft te verkoopen is het reght der volken.* De vryheit van onderlinghen handel te drijven is derhalven volghens 't eerfte en voornaemfte reght der volken, 't welk een natuerlijke en altoos duerende oorfaek heeft; en derhalven niet kan weghgenoomen worden, en of fy fchoon konde, foude fy eghter niet konnen, ten fy met algemeene toeftemmingh der volken, foo verre van daer is 't, dat eenigh volk op eenigherhande wijfe twee volken gefint onderlinghen handel te drijven met reeden foude konnen verhinderen.

IX. Hooftstuk.

Dat den handel met de Indiaenen den Portugijfen niet eyghen is op den tijtel van occupatie.

Voor eerft heeft de vindinghe of occupatie hier geen plaets, [7] om dat het reght om te handelen niet en is yets lichaemelijk, 't gheen foude konnen aengegreepen worden: ook foude het den Portugijfen geen voordeel geeven, al of fy fchoon de eerfte van allen met de Indiaenen gehandelt hadden, 't welk noghtans niet anders dan t'eenemael vals kan fijn. Want felfs toen in den beginne de volken figh allerweeghen verfpreidt hebben, is 't noodtfaekelijk dat 'er eenighe de eerfte koopluyden geweeft fijn; en dat deefe echter geen reght verkreeghen hebben is feekerder als eenigh dingh ter weereldt. Weshalven, indien den Portugijfen eenigh reght toekoomt, om alleen met de Indiaenen te handelen, heeft dat reght, nae 't voorbeeldt van alle andere dienftbaerheeden, moeten fpruyten uyt vergunningh, of uytgedrukte of ftilfwijghende, dat is, præfcriptie: en anders kan 't niet fijn.

X. Hooftstuk.

Dat den handel met de Indiaenen den Portugijfen niet eyghen is op den tijtel van Paufelijke gifte.

Niemandt heeft hen dat toegeftaen: ten fy miffchien de Paus, die 't niet heeft konnen doen. [8] Want niemandt kan vergunnen 't gheen het fijne niet en is.

1. De Sophift Plato.

a τῆς μεταβλητικῆς, quam tranflationem vertere licebit.

b τὴν ἐμπορικὴν καὶ τὴν καπηλικήν.

2. Plato lib. de Rep. 2. qui locus citatur. in L. 2. ff. de nundinis.

c παράστασις.

3. Arift. lib. 1. de Republ. c. 11.

d ναυκληρίαν & φορτηγίαν.

4. Cicero plighten 1. B. Arift. l. 1. de Republ. c. 9.

5. d. l. ἔστι γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων ἀρξαμένη, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω, τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους.

6. Van de weldaeden. 1. B. 8. H.

7. Sie de bewijsreedenen 2. en 5. H.

8. Sie de bewijsreedenen. 3. en 6. H.

Maer de Paus, ten ſy hy tijdelijk Heer is van de gantſche weereldt, 't gheen de wijſen ontkennen, kan ook niet ſegghen dat het algemeen reght om te handelen een reght is dat hem toekoomt. En wel inſonderheit naedemael 't een ſaeke is die alleen op winſt is aengeleght, en die geen geeſtelijke beſorginghe raekt, buyten welke de Pauſelijke maght, gelijk ſe alle bekennen, ſtilſtaet. Daerenbooven, indien de Paus dat reght den Portugijſen alleen vergunnen wilde, en 't ſelfde alle andere menſchen beneemen, ſoude hy op tweederley wijſe ongelijk doen. Voor eerſt den Indiaenen, welke wy, als geſeeten buyten de kerke, geſeght hebben in geenen deele onderdaenen des Paus te ſijn. Naerdien dan de Paus deeſen van 't gheen hen toekoomt niets beneemen kan, heeft hy hen ook dat reght, 't welk ſe hebben om met eenen yegelijken te handelen, niet konnen beneemen. Daer nae alle andere menſchen Chriſtenen en geen Chriſtenen, welken hy dat ſelfde reght niet heeft konnen beneemen ſonder aengeſeyde oorſaek. Jae dat meer is, ſelfs de weereldtlijke heeren konnen in hunne heerſchappyen de vryheit van den onderlinghen handel niet beletten, gelijk wy met reedenen en getuygheniſſen te vooren hebben beweeſen. Gelijk men ook dit moet bekennen, dat het geſagh des Paus teeghen het altoosduerendt reght der natuere en der volken, waer uyt die vryheit haeren oorſprongh heeft genoomen om voor altijdt te dueren, geen vermooghen met allen heeft.

XI. Hooftstuk.

Dat den handel met de Indiaenen den Portugijſen niet eyghen is door 't reght van præſcriptie of gewoonte.

'T Overighe is de præſcriptie, ten ſy men liever ſegghen wil de gewoonte. [1] Maer dat nogh deeſe nogh gene eenighe kraght heeft tuſſchen vrye natien of Vorſten van verſcheyde volken, nogh teeghen die dinghen die door 't eerſte reght ſijn ingevoert, hebben wy met Vaſquius beweeſen. Waerom ook hier door geen tijdt te weegh gebraght wordt, dat het reght om te handelen eyghen worde, 't welk de natuer van eyghendom niet aenneemt. Weshalven nogh den tijtel hier kan bygeweeſt ſijn, nogh de goede trouwe, welke blijkelijk ophoudende, ſal de preſcriptie volghens de Canones niet reght maer onreght genoemt worden. Jae ook ſelfs het gelijk als beſit om te handelen ſchijnt niet bygekoomen te ſijn uyt eyghen reght, maer uyt het gemeene reght, 't welk allen eeven gelijk aengaet: gelijk in teegendeel, dat andere natien miſſchien verſuymt hebben met de Indiaenen te handelen, die niet en moeten geoordeelt worden ſulx den Portugijſen te geval gedaen te hebben, maer om dat ſe gelooft hebben hen ſulx niet dienſtigh te ſijn: 't welk hen niet en belet, wanneer de nuttigheit dus doet te raede worden, dat te konnen doen, 't welk ſy te vooren niet gedaen hebben. Want deeſen t'eenemael ſeekeren regel wordt geſtelt van de Leeraeren, [2] dat in ſaeken die aen eyghen goedtdunken ſtaen, of van louter vermooghen ſijn, ſoo dat ſe alleenlijk de daet van dat vermooghen, en niet een nieuw reght afwaghten, eenen tijdt alwaer het ſelfs van duyſent jaeren nogh op den tijtel van preſcriptie nogh van gewoonte ſoude gelden: 't welk en ontkennender en vaſtſtellender wijſe plaets heeft, als Vaſquius leert. Want ik worde nogh 't gheen ik vrywilligh gedaen heb gedwonghen te doen, nogh 't gheen ik niet gedaen heb nae te laeten. Anderſints wat ſoude ongerijmder ſijn, als dat daer uyt, om dat wy elk hooft voor hooft niet en konnen met elk hooft voor

1. Sie de Bewijſen. 7. H.

2. Gloſſ. & Bart. in l. viam. publ. ff. de via publ. Balb. in 4. par. 5. par. princ. qu. 1. Panorm. in c. ex parte Artens. de conceſſ. præben. Doct. in l. qui jure familiaritatis, ff. de acq. poſſ. & alleg. per Covar. in c. poſſeſſor. parte. 2. §. 4. in 6. contr. uſu freq. c. 4. n. 10. & 12. d. n. 12.

hooft

hooft altoos handelen, ons voor 't toekoomende niet ſoude behouden ſijn het reght om met haer, indien 't ſoo geleeghen quam, te handelen? Seer wel leert den ſelfden Vaſquius ook dit, dat ſelfs door gheen oneyndighen tijdt wordt te weegh gebraght, dat yets veel eer door noodtſaekelijkheit dan vrywilligh ſchijnt gedaen te ſijn. Derhalven ſouden de Portugijſen den dwangh bewijſen moeten, die ſelfs noghtans, naedemael hy in deeſe ſaeke ſtrijdigh is met het reght der natuere, en alle ſlagh van menſchen ſchaedelijk is, geen reght kan maeken. [1] Daer nae heeft dien dwangh moeten dueren eenen tijdt, van welkers begin geen geheughen oeverigh is: dogh ſulx is hier ſoo verre van daen, dat ſelfs geen hondert jaeren ſijn verloopen, ſeedert wanneer de Venetiaenen by naer den geheelen Indiſchen handel, oover Alexandrien, [2] gehadt hebben. Ook heeft den dwangh ſoodaenigh moeten ſijn, dat niemandt ſigh daer teeghen ſtelde. [3] Maer daer teeghen hebben ſigh geſtelt de Françoiſen, en Engelſchen en andere. En 't is niet genoegh, dat eenighe ſijn gedwonghen geweeſt, dogh daer wordt vereyſcht dat ſe alle gedwonghen ſijn, dewijl door eenen niet gedwonghen in een gemeene ſaeke 't beſit der vryheit wordt behouden. En de Arabiers en Sineeſen handelen ſeedert eenighe eeuwen tot op deeſen dagh geduerigh met de Indiaenen. Dat dwanghgebruyk doet geen voordeel.

XII. Hooftstuk.

Dat de Portugijſen op geen billijkheit gegront ſijn in 't verbieden van den handel.

Uyt al het voorverhaelde is klaer genoegh te ſien de blinde begeerlijkheit der gener, die, om niemandt eenigh gedeelte van de winſt te laeten, hun gewiſſe traghten geruſt te ſtellen met die reedenen, welke de Spaenſche Leeraers, wien de ſaeke neevens hen aengaet, van oopenbaere ydelheit oovertuyghen. [4] Want alle die in d'Indiſche ſaeken gebruykt worden, geeven genoeghſaem te kennen, dat men onreghtveerdigh voorwen ſoekt, ſoo veel ſy konnen of mooghen, en voeghen 'er by, dat die ſaek nimmer ernſtigh door 't onderſoek der Godtsgeleerden goetgekeurt is. Dogh wat is 'er onreedelijker als die klaghte, dat de Portugijſen ſegghen, dat hunne winſten worden uytgeput door de meenighte der gener die 'er teeghen aen hooghen? Want onder de ſeekerſte ſtellinghen in reghten is, dat hy niet met bedrogh omgaet, nogh liſtelijk handelt, en ſelfs niet ſchijnt eenen anderen ſchaede te doen, die ſijn reght gebruykt: 't gheen voornaementlijk waer is, indien yets geſchiet, niet om een ander ſchaede te doen, maer met inſight om het ſijne te vermeerderen. Want men moet inſien 't gheen ten principale gedaen wordt, niet 't gheen uyterlijk gevolgh maekt. Jae indien men eygentlijk ſpreekt met Ulpianus, wanneer hy ſchaede doet; maer hem belet de winſt die den anderen nogh deede. En 't is natuerlijk, en 't koomt oover een met het hooghſte reght en ook de billijkheit, dat de winſt beyden eeven ſchoon ſtaende yder liever wil de ſijne als eens anders, ook die ſe te vooren genooten hadt. [5] Wie ſoude een ambaghtsman dulden, die klaeghde dat een ander van 't ſelfde ambaght hem ſijne voordeelen benam? Dogh de ſaeke der Hollanderen is des te reghtveerdigher, om dat hun belangh in deeſen deele met het belangh des geheelen menſchelijken geſlaghts vereenight is, 't welk de Portugijſen gaen omverreſtooten. [6] En dit en wordt niet reght geſeght tot nayver te geſchieden, gelijk Vaſquius in gelijke ſaeke toont: want dit

1. Vaſquius d. loco. n. 11.
2. Guicc. Hiſtor. 19. B.
3. Siet het 5 en 7 H. op 't eynde.
4. Vaſq. contr. illuſtr. c. 10. n. 10. Vict. p. 1. de Indis rel. 1. n. 3. l. ſin autem. §. pen. de rei vind. l. nullus videtur. de Reg. Iuris. L. illud conſtat. Quæ infr. credit. l. fluminum. §. ult. de damno infecto. l. nemo damnum. de Reg. Jur. Bart. in l. 1. n. 5. ff. de flum. Caſt. in l. ſi tibi. C. de ſervit. l. 1. §. denique de aq. & aq. plu.
5. Vide Vaſq. contr. uſufr. cap. 4. num. 3. & ſeqq. l. Proculus de damno infecto. Vaſq. d. loco.
6. Ibid. n. 5.

moet

moet men of vlak uyt ontkennen, of verſeekeren en vaſtſtellen, dat het geſchiet niet alleen tot een goede, maer ook tot de beſte naeyveringh, volghens Heſiodus: *Deeſen twiſt is goedt onder de menſchen.* [a] Want ook indien yemandt bewooghen door godtvrughtigheit, ſeght hy, het kooren in de grootſte ſchaersheit beeter koop verkoght, hy ſoude verhindert worden door de onvroome hardigheit der menſchen, die in de ſwaerſte behoefte t'hunne duerder ſouden verkoft hebben. 't Is waer, dat door duſdaenighe wijſen d'inkoomſten van andere beſnoeyt worden: nogh dat ontkennen wy niet, ſeght hy, *maer* ſe worden beſnoeyt tot voordeel van alle menſchen. *En* gaeve den heemel *dat d'inkoomſten van alle* Vorſten *en* Koninghen des aerdtboodems *dier wijſe beſnoeyt wierden.* Wat is 'er dan, dat ſoo onreedelijk ſchijnen kan, als dat de Spanjaerts den gcheelen Aerdtboodem cijnſbaer hebben, ſoo dat ſe ten ſy op haer ooghwenken nogh koopen nogh verkoopen konnen. [1] In alle ſteeden en Republijken haeten en ſtraffen wy de koorebijters: en geen ſoort van leeven ſchijnt ſoo ſchandelijk als dat koorebijten. [2] En met reeden. Want ſy doen de natuer ongelijk, die voor 't gemeene vrughtbaer is: [3] en men moet niet aghten dat de koophandel is gevonden tot dienſt en gebruyk van weynighe, maer op dat 't gheen den eenen ontbreekt door den oovervloedt des anderen worde te baet gekoomen, ſijnde noghtans allen, die den arbeydt en 't gevaer van 't oovervoeren op ſigh neemen, een eerlijke winſte voorgeſtelt. Dat ſelfde dan, 't welk in een Republijk, dat is, in een mindere ſaemeningh van menſchen, ſwaer en verderfelijk geoordeelt wordt, is dat in die groote gemeenſchap des menſchelijken geſlaghts te dulden? dat naementlijk de Spaenſche volken maeken een alleenkoop [b] van de geheele weereldt? Ambroſius vaert heftigh uyt teeghen die de ſeën ſluyten: [4] Auguſtinus teeghen die de weeghen ſluyten: Nazianzenus [5] teeghen d'opkoopers en onderhouders van waeren, die alleen winſt doen by de behoefte van andere, en gelijk hy ſelfs ſeer welſpreekende ſeght: *Die handel drijven met de behoefte.* [c] Jae ook ſelfs wordt hy nae het ſegghen van den Goddelijken wijſeman van alle de weereldt vervloekt en een vervloekt menſch gehouden, die de leeftoght onder ſigh behoudende duerte in 't gewas brenght. [d] Laet de Portugijſen dan roepen ſoo veel en ſoo langh als 't hen belieft: gy beſnoeyt onſe winſten. De Hollanders ſullen antwoorden: Neen wy waeken yverigh op de onſe. Sijt gylieden daerom verbolghen dat wy ſoeken ons gedeelte van de winden en de ſee te hebben? En wie hadt u belooft dat die winſten u altoos ſouden blijven. Gy hebt de uwe behouden, waer meede wy te vreede ſijn.

XIII. Hooftstuk.

Dat de Hollanders den Indiſchen handel, ſoo in vreede, als in beſtant en in den oorlogh moeten behouden.

WEshalven, naedemael en 't reght en de billijkheit vereyſcht, dat den handel in Indien ons ſoo wel als yemandt vryſtae, is het ooverighe, dat wy, 't ſy we met de Spanjaerts vreede maeken, 't ſy beſtant ſluyten, of in oorlogh blijven, in alle manieren die vryheit, welke wy van natuere hebben, traghten te verdaedighen. Want voor ſoo veel de vreede aengaet, 't is bekent dat die is van tweederley ſoorten: want men koomt oover een of op gelijk, of op ongelijk ver-

a Ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι.
1. L. 1. c. de monop.
2. Cajet. ad ſum. Thom. 2. 2. qu. 77. ar. 1. quod ad tertium.
3. Ariſt. 1. de Rep. cap. 9.

b Monopolium.
4. 5. Hex. c. 10. l. 4. q. 4. 4. ſup. Num.
5. In fun. Baſilii.
c Καταπραγματευόμενοι τῆς ἐνδείας.
d ὁ συνέχων σῖτον δημοκατάρατος.

bondt,

bondt, [a] het eene paſt mannen, het andere ſlaefſche ſielen. Demoſthenes [b] in ſijne reeden van de vryheit van die van Rhodus: *Die vrye volken ſijn willen moeten alle voorwaerden, waer door hen wetten opgeleght worden, vlieden, als ſaeken die naeſt aen de ſlaevernye koomen.* En ſoodaenighe ſijn alle voorwaerden, waer door een der partyen in ſijn reght vermindert wordt, volghens de bepaelinghe van Iſocrates, die ſe noemt, *Beveelen die den anderen verminderen ſijn reght.* [c] Want indien, gelijk Cicero [1] ſeght, men oorloghen moet aenvanghen om ſonder ooverlaſt in vreede te leeven, volght, nae 't oordeel van den ſelfden ſchrijver, dat men vreede moet noemen, niet een ſlaefs verdragh, maer een geruſte vryheit: gemerkt nae 't goedtdunken van veelen [2] en Wijs- en Godts-geleerden vreede en reghtveerdigheit meer in naemen dan in daet verſchillen, en vreede is, niet hoedaenighe die ſy, maer een welgeſchikte eendraght. Maer indien 'er beſtant geſlooten wordt, blijkt uyt de natuer van beſtant ſelfs, dat ondertuſſchen, geduerende den tijdt van beſtant, niemandts geleegenheit behoort te verargheren, naedemael het t'haeren voordeele by nae heeft het verbodt, gelijk als gy beſit. [d] Dogh ſoo wy door 's vyandts onreedelijkheit verder in den oorlogh geſleept worden, moet de reghtveerdigheit der ſaeke ons hoop en vertrouwen van een goede uytkoomſt inboeſemen. Want *voor ſaeken, waer in allen ongelijk wordt aengedaen, ſtrijden ſe ſoo veel hen eenighermaeten mooghelijk is: dogh niet van gelijken voor de begeerlijkheit van een ander*; [3] 't welk ook de Keyſer Alexander dus heeft uytgedrukt: *Het aentaſten des genen, van wien het ongelijk eerſt begonnen heeft, is allermeeſt gehaet: maer wanneer de aenranſſers worden afgeweeſen, is 'er, gelijk een goedt gewiſſe vertrouwen met ſigh breng͡ht, ſoo ook om dat men arbeydt om ongelijk te wreeken en niet aen te doen, ſeer goede hoop te ſcheppen.* [e] En is het dus noodtſaekelijk, vaer voort natie die ter ſee onverwinnelijk ſijt, en verdaedight niet alleen ſtoutmoedigh uwe vryheit, maer met eenen de vryheit des menſchelijken geſlaghts.

Nec te quod claſſis centenis remigat alis
Terreat (INVITO *labiter illa* MARI.)
Quodve vehunt proræ Centaurica ſaxa minantes,
Tigna cava & pictos experiare metus.
Frangit & attollit vires in milite cauſa,
Quæ niſi juſta ſubeſt, excutit arma pudor. [4] dat is:

En ook ontſette u niet, dat een vloot voortgedreeven door hondert riemen op u afkoomt (*ſy ſeylt* in weêr-wil *van de* ſee.) *Nogh dat voorſleeven vol dreyghementen op hebben Centauren die ſteenen ſchieten, neem een proef van die holle balken en geſchilderde ſchrik. De ſaek ontſeenuwt of verheft de kraghten in den ſoldaet: is die niet reghtveerdigh de ſchaemte doet hen de waepenen uyt de handt vallen.* Indien veele, en Auguſtinus [5] ſelfs, geloofd hebben, dat reghtveerdighe waepenen worden aengenoomen om die reeden, dat doortoght buyten yemandts ſchaede door eens anders landt geweyghert wordt, hoe veel te reghtveerdiger ſullen die ſijn, door welke, buyten yemandts ſchaede, 't gemeene gebruyk der ſee, die door de wet der nature gemeen is, wordt begeert? Indien volken die op hunnen boodem anderen den onderlinghen handel verbooden, reghtveerdighlijk beoorloght ſijn, wat hebben die verdient, die volken welke hen niet aengaen buyten houden, en derſelver gaen en handelen oover en weeder beletten? Indien die ſaeke in reghten wierdt bepleyt, men hadt niet te twijfelen wat vonnis men behoorde van een eerlijk man te waghten. Den Hooftreghter [f] ſeght: [6] *Ik verbiede geweldt te gebruyken om yemandt te beletten in de gemeene rivier met een ſchip te vaeren, met een vlot te vaeren, of dat hem worde verhindert langhs de kuſt t'ontlaeden.* D'uytlegghers [7] leeren dat men in de ſelfde moet verleenen een verbodt raekende de ſee en het ſtrandt, nae 't voorbeeldt van Labeo, die als den Hooftreghter verboodt: [8] *Dat gy niets en doet in de gemeene rivier of op des ſelven oever, waer door de rheede of de vaert voor de ſcheepen argher worde:* ſeyde dat gelijk verbodt plaets hadt in de ſee, *Dat gy niets en doet in ſee of op het ſtrandt, waer door de haevenen, rheede of de vaert voor de ſcheepen argher worde.* [9] Jae ook heeft Ulpianus [10] geantwoordt, dat ſelfs nae het belet, indien yemandt naementlijk ſy belet op ſee te vaeren, of niet toegelaeten ſijn goedt te verkoopen, of ſijn goedt te gebruyken, hem om die reeden toekoomt aenklaght van ongelijk. De Godtsgeleerde daerenbooven, en die handelen van de gevallen, die men noemt, der gewiſſen, leeren eenpaerigh, dat die een ander belet te verkoopen of te koopen, en ſijn

a De Grieken noemen het eerſte *συνθήκην ἐξ ἴσου*: het laetſte *σπονδὰς ἐξ ἐπιταγμάτων.*

b *Καί τοι χρὴ τοὺς βουλομένους ἐλευθέρους εἶναι τὰς ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων συνθήκας φεύγειν, ὡς ἐγγὺς δουλείας οὔσας.*

c *Προστάγματα τὰ τοὺς ἑτέρους ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον.* Iſocrat. Andocides.

1. Plighten 1 B.

2. Polus Lucanus apud Stobæum de Iuſt. Clem. Alex. Strom. 4. Auguſt. 15. de Civit.

d Uti poſſidetis.

3. *Ὑπὲρ ὧν ἂν ἐλαττῶνται μέχρι δυνατοῦ πάντες πολεμοῦσι, περὶ δὲ τοῦ πλεονεκτεῖν οὐχ οὕτως.*

e *Τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων οὐκ ἀγνώμονα ἔχει τὴν πρόκλησιν, τὸ δὲ τοὺς ὀχλοῦντας ἀποσείσασθαι, ἔκ τε τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ἔχει τὸ θαῤῥαλέον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀμύνασθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι.*

4. Propert. lib. 4. Eleg. 6.

5. Vide 5. cap. 1.

f Prætor.

6. L. 1. ff. ut in flum. publ. nav. liceat.

7. Gloſ. ibidem.

8. L. 1. in pr. ff. de flum.

9. L. eadem. §. ſi quid in mare.

10. L. 2. ff. Nequid. in loco publ. §. ſi quis. L. injuriarum. actio. & L. ſi quis propr. ff. de injur. Silv. in verbo reſtitutio. parte 3. ſub finem. alleg. Gerar. Oldradum. & Archid. argum. l. 2. ff. ad leg. Juliam de annona & l. annonam. de extraord. crimin. & ibi gloſ.

eyghen

eyghen voordeel ſtelt booven het publijk en gemeene, of op eenigherhande wijſe een ander verhindert in 't gheen, 't welk het gemeene reght meede brenght, gehouden is tot vergoedingh van alle ſchaede, op d'uytſpraek van een eerlijk man. Derhalven ſoude een eerlijk man, volghens dit geſtelde, den Hollanderen de vryheit om te handelen toewijſen, den Portugijſen en allen anderen, die deeſe vryheit beletten, verbieden geweldt te doen, en belaſten de ſchaede te vergoeden. En 't gheen men in reghten ſoude verkrijghen, dat ſelve wordt, daer men geen reght kan krijghen, door reghtveerdighe waepenen vervolght. Auguſtinus: [1] *d'Onreedelijkheit van de teegenparty doet reghtveerdighe waepenen voeren.* En Cicero: [2] *Naedemael 'er tweederley ſoorte van ſtryden is, d'eene naementlijk met woorden voor reght, d'andere door geweldt, moet men ſijnen toevlught neemen tot het laetſte, als men 't eerſte niet en magh gebruyken.* En den Koningh Theodoricus: [3] *Dan moet men tot de waepenen koomen, wanneer de reghtveerdigheit geen plaets kan vinden by de teeghenparty.* En 't gheen naeder koomt aen onſe bewijsreeden, Pomponius [4] heeft bevoolen hen die een ſaek, die alle menſchen gemeen is, met ongemak van allen anderen gebruykt, geweldigherhandt te beletten. Ook leeren de Godtsgeleerden, dat gelijk een oorlogh reghtveerdigh wordt begonnen tot beſchermingh van een yders goederen, ſoo ook niet min reghtveerdigh wordt begonnen tot gebruyk van die ſaeken, welcke, volghens het natuerlijk reght, moeten gemeen ſijn. En derhalven hy die de weeghen affnijdt, en het uytvoeren van waeren belet, ook ſonder af te waghten eenighe publijke authoriteyt, by weeghe van ſeytelijkheit, als ſe ſpreeken, kan teeghen geſtaen worden. Deeſe dinghen derhalven dus ſijnde, heeft men geenſints bekommert te ſijn, dat of Godt ſal ſeeghenen de aenſlaeghen der gener, die het allerſeekerſte reght der natuere, van hem ſelfs ingeſtelt, ſchenden, of de menſchen ſelve ſullen gedooghen dat gheen wraeke genoomen worde oover hen, die alleen uyt inſight van eyghen winſt de gemeene nuttigheit des menſchelijken geſlaghts beſtrijden.

Dewijl deeſer daeghen ons ter handen ſijn gekoomen veele brieven des Koninghs van Spanjen, waer in ſijn en der Portugyſen ooghmerk naektelijk ontdekt wordt, heeft my de pyneweerdt gedacht uyt de ſelve, die meeſt van eenen inhoudt waeren, twee oovergeſet in de Latynſche taele hier te ſtellen.

Heer Martin Alphonſo de Caſtro, Onderkoningh, mijn vriendt, ik de Koningh groet u ſeer. Wanneer u door deeſen brief ſal ter handt koomen een gedrukt exemplaer van 't plakkaet, 't welk ik heb doen maeken, waer in ik, om de reedenen die ghy daer in ſult uytgedrukt ſien, en andere die voor mijne ſaeken dienſtigh ſijn, verbiede allen handel van vreemdelinghen in de geweſten van Indien ſelve, en andere oovërſeeſche landen. Aengeſien deeſe ſaeke van het grootſte gewight en den grootſten dienſt is, en behoort met de grootſte ſorghe en wakkerheit uytgevoert te worden, beveele ik u, dat gy, ſoo haeſt als deeſen brief en dit plakkaet u ſullen behandight ſijn, in alle neerſtigheit met den eerſten beſorght, dat de publicatie daer van geſchiede in alle plaetſen en Landtſchappen van dat rijk, en den inhoudt desſelven in 't werk ſtelt: ſonder uytſonderingh van eenigh perſoon, van hoedaenighen qualiteyt, jaeren of conditie hy ſy, ſonder eenigh uytſtel of onſchult, en dat gy voortgaet met het volbrenghen van mijn bevel by weeghe van daetelijke executie, ſonder eenighe verhinderingh, appel, of ſwaerigheit in teegendeel, van wat materie, ſoort of quaeliteyt die ſy. Ik beveele derhalven, dat dit ſelfde worde naegekoomen door die dienaers, welken d'executie aengaet; en die bekent gemaekt worde, dat niet alleen die gene, die het teegendeel ſullen gedaen hebben, my eenen quaeden dienſt ſullen doen, maer dat ik hen ſal ſtraffen met beroovingh van hunne ampten waer inne ſy my dienen. En naedemael my ter ooren gekoomen is, dat in die landen ſigh onthouden veele vreemdelinghen van verſcheyde natien, Italiaenen, Françoisen, Duytſchen en Nederlanders, welker grootſte gedeelte, voor ſoo veel wy verſtaen, derwaerts koomt door Perſien en het Turxe Rijk, niet door dat rijk, teeghen welke indien volghens den inhoudt en de ſtrengheit van dit teegenwoordigh plakkaet worde geprocedeert, daer uyt eenighe ſwaerigheeden ſouden konnen volghen, indien ſy tot de Mooren mijne vyanden ooverloopen, en den naebueren ontdekken de geſtaltenis van mijne ſterkten, en middelen aenwijſen, die mijne ſaeken ſouden konnen ſchaede doen, wil ik, dat gy dit plakkaet uytvoert nae dat de ſaeke en de tijdt ſullen vereyſſchen, en gebruykt de voorſightigheit, waer door die ſwaerigheeden gemijt worden, beſorghende, dat gy alle vreemdelinghen in uw geweldt hebt, en die bewaert nae yders qualiteyt, ſoo dat ſy in geen vermooghen ſijn om teeghen ons rijk yets te onderneemen, en dat ik in alle manieren bereyk dat eynde, 't welk ik my in dit plakkaet heb voorgeſtelt. Geſchreven tot Liſſebon den 28. November, des Jaers 1606. was onderteekent, de Koningh. Het opſchrift. Voor den Koningh. Aen den Heer Martin Alphonſo de Caſtro, ſijnen Raedtsheer, en ſijnen Onderkoningh in Indien.

Onderkoningh, mijnen vriendt, ik de Koningh groet u ſeer. Alhoewel ik my verſeekert houde, dat door uwe teegenwoordigheit, en met die kraghten, met welke gy nae de Zuyder gedeelten ſijt getrokken, de rebellighe Hollanders, die ſigh daer onthouden, en niet min d'inwoonders die hen herberghen, ſoo ſullen geſtraft ſijn, dat nogh deeſe, nogh gene yets diergelijx in 't toekoomende ſullen darren onderneemen: ſal het echter dienſtigh ſijn, om de ſaeken te mainteneeren, dat gy, wanneer gy weederom nae Goa ſult keeren, een volkoome vloot en die bequaem is tot dat werk, laet in die gedeelten van de See, en het bewint en het opperbevel daer oover geeft aen Andreas Hurtado Mendoſa, of dien wien gy bequaemer tot dat ampt ſult oordeelen, gelijkerwijs ik vertrouwe naer uwe geneegenheit t'mywaerts, dat Gy in die ſaeke geen ander inſight ſult hebben, als 't welk voor mijne ſaeken ten hooghſten ſal dienſtigh ſijn. Geſchreeven tot Madridt, den 27. Januarius des jaers 1607. Geteekent, de Koningh. 't Opſchrift. Voor den Koningh. Aen den Heer Martin Alphonſo de Caſtro, ſijnen Raedtsheer, en ſijnen Onderkoningh in Indien.

1. Van de Stadt Godts. 4. B.
2. Plighten 1 B.
3. Var. 1. 17.
4. L. quamvis quod in littore ff. de acq. rer. dom. Henrich. Gorlich. de bello Iuſto prop. 9.

E Y N D E.

